

VERVOLG

Van de

BESCHRYVING

DER STADT

AMSTERDAM,

DOOR

CASPARUS COMMELIN.

t'AMSTERDAM,

Voor WOLFGANG, WAASBERGE, BOOM
VAN SOMEREN en GOETHALS.
MDCXCIII.

HUYSSITTEN AELMOESSENIERS ARMEN.

De eerste onderhouders der Huyssitten-luyden

Wie de eerste Stichters van de Middelen, waer uyt de armen *Huyssitten*, dat huys houdende luyden sijn, binnen *Amstelredamme*, begonnen onderhouden te worden, souden geweest zijn, is onseeker.

Dat de outheyt ons heeft na gelaten, is dat *Amstelredam* voort gekomen is uyt de te samen wooning van *Visschers*, die de Rivieren den *Aemstel*, 't *Y*, en andere Wateren bevisten, te met kennisse der Zeevaart bekomen, en alsoo van *Visschers* Zee-en Koopluyden geworden sijnde, haer eyndelijk verstout hebben om ook den grooten *Oceaan* met hare Visschers-Boten en Vaertuygen te door stevenen, deselve van tijd tot tijd in groote *Hulke*, en andere scheepen veranderende.

zyn de welvarende Luyden geweest.

De Zee, die Rijkdom en armoede verschaft, heeft eenige tot welvaart, en andere door ongeluckige Zee-tochten tot een nootdruftige staat gebracht: in welke gevallen men gesien heeft dat die geene die door de Zeevaart en Koophandel gezegent wierden, haer arme en ongeluckige mede-Burgers en Inwoonders (huys houdende luyden zijnde,) voornamentlijk des winters als 'er niet te winnen was, te hulp quamen, vermits in voorige oude tyden alle Zeevaart met de maent October, tot Mey stil stond.

Om iets te seggen wie dan de Stichters van dese *Gods-huysen*, en de Bedeelders der arme *Huyssitten-luyden* geweest zijn, moet men vast stellen die geene te wesen, die door de Zeevaart en Koophandel gesegent, en welvaarende luyden waren geworden, welke haare mede Burgers, soo door Ouderdom, ongeluckige Zee-togten, veelheyt van Kinderen, als andersints tot armoede geraekt, des Winters sijn te hulp gekomen, van de hant wysende alle luy en leeg-gangers, en helpende des Somers alleen arme en miserabele persoonen.

Huyssitten zijn die tot armoede komen;

Uyt die miltheyt van wel gestelde luyden sijn de *Huyssitten* voort gekomen, die men ook voor d'eerste Stichters moet aansien.

zyn eerst in de Oude en Nieuwe Kerken bedeelt geworden

Dese *Huys-sitten* hebben eerst aen de Oude zyde haer begin gehad, en sijn genaemt de *Huyssitten* in de Parochie van *St. Nicolaas*, of *Oude-Kerk*, soo dat eerst het bedeelen der Aelmoessen heeft begonnen in de voorsz. Kerk; en daer na aan de Nieuwe-zyde, eerst in de *Lieve-Vrouw Kapel*, en daer na in de *St. Catharine*, ofte *Nieuwe-Kerk*; des 's winters met Vrydag na *St. Catharine*, geduurende alle weeken tot goede Vrydag voor Pascha; maer nu ter tijd geschiet d'eerste gift in de week voor *Kers-tijt*, en de laeste Winter-gift in de week voor *Paschen*.

met Broot, Boter, Kaes en Turf.

De uytdeelinge heeft altyt van outs bestaan in *Broot*, *Botter*, *Kaas*, *Turf*, en op goede Vrydagen *Haring*, aen de Kraam-Vrouwen dubbelde portie, een gulden aen gelt, en aen de Nieuwe-zyde een stuyver Witte-brood; besteededen vorder oude miserable luyden, en onderhielden de Vondelingen, nevens de oude *Godshuysen*.

De middelen sijn door welhebbende Burgers daer toe gegeven.

De middelen waer uyt dese uytdeelinge aen den arme geschieden, is als boven geseyt is, uyt de milde giften van de welhebbende Burgers voort gekomen, waer van de meeste, gelijk in 2 a 3 Copye van brieven hier by gevoegt, kan gesien worden, soodanige sorge is gedragen, dat die Giften als eeuwig durent souden wesen, waarom sy die als met fiede Commisse hebben voorsien.

Wy Willem Symons Zoen, en Jan Pouwels Zoen Schepenen in Amstelredamme, oirconden en kennen dat voir ons quamen Heer *Peter Clevert*, Broeder en Moninc ter Reguliers Sinte *Johannes Evangelisten* ter Amstel, mit *Godenert Albertszoen*, sinen ghekoren Voghet, *Jan Melys* ende *Steven Melys* ghebroders, *Symom Nesse* ende *Alyt Jan Symon Nessenzoen* Weduwe, sijn Moeder, mit *Symon Neßen* hare zoen, haren rechten Monboir, en *Beatrix Dyedert Luytgins zoen*, weduwe *Symon Nesse Moeye*, metten selven *Symon* haren Neve, haren gekoren Monboir dair zy mit rechte aen quam, en mit horen vier vierendelen, gelijc men naest conde gherighten, alse *Symon Nesse*, *Jan Melys*, ende *Steven Melys* voirsz: ende *Voptgin Willen* van *Rollants* Wyf, met *Willem* voirn: hairen man hairen Monboir, ende gelieden by consent der Rade van de Stede voirn:, op dat den goeden wille haire Ouderen als van haire testemente dat sy eertijts besprooken en gemaekt hebben, te eeren Gods ende tot Salicheden haire Zielen niet en verdwaale noch verbern en blyve; Soo gaven zy over en scouden quyt *den bewaerrers der armen Huyssisten luyden*, wesende binnen der Stede van *Amsterdamme* in *Sinder Nyeclaes Parochie*, voir hem ende voir haire nacomelingen, een *Maet-lants Aelmoesgoet*, dat van haire Ouders gecomen is, en *Jan Pont Ruysschen zoen* een rechte Herde ende Bewaire af was, gelegen &c In deser manieren ende voirwairden dat die bewaerrers der armer *Huyssitten luyden* voirsz: die nu sijn of namaels

 ful-

sullen wesen, *Harders ende Bewaerrers* sullen wesen van den voirsz: Aelmoesguede tot eewigen dagen die renten dair of te deylen den rechten armen; ende waer dat zake dat enige van den voirgenoemde personen, of haire Maghe of nacomelingen tot enigher tyt verarmde ende nootdruftig ware, dien soude sy de Aelmoesen van den voirsz: guede ende renten gonnen, ende geven voir enen ander die dair vremde toe wair. In oirconde desen brieve besegelt mit onsen zeghelen, ghegeven op ten 18 dag Augusto dusent vier hondert seven en dertig.

Tweede brief waer uyt de bedeelinge der *Turf* aen de armen is voort gekomen.

WY *Hendrik Willemszoen* ende *William Jansenzoen* Scepenen in Amstelredamme, oirconde ende kennen dat voir ons quame *Coppen Russche Direzoen*, ende gaff eenen vryen eygendom *Meester Willem Willemszoen*, van eenen pont Hollants *a* jaerlijxse Renten dat *Jan Brune* sijn sweer staide hadde totten ewiliken pachte op ten erve gelene twisschen *Jan Claeszoone* erven op tie een sijde ende *Andries Rechtinssezoene* Erve op tie ander zijde, in allen mainieren ende schyn al set *Jan Bruine* voorsz. dair hadde, ende *Coppen* voorsz. gegeven wart in sinen Huwelicke ende geliede off vol ende al betaelt den lesten penning miten eerste, voort soo gelovede hy hum dit voorsz. pont 's Jaers te waeren jaer ende dagh als men erven ende eyge schoudighsten te waren, ende alle oude brieve of te neyt. In oirconde dese brief besegelt mit onsen zegele. Gegeven dees Dinghesdagen na der thienden dagh, in 't Jaer ons Heere ccc negen en t'seventigh.

Copy van de Quytscheldinge.

WY *Harmen Beyenzoen*, ende *Jacob die Zale Claesezoen*, Scepenen in Amstelredamme, oirconden ende kennen dat voir ons quam *Meyster Gerrit Willemsezoen*, ende gaf enen vryen eygendom, den armen *Huysfittenluyden* die nu zyn ende namaels wesen zullen binnen der Stede van Aemstelredamme van twintig scellinge Hollants jairlyxer Renten die *Meyster Willem Willemsezoen* hadde van *Coppe Ruyssen Dirxzoen*, staende totten ewelicken Pachte op ten Erven gelegen in Ganzoirde op die Noortsijde van *Ian Claeszoen* Erve, in allen scheyn ende maniere als die proper Brief, dien *Meester Geryt* voorsz. den zelven armen luden op droegh ende over gaf, dair af inhout; mit voirwaeren dat men dese Renten tot ewigen dagen sal behouden, om jaerlijxe Turf daer mede te coopen, den voorsz. armen luden te deylen. Gegeven op ten negenden dag in Augusto, in 't Jaer ons Heere duysent vier hondert ende eene.

Volgt een derde brief.

WY *Willem Reyers zoen*, ende *Claes Wenmer*, Schepenen in Amstelredamme, oirconden ende kennen, dat voir ons quam *Jan van Purmer Melyns zoen*, ende geleyde dat hy totter eere Godes ende zyner zielen zaligheyt quit scout, den Bewaerderen van de arme Huysfitten luiden in *St. Nicolaes Parochie*, totten armen behoeven, voorsz., al sulke twee ouwen Vrankryxse Scilden, en komende gelden jaerlyxer Renten &c. In deser manieren ende voirwaerren, dat die Bewairreren der arme Huysfitten luiden voornoemt, die nu zyn of namaels wesen sullen, niet en sullen mogen vercoopen dese twee oude Vrancryxse Scilde ende vyf groote jaerlyxer Renten voirsz, maer daer op staende houden tot ewige dagen, totten arme Huysfitten luden behoef voirsz. Ende waire dat dese Bewairreren of haire nacomelingen dese twee oude Vrancryxe Scilde ende groote jaerlyxe Renten voirsz. vercogten of tot eniger tyt vercopen deden, soo soude *Jan van Purmer* voirsz. of zyn Erfgenaem, die weder aen vaen tot haeren vryen eygen, sonder eenige wederseggen van yemant. Ende dat geloofde dese Bewairreren van de arme Huysfitten luden wegen voirsz. nyet te weren, noch doen weren, mit Geestelyke regt, noch waerlyke in eeneiger wysen ofte mit eenigen scalke uytvonden die men daer op vinnen of versieren magh. In oirconde dese brieve besegelt mit onse Segelen, gegeven den tiende dagh in Januario 1423.

Claes Broedertgen zoen, heeft een Huys op de Achter-burgwal gemaeckt ook ten ewige dagen, daer van den inhout is.

D*At de Bewaerders der armen Huysfitten luyden voorsz., die nu sijn en namaels wesen sullen, om daer in te doen woonen ten eeuwige dagen arme luyden om Gods willen, ende in de eere Godes tot eeuwige dagen,* en gaf daer inne tot onderhout der selver, drie oude Francrykse Scilden. Dese brief is gegeven op den 20 December 1412.

Diergelyke Brieven werden by de voorsz. *Huysfitten* meer gevonden; maer wy hebben dese alleen hier ter nedergestelt, om te toonen, dat de giften van dese goede luyden, voor eeuwig durende zyn gemaeckt. Door alle soodanige giften zyn de voorsz. Huysen, van alle oude tyden begonnen en gesticht geworden; oock hebben dese Huysen, voornamentlyk die van de oude zijde, veel Geld op Lyf-renten opgenomen, al voor **Plegen veel Lyfrenten op te nemen.**

a „De eerste Brief spreekt van een pont Hollands, en de tweede, daer uyt 't geven van Turf aen de „Armen voort komt, van twintig schellingen Hollands, soo dat hier tweederley specien schynt ge„meent te worden; maer men bevind in de continueele betalinge van de voorsz. Renten, niet meer als „tegens een pond Hollands ontfangen is geworden. Een pond Hollands, is een gulden Hollands of twin„tig stuyvers. Doen mijn dese Brief voor quam, konde ik nauwelijks denken, dat men voor een „pond Hollands de Arme Huysfitten-luyden jaerlijks Turf, en dat weekelijk, ider Huysgesin een Mand „daer voor soude hebben konnen besorgen, ten waere dat de Turf te dier tijt voor weynig geld gekocht „wierd, 't welk my dreef tot nader ondersoek. De oude Boeken van de *Huysfitten-meesters* aen de Oude „Zijde, van ontrent die Jaren, als de boven gemelde Brief gedateert en gegeven is, door siende, bevond, „dat als doen, de hondert manden Turf wierd ingekocht, met de onkosten en al, voor 30, 40, tot 50 „stuyvers toe, soo dat het wel mogelijk schynt geweest te hebben, na de groote van de Stad, in die „tijd, dat men de Armen, om een pond Hollands, van Turf des Winters heeft konnen voorsien.

voor den jare 1500., waer doorse hare inkomsten merkelyk hebben verbetert; principael in een Pest-tyd, waer door 'er veel, van die geene, die Lyf-renten gekogt hadden, zyn komen te overlijden. Haer inkomsten werden oock gestijft, door 't geene in seekere Borden, daer mede in 't uytgaen van de Kercken, als'er Sermoen gedaen was, wiert gecollecteert, soo wel des Sondags, als op eenige andere Heylige dagen; en door de geheele Stad wierd vier mael des jaers, nevens een extraordinare Collecte op goede Vrydag, aen de huysen met de schalen gecollecteert: dat sedert gekomen is op de Vrydagen alle twee maanden, 't welk tot heden noch gecontinueert werd.

Sijn door lichten van Lijf-renten wel gevaren.

Collecten met de Schalen.

Het Brood, Boter en Geld, is dan seekerlyk 't eerste geweest, dat aen de arme *Huysfitten* des Winters, uytgedeelt is; en de Turf schynt niet eerder als in 't jaer 1401. volgens de boven-genoemde brief, uytgegeven te wesen.

Bekomen veel Legaten.

Daer sijn van tijd tot tijd veel Legaten, eenige aan Geld, andere aan *Rogge, Boter*, als anders gemaakt, gelijk volgt: als van eenen *Coeman Claas Symenszoen* 150 goude Philips guldens 1502, en 1523 van een *Coppen die Bradaamsz:* 8 lasten Roggen; *Pieter Opmeer*, *Frans Hendrickse*, en andere meer hebben ook Rogge om broot te bakken de *Huyssitten* toegevoegt. Eenen *Bruntzoen* heeft in den jaare 1542 ook 26 Goude Kroonen, en *Geertje Bernerts* in 't jaar 1562 een Rente-brief van vyftig gulden jaarlyks, om *Boter* daar voor te koopen, en nog drie tonnen *Boter*, aan deselve gemaakt; gelijk ook mede *Iaapje*, de Huysvrouw van *Ian Barentsz.*, aen beyde de *Huyssitten* hondert negen guldens, om daar voor jaarlyks de armen *Huyssitten* luyden een vierendeel *Boter* uyt te deelen, gedaan heeft: Echter in vroeger tijden is ook al Boter uytgegeven, soo dat dese giften niet gerekent konnen worden, als doen eerst te sijn ingestelt; maer wel een ondersteuninge van de eerder uytdeelinge, so dat *Pontanus* en andere die hem na gevolgt hebben, daer seer in zijn gemist: ook sijnse seer verdolende in 't uytgeven van de *Kaas*, dat deselve eerst in 't jaar 1616, soude begonnen hebben, gelijk het tegendeel in de boeken van dese Huysen kan gesien worden.

Om dese arme luyden te bedeelen, sijn die van *St. Nicolaas* aan d' oude zyde, en eerst aan de Nieuwe de *Lieve Vrouwe Capelle*, en na de timmeringe van de *St. Catharine* ofte *Nieuwe-Kerk*, als te voren geseyt is, geschiet, gelijk in onderscheydelijke brieven te sien is, hoe die geene zijn genaemt geworden, namentlijk met verscheyde benaminge, als *Bewaarders*, *Besorgers* der voorsz. *Parochien*, naderhand *Huyssitten-meesters*, en ook *Regenten.*

De eerste bedeelinge is in de Kerken gedaen,

Dese armen sijn buyten alle bedenkinge in de beginne eerst door *Kerck-meesteren* bedeelt, als zijnde *Bewaarders* van de voorsz. *Parochien*, en namaals ontrent den jaare 1370 of 80 gesepareert, en in 2 Collegien verdeelt geworden, gelijk by een seer oude Ordonnantie van de Policie deser Stede, te lesen is, en luyt als volgt.

en eerst by Kerk-meesters,

ITem, Soo sal men tot eeuwigen dagen van des Gerechts wegen kiesen vier goede Eersaame Knapen *a*, die de armen *Huyssitten* luyden sullen bidden, ende bewaren dat Testament dat men hem bespreekt, ende wairt dat s'ys van die Armen Luyden wegen, in eeniger wys te doen hadden, soo soude hem 't Gerechte by staen; ende dese sal men jaerlyx verkiesen als men de Kerkmeesters verkiest, behoudelyk dat men alle Jaren een daer toe sal behouden, alsse van de vier die des Jaers te vooren waren.

daer na door Huyssitten-meesters,

Soo dat de *Huyssitten-Meesters* bevonden worden ten allen tyden, eerst by 't Gerecht, en namaals door *Burgermeesteren* tot op heden toe, sijn aengestelt, en verkoren geworden.

die by Burgermeesteren worden gestelt.

In den Jaare 1568, als wanneer de armoede seer groot, en dese Stad genoegsaam van 't Staten Volk geblocqueert was, is men genootsaakt geweest om onderscheyt tusschen Burgers en Vremdelingen te maaken, gelijk uyt dese resolutie, genomen op den 15 November 1568, te sien is.

In bedeele wort onderscheyt tusschen Burgers en Vreemdelingen gemaekt,

HEbben mijne Heeren de Burgermeesteren Communicatie gehouden mit de oude Raden deser Stede, nopende de bedeelinge der *Huyssitten* armen: Ende voirts omme seekere Consideratie geresolveert, dat dat *Huyssitten-meesters* den eersten Vrydag na *St. Catharin*, sullen laaten passeeren, sonder op ten selven dagh de gewoonlyke Aelmoesen uyt te deelen; dat men ook geen Armen buyten dese Stede, ende nogtans binnen de Vryheyt der selver van de voorsz. Aelmissen sal laeten genieten; dat die ten minsten drie Jaren Poorters sijn geweest; dat men ook binnen deser Stede de voorsz. Aelmissen geen Inwoonders die geen Poorters zyn, uyt deelen zal, ten zy deselve vier of vyf jaren gestadelyk hier gewoont hebben.

en moesten in voorige tyden 3 jaren Poorter sijn geweest.

a ,, *Eersame Knapen*, is een oud Hollands woord, is veeltijds mede gegeven aen Persoonen die tot de ,, Regeeringe van Land en Stad zijn verkooren geworden, gelijk uyt verscheyde oude Brieven en Pri- ,, vilegien, welke niet alleen aen dese, maer ook aen andere Steden in Holland behooren, te sien is, waer- ,, om ook, als men de Registers van de *Oude Kerk*, en van de oude respective *Godshuysen* komt na te ,, sien, bevonden sal worden, dat die uyt de afgaende *Burgermeesteren* en *Schepenen*, *Kerk-meesters*, *Huys- ,, sitten-meesters* en *Gasthuys-meesters*, &c. jaerlijks sijn verkooren, welke gewoonte tot de tijden van ,, de Reformatie in dese Stad is gepractiseert geworden.

Door deze boven genoemde blockeringe van deze Stadt, is dit volgende tot soulagement van de Armen geresolveert, om haar, voor die Somer mede te alimenteeren.

IS by de Heeren Burgermeesteren ende 36 Raden deser Stede geordonneert, om den benauden en scharpen tyt, dat de *Huyssitten Meesters* van Augustus beginnen te deelen, de schamele Gemeenten tot onderhoudinge; als men na *Catharina* plagh te doen, en dat alleen voor dese Somer, waer toe vergadert sal werden die helft van de honderste penning. *a*

De tijd wanneer de Uytdeeling geschiet.

Na de veranderinge van de Regeringe en Godsdienst in den Jare 1578., sijn deze twee Godshuysen voor een tyt toe geslooten geweest, tot in 't begin van July; als wanneer de Heeren Burgermeesteren weder nieuwe Regenten, zynde de oude afgeset, hebben aengestelt, die dan op den 8 van de selve maant met eenen *Frans Anthonisz. Bruining*, Secretaris deser Stede, na d'Oude en Nieuwe-Kerk zijn gegaan, om te sien wat gelden, Renten en andere brieven in de respective Comptoiren bevonden wierden: waer na by gemelde Heeren Bugermeesteren op den 13 Iuly is geordonneerd voortaan in gemelde Kerken, ten behoeven van den genoemde armen te Collecteeren, en met Sackjes, in plaats van met bortjes aan de deur te staan, onder de Predicatie om te gaen, en volgens dese onderstaande Resolutie, moest den armen in de volgende tyden, onderhout gegeven worden.

Met de Reformatie van Godsdienst ook andere Regenten gestelt.

HEbben mijne Heeren de Burgermeesteren, de 36 Raden deser Stede voorgehouden, seekere Resolutie by den ouden Raden in den 1568 genomen, inhoudende dat de *Huyssitten-meesteren* niemand en sullen uytdeelen, dan den geenen die drie jaaren Poorter, en de Vreemdeling die vyf jaaren Inwoonders sijn geweest. Ende na dat myn Heeren de Burgermeesteren den 36 Raden gevraagt hadden, of hen geraden dochte de voorschreven Ordonnantie te niet te doen, ende daer op Communicatie was gehouden, is geresolveert, dat de *Huyssitten-meesters* regard sullen nemen op de Persoonen, Poorters zijnde, die mijne Heeren verstaen, dat voor al gedeelt sullen worden, ende 't gunt overschietende, dat men daer van den Inwoonders ende Vreemdelingen sal deelen, en dit alles tot de discretie van de *Huyssitten-meesters*.

De vreemde Luyden moeten vyf Jaer gewoont hebben eer datse konnen gealimenteert worden.

Op den 22 April 1681. is by de Heeren Burgermeesteren en Raed, 't volgende geresolveert.

IS goed gevonden, dat by provisie die geenen, die alrede Aelmoessen genoten hebben, ende noch geen seven jaeren gewoont hebben, op een Lyste te stellen, &c.

Nu ter tijd seven Jaer.

De bedeelinge die aen de voorsz. Huyssitten-luyden gedaen wierd, heeft dan, als boven geseyt is, bestaen uyt Broot, Boter, Kaes, Haring en Turf; en aen de Kraemvrouwen, vier weeken lang, een gulden aen geld ter week, en dubbelde portie, na de groote van yder Huysgesin, het welk noch heden ten dage, van in de week voor Kersdag, tot de week voor Paesschen toe, onderhouden word, niet tegenstaende dat in voorige tijden de giften des Winters Vrydags na St. *Catharina* begon, gelijk na vooren gesegt is; doch om de groote aenwas van de Stad en Armen, is dit verkort geworden. Voor desen plegen de voornoemde *Huyssitten* mede des Somers miserable Menschen te onderhouden, tot dat de *Aelmoeseniers*, tot ontlastinge van dese *Huyssitten*, zijn ingestelt, waer van nader op sijn plaets in de beschryvinge van 't gemelde Huys gesprooken sal worden; dog in den jare 1681. is, als na achter gesien sal worden, veranderinge ingekomen, en 't selve weder tot dese Huysen gebragt.

Onderhielden miserable Menschen;

Doch daer na by de Aelmoeseniers,

Nu weder by de Huyssitten.

De arme Huyssitten-luyden, die dan by de *Huyssitten-meesters* gealimenteert sullen worden, werden ses weeken te vooren, eer dat de uytgiften beginnen, ingeschreven.

Om alle bedrog voor te komen, die by den Armen dagelijkx gepleegt worden, heeft men die met verscheyde keuren zoecken voor te komen, waar van deze volgende van den derden November 1623. wel een van de eerste geweest is, zeggende dat vermits by ervarentheydt bevonden wert dat veel luyden zich bevorderen tegens de Winter aen de *Huyssitten-huyzen* zoo van de Oude als Nieuwe zijdts Huys-armen aen te geven, om dien aenstaende Winter de Aalmoessen te genieten, en dat met valsche getuygen haerder woonplaetze, armoede en rechte getal der kinderen; veel ook noch eenige tydelycke middelen en gelegentheden hebbende, die te konnen voeden, zonder de noodtdruftigen de Aalmoessen te onttrekken, en de *Huyssitten-huysen* te bezwaren, die van de Gerechten ghenootzaakt zijn geweest daar in te voorzien. Des geordonneert en gekeurt hebben, gelijck zy doen by dezen. Dat wie

Order tegens 't bedrog der Leegloopers.

Ook tegens de valsche getuygen.

a ,, Dese Somer-giften drukten de *Huyssitten* seer. 't Verschil in de prys van 't Koorn, sedert 1500, ,, was in die Eeuw seer verscheyden, als wanneer men 't Last Rogge voor 14 ggl. 10 en een halve stuyver; ,, in 't Jaer 1545, 25 ggl.; de Ton Boter 20 gl.; een Mant Turf een halve stuyver; en een Schippont ,, Kaes 7 gl. koste; in 't Jaer 1568, 1570, 71, 72. golt 't last 65 ggl.; 1573, 100 ggl. 't Last; een Vat Bo- ,, ter 65 en een halve gulden; een Ton Haring 21 gulden; 1574 koste 't Last Rogge 92 en een halve ggl.; ,, en 1575 was de Rog weder gedaelt; de Rygse 46 en een half, en de Pruysse op 34 en een halve ggl.

wie voortaen de Aalmoessen zullen verzoeken; belast werden wel en deugdelijcke haar armoede, Woonplaatze, oock 't getal en ouderdom haarder kinderen te verklaren, zonder de Regenten te misleyden, ofte door quade getuychenisse te vervoeren, en dit alles om tot een straffe te water en te broodt gestelt te werden.

Dit zoo heen gaande, 't bedrog en listen der armen jaarlijkx met haar getal vermeerende; en bevindende dat veel dese Aalmoessen genietende, geen vaste huyshoudinge alhier zyn hebbende, maar des zomers haar te platte lande op den bedelzak ernerende, is men genootzaakt gheweest al zulcke de Aalmoessen te verbieden, en voortaan die aan niemant toe te laten, ten zy zes Iaren achter een alhier ter steede vaste wooninge gehadt hebben, volgens 't verbodt daer van gedaen by de Vroedtschap op den 28 October 1650.

De Huyssitten sijn Erfgenaem van die, die by haer gealimenteert zijn,

De Huysgezinnen of de geene, die by de Bewaerders der Huyssitten gealimenteert zyn, en komen te sterven, vervallen haere Goederen die sy komen na te laten, ten behoeve van deselve Armen, volgens der Stede Wille-Keuren, ontrent den Jare 1400 gemaekt.

ITem, Alle die geene die Aelmisse begeeren ende nemen, van de geenen, die den Armen *Huyssitten Luyden* bidden, storven, haer eenigh of binnen der Stede, soo wat goetken ende Have die achter lieten, daer soude die Arme *Huyssitten* voirsz. Erfgenamen af wesen, ende waer yemant die eenig goet daer af onder hadde, die soude dat ruymen by de Gerechten, tot 's Gerechts proevinge.

Welke Ordonnantie vernieuwt is, als hier vooren op pagina 525 te sien is.

en die in 't Gasthuys sterven, en te vooren by de Huyssitten sijn gealimenteert geweest, deelen half en half.

Noch is nader verstaan, gelijk het altijd een oud gebruyk is geweest, dat luyden by den Armen *Huyssitten* gealimenteert, naderhand komen siek te worden, en in 't *Gast-huys* komen te sterven, en goederen na laatende, sullen half en half gedeelt worden.

Dese *Huyssitten* als boven geseyt is, te met door de lieberale giften der goede luyden, aen verscheyde vaste goederen en Renten gekomen zijnde, en de voorschreven Huys huuren en Renten ter verval dagen niet behoorlijk betaalt wordende, hebben de Heeren van de Gerechte op den 20 September 1533, de volgende Ordonnantie gemaekt.

ALsoo mijne Heeren van de Gerechten verstaan hebben van de quade betaalinge die de *Huyssitten-meesteren*, en de *Gast-huysenmeesteren* deser Stede geschiet van heure Renten, die sy jaarlyx van den armen wegen sprekende hebben, ende daer mede de armen nootsaakkelyk onderhouden moeten worden, begeerende daar inne te voorsien, tot hulp van den voorschreven armen, *Soo ist*, dat deselve mijne Heeren geordonneert ende gestatueert hebben, ordonneeren ende statueeren mits desen, dat de voorsz: *Huyssitten-meesteren*, ende *Gast-huysen meesteren*, alle 14 dagen, als van Custinge ofte Huys huer, sullen mogen Loos-panden ende Eygen-panden.

Om de kosten tot onderhoudt dezer *Gods-huysen* te vinden, hebben yeder *Huys*, zoo aan de Oude als nieuwe zyde haare bezondere inkomen. Hare gemeene voor-rechten zijn nevens andere *Godshuysen* te hebben vrydom der excyzen aller consumptien.

Collecte met de Sakjes onder de Predicatie, en met de Schalen by de huysen.

Om nu verder de Gelderen tot onderhout van dese *Huyssitten* luyden te vinden, wert alle weken onder de Predicatien in de Oude, en in de Nieuwe Kerken Collecten met de sackjes gedaan, en die aan de Oude zyde des Sondags in de vroeg, negen uurens, naarmiddags, en des Donderdaghs in de vroeg-Predicatie: En de Nieuwe-zydts op gelijke uuren des Sondags in de Nieuwe Kerk, des Dingsdags in de wekelijke vroeg-Predicatie; als mede de Schaal-Collecten, die yeder alle acht weken aan zijn zyde van de Stad zijn insamelende; en 't geene uyt verscheyde Bosschen in besondere huysen ontsangen wert.

Naderhand zijn, na veel gehoudene besoignes met de Burgermeesteren, de volgende ordere beraemt.

Extract uyt het 7 Groot Memoriaal der Stadt Amsterdam, berustende tot selver Secretarye. Fo. 40. Recto. behelsende 't Alimenteeren der Armen, en het weeren van Bedelaers, luye Leeg-gangers en Vagebonden.

DE Heeren Burgermeesteren ende de andere Heeren, ingevolge en uyt kragte van seeckere Resolutie van de Vroedschap in dato den 14 April 1681., en daer op gevolgde Acte Commissoriaal van den 21 der selver Maant, geregistreert in 't 7 groot Memoriaal van Burgermeesteeren F°. 28.; als mede de Resolutie van welgemelde Vroedschap, in dato 30 April 1681. iterativelyk gebesoineert hebbende met de Regenten van den Huys-Armen, soo van de Oude als Nieuwe zyde, de Almoesseniers, ende de Diaconen van de Gereformeerde Religie, op wat wyse ende door welcke meest bequame middelen in tyds soude kunnen werden voorsien, tegen de grooten toevloed nae dese Stad van Bedelaars en Vagebonden; als mede het dagelyks vermeederen der Armen, soo ingesetenen als uyt andere quartieren herwaarts overkomende, onder dewelke veele werden gevonden, die veel eer door haere luyigheyt of ongebonden leven, als manquement van bequame leden, om door eenig hand-werk of arbeyden, sich selfs te konnen erneren, sich tot het nemen van aalmoesen komen te begeven: insgelyx, hoe men best soude konnen voorkomen het verlaten van kinderen; ende voorts, het gantsche werk van het onderhouden der

Armen gebragt soude konnen werden, onder een nauwer toesigt op 't leven en doen van de selven, ende een meer volkomen Directie.

1. Is goetgevonden ende verstaan, dat de geconcipieerde Keure tegens de Bedelaars, Vagebonden en verlaaten van Kinderen, by den Heeren van den Geregte, met den aldereersten behoord te werden geexamineert, gearresteert ende gepubliceert.

Niemant anders als miserable des Somers te onderhouden.

2. Dat de Zomer-giften voortaan niet meerder gegeven sullen worden, uytgesondert aen eenige oude, kreupele ende miserable persoonen, die altoos onder de geexcipieerde gerekent sijn geweest.

Die by de Diaconie als Ledematen of by andere Gesintheden Communiceeren, niet anders als des Somers Turf te geven.

3. Dat de Huysfitten aan niemand, die van eenig Godshuys, Diaconye, ofte Armbesorgers, van wat Religie het ook soude mogen wesen, iets genieten, meerder sullen mogen geven weeckelyx, als een ofte twee manden Turf, nae proportie van der selver kinderen; en dat hier mede begin genomen sal werden met de aanstaande Winter, dog dat deselve uytdeelinge van Turf, aan soodaenige, die van elders, als geseyt, eenige aalmoesen genieten, ook sal ophouden, soo haast als men 't selve gevoeglyk in 't werk sal kunnen stellen.

4. Zullende om de impossibiliteyt van de noodige ordres eerder te konnen stellen, de gifte ofte uytreyckingen van aalmoessen, soo aan de Oude als Nieuwe zyde, nog blyven op den ouden voet tot d'aanstaande 1 April toe, ende langer niet.

't Aelmoesseniers-huys voortaen alleen sal wesen een Weeshuys.

5. Dat voorts de Aalmoesseniers niet anders t'haarder besorging sullen behouden, als hun Weeshuys ende de Kinderen, *en al het verdere overlaeten* aen den Huysfitten, soo van de Oude als Nieuwe zyde; beneffens hunne maandelyke Collecte, die yder van de Huysfitten in sijn district sal Collecteeren ende behouden, sullende de voorsz. Collecten echter geschieden op den name van de Aalmoessseniers; ende sal den Schout van de Aalmoesseniers, voor soo veel dese veranderinge aangaat, moeten zyn ten diensten van de Regenten van gemelde Huys-armen: doch dit articul by provisie alleen, ende omme een proef te nemen, ende te sien of hier inne ook meerder swarigheyt en ongemak als nut en dienst mogte residceren.

6. Dat de Bossen die in de Herberge en elders hangen, is verstaan, dat by provisie aan de Aalmoesseniers sullen blyven.

7. Verders is geresolveert, dat de Respective Regenten van de Huys-armen, soo van de Oude als Nieuwe zyde, haere districten sullen verdeelen, in soo veel kleynder Wycken, als sy best sullen oordeelen te kunnen dienen tot nauwer ondersoek van der Armen, omme over yder van de voorsz. onderwycken bestelt te werden een Wyck-Meester, met seeckere Instructie, die haar ten dien eynde soude werden ter hand gestelt, ende aen het eynde deses staat geinsereert.

8. Eyndelyck is nogmaals gerecommanaan de Respective Regenten, van haere gedagten te willen laeten gaan, omtrent het opregten van een Werk-huys, ende soo 't molyk is, iets van dienst uyt te vinden.

Actum den 10 *January*. 1682.

C. MUNTER.

Wykmeesters.

Instructie, waer naer de Wijck-Meesters die aengestelt zyn, om ondersoeck te doen en opsicht te hebben over de Huys-Armen, in haer Wijck woonende, haer sullen hebben te reguleeren.

DE *Wijck-meesters* sullen in hare respective Wyken met alle mogelijke sorgvuldigheyd en naerstigheid, inquireeren na de persoonen, die na voorgaende inschryvinge, met de gewoonelyke voor-en omsichtigheyd by de *Huysfitten Meesters* gedaen, van de selve eenige Aelmoessen ofte giften komen te genieten, waar van haar van tijd tot tijd, door de voorsz. *Huysfitten Meesters* by Billet behoorlijke kennisse gegeven sal werden, ende by aldien sy naer gedane ondersoek bevinden, dat die ingeschrevene persoonen niet en meriteerden door de *Huyssitten Meesters* te werden gealimenteert, sullen zy het selve aanstonts bekent moeten maken aen de meergemelde *Huyssitten Meesters*, ten eynde dat de sulke de Aelmoessen onthouden mogen werden. Insgelykx sullen de voorschreve *Wijk-Meesters* aen de *Huyssitten Meesters* aenstonts bekent moeten maken, alle soodanige persoonen, die van meer gemelde *Huyssitten Meesters* aelmoessen genieten, ende by haer niet bevonden zijn, ofte van die nooddruftigheid ofte armoede; oft soodanig goet leven, als wel tot het genieten van de gemelde Aelmoessen werd gerequireert, op dat mede den soodanigen d'onnodige Aelmoessen mogen werden onthouden. Van gelyken sullen gemelde *Wyck-meesteren* aen de voorsz. Regenten moeten bekent maken alle soodanige kinderen, die sy in haer Wyck bevinden onder familien, welcke eenigh onderhoud genieten, en bequaem mochten zyn om eenig Hantwerck te konnen doen, ofte leeren.

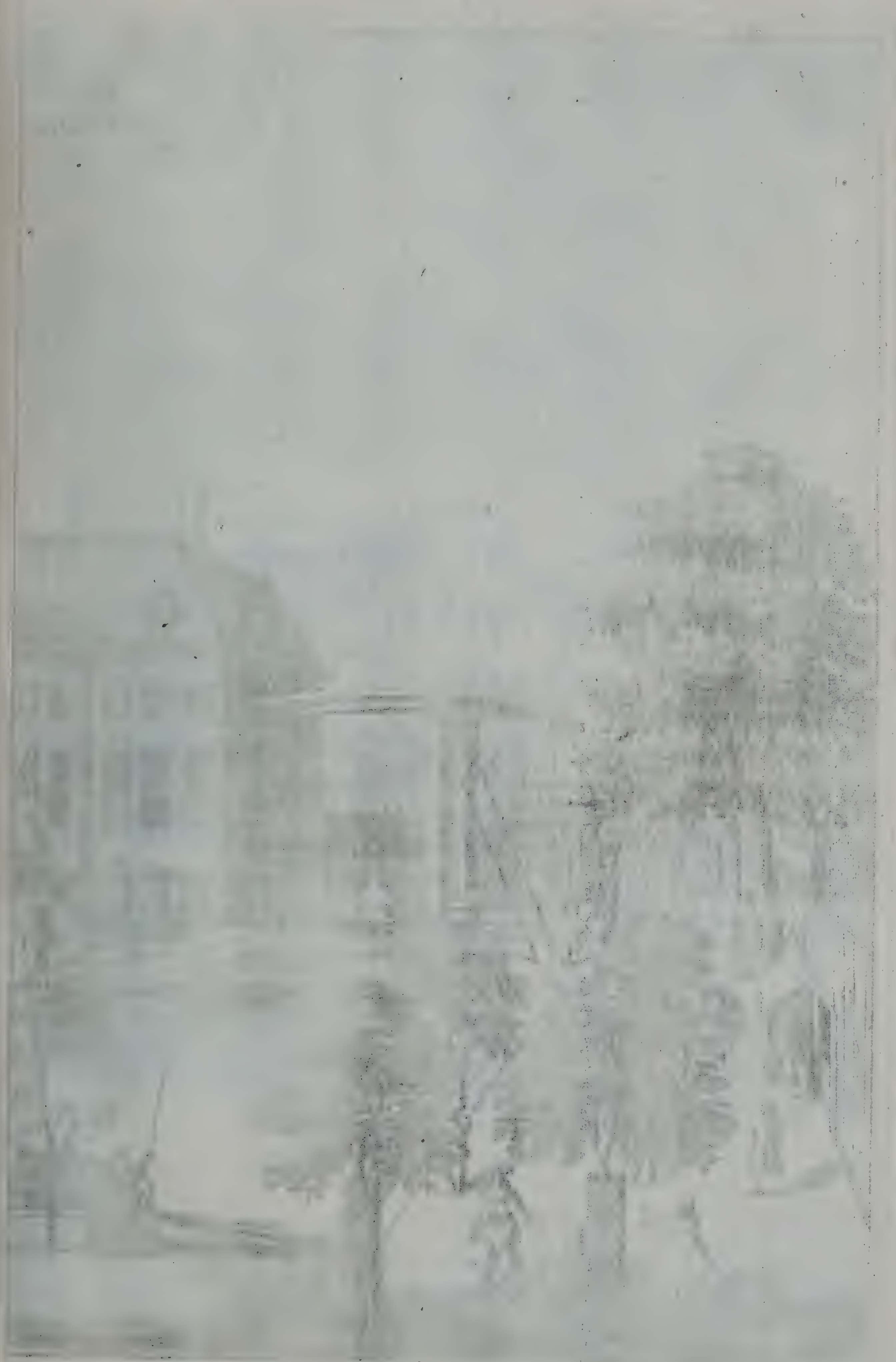
Aldus gearresteert den 10 *January* 1682. *present de Heeren* Mr. Nicolaes Opmeer, *en* Johannes Hudde, *Burgermeesteren.*

Coll. In kennisse van my Secretaris

C. MUNTER.

't Aelmoeseniers-Huys is alleen een Wees-huys.

OOk is by de Heeren Burgermeesteren, alvooren aangenomen hebbende de Consideratien van de Regenten, zoo van de Huys-Armen aan de Oude en Nieuwe zyde, als van de *Aalmoesseniers*, goed gevonden ende verstaan, dat het 5 Articul, van de laast gearresteerde Ordonnantie, tegens den toevloed van Bedelaars ende andere zaaken: inhoudende, dat de gemelde *Aalmoesseniers* niet anders t'haarder besorginge zullen behouden, als hun Weeshuys ende de Kinderen, ende al het verdere overlaaten aan de *Huysfitten*, soo aan de Oude als Nieuwe zyde, enz. Zoodanig sal werden verstaan ende geinterpreteert, dat het onderhoud van alle de Kinderen, 't zy welkers Ouders in het Gasthuys sieck leggen, ofte die te vondeling geleyt zyn, ofte van wat nature die verder soude mogen wesen, sal blyven ter besorginge van de voorsz. Regenten *Aalmoesseniers*; des dat de gemelde Regenten van de Huys-Armen tot haarer lasten zullen overnemen al het verdere, het onderhoud der Armen betreffende, ende daar onder mede het onderhouden van Kraam-Vrouwen; het besorgen van Doodkisten,

OUDE ZYD

OUDE ZYDS HUYS-SITTEN HUYS

kisten, ende wat dies meer soude mogen zyn; blyvende vorders de voorsz. Ordonnantie, ende bysonderlyk ook het 5 Articul in zyn geheel, ende zonder door dese Resolutie eenigsins verandert ofte vermindert te zyn.

Actum in Amsterdam den 16 Maart 1682.

In kennisse van my Secretaris
J. GEELVINCK.

Extract uyt het Register der Resolutie van de Heeren Burgermeesteren, en Oud Burgermeesteren der Stad Amsterdam.

Vryheyt van Grafsteede. IS geresolveert, dat de Graaf-maakers voortaan niet sullen hebben te eyschen, nogte selfs het alderminste te genieten voor 't begraven van die Lycken, die ten kosten van de *Aalmoesseniers* of *Huyssitten* worden begraven.

Actum in Amsterdam den 18 Maart 1682.

Coll. J. GEELVINCK.

't Weduwe Hof. Tot de *Huyssitten* behoort noch het *Weduwen-Hof*, staende by de *Cathuysers*, met die van de Nieuwe-Zyde gemeen; 't welk eerst gestaen heeft op de *Heylige Weg*, en aldaer door *Ytgen Willems Dochter*, in den jaere 1594. gestigt; en in den Jaeren 1649., als wanneer de *Hand- en Voet-boogs Doelen* weg genomen, en mede tot Huys Erven verkogt wierden, daer is geplaest geworden.

In gemelde *Weduwen Hof* woonen Weduwen en Oude Vrysters, hebbende vrye wooningen; des Winters Turf, Brood, Boter, Kaes en Geld, en des Somers alleen Brood, Boter en Kaes; bedeelt na datse kinderen ofte geen kinderen hebben: gelyk vorder in de beschryvinge van dat *Hof* sal gesegt worden.

Dit genoeg voor zoo veel de *Huissitten* in 't gemeen is rakende, volgt haer verdeelinge die met de Stad in Oude en Nieuwe zijde gescheyden is.

OUDE-ZYDS HUYSSITTEN EN AELMOESSENIERS-HUYS.

Huyssitten aen de oude zyde. HEt begin der *Huyssitten* in 't generael beschreven hebbende, resteert'er noch van yder in 't bysonder wat te seggen. Wanneer der selver instellinge is, wert niet gevonden. Die van de Oude zyde zyn geplaest geweest in de Parochiale Kerck van St. *Nicolaes* ofte *Oude Kerk*, *zijn eerst Kerk-meesters geweest* in welke tyd de Kerk-Meesters, ook te gelyk *Huyssitten-Armen Besorgers* waren, en wierden genaemt, *Bewaerders van St. Nicolaes Parochie*, ter tyd toe, tot by de Regeringe daer inne veranderinge is gemaeckt; als in de generale Beschryvinge van de *Huyssitten* nader te zien is. *naderhand door besondere besorgers in de selve Kerk.* De oudste Besorgers die gevonden worden, zyn in 't Jaer 1440. Welkers Ampt was, tot heden toe, de Armen *Huyssitten* luyden te besorgen met Brood, Boter, Kaes en Turf; welke van alle oude tyden uytgedeelt zyn, weeckelyks des Winters in de boven-genoemde *St. Nicolaes* *tot 1655.* of *Oude Kerck*, tot het Jaer 1655. toe. Haere Provisie-huysen, en 't bysondere Magasijn van Rogge, was van ouds op de *Oude Kolck*; en dat van Turf, Boter en Kaes, op de *Oude-zyds Achter-burgwal*, op de hoek van de *Huyssitten* (nu de *Stoofsteeg*) genaemt, tot het jaer 1548, als *haer Magasynen.* wanneer dese Magazijnen, en voornamelyk dat op de Oude-zyds Achter-burgwal, bouw-vallig zynde, men genootsaeckt was, een ander te timmeren op de Oude-zyds Voor-burgwal, tusschen de *Magdaleene* en *Margarete Conventen*, over dat van de *Cellebroers*, in de Nesse uytkomende; en niet gelyk *Pontanus* segt, en alle die na hem geschreven hebben, willen, dat het voorsz. Magasijn genomen is van 't *Maria Magdalenaes Convent*, welke grootelyks gedoolt hebben: maer het is in de jaere 1550. uyt de grond opgebouwt, gelyk noch by de groote verwulfde Kelders; en ook uyt dese twee volgende Contracten, by de *Huyssitten* en de twee voorsz. *Conventen* opgerecht, te zien is.

OP den 5 dagh van October 1550. is by tussen spreeken van de Roymeester deser Stede in der minnelyk accoord der *Huyssittenmeesters* aen de Oude zyde, en de Pater van *Sinte Maria Magdeleen Convent*, ter presentie van *Floris Roeters* ende *Jan van Oudewater*, Voorstanders der voorsz. Conventen, geconsenteert, dat, zoo wanneer 't voorn: Convent op nu vuyre gront timmeren sal willen aen de Zuyd-zyde van onse Turfhuys, dat zy alsdan mit beyde haer hoecken Oost ende West van vooren tot achteren van 't *Huyssitten-Huys* Noortwaert van 't Convent blyven sullen elf Stede duymen deur gaende, voorts genietende 't supplut van de plaetse tussen ons beyde leggende. *L: Brouwer.*

Het tweede luyd aldus:

WY *Symen Marten Dirckszoen*, ende *Cornelis Anthoniszoen*, Scheepen in Amstelredamme,

damme, oirconde ende kennen dat voor ons quamen *Cornelis Iacobsz. Brouwer*, *Jan Oom Iansz.*, *Hendrik Hocgaert*, *en Anthoni Verhoeyf*, *Huyssitten-meesters* van de oude zyde, ende geleyde in die qualiteyt, bywesen en consenten van de Raeden deser Steden, deugdelyke, ende met vrindtschappe overkomen ende geaccordeert te wesen, metten Pater, Mater ende gemeene Conventuale voor Sinte Margriet Convent, als dat sy-luyden ofte den *Huyssitten-meesters*, in den tyt, in de Huysinge die zy aen de Zuyt-zyde van den Conventen voorsz. tegenwoordig Timmeren, tot geene tijden zullen mogen stellen, ofte laeten woonen, eenige Kuypers, Ketelboeters, Goutsmeden, Kannegieters, Boscruyt-makers, Oly-slagers, ofte diergelyke persoonen, met geluyt werckende, ook on-eerlyke Herbergen houdende, ...

. . . .

. . . toekomende de voorsz. Convente getimmert, ofte daer, of tot behoef van de voorsz. Timmeragie gemindert hebbende, beloevende voor hem ende Haere na comelinge den voorsz. Convent, den voorsz. over een-comste onverbreekelyk tot eeuwige dagen, 't onderhouden ende achter volgen, sonder daer tegens te doen, ofte te laten geschieden in eenige manieren, sonder ergh en de listen, oirconde dese Brief, &c. Gegeven op den 23 December 1550.

Dit Magasijn hebbense in gebruyk gehadt tot 't jaer 1613. als wanneer voor dit Magasijn de *Banck van Leeninge* is gemaeckt, (als elders breder gesegt sal worden) na dat alvooren weder een ander Magasijn by 't *Leproose Huys*, tegens de Stads Vesten aen, in 't jaer 1610. getimmert hadden, begrepen in 4 groote Pack-huysen, daer nevens in den jare 1655. een schoon nieuw *Huyssitten-huys* op de gront van de *Lazers Thuyn* getimmert is, ter oorsaek dat de Heeren Burgermeesteren en Raden de bedeelinge der Armen, die van alle oude tyden, tot die tyd toe in de oude Kerk sijn bedeelt, nu in dit Huys voortaen souden bedeelt worden, te verplaetsen. Dit Huys is een seer treffelyck gebouw, voor en achter met bequame uytgangen; een opgaende Stoep; deselve optredende komt men in een schoon voor Huys, daer men recht uyt leest.

Haar tegenwoordige Magasyn.

Beschrijvinge van 't Oude Zyds Huyssitten-huys.

OP DEN V. OCTOBER DES JAARS MDCLIV.
Is tot behoef van de Huys-Armen aen de Oude Zyde dit Huys gesticht, en den eersten Steen geleyt, door HARMEN VAN DE POL: Soon van de H. Burg. J. v. de Pol.

Aen de rechter-hand staet boven het Vertreck, sijnde een heerlyke Sael, dese woorden:

PROVERB: 19. V. 17.
Die sich des Armen ontfermt, leent den Heere, hy sal hem sijne weldaet vergelden.

Binnen gemelde Kamer siet men voor de Schoorsteen geschildert, de Regenten die het Huys gebouwt hebben, en ter weder zyde van de Schoorsteen siet men vorders dese volgende inscriptie.

IN DEN JAERE 1655.
Is de bedieninge van de Huys-Armen, uyt de Oude Kerck alhier gebracht, en de eerste uytgift gedaen den 20 December desselvigen Jaers.

SYN DE REGENTEN.
Jan Selijns.
Marten Cantert.
Cornelis Hoppesack.
Mr. P. Ernst van Bassen.
Jan Lansman.
Mr. Wilh. van der Does.

Ter zyde boven de deur leest men dese Spreuken.

DEUTORNOM: 15. V. 11.
Ghy sult uwen hand mildelijck op doen aen uwen Broeder, aen uwen Bedruckten, ende aen uwen Armen in uwen Land.

PROVERB: 14. V. 13.
Want die den Armen verdruckt smaet des selven maeker: Maer die sich des nootdruftigen ontfermt, die eert hem.

En aen de Lincker-hand in de muur siet men drie konstige stucken Schilderyen, uytbeeldende de bedeelinge der Armen van Broot, Boter, Kaes en Turf, heerlyck geschildert door de vernaemste Meesters van die tydt: als van de oude *Bronckhorst*, 't tweede door *van Loon*, en 't derde door *Holsteyn*, die ook de Grauwjes, die in de nisse, als 't Solderwerk, in dese Kamer zyn, gedaen heeft. Aen de overzyde van dese Kamer siet men de ordinary vergader-plaets van de *Huyssittenmeesters* daer boven de deur staet.

PSALM

PSALM 41. V. 2.

Salich is hy die sich verstandigh draegt tegens den Armen: de Heere sal hem bevryden ten dage des quaets.

Vergader-plaets der Regenten. Daer binnen vergaderen de Regenten ordinair alle Saturdagen na de middagh, zynde een schoone groote Kamer, daer gedurig de affaires der Armen, soo van ontfangh, als uytgiften worden waer genomen.

Uyt het Voor-huys na beneden gaende, ontmoet men eerst aen de rechterhand de Kamer daer de Armen worden in geschreven, en aen de lincker hand de *De uytgeef plaats.* plaets daer 't Brood, Boter en Kaes wort uyt gegeven: recht uyt gaende als men uyt het voorsz. Voor-huys komt, siet men een schoone Galderye met 36 Glasen, daer inne de Wapenen van 36 Raden van de Jaren 1655. in te sien sijn; hebbende in 't midden een schoone Tuyn, en achter een uytgang in de *Amstelstraet*, door een cierlyke Dorize Hartsteene poort. Onder 't Voor-huys is de wooning van de Binnen-Vader.

De Huyssitten aen de Oude Zyde Verpachten 't opscheepen van de Beesten. De middelen daer de Armen *Huyssitten-luyden* uyt gealimenteert worden, spruyten uyt soodanige middelen als in de generale beschryvinge is aengewesen; en door de vigilantie en spaersaemheyt der *Huyssitten-meesters* by een vergadert. Noch hebben die Huysen bysonder het verpachten van de Post en Opscheep-gelt van de Beesten, gelyk in de oude boeken aengetekent staet, en by de Regenten verpacht word.

DE Heeren Burgermeesteren ende de Raden deser Stede, in consideratie genomen hebbende de soberen toestant van dese Armen Huyssitten, op de remonstrantie van der selver bewaerders, hebben tot soulagement geordonneert op den 12 October 1539. een inkomste van alle Paerden, Ossen, Koeyen en Schapen, Kalveren, Varkens ter scheep langs de Rivier, als mede die Tessel, 't Vlie ofte Marsch inkomende, en in dese Stad of der selver Jurisdictie ontscheept worden, waer van de Ordinantie hier volgt.

Der selver Ordonnantie. Ordonnantie voor de Pagters of Opschepers van de Beesten, waer na sy hun in het uyt en inschepen sullen hebben te reguleren.

MYne Heeren van den Geregte der Stad Amsterdam hebben, om redenen haer Ed. daer toe moverende, goed gevonden te authoriseren, gelyk de selve authoriseren, by desen, de Regenten van de Huys-Armen aan de Oude Zyde deser Stede, (ten behoeve van de voornoemde Armen,) te mogen verpagten het op en afschepen van de Beesten hier ter Stede, volgens de ordre hier onder staende; Lastende een ieder, die 't selve aengaen mag, hem daar na te reguleren.

In den eersten, dat de voorschreve Opschepers of hunne Medehelpers, in 't op en in schepen van de Beesten, hun getrouwelyk sullen dragen, en den Koopman na behooren dienen op 't loon hier na gespecificeert.

Te weten, dat sy sullen hebben te ontfangen van elke Osse of Koe 2 stuyvers 4 penn.

Item, van yder Paart	2 stuyv.	8 penn.
Van elk mager Varken		4 penn.
Van elk vet Varken		8 penn.
Van een vet Kalf		12 penn.
Van een mager of nuchtere Kalf		8 penn.
Van een Schaep		4 penn.

En dat soo wel van alle Beesten die van over 't Y, of van de Rivieren met Schepen in of uytgevoert worden.

Als mede, die de Muyder, Weesper, Uyterse, Leydse, Haarlemmer Poorten, ook aan den Overtoom en Amstel inkomen, en opgescheept, insgelyks die by vorst en beslooten water, over het ys, in en uyt de Stad gevoert werden.

Ook van gelyken die aan den Hoogen Dyk tot Jaaphannes daar ontrent, of elders op of afgescheept worden, en hier ter Stede gebragt, of van daar uytgevoert worden.

En op dat de voornoemde Pagter of Opschepers, als mede de Huys-Armen aen d'Oude Zyde, in hare geregtigheyt niet worden verkort, interdiceren myne Heeren van den Geregte wel expresselyk aan alle en een yder, geen Opscheper zynde, of van de selve daar toe geen expresse ordre hebbende, eenige beesten in of uyt eenige schepen t'arbeyden, en dat op een boete van vyf-en-twintig guldens, by yder Arbeyder of Eygenaar te verbeuren, so dikmaal hy of sy bevonden sullen worden eenige Beesten in of uyt eenige Schepen te arbeyden of gearbeyd te hebben.

Dat ook geenige Veer-schepen van over 't Y eenige Beesten sullen mogen uyt of innemen, als aan 't oude Buykslooter Veer, mede op een boete van vyf-en-twintig guldens yder maal te verbeuren, en by vorst aan de Oude Stads-Herberg.

Dat ook geenige ontschepinge van eenige Beesten uyt geenderhande Veer- of Trekschuyten, en andere Vaartuyg sal mogen worden gedaen, als aan de Nieuwe Haarlemmer-sluys, oude Buykslooter Veer, ontrent de Varken of Ossen-markt, ook Schagermarkt, of daar d'Ed: Heeren van den Geregte voorsz. in tyden en wylen sullen komen t'ordonneren, op een boete van vyf-en-twintig guldens by de Schipper te verbeuren, of soo die niet te vinden is, aan Schip of Beesten te verhalen.

Alle welke bekeuringe sal staan aan de voorsz. Pagter of Opschepers, hunne Medehelpers, of die daer toe by hun sal zyn gestelt; waar van d'eene derde-part sal komen ten behoeve van den Pagter of Opscheper; d'andere derde-part van den Officier, die de Calange sal komen te doen; en 't laatste derde-part ten behoeve van de voorsz. Huyssitten-Armen aan d'Oude Zyde.

Gepubliceert den 24. January 1680. *Præsentibus* de Heeren, *Henrik Roeters*, Schout; *Louys Trip*, Burgermeester; en Dr. *Dirk Boelensz.* en Mr. *Nicolaes Hasselaer*, Schepenen.

In kennisse van my Secretaris

J. HUYDEKOPER.

Geamplieert en gerenoveert den 9 Nov. 1685.

REGEN-

REGENTEN

Van de

HUYSSITTEN

Aan de Oude Zyde.

Klaes Gherste. 1440.
Jan Paepe. 1440.
Jan Gherste. 1440.
Pieter Ryke. 1440.
Jan Eggert Pieterszoen. 1445, tot 1448.
Fredrik Isebrantzoen. 1445.
Albert Gerytzoen. 1445.
Klaes Jacobsz. 1448.
Lambert Klaaszoen. 1448.

Jan Clement. 1497, 1507.
Doen Jacobsz. 1497, 1504, tot 1508.

Jan Gysbertse. 1497, 1504, tot 1508.
Jacob Garst. 1497, 1507, 1508.
Jacob Roelofszoen. 1500, tot 1503.
Jacob Klaesz. Watergang. 1500, tot 1503.
Jan Klaeszoen. 1500, 1501, 1502, 1503, 1512.
Heymen Jacobsz. 1500, 1501, 1502, 1503, 1519.
Jan van Persyn. 1504, tot 1506.
Marten Dircksz. 1504, tot 1506.
Jacob in de Pellegrim. 1509, tot 1511.
Klaes in de Gulde Hand. 1511.
Allert Andriese Boelens. 1511, tot 1515.
Jan Klaesz. 1512.
Meeus Pieterse Doos. 1512, tot 1514.
Klaes Gaef. 1512, 1514, 1516, 1517, 1519.
Hobbe Arck. 1512.
Reyer Dirck Bardese. 1512, 1513.
Arent Boelisz. 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1521, tot 1523.
Luyt Jacobsz. 1515, 1516.
Jan Bet Harmanse. 1515, 1524, 1537, tot 1539.
Hendrik Pietersz. Haring. 1515, tot 1519.
Sem Jacobsz. 1516.
Mr. Cornelis Campen. 1517.
Jacob van Coelen. 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1525.
Dirck Boelisz. 1518, 1520, 1521, 1522, 1523, 1525, tot 1529.
Jan Lambertse. 1519, 1521.
Frans Hendriksz. in de Wildeman. 1519, 1524, 1536, tot 1540.
Allert Bodertsz. 1520, 1521.
Ziewert Klaesz. 1520, tot 1529.
Dirck Corse. 1521.
Klaes Jacobsz. Paradis. 1522, tot 1526.
Klaes Meeuws. 1524, 1536, 1537, 1548, 1549.
Jan Bet. 1524.
Pieter Smit. 1524, 1537.
Jacob Huyg Haring. 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, tot 1535.
Albert Cors. 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, tot 1535.
Albert Hees. 1530, tot 1536.
Klaes Harck. 1530, tot 1536.
Hendrik Jansz. Kraek. 1538, 1540, 1544, tot 1546.
Mr. Reyer Lambertse vander Horst. 1538, tot 1543.
Cornelis Jacobsz. Hollesloot. 1538.
Cornelis Jacobsz. Buyck. 1539.
Allert Dircksz. 1540, tot 1546.
Mr. Pieter Bicker Willemsz. 1540, tot 1546.
Hendrick France. 1541, tot 1546.
Cornelis Jacobsz. Brouwer. 1544, 1547, tot 1557.
Gerrit Klaesz. 1547.
Jan Harmansz. 1547, tot 1549.
Hendrik Boogaert. 1547, 1548, 1550.
Jan Oom Jansz. 1549, tot 1570.
Gerrit Tes. 1549.
Wybrant Fredricksz. 1549.
Pieter Brugman. 1550.
Wouter Dobbesz. 1550.
Anthoni Verhoef. 1550, tot 1557.
Lucas Mynertszoon. 1552.
Jan Klaesz. Koop. 1552.
Arent Hudde. 1552.
Klaes Jacobsz. van Swieten. 1553.
Klaes Gerritse. 1555.
Amy vander Hoef. 1556, tot 1559.
Dirck Schaep. 1556, 1557.
Hendrik vander Does. 1557.
Andries Jansz. Boelisz. 1558, tot 1567.

Gerrit

Gerrit Jansz. Koesvelt. 1558, 1559, 1563, 1564.
Govert Jansz. 1558, 1559.
Jan Poppen. 1560, 1561, 1562, 1584, tot 1596.
Tymen Myndertse. 1560, tot 1565, en weder van 1578, tot 1580.
Jacob Beningh. 1563, tot 1565.
Gerrit Arentse. 1565.
Arent Ernst van Bassen. 1565, 1566.
Reynier Hendricksz. Rooclaes. 1566, tot 1577.
Andries Boelisz. 1567.
Jacob Pieterse Cantert. 1568, 1575, tot 1577
Adriaen France. 1568, tot 1570.
Mr. Elbert Cantert. 1569, 1570.
Jan Michielse Loef Brouwer. 1571, tot 1575.
Cornelis France. 1571, tot 1573.
Cornelis Gerritse. 1571, 1572.
Geen Symenszoon. 1573, tot 1577.
Jan Ryser Janszoon. 1573.
Evert Cortse. 1574, tot 1582.
Klaes Heyn Corneliszoen. 1574, tot 1577.
Arent Sadelyn. 1577.
Pieter Oly. 1577.
Egbert Roeloffe. 1578, 1579.
Marten ten Berg. 1578, tot 1580.
Pieter Goverts. 1578, tot 1594.
Frans Hendrikse Ruys. 1578, tot 1595.
Job Cornelisz. 1578, 1579.
Hendrik Boelisz. 1579, tot 1583.
Rynst Pieterse. 1581, tot 1584.
Hillebrant Brouwer. 1581, tot 1585.
Pieter Pauw. 1582, 1583, 1585.
Jan Poppes.
Jacob Bicker. 1585, 1586.
Arent vande Velde. 1586.
Hendrik Hudde. 1586, tot 1589.
Roelof Egebertse. 1587.
Jacob Willemse Warmont. 1587, tot 1621.
Jacob Wilkes. 1588, 1589.
Siewert Meyndertse. 1590, tot 1593.
Arent van Arp. 1594, tot 1601. weder 1603, tot 1618.
Arent ten Grootenhuys. 1595, tot 1614.
Pieter Gerritse Kruydenier Ruytenburg. 1595, tot 1615.
Cornelis Jansz. Valkenier. 1597, tot 1599.
Dirck Hem. 1600. 1612.
Jan van Hoorn. 1602, 1616, tot 1622.
Hillebrant Schellinger. 1613, tot 1615.
Jan Hellinghs. 1614, tot 1624.
Jacob Pieterse Hoogkamer. 1616, tot 1618.
Jan Reynier Klaesz. 1616, tot 1624.
Hendrik van de Sande. 1619, tot 1639.
Govert Boelisz. 1619, tot 1626.
Jasper Segersz. 1620, tot 1640.
Outgert Pieterse Spiegel. 1621, tot 1651.
Pieter Jacobsz. van Ryn. 1621, tot 1639.
Rochus Pieters van de Cappelle. 1624, 1636.
Jan Selyns. 1625, tot 1666.
Pieter Vlack. 1636, tot 1641.
Balthasar Jacot. 1639, tot 1648.
Mr. Wilhelmus Elbingh. 1639, tot 1647.
Andries van Zanen. 1640, tot 1652.
Barnart Schellinger. 1641, 1642.
Joost Jansz. Kruysvelt. 1642, tot 1653.
Marten Kanter. 1646, tot 1672.
Cornelis Hoppesack. 1648, tot 1663.
Balthasar Helt. 1650, tot 1653.
Jan ten Grootenhuys. 1652.
Pieter Ernst van Bassen. 1653, tot 1660.
Frans Bruyningh. 1653, tot 1655.
Jan Lantsman. 1654, tot 1666.
Mr. Willem vander Does. 1654, tot 1666.
Coenraet van Klenck. 1660, tot 1672.
Pieter van Kronenburgh. 1663, tot 1672.
Arnout Schuyt. 1666, tot 1686.
Casparus Commelin. 1666, tot
Pieter Daey. 1666, tot 1671.
Albertus Reynst, 1671, 1673.
Jan Klaesz. van Beuningen. 1672, tot
Bonavontuer van Dortmont. 1672.
Anthoni Hoevenaer. 1673, tot 1681.
Arnout van de Cruys. 1673, tot 1686.
Ferdinandus Bol. 1673, tot 1681.
Jacob Quina. 1681, tot
Pieter Coesart de Jonge. 1681.
Arent vander Waeyen. 1682. tot
Myndert Rost. 1685. tot
Eduard Becker. 1687. tot

NIEU-

NIEUWE-ZYDS HUYSSITTEN
EN
AELMOESSENIERS-HUYS.

SYn van alle oude tijden voor de bouwinge van de *Nieuwe-Kerk*, de *Maget Maria* en *St. Catrina* toegeweyt, en gesticht geweest aen de Nieuwe zyde van de Stad, of bewesten den *Amerak* en den *Aemstel*, en genaemt geworden *Vrouwe Maria Prochie*, na onse *Lieve Vrouwe Capelle*, die gestaan heeft op de hoek van de tegenwoordige *Vrouwe-steeg*, tusschen de *Nieuwen-dyk* en 't *Water*, daar nog teekenen van een dikke muur van die *Capelle* te sien zijn; en daar na, na dat de *Nieuwe-Kerk* voltoyt was, in deselve sijn geplaatst geworden, en hebben altyd de Naam gevoert van onse *Lieve Vrouwe Capelle*, gelijk uyt het volgende Extract, uyt oude Scheepenen brieven die zy gepasseert hebben, te sien is, als namentlijk.

WY *Rembrant Andrieszoon* ende *Gerrit die Vroede* Scheepenen in Amsterdamme, oirconde ende kenne, want die Armen Huyssitten Luyden binnen de voornoemde Stede in beyde Prochien geseten, zekere Pachte ende Renten in dato 1394. gemeen gehadt hebben, tot dese dagh toe, hoir Bewairres van beyde zyden over een gedragen, by consente van de Rade van de Stede voorsz. &c. soe is te wetene, dat hier op voir ons sijn gekomen die Bewaerders der Armen Huyssitten Luyden van onse *Vrouwe Marie Prochie*, als *Myndert Ianszoen*, *Iacob Reynertzoen*, *Ian Heynezoen*, die Wantsnyder, *en Pieter Coman*, Huyssitten van den wegen in onse *Vrouwe Maria Prochie &c.* 1449. Gelyke brief van 1399 hebbense aen die van de *St. Nicolaes Prochie* opgedragen in 't Iaer 1459. als doen Bewaerders van de voorsz. *Vrouwe Prochie* waren *Floryn Iacobzoen*, *Symon Claeszoen*, *Iacob Pillen Claeszoen en Gerrit Pauwe.*

Haar bedien-plaets eertyds in de Nieuwe Kerk: en provizie huyzen, waar.

De *Huyssitten-Meesters* van dit tegenwoordige *Godshuys*, hebben van allen oude tijden hare vergaderinge en uytdeelinge der Aalmoessen in de *Nieuwe Kerk*, en haer Provizi-huys en Bakkery op de Prince-graft by de Lelie Sluys, nevens twee Turf-huysen aan de Stads wallen gehad, te vooren tot tweemaal toe daar van veranderende: het eerste zijnde op de Oostzijde van de Nieuwe-zydts achter-Burgwal, achter 't Stadhuys, gebouwt, uytwysende seker opschrift daar ter zyde in een hartsteen in de Huyssitten-steeg (daar 't op de hoek staat) staande. *Dit huys is gebouwt ter eeren Godts en nut der Huys-armen in 't jaar* 1486, alhoewel dese *Huyssitten*, als boven is aangewesen, veel ouder zijn; het andere gestaan hebbende op de oostzyde van de Cingel ofte Koninghs graft by noorden de Jan Rooden-poorts tooren, welke steegje daar ten noorden zynde, noch heden 't Huys-zitten-steegje genaemt werdt, toch onzeker wanneer verlaten, en in burgerlyke wooningen verandert. Deze Kerk, der Huys-zitten vertrek, in den Iare 1645. met den Brandt bezocht, en ten naasten by weder herbouwt zynde; is by de Achtbaare Regeeringe goedtgevonden dit Comptoir daar uyt te verleggen. Volgens de Acten daar van onder de voorsz. Huyssitten-meesters noch berustende; daar toe verkiezende haar boven genoemde Back en Turf-huys, noch twee Pakhuyzen voor twee-en-twintigh duyzent guldens daer nevens koopende; dit tot der Armen dienst bequaam gemaekt zynde, bevint men te bestaen in verscheyde vertrecken; als voor in komende in een groot voorhuys, hebbende ter rechterhand des Binne-Vaders wooninge, en ter slinker der Regenten vergader-plaatze, zynde heerlyk vierkant en wel op gepost, daar aen volgende een langh heerlyck Zalet, met der Burgermeesteren wapenen, en Stichters afbeeldinge (zeer heerlyck door den vermaarden Konst-rijken *Jakob Bakker* geschildert) verciert; ter rechterhandt zijnde het verwulft daar de *Huyssitten* boeken, brieven en gelden bewaart, en daar achter een vertrek, daar de Botter gewogen, en Kaasen tot den uytgift gesneen werden: door het Zalet voortgaande komt men ter plaatse daar de Aalmoessen gegeven werden, zijnde een machtig groot geveert, aan dry zyden het licht scheppende, met hekken en kromgangen zoo van den anderen gescheyden, dat de Regenten aan dry bezondere plaetzen den Armen te gelyk haar uytreykinge zonder verhinderinge doen konnen: door welke kromgangen de armen genootzaekt zyn de Aalmoessen ontfangen hebbende, haar stok te vervolgen tot al zulk

Daar te vooren achter 't Stadhuys.

Een nieuwt heerlyk huys tot de bediening en desselfs hoedanigheydt.

NIEUWE ZYD

HUYS-SITTEN HUYS
NIEUWE·ZY
HUYS ZITTE

zulk een uytgang (die dry verscheyden zyn) als die haar is leydende. Dit bezigtigt hebbende, komt men ter linker hand, in een dubbelde heerlyke hartsteene Galderye op den 9 July 1649. de eerste steen daar aen geleyt zynde door

Wanneer gebout.

KLAAS KEMP,
NICOLAAS van LITH,
IACOB KLOEK
en
CASPARUS COMMELIN.

Zynde door twee deuren den ingang der armen: achter 't welke een cierlyck vertrek gebout staat ter beyder zyde ingang hebbende, in welke de jaarlycksche aenteeckeninge geschiet; voorts boven haar Kooren en Kaas-zolders en beneden de Botter kelder, en door ordre van Burgermeesteren en 36 Raden, hebbense in den jare 1690. mede een eygen Broodbackerye in dit Huys, gelijk de andere Godshuysen, gemaekt. Van buyten heeft het een redelyke voor-gevel, die in tween verdeelt staat, de grootste voor 't huys, d'andere voor de Galdery, de Galdery dry, en 't huys een ingang hebbende, verciert met dry konstige uytgehouwe hartsteenen, het werck der barmhertigheydt in dezen huyzen gepleegt uytbeeldende, gedaan door den vermaarden Steenhouwer Mr. . . . *Keyzer.* Dry bezondere Schriftuur-plaatzen daer op gepast zynde, als, *Zalig zyn de Barmhertige, want hen zal Barmhertigheydt geschieden. Matth. 5. vers 7.* en ter weder-zyde. *Doet wel aan den Armen, U loon is in den Hemel*: Dit zoo veel het gebouw in zich is belangende, nu volgen de huyzen om den Turf des Zomers daar in te vergaderen, die jaarlyks alhier omtrent de hondert duyzent manden op gekoft werden, deze zijn drie, het eerste over de Passeerdersstraat aan de Stadts wallen, is niet lang gebout geweest: het andere by de Zaegmoolens-poort aen de zelvige Stadts barmpte: 't derde aen 't eynde van de Reguliers graft tegens de Osse-markt. Gelijck de stadt jaarlyx in volk vermeerdert, zoo ziet men de armoede niet verminderen, des alle Godshuysen meerder belast werden, gelyck zulkx hier merkelyck is blykende; alzoo bevonden werd omtrent de vyf duyzent huys-gezinnen aen de Nieuwe zyde alleen, die behalven de Kaas en tachtentig duyzent manden Turf, wekelijk verorboort hebben, acht lasten Rogge en zoo veel tonnen Botter. Dese *Huysitten Armen* hebben de groote en kleene Kranen voor dese Stad staende, met het Gasthuys gemeen, als in de beschryvinge van de Kranen na achteren nader sal gesegt worden.

Haar Turfhuysen.

Hoe veel huysgezinnen gespyst worden.

REGENTEN
Van de
HUYSSITTEN
Aen de Nieuwe Zyde.

Meyndert Janszoen. 1449.
Jacob Reynertzoen. 1449.
Jan Heynezoen die Wantsyder. 1449.
Pieter Coman. 1449.
Floryn Jacobzoen 1459.
Symen Claeszoen. 1459.
Jacob Pille. 1459.
Gerrit Pauw. 1459.

Willem Duyn. 1511, 1513, 1515, 1517, 1519, 1520.
Gerrit Volkersen. 1511, tot 1516, en tot 1521,
Barent Barentse. 1511, 1512.
Reyer Peterse. 1511, 1513, 1526, 1527.
Claes Gerritse Mattheusen. 1512, tot 1515.
Jan Lambertse. 1512, 1516, 1518, 1521, 1522.
Jacob Huygh. 1514.
Pieter Opmeer. 1515, tot 1518.
Jan Meeusen. 1515, tot 1517.
Jonge Claes Hein. 1518, tot 1522, 1536, 1537.
Siman Claeszoen. 1519.
Jan Duvesz. de Oude. 1519, tot 1536.
Claes Kloeck. 1522.
Jan Gavenszoen. 1523.
Mr. Hendrik Dirck Janneszoen. 1523, 1524.
Mr. Windrik Hendricksen. 1523.
Claes Jan Cobbenszoen. 1524.
Albrecht Braeseman. 1524.
Albert Lou. 1525, tot 1527.
Claes Heyn. 1526, tot 1528.

Claes de Jonge. 1528.
Dirck Hilbrantszoen Otter. 1528, tot 1539.
Willem Dirckſz. 1528.

Jan Duvesze de Jonge Houtkooper. 1536, tot 1542, 1549, en 1550.
Jacob Dobbeſe. 1537.
Claes Doedeſe. 1538.
Symon Taemenſen. 1538, tot 1545.
Symon Claes Claes Copſz. 1538, tot 1542, en 1544.
Floris Martſz. 1540, 1541, 1545, 1547, 1548.
Willem Janſz. Brouwer. 1541, tot 1562.
Jan Duverſz. Laekenkooper. 1542, tot 1545.
Isbrant Ianſz. Beer. 1543, 1567.
Harmen Ottenſz. 1546.
Dirck Ian Hendrickeſe. 1546, tot 1553.
Pieter Iacobſz. Schaep. 1547.
Pieter Pieterſz. Codde de Jonge. 1548, tot 1550.
Harmen Roodenburg. 1550, tot 1555, 1558, tot 1568, 1578, 1579.
Hendrik Cornelisſen. 1551.
Mr. Willem Jacobſz. Walichſz. 1551.
Pieter Hendrikſe Opmeer. 1553, 1557, 1558, 1560.
Claes Cornelisſen. 1554.
Gerrit Reynſt. 1554.
Jacob Hendrickſen. 1555.
Harman Ellertſz. 1555.
Jonge Ian Duveſſen. 1556, 1560.
Albert Dirck Marcuſz. 1556.
Florus Roeters. 1557, tot 1560.
Jan Vechterſz. Semelkoper 1559, tot 1569.
Andries Holleſloot. 1562, tot 1572.
Dirck Jan Deymans. 1562, tot 1566.
Coen Pieterſen. 1566.
Floris Dirckſen Otter. 1566, 1568.
Gerbrandt Eggenſe. 1568, 1569.
Thomas Symonſen. 1568.
Jan van Santen. 1569, tot 1571, 1576, 1578.
Dirck Ian Evertſe. 1569, tot 1578.
Luycas van Teylingen. 1571, 1573.
Hendrik Egbertſe Houtcoper. 1572, tot 1579.
Claes van Santen. 1573.
Evert Jacobſen. 1574.
Gerrit Ianſen Deyman. 1574, 1575.
Mr. Jan Tymanſz. 1576.
Ian van Marken. 1577.
Mr. Ian Duverſen. 1577.
Symon Dirckſen. 1578.
Bartholt Dirckſen. 1578, tot 1581.
Joan Smit. 1578.
Jan Verburg. 1578, tot 1583.
Jan Pietſe Reael. 1578, tot 1582.
Willem Pauſz. 1579, tot 1585.
Anthoni Ianſz. Schellingwou. 1580, tot 1583.
Jan Ianſen Carel. 1580, tot 1616.
Tymen Meyndertſen. 1581, tot 1592.
Claes Egbertſe Goyer. 1582, 1583.
Jan Claeſz. Reymertſe. 1583, tot 1598.
Cornelis Iacob Witze. 1585, 1586.
Gooſſen Jacobſen Hooft. 1585.
Jan Pieterſe de Wit. 1585, tot 1609.
Wybrant Appelman. 1586, tot 1589.
Hendrik Pieterſe Schryver.
Ian van Heusden. 1588.
Claes Lambertſe 1589, tot 1609.
Hendrik Pieterſe. 1589, tot 1603.
Iacob Egbertſe. 1592, tot 1609.
Ian Witzen. 1598, tot 1612.
Albert Symenſen Jonckheyn. 1603, tot 1618.
Dirck Claes Reyniers. 1603, tot 1609.
Ian Cornelisz. Geelvinck. 1609, 1615, tot 1619.
Willem Hooft Ianſz. 1609, tot 1614.
Hendrik Lens. 1609, tot 1620.
Iacob Dirckſen de Lange. 1611, 1612.
Pieter van Montfoort. 1612, tot 1622.
Dirck Haſſelaer. 1614, tot 1620.
Abraham Gilion. 1617, tot 1620.
Philip Theyſen. 1618, tot 1620.
Pieter Iacobſz. Elias. 1620, tot 1626.
Ian Pieterſe Brugman. 1620.
Franck vander Does. 1620, tot 1645.
Hendrik Laurenſz. 1620, tot 1626.
Ian Gerritſe Coppit. 1620, tot 1624, en 1626, tot 1631.
Willem Adriaenſe Raep. 1622, tot 1626.
Cornelis Schellinger. 1624.
Ian Gerritſen Verlooren Arbeyt. 1624.
Willlem Isbrantſe Kieft. 1625, 1626.
Dirck Haring. 1625, tot 1631.
Ian Lambertſe. 1626, tot 1635.
Lucas Pieterſe Conyn. 1630, tot 1652.
Ian Steur. 1630, tot 1651.
Iacob Cornelisz. Hooft. 1631, tot 1640.
Ian Benningh Koeckebacker. 1632, tot 1644.
Ronbouth Kemp. 1635, tot 1652.
Claes van Lith. 1640, tot 1651.
Cornelis Mitſu. 1644, tot 1662.
Pieter Gerritſe Haſſelaer. 1645, 1646.
Gerrit Haſſelaer Claeſz. 1646.
Iſack Commelin. 1647, tot 1655.
Ian Appelman. 1651, tot 1672.
Iacobus Reynſt. 1651, tot 1653.

Hendrik

Hendrik Roeters. 1652.
Abraham Ernst van Bassen. 1652, tot 1678.
Ioachim Iansz. Scheepmaker. 1653, tot 1657.
Ian van Halewyn. 1655, tot 1662.
Tymon Veeneman. 1655, tot 1673.
Hendrik van Cleef. 1657, tot 1666.
Elias Nuyts. 1662, tot 1681.
Pieter Barnoely. 1666, tot
Matthias Amia. 1673.
Gerrit Schaap. 1673, tot 1684.
Adriaen Temminck, Engelbertzoon, 1673, tot 1676.
Marten van Loon Pieterszoon. 1676, tot 1689.
Anthoni Reepmaker. 1677, tot 1683.
Bastiaen Berrewouts. 1679, tot 1681.
Nicolaes vander Hagen. 1681, tot
Isaak Soreau. 1683, tot
Nicolaes le Seuter. 1683, tot 1688.
Ernst van Croonenburg. 1684, tot 1688.
Daniel Kick 1688, tot 1690.
Sieuwert Witzen. 1688, tot
Ian vander Graef. 1688, tot
Ioseph van de Putte. 1690.

GAST-HUYS.

Het *Gasthuys* of *Hospital* over hondert en meerder jaren alzo genaamt, wort door *Pontanus* uyt een oude onbekende Schrijver aldus beschreven. Daar is ook in de zelve Parochie (van de Oude-Kerk) het vermaarste Hospitaal van Hollandt, hebbende tot Jaarlijkze inkomsten meer dan duyzend guldens; uyt twee Hospitalen *Sinte Pieters* en *Sinte Elizabeth*, van de nieuwe zijde in de Nes gebragt. Dat dit laatste Hospitaal te vooren aen de Nieuwe zijde naast het Stadthuys gestaan heeft, geeft zulks de Gasthuys-steeg, die noch ten huydigen dage de naam daar af voert, uytdrukkelijk te kennen. Maar ik bevinde, zoo lang dit *Gasthuys* in de Nes gehouden wiert, alleen voor de Mannen geweest te zijn; want aan de nieuwe zijde, was toen nog een ander voor de vrouwen, van den zelven onbekende Schrijver, het Hospitaal der *Moeder Gods*, in 't byzonder genoemt; zoo de brieven vermelden, is dit Mannen *Gasthuys*, midlerwijl het in de Nes was, zeer vermeerdert. Zulks dat in den Jare vijftien hondert en een, een Pesthuys daar by gemaakt wierdt, als Regenten waren,

Eertijds al vermaart.

Naast het Stadthuys gestaan.

GYSBRECHT LAPSEKER.
FLORIS JANZEN.
FRANK KLAASZEN.
En
JAN GYSBRECHTZEN.

Daar na in den Jare vijftien hondert en vier, is'er een Brouwery, met een Beyert, en meer andere huyzen by gebouwt, nevens een Kerckhof (leggende tusschen 't voorsz. Pesthuys en de Celle-broeders) door den Bisschop van Haarlem op den 27 May 1561. gewijt, daar voor by de Gasthuys-meesters beschonken wiert met acht guldens vijftien stuyvers. Endelijk, in den Jare vijftien hondert acht-en-zeventig (als wanneer de Stadt aan de Staaten van Hollandt en *Wilhelm* Prince van Orangie als Stadhouder overgelevert wiert) en voornamelijk in den Jare vijftien hondert twee-en-tachtig, wierden bey de Gasthuyzen, zoo wel het Mannen in de Nes, als het Vrouwen of *Sinte Marias* aan de nieuwe zijde (op de Nieuwendijk aan de westzijde over onzer Lieve-Vrouwe Capelle staande, alsdoen gelegen op de Noordet-hoek van de Vrouwe-steeg, nu in woonhuyzen veran-

Een ander aan de Nieuwe zyde, nu in woonhuyzen verandert.

derd, en 't *Gasthuys* nog laetst toebehoort hebben) verzet, en in een gebracht; daar toe bequaam gemaakt zijnde de kloosteren der Nieuwe en Oude Nonnen, alle andere Kloosteren dezer Steede in groote en ruymte overtreffende. De Nonnen, die toen noch bey de Kloosteren bezaten, daar uyt gezet, en is haer een eerlijke jaarlijkze onderhoudt gegeven.

Van beyde deze *Gasthuyzen*, zoo wel *Sinte Pieters* als *Mariaas*, of onser Vrouwen, vint men noch zeekere order van den Iaare vyftien hondert zeven-en-vyftig, die ook noch ten huydigen dage onderhouden wordt, waar by verboden wierd, dat niemant eenige zieken voor dese *Gasthuysen* zoude mogen leggen, of daar in brengen, zonder verlof der Regenten, op peene van ses gulden, volgens de Willekeure in dato den 18 September 1557.

OVermits myne Heeren van den Gerechte verstaen, dat by wylen eenige siecken voor St. Pieters of onser Vrouwe Gasthuysen gebracht ende geleyt werden buyten wille, wete ofte consente van de Vaders ofte Moeders van de selve Gast-huysen, ende alsulcx de selve siecken genoeg buyten wille van de voorsz. Regenten in de voorsz. Gast-huysen werden gebracht; niet tegenstaende datmen alsulcke siecken qualicken plaetse gunnen magh. Daer inne myne Heeren begerende te voorsien, verbieden eenen igelycken eenige siecken te brengen ofte te leggen voor de voorsz. Gasthuysen, noch oock daer inne te brengen, dan by wille, wete ende consent van de voorsz. Regenten: al op pene van ses Carolus gulden by elcken ter contrarie doende te verbeuren: t'appliceren een derdendeel tot behoef van den Heere, een derden deel den aenbrenger, ende een derden deel tot behoef van bey de Gast-huysen voorsz., of hier voren te leggen tot sijn selfs kosten te bier ende te broode in hechtenisse den tyt van ses weken gedurende

St. Pieters Gasthuys in de Nes eertyds, nu in huysen verandert.

Het *St. Pieters Gasthuys* in den Nes A°. 1584. in Burgerlijcke wooningen verandert, een straat van 15 voeten breet recht over de kleyne Hal daar door tot op het Rokin schietende, blijkende by de Acten van Burgermeesteren daar van zijnde in dato den 15 Maart 1584.

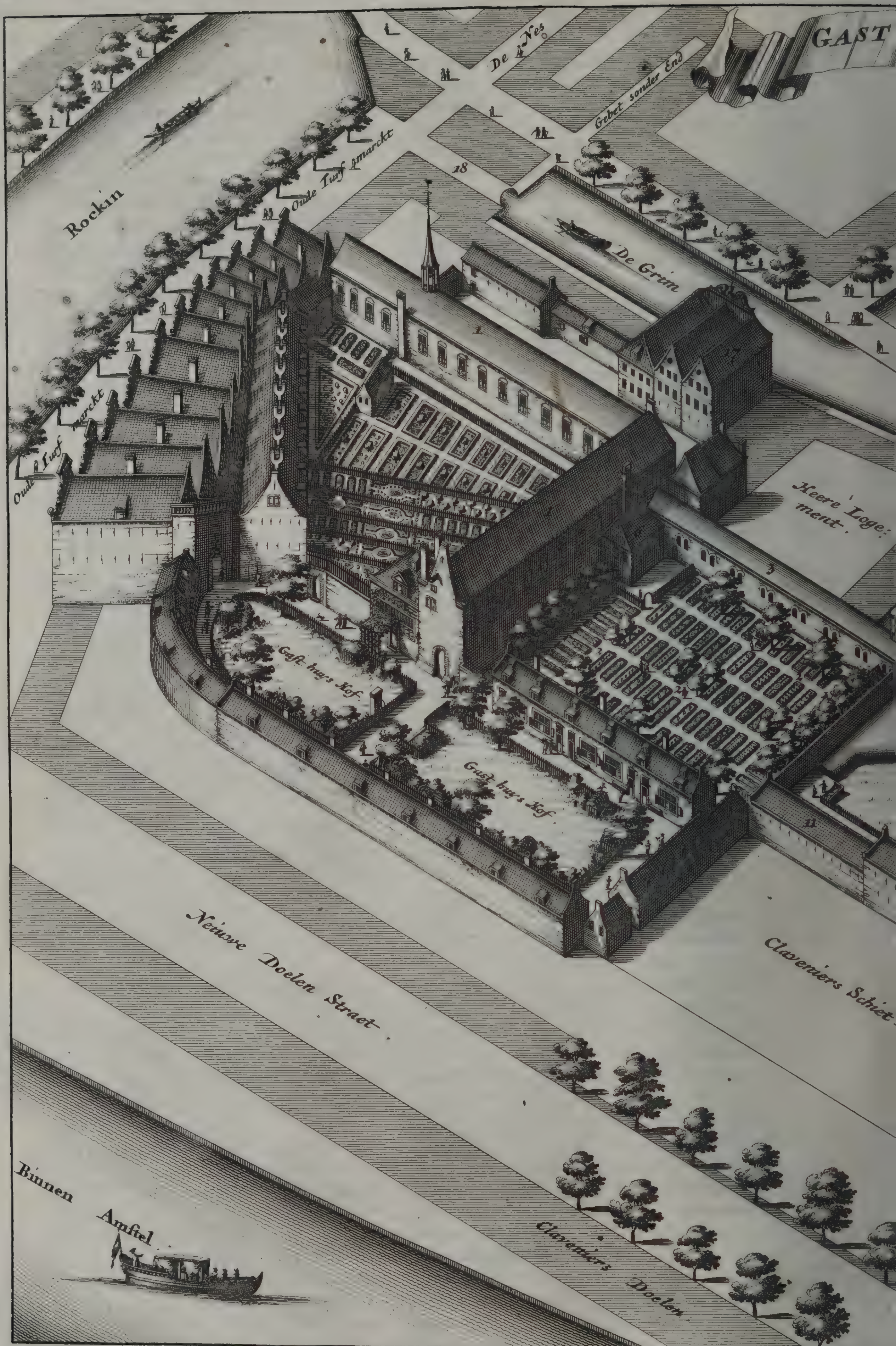
't Tegenwoordige, geen Tempeliers Klooster: tegen Filip van Zesen.

Dat deze twee Nonnen Kloosters niet wijders zouden gestrekt hebben als tot de scheyding van de Achterburgwal (gelijk *Filips van Zesen* in zijne Hoogduytsche Beschrijvinge van Amsterdam wil,) en dat de rest na 't westen (voor dezen het *Manne-Gasthuys*, nu tot een Kerk bequaam gemaakt) een Templiers-klooster zoude geweest zijn, is een tastelijke misslag, niet wetende waar zulks gedroomt heeft: vermits bevinde beyde de Nonnekloosters nevens den anderen te staan, als de Oude Nonnen aan de Oost-zijde, en de nieuwe Nonnen aen de West-zijde, met de Achter-burgwal van den anderen gescheyden: De oude haar aanvang genomen hebbende in den jare 1389 volgens de ***Fondatie*** en ***Erf-gift-brief*** daar van alhier ter Stede voor Schepenen gepasseert op den eersten April des voornoemden jaars; de Kerck en Autaar-wydinge daar op gevolgt zijnde den 22 Iuny 1401. En daar na dit alles by Hertog *Jan van Beyeren* als Graaf van Hollandt, met zijn *Gunst-brief* op den zesten Augusti 1422. bevestigt. De nieuwe Nonnen, genaamt ter Lelien, gelegen ten Westen de Ouden, strekkende tot in den Amstel, hebbende haar beginzel genomen in den Iare 1404. blyckende by den Brief van Hertog ***Albrecht van Beyeren*** van den 2 July des zelvige Iaare, die ***Fredrick, Bisschop van Vytrecht***, op den 14 Iuny 1419. met zijn Bulle bevestight heeft. Dat de Pastoor van de Oude Kerk (onder wiens ***Parochie*** dit ***Convent*** gelegen was) op Vrouw Lichmits 1425. mede toestont. Om voorder te bewysen dat dese ***Conventen*** ofte ***Kloosters*** noyt by de Tempeliers bewoont zyn, blijkt by eenige navolgende opdrachten van Landen en Erven, daar dit Nieuwe Klooster noch opgebouwt staat: Als vier van Erven gepasseert voor Schepenen tot Amsterdam op St. Martens Avond, 1376. Vrydaags voor St. Bavons dagh 1380. den 12 February 1395. en eyndelijk de vierde, gedateert 16 Maart 1461. en ten laatste noch een van de halve Vyver, van den 11 September 1411. Alle welke eygendommen van gronden dit Klooster tot in den Amstel noch beseten heeft tot den Iare 1519. als wanneer Burgermeesteren met den Pater over een quamen, dat van de Grimmenisse-sluys (omtrent dese tydt gebouwt) langs den Amstel een straat van 't *Convent* (tot gerijf van de Burgery) zoude genomen werden; volgens 't Accoort daar van zijnde, van den 23 Iuly des zelven Iaars.

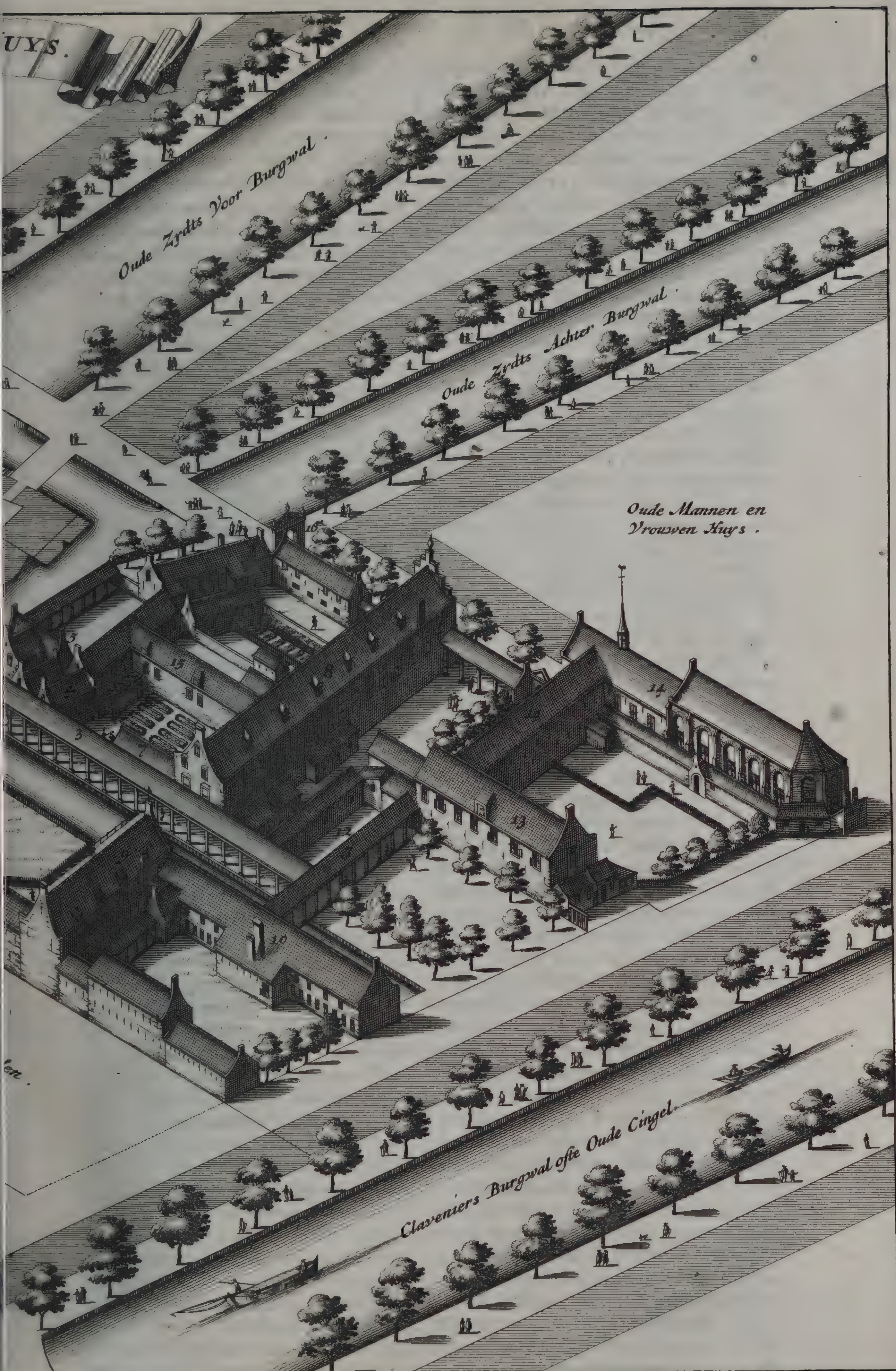
Nader bewys daar van.

Eertyds twee Nonnen Kloosters.

Deze twee Nonne-Kloosters by de Geestelijcken tot in den Iare 1578. bezeten (als wanneer de Godts-dienst hervormt was) isser by de Regeeringe besloten de Geestelijke Goederen tot een ander gebruyk te keeren, en bevindende de *Gasthuysen* zoo van Mannen als Vrouwen verscheyden te leggen, is goedt gevonden die daar toe bequaam te maken, als doen Regenten zijnde *Floris Dirckz. Otter*, *Jacob Canter Pietersz.*, *Arent Hendrickz. van Weesp*, en *Gornelis Willemsz.* Doch de twee bovensten met de ver-

1. Gasthuys Kerck.
2. Tuyn.
3. Lange Galdery.
4. Koocken.
5. Regenten Comptoir.
6. Regentinne Comptoir.
7. Apotheek.
8. Soldaten Gast-huys.
9. 't Verbandt Huys.

10. Backery en Brouwery.
11. De Osse Stall.
12. Timmer Tuyn.
13. 't Kleine Vrouwe Huys.
14. Groote Vrouwe Huys.
15. De Beyart.
16. De Poort van t' Gasthuys.
17. Gasthuys Packhuysen.
18. Grimnesse Sluys.

veranderinge de Stad uytgeleydt zijnde, zijn op den 26 May daar aan in haar plaatzen verkoren *Jan Porcijn* en *Wouter Cornelisz. Verbeé*: toch te vooren zoo met de Oude als Nieuwe-Nonnen, (die beyde als doen ontrent de vijftig sterk waaren) een Accoort getroffen zynde, van haar Klooster en inkomen van dien te verlaten, en de *Gasthuys-meesters* over te leveren, mits genietende den Huysraat, Huysvestinge, en een jaarlyckx tractement, haar leven gedurende, blykende by de Accorden daar van zijnde en by alle de Nonnen ondertekent; gedateert den 11 en 13 October, en quytschel-dingen voor Schepenen, den 25 October 1578. nevens de Approbatien by *Wilhelm*, Prince van Orangie (als Stadhouder van Holland) op den 29 en 30 December daar aan verleent. Dit zoo verre gebracht zijnde, is alle vlyt aangewent, zulks tot den Kranken gebruyk bequaam te maken. Bestaande uyt verscheyde Gebouwen die wy na den anderen beschryven zullen; de eerste plaats daar van stellende het Mannen *Gasthuys*, daar toe in gebruyk geweest zijnde tot den jare 1645. als wanneer God de Heere de Nieuwe-Kerk met den brandt besocht; de zieken alsdoen in 't Soldaten huys (hier na te beschryven) overgebracht zijnde, hebbende 81 bedt-steeden, daer des Sondags heel vroeg de Gods-dienst gepleegt wiert: dat nu driemaal op dien dag geschiet, als des morgens vroeg en des naarmiddags (welke naarmiddags-predicatie tot den jaare 1655 in 't Vrouwen *Gasthuys* geweest sijnde) door haar eygen Prediker, en van half negen tot elf uuren door de gesamentlijke Kerken Dienaars op haar order; tot welk gebruyk het bequame Galderyen en cierlijke Predik-stoel had: zint eenige Bedtsteden uytgebroken zijnde om banken te zetten, voorts een sitplaats voor de Magistraat en Regenten, nevens een Doophekje (hoewel daar toe niet gebruykelijk) daar by gemaekt wesende, en met Kopere Kroonen, Lessenaar en Blakers voorsien: aan 't west-eynde op de Noorder-Galdery tegens de Schoorsteen hangende een heerelijk tafereel met elf Burgers in haar tijde tot Jerusalem geweest zijnde; zint den jaare 1525, tot 1563, daar uyt *Philips van Zesen* (als hier vooren verhaalt) heeft willen besluyten dit een Templiers klooster geweest te zijn. De Aalmoessen daar onder de Predicatie vergadert, komen tot behoef van 't *Gasthuys*, uytgenomen die van de negen uurens Predicatie, die de Diaconye toegevoegt is; hebbende boven een heerlijcke Kooren-solder, ter zyde een ruyme Hout-tuyn, Steen-hok met noch vier Kooren-Solders daar boven, en daar benevens onder een gevel een treffelijke Suykerbakkerye, die verhuurt wert, en ten zuyden een vermakelijke Boogaart met een treffelijke muur beslooten, nevens een ruymte genaamt het *Gasthuys-hof*, voor dese woon-plaatse der nieuwe Nonnen, nu tot zes-en-twintig wooningen, ter huur gaande; tot haar gebruyk hebbende twee bleek velden, nevens Regenbak, en een schoone born-pomp: dit alles begrijpende het nieuwe Nonnen-klooster, gaat men door een van de heerlijkste Galderyen tot de Brug van de Oude Nonnen, ter rechterhandt daar binnen leggende der Regentinnen Comptoir, daarse alle Vrydag vergaderen tot hare besondere bedieningen, ter linker haar binne-moeders wooninge zijnde; over de brug in 't oude Nonnen-Klooster (nu mede het *Gasthuys*) getreden zijnde, komt men in 't vervolg van de voor verhaalde Galdery, strekkende van de Kerk tot der Vrouwen *Gasthuysen* welk in den jare 1587. getimmert, daar na op 88 -- kloeke steene Pylaren treffelijk overwelft met een koepel daar op vernieuwt: ter welker rechter-hand eerst in getreden werd in de algemeene keuken; daar bezijden leggende der Regenten Comptoir, (die aldaar drymaal ter week vergaderingen tot des Godshuys regeringe houden) bestaande in twee vertrekken, met twee uytgangen, de buitenste op een groote plaats, en steene Galdery van 16 Kolommen uytkomende, zijnde de vergader-plaatse der geener die de Regenten te spreeken hebben; door de andere in een treffelijke groote zaal komende, (daar veeltyds in de Zomer des Maandags vergaderinge der Landeryen beleyt werd) om voorts in de groote Galdery te treden, daar aan volgende den Apoteek een vierkante lugtige winkel, van alles daar toe behoorende wel voorsien; wiens Apoteker nevens twee knechts aldaar zijn bezondere wooninge heeft, nevens de kost een eerlijk Tractament genietende, doch moet een ongetrout perzoon zijn, die aan bevoolen is alle Ordonnantien by den Doctor de Ziecken geordonneert gereet te maken, daar toe hebbende twee Tuynen tot versche Medicinale kruyden, een naast zijn Winkel, en een andere achter de Kerk. Weder in de Galdery getreden, en ter rechter-hand de brug overgaande komt men in 't Verbandt-huys

De Nonnen hielden haar huysvesting en tractement haar leven gedurende.

't Mannen Gasthuys nader beschreven.

't Vrouwen Gasthuys, Comptoir van de Regenten, en andere Kamers.

't Verbant-huys, en desselfs bediening.

wel eer tot een Pesthuys gebruykt, een gebouw nevens de Brouwery daar aan gemaakt, hebbende twee byzondere vertrecken, het onderste voor de Mannen en 't bovenste voor Vrouws-persoonen, die daar van alle quaalen (uytgezeyt de Spaanse Pokken) de Chirurgie onderworpen, genezen werden: yder vertrek heeft zijn bezondere haartsteede om te vuuren, en te zamen met 50 zo bedtsteden als losse krebben versien; daar toe drie van de ervarenste Chirugyns jaarlijks beloont werden, om dagelijks alle gequetsten hier leggende, te verbinden, en tot 't gebruyk haarder gezonde leden te helpen; tot regeeringe van welk huys een Binne-Vader en Binne-Moeder gestelt zijn; nevens de wakers, drie ofte vier Dienst-maagden, en een knecht, onder haar hebbende, boven huys-vesten en kost noch een eerlijke Wedding genietende; en gelijck deze Binnen-Vader gehouden is de Landeryen, Stal en Ossen te verzorgen, zoo moet zijn knecht alle besmetten en dooden (alhier overleeden) na 't Pesthuys voeren; ook drenkelingen met de Schuyt in 't Gasthuys halen: bezijden dit Verbant-huys is de Osse stal, bequaam om 's winters een goet getal Ossen te mesten, daar toe hoy en alles in voorraat hebbende, welker getal op verre zoo groot niet is als *Pontanus* is schrijvende, vermits eenige duyzent ponden vers vlees, voor de zieken gezonder, zoo van Kalven als Schapen jaarlijks in de Vleys-hal gekoft werden. Dit bezichtigt hebbende, treet men over de voorverhaalde brugge te rug, door de Galdery in 't Soldaten-huys, gesticht in den Jare 1587. zynde in 't heetste van de Nederlantsche Oorlog; en dat zoo *Filips van Zesen* wil, van de Graaf van Licester, als doen het bestier dezer Landen hebbende, om verwonde en kranke Soldaten daar in te genezen; daar voor dit *Gasthuys* van yeder Soldaat zes stuyvers van de Heeren Staaten, en twee van haar zoldye trekt, blijkende by haar brieven, daar noch onder de Regenten berustende van dato 15 December 1601. 21 Maart en 28 October 1603. 5 September 1605. 7 July 1610. en zoo voorts: Wyders van de vergaderinge der E. E. Heeren ter Admiraliteyt een en een halve Groot, komende van de twaalf Groot die op yeder pondt Vlaams van de veroverde Prysen en geconfisqueerde goederen tot rantzoen by den Vendu-meester bedongen werden, mits daar voor genezende haar kranke Bootsgezellen en Soldaten; welk recht

't Soldaten huys gebouwt. Ao. 1587.

Onderhout, hoe veel daar voor te genieten, en van wie.

dit huys zoo van de Oost- en West Indische Maatschap mede toekomt, doch echter niet genieten: zijnde dit een treffelijke lange Zaal, ten weder eynde haar uytgangen hebbende, en ter zijden haar Keuken, Zieken-haart, Binne-Vader en Moeder Wooning, nevens een ruym Bleekveld, en vyftig Best-steeden voor de kranken, onder een Galderye naast den anderen (de Bayaaat hier na te beschryven daar binnen begrepen zijnde,) en dit alles onder 't opzicht van Binnen-Vader en Moeder, met vier Dienst-meyden, Bayer-vader en Nacht-wakers, alle nevens huysvestinge en montkost, met een jaarlijkse penning voorzien, welke Vader en Moeder echte getrouwde luyden moeten zijn: Doch nu niet als voor ziecke Mans-persoonen gebruykelijk; door de voorverhaalde Galdery voortgaande ziet men ter slinkerhand de Timmer-lootsen, en daar nevens een Anatomi-huysken, in 't welcke gestorve lichamen (wegens vreemde toevallige ziekten) veelmaals geopent werden, om anderen in toekomende daar van te genezen: en ter rechter-hand de Brou en Bakkerye, daar dagelijx door Brouwer, Bakker en haar knecht tot der zieken voetsel gebrouwen en gebakken wert, genietende als anderen, boven huysvestinge, en montkost een jaarlijks tractement: tot gerijf onder 't bleekvelt van 't verbanthuys hebbende een regenbak van veel hondert tonnen waters. De Galdery ter linkerhant omkrommende, ziet men een heerelijke vierkante wandelplaats, geplaveyt en met groote boomen beplant, tot vermaak der geener die uyt het ziek-bedde komen: ten eynde dese Galdery vint men het *Vrouwen Gasthuys*, eertijdts de Kerk der Nonnen, (daar men tot den Iare 1655. des Sondags naarmiddags gepredikt heeft, als doen verleydt zijnde) doch met twee winkel-haken twee derden vergroot, in 't Groot en Kleyne Vrouwenhuys verdeelt, echter een Zaal zijnde, doch yeder zijn besondere Binne-moeder, Dienst-boden en Waaksters hebbende, boven huysvesting en kost als andere Suppoosten bezorgt, met hare eygene keukens, was-huyzen, en zieken-haarden, en een gemeene bleek-velt, nevens zestachtig Bed-steeden onder een Galdery achter den anderen beslooten. Voortgaande nevens 't bleek-velt van 't Engelshuys, komt men door de voorste binnenpoort (gestadig by een Portier bewaart, die mede boom-sluyter is) op 't uyterste pleyn met schoone boomen beplant, alwaar

Nader gelegentheyt van dit Huys, en hoe 't bedient werd.

Anatomie huysken.

Vrouwen Gasthuys, eertijds de Kerk der oude Nonnen.

waar ter linkerhand de Bayart gevonden werd; hier na te beschrijven. Dat de inkomsten deser *Gasthuysen* voor de veranderinge alhier ter Stede zober waren, kan bespeurt werden uyt dit nevensgaende Vertoog door de Regenten van onser Liever Vrouwen *Gasthuys* in den jare 1545. aan Burgermeesteren gedaan, luydende als volgt:

Inkomen van't Gasthuys eertijds soober.

Op huyden hebben Lambert van Royen, Jan Claaszoon, Tatik Vastertsz. *ende* Hendrik Cornelifzoon, *mijnen Heeren den Burgermeesteren overgelevert zeekere cedule inhoudende den Staat van onzer Liever Vrouwen Gasthuys, ende dat het zelve van't jaar 31 totten jare van 34 hadden inkomende Renten de zomme van thien hondert 63. gulden 5 stuyvers, na vermogen 't onde boek van den zelven Gasthuys, ende dat na inhouden 't nieuwe boek gemerkt A. 34. dat voorsz. Gasthuys rijk gemaakt heeft is de zomme van dertien hondert een-en-vijftig gulden, en daar toe een stuk Lants, leggende ander Stede Cingel, d'welk zoude staan tot 800. gulden, ende daar en boven A. 39. aan't voorsz. Gasthuys getimmert is, 't nieuwe ziekhuys, staande voor 1369. gulden 17. stuyvers, dat ook het zelve Gasthuys te voorsz. tijd boven de voorsz. perceelen van goeden rijk was aan gelden en verschreven pachten, omtrent zeven hondert gulden, verzoekende de voorsz. perzoonen, alzoo zy Regenten geweest zijn van den voorsz. Gasthuyze, te hebben van mijn Heeren voorsz. acquijt van hare administratie, d'welk gezien en gehoort; hebben mijn Heeren de Burgermeesteren, in den name dezer Stede den voorsz. Regenten van de voorsz. administratie bedankt. Actum den 3 Maerty. 1545. præsentibus* Claas Loen Fransz., Mr. Hendrik Dirksz. Dirk Hillebrants Otter. *Burgemeesteren.*

Ontfang en uytgaaf Anno 1582

Deze Godts-huysen dan alsoo te zamen gevoegt, en met der Nonnen middelen verrijkt, bevint men by de inkomsten van den jare 1582. geen vergelyking te hebben, blijckende uyt haar staat van de 2 October des zelvige Jaars uyt de Boeken getrokken, behelzende zoo den ontfang als uytgifte.

Inkomste.

Aan Renten	3716. 1. 11
Huyshuuren	3540. 10.
Lanthuuren	3205. 1. 8
Renten op Stadt	1100.
Collecten	75.
Huyden van de Beesten	200.
Beloopende	11836 13. 3.

Daar tegens dat jaar te betalen hebbende, tot

Losrenten	772. 9. 8
Lijfrenten	1762. 10.
Bagijne lijfrenten	3500.
Vondelingen	380. 15.
Boode loonen	244.
Behoefte tot de Brouwery	1600.
20 Tonne Botter	800.
800 ℔ Kaas	520.
5 Lasten Rogge tot 60 ggul.	420.
3 Lasten Tarwe tot 90 ggul.	390.
5 Lasten Mout tot 50 ggul.	350.
3 Lasten Garst, Hop &c.	280.
8000 Manden Turf, en Hout	480.
Markt-gelt, zoo aan Visch als vers Vleesch	600.
Besproken Maaltijden	150.
Zout, Zeep en Lamp-Olie	200.
Zangers en Grave-makers	501.
Extraordinarizen, Reparatien en Chirurgijns	400.
Beloopende	12869. 14. 8

't Geene in den jare 1663. verorbert is.

Dat van deze jegenwoordige tijt veel is verscheelende, vermits bevonden word in den Iare 1663. dit naarvolgende aldaar ongeveert verorbert te zijn; het *Pesthuys* daar onder begrepen.

20 Lasten Rogge.
17 Lasten Tarwe.
20 Lasten Mout.
1 Last Grauwe Erweten.
1 Last Witte Erweten.
1 Last Turxe Boonen.
1 half Last Grutten-meel.
2 en een half Last Garsten-gort.
1 Last Haver-gort.
1 half Last Boonen.
6000 ℔ Rijs.
1000 ℔ Hop.
36 Ossen.
3000 ℔ Pruymen behalven de Rosijnen.
1400 ℔ Suycker.
5583 ℔ Syroop.
29000 Manden Turff, uytgesondert het Branthout.
80 Tonnen Botter.
6500 ℔ Zoetemelks Kasen.
5000 ℔ Komijne Kazen.
79600 Eyeren.
71740 Mingelen Zoete-melk.
60184 Mingelen Karne-melk.
12 Oxhoofden Wijn.
20 Oxhoofden Azijn.
1 Stuk Brandewijn.
3600 ℔ Stok-visch.
52 Tonnen Abberdaan ofte gesoute Visch.
56 Sakken Sout.
32 Steekannen Pekel.
42 Tonnen Zeep.
36 Sesters Lamp Olie.
Dry hondert guldens voor vers water tot de Brouwery.

Hier onder niet gerekent zijnde 't geene de Buyten-Moeders betalen, zoo aan versche Visch, Vleesch uyt de Hall, Wollen, Linnen, en andere nootwendigheden haar Comptoir betreffende. Nog Doctoren, Chirurgijns, Apoteker en andere mindere Suppoosten, Item Reparatien der Vaste goederen en andere last, die jaarlijks noch veel duysenden bedragen.

Twee uytstekende Testamenten, aan dese huysen, en andere.

Dese middelen te mets door Godes zegen en 't zuynig overleg der Regenten aanwassende, heeft daar niet weynig toe geholpen de milde Testamenten voor desen haar besprooken, onder welke twee zijn uytsteeckende: als dat van Heer *Cornelis Jansz. Drebber*, Priester van dato den 8. October 1540. by 't welke dit *Godtshuys* (uytgesondert eenige legaten) tot sijn Erfgenaam verklaart, die uytvoerder daar over stellende Mr. *Reynier*

Brunt, Raadsheer in den Hage, en *Griete Klaas Korsen Dochter*, Huysvrouw van eenen *Willem Barentsz.*, hier vooren in de generale beschrijvinge van de *Godshuysen* verhaalt.

Verhaal van't Gasthuys gelegentheyd Ao. 1612. door Pontanus.

Daar worden Jaarlijks (zeyt hy) behalven de Schapen en Kalveren, omtrent de tachtentig Ossen geslacht, van de welken men weet, dat de zommigen, op een bezondre wyze gemest, behalven het afval en de huyt, boven de veertien hondert pond hebben gewogen. Ses-en-dertig tonnen bier, worden alle acht dagen uyt de Brouwery daar in gebracht, bedragende omtrent de twee duyzent tonnen jaarlijcks. Iaarlijcks worden'er vertiert een-en-zestig duyzent vier hondert en vier-en-veertig mingelen melks, zeventig tonnen botters, en vyf-en-twintig duyzent eyren. Waar uyt een yeder by hem zelven licht afmeten kan, hoe veel broots en zuyvels dat'er ook toebehoort. Daar worden opgedaan voor een jaar, behalven het hout en andere dingen, noodig om allenthalven vier te stooken, niet min dan twaalf duyzend manden Turf. Dit heb ik willen uyt de oorspronkelijke brieven van 't *Gasthuys*, als een wonder hier by stellen, op dat men van de rest, en van al de onkosten gissing zoude konnen maken; en met een, hoe groot d'eenvoudigheyt, of veel eer de zoberheyd onzer Voor-ouderen geweest zy, dewelken achtende datze wat groots bezaten, indienze zeyde, dat het *Gasthuys* over de duyzent gulden Iaarlijks inkomsten verwachte, gelijk hier vooren uyt onzen naamloozen Schrijver verhaalt is.

Bedsteeden in 't Pesthuys, en 't Gasthuys, en misslag van Filips van Zesen.

Doch is *Filips van Zesen* zeer verdoolt als hy schrijft alhier te zijn over de 800 bedtsteeden, die yeder zes gulden daags inkomen zouden hebben; dat jaarlijks zijn soude, zeventien hondert zeven-en-veertig duyzent twee hondert guldens, daar 't op verre geen hondert duyzent kan bereyken, dat jegenwoordig aan Capitaal op achtien maal hondert duyzent guldens begroot werd, zoo dat *Olphridus Dapper*, in zijn Amsterdamse beschrijvinge wil; 't welk zeer veel is verscheelende, van't vertoog hier voren in den Iare 1545. aan de Heeren Burgermeesteren gedaan. De besteden en krebben zoo in de *Gasthuyzen*, *Beyer* als *Pesthuys* jegenwoordig zijnde, werden niet meer als in de *Gasthuyzen* en *Beyert* 267. en in 't *Pesthuys* 340. zijnde te zamen zes hondert en zeven stuks bevonden, voorwaar genoeg om veel zieken te herbergen; die meest in dit huys vreemdelingen zijn, als in den Iare 1623. waar bevonden is, als op alle ingezetenen het hooftgelt gestelt zijnde, en zeven hondert zieken daar in leggende, maar een Poorter bevonden wierd, tot dese schattinge aangetekent, voor welke de Regenten 't zelvige betaalt hebben.

Alle de Suppoosten werden van dese *Gasthuysen* by de Regenten in hare bedieninge aengestelt.

Door wie en hoe dit alles geregeert word.

Dit zoo van 't *Gasthuys* in zich zelve genoeg zijnde, volgt de regeringe: De Regenten hare vergaderingen des Zondags van elven tot twaalven, en des Woensdags en Zaturdags naar de middag houdende. Van alle welke bedieninge zoo wel deze als andere Gods-huysen gehouden zijn, jaarlijks aen Burgermeesteren, vierthien dagen na de verkiesinge der Magistrature (geschiedende op Vrouwlichtmis dag) rekeninge over te leveren, uytwyzende de Willekeure daar van staande in 't Keurboek getekent met de letter C. en de Regenten zulks aangedient op den 19 November 1592. volgens d'Acten daar van onder haar berustende,

Nieuwe Gasthuys woonhuysen.

't *Gasthuys-hof*, daar als hier vooren van gemelt, eenige kleyne huyskens ter huur bewoont wierden, tot den ingang bewesten de Beek, soo aan de straat als binnen in 't Hof door oudheyd bouvallig geworden zijnde, hebben de Regenten in dien tijd, met voorweten van Burgermeesteren op den 13 Meert 1642 beslooten, deselve af te breken, en op die gront, tot vercieringe der Stad negen heerlijke huysen uyt eenderhant te bouwen: gelijkze mede te vooren in den jare 1603, en 1611, op een bouvallige plaats in 't *Gasthuys*, leggende aan de oude Vesten van de Kleveniers Doele, tot de doorgangh van 't Oude-Mannen en Vrouwe-huys, die plaatse met elf treffelijke huysen verbetert hebben.

Gods-dienst in over oude tijden in 't Gasthuys geoeffent.

Dat de Godsdienst in over oude tijden in dese *Gasthuysen* soo in 't Prediken, Misse te doen, &c. altijd geoeffent is, blykt by de Gunstbrief haar verleent van den Roomschen Koning *Maxmilianus*, uyt kracht van seekere *Bulle*, hem toe gesonden by Paus *Innocentius* de achtste, verleent in Roome den eersten April 1488.

Welke gunst daar na de Deken en 't Capittel van 's Gravenhage, onder wie alle Hollandsche Geestelijkheyt was staande, ten versoek van Burgermeesteren van *Amsterdam*; met dese nevensgaande puncten vermeerdert hebben: als dat dit *St. Pieters Gasthuys*, gelegen onder de Prochie van *St. Nicolaas* (nu Oude Kerk): haar sieken komende te sterven, om Go-

des

des wille, daar binnen ſal mogen begraaven. Dat het Sacrament des heylige Olye ten allen tijden daar binnen op den Autaar geſtelt ſal werden, om by den Prieſter, daar toe van de *Vicecuryt* van *St. Nicolaas* Kerk, en *Gaſthuys-meeſteren* geſtelt, den zieken en andere Dienaaren van deſen huyſe ſonder yemant anders, des noots zijnde, daar mede te berechten, mits den Offer daar van komende, den *Vicecureyt* over te leveren. Dat men in des *Gaſthuys-Capelle* alle maanden eens een zingende Miſſe ſal mogen doen, en op de Heylige dagen des morgens prediken, ten zulker uure als zulkx in de Prochi-Kerken niet en geſchiet; dat de zieken en Dienaren van alle hoogtijt-gelden vry zullen zijn, blijvende onder en in de Cure van *St. Nicolaas* Kerk voornoemt, mits de *Gaſthuys-meeſteren* gehouden weſende daar jaarlijks op de Octave van Paaſchen voor te betaalen in handen van des Deken en Capittels gecommitteerde een Engelſche Hendricus Nobel, ofte twee goude Bourgonſche Ryderen, zijnde de brief gedateert den 15 November 1492.

Gelijke Privilegien hebben de *Gaſthuys-meeſteren* van onſe *Lieve Vrouwe Gaſthuys*, gelegen in de Parochie onſer *Lieve Vrouwe*, nu Nieuwe Kerk, van de voorſz. Deken en Capittel mede bekomen, mits jaarlijks als boven daar voor betalende op de Octave van *St. Marten* in de winter een goude Philippus gulden, volgens den brief daar van beſegelt den 14 October 1523, welke vryheden van prediken op den eerſten December 1530 by 't Hof van Holland beveſtigt is; dat zich in dier voegen tot de verandering van de Gods-dienſt alſoo toegedragen heeft. Het is ſeker, dat by eenige Vicarien, daar Kerkmeeſteren, of Regenten van *Gods-huyſen* het geſag over hadden, gequalificeert waren Mis-prieſteren aan te ſtellen of te verſetten, indien zy den dienſt op de geordonneerde tijden, en ſo als de Fondateurs het geordonneert hadden, niet quamen waar te nemen, betuygt ſeker out Extract van uyterſte wille, in 't fondeeren van een zekere Vicarie, in de Oude-Kerk, in dit *Gods huys* beruſtende, waardig om de oudheyt alhier geſtelt te werden.

Kerkmeeſteren en Regenten mochten de Misprieſters van haar dienſt zitten.

ITem, in den naam des Vaders, des Soens, ende des Heyligen Geeſtes. Jan Klaeſſen en Stijn Tymens dochter ſijn wijf die deſe dienſt gefondiert hebben op de Weyd-koopers Outaer van V. Miſſen die weeck. Welcke dienſt nae bey yder dot ſullen giffers weſen, die ouſte Kerck-meyſter, ende die ouſte Huyſit-meyſter, ende die ouſte Gaſthuus-meyſter van Sinte Pieters. Ende die Meyſters ſullen hebben voer hoer toeſicht dat die dienſt wel bewaert, ſoe ſullen ſi elcx hebben op Corſdach ende op Paeſckdach ien mingelen rinſche wijns van dat, dat hier toe gemaect is, ende die Kerck ien gulden ſiaers voer broet ende wijn. Off ſaeck waer dat die Prieſter niet en dede als voirſz. is, ſoe ſullen ſy hem mogen of ſetten, ende een ander daer op ſetten alſt hem believt, &c.

Waer voor de oudſte Kerk-Huyſitten- en Gaſthuys-meeſters 2 mael 's jaers een mingelen Ryn/e Wyn hebben.

Dit is met de herſtellinge des Godtsdienſt verandert, want men bevind dat in den Jaare 1578. de Nonnen haar Klooſters aan de *Gaſthuys-meeſters* overgaven, als doen haar Paſtoor *Mr. Evert* mede verzet is, en op den 15 November 1583. door den E. Kerken-Raad, met toeſtaan van de E. Gr. Achtb. de Heeren Burgermeeſteren, aldaar tot Predikant beroepen is ***D. Everhardus Harmanus***, Amſterdammer, 't welk na die tyd ſoo is gevolgt geworden.

Dat naderhand is verandert.

Onder andere Voorrechten daar dit Godtshuys mede begunſtigt is, zyn, datze genieten van alle ſieke of gequetſte Soldaten (in 's Landts-dienſt zijnde) hier komende te leggen, ſes ſtuyvers daaghs. Item, van 't Collegie ter Admireliteyt, Ooſt- en Weſt-Indiſche Maatſchap een en een half groot van de twaalf tot Rantzoen bedongen van yder pond Vlaams, komende van de veroverde buyten en aangehaelde verkochte goederen, breeder in 't beſchrijven van 't Soldaten-huys verhaalt. Boven dien, vryheyt van alle ſoo Gemeene Lands, als Stads Excyſen en Impoſten, volgens de Generale Ordonnantie der Verpachtinge, en byzondere Stadts Willekeuren daar van zijnde, den 5 Mey 1579. 19 Juny 1589. en zo voorts.

Voorname Voorrechten.

Zijn ook nevens andere Gods-huyzen tot den 22 Februarii 1659. blijkende by de Reſolutie van de Staten van Holland &c. vry geweeſt van de Achtſte penningh, in plaats van de vyftigſte ofte verpondinge, van alle Landeryen, voor den Jare 1603. in eygendom bezeten, daar die Jaarlijks mede bezwaart zijn geworden den 27 Auguſti 1580. 2 Meert 1593. en 18 November 1648.

Genieten 't verbeurt-making van alle de Turf zoo gebaggert als gegraven in de Buyten-velder als Middel-polder, ſtrekkende van de Stad tot by Noorden d'Amſterveenſche Kerk-weg of groote Loopvelt, volgens Acte haar daar van by Dijkgraaf en Heemraden van Amſterveen verleent, gedateert den 19 November 1626. Bezitten nevens de Huyszitten de groot en kleyne kraan, daar van breeder hier na in de byzondere beſchryvinge der Kraen te leezen.

Vermogen haar Schuldenaars ter eerster instantie voor den Hove van Holland in 't recht te dagen, volgens de Bevelbrief daar van verkregen van *Fredrik Hendrik*, Prince van Orangie, &c. nevens President en Raaden over Holland, Zeeland en West-Vriesland. Gegeven den 3 December 1626.

Zijn volgens 't voorrecht van Keyzer *Karel*, als Graaf van Holland, van den Jaare 1520. een van de vijf grootste Ingelanden in Amsterdam; en in gevolg van dien, een van haar Regenten Heemraad van 't selvige Dorpe en Land ryen daar onder behoorende, daar toe van Burgermeesteren van Amsterdam, als Ambachts-heeren worden verkooren.

Twee van deze Regenten komen jaarlijks als van de vijf grootste Ingelanden, in Amsterveen, aldaar op de rekeninge van de verpondinge, volgens accoort tusschen die voorsz. Ingelanden en Waarsluyden, door de Gecommitteerden der Staten des Landts van Hollandt en West-Vriesland op den 2 Martii 1593 getroffen. volgens welck accoort oock de Reekeningen en Gaarboeken van de voorsz. jaarlijckze verpondingen het *Gasthuys* moeten in bewaringe gestelt werden.

Mede is een van dezes *Gasthuys Regenten* kiesbaar tot Schepen van 't Weesperkarspel, en dat uyt des zelvige hooft, als groot Ingelande aldaar.

Eyndelijk hebben de Regenten noch het voorrecht van Burgermeesteren verkregen, dat in alle Kerken dezer Stede in Kerk-meesteren gestoelte mogen zitten, volgens d'Acten daar van zijnde in 't vierde groote Memoriaal der Stadt Amsterdam F. 88. verso. Gedateert den 28 Januarii, des jaars 1656.

Byvoegsel. In oude tyden zyn verscheyde Maeltyden voor de Regenten en anderen door bysondere Luyden ingestelt, volgens de volgende Memorie, als mede aen de Sangers in het *Gasthuys*, en wat men jaarlijks buyten 't selve geeft.

OP Synte Pieter ad Cathedram, soe hebben die Sangers een maeltit met die Regenten.

Op Paeßcen soe heeft die Pastoer, ende die twee Chirurgins elc een cop boters sonder yet mer.

In de Paessen Heilige dagen, soe hebben die Sangers een maeltit.

Op Sinte Pieter ende Sinte Pouwels-dach, soe hebben die Sangers een maeltit.

Op Sinte Pieter advincula soe ist Kerckmiße int Gasthuys, soe hebben die Sangers een maeltit.

Op Kerck-misse soe giefmen de Pastoer, Docter, ende die twe Churgins onse Taelman, onse Steede Bode, elcx een Harst sonder yet meer.

Op Sinte Elisabetten dag soe hebben die Sangers een maeltit.

Op Cors heylige dagen soe hebben die Sangers een maeltit.

Op den naeste Sonnen-dag aen Sinte Elisabeth, soe siyn wy schuldig alle jaer alle die siecken te geven in onse Gasthuysen, gebraden Spijse ende Wijn, ende dat is gegeven van Elisabeth Harsten.

Op den Sonnen-dag voer Sinte Jacob, soe sijn wy schuldig te geven alle jaer alle die siecken in onsen Gasthuyse gebraden Spys ende Wijn, ende dat is gegeven van Jacob Dinksfoen Muysgen.

Op onser liever Vrouwen-dach visitacy genoemt, soe sijn wy sculdich alle jaar elilcke sieck mensch in onse Gasthuyse te geven een schoen wijtte broet, ende een pynte Wijns, ende is gegeven van Jan Claesz. van Hoppen ende Styn sijn Wyf.

Op den dertienden dach in September, sijn wy schuldich van Jan Claesz. Hoppens, weeggen die siecken, een maeltyt van gebraden Spys ende Wijn, ende indien dat Vysdach is; soe saltmen geven met Vys, eerlick alst toebehoort.

Op den Kermis-dach alle jaer, is gegeven dat die siecken gebraden hebben sullen.

Op den eersten Sonnendach na Karstdach, sal men Hustpot mit een half pynte Wijns geven, van Aef Gerriesz. Vreeden, Dochter.

Den eersten dach na Sinte Pieter advincula, soe sal men de Mis singen mit twee Dienders, ende processi voer alle ghelovige zielen doen.

Den eersten dach na onser Vrouwen Hemelvaert, soe sal men de Mis singhen mit twee dienders, ende processi voer alle gelovige zielen doen.

BEYART ofte BANJART.

MEt welkers naam uyt te legghen *Philips van Zesen* in zijn Amsterdam zeer bezigh is, en te toonen die alhier ontrent den Jare 1504, gesticht te zijn, zonder te noemen waar die te vooren gestaan heeft. Doch de jegenwoordige bestaat uyt vier vertrekken, gelegen ter rechter hant, de groote Poort des *Gasthuys* *Wanneer gesticht heeft vier vertrekken*

huys inkomende, zijnde een steene Poortjen, boven 't welke tot waarschouwinge dit Gedicht te lezen is.

Drie nachten, langer niet, herberg ik die 't behoeft.
De vierde jaag ik uyt, de Schoysters en 't Geboeft.

Een groot vertrek eigentlijk de Bayert, en wie daar in komen.

Deze Poort des avonts ('t gantsche jaar door) ten zeven uuren geopent zijnde, worden de Vreemdelingen en anderen om te herbergen ontfangen; ingaande, komt men door een lange gang in een ruym vierkant vertrek, dat eygentlijk de *Bayart* is, verzien met een groote ruyme vuurstede, rontom met opgaande banken bezet, daar de Vreemdelingen, soo Mans- als Vrouws-perzoonen, ontfangen, gekoestert, gespijst en gelaaft werden, des winters met warme en zomers met koude spys; die genuttigt en uytgerust zynde, werden yder byzonder op haar slaap-plaatzen gebracht, met bedden, tot dertig in 't getal, lakens en dekens voorsien, zijnde dry byzondere slaap-kamers, twee voor de Mannen, een voor de Vrouwen, verscheyde opgaande trappen hebbende, waar in, volgens de ordening van den dertigsten November 's jaars 1590. alle Vreemdelingen en arme Luyden, zo wel Vrouws- als Mans-perzoonen, en aldaar den tyd van drie nachten, achter een, zonder langer verblyven mogen, ten zy sy ziek in 't *Gasthuys* verplaatst worden.

Slaap-kamer en slaap-plaatsen.

Alle inkomende zyn gehouden de Vader of Moeder van de *Bayart*, hun naamen in 't inkomen aan te laaten tekenen, om in 't uytgaan weder afgeschreven te werden, na datze daar drie nachten herberg gehad hebben.

Die daar in gelegen hebben, mogen binnen de zes weecken daar aan volgende, niet weder komen. Alle gasten moeten gedoogen, datze by de Vader of Moeder van de *Bayart*, mede het opzicht over 't Mannen of Soldaten *Gasthuys* hebbende, bezocht werden, om hen alle onbehoorlijke messen, en ander geweer af te nemen. Zijn mede gehouden den Vader of Moeder bekent te maaken zoose met eenige schurfte, rappigheyd of andere heymelijke gebreken besmet zijn, en dat zoo dra alsse daar in komen, om het voort kruypen daar van in tyds te verhoeden. Welke herberginge hier geweygert wert, als die met Lazarye, Spaansche-pokken, of yets diergelijke besmet zijn. Welke Gasten 's avonds en 's morgen, tot nootdruft, vuur en licht, warme kost, dun bier, mitsgaders een stuk eten, 't zy boter of kaazen brood, of anders, ter bescheydentheyt van de Regenten, voorgezet werd. Met verbod, by het vuur en kaarsen in de haartstede niet langer te blyven, als tot zeven ofte acht uuren ten hoogsten, zonder daags daar in te komen. De geenen, die hier in willen vernachten, zijn gehouden, des avonds, zoo wel by de Zomer als Winter, voor Sonnen ondergang, voor de deur van de *Bayart* te verschynen, op pene dat die te laat komen daar buyten moeten blyven.

De Gasten werden alle bezocht, en waerom.

Met besmettelijke quaden belast zijnde, komen der niet in.

Spijse, en drank, en hun verder verblijf.

Wanneer daar 's avonds zijn moeten, om in te mogen komen.

Yeder moet zich hier wachten, te plegen eenige ongeschicktheyd, 't zy met woorden of werken, byzonder tegens de Vader of Moeder, maar zich 's avonts met alle bequaamheyt na zijn slaap plaats begeven, zonder dat de mans- en vrouws-perzoonen d'een in des anders slaapplaats mogen komen. En dit alles om daar datelijk uytgezet, ofte anders na behooren gestraft te worden.

Geen onbehoorlijkheit pleegen.

Alle kleederen uytgetrokken zynde, werden in rolmanden vergadert, en des nachts in den ingang voor de Kamerdeuren gevoert, en des morgens yder de zynen weder gelevert. Eenig ongemak ontstaande, of overdaat bedreven zijnde, werd, eer de *Bayart* geopent werd, de Schout ontboden, om alles tot straffe na behooren te onderzoeken.

Waar hare kleederen 's nachts zijn.

Yemant in de *Bayart*, gelijk in 't *Gasthuys*, komende te overlyden; blyven 't zelvige Huys Erfgenaam des overledens nagelaten goederen.

Iemant overlijdende, 't Gasthuys is erfgenaam.

En vermidts het een deel geboeft en schuym van volk is, die hier veeltyds in vernachten, is de Vader en Moeder gehouden, al de Gasten, voor de *Bayart* geopent word, in de Warmhuyzen te laten komen, en midlerwyl de slaap-plaatzen en elders gaan bezoeken, of 'er yets van des *Bayarts* goet mochte vermist zijn.

Komen in de Warme huysen, waarom.

Werd mede volgens 't negende Artykel van de Willekeuren op de Bedelerye, verkondigt den 29 January 1613., dat de *Bayart* Vader of Moeder, ten hoogsten belast, de uytgaende Gasten te vermanen haar van Bedelarye te onthouden.

Worden van Bedelarye afgemaant.

Dit als nu van de *Bayart* genoeg zijnde volght het

PEST.

PEST-HUYS.

Eertijds in de Nes, daar na by 't Gasthuys.

WEl eer in den jaare 1501. het *Gasthuys* noch in de Nes staande, daar gebout, en door de verandering met het selvige van daar verzet, ter zelviger plaatze daar nu het verbandt-huys der gequetsten is, doch met een water en opgaande-brugge van de andere *Gasthuyzen* afgesondert, daar het gebleven is, tot het met de vermeerderinge der menschen te kleyn en te dicht in de Stad te leggen bevonden wierd, vermits die siekte voor besmettelijke en voortkruypende, ten allen tijden geoordeelt is, gelijk *Pontanus* daar van breeder in zijn Amsterdam achter de beschryvinge van 't *Gasthuys* nagesien kan werden. Des het ontrent den jare 1616. raatsaam gevonden wierd, buyten de Stads Wallen in de open lucht te verplaatsen, daar toe ordonnerende zeekere huysinge, staande buyten de poort, by zuyden aan de Heylige Weg, ongeveer halfwegen het tegenwoordige *Pesthuys* en de Stad dat daar toe bequaam gemaakt, en met sieken vervult, wierd by verloop van tijde andermaal te kleyn, onbequaam en te dicht aan de weg gelegen te zijn bevonden, zulks het den 12 May 1640. verkoft en tot byzondere woonhuysen vertimmert is: en by raadt des ganschen Vroedschaps op den dertigsten in Hoymaand des jaars 1630. beslooten, de Regenten des *Gasthuys* een ruymer te doen bouwen, en het oude te verlaten: daar toe verkiesende zeecker stuk lands, vijf ofte ses kampen benoorden de Heylige Weg in de Stads-polder, genaamt de Blaauwe-zock, en '*t Gasthuys* in eygendom behoorende, halfwegen den Overtoom gelegen. Alles daar vervaardicht, en de Regenten tot ontheffinge der kosten vier-en-twintig duysent guldens toegeleyt zijnde, is den aanvang gemaakt, en den 20 Iuly daar aan door *Cornelis Hasselaar* den eersten steen geleyt, uytwijsende de nevensgaande gedichten by den vermaarden Histori-schrijver en hoogdravenden Poët *P. C. Hooft* (Drossaart tot Muyden) daar op gerijmt.

Naderhant omtrent Ao. 1616. op de Heylige Weg.

Het tegenwoordige, waarom voorder buyten, en wanneer gebouwt.

Den eersten steen gelegt, van wie, en wanneer.

Als

Als het drie kruyzich[a] *Jaar na zestien Eeuwen quam,*
Wierdt dit gesticht van 't drie kruys-voerend' Amsterdam.

En op 't leggen van de eerste steen.

In 't zestien hondert, en noch driemaal tiende Jaar,
Leyd' hier den eersten steen Cornelis Hasselaar.

Doenmaals het *Gasthuys* geregeert zijnde by *Pieter Egbertsz. Vinck*, *Dirck Wutiers*, *Jacob Hendrickx Servaes*, *Pieter Jansz. Snoek*, *Dirck Hasselaer* en *Nicolaes Baltese*. Vijf volle Jaaren daar aan gearbeyt wesende, is 't voltrocken, en tot der krancken gerijf opgeheemelt, met noodige huysraadt, 340 krebben (in plaats van besloote Bedtsteeden) nevens haar bedden, linnen en wollen versien, welkers onderhout jaarlijkx veel duysenden zijn belopende. Uytgeseyt den eygendom des gronts, bevinde aan 't gebouw in zich zelven, uytgegeven te zijn hondert zeven-en-veertig duyzent en 9 guld. 15 stuyv. in 't voltrekken van 't zelvige zeer yverig geweest zijnde de Heer *Pieter Jansz. Snoek*, een der Regenten, die 't ook met de doot bekoft heeft, want (tot den opzicht) met een schuyt daar na toe over de vaart gezet zijnde, en in de zelvige een bange lucht vernemende, zeyde de Schuytevoer zulkx niet vreemt te zijn, vermits menig daar mede na 't *Pesthuys* gevoert hadd', die niet weder gekomen waren; daar hem zo in ontstelde, dat de ziekte op den hals kreeg, en na weynig dagen overleden is. Dit Huys als boven in de Stats polder gelegen, begaat men van de Heylige weg over een groote houte brug door een lange genoegelijke beplante laan, voor met een houte staketzel en wacht-huysken bevrijt, voor dezen ten deelen de Leprozen toegehoort hebbende, en by mangelinge vergoet, volgens de Acten daar van gedateert den 7 January 1643. ten eynde dezer ingang weder met een staketzel beslooten, door welke men over een steene brugge ten huyze intredet, zijnde een vierkant gebou, dik van muuren met groote gebakke moppen opgehaalt, meer een vermakelijk Heeren, als *Pesthuys* gelijkende: hebbende in zijn ommetrek 800 voeten, yder vierkant 200; met een binne pleyn van 140 voeten en een water door sneden, dat mede met groote Riolen onder 't gansche huys is vlietende: op een eylandt in zijn watergraften, en cierlijke geboomte gelegen; van binnen in veel deelen verdeelt: als eerstelijk een groot Paveljoen, ter wederzijde en boven der Regenten vertrek, binne Vader en Moeders woningen, en onder met Provisi-kelders voorzien, het overige in vieren verdeelt wezende, als Langehuys, Mannen en Vrouwen zieken-huys en gezondthuys, yder 30 voet breete hebbende: 't lange huys zijnde de eerste ingang, wel met krebben en zijn toebehooren gestoffeert, doch niet als in groote noot (het Mannen-huys bedden te kort komende) gebruykelijk of om de gewezene krancke mansperzoonen te versterken, daar achter de twee keukens zijnde, luchtig op het binne pleyn haar licht scheppende: Dit lange huys ter linkerhandt omslaande, komt men in het Vrouwen ziekenhuys (mede een ingang in de keucken hebbende) met schoorsteenen, krebben en alle nootzakelijckheden voorzien; daar aan volgende het Mannen huys, mede als het voorighe gestoffeert. Den Apoteek, en zieken kamer der roodeloopen, en minder besmettelijke qualen, daar voor staande: Dit de dry deelen dezes vierkants zijnde, volgt het laatste na de Stadt gelegen, 't Gezonthuys genaamt, (mede als vooren gemeubleert) en dat ter oorzake om de Vrouws-perzoonen, van de smettelijke ziekten verlost, daar in te versterken; ten eynde des zelvige eenige Dolhuyskens voor kranckzinnigen wezende: alle welke zalen luchtig van vensters zijn, de krebben onder Galderyen staande: Ter zijde ten Westen een groot Kerk-hoff hebbende, om alle Lijken zoo hier als in 't *Gasthuys* overleden, ter aarde te stellen; des daar een Dood-huysken by gevoeght is, in welke de Lijken gekist een dagh ofte anderhalf gestelt werden eerse ter aarde geraken. Dit zo veel 't gebou is betreffende; 't gebruyk daar van wezende om alle arme ellendige menschen met besmettelijke ziekten beladen, daar in te hulpe te komen om niet in haar ongemak te vergaan en daar door de Stat en lucht te besmetten; tot dien eynde voor ziel en lighaam een Zieken-trooster en Heel-meester daar zijnde, om yder (in 't zijne) de kranken te helpen; daar toe aldaar een bequaame Apoteek opgerecht wezende,

In vijf Jaren voltrokken.

Hoe veel 't gekost heeft behalven het erf, of gront.

Een der Regenten verschrikt, en waarom; sterft korts daar na.

Vermakelijke ingang aan de weg.

Hoedanigheyt van 't gebouw, en desselfs byzondere kameren.

Kerkhof en 't begraven der dooden.

Door wie, en op hoedanigen manier de zieken bedient werden.

a „*Weet niet uyt wat boek de dry Moolen-wieken gehaalt zijn die men dese groote Stad nu tot een Wapen wil* „*geven, daar onse Drossars en andere Voor-ouders (mede kenners der outheyt) niet van geweeten hebben; doch* „*die hier van nader ondersoek wil doen, siet na vooren in het derde Boek, eerste Deel, Fol 178. en volgende bladen.*

zende, die dagelijkx uyt het *Gasthuys* gestoffeert werdt. De huys-zorge hier van staande op een binne-Vader en binne-Moeder, nevens noch een onder binne-Moeder om op de zieken te passen: tot hun behulp verscheyde Dienstboden soo Mans als Vrouws-persoonen hebbende: en dit alles ten laste des Gasthuys.

REGENTEN

Van 't

GAST-HUYS.

Jan Klaesz. van Hoppe. 1511.
Jan Klaesz. Sellemoer. 1511, tot 1521.
Sybrant Buyk. 1511, tot 1524, en 1528.
Jacob Pieter Gaven. 1511.
Jonge Dirck Klaesfoen. 1512, tot 1515.
Willem Splinter. 1512.
Pieter Thomasz. 1513.
Hob Jacobsz. 1513, 1516, 1517, 1518, 1519, 1522, 1524.
Pieter Symonsz. 1514.
Koert Jorisz. 1515, tot 1522.
Frans Klaesz. Heinen. 1520, 1521, 1523, 1524, 1528.
Klaes in de Kat. 1522, tot 1536.
Volkert Jansz. Snyder. 1523.
Jan Dirksz. Syl. 1525, tot 1527.
Cornelis Brunt. 1525, tot 1542.
Klaes Klaesz. Kloeck. 1525.
Cornelis Sybrantsz. Buyk. 1526, 1527, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1537, tot 1547, en weder 1549, 1550.
Pieter Jansz. Ackerman. 1529.
Klaes Vermoy. 1529, tot 1531.
Jacob Pietersz. Schaep. 1531, tot 1536.
Gerrit Hulft. 1536, tot 1548.
Ysbrant Pieter Copzoen. 1537, tot 1539.
Cornelis Gerbrandsz. 1540, tot 1544.
Vechter Klaesz. 1543, 1544.
Gerrit Wilkensz. 1545, 1546.
Jan Oom Jansz. 1546.
Cornelis Anthonisz. Schilder. 1547.
Jan van Hoppen. 1547.
Joost Sybrandse Buyk. 1548.
Pieter Foppense. 1548, tot 1560.
Simon Kops Klaesfoen. 1548, 1552, 1559, 1560, 1561.
Gerrit Klaesz. Thenes. 1549, tot 1551.
Klaes Klaesz. Stapper. 1549, tot 1557.
Laurens Symensz. 1551, 1552, 1555, tot 1561.
Elbert Marius. 1553, 1554, 1562.
Klaes Jacobsz. van Leyden. 1553, 1554, 1555, 1561, tot 1567, en weder 1572, 1582, tot 1586.
Jan Klaesz. Kat. 1556, tot 1562.
Jan Jansen. 1558.
Pieter Pietersz. Occo. 1561, 1563, 1573.
Klaes Hoyert Klaesz. 1563.
Bouwe Jacobsz. 1563.
Jan Vechterse. 1564.
Marten Jacobsz op 't Rockin. 1564, 1565, 1566, 1572.
Cornelis Willemsz. van Rieck. 1564, tot 1574, en weder 1576, tot 1578.
Cornelis Jansz. in 't Roode Kruys. 1565.
Jan Vechters. 1566, 1568, 1570, 1572.
Dirck Meynertse Pater. 1567, tot 1571, en weder 1573, tot 1576.
Cornelis Gysbertsz. 1567.
Hendrik Cornelisz. 1568.
Cornelis Jacobsz. Brouwer. 1569.
Dirck Jansz. Deyman. 1569, 1571.
Gerbrant Klaesz. Bening. 1570, 1571.
Thomas Symonsz. 1571.
Jacob Cornelisz. Brouwerszoen. 1572, tot 1576.
Frans Dircksz. Otter. 1574.
Cornelis Franszoon. 1575, 1576.
Mr. Albert Pietersz. Canter. 1575, 1576.
Sybrant Joosten Buyk. 1576.
Jacob Meynertsz. Brouwer. 1577.
Arent Hendriksz. Weesp. 1578, tot 1595.
Jan Percyn. 1578.
Wouter Cornelisz. Verhel.
Otto Pietersz. 1579.
Jan Jacobsz. Bal. 1579.
Fredrik Jansz. Vogel. 1579.
Jan Jacobsz. Huydekooper. 1580, 1581, 1582, 1584, 1589.
Bruyn Fredriksz. 1580.
Pieter Willemsz. 1580.
Jan Cornelisz. Hooft. 1581, tot 1584.
Hendrik Cornelisz. Spiegel. 1582.

Matthys

Matthys van Bancken. 1582, tot 1588.
Hendrik Luycasz. 1583.
Matthys Coenraetsz. 1583.
Servaes Gootsenszoon Limburg. 1584, tot 1590.
Floris Klaesz. Kloeck. 1584, tot 1601.
Gerrit Pietersz. Bicker, Brouwer in de Sleutel. 1585, tot 1588, en weder 1591.
Gerrit Adriaensz. Harington. 1587.
Pieter Adriaensz. Wykersloot. 1588.
Goosen Jacobsz. Hooft. 1589, tot 1591.
Ysbrant Jacob Dobbesen 1589, tot 1593.
Gerrit Jacob Witse. 1592.
Jan Hendriksz. Oetges. 1592, 1593.
Elbert Cornelis. 1592, 1593.
Neck Pietersz. 1593.
Jan Commelin. 1594, tot 1601. obiit.
Pieter Cornelisz. Spiegel. 1594, tot 1602.
Willem Willemsz. Vrint. 1594, tot 1597.
Geurt Dirksz. 1594, tot 1600, en weder 1602, tot 1605.
Pieter Rodingewert. 1599.
Simon Willemsz. Noomse. 1599, tot 1608.
Cornelis Jansz. Geelvink. 1602, tot 1623.
Harmen Ysbrantsz. Hem. 1602, tot 1605.
Volkert Overlander. 1602.
Jan Jansz. Karel de Jonge. 1603, tot 1612.
Lambert Pietersz. 1603, tot 1622.
Jacob Poppe. 1606.
Jacob van Neck. 1607, 1608.
Pieter Reael. 1607, 1608.
Ysbrant Harmensz. 1609, tot 1622.
Abraham Boom. 1609, tot 1612.
Pieter Egebertse Vink. 1609, tot 1631.
Jan Gysbertsz. 1613.
Jacob Bicker. 1613, 1614.
Warnar Ernst van Bassen. 1614, tot 1617.
Dirk Wuytiers. 1615, tot 1654.
Reynier Reael. 1618, tot 1620.
Bartholomeus Reael. 1621, tot 1629.
Hendrik Hooft. 1623, tot 1625.
Cornelis Arentsz. 1623, 1624.
Floris Noomszoen. 1624, 1625.
Jacob Hendriksz. Servaes. 1625, tot 1645.
Pieter Jansz. Snoek. 1626, tot 1630.
Dirk Hasselaer. 1629, tot 1646.
Nicolaes Baltese. 1630, 1631, tot 1650, 1653, 1654.
Cornelis Schellinger Gerritsoon. 1632, tot 1645.
Hendrik van Bronkhorst. 1637, tot 1643.
Pieter Jacobsz. Wroght. 1643, tot 1655.
Gerrit van Helmont. 1645, tot 1650.
Nicolaes Pancras. 1645.
Jacob van Neck. 1646, tot 1650.
Michiel Popta. 1646, tot 1672.
Jacob Bicker. 1650.
Jan Steur. 1651.
Willem Schellinger. 1651.
Jacob Backer. 1651, tot 1655.
Mr. Jan Veneman. 1651, 1652.
Coenraet van Heussen. 1652, tot 1673.
Isaak Commelin. 1655, tot 1675.
Mr. Jan Coetenburg. 1655, tot
Nicolaes Blauhelm. 1655, tot 1661.
Pieter Six. 1656, tot 1681.
Silvester Heermans. 1661, tot 1670.
Michiel Marselis. 1670, tot 1679.
Mr. Dirck Heermans. 1671, tot 1677.
Leonard Winninx. 1672, tot
Mr. Pieter Verloo. 1672, tot 1679.
Jacob Poppen. 1678 tot
Mr. Francois de Vroede. 1678, tot 1682.
Samuel Gillis. 1679, 1680.
Jan van de Put. 1681 tot
Hendrik Decker. 1681, tot 1686.
Hendrik van Baerle. 1682, tot
Constantin Decker. 1686 tot

De Buyten-moeders tegenwoordig zijn dese.

Johanna vander Hoeven. 1663, tot
Sara Munters. 1666.
Geertruyd Hooft. 1670.
Cornelia Hunthum. 1670.
Geertruyd Spiegels. 1678.
Brigitta Geelvinck. 1689.

LAZARUS,
Ofte
LEPROOS-HUYS.

Wanneer het tegenwoordige gesticht.

IN dit huys eertijts buyten de Sint Antonis Poort gelegen, worden de genen gebracht die met Akker-zieckte of Melaatsheydt gequelt zijn; doch voor dezen gehouden zijnde haar eerst tot Haarlem, daar van te laten schouwen, en bescheyt mede te brengen. Deze Luyden met zoodanige ziekte besmet zijnde, hebben hier haar bezondre wooning; de vreemden, hier in komende mochten niet langer als dry dagen daar in blyven; blyvende van die, die alhier haar vaste woonplaats hebben, afgezondert; als dan genietende vuur, en licht, ondertusschen door de Stadt haar broodt biddende, met klap en nap, en wit lint om 't hooft gewapent. Daar wordt zeer getwyffelt of de Leprozen en Proveniers die haar kost op St. *Joris* kopen, in overoude tyden, niet een en de zelvige wooninge gehadt hebben, namentlijk by en in St. *Ioris* Capell, gelegen in de Kalver-straat (als doen buyten de stadt) tegen over de heylige wegh, nu het Schrijnwerker pant zijnde, en dat de Leproozen, of om de engte der wooninge ofte om andere oorzaacken (jegenwoordig onbekent) van haar gescheyde *a* en dit gebouw by Noorden den Amstel aan St. *Anthonis* dijk buyten de stadt gesticht hebben, en daar buyten gebleven is tot men in den Iare 1593. de stad by oosten den Amstel met aarde wallen begon te vergrooten, en zoo daar binnen geraakte, hondert tachtentig jaren oudt zijnde, als doen de naam van 't Hospitaal van St. *Maria* en St. *Nicolaas* voerende, uyt wijzende zekere gunst-brief by *Willem de Seste*, vierentwintigste Graaf van *Hollandt* haar op den 27. September des Iaars 1415. verleent, luydende als volgt.

Willem *by der genaden Godts Palsgrave op*

a ,, Als wanneer het Sieke van *St. Jeroen*, buyten de Bentwijker-poort, over de Heylige-weg, tot ,, Huysen en Erven verkogt was, zijn de *Lasarus* daer uyt in dit *St. Anthonis* overgegaen, en de *Proveniers* ,, in dat van *St. Joris*, dat ontrent, of even na den jare 1500 geschiet is.

Gunstbrief van Willem de seste, Anno 1415. *aan dit Huis verleent.*

op den Rhijn, *Hertoge in* Beyeren, *Grave van* Henegouwe, *van* Holland *van* Zeelandt *ende Heere van* Vrieslandt. Doen kondt *alle luyden. Want dat Hospitaal van onzer* Vrouwe *ende van* Sinte Nicolaas, *staande by den* Zeeburg *tusschen onze stede* Aamstelredam *en* Oetenwaal, *zeer arm ende behoeftig is als wy inder waarheyt wel verstaan hebben*: Zoo hebbe *wy om Godts wille ende in rechte Aalmoessen, den Overmannen van den Gasthuyze voorzeyt, voor ons ende voor onze nakomelingen verhuurt ende verpacht onze Visscherye van onze* walen *gelegen tusschen onzer steede voornoemt ende* Ypensloot, *tot eenen eeuwelijken erfpacht, jaarlykx voor vijf pondt, zulkx payements als wy daar in der tijt van onze renten nemen, te betalen onze Rentemeester van* Amstelland *ende van* Waterland; *alle jare op* Sinte Pieters dage ad vincula *&c. Gegeven in de Hage op den 27. dag Sept.* 1415.

Welcke Visschery, by haar als noch jaarlijckx in huur verpacht werdt, en zich is strekkende van de Montealbaans tooren tot de Sluis [a] by *Iaphansz.* Of dit zieckenhuys, *en Hospitaal* van St. *Maria* en St. *Nicolaas*, beyde gelegen aen St. *Anthonis* dijk tusschen 't Zeeburg en *Outer-waal* een en 't zelvige geweest is, of yder tot een bezonder gebruyk gesticht, en naast den ander staande, naderhandt onder de naam van *St. Iooris Gasthuys* te zamen gevoegt is, is onzeker [b] en kan niet wel bewesen werden: maer wel so *Pontanus* aantekent dat de Regeerders dezer stede 't zelvige Godtshuys in den jare 1440. de naam van St. *Ioris Gasthuys*, en de krankheyt daar binne *Lazery* genoemt hebben, als uyt het hooft van zekere Ordonnantie (als doen ten behoeve van dit Godtshuys gemaakt is blijkende.) Daar aldus gezeyt werdt.

Wy Schout, Schepenen ende Raden der stede van Amstelredam *doen kondt, ende te wetene, dat wy ter eeren Godts ende omme kennelik noot, oorbaar, ende profijt der zieken luyden van Lazarien in* St. Jorians Gasthuyze [c] *by der stede van* Amstelredam *ter zelver zieker luyden, ende tot 's Gasthuys behoef voorzeyt, geordonneert hebben deze nabeschreve puncten &c.*

Diergelijke Ordonnantien naderhandt op de Leproozen gemaakt zijnder meer, als in den Jare 1503. 1547. 1548. 1550. en 1556. doch meest onbekent, des het mijn goet gedacht heeft een van die mijn in handen is gevallen, den lezer mede te deelen, om daar uyt de oude gelegentheydt dezes Godtshuys te kennen.

Ordinantie van de Achtbare Regeerders, dezer Stad, aan dit Huis.

Schout Schepenen ende Rade der stede van Amstelredamme *maken kondt allen luyden. Dat wy om profijt ende nutschap des huys daar die arme Lazaruzen die woonachtig zijn buyten* Sinte Anthonis Poorte *in de ban van* Amstelredamme *overgedragen ende beslooten zijn. Ende geconfirmeert hebben alzulcke ordinantien, statuten ende puncten te houden en te doen houden tot des huys behoef voorsz; als hier na beschreven staat.*

Item in den eersten zoo zullen die zieck-meesters die nu zijn. ende hier namaals wezen zullen, der zieken kapelle ende die huyzinge die daar toe behooren houden, in goeden gerake ende in dake.

Item zoo en zullen die zieke meesters voorsz. geen ziecken ontfaan of innemen, in den huyze voorsz. te woonen om niemants bede wille wie hy zy, uytgezeyt ons genadigen Heere van Hollandt, *die zieken en zijn woonachtig binnen den ban van* Amstelredamme, *ende hy en hebbe oock met zijnre aelinger woonstadt drie Jaren lanck onder een in den ban voorsz. gewoont voer dat hy zieck wordt van Lazarien.*

Item zoo zullen die ziecken ende hoer boden die

 nu

a „ Siet van dese *Sluys* in het derde Boek, eerste Deel, Pagina 163. en 164.

b „ Dat *St. Nicolaes Gasthuys* een ander, gelijk *Pontanus* wil, soude geweest zijn, blijkt niet; want „ men siet uyt de volgende Schepen-brief, die op 't Jaer 1434. den 2 Juny is gegeven, dat 'et al genaemt „ word *St. Anthonis Gasthuys.*

„ Wy *Dirk Blommert* ende *Gerrit Jan Demanszoen*, Schepenen in Amsterdam, &c. dat voor ons qua- „ men *Albert Arentzoen*, geleyde gehuurt te hebben een Ackergen Lands, gelegen tussen de voorsz. „ Stede ende *Sinte Anthonis Gasthuis* binnen *Zeeburg*, buyten die Stede, daer naest aen gelant, is *Sint* „ *Catharina Capellerye*, &c.

„ Men siet noch in andere diergelijke Brieven van die tijd, dat het genaemt werd de *Laarisse* van „ *St. Anthoni*, waer uyt het schijnt, dat dit *Gasthuys* drie bysondere naemen heeft gevoert, als van „ *Onse Vrouwe*, *St. Nicolaes* en *St. Anthoni*; daer het nochtans het eene en 't selve *Godshuis* is, dat nu „ hedendaegs noch het *Leprose* of *Laserus-huis* werd genaemt. 't Is wel waar dat in de Brief van Graaf „ *Willem* 't woord *St. Nicolaas* staat, dat daarom het tegenwoordig *St. Joris-hof*, voor die tyd en seeker- „ lijk al ten tijden van gemelde Grave *Willem* by de *Paulinen* is bewoont geworden, blijkt by 't geene de „ geleerde *Theodorus Velius* seyt in sijn beschrijvinge van Hoorn, fol: 39. dat eenige *Tertianen* van *St.* „ *Paulus* Convent tot Amsterdam haer in den Jare 1457. tot Hoorn neder sette. De brief van Graef *Wil-* „ *lem* is wel 42 jaren ouder; maer 't is niet waerschynelijk, dat dit tegenwoordig *St. Joris* als doen *St.* „ *Nicolaes* sal geheeten hebben: Dat het ook *St. Nicolaes* kan genaemt wesen, kan gekomen zijn, vermits „ dit *Siecken* altijt begrepen is geweest onder de *Parochie* van *St. Nicolaes Kerk*, gelijk sy nevens de *Huis-* „ *sitten* die 20 stuyv., en de *Leproose* 15 stuyv. 's Jaers tot onderhout van de voorsz. *St. Nicolaes Kerk* heb- „ ben moeten geven, dat tot den Jaere 1569. in de Maend Juny gecontinueert heeft, gelyck in de „ boeken van Kerkmeesters van de *Oude Kerk*, als noch gesien kan worden; soo dat dit *Lazarushuis* ook „ daerom wel de naem van *St. Nicolaes* gedragen kan hebben.

c „ Dit is het *St. Jeroens Gast-huys*, dat buyten de Bentwijker-poort, aen de Heylige-weg heeft ge- „ legen, en niet *St. Anthonis Gast-huys.*

nu zijn of namaals wezen in den huyse voorsz. hoeren Meisters voorsz. ghehoorzaam ende onderdanig zijn, van des zy hem ghebieden ende verbieden, des hem de Meyster van de huyze beveelen zullen te doen of te laten, gelijk of hem 't gerechte van Amstelredamme *selve tegenwoordelijk beval te doen of te laten.*

Item zoo wat zieken die nu ter tijdt in den huyze voorsz. woonachtig is ofte namaals woonachtig wezen zal, die zullen alle haar goeden die zy nu hebben of namaals verkrijghen mogen wezen ende blijven eygentlijk ende erflijk totter sieken behoef ten huyse voorsz.

Item zoo wat sieken uyt den huyze scheyden met wille of met voorwaarden en zullen na die tijdt daar niet meer in woonen.

Item soo sullen sy of heur booden die daar wonen, de sluter gehoorzaam wesen in 't gene dat hy hem hiet ofte verbiet, als of het die meesters des huys zelve daden.

Item zoo en zal men in den huyze voorsz. geen luyden herberghen ten zijn rechte Lazaruze siecken ende die zal men eenen nacht of twee, ende daar boven niet. Ende sullen hoer brieven toonen dat sy geproft zijn dattet Lazaruze siecken zijn of men zal se daar niet herbergen.

Item soo wie in den huyse voorsz. komt om hem proeven te laten van den Lazarie, die zal van den proeve ende van sijn staat geven een quartier van een Engelsche nobel, ende daar of sal hebben dat huys voorsz. die eene helfte ende den geenen die de proeve doet die ander helft.

Item soo en sal des huys spijse nergent anders koken dan by een Vuur. Ende niemant en sal in den huyse voorsz. eenige gasten by hem houden ten eeten by dage, noch des nachts aldaar te slapen.

Item soo en sal niemant die in den huyse voorsz. woont scharp oirde Messe dragen.

Item soo wanneermen in der Capelle nacht licht luydt soo sullen den genen die daar in den huyse zijn op haar knien vallen ende bidden voor al den geenen die totten huyse ende armen sieken behoef Aalmissen gegeven hebben of goet daar toe gedaan of doen sullen.

Item so sal men daar avonts in den huyse als men die doere ghesslooten heeft een goedt vuur aan leggen, ende een kaarsse ontsteecken, ende zoo lange als die kaarsse ende dat vuur brandt soo sullen den geenen die in den huyse zijn eeten, drinken ende vroolijk zijn, ende als die kaarsse verbrandt is, soo sullen sy alle slapen gaan ende daar na en sal men daar binnen dien avont geen vuur maken meer oft licht ontsteken, ten ware by noode van sieke luyden.

Item soo wie in den huyse voorsz. den Meysters oft den Sluter des huys voorsz. ongehoorsaam waar in eenigen Articulen voorsz. 't sy Lazeresse, Lazeren 't sy boode ofte anders wie hy sy, die sullen mogen die Meysters uyt den huise voort setten ses weecken lank te wesen sonder weder seggen ten waar dat sy meerder Correctie verdient hadden waar by sy hem mochten daar langher uitsetten om dat huis ende die ziecken immers in vreeden te houden.

Item hebben die Lazarschen die in der echt gaan binnens huis, dat huis verbeurt.

Item wert die vier werf of meer of zes weecken uytblyft dat huis verleyt Eeuwig.

Item die quaat spreekt van een ander en dat niet betogen mach ofte betuygen, die heeft zes weken.

Onder stont geschreven.

Op huyden den xxvj. Augusti Anno MVCLVI. hebben mijnen Heeren die Burgermeesteren geordonneert ende gestatueert den Vaderen van de voorsz. *Leprozen-huysen* van nu voortaan geen Proveniers meer aan te nemen, *actum ut supra*, en ter Ordonnantie van mijn Heeren,

Onderteykent by my *Frans van Delft.*

En alsoo de bedelarye en ongeregeltheden der door 't land loopende Lazaren dagelijks aanwies, hebben de Heeren Burgermeesteren, om die in bedwang te houden, genootzaakt geweest, daar tegens in den jaare 1598. een sterk gebod te laten uytgaan; zulks te vooren by *Maurits*, Prins van Orangie, als Gouverneur dezer Landen, in den jaare 1586. den 13 October mede verboden zijnde.

Oude gelegentheit, en hoe dit huis eertijdts gebouwt was.

Het Gebouw in zich zelven aan den Dijk gelegen, was met een hooge Muur en Water-graft tot in den Amstel omvangen; voor den ingang met een ophalende Brug, hebbende zijn eygen Kapelleken, uytwijzende deze bovenverhaalde Ordonnantie van den Iare 1556. doch onzeker aan wat hoek die in dit Lazarushuys gestaan heeft, vermits daar geen overblijfzelen van gezien werden, hoe wel bevinde die noch in den jare 1566. en 67. gestaan te hebben, en by die van de hervormde Godtsdienst, by ongelegentheden gebruykt; en een groot vierkant pleyn, daar de binne huyzinge haar licht op schepte: in dien stant blijvende tot den jare 1609. als wanneer deze besmettelijcke sieckte hier te lande als uyt de weerelt verdwenen was, des voorgenomen wierdt dit Godtshuys tot een ander Godtvruchtig werk aan te wenden.

Naderhant verandert, en huisen daar by gebouwt.

Dies den ringmuur en ingang by oosten langens den dijk wech genomen zijnde, heeft men die plaats met acht treffelijke huyzen onder vier vlaamsche Gevels weder betimmert, (daar de Regenten jegenwoordig groote huuren van zijn trekkende,) een andere ingang met een hartsteene poort siet men ter zuyden over de Iode Synagogen: deze inkomende vint men de voornoemde plaats geplaveyt, en met cierelijke boomen belombert: in den jare 1609. met een nieuw gebouw in tween verdeelt; recht voortgaande, ontmoet men de vergader-plaatzen der Regenten en Regentinnen, zijnde twee heerelijke vertrekken, rijkelijk met Schilderyen gemeubleert, en onder anderen een waardig te bezichtigen, hangende in 't voor-vertrek van 't Regenten Comptoir, uytbeeldende den Dam ofte Markt dezer steede, zoo die zich in die tijdt vertoonde, en hoe deze Leproozen op Coppertjes Maandag en Dinghsdag

Hoe het tegenwoordige binnen is verdeelt.

dag

dag met Sleeden, Pijpen en Trommels door de Stadt reeden, aan der goeder luyden deur Aalmoessen ontfangende, den eersten dag haar middag-maal in 't Gasthuys, en de tweede in 't Weeshuys houdende, daar dan wel getracteert wierden; welk gebruyk tot den jare 1604. geduurt heeft, als doen om het groot geloop des volkx een eynde nemende: gelijk als doen mede ophoudende de Kerkelijke Collecte dieze wekelijke onder de Predicatien in de Oude Kerk gaande achter de Huyszitten hadden; in welke Kerckelijke Aalmoessen die van 't Oude-Mannen-Huys haar gevolgt zijn: Der Regentinnen vergader-plaatze daar aan niet minder verciert, grooter en luchtiger zijnde, haar licht op een vermakelijke blomhoff hebbende; daar men voortgaande de keukens bezichtiget.

Hoe de Leprosen eertijdts Aalmoessen vergaderden.

Wat menschen daar nu onderhouden worden.

De vertrekken der inwoonende Proveniers, (daar haar kost gekoft hebbende) en armen, nu meest in zimpele en eenige krankzinnigen, in eenig daar toe gemaakte Dolhuyskens beslooten leggende, bestaande jegenwoordig te zamen ontrent de zeventig of tachtentig sterk: Alle welke gebouwen in den jare 1640. zoo verbetert en verciert zijn, dat groote Heeren veeltijdts geen vermakelijker wooningen hebben.

De inkomsten meest komende uyt lant en huyshuuren, vermits, zo vernemen kan geen geestelijke goederen gehad hebbende, als dat by koop, verkregen het Nonne-klooster van *Maria Magdalena*, gelegen op de West-zijde van de Oudezijdts voorburgwal: voorts in Legaten, Bossen, en andere vrywillige gifte; ook de helft van alle de gepermitteerde Speelen, nevens het *Spinhuys*, als uyt de volgende Resolutie te sien is.

Haer inkomsten, en desselfs vermindering.

Extract uyt het Resolutie Boek van de Heeren Burgermeesteren en Out-Burgermeesteren der Stadt Amsterdam.

IS geresolveert, dat het suyver Provenu, van de Spullen, die in 't toekomende binnen de Stadt en Jurisdictie van dien, sullen werden gepermitteert te Speelen. 't Genaamt Spinhuys, tot nog toe in 't geheel is toegevoegt, voortaan sal werden genooten, by het selve Spinhuys en het Lasarushuys half en half, om dat de eerste ruym en d'ander op verre na, haar lasten met haar inkomsten niet konnen goedt maaken; als sijnde haar inkomste, van tijd tot tijd haar besnoeyt, en nog voor weinig Jaaren seer beswaart, met het aanbouwen van de Huysen in 't Noordse Bosch.

Actum den 18 *Maart* 1682.

Onder stont

J. GEELVINCK.

De Regeeringe dezes Godts-huys bestaat in vier Regenten, en Regentinnen, uyt de voornaamste Burgers en Burgeressen, by Burgermeesteren daar toe verkooren zijnde.

SIECKE- of LEPROSE-MEESTERS.

Jan Lambertsz. Vijgh. 1511, tot 1513.
Klaes Hillebrantsz. 1511, tot 1528.
Klaes Bicker. 1511.
Frans Hendricksz. Ruys in de Wildeman. 1511, 1512.
Pieter Bouwes. 1512.
Michiel Iansz. in de Sterre. 1513, tot 1516, en 1518.
Klaes Garst. 1513.
Ian Lambertsz. Goetdern. 1514, tot 1518, en 1520.
Klaes Iacobsz. Paradis. 1514.
Jacob van Colen. 1515, tot 1517.
Gys Taemsz. 1517, 1518.
Harmen Matthysz. 1519.
Egbert Gerbrandsz. 1519, 1520.
Volkert de Snyder. 1519.
Arent Jan Beresz. 1519, tot 1522.
Gysbert Fredriksz. 1519, tot 1522.
Symen Gouffart. 1519, 1520.
Pieter van Neck. 1519, 1520.
Jacob Lambertse. 1520, tot 1522.
Pieter Fredricksz. 1521, 1522.
Jonge Klaes Koek. 1521.
Gerrit Pancras. 1522, tot 1525, en weder 1527, 1528.
Cornelis Brunt. 1522, tot 1524.
Klaes Meeuws. 1522.
Robert Harmansz. 1523.
Jacob Huyg. 1524.
Wessel Lantsinck Brouwer. 1525, tot 1528.
Symon of Heymans Jansz. Harius. 1525, tot 1528.
Klaes Klaesz. Wynkoop. 1526, tot 1528.
Klaes Pietersz. 1567, tot 1571.
Cornelis Willemsz. 1567.
Jacob Fransz. Zaal. 1567, tot 1577.
Reyer Gerrits. 1567.
Jan Jacobsz. Visscher. 1568, tot 1591.
Marten Symonsz. Schuytjen. 1568, tot 1578.
Otto Symonsz. 1572, tot 1574.
Klaes Floris van Alkemade. 1575, tot 1578.
Jacob Hendriks Bas. 1578.
Pieter Cornelisz. Boom. 1578, tot 1580.
Jan Cornelisz. Verhel. 1578, tot 1580.
Hendrik Haelken. 1579, tot 1582.
Pieter Bicker Brouwer. 1581, tot 1584.
Cornelis de Vlaming. 1581, tot 1582.
Jan Ysbrantsz. Blauwehulk. 1583, tot 1596.
Gillis Jansz. Valkenier. 1583, tot 1613.
Zie werd Zem. 1586, tot 1632.
Adriaen du Gardyn. 1592, tot 1593.
Hendrik van Bronkhorst. 1595, tot 1626.
Roeter Ernst. 1597, tot 1606.
Ernst Roeters. 1607, tot 1624.
Dirk Vlack. 1614, tot 1624.
Jacob Willemsz. Hooft. 1625, tot 1654.
Mr. Hendrik Koppit. 1625, tot 1634.
Augustyn Uytdenbogaerd. 1627, tot 1654.
Frans van Limburg. 1633, tot 1638.
Philip Tysen Schryver. 1625, tot 1637.
Dr. Jan van Hartogveld. 1638, tot 1654.
Pieter Clentryn. 1639, tot 1651.
Mr. Frans van Limburg. 1652, tot 1659.
Klaes Baltensz. vande Wiele. 1655, tot 1673.
Mr. Jacob de Vogelaar. 1655.
Reinier de Block. 1655, tot 1666.
Hans Auxbrebis. 1656, tot 1666.
Gysbert van Wieringen. 1660, tot 1664.
Pieter Adriaensz. van Leeuwaerde. 1665, tot 1667.
Gillis Hens. 1667, tot 1675.
Gerrit van Ruytenburg. 1667.
Anthony de Haas. 1667, tot 1676.
Dirk van Outshoorn. 1668, tot 1672.
Dr. Bonavontura van Dortmont. 1673. tot
Isaak Hudde. 1673, tot 1685.
Jan Hermans. 1675. tot
Jacob Fredrik du Fay. 1676, tot 1686.
Jacob vander Merct. 1686. tot
Hendrik Hunthum. 1686. tot

De Buytenmoeders tegenwoordig zijn

Elizabeth van Duynen. 1668, tot
Elizabeth van der Marct. 1684.
Susanna van de Capelle. 1688.

BUR-

IONGENS-BURGE

MEYSIES-BURGER-WE

ESHUIS

BURGER-WEES-HUYS.

Weezen tweederley.

EEr wy tot de beschrijvinge der Arme Weezen treden, dient die naam onderscheyden te werden, hoewelze algemeen is aan alle kinderen van Vader en Moeder berooft zijnde. Weezen met tijdelijcke middelen gezegent hebben dit huys niet van nooden, alzoo de Weeskamer voor haar en haar middelen is zorge dragende, de opzicht en regeeringe daar van beveelende de naaste bloet-vrienden ofte by mistrouwing aan vreemde opzienders, doch alles onder hare kennisse: Tot arme-middellooze Weezen om onder hare armoede niet te bezwijken, zijn in dese Stad verscheyde *Wees-huysen*, als 't *Burger*, *Aelmoessseniers*, *Diaconie* van de *Duytse*, *Waelsse*, en *Engelsse*, buyten die van andere gesintheden, opgerecht.

Tot onderhouding der middellooze, 't Weeshuys opgerecht.

Dit Godshuys is weynig voor den jare 1523. na uytwijzen der eerste Ordonnantien daar omtrent gemaakt, gesticht; tot het welke te vooren geen kleyne aanleydinge gegeven heeft, de Godtvruchtige mee-waardigheydt van *Haasje Klaas* in 't Paradijs, van den Heere met groote tijdelijke middelen gezegent, zijnde Huysvrouw van *Klaas Jacobsz. Paradijs*, hier na onder de eerste Regenten te noemen, en dat omtrent den jare 1520. Deze noyt vergetelijke Moeder der Arme Weezen eenige kleyne huyskens hebbende, staande in de Kalverstraat, ontrent de Nieuwe-zijts Kapel, doen de Heyliger Steede genaamt, hier vooren (pag: 464. breeder beschreven) heeft die vervaardigt om tot haren kosten daar in op te voeden een klein getal ouderlooze Weeskinderen, en dat onder 't opzicht en bestieringe van eene *Teeuwes Zweerzen*. Daar in van veel der voornaamste Burgeren gevolgt zijnde, dit is ongetwijffelt d'eerste oorzaack geweest. De Regeeringe dit verder inziende, heeft de hant daar aan geslagen, en tot haar getrokken, en om niet ondankbaar te zijn, haar Man in den jare vijftien hondert negen en twintig nevens anderen de eerste bedieninge daar van opdragende; die volgens de lijste als doen waren, *Klaas Jacobsz. Paradijs* en *Arent Boelessen*, tot Moeders haar toegevoegt zijnde *Jutte Arents* des voornoemde *Boelens* Huysvrouw, en *Giert Symons*.

Eerste instelster Haasje Klaas.

Dat als boven verhaalt, deze Ordonnantien op den 31 Marty 1523. toegevoegt zijn. *Dat niet als Vader en Moederlooze kinderen hier in genomen zouden werden, maar 9 jaren oudt en geen bastaarden zijnde, de Ouders 12 jaar 't Burgerschap gehadt hebbende. Dat alle Goederen deze Weeskinderen door haar Ouders aan bestorven, het Weeshuys toebehooren, ook eygen blyven zullen, en by niemant vermindert werden, of zulkx ervarende de kinderen het Weeshuys te weygeren; en deshalven die gezint zijn de Weezen het Weeshuys op te offeren, de Wees-Vaderen zulkx aan te dienen, om voor de laatste begraffenis de na te late goederen aan te vaarden.*

Keuren over de Weeskinderen, en 't Weeshuys.

De kinderen in 't Weeshuys zijnde eenige Erffenissen aan bestervende, zal het Godtshuys de vruchten daar van trekken gedurende hare opvoedinge aldaar; en uytgaande die met haar nemen.

Weezen in 't Weeshuys gewoont hebbende, komende zonder wettelijke kinderen aflyvig te werden, van diens na te laten goederen blyvet dit Godtshuys Erfgenaam.

Alle Weezen in dit Godtshuys zijnde, vermoogen daar in te blijven tot goetdunken der Regenten.

De kinderen in 't Weeshuys woonende en op een Ambacht gaande, zijn gedurende die tijt vry van alle Gilden-onkosten.

Dit alzoo de eerste instellingen van 't Weeshuys zijnde, en de regeeringe daar op gevest wezende, heeft men echter bevonden dat met veranderinge van tijt andere Wetten van nooden waren: des de vordere Ordonnantien dienstig zijn na den anderen verhaalt te werden:

Om dit huys zoo veel te ontlasten als eenigzins doenlijck zoude wezen, is by voor-raadt in de volle Raadt dezer Steede op den 16 January 1554. besloten. *Dat geen kinderen van gekofte Poorters aannemen zoude, wiens Ouders, of ten minsten de langst levende het Poorterschap geen zeven jaren genooten hebben.*

Daar na is in den jare 1582. verstaan. *Dat de Weeskinderen zoo lange in 't Weeshuys mogen blijven, tot bequam zouden zijn haar zelven te erneeren, en uytgaande volgens tijdts gelegentheydt verzien zouden werden met twee pakken Kleeren, en andere nootdruftigheden; te zamen over de twee hondert guldens beloopende; uytgezondert eenige erffenisse die haar zouden mogen aan bestorven zijn.*

Andere Keuren, de voorige aengaande.

De

De Wees-Vaders ofte Regenten hebben daar na op den 14 February des Jaars 1584. aan die van den Gerechte by Requeſt verzocht. Dat *van nu voortaan de Kinderen in plaats van zeven, tot haar twaleffſte jaar in 't Weeshuys ontfangbaar zijn zouden: en uytgaande haar vermogen vry te koopen, dat haar toegeſtaan is; en noch wijders vergunt (des bequaam zijnde) haar tot vrye konſten en ſtudien te mogen begeven.*

Daar na op den 4 January 1634. deze materie in den Raadt weder verhandelt zijnde, is vaſt geſtelt. *Dat de kinderen tot haer twalef jaren in 't Weeshuys zullen aangenomen werden; doch niet, ofte Vader en Moeder moeten zeven jaren haar Burgerſchap gehadt hebben.*

Ten laatſten is noch verſtaan, *dat een Weeskint een Burgers dochter trouwende zijn Burgerſchap daer mede geniet; doch zijn Burgers-eedt niet gedaan hebbende en komende te overlijden, dat in zulken gevalle zijn kinderen niet mogen in 't Weeshuys komen.*

Een grooter gebouwt. Ao. 1561. nu de Herberg de Keyzers Kroon.

De Weezen te mets vermeerderende en de wooningen te kleyn werdende, is by den Raadt beſlooten een grooter te bouwen; en om de middelen daar toe te vinden een Lotterye aan te ſtellen, zulkx in den jare vijftien hondert een en zeſtig beſlooten zijnde, is door de mildadigheydt der Burgeren zoo wel geluckt, dat een treffelijck werck ondernamen en volvoerden, een werk na die tijdt meer als gemeen, jegenwoordig in een van de treffelijkſte Herbergen dezer Steede verandert (de Keyzers Kroon, lange Jaren te vooren het Oude Weeshuys genaamt zijnde, gelegen aan de ooſtzijde in de Kalver-ſtraat, benoorden de Nieuwe zijts Kapel) als doen Regenten zijnde, en 't Bewint over deze Lottery hebbende. *Gerrit Jan Lambertſz. Symon Laurentſz. Stooter.* nevens *Frans Adriaanſz.* die tot Buyten Moeders bygevoegt waren *Marry Willem Kinnes docht. Engel Korſſen dochter* en *Trijn Dirk Klaaſz. dochter.*

Hier toe heeft niet weynig geholpen dat Burgermeeſteren en Regeerders in den jaare 1574. geordonneerd hebben, dat wie zijn Burgerſchap kofte, dry guldens ten proffijte van dit Weeshuys geven zoude.

Dit dan voor de veranderinge van de Gods-dienſt de ſtaat des Wees-huys zijnde, dient met *Pontano* niet vergeeten, het geene overhandt van veel oude luyden is verſtaan, ook by *Ioh. Bodinus* in zijn derde Boek, aan 't zeſte Hooft-ſtuk genaamt *Dæmonomanie*, en *Dirck P. Pers* in zijn ontſtelde *Leeuw* verhaalt werdt, wiens woorden hier geſtelt werden.

Weeskinderen noemden de Schout Lange Deventer Koek, en hun verder bedrijf.

Na dat de Burgermeeſteren van Amſtelredam, 't Schoutſchap, als gezeyt is, aan zich hadden gekoft, hebben zy eenen Pieter Pieterſz. *een ſtreng vervolger der Religien, in Schout* Willems *plaatze gezet, daar in alle* Onroomſche *zeer waren ontroert. Doch wanneer deze te* Bruſſel *zijn eedt ſoude doen, waſt juyſt op die tijdt, dat d'Eedele antwoort op hun verſoek-ſchrift kregen, alwaar hem de* Prince *belaſte, dat hy zich voorzichtig ſoude dragen, en niemant wegen de Religie gewelt doen. Deze wierde daar na van den Wees-kinderen genaamt* Lange Deventer Koek, *want alſoo die zelve door een wonderlijke ſchrikkinge Gods waren geraackt, zag men daar van vreemde dingen. Want alzoo de Schout een vinnig vervolger was, quamen de Kinderen t'zijnen huyſe en verweten hem wonderlijke ſtukken, daar hy hun altijt met Koek en appelen zoekende te paeyen, hy dezen naam verkreeg: zy ontdekten veele geheymnißen, die men tegen die van de Religie voor hadde, ja ook dingen die in den Raadt waren geſlooten, waar over men na den Hage willende reyzen, 't beſluyt moſt ſtaken. Zy wierpen vinger-hoeden, ſpelden, naalden, out doek en andere ter keelen uyt, ſprekende vreemde talen, ja klauterden als Katten by de wanden en daken op: zy klopten en raaſden aan de deuren van zekere Vrouwen, die men voor Tovereßen uytkreet. Zy hadden een zoo vreeſlijk en belſch gezichte, dat yder daar af groude, genezen zijnde hielden deze een zoo bang en naar wezen, dat men 't altijdt aan hun koſt beſpeuren; in 't kort, zy rechteden zoo veele kuren aan, dat yeder oordeelde zy waren met een vremden geeſt bezeten: dus verre* D. P. Pers.

Alzoo veel Burgers nieuws-gierig zijnde veeltijdts deze kinderen gingen bezoeken, gebeurdent dat de Eerbare *Anna Jacobs* huysvrouw, van *Adriaan Pau* (geen kleyne helper tot de herſtellinge van Amſterdam) daar mede quam, daar eenige van deze kinderen tegen zeyden hier niet te doen te hebben, dat 't huys gaan en daar wel werk vinden zoude, gelijck 't gebeurde, want daar komende vondt dat vol vreemde gaſten.

Het tegenwoordige Wees-huys, St. Lucia Klooſter.

De Weezen haar in dit nieuw gebouw begeven hebbende, en dagelijkx vermeerderende, zulkx weder bekrompen woonden, is met de herſtellinge des Godtsdienſt by den Achtbaren Raadt beſlooten haar voor de derde maal te doen verhuyzen, daar toe verkiezende 't Nonnen-Klooſter St. *Lucia* toege-eygent; wiens Nonnen van de derde ordere St. *Franciſci* waren, ſtaande in de Kalver-ſtraat, over de Nieuwe-zijds Kapelle (hier voor fo. 464. beſchreven) ſtrekkende voor van de ſtraat tot achter aan de Nieuwe-zijds Voorburgwal, en ter zijde van de *Lucien-ſteeg* tot het ronde *Bagijn-hoff*. Dit Klooſter daar toe bequaam gemaakt zijnde, heeft men in den Jare 1580. de kinderen daar in over gezet, als doen *Wees-Vaders* wezende, *Gerrit Janſz. Preekstoel, Dirk Janſz. Graaf,*

Jan

Jan Thomasz van Alkmaar, Jakob Jansz Vinck, en *Klaas Fransz Burgermeester*, en Wees-Moederen *Lijsbet Jans d. Brecht Heesens, Neeltje Reyers d.* en *Erm Pieters.* Welker Kloosters inkomen neven dat van de Carthuzeren (ontrent den jare 1377. gesticht, doch onseker door wien) haar tot onderhout toegevoegt zijn.

Cierlijke ingangen de Kalver-straat.

't Gebouw in sich selven is heerlijk, een ingang te vooren gehad hebbende in de Kalver-straat, zijnde een wel gemaakte hartsteene-poort met veel Wees-kinderen verciert, op een Duyf oogende; gemaakt in den jare 1581. beyder hoekgevels met twee Weeskinderen, Jongen en Meysken vertoonende. Onder welker eerste *Joost van Vondelen* dit gedicht gestelt heeft.

Hier treurt het Weesken met gedult,
Dat arm is zonder zijnen schult,
En in zijn armoed' zou vergaan,
Indien men 't weygert by te staan:
Zoo ghy gezegent zijt van Godt,
Vertroost ons met u overschot.

En onder het andere.

Geen arme Wees op aarden zwerft,
Als die den hoogsten Vader derft:
Hy derft den hoogsten Vader niet,
Die ons doet bystant in 't verdriet:
Dies slaat u oogen op ons neer,
Den hoogsten Vader helpt u weer.

Anders.

Wy groeien vast, in tal, en last:
Ons tweede Vaders klagen,
Ay, ga niet voort, door dese Poort,
Of help een luttel dragen.

En vordere gelegentheyt na binnen.

Dit voorste gedeelte, aan de Kalverstraat over de Nieuwe-zijdts Kapel geleegen, doch met huysen ombouwt, (noch het Wees-huys toebehoorende *a*) wel eer geweest zijnde het Oude Mannen-huys, is een treffelijk gebouw, voor desen meest der kinderen wooningen; De Poort ingaande komt men in een Galderye op veertien hartsteene zuylen rustende, ter welker slinker hand een ruyme vierkantige binne-plaatse is, in welke de eetzaal der jongens, met steene trappen opgaande, gesien werd, zijnde geen van de minste oude Gebouwen alhier ter Steede; het Regenten oude Comptoir daar nevens staande, alhier zijn nu alle de Wees-jongens van de Meyskens afgescheyden, om alle ontucht te schouwen, hare besondere wooningen hebbende. *Pontanus* segt, *De voorleede jaren, voornamentlijk duysent ses hondert twee, en dry, als de Pest binnen deser Stede was, storuen in dit selve* Wees-huys *ontrent drie hondert; en terstondt, als de sterfte over was, bevont men in het selve huys noch meer als vier hondert en vijftig kinderen.*

Tegenwoordig worden bevonden ontrent de vijf hondert kinderen, soo Iongens als Meysjes. Daar zijn twee Schoolmeesters, die de Knechtjes en Meysjes leeren lesen en schrijven: als ook twee Binnemoeders, behalven de Kleermaker, en Naystер, met Knechten en Meyden, die sich met bakken, de keuken en andere huyswerken bemoeyen. Daar is ook een fraay en grooten stal, daar in des Winters, behalven de Ossen en Veirssen, gemeenlijk twintig koeyen staan, hier is ook bysonder een Bouman en Dienstmeyt, die botter, kaas en andere dingen tot het gebruyk en behoef van dit huys maken. Het bewint en sorge van dit gantsche huys, word drie of vier van de voornaamste borgers en eerlijke mannen bevolen. Die worden gemeenlijk Vaders, en van ons zijnse Regenten *genoemt. Vyt de vrouwen van der Stad zijn ook insgelijks een seker getal gestelt, die met naam van Buytenmoeders gemeenlijk genoemt worden, behalven dese zijn 'er noch twee Binnenmoeders, die altijd in 't huys woonen. Over al de rekeningen van ontfang en uytgift, worden by dese Vaders sorge gedragen. De voornaamste ontfang en inkomsten, komen van de goederen, die eertijdts het* Sinte Lucien, en Katuysers Klooster *toebehoorden: want de* Majestraat *heeft de inkomsten van beyde dese* Kloosters *aan dit* Weeshuys *gegeven.* Dus verre *Pontanus.* Het houden van Koeyen en Ossen, daar *Pontanus* hier boven van vermaant, is in dese huysinge over veel jaar afgeschaft, als te veel omslagh hebbende. Het achterste gedeelte zijn ingang met een treffelijcke hartsteene Poort in St. *Lucien-steeg*, het oude Klooster, daar de Meyskens en jonge kinderen haar vertrek hebben, is meest een nieuw heerlijk gebouw, in den jare 1634. by der hand genomen, als wanneer dit Godts-huys in tween verdeelt, en de kinderen gescheyden zijn. De eerste steen is daar aan, door de Heer *Gerrit Hasselaar*, Soon van *Klaas Hasselaar*, op den 4 April, geleyd.

BYVOEGSEL.

Een gedeelte van dit *Weeshuys*, naderhand in den Jaare 1680. aan de zyde van de

„ *a* In den Jaare 1632. het *Weeshuys*, door den aanwas der Kinderen te kleyn bevonden wordende, „ en dat het noodsaakelijk was, dat de Jongens van de Meysjes gesepareert wierden, hebben de Heeren Burgermeesteren het Erf met de Huyssinge van het gewesen *Oude Mannen-huys*, naest dit Huys „ gelegen, aan 't voorsz. Huys om 't selve te vergrooten, gegeven.

de *Lucien* of Nieuwe-zyds *Voorburgwal*, van 't *Bagijn-hof* af tot aen de *Steenebrug* toe, door ouderdom bouvallig geworden zijnde, is het selve met goed vinden voor de Ed: Achtb: de Heeren Burgermeesteren afgebrooken, en is het uyt de grond wederom op getimmert, en daar aan de eerste steen, op den 29 Augusti desselven jaars, na de zyde van 't *Bagijnhof*, geleyd, door *Willem Six* de *Jonge*.

Ingang aan het achterste gedeelte, en vordere gelegentheyd binnen.

Intredende komt men op een groote geplaveyde plaats, rontom zoo cierlijk bebouwt, dat het meer een Heeren Hof, als Logement van arme Wees-kinderen is gelijkende, hebbende ter rechterhand der Regenten Comptoir, seer heerlijk en kostelijk opgepost, voorts treffelijke eetzalen, slaap-kameren en andere noodige vertrekken; tegen den ingang over, een Galdery zijnde, tegens welker gevel op Pylaaren staande, alderhande kinderlijke oeffeningen seer konstig in hartsteen uytgehouwen staat; dese plaats overgaande komt men daar de bejaarsten haar verblijf hebben.

Hoe de Kinderen geregeert, en opgevoet worden.

De kinderen zoo knechjens als Meysjens, welkers getal jegenwoordig niet minder als duyzent is, worden alhier in alle tucht en vreese des Heeren met zonderlinge sorge zoo in Geestelijke als Wereltlijke oeffeninge wel opgebracht. De jongens groot genoeg zijnde, en wel lesen en schryven konnende, leeren gemeenlijk buyten t'huys een ambacht, om tot hare jaren gekomen zijnde, haar daar mede te erneren; onder welken noyt gevonden sijn die haar tot het Snyders of Schoenmaakers handwerk begeven hebben.

Ambachts jongens, zijn vry van alle ongelden der gilden.

Dese Ambachts jongens zyn, volgens de boven verhaalde keure, van alle ongelden der Gilden, zoo lang alsse in het Weeshuys zijn, vry. Doch alsoo by den Gerechte eertijds bevonden wierd, dat de Wees-Kinderen sich buyten weten en wille der Regenten, tot het een of ander handwerk besteden, en van d'eene meester tot d'ander liepen, zonder hun Ambacht wel te leeren, of eenige winsten den Regenten over te leveren; wierd in den Jare 1631. by den Gerechte gewillekeurt, dat geen meesters van eenige Ambachten vermogen souden eenige Weesjongens aan te nemen, of by hen te laten werken, dan alleen die gene, die hem by de Regenten zelfs aan besteed wierden, op pene van vyf-en-dertig guldens te verbeuren, die bevonden worden zulx gedaan te hebben. De Meysjes worden binnens huys verscheydene handwerken, na hun staat, als nayen, speldewerk, &c. geleert: En eenige groot en sterk genoeg zijnde tot het huyswerk gehouden. De spysing die in dit huys geschiet, is burgerlijk; want op gesette tyd, als Heylige en Sondagen, hebbende verandering van kost, als rijs-en-bry, huspot met pruymen en razyne; op werkdagen, krygense,

Geen Weesjongens aan te nemen, zonder weten van de Regenten.

's Maandags, grauw Erweten en Potje-beuling.
Dingsdags, na de gelegentheydt vereyscht.
Woensdags, groen Erweten en Labberdaan.
Donderdags, Bonen en een stuk Vleys.
Vrydags, grauw Erweten en Potjebeuling.
Saturdags, witte Erweten en Stokvis.

Dat de inkomsten voor de veranderinge soober geweest zijn, is blykelijk uyt het oprechten van de voor verhaalde Loterye, doch de Goederen van dit *Nonnen-Klooster* en *Carthuzers* daar by komende, daar toe verkregen hebbende de Kerkelijke Collecten, nevens de *Huyssitten* in de nieuwe Kerk, en met de Schaal viermaal des Iaars langs de huysen, voorts alle dagen door de Stad met de Bos omme te gaan; daar eyndelijk noch by komende de twee derdendeelen van het inkomen des Schouburgs (hier na te beschryven) heeft haar in die staat gestelt, dat haar jegenwoordig zelver konnen voeden; doch door de innudatie van de Landeryen in den jare 1672, als wanneer de Francen tot Utrecht en Woerden waren; als mede met het timmeren van het derdendeel van de Huyzen in het zoo genaamde Noortse-bosch binnen deze Stad, zijn de inkomsten weder vry gemindert.

BYVOEGSEL.

Dit voor zoo veel het gebouw, en eerste aanvang dezes Godtshuys is betreffende, welker regeeringe bestaat aan ses Regenten, wien de opperzorge aan bevolen is; de Buyten-Moeders de toezicht over Linnen, Wollen en andere huyszaken hebbende, als boven verhaelt, en minder binnen Dienstbooden onder haar staande.

RE-

REGENTEN
Van het Burger
WEES-HUYS.

Claes Jacobsz. Paradis. 1529, tot 1539.
Arent Boelezoen. 1529, tot 1534.
Cornelis Frederickse Backer. 1530, tot 1538.
Gerrit Ian Lambertzoen. 1534, tot 1550.
Symon Lourense Stoter. 1537, tot 1543.
Gysbert Jansz. van Haerlem. 1538, tot 1541.
Frans Adriaense Thoon. 1541, tot 1545.
Claes Vechters Zoon. 1543, tot 1549, en 1551, tot 1553.
Willem Cornelisz. Stickel. 1545, tot 1557.
Floris Roeters. 1549, tot 1555.
Claes Jacobsz. Stoeldrayer. 1550.
Pieter Jacobsz. Schaep. 1553, 1554.
Jacob Pietersz. Colyn. 1553, tot 1562.
Claes Dirckse in de drie Coningen. 1555, tot 1557.
Ernst Roeters. 1556, tot 1564.
Jan van Ouwewater. 1557, tot 1562.
Willem Jacob Walichs. 1557.
Willem Paulusz. 1558, tot 1565.
Jan Claesz. Pyl. 1562, 1568, 1571, 1577.

In 't jaar 1562, op den 28 Augustus leyde Ernst Roeters, Jan van Oudewater, Willem Paulusz., en Jan Claasen Pyl haer Sleutels om redenen haer daer toe moveerende, ter neder, en wierden in haer plaats verkooren

Jan Vechter. 1562.
Dirck Claesz. Neys. 1562, tot 1568.
Jan Beth Jacobsz. 1562.
En Ernst Roeters *wiert haer als adjunct toegevoegt.*

Het jaer daer aen quam Willem Paulusz. weder aen, die 1565 tot Scheepen verkooren wiert.

Cornelis Gysbertse. 1563, tot 1566.
Jacob Gerrit Teeuwisse. 1564, tot 1567.
Jonge Ian Duyvesz. 1565, tot 1567.
Jacob Cornelisz. in St. Andries. 1567.
Jacob Roeloffe. 1567, tot 1569.
Jacob Jansz. Ouwewater, 1567, *wiert den 12 Juny dood gestooken.*
Gerrit Jansz. Preekstoel. 1567, tot 1688.
Gerrit Schaep. 1566.
Jan Dirck Marcussen. 1568, 1569.
Arent Hendrikse Suyvelkooper. 1569, tot 1575.
Jan Philipse Suyvelkooper. 1569, tot 1578.
Roel Joosten. 1575, tot 1578.
Gerrit Korver 1577, 1578.

In de maent Juny 1578 hebben de Heeren Burgermeesteren soo van de Regenten, als Regentinne veranderinge gemaekt.

Huybert Symonsz. Appelman. 1578, 1589, tot 1614.
Cornelis Elbertse. 1578.
Barent Claasen in de 3 Engelen. 1578.
Dirk Jansz. Graaf. 1579, tot 1588.
Jacob Claesz. Bas. 1579, 1588, en 1589.
Jan Thomasse van Alkmaer. 1579, tot 1583.
Jacob Jansz. Vink. 1579, tot 1590.
Claes Franssen. 1580, tot 1583.
Lourens Jacobsz, Reael. 1583, 1584.
Barent Jansen Steenhuys. 1585, tot 1589.
Cornelis Cornelisz. in de Haek. 1585, 1586.
Evert Clasen. Hulst. 1586, 1587.
Frans Hendrickse Oetjens. 1588, 1590, tot 1593.
Jan Jansz. Garst. 1588, tot 1599.
Cornelis Cornelisz. de Lange. 1590, tot 1601.
Jacob Jansen Benning in 't Vliegende Varken. 1590, tot 1592.
Hendrik Hendrikse Houthaeck. 1590, tot 1593
Paulus van Heemskerk. 1592, tot 1631.
Jacob Willekies. 1593, tot 1595.
Cornelis Benning. 1594, tot 1596.
Joris Jorissen. 1595, tot 1597.
Pieter Pieterse van Neck. 1596, en 1601.
Jan Jacobsz. Huydekooper. 1597, tot 1599.
Cornelis Jorissen, 1597.
Albert Cornelissen. 1599, 1600.
Symon Gerritse Schaep. 1599, tot 1604.
Jan Clasen Vlooswijk. 1599, tot 1630.
Cornelis Jacobsz. Bas. 1601, tot 1604.
Dirck Hendricksz. Queekel. 1601, tot 1604.
Jacob Egberse in St. Nicolaas. 1604, tot 1609.
Hendrik Servaas. 1604, tot 1631.
Pieter Claese Overlander. 1605, tot 1612.
Jan Gijsberse. 1610.
Jan Willemse Boogaarr. 1611.
Pieter Pieterse Hasselaar. 1612, tot 1615.
Reyckert Gerritse Kieft. 1612, tot 1621.
Tymen Jacobsz. Hinloopen. 1615, tot 1620.
Jacob Jacobsz. Vinck. 1615, tot 1627.
Dirck Heingh. 1620.
Jan Reynierse. 1620, tot 1625.

Roelof Wouterse. 1620. tot 1631.
Jan van Heusden. 1622, tot 1624.
Claas Hasselaar. 1622, tot 1635.
Frans de Neve 1624, tot 1640.
Gerbrand Claaszen Pancras. 1629, tot 1634.
Claes van Campen. 1631, tot 1638.
Mr. Gerrit Schaap Pieterse. 1631, tot 1634.
Cornelis Jacobsz. Wayer. 1631, tot 1639.
Cornelis Jan Witsen. 1636, tot 1640.
Willem van Loon. 1636, tot 1643.
Abraham Alewyn. 1636, tot 1675.
Guiliame Lindemone. 1639, tot 1644.
Jacob Jansz. Lansman. 1640, 1641.
Jacob Theunisz. van Straalen. 1640, tot 1659.
Willem Ysbransse Kieft. 1640, tot 1671.
Barnard Schellinger. 1642, tot 1645.
Willem van Erpecom. 1644, tot 1666.
Hendrik Vastrik. 1644, tot 1668.
Mr. Jan van Hellemond. 1645, tot 1651.
Jacob Jacobsz. Hinloopen. 1651, tot 1656.
Floris Roeters. 1654, tot 1671.
Jacobus Trip. 1656, tot 1658.
Jan Lens. 1658, tot 1662.
Daniel l'Estevenon. 1662, tot 1666.
Joannes Wybrants. 1667, tot 1672.
Jacob de Graef. 1667.
Cornelis Wilmerdonck. 1668, tot 1686.
Michiel Hinloopen. 1672, tot
Wigbold Muylman. 1672, tot
Anthoni van Hengst. 1673.
Jacob Trip Hendrikszoon. 1674.
Hans Boor. 1675.
Michiel Wiltschut. 1675, tot
Willem Six Willemse. 1676, tot 1681.
Jan Grafland. 1682, tot 1685.
Abraham Bakker. 1686, tot
Cornelis Verpoorten. 1686, tot
Gerbrand Pancras Michielse. 1689.

De Buyten Moeders tegenwoordig zyn dese.

Debora Blauw.
Catharina van Heyningen.
Maria vander Marckt.
Catharina Hochepid.

St. JORIS HOF.

Eertyds 't Klooster der Paulinianen.

TEn zuyden neven de Fransche Kerk, is het *Sint Ioris Hof*, wel eer het *Paulinianen* Klooster, gelegen aan de Oude zijde, by oosten op de achterburghwal, de Kerk daar van de Walen tot oeffeninge haerder Godtsdienst overgelevert zijnde; wiens Regenten niet min het recht van Kerkmeesters daar van behouden hebben. Welcke kloosters Munnicken *Paulinianen* waren van de derde regel *St. Francisci*, en daarom mede *Tertianen* genaamt, deze te zeer vermenigvuldigt, en 't klooster te kleyn wordende, of om andere oorsaken hebben haar verdeelt, eenighe van de haren zich na Hoorn begevende; waar van den geleerden *Theod. Velius* in zijn Chronijk van Hoorn fo. 39. aldus is schrijvende.

Die haar verdeelen, eenige trecken na Hoorn.

Daar waren dese tijd noch geen kloosteren van Manspersoonen binnen Hoorn : De Jeronimiters *waren weder opgebroken: en de vergaderinge der goeder Mannen, die den* Dal *gekocht hadden, was verstroyt, &c.* en vorders, *Nu lach dit landt noch ledig, en hoe wel daar niemant woonde, soo bleef 't evenwel geestelijk, als zijnde een gifte, die eens gedaan zijnde, niet te wederroepen was. Dit lokte 't Jaar* 1457. *hier tot* Hoorn *eenige* Tertianen *van* St. Paulus *Convent binnen* Amsterdam, *om 't zelve lant te verzoeken van de Voogden en gevers, die noch in 't leven waren: en so hun versoek haar gegunt wiert, timmerden noch 't selve*

Iaar

Iaar en zetten daar voor eeerst, met consent van den Prooſt *van* Weſtvrieſland, *een groot ſteenen-huys, van't welk ſy de Noortzijde gebruykten tot haar Kerk, de zuydtzijde tot haar Keuken: en hadden voort haar Reventer in't midden van deſe twee andere deelen afgeſchut.*

Dus verd *Velius.*

Wanneer de *Leprozen* haar van deze *Proveniers* uyt *St. Ioris Capelle* [a] geſcheyden hebben, en of als doen in haar niewe Wooninge weder *Proveniers* aan namen, is onzeker: doch 't blijkt uyt de Ordonnantie hier voor by den Achtbaren Raadt dezer Steede den Leprozen op den zes-en-twintigſten Auguſti, vijftien hondert zes-en-vijftig verleent, dat zulkx haar daar by wel duydelijk verboden is; en by verloop van tijd nu weder aan gebrekkelijken toegelaten wert.

Wanneer de Proveniers daar eerſt begonnen, onzeker.

Dit gewezen *Paulinianen Klooſter* (nu *St. Ioris hof*) wanneer deze *Proveniers* dat bekomen hebben, en van de *Leprozen* geſcheyden zijn, is onzeker: doch buyten twijffel naar de verandering van de Godtsdienſt, uytwijzende zeker jaargetal van 1596. ſtaande in de gevel van de zuyder huyskens aldaar: en dat na dien tijd de Capel van 't oude *St. Ioris hof* [b] tot een Schrijnwerkers Pant (hier na te beſchrijven) gemaakt is, het overige in Burgers wooningen verandert zijnde. Het tegenwoordig gebouw in zich zelven is met het vergrooten van deze Walen Kerk zeer verkleynt, (des ook genootzaakt zijn de *Proveniers* te verminderen,) hebbende nevens die een gekronkelde zoberen ingang, de poort niet te min redelijk groot zijnde: die intredende komt men op een groot luchtig pleyn, daar binnen een Bleek-velt met vermakelijke opgaande boomen omringt, op welk alle de Wooningen en Kamers der Proveniers (redelijk groot en na yders gelegentheyt wel met huysraat voorzien) haar ingang en lichten zijn hebbende; een Beek tot ververzinge daar achter loopende, met een Born-put, tuſſchen 't Bleek-velt en de geplaveyde plaats is ſtaande: nevens de voorverhaalde ingang een groote Galdery zijnde, in welke men met ſchuyne opgangen in de huyzinge, (op kelders ſtaande) is gaande, het eerſte inkomen de koken wezende; daar nevens voor dezen geweeſt zijnde der *Regenten Comptoir*, dan met het vergrooten der Kerk verlaten, haar tot nader gelegentheyt in der *Moeders* vergader-plaats behelpende; ten weſten deze koken gelegen zijnde een eng bekrompe vertrek, doch de koken luchtig vierkant en tot haar gebruyk bequaam; ten zuyden daar achter de Eetzaal hebbende; voorwaar na des bouws gelegentheyt een ruym werk, met twee Schouwen voorzien, daar des Winters geſtookt wert, zijnde de Eetplaats dezer Proveniers; jegenwoordig vijf-en-veertig ſterk, daar aan vier tafels, aan ider acht perzoonen zittende, geſpijſt werden, (eenige haar portien te huys ontfangende,) daar driemaal ter week Vlees en zoo veel maal Viſch, ofte yets anders na gelegentheyt van tijde overvloedig geſchaft wert.

Ingang en vordere gelegentheyd van dit Huys.

Eetzaal, en hoe veel Proveniers in dit huys zyn.

Dit is dan de plaats daar voor dezen (gelijk nu in 't *Lazarus-huys*) niet als gebrekkelijke luyden haar koſt plegen te koopen: doch naderhand mede toegelaten aan oude Burgers alleen, of by wijlen met hun Vrouwen, en, indienze willen, met een bezondere dienſtmaagt (hoe wel dit Huys haar eygen dienſtboden heeft, die op hen allen paſſen) voor hun leven lang, voor een zekere zom penningen, dieze eens voor al uyt tellen, in de koſt beſteden, en van ſpijs en drank verzorgen. Zeker een zeer nutte en prijzelijke inſtelling voor den genen, die weynig van middelen, en bevreeſt zijn, datze met dezelve niet toe zullen komen, om het overſchot van hun leven, zonder d'uyterſte armoede, over te brengen. Dit huys is ook met die vryheyt begiftigt, dat alle eetwaren van ſpijs en drank, die hier zoo in 't gemeen by deze Koſtgangers verteert, als in 't bezonder by hen ingelegt worden, na gewoonte van al d'andere Godtshuyzen, tol of pacht vry zijn.

Eertyds quamender gebrekkelyke luyden in.

Nu mogender Burgers hun koſt kopen.

Vryheden aan dit huys, en door wie geregeert wert

Ordonnantie waar na de Proveniers *op* St. Joris Hof *woonende, haar hebben te dragen.*

ELke Provenier ſal genieten een half pont Botter ende een half pond Zoetemelcks-Kaas des Weeks, met een Wittebroodt wegende dat Deeg *anderhalf pondt, ende alle Jaars een half pont keerſſen.*

Niemant en ſal men eeten in ſijn huys ſenden dan die ziek is, en niet uyt den huyſe en gaat, ook anders geen als by conſente van de Regenten.

Niemant zal in ſijn huys ymant logeren of ſlapen laten, dan by believen van de Regenten.

Item de Proveniers *die des Namiddags een half pinte melcks halen om in huys te eeten, die en ſullen dien avondt niet op 't Hof ter maaltijdt moeten komen; d'anderen die ter maaltijdt komen zal men aan de tafel elks die dat begeert een half pinte melks geven, om aldaar te eeten, ſonder daar af yets van de tafel te dragen.*

Niemant en ſal van de tafel eenigh Broodt noch andere ſpyſe mogen dragen.

Yder Provenier *zal mogen genieten drie pinten bier daaghs voor hem zelfs te drincken, ende anders niet*

„ a en b Dit *St. Joris Hof* en *Kapel* is te ſien in't Kaartje, in 't eerſte Deel van't derde Boek van *Chriſtof-*
„ *fel van Hartogvelt*, van 't Jaar 1220. alſo doen al moet in weſen ſijn geweeſt; als mede *'t Pauline Klooſter.*

niet, ſonder daar van yets te mogen wech geven noch elders toe gebruyken.

Niemant ſal men vier uyt de Koken geven anders dan een kool des daags die men met een tange mach wechdragen, om vier daar mee te maken

Niemant ſal van de kamers daar men eet ende vier ſtookt, van het ſelve vier eenige turven ofte koolen mogen nemen, voor dat de maaltijd ten volle gedaan zy, ende dat de Proveniers *hen ſullen gewarmt hebben, als dan ſal een yder wel twee geglommen koolen in ſijn teſte mogen nemen om in zijn Stove te gebruyken, zal ook niemant langer by den voorſz. viere mogen blijven, als des avonds tot half negen uuren.*

Niemant van de Proveniers *ſal hem vervorderen dagelijks in de koken te gaan ofte zitten, anders dan als zy haar Melk, Brood, Botter ofte Kaas halen, ten ware dat de Moeder yemant begeerde tot hulp te hebben, die zal dan vry weſen ende anders niemant.*

Niemant en ſal de Moer, Meysgens ofte knecht bekijven ofte qualijk toe ſpreken.

Niemant en ſal des Weecks meer Linnewaat te waſſchen brengen, dan als volgt, Man ofte Vrouw een hemd, twee halsdoeken, ofte twee kragen in de plaatze van halsdoecken, twee Neusdoecken; die Mans een Slaapmutje; de Vrouwen twee Mutzen: twee perſoonen t'zamen ſlapende ſullen mogen alle veerthien dagen in de waſſe brengen, twee Slaaplakens, twee Sloopen ende een Peulenlaacken, een perſoon om de veertien dagen een Slaaplaken, een Sloop, en om de drie weken een Peulenlaken; voorts van alle andere linden tot discretie van de Buyten Moeders.

Niemant en ſal Hondt, Katt, Hoenderen ofte andere Beeſten op 't Hof mogen houden.

Niemant en ſal van de Druyven, Appelen, Peeren, *Moerbezien ofte andere Vruchten op 't Hof waſſende mogen plukken, noch de Boomen ſchudden, ofte de afgevallen Vruchten op te nemen, noch ook geen Rooſen, Bloemen ofte andere kruyden af breken ofte afſnijden.*

Niemant ſal boven noch beneden uyt zijne deure ofte Venſters eenigh water, aſſche ofte andere vuylniſſen mogen werpen, maar in 't vuylnis-vat dragen.

Een yeder Provenier *zal des avondts voor half thien uuren binnen 't Hof moeten wezen, alzoo men de Poorte op die uure zal ſluyten, zonder die weder op te doen voor des morgens.*

'tInkomen daar deze Proveniers van gevoet werden beſtaat uyt inkomende Huyshuuren, Renten en Kerk-graven; alzoo niet bevinde dat buyten dit Klooſter andere geeſtelijke goederen genooten hebben.

Welker regeeringe beſtaat in vier der geachtſte Burgeren, uyt de voornaamſte geſlachten deſer ſtede, by Burgermeeſteren daar toe verkooren, en drie eerbare Matroonen, en wort na de bovengeſtelde Ordonnantie geregeert.

REGENTEN

Van

St. JORIS-HOF,

En Kerk-Meeſters van de Waale-Kerk.

Albert van Diemen. 1509.
Claes Heyn. 1509.
Dirck Janzoen. 1509.
Comen Janſz. 1509.
Ian Ysbrantſe Backer. 1511, tot 1516.
Claes Gerritſe Olyſlager. 1511, tot 1529.
Pieter Thomaſſe. 1511.
Pieter Symontſe. 1511.
Iacob van Emen. 1511, 1512.
Dirck Janſz. van Slooterdijk. 1512, tot 1518.
Claes Heyn. 1513, 1514, 1524.
Pieter Ysbrantſe Lynſlager. 1514, 1515.
Willem Monick. 1516, 1519.
Ian Martenſz. 1517, en 1519.
Willem Corneliſz. 1517, 1518, 1525, en 1526.
Dirk Janſen by de Heiliger-Steede. 1517.
Pieter Gyſen. 1518, tot 1521.
Gerrit Jacobſz. 1518, tot 1522.
Willem Topper. 1521, 1522, 1526, tot 1528.
Mr. Gerrit Outgertſz 1521.
Cornelis Buick. 1522, tot 1524.
Cornelis Kiſtemaker. 1523.
Roel Janſz. 1524.
Gysbert Pieterſe. 1525.
Ysbrant Janſz. Backer. 1527, 1528.
Jacob Wouter Dobbenſz. 1528.
Jooſt Willemſz. 1554, 1555.
Claes Boeliſz. 1554, tot 1562.
Frans Adriaenſz. 1554, tot 1557.
Ian Claeſz. Pyl. 1554, 1555, 1558.
Ian Jacobſz. Onderwater. 1556, 1557.
Tymen Pieterſſe Goyer. 1556, tot 1558.
Ian Ianſz. Smit. 1558, tot 1562.
Gerrit van Doesburg. 1559, 1560.
Symon Gerritſz. 1559, 1560.
Lucas Pieterſz. 1561, 1562.
Balthaſer Symonſz. 1561, 1562.

Sedert

Sedert den jare 1563 tot 1581 worden geen Namen van Regenten gevonden, als sijnde alsdoen trouble tyden.

Ian Betsen Roodenburg. 1581, 1582.

Claes Symonsz. Heemskerk. 1581, 1582.

Reynier Claesz. 1581, tot 1589.

Yef Gerritsz. 1581, tot 1596.

Jacob Fransz. 1583, tot 1585.

Ian Petay 1588, tot 1604.

Ian Sybrantsz. de Jonge. 1586, tot 1598.

Iacob Pietersz. Cappit. 1590, tot 1592.

Egbert Pietersse Vinck. 1592, tot 1597.

Wybrant Appelman. 1597.

Pieter Cornelisz. Verwer. 1597, tot 1607.

Ian Pietersz. Reael. 1598, tot 1605.

Pieter Roodinge 1598.

Iacob Florisz. Kloeck, 1599, tot 1611.

Claes Jacobsz. Haring Carspel, 1604, tot 1618.

Dirck de Vlaming van Outshoorn. 1605, tot 1608.

Albert Luycasz. 1607, tot 1615.

Marten Adriaense Boom. 1609, tot 1612.

Claes Hendrik Lenartsz. 1611, tot 1618.

Hendrik Cromhout. 1612, tot 1659.

Wybrant Warwijk. 1615.

Jasper Cornelisz. Lodder. 1616, tot 1924.

Hendrik Barentsz. Bontemantel. 1619, tot 1640.

Dirk Tholincx. 1624.

Dirck Corver. 1624, tot 1634.

Hendrik Lonts. 1626.

Dr. Gillis Snoek. 1628, tot 1637.

Claes Corver. 1634, tot 1645.

Jan van de Pol. 1637, tot 1639.

Pieter Gerritsz. Hooft. 1639, tot 1643.

Ortho Cornelisz. vander Oever. 1640, tot 1651.

Theunis Claesz. Bruyningh. 1643, tot 1650.

Gerrit Hudden. 1646, 1647.

Ysbrant van de Wouwer. 1647.

Dirck de Lange. 1648, tot 1651.

Jan de Raed. 1651.

Anthoni Chastelein. 1651, tot 1663.

Adriaen Weveringh. 1652, tot 1657.

Dirck Tulp. 1652, tot 1654.

Johannes Reael. 1655, tot 1657.

Jan van Dyk. 1658, tot 1676.

Johannes Pollio. 1658, tot 1676.

Jacob van Neck. 1660, 1661.

Samuel Sautyn. 1662, tot 1672.

Pieter Schaep. 1664.

Leonard Ranst. 1665, 1666.

Mr. Jacob Jacobsz. Hinloopen. 1666.

Daniel Hochepied. 1667, tot

Abraham Alewyn de Jonge. 1672, tot 1678.

Cornelis Valkenier. 1676, tot 1678.

Dr. Abraham vander Voort. 1679, tot 1687.

Jan van Oosterwijk 1679, tot 1688.

Jan Trip. 1680, 1681.

Gysbert Vastrick. 1681, tot

Nicolaas le Seuter. 1688, tot

Adrianus Duyventz. 1688, tot

Hartmannus Hartman. 1690, tot

De Buyten Moeders zijn dese,

Constantia Sprangers.

Catharina van Duynen.

Judith van Son.

'T OUDE MANNEN-

En

VROUWEN-HUYS.

IN den Jare vijftien hondert en vijftig, na *Pontani* schrijvens, is by de eerbare meer genoemde *Haasje Klaas Zaliger*, in 't *Paradys*, in haar leven Poortresse dezer steede en mede stichster van het voorbeschreven Weeshuys een merkelijke zom penningen tot opbouwinge van een arme Oude Vrouwen-*Gasthuys* nagelaten, dat terstont na haar dood wiert by der hant genomen, en op een ledig erff, recht tegen over de Kapel, genaamt de Heylige Steede, (waar over het *Gasthuys* ook genoemt wiert het Heylige Sacraments *Gasthuys*) gebouwt. Dit Godshuys voltoyt zijnde, is bevonden van de bovengemelde zom penningen overgeschooten te zijn twaalf hondert gulden,

als by een geschrift, noch in 't oude *Manhuys* berustende, te sien is.

De eerste Regenten daar van wezende

JACOB HENDRIKSZ.
en
CLAAS GAAF CLAASZ.

Moeders
TRYN PAULIS.
en
AAL DUINE.

Maar also 't getal der arme oude Vrouwen, die in dit *Gasthuys* woonen zouden, niet hooger gestelt was als op twaalf persoonen

foonen, en de gemelde *Haasje Klaas* in haar uyterste wille en stichtinge van geen arme oude Mannen gewag gemaakt hadde: zoo is door toedoen van eenen *Jan Beeren Barentsz. Priester*, by den *Edele Majestraat* dezer stede ingewilligt, dat 'er nevens de boven-gemelde twaalf oude arme Vrouwen, nog twaalf oude arme Mannen, met een Priester in 't voorzeyde *Gasthuys* ingenomen zouden worden, uytmakende t'zamen vijf-en-twintig persoonen. Weshalve is ook het zelve *Gasthuys* by den voornoemden Heere *Jan Beeren* of *Barentzen*, begiftigt met een rente van acht-en-zeventig gulden Jaarlijkx, eeuwig erffelijke Rente als by dese Briefte sien is.

BYVOEGSEL.

WY Schout, Burgermeesteren, Schepen en Rade der Stede van Amstelredamme, doen te weten een ygelijk, dat op huyden voor ons gecompareet is, Meester *Jan Beeren* een *Priester*, toonende ons seekere Brief van transporte, van een Rente van XIII ponden grootsz. by hem gegeeven, tot strekkinge, vermeerderinge en onderhoudinge van den *Gasthuyse*, gelegen nevens de Capelle van de Heyliger Stede; op sekere conditie en Ordonnantie in den selven brieven, (daar door dese brieven getransfixeert zyn) breeder begrepen. Ende hoe die voorsz. Meester *Jan Beeren* en als mede hulperen tot bevorderinge ende stichtinge van den voorsz. huyse, eerstemaal en originalikken by wyle *Haasje Klaas*, *Jacobs Dochter* in 't *Paradijs*, Weduwe Saliger ged: gegeven en gefondeert, genegen wesende het voorsz. Huys gaerne soude hebben geconserveert in goede regulen en Policie: Soo ist, dat deselve Meester *Jan Beeren* onse advijse ende goetdunken totten punten, in de voorsz. brieven van transporte gementioneert, gewilt en geordonneert heeft, 't geene hier na volgt:

Eerstelijk dat niemant in dat voorsz. Huys voortaan ontfangen sal werden, 't zy Mannen ofte Vrouwen in deser Stede, als Poorters of Poorteressen, uyt geseyt die dertienste Mans persoon, die een *Priester* sal mogen wesen, sonder Poorter te zijn.

Item wie in 't voorsz. Huys komen sal, die sal moeten out wesen over de vyftigh Jaren, en gehouden wesen daar in te brengen om tot zyn eigen behoeft te besigen: Een bedde met vier Lakens, twee Deekens, twee Oorkussen, met vier......... een Stoele met een Stoelkussen, een tinne Plattael van drie ponden swaer, een tinne Kop met een tinnen Schuttel, een tinnen mingels Kan, met een pints Kan.

Item dat die voorsz. derthien ponden groots by hem de voorsz. Huyse gegeven, gecommuniceert en gedistribueert sullen werden tot onderhout, soo wel van de Elf Vrousperssoonen in de voorsz. huisjes woonen, als van de Dartien Mans persoonen by hem Comparant den voorsz. huise geordonneert, niet tegenstaende zijn voorgaende Ordonnantie, daer by hy die voorsz XIII ponden groot, 's Jaers de Derthien Mans persoonen alleen heeft gegunt gehad; wel verstaende wat dat tot noch toe al voor dese vanden voorsz. Vrouwe gemaeckt en gegeven is, ende noch gegeven zal worden, komen en wesen sal in 't gemeen, voor die voorsz. vier-en-twintig persoonen gelijkelyk.

Item dat men van dese detthien ponden 's Jaers voorsz. alle Maenden tot twaelf Maenden 's Jaers, de voorsz. XXIIII Persoonen bestellen zal een Gulden voor die Mannen en voor de Vrouwen een Gulden voorsz. tot een Maeltijt, of de geheelen dagh, zo veel die voorsz. gulden strecken mach, en dit op de naest besz. dagen, te weeten in Januario op Copperkens Maendag, in Februario op Cathedra Petri of met Vastenavont in Martio op Hylig Sacraments-dagh, in April op Palmdagh of den dagh als Palmdagh wesen zal, in Mey Philippi en Jacobi, in Junio Johannes Baptist, in Julio Jacobi, in Augusto Bartholomæi, in September op Kermis-dagh, in Octobri Symonis en Jude, in Novembri Catharinas, en in December Joannes Evangelisten; en noch een gelijke Maeltijt op de Witte Donderdag; mits men van dese Maeltijt zal reserveeren, so veel daer mede men des avonts sal mogen soppen in memorie dat God de Heeren met sijn xij Apostelen sijn hylich Avontmael gehouden heeft gehad, en dat de rest van de voorsz. Renten geemployeert sal werden tot licht, vier en passagie voor die voorsz. xxiij persoonen, soo veel die strekken sal tot discretie van de Buytenvader en Buytenmoeder van den Huysen voorsz.

Item dat men boven 't voorsz. getal van de xxiij persoonen niemand meer aennemen en sal voor en al eer dat deselve xxiij van haren behoefte tamelijk versien sullen wesen.

Item dat die persoonen, die in den Huysen voorsz aengenomen sullen werden, soo wel Mannen als Vrouwen, al sulke goederen als sy sullen hebben, in den voorsz. Huysen brengen sullen, ende wat sy met der dood achterlaten, 't sy binnen de voorsz. Huise of daer buiten wesende, dat deselve komen erven, en blijven sal erflijk aen de voorsz. Huysen sonder dat die voorsz. persoonen daer af sullen mogen disponeeren by Testamenten, of iets wegh geven of versteeken; in prejudicie van den Huysen voorsz. sullen ook gehouden wesen te transporteeren en op te dragen de buiten Vader en Moeder, en de huysinge of erve die sy hebben, sullen tot behoeft van den Huysen voorsz., behoudelijken soo veel hem daer af van noode is, dat elk dat selver sal mogen ontfangen, en besigen sijn leven lang gedurende.

Item soo wat hier om Godswil gegeven wort, t' waere voor de Huysen voorsz., of in de Heyliger Steede; 't selve sal gebracht werden tot behoeft van die voorsz. xxiij. persoonen in 't gemeen.

Item als men hem luyden Bier geeft, 't sy 's middaghs of 's avonts, soo salmen de Mannen des middaghs niet hooger geven als een mengelen, en de Vrouwen een pintje, ende des avonts de Mannen en Vrouwen elck een pintje Biers.

Item wat die Vader of Moeder van den Huysen voorsz., den Mannen of Vrouwen sal ter eeniger tyden gebieden, of verbieden, of ses weken op den Dijk setten tot den gemeenen

oorbaer van den Huysen, des en sullen sy luyden hem niet mogen verweeren.

Item wanneer die voorschreven Mannen en Vrouwen ter Tafel geseten sijn, en de Benedictie gelesen sal wesen, dan sullen die Mannen en Vrouwen hem stil en eerlijk houden, sonder twist of kyvagie over de tafel te maecken, op de verbeurte van 't Huys, als sy daer eens af gestraft sullen wesen.

Item sullen xij van de Mannen voorsz. gehouden wesen alle jaeren op Palm-dagh tot eeuwige dagen gedurende met devotie te gaen paer en paer uyt den Huysen voorsz. in die Processie achter het beelt op den Ezel sittende *a*, in die plaetse van de xij Apostelen, hoorende dan de Hooge Misse in die Nieuwe Kerk, en spreeken haer gebed naer die Hooge Misse, voor 't voorsz. beelt, en dan wederom te huis te gaen totte Maeltijt, ende sal die derthiende Man staen met een bort in sijn hant, ontfangende voor den Huyse voorsz. den Aelmoesse of sal een ander stellen in sijn plaetse, en tot allen tijden als die Processie lyden sal voor by den Huysen voorsz. sal die Binnenvader van den Huysen voorsz. ofte die hy Committeert, staen voor 't Huys met een boort, om aelmisse voorsz. t'ontfangen, ende sullen by tijden van de Processie alle die Mannen en Vrouwen staen voor hen huysen, (soo verre sy mogen) om hem te laten sien ten eynden die gaende lieden tot haer mogen genegen werden den voorsz. Huysen voort te helpen, en dit tot discretie van de Buytenvader en Moeder in den tijt wesende; en oft gebeurde dat op Palm-dag 't getal van die xij Mans-persoonen niet vol was, 't sy, overmits sieckte of absentie van eenige of andersints, dat men als dan die plaetse sal van die absente vervullen, met een, twee of meer van de Oude Mannen, sittende in die Hyliger Stede, die daer af hebben sullen elk een stuyver.

Item dat men de voorsz Ordonnantie en puncten lesen sal als men ymant in de voorsz. Huysen sal ontfangen.

Item wat die Collatie mit de Buytevader en Moeder in der tijt ordonneeren sullen tot goede en vordering van die voorsz. xxiiij persoonen en den gemeene Huyse oorbaer, dat sulks gehouden en achtervolgt sal werden in alle sijn Punten als of hier inne geschreven en geinsereert waeren, des en sal men in de voorsz. Puncten niet aensien, Maeghschap, Vrintschap of andere saeken, maer daer inne doen by Conscientie van de voorsz. Regenten te geven, ten eynde voorsz. best dienen sal, en waert dat yemant die in den voorsz. Huyse ontfangen is, in eenige der voorsz. Puncten overhoorig waeren, dat waeren op sijn woonstad te verbeuren. Alle dingen sonder arg en list, ende want wy Schout, Burgermeesteren, Schepens en Rade voorsz. begeeren de voorsz. Puncten en Ordonnantie onderhouden en achtervolght te hebben, soo hebben wy dese brieven ten versoeke van den voorsz. Meester Jan van Beren, ende met de Segel, welke wy ter saecke gebruyken gedaen, besegelen. Gegeven den dertighste Ianuary, in 't jaer ons Heeren duysent vijf hondert en vyftig.

Onderteekent

J. O. Boel.

„ *a* Siet de beschrijvinge van de Oude Kerk.

't Getal der Armen met der Stadts inwoonderen aangroeyende, is in den jare vijftien hondert zeven en negentig dit getal van vijf ofte vier-en-twintig oude armen tot dien tijdt in dit Godts-huys geweest zijnde, uyt medelijden, en wegens de vermenigvuldinge, op vier-en-veertig perzoonen vermeerdert, en dat in hoope van de behulpzame milde hant die de Burgerye daar aan houden zouden. *Ao. 1579. Op het getal van 44 persoonen gestelt.*

Dit Godtshuys in dien stant tot den jare zestienhondert blijvende, en de Regenten bespeurende dat d'oude arme Menschen binnen dezer stede met den getale van vijf-en-veertig niet half geholpen konde worden, hebben met goetdunken en raadt van d'Ed. Majestraat der zelver steede, tot vordering van de voorzeyde Armen een algemeene Loterye opgericht: waar uyt gevolgt is, dat 's jaars daar aan dit tegenwoordig Gebouw gesticht, en op den negenden van Oogstmaant hier in gekomen zijn, hondert arme zoo oude Mannen als Vrouwen. Ter gedachtenis van deze Lotery van welkers toestel en uyttrekkinge (geschiedende op de kolk, staande tegens Kooren-meesters huysje, hier na te beschrijven) men noch ziet een Schildery in der Vrouwen Eetzaal hangen, zijnde het afbeeldzel des Tonneels, met een zwerm van veel duysent krioelende aanschouwers, daar deze Vaarzen in de lijst om geschreven staan. *Dat noch te weynig.* *Een grooter Huis dat nu is, gebouwt Ao. 1601. en 100 armen daar in: Door 't oprechten van een Lotery, daar toe bevordert.*

Deez' onze Lotery,
Met hulp der Burgery,
Voet hondert dertig grijzen,
In dit huys nieuw gebouwt,
Daar 't ander twintig oudt
En vier maar plach te spijzen.

Zijnde een heerlijk stuk werks, twee zeer oude arme luyden Man en Vrouw, na die tijd gekleedt, (levens groote) daar by hangende.

Deze Lotery wel uytvallende, is het getal der Armen voorts tot hondert en dertig vermeerdert, en alzoo tot den jare 1604. gebleven, als doen daar noch twintig by komende; dat naderhant tot twee hondert gebracht is: mogelik omtrent den jare 1616. als haar de Achtbare Heeren Burgermeesteren voor de tweede maal begunstigde van een Lotery op te stellen, tot uytvoeringe van welke de Nieuw (doe St. *Anthonis*) Marckt verkooren wierdt; 't Toneel, en alles vaardig zijnde, quamen die van de Regeeringe des naarmiddags in ordere van het Stadthuys op 't Toneel, by haar een bezegelde *'t Getal der armen tot 130 vermeerdert, naderhant tot 200 gebracht, Voor de tweede maal, Lotery opgestelt.*

zegelde doos hebbende, daar de Briefkens der prijzen in beslooten lagen. De Nietjens op een groot zeyl op 't Tooneel uytgestort zijnde, is by Burgermeesteren het doosjen geopent, en de Briefkens der prijzen voor alle mans oogen daar onder gemengelt, en zoo te zamen in de korff gedaan, en by Burgermeesteren geslooten en met het Stadts wapen verzegelt; gelijk de andere korff met de namen der inleggers mede geslooten en verzegelt is; en daar mede de Lotery geopent zijnde is geduurig zonder stil staan nacht en dag na den ander uytgetrokken, dat over de zes weeken duurde, als doen Regenten zijnde

Manier van uyttrekken der Prijzen, en hoe lang 't geduurt heeft.

PELGROM van DRONKELAAR.
HENDRIK HENDRIKZEN.
en
PAULUS CLAASZEN.

Dit dan 't voornaamste zijnde aangaande de eerste instellinge, aanwas en jegenwoordige stant van dit Godtshuys; volgt de beschrijvinge van dit als nu staande jegenwoordig gebouw, gelegen op een gedeelte van het oude Nonne Klooster, van de dwars sloot uyt de Oude-zijds Achter burgwal tot in de oude Steede-vest (nu Kleuveniers burgwal) loopende, tot aan het kleyne Vrouwen-Gasthuys strekkende; welke brugg' op de Achterburgwal, over de voornoemde sloot leggende, by haar noch moet onderhouden werden; wel eer het Gasthuys toebehoort hebbende, (doch onzeeker hoe daar aangeraakt zijn) als bewezen kan werden met de huyzen op de Achterburgwal tegens dit Oude Mannen huys tot aan deze sloot toestaande, en uyt de koop van de Erven op de Kleuveniers burgwal, by noorden haar poort gelegen, op den 15 Ianuary 1604. van de Regenten van 't Gasthuys gekoft; daar voorts dry heerelijke Huyzen, nevens eenige kleintjes in haar ingang opbouden. Het Gebouw in zich zelven heerlijk vierkant zijnde, hebbende twee ingangen regt op den anderen uytgaande, yder met een treffelijke hartsteene Poort verciert, waar van de zeven wooningen in de ingang van de Achterburgwal, het Gasthuys in eygendom zijn toebehoorende. Het binnenste om een groote openinge gebout zijnde, bestaande in een wel verordineerde Blom-hof en Bleek-velt, in 't welke de vermaarde geboorde diepe put van 232 voeten diepte, onder de Stadtsgronden beschreven, is leggende, te midden met een breede geplaveyde gang van den

Het tegenwoordige Huys, nader beschreven.

Cierlijk Blomhof Diepe Put.

anderen gescheyden; om welke openinge ten drie zyden der armen wooningen onder verwelfde Galderyen gelegen zijn, yder twee te samen in een huysken zijnde: welker glasen voor desen met de wapens der Godts-huysen Regenten verciert waren: het overige vierde deel sijnde verdeelt in een voorhuys, ter rechterhand hebbende der Regenten Comptoir, waardig te besichtigen, en daar achter de groote Eetzaal voor de Oude mans persoonen, ter wederzijde met een schoorsteen voorsien, daar des Winters gestookt wert, voorts met schilderyen en ander huysraat wel opgehemelt, gelijk het voorhuys niet minder met schilderyen (op haar gelegentheydt slaande) is pronckende: Achter dit voorhuys wesende de groote Keuken, zoo net van alles voorsien, dat een Princen keuken zoude beschamen, haar Kelder, Turf-schuur en andere gemakken daar nevens hebbende; Dit dan ter rechter en achter 't voorhuys gelegen zijnde, volgt de slinker zijde, bestaande uyt diergelijcke Eetzaal, de oude Vrouwen tot haar gebruyk toege-eygent mede met haar schoorsteenen en schilderyen wel opgesmokt, in welcke men op blauwe treden, met een kopere leuningh verciert, in der Buyten-moeders Comptoir is gaande: en dit alles behalven de andere vertrekken, als zieken-huys en diergelijken. Hebben haar gesette tijden, van yets besonders te schaffen; als op Paasch-dagh worden sestien hondert Eyeren gekookt, voor yeder persoon zes, met een pint goet Bier, en Wittebroodt. Desgelijk op Pinxteren voor zes persoonen een Schapen-bout, met een pint Wijn, en een mengel goedt Bier voor elk, zoo werdense ook op Kermis opgedist, dan maken haar dese oude Lieden eens vrolijk, waarlijk een goede en treffelijke gewoonte in een Stad daar sulke zorge word gedragen voor den ouden vervallen ouderdom: Behalven noch de besondere vrolijcke maaltijden, die haar by wijlen door d'een en d'ander by uyterste wille besproken werden, en diergelijke onverwachte voordeelen meer; als onder anderen op den 22 May 1642. gebeurt is, als wanneer sijn Hoogheydt *Fredrik Hendrik* Prince van *Orangie* &c. met de Koninginne van *Groot-Brittangie* dese Stad quamen besoeken, en om alles te besichtigen, in dit Godtshuys mede geleyt wierd, naar welcke ordonneerde yder Arm zoo Man als Vrouwspersoon met dry gulden aan gelt te beschenken die na opteykeninge haarder namen meerder als twee hondert

Hoe de oude lieden gespijst werden, op eenige bysondere tyden van 't jaar.

Ook nu en dan vrolijke maaltijden houden

Schenkagie van Prins Fredrik Hendrik, aan de oude Lieden, An. 1642. gedaan.

dert persoonen sterck bevonden wierden.

Behalve deze is 'er een Binne-vader en Binne-moeder, die over alles, wat binnen in het huys omgaat, zorge dragen, en ordere stellen dat dit huys alle nachten by twee van de in zijnde Oude-mannen bewaackt werdt, op verbeurte van ses stuyvers, die sijn wacht versuymt.

Twee oude Mannen wakender 's nachts.

De inkomsten des Godts-huys die geen Geestelijcke Goederen (zoo ik meene) genooten hebben, bestaan meest behalven haar eerste oude middelen, en de Collecten diese nevens de Huyssitten tweemaal des Sondaaghs onder de Predicatie in de Oude Kerk doen, in een derdendeel van den ontfanghst van 't geene 't Schouwburgh (hier na te beschrijven) jaarlijks is opbrengende.

Hoe, en wanneer Collectien doen; en andere inkomsten.

In de Bossen soo aan haar inkomende deuren staande, als in besondere Burgers huysen hangende.

In Legaten en Erffenissen; die zoose (het Oude Mannen en Vrouwen Gasthuys besproocken zijn) verstaan werden haar en niet het gemeene Gasthuys toe te hooren.

In de naargelate goederen, die de oude Mannen ofte Vrouwen met de doot ontruymen.

In een halve Aem France Wijn van yeder, wanneer het Wijn-koopers-gildt sal bekomen hebben. Volgens resolutie van den dertigsten January 1606.

In 't genieten van de Wan-mate ofte Wan-schepel, van alle Granen als Tarruw, Rogge, Erweten, ront ofte platzaat, van Oosten ofte Westen komende, en hier ter Stede uyt het water verkoft werden, meer zijnde als ses Lasten. Volgens de keure van den twintighsten Ianuary 1649.

In 't Broodt (ontrent de negen gulden bedragende) dat een Backer sijn proef doende moet backen, bestaande in Tarwe en Witte-broot; tot welke proef doen dit huys geordonneert is, volgens de keure van den tweeden September 1652.

In Iaarlijkse huyshuuren, van eenige huysen haar toe behoorende.

In den ommegangen, diese doen ten huysen van de Berger ofte Stokvisch-verkoopers, als wanneer haar Schepen van Bergen in Noorwegen overgekomen zijn, om als dan voorraat van Stockvisch voor haar Godtshuys te vergaderen.

Gelijcke versamelinge mede hebbende van Haring by de Haring-pakkers, als de Buyssen uyt Zee komen.

By de Grutters, om Gort.

By de Noordtvaarders.

En eyndelijke by de Bier-beschoyers; yder van dese alle elk soo mildelijk gevende, als hem Godt in 't hert is sendende.

Dit dan voor soo veel als van haar inkomsten hebbe konnen vernemen; volgen, soo de ordere waar op dese oude Luyden in dit Godtshuys in en aangenomen werden: als waar na haar (daar in zijnde) hebben te dragen.

Ordonnantie voor de oude Mannen ende Vrouwen, die in desen Godtshuyse aangenomen werden.

DAt geene Man of Vrouw-persoonen in desen Godtshuyse sullen ingenomen werden, ofte sy sullen daar inne brengen omme tot heure eygen behoef te besigen, een goet bedde, drie dekenen, twee Oorkussens, ses Slaaplakenen met ses Sloopen, ses goede Hembden, twee Stoelen met twee Stoel-kussens, een mingelens en een pints Kan, een Gardijn, een Valletjen, en twee guldens aan Gelt, die sy aan den buyten Moeders sullen betalen.

Wat de eerst in komende oude Lieden, daar in te brengen hebben.

Sullen ook geen Mannen ofte Vrouwen in desen Godtshuyse mogen ontfangen werden, ofte sy moeten zijn vrye persoonen, ongehouwt, en ook Poorter ofte Poorterse deser Stede Amstelredamme.

Sullen ongetrouwd, ook Poorter, of Poortresse zijn.

Alle persoonen soo Mannen als Vrouwen die in desen voorsz. Godtshuyse aangenomen sullen werden, moeten over de vijftig Jaren oudt wesen, mitsgaders dat alle de goederen die sy ten tijde als sy in 't voorsz. Godtshuys komen zijn hebbende, en alles wat by haar metter doodt deser werelt ontruymt werdt, waar, hoedanig die souden mogen zijn, altoos sullen erven, versterven en eeuwelijken blijven aan den voorsz. Godtshuyse; sonder dat yemandt van de voorsz. persoonen daar af sal mogen weg-maken by forme van uyterste Wille of yet weggeven ofte versteken tot nadeel van den voorsz. Godtshuyse.

Hoe oudt sullen zijn: oock dat goederen en yets ervende, dit Godtshuys aansterft.

Dat ook alle persoonen 't sy Mannen ofte Vrouwen, die in desen Godtshuyse ingenomen werden, altoos ten tijde van hare inkomste gehouden sullen zijn aan den Regenten haren staat en gelegentheyt by ware woorden in plaatse van eede, te verklaren: gelijk sy 't selve ook ten allen tijden sullen moeten verklaren, als sy van de Regenten tot sulks versocht werden, alles op de verbeurte van de verswegen goederen, en daar-en-boven met schande uyt het voorsz. Godtshuys gestooten te werden, om tot geenen tijden

Dat haar staat, inkomende, bekent zullen maken.

den daar inne wederom ontfankbaar te zijn.

Sullen ook alle Mannen ende Vrouwen die in desen Godtshuyse ontfangen werden, gehouden wesen te transporteren, ende op te dragen den Regenten, die huysen of erven die sy ten tijde haars inkomens sullen hebben, of dewijle sy luyden in den voorsz. Godtshuyse woonende zijn, sullen erven, ende dat ten behoeve van den selven Godtshuyse, midts dat sy luyden de vruchten van dien sullen mogen genieten na goetdunken van de Regenten.

Hare inkomsten, en vordere goederen, aan dit Godtshuys op te dragen.

Alle winningen die yemant het zy Man ofte Vronw in 't voorsz. Godtshuys zijnde, sal doen, daar mede sullen sy hen-lieden eerlijken mogen onderhouden, sonder yemand ter wereldt, het sy bloedtvriendt oft vreemde, yets daar af te mogen geven, oft ook 't selve oneerlijk deur brengen, op pene (soo yemandt by den Regenten bevonden werdt ter contrarie gedaan te hebben) van uyt den voorsz. Godtshuyse gesett te worden.

Van hare winsten in dit Huys, eerlijk leven; maar niet wegh schenken, of onnut verdoen.

Soo wat woonstede yemandt van de Mannen ofte Vrouwen by de Regenten ofte Moeders aangewesen worden, daar sal hem yeder mede laten genoegen, al waar 't schoon dat die voorsz. Regenten ofte Moeders heur lieden tot meermalen deden verhuysen, sonder dat yemandt eenig voordeel in den voorsz. Godtshuyse sal hebben.

Haar aangewezen woonstede niet te ontzeggen.

Order voor de oude Mannen en Vrouwen, in dit Godshuys levende, hoe haar in sullen hebben te dragen.

Alle oude Mannen en Vrouwen werden toegelaten, over dag te mogen uytgaan na haar welgevallen, mits dat een yeder hem vervoege weder in 't huys te komen om op hun maal te passen, voor de middag eer de klok van elf uuren staat, en tegens den avondt, des Somers beginnende van Maydagh tot Alderheyligen voor zeven uuren, en des Winters van Alderheyligen tot May voor ses uuren, en wie na die tijdt in het Huys komt of langer uyt blyft sonder daar toe van te vooren consent van de Binne-vader verzocht te hebben, sal ses weken van de Tafel gebannen wesen.

Mogen dagelijks uytgaan; maar wanneer weder in sullen komen.

Een ieder Man ofte Vrouw, werd by dese gewaarschouwt haar te wachten 't zy by dage ofte des avondt niet beschonken of dronken in 't Huys te komen; die ter contrarie bevonden wert sal ses weken uit het Huys geset worden.

Niet dronken te zijn.

Wert ook mede scherpelijk aan een yeder verboden hem te wachten Tobak te drinken, 't zy in 't openbaar ofte heymelijk, die ter contrarie doet, en daar op bevonden werd, sal sonder genade sijn ses weken hebben.

Geen Toebacq te drinken.

Na dat 'er geluyd sal zijn om te gaen eten, sal hem een yeder in de Zale vervoegen, en met goede order elk op zijn plaats gaan sitten, en na dat het gebed gedaan en gesproken sal zijn, en eenige plaatsen open staande, sullen de naaste daar aan in schikken, en soo vervolgens tot de laatste toe, en die geene die dan na dat 'er gelesen is komt, sal voor dien tijd zijn plaats verliesen en achter aan gaan sitten, sonder eenigh tegen seggen, op verbeurte van deur de Binne-vader, die daar toe by dese gequalificeert is, van de Tafel gebannen te werden.

Wanneer om te eten zullen komen.

Vorders werd een ieder Vrouwe toegelaten voor haar selven, en niet voor anderen te halen twee kolen vyers, sonder dat yemand meer als een test voor haar selven in haar kamer sal mogen hebben, om in haar stoof te gebruyken, en het selve vier nieuwers anders te halen als in de keuken, op pene van haar ses weken.

Vyer, hoe veel, maer niet voor anderen, te halen.

Ook en sal niemand eenige groote testen of Confooren op haar kamer mogen houden, grooter als het voorschrift dat haar by de Buyte-Moeder daar van sal werden vertoont, nochte ook eenige kolen en zal mogen dooven, nochte ook eenige doove kolen van buyten in brengen; die daar op bevonden sal worden, sal ses weken uyt het Huys geset worden.

Geen grooter testen als d'ordre is, oock geen dove koolen te houden.

En om het perijkel van brand soo veel doenlijk is voor te komen, sal een ieder soo Mannen als Vrouwen, voor 't luyen van de klok ten half tienen, haer licht en vyer wel te degen uyt doen, ende de deur van haar kamers, en huyskens op de klink laten staan, sonder deselve met grendels ofte andere dingen van binnen toe te maken, op dat de Binne-Vader en Moeder tot allen tijden met haar byhebbende sleutels daar onverhindert mogen inkomen, alles op de verbeurte van haar ses weken.

Wanneer haer licht en vyer zullen uytdoen.

Dat ook niemant eenige Appelen, Rapen, Bokken, of yet anders in hun stooven nochte teste in haar huyskens ofte kamers en sal mogen braden, op de verbeurte als voorschreven.

Geen appelen, of yet anders in haar Testen branden.

Eyndelijk sullen alle Mannen en Vrouwen in desen Godshuys woonende, elkander in alle eerbare geschiktheyt bejegenen, mitsgaders alles wat haar by de Regenten en Moeders geboden ofte verboden werd tot allen tijden gehoorzamen en nakomen, op de verbeurte van ses weken op den Dijk geset te werden, sonder haar daar tegen te stellen, op verder verbeurte van voor altijd daar uyt te blyven, en niet weder daer binnen ontfankbaar te zijn.

De Regenten, en Moeders geschikt bejegenen.

d'Oppersorg van dit Huys, en 't houden van rekening, staat (behalven de buyten Moeders) aan vier Regenten of buyten Vaders.

REGEN-

REGENTEN
Van het
OUDE MANNEN-
En
VROUWEN-HUYS.

Jacob Hendriksz. 1550, tot 1552.
Claes Gaef Claesz. 1550, tot 1561.
Claes Dirckse Koning, 1553, tot 1555.
Frans Andriese. 1556, 1557, 1558, 1559, tot 1588.
Jan Michielse. 1561.
Hendrik Somer. 1561, tot 1566.
Cornelis Willemsz. 1562, tot 1566.
Willem Paulisen. 1566.
Jan Gerrit Ian Lambertse. 1567, tot 1572.
Albert Dirk Marcus. 1572.
Symon Dircksz, 1572, tot 1575.
Wessel Jacobsz. 1573.
Symon Jansz. Houtkooper. 1574, tot 1578.
Beyer Gerritsz. 1575, tot 1578.
Geurt Dircksz. 1578.
Evert Claasen Hulft. 1578, tot 1585.
Otto Vogel. 1579, tot 1586.
Cornelis Helmes. 1585, tot 1588.
Pelgrom van Dronkelaer. 1586, tot 1625.
Willem Meynaerts. 1588.
Dirck Thymans. 1589, tot 1597.
Wybrant Adriansz. 1592, tot 1613.
Hendrik Hendricksz. 1596, tot 1625.
Paulus Claesz. 1613, tot 1617.
Hendrik Tholings. 1617, tot 1618.
Willem Hendrick. 1618, tot 1628.
Roelof de Vry. 1621, tot 1633.
Willem Weyntjes. 1625, tot 1661.
Tymen Jacobsz. Hinloopen. 1627, tot 1637.
Jan van Baesdorp. 1628, tot 1631.
Philip Laurens. 1632, tot 1640.
Gysbert Michielse Hoppesack. 1634, tot 1639.
Dirck Aertse Kock. 1638, tot 1655.
Jan Michielsz. Blauw. 1639, tot 1643.
Jan Jansz. Koekebakker. 1640, tot 1658.
Floris Isbrantse Kieft. 1644, tot 1652.
Jacob Vlack. 1653, tot 1655.
Willem Pauw. 1655, tot 1680.
Anthoni Gommers. 1655, tot 1682.
Adriaen Boelens. 1658, tot 1674.
Arnoud de Raed. 1662, tot 1670.
Isaak Jan Nijs. 1671, tot 1681.
Jeremias vander Meer. 1674. tot
Pieter van Wickevoort. 1681. tot
Jaques Thierry. 1682, tot 1690.
Anthoni Reepmaker. 1683. tot
Jan E. Glimmer. 1690. tot

De Buyten Moeders tegenwoordig zijn dese:

Helena Wybrants.
Joanna Boom.
Elisabet Huydekooper.
Hillegonda van Beuningen.

HET DOL- OF KRANK-ZINNIG-HUYS.

Is een van de jongste Godtshuysen; en van wie eerst gesticht.

IS een van de jongste *Godshuysen* deser Stede; alsoo genaamt om dat de genen die hier geherbergt werden met Dol ofte Krank-zinnigheyt zijn geslagen, en in de herssen-vliesen geraakt; bestaande in oud en nieuw, en zoo te samen gelast dat een *Godshuys* zoude schynen, soo de twee poorten aen de voorgevel met haar jaar getallen zulkx niet te kennen gaven. Het oudste zijnde 't Noorder gedeelte, gelegen op de West-zijde van de oude Vesten, nu Kleuveniers-burgwal, recht achter 't Bos of *Oost-Indisch Huys*; tot yders verwondering by een bezonder persoon *Hendrick Pauwelsz.*, herkomende uyt het geslachte der *Boulessens*, gebouwt, de eerste II *Dolhuyskens* 1662.; hebbende den ingang een heerlijke Stene Poort met het Stads Wapen, en daar onder het zijne, met dat van zijn Gemalinne, daar dese veersen en jaar getal onder te lezen zijn.

Dit Godtshuys is gesticht uyt liefde milt
van aart,
En toomt de Dolheyd die zich zelfs, nog
niemant spaart. 1562.

Dit in desen stant tot den jare 1591 alsoo gestaan hebbende, en te met te kleyn werdende, ook niet wel van tydelijcke middelen versorgt wesende, hebben de Regenten als doen ter tijd by de Achtbare Magistraat soo veel te wege gebracht, dat haer het aanstellen van een Lottery toe gestaan wiert; gelijk zulks alles dit nevens gaande geschrift te kennen geeft, staande met gulde letteren op een swarte Steen boven het eerste huysken tegen over den ingang gehouwen.

Door een Lottery bevordert, dat naderhandt vergroot is.

Godt zy lof prys en eer.

1592 *Is deze plaats tot behoef van de krankzinnigen, Godt en den armen toegeeygent, van den Ed.* Hendrik Pauwelsz. Boelessen, *dewelke eerste Fundateur was van dit Huys, en de Stichter van* XI. *Dolhuyskens.*

1591. *Is tot handhaving van soo Godvruchtige en Christelijke instellinge, een publyke Loterye opgerecht, waer door 't zelve grootelijks verrykt is, ende toegenomen.*

Onder Regenten:

HENDRIK VERWER,
KLAAS JAKOBSZ.
En
HENDRIK CORNELISZ. BUYK.

1615. *Is 't getal van de Dolhuyskens tot xxviij. toe vermeerdert, de wooningen en de Galdery herbouwt, ten aansien van fraayheyt ende timmeragie merkelijk verbetert, als Regenten van desen huyze waren:*

JAN HENDRIKSZ. HOOP,
PIETER SYMONSZ. VAN DER SCHELLING.
En
SYMON JANSZ. FORTUYN.

Dankt ende denkt.

Zulks mede blijkende uyt zekere ordening, by de Magistraat ten tijde van de stichting, nopende het onderscheydt der genen, die hier in mogen komen, ingestelt, welk is luydende:

Wie daar in gebracht sullen werden.

Beruerende de zake van 't Dolhuys, daer of mede metten voornoemden Rade gecommuniceert worde; is eyndelijken gerezolveert (na dat de meeninge van wijlen Hendrik Pauwelsz *Zaliger, eerste fondateur van het zelve Huys verhaalt is) dat men in 't zelve Huys soude admitteren ofte ontfangen, voor al den Poorteren ende ook den Ingesetenen dezer stede, die met krankzinnigheydt bevallen worden; oock den vreemden die hier ter stede werckende, ofte hare hantering plegende, alhier tot krankheyt van zinnen geraken, ende gezondt in dezer stede gekomen zijn, zonder daar inne voor deze tijdt te ontfangen den vreemden ofte andere uytheemsche perzoonen die hier in krankzinnigheydt gebracht worden. Wel verstaande dat men altijt de Poorteren dezer stede prefereren zullen, voor de Inwoonders geen Poorters wezende, ende de Inwoonders voor den vreemden, die hier ter stede werkende ofte hanteringe doende, alhier met krankzinnigheydt bevallen worden. Actum den vijftienden July Anno* 1562.

Welcke voornoemde Lotery (noch op het Regenten Comptoir uytgeschildert is hangende) doch onseecker waar en op wat dag geopent, soo wel uytviel, dat de Regenten besloten dit *Godtshuys* voorts te vergrooten; zijnde het zuyder gedeelte, by ons het nieuwe Dolhuys genaamt, streckende van het noorder ofte oude gebouw, tot de ondergaande Spinhuyssteeg: de voor-gevel mede met een hartsteene poort (nu toegemetzelt) pronkende, seer konstig uytbeeldende het spijsen en laven der kranksinnigen, met eenige Dolhuyskens, en doorluchtige ysere tralien seer aardig daar by gemaakt, doch oneygentlijk, en alleen maar om 't oogh te vergenoegen, want de kranksinnigen heel anders bewaart en gespijst werden, als het vervolgh sal doen blijken: onder welk ciraatsel het jaargetal en dese vaarsen te lesen staan.

Die met krankzinnigheydt zijn begaeft,
Die worden hier gespijst en gelaeft.
1591.

Maar *Joost van de Vondel* heeft naderhand, dit op het Dolhuys geseyt.

Tree zacht, en wandelt onbeschroomt;
Hier wort de Razerny getoomt.

Dit Gebouw aldus te samen geraakt zijnde, is jegenwoordigh een van de welgeordonneerste (hoewel niet de grootste) *Godtshuysen*, van binnen in 't vierkant met luchtige galderyen om een open binnenpleyn, opgemaakt, waar onder langens heen de Dolhuyskens nevens den anderen tot acht en twintig in 't getal gemetselt staan, wel met sterke muuren overwelft, hebbende yeder een krebb' een heymelijk gemak en boven de deuren (die dubbelt zijn, de binnenste met een gat, om daar door gespijst te werden, altijdt geslooten staande doch de buytenste niet, voorse overgeven rasen en tieren) een groote ronde openinge daarse 't licht door scheppen: het binne pleyn in 't vierkant gelegen in tween verdeelt zijnde, het eene tot een bleeckvelt, het ander tot een blomtuyn, verciert met een steene Vrouwe-beelt, op een voetstal staande, als uytsinnig naakt het hayr om haar hooft hangende, dat al weenende met handen uyt-trekkende, daar de Dolheyt mede uytgebeelt werd.

Vordere gelegentheyt van 't gebouw.

Dit Gebouw met der tijdt te kleyn zijnde, soo hebben de E. Achtbare Heeren Burgermeesteren voor de derdemaal raatsaam gevonden, 't selvige weder te vergrooten, en dat in den jare 1637. vastgestelt zijnde, zijn daar noch dertien Dolhuyskens onder Galderyen, om een vierkant open pleyn lopende achter aan gemaakt, het getal nu te samen een en veertigh zijnde. Alle 't welke met de vergrooting van de Stadt niet genoeg zijnde, en hier binnen plaats ontbrekende, hebben voor de vierdemaal gedwongen geweest die te soeken, daar toe verkiesende het Pesthuys; dat noch met 3 ofte 4 diergelijke huyskens belastende.

Hoe veel huyskens daar in, en noch eenige elders.

Behalven dese zijnder noch boven verscheyde andere Dolhuyskens, daer die geset werden, die de vrienden niet willen bezich-

bezichtigt hebben, en van vermogen zijn haar verteerde koſten te betalen.

Door de voor-poort de Galdery in komende, vint men ter ſlinkerhand met eenige treden opgaande der Regenten Comtoir, zynde een cierlijck groot vertrek, met een yzere traalie, en ſtaande lichten, uytſicht op ſtraat hebbende, en ter linkerhant de vergaderplaatſe der Regentinnen, Koken en Wooninge der binnevader en binne-moeder, eenige dienſtboden onder haar hebbende; die deſe krankſinnigen op paſſen, gemack doen, met goede ſpijs en drank voeden, en des Winters tot haar verwarminge heete ſteenen in de huyskens brengen; die niet als op veel andere plaatſen met hardigheyd dwingende: Tot haarder hulpe mede een Genees-meeſter onderhoudende, om of zy haar in dolle-razernye mochte komen te beſeeren, daar van geneſen.

Vergader-plaatze, Koken, en andere kameren.

Dat dit Dolhuys tot den jare 1570. arm, en weynig ofte geen vaſte in komen gehad heeft, kan uyt dit volgende Smeekſchrift, hoewel lank, dog hier egter noodig ingelijft, beweſen werden, uyt welke te beſpeuren is als doen aan Jaarlijckſe vaſte renten maar gehad te hebben vyftien gulden drie ſtuyvers vyf penningen, dereſt in Legaten en onzekere Aalmoeſſen beſtaande.

Eertijds weynige inkomſten.

Geven in alder reverentie te kennen uwe goedtwillige mede Burgers de Regenten van 't Gaſthuys der krankzinnige menſchen *binnen dezer ſtede, hoe dat 't zelve huys, wezende een ſchoone en nieuwe fondatie, geen ofte zeer kleyne zekere ofte gewiſſe inkomſten en heeft, als niet meer dan* vijftien guldens drie ſtuyvers vijf penningen *jaarlix, daar tegens 't zelve huys jaarlix behoeft alleen aan eedtbare waren wel* zes hondert vijftig guldens, *behalven noch de groote reparatie aldaar vallende door 't breken van de patienten en andere accidenten, ende dat overmits 't verloop en veranderinghen van de tijden door de voorleden troubelen gevallen, de* Legaten, Donatien *ende* Aalmiſſen *deze naaſte Jaren zeer vermindert zijn, ende noch van dage te dage geſchapen zijn, meer ende meer te verminderen, overmits de luyden van hare renten veele niet en worden betaalt, ende boven dien bezwaart met groote zware contributien, zoo van den hondertſten penning van alle, zoo meuble als onmeuble goederen ende anders, ende dat ook 't voorſz. buys als noch niet voorzien en is van gelyke rechten ende ordonnantie daar van andere Godtshuyzen hier ter ſtede voorzien zyn; zulks dat geſchapen zoude zijn, dat de voorſz. ſchoone fundatie by gebreken van competente nooddruftigheyd in korten tijd zoude te niet gaan, ende geabandonneert werden, ten ware by U mijnen Heeren hier inne behoorlijk met bequame middelen word voorzien.* Zoo is 't, *dat de Supplianten ende hare nakomelingen tot behoef ende onderhoudeniſſe van 't voorſz. buys, ende der patienten ofte krankzinnige daar inne wezende, ofte die namaals daar inne noch zullen gebracht worden, te gunnen 't derde Godts-bort in de Oude-Kerke, en boven de Beden die geaccordeert zijn voor den huyzen van den burgeren ende ingeſetenen der ſtede, ende voorts te ordonneren ende ſtatueren, dat voortaan de vrunden, voogden ofte bewinthebberen van den krankzinnigen menſchen tegenwoordelijk in 't voorſz. buys weſende, ofte die noch namaals daar gebracht zullen worden, gehouden zullen wezen den koſt der zelver krankzinnigen te betalen, indien zy zulks vermogen, ende indien zy des niet en vermogen maar echter eenige Jaarlijkze inkomſten hebben, dezelve, zoo lang zulke patienten, en mizerabele perzoonen in 't voorſz. buys onderhouden zullen werden, komen zullen tot profijt van 't zelve buys: dat ook indien eenigen van alſulke perſoonen, die haar koſt niet betaalt ſullen hebben, in 't zelve buys met eenige doodelijke ſiekte bevangen werden, of aldaar quamen te ſterven, dat in alſulke gevalle alle de goederen die ſullen eenigen metter doot ontruymen, komen ſullen tot profijt van 't ſelve buys, ten ware de Bewinthebbers van ſulke perſonen van te voren met de Regenten van 't ſelve buys hadden geaccordeert.* Dit doende &c.

Smeek-Schrift aan de Wethouderen; tot bewijs daar van.

Onder aanſtont.

Op 't inhouden van de requeſte is mijnen Heeren den XXXVI. *Raden gereſolveert den Supplianten te laten genieten, zulks als de* Gaſthuyzen van de zieken, *daar leggende ofte ſtervende genietende zijn; ende voorder als de onderſtaande reſolutie hier op genomen breeder inhoudt. Actum den* 28 *January. Anno* 1570. *Oorkond mijn als Sekretaris.*

Haar E. Achtbaarhedens antwoord.

FRANS DELFT.

RESOLUTIE.

Op den 28 dag in January XVC. *en* LXX. *hebben mijn Heeren Burgermeeſteren collatie gehouden mitten zes en dertig Raden dezer ſtede, aangaande d'Inhouden van zekere requeſte by de* Regenten van 't Dolhuys *den Burgermeeſteren overgegeven, omme te hebben meerder ſubventie tot onderhoudt van 't zelve huys ende den krankzinnigen menſchen die aldaar onderhouden worden, verzoekende de Supplianten tot behulp als vooren te hebben* 't derde Bort *in de* oude Prochy Kerck, *ende dit boven den beden voorſz. huyze geaccordeert voor den huyzen van den ingezetenen dezer ſtede, ende hier toe hen geaccordeert te werden eenigen anderen articulen, in den voorſz. requeſte den voorſz. Raden gelezen gementioneert, de welke by den voorſz. Raden gehoort, ende daar op opentlijke gelet wezende is by den voorſz. Raden omme reden gereſolveert, 't voorſz. verzoek, nopende 't voorſz. derde Bort af te ſlaan, dan aangaande d'andere poincten in den voorſz. requeſte geſpecificeert, dat men den huyſe voorſz. zoude accorderen te genieten, van den goeden der zieken aldaar krank leggende, ende ook van den geenen die in haar krankheydt overlijden, zulken profijt als de* Gaſthuyzen *alhier genieten van den zieken aldaar leggende ofte ſtervende. Ende is voorts mijn Heeren de Burgermeeſteren gecommitteert omme te ſpreecken met de* Getydeniers *ende den Supplianten, omme hen lieden te mogen vereenigen, te weten als de* Getydeniers *met haar* Borden *ommegaan, dat de Supplianten ook met een* Bort *in de Prochy Kerken zouden mogen gaan ende den* Getydeniers *volgen,* omme der goeder luyden Aalmoeſſen te bidden ende te ontfangen. *By mijn Delft.*

Welk inkomen daar na by de Eerbare *Machtelt Schaap* in den Jare vijftien hondert twee-en-tachtentig, met een Rente van zeven gulden thien ſtuyvers Jaarlijks, ten laſte op deze Stad Amſterdam, vermeerdert is, met voorwaarde dat de krankzinnigen daar dry maaltyden des

Rente van Machtelt Schaap *aan dit Huys.*

 Jaars

Jaars voor hebben zouden, als des Zondags voor Kersmis gebraden Weerenvleesch; de tweede Zondag voor Paasschen gebraden Lams-vleesch, en de derde Zondag voor Paasschen Rijs en bry met een halve stuyvers Witte-broot. En dit alles volgens dese Brief.

OP den eersten December, Anno 1582. *heeft* Machtelt Schapen, *gegeven, oft, opgedragen het* Dolhuys *der Stede van Amsterdam, een los Rente-brief van seven guldens en tien stuyvers jaerlix, houdende op die voorsz. Stede van Amsterdam, begeerende dier oorsake op die Regenten der voorsz.* Dolhuys, *als dat haar zal gelieven te procureeren, ende beschicken, dat den armen dolle menschen, der voorsz. huysen tot recreatie hebben: In den eersten, op den eersten Sondagh voor Kersmis*, alias, *die eerste Sondagh van den Advent, een maeltyt van het beste gebrade Werevleys, met een halve stuyvers witte-broot, elk voor haar hooft daar by; ten tweeden, op den Sondagh van mid-vasten*, alias, *die derde voor Paesschen, elck een portie rijzen-bry, met een halve stuyver witten-broot daer by. En ten derden, op den tweeden Sondagh na Paesschen, een maaltijt van het beste gebraden Lams-vleys, met een halve stuyvers witte-broot, elck voor haar hooft, ende dit aldus procureerende sullen die voorsz. Regenten* Machtelt Schapen *een aengename dinge doen, ende sal altijt in danck nemen den dienste die sy luiden na baer begeerten hier in zullen doen.* Blyft gesond.

Waar uyt of den Goeden tijd, of het kleyn getal der Krankzinnigen te bespeuren is, en nu om de menigte der zelviger niet onderhouden kan werden.

Tweemaal 's jaars, word tot behoef van dit *Dolhuys* door de stadt met de Schaal om Aalmoessen te ontfangen omme gegaan, als des Zomers in d'eerste week na *Sint Jan*, en des Winters in d'eerste week na nieuwe jaar des Dingsdags aan d'oude, en des Woensdags aan de nieuwe zijde. Haar voorder inkomen in Renten, Sinzen, Lanthuuren en andere middelen bestaande. ***Wanneer voor 't zelve Aalmoessen vergaderen.***

REGENTEN
Van het
DOL-HUYS.

GErrit Jansz. Delft. 1574. 1578.
Harmen Hendriksz. Verwer 1574, tot 1613.
Jan Hendriksz. Stock. 1578.
Claes Jacobsz. 1578.
Arent Brouwer. 1578, tot 1598.
Cornelis Jansz. Kies. 1578.
Hendrik Buyk. 1578, tot 1613.
Rynier van Heemskerk. 1578.
Gerrit Wolfersz. 1578, tot 1613.
Symon Jansz. Fortuyn. 1611, tot 1617.
Jan Hendriksz. Soop. 1611, tot 1638.
Pieter vander Schelling. 1611, tot 1625.
Pieter Elias. 1617, tot 1619.
Rombout Jacobsz. 1619, tot 1640.
Pieter Jansz. Blauwehaan. 1625, tot 1652.
Ryer Pietersz. Elias. 1638, tot 1664.
Seger Uytenboogaert. 1640, tot 1654.
Hendrik Reyael Ryniersz. 1653, tot 1672.
Jacob Rotgans. 1654, tot 1662.
Pieter Cloek. 1663.
Pieter vander Graft. 1664.
Salomon Sweers. 1664, tot 1674.
Naning Kloeck, 1670, tot 1672.
Isaak van Bueren, 1672, tot 1680.
Volkquin Monma. 1672, tot 1679.
Willem van Erpecum. 1674, tot 1686.
Jan Everwijn Glimmer. 1679, tot 1690.
Mr. Jan Colijn Thovion. 1680, tot 1681.
Jan Duinen. 1681, tot
Joris de Waert. 1686, tot 1689.
Lucas Trip. 1689, tot
Abraham de Riemer. 1690, tot

De Buyten-moeders zijn dese.

MAchtelt de Visser. 1678.
Maria vander Pol. 1684.

HUYS
WEDUW

ZITTEN
N HOFF.

WEDUWEN-HOF.

BYVOEG-SEL.

VAn seer oude tijden heeft men hier onder de directie, en opsicht van de *Huyssitten-meesters* wooningen gehad, daer in oude *Weduwen* en *Vrysters* gewoont hebben, daar van men de instellinge uyt dese volgende oude brief, die Ik meen de outste te sullen wesen, te sien is.

WY *Gysbert Thaemeszoen* ende *Symon Allertszoen*, Schepenen in Aemstelredamme, oirconde ende kennen dat voir ons quam *Symon Peterszoen woude Clerc*, mit *Jan Janszoen*, zijn gecoren Vooght, ende geliede dat hy vercogt heeft den armen *Huyssittenluden* in *Sinte Nicolaes Parochie*, een *Huys* ende *Erve*, gelegen op ten Burgwalle, op tie Zuyder-hoek van *Sinte Nyclaese Parochie Kerkhof*, aldernaest *Claes die Slotemaker*, aen die Zuytzyde, ende dat voorsz. *Kerkhof* an die Noortzyde, streckende vander Stede Grafte an *Blancken Heynen Kinderen Erve* toe, in allen scheyn alst dair gelegen is ende betimmert staet, mit alsulc Ymbodel als dair in ies, item twee *Tuynen*, gelegen buyten Sint Anthonis Poorte, besijden malcanderen, aldernaest *Ysbrant Gerytszoens Thuyne* plaght te wesen, an die Oostzijde streckende van dat Molenpat an die Sloet van *Dirck Floryssesoons Lynbaen*, ende hy gelieden af voldaen te wesen den lesten peninck mitten eersten.

Voirt soe gelovede *Simon Peterszoen*, mit zijne mondbaire hant voirn: die armen *Huyssittendeluyden* voirsz. dit *Huys* ende *Erve* ende twee *Tuynen* voorsz. vry te waren jair ende dach als men Huyse ende Erven iet scoudich te waren, ende alle oude brieven af te nemen, vuytgeseyt van thien scellinge Hollants Jairlicxe Renten, totten eweliken pachte, staende op ten Huyse en Erven voorsz., ende die Tuyne sullen vry wesen, uytgeseit een Pad dat die gemeene Bueren dair op ende over hebben.

Behoudelick dat die Bewaires van den armen *Huysittenluden* voorsz., die nu zijn of hier namels wesen sullen ten eeuwige dagen, in dit voorsz. Huyse ende Erve setten sullen also veele arme Mageden ofte Weduwen als hem nut ende oirbairlic duncken sal, om dit voorsz. Huys ende Erve te besitten, ende die voorsz. Tuynen te Bricken ende altijt *Symon Peterszoonen* Magen voir yemant anders.

Ende wairt saick dat die bewares van den armen *Huyssittendeluyden*, die nu zijn of namaels wesen sullen nyet en deden als voorsz. staet, soo sal 't voorsz. Huys ende Erven mit die twee Tuynen voirsz. wedercomen ende erven op *Simon Peterssoenen* erfgenamen, dat in der tijt wesende als dese voirsz. Voirwairde nyet gehouwen ende worde. In oirconde dese brieven besegelt mit onse Zegelen. Gegeven op ten achthiende dagh in Februario, in 't Jaer ons Heeren duysent vier hondert negen en sestich.

Soo dat voor lange jaren de *Huyssitten*, soo aen de Oude als Nieuwe Zyde, diversche Wooningen hebben gehad; die van de Oude Zyde hadden 12 Wooningen of Kamers in haar eerste Magazijn, op de Oudezyds Achterburgwal, op de hoek van de Huyssitten (nu de Stoofsteeg genaamt) die sy in 't jaar 1550. verplaatst hebben in haar nieuwe Magazijn, dat nu de Lombaart is.

Van gelijken hebben die van de Nieuwe Zyde in haar oud Magazijn, op de Nieuwezijds Achterburgwal, en op andere plaatsen, dusdanige Wooningen gehad, ter tijd toe, dat de *Huyssitten* van beyde de Zyden, de soo genaemde *Vulders Huysen* gemaakt wierden, welke aanstonts met die oude Weduwen, in haar Magasijn woonende, vulden.

Ten laatsten is dit *Weduwen-hof* soo geheten, oorspronk genomen hebbende uyt verscheyde Wooninxkens door de Stadt verspreyt, daar de Regenten van beyde de Huys-armen de regeeringe over hadden, de voornaamsten daar van zijnde, die op de Heylige-weg tegen over 't Rasp-huys aan de noordzijde gelegen, voerende de naam van Volders-huyskens, om dat wel eer als de Laken-drapperye hier, en door gantsch Holland seer in swang ging, de Lakens daar plegen gevolt te werden, als die Volders aldaar meest haar wooningen hebbende, en tot haar gerijf een graft daar door gegraven was, loopende uyt het Spuy, door de twee Doelens, wiens gront men met de vertimmeringe in 't dempen noch bevonden heeft met een houte bodem beleyt te wesen.

Wat voor persoonen daar woonen.

Waar eertijds woonplaats hadden.

Dese Volders Huysen zijn gekocht van de Stad, en tot een *Weduwen-hof* gesticht, volgens dit volgende.

BYVOEG-SEL.

OP huyden Compareerden voor Scheepenen de ondergesz. Mr. *Wilhelm Bardesen*, Mr. *Martijn Coster Burgermeesteren*, *Pieter Boom*, ende *Jacob Schaep* Tresorieren deser Stede ende gelieden van deser Stede wegen, omme volcomen te werden de goede wille, intentie ende meenige van *Ytgen Willems Dochter*, hier naer verklaert, vercogt, opgedragen ende quijt gescheiden te hebben deselve *Ytgen Willems Dochter*, de achthien Wooningen besijden malkanderen, staende op de Heylige Wegh, genaemt de *Vullers-huysen*, sulx die jegenwoordigh by verscheyde persoonen werden bewoont, omme by den selven *Ytgen Willems Dochter* op den eerste November eerstkomende ontfangen te worden, &c voor de zomme van vijf duysent vijf hondert guldens, die den voorsz. *Ytgen Willems Dochter* compa-

 reerende

reerende met *Dirck van Heemskerck* haeren Voogt in desen gekooren, daer vooren beloofden te betaelen tot behouf van deser Stede ingerede penningen, &c. Voorts verklaerde de voorsz. *Ytgen Willems Dochter*, dat sy door beweginge Godts ende liefde tot de Armen, over langen tijt voorgenomen heeft te fundeeren seeckere Wooningen om Godtswillen tot behoeve van de schamele Weduwen ende Armen eerlijke Luyden, ende 't zelve te Doteeren met een Rente van hondert gulden 's Jaers tot onderhout ende Reparatie van deselve Woningen, heeft zy comparante daeromme ten overstaen van den voorsz. haeren Voogt, voorkominge van den genaemde meninge, puerlijken, simpelijk, ende onwederroepelijk uytter hant gegeven, als zy geeft by desen, als een gifte onder de Levende, ten behoeven van de voorsz. Armen, de achtien Wooningen hier vooren geroert omme om *Godswille* gebruykt te werden ten *eeuwige dagen*, ende dat deselve Woningen begiftigt sullen worden voor den Armen als vooren, te weten, zes Wooningen by den *Regenten van den Huys-Armen aen de Oude Zyde.* Item zes by den *Regenten van den Huys-Armen aen de Nieuwe Zyde.* Item *vier by de Regenten van de Gasthuysen*, ende twee by de *Regenten van 't Weeshuys*, &c. Des sullen altijt de Vrinden van haer Comperante ende van haere Man, tot armoede komende, voor de Vreemde geprefereert wesen, in 't gebruyk van deselve Woningen: Ende beloofde sy Comparante dese haere Gifte van waerde te houden, zonder deselve omme eenige ondanckbaerheyts wille, ofte andere oorsake te sullen revoceeren, sonder arch ende list. *Actum den 2 Octobris vijfthienhondert vier en tnegentig*; Presentibus *Balthazar Appelman* ende *Pieter Willemsz. Vrint, Schepenen.*

Dese arme Vrouws-persoonen alhier dan haar huysvestinge gehad hebbende tot den jare 1649. en de Stadt door 't aengroeyen der Inwoonderen te mets wooningen ontbrekende, is by de Achtbare Regeeringe in dit voorsz. jaar besllooten de twee Doelens, als die van de Handt- en Voet-booge, wiens gebruyk met het vinden van 't Bus-kruyt nu als onnut, en open leedige plaatsen zijnde, aan Huyserven te verkoopen; en alsoo sulckx niet bequaam konde geschieden, sonder dese huyskens aan te tasten, hebbende alsdoen de E. E. Heeren Burgermeesteren de Regenten van beyde de Huys-armen bevolen naar plaats uyt te sien, om dese voornoemde arme Vrouws-persoonen weder van wooningen te versorgen, hebben dese de plaats van de Regenten van 't Weeshuys (als besitters van 't Karthuysers Klooster) daar toe bekomen, nevens vijftig duysent guldens, die van de oude Wooningen zijn gekomen, daar voor de Regenten van de Nieuwezijde dese sorge aangenomen hebben, als doenmaals zijnde

Reeden van veranderingen.

LUCAS P. CONYN,
JOHAN STEUR,
ROMBOUT KEMP,
KLAAS VAN LITH,
CORNELIS METSUE,
en
ISAAC COMMELIN.

Sulkx by der handt genomen wesende heeft men beginnen te graven en het fondament te heyen, dat zoo wel zijn voortgank nam, dat op den xxviij February des jaars sestien hondert en vijftig, voor aan de oostzijde van de voorgevel de eerste steen geleyt wiert, zijnde vierkant van Bentemer stof; daar deze woorden opgehouwen staan, *Eerste steen dezes gebouws, gegrontvest op den xxviij. February des Jaars zestien hondert en vijftig*, *door*

Wanneer de eerste steen gelegt.

PIETER CONYN,
JACOB STEUR,
CLAAS KEMP,
NICOLAAS van LITH,
PIERER ELIAS
en
CASPARUS COMMELIN.

Door den Stadts Bouw-meester *Daniel Stalpaart* een lankwerpig vierhoekig gebouw daar op ordonnerende: voor ter lengte van twee hondert zes en veertig voeten, de diepte ongeveer de helft minder zijnde: De voor-gevel (ja 't gantsche gebouw) meer de Princen wooninge, als arme Weduwe huttekens gelijkende; met een ruyme heerlijke ingang in 't midden, daar deze woorden boven geschreven staan.

Huys-zitten Weduwen-Hof Anno 1650.

't Voorhooft verciert wezende met de geslachten en naam der gifters van de oude verlatene huyskens, daar dit heerlijk werk als van uyt de asche gebooren is; de voornaamste daar van zijnde de *Schepels*, *Opmeeren*, *Jan Vyf-vliegen*, *Keyzerryk*, *Peereboom* en *Vechters-bogart*.

Eerste beginners van dit troostelijk werk.

Maar als alle de Wapenen van die geene die verscheyde wooningen aan de *Huyssitten*, om Weduwen en Oude Vrouwen in te laten woonen, daar voor zouden gesteld worden, soude het getal van deselve wel ses maal meer moeten zijn.

Dit gansche voorwerk dubbelde huyskens en kamerkens, hebbende (ider met zijn portalen en opgangen veertien voeten breet en achtien ofte daar omtrent diep zijnde) ter wederzijde den ingangh yder acht wooningen; zoo op de Straat

als

als aan't binnen-pleyn haar uytgangen hebbende; dat een heerlijke openinge is ter lengte van hondert twee en vyftigh voeten, en zestig breet, met twee omheymde Bleek-velden, door een geplaveyt middel-pad van stijf dertig voeten breed van den anderen gescheyden, daar een bestraate ommegang van negen voeten om zijnde, op welke alle binne huyskens en kamers, haar uytgang en licht hebben; alle te zamen van ontrent de hondert huysgesinnen bewoont; het vierdendeel daar van ten lasten van de *Huyssitten* aan de Oude zyde wesende, en het overige de Nieuwe-zyde toebehorende.

Hoedanigheyt van 't gebouw, en de byzondere woningen.

Volgens decisie op den 20 October 1650. van de Heeren Burgermeesteren *Dr. Frans Banning Kock*, en *Nicolaas Corver* gedaan, dat de twee wooningen van de Binne-vader aen beyde de *Huyssitten* sonden gemeen blyven, als hebbende tot haar vertreck een vrye vergader-plaatze boven de voorstepoort, daar de binnen vader onder, naast de poort zijn wooninge verordonneert is.

Yder huysken heeft zijn kelderken en ander gerijf, behalven een ongemeene diepe geboorde Bornput, treffelijke regen-bakken, waar van het water met twee pompen op't middelpleyn getrokken werd: de binnen en achter gevel dese met het jegenwoordige, die met het oude Stads wapen verciert zijnde, alles met een vryen uytgang op de Angeliers-Graft uytkomende.

„Maar dese binnen-vader *Jan Roelofz.* overleden zijnde, hebben de Re„spective Regenten van de Oude-en „Nieuwe-zyde het volgende met den an„deren op den 14 Mey 1669, vast gestelt: „*Dat de voorsz. Regenten ter weder zyde „voortaen yder haer eygen binne-vader en „Opsiender over hare respective districtie „zoude hebben en stellen, waerom dan de „voor deze gemeenschap is gescheyden, zoo „hebben derhalven die van de Nieuwe-zy„de aen de Oude-zyde de eerste wooningh „van de binnen Vader gecedeert; soo dat de „beyde binnen Vaders, zoo aan de Oude als „Nieuwe, ter wederzyden van de poort „woonen.*

BYVOEGSEL.

Alle dese huys-gesinnen genieten boven gemeene Winterlijk onderhoud, ider vyf-en-twintigh manden turf jaarlijks. „Maar die van de Oude-zyde hebben „ontrent de jaare 1560. een Gift van tien „Philips guldens jaarlijkse inkomste, ne„vens andere Legaten bekomen, om de „oude Vrouwe die by haer om Gods„wille woonde, des Winters om Vlees „te koopen, weekelijk seeker stuck „Geld daar van onder deselve om te dee„len, gegeven, gelijk 't selve tot heden „toe nog gedaan wort.

Voorts sijn deselve gehouden haar na dese volgende Ordonnantie, by de Regenten van de Oude en Nieuwe zyde gemaekt, te dragen.

Ordonnantien voor de inwoonende perzoonen.

Dat geen Weduwen ofte Vrouw-perzoonen, met een Wooning aldaar begiftigt zijnde, daar op sullen komen woonen, voor en al eer aan de Regenten *perfecte staat haarder meubelen en andere goederen zullen overgegeven hebben.*

Welcke persoonen op 't voornoemde hof niet zullen ingenomen werden, ten zy zy Weduwen zijn, ofte vrye ongehuwde persoonen, en dat tot al sulcken hoogen ouderdom, dat de Regenten *oordeelden, haer des van nooden te wesen.*

Wel verstaande dat altijd 't bloed van dese giften, en Burgers voor vreemdelingen voor gestelt en ingenomen sullen werden.

Weduwen met een Wooninge begiftigt, en kinderen hebbende, sullen gehouden zijn eerse op 't voorsz. hof toegelaten werden, eerlijke en suffisante Borgen te stellen, dat de Huys-armen *na haer overlijden met de nagelaten kinderen niet sullen belast blyven.*

Welke Borgen Mans persoonen, en ten minsten twee in 't getal sullen zijn, en dat eerlijke Burgers en inwoonders deser Steede, aan wiens beloften de Regenten *niet hebben te twijffelen. Die ook ten dien eynde gehouden sullen zijn te passeeren voor Notaris en getuygen behoorlijke Verband-brieven voor haar en hun nakomelingen, om de Huys-armen na des Ouders afsterven van de nagelaten kinderen te ontlasten, en tot haar te nemen.*

Weduwen met kinderen op 't voornoemde Hof aangenomen zijnde, zullen de Ouders gehouden zijn hare Kind ofte Kinderen in alle eerbaarheyd en deugt op te voeden, en een goed handwerk te laten leeren; om tot haar Jaren gekomen zijnde, haar daar mede te onderhouden.

Welk Kind ofte Kinderen op 't Hof niet langer zullen geduld werden, als de knechten tot hun 19 jaren, en Vrouw persoonen tot haar 18 jaren; na welke jaren sy gehouden zijn haar van haar Ouders te scheyden, uyt het Hof te vertrekken, haar selven te erneeren en te onderhouden, en dat tot discretie van de Regenten

Dan oft gebeurde dat de Ouders de Kinderen (tot de voornoemde ouderdom gekomen) echter by haar behielden, zoo zullen sy gehouden zijn, (by de Regenten, *Binne-vader ofte Binne-moeder daar toe aangemaand zijnde) die dadelijken van haar te doen vertrekken, op de verbeurte van hare vergunde wooninge, en 't Hof voor de eerste reyse voor zes weeken te ruymen, en daar niet weder op te komen, voor op 't nieuw daar toe van de gesamentlijke* Regenten *speciaal verlof zullen bekomen hebben.*

Al zulke Ouders op 't Hof weder toegelaten zijnde, en daar toe vervallende, dat de uytgesette Kinderen stilswygende echter tot haar namen (gelijk niet te verhoopen staat) en de Regenten *zulkx ter ooren komende, zullen sonder eenig tegen spreken datelijken van haare vergunde wooninge berooft, uyt het Hof gestelt, en nimmer daar weder opgenomen werden.*

Eenige persoonen op 't Hof komende te overlijden, zoo zal de Binne-moeder gehouden zijn de Sleutels

des Overledene achtergelaten Goederen na haar te nemen, en 't zelvige datelijk der Regenten *Dienaar* Claas Jorisz. Stamhorst *(of die dan in dienst weezen zal) bekent te maken, om de voornoemde Goederen voorts te Registreren en na haar te nemen.*

Welke Overledens naam, en Inventaris zy gehouden zijn de Regenten *ter eerster vergaderinge over te leveren, om de naam te boek uyt te royeren en met de goederen te handelen als na behooren.*

Wat woonsteede de Regenten *(ofte door haar ordere de Binne-Vader ofte Moeder) ymand aanwijsen, daar mede zullen sy haar hebben te vergenoegen, en ook zonder tegenspreken gehouden zijn die zoo dickmaals te veranderen als 't de* Regenten *zullen goedtvinden.*

Alle persoonen op dit hof toegelaten zijnde zullen haar hebben te verhoeden van twist, gekijf, gevecht, dronken drinken en andere onbehoorelijke handelingen, doch den anderen in alle beleeftheyt en eerbaarheydt bejegenen, en dit alles op de verbeurte dat de aanleyster daar van voor de eerste reyze zes weken, voor de tweedemaal een vierendeel jaars, en ten derdemaal daar op bevonden zijnde, voor altijd van 't voorsz. Hof gestelt zullen werden, hebbende de Ouders voor haar Kinderen te verantwoorden. En dit alles naar uytwijs van 't achtste hier voorverhaalde Artijkel.

Alle persoonen op 't Hof woonende zullen gehoorsaam zijn, en sonder eenig tegen seggen nakomen alles wat haar van de Regenten*, ofte van de Binne-Vader en Moeder bevoolen werd, en dit alles op de verbeurte van zes weken en anders, achtervolgende het achtste en derthiende hier voorgaande Artijkelen.*

En om beter ordere te onderhouden, zal de Binne-Vader gehouden zijn de voordeur van 't Hof alle avonden ten negen uuren te sluyten, en de Sleutels na hem te nemen, zonder te vermogen eenige van de daar op woonende persoonen daar na binnen te laten, ten waar sy om een daghuur uyt werken gingen, en zulks te vooren de Binne-Vader aangedient hadden, om haar tot thien uuren op te wachten en in te laten, doch langer niet.

't Hof geslooten zijnde, zal de Binne-Vader gehouden wesen van binnen om te gaan, en wat licht bevint, dat te gebieden uyt te dompen, en yder vermanen haar vuur uyt te testen in den haart wel te rekenen om alle ongeluck van brandt (daar Godt dit Godtshuys voor bewaren wil) voor te komen.

Dat geen Vrouw, Vrouw-perzoonen, ofte eenigen van de haren zullen vermogen haar te geneeren met eenige neeringen, als Oly ofte Boekweyde-koexkens, gebakke Viskens ofte alles diergelijck vuur subject zijnde.

De klok thien uuren zijnde, zal de Binne-Vader als vooren nochmaal de ronde doen, en wie dan bevint zijn licht niet uytgedompt te hebben, gehouden zijn sulkx de Regenten *bekent te maken, om by haar naar gelegentheyd van zaken daar in voorzien te werden.*

Alle welke Ordonnantien *de luyden in de huyskens aan straat woonende, mede gehouden zullen zijn na te komen, en te onderhouden.*

Behalve dit voornoemde Hof zijnder noch anderen by bezondere Godtvruchtige persoonen door de Stad ten zelvige gebruyke getimmert. Als eenige huyskens gelegen op de Singel ofte Koninkx-Graft, aen d'Oostzyde tusschen de steene brug van 't Kattegat en Stroo-markt.

Op de Deventer Hout-marckt, in de Wijde-steeg, tusschen de Nieuwe zijdts Voor-en agterburgwal, genaamt de Bouwers huyskens, gesticht in den jare XVIC XXXV. door *Sivert Pietersz. Sem,* en *Marretje Arent Bouwers* dochter zijn Huysvrouw; gelijck haar wapens daar voor staande, zulks te kennen geven, die niet als by Vrouws-persoonen mogen bewoont werden, het bloet de voorgang voor vreemde hebbende.

Ook siet men op de Botter-markt in de Paarde-straat de Spiegels-gang, by 't Geslacht van de Spiegels in 't jaar 1602. gesticht, Arme huysjes, daar de Besjes ider 25 manden Turf, 2 vierde vaten Gerste Gort, 2 vierde vaten Witten Erwetten, 2 vierde Vaten Grutte meel, 3 pont Terwe meel, een pints pottje vet, en een Deuvecater van 8 pont in 't jaar hebben.

Op d'Oostzyde van de Heere-Graft by de Hay-brug; genaamt de Hamers-huyskens.

Op de Zuydtzyde van de Keyzers-graft, by 't Schouwburg, staat mede zeker hofje met kleyne huyskens om Gods-wille gaande, genaamt *Liefde is 't Fondament.*

En eyndelijck op de Nieuwe-braack, ontrent de Haarlemmer-poort, daar nog twee diergelijke Hofkens gevonden werden: het eene door het Okkers geslacht gebouwt, wel eer aan de zuydzyde op de Heylige-weg in een dwars steegje over de voorverhaalde Schepels-huyskens gestaan, en met het dempen en betimmeren van de Braak, aldaar verleyt, en op nieuw getimmert.

Het ander Rapen-Hofje, mede aldaer gelegen, door de Heer *Pieter Adriaansz. Raap*, en de *E. Arent Dirksz, Bos*, voor weynig jaren bekostigt.

Noch staander eenige op de Egelantiers-Graft, genaemt de 7 Keurvorsten. Item aan 't eynde van de Lauriers-straat, en op de Baen-Graft, en op andere plaatsen meer.

AAL-

AALMOESSENIERS-
WEES-HUYS.

Waarom de Aalmoessenіers eerst zijn ingestelt.

OM vorders alle misbruyken, in dese welgeschikte Stad voor te komen, en niet alleen deselve van Bedelerye langs de straten geheel en al, maar ook de *Huysfitten huysen*; als mede van oude gebreckelijke luyden en vondelingen, te ontlasten, is by Burgermeesteren met goetvinden van de zes-en-dertig Raden, in den Jare zestien hondert dertien, den 29 Ianuary, beslooten noch een Godshuys op te richten, onder de naam van *Aalmoessеniers*, volgens de Ordonnantien daar van beslooten, en van tyde tot tyde vermeerdert en vernieuwt: als den 9 en 29 January, ook den 15 April 1614. 22 Ianuary en 26 April 1626. 5 Maart en 15 July 1634. 14 Maert 1648. 1 September 1651. 13 Augusti 1654. Om daar des Somers, als by de *Huysfitten* geen Aalmoessen gegeven zullen werden, aan kranke mizerabele overjarige perzoonen, jonge aankomende kinderen, en zulk een slag van menschen, die zonder hulpe niet konnen leven, handreykinge te doen (met dien verstaande nochtans, alle vagebonden, lediggangers, en sterke eenloopende luyden, ook Vrouws-perzoonen maar een Kind of weynig Kinderen in het eerste hebbende, die te onthouden) mits hier geboren zynde, en ten minsten drie jaren na den anderen vaste woningen gehad hebben. Met die authorisatie aan de *Aalmoessеniers*, dat geen Ambachts-luyden eenige vremde kinderen sonder haar kennisse aan sullen mogen nemen, om voor de kost een Ambacht te leeren, en onder dat dexel die de goede Ingesetenen op den hals te dringen. Welke Ambachts-luyden in zulcken gevalle voor *Aalmoessеniers* wettelijk ontboden wesende, zullen gehouden zyn op zekere pene te compareren, en haar zaken verantwoorden.

Wie Aalmoessen mogen genieten: en wie niet.

En om de Ingezetenen voor overlast van bedelerye zoo langs de straten, als aan der luyden deuren te bevryden, zyn dese *Aalmoessеniers* by die van de Gereg te voorsien met een Hooft-Provoost, een goed getal dienaars onder hem hebbende (de naam van Provoosten dragende) die gehouden zijn dagelijcks door de Stadt te gaan, alle bedelaars op te vangen, die haar Hooft-Provoost over te leveren, om de *Aalmoessеniers* voorgestelt, en na gelegentheyd van zaken gestraft te werden, volgens de keure van den 31 July 1625. 12 Ianuary 1639. 17 April 1655. en op den 23 Ianuary 1682. met scharp verbod aan de Burgery, dese voorsz. Provoosten in 't uytvoeren haarder ampt niet hinderlijk te zijn, maar veel meer de hulpelijke hand te bieden.

Byvoegsel.

„ Welk opvangen van de bedelaars nog „ door de Provoosten onder het opsicht „ van *Jan de Vos*, tegenwoordig Schout „ en Secretaris van dit *Aalmoessеniers-* „ *Wees-huys*, geschied, en door haar ge- „ bragt worden in 't nieuwe Werk-huys, „ alwaar deselve werden gestelt ter judi- „ cature van de Regenten van 't *Spinhuys*, „ in de tegenwoordigheyt van de voorsz. „ Schout.

Dat vorders dese *Aalmoeßeniers* zorge sullen voor alle ouderloose Wees-kinderen en Vondelingen, zijnde veel honderden sterk, die in 't Burgers ofte Diacons-Wees-huys niet konnen ontfangen werden; vermits de Ouders onbekent, geen Burgers, Poorters, ofte Lidtmaten der hervormde Godsdienst geweest zijn: die alle op de Bragoenjens getekent gaan, en by gemeene Burgers in de kost tot opvoedinge besteet werden: dogh zulks te mets na behooren niet toegaande, is gelijck hier na verhaalt zal werden mede bestemt een Weeshuys voor haar te bouwen.

Noch zijn dese Regenten bevolen, alle reyzende vreemdelingen behoeftigh sijnde, met een eerlijke teer-penning of andere behulps-middelen te verzorgen, om haar aangevangen reyzen te vervorderen.

Eyndelijk alle lyken des versocht zijnde, om Godes wille te doen begraven, en doodkisten daar toe te leveren. *a*

Om desen dienst na behooren uyt te voeren, is voor haar op de Singel of Konings-graft aan 't Leydsche Veer dit *Aalmoessеniers-huys* gebouwt, eertijds geweest

a „ Dit is by Resolutie van Burgermeesteren en 36 Raaden in den jaare 1681 verandert; siet na voo- „ ren in de beschryvinge van de Huysfitten op folio 533, en 535.

't Tegenwoordige huys waar gebouwt, en desselfs hoedanigheyd. weest zijnde een gedeelte van 't Klarissen Klooster, of Rasp-huys; en zeker armen Hofken, zijnde een gebouw genoeg bequaam om dit werk der Barmhertigheyd te plegen *a*; voor aan de straat twee wel gemaakte gevels hebbende, met een muur en binne-plaats aan den anderen gehecht, om welke een Galdery was loopende die met twee deuren d'Armen ter plaatse is leydende daarse gespyst werden, bestaande in Brood, Botter en wekelijk een stuk geld; in zich zelven voort voorsien zynde, ter een zyde met een woninge voor de Binne-Moeder, en daar aan voor de Hooft-Provoost, welk op de Heylige weg zijn uytgang heeft gehad: en ter andere zyde, met een voor vertrek, binne kamer en cierlijk Comptoir voor de Regenten; die voor 't oprechten van 't Werkhuys (hier vooren fol. 518. beschreven) de macht hadden, de moetwillige voor een zekere tyd aan het hennep kloppen te stellen. De eerste Regenten met de oprechtinge daar van zijnde,

SYMON SYMONSZ.
DIRK CLAESZ. CAN.
JACOB DIRKX de LANGE.
WYBRANT WARWYK.
HUYG IANSZ. van KRAYESTEYN.
JAN ADRIAENSZ. ROEST alias CLAEU.
En
HEND. HOOFT WILLEMSZ.

Om de onkosten tot het onderhoud dezer Armen te vinden werden veel behulpmiddelen gebruykt, waar van desen wel de voornaamste zijn.

Hoe het onderhouden dezer armen door Aalmoessen werd bevordert. Dat voor de *Aelmoessèniers* alle vier weken zijnde dertienmaal in 't jaar, met de Schaal voor de deuren word omme gegaan, om de Aalmoessen te vergaderen, en dat door de gequalificeerde persoonen daar toe by Burgermeesteren geauthoriseert *b*. Hebben dry openbare Bossen, als voor de Poort van haar Comptoir, Kooren-beurs en op de Nieuwe-burg; nevens veele besondere in Herbergen en andere plaetsen hangende, daar d'Aalmoessen in gesteken werden.

Ontfangen alle 't geene by Thesoriers ymand opgeleyd werd jaarlijkx te betalen, zoo yets van de Stadt tot wederseggen gebruyken; ofte die eenig getimmer tegens de keuren stellen, of gestelt hebben.

Noch eenige andere. Genieten van yder last Graen hier ter Steede inkomende als volgt,

Van een last Tarwe anderhalve stuyv. *voordeelen hun toegevoegt.*
Van een last Rogge, een stuyver.
Van een last Mout, een blank.
Van een last Haver, een halve stuyver.

Dat by de Heeren Excys-meesteren vergadert en haar ter hande gesteld werd, volgens de Resolutie van den 3 Iuly 1627.

Dat van alle Huysen, Erven, Schepen en Scheeps-parten die by openbare opveylinge verkoft werden 't rantzoen ten behoeve van haar een vierdepart meerder zal betaalt werden als daar toegestelt is, volgens de Resolutien daar van zijnde van den 24 Iuly 1624. 30 Augusti 1635. en den 18 April 1642.

Dat van alle Lijken die na 2 uuren in de Kerken begraven werden, genieten zullen een boete van 24g. na half dryen 36g. ende na dry uuren 48 g. volgens de keure van den 11 Octob. 1613. en 15 December 1618. welke keure daar na op den 24. Iuny 1644. verstaan is, dat als men met het Lijk in de Kerk zal zijn eer de klok half dryen en voor dry uuren daar binnen komende, in plaats van 24 g. 36. g. betaalt zal werden, en na drie uuren 48 g. en dit alles boven de eerste boete van 24 guldens.

Welcke keure op den 12 Ianuary 1663. voor de derdemaal verandert is, en geboden dat voor alle Lyken daar mede men voor half drie uuren niet in de Kerk ofte op het Kerkhof wesen zal, in plaats van zes-en-dertig gulden acht-en-veertigh guldens; en die na drie uuren komen, in plaats van acht-en-veertig, zes-en-negentig zullen betaelt werden.

„Maar nu is 't tegenwoordig in gebruyk geen boeten van de Kerkhoven „t' ontfangen, en den 7 Ianuarii 1682. „gestatueert, dat wie met een Lijk na 2 „uuren, en voor half drien in de Kerk „komt, sal verbeuren 25 gl. voor 3 uu„ren 50: voor half vieren 100, en na „die tijd 200.

Item genieten van alle Ampten of Officien, daar ymandt by de E. Heeren Burgermeesteren mede begiftigt wert, zoodanigen penning als in de navolgende Ordonnantie uytgedrukt staat; van welke betalinge aan Burgermeesteren de quitantie moet overgelevert werden. Volgens ordere van den 24 Iuny 1624.

Genieten zekere portie uyt 't geene betalen die haar Poorterschap kopen, 't welk haar jaarlijkx door de Heeren Threzoriers gezonden wert.

Trek-

a „Doch nu het Latynsse School,
b „Dese Schalen sijn in den Jaare 1681 aan de Huyssitten gegeven.

Trekken mede eenig inkomen van de Lijken die by avond begraven werden; als van een kraam-kind 25 gl. een kind boven de 10 jaren oud vijftig guldens, van 10 tot vijfentwintig jaren, hondert vijftig guldens: achtervolgende 't gebodt daar van gedaan op den 12 January 1663. waar by op den 1 February 1667. noch is gevoegt op yder Lijk vijf guldens voor de begraaffenis briefjes.

Noch is op den 29 October deszelvige jaars verordonneert, dat alle Bierdragers in 't lossen van de Wijnen buytens lands hier ter Stede komende, van yder Oxhooft Franse Wijn een stuyver boven haar gezette loon ontfangen zullen, en van yder stik Brandewijn mede van buyten komende vier stuyvers, om by de Overluyden van 't Gild verzamelt, en maandelijks aan de Aalmoesseniers behandigt te werden. Alle 't welke wegens de Rijnsche Wijnen aan de Kraan-meester mede belast is.

En dit alles boven de vrywillige giften en legaten, daar dit Gods-huys, boven vrydom van Excijsen, mede begunstigt werd.

Alle 't welke noch niet genoeg zijnde om dit huys te onderschragen, zijn de Burgermeesteren genoodzaakt jaarlijks het ontbrekende met een groote zomme gelt te voldoen, volgens Resolutie van de Ed. Groot Achtb. Heeren Regeerende en Oud Burgermeester op den 4 April 1682. genomen, want alle, die Officie en beneficien bekomen, moeten zekere penningen betalen, als de

Lijste van die geenen die eenige diensten deser Stad bekomen, moeten aan d'Aalmoesseniers zekere zomme gelds betalen.

Doelens.
Conchergie.
Secretarizen.
Haven-meester.
Substituyt-Schouten.
Boekhouders } van de Wisselbank.
Cassiers } van de Wisselbank.
Secretaris van Amsterveen.
Geschut en Clok-gieters.
Capiteyns van de Soldaten.
Procureurs.
Notarizen.
Boden van de twee Trezoryen.
Klerk van de Trezorye extraordinaris.
Makelaars.
Stads-Booden.
Koopmans Boden.
Cipier / Secretaris { Van de Assuranti-kamer. / Desolate Boedels. / Zeerechten.
Dienaars { Van de Wisselbank. / Van 't Staal-hoff.
Suppoosten van de Bank van Leeninge.
Schout van Amsterveen.
Afslagers van Schepen.
Factoors van de Visch.
Keurmeesters van de Zeep.
Gravemakers.
Beurs-kneeht.
Opzichter op de Wallen.
Meester Scheeps-timmerman.
Stadts Onder-Fabrijk.
——— Meester Timmerman.
——— Meester Steenhouwer.
——— Meester Metzelaar.
Stads Penning-meester.
Stads Vroemeester.
Hooftprovoost van d'Aalmoesseniers.
Stads loopende Booden.
Dienaars { Van de Reken kamer. / Van de Assurantie kamer. / Van Stads Excijs-meesters. / Van de Say-hal.
Constapels en Bosschieters.
Kosters.
Collecteurs van de vreemde Bieren.
Ykers van de Maten.
Roy-meesters.
Meeters van de { Wolle-lakenen. / Zijde-lakenen.
Capiteyn van de Waal-redders.
Sluys-wachter van St. Anthonis Sluys.
Veer-luyden.
Keur-meesters van { Haring. / Kalk en Steen.
Roeders van { Wijn. / Olie.
Knecht van de Rouaans-vaarders.
Baljouw van de Laken-hall.
Stads-roeper.
Knecht van 't Schippers-gild.
Burger Provoosten.
Knecht van 't Timmermans-gild.
Rafineerders van Rasijnen.
Wrokkers van de Henp.
Boekhouders van de Waag.
Vinders van de geslachte Beesten.
Opsichter van 't Turf-huysjen.
Lichter-luyden.
Schrijvers op de Bier-huysjens.
Stads Speel-luyden.
Knecht van de Kooren-beurs.
Boekhouder van de Nieuwe Visch-markt.
Looters van de Nieuwe Visch-markt.
Weegers in de Wagen.
Keur-meesters van de Turf.
Ykers van kleyne Maten.
Schatsters.
Kleyne Koopmans Booden op Steeden in de Provincien.
Bestelders van de Brieven op 't Engelsch Comptoir.
Bierdragers.

Waal-

Waal-redders.
Meeters. Setters. Portiers.
Boom-fluyters. Waag-dragers.
Turf-dragers, en diergelijken.
Turf-vulfters.
Boode van Amfterveen.
Hondtflagers in de Kerken.
Schuytevoerders van 't Bier.
Knecht van 't Scheepmakers-gild.
Beftelders van Brieven.
Stads Trompetters.
Meeters van Maften.
Meeters van Hout.
Hout-telders.
Stads Barbiers.
——— Slootmakers.
——— Smits.
Courantier.
Kalk-dragers.
Vinders van de Nieuwe Vifch-markt en andere.

Genieten van ieder, vrydom tot het Bier-befchoyen bekomende, dertig guldens. Als mede de boeten van alle frauden daar de Bier-befchoyers in vervallen; volgens refolutie van den 25 July 1654.

Dit de voornaamfte inkomften zijnde daar dit Gods-huys mede onderhouden werd.

Welke perfoonen tot dienft van defe armen, aan dit huys behooren. Welke bedieninge der Regenten bevinde drie jarig geweeft te zijn; de twee oudften in dienft jaarlijks afgaande, die volgens de eerfte inftellinge van dien dienft namaals vry zijn, doch nu aan blijven gelijk in de andere Godshuyfen de gewoonte is: Zy hebben nevens de Hooft-Provooft noch veel luyden tot haren dienft; als een Binne-Moeder (in 't huys wonende) Chirurgijn, Oculift, Breukfnijder, Apoteker, Bakkers, nevens een Meefterefse die de zeere offchurft hoofden geneeft, tot noch toe op de Schans aan de Heylige-wegs-Poort in de Lazarette wonende, en anderen meer.

'T NIEUWE AALMOESSENIERS-WEES-HUYS.

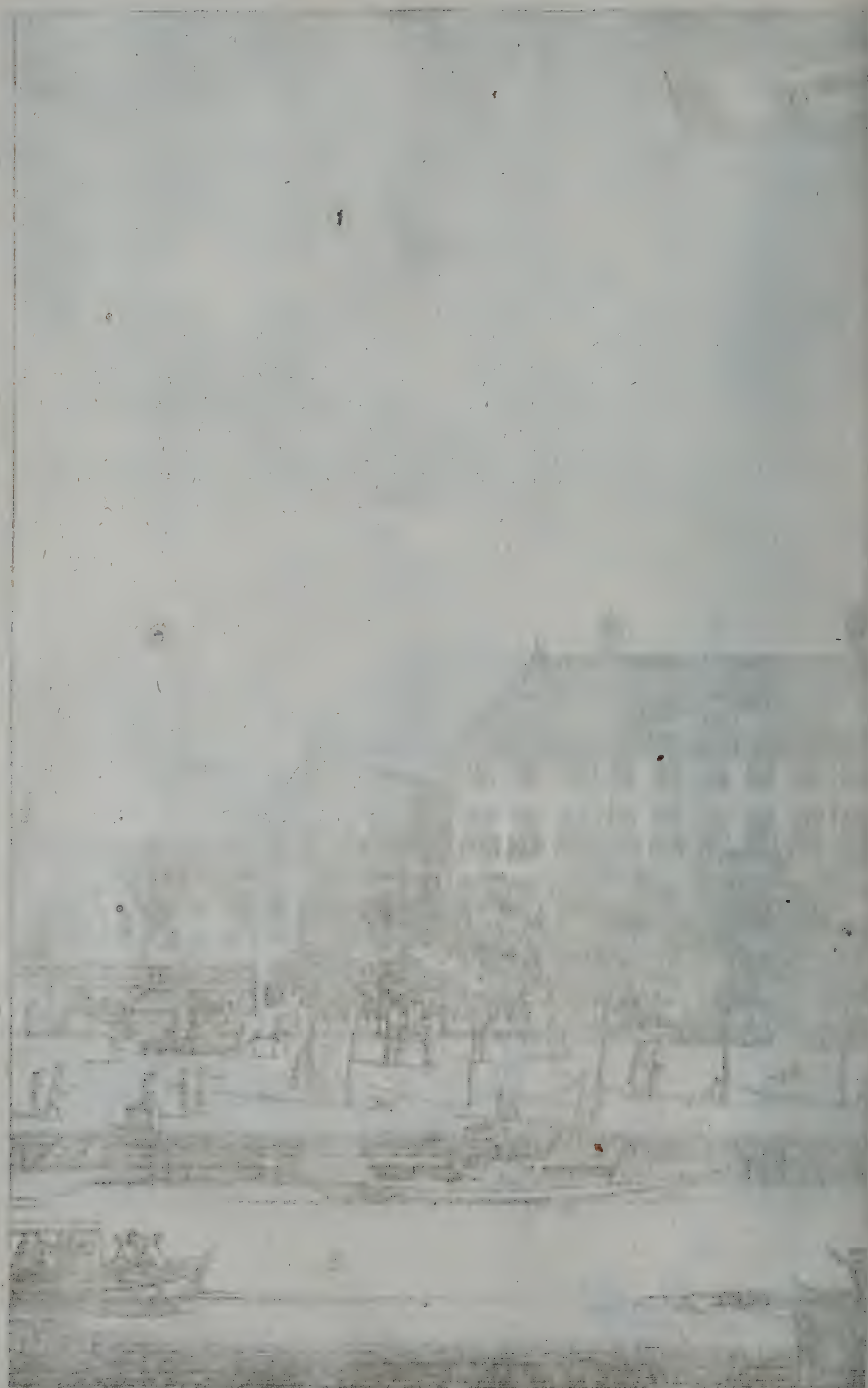
DE Ed: Achtbare Heeren Burgermeefteren uyt de Aalmoeffeniers verftaande den grooten aanwas der ouderloofe Weezen, met welke jaarlijks meer en meer befwaart werden, en daar nevens overwegende de loffe opvoedinge van eenige der zelviger, by veel gemeene Burgers in de koft befteed, hebben 't Chriftelijk geacht daar in tijdelijke te voorfien, om dat in den Raad te brengen. Zulks daar overwogen zijnde, is in den Jare zeftien hondert dry-en-zeftig beflo- *Aanleydingen, tot het bouwen van een Nieuw Aelmoeffeniers-huys.* ten, een nieuw grooter *Aalmoeffeniers-Huys* op te rechten, om defe arme Weeskens daar in te herbergen, die de vreefe Gods onder een eerlijker opvoedinge in te planten, en alle ander werk daar in te doen: daar toe de Regenten begunftigende met een groot Erff gelegen in de *Nieuwe Stads vergrootinge*, *Plaats waar, en wanneer 't gebouw begonnen is.* aan de Zuydweft-zijde van de Princegraft, tuffchen de Leydfegraft en Leydfeftraat. Na 't uytwijfen defer Figure is 't zelve een heerlijk Gebouw, en tegenwoordig in het geheel voltooyd. Den 12 December des zelvigen jaars het heywerk begonnen zynde, dat zoo voorfpoedig voortging, dat op den 17 Maart des volgende Jaars door *Jan de Vos* uyt der aller Regenten naam d'eerfte fteen daar aan geleyt is: hebbende aan ftraat met twee Frontifpicen de breette van *Breete en diepte.* twee hondert vijf en veertig voeten, nevens twee zijdel vleugels en achter om trek, yder van vier en veertig voeten met een hooge muur omtrokken; het gantfche Erff de breette uytbrengende, van dry hondert dry en veertig voeten. Nevens vier ingangen, vier verdiepingen hoog zijnde: het binnenfte met negentig venfters het licht daar door fcheppende, zijnde het geheele werk in tween verdeelt, het eene tot wooninge der knechjens, het ander voor de meysjens; yder zijde een vierkante binnen-plaats van vijf *Vordere gelegentheyt binnen.* en zeventig en een halve voet hebbende, daar alle binne-kameren haar licht op zijn fcheppende; de twee Galderyen ter zijden twintig en een half voet wijt zijnde, met blinde zijdel muuren; welker onderfte inkomen hoog zal zijn twaalf voeten: daar tuffchen de twee open plaatfen voor inkomende, zijn achter 't voorhuys het Infchrijf-Comptoir en ruymte daar de *Als mede de kameren, en andere vertrekken.* wekelyke uytdeelinge gefchieden, de krom-

AELMOESSENIERS

EES-HUYS

kromſwierende hekken tot in en uytgaande Armen daar nevens, en ter bey-dezyde, de wooningen des Hoofts-Provoosts, Portiers, Snyders, en Schoenmakers, en in 't Achter-gedeelte, dat van de Binnen-Moeder, voorts Keukens, Bottelery en Washuys; alle haar lichten voor, agter en op de binne-plaatſen ſcheppende. Ter wederzyde opgaande komt men op 't tweede vierkant, zeſtien voeten hoogte hebbende: ten midden de voorgevel nevens den anderen zynde der Regenten en Regentinnen vergader-plaatſen yder zijn vertrek en voorhuys hebbende; daar nevens ten zuyden de Linne-nayſters-winkel, en ten noorden de Secretaris wooninge, met Eetzalen boven de Galderyen; in 't achterſte de Eetplaets der Zuppooſten, tuſſchen de Wolle-nayſters-winkel, en gemeene heertſteede leggende, de lichten als op 't eerſte verdiep ſcheppende. Het derde en vierde verdiep. Het eerſte de hoogte van veertien, het tweede van thien voeten hebbende, zijn tot Schoolen, Sieke-kamers, Slaap-zalen en Kleer-zolders bequaam gemaakt. Zulx dat dit nu volbouwt wezende, een heerlijk ſtuk werkx is, en geen kleyne luyſter en cieraat deze vergrootinge toebrengende.

Ook die van de derde en vierde verdieping.

BYVOEGSEL.

Het *Aalmoeſſeniers-Wees-Huys* 1666. voltooyt ſijnde, is een begin gemaakt met het inbrengen van Kinderen, die te voren door de gantſche Stad by byſonderen perſoonen waren uytbeſteet geweeſt.

1666 zijn de Kinderen in dit Huys ingebraght.

In welck jaar de Ed: Heeren Burgermeeſteren vier buyten Moeders hebben geſtelt, die op den 29 October haare ſittinge hebben genomen, om, nevens de Regenten te helpen beſorgen, 't geen ten meeſte voordeele van dit Godtshuys en van de Kinderen ſoude nodig zyn.

Buytemoeders aengeſtelt.

Maar om de ſwaarheyt van dien dienſt, zo hebben de Ed: Heeren Burgermeeſteren 1682. gereſolveert het getal van de Regenten te vermeerderen tot acht perſoonen, en 1685. dat van de buyten Moeders tot ſes perſoonen, welk getal tot dato nog continueert.

't Getal van de Regenten vermeerdert.

De Ordinary vergaderinge van de Regenten is Vrydags nademiddag ten 4 uuren, op een groote Zaal, ſiende op de Prince-gragt, die verſien is met Schilderyen uyt het vorige *Aalmoeßeniers-Huys*, waar in ſommige Regenten, en de gantſche bedieninge van de *Aalmoeſſeniers* konſtelijk ſtaan uytgeſchildert, en verwonderlyk uytgebeeld. De Schoorſteen mantel is omhangen met de Wapens van die Regenten, die dit Godshuys hebben helpen ordineeren en bouwen, daar op den vermaarden *Iooſt van den Vondel* deſe Vaarſen maakte, die onder de ſelve geſchreven ſtaen.

Ordinary Vergaderdag van de Regenten.

Sijn in haer Kamer uytgeſchildert.

Dees Godtshuys-Bouwers die getrou nooddruftige Armen
Al 't jaar bedienende, hanthaven en beſchermen,
Staan in de Wapens van hun Stammen hier ten toon;
Wie Armen hanthaeft, wint de hoogſte Wapen kroon.

Regt over de Schoorſteen even aan de Linker zyde van den ingang, hebben de Regenten tot haaren koſten laten maaken, een groot Paneel, beſchildert met 56 Waapen Schilden; in eenige de Wapens, en daar onder de Namen van die Regenten, die geweeſt ſijn zedert 't bouwen van 't Aelmoeſſeniers-Weeshuys.

De Wapens van de Regenten.

De buyten Moeders van dit Godshuys vergaderen Donderdags op een Zaal boven de Kooken, haar uytſicht hebbende op de Leytſe dwarsſtraat; voor de Schoorſteen ſtaat mede een paneel, beſchildert met 20 Wapen Schilden, in eenige van deſelve de Wapens en Namen van de eerſte buyten-Moeders.

Ordinary Vergaderdag van de Buytenmoeders.

De Wapens van deſelve.

De vermaarde *Poëeten Iooſt van de Vondel*, en *I. de Dekker*, hebben op de volbouwinge van dit *Aelmoeſſeniers-huys* aldus geſongen:

Iooſt van de Vondel.

DE hemel draeght geen zy, maer luiſtert na elks karmen:
Soo ziet d'AELMOESSENIER op 't nijpen van den noot,
En reikt elk nootdruft toe, uit 's burgers milden ſchoot,
Hy ſtut door 't heele jaer het leven van den armen.

I. de Dekker.

VRaegt ghy, wat Huys dit wil of Gods-geſtichte weſen?
Hier worden, Vreemdeling, de giften van de ſchael
Godvruchtelijck beſteed aen 't vriendelijck onthael

Van Vondelingen (laes!) en Ouderloose Weesen.
Weldadigheyd word hier aen ieder-een bewesen.
Dit Gods-gebouw staet op voor Duytschman, Deen en Wael:
Het zy van wat geloof, 't zy van wat tong of tael,
All wort'et hier gespijst, all stichtig onderwesen.
Soo haest had *Amsteldam* haer' vesten niet verwijd,
Niet wijder uytgeset, of sy en wijd en snijd
Tot dit gebruyck dit erf uyt haren morwen gronde:
Derhalven, Vreemdeling, seg, eer ghy steekt van Land:
Lang houde God die Stad in haren ouden stand,
Die soo Godsdienstelijck haer' nieuwen wal begonde,

De ouderdom der Kinderen die in dit Huys worden ingenemen.

De Kinderen die in dit Huys werden ingenomen van sulke ouders als hier vooren is verhaald, moeten niet ouder sijn als 15 jaaren, die daar even boven zyn werden afgeweezen, de zuygelingen en kleyne Kindertjes, werden door de buyten Moeders soo lang buyten 't Huys besteed, tot die tyd toe, dat zy bequaam zyn, om in 't Huys te konnen werden ingenomen.

Haer Kledinge.

Zy werden gekleet met donker staalgraauwe Carsayen en Laakenen, hebbende een teeken of bregoentie op haar schouder van Graauw, Wit en Root.

De Spijse.

De spyse die haar meest geschaft werden, sijn Soete en Karnemelkx Bry, Pottiebeuling, Erweten, Boonen, Labberdaan, en wat het saysoen van 't jaar geeft, wanneer het op sijn beste koop is, is 't wel gebeurt dat tusschen de 70 en 80 duysent groene Turkse boontjes in een rys sijn opgedist.

Hoe geschaft worden.

Ontrent Kermis, wanneer iets extraordinaris werd gedaan, soo werden 2 Koebeesten geslagt, die met ontrent 700 ℔ Pruyme en Rosyne, of wel met 3500 Wortelen te gelyk werden verorbert.

De groote Maeltijd van Sara Hinloopen.

Gedenkwaardig is de maaltyd die de Kinderen hebben gehad, door ordre van Mevrouw *Sara Hinlopen*, Weduwe van de *Heer Hendrick Reaal*, buyten Moeder van dit Godtshuys, die op haar afsterven ordonneerde, nevens een Legaat voor het Godshuys, dat de Kinderen een speeldag zoude hebben, en van harent wegen werden getracteert; gelijk sulx ook door haar zoon, de Heer Scheepen, *Pieter Reaal*, Heer van *Nigtevegt*, op den 26 Mey 1687. is volbragt, werdende onthaalt met 50 kloecke Schaapen, waar van 200 bouten by de Kock gebraden wierden, en 7 halve Aamen van de beste Fransse Wijn.

De Jongens leeren lesen en schrijven.

Voorts wert gesorgt dat de kinderen werden onderwesen in het leezen en in 't schryven, en tot jaaren gekomen sijnde, werden de Jongens bestelt op soodaanige Ambacht of Handwerk, waar toe hun genegentheyd en bequaamheyd is strekkende, en wort de Loon van haren Arbeyt alle 14 dagen opgehaalt, en met eene ondersocht hoedaanig zy haar ontrent hun meester en werk gedragen.

ook Ambachten en Hantwerken.

De Meysjes leeren Nayen, &c.

De Meysjes worden op Wolle en Linnen Nayen, Brayen en Kant-winkels, in dese huysen daar toe aangestelde vertrekken gebragt, en maken alle de kleederen, zoo van Wollen als van Linnen, dat tot de kinderen, en 't huys noodig is.

Als siek zijn, hoe besorgt worden.

Eenige kinderen ziek of gebreekelijk zijnde, worden in het Siekenhuys, dat voor Jongens en Meysjes is afgezondert, gebragt, daarse van den Doctoor en Chirugyns besocht, en van alles na haar staat versorgt worden: zy werder ook opgequeekt in de openbare ware *Gereformeerde Godsdienst*; haar worden de Christelijke gebeeden, volgens de gemeene Formulieren geleert; onder het eeten word haar voor geleesen uyt Godts heyligh woord; alle Dingsdag komen twee Predicanten, een aan de Jongens, en een aan de Meysjes zyde, haar onderwysen door vragen en antwoorden in de gronden van de waare *Christelijke Religie*; Sondags gaanse ter Predicatie onder het geleyde van de *Schoolmeester*, en andere *Huys Bediende*, des smorgens 300 Jongens in de *Nieuwe-Zyts-Capel*, op de halve Galdery, en 160 Jongens nademiddags op de Galdery in de *Nieuwe-Kerk*. In de *Wester-Kerk*, daar 1687 door order van d' *Ed: Heeren Burgermeesteren* een cierelijke Galdery voor haar is gemaakt, die voor-en nademiddag van de eene Sondag door 232 Meysjes, en de andere Sondag van 250 Iongens wert beseeten, welke Kinderen alle om den anderen Sondag van Kerk plaatse veranderen; die t' huys gebleevene worden 's morgens in 't voorleesen van de Heylige Schrift, en in het zingen van Psalmen geoeffent, en nademiddag vryheyd gegeven om haar Vrienden te besoeken.

Opgevoed en onderwesen in de Gereformeerde Godsdienst.

Wan-

Wanneerse bequaam werden geoordeelt om te konnen bestaan, wort haar een Burgerlijke uytsettinge gegeven, en gaan op Mey dag uyt het Huys.

Het getal der Kinderen die in dit Huys zijn, als ook minderjaarige, en de Suygelingen buyten 't huys, beloopen te zamen tusschen de 13 en 1400: Om welk groot getal de Regenten voor eenige jaaren genoodzaakt zijn geweest, om aan wederzyden van dit Huys, boven het Ziekenhuys aan de eene, en boven de Bakkery en Was-huys aan d'andere zyde, eenige vertrekken op te setten, om Slaap-plaatsen uyt te vinden, en hare eetsale te doen verlengen.

De Legaten die aan dit *Godshuys* gemaakt werden sijn niet overvloedig; maar 't is aanmerkens waardig, dat in December 1684. *Volkert van de Velde*, buyten *Heemstede* woonende, dit *Godshuys*, en die van de *Remonstrantse* Armen alhier, elk voor de helft in zijn gespecificeerde nalatenschap, tot zijne Erfgenamen heeft geinstitueert, het geen al een merkkelyke somme quam te bedragen.

Buyten de voorgenoemde inkomsten zijn zedert nog gevoegt, wie buyten de Stad trout met een Karos 100, met ryof vaartuyg 25, met de ordinaire Schuyt of te voet 6 gulden, en wie in de Stadt trouwt met drie Sleeden, 12 gl: 12 stuy. met twee Sleeden 6 gl. 6 st., en met een Sleetje 2 gl: 10 stuy: Wie een Lyk in stilte buyten de Stad wil voeren, 10 gl., en met gevolg van menschen 25 gl. Ook een seekere som, na het getal van de briefjes die op de begraaffenissen werden gebruykt; als mede de Bossen voor het te laat komen op de Beurs,

Dit huys wert bedient door een *Binne-Vader* en *Moeder*, *Kooke-Vader* en *Moeder*, drie *Schoolmeesters*, een *Kleermaaker*, een *Schoenmaker*, een *Bakker*, twee *Portiers*, twee *Huys-knechs*, twee *Zieke-Moeders*, en voorts *Matressen* na dat het Handwerk is.

De eerste 7 Regenten zijn gestelt, door *De Ed: Heeren Burgermeesteren*, die naderhand het getal op 6 hebben gebracht, en geordonneert, dat de 2 oudste in den dienst alle jaaren op den laatsten February zouden afgaan, als wanneer de Regenten 6 perzoonen *De Heeren Burgermeesters* voorstelden, uyt welke gemelde *De Heeren Burgermeesteren* 2 verkooren, die 3 achter een volgende jaaren den dienst waarneemen; of by aflyvigheyd, of dat iemand tot een andere bedieninge wierd geroepen, of buyten de Stad ging woonen, wierd haar plaatze wederom vervult, op welke nominatie niemand mogt gestelt werden, die daar eens toe verkoren was geweest; aan welke 6 laatste Regenten door ordre van *De Ed: Burgermeesteren* het bouwen van een nieuw *Aelmoessseniers-Wees-huys* wierd aenbevoolen; maar zedert 1666. sijn de Regenten verzogt, voortaan in die dienst te blyven, op deselfde wyze, als de Regenten van d'andere Godshuysen.

Om gewigtige reedenen hebben *De Ed: Heeren Burgermeesteren* en *Vroedschap* den 10 January 1682. goet gevonden, dat d'Alimentatie des Zomers, het onderhouden van kraam Vrouwen; het geven van Ryspenningen aan Vreemdelingen; het uytdeelen van doodkisten, en 't begraven om Godswille, door de Regenten *Aelmoessseniers* tot nu toe gedaan, voortaan by haar zou ophouden, en dat zulks soude geschieden door de Regenten van de *Huyssitten-Huysen* aan d' Oude en Nieuwe-zyde, die daar voor zouden genieten de Aelmoessen die alle vier weeken met de Schaal op de naam van de *Aelmoßeniers*, aan de deuren door de gantsche Stad worden ingesamelt, en den 16 Maart 1682 nog nader verklaart, dat het onderhoud van alle de kinderen, 't zy welkers Ouders in het Gasthuys ziek leggen, of die te Vondelingen geleyt zijn, of van wat nature die verders souden mogen wesen, sullen blyven ter besorging van de Regenten van 't *Aelmoessseniers-Weeshuys*, en soo worden ook door haar besorgt die kinderen wiens Ouders door de Heeren van de Gerechte in gevankkenisse, en door de Regenten van 't *Spinhuys* in het *Werkhuys* voor seekere tyden werden gestelt.

De Regenten die van 't begin, en van jaar tot jaar zijn geweest, zijn dese.

REGENTEN
Van het
AELMOESSENIERS-WEES-HUYS.

Symon Symonsen. 1613.
Dirk Claassen Can. 1613.
Jacob Dirksz. de Langen, 1613.
Wybrant Warwijck. 1613.
Huych Jans van Crayesteyn. 1613.
Jan Adriaens Roeters, alias Clau. 1613.
Hendrick Hooft Willems. 1613.
Aernout de Vale. 1614.
Pieter Jan Mieussen. 1615.
Frans Jacobs Hinloopen. 1615.
Jan Pieters du Bien. 1616.
Abel Matthysse Burch. 1616.
Gysbert Jacobs de Goyer. 1617.
Claes Barents Verwer. 1618.
Ysbrant Cornelis Helm. 1618.
Jacob Hooft Willems. 1619.
Gerrit de Beer de Jonge. 1619.
Volckert Nannings van Aitha. 1620.
Cornelis Michiels Blaeu. 1620.
Frans Volkkerts Croock. 1621.
Claas Andriesse. 1621.
Willem Mathys Raephorst. 1622.
Cornelis Canter. 1622.
Jan Salyns de Jonge. 1622.
Reyer Claes Dral. 1623.
Jacob Jacobs Rombouts, 1623.
Dirck Hem. 1623.
Antoni van Davelaar. 1624.
Tating Jans Kadt. 1624.
Eduart Emtinck. 1625.
Cornelis Stalpaert. 1625.
Pieter Jans Swēlingh. 1625.
Hans Willems Elbinck. 1626
Ysbrant Hein. 1626.
Pieter Rans. 1627.
Mr. Jooft Boelens. 1627
Charles de lat Feur. 1628.
Hans Schepel. 1628.
Pieter Schaep. 1629.
Hillebrant Bentes. 1629.
Aris Hendrick Halewat. 1630.
Hendrick Jans de Jonge. 1630.
Antoni van Beaumont. 1631.
Pieter Pels. 1631.
Roeloff Codde. 1632.
Pieter Gerrits Hooft. 1632.
Adriaen Veen. 1632.
Albert Kuyper. 1632.
Pieter Cleuteryn. 1632.
Guillame Lindeman. 1633.
Dr. Jan van Hartoghvelt. 1633.
Pieter Willems Hooft. 1634.
Garbrand Dobbes. 1634.
Jan Leschevin. 1635.
Cornelis Rutgerts. 1635.
Adriaen Jacobs van Noort. 1635.
Jooft de Baets. 1636.
Jacob vander Marckt. 1636.
Ottho Cornelis van den Oever. 1637.
Theunis Claes Bruyningh. 1637.
Mr. Jacob Bas Cornelis. 1638.
Floris Ysbrants Kieft. 1638.
Daniel Bernarts. 1639.
Cornelis Rus. 1639.
Jacob Francken. 1640.
Abraham Francx. 1640.
Jan de Baets. 1641.
Nicolaes Rochus van Cappelle. 1641.
Pieter Vinck. 1642.
Jacob Vlack. 1642.
Dr. Johan van Halewijn. 1643.
Jacobus Ryckaerts. 1643.
Raymont de Smeth. 1644.
Dirck Boelentsen. 1644.
Pieter Syen. 1645.
Guilliaem Momma. 1645.
Fredrick H. Bontemantel. 1646.
Jacob van Rijn. 1646.
Cornelis van Werckhoven. 1647.
Jacobus Reynst 1647.
Jacobus de la Salle. 1648.
Jacob Jacobsz. Hinloopen. 1648.
Floris Soop. 1649.
Hendrick Roeters. 1649.
Simon Felt. 1650.
Jacob de Wale. 1650.

Cse.la

Claes van Lith. 1651.
Simon Goulart. 1651.
Jacob Thymons Hinloopen. 1652.
Jeronimus de Hase de Jonge. 1652.
Jan Tayspil. 1653.
Floris Roeters. 1653.
Robert de Vicq. 1654.
Jan Vlasblom. 1654.
Jan van Egeren. 1654.
Nicolaes van Rijn. 1654.
Daniel van Gheel. 1655.
Mr. Rombout Hudde. 1655.
Aarnoult ten Grotenhuys. 1656.
Mr. Floris Elias. 1656.
Hendrick Becker. 1657.
Joannes van de Putt. 1657.
Carel van Erpecum. 1658.
Paulus van Liebergen. 1658.
Gecontinueert. 1659.
Michiel Tymons Hinloopen. 1660.
Joan Anslo. 1660.
Gysbert Schouten. 1661.
Daniel Auxbrebis. 1661.
Mr. Jacob Coetenburgh. 1661.
Daniel de la Bistrate. 1661.
Joan Slicher. 1662.
Jacobus de Marez; 1662.
Mr. Joan de Wale. 1663.
Johannes Bailli. 1663,
Mr. Tymon Hinlopen. 1666.
Daniel Rochoff. 1670.
Dirck Bas Jacobsen. 1673
Mr. Rombout Jacob Jacobse. 1673.
Jan van Lier. 1673.
Mr. Adriaan Roest. 1674.
Floris Raap. 1677.
Gysbrecht de David Strantwijck. 1678.
Mr. Dirck Hillensbergen. 1682.
Mr. Willem van der Waeyen. 1682.
Jacob van Ghesel, 1682.
Dr. Huybertus Krieck. 1682.
Aernout Abels. 1682.
Lodewijck Mierinck. 1684.
Dirck Schaap. 1684.
Cornelis Darvall. 1689.

De Buyten Moeders tegenwoordig zijn dese.

Elisabet Dommers.
Clara van Buren.
Aletta Maria Coymans.
Lucretia de Hochepied.
Constancia Blomaers.
Cornelia Gerards.

DIAKEN WEES-HUYS.

Et ampt der Diaken hier vooren onder de Kerkelijke regeeringe op fol. 487. en vervolgens beschreven hebbende, zoo bevint men dat se noch onderhouden en opvoeden eenige honderde ouderlooze arme kinderen; wiens ouderen, lidtmaten van de Gereformeerde Gemeente, doch geen Poorters, (want zonder dat moetense in 't groot Wees-huys gebragt worden) deser stede geweest zijn. Deze ouderlooze kinderen plegense noch voor eenige weynig Jaren hier en daar, by bezondre Burgers voor een zekere somme gelts Jaarlijx in de kost, (want kleederen beschaften de Diakonen zelfs) te besteeden; doch vermits deze kinderen by luyden raackten, daarze honger leden, en de buyck pas ten halve vol kregen, en weder by anderen daar veeltijds in

De Kinderen door de Diacony, 't onderhouden, eertijds hier, en daer besteet:

in alle ongebondentheden en ongeregeltheden, opgetrokken wierden; zoo wierd by 't gantsche Ampt-genootschap goed gevonden, en ten overstaan van de Majestraat, beslooten een Gebouw te stichten, daar in deze ouderlooze kinderen, die wijd en zijd door de gantsche stadt verstroyt waren, even eens als in 't groote Wees-huys by den anderen in alle geschiktheyt, vreese des Heeren, met het leeren van leezen, schrijven en een eerlijck Ambacht, opgevoet en groot gemaakt mochten werden, om tot haar Jaren gekomen zijnde, eerlijk uytgezet te werden.

En om d'onordentlykheydt voor te komen, een huys voor haar gebouwt.

BYVOEGSEL.

,, Om dit werck by de Heeren *Joan* ,, *Huydekooper*, Heer van *Maarseveen*, ,, *Cornelis de Graef*, Vryheer van *Zuyt-* ,, *poolsbroek*, *Johan van de Pol*, en *Hendrik* ,, *Dirkse Spiegel*, Burgermeesteren te be- ,, solliciteeren, wierden gecommitteert ,, uyt de Diaconen in 't jaar 1655. *Fran-* ,, *cois Felbier*, en *Abraham de Sadelaar*; ,, die wegens de Consistorie wiert toe- ,, gevoegt *Do. Petrus Grybius*, Bedienaar ,, des H. Evangelium, om de Diaconen ,, in hare sollicitatie te helpen; 't welk ,, haar door de Heeren Burgermeesteren ,, en 36 Raden wiert geconsenteert.

De plaats waar, wanneer, en door wie: den eersten steen gelegt.

Hier toe verkiezende dan zeekere hoek-erven, gelegen op Vloyenburgh, aan de Noortzy van den binnen-Amstel, by de Zwanenburgs-brug, diep zijnde hondert zes en zestig, en breet hondert zes en dertig voeten, die de E. E. Heeren Burgermeesteren haar op den 6 Ianuary 1656. daar toe vereerden, nog een Erff daar by koopende; daar op den twintigsten van Grasmaant d'eerste steen door *Jonk-Heer Joannes van Vlooswijk*, Soon van de Heer Burgermeester *Cornelis van Vlooswijk*, *Heer van Vlooswijk*, *&c.* aan geleyd wiert, gelijck zulks dit vaarsken is mede brengende.

Ten besten van Godts Kerk, de Stadt, en 't algemeen,
Leydt 's Burgermeesters Zoon, Jan Vlooswijk d'eerste steen.

De Diakonen machtigden en zetteden tot den opbouw, nevens de twee boven genoemde Diakonen, nog vier van hun Leden, als *Joannes Terink*, *Hendrik Scholten*, *Izaak de la Vigne*, en *Abraham van Friezem*, om op 't voorgebeelde ontworp van dit Gebouw te letten, en onder 't stichten op alles opsicht te nemen en zorg te dragen, wiens wapenen ter gedachtenis van hun yver en vlyt, dien se geduurende dit stichten bestededen, in de vergader-kamer uytgebeeld staan.

Hoedanigheyd van 't Gebouw, buyten.

't Is een geweldig groot gebou, langwerpig vierkant, paveljoens gewijs van Gevels, en drie stadien hoog. Van buyten, in de voor, achter, en zijd-gevels, een groote meenigte lichten, drie reyen hoog boven malkand'ren staande, die buyten en binnen op 730 geschat werden, en de vertrekken en kameren verlichten, en doorluchtig maken. Den ingank met dertien trappen opgaande, komt men in 't voorhuys, daar een sterke yzere Bos staat, gelijk by het ander Wees-huys, en in 't opgaan aan elkke zy een houte Bos, om voor de Wees-kinderen de Aalmoessen te vergaren. Dit huys is in tween gedeelt, hebbende aan yeder zyde in 't midden een groote open plaats, tot een bequame speelplaats voor de jeugt verstrekkende, in het eene gedeelte de jongens, en in het ander de meysjes woonende; hebbende elk hare bezondere eetzalen, werkhuys, scholen, en slaap-plaatzen, die op de derde verdieping zijn. Ten linker zyde van de eene opgank, heeft men een Apotekers winkel met alle genees-middelen voorzien, (den Apoteker daar in 't huys woonende) als ook een besond're gemeents Dockter, en Heel-meester, die jaarlijks by Diaconen geloont worden, en ten dienste van deze kinderen staan. Dit huys heeft ook zijn bezondere Kleer en Schoen-maker, die Kleeren en Schoenen voor de kinderen van dit Huys maken, hebbende een ider van haar een bysondere Kamer. Achter beneeden aan den binnen-Amstel voor de Koockens is de Artzeny-tuyn, daar in eenige kruyden om dagelijks gebesigt te werden, groeyen.

Gelegentheyd van 't Gebouw, binnen.

Hoe de kinderen werden onderwesen; en opgevoedt.

Ook zijnder besondere meesters en vrouwen, die de jongens en meysjes leeren lesen en schrijven; de jongens grooter zijnde, gaan buyten op een Ambacht, doch zijn gehouden 's middags en 's avonds weder in 't huys te komen, en mogen daar buyten niet vernachten: vol krijgense op van eten en drinken, en dat van behoorlijke burgers spijse. Werden jegenwoordig over de duysend sterk bevonden. Behalve de Diakonessen, Binne Vader en Binne-Moeders, die over alles, wat binnen in 't huys omgaat, zorge dragen, zijn 'er eenige besondere Diakonen, uyt d'andere daar toe gekoren, en die hier in 't Huys een treffelijke kamer en vergader-plaats hebben, daar wekelijke vergaderingen houden, om op alles het ooge te laten gaan, in welke kamer onder andere vercierselen

DIAKEN W

HUYS.

ciersselen mede te sien zijn de gronden, voor en achter Gevels van dit gebouw, als mede een lijst der gener die hier toe, sint den jare 1655. bevel gehad hebben.

Dit Gebouw voltrokken en van alles voorsien zijnde, is den vijfthiende December des jaars 1657. de Inwijdinge daar van geschiedt, daar toe de groote eetzaal bequaam gemaakt, met Stoelen en Banken beset wesende, eenige van de E. E. Magistraten, veel Predikanten, Ouderlingen, Diaconen, Diakonessen en andere Burgers verscheenen, een tafel in 't midden staande, aan welke *D. Petrus Wittevrongel*, hem vervoegde, ten wederzijde nevens hem eenige Weeskens, soo knechjens als meysjes staande, met een gebed sijn aanvang nemende, doende een treffelijk vertooch tot inwijdinge deses huys, alles met veel exempelen soo uyt de Heylige Schriftuur, als andere Schrijvers bevestigende, voort brengende de nuttigheyd die een goede regeeringe uyt sulks te verwachten heeft, makende gehoorsamen onderdanen, voorts de Achtbare Regeeringe ten hoogsten bedankende voor de milde genegentheden tot desen bouw bewesen, eindelijk alles met een vierig gebed tot God de Heere besluytende.

Dese Weesen hebben des Sondaghs 's morgens en des naarmiddags haar Kerkgang in de Zuyder Kerk; daar toe tot haar zit-plaatse, nevens den Tooren een verheven Galderye met trappen op te gaan, gemaakt is: op de middag gegeten hebbende, brengen zy haar tijd ten deele met de Catechisatie, tot de Kerk tijd toe, door.

Om al dese onkosten en het bedeelen van alle de arme behoeftige Ledematen te vinden, worden in alle Kerken van de Gereformeerde Gemeente, als 'er gepreekt wordt, Aalmoessen vergadert; daar en boven, gaan Diakonen ook alle Maanden door de gantsche Stadt, aan de huysen der Lidtmaten met de Bosch Aalmoessen halen; dat een groote sompenningen, en by wijlen Jaarlijks aan de kant van drymaal hondert duysent gulden, opbrengt; gelijk hier voor in de beschrijvinge van de Nieuwe Kerk breeder aangeroert is. Naar uytwijsingh van de rekening, die Jaarlijks ten aansien van yeder een geschied, gelijk sulks by de uytgift (hier vooren op fol. 489. in 't lange gestelt) van 't jaar der Reformatie 1578. tot 't begin des jaars 1687. dat sijn 102 jaren, beloopet 17571422--6--14. En dat alleen voor de Nederduytse Gereformeerde Gemeente die Ledematen zijn: vermits de Walse of Franse en Engelse Gemeenten haar eygen Armen onderhouden: sonder hier onder de Huyssitten, d'Armen van de Remonstranten, Luythersen, Mennonisten of andere Gesintheden te rekenen die haar eygen Armen onderhouden.

Byvoegsel.

Hoe de Diakonen Aalmoessen by de huysen vergaderen.

Haar ontfang en uytgift, in eenige jaren.

Reglement voor het Wees-Huys, onder de bedieninge van de Diakonen.

ALsoo de Heeren Burgermeesteren ende Regeerders der Stad Amstelredam goet gevonden hebben, voor de kinderen van de arme Ledematen der ware Gereformeerde Christelijcke Nederduytse Gemeente door de Diaconie der selve Stede te doen bouwen een nieuw Wees-huys: SOO IS'T, dat mijne Heeren van den Gerechte 't Reglement hier aen volgende, door den eerwaerden Kercken-Raad ende Diaconie voornoemt ontworpen ende ingestelt, ten eynde alles met behoorlijcke ordre soude geadministreert worden, gelesen ende ge-examineert hebbende, 't selve Reglement geapprobeert ende geratificeert hebben, gelijck hare Achtbare het approberen en ratificeeren by desen.

Wees-huys van de Gereformeerde Nederduytse Gemeente.

Ordonnerende ende lastende een iegelijck, sulcks aengaende, sich daar na in allen sijnen deelen exactelijck te reguleren, ter tijd ende wijlen toe dat anders by mijne voornoemde Heeren sal worden gestatueert.

I. Het Diaconie Wees-huys sal nu in 't toekomende bedient werden door 8 Gecommitteerde Broederen Diaconen in dienst zijnde, daar toe uyt te verkiesen; te weten 6, half uyt d'aanblyvende en half uyt d'aenkomende, en dat op de selve voet en by beurten, gelijck onder hun tot noch toe sedert eenigen tijd herwaerds aan is gepractiseert geweest, en 2 uyt het selve Collegie, waer van d'een voor de eerste reys een jaer, en d'ander twee jaren sal dienen; en vervolgens alle jaren een verandert werden in plaetse van die gene, die 2 jaren gedient sal hebben: En sullen de selve 2 gecontinueerde Broederen, wanneer sy niet presideeren, haer sitplaats nevens den President hebben, om soo gesamentlijck het selve Huys te bedienen uyt den name van het gantsche Collegie der Diaconie.

Wert bedient door acht gecommitteerde Diaconen.

II. De Gecommitteerde Broeders sullen tweemael ter weecke vergaderen in 't Wees-huys, om aldaer af te handelen 't geene nodig wesen sal, so ten besten van het Huys in 't gemeen, als ook bysonderlijck om de klagten van de Weesen (als anders) aen te hooren, ende weg te nemen, alle verschillen te appaiseren, 't huys oock te versorgen met ordinary spijs, dranck, kleedinge, ende andere nootdruftigheden; doch de extraordinarien met communicatie van de gantsche vergaderinge der Diaconie: ende dat alles op de minste kosten, daer van sy sullen alle Presidentschappen reeckening doen aen de gantsche Diaconie; Wel verstaende dat laeckenen, stoffen en linnen den inkoop aengaende sal blyven aen de Broeders van die commissie.

Die tweemael ter week vergaderen, en op alles regart nemen.

III. Sullen gehouden zijn tweemael ter weecke in 't Wees-huys te vergaderen, als des Somers.

Des Woensdaegs en Saturdaegs.

Woensdag smorgens ten seven uren.
Saturdag naermiddag ten vijf uren.

Des Winters op gelijcke dagen, 's morgens een uur later, en des avonds een uur vroeger.

Vermogen geen Suppoſten te ſtellen.

IV. De Gecommitteerde Broederen ſullen niet vermogen eenige Suppooſten te ſtellen, te vermeerderen of te verminderen; maer ſal de Verkieſinge geſchieden by de gantſche Diaconie; doch ſullen de Gecommitteerde Diaconeſſen mogen aennemen de Nayſters, Brayſters, Spelde-werckſters, Kemſters, Dienſtmaegden, en diergelijcke, dewelke alleen tot de Meysjes of Koken behooren; gevende daer van kenniſſe aen de Gecommitteerde Broederen.

Wat kinderen zy mogen aen nemen.

V. Sy en ſullen geen Wees-kinderen vermogen aen ofte in te nemen, dan alleen die gene die haer door de gantſche vergaderinge der Diaconie (ende by bedenckelijcke voorvallen, volgens het oude gebruyk, met communicatie des Kercken-Raeds) toegeſonden werden.

Eenderleye kleederen der kinderen.

VI. De Wees-kinderen alle ſediglijk ende in eenerley koleur te kleeden, door de Kamer te ordonneeren.

Hoedanig de kinderen vermogen te ſtraffen.

VII. De kinderen te ſtraffen na eyſch van ſaecken ende nature van 't quaed; maer ſullen geen kind vermogen op te ſluyten, nog block aen 't been te hangen, nochte oock geen kind uyt het Huys ſetten om eenige delicten, als met kenniſſe ende conſent van de gene, die de Heeren Burgermeeſteren daer toe ſullen committeren.

Te letten op de bequaemheyt der kinderen in het leeren van Ambachten.

VIII. Sullen acht nemen dat de kinderen wel onderweſen werden, in 't leeren van leſen, ſchrijven, bidden, ende ter bequamer tijt op eerlijcke ambachten beſtelt werden, lettende op de genegentheyd en bequaemheyd der kinderen: haer verdienſte te doen ophalen, ende aen de Kamer over te leveren alle Preſidentſchappen.

Kinderen moeten een gantſe week arbeyts loon genieten.

IX. Sullen mede acht nemen in 't verhueren oft beſteden van de kinderen op een ambacht, dat ſy wel expres ſullen conditioneren, dat de Meeſters aen haer een gantſche weecke arbeytsloon ſullen goet doen, ſchoon ſelfs eenige Bede oft Heylige dagen daer in komen mochten: ook ſoo eenig kind van ſijn Meeſter quame wech te loopen, daer voor en ſal de Diaconie niet reſponſabel zijn: en ſullen de volgende ambachten in conſideratie komen ofte nemen.

Wat Ambachten geoorlooft te leeren.

Huys-Timmeren,	Scheeps-Timmeren,
Schoen-maken,	Seyl-maken,
Kuypen,	Metſelen,
Boeck-binden,	Glaes-maken,
Wit-wercken,	Mande-maken,
Blick-ſlaen voor de Mancke,	

Maer geen Smits-ambacht, op dat elckanderen het opſluyten van ſlooten niet leeren, tot dieverye.

In Sieckte hebben hare eygen genees-Meeſters.

X. Soo de kinderen komen ſieck te worden, ſullen door den Doctoor, Barbier en Apotheker van 't Wees-huys gedient werden, nogtans ſoo de ſiekte beſmetlijck werd geoordeelt, ſoo ſullen de ſelve uyt het Wees-huys in de publique Sieck-huyſen (daer toe van de Heeren geordonneert) gebracht werden.

Legaten voor 't huys, komende in de gemeene Caſſa.

XI. Alle Legaten ofte Giften by Teſtamente tot faveur van 't Wees-huys gemaeckt, daer van wel byſonder notitie te maken, maer echter ſal alles komen ende verblijven in de gemeene caſſa van de Diaconie.

Kinderen te verſorgen en te vermanen uyt het Huys gaende.

XII. Als de Kinderen uyt het Wees-huys, komen te gaen, om haer ſelfs te erneren, (naer datſe haer wel ſullen gedragen hebben) de ſelve alsdan te verſien eerlijck van kleedinge naer diſcretie van de Gecommitteerde Broederen, de kinderen tot Godvreſentheyd en alle deugden te vermanen; item quaed geſelſchap te vermyden, ende ſoo wanneer het haer (door Godes zegen) wel gaen mochte, als dan oock te gedencken aen de Diaconie, die haer hier toe geholpen heeft.

Gecommitteerde Broederen hoedanige Boeken te houden.

XIII. De Gecommitteerde Broederen ſullen een ontfang ende uyt-gift boeck houden, om allen ontfang ende uytgifte daer in te noteren, Item een Wees-kinder-boeck, daer in de kinderen jaerlijks ſullen werden getaxeert voor koſt-gelt, als volgt:

Kinderen	van 6 tot 9 Jaren tegens gul.	48
	van 9 tot 12 Jaren	54
	van 12 tot 15 Jaren	60
	van 15 en daer boven	66

Boek van de kleedinge

Ende voor de onkoſten van kleedinge ende anders naer gewoonte van de Kamer.

4 Van de Broeders moeten de begravinge by woonen.

XIV. By Begravinge van eenig Lidmaets kind ſullen vier van de Geeommitteerde Broeders het Lijk accompagneeren.

XV. Ende werden de boeten, om deſe ordre wel te obſerveren, aen de Kamer gedeſigneerd.

Ordre voor de Gecommitteerde Diaconeſſen.

Diaconeſſen ſijn 4 teffens in bedieninge.

I. De Diaconeſſen in dienſt ſijnde, ſullen 4 uyt de hare committeren, om het Weeshuys te bedienen, te weten, een uyt d'aenblijvende, en een uyt d'aenkomende, op de ſelve voet en beurten, gelijk tot nog toe by haer is gepractiſeert, en noch 2 uyt het Collegie der Diaconeſſen; waer van d'eene voor de eerſte reyſe een jaer, en d'andere twee jaren ſal dienen, gelijck als hier voor in 't regard van de Gecommitteerde Broederen Diaconen is geſtatueert; en ſoo vervolgens alle jaren een geſurrogeert werden in plaetſe van de gene, die twee jaren achter den anderen ſal gedient hebben: En ſullen de Gecommitteerde Diaconeſſen gehouden zijn 2 malen ter weecke (op de ſelve tijd en uure als de Gecommitteerde Broederen te vergaderen) in 't Weeshuys te compareren, en ten beſten van 't Huys haren dienſt betrachten.

Sullen het Huis beſorgen, en beſonder de Meysjens, over haer kleedinge, Lywaet, &c.

II. De Gecommitteerde Diaconeſſen ſullen ſorge dragen en acht nemen over 't bedienen van 't Huys, en byſonderlijk over de Meysjes, over hare opvoedinge, Kleedinge, Lijwaet en andere dingen van diergelijcke nature; in 't Huys te Koken, als oock de Meubilen tot het Huys behoorende. En ſullen ten dien eynde de Gecommitteerde Broederen haer oock t'elkens kenniſſe doen van 't geene door hen tot dienſt en vereyſch van 't Huys, en beſorginge van de Koken werd beſteld, op dat daer over door haer behoorlijcke ordre tot de bewaringe en diſtributie naer gelegentheyd mach werden beraemt.

Sullen rekeninge moeten doen van 't Lynwaet binnen en buyten 't huys gebruyckt.

III. Van alle het Lijwaet binnen 's Huys van nooden ſijnde, ſal door de Gecommitteerde Diaconeſſen ſoodanig werden geordonneert, als dienſtig ſal werden bevonden, mits daer af alle Preſidentſchappen behoorlijcke rekening doende, even als nu van 't Lijwaet buyten het Huys door haer geſchiet; blyvende den inkoop by de Broederen Diaconen.

Order voor de Binne-Vader en Binne Moeder.

Verkiesinge van binnen Vaers en Moers behoort aen de gansche Diaconie.

I. De Binne-Vader ende Binne-Moeder sullen bestaen uyt twee persoonen, aen malkanderen getrout, buyten apparentie van kinderen te sullen procureeren, ende sullen verkoren werden door de gantsche vergaderinge der Diaconie, en aengenomen werden op conditie, dat indien een van beyde komt te sterven, als dan de langst-levende 't huys sal moeten ruymen, alleenlijk sal men die geven voor een recognitie het tractement van drie maenden, die begonnen sullen zijn, ofte daer die ingetreden is, ofte een half Jaer, tot discretie van de Diaconie, op conditie van een Jaer vast en twee Jaren optie tot keure van de Diaconie.

Moeten Ledematen der Kercke en Godtvrugtig van leven zijn.

II. Geen andere en sullen toegelaten noch verkooren werden tot Binne-Vader ofte Binne-Moeder, als die in der daed Lidmaten sijn van de ware Gereformeerde Nederduytse Gemeente Jesu Christi, Godvruchtige liedens, stadig, getrouw, en voorsichtig.

Mogen geen dienst boden dan met communicatie der Diakonen en Diakonessen aen nemen.

III. Dese sullen haer lyf-tocht ende onderhoud in 't Huys hebben, nevens haer Dienstboden, die gehuert sullen worden, wel door Binne-Vader en Binne-Moeder, doch met communicatie (ende ten overstaen) van de gecommitteerde Diaconen en Diaconessen, ende is haer-liedens niet geoorloft te veranderen, ofte te verdragen eenig dinck buytens huys, gelijck oock niet vermogen sullen yemand te tracteren ofte logeeren dan die in 't huys behoort.

Sullen Tractement genieten.

IV. Dese sullen boven haer Tafel noch hebben een jaerlijcks Tractement, soo als de vergaderinge der Diaconie bevinden sal te behooren.

Op wat wyse die af gestelt mogen werden.

V. Soo het gebeurde (dat God verhoede) dat dese quamen te begaen eenig notabel schandael, soo en sullen sy daer niet uyt geset worden, ten sy alvooren naer gedane examen behoorlijck (door beyde de Kameren) overtuygt, ende geoordeelt worden onwaerdig van soodanige bedieninge.

Sullen de orders onderhouden en doen onderhouden.

VI. Binne-Vader en Binne-Moeder sullen een sonderlinge sorge dragen, dat alle orders (daer aen sy geobligeert sijn) precieselijck onderhouden ende bewaert werden, soo by haer als de Wees-kinderen.

Sullen de Gecommitteerde Diaconen en Diaconessen wanneer in 't huys vergaderen en bedienen.

VII. Als de Gecommitteerde Diaconen en Diaconessen sullen vergadert sijn, soo sullen Binne-Vader en Binne-Moeder verbonden sijn, haer liedens te dienen in 't gene belangt de saecken aengaende de welstant van 't Huys, getrouwelijck rapporterende van 't gene gepasseert is, ofte noch passeert in 't Huys, als oock van de klachten, die daer sullen te doen zijn, op dat terstond daer inne versien werde.

Een nauw regard nemen op de Kinderen.

VIII. De Binne-Vader en Binne-Moeder sullen het ooge houden ende nauwe opsigt nemen over alle de kinderen, en dat tot dien eynde, datse wel onderwesen werden, gehoorsaemheyd bewijsende aen die gene die over haer zijn, ende wel gemaniert werden, van goede conditien, in vrede levende, en goede eendracht onder malkanderen en met een yder houdende: maer bysonderlick sullen zy acht nemen op de kinderen, datse by tyds te werck gaen, ende tot dat wel voegt, wel past, soo tot de eerbaerheyd ontrent haer lichaem en gelaet, in kleedinge, eeten ende drincken, oock in 't aen en afgaen van de tafel, en diergelijcke dingen meer.

Ook op de kleederen, Lynwaat en Meublen.

IX. Sullen oock gehouden sijn te letten op de kleederen, bedden, lijwaet en meubelen, op dat in 't gantsche Huys ende in de Keuken, en dat daer aen dependeert, eerlijck en suyverlijck gedaen en onderhouden werde, volgens ordre ende practique van een wel gereguleerde Huyshoudinge.

Op het eten en slapen gaen der kinderen.

X. Naer het avondmael sullen acht neemen, dat de Wees-kinderen modest van de tafel opstaen, de Godtsdienstige oeffeninge (naer het Reglement) waergenomen worden, ende dat de kinderen terstond sonder uytstel slapen gaen, sonder geraes te maken of dertelheyd te plegen, de kaersen uyt gedaen, ende voor negen uuren door de Binne-Vader en Binne-Moeder weg genomen worden.

Op het spelen op Oorlofs dagen nauwe toesicht te nemen

XI. Sijn oock gelast de Binne-Vader en Binne-Moeder, en de School-meesters acht te nemen, dat de speelen ende oeffeninge van de kinderen op de oorlof-dagen, om haer te vermaken, wel geordonneert sijn, in alle eerbaerheyd ende modestie.

Reglement ofte Ordre op het School-houden, in 't gemeen, mitsgaders een bysonder voorschrift naer het welcke de Kinderen (oock buyten de Schoole) soo door den School-Meester, als Binne-Vader van 't Huys alle dagen, ende bysonder op den dag des Heeren, tot alle Godsdienstige oeffeningen sullen aengeleyt ende gehouden werden.

In het School-houden sal den School-Meester dese ordre volgen.

School-tijd voor de jonge Kinderen die nog geen Ambacht leeren.

I. Den ordinaren tyd tot het School-houden, voor de jonge kinderen, die den gantsen dach in huys blijven, ende nog geen bequaemheyd en hebben om een ambacht te leeren, sal sijn in den voormiddag van half achten des Somers, ende des Winters van half negenen tot elf uuren, des namiddags, van een tot vyf uuren in de Somer, van een tot vier uuren in de Winter, mits dat haer soo des Woensdags, als des Saturdags, naer den middag ten drie uuren speel-tyd sal gegeven werden.

Voor die Ambacht leeren.

II. Voor de meerder jarige die een ambacht leeren, sal oock buytens tyd School gehouden werden, voor de Meysjens die op het Speldewercken, Wolle en Linne-nayen, Breyen, ofte andere oeffeningen gehouden worden, des morgens vroeg van half sessen tot seven uuren in de Somer, ende van half sevenen tot acht uuren in de Winter, ende een Avond-schoole voor die knechjens die buytens huys op haer ambacht gaen, alleen des avonds van vijf tot seven uuren.

School meester moet op de tijd nau toesien.

III. De School-Meester sal desen bestemden tyd, tot het Schoo-houden sorgvuldiglijck waer nemen, ende de kinderen daer toe houden dat sy by tyds haer in de Schoole laten vinden.

Stichtelijke boeken in de Schoole te gebruyken.

IV. Daer sullen in de Schole geen andere boecken gebracht werden, om daer in de kinderen te laten leeren, dan die in haer selven stichtelijck zijn, ende aenleydinge tot

eenige

eenige goede seden konnen geven, daer van voor de School-Meester een bysondre specificatie sal gemaeckt worden.

School gebeden. V. Soo haest de kinderen (voor den middag) ter Schoole sullen komen, sal den Meester het Morgen Gebedt, ende het Vader Onse, door eenige van d'oudste Discipelen, of die hy daer toe bequaem oordeeld, met aendachtige eerbiedigheyd (en al staende) by beurte laten doen.

School meester sal rekenschap van sijn order gehouden sijn te geven. VI. Gedurende de School-tyd, sal hy de kinderen in goede seedigheyd en ordre houden, ende naerstig in al sulcke oeffeninge als yder een naer sijn begryp aenbevolen zijn, daer van hy ter rechter tyd van yder een, eer hy sal mogen uyt gaen, goede rekenschap sal hebben te vorderen.

Een Psalm voor het uit gaen van de School te singen. VII. Men sal de Schoole voor de middag niet laten uyt gaen, dan naer het singen van eenen Psalm, die men in ordre sal konnen volgen, ofte sodanige uyt kiesen die de gemackelijckste wysen hebben, en van de kinderen alderbest gesongen konnen werden.

Middag School vangt aan met het lesen van een Capittel uit de Schrifture. VIII. Naer den middag sal de School-tyd aengevangen werden, met het leesen van een Capittel uyt de Heylige Schrifture, 't welck de Meester oock van de oudste ofte bequaemste Discipelen, met een luyden en bescheydentlijcke stemme, en met behoorlijcke eerbiedigheyd en aendacht sal laten waernemen.

Eyndigt met het singen van een Psalm. IX. Men sal oock de Schoole des naermiddags niet laten uyt gaen, voor en al eer datter insgelijcx met alle zeedigheyd, een Psalm gesongen, ende het Avond-gebed door een van de oudste ofte bequaemste Scholieren, met gelijcke eerbiedigheyd sy gedaen.

Vroeg en avont School. X. De Meester sal oock sorge dragen, dat in de vroeg Schoole, ende avond Schoole, de selve goede ordre, in opsichte van de gemelte Godtsdienstige oeffeninge onderhouden worden.

School-meester moet ook de Kinderen in de Christelijke Religie onderwysen. XI. Behalven dat de School-meester alle vlyt ende naerstigheyd sal aenwenden, om de kinderen in het lesen ende schrijven, en wat des meer is, naer sijn uytterste vermogen, voor te trecken, dat hy de selve van jongs aen, de gronden en eerste beginselen van de Christelijcke Religie soecke in te scherpen, ende tot dien eynde leeren:

1 Het Gebedt Christi ofte Vader Onse,

2 De twaelf Articulen des Geloofs,

3 De tien Geboden,

4 Ordinarie Gebeden, het morgen en avond, en de Gebeden voor en naer den eten,

5 De Instellingen van de bedieninge des Heyligen Doops ende des Heyligen Avondmaels.

6 Eenige korte vraeg-stucken uyt het eene oft andere vraeg-boeckjen, ofte de korte ondersoeckinge voor de jonge kinders, ofte den Heydelbergsen Catechismns voor die wat ouder zijn, ende wat veerder sijn gekomen, daer in hy besonderlijck des Woensdags ende Saturdags alle de kinderen sal ondersoecken, ende hare vragen doen opseggen.

Van alle lichtvaerdigheyt af en tot de vreese Gods aen manen. XII. Hy sal by alle goede gelegentheyd haer tot de vreese Gods vermanen, ende daer toe houden datse niet en vloecken, noch lichtvaerdiglijck en sweeren, den Heyligen ende grooten Name Godes ydelijck in den mond nemen, ofte eenige andre sondige dertelheyd en plegen, dat sy allesins en t'aller tyd (soo in de Schoole als binnen en buytens Huys) eerbiedigh sijn tegen alle menschen, bysonder tegen alle soodanige die Godt de Heere tot eenige aensienlijcke ampten in de Politie ofte Kercke gestelt heeft, Overigheden, Predikanten, Ouderlingen, Diaconen, Diaconessen, ende andere die Vaders ende Moeders over haer gestelt zijn, ende in het Huys eenige bedieninge ofte gesach over haer ontfangen hebben: hy sal ook verhinderen dat sy onder malkanderen niet en twisten, veel min slaen en smijten, haer vermanende in onderlinge liefde met den anderen te leven, ende alles wat eerlijk is te betrachten.

XIII. So wanneer de kinderen hier tegens doen, sal hy de selve daer over vermanen, bestraffen, ende als sy daer na niet en luysteren, naer behooren ende naer eysch van saken straffen; en als dat niet en helpt ofte de overtredinge te swaer is, de sake aen de bedienende Broederen van het Huys brengen, op dat sy door vrese ofte swaerder kastijdinge gebetert en te rechte mogen gebracht werden. *Straffe der kinderen die ongehoorsaem sijn.*

XIV. Men sal twee mael des jaers een ondersoeckinge doen over den voortgang der kinderen, so in 't lesen, schrijven, als in het stuk van de Religie, ten overstaen van de Gedeputeerde uyt den Kerken-raet ende Diaconie: tot dien eynde eenige prijsen uyt deelen, 't welcke sal geschieden tegens ontrent half Februarii, en tegens de Jaer-marckt. *2 mael des jaers ondersoek der kinderen te doen.*

XV. Het verkiesen van de School-Meesters sal geschieden door de Broederen Diaconen, met voorgaende communicatie en goet vinden van den Kercken-raet. *Diaconen met goet vinden van Kerken raet kiesen School meesters.*

Wat nu de Godtsdienstige oeffeningen belanght, daer toe soo de School-meesters als de Binne-Vader van 't Huys, de Kinderen oock buyten de Schoole in de gemeene huyshoudinge sullen houden.

Daer in sal alle dagen desen voet gevolght worden.

I. Dat soo haest de kinderen, op hare gesette tijt, des morgens sullen opstaen, oude en jonge met gebogen knien (voor hare bedsteden) haer Morgen Gebedt tot Godt sullen spreecken, 't welcke door een der outste ofte bequaemste onder haer overluyt, en met behoorlyke aendacht sal geschieden, gelijk als ook de jonghste het Vader-onse sullen spreeken: ende op dat yder een hier toe eenigsins geoeffent soude werden, soo sal het dienstig sijn dat in desen (soo veel mogelijk is) eenige beurten onderhouden werden. *Gods dienstige oeffeninge der kinderen in 't opstaen.*

II. Als de kinderen des morgens uyt hare slaep-kamer komen, soo sullen de selve, eer sy naer Schoole ofte naer haer Werck gaen, in de Sale by malkanderen komen, en sal al daer de Binne-vader van het Huys voor de Meysjes, en de School-Meesters voor de Knechtjes, uyt de Psalmen Davids, Propheten, ofte de Sentbrieven Pauli, een Capittel lesen, ende een Huys-gebedt (daer toe in 't besonder in te stellen) slaende op die gelegentheyt van de arme Weesen, en de gantse Huys-houdinge doen. *In de Sale eer men na School ofte werk gaet.*

III. Sal ook goede sorge gedragen worden, dat het Gebedt so voor als naer de middagse maeltijd, door een van de outste kinderen, alle opstaende, overluyt ende met alle zeedigheyt, *Na de middag maeltijd.*

digheyt, in tegenwoordigheyt van de School-Meester ofte Binne-vader gedaen worden, en dat ondertusschen de kinderen aen de taeffel sittende, gedurende de maeltijd in een zeedige stemmigheyt gehouden worden, datter geen uyterlik geraes ofte geklap, veel min eenige onnutte propoosten gehoort en werden: ende met dat de maeltijd ge-eyndicht is, sal overluyt een Capittel gelesen, ende daer op dan de dancksegginge met het ordinari gebed naer den eten geschieden.

Des avonts. IV. Des avonds sal de selve ordre so voor als na de maeltijd gehouden worden, met dit onderscheyt alleen, dat men naer het sluyten van de maeltijd, met de ordinari dancksegginge tot Godt, met eenen in de selve Sale uyt de Historische boeken des ouden ende nieuwen Testaments, een Capittel sal lesen, daer op dan de School-meester ofte Binne-vader van het Huys, dien dach met een gemeen Huys-gebed sal sluyten, gelijk die in de morgen-stont is aengevangen.

Na Bedt gaende moeten voor haer Bedtstede bidden. V. De kinderen des avonds in haer Slaep-kamer komende, 't zy jonck ofte oude, sullen daer toe gehouden worden, dat sy voor haer bedsteden op hare knien nedervallende, gesamentlik haer Avont-gebed tot God sullen spreecken, op de selve maniere als haer in den morgenstont hier voren is voor geschreven.

Godtsdienstige oeffeninge van de huys-suppoosten. VI. Ende alsoo de Suppoosten van het Huys, by het Huys-gebed (dat 's morgens ende 's avonds met de kinderen door de School-Meester ende Binne-vader in de Sale sal gedaen worden,) niet al en konnen tegenwoordig zyn, soo sullen de selfde Hoofden van het Huys, alle de Suppoosten, 's morgens en 's avonds by malkanderen roepen, ende den dag met een bysonder gebed (slaende op den dienst van het Huys) beginnen ende eyndigen.

Ende bysonder op den dag des Heeren, sal daer op gelet moeten worden.

Oeffeninge op den dagh des Heeren. I. Dat de kinderen des morgens tydelijk op staen, en op de gewoonlijke wyse voor hare bed-steden op haer knien Godt gebeden hebbende, in de Sale te samen komen, alwaer het ordinari Huys-gebed, naer de tegenwoordige gelegentheyt van den Sabbathdag des Heeren, door de School-meester ende Huys-vader, elk by de hare sal gedaen worden, en ook een Capittel uyt de Heylige Schrifture gelesen zyn, die daer op de Kinderen sullen vermanen om in de Predikatie aendachtelijk toe te luysteren, en alle de deelen van de publique Godsdienst, eerbiediglijk waer te nemen, en tot voordeel van hare Ziele te betrachten.

Kinderen met de Suppoosten gaan om 8 uuren na de Kerk. II. Dat de kinderen des morgens ten acht uuren na de Kerke sullen werden uyt geleyt, en dat twee en twee naer malkanderen, soo dat sy onderwege en op de straten, door de Suppoosten van het Huys en bysonder de Knechtjens door de School-meester en de Meysjens door de Binne-vader van het Huys, in alle zeedigheyt ende burgerlijke beleeftheyt gehouden werden, ende insonderheyt sonder eenig gedruys ofte getier het Huys des Heeren in komen, en onder de Godts-dienst sonder eenige prateryen met malkanderen naerstig toe te luysteren.

III. Uyt de Predikatie t'huys komende, sal den Schoolmeester ofte Binne-vader van het Huys, de Kinderen, soo naer de voor als naermiddags Predikatie onder soeken, over wat Text datter is gepredikt, wat Psalm datter is gesongen, en wat yder een daer uyt de Predikatie onthouden heeft. *Werden ondersocht uit de Predicatie komende.*

IV. De middags-maeltijd met den Gebede aengevangen zijnde, sal men ook met dancksegginge eyndigen, dog niet voor ende al eer datter een Capittel uyt de Heylige Schrifture sal gelesen zyn. *Hoe de middagh maeltijdt te eyndigen.*

V. Des naer middags sullen sy ten een uure, in gelijcker voegen als in den morgen, tot de publique Gods-diensten naer de Kerke worden uyt geleyt, om de Cathechismus Predikatie te hooren, ende tot de selve zeedigheyt ende Gods-dienstigheyt gehouden werden. *Gaan ten een uur weder na de Kerck.*

VI. Het Avond-mael met Gebed en Danksegginge besslooten zijnde, sal men eenige Capittelen uyt de Heylige Schrifture lesen, ende ook eenen Psalm singen, ende dien dag des Heeren met een Huys-gebed (op de selve gelegentheyt slaende) besluyten. *Wat na het Avontmael te doen staet.*

VII. Sal by provisie de Catechisatie van de Kinderen geschieden door twee Predikanten, waer van eene de Knechjes en de andere de Meysjes sal Catechiseeren, elk een maent op Maendag naer de middag, Somers ten vyf uuren, ende 's Winters ten vier uuren. *Catechisatie in het Huis geschiet door 2 Predicanten.*

Ordre voor de Wees-kinderen, om haer daer naer te comporteeren.

I. Alle de Wees-kinderen, 't zy Jongens of Meysjens, sullen gehouden sijn, en geboden worden, te betoonen het respect dat zy aan alle soorte van eerlijke lieden schuldig sijn, en voornemelijk aan alle die geene die in 't Politijk en in Kerkelijke dienst sijn, haar groetende en haar eer bewysende, in alle behoorlijke manieren, 't zy in 't gemeen, ofte in 't particulier, in alle voor vallende gelegenheden. *Wees-kinderen moeten respect dragen aen alle voorname persoonen.*

II. Des Somers sullen de Jongens op Ambachten gaende, en de groote Meysjes over twaelf Jaren out, 's morgens op staen ten vyf uren, en op het geluyt van de Klok sullen zy moeten in de Sael komen, om volgens d'order op de Godtsdienstige oeffeninge gestelt, het Morgen gebed by te woonen, en 't lesen van een Capittel; zulks gedaen sijnde, en de binne-Vader en en binne-Moeder gegroet hebbende, sullen zy aan haar werck gaan, de Jongens op haer Ambachten, en de Meysjens ander half uur op 't School, te leeren lesen en schryven, en daer na op het Nayen of ander Werk. *Wanneer haer Ambachten moeten beginnen.*

III. De kleyne Kinderen sullen op staan ter uuren als men haar sal seggen, en op het geluyt van de klokke in de Sale zijn, om daar te seggen ofte hooren seggen 't Gebedt des Heeren, 't Geloove en de tien Geboden, en dan ter Schoole gaan. *Kleyne kinderen wanneer die op staan.*

IV. Alle de Kinderen sullen haer kleederen getekent hebben volgens 't getal haerder bedsteeden, ende haar kleederen sullen bewaart werden, (afgeslooten zijnde) door de binne-Vader en binne-Moeder, die se haar sal geven ter bequamer tijd. *Kinderen hebben alle haer kleederen geteekent.*

V. De kleederen en het Lywaat van het Huys sullen onderhouden worden, 't benayen aangaande, door de Meysjens van het Huys zelfs. *Meysjens is 't nayen van de kleederen bevolen.*

VI Sy

Haer tijd van te werken.

VI. Sy sullen na haar werk gaan precys des middaags ten twaelf uuren, en wederom komen 's avonts ten seven uuren des Winters, ende des Somers ten acht uuren, en later komende, (door haar schult) en naer dat de tafel afgenomen is, soo sullen zy van haar eeten versteken zijn, en doende het meermaels, sullen na discretie swaarder gestraft werden.

Hare ordre in 't sitten aen de Tafel.

VII. De Kinderen in 't sitten aen de tafel, sullen aansitten volgens de tijd datse in 't huys geweest zijn, of volgens haar comportement, naer discretie van de binne-Vader en binne-Moeder.

Gebeden hoe te doen.

VIII. De Gebeden voor en na den eeten, sullen eerbiedelijk (en sonder te missen) gedaan werden.

Niemant in de keuken &c. sonder verlof te komen.

IX. Niemant vermach in de Keucken of Kelder te komen, noch in de Schapraey, sonder nootsaakkelijkheyt, en verlof van de binne-Vader en binne-Moeder.

Vloeken, lasteren &c. ten hoogsten strafbaer.

X. Sy sullen haar wachten van te krakeelen, verwytingen, dreygementen van slaan, vuyle woorden, lichtvaerdig sweeren, vloeken, lasteren, en oneerlijke boeken, &c. Wie van de Jongens hier aan schuldig sal sijn, sal gestraft worden naer het goet-vinden van de Gecommitteerde Broederen, ende de Meysjens naer goet vinden van de Gecommitteerde Diaconessen.

Meyskens en Iongens mogen niet by een komen.

XI. De Jongens noch Meysjens sullen niet converseeren noch komen op de plaetse daar de Jongens logeeren, noch de Jongens daar de Meysjens logeren: sy en sullen niet vermogen te samen te discoureren, noch eenige familiariteyt houden, ook niet als tot jaaren gekomen zijn, om ten houwelijk te verlooven, soo lange sy nog in 't Huys sijn.

Mogen niet 's nachts uyt blyven.

XII. Niemand sal vermogen des nachts uyt het Huys te blyven, noch yemand syn Vrienden besoeken, noch uyt het Huys gaan, sonder consent van de binne-Vader of binne-Moeder.

Elders buyten reysen sonder consent.

XIII. Geene van de Jongens sullen buyten de Stad reysen, sonder consent van de Gecommitteerde Broederen; ook geene van de Meysjes, als met consent van de Gecommitteerde Diaconesse; mits daar van t'elckens aantekening werde gehouden.

Mogen haer overwinst wel ten besten besteden.

XIV. Soo door haar Ambachten yemant wat meerder als sijn loon mochte overwinnen door neerstigheyt, sulks sal hy niet vermogen te versnoepen ofte verspillen, maer sal het wel mogen besteeden met kennisse van de Binne-vader en Binne-moeder.

Wanneer, en door wien in dese ordre veranderinge mag geschieden.

XV. Indien de experientie mochte leeren dat ten beste van dit Huys in dit Reglement eenige veranderinge, vermeerderinge, of verminderinge vereyscht mochte worden; sal 't selve by de Heeren van de Gerechte, op de voorslagh, ende met communicatie van de eerwaardige Kerken-raet, ende Diaconen geschieden.

Diaconen bedienen het Huys.

XVI. Volgens den inhout van het Reglement, aldus gestelt, sal de bedieninge van 't Huys blyven by de Broederen Diaconen.

Verdeeling van de Wees-kinderen om te logeeren.

Kinderen onder 4 jaren werden buytens huys besteet.

Die onder vier jaren out sijn, sal men buyten het Wees-huys besteeen, doch naer gelegentheyt ende bequaemheyt der Kinderen, tot dispositie van de Diaconie.

De Meysjens sal men verdeelen, in twee deelen.

Verdeelinge der Meysjens.

1 By een voegende die van 4 tot 12 jaren.
2 By een voegende die van 12 jaren en daer boven
} omme aan de tafel te sitten.

De Knechjens sal men mede verdeelen in twee deelen, soo om aen tafel te sitten als om te slapen.

Der knechjens.

1 By een voegende die School gaande.
2 By een voegende die op Ambachten gaen.

Verdeeling van de Kinderen om School te gaen.

Der Schoolkinderen.

De Meysjens sullen verdeelt werden in drie deelen:

1 Om Speldewercken of Breyen
2 Om Linne-nayen
3 Om Wolle-nayen
} te leeren.

Ende sal men de Kinderen naer gelegentheyt ende genegentheyt, uyt de eene in d'andre School brengen, na discretie van de Gecommitteerde Diaconen en Diaconessen.

De Meysjens sullen om te leeren lesen ende schrijven op het School komen als volgt.

Tijd van School gaen.

De groote Meysjens 's morgens 's Somers ten half sessen tot seven uuren, des Winters ten half sevenen tot acht uuren

De kleyne Meysjens 's morgens des Somers ten half achten, 's Winters ten half negenen.

De Knechtjens die op geen ambacht gaen, sullen op Schoole komen:

Des Somers { 's morgens / des na middags
Des Winters { 's morgens / des na middags
} tot discretie van de Ghecommitteerde Broeders.

Om slapen te gaen sal men by een voegen.

Wien t' samen slapen

1 Die van 4 tot 8 jaren.
2 By een voegende die van 8 tot 15 jaren.

3 De kleynste Jongens mede by de outste Meysjens naer discretie van de Broederen en de Diaconessen.

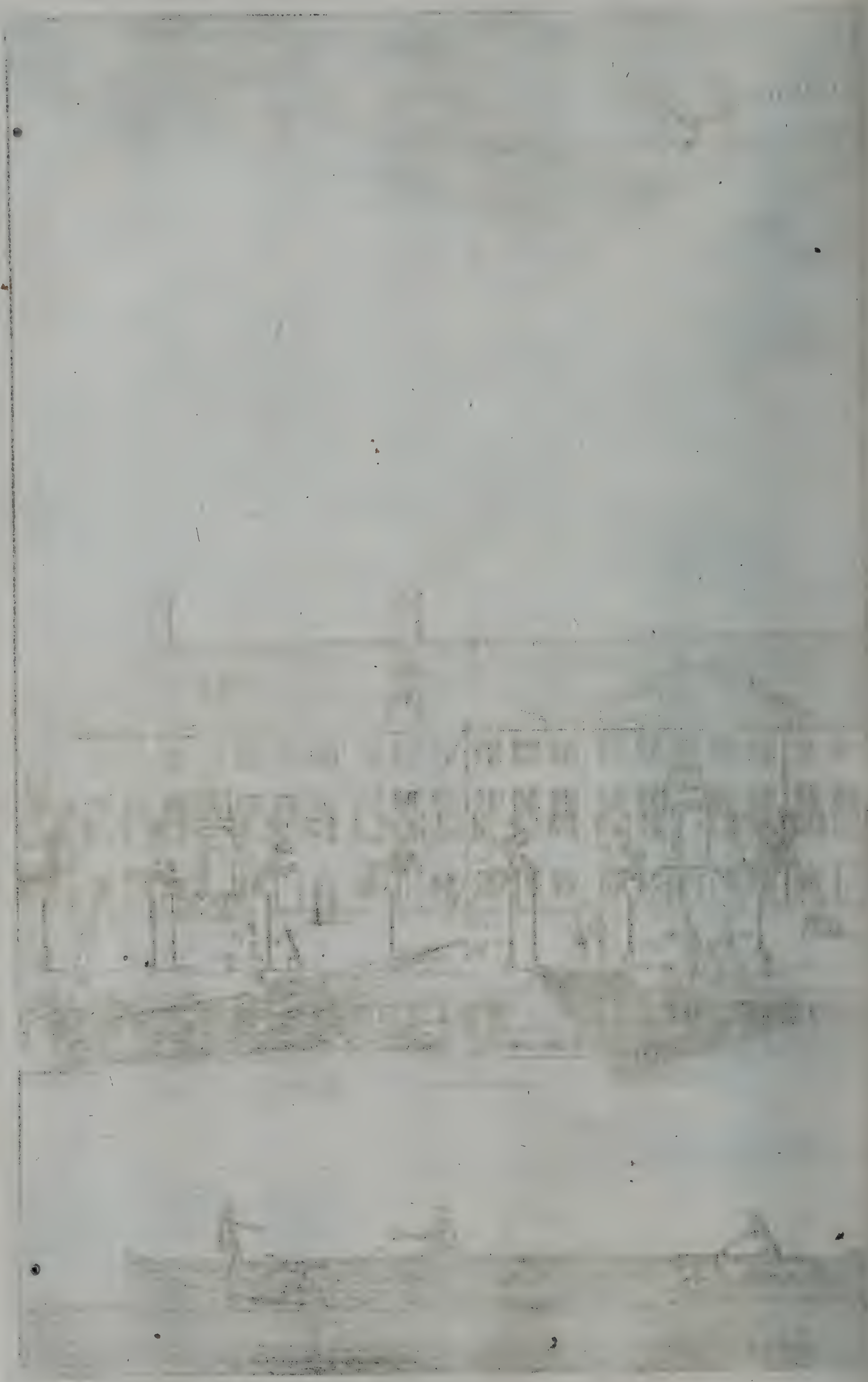
De Diaconie sijn Erfgenaam van 't gene dat die by haar gealimenteert worden, komende te sterven, na laten, gelyk op Folio 525. in de generaale beschryvinge van de Godshuysen in 't geheel te sien is.

DIAKENE

DE VROUWEN HUYS

DIACONIE
OUDE VROUWEN-HUYS.

't Diaconie Oude Vrouwen-Huys.

DE Diaconen al eenige tyd in overleg geweest zijnde om een Oude Vrouwen-Huys, voor de Ledematen Jesu Chisti, die by haaar gealimenteert worden, te stichten, ter oorsaak dat dese oude Luyden door en door de Stad in Kelders, Slopjes en Kotjes woonden, en na behooren geen gemaak noch geraak konden aen gedaen worden, na de swaare last die de Diaconie daar van hadden: ook dat ieder oude Vrouw haar in 't jaar hondert guldens quam te kosten, en in een Huys zijnde, haar de zelve niet boven de seventigh guldens in 't jaar zoude komen te bedragen, het welk dan tot merkelijke menagie soude komen te strekken; hebben dan eyndelyk geresolveert met het overlyden van Wyle de Heer *Barent Hellemans*, die dese Diaconie by Testament tot zijn Erfgenaam verklaart heeft, waar door deselve een groot Capitaal bequamen, om daar mede zoodanig een oude Vrouwen-Huys, als uyt de nevenstaande Figuur te sien is, te bouwen.

Door de Ervenisse van Barent Hellemans gesticht.

Dese Resolutie de Eerwaarde Kerken-Raad voorgehouden hebbende, en het werk aldaar gearresteert zijnde, is het aan haar Ed: Gr: Achtbaare de Heeren Burgermeesteren, die het seer wel gevallig was, voor gedragen, die dan op den eersten Mey 1681 het geheele Erf op den binnen Amstel, tusschen de Heeren en Keysers-Graft, tot achter aen de huysen van de Weesper-straat toe, aan den Armen vereerde; soo wiert op den 15 July desselvigen jaars geresolveert met den opbouw van 't gemelde Huys voort te gaan, en 't selve op Kelders te stellen. Men verkoor dan uyt de vergadering tot Boumeesters en Opsienders de Broeders

De Gront en 't Erf door de Heeren Burgermeesteren daar toe vereert.

B. POT,
CORNELIS DERVAL,
JACOMO VISVLIET,
GOSWYNUS KOCK,
en
HUYBERTUS KRIECK,

Die met het graven soo verre avanceerden, dat op den 18 October 1681. den eersten steen door *Jan Ghesel* geleyd wierd; daar op de sinrijke Poëet *Dirck Schelte* dit Vaars maakte.

De eerste steen geleyt.

Indien men ramp op ramp de sulke toe mach seggen,
Die d'eerste steen van twist in Staet of Kerke leggen,
Soo blyv' veel eeuwen langh van GHESELS naam bemind,
Die van een heilsaam werk het Fondament begind.

Groote en breete van 't Huys.

Dit Huys is breed aan de Binnen-Amstel 360 voeten, en diep 230 voeten betimmert. Voor aan den Amstel zijn 6 Kamers, als de Diaconie Regenten-Kamer, aen de Linker na de Heere-graft, als men de deur in komt; alwaar men voor de Schoorsteen van die Kamer, dese Vaarsen leest.

Heb dank Godvruchtigen, door wien dit Huys hier staat;
Voor 't ruym geschonken Erv; d' Hoog Achtb're Magistraat.
Voor Gelt veel Geveren, en HELLEMAN die door 't sterven
De Kas geen kleyne stut, ter rechter tijd deed erven;
De Broed'ren voor hun zorg voor tijd verzuym en Vlyt,
Elk wacht van zijn Talent de Renten 't zijner tijd.

D. Schelte.

BARENT HELLEMAN,

Overleden den 12 October Anno 1680.

Het Wapen van HELLEMANS, *dat men in 't midden van de bovenstaande Letters siet, is een Helm, 't welk boven een Spies en Swaart kruyslings over malkanderen geplaatst is, met Kinderjes ter zyde, die een Helm boven 't Wapen optillen.*

Ter Rechterhand een Kamer daar in verscheyde saken bewaart worden, en een Voor Kamer; dan volgt de Eet-zaal, lang 123, en breet 30 voeten; daar naast de Keuken, en op de zijde van de Keysersgraft de Regentinnen of Buyten moeders Kamer. Beneden siet men 4 Galderyen, in ider Galderye 9 Huysjes of Wooningen, en in ider 4 oude Vrouwen: In 't midden van de groote Eet-Saal leest men op het Diaconien Oude-Vrouwen Huys, gesticht in het jaar onser verlossinge, XVIC LXXXII.

Dat Amstels Weeshuys queekt met zorg de teere Jeugd?
Hier Sticht mildadigheyd, die Christelijke deugd,
Met Geld van HELLEMAN, en anderen bewoogen
Tot d'Oude en arme Vrouw, uyt liefde en mededoogen;
Dees ruyme woonplaats door Diakens vlyd en trouw,
De Burger Vader schonk, den grond tot dit Gebouw;
Wie dus in Amsterdam bouwt SION Kerk en muuren,
Dies naam zal Hout en Steen, zijn lof de tyd verduuren.

L. Bake
Wulverhorst 1687.

Aan de achter-gevel is de Sieke-kamer, lang 123, en breet 21 voeten, en aan ider zijde 5 Wooningen; boven, aan den Amstel, zijn 4 Kamers; ook 4 Galderyen, met even soo veel Huysjes of Wooningen als beneden, en mede by soo veel oude Vrouwen bewoont. De Tuyn achter dit Huys is, en met aalle hare Moeskruyden, ten oorbaar van dit Huys, lang 352 voeten. Binnen in dit Huys siet-men twee groote Tuynen, daar de Galderyen haar uytsigt op hebben, en in het midden een groot vierkant bleekvelt.

Is 1681 Volbouwt.

Dit Oude Vrouwen-huys was so haast niet volbouwd, of dit Reglement, by de Broederen Diaconen ontworpen, wierd door de Eerwaarde Kerkenraad geapprobeert, en door de Ed: Groot Achtbare Heeren Burgermeesteren, op den 14 Februarii 1681, vastgestelt.

Ordonnantie van 't Huys.

Ordonnantie, of Reglement voor 't Oude Vrouwenhuys van de Diaconie der Gereformeerde Nederduytsche Gemeente J: Christi binnen Amsterdam, op den 14 Febr. 1681. door de gecommitteerde Broederen des E. Kerckenraads en der Diaconie overgelevert, en geapprobeert door d'Ed: Groot-achtbare Heeren Burgermeesteren.

Door wie dat het geregeert word.

I. DIt Huys sal door Diaconen met de Diaconessen trouwelijk werden bedient, en wel door acht Broederen, twee vaste, en ses daer by succescivelijk te committeeren, die tweemael ter week aldaer compareren sullen, gelijk in 't Diaconie Weeshuys geschiet; welke acht soo veel, en geen meerder macht sal werden gedefereert als haer gedefereert is in 't Diaconie Weeshuys; alle het welke wy hier soo verre 't op desen Huyse kan gepast worden, en by de volgende articulen niet verandert is, voor geinsereert houden, edoch met dien verstande dat men in considerable saecken met den Kerckenraedt communicatie sal houden.

II. Het aenneemen van Binne-vader, Binne-moeder, en andere Suppoosten hier onder niet gementioneert, sal staen aen alle de achtendertig Diaconen; doch de acht Broederen en vier Susteren in desen Huyse gecommitteert, sullen met approbatie van alle de achtendertig Diaconen aennemen de Siekebewaerster; en de twaelf Diaconessen op approbatie als voren de Linne-bewaerster, de Wāster, en de Dienstmaegden; doch alle de Suppoosten sullen by de gecommitteerde Broederen werden betaelt. *Mede door een Binne-vader en Moeder.*

III. In desen Huyse sal niemant ingenoomen werden, als Weduwen, geen Kinderen tot last hebbende, of bejaerde Dochters, die met een ordinary bediening niet bestaen konnen, beyde boven de vijftig jaren, en Lidtmaten van dese Kercke zijnde, die ten minsten vijftien jaren te vooren binnen de mueren deser Stede continueel gewoont hebben, en aldaer tien jaren Ledematen geweest zijn. *Wat voor Oude Vrouwen daar in mogen woonen.*

IV. Diaconen sullen alle de Persoonen in desen Huyse ingenomen, van soodanige spijs, drank, en kledinge versorgen, als haer na gelegentheyt en staet van de Diaconie sal oorbaer dunken; waer mede dan ook deselve Persoonen haer sonder eenige murmureeringe sullen moeten te vreden houden. *Worden van Voedsel en Kleederen voorsien.*

V. Alle de ingenoomen Persoonen sullen moeten eenderley Klederen dragen, doch die haer van andere gemeene en eerlijke ingesetenen niet onderscheyden; dese sullen op sekere en vaste tijden daer toe te statueren vernieuwt werden.

VI. Alle de Goederen van de ingenoomen Persoonen, die sy voor de inneeminge besitten, of haer daer naer uyt eenige hoofden opkomen, sullen terstont ten behoeve van de Diaconie vervallen, ten ware de selfde Persoonen wilden uyt het Huys uytgaen, en 't geen sy aen de Diaconie ten achteren zijn, restitueren. *Haar goederen, alsse komen te sterven, blijven aan 't Huys.*

VII. De ingenoomen Persoonen sullen sich met 't Huysje, en de Huysgenooten haer aengewesen, moeten contenteeren, en 't selve reyn en puntig onderhouden, en yeder sijn eygen bedt maken; doch een van beyde te swak zijnde of siekelijk, sal de sterkste de swakste, soo veel hantreyking, en hulp moeten toebrengen als Diaconen, en Diaconessen na gelegentheyt van saken sullen goetvinden. *Moeten met haar Wooning te vreden zijn.*

VIII. De

Haar Hantwerk is tot profijte van 't Huys.

VIII. De ingenoomen Persoonen sullen de taek van 't Hantwerk, die haer niet te swaer sal werden opgeleyt, alle weken promt moeten afdoen, ten ware door onvermijdelijke toevallen, of gepermitteerde oorsake waren belet geweest: het profijt en de winst sal komen ten voordeele van de Diaconie; doch de winst van 't geen sy overwerken sal tot haer eygen dispositie staen, mits dat sy 't eerlijk employeren.

't selve werk gedaan hebbende, mogen uytgaan.

IX. De ingenomen Persoonen sullen alle dagen mogen uytgaen, mits dat zy noch haer opgeleyde taek, of siecke, of swacke Huysgenooten versuymen, ten sy sulks hun door Diaconen, en Diaconessen, of haer Binne-Vader soo nu en dan om sekere oorsaek verboden werd, doch sullen des middags, en savonts op haer Maeltyt moeten passen, ten waere sy speciael consent om langer uyt te blyven verkregen hadden.

Moeten haar aan de Tafel zedig houden.

X. Alle sullen sich met de plaets aen de Taefels haer toegevoegt moeten vergenoegen, en in 't Gebedt, en Danksegging aendachtig zyn, gene, als eerlycke propoosten voeren, malkander vriendelyk bejegenen, in de schootel niet over tasten, de Spijs en Drank niet onmaenierlijk, maer met alle zedigheyt, en dankbaerheyt gebruycken; en sullen door yemant die daer toe bequaem is eenige Capittelen uyt de Heylige Schrift gelesen werden.

Mogen geen sterke drank gebruyken.

XI. Niemandt van haer sal eenige stercke Drank, van swaer Bier, of Brandewijn in sijn Huysjes mogen hebben, of buytens Huys gaen drincken, maer met 't ordinary Bier van 't Huys sich laten contenteeren.

Moeten des morgens en 's avonds in 't Gebed komen.

XII. Alle sullense des morgens ten 8 uuren, en des avonts ook ten 8 uuren tot 't publijk Gebedt moeten komen, ten ware yemant om sijn swak of krankheyt ge-excuseert wierd.

Moeten haar Vuur wel bewaren.

XIII. Niemandt sal tot eenige tijden Doove-koolen in haer Huysjes mogen hebben, noch des avonts na 9 uuren eenig licht of Vuur in haer Stoven, sullende de Binne-Vader met Klock-slag van 9 uuren, ten dien eynde de visite doen, door 't geheele Huys.

Wanneer 't Huys 's avonds gesloten word.

XIV. De Poort van dit Huys sal des avonts 's Winters ten 8 uuren, en des Somers ten 9 uuren gesloten werden, sonder dat ymant daer na sal ingelaten werden

Moeten haar over al wel dragen.

XV. Alle de ingenomen Persoonen sullen haer in, en buyten desen Huyse eerlijk, minnelijk, en vreedsaem moeten dragen ontrent allen, en gehoorsaementlijck ontrent Diaconen, Diaconessen, of wel haer plaets in haer absentie representerende, welke ordre, vermaninge, en bevelen sy haer sullen moeten onderwerpen.

Straffe tegens de overtreders van de Ordonnantie.

XVI. Soo yemant van de ingenomen Persoonen eenige van de alreede ingestelde, of noch in te stellen Articulen deser Ordonnantie, of van andere die noch mochte gemaekt werden, quam te overtreden, sullen Diaconen en Diaconessen naer eysch der begane misdaden de selve straffen, of met minnelijke, of met scherpe woorden, en dese niet helpende, met haer aen een besonder Taefel geringer Spijs te tracteeren, of met 6 Weeken buyten 't Huys te setten, of eyndelyk de Benefitie van 't selve Huys voor altoos te ontrecken.

De eerste Vergadering in dit Huys gehouden.

Hier op volgde de eerste vergaderinge, op den 22 February 1681. 's voormiddags ten negen uuren, gehouden door de Broederen,

ABRAHAM van OLDENHOVEN,
ABRAHAM BEUCKELAER,

Als vaste Broeders in bedieninge van dit Huys.

HARMEN POT,
THOMAS van BONTWYK,
CORNELIS DERVAL,
MICHIEL LUBEECK,
LODEWYK MIERINCK,
en
GABRIEL VERBEEK.

Nevens 4 Susters Diaconessen.

De eerste Vrouwen daar in genomen.

Op deselve dag van de eerste vergaderinge wierden 100 oude Vrouwen, en vervolgens op andere tijden tot het getal van 172 daar in genomen, en de Resolutie was genomen om 400 oude Vrouwen daar in te logeeren.

Wanneer ingeweyt, en door wie.

Dit Diaconie oude Vrouwen-huys is na 't aloude loffelijk gebruyk, en onder een groote toeloop van menschen, op den 17 November 1683. door D°. *Jacobus Vaseur*, nevens *Evert van Ruytenbeek*, desselfs Ouderling, als daar toe van de Eerwaarde Kerkenraad gecommitteert, ingezegent, beginnende met het Gebed, en na dat vijf quartier uurs geredeneert hadde, eyndigde met een Danksegginge.

De Regeeringe van dit Huys bestaat in 8 Diaconen en 4 Diaconessen, en in Binne-vader, Binne-moeder, Sieke- en Linne-bewaarsters.

Hoe de oude Vrouwen gekleet gaan.

Wat vorder die geene die in 't Huys ingenomen worden haer Kleederen belangt, zijn des Sondags gekleet met een swarte Luyks Saye Jak en Schort, en in de week een Sergie Iak en een Werpe Schort. Wat de Wooninge, Spijse, haar Handwerk van Spinnen, Nayen, Zywinden, &c. belangt, is alles te sien in het bovengestelde Reglement.

Ider gaat des Sondags ter Kerken en ten Avondmaal waar dat het hun belieft.

Moeten Woensdag 's morgens op de Groote Zaal Gods Woord hooren lesen.

Alle Woensdagen, des morgens ten half negen uuren, moeten alle de oude Vrouwen op de Groote Zaal vergaderen, daar door de Binne-vader uyt Godts Woord word voorgeleesen en Psalmen gesongen, en vervolgens een Sieke-trooster, die een Godtsdienstige Oeffening

 doet,

doet, na de Resolutie van de Eerwaarde Kerkenraad, en vorder de Sieken vertroost en versterkt op de Sieken-kamer. Alle die siek worden in dit Huys worden op de Sieken-kamer gebragt, alwaarse van alles versorgt worden, als van een Sieken-trooster, Doctor en Chirurgyn; wanneer den Doctor komt visiteeren word'er een Klokje geluyd, om dat, wie wat schort, haar na de Sieken-kamer konnen voegen, om daar geholpen te worden.

Dit Huys heeft een Sieken-trooster, Doctor en Chirurgijn.

Alle Vrydagen moet de Binne-vader de namen, 't getal, en met wat siekte yeder besogt is, op nemen, des Saturdags daar van een notitie aan de Diaconen overgeven; die door ouderdom kreupel of onmachtig zijn om haar selfs te helpen, word by een jonger, die gesont en sterker is, om de onvermogende te helpen, gehuysvest. Die komen te sterven werden in een Rouw-sleede, verselt door de Binne-vaderen en andere Suppoosten, ter aarde bestelt.

't Getal der Sieken word alle weken opgegeven.

Hoe dat de Dooden begraven worden.

WAALE WEES- EN OUDE VROUWEN-HUYS.

't Eerste Waale Wees-huys.

IN den jaare 1631. den 29 Mey wierd ten overstaan van de Magistraat, vermids den aanwas der Ouderloose kinderen, die strekte tot lasten en onderhout van de Waale Gemeente, by eenige treffelijke Burgers ende Ledematen, door de Walsche Kerkvergadering, bestaande uyt Predikanten, Ouderlingen en Diaconen; geresolveert een Wees-huys op te righten, ter oorsaak dat veel arme Ledematen kinderen quamen na te laten, sonder alvooren Burgers hier ter stede te zijn; soo dat haer na gelaten Weesen, noch in het groote Stads Burger Weeshuys, en als van Ledematen voortgekomen, in het Aalmoessenier Weeshuys konden geplaetst worden.

Wat Kinderen daar in mogen komen.

Het Waale Wees-huys dat als doen, onder de Directie van Gecommitteerdens der voorsz. Waalse Kerk-vergadering als Regenten, zijnde *Jean Hochepied* en *Abel de Heripon*, Ouderlingen, *Jan Bagelaer* en *Esaias Casteleyn*, Diaconen opgerecht wiert, heeft gestaan aan de Zuydzyde van de Laurierstraat, hebbende in een Hartsteene Poort, op de Noordzyde van de Lauwerier-Graft, in 't Voorhooft een Duyf met eenige Wees-kinderen, hare dagelijkse Oeffeninge doende.

In de straat hadde het drie Gevels, boven den ingang stond te lesen,

La Maison des Pauvres.
Orphelins de l'Eglise Walonne.

dat is,

Het Huys der arme Weeskinderen van de Wale Kerk.

Dit Wees-huys door het groot getal der Ouderloose kinderen veel te kleen wordende, is by de boven gemelde Kerkvergaderinge geoordeelt best te wesen, het Oude Weeshuys tot Burger wooninge te verkoopen, en voor de penningen daer van komende, een veel grooter te bouwen; doch alles met voorkennisse van de Edele Achtbaare Heeren Burgermeesteren en 36 Raden deser stede.

Om zoo een Godvruchtig werk niet te stuyten, liet het de Regeeringe sich seer wel gevallen, en vereerde daar toe zoo veel gronds op de Veyssels-Graft, tusschen de Prince-graft en de eerste Weterings dwarsstraat, in het soo genaamde Noortse-Bosch, daar op dit tegenwoordig Waale en Oude-Vrouwen Huys, als dese af beeldinge af beelt, te sien is.

Het Nieuwe en tegenwoordige Waale Wees-huys.

Den

Eerste Steen geleyt.

Den aanvang van dit Huys heeft zijn begin genomen, als d'eerste Steenen daar aan op den 29 October 1669. door *Paul Godin* de Soon, en *Sara van Ray*, geleyt wierden, gelijk in het volgende gedenk schrift voor de Schoorsteen in de Regenten Kamer, te lesen is.

L' AN, MDCLXIX, LE XXIX D'OCTOBRE LES DEUX PIERRES, DE CESTE MAISON, ONT ESTE MISES, L'UNE PAR *PAUL GODIN* FILS, ET L'AUTRE PAR *SARA RAET.*

Dit Huys vertoont sich als een heerlyk gebouw, dat oock van binnen, volgens deselve goede verdeelinge, tot alle gebruyck voor de Armen Wees-kinderen en oude Vrouwen, voor geen andere Gods-huysen behoeft te wyken. Door twee Poorten of Deuren treet men in 't zelve, als door die ter rechter, in dat voor de Jongens, en die ter linkerhand gesien word voor de Meysjes.

Armebos.

Daer binnen tredende leest men aan de linkerhand, boven een Arm-bos, dese woorden:

Dieu aime celui qui donne gayement.

Dat is,

God heeft den blymoedigen gever lief.

Kamer van de Regenten.

De linkerhand volgende door de weye gang, ontmoet men eerst de *Chambre des Regents*, in welke Kamer of vergaderplaets van de Regenten, siet men ver-

schey-

scheyden Regenten, seer konstig uytgeschildert, als mede een Tafereel van de namen van alle Regenten die oyt Regent sijn geweest, hangen: daer na ontmoet men *la Chambre du Pere*, en dan *la Chambre des Regents*, daar in geschildert de drie eerste Regentinnen, als *Anna Blanche*, *Sara du Plovis* en *Catharina de la Fontaine*; in gemelde Kamer siet men mede een Kaartje van de namen der Regentinnen van die geene die daar ooyt geweest zyn.

Van de Moeders.

Aan d'Oost- en West-zyde van dit Huys, d'Eet-Saal en Schoolen voor de Jongens en Meysjes, voerende de namen van *le Refectoire des Garçons & Filles*; ook een Kamer met den naem van *Couturiere & Linge*; boven deselven siet men de slaap-plaetsen van de Jongens en Meysjes, met de namen van *Dortoir des grands & des petits Garçons & Filles*; voor sijnder Kamers die de naem voeren van *Chambre des malades des Garçons & Filles* en de *la Gardienne*; als mede *la Chambre Couturiere & Drap*.

Voorts is'er een Magasijn, voerende de naem *de Chambre de Provision*, waer in 't Wolle en Linne goed bewaart word, daar van de kleeren, soo voor de Kinderen die in dit Huys als voor d'Arme luyden, die tot laste van de Diaconie sijn gemaakt, en ook aldaar door de Moeders Regentinnen, volgens gedrukte en onder geteekende briefjes door de Diaconen gedistribueert worden.

Oude Vrouwen-huys.

In dit Huys is ook een oude Vrouwen- of Weduwen-Huys, daar in 30 oude Vrouwen zyn, welk Huys in twee gange aen de West-zyde verdeeld is, in 15 wooningjes, yder met twee slaep-plaetsjes, hebbende aan het eynde van die gang een groote vierkante sieke Kamer, daarse door een sieke bewaarster besorgt worden; de gangen daer dese Kamertjes in uyt komen hebben haar uytsicht op een vermaakelyke schoone en groote Tuyn. Dese oude Vrouwen hebben ook haare besondere Eet-Saal.

Een schoone Keuken siet men in dit Huys; als mede de Provisie Kelder met het nodige tot de huyshouding voorsien. De Backerye staat aan d'Oost-zyde, over het oude Vrouwen-huys, daar voor de uytgift plaats is, daar de uytdeelinge van 't brood aan den armen, die tot laste van de Waale Diaconie zyn, alle Dingsen Vrydags 's nademiddag tusschen 2 en 4 uuren, geschiet.

Bakkerye.

Dit Huys volbout sijnde, wierden de kinderen op den 22 April 1671. daar in gebragt, als Regenten waren:

Antoni Warin. *Paul Goudin.*	Ouderlingen.
Jean du Roy en *Jeremias van Raey.*	Diaconen.

Volgens dese aantekening in de *Chambre des Regents.*

De tyd wanneer de Kinderen daar ingekomen zyn.

Le 22 Avril 1671. les Orphelins ont quité la viëille Maison du Laurierstraet, & sont allez de là au Temple ou ayant esté de nouveau Consacrez à Dieu, par Monsieur Wolsogue, ils sont Venus prendre leur demeure en cette Maison.

Dat is,

Den 22 April 1671. hebben de Weeskinderen het oude Huys in de Laurierstraat verlaaten, en zyn van daar na de Kerk gegaan, alwaar zy op nieuws door den Heer Wolzogen Gode toegewyd zynde, hunne wooning in dit Huys sijn komen nemen.

Regeeringe van dit Waale Wees-huys.

Regeering van 't Huys.

De Regenten over dit Huys, werden op Kerstyd door de Kerk Vergaderinge verkooren, yder voor de tyd van twee jaaren, deselve bestaan uyt twee Ouderlingen en twee Diaconen; van ider gaat, die sijn twee jaaren uyt gedient heeft een Ouderling en een Diaken, af, en werd dan weder een Ouderling, en een Diaken in de afgaande plaatse verkoren.

Daar zyn ook Buyte-moeders of Regentinnen, deselve werden mede by de boven gemelde Kerk Vergaderinge verkooren en aangesteld, welkers dienst drie achter een volgende jaaren duurd, daar van gaat maar een alle jaaren af, als wanneer een ander verkooren word die desselfs plaatse vult; zoo dat'er altyd, soo wel van de Regenten als Regentinnen aan blyven, die kennisse van de zaaken hebben.

In den jare 1690 wierden daar 42 Iongens en 42 Meysjes in bevonden.

't Getal der Kinderen.

De Iongens werden in haar keur gelaten tot wat Ambacht zy haar willen begeven, om namaals bequaam te mogen zijn, haar eygen kost te winnen, en tot een bequame ouderdom gekomen zijnde, om uyt het Huys te zullen gaan, bekomen van de Regenten daar toe oorlof, die

De Jongens moeten Ambachten leeren.

die dan van deselve met goede onder en boven klederen, Mantel, Linnen, van het hoofd tot de voeten, zoo voor de Sondag als voor de werkdagen, nevens een stuk Gelds voorsien worden, (behalven dat het swart kleed voor den tyd van een jaar, na 't vertrek uyt het Huys werd ingehouden, om te sien hoe zy haar in dat eerste jaar hebben gecomporteert, ter oorsaak dat wel bevonden is geworden, dat eenige daar van een misbruyk gemaakt, en haar qualyk gedragen hebben) om niet met ledige handen haar eygen onderhoud te beginnen. Gelijke uytsettinge werd mede de Meysjes gegeven, uytgesondert dat die gehouden zijn haar het eerste jaar in dienst van eerlijke Burgers te begeeven, en haar daar in eerlyk te Comporteeren en te continueeren, als wanneer aan deselve dan noch iets meer werd toegedeelt.

Aangaande de Discipline en de goede Ordre die in dit Huys gehouden word ontrent de Kinderen, is heylsaam, welk bestaat in oeffeningen van Godsdienst, namentlijk, Catichesatie, Lesen, Schryven, Vermaninge en het geven van respect aan alle persoonen, insonderheyd aan die van de Magistrature, en een ygelijk alle eer bewysinge te doen.

Belangende de spijse, die is dagelijks gereguleert 's middags als 's avonds, en word onder het eeten zoo wel in de Saal van de Iongens als Meysjes, eenige Capittelen uyt de Heylige Schrifture geleezen, ondertusschen betoonen de Iongens en Meysjes in het eeten datse goede honger hebben, 't welk de beste sause is.

Ordres & Reglemens de la Maison des Orphelins de l'Eglise Wallonne d'Amsterdam, Renouvellez & Approuvez Par le Double Consistoire Le XIX de Mars M. DC. LXXIX.

Premierement pour les REGENS.

I. *LAdite Maison sera Regie & gouvernée en l'autorité du Double Consistoire, par quatre Regens; Sçavoir deux Anciens & deux Diacres, à ce élûs par ledit Double Consistoire.*

II. *Tous les ans il sortira de charge deux Regens, un Ancien & un Diacre; Et deux autres leur succederont pareillement, élûs par le double Consistoire; & tous continueront leur service deux ans de suite.*

III. *Lesdits Regens s'assembleront ordinairement dans la Maison susdite, tous les Vendredi à quatre heures aprés midi, pour travailler à ce qui est necessaire pour le bien de la Maison; pour la pourvoir de Viande, brevage & étoffes pour les Vestemens; Comme aussi pour s'informer du comportement des Enfans & Domestiques, & remedier aux désordres qu'il y pourroit avoir ou arriver.*

IV. *Et comme depuis quelques années l'on donne du pain aux Pauvres, lequel se cuit dans la Boulangerie de la Maison; lesdits Regens auront aussi le Soin d'acheter le froment & Seigle, & autres choses necessaires pour ladite Boulangerie; & faire ensorte qu'il y ait toûjours du pain, autant que la Diaconie en aura besoin; & pareillement les Etoffes & Toiles pour les habits qui se font dans la Maison, & que les Diacres distribuent annuellement aux Pauvres.*

V. *Les Regens ne recevront aucuns Orphelins en ladite Maison, qui ne soient Enfans legitimes de Pere & Mere qui auront été Membres de nôtre Eglise, & présentez aux Regens par les Freres Diacres.*

VI. *Tous les Orphelins seront vêtus modestement, & d'une même couleur.*

Ordinantien en Reglementen van't Huys der Weeskinderen van de Waale Kerk van Amsterdam; vernieuwd en goedgekeurd door het dubbeld Consistorie gehouden op den 19 Maart 1679.

Eerstelijk voor de Regenten.

I. 't GEmelde Huys sal geregeerd en bestierd worden, onder 't gesag van 't dubbeld Consistorie, door vier Regenten, te weeten twee Ouderlingen en twee Diaconen, daar toe door 't gemelde dubbeld Consistorie verkooren.

Order en Reglementen voor de Weeskinderen.

II. Alle jaaren sullen'er twee Regenten afgaan, als een Ouderling en een Diaken, zullende van twee anderen, desgelijks door het dubbeld Consistorie verkooren, gevolgt worden; en alle sullense twee jaaren in hunnen dienst continueeren.

Verkiesinge van de Regenten.

III. De gemelde Regenten sullen gewoonlijk in 't voorsz. Huys t'samen komen, alle Vrydagen 's namiddags ten vier uuren, om 't gene tot welstand van 't Huys noodig is te besorgen, en 't selve te versien van spijs en drank, en stoffe tot kleedinge, en kennisse te neemen hoe de kinderen en huysgenooten sig dragen, en voorts de on-ordentlijkheden, die 'er souden mogen ontstaan, voor te komen.

Vergaderdag der selver.

IV. En dewyl men eenige jaaren herwaarts brood, 't welk in de Bakkery van 't Huys gebakken word aan den Armen heeft gegeven, soo sullen de gemelde Regenten ook besorgen om de Tarw en Rogge en andere noodwendige saaken voor de gemelde Bakkery te kopen, en te maaken dat'er altijd soo veel brood is als de Diaconie van nooden heeft; Desgelijks sullen sy 't koopen van Stoffen en Linnen, voor de kleederen die in 't Huys gemaakt, en jaarlijks door de Regenten aan den Armen uytgedeeld worden, besorgen.

Wat brood aan de Armen geven.

V. De Regenten sullen geen Wees-kinderen in 't gemelde Huys neemen, welke geen wettige kinderen zijn van een Vader en Moeder, die Ledemaaten van onse Kerk geweest, en aan de Regenten door de Broederen Diaconen gepresenteerd zijn.

Niet als Lidmaten Kinderen mogen daar in komen.

VI. Alle de Wees-kinderen sullen zeedig en uyt eenerhande koleur gekleed zijn.

Zy werden een der hande gekleet.

VII. Lesdits Regens pourront corriger & faire châtier les Orphelins desobeïssans selon l'exigence du fait.

VIII. Ils auront soin que le Pere de la Maison fasse bien son devoir, pour enseigner les Orphelins à lire & à écrire, & à prier Dieu.

IX. Lors que les Orphelins seront capables pour être mis à quelque Mêtier, les Regens auront soin de les colloquer chez quelque bon Maître; & suivront, autant que la raison le permettra, l'inclination des Enfans; a fin de ne leur point faire apprendre un Mêtier du tout contre leur Inclination & Volonté.

X. Les Regens conditionneront (autant que faire se pourra) en loüant les Enfans pour apprendre leur Mêtier, Que les Maîtres seront obligez de payer leur loyer les semaines entieres, bien qu'il y eût quelques jours de Fêtes ou de Jûnes; & en cas arrivant que quelques uns d'eux vinssent à s'enfuir, ou faire tort à leurs Maîtres, la Maison n'en sera pas responsable.

XI. Ils feront traiter les Orphelins malades, par les Medecins, Chirurgiens, & Apoticaires de la Diaconie & de la Maison; Mais arrivant que la maladie seroit jugée contagieuse, ils les feront transporter hors de la Maison, dans les lieux ordonnez à cet usage par le Magistrat.

XII. Ils n'apporteront aucun changement notable au Bâtiment de la Maison, sans le consentement du double Consistoire.

XIII. Les Legats qui seront donnez à la Maison, seront administrez & employez par les Regens selon la volonté des Testateurs. Ceux qu'ils auront declarez devoir être mis à Rente, seront mis, soit en achetant des Obligations sur le Païs, ou ailleurs, selon la prudence desdits Regens; Les autres Legats où cette déclaration ne se trouve point, seront employez selon la necessité de la Maison, en état de pouvoir subsister de ses Revenus, sans être obligé d'être aidé des Deniers de la Diaconie.

XIV. Lesdits Regens rendront compte tous les ans de leur administration au double Consistoire; & trouvant la Caisse en arriere, ledit Consistoire aura soin d'y pourvoir; Et si par la benediction de Dieu, la Maison se trouvoit si bien arrentée & beneficiée, jusques à avoir d'avantage qu'elle n'auroit de besoin; le Double Consistoire disposera pareillement du surplus des Revenus, au bien & au soulagement de la Diaconie, sans neantmoins diminuer le Capital de la Maison.

XV. Lors qu'il y aura quelque Argent ou deniers reposans, & que par faute d'occasion, ils ne pourroient pas être si tôt employez pour le bien de la Maison; Le Regent qui tient la Caisse les mettra dans la grande Caisse de fer, où sont les Obligations apartenant à la dite Maison; de laquelle Caisse le Regent Controlleur aura pareillement, aussi bien que le Caissier, une Clef; afin que les Deniers soient conservez de la même maniere que les Obligations.

VII. De gemelde Regenten sullen de ongehoorsaame Wees-kinderen mogen bestraffen en doen kastyden na vereysch van 't feyt. *Magt de ongehoorsame te straffen.*

VIII. Sy sullen besorgen dat de Vader van het Huys sijn plicht wel waar neemt om de Wees-kinderen te leeren Leesen en Schryven en God bidden.

IX. Wanneer de Wees-kinderen sullen bequaam sijn om op een ambacht besteld te worden, soo sullen de Regenten besorgen om haar by eenig goed meester te besteden; en sullen soo veel als de reeden 't lyden kan, sich naar de geneegendheyd der kinderen voegen; op dat men haar geen ambagt mag doen leren 't welk t'enemaal tegen haar sin en wille stryd. *Worden ambachten geleert.*

X. De Regenten sullen in 't besteeden van de Kinderen, om een ambacht te leeren, soo veel als doenlijk is bedingen, dat de Meesters sullen gehouden sijn om haar hun volle weekloon te geeven, schoon dat'er eenige Feest- of Bede-dagen mogten tusschen in komen. En ingevalle eenige van deselve souden komen weg te loopen, of hunne Meesters te verongelijken, daar voor sal 't Huys niet verantwoordelijk staan.

XI. De sieke Wees-kinderen sullen sy door de Doctoren, Chirurgyns en Apothekers van de Diaconie en 't Huys doen waarneemen; doch by aldien de siekte besmettelijk geoordeeld word, sullen zy se buyten 't Huys doen voeren, ter plaatse daar toe door de Magistraat verordineerd. *De Sieken worden besorgt.*

XII. Sy sullen geen merkelijke verandering in 't gebouw van 't Huys van maaken buyten toestemmingh van 't dubbeld Consistorie.

XIII. De Legaten die aan het Huys sullen gemaakt worden, sullen door de Regenten aangeleyd en besteed worden volgens de wille des Testateurs: de gene die verklaard hebben dat deselve op rente sullen moeten geset worden, daar mede sal men soo doen, 't sy door 't koopen van Obligatien op 't Land, of andersints, volgens 't goedvinden der gemelde Regenten. De andere Legaten, waar ontrent men sulke verklaaringen niet heeft gedaan, sullen gebruykt worden volgens de behoefte van 't Huys, in staat sijnde om te konnen bestaan uyt sijn inkomsten, sonder met de penningen der Diaconie te behoeven geholpen te worden. *De Legaten expres aan dit Wees-huys gemaakt, moet daar by blyven.*

XIV. De gemel: Regenten sullen alle jaren Rekenschap van haar bewind aan het dubbeld Consistorie moeten geeven; en bevindende dat de kasse ten achteren is, sal 't gemelde Consistorie sorg dragen, om daar in te voorsien; en indien door Gods zegen 't Huys sich soo wel met renten begiftigd sou vinden, dat'er iets overschoot, 't welk 't selve niet behoefde, soo sal het dubbeld Consistorie desgelijks van 't verschot der inkomsten beschikken ten beste en tot verlichtinge der Diaconie, sonder nochtans het Capitaal van 't Huys te verminderen. *De Regenten moeten Rekenschap aan 't Consistorie doen.*

XV. Wanneer der eenig geld of penningen sullen stil leggen, en dat men geen gelegendheyd heeft om deselve soo dra ten dienste van 't Huys te besteden, dan sal de Regent, die de kasse houd, deselve in de groote ysere kist, alwaar de Obligatien tot het gemelde Huys behoorende in bewaard worden, wegsluyten; van welke kist de Regent Controlleur soo wel een sleutel sal hebben als de Kassier; op dat alsoo het Geld op de eygenste wyse magh bewaard worden als de Obligatien. *Hoe het gelt en d'Obligatien bewaart worden.*

XVI. *Lord*

XVI. Lors qu'il y aura quelques Orphelins parvenus en âge pour pouvoir gagner leur vie, & sortir de la Maison ; & que les Regens les jugeront capables pour cela ; & qu'ils se seront bien comportez durant le tems qu'ils auront été dans la Maison ; Ils seront pourvûs d'habits honnêtes & autres menues choses necessaires, suivant la Coûtume & pratique ; & la prudence des Regens.

XVII. Si par la benediction de Dieu, quelques uns des Orphelins étant sortis de la Maison venoient à heriter de quelques notables biens, ou à en acquerir par des voyes legitimes ; Ils seront exhortez par les Regens de restituer ce qu'ils pourroient avoir coûté à ladite Maison durant le tems qu'ils y auront été ; Laissant neantmoins le tout à leur discretion & Conscience, sans aucune contrainte.

Reglemens pour les Regentes.

I. IL y aura trois Regentes élûes pareillement par le Double Consistoire, Veuves ou Femmes mariées, Membres de nôtre Eglise, honorables, pieuses, prudentes, graves, & d'âge convenable ; Lesquelles s'assembleront aussi ordinairement tous les Vendredis dans la Maison, pour vaquer à leur charge, au bien de ladite Maison.

II. Tous les ans, au tems que l'on change la moitie des Regens, l'on changera pareillement une Regente, laissant les deux autres en service ; Et en la place de celle qui sortira de charge, une autre doüée des qualitez ci-dessus mentionnées, sera élûe aussi par le Double Consistoire, & serviront trois ans de suite.

III. Les dites Regentes prendront soin du Regime de la Maison, singulierement sur les Orphelins & sur les Orphelines, sur leur Nourriture, sur leurs Habits, Linge & autres choses de semblable nature ; Comme aussi sur tous les Meubles, & sur tout ce qui dépend de la Cuisine.

IV. Elles auront pareillement inspection sur la Mere de la Maison, sur les Couturieres tant en drap qu'en linge, & sur celle qui garde les Malades & petits Enfans, afin que chacun fasse son devoir, ainsi qu'il appartient pour le bien de la Maison.

V. Elles auront aussi le soin de faire dans la Maison, les Habits, & Linge que les Dames donnent annuellement aux Pauvres de la Diaconie ; & les distribueront selon l'ordre desdits Diacres.

VI. Elles prendront la peine d'examiner les Comptes desdites Personnes qui auront livré quelques danrées à la Maison, & s'informeront de la Mere ou Domestiques de la dite Maison, si lesdites danrées ont été fidellement livrées ; & cela étant elles approuveront lesdites Comptes, & puis seront payez par les Regens.

Ordres & Reglemens pour le Pere & la Mere de la Maison.

I. LE Pere & la Mere, seront choisis & élûs par le Double Consistoire, gens de bonne réputa-

XVI. Wanneer eenige Wees-kinderen tot dien ouderdom zullen gekomen zijn, dat sy hun kost konnen winnen, en uyt 't Huys mogen gaan, en dat de Regenten haar daar toe bequaam sullen oordeelen, en sy sich wel gedragen hebben geduurende den tyd dat sy in 't Huys sijn geweest; soo sullense met eerlijke klederen en andere kleyne behoeftigheden versien worden, volgens de gewoonte en 't gebruyk, en 't goedvinden der Regenten.

Hoe oud de Kinderen zijn als 'er uyt gaan.

XVII. Indien door Gods zegen eenige der Wees-kinderen, uyt 't Huys gegaan zynde door erfenisse tot eenig merkelijk besit van goederen quamen, of de selve op een wettige wyse verkregen, soo sullense door de Regenten vermaand worden, om 't geene zy aan 't gemelde Huys, geduurende de tyd dat zy 'er in geweest zijn, gekost hebben, weder te vergoeden; laatende 't selve nochtans aan haare bescheydenheyd en gemoed, sonder eenige dwang.

Tot Goederen komende, moeten 't genooten wederom geven.

Reglement voor de Buyten-moeders.

I. DAar sullen drie Buyten-moeders zijn, desgelijks door een dubbeld Consistorie verkooren, sijnde Weduwen of getrouwde Vrouwen, Ledemaaten van onse Kerk, voorts Eerlijk, Godvruchtig, Wijs, Deftig, en van een bequaamen ouderdom; welke ook gewoonelijk alle Vrydagen sullen t'samen komen in 't Huys, om haar ampt ten beste van 't gemelde Huys waar te nemen.

Reglement voor de Buytenmoeders.

II. Alle jaaren als de helft van de Regenten afgaan, sal 'er oock een van de Buytenmoeders afgaan, latende de twee andere in dienst blyven; en in de plaats van dese die afgaat, zal'er een andere, van deselve hoedanigheden, als boven gemeld, ook door het dubbeld Consistorie verkooren worden, en sullen de selve drie achter een volgende jaaren in dienst blyven.

Gaat alle Jaar de helft af.

III. De gemelde Buyten-moeders sullen sorg dragen, ontrent de bestiering van 't Huys, en insonderheyd over de Wees-kinderen, over hunne spys, over hunne Klederen, Linnen en andere zaaken van die natuure, als ook over 't Huysraad, en alles 't welk tot de keuken behoort.

Hebben de bestieringe over de Huysſaken;

IV. Zy zullen desgelyks opsigt neemen op de Binne-moeder van 't Huys, op de Wolle- en Linne-Naaisters, en op de Oppassers der Zieken en kleyne kinderen; op dat een iegelyk zyne plicht waarneeme, gelyk het behoort, tot welstand van 't Huys.

ook over de Binnemoeder, de Wolle en Linne Naeysters.

V. Zy sullen ook sorg draagen om in 't Huys de kleederen en 't Linnen te laaten maaken, 't welk de Diakenen jaarlyks aan de Armen der Diaconie geeven, en zullen 't zelve uyt deelen volgens ordre van de gemelde Diakenen.

Laten in 't Huys de Klederen voor de Kinderen maken.

VI. Zy zullen de moeite neemen om de Rekeningen der persoonen die eenige waaren aan 't Huys hebben geleverd, na te zien; en zullen by de Moeder of de Huysgenooten van 't gemelde Huys verneemen, of de zelve waaren getrouwlyk zyn geleverd; en dit zo zynde sullen zy de gemelde Rekeningen goed keuren, om daar na door de Regenten betaald te worden.

Moeten de Rekeningen van 't Huys nasien.

Ordinantien en Reglementen voor de Binne-vader en Binne-moeder van 't Huys.

Reglement voor de Binnevader en Moeder, en door wie verkooren.

I. DE Vader en Moeder zullen gekoozen worden door het dubbeld Consistorie, zynde

tion, faisant profession de la Religion Reformée; a fin que s'ils ne sont Membres de nôtre Eglise au tems de leur Election, ils le puissent devenir étant dans la Maison. Ils doivent avoir la crainte de Dieu, être sobres, fideles & prudens; & avoir toutes les qualitez necessaires (du moins autant que l'on pourra trouver) pour bien exercer leur charge.

zynde luyden van een goede naam, doende belydenis van de Gereformeerde Religie; op dat zy nog geen ledemaaten van onse Kerkzynde, ten tyde van hunne verkiesinge, zy sulks moogen worden wanneer zy in 't Huys gekomen zyn: zy sullen de Vreese Gods moeten voor oogen hebben, maatig, getrouw, en voorsigtig zyn, en voorts alle noodige hoedanigheden hebben (ten minsten voor zo veel als men in eenige zulke persoonen kan aantreffen) om hun ampt wel waar te neemen.

II. *Ils auront leur nourriture dans la Maison pour leurs propres Personnes seulement. Il ne leur sera pas permis d'aliener ou transporter aucune chose hors de la Maison, ni de traiter ou loger aucunes personnes de dehors.*

II. Zy sullen hunne kost, voor haar eygen persoonen alleen, in 't Huys hebben; en 't sal haar niet geoorloofd zyn om iets buyten 't Huys te vervreemden of weg te brengen, of eenige persoonen van buyten te onthaalen of herbergen.

Hebben de Kost in 't Huys,

III. *Ils auront outre leur nourriture, un gage annuel qui sera honnête, ordonné par le double Consistoire, & accordé avec eux.*

III. Zy sullen boven hnnne kost een eerlyk jaargeld genieten, zo als door 't Consistorie geordineerd en met haar een verding gemaakt sal zyn.

en een Tractement.

IV. *Ils aimeront les Orphelins de la Maison, non pas comme des Enfans étrangers, mais comme s'ils étoient leurs Enfans propres; afin de les conduire & gouverner en qualité de Pere & de Mere; & porteront soin que tous les ordres & Reglemens de la Maison soient observez tant par eux mêmes que par les Orphelins & Domestiques; & que l'on parle toûjours & en tout tems la langue Françoise dans la Maison.*

IV. Zy sullen de Weeskinderen van 't Huys lief hebben, niet als vreemde kinderen, maar gelyk als of het hunne eygene kinderen waaren, om deselve alsoo te bestieren en regeeren als Vader en Moeder, en zy sullen zorg draagen dat alle de Ordinantien en Reglementen van 't Huys, zo wel door haar selven, als door de Weeskinderen en huysgenooten onderhouden worden; en dat men geduurig en t'allertyde de Fransche taal in 't Huys spreekt.

Moeten haar als Vader en Moeder over de Kinderen dragen, en altijd de Fransse Taal spreken.

V. *Lors que les Regens & les Regentes seront assemblez dans la Maison, le Pere & la Mere seront obligez de les servir avec honneur & respect, leur faisant fidele rapport de ce qui se passe dans la Maison.*

V. Wanneer de Regenten en Buytenmoeders in 't Huys sullen vergaderd zyn, zal de Vader en Moeder gehouden zyn om haar met Eer en eerbiedigheyd te dienen, geevende aan haar een getrouw verhaal van 't geene in 't Huys passeert.

VI. *Le Pere catechisera les Enfans dans la Maison tous les Dimanches aprez le premier Prêche, à la reserve des Dimanches que l'on celebre la Sainte Cene. Il fera aussi ensorte qu'ils sachent bien répondre au Catechisme que les Pasteurs exposent ordinairement les Dimanches aprez-midi.*

VI. De Vader sal de Kinderen in 't Huys alle Zondagen na d'eerste Predikatie Catechiseeren, behalven des Zondags dat men 't H: Nachtmaal houdt: en zal ook maaken dat zy konnen antwoorden op den Catechismus, die de Predikanten gemeenlyk 's Zondags 's achtermiddags uytleggen.

De Vader moet de Kinderen alle Sondagen na de eerste Predicatie Catechiseeren,

VII. *Il aura aussi un soin particulier que tous les Enfans soient bien instruits, bien morigenez, obeïssans, vivans en paix & concorde entr'eux & avec un chacun: Et que les Garçons observent soigneusement tout ce qui est de la bien-seance & honnêteté dans leur Repas, à leur entrée & sortie de Table, & par tout ailleurs.*

VII. Hy sal ook byzondere zorg draagen, dat alle de Kinderen wel onderweesen, wel opgetrokken, en gehoorsaam zyn, leevende in vreede en eendracht met malkanderen, en dat de Jongens zorgvuldiglyk alle betaamlykheyd en eerbaarheyd onder haar eeten, en 't aan en afgaan van de tafel, en en elders, waarneemen.

en de Kinderen wel optrekken.

VIII. *La Mere fera le même à l'égard des Filles, ayant soin que leur Repas se fasse pareillement en paix & concorde, avec toute honnêteté & bien-seance: Elle aura aussi égard sur leurs Vestemens, sur leurs Lits & autres Meubles de la Maison, & particulierement du gouvernement de la Cuisine, & de tout ce qui en dépend, à ce que le tout soit honnêtement & nettement entretenu; & fera ensorte que le Manger soit prêt aux heures necessaires, selon la pratique des menages bien reglez.*

VIII. De Binnemoeder sal ten opsigt van de Meysjes desgelijks doen, sorgdragende dat haer Maeltijd degelijks in stilte en eendragt, en alle eerbaerheyd en welvoeglijkheyd gehouden worde; Zy sal achtslaen op hare kleedinge, bedden, en ander Huysraed van 't Huys, en insonderheyd op de bestiering van de Keuken, en alles wat daer toe behoort; op dat alles eerlijk en sinnelijk mag onderhouden worden: Ook sal sy toesien dat het eeten op de noodige uuren, volgens een welgeregelde suynigheyd, gereed zy.

De Moeder moet 't selve over de Meysjes doen.

IX. *Le Pere & la Mere auront soin que les Exercices & Jeux des Enfans aux heures concedées à leur récréation, se fassent avec honnêteté & modestie.*

IX. De Binnevader en Binnemoeder sullen sorgdragen dat de Oeffeningen en Speelen der Kinderen, op de uuren tot hun vermaek toegestaen, met eerbaerheyd en zedigheyd geschieden.

X. *Ils auront pareillement soin de conduire les Enfans au Temple les Dimanches & Jours de Fête & de Prieres en bon ordre, & de les ramener ainsi*

X. Sy sullen desgelijks sorg dragen om de Kinderen des Sondags, en op de Feest- en Bededagen, in goede Ordre na de Kerk, en daar

De Vader moet sorg dragen dat de Kinderen zedig na de Kerk gaan.

au logis, & feront enſorte qu'ils ſoient au Temple de bonne heure, avant que le Lecteur faſſe chanter le Pſeaume: De plus ils empêcheront, autant que faire ſe pourra, que les Enfans en allant & revenant du Temple ne faſſent pas de bruit en parlant & cauſant dans les Rües.

XI. *Le Pere tiendra Ecole tous les Jours ouvriers depuis neuf heures juſques à onze (ou à quelque autre heure qu'il jugera la meilleure avec l'avis & permiſſion des Regens) pour enſeigner les petits Enfans qui ne ſont pas encore au Mêtier; & pour ceux qui vont à leur travail, il le fera lors qu'ils ſeront retournez au logis.*

XII. *Aprés le ſoupé, le Pere aura ſoin que la Priere du ſoir ſe faſſe à genoux; qu'un Pſeaume ſoit chanté; & que tous les Enfans s'en aillent coucher ſans bruit & ſans délai, & qu'on faſſe encore une Priére particuliere à genoux devant ſon Lit; & que les chandelles ſoient éteintes & ôtées à neuf heures, ou au plûtard à neuf & demi, par le Pere au dortoir des Garçons, & par la Mere dans celui des Filles, ayant ſpecialement un ſoin particulier du feu & des chandelles dans toute la Maiſon, afin d'éviter le malheur d'un embraſement,*

XIII. *Le Pere ſera obligé de livrer aux Meuſniers le grain pour moudre, tant pour la Diaconie que pour la Maiſon, & d'en tenir régître; & auſſi des pains que le Boulanger cuit, afin d'en faire rapport aux Regens; comme auſſi d'aider le Diacre à diſtribuer le pain aux Pauvres, & les Tourbes quand il y en aura à diſtribuer.*

XIV. *Il ſera ſemblablement obligé d'aller tous les quinze jours (ou quante fois que les Regens le trouveront bon) recevoir le gain des Garçons chez leurs Maîtres, & en rendre compte aux Regens.*

XV. *Le Pere venant à déceder de ce Monde, ſa Veuve ſera obligée de quiter la Maiſon à la volonté du double Conſiſtoire; & pour le tems qu'elle reſtera dans la Maiſon aprez le trépas de ſon Mari, elle ſe contentera de ce que les Regens lui donneront pour ſon ſalaire.*

XVI. *S'il y a quelque choſe obmis dans ces ordres & Reglemens; & que les Regens trouvaſſent bon d'en augmenter, ou y apporter du double Conſiſtoire. Le Pere & la Mere ſeront obligez de les obſerver, & les mettre en pratique.*

Ordres & Reglemens, pour les Orphelins.

I. *Les Orphelins Fils & Filles, ſeront obligez & commandez de témoigner le reſpect qu'ils doivent à toutes ſortes de perſonnes honorables, & particulierement à ceux qui ſont en charge dans la Magiſtrature & dans l'Egliſe, les ſaluant avec honneur & reſpect, ſoit en public, ſoit en particulier.*

II. *Ils auront ſingulierement de l'Amour & de l'affection les uns pour les autres; comme auſſi pour les Regens & les Regentes, pour le Pere & la Mere de la Maiſon; leur portant honneur & reſpect*

daer van daen weer na huys te leyden; en toeſien dat ſy tydig in de Kerk zijn, eer de Voorleſer den Pſalm doet ſingen; en voorts ſoo veel als doenlijk is beletten dat de Kinderen in 't gaen en komen van de Kerk langs ſtraet geen gerucht maken met praten en kakelen.

XI. De Binnevader ſal alle werkdagen van negen tot elf uuren, (of eenig ander uur 't welk hy met raed en verlof der Regenten beter ſal oordelen) Schoolhouden, om de kleyne Kinderen, die nog niet op een ambagt gaen te leeren; en de gene die te werk gaen, ſal hy onderwijſen na dat ſy ſullen t'huys gekomen zijn.

Hy moet Schoolhouden.

XII. Na 't Avondmael ſal de Binnevader ſorg dragen, dat het Avond-gebed op de kniejen gedaen, en een Pſalm geſongen word; en dat alle de Kinderen ſonder gerucht en vertoeven na bedde gaen; en dat een yder nog een byſonder Gebed op ſijne kniejen voor ſijn bed doe; en dat de Kaerſen uytgedaen en weggenomen worden te negen uuren, of ten langſten te half tienen, door den Vader in de Slaepkamer van de Jongens, en door de Moeder in die der Meysjes; dragende daerenboven een byſondere ſorg voor 't Vuur en de Kaerſen door 't geheele Huys, om 't ongeluk van Brand voor te komen.

Na 't ſingen van een Pſalm 't Gebed door de Kinderen op de knien laten doen.

XIII. De Vader ſal gehouden zijn, om aen de Meulenaars het Koorn om te maalen te leeveren, zoo wel voor de Diaconie als voor 't Huys, en daar van aantekening te houden, als ook van 't Brood 't welk de Bakker bakt, om daar van Rekenſchap aan de Regenten te geeven. Ook ſal hy den Diaken behulpſaam zijn in 't uytdeelen van 't brood aan den Armen, en de Turven wanneer die uytgedeeld worden.

Moet rekenſchap van 't Koorn en 't Brood doen, en helpen 't Brood en Turf uytdeelen,

XIV. Hy ſal ook gehouden ſijn om alle veertien dagen, of ſo dikwils als de Regenten het goetvinden, de winſt der Jongens by hunne Meeſters te ontfangen, en daar van Rekening aan de Regenten te doen.

en de winſt der Jongens alle 14 dagen ontfangen.

XV. Wanneer de Vader ſal komen te overlyden, ſal zijne Weduwe gehouden zijn, op de wille van 't dubbeld Conſiſtorie, uyt het huys te gaen; en voor de tyd dat zy in 't Huys ſal blyven na 't ſterven van haar Man, zal ſy ſich moeten te vreede houden met het gene de Regenten haar voor haar loon zullen toe leggen.

XVI. Indien 'er iets in deeſe Ordinantien en Reglementen is overgeſlagen, en dat de Regenten ſouden goedvinden deſelve te vermeerderen, of iets van wegen 't dubbelde Conſiſtorie daar by te voegen, zo ſullen de Vader en Moeder gehouden zyn om die na te komen en in 't werk te ſtellen.

Ordinantien en Reglementen voor de Wees-kinderen.

I. DE Wees-kinderen Jongens en Meysjes zullen gehouden zyn, en ook belaſt worden om ſchuldige eerbiedigheyd aan allerley eerwaardige perſoonen te bewyſen, en inſonderheyd aen de geene in Bedieninge van 't Magiſtraats ampt en de Kerk zijn, groetende haar met eere en eerbiedigheyd, ſoo wel in 't openbaar, als in 't beſonder.

Reglement voor de Kinderen. Moeten tegens ider beleeft en eerbiedig zijn.

II. Zy ſullen malkanderen een byſondere Liefde en genegentheyd toedraagen, gelijk als ook jegens de Regenten en Buyten-Moeders, en de Vader en Moeder van 't Huys, be-

Moeten malkander liefhebben.

avec une obeïssance entiere, ainsi que les bons & fideles Enfans sont obligez par le commandement de Dieu, de faire à leur Pere & Mere.

III. *Durant l'Esté ils se leveront de bon matin; savoir les Garçons à cinq heures, & les Filles à Six heures; & au son de la cloche se rendront dans la Chambre, pour assister à la Priere du Matin; & aprez avoir salué humblement le Pere & la Mere, chacun s'en ira à son travail.*

IV. *Les Petits Enfans qui ne travaillent point, se leveront aux heures que le Pere & la Mere jugeront à propos, avec l'approbation des Regens & Regentes.*

V. *Les Garçons reviendront de leur Travail precisement à douze heures du midi, & au soir à sept durant l'hyver; & durant l'Esté à huit heures; & venant plus tard par leur faute, seront privez de leur Repas; & le faisant plusieurs fois, ils en seront châtiez à la discretion du Pere.*

VI. *Chacun des Orphelins sera assis à Table seron le tems de leur entrée dans la Maison, ou bien selon leur comportement & merite; le tout à la discretion du Pere & de la Mere.*

VII. *Avant le Repas, la Priere se fera avec reverence & attention; & pareillement l'action de graces aprez le repas: Durant le repas, l'un des Orphelins fera lecture de quelque Chapitre de la Sainte Ecriture que le Pere leur assignera.*

VIII. *Aucun Orphelin ne pourra entrer dans la Cave, ni dans la Cuisine sans necessité, que par la permission du Pere ou de la Mere.*

IX. *Tous les Orphelins se garderont de querelles, de reproches, de menaces, & de batteries; & pareillement de paroles & livres sales & malhonnêtes sous peine de châtiment.*

X. *Les Garçons ne converseront pas avec les Filles, ni n'entreront dans leur apartement; non plus les Filles dans celui des Garçons; & ne pourront avoir des familiaritez les uns avec les autres, ni se promettre Mariage durant le tems qu'ils seront dans la Maison.*

XI. *Personne ne pourra demeurer la nuit hors de la Maison, ni visiter ses Parens hors de la Ville sans la permission des Regens.*

XII. *Si avec leur travail & diligence, ils gagnent quelque chose au dessus de leur loyer que la Maison reçoit; il ne leur sera pas permis de le gaspiller ou friponner; mais de l'employer à quelque chose pour leur bien avec l'avis du Pere ou de la Mere.*

La Compagnie ayant lû & approuvé ces Articles, les a autorisez par la signature de tous ceux qui la composent: Voulant qu'ils soient ponctuellement observez dans la conduite de la Maison des Orphelins.

bewysende haar alle eere en eerbiedigheyd en volkomene Gehoorzaamheyd, gelijk goede en getrouwe kinderen, volgens Gods Gebod, gehouden zijn aan haar Vader en Moeder te bewysen.

III. Geduurende de Somer zullen zy by tyds op staan, te weeten de Jongens ten vyf uuren, en de Meysjes te ses uuren; en op 't luyden ven de Klok sullen zy sich in de Kamer begeeven om 't Morgen-gebed by te woonen; en na dat zy de Vader en Moeder ootmoedig sullen hebben gegroet, sal yder na sijn werk gaan.

Wanneer sy opstaan en slapen gaan.

IV. De kleyne Kinderen, die nog niet werken, zullen op sodaanige uuren op staan, als de Vader en Moeder, met toestemminge van de Regenten en Buytenmoeders, sullen goedvinden.

V. De Jongens zullen van haar werk komen precijs te 12 uuren 's middags, en 's avonds by Winter ten seven uuren en 's Somers ten acht uuren, en laater komende, door haar verzuym, zonder behoorlyke verontschuldiging, sullen sy geen eeten hebben; en 't selve dikwils doende gekastyd worden ten bescheydenheyd van den Binnevader.

VI. Yder Weeskind sal aan de Tafel sitten volgens de tyd dat hy eerst in 't Huys is gekomen, of volgens zijn verdienste en na dat hy sich schikt, alles ten bescheidenheyd van den Binne-vader en Binne-moeder.

en sitten aen Tafel na datse in 't Huys sijn gekomen.

VII. Voor den eeren sal het Gebed gedaan worden met eerbiedigheyd en aandacht, en desgelyks de danksegginge na den eeten. Onder 't eeten sal een van de Weeskinderen, een Capittel uyt de Heylige Schrift, 't welk de Vader haar sal aanwysen, leeren.

Een van haar leest uyt de Bybel onder 't eeten.

VIII. Geen Weeskind sal moogen in de Kelder of in de Keuken, sonder noodsaaklykheyd, komen, ten zy met verlof van de Vader of Moeder.

IX. Alle de Weeskinderen sullen zig waggen van krakkeelen, verwytingen, dreygementen en slaan, en ook van oneerlyke en onkuysche woorden en Boeken, op pœne van gekastyd te worden.

Mogen geen Krakeel aanrechten.

X. De Jongens sullen niet met de Meysjes verkeeren, noch ook in haar vertrek komen; gelyk ook niet de Meysjes in dat van de Jongens. Ook sullen zy geen gemeenzaamheyd met malkanderen moogen houden, of sich aan malkanderen verlooven, geduurende de tijd dat zy in 't Huis zijn.

De Jongens en Meysjens mogen geen gemeensaamheyd gebruyken.

XI. Niemand sal 's nachts buiten 't Huis moogen blijven, noch zijne Vrinden buiten de Stad besoeken, sonder verlof der Regenten.

Niemand mach 's nachts buyten 't Huys blyven.

XII. Indien zy met haar Werk en Naerstigheid, iets boven haar loon, 't welk 't Huis ontfangt, krijgen, zo sullen sy 't niet moogen verquisten of onnut doorbrengen; maer 't selve met raad van de Binne-vader en Binnemoeder, tot iets nuttelijks besteeden.

Het Geselschap deese Artijkelen geleesen en goedgekeurt hebbende, heeft deselve geauthoriseerd door de Ondertekening van alle de genen, waar uit gemelde Geselschap bestaat, willende dat de selve stiptelijk sullen nagekomen worden in de Regeering van 't Weeshuis.

De beschrijving van het Huys sal men met het gedicht van den vermaarden Poëet *Joost van de Vondel* besluyten.

Bede voor het

WAALEN WEES-HUYS T'AMSTERDAM,

Aan alle Christenen.

Och laet uw mededogen stralen
Op dees van elk vergete schaer,
Op 't arme Weeshuis van de Walen,
Wiens last noch aengroeit jaer op jaer,
Wanneer 't ontfangt met open armen,
Die arm zijn zonder hunne schult,
De Weeskens, die om nootdruft karmen;
En voedt hen op met groot gedult
In tucht en eerelijke zeden.
Wie zietze zonder schreyen aen?
Heeft Christus arm voor ons geleden,
Wie kan voorby dees kribben gaen
En stallen, zonder met den Wijzen
Te offeren een luttel gout,
Om 't naekt en hongerig kint te spysen,
Dat in dit Betlehem verkout?
Ay zorgt niet, dat de schatten minderen,
Die gy aen Godt op woeker geeft,
Voor vreemde en ouderloose kinderen.
Gedenkt dat Godt hun vader leeft,
Die in uw weldaet wort geprezen
En 't goet dat nimmer sal vergaen.
De zuivre Godsdienst is den Weesen
In hun ellende by te staen.

Het Engels WEES-HUYS.

Engels Wees- en

STaet op de Zuyd-zijde van de Loyers-graft, daer de Kinderen van de Ledematen van de *Engelsche Gemeente*, hier ter Stede komende te overlijden, in de Gereformeerde Godtsdienst worden opgevoed en in Handwerken onderweesen, ter tijd toe datse bequaem zijn, gelijk in de bovengenaemde Weeshuysen, haer kost te konnen winnen; ook werden de Kelders, die onder dit Weeshuys zijn, door eenige oude Weduwen en Vrouwen bewoont.

Oude Vrouwen-huys.

Het Stads Syde WIND-HUYS.

Zyde Windhuys.

NA dat in den jaare 1681, in de maant April verscheyde besoinges tot beter redres ontrent de Aelmoessseniers Wees-Kinderen, en het bedeelen der Armen, zijn gehouden; ook om de bekommering die haar Ed: Groot Achtbaarheden hadden, ten opsigte dat veel Meysjes van 8 jaren tot vorder ouderdom van soodanige huysen, die by de Huys-sitten ende de Diaconie Aalmoessen genooten, sonder een Hantwerk te leeren, luy en ledig, en vervolgens veelmaelen tot een ontuchtig leven geraekten en langs de straat liepen, voor te komen: So hebben gemelte haar Ed: Groot Achtb: de Heeren Burgermeesteren, om soodanige Meysjes van de straat te houden, en een Ambacht te doen leeren, op den 23 December 1682. de Ed: Achtbaare Raaden bekent gemaakt; dat deselve tot voorkominge van dusdanige ongeregeltheden in haar Stad, ook reflectie nemende op de meenigvuldige klagten van verscheyde Koopluyden in Zy handelende, van dat deselve hier ter stede geen werk-volk genoeg kosten aan de hand houden, genootsaakt waren haar werk van Zyde te laten winden buyten de stad. Soo hebben haar Ed: Achtbaarheden om de leeggaande Meysjes aan werk te helpen, goet gevonden; wel geen nieuw Huys daar toe te bouwen; maar de Solders boven het Stads Magasijn en Geschuts-Huys, staande op de Cingel, tusschen de Hand en Voetboogs Doelens, daar toe te bequamen en een werk plaats op te rechten, ook eenige persoonen om als Regenten de Directie daar over te hebben, aan te stellen.

Wanneer opgerecht.

Om Meysjes van de straat te houden, en een Handwerk te leeren,

is het Zijdewinden om de noodsakelijkheyd tot die Handel verkooren.

Gelyk dan by de Heeren Burgermeesteren zyn aangestelt ses persoonen, die sich met de Zyde-redery haar geneerden en genoegsame kennisse hadden, als

Ses Regenten daar toe gestelt.

ARNOUT vander CRUYS.
STEVEN van SCHOONEVELT.
GYSBERT vander SMISSE.
MARTEN SORGH.
WILLEM de ROY.
En
YSBRANT van BORN.

Om onder de naam van Regenten van de Zydewindery, het opsigt, over het voorsz. Werckhuys, en de persoonen die als Meester-knechts, als mede alle onderwysers, werckers en leerlingen, en 't geene daar wyders aan dependeert te hebben.

Hebben sit-plaats in alle Kerken.

Dese Regenten vermogen in de publique Kercken sit-plaatse in de Gestoeltens, voor de Regenten van de andere Godshuysen geprepareert, te nemen.

Word voor een Godshuys gerekent. Geniet vry Accyns.

Dit Godshuys geniet ook vryheyd van alle Accynsen, gelyk de andere Godshuysen.

De kinderen zyn van de Huyssitten luyden en van de Diaconie.

In dit Werkhuys moeten om de Zyde te winden, de arme Kinderen die van de Regenten van de Huys-sitten aan de Oude en Nieuwe zyde, als mede uyt de andere Godshuysen en Diaconie, welke daar gealimenteert, en onderhouden werden, out sijnde van 8 tot 14 à 16 jaren toe, gebracht worden.

De Regenten mogen het winnend loon begrooten soo als sy goet vinden.

Om dit werk stellig te maken, hebben de Heeren Burgermeesteren uyt de stads Kasse geld geformeert, als tot den inkoop van noodig gereetschap, als arbeytsloon noodig.

De Regenten moeten alle jaren aan Burgermeesters rekening doen.

Dese Regenten sijn schuldig, alle jaren van de Gelderen die van 't loon geprocedeert worden, als mede van de betaalinge aan de Kinderen, &c. dat is, van ontfang en uytgiften aan Burgermeesteren, preçijs in de Maand van February Rekening doen.

De kinderen leeren ook leesen en schrijven.

De Kinderen die in dit voorsz. Stads Zyde Windhuys werken, komen niet alleen om het Zy-winden te leeren; maar werden ook geoeffent door een Schoolmeester in het Lesen en Schryven, de Christelyke gebeden; maar ook by tyden Gecatichiseert, om deselve tot deugt te leyden; daarse voor dese sonder werk langs de straat liepen bedelen en vagebonden.

Uyt dese goede order siet men dat veel Ouders die anders onvermogen waren, haer Kinderen iets te konnen laten leeren, sy nu de vryheyd hebben om deselve derwaerds te brengen.

Om dit Huys in staat te stellen, en te houden, hebben de Heeren van de Gerechten, de twee volgende Keuren, de eerste op den 21 Juny 1684. en de andere op den 29 January 1688. gearresteert en gepubliceert, soo als die hier volgen.

ALsoo mijne Heeren van den Geregte der Stad Amsterdam in ervaringe komen, dat veel Meysjens haar komen te absenteren ende wegblijven van deses Stads-Zijde-Wind-Huys, niet tegenstaande sy, hare Ouders ofte Voogden haar daar aan voor eenige tijd hebben verbonden gehad, ende ook ten dien eynde laten inschrijven, om hare kost alsoo met eere te winnen; door welke absentie ende wegblijven van Meysjens voor 't expireren van haar verbonden tijd, het gemelte Zijde-Wind-Huys merkelijke præjudicie ende nadeel komt te lijden, als ook groote dis-ordre te ontstaen, buyten en behalven dat het meergenoemde Zijde-Wind-Huys by de Heeren Burgermeesteren ende Regeerders deser Stede uyt een pieus insicht is opgerecht, tot behulp ende onderhoud van veele nootdruftige, het welk by dese onordentelijkheyd geensints soude kunnen blijven bestaan: SOO IS'T, dat haar Ed: Achtbare daar inne willende voorsien, geordonneert en gestatueert hebben, gelijk haar Ed: Achtb: ordonneren en statueren by desen:

Die daar in komen moeten haar tijd uyt dienen.

I. Dat niemand', het zy Zijde-Reder, Tabacq ofte Wol-Spinder, ofte wie ofte van wat Hanteringe ofte Neeringe hy ook mochte wesen, in sijn werk ofte dienst sal mogen nemen een van de Meysjens by de Regenten van het voorsz. Stads-Zijde Wind-Huys ten dienste van het voorsz. Huys ingeschreven ende aangenomen, op pene dat alle de geene, die soodanige Meysjens komen aan te nemen, voor yder van deselve voor de eerste reyse sullen verbeuren een somme van vijf-en-twintig Gulden, en voor de tweede reyse een somme van vijftig Guldens, een derde part voor den Aanbrenger, en twee derde parten ten profijte van 't voorsz. Zijde-Wind-Huys; ten ware de geene, die de voorseyde Kinderen in haar Werk aangenomen hebben, deden blijken, dat sy niet geweten hebben, dat deselve Kinderen van 't voorsz. Zijde-Wind-Huys waren.

Niemand vermag de kinderen daar uyt te trekken;

Op 50 guldens boeten.

II. Dat gelijke boete van vijf-en-twintig Gulden, en vijftig Guldens voor de tweede reyse, ende ten profijte als voren, ook sullen verbeuren alle de geenen, die haar Kinderen, ofte de Kinderen over dewelke sy de voogdye ofte opsigt hebben, komen te besteden by andere persoonen om aldaar te werken ofte in dienst te zijn, voor ende al-eer sy haar bedongen ofte geaccordeerde tijd in het Stads-Zijde-Wind-Huys na behooren hebben uytgedient, ofte dat sy met goetvinden van de Regenten in andere Luyden haar Werk overgaan. Ende ingevalle deze Ouders, Voogden of andere Lieden (haar Kinderen in maniere als voren is geseyt, tegens de gedane inschrijvinge elders besteed hebbende) mochten leven ofte alimentatie genieten van de Huyssitten aan de oude ofte nieuwe Zijde, ofte ook van eenig ander Godshuys ofte Diaconie, soo sullen der selver briefkens van alimentatie by provisie en soo lange als het de Regenten van de voorsz. Godshuysen, na exigentie van saken, zouden mogen goedvinden, ingehouden werden, ende de voorsz. Ouders, Voogden ofte andere persoonen evenwel gehouden zijn

Die haar kinders de tyd niet laten uyt leeren, mogen by de Huyssitten geen Aelmoesen genieten.

zijn op vermaan van de voorsz. Regenten, hare kinderen aanstonds tot het Werk te brengen, om haar aangetekende ende bedongen tijd uit te dienen: haar Ed: Achtb: by desen belastende aan de Regenten van de Huys-sitten aan de oude of nieuwe Zijde, als mede die geene die eenige alimentatie doen, geene te geven aan personen die contrarie deses hebben gedaan.

III. Belastende mijne Heeren van den Gerechte verders alle ende een iegelijk, wie het ook soude mogen zijn, die eenig Meysje ofte Meysjens in deses Stads-Zijde-Wind-Huys soude mogen hebben besteed, geen de minste insolentie ofte dis-respect te doen aan de Regenten van het voorsz. Zijde-Wind-Huys of hare Meester-knegt, het zy in het willen af-halen van de Meysjens, ofte op wat wijse ofte maniere het ook mochte wesen, op pene dat alsulke sullen werden gebracht in het Willige Rasphuys alhier, ofte anders gestraft na goedvinden van mijne Heeren van den Gerechte.

en op pœne van 't willige Rasphuys.

IV. Ende op dat den inhoud deses te beter zoude mogen werden geëxecuteert ende naargekomen, soo werden de Regenten van het voorsz Zijde-Wind-Huys by desen geauthoriseert en gequalificeert om de Calange tegens de overtreders van dese Keure, als ook de invorderinge van de boetens soo in Rechten als daar buyten, *ende ook by parate executie, te doen*, daar over (naar exigentie van saken ende soo als sy sullen meenen te behooren) te verdragen, convenieren ende accorderen. Werdende mede by desen des Schouts Dienaars, als ook die van de Aelmoessseniers gelast, om aan de voorsz. Regenten de behulpsame hand ende alle assistentie te bieden.

De Calange staat aan de Regenten.

Nader Ampliatie.

ALsoo mijne Heeren van den Geregte der Stad Amsterdam, door de Regenten van 't Zijde-Wind-Huys, vertoont is, dat niet tegenstaande de Keure en Ordonnantie op den 21 Juny 1684. geëmaneert tegens het afhalen en afleyden van de Meysjens, voor en al eer de selve haar verbonden tijd hebben uytgedient, echter veele menschen contrarie de voorschreve Keure sulks komen te ondernemen, en als wanneer sy luyden over de pene daar op gestelt werden aangesproken, de gemelte Regenten op, en trainerende houden, waar door het gemelte Huys merkelijke schade en nadeel wert toegebragt, en daar inne willende voorsien, mitsgaders het voornoemde Zijde-Wind-Huys noch met eenig inkomen begunstigen; SOO IS'T, dat haar Ed: Achtb: aan de voornoemde Regenten van 't Zijde-Wind Huys consenteren en toestaan, dat wanneer sy luyden eenige bekeuringe sullen hebben gedaan en daar van geen prompte voldoeninge en bekomen, haar als dan sullen vermogen te addresseren aan den Heer Hooft-Officier deser Stede, die de gemelte boetens van de overtreders voor haar op de Schouts rolle sal invorderen.

Wijders hebben mijne voornoemde Heeren geordonneert en gestatueërt, dat van nu voortaan een Bosse, voor en wegens 't gemelte Huys, in de respective Wagen alhier sal werden opgehangen, en sal voor ieder baal Zijde die aldaar werd gewogen, door den Koper en den Makelaar die den koop gesloten heeft, aan de Boekhouders van de gemelde Wagen voor een Godts penning betaalt moeten worden ten minsten ieder tien stuyvers, die sy gehouden sullen zijn aenstonds in de gemelde Bossen ten behoeve van 't gemelde Zijde-Wind-Huys te steken, op een peene van 25 guldens ten laste van de Makelaars, voor de eerste maal, en de tweede maal suspensie van haar Ampt voor seekere tijd, ter arbitratie van de Heeren van den Geregte.

't Zyde Windhuys heeft een Bosch in de Wagen, trekken van 't Zydewegen 10 stuyvers.

Het Luytersche WEES-HUYS.

Luyters Weeshuys.

IS voor weynig jaren eerst opgerecht, hebbende die van de *Augsburgsche Confessie* op de Lauwrier-graft, aen de Zuydzijde een Hof, nevens eenige Huysen gekocht, en het van binnen bequaem gemaekt om Kinderen daer in op te voeden, gelijk daer nu in de tachtig soo Jongens als Meysjens van kost en klederen worden versorgt: Ider werd mede een bequaem Ambacht geleerd. Dit Huys is even gereguleert na de Ordonnantie van het Burger en andere Weeshuysen binnen dese Stad, soo dat dit, gelijk andere Godtshuysen, mede vryheyt van alle Lands- en Stads-Excynsen geniet. In dit Huys is ook een Bakkery, daar al het brood, dat aan de Armen uytgedeelt, en voor de Kinderen die in dit Huys zijn van noden is, in gebakken word. De uytdeelinge van het brood aen de Armen geschiet ook in dit Huys.

Syn 80 Kinderen in.

Hebben vryheyd van Accynsen.

Hebben een eygen Bakkery.

Deelen ook hier in 't brood uyt.

Dese Gemeente heeft ook een oude Vrouwen-huys, staande in de Konijnestraat, daar een Pelicaan boven de deur staat.

Oude Vrouwen-huys.

Het Mennoniste WEES-HUYS.

DIt Weeshuys staat op de Nieuwe Prince-graft, tusschen de Vysel-straat en de Reguliersgraft; en is gestigt in den jare 1676. van de Vlamingen en Waterlanders, en de Kinderen sijn 1677. daar in gebragt.

By de Vlamingen en Waterlanders gebouwt.

Den ingang ofte Deur op de Prince-graft, staat in 't midden, waar door men intreed. Ten eersten siet men een Armen Bosch hangen, daar boven men deese Vaarsen van den Poeët L. Anthonides, leest.

Deelt milt een Aelmoes uit, die hier komt in getreden,
Gy kunt nooit uw geschenk, met beter Vrucht besteden;
Want hoe wort d'Armoe, ooit onnoseler geleên,
Als Ouderloos te zijn, en wereloos met een.

Wat vertrekken dit heeft.

Ter slincker hant eenige treden op gaande, siet men de Eet-saal en School voor de Meisjes, gelijk ter rechter hand van de Jongens is. En daar boven de Slaap-plaatse van de Jongens en Meisjes; ook de Buyten-vaders en Buyten-moeders Kamer ter wederzijde. Op de derde verdiepinge, is het Naay-school van de Meysjes. De Sieke-kamers van Jongens en Meisjens. Als mede op de vierde verdieping de Kleer-solders, Kleer-kamer. En op de vyfde verdiepinge, staan de Getouwen daar de Jongens in de Wevery geoeffent worden.

Oude Vrouwen-huys.

Dese Vlamingen en Waterlanders hebben mede een oude Vrouwenhuys voor aan in de Elands-straat, daar in de twintig oude Vrouwen worden onderhouden; deselve worden alle aan een Tafel gespijst.

Daar zijn ook mede de wooninge van de Binne-vader en Binne-moeders. Twee Speel-plaatse, zijnde een voor de Jongens en een voor de Meisjens. Over de Thuyn, tegens de Kerk-straat aan, siet men de Bakkery en een Brey-school voor de kleene kinderen.

Heeft een Bakkery.

Alles is seer ordentelijk in dit Huys verdeelt, en worden daar in 40 Jongens en 42 Meisjes in alle sedigheyt wel opgevoed en gekleet; met goede spijse en order opgebragt en onderhouden, tot verwonderinge van die, die het besigtigen.

Het Collegianten WEES-HUYS.

Het Collegianten Weeshuys,

DIt Huys staet op de Oostzijde van de Keysers-graft, by de Huyde-straet, en werd het *Collegianten* Weeshuys genaemt, om dat daer in geen andere Kinderen, die mede al in een redelijk getal zijn, komen, als van Ouders die soodanige Collegien bywoonen, daer men de vryheyd van spreeken in de Vergadering gebruykt, in plaets van te Prediken, gelijk by andere Religien geschiet, daer men alleen een passagie uyt de Heylige Schriftuure opstelt, en daer over dan ider sijn gevoelen uyt, 't welk de meesten tijd tot groote twist en verwerringe uytbarst. Soodanige Luyden haer Kinderen, alsse Ouderloos worden, werden hier gehuysvest en een Ambacht geleert, en vorders in goede ordre tot haer bequame ouderdom toe, om selve de kost te konnen winnen, gevoet en gekleet.

daer in is vryheyd van spreeken.

't Besluyten der Godshuysen, waar by gesien werd hoe hier de Armen onderhouden worden.

Hier mede zal ik de beschryvinge der Godtshuysen, die publyk zijn, sluyten; waar uyt men zien kan wat een prijselijke zaak de Magistraat op het onderhoud, by na van 't begin en opkomst van dese Stad, den Armen in seer goede ordre gestelt hebben; zoo dat van dese Stad met recht mag geseyd worden, daar in boven alle anderen uyt te munten. Ook betoonen Amstels Inwoonders over al haar zeer mededeelsaam, niet alleen aan haar Armen binnen hare Wallen, maar ook aan buytenlandse Plaatsen en Steden, daar de Gereformeerden nood en gebrek zijn lydende; gelijk voor desen aan de Iersche Geloofs-genooten; ook aan de Vaudoysen of Waldensen in verscheyde voorvallen van hare harde vervolginge is geschiet; en nu noch in dese laatste grouwelijke verwoestinge van Gods Kerken, door den wreeden Lodewijk de XIV. Koning van Vrankrijk, ten desen tijden, aan de verjaagde Huygenotten of Gereformeerden uyt Vrankrijk, die tot ons overgekomen zijn, dagelijks geschied, gelijk daar van na vooren op folio 493. gesprooken hebbe.

De mildheyd der Amsterdammers.

Besorgen ook haar buytenlandsche Gereformeerde Geloofsgenooten.

Het BEGYN-HOF.

BEgijn-hof, alsoo genaamt na haar bezitsters Begijnen (zekere soort van onbeslootene Geestelijke Vrouws-persoonen, herkomende van de Weduwe *Begga*, dochter van *Pipinus*, Hertoge van *Braband*, opper Gouverneur van *Austranien*, geleeft hebbende ontrent 't jaer ses hondert 98, wiens dag de Roomsgesinden op den xvij. December vieren) ook *Cloppen*, *Klop-zusters*, *Queselen* en *Geestelijke dochters* genaamt. Dit Hof is gelegen in de ronte, en daarom mede met den naam van het Ronde Begijn-hof bekent, en dat

Waar dit Hof gelegen. dat tusschen de Kalverstraat[a], en de Nieuwe-zijds Voorburgwal, daar 't zich langs heen, tegen 't Water strekkende is: d'ingang derwaarts zijnde in de Kalverstraat door de Begijne steeg, met een graft (onder 't Wees-huys loopende) afgescheyden. Dit Hof is heel oud, en ten tijd dat de Roomze in dese stad d'overhand hadden gesticht, blijkende by de menigte der oude huysen en wooningen daar rontom staande, die wel onderhouden, en te bouvallig dagelijks vernieuwt, en als eygen gronden en goet, gekoft en verkoft werden, en dat onder de voogdye deser Stads regeeringe, die haar daar als Voogden over zijn dragende.

Desselfs gelegentheyt, binnen. Met de Kerk, nu by de Engelsche herstelde Godsdienst bezeten, verhaalt, als op fol. 482. wert dit Hof in tween gescheyden: yder zijn besonder cierlijck groen bleeckveld hebbende, rontom met een vermakelijke hagen-dooren beplant, daar dese wooningen en haar inwoonderen alle haar vermakelijk uytzicht op hebben; Voorwaar een plaats bequaam om buyten de Wereld in aller stilte genoechelijk en heyliglijk te leven, daar toe zeer helpende de aangename kleyne hoofkens en groene wijngaarden die yder voor haar wooningskens zijn, hebbende.

Wanneer gesticht, onseker. Wanneer dit Begijn-hof gesticht is kan niet geweten werden[b], alhoewel eenigen het dien ouderdom niet toe en schrijven als het gebouw des Kerks wel is mede brengende, verdoolt zijnde met het jaar getal XVc. LXXIIII. voor de poort van den ingang staande, die alsdoen schijnt herbouwt te zijn; De voornoemde Weduwe *Begga*, met eenige deser Begijnen onder haar tabbert uytkomende, in een uytgehouwen steen daar voor staande.

Haar geestelijke kleedinge en Roomsche Gods-dienst daar binnen behoudende, tot welke oeffeninge een besonder huys, met beelden en anders opgepronkt, gebruykende.

Een Priester daar toe daar binnen zijn wooninge hebbende, sonder andere Mans-persoonen te gedoogen.

De Kerck haar daar toe afhandig gemaakt zijnde, niet te min tot het begraven haarder dooden behoudende, dat aldus te werk gaat.

Een van haar mede-zusterkens overleeden zijnde, word gekist, zijnde verciert, en van twaalf van de haren alle in haar zwart geestelijk gewaart opgesmokt, op een doodbaar onder de hand dry maal 't Hof omgedragen, en zoo in dese Kerk ter aarde gestelt, zonder die als hier 't gebruyk is op de schouderen te schorten; veel licht daar mede de zuyvere teerheyt haarder Maagdom te verstaan gevende. *Hoe haar dooden begraven.*

Dit dan voor soo veel de Geestelijke gebouwen zijn betreffende, sullen wy ons tot de gemeene Wereldlijken spoeden, en met de Koopmans Beurs een aanvang maken.

a „ Dit gedeelte is van ouds Bentwijk genaamt, als in 't I. Deel van 't 3 boek fol: 172 is aange„ wesen.

b „ Daar zijn oude brieven van den Jare 1406 en vroeger, daar in men siet dat huysen staande in 't „ Bentwijk, streckende ter Kalver-straat, tot in de Begijne-graft, in 't eerste Deel van 't derde boek „ pagina 172 te sien: Het word dan de Begijne-graft genoemt, soo is 't seeker dat dit Begijn-hof al in „ de dertiende eeuw moet gesticht wesen.

VAN DE STADS GEBOUWEN IN 'T GEMEEN.

VYFDE HOOFT-STUK.

BEURS.

DE naam, en 't gebruyk van het woord Beurs, volgens *Pontani* meeninge, zeyd men, dat van de Bruggelingen in Vlaanderen, zyn oorspronk genomen heeft, om dat by hen, als den koophandel daar noch bloeyde, een Markt was, daar de Koop-luyden des middags en 's avonds op verzamelden, die den naam van Burze of Beurze, van een oud treffelyk huys, dat daar stond, en de drie burzen of beurzen in de gevel voerde, gekregen had. Doch men zou het soo konnen duyden, dat dese naam sijn oorspronk bekomen heeft, van 't gebruyk eener Geldbeurse; want gelyk men in een beurs het geld ontfanget, vergadert, en wederom uytgeeft, alsoo vergaderen de Koop-luyden op dese Beurs ook te zamen, om te koopen en verkoopen; welke Koopmanschappen dan, daar na, in en uyt schepen, lichters, schuyten, zolders, pakhuysen, kelders en andere gelegentheden worden gelevert en ontfangen, en op der Koopluyden Komptoiren elk in 't byzonder, beschreven, versonden en bestiert werden. Gelijk diergelijke Beurzen ook zijn tot Londen en Antwerpen, dese byna in alles seer gelijkende.

Beurs, waar van zoo genaamt.

Beursen tot Londen en Antwerpen.

In voortijden eer dat dese Beurs gesticht was, hielden de Koopluyden hare vergaderinge, des zomers op de Nieuwe Brug, ofte by regenachtig weder in de Warmoesstraat in der inwoonderen stoepen onder de luyffens; en dat van St. Olofs Poort tot ontrent het *Heyntje-Hoek-steeg*; en des winters, (om het ongestuyme weder te ontduyken) in d'Oude Kerk. Hier door was het noord-eynde van de Warmoesstraat veel levendiger van 't gewoel der menschen, en de huysen aldaar veel waardiger en duurder, dan aan 't zuyd-eynde; dat nu, door 't verleggen van dese vergaderinge der Koopluyden, in tegendeel bevonden word.

Waar de Koopluyden eertijds vergaderden.

Dese Beurs is een groot gebouw, overdekkende op vijf gewelfde bogen, als een groote, en ter wederzijde twee kleynen, het Rokin ofte den Binnen-Amstel, een Rivier van hondert vier-en-twintig voeten aldaar breet, onder niet te min zijn doorvaart en waterloosinge behoudende; de gront eerst gedroogt, met ramen en slothouten wel versorgt, die als doen met lange groote zware noortse masten beheyt zijnde: Een werk in dien tijd voor geen gemeene Stads gebouwen wijkende; beslaande van ouds een omtrek van zeven honderd vijftig voeten, boven de voorverhaalde breete twee honderd voeten lank wesende, eer deselve ten weder zyde met twee Pylaaren vergroot was, en daarom nu soo veel langer.

Hoedanigheyt van dit gebouw, en wanneer den eersten steen gelegt.

Dese stichtinge in den jare zestien honderd en acht begonnen en alles voor 't zakken bewaart, is op den negen en twintigste dag van May ofte Bloeymaand, door de jongste Soon van de Heer *Cornelis Pietersz. Hooft*, voorsittende Burgermeester, en Broeder van den beruchten Histori-schrijver en Dichter *Pieter Cornelisz. Hooft*, Drost tot Muyden &c., de eerste steen daar aan geleyd, gelijk zulks dit nevensgaande Opschrift in een zwarte Marmere steen, in de noord-west hoek van de Galdery met gulde letteren, te kennen geeft:

Door Gods zegen, is tot gerief der Koopluyden dese Beurse gesticht, Anno CIↃ IↃ CVIII *den* XXIX *den eersten steen geleyd, en den eersten Augusti* CIↃ IↃ CXIII *de eerste vergadering geweest.*

De

DE B

URS

De BEURS spreekt,

Roemt Ephesen op haar Kerk;
Tyrus op haar Markt en haven;
Babel op haar Metzel werk;
Memphis op haar spitze Graven;
Romen op haar Heerschappy;
Al de Wereld roemt op my.

Jan Vos.

Van binnen, boven de middelste boog is een groote vierkante ruymte, of plein in 't midden, tot de gemeene vergaderplaats der Kooplieden, en langs heen rontom breede Galderyen, op ses-en-veertig blaauwe Arduyne steene pylaren rustende: nevens een breede dubbelde ingang of poort, ten noorden hebbende; daar boven in 't midden, met het huydendaaghze wapen in 't groot pronkende, aan de Zuyd-zyde sijn twee ingangen, sedert dat de Beurs vergroot is gemaaakt, en de Sluis daar de huysen gestaan hebben in Galderyen verandert. De zuyderhoek met een cierlyk Toorentje, Uurwyzer, heel en halve uurs slag. Onder de middelste boog, als vooren verhaalt de gemeene doorvaart, uyt het Y en Damrak in den Amstel, uyt en in, door den Dams-sluys, met neergelaten masten, den gantschen dag wezende: welke doorvaart des nachts, en als het Beurs-tijd is, van ouds heen altyd met een boom voor den ingang van de Sluys gesllooten werd, en dat uyt vreeze van verraat, dewyl alhier dan de zenuwe en het meerdeel der voornaamste Burgeren, op een gedrongen en vergadert wezende; dat met heymlyk leggen van Buskruyt als dan onder de Booge zoude in 't werk konnen gestelt werden. Dese Beurs in den jare 1668. vergroot zijnde, is een groote steene Mercurius met verscheyde Koopmanschappen hebbende, tegens 't Rockin aen, geplaetst.[a]

Galderyen en Pylaren.

Tooren en Uurwerk.

Deurvaart, en waerom gesloten wordt.

Verhandeling op de Beurs.

Alhier verhandelt men, by manier van spreken, de geheele Weerelt oft haar rykdommen: Men spreekt'er van de prys der Waren; van Koopmanschappen te halen en te verzenden; van Schepen te laden en te lossen; van Wissel; van verzekering en andere diergelyke zaken, den Koophandel betreffende: en voorts wat in alle quartieren voorvalt.

Wooningen daar onder, en ten wederzyden.

Dit gebouw geheel op verwulfde boogen staande, die ten wederzyde tot zeventhien aan bezondere luyden tot wooningen en winkels verhuurt werden, behalven dry ten oosten twee voor de Beursknecht, d'ander het Wachthuys en bewaar-plaatze der Ratelen voor de Ratelwacht aan de oude zyde; op deze Beurze des avonds haar Monster-plaatze hebbende.

En op dat alles in ordre en gevoeglyk zoude toegaan, wierden te dien eynde by den Achtbaren Raed terstond na desselfs opbouwinge, in den Jare zestien hondert en elf den negen en twintigsten van Julius ofte Hooymaant, dese naarvolgende Poincten beraamt, waar na zich yder in 't verkeeren ter Beurse te schikken hadden.

Ordren tot het vergaderen der Koopluyden, en daar omtrent beraamt.

Ten eersten, *dat die gewoonlyke vergaderinge des middags, van de klokke elf tot twalef uuren, 't geheel Jaar door zoude gehouden worden, en dat na twalef uuren, en een quartier uurs luydens van 't klokje, yder de* Beurs, *zonder by of ontrent de selve te mogen blyven staan, zoude moeten ruymen, op pœne van twalef stuyvers, ten behoeve van de Beurs-knecht, Welcke vergaderinge mede in de Maanden Mey, Iunius, Iulius* en *Augustus des avonds van half zevenen tot half achten, en voorts 't gantsche Jaar door een half uur voor 't luyden van de poort-klok verordonneert was;* doch is niet in practijk gestelt, als om 't verzenden der Brieven, en andere beletzelen onmogelyk. *Ondertyds alle vergaderinge der Koopluyden in Kerken en elders verbiedende.*

Wanneer vergaderen.

Gelyk als dan daar mede verbooden wert *alle bedelarye, kinderspel, 't dragen van Goederen, verkoopen van Nieuwe tijdingen, gekijf en alle beletzelen de vergaderinghe hinderlijk, ende dit alles op een boete van twalef ofte by Rechts-vordering van acht en veertig stuyvers.*

Bedelarye, gekyf, en andere beletzelen,

Welke breuke van kijvagie, schelden, gestoot of yets diergelijken, daar na op den XIX. November des Iaars 1621. verhoogt is tot vijf en twintig guldens.

Doch deze goede instellingen met der tijdt verslappende, zijn mijn Heeren van den Gerechte gedrongen geweest die op den XXIIJ. October 1626. voor de derdemaal te vernieuwen, en met deze byvoegzelen te verzwaren: *dat niemant hem sal vervorderen op ofte aan de* Beurs *zyn Water te maken, als ter verordonneerde plaatse in 't vertrek ter zijde de Noorder zyde van den ingang, op de verbeurte desopperste kleets.*

verboden. Watermaken.

Ook mede met geen kruy-wagens de Beurs *over te komen.*

Kruywagens.

Dit zoo loopende, en deze Keuren voornamentlijck het uur der vergaderinge by de Koop-luyden zoo niet konnende onderhouden werden als 't behoorde; heeft men genootzaakt geweest

[a] *Doch sederd 't Jaar 1673. en 1675. is de selve geheel geslooten geworden, gelyk als noch is.*

tot veranderinge te komen; en voor de vierdemaal op den xiiij. Iuly 1645. te Ordonneeren dat de Beurs voortaan met hek-deuren zoude gesllooten werden.

De hekken te sluyten, en waarom.

Welcke Beurs-hekken niet eer dan na half een uuren zullen toegedaan werden, en tot dry uuren na den Middag toe blyven; voor welke tijdt de Koopluyden zullen gehouden zijn te scheyden en de Beurs te ruymen: Mits wie na 't sluyten daar op bevonden werdt te vervallen in een breuke van dertig stuyvers; en gehouden zyn tot dry uuren daar op gesllooten te blijven; ten ware zulkx met een boete van zes guldens wilden voorkomen.

Ordre v. de Makelaars, en Beunhazen rakende.

En om deze Ordonnantien te beter te doen onderhouden; is alle Makelaars wel striktelyck belast, die in alle poincten na te komen; en dat by overtredinge van dien *voor de eerste reyze zes weken van haar officie gestelt te werden, ofte viif en twintig guldens tot een boete te betalen; en voor de twee maal daar in vervallende, voor altijt haar dienst te verbeuren*

In alle welcke boeten mede vervallen zullen alzulke luyden die haar het Makelen onderwinden, zonder vrydom by de Achtbare Heeren Burgermeesteren daar toe verkregen te hebben; en deshalven Beun-hazen genaamt werden, en door breuken ten Comptoyre by den Overluyden daar voor bekent zyn: volgens de keure van den xv. October 1649. Dog voor de tweede maal daar in vervallende hondert guldens.

Alle welcke Keuren ende Statuten daar na op den XXIV. December des Jaars 1659. weder vernieuwt zyn.

De groote boog vermaakt, en waarom.

Maar als men in den Jare zestien hondert ende zestig genoodsaakt was het groot middelste verwelfzel (dat door lankheyt des tyds, en om dat het geen half ronde, maar een flaauwe Ovaal, of Paander boog is, aan de twee eynde, daar de Galdery-Pylaren op staan, begon in te buygen) te herstellen, met een half ronde boog. aan deze twee eynden daar onder te staan: wierd'er (de Koop-luyden geduurende die tyd haar Beurs-vergaderingen in de Nieuwe Kerk gehouden hebbende) na't hermaken en 't verlichten dezes verwelfzels, een generale groote keure, zoo voor de Koopmans, als voor de Makelaars en Beun-hazen; alle hier voren op den XXIV. December daar te vooren uyt alle voorgaende keuren getrokken, gemaakt) verkondigt; zijnde van de volgende inhoud, *dat van dien tyd af, de middags vergadering de klok half twalef zyn aanvang nemen,* (van welck half uur het Beurs-klockje een quartier uurs zoude geluyd worden) *en met de klok en het sluyten van de hekken, ten half eenen* (als wanneer weder het Beurs-klokje een quartier uurs van te vooren getrokken wort) *eyndigen zouw. Wierd ook by deze laatste keure den Makelaars belast, datze, zoo dra het* Beurs-klokje *ten half twaleven begint te luyden, den* Dam *en andere openbare-plaatzen daar omtrent gelegen, te ruymen, en op de* Beurs, *en weder daar af, ten half eenen, na't ophouden van't zelve klokje, zich te begeven hebben; zonder te mogen weder keeren op den* Dam *en andere openbare plaatsen daar omtrent, dan twee uuren daar na; op pœne van vyf en twintig voor d'eerste, en hondert gulden, voor de tweede reyse, te verbeuren.*

Nieuwer ordre op 't vergaderen der Koopluyden.

Wanneer op de Beurs te komen.

Doch weynig word ook deze laatste keure na gekomen, vermids het opgaan gemeenlyk eerst ten half eenen, en 't afgaan ten twee uuren, geschied.

Kinderen mogen daar niet speelen.

Geen Bedelaars, of kinderen om te speelen, met ballen, ellens, knikkers en ander speel-tuyg, mogen zich, om den Koopluyden in hun handel niet hinderlyk noch lastig te vallen, geduurende de Beurs-tyd, *noch voor of na* Beurs-tyd *daar laten vinden, op pœne van twalef stuyvers. Voor welke boete de* Schout, *ofte de* Beurs-knecht, *den overtreder het opperste kleet mach afnemen.*

Geen goederen daar over dragen, of kruyen.

Niemandt mach, geduurende de Beurs-tyd, *noch voor of na eenige goederen dragen, kruyen of op andere maniere over de* Beurs *brengen, ook geen gedrukte brieven, blaauwe boekjes, nieuwe tydinge, of yets anders veylen, op pœne van een gulden, by den* Schout *of* Beurs-knecht, *die daar over de goederen mach aanhouden, te verbeuren*

Geen geweer te trekken.

Niemant mach, geduurende de vergadering, eenig geweer trekken of ontblooten, of yemant slaan of stooten op pœne van hondert gulden. En wie een ander quetst, verbeurt de rechterhant; of anders, ter bescheydentheyt van den Gerechte gestraft te worden

Niet schelden of kijven.

Over 't schelden, hoonen, of zoo luyt kyven, dat 'er gerucht uyt ontstaat, verbeurt d'aanrechter vyf-en-twintig gulden, waar van d' Officier, *d'* Armen, *en de* Beurs-knecht, *elk een derden-deel stryken.*

Op den 9 November 1667. hebben de Heeren van de Gerechte dese Ordonnantie op het houden van de Beurstyd gewilkeurt.

ALso mijne Heeren van den E. Geregte om verscheyde goede consideratien, haar E.E. door eenige voorname Kooplieden te gemoet gevoert, tot redres van 't confus op en af gaan van de Beurs noodig en dienstig hebben geacht eenige nieuwe ordres te beramen: SOO IS 'T, dat haar E. E. ordonneren en statueren 't golgt:

I. Dat men het klockje van ds Beurs sal doen luyden ten half twaelven, en continueeren tot dat de Beurs-klock 12 uuren sal geslagen hebben; als wanneer de Hecken en groote Deuren ordentelijck sullen werden toegeslooten.

II. Een igelijk, die na het sluyten van de selve

selve op de Beurs begeert te komen, sal de kleene Deuren moeten ingaan, mits voor een boete aanstonts betalende 6 stuyvers, ten behoeve van den Armen; te collecteren by twee Persoonen by de Ed: Gr: Achtb: Heeren Burgermeesteren daar toe te committeeren.

III. Doch de Makelaars, die naar het sluyten van de groote Hecken door de kleene Deuren sullen willen ingelaten sijn, sullen t'elkens tot boete moeten betalen een halve Ducaton, ten behoeve als voren.

IV. En in cas de selve Makelaars onwillig waren om de voorsz. boete promptelijk te voldoen, of haar qualiteyt quamen te verswygen, soo sullen sy daar over gecalangeert werdende, voor de eerstemael voor den tyd van 6 Weken van haar Officie werden gesuspendeert, en voor de tweedemael van haar Officie gepriveert.

V. Als de Beurs-klok een uur sal geslagen hebben sal niemand op de Beurs meer ingelaten werden.

VI. Doch yeder sal mogen afgaen van de Beurs, en soo lange daer op blyven als 't hem gelieven sal.

VII. Dese Keure sal sijn effect en ingang nemen met den 15 November, 1667.

VIII. Blyvende verders alle Keuren in 't regard van de Makelaars, en 't exerceren van hun Ampt gestatueert, in hun geheel, die mits desen werden gehouden voor gerenoveert, en beneffens dese Keure mede strictelyk sullen werden ge-executeert: waar naar een yegelyk, die het aengaet, sich sal hebben te reguleren.

En alsoo den Koophandel tusschen Kooper ende Verkooper zonder Makelaars niet wel gedreven kan werden, soo zijn die tot den Jare 1612. zonder eenige ordere in grooten getale alhier bevonden.

Nader ordre. voor de Makelaars daar omtrent.

Des mijn Heeren van den Gerechte dagelyks bespeurende de gebreken en misslagen, onder haar in zwang gaande; hebben om den Koophandel voort te zetten, goedt gevonden die onder een Gildt te betrekken. Een Deken, vyf Overluyden en twee Bos-meesters haar toestellende om te dienen, en jaarlyks by Burgermeesteren verandert te werden, haar op den XXVII. January des zelvigen jaars dese naarvolgende Ordere toevoegende.

Dat niemand mag 't Makelaars Gildt bekomen, voor zulks van Burgermeesteren hem vergunt is, en Poorter deser Steede zynde, ook zijn Eedt daar voor gedaan hebbende.

Dat op groote pene gehouden zijn haar Meesters lasten secreet te houden; uytgenomen van Weeskinderen, en persoonen onder Voogdy staande; van de Voogden en Vrinden daar toe versocht zynde; en voorts haar Meesters getrou te zyn: en van alle handelingen door haar gedaan perfecte aantekeninge te houden.

Alle Makelaars werd verbooden Maatschap met den anderen te maken, maar yder gehouden zijn eygen dingen te doen.

Werd mede verbooden geen twee Gods penningen op een party Koopmanschap te nemen.

Gelijk mede verbooden werd geen hooger loon te nemen, als Burgermeesters daar toe gestelt hebben; gelyk de Koopluyden mede verbooden werd hooger loon te geven.

Vermogen wijders met geen onvryen ofte Beunhazen te correspondeeren: veel min part ofte deel in eenige Koopmanschappen te hebben.

Gelyk haar mede verbooden is Gastery houdinge, eenige van haar Gasten te bedienen: veel min op Sondagen te makelen.

Vermogen volgens de keure van xxvj. January 1579. voor Koopluyden buyten lands in Commissie trekken.

Vlotschuytvoerders is het makelen verboden. Ziet de keure van den 15 Octob. 1649.

Vermogen geen Wissels boven de zes hondert guldens buyten de Wisselbank te sluyten: volgens de keure van den xvj. Juny 1615.

Alle geswoore Makelaars, zyn gehouden by haar te dragen een Stoksken met het Stads wapen. Ziet de keuren van den xx. December 1636.

Vermogen geen luyden buyten de Stad woonende en hier niet zynde te bedienen, volgens de keure van den xxij Meert 1647.

En by een nader Ordinantie is dese volgende geamplieert op den 26 January 1671: siet Handvest fol: 1094.

De Makelaars moeten pertinente Registers houden van alle partyen, welke op tyd of contant verkogt worden, de namen van kooper of verkooper aantekenen.

Mogen over geen partye staan, alsse weten dat een van de koopers insufficant zijn.

Vermoogen geen Koopmanschappen voor haar selven te koopen, noch eenige Factoryen, noch voor luyden eenige Koopmanschappen doen, ten zy datse tegenwoordig zyn.

De Makelaars in Zijde doende, mogen geen Zijde voor haar zelve koopen, noch die te laten reeden.

Des Sondags vermoogen sy egeene party te sluyten, noch Monsters halen, op pœne van 25 guldens.

Zulks dat dit wel de fondamenteele Ordere zy daar haar na hebben te reguleeren; en gelyk boven geseyd hebbe, den koophandel sonder haar niet wel te drijven is. Welker getal jegenwoordig over de dry hondert en tachtentig bevonden werd.

Behalven het vierkante pleyn en vergader-plaats der koopluyden, zijn boven de zijd-galderyen, vier vertrekken ofte omgangen, 't Pant boven de Beurs geheeten, daar men langs breede steene trappen. ter wederzyde opklimt. Hier op staat rontom op een ry, een groote menigte van houte kassen of winkels, waar in allerhande kramers-waren, als messchen, zyde, goude en zilvere linten, Boeken, hoeden, kunstig gedraayt en gesneden yvoor-werken, &c. 't heele Jaar door verkocht worden.

Pant boven de Beurs.

Welken Kramers aldaar met haar Waren voorstaande, die van de Gerechten (als by form van een Gilt) Overluyden bestelt hebben. Haar deze volgende Ordonnantie toe voegende, om te weten waar

Ordre voor de Kramers, aldaar voorstaande.

waar na yder zich zal hebben te schikken.

Voor eerst mach niemand op dit Pant, winckel houden, of met Waren, om te verkoopen, voorstaan, dan die Burger of Poorter is.

Maar op een plaats winkel houden.

Niemand mach op verscheyde plaatzen, (ten zy neffens elkandre staende) op dit Pant, onder wat dekmantel dat 'et ook is, winkel houden, noch de koopers van d'eene kas te zenden tot d'ander, noch dezelve met eenige Waren van de Beurs te leyden, als mede geen kooper van een anders toonbank troonen, om zyn Waren aan den zelven te verkoopen, op pœne van drie gulden.

Geen geluyt makend werk doen.

Niemand, om de koopers in 't koopen niet te beletten, mag hier met de hamer kloppen, brillen slijpen, of eenig ander geluyt makend handwerk doen.

Dagelyks haar kas openen. Sonder verlof haar kas niet verhuuren.

Yeder, ten zy hy ziek, of uyt'er stad was, is gehouden alle dagen sijn kas te openen, op pene van vier stuyvers. Sonder verlof van Thresorieren, mag niemand ook sijn kas verhuuren, of aan een ander over doen, op pene van drie guldens te verbeuren.

Op Jaar-kermis, of andere Jaar-markt dagen, mag ook niemand in 't geheel, of ten deel sijn kas verhuuren, om op die Jaar-markten met Koopmanschappen te willen voorstaan, op pene van 30. stuyvers.

't Goed niet veer uythangen.

Die sijn goedt aan de balken verder dan een half elle buyten de kassen, en nederwaarts, om geen donkerheyd te maken, lager dan een halve elle hangt, als ook die 't goedt op sijn toonbank hooger dan anderhalf vierendeel leydt, verbeurt tien stuyvers. En die in sijn kassen rakken heeft, of eenig goedt aan de luyfel hangt, verbeurt twintig stuyvers.

De opgangen niet belemmeren.

Die voor aan d'opgangen van de trappen, voor de deuren, of aan de hoek-kassen, eenige borden, kaarten, of andere hindernissen spykert, waar door de voorby gaande, in 't besien of leesen, of anders mochten belet worden, verbeurt t'elkens tien stuyvers.

Geen doove koolen houden, of vuur laten staan.

Drie gulden verbeurt de gene, die sijn doove-koolen besloten in de kassen houd; deselve, en sijn vuur niet mede naar huys neemt, indien hy door de wacht, die alle avonds, by winter, de kassen besoekt, daar op bekeurt word.

Dit pandt schoon te maken.

De Beurs-knecht is gehouden tweemaal ter weke, 's avonds by een brandende lamp, na 't sluyten van de kassen (om de Waren door het stoffen niet te bederven) te reynigen; Die eenig vuylnis op het Pant of de trappen werpt, verbeurt ses stuyvers.

Wanneer de kassen te openen en sluyten.

De kassen mogen op vrye Jaar-markten en Kermissen, voor vreemde Koop-luyden des Sondaags geopent worden, maar na dien tyd niet. 's Zomers en 's Winters, na 't luyden van de Poort-klok word dit Pant gesloten en geopent.

Wanneer de Wachters sullen afgaan.

Mogen ook de wachters van 't Pant niet gaan, dan een uur na 't luyden van de Poort-klok, of datter ter wederzijde een kas of meer geopent is. En die na 't luyden van de Poort-klok zijn kas niet gesloten heeft, verbeurt drie stuyvers. De Ouders en Meesters moeten ook voor de Kinderen en Knechts, voor alle boete in staan.

Hoe veel aan d'Overluyden betalen.

Yeder kas moet Jaarlijks aan d'Overluyden betalen, voor Jaar-geld, zes stuyvers: Dit en de boeten, word in een Bosse gesteken, en de penningen door d'Overluyden, (daar vanse Jaarlijks aan Burgermeesteren, of hun Gemachtigden, gehouden zijn rekening te doen,) ten dienste van 't Pant en eenige onkosten aengelegt.

En om alle handelingen en neeringen te beter aan te queken, ook de Laken drapperyen haar hooft weder opsteekende, heeft het die van de Gerechten raadsaam gevonden in den Jare 1660. een Laken Vent-Hall op te rechten Daar toe de zuyd-zyde van dit pant op de Beurs verkiesende: die met dese naarvolgende Wetten op den xxx. January deses Jaars voorziende.

Laken Vent-Hal, opgerecht Anno 1660. Ordere daar over.

Factoor te stellen.

Dat daar toe by Burgermeesteren op dese Hall een Halmeester ofte Factoor zal gestelt werden; die tot verzekering van de Drapiers en toe-vertrouwde waren, ter Secretarye voor twaelf duysent gulden borge moet stellen. Dees' is gehouden tot gerief en dienst der Koopluyden en Drapiers, de Halle te openen en waar te nemen, des winters van den eersten October tot den laatsten van Meert, 's morgens van negen tot 's middags ten een uuren, en des namiddags van twee tot vier uuren: maar van den eersten April, tot den lesten Septemper van 's morgens ten achten tot 's middags ten een uuren, en des middaags van twee tot vijf uuren.

Wanneer de Hal te openen.

Allerley Lakenen daar te mogen brengen.

Op dese Hal mogen allerley Lakenen om te verkoopen, zoo geverfde, bereyde, als ruwe, en in de Wol geverfde Lakens, doch niet minder dan stukken van vijf en twintig ellen, en geen andere dan die binnen Stads wallen geverft en bereyt zijn, gebracht worden.

De Halmeester sijn ampt en verrichting.

De Hal-meester is gehouden de Lakenen, op de Hal gebracht, op des brengers rekening, met de lengte, 't merk, 't getal, den prys, en of se bereyd of onbereyd zijn (dat hy aan niemant toonen mach) te boek te stellen: en is 't zijn begeeren, deselve te meten, de juyste lengte daar op te slaan, dit op een briefje te zetten, en den Drapier over te leveren; 't welk hy weder eyscht, indien de Lakenen verkocht of weder van de Hal gehaalt worden, welck Briefken hy nevens d'anderen aan een band bewaart: En geniet hy voor 't ontfangen en te boek te stellen, van yeder half Laken eene Stuyver, van een heel Laken twee Stuyvers; en voor 't afschrijven, als 't wederom gehaalt word, mede zoo veel; maar voor 't meten, en de lengte daar op te slaan, eene stuyver.

Om geen redenen mogen de Lakenen, zoo langh alsse hier op de Hal zijn, beslagen of bekommert worden.

De Halmeester mach geen Lakenen, dan met gereet gelt, verkoopen, en niet, 't zy met verlof van den Eygenaar, (dien hy den kooper, en de prys van 't verkochte, terstond bekend moet maken, 't ontfangen geld zonder uytstel over leveren, en de lengte en prys van 't verkochte te boek stellen) uytborgen; en hier voor geniet hy van yeder heel Laken, twee en van een half, eene gulden.

Het oppergezag over dese Hal, als ook het slechten van alle misverstanden en verschillen, staat aan ses persoonen; twee gemagtigde uyt de Magistraat, twee uyt de Lake neering, en twee uyt de Drapiers, die by den Gerechte daar toe gekooren worden. De Halmeester moet onzijdig zyn, en de Lakenen, om giften van den eenen Drapier, den Koopluyden niet meer aanprijsen dan van den anderen.

Om alle dese Ordonnantien tot gerijf van den koophandel en vergadering der koopluyden wel te onderhouden, heeft het den Achtbaren Raad goed gedacht daar een knecht over te stellen; wiens werk is 't nevens den Officiers, de overtreders

treders

Beurs-knecht, en dessfelfs ampt.

treders van dese voorverhaalde Wetten de breuken af te vorderen. De Beurs te sluyten en te ontsluyten, die met het Pant schoon te houden, en 't geboeft en speelende kinderen daar van te weeren.

Ook ten alle Beurs-vergaderingen aan twee ofte dry verscheyde hoeken luyts-keels uyt te roepen, den dag en uure wanneer de Koopmans-booden met de brieven naar andere plaatsen vertrekken zullen, om die daar toe vaardig te hebben: voor elk een uytroep, twee en een halve stuyv. ofte vyf grooten genietende. 't Selve mag niemand anders als de Beurs-knegt doen, in gevolge van de appointemente by de Heeren Burgermeesteren gegeven op den Requeste van Jacob van Campen, Beurs-knegt, in dato den 26 January 1673.

Welk loon by hem mede genooten werd van alle biljetten van te koop staande goederen, die by hem op de Beurs aangeslagen en uytgeroepen werden.

KOOREN-BEURS.

Waarom gebouwt.

Dese Kooren-beurs staande op het Water ten zuyden de Oude-brug, is gestigt in den jare zestien hondert zeventien; en dat om de Luyden op 't Water; ter plaatsen daar de Kooren-beurs (gelyk eer de groote Beurs gebouwt was, de Koopluyden in de Warmoes-straat) plag gehouden te worden, met sware huys-huur belast zynde, te verlichten, en van de Koop-luyden, die hun stoepen dagelyks by regen en onweder beset hadden, te verlossen; en den gemelden Koopluyden te dienen, op datse met meerder vryheyt, minder verlet en overloop der buuren, en verhindering der passeerende, dat op de straat en gemeene wegen plag te geschieden, hun koophandel drijven mogten. Dit Gebouw is vierkant, aan dry zijden geslooten en tegen de straat open; *Hoedanigheyd van 't Gebouw.*

sijn omvang zynde van dry hondert voeten, yder breete tachtentig; met een vierkant open pleyn in 't midden; de dry zijden met Galderyen bevrijd, rustende op twee en vijftig houte pylaren, vermits 't gantsche gebouw uyt 't Water op sware eyke palen, in de grond geheyt, is staande: egter een cierlijk werk en met zit-banken voorsien, boven welke veel van de Koopluyden en Maakelaars haar kasjes zyn hebbende, om haar Kooren-monsters in te bergen; staande te midden voor aan een konstige koopere Bus, op een swaar koopere pedestaal, in 't welke Aalmoessen voor de Aalmoesseniers Armen vergadert werden. Heeft mede zijn eygen Beurs-knecht om de Koopluyden ten dienst te staan, en de Beurs van het ge- *Beurs-knecht daar over.*

gekort monster kooren te reynigen, dat hem geen kleyne winst is toebrengende.

Om dese Kooren-Beurs en Markt in een goede gestalte te brengen, en de leghdagen van de Lichters met koorn in de Amstelrak, of volgens 't gemeene seggen Ammerak, te reguleeren, sijn verscheyden Willekeuren gemaekt, als den 13 Augusti 1613, 7 January, en 15 Februari 1614. 9 Augusti 1617. 5 December 1620 en 2 November 1621, siet Handvesten derde deel, fol: 371, 372, en 373, en volgens de laetste Ordonnantie van 26 January 1678. moeten de Makelaars in Koorn de prijsen alle weken opgeven, van Rogge en Tarwe, zoo als sy deselve gekogt en verkogt hebben, en voornamentlijk aan luyden die deselve in dese Stad zoude consumeeren, om de Broodweegers bekent te maken; ook soo zijn deselve Makelaars in Granen gehouden, de Monsters van alle Granen, soo haast deselve gekogt en verkogt zijn, straks van haar in goede bewaringe te leggen, met byvoeginge van een Cedelken, inhoudende de quantiteyt van de lasten, nevens de naam en toenaam van de Kooper en Verkooper, en die bewaren tot dat de leverantie geschied is, om alle vermangelinge te verhoeden.

Op dese Beurs word drymaal ter week gemarkt, en veel tonnen goudts verhandelt, alsoo 't een van de voornaamste Koophandel alhier is, als des Maandaags, Woensdaags en Vrydaags voor den middag: daar dan een menigte van koopers en verkoopers uyt alle Steden vergaderen, dat een groot krioel geeft, en niet dan van koopen en verkoopen van *Tarruw*, *Rogge*, *Boekwijt*, *Haver*, *Garst*, *Mout*, *ront en plat Zaat* gesprooken werd, daar als dan meenigte van lasten vertiert werden; welke Granen meest herwaarts aangevoert werden uyt Poolen, gantsch Oosten, *Dantsik*, *Hoogduytsland* en elders, en meest weder na 't Westen en elders versonden: zoo dat dese Stad niet is als een plaats daar men verstapelt, losset en ladet.

Welke Waren daar verhandelen.

Nieuwe en andere Bruggen over de Ammerak en Amstel gelegen, de Oude en Nieuwe zijde aan den anderen hechtende.

DEn Amstel zijn uytloop in 't Y hebbende, snijdt dese Stad in twee deelen, het eene de Oude en het andere de Nieuwezijde genaamt, in 't midden met een Dam ofte Dijk over twee Sluysen te zamen gehecht, die dese Revier den naam doet veranderen, van het Y tot desen Dam het Amstelrak of Damrak geheeten, die dese Stad alhier met dry lange Bruggen aan den anderen lasset, waar van de eerste naast het Y de Nieuwe-Brug genaamt word *a*, als lange tijdt na de Oude geslagen wesende; 't Damrack daar te vooren met een Boom, rijg palen en Wachthuysken bewaart zijnde.

Bruggen over d'Amrak.

Wanneer dese Brug alhier ter plaatse geleyd en de rijg palen wech genomen is, is onseker; doch wel oogschijnlijk, die vernieuwt te zijn, als wanneer in den jare 1560. en 1561. ter weder zijde een gedeelte daar van met steen gemaakt wierd; zijnde aan de West ofte Nieuwe zijde ter lankte van ontrent de veertig passen op vijf overwelfde Boogen; het Paal-huysken daar nevens staande; en voor 't zelvige als op de Kooren-beurs een vierkante Koperen Arm-bos, zeer konstig, en niet wel te openen, als die zulks bekent is, niet te min voor eenige jaren door Buskruyt opgeslagen en bestolen, de Aalmoesseniers Armen toebehoorende: is na die tijd een kostelijk gebouw, de Baken en Zee-tonnen te kennen gevende, ten welke gebruyk het daar gestelt is; als om het Paal, Vuur, Baak en Zee-tonne gelt van de uytvarende en inkomende Schepen uyt Zee te ontfangen: en dat voor het aftonnen van de zee-gaten en 't nacht-vuyren op der zelvige stranden: Een recht dat dese Stad met *Campen* van over oude tijden gemeen gehad heeft; doch op den vierden Meert vijftien hondert zeven en twintig, haar aandeel daar van gekocht, volgens de Opdracht-brief by die van *Campen* ten dage als boven daar van verleent; met beding dat haar Schepen en goederen uyt Zee komende, daar van vry souden blyven: Welk recht dese Stad behouden heeft, tot den inlandschen Oorlog, ten tijde van den Hertog van *Alba*, als wanneer *Wilhelm* Prince van *Orangie* en Stadhouder van *Holland* haar dat benomen, en die van *Enkhuysen* daar mede voorsien heeft; om dat *Amsterdam* de Spaansche zyde te lang volgde, en *Holland* veel te doen gaf. De steene voet aan de Oost ofte Oude zyde, geen meerder lengte als een overwelfde Boog hebbende, door haar steene vleugel

Nieuwe Brug.

Paal-huysjen, en Kopere bos.

Wanneer gebouwt, onseker.

De brug vernieuwt.

a „Maar van ouds de uyterste Brug genaamt; siet na vooren in 't derde Deel, tweede Boek, „fol: 170.

gel met de Camper steyger te samen gehecht: soo als dit gedicht met heel oude letteren, aan de Ty-kant tegens de voorschreven vleugel gehouwen, is mede brengende; dog nu weg genomen.

Doen men schreef XVC. LXI. *ongelaakt.*
Is dese Brug en Camper-hooft volmaakt.

Het overige op negen vakken van hout te samen gebracht zynde, ter lengte van stijf dry hondert voeten, in 't midden (gelyk mede de twee anderen) een opene doorsnijdinge hebbende, om de doorvarende Schepen met weynig verhinderinge en staande masten daar door te passeeren, ook sonder mensche hulpe weder te sluyten, te vooren den overgang door het op en neder doen der val-bruggen seer ongerijflyk zynde, welke openinge met twee val-deuren gemaakt, die onder en boven soo in tegenwicht hangen, dat open gedrongen, van selfs ofte met kleyne moeyte weder sluyten, de binne klappen des menschen ooren gelyk zynde, en deshalven oor-gaten genaamt worden: een vont voort-komende van *Hendrik Jacobsz. Staats*, Stads-timmerman deser steede, by hem in den jare XVC. ses en negentig te voorschijn gebracht. en alhier in 't werk gestelt; des daar door vryheyt * op bekomen heeft, van die alleen voor een tijdt te mogen maken: Behalven het Paal-huysken op ofte aan dese Brug gebouwt; daar nevens sag men een vierkant verdek op houte pylaren rustende, aldaar gemaakt Anno 1624. dat by onstuymig weder na de zeekant geslooten werd, zynde een van de vermakelykste uytsichten deser steede; niet alleen het grasigh *Waterlandt*, maar ook 't lustigh lasurig Y-stroom, met sijn rijke vlotgaande schepen beoogende: binnen 't welke aangeslagen wierden alle vragt-zee-gaande Scheepen, met tijd van vertrek en waar de steven na toe wenden.

Oorgat in de midden, en waarom.

Wanneer en door wie gevonden.

**Privilegie.*

Verdek op pylaren.

Voor weynig jaren verleeden in den jaare XVIC. LXI. is daar beneven aan de zuydzyde, op den Ammerak noch een Schippers-beurs verordineert; en dat om de straat en gebuur-huysen van 't moeyelijk gedrang der Schippers en Zeevarende luyden te ontlasten, als de vergader-plaats zijnde; daar meest alle Bootsgesellen en Matroosen gehuurt werden: zijnde een redelijk groot vierkant pleyn, gelijk de Kooren-beurs op paalen staande, hebbende tegen de Brug een overdeckte Galderye, om voor het onweer en regen te schuylen, op acht swaere houte kolommen rustende.

Schippers Beurs.

Byvoegsel.

De Brug van Steen met een Waterkering gemaakt.

Dese nieuwe brug is in den jare 1681. geheel verandert, de Houte rakken weg genomen, en geheel van Steen gemaakt, alleen twee doorvaarten daar in gelaten; en deselve met Vloed-deuren voorsien, tot een Water-keering, seer sterk als een steene Beer die men in der Steede Graften siet, seer diep in de grond geleyt; de door-vaarten zyn, tegen de kraght van 't hooge aandringende Zee-water, met sware en stijve uytsteekende steene Hoofden voor-sien. Gelijke Water-kering is ook ter weder zyde van de Schreyers-Tooren, voor de oude Kolk, als ook voor de Geldersse-Kay, vorder ter wederzyde het nieuwe Waals-Eyland, als voor de Invaart van de oude-Waal, en aen de Oost zyde voor de Monkelbaants-Graft, ofte Oude-Schans; alle het welk seer voortreffelyke werken zyn, om dat voor dese tyd, vermits de Zee gaten in Tessel en 't Vlie dagelijks grooter worden; ook de Vloeden by swaare Noortweste winden en Spring-vloeden jaarlyks hooger rysen, heeft men eyndelijk door de konst daar tegens aan gearbeyt; de Kayen en Dyken langs 't Y kant verhoogt, en dese Water-keering langs 't Y op de boven genoemde plaatse geleyd.

't Oude Paalhuysje weg genomen.

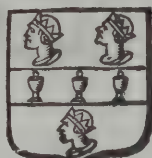
Dese Waterkeering in dese Nieuwe Brug geheel van steen voltooyt zijnde, is het oude Paal-huysje mede weg genomen; de steene Figuren van de Zee-tonnen, en een Kogge-schip, die daar voor gestaan hebben, zijn aan de Binne-kant, ter wederzijde in het muurwerk, geplaatst; voorts de boven-brug gelyk gemaakt, met klinkert geplaveyt, en ter weder-zijde met Ysere Leuningen voorsien.

Ter gedachtenisse van dese gemaakte Waterkeeringe, siet men aan de Buytenkant ter wederzijden van dese vernieuwde Brug, na de Oostkant en Camper-steyger, na 't Y, in Wit Marmer gehouwen, ter wederzijden de Burgermeesterlijke Bundel Pylen en Bijl, en de Wapenen van de Regeerende Heeren Burgermeesteren: als

C. van Beuningen.

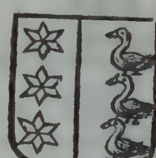
J. Hudde.

J. Corver.

N. Opmeer.

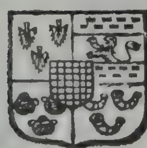

OSTIIS FLEVI ÆSTU MARIS LAXATIS
CATARACTAS AC LAPIDEAS MOLES
QUATUOR IN LOCIS
AD FRENANDAS EXUNDANTES AQUAS
PRO INCOLUMITATE URBIS

CONRADO à BEUNINGEN.
JOHANNE HUDDE.
JOHANNE CORVER.
NICOLAO OPMEER.
CONSULIBUS.

CORNELIUS à VLOOSWYK.
JOANNES MUNTER.
LUDOVICUS TRIP
QUÆSTORES.
NICOLAUS WITSEN
SENATOR.
FIERI CURARUNT.

A CORNELIO WITSEN. L. F. PRIMO HIC IACTO LAPIDE
VIII. CAL. AUG. MDCLXXXI.

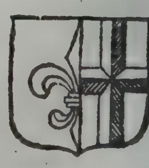
C. à Vlooswyk.

J. Munter.

L. Trip.

N. Witsen.

Aan

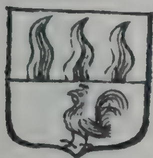
VE BRUG
Vater-Keer .

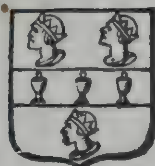

Aan deselve Brug, na de kant van de Tesselse Kaay, na 't Y, ziet men mede soodanig een Marmere Tafereel even gelijk op de andere zijde, met de Wapens van de Heeren Burgermeesteren: als

C. van Beuningen.

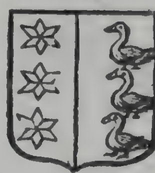
J. Hudde.

J. Corver.

N. Opmeer.

ALS DE ZEEGATEN DOOR EEN REEX VAN EEUWEN; DUSDANIG OPGESPERT WAAREN, DAT DE OCEAAN TOT MERCKELYCKER HOOGTE STEEDS INSTORTE, EN DE STAD MET GEVAAR VAN INBREUK EN OVERSTROOMING DREYGDE, IS DESELVE OP VIER PLAATSEN MET WAATERKEERINGEN GESLOOTEN.

IN 'T BURGERMEESTERSCHAP DER HEEREN

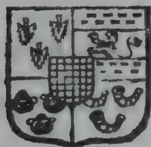
COENRAED VAN BEUNINGEN.
JOHANNES HUDDE.
JOAN CORVER.
NICOLAUS OPMEER.

ONDER 'T BELEYD EN GESAG DER HEEREN THESAURIERS.

CORNELIS VAN VLOOSWYCK.
JOAN MUNTER.
LOUIS TRIP, EN
NICOLAUS WITSEN,
VROEDSCHAP.

DE EERSTE STEEN ALHIER GELEGT DOOR

CORNELIS WITSEN. L.S. IN 'T JAAR 1681. DEN 25 JULY.

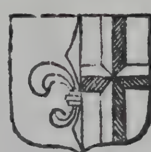
C. van Vlooswyk.

J. Munter.

L. Trip.

N. Witsen.

Aan d'Oostzyde van dese Nieuwe brug op de Camper-styger, siet men een braaf Burger Wacht-huys, waar in wel voor het timmeren van het tegenwoordige Stadhuys, de Commissarisen van de Zee-zaken hare vergader plaats en Recht-bank pleegen te houden; dog nu, behalven dat 'er by Nacht wacht van de Burgers is, sijnder verscheyde Kamers van Gildens op geplaatst, die aldaar haare vergadering hebben. Van oude tyden quam hier d'oude St. Olofs-poort tegens de Water-kant uyt, en daar nu dit wacht-huys staat, stond een oude toorn, als in de oude afbeelinge van de Stad te sien is.

Dit Wachthuys is een heerlyk gebouw, hebbende een groote poort en twee kleynder deuren voor aan de straat, met 't Wapen van de Stad boven de middelste deur; ter zijde leggen verscheyde Veer- en Beur-scheepen, als op Harderwyk en andere plaatsen aan de Zuyder Zee gelegen, die des avonds en andere gesette tijden van daar afvaren. De aftekening van dit Wacht-huys word in 't verschiet gesien, in de afbeeldinge van de St. Olofs ofte oude zyds Capel.

OUDE BRUG.

Voor de tweede van dese Bruggen, stelle de Oude; alsoo ongetwijffelt genaamt, om datse de eerste geweest is in 't begin over dese Revier geslagen, hebbende de lengte van de drie hondert voeten, den Ammerak met vyftien gaten daar door spoelende; aan 't Y-kant met het *Hasselsche* Veer, en daer tegen over dat van *Campen en Zwol* belemmert zynde, daer nevens het Bierdragers huysken, ter andere zyde de *Deventer* Veer-scheepen leggende, en dat voor 't Excijs-huys over de Kooren-beurs: 't Huysje van de Asch-

Werkers, en andere plaatsen, sijn ook onder dese brug.

PAPEN-BRUG.

De derde en laatste die over den Ammerak leyt, is de Papen-brug; doch onseker ten welke tyd dese naam bekomen heeft, die buyten twijffel krijgende van den gang der Geestelyken, als wanneer met haar Ommegangen van de eene na de andere Kerk gingen; dat voor den jare veertien hondert veertien niet kan geweest zyn, alsoo uyt de Historie der Graven van *Egmond* bevinde de eerste steen van de Nieuwe Kerk alhier op den xviij. dagh in Iulio des selvigen jaars eerst geleyt te zyn[a]; te vooren een oud bruggeken zynde, doch sonder naam. *Walig Ziewertsz.* in de Voorreden van sijn *Roomsche Ministerien* segt daar van

Geschiedenis. aldus: *Ten tijde onser Voor-ouderen, als wanneer de* Priesteren *en* Papen *op een Vasten-avond met Fakkels en Toorsen langs de straten liepen, en des nachts een ouden vervallen Brug aan brand staken, diese dikmaals over mosten om uyt de* Oude *in de* Nieuwe Kerk *te komen, om haar memorien en getijden waar te nemen, soo is 't gebeurt dat dese Brug weder hermaakt zynde, de naam van* Papen-brug *bekomen heeft, en als noch is behoudende*[b]: Dese Papen-brug van hout zynde, is dikmaals vernieuwt en telkens verbetert; zynde ter lengte van twee hondert vyftig voeten op twalef Iukken over dese Rivier gelegen, is aan de West ofte Nieuwe zyde met verscheyde Veerschepen bezet; als ter wederzyde die van *Haarlem*, *Dort*, *Rotterdam*, en anderen.

Dus verre dit gedeelte met de drie voornoemde Bruggen te zamen vereenigt zynde, volgen de overigen ten zuyden den Dam over de Binnen-Amstel; de eerste ofte vierde daer van wesende de

LANGE BRUG:

De Lange, eertijds roode Brug. Dese Lange wel eer [c] Roode-brug, negen Water-jukken daar onder zynde, die in 't begin al te hoog gestelt, is men in den jare 1627. gedrongen geweest dry voeten en een duym te verlagen; en met ysere leuningen te vercieren.

DOELE BRUG.

De Doele-brug is gelegen daar men eertijds de Roode-brug sag[c], daar het Rondeel (een oude sterkte en Wapenplaats aan den hoek van den Amstel) gestaan heeft; ontrent den jare 1633.[d] afgebroken, is dese van steen gebouwt, hebbende met acht steene zuylen, zeven bogen, eerst in roosters op ingeleyde palen soo gevest, dat het gebouw geen grond is rakende, als dit volgende Veers, door *Vondel* gedicht, boven de midden boogen staande, is mede brengende. *Nieuwe doele-brug, daar eertijds een rondeel stond.*

Acht zuylen op een ry, een Brug van swåre last,
Begront de Amstel *niet, en staat al-lijk wel vast.*

HALVE-MAANS BRUG.

Den Amstel ontrent den jare 1625. achter de Cloveniers-Doelen ten deele vernauwt en tot erven aangedemptzynde, heeft men aldaar op de hoek over de Halve-maans-steeg (op de Reguliers-poort, nu op de Markt, uytkomende) een derde houte Brug met vyftien gaten ter lengte van twee hondert zeventig voeten geleyt, en dat halve-maans wijse; des ongetwijffelt de naam van Halvemaans-brug daar van is dragende, hebbende in 't midden een Ophaal-brug, om Schepen met staande masten door te konnen varen, zynde een geweldig stuk werks: daar ter zyde de Muyder Trekschuyten haar Veer houden. *Halve Maans brug, en wanneer gebouwt.*

BLAAUWE BRUG.

De vierde ofte zevende Brug over den Amstel, te zamen de Oude en Nieuwe zijde aan den anderen lassende, is den Amstel of Leeuwen-brug, om dat daar vier Leeuwen plegen op te staan, genaamt, gelegen hebbende tusschen de twee Bolwerken aan den Amstel, daar met het vergrooten van de Stad (de steene muuren in den jare 1593. afgebroken) gebouwt, hebbende de lengte van 300 voeten, den Amstel sich daar onder door dertien Water-keelen door de Stad in Zee lopende, en de Blaeuwe brug genaamt wort.

AMSTEL BRUG.

Dese Nieuwe Amstel-brug, leggende tusschen de Bol-werken van de Uytrechtse en Weesper Poorten; waar van de Beschryving te sien is in 't 3 Boek 3 Deel, fol. 243. *Amstel brug.*

a,, Ten ware datse voor de fondatie en timmeringe van dese *St. Catharine* of *Nieuwe Kerk*, in de *Lieve-*,, *Vrouwe Capelle* ter memorie gingen, vermits verscheyde Altharen, die te vooren in dese *Lieve Vrouwe* ,, *Capelle* hebbende gestaan, na het volbouwen van de *Nieuwe Kerk*, uyt gemelde *Kapel* in dese *Kerk* zijn ,, over getransporteert geworden, voornamentlijk dat van de *Lakenbereyders Althaar*, dat aldereerst in ,, dese *Kapel* is gevonden, en daar na, tot de Reformatie toe, in dese *St. Catharina Kerk*.

b,, Siet de beschrijvinge van de oude Kerk.

c,, De roode Brug heeft gelegen daar nu de nieuwe Steene doele Brug over den Amstel leyd, en is ,, gemaekt ontrent den jaare 1549. want al voor den jaare 1434. heeft de lange Brugge al de naam gevoert, eer de roode Brug daar noch was. siet 3 Boek 1 Deel fol. 172.

d,, De roode Brug.

DE WAAG.

DE DRIE KOOPMANS WAAGEN.

DRie Waagen zijn hier ter Stede; haar naam voerende van weegen, dat is, yder sijn rechte gewicht, dat den Koopman bedongen heeft, te geven, zynde in allen gewesten een gebruyk om gerechtigheyt te oeffenen; ten welken eynde in alle Staten en Steeden gemeene plaatsen en dienaars verordonnert en be-eedigt zyn, als Waag-meesters, Opsetters en diergelijken, daar toe Ballans en Gewicht gebruykende, van een geswooren Yker van Stads wegen (na de Slaper yder Stad in de sijne hebbende) jaarlyks over te slaan en te Yken.

Waer de Wagen staan.

Dese Wagen staan d'eene op de Markt, Plaats ofte Dam, de naam van de Oude dragende; d'ander op de St. *Anthonis* ofte Nieuwe Markt, en deshalven de Nieuwe Waag: En de derde op de Reguliers Markt, niet om dat het Gebouw nieuwer, maar later tot zulk een gebruyk verordonneert is, de Reguliers Waag genaamt.

d'OUDE WAAG.

VOor het bouwen van de Waag op den Dam, schynt de Waag aan Pachters in haar huysen, of wel in een ander daar toe geordonneerde plaats, gelijk nog heden ten dage in verscheyde plaatsen in Holland gesien word, gehouden te zijn geweest; dog de Pachters dikwils traag zijnde om haar beloofde Pacht-penningen op te brengen, ook datse schade, 't zy door Brand of Diefstal hebben geleden, en de Stad daar by te kort komende, zijn de Heeren Burgermeesteren en 36 Raden te rade geworden, een heerlijke suffiçante Waag te bouwen; blijkende de Stad als doen welvarende, en in groote voorspoet bloeyende, te wesen.

De Waag op den Dam, is een treffelijk, sterk hecht Gebouw, bestaande altemaal uyt blaauwe Arduyn-steen, gesticht in 't jaer vijftien hondert een-en-zestig, 't jaar te vooren d'eerste steen daar aan geleydt zijnde door *Pieter Kanter, Burgermeester* in der tijd.

Hoedanigheyd van 't gebouw.

Dese Waagh is een schoon vierkant werk, staande ten alle zijde vry onbekommert; twee vierkanten, tachtentig voeten hoog tot den nock opgetrokken, met een heerelijke hertsteene Galdery om 't dak verciert, bequaam om daar van, als uyt het gantsch gebouw grooten tegenweer te doen; de dry hoeken pralende met het Stadts Keyserlijk Kroon dragende Wapen, om haar verdiensten in den jare 1488. van Keyser *Maximiliaan* ontfangen; de vierde hoek ten westen zoo onder als boven den ingang zijnde: onder, door een konstige twee-zijdts opgaande trap nevens der aarde ingaande, in welke deur de Schaal van alle fijne waren is hangende, daar niet als met koper ge-eykt gewicht by de kleyne uytslag als pondt, half pondt en 4. oncen gewogen werdt; en dat van waren het pondt negen gulden waerdig, volgens de Keure van den 31. January 1612. de dry andere zijden yder twee groote opgaande deuren met groote schalen hebbende, om alle grove en andere waren met ysere loot ge-eykt gewigte te ontfangen en te leveren; ten dry hoekken met een breede luyffen versorgt zijnde, daar de onderleggende Waren voor den regen bevrijt werden, die daar als op den Dam niet langer als dry etmalen mogen blijven, volgens de Keure van den 6. Ianuary 1624.

Boven de waag, wacht-plaats.

De voorverhaalde trappen opklimmende, komt men in de boven vertrekken, de balken in 't midden op een steene pylaar rustende; wel eer de Reden-rijkers vergaar-plaatse, heeft ook wel eer gedient tot het Guarnisoens Krijgs-raadt-kamer, daar men recht-pleginge, over de misdaden der Soldaten pleeg te oeffenen, om na behooren gestraft te werden; maar nu is 'er de Hooftwacht van de in dienst zijnde Militie, om tot bevrydinge van het Raadhuys en Markt, nacht en dag te waken, welkers Ordonnantie van haar tochten en wachten in 't *vijfde Boek* zal te zien zijn. Het schaliendak voor 't spits oplopende, is met de Fortuyn en Neptunus, in plaats van Weer-hanen dienende, verciert. Doch de Koophandel door Godes zegen jaarlijks vermeerderende, zulks dat de Koopluyden aan dese Waag niet te gelijk konde gerijft werden, is men genootsaakt geweest met ter tijd noch twee anderen te maken.

ANTHONIS OFTE NIEUWE WAAG.

Eertijds een poort.

DAar toe voor de tweede de oude St. Anthonis Poort verkiesende, met de naam van Nieuwe Waag, niet wegens het Gebouw, maar gelijk als daar toe geordonneert; deselve is gelegen aan de Oude zijde op de Nieuwe (wel eer St. *Anthonis)* Markt, zijnde een out vierkant Gebouw, voor desen een van de Stadts-poorten, des met verscheyde ronde torens en opgaande spitsen Kasteels-wijse voorsien en gesterkt: eenige jaren na de Stadt bemuurt was gebouwt; de eerste steen op den 28 May 1488. daar aan geleydt zijnde: als zeeker out opschrift in de muur is te kennen gevende; als doen van bouwen gekost hebbende vijf duysent dry hondert vijf guldens, vier stuyvers. Dit vast gestelt zijnde tot een Waag te gebruyken, is men in den jare 1617. (de Sluys daar onder lopende dry jaren te voren gedempt zijnde) aan 't werk gevallen, het voorste deel tot de twee torens verlengende, en ter wederzyde openinge tot de Schalen makende; zulks dat nu ter vier zijden, vier Schalen zijn: boven een Burgerlijke Hooft-Wachthuys, Heel-meesters kamer, nevens andere Gilden-vergader-plaatsen wesende; doch nu in den jare 1690. met een Toorentje in 't midden verciert, waar onder een nieuwe Anatomiseer- of Snykamer is gemaakt, alles hier achter op sijn plaats nader beschreven.

REGULIERS WAAG.

BYVOEG-SEL.

DEse derde Waag is in den jare 1655. gebouwt tot een Poort, met de naam van de Reguliers Poort, gelijk in 't derde Boek, derde Deel, Pag. 233. breder te lesen is; en wierd dese Poort, na datse in de laatste uytlegginge in den jare 1658. was ingetrokken, en daarom een groot Pleyn of Marktveld gelaten wierd, in den jare 1668 tot een Kaas, Boter, Vogel, Hoender en Hondemarkt gemaakt: gelijk by de volgende Ordonnantie is te sien.

Kaas en Boter-Markt.

Alsoo

ALsoo de Heeren van den Gerechte der Stad Amsterdam bevinden dat die plaets voor het Raedhuys, gemeenlijk genaamt den Dam, mitsgaders het vaerwater en de passagie van het Rockin, ten tijde van de week Markt-dagen, door het voorstaen met Boter, Kaes, Hennip, Hoepen, leggen van Schuyten en andersints al te seer benaeuwt, belemmert en verspert werden, SOO IS'T, dat de gemelde Heeren, omme daer tegen te voorsien, geordonneert, gestatueert en gewillekeurt hebben, ordonneeren, statueeren en willekeuren by desen, dat van nu voortaen, met den eersten dag van de toekomende Maend February 1669., de Week-markten van Boter, Kaes, Hennip, Hoepen en andere Waeren, die op de voornoemde plaetsen uyt het Zuyder-quartier van Holland en het Stigt van Utrecht te Koop gebragt werden, sullen werden gehouden op de Nieuwe Reguliers Markt, ten welken eynde ook aldaer de Oude Poort tot een Waegh is geapproprieert: Werd derhalven een iegelijk verboden elders als op de Reguliers Markt met de gemelde Waeren voor te staen.

Alleen de Booter Waag.

De Poort is tot een Waag, om de Boter en alle andere Koopmans Waaren te wegen, geapproprieert.

Boven de voorsz. Waag is een Hooftwagt van een der vier Compagnien Burgers, die des nachts daar de Wagt houden.

In de 3 Waagen worden alle Koopmanschappen gewogen.

In dese drie boven genoemde Waagen werden alle Koopmanschappen en Waren gewogen die by 't pont verkoft werden; uytgesondert het Geschut en Ankers, die alleen op de Nieuwe Anthonis Waag eygen zijn: Daar toe hier by, naast aan de Water-kant een Proef plaats tot de Ankers opgerecht is, wesende een zware hooge eyke paal, daar schijven in zijn, tegens welke de Ankers staande opgehaalt werden; een groot eyken blok boven spits met een zwaar yser beleydt daar eenige voeten van daan leggende, op welke het staande Anker (los gelaten zijnde) ten midden de schaft neder gestort werd; zulks verdragende, en ongekneust blijvende, word by een Keur-meester daar op passende voor goed gekeurt: welke Ankers zommige dry, vier, ja in den jare 1662. tot zes duysent ponden zwaar gesmeet, daar geproeft zijn.

Op de nieuwe Waag de Ankers, en proef-plaats.

Doch d'Oude, als midden in de Stad gelegen, het meeste te doen hebbende; hoe wel een Pachter de zelvige Excijs van Stadts wegen is pachtende ('t Landts Impost als een besondere pacht verhuurt werdende) welke Stadts Excijs voor den jare 1663. gegolden heeft twee-en-negentig duysent guldens, behalven 't gemeene Landts Impost, die als doe mede verpacht is voor hondert acht-en-negentig duysent guldens, dat aanmerkens waardig is: Mits genietende van yder hondert pondts

Stads Excijs onder 't Waag-geld; en hoe veel.

wegens, van dese naarvolgende Koopmanschappen, als volgt.

Alle zoorten van Zijde, Coetcenille en Safferaan 10. stuy.
Indigo 7. stuy.
Indiaansche, Straatsche Confituren en Foulie 5. stuy.
Anijs, Nagelen en Spaans Leer 4. stuy.
Tabak, Drogen, Quik-zilver, Verwen, Garen, Wollen, Brasili-hout, gerookte Salm, &c. 3. stuy.
Suykeren 2. st. 8. pen.
Stijffel, Canneel, Peper, Noten Muscaat &c. Boskruyt, Was, Koper, Tin, slechte Verwen, Anijs, &c. 2. stuy.
't Schippont Kaas, een ton Botter, minder na advenant 2. stuy.
Syroopen, Amandelen, Verw-hout, Rijs, blaauwe Rosijnen, en diergelijken. 1. st. 8. pen.
Yser, Loot, Tou, Hennip, Visch, Vlees, Huyden, Swavel, Gomme, Reuzel, &c. 1. stuy.
Korf Rozijnen 12. pen.
't Koppel Vijgen 8. pen.
Bak Syroopen 3. stuy.
Groove Tonnen 2. st. 4. pen.
Smal Tonnen 1. st. 8. pen.
Alle onbenoemde Waeren 1. stuy.

Oneffen gewichten onder de hondert ponden, volgens de Keure van den x. Iuny 1524. te rekenen.

Keuren van gewigt, en weegen. *Alle welke Goederen de Waag schuldigh zijn, moeten zoo dikmaal betalen als die verkoft werden.*

Doch hier van vry zijnde Boter uyt Sweden *komende; alle* Kerken, Godtshuysen, *de Stadt en die Wol om te verdrappieren tot* Kalis *en elders te halen.*

In tegendeel moeten alle Vlas-Koopers ofte Verkoopsters dubbelt geldt betalen, van alle 't Vlas dat ter Wage ontfangen, zoo bevonden werden boven de vijftig pondt gewicht in huys te hebben.

Gewicht verkoopers mogen zoo veel onge-eykt gewicht in huys hebben als 't haar goed dunkt.

Burger met Burger yets te Waag leverende, moeten yder het halve Waag-geldt betalen: doch met vremde handelende, komt het Waag-geldt te laste van de vremde.

De Pachter werd verbooden, om bergloon, goed in de Waag te bergen. Als mede het dronken drinken te beletten; desgelijks zorge te dragen dat de Schalen gereynigt, en gewicht ge-eykt werd; dat hem toe getelt zal werden, mits gehouden zijnde weder te leveren, zoodanig het zal bevonden werden.

De Pachter en Weegers vermogen alle Scheepen en Schuyten aan de Vijgendam en omtrent de Waag leggende, te doen af, en aan leggen.

De Admiraliteyt vermach met de Balans in haar Pakhuys over te slaan, zonder Waag-geldt schuldig te zijn. Winkelhouders vermogen met de Pachter accordeeren over 't wegen van over de vijftig ponden.

Op 't verpachten van de Waagh in den jare 1610. verstaan, dat het Brazili-hout uyt Zee opgeslagen, als mede de Specerijen, de Oost-Indische Compagnie uyt Zee ontfangende; ofte de Kamers den anderen toesendende; en haar Victualie de Botteliers by 't gewicht leverende, geen Waag-geldt schuldig zijn.

Dit de Practijk deser Waagen zijnde, zoo is om den Koopman daar van gedient te werden, veel volks toe van noden: als Wegers, Boekhouders, Waagdragers, Pakkers, Sleepers en Schuyte-voerders.

De wegers volgens de keure van 't jaar 1524. maar vier wezende, zijn jegenwoordig met 't vermeerderen van 't werk, ook vermeerdert; wiens doen is, de Koopmanschappen op de Schaal gearbeydt zijnde, af te wegen, en 't getal te Bort te brengen, om by de Boekhouders geboekt te werden, 't opsicht daar van de Pachter bevoolen zijnde; voorts de Balancen en 't Gewicht klaar te houden, en eyndelijk de Waagh te openen en te sluyten, mits daar zijnde (boven haar wedding) de kost genietende. *Wegers, en haar ampt.*

Boekhouders van Stads wegen zijnder twee, die gehouden zijn van alles datter gewogen werd Boek te houden, om alle ontstaande verschillen tusschen Kooper en Verkooper daar door te vereenigen.

Arbeyders zijnder in menigte, doch alle geboren Burgers of het Burger-regt verkregen of gekogt hebbende, wiens werk is (als van de Acht: Heeren Burgermeesteren daar toe verkoren) alle Koopmanschappen te Waag komende op en af de schalen te werken: dese werden in tween verdeelt, als Waag-dragers en Vrye luyden. De Waagdragers weder in Rotten *Veemen* genaamt, zijn vijftien in 't getal, yder aan haar hoeden kenbaar, als daar zijn de *Bonte-hoeden*, *Geel-hoeden*, *Graauw-hoeden*, *Swart-hoeden*, *Root-hoeden*, *Stroo-hoeden*, *Klap-mutsen*, *Engelsche Veem*, *Amsterdamsche Veem*, *Schotsche Veem*, *Leydtsche Veem*, *Hoorensche Veem*, *Medenblikker Veem*, *Tesselsche Veem en Groen-rokken*: Yeder haar teken dragende, en Koopluyden hebbende, wiens Goederen zy bearbeyden. *Waagdragers en haar werk.* *Arbeyders, en Veemen.* *Haar Kenteekenen.*

De Vrye luyden aan de Waag, zijn tot mede-hulpers; en daar dese Veemen *Vrye luyden aan de Waag.*

Veemen uyt verkooren werden alsser een komt te sterven, daar van Burgermeesteren dry voorgestelt werden om een daar uyt te kiesen; die dan gehouden is voor zijn inkomste aan 't Veem daar hy in komt te tellen de zomme van vier hondert guldens, half ten profijte van 't Veem, en overige voor de naargelaten Weduwe, ofte Kinderen, ofte by gebrek van dien, in 't geheel ten profijte van 't Veem, volgens de Keure van den xxiiij. December 1654.

Keuren en Ordonnantien daar over.

Tot onderhoudt van haar kranken is op den 26. Meert 1616. verordonneert een Bos toe te stellen, yder vry man ter eerster inkomen daar toe betalende dry guld. en een Veem hebbende zes guld. volgens de keure van den 10 July 1618. nu acht guldens volgens ordere van den 18 April 1642.

Tot welcker Bos-regeeringe Jaarlijks vier Bosmeesters gestelt werden, als op den 26 Meert 1616. verordonneert is.

De Overluyden jaarlijks by Burgermeesteren te verkiezen, wordt aan bevoolen achtinge te nemen dat de Gilde-broeders, alles op en van de Schalen arbeyden; en alle misbruyken binnen de Wagen, gevecht en kijvagie voorkomen. Blijkende by de keuren van den 26 Meert 1616. en 10 July 1618.

Dat alle waagbare Goederen moeten werken, uytgezeydt Pot-asch, Korf-rozijnen en Stokvisch, *en dat na de keure van den 10 July 1618. den 31 Augusti 1658.*

Dat voortaan zonder kennisse van Burgermeesteren geen vreemde Veemen zullen oprechten, als volgens ordere van den 24 December 1653.

Dat in 't werk getreden zijnde, 't zelvige gehouden zijn af te werken, zonder daar uyt te loopen, ofte onvrye persoonen tot hulpe, ofte andere werken aan te nemen. Besiet de keure van den 10 July 1618. den 12 January 1639. den 24 December 1653.

Dat by de Overluyden 't werk verbooden zijnde, zulks niet onderwinden; veel min haar daar over qualijk bejegenen, volgens de keure van den 22 January 1620.

Dat by oproer gehouden zijn aan de Waag op den Dam te verschijnen; by brandt ten brandt te komen, en by harde Vorst te ys-bijten, volgens de keuren van den 18 May 1616 den 14 December 1628.

Vermogen nevens Kooren-dragers Speceryen en Castanien te dragen, ziet de keure van den 11 July 1617. en den 18 May 1639.

In Gilts-zaken besich zijnde, versuymen geen arbeydts loon, volgens den 24 October 1654.

Eyndelijk moeten haar wooningen in de Stadt houden: en in haar verblijf-plaatsen ontrent de Wagen niet speelen ofte drinken; mits yder de dienstbooden alle vierendeel Jaars daar voor betalende twee stuyvers, blijkende by de keuren van den 30 October 1648. en 8 July 1653.

BYVOEGSEL

Ook is by de Heeren van den Gerechte, op den eersten December 1682. gestatueert, om dat de Wegers en andere Arbeyders haar plicht mogen weten, sy eerstelyk verbieden geen Wijn, Brandewyn, of sterke drank in de Waag te mogen brengen noch drinken, op pœne van ses guldens, en die sich daar dronken drinkt, dubbeld. Ten tweeden, de Wegers moeten van Maart tot den laatsten September ten half seven uuren daar zyn, en blyven tot 's avonds ten 7 uuren: 's Winters van den eersten October tot den laatsten Februwry des morgens voor seven uuren tot 's avonds met 't luyden van de klock. By slap werk mogen 3 vry loten. Het loon is voor de Weegers, als de Waagh's middags geslooten is, een Stnyver voor de wiek, en meer wieken 12 stuyvers; soo ook 's morgens voor 't openen, en 's avonds na 't sluyten van de Waag, 't zelve. De Prikken en Schalen moeten tot kosten van den Koopman gehaalt en weder gebracht worden; den Weeger verdient dan drie guldens. Ten laatsten zijn de Weegers gehouden den Pachter, op 't aangaan van de Pacht, 't getal van 't Wight toe te tellen.

Waagdragers en Asch-werkers mogen een werk doen

De Heeren van den Gerechte klachten en questien tusschen de Waagdragers, Aschwerkers en Wegers, en Boekhouders van de Wage, wegens het werken, wegen en opslaan van Pot- en Weed-asch, voorgekomen zijnde, hebben gemelde Heeren van den Gerechte geordonneert op den 30 January 1690.

DAt die van het Gilde van de Waagdragers van nu voortaan ook sullen gequalificeert wesen, om alle soorten van Pot- en Weedasch op te slaan en te arbeyden, waar tegens de Aschwerkers ook werden gequalificeert, om alle weegbare goederen, gelijk als de andere Waagdragers, te mogen bearbeyden, in en uyt de Schaal te werken, en dat soo wel d'een als d'ander met consent van de Pachter van de Waag, de Assche in de Pakhuysen en Kelders sullen mogen overslaan en wegen, mits 't selve ook moeten bekent maken, en 't recht daar toe staande betalen aan de Boekhouders en Wegers van de Wage, op de boete van tien guldens te verbeuren ten profijte van de selve Boekhouders en Wegers voor yder partye, die sy Luyden gewogen hebbende, niet en sullen hebben binnen de tijd van twee dagen daar naar opgegeven, en sullen de Aschwerkers (als nu te samen wordende van eene natuur) ook moeten komen in 't Gild van de Waagdragers en alle lasten en Keuren van 't selve voldoen en opvolgen, en gevolglijk met geene andere Persoonen, als met Vrye Luyden van de Wage, mogen arbeyden.

Van de PAKKERS.

Pakkers.

Om de Waren en Koopmanschappen tot het verschepen en vervoeren bequaam te maken, vint men hier ontrent een menigte van Pakkers, die haar in verscheyde gezelschappen verdeelt hebben om den Koopman te dienen; doch tot nog toe aan geen Ordonnantie van Burgermeesteren verbonden: dit niet te min onder haar vast stellende dat niemant in haar gezelschap aan nemen of moet eenige Jaren om niet dienen, eer van de arbeydts-loonen yets is genietende; de kranken ofte afgesloofden echter haar gedeelte uyt den winsten ontfangende, ten zy by haar mede-makkers uytgekoft werden.

PAARDE-STAL.

Sleepers.

Van Slepers met haar Paarden aan de Waag slepende, en den Koopman ten dienst staande, vind men hier, en op verscheyde

ſcheyde gedeeltens van de Stad, daar toe geordonneerde plaatſen, haar Stallinge wel eer gehad hebbende ten weſten van de Beurs-ſteeg; maar met het bouwen van de Beurs daar van daan verplaatſt ten zuyden benevens de Nieuwe Kerk; daar blijvende tot dat dit tegenwoordig heerlijk Stadhuys voorgenomen wierd, haar deſe nu in hebbende cierlijke Paarde-ſtal vergunt is; gelegen ten weſten achter dit voornoemde Stadhuys op een ſteene brug, tuſſchen de Nieuwe-zyts voor en achter burgwal, met twee heerelijke gevels (met hartſteen paarden-tuyg verciert) voor en achter met groote poorten uytkomende; meer een Heeren ſtal, als voor zulk ſlagh van volk gelijkende. Om dit volk in den bant te houden, zijn die van de Geregten al van oude tijde genootſaakt geweeſt daar ordere tegen te ſtellen, en die in den jare ſeſtien hondert en twee in een Gild te betrekken, waar van dit wel de voornaamſte hooft-punčten zyn.

Cierlijke Paerde-ſtal.

Ordonnantie en Keuren voor de Sleepers.

Dat niet ſullen vervorderen haar Paarden voortaan by de wegen, ſtraaten of in andere luyden landen te jaagen, maar met haar eygen voeder voederen, volgens de Keure van 17 *July* 1531.

Dat yder onder de achthien jaren oud verboden is Sleeper te weſen, 17 *December* 1547. Daar na 21 jaren, 11 Ianuary 1602. *Dat haer verboden werd met haar Sleeden en Paerden op den Dam ofte ſtraaten buyten de verordonneerde plaatſen te ſtaan, en dat op zekere boeten, uytwijſende de keuren van* 8 *Auguſty* 1567. 10 *April* 1621.

En om meerder ongeregeltheden voor te komen, eyndelyk beſlooten is haar onder een vaſt Gild te betrekken, 11 *January* 1602.

Hebbende aangenomen werk, moogen niet te bier gaan. ibid. Zijn gehouden haar Burgerſchap te winnen. En binnen de Stad een jaar gewoont te hebben. Ook op den Ysbijt te komen. ibidem.

Den 29 January 1677. hebben de Heeren van den Gerechte de Jaar-ſang verhoogt op 20 ſtuyv. in 't vierendeel jaars, en die in 't Gild komt, verhoogt tot 25 guldens. Den 14 Očtober en den 2 December 1671. is een order van 't loon, die met de Koets-Sleeden rijden, geſtelt, als in de Ampliatie van de Willekeuren te ſien is, op fol. 1185, en is den 23. January 1682. gerenoveert. En den 30. January 1683. hebben de Heeren van den Geregte verboden, dat geen Sleepers na den eerſten Mey met geſneden en vergulde Koets-Sleeden mochten rijden, en ook geen twee Paarden te gelijk daar voor te ſpannen, op pœne van 50 guldens.

En alſoo by ervarentheyd bevonden wierd, dat ontrent de Waag-ſchaalen groote misverſtanden en wanorderen rijſen met Kruyers die de Koopmans-waaren aan de Waag quamen te kruyen. Soo is, om ſulks voor te komen, op den 23. December des jaars ſeſtien hondert een en twintig gewillekeurt; *dat van nu voortaan geen Waaren of Koopmanſchappen met Kruywagens* ter Waage *ſouden mogen gebracht werden.*

Met een wagen geen Koopmans waaren ter Waage te brengen.

Het laatſte ſlag van volk aan deſe Waagen noodig, tot gerijf van den Koopman, zyn de Schuyte-voerders: Die weder in tween verdeelt werden; als Vlot-ſchuyt en Steyger-ſchuyt-voerders; yder haar beſonder Gild hebbende. Onder Vlot-ſchuyt-voerders verſtaan werdende alle die haar Schuyten groot ofte kleyn met boomen zyn voortſchuyvende, en niet met Riemen roeyen. Die werden meeſt, ja wel alleen aan de Waag gebruykt. *Deſe alle moeten volgens de keure van den* 18. *January* 1589. *Burgers ofte Poorters zyn, en het Gild gewonnen hebben: Ook alle aangenomen vrachten zelver voeren en bewerken; 't zy by gebrek van ouderdom of andere lighamelyke ſwakheden.*

Vlot-ſchuyt en Steyger-ſchuyt-voerders.

Keuren en Ordonnantien voor de ſelve.

Mede geen vrachten aannemen voor haar Schuyten leedigh en tot den dienſt vaerdigh leggen.

Die by den dagh, ofte vracht aangenomen werden: En de aangenomen goederen niet in krijgende, echter haar loon verdienen.

Dat haar naamen in 't Gilde-boek moeten getekend zyn; gehouden zynde jaarlyks tot het arme Gilde-bos te geven dry ſtuyvers; en die namaals in 't Gild aangenomen werden twee guldens, volgens de boven-genoemde Keure van den 18. *January* 1589. *Welk bos en inkomend geld van tijde ten tijde als op den* 30 *November* 1590. 22 *April* 1593. 10 *September* 1613. 31 *May* 1618. *alſoo verhoogt is, dat voor dry ſtuyvers bos-geld nu voortaan jaarlyks zoude betaalt werden acht-en-veertig ſtuyvers; en voor de nieuw-aankomende Gilde broeders in plaats van twee guldens, achtien guldens; mits de oude Gilde-broeders de bos mede verbeterende om haar kranken en oude Gilde-broeders te beter te onderhouden, volgens de Keure van den* 16 *Juny* 1648.

Dit ſoo zynde, ſullen de Waag ſijn eygen laſten laten dragen; en hooren wat van hem ſelve is dichtende:

Wie dat door draagen zwicht,
Ik hou door dragen ſtand:
't Beſwaaren van mijn Schaal
Verlicht de laſt van 't Land.

De

De drie Waagen en Stads voordeel vandien genoeg zynde: volgen de anre Excijsen en Regalen tot behoef der Stads onderhoud opgestelt; als mede de plaatsen daar die vergadert werden, die verscheyden zyn: doch dry voornaamen, als 't Stads Excijs-huys; de twee Bier-dragers Huyskens; en dat van de Kooren-meeters.

Van d'andere Stads Excijsen en Inkomsten.

De Stad om dese Excijsen van haar Burgers te mogen lichten, hebben een algemeene Voor-recht, haar verleent by *Hertogh Albrecht van Beyeren*, de twee en twintigste Graaf van Holland, op den 26 Juny des jaars veertien hondert en een, inhoudende. *Dat de* Raaden *van onser Stede van* Amsterdamme, *die nu zyn of namaals wesen sullen, mogen setten en ordineeren tot onser voorsz. Stede behoef eenen redelijken Excijse, als hun nut en oorbaarlyk dunken zal. En dat op elk vat Biers &c. ende voort op andere goederen, gelijk die Raaden redelijken sullen ordineeren. Daar de* Schout *bevolen werd daar recht op te doen. Mits dat die van de* Gerechten *ofte haar Dienaars in die jaaren datse in de* Gerechten *zitten ofte dienen, genen* Excijsen *huuren, de Steede toebehoorende, noch van harent wegen doen huuren, noch des mede staan*, &c. Volgens het Voor-recht van Hertogh *Jan van Beyeren*, *Ruwart van Holland*, gegeven den 18 January 1420.

Voor-recht van d' Excysen te mogen stellen.

Dit zyn dan de fondamenten daar dese Belastingen op geligt werden, 't welk op tweederley wijse geschied; ofte die worden vergadert door Stads bemaghtigden, (Excijs-meesters genaamt) ofte van vremden tot haaren schaade en baate gepacht; eenige jaarlyks, eenige voor eenige jaaren; mits haar verbindende jaarlyks seekere som van penningen daar voor aan de Stad te betalen.

Hoe die in gevordert werden.

Die vergadert werden zyn de *Bieren*, en in en uyt-slag van Granen; 't *Gemaal*, inkomende *Granen*, de *Wijnen*, *Asijn*, *Turf* en *Koolen*.

Namelijk door Excys-meesters.

Die openbaar verpacht werden zijn de *Waag*, de *Brandewijnen*, *Buyten-bieren*, *Granen* in Tonnen en Sakken hier ter Markt gebracht; het *Beestiaal*, *Verkens* Excijs; 't Markt-geld van de *Verkens*, *Kalveren*, *Schapen* en *Lammeren*; *Runderen*, *Excijs*, *Huyden*; *Brand-hout*; *Bik-steen*; *uytslag van Zeep*; *Lakenen* en *Canefas*, *Kalk*, *Cement*; de Brug tot *Onderkerk*; *Reep* Excijs; *Dol* Excijs, Afslag van de *Visch*, en de *Sluys* in den *Amstel*.

Of verpacht, en welke.

De Visscheryen {
Van 't *Buytenwater*, strekkende van Montalbaans Tooren tot het Blaauwe Bolwerk.
Van 't *Gulde-water*, zynde den Amstel en Ammerak door de Stad.
Van 't *Eyland* en de *Nieuwe Vaart tot Zee-burg*.
Van de *Stads Graften*.
}

't Veer tot *Meerhuysen* en diergelyken meer.

In oude tijden vind men dat de eerste Stadts Verpachtinge tusschen den Jare 1300 en 1400, op dese volgende manieren en conditien geschied zijn.

Byvoegsel.

Item dat die Raeden van der Stede willen verhuyren, allen der Stede Excysen, een yegelick op zyn selfs auentuere, zonder hem lichtenisse ofte verset te doen vanden gelde, van eenich ongevalle dat daer op coemen mochte; 't zy van 's Heeren gebot ofte anders, hoe dattet gebeuren mach.

Item soe zullen alle der Stede Excysen ingaen op May dach, als die an handen compt, ende die Meye avondt verleeden is, ende zullen duyren een Jaer lanck ende nyet langer, dats te weten, weder toe Meye dach.

Item soe sullen die Excysers betalinghe doen den Raede vander Stede, ofte haeren Rentemeesteren, ende nyemant anders; ende deden die Excysers ander betalinge, die betalinge en zoude van geenre waerden zyn, ende daer en bouen soude hy verbeuren van elcke pont Hollants dat hy vuytgaue, x. ß. Hollants.

Item die Excysers zullen betalinge doen in Gouden ende Zilveren Paymenten, naeden Ordonnantien myns Heere nyeuwe munten, een witten stuuer voor twee grooten gereekent, ende xxx. groot gerecekent voor een pondt Hollants, ende acht pont Hollants, voor een pondt groot vlaems gereekent.

Item die principale Huyrman, zall tot hem setten twee Borgen, die met hem louen zullen den Excyse te betalen, elck voor all. Ende waert datmen yemant panden zoude, die en zoude geen pande schutten moegen, dan met gereden gelde; ofte inne te leggen vyf daegen, ende ten eynden den vyf daegen, in 's Heeren slooten te gaen, ende daer nyet vuyt te scheyden, ter tyt toe, dat die principale Huyrman ende Borgen voldaen hadden, den geheelen Excyse, ende daer toe den boeten die verschenen waeren; Te weten, elcke dach van inne te leggen, te verbeuren, vyf pont Hollants.

Item zoe salmen allen Excysen betalen in vier tyden van 't Jaere, als een vierendeel Jaers tot Sinte Pieter ad vincula, en een vierendeel Jaers tot Alre Goodtsheylige, ende een vierendeel Jaers tot onse lieven Vrouwen Lichtmisse, ende 't laeste vierendeel Jaers, tot May dach.

Item die Excysen van den Minnebroeders, ende den Pouwels broeders, houdt die Stede an hem selfuen. &c. &c.

Behoudelyk den ouden Schutteren haren Wyn-Excyse, als van ouds costumelyk is tot drie tyden van den jaare.

Stads

Stads Excijns-Huys.

Het selve wert geregeert door 5 Heeren Commissarissen, als een uyt den Raed of uyt de oud Schepenen, nevens 4 andere Commissarissen by Burgermeesteren daer over gestelt; welk Collegie ingestelt is in den Jare 1498. gelijk daer van de eerste Commissarissen na vooren op folio 329. gesien kan worden.

Wanneer ingestelt.

Op't gemelde Excyns-huys wort ontfangen, voor eerst van de Bieren, soo binnen dese Stad als daer buyten gebrouwen; die alle op behoorlijke Cedullen door Bierdragers moeten gewerkt worden; alles in gevolgen de Ordonnantien daar van zijnde, te sien, in de Handvesten deser Steden; en dat van verscheyde tyden geëmaneert, als op den 30 Novemb. 1581. 19 July 1586. 16 July 1588, 31 January 1634. 14 Octob. 1651. 12 April 1658. 21 Juny 1667, 25 Augusti 1668, 14 Febr. 1675. 31 Aug. 1679. 30 January en 28 April 1682, 19 Septemb. 1686. en 29 January 1687.

Ontfang van de Excijns van de Bieren.

Aangaande de inkomende Granen en't Gemaal den 19 Mey 1556, 6 Aug: 1582. 25 April 1679.

Van't Graan en 't Gemaal.

Buyten dese Stad, en in dessels jurisdictie mag niemand Tappen 't zy Bier of Wyn; of moet daar van Stads Accys betaalen, siet Handvesten laatsten druk op Pagina 26, 27, 28, 45, 60 en 61.

Buyten de Stad mag niemand Tappen.

Niemand mag eenige Wijn 't zy Burger of Tapper inleggen, of moet deselve eerst aan de Stad verexcynsen, en moet het selve door Bierdragers bewerkt worden, siet daer van d'eerste Ordonnantien van den 10 Aug: 1491, 19 Iuny 1589, 28 April 1590, 19 October 1632, 30 Ianuary en 8 Decemb: 1634, 24 Ianuary 1637, 7 Augusti 1667, en wegens Quotisatie van het Fortificatie Gelt, en van de Wijnen den 19 April 1680, en de nader Ordonnantie van den 29 April 1682.

Niemand mag Wijn of Bier, sonder eerst verexcijnst te hebben, inleggen.

Quotisatie van de Burger-Tappers en Coffi-schenkers, van Wynen.

De Coffy schenkers, Coffy Huys houdende, moeten mede betaalen als de Wijn-Tappers 9 Oxhoofden, volgens resolutie van den 7 October 1689.

De Turf en Koolen moeten aldaar mede betaalen, als te sien is in de Handvesten op pagina 361, en aangaande de maaten, dragen en vullen van de Turf, volgens Ordonnantie daar van sijnde, als die van den jaar 1587, den 13 Maart, 25 Oct. 1614, 20 Augusti 1619, 26 Aug: 1620, 6 January 1624, 24 November 1629, 30 Ianuary 1630, 4 Iuly 1631, 24 Aug. 1633, 30 Ianuary 1637, &c. voort vernieuwt om de Turf met Tonnen te meeten den 14 December 1673.

Van Turf en Koolen.

Met de Ton.

Dit Stads Excijns-huys staat aan de Oudezijde, op de hoek van de Oude Brug, een plaats van over oude tijden daar toe gebruykt; doch in den jare 1637. en 1638. vergroot en herbouwt; zijnde een heerlijk werk, met hart-stene gevels pronkende, hebbende de hoogte van twee stadien, de benedenste lichten tusschen de pilasters met ysere tralien versterkt zijnde: Daar alle de Wijnen, Bieren en inkomende Granen, 't Gemaal, Turf en Koolen moeten aangegeven werden; en dat volgens de Ordonnantien yder besonder daar van zijnde, als hier vooren in 't kort verhaalt is.

Hoedanigheyd van 't Gebouw.

En dit zoo wel van alle Bieren die zoo wel binnen de Stads Poorten als buyten in de Vryheyd van dien, 't zy in de Taphuysen, ofte daar buyten by de gemeene man gedronken werden: welke Vryheden buyten de Stad zijn streckende, buyten de *Reguliers*, nu *Utrechtse Poort*, tot het lange Loop-veld; buyten de *Heyligewegs*, nu *Leydse Poort*, tot aan 't voornoemde Loop-veld, en halfwegen het Dorp *Slooten*: buyten de *Haarlemmer* Poort tot aan het Dorp *Slooterdijk* en buyten de St. *Anthonis*, nu *Muyder* Poort, tot *Ype-sloot*, binnen de palen alomme gestelt; en dat niet alleen van de Bieren, maar ook van de Wijnen, Azijn en Gebrande-wijnen. Om dit alles te beter te achtervolgen, zijnder van Stads wegen van ouds twee Bierdragers Huyskens opgerecht: een aan de Nieuwe, en een aan de Oude-zijde; dat aan de Nieuwe-zijde voor 't bouwen van 't Stadhuys, daar achter by de Paarde-stal gestaan hebbende; van daar het vervoert is ter zijde het Ronde Bagijn-hoff (hier vooren beschreven) op het Spuy, achter de Osse-sluys: En dat aan de *Oude-zijde* naast de Oude-brug, zijnde een groot lankwerpig vierhoekig hout gebouw in den *Ammerak* op palen staande: d'opsicht daar van hebbende de Overluyden en Vaders van 't Bierdragers Gilt: welke Vaders Burgers moeten zijn, en van de Heeren Burgermeesteren daar toe bemachtigt.

Hoe veer die strekt, ook buyten de Stad.

Bier-dragens Huyskens.

En zijn gehouden de Bierdragers-huyskens des morgens en avonds te openen en toe te sluyten, en daar daags gestadig te blijven om sorge te dragen dat alle voorvallende werken waargenomen en gedaan werden: voorts, alle misverstanden en twist in der Overluyden afwesen, by leggen.

Ordonnantie daar over, en den Opsichters aangaande.

Dat alle Ceel-werken zoo van Wyn als Bier voor alle andere werken voor af sullen geven.

Wel

Wel te letten wat Bierdragers de werken of geven, en hoe lange die daar om uytblijven.

Sonder te vermogen Steekpenningen of geschenken te nemen om ymants werk voor een anders te vorderen.

Bierdragers dronken aan 't Huysken komende te schutten, 't werk verbieden; en die daar tegen seggende daags daar aan, aan de Overluyden te verklagen, om na behooren gestraft te worden.

Voor alles middelen aanwenden om onder de Gilde-broeders vrede te houden.

Sullen, noch de Overluyden niet vermogen ymant van de Bierdragers verlof te geven om van 't werk te huys te blijven, zonder dringende noot. Volgens de Keure van den 30 December 1604.

In welke Huyskens alle Bierdragers gehouden zijn des morgens met het ophouden van de Poort-klok te verschijnen, en des avonds niet te vertrecken voor de selvige Poort-klok geluyt heeft. Blijkende by de Keure van den eersten Ianuary 1611.

Om dit volk beter in dwang te houden hebben, mijn Heeren van den Gerechte goed gevonden, haar op den vierden January 1550. met dese wetten te voorsien.

Bierdragers in ordonnantie voor deselve.

Dat Burgers moeten zijn: en niemand des morgens dronken in 't Huysken verschijnen, ofte des daags in Herbergen te loopen om te drinken.

Dat alle gewonne werken terstont sullen aanvaarden; en niet vermogen in 't Huysken of daar buyten te dobbelen, te spelen; veel min den anderen lasteren ofte qualijk toe spreken.

Om geen Bier-schips last te dobbelen, voor ten minsten vier Gildebroeders in 't Huysken te samen zijn.

De Overluyden vermogen geen Gildebroeders verschoonen in breuken vervallen zijnde; op pene van die zelve te voldoen.

Dat gehouden zijn wekelijke te contribueren tot onderstant van haar kranke en oude onvermogen mede Gilde-broeders.

Dat gehouden zijn de Excijs-meesteren dagelijks aan te brengen wat Wijnen uyt Tappers huysen ofte kelders uytgeslagen hebben. Als mede wat Wijnen ofte Bieren sonder Excijs in staan.

Dit wel haar voornaamste Keuren zijnde, zijn die by gelegentheyd van tijden vermeerdert, verandert ofte verbetert, daar van de eerste zi n van den 10 Augusti 1491. den 17 Meert 1575. 4 Meert 1579. 1 Ianuary 1611. 29 October 1632. 1 Septemb. 1640. 30 Octob. 1648. 20 Ianuari 1649. 13 Ianuari 1650. 27 Iuly 1657. 1676, 1678, 1685. en den 20 Ianuary 1690, en zoo voorts.

Dus verre van de Bieren en 't gevolch van dien.

Ordonnantie over de Graanen.

Volgt de Granen Excijs *Die hier ter Stede zonder consent van de Excijs-meesters niet in ofte uyt mogen geslagen werden.* Volgens de Keure van den 10 Iuny 1524.

Welke Granen in de Stad komende, zijn gehouden daar van aan de Excijs-meesters *te betalen als volght. Voor een last Tarwe 12 stuyv. Rogge 10 stuyv. Garst en Mout 8 stuyv. en Haver 6 stuyvers. De vreemde Koopman zijn Granen onverkoft uyt de Stad voerende daar van vry zijnde, doch met consent van de Excijs-meesters; alles op een boete* daar toe staande, volgens de Keure van den 17 May 1618.

Alle Schippers hier ter Steede met Granen komende, zijn gehouden die de Excijs-meesters aan te geven, en voor haar vertrek den Excijs te betaalen, siet de Keure van den 24 December 1654.

Alle 't welke mede verstaan werd van Graan in Sacken en Tonnen komende, blijkende by de Keure van den 6 Aug: 1582.

Diergelijke Pacht op 't Gemaal mede gestelt zijnde, volgens de Keuren van den 5 May 1570. 30 Iuly 1594. 21 October 1604. 15 Augusty 1654. 21 Augusty 1659. Doch zulks buyten ons bestek zijnde, zullent daar laten.

Veel Arbeyts Volk tot de Granen.

Om welke Granen te bewerken veel Arbeyds-luyden van nooden zijn: als Koren-meeters, Setters, Dragers, Storters, Ophouders, Lichter ofte Lechtluyden en andere meer.

Welke Meters, Setters en Storters haar vergader-plaats hebben op de Nieuwezijds Kolk, geheten het

Koorn-Meeters Huysje,

Zijnde een cierlijk steene vierhoekig gebouw, met zijn Gevels en uyt-sichten aan alle zyden, vry-staande op een Kelder, dat geen onhebbelijk gesicht veroorsaakt; het gekroont drie kruysig Wapen boven in de Gevel staande; herbout in den jaare 1620, de Arbeyders haar vertrek boven; in de kelder de Aanleghsters (meest Vrouluyden zijnde) de haaren houdende; een Vader ofte Opsiender over haar alle gestelt zijnde; achtervolgende de Keure van den 28 January 1641.

Hoedanigheyt van 't Gebouw.

Wien aan bevoolen is aan te teekenen de Lichters, uyt wat Scheepen die gelost hebben, met naam van de Schipper van 't groote Schip: niet alleen om te weeten de vier Markt-dagen dat 't goet inde Lichters mag blyven leggen; maar ook om te weeten wat uyt yder Lichter gemeeten is, om zulks aan de Excyns-meesters *(en des noots zijnde ter* Admiraliteyt*) bekent te maken:*

 Mits

Ordonnantie voor de Opsiender

Mits genietende van yder last dat gemeeten is, vier penningen; die de Meeters gehouden zijn van de Koopluyden voor hem in te vorderen.

Dat mede gehouden zal zijn goede zorge te dragen dat de Koopman by Meeters en Setters wel gedient werd; en by tyde van sieckte, ofte overvloet van werk met Noothulpen ondersteunt te werden: die in dien overvloet van werk ook zullen vermogen te looten.

Koren-meeters.

Koorn-meeters *moeten Burgers zijn, binnen de Stad woonen en be-eedicht.* Volgens de Keure van den 16 October 1556. 18 Januari 1589.

Moeten op alle Markten de Graanen meten, als blykt by die van den 14 Jan. 1629.

Ordere tegens het fraudens inslaan van Graan,

En om alle fraude op 't inslaan van het Koorn voor te komen, soo seggen de Heeren van den Gerechte, in dato 25 April 1679. dat haar voorgekomen is:

DAt vele personen, in Granen handelende, sig niet en ontsien van alle soorten van Cynsbare Granen, van buyten hier ter Stede ingevoert werdende, uyt de Schepen in Pakhuysen en Solders op te slaan, sonder consent en buyten weten van de Commissarissen van den Excys deser Stede; als mede, sonder dat de selve door geswoorne Meters zyn over-geslagen; en dat de Koren-dragers geen difficulteyt en maken van de voorsz. Granen in de voorsz Pakhuysen en Solders op te werken en over te dragen, al is 't dat daar geen Meters ontrent en zyn, en hen gevolglijk niet en blijkt, dat den Excys daar van is betaalt, of dat de voornoemde Commissarissen om redene in het opdragen sonder voorgaande metinge hebben geconsenteert, strekkende al het selve tot merkelyk nadeel en verminderinge van deser Stede inkomen; Soo is 't, dat de voornoemde mijn Heeren van den Geregte by interpretatie van haer Ed: Willekeure den 26 January 1679. gepubliceert, tot voorkominge van dien goed-gevonden, geordonneert en gewillekeurt hebben, gelijk sy goed-vinden, ordonneeren en willekeuren by desen: Dat van nu voortaen geen Cynsbare Granen, als Terw, Rogge, Garst, Mout, Boekweyt en Haver, als andersins, sullen mogen werden opgedragen sonder dat de selve alvorens door de geswoorne Meters zyn over-geslagen en gemeten, ten sy de Commissarissen voornoemt om redene van dat de voorsz. Granen vogtig of qualyk geconditionneert mogten zyn, in het opdragen sonder voorgaande metinge hadden geconsenteert. Interdiceeren en verbieden ten dien eynde mede wel expresselyk de Koren-dragers, geen van de voorsz. Granen op te slaan, als na dat haar sal wesen vertoont het Billet of een Acte van consent van de gemelte Commissarissen van den Excyns, op pœne, dat de Contraventeurs van dese onse Ordonnantie en Willekeure voor yder last van de voorsz. Granen, anders als voren opgedragen, sullen verbeuren een somme van ses gulden; en de Koren-dragers, de welke de selve opgedragen sullen hebben, voor d'eerste-maal sullen verbeuren yder vyftig gulden; ten tweede-maal dat weder doende, voor altijd uyt het Gild werden uytgeklopt, en verders arbitralijk gecorrigeert. Werdende tot beter onderhoudinge en nakominge deser Willekeure de Overluyden van het voorsz. Meters Gild geauctoriseert de bekeuringe te mogen doen; en sal de voorsz. boete geappliceert werden ten behoeve en ten profijte van 't gemelde Gild.

't welk sonder consent van Excijnsmeesters niet mag geschieden in te slaan, en niet sonder meeten op Solders gedragen worden.

De Kooren-dragers en Meeters zyn een Gild geweest, dog op den 18 Ianuari 1589. gescheyden: *Mits haar Bos en Jaarlykse inkomende deelende*: de Meeters *voor haar gedeelten daar uyt krygende seventhien ten hondert*: De Kooren-dragers *het overschot genietende, des die gehouden zyn te onderhouden de Sakken, Gangen en Trap-ladders.*

Koorendragers.

Moeten ten Ys en Brand komen: en met den anderen te begraafenisse gaan. Volgens de Keure van den 18 Ianuari 1589.

Een Scheeps-werk gewonnen hebbende zijn gehouden de Schippers naam aan de Vader op 't Huysjen aan te geven, eerse zulks op 't Excyns doen, 23 Ianuari 1601.

Op het Excyns-huys ofte met een Coopman hebbende te rekenen, verlieft geen looting, een ander daar toe versoekende.

Mogen zonder verlof niet van 't Huysken blyven, veel min daar dronken zyn, of drinkgelt op het werk stellen: en by de Over-luyden 't Huysken verboden zynde, met gemak vertrecken. Volgens de Keure van den 3 January 1606.

Koren-setters.

Koren-Setters hebben wel een bezonder Gilt, doch met de Meeters by na een en deselve Keuren; behalven dese volgende.

Zyn gehouden haar Schepel onder de Schop recht te setten, op zekere boete, en vordere correctie; en niet te mogen werken voor die betaalt hebben.

Vermogen te storten wanneer een Meeter siek ofte van huys is.

Zyn gehouden als de Overluyden af-kloppen te verschynen. Volgens de Keure van den 15 Meert 1565.

Genieten nevens de Meeters voor haar Gilt van de E. E. Heeren ter Admiraliteyt van 't last inkomende Granen uyt de Provincie, voor 't aangeven yder een Oortje; waar van de Meeters gehouden zyn in haar Bos te steken drie penningen, en de Setters een penning, het overige werdende onder de gemeene Gilde-broeders yder in zyn Gilt verdeelt, siet de Keure van den 18 Februari 1625.

Nevens de Meeters een kleyn Scheepswerk van 12 Lasten en daar onder genomen hebbende, vermogen dien dag na ander werk niet werpen; eerste February 1627.

Zijn nevens de Meeters en Koorn-dragers by tijden van Allarm ofte noot gehouden voor 't Meeters Huysjen te verschynen;

nen; volgens de Keure van den 14 December 1628.

Welke Koren-Meeters en Koren-Setters die van de Regeeringe eyndelyk op den 23 December 1654. weder onder een Gild en Arm-bos gebracht hebben; *mits uyt yder Gild twee Gilde-broeders tot Overluyden hebbende.*

Yder Meeter en Setter sal gehouden zijn sijn eygen Schepel, Schop en Strekel te houden.

Ordonnantie voor de Koren-dragers.

Boven de voor-verhaalde Ordonnantien en Keuren die de Koren-dragers met de Koren-meters en Koren-setters mogen gemeen hebben, zyn dese volgende haar in 't besonder rakende.

Dat sterke luyden moeten zijn haar lede-mate machtig: en gehouden alle aangenomen werken te volbrengen, sonder daar uyt te scheyden ofte verhekelen, op de verbeurte van in een maent niet te werken.

Nagedaan werk de gebruykte Gangen en Trappen ter behoorlijke plaatse onder de Oude-brugge te brengen.

Der Koopluyden aangenomen werk verkoft zijnde, genieten half werk. En geen Sakken als van 't Gild te huuren, en tot wat prijs; en voorder ordre daar op. Als mede op de uytdeeling aan de oude onvermogene en kranke Gilde-broeders. En dit alles volgens de Keure van den 18 January 1589.

Vermogen nevens de Waag-dragers de Speceryen in open sakken op te werken, 31 *July* 1603.

Koren-storters, en Ophouders.

De Koren-storters hebben een en de selvige alle gemene Ordonnantien met de Meeters, Setters en Dragers, doch een bezonder Gilt en Over-luyden: *en tot 't genut van haar Gilt, 't verhueren van de Zeylen om de Granen af te schutten.* Volgens de Keure van den 15 July 1622. Dog dese nevens de Ophouders zijn op den 4 July 1655. met de Korendragers onder een Gilt getrokken: *mits inde eerste dry jaren van 't Koren-dragers Gilde-bos niet genietende.*

En dat vermogen zullen den Ys-bijt onder haar Gilde-broeders aan te besteden: en jaarlijks een vijfde Over-man uyt de Ophouders te hebben.

Lichter-Luyden, en Ordonnantie voor de selve.

Lichter ofte Leger-luyden de laatste soort, die ten dienst van den Koren-handel behoren, *moet Burgers ofte Poorters zijn, en onder 't Gilt behooren*: 18 Januari 1650.

Graanen geladen hebbende mogen daar maar dry maandags marktdagen in den Ammerak mede blyven leggen, en dan niet verkocht by den eygenaar te solderen. volgens de Keure van den 13 Augusti 1613. 29 July 1621. en 31 January 1641. *Uytgezondert de maanden van November en December.* Siet de Keure van den 2 November 1621.

De Lichter-luyden gehouden zijnde tot lossinge door de Stad te schieten daar 't een Coopman begeert, mits door Sluysen varende 't Sluys-gelt genietende. 24 *April* 1598.

De geladen zijnde Lichters, 's nachts te bewaken. En vermogen geen Mat-schuddingh te verkopen. en dit alles volgens de voorgaande Keure.

Vermogen geen nieuwe Vracht aan te nemen, voor dat zy den Ammerak geruymt hebben; siet op den 7 Juny 1612.

Dat daaghs ten hooghsten van Vracht ofte Leggelt niet meer zullen mogen genieten als vier guldens, maar wel minder: en in geen ander Gilden zijn, als Koren-drager ofte Storter. 21 November 1624

Moeten des nachts haar geladen Lichters, in plaats van bewaken, met Bomen sluyten; mits daags daar voor genietende twee stuyvers. Volgens de Keure van den 9 September 1661.

WISSEL-BANK.

DUs verre van de Koophandel, Beurse, Waagen, Excynsen en aankleven van dien gehandelt hebbende; bespeurende die alle sonder den Wissel en Wissel-handelinge niet te konnen bestaan, en die weder sonder een Wissel-bank; soo om het steygeren en baat-soeken in de Munt te weeren, als om de betalinge der Wissel-brieven in ordere te houden. Soo hebben die van de Regeeringe (met authorisatie van de Heeren Staten van Holland, en by advijs van de Heeren ses en dertig Raden deser Stede) goet gevonden tijdelijk daar inne te voorsien met het oprechten van een Bank van Wissel; daar toe een gedeelte van 't Stadhuys verkiesende, om de Penningen daar in staande, te beter verzekert te zijn.

Waarom opgerecht.

Dit dan op den 31 January 1609. vast gestelt zijnde, heeft men om sulks aan te vangen dry gemachtigden uyt de Magistrature daar toe verkooren: als *Frans Hendrikſz. Oetjens*, oud Burgermeester, *Dr. Dirk Bas* en *Dirk de Vlaming van Outs-horn*, beyde oud Schepenen; die dit werk in dry deelen verdeelden: yder hare besondere zit-plaatse van den anderen afgescheyden hebbende; als Boekhouders, Ontfangers en Assayeurs. Doch dese Heeren Commissarisen als Hooft op alles het oog hebbende.

Wanneer, en wie daar over gestelt zyn.

Boekhouders.

Tot Boek-houders (onder een eerelijke Wedding) vier Personen gestelt zijnde, die tot haar behulp noch twee Klerken en een Kamer-knecht toe gevoegt zijn; die alle gehouden zijn dagelijks, uytgenomen des Sondaags, op haar verordonneerde plaats te vergaderen; daar alle Koopluyden of anderen rekening in

de Bank hebbende, gehouden zijn des morgens van achten tot voor elf uuren te verschijnen, om haar briefken over te leveren, wat gelden van haar rekeningen op een anders gelieven afgeschreven te hebben; en des morgens voor acht uuren vernemen wat betalingen op de haaren bekomen hebben, welke partyen de voorsz. Boekhouders gehouden zyn alle dagen precisely ken op en af te schryven, met een Klerk des naar-middags na puncteeren; en dese Boeken tweemaals des jaars te sluyten, namelyk, *in 't laatste van January, en July*; wanneer ook een ieder die reekening heeft, gehouden is, sijn rest te konnen vragen; om alle misrekeningen en faute in de Boeken voor te komen, zyn 4 Contra-Boekhouders gestelt.

Contra Boek-houders.

Tot *Ontfangers* mede dry eerlijke Personen nevens een Knecht om Weddingh gestelt zijnde; wiens werk het is alle inkomende penningen, ongemunt gout en silver te ontfangen, (of soo specien versocht werden die uyt te tellen) en de Heeren Commissarisen die over te leveren.

Cassiers of Ontfangers

De derde graat deser bedieninge is het gout en silver te assayen, daar een eerlyk persoon (onder wedding als boven) hem des verstaande toe verkooren was, de naam van *Assayeur* voerende, wiens doen het is, alle penningen ofte nieuwe munten (daar aangetwyfelt werd) ook ongemunt gout en silver (om te doen munten) te toetsen, assayen en proef daar van te maken: ook lingotten zuyver te gieten, om die aan de Draat-trekkers te verkoopen.

Assayeur, en sijn Ampt.

In welke Wissel-bank ook alle Wissel-brieven moeten betaalt werden; en dit alles volgens dese nevensgaande Ordonnantien.

Welke penningen, en hoe veel op 't minste in de Bank te brengen.

Dat in de Bank *sullen mogen gebracht werden alsulke Penningen, Massen, Grenaillen en Bilioenen als yder sal goetvinden, en die Penningen ofte de waarde van de voorsz. Maßen tot sijn believen daar weder uyt-trekken, doch dat niet minder als drie hondert guldens teffens, en geen kleynder specie als schellingen, doch van de kleyne specie niet meer der als dry guldens op 't hondert; voor de versekeringe van welke haar de Stad is Borge stellende.*

Vordere Keuren en order van de Bank.

Wort yder verboden geen meerder penningen op de Bank te assigneren, als daar in is hebbende, op pœne van dry ten hondert te verbeuren.

Specien van doen hebbende, zal men die hier konnen wisselen, mits zoo weynich opgelts gevende als 't mogelijken is.

Dat alle Wissel-brieven ter somme van ses hondert guldens en daar over in dese Bank zullen moeten betaalt werden. (Dat den 11 Decemb. 1643. op dry hondert guldens gestelt is) *op pœne dat de Betalinge buyten de* Bank *voor quaat sal geoordeelt werden; mits daar en boven noch verbeurende een boete van vyf en twintig guldens.*

Alle welke penningen in dese Wissel-bank staande, blyven van alle bekommeringen ontheven. En dit alles volgens de Keure van den 31 January 1609.

Dat niemand sal vermogen yemand te bewijsen op een party dien dach ingeschreven; ten waar die by hem ten zelvige dage daar in gereeden gelden in gebracht ware. Uytwijsende de Keuren van den 9 May 1617. en 21 October 1660.

In welke Bank *namaals toegelaten is, dat voor een tyd, Ducatons tot 60 stuyvers, en Kruys-daelders tot 48 stuyvers, zouden mogen gebracht werden*, Besiet de Keure van den 11 November 1638. en 6 October 1656.

Dat geen Gout ofte Silver-draat-trekkers, Grossseerders haar daar mede bemoeyende, zullen vermogen eenige Lingotten *tot het draat-trekken bequaam, als die alhier in de* Bank *gemaakt en geassayt zyn, Dat ook geen silver sullen mogen gebruyken, dan dat in de* Bank *van Commissarissen gekoft te hebben*, volgens de Keure van den 22 November 1656.

Werd verboden op een boete van dry hondert guldens, geen assay op gout ofte silver te maken, als by den Assayeur *van de* Wissel-bank *deser Stede.* Volgens de Keure van den 10 Januari 1652.

Dit van 't gebruyk en ordre deser Wissel-bank, en steun der Koophandel, zal in 't kort genoeg zijn. Wat vorder de Wissel-bank aangaat en de nader orders, zijn wijders te zien in 't *vijfde Boek*, onder de Titul van de *Gemachtigde van de Wissel-bank*.

HUYS en BANK van LEENINGE

Ofte

LOMBARD.

DIt Huys is in den jare 1548. op een open en leege plaats gelegen, tusschen het St. *Magdaleenen* en St. *Margarieten Kloosters*, tot een Magasijn, in plaatse van het oude bouwvallig, om Turf, Boter, Kaas en Koorn in te bergen, dat op de Oude-zyds Achterburgwal, op de zuyder hoek van de Stoof-steeg, stond, begonnen, ten orber van de Huysittten-Armen getimmert te worden; het selve is in den jare 1550. volbouwt, en op den 19 Au-

Eertijds het Huysitten Magasijn.

19 Augusti daar van 't gebruyk genoten. Daar by wierden ook eenige Wooningen voor oude Vrouwen gemaakt, waar over de *Huyssitters* met de Pater en Mater van beyde de *Kloosters* questie kregen, zo over de scheydinge, als over 't bewoonen van dese gemeene Huysjes, gelijk op *pagina* 535. nader kan gesien worden; zoo dat dit Huys niet is afgenomen van het St. *Magdaleenen Klooster*, gelijk *Pontanus* en andere na hem gesustineert hebben; maar 't selve Huys is uyt de gront door de *Huyssitten-meesters* in de voorverhaalde tijd opgebouwt, gelijk daar van de onkosten in de boeken der *Huyssitten*, zoude konnen getoont worden.

Het Huys is gelegen op de West-zijde van de Oude-zijds Voorburgwal, over het oude gewesen *Agniete Klooster*, en achter in de *Nes*, over de *Cellebroers*, en is het zelve Huys tot een Magasijn by de Huysfitten-meesters in gebruyk gebleven tot den jare 1614. uytwysende de volgende Resolutie.

Nu de Lombart.

ALsoo volgens de Resolutie van de Heeren Sesendertig Raden der Stad Amsterdam, goet en oorboorlyk gevonden is; dat de bediening van de Tafel van Leening alhier, in 't geheel van wegen de voorsz. Stad sal werden gedaan, en aan haar behouden; Dat ook tot bevordering en voltrekking van dit werk, het Huys-sitten-huys aan de Oude Zyde, sal worden geapproprieert en gebruykt: Soo is 't, dat de Heeren Burgermeesteren deser Steden, op 't versoek van de Huys-sitten-meesters aan de Oude Zyde, aan haar E: gedaan, den selven Huys-sitten-meesters over het inruymen van 't voorsz. Huys toegevoegt hebbe, een recognitie van twee duysent guldens 's Jaars, geduurende den tyd dat voorsz. Huys-sitten-huys, ten eynde als vooren sal worden gebruykt. Ingegaan zijnde Mey dag Anno Sestien-hondert en veerthien, belovende over sulks de voorn: Heeren Burgermeesteren van deser Steden wegen, de voorsz twee duysent guldens 's Jaars, aan de voorn: Huys-sitten-meesters aan de Oude Zyde te doen betaalen. In Oirconde hebben wy 't Segel ten saake der voorsz. Steden hier aan doen hangen, den XIX January Sestien hondert en vyfthien.

Of Bank van Leening.

De Ed: Achtb: Regeringe dan dagelijks hoorende de droevige klachten haarder arme Gemeente, hoe in tijt van noot door armoede gedrukt, haar goederen gedrongen zijnde te verpanden, by de beleenders en *Lombaart* met groote onbehoorelijke woeker geplaagt wierden, hebben besloten (die van zulk een uytsuypende woeker te bevrijden) van Stads wegen een *Leen-bank* ofte *Lombaart*, als de bovenstaande resolutie uyt wijst, op te rechten.

Waarom opgerecht.

Van welke naam *Lombart* verscheyde meeningen zijn, doch wel de waarschijnelijkste die eerst gevonden te zijn by de *Lombarden*, een slach van Volk gelegen in 't

Waar van die naam, Lombaart.

in 't *Celtische Vrankrijk*, op de grensen van *Italien, Lombardyen* genaamt; wiens Inwoonderen scherpsinnig en zeer tot den woeker genegen, ten dien eynde haar aan alle hoeken begevende om diergelijke *Woeker-banken* op te rechten; daar toe door gelt vryheyt versoekende: al hoe wel *Philips van Zesen* in zijn Hoogduytsche Amsterdamsche beschrijvinge zeer verdoolt is dit woort te willen trekken van *Lompen*, zijnde versleten stoffen, zoo van Zyde, Wolle als Linnen; om dat arme menschen, daar meest mede voorsien zijnde, dit huys meest van nooden hebben.

Filip van Zezens *dwalinge, omtrent dit woordt.*

Welk voornemen by de Ses-en-dertig Raaden besloten zijnde de Huyssitten van plaats te veranderen, heeft men in den jare 1614. op den 25 April dit huys daar toe bequaam gemaakt; en andere Bankiers, 't zy openbaar ofte heymelijk, zulks verboden; stellende de Regeering van dese Bank aan twee Commissarissen, daar van de eerste geweest zijn, de Heeren *Frans Hendrikſz. Oetjens*, out Burgermeester, en *Jonas Cornelis Witsen*, out Schepen, welke zijn verkooren door de Burgermeesteren, en de volgende Commissarissen werden jaarlijks verandert, ofte ook wel gecontinueert.

Daar toe bequaam.

De eerste Commissarisen.

Dit Huys strekt zig van de Voor-Burgwal langs de *Huyssitten* (nu de Lombartsteeg) tot in de Nes, zijnde met twee hoge gevels, ter weder-zyde een groote breete; dog naderhand in den jaare 1669 isser nog een groot breed Huys aan de burgwal by getimmert, gelijk in de nevens gaande Figuur te sien is; want de Stad grooter wordende, soo is dit Huys te kleyn geworden.

Op de burgwal is nu de plaats, daar de Panden, die verstaan en verjaart sijn in 't openbaar verkoft worden, sedert de vergrooting gemaakt; en in de eene gevel mede op de burgwal staan in een steen dese woorden gehouwen Ao. CIↃ IↃ XIV. *den 29 April geschiede hier de eerste beleninge.*

Wanneer d'eerste beleeninge geschiede.

De bemachtigden van de Stad hebben in 't nieuw Gebouw haar zit-plaats, die niet als de groote panden beleenen; de mindere geschiedende door haar daar toe gestelde Dienaar; in 't midden van de steeg den ingang zijnde, wesende een hartsteene Poort, de manier van beleeninge daar boven uytgebeelt staande, daar onder dit te lesen is.

Tot troost der Nootdruftigen is hier gestelt,
De Bank van Leening voor een kleyn gelt.

Die dagelijks (uytgenomen des Woensdags naar den middag) des morgens van achten tot elven, en des naarmiddags van tween tot vier uuren zitdag houden, om alle Panden te beleenen en te laten lossen.

De boven genoemde Commissarissen vergaderen alle voormiddagen van negen tot elf uuren, stellen alle beleende groote Panden van hondert gulden, en daar boven, te boek; houden zelf boek en kas-rekening; houden alle dese Panden onder eygen bewaring, zoo dat buyten haar consent niemant daar kan by komen; hebben mede onder haar de groote Geld-kist, en tot haar dienst een Dienaar, die het gantsche opsicht heeft over de minder bedienden: Ook een Cassier, die genaamt werd de groote: Hebben mede een Waardijn van Juweelen, Gout en Silver; dese is genootsaakt deselve te schatten en te waardeeren tot sijn eygen lasten; want indien by verkoop daar op verlooren werd, dat moet hy vergoeden, waar voor, voor 't aangaan van sijn bedieninge, suffisante borgen moet stellen.

Stellen alle groote Panden te boek.

Hebben tot hulp een Dienaar.

Cassier,

Waradijn,

De meer gemelde Cassier moet borge stellen tot 10000 guldens. De Dienaar die het opsicht heeft, stelt borge voor 4000 guldens. Dan is 'er noch een Waardijn van Wolle, Lakenen en andere Panden boven de 100 guldens. Aan Commissarissen is de Cassier gehouden alle maanden rekening van zijn ontfang en uytgift te doen; indien hy veel onder hem heeft, moet dat aan Commissarissen overleveren; heeft hy weynig zoo geven zy hem zoo veel noodig is, en dese Commissarissen doen jaarlijks rekening aan Burgermeesteren, die ook alle de Supposten stellen; dit zoo veel aangaat de groote Bank van de Panden boven de hondert guldens.

En andere bedienaers, die alle borgen moeten stellen.

De kleyne Bank heeft een Cassier, vier Beleenders die alle Panden, die geen Goud, noch Silver zijn, belenen, volgens ordre: Drie Lossers, by wien die moeten komen welk haar Panden lossen; dese hebben mede een Boekhouder ofte Controlleur, en moeten yder borg stellen voor vier duysent guldens. Dese Beleenders taxeeren alle kleyne Panden onder de hondert guldens, en dan krijgen, die haar goed beleenen, een briefje, daar de naam van den Eygenaar, en de somma van de waarde, op staat, nevens de quantiteyt van 't goed, en een diergelijke werd aan 't Pant gehangen. Dit eerst aan de Cassier getoont zijnde, geeft daar het geld op, en stelt het te boek, welk dan dagelijks met de Boekhouder collationeert en moet accordeeren. Alle dese goederen werden door den Boekhouder aangete-

getekent, en maakt yder kamer die daar na de Prijsen zijn, schuldigh aan de Kas: daar is ook een Silver-kamer van 99 tot 25 guldens, en een van 25 guldens tot een gulden toe.

Tot de eerste Zilver-kamer van dese kleyne Bank behoort de kamer van Kooper, Tin en Schilderyen; voorts zijn daar mede kamers van Wolle en Lywaat, als een van 99 tot 12 gul:, een van 12 gul: tot 5, 5, 3, tot 2 gulden; en een van 2 gulden tot 10 stuyvers.

Dese kamers hebben ider een Pant bewaarder, ofte Opsiender, die, wanneer imand zijn Pant wil lossen, dan met zijn briefje voornoemt by den geseyden losser komt, die 't selve dan na boven aan de Pand bewaarders zenden, 't selve dan aanstonts moeten leveren.

Zy zijn gehouden alle Panden, haar behandigt, te verantwoorden, en yet werdende vermist, moeten 't zelve vergoeden.

Alle dese Panden leggen yder op zijn kamer in ordere, en dat elk op zijn maant en dag, om des te gemakkelijker te konnen vinden.

De Beleen-Cedullen werden alle met Caracters geschreven, die niemand kan leesen, als die de sleutel kent, om alle bedrog van na-conterfeyten voor te komen. Alle dese kamers werden by de Pant-bewaarders schoon gehouden en zeer net, en alle dagen verlucht met het openen van vensteren.

Om alle Diefstal voor te komen, heeft de Bank twaalf Wakers, die alle nachten waken en ronden doen, en hier over is de Knecht, die in de Bank woont, Capiteyn; want al wat gestoolen werd moet de Stad vergoeden: Alle dese Bedienden staan onder eet van getrouwigheyd en secretesse.

Ordonnantie van de Lombaart. Dit dan alsoo het begin van dit zeer pryselijk werk wesende, en om 't zelvige staande te houden, was men genootsaakt op den 25 April sestienhondert veertien, als mede den 8 July 1616 dat met goede Ordonnantien te onderschragen.

Van alle Panden, minder als 100 guldens, werd ter weeke betaalt een pennink, op $\frac{1}{16}$ van een stuyver intrest.

Van 100 guldens tot 475 guldens ter loopende jaars 8 per cento van elken 100 guldens, en van alle Panden van 500 guldens, en daar boven 6 per cento in 't jaar.

Wel verstaande dat tot allen tijden, zo wanneer d'Eygenaar sijn Panden zal willen lossen, in sulken gevalle de Week, Maand en ses weeken zullen sijn verscheenen, daar in de Panden zijn vervallen.

De Stadt blyft Borge voor al de panden, die in handen deser Gemachtigden gelevert worden; die ook gehouden zijn allen den geenen, die hen de leenbriefjes vertoonen, (mits betalende de geleende hooft-zommen en verschenen intrest) de zelve te herstellen, zonder eenig opzicht te nemen, offe d'Eygenaars zijn van de panden of niet, ten zy hen klaarlijk bleek van quader trouwe: want dan worden alle gestoole en andere vertrouwde goederen aan d'Eygenaars weder gegeven, mids daar voor borge stellende tot vernoegen deser Gemachtigden.

Of 't gebeurde dat de panden in dit Huys beleent, door brant of eenig ander vreemt ongeval quamen te verongelukken, in dien gevalle moeten zoodanige ongelukken en schaden by de Eygenaars van de panden, daar op hondert tot vyf hondert gulden en daar boven geleent zijn, geleden en gedragen worden; zijnde niet te min de selve Eygenaars gehouden in zoodanige zom van penningen, daar mede die beleent zijn. *Als de Panden verongelukken, dat is voor d'Eygenaars.*

Alle panden, in dit Huys *gebracht, en aldaar een Jaar en zes weken gelegen hebbende, zonder de verscheene renten betaalt, of met de Gemachtigden op nieuws verdragen te hebben, zijn verstaan; en worden na zes weecken in dit Huys by openbare opveylinge, ('t geen viermaal 's Jaars geschiedt) op de tafel, of binnens huys door Makelaars of andersins verkocht: doch de penningen daar van komende over te schieten, blyven tot profijt van de Eygenaars, des loopt de rente tot last van de Eygenaren zoo lang, tot dat die van de verkofte panden ontfangen zijn. Voorts zijn die, wiens verstaan-goederen in 't openbaar of by monde verkoft zijn, gehouden het overschot van de penningen, daar van gekomen, boven alle Renten en Onkosten, binnen dry Jaren (nu een Jaar volgens de Ordere van den 24 Meert 1616.) na den verkoopdag te vorderen en te lichten: op pœne dat na dien tyd het overschot tot profijt van den Armen besteet zal werden; zonder dat de eysschers van de overschietende penningen, na die tyd eenig recht sullen hebben die te mogen weder eysschen. Noch de Opzienders der Armen die al sulken penningen zouden mogen ontfangen hebben, tot het wedergeven daar van gehouden zijn.* *Wanneer de Panden zyn verstaan, om verkocht te werden.* *Hoe met het overige werd gehandelt.*

Verbiedende eenige panden hooger als den penning zestien te beleenen, 't zy door trekkinge van Wissel, brieven, ofte eenige andere vonden, vereeringen of wat het soude mogen wesen; op verbeurte dat de bedongen vereeringen, en andere voordeelen de Eygenaars zullen herstelt werden; en de overtreders vervallen zullen in een breuke van tien ten hondert. *Hoe hoog de Panden te beleenen.*

Met verbodt aan alle Makelaars geen partyen van Goederen die met geldt beswaart ofte tot onderpant gestelt werden, hooger als den penning zestien te sluyten; en dat op hooge pœne Achtervolgens de Keure daar van verkondigt, den 25 April 1614.

Doch de Heeren Commissarisen by ervarentheydt bevindende dat na veel goederen in zoorten beleent, den verstaa-tijd verstreken zynde, niet getracht wert die te lossen, ofte (mits den verloopen Intrest betalende) den tyd te verlangen; des gehouden zijn die volgens ordere te verkoopen; aan de zelvigen groote schade geleeden werdt. By die van den Gerechten op den 24 Meert 1616. en den 9 February 1617. verordonneert is; dat de schade aan alsulke goederen te lijden, tot laste van de verzetters komen zullen; ten welken eynde de Makelaars en Inbrengsters gehouden zijn de eygenaars namen bekent te waken. *Minder waardig, door d'Eygenaars by te leggen.*

Alle Goederen alhier op Tafel ofte by monde gekoft, zijn de koopers gehouden met gereet geldt te betalen; ofte by verzuym van die ten toekomende verkoop-dag weder ten laste van de eerste kooper op *Wanneer de gekochte goederen te betalen.*

te veylen; zonder het overschot, (zoo 't dan duurder mochte verkoft werden) te mogen genieten.

Eenige zijn gehouden borge voor 't gekofte te stellen, welke by faute van betaaling werden aangesproken.

Om alle schade, zoo veel doenlijk is, door verkopen voor te komen, zoo is daar een Afslager en drie Vendu-meesters, (dese zijn uyt de aansienlijkste Suppoosten gekooren,) welke voor de Kooppenningen aan de Stad borg blijven en genieten daar voor 5 per cento van de Stad, des moeten alle banqueroeten tot haar lasten houden.

Dit is alles het interieur van de bestieringe en Regeeringe van dese Bank van Leeninge, en de grooten ommeslag van dit werk, na proportie van dese Stad.

Soo het gebeurde dat daar gestoolen goed wierd ingebragt, en de penningen daar op waren gegeven, zoo kan den rechten Eygenaar 't zelve niet weder bekomen, voor en al eer hy de daar op gegeven penningen heeft gerestitueert, ten ware hy, voor de beleeninge was geschiet, daar af aan de Bank kennisse had gegeven dat hem zulke goederen waren ontstoolen, en by dit geval werden die dan aangehouden, en aan den rechten Eygenaar weder gegeven; mits dat hy daar voor wat aan den Arm-bosch betaalt, van welke Bosch Burgermeesteren de distributie hebben.

Op alles is in den jare 1682. den dertigsten January, een nader Ampliatie gemaakt.

Dat als iemand sijn Cedul verlooren heeft, en sijn Pand komt weder eysschen, is gehouden suffisante Cautie te stellen tot genoegen van Commissarissen: en indien fraude werd bevonden, soo werden de borgen met parate executie aangesprooken; mits het selve in de Acte van Cautie sal moeten werden vermeld.

Den 24 April 1682. is geordonneert geen onroerende Goederen buyten de Bank te mogen beleenen; dat ook niemand in 't particulier eenige Lombard in sijn huys sal mogen houden; en dat geen particuliere persoonen wie hy ook zy, eenige Goederen buyten de Bank sal mogen beleenen, ten ware de somme boven de hondert gulden was, en als dan niet hooger als tegen vier ten hondert.

Verbod van Panden van losse en roerende Goederen tegens een hoogen intrest te beleenen.

In 't jaar 1684. op den 27 January hebben de Heeren van den Gerechte, om datse hoe langer hoe meer in ervaringe quamen, dat verscheyde baatsuchtige menschen dagelyks haar werk daar van maken, van allerhande Panden van losse en roerende Goederen tegens eenen hoogen Intrest of Woeker te beleenen, en alsoo gelyk een Lombart in hare Huysen te formeeren, tot groot nadeel niet alleen van de publicque Bank van Leeninge deser Stede, maar ook van de goede Gemeente en Ingesetenen van dien, voornamelyk ten reguarde van de Kleyn-vermogende, dewelke daar door t'eenemaal werden uytgeput en om het hare geholpen; SOO IS 'T, dat de selve mijne Heeren, omme soodanige Mesuren en quade practyquen voor te komen, goedgevonden hebben te ordonneeren:

Niemant mag hooger beleenen als tegen 4 ten hondert.

I. DAt voortaen niemand, wie hy sy, sijn werk of gewoonte daar van sal vermoge te maken, in toekomende van allerley losse en roerende Goederen, welke gewoon zijn in de publicque Bank van Leeninge te werden gebragt, (uytgesondert alle Goederen, Waren en Koopmanschappen, die van buyten dese Landen, aan Koop-luyden, Factooren, Commissionarisen of andere Menschen werden toegesonden, daar op ymand beleeninge versoekt of gelderen komt te trekken, 't zy by Wissel of andersints, ter waarde van 400 guldens, en niet minder) te beleenen op een Interest hooger als vier ten hondert, en alsoo een Lombard te formeeren in sijn Huys, op pœne dat die gene, welke sulks als vooren bevonden en geconvinceert sullen werden te doen, niet alleen versteken sullen sijn van alle regt en actie, soo wegens Capitaal als Interessen tegens de Eygenaar en Gevers van de Panden, en dat het den selven vry sal staan de selve hare Panden ten allen tijde te revindiceren; maar ook dat soodanige Beleeners boven dien sullen vervallen in een boete ter gelijker somme, als by hun op yder Pand sal wesen uytgeschoten, en daar-en-boven naar gelegentheyt en exigentie van saken arbitralijk te werden gecorrigeert.

Boete.

Na de verval-dag moeten de Panden gerestitueert, of niet hooger als tegen vier per cento gecontinueert werden.

II. Dat ook alle die gene, welke voorheenen gewoon sijn geweest soodanige Beleeninge te doen, en als nog souden mogen daar in continueeren, gehouden sullen sijn na den Verval-dag alle de alsoo beleende Panden aan de Eygenaars te restitueren, of niet hooger als tegens 4 per cento te continueeren of te brengen in de publique Bank van Leeninge deser Stad, mits aldaar ontfangende contentement op pœne dat die gene, welke bevonden sullen werden contrarie te doen, vervallen sullen in de boeten en breuken hier vooren in 't eerste Articul gemelt.

Geen kleyne Panden minder dan 100 guldens te beleenen.

III. Dat wyders niemant, wie hy ook zy, sig voortaan sal hebben te vervorderen eenigerhande kleyne Panden, met kleyne somme gelts minder als hondert guldens bedragende, te beleenen, 't zy tot hoogen of lagen Interest sonder onderscheyd, op pœne als vooren.

IV. En op dat dese jegenwoordige Keure te beter soude mogen werden geobserveert en in vigeur gebragt en gehonden; soo bevelen en ordonneeren opgemelte mijne Heeren van den Geregte aan alle Officieren en Dienaars van de Justitie, mitsgaders aan alle de Suppoosten in het Huys van Leeninge deser Stede, hun van tyd tot tyd te informeren, of dese jegenwoordige ook in eenig poinct werd geinstringueert, of gecontravenieert, en sulks bevindende, hare informatie te stellen in handen van den Heer Hooft-Officier deser Stede, omme de Calangie daar over te doen, en sullen in soodanigen gevalle die gene, welke met halve, hoewel geen volkomen preuve sullen werden geconvinceert, desen te hebben gecontravenieert, gehouden sijn hun met solem-

solemneelen Eede te expurgeren van dat sy de verbode Leeninge, waar over sy werden gecalangeert, niet en hebben gedaan, en by foute of weygeringe van dien gecondemneert in de pœne of breuke als boven is gestatueert; alle de selve pœnen te appliceeren een derdepart ten behoeve van den Aanbrenger, alwaar het ook soo dat de selve de penningen op of voor het goed selfs genoten hadde, een derdepart ten behoeve van de Heer Hooft-Officier, en een derdepart ten behoeve van de Aalmoessseniers Armen binnen dese Stad.

De Penningen tot het oprechten van de Leen-bank noodig, zijn ten begin by de Stad op Intrest tegen ses ten hondert gelicht, dog naderhand gereduceert op 4 en drie en een half, nu in 't jaar 1682 geheel afgeleyd; zoo dat dese bank nu gantsch niet is beswaart, met eenige gelde à deposito, maar behoort de Stad in vryen eygendom, beloopende ongevaar een millioen Guldens.

Om dese huysinge voor dief-stal en andere ongelukken (zoo veel doenlijk) te beschermen, is daar voor onder de brugh een Wacht-huysken verordonneert, in 't welke alle nachten gewaakt wert, twee onder de haren in twee Santinel-huyskens, ten beyde hoeken van de steeg schiltwacht houdende; hebbende by donker weer lichtende lantarens te hulp. *Wacht.*

Dit d'Instellinge en voor-recht deses huysen zijnde, ziet men door de Stad een groote menigte van Inbrengsters woonen, die als Makelaars geoorloft zijn, der goeder luyden goederen (die haar armoede niet derven openbaren) te verpanden, en in dese *Lombard* te brengen. *Inbrengsters.*

SCHOOLE.

Achtervolgende de Privilegien van *Willem* de vierde, XIX. Graaf van *Holland*, van den 9 December des jaars 1342. en *Maria* van Bourgondie, XXVII. Gravinne, gegeven den 14 Maert 1476. heeft men alhier twee Stads of gemeene Schoolen; d'eene aen d'Oude-zyde, en d'ander aan de Nieuwe-zyde: Waar in de jonge Jeugt in de *Latynze*, *Griekze*, en *Nederduytse Tale*, doch voornamelyk in de twee eerste, geleert en onderwesen werden; als hebbende gestaen een aan de Oude-zyde in de Koe-straat, in 't Klooster

Aan d'Oude zijde, eertijdts 't Klooster van Bethanien.

ster van de Bethanie Nonnen, in den jare 1594. daer toe bequaam gemaakt; Het tweede staande ten Noorden de Nieuwe Kerk, die men meent gebouwt te wesen ontrent den jare 1544. Het School aan de Oude zyde is tot Burger woonhuysen verkogt, en dat aen de Nieuwe-zyde wierd verkogt aan de Heer *Johan Blauw*, Scheepen en Raad deser Stede, mitsgaders vermaart Boek-verkooper, dewelke daar een seer royaale en treffelyke Drukkery en Magasijn van hadde gemaakt; is de selve met alle de Letteren en Plaaten van de beroemde Atlas en Steedeboeken, door de vlamme by nacht in de maand Ianuary 1673. by een sterke vorst vernielt geworden.

Nieuwe Latynsche School.

Het oude Aalmoesseniers-huys vertimmert, als mede het Woonhuys voor de Rector gereed zynde, zyn dese twee voornoemde Schoolen hier in een verandert, en geplaatst, verdeelt in 10 bysondere Schoolen; als twee van 't sesde, een oud en een nieuw; soo ook met 't vyfde, vierde, en derde; Het tweede de Con-rector, en het eerste des Rectors School zynde, daar Rector van was, als wy dit schreven, de Heer *Jan Goris*. De Hard-steene Poort, die voor het School aan de Nieuwe-zyde heeft gestaan, is hier geplaatst; voerende in 't fronte spits dese Latynse spreuke:

Disciplina vitæ Scipio.

Dat is:

Tuchting is des levens steunsel.

En in een swarte steen daar tusschen, staan met goude letteren dese twee *Latijnsche* Vaerskens.

Arte probus, probitate pius, pietate beatus,
Ut verè fias, hæc Schola culta dabit.

MVCXXIIII.

Dat is:

Dat gy door kunst wort vroom, door vroomheyt ook Godtvruchtigh.
Door Godts-vrucht zalig, en alzoo op 't hoogst doorluchtigh.
Zal deez' zeer nutte School u geven, zoo ghy eert
De wetenschap, en die met yver neerstig leert.

Rectoren en Meesters.

In dese *Schoolen* dan is een *Rector*, *Conrector*, en eenige andere *Meesters* na gelegentheyt en ordre der *Klassen*, zoo als die verdeelt zijn, nevens een *Schrijf-meester*, om de Jeugt t'onderwijsen, die de Stadt ten deele betaalt en onderhoudt; het overige hunner Wedden van de Leerlingen voor het onderwijsen ontfangende: alle andere by-schoolen by besondere Meesters door de Stad opgerecht zijn gehouden daar onder te staan.

Scholarchen haar ampt.

En dit alles onder de opsicht van vijf Achtbare geleerde Heeren, by die van de Regeeringe daar toe verkooren, als dry Magistraats persoonen, met de naam van *Scholarchen* vereert; en twee *Visitatores*, daar gemeenlijk een uyt de *Predikanten* van de herstelde Godsdienst, en een Professor uyt de *Doorluchtige Schoole*, toe gestelt zijn; die opsicht op de Leeraars en Leerlingen hebben, om die alle half jaren te besichtigen wat ordere daar in 't leeren gehouden word, en wat de leerlingen mochten geleert hebben, om die tot hooger te vorderen; en naar verdiensten als dan in het Koor van de Nieuwe Kerk komende, met een Boek te vereeren, ter oorsake om haar lust te meerder te ontsteken, en tot verder geleertheyd op te wekken.

Prijzen aan de kinderen, en waarom.

DOORLUCHTIGE SCHOOLE.

Illustre School.

De Jeught in dese bovengemelde Schoole tot kennisse der Talen zoo verre gebracht zijnde, dat bequaam geoordeelt werden om met haar gedachten hooger te steygeren, en meerder geleertheyd te omhelsen; des genootsaakt na andere plaatsen te vertrekken, en uyt het opsicht haarder Ouders en Opsienders te wesen, een saak gevaarlijk voor al sulke aenkomelingen.

Wanneer opgerecht.

Soo hebben de E. Gr: Achtb: Heeren Burgermeesteren en Achtb: Raadt (niet meerder ter herten nemende als het opqueken der teedere jonkheyt) in bedenkinge genomen oft niet nut en oorbaar zoude zijn een *Doorluchtige Schoole* op te rechten, om deselve daar in tot verder geleert-

DOORLU

TIGE SCHOOL

geleertheyd, onder de oogen en opsicht haarder Ouders, te vorderen, is,*a* in den jare zestien hondert een en dertig besloten en by de zes en dertig Raden vast gestelt, een *Gymnasium* ofte doorluchtige Schoole op te rechten, hebbende daar toe de Kerk van St. *Agnieten* Klooster verkooren; die na de veranderinge des Godsdienst geweest zijnde een Pakhuys, opgeruymt, en in drien verdeelt is; het onderste tot een Pakhuys latende, zijn uytgang en opslag op de West-zijde van de Oude-zijdts Achter-burgwal hebbende; de tweede verdieping tot twee *Auditoriums* of *Les-plaatsen* met Stoelen, Banken en andere nootzaakelijkheden bequaam makende; het derde en bovenste tot de *Bibliotheek*, *Boekery* of *Boek-kamer* (hier na te beschrijven) geapproprieert.

Eertijds de Kerk van 't Agnieten Klooster.

De ingang op de Oost-zyde van de oude Voorburgwal wezende, eertijds met huyskens bezet, en als doen tot een pleyn gemaakt; een konstige hartsteene poort, wel eer aan de Stadts Timmerthuyn (doen achter 't Gasthuys, nu een gedeelt van de Nieuwe Doele-straat wezende) gestaan hebbende.

Daar toe ter eerster begin tot *Professoren* of *Opper-leermeesteren* van *Leyden* beroepen wierden, den Geleert-vermaarden *Gerardus Johannes Vossius* en *Casparus Barleus* of van *Barle*; de eerste wel eer *Regent* van de Heeren Staten Collegie en naderhandt *Opper-leermeester* in de *Historien*, als doen zijn weerga in de Oude en Kerkelijke Historien niet hebbende, deed hier sijn eerste Oratie op den 8 van Loumaant 1632.; waar in hy de geleertheyt tot den hoogsten top verhefte. De Heer *Barleus*, die, in de Philosophie beroepen, en een van de gelukkigste Poëten onser eeuwen was, dede de tweede Oratie, of inwijdinge en openinge deser *Doorluchtige Schoole*, in 't bywezen der Politike en Kerckelijke regeeringe, in 't Latyn, in een meer als gemeene *Oratie* of *Vertoog* van den *Wijsen Koopman* daar in wydloopig aangewesen heeft, wat groote vereeninge en gemeenschap de *Koophandel* en de wijsheyt met elkander zijn hebbende.

Eerste Professoren.

Door Casparus Barleus ingewijd.

Naer dat dese Illustre Schoole is in gestelt geweest, volgens de onderstaende Lyst, hebben dese Professooren daar in Lessen gedaan.

Namen van de Professooren die sedert 1632. bevonden worden, in dese Illustre Schoole deser stede Amsterdam te zijn geweest, en eenige nog zijn, in den Jare 1690. als

Johannes Gerhardus Vossius, in de Historien.
Casparus Barlæus, in de Philosophie.
Martinus Hortensius, in de Mathematica ofte Wiskunst.
Petrus Cabeljauw, in de Rechten.
Albertus Rusius, in de Rechten.
Janus Klenckius, in de Philosophie.
Arnoldus Senguwerdius, in de Philosophie.
Alexander de Bie, in de Philosophie.
Johannes de Ray, in de Philosophie.
David Blondel, in de Historien.
Alexander Morus, in de Historien.
Gerhardus Leonardus Blasius, in de Medicynen.
Johannes Christenius, in de Rechten.
Robertus Kuchenius, in de Historien.
Marcus Meyboom, in de Welspreekentheyt en Griekse Tale.
Abraham Faber, in de Rechten.
Do. Ludovicus Wolzogen, in de Historien.
Petrus Francius, in de Historien, Welspreekentheyt en Griekse Taal.
Do Gerbrandus van Leeuwen, in de Theologie.
Do. Stephanus Morinus, in de Orientaalse Talen.
Johannes van den Broek, in de Rechten.

Tegen-

„ *a* Dese Doorluchtige Schoole is de eerste niet, die Amsterdam te vooren, om de geleertheyd in dese „ Stad aan te queeken, gehad heeft. Wy hebben getoond in de beschryving van de Oude Kerk, na voren „ op pagina 427, hoe dat *Jan Eggert Hertgerszoon*, en *Wendelmoet* zijn Huysvrouw, ten begeeren van „ *Jan Eggert Willemzoon*, Heer van Purmerende, een soodanige aanqueek School voor de Jeugt in den „ Jare 1450, heeft gesticht gehad; dog hoe deselve te niet geloopen is, vind men nergens aengeteekent; „ het soude wel konnen zijn, dat, gelijk ter dier tijd, en vervolgens by de Monnikken en Geestelijke „ de Studie niet veel ter herten heeft gegaan, gelijk nog by veel Boeken, doen de Drukkunst, die by „ *Lourens Koster*, in den Jaare 1440, tot Haarlem, sijnde 10 jaaren te vooren eerst gevonden, begonden „ in swang te komen, te sien is. Veel boeken naderhand by de Monniken en Geestelijke geschreven, en „ met den Druk uytgegeven, werd bevonden seer quaat Latijn te wesen, en daarom nu nog genaemt, „ Monniken Latijn; na welke tijd de Studie een tijd lang als in verachting quam, en qualijk een Geleerde wierd gevonden; maar in tegendeel wel een deel domme en onweetende Monnikken, ter tijd toe, „ dat den geleerden Erasmus en eenige andere by sijn tijd de Studien, als onder de assche leggende, wederom heeft doen ontfonken, soo dat de boven genoemde tijden, en door menschen het ook wel wesen kan, dat die eerste ingestelde Collegie van Studien in dese Stad, ook is te niet geraakt, en in den „ jaare 1632 weder is herstelt geworden.

Tegenwoordig in den jare 1690. waren de Professoren seven in 't getal, welke in die zomer haar order in de Lessen hielden, als

VOOR DE MIDDAG.

D. *Alexander de Bie*, Professor der Philosophie en Wiskunst, verklaart op de Maan-en Dingsdagen de Logica, en op de Donder- en Vrydagen de Werkelyke Philosophie.

D. *Petrus Francius*, der beyde Rechten Doctor en Professor der Historien, Welspreekendheyd, en Griekse Taale, verklaart op de Maan- en Dingsdagen de Boeken van Cicero *De Oratore*; en op de Donder- en Vrydagen desselfs treffelykste Oratien.

D. *Gerbrandus van Leeuwen*, Bedienaar des Goddelyken Woords, en Doctor en Professor der Heylige Schrift, verklaart den Sendbrief Pauli aan de Galaten.

D. *Ludovicus Wolzogen*, Professor der Heylige en Burgerlyke Historie, verklaart de algemeene Historie.

D. *Stephanus Morinus*, Doctor der H. Theologie, Bedienaar des Godlyken Woords, en Professor der Orientaalsche Taalen, verklaart op de Woens- en Saterdagen de Historie der Scheppinge, of 't eerste Capittel van Genesis.

D. *Joannes van den Broek*, der beyde Rechten Doctor en Professor, ondersoekt de Fondamenten, of Instellingen der Rechten.

NA DE MIDDAG.

D. *Joannes de Raei*, Doctor der Medicyne en Philosophie, en voornaamste Professor der Philosophie, verhandelt de Natuur-kunde.

D. *Alexander de Bie*, Professor der Philosophie en Wiskunst, verklaart op de Donder- en Vrydagen de Sterrekonst en Scheepvaart.

BIBLIOTHEEK, BOEKKAMER, OF BOEKERY.

Boven de Gehoor- of Lees-plaats van dese Doorluchtige School, heeft men tot meerder luyster, de Stadts Bibliotheek of Boekkery; daar op alderhande Boeken, als Duytse, Fransse, Latynse, Griekse, Spaanse, Italiaanse, Hebreeuwse en verscheyde Manuscripta staan; niet in eene, maar in verscheyde Faculteyten, als in de Godsgeleertheyt, die wel het grootste gedeelte uytmaken, Rechts-geleertheyt, Artzeny, Wiskunst, &c. Ook staan dese boeken niet verwert en zonder onderscheyt door malkandren, maar yder na zijn rang in de kassen op byzondre borden, gelijk de Catalogus, die op dese Boek-kamer hangen, bysonder daar van gedrukt is, uyt wijst, &c. Voor 't wech dragen van eenige handtgauwe Luyden, die, in schijn van die te lezen, zich by wylen haar daar ook laten vinden, zoo kleen als groot, aan lange kopere en yzere ketenen vast gemaakt staande. Tweemaal ter weke staat dese Bibliotheecq open, namelijk des Woensdags en Saturdaghs na de middag, van twee tot vyf uuren. Een uyt de Professoren of Predicanten zijn gemeenelyk gestelt om opzicht en zorge daar over te dragen, en met koopen, die 'er ontbreken, te vermeerderen: dees noemt men gemeenlijk met een onduytsch woordt *Bibliothecarius*; is bekleet geworden voor soo veel ons bekent is, by *Gerhardus Joh: Vossius*, *Arnoldus Senguerdius* Professoren, *Do. Johannes Heydanus* Predikant, *Gerardus Blasius* Professor in de Medicynen, en nu tegenwoordig by *Cornelis Dankers*, Bedienaar des Goddelijken Woords.

Wat voor boeken daar in.

Wanneer besoecht konnen werden.

Welke Boekery voor het oprechten van dese Doorluchtige School, in zekere kamer in de Nieuwe Kerk pleeg te wezen *a*; maar sedert dien tijd heel gevoeglijk hier verplaatst; daar noch zijnde niet als voor Liefhebbers der geleertheyd gebruykelijk; daar toe van de Kerkmeesters een sleutel bekomende.

MEDI-

„ *a* Ligt sal den aanvang van de Boeke-kamer in de Nieuwe Kerk sijn geweest, by instellinge van den „ Heer *Jan Eggert*, in den Jare 1450. als de eerste Collegie of Illustre School heeft gestigt in de Oude „ Kerk, en de Boeke-Kamer in de Nieuwe Kerk, daar se gestaan heeft tot dese tegenwoordige Boek- „ kamer in den Jare 1632. hier is over gebragt.

MEDICYNS COLLEGIE.

Waar vergaderen, en uyt welke persoonen bestaat.

HAar Vergader-plaats is boven het Kerksken van *St. Margriten* Klooster, in de Nes gelegen (nu de kleyne Vlees-hal genaamt) zynde een groote kamer, met haar knechts wooninge daar nevens: bestaande uyt drie Doctoren en twee Apothekarisen, met de naam van *Inspectores Collegii-Medici:* Die alle des Dingsdags ten twee uuren des namiddags vergaderen, opsicht hebbende op alle de Medicynen, 's Menschen gesondheyt rakende. Daar toe van de E. E. Heeren Burgermeesteren en Raad deser Steede volle macht bekomen hebbende, volgens de Keuren van den 28 Ianuary 1641.

Keuren rakende haar E. ampt, en verrichtinge omtrent het zelve.

Daar by wel scherpelyk verboden is: *Dat hem niemand sal vervorderen als Doctor de Medicynen te oeffenen, ten zy al vooren Burger ofte Poorter is: Ook sijn brief vertoont heeft van de vryheyd en naam op een bekende Hooge-schoole wettelyk bekomen te hebben: Nemaar iemand die niet konnende toonen, en hem selven daar toe echter bequaam achtende, dat eerst Burger ofte Poorter zynde zulks sal vermogen te doen; mits alvooren by dese Bemachtigden onderzocht te zyn, en bequaam geoordeelt wesende, sulks de Heeren Burgermeesteren aan te dienen.* Alles achtervolgende de bovengenoemde Keure.

Moeten Burgers zijn.

Wyders is haar aanbevoolen sorge te dragen, *dat in alle* Apothekers Winkels goede krachtige Drogen en Kruyden, *volgens gedrukte* ordere (anders *Dispensatorium) en der* Medicyn-Meesteren *voorschrift voor de Kranken, om daar goede* Medicynen *en* Dranken *van te bereyden, voor handen zyn.*

Moeten de Apothekers Winkels visiteren.

Ten welken eynde dese Vergaderinge *gehouden sal zyn alle* Apothekers Winkels *twee ofte drymaal des jaars, of soo meenigmaal als't haar sal gelieven te besoeken, en te doorsien wat* Drogen, Kruyden, *en andere bereyde* Medicynen *in haar* Winkels *zyn, om over hare gestaltenissen en bequaamheden het oordeel te vellen, en die niet bequaam vindende, na haar te nemen. Die ook geboden werd sulks vredelyk toe te laten; en des belast zynde alles ten voorschijn te brengen.* Besiet de Keure van den 29 April 1636.

Welke Keure daar na op den 29 Ianuary des jaars 1639. wat versacht is; en de Apothekers toegestaan, *dat buyten dese strikte ordere wel iets in haar Winkels zouden mogen houden tot gerijf van buytenluyden en anderen.*

d'Apotekers onder 't Medicijns Collegie gebracht.

Doch om dit alles eyndelyk op een vaste voet te brengen, is op den 15 Ianuarii, 1638. by de Achtbare Regeeringe verstaan, *dat de* Apotekers *haar voortaan van alle Gilden zullen scheyden; en onder't opzichte van dit* Medicijns Collegie *een eygen* Gilt *oprechten.*

By 't welke geboden werdt *geen Ingesetenen alhier Apotekers winkel op te stellen, ten zy sy Burgers ofte Poorters; en by dit* Medicijns Collegie *ondersocht zijn, om by haar daar toe bequaam geoordeelt te werden.* En alzulke Inwoonderen voor dese reets in de neeringe zittende, *haar Burger- ofte Poorterschap niet gewonnen hebbende*, 't zelvige op verbeurte van *winkelhoudinge, terstont te koopen.*

Keure rakende d'Apotekers.

Dat alle Apotekers *reets zijnde, ofte namaals komende Burgers wesende haar winkels niet vermogen te openen; voor ter vergaderinge van dit* Medicijns *en* Apotekers *by-eenkomste aangetekent, te boek gestelt, en het daar toe staande recht betaalt hebben: ook of sy in de Latijnsche taal ervaren zijn: mits goede kennisse van de* Droogen, Kruyden, *en andere daar toe behoorende dingen hebbende: en in haar jegenwoordigheyt de daar toe gestelde* Proef *doende.*

Moeten Burgers zijn;

En haar proef doen.

Dat Mesters Knechts die Weduwen haar winkels bevryden, by dit Collegie sullen moeten werden ondervraaght, bequaam geacht, en als vooren te boek ingeteykent werden; by eer en trouw beloovende, alle de daar toe staande Wetten te onderhouden, zonder in eenige maniere het eene voor 't ander te gebruyken.

Dat alle Apotekers *gehouden zyn jaarlijks tot onderhoudt van dit* Collegie *dertigh stuyvers te betalen. En dat zonder kennisse van dese Vergaderinge geen Medicamenten in haar winkels zullen vermogen te houden, in andere Steden gemaakt.*

'Dat dit Collegie *jaarlijks by* mijn Heeren van den Gerechte *op den 4 Februarius zal verandert werden.* En dit als volgens de boven genoemde Ordonnantie.

Moeten des Somers in de kennisse van de Kruyden ondervraegt worden;

Doch alzoo des Somers de planten en kruyden in haar kracht staan, *is by myn* Heeren van den Gerechte *op den 23 Meert* 1639. *verordonneert, dat voortaan geen nieuwe aankomende* Apotekers *van haar bequaamheyt ge-examineert ofte ondervraagt sullen worden als van half April tot den laatsten November toe.*

En 3 Jaren by een Meester gedient hebben.

Mits drie jaaren na den anderen hier ter Stede op een winkel zullen gedient hebben: en die uyt een andere Stadt ten dien eynde alhier met de woon komen, ses achter een volgende jaren.

jaren. Siet de Keure van den 26 April. 1661.

De Vroed-Vrouwen hooren onder het Collegium Medicum.

Tot dit Collegie behoort ook het opsicht over de Vroed-vrouwen, en hebbe mijne Heere van den Gerechten op den 7 Maart 1668. gewillekeurt; vermits sy in eervaringe sijn gekomen, dat veele persoonen haar onderwinden, de swangere Vrouwen in Barens-noot als Vroedvrouwen te bedienen, sonder genoegsame kennisse en bequaamheyt te hebben uyt hare mishandelinge, veel sware ongemakken en rampen komen te gebeuren: Waarom gemelde Heeren, om sulks voor te komen, geordonneert hebben; dat na Mey 1668. niemand haar voor Vroedvrouw sal mogen laten gebruyken, als die te voren door de *Inspecteurs* van 't Medicyns Collegie en den *Prælector* van de Chirurgie sullen hebben laten examineeren, en aan de bequame, een Acte van haar bequaamheyt verleent is.

Mogen dat Ampt niet bedienen, voor datse eerst by deselve zyn geëxamineert.

In den jare 1675. op den 1 Maart, wierd wyders gewillekeurt, dat geen Vrouwe tot Vroed-vrouwe soude worden geadmitteert, als die vier jaar te vooren, als Leerling onder een geadmitteerde Vroed-vrouw hebbe gedient, en 't voorschreve Vroedwerk by gewoont.

En voortaen 4 jaren geleert hebben.

Op dat alle Vroed-vrouwen haar Ampt wel souden mogen waar nemen, is het volgende op den 16 October 1682. nader geordonneert en gewillekeurt.

Ordonnantie voor Stads en andere Vroed-vrouwen.

ALsoo mijne Heeren van den Geregte der Stad Amsterdam door de *Inspectores* van het *Collegium Medicum* deser Stede is berigt, hoe dat hen veelvoudige klagten voorkomen, wegens de Stads en andere Vroedvrouwen, over het niet wel waar-nemen van hare ampten, in 't bedienen van swangere en barende Vrouwen, waar door veel ongemakken, en mishandelingen komen te resulteren, SOO IS'T: dat haar Ed: Achtb: om sulks soo veel doenlijk is te remedieren, en voor te komen, goed-gevonden hebben te ordonneren en statueren, gelijk haar Ed: Achtb: ordonneren en statueren by desen.

Hoe veel Kinderen de Vroed-vrouwen van Stads wegen hebben ontfangen, aan 't Collegium aan te brengen.

Eerstelijk, dat alle Stads Vroed-vrouwen sullen gehouden sijn, alle barende Vrouwen in haar Wijken selve, soo veel doenlijk is, waar te nemen, en alle drie maanden schriftelijke aantekening te brengen aan het *Collegium Medicum*; hoe veel Kinderen sy van Stads wegen hebben ontfangen, van wat Ouders, in wat Huys, Kamer of Kelder die woonen, op een boete van 10 gulden yder reys te verbeuren.

Mogen geen Leerlingen binnen de twee jaren in haar plaats senden.

Ten tweeden, dat geen Vroed-vrouwen eenige Leerlingen sullen mogen senden, om in haar absentie eenige barende Vrouwen te verlossen, dan na de eerste twee jaren onderwijs van hare Meesteressen, op een boete van vyf-en-twintig guldens yder reys te verbeuren.

Vroed-vrouwen mogen geen sware operatien doen, dan in presentie van een of meer Doctoren, &c.

Ten derden, dat geen Vroed-vrouwen in 't gemeen, in tegen natuurlijke baringen (daar de Vrugt mogte dood sijn, of anders eenige sware operatien sullen mogen doen, de Lighamen der swangere Vrouwen forceren, of Medicynen ingeven, sonder advys van een of meerder Doctooren, Vroed-meester, of die daar voor sijn bekent, op een boete van vyf-en-twintig guldens yder reys te verbeuren.

Accoorden tusschen Vroed-vrouwen en Leerlingen moeten aan 't Collegium aangegeven werden.

Ten vierden, dat de accoorden, tussen Vroed-vrouwen en Leerlingen aangegaan, by het *Collegium Medicum* sullen aangeteykent worden, op pene van nulliteyt, en daar-enboven een boete van tien guldens, mede t'elkens te verbeuren.

Moeten tien jaren de Lesse publijk komen hooren.

Ten vyfden, dat alle Vroed-vrouwen, ten ware by nodige aan het *Collegium* blijkende verschooningen, bysonder die Vroed-vrouwen die na haer examen nog geen tien jaren als Vroed-vrouw gepractiseert hebben, en alle Leerlingen, gehouden sullen zijn op het *Collegium Medicum* te komen hooren de Lessen over het werk der Vroed-vrouwen, door de *Professor Anatomiæ* in de Nederduytse Tale te doen, op soo een tijd en uur als haar door de *Inspectores* en den *Professor* voornoemd sal aangedient werden, op een boete van *twaalf stuyvers* yder reys te verbeuren.

De Doctoren en Apotekers moeten aan de Hortus Medicus contribueren, als na achteren in de Beschrijvinge te sien is.

Namen van de Inspectores van het Collegium Medicum, voor soo veel die gevonden worden, sedert den Jare 1637.

Dr. EGbertus Bodæus, Deken. 1637, tot 1643, 1644.
Dr. Egidius Snoek. 1637.
Dr. Joannes Anthonides vander Linden. 1637, tot 1640.
Mr. Rembartus Fontanus. 1637, tot 1659.
Mr. Joannes Commersteyn. 1637, tot 1659, als Dr. 1664, tot 1671. Deken tot 1682.
Dr. Joannes van Hartogvelt. 1638, tot 1643. Deken, 1645, tot 1647. Deken.
Dr. Nicolaus Fontanus. 1640.
Dr. Arnoldus Tholinx. 1641, tot 1644. Deken. 1646, tot 1648, 1650, tot 1655. Deken.
Dr. Franciscus de Vick. 1643, tot 1645. Deken. 1648, tot 1651. Deken tot 1656, 1657, 1661. Deken tot 1670.
Dr. Daniel Arminius. 1649.
Dr. Franciscus Sylvius. 1651, tot 1653.
Dr. Joannes Deyman. 1653, tot 1655.
Dr. Guilielmus Piso. 1655, tot 1657. Deken tot 1660, 1670. Deken tot 1671.
Mr. Jan Theunisz. Pool. 1655.
Mr. Charles de Givry. 1656, tot 1665.
Dr. Hendrik Lons. 1659, tot 1664.
Mr. Franciscus de Penyn. 1659, tot 1674.
Mr. Hendrik Heemskerk. 1665, tot 1677.
Dr. Abrahamus vander Voort. 1670, tot 1678.
Dr. Egbertus Veen. 1671, tot 1682. Deken tot
Mr. Rudolphus de Lange. 1674, tot 1680.
Mr. Joannes de Vriest. 1677, tot 1687.
Dr. Bonavontura van Dortmont. 1678, tot
Mr. Petrus Melchiorse Veeris. 1680, tot 1682.
Dr. Joan Verwout. 1682, tot
Mr. Jacobus Danckerts de Ry. 1682, tot 1688.
Mr. Christoffel Valentyn. 1687, tot
Mr. Lambertus Bidloo. 1688, tot

D'ANA-

D'ANATOMIE of SNYBURG,

En het

COLLEGIUM CHIRURGICUM.

Het Chirurgyns Gilde.

HEt Fondament daar de Chirurgie op gebouwd staat, is de Ontleding-konst, welke oeffeninge hier ter Steden al zeer oudt is, blykende uyt zeekere Ordonnantie, verleend in de jaare 1497, als te sien is in het groot Registerboek fol: 525, luydende als volgt.

Wy Schout, Burgermeesteren, Schepenen *en* Raden *der Stadt* Amsterdam, *doen kondt alle luyden. Alsoo alhier binnen deser Stede tot noch toe geen Ordonnantie noch Politie geweest en is onder de gemeene* Barbiers, *Meesters* Chirurgijns, &c. Uyt welke Ordonnantie is blijkende datse met de *Stille-gang-makers*, *Klompe-makers*, *Leeste-makers* en *Schaatse-makers* in een Gild geweest zijn; en te zamen in de Kerk een Gild-Autaar hebben moeten onderhouden; gelijk zulks by gevolg uyt het tweede Artikel derselver Ordonnantie blijkt, luydende,

Dat zoo wie een Leer-kint aenneemt, om dit ambacht te leeren, die zal schuldig en gehouden wesen 't gemeene Gilde tot des Autaars behoef te geven en te betalen twee ponden wassche, ofte de waarde daar men twee pond wassche om koopt.

An. 1551. van de Klompe-makers en andere Gilden gescheyden.

WelkeGilts-vereeninge geduurt heeft tot in den Jaare 1550. blijkende uyt de Klompe-makers Ordonnantie van den 16 Meert 1551.

Haar Gilde Kamer, en waar,

Het *Collegium Chirurgicum* is van lange tyden geweest boven de St. *Anthonis* ofte nieuwe *Waag*, alwaar dezelve in een schoone Kamer en vertrek geplaatst is, welke kamer met veel kostelijkheden en rariteyten, de kunst aangaande, verciert is; als met een zeer treffelijk Chirurgische Instrument-kas, gevult met alderhande de Heelkonstige Gereetschappen, en bequaam tot alle soort van Operatien, ten dienst van de Heel-meesters in 't generaal en particulier, als zy het noodig hebben. Tot het selve werden nog dagelijks Chirurgische Werk-tuygen uytgevonden, die volkomen toestemminge bekomen hebbende, al mede in dese kas gebracht en bewaart werden.

is met een treffelyke Instrument-kas voorsien;

als mede met een Kas met Drogeryen.

Daar werd mede gesien een groote kas, voorsien met veele *Radices*, *Cortices*, *Ligna*, *Folia*, *Herbæ*, *Flores*, *Semina*, *Fructus*, *Mineralia* en andere, waar uyt de Proevelingen ge-examineert worden, om te zien wat kennisse zy van de *Simplicia* hebben. Daar staat mede een kas met verscheyde Ontleed- en Genees-boeken, in verscheyde Talen, alle dienstig tot de Heel-konst.

Dese Kamer is niet alleen verçiert met eenige menschen en beesten Geraamtens, maar ook van verscheyde Schilderyen, gedaan door bysondere konstige Schilders, daar onder twee door den vermaarden *Rembrant* gedaan, welke boven al uyt munten; deselve verbeelden in 't midden een subject van een Mensch dat ontleed word door de in der tijd zijnde *Professor Anatomiæ*, daar by en om geplaatst staan, de in dienst zijnde Overluyden.

In 't midden staat een Professorale Stoel.

In 't midden van dese Kamer, tegens het zuyden, staat een Professorale Stoel, en rondom de zelve Kamer, banken voor de toehoorders: In de gemelde Stoel plaatst zich, twee maal ter week, den Professor, en doet daar Lessen, rakende de Heel- en Ontleed-konst, ten overstaan van de Regeerende Overluyden; welke Lessen geschieden tot onderwijsinge der Gilde-broeders en haar Knechts, in de Nederduytsche Taal. En om alle disordren voor te komen, hebben de Heeren van den Gerechte op den elfden January 1606. gestatueert, en op den 29 January 1625. het vierde Articul, met eenige nader uytleggingen, vermeerderd.

De Professor doet tweemaal ter week Lessen.

Ordonnantie voor de Chirurgijns op 't stuk der Anatomie.

De dagen wanneer.

I. DE Ordinarise Lessen sullen gedaan werden alle Dingsdagen en Vrydagen ten een uure na de middag, alwaar alle Chirurgyns gehouden sullen wesen te compareren, op pœne van drie stuyvers t' elkens te verbeuren.

II. De Knegt van 't Gildt sal op de bestemde dagen een quartier-uurs voor de dagelijkse Lessen, en een half uur voor de Anatomie, de plaats daar toe bescheyden, op doen. En sal voorts daar blyven, acht nemende, dat geen kinderen (ofte anderen, die daar niet en hooren) inkomen

Niemand mag in de Lesse of Anatomie hinder doen.

III. Niemand sal onder de Lessen, Anatomie, ofte andere onderlingen redenen, de Lessen ofte Anatomia aangaande, niet loopen, spreecken, lacchen, ofte anderfints luy de zijn, de toehoorderen, ofte den genen, die

die lessen doen sal, eenigsints stooren ofte verletten.

IV. Als men Anatomie doet, sal een yegelyken tot de onkosten betalen, van elk lichaam ses stuyvers.

Op huyden hebben mijne Heeren van den Gerecht interpreterende 't nevenstaande Articul goet gevonden dat van nu voortaan een ider een die de Anatomie begeert te frequenteren t'elken Reyse sal betalen vier stuyvers, en een Gildebroeder met eens ses stuyvers te geven vry sal zyn. Den 29 January 1625.

Wat plaets de Overheyt, Doctoren en Toesienders hebben.

V. De toesienders sullen plaatsen mogen nemen soo sy inkomen, doch dat de binnenste banken voor d'Overigheyt, Doctoren, en Mr. Chirurgijns gelaten werden. Sal mede iegelijk in sijn genomen plaatse moeten blyven sitten, sonder op te mogen staan, of eenigsints d'andere te verletten.

VI. Wanneer het lichaam ter vertooning bereyd werd, en sal niemand, dan de Chirurgijns, die het Gild bewilligt sal hebben, om de hand in 't snyen te leenen, den genen die verklaringe sal doen, en de Knegt, om wat van noode is aan te dragen, tegenwoordig mogen zyn

Van 't Geanatomiseert Lichaem mag niemand yets weg dragen.

VII. Niemand en sal van het lichaam iets mogen weg dragen, op de verbeurte van ses gulden, van welke ses stuyvers en ses gulden d'Overluyden gehouden sullen zijn rekeninge te doen, als de Anatomie gedaan sal wesen, in handen van de Heeren Burgermeesteren, of der selver Gecommitteerden

VIII. Of iemand van de saken, in de tegenwoordige of eenige der voorgaande Lessen, of Anatomie verhandelt, eenige vragen hadde voor te stellen, sal 't selve mogen doen; waar op de gene, die de Lessen en de verklaringe over de Anatomie doen sal, ten eynde van de naastvolgende by-een-komste sijn bedenken sal verklaren.

Een ygelijk mag wegens Anatomie vragen voorstellen.

Niemand mach in die gelegentheyt yet smadelijks voortbrengen.

IX. In het vragen, antwoorden en alle onderlinge redenen sal alle smadelijkheyt en belachelijkheyt vermijd, daar tegens alle beleeftheyt en soetigheyt onderlinge bewesen worden.

Hoe veel Overluyden daer zijn.

Dit Gild werd door ses Overluyden seer aansienelyk bestiert, als een Deken en een Proef-meester, en vier Overluyden, alles onder loffelyke Keuren en Ordonnantien van de Ed: Achtb: Regeeringe verleent. De oudste daar van zynde van den 4 May 1552. en dagelyks na tyds gelegentheyd vermeerdert, als in de Handvesten in den jaare 1662. gedrukt, op folio 774. en volgende nader te sien zyn. Als zynde de Keuren van den 19 Juny 1549. 30 Mey 1597. 11 January en 13 January 1606. 13 November 1608. 3 October en 11 December 1613. 18 December 1615. 17 December 1621. 27 January, 29 January en 14 November 1625. 24 Iuly 1635. 30 October 1636. 20 January 1649. 29 January 1655. 7 Iuly 1657. 4 Iuly 1659. 5 February 1663. 25 Ianuary 1664. 19 April 1665. 10 November 1668. 19 April en 16 September 1669. 26 Ianuary en 31 December 1673. 31 October 1676. 2 October 1677. 26 Ian: 1680. 20 Ianuary 1683. en 7 Ianuary 1684.

Wie de Proeven op nemen.

De Proef-opneminge der Proevelingen geschied by de ses (in der tyd dienende) Overluyden, volgens de daar toe verordonneerde Regelen in vyftien dagen tyd, ten overstaan van de Professor Anatomiæ, die de Snijdinge en Lessen is doende.

Wanneer de Ontleed-konst hier heeft begin genomen.

Ontrent den jare 1550. heeft de loffelyke oeffeninge van *Ontledinge* hier ter Stede zijn aanvang genomen, geschiedende door een in de konst eervaren Medicijn; en dat om de Chirurgijns ofte Heelmeesters, (doen met den Koopman en groote van de Stad aangroeyende) in haar beroep te beter te onderwijsen; daar toe voor die tijdt St. *Urselen Klooster*, nu het Spinhuys zijnde, hebben gebruykt. De eerste *Snijdinge*, daar voor gevallen, geschiede in den jare 1550. en dat als doen aan een al te wel bekenden dief, in de wandelinge, *Suster Luyt* genaamt, om sijn misdaden by 't Gerecht met de dood gestraft. Zijnde de eerste hier ter Stede, ja wel licht in gantsch Holland, daar zulks aan geoeffent is; als doen hebbense mogelijk de by-naam van *Koek-eeters*, daar in de gebuur-steden mede gequelt wierden, verloren, en voor *Menschen-vilders* uyt gekreten, en dat volgens het knippelveersken op haar tongen als noch rijdende.

Wie hier eerst ontleed is, namelijk Suster Luyt.

De naam van Koek-eeters *zijnse quijt*
Menschen villen *geeft beter profijt.*

Sijn huyt bereyt, een stuk daar van noch gaaf, en wel.

De huyt van dese *Suster Luyt*, doen bereyt zijnde, is noch heden op de Chirurgijns Gilde-kamer een stuk gaaf en wel te sien; waar uyt blijkt het geen nieuwe vont te zijn, zoo Jonkr. *de Bils*, Heer van *Coppendam*, voor geeft, en de Wereld heeft zoeken wijs te maken; zijnde zijne op zommige plaatsen seer mijtende, en dese in tegendeel noch glat en gaaf.

Wie vervolgens hier d'ontleeding geoeffent hebben.

Dese ontledinge naderhant zeer gevordert zijnde door verscheyde achter een volgende geleerde *Medicijn-meesters*, hebben dry daar van als Burgermeesteren aan 't roer deser Stads regeeringe geseten, als *Mr. Marten Æditus*, gesegt *Koster*, in den jare 1578, *Dr. Sebastiaen Egbertz.* 1599. Soon van den rijkzinnige Poeet *Egbert Meyndersz.* ongelukkig in de gevangenis gesneuvelt, als zulks de groote Nederlandsche Geschiedenis-Schrijver en Poeet *Pieter Cornelisz. Hooft* Drost tot Muyden, &c. in 't *vijfde Boek sijner Historie*; als mede in 't volgende *seste Boek van dese Beschrijvinge* kan gesien worden, *Dr. Iohan Fontayn*, Lijf-artz wijle zijner Excellentie Prins *Maurits*, Stadhouder

en

en Veltheer deser Vereenigde Nederlanden 1621, *Dr. Nicolaas Pietersz. Tulp*, 1628, die zulks door sijn Burgermeesterschap in den jare 1652. verlaten heeft, doen 't Gild zijnder gedachtenisse met een silvere *Tulp* begiftende: die ten verscheyde tijden veel ontleedingen geoeffent, en geleerde Lessen daar over gedaan heeft, in wiens plaats mede 1652. Dr. *Johan Deyman*, Genees-meester van 't groot beroemde Gasthuys deser Stede heeft bekleed tot den jare 1666. Nu word het tegenwoordig bedient door den Geleerden Heer, *Fredericus Ruysch*, Professor.

En nu door wie.

Dit hoognoodig werk heeft in de voorgaande eeuwe van 1555. op den 14 Meert de Koninklijke Majesteyt van Castilien, &c. als Graaf van Holland met dit volgende Voor-recht bevestigt.

Privilegie van Konink Philips daar toe.

PHilips by der gratien Gods, Konink van *Castilien*, Graaf van Hollant, *&c.* Doen te weten dat wy ontfangen hebben de ootmoedige supplicatien van de Overluyden van de *Chirurgijns* en *Barbiers* onser Stede van *Amsterdam* in den name van haren gemenen Gildebroeders, inhoudende hoe al ist soo, dat de voorsz. konste van *Chirurgie* ende *Anatomie* by veele verscheyde Meesters excellentelijk en diligentelijk beschreven is, en noch dagelijks meer in 't ligt gebracht en verklaart wort, soo dat men daar uyt deselfde wel kan begrypen en leeren, en is nochtans een yegelijk niet van zulke conditien, dat zy zoodanige boeken mette figueren daar inne gestelt, zoude verstaan konnen zonder oogmerkinge en inspectie van den materialen lichaem, behalven dat daar en boven de compositien, junctueren, conduiten en voorts de geheele en particuliere dispositie van den lichame, veel beter en volkomentlijker gesien, geexamineert en verstaan mag worden uyt de tegenwoordige snydinge en subjecte *Anatomisatie*, dan schriftelijk en by geconterfeyte figueren. Gelijk men zulks tot veele plaatsen siet practiseeren, niet alleen tot voordeel en leeringe van de *Medicijns*, maar bysonder ook tot instructie van de *Chirurgijns*, *Barbiers* en andere die in den menschen lichame handeling werken, alsoo by onkennisse en ignorantie van dien, zy luyden periculeuselijken zoude dolen, en aderen voor senuwen, senuwen vooraderen snijden ofte branden, en anderfints, als *Galenus* zeyt, eijk de blinde in 't hout werken. Den welken aangesien, en want binnen de voorsz: Steden; hoe langhs hoe meer ende groote frequentatie van de vremde Natie, en onder andere veele onbescheyde en ongeregelde menschen, dewelke door hun groot exces en andersins dagelijks vallen in sware vreemde inconvenienten en onbekende periculeuse krankheden; Soo hebben de voorsz: Supplianten ten gerieven van de Patienten, der geheeller Gemeente en andere daar omme gelegen, mitsgaders om hem wat te styleeren en in hen werk sekerlijk te mogen treden en te exerceeren, dikwils aan onse *Officier* versocht gehadt, omme te hebben eenen dooden menschen lichaam, met Justitie ge-executeert en bequaam totter *Anatomisatie*, ten eynde om ten bywesen ende met instructie van experten Medicijns alsulken lichaam te mogen snyden, en te *Anatomiseeren*; maer hoewel onsen voosz: *Officier* uyt zaake voorsz: en andersins genomen, zoude genegen wesen omme hen Supppliant daar inne te gerieven, ende wilt daar nochtans niet toe verstaan, ten zy hen Supplianten hier op versien sijn, van onsen opene brieven van *Octroy* daar toe dienende: omme de welke zy ons seer ootmoedelijk sijn biddende. *Soo is 't* dat wy de sake voorsz. overgemerkt, ende hier op gehad 't advys van onsen lieven beminden den *Burgermeesteeren* ende *Schepenen* onser voorsz. Stede van *Amsterdam*, genegen wesende ter supplicatie en bede van de voorsz: Supplianten; hebben hen *Geoctroyeert, Geconsenteert en Geaccordeert, Octroyeren, Consenteeren en Accordeeren* mits desen onse brieven, dat zy eens jaars sullen hebben tot haarlieder instructie eenen doden menschen lichaam by de *Wet* en *Justitie* van *Amsterdam* voorsz. geexecuteert, ter discretie en goetdunken van die selve vander *Wet*, omme daar inne te mogen doen haar lieder *Anatomisatie*, een 's jaars te doene, en hen daar toe doen en geven eenen dooden menschen lichame by henlieden geexecuteert, zulks als 't hen believen zal, zonder hen daaromme te doen eenigh hinder, letsel ofte moenisse ter contrarie, want het ons alsoo gelieft; des 't oirconde soo bebben wy onsen Zegel hier aan doen hangen. Gegeven in onse Stad van *Brussel* den 13 dach van Maart, in 't jaar ons Heeren duysent vyf hondert vyf-en vyftig, &c.

Den yver tot de Ontleed-konst, van tyd tot tyd soo toenemende, gevoed, door de hier voor verhaalde Geleerde Hooft-Leeraren, sijn haar Ed:Gr:Achtb: tot voortsettinge van de gemelde Konst, aangedreven; ten tyden van wylen den boven gemelde uytstekende Arts en Leermeester van de Heel-en Ontleed-konst, de Heer *Nicolaas Tulp*, in sijn Leven Burgermeester en Raad, die als noch om sijn groote Geleertheyd, Burgerlyke minsaemheyt, niet alleen by de boven genoemde Konst-beminnaars, maar selfs by alle de Amsterdammers; gelijk als in versche geheuchenisse blyft.

In den jare 1639. is de *Snyburg* of *Theatrum Anatomicum*, in het Kerkje van *St. Margariten Klooster* gemaakt, waar onder tegenwoordig de Vleeshal is; alwaar de selve is gebleven tot den jare 1690. sijnde gemelde *Kerkje* door ouderdom soo swak geworden, dat men aldaar geen Ontleding in 't toekomende meer heeft derven doen. Soo is 't dan, dat de Regerende, en oude Overluyden van dit *Collegium Chirurgicum*, uyt kragte van het 35. art: van de Ordonnantie, haar op den 4 Mey in den jare 1552. verleend, op den 19 Ian: 1690 over een sijn gekomen; En by Requeste versocht aan de Heeren Burgermeesteren, om een andere plaats te mogen hebben

In de jaare 1639 de Snyburg verniend.

In 't Jaar 1690 op de Anthonis Waag nog beter gemaakt, en verplaatst.

tot een ander *Theatrum Anatomicum*, boven de *St. Anthonis* of *Nieuwe Waag*, [a] nevens of by haar ordinaire Gilde vergader plaats; 't welk ook by haar Ed: Groot Achtbaarheden is goed gevonden. Waar op vervolgens boven de Burger-wagt plaats, op gemelde *St. Anthonis Waag* gemaakt is; een achtkante Toorn of Koepel; daar boven op een vergult Vaantje of Wint-wyser; daar in het woord ANATOMIA staat, en daar onder een seer heerlyk *Snyburg* of *Theatrum Anatomicum* opgerecht; hebbende verscheyde lichte boven uyt het dak, die op de Sny-tafel neder schieten. Onder dese lichten is een ruyme ommegang, en verscheyde boven den anderen staande-ringen, om Volk te bergen; wiens Lyst-werk verciert is met dese versen, van den Geleerden Heer *Casparus Barleus*.

QUI VIVI NOCUERE MALI, POST FUNERA PROSUNT,
ET PETIT EX IPSA COMMODA MORTE SALUS.
EXUVIÆ SINE VOCE DOCENT ET MORTUA QUAMVIS
FRUSTA, VETANT ISTA NOS RATIONE MORI,
FRONS, DIGITUS, REN, LINGUA, CAPUT, COR, PULMO, CEREBRUM,
OSSA, MANUS VIVO DANT DOCUMENTA TIBI.
AUDITOR, TEDISCE ET DUM PER SINGULA VADIS,
CREDE VEL IN MINIMA PARTE LATERE DEUM.

Aldus verduytscht.

Kwaaddoenders, schadelijk aan 't Menschelijk geslacht,
Verstrekken noch tot nut, als sy zijn omgebragt.
De heelkunst zoekt, zelf uyt de dood voordeeligheden.
't Spraakloos geraamte leert. schoon de afgestorven leeden
Ons raaden, dat men moet ontvlieden zulk een schand,
Hoofd, breyn, tong, hart, long, nier, gebeente, vinger, hand,
't Kan al de leevende tot onderwijs verstrekken.
Toehoorder, leer hier uyt, u eyge zelf ontdekken,
En wijl ge op alles neemt uwe acht, houw voor gewis,
Dat in 't geringste deel Gods kracht verborgen is.

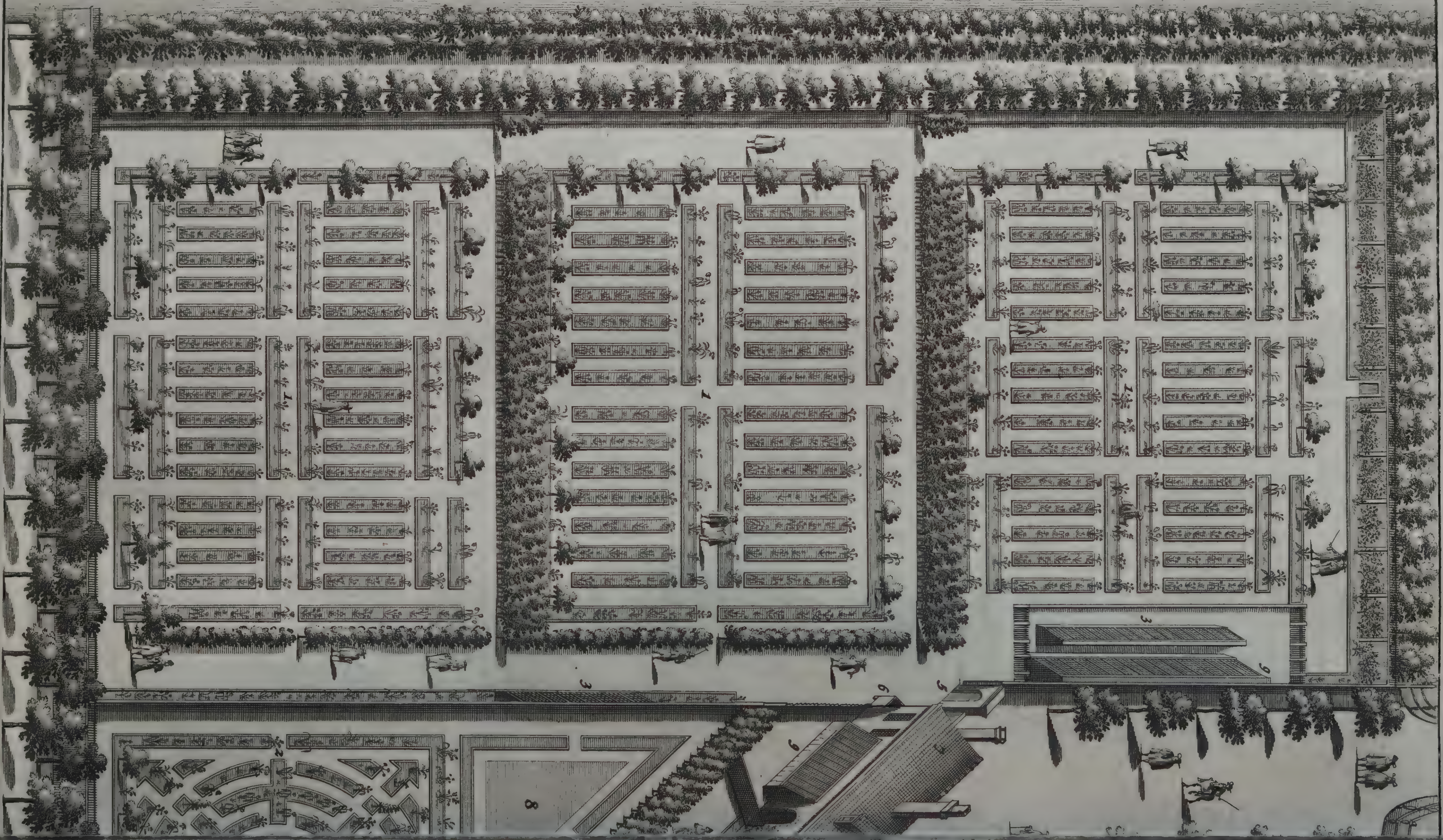
Met veele rariteyten voorsien.

Dese nieuwe opgerechte Sny-kamer (zynde de oude boven de kleyne Hal geheel vernietigt) is soo groot en heerlyk van alle Rariteyten, als Geraamtens van Menschen, Beesten, een Olyphant, twee hoofden van Visschen, die men t'onrecht Groenlandse Eenhoorns noemt, aengesien dese geen Hoornen, maar seer lange Tanden hebben, die uyt de bovenste kaak komen uytschieten [b], voorsien, dat

Zee Eenhoorns.

,, *a* Beschreven na vooren op folio 630.

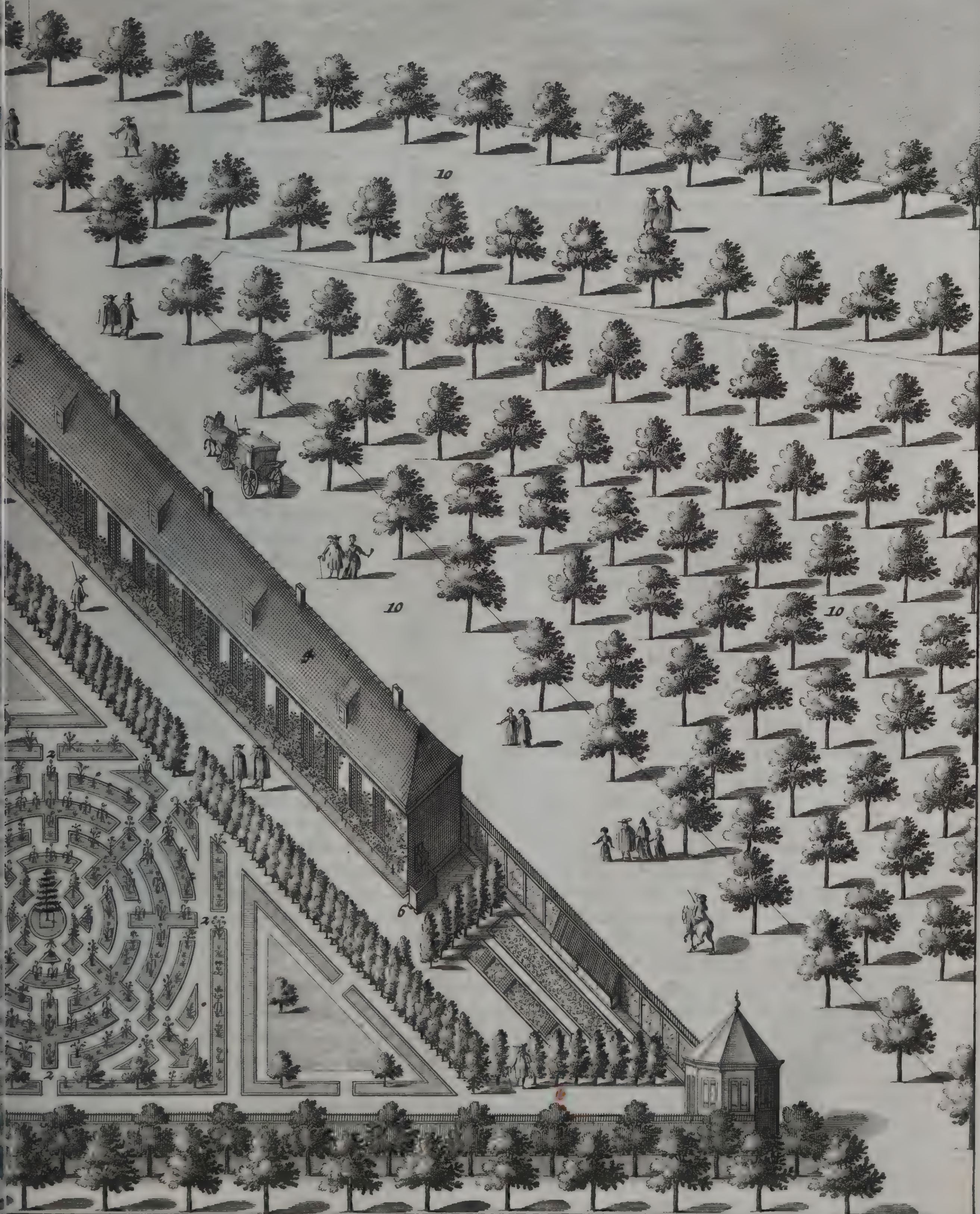
,, *b* Dese Visch is altijd gesegt geweest een Hoorn voor de kop te hebben, gelijk die geene, die de ,, Figuur by *Jonston* van de Visch gevoegt heeft, in de Figuur 5 en 6 toont, maar ten laatsten mede toe- ,, stemt, gelijk hier boven word gesegt, dat het geen Hoorn, maar een Tant moet wesen, 't welk wel ,, het sekertste is, gelijk ook den Geleerden *Wormius* in de beschrijvinge van sijn Konst-kamer segt, ,, dat dese gewaande Hoorn niet voor uyt het Voorhooft, maar uyt het bovenste Kakebeen voort komt, ,, en altijd twee soodanige Tanden hebben, even gelijk de Oliphanten, Wal-russen en de Zee-koeyen. ,, Maar het schijnt dat dese Visch, een van die Tanden, als die noch kleen is, komt uyt te stooten ofte ,, datse uyt vallen; want men heeft gemeenlijk maar Koppen met een Tant daar in gevonden, maer wel ,, gevonden de plaats daar de andere Tant geseten heeft. Met meerder zekerheyd kan nu gesegt worden, ,, dat de tot noch toe soo kostelijke en dierbare gehouden Eenhoorn, geen Eenhoorn, maar waarlijk ,, Tanden zijn. De rechte waarheyd hier van heeft getoont een Groenlandse Commandeur, *Dirk Pie-* ,, *tersz. van Hamburg*, van daar uytgevaren na Groenland in den jare 1684. dat hy met sijn t'huys kom- ,, ste een Hooft van een soodanige Visch, daar in de twee Tanden noch saten, aan zijn Reeders heeft me- ,, de gebragt, welke Hooft-tanden door den welgeoeffenden Heel- en Vroed-meester, *Andries Boekel-* ,, *man*, als mede door Mr. *Jan de Milly*, Chirurgijns deser Stede, tot Hamburg zijnde, is gesien. De Hoorens ,, dan quamen uyt het bovenste Kake-been voort, 2 duym breed van malkanderen; maar boven aan de spit- ,, sen quamense wel 13 duym wijt van den anderen te staan. De lankte van de linker Tant was 7 voet en ,, 5 duym, en de dikte aen 't Hooft was in de ronte 9 duymen. De rechter Tant hadde de lenkte van 8 ,, voet en 7 duym, en de breete in de ronte 8 duym; niet tegenstaande dat die langer was, als sulks by ,, een afteekening daar van, onder my berustende, kan getoont worden.

Muyer Graft

HORTUS MEDICUS

Nieuwe Heere graft.

1. De Groote Tuyn.
2. De Blom Tuyn.
3. De Broey backen.
4. Winter plaatse.
5. De Poort.
6. De Water backen.
7. De Tuynmans woning.
8. Plaets daer somers de Oranjerie staet.
9. Winter en Somer plaets voor de Oost en Westyndische gewassen dienen door vierdoet Cultiveeren.
10. De Plantagie.

dat dese geen *Theatrum Anatomicum* in Europa behoeft te wijken. Men siet daar noch in bysondere Kassen verscheyde Rariteyten, eenige aan dese *Snyburg* vereert, en andere daar gestelt, die door den Hooggeleerden en onvermoeyden Heer *Fredricus Ruysch, Anatomiæ & Botanices Professor*, en deszelfs Soon *Henricus Ruysch*, toebereyd zijn, bestaande in verscheyde uytmuntende *Anatomische* stukken, als *gebalsemde Lichamen*, soo droog als in *Liquores*, soo *parenchimata* als *externa*, als mede *scæleta* als *abortus*, van allerley soorte, alwaar dagelijks noch meerder staan by te komen, gelijk by een Lyst of Regifter, door de Heer *Fredricus Ruysch*, achter zijn Observatien, in 't licht heeft gegeven, kan gesien worden.

Verscheyde rarigheden door de Heer Fredricus Ruysch daar geplaatst.

Dit heerlijk werk is dan onder het beleyt begonnen en voltoyt by dese onderstaande Oude en Regeerende Overluyden, gestelt na de tijd dat deselve Overluyden zijn geworden; ook wie op den 19 Ian: 1690. en 't volgende jaar zijn Dekens en Proefmeesters geweest.

Mr. Pieter Muyser, out Overman.
Mr. Jan Koenerding, out Overman.
Mr. Leendert Fruyt, out Overman.
Mr. Andries Boekelman, Decanus. 1689.
Mr Abel Horst, Overman. 1690.
Mr. Pieter Adriaensz. out Overman.
Mr. Jan de Milly, Proefmeester. 1689.
Mr. Pieter Oosdorp, Overman. 1689. en 1690.
Mr. Jan Willing, Decanus. 1690.
Mr. Gerrit Corver, Proefmeester. 1690.
Mr. Nicolaas Molensteen, Overman. 1689. en 1690. En
Mr. Simon Kellen, Overman. 1690.

Den opgang na dit *Theatrum Anatomicum* en *Collegium Chirurgicum*, gelijk in 't Frontespies te lesen, en 't Hooft van Hippocrates te zien, is met een *Sceleton* op de deur geschildert, op de Zuydzijde van de boven gemelde *Anthonis* of *Nieuwe Markt*.

HORTUS MEDICUS, OF ARTZENY-HOFF.

Hortus Medicus.

Van seer lange tyden heeft de loffelyke Regeeringe van dese groote Koop-Stad, getracht de geleertheyd en alle wetenschappen op en aan te queeken, waar onder mede de kennisse der Medicinale en andere Kruyden moet gerekent worden: En daarom hebben sy ten dien eynde mede een *Hortus Medicus* gemaakt.

Waar de eerste heeft gelegen.

De eerste, daar van noch gedachten is, heeft gelegen buyten de Reguliers Poort, over de aldaar, als doen zijnde Ossenmarkt, op het Reguliers Pad, zijnde geweest de Tuyn van het oude *Reguliers Klooster*, die in de laatste uytlegginge is vergraven, in de nieuwe Keysers-Graft, daar tegenwoordig de Steene-brug en Pyl-Sluys in de Uyterste straat leyt, *als wyders in het tweede deel van het derde boek pagina 204 te sien is.*

Waar toe gebruykelyk

Welke boven genoemde Tuyn het *Collegium Medicum* heeft gebruykt om de Apothekers Knechts te examineeren, of zy genoegsaame kennisse der kruyden hadden: Edog heeft Dr. *Joannes Snippendaal* openbaare Lessen in deselve over de Kruyden gedaan, tot onderwysinge der Liefhebbers en der Jonkheyt: maar hy gestorven, en de Tuyn door de uytlegginge der Stad als boven gesegt hebben, weggenomen zijnde, zijn de Kruyden in de Tuyn van het *Gasthuys* binnen dese Stad, hoewel daer toe heel onbequaam was, gebracht, in welke de Professor *Gerardus Leonardus Blasius* Lessen gedaan heeft, ten behoeven van die geene die hem wilden hooren.

Eerste Professor.

De tegenwoordige Tuyn.

In de Nieuwe uytlegginge van dese Stad, tusschen de Heere, Muyder, Rapenburger en Baan-Graften, quam een groot stuk Velts ledig te leggen; en om 't zelve tot een nuttig gebruyk te brengen, wierd by de *Ed: Achtb: Raaden* deser Stad op den 2 January 1682 gearresteert en goet gevonden, het voorsz: ledig stuk Velds te verdeelen in 15 Parken, en de Parken in Tuynen, en met bysondere Laanen, de Laanen met Ypen en Linde-boomen, met de naam van de *Nieuwe Plantagie* te noemen, en de groote leedige Parken alle met verscheyde regelen Ypen-boomen, de naam van het Bosch voerende, te beplanten, onder welke Bosch-Parken een drie hoek, groot een morgen, bevonden wiert; en vermits de onbequaambeyd van de *Gasthuys* Tuyn, als

In de nieuwe Plantagie.

als boven hebben gemeld; vonden de *Ed: Groot Achtb: Heeren Burgermeesteren en 36 Raaden*, op den 2 November goet, een bequaame *Hortus Medicus*, of *Artzeny-Tuyn*, op te richten, kiesende daar toe het boven genoemde drie hoekig Bosch park, hebbende voor aan de West zyde de Heeren-Graft, aan de Zuyd-zyde de Muyer-Graft, aan de Noord-West zyde de Heere-weg, en ten Oosten de eerste dwaarslaan, by de Steene-brug, aan de Rechterhand, waar langs men van de Breed-straat in voorsz: nieuwe Plantagie gaat.

En waar gelegen.

Om het boven gemelde Bosch-park tot een wel gestelde Hof, of *Hortus Medicus*, daar de Grond niet anders als een genoegsaam Moras was, te brengen, hebben de *Heeren Burgermeesteren* tot *Commissarisen* daar toe aangesteld, de *Heer Joan Huydekooper*, *Ridder*, *Heer van Maarseveen, Neerdyk, &c.* als doen zijnde regeerende *Burgermeester* en *Raad*, nevens de *Heer Jan Commelin Raad* deser Stede, met macht, tot het maaken en onderhouden van de voorsz: *Hortus Medicus*, en wyders alles te doen, het geene tot de uytvoeringe wierde vereyscht; ook om een bequaam persoon tot Hovenier aan te stellen.

Daar toe bequaam gemaakt.

Door de Heeren aangesteld Commissarisen.

Voor eerst, de Grond Moerassig zijnde, is deselve met groote naarstigheyd, door by gebrachte Stoffen, dog niet sonder by zondere moeyte, in korten tijd tot een bequaame hoogte gebracht, en om gespit, en in 't voorjaar daar aan beplant, gelijk die tegenwoordig is geworden.

Synde de Grond Moerassig.

Maar is in 't korte bequaam gemaakt.

De platte Grond dan, gelijk boven gemeld hebbe, is drie hoekig, en rondom met de Heeren-Graft en weg langs, met een Houte Schutting afgeschooten; en siet men aan deselve weg des Hoveniers wooning, en daar nevens een schoone houte vercierde Poort, voerende boven in het Frontespies het Opschrift van HORTUS MEDICUS.

Dese Poort intredende, vind men eerst aan de Linkerhand op een bort staan, dese volgende Hoff-Wetten.

Hoff-Wetten.

HOFF-WETTEN.

EEn ider die in desen Hoff wil komen, zal hem moeten reguleeren na de Ordonnantie door de Ed: Groot Achtbare Heeren Burgermeesteren deser Stad op deselve gemaakt.

I. Den ingang zal tot ses uuren des avonds vry zijn, en niemant zal later als tot seven uuren mogen blijven.

Wanneer daar in te mogen gaen.

II. Alle Doctoren, Apothecars, Chirurgijns en hare Knechten zullen ingelaten worden op Dingsdag, Woensdag, Donderdag en Vrydag; doch de Knechts alleen ten voornoemde dagen des smorgens van elf tot twaalf uuren, en dat tot onderwijsinge, beginnende van den eersten Mey tot den laatsten Augusti.

En wie

En wanneer

III. Des Sondags zal de Tuyn voor ider een geslooten zijn.

Uytgenomen des Sondags.

IV. Niemant zal vermogen eenige onbehoorlijkheyd te plegen, over de bedden te springen, of te stappen, den Hovenier qualijk te bejegenen, nochte haar te verstouten eenige planten te steelen, takken, boomen, vruchten ofte zaaden af te breeken, alles op pœne van aanstonts uytgeleyt, en 't gebruyk van den Hoff ontseyt te worden: dewijl die alleen tot eerlijke oeffeninge en vermaak gesticht is.

Daar in mag niemand eenige onbehoorlijkheyt plegen.

Vorder in gaande, vertoont zich een vierkante Medicinale Hoff, verdeelt in ses onderscheyde Parken, yder met zijn bysondere bedden, die alle met diversche Medicinale en andere vreemde Planten, Gewassen en Boomen zijn beset; dese Parken of verdeelingen door Else, Hagen, die tot een bequame hoogte gegroeyt zijn, afgescheyden, verschaffende onderscheyde ruyme wandelingen, welke wandelingen door Tobbens en Potten, met vreemde Boom-gewassen en Oranjerye, zijn voorsien, 't welk den aanschouwer een vermakelijk en aangenaam gesicht verschaft.

Hoe zig den Hoff van binnen vertoont.

Met vreemde Boom gewassen en Oranjerye staande in Tobbens en Potten geplant, voorsien.

Voor eerst dan in dese Hoff ingekomen zijnde, ziet men aan de rechterhand een afgeschut Hek, en daar in, tegens de schutting aan, een plaats of Kas, tot het bewaren en voortteelen van Oost- en West-Indische Gewassen, welkers langte is 80, en breette 4 en een halve voeten, en is van binnen met verscheyde afschutselen verdeelt; hebbende onder vijf Ovens, daar in des Winters het vuur geleyt word, alle uytloopende in een Schoorsteen, om gemelde Planten te verwarmen. Voor dese Kas ziet men een groote Broey-bak van de zelfde langte, als de voorsz. Kas, met glasen voorsien, bequaam om alle vreemde Gewassen uyt zaat te doen voort komen.

Kassen om Oost-en West-Indische gewassen voort te teelen.

Met Ovens voorsien.

Broey-Bakken.

Ter slinkerhand, langs de binnen-schutting, den Hoff ingaande, ontmoet men een Somer-kas, en eenige Stellagien, voorsien met Potten en Tobbens, daar in allerhande vreemde Gewassen voor yders gesicht ten toon staan.

Somer-kas.

Dit genoeg zijnde van de Medicinale Tuyn, zullen nu het driehoekig Park, van dese vierkanten afgesneden, gaan besien.

In de middelschutting een deur zijnde, welke door gaande, komt men in de afgesneden Driehoek, en ontmoet men eerst

Hoveniers Wooning. eerst tegens de Hoveniers Woning aan, een gelijke plaats of Kas, als in het inkomen van dese Tuyn, tot het voortteelen *Twee Kassen met Oost- en West-Indische Gewassen.* van Oost- en West-Indische vruchten, maar alleen lang 36 voeten en 5 breet, hebbende drie Ovens om 't vuur in te leggen, om gemelde Vruchten te verwarmen; daar nevens vertoont zich de *Groote Galdery of Winter-plaats* groote Galderye ofte Winter-plaats, breed 20 en lang 133 voeten, waar achter volgt noch een plaats daar in de Planten gestelt worden die meerder warmte nodig hebben als alle de anderen, en daarom de *Warm-Stoof* genaamd. Dese heele Galdery of Winter-plaats is van Hout, te weten, dubbelt Schot, staande op een steene voet, welk schot tusschen beyde met Boekwyte Doppen van binnen is aangevuld, zoo dat de teederste gewassen zonder gestookte Kaggels voor alle ongemakken in deselve bewaart worden. Dese winter-plaats heeft tegen het Zuyden dubbelde Glase Vensters, en daar voor, by starkke vorst, Houte Luyken, om alle tocht en koude buyten te houden.

Warmestoof In de achterste *Warme stoof* zijn de Zaad-Kassen; ook is aldaar een Boeken- *Daer in is een Kunstig geteekend, Blom- en Kruyd-boek te zien.* kas van verscheyde Kruyd-boeken, daar onder een geteekent Boek met Waterverf, door eene *Moninks* gedaan, na vreemde Oost- en West-Indische Gewassen, die hier op haren tijd in dese Hof gebloeyd, en vruchten gedragen hebben, 't welk nog Jaarlijks werd gecontinueert, 't geen heerlijk en schoon om te sien is.

Aan 't eynde van dese Winter-plaats *Een Rariteyt Kas.* ziet men eenige Kassen met vlesjes voorsien, daar in vreemde Zaden, Gewassen, ook Beesjes, als Slangen, Hagedisse en wat diergelijk meer is, in eenige vogtigheyd leggende, bewaart worden.

Buyten ter weder zyde staan groote *Loode Water-bakken.* Loode bakken, daar in uyt andere onder aarde leggende Regen-bakken 't water gepompt word, en door de Zon verwarmt zijnde, worden de Boomen en Planten die in Tobben en Potten door de Hof verdeeld staan, met het zelve bewaterd.

Voorts ziet men in dese gemelde driehoek, de Galderye, ofte Winter-plaats van buyten staan in 't Zuyden, met Wijngaarden, Abricoosen en Persiken beplant, verdeelt in verscheyde Parken, *De Blomhof.* daar in een schoone wandel-park met veel Vreemde Boomen en andere gewassen, staande in Tobbens en Potten, beset; waar na men komt in een schoone Blom-Hof; dog zodanig verdeeld door affnydingen, dat men de driehoekige misstant niet wel kan gewaar worden, en in 't midden ziet men een wel voorsien en verdeeld Blom-park, met palm cierlijk beleyd.

In dit Blom-park ziet men nog een groote Zomer-kas vol vreemde Oost-en West-Indische Gewassen, tusschen de groote Galderye, en een achtkantigh Speel-huysje, dat zeer vermaakelijk leyt, en 't uytsicht over het Bosch en Nieuwe Plantagie heeft. *Daer in een Somer-kas, en achtkantig Speelhuysje.*

De gelegentheyd van dese *Hortus* dus verre beschreven hebbende, zoude nu wel dienen een beschryvinge van de Medicinaale Kruyden van de Oost-en West-Indische, als andere vreemde Gewassen en Bomen, die in dese *Hortus Medicus* gevonden worden, te volgen; maar dewyl de Heer *Jan Commelin*, Raad deser Stede, mitsgaders mede Commissaris van dese Kruyd-Hof, daar van in 't generaal een nette Catalogus gemaakt, en door den druk aan 't licht gegeven heeft, zullen wy ons daar in stil houden, en de Kruyd beminnaaren tot de zelve wysen. *Van de Gewassen is een Catalogus gedrukt.*

Langs de Heere en Muyder-Graften ziet men dese Hof omplant met hoog op gaande Ypen en Elsen Boomen, hebbende daar onder en tussen een schoone vermaakelijke wandelinge.

De Heer *Fredericus Ruysch*, Hooft Leeraar van de Heel-konst en Ontleedinge, als mede *Artzeny* geleerde van 't Gerecht &c. is in den Jaaren 1685, in de Maand April by haar *Ed: Gr: Achtb: de Heeren Burgermeesteren en 36 Raaden*, aangesteld tot *Professor Botanices*, doende des Somers van Mey tot September tweemaal ter week, over de Medicinaale Kruyden en Planten die in desen Hoff gevonden worden, openbare Lessen, ten behoeven van de *Chirurgyns* en *Apothecars*, mitsgaders hare knechts, en andere persoonen, die daar willen tegenwoordig zijn. *Daer is een Professor Botanice.* *Doet openbare Lessen.*

De Heeren Burgermeesteren en Regeerders deser Stede, hebben goetgevonden op den 18 December 1683. tot ontlastinge van de Stad, in de onkosten van het maken en jaarlykse onderhoud, van de boven gemelde *Hortus Medicus*; eerstelijk, dat niemand in gemelde *Hortus Medicus* zal ingelaten werden, ten zy hy vier stuyvers aan de daar toe gestelde knecht komt te betaalen, exempt de Heeren Officier, Burgermeesteren, Schepenen, 36 Raden, Commissarissen, Pensionarissen en Secretarissen: Om de vrye ingang te hebben, moeten alle Doctoren jaarlyks betaalen vyf gulden: De Apothecars behalven haar jaar-sang, vier gulden thien stuyvers, en haar knechs vier guldens; *Wie vry en niet vry in de Hortus mogen komen.*

en

en die geene die haar Proef komen te doen, moeten boven de van ouds daar toe gestelde vyftig guldens, noch hondert gulden voor den Thuyn geven.

Uyt dese Thuyn worden alle de Apothecars gerieft met kruyden en wortelen, tot de Compositie van een zyroop, zalf &c. tot twaalf, en van een Apozema tot drie stuyvers.

Om Doctor, Apothequer, of desselfs knechts te beter te onderscheyden, tot de vryheyt om in dese Thuyn te mogen komen, zal ieder een koopere Penning worden gegeven, om die aan den *Hortulanus*, in het ingaan te vertoonen, sonder anders te mogen ingelaten worden; en die dese Penning aan een ander over geeft, en die zoo komt te misbruyken, zal deselve verbeuren, en die niet weder bekomen, voor dat een boete van zes guldens heeft betaalt. In dato den 31 Maart 1685. hebben de Heere van den gerechte daar nevens geordonneert, dat geen Apothecars knechts mogen aangenomen worden, of moeten eerst by het *Collegium Medicum* sijn ingetekent: Ook sullen geen Apothecars knegts, by de *Inspectores*, (ingevolge de keure van den 23 Maart 1639. die hier vernieuwt en vermeerdert wort) tot haar examen geadmitteert worden, dan die behoorlijke kennisse der *Simplicien* in de voorsz. *Hortus Medicus* hebben bekomen, en het boven gemelde recht betaalt. De Chirurgyns knechts moeten mede een Jaar de Lessen in dese *Hortus* by woonen, eer dat zy tot haare Proef mogen werden geadmitteert, en daar voor betalen in 't Jaar gelijk de Apothecars knechts.

Wie tot onderhoud van dese Hortus moeten contribueren.

De Chirurgyns knechts moeten soo wel de Lessen in de Hortus frequenteeren als de Apothecars.

Tot den ontfang van dese gelden, sijn geordonneert de *Inspectores Collegii Medici*, aan wie ook de executie by wan betalinge is aan bevolen, en drie Maanden over de tyd verloopen zijnde, moeten die geene die in gebreeken blyven, het dubbelt betaalen; of gelijk de keure van den 13 September 1686. moeten de Apothecars en Meesters Chirurgyns, voor haar knechts betaalen.

SCHOUBURG.

Aar in men, na 't oud gebruyk der *Romeinen*, door sprekende en levendige Personasien 's menschen doen en wandel, vertoond, om te omhelsen wat eerlijk, en te schuwen wat oneerlijk is; Want van aller geheuchenisse af, zijn in verscheide plaatsen van *Neder duytslandt*, en in sonderheyt in *Holland*, zekere *Dichters* geweest, den ouden Barden niet ongelijk, onder de gedaante der *Letterkonstenaars*, die zich zelven niet oneygentlijk, den naam van *Rederykers* toepasten. De plaatsen daar dese *Dichteren* hun versameling hielden, wierden *Kamers*, en de leden der vergadering ook *Kameristen* genoemt. Dese maakten niet alleen gezangen, om de beroemtheyt en heldendaden der Voor-ouderen te verheerlijken, en glans by te zetten; maar vertoonden ook hun helden-daden, met levende beelden op zommige tyden des jaars. 't Vergunnen van d'eerste plaats op hun Toneel aan onze Voor-ouderen, 't aanschouwen van uyt-gekipte voorbeelden van manhafte Velt-oversten, het treden in 't midden ter vergadering der oude helden, en 't horen van hun voorzichtige dapperheyt en stantvastigheyt, konden, terwyl onse gedachten de raatslagen overwogen, en d'uytkomste der zaken, uyt de beginselen afnamen, onse herten, met allerley grootmoedige gedachten vervullen. De gesangen en tooneel-spelen wierden in d'oude *Duytze Tale* beschreven, tot dat 'et *Filips de Goede* gelukte, de meeste *Nederlanden* den huyze van *Bourgonje* t'onderwerpen. Zedert wierd door d'Uytheemse Hof-houdinge van desen Vorst, zijne nazaten, en d'Uytlantze Stede-houderen, die in de byzondere Lantschappen wierden ingestelt; onse spraak in korte jaren met veel uytheemse woorden, vermengt en verbastert; te meer om dat ook veele *Walse* steden door een gemeene regeering aan ons verbonden waren. Dese verbastering vertoont zich noch tegenwoordig in de *Vlaamze* gedichten van den *Raadtsheer Houwaart*; want de Dichters spraken de taal der Hovelingen, tot dat de *Hollandse Kamers*, en voornamelijk de *Oude Kamer* hier t'*Amsterdam*, (die van ouds *In Liefde Bloeyend'* genoemt wierd, en in de *Nes*, boven de kleyne *Vleys-hal*, daar nu 't *Collegium Medicum* is, zijn plaats had,) den Vaderlande ten dienste, hun moeders taal gezuyvert hebben, door zoo veel geleerde schriften en gelukkige gedichten, als door hun taal-geleerden in 't licht gegeven zyn. Zy gaven in den jare vyftien hondert vier-en-tachtigh de *Nederduytze Let-*

Dichters voor lange tijden al in Nederland.

Hun verrichtingen.

Dichten in de duytse Taal.

Naderhand zijnder d'Uytheemse woorden in gekomen.

Door de Amsterdamse Kamer voornamelyk weder gesuyvert.

Letterkunst, en het jaar daar na de *Reden-kaveling* (welke schriften door *H. L. Spiegel* ontworpen waren) in 't licht. Toen bloeyde dees plaats, als een *Doorluchtige School* der Lant-tale. *H. L. Spiegel*, *D. V. Koornhert*, en *Roemer Visscher* waren niet alleen bestierders van het geheele werk; maar de voortreffelijkste *Wethouderen* en *Burgeren* der Stadt, begeerden in hunne aangename vergaderingen te komen, om nevens d'anderen, gelijk van ouds hun stem te hebben. Hier toe betaaldenze jaarlijks anderhalve gulden, om de gemeene onkosten der *Kamers* te voldoen, en te helpen dragen. Doch verscheelt evenwel niet weynig de tegenwoordige stant van onzen *Schouburg*, van de gestaltenisse des *Ouden Camers*. Want eertijds plag *d'Oude Camer* een vergadering van uytnemende verstanden te zijn, die gedichten schreven, *de Hollandse Taal* van onduytze en bastaart woorden zuyverden, en zomtijds diepzinnige vragen, voorstelden, daar dan de vernuften der *Nederduytze Camers* haar pennen opscherpten, en zinnebeelden en Toneel-spelen op ontwierpen, die den volke zeer zelden vertoont wierden: In tegendeel bestont naderhand doen de *Schouburg* in ses *Regenten*, dat zyn *Bestierders*: eertijds (toense noch uyt het Lichaam der Toneel-speelders gekoren wierden) *Hoofden* genaamt; en in eenige Toneel-speelders en Speelsters, die de speelen twee-maal ter weke, des *Maandaags* en *Donderdaags*, op 't Toneel brengen, en den volke vertoonen. En zijn dese Toneel-speelders voor het meerdeel zodanige Personen, die zich weynig anders als met het van buyten leren, hunner rollen bemoeyen. d' Andere vergaderingen en loffelyke gewoonte schijnen door de tijdt t' eenemaal te niet gegaan te zijn; doch zoo veel als zy van de oeffeningen der *Bardes* afwijken, zoo veel schijnenze de Grootsheyt der *Latijnse Schou-speelen* nader te komen; want de Treurspelen die zy nu vertonen, overtreffen verre in heerlykheydt en uytmuntentheydt de speelen der *Oude Camers*.

Aansienlijke mannen hielden derde hand aan.

't Onderscheyt van d'Oude Kamers, en de hedendaagse Schouburg.

De Naam van Rederijkers vergaat.

De Naam van *Rederijkers* begint te vergaan, hoewel te *Vlaarding* en op het Lant, te *Noortwyk* en andere *Dorpen*, noch eenige *Camers* in wesen zijn. d' Uytgevers der *Nederduytse Letterkunst* geven 't ook te kennen, in de toe-eygening aan den *Burgermeesteren* en *Raadt* der Stadt *Amsterdam*, daar se zeggen, dat het zommige van hun E.E. zelf belieft heeft, leden des *Camers* te worden. In zeker Rekenboek des genoemden *Ouden Camers* vint men onder de Beminders van de *Camer in Liefde Bloeyend'*, de namen van *vijf Burgermeesteren* gespelt, en onder anderen, *Meester Willem Bardezius Burgermeester* en *Raad*.

Uyt het midden van dese vergadering, zijn de uytnemenste *Hollandse Dichteren* voortgekomen. Hier heeft de *Drost* en *Ridder P. C. Hooft*, zijn eerste Helden-zangen geschreven. Uyt dese *Camer* zijn met die *Drost* veel edele vernuften opgestaan, hier zijn de Gedichten van *Koster* en *Bredero* eerst gehoort; en *Plautus* en *Terentius* in *Hollandse* spraak herboren. Hier heeft *Vondel* zijn Treurspeelen gedicht; hier heeft hy de voetstappen der ouden *Barden* nagevolgt, in de Helden-zangen, die de verovering van *Grol*, van den *Bosch* en *Mastricht*, met een hoogdravende toon, ter eeuwiger gedachtenis van den *Nassouzen* Overwinner, uyt trompetten. Maer op dat de vryheydt der *Dichteren*, die nu boertwijs, dan met ernst, yder 't geen zijn plicht betrof, te gemoet voerden, tot geen wettelose ongebondentheyd zou vervallen, zoo heeft het de ses-en-dertig *Raden* deser Steede doenmaals goet gedacht, twee uyt den haren tot *Opperhoofden* van *d'Oude Camer* te stellen, om de vrye vernuften door de redenen te beteugelen, en de plaats meer luyster toe te brengen. Hier toe zijn eenige jaren verkooren de *Opperschout*. *Docter Jan ten Grotenhuys*, en de *Heer Burgermeester Doctor Gerard Schaap*. *Docter Samuel Koster*, heeft benevens dese *Oude Camer* in de *Nes*, ook opgerecht een plaats, die hy *de Nederduytze Academie* noemde; en nademaal alle *d'Oude Camers* elk hare eygene *Blazoenen*, (dat zijn zinne-beelden en spreuken tot uitlegging derzelve) gewoon waren, te voeren: zoo gaf hy dese *Academie*, tot zinne-beeld een *Byekorf* daar een deel vergulde Byen (met den honing aan te brengen besigh) rontom heen vlogen met de spreuk, of het woord *yver*, daar onder: Gelijk de voorseyde *Oude Camer* tot haar zinnebeeld, het *Bloeyende Eglentier*, met de spreuk *In Liefd' Bloeyende*, voerde. Dog eenige tijd daar na, is dese *Academie* vervallen, dewelke door de *Regenten* van 't *Weeshuys* weder wiert opgerecht, om tot voordeel van 't zelve te verstrekken, even als *d'Oude Camer* dede voor 't *Oude Mannen-huys*.

Deftige Dichteren uyt d'oude vergaderingen voortgekomen.

Hoofden van d' oude Kamer, en tot welken eynde.

Ook de Nederduytse Academie opgerecht, door Doctr. S. Koster.

Naderhant vervallen, door de Regenten van 't Weeshuys herstelt.

Maar dese twee *Camers* waaren gestadig besig, om elkanderen ondersteek te doen,

Oneenigheden tusschen d'oude en nieuwe Kamer.

doen, door beloften en gaven, de beste Toneel-speelders malkander ontrekkende, soo dat nu d'een, dan d'ander, met braaf te speelen, onder en boven lag, dat grooten twist tusschen de *Regenten* van dese twee *Godshuysen* veroorsaakte; soo dat'er de *Heeren Burgermeesteren* dikwils mede gemoeyt wierden. Doch als ten lesten *d'Academie*, die slechts van hout, licht opgetimmert was, begon te vervallen, en de *Regenten* van 't *Weeshuys* aan *d'Heeren Burgermeesteren* versochten, om een nieuwe plaats te mogen doen bouwen, soo wierd dese gelegentheyd waar genomen, en dese twee, schier altyd twistende *Kamers*, door ordre van *Burgermeesteren*, te samen vereenigt; met dese voorwaarde, dat die van 't *Oude Mannenhuys* souden betalen en bekostigen het derde deel van de grond en bouw-kosten, en die van 't *Wees-huys*, de twee derde deelen, gelyk ook het voordeel na soodanige gedeelten, by elk zou genooten worden; en dewyl 'er ook twist ontstond over 't voeren der *Blazoenen* of *Zinne-beelden* en *Spreuken*, steunende die van *d'Oude Kamer* op hun oudtheyd, en die van *d'Academie* op hun meerder gedeelte. Soo vereenigden *d'Heeren Burgermeesteren* dese *Blazoenen* en *Zin-spreuken* mede: Verordonneerde dat het *Blazoen* voortaan zou zyn, *een gulde Byekorf, omvlochten met hen bloeyend Eglentier en daarom zwevende Byen*; met de spreuk: *Door Yver, in Liefd' bloeyende.* Aldus is hier op de *Keysers-graft*, in 't jaar 1637. ter plaats, daar wel eer *Kosters Academie* plag te staan, gebouwt; en in 't jaar 1668. vernieuwt, als na achteren gesegt word. Dese *Oude Amsterdamse Schouwburg*, was na de wijse der oude *Roomse Schouw-plaatsen*, met een heerlyk *Toneel*, dat een Koninklyk Paleys of Hof uytbeeld, verciert.

Door Burgermeesteren vereenigt.

Ook haar zin-spreuken, en hoedanig.

't Oude Schouburg waar en wanneer gebout.

Over dese *Schouwburg* wierden door de *Heeren Burgermeesteren* gestelt, ses *Regenten*, eertyds *Hoofden* genaamt; Aan wien de bestiering van 't gansche werk bevoolen was.

Haar verrichtingen daar omtrent.

Welke verordenen, overleesen, en overzien alle *Treur-* en *Bly-speelen*, *Vertooningen* en *Kluchten*; al eerse op 't *Toneel* vertoont wierden, en namen achtinge, dat'er niets te voorschijn quam, met woorden of werken, waar door de wettelyke Regeering van staat of stad, de Kerk, noch eenige Gods-diensten, of iemand in 't besonder gelastert of bespot werd. De geyle dertele en ongebondentheden, al te onkuys en lichtvaerdig voor de Jeugt en andere tedere ooren, verbanden sy van 't *Tooneel*. Op dit recht- en misgebruyk der *Tooneel-speelen*, heeft onsen Poëet *Joost van Vondel* dit volgende Graf-schrift, ter eeuwiger gedachtenis van den Raadsheer *Nicolaes van Campen*, een yverig bevorderaar van 't stichten deses *Schouwburgs*, in dese Vaerzen gestelt:

't Ontbreydelen der Jeugt, noch godloos voedzel van
Vervloekte Afgodery, en al wat sy verdichte,
Maar stichtig tijd-verdrijf, was 't oogmerk van dien Man,
Die, tot een Oeffen-school van deugt, den Schouwburg stichte;
Der arme Weezen troost, der Ouden stok en staf,
Soo schrijft Pompejus niet, maar Campen op sijn Graf.

Het Geld dat van de toesienders en aanhoorders is komende, werd nu tegenwoordig by de Dienaers van de Regenten van het *Wees-huys* en 't *Oude Mannenhuys*, daar toe aangestelt, ontfangen, en verdeelt aan yder Godshuys, als van outs gebruykelijk is.

De bovengenoemde Regenten van de *Schouwburg* eerst by *Burgermeesteren* aangestelt zynde, daar na de *Schouwburg* verhuurt wesende, is het ten laatsten, om dat'er soo nu als dan moeyelijkheden by dese en gene gemoveert wierden, geheel gelaten ter volkomen directie van de bovengenoemde Regenten der respective Godshuysen, die dan hebben aangestelt Opsienders of Directeurs, die elk Speelder sijn rol, en met wat kleederen en toestel hy op 't *Tooneel* sal verschijnen, verordineren; en geven last op wat wijse het *Tooneel*, na den eysch der Speelen, sal gestelt, en t'elkens veranderd worden. Alle onkosten die sy doen, assigneeren die op de respective Regenten van de *Weesen* en *Oude Mannen*.

Tot het uytvoeren van dese *Tooneel-speelen*, hebben sy eenige uytmuntende, (gelyk te vooren ten deele alree gesegt is) *Tooneel-speelders* en *Speelsters* in dienst, die hier om dag-geld de Vaerzen en *Tooneel-speelen*, so *Bly-* en *Treur-speelen*, als *Kluchten* der *Dichters*, gemeenlyk tweemaal ter weke, des *Maandags* en *Donderdags* den volke in 't openbaar vertoonen. En word hier niet alleen gespeelt en dikwils gesongen, maar ook somwylen met stomme *Personaadjen* de zaken en 't bedryf der Voor-ouderen, en Tijd-genooten, als in

Schil-

Schilderyen voor oogen gestelt. Welk laatste een oude gewoonte is, die eerst in *Egypten*, en daar na by de *Grieken* en *Romeynen* in 't gebruyk is geweest.

Hoedanigheyt van 't gebouw. Het Gebouw van dees onse *Schouwburg*, is van binnen ruym en groot, doch eer men daar in komt, gaat men van de straat af door een *Dorise* steenen Poort; daar boven de deur staan dese twee Vaerzen:

De Weereld is een Speel-Tooneel,
Elk speelt sijn rol, en krijgt sijn deel.

Voorts van daar, na 't overgaan van een open vierkante plaats, daar ter wederzijde op houte Paneelen, verscheyde Vaerzen staan afgemaalt, komt men in een Galdery, daar ter linker zyde, op een Paneel met gulde letteren dese Vaerzen, tot waarschouwinge van alle ongebondentheden en moetwil te plegen, te lezen zyn:

Geen kind den Schouburg lastig zy,
Tobak-pijp, bierkan, snoepery,
Noch geenerley baldadigheyt,
Wie anders doet, word uytgeleyt.

De *Schouw-plaats*, daar het gemeene volk het speelen aanschouwt, is een half rond, en voor het Toneel is een groot Hok, de bak genaamt afgeschooten, met Banken voorsien, daar in gemakkelijk gesien en gehoort kan worden: daar achter is een breede plaats wat verheven van vloer, voor die geene die staan blyven; en boven de genoemde staan plaats sijn eenige huysjes voor de Rijkdom, dog de zelve gaan nu meest in de Bak zitten. Boven de gemelde huysjes, als het oude Toneel nog stond, sag men in de *Fries* van de bovenste lijst dese Vaarsen:

't Ruym of Schouw-plaats van 't gemeen.

De huysjes.

Tooneel-spel quam in 't licht tot leerzaam tijd-verdrijf,
Het wijkt geen ander spel, noch Koninklyke vonden,
Het bootst de Wereld na, en kittelt ziel en lijf,
Of prikkeltse tot vreugt, en slaat ont zoete wonden,
't Vertoont in kort begrijp, al 's menschen ydelheyt,
Waar Demokryt om lacht, en Heraklyt om schreyt.

Schouw-plaats boven de huysjes. Doch voor andere, den welken de staan-plaats te gering en d'andere te duur valt, is boven 't half ront, daar de toesienders op schuyns op-gaande banken, om elkandere 't zien niet te benemen, gaan zitten.

Het Tooneel. Het *Toneel*, daar op de speelen der *Dichteren* door de *Tooneel-speelders* vertoont worden; is het *Tooneel*, dat zich van binnen vertoont, cierlijk en gevoeglijk met uyt en ingangen, portalen, galderyen, kolommen en diergelijke toerustingen opgemaakt. Gebeurt het nu, dat 'er, quansuys, eenige onderaarse schimmen of geesten moeten vertoont worden, te dien eynde zijn 'er in 't *Tooneel*, dat onder hol van plankken is, losse houte luyken, die met katrollen, en de verschijnende geesten, opgehesen, en hun werk op 't *Tooneel* verricht hebbende, met de zelve tevens weder neer gelaten worden. Ook is 'er een cierlijk geschilderden Hemel, daar mede men, in schijn van tusschen door stralende wolken, verscheyde *Personaadjen* tevens kan doen afdalen, en weder op nemen; mede doet men zomtijds eenige Personen, vertonende de *Fame* of het *Gerucht*, de Winden, Arenden en diergelijke, uyt de lugt neder, en voor uyt schieten, dat d'aanschouwers, die zulks ongewoon zijn, door de schielikheyd doet verschrikken.

Daar onder.

En boven.

Spreuken. Als het oude *Tooneel* noch stond las men verscheyde Spreuken en Vaarzen. Voor den Hemel het *Latijnse* Vaars van *Virgilius*:

JUPITER OMNIBUS IDEM.

Dat is:

Jupijn is yeder een even goetgunstig.

Boven den ingank van 't portaal, of troon, daar gemeenlijk *Keysers* en *Koningen* gingen zitten, stont dit halve *Latijnse* Vaars met gulde letteren geschreven:

MENTEM MORTALIA TANGUNT.

Dat is:

Het tijdelijke beweegt ook 's menschen ziel.

Boven de deur van 't *Koninklijk Paleys*, las men dese woorden:

NE CEDE MALIS.

Dat is:

Beswijkt niet in tegenspoed.

In de *Fries* van de lijst voor de galdery boven het *Toneel*, stonden dese twee Vaarsen:

Twee vaten heeft Jupijn, hy schenkt nu zuur dan zoet.
Of matigt weelde en vreugd' met druk en tegenspoet.

Van binnen boven den ingank, was dese spreuk, op 't zinne-beelt van een *Bye.*

Zy quetst en heelt.

Om hoog aan zekere balk las men voor desen, dese Vaarsen; maar staan nu in het nedervallent Kleet.

De Byen storten hier het eelste datse lesen,
Om d' oudestok te voen, en ouderloose weesen.

En aan een andere, daar tegen over:

Het spel heeft ook zijn tijt, wanneer 't de tijt gehengt,
't Vermakelijk en 't nut wordt hier van pas gemengt.

Op de *Regenten* Kamer voor de Schoorsteen, staan deze twee Raatzel-Vaerzen:

Gelukkig is dat landt
Daar 't kindt zijn moer verbrandt.

Voor de Schoorsteen op de *Tooneel-speelders* Kamer leest men,

't Zy dat gy speelt voor stom, of spreekt,
Let altijd, in wat kleed gy steekt.

Alle dese *Nederduytze* Vaarsen, zijn door onsen *Hollandtsen Poeët Joost van Vondel* gemaakt.

Door wie gemaakt. Gelijk de gantsche *Schouburg*, zoo ten opsicht van Toesienders, als *Tooneel-speelders*, zeer gevoeglijk en alles ordentlijk is geschikt; alsoo ontbreekt 'er ook gansch niet van toysel en cieraat, om de *Personaadjen*, 't zy in mans of vrouwen gewaat, te kleeden. Te dien eynde zijn 'er verscheyde Kameren, daar in de kleederen en ander toestel worden bewaart; *Klederen, en Kameren daar toe.* noch andere zijnder daar in de Mans-persoonen; en andere, daar in de Vrouwen; ook andere, daar in Mans-persoonen, in schijn van Vrouwen, op 't *Tooneel* verschijnende, gekleedt en op geciert worden. In yeder Kamer is een besonder persoon gestelt; die de kleederen waarneemt, de *Tooneel-speelders* helpt op toyen, en na 't speelen alles weder op zijn behoorlijke plaats herstelt.

Dit tegenwoordig nieuw *Tooneel*, na d' *Italiaanse* manier, als men nu te *Venetien* gebruykt, met alle bedenkelijke en schielijke veranderingen van *Perspectiven* *Het nieuw Tooneel.* of *Insichten*, en veelderley *Vliegende Werken*, die men *Machines* noemt, gestelt in plaats van het Oude, is aldus opgemaakt, op dat d' aanschouwers alle omstandigheden van de plaatsen der speelen, als *Paleysen*, *Steden*, *Dorpen*, *Zalen*, *Landschappen*, *Hoven*, *Bossen*, *Rotsen*, *Bergen*, *Duynen*, *Stranden*, *Zeen*, *Hemel*, *Hel*, met hun dehoorlijk geswier, van allerley *Geesten*, *Dieren*, *Vogelen*, *Visschen* &c. Soo natuurlijk en als levendig, benevens d' *Actien* en beweeglijkheden der *Speelders*, zouden konnen zien, en d' uytspraak van de Rollen, met opmerking, aanhooren. Waar over niet alleen dese stadt, maar gants *Holland*, ja geheel *Nederland*, als nooyt zoodanige vreemdigheden hier gesien hebbende, ten hoogsten met verwonderinge werden opgetoogen. Wy besluyten dan dese Beschryvinge met de Vaerzen van den Poëet *Jan Vos*, die in de *Schouwburg* boven de pleyn deur, aan de buytenste zijde te leesen zijn, en de rechtmatige *Tooneel* oeffeninge ieder een, (op dat sich niemand daar in versuyme) duydelijk aanwijsen.

De Godsdienst roept de ziel; het lijf de zorg voor 't leven.
Elk heeft haar eygen tijd; wee die hier tegen streven.
Wie tijd in tijden vind, word geen Tooneel ontzeyt.
Soo leert men door het spel, noch deugt in ledigheyt.

SCHUTTERS HOOVEN,

Ofte

DOELENS.

Waar dit woord oorspronkelijk van daan komt, daar geeft den geleerden *Johannes Isacius Pontanus* in sijn Amsterdamsche Beschrijvinge fol. 144. *Waar van die naam.* twee redenen van, ofte van *Doel* en *Doelpen*, zijnde de plaats en 't wit daar de Schutters van voor alle oude tijden en als noch in en na schieten, en getroffen, geseydt word *Doel* geschooten te hebben: Ofte van *Doolen*, zoo veel gezeydt zijnde als van den wegh af wijken; daar van by hem verder te lesen is.

Dese

Dese *Doelens* ofte *Schutters Hoven* zijn hier ter Stede dry; twee de outste aen de Nieuwe-zijde, een aan de Oude-zijde; de twee aan de Nieuwe-zijde genoegsaam naast den anderen gelegen, na 't gene daar in geoeffent wierd,

DE HAND- en VOET-BOOGS DOELENS

genaamt; haar ingangen gehad hebbende in de Kalver-straat (welkers gronden nu met twee huysen betimmert staan) en dat tusschen de Ossen-sluys en de Heylige-weg; haar huysingen en uytgang staan aen de Stads muuren (nu de Singel) nevens de eygen Schiet-perken yder in 't besonder, en een dwarts grafje uyt het Spuy tot in de Vullers-graft, daar tusschen beyden heen loopende, en zulks blijvende tot in den jaare 1650. als wanneer bevonden wierd door de menigte der Inwoonderen huysvesting gebrek te zijn, en de oeffeninge des Flits ofte Hants, en Staale Voet-boog, met het vinden van 't Busse-kruyt uyt het gebruyk te wesen; Is als doen besloten het dwars-grafje te dempen, en de schiet-parken weg te nemen, die op te ruymen en tot Huys-erven te verkoopen, twee dwars-straten van 't Spuy tot op de Heylige-weg daar door ordonnerende, die ter gedachtenisse van de oude oeffeninge, de Hant- en Voet-boog-straat de naam voeren: welke betimmeringe zoo voortging dat in korten tijd met hooge treffelijke huysen beset waren. De twee wooningen van dese Doelens zijn door het tusschen-staande Bos ofte Artillery-huys van den anderen gescheyden. Dat de behuysingen van dese twee gewesene Doelens zeer out zijn is blijkelijk, en buyten twijffel gebouwt ontrent die tijd met den omtrek der Stads muuren; dog de *Voet-boog* is ouder als die van de *Hand-boog*: de Nederlanden als doen vol geruchten van Oorlogen wesende; de *Hand-boogs* (uytwijsende de Gevel) een treffelijk werk zijnde, van binnen met treffelijke vertrekken en Zaalen, tot vergaderinge der Schutters voorsien; den ingang ter zijde een cierelijke Poort hebbende; *St. Sebastiaan* met Pijlen doorschooten, daar boven staande, neven het Schutters gereetschap en eenige der Overluyden Wapens. In den jare 1605. (als wanneer het Artillery-huys daar tusschen gestelt is) zeer verhanselt, en het Toorentje daar doen op geraakt. De Voet-boogs

Wanneer meest met Huysen bebouwt.

Hoedanigheyd van het tegenwoordige.

slechter van aansien, doch van binnen niet minder, met zijn ronde Thooren van outheyd poggende: beyden doorgaans opgepotst met veelderhande drachten, na tijds wijse, van Schutters, yder na gelegentheyt aldaar geschildert: De uytmuntende Dorise Hartsteene-poort, met Stale-boog, Pijlen, en andere als doen Oorlogs gereetschap voorsien, dese gevel, hoewel lager, geen minder luyster gevende.

Doel-Schutters, oude luyster.

De Huysinge van de Hant-boogs Doelen werd nu gebruykt tot de Vergaderplaats van de West-Indische Maatschappy, daar uyt de oude Schilderyen der oude Schutteren genomen, en op de groote Burger Krijgs-Raads Zaal op 't Stadhuys ter gedagtenisse zijn geplaatst geworden.

Dese Doelens hadden yder hare besondere Schutters en Hooft-Officieren, van de gemeene Burgerye afgesondert, en besonder gekleet, in alle voorvallende saken de voortocht hebbende; dat nu met de tijt verandert is, als mede de Overluyden, die in den jare 1672. mede geheel zijn vernietigt geworden; van welke op de groote Zaal van de Voet-boogs Doelen, voor de Schoor-steen geschilderd staan de Heeren

FRANS BENNING KOCK, *Ridder, Heer van Purmerland en Ilpendam.*
ALBERT DIRKSZ. PATER.
JAN van de POLL.
En
Dr. JOAN BLAEU.

Op gemelde Voet-boogs Doelen, ziet men de Zaalen en Kamers, verciert met de Conterfeytsels van de voornaamste Schutters, waar van ook een konstig Teken-boek, met de Wapens van de gemelde Schutters, door de groote Wapen kender *Colin* gedaan, te zien is.

De derde ofte

KLAVENIERS DOELEN.

Eertijds een Rondeel.

IS gelegen ten eynde de Oude Vest ofte Kleuveniers-Brugwal, na den Binnen-Amstel; en dat ter plaatse, daar eertyds (toen de Stad noch in haar Muuren lag) op den Amstelhoek een *Rondeel* pleegt te leggen, bequaam om mede Krygs-behoeftigheden in bewaart te worden: met het leggen van de Nieuwe Doelen-straat ontrent den jare 1634. afgebrooken en in woonhuysen verandert; noch ter gedachtenis op die hoek, in de gevel van 't hoekhuys, uytgehouwen wesende.

Eenige willen, dat dese *Doelen* niet *Klaveniers*, als of 't woord van *Klaeuw* sijn oorsproog zoude hebben, maar *Kloveniers*, of, om beter het *Franse* woord *Coluvre* (dat een busse of roer betekend) uyt te drukken, *Coluvries Doelen* behoorde genoemt te worden; want, een busse of roer, zeggense, wierd by onse Voor-ouders, *Coluvre*, en eenen, die met de bos of roer omgaat, *Coluvrier* genoemt; blykende uyt d'oude Chronijk van Holland, daar dit woord dikwils in die betekening gelesen word; en voornamelijk daar gesproken word van *Philips van Borgonje*, leest men de woorden: *Sy verzagen hen van bussen, boogen, kolovren, en andere instrumenten.* Niet onwaarschijnlyk, hoewel de genen, die dese *Doel* met de naam van *Klaveniers* noemen, soo heel ongerijmt niet spreken, en ook eenigsins reden van dese laatste benaming konnen geven. Want niet alleen siet men noch ten huydigen dage een klauw in haar glazen geschildert, maar voeren die mede op al haar tin en zilverwerk, en wierden *Klaveniers* Schutteren genaamt, doense eerst opgerecht zijn; met bewilliginge de *klaauw* voor hun wapen te mogen voeren; als blykt uyt het vierde punct, dat aldus luydt: *Item, dat de voorschreve twee hondert Klaveniers zullen hebben d' Altaar van d'oude Schutters, a in Sinte Niklaas Kerke, en voeren de Klaauwe; ende voorts bruyken en bezigen, Ornamenten, Kelken, Juweelen, en ander, die d'oude Schutters pleegen te gebruyken.* Niet te min, gelyk gesegt is, vind men doorgaans in d'oude Brieven, de naam van *Kloveniers*, en niet *Klaveniers* gespelt.

Van de naam Klovenier.

Op de groote Zaal van dese *Doelen*, die, behalven d'oude Toren, een nieuw en treffelyk Gebouw is, staan aan de muuren,

a „ De Oude Schutters Doelen heeft in voorige tijden gelegen tusschen de Oude en Nieuwe Graft, „ dat is, tusschen de Oude-zijds Achter- en Voor-burgwal, ontrent de oude Doele-straat, die daar noch „ de naam van voert, gelyk in 't derde Boek, derde Deel, pag. 209. by een Scheepen brief, in dato den „ 7 Juny 1455. nader te sien is.

ren, en voor de Schoorsteenen ongemeene groote, en kunstig geschilderde stukken: Byna heele troepen Schutteren, met hun Hopmannen, Luytenants, Vendrigs, Serjanten en Adelborsten, worden in de selve meer als levens grootte, en, als ofze daar in stonden en leefden, in volle geweer en rusting (niet evenwel na d'oude tijd, maar soo als de Schutteren voor eenig weynig jaren gekleedt gingen en optrokken) vertoont. Alwaar men mede het beeltenis van *Maria de Medicis* (Koninklyke Moeder van *Vrankryk*) ziet hangen, geschildert in den jare zestien hondert acht en dertig, als wanneerse dese Stad quam besichtigen.

Konstige Schilderyen.

Beeltenis van Maria de Medicis.

Daar by door den vermaarden konstrijken Schilder *Sandrart*, de Hooft-bevelhebberen en een Rot Schutters geschildert staan van de Heer *Cornelis Bikker*, Heer van *Swieten* sijn Vaandel; op het voornoemde Koninklyke beeld oogende; daar *Joost van Vondel* aldus op is dichtende:

De Vaan van Swieten wacht om Medices t'onthalen;
Maar voor soo groot een ziel, valt Dam en Markt te kleen,
En't oog der Burgery, te swak voor zulke stralen,
Die Son van Christenrijks is vleesch, noch vel, noch been,
Vergeef het dan Sandrart, *dat hy haar maalt van steen.*

Gelyk men mede in de zelvige Zaal voor de eene Schoorsteen (ofte Schouw) siet hangen dese naarvolgende Doel-heeren (ofte Overluyden) in haar tijd wesende; als

Doel-heeren uytgeschildert,

ALBERTUS COENRADUS VAN DER BURGH.
JAN VAN VLOOSWYK.
PIETER REAAL.
En
JACOB WILLEKENS.

Geschildert door den vermaarden *Govert Flinck*.

Welkers voorbeeld andere nakomende Doel-heeren, als de Heeren

CORNELIS WITSEN.
ROELOF BIKKER.
GERRIT REYNST.
En
SYMON VAN HOORN.

Medegevolgt hebben; daar ondar in de Overluyden kamer voor de Schoorsteen konstig uytgeschildert staande.

Ten noorden deses nieuw gebouws staat noch een oude sterke hooge Stadsvesten Toren, als doen in de wandelinge *Zwygt Uytrecht* genaamt, (op welkers spits men een yzere Papegay ziet staan, ter gedachtenisse van de oude oeffeninge, aldaar gepleegt) welk opschrift noch ten huydigen dage aan de noord-oostzy van de Toren, onder twee Doel-roers, met de trompen kruyslings over malkanderen leggende, met gulde letteren, in een witte steen gehouwen, te lezen is. Dese Tooren hadden de *Kloveniers* Schutteren, daarse hun geweer op leyden en bewaarden, als ook dese gantsche *Doelen* tot hun verdoen. Twee hondert mannen was dese Schuttery sterk, op-gerecht in den Jare vyftien hondert twee-en-twintig: Niet tegenstaande die van de Hant- en Voet-boog veel ouder zijn, achtervolgende de oude Voor-rechten zoo hier na in't vyfde Boek aan't dertiende Hooftstuk, onder de tytel van de *Schuttery* en *Soldaten* nader te lesen zal zijn.

V. st-Toren, Swijght Uytrecht genaamt.

Dit voor zo veel de Schutteryen in': gemeen is betreffende: doch de *Kloveniers* ontrent den Jare 1521. opgerecht wesende, is haar in *S. Niklaas* (nu *Oude*) Kerk, gegeven het Altaar van de oude Schutters; datze, als ook een Priester, voor de boven-gemelde giften, gehouden waren te onderhouden. Van Stads wege wierdt hen mede drie ponden gezuyvert Salpeter, zes ponden loots, en een vyzel bestelt (om yder zijn eygen kruydt te maken;) Des moeste yder *Klovenier* altijdt gereedt houden een half pont kruyt en loot, tot stadts-behoefte; en die bevonden wierdt, als de Overluyden omgingen (dat viermaal des Iaars geschiede) geen half pondt kruyt by zich te hebben, verbeurde, tot behoef van't Gilt, vyf stuyvers.

Dese Schutters gehouden haar kruyt te maken

Over deze twee hondert *Klovenieren*, waren twaalf Hooftmannen, die de Schutters onder hen verdeelden; met hun volk tweemaal ter weke hun maantschult schietende, en die maandt-schult schoot, gehouden zynde een stoop wyns in 't gelag te geven.

Hooftmannen van de Klaveniers.

Dat deze *Kloveniers-Schutters* ontrent den Jare 1521. opgerecht zyn, blykt by zeker Voor-recht haar nevens de andere *Doel Schutters* alsdoen op den zestienden Meert van Keyzer *Carel* de vyfde, als dertigste Graaf van Hollandt verleent; by welke haar gezamenderhant op 't verzoek en ten bede van Burgermeesteren vergunt wierdt.

Dat by aldienze na't schieten van de Papegay, *of in andere* Doel-schietende oeffeninge *het gewoonelyke teken gedaan en luyt genoegh geroepen hadden, en dan schietende, yemandt onverhoets quamen te quetzen ofte te dooden; dat in dien gevalle voor hem, zyn nakomelingen, ofte de zijnen niet strafbaer wezen zouden.*

Dese Schuttery Anno 1521. op gerecht.

Ten zelvige tijdt toen deze *Kloveniers-Schutters* opgerecht wierden, zyn onder andere deze naarvolgende Keuren verordonneert; veel zaken begrypende nu onkundig en uyt 't gebruyk; des ter gedachtenisse niet konnen naarlaten die te verswijgen, maar by te voegen.

Vryheyt, en

Alzoo mijn Heeren van den Gerechte, gaarne zien zouden, dat de Schutters, die nu zyn, of namaals Schutters worden zullen, geen onnutte kosten deden tot laste van de Schutteryen, op dat de Gesellen lichtelyker, de lasten van de Schutteryen zouden mogen dragen. Zoo ordonneren wy, ende willekeuren deselve mijne Heeren van den Gerechte: Dat van nu voortaan, geene Schutters van Schutteryen, die nu zijn of namaals gekoren of gemaakt zullen worden, eenige onkosten zullen mogen doen, daar de gemeene Schutters in gehouden zullen zijn te gelden, op Heyligen Sakraments dag in de Vasten, noch in den Zomer meer dan den Koning een dubbelde stuyver, elke Ouman een dubbelde stuyver voor zijn moeyte, die de stammen van der kaarzen draagt, boven zijn hantschoenen een dubbelde stuyver, die 't vaanken draagt een dubbelde stuyver, ende elken van den anderen, die hem helpen dragen boven hare handtschoenen een stuyver; ende of die Overluyden metten voorschreve Officianten meer kosten wouden doen, die zullense schuldig zijn zelve te betalen.

Keuren haar verleent.

Item, of eenige Schutters van eenighe Schutteryen tot eenige tyden, Juweelen ofte Zwanen wouden schieten, dat zullen die genen mogen doen die willig daar toe zijn, en de kosten, die zy daar in doen zullen, en zullen zy over geenen onwilligen Schutteren mogen omslaan, maar alleen over die goetwillig in heur geselschap komen, op de correctie van de steden.

De Overluyden der Schutteren, als ook de Schutters zelfs (die eertijds van allerley zilverwerk, als Schotelen, Lampetten, Kannen en Schalen, daarze zich lieten in opdisschen, en elkandere lustig uyt toedronken, verzien waren) plachten op dese, als ook op de *Hant-* en *Voetboog Doelens* te teeren, en elkandere te ver-

Doel-schutteren gastmalen.

vergasten: En dat voornamelijk tweemaal 's Jaars, als, op beyde Sacraments dagen, in de Vasten, en in de Somer. Op welke maaltyden niet alleen verschenen d'Overluiden der Schutteryen en Schutteren; maar ook Schout, Trezorieren, d'oude Overluyden, de twee Hopluyden, Huurders van de visscherye, Fabrijk-meester, meester Timmerman en Metzelaar, Orgelist, Zangmeester, Pastoor van de Schutteryen, alle met hun knechts, en gevolg op getracteert wierden.

Alhoewel het schieten der *Voet-* en *Hantboog*, met het afbreken en betimmeren deser Doelhoven uyt de gewoonte geraakt is; zoo wort echter 't schieten met 't Roer na de *Doel-pen*, in het hof van dese *Klouveniers Doelen*, ten deele van eenige Liefhebbers, doch weynig van de Schutters, gehanthaaft. Te dien eynde, en om op 't getal der schoten te passen, noch, naar 't oud gebruyk, een *Wyzer* hebbende; die gehouden is, eer hy in zijn ampt treedt, in handen van een der Overluyden, desen Eed te staven:

Schieten nog na de doel-pen.

Dat zweert ghy, dat ghy als een getrouw wijser, oprechtelijk en rechtvaardelijk wijsen zult, zoo wel van de schoeten, als van de getalen, dewelken geschoten worden, rechtvaardelijk by 't bekken geslagen, of anders na ouder gewoonte te kennen geven zult, om aangetekent te mogen worden, en dat ghy twijffelende van de schooten oft getale die gedaan zouden zijn oft niet, 't zelve den schietende Schutters (volgende de kaarte) te kennen zult geven, ende voorts doen dat een goet en oprecht wijser behoort te doen, zonder zulks te laten om eenigerhande &c. zoo waarlijk, &c.

Wijser daar over, en zijn eed.

Tot yder Doelen waren eertijds vier mannen, Overluyden of Doelheeren genaamt; die over alles het Opper-bewind hadden, dog alle die gewoontens zijn, na dat de *Hant-* en *Voetboog-Doelens* in den jare 1650. zijn vernietigt, selfs de verdere vernietinge van de Overluyden, en alle de oude gebruyken, geheel en al in de jaren 1672. en 1673, te niet gedaan, alleen werd in dese Doelen, als boven gesegt hebbe, noch het *Doel-schieten* by eenige Liefhebbers jaarlijks onderhouden.

Overluyden van de Doelens, of Doel-heeren.

't Gebruyk van met de *Handt-* en *Voetboog* ten Oorlog te trekken, te mets (door de vindinge des Bossekruyts) onnut geoordeelt zijnde, niet als de Klover of 't Roer, en nevens 't grof Geschut, Spiessen, Helbaarden, en ander hals-geweer in 't gebruyk blijvende; zoo heeft men van tijd tot tijd zich zelven meer en meer tot de oeffeninge en handelinge der zelviger begeven.

SCHERM-SCHOOL.

Ten dien eynde zijn van veel jaren herwaarts veel ervarene Scherm- en Drilmeesters hier ter Stede aangestelt, om de Burgery en aankomende Jongelingen zulks smakelijk te maken, en is een Scherm-school opgerecht, 't welk eerst boven de Waag, op den Dam, is gehouden; daar na in de Voetboogs Doelen, die in den jare 1650. vernietigt werdende, wierd deselve verplaatst op de Prince-graft, welke in den jaare 1686. door de groote menigte gevlugte Franssen, die om de Religie uyt Vrankrijk hier quamen; ist voornoemde Scherm-school tot een tweede Fransse Kerk gemaakt, en het Dril-school op de groote Koopmans Beurs verplaatst, daar Kassen voor 't Geweer op gemaakt zijn, waar mede van den 27 Mey, tot in de week voor Kermis, de Burgers, als dan de Wacht hebbende, Compagnies wijse, of door haar Officieren, ofte de daar toe aangestelde Drilmeesters, in de Wapen-oeffening onderwesen worden.

Waarom 't Scherm-School opgerecht.

en nu gehouden word.

Het eygentlijke Scherm-school word nu boven de gemelde Beurs gehouden, daar toe mede een bysondere Schermmeester is.

Dus verre van de *Doelens, Scherm-school* en aankleven van dien de wapenen tot bescherminge der Stad betreffende, volgen de

Stads Wapen ofte Artillery-Huyzen.

In welke deselve opgesloten en gebergt werden; die hier ter Stede vyf zijn, het eerste dat van Ouds is gebruykt geweest stond aan de West-zijde van de Oost-Indische Kay, naast het Dolhuys, gebouwt in den jare 1555. dat die van de Oost-Indische Maatschappy nu tot haar Pak-huys, in huur hebbende, en nog veeltijds het *Boshuys* genaamt werd, zijnde een heerlijk sterk werk.

Het Grootste, yegenwoordig in gebruyk, staat op de Oost-zijde van de Zingel ofte Konings-graft by de Heylige-wegs Sluys, tusschen de Hant- en Voet-boogs Doelens; gebouwt in de jaren 1605, en 1606, gelijk zulks 't jaargetal, boven tusschen de dubbelde gevel, onder 't Stads Wapen staande, is te kennen gevende; dit is een sterk en seer groot gebouw, in de Handboog-straat uyt-

Wapen-Huysen. Waar dese Gebouwen staan, en wanneer gebouwt.

komende; ten weder-zijde met gevels en twee groote poorten daar in, om allerhande grof Metaal Geschut en Mortieren, (meest op haar affuyten leggende) Petarden en ander schrikkelyk Oorlogstuyg, in tijdt van noot met der haast daar uyt te rukken. De solders boven pleegen voor veel Vaandelen Bandeliers en Draagbanden, met hals-en zijt-geweer beset te wesen, dat in order lag om in haast te gebruyken, en ten allen tyden schoon gehouden wierd; maar 't zelve is nu tegenwoordig op 't Stadhuys geplaatst.

Geschut en ander Oorlogs-tuyg.

't Vergrooten van de Stadt zulks vereyschende, heeft men in den jaare 1622 en 23 tot Stads verseekeringe genootsaakt geweest nog een tweede Wapen-ofte Provisi-huys aan te leggen, en dat veel

grooter als de voorigen; daar toe verkiesende in 't westerdeel van de Stad, by de Haarlemmer-poort zeker hoek lands, als in een drie-sprong leggende, op de *Baangraft*, *Brouwers-graft* en een *Braak*, (doen nog water) nu met huysen bebouwt, uytkomende.

Nog geschut en wapenen.

Daar een geweldige vier-gevelde timmeragie (van vier ofte vyf vierkanten hoog) op stellende; twee der zelvigen de *Baan*, en twee de *Brouwers-graften* vercierende; onder, als 't voorgaande, vol Metaal-geschut en andere groote Oorlogs-Instrumenten gepropt staande; de zolders daar boven gemeenelijk met Stadts Granen (tot voorraat) beladen zijnde.

Inde jaare 1686 en 1687 zijn der noch drie andere Magasynen voor 't Canon gemaakt, als een aan de *Oster-beer* by de nieuwe *Zee-vaart*; de tweede by *d' Amstels-brug*, na de *Utrechtse-poort* toe; en de derde op de *Baan-graft*, over de *Passeerder-Straat*.

Over alle welke *Wapen-huysen* by de Heeren Burgermeesteren en Regeerders drie Commissarisen tot *Opper-Artillery-Meesters* gestelt werden, om over alles 't Opper-gesag te hebben, hebbende tot haar dienst een Commis, en verdere bedienden.

OUDE-

OUDE-ZYDS HEEREN LOGEMENT.

Heeren Logementen, hoe veelder zijn.

VIer Stads Herbergen worden alhier tot Burgers, en tot het Logeeren van groote Heeren en Vremdelingen gerijf, behalven de voor-beschrevene Doelens bevonden, die de Stad sich aanmatigt, gebouwt, en voor de haren wil gehouden hebben; als twee te lande binnen de Stad, en twee te water op derzelver palen; die binnen de Stadt een aan d' Oude-zijde, d'ander (nevens de twee te water op de Stads palen) aan de Nieuwe-zijde gelegen.

Het oude Heeren Logement.

Die aan d' Oude-zijde voert de naam van 't *Heeren Logement*, gelegen dwars tegen 't Zuyd-eynde van d'Oudezijds Voor-en Achter-burgwal, aldaar met twee heerelijke steene bruggen te zamen vereenigt, de derde, dit Logement bereykende, met de twee, door yzere Balien zoo vereenight, dat als uyt een stuk schynen gemaakt, te zijn.

Eertijts een Brouwery, daar na een Lombaart.

De grondt een gedeelte van het nieuwe Nonnen-klooster wesende, wel eer een ledige plaats de *Schaffery* genaamt, tot eyndelyk een Brouwery daar op getimmert is, het wapen van de Sleutel voerende, zulks betuygende het vaantje dat noch op de hoek-gevel staat. Eenige Jaren daar na in een Lombert verandert; doen weder by burgerlykke Koop-luyden bewoont, tot eyndelyk de Stadt het gekocht, en tot een Herberge ofte Castelanye bequaem gemaakt heeft, de Bruyker voert ook de naam van Casteleyn; het bestaad in twee Gebouwen, beyde met groote zalen, kamers en vertrekken voorzien, genoegsaam bequaam om een treffelyke hofhouding te herbergen: 't nieuwe in den Jaare 1647 daar aengebouwt, de voorgevel doorgaens met hertsteene festonnen verciert; de voorkap (ofte frontespies) het Dry kruysig Keyserlyk gekroont Stads Wapen cierlyk voor zig hebbende; twee leggende Leeuwen dat bedekkende; alles in heerlykheyt het Oude, zoo in Zalen, Kamers, als andere Vertrekken overtreffende; boven al uytmuntende, de Groote Princelyke Zaal boven de Keuken, haar uytsicht met zestien groote kruys-kosynen soo van buyten langhs de Voorburgwal, als binnen op een groot vierhoekkige binnen-plyen hebbende, kostelyk gemeubleert bequaam om een Koning en groote Heeren te tracteren, (die hier ook weynig in de Stad komen, of zijn daar geherbergt, en wel

Hoedanigheyt van 't Gebouw.

Grote Zaal.

wel opgeschaft) daar alle het gebouw het licht op is scheppende; zoo gelegen dat voor en ter ooster-zyde met een gracht van andere naast gebouwen gescheyden is, zulks geen onaangename aanschouwing verlenende.

Op welke plaats des Winters een groote ruyme Tent opgeslagen wert, onder welke, van na Kersdag tot ontrent Februario daar aan volgende, de vaste goederen zoo Huysen als Landeryen in 't bekken verkocht werden; een uytstekent gebouw (tooneels wyse) daar voor staande, daar de opveylinge geschiedt.

Verkcop van vaste Goederen.

Tweederley en wanneer geschiedt.

Welke verkoopinge tweesins is, ofte gedwonge ofte ongedwonge; de gedwongene daar toe met recht overwonnen, met een onduits woort *Executie* genoemt, die nevens Weesmeesteren verkoopinge gehouden werdt van Kersdag tot Drykoningen, gefeydt de Dertien-nachten, welke tyd daar na tot op Vrouw-Lichtmis verlengt is. Ziet de Keure van 24 Dec. 1552. de willige verkoopinge daar aan volgende: dat onderscheyt daar tusschen zynde, dat die met recht overwonnen zijn moeten verkoft werden, d'anderen niet, ten zy 't de Verkoopers gelieft. Executie over vaste goederen geschiedende, moeten die eerst gelooft en ge-eygen-pant werden, achter volgens de Hantvesting van *Willem de VI.* Hertog Beyeren, als dry-en-twingste Graaf van Hollant. Gegeven tot Middelburg op den 14 Novemb. des Jaars 1411.

Keure en ordre omtrent de verkoopinge by Executie.

In 't uytvoeren van Executie daar over groote Regts-pleegingen ontstonden; tot welker voorkominge die van de Regeeringe t'allen tyden veel Willekeuren gemaakt hebben; als op den 30 Jan: 1494. *By welke den Eysscher renten zal genieten, tot der tydt sijn uytgeleyde penningen ontfangen heeft.*

Scheepe-Kennisse.

Welker koop-brieven op de naam van die van 't Gerecht *gemaakt zullen werden; mits de oudtste-schult-brieven eerst moeten betaalt werden: des voor de namaninge borge te stellen hebben.* Uytwijsende de Keure van den 7 en 19 Januari 1529.

De Koopers van al zulke gekofte goederen haar beloofde termijn-payen niet op brengende, dat in zulken gevalle die ten haren schade weder verkocht zullen werden. Blykt 10 Januari 1531. Om die op haar *andere goederen te verhalen.* Ziet de Keure van den 21 Junii 1533. *Midts verklaringe in habil te zyn, om in de tweede verkoopinge te mogen mynen, of gelt te bieden.* Ziet 5 Dec. 1560.

Alle welke verkoopinge by Mandement van den Hove in de xij. nachten niet belet zijnde, sullen die ten alle tijden des jaars mogen verkoft werden. Ziet 23 Ian: 1537.

Al zulke verkochte huysen in huur zijnde, zal de huur niet langer stant grijpen, als een Jaar na de eerste May van de Executie. Ziet de Keure van den 23 November 1547. en 5 November 1560.

Dat Koopers van zulke goederen zijn gehouden voor May ter Secretarye verklaringe te doen, of de beloofde penningen een Jaar op renten willen houden. 2 April 1591.

Ook van vrywillige verkoopingen.

Willige verkoopinge van Huysen en Erven binnen deser Stede en Vryheyt van dien gelegen, by openbare opveylinge, geschied alhier mede als vooren; zonder dat de Eygenaars het vry staat de Verkoopdag op een ander plaats binnen de Stad of vryheyd te leggen; *Den Verkooper is gehouden, tot bevrijdinge van zijn verkofte Huysing ofte Erf tot believen van de Kooper, Waar-borge te stellen.* Ziet de Keure van den 23 Novemb. 1547.

Gelijk mede den Kooper verplicht is op dien avont, of ten langste des anderendaags des voormiddags voor twalef uuren, ten believen van de Verkooper voor de betalinge wegens de beloofde kusting-penningen, van zijn gekocht perceel, tot Verkoopers genoegen, vaste borge te stellen. Ibid.

Ordre en Keuren tegens 't bedriegelijk mijnen.

Dog dewijl by ervarentheyt bevonden word dat veel gemene luyden van weynig ofte geen middelen, haar vervorderen op zoodanige verkoopingen te verschijnen, en om de pluk-penningen te genieten, de goederen tot hooge prijs op te jagen, en die gekoft hebbende, geen raad tot de betalinge ofte Borgen te stellen wetende, en alsoo de Perceelen installig te maken. Soo hebben die van de Gerechten geordonneert, *dat van nu voortaan op alsulke opveylingen tegenwoordig zal zijn een van de Onder-Schouten met zijn Dienaars, om alsulke onvermogende Koopers (geen Borgen konnende stellen) ten believen van de Verkoopers in hechtenis te nemen: mids van yder opgeveylt perceel genietende twalef stuyvers, en aan twee ofte dry Dienaars te zamen 6 stuyvers, zonder in meer gehouden te zijn.* Volgens de Keure van den 13 Ianuari 1649.

Dit noch niet konnende helpen, en de stoutheyd zoo aangewaschen zijnde, dat tot zulks haar ook Vrouws-personen en Kinderen (onder haar Ouders en Opsienders staande) begaven. Soo heeft men op den 12 Decemb. 1662. verordonneert.

Noch andere tegen het zelfde misbruyk.

Dat voortaan geen Vrouws-personen (om te mijnen) op zodanige opveylingen zonder een meerderjarig Mans-persoon (om haar Botstant te houden, en voor haar belooft te betalen)

betalen) zullen mogen verschijnen; of gelt getrokken hebbende, dat weder te leveren, te vertrekken, en 't Bot van onwaarden blijven.

Kinderen ofte Personen onder de vijf-en-twintig jaren oudt, zonder Ouders of Voogden daar verschijnende om pluk-penningen te halen, werdt zulks verboden; ten waar de Ouders ofte Vooghden haar voor de betalinge vast maakten. Doch de minderjarigen haar voor meerderjarig uytgevende, en geen Borgen weten te stellen; dat dan zullen getracteert werden, als hier na van alsulke meerderjarige Koopers geordonneert is.

Yemand aan een verkoght huys blijvende hangen, en tot de betalinge geen Borgen wetende te stellen, zal in 't Rasphuys versekert werden, om voor de eerste maal veerthien dagen, ten tweedemaal aldaar een maant te werken; en ten derdemaal op zulks weder bevonden zijnde, ter correctie van die van den Gerechte; ten waar de Verkooper met hem vernoeght waar.

Doch alsulken Kooper voorgevende tot de betalinge middelen te hebben, ofte vaste Borgen machtig is uyt te vinden; zal hem daar toe tijdt van vier-en-twintig nuren gegunt werden, midts ten sijne kosten daar ter plaatse in gijseling blijvende: op pene van de voorverhaalde straffe. En dat het voorschreve Perceel andermaal tot sijnen schade sal opgeveylt werden.

Terwijle mijne Heeren van den Gerechte echter noch ondervonden, dat de boven genoemde Keuren niet konden helpen, hebben op den 14 January 1668. daar in nader voorsien: als dat

Die Schaap word in 't meynen van Huysen, &c. moet twee Maanden Raspen.

Eerstelijk, *Die aan een Perceel, 't sy op Heeren Executie, of Weesmeesters en Willige Verkoopinge van Huysen, Erven, Landen of Schepen voor de eerstemaal blijft hangen, sonder eenige conniventie twee Maanden in 't Tuchthuys moet raspen.*

Voor de tweedemaal drie Maanden Raspen. Voor de derdemaal drie Maanden Raspen en binnens Kamers gegeesselt.

Voor de tweede maal voor de tijd van drie Maanden; en voor de derdemaal aan een Perceel blijvende hangen, en Schaap komt te worden, sal drie Maanden in 't Rasphuis, Raspen, en noch daar en boven binnens Kamers gegeesselt worden.

Alle Huysen, Erven, en Landen binnen dese Stad en vryheyd gelegen, verkocht werdende, daar van is men gehouden een vierde part van het randsoen meerder te betalen, en dat ten profijte van d'Aalmoesseniers Armen.

Dit van de eerste Stads-herberg en 't gebruyk van dien genoeg zijnde; volght de tweede, anders genaamt het

NIEUWE-ZYDS HEEREN LOGEMENT.

Tot een Vleeshal gesticht, en wanneer.

DAt mede heerlijke ruymtens heeft van Zalen, Kamers, Keuken, Galderye en andere ten zulken gebruyke bequaam; gesticht in den Jare zesthien hondert zeventhien, en dat tot een Vleeshal en Wachthuys: zulks de witte hartsteene gehouwe Osse-hoofden, daar de Voor-gevel mede verciert is, genoeg te kennen gevende, hoewel tot een Vleeshal doen weynig tijds gebruykt; vermits dien hoeck als doen nog slecht betimmert, daar weynig Koopers quamen; zoo dat besloten wierd die te verleggen; het was te vooren niet dieper als het voor gebouw; Daar na in den Jaare 1622 met den uytgang van het twalf jaarig Bestand, die dese Vereenigde Nederlanden met den Koning van Spangien gemaakt hadden, voorgenomen zijnde, een West-Indische Maatschap op te rechten, heeft men dese verlaten Vleeshal daar toe bequaam gemaakt, de opene binne-plaats met al het achter-werk daar aan te bouwen, om de Bewinthebberen aldaar haar zit-en vergader-plaats te houden, de naam *Vleeshal* in 't *West-Indisch-huys* veranderd, het welk daar veel jaren is gehouden, tot dat in den jaare 1647. door der Portugeesen verradery, *Brazil* haar afhandig is gemaakt: welk verlies haar zoo drukte, en nu zoo veel ommeslag niet hebbende, beslooten wierd om kosten te sparen dit huys te verlaten, en haar in haar nieuw-gebouwt Pakhuys te behelpen. Zulks dan weder aan de Stad (als Eygenaars) vervallende, is men te rade geworden dien hoek mede met een gemeene *Heeren Logement* te vercieren, tot gerijf van Heeren en Koopluyden, van dien kant in de Stad komende.

Daar na tot gebruyk van de West-Indise Maatschappy.

Van haar verlaten.

Hoedanigheyt van 't gebouw.

Dit Gebouw is een lankwerpig vierkant, Kasteels-wijse, aan alle hoeken vry onbekommert, op de Heere-markt, en aan de Haarlemmer dijk gelegen; hebbende twee ingangen; d'eene onder de opgaande steene trap na 't Wagthuys daar boven, aan den Dijk; d'ander ter zyde ten Oosten, op de binne-plaats; onder het Stads wapen dit Opschrift voerende, *Nieuwe-zyds Heeren-Logement*: tot zulk gebruyk van binnen met Voorhuys, Galderye, Zaletten, Kamers en Koken wel doortimmert, alle haar lichten meest op de binneplaats scheppende; boven de Zydel-poort een Verkoop-plaats hebbende, om Schepen te verkoopen, daar dese plaats van Stads wegen mede begiftigt is; even als die van de Oude-zyds Heeren Logement met de Huyzen, en

dat

dat meest op de zelvige voet en ordere.

Alhoewel dese twee *'s Heeren Logementen* (als ook de twee volgende Stads Paalherbergen) die de Stads eygen zijn, wat meerder Voorrecht schijnen te hebben; zoo zijnse echter de zelvige Ordonnantien en Keuren nevens andere Herbergen hier ter Stede onderworpen.

Keuren over de Herbergen. *Als dat op panden ofte kleederen geen gelaagen mogen borgen, veel minder in* Lombert *daar gelt op halen, om daar uyt betaalt te werden.* Achtervolgende de Keure van den 18 Meert 1550.

Dat geen kransen mogen uytsteken, of moeten op de Wyn-pachters boek voor Wijn-tappers bekent zijn 9 December 1631. 29 April 1682.

Dat niet mogen te tappen zonder 't Spinhuys *verlof-cedule.* 20 Januari 1655.

Mogen met geen Wijnkopers onder een dak, achter noch voor naast den anderen wonen. 24 Februari 1661. 29 April 1682.

Vermogen niemand in kannen ofte vlessen wijn t'huys te zenden. 17 Julii 1659. 9 September en den 29 November 1678.

Moeten jaarlijks ten minsten zes tonnen bier verexcijsen.

Vermogen des Sondags voor de middag geen gelagen setten. 6 Januari 1624.

Vermogen haar met geen Makelardye behelpen. 2 Januari 1612.

Werden verboden geen Bedelaars te herbergen. 29 Januari 1613.

Een doodtslag in haar huys begaan zijnde, vermogen in een jaar en ses weken niet te tappen, volgens de Keure van den 10 September 1647.

Mogen nergens buytens huys Wijnen inslaan als in haar huysen, moeten derhalven daar op den Eed doen, volgens de Keure van den 20 September 1669.

Moeten voor negen Oxhoofden jaarlijks Excijs betalen, ziet de Keure van den 29 April 1682.

In den jare 1682. den 28 Januari, hebben de Heeren van den Gerechte wel scherpelijk gelast, om dat'er in kleene Kroegen, Kufjes en Kotten dikwils veel ongemakken ontstaan, dat alle voorgaande Ordre en Keuren op 't Tappen en houden van Herbergen uytgegaan, wel scherpelijk zullen werden achtervolgt, op de boetens en straffen daar in vermelt, en daar by als noch wel expresselijk op nieuws verbieden;

Dat geen Herbergiers, die Kroegen, Kufjes of Kotten houden, in hunne huysen eenige menschen na negen uuren des avonds zullen mogen houden of daar voor tappen, &c.

OUDE

OUDE STADTS HERBERG,

GElegen aan 't noord-eynde tusschen de twee rijg palen daar de Stadt aan 't Y kant mede gesterkt en gesloten is, hebbende eenige openinge tot in- en doorvaring, *Boomen* genaamt, om datse des nachts met houte boomen vol ysere pennen toegesloten werden. Dit huys dient meest tot herberge en gerijf van den Zeeman en reysende luyden die te water de Stad aandoen; meteen lange Brug, door twee optrekkende Val-bruggen des nachts daar van afgesloten, en daags de toegang, zijnde een sterk hout vierkant werk, in 't Y op palen getimmert, en dat zoo geweldig, dat voor wyking niet te vreesen heeft; aangeleyt in den jare 1613. zo wel als eenig Waerts-huys binnen de Stad met zijn Boven- en Neder-vertrekken, Koken, Kelder en Regenbak onder 't water voorsien; hebbende op de Scheepen ten weder-zyde en over 't Y in Noort-Holland een lustige vermakelijk uytsicht; dat by goet weder veel wandelaars derwaards lokt. Dese Herberg is meest daar gestelt tot lyf-berging des nachts der Reisigers, te scheep over Zee daar aan komende, en door stilte belet in tijds binnen te konnen zijn: Daar is ook een Veer ofte Steyger voor kleyne Schuyten (anders Steyger-schuyten) gemaakt, tot gerijf der Koopluyden, Schippers en anderen, die aan èn van de Schepen te voeren, *welke niet meer als zes mogen zijn*, volgens de Keure van den 23 January 1641. en niettemin het Gilt en Ordere van de Schuytevoerders onderworpen. Dese Herberg komt tegenwoordig de Leprosen toe.

De hoedanigheyt van het selve.

Keuren daar omtrent.

Alhoewel dit een Gebouw is op 't Water staande, en dien volgens vry van de Bier-Excijs; zo werd echter in de Verpachtinge haar zulks benomen: *Gebouden zijnde, die als andere Herbergiers in de Stadt, te betalen*: ook mede nevens haar alle andere Stads Keuren onderworpen; en noch meer: *Dat daar des avonds na negen uren geen Schippers, Bootsgesellen of ander varent volk mogen sitten om te drinken; maar die aan Scheeps-boort te zenden, en by weygering van dien aan de Waght (op de Brug de nagtwacht hebbende) hulpe te verzoeken; die zulks ook geboden werd*

naar te komen, volgens de Keure van den 6 October, 1655.

Paalen, en Keuren daar over. De dubbelde rijg paalen ofte palissaden daar dese Herberg op en buyten gebouwt is, verstrekkende voor Stads wallen, hebben met de zelvigen een Recht: *Des op lyfstraffe verboden werd die by daag of nacht te beklimmen*, volgens de Keure van den 16 December 1597. Ook *met staande zeylen niet aan te zeylen*, ziet de Keur van den 6 Augusty 1532. *veel min daar des nachts Schuyten of Schepen tusschen te bergen*, ziet de Keure van 28 Sept. 1594. In de Stad aen 't begin van dese Brug, die de dese *Stads-Herberg* loopt, is een Burgers wagthuys of Corps de Guarde.

Boomen, Boom-sluyters. Tot sluyting, der welkers Stads *Boomen* ofte doorvaart, zijn *Boom-sluyters* gestelt; dien aan bevolen werd, des avonds en 's morgens na 't luyden van de Poort-klok, die te sluyten en te openen, of tot allen tyden so als haar zulks van Burger-meesteren bevolen word: met verbodt *dat niemandt haar daar in hinderlijk sal zijn*, ziet de Keur van den 19 February 1562.

Schepen van de Palen te leggen, en Kielhaalen. Nevens welcke *Boom-sluyters* mede *Haven-meesters* gestelt zijn, opsicht hebbende, *dat alle Schepen in 't Y, in de laag leggende, ten minsten hondert voeten van de palen blyven: en de* Boomen *tusschen de gestelde Duc-d'Alven en staande handen veylig open te houden. Dat geen* Raa-zeylen *met dwars te leggen 't gebruyk der* paalen *beletten. Dat geen Schepen als buyten op stroom* gekiel-haald *werden, of binnen in de* Rommelhaven. *Ofte voor de* Scheeps-timmer werven, *uytgesondert de Rommelhaven voor dese Stads-herberg, en by de* Admiraliteyts-Werf; en dier-gelijken. Alles volgens de Keure van den 30 January 1634.

Gelijk mede geen Schip of Schepen mogen ankkeren ontrent de Boom van de oude *Stads-herberg*, anders, dan dat het Schip of Schepen, 't zy ebb' of vloed, ten minsten acht roeden ter zijde van de *Stads-Herbergs-Boom* komt te leggen. Op pœne van tien gulden t' elkens te verbeuren. Doch vervallen de Schippers in geen boete, voor al-eer datse eens by den *Boomsluyter* gewaarschouwt zyn.

Ten oosten dese Brug aan de uyterste rijg paalen, siet men noch een besondere af-geslooten plaats, in welke niet als Visschers Schuytjes leggen, die met Vischkorven de Visch, door de Water-schepen gevangen, te Markt brengen. Alhier aan de West-zijde siet men mede een Wael, gelyk aan de Oost-zijde van de Stad is, als wijder na achteren in dit *IV. Boek* sal beschreven worden.

De vierde ofte laatste van dese Stads Herbergen, gemeenlijk de

NIEUWE STADS-HERBERG,

GEnoemt, en dat ter oorsaak van haar laatste timmering; vermits de Steden *Amsterdam*, *Hoorn*, *Edam*, *Munnikedam* en *Purmerent*, in de jaren 1660 en 61, om meerder nabuurschap en handelinge met den anderen te hebben, zijn over een gekomen om een Sant- of Trek-padt te leggen, van *Buyksloot* aan de Waterlandse Dijk, om met overdekte Trek-schuyten tot den anderen te reysen.

NieuwVeer, en wanneer opgericht.

Amsterdam neemt alleen volgens accoord tot haar lasten, van Buyksloot, mits genietende de Tollen en Inkomsten, van den Dijk af een Vaart te graven, en een Dijk en Trek-padt te maken tot in 't Y. Aan het eynde van dese Graft hebbense op de Volewyk een sterk Hooft voor den Ys-gang leggen, waar op mede een Commissaris-huys en Herberg is gemaakt, om van daar voorts de Passagiers met sware overdekte Steyger-schuyten het Y, tot aan de Stads palen over te voeren: des genootsaakt waren aldaar een Steygeringe tot gerijf der Reysigers te leggen, en een Stads Herberg daar op te stellen; zijnde een sterke houte timmeragie, op veel zware eyke palen in 't Y, gegrontvest; de wooninge zijn twee verdiepingen hoog, met veel kamers en vertrekken voorsien, en dat om menigte van reysende menschen en andere te konnen herbergen; de Steyger is vierkant met een ysere leuning omvangen, gelijk mede de lange Brug, die aan de Stad is gehecht, konnende met een ophalende Valbrug en Staketsel daar van des nachts afgesloten werden. Aan het eynde van de Brug, tegen het Y aan, staat een Burger Wachthuys of Corps de Guarde, daar de Burgers des nachts de wacht houden, een afgaande Steyger tot de af en aankomende Schuyten hebbende, dat wegens 't gemak een groot gerijf geeft;

Hoedanigheyd van de Nieuwe Stads-Herberg.

en

en om zulks in treyn te houden met goede Ordonnantien onderstut is; waar van den inhout dese is.

Ordonnantie voor dit nieuwe Veer, en de Schippers daar op varende.

Dat zoo wel des Somers *als des* Winters *door 't gantsche jaar met het opgaan van de* Boom *alhier, en tot* Buyk-sloot *met den dageraadt een Schuyt gereedt zal zijn om den reysende man heen en weder over te voeren.*

Dat gehouden zijn op zekere boeten ter gestelder uure af te varen, en een ander Veer-schuyt voorts weder zeyl-rede te houden.

Acht-en-twintig Personen ter gesetter uure in de Veer-schuyt wesende, en meerder bevonden zijnde, zijn de Schippers gehouden noch een Schuyt af te zenden; en selve te varen zonder zulks een knecht te bevelen, ten ware by siekte ofte andere ongelegentheden ter discretie van Commissaris.

Dat de Schippers en Knegts gehouden zijn op 't Veer te blijven van 's morgens tot na een half uur dat des avonds de laatste Schuyt afgevaren is.

Dat yder Schipper vermag zijn eygen Knecht te stellen; en dronken zijnde niet te varen.

Dat niemandt vermogen te lossen dan aan de Voolwijk *daar 't Paart aangeslagen wert.*

Dat yeder Schipper gehouden is zijn eygen Schuyt en Paart te houden: die by versterven de navolgers gehouden zijn tot goe-luyden zeggen aan te nemen: En eenmaal des jaars by den Opsiender *opgenomen zullen werden.*

De vracht heen ofte weder varende zal met den Tol zijn twee stuyvers, kinderen tot thien jaren half gelt, daar onder vry moeten op de schoot sittende, en van Amsterdam *tot aan de zuyd-zijde van de* Voolwijk *een stuyver; kinderen als vooren.*

Voor een afgehuurde Schuyt zoo heen als weder zal boven de Tol (mits maar acht Personen sterk zijnde) vijftien stuyvers betaalt worden, en tot het Zuyd-eynde van de Voolwijk *acht stuyvers, doch meer als acht Personen sterk, zijn de overigen gehouden haar vraght te betalen: en een half uur na 't luyden van de Boomklok een derde-part meer; des Winters na behooren: Doch alles behalven het Passagiegeld, ten behoeve van het gemeene Land.*

Pakskens onder de armen dragende, sullen vry zijn; Koffers en andere Packagie te betalen na behooren.

Dese Veer-schuyten mogen geen Schuyten na slepen; geen Schepen mogen aan de trekzijde te leggen.

Daar is noch een andere *Veer-schuyt, om Wagens, Karossen, Paarden, ook om groot en kleen Vee over te vöeren, van ofte na de* Voolwijk, *daar van sal betaalt werden als volgt*:

Van een Paard	5 stuyv.
Os ofte Koe	4 st.
Kalf	2 st.
Verken	1 st.
Schaap	8 pen.
Karos ofte Koets-wagen	12 st.
Een open Wagen	8 st.
Kar ofte Cheese	6 st.

Gelijk daar van particuliere Ordonnantien zijn: Behalven het op- en afscheep-geld, dat de Huys-sitten Armen aan de Oude-zijde toekomt.

Dese *Trek-schuyten*, van *Buyksloot* af, gaan over *Purmerent* of *Munnekendam* en *Edam*, op *Hoorn*.

VAN HET SCHRYNWERKERS- OFTE KISTENMAKERS-PANDT, Mitsgaders dagelijkse en JAAR-MARKTEN.

SESDE HOOFTSTUK.

Kistemakers Pant: Waar van die naam.

HEt Schrijnwerkers of Kistemakers-Pandt, staande in de *Kalvers-straat* over de Heylige-Weg, nu de naam van 't Pandt hebbende, is wel eer de Kerk van 't *St. Joris* of *Lazarus-huys* geweest, welke Lazaren en Proveniers van daar zijn verplaatst en gescheyden; ziet hier vooren in dit vierde Boek, fol. 556. en 566.

Dese bovengenoemde Kerk is lange jaren tot een Koop-huys of Pandt van alderhande kostelijke gemaakte kassen en ander Houtwerk gebruykt, 't zelve werd daar toe van Stads wegen verhuurt, en eyndelijk met Stads vermeerdering te kleyn bevonden zijnde, is het voor eenige jaren tot aan 't Rockin vergroot, en dubbelt breet gemaakt, daar toe een huys of twee af breekende, is het met twee nieuwe gevels, daar in het Stads wapen staat, verciert.

Naderhant vergroo..

In welk *Pandt*, dat dagelijks open staat, en van yder mag bewandelt werden, vermogen alle Kistemakers, in 't Gildt wesende, haar gemaakt Kiste-makers werk te koop stellen; daar toe by de Achtbare Heeren Burger-meesteren een Vrouw, om op het onderhoud van dit Huys en verkoopinge der Waren te passen, verordonneert; die een van de Gilde-Broeders haar Vrouwen, tot het Pandt behoorende, is bygevoegt, en wiens werk het is de profijten, daar toe gestelt, te genieten. Dese houden te samen Boek van alles 't welk dat yder Baas daar te koop is brengende, met de prijs waar voor het te verkopen is. En dat volgens dese Ordonnantie by Burgermeesteren haar op den 17 April 1624, verleent:

Ordonnantien, het Kistenmaakers Pandt en de Kistemaakers aengaende.

Dat al 't Werk in dit Pandt *te koop gebracht, door twee Vrouwen, een by de* E. E. Burgermeesteren *daar toe te stellen en te be-eedigen; en d'ander een Pandt-Broeders Vrouw zynde, zal verkoft werden, en dat ten zulken prijse, als den Baas, het Werk toebehoorende, haar aan bevoolen heeft, mits van de gulden een stuyver genietende. Doch met dien verstande, dat de Gilde-Broeder of zijn Vrouw (wiens beurt het is daar acht dagen te Sitten) haar eygen werk vermag te verkoopen; mits aen de be-eedigde Vrouw haar recht van een halve stuyver van de gulden betalende.*

De Gilde-Broeders Vrouw, wiens beurt het is 't Pandt *waar te nemen, zal gehouden zijn daar te blyven van 's morgens ten achten, tot ten elf uuren, en des namiddaags van een uuren tot het luyden van de Poortklok. En wat Werk verkoft werd de Vrouw daar dan niet wesende, daar van zalse geen verkoopgelt genieten; gelijk mede de Gilde-Broeders Vrouw daar niet zijnde.*

De Gilde-Broeders Vrouw in 't Pandt *zittende, is gehouden op de boeten van een gulden, de volgende Gilde-Broeders Vrouw op Woensdag of Donderdag te laten aenseggen, dat het de Maandag daar aan volgende haar beurt is het* Pandt *waar te nemen; die zulks niet gelegen wesende, een ander in haar plaatse vermag te stellen, en die niet konnende bekomen; dat in zulken gevalle de tweede volgende Vrouw de plaats van de afwesende gehouden zal zijn die waar te nemen en te sitten, op een boete van twee guldens.*

Een Gilde-Broeder of zijn Vrouw in 't Pandt *komende vermogen geen werk aan te nemen, veel min yemandt ten dien eynde, om iets te verkoopen uyt het*

het Pandt *te troonen, op een boete van vier guldens.*

In 't Pand *geen werk zijnde dat een kooper begeerd, zoo vermagh de Gilde-Broeder ofte zijn Vrouw, wiens week het is te sitten zulks aan te nemen, zonder verkoop-gelt daar van schuldigh te zijn.*

Yemand in 't Pand *yets willende koopen en niet vindende, ook geen tyd hebbende 't zelvige aan te besteden; zoo vermagh de Vrouw van 't* Pand, *wetende dat iets anders tot een* Pand-*Broeder gerect te staan, sulks aan te wijsen, mits verkoft zijnde 't verkoop-geld daar van genietende.*

Dat het verkoft werk niet langer als drie dagen in 't Pand *zal mogen blyven, op een boete van twee guldens.*

De be-eedigde Vrouw in 't Pand *zittende zal gehouden zijn aan te schryven, wat Pand-werk, hoe veel, aan en van wien het verkoft is, op een boete van thien stuyvers, zoo meenighmaal in gebreken zal bevonden werden. Ook wat Werken en hoe veel van yder (doch alles volmaakt) beneden in 't* Pand; *op de eerste ofte op de tweede solder, zal mogen gebracht werden.*

De Pand-Broeders haar Werk in 't Pand *brengende, zijn gehouden dat te merken, en de prijs daar by, en op de leedige plaatjen in goeder ordere te stellen, zonder yemandts goed te verschuyven of te bezetten.*

Geen Werk buyten ordere in 't Pand *te brengen, 't en zy by lootinge op de gemeene Comptoir-dagen; mits dry plaatjen open blijvende voor Pant-Broeders die daar zulk Werk niet en hebben; op een boete van twee guldens.*

Yemandt een plaats met looten gewonnen hebbende, is gehouden die binnen vier-en-twintigh uuren te bezetten; of by gebreke, ten profijte van die 't naaste lot getrokken heeft.

Yemandt een lot getrokken, en geen Werk hebbende om de plaats te bezetten, werdt verboden die niet te verkoopen of weg te schenken.

Yemandt tot zijn Werk geen plaats vindende, en een ander twee hebbende is gehouden een te ruymen.

Yemandt zyn Werk uyt 't Pandt *haalende om elders te verkoopen, vervalt in het verkoop-geldt van een halve stuyver op de gulden, voor de geswoorene Opsienster aldaar.*

Yemandt in 't Pandt *geen langer plaats begeerende, is gehouden die aan de Overluyden dry weeken voor May of Alderheyligen op te seggen.*

De geswoorene Vrouw is gehouden 's Maandaags en Donderdaags 't Werk, in 't Pand *staande, te stoffen, en schoon te houden.*

Verschil ontstaande, is zy gehouden zulks des Maandaags ten Comptoire van de Overluyden te brengen.

De Overluyden zijn gehouden zorge te dragen dat dese Vrouwe haar in 't verkoopen niet zydig en draget, en alle Ordonnantien striktelijk onderhoudt.

Doch vermits bevonden wierd dat dese Pandt-Broeders of haar Vrouwen het *Pandt* te veel beliepen; is geordonneert:

Dat geen Pandt-*Broeders of haar Vrouwen, (behalven die haar week is te zitten) in 't* Pandt *vermogen te komen als des Somers voormiddags voor achten, en des Winters voor negen uuren, behalven tweemaal ter week als 't stof dag is;* achtervolgende de Keur van den 30 October 1636.

Gelijk hier binnen mede geen Werk verkoft mag werden, dat met Groen-Ebben-Hout verciert is; ziet de Keur van den 23 January 1643.

Kisten-makers geen open Winkel houdende, wert geen plaats in 't Pandt *vergunt,* volgens de Keure van den 19 July 1656.

VLEES-HALLEN,

Zyn hier ter Stede vier, als twee aan de Oude-zijde, en soo veel aan de Nieuwe-zijde; die aan de Oude-zijde staan in de Nes, dicht by malkander, werden genaamt de Groote en Kleyne Vleesch-Hal. De Groote wel eer *S. Pieters Kerk*; en de Kleyne dat van *Margrieten Klooster*, geweest.

De Groote, eertyds St. Pieters Kerk: de Kleyne Margrieten Klooster.

S. Pieters Kerk, na *Pontani* meeninge, de oudste wesende, hem op de naam vestende; vermits onse eerste Inwoonderen Vissers zijnde, en dienvolgende *S. Pieter* tot haar Patroon hadden: anderen het tegendeel beweerende, geven *S. Olofs* (nu Oude-zijds) *Capel* de voorgang, als in dit *Vierde Boek, fol.* 462 nader te lesen is.

De Groote *Vleesch-Hal* met 'er tijd te kleyn werdende, is op het Kerkhof van die Kerk een groot stuk verlengt, en daar na genootsaakt een tweede in *S. Margrieten Klooster Kerksken* te maken; staande nevens het selvige, is door ordre van de Regeeringe, op den 15 Maert 1584, van *St. Pieters* Gasthuys verlaten, en een straat tot op den Binnen-Amstel of Rockin verordonneert, met de naam van *S. Pieters Poort*; tussen beyde dese Hallen zyn Banken en Hangen, ten gerijf der Vleeshouwers, gemaakt: 't Kerkhof met overdekte Banken bezet; daar ieder op sijn plaats, afgekeurt Vlees, en voorts gekookt Vlees, Spek, Afval en Worsten; ook Hoenders, Hasen, Konynen, Duyven, en diergelyks verkoopt.

Achter de Hal.

De twee laatste *Vleesch-Hallen* aan de Nieuwe-zijde, zijn gelegen, de eene op de Wester, en de ander op de Heeren-Markt, achter aan 't Nieuwe-zyds Heeren-Logement.

Hal op de Wester-Markt, Anno 1619 gebouwe.

Die op de Wester-Markt, is een treffelijk Gebouw van steen, gestigt in den jaare 1619, staande aan alle zyden vry, hebbende ter weder zyden ingangen, en ook een aan de Keysers-graft, als by de volgende Figuur te zien is. Daar boven is een Burger Hooft-wacht, daar op men na boven gaat met twee opgaande stene Trappen, wanneer men eerst op een groot Plein komt, hebbende aan de Rechterhand een groote schoone Kamer, zijnde voor de Hooft-Officiers en Adels, en daar regt tegen over, de gemeene Schutters Kamer; in welke

welke Schutters Kamer op sekere tijd in 't Jaar, de Appel, Melk-en Water Maaten ge-eykt worden.

Hal op de Heeren-Markt, Anno 1659 gebouwt.

De Hal op de Heeren-markt is in den jaare 1659 van hout getimmert, hoewel slecht, maar niet te min geryffelijk.

In welke *Vleesch-Hallen* dagelijks, behalven des Sondaags en Vrydaags, alle zoorten van Vleesch te koop hangt; en dat in zulken menigte dat de Vreemdelingen verwondert staan. Alle met goede Wetten en Ordonnantien voorsien:

Ordonnantien, voor de vleesch-Hallen, en Slagers.

De eerste daar van zijnde van den 14 April 1463. By welken verboden was, *Dat vreemden geen gedoot vleesch in de Stadt mogen brengen om te verkoopen; maar gehouden zulks de Vinders levendig te presenteeren om de Keuren, en geslacht zijnde, niet als op Maandagen te verkoopen.*

Dat man noch wyf vleesch by de kleyne penningwaart, dat is, min dan een half deel. verkoupen mag, 't en zy sy Poorters, Gilde-Broeders ofte Susters zijn.

Dat Vremden hier met Beesten komende, en die tot haar wille niet konnende verkoopen, die niet vermogen te slachten om uyt te venten, anders als des Maandaags.

De andere daar aan volgende zijn van den 1 February 1502. by welke, *Alle Gilde-Broeders een Bank in de Hal vergunt werdt; mits een geboorne Burger zijnde, voor 't inkomen vier guldens; haar kinderen namaals twee guldens: doch een gekofte Burger (mits seven jaren hier gewoont hebbende) ses guldens; en jaarlyks tot de Bos vier stuyvers moeten betalen.*

Dat haar Banken niet vermogen over te laten sonder kennisse van Burgermeesteren *en Overluyden van 't Gild; en dat sonder eenige winste. Iemand by gebrek van Vleesch een Bank ledig staande, vermag een ander die niet te gebruyken. En twee Venten ,op een Bank haar vleesch niet te koop leggen.*

Werd verbooden buyten de Kermis tot S. Marten, binnen de huysen niet minder te verkopen als een voete Ossen-vleesch, ofte geheel Schaap. En geen Koeyen te slachten van S. Marten tot Vasten-avond. En dit alles op gestelde boeten, die jaarlyks onder de Gilde-Broeders verdeelt sullen werden. Welke tyd te slagten van Koeyen en Ossen, by Burgermeesteren in den jare 1689. is gereguleert.

Van welke twee eerste Hallen maar een sleutel zal zyn, om by een daar toe by Burgermeesteren *gestelt, te openen en te sluyten; zulks dat open zullen staan van Alder-*

derheyligen tot Vasten-avond, van des morgens ten sevenen tot elf uuren, en des naarmiddags van twee tot des avonds ten vyf uuren. En van Paaschen tot Alderheyligen des morgens van sessen tot elven, en des naarmiddags van twee tot ses uuren: met bevel, acht te nemen dat ieder 't voor sijn Bank schoon houd; tot belooninge by de Gilde-Broeders te doen tot discretie van de E. E. Heeren Burgermeesteren.

Welke Ordonnantien als de eerste zynde, zyn van tijd tot tijd vermeerdert en verandert. Als op den 12 July 1591. den 24 Juny 1600, den 13 February 1602, en 31 July 1602, den 21 November 1615. den 26 May 1618, 18 December 1621, den 8 July 1629, den 18 January 1642.

Geen Vleeshouwers vermogen eenige Beesten in 't herwaards voeren onderweeg op te koopen. Ook mede Vader en Soon, Moeder en Dochter besondere Banken in de Hallen te hebben; ten waar haar besondere eygen man ofte vrouw waren; achtervolgende de Keure van den 1 September 1586. Doch vermeerdert op den 31 July 1602, en 26 April 1624.

Vremden met haar Vleesch hier op toegelaten dagen ter Markt komende, mogen niet voorstaan als op haar geordonneerde plaatsen, en de Keur onderworpen zyn. Ziet den 8 Iuly 1596, 5 February 1652. en 2 September 1672.

Moeten, de Hal geslooten zynde, haar Vleesch dekken: 31 Iuly 1602.

Moeten een Myl in 't rond buyten de Stad woonen. Ziet den 4 September 1596. en 9 September 1638.

Worden voor geen Vremden gehouden, tot wettelyk bescheyd sullen brengen waar sy Burgers zijn. Ziet den 7 July 1601.

By welke Vremden vergunt werd, te staan, die Vleesch-Houwers wiens beurt het is in de Kleyne Hal te zijn. Ziet den 13 Ianuary 1606.

Als mede de Vleesch-houwers van de Wester-hal. Ziet den 19 October 1639. Daar zijn noch diversche Keuren, ziet *Handvesten, pag.* 1104, 1104, en 1105.

Poorters en Vreemden, Kalveren, Schapen ofte Lammeren te zamen gekoft hebbende, mogen die niet als levendig deelen. Ziet den 31 Julii 1602.

Gilde-broeders vermogen na geen gekofte Beesten werpen, om die binnen een maant aan andere Gilde-broeders te verkopen, maar wel om voor hem selve te slachten. 5 Maart 1626.

Van welke verkofte Beesten verboden is wijnkoop te geven. Ziet den 27 Febr. 1632.

Alle welke Keuren de Gaarkoopers buyten de Hal staande mede onderworpen zijn. Als mede het Hoenderkoopers Gilt; die daar-en-boven gegunt is: *Dat niemant geplukte Hoenders achter straat te koop mag dragen.* Ziet den 27 Januari 1622.

Hoenderkoopers Gild, en Ordonnantie voor de zelve.

Welken op den 18 Augusti 1660. van de Vleesch houwers zijn afgescheyden, en haar eygen Gildt bekoomen hebben. *Verbiedende een yegelijken zich met Hoenderen, Konynen ofte Vogels verkoopen te erneeren voor dat Burgers zijn, en 't Gildt gewonnen zullen hebben.* Volgens de Keure van den 9 September 1661.

Yemant van de Gilde-broeders ofte Susters op een koop van Hoenders, ofte yets diergelijken die Neeringe betreffende yegenwoordig zijnde, zullen vermogen te looten ofte te deelen, zonder nochtans den eenen voor den anderen te werpen, ofte de gewonnen koop over te doen. Ziet den 20 Januari 1662.

Met verbodt daar nergens mede voor te staan, als aan de Vleesch-hallen, en daar mede niet langs de straten omme te loopen, als met zoo veel een Persoon onder zijn armen zal konnen dragen. Ziet den 6 Februari 1663.

VISCH-MARKTEN.

Twee visch-markten.

DE *Visch-markten* hier ter Stede zijn twee, eene aan de Oude, d'andere aan de Nieuwe-zijde: die aan de Oude-zijde is in dryen verdeelt, als in de Zee-visch, Rivier-visch- en de Boeren-visch-markten; de twee eersten gelegen ten noorden den Vygendam, aan de Ammerak, en de derde tusschen de groote en kleene Hallen.

Groote-of Zee-visch-markt.

De eerste, gemeenlijk de groote Visch-markt genaamt, en daar de Zee-visch verkoft werdt, staat ten deelen op 't verwelft van de Dams-sluys, zijnde een wyde vierkante openinge, in den jare 1600, zoo met huysen betimmert, dat, gelijk als uyt de Stad gelegen is: welke huysen langs den Vygendam, en ter zyden den Dam, dese Visch-markt besluytende, de Stadt toebehoren; en jaarlijks in 't verhuuren veel gelds opbrengen; de Visch-markt heeft (om van de Vygendam daar op te komen) twee groote overwelfde Poorten, en ter zijde aan den Amrak een open ingang, aan welke de Steyger gelegen is, daar de Zee-visch Schepen aan komen, en gelost wer-

Ingangen en vordere hoedanigheyt.

Zee-visch.

werden: de vierde toegang is van de Warmoes-straat door 't Visch-steegje [a] tot op de Rivier Visch-markt: welke Zee Vischmarkt niet wijder is strekkende als de diepte van de Sluys; alle de Visch-banken overwelft oost en west strekkende, aan de Vyge-dams zijde, tot op den hoek van den Amrak, de Ring en 't Afslagers Huysken, staande, daar alle de Visch, uyt Zee gekomen, moet gekeurt en afgeslagen werden. Onder welke Zee-visch als *Kabbeliau*, *Schelvisch*, *Roch*, *Pieterman*, *Elft*, *Schol*, *Eyl-bot*, *Tongen*, *Scharren*, *Kreeften* en diergelijken, daar onder de *Steur* en *Salm* mede gereekent werd, als een Visch wel in het versch water gevangen, doch in Zee geteelt zijnde.

Ordonnantie voor de Zee Vischmarkt.

Om dese Markt en 't gebruyk van dien (als tot der Ingesetenen spijsinge noodig) in goede reglement te houden, is men genootsaakt die dagelijks met Ordonnantien en Keuren te onderhouden; daar de voornaamsten tot noch toe van zijn:

Dat'er geen Visch buyten de Haarlemmerpoort ofte elders mag verkoft werden, als op de Visch-markt. Volgens de Keure van den 12 Augusti 1564.

Dat alle Zee-visch hier ter Markt komende, gehouden is in de Ringh *afgeslagen te werden. Voor 't welke den* Afslager *tot loon genieten zal:*

Van elke Benne Schelvisch; *van elke koopmanschap visch; en van een* Elft 2 pen.

Van een Salm 4 pen.

Van een Steur, *boven de 20 stuyvers geldende: doch daar onder geldende, voor een koopmanschap te rekenen,* 1 stuyver.

Van een Robbe, Bruyn-visch, Tonyn *en* Swaert-visch. 1 stuyver.

En voorts van alle andere Zee-visch, hier niet genoemt, na advenant. Ziet de Keure van den 6 Maart 1569.

Welk loon daar na op den 21 Jan. 1640. in de volgende wijse verandert is: *Dat de* Afflager, *in plaats van een duyt van yder Benne die hy plagh te genieten, voortaan koop voor koop, wesende vier bennetjes kleyne visch, zal genieten vijf duyts, d'andere visch naar advenant.*

Welke Afflag *gehouden is by lootinge te geschieden: zulks geloot zijnde, zal den Eygenaar die niet mogen in-mijnen om andermaal te verkoopen ofte vervoeren. Maar yemandt met visch hier binnen komende om op een ander te vervoeren, en tegens zijn wil gehouden en tot afflag gedrongen, zal die mogen in-mynen, en zijn reys vervorderen.*

Visch in Bennen *op den anderen gepakt leggende, als* Schelvisch, Wytingh, Schol, *en diergelijke, zullen ten behieven van den* Afslager, *van elken koopmanschap twee* Bennen *uytgestort werden, om 't bedrog daar onder schuylende te verhoeden, eer die afgeslagen werd: uytgeseyt* Kabbelliau *die uyt de* Bennen *ten afslagh moeten komen: Daar van vry wesende de visch door de Stadt na andere plaatsen gevoert werdende: Doch quade visch, gevonden werdende in* Bennen *niet uyt-gestort zijnde, zulks zal staan tot* Vinders *seggen.* En dit alles volgens de Keure van den 6 Maart 1569.

Den Afslager *is gehouden de penningen van de afgeslagen visch komende dadelyken in te vorderen; en die voort aan de* Aflegger *van de* Strand-luyden *toe te tellen; 't welk den* Afslager *versuymende, zullen de vermiste ofte gestoolen penningen ten sijne lasten komen.* Ziet den 26 Ianuary 1616.

Twee of meer een koop mynende, zal de deylinge daar van staan ten handwijsinge des Afslagers.

Dat de lootinge van Schuyt-ofte Wagenvisch niet anders zal geschieden als ten overstaan van den Afslager *en* Vinder. *Tegens welke niet zal mogen geseyd werden. En ook waar genomen moet werden,* de Keur 28 Ianuary 1641.

Na welke lootinge de Strandt-luyden *gehouden zijn haar dennen te openen, op dat haar visch besichtigt mag werden. Dat mede de* Afslager, *ofte yemand anders, niet zal vermogen die in kleynder bennen te leggen.* Siet de Keure van den 31 Januari 1620.

Den Afslager, *ofte yemant van de zijnen vermogen geen visch yemand t'huys te zenden, ten zy die in 't openbaar in de Ringh afgeslagen is.* Siet den 15 December 1626.

Welke Afslager &c. *verboden werden die te mijnen om met winste over te doen.* Siet den 22 Iuli 1654.

Visch-wijven visch gemijnt hebbende moeten betalen, eer op de volgende Markt in de Ringh toe-gelaten werden. En bekeurt zynde haar boeten eerst betalen.

Twee Vennes mogen maar een Bank hebben. En die alle Weeken verwisselen, met verbodt die aan yemanden over te doen. Ook daar niet van te gaan voor die schoon gemaakt hebben. Siet de Keure van den 6 Maart 1569.

Dat aan geen andere Banken mogen staan, als daar 't haar beurte is. 31 Ianuari 1620.

Vermogen maar een van beyden tot het mijnen in de Ringh te komen. De Vinder, ofte de Vinders haar, niet te schelden; vermogen by misverstant niet mijnen. 15 Dec: 1629.

Zijn

[a] „Van ouds genaamt de *Catharina Soene-steeg*, ziet *derde Boek, tweede Deel, fol.* 194.

DE GROOTE ZEE EN RI

...IER VIS MARCKT .

Zijn gehouden aan een Burger een koop in de Ringh gemijndt voor zijn Huys-gesin om een halve stuyver over te doen, des zullen de Burgers niet mogen mijnen. 16 November 1602.

Werdt verboden aan Buyten-luyden, en die geen Banken op de Visch-markt hebbende, met geen Zee-visch by de straat of huysen om te loopen. Siet den 2 Iuni 1642, den 6 Maart 1652. den 22 Iuli 1654. Zedert zijn veel andere Keuren gemaakt, als in de jaren 1672, op den 27 en 29 Ianuari, 20 Maart en 5 November 1675, 30 Ianuari 1677, 26 Ianuari 1678, 20 Ianuari 1679, 30 Ianuari 1683. Siet Handvesten van folio 1107, tot 1111. en 28 Ianuari 1689.

Dit van de Zee Visch-markt genoeg zijnde, volgt de tweede, zijnde

DE RIVIER VISCH-MARKT,

Rivier-Vis-Markt, waar, en wanneer vergroot.

Elegen ten eynde de Zee Visch-markt; en dat ten oosten den Ammerak van den Dam-sluys afgaande, meest gelijk de voorige, en tot tweemaal toe vergroot; als in den jare 1624, daar toe eenige achter-huysen benoorden de Vissteeg aan den Ammerak afgebroken zijnde; en in den jare 1662, op een steene voet beoosten de Sluys in 't water verwijd. Die weder in tween verdeelt werd: De voorste Banken beset zijnde by Burgers onder 't Gildt behoorende; daar aan volgende de Opkoopers, Eygen-vangers en Boeren. Alle de generale Wetten der Visch-markten onderworpen; en in 't besonder:

Ordonnantien voor de Rivier-visch-Markt.

Dat alle Y- en Meer-visch, den Afslagh niet onderworpen zijn, ten sy 't de Eygenaars begeeren; aan den Afflagers *gehouden zijn te betalen.*

Van een Vlootje Visch, Mont Spiering, *ofte* Posch, 1 pen.

Voor een Tobbe Spiering, 4 pen.

Voor een Tobben Visch, Mout levendige Visch, *'t hondert* Brasemen, *ofte* Baarsen, *thien paar* Snoecken, *ofte* Karpers, *en een vierendeel* Aals, *van elk* 2 pen.

Wat by duyten afgeslagen werdt, van elke koop, 1 pen.

En van een Val, 1 stui.

Ziet den 6 Maart 1569.

Dat Water-Scheeps-luyden niet vermogen elkander haar gevangen Visch te verkoopen ofte over te doen, maar gehouden zijn die door haar eygen volk op de Visch-markt, te markten. Siet de Keure van den 7 Maart 1530.

Dat Voorkoopers van Water-Scheeps-luyden ofte Zeegenaars, (haar Visch niet slijtende, maar in 't gros verkopende) geen Visch sullen mogen kopen als by de mandt ofte vierendeel.

Dat Visch-koopers Poorters zijnde, en geen Water-Schepen hebbende, twaalf guldens voor een Bank op de Visch-markt gevende, vermogen alderhande visch te slijten, zoo wel van Vreemde, als Ingezetene Water-Scheepsluyden gekoft zijnde. Doch Water-Scheeps-luyden Poorters zijnde, en een Bank van ses gulden hebbende, vermogen geen andere Visch te slijten, als die met haar eygen Water-Scheepen gevangen hebben, siet de Keure van 29 January 1688.

Meer-visch van binnen-dyks komende sal staan ten Zuyden, en van buyten-dijks ten noorden, mits yder maar twee vlooten hebbende.

Niemand zal sig vervorderen Y, Meer-visch ofte Ael te verkoopen, ten zy 't Poorterschap, Gild en een Bank van twaalf guldens bekomen heeft.

Twee Meer-visch Vennes vermoogen Kraeghsters ofte Ophaalsters te houden, mits part ofte deel in de koopmanschap hebbende; met verbodt aan haar huurders Bank niet voor te staan om te verkoopen.

Alle Visch-Banken moeten weeklijk verwisselt, en met geen Tonnen ofte Tobbens belemmert werden: en die aan niemand over doen.

Geen Visch-koopers vermogen van de Water-Schepen Visch ofte Ael te koopen om te vervoeren, maar gehouden zijn die hier ter markt te slijten.

Vreemden vermogen geen Meer-visch, Ael ofte verschen Haring op te koopen om te vervoeren, voor de klok des morgens thien; en des avonds ses uuren geslagen zal zijn.

Dat een Poorter deelinge magh eyschen in een koop van Meer-visch ofte Ael, by een vreemde om te vervoeren gekoft zijnde; mits nevens de Vreemdeling sijn penningen gereet hebbende; en dit alles volgens de Keure van den 6 Maert 1569.

Water-Scheeps luyden vermogen geen Visch ofte Ael in voorkoop verloven, voor in de vryheyt deser Stede ten ancker gekomen te zijn. Ziet den 27 October 1594.

Vreemde Visch-vangers mogen dagelijks op de Visch-markt voorstaan, doch niet langer als tot twaalf of een uuren. Ziet de Keure van 16 September 1649. en 21 July 1651.

Visch-Dragers hoe en van wie gesteldt, 29 January 1597, *moeten een Kooper-visjen op*

op haar borst dragen. Mogen geen twee dragten aannemen, andere by der handt zijnde. Mogen niet vloeken, noch haar onbehoorlijk dragen; veel min de Visch in't huys-brengen verminderen. 29 January 1597. Ziet de rest van de Keure in de hant-vest op folio 1105. tot 1111.

Het derde gedeelte van dese Visch-Markt werd gehouden tusschen de twee Vlees-hallen in de Nes, daar niet markten als Boeren met haar gevangen Visch den Amstel inkomende, en daarom gemeenlijk genaamt de *Boeren-visch-markt*: daar niet te markt gebracht werdende als Visch en Ael in dien hoek gevangen: en dat niet kleynder, maar wel grooter, als volgens de maten, zoo van *Baars*, *Snoek*, *Voorn*, *Pos*, en *diergelijke Meer-visch*, in een Tafereel, of Bordt, op beyde de Markten gestelt, uyt-gebeelt is; op een boete daar toe staande, door de Heeren van den Gerechte zoo geordonneert, den 21 October, Anno 1621.

Boere Vis-Markt.

NIEUWE VISCH-MARKT.

Waar en wanneer gemaakt.

IN den jare 1661. is hier ook een *Zee* en *Rivier Visch-Markt*, ter zijde van de *Nieuwe Haarlemmer-Sluys*, op palen over het water opgerecht; daar mede allerley slag van Zee en Rivier-Visch, even eens als op de *Groote Zee* en *Rivier Visch-Markt*, te koop komt. Ten selven tijde wierden ook aan de Noord-zy verscheyde Banken gemaakt, daar op allerhande *Ten Rivier-visch*, met Water-schepen gevangen, veil is, die, eer dese *Kleyne Visch-Markt* hier stond, ten zuyden van de Sluys verkocht wierd.

Dit is een heerlyk stuk werks, staande de verdeksels boven de Banken, alle op cierlyke ronde dikke ysere staven, 't getal der zelviger acht en negentig zijnde. De plaatsen aan de eene zijde der Sluys daar de Zee-Visch komt, seven en dertig, en aan de ander zijde daar de Rivier-Visch te koop is, vijftien groote dubbelde plaatsen, of dertig enkelde voor dertig Wijven; soo dat die op dese *Visch-Markt* in alles seven-en-sestig zyn: staat aan het water, met een Steyger en Vlot, om de Visch gemakkelyk op te halen: gelyk mede op de Markt een Huysje voor de Afflager is, en een plaats daar de Visch-wyven in't ronde zitten om die te mijnen; dog dit word van de Zee-Visch alleen gedaan, en niet de Rivier-visch, die elk uyt sijn korven haalt, gelyk 't ook is met de afslagh op de groote *Visch-Markt*, daar besonder volk is die Zee-Visch ophalen, en voor de Afflagers zetten, diese dan afslaat; hier mogen ook de Burgers mijnen, doch geen kleynder party als de Visch-wyven; en op dese *Visch-Markten* kan men den heelen dag door Visch krijgen tot 's avonds laat, als de kaars al is ontsteken, die by de Winter-tijd den geheelen avond branden, daer elk sijn gerief kan krijgen, ja tot thien of elf uuren in de nacht.

Keuren opgerecht, voor de Nieuwe Visch-Markt.

Tot welker tweede *Visch-Markts* gerijf die van de Gerechten op den 6 February 1663. dese naarvolgende Keuren verordonneert hebben:

Dat alle Zee-visch, hier ter Stede, met Schuyten ofte Wagens gebracht, by't Huysje, aan de Nieuwe-Brug, in drie deelen geloot sal werden; waar van twee deelen sullen gaan aan de Oude, en een deel aan dese Nieuwe Visch-Markt,

Iemand het daar komen weygert, diens Visch sal niet afgeslagen werden.

Welke lootinge niet anders sal geschieden, als ten overstaan van den Afflager en Vinder, een daar toe van Burgermeesteren gestelt; die ook gehouden zyn haar aldaar te laten vinden.

Welke Visch-Jagers *gehouden zullen zyn een gedeelte van haar Bennen mede te nemen, en dat na de koop van de Oude Visch-Markt.*

VAN DE MARKTEN.

De MARKTEN hier ter STEEDE zijn driederley: Jaarlijks, Weeklijks en Daaglijks.

Hoe veelderleye Markten t'Amsterdam.

De Jaarlijksche Markten zijn de
- Vasten-Markt.
- Pinkxster-Markt.
- De Kermis, ofte Groote Jaar-Mark.
- Magere en Vette Osse-Markten.
- Varken, Kalver, en Schapen-Markten.
- Paarde-Markten.

De Week-Markten zijn 's Maandaags, 's Woensdaags, 's Vrydaags op de
- Dam, benoorden de Waag, van Noord Hollandse Kaes.
- Reguliers-Markt.
- Ooster, Nieuwe, ofte S. Anthonis-Markt.
- Wester-Markt.
- Noorder-Markt.
- Westvriesche-of Schager-Markt.
- Stichtse- en Goysche-Markt.
- Beschuyt-Markten.
- Gaeren-Markt.
- Bloem-Markt.
- Mande-Markt.
- Stoele-Markt.
- Witwerkers-Markt.
- Kuypers-Markt.
- Leeren, en Haaken-Markt.
- Oude Schoene-Markt.
- Vodde-Markt.
- Glaase-Markt.
- Kooren-Markt, op de Kooren-Beurs; Hier voren fol. 623. beschreven.

De Daaglijksche Markten zijn de
- Fruyt-Markten.
- Groen-Markt.
- Wortel-Markt.
- Turf-Markt.
- Hout-Markt.
- Sant-Markten.
- Stroo-Markt.
- Steen- en Kalk-Markten.
- Melk-Markt, &c.

DE JAAR-MARKTEN.

Hoe veel, en wanneer gehouden werden.

Zyn de eerste, de Vasten-Markt, aanvang nemende den tweeden Woensdag in Maert.

De tweede, daar aan volgende, de Pinxster- (van ouds de Sacraments-dag) Markt, sijn begin nemende op den tweeden Donderdag na Pinkxster; veel licht ter gedachtenisse van 't Sacrament van Mirakel, dat de Roomschen voorgeven, hier ter Stede in de *Heylige-steede*, (nu *Nieuwe-zijds Capel*) dat in den jare 1468. soude wesen voorgevallen.

De derde, ofte grootste deser Jaar-Markten is, die men gemeenelijk de *Kerk-* ofte *Kerr'-Misse* noemt; ter gedachtenisse van 't oud-gebruyk, dat men in 't Pausdom plagh te hebben van de Ker-

Kerken te Wyen, en eenige Heyligen in hare beschermingê over te geven; Dese neemt haar aanvang in de maand September, en dat op de eerste Sondag na *St. Lambert*; gedurende de tijd van veertien-dagen: in welke geen recht-pleging gehouden werd, ieder vry staande die Iaar-Markten te besoeken, uytgeseyd Banditen.

Burgery, hoe verdeelt, en Optrekken.

Als dan word gemeenlyk Wapen-schouw over de Burgery gedaan, die in 5 Regimenten bestaan, ieder van 12 Compagnien, Regiments-gewijsse op den Dam voor 't Stadhuys verschijnende, dat een groote toeloop van menschen veroorsaakt.

De Burgers en Vreemden als dan vryheyd hebbende, met alderhande Waaren en Koopmanschappen, in opgerechte Kramen, ter verordonneerde plaetsen voor te staan en veyl tehebben: die van oude tijden geplaatst zijn op de Nieuwe-Markt, en ook op andere plaatsen door de Stad verdeelt. Elk soort van Kramen, soo veel mooglyk, werd by lootinge by den anderen gevoegt; na uytwijsinge deser volgende Keure:

Kramen hoe gesteld worden, en ordere daar over.

Dat voortaan Burgers, Inwoonderen ofte Vreemdelingen, die alhier met Kramen begeeren te markten, geene plaatsen met haar Kramen zullen mogen besetten, voor en aleer de lootinge voldaan en geeyndigt zal wesen; en op geen andere plaatsen staan, als hun by lootingen aangewesen en toegevallen is: en ook niet langer sullen mogen voorstaan, als tot de tweede Maandag na Kermis incluys: Tot welker onderhoudinge bemachtigt worden de Schout, *sijn* Onder-Schouten, *de* Markt-Meester *en* Stads-Roeper. Volgens de Keure van den 10 September, Anno 1620.

Na welke Keure alles in ordere gebragt en ieder sijn stand-plaatse aangewesen zynde, soo werd uyt dese volgende Keuren bespeurt, sulks tot ieders genoegen niet uytgevallen te zyn: de eerste daar van zynde de Schoen-makers.

Die soo wel Binne- *als* Buyten-luyden *gekeurt wierden (op aangewesene plaatse) na den anderen, en niet verscheyden van den anderen te moeten staan; behoudens de Burgers en Inwoonderen de voorstand zullen hebben.* Ziet de Keure van den 24 October 1635.

De tweede daar aan volgende, zyn de Kleer-koopers, die op haar verzoek dit volgende toegestaan is:

Dat voortaan op de gewoonlijke Jaar-Markten vermogen haar Kraamen te stellen aan de over-zijde van de Oost-Indische Kay; *midts op gelyke rooyinge staande, met het achterste op de blaeuwe steenen na de Wal toe; sonder eenige stokken ofte zeylen uyt te steeken, veel min stoepen en hekken te behangen, en op* Sondagen *geen Kramen te openen; ook daags na't uyt-luyen van de Kramen op te breeken. Op een boete van 50 guldens ten profijte van de* Aalmosseniers; volgens de Keure van den 5 Maart 1644.

De Lichters, in de Iaar-Markten gewoon zynde met gemaakt Hoorns Houtwerk te komende, *zijn in de Kermis en Jaar-Markten haar leg-plaats aangewesen aan de Oost-zijde over de* Wester-Markt, *soo in de* Keysers- *als* Prince-graft, *met verbod, ten geene andere plaatsen met diergelijk Houtwerk in Kramen ofte Lichters voor te staan*; 13 Maert 1647.

De Linne-kraamsters, als mede die met Aardwerk en Platteelen voorstaan, soo 't scheen na haar vernoegen niet wel geplaatst te zyn; en by de Regeeringe daar op gelet zynde; *soo is verstaan, dat de* Linne-Kraamen *voortaan in de Jaar-Markten sullen gesteld werden bewesten de Nieuwe-Markt; en dat van de* Bloedstraat *beginnende tot de* Bosse-sluys *toe, doch by lotinge, ieder niet meer als een lot; sonder die te vermangelen, verkoopen ofte verhuuren; Doch dat die, op die plaats woonachtig, vermogen haar Kraam voor haar huys sonder lotinge te stellen; en soo bevonden werd na gedane lotinge eenige geloote-plaatsen by siekte ofte anders open te blijven, dat die by de laatste gelotene sullen mogen beset werden.*

Gelijk mede de Kraamen van de Plattee-len en ander Aardwerk, verordonneert zyn op de Oost-zijde van de Cleveniers Burgwal; en dat van de Bosjes-Sluys tot die van de Raam-Graft. Ziet de Keure van den 25 July 1659. *Als mede van de Linnen-Kramen, en Aardwerk.*

BEE-

BEESTEN-MARKT,

Van

OSSEN, SCHAPEN en VERKENS.

Osse-Markt waar eertijds; de tegenwoordige, en wanneer gebouwt.

DE Ossen-Markt is een van de oudtste Markten deser Stede, van ouds geplaatst van de Osse-Sluys, daar eertijds de Beyntwyker Poort heeft gestaan, welke Sluys gemaakt is in den jare 1526. (die buyten twyffel haar naam daar van bekomen heeft;) en heeft geweest tot de Reguliers toorn toe, tot den jare 1629, en als doen deselve buyten de Reguliers Poort; en met dese laetste uytlegginge verplaatst, binnen de Stad, voor de Uytrechtse Poort; bestaan zoo in Ossen, Schapen- als Verkens-markt. Ry- ofte Pickeur-plaats, Stallingen tusschen de Woningen der Markt-meesteren Huysingen gelegen; alles zeer ordentelijk met driften Boomen beplant, dat een aangename lomber veroorsaakt; daar de Balien ondergestelt zijn, om de Beesten aan te binden, twee of dry voeten wijd tegens den anderen over; om het voedsel daar tusschen te leggen: gedurende de Markten, op dat de Beesten daar in zeekerheyt haar verblyf hebben, en niet konnen vervoert werden, voor dat zy geboekt zijn en den Excijs betaalt hebben; is de selve met een Ballie omheynt, en in de Achter-graft, een bequame drink-plaats gemaakt, om de Beesten te laten drinken, daar toe ten westen in de Stal-meesters wooninge de Register- en Excijs-plaats zijnde.

DE MAGERE OSSEN-MARKT.

Magere Ossen-Markt.

NEemt zijn begin in 't voorjaer, in de maandt van April, doch zonder gezetten tijd, alsoo sulks aan weer en wind gelegen is, vermids de Beesten uyt Deenemarken en Holsteyn, als dan mager overkomende te Lande, om hier te Lande vet te weyden, doch meest over Zee te scheep gebragt werden; en dan uyt de schepen op lange nederhangende-bruggen, posten genaamt, daar uyt te lande gedreven werden; welke ontscheepinge die van de Huyssitten Armen aen de Oude zyde jaarlijks verpachten, in gevolge de Ordonnantie van den 24 January 1680, en 9 Novemb: 1688, en te sien is in de Beschryvinge vande gem: Huissitte na voren op fol. 537. en na achteren op fol. 704.

Dese Magere Ossen- en Beeste-Markt, hadden in den jare 1680. eenige der naburige Steden getragt, van dese Stad in de haren te trekken, waar toe niet alleen groote en bequame Markten hadden gemaakt, maar ook een mageren Os, tusschen nacht en dag, voor twee stuyvers en een halve voerden, als zynde dat jaar een abondant jaar van Hoy en goet-koop; om de Deensse Koopluyden door dese goet-koop te lokken en aan haar te trekken; alsoo dat tot dien tijd toe by Markt-Meesteren van ieder Os hier ter Stede, in 24 uuren genooten wierd, behalven twee stuyvers Markt-geld, noch vijf stuyvers.

De Magere Osse, hoe die op de Markt en in de stalle staande, gevoert worden.

De Huyssitten-Meesters aan de Oudezijde dit vernemende, hebben sulks aan de Ed: Gr: Achtb: Heeren Burgermeesteren, als der selver Armen die revenuen van 't op- en af-scheepen toe-komen, grootelyks aan gelegen was, voorgedragen: Waar op by de Regeeringe is geresolveert, de Heeren Commissarissen van de Ossen-Markt, nevens de Regenten van gemelde Huyssitten-Armen aan de Oudezijde, te authoriseren, ingevolge haar Ed: Gr: Achtb: Resolutie in dato 19 February 1681. om het voeren van de magere Ossen in 't toekomende te reguleren, gelyk dan ook op den 11 Novemb. 1681. op approbatie van haar Ed: Gr: Achtb: dat de Markt-Meesteren voor ieder Os, in het toekomende, in de 24 uuren, sonder meer daar voor te mogen vorderen, voor Markt-geld als anders, drie stuyvers en een half.

Magere Varkens aen Zeeburg.

De Magere Varken-Markt werd principaal gehouden aen Zee-burg, beschreven in 't 3 *Boek, eerste Deel, pag.* 136. buyten de Muyder-poort aan de Hoogendyk, daar mede de opscheepinge geschied. En, op dat nergens anders geen Opscheepinge, volgens de Keuren van den 4 November 1689,

mag gedaan worden: soo hebben mijne Heeren van den Gerechte, wel expres verboden, dat de Schippers en Veer-scheepen van Over-yssel, Vriesland en Gelderland, die haar Beesten aan Iaephannes of elders komen op te scheepen, dan geen Vragt noch Beurt in 't toekomende hier ter Stede zullen aannemen noch bekleeden, op pœne van 25 guldens.

DE VETTE OSSE-MARKT,

Vette Osse-markt pleeg alle dagen gehouden te worden,

Anders Slacht-tijd genaamt, neemt haar begin de laatste Maandag op een-na in Octo-ber; en ten eynde loopende met de twede Maandag in Novemb.; ten welken tijde hier te voren dagelijks een grote menigte van vette geweyde Ossen, zo uyt *Hollant, Gelderlant, Vriesland, Uytrecht, Over-yssel* en *Groeningen* quamen, yder landtschap zijn Verkoop-plaatse besonder hebbende: Doch in den Iare 1690. op den 18 October, hebben de Burgermeesters en Regeerders, met advys van de Heeren Commissarissen van de Ossenmarkt goet gevonden en verstaan, dat, geduurende de vette Beeste-markt, best geoordeelt, geen andere Markt-dagen te houden als drie ter week, namentlijk, Maandag, Woensdag en Vrydag.

en nu maer drie dagen in de week,

Om de groote wanordre die daar onder de Osse-koopers pleeg te wezen, daar groote oneenigheden uyt ontstonden, hebben die van den Gerechten op den 17 October 1643. met de volgende Keure daar in voorsien.

daar yder Osse-weyer zijn plaats heeft.

Verbiedende yder buyten zyn aengewesen, quartier niet te staen; veel min beslaan de plaatsen voor een ander op het Register aangetekent, die elk behouden zal tot dat hy zijn Ossen verkoft heeft, in welk geval gehouden zal zijn, sulks den Markt-meester aan te dienen, om alle wanordere te weeren, en die plaatsen na behooren uyt te deelen, alles op een boete van ses guldens.

Den tijd van de Osse-markt gekomen zijnde, zijn de Osse-verkoopers gehouden om die te verkoopen, op de Ossemarkt te brengen; en eerst komende, in zijn quartier de eerste plaats in te nemen, en behouden, zonder die als dan elders te veylen: een ofte meer Ossen verkoft hebbende, *zijn gehouden met de Kooper by de Register-meester daar toe be-eedicht aan 't Boek te gaan, en den verkochten prijs, nevens de Kopers naam aan te tekenen; die ook by wantrouw gehouden is voor de betalinge (die na drie dagen geschieden moet) borge te stellen.*

Die na de betaalde Excijs, vermogen haar gekofte Beesten van de Markt te drijven, eerst een teeken bekomen hebbende, om de Markt-bewaarder en Slagers te toonen en over te leveren, des de Kooper gehouden is voor yder Beest ses stuyvers tot Markt-gelt te betalen.

Ymant te rade zijnde, zijn Beesten op de Markt op Hoy te houden staan, zonder des avonds af te dryven, zal zulks vermogen te doen, mits voor yder Beest over nacht en dach vyf stuyvers betalende.

De Register-meester aan-tekeninge van verkochte Beesten gedaan hebbende, nemet de betalinge daar van tot zijnen lasten, mits genietende de hondertste penning: de Stadt onder suffisante borgen daar voor instaande.

Ymandt ter behoorelijke tijd den Register-meester niet betalende, en daar over klagende, geniet dadelijk Executie: Doch de kooper geen middelen en quade borge hebbende, zal gehouden zijn te water en te broot in 's Heeren slooten te gaen, ofte by wraak van borge, zal de Register-meester vermogen de koop te niet te doen. Ziet de Keuren van den 15 Augusti 1654. 28 April 1659. 24 November 1662. 23 October 1675 16 April 1677. 24 January 1680. *Gelijk zulks mede in 't verkoopen van de kalveren onderhouden werd.* Volgens de Keure van den 15 September 1640.

Ymant in de Slacht-tijd hem willende erneren met Beesten te slachten: Zal zulks niet vermogen te doen, voor in handen van Burgermeesteren eedt zal gedaan hebben, van geen bloedt te laten voor 't Biljet en loot van de betaalde Excijs zal ontfangen hebben, om zulks aan Excijs-meesteren weder te leveren. Uytwijsende 't Register van de verpachtinge fol. 71. en Keure van den 21 October 1646. en 4 November 1679. en moeten dese Slachters be-eedigde persoonen wesen, ziet de Keure van den 11 October 1672.

De Slagters moeten onder Eeden zijn.

VARKEN- en SCHAPEN-MARKT.

Ordre op de Varke-markt daar over.

Gelegen in 't oosten van dese Beesten-markt, en als de andere met geboomte belommert; voor het wroeten der Verkens, meest bestraat. Alhier werden op de zelvige tijdt, als 't Ossen-markt is, de Varkens verkoft; elk Verkooper de zijnen, in Hokken, afgesloten hebbende; met ver-

verbodt, *die buyten de Markt niet te mogen venten*; volgens de Keure van den 3 October 1631. *En dat niet als op 't Mes schoon te leveren.* Register van de Verpachtinge fol. 80.

Welke Varkens dryderhande zijn, ofte gemest na de gemeene manier; ofte met spoeling, afval van Brandewijn, Stijffel; ofte met Vinken, zijnde 't kapsel van het Walvisch-spek.

Waar van de eerste mesting goed en geoorloft is; de tweede wel niet verboden, echter slechter, *en om te kennen van de anderen afgesondert*, ziet de Keure van den 11 October 1650; doch, de derde *ongeoorloft, te vuyl en na de Traan stinkende, dien volgende onbequaam tot 's Menschen voedsel, en te verkoopen verboden*; achtervolgende de Keure van den 12 October 1658. *maar geordonneert die onder de Galge begraven te werden.*

Een Varken, verkoft zijnde, mach niet van de Markt gedreven werden, *'t en zy de Excijs betaalt is; en moet binnen vier-en-twintig uuren geslacht werden; na 't welke de Verkooper met zijn betalinge gehouden is te wachten:* Van welk in de Slacht-tijd, *voor Markt-geldt betaalt zal werden dry stuyvers*, volgens de Keur van den 3 October 1631. En *niet binnen de Stadt ofte Vryheydt van dien, mogen gemest werden, als verboden is*, by de Keure van den 16 November 1622. *als alleen by 't Pleyn tusschen de Muyer- en Weesper-Poorten*; ziet de Keure van den 12 Sept. 1679. Maer *by de Markt-meesters op voer gehouden werden, mits in 't etmaal een stuyv. daar voor genietende*, uytwijsende de Keure van den 21 Jan. 1648.

Geen Varkens in de Stad te mesten, als tusschen de Muyder- en Weesper-Poorten.

Met het uytleggen van de Stad is dese Varkens-markt op den eersten September 1671. en 27 Juli 1673. geordonneert op de Beeste-markt, binnen de Uytrechtse-Poort; als mede de Schape-markt op deselve Markt, als hier vooren gesegt is; ziet *Handvesten* 1081.

De twee overige deelen van dese Beeste-markt, (die tusschen dese Varken- en Ossen-markt gelegen is) zijnde een groote vierkante Ry-baan, daar daaglijks de Paarden gedresseert en gepiqueert werden; ook zynder plaatsen om de Beesten te stallen, die veel en uytnemende lang zijn, om veel hondert Ossen daar op voer te konnen zetten.

KALVER-MARKT.

Kalveren Markt, en waar te houden.

DEse Markt is altijt nevens de Varkens en Schapen gemeen geweest, en is te vooren gehouden ontrent de oude Reguliers-Poort; maar zedert de laetste vergrootinge van de Stad, is de Kalver-markt van de andere afgescheyden, en die, volgens de Keure van den 27 Februari 1669, geplaatst op 't Pleyn binnen de Leydse-Poort, die aldaar alle Maandagen word gehouden, ziet *Handvesten, fol.* 912.

PAARDE-MARKT.

DEse is tweemaal des jaars, als op den eersten Woensdag na *Letare*, zijnde in de Maant van Meert; en de tweede, de laatste Maandag in Augusto. De eerste Markt-dag daar van gehouden zijnde op Maandag den 26 Augusti 1658. daar toe eenige van de Osse-stallen, en gantsche Markt op geruymt wierd: en volgens 't gebruyk van alle eerste aangestelde Paarde-markten opgestelt wesende twee prijsen; als een zilvere Roskam ter waarde van 12 ponden Vlaams, voor die met de grootste hoop Paarden te Markt quam, hem toebehoorende; en een paar zilvere Spooren van 8 ponden Vlaams, voor die met de schoonste koppel Paarden quam markten. De eerste prijs genoot een Vriesch Paarde-koper. De tweede Meester *Floris Elias*, Burger deser Stede.

Wanneer opgerecht, en Ordre daar over.

Wie de eerste prijsen getrokken.

Men sag voor-eerst daar een menigte van Paarden, en zoo grooten toeloop van menschen; ook Tenten en Caberetten, als op een Vrye-Jaar-markt opgeslagen worden; de Stallen met volk zoo vol gedrongen zijnde, dat de E. E. Heeren Burgermeesteren voor ongeluk van brand vreesende, genootsaakt waren tegens de tweede aanstaande Markt dese volgende Keure op den 22 Maart 1659. te beramen.

By welke op een Boete van dry guldens verboden wierd met vuur in de stallen te loopen, ofte aldaar Toebak te drinken, en dat zoo wel op desen als die, zoo vette als magere Ossen-markten: tot welke bekeuringe de Markt-meesters en 's Heeren Dienaren, bemachtight zijn.

VAN DE WEKELYKE MARKT-DAGEN.

De eerste daar van op den DAM,

ZYnde eertijdts de *Plaats*, nu *Markt* en *Dam* genaamt; als een toedamming tusschen de twee Rivieren, *'t Yen* den *Amstel*, om het Zee-water uyt 't Land te houden: Desen *Dam*, ofte *Markt* is langwerpig-vierhoekig, ten oosten met de Vischmarkt, ten zuyden met de Beurs en andere Huysen, ten westen met het *Raathuys, Nieuwe Kerk*, en ten noorden met de Huysen en d' Ammerak besloten zijnde; de *Waag* aan de noortzijde daar vry onbekommert op staande: hebbende tien toegangen, als van *'t Water, Nieuwendijk*, ter zijde de *Nieuwe Kerk*, ter wederzijde *'t Stadhuys:* de *Kalverstraat, Krom Elleboog-steegjen, Beurs-steeg, Vygendam* en *Visch-markt*.

Alhier werd des maandaghs tegenwoordig niet anders gehouden als de *Noord-Hollandse Kaas en Vriesche Botter by 't Vat, die daar niet minder als by een heele Kaas mach verkoft werden*; volgens de Keure van den 9 September 1600. 8 November 1639.

Doch yemandt daar Huys, Pothuys ofte Kelder in huur hebbende, zal daar binnen zijn andere Waren mogen veylen. Ziet 27 Augusti 1631. 16 Januari en 11 November 1642. 1 November 1659.

De Edammer *en* Noord-Hollandsche Kaas-markt, word des Maandags *achter* de Waag, *tusschen de* Nieuwen-dijk *en* 't Water; *en die by het stuk, van de* Nieuwendijck *langens dien Regel tot ten eynde* de Waag, *gehouden.*

De andere Boter- *en* Kaas-markt *is verplaatst op de* Reguliers-markt.

De tweede van dese Weekelijke Markten is de

OOSTER, NIEUWE- ofte St. ANTHONIS-MARKT,

ALsoo genaamt na de oude Stads-Poort (nu in een Waag verandert) hier vooren fol. 630. beschreven: is een groote vierkante Markt, gelegen tusschen de Geldersche Kay en Kleveniers-burgwal, ten weder-zyden met een opslag voorsien; de voornoemde Waag daar op aan de noord-zyde vry onbekommert staande; hebbende acht toegangen, als van de Zee-dijk, Munnikken-straat, Bloedstraat, Barnde-steeg, Breestraat, Dijkstraat, Keysers-en Koninks-straten; daar toe in den jaare 1614. bequaam gemaakt, te vooren meest een pleyn en water zijnde, dat gevult en aan-gehoogt is; daar loopt een verlaat door.

Goederen daar te markten. Daar alle Maandags-Markt-Dagen veelderhande Waren te koop gebracht werden; *als Meel, Gesoute-Visch, Bokken, Vriesse-Kop-botter; en andere Waren die aldaar geoorloft zijn by de kleyne Maat en Gewicht uyt te slyten*; volgens de Keure van den 21 January 1613.

Doch yemand sich met Spek, Kaas, Erweten, Gort, Boonen ofte diergelijke Waren ernerende, en op de Markt een Pothuys in huur is hebbende, mogen buyten de Markt-dagen met der zelvige Pothuys ofte Stoepen niet voorstaan; ziet de Keure van den 16 Januari 1642. *Dan wel voorts op Markt-dagen nevens die in Huysen en Kelders haar woningen hebben*; Uytwysende de Keure van den 1 November 1659. Welk Gort, Boonen, Erweten, Meel, &c. niet minder zal mogen verkoft werden als by een vierde-vat, gelyk mede de kaasen by 't stuk, ten waar Huys, Kelder, ofte Pothuys by 't Jaar ofte half Jaar in huur hadden, ziet de Ordonnantie van den 27 Augusti 1631.

Ter welcker plaatse mede geordonneert zyn, die de Medicinale kruyden veyl hebben; en dat op de Burgwal van de Barndesteeg, tot de Koestraat. Ziet de Keure van den 5 November 1655.

Daar ziet men vervolgens veel Kramen met Lywaat en Kanten; en oostwaarts Oude-kleeren-verkoopsters ofte Uytdraagsters; noordtwaarts na de Keysersstraat, de Huysluyden uyt Waterlant die Kaas, Eyeren, Groen, en andere Waren te Markt brengen. Geen Quaksalvers en diergelyk slach van volk gebrek zynde. *Andere goederen daar te koop.* De derde van de weekelyke *Markten* is nu de

REGU-

REGULIERS, ofte BOTER, KAAS, HOENDERS, en DUYVEN-MARKT.

DE *Reguliers-markt* leyt daar eertijds de Reguliers-poort gestaan heeft, welke Poort nu tot een Waag gemaakt is, gelijk die alrede beschreven is na vooren op *pag.* 630. aen de Reguliers-graft, de Uytrechtse- en Bree-straat, Halve-maans en andere stegen staande; zijnde deselve voorts rondom met huysen omset.

Boter en Kaas-markt. Tot den jare 1669. is de *Boter* en *Kaas-markt* gehouden geworden op den *Dam*, maar met de vergrootinge van de Stad, en aanwas van Inwoonders, en groote toevloeyinge van de buyten-luyden, die daar mede ter Merkt komen; als mede die geene die daar quamen om te kopen, de plaats of *Dam* voor het *Raadhuys*, mitsgaders het vaarwater en de passagie van het Rokin ten tijde van de Week-Marktdagen, door het voorstaan met *Boter*, *Kaas*, *Hennip*, *Hoepen* en andersints al te zeer benauwende en belemmerende, zoo hebben de Heeren van den Gerechte de bovengenoemde *Markt-plaats* van den *Dam* verplaatst, en gebracht op de tegenwoordige *Reguliers-markt*, die met den eersten dag van Februari 1669. aldaar begin genomen heeft. Daar by geordonneert is, om alle wan-ordre voor te komen, dat yder soort van *Boter* en *Kaas* op hare bysondere stant-plaatsen moeten geplaatst zijn, gelijk op de *Markt* te zien is.

Ook de Hoenders en Duyven. De *Markt* die dus lang, van *Hoenders*, *Gansen*, *Duyven*, en alle kleen *Pluym-gevogelte*, tot noch toe op de *Anthonis* of *Nieuwe-markt* was gehouden, is hier by gevoegt, en geplaatst tusschen de Uytrechtse en Reguliers Dwars-straat.

Hoep-markt, en waar; De *Hoep-markt*, die voor desen mede plagt te wesen aan de Oost-zijde van 't Rokin, tusschen de Lange-brug en de Beurs, is, sedert de Boter- en Kaasmarkt verplaatst is, gekeurt achter de Kleveniers Doelen, tusschen de Doelen en Halvemaans Bruggens.

als mede de Hennip-markt. De Inlandsche *Hennip-markt* is mede zedert die tijd van 't Rokin, van ontrent de Olyslagers-steeg of Schrijnwerkers-pand af, op de nieuwe Heere-graft, tusschen de Uytrechtse-straat en de Reguliers-graft, verplaatst.

WESTER-MARKT.

IN 't begrip van de laatste voor dese yegenwoordige Uytlegginge gelegen, is redelyk groot, en vierkant langwerpig, tusschen de Keysers en Prince-gracht, diese ten Oosten en Westen bespoelt, ten Noorden met haar treffelyke Kerk, ten Oosten de Vleeshal, en ten Zuyden met Burgerlyke woonhuysen beslooten zynde, niet als aan de Prince-gracht open leggende; voorts cierlyk met boomen beplant, dat geen weynig vermaak is: Daar des Maandags en Vrydags met den dag onder de luyffens om de Hal, de Vlas-en Garen-markt gehouden wert; die by zomer-tydt des morgens ten zes uuren al gehouden is. *Vlas en Garen-markt.*

NOORDER-MARKT.

HAar naam voerende na die hoeck van de Stad, daerse tusschen de Angeliers en Brouwers-gracht op de West-zyde van de Prince-gracht gelegen; dat een groot pleyn is.

Alderhande goederen daar te koop. Alhier ziet men des Maandags (als in een Noahs Ark) schier alles te koop, wat bedenkelyk is: soo van Wolle, als lywaat, nieuwe als oude gemaakte kleederen, Boeken, Garen, Vlas, alderhande Gereedtschap, Huysraat, en wat meer tot huyshoudinge of menschen voedtzel van nooden is; zich strekkende (alsoo de Markt tot dit alles te kleyn is) langs de West-zyde van de Prince-gracht tot verre voorby de Prince-brug; de meeste bewoonders der Huysen en Kelders daar op en ontrent van die neeringe zynde. Daar de Heeren van den Gerechte op den 1 Januari 1627. en 2 April 1632. noch by gevoegt hebben het Stroo, de Potten en Aardwerk. *Stroo en Potte-markt.*

WEST-VRIESCHE ofte SCHAGER-MARKT.

Voor desen geweest zynde op de Oost-zyde van de Singel ofte Konings-gracht, daar wel eer de Stroo-markt geweest is; en van daar verleyt op de zelfde Singel, zuydwaards aan tusschen de Lynbaansbrug en de Jan Roonpoorts Toren; tot eyndelyk in den Jare 1662. van daar op de Oost-zijde van de Heere-gracht tusschen de Prince en Lely-sluys verplaatst wiert: daar des Maandags alles gemarkt werd wat West-Vriesland ofte Noord-Holland is teelende; als Lammeren, Schager Verkens, Hoenders, Duyven, Eenden, Eyeren, Kaas, Groente, Tarwe, Garst, Haver, Boonen, Zaad, Boomvruchten, en diergelyke; daar een groote toeloop van volk is; en geen verkochte Tarwe by de zak mag gelevert werden; *ten zy de Overluyden van 't Bakkers Gild die door de Kooren-Meeters hebben doen nameeten; op een boete van drie guldens soo met Stads Schepel onder-maat bevonden werd; mids voor ieder zak van meet-loon genietende zes penningen,* volgens de Keure van den 4 July 1630.

Wat daar voor goederen verkocht werden.

Welke Granen van daar komende, niet zullen mogen gemeeten werden voor die verkocht zijn; ziet de Ordonnantie van den 5 December 1640.

STIGHTSCHE en GOYSCHE KOREN-MARKT.

Die van den Gerechte tot welstand haarder Ingesetenen op alles het oog slaande, en bespeurende dat tot noch toe geen zonderlinge ordere geweest was op het Markten van de Granen, als Tarruw, Rogge, Garst, Boekweyt, Hennep-zaat, Erweten, Boonen en andere Aardvruchten uyt het Sticht Uytrecht en Goyland alhier wekelyks in zakken te Markt komende; vonden goet daar een byzondere Kooren-markt van toe te stellen; des ten versoek van de gemeene Buuren, verordonnerende de Zuyd-zyde van den Binnen-Amstel, en dat tusschen de Halvemaans-brug en Paarde-steeg, vermids de bequaamheyd haarder breete, en gevoegelyke opslagh, om met Schuyten te lossen: die sijn aanvang nemen zoude met den laatsten dag van January des jaars 1643. met bevel, *nergens als daar met die voorsz. Granen te lossen en te markten.* Volgens de Keure van den 13 Ianuari des zelvigen jaars; *en dat op een boete van zes guldens.*

Welke waren daar te bekomen.

Ordonnantien daar over.

Eenige van alzulke Granen in zakken verkocht zynde, zal den Verkooper die niet mogen leveren, voor de Stads Excijs daar van zal betaalt hebben, volgens de Keure van den 6 Augusti 1582.

Dat die ook by eengezworen Meter zullen gemeten worden; doch niet eer die verkocht zijn, uytwijsende de Keure van den 4 Iulii 1630. en 5 December 1640.

DE BISCHUYT, en andere MARKTEN.

Bischuyt-markt van Wormer en Ysp.

De Bischuyt ofte Twee-bak, werd alhier binnen de Stad ofte in de Dorpen Wormer en Ysp gebakken; die hier binnen gebakken werden, gaan meest t'Scheep, d'andere aan de Burgers verkocht. Des de Buyten-bakkers (om die te venten) op de Maandags Marktdagen twee Markten als een aan de Oude, en een aan de Nieuwe zijde vergunt zyn.

De binnen Bischuyt-bakkers moeten Burgers zijn en Proef doen.

De Binne Bischuyt-bakkers moeten Burgers zijn, en in alles het Bakkers-gilt onderworpen; volgens de Keure van den 8 December 1601. 20 Ianuari 1649.

Zijn zoo wel als andere Bakkers en Koeke-bakkers ten overstaan van Overluyden in 't Oude Mannenhuys gehouden haar Proef te doen, en tien guldens tot 't Gilt te betalen, Ziet de Keure van den 12 Meert 1656.

Mogen met haar allen tot het malen van meel maar by een Molen bedient werden. Uytwijsende de Keure van den 28 Ianuari 1654.

Ordonnantien voor de Bischuyt bakkers.

De Buyten Bischuyt-bakkers van Wormer en Ysp, des maandags te Markt komende, plegen van ouds niet als aan de Oude-zijde op de ooster Voorburgwal tusschen de St. Jans brug en de Verkesluys te markten: Doch de Stad te mets vergrootende zijn eyndelijk in tween verdeelr: 't Eene gedeelte op dese Burgwal blijvende, toch wat meerder voorby 't Princen-hof; 't andere aan de Nieuwe-zijde. Zedert den 14 Januari 1660. *aan de West-zijde van de Keyzers-gracht, op en voor de Wester-markt, om aldaar met haar Kramen en Waren voor te staan; haar Schuyten (daarze mede over komen) gehouden*

den

den zijnde daar in ordere voor de wal vast te maken.

Ter welker plaatze gebleven zijn tot den 10 November 1662. *als wanneer by Smeek-schrift verzochten op de zelvige zijde te mogen blijven, mids verschuyvende van de Kerk tot de Lely-sluys.* Dat haar vergunt wierd.

Zich aldus op de Markt-dagen ernerende, *is haar eydelijk te laste geleydt ten behoeve van de Stadt voor yder grof ton verkofte Biskuyt zes, en smal-ton vier stuyvers Excijs te betalen.* Ziet de Keure van den 22 Octob. 1604.

De gemene Bakkers in dese Stad vielen voortijts seer klachtig (mits de grote vermeerderinge der voornoemde vreemde) over den inbreuk diese in haar neeringe gevoelden: zoo hebben die van den Gerechte haar op den 27 Januari 1622. ***het markten en inbrengen daar van t'eenemaal verboden gehad.***

't Welk duurde tot den 3 Sept: des zelvige Jaars, als wanneer de Buyten-luyden door veel versoeks en voorspraak van vrienden eyndelijk by de E. E. Heeren van den Gerechte verkregen, onvermindert de Keure van de Bakkers; dat op dese volgende voorwaarden om de andere Marktdag, of alle veertien dagen als voor desen, weder zouden mogen markten; en dat tot wederseggen.

Andere ordere en voorwaarden onder de Bakkers toegeseyt.

Mids *dat de Regeerders van* Wormer *en* Ysp *van wegen de Gemeente het land en dese Stadt zullen bevrijden van alle aanspraak, die de Pachters van 't Gemaal wegens dese keure zouden mogen doen; en dat ter zomme van acht-en-dertig hondert guldens.*

Dat vorders tot der Stede gerechtigheyt in plaats van zes stuyvers voor elk ton Beschuyt acht betalen zullen.

En eyndelijk jaarlijks in te brengen in 't Bakkers Arme-bos, de zomme van twee hondert guldens. Volgens 't accoort als boven.

Dat op de voorzeyde Marktdag niet langer mogen markten als tot namiddags ten twee uuren. Ziet de Keure van den 31 Januari 1617.

Deventer en Kamper Koek-markt.

Op welke Bischuyt-markten en nergens anders mede *verordondeert is te markten met de* Deventer *en* Camper *koeken; zonder die langs de straten te koop te veylen.* Volgens de Keure van den 31 Juli en 31 Ianuary 1648. en 27 Juli 1657.

Welke Koeken haar gewicht moeten hebben. Ziet 28 Augusti 1543.

En elders na geconterfeyt hier verboden. Ziet 7 Augusti 1642.

Spinwiele-markt.

Op dese Bischuyt-markt werd des Maandaags mede de Spinwiele markt gehouden. Ziet de Keure van den 28 Ianuary 1689.

BOOM en BLOEM-MARKT.

DEse werden beyde des Maandags gehouden; de eerste op de *St. Lucyen* Burgwal achter 't Weeshuys, en dat in 't voor-en 't na-jaar; daar groote vertieringe en handel met alderhande jonge zoo vruchtdragende als andere Bomen om te planten, gedreven werd; die meest in de Veenen gequeekt, geënt, en van hier in alle quartieren van Holland en West-Vriesland vervoert werden.

De tweede, de Blom-markt, is geplaatst ten noorden de voorige, en dat op de Deventer Hout-markt, aan d'ander zyde van de *St. Lucyen Brug*, die alle Maandaags de gansche Somer gehouden werd, hebbende een groote toeloop van volk, haar vermaak daar in scheppende; op welk alles, wat *Flora* ons geeft in zijn tijd, geveylt werd; meest van Haarlemmer Hoveniers geteelt, en hier ter Markt gebracht werdende; te veel en te verdrietig alle de namen daar van te verhalen, de Lief hebbers dieshalven daar van tot de uyt-gegeve Blom-boeken wijsende.

STOELEN-MARKT.

DEse mede een van de Maandaags Markt-dagen zijnde, heeft wel eer haar stal gehadt op het Water, benoorden en op de Papen-brugg'; doch de passagie te eng vallende, is by die van den Gerechte geplaatst op de west-zijde van de Nieuwezijds Voor-burgwal; en dat van de Molsteegs-brugg' tot St. Claes-brugg' toe; volgens de Keure van den 3 January 1654.

Daar elk scheen het voorsitten en beste verkoop-plaats willende hebben, dat groote oneenigheyt baarde; waren de E. Heeren van den Gerechte genootsaakt daar in te voorsien: *Ordonneerende dat elk yeder week van plaats zal veranderen, een voortschuyvende*; volgens de Keure van den 6 Febr: 1663.

Daar mogen geen geschilderde noch Vuuren houte Stoelen verkocht worden.

Alsoo men bevonden heeft dat de Gemeente seer bedrogen wierd, met het schilderen van Stoelen, die van Appel- en Peere-boomen-hout gemaakt worden, als of die van Karsse-boomen-hout gemaakt waren; en ook Vuuren-hout in plaatse van Essen-hout gemaakt, geschildert en verkogt wierden; is sulks op den 29 October 1675. by het Gerecht wel expressselijk verboden, gekeurt en gelast; dat alle Stoele-makers, geen Stoelen meer van Appel of Peere-boomen-hout gemaakt, mogen schilderen, als of het van Kersse-boomen-hout was, en aan de Ingesetenen te verkoopen: Noch ook die van Vuuren-hout te kleuren en voor Essen te koop setten. Om sulks voor te komen, kiesen de Overluyden alle Markt-dagen twee Meesters-Stoelemakers, om daar op acht te nemen; en de Contraventeurs verbeuren voor yeder soodanige Stoel, tegens dese Keure zijnde, ten behoeve van de Diaconie Armen, twee gulden tien stuyvers.

Onder dese Markt en Order, zijn de Spaansche Stoele-makers niet begrepen, als wesende een Handwerk op zich zelven.

MANDEN-MARKT.

Dese is voor desen op het Water, omtrent de Vrouwensteeg geplaatst geweest, en op een tijd met de Stoelen van Markt en plaats verandert: uytwijsende de Keure van den 3 Ianuary 1634. Doen haar plaats verordonneert zijnde op de west-zijde van de Nieuwe-zijds Voor-burgwal; van St. Nicolaas tot Dirk van Hasselts-brugge; Als de voorige mede gehouden zijnde Wekelijk van plaatse te veranderen en voort te schuyven; Ziet de voorsz. Keure van den 6 February 1663.

Ordonnantien voor de Mandemakers.

Dit is een zeer oudt Gild, al van den jaare 1586. *By welk geboden werd, een Gilde-broeder Manden van nooden hebbende, die van een Gilde-broeder te moeten koopen, en niet van buyten in te halen.*

Vermogen een myl in 't rond om der Stede vryheyt geen Tiennen te koopen. En inkomende die niet koopen, voor een omzeg van de Gilde-knecht gedaan is.

Buyten-luyden, en die 't Gild en Proef niet hebben werd verboden met Mandewerk te markten, als op Jaar-markten. Haar Weduwen vermogen de Neering aan te houden.

De laatste Proef-doender is gehouden het Gild als knecht te dienen tot door een volgende Proef-doender verlost werd; Ziet de Keure van den 13 December 1586. item 3 Ianuary 1604.

Vermogen met geen Mande-werk langs de huysen te loopen. Ziet de Keure van den 16 Iuny 1622.

Vreemt gemaakt werk in de Stadt komende vermogen de Gilde-broeders, en yemand anders niet te koopen; Ziet den 10 December 1630. *dan op Jaarmarkten*, Ziet de Keure van den 10 Nov: 1662.

KUYPERS-MARKT.

Die gehouden werd van Gilde-Broeders niet als kleyn werk makende: en dat des Maandaags op de oost-zijde van de Zingel ofte Koninks-Graft, van de dwarssluys die in de Achter-burgwal loopende tot aan Jan-Roon-Poorts-Toorens brug: daar niet als Tobbens, Scherf-berden, Emmers, Kuypjes, en 't hoogste met een Vleys-Kuyp te koop moeten staan; dog alles binnen de Stad gemaakt zijnde: als genoegsaam van de Groote Kuypers, een besonder Ambacht zijnde, en dieshalven gehouden een besondere Proef te doen; die by niemand mag gedaan werden, of moet Poorter zijn, en zijn leer jaren voldaan hebben. 29 Maart 1601. 26 May 1628.

WITWERKERS-MARKT, ofte PAND.

Witwerkers vermogen niet als weekhout, en dat in haar huysen, zonder buyten te werken, iets het Timmermans Gild raakende, werken, volgens de Keure van den 30 October 1636.

Dese Witwerkers pleegen des Maandags met haar Waaren mede te Markten op de Westzyde van de Cingel, tusschen de Waarmoes-Graft en de Lely-straat; maer dese Markt is op den 17 Iuly 1667 vernietigt; als wanneer haar is toe gestaan tot harer kosten een Pand te approprieeren, 't welk geplaats is op de Nieuwen-

wen-dijk by de Graven-ſtraat, dat mijne Heeren van den Gerechte op den 30 January 1680, met de volgende Keuren hebben voorſien.

Als eerſtelijk, *dat wat Goederen de Gilde-broeders daar in wilde brengen, geheel moet klaar weſen, en met zijn merk gemerkt en op eygen plaats geplaatſt worden; dat alle weeken drie Vrouwen van Gilde-broeder's, en des Maandags vier, by looting het* Pand *moeten waar nemen, om de Goederen ten orber van den Eygenaar te verkoopen; die Vrouwen het* Pand *waar nemende op haar beurte, vermogen niet als met Contant geld verkoopen, en voorts daar alles getrouwelijk in handelen, &c.*

De Gilde-broeders zijn goet eens daar in geweeſt hebbende, en komt uyt te halen, moet het recht van't Pand betalen, &c. Siet wijders de *Keure* in de *Handveſten*, op *fol.* 1142.

Men ziet echter noch huyſen achter de Nieuwe Kerk als elders, daar alle Witwerkers Werk verkocht word.

HOUTE LEEREN, en BOOM-MAKERS MARKT.

DEſe markten des Maandags met haar Houte Leeren, Put-haken Kleer-ſtokken en Boomen, op Ian-Roon-poorts Brug, ziet de Keure van den 20 Maart 1664.

OUDE SCHOENEN en KLOMP-MARKT.

DEſe is van oudts en als noch op de Nieuwe-zijds Kolk, alwaar de Haarlemmer en Weeſper Bieren beſchoyt werden; daar des Maandags voorſtaan van het Koorenmeters huysjen tot na de Voorburgwal, volgens de Keure van den 10 Ianuari 1609. daar *Klompen en niet als oude gelapte Schoenen en Muylen mogen verkocht en te markt gebracht werden.* Ziet de keure van den 22 Iulii 1621.

Ordonnantien van dien.

Midts daar niet langer marktende als tot twee uuren na de middag. Ziet 10 Ian. 1609.

En haar plaatſen by lootinge moeten ontfangen. Ziet de keure van den 4 November 1595.

Dat ook niet vermogen eenige ledige Biervaten na haar te halen om op te markten, veel min der Buuren ſtoepen belemmeren met Tobak daar in te drinken, &c. Volgens de keure van den 24 Iulii 1635.

En geen Klompen ofte oude Schoenen, Schaatſen en Leeſten ter ſtraat te koop dragen. Ziet de Keure van den 28 Ian. 1689.

VODDE-MARKT.

DAar niet als oude kleeren, lappen en vodden te markt gebracht werden: de Ooſter ofte Nieuwe-markt in 't eerſten zoo veel omſlag niet hebbende, heeft dit fatzoen van Koopluyden daar beginnen haar ſtallen te markten; *tot met Stroo en Potten by die van den Gerechte* op den eerſten Ianuari 1627. *op de Noorder ofte Prince-markt verplaatſt zijn.*

Daar haar zoo onmanierlijk droegen, dat met een geld-boete gedrongen wierden beter huys te houden. Uytwijſende de keure van den 2 April 1632.

Doch deſe Markt te mets te vol werdende, heeft men genootſaakt geweeſt haar weder te doen verhuyſen, en bevolen in te nemen het eerſte Bolwerk by weſten de Reguliers-poort, daar wel eer het Turf-huys van de Huys-armen van de Nieuwe-zijde geſtaan heeft.

Maar aan *Burgermeeſteren* klachtig vallende datſe haar aldaar niet konden erneren, vermids geen gang van volk was; ook by regen en winter-weder met geen bequame toe-paden voorſien waren, is zulks in achtinge genomen, en haar aangeweſen, *dat voortaan hare Markt-dagen zullen houden beneden de Stadts-wal, achter 't Leproſen ofte Laſarus-huys, en dat van St. Anthonis Poort (ofte den ingang van 't voorſz. Leproſen-huys) tot de Lange ofte Amſtel-brugge.* Ziet de keure van den 25 Julii 1658. Doch is naderhand, vermits de uytlegginge van de Stad, al weer op de Noorder en Anthonis ofte Nieuwe-markt ingekropen. *Waar nu haar Markt houden.*

DER UYTHEEMSCHEN KANNEN en GLASE-MARKT

Aanleyding en begin.

TEn tijde van de Hoogduytſchen Oorlog in voorige jaren quamen veel Vluchtelingen herwaarts over; en deſe beſpeurende dat met den handel van Siburgſe kannen en Heylbronſe glaſen, door deſen Oorlog t'eenemaal vervallen, wel wat weder te doen zoude vallen; zoo hebben eenige van die, dien Oorlog ten eynde geraakt, en in haar

Vaderlandt gekeert zijnde, haar onderwonden daar een proef van te doen, met die Waren in haar overlandsche Schepen den Rhijn af komende; om de zelvige langs de straten uyt te slijten; dat de Winkeliers alhier geen kleyne afbreuk was toe brengende, des daar over aan de Regeeringe klachtig vielen; die genootsaakt zijnde haar Burgery de hant te bieden, de oude keure van den 15 Mey 1610. als stil staande, op nieuws gewillekeurt en geordonneert hebben. Dat van nu voortaan *geen uytheemsche Persoonen ofte andere haar zullen vervorderen eenige Schepen ofte Schuyten af te schieten, om die tot haar neeringe bequaam te maken en te bewoonen; en dat dese Kanne- en Glase-kramers geoorloft sal zijn des Maandags tot een uren na de middags en anders niet met haar Waren te markten op het Pleyn buyten* St. Anthonis Poort; *en dan weder na haar Aken ofte Schepen te vertrekken; die haar leg-plaats zullen hebben aan de zuydwest-zijde van de binnen-Amstel, by de Blaauwe ofte lange Amstel-brug.* En dat op boeten daar toe staande. Volgens de keure van den 30 Januari 1649. en 27 Ianuari 1652.

Ordonnantien daar over.

Doch op den 25 Augusti 1671, *sijn de Glas-scheepen geplaetst op de Nieuwe Heeregraft over 't Besjes-huys; en mogen met geen Glas by de straat en huysen te koop dragen.* Ziet de Keuren van den 25 October en 30 November 1668. 1 Maart 1675. en 30 Ianuary 1676.

HOOY-MARKT.

Wert gehouden op de Oost-zyde van de Binnen-Amstel, voor het Diaconien Vrouwehuys; soo dat geen Hooyscheepen ergens anders mogen leggen, op pœne van tien guldens. Ziet de Keuren van 28 Ianuary 1689.

Niemand mag Hooy verkoopen als op 't Voer, lang 10 voet en acht duim, breed 7 voet 8 en een half duim, hoog uyt de bodem van de Wagen 9 voeten ses en drie quart duims, Amsterdamse voeten; en 't Hooy op de Aarde metende, moet het lang wesen 10 voet en 8 duim, breed 7 voeten 8 en een half duim, hoog van de Aarde 8 voet en 8 duim; dit moet door beëedigde Meeters gemeeten worden. Ziet de Keuren van 25 Iuly 1658.

APPEL- ofte FRUYT-MARKT.

Dese is van over veel tijden geweest op de west-zijde van de Oude-zijds Voorburgwal tusschen de Varke-sluys en de Huysfitten, nu Lombert-steeg; totse van daar gebracht is op de Nieuwe-zijds Voorburgwal, achter de Paarde-stal, tusschen de zelvige en 't Kerkhof van de Nieuwe Kerk: daarse gebleven is tot in Augusto 1616. Als wanneer de E. Heeren van den Gerechte door de aanwas der neeringe die plaats te kleyn bevindende; zulks dat te rade wierden die nochmaal te verleggen; daar toe verkiesende de West-zijde van de Singel ofte Koningsgragt, van de Hay-tot de Raam steeg, daar de oude Stads muuren plegen te staan.

Daar te koop zijn Appelen, Peeren, Pruymen, Karsen, Hasel-nooten, Okker-noten en diergelijke Boomvruchten meer.

Zonder die elders als hier ter Stede in 't gros ofte partyen in Schuyten ofte Wagens te lossen ofte te laden; uytgeseyt de Fruyten komende van Woerden, Amersfoort, Schagen, *en omleggende plaatsen, die na onder gewoonte op haar eygen plaatsen zullen verkocht werden.* Ziet de Keure van den 9 Iunii 1616.

Welke neering by niemant zal mogen gedaan werden als by Poorters, en die het Gilt winnen. Ziet de Keure van den 15 Ianuari 1637.

Met verbodt by Slijters elders, 't zy op den Dam, *ofte waar 't zoude zijn, daar mede voor te staan, als in Huysen en Kelders diese in huur hebben.* Ziet de Keure van den 2 Meert 1581. 9 Iunii 1616. 30 Ianuari 1634. 1 November 1659.

Zulks op de Fruyt ofte Appelmarkt mede verboden zijnde; en voor al eenige Grossiers huysen met haar Waren ofte ledige manden te belemmeren. Ziet den 3 Septemb. 1632.

En niet gemeten worden als by gesworen Meters en Telders; en dat met ge-eykte tonnen. En nergens als op de Fruyt-markt, uytgeseyt van Grossiers aan de Uytslijters ofte vreemde. Ziet den 9 Iunii 1616.

Die, als mede de Noote en Krijt-tonnen daar toe by 't Gilt zullen verhuurt werden. En dat mede van de stort-nooten uyt Zee komende. Alles volgens de Keure van den 12 December 1585.

Doch dit meten te mets zoo wat toegaande,

de, en te veel ongeneugt door de toegift ontstaande; hebben de E. Heeren van den Gerechte verordonneert, dat de halve ton van dertien vierde-vaten op vyftien zal vermeerdert werden; en zo gevult dat een kruysstok daar over leggende, de ton en appelen konnen raken. Ziet 31 Ianuari 1657.

Alle Fruyt-manden moeten ge-eykt wörden op een boeten van 3 guldens. Ziet de Keuren van 21 Ianuary 1640, en 30 Ianuary 1680.

Van yder ton Appelen die hier binnen de Stad en der selver Jurisdictie verkogt werd, moet betaalt worden drie stuyvers. Ziet de Keure van den 29 Ianuary 1688.

Castanien zyn de geswore Meters gehouden te meeten met een ge-eykte Bossau; diese gehouden zijn van 't Gilt te huuren. Ziet 29 November 1618. 10 Decemb. 1620.

En die uyt Zee komende buyten Markt-dagen niet minder te verkoopen als zes Bossu teffens; Fransche en Spaanse Castanien daar onder begrepen zynde. Ziet 9 Iuny en 2 Augusti 1616.

Vreemden hier met Fruyten in zakken te markt komende, als Castanien, Hasel en Okker of Walsche-noten, Druyven, Appellen, Peeren &c. zullen tot geryf van den Burger niet als op Markt-dagen by de pennig waart mogen uytslyten.

Vreemde Kaag-luyden met Fruyten te markt komende, moeten in dry dagen haar Waren venten, of die den vierden dag lossen, of te vertrekken. Ziet 9 Ianuary 1614.

En dat de Appelen en Peeren niet minder als dry tonnen teffens, en de Noten niet minder als een vierde-part van een groot hondert. Ziet 24 Iuny 1614.

Spaansche en Fransche vruchten.

De Lichters met Spaansche en Fransche vruchten geladen, zijn gehouden haar legplaats te nemen op de Oost-zyde van de Heregracht tusschen de nieuwe Hay *en* Raam*straten, om by partyen in 't gros te venten, en nergens elders.* Ziet den 27 Octo: 1644.

De Meeters van Appelen hebben een besondere Keure, in dato den 30 Ianuary, als mede de Have-meesters van gemelde Appel-markt, als men siet Hant-veste folio 1087. en 1088.

GROEN- en WORTEL-MARKT.

DE eerste (de kleyne Groen-markt) heeft haar plaats gehad op de Oost-zijde van de Prince-gracht, tusschen de Wester-markt en Ree-straat, ziet de keure van den 14 October 1651. d'Andere daar tegen over aan de West-zyde van de voornoemde Gracht, en dat van de Ree-brug tot de vierde boom by Noorden de Lauriers-straat, volgens de keur van den 30 January 1653. Doch daar na verplaatst van de Ree-brug tot de Egelantiersgracht. Ziet 24 Decemb. 1653.

Waar eertijds gehouden.

Dese Groen- en Wortel-markt pleeg van oudts te wesen ten Westen de Oudezyds Voorburgwal, en dat besuyden de Varke-sluys, voor S. Pieters Kerkhof achter de Vleyshal.

Op dese Markt komt alderley Moeskruyt; en op de Wortel-markt veelderhande Wortelen, Rapen, Kool, Boonen, Kruysbesien, Aardbesien, en diergelijke Aardvruchten meer, te koop.

Doch dit te veel gewoels ontrent de Vleyshallen barende: *Zijn die van den Gerechte te rade geworden die van daar op de boven-genoemde Prince-gracht te verleggen*, naar uytwijsen van de keur van den 24 December 1653.

Maar dit een volk zijnde ongebonden en van weynig ontsag, en dienvolgens om kleyne beuselingen genegen tot kijven en gevecht, hebben de E.E. Heeren Burgermeesteren en 't Gerecht genoodsaekt geweest die met goede Wetten in den bant te houden.

Ordonnantie voor de zelve.

Bevelende dat alle Groen-schepen komende van Lange-dijk, de Streek, Beverwijk, Haerlem en omleggende plaatzen met haar Schepen ofte Schuyten haar leg-plaats zullen nemen aan de Oost-zyde van de Princegracht by de Wester Kerk, en op de Westermarkt voorstaan. Ziet 14 October 1651.

Dit niet willende lukken; *zijn alle Noordt-hollanders met Kool, Rapen, Wortelen marktende, aangewesen de Oost-zyde van de Prince-gracht, en dat van de Beere-straat tot de kleyne Groenmarkt; en de kleyne Groen-markt aan de West-zyde van de voorschreve Gracht; als van de Oost-zyde geseyt is.* Uytwijsende de keure van den 24 December 1654.

En die van Leyden met haar Groen-kagen aan de West-zyde van de Prince-gracht; en dat van de Rhee-brugge tot voorby de Laurier-straat. Ziet 30 January 1653. 24 Meert 1656.

En dat alle met de Stevens recht tegen de wal. Ziet 24 Meert 1656.

Dat de Buyten-luyden haar Waren verkocht hebbende; by den Gerechte yemant zal gestelt werden die haar voorts zal betalen, en daar boek van houden, midts genietende twaalf penningen van de gulden.

Dat alle verkochte Waren door geswore Meters en Tellers moeten gelevert werden.

Midts

Mids tot loon genietende voor hondert Koolen, hondert riften Ajuyn, duysent Wortelen, en een ton Rapen, van yder acht penningen.

Mids dat de Penning-meester ofte zy niet vermogen voor haar ofte yemant anders voor koop te doen.

Dat geen Voorkoopers zullen vermogen eenige Waren uyt Schepen ofte Schuyten op te koopen, voor die aan de Markt gekomen zijn.

Eenige Groen-waren zoo schaarts te markt komende, dat yeder, haar daar mede ernerende, niet konden gerijft werden, zal by de Markt-meester deelinge en lootinge geschieden.

Op Sondagen niet te markten. En dit alles zonder gevecht of gekijf. Volgens de Keure van den 14 October 1651.

Die daar na op den 24 Maart 1656. verandert ofte vermeerdert zyn.

Dat Meeters ofte Telders boven de maat of getal geen toegift sullen geven, 30 July 1658.

Dat de Markt-Meester sal genieten van ieder Groen-schuyt van Haarlem, Leyden, de Streek, Beverwijk, en omleggende plaatsen, soo dikmaals te Markt komende, twee stuyvers; de kleyne Nebbe-schuytjes een stuyver; en de Groen-schuytjes het Groen uyt de Tuynen om de Stad halende, ieder een stuyver 's weeks: En de Sleeden en Wagens met haar Waaren des Winters te Markt komende en lossende, ieder een stuyver. Siet 24 Maart 1656.

Dat Buyten-luyden haar Vruchten gelost hebbende, aanstonds moeten vertrekken. 15 September 1663.

Dat ieder sijn gekogte Waaren op de Kruywagen geladen hebbende, als vooren voorts moeten vertrecken. 26 Maart 1656.

Op de Markt de stallinge niet wijders als tot de groote steenen te stellen: en soo voorts. Siet 24 Maart 1656.

Eenige van dese Willekeuren zyn vernieuwt op den 17 February 1674; 30 January 1675; 26 January 1678. Siet de Hand-Vesten fol. 1086. en 1087.

TURF-MARKTEN.

Waar eertijds, en nu gehouden.

Dese zijn tweederley, of van Inlandsche of Overzeesche Turf. De Inlandsche Markt van menschen gedenken altyd geweest zynde aan de Oost-zijde van de Binnen-Amstel, en dat van de Grimnesse-sluys tot aan de Stads Thuyn, nu de nieuwe Doele-straat; tot datse in den jare 1642. met het bouwen van de Gasthuys-huysen, van daar by die van den Gerechte gekeurt is op de Oost-zyde van de Prince-gracht, beginnende van de Run-straat tot de als doen daar zynde Stads-vesten: die tot gerijf verzien was met bequame gelegentheden, soo voor de Opsiender, Keur-meesters, Turfdragers als Vulsters.

De Buuren belast zynde de Wallen op te ruymen, en niet te beleggen; de Turf-Boeren daar na toe te schieten, en met staande masten na den anderen enkel met de steeven tegens de Wal te leggen, sonder anderen zich daar achter te voegen, en alsoo een dubbelde rijg te maken; ten zy by groote drokte, en niet als met believen van mijn Heeren van den Gerechte. Volgens de Keure van den 25 Iuly 1642; 13 Maart 1670.

Doch myn Heeren van den Gerechte egter bevindende dat by de Turf-luyden in haar goet voornemen bedrogen wierden; die haar niet ontziende, binnen komende, met haar Schepen in de Binnen-Amstel by de Halvemaans-brug, voor 't Olyslagers-steegje, en elders te gaan leggen, en aldaar haar Turf te verkopen, sonder op de gekeurde Turf-markt te komen. *Soo hebben die de Vader en Moeder van de Turf-vulsters belast (zulks vernemende) die Veen-luyden in zes guldens boete te straffen.* Siet 29 April 1643

Zulks echter niet konnende helpen, de Turf-luyden voorgevende, geen Turf om te verkoopen ingeladen te hebben, en des niet gehouden aan de Turf-markt (om te venten) te schieten; maar dat alleen quamen die verkoft zynde te leveren: *Soo is verstaan zulke leverantie niet te mogen geschieden, ten zy de Turf-man schriftelijk verlof daar van de Opsiender ofte Vader van de Turf-vulsters zal bekomen hebben.* Ziet de Keur van den 27 Iuly 1647.

Ordonnantien daar over.

Dese Turf-markt is op den 13 Maart 1671 van de Prince-Graft weder verplaatst op de Oostzyde van de Nieuwe Prince-Graft, tusschen de Spiegel-straat en Vysel-straat, over het nieuwe Waale Weeshuys, daar deselve tegenwoordig gehouden werd, en op den eersten April desselvige jaars is verboden op 25 guldens boeten elders met de Turf scheepen te mogen leggen.

Huysluyden haar Turf aan de Markt behoorlijk verkoft hebbende, konnen niet leveren, *als door geswore Turf-vulsters;*

Ook omtrent de Verkoopingen. *sters; diese niet konnen bekomen, voor en al eer daar toe ter Comptoire van de Excysmeester door een ontfangen loot ofte teken verlof bekomen hebben; die de Toesiender van de Turf-vulsters moet over gelevert werden. En om de Stad haar inkomen niet onbruyk te maken; zoo is geen Turfman (gelost hebbende) geoorloft de Stads Boomen uyt te varen, voor aldaar bescheyt vertoont zal hebben, den Excys daar van betaalt te zijn.* Uytwijsende 't Verpacht boek van den jaare 1650.

Niemand vermag de Turf te verkoopen als de Turfman of zijn Knecht; ten zy een Turfdrager van Kooper ofte Verkooper sulks belast wierd, in welke gevalle van den Verkooper genieten zal vier stuyvers van elk hondert, en van de Pot ofte Vriesche Turf twee stuyvers. Ziet de Keure van den 26 September 1623. 30 January 1637.

Turf met de Ton te meten. Tot den jare 1673. heeft men in de Brouweryen de Turf met manden gemeeten, als wanneer zulks by een Willekeure op den 14 December desselven jaars is geordonneert het zelve met ge-eykte Tonnen te moeten geschieden, gelijk ook op den 6, en 24 Mey 1678. is gewillekeurt, de Turf te verkopen en te leveren by de Ton.

De Turfman is gehouden een mand met Turf tot een monster voor de mast te stellen. Die verkocht, en in 't lossen zoo niet vallende, is 't den Kooper geoorloft de Keurmeesters daar op te halen, om die te waardeeren ofte af te keuren. Ziet de Keure van den 26 September 1623. Item 6 January 1624. 30 January 1637.

Turf-vulsters ofte Dragers vernemende een Huysman met Turf te markt gekomen te zijn, vermogen die niet te besichtigen, voor dat drie uuren gemarkt heeft. Ibid.

Den Turfman vermach geen Turf te doen lossen, voor op 't Toesienders Comptoir de los plaats heeft laten aantekenen; en die gelost hebbende, binnen een uur daar na te vertrekken. Ibid.

Den Turfman zijn Turf verkocht en gelevert hebbende, met gebod om voorts te vertrekken, vermag geen andere Turf op de Markt op te kopen, om weder te verkoopen. Ziet 4 Iuly 1631.

En om alle ongelukken van brand voor te komen hebben mijn Heeren van den Gerechte geordonneert; *Dat geen Turfschippers, haar Knechts, Turfdragers ofte Vulsters, in 't opwerken van de Turf haar zullen vervorderen Tobak te drinken, op pene van t' elkens ten profijte van 't Gilt een Rijksdaalder te verbeuren.* Volgens de Keure van den 19 April 1663.

De Potten en Aalman met lange en andere Vriesche en Groeninger Turf te markt komende: *Is haar verordonneerde leg plaats aan 't uyterste Eylant by het Blauwe-hooft, en dat aan de Zuyd-oost zijde van de Steyger.* Ziet de Keure van den 30 January 1634.

Alhoewel den Aalman hem niet en ontsiet met zijn kleyne Ponten ter zijden de Brug van de oude Stads Herberg te markten, soo is naderhand haar een leg plaats op Kattenburg, volgens de Keure van den 23 December 1673, verordonneert.

HOUT-MARKT.

Ier word niet verkocht als Brand- ofte Talhout, met Schepen, Schuyten en Kagen van Brabant, Gelderland, Zutphen, Over-Yssel en andere plaatsen komende: Van ouds geweest zijnde op de Kleuveniers Burgwal, voor en ontrent het Oost-Indisch ofte Bos-huys, volgens de Keur van den 17 Iuny 1614. Doch zulks met het aankomen van de Oost-Indische Schepen; en 't lossen der Waren van dien (gemeenlijk vallende als wanneer den Burger meest doende is haar van Winter-brand te versorgen) te veel belets veroorsakende: *Zoo zijn mijn Heeren de Burgermeesteren en Vroedschap eyndelyk in den jare 1663. te rade geworden die deshalven te verleggen; daar toe tot legh-plaats verkiesende de Huysfitten Burgwal, en dat van de Brug by 't Oude Muyer-Veer, tot aan 't voorsz. Huyssitten-huys toe, op groote straffe zoo elders zullen bevonden werden te markten.* Ziet de Keur van den 4 May 1663.

Waar eertijds, en nu gehouden.

Dese leg plaats is in den jare 1673, en daar na geheel verleyt, en gebracht in de *Muyder-Graft* aan het Plein, tusschen de *Portugeesse* en de *Hoogduytse Joode Synagoge.* *Waar die nu is.*

En om alle onheylen tussen de Houtverkoopers en Koopers voor te komen, hebben mijn Heeren van den Gerechte verordonneert: *Dat geen verkocht Talhout zal gelevert werden, als door de daar toe geswoore Hout-telders,* ten dien eynde haar vergader plaats hebbende op het Pleyn van de Hout-markt, over de *Hortus Medicus;* mits haar arbeytsloon daar voor van den Verkooper genietende. Ziet de Keur van den 2 Mey 1601. 24 Octob. 1680. *Ordonnantien voor de zelve.*

Ooo *Die*

Die gehouden zijn het te kleyn en vervalscht hout uyt te schieten. Ziet de Keur van den 10 September 1613, en 30 January 1680.

Ook het tellen zel ver waar te nemen, op verbeurte van haar arbeyds loon. Ziet de Keur van den 17 Iuny 1614.

En om de Stad van haar inkomen niet te berooven, is verordonneert *dat de twintigste penning daar van tot Excys aan haar betaalt zal werden.*

Des de Schippers verboden werd *geen Talhout te reppen; (eygen gewas daar van vry zijnde) en de Telders dat niet eer te tellen voor die betaalt is.* Ziet 't loopende Pagt-boek.

Dit nevens den Turf tot der Ingesetenen Brand jaarlijks niet genoeg wesende, ziet men meenigh Scheeps-lading met Branthout uyt Noorwegen herwaarts voeren, dat by de vadem gekocht, en deshalven Vaamhout genoemt werd. *Vaamhout.*

Doch mijn Heeren van den Gerechte veel klachten ter ooren komende, zo wegen de quade maat, als korte, in 't leveren ren van dit hout vallende, *hebben daar Meters en Opzienders toegestelt, die zekere Stadts maat ter handen stellende, waar na haar zullen hebben te gedragen.* Volgens de Keure van den 17 Iuny 1594. en den 4 May 1601. 27 Iuny 1673.

ZAND-MARKTEN.

DEse zijn twe, ofte die met Schepen ende Ponten door Haarlem, 't Y, ofte den Amstel van 's Gravenland en Naarden in komen; die 't Y in komen, *haar leg en markplaats hebbende aan 't uyterste Eyland van 't Blauwe-hooft (anders Realen Eyland) en dat aan de Noord-west zyde van de Steyger.* Ziet de Keure van den 12 Septemb, 1629. 30 Ianuary 1634. en 9 October 1652.

Die van Naarden, 's Gravenland, Muyderberg in de nieuwe binnen Amstel, by de Amstel-sluys.

Ordonnantien daar over. En alsoo groot bedrog bespeurt wierd in 't verkoopen en leveren van 't Zant, zo zijn mijn Heeren van den Gerechte genootsaakt geweest daar tydelijk in te voorsien; ordonnerende *dat van nu aan alle Schippers hier ter Stede met Ballast-sant te markt komende, gehouden zullen zijn het zelvige te laten meten, en de maat daar van te laten stellen boven de Roos op de Steven, en dat alle jaaren te vernieuwen; aan de gesworen Meters daar voor betalende van 't Last een stuyver.* Ziet de Keuren van den 12 December 1616. 15 Ianuary 1620. 25 September 1621. 27 Ianuary 1624. 10 Dec: 1627. 23 Ianuary 1649. en 20 Maart 1665.

Met verbod geen lasten meer te verkopen, als haar teken is houdende.

En dat met ge-eykte manden te leveren, twintig opgehoopte manden voor een last te rekenen; Die daar na afgestreken vier en twintig voor een last zullen getelt werden. Ziet de Keure van den 15 Iuny 1616. en 10 Iuny 1617.

Dat alle het Zant voort aan zal opgewerkt werden by de Steen-tellers en Zetters, en dat niet anders als met wagens ofte geeykte manden, hebbende de groote van thien ofte twalf op een last, of zoo veel grooter ofte kleynder als den Gerechte *zal ordonneeren.*

Mits dat de Meter nevens den Schipper de wagen ofte mand zal moeten vullen. Een Opsiender gehouden zijnde de Arbeyders daar toe te bestellen. Ziet de Keure van den 5 Ianuary 1663.

Dit alles 't bedrog der Zant-voerders niet konnende stutten, *is men eyndelijk te rade geworden 't Zant by ge-eykte afgestreke Kruywagens te leveren, zestien voor een last, en die by een geswooren Meter te vullen.* Ziet de Keure van den 9 November 1663.

Welk Zant by de Pont-luyden niet mach verkocht werden, als yder aan zijn Markt daar by geordonneert is. Ziet de Keure van den 12 December 1629.

VRIESCHE STEEN EN KALK-MARKT.

DEse Scheepen (dog meest uyt Vriesland komende) hebben haar leg plaats op de Zuyd-Oost zyde van het Nieuwe Waals-Eyland: daar wegens het groot bedrog dese volgende Ordonnantie op gestelt zijn.

Dat voortaan hier ter Stede geen Steen sal gebracht werden voor die gekeurt is, en afgekeurt zijnde te vervoeren. Ziet de Keure van den 24 November 1662. *Ordonnantien voor de selve.*

Als mede niet als van geswoore Tellers en Zetters opgedragen werden.

En niet voor dat gebleken is den Excys daar van betaalt te zijn.

Welke Telders gehouden zijn van haar tel-

telling pertinent boek te houden. En zulks den Opsiender dagelijks bekent te maken.

Die de lossinge en arbeyt verdobbelen zal.

Hoe hen arbeyts loon te verdeelen. Alles volgens de Keure van den 5 Ianuary 1663.

Dat insgelijks geen Kalk ofte Sement verkocht zijnde, als met ge-eykte maat te leveren; die alle zes maanden moeten vernieuwt werden; en dat niet voor dat gebleken is den Excys daar van betaalt te zijn. Daar toe een Opsiender gestelt zijnde die zoo wel als de Meters en Dragers verboden is den Excys te pachten.

Aan wien de Schippers, met Kalk te markt komende gehouden zijn haar last aan te geven, en te laten keuren; afgekeurt zijnde te vervoeren. Met verbod die buyten Keurmeesters kennisse niet op te lossen; en die met lossinge haar niet hebben te moeyen.

Dat in't meten de tonnen over eynd staan moeten.

't Arbeyds loon verdient zijnde, en de Kooper dat niet willende betaalen, zal 't den Opsiender aangedient werden; die zulks met een Stads-boode zal invorderen.

Yder ploeg zijn eygen loon te deelen: en dat zonder den Opsiender te schelden. Volgens de Keuren van den 29 April 1615. 19 Ianuary 1617. 9 November 1629. 30 Ianuary 1630. en 9 November 1663.

Kalk beslagen zijnde, ongekeurt niet te vermetselen. En geen Hayr-Kalk te gebruyken als tot het stryken van Pannen; maken van Privaten (onder de aarde,) Hayr-ofte Kalk-kuypen voor Lijm-sieders en diergelijke weke werken. Ziet de Keur van den 27 Ianuary 1622.

MELK-MARKTEN.

DEse van aller oude tyden, door de gansche Stad, zoo op hoeken van Straten als Burgwallen verspreyt zijnde; zoo hebben de E. E. Heeren Regeerders al in den jaare 1523. daar in zoeken te versien; voorgevende zulks een groot belet voor den Koophandel te zijn. Des ordonneerende *dat niemand met Melk ofte Huy-vaten en Botter-koppen zoude markten, dan alleene op de Burg-wallen.* Ziet de Keur van den 9 November 1523.

Ordonnantien voor deselve.

Welke Keur daar na in den jare 1581. vernieuwt zijnde: is expres verboden *daar niet mede voor te staan op de Plaats (nu den Dam) ofte voor in de Kalver-straat; dan alleen op de Gasthuys-sluys ten eynde de Gasthuys-steeg, en Burgwallen als van ouds.* Ziet de Keur van den 2 Meert 1581.

En alsoo volgens de Keur van den 30 Augusti 1576. en 9 Iuny 1618. by de E. E. Heeren van den Gerechte wel scherpelyk verboden is eenige voor-koop van eetbare Waaren te doen, doch bespeurt wierd dat veel baatsoekende Luyden haar onderwonden by de Boomen en omtrent de Poorten de Huysluyden met Melk, Huy en Koppe-botter te Marktkomende, tegen te gaan, en de Waren tot grote schade der schamele Gemeente in voorkoop te nemen, om deselve dierder te verkoopen. Soo hebben gemelde Heeren op grote boeten verordonneert, *dat geen Huysluyden aan eenige Voorkoopers sullen verkoopen, noch Voorkoopers van Melk van de Huysluyden koopen eenige soete of gekernde Melk, ook geen Huy, by of ontrent der Stads Poorten, noch voor de Boomen of Palen, maar dat de Huysluyden daar mede sullen moeten markten, en te koop bieden; en aan geen Voorkoopers verkoopen, voor des ochtens de klok elf sal geslagen zijn; en na de middag des Winters na driën, en Somers na zes uuren; mits dat het echter de Huysluyden sal vry staan daar mede omme te loopen, en aan de huysen te verkoopen.* Siet de Keure van den 16 Maart 1652.

Doch bespeurende 't bedrog dat in't vullen van de Karnemelk en Huy-vaatjes, als mede in de Maten daar die mede gemeten werden, gepleegt wiert. So hebben myn Heeren van den Gerechten gewillekeurt, *Dat alle Melk-vaatjes en Maten, groot ofte kleyn, jaarlijks by den daar toe gesworen Yker gemeten, en met het Stads Wapen en jaar-getal gebrandt sullen werden; den opsicht daar van beveelende de Overluyden van't Kuypers-gild.* Siet de Keuren van den 28 April 1612. 19 January 1635. 1 en 5 January 1636.

Ook op de Vaten.

De Melk-markten werden nu op alle Burgwallen, de hele Stad door gehouden.

Van de Oude STADS-TOORENS, Scheeps-walen, Jacht-Havens, Kranen en Binnen-Wachthuysen.

ZEVENDE HOOFT-STUK.

TEr gedachtenisse van de eerste bemuuring deser Stede, afgebroken in den Iare 1601. en 1602, ziet men nog op zommige plaatsen, en daar Poorten gestaan hebben eenige vernieuwde Torens; nevens die aan het Y-kant, nu niet als tot Nagt-wagt plaatsen dienende, om door de Ratel en andere Wachten nevens die van de Kerk-torens met blasen der Trompette voor brant en andere onheylen te waarschouwen.

Die wy voorgenomen hebben in ordere na den anderen te beschrijven; een aanvang makende met de

JAN ROODEN-POORTS TOREN.

Hoedanig eertijds. DAt dit eertijds een Stads Water of Raam-poort geweest is, is zeker; de naam onseker, alsoo eenige vermeenen die zoo wel *Jan Room* (ziet het Eer-gedicht by *Jacobus Laurentius*, in zijn Leven Dienaar der herstelde Godts-dienst deser Stede, gemaakt ter gedachtenisse van zijn Stief-vader *Hendrick Jacobsz. Staats*, Stads Timmerman, wegens alle de Stads Gebouwen, by hem alhier voltimmert van den Iare 1594. tot den Iare 1628. Item, de Bouw-kunst van *Hendrik de Keyser*) als *Jan Rooden-poort* genaamt te zijn, doch beyde zonder bewijs; nergens toe gedient hebbende, als om na de Speelhoven (daar buyten leggende, en Carthuzers Klooster) te gaan; zijnde ront, en wel van de grootste en sterkste Toorens die aan de Stads muuren gestaan hebben, gelijk het noch gebleken heeft tot den Iare 1616. Als wanneer de Stads-huys Tooren (wegens de swakke Fondamenten) niet langer houbaar, en te vooren in den Iare 1601. zes voeten over hangende, gerecht zijnde; met haar speel-en slag-werk af-genomen is; dat aan dese hoek van de Stad zeer ongerijflijk viel: dies by de Achtbare Regeering besloten wiert, alsoo eenige daar toe genegen zijnde) dese Toren te vernieuwen. Dese dan staande op de Oost-zijde van de *Singel* ofte *Koningsgracht* tegen de *Nieuwe Kerk* over, heeft ment omdampt, de Fondamenten gegraven, en een nieuw paal-werk daar om geheyt; dat zoo zijn voortgang nam, dat men op den thienden dag in May daar begonnen heeft een vierkante steene huyt om te trekken, en die tot zijn hoogte gekomen zijnde, het houtwerk en een doorluchtige spits daar op te brengen; en wel versorgt, dat zoo wel luy-als-slagklokken verdragen konde, als in dien hoek een Poort-klok van nooden was; ook de heel en half uurs slag-klokken, (met het vermissen van die op het Stadt-huys) daar van doen zijnde; wiert tot meerder gerijf het uurwerk, met vier Uur-wijzers daar aan gemaakt; voorts met zoo veel hoekcalommen drie ommegangen ofte transen (twee uyt witten hart-steen) en een doorluchtige lantaaren verciert, 't welk nu als by de Figuur blijkt, een welstandig en gevallig gebouw is.

De Geweldige (met een onduyts woort Provoost genaamt) van de inleggende krijgs-besettinge, alhier zijn wooning en gevangenis hebbende: alhoewel daar by wylen gevangens (in geen krijgsdienst zijnde en van groot belang) opgeslooten werden, als wat eerlijker als de Stadts-boejen ofte Tucht-huys: de verdiepingen boven zijn wooninge zijn twee boven den anderen, daar toe bequaam gemaakt wesende. *Provoost zijn wooning.*

Wiens bestel is wegens de *Hoog-Moogende Heeren Staaten der vereenigde Nederlanden is.*

Goede toesicht te neemen dat onder 't krijgs-volk *alle onbehoorlijkheden geweert en goede krijgs-discipline onderhouden wert.* *Ordore voor de Provoost.*

Dat alle Boosdoenders ende Overtreders

van-

IAN ROODEN-POORTS TOREN

REGULIERS TOREN

van den Articul-brief ende Krijgs-Ordonnantien; als ook van anderen haare Placcaten ende Beveelen, gemaakt ofte na-maals te maken en uyt te geven, verzeekert en in gevangenisse gestelt werden; om tegens haar na Krygs-rechten geprocedeert te werden: en voorts alles te doen en waar te nemen wat een goet en getrouwe Geweldige of Provoost na Krygs-ordonnantien en Instructien schuldig is te doen.

Krijgsraat der Militie werd hier, en op de oude Waag gehouden.

Hier op dese Toorn werd ook Krygs-Raad over de misdaadigen der Soldaaten geoeffent, om na inhoud des misdaads, en den Articul-brief gestraft te worden.

Zulks dat de voor dese oude ronde stompe Toren (na uytwysing deser nevens gaande afbeeldinge) nu in een cierelijke vierkante doorluchtige Toorn verandert is. Eenige jaaren lang heeft hier ook een houte Brug nevens gelegen, die lang daar na ten weder-zyde de Toren van steen vernieuwt is, onder welkers breete van hondert twintig voeten, dese Tooren, tot gemak der woonstede, twee treffeli,ke overwelfde kelders bekomen heeft.

Welke ruymte wel te pas gekomen is, als wanneer het Oude Stad-huys op den zevende July des jaars 1652. door een ongelukkig Vuur verteert wierd (ziet hier vooren fol: 257) om de Wissel-Bank daar zoo lange te plaatsen.

REGULIERS-TOREN.

Van de Naam.

Dese Tooren staat ten eynde de Kalver-straat; waar die den naam van bekomen heeft, behoeft men niet veel te ondersoeken; afdaalende van 't Klooster der *Regulieren*, *(in 't derde Boek hier vooren beschreven) van welke de Poort*, daar dese Toren uyt voortgekomen is, wel eer de *Reguliers-Poort* genaamt was. Met de Stads muuren in den jare 1482. gebouwt: na die tyd sterk zynde, hebbende ter wederzijde een spits; strekkende nevens *'t Rondeel* tot bescherminge van den *Amstel*: alsoo in wesen geweest zijnde tot in 't laatste van den jaare 1618 ofte daar ontrent; als wanneer uyt een Glashuys, langs de oude Stads Muur na den Amstel staande, een brand ontstond; die dit gansch werk, behalven *'t Wachthuys* daar nevens by staande, verteerde.

De Achtbaare Regeeringe ter gedachtenisse dat de oude Stads Muuren en Poorten beslooten wierd, het overblyfzel van de zuyderlijke Spits en uytgebrande Tooren, tot cieraat weder op te bouwen: haar Stads *Architect* ofte *Bouw-meester Hendrik Keyser* beveelende, daar een ontwerp van te maken; 't welk haar E. E. behaagden, is men op den vyfden October sestien hondert negentien aan den Bouw gevallen, die op de zelvige fondamenten en oude Tooren (toen eerst wat voorsien wesende) beginnende: zijnde nu een fray doorluchtig boven-werk, met Slag en Speel-klokken, en vier uurwysers verciert; boven 't kruys tot een wind-wyser, daar op drayende eerst een vergulde Os, ter gedachtenisse dat de Ossemarkt aldoen hier plag gehouden te werden; doch zulks wat misstaande, heeft men die daar na weder van genomen, en in een wakende *Haan* verandert, als uyt de nevens-staande Figuur te sien is.

Wanneer gebouwt als nu is.

Byvoegsel.

Hier nevens aan de Toren staat nog het bovengenoemde Wagt-huys, 't welk met het hermaken van dese Toren ook is vergroot geworden: 't zelve was een Wagthuys voor de Burgers, die daar een By-Hooft-wacht hielden, en de Boven-kamers by verscheyde Gildens, tot haar Kamers wierd gebruykt, tot den jare 1673. als wanneer de Fransen de drie Provintien van Gelderland, Uytrecht, en Over-Ysel hadden ingenomen. Waarom de Koopluyden alhier ter Stede haar Silver en Gout na geen Buyten-Munten verder durfden senden, wierd by de Staten goed gevonden een Munt in dese Stad voor een tijd op te rechten, is dit Wachthuys daar toe bequaam gemaakt, in welke twee of drie jaren, de Ducatons, Ryksdaalders en Ducaten met der Staten Stempel is gemunt geworden, ter welker gedachtenissen onder ieder Stempel de drie Kruysen, als zynde deses Stads Wapen, noch te sien is.

De Munt.

Na dat de bovengenoemde Provintien weder uyt des Vyands handen geredt waren, soo is dese Munt ook weder vernietigt geworden; en het huys bequaam gemaakt tot een Herberg, voerende als noch de naam van de *Munt*.

HARING-PAKKERS
Van ouds de
KRUIS-TOREN.

Van de naam.

Elke naam van *Haring-Packers Tooren*; daarse nu gemeenlyk mede genoemt word, sy bekomen heeft, om dat daar in de *Haring-Packers* en *Keur-Meesters* hun kamer of verblyf hebben. By de Rooms-gesinden wiert deselve van ouds de *Heylige Kruys-Tooren* genaamt, als noch het opschrift aan de zuyd-hoek daar van in een witte steen gehouwen, te kennen geeft. Dit eertyds een lage Tooren of stomp zynde, ten eynde de Stads Muur aan 't Y-kant staande; om nevens de Tooren van Schreyers-hoek het Roode Blok-huys (zynde een Hout-wambas, gelegen tussen de Stads palen, een weinig beoosten de Sparendammer-brug of oude Haarlemmer-sluys) te beschermen; ten dien eynde noch een steene Toren (over lang afgebroken) op de hoek van de Brug [a], om op de niewe Stads Paal-herberg te gaan; wesende.

Op dese *Heylige Kruys-Toorens* [b] wierden gemeenelijk, ten tijde van de beruchte Nederlandtse beroerten en vervolginge, de genen die om 't melden van de ware Gods-dienst, en het afvallen van de Roomsche Leere, hier ter Stede in hechtenis geraakten, gebracht: Doch men hieltse hier by wylen niet lang zitten, maar ploftese heymelijk by nacht, onverhoort en onverwesen, achter uyt (handen en voeten gebonden) van boven neder in 't Y, daarse dan den laatsten snak gaven, en verdronken.

Wanneer op-gebouwt als nu is.

In welken stant dese *Kruys* ofte *Haring-pakkers Toren* gebleven is tot den Jare 1606. de steene Stads-muuren nu eenige Jaren af-gebroken zijnde: als wanneer de Achtbare Regeringe met de aanwas des Scheepvaarts beslooten het Y-kant met twee Torens te vercieren; daar toe dese ten Westen en de *Monkelbaans* (hierna te beschrijven) ten Oosten uyt-kiesende.

De Fondamenten tot verswaringe van desen bouw wel behayt; versorgt en verdubbelt wesende, heeft men die met dese tegenwoordige doorluchtige spits verciert, en tot gerijf der Burgers en Zeevarend volk, met Uurwerk, heel en halve Uurslag-klokken en vier Uurwijzers voorsien, eyndelijk (ter gedachtenisse van de Haring-pakkerye) de Makelaar, tot wint-wysinge met een vergulde Haring dekkende.

Welke neeringe van over oude tijden altijd tusschen de Sparendammer brug en dese Toren is geweest. De Teer-thuynen sijn achter Bikkers Eyland geplaatst. Volgens de Keure van den 19 Janu. 1643.

Wie daar nu verblijf hebben.

Onder dese Toren hebben de gesworene *Haring-pakkers* en *Keurmeesters*; als mede de *Loots-luyden*, haar vergaderplaatsen: van wiens doen wy hier vervolgens een weynig verhalen zullen.

Welke Pakkers *en* Keurmeesters *gehouden zijn jaarlijks op* St. Jans *avond in de Zomer, in handen van de E. E. Heeren Burgermeesteren haar Eedt te vernieuwen.* Ziet de Keuren van den 11 September 1563. 8 Augusti 1579. 30 Juny 1651.

Dat geen Haring voor zuyver zal mogen gekocht of verkocht werden, ten zy de Keurmeesters die daar over vallende, by haar vereffent te werden. Ziet de Keur van den 11 September 1563.

Die gepakt zijnde, neven de tonnen by haar te keuren. Ziet de Keur van den 1 September 1511. en 8 Augusti 1579. Item 14 Julii 1656.

By welke keuren de Verkoopers en Koopers verboden werd tegenwoordig te zijn. Ibid.

Orare en Keure over de Haringh en Haring-pakkers.

Ook geen Haring pennings waar den uyt te slijten als met een Cirkel gekeurt. Doch uytschot met een halve Cirkel; en ongetekent t'eenemaal verboden.

De gesworе Pakkers by meester Kuypers verzocht zijnde om Haring 't zy veel ofte weynig te pakken; zijn gehouden op het luyden van een klokje (aan dese Toren hangende) *en daar ontrent zijnde, op de lootinge te verschijnen; op zekere boete, en verbeuring van die dag geen kavelinge te zullen hebben.* Ziet de Keur van den 10 Augusti 1601.

Met verbod in Schepen ofte Schuyten die te pakken. Veel min hoop-werk aan te nemen: nemaar gehouden in 't pakken haar oogh daar over te hebben; en met haar Merk te branden; dat al vooren Keurmeesters overgelevert te hebben; en van vierthien op twaleftonnen laagh op laagh in te pakken. En dat niet als van Haringh na Bartholomei gevangen. Die volgens de Keur gepakt zijnde, met het Stadts wapen gebrandt zal werden: de tonnen met vierthien hoepen gebonden zijnde; en geen tonnen onge-eykt uyt haar winkels te zenden. Dit alles volgens de Keuren van den 11 September 1563. Item 19 Julii 1656.

Haring met de Versch-jagers, als mede Brant-haring eerst uyt Zee komende, is geoorloft op Sondagen te werken. Siet de Keure van den 3 Augusti 1617.

Haringh met Versch- ofte Vent-jagers uyt Zee komende, en zoekende haar ladinge in 't openbaar te verkoopen; mach niet als door de geordonneerde Aflegger geschieden. Siet de Keure van den 30 Junii 1651.

Voor-haringh ofte Gras-haringh is verboden te verkoopen Siet de Keure van den 15 Juny 1655.

Dit

„ *a* Van ouds genaamt het Sparendammer Blokhuys, ziet 3 *Boek*, 2 *Deel*, *fol.* 190.
„ *b* Hier ter Stede is van ouds geweest *'t Kruys Gilde*, 't welk op 't Stadhuys ten tijde van de Weder-„ doopers 1535. dien dag hadden gegastereert. Siet hier van in 't 6 *Boek*, op 't voorsz. Jaar; doch de Fun-„ datie van dit *Gildt* vind ik nergens.

HAR
Van

H PAK
de Kruys KERS
Toren.

Dit wel het voornaamste zijnde den Haring-teelt betreffende; behalven noch eenige oude Keuren, in dese voorgaande naar tijdts gelegentheyt verandert; als van den eersten September 1511. 13 Augusti 1527. 14 Augusti 1579. en zoo voorts.

Van de LOOTS-LUYDEN.

DE *Lootsluyden* in dese Tooren mede haar vergaderplaats hebbende; is haar dienst alle grote diepgaande Schepen van dese Stadt naar de Zee-gaten zeylende, over Pampus, en door de Zuyder Zee over en tussen de ondiepten derwaarts te brengen: tot welk ampt niet toe-gelaten werden, voor en al eer Burgers zijn, van haar ervarentheydt ondervraagt, en daar toe van de Achtbare Regeering vryheyt en loots-teken bekomen hebben, en in dat geselschap aangenomen zijn. Doch alsoo onder haar veeltijdts oneenigheyt was, heeft men haar met Ordonnantien voorsien, gelijk mijne Heeren van den Gerechte met het te niet doen van de Keuren van den 31 Maart 1632. en 3 December 1653, haar weder met dese nieuwe Keure heeft voorsien op den 14 Julii 1666.

Yder Lootsman moet op sijn beurt varen, en dagelijks in 't Lootshuysje verscheynen.

Niemand mag een Huur buyten haar beurt aannemen.

De Schippers en Koopluyden die een Loots moeten gebruyken, moeten die daags te vooren, eer datse willen afvaren, bekent maken, en mogen uyt vijf een kiesen.

Geen Schippers mogen zonder Lootsman afvaren, en van een ander plaats een aannemen.

Geen Lootsman mach aan Koopman noch Schipper versoeken voor een ander gebruykt te worden.

Geen Lootsman mag voor geen meer of minder loon varen als de Ordonnantie zeyt.

Moeten trouw in haar dienst zijn.

Geen Schipper noch Stierman mag de Voettallen van sijn Schip aan de Lootsman verswijgen, om hem te bedriegen, om geen Schip en goed te verliesen; voor yder voet die verswegen word, mach de Loots eyschen sestien guldens.

De Loots een Schip verzeylende, is sijn Lootsampt quijt.

Mogen niet dronken zijn.

Wat dien aangaande meer is, ziet de Keure in de Handvesten, fol. 966. by nader Keure van den 3 Januarii 1669.

Moeten de Schippers Koopluyden goederen in hebben, en een Loots van hier mede nemen; maar Ballast-scheeps zijnde, niet: Maar de Schippers die met haar eygen Reeders goed varen die behoeven geen Lootsluyden. Siet de Keure van den 12 September 1669.

Op den 26 Ianuari 1678. hebben die van den Gerechte het Loon van de Lootsluyden verbetert, alle welke Ordonnantien vreemde Lootsluyden, hier ter Stede komende, mede moeten onderworpen wesen. Siet het 13 Articul van de Keure van den 14 Iulii 1666.

Dese Haring-Pakkers Toren, met het geene waar toe deselve heden gebruykt word, wat na vooren beschreven hebbende, vertoont sich deselve van 't Y na de Stad siende, en vorder in 't verschiet eerst de Haarlemmer Schut-sluys, die het Zee-water, uyt Zee door 't Y komende, schut, en soo verseekerd, dat deselve met eene ook tot een volkomen Waterkeering in tyd van Sprink en andere hooge Watervloeden, verstrekt.

Om dat men hier van de Schut-sluys spreekt, sullen hier by stellen de Ordonnantien van deselve, die zijn van den 20 Iuny 1673. en die van den 1 Maart 1675. spreken alleen van de Amstel-sluys; maar dese van het beschadigen van de Schut-sluysen, leggende tegen het Y binnen dese Stad, zyn van den 28 Augusti 1675. 13 February 1681. en 12 Ianuary 1683. alwaar geordonneer en gewillekeurt werd:

DAt niemand Puyn, Steen, As, Hooy, Stroo of andere Vuylnis, noch ook Sneeuw te werpen in, op, of voor de Sluysen, noch het Plein of Brugge te beswaren met Steen, Kalk, Hout, Ankers, Touwen, Geschut &c. Niemand mag 't Klinket der Sluys-deuren openen, als met kennis der Sluys-wachters. In de Sluys-deuren, Muuren, of Sluys-bodem mag met geen haken gesteken worden. De Vlooten moeten wachten tot de Vaartuygen door zijn: Met geen Boeg of andere Sprieten, als die over eynde staande of ingehaalt, en met geen leggende maar staande Masten; ook mag niemand met Buskruyt, anders als met Zeylen dicht bedekt, door de Sluysen varen: Die de Voorschutting hebben zijn dese. 1. De Visschuyten. 2. De Schuyten met Boskruyt. 3. Met Beesten. 4. Moolenaars. 5. Nachtwerkers. 6. Stadts Schuyten, die by Dagloonders gebruykt worden. 7. Admiraliteyts en Oost-Indische Compagnie Schepen, alles op de boeten in de Willekeure begrepen. Voor Schut-geld betaalt een lange Samoureux, heen en weer, 8 stuyvers; kleender met leggende Masten 1 stuyver 8 penningen; als mede een Vlot-schuyt, maar een Steyger-schuyt een stuyver; gelyk ook een Vlot van een Balk of Mast; maar van 2, 3 en meer Balken of Masten na advenant. De Boeyers, Fluyten, Kitsen, Galjoots en Fregatten moeten yder reys 12 stuyvers geven. Siet vorder *Handvesten fol.* 1037, 1038, *en* 1039.

In 't verschiet van dese Tooren ziet men de Nieuwe Zee en Rivier Vischmarkt, na vören in dit zelfde vierde Boek beschreven, op pagina 682.

Opscheeping van de BEESTEN.

NA het Water toe, recht tegen over dese Tooren, is de Stijger en het Comptoir van de Opscheeping van de Beesten, volgens de laetste Ordonnantie van den 9 November 1685.

Mijne

Ordonnantie van 't op- en afschepen van de Beesten;

MYne Heeren van den Geregte der Stad Amsterdam hebben, om redenen haar Ed. daar toe moverende, goed-gevonden te authoriseren, gelijk de selve authoriseren by desen, de Regenten van de Huys-Armen aan de Oude Zijde deser Stede (ten behoeve van de voornoemde Armen,) te mogen verpachten het op en afschepen van de Beesten hier ter Stede, volgens de ordre hier onder staande; Lastende een ieder, die 't zelve aangaan mag, hem daar na te reguleeren.

In den eersten, dat de voorschreve Opschepers of hunne Medehelpers, in 't op en inschepen van de Beesten, hun getrouwelijk sullen dragen, en den Koopman na behooren dienen op 't loon hier na gespecificeert.

desselfs loon;

Te weten, dat sy sullen hebben te ontfangen van elke Osse of Koe 2 stuyv. 4 penn.
Item, van yder Paart 2 stuyv. 8 penn.
Van elk mager Varken 4 penn.
Van elk vet Varken 8 penn.
Van een vet Kalf 12 penn.
Van een mager of nuchtere Kalf 8 penn
Van een Schaap 4 penn

En dat soo wel van alle Beesten die van over 't Y, of van de Rivieren met Schepen in of uytgevoert worden.

ook van die, die elders op- en afgescheept worden;

Als mede, die de Muyder, Weesper, Uyterse, Leydse, Haarlemmer Poorten, ook aan den Overtoom en Amstel inkomen, en opgescheept, insgelijks die by vorst en beslooten water, over het ys, in en uyt de Stad gevoert werden.

mede aan de Hoogendijk.

Ook van gelijken die aan den Hoogen Dijk tot Jaaphannes daar ontrent, of elders op of afgescheept worden, en hier ter Stede gebracht, of van daar uytgevoert worden.

Niemant als de Pachters mogen op- of af schepen.

En op dat de voornoemde Pagter of Opschepers, als mede de Huys-Armen aan d'Oude-zijde, in hare gerechtigheyd niet worden verkort, interdiceren mijne Heeren van den Geregte wel expresselijk aan alle en een yder, geen Opscheper zijnde, of van de selve daar toe geen expresse ordre hebbende, eenige Beesten in of uyt eenige schepen t'arbeyden, en dat op een boete van vijf-en-twintig guldens, by yder Arbeyder of Eygenaar te verbeuren, so dikmaal hy of sy bevonden sullen worden eenige Beesten in of uyt eenige Schepen te arbeyden of gearbeyd te hebben.

Dat ook geenige Veer-schepen van over 't Y eenige Beesten sullen mogen uyt of innemen, als aan 't oude Buykslooter Veer, mede op een boete van vijf-en-twintig guldens yder maal te verbeuren, en by vorst aan de Oude Stads-Herberg.

Waar de op- en afschepinge geschieden moet.

Dat ook geenige ontschepinge van eenige Beesten uyt geenderhande Veer- of Trekschuyten, en andere Vaartuyg sal mogen worden gedaan, als aan de Nieuwe Haarlemmersluys, oude Buykslooter Veer, ontrent de Varken of Ossen-markt, ook Schagermarkt, of daar d'Ed. Heeren van den Gerechte voorsz. in tijden en wijlen sullen komen t'ordonneren, op een boete van vijf-en-twintig guldens by de Schipper te verbeuren, of so die niet te vinden is, aan Schip of Beesten te verhalen.

Alle welke bekeuringe sal staan aan de voorsz. Pagter of Opschepers, hunne Medehelpers, of die daar toe by hun sal zijn gestelt; waar van d'eene derde-part sal komen ten behoeve van den Pagter of Opscheper; d'andere derde-part voor den Officier, die de Calange sal komen te doen; en 't laatste derde-part ten behoeve van de voorsz. Huysfitten Armen aan d'Oude-zijde.

Aan Zee-burg word dese Ordonnantie mede onderhouden, en daarom is nog nader gewillekeurt, *dat geen Schepen, van over Zee komende met Beesten, elders als aan Zee-burg mogen lossen, en zulks niet doende, verbeuren 25 gulden, en mogen hier ter Stede geen beurten noch vrachten aan nemen.*

Nevens dese Steyger, is een andere Steyger, daar de Mossel-kaagen aan komen, en ook op order, als in de Beschrijvinge van de Visch-markt te zien is, moeten verkogt worden.

SCHREYERS-HOEK, Of SCHREYERS TOREN.

WAs eertijds aan d'Oost-zyde de uytterste hoek ofte 't Slot van de Stadts muuren, geleyt in den Jare 1482. nevens *St. Anthonis Poort* en *Cleveniers Tooren*, zynde de eenige volkomene overblyffselen daar van; dit is een geweldig stuks werks, en daar nevens het ronde steene Bolwerk *'t Camperhooft* genaamt; beyde uytwaarts geleydt, zoo om de waterkant met haar Geschut te bestrijken, als de *Scheeps Waal* (voormaals daar alleen zijnde) en 't Y te beschermen: boven heeft die een omgang, daar toe zoo sterk met Borstweeren na de Oude tijden met schiet-gaten gemaakt, dat deselve bequaam zijn om Kanon daar uyt, en op te gebruyken.

Van de naam.

Waar sy haar naam van bekomen heeft, brengt de gelegendheyt mede; als zijnde doemaals de Steyger daar 't varend volk meest na Oost en West t'Scheep ging, en van haar Vrouwen tot daar toe uytgeleyd, veel tijds al schreyende afscheyt namen, waar door nu de naam, van *Schreyers-hoek* bequam.

Ter welker gelegentheyt men verhaalt een Vrouw dat zoo ter harte genomen te hebben, dat terstont zinneloos en byster wierd;

SCHREYE
en W

HOEK TOREN
er Keer .

wierd; en derhalve zulks in den Jare 1566. ter gedachtenisse in een witte steen uytgehouwen en gemetselt, boven de deur in de Toren-muur, en noch heden te sien is.

Alsoo dit een machtige groote ronde Tooren is, werdse tot verscheyde gelegentheden gebruykt: Eerstelijk, tot de vergader-plaats van de Opper-Commissarissen van de Walen, welke hier alle saaken raakende de Havens voor dese Stad, komende voor te vallen, vereffenen; en alsoo op alle de Havens goede toesigt nemen en toe te sien, dat de Keure en Ordonnantie op de Havens gemaakt, soo wel by den Haven-meester als by anderen worden achter volgt en naargekomen; gemelde Heeren Commissarissen zijn ook geauthoriseert, om so dik en menigmaal als het hun sal gelieven, binnen en buyten de Stads boomen te vaaren, de Havens en Graften te visiteeren en te besigtigen, of de Schepen, Schuyten, Ligters en alle andere, zoo groote als kleyne, naar order sijn leggende, ter plaatse daar zy sijn geordonneert: En contrarie vindende, sullense de contrarieerende daar van waarschouwen; En indien naar waarschouwinge 't selve ongedaan blyft, sullense de schade, die daar door geschied, aan de Haven-meester, en de Contraventeurs voor de helft mogen verhalen.

Waar toe gebruykt. Daar in de Vergader-plaats der Opper-Commissarissen van de Waalen;

Hier is ook de Woonplaats van de Haven-meester, wiens ampt is op alle de Havens Wateren en 't gebruyk van dien acht te nemen; waar toe dese Instructie hem by de Heeren van den Gerechte is gegeven.

als mede de Woonplaats van de Havenmeester.

Eerstelijk, dat de Schepen voor de Paalen in de Laag leggende, moeten 100 *voeten daar af zijn, en haar Kabels aan de Paalen vast maken, tot de gront toe laten sinken.*

De Raaseylen mogen niet binnen de Ducdalven, of handen op de Boomen staande, leggen.

Geen Schepen mogen op Stroom voor de Nieuwe-brugs Boom leggen.

Geen Raaseylde Schepen vermogen dwars langs de Paalen te leggen.

In de laag vermag geen Schip te Kiel-halen, maar buyten op Stroom.

Binnen de Paalen mag noch groot noch kleyn schip Kiel-halen, maar alleen in de Rommel-haven: Van gelijken die Schepen die uyt de Waal gehaalt worden om te Timmeren; uytgesondert in de Rommel-haven, voor de Stads-herberg, en 't Nieuwe-waals Eyland.

By nacht vermogen geen Schepen in de Boomen te blyven leggen.

Geen Schepen mogen ergens gaan leggen, als daar haar geordonneert is.

Uyt de Lichters, Vlot-schuyten ofte Steyger-schuyten niet te lossen, voor dat zy daar gekomen zijn ter plaatse daar se hooren. En ledig zijnde haar leg-plaats te nemen langs de binne-palen, en dat beoosten de brug van de oude Stads Paal-herberg, tot daar de Hoornsche en Enkhuyser Veer-schepen leggen.

Geen andere Schepen zijn toegelaten op de Geldersche Kay *te lossen of te laden, als die daar verordonneert zijn.*

Lichters *met zaad ofte anders geladen, werden verboden binnen de Haarlemmer-sluys op die Grachten leg-plaatse te nemen: doch ledig zynde te schieten door de voornoemde Stads-paal-herbergs-brug, om aldaar ten westen langs de binnepalen te blijven.*

Vlot-schuyten geladen met Noordse Deelen, Sparren, &c. zullen haar leg-plaats hebben in de Oude Waal, binnen de Nieuwe Water-kering, langs de Waals-burgwal: Doch, met Oosters Eykken, *als,* Planken, Wagenschot, &c. *Binnen de* Nieuwe-brug, *ten beyde zijden den* Ammerak. *En met* Asch, Teer, Loot, &c. *en alderhande* tonne-goet; *aldaar aan de Oost-zyde tot de* Guldehant-steeg: *En ledig gehouden te schieten op de* Waals-burgwal; *van de* Monkelbaans-tooren *beginnende.*

Alle Schepen werd verboden geen vaarten te stoppen En door de Sluysen *mogende, gehouden te schieten daar den Koopman gelieft.*

Met geen Roeyschuyten *binnen de Palen te zeylen.*

Dat alle Schepen met staande Mast door Oorgaten *vaarende, gehouden zijn met tweemaal roepens te waarschouwen. En door de Stads sluysen varende* Anker *voerende, die voor de Boeg te laten hangen.*

Door Schut-sluysen *varende geen deuren op te winden, voor de achterste geslooten zijn.*

Eenige Schepen, Schuyten, Booten, *ofte* Pramen *in der stede-wateren in de Gront leggende, en ses nachten vernachtende, zal de* Haven-meester *die doen op halen, uytoosen, tot hem nemen, en in een half jaar (nu een maand) niet gelost zijnde, voor de Boeten wettelijk doen verkoopen.* Ziet de Keure van den 27 Ianuari 1656.

Dit raakt zoo wel de buyten als binnen Haven-meesters.

Dat geen Schippers in haar Schepen langer licht ofte vuur zullen mogen hebben, als van den eersten Maart tot den laatsten September des morgens na de klok ses uuren, tot 's avonds ten zeven uuren: En des Winters van den laatsten September tot den eersten

Maart,

Maart, des morgens na zeven uuren tot 's avonds ten ses uuren.

Die zijn Schepen teeren wil, is dat gehouden op 't lant te smelten. En dit alles volgens de Keure van den 30 January 1654. De bekeuringe daar van staande by de Haven-meester, Waal-redders en Boomsluyters.

Doch daar over verschil geresen zijnde, is op den 16 January 1642. verordonneert *dat de bekeuringe van de* Rommel-haven *alleen zal zijn ten voordeel van de* Haven-meester: *en die van de* Sluytboomen *aan de Walen, ten profijte van de* Waal-redders.

Doch de Keuren van de *Haven-meesters* in 't generaal, getekent den 16 January 1642. en 23 July 1659. Gelijk zulks breder in de groote Hantvesten Fol. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. en 315. nader te zien is.

Aan dese Schreyers-hoek zijn mede ter wederzijde Water-keeringen gemaakt, zijnde de tweede, voor de Oude Kolk en Sluys, daar door men in de Oude-zijds Voor- en Achter-burgwal vaart; En de derde voor de Geldersche of Keulse Kaay, 't welk nevens die van de Nieuwe-brug een zeer treffelijk en heerlyk werk is.

Voor dese Schreyers Toren is nu, in plaats van de oude Houte Brug, een treffelijke van Steen gemaakt, in welke zijn twee Val-bruggen, tot gerief van de doorvarende Schepen met staande masten. Ter zijde dese Toren heeft van oude tijden gelegen een half rond steene Bolwerk, gelyk in 't begin gesegt hebbe, om daar af en uyt de Toren, nevens het oude Roode Blokhuys, in voorige tijden het Y, tegen de Geldersse, die eenige maalen de Schepen, leggende voor de Paalen, hebben verbrand, in 't toekomende te bestryken en te beschermen; welk halfrond zederd van de Borstweering is ontbloot, en nu alleen, gelyk de tegenwoordige Steene-brug, met een ysere Leuning is voorsien. Soodanig een vierde Water-keering siet men aan de West-zyde voor de Oude Waal, tusschen het Eyland en de Wal van de gemelde Oude Waal.

MONT-ALBAANS TOREN.

Van de naam en outheyd.

Die ook *Monkelbaans Toren* genaamt is; waar dese naam van daan komt, is vreemt, en vreemder dat men die wil ontleenen van *Duc d' Alba*, Stadhouder des Koninks van *Spanjen* in dese *Nederlanden*, als wanneer hy in den jare 1568. voorgenomen had, om de Stad in dwang te houden, aan dese Oost zyde op de Lastagie (een voorstad, niet als met Korenspykers, Lynbanen, Scheeps-Timmerwerven en diergelijk slag van gebouwen bezet) een schootweegs van de Stad een Kasteel te leggen, om 't zelvige volgens zijn hoog-dravigh voornemen de naam van *Mont-Albaans-Burg* te geven: Dat, nevens de Spaansche besettinge te gelijk die hier wilde binnen leggen van hem by de Stadt met twee hondert duysent guldens afgekoft wierd; ter gedachtenis daar van dese Toren de naam zoude behouden hebben: daar anderen tegen inleggen die veel ouder te zijn, ja eenige jaaren voor 't jaar 1544 gestaan te hebben, en daar neven noch een half ront, ter halver wege de St. Anthonis dyk, tot bevrydinge deser voor-stad en Scheeps-waal; de naam veel licht behoudende van een Lijn-baan die daar van outs heeft nevens gestaan, de naam van *Monkels-baan* voerende, gelijk *Jacobus Laurentius* dat in meer gemelde Eer-gedicht zulks mede aanwijst.

Byvoegsel

,, In de oude Registers deser Stede, ter ,, Secretary berustende, en geschreven ,, in den jaaren 1519 en 20, en eenige vol- ,, gende jaren, word verscheyden maalen ,, gemeld van 't Huys *te Montel-baan*, met ,, verscheyde handen geschreven, en dat ,, onder de wooningen die van Stads we- ,, gen (gelijk doen ter tijd de Toren in de ,, Vesten, en Kamers aan de Poorten) be- ,, woont wierden; zoo is dien volgende ,, niet als al te zeeker, dat die Toren lang ,, te voren eer *Duc d' Alba* gebooren is ge- ,, weest, dat deselve daar gestaan heeft, so ,, dat dese naam niet van *Duc d' Alba* kan ,, voort gekomen zijn. Ziet 3 boek tweede ,, deel fol: 190. in dese beschryving van ,, alle de Stads Toorns van die tijd.

Dese Toren dan in die stant blijvende, is namaals tot een Wacht-plaats, en wooninge voor de Hooftman van de Waal-redders gemaakt. In den jare 1606. heeft men geresolveert dese Toren, nevens die van de Haring-pakkers Toren mede te vernieuwen; de oude Stads Muuren geslecht, en de Lastagie aan de Stad te hechten.

Cierlijk vermaakt.

Wanneer deselve is vernieuwt.

Om dit besluyt uyt te voeren heeft men de oude Toren en grond van dien ten besten versorgt; die met een zinnelijk doorluchtig bovenwerk verhoogende, en twee slagklokken en vier uurwijsers;

MONT ALBAAN
en Water

TOREN
er.

ſers; de wintwijſer daar boven zijnde, een Zee-ridder vercierende. Zijn ſtant tot in den jare 1610. alſoo houdende, tot men in October des zelvige jaars op een nacht gewaar wierd dat deſelve begon over te hellen, en wel zeven en een quart voet aan een zijde by de fondamenten neder geſet te zijn; des men gehouden was die aan alle zijden met kabeltouwen aan te winden, en voorts met lange dikke maſten te onderſtutten (een werk voor deſe ongehoort) en het Fondament ontblootte, en zoo wierd bevonden dat door de maalſtroomen uyt het Y en Amſtel daar te zamen vallende, uyt gekabbelt en verſwakt te zijn: Des men daar een nieuwe vaſte voet om geheyt en de Toren daar op met een muur van vijf te halve voeten verſwaart en gedikt heeft, daarſe als noch is op ruſtende.

Overgeakt. *Met kabels recht gewonden.*

Deſe Toren aldus beſchreven zijnde, vertoont hy ſig heerlijk uyt het Y, gelijk in de byſtaande Figuer te ſien is; voor ſig verbeeldende de Voortreffelijke ſteenebrug, waar in de vyfde Vloet-en Waterkeering aan de Ooſt-zyde van 't Nieuwe-Waals Eyland, hier in de Jaare 1682 gemaakt, leyt, die alle in 't vyfde boek nader ſtaan beſchreven te worden.

Hoe ſich uyt het Y met de Water-keering vertoont.

In deſe Figuer werd ook verbeeld het Weſt-Indiſch Pak-huys, zijnde mede een heerlijk werk, 't welk op zijn plaats na achter in 't brede werd beſchreven.

Weſt-Indies Pak-huys.

WALEN.

Deſe zijn voor de groote Koopvaardy Zee-varende Scheepen twee; een aan de Oude, en een aan de Nieuwe-zyde, beyde beſondere diepe uyt gegrave wateren aan het Y of Water-kant van de Stad gelegen; en deshalven *Walen* of *Wellen* genaamt, met twee ryg palen en invarende Boomen gelijk een ſtad omheyngt en beſlooten. Om Schepen des winters daar in veylig voor Ysgang, Storm-winden, Brand en Dief-ſtal bewaart te werden.

Hoedanig die zijn.

Die aan d'Oude-zyde is de outſte en buyten twyffel ontrent den jaar 1482. met het uytleggen der Stad daar nevens met een inkrimpende bocht tegens de Laſtagie begonnen; tot welker beſcherminge aan 't uytterſte eynde een Wachttooren, de *Monkel-baan* genaamt, is geſteld.

Die alſoo in weſen blyvende tot het jaar 1644, als wanneer men beſpeurde voor de menichte der Inwoonderen, Wooningen gebrek te weſen; en de gedagten tot het vergroten der Stad begonnen te neygen: zulks dan voor eerſt voorgenomen wierd deſe Kom ofte Inwyk te dempen, en op te hoogen, en tot Huyserven te verkoopen; die in drie perken getekent met A. B. C. uyt hondert twee en twintig Erven beſtonden; en te zamen van Stads-wegen op den 5. 6. en zevenden dag in January des jaars 1646 aan beſondere Burgers by opveylinge, voor vier hondert vyf-en-zeventig duyſent, acht hondert en acht guldens verkoft zijn: aan beyde de water-kanten zijn de langſte erven van hondert twintig voeten, de duurſte hebben zes duyſent vijf hondert en acht guldens; en de minſten vier duyſent twee hondert gegolden; uytgeſondert het Erf N. 2. gelegen aan de hoek van de *Kraansbrug*, in 't park A, op beyde de Burgwallen uytkomende, niet langer als acht-en-tachtig voeten lang en twee-en-twintig breed, dat voor zes duyſent dry hondert en tnegentig gulden verkocht is, doen ter tijd aan een, geen van de minſte Koopluyden, *Harmen Hendrikſz. Lijnſlager*, genaamt.

Oudſte Waal gedempt, en betimmert An. 1646.

Voor wat ſomme dit verkoft is.

Dit hier alleen tot verwonderinge voor vreemden voor geſtelt zijnde; dat uyt zoo weynig waters in min als twee Jaren beheyt, bedijkt en opgehoogt, zoo veel gelt getrokken is, heeft voorts toen de naam van 't Nieuwe Waals Eyland behouden; welk Eyland met vier lange Bruggen aan de Stad is gehecht, voorts begon betimmert te werden, en is in veertien jaren met meer als gemene huyſen volbouwt.

De tweede van deſe *Walen* is die aan de Nieuwe zijde, begonnen met de vijfde Stadts vergrootinge; zijn aanvang nemende in den jare 1611. en des jaars daar aan ten volle gebruyke gebragt.

Nieuwe-zyds Waal, gemaakt An. 1611.

Om de Schepen, daer in Winterlaag leggende, waar te nemen, zijn Waalredders, beſtaande in een Opperſte of Capiteyn, een Luytenant en onderhebbende Redders; gehouden zijnde na de volgende Ordonnantien hare bedieningen waar te nemen.

Dat de Waalredders gehouden zijn beyde de Walen te bewaken van Amſterdammer Kermis tot den laatſten Meert toe: mits genietende voor Waal ofte Waak-gelt van 't laſt (zoo de Schepen over Zee zijn voerende)

Ordonnantie van de Walen en Waal-redders.

twee

twee stuyvers; zonder eenige buyten onkosten in te brengen. Mits diergelijke twee stuyvers van 't last genieten by de Kooper te betalen, zoo wanneer een Schip in de Waal leggende verkoft werd; ende dat zoo dikmaals die daar in leggende verkoft werdt: voor welk waal-gelt de Schepen verbonden blijven, zoo lange die daar in leggen.

Geduurende die tijt zijn de Waalredders gehouden goede wacht te houden, ten believe van Burgermeesteren; en wel te letten op de Schepen bederffelijke waren in hebbende, dat die geen schade komen te lijden; om in zulk geval, de Schippers ofte Eygenaars in tyds daar van te waarschouwen, ofte by quade toesigt zulks tot haren lasten te komen; des gehouden zijnde by open water dag ende nacht door de Waal en Schepen te varen, ofte over Ys te gaan, en op verscheyde plaatsen Byten te houwen.

Met verbot aan de Schippers van geen Boskruyt in de Schepen te laten: Daar van de Waalredders gehouden zijn de Schippers ofte Inbrengers te waarschouwen.

Dat ook geen Schepen, geladen daar in komende dieper zullen mogen gaan dan negen voeten, en dat by weten van den Overste Waalredder.

Schepen in de Waal gebragt zijnde, zijn de Schippers gehouden de Ankers binnen boorts te doen brengen, zonder voor of op de Boeg te laten: En in 't overleveren die wel te voorsien van goede touwen en wrijf-houten; en de Waalredders bekent maken waar haar scheeps-touwen en takel gebergt hebben; daar de Redders gehouden zijn notitie van te houden, om by noot haar daar van te konnen dienen.

Dat de Schippers gehouden zijn haar Boots tot de Schepen behoorende, binnen Scheepsboort vol water te zetten ofte buyten de Walen te bergen na haar welgevallen.

Dat geen Schipper ofte ymant van de zijnen zonder voorweten van de Opperste Waalredder zich vervorderen zal, by dag ofte nacht in de Schepen te klimmen.

En by niemant ter Werelt (geduurende de leg-tijt) vuyr ofte licht daar in te gebruyken. Dat die Schepen in de Braau-haven begeeren te timmeren daar niet zullen gebragt werden,' voor de Meester-timmerluyden tot den arbeyt gereet zijn. En te diep gaande, dat aan de Timmer-werven niet konnen gebragt werden; dat in zulken geval de Opper-Waal-redder gehouden is plaats aan te wijsen om die tot het blakeren over te halen; alsoo zulks in de Walen verboden is; en gekalefatert zijnde, die weder daar te bergen.

Binnen de Walen geen ballast in de Schepen te schieten; Spaanderen ofte andere vuylheyt over boort te smijten; veel weyniger Pek, Teer ofte Arpuys daar in te warmen.

Edoch van April tot Kers-misse tot de vaart gereet zijnde, en by gebrek van water uyt de Walen niet konnende geraken; dat het met believen van Commissarissen en Opper-Waalredder geoorloft is haar Scheeps-boorden van binnen te kalfateren.

Dat geen Schepen vermogen aan de Kraan te blijven, anders als om te lossen ofte laden; veel min dwers langs de palen om te ballasten, dan met toestaan van de Opper-Waalredder.

Wert verboden van Amsterdammer Kermisse tot den laatsten Meert de Walen met masten ofte Hout-vlotten te belemmeren.

Commissarissen en Opper-Waalredder vermogen ten allen tijden de Walen door te varen om die te besigtigen of wel bewaakt en alles in ordere is.

Welk waken zijn aanvang nemen zal den eersten November, en duuren tot den laatsten Meert, doch eer ofte later na tijt van vorst ofte andere ongelegentheden: 't Welk ge-eyndigt zijnde, zal 't Waal-gelt aan niemand als de Opper-Waalredder en zijn bygevoegde betaalt werden.

Verschil rijsende, moet zulks by de Heeren Commissarisen afgedaan werden; of te gewichtig by die van den Gerechte.

Dit alles wert de Waalredders belast striktelijk na te komen: en op May avont verleng van haar dienst te versoeken. En dit alles volgens de Keure van den 22 Julii 1622.

Welke Ordonnantie die van de Gerechte daar na op den eersten Januari 1631. weder vernieuwt, en dit volgende daar in verandert hebben.

Dat een Schip om te kielen acht dagen zal mogen leggen in 't winter loon; en langer leggende tot drie weken toe half Waalgelt; en daar over, in heel Waal-gelt te vervallen.

Die in de Timmer-waal gebraauwt heeft, en weder wil uyt halen; zijn zulks de kleyne Schepen gehouden te doen in drie, en die boven de hondert en vijftig lasten in 6 dagen, op verval van half Waal-gelt; met verbot des nachts geen volk t' scheep te laten. *Ordonnantie, naderhant verandert.*

Een nieuw Schip buyten gemaakt, in de Waal onder Waalredders bewaringe gebragt; is 't geheele Waal-geld schuldig. En hier ter Stede gemaakt niet als een vereeringe; ofte verkoft onder Waalredders wacht leggende, half gelt.

Schepen boven de vijftig last, zijn gehouden in de Walen te overwinteren; en verboden tusschen de Kraan en Stads-herbergs Bruggen te blijven leggen. Dat mede de Schepen onder de vijftig lasten uyt halende, daar toe gehouden zijn van den Opper-

Opper-Waalredder een lootje te halen, om niet zonder zijn kennisse te geschieden.

Dat de Opper-waalredder vermach toe te laten, dat de Schepen in de Walen geballast werden; mits zorge dragende dat de Poort met zeylen wel behangen zijn, om dat geen zant in 't water kan vallen.

Dat de Schepen tusschen de Waals-boom en Kraan leggende geen vuyr ofte licht zullen gebruyken.

Dat het volk in de schepen (in de Walen leggende) zoo lang daar in zullen mogen blyven slapen, tot het haar van de Opper-Waalredder opgeseyt werd.

Daar na is gewillekeurt,

Dat geen Schuytevoerders, Sjouwers ofte ymant anders met hun schuyten, 't zy dag ofte nacht in de Walen zullen komen, dan met voorweten van de Capiteyn van de Waalredders. Ziet de Keure, van den 19 October 1640.

En alsoo daar over 't betalen van 't waalgelt klachten vielen, is gestatueert, *Dat de eygenaars (haar schepen in de Walen overwintert hebbende) 't waal-gelt zullen hebben te betalen voor den laatsten Meert.* Ziet de Keur van den 30 Ianuari 1660.

Desgelijk is mede verboden om alle onheylen voor te komen, *Dat niemand wie het ook zy, op Ys, 't zy by daag of nacht, in de Walen of tusschen Stads palen te lopen kolven ofte op schaetsen te ryden.* Ziet de Keur van den 8 January 1599.

JACHT-HAVENS.

Hoedanig die zijn.

DEse zijnder twee aan 't *Y* kant, de eerste aan 't *Y*, zijnde tussen de Nieuwe zyds *Waal* en *Oude Stads-paal Herberg*; de tweede gelegen aan 't eynde van *Kattenburg*, by 't *Burger wacht-huys*, *Keerweer* genaamt, en dat niet als tot berging van *Speel-Jachten*, die by de lief-hebbers tot vermaak gehouden werden; dienstig tot inhalingh en uytgeleyding van Vorsten en andere groote Personagien; en deshalven in drie deelen verdeelt, onder *Admiraal*, *Vice-Admiraal* en *Schout by Nacht*, ider besondere koleur van Vlaggen voerende, en de voortocht van zijn Haven hebbende.

Odonnantie over de Jaght-Havens.

Welke Havens alle van buyten en binnen tot iders leg-plaatse met ingeheyde palen bewaart zijn; en 's nachts voor diefstal, met boomen geslooten; deshalven ieder een cierlyk Haven-huysken hebbende, als mede een Haven-knecht, om alles waar te nemen: elk onder haar besondere Overluyden staande; jaarlyks daar toe van Burgermeesteren verkoren.

En dat onder dese volgende Ordonnantie; haar by die van den Gerechte op den 10 September 1625. verleent, en vernieuwt op den 29 January 1688.

I. DAt wanneer een plaats van den eenen op den anderen sijn naam overgeteykent word, dat wederzijds sal werden betaalt twee guldens, en sulks te samen vier guldens ten behoeven van de Haven.

II. Soo iemand een plaats heeft, al schoon hy geen Jagt, of Sloep of Schuyt mogte hebben, sal gehouden wesen het jaar-geld ten vollen te betalen, en soo een ander het gebruyk van alsulken plaats geniet, sal mede gehouden zyn te betalen, jaarlyks acht guldens.

III. Soo iemand sijn Jagt, of Sloep of Schuyt komt te verkopen, en een ander stilswijgens in sijn plaats laat blyven leggen, om daar door den Koper van het leg-geld te bevryden, soo sullen de Opsigters alle de schaden van 't leg-geld, die de Haven daar door mogt komen te lijden, aan de plaats van den Eygenaar mogen verhalen.

IV. Niemand sal vermogen met eenig Vaartuyg in een anders plaats te gaan leggen, voor en al-eer hy aan d'Opsienders sal hebben getoont, dat den Eygenaar sulks bewilligt heeft, en sal dan, soo lang den Eygenaar toestaat, mogen blyven leggen, mits te betalen wat daar toe staat.

V. Soo een vreemt Jagt, Sloep of Schuyt in de Haven mogte komen te leggen, sal den Eygenaar, soo lang hy niet voor 't jaar of maand met d'Opsienders is geaccordeert, voor de eerste nagt drie stuyvers, en voort alle de volgende dagen een stuyver gehouden wesen, ten behoeven van de Haven te betalen.

VI. Niemand sal vermogen eenig goed, 't zy Masten, Boomen, of Haken, of wat het ook soude mogen wesen, op de gang of aan de leuning te leggen, of vast te maken, noch ook dat niemand sal vermogen eenige Kassen of Kisten te maken, als voor en in sijn eyge plaats, tegens de gang aan, en niet hooger als twee voeten boven de gang; en die alrede hoger gemaakt zyn, sullen de Eygenaars gehouden wesen, terstond soo verre af te breeken, op verbeurte, soo iemand weygerig is sulks te doen, van tien guldens tot profijte van de Aelmoessenïers Armen.

VII. Niemand sal de palen van sijn plaats vermogen af te kappen, schuyn te hakken, of uyt de grond te doen, of anderisnts, als met toestemming, of byzijn van de Eygenaars der naast-gelegene plaatsen, als mede in geen anders Jagt, Sloep of Schuyt vermogen te gaan, om daar eenig goed, het zy wat het ook soude mogen wesen, als Haken, Boomen, of anders, sonder kennisse van den Eygenaar, daar uyt te halen, op de verbeurte van drie guldens ten behoeven van de Haven.

VIII. Alle de geene welke de Schouwen gebruykt hebben, en niet voort wederom in hare ordinaris plaats brengen, sullen voor yder

maal verbeuren drie ſtuyvers, ten behoeven als voren.

IX. De Perſonen die haar jaar- of leg-geld, niet voor de aankomſte van de nieuwe Opſienders hebben betaalt, ſullen t'elkens op ieder aanſpraak verbeuren een boete van tien ſtuyvers ten behoeven als voren.

X. Soo iemand de voor-deur, of de hek-deur laat open ſtaan, ſal voor ieder deur verbeuren t'elkens twee ſtuyvers voor de Haven Knegts.

XI. Als iemand met opſtaande Zeyl, in of uyt de Havens-boom zeylt, ſal ten behoeven van de Haven Knegt verbeuren t'elkens ſes ſtuyvers.

XII. Die na het ſluyten van het Brug-hek, met ſijn Vaartuyg in de Haven komt, ſal voor de Haven Knegt verbeuren t'elkens drie ſtuyvers.

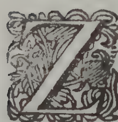
XIII. Niemand ſal vermogen op de gang, of achter in 't Huys, of onder of boven de Galderye, of in de Schouw te timmeren, op de verbeurte van tien guldens ten behoeven van de Aalmoeſſeniers Armen.

XIV. En in gevalle tuſſchen de Liefhebbers eenig verſchil of queſtie mogte rijſen, over eenige zaaken hier boven niet aangeroert, of wel ſoo iemand iets quame te ondernemen, tegens de opinie van de Opſigters, reeds over de Haven geſteld, en die in 't toekomende haar plaats ſullen repreſenteren, ſo ſullen alle deſelve differenten moeten werden getermineert, door de genoemde Opſigters, ſoo als ſy ſulks ſullen geraden vinden, op verbeurte van tien guldens ieder reys, die tegens de uytſpraak van de Opſigters komen te opposeren, ten behoeven van de Aalmoeſſeniers Armen.

Welke Ordonnantie dit werk geen kleyne aanzien is gevende, en daarom by verlating, verſterving ofte andere voorvallen, de open zynde plaatſen, in deſe Haven ſeer begeerig maakt.

KRANEN.

Kranen, wie die toebehooren.

Yn der twee, deſe tegenwoordige in het Y de Groote, nog een ſtaat 'er aan het Y kant op Bikkers-eylant de kleyne genaamt; beyde in Koop de *Gaſthuyſen*, en *Huys-armen aan de Nieuwe zyde* deſer ſtede, tegenwoordig toebehoorende; deſe Koop ſchynt te zijn voorgevallen in Meert des jaars 1538. en dat van een *Wolfert* inde *Fuyk*, doenmaals inde *Warmoes-ſtraat* woonende; ten pryſe van driehondert Philips Guldens *a*; doen ſtaande opde uyterſte Stads palen: dieſe veel licht mede gekoft en voor onkoſten vreſende (als zeer vervallen) hem quyt gemaakt heeft; alſoo uyt het Oude-Kraan-boek (onder de *Huys-armen* voorſz beruſtende) bevonde wert des jaars 1539. daar aan twee hondert eenen zeventich-guldens, zeven ſtuyvers courant vertimmert te zyn.

Waar uyt blykt dat de ſtadts palen daar de Groote *Kraan* op ſtont, doenmaals niet wyders van het ſteene-Bolwerck gelegen waren, als ontrent de breete van de Stads-graften; van de yegenwoordige ſtant zeer is verſcheelende: vermits men bevindt met het vernieuwen van de Kraan inden jare 1643. geſchied (koſtende 14168. 18. 8-) de voet veel dieper 't Y waarts na de ſtadts palen uyt geſtelt te zyn, en is deſelve in de Jare 1664. weder vernieuwt.

Hoedanigheyt van 't Gebouw.

Dit is een ſterk groot getimmer, beſtaande uyt loutere zwaare eyke-zommer-balken, en dat ter hoogte van meer als hondert voeten die de ſtandert alleen, behalve het uytſtekende Ezels hooft daar opleggende, heeft.

De Kraan wert niet anders gebruykt als tot uyt en inſetten van Scheeps-maſten, loſſen en laden van alle grove waren; als Kerk-zarken, ſteen-blokken, Rinſewynvoeders, Geſchut, en diergelyke zwaarte meer; ook wel te mets de overgroote zware Moolen-ſteenen, daar toe de kleyne Kraan geordonneert is, maar te licht hier toe zijnde; als in 't jaar 1664 gebleken is, aan zeker Molen-ſteen, hebbende de zwaarte van ontrent een-en-twintig duyſent ponden, daar men als toen deſe groote Kraan toe gebruykte; die echter door de groote zwaarte tuymelde en 't Eſels-hooft met ſich nam, tot groote ſchade van de voornoemde Gods-huyſen.

De Kleyne Kraan.

De tweede van deſe *Kranen* genaamt de *Kleyne*; eygentlijk tot het loſſen en laden der Molen-ſteenen ſtaande op het Bikkers Eylant; is eerſt geplaatſt geweeſt aan de zuytſijde, van 't bovengenoemde ſteene rondeel op *Schreyers-hoek*; en van daar binnen de Nieuwe Haarlemmer-ſluys, op de ſtroomarkt; tot eyndelyk die gebragt is ter plaatſe daar ſe nu ſtaat.

Om deſe *Kranen* tot voordeel der Armen en geryf des Koopmans wel te gebruyken; ſoo werden die door de voornoemde Gods-huyſen verhuurt, voor een tyd van jaren; mits de huurder tot ſijnen laſte nemende 't onder-

a ,, Deſe Groote Kraan heeft voor die tijd de Huysſitten Armen in St. Nicolaas Parochie, in den ,, Jare 1498. toebehoort, en is door deſelve verhuurt in dat jaar aan eenen *Pieter Lambertſz.* voor twaalf ,, Koopmans guldens. De laatſte verhuuringe van deſe Kraan door de voorſz. Huysſitten aan de Oude. ,, zyde, is geweeſt aen *Jacob in de Pellegrim*, in den jare 1511. voor de ſomme van acht en veertig gul- ,, dens, uytwijſende een oud boekje dat nog voorhanden is. Of de gemelde Regenten de Kraan aan *Wolfert* ,, *in de Fuyck* ſoude mogen verkogt hebben, werd nergens gevonden.

derhoud van dien, nevens Touwen, Geens, Schijven en aankleven. En dat onder zeekere verleende Keuren en Ordonnantien: De oudste daar van zynde;

Ordonnantie van de Kranen. *Dat een nieuw Schip van hondert Lasten en daar boven, voor't insetten van sijn Masten betalen sal (van Oosten behouden te huys komende) een Last Rogge. Maar na't Westen geweest zijnde, in Holland of Zeeland behouden over komende, in plaats van de Rogge, drie Ponden grooten Vlaams; en dat tot behoef van beyde de Gods-huysen. En onder de hondert Lasten na advenant. Voor 't insetten van een Mast van twintig palmen en daar boven in een oudt schip, van ieder palm vier stuyvers. En van't uytzetten half geld. Van een Mast beneden de twintig palmen tot zesthien, drie stuyvers van de palm; En van zesthien palmen nederwaards, twee stuyvers.*

Een Waterschip sijn Mast ingeset werdende, betaalt voor de palm een stuyver; en half geld voor uyt-zetten, als boven.

Een Voeder Wijn en daar boven, drie stuyvers; En minder als een Voeder, half geld.

Moolen-steenen van 15, 16, en 17 Duymen, ses stuyvers; En daar onder, half geld.

Een Vlas ofte Hennip-vat, vier stuyvers. Gegeven in den jare 1539.

Dat soo sijn beloop gehouden heeft tot in den jare 1591. als wanneer de Achtbare Regeeringe, met voorweten van de zes en-dertig Raden, dese volgende Ordonnantie op't Recht en Kraan-loon gestelt hebben. *Andere Ordonnantie.*

1. *Dat alle nieuwe Scheepen, twee hondert Lasten en daar boven groot wesende, voor insetten van alle haar Masten betalen sullen twintig gulden:*

2. *Schepen van hondert vijftig Lasten tot twee hondert, vijftien gulden.*

3. *Van hondert Lasten tot hondert vijftig, tien gulden.*

4. *Van alle nieuwe Schepen onder de hondert Lasten, van ieder palm drie stuyvers.*

5. *Van alle Schepen niet nieuw wesende, te betalen na de dikte van haar Masten; als van alle Masten twintig palmen en daar boven dik wesende, van ieder palm vijf stuyvers.*

6. *Masten van zesthien palm en daar onder, voor de palm drie stuyvers.*

7. *Water-schepen van ieder palm, een en een halve stuyver.*

8. *Van alle Masten uyt te zetten, volgens de lijste hier boven, van ieder palm dikte half geld.*

9. *Item, die haar Masten rechten zullen met*

met haar Want, sullen een vierde part meerder betalen als boven verhaalt is?

10. *Voor een Voeder Wijn en daar over, sal men betalen drie stuyvers; en daar onder, half geld.*

11. *Van alle Molen-steenen, groot wesensende een vijftiender, sestiender of zeventiender, van ieder steen ses stuyvers; en daar onder, half geld.*

12. *Alle Vlas en Hennep-vaten, sullen van ieder Vat geven vier stuyvers.*

Alle Schippers en Koopluyden door eenig verletsel begeerig zijnde haar eygen Masten, Voeder-vaten, Molen-steenen of Vlas-vaten in ofte uyt te zetten, sullen daar toe mogen halen en gebruyken des Kraans gereedschap; en niet te min betalen als boven; volgens de Keure van den 12 October 1591.

In welker voegen de Kraan in 't gebruyk gebleven is tot den jare 1641. als wanneer op 't versoek van de Godshuyssen dese boven-staande Artykelen wat verandert en vermeerdert zyn, en dat in maniere als volgt:

Ordonnantie van de Kranen verandert.

Op 't vyfde Artykel. *Dat alle Schepen niet nieuw getimmert, betalen sullen voor een Mast van twintig tot sestien palmen, van ieder palm vier stuyvers.*

Op 't 7. *En de Water-schepen van de palm twee stuyvers.*

Geschut met de Kraan in of uyt te zetten, geeft voor Kraan-recht en Arbeyds-loon een halve stuyver van 't hondert pont swaarte. Doch die 't selve wil doen, is hun sulks geoorloft.

Op 't 10. *Voor een Voeder Wijn en daar boven, twaalf stuyvers; En een Toelast van vier Amen en daar boven, negen stuyvers.*

Op 't 11. *Van alle Molen-steenen groot 15, 16, en 17 palmen, wegende ongeveer 3000 a 4000 ponden, voor 't Kraan-recht en Arbeydts-loon van ieder steen twee guldens.*

Voor Kerk-zarken lang zeven, breet vijf voeten, voor 't stuk een gulden.

Sarken van vier tot ses duysent ponden, twee guldens; van ses tot acht duysend ponden, drie guldens; van acht tot twaalf duysent ponden, twaalf guldens. Ziet hier van de Keure van den 13 October 1641.

Doch dit *Kraan-recht* en Arbeydsloonen na gelegentheyd van tijde wat te kleyn wesende, hebben mijn Heeren van den Gerechte sulks in den jare 1653. in volgender maniere gelieven te verbeteren.

Dat het Geschut 't Recht van de Kraan sal betalen; ten zy iemand sulks met sijn eygen Vaartuyg en gereedschap wilde lossen; Doch andere Schepen, Schuyten ofte Takels daar toe gebruykende, dat in sulken gevalle 't Recht van de Kraan sal betalen, of het daar mede gelost ware.

Op den 14 May 1671. hebben de Heeren van den Gerechte verstaan, en by haar nader gewillekeurt, geinterpreteert dit Artykel, *Dat sulk gereedschap moet gevoert worden by het Schip dat het Geschut lost of inneemt.*

Dat geen Schippers ofte Koopluyden vermogen Stuk-goederen te lossen de Kraan onderworpen, als aan de selvige; ten zy van de Kraan-meester daar consent toe bekomen hebben, en dat op een boete daar toe staande.

Dit Artykel hebben de Heeren van den Gerechte op den 13 February 1681. verstaan, *Dat geen Schippers, Koopluyden, of wie het ook soude mogen wesen, hen sullen vervorderen eenige Stuk-goederen, 't zy Rynse Wyn-vaten of anders, 't Recht van de Kraan onderworpen wesende, te lossen of te laden, anders als aan de Kraan, ten zy syluyden consent van de Kraan-meester daar toe hadden gekregen, op pœne van ses guldens op ieder stuk te verbeuren.*

De Goederen aan de Kraan gelost zijnde; sal men met de schepen of schuyten niet vertrekken, sonder de Kraan-meester te vrede gestelt te hebben, en dat op een boete als vooren.

Alle verschillen tusschen de Kraan-meester en luyden ontstaande, sullen voor Commissarisen van de Zee-zaken vereffent werden. En dit volgens de Keure van den 29 January 1653.

WACHTHUYSEN.

Ynder verscheyden door de Stad, soo aan de Oude- als aan de Nieuwe-zijde; in ieder gedeelte van de Stad sijn besondere Hooft-wachten, die alle nachten met vier Vaandel Burgers bezet werden, en op de volgende ordre zijn verdeelt:

Als eerstelijk op 't Stadhuys, zijnde de eerste Hooft-wacht, daar de Ysere Kist waar in de Sleutels van de Stads-Poorten en Boomen des nachts in bewaart worden, staat; send een Corporaalschap van daar op 't West-Indisch huis; waar door eenig volk beset de Oude en Nieuwe Stads-Herberg; en het tweede Corporaalschap gaat aan de Kamper-Steyger, dat de Wacht aan

Hoe veel Wachthuysen.

aan de Peper-straat beset, en het derde blyft op Stadhuys.

De tweede Compagnie op de St. Anthonis-Waag, daar een geheel Corporaalschap blyft, en beset ook met een heel Corporaalschap de Muyder Poort, en 't derde Corporaalschap beset 't Magasyn aen 't Bolwerk, van de Ooster Beer en 't Keerweer, gelegen aan 't einde van Kattenburg.

De derde Compagnie op de Reguliers Waag, welk door een Corporaalschap, nevens de Weterings-poort beset, en senden wyders de twee andere Corporaalschappen, een aan de Uytrechtse, en een aan de Weeseper Poort; daarse haar besetting hebben.

De vierde Compagnie heeft haar Hooft-wagt op de Wester-hal, en beset mede de Raam-poort, en de twee andere Corporaalschappen besetten de Haarlemmer en Leydse Poorten.

De Soldaten hebben haar Hooft-wagt op de oude Waag, op den Dam; besetten wyders mede alle de Poorten en Boomen, en haare bysondere bywagten, daar-en-boven hebben zy wachten aan de Saagmolens-poort, daar geen Burgerwagt is; als mede op Leeuwenburg ofte het Blaauwhooft, en op Funen.

Alle welke Wacht-huysen en Plaatsen, zijn zoo voor als naar in 't bysonder, yder op sijn plaats beschreven.

DRAPPERYE, STAAL en 't AAR-HOF,

Mitsgaders de ZAY- en- ZYDE-HALLEN.

ACHTSTE HOOFTSTUK.

Eertijds hier de Stadts Steenhouwerye.

DE Stads Steenhouwery hier van Ouds geweest zijnde, die ontrent 't Jaer 1625. en 1626. van den Binnen-Amstel over de Kleveniers-doelen is verleyt geworden; heeft men die tot opsicht van den Laken, Saye en Zyde neeringe Halle geordonneert, bestaande uyt verscheyde vergaderingen; waar van men de oudtste bevind te wesen, de *Werdijns* van de Drapperye, die over eenige hondert Jaren hier ter Stede, en door de Nederlanden dapper tot noch toe hebben gefloreert: Blijkende uyt alle desselfs voor-rechten, haar (om die Jaarlijks op Goede Vrydag te kiesen) by Hertog *Willem* de zeste, dry-en-twintigste Graaf van *Holland*, op den 20 September des jaars 1411. is verleent.

Voor-rechten tot bevordering van de Drapperye. Anno 1411.

Dat Schepenen *en* Raaden *van onzer Steede van* Amstelredamme *voorsz. die nu zijn, ofte namaals wesen zullen, alle jaar op den* Goeden Vrydag, *als de* passie *gepredikt is, vergaderen zullen in onse Stede-Huys voorsz. om te kiesen vier ofte vijf goede knapen onser Stede Poorteren voorsz.* Waardijns van der Drapperye *van de Lakenen te wesen, die in onser voorsz. Stede gemaakt zullen worden, op zulke* Willekeuren *ende* Ordonnantien *der voorsz. Drapperye roerende, gelijken die* Schepenen *ende* Raden *voorsz. ten allen tijden, als 't hen oorbaarlijk dunkt ordineren ende gebieden zullen te houden, op zulke boete, als zy dat zullen doen kondigen. Behoudelijk dat die oudtste gesworen* Klerk *onzer Stede voornoemt, die wy des machtigen met desen brieve, den* Schepenen *en* Raden *eenen eedt staven zal, eer zy dese* Waardijns *kiesen zullen, op een Crucifix; dat zy na haren besten weten al zulke* Waardijns *kiesen zullen, om de voorsz.* Drapperye *in eeren te houden: In zulker manieren ende wijse als den* Klerk *die* Eede *oorbaarlijk gestaaft zal dunken.*

Desgelijks zoo zal die zelve Klerck *die voorsz.* Waardijns *aldus gekoren jaarlijks mede* Eeden *op een Crucifix, in zulker forme als hen dat nutste dunken zal: Ende dese* Waardijns *zullen een jaar lang dueren ende niet langer, 't en ware dat een van den* Waardijns *kennelijke breukte in den dienste, alsoo dat het* Schepenen *en* Rade *kennelijk waar, dien zullen zy mogen afzetten, ende eenen anderen daar aan binnen den jare voorsz. kiesen. Ende hier en zullen wy noch niemant toeseggen in hebben.*

Doch daar na wiert bevonden dat het jaarlijks afgaan, van alle de Waardijns den neeringe der Drapperye niet oorbaar was; zoo hebben die van den *Gerechte* zulks Hertoch *Philips* van *Bourgondien* als Grave van *Holland* te kennen gegeven, biddende daar inne te voorzien: Die zulks ter herten nemende, heeft op den 21 February des Jaars 1452. *verordonneert; Dat de* Schepenen *en* Raden *voortaan jaarlijks op den Goeden Vrydag* in 't kiesen van de Waardijns een ofte twee van de ouden in dienst zullen laten blijven, om de nieuwe Waardijns te onderwijsen.

Andere, tot selven eynde Anno 1452.

De Eeden, zoo die Schepenen en Raden in verkiesen van de Waardijns, als die de gekoorne Waardijns gehouden zijn aan Burgermeesteren te doen, luyden als volgt.

Schepenen Eedt.

DAt sweert gy, dat gy na u beste weten kiesen sult vier ofte vyf goede Knapen, der Steede Poorteren die u aldernutste dunken sullen *Werdijns* te wesen van de *Drapperye*, daar de Stede en Neeringe van der *Drapperye* allerbest by sal mogen staan blijven; ende daar inne niet te soeken noch aan te zien uwes zelfs, ofte uwer vrienden baate of schade, dan properlijk alle der gemeene Steede oorbaar, eer ende profijt by uwer wetenheyt ende verstande; alsoo gy wilt dat die Almachtige Heere, die op den Goeden Vrydag sijn bittere Passie ende pijn om uwer ende om alle menschen zaligheits wille aan den Kruyse geleden heeft, daar men of huyden die memorie behoudt in der Heyliget Kerke, dat dat selve bitter lijden ende aller sijner liever Heyligen u te bate komen in een stadig staan in uwer uyterste noot, als gy des aller behoeftigst wesen zult.

Werdijns Eedt.

DAt sweert gy, dat gy goede *Werdijns* wesen zult, en de puncten der *Drapperye* roerende, trouwelijken ende wel bewaren zult ende regeeren alsse daar aller nutste ende beste wesen zal, naar inhouden der Ordonnantien ende Willekeuren van de *Drapperye*; en of daar in yet mag wesen te verbeteren, in of uyt te doen, dat den *Burgermeesteren* en *Schepenen* aan te brengen, ende henluyden dat te vermaken laten, ende te doen kondigen naar inhoudt der Hand-vesten, tot den meesten oorbaar, nutschap ende profijt der Stede, omme der *Drapperye* eenen goeden voortgang te hebben ende in eere te blijven; ende dat gy daar inne niet en zult zoeken noch aanzien uws zelfs, noch uwer vrienden bate of schade, dan alleen die gemeene oorbaar dezer Steede by uwen beste wetenheyt ende verstande. Alsoo wilt gy dat God Almachtig, die op den Goeden Vrydag om uwer ende om al de menschen zaligheyt wille straft aan den Kruyse, daar omme men huyden die memorie of behoudt in der Heyliger Kerke, sijne bittere passie ende pijne, ende allere sijner liever Heyligen u in staden en te bate laten komen in uwer uyterste noot, als gy des alre notelijkste behoeve ende te doen zult hebben,

Welke *Werdijns* op't Oude *Stadhuys* haar vergaderinge en loot-plaats hielden, ter plaatse daar men de verkondingen van de Puye deden, boven de Wissel-bank, en des-halven altijd de Zegel-huys wierd genaamt.

Vervallen, en weder opgerecht Anno 1652.

Doch het schijnt dat de Drapperye hier ter Stede zoo vervallen is geweest, dat zelver haar oude Ordonnantien en Willekeuren van den 24 April 1424. in de nieuwe gedrukte Handtvesten niet bekent zijn; voor dat die 't Hooft weder opbeurende, en in den Jare 1652. op *Goede Vrydag*, weder vyf persoonen met een knaap (onder de naam van Gouverneurs) toegestelt zijn; om voortaan op dien dag by de Heeren van den Gerechte (onder volgende Keuren) jaarlijks daar toe beedicht te werden.

Ordere door de Heeren van den Gerechte.

Dat dese Gouverneurs *waarnemen zullen het stuk van de* Draperye, *op alzulke* Ordonnantien *nu gestelt, en voor desen aan de* Werdijns *van de Lakenen gedefereert.*

Dat niemant het Wolle-weven zal aanvangen, voor zijn naam en Woon-plaatse de Gouverneurs *bekent te maken: en geen Laken te laten vullen, voor zy 't zelvige in 't vet gevisiteert hebben; om daar na een loot met het* Stadts Wapen *daar aan te slaan: met verbodt dat geen Vuller vermogen zal eenige Lakenen binnen de Stadt gemaakt in zijn Moole ofte Woonplaatse te ontfangen, die dit loot niet en hebben; veel min dat die elders ongeloot, om gevult te werden na buytenen zullen mogen gesonden werden.*

Dit Articul hebben de Heeren van den Gerechte, alsoo onderrecht waren dat het zelve niet en wierd nagekomen en na behooren geobserveert, dewijl de Contraventeurs, bekeurt wordende, wel bekenden en toestonden, dat zy de daar toe gestelde boeten verbeurt hadden, dat echter niet tegenstaande veele en verscheydene Lakenen, zoo als dezelve van het Getouw gekomen waren, en eer dat men die had laten vullen, door de Gouverneurs in 't Vet niet en waren gevisiteert, conform het derde Articul, zoo is verstaan, ***dat voortaan voor ider stuk Laken, dat by den Gouverneur niet is in 't Vet gevisiteert, de Contraventeurs verbeuren sullen 6 guldens.*** Ziet de Keure van den 30 November 1668.

Dat elk Werkman *gehouden is op voor-eynde van yder Laken te rechterhandt zijn Merk te weven; ende het* Stadts Wapen *aan beyde de eynden, zoo van heele als halve Lakenen.*

Die niet te werken met Onderslagen, Paddeklauwen, Tassen, dubbele Schooten, &c. *zonder Boet schuldig te zijn.*

Een Laken na visitatie niet wel gewerkt zijnde, zijn de Gouverneurs *gehouden dat te loden, met* B. BB. *ofte* BBB. *na datse oordelen zullen 't zelvige verbrod te zijn: en bevindende dat zoo qualijke gewerkt, dat 'er meer als* BBB. *aan behoorde geslagen te werden, dat zoo lang in 't* Blok *te sluyten tot de naast-volgende* loy-dag, *om dan noch eens gevisiteert te werden.*

Een Laken te dun bevonden zal daar een D. *ofte te ongelijk een* O. *ofte te dun en te ongelijk een* DO. *aangeslagen werden: dog wel gewerkt wesende een* G. GG *ofte* GGG. *na dat de* Gouverneurs *zullen oordeelen te behooren.*

Yder is gehouden zijn Laken zuyver te noopen ofte te pluysen.

De Vullers werd verboden geen andere vulaarde te bebruyken, als by de Gouverneurs *voor goet gekeurt zijnde: en die op doende haar zulkx binnen acht dagen bekent te maken, om te visiteeren.*

Een Laken in de Moolen mishandelt, is de Vulder *gehouden te verbeteren.*

Buy-

Buyten luyden werd verboden alhier Wolle te laten spinnen, op verbeurte van de Wolle: Dogh een Keten ofte inslag-spinder alhier geen werk konnende bekomen, vermagh zulks elders te zoeken. Gelijk de Werkbazen mede verboden werd buyten den stede vryheyt ketenen ofte inslag te laten spinnen; ten waar dat hy alhier niet gerijft konden werden, dogh echter niet buyten consent.

Wert verboden Scheer-ramen ofte Keten-haspels te gebruyken, ten zy dat in 't bywesen van twee Gouverneurs *met het Stads Wapen getekent zijn: en dat ter groote, als op de* Hall *aangewesen werd.*

Spinners ofte Spinsters qualijk spinnende, verbeurt boven de boeten haar loon. En vermogen geen keten ofte inslag ongehaspelt leveren, mits by yder twee roven zijnde, om de quade draden te vermaken.

Knechts een Laken beginnende zijn gehouden dat half af te weven, en twee ellen aan de andere helft, en de afgeweven helft om te visiteeren ter Halle te brengen eerse van haar meester vertrekken mogen. Doch afgesneden *en aan de overige helft meer als twee ellen bevonden zijnde, zijn gehouden 't zelvige voort af te weven. En Meester ofte knecht zal niet vermogen een heel ofte half Laken van 't Getouw te trekken, voor 't voorsz. loot daar aan zal geslagen zijn.*

De Prenter *ofte* Knaap *is gehouden alle weken om te gaan, om de ongetekende Lakens op het Getouw op te tekenen. Die een getouw in huys heeft moet des* Gouverneurs *en* Prenters *visite gedogen.*

Leerknechts aannemende is men gehouden die ter Halle aan te doen tekenen.

Yder knecht is gehouden zijn eygen Laken ter Halle te brengen; het Merkt toe geknoopt zijnde, en zoo te blyven tot dat gevisiteert is. Ziet de Willekeure van den den 13 January 1652.

Meesters van buyten hier komende om Winkels op te zetten tot het maken van Bayen, Perpetuanen *en diergelijke* Wolle Manifacturen, *zal het Burgerschap geschonken werden.* Ziet de Keure van den 11 Meert 1661.

'tGevolg van dese Draperye zijnde het *Laken beryden*, *Ververwen*, *'t Stalen* en *Taaren* der Wolle en Uytheemsche Lakenen, die wy om alle de kortheyd zoo veel bevorderen zullen, als 't mogelijk is.

Laken-beryden en Droogscheeren. De *Laken-beryden* of *Droogscheeren*[a] is eygentlijk een Gild, staande onder hare besondere Overluyden, hier ter plaatse mede haar Gilde-Kamer en Proef-Dis houdende; bestaande uyt vyf Overluyden; waar van Jaarlijks drie op den eersten September by Burgermeesteren verkoren werden.

Onder welke alle aankomende Meesters, Poorters zijnde haar Proef zullen moeten doen; bestaande in Meesters en knechts Proef, en dan niet meer als een Bereyders Winkel houden; En dat niet ten huyse van een Lakenkooper, zijn meesters proef niet gedaan hebbende. Die ook niet vermogen zal die onder een meesters knecht, maar wel onder een Zoon meester zijnde. Doch dat het een vry Meester (zijn eygen Goet werkende) vry zal staan een buyten Winkel te hebben

Dat elk Meester op zijn Winkel maar 10 knechs zal mogen setten; En niet te beletten dat de Overluyden die komen visiteeren: Doch haar eygen goet werkende, zoo veel 't haar believen zal.

Droogscheerders mogen niet Coerten. *De Droogscheerders Gasten mogen aan de Oude-Brug en nergens in de Stad Coerten of zamen-rottingen maken; of omtrent 't Staal-hof en elders eenige oproerige discoursen voeren, noch haar Basen te dreygen, &c. op pœne van publique geesselinge, en geconfirmeert te worden in 't Tucht-huys. Ook mogen dese Gasten geen straffe over malkanderen oeffenen, op de boete van 50 guldens; en die ongehoorsaam zyn, sullen by de Overluyden 't werken verboden worden; en mogen maar 24 stuyvers daags winnen. De Basen mogen in de Ramen maar met vier Knechts werken, daar onder een Leerknecht: Dese Gasten moeten haar Leerbrieven toonen eer datse werken mogen.*

De overige Articulen voorder de Meesters en Knechts betreffende, als breeder is blykende by de Keuren van den 6 January 1638. 4 December 1654. 9 September en 18 November 1661. 29 July 1673. 8 July en 18 September 1682.

Laken-verwers. Het tweede gevolg uyt dese *Laken-Drappery*, zyn de *Verwers*, en voornamentlyk de *Blaeuw-verwers.*

Alle welke Artykelen tot verscheyden tijden verandert, vermindert ofte vermeerdert zyn, als op den 30 July 1594. 22 May 1597. 13 November 1599. 1 September en 14 December 1607. 5 April 1623. 5 April 1624. 24 Iannary 1634. 28 Ianuary 1636. 16 Iuny 1642. 1 Iuly 1648. 20 Iuly en 14 October 1649. 16 November 1650. 14 April en 18 April 1654. 23 December 1656. 12 February 1661. 5 December 1675. 10 Juny 1676.

Opsienders en Overluyden van de Lakenneeringe en Verwers. *Tot de Laken-verweryе zijn 6 Opsienders, als 2 Laken-handelaars, een Winkelier, 2 Blaauw-verwers, een Carmozijn-verwer, onder de naam van Hooft-mannen; dese werden op Goeden Vrydag verkooren.*

Ook worden in de Paesch week vijf Overluyden, als drie Laken verwers en twee Blaeuw-verwers gestelt.

Moeten Burgers zyn. *De Laken-verwers moeten Burgers zyn.*

Waar mede moeten verwen. *Wat specie sy in 't verwen moeten gebruyken om swart te verwen, als goede Mee, nieuwe Galle, goede Alluyn, goede Wijnsteen, nieuwe Smak, en andere preserveerende Stoffen, en in 't Carmosijn-verwen alleen Conchenilie, en anders niet.*

De Lakens moeten geblaauwt worden voor datse swart geverft worden.

De Blaauw-verwers mogen geen Rosen gebruyken, niet te blaauwen als met Weed, Indigo, Crab, &c.

Hoe geblaauwt en gestaalt moeten worden. *De Lakenen, Bayen en Carsayen moeten eerst gekeurt worden en gestaalt zijn voor dat geketelt worden.*

Deselve moeten, alsse wel gespoelt zijn, op 't Staal-hof gebracht, daar gestaalt worden, als 't groot dubbelt, dubbelt, anderhalf, enkel, en Colleurt Stalen, of Blaauw om Castoor Swart.

De Verwers moeten een Loot slaan.

De Staal-meesters mogen Staal-blaauwe Lakens doorsteeken, deselve niet doorblaauwt zijnde, laten die ongestaalt.

De Bayen, wel geblaauwt zijnde, word op 't enkelt

[a] „ Hebben in den jare 1475. met de Snyders in een Gild geweest.

enkelt Staal een kleen, op 't ander half twee, en op 't dubbeld drie Wapens geſlagen; doch na datſe aan de Raam goed geviſiteert zijn, zal het Staal-loot gegeven worden.

Lakens, niet wel geblaauwt, worden een groot gat gegeven, en ongeſtaalt gelaten.

De Verwers en vermogen geen Lakens te meten, voor 't Staal-loot daar aan is.

Spoelders. *Wat Lakens door de Stadts Spoelders moeten geſpoelt worden, en wat zy aan de Lakens in 't ſpoelen vinden, de Staal-meeſters bekent maken.*

By die Keure is het Verw-loon vaſt geſtelt, en deſelvige betalinge.

Siet vorder in de Handveſten van deſe Keure fol. 942. in dato den 21 Mey 1665. 14 July en 10 September 1666. 25 Auguſtus 1668. 31 January 1669. en 20 Mey 1670. 5 December 1675.

Tot alle 't welke de Staal-meeſters haar eygen huys en vergader-plaats hebben, op de Verwers-graft uytkomende, (dat door haar knecht bewoont werd) daar achter een overhaal-kamer, Galderye en vierkante open lucht zijnde, om alles te beter te onderſoeken.

Het derde van dit gevolg is het *Aar-Hoff*, d'Ingang in de Staal-ſtraat zijnde; geordonneert ter zake de vergoedinge der Laken die te kort, te ſmal, met krimpelen, banden, vulkreuken ofte diergelijke gebreken bevonden werden; daar toe geſtelt, zijnde Tarra-meeſters, nevens een Notaris; die gehouden zijn alle Dingsdagen en Donderdagen te vergaderen (dat voor deſen op het voorgenoemde Zegel-huys deſer Stede geweeſt is) haar werk zijnde de Lakenen te doen krimpen, als mede over te halen en te beſichtigen, alle gebreken daar in bevonden de Notaris aan te wijſen, om die te boek geſtelt, getarret, en den verkoper Copye daar van over gelevert te werden, om in de betalinge (volgens uytſpraak) kortinge daar van te gedoogen; By welke de Engelſche Laken-kourters een Controlleur ſtellen om alle arg-waan weg te nemen. Volgens de Keure van den 9 Juny 1590. *'t Aar-hoff, en wat daar verricht wordt.*

Gelijke Tarra-meeſters zijnder mede over de Wollen, zoo daar tuſſchen koopers en verkoopers over de ſchade daar in bevonden eenige verſchillen ontſtaan; die gehouden zijn die te waardeeren en uytſpraak daar van te doen, achtervolgende de Keure van den 15 October 1654.

Den aanwaſch van de Drappery-neeringe, het maken van Zayen en diergelijke ſtoffen vermenigvuldigt, en tot redelijke voorſpoet geraakt zijnde, zoo is men om die voorts aan te queken, genootſaakt die met goede wetten te voorſien; des by de Achtbare Regeeringe goed gevonden is, ten dien eynde een *Tarra over de Wolle.*

ZAY-HALL

Op te rechten; zijnde de tweede van deſe vergaderingen, in de zelvige verlatene Steenhouwerye in den Jare 1641. met een Muur van 't ander werk afgeſcheyden; mede de ingang in de Staalſtraat hebbende, zijnde een treffelijk nieu Gebouw, met twee onder en boven, vierkante kameren voorzien; de eene tot vergader-plaats der Hooft-luyden, en d'ander voor de Staal-meeſters, daar dit Collegie is uyt beſtaande; voor aan de ſtraat met een zinnelijke Gevel pronkende, 't Stads Wapen, Zayen en andere vercierſelen (deſe neering betreffende) zulks te kennen gevende.

De Regeeringe daar van uyt deſe twee Hoofden beſtaande: Yder haar beſonder vergader-plaatze, en knecht hebbende.

Zay-Hall wat daar verricht wordt. De Hooft-luyden is aan bevolen, geen Zayen ofte Raſſen hier ter ſteede gemaakt, na de verf zullen geſonden werden, voor die in 't wit geviſiteert, geloot en geoordeelt hebben, van goede behoorelijke ſtoffe gereet en gemaakt te weſen, volgens de Keure van den eerſten September 1640.

Deſe Hooft-luyden zijn vier in 't getal; waar van jaarlijks de twee outſten een jaar gedient hebbende, by de Ed: Achtbare Heeren Burgermeeſteren en Schepenen, uyt een dubbelt overgelevert getal, haar beyde in dienſt zijnde Hooft-luyden ter hande geſtelt, verandert werden. Hebbende boven de voorgaande viſite zorge te dragen op het verwen, ſtaalen, mitsgaders dat deſe volgende Ordonnantien punctuelijken en ſtriktelijken onderhouden werden: met macht om op alle voorvallende zaken de welſtant dezer neering betreffende, met goed dunken van de voornaamſte Winkeliers, en bekrachtinge der Heeren Burgermeeſteren en Schepenen, te beramen en ſtellen alzulke ordre, als tot vordering der zelviger dienſtig zullen achten. En eenige onderrechtinge (de neering rakende) van doen hebbende, de t'zamentlijke, ofte eenige Notabilen, in 't beſonder het Hooftmanſchap alreede bedient hebbende, door haar Knegten t'zamen te roepen, (die *Staal-meeſters verrichting.*

(die ook gehouden zijn, ter gesetter tijt en plaatse te verschijnen) om op het voorgestelde op haar Burgerlijke Eedt ten beste te raden. Van haar sententien voor Schepenen niet te appelleeren, voor 't gewesen voldaan is.

De Staalmeesters uyt vijff persoonen (doch den 23 October 1641. tot op acht vergroot) vier daar jaarlijks van afgaande; werden als boven by de Heeren Burgermeesteren en Schepenen, uyt een dubbelt getal Winkeliers, haar by de Hooftluyden over te leveren, verkoren. Wiens doen is eenige dagen ter week op de *Zay-Hall* te vergaderen, om aldaar te stalen en te loden, 't geene haar by de Hooftluyden met voorweten van de Heeren Burgermeesteren en Schepenen aanbevolen werd.

Die ook gehouden zijn met voorweten der Hooft-luyden, de Verweryen te besichtigen, en de Verwen ter proeve te stellen: dat de Verwers zonder tegenzeggen gehouden zijn te gedoogen.

Met verbodt niet te stalen voor opgaan, en na 't ondergaan der Zonne.

En dat volgens dit nagenoemde blaauw staal, bequaam om goet zwart (bruyn slijtende) te verwen.

Een staal voor Engelse, Doornikse en Ryssselsche *Damasten*; *mitsgaders Uyt en Inlandsche* Zayen; *en andere* Manufacturen.

Item een staal *voor Bouratten.*

En noch een staal *voor Goederen gemaakt van* Linne-ketens en Zayen-inslag.

Ordre van Stalen en 't Verwen.

Daar Staal-meesters *haar in 't oordeelen en stalen gehouden zullen zijn na te gedragen.*

Welke goederen Geblauwt, *niet ter* Hall *gebracht zullen werden, als wel gedroogt zijnde.*

Die de Verwers *gehouden zijn ter* Hall *te leveren en op de leuningen te hangen, om na bezigtinge het* Staal-loot *te ontfangen Doch niet wel* Geblauwt, *die met een besonder* merk *te tekenen, om verbetert te werden; en dat ter correctie van die van den* Gerechte.

Blaauw-verwers.

Met verbodt daar toe niet te gebruyken, veel min in huys te hebben, Smak, Hout, Mul, Slyp, Lekmoes, Stof *van* Indigo, *en andere ondienstige stoffen meer: Maar alleenelijk tot het* Blauwen *te gebruyken* Indigo, Pastel, Weed *ofte* Potassche, Kalk *ende* Krap; *en een Kuyp-stoffeerzel niet meer als achtmaal te verwermen. De Goederen Geblauwt zijnde, de* Merken *in te knoopen, om in 't stalen niet bekent te werden wiens goederen het zijn.*

Des de Hooft-luyden *gehouden zijn ten overstaan van de* Blauw-verwers *alle dry maanden (na de duurte van de* Indigo) *den prijs van 't Verw-loon te stellen; die de* Verwers *op hooge boeten niet zullen over treden; mits alle dry maanden haar Verw-loon in geld ontfangende, zonder eenige Waren in betaalinge aan te nemen.*

Swart-verwers.

De Zwart-verwers *zijn gehouden 't goed*, Wit *uyt de Koopluyden huysen ofte Winkels te halen, af te zieden, en de* Blauw-verwers *tot genoegen over te leveren: die in tegendeel dat Geblauwt zijnde, zulks de* Zwart-verwers *hebben te behandigen: Die zulks zonder behoorlijk* staal-loot; *niet zullen vermogen zwart te verwen, veel min onder haar dak te ontfangen. Met verbodt van geen* Blauw-kuyp *te mogen stellen: En geen andere stoffen in 't zwart te gebruyken, als* Galle, Gomme, Koperroot, Meede, *ofte andere diergelijke stoffen tot verbeteringe dienende, en haar onthouden van oude Zijde-verwers* Galle, *oude* Smak, Spoeling, *eenigerhande zoorte van* Hout, Mulle, Slyp ofte Vylsel.

Ook niet Verwen *eenige* Duffels, Bayen, Voeringen *ofte andere* Stoffen, *die de kracht van de* Verw *te veel na haar trekken. Met bevel aan 't eyndt daar 't loot hangt een* Roos *in te binden, en haar* Merk-loot *aan te hangen. En wel zorge te dragen, dat de* Looden *bewaart werden en niet van de stukken afvallen, en daar voor bedugt zijnde, anderen de* Staalmeesters *daar aan te doen hangen.*

Dat de Hooft-luyden *ten overstaan van de* Zwart-verwers, *als boven alle dry maanden het Verruw-loon zullen stellen, en de* Verwers *haar Verruw-loon ontfangen.*

Dat niemant de Verwery, *'t zy van* Blaauw *ofte* Swart *zal op stellen, als met consent van de* Heeren Burgermeesteren *en* Schepenen, *mits al voren in handen van hare Achtbaarheden dese volgende Eedt doende.*

Eedt voor de Verwers.

Eedt voor de Verwers.

DAt zweert gy, dat gy u alleenlijk behelpen zult met zoodanige manier van verwen, als u by de *Hooft-luyden* of *Opsienders* is toegelaten, zonder u eenige andere manier van Verwen te onderwinden. Dat gy tot de neeringe van Verwen u toegelaten, niet gebruyken, noch ook binnen uwen huyse hebben en zult, eenige Stoffen tot uwe *Verwery* volgens de Ordonnantie niet geoorloft. Ende dat gy niet Verwen en zult voor minder ofte meerder loon, als volgens dese Ordonnantie die alle dry maanden gestelt zal werden. Ende dat gy volgens dese Ordonnantie 't zelvige niet anders zult ontfangen als in gelde, &c. Ende dit alles volgens de Keure van den 8 January 1641.

Doch d'eervarentheyt eenige veranderinge veroorsakende, is daar geordonneert.

Dat de proeve *op de* Swarte Verwe *met* Wijn-steen *zal gedaan werden: En* proef *houdende, met een loot gezegelt te werden, voerende op de eene zijde een* Dubbelden Arent, *met omschrift* Geblauwt Swart; *en op de andere zijde deser Steden* Wapen, *en 't omschrift* Amsterdamse Verwe.

Doch het Swart *ongeblaauwt proef houdende, op de eene zijde deser Steede* Wapen, *en op de andere zijde* Gal-swart. *En dese alle geen proef houdende, als vooren te verbeteren.*

Alle goederen tot Karmosijn *ofte andere* Coleuren *geblaauwt, zullen mede ter* Hall *als anderen moeten gebracht werden. En na* Karmosijn *geverwt zijnde, nochmaals ter* Hall *te komen, om weder beproeft, een loot te ontfangen, hebbende op de eene zijde het Amsterdamse Wapen, en op de andere zijde, geverft met Conchenille. Doch niet wel geverft die te versteken.*

Carmozyn-Verf.

Dat niemant zal vermogen Karmosijn *te verwen voor daar toe be-eedigt is. En geen* Zilvester, Kampetiaan *ofte andere onbehoorelijke stoffen gebruyken.* Siet de Keure van den 23 Octob. 1641.

Verwers *vermogen geen geverfde* Zayen *op te vouwen om de eygenaars te leveren voor geloot zijn:*

En

En zonder Staal-meesters kennissen buyten de Stad niet versenden.

Gelijk mede alle Heete-parssers, Kamelottiers, Kalandriers ofte anderen wert verboden, geene waren, dese Ordonnantie onderworpen ofte ongeloot zijnde, in haar huyzen te hebben; Ten welken eynde nevens de Verwers, Staal-meesters onderzoek gedogen zullen. Ziet de Keure van den 10 February 1654

Eyndelijk, alsoo bevonden wierd dat de *Loyers* van *Bombasijnen, Novaten, Dopgens* &c. in haar bedieningen alsulken voet niet en hielden als wel vereyste: zoo hebben de E. Heeren van den *Gerechte* op den 10 January 1642. *ghewillekeurt. Dat die voorsz.* Loyers *voortaan niet meer zullen* Loyen *als met kennisse van de* Hooft-luyden *van de Zay-Hall; en in alles haar ordere volgen.*

Om de Knechs die daar twee ofte meer zijn; dese Hooft-luyden en Staal-meesters tot hulpe toegevoegt beter ten dienst te hebben, zijnse van Stads wegen, in en ontrent dese Hall (neven dese volgende Artikulen) van vrye woninge verzorgt.

Ordere voor de Knechts van de Staal-Meesters.

Dat de Knechts *op de Staaldagen gehouden zijn haar den gantschen dag ter* Halle *te vervoegen, om alles, haar van* Staal-meesters *aanbevoolen, na te komen. Gelijk mede des daags te vooren, om op het ontfang van de Goederen te passen; en geen stukken te ontfangen, als behoorlijk geloot. En die van de* Verwers *niet te ontfangen, als met een behoorlijk briefken van haar handt, met het getal der zelviger. En yder zwarte sortering, geblauwt en ongeblauwt by den anderen in de Kassen te leggen, ook geen stukken voor geblauwt te ontfangen, ten zy aan haar loden, daar kundtbaar voor zijn.*

Alle welke stukken zy gehouden zijn, op de Staaldagen voor des morgens negen uuren, met haar looden te verzien, en als dan de Hall *dien morgen ten acht uuren te sluyten: en geen* Verwers *in te laten voor het* Loyen *gedaan is. Om het gelooyt goet volgens het ontfang Briefken weder over te leveren; en het versteken goet op de* Hall *gebleven daar op aan te tekenen, om ververwt en weder ter* Hall *gebracht te werden.*

Met bevel 't bedrog en misslagen, de Hooft-luyden *en* Staalmeesters *te openbaren; alles onder gestaafden* Eede *aan handen van mijn Heeren van den* Gerechte *gedaan.*

Dit het tweede gebruyk deses Gebouws zijnde: Volgt het derde ofte laatste, de

ZYDE-HALL.

Ynde een Nieuw treffelijk Gebouw, op de Verwers-graft in 't breede ten toon staande; hebbende in 't midden drie steene ingangen, de grootste voor de *Laken-hall*, een tot wooning van een tweede Knecht, van de *Zay-hall*; en de derde voor de *Zijde-hall* en *Keur-meesters* behuyzinge. Dese *Hall* in zich zelve met een breede opgang bestaande uyt niet meer als een overgroote ruyme Zaal, door een omslingerende gesloten tafel in tween verdeelt; het binnenste ten gebruyk der Regeerders, om hem in vryheyt daar binnen te bedienen: Daar achter gelegen zijnde de Hooft-luyden Kamer, Komptoiren van Ontfanger en Boekhouder.

d'Oprechting hier van aangevangen in den jare 1650. zijn oorspronk hebbende uyt zeker Placcaat by de *Allegemeene Heeren Staten* der *Vereenigde Neederlanden*, tegen 't vervalschen en verswaren der *Zijde* op den 29 December 1625. uytgegeven.

Ordonnantie voor de Zijde-Verwers,

Doch om zulks hier ter Steede in beter practijk te brengen, hebben mijn Heeren van den *Gerechte* goet gevonden op den 8 February 1648. tegens het bedrog der Zijde-verwers en 't verswaren der Zijden zekere Ordonnantie te beramen; den inhout daar van dit volgende zijnde.

Dat voortaan niemant in 't Zijde-verwers gilt *(den 21 Augusti 1626. opgerecht) zal koomen, voor en aleer zijn Burgerschap heeft gewonnen: ook vier achter-een-volgende Jaren by een Meester geleert en gedient heeft; mits veertich Guldens aan 't* Gilt *betalende. Toch alle Meesters van buyten inkomende hondert Guldens.*

Mits aan handen van de Heeren Burgermeesteren *belovende eenige* Zijde, Florette, Galette ofte Kappetoen zwart *te verswaren; maar die ruuw af te zieden het pont op* 12 Oncen, *ofte daar ontrent; en tot zwart maar eens te* Gallen; *sonder daar toe gebruyken* Schorsse, Aluyn, *ofte andere specie de* Zyde *verswarende: Ook geen* Nay- *of* Stik-zyde *onafgekookt zwart te verwen: Item de* Zyde *een of meer dagen op de zwart-ketel geverft zijnde, met nieuwe of oude* Galle *te vergallen: Als mede geenderhande* Zijde *rouw onafgekookt met of sonder* Galle schars-swart *te verwen; alles op groote boeten en arbitrale correctie. En die niet anders als op* 16 Oncen *of daar ontrent te verwen. Ook de* Karmozynen *oprecht te verwen, sonder daar toe* Orzel *of eenige valsche Stoffen te gebruyken.*

Mits als noch (tot wederseggen) voor de Kaffatiers *en andere* Fabriceerders *toegelaten zijnde* Dons- *en* Hart-swart *te verwen, doch maar eens gegalt, niet vervalst, ofte met valsche korrozive Stoffen geholpen zynde. Des dat alle* Zyde-stoffen *by de* Elle *en niet by 't* Gewigt *sullen verkoft werden.*

En ten eynde alle bedrog van verswaren zoude geweert werden; hebben mijn Heeren van den Gerechte twee Keurmeesters *verordonneert en beëedigt, om gesamentlyk alle* Zyde-winkels, Grossiers, Zyde-verwers, Kaffa, Passement, Spiegeli, Lintwerkers, *en andere Werk-luyden, aen de* Zyde *dependeerende (doch met haar voorweten en Stads-boode) haar* Huysen *en* Winkels *te ondersoeken, of alle haar Zyde en Manufacturen, volgens dese Keure geverft zijn, sonder haar in 't ondersoek hinderlyk te wesen.*

En

En zulks bevindende een pont *ofte meer (de rest verzegelende) na haar te nemen; om die in tegenwoordigheyd van de Eygenaars ten* Proeve *te stellen: Edoch die (een en tweemaal ontboden zynde) zulks weygerende, een van de Overluyden van 't* Kramers *en* Zyde-verwers *Gild daar over te halen, om met de Proef voort te varen: zulks bevonden, en echter daar over, tusschen den* Eygenaar *en* Keurmeester *verschil ontstaande, dat 't zelvige by* Overluyden *uyt beyde de* Gilden *in even getale, ter* Kamer *van de* Zyde-Verwers, *na luyd deser Ordonnantie sal uytgesproken worden.*

Dat vorder geen Winkeliers, Zyde-koopers, Kassatiers, Zyde-reeders, Goutdraat-trekkers, Passementiers, *ofte iemand diergelijke sullen vermogen* Verweryen *in haar huysen te hebben, ook geen* Zijde *af te zieden of te verwen; veel min part of deel in* Verweryen *of* Verf-stoffen *en aankleven van dien te hebben.*

Gelijk mede niemand zich met den Zyde-handel *erneerende, hem sal vervorderen de* Zyde-verwers, *het verzwaren van de Zijde voor te leggen, op groote pœne daar toe staande. Ook niet onderwinden geschenken ofte meerder arbeyds-loon aan te bieden: veel weyniger die van buyten de Stad hier in te brengen: maar die van buyten bekomende, de* Keurmeesters *aangeven.*

Alle geverfde Zyde *niet op te pakken of te verkoopen als in papieren, met de Verkoopers namen en merken getekent.*

En om 't versfwaren der Zijde bet voor te komen, is goet gevonden een vaste voet op de Verf-loonen in volgender maniere te stellen.

Verf-loon van de Zijde. *Voor het pond verwen van* schoon zwart 15. *stuyvers.*

Van 't Kassatiers-swart 12. *stuyv.*

Van 't Hart-swart 12. *stuyv.*

Van alle vaste *en gegalde* Coleuren, *soo zagt als hart,* 20 *stuyv. mits tot ieder pond Zyde niet meer als vier Oncen* nieuwe Galle *gebruykende.*

*Van alle Kuyp-*coleuren *soo hart als zagt,* 14. *stuyv.* 8. *pen.*

Van alle soo harde als zagte gemeene Coleuren, 10. *stuyv.*

Van 't Karmozyn-root 18 *schellingen 't pond, mits de* Conchenille *van* Mexico *te rekenen tot* 70 *schellingen 't pond. Doch ieder* 5 *schellingen op ofte af slaande, het pond Verf-loon een schelling te veranderen.*

Des ieder pond Rouwe-zyde *te stoffeeren met* 2 *en een half* Once *dito* Conchenille, *en andere* Karmozyn-coleuren *na advenant.*

Van 't pond Karmozyn, Violet, Taneyt *ofte Purper* 14 *schellingen;* Columbyn *en* Gryselyn 9 *schellingen; en* Scharlaken-root 27 *schellingen; mits af- en opslag als vooren: doch dit alles by voorraat, en 't oordeel van de* Overluyden *van 't* Groot-Kramers Zyde-VerwersGild, *en twee uyt de* Winkeliers: *en desen niet konnende accorderen, by die van den* Gerechte *zulks te vereffenen.*

Mits by de Verwers *(tot verval van de onkosten) van ieder pond geverfde* Zijde *betaalt sal werden, een halve stuyv.*

Het Zyde Verf-loon is verhoogt den 20 May 1676. en moet alle 3 Maanden na de Galle-gelden verhoogt of verlaagt worden, Ziet de Keure van 29 Jan. 1687.

Om alle welke beter na te komen, zijn so wel Zyde-handelaars, Grossiers, Winkeliers *als* Zyde-Verwers, *ieder besonder gehouden aan handen van Burger-meesteren, dese volgende* Eeden *te doen.*

Eed van de Zyde-handelaars, &c.

WY belooven en sweeren, dat wy geen Zyde contrarie de voorstaande Keure, sullen ofte laten versfwaren. Dat wy ook ter zake van dien, geen minder ofte meerder Verfloon sullen betalen, als dese Keure is ofte zal ordonneeren: ook van buyten geen gesfwaarde Zyde ontbieden, ontfangen, verkoopen ofte verhandelen, &c. *So waarlijk moet ons &c.*

Eed van de Zijde-Verwers, &c.

WY belooven en sweeren, dat wy in 't afzieden en verwen van de Zyde ons sullen reguleeren na de Keure hier boven gestelt; en contrarie geen Zyde versfwaren, ofte gedoogen sulks te geschieden: nochte ter zake van dien meerder ofte minder loon ofte vereeringen te ontfangen ofte laten ontfangen. Dat wy ons ook met den Zyde-handel niet zullen bemoeyen; veel min daar part ofte deel in hebben, directelijk of indirectelijk. *Zoo waarlijk moet ons &c. Ziet de Keure van den* 8 *Februari* 1648.

Dit alzoo met goede insigten zijn ploy genomen hebbende, en metter tijd weder komende te vervallen. Is men, om 't werk durabel te maken, genootzaakt geweest, de voorverhaalden *Zijde-hall* te bouwen en op te rechten; ende dat onder dese volgende wetten. *Zijde-Hal.*

Dat dese Zijde-hall *zal waargenomen en bedient werden by twee* Proef-meesters *uyt de Zijde-koopers, van welke jaarlijks een zal verandert werden; en twee* Keurmeesters, *een* Boekhouder, Ontfanger, Kassier *en twee Knechten: die alle werke-dagen op de* Zijde-hall *zullen zitten, des morgens van negen tot elf en des namiddags van twee tot vier uuren. Om aldaar alle zoorten van* Zijde *en* Floretten *(om te verwen) te ontfangen; doch eerst in* Massen *afgetelt, yder zoort 't zy zwart of coleuren besonder; en daar van nevens yder gewicht, Verwers naam, en ondertekent briefken, met datum over te leveren.*

Om in 't bywezen des brengers na getelt en overgewogen te werden, en wel bevonden zijnde te doen Boeken; doch niet accordeerende zulks de Eygenaar te doen weten, en de zijde zoo lang aan te houden; met verbodt geen Zijde by de Verwers *om te verwen, 't zy binnen ofte van buyten anders te ontfangen. En geverft zijnde, die in dier voegen weder ter Halle te presenteeren, om na getelt, gewogen, gekeurt, en te boek afgeschreven te werden, eer de Koopman die vermag te ontfangen.* *Ordonnantien voor de bedienaars van de Zijde-Hal.*

Versfwaart, verbrodt *ofte* qualijk geverft zijnde, *dat zulks zal staan aan 't oordeel van twee* Overluyden *van de* Zijde-kopers, *en twee uyt de* Zijde-verwers; *om alsulke verschillen tussen* Keurmeesters *en* Verwers *te besligten.*

Dat de Verwers *van yder pont geverfde zijde noch boven de voorige geordonneerde halve stuyver (tot verval der tractementen en onkosten dese* Hall *onderworpen) betalen zullen vier penningen, by den* Ontfanger *van de Verf-loonen in te houden: mits de* Koopluyden *en* Winkeliers, *aan den* Ontfanger *diergelijke vier penningen boven 't Verf-loon mede zullen hebben te betalen. Om aan* Proefmeesters *ter hande gestelt te werden.*

Des Proef *en* Keurmeesters *gehouden zijnde alle*

dry maanden daar van aan de Overluyden van het Groot Kramers *ende* Zijde-verwers Gilde *rekeninge te doen; afgaande de vervallen onkosten, noch zoo veel by haar houdende als tot het toekomende vierendeel-jaars zal van nooden zijn; mits het overige te verdeelen, een vierendeel aan het voorsz.* groote Kramers-gilt, *en de dry andere vierendeelen aan't* Zijde-verwers Gilt. *Dat alles ter* Halle *ommegaande niet geopenbaart zal werden.*

De geverfde Zijde niet als vooren in gemerkte papieren op te pakken, en daar by te stellen Amsterdamsche Verwe ongeswaarde Zijde.

De Verwers *zijn gehouden alle vierendeel-jaars de*Boeken *met die van de*Halle *over te zien; mits nochtans de* Hall-boeken *geloof te geven.* Dit alles volgens de Keure van den 7 January 1650. ten welcke dage dit volgende daar noch by gedaan en verandert is.

Dat de Verwers *en* haar Penningen *onder den* Ontfanger *niet beslagbaar zullen zijn.*

Dat geen Ingesetenen vermogen zullen Zijde buyten der Stede vryheyt te laten verwen. Dit is by de Keure van den 29 January en 21 Decemb. 1685. vry gestelt, *mits geen verswaarde Zyde in de Stad te mogen brengen.*

Dat het Boek *van de* Zijde-hall *in Rechte geloof zal gegeven werden.*

Dat die van't groote Kramers Gilt *gehouden zijn ter* Halle *te verschijnen, tot het stellen van de Verf-loonen, dat zy alle 3 Maanden moeten doen.* Siet de Keure van den 21 December 1685.

Dat geen Verwers *vermogen Rekeningen aan den* Ontfanger *over te leveren, voor die by* Keurmeesters *overzien zijn.* *Bygedaan, en verandert.*

Dit alles noch niet genoeg zijnde, heeft men nieuwe overleg gedaan, en dit volgende op 't Tapijt gebracht.

Dat de Proef-meesters *uyt de Zijde-handelaars verkooren, dien handel moeten verlaten.*

Dat het tellen van de Massen onnodig zal zijn.

Dat Proef *en* Keurmeesters *voortaan de Proef van de Syde gezamentlijk doen zullen.* Siet de Keure van den 31 January 1652.

Alle welke voorgaande Orderen daar na noch menigmaal verandert, vermeerdert en vermindert zijn, als den 11 January en 19 July 1656. en den 29 January, en den 21 December 1685; by de laatste werden alle voorgaande Keuren gerenoveert en vernieuwt, maar die van den 29 January 1685. in verscheide deelen gederogeert.

STADS WERK-HUYSEN,

Als

TIMMER-THUYN, STEEN-THUYN en SCHEEPS-TIMMERWERF, GESCHUT- en KLOK-GIETERY,

ALS MEDE HET GESCHUT-PROEVEN.

NEGENDE HOOFT-STUK.

DE Stads-thuyn zoo altijd van ouds genaamt, is de plaats daar al het Hout-werk tot Stads gemeene werken bereyd en klaar gemaakt werden; en dat onder 't opsicht van een Meester-Timmerman, behalven de Knechts, verscheyde Onder-meesters nevens hem hebbende.

Welke *Timmer-thuyn* al van buyten menschen gedagten gestaan heeft benoorden de Binnen-Amstel, tegen over de *Roode-Brug* [a] en *'t half-ront,* doenmaals 't eynde van de Stads-muuren; wesende een groote ruymte met een hooge steene muur omvangen, nevens twee treffelijke hart-steene poorten tot ingangen; beyde in 't wegnemen verplaatst; d'eene aan de *Doorluchtige Schoole* op de oude-zyds Voor-burgwal; d'andere tot een ingang van 't *Meysjens Weeshuys* in St. *Luycia* steeg: de Thuyn haar plaats behouden hebbende tot ontrent den jaare 1632, als wanneer de gedachten gingen dese hoek beter ten oorbaar te brengen: zulks dat dit *Regiment* met de *Timmer-lootsen*, en werkluyden woon-huyskens, nevens een hoek van de *Kleveniers-Doelens-Hoff* en 't *Rondeel* opgeruymt, en tot ledige huys-erven afgesteken en verkoft zijn; een heerelijke breede doorgang daar door royende, die de naam van de *Nieuwe-Doele-straat* gevende; de oude houte Roo-brug, in een heerelijke steene van zeven Boogen veranderende.

Tot dien eynde op de Baan-graft tussen de Thuyn-straat en Angeliers-straat een groote hoek ledige erven in nemende, die in tween deelende, het voorste deel tot een Hout-thuyn met een water door snydende, om 't hout te bequamer daar in te voeren; ten westen een treffelijk gebouw tot opsetting van 't droog hout staande: 't achterste tot de Timmerwerf gebruykende: rondom met logien, zoo tot Schrynwerkers, Smits, Slootemakers, Wagemakers, als Spyker-kassen, Brand-emmer-huys, als andre gereetschappen ombouwt zijnde: dat eyndelijk in den jaare 1660 van daar weder opgeruymt en vervoert is op de Oostzyde van den Amstel,

[a] Nu de Nieuwe Doelens-brug.

ſtel, tuſſchen de *Weeſper Poort* en de *Amſtel brug*, op de *Achter-graft*.

In deſe Thuyn is mede het Stads Timmerwerk, Smids, 't Magaſijn van Yſerwerk, en andere noodſaaklijkheden geplaatſt, waar toe een byſondere Boekhouder is, die van alles nauwkeurig boekhout. Ook hebben in deſe Thuyn de Stads Timmerbaas en Boekhouder haar Woonhuyſen.

STADS STEEN-THUYN,

STaat aan het Noord-eynde van de Leydſe-graft; alwaar de Stads Opper-meerſter Metſelaar woont, achter welke wooning een groot Erf is. Deſe Opper Metſelaar heeft opſicht op alle de Stads Metſel-werken, Metſelaars en Opperluyden, nevens Kalk, Steen, en diergelijke materialen, die alhier in voorraad, tot onderhoud van kleyne nootwendigheden, opgedaan en bewaart worden.

Hier by is nu ook de Steenhouwery, ſtaende onder het opſicht onder gemelde Meeſter Metſelaar.

STADS SCHEEPS-TIMMER-WERF.

DEſe is gelegen op Ooſtenburg, daar niet als Vlot-ſchuyten, Modder-ſchouwen en diergelijk ſlag gemaakt en herſtelt werden. Alle deſe boven genoemde Stads Arbeyds-luyden; als mede die aan haar *Heyen* werken, genieten nevens de daghuuren vry drank, en werden alhier des Zaterdags verſcheyde zoorten van Stadts Arbeyders betaalt.

GESCHUDT en KLOKGIETERY.

DEſe is gelegen aan de Zuyderhoek van de *Tichel-ſtraat* op de *Baan-graft*, zijnde een groot geveert, ſtrekkende langs de *Baan-graft*, tot zulk een Werk op Stadts koſten gebouwt: 't Wapen en cieraat aan de voor-gevel dat te kennen gevende; en ten welken eynde in den jare 1614. daar

gestelt; en dat ter oorsake dat men met het vergroten van de Stad, en bouwen van Kerken en Toorens, veel Geschut tot beschermingе, en Klokken tot 't gebruyk der Toorens, van nooden hadde; en vermits het geene dat op de Keysersgraft gestaan heeft is vernietigt, is dit weer op nieuws in de straat vergroot, om allerley zwaar Canon, Klokken, en andere Metale Werken te konnen gieten. Op de andere hoek van de *Tichelstraat*, ziet men een *Wacht-huys*, tot bewaringe van het *Zaagmolens Poortje*; dog dat van de Soldaten is nu nevens de genoemde Poort geplaast.

De PROEF WERF van het GESCHUT, MUSQUETTEN en ROERS.

Waar gelegen.

GElijk de Regeeringe van dese Groote Koop- en Zee-stad van alle oude tijden groote zorge gedragen hebben, den Koophandel en Zeevaart voort te zetten, en al wat den Cours der zelver mochte beletten, door goede Willekeuren te besorgen, zoo hebbense mede goede zorge gedragen, dat, doordien in het proeven en uytleveren van het Geschut, Musquetten en Roers groove fouten begaan wierden, daar door den Koophandel en Scheepsvaart geen kleen letsel bequam, daar tegen met goede Ordonnantien, als zijnde een zaak van groote aangelegentheyd, te voorsien, hebben in het Y, buyten het Riet-land, beoosten de Stadts Wallen, na de zijde van 't Pampus toe, een groote bequame Proef-werf gemaakt, en op den 21 October 1604. met dese volgende Ordre en Keure voorsien, als eerstelijk:

Dat niemand het Metaal of Yser Kanon, dat met de Lepel geladen word, mach op en van de Werf arbeyden, als alleen de Proefmeesters, op 't Loon in de Keuren daar toe gestelt; als mede het werken op en van de Stads Barmte of leg-plaats, en genieten van 't Metaal of Yser Kanon, dat met de Lepel geladen wort, van 't Proef-gelt; voor yder pont Kruyt 5 stuyvers, en dat boven de twaalf pont Yser schiet, een darde minder; maar dat tien pont schiet, met acht pont Kruyt en minder als acht, met even swaarte Kruyt, soo moeten de Kogels noch te groot noch te klein wesen. Tot Proeven van 't Geschut moet goet Korrel-kruyt gebruykt worden, en de Musquetten en Roers, met het alderbeste Korrel-kruyt, en de Koegels moeten wel dicht in sluyten; vermogen ook van niemand anders als van de Proefmeesters zelfs beproeft worden, die van alles goede Notitie moet houden.

Niemant mag 't Kanon bewerken dan alleen de Proefmeesters, Ziet de Keure van den 16 November 1612. *Op 't Proeven van de Musquetten is den 6* January 1624. *dese nader order gestelt; dat de geproefde Lopen van Musquette en Roers, by de Constapels met Stads Merk moeten gemerkt worden, alsoo geen andere Roers of Musquetten hier ter Stede mogen verkogt werden. Dese Keuren van 't Proeven van 't Kanon en Musquetten, op den 25* November 1676. *nader geamplieert, en om alle ongelukken voor te komen, is geordonneert; dat voortaan by niemant eenig verkogt Kanon, soo wel Nieuw gemaakt, als Geboort zal mogen gelevert worden, voor en aleer het by de geswornen Stads Proefmeester deser Stede zal wesen geproeft, op verbeurte van 't Kanon en vyftig guldens op yder Stuk: Soo ook ten reguarde van de Loopen, op een boete van drie guldens voor yder Loop.*

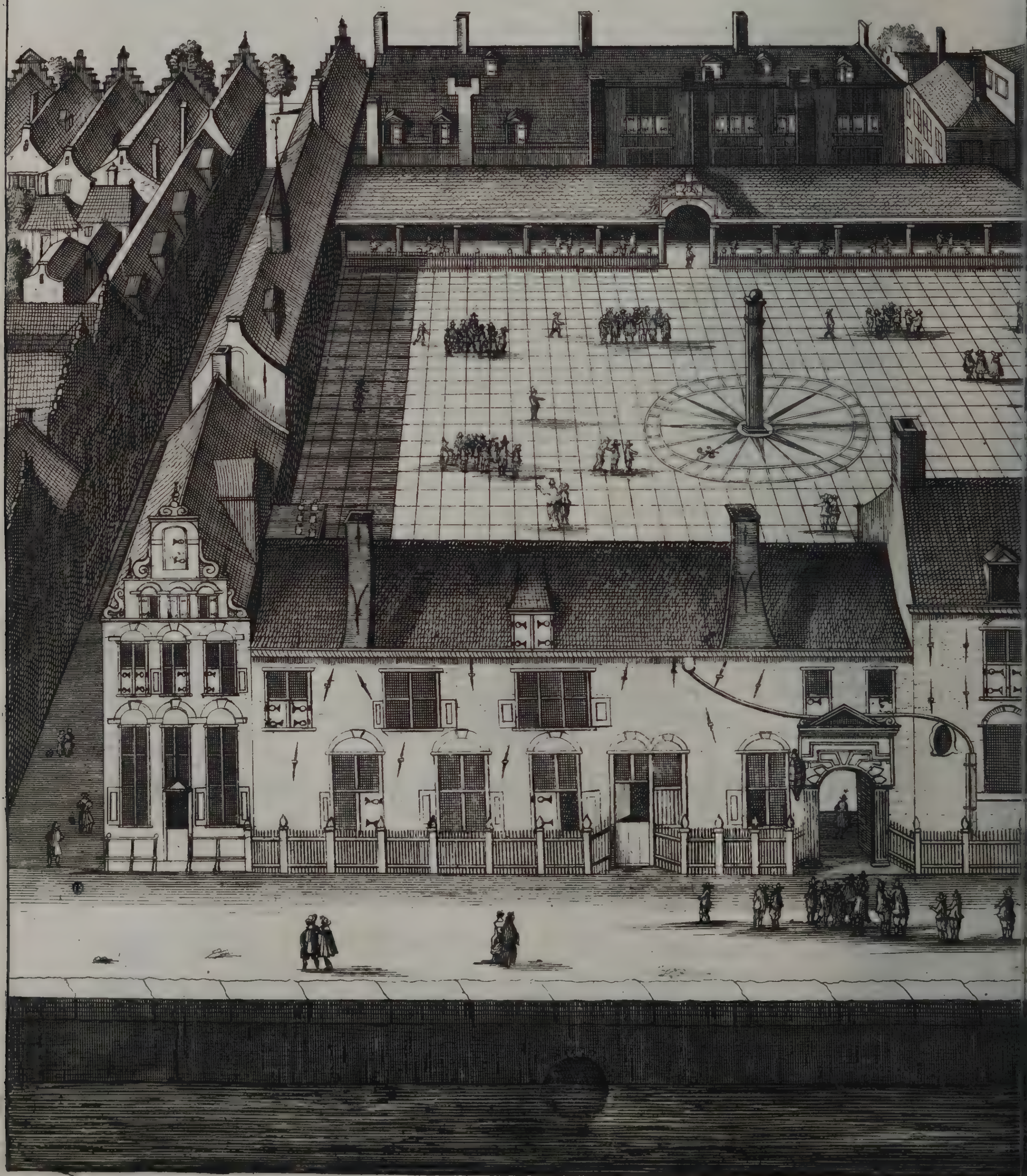
ADMIRALITEYTS of ZEE-RAADS HOFF, ZEE-MAGASYN en LYNBAAN.

TIENDE HOOFT-STUK.

DIt Hof, gemenelijk het *Princen Hof*, was eertijds het *Klooster* van *Sinte Cecilia* (hier vooren in 't derde Boek beschreven) een plaats, om 's Landts Stedehouders, vreemde Princen en hun Gesanten te huysvesten en herbergen, daar toe heerlijke behuysinge hebbende; eerst daar toe bequaam gemaakt in 't jaar 1594. als wanneer den Doorluchtigste Vorst *Mauritius* Prince van *Orangie*, &c. Veldheer der Vereenigde Nederlanden, na 't veroveren der Stadt Groeningen en Omelanden hier ter Stede quam zegen-pralen: gelijk zulks de Galdery als doen t'zijner eere daar binnen gebouwt, en 't vol-

't Princen-Hoff, waar van die naam.

HET PRIN

EN HOF.

't volgende opschrift, daar voor staande, uytwijsde.

Quod Patribus, Marti Auriaco, Batavisque catervis:
Mentem, animum, robur præstas, quod & hoste fugato,
Aut cæso donas Urbes Arcesque potiri,
Hæc tibi CHRISTE, *dicat votiva Trophea Senatus.*

Dat is:

Ghy die ons wapent, Heer, *en keert het Spaansch gewelt,*
Nu slaand' ons vyands heyr, nu drijvend uyt het velt;
Om dat gh' ons Staten *moedt, het hert geeft ons* Orangien,
En sterkt den Batavier *mits in het stoel van* Spangien,
En hem verwinner maakt van menigh Schans *en* Stee;
Stelt dit ons Overigheyt *hier tot een* dank-Trophee.

Als naderhand menigwerf gebleken is, en voornamentlijk in den jare zestien hondert acht en dertig, als wanneer de Koninginne Moeder *Maria de Medicis*, en ongeveer vier jaren daar na haar Dochter, de Koningin van *Engeland*, hier eenige dagen hun verblijf hadde. Doch met het stichten van *'t Oude Heeren Logement* is dit uyt de gewoonte geraakt, daar nu alle groote Personaadjen gehuysvest, ontfangen en getracteert werden.

Admiraliteyts vergader-plaatsen. In dit voorsz. Princen-Hoff, als voorts ledig staande, hebben nu en al over veel jaren de *Zee-Regenten* (met een onduyts woort *Admiraliteyten*, ofte Raden ter *Admiraliteyten* genaamt) hare gewoonelijke vergaderingen gehouden, (zijnde een van de vijf) daar de *Stadhouder* in tijd als Admiraal Generaal voorsitter is; en deshalven by gevolg het *Princen-Hoff* genaamt: Drie daar van in *Holland* zijnde, als in *Zuyd-Holland* tot *Rotterdam* op de *Maze*: in *Noord-holland*, alhier tot *Amsterdam*; en in *West-Vriesland* tot *Hoorn* ofte *Enkhuysen*; de twee overige zijnde tot *Middelburg in Zeeland*; en eertijds tot *Dokkum*, dog nu *Harlingen* in *Vriesland*.

Het Collegie alhier tot *Amsterdam* bestaat uyt bemachtigden, als uyt de *Ridderschap* van *Holland*, uyt de Stede als, *Haarlem*, *Leyden*, *Amsterdam*, *Goude* en *Edam*, yder een, die van *Gelderland*, *Zeeland*, *Uytrecht*, *Vriesland*, *Over-Yssel*; *Groeningen* en *Ommelanden*, uyt de haren elk daar een by voegende.

Welke Hollandsche *Bemachtigheden* yder in zijn Stad by de *Raden* ofte *Vroedtschappen* gekooren werden, diese na de vergaderinge der Heeren Staten van *Holland* over zenden; om voorschrijven aan de algemeene Staten te bekomen; die haar dan bevestigen, en den *Eedt* afnemen.

Dese aanbevolen zijnde kennisse te dragen en oordeel te strijken over alle *Buyten*, en *Prijsen* by de *Oorlog-schepen*, of *besondere* met *Admiraals* bestellinge uyt gevaren; op de Vyanden verovert en op brengen. Gelijk mede over alle verschillen onder haar ontstaande: mits blijvende de fauten buyten Scheeps-boort begaan; en niet militair zijnde, ten straffe van den *Rechter* in de respective Steden en Plaatsen daar dien bedreven zijn; *a*

Met verbod zonder der Allegemeene

Staten

a Als by exempel, als van voorige tijden te zien is, dat de Heeren van den Gerechte hier ter Stede haar recht daar in gemaintineert hebben, gelijk maar alleen is gebleken in 't voorval dat op den 22 Juny 1613. als hier ter Stede een Manslag begaan wierd, aan de Persoon van *Johan Tourqois*, Kamerbewaarder van dit Collegie ter Admiraliteyt, door twee der Sonen *Roelof en Hendrik Munster*, van een Gecommitteerde Raad *Munster* genaamt, wegens Gelderland, gelijk by de Copye van dese nevensgaende Brief blykt, die by de Regeeringe in antwoord aan haar Hoog Mogende de Heeren Staten Generael op der selver Missive in dato den 5 July 1613. tot Justificatie van des Stads Recht, by dien voorval hebben gegeven.

WY hebben ontfangen V. Ho: Mog: Missive met den by gevoegde Requeste van wegen *Vijt van Munster*, deselve gepresenteert, en daar op voor antwoorde V Ho: Mog: wel willen dienen, dat zedert de droevige Nederslag by den Soonen van den voornoemde *Munster* in zijn by wesen aan den Persoon van wijlen *Jan Tourquois* geperpetreert. Den Heere Schout *ratione Officii* den voorsz. *Munster* met sijne Soone *Jan* binnens huys heeft doen bewaren, ende vorder getracht tegen d'absentie der handadige ende andere complicen te nemen, gelijk noch dagelijks nemende is, alsulke informatien ende bescheyden, als ter saken nodigh ende dienstigh mogen wesen, Waar inne ook soo verre is geprocedeert, dat ten versoeke van de voorsz. Heeren Schout eenige communicatie tusschen de Heeren van den Gerechte, ende de Gecommitteerde *Raden ter Admiraliteyt*, alhier zijn gehouden: ende daer na de voorsz. *Raden* in 't particulier versocht getuygenisse der waerheyd te doen, welke by eenige der selver is gedaen, ende vervolgens by anderen gedaen sal worden. Waer omme wy als noch van de gelegentheyd der voorsz. sake niet volkomelijk zijn geinformeert, Ende *V Ho: Mog:* niet vorder konnen berichten, als dat wy uit d'Informatien alrede bekomen, wel konnen bespeuren, de saken geheel anders gelegen te zijn, als by de voorgeroerde Requeste *V Ho: Mog:* is geremonstreert, niet te min latende het selve tot nader ondersoek.

„ Soo konnen *V Ho: Mog:* daer en boven niet verbergen, dat wy klaerlijk bevinden de kennisse ende
„ Judicature van de voorsz. saake, eygentlyk te competeerende den Gerechte deser Stede, in welker
„ bedrijf, jae in 't midden van den selve soo schandelijken Moort is begaen, Ende na rechten by de

„ *Magi-*

Staten besondere toestemminge voor haar ofte haar onder Ampt-luyden en Dienaars part ofte deel in eenige bestel ofte vrybuyt-vaarders te hebben.

Hoe de prijsen verdeelt werden. Welke opgebrachte Prijsen voor goede buyt verklaart en tot gelde gemaakt zijnde; zal het overschot (alle onkosten afgetrokken) in maniere als volgt verdeelt werden; als een vijfde part voor den *Admiraal*, en het overschot te verdeelen onder de *Uytreeders* van de Schepen; *Capiteyns*, *Officiers* en *Bootsgesellen*.

De *Raden ter Admiraliteyten* moeten zorge dragen, dat de Zee voor alle Vyanden en Rooveryen geveylt, en de Koopvaardy-schepen na hare verordonneerde plaatsen met een aan-tal Oorlog-schepen geleyt werden; daar toe gestadig een goed gedeelte daar van vaardig te houden; tot welke het Bootsvolk, en Zoldaten (in der haast te bekomen) op het voorsz. Hoff aangetekent, gemonstert, betaalt en voorts Zee-waarts gesonden werden.

Equipagie-meester, en zijn ampt. Tot opsigt van welke toerustinge yder kamer een beampter is hebbende, met een onduyts woort *Equipagi-meester* genaamt; die volgens eenige toegestelde Articulen aanbevolen is zorge te dragen dat de Oorlog-schepen, tot 's Lands minste kosten getimmert, uytgerust, en alles daar toe van nooden zijnde ingekoft werde; doch niet als ten overstaan van eenige van de voornoemde Heeren daar toe bemachtigt: die uyt Zee komende, weder op te leggen; van Scheeps gereetschap, en Oorlogs toerustinge te doen ontlossen, en in het Magasijn wel te bewaren: En voor al getrouwelijk te letten, dat het Lant zoo in den inkoop van hare bedonge voorwaarden, als arbeyts-loonen, niet verkort werde; mits van alles boek houdende, om zulks ten allen tijden te verantwoorden.

Doch om alle dese onkosten te vervallen, werden op alle Koopmanschappen en andere Waren, te Water of te Lande in of uytgevoert, volgens zekere *Lyste*, *Tollen*, anders *Convooy-gelden* gelicht; en dat zoo daar geen blijk van is, op verbeurte der voornoemde goederen, die als dan ten profijte des gemeene Lants daar voor aangehaalt, gevonnist en verkoft werden.

Om alle 't welke wel en in ordere uyt te voeren, zijn hier toe veel onder Beampt-luyden, en dienaars van nooden; als *Ontfanger*, *Geheym-schrijver*, *Advocaat-Fiscaal*, *Generaal van de Recherchi*, *Vendu-meester*; *Controlleur*, *Geweldige*, en andere mindere.

Ontfanger en zijn ampt. Den *Ontfanger* zijn beroep zijnde de Convooy ofte verlof-gelden te ontfangen, en volgens Ordonnantien daar van betalinge te doen, mits gehouden wesende jaarlijks van zijn ontfang en uytgift (met behoorelijke bewijsen) rekeninge te doen, ter kamere van des *Generaliteits*

„ *Magistraet* van de plaetse daer het delict gecommitteert is, ofte de Delinquant gevonden word, magh „ ende behoort geiugeert ende gestraft te worden; sonder dat eenige personen onder hoedanigh pretext „ haer van de ordinaris Richters mogen excuseeren, ofte geëvokeert werden, achtervolgende *d'Oude* „ *Previlegien*, ende namentlijk het *Previlegium* van *Hartogh Philips van Bourgongien in den Jaeren xiiijc*, „ *xlij*, de NON EVOCANDO, dese Landen verleent, welke Previlegien by d'Instructien voor de „ *Collegien* ende *Raden ter Admiraliteyt*, niet zijn gederogeert; maer zoo hier, als elders in volle vigeur „ ende Observantie gebleven; behalven dat ingevalle het versoek van de Suppliant eenighsints soude „ toegestaen worden, een schadelijke Consequentie daer uyt soude komen t'ontstaen: Ende andere „ Officieren van de Admiraliteyt in 't Crimineel gelijke exemtie van Judicature mogen pretendeeren, „ waer deur dese Stad, nevens meer andere in confusie van Jurisdictie en onsekerheyt van straffen soude „ gestelt worden, omme welke ende andere redenen Wy, *V Ho: Mog:* dienstelijk versoeken, des Suppliants voorgeven als t'eenemael ongefundeert, te willen afslaen; mitsgaders den Heere Schout „ met sijne aengevangene Proceduuren, ende Schepenen deser Stede met de Judicature van dien te laten „ bewerden, deselve versekerende daer met soo goede insicht ende rijpe deliberatie, de sake sal werden „ ge-examineert ende gehandelt, als uyt de gelegentheyt van de selve, ende tot onderhoudinge van goe„ de Politien en Justitien bevonden sal werden te behooren. Waer mede &c.

Om vorder na de Handadigers te soeken, schreef de Regeeringe op dien selven 5 July 1613. aen *Floris Grave van Culenburgh Vryheer tot Polanen*, &c. dese volgende Missive.

Welgebooren Graef, Gen: Heere.

ALsoo 't geruchte gaet ende geseyt wort dat *Roelof* en *Hendrik Munster* gebroeders, Soonen van *Vyt van Munster* zijnde van wegen de Provincie van Gelderland alhier in't Collegie ter Admiraliteyt van hier zijn gevlught, ende haer onthouden binnen Culenburgh plaetse *van Uwer wel: gena:* gebiet. Hebbende d'selve twee Gebroeders op den 22 Juny laestleden begaen een seer lelick ende Moordadig feyt ende Manslagh in den persoon van *Johan Tourequois* Camerbewaerder van 't voorsz. Collegie, soo hebben wy soo ten aensien van 't voorsz. lelick feyt, als om ons Amptshalven te quiten, naer behoiren nyet connen naer laeten *Uwer wel Gen:* 't selve dinstelijk ende met droef heyt te verwittigen, ende versoekende dat deselve gelieve tot handthoudinge van de *Justitie* secretelijk te doen ondersoeken of de voornoemde twee Gebroeders haer binnen de voorsz. Stad Culenburg en de Jurisdictie van dien zijn onthoudende, ende in sulken gevallen d'selve by provisie in goede verseekeringe te doen stellen en houden, ende verhopende met vertrouwen dat *Uwer wel Gen:* omme redenen voorsz. hier aen de goede handt zal bieden. Bidden God Almachtigh, &c.

raliteits Rekeninge; ten welken eynde hem ook toegang vergunt is ter vergaderinge der voornoemde *Admiraliteyt*; daar toe tot behulp hebbende verscheyde Commisen, om de Cedulen zoo tot het laden als lossen, van de in en uytgaande Koopmanschappen te tekenen, en yder bezonder aantekeninge daar van te houden: als mede een Penning-meester, om der Zoldyen, maand-gelden, en andere Ordonnantien te betalen.

Secretaris. De *Secretaris* ofte *Geheymschryver* zijn bediening wezende, alle stukken en Papieren dit Collegie, ofte den Landen rakende; mitsgaders alle *Gedingen* voor desen *Raadt* hangende, wel en getrouwelijk te bewaren; en zoo ter Griffie in ordere te houde, dat des noots zijnde, den Raadt daar van aanstonds kan gedient zijn: En deshalven gehouden is de eerste en laatste in de vergaderinge te wesen, om van alles daar voorvallende, goede aantekeninge te doen; doch geen *Resolutien* te boeken, als met toestemminge van het grootste gedeelte van den *Raadt*, mits by de zelvige geparapheert en getekent zijnde; om uytgesonden te werden daar't behoort. Ende dit alles volgens zijn verkregene Instructie, daar met Eeden aan verbonden is.

Fiscaal, en zyn ampt. De *Fiscaal*, om zijn dienst wel uyt te voeren, wert toegang tot den Raad vergunt, om aldaar te helpen Raden; behalve in zaken daar gehouden is klachten over te doen.

Ook met order wel scherp toe te zien; dat geen *Vrybuyt-schepen* zonder behoorlijk bestel uyt desen *Staat* t' Zee varen.

Dat in 't uyt-reeden der zelver niet gedoogen zal, part ofte deel daar in te zullen hebben (ofte van harent wegen daar in te hebben) eenige *Luytenanten - Admiraals*, *Raden*, *Geheym-schryver*, *Controleur*, *Vendu-meesters* ofte diergelijken; als mede geen *Hoofden*, *Capiteynen*, *Luytenanten* ofte andere Krijgs-luyden, te Water of te Lande dienende; die sulks, nevens den *Fiscaal* wel expresselijk verboden wert; en dat op de verbeurte haarder diensten, en onkosten in alsulke uytreedinge gedaan.

Naarstige ondersoek te doen na alles daar het Lant in hare Gerechtigheden in zoude mogen verkort werden; die den *Raadt* aan te geven, straf en voldoeninge daar van te versoeken; zonder hem daar buyten in eenige maniere te laten payen; maar alles volgens de Placcaten gerechtelijk uytvoeren; mits de ingebragte *Buyten* in goeder bewaringe te nemen, en goed ondersoek te doen; volgens de Instructie daar met Eede aan verknogt is.

Om dit uyt te voeren heeft verscheyde *Cerchers*; wiens dienste zijn op alle *Boomen*, *uytgangen* en *plaatsen*, daar uyt gevaren wert, lossing en ladinge geschiet, dagelijks goede wacht te houden, om de *Verlof-brieven* a tegens de goederen na te zien, of alles volgens de gestelde belastinge wel aangegeven is; en daar gebrek in vindende, zulks de *Generaal* van de *Recherchers* (over haar gestelt) aan te dienen, al zulke goederen aan te halen, en in bewarende handt te nemen; en daar van Monsters te eysschen, om den prijs te onderstaan. Welke *Generaals* geen vast verblijf hebben, maar na 't believen van mijn *Heeren de Staten Generael* van d'eene *Kamer* na d'andere verplaatst te werden. *Cherchers.* *a Paspoorten.* *Generaels ter Recherchie.*

Vendu-meester, en zijn ampt. De *Vendu-meester* aangenomen, beeedigt, en Borgen gestelt hebbende; is aanbevolen alle Goederen verbeurt verklaart, by Biljetten aan te slaan, en in't openbaar te verkoopen; mits de penningen daar van komende te ontfangen, als mede van de veroverde opgebrachte Prijsen, gelyk boven gesegt is, om aen den *Generale Ontfanger* van de *Convoyen* over te leveren; al vooren afgetrokken zijnde alle onkosten daar op gedaan, en by die van den *Raden* toegestaan. Des bedingende voor Rantsoen ten laste van de Kopers, van yder ponde Vlaams der verkofte goederen twaelf grooten; om als volgt te verdeelen: Als zeven grooten ten behoeve van de gequetste *Bootsgesellen*: die aan den *Generale Ontfanger* der *Convoyen* (daar de verkoopinge geschied) zullen gelevert werden; *anderhalve groot*, ten behoeve van de *Gasthuysen* der voorsz. Stede, en dat voor de zieke en gequetste Soldaten, die daar veeltijds in gesonden werden: Noch zal de *Vendu-meester* voor hem genieten *twee Grooten*; mits voor de penningen instaande: en de *Contrerolleur* (zoo daar een is) zoo voor het *Inventaris* te maken, als tegen rekening te houden, en andere toesigt op de verbeurde Goederen te hebben, *een halve Groot*, zonder eenige andere *Wedde* te genieten; en de overige *halve Groot* de *Geheym-schrijver*; des alles volgens zijn *Instructie* waarnemende.

Conterolleur sijn ampt. De *Conterolleur* be-eedigt, zal geen andere *Gagie* hebben als hier boven is verhaalt; en niet te min gehouden zijn de *Instructie* te voldoen, voor zoo veel hem die is rakende: hem ook mede laten vinden op alle Schepen die gelost zijn; om wel scherpelijk te onderstaan wat Goederen in 't lossen zoude mogen verduystert ofte

ofte verstekenzijn: En (des noods) den *Geweldige* zijn Dienaars tot hulpe te roepen. Voorts van alles den *Fiscaal* kennisse te doen hebben, met belofte in koop van Goederen, ofte yets diergelijke part noch deel te hebben.

Geweldige, en zijn ampt. Eyndelijk staat het de *Geweldige* toe alle Vrybuyters ofte andere Overtreders te vangen, in besloote hechtenisse te bewaren en te spijsen; die voor 't recht te brengen; en alles na te komen hem van de *Rechters* belast zijnde.

De Raden stellen en bemachtigen de *Equipagie-meesters*, *Deurwaarders*, *Vendu-meesters*, *Boden*, als mede *Cerchers* yder in zijn quartier: doch die met advijs van de Comies-Generaal aldaar in der tijd aanwesende.

Doch van *Ontfangers*, *Generaals*, *Fiscaals*, *Secretarissen*, *Collecteurs* en *Contrerolleurs*, zullen by haar twee bequame persoonen aan de Heeren, de Algemeene Staten, of den Stadhouder, als Admiraal Generaal, voorgestelt worden; om daar een uyt te verkiesen: gelijk zulks in 't verkiesen van Zee-Capiteynen mede waargenomen werd; En dit alles volgens haar Eed, gestelt op den 4 July 1635. En *Instructien* van den 13 Augusty 1597. en 21 January 1622. siet *Chartre Chronyk* van *Matthijs van de Houve*, eerste Deel fol. 25. &c.

Hoedanigheyd van het Hoff. Dit voorverhaalde *Hoff* nu niet als tot dese jegenwoordige vergaderinge gebruykelyk, heeft twee treffelyke ingangen, beyde met cierelyke hart-steene Poorten pronkende; de Wapens en ander Scheeps-gereetschap daar boven te kennen gevende, wat binnen verhandelt werd: de eene als de voornaamste, op de Fluweele ofte oude-zijds Voor-burgwal uytkomende; geteken door de vermaerde Bouw-meester *Hendrik de Keyser*, (wiens konst voornamentlyk gebleken is in het bouwen van d'overkonstige Graftsteede, by de *H. M. Heeren Staten* ter gedachtenisse van den Doorluchtigste Vorst, *Willem* de eersten, *Prince* van *Orangien*, &c. tot Delft in de Nieuwe Kerk, in den jare 1616. opgerecht.) D'andere ingang is in de Princen-Hofs-steeg, tusschen de Voor- en Achter-burgwal: van binnen een groote ruyme vierkante geplaveyde plaats hebbende, in't middelpunct daar van staat een Gericht-paal tot teken van hoog gezag ter Zee, boven met een vierhoekige Hollandsche Leeuw bedekt, in een steene Zee-compas staande. 't Zuyder deel van dit Hof, is een stuk van 't oude Klooster geweest, zijnde te vooren cierlyks opgetoyt, 't welk ten deele gebruykt wierd tot de Vergader-plaats deser *Raden*; en ten deele tot de Burgerlyke Krygs-Raad; tot dat het selve in den Jare 1661. afgebroken is, en daar ter plaatse een ander grooter Koninklyk gebouw gestelt; staande onder op een hart-steene voetstal en zuylen: Het bovenste opstal voorts van harde roode gebakkene steenen, konst-cierlyk opgehaalt, hebbende alle de vensters en lichten op dese binne plaats haar uitsigt. *En hoe vernieuwt.*

Het *Voorhooft* of *Frontespies* pronkt seer konstig met hart-steene Beeldwerk, levens groote; uytbeeldende een sittende Leeuw, tot bewaringe van de *Hollandsche Thuyn*; twee vliegende Engelen houden een krans boven de Leeuw, die in beyde sijn pooten twee kruys-staande Ankers vat, het Wapen deser Vergaderinge uytbeeldende; ter rechter zyde met de *Gerechtigheyd*, geblint en Schaal en Zwaard voorsien, vergezelt, by haar hebbende een naakt kind met den Hooren van overvloed, en daar nevens een Zee-Compas, Graad-boog en Passer; daar achter op een Walvisch de Zee-god *Neptunus* te voorschyn komende, in sijn linkerhand een drytandige Gaffel, en ter rechter een Schip voerende: en ter slinkerzyde den Krijgs-god *Mars*, met een brandende Fakkel in de hand, en nevens sijn voeten een swarte Rave; achter hem sich vertoonende Zee-mannen, Meerminnen, Zee-paarden en diergelyke gedrochten; voorts Geschut, Rampaarden, Kruyttonnen, Ankers, Zeylen, Scheeps-kisten, Koopmans Stuk-goederen, en diergelyke dingen meer. *Hoedanig de Frontespies geciert.*

Vier prachtige Schoor-steenen het hooft ten dak uytstekende; yder een vergult wind-wijsende Oorlogs-schip voerende.

Binnen dit gebouw de trap opgaande vind men verscheyde vertrekken, daar in uytmuntende de Raad-kamer deser Zee-Regteren, verciert met alderley Beeld gewerkte Tapyten, vermaarde Zee-strijden, en andere geschilderde stukken van uytmuntende Meesters; en daar nevens de *Wapens* der *Heeren* die in bedieninge waren wanneer dit werk voltoyt wierd. En boven dese vertrekken is de *Griffy* of *Secretarye*; en daar nevens een afgesonderde ruymte tot bewaringe der Oude Boeken, Brieven en andere Papieren, alle daar in goede ordere leggende. *Binnen-kameren.*

Tusschen 't dak deser huysinge staan twee seer groote loode Bakken, die altijd vol water gehouden werden, om

by

by ongeluk van brand zig daar van te mogen dienen.

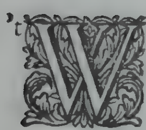
Convooy-kamer. De *Convoy* boven de Noorder ingang in de *Princen-Hof-steeg*, met een opgaande trap zoo geplaatst zijnde, dat den *Ontfanger* uyt zijn huys, op de Achterburgwal staande, daar in zijn toegang heeft, in welke de *Convoy-Cedullen* ontfangen en het recht daar van betaalt werd, die jaarlijks veel hondert duysent Guldens beloopen; doch den uytgift op zommige Jaren meerder, als dan genootzaakt zijnde penningen te lichten. Dese hoek is eertijds de Kerk van 't voornoemde Klooster geweest, zulks geeft de Tooren daar noch op staande, te kennen, zijnde met slag-klok en uurwyzer verciert.

De meeste van buyten Gecommitteerde Raden hebben om dit Hof haar wooninge; als mede de *Geweldige Provoost*, *Provoost, en gevangenhuys.* welke is op de *Achter-burgwal*; en de gevangenissen daar agter en nevens gelegen, dat de gevangens uyt Zee komende met schuyten door zijn wooninge daar in gebracht, opgeslooten, en om te verhooren binnens huys, voor den Rechter konnen gebracht werden.

Om dit Hof en 't geene daar toe behoort voor brant, diefstal en andere onvoorsiende ongelukken zoo veel mogelijk is te bevrijden, hebben de bemachtigden ter *Admiraliteyt* voorsz. raadsaam gevonden aan te nemen zeker getal persoonen haar tot een nachtwacht verstrekkende, ten dien eynde op de Achterburgwal tegen over de Princenhof-steeg een *Wacht*, mitsgaders aan de andere zijde van de zelvige steeg *Schaarwacht-huyskens* ook by des *Geweldige* huys gestelt, daar des nachts zes der voorsz. persoonen de wacht houden. Doch alsoo die voorsz. *Wacht* alsulke macht niet hadden *Nacht-wachten.* als der ordinaris steede Wachten; *Zoo hebben mijn* E. E. Heeren van den Geregte *deser Steede* Amsterdam, *ter versoek van de boven gemelde Heeren* Zee-Raden, *die voorseyde* Nacht-wacht *mede alsulke macht, zoo tegens alle* brand *of diergelijke ongelukken*, huysbraak, overlast, geweld; *en andere onbehoorlijkheden, des nachts op de gemeene Straten voorvallende, als andere hare ordinary wachten zijn hebbende, gegeven.* Volgens de Resolutie van den 28 November 1662. geboekt in 't 5de Groot Memoriaal fol: 89.

Dit voor zoo veel ons noodig gedacht heeft genoeg te zijn van dit *Zee raads-Hof*: Staat nu aan te merken dat de voornoemde *Zee-Raden* al te vooren diergelijk Gebouw tot bewaringe van alle haar scheeps-behoeftigheden, in den jare 1655 en 1656 hadden gebouwt, noemde 't selve

's LANDS ZEE-MAGASYN,

't Elk staat aan 't *Y* kant, op de zuydwester hoek van *Kattenburg*, daar de Nieuwe gedolfde *Heere-graft* door de *Rapenburger* Schutsluys, in 't *Y* eyndigt. Vier van de *Gecommitteerde Zee-Raden*, waren by 't volle Collegie daar toe bemachtichde, die op de Ordonnantie den Bouw betreffende, alles in achtinge namen: welke waren de Heeren

Cornelis Witzen, *Fr. Pieters vander Hoef*, *F. Harpers* } Burgermeesteren tot { *Amsterdam.* *Haarlem* en *Gouda.*

En

Harman van Eewyk, Domheer tot Uytrecht.

Gelijk zulks haar Namen en Wapenen die in de voor-ingang aan de zydel-muuren te zien zijn, te kennen geven.

Waarom gebouwt. De Oorsaak van het Bouwen van dit heerlijk Magasijn, is alleen voortgekomen, om dat zy alle haare Scheeps gereetschappen te vooren moeste bergen in gehuurde Pakhuysen, Solders en Kelders door de Stad, en alles dadelijk des noots zijnde, niet konden by der hand bekomen, en om dan sulks al haar Oorlogs behoeften, van Scheeps gereetschappen, als anders by den anderen te mogen hebben, en 't selve in der haast van gedient te zijn: doch leggen nu de Scheeps gereetschappen zoo verdeelt, dat yder Scheeps-tuyg besonder in der yl kan aangetast werden.

De eerste gravinge tot de fondamenten daar van zijn aanvang genomen hebbende op den 12 Septemb. des Jaars 1655. dat gegraven zijnde is tot in Meert des volgende Jaars blijven leggen: als wanneer de eerste steen geleyt wiert door

Jonas Witzen, *Dirk Harpertz.* } Burgermeest: Sonen. *Eerste steen geleyt*
P. Jacobz. Buttegaar, en
Reynier van Kuyk.

En dat ter breete van twee hondert twin-

Hoedanigheyt van 't Gebouw.

twintig, en twee hondert voeten diep: zo dat het ten naasten by vierkant is, voor en achter met cierlijke paveljoen-gevels pronkende; welker voorhoofden of Frontespiesen de Zee-vaart zijn uytbeeldende: voor in een Vrouws-persoon, staande in een Zee-schelp tusschen twee Ankers, een Zee-kroon van Scheeps-stevens op haar hooft voerende, met de rechter arm een spiegel-schip bevattende, en in de slinker een out Romeyns scheeps Roer voerende, voor haar leggende een Globus, Graat-boog en diergelijke behoeftigheden; ter wederzijde met Zee-Goden en Goddinnen verzelt; die ter rechter omhelzende veelderhande Zee-Oorlogs-zaken, als Geschut, Rampaarden, Kruyt-ton, stampert en diergelijke: ter slinker Zee-gereedschappen, van Touwen, Gijns, Blokken, Roer en andere meer; het achterste met diergelijk stof mede voorzien zijnde. De Ankers-voerende Leeuw, boven de voor ingang de wacht houdende: zijnde alles van harde gebakken moppen, met menigte van deuren en vensters binnen en buyten doorluchtig; met het Bouwen van dit Magasijn wiert soo gespoet, dat het in negen Maanden tot het gebruyk bequaam was; gelyk zulks dit volgende Opschrift ten wederzyde van de afgaande water-trappen in 't achterste Paveljoen, (nevens de eerste steen-leggers namen) is te kennen gevende, luydende:

DIT HUYS IS GEBOUWT IN 'T JAAR SESTHIEN HONDERT VYF EN VYFTIG.

BINNEN 9 MAANDEN TOT HET GEBRUYK GEBRAGT.

Het is met een breede graft omvangen, zich als uyt het water verheffende. Nevens haar *Scheeps-haven* zoo met paalwerk en wachten omzet, en besloten, dat zonder believen te water niet kan aangedaan werden. De ingang door een groote steene poort met Dorize kolommen bezet, over een overwelfde brug, door een tweede, tot in een groot portaal zijnde; De Zolderinge daar van met een vreemt hangent Schuytje (met een man daar in) in de *Straat Davids* bekomen, pronkende; zijn beeltenisse uyt hout nagebootst, met zijn zelfs kleederen bekleet, daar in zittende, by hem hebbende alle zijn Visschers gereetschap: ter wederzijde tegens de muragie in uytgehouwen hartsteen, de Wapens van de vier voornoemde *bemachtigde Heeren* (tot dezen Bouw) uytstekende: ter wederzyde siet men twee heerelijke ruyme vertrek-zalen; welker Noorder, de Schoorsteen boven de manteling met de Wapens der zeven vereenigde Lantschappen, en die van deze terstont genoemde Bouwheeren is pralende.

Vreemt schuytje.

't Gebouw binnen.

Het voornoemde Portaal recht door tredende komt men op een zeer groote vierkant binnen-hof, het gantsche Gebouw van binnen daar haar lichten opscheppende; en met een Binne-galdery zoo omheven, dat men door alle uytgaande vertrekken, daar onder droog tot den anderen gaan konnen; de zelvige veeltijds met Steen-stukken, koopere Draakskens en ander kleyn Geschut, beleyt wesende.

Behalve de kelderinge ziet men zich dit werk dry stadien hoog verheffen; het dubbel-dak gespan voor een vierde strekkende, en dat alles tot het volgende gebruyk.

De onderste kelders zijn gelijks het water leggende; wegens de Zee-vloeden en op wateringen nergens bequaam toe als tot berginge van yzere Granaten, Koegels, Schuyf-tangen, Bouten, Staven, Keting-koegels, Schroot en diergelijk helsch Oorlogs-tuyg, alles in besondere affluytinge ofte kassen na de groote, swaarte, maat en gewicht nevens den anderen leggende, verdeelt: 't middelste en overige is voorts met leedige leggers ofte Scheeps water-vaten beset; hebbende op ider hoek een trap tot de boven verdiepingen, zijnde alle in bysondere vertrekken verdeelt: Waar toe het eerste gebruykt werd tot opleggingen van Ankerkabels, en diergelijk swaar Touw-werk, 't overig voort loopend-want daar boven op de Soldering; aan ieder Kabel hangt een teeken van de dikte van deselve, en tot wat schip die behooren; voorts Stampers, Lepel-stokken, Aansetters, Wissers, Verke-staarten, en diergelijk Scheeps huys-raat.

Allerley Scheeps-gereetschap.

Op de tweede verdieping leyt het zeylwerk, en dat van ider schip in besondere kassen, om in tijd van nood niet door den anderen verwert te werden, hebbende besondere plaats, om die te verstellen, op de zelvige zolderinge aan de zuyd-west zijde. Het voorste zuyd-ooster gedeelte, is de Wapen-plaats van 't hals en handgeweer, yder in kassen besonder verdeelt; in welke duysende van Musquetten, Vier-roers, Pistoolen, Zabels, halve Picken, Braat-speeten, Musquettons, Donder-bussen, en ander gereetschap (om brant in zeylen en want te schieten) als schoon en klaar te zien, zijn.

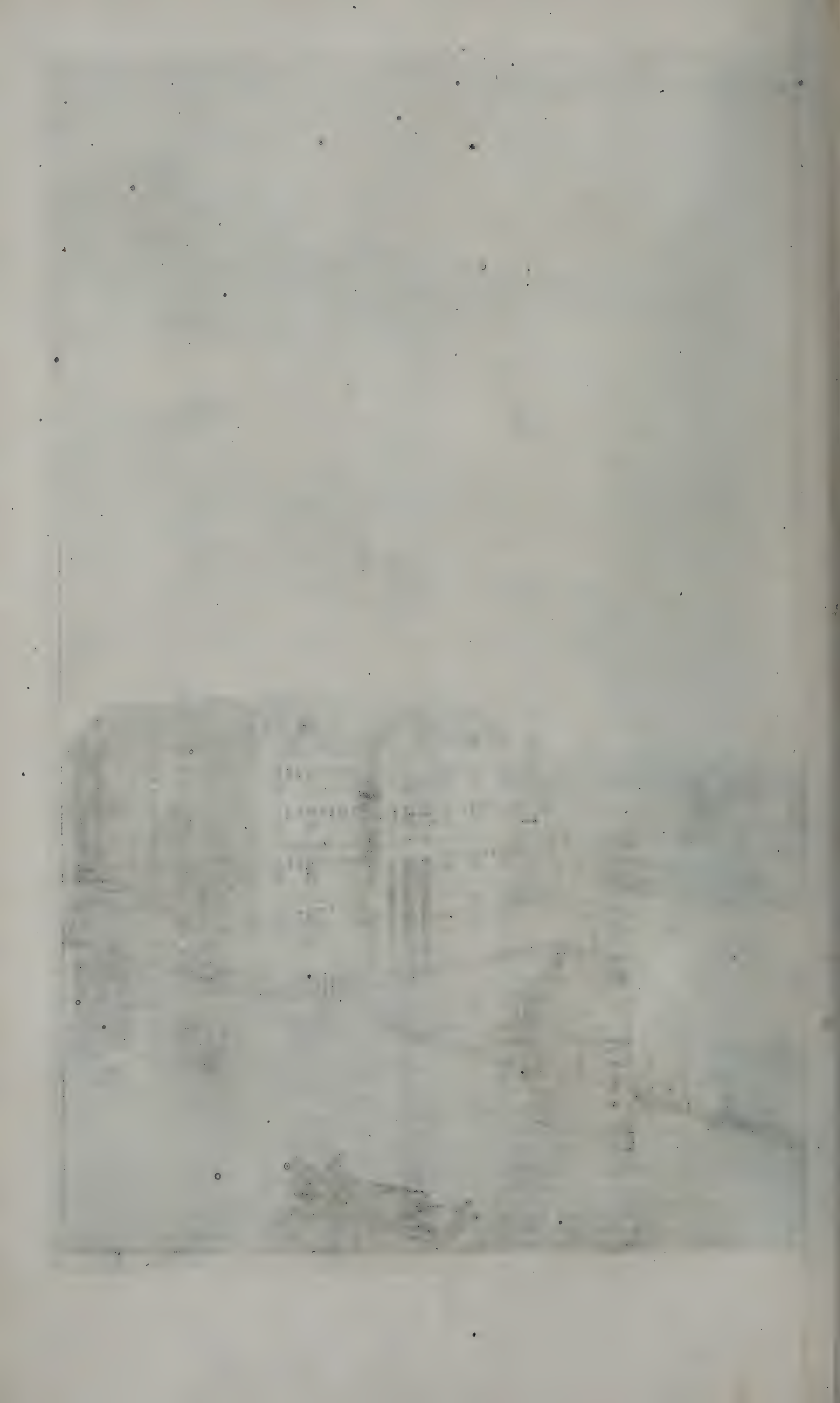
Ook Handgeweer.

De achtergevel en zuyder-gedeelte ten deele hier van niet anders beset zijnde, als met

S'LANTS ZEE-MAGAZ

…N EN SCHEEPS TIMMER-WERF.
L. Mulder Fecit.

met kleyn gereetschap, bestaande in groot en kleyn *Blok-werk*, *Diep-looden*, *Compassen*, *Graat-boogen*, *Zant-loopers*, *Vlaggen*, *Wimpels*, (daar onder geen kleyn getal, van veroverde Schepen by te sien zijn) *Lantarens*, *Kardoes-kookers*, *Enterdreggen*, *Boejens*, *Lonten*, *Konstapels gereetschap*, en wat meer tot Oorlogs-scheeps uytrustinge noodig is, alles ordentelijk in kassen, bakken en laden verdeelt en aangetekent: Een besondere *Boekhouder* is daar toe gestelt, die rekening houd wat in dit huys aan en uytgevoert werd: daar dagelijks 't gantsche jaar door een goet getal *Sjouwers* en arbeydts-luyden werk hebben. Alle dese verdiepinge zyn met Brand-spuyten, Leere Emmers, Gieters, en diergelijk gereedschap, des noods noodig zijnde, besorgt.

Onder 't dak of vierde verdieping staan niet als ledige vaten om te drogen, welk dak aan alle zijden een dubbelt gespan is, doch het buytenste is het hoogste, tusschen beyden een ruymte blijvende van eenige voeten breed en diep, rontom 't gantsche huys tot een water-back verstrekkende, gestadig met zestien hondert tonnen Regen-water wert vol gehouden. In alle hoeken zijn groote loode buyssen, ofte gooten tusschen de muuren zoo verdeelt, en met groote Koopere kranen voorsien, dat, als die geopent werden, alle de Solders met water konnen blank gestelt worden; om zo in brants-nood zich daar van te dienen. Vier Schoorsteenen zijn op de vier hoeken het dak uytrysende, boven op met koopere Hemels *Spheren* pronkende. Ten noorden tusschen de daken is een groot plaisierig hoog Plat, 't welk verleent een geneuchelijk gesigt over de omleggende Landeryen, *Zuyder-zee* en 't *Y* met haar vlug-zeylende Gebouwen; geen min oog-vermaak gevende het Hok of Scheeps Dok, 't welk vlak voor dit Zee-Magazyn en Scheeps-Timmerwerf legt, omheynt met Paal-werk, en op diverse plaatsen met Wacht-huysjes voorsien, so dat dit Dok, waar in de Oorlog-schepen, die niet in Zee gebruykt worden, opgeleyt, veylig en bewaart leggen voor boose menschen en verraders, die deselve mochten trachten in brand te steeken. Dit Scheeps-Dok kan maar door twee openinge bevaren worden, zynde aen de opening die aan 't Y-kant leyt, een goede Wacht-plaats, die met Canon voorsien is. By Winter-tyd werd om dit Scheep-hok, in het Ys, een groote breede Bijt ofte Water-graft alle dagen open gehouden.

Als men het voorsz. Zee-Magazyn van alle de vier kanten van buyten aan schouwt, is 't een heerlyk stuk-werk, staande op Kattenburg, te meer, als men het by de Scheeps-Timmerwerf besichtigt, waar op men langs een Val-brug uyt gemelde Magazyn, als mede van de straat, kan op komen.

SCHEEPS-TIMMER-WERF.

Langte van dien.

STrekkende van 't voorsz. Zee-Magazyn tot aan 't Y, ter lengte van stijf vyftien hondert voeten, doorgaans met een hooge steene muragie van de gemeene straat afgesondert: den ingang daar van, een groote steene poort wesende; daar op staande een gansch steene doorluchtig Koepel-Toorenken, voerende Uurwerk, Wyser, en Slag-klokken, twee gekruyste Ankers het dekkende: Binnen de Ingang aan d'eene zyde is het Schryvers Comptoir, en ter andere, het Pakhuys van 't Yser-werk, en andere behoeftigheden tot den Scheeps-bouw, staande; en ten beyde zyde derselvige, verscheyde Opsienders haar woon-plaatsen. De Buyten-muur is van binnen op de Werf, doorgaans met een zware breede *Logie* bekleed; als mede siet men de treffelijke uytsteekende *Smits-winkel*, die, en de gantsche Timmerwerf als in twee deelen, door een bysonder Staketsel af-sondert; Welke *Logie* aan Winkels en andere gemakken so verdeelt is, dat alle Ambachten, tot het Scheeps-bouwen behoorende, daar in gedaan werden. Als *Compasmaken*, *Kuypen*, *Swaartveegen*, *Pompmaken*, *Blokmaken*, *Slootmaken*, *Schrijnwerken*, *Bootmaken*, *Mastemaken*, en diergelijken meer.

Allerley Hantwerk daar toe noodig.

Om dat het voorgemelde groote *Zee-Magasijn*, welk tot de Scheepsgereetschappen geordonneert, voor noch andere Materialen te kleen bevonden wiert, is naderhand noch een schoon *Magasijn* aen het eynde van dese *Scheeps-Timmerwerf* daar aan getimmert, om alle andere overige Scheeps-waaren in te bergen, welk *Magasijn* mede uyt het Y een treffelijk Gebouw vertoont.

Aan dit eynde staat een Kraan, om Kanon en andere sware lasten in en uyt de Lichters of Smakken te lichten; ook Masten in te setten, mits het recht daar van aan de oude Stads Kraan betalende.

Het gedeelte van dese Werf na 't Dok toe,

toe, is de plaats tot den Bouw van de *Groote Schepen*; het overige na 't Y, tot *Sloepen*, *Booten*, en andere kleyne werken; haar *Geschut-werf*, is met honderden zoo metale als ysere stukken Kanon beleyt, is na 't Y-kant, 't welk geplaatst is voor 't laatst gebouwde *Magazijn*.

'sLANDS en OOST-INDISCHE LYNBANEN,

Langte en breete.

Dese twee zijn gelegen op Oostenburg, naast de Werf van de *Oost-Indische Maatschappye*; wesende dat van 't Land een groot kostelijk konstig gebouw; op de breete van vijf-en-vijftig, en ontrent de twee duysend voeten lank zijnde: het Fondament op zware ingehayde palen, met dikke planken bedekt, daar dit gantsche vloer-werk, met aarde bedekt (voor 't neder zakken) boogswijs is op rustende; voorts ter wederzijde

Swaar Muur-werk.

met steene muuren drie voeten dik opgehaalt; de binnenmuuren op hooge openboogen, die dit werk in tween verdeelt: daar daaglijks, door menigte van volk alderhande slag van Touwerk, tot behoeft der Oorlog-schepen, in voorraat geslagen werd: tot alle 't welke goede opsicht van nooden is, des daar, behalven de *Equipagie-meester* en *Opper-Lijnslager*, die de zorge tot den inkoop van de Hennip, en andere Baans noodsakelijkheden aan bevolen zijn, een onderbaas is gestelt, die zijn werk is wel te letten dat yder aan zijn arbeyd blijft, en door onachtsaamheyd geen werken verbrodt, en quaat garen gesponnen werd: wiens woning voor de Baan aan de straat gelegen is; de voor-gevel, tegen 't zuyden, is cierlijk met de Wapens van haar *Ed: Mogentheden*, en *Festoenen* van hart-steen, aerdig opgepronkt: Voor welke echter de achter-gevel ten noorden op 't Y niet behoeft te zwichten; haar hart-steen cieraat daar ander getuygenis van gevende; voornamentlijk der *zeven vrye Nederlanden* haar Wapenen: De Leeuw des Eendragts, op de Gevel staande, die door zijn t'zamen verknochte pijlen, met uytgetrokken zwaarde beschermende.

Voor- en Achter-gevel.

Voorts ziet men dit werk verzorgt met zijn

Teer-ketels. zijn *Teer-ketels*, om de geslagen touwen voor't schielik vergaan geteert en bewaart te werden, so met muur-werk omvangen, dat by overstooking van de Ketel voor ongeluk van brand weynig te vresen is.

Stoof. De *Stoof*, daar al de Kabels en touwen, geteert zijnde, in leening gemaakt en gestooft werden, den brand ook onderworpen, is met geen minder voorsorge gestelt.

Pakhuys tot Hennip. Noch een groot Pakhuys, tot bewaring van de opgekofte Hennip en andere nootwendigheden daar by staande.

Ankers. De menigte van opgestelde Ankers de gantsche lengte van dit werk aan de buyten zijde na 't Zuyd-oosten, geeft geen onvermakelijk gesigt.

De Oost-Indische Lynbaan is in 't volgende Hooft-stuk beschreven.

Verscheyde Zee-vaarten; doch in't besonder die van de Oost- en West-Indische Maatschappyen, Groenlandsche en anderen.

ELFDE HOOFT-STUK.

De Stad *Amsterdam*, is aen 't Y en Waterkant, van '*t Blauwe-hooft* tot 't uyterste Bolwerk oostwaarts lijnrecht 't Y langs, omtrent dry duysent passen ofte vijfthien duysent voeten groot, gelegen; staat heerlijk, in hare tegenwoordige groote, soo alsse met hare Scheeps-Reede, geduurig met gaande en aankomende Schepen, als een halve maan, komt te vertoonen.

De Stad is met twee rijgen Palen, als Bolwerken, hier aan 't Y afgeslooten, waar door men in en uyt de Stad niet als door verscheyde openingen, die men *Boomen* noemt, en met Wacht-huysjes beset zijn, kan in varen. Dese Palen zyn in den jare 1663. en 1664. met Stads vergrootinge bet '*t Ywaarts* ingeset; de menigte van binnen scheepen en schuyten hebben tot sulks oorsaak gegeven.

Om den aanschouwer zich hier van te voldoen, vervoege hy sich op die twee voornoemde uytstekende Bolwerken; ook op beyde de Paal-herbergen, Nieuwebrug, Kamper-hooft en gantsche Water-kant langs, doch voor al met kleyn vaartuyg in 't Y voornoemt; en dat om '*s Landts* en *Stadts welvaren* op 't water te zien drijven: yder hare besondere vaarten, oogwit, havens en plaatsen hebbende, die se soeken te bestevenen.

Scheeps-vaarten, Oost, en Noordt-waarts. Waar van de oudsten die van *Noorwegen*, *Denemarken*, *Sweeden*, voornamentlik *Bergen* en *Oosten*, welke alle van de Noordse Koningen en Regenten met veel heerlijke voor-regten bevestigt en begiftigt, zyn.

Vryheden daar over. Als van *Albert* der *Zweeden* en *Gotten* Konink; die dese Stad en haar Scheepvaart met een *Victe* op *Schoonen* heeft begiftigt, om daar haar eygen *Voogden* op te stellen, met het gebruyk haarder vrye gerechtigheden; om alle aanklagers en verschillen door haar, volgens deser Stadts rechten te berichten. Gegeven op St. Jacob des H. Apostels dag 1638.

Ook mede nevens die van *Enkhuysen* en *Wieringen* vryen handel door gantsch *Denemarken* en *Schoone*: met vryheyd by Schip-breuke, zonder verbeuren, haar eygen Schip en goederen te bergen. Twee Voorrecht-brieven zijn daar van gegeven tot *Valster-booden* op St. *Jacobs* Apostel-dag des jaars 1368. Ziet de laatst gedrukte *Handvesten*, *eerste Deel*, *fol.* 80 en 81.

Gelijke vryheyd van Koophandel by *Christoffel* der *Deenen*, *Zweeden*, &c. Konink in *Noorwegen* mede genietende, volgens 't voorrecht daar van gegeven tot *Koppenhage* op St. *Bartholomeus dag* 1445.

Zulks *Christiern* de eerste door alle zijn Rijken, daar na vernieuwende; uytgeseyt zijn *Schat-landen*, als *Ysland*, *Hitland*, *Fero* en anderen: uytwijsende de brieven daar van verleent; op St. *Ægidy* dag, en *Marias* geboorte 1452. op *Marias visitatie* 1453. op St. *Andries* avond 1454. en op *Kars-avond* 1458.

Welke vryheden de zelvige Konink daar na noch vermeerdert heeft met de vryen handel op de Hertogdommen van *Slijswijk* en *Holstijn*, en in 't besonder op de Steden *Husem* en *Flensburg* volgens 't bescheyt daar van zijnde, gegeven op onser *Vrouwe Ontfangenisse* 1461.

Eyndelijk daar by noch open stellende den vryen handel op *Bergen in Noorwegen*, uytgesondert op de *Duytse Brugge*: volgens het voorrecht daar van verleent op Woensdag na St. *Jans-dag Ante Portam Latinam* 1470. Siet van alle dese verder in 't sesde Boek van dese Beschryvinge.

Alle welke vryheden dese volgende Koningen daar na bevestigt hebben, als *Johan*, van dato op Zondag *Judaica* 1490. op St. *Stephani*, *Proto Martyr* 1495. op Zondag de derde in de *Heylige dagen* van *Wijn-nacht*. Van *Christiern* de tweede: gegeven

gegeven op den Heyligen Kruys-avond *Exaltationis* 1507. van *Frederik* de eerste; *Die Conversionis Pauli* 1524. van *Christiern* de derde: op den 15 October 1531. en op *Christ-dag* 1545. Item van *Frederik* de tweede: den 22 July 1560. van *Christiern* de vierde: van den 26 September 1596. en eyndelyk van *Frederik* de derde, in dato den den 18 May 1658.

Waren uyt de Noortsche Landen.

Alle welke Noordse Landen (uytgeseyt *Bergen* in *Noorwegen*, daar in't besonder van gesproken werd) ons zijn leverende *Masten*, *Sperren*, *Balken*, *Deelen*, *Brandhout*, en diergelijke Greyne en Vuure gemaakte en ongemaakte Waaren en Stokvis &c. de *Bergen* of *Bergen-vaarders* quam in soodanige estime; dat de Ed. Heeren Burgermeesteren en Raden deser Stede goet gevonden hebben, in den jare 1539. daar een besonder Gild van op te rechten: by welken ordonneeren; *dat wie als* Meester *sijn eerste reyse op* Bergen *doet*, *tot* St. Annen *Outaar in de Oude Kerk een halve gulden currente betalen sal*; *En voor* Knecht, *vijftien stuyvers.*

Berge-vaarders gildt.

Dat niemand een anders Boede *a onderhuuren sal. En een* Koopman *aldaar twee* Boeden *ophouden.*

a Of Winkel.

Ordonnantien en Vryheden,

Dat een Koopman *verboden werd geen* Goederen *in andere* Boeden, *als sijn Medepoorters (om te verkoopen) te brengen. En aldaar geen* Waaren *langs de straten veyl te dragen.*

De Berge-vaarders *voor den* Rijksraad *of* Older-mannen *ontbooden*, *en drie of vier uyt de haren daar toe bemachtigt*; *sullen, geduurende haar uytwesen, alle* Boeden *geslooten werden.*

Geen Meester *sal vermogen een* Bootsman *in sijn* Boede *te stellen om Koopmanschap te doen, voor daar, voor betaalt hebbende het* Outaar *en* Maatschap geld.

By verandering van Konink, Bisschop, *of iets diergelijke een gemeene* vereeringe *te doen zijnde*; *dat sulks uyt* 't gemeen *by de* ruymen *sal vergadert werden.*

Behalven eenige Scheeps-ordonnantien, bevinde dese wel de voornaamste te zijn. Siet de Keuren van den 10 Februarius 1539. en 31 May 1553. en 23 January 1576.

Gelijk haar mede vergunt is met haar eygen Broot-eeters, *haar Visch zelver te kippen.* Siet de Keure van den 14 November 1625.

Welke Gilde-broeders noch heden ten dage haar huysinge en lust-plaats even buyten de Nieuwe vergrootinge aan de West-zyde van den Amstel zyn hebbende, genaamt de *Berge-Vaarders Kamer*; daar se haar eygen Kamer houden: In 't welk geschildert staat, het verbranden van een haarder scheepen in Zee, met dese (na tijds gerijmde) Vaersen daar onder.

Berge-Vaarders Kamer, waar.

In 't Jaar 1512. *op* St. Simon *ende* Judas
dag,
Als men den brand in het Schip op-gaan zag,
Waren in 't Schip 29 *Mannen in 't leven*,
Daar van 13 *zijn gebleven*,
Die haar namen hier onder &c.

Den Oostersen Handel met de Noordse als in een Werelds-hoek gelegen, en door hoogen ouderdom groote gemeenschap hebbende, sullen we de tweede plaats gunnen, en besichtigen met wat menigte van Houte Kielen jaarliks door de Deensche Ori-zont de Oost-zee ingeloopen werd, om in *Poolen*, *Sweeden*, *Pruyssen*, *Pomeren*, en die gewesten verscheyde Havens aan te doen, daar van brengende *Pek*, *Teer*, *Kooper*, *Yzer*, *Ossen*, *Hazelenooten*; voorts *Tarwe*, *Rogge*, *Garst*, *Boekwijt*, *Was*, *Klap-hout*, *Mout*, *Haver*, en andere diergelyke Koopmanschappen meer.

Oostersche Schip-Vaart.

Waaren uyt Oosten.

Gelyk dese twee voornoemde Vaarten wel de oudste zyn; soo siet men echter voor 't gemeene best de nutste en aansienelykste die van de Oost- en West-Indische Maatschappy, hoewel de laatste nu van soo groot belang niet, te wesen.

Die van *Oost-Indien* heeft in den jare 1595. haar begin genomen, en is eyndelyk na veel sukkeling in staat geraakt.

Oost-Indische Maatschappy.

'T OOST-INDISCH-HUYS.

Waar, en hoedanig.

S gelegen op de Oude Stads Vest (nu Oost-Indische Kay) aan de zuyd-hoek van de Hoog-straat, zijnde te vooren het Stads Magasijn of Bus-huys geweest, dat in den Jare 1605. tot gebruyk der Oost-Indische Maatschappy is bequaam gemaakt; bestaande uyt oude en nieuwe Gebouwen; het oude (gelegen langs de Kay) een groote geweldige ruymte hebbende, verdeelt in veel vertrekken, Pakhuysen en Zolders; pronkende met drie groote hartsteene verwulfde ingangen, als twee in de voorverhaalde Hoogstraat,

ſtraat, en een op de oude veſt naaſt het Dolhuys. Hier in vergaderen de Heeren, en werd het Slagt-huys genaamt; daar in werd Spek, Erweten, Gort en andere levens-middelen; voorts alle andere nootwendigheden voor de af- gaande Schepen na *Indien* by een vergadert; en boven voor die van 't Pakhuys, daar den dagelijkſen Koophandel gedreven wert; 't overige tot berging der ſpeceryen, en andere fijne *Indiaanſche Waren*, yder beſonder in *groo-*

te menigte in de Pakhuyſen en op Zolders verdeelt leggende, als *Noote-muſcaten*, *Geroffel-nagelen*, *Caneel*, *Foelie*, *Peper* en diergelijke meer, de reſt gaat na 't nieuwe Magaſijn.

Vergroot. Het Huys is op diverſe tyden met nieuwe aanbouw vergroot, als eerſtelijk het zuyder gedeelte, daar na de weſt-zyde, en eyndelijk 't geene in de ſtraat tot aan den ingang van de Franſche Kerk is ſtrekkende; en dat zoo heerlijk en uytſtekende, dat voor geen andere Stads Gebouwen behoeft te zwigten, daar toe veel huyzen zijn afgebrooken. De toegangen tot alle de Kamers, Zolders en vertrekken, komen op een groote vierkante binnenplaats uyt. In de Hoog-ſtraat gaat men door een cierelijke hartſteene poort; ter *Wacht-huys.* rechter zyde een binnen wacht-huys, uyt welke 's nachts ſchaar-wachten, tot bevryding voor dieſſtal, en waarſchouwinge van brandt, geſtelt werden.

Op welke binnen-plaats het aangenomen en monſterende Boots- en Krijgsvolk hare vergaderingen hebben, om deſe ruwe gaſten, die dienſt genomen en loop-gelt op de hant ontfangen, en om van alſulke penningen niet verſteken te zijn, die in den bant te houden; hebben de *Bewinthebberen* deſer Maatſchappy op den 18 October des jaars 1640. van de Achtbare Heeren Burgermeeſteren en Raden vryheyt bekomen, een eygen *Provooſt* te mogen ſtellen; met macht alſulke verbondene perſoonen hare aangenomen dienſt weygerende, en zich t' zoek makende na te ſpeuren, vangen en in beſlooten hechteniſſe te leveren. *Binnen-plaats.*

Alle deſe oude en nieuwe Gebouwen zijn in verſcheide vergader-plaatſen afgedeelt; als de gemeene groote Zaal, daar tweemaal ter week, tot vaſt-ſtellinge van alle Reſolutien, Bewinthebberen vergaderen; noch zijn daar Kamers daar de da- *Kameren, en 't gebruyk.*

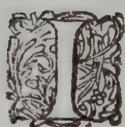
 gelijk-

gelijkſche affchrijvingen geſchieden, en Acten getekent werden, Reken-kamers genaamt; Advocaats vertrek; en verſcheyde Boekhouders ſchrijf-plaatſen, en anderen ſoo beneden al boven; uytgeſondert noch boven in het Zuyderdeel een wel-geſtoffeerde *Ruſt-kamer*, met alle ſoo Scheeps als Landt Wapens, tot den Oorlog noodig: hebben ook haar eygen *Apotheek* tot ſtoffering van de uytvarende Chirurgyns Kiſten. Alle de vertrekken zijn met Huysraat na Lands-aart geciert: boven al is de gemeene Vergaderkamer ofte Groote Zaal uytmuntende, ſo van koſtelyke Sineze ſchilderyen; 't *Japans* Koninklyke Hof, Stad en Kaſteel *Batavia*, *Malukſe* Eylanden, en andere plaatſen die onder haar gebied ſtaan; ook dier volkeren Krijgs-ruſtingen, en andere vremdigheden meer.

De overige Solderinge, behalven de voorgenoemde Speceryen, zyn, na de komſt van de ſcheepen, met veelderhande Catoene Lywaten, Zyde en Zydeſtoffen, Sappen, Gommen, Verwen, Porcelyn, en andere fijne Koopmanſchappen vervult; daar van gantſch *Europa* kan gerijft worden.

OOST-INDISCH ZEE-MAGAZYN.

Wanneer gebouwt.

IN den jare 1660. met de Stads vergrootinge, zyn de Bewinthebberen te rade geworden, alſoo haar Slagt-huys en Pakhuyſen, tot noch toe gebruykt, te kleyn wordende, haar oude Scheeps-Timmerwerf op *Rapenburg* te verlaten, en deſelve op *Ooſtenburg* te verplaatſen; daar toe aan 't *Y-kant* een grond koopende, ter breette van zes-hondert zes-en-dertig, diep acht-hondert en eenige voeten, 't welk rontom in 't water is gelegen; en weder met twee wijde dwars-graften van den anderen als in drie *Eylandekens* geſcheyden, om tot geryf aan alle hoeken te water daar aan te konnen komen, verdeelt.

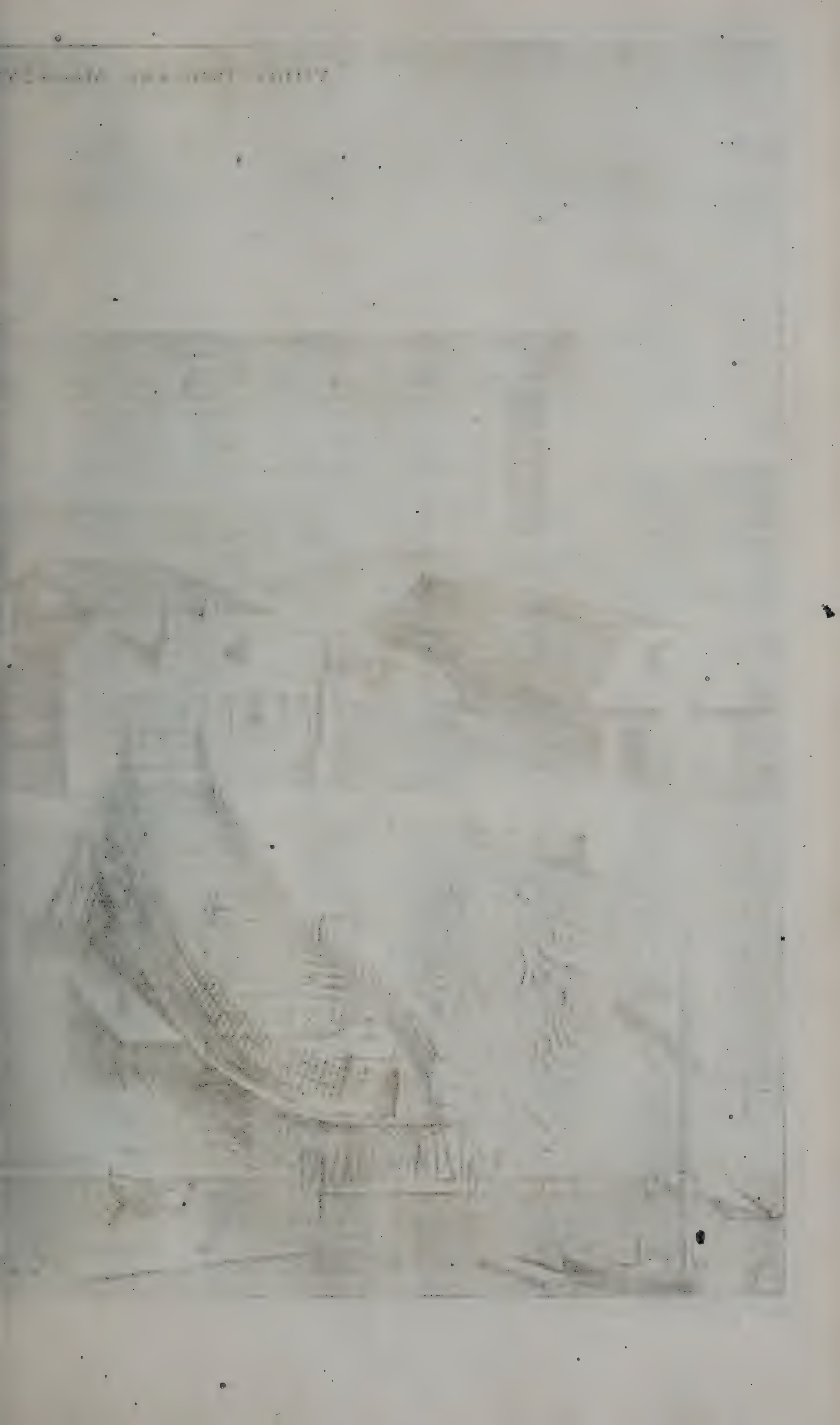
Hoedanig dit gebouw.

Op 't voorſte Eyland ten Zuydweſten, ſtaat een geweldig groot *Zee-Magazyn* en Pakhuyſen, ter breette van zes-hondert zes-en-dertig, en zeventig voeten diep, vier verdiepingen hoog gebouwt; daar in men van 't vaſte Land over een ophalende Brug van ontrent de hondert dertig voeten, met een Wacht-huys voorſien, door een hartſteene *Tuskaanſe* poort, in 't midden van 't middel *Paveljoen* van de voorgevel ingaat, die achter ten Noorden na het tweede Eyland, door even ſoo een poort over een andere brug van tuſſchen de vyftig en zeſtig voeten weder uytkomende, op de Werf gaat. Dit werk is aangeleyt in 't Voor-jaar 1661. na dat haar Lyn-baan te vooren was gemaakt. Alle de verdiepingen van dit Gebouw, heeft ten allen zijden menigte van venſters en pak-deuren tot bequame opſlag; 't gantſche werk is tot boven doorgaans in de lengte met een doorluchtige ſteen door-ſlag boogs-wijs verſterkt; de vloer van 't onderſte voor 't zakken ſtaat met aar-boogen, en verſcheyde ruymtens afgeſchooten; Het heel Gebouw is met Solders, Kamers en Pakhuyſen, nevens een groot Slagthuys voorſien: Boven is het dak met een doorluchtig Koepel-tooren en ſlagklok en Uurwerk verciert; ſoo dat alles bequaam is om meenigte van groove aankomende Waren; als Peper, Suykeren, Salpeter, Indigo, Hout, Campher, Kooper en diergelijk; voorts alle ſcheeps en Stiermans gereetſchap, nevens Oorlogs behoeftigheden en levens middelen te verſamelen en te bergen, bequaam.

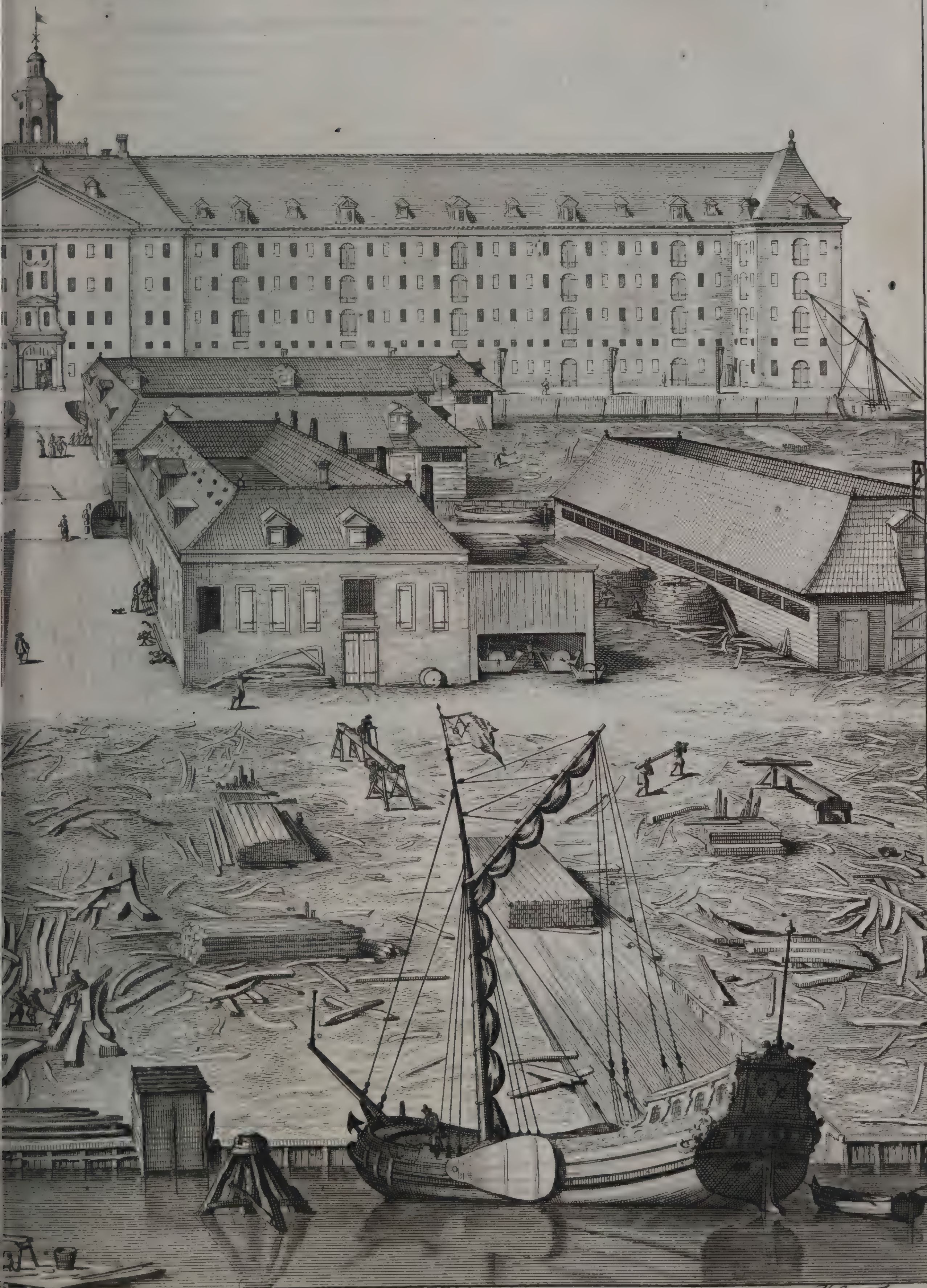
't Volgende eylandt is met een Brug aan het eerſte gehecht, met twee groote houte Lootſen, hebbende een breede doorgang na de achterſte Scheeps-timmer-werf, daar in worden Booten, Schuyten, Maſten, Blooken, Riemen en ander hout-werk vervaardigt: Noortooſt-waarts daar achter ſtaan de twee groote ſteene Gebouwen, daar in de Smits of Slootemakers haar werk doen.

Het derde of uyterſte Eylant na 't Y-kant, zijnde omtrent vierde half hondert voeten diep, met een graft als vooren van 't tweede afgeſcheyden, door een Brug weder te zamen gelaſt, en aan beyde zyde ten deelen mede met 2 Pakhuyſen en een Scheeps-comptoir bezet, om alderley Scheeps-timmer behoeftigheden en gereetſchappen in te bergen; 't overige zijn de Timmer-werven, daar Schepen gelijk op ſtapel geſet en getimmert werden; als by deſe nevensgaande Figuur, daar in de *Werf* en *'t Magaſijn* uyt 't *Y*, zich opdoende vertoont, kan geſien worden.

OOST-

T' OOSTINDISCHE MAGAZYN

EN SCHEEPS TIMMER-WERF.
J. Mulder Fecit

OOST-INDISCHE MAATSCHAPS LYNBAAN

Hoedanig dit gebouw.

IS gelegen op 't voornoemde *Oostenburg*, tusschen haar *Magazyn* en *'s Lands Lynbaan*, uytwijsende de afteekeninge daar van in 't voorige Hoofstuk, nevens 's Lands Lynbaan aangewesen, te sien is; met de zelvige een langte, Hey-werk, Fondamenten, aart-boogen, middel-stene doorluchtige deur-slag een breete hebbende; niet als met een muur van den anderen gescheyden, gelijk hebbende; voorts Teer-huys, Teer-ketels, Stoof en andere nootzakelijkheden. Het onderscheyt alleen daar in wesende, dat haar Pakhuys tot berging van opgek ofte Hennip en geslagen Tou-werk veel grooter, hoger en cierelijker is als dat van 't Land; de middel-deur staat recht in 't middel Paveljoen; boven met des Maatschap merkteken en andere hart-steenen tuyg Pronkende.

De *Baan-Zorger* onder haar *Equipagi-Meester* staande, heeft daar in zijn Wooning; de achter-gevel vertoont zich insgelijks met Festoen en ander hart werk.

Alhier werden dagelijks veel swaare *Kabeltouwen* en ander *Want* geslagen; niet alleen voor de uytgaande schepen, maar om daar mede de Schepen, in Oost-Indien zijnde, te besorgen.

OOST-INDISCHE MAATSCHAPPY in 't Generaal.

Hoe de Kameren verdeelt zijn.

DEse *Maatschappye* by haar *Hoog Mogende* vereenigt, vast gestelt en met voorrechten, in hare bescherminge genomen, ook een zomme van vier en t'zestig hondert, negen en veertig duysent negen hondert elf guldens, tien stuyvers acht penningen verzamelt hebbende; heeft men die in vier vergader-plaatsen ofte kameren verdeelt: als een tot *Amsterdam* voor de helft, onder twintig; *Zeeland* voor een vierde onder twalef, *Delft* en *Rotterdam* te zamen voor een achtste, yder onder zeven; en *Enkhuysen* en *Hooren* voor het overige achtste gedeelte, yder onder gelijke zeven; makende te zamen t'zestig Bewinthebberen: aan wien den handel en Regeeringe deser Maatschappye den tijd van een entwintig Jaren moesten staan; mits gehouden zijnde alle tien Jaren Rekening en bewijs te doen.

Hoe veel Bewinthebberen.

De eerste Bewinthebberen daar van als doen waren in de Kamer tot Amsterdam,

Gerard Bikker.
Reynier Pauw.
Pieter Dirkz. Hasselaar.
Jaques de Velaar.
Jan Jansz. Karel.
Bernart Berrewyns.
Johan Poppe.
Hans Honger.
Hendrik Buyk.
Louys del Beque.
Dirk van Os.
Francoys van Houve.
Elbert Lucas.
Isaak le Mayre.
Sivert Pietersz. Sem.
Gerrit Reynst,
Markus Vogelaar.
Johan Harmansz.
Evert Dirksz.
Huybrecht Wachtmans.
Lenart Ray.
Albert Symonsz. Jonkheyn.
Arent ten Grooten-huys,

In de Kamer van Zeeland.

Adriaan Hendriksz. ten Haaf.
Jacob Boreel.
Johan Lambertsz. Coole.
Jacob Pietersz. de Waart.
Cornelis Muenix.
Adriaan Bomene.
Laurens Bax.
Everhard Becquer.
Arnold le Clerk.
Arnold Verhoeven.
Gerard van Schoonhoven.
Nicolaas Pietersz.
Balthazar van Vlierden.
Balthazar de Moncheron.

In de Kamer van Delft.

Jan Jansz. Lodenstyn.
Arent Jacobsz. Lodenstyn.
Dierik Bruynsz. vander Dussen.
Gerrit Dieriksz. Meerman.
Cornelis Adriaansz. Bogaart.
Michiel Jansz. Sasbout.
Willem Joosten d' Eedel.
Dirck Gerritsz. Meerman.
Johan Raat.
Jacob Sandersz. Balbiaan.
Hendrik Otsz.
Jasper Moorman.

In de Kamer van Rotterdam.

Fop Pietersz. van der Meyde.
Willem Jansz. Frank.
Gerart Huygensz.
Pieter Leenartsz. Busch.
Johan vander Veken.
Willem Jansz. van Loon.

Jan Jacobsz. Mus.
Adriaan Spierink.
Cornelis Matelief de Jonge.

In de Kamer van Hoorn.

Claas Jacobsz. Syms.
Cornelis Cornelisz. Veen.
Willem Pietersz. Krap.
Pieter Jansz. Liorn.

In de Kamer van Enkhuysen.

Lucas Gerritsz.
Willem Cornelisz. de Jonge.
Jan Pietersz. Schram.
Hendrik Gruyter.
Ian Laurensz. van Logzen.
Dierik Dieriksz. Pelzer.
Gysbrecht van Berensteyn.
Berthout Iansz. Steenhuysen.
Jacob Iacobsz. Hinloopen.
Francoys du Gardin.
Willem Brasser.

Uyt welke vier Kameren eens 's Jaars (ofte zoo dikmaals zulks den noot vereyscht) een gemeene t'zamen-komste van zeventhien persoonen moest gehouden werden; bestaande uyt bemachtigheden deser Bewint-hebberen; als acht van *Amsterdam*, vier van *Zeeland*; en uyt de *Maas* en 't *Noorder-quartier* yder twee, zijnde te zamen zestien, tot welke by gebeurte als van *Zeeland*, de *Maas* en 't *Noorder-quartier* de zeventiende als President zal bygevoegt werden: welke vergaderinge de eerste zes Jaren gehouden wert tot *Amsterdam*; en dan weder twee Jaren in *Zeeland*, en zoo voorts; in welke by de zeventiene besluyt genomen wert, van alle uytreedinge, verkoopinge, uytdelinge, ende anders wat tot voordeel deser Maatschappye is behoorende. Ziet het Octroy van den 20 Meert 1602.

Waar vergaderingen houden.

Uyt welke Bewint-hebberen ymand komt te overlyden, ofte andersints zijn dienst te verlaten; dat in zulken gevalle de Hooft-medestanders der zelviger Kamer by aanslag van Biljetten te zamen werden geroepen; om uyt de haren bemachtigden te kiesen, die nevens Bewint-hebberen in gelijke getale tot noeminge van dry persoonen treeden, Hooft-medestanders zijnde, uyt welk getal de Regeerende Burgermeesteren der zelviger plaatse, uyt kracht van zekere acte by de *Gecommitteerde Raden* der Heeren Staten van *Holland* en *West-Vriesland* op den 16 Meert 1602. verleent; vermogen zullen een nieuwe Bewint-hebber te kiesen.

Nieuwe Bewinthebberen te kiesen.

Volgens welke Regeeringe, naast den zegen des Alderhoogsten dese Maatschappye haar jegenwoordig na veel zukkelens in zulken stant bevind, dat de ingeleyde Hooft-zommen meer als vier, ja somtijds, na de drift der Actionisten, tot by na vijfmaal boven 't Capitaal opgejaagt worden.

Uytdeelingen by de bovengenoemde Vergaderinge aan de Participanten gedaan in de Jaren

Uytdeelingen tot Anno 1689.

1605 in Julio	15	ten hondert in gelt
1606 in Meert	75	idem
1607 in Julio	40	idem
1608 in April	20	idem
1609 in Junio	25	idem
1610 in Augusto	50	idem
1612 in December	57½	idem
1615 in Augusto	42½	idem
1616 in Februario	62½	idem
1620 in April	37½	idem
1623	25	in Nagelen
1625 in Augusto	20	in gelt
1627 in Meert	12½	idem
1629 in Januario	25	idem
1631 in Januario	17½	idem
1633 in Januario	12½	idem
1633 in December	20	idem
1635 in Meert	20	idem
1635 in May	12½	in Nagelen
1635 in Augusto	12	idem
1636 in Meert	25	idem
1636 in November	12½	idem
1637 in Meert	15	idem
1637 in November	25	idem
1638 in October	10	in Capletten
1638 in November	25	in gelt
1640 in Januario	15	in Nagelen
1640 in November	25	in gelt
1641 in Februario	15	in Nagelen
1641 in November	25	idem
1642 in December	50	in gelt
1643 in Januario	15	in Nagelen
1644 in November	25	idem
1644 in December	20	in gelt
1646 in Januario	22½	idem
1646 in December	25	idem
1648 in Januario	25	idem
1649 in Januario	30	idem
1650 in Januario	20	idem
1651 in Januario	15	idem
1652 in Januario	25	idem
1653 in Januario	12½	idem
1654 in Junio	15	idem
1655 in Ianuario	12½	idem
1656 in December	27½	idem
1658 in December	40	idem
1659 in December	12½	idem
1660 in November	40	idem
1661 in November	25	idem

1663 in

1663	in November	30 idem
1665	in Ianuario	$27\frac{1}{2}$ idem
1668	in Iunio	$12\frac{1}{2}$ idem
1669	in Iulio	$12\frac{1}{2}$ idem
1670	in Iunio	40 idem
1671	in Iunio	45 idem
	Iulio	15 idem
1672	in Iunio	15 idem
1673	in Iunio	$33\frac{1}{3}$ in Obligatie ten laſte van Holland.
1676	in Februario	25 in geld
1679	in Ianuario	$12\frac{1}{2}$ in Obligatie ten laſte van de Compagnie.
1680	in Ianuario	25 idem
1681	in Ianuario	$22\frac{1}{2}$ idem
1682	in Iulio	$33\frac{1}{3}$ idem
1685	in Februario	40 in geld
1686	in May	$12\frac{1}{2}$ idem
1687	in April	20 idem
1688	in April	$33\frac{1}{3}$ idem
1689	in April	25 idem
		15 in geld, uyt twee Franſſe Pryſen, 't jaar te vooren in de Tafelbay van de Caap de Bona Eſperance genomen.

De *Maatſchappy* drijft in *Indien* grooten handel; als met de Keyſer van *Ceylon*; Koningen van *Cambodia*, *Martapura*, *Quinam Kattawaringe*, en anderen: ten dien eynde haar Comptoiren hebbende tot *Tayovam* op de Chineze kuſt; *Nangiſacque* in *Japan*; *Malacca*; *Zouratta*; *Amboina*; *Banda*; *Chiam*; in de *Molucas*; *Jamby*; *Atchin*; *Ariacan*; *Wingurla*; *Eſpahan* in Perzien; op *Ceylon*; langs de Kuſt van *Choromandel*; *Palimbang* en andere plaatſen: deſe alle moeten jaarlyks haar rekeningen aan't gemeene Comptoir op *Batavia*, en ook aan de Seventhiene over ſenden.

Dat haar in die quartieren machtig en ontzaggelyk heeft gemaakt; daar toe haar jaarlyks met alle derwaards-gaande Schepen veel Krygs-volk na toe ſenden, ſoo om de menigvoudige ſterktens te bezetten, als Legers te Velde te brengen, welkers Soldyen bevinde (volgens de Balance uyt de Generale Negotie boeken van *Indien* in 't Kaſteel *Batavia*, onder ultimo November 1645.) beloopen te hebben; zeſtien-maal hondert drie en twintig duyſend twee hondert zes en veertig guldens, 7 ſtuyvers 14 penningen, of 16023246: 7: 14. gelyk voor *Malacca* en op *Ceylon* gebleken is; uytgeſondert de ſware ſcheeps-bezettinge, die jaarlyks voor *Goa* (in de tyd van Oorlog plagt gehouden te worden.

Deſe Ooſt-Indiſche Compagnie is in den beginne by de Heeren Staten Generaal met een Octroy, en naderhant van tyd tot tyd met andere Placcaten geſtyft en bekragtigt, als eerſt op den 20 Maart 1602. De eerſte Continuatie is geſchied den 1 Ianuary 1623; 't Reglement en Limitatie gegeven op den 22 December 1622; de nadere Ampliatie is van den 13 Maart 1623. De tweede Continuatie van deſe *Maatſchappy* voor 25 jaren, is verleent den 22 Iuny 1647. Dat niemand op Ooſt-Indien buyten deſe Compagnie mag handelen, is verboden den 1 Iuly 1606; en 't verbodt dat niemand der Ingeſetenen, buyten dienſt van de Compagnie zynde, voorby de Caap de Bona Eſperance, of door de Straat Magliani mag varen, is den 9 Sept. 1606. daar op gevolgt; ſoo ook vermag niemand in andere Potentaten dienſt na Ooſt-Indien te varen, is mede verboden den 3 December 1616; en nader verbod daar van gedaan op den 13 Aug: 1674. Aan de Retour-ſchepen vermag niemand met eenige Vaartuygen aan of van boort komen, buyten conſent van de Bewinthebberen; gegeven den 4 Mey 1634, 26 Iuny 1635, 13 Mey 1642, 24 September 1671. De Compagnie mogen Curateurs ſtellen over de Boedels van haar Dienaars die in Indien ſterven, verleent den 26 Novemb. 1671. De Articul-brief voor die na Ooſt-Indien varen, is in dato den 3 December 1672; Alle welke zaaken, rakende deſe Ooſt-Indiſche Comp:, zijn in 't geheel te ſien en te leeſen in 't Groot Placcaat-boek, eerſte deel van de Heer en Meeſter Cauw, pag. 529, 538, 539, 546, 551, 553, en 564; item, in 't 2 Deel pag. 547, 549, 1323; item, in 't 3 Deel 146, 244. en van 1306 tot 1328; Het laatſte Octroy duurt deſe eeuw van 't jaar zeſtien hondert uyt, als wanneer 't ſelve wijders by den Staat tegen 't Jaar 1700, buyten alle twyffel ſtaat geprolongeert te werden, vermits dat jegenwoordig voor een van de voornaamſte zuylen deſer *Vrye Nederlanden* moeten geacht werden: dat ook veel Grooten over haar ſtaat doet yveren.

BYVOEGSEL

Op het OOST-INDISCH-HUYS, en desselfs Handel en Maatschappy.

Uyt de Hr. Professor BARLEUS *Latijnse in Nederduytse Vaersen vertaalt, door* J. V. VONDEL.

FOrtuyn trok over Zee, en ging naar 't Oosten bruysen,
En hiel in Indien ten lange lesten stant,
Daar was sy wellekoom in der Molucken huysen,
By Memmons Koningen verbonden hand aan hand.
De dageraat ontsloot sijn kamers voor ons kielen,
Daar werden Hollanders van Mooren wel onthaalt.
't Was niet genoeg dat sy in Neêrland 't veld behielen;
Sy zeylden 't Aardrijk om, soo wijdt de Zonne straalt:
Vermaart, om dat de Zon getuygde van hun daden
Soo verre, en soo uytheemsch. Ons Holland strekt een Schuur
Voor Indiaansch gewas. Het Noorden heeft geladen
Al 't geen het Oosten teelt. Al wat het hemelsch vuur
Des Zoomers kookt en braat, bewaart in dit Geweste.
De kille Wintervorst, die vuur uyt Peper kauwt.
Arabien geeft ons sijn Wierook-vat ten beste.
De handel met den Pers tot noch toe niet verflauwt;
Hy mangelt zyne Zyde, en zyn Cattoene Waaren.
Het groote Java deelt ons zyne schatten meê;
En China 't Porcelein. Wy Amsterdammers vaaren
Al waar de Ganges loost zyn wateren in Zee;
Al waar de winst ons voert, naar alle Zeên en Kusten:
Gewin-zugt liet tot noch geen Havens onbezogt.
Wy deelen met den Taegh de Zee en 't Land, en rusten
Ten Oorlog tegens een, die alles overmogt;
Wie twijfelt, sla maar 't oog op Schanssen, Steên en Wyken:
Ik wys hem and're Steên, een ander Vaderland,
Daar andere starren zyn. Zoo wisselt men met Ryken;
Zoo koopt de Wereld zich, en strekt 't verkochte pant.
Aldus word d'Oogst gemaait op wijdt verspreyde gronden;
Heel Indien in een Oost-Indisch-Huys gevonden.

WEST-INDISCHE MAATSCHAPPY.

DE twaalf-jarige stilstand van Wapenen by de *Vereenigde Nederlanders* met de Konink van *Spanjen* in April 1609. gesloten, ten eynde geloopen zynde, en dat men ten beyde zyden zich weder tot de Wapenen spoedigden, heeft men tot meerder welvaart het oprechten van een *West-Indische Maatschappy* by der hand genomen; daar toe van de hooge Overheden bevestinge bekomende, is men tot inlegginge van penningen, uytreeden van schepen, en alles tot sulks noodig voortgevaren.

Tot Vergader-plaats verkiezende, en daar toe bequaam makende zekere verlatene Vlees-Hal, gelegen aan de Haarlemmer-dyk, op de Heere-markt; hier vooren, als zynde nu het Nieuwe Heeren-Logement, beschreven.

Doch de zaken na een gelukkige opkomste (soo met de veroveringe van de *Bahia de todo los Sanctos*; Honduras-vaarders; Zilver-vloot, als 't innemen der *Capitanie* van *Pernebuk*;) zich, door 't bedrog en valsheden harer vyanden, ten val neygende, en niet meer bequaam in oude postuur te blijven; zijn de Bewintheb-

hebberen in tijds te rade geworden haar van veel onkosten te ontleedigen, daar onder dese oude voorgenoemde vergader-plaatse dus lang van de stadt in huur gebruykt, mede begrepen zijnde, en haar met minder te behelpen: Tot welk bequaam makende zeker groot getimmer by haar in den Iare 1642. tot een Pakhuys gebouwt.

Byvoegsel. Dese *West-Indische Maatschappy* heeft, ingevolge hare voorgaande Octroye, gecontinueert tot in den jare 1674. als wanneer deselve is gedissolveert, en in het selve jaar weder herstelt, met een nieuw Octroy op den 20 Sept. 1674. by haar Ho: Mog: de Heeren Staten Generaal voorsien geworden, als sulks te sien is in 't groot Placcaat-boek, 3 deel fol. 1333. waar op eenige uyt de oude Compagnie tot Bewinthebberen gecontinueert, en eenige nieuwe; als mede een hooft-participants Bewinthebber, een Præses, een Vice-præses, een Scriba en twee Reken-meesters zyn aangestelt.

WEST-INDISCH PAKHUYS,

GElegen op de hoek aan 't Y-kant op Rapenburg, tegen over 't nieuwe Waals Eyland, achter in de Peper-straat uytkomende; 't voorste zich met dry gevels zeer heerlijk opdoende; voorts binnen genoegsaam bequaam om haar overige conquesten te bestieren, niet als Guinea en sommige andere zijnde; daar noch jaarlijks eenige schepen na toe zendende; met de zelvigen te rug bekomende Elants en Osse-huyden, Harte-vellen, Olifants-tanden, Gout, Bevers vellen Guinees greyn en Suyker, &c.

De Nieuwe veranderde Compagnie en aangestelde Bewinthebbers, hebben haare vergaderinge uyt het voorsz. Pakhuys verleyt, en van de Stad gehuurt, het woonhuys van de Voet-boogs Doelen, op de Cingel; alwaar die als noch, voor 't West-Indisch Huys gebruykt wort; hier vooren beschreeven op fol. 665.

SURINAAMSE COMPAGNIE.

Byvoegsel. Dese Colonie is eerst door die van Zeeland in den Oorlog van de Engelse genomen, en in den jare 1682. by de Staten van Zeeland, ten voor en nadeel van de boven gemelde *West-Indische Compagnie* over gegeven voor zekere somme van Penningen, waar op dan hare Hoog Mogende de Heeren Staten Generaal der Vereenigde Nederlandsche Provintie gemelde *Colonie* met een Octrooy hebben voorsien op den 23 September 1682., gelijk die in 't geheel te zien is, in 't *Groot Placcaet-boek, in 't* 3 *deel fol.* 1424.

Naderhand is dese *Colonie* verdeelt in drie gedeeltens, daar van het eene gedeelte de *Stad Amsterdam* toekomt; het tweede gedeelte de *West-Indische Compagnie*, en 't derde gedeelte de *Heer van Sommelsdyk.*

Om dese Compagnie, in gevolg het Octrooy, te regeeren en 't derigeeren, zijn Directeurs, als vijf Heeren uyt de Regeeringe van dese Stad, vier uyt de Bewinthebbers van de *West-Indische Compagnie*; en een die het intrest van de *Heer van Sommelsdyk* waar neemt; alsoo deselve in persoon in de Maant van Augusti 1683, als Gouverneur derwaards is vertrokken; daar over aangestelt, om het intrest van die *Colonie* te bewaren. Dese Directeurs houden hare Vergader-plaats mede in de boven genoemde *Voetboogs Doelen*, nu het *West-Indjes Huys* genaamt.

VERSCHEYDE VAARTEN.

De Groenlandsche *Maatschappyen* is die op *Groenland*, hoewel aan anderen mede geoorloft is te varen, doch niet om daar te landen: dese reeden en bevragten alle Jaren een menigte Schepen derwaards, en dat niet als om groote Walvisschen te vangen; daarse Spek afsnijden, en volgens hare verleende vryheyd te lande Traan van branden, en in quarteelen herwaarts voeren; uyt 't welke nevens de baarden, ofte balijnen, een groot geld zijn trekkende.

De besondere Reeders wel vermogende t' Zeewaarts te visschen, het spek te snijden, en in vaten te pakken, om hier te lande tot Traan gestookt te werden: te samen jaarlijks een meenigte Schepen t' Zee houdende.

Die men bevindt in den jare 1662. zo veel gevangen te hebben, dat haar beyder overschot onverkoft blijvende, beliep ontrent de dertien duisent quarteelen Traan; daar het volgende jaar nog zeven en dertig duysent diergelijke quarteelen by gestookt wierden: alle 't welke 't gemeen geen kleyne winst was gevende.

De profijtelijkste en wel domste deser Visschen daar meest na getracht werd, zijn *Grand-bay* genaamt; het derde part haars lighaams by na het hooft zijnde, en

daar midden in geen grooter oogen als van een Os; nevens twee oorgaten zoo kleyn datse naauw te vinden zijn, doch egter scherp van gehoor; en daar boven op twee wint-pijpen, daarse machtig water uytblasen; nevens een tong van achtien voeten lang, en tien breet, in zijn muyl als op een hayr bed leggende, aan de *Balijnen* (ontrent acht hondert in 't getal) vast zijnde; doch zonder tanden, welke muyl niet spits toe lopende vier of vijf vadem kan opspalken; op beyde zijden een Vim van een vadem lang hebbende, die in 't swemmen beweegt; met de staart van in de twintig voeten breet groote kracht bedrijvende; voorts in mannelik en vrouwelik onderscheyden, ter lengte van zeventig tot tachtentig voeten, en dikte van ongeveer acht Vadem; dese zijn groote vyanden van de Swaart-visch.

Zoo haast de Visschers de Vis in 't gesigt hebben, werden dry Chaloepen yder met zes mannen te water gestelt, om die voorwaarts in te roeyen; om voor 't gewelt van de staart bevrijt te zijn; daar by zijnde werd van de naaste met 't Herpoen (aan een lange lijn vast) getroffen: De Visch geraakt, begeeft zich te gronde; doch met de vast-gemaakte lijn gevolgt, en het niet lang onder 't water konnende harden, werd, weder boven komende voorts afgemat, en zoo te landewaards (ofte by de Zee-Visschers) 't scheep gebracht, om als boven verhaalt daar mede te handelen.

Op de Middelandsche Zee.

Hier aan volgt de vaart na de *Middelandsche Zee* (met de naam van Straatvaarders bekent) dit zijn meest groote kostelijke, wel ten Oorlog toegeruste Schepen, haar Cours derwaarts op alle *Italiaansche* Havenen, *Smirne*, en andere *Turkse* en *Barbarise* plaatsen stellende; en deshalven na de *Oost-Indische* Maatschappye de voordelichste te achten: de Koopmanschappen die se van daar halen, zijn *Rijs*, *Comyn*, *Lynsaat*, *Vygen*, *Rosynen*, *Amandelen*, *Wijnen*, *Olyen*, *Granaat* en andere *Appelen*, *Cattoen*, *Stoffen*, *Turkx-garen*, en diergelijke veel treffelijke Waaren meer: zijnde van zulk een gevolg, dat om dese Navigatie en Koophandel deste beter te doen stand houden, alhier ter Stede een Kamer van directie is opgerecht, met de naam *van Directeuren van den Levantse Handel, en Navigatie van de Middelandsche-Zee*, die jaarlijks uyt een Nominatie by de afgaande en blyvende, opgesteld by de Heeren Burgermeesteren, verkooren worden: als mede tot *Constantinopolen* is een Ambassadeur, en tot *Smirna* en andere plaatsen van den Staat zijn Consuls gestelt, om in haar handel en gerechtigheden niet verkort te worden.

Den Staat der Vereenigde Nederlanden, om dese Zeevaart te mainteneeren en in staat te houden, alsoo quaat-gunstige en niet wel geaffectioneerde deser Landen, haar ter Zee sterk maken, om de Schepen en Traficquanten der selver te veroveren, en van alle Commercien ter Zee te beroven; als wel namentlijk voor eerst die van *Algiers*, *Tunis*, *Tripoli* en anderen, insonderheyt die door de Straat van *Gibralter* op de Landen aen de Middelandse Zee gelegen, en op de *Levant* Negotie dryven; hebben tot conservatie van deselve Scheeps-vaart en Commercie van tijd tot tijd, verscheyde Placcaten geëmaneert, behelsende de groote Equipagie, Monturen, Manninge en Admiraalschappen der Schepen, varende door de voorsz. Straat van *Gibralter*, na de Middelandse Zee en op de Levant, zijnde alle in dato van den 21 Iuny 1623, 27 November 1627, 14 October 1641, 22 September 1646, en 26 April 1652.

Tot onderhout van de boven genoemde Ambassadeur, en respective Consuls is een Last-geld op gesteld, en ordre hoe die betaalt moet worden, blykende by de Placcaten van den 4 September 1630, 8 January en 8 Sept: 1633, en 27 Iuly 1645. Alle welke Plakkaten in 't geheel te sien sijn in het groot Plakkaat boek van Mr. *Cornelis Cau*, Regts geleerde, eerste deel op fol: 906, tot 925 toe.

Op Moscovien.

De *Moscovische* vaart op *Archangel* sleept jaarlijks een groot getal scheepen derwaats; daar heen brengende veel *Gelds*, *Lakenen*, *Wijnen*, *Haring*, *Papieren*, *Bevers-vellen* en andere waren meer: boven al uytmuntende 't geene in den jare 1659. derwaarts gesonden is, bestaande in uytnemende Tapyten, een over kostelijke geborduurde Karos, en treffelijk gemaakt Zilver-werk; daar onder een over groote *Zilvere Kerk-Kroon*, (waardig wat nader te beschryven) de groote Kroonen alhier in d'Oude Kerk gelijkformig, dog hoger en wyder uytstekende; zes ommegangen ieder van twalf armen boven den anderen hebbende, om met twee en zeventig kaarsen te lichten; met zijn Dompers alle van fijn Keur-zilver, twee en twintig hondert, drie en twintig ponden Trois gewigt halende; van binnen met ysere schroeven en koopere schyven te samen gevoegt; mede op veel plaatsen seer swaar met

met Gout overtrokken; de Zilvere verguldeloveren en blom-werk aan zilvere kettingen te zamen gevoegt, daar tussen door speelende, dat een aangenaamheyd gaf; te zamen met het fatzoen gekost hebbende hondert en vyftig duysent guldens: Tot welker t'zamen voeginge de groote Burger Zaal op 't Stadhuys verleent wierd; daarse op den 29 en 30 Iuly van veel duysent menschen besigtigt is.

Dese *Moscovischen* handel geschiedt zoo wel in geld, als mangeling van waren tegen waren: tot retouren daar van daan komende, Verkens-borstels, Elants-huyden, Pelteryen, Granen, Hennip, Jugt, Talk, Huyden, Cavejart, Pot-asch, gezoute en gerookte Zalm, Was en andere kostelijke Waaren meer.

Op Spanjen en Portugaal.

De *Spaansche* en *Portugeesche* Vaart niet minder te achten zijnde; ons verziende met aangename Wijnen, Confituren, Limoenen, Orangie-appelen, Vygen, Rozynen, Zout, Wol, en voorts Indiaans Zilver, Huyden, Droogen, en wat dat gewest meer is, gevende.

Op Vrankryk.

De *Frans-vaarders* daar gelost hebbende, ons herwaarts brengende Wijnen, Zout, Papieren, Castanjen, en veelderhande nieuwe snofze Manufacturen.

Op Engeland.

De *Engelsche Ryken* haar vermogen niet minder te werk stellende, met ons te verzien met Lakenen, Sergien en andere Stoffen; voorts Wollen, Tin, Loot, Huyden, Verwen, Krijt en diergelijke Lantvruchten meer.

Daar is voor desen een vergaderinge van ervaarne Koopluyden geweest; en dat volgens den inhoud deser Bekentmakinge.

Burgermeesteren ende Regeerders der Stadt Amsterdam, doen te weten. Alsoo uyt dagelijkse experientie bevonden wordt, dat hoe langs hoe meer veele aanslagen bedacht ende in 't werk gestelt worden, om de Commercie van desen Staat, ende by gevolge ook die van dese Stadt, (waar 't doenlik) te turbeeren ende elders naar toe te diverteeren, ende dat by die gelegentheyd aan de particuliere Ingesetenen veele verongelijkingen ende schade worden aangedaan: Zoo hebben de Heeren Burgermeesteren ende 36 Raden goet gevonden te doen oprechten een Collegie van Commercie bestaande uyt eenige der welgemelte Heeren Raden, en uyt voorname ende ervarene Koopluyden van allerley Negotie ende Neeringe, om de Heeren Burgermeesteren in der tijdt, op allerley zoo publijke als particuliere voorvallen en zaken, by forme van advijs, te kunnen dienen van zoodanige wegen ende middelen, door de welke zy Commissarißen zullen oordeelen dat deze turbeeringe ende diversie best zal kunnen tegen gegaan ende voorkomen: mitsgaders waar door de zelve Commercie ende Neeringen zullen mogen gemainteneert, voortgeset ende vermeerdert worden: Ende insgelijks in welker voegen de particuliere Koopluyden tot het recouvreren van hare geledene schaden ende intreßen, gevoegelikst zullen mogen geholpen, ende zoodanige verongelijkinge in 't toekomende geweert worden: Op dat Burgermeesteren in gevolge, ende na zoodanig gehoort advijs, haar daar van, ten besten van 't gemeen ende van de particuliere Ingesetenen, daar ende zoodanig zullen mogen ende kunnen dienen, als hare Achtb. zullen bevinden te behooren.

Ende op dat de goede Burgers ende Ingesetenen van dese Stad, de verhoopte ende gewenste nuttigheyd van dit voorsz. Collegie zoude mogen trekken, zoo worden by desen alle ende een yder daar by geintereßeert wezende, aangemaant om de indracht ende schade die haar zoort van handelinge, Neeringen ende Hantwerken in 't generaal, ofte aan yder van hun luyden daar ontrent in 't particulier, in eeniger manieren, ergens wordt aangedaan, daar van zy geerne redres ende vergoedinge zouden willen erlangen, omstandelik gelijk men in diergelijke voorvallen gewoon is te doen, by Requeste houdende aan de Heeren Burgermeesteren, te laten beschrijven, ende 't zelve Request met de vereysche documenten, t'allen tijden, ter handt te stellen ter Secretarye aan den Secretaris Nicolai, *ofte in desselfs absentie aan een der andere Secretarißen. Alle welke Requesten en Documenten den zelven Secretaris in 't gemelde Collegie zal overbrengen om by Commissarissen nagesien en ge-examineert ende vervolgens haar advijs daar over aan de Heeren Burgermeesteren gerapporteert te worden, de welke als dan daar op zullen disponeeren, ende ter Secretarye voornoemt doen expedieeren, ende aan de geintereßeerdens laten toekomen zulks, ende 't geene haar Achtb. zullen goet vinden.*

Welk Collegie ordinaris alle 14 dagen op Dingsdag na den middag ten 4 uuren, ende extraordinaris, de gewichtigheyt van de zake zulks vereysschende, t'elkens op 't ontbieden van den Presideerende, op het Stadhuys deser Stede quam te sitten.

Daar toe waren tot Commissarissen aangestelt, als 3 uyt de Magistraat, 2 wegens de Oost, en 2 uyt de West-Indische Compagnien, 2 op de Levant, 2 op Spangien, 1 op Portugaal, 2 op Engeland, 3 op Vrankrijk, 3 op Oosten, 1 op Moscovien handelende, 1 wegens de Walvisvangst, 1 uyt de Lakenkoopers, 1 uyt de Zyde-Lakenkoopers, 1 van de Drappiers, 1 van de Zeepsieders, en een Secretaris.

Maar dit Collegie is niet lang in staat gebleven; doch door wat reden het te niet geloopen is, is ons niet wel bekent.

Van

Van de DOOL-HOVEN en GILDENS.

TWAALFDE HOOFT-STUK.

DE *Dool-hoven* hier ter ſteede zijn drie, als 't eerſte op de *Prince* ofte hoek van de *Loyers-graft*: het tweede op de *Rooſe-graft*, en 't derde op de *Weeſper-ſtraat*, by de nieuwe *Heeren-graft*. In alle drie zijn voor de Vreemdelingen veel fraayigheden; als Fonteynen, Speelen van veel treffelijke Hiſtorien, en verſcheide andere diergelijke dingen meer, te zien.

Van de Gilden, *wanneer begonnen, en waar hare Vergader-plaatſen houden.*

BErgevaarders. *Anno* 1539. *haar Kamer hebbende op de Weſt-zyde van den Amſtel, buyten de Uyterſe Poort.*

Medicyns *en* Apotekers. *Anno* 1641. *op de Kleyne Hall.*

Chirurgyns. *Anno* 1552. *op de Nieuwe Waag.*

't Groot Kramers Gild *is van de Weſter-Hall*; in 't jaar 1688 *op 't Stadhuys geplaatſt.*

't Kleyne Kramers. *Anno* 1621.

Wyn-koopers. *Anno* 1659. *in de Koeſtraat.*

Kuypers *en* Wynverlaters. *Anno* 1601. *in de Barrende-ſteeg.*

Schilders, Glaſemakers, Glaſe-ſchrijvers, Beelde-ſnijders, Figuur-ſnijders, Borduurwerkers, Tapiſſier-werkers, Gley-werkers. *Anno* 1579. *op de Nieuwe-Waagh.*

Boekverkoopers, Boekdrukkers, Konſtverkoopers, Plaatſnijders, Konſt-drukkers. *Anno* 1662. *boven de groote Vlees-hal.*

Makelaars. *Anno* 1612. *op de Nieuwezijds Voorburgwal, op de hoek van de Nieuwſtraat.*

Lakenbereyders. *Anno* 1638. *op 't Staalhof.*

Zay-verwers. *Anno* 1640. *in de Zay-Hall.*

Zydeverwers. *Anno* 1648. *in de Zijde-Hall.*

Gout en Silverſmits. *Anno* 1601. *in Sint Anna dwars-ſtraat.*

Huydekoopers, Loyers en Schoenmakers. *Anno* 1485. *en* 1603. *op 't Ruſtant.*

Spaans- en Zeemleer-bereyders, Leertouwers en Leer-verkoopers. *Anno* 1640. *op 't Ruſtant.*

Haringpakkers. *Anno* 1563. *in de Haringpakkers-tooren.*

Bakkers. *Anno* 1530. *ter zijden de Oude Kerk.*

Winkeliers op de Beurs. *Anno* 1613. *hebben geen Kamer.*

Vleeshouwers. *Anno* 1502. *op de groote Vleys-Hall.*

Hoenderkoopers. *Anno* 1622. *op de groote Hall.*

Viſchkopers. *A°.* 1530. *aan de Viſchmarkt.*

Fruyt-koopers. *Anno* 1585. *in 't Ronde Bagijn-hoff.*

Kleermakers. *Anno* 1475. *in de Spinhuys dwarsſtraat.*

Hoedemakers. *Anno* 1621.

Peltiers en Bontwerkers. *Anno* 1613. *boven de groote Vlees-hal.*

Huys-timmerluyden, Kiſtemakers, Stoelemakers, Rademakers, 1524. Blokkemakers, Gootemakers, Leedermakers, Vijſelaars, 1565. Witwerkers, Laade-makers, Spiegel-kas-makers, Koffermakers, Spaanſche Stoelemakers, Spieſſe of Staafmakers, Getouwmakers, Schaaf en Ellemakers. 1614. Wieldrayers 1622. en Ebbenhoutwerkers 1626. *in 't St. Joſephs Proefhuys, in de Reguliers dwars-ſtraat.*

Metzelaars, Steenhouwers, Leydekkers, Lootgieters en Pompemakers, 1532. 1573. *op de Nieuwe Waag.*

Smits, Slootemakers, Meſſemakers, Harnasmakers, Swaartvegers, en Koperſlaagers. 1530. *op de Nieuwe Waag.*

Tinnegieters, Kannedekkers en Leepelmakers, 1533. *op de Schreyers-Tooren.*

Kaarſemakers. 1627. *op de Vlees-hall.*

Linnewevers. 1589.

Paſſement en Lintwerkers. 1641. *in de eerſte Blom-dwars-ſtraat.*

Scheeps Timmerluyden en Maſtemakers, 1589. 1591. *in 't Wachthuys aan de Kamperſteyger.*

Compaſſemakers. 1664. *in 't ſelve Wachthuys.*

Lootsluyden. 1632. *aan de Haringpakkers Tooren.*

Buytenlants-Vaarders, op Rouaan, Londen, Hamburg en Bremen. 1613. *op de Nieuwendijk, tuſſchen de twee Haarlemer-Sluyſen, in 't Schippers-huys.*

Groo-

Groote Binnelants-Vaarders, 1483. kleyne Binnelants-vaarders, 1494. *op de Oude Stads Herberg.*
Mandemakers. 1580.
Bierdragers. 1550. *in de Krom-Elboogsteeg.*
Waagdragers. 1616. *in de Waag.*
Koorenmeeters, Koorenstorters. 1556, Koorendragers, Korensetters. 1589. *op de Kolk in 't Meters huysjen.*
Moolenaars. 1579. *in de Huydestraat.*
Turfdragers. 1619. *op de Turfmarkt aan den Amstel.*
Klompe en Leestemakers Gild. 1551 Schoenlappers. 1590. *aan de Nieuwe Waeg.*
Houtzagers. 1529.
Lichterluyden. 1487. *onder de Oude Brug.*
Vlotschuyt-voerders. 1589.
Schuytevoerders. 1613. *onder de Nieuwe-brug.*
Sleepers en Kruyers. *Anno* 1531. *aan de Nieuwe Kerk.*

De *Keuren* en *Ordonnantien*, te lang zijnde om by yder van dese *Gildens* te verhandelen, zoude van te grooten en langen asem wesen, zullende derhalven den Leeser wijsen na de *Handvesten* deser Stede, gedrukt in 't jaar 1663. en alleen tot besluyt der *Gildens* dit daar by voegen, dat mijne Heeren van den Gerechte op den 16 September 1669. gewillekeurt hebben, om seer wichtige reden eenpariglyk gearresteert en vast gestelt:

Dat in 't toekomende in 't regard van de Overmanschappen van alle Gilden binnen dese Stadt, geen Vader en Zoon, Schoon-vader en Schoon-soon, noch Broeders, noch Zwagers, noch Oom en Neef, met malkanderen te gelijk in bedieninge sullen wesen, maar dat sy malkanderen niet nader in bloede sullen mogen bestaan als Zusterlingen in consanguiniteyt en affiniteyt, waar naar sich alle afgaande Overluyden in 't opgeven van 't dubbele getal aan haar Ed: Groot Achtbare sullen hebben te reguleren.

Het begin en den tegenwoordige stand van dese groote en vermaarde Koopstad, in sijn Omringen Gebouwen vertoont hebbende, zullen we dit vierde Boek besluyten met dese volgende Vaarsen, hoe deselve Grootsheyt uyt de verwoesting is opgeresen, eerst uyt de Heer *Ianus Douza* de Vader.

Arx valida Amstellæ ad ripas, cognominis istinc
Despiciens portum fluminis, inde Thiam;
Editore loco saxo fundata vetusto,
Muncipi stabat invidiosa suo.
Hanc, circumquaque accessum præbentibus undis,
Aggressi; injecto funditus igne cremant.
Causa, quod Harlemi deprenso pœne Loiso
Cum socia, ut in manibus jam prope præda foret.
Securum profugis ausus præbere receptum
Hostibus, & tutas Dux aperire vias.
Namque ejus sine præsidio ductuque fuisset,
Quæ spes effugii his, quod patuisset iter?
Regna Giselberti domitrices urite flammæ,
Dum licet, hic Magnæ *nam locus* Urbis *erit.*
Amstelii cujus ponant sola prima nepotes
Cladibus exsurget ditior ille suis.
Jam tanti miranda operis fastigia cerno;
Heu, Mindenæ ubi tot nobilitatis Avi?
Tempus erit festucatis quum denique palis
Roboreo stabunt mœnia fulta solo.
Fallor? an hæc Cimbræ celebrabunt ostia classes.

Douza den Vader gevolgt, door de Heer en Mr. *Laurens Bake*, *Heer van Wulverhorst*, &c.

En vaste en sterke Burgt, aan 's *Amstels* boord gelegen,
Daar 't zijnen Stroom, alzoo genaamd, aan d'eene zy,
Aan d'andere kant beschouwt den inham van het *Y*,
Stond hier met Poort en Muur tot in de Lucht gestegen;
Begluurd met nijdig Oog van zijnen Nagebuur,
En Bondgenooten, die met magt van Oorlogsmannen
Van Kennemer en Vries, uyt wraakzucht aangespannen,
Het branden tot den grond, door ingeworpen Vuur;
Daar d'*Ykant* open lagh: en wil men d'oorzaak weeten?
't Was om dat *Gijsbrecht* aan Graaf *Ludewyk van Loon*
En *Ada*, zijne Bruid, hun 's Vyands klaauw ontvloôn,
En met de vlugt gebergt, uit *Haarlem*, 't welk gebeten
Op zijn Landsvrouw, en haar met list te vangen dacht,
Een schuilplaats had vergunt in zijn beslooten' muuren.
Dus most ge, ô *Amstel-Heer!* die trouwe deugd bezuuren;
Om dat ge in veiligheid de twee gelieven bragt.
Wel nu verwoede Vlam, ga weyden langs de plasschen
Des *Amstels*, en verdelg Heer *Gijsbrechts* oude Stadt:

Ver-

Verteer zijn 's Vaders Erf, zijn Slot vol rijken Schat;
Ik zie 't veel ſchooner weêr verryzen uit zijn aſſchen.
Een groote Koopſtad zal, geſticht op deezen grondt,
In volgende Eeuw, haar kruin tot in de wolken heffen;
In Magt en Heerlijkheid alle and'ren overtreffen,
En ſchooner brallen, dan zy ooit te vooren ſtond;
My dunkt ik zie alrêe haar trotſe Zee-gebouwen
Ten Hemel ſteig'ren; en hoe uit die brave Stam
Het over Edel Huis *van Mynden* d'oorſpronk nam,
En noch met telgen pronkt, die 's levens licht aanſchouwen.
De tijd verſchijnt, *ô Stadt!* dat uw vermaarde Veſt
En Muur zal ſtaan gegrond op dik gegroeide paalen,
Die voortgejaagd met kracht, tot in den afgrond daalen.
Bedrieg ik my? ô neen! ik zie van Ooſt en Weſt,
Uit *Denemarkens* Rijk, en *Spangien*, magt van Schepen
En Vlooten ſtreeven naar uw Stroom, van zijd, en wijd;
Dat *Neêrland* twijffelt, of gy ook de zijne zijt;
Daar Volken zonder tal hunn' Schatten herwaard ſleepen.

't Tweede met dat van de Heer Burgermeeſter *Jan Six*, Heer van Wimmenum en Vromade.

IN AMSTÆLEDAMUM.

Se Tiberis Româ, ſe Nilus Memphide jactet,
Londino Tameſis, Sequana Lutetiâ:
Urbs tamen invidiâ Regnorum digna duorum,
Amſtela! tam ſubito, quam Tua, nulla ſtetit.
Æquore defenſa eſt, & ab æquore: pervia cunctis
Nulla magis, Sceptris invia nulla magis.

En het derde met dat van de Heer *C. Huygens.*

AMSTELREDAM.

GEmeen verwondering betaamt mijn wond'ren niet,
De vremdeling behoort te ſwijmen die my ziet,
Swijmt vreemdeling, en zegt, hoe komen al de Machten
Van al dat machtig is beſloten in uw' Grachten
Hoe komt ghy gulde Veen aan 's Hemels overdaadt,
Pakhuys van Ooſt en Weſt, heel Water en heel Straat.
Twee-maal Venetien, *waar 's 't eynde van uw Wallen;*
Zegt meer, zegt vreemdeling, zegt liever niet met allen;
Roemt Roomen, *prijſt* Parijs, *kraayt* Cayros *heerlijkheyt,*
Die 't meeſte van my zwijgt, heeft allermeeſt gezeyt.

CONSTANTER.

Eynde van 't vierde Boek.

VYFDE

VYFDE BOEK.

Van de Stads
REGEERINGE.
Van de Vroetſchap, of zes en dertig Raden, en des zelfs Verkieſinge.

EERSTE HOOFT-STUK.

Ier ſtaat ons alleen endelijk t'ontdekken, op wat wyſe deſe Amſtelſche Burgery door des zelfs Opper-hoofden en Wet-houderen beſtiert, en deſe ſtad, zoo een wereld vol menſchen, dus gelukkig in een gelijkmatige over een ſtemminge, tot verwonderinge onſer naburen, gehouden word. Want dat een gemeene Staat of Republijk zonder Majeſtraat of Opperhooft zoude konnen lang ſtaan blyven, is by niemant oit in twijfel getrokken. En geen volk ook is 'er ter wereld zoo woeſt en ongebonden, dat zig onder een Opperhooft of Majeſtraat niet wil buygen. Even eens als het vernuft het Lichaam haar ampten voorſchrijft, een Stuurman te roer het ganſche ſchip en ſcheepsvolk te recht, en in een gewenſchte haven brengt, alſoo worden ook d'Onderdanen door de Majeſtraat beſtiert en te recht geholpen. Want zeeker, die Philoſoof, daar van by Joſephus gewag gemaekt word, is zijner zinnen byſter geweeſt, die de dienſtbaarheyd der Onderdanen voor een onwaardige dienſtbaarheyt aanſag. Dat zy verre van daar. Maar mag deſe dienſtbaarheyt veel meer een vryheyd genaamt worden. Vryheyd beſtaat hier in, dat men de wetten onderhoud, en den Majeſtraat gehoorſaamt. En dat meer is, bywijlen ſchuylt ook in de heerſchappye een dienſtbaarheyd, en in de gehoorſaamheyd een heerſchappy; 't welk nergens meer als in de Majeſtraat en Onderdanen uytmunt. Dit zelfſte word ook door de natuur in 't menſchelijke lichaam vertoont. Het Hooft is eveneens als een ſlot of palais des vernufts, en voert de heerſchappy over onz' broſſe en bouvallige Lichaam. D'Onderdanen zijn d'overige leden, en moeten gehoorſamen. Tuſſen 't hooft nochtans en d'overige ledematen is een onderlinge heerſchappy, en een onderlinge dienſtbaarheyd, Het zelfſte geſchiet ook in een Republijk. Die in deugt en wijsheyd uytmunten, is billik datſe over d'anderen de heerſchappy voeren; dog niet om d' Onderdanen van hun vryheyd te beroven, maar om deſelve met raad en daad by hun vryheyd te behouden. Die gene bedient het ampt van een ware Majeſtraat, niet die op zijn eygen, maar op het gemeene profijt en beſte uyt is; niet die zijn eygen, maar der Onderdanen ruſte gade ſlaat.

Meer andere dingen, deſe ſtoffe betreffende, en die in de boeken der ſtaatkundigen verhandeld worden, om wijtloopigheyd te myden, ga men met voordacht voorby; als mede om naaukeurig t'onderſoeken de drie voornaamſte vormen van regeeringen; als de Monarchale, Ariſtokraatſche en Demokraatſche; waar van d'eerſte die geene is, daar een menſch alleen de Heerſchappye voert en al d'anderen gehoorſamen. De tweede, daar een zeker getal van de voornaamſte mannen, gelijk hier ter ſtede, daar toe gekoren, te gebieden hebben, en alle anderen, buyten de vergaderinge weſende, gehoorſamen. De derde is, daar alle menſchen, die van natuur, onder een anders voogdye niet ſtaan, als vrouwen en kinderen, magt hebben om in een vergaderinge te verſchynen, en aldaar met de meeſte ſtemmen, wetten, en uytvoerders der zelven te maken, aan de welken ieder menſch gehoorſaamheyd ſchuldig is, t'onderſoeken. Waar in dat deſe drie hooft-regeringen elkanderen overtreffen, zal men mede voorby ſtappen, en alleen dit zeggen, dat onſe Republijk of ſtaat, of, om beter te zeggen, deſſelfs regeringe, zeer na met de Ariſtokraatſche regeringe over een komt, vermits hier ook eenige weynigen, en dat van de voor-

 naamſte,

naamste, het roer van dese Stad in handen hebben; dog is dese staat sodanig evenwel, se noch eenigsins na een Demokratie of volk-regeeringe schijnt te swemen. Hoewel eertijds meerder als nu, vermits van ouds *de Gemeente, of de drie Gilden der Schutteryen, het lighaam der Gemeente uytmakende, eenigzins mede in zaken van belang, en den staat en welstand der Stad betreffende, te zeggen hadden, en hun goeddunken daar op hooren lieten.* *a* Want Burgermeesteren waren niet alleen gewoon op zaken van eenig belang, Oud-Burgermeesteren, en op die van meerder gewigt, de Zes-en-dertig Raden, gelyk als noch gepleegt word, maar ook in voorige tyden, *op meer dan gemeene swarigheden en zaken van grooten nadruk*, de drie Schutteryen, bestaande elk uyt twaalf rotten, met even soo veel Hopluyden, te vergaderen; zulks dan elke Schuttery op haar Doel ontboden werd, van waar ieder Hopman, 't geen by 't meestendeel sijner rotgesellen gestemt was, voorts aan Burgermeesteren overbracht *b*, die, was 't billik, der Schutteren voorslag en goetdunken inwilligden. Zeker, dat de Gemeente eertyds meê over zaken den staat der Stad beseffende, te seggen had, blykt ook uyt dese volgende woorden, van het Privilegie van Hartog Philips van Bourgonje, en dat van Vrouw Marie, daar sy beyde zeggen: *Dat de Vroedschap* BY DEN GEMEENTE GEKOREN IS. 't Zy datse daar door verstaan hebben willen, de Gilden der Schutteryen *c*, het lighaam der Gemeente uytmakende, of de voornaamste der Burgeren. Dit schijnt noch, soo veel men na kan speuren, aan eenige oude schriften, tot den jare vyftien hondert acht-en-twintig in zwang geweest te zyn; doch dit is, sedert dese Stad den Koning van Spanjen af, en op 's Prinsen zijde viel, uyt de gewoonte geraakt en afgeschaft; en zeker niet zonder groote reden, vermits veele Hoofden verscheyde verstanden inbrengen, en de Gemeente veeltyds meer met dommen yver dan reden te werk gaat. En worden ten huydigen dage zaken van gewicht, den staat en welstand der Stad rakende, alleen by de Zes-en-dertig Raden, en Burgermeesteren afgedaan, sonder de Schutteryen te doen vergaderen, of hun goetdunken daar op te willen hooren.

Staat van d'oude Regeeringe deser Stede.

Eyndelyk, om kort te gaen, word dese Stad, gelyk meest alle Hollandsche Steden, bestiert by zes-en-dertig eeuwige Raads-luyden, een Schout, vier Burgermeesteren, en negen Schepenen. Doch op dat klaarder blyke waar in ieders ampt bestaat, sullen we nu daar af in 't bysonder spreken.

De Vroedschap bestond eertyds maar uyt vier-en-twintig persoonen.

Hier is dan, als ook in de meeste Steden van Holland, een eeuwige Raad de Vroedschap geheeten, bestaande tegenwoordig uyt zes-en-dertig persoonen. Maar uyt het Privilegie deser Stede, gegeven by Philips Hertogh van Borgonje, in den jare veertien hondert negen-en veertig, daar by hy de drie Burgermeesteren, zeven Schepenen, en vier-en-twintig Raden, toestaat veertien personen tot Schepenen, om hier uit by hem of zijnen Stedehouder zeven gekooren te worden, blijkt dat de zelve toen maar vier-en-twintig in 't getal waren. Doch wanneer dat dese Vroedschap van vier-en-twintig personen eerst een begin genomen heeft, is niet wel aan het gemelde Privilegie te bespeuren; maar datse lang voor dien tijd moet geweest zijn, blijkt klaarlijk uit dese volgende woorden, daar hy zeit: *Metten vier-en-twintig personen, die als Raade deser Stede over lange tijd* VAN ONS GEMEYNTE ALDAER GEKOREN ZYN. En weder in het zelfste Privilegie op een ander plaats: *Metten vier-en-twintigen, die van ouds en over langen tijd, als Raden onser voorsz. Stede* BY DER GEMEYNTE GEKOREN ZYN. Want zeker, had Filips niet geweten, dat dese Vroedschap van ouds en aller geheugenisse hier geweest was, hy zou zo onbepaaldelijk een tijd niet gestelt hebben. Het blijkt ook klaarlijk, dat dese Vroedschap al geweest is, ten tijde van Hartog Albrecht van Beye-

a ,, Dit schynt noch in gebruyk te zyn geweest in den Jare 1416. als wanneer de Stad Geld voor ,, Graaf Willem de seste, nevens andere Steden, op Rente-brieven nam, 't welk uyt de hoofde van gemel- ,, de Rente-brieven kan bespeurt worden, mits daar gesegt word: *Wy Schoute, Schepene ende Raide* der ,, Stede van Amsterdamme, doen konde ende goetdunken, der *Wijshede Vroedschappe*, ende *Rykheden*, der ,, voornoemde Stede van der sel ver Stede wege &c.

,, Wie by *Schoute*, en *Scheepen* verstaan werden, weet een ieder, en by *Raide* moet men verstaan Bur- ,, germeesteren, gelyk deselve in het Privilegie van Hartog Albert van Beyeren, Raden genoemt wor- ,, den: By *Wyshede Vroedschappen*, verstaat men tegenwoordig noch de 36 Raden; Ende by de *Rykheden* ,, werd uytgebeeld, de *Schutterye* by alle oude tyden.

b ,, Als 't blykt, dat in den Jare 1565. en 1566. en volgende Jaren is gepractiseert geworden, siet de ,, Apologie van *Adriaen Pauw*, die men vind in 't Byvoegsel van de Authentique Stukken, achter de laat- ,, ste Druk van de Historie van *Bor* ingevoegt.

c ,, 't Schijnt in den Jare 1578. gevolgt te wesen, dat by de drie *Schutterye* ten overstaan van Commis- ,, sarissen van de Heeren Staten van Holland, by de meeste stemmen der Rotgesellen, 36 Raden zyn ge- ,, koren. Siet dit 4 *B. p.* 303. en *Hooft* in sijn Hist. 3 *B. p.* 90; als mede in *Brand*, 4 *B. p.* 325. 326. en 7 *B. p.* 384.

Beyeren, in den jare dertien hondert negen-en-tnegentig, want daar de Graaf den Schepenen en Vroedschap toestaat, om jaarlijks op Vrouwendag drie nieuwe Burgermeesteren te kiesen, zeit hy aldus: *Voort zullen alle die genen, die Schepen of Raat geweest hebben, binnen onser stede, &c.* Maar naderhant is dit getal van vier-en-twintig met twaalf vermeerdert, en zoo eenige willen, door Vrouw Maria, Gravin van Holland, by het Privilegie van haar in den jare veertien hondert negen-en-tseventig verleent. Doch kan evenwel aan het gemelde Privilegie niet klaarlijk bespeurt worden, of toen door Vrouw Maria dese tegenwoordige Vroetschap van zes-en-dertig personen eerst ingestelt is, vermids daar gansch geen gewag van gemaekt word, en zy alleen maar daar zeit, *dat de zes-en-dertig personen, die alrede gekoren zijn by den Rijkdom ende Gemeente, van de voorsz. stede van Amstelredamme. omme te helpen raden ende 't beste doen metten goeden luiden van den gerechte in der tijd wesende, in allen zaaken der voornoemde stede aangaande, daar zy haren eed toe gedaen hebben, zullen mogen kiesen eendrachtelijken of by der meere stemmen van hen luiden, &c. alle jaar vyf dagen voor onser Liever Vrouwendag, veertien personen, &c. tot Schepenen, om daar uit by onsen Stedehouder zeven gekoren te worden, &c.* En weder wat lager in het zelfste Privilegie: *Ende of 't gebeurde dat eenig van den voorsz.* XXXVI. *aflijvig wort, of tot eenigen tyden hem ontvrijde van zijnen Poorterschap van onser voorsz. stede, zoo zullen dan de andere van die voorsz.* XXXVI. *blyvende in wesen, kiesen by haren eede ende conscientie andere notabile ende eerbare personen, zulke ende in der manieren als voorsz. is, in die stede van die voorsz. aflijvige of ontvryde, welk hebben sullen allen sulke macht, ende sullen schuldig wesen te doen, als d'ander van den* XXXVI. *voorsz.* Uit dese woorden blijkt immers klaarlijk, dat Marie by dit Privilegie, de Vroedschap van vier-en-twintig tot zes-en-dertig niet vergroot heeft, maar dat het voornaamste oogmerk van dit Privilegie is, dat de sesen-dertig Raden XIV. tot Schepenen zouden kiesen, om daar uyt by haer of hare Stedehouder zeven te kiesen, en by aldien een der Schepenen of een van de zes-en-dertigen quam t'overlijden, een ander in desselfs plaats by hem of haar zoude gekoren worden. Zulks dat die gene veel waarschynlijker spreken, die zeggen dat de bovengemelde Hartog Filips, in het zelfste gemelde Privilegie d'oude Vroedschap, van vier en twintig met tien, hoe wel hy evenwel zulks niet uytdrukkelijk zeyt, tot vier en dertigh vergroot heeft. En dat daar na Vrouw Maria het getal van vier en dertig, alleen met twee zoude vergroot hebben. Dog het zy hier mede hoe het wil, het blijkt altijd ten deele uyt de brief, daar by Filips Koning van Spanje, het gemelde Privilegie van Vrouw Marie mede bevestigt, dat zy d'eerste geweest is, die het kiesen van ses en dertig persoonen tot Raadsluyden voor goet gekent heeft, vermids Filips wel uytdrukkelijk zeyt, dat hy het Privilegie Vrouw Marie, om te kiesen die zes en dertig Raden of Vroetschap binnen deser stede, &c. op nieuw bevestigt.

PHILIPS, by der gratie Godts Koning van Castilien, &c. Grave van Holland, &c. Allen den genen, die dese jegenwoordige sien sullen saluyt. Alsoo die Burgermeesteren, Schepenen ende Vroedschap onser stede van Amsterdam ons ernstelicken hebben doen versoeken, dat in aansieninge van diverse getrouwe diensten, die zy den Keyser onsen Heere ende Vader, ende ons te meermalen in diverse manieren gedaan hebben, ende verhoopen als nog doen zullen, ons believen wilde te confirmeren ende bevestigen zeeker Privilegie, hen by wijlen hooger memorie Vrouwe Marie van Bourgondien, in de maant van Maart, veertien hondert zes-en-zeventig gegunt ende verleent, a om te kiesen die zesendertig Raden of Vroedschap binnen der voorsz. stede, ende alle jare de veertien persoonen tot daar uyt van onsen 't wegen gekoren worden die seven Schepenen der selver stede, breeder blykende by 't voorsz. Privilegie, daar van 't inhouden van woorde tot woorde hier na volgt. *Maria, by der gratie Gods, Hartoginne van Bourgondien, &c.* Doen te weten, dat wy de zaken voorsz. overgemerkt, ende daer op gehadt advys van onsen lieven ende getrouwen, den Hooft-president ende Luyden van onsen Secreeten Rade, genegen wesende ter bede ende begeerte van den voornoemden suppllianten, sonderlinge in aansieninge van de goede ende getrouwe diensten ons by den selven gedaan, ende die zy als noch dagelijks doende sijn, hebben by deliberatie van onsen seer lieven ende seer beminden Neve, Ridder van onser ordene &c. den Hartoge van Savoyen &c. ende uyt onser rechte wetenschap ende sonderlinge gratie voor ons, onse erven ende nakomelingen, Graven ende Gravinnen van Holland, bevestigt, geconfirmeert ende geratificeert, bevestigen confirmeren ende ratificeren by desen, die brieven van Privilegie, hier boven geinsereert, alles na haar forme en inhouden. Willende ende ordinerende, dat de voornoemde suppllianten ende hare nakomelingen, daar van genieten ende gebruyken sullen, soo verre sy deshalven behoorlijken gebruykt ende genooten hebben. Ontbieden daaromme ende bevelen onsen lieven ende ge-

1558. *Bevestiging van het Privileedje van Vrouw Maria van Borgonje, gegeven in den jare* 1476. *noopende d'Electie van Ses-en-dertigen, en Schepenen.*

a *Nota.*

getrouwen, die Hooft-presidenten ende Luyden van onsen Sekreten ende grooten Raden, Stadhouder, die eerste ende ander Luyden van onsen Rade in Hollandt, Schoutet van Amsterdam ende alle andere onse Rechteren, Justicieren, Officieren ende Ondersaten, dien dit aangaan sal, dat sy den voornoemden suppliaten ende hare nakomelingen, van dese onse tegenwoordige gratie, Confirmatie ende ratificatie, inder voegen ende manieren voorsz. doen, laten ende gedogen rustelik, vredelik ende volkomelik genieten ende gebruyken, sonder hen te doen, noch laten geschien eenig hinder, letsel of moeyenisse ter contrarie. Want 't ons alsoo belieft. Des 't oirconden soo hebben wy onsen zegel hier aan doen hangen.

Gegeven in onser Stadt van Brussel, den XVIII. dag van April, in 't jaar ons Heeren duysendt vijf-honderdt acht-en-vijftig, naar Paasschen.

Onder staat geschreven, By den Koningh in sijnen Rade, ende geteykent d'Overlope.

Nopende het kiesen van dese Vroedtschap, dat wiert van ouds, toen de selve maar uyt vier-en-twintig personen bestont, *by de Gemeente en rijkdomme* ('t zijn des bovengemelden Filips woorden) der zelver stede gedaen, *en uytte eerbaarste, notabelste* ende *rijkste persoonen vier-entwintig tot Raden gekoren.*

By de Gemeente, zeit Hartogh Filips. En alhoewel men in dese zaek gemeenlijk na de wetten en gewoonten van ieder Staat of Stad te werk gaet, zoo wort nogtans van Aristoteles niet ongevoeglijk gevraagt, of het beter is dat de Majestraat van al de Burgers teffens, of alleen door eenige weinigen gekoren wort? In het antwoorden op dese vraag gebruikt Klement Timpleer, in zijn boek van de staatkunde, eenige onderscheit, en zeit dat de Majestraat op tweederley wijse gesiet kan worden van het volk gekoren te worden. Eerstelijk, wanneer de gansche Burgery haar stem tot het verkiesen geeft. Ten tweeden, wanneer de gansche Gemeente eenen of meerder, met gelijker stemme kiesen, en den zelven het recht en magt van te kiesen overgeven. En dese laaste maniere, schrijft Timpleer, is veel beter dan d'eerste, indien slechts die weinigen, den welken het keur-recht van 't gansche volk is opgedragen, goede luiden zijn, d'anderen in voorsienigheit overtreffen, en met het kiesen ter goeder trouwe te werk gaan; want dan zal het de naam hebben, dat de verkiesinge die door weinigen, uyt de naam der gansche gemeente gedaan is, recht geseyt zal worden van 't gansche volk gedaan te zijn; en met dese leste verkiesinge, komt d'onse geheel en al over een.

De Graaf zeyt ook dat dese Raden uyt *d'eerbaarste*, en *notabelste* moeten gekoren worden. De rede hier van is, vermits een dubbelde edelheyt van bloede of afkomst, dese opgedrage weirdigheyt vry veel luyster en glans byset; daar in tegendeel, geringe afkomsten en onaansienlijke geboorte plaatsen, het opgedrage ampt bedwelmen, en 't gesag der Majestraat verminderen. Ten tweeden, dat, hoe yemant uyt doorluchtiger stam gesproten is, hoe hy gemeenlijk, scherpsinniger en verstandiger van oordeel is. Want recht zeit Seneca: *Dit heeft een edele afkomst eygen, datse tot al wat eerlijk is, van natuur gedreven wort.* Hier om zeyt Pacatus in zijn lof-rede aan Theodosius zeer wijselijk: *Die gene moet tot de bestieringe van een gemeene staat gekoren worden, die een gelukkigh vaderlandt, een vermaarde afkomst, een Goddelijke gedaante, en ervarentheyt soo wel van krijghs als burgerlijke sake heeft, en endelijk op 't beste van zijn leven is.* Ten derde, vermits de genen die van geringe afkomst zijn, zich dikwils onmatig dragen, en aan hun voorige staat niet gedaghtig zijn. Maar evenwel zijn de genen, die van geringe en slechte afkomst zijn, uyt het Majestraats ampt niet uyt te sluyten. De reden hier van is, vermits allermeest in het verkiesen van de Majestraat op de deugt gelet, en meer in een wel gestelde staat op het doen en de werkingen der menschen, dan op den menschen zelfs achting gegeven moet worden.

Ook voegt 'er de Graaf by, dat dese Raden uyt de *rijkste* personen zullen gekoren worden. De reden hier van is voor eerst, vermits d'armoede tot alle quaat geneicht is. Hierom zeyt Cicero: *Twee dingen zijn'er, die den mensch tot quaatdoen konnen bewegen, namelijk armoede en gierigheyt.* Weshalve staat zeer te beduchten, dat de Majestraat ter oorsake van zijn armoede, zijn eygen zaken niet gade slaat, en die van 't gemene beste varen laat. Ten tweeden, dewijl uyt versmaatheyt hunner armoede het gesag van een arme Majestraat, te niet gaat, en de weirdigheyt vermindert; want het gesag is de ziel en 't leven van een staat. Ten derden, hoe rijker de Regeerders, hoe veyliger d'ingesetenen zijn, dewijl se om hun goederen te behouden, ook hun beste doen, en gaerne zien, dat het gemene beste behouden blijft en welvaart.

By aldien een of meerder van dese zesen-dertig Raden komen t'overlijden, of hun Poorterschap te verwoonen, worden

als

als dan volgens het voorschreven Privilegie van Vrouw Marie, weder andere, door d'overige Raatspersonen in deser hun plaats gekoren, 't geen nu gemeenlijk vijf dagen voor Vrouwendag, voor het noemen van de veertien, geschiet. De nieuwe gekoorne worden terstont in den Raet ontboden, en, na het afleggen van den eedt in handen van den Schout, [a] genieten gelijke maght en vryheyt, als d'aflijvige genoten hebben. Maar onder dese zes-en-dertig Raden mogen geen elkandere nader in bloede bestaan, of gekoren worden, dan broeders kinderen, en in zwagerschap, mogen onder de zelve niet gekoren worden, Schoonvader, en Schoonzoon, nochte twee Zwagers, waar van d'eene des anders Zuster ten wijve heeft, maar voorder wel. Geen mogen ook tot zes-en-dertigh Raden gekoren worden, die jonger als vijf-en-twintig jaren zijn; welke gekoren 36 Raden by de voorsittende Burgermeester dese volgende Eed word afgenomen.

D*At sweert Gy dat Gy een goet getrouw en eerbaar 36 als Raad deser Stede wesen sult, der Stede en der Gemeente haar beste Raden, en voor't quaatst waarschouwen sult, alle tijd als Gy ontboden, en vereischt word, te Rade komen sult, noodsaken uyt gesondert, der Stede Privilegien, Willekeuren en Ordonnantien in alle hare Poincten na alle U vermogen voorstaan, beschermen en verandwoorden sult, soo wel tot profijt van den Armen, als den Ryken; en dit en sult Gy niet laten om vreese van Uwen Lyve, ofte om angxt van uwen goeden, noch om eenigerhande saken, die U daer toe porren souden mogen*, Soo waarlyk, &c.

Het Ampt van deze zes-en-dertig Raden, uytbeeldende het gansche lichaam der gemeente, is, (in 't gemeen gesproken,) datse door den Concherge, of een van de geswoore roedragende boden, by Burgermeesteren ontboden zijnde, gehouden zijn op het Raadthuys deser Stede te verschijnen, en hun raadt en stem te geven op de punten en artikelen, die hen by de voorschreve Heeren Burgermeesteren, zoo van des gemeene Lands als der Stede wege, voorgedragen worden: en voorts te helpen raden, en *'t beste te doen, in allen zaken deser stede aengaende.* En is den Heeren Burgermeesteren en bestierders ongeoorloft, eenige zaken van belang te verrichten, sonder het goetdunken deser zes-en-dertig Raden daar op gehoort te hebben; den welken ook (soo wanneer 't gewicht der zaken des vereyscht) de selve zaken, 's daags te vooren, sullen moeten bekent gemaakt worden, om 's anderen daags andermaal te vergaderen, en rijpelyk in de selve besluyt te mogen nemen. En dat al volgens de keure by de Landsvoogdesse, Margareta van Parma, in den jare vyftien hondert vyf-en-tzestig gemaakt. Doch vermits dese Keure, dien de Landvoogdesse te dien tijde by maniere van voorraat, op 't verzoek van eenige Burgeren, die te Hoven quamen klagen, hoe de Wethouderen, maagh by maagh, gaande andere eerbare persoonen voorby, neffens sich op 't kussen holpen, en voor Raads-persoonen in de Regeeringe aannamen, eygentlijk de gantsche Regeeringe, en voornamelyk de Vroedschap is rakende, sullenwe de selve hier van woord tot woord laten volgen.

ALsoo tot kennisse van de Hartoginne van Parma, Placence, &c. Regente ende Gouvernante van des Coningl. Majest. Landen van herwaards over, gekomen is, zekere opspraecke onder die Gemeente der Stede van Amstelredam geresen geweest te zyn, ter cause van de groote maagschap ende affiniteyt, wesende, soo onder die xxxvj. Raden, Electeurs der Schepenen, als ook onder die oude Raden ende Schepenen, dien d'Electie van den Burgermeester der selver Stede toekomt, hare Hoogheydt, hoe wel dat naer dien sy in 't lange ende breedt gehoort heeft al 't geen, 't welck der voorsz. opspraecken halven gepasseert is: sy niet en bevindt den Privilegien der voorschreven Stede gecontravenieert, noch eenige quade ofte sinistre handelinge, ter cause van dien gevallen te zyn. Nochtans om te obvieren vorder occasie van opspraecke ende murmuratie der voorsz. Gemeente tot ruste, vrede ende tranquilliteyt der voorschreven Stede, ende welvaert der Borgeren van dien, heeft geordonneert ende ordonneert mits desen, dat van nu voortaen onder de ses-en-dertigh Raden voorsz. geen naerder elcx anderen in bloede ofte consanguiniteyt bestaende, gekoren sullen werden, dan Broeders kinderen: ende in swagerschap ofte affiniteyt en sullen voortaen onder die selfde niet gekoren mogen worden, Schoonvader ende Schoon-soon, noch twee Swagers, daer van d'een d'anders Susters getrouwt sal hebben, maer voorder wel, reserverende als noch hare Hoogheyt 't getal der voorsz. xxxvj. Raden te mogen vermeerderen, na dat by succes van tijde in desen bevonden sal worden te behooren, ende de voorsz. xxxvj. Raden procedeerende, volgende haerluyder Privilegie; tot nominatie der xviij. persoonen, daer uyt sijne Majesteyt die negen tot Schepen kiest, sullende den Stede-houder, ende Raden van Hollandt, in 't oversenden der selver, onderrechten van de qualiteyt van elck van dien, hoe na die elck anderen bestaende zijn, soo in consanguiniteyt als affiniteyt. Ende alsoo veele saecken ende processen voor den Gerechte van Amstelredam vallen, der Koopmanschap ende Zee-varende neeringe concer-

36 Raden, Burgermeesteren ende Schepenen verkiesinge.

[a] „ Dit doet den Schout niet, maar de voorsittende Burgermeester.

concernerende, fullende ook de voorsz. xxxvj. Raden goedt regard nemen, omme onder die voorsz. xviij. persoonen te nomineeren eenige, hebbende experientie ende kennisse van den voorsz. handel van Coopmanschap, ende den voorsz. Stadthouder ende Raden daer mede van adverteren, omme in 't kiesen der selver, op allés regard genomen te werden, naer behooren. Noch en sullen tot xxxvj. Raden, noch tot Schepenen eenige gekoren mogen worden, minder van Jaren wesende dan xxv. Ende soo veele roert die electie van den Burgermeesteren der voorsz. Stede, die by den ouden Raden ende Schepenen jaarlyks gedaan wordt, en sullen voortaen in de electie der selver t'samen niet komen, Vader ende Soon, noch twee Broeders, 't welck oock in affiniteyt geobserveert sal worden. Welcke Electeurs oock geen Burgermeesters kiesen en sullen, naerder elck anderen in bloede bestaande, dan achter-susterskinderen, ende in affiniteyt geen naerder, dan Broeders ende Susters kinderen. Ende voor soo vele als nu bevonden worden eenige, in bloedt ofte affiniteyt elck anderen naerder bestaende, onder d'oude Raden ende Schepenen, dan vooren verklaert is, sal voortaen. soo wanneer men ter Electie der Burgermeesteren procederen sal, d'oudtste in Eede ende Officie blyven, behouden sijn plaats in der Electie, ende de gene die jonger zyn in Eede, bewant in bloede of affiniteyt als vooren, sullen gehouden zyn altoos uyt der Electie te wijcken, soo wanneer sy bevinden sullen de selve oudste in der Electie present te zyn, ter tijt toe dat die selve oudtste deser werelt overleden sal wesen, ofte by absentie ofte sieckte in der Electie niet compareren en sal, mits dat soo wel die xxxvj. Raden voorsz. als oock d'oude Raden ende Schepenen hen altoos wachten sullen te kiesen soo weynich ende luttel elck anderen bestaende, 't zy in consanguiniteyt of affiniteyt, als sy meest sullen konnen ende mogen. Ende dat voorts in alles geobserveert sullen worden, de Privilegien der voorsz. Stede, spreeckende van de qualiteyt der persoonen, die geeligeert sullen worden, ende 't bevel ofte beliefte van sijne Majesteyt, omme in 't kiesen der voorschreven persoonen niet te nomineren, eenige suspect wesende van heresie. Ende alsoo mede de voorsz. xxxvj. Raden voorsz. (volgende 't Privilegie van Vrouw Marie van Bourgondien) daer toe gestelt ende geordonneert zijn, omme te helpen raden ende 't beste doen metten goeden luyden van den Gerechte der voorsz. Stede, in allen saecken den selven aengaende, en sullen die voorsz. Burgermeesters ende Regeerders gene saken van importantien tracteren, sonder advys van de voorsz. xxxvj. Raden, den welcken oock (soo wanneer die swarigheyt der materie dat vereyscht) de selve saken 's daeghs te vooren gecommuniceert sullen werden, omme des anderendaeghs andermael te vergaderen, ende rijpelijck in de selve sake alsdan resolutie te mogen nemen. Ende dit al by maniere van provisie tot andersins by sijne Majesteyt (soo verre het noot zy) daer inne versien sal zijn. Alle '. welck voorsz. is, hare Hoogheydt van sijne Majesteyts wegen ordineert ende beveelt sulcx voortaen onderhouden, ende dese ordonnantie in der Stads Registere geregistreert te worden. Gedaen by hare Hoogheyt in den Rade van State, gehouden te Brussele, den eersten dagh van September in 't Jaer 1565. Onderteyckent *Margareta*, onderstont geschreven, ter Ordonnantie van hare Hoogheyt, ende onderteyckent by den Secretaris *Berthy*.

Den Eedt die den Ses-en-dartig Raaden doen alsse die Scheepenen kiesen sullen.

Dat sweert ghy, dat ghy achtervolgende 't Privilegie deser Stede Amstelredam hun gegunt, ende verleent in den Maent van Maert in 't Jaer veerthien hondert ses en seventig, laestleden, by mijne Genadige Vrouwe van Oostenrijk en Bourgonien ende Gravinne van Hollant, doen Jonckvrouwe van Bourgonien wesende; kiesen sult, veerthien persoonen van de Rijckste, Eerbaerste, Notabelste, Redelickste, ende Vredelickste Poorteren van dese Stede, sonder jmant daer wt te verstellen, omme haet, neyt, noch eenigerhanden saecken, omme die onse Genadige Heere, en Vrouwe van Oostenrijck en Bourgonien ofte haeren Stedehouder ende Raeden voor gecoren gestelt ende geedt te worden, op onser Vrouwen dagh te Lichtmisse naest comende, seven Schepenen, die dit toecomende Jaer Schepenen van deser Stede wesen sullen, ende blijven sullen, als dat na wtwijsinge der andere Privilegie van der voorsz. Stede schuldig, ende oock gewoonlijk is geweest te seien.

Soo helpt U Godt, &c.

Van het Schout-Ampt.

TWEEDE HOOFTSTUK.

Naamrede van het woort Schout.

Et woort Schout, waar voor men oulinx, gelijk zulks eenige oude brieven en Hantvesten duydelijk te kennen geven, Schouthet en Schoutaet, zeyde, is een out duytsch woort, en betekent niet anders dan een Schult-rechter. Want in de zelve oude brieven en Hantvesten vint men noch altijt Schout en Schoudigh, voor schult en schuldigh; en Aten of Azen,

Azen, was in 't out Duitsch zoo veel gesegt, als rechten: waar uyt gesproten is, dat in d'oude Vriesche wetten, de Rechten *Atten* genaamt werden, en nu noch in de Drente de vierentwintig Etten, gelijk zulks by Hugo de Groot in zijn inleydinge tot de Hollantsche Rechtsgeleertheyt, aan het achtentwintigste deel, daar hy van het Aesdoms en Schependoms recht handelt, bondig verklaart word. Andere willen dat het woort Schout van een Franks woort, *Schultetus*, als of men zeggen wilde schult-eischer, vermits de Schultetus by d'oude Franken, den misdadigen straffe en schult afeyschte, herkomstig zy. En komen beyde dese naamreden geheel en al met het Ampt van onsen Schout over een.

In 't Latijn, vermits het Ampt van onsen Schout, met dat van de Prætor by den Romaynen zeer na over een komt, wort hy Prætor genoemt. De Romaynen gaven hem den naam van Prætor om dat hy voorgingk, hoewel onder den zelven naam, eertijds meê de Burgermeesteren, gelijk zulks Livius getuygt, verstaan werden. De Schouten of Prætors, hadden by den Romaynen een groot gesag; want hun gebodt en last verstrekte een vaste wet, en zy bedienden, in 't afwesen der Burgermeesteren, na oudergewoonte, het Burgermeesterschap; over zulks wierdense ook *collegæ consulum*, dat is, amptgenooten der Burgermeesteren, genoemt. Gelijk hier ter stede in tegendeel van ouds d'oudste Burgermeester, als de Schout binnen 's jaars quam t'overlijden, in zijn plaats tradt, en zoo lang dit ampt waar nam, tot datter een nieuwe Schout gekoren wierd.

De Schout had by de Romaynen groot gesag.

Geen uytheemschen mochten ook by den Romaynen tot het *Prætors* of Schoutampt, maar alleen d'ingeboorene, gekooren worden. Hier komt mede over een het vierde artijkel van het Privilegie van Vrouw Maria, den veertienden van Lentemaand, des jaars veertien hondert zesentwintig, aan de gemeene steden van Holland, Zeeland, en Vriesland verleent, waar by zy alle uytheemschen van alle ampten uytsluyt; en luyt het zelve aldus:

Geen uytheemschen mochten by de Romaynen, noch mogen hier te Lande tot het Schoutampt gekoren worden.

Item, Dat Wy niemandt Raat, noch Hooft van den Rade, Griffier, Rentemeester, Drossaart, Kasteleyn, Thresorier, Dijkgrave, Baeljuu, of Schout maken, of ordineren en sullen, noch geenerhande andere officien, noch diensten kleyn of groot, hoedanigh die wesen mogen in den voorsz. landen van Holland, Zeeland, en Vriesland, geven noch consenteren en sullen, noch doen laten bedienen, dan die van den voorsz. lande gebooren sullen zijn, en niet van vreemde landen; ende indien eenige giften van den voorschreven officien of diensten, by ons of onse voorsaten contrarie van deser ordonnantie gegeven ware, of by ons of onse nakomelingen, in toekomende tijden gegeven mochten worden, die sullen nu als dan, ende dan als nu, doot ende van gene waerden zijn, en blijven, &c.

Het begeef-recht van 't Schoutampt deser stede, heeft van outs van aller geheugenisse her aan de Graaflijkheyd gestaan. Maar in den jaare vijftien hondert en acht, geduurende d'onmondigheit van Karel, namaals Keyser, wierd de Majestraat deser stede, misschien dat haar dese opsicht verveelde, met het begeef-recht van desen staat, mits verschietende den Grave, op wiens naam echter de lastbrief wiert ingestelt, de zom van twintig duysent gulden, begunstigd. 'k Acht niet ongerijmt te zijn, d'een of ander last-brief, waar by de Schouten te dier tijde wierden aangenomen, hier te laten volgen; eendeels op dat het blijke, op wat voor een klene wedde, zy jaarlijks, staande alle jaaren los, aangenomen wierden, anderdeels, hoe dat hun maght en gesag in alles bepaalt wierd. De voornaamste en gedenkwaardigste dunktme te zijn, daar op meester *Jan Hubertsz.* (een man die groote bescheydentheyd in 't stuk van Godtsdienst gebruykte, en hierom ook in den jaare vyftien hondert vyfendertig, vermits de spraak ging dat hy Luyterde, van zijn dienst wierd afgeset) voor zijn eerste reis in den jare vyftien honderd en achtien, tot dit ampt, dat hy zestien jaaren bediende, wierd aangenomen. En luyt de zelve last-brief aldus:

Het Schoutampt stont van ouds aan de Graaflykheyd.

Maar is daar na aan de stadt beleent.

OP huyden zijn de Burgermeesteren, by Raden en believinge van de zes-en-dertig Raden deser stede over gekomen, ende geaccordeert met Meester Jan Hubrechts-zoon, Licentiaan in beyden Rechten, dat hy van der stede wegen sal bedienen 't Schout Ambacht deser stede, ende dat op den conditien, voorwaerden ende omme 't loon hier naer volgende. In den eersten zal de voorsz. Meester Jan Hubrechts-zoon, in 't exerceren van 't voorsz. officie doen by Rade ende advise van de Burgermeesteren, ende anders niet alle 't geen dat een goet Schout schuldig is te doen, ende oft hem daer over eenig pericule oft last quame, daer af sal hem de stede garanderen ende quyten. Insgelijks zal de stede alle

Last-brief van het Schoutampt.

alle profyten hebben, die van 't officie komen sullen als van boeten, breuken, ende anders daer af de voorsz. Meester Jan Hubrechtsz. als Schout niet hebben en sal dan een naeckt ontfank, ende alle vierendeel jaers gehouden wesen, den Rentmeester rekeninge ende reliqua te doene van 't geen datter afgekomen sal wesen, sonder iemandt gratie of eenige quytscheldinge, van eenige boete of breucken te mogen doen, dan by expresse consent ende weten van de Burgermeesteren, ende de selve boeten ende breucken innen ofte hem die selfs toebehoorden. Ende van niemandt eenige presente ofte schenken te mogen nemen, dan een Haas, een paer Conynen, ofte diergelijken, waerdig zijnde beneden een halve gulden, ende ook een vat biers, al mogt men 't min koopen dan een halve gulden, sal hy gehouden wesen der Stede rekeningh te doen. Ten ware dat hem iet gegeven worden, dat hy behouden zijne eere, conscientie ende eedt van rechts-wegen soude mogen behouden. Des sal hem de stede alle jaren voor den moeyten, ende arbeyd die hy in 't exerceren van 't voorsz. officie doen sal (d'welck hy alle jaer te Lichtmisse gehouden sal wesen te resigneeren ende wederstellen in handen van de Burgermeesteren, omme te weten oft elck langer by ander wille blyve dan niet,) uyt keeren ende betalen twee honders guldens current. Daer en boven hy noch hebben sal alle zijne present ende accidentien, als anders van den Gerechte ende kledinge van de schutteryen, mit dat daer aen kleeft. Ingaende deselve zijne wedde op den x dag January Anno 1618. Aldus gedaen den 11 dag January A°. 1518. Presentibus *Andries Boelesz.* ende *Jan Lambertsz.* Burgermeesteren, *Cornelis Jansz.* ende *Jonge Dirk Claesz.* Rentmeesteren, ende *Claes Gerrit Deymansz* Raet. Ende op den 12 dagh January A°. 1518 voorsz. is de voorn: acte van overkompste anderwerf gelesen, Presentibus *Andries Boele* ende *Jan Lambertsz.* Burgermeesteren voornoemt, *Bruyninck Claesz. Meester Pieter Colijn*, *Heyman Jacobs.*, *Jacob van Campen*, ende *Cornelis Hendriksz.* Schepenen.

Maar in den jare vyftien honderd vyftig, bestak *Willem Dirksz. Bardes* Schout te dier tyde, 't zy dat hem 't hart te hoog rees, om zig van zijn gelijken laten te vervoogden, zonderling in zaken den Godsdienst en 't vervolg der Onroomschen betreffende, ofte dat hem 't voordeel bekoorde, of hem goet docht zig op zekerder steun te vestigen, te hove, dat Koningin Marie, Weduwe van Hongarie, en Stadhouderes over Nederland, de twintig duysent guldens afloste, en hem last-brief verleende om het Schout-ampt voortaan van 's Keysers wege te bedienen. 't Welk *Bardes* zijnen val, en vele ongenuchten, te wege bragt, en niet geschiede zonder opspraek, dat hy de geheymnissen der stad, en 't veinsen harer armoede, om met geen leening gequeld te worden, ontdekt had. En van dien tyd af tot den jare vyftien hondert drie en zestig, stont weder het begeef-recht van dit ampt aan de Graeflijkheyd, als wanneer Filips, Keiser Karels zoone, Koning van Spanje, dese stad met het begeef-recht van 't Schout-ampt, of, om beter te zeggen, met het noem-recht van een bequaam persoon tot Schout, voor zes jaren beleende, tot dat de twintig duysent gulden (diense ook desen Grave tot erkentenis van dese weldaat, daar op verschooten) weder zouden herstelt zijn. Des zoudense ook voor de lage boeten en breuken, jaarlijks aan de Graaflijkheyd opbrengen, drie hondert en vijftig gulden. Dese opdraght-brief, vermitse eenige aanmerkens waardige dingen vervat, en tot verklaringe van 't voorschreven dienen kan, zullen we hier mede laten volgen.

Burgermeesteren toegestaan de nominatie van een Schout voor den tijt van ses Jaren, of zoo veel langer, tot dat 20000 gulden daar mede dese Stadt het Schout-ambacht heeft beleent, effectivelijk zullen weder sengerembourseert.

PHilips by der gratie Godts Koninck van Castilien, &c. Grave van Hollant, &c. Allen den geenen, die dese jegenwoordige sien sullen, saluyt. Doen te weten, dat wy ter ernstiger bede ende begeerte van onsen wel beminden, die Burgermeesters ende Regeerders onser Stede van Amstelredamme, by advyse ende deliberatie van onse seer lieve ende seer beminde Suster, de Hartoginne van Parme ende van Plaisance, voor ons Regente ende Gouvernante in onse landen van herwaerts over, ende van onse lieven ende getrouwen, die Hoofden, Tresorier Generael, ende gecommitteerde van onse Domeynen ende Finantien, den selven van Amstelredamme suppliantē, gegunt, geoctroyeert ende geaccordeert hebben, gunnen, octroyeren ende accordeeren by desen, dat sy jegens de expiratie van den loopende pacht, van den jegenwoordigen Schout der voornoemde stede Willem Dircksz., die expireren sal den lesten dagh van September, in 't jaer duysent vyf hondert ende vyfentzestigh, ons sullen mogen nomineren ende presenteren een Catholijcken ende bequamen persoon, van den besten ende notabelsten der selver Stede, ons of onsen voornoemde suster, die Hartoginne van Parme, Regente aengenaem wesende, om 't voorsz. Schout-ambacht te bedienen, ende daer toe by onse opene brieven van commissie gecommiteert te worden, ende soo verre dat die persoon, die sy nomineren, niet aengenaem bevonden en wort, sullen als dan, sonder eenige contradictie of wedersseggen, eenen anderen aengenamen daer toe moeten presenteeren. De welcke van ontrent 3 jaren te drie jaren vernieuwt, verkosen of gecontinueert sal worden. En sal de selve jaerlix rekeninge moeten doen voor onse lieve ende getrouwe, die luyden van onse rekeningen in den Hage van de criminele boeten en breucken, die binnen den bedryven van 't Schout-ambacht vallen sullen: te weten, van dieften dootslagen, zeeroof, straetroof, reroof, vrouwenkracht, ontschakinge, moort, moortbrant, conspiratie, valse munte, valse getuyge, valse zegelinge, vredebrake, klokslag, sodomie, en van monopolie alle criminele saken, daer men na recht of costume van den landen, lijf of lit aen verbeure mach, hoe die vallen sullen mogen, ende daer van recht, wet en Iustitie doen, son-

fonder eenige compositie daer van te maken, gelev of lantwinninge te geven, 't sy van den delinquanten oft van hare persoon ofte mitsdaet dan by wete, consent en advyse van den luyden van onsen Rade, ende van den voorsz. van onse rekenningen in den Hage, onsen Procureur General daer over geroepen; inventarierende der Delinquanten goeden terstont na 't feyt, en die houden in bewaerder hant, ter tijt toe, dat die sake by compositie, als voren, of rechtelijk ge-eynt ende geterminccert sal wesen. Ende sal daer of voor sijne wedden en salaris hebben den 3 penning van 't gunt dat suyver van de voorsz. gereserveerde saken komen sal, boven kosten, alsoo verre de selve by hem berecht, of gecomposeert worden, als vooren. En van saken die by hem niet berecht en sullen wesen, maer by sijn aenbrengen by den voornoemden van onse Rade ende rekeningen inden Hage, daer af ende van 't suyver van dien sal hy hebben den 6 penningh. Voorts en sal die voornoemde gecommitteerde, hem niet mogen onderwinden aen eenige zeevonden, bastaerden, stragierse desperatie of onbeheerde ende diergelyke goeden, die tot onser Espargne gevoegt zijn, maer sal de selve denuncieren, ende daer mede laten be worden onse ontfanger vander Espargne, of sijnen gecommitteerde, mentie makende jaerlix in zijne rekeningen van 't gunt dat der selver Espargne aengaenden, in sijn quartier binnen dien jare gevallen ende verschenen sal wesen. Ende aengaende de civile boeten en breucken, sullen de voornoemde supplianten, of hare voorsz. gecomiteerde jaerlix betalen t' onsen profijte, ten gewoonlicken termynen, de somme van 300 ponden, van veertigh grooten onser Vlaemscher munte 't pont in handen van onsen Rentmeester van Kennemerlant in der tijt sijnde: die gehouden wort daer af ontfanck te maken, rekeninge, bewijs ende reliqua te doen, t' onsen profijte, metten anderen penningen van sijnen ontfank. Voort sal de voernoemde gecommitteerde schuldig sijn, den behoorlicken Eedt te doen voor den voornoemde van onsen reeckeningen in den Hage, van 't selfde offitie wel ende getrouwelijk te bedienen, onse rechten, Hoogheit, en placcaten te bewaren en doen observeeren, gelijcken de Schouten van Amstelredam tot noch toe gehouden hebben geweest te doen: welverstaende dat den selven gecommitteerden t'sijner assistentie, eenen goeden bequamen substituyt by gevoeght sal mogen worden, daer toe wy den voornoemden supplianten van nu voor als dan geautoriseert hebben, ende autoriseren by desen: Willende ende ordinerende by desen, dat de voorsz. gecommitteerde niet consenteren, noch overstaen en sal, dat by de Wethouders van der voorsz. Stede van Amstelredamme, eenige nieuwe keuren of Statuyten gemaeckt sullen werden, in onse præjudicie ende achterdele, sonder den voornoemden van onsen Raede ende rekeningen in den Hage daer af t'adverteren, om na haer advys daer inne geprocedeert te worden, tot bewaernisse van onse Hoogheit ende Recht. Willende en ordinerende voorts by desen, dat van de Confiscatien, penen of verbeurten, die binnen den voorsz. tijden verschijnen sullen, uyt saken van verboden, die by plackaten en mandamenten van onsen wegen gedaen sullen worden, den gemeenen boeten, breuken ofte Jurisdictien van den voorsz. Lande niet aengaende, gelijk van geen victalie uyten Lande te voeren of diergelijcken, de voornoemde gecommitteerde sal ook gehouden worden, te rekenen op den 3 penning te wedden, gelyck als van criminele saken hier vooren. En sullen de criminele executien gedaen worden tot onse laste alleenlijck. En sal daer vooren geleden worden, als andere Officieren, volgende onse leste ordonnantie. Behoudelick dat de selve supplianten in erkentenisse en recognitie van dit jegenwoordig octroy ende accoort, gehouden worden t'onsen behoeve op te brengen ende furneren de somme van 20000 ponden, munte voorts loopende gelts, in handen van onsen lieven en getrouwen Raet en ontfanger Generael van onsen Finantien, Livin Wouters, dewelcke hen daer af geven sal sijne brieven van descharge, en de selve zomme in sijne rekeningen brengen, ende daer af verantwoorden, metten anderen penningen van sijnen ontfank; gedurende 't selve onse jegenwoordig octroy so lange en ter tijt toe, dat de voornoemde supplianten van de voorsz. 20000 ponden van onsent wegen gerembouseert sullen zijn. Welk Rembourseement wy of onse nakomelingen, Graven ende Gravinnen van Holland, sullen doogen ende gehouden wesen te doen na expiratie van ses jaren naestkomende, die beginnen sullen loop te hebben den 1. dag van Octobre in 't voorsz. jaer 1565. Ende dat teffens ende 't eenemael binnen onser voorsz. stede van Amstelredamme, met alsulken penningen, als ter dier tijt na de loop en permisse gankbaer wesen zullen. En op dat de voornoemde van Amstelredamme supplianten, de voorsz. somme van 20000. ponden des te beter ende gevoeghlijcker souden mogen vinden ende opbrengen, hebben Wy den selven insgelijks geoctroyeert en geaccordeert, octroyeeren ende accordeeren ook by desen, dat zy 't lighaem der voorsz. stede sullen mogen belasten met los ende lijf-renten, ten meesten oorbare van der selver stede, soo sy die aldergereghtlickst sullen mogen bekomen. Ende den koopers van den voorsz. Renten doen expedieren, ende overleveren behoorlicke brieven van constitutie ende versekerheyt. En voorts gemerkt, dat de voorsz. somme van 20000. ponden, munte voorsz. in gerede gelde opgebragt moet worden, ende de voornoemde supplianten nochtans van de nominatie, van 't voorsz. Schout-ambacht niet genieten en sullen voor den voorsz. 1. dag van Octobri vijf-en-tsestig naestkomende, soo willen ende ordonneren wy, dat men tot profijte van der voorsz. Stede van Amstelredamme, den tijt van den Rembourseement van der selver somme, op 't laetste jaer pachts af korten of gereet betalen sal de somme van drie hondert gelijcke ponden eens. Behoudelick dat de voornoemde supplianten gehouden sullen werden desen onsen Brief te dragen, of senden in onser voorsz. Rekenkamer in den Hage in Hollandt, om aldaer 't onser versekertheydt geregistreert te worden. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen lieven getrouwen, die Hooft Presidenten en Luyden van onsen Secreten ende grooten Rade, Stadhouder, President ende Luyden van onsen voorsz. Rade in Hollandt, den voornoemde van onsen Finantien ende Rekeningen

Zie hier op het vijftiende artijkel van d'afstant van de voldoeninge.

gen in den Hage, ende allen anderen onsen Rechteren, Justicieren, Officieren ende onderzaten dien dit aengaen sal, dat sy den voornoemde van Amstelredamme van desen onsen jegenwoordigen Octroye, consent, ende accoort, voor den tijdt, beginnen op de conditien ende inder voegen ende manieren boven verhaelt, doen laten ende gedoogen rustelijck, vredelijck ende volkomelijck genieten ende gebruycken, sonder hen te doen, noch laten geschien eenigh hinder, letsel of moeyenissen ter contrarien: procederende by den selven van onsen Finantien, ende van onsen voorsz. rekeningen in den Hage, tot verificatie ende interinemte van dese onse jegenwoordige, na hare forme ende inhouden, niet jegenstaende eenige ordonnantie, restrictien, bevelen, Eeden, ende alle andere saken, ter contrarien: dewelke, hoewel die hier niet geinsereert en staen, Wy willen nochtans gehouden te worden, als of de selve alhier in 't lange verhaelt ende uytgedruckt waren; ende dat die in dese sake niet nadeeligh, of hinderlick en sullen mogen zijn, noch dien aengaende eenige kracht hebben, in geenerhande manieren. Want 't ons alsoo gelieft. Des 't oirconden zoo hebben Wy onsen Zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onser stede van Brussel den XVIII. dagh van Meerte, in 't jaer ons Heeren duysent vijf hondert drie en-tseltigh. Op de plijcke stont, by den Koninck, die Hartoginne van Parme, &c. Regente, den Heere van Hachicourt, Hooft, Heer Gaspar Schefz. Heere van Grobendonk Tresorier Generael, Ioos de Damhoudere Ridders, ende Aelbrecht van Loo, gecommitteerde van de Finantien, ende anderen, jegenwoordig. Was onderteykent, d'OVERLOEPE, hebbende onder uythangende een Zegel in Rooden Wasse aen een dubbelde Francyne staert.

Maer van dese drie hondert en vyftig gulden jaarliks op te brengen,[a] als ook van alle andere lasten, daar Philips dit Schout-ampt in 't verpanden meê beswaarde, zyn die van Amsterdam naderhand ontslagen, als blykt uyt het vyftiende artykel van d'afstand der voldoeninge, dien dese Stadt met de Staten van Holland op nieuw in den jare vyftien hondert een en tachtig aanging, aanging. En luyd dit gemelde artykel aldus: *Zullen die van Amsterdam quijt ende ontslagen blijven van drie hondert ponden 's jaars van het Schout-ambacht binnen der selver Stede: ende sal voorts 't voorsz. Schout-ambacht met alle de emolumenten in haren handen blijven, tot dat by den Staten henlieden uyt de Domeynen oft anders alsulke twintig duysend ponden van veertig grooten sullen wesen betaelt, die sy daar voor hebben gefourneert, ofte tot dat de Staten met hen daar op anders sullen wesen geaccordeert,* En van dien tijd af is ook het begeefrecht van 't Schout-ampt aan dese Stadt gebleven. Oversulks zyn d'Ed. Heeren Burgermeesteren, na voorgaande besluyt van de Heeren zes-en-dertig Raden, gewoon te verdragen en over een te komen met een bequaam persoon, die gestadig zeven jaar Poorter is geweest, volgens het Privilegie van Hartog Albrecht van Beyeren, gegeven in den jare veertien hondert vier-en-tnegentig, om by hem als Schout van wegen deser Stede het Schout-ampt te bedienen, en het Gerecht drie jaren te handhaven. Doch blijft dezelve zomtijds wel zes, negen, twintig, ja dertig jaren in bediening, indien het soo gelegen komt. Doch by aldien iemand tegenwoordigh het Poorterschap verkregen heeft na den een en dertigsten van Loumaent, des Jaers zestien hondert twee en vijftig, zoo kan hy 't Schout-ampt niet bekleeden, ten zy hy 't groot Poorterschap seven achter een volgende jaren, volgens de Willekeure van 't Poorterschap, te dien tijde afgekundigt, gehad heeft.[b] *Niemand kan Schout werden, ten zy hy het groot Poorterschap zeven jaren gehad heeft.*

Eer de Schout in sijn ampt treedt, is hy gehouden, in 't bywesen van de Heeren Burgermeesteren, den eedt in handen van den voorsittende Burgermeester te doen.

De Schout dus gekoren zynde, heeft het besit der opperste plaatse in de bank der Schepenen, en 't Graaflyke wapen op sijn kussen. *Het ampt van de Schout.* Sijn ampt is, t'oeffenen hooge en lage recht-sprekinge binnen der Stadt en hare vryheyt, en te berichten alle breuken kleen en groot, hooge en lage, na den inhoud van 't voor-recht, dat Hartog Willem de seste in den Jare veertien hondert en negen aen die van Amsterdam verleende.

Geeft mede sijn meininge in 't maken van statuten, Ordonnantien en Willekeuren,

[a] „ Om dese 350 gl. niet alleen te voldoen, ook de voornoemde 20000 gl., is uyt 't Extract van dese „ volgende Lyfrente-brief af te nemen, dat de Stadt meer als dese 350 guldens aen den Koning hebben gegeven, en daerom heeft de Regeeringe verscheyde Renten verkogt en geld op genomen.

„ Wy *Burgermeesteren*, *Schepenen* en *Raden* deser Stede Amsterdam, doen kont en te weten, &c. Dat „ wy by Octroye en concent van onse Aldergenadigste Heer *Philips*, by der Gratie Gods, *Koning* van „ *Spanjen*, &c. Grave van Holland, &c. in dato den XVIII Maertii Anno XVc: LXIII. Believinge „ Raed ende goet duncken vander geheele Vroedschap vander voorsz. Stede ontfangen hebben, tot behouf vander selver Stede, van wegen *Claes Gerbrand*, *Willem Coecken*, Zoons Zoon, Poorter deser „ Stede, oud ontrent negen Jaren, daer Moeder af is, *Tryn Kaymansz*. Dochter, eene Somme van Penningen, die wy weder bekeert hebben, eensdeels tot betalinge van Penningen, daer mede dese Stede „ 't Schout Ambocht, in handen en in Pantschap gestelt is, na luyen de voorsz. brieven van Octroy &c.

[b] „ Dit groot Poorterschap is 1658. op den 15 Maart vernietigt, en op de oude voet herstelt.

keuren, 't zy van wat saken 't selve mag wesen, met den Heeren Burgermeesteren en Schepenen. Vordert het afkundigen der bevelen, en straft d'overtreders volgens den inhout der selve.

Hy mag ook alle quaetdoenders en misdadigen binnen de Stadt en hare vryheit soeken, in hechtenis nemen, doen versekeren, in de gevankenis ondervragen, hun belydenis doen aanteekenen, kennis te nemen van de feyten, die hy hen te last leit, getuigenis, ten overstaen van Schepenen, daar van te beleggen, en die voor den Rechter te stellen, om sulk een straffe te eisschen, als hy oordeelt datse verdient hebben, en voorts 't uitvoeren der uit-gesproke vonnissen uit te vorderen, en in 't werk te stellen.

Alle vonnissen in burgerlijke saken worden ook op vermaning van den Schout, of, in sijn afwesen, van de voorsittende Schepen gewesen,

Hy is ook gevolmagtigt om alle schippers, de welken, varende met kleine ofte groote Schepen, zich vervorderen hun ballast op Pamphuis, ofte daar ontrent, over boort te werpen, te mogen beslaen, vangen, vatten, ter eerster aanvang binnen deser Stede te recht te stellen, en een eysch te doen van een boete van hondert Carolus gulden, volgens het voor-recht, gegeven by Karel, Roomsch Keyser, &c. op den een en twintigsten van Sprokkelmaand, des jaars vystien hondert vier en veertig.

Den Schout staan te dienften een Secretaris, twee gesworе Roedragers, en XII. 's Heeren dienaren.

De Schout van Amsterdam heeft gemeenlijk te sijnen dienste een van de Secretarissen, en twee van de gesworе Roedragers, te weten de Conchergie, en een van d'andere Stads-boden, mitsgaders twaalf 's Heeren dienaren, die hem by beurte in 't waarnemen van sijn ampt navolgen.

Het ampt van des Schouts Secretaris, is, aan te tekenen de belijdenis van al de gevangenen, waar mede de Schout eenige gevangenen beswaren wil, ook kennis te dragen van 't besluyt der Schepenen, der misdadigen vonnissen aan te tekenen en te boek te stellen, mitsgaders te verrichten al 't gene den Schout ampts halve te verrichten staat.

't Ampt van de Conchergie.

Het werk van den Conchergie is, voornamelijk, alle vonnissen in Burgerlyke zaken gewesen, soo wanneer hy daar toe by parthyen versocht wordt, in 't werk te stellen, en uyt te voeren, en dat uyt krachte van schat-brieven, op de voorsz. vonnissen verleent, en by Schout en twee Schepenen bezegelt. Waar voor hy geniet een gulden, tot onderstand van sijn gevangenen t'onderhouden, en daar af hy jaarlyks aan de Burgermeesteren en Thresorieren rekening gehouden is te doen.

Het werk der Schouts-boden is, uyt last en bevel der Schout te dagen en dagvaarden zoodanigen persoonen, als de Schout, 't zy ter zake van overtredinge der Willekeuren, oft andersints, wil beschuldigen, en ter vierschare of op de Schouts-rolle doen roepen; niet tegenstaande vermag de selve Schout, zoo tot dese als al zijn andere zaken en handelingen, zijn ampt betreffende, al d'andere geswoore Roedragers en gerechts.boden, de welken ook gehouden zijn den Schout daar in te gehoorsamen en ten dienste te staan, te gebruyken.

Ampt der Schouts Dienaren.

Maar het ampt der twaalf Schouts dienaren, bestaat hier in voornamelijk, datse verplicht sijn den Schout by beurte te volgen, alle overtreders der wetten te vangen, en in hechtenis te brengen, en voorts alles uyt te voeren, 't welk hen ampts-halve te doen staat, en by den Schout belast en bevolen word, waar voor ieder maantlijk ter Thresorie de zomme van twintig gulden betaalt word. En op dat de zelve Schouts dienaars, hun boven gemelde ampt des te beter doen en getrouwelijk uytvoeren zouden kunnen, zonder daar in eenigsints belet oft verhindert te worden, zoo is een ieder, zoo wel vreemden als ingeseetenen deser stede, mannen en vrouwen, jong en oud, gehouden, om de voorsz. Schouts dienaren in 't waarnemen van hun ampt, vry en onbelet te houden, en tegens alle gewelt en wederstant te beschermen, wel scherpelijk verboden, den voorsz. dienaren, 't zy in het zoeken, vangen, of leyden van eenige gevangenen, geen belet, wederstant, oft hinder te doen, met loopen, roepen, werpen, oft ander ongelaet te bedryven, oft henluyden eenigsins te beledigen, met woorden of werken, op pene van ten eeuwigen dagen gebannen te worden, uyt der stede, en vryheyt van dien, oft anders na gelegentheyd der zake en goetdunken van den gerechte gestraft te worden, volgens de Willekeure, staande in 't Keurboek van de Letter F. Fol. 7.

'k Acht het niet ongevoeglijk te zijn, vermits het voornamelyk den Schoutsdienaren aangaat, hier te laten volgen twee Willekeuren, die veelen vreemt in d'ooren willen klinken, en wonderlyk voorkomen. Namelyk hoe in den jare vyftien hondert en negen, den zelven Schouts-

Schoutsdienaren by den Geregte die vryheyt vergunt wierd, datſe alleen ſouden mogen bordeel-huys of gemeene vrouwen houden, doch alleen maar in de Pijlen Hal-ſteeg, en nergens anders, en datſe ſoodanige vrouwen, die op andere plaatſen bordeel-huys hielden, van daar halen, en met pijp en trom in de Pijl- of Halſteeg brengen mochten, als breder blykt uyt deſe twee volgende Willekeuren, waar van d'eerſte op deſen zin uyt komt.

Brief, waer by den Schouts Dienaren by den Gerechte toegeſtaen wordt hoerhuys te houden.

ALſoo de H Roomſche Kerſten Kercke, die geregeert werdt by den H. Geeſt als een goede Moeder, zorge dragende voor heure kinderen, eenige dingen gebied te achtervolgen ende onderhouden, op de eeuwige verdoemeniſſe, eenige verbiet te doene op de ſelve pene, en eenige gedoecht te weſen, omme een meerder quaet te beſchudden als gemeenen vrouwen, omme te beſchudden vrouwen verkrachtinge, maechden-ſchenniſſe ende diergelijcke enorme misdaden, ende die te weſen in een openbaren fameuſe plaetſen, op dat deur die openbaerheyt ende fameusheyt van den plaetſe, ende mets die gene daer eenige vreeſe en ſchaempte in is, ſoude getrokken worden van quaet, ende dat die gene ſonder vreeſe ende ſchaempte zijn, zouden heurs gelijck mogen vinden tot zulcken plaetſen, ende alzoo die goede ongeſchent laten, mits den welcken de Regeerders deſer Stede in voorleden tyden zorge gedragen hebbende, dat van deſelve ſtede niet waren gemaekt en zoude worden, 't geene deſelve beſchreven vindt, neeptmen ende ſtelt af de plaetſen in een ſtadt daer men gemeenen vrouwen vindt ende de Stadt ſal vergaen, hebbe daer toe gedeputteert ende geſtelt twee plaetſan: als de *Pijl-ſteghe* ende *Halle-ſteghen*, ende gedooge ſoodanige perſoonen daer te mogen woonen, als voorſz. is omme een meerder quaet te ſchouwe, ende nergens anders. Nu is meeſt Godt betert, ſoo de klachte dagelijcx komen aen mijn Heeren van den Gerechte, dat zoodanige perſonen niet alleene en woonen in de Pijl-ſtegen, ende Halle-ſtege, maer alomme binnen deſer ſtede by mets in allen ſtraten. Daer deur den volck meeſt geſchiet, ſoude vreeſe ende ſcrepture onder 't deckſel dattet ſchijne eerbare plaetſen te weſen, daer zy gaen, daer deur dan vele goede Luyden kinderen geſchent worden, dat een beklagelijck dinck is, ende mijne Heeren van den Gerechte gaerne ſoude beletten ſoo vele hen doenelijck is, ordonneren, willekeuren ende gebieden dat van nu voortaen, niemant wie hy zy, hem en vervorderen eenige gemeenen vrouwe te houden, dan des Heeren Dienaeren dien daer omme redenen boven verhaelt by den Rechter ende deſer ſtede toegelate werde te doen.

Item, dat des Heeren Dienaeren die ſoodanig logiment wille houden, zullen woonen in Pijl-ſtege, ende Halle-ſtege ende op geen anderen plaetſen.

Item, dat men alle gemeyne vrouwe die voor al ſulx gehouden werden ende heure ſoo dragen, dat zy eenen yegelijcken zonder onderſcheyt omme loon te wille zijn, indien zy heure pooghden te woonen in anderen plaetſen dan voorſz. ſtaet, uit die plaetſen mits des Heeren Dienaeren opentlijcke ende tot heure meerderen beſchaemptheyt, ſal halen ende leyden met trommelen ende fluyten, in den voorſz. plaetſen van de Pyl-ſtege ofte Halle-ſtege, d'welck nochtans des Heeren Dienaers niet en zullen mogen doen, dan eerſt daer af geadverteert te hebben den Heeren van den Gerechte, en by advyſe van die.

Item, dat des Heeren Dienaren alle ongelijcke beruſte perſoonen, al waren die oock ongebonden buyten die voorſz. ſtegen by malkanderen in beruſte plaetſen by nachte te weſen, na dat de boeve Klocke geluyt ſal weſen, drincken, zullen mogen de vrouwe verdoecken op een pondt Heeren gelts, ende by nachte ofte by dage by een ſlapende, de Vrouwen ob heure overſte kleed, tot des Heeren Dienaers behoef.

Item, of yemandt waeren die zoodanige Herberge wilde houden, als voorſz. is, ende geen huys en konnen krygen in de voorſz. Stegen, die ſullen hem verſien wat huys zy in den voorſz. Stegen zouden mogen vergelden, ende dat geen zijnde, kome by den Gerechte, ende men zal hem die huyſen doen hebben by koopinge van den Gerechte, ten nutſte dat men zal mogen tot redelijckheyt.

Item, of des Heeren Dienaers hen vervorderden ymant te verdingen, ende gedooghden te weeren, ende goet regiment te houden, buyten de voorſz. Stegen, oft oock niet aen en brachten omme by den Gerechte daer inne geremedieert te mogen werden, daer af zullen zy ſtrafbaer weſen, tot goet-duncken van den Gerechte.

Gekundight ende uyt geroepen den 24 January, Anno 1509.

De tweede luydt aldus.

WAnt tot veel en diverſche plaetſen (alhoewel in 't ſchoonſte en in 't beſte van dee Stede, als anderſints) veel lichte herbergen, en oock openbaere bordeelen gehouden worden, niet alleen by des Schoute knapen, maer oock by anderen die den Schout niet en dienen; dat van oudts alzoo niet en placht te weſen; mede want daer hedensdaechs, hier in der Stede rofters zijn ende quade vrouwen, die welke omme gifte, omme myede, omme een vetmael te hebben, ofte omme andere ſaecken, heymelijcken boetſchappen dragen aen gemelde Luyde wyven ende kinderen, ende dickwils met haer quade bootſchappen ende mit haere bedrieghelicke ende ſchoone woorden, die ſelve verleyden, brengen ende doen brengen tot grooter beſchaemtheden, ſchanden, oneeren ende zondigen leven, ende desgelijcx, want daer oock veel zijn woonende op heymelijcke plaetſen, ende anders die ſulke goeden Luyden, Wyven, Kinderen ofte Weduwen, mit Manperſoonen buyten echtſchap t'zamen weſende, huyzen hoven verſchaffen, en die gehengen in hoek-huyſen en kameren mit malkanderen te eeten, te drincken, vrolijck te weſen ende anders te doen dat hen belieft, van welcke ſaken op dat men die langer toeliet, of daer af een oogeluykinge dede, ſoude die hoe langer hoe meer geſchien ende bedreven worden. Die Stede binnen daer men 't wiſt ende vername, grootelijckx gediffameert ſoude worden, en daer

af

af upspraeck hebben; mede gemerckt dat daer van dagelijcx groote laste, schande, oneeren ende inconvenientien vallen ende gebeuren als voorsz. is, ende noch meer doen soude, ten zy dat daer in voorsien worde als dat behoort, soo is 't dat die Schout ende die goede Luyden van de Gerechte, omme dat alle te beletten ende puysie daer tegens te doen soo veel in hen is, ende hen hier in willende quyten, voor Godt ende voor eenen yegelijcken als zy schuldig zijn te doen, hebben gewillekeurt ende gebieden, wilkeuren ende gebieden, die publ. hier na verklaert.

En eerst want men den gemeene vrouwen in goede Steden ende sonderlinge in koopsteden, als dese stede is, niet omberen en magh, ende het beter is dat zy daer zijn, dan of zy daer niet en waeren, gemerckt mede dat zy omme saken ende redenen wille van die H. kercke geleden worden, zoo en wille die Schout en 't Gerecht die niet al heel verbieden, maar wilkeuren ende gebieden dat niemant voortaen, after desen dag wie hy sy geen bordeelen of gemeynen vrouwen houden en moet dan 's Heeren knapen. Dats te verstaan 't Schoute knechten, op een boet van drie ponden Hollandts, alsoo dick en meynighwerf als yemandt anders die hielde, te verbeuren. En dat die selve 's Heeren knapen voorsz. die de voorsz bordeelen houden sullen, after Mey naestkomende woonen sullen, in de Pijl-stege en in de Halle-stege, ende nerghent anders, ook op een boeten van drie ponden daaghs te verbeuren, alsoo dick ende meenighwerf als zy dat niet en doen. Op dat die goede Vrouwen ende Maechden, woonende aen die burgh-walle, ende willende wesen aan die Hoogh-straate, of die woonen aen die strate of anders waar, ende willende wesen, aan die burgh-wal, mogen die voorsz. Pijlstege schouwen, ende een ander stege deur gaen, omme dat zy niet durve van den voorsz. gemeyne vrouwen haeren onnutte, vuyle woorden ende wercken, sien en horen, en alsoo quaat exempel van hen nemen.

Item, waert zaecken dat daer waren een vroukjen dat woonde op een plaetse, alwaer 't in een afterstrate, of op een heymelicke plaetse, ende datse veel geselschaps en toeganghs van mannen in heure huyse hadde, huyden d'eenen, ende morgen den anderen, of dat die bueren verdriet en onrust van haer hadden, het was by kijffelickheyt, by vechtelickheyt, by groote rumuer, by hare quade ende onnutte woorden, of anders, hoe dat wesen mach, indien zy hare saken soo openbaer maeckte, ende sy oock vryen en buyten der echte is, ende die bueren over haer klagen, of den Gerechte andersints dat blijckelijck is, dat men als dan een deel van den gemeynen vrouwen, omme haer zeynde haer mede in *'t Gemeyn geselschapt doen halen sal, ende zy sal schuldigh wesen met haer te gaen*, ende indien zy des niet en dede, zoo zal zy verbeuren hare beste kleynode, 't zy tabbert, bedde, of wat dat sy hadde, of drie ponden daer voor, en soo sal mense dan noch bannen uytter Stede.

Item, waer 't zaecke dat daer sulck een vrouwe ware, dat dede als voorsz. en dat in den Echt ware, of dat daer een vroutje ware dat vry ware, en buyten echtschap ende niet in state van huwelijck, alwaer 't dat zy zoo gemeyn niet en waren als voorsz. is, ende dat hare buyren niet over haer en klaeghden, indien sy by een goet wijfs man ware, of by een geestelijck persoon die sy niet laten en woude, noch en liete, noch by haer als zy des van de Schout, ende den Gerechte vermaent of haar by een van den Stedebode van 's Heerens wegen die weet gedaen ware, zoo zal men die dan corrigeren, en metter klok uytter Stede bannen.

Item, als van de Rofters, ende quade oude Trypen, doende ende overdragende quade boodtschappen aan goede Luyden, Wijven, Kinderen of aan Weduwen, ende dikwils heymelijck met hare schoone woorden bedriegende, ende tot oneere brengende, en voort van die Vrouwen ende huycke-vaecksters die goede Luyden, Wijven, Kinderen of oock Weduwen ende andere Vrouwen met Mans-persoonen heymelijck in hare huyse laten eeten, drincken, geselschap hebben, ende al doen dat hem believt, gelijck die maniere van beyde dese Vrouwen hier voor genoegh verhaalt is. Waarschouwen daar voor die goede Luyde van den Gerechte, alle die Vrouwen die dit werk haer toegehanteert mogen hebben, ende allen anderen dat zy hen voort meer wachten van gelijcke te doen, en dat daer aenkleven mach; want die goede Luyde van den Gerechte, dencken dat, indien yemant after dese tijt dat meer gedaen te hebben, bevonden, dat seer scharpelick te corrigeren, met *die Steen te doen dragen*, met verbeurnisse van goede; ende metter Banne, die zy openbaerlijck doen zullen metten Klock, ofte noch meer schoffieringe dien te doen, soo als hen dan na gelegentheydt en grootheyt van de misdaet, dewelcke zal daer toe behoorende.

Item, zoo en zal oock niemant sulcke luyde, die sulcke sondelijck leven leyden, ende onbehoorlijcke wercken hantieren, sijn huys verhuuren, ende waer 't dattet yemant onwetende dede, ende die gene die hy zijn huys verhuert hadde, hare supplianten, ende hare quade wercken ende hantieringe openbaer maeckte, zoo sal hy dat selve den Gerechte aenbrengen, ende soo zal men hem die luyde quijt maken, ende wat hy van de huere hebben sal, sal staen tot cavelinge ende goetduncken van de Gerechte, maer waer 't zake dat hy 's selve niet aenbrachte, ende hy selve deur de ooge sage, ende die persoone of persoonen op aenbrengen van andere Luyde by der stede gebannen worden, soo en souden hy van de huere niet hebben ende men souden hem selve corrigeren na gelegentheyt vander saecke, ende daeromme zie een yegelijck wel toe, wie hy sijn huys verhuert, en wat regiment dat men daer in voert.

Item, ende van alle dese voorschreven saken, en sal anders geen bedrag noch Roerwijn wesen, dan 's Gerechts proeve en ondervindinge.

Ten tijden der Nederlandsche beroerten, in den jare vijftien hondert negen-en-tsestig, wierd een zekre Schout Pieter Pietersz. by den Gerechte toegestaan, dat hy niet alleen tot zijnen dienste twaalf 's Heeren dienaren; maar ook twee Hel-

De Schout moght hier eertijds met twee Hellebaardieren gaan.

lebaardieren, gelijk noch ten huydigen dage te Dort geschiet, op 's Stadts kosten zoude mogen gebruyken. De brief, waar by (hem die alrêe dit ampt drie jaren, doch zonder Hellebaardiers te hebben, bedient had,) dit by den Gerechte wierd toegestaan, is my door den Heer Meester *Lucas Okko* zoons zoone van den gemelden Pieter Pietersz. ter handt gestelt, en komt op desen zin:

OP huyden den vierden Julii, 1569. sijn mijne Heeren de Borghmeesteren op een nieuws weder geaccordeert, met Pieter Pietersz. Schout deser Stede, op den voorwaerden ende conditien in 't accoort hier boven aen d'andere zijde gestelt, breder begrepen, en dit geduerende noch drie naestkomende jaren, die ingegaen zijn na de expiratie van de voorgaende drie jaren, volgen sijn commissie hem by sijn Excelentie daer van gedepescheert, ende is hem Pieter Pietersz. by den voornoemde mijne Heeren by revisie, ende tot weder seggen geaccordeert, dat hy sal hebben twee Hellebaerdiers tot kosten van de stadt, ende dat elk van sijne dienaars, tot twaelf toe in den getale, genieten zal thien stuyvers ter weke soo lange zy dienen sullen, ende dit al boven haer kleedinge, in 't voornoemde ander accoort gementioneert, in kennisse der waerheyt, hebben die voornoemde mijne Heeren, ende die voorsz. Pieter Pietersz. respectivelijck te dage ende jare voorsz. dese hare accoort mit hare gewonentlijcke handen ende mercken ondertekent, ende wort by desen den voornoemde Schout by mijne Heeren belast, dat hy alle keure ende ordonnantien by sijne substituyt ende dienaren scherpelijck zal doen executeren.

Behalven den bovengemelde Opperschout, zijn hier noch vier Substituten, die men ook Onderschouten noemt, en hem, in 't bedienen van zijn ampt, in alles bystaan en behulpig zijn, daar van een de *Water-schout* genoemt word.

Van 't Verkiesen, en Ampt der Burgermeesteren.

DERDE HOOFT-STUK.

DE Burgermeesteren, als of men seggen wilde Meesters der Burgeren, vermitse het welvaren der zelven beschermen, en als Opperhoofden over hen staan, en te gebieden hebben, zyn hier ter Stede twaalf in 't getal. In zommige oude brieven en Handvesten, als onder anderen in die van Hartog Albrecht van Beyeren, wordenze Raden, ook Beraaders genoemt. Uyt dese twaalf worden jaarlyks op den eersten van Sprokkelmaand, volgens d'instellinge van den zelven Hartogh, door de meeste stemmen van al de Burgermeesteren, en die ooit Schepenen geweest zyn, drie mannen, waar van ieder ten minste den ouderdom van veertig jaren moet hebben, gekooren, om voor dat aanstaande jaar te regeeren. Dese drie dus gekooren, nemen uyt de drie, die het voorgaande jaar aangekomen zyn, eenen tot sich, die hen den volgende Eedt afneemt.

Verkiesen der Burgermeesteren.

Eed van Burgermeesteren.

DAt sweert ghy, dat ghy goede Poortermeesters ende Beraeders van de Stede wesen sult, der Stede Eer, Goede, Renten, bewaeren sult als u selfs goeden: der Stede Poorteren ende Weduwen en Wesen beschutten sult, ende beschermen sult, met der Stede Handtvesten ende Rechten naer Uwer beste vermogen, ende dit niet te laeten om eenigerhanden saecken.

Dat U Godt alsoo helpe.

De aanblijvende Burgermeester heeft d'eerste drie maanden de voorsitting, zulks 'er altijt vier regerende Burgermeesteren zijn. Niemand mag hun stem tot het verkiesen der Burgermeesteren geven, of in de verkiesinge t'zamen komen, als Vader en Zoon, noch twee Broeders; 't welk ook in zwagerschap onderhouden word. De zelve verkiesers mogen ook geene tot Burgermeesteren kiesen, die elkandre nader in bloede bestaan (namelijk om teffens in een zelve jaar te regeeren) dan achter zusters kinderen, en in zwagerschap, geen nader, dan broeders en zusters kinderen. Gebeurt het nu dat een van dese vier regeerende Burgermeesteren binnen 's jaars komt t'overlijden, zoo wort 'er weêr een ander in des overledens plaatse by den genen, die te voore de verkiesinge van Burgermeesteren gedaan hebben, gekooren. En dese, die dus buiten tijts in dit ampt treed, heeft even groot gesagh en recht als d' overledene hadt. Maer schoon dit verkiezen van eenen tot Burgermeester in des overledens plaatse, van aller geheugenisse her, alhier ter stede onderhouden was geweest (sulks men niet eygentlijk kan weten, of het een oude gewoonte, dan een Privilegie of Keure is, haar van oudts van d'een of d'ander Graaf verleent) zoo begosten nochtans, ontrent den jare vijftien hondert en negen, eenige, die dus in stede van eenen aflijvi-

Een van de regeerende Burgermeesteren binnen 's jaars komende t'overlijden wordt een ander in plaats gekoren.

lijvigen gekoren wierden, ſwarigheyd te maken, in 't voorſz. ampt en ſtaat van Burgermeeſter aan te nemen. Te dien eynde, om alle onluſten en moeyte voor te komen, beveſtigde en kende voor goet Keyſer Maximiliaan en nevens hem Karel, namaals Keyſer (daar Maximiliaan, mits d'onmondigheyd van Karel, toen als voogt over ſtont) deſe verkieſinge van een ander in des overledens plaatſe, op 't verſoek der Wethouderen, by deſe volgende brief:

Brief, waer by Maximiliaen dit beveſtigt.

MAXIMILIAEN by der gratie Gods, gekooren Keyſer, altijdt vermeerder des Rijcks, &c. Ende Karel by der ſelver gratie Eertz-Hartoge van Ooſtenrijck, Prince van Spangien, &c. Graven van Hollant, &c. Allen den genen die deſen onſen Brief zullen ſien, saluyt. Wy hebben ontfaen die ootmoedige ſupplicatie van onſen lieven beminden, die Burgermeeſteren, Schepenen ende Raedt onſer Stede van Amſterdam in Hollant, inhoudende hoe de zelve Stede gepreviligeert is, by onſen Voorſaten, Graven ende Gravinnen van Hollant, dat alle de genen die Schepenen ende Raedt geweeſt hebben van der voorſchreve Stede, alle Jare op onſer Liever Vrouwen-avont Lichtmiſſe kieſen, ende nemen by de meeſte menichte van ſtemmen drie Burgermeeſteren, omme dat toekomende Jaer de voorſchreve Stede te regeeren, ende die drie nieuwe gekooren Burgermeeſteren kieſen een van den ouden, die 't voorleden Jaer Burgermeeſter geweeſt hebben, omme te ſamen te regeeren, ende regard te hebben op 't welvaren van der zelver Stede, ende den gemeenen Poorteren ende Ingeſeten van dien. Nu is 't ſoo, dat dickwils ende menichwerven eenigen van de Burgermeeſteren geſtorven zijn geweeſt, al eer 't Jaer omme gekomen is, ſoo hebben die ſes-en-dertigh Raden van der voorſchreve Stede by de meeſte menighte van ſtemmen, van hen eenen anderen Burgermeeſter gekooren, in de ſtede van den af-lijvigen, tot behulp van den anderen: 't welck alſoo gebruyckt ende geuſeert is geweeſt van zoo lange tijden, dat van menſchen memorie die contrarie niet gebeurt en is. Ende hoewel die voorſchreven gewoonte ende uſantie goet ende deughdelijck en is, ende dat niemant behoort daer tegens te attenteren: niet-te-min ſoo vervorderen hen eenige die alſoo gekoren worden in ſtede van eenigen af-lyvigen, ſwarigheyt te maken 't voorſchreve officie ende ſtaet van Burgermeeſter aan te nemen: het welck dickwils inbrenght groote murmuratie onder den gemeenen volcke, ende geſchapen ware, mitsdien in toekomende tijden groot quaat daar uyt te komen, ten ware dat by ons daar inne voorſien worde, alſoo die voornoemde ſupplianten zeggen, ons hier ernſtelijk daar om biddende. Soo is 't, dat wy 't gene des voorſchreven is, over gemerckt, ende hier op gehadt 't advys van onſen lieven ende getrouwen, die Stedehouder ende luyden van onſen Rade in Hollandt; Wy hebben den voornoemde ſupplianten, genegen weſende tot hare voorſz. bede ende begeerte, by deliberatie van onſe lieve Dochter van ons Keyſer, Vrouwe ende Moeye van ons Eerts-Hartoge, die Eerts-Hartoginne van Ooſtenrijck, Hartoginne ende Gravinne van Bourgondien, Douagiere van Savoyen, Regente ende Gouvernante, &c. Ende van den luyden van onſen heymelicken Rade neffens haer weſende gegonnen, geoctroyeert en gewillekeurt gonnen, octroyeren, ende Willekeuren, hen gevende oorlof, ende conſent uyt ſonderlinge gratie mits deſen onſen Brief, dat van nu voortaen ſoo dick ende menighwerven, als 't gebeuren ſal, datter eenigen van de Burgermeeſteren van onſer voorſz. Stede van Amſterdam gekoren weſende op onſer Liever Vrouwen Lichtmiſſe avont voorſz. in dier voegen en de manieren vooren verhaelt, binnen 's Jaers af-lyvigh ſal worden, dat als dan, ende indien gevalle, een ander ende nieuw Burgermeeſter in de Stede van den overleden gekoren ſal worden, by den genen die te voore die kiezinge van den Burgermeeſters gedaen zullen hebben, naervolgende die Privilegien vander voorſchreven Stede. Welcke Burgermeeſter alſoo van nieuws gekooren zijnde, alſulcke macht ende auctoriteyt zal hebben, als de voorſchreven overleden Burgermeeſter gehadt ſoude hebben, indien hy te lijve gebleven ware, ende ſal aldus blijven dienende, ende die ſelve macht ende autoriteyt gebruyckende, dat jaer uyt geduurende. Ende dit al tot der Stadt weder-roepen, of ſoo lange als ons gelieven ſal. Ontbieden daerom, ende bevelen onſen lieven ende getrouwen, de Preſident ende de luyden van onſen grooten Rade, onſen voorſz. Stedehouder, ende luyden van onſen Rade in Hollant, Schouten van Amſterdam, en allen anderen onſen Rechteren ende Juſticieren, Officieren ende Dienaren, dien dit aengaen mach, dat ſy die voorſz. ſupplianten van deſe onſe gratie, octroye, oorlove ende conſent in der voegen ende manieren voorſz. doen, laten ende gedogen rechtelik, vredelick ende volkomelick genieten ende gebruycken, zonder hen te doen ofte laten geſchieden, eenigh hinder, letſel ofte moeyjeniſſe ter contrarie. Want ons alſoo belieft. Des t'oirconde, hebben wy onſen Zegel hier aen doen hangen. Gegeven in onſe Stadt van Bruſſel, den vierden dagh in Januario, in 't jaer ons Heeren duyſent ende negen. Op de ploye ſtont geſchreven, by den Keyſer ende mijnen Heere, den Eerts-Hartoge in haren Rade, ende getekent,

HANETON.

Ampten der overige Out-Burgermeeſteren.

De vier Burgermeeſteren dus uyt de twaalf gekoren zijnde, om dat aanſtaande jaar te regeren, worden ſommigen van d'overige acht, die Oudt-Burgermeeſteren genoemt worden, gemeenlijk tot Threſorieren, eenige tot Wees-meeſteren, andere tot gemaghtigden van de Wiſſel-bank, geſteld, of ook eene daar uyt voor drie jaaren gemagtigt in de vergaderinge van de gemachtigde Raden van Holland en Weſt-Vrieſland, als ook een op zijn beurte in de vergadering der

Staten, en mede een voor drie jaren in de Raat ter Admiraliteyt, die t'Amsterdam haar verblyf heeft, zoo om den welstant van 't Land in 't gemeen, als dese stadt in 't bysonder, te helpen vorderen.

Burgermeesteren moeten Poorters zijn.

Wyders, tot dit ampt van Burgermeester kan niemant geraken, ten zy hy seven jaren geduurig Poorter deser stede geweest, en zijn verblijf al dien tijd binnen Amsterdam gehad heeft, des ook ondersoek moet gedaan worden, volgens het voor-recht van Hartog Albrecht van Beyeren, in den jare dertien hondert vier-en-tnegentig, verleent.

Een Burgermeester, twee jaren achter den anderen het Burgermeesterschap bedient hebbende, word het derde jaar daar aan van alle bedieningen, indien hy zulks begeert, ontslagen.

Het ampt van de vier regerende Burgermeesteren is (in 't gemeen gesproken) den Raad te beroepen, als 't hen van nooden dunkt te zijn; op 't welvaren der stadt, gemeenen Poorteren, en ingesetenen te letten, en deselve in goede rust, vrede, en eendracht te bestieren en te houden. Het gemene gelt tot nootwendige dingen aan te leggen; acht te geven met de Heeren Thesourieren op de gemene gebouwen, schanssen, wallen en straten, waaromse ook te recht de naam van Burgermeesteren en Burgervaderen voeren mogen.

a Judicature.

Burgermeesteren hebben binnen de stadt nochte hare vryheyd van dien, geen [a] rechtsplegingе of vonnis over Poorteren, Ingeseetenen, nochte vreemde luyden, zoo in strafwaardige als burgerlijke zaken, te vellen. Maar by aldien de Schout van Amsterdam lijf-straffe tegen misdadigen zal nemen, worden Burgermeesteren by hem oft Schepenen veeltijts versocht daar over niet besluyt, maar beraat-slaags-wijse te willen hun goeddunken geven; als de misdadigen Poorteren deser stede zijn. Burgermeesteren, nevens Schepenen staan ook over het volvoeren van misdadige of strafwaardige vonnissen. Beledigen zich ook dagelijks tot verlichtinge van Schepens-bank, om parthyen, des versoekende, in hun geschillen en krakkelen te scheyden, en over de zelve te vereenigen.

Aan Burgermeesteren staat ook het begeven van alle stadts ampten en bedieningen, volgens het voor-recht deser stede, gegeven by Hartogh Willem van Beyeren. Doch zaken die geduurig zijn en blijven, als van Wedden en 't verhoogen der zelven, op dat daar in by d'aankomende geen verandering geschiet, worden by nieuw en oudt Burgermeesteren afgedaan, en dat by meerderheyd van stemmen, zonder dat regerende Burgermeesteren daar iets meerder in te zeggen hebben, dan Oud-burgermeesteren. Weshalven zijn ook de genen, die by Burgermeesteren aangenomen worden, om eenige ampten of diensten deser stede te bedienen, gehouden de zelve ampten en diensten t'aanvaarden, getroulijk te bedienen, volgens den eedt, die hen daar op te doen staat, naar luit der Willekeure, staande in 't Keurboek van de letter A. fol. 15. En dat op de verbeurte van xxv. gulden, en honderd duysent Leydsche steenen.

Burgermeesteren mogen ook alle vreemdelingen, mits doende der Poorteren eed van getrouwigheyt, en des versoekende, t'allen tijden, als 't hen gelieft, tot Poorteren deser stede aannemen, volgens de Privilegie van Hartog Willem van Beyeren.

Hen is ook geoorloft, indiense zulks noodig bevinden, eenige huysen, of erven, den Poorteren, Inwoonderen, ofte Vreemdelingen toe behoorende, tot behoef en dienste deser stede, aan te nemen; en zijn d'eygenaren daar van gehouden zulks toe te staan en te gedogen, mits dat hen voor deselve huysen of erven, zoo alsse by Schepenen geschadt worden, de waarde aan gelt betaalt werde; achtervolgende zeekere *Willekeur, staande in 't Keur-boek van de Letter* A. Fol: 9. *en d'Octroyen van de Staten, in het nieu Hantvest-boek, pag.* 98.

Burgermeesteren van Amsterdam vermogen ook (en laten 't ook alle Jaren doen) den Gast-huys-meesteren, Kerkmeesteren en Heylige geest-meesteren alle Jaaren rekening van hun Kantoren laten doen [b] volgens de *Willekeure, staande in 't Keur-boek van de Letter* A. Fol. 16.

De zelve Gasthuys-meesteren, Kerkmeesteren en Heylige geest-meesteren, mogen geen nieuwe en swaare werken leggen of beginnen, dan by wete, wille, en toestemminge van Burgermeesteren, volgens de *Willekeure, staande in 't Keurboek van de Letter* A. Fol. 16.

Burgermeesteren is ook by d'*Ed: Gr: Mogende Heeren Staten* van Holland en West-Vrieslant in den Jare zestien hondert en vyftig toegestaan, te mogen kiezen

zen

[b] „ Dit geschiet by alle de Kerkmeesters en Regenten van de respective Godshuysen, als te sien is voor „ in 't 4 boek op fol. 526.

zen zeven Schepenen, uit het getal van veertien persoonen, hen by de zes-en-dertigen opgedragen, 't welk eertijds by de Graven, Prinsen of Stedehouderen geschiedde. Siet in dit *V. Boek, fol.* 779.

Burgermeesteren zijn ook gehouden door de Heeren Thresorieren, en dat in de openbare Vierschaar, en ten aansien van ieder een, alle Jaren van Stads wege rekeninge te doen, binnen de maand, na datse afgegaan zyn, volgens de *Willekeure, staande in 't Keurboek van de Letter* A. Fol. 16.

Van het Verkiesen, en Ampt der Schepenen.

VIERDE HOOFTSTUK.

VAn aller geheugenisse her zijn hier te Lande, en in Amsterdam, zekere Rechters geweest, die beëdigt waren, en wettig gekoren, om een jaar lang in bediening te blijven. Dese Rechters, ter oorzake van den eedt, dienze deden, werden geswoorens genoemt, of met een naam, die den ouden Franken ook bekent is geweest, Schepenen, om datse vonnis schiepen, gelyk men noch op eenige plaatse spreekt.

Naemrede van 't woort Schepenen.

Maar andere seggen, dat te dien tijde eerst de Schepenen opgekomen zyn, als Karel, gebynaamt de Groote, Koning van Vrankrijk en Keyzer, bemerkende dat de Saxen en Westfalen, dikwils overwonnen zijnde, altijdt hun beloften braken, endelijk geraden dochten te zijn, in te voeren zekere heimelijke Rechters, met volkome en onbepaalde maght, om de gemelde meinedige en andere misdadigen, sonder de selven te vooren eens gehoort te hebben, ter doot te verwijsen en van kant te helpen: en dat alsoo, vermits het woord *Schaf-hin* by de Franken soodanig een volkome en onbepaelde maght betekende, als dese Rechters gebruykten, de zelve na dit woord *Schaf-hin*, en endelijk Schepenen genoemt zyn. Dit gevoelen of gissinge word hier door ook bevestigt, dewijl van *Schaf-hin* het Franks woord *Eschevin* mede sijn oorsprong schynt genomen te hebben. Hoewel *Loyse. du droict des offices L.* 5. *chap.* 7. *n.* 19. segt, dat het gemelde woord *Eschevin* niet van *Schaf-hin*, maar van een ander woord *Eschever* herkomstig zy. Doch verre overtreft d'eerste naem-rede van 't woord *Schepen*, de laatste, in waarschijnlijkheyt.

Hier waren eertijds alleen maer zeven Schepenen.

Eertijds waren hier maar seven Schepenen, als blykt uyt het Privilegie van Philips van Borgonje, daar by hy den drie Burgermeesteren, zeven Schepenen, en vier-en-twintig Raadts-persoonen toestaat, datse voortaen jaarliks drie dagen voor het gewoonlijk verkiesen vergaderen zouden, om te noemen veertien persoonen, en daar uyt by hem of sijne Stedehouder, en sijn nazaten Graven of Gravinnen, op Vrouwen-dag zeven Schepen, voor dat aenstaende jaar te regeeren, gekooren te worden. En dat, by aldien een van dese zeven binnen 's jaars quam t'overlijden, hy of sijne Stedehouder, en na hem sijn nazaten, uyt d'opgedragen veertien, een of meer in des overledens plaatse kiesen zouden. Doch dese manier van verkiesen of noemen, gaf hy hen alleen maar voor den tijd van acht jaren, die hy daar na in een bysondere brief met tien verlengde; maar evenwel met dat onderscheyd, dat, na het verloopen van de acht jaren, de volgende tien jaren, het noemen van veertien persoonen, vijf dagen voor het gewoonlyk verkiesen geschieden soude, om dan daar uyt by hem of sijn Stedehouder, of sijn nazaten, op Vrouwendag seven gekooren te worden. Als breeder blykt uyt dese twee volgende brieven.

PHILIPS, by der gracien Godts Hertoge van Bourgonien, Grave van Hollant, &c. Alsoo wy mit anderen onsen openen brieven, gegeven in onsen Stadt van Brussel op den vier-en-twintighsten dagh in April, in 't jaer duysendt vier hondert neghen ende veertig, na Paesschen, overmiets seeckere reden wille, daer inne begrepen, voor ons ende voor onse Naekomelinghen, Graven ende Gravinnen van Holland, geordineert, geoorloft, ende geconsenteert hebben onse Stede van Amstelredamme, den termijn van acht jaren lang geduerende, dat de selve persoonen, die op die tijdt by onsen lieven ende ghetrouwen Ridder, Raedt-Camerlinck, ende Stedehouder in onsen voorschreven Landen van Holland, Zeelant, ende Vrieslandt, den Heere van Lanoy, geset ende geordonneert waeren tot Borgermeesters ende Schepenen in onser voorschreven Stede, metten vier-en-twintig persoonen,

XIV. te noemen, waer uyt de Stadt-houder kiest seven Schepenen.

nen, die als Raede onse voorschreven Stede over langhe tijdt van ons Gemeynte aldaer gekoorensijn, ende alsoo werden vieren-dertigh t' samen, alle jaer twee dagen voor den dagh dat gewoonlijck is onser Schepenen aldaer te vernieuwen, vergaderen sullen op ter Stede-huys, tot alsulcker uuren, als hem onse Schout ende Gerechte aldaer toe beteykenen sal, ende kiesen ende noemen viertien persoonen, daer uyt wy, of dien wy 't bevelen, seven Schepen setten, kiesen, ende nemen sullen, ende geen andere in onser Stede van Amstelredam voorschreven, gelijckerwijs ende in alre manieren onse voorsz. Brieven dat inhouden ende begrijpen, welcke Brieven, van woorde te woorde, hier na beschreven staen.

Eerste Brief.

PHILIPS, &c. Doen kondt allen Luyden. Want wy met allen onsen herten, begeerten en willen dat onse Stede van Amsterdam geregeert ende onderhouden zy in goeder Justitie, Policie ende Gouvernemente, ende bet dan zy tot hier toe geweest heeft, om den welvaert van ons ende van den gemeenen oorboor der selver onser stede, by goede notabele, ende reckelijcken mannen: Soo is dat wy, willende in dese zaake voorsien, ende onsen voorsz. onderzaten houden in goede vrede, ruste, ende eendrachtigheyt met malkanderen, ten besten dat wy mogen, voor ons ende voor onsen Nakomelingen, Graven of Gravinnen van Hollandt, overmits minne ende sonderlinge gunst die wy totter selver Stede dragen, na goede rijpen raade, ende deliberatie daar op gehadt, geconsenteert, geoorloft, ende geordonneert hebben, consenteren, oorloven, ende ordonneren met desen onsen Brieve onze voorschreven stede van Amstelredam, dat dat gerecht, dat nu laistwerf. ende op onser Vrouwen avondt *purificatie* lestleden daar gestelt ende geordonneert heeft onse lieve getrouwe Raade, Ridder, Camerlingh ende Stedehouder in onsen voorsz. Landen van Hollant, van Zeelant, ende van Vrieslant, die Heere van Lanoy, te weten die drie Burgermeesteren, ende die seven Schepen, de welcke wy willen in 't gerechte te blijven tot onser lieve Vrouwen avondt *purificatio* naastkomende, van nu voortaen, metten vier en twintigh, die van outs, ende over langen als Rade onser voorsz. stede by der gemeynte gekoren zijn, ende alsoo worden zy vierendertig t' samen, alle jaar twee dagen voor den dagh dat gewoonlijck is onse Schepen aldaer te vernieuwen, vergaderen zullen opter Stede-huys, aldaer die Vroetschap gewoonlijcken is te vergaderen voor der noen, tot zulker uren, als hem onse Schout ende gerechte aldaar beteyckenen zal, ende kiesen ende nemen by gelijcken Eede, ende by den meesten stemmen viertien persoonen uyten vier en dertigh persoonen voorsz. ofte anders anderen Poorteren der selver onser steden, die aldaer, na den Rechte, onser voorsz. steden Schepenen wesen mogen, *goede, rijcke, eerbare, notabile, reckelijcke persoonen* in onse voorsz. steden, van wat state ofte conditie zy zijn, sonder yemant daer uyt te versteecken, om haat, nyt, of eenige zaecken wil, die die vier en dertigh persoonen, by hare conscientie duncken zullen oorberlijck, waerdig ende profijtigh te wesen, ons ende onser voorsz. Stede, ende sullen die presenteren ende overleveren ons ende onse Nakomelinghe, Graven of Gravinnen van Hollant, oft onsen gecommitteerden ten zaken onser zelver Lande van Hollant: Ende wy, onse nakomelingen, onse committeerden voorsz. sullen dan alle jaer op onse Vrouwen avont *purificatio*, uyt dien viertien persoonen setten ende ordineren seven Schepenen ende geen anderen, die dat toekomende jaer Schepenen wesen sullen. Ende by alsoo datter eenige van de voorsz. vier-en-dertigh ten voorsz. tijde van huys waren, ofte oock soo kranck dat zy daer by niet en mochten wesen, of oock aldaer eenige waren van den voorsz. vier-en-dertigh die daer by niet komen en wouden, soo souden die andere, die daer van hunluyden quamen ende tegenwoordigh waren, volkomen macht hebben dat voorsz. is te doen, gelijcken, ende in allen schijn, of sy alle vier-en-dertig by malkanderen versaemt waren. Ende oft gebeurde dat eenigh van den voorschreven vier-endertigh aflijvigh worde, of hem ontvryde van zijn Poorterschap van onser voorsz. stede, soo sullen dan die anderen van den voorsz. blyvende in wesen, kiesen by haren Eede ende conscientie andere notabile eerbaare persoonen, als voorsz. is, in de stede van de voorsz. aflijvigen ofte ontvryden, die welcke doende den Eedt voorsz. hebben sullen alsulcken macht, als die anderen van den vierendertigh voorsz. Ende desgelijx ofter gebeurde, dat eenigh van den voorsz. Schepenen aflijvigh werde binnen zijnre tijt dat hy Schepene ware, of hem selve ontvryde in der manieren voorsz. soo sullen wy ende onse Nakomelingen, of onse committerden voorsz. van den selven veertien persoonen, die ons onse Nakomelingen of onse committeerde daer te voren in dat selve jaer gepresenteert waren, andere Schepenen maken in de stede van den aflijvigen, of ontvryde voorsz. die welcke Schepen wesen sullen ende blyven, tot ander tijd dat men die Schepene weder vernieuwen sal. Welcke gracie, puncten, ende rechten voorsz. dueren sullen van Datum deses briefs acht jaer lanck, ende daer en t'eynden van geener waerden blyven sal, die wy voor ons, ende voor onse nakomelingen, Graven of Gravinnen van Hollant gelooft hebben, ende loven mit desen Brieve, wel volkomelijck, vast ende staede te houden, sonder die in eenigher wijs te verbreecken of te mencken, of by yemandt anders te laten breecken of mencken, duerende den tijdt voorsz. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen voorsz. Stedehouder in onsen Lande van Hollant, Zeelant ende Vrieslant voorsz. ende onsen Rade in onsen Raetkamer in den Hage, ons Schout van Amsterdam, ende allen onsen anderen Rechteren, Dienaren ende Onderzaten, wien 't aenkleven magh, nu zijnde ofte namaels wesende, haren Stedehouder ende elcken van hen bysonder, alsoo ver alst hen betaemt, dat sy 't inhouden van onsen brieve van puncte te puncte onderhouden, ende doen onderhouden, sonder den voorsz. van Amsterdam den voorsz. tijd

van

van acht jaren duerende, doen ofte eenigen hinder, letsel, stoet of ongebruyck daer in te laten geschien, in eeniger wijs ter contrarien. Want ons dat alsoo gelieft, ende willen dat gedaen zy, niet wederstaende eenige Privilegien of Hantvesten, by ons ofte onsen Voor-vaderen, hier voortijds gegunt ende geconsenteert den voorsz. onse Stede van Amstelredam, roerende onsen Gerechten aldaer. In oirconden desen onsen brieve, ende onsen zegel daer aen gehangen. Gegeven in onse Stadt van Brussele, viertien dagen in April, in 't jaer ons Heeren veerthien hondert negen ende veertigh na Paesschen.

Tweede [illegible]

ENde want wy met aller herten begheeren, ende willen, dat onse voorschreve Stede van Amsterdam gheregeert ende ghehouden zy in goeder Justici, Policie ende Gouvernemente, soo langh soo meer, ende wy, by goeden aenbrengen ende informatie van onsen getrouwen Stedehouder voorsz. in der waerheyt vernomen hebben, dat by deser selver onser ordonnancie, oorlof ende consent, onse voorsz. Stede in beter regimente ende Policie gehouden wert, dan zy te voren geweest heeft, ende om sonderlinge minne ende vruntschap, die wy tot der selver onser Stede dragen, Zoo ist dat wy na goeden rijpen raede ende deliberaci, hier op gehadt, voor ons, ende voor onse nakomelingen, Graven ende Gravinnen van Hollant voorsz. onser voorsz. Stede van Amsterdam desen onsen oorlof, consent ende ordonnanci, in alre manieren, als onse boven geschreven Brieve daer of inhouden, ende begrijpen, uyt speciale gratie geprorogeert, verlanght, ende uytgestelt hebben, prorogeren, verlangen, ende uytstellen met desen onsen Brieve, den termijn van thien Jaren lank geduerende, ingaende terstont na dat onse voorschreven Brieven hier af expireren ende uytgaan sullen, den voorschreven vier en dertig Persoonen bevelende, ende machtig makende veertien Persoonen te kiesen vyf dagen te vooren, voor dat men aldaar gewoonlijk is Schepenen te vernieuwen, ende anders hier inne te doen, gelijckerwijs, ende in alder manieren, als onse voorsz. Brieven, henluyden hier op verleent, dat klaerlijcker uytwijsen: Ontbieden hierom en beveelen onsen voorsz. Stedehouder in onsen Landen van Holland, Zeeland en Vriesland, ende onsen Rade in onser Raedtkamer in den Hage, onsen Schout van Amsterdam, ende allen onsen anderen Rechteren, Dienaren, ende Ondersaten, wien 't aenkleven mach, nu zijnde of namaals wesende, haren Stedehouder, ende elcken van haer bysonder, alsoo verre als 't hen betaamt, dat zy den voorsz van onser Stede van Amstelredamme deser onser gratien, prorograci, verlangenisse, ende uytstellinge van thien Jaren lank, na dat onse voorsz. andere voor brieven expireren ende uytgaen sullen, als voorsz. staat, doen ende laten rustelijck ende vredelijck genieten ende gebruycken, sonder hen eenigen hinder, letsel, stoot oft ongebruyck daar inne te doen of te laten geschien, in eeniger wijs, ter contrarien. Want ons alsoo gelieft, ende willen dat gedaan zy. In oorconde desen onsen Brieve, ende onsen Zegel daar aan gehangen. Gegeven in onsen Stad van Dendermonde, op den twee en twintigsten dag in Mey, Anno veertien hondert twee en vyftig. Aldus geteykent

SCHOONHOVEN.

Maar dese manier van Schepenen te verkiesen, had Hartog Karel van Bourgonje by na te niet laten loopen, zulks hier uit ook groote tweedragt en oneenigheit te dien tijde binnen dese Stadt, om des zelfs bestieringe te hebben, en het ampt van Schepen te bedienen, ontstont; en Vrouw Maria, des gemelden Karels Dochter, genootzaakt wiert, om desen twist te slechten, in den jare veertien hondert zes-en-tzeventig, de oude maniere van Schepenen te verkiesen, ten deele weder op te brengen, en te dien eynte belasten:

DAt wylen Hartoge Philips van Bourgoendien onsen ouden Vader, zal: ged: t'anderen tijde onse goede Stede van Amsterdam gegonnen, geconsenteert, geoorloft, en geordonneert had, seekere jaren lang gedunrende, om rust, vrede, en eendragtigheyt binnen der selver onser Stede te hebben en te houden, en omder redenen wille breder verklaart in de brieven daar op gemaakt &c. 't Welk naderhand by tijden Hartog Carel zal: ged: onsen lieven Heere en Vader achter gelaten en alsoo niet achtervolght nogt gehantiert is geweest. Soo dat mits dien 't sedert dier tijd groote tweedragt en ongenoegen binnen onser Stede van Amsterdam geweest is, om het regiment van der voorsz: Stede te hebben, en Schepenen te wesen, en nog meer doen souden, en geschapen ware te komen indien by ons daar inne niet voorsien en werde, &c.

En want wy altijd meer genegen sijn geweest om rust, vrede en eendrachtigheyt te maken, en te houden in alle onse Landen, en bysonder in onser Stede van Amsterdamme, dan onrust en tweedragt. Soo ist, dat wy willende in dese sake voorsien, en onse voorsz. ondersaten houden in goede ruste, vrede, en eendrachtigheyt met malkander, ten besten dat wy mogen en konnen geconsenteert, geoorloft, en geordonneert hebben, consenteeren, oorloven, en ordonneren, en met eenen nieuwe gifte, geven met desen onse brieven, voor ons en onse naarkomelingen onsen voorsz. Stede van Amsterdam, dat van nu voortaen en ten eewigen dage &c. alle jaar vyf dagen voor onse Lieve Vrouwen dag te Lightemisse 14 Persoonen van de rijckste, eerbaarste, notabelste, reedelijkste, en vredelijkste Poorteren van onse voorsz. Stad van Amsterdam sonder ymant daar uyt te versteeken om haat, nijt, oft om eenigerhande saake, die sy schuldig en gehouden wesen sullen, ons ende onse erven, of onsen Stadthouder en Raden van Hol-

Holland alle jaren voort over te senden, om daar uyt by ons, of by onsen voorsz. Stadhouder en Raden gekoren te werden 7 Schepens, voor dat toekomende jaar duirende, en op onser Lieve Vrouwen dag te Lichtemisse geset, en ge-eed te werden, gelijck dat gewoonlijk en naar der privilegien der voorsz. Stede gewoon is te geschieden.

En of saake waar dat eenigh van der voorsz. seven Schepenen by ons, oft onse erven, oft onsen Stadhouder en Raden, alsoo gekoren binnen 's jaars aflijvigh wierd. Dat wy, oft onse erven, ofte Stadhouder en Raden voorsz. sullen nemen en kiesen, een van de anderen van de voorsz. 14. omme met de 6. andere Schepenen, dat jaar uyt duirende te dienen, en Schepenen te wesen.

En oft gebeurde, &c. Ontbieden daaromme onse lieve en getrouwe Stedehouder, en andere onse Raden ende Raadkamer in den Hage, onse Schout van Amsterdam, en alle anderen, &c. sonder yet ter contrarie van dien te doen, ofte te laten doen in eeniger wijs, het sy by besloten brieve oft anders, die men van ons, oft van onse erven en naarkomelingen verkrijgen soude mogen by grootste en strenge vervolge, heimelijck, bedecktelijck, oft openbaarlijk in eeniger manieren hoe het sy. Want wy die voorsz. privilegien voor ons en onsen erven, en naarkomelingen, Graven en Gravinnen van Holland, der voorsz. Stede vast en gestade belooft hebben, en boloven by desen onsen brieve te houden, en te doen houden, sonder dat te breeken, oft te doen breeken in eeniger wijs, want wy't alsoo gedaan willen hebben. En ten fine dat dese sake vast en van waarde blijven tot eeuwigen dage, soo hebben wy onsen segel aan desen gegenwoordigen brief doen hangen. Gegeven in onser Stede van Gent, &c.

Dit noemen of opdragen van veertien persoonen, om daer uyt by den Graef of zyn Stedehouder zeven gekooren te worden, wierd in den jare vijftien hondert en zestien, door Karel, namaals Keyser, in zekere gunst-brief, (daar by hy al de Privilegien, die oit d'Amsterdammers van zijne voorsaten verworven hadden, bevestigde,) met dese volgende woorden op nieuw bekrachtigd en voor goet gekent:

ALle den genen, die desen onsen brief sullen lesen, salut. Van wegen onse beminden Borgemeesteren, Schepenen en Raden onser Stad Amsterdam, soo voor hen, als voor en in den name van de gemeene Poorteren en Inwoonders der selver Stede is ons jegenwoordelijck verthoont geweest, hoe dat wylen onse voorsaten, Graven en Gravinnen van Holland, Heeren en Vrouwen van Vriesland, hunluyden voor tijds veele en diversche schone Privilegien, en handvesten, grootelijks dienende ten welvaart, oorber, en profijt der voorsz. Stede, en om vrede en eendrachtigheyt aldaar te onderhonden, hebben vergunt. Ende onder anderen dat sy genieten en gebruyken souden, van haarluyden Vroedschap: Namentlijk dat 36 Persoonen oft Raadsluyden der selver Stede souden mogen kiesen eendragtelijk, oft by de meeste stemmen van haarluyden, alle jaren 5 dagen voor onse Lieve Vrouwen dag te Ligtemisse 14 Persoonen van de rijckste, notabelste en vredelijkste Poorteren van onse voorsz. Stede van Amsterdam sonder iemand daar uyt te versteecken, die sy gehouden souden zijn, ons, oft onse Stadhouderen, en Raadsluyden in Holland alle jaren voort over te senden, ende presenteren, om by hen daar uyt verkoren te worden 7 Schepenen voor dat toekomende jaar, en op onser Lieve Vrouwen dag te Lichtemisse binnen onsen voorsz. Stede geset, en geëed te werden, gelijk dat gewoonlijk en naar de Privilegien der voorsz. Stede, schuldig is te geschieden. Ende waar't dat eenige van de voorsz. Schepenen by de voornoemde Stadhouder en Raden alsoo verkoren, binnen 's jaars aflijvig word, dat wy, oft deselve onse Stadhouder en Raden souden mogen nemen, en kiesen, een van de andere voorsz. 14, om met de voorsz. 6. andere Schepenen dat jaar uit te dienen, en Schepen te wesen. Ende voorts oft gebeurde, &c.

Ende hoewel de Suppliantes van de voorsz. privilegien en handvesten, altijt t'sedert, tot nog toe, vredelijck en sonder belet gepossesseert hebben gehad. Niet te min, overmits dat sy sigtent onse emancipatie, huldinge en receptie tot den heerlijckheyt van onsen Lande en heerlijckhede, van de selve privilegien en handvesten geen brieven van confirmatie van ons verworven hebben, sy bedughten dat men henluyden in toekomende tyden, in 't gebruyck van dien belet souden mogen doen, &c. Soo ist dat wy de voorsz. saake overgemerkt, begerende vrede en eendragtigheyt gehouden te werden over alle onsen Landen en Heerlijckheden, en sonderlinge in onse voorsz. Stede Amsterdam. Ende hier op gehadt het advys van onsen lieven en getrouwen den Stedehouder, President en Luyden van onsen Rade in Holland, wy hebben de privilegien, handvesten, pointen en articulen boven geroert, en begrepen in de brieven van Octroy en confirmatie van onse voorsz. Voor-vaderen, geconfirmeert, geratificeert, gevestight, ende belieft, confirmeren, ratificeren, approberen, vestigen, en believen uit sonderlinge gratie by desen onsen

sen

sen brieve, en alsoo verre als't van noden is, hebbende voorsz. Supplianten, van nieuws geoctroyeert en geaccordeert, octroyeren en accorderen by desen, dat sy en hare naarkomers voortaan useren en gebruyken van deselve privilegien, handvesten, pointen, en articulen, naar inhout van den brieve van octroy henluyden hier voortijds verleent, by onse voorsz. Voorvaderen sal. ged. Soo verre sy nochtans daar af tot nu toe deugdelijck geniet en gebruyckt hebben. En dit tot onsen wederroepen ofte wederseggen. Ontbieden daarom en bevelen den voorn. van onsen Rade en Raadkamer in Holland, den Schout van Amsterdam, en alle onse Rechteren, Officieren, Dienaars en Ondersaten, wie dit aangaan ofte roeren mag, hare Stedehouderen, en een yegelyk van haar besonder soo hen toebehoren sal, dat sy van dese onse gratie, confirmatie, ratificatie, approbatie, octroy en accoort, en van al den inhouden van desen, in der voegen en manieren als hier voren verklaart staat, doen, laten, en gedogen den voorn. Supplianten en hare naarkomers, rustelijck en vredelijck genieten, en gebruycken, sonder hunluyden te doen ofte laten geschieden, nu noch in toekomende tyden, enig hinder, letsel, ofte moeyenis ter contrarie, Want 't ons alsoo belieft. Des t'oorkonde, &c.

Dit zelfste wiert daar na ook in den jare vijftien hondert acht en vijftig, en door zijnen zoone Filips, Koning van Spanje, als Grave van Hollant, bevestigt. Siet na vooren op fol. 747.

Maar vermits dese Stadt dagelijks in Koophandel, en by gevolg ook in menigvuldigheit der gedingen toenam, zulks de zeven Schepenen niet magtig waren, de zelve na behooren waar te nemen, (daar by dan noch dickwils toesloeg, dat een of meer van de selven quam ziek te worden,) zoo is in den jare vijftien hondert negen en vijftig, die van Amsterdam, by de Hartogin van Parma, hy maniere van voorraat, toegestaan, dat voortaan by de zeven Schepenen jaarlijks noch twee zouden gekoren worden, makende alzoo negen t'zamen; en datse te dien einde jaarliks, in plaats van veertien, achtien, zijn Koninglijke Majesteyt, of zijn Algemeene Stedehouder, zouden noemen en schriftelijk overgeven, om daar uit negen gekooren te worden, voor dat aanstaande jaar te dienen. De brief, waar by hen zulk wiert toegestaan. zullen we, vermitse eygentlijk de Regering is rakende, en eenige andere aanmerkens waardige dingen, dese stoffe aangaande, is inhoudende, hier van woort tot woort laten volgen.

Gesien in den Secreten Raede des Konincx, sekere Articulen, geconcipieert by forme van advys, tot vorderinge van der Justitie, ende korte terminatie van den processen ende differenten opreysende voor den gerechte van Amstelredam, mette redenen daer toe gevoecht by den Schout der voorschreven stede. Tenderende het voorschr. advys ten eynde, datmen binnen der selver stede in plaetse van eenen Schout, stellen en maken zoude twee Officieren, te weten, een Balliu voor alle criminele zaeken, ende eenen Schout voor de civile zaeken. Ende oock twee Collegien van Schepenen, 't een om te termineren alle parthyen die op de buyten Rollede staen, ende alle criminele zaeken. Het tweede, om te termineren ende berichten alle zaecken staende op de Poorters ende Arrest Rollen, ende de saken concernerende de Fabrycke, plackaten, keuren ende statuyten. Ende tot effecte des voorschreven, alle jaren te creëren binnen der voorschreve Stede twalef Schepenen, in plaetse van zeven, die nu daer zijn. Gesien oock 't advertissement daer teghens overghegheven by den Burgermeesters der voorschreve Stede; Allegeerende, dat het voorschreven opstellen van twee Officieren ende Bancken, soude wesen tegens de Privilegien der selve Stede, causerende diffidentie en tweedraghtigheydt, ende oock noodeloos wesen, indien de ordonnantie, ghemaeckt binnen der voorschreve Stede in den jare duysendt vyf honderdt vier-ende-vyftigh, wel onderhouden ende gheopserveert ware; met meer redenen daer toe dienende. Ghesien oock de depositien van den ghetuyghen, op 't gunt des voorschreve ter eender ende ander zyden ghehoort, metten titulen ende munimentien daer toe ghe-exigeert. Ende op als ghehadt 't advys van die van den Raden in Hollandt, ende oock bysondere regard nemende, op d'inhout der voorschreven Ordonnantie, van den jare duysendt vyf honderdt vier ende vyftigh, sijne Majesteyt, uyt zekere considératien, laet noch op dit pas, d'administratie van der Justitie, binnen der voorschreve Stede, blyven by de gewoonlyke usancie van eenen Officier, ende een Banck. Behoudens, dat de Schout aldaer sal mogen hebben eenen substituyt, om als 't van doen is, sijn plaetse ende auctoriteyt te moghen suppleren, ende hem assistentie doen. Ende willen niet te min voorsien tot beter expeditie van de menighvuldige saken ende processen daghelyckx binnen der selver Stede opryseende, ende op dat de Justitie niet verachtert en worde by sieckte, occupatie of andere empeschementen, eenighe van den Schepenen toe-komende, ordonneert dat van nu voortaan, alle jaren binnen der voorschreve stede, tot de zeven Schepenen, diemen aldaer gewoonlyck is te creëren. noch andere twee gecreëert sullen werden, makende negen 't samen. Ende ten dien eynde sullen die van der stede voorsz. jaerlicx sijnder Majesteyt of sijnen Stadthouder Generael nomineren ende schriftelijck overgeven achtien persoonen, daer toe nut ende bequam.

1. Priv. Boek fol. 237.

1559.

Amsterdam wert ge-excuseert van een Ballju in criminalibus, ende een Schout in civilibus, met twee Collegien van Schepenen t'zamen XII. in 't getal.

In plaets van VII. te maken negen.

quam. De welcke voorsz. negen Schepenen sullen ordinaris ende gestadelijck vergaderen, ende hen gereet vinden alle werckdaghen, uytghesondert de gewoonlijcke weeck-merckdagen, om recht te doen op de gewoonlicke kamer, des morghens voor de klocke op der Stadthuys acht geslaghen sal hebben, ende aldaer blyven tot elf uren toe. Ende in gevalle in de voorgaende weke eenige Rollen over gebleven zijn, als dan, om de selve resten af te doen, sullen vergaderen op Dinsdaghe ende andere navolgende in der weke, des namiddaeghs van twee uren tot vijf uren, ter tijt toe, de voorsz. resten afgedaen sullen wesen. Ende ook omme t'expedieren den Lantvonnissen, indien daer eenige zijn. Ende sullen elck van den Schepenen voorschreven vergaderen, present wesende ende blyvende ten tijde, als voren, soo wel voor, als namiddage, hebben voor haer luyder vacatie, drie stuyvers. Ende die ten tijde, als vooren, niet compareren en sullen, boven dien dat zy niet hebben of ghenieten en sullen van de voorschreven vacatien, sullen vallen in de boete van ses stuyvers voor elcke reyse. Ende sal daer af by den Secretaris op de Rolle sittende, pertinent register gehouden worden, op sijnen Eedt: Ende sal de presentien ende absentien voorsz. teyckenen terstont na die klocke des morgens acht, ende des namiddaghs twee geslagen sal wesen. Welverstaende dat, wie van den Schepenen voorschreven te laet komen, te weten, tot negen uren toe smorgens, ende drie uren toe na noene, sal mogen de boeten voorschreven ontgaen, maer niet hebben van sijnen vacatien. Des sullen Schepenen die in der stede affairen ten tijden voorsz. geoccupeert zijn, mede vacatien hebben, ende in gene boeten vallen. Ende soo wie van den voorsz. Schepenen door sieckte niet en sal konnen compareren, ter plaetse ende tijde voorsz. sal daer af de wete doen aen den eerste Schepene van der Wet. Ende indien hy by andere nootelijcke saken of affairen ge-empescheert of belet ware, sal de selve verthoogen aen 't Collegie, ende daer van oorlof versoecken ende verkrygen, of andersints vervallen in de voorsz. boeten. En sullen de voorsz. boeten geappliceert wesen naer ouder coustumen. Ende sullen de Schepenen ten tijde voorsz. vergadert wesende, alle naerstigheyt doen, om partijen te scheyden ende Justicie t'administreren. Des sullen de saken van den Schoutet ordinarie gedaen worden voor alle anderen, des morgens op Dinsdaghe ende Donderdaghe ter uren voorschreven. Zal oock de Burgermeester Vicepresident, die 't zegel te bewaren eerst verwachtende is in 't vierendeel jaers, voor hy sijn beurte heeft te zegelen, hem als dan voegen by den Gerechte, als de Schouts Rolle ofte saken gepleyt of gedaen sullen worden: ten ware hy in der stede saken nootelijck geoccupeert moeste wesen. Ende indien die van den Gerechte bevinden in 't playdoyeren dat eenige saken op het Rolle niet gevuideert en mochte worden, sullen ordoneren partyen te compareren voor twee van der Collegie, als Commissarissen, omme deselve in 't minnelick t'appoincteren, indien het doenlick zy; anders daer af rapport te doen. Ende ten eynde beter geregeltheyt gehouden zy in de depositien vander getuygen, sullen alle getuygen gehoort ende ge-examineert worden by eenen van de Schepenen metten Secretaris, ende geschreven sulx, als de selve ghetuygen sullen deposeren, sonder daer voor eenigh beworp daer af te maecken. Ende sal de Schepen hebben van elcke depositie een stuyver voor sijn salaris. Item, sullen Schepenen oock waernemen ende bewaren twee ende twee, de Vierschare, als die dienen sal. Item, sullen oock de Schepenen gehouden wesen gelijckelijck te komen, ende hen te presenteren op 't Zegel-huys, als by den Gerechte eenige plackaten van Keuren, ofte andere saecken metter klocke ghedaen sullen worden, op de verbeurte als vooren. Item, sal de Schout, als vooren eenige gevanghens voor Schepenen te brengen, gehouden wesen sijn informatie Precedente ende Interrogatorien gereet te hebben. Item, ende sullen de gevangens gheinterrogeert worden by twee Schepenen in een plaetse apart, sonder daeromme 't gheheel Collegie te empescheren, ende dierghelijcke sal gheobserveert worden, op de torture ende rigoreuse examinatie, ten zy dat om eenige pregnante ende goeden redenen, het Collegie ordonnere, anders ghedaen te worden. Item, die Tael-luyden of Procureurs, sullen in hare officie den Gherechte draghen alle eer ende reverentie, ende hem wachten van alle callumnie ende onbehoorlicke dilayen, op pene van daer af gestraft te worden, na discretien van den Gerechte voorschreven. Item, naer ouder ghewoonte en sullen geen Rollen houden, noch presenteren van Palmen-Sondagh, tot beloken Paesschen, van Pincxter tot beloken Pincxter, in de weeke van Kerckmisse, ende van Kers-avont tot drie Koningen dagh toe; maer 't Gerecht sal als dan besich zijn, om processen by geschrift ongedecideert hangende te visiteren ende vuideren. Ende al dit by maniere van provisie, Reserverende aen sijne Majesteyt, na gelegentheyt ende occurentien van der saken, daer inne breder te mogen versien, 't zy alterende, minderende of vermeerende, soo bevonden sal wesen te behooren. Gedaen te Brussel den vier-en-twintighsten dagh van January, duysent vijf hondert negen en vijftigh, onderteyckent,

Als des Schouts saken dienen, moet 'er een Burgemeester by zijn.

Wanneer daer geen Rollen dienen.

De la Torre.

Maar dese keuse van achtien persoonen op te dragen en te noemen, om daar uyt negen Schepenen, voor dat aanstaande jaar te dienen, te kiesen, bracht Koning Philips ten deele weder af, of daar in eenige verandering. Want in den jare vyftien hondert een-en-tachtig, stond hy die van Amsterdam op hun verzoek toe, datse met het opdragen en noemen van veertien persoonen, volgens het Privilegie van Vrouw Maria, om daar uyt by hem of sijn Stedehouder zeven tot Schepenen, gelyk van ouds gepleegt was, gekoren te worden, souden voortvaren; maar dat de drie afgaande en de drie nieuwe Burgermeesteren met den blijvende Oud-Burgermeester, twee van de afgaande Schepenen, die kennisse hadden van

Maer in dese keure brenght Filips Koningh van Spanje eenige veranderingh.

van alle zaken en gedingen in 't voorgaende Jaar voorgevallen, by de meeste stemmen kiesen zouden, om voor dat jaar weder aan te blyven; des zouden ook dese twee Oud-Schepenen, de voorsitting en eerste stem onder de zeven nieuwe aankomende Schepen hebben; als ook, om zich des te williger tot het aanblyven laten te gebruyken, het volgende jaar van alle ampten, indiense zulks begeerden, ontslagen zyn; eveneens als de gene, die Oud-Burgermeester blyft, indien hy zulks mede begeert, het volgende jaar van alle ampten ontslagen blyft. En by aldien het gebeurde dat een of beyde van dese aanblijvende Schepenen quam t'overlijden, zoud by de voorsz. zeven Burgermeesteren en nieuw gekoore Schepenen, een of meer uyt de zeven die afgegaan zyn, in des overledens plaatse gekooren worden, die gelyke vryheyt van bedieninge te genieten hadden, als d'aflijvigen genoten hebben, schoon datse geen geheel jaar in bedieninge geweest zijn. Als breeder blykt uyt de volgende Privilegie.

1581. 3 *January.* PHILIPS, by der gratie Godts Koninck van Castilien, &c. Grave van Hollant, &c. Allen den ghenen, die dese jegenwoordige sullen sien ofte hooren, saluyt. Alsoo de Borgermeesters ende Regeerders onser Stadt van Amsterdam ons vertoont hebben, dat in den Jare veertien hondert sesen-tseventigh, die selfde Stadt by Hooghl. memorien, Maria van Bourgondien, Gravinne van Hollant sekere Privilegie ghegheven ende vergunt is gheweest, om alle Jaers te mogen kiesen veertien persoonen, omme by den Graven ende Gravinne, of haren Stadhouders ofte Raden, daer uyt zeven tot Schepenen der selver stede voor dat Jaer geeligeert ende geordonneert te worden. Ende ten eynde tot beter expeditie van de menighvuldige saken ende processen binnen der selver stede, dagelickx oprijsende voorsien mocht worden: Zoo is by de Hartoginne van Parma als Gouvernante, in den jare duysent vijf hondert negen en-vijftigh by ordonnantie by maniere van provisie ghestatueert, dat in plaetse van seven, neghen Schepenen uyt achtien ge-eligeerde Persoonen ghecre-eert souden moghen worden. Ende aengesien altijt, ende bysonder in desen tijden seer loffelijck ende hooghnoodigh is rechts vorderinge ende expeditie van Justitie, welckx retardement de supplianten ten deele bevinden te komen, soo door dien, door de alteratie ende het veranderen van de Magistraet binnen der voorsz. Stadt, veele tot Schepenen moeten werden gecoren, dien de stijle van de kamers onbekent is, als oock om dat het Collegie der Schepenen geheelick verandert ende vernieuwt werdende, d'nieuwe aenkomende Schepenen van de overgeblevene saken (die aldaer vele moeten vallen) gansch geene kennisse en hebben, ende over sulcx alle van nieuws ghehoort ende gereviseert moeten werden, tot groot verlies van tijt, excessive kosten van partyen, en verachteringe van nieuwe voorkomende saken, versoeckende daeromme de voorsz. supplianten ootmoedelick, dat ons believen wilde, tot vorderinge van de Justitie binnen onser voorsz. Stede Amstelredam, hen luyden by forme van ordonnantie te accorderen de puncten in haerluyder voorsz. versoeck gespecificeert, ende in conformite van dien, hier naer by onser dispositie bewillight ende ge-expresseert, ende hen thoonders tot dien fyne te verleenen onse opene Brieven sulcken sake dienende: Doen te weten, dat wy de saken voorsz. overmerkt, genegen wesende ter bede van de voorsz. Remonstranten, ende begerende onse voorsz. Stadt van Amstelredamme door goede regimente, soo veel als doenelick is, vorderen, ende tot dien fyne alle faveur te bewijsen, hier op gehadt 't advys van onsen lieven ende getrouwen, die President ende andere luyden van onsen Rade in Hollant, hebben by deliberatie van onsen lieven ende beminde Neve, den Prince van Orangjen, Grave van Nassau, &c. voor ons Stadhouder, ende Kapiteyn Generael over Hollandt, Zeelandt, Vrieslandt, ende Uytrecht, den selven Remonstranten gegunt, geoctroyeert ende geaccordeert, gonnen, octroyeeren, ende accordeeren uyt onse sonderlinge gratie by desen, dat zy in conformiteyt der voorsz. Stede Privilegien, aldaer sullen procederen tot electie van de veertien persoonen, omme daer uyt by onsen Stadthouder, of in sijn absentie, by die van onsen Rade in Holland, zeven tot Schepenen der voorschreven Stede gecreeert te worden. Auctoriserende voorts by desen den drie afgaende, ende drie nieuwe Burgermeesteren, metten blyvende Oudt-Burgermeester, als daer van beste kennis hebbende, mitsgaders den zeven nieuwe Schepenen, by provisie ende overmindert der voorsz. Stadts Privilegien, Costuymen ende Hantvesten, alle jare by meerderheyt van stemmen, noch voor een jaar te mogen continueren twee van d'afgaende Schepenen, kennisse hebbende van allen saken ende processen in 't voorgaende jaer gevallen: Welcke twee gecommitteerde Schepenen, onder de zeven nieuwen Presideren ende de voorstemmen hebben sullen; mits dat zy Luyden het jaar daer aen volgende vry zullen wesen van allen officien der zelve stede, om hen des te williger tot de voorsz. continuatie te laten gebruycken; in conformité van den genen, die twee jaren Burgermeester continuelicken hebben gheweest. Ende oft gebeurde, dat een oft beyde de gecontinueerde Schepenen binnen dat jaer, ofte geduerende haer voorschreven officie quamen te overlijden, zoo zullen in dien gevalle by de voorschreven seven Borgermeesteren ende nieuwe Schepenen, uyt den overghebleven zeven van het voorgaende jaer, een ofte meer in de plaetse van de voorschreven afgestorven ghekooren ende ghecontinueert moghen werden, de welcke gelijcke vryheyt van officien voor den naestvolgende jaere, als voorschreven is sullen genieten, niet teghenstaende zy geen gheheel jaer gecontinueert sijn gheweest. Ende dit alles by forme van provisie, ende ter tijdt toe daerinne anders van onsen wegen soude mogen

Twee van de oude Schepenen zullen jaarliks aen blijven tot President.

mogen worden gheordonneert; blyvende niet te min alle andere puncten der voorschreven ordonnantie van den jare negen en vijftigh in haar geheel. Ontbieden daeromme ende bevelen onsen voorsz. Stadthouder, de Luyden van onsen Rade ende rekeninghe in Hollant, ende allen anderen onsen Rechteren, Justicieren, Officieren ende ondersaten, dien dit sal mogen aengaan, den suppliantenin der qualite voorsz. van desen onsen tegenwoordige ordonnantie, consent ende Octroy in der manieren, als boven, te doen, laten ende gedoghen rustelick, vredelick ende volkomelick genieten ende gebruycken, sonder henluyden daer inne te doen, of te laten geschien eenigh hinder, letsel of moeyjenis ter contrarien; nemaar veel meer den selven suppliant daar inne te doen alle behoorlicke voorstant ende assistentie; mits dat de voorsz. thoonders ghehouden werden desen tegenwoordigen metten eersten te doen Registreren in onser kamere van rekeninge in Hollant. Want 't ons alsoo gelieft. Des t'oirconde hebben wy den zegele van onsen leenhove van Hollant, 't welck wy in gelijcken sake gebruycken, aan desen doen hangen. Ghegheven binnen onser Stadt Delft op den derden Januari in 't jaer ons Heeren xvc. een-en-tachtigh. Op de ploye stont gheschreven, by de Koninck ter relatie van sijne Majesteyt Stadthouder ende Capiteyn Generael, ter ordonnantie, ende was geteyckent, *Purtijck*. Op de rugge van den voorsz. Brieve stont geschreven aldus. Op huyden den elfden January Anno xvc. Lxxxi. zijn dese teghenwoordighe opene brieven van Octroye gerepresenteert ten Bureele van der kamere van de rekeninge in den Hage: de welck aldaar gevisiteert sijnde, sijn als geinterineert, geregistreert in 't derde witte Registre, beginnende prima Aprilis, Anno xvc. Lxxix. Berustende ter voorsz. kamere Fol: IIc. xII. verso. Actum ut supra, in kennisse van my, en geteyckent,

L. DE BIE.

Maar gebeurde het nu dat een van de zeven nieuwe Schepenen quam t'overlyden, in diens plaatse wierd dan by den Grave of sijn Stedehouder, een ander, uyt de veertien persoonen, hem opgedragen, volgens het Privilegie van Philips van Borgonje, en dat van Vrouw Maria, gekooren.

En op desen voet word, gelyk van ouds, weder maar veertien Persoonen in een besloten brief aan den Stedehouder van Holland en Zeeland, mitsgaders aan de Raden van Holland in der tyd, over gesonden, om daar uyt teffens by hem (indien hy tegenwoordig was) en de voorsz. Raden van Holland, of in sijn afwezen, alleen by den voorsz. Raden, zeven Schepenen gekoren te worden; wiens namen dan in een besloten brief tegens den eersten van Sprokkelmaant den Schout deser Stede toe-gesonden worden, die sodanigen persoonen, op wien de namen houden, op Vrouwendag des ochtens op 't Stadhuys ontbiedt en den Eed afneemt, om dat aenstaende jaar 't Ampt van Schepenen te bedienen.

Maar alsoo dit Lant, mits het overlijden van zijn Hoogheyt, Prins Willem van Oranje, van haar Stedehouder ontbloot was, en de Staten van Holland Staetswijse vast gestelt hadden, dat de steden, die zitting ter vergadering van hare Ed. Groot Mogende, en geen bestelling van haar eyge Majestraten hadden, zouden mogen haar eyge Majestraten stellen en kiesen, in diervoege, als haar het meeste oorbaar zoude dunken, zoo had dese Stad mede onder andere actien, vrye verkiesinge van Schepenen versocht, 't welk haar ook toegestaan wierd. En volgens dese keure of verlof, koosen Burgermeesteren in der tijd, terstont na 't scheyden van den Raad, uyt veertien Persoonen, hen by de zes-en-dertig te noemen en op te dragen, zeven tot Schepenen, die even eens als te voren, als offe van den Stedehouder gekooren waren, by den Schout beëedigt wierden, en dan met de nieuw gekoore en afgaande Burgermeesteren, twee uyt de zeven, die het voorgaande jaar in bediening geweest zijnde, by de meeste stemmen, om dat aanstaande jaar aan te blyven, koosen; welk laatste uyt kragt geschiede van de bovengemelde Privilegie van Philips Koning van Spanje. Maar by aldien een of meer van dese negen Regerende Schepenen quam t'overlijden, zoo wierd dan by Burgermeesteren in der tijd het getal van negen uyt de voorschreven opgedragen veertien, weder vol gemaekt. Als breder blykt uyt dit volgende verlof:

Aen regeerende Burgermeesteren in der tijt, opgedragen de verkiesinge van zeven persoonen tot Schepenen uit het getal van veertien, by den Raet genoemt. 1650.

DE Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt en West-Vrieslant, representerende de Staten van den Lande, doen te weten: Alsoo ons vertoont is by Burgermeesteren en Regeerders der Stadt Amstelredamme, hoe dat aangaande het stellen van Schepenen, binnen de voorschreven stede de Vroetschappe (ofte zes en dertigh Raden) aldaar van outs bevoeght was gheweest, ende recht gehadt hadde te nomineren, ofte verkiesen alle jaren vyf daghen voor Vrouwe Lichtmisse, veertien persoonen van de rijckste, eerbaarste, notabelste, reckelijckste ende vredelijckste Poorteren. Uyt welcke veertien persoonen als dan by den Prinse van den Lande ofte Stadthouder ende Raden geeligeert wierden seven Schepenen, voor dat toekomende jaar duurende; om op Vrouwendagh Lichtmisse binnen de voorsz. steden geset ende bevestight te worden. Ende of eenige van de voorsz. Schepenen alsoo verkooren binnen 's jaars aflijvigh wierde, dat als dan by den Prinse ofte Stad-

houder

houder ende Raden voorsz. genomen ende gheëligeert wierden eene van de andere voorschreven veertien, breder in gevolghe van sekere Octroy, van wijlen hooger memorie Vrouwe Maria van Oostenrijck, &c. Als Gravinne van Hollant, van den jare 1476. dat, de Provincie van Hollant, jegenwoordigh van sijnen Stadthouder zijnde gedestitueert, het Ons, als souveraine van dien, daer op belieft hadde by sekere resolutie vast te stellen, dat de steden sessie hebbende in onse vergaderinghe, soodanigh als die van hun supplianten, haare respective Magistraten souden mogen bestellen in soodanighe manieren, als deselve ten meesten dienste van opghemelde steden en plaetsen souden bevinden te behooren. Met byvoeginghe, ingevalle eenige soodanige Steden mochten bevinden yets anders, naar gheleghentheyt der selver dienstigh ofte van noode te wesen boven de gemelde resolutie, dat de selvige vry soude staan haar te adresseren aan Ons, omme dien 't halven te versoecken soodanigh Octroy, als best na haar gelegentheyt soude geoordeelt worden te wesen. Waar op na rijpe examinatie ende communicatie met Vroetschappe, ofte ses-en-dertigh Raden aldaar, wat totte meeste welstant, ruste ende eenigheyt van de Politie ende Regeringe der voorschreve stede, desen aangaande, oirbaarst ende noodighst was gedaan: Dien volgende by kennisse, advijse ende goet vinden van de selve zes-en-dertigh Raden geresolveert was, de voorsz. Electie van de zeven uyt de voorgemelde veertien verkooren persoonen tot Schepenen, mitsgaders by aflijvigheyt van eenige der selver Schepenen binnen 's jaars, de Electie tot remplacement van dien, uyt de vordere veertien, van nu voortaan te defereren en stellen aan de ghemelde regeerende ende successivelijck te regeren Burgermeesteren der voorsz. stede; sonderlinge alsoo by de selve Burgermeesteren van outs was geweest de onderrichtinge wegens de qualiteyten der Persoonen, uit de voorsz. veertien te eligeren by den Prince ofte sijnen Stadthouder voorsz. Welcke onderrechtinge ghenoechsaam doorgaans by den Stadthouders inder tijt was gevolght geworden. Ende alsoo sy supplianten in de voorschreven aan hare by de Vroetschappe gedefereerde Electie gaarne soude sijn geconfirmeert ende bevestight, soo waren sy dienthalven geraden geworden haar te addresseren aan Ons, seer ootmoedelijck versoeckende, dat het ons gratieuselijck beliefde haar supplianten te octroyeren, priviligeren, vergunnen ende toe te staan, dat de voorschreven Electie uyt de veertien genomineerde persoonen, mitsgaders het Remplacement uit de selve veertien by aflijvigheyt van een regerent Schepen binnen 's jaars, van nu voortaan, conform de resolutie van de Vroetschappe, gedaan soude mogen worden by de jegenwoordighe ende toekomende successive regerende Burgermeesteren respective aldaar. Blyvende de Privilegien der selver stede in alle anderen deelen in haar vigeur ongekrenckt. Ende hun Supplianten hier op te laten toekomen brieven van Privilegie. SOO IS'T, dat wy de sake ende versoeck voorsz. over gemerckt hebbende, ende den vertoonders willende believen, uyt onsen rechte wetenschap, souveraine macht ende auctoriteyt den selven vertoonders geoctroyeert, geprivilegeert, vergunt ende toegestaan hebben, octroyeren, privilegeren, vergunnen ende staan haar toe mits desen, dat de Electie van zeven uyt de veertien persoonen, by de ses-en-dertigh Raden der Stadt Amstelredamme tot Schepenen te nomineren, mitsgaders het Remplacement uyt de selve veertien persoonen by aflijvigheyt van een regerende Schepen binnen 's jaars, van nu voortaan, conform de resolutie van de Vroetschappe der op gemelde stad, gedaan sal mogen worden by de jegenwoordige ende toekomende successive regerende Burgermeesteren respective aldaar: Blyvende de Privilegien der selver stede in allen anderen deelen in haar vigeur ongekrenkt. Ende ten eynde de vertoonders dese onse gunste, octroye ende Privilegie mogen genieten, als naar behooren, lasten ende ordineren Wy allen ende een ygelijcken desen aangaande, hen hier na te reguleren ende den vertoonders 't effect te laten genieten; sonder den vertoonders te doen ofte laten gheschieden eenig hinder, letsel ofte empeschement ter contrarie. Gegeven in den Hage onder onsen groote Zegele hier aan doen hangen op den twee en-twintighsten Decembris, in 't jaar ons Heeren, eenigen Heylandts ende Salighmakers, duysent zes hondert ende vijftigh. Was ondertekent J. CATS. UT. ende bezegelt met een groot Zegel in rooden Wasse, uythangende aan een dubbelde Francynen staart; daar nevens stondt, ter ordonnantie van de Staten, geteeckent

Herbaert van Beaumont.

Dese verkiesinge van Schepenen is, als sijn Hoogheyt Willem Hendrik, Prince van Oranje, als Stadhouder en Capiteyn Generaal over de Militie van Holland te Water en te Lande, met alle soodanige digniteyten en waardigheden, als deselve voor desen by de Princen sijne Voor-Ouderen Hoogl. memorie bekleed zyn geweest, op den 3 July 1672. is aangestelt geworden, wederom komen te cesseeren, en op de oude voet, soo als 't selve voor de doot van Willem de II. Prince van Oranje &c. gebracht; soo dat uyt de Nominatie van de veertien persoonen, by hoog-gemelde sijne Hoogheyt, nu Koning van Groot Brittannien, seven Schepenen gekooren worden, in plaats van de afgaande, die het jaar te vooren gedient hebben. BYVOEGSEL.

Doch soo iemand tot Schepen gekoren word, die den Schout en nieuwe gekoore Burgermeesteren te na in bloede bestaat, soo blyft de Burgermeester, en de voorzeyde Heeren kiesen een ander uyt het dubbel getal van de laatst genoemde veertien. En vermits vele zaken en gedingen voor den Gerechte van Amsterdam vallen, den Koophandel en Zeevaart aangaande, moeten de voorsz. zes-

en-dertig Raden goede achting geven, om onder de gemelde veertien persoonen te noemen, die goede kennis en ervarentheyt van den Koophandel hebben; zyn ook gehouden de Heeren Burgermeesteren des te verwittigen; als ook hoe na datse elkandre in bloede en swagerschap bestaan; want 't is hier een gebruyk, dat Schepenen van Amsterdam elkandre niet nader in maagschap bestaan mogen, volgens het Privilegie van Hartog Albrecht van Beyeren, dan achter-zusters-kinderen.

Niemand kan ook hier te Stede het ampt van Schepen bekleeden, ten zy dat hy eerst zeven jaren geduurig Poorter geweest is, en al dien tyd binnen Amsterdam sijn verblijf gehad heeft, volgens het Privilegie van dien selven Hartog.

Schepenen dus gekooren, zyn gehouden, eer ze in hun Ampt treden, desen naarvolgenden Eed te doen.

Eedt der Schepenen.

Dat sweert ghy, dat ghy goede Schepenen wesen sult, mijne genadige Heere houw ende trouwe wesen sult, ende hem in sijnen rechtvaerdige saecken stijven ende stercken sult, na uwen vermogen, ende een recht vonnis wijsen sult tusschen den Heer ende den Huysman, tusschen den Huysman ende den Heere, ende tusschen twee luyden dinctaelen, ende dat niet te laten om geenderhande saken.

Dat u Godt alsoo helpe, &c.

Schepenen van Amsterdam hebben ter eerster aanvang kennisse en [a] rechtsplenginge over alle Poorteren en Inwoonderen deser Stede, en vryheyt van dien, mitsgaders over Buyten-luyden en hunne goederen, die aldaer bevonden en beslagen worden.

a *Judicature.*

Schepenen van Amsterdam mogen geen brieven bezegelen, die verleden en gegeven zyn by Weduwen, Jonkvrouwen en onmondige Kinderen, ten zy de gemelde Weduwen en Jonkvrouwen, verschijnen met haar vooght of naeste vrienden; en dat sulks geschiede by wete en wil van den Raad [b] deser Stede, en ten overstaen van hare kinderen, vrienden en voogden, *volgens de Willekeure, staande in 't Keurboek van de Letter* A. Fol. 1.

b *Burgermeesteren.*

En by aldien het gebeurde dat Schepenen eenige brieven bezegelden over den genen die in 't Wees-boek staan, en nochtans tot haar jaren gekomen zyn, is de zegelinge van gener waarde, ten zy de selve persoon uyt het Wees-boek gedaan was, na rechten van de Wees-kamer, *volgens de Willekeure, staande in 't Keurboek van de Letter* C. Fol. 1.

Insgelyks is den Schepenen van Amsterdam ongeoorloft eenige brieven te bezegelen, die met de hand en het gewoonlyk teken van een der Secretarissen deser Stede niet getekent zyn; en de brieven, die in tegendeel by Schepenen bezegelt worden, zyn krachteloos en van gener waarde, *volgens de Willekeure, staande in 't Keurboek van de Letter* C, Fol. 1.

Indien iemand eenen van den Schepenen van Amsterdam, oft die in het Gerechte geweest zyn, misdede, beledigde, of quetste, van wege het recht, datze over iemand gedaan, of noch te doen hebben, die gene word ten zwaarde gedoemt; en daer is anders geen verdrag dan 't Gerechts proeve, *volgens de Willekeure, staende in 't Keurboek van de Letter* A. Fol. 25.

De lager banken als de gemachtigden van de Huwelyksche zaken en diergelyke, mogen ter eerster aanvang oordeelen en vonnissen vellen over die zaken, tot de welken zy bysonder gemachtigt zyn, doch men kan en mag van haar vonnissen sich beroepen voor Schepenen, uytgeseyt in vonnissen daar iemand door hartnekkigheyt is gedoemt. Ja mogen ook soodanige zaken, voor andere banken hoorende, ter eerster aenvang wel voor Schepenen gebracht worden, indien strijdende partyen daar in bewilligen. Want even eens als men ter eerster aanvang gaen kan voor den Ed. Hoogen Rade, alsoo kan men ook terstond gaan, indien strijdende partyen daer in bewilligen, voor Schepenen, mits datse gehouden zijn sulks by een smeekschrift [c] eerst aan Schepenen te versoeken.

Ieder mag zich van de lager banken aen Schepenen beroepen.

c *Requeſt.*

Schepenen zijn ook gehouden jaarlijks nevens het doen van den eed, op 't ingaan oft aannemen van hun ampt, te beloven onderhouden en doen onderhouden, d'order op de maniere van pleiten, in den jaare zestien honderd zes-en-vyftigh beraempt.

Schepenen zijn gehouden stips boven tekomen, en de rolle te laten dienen, van den eersten van Grasmaand, tot den eersten van Wynmaand des morgens ten half negenen; en des Winters van den eersten Wynmaand tot den eersten van Grasmaand 's morgens ten negen uuren, en des namiddaags zonder onderscheyt ten half dryen.

Schepenen zyn ook by 't ondervragen, en pijnigen der misdadigen, en strijken'er

vonnis

vonnis over, 't zy van leven of dood; doch niet sonder des beklaegden volkomen verantwoordinge gehoort te hebben; zulks men hen bequamelyke Rechters over alle burgerlyke en strafwaardige zaken noemen mag.

Schepenen van Amsterdam zyn ook gevolmachtigt, om te mogen vonnissen vellen, niet alleen van zaken en geschillen, die Poorteren en Ingezetenen deser Stede voor hun bank hangen en uytstaan hebben, maar ook van geschillen, die partyen in 't geweſt van Amstel- en Goyland, voor den Gerechte der zelve Dorpen onbeslecht hebben hangen; by aldien 't selve by d'een of d'ander party voor hen betroken word, volgens het Privilegie van Hartog Albrecht van Beyeren, en Ruwaert van Holland, gegeven in den jare dertien hondert zeven-entachtig den gemeene Landen van Amsterdam en Goyland.[a] En word het zelve vonnis den Gerechte, dewelke d'uytspraak of vonnis van 't geschil aan die van Amsterdam verzoekt, en te dien eynde al de stukken en beweeringen der partyen in handen van Schepenen overgelevert, by een besloten brief toegestuurt; inhoudende, dat Schepenen van Amsterdam het geding, uytstaande voor den Gerechte van N. tusschen N. als Eysscher, en N. als gedaagde, onderzocht hebben, en dat zy-luyden den voorschreve Gerechte raden zouden, den genen te doemen, of den genen vry te kennen, na gelegentheyt der zaken, (gelyk zy-luyden by hun voorsz. brieven den zelven gedaagden doemen of vry kennen) als daar van blyken mag by verscheyde vonnissen, te boek staande in zeker blaffert, berustende ter Secretarye hier ter Stede, daar in diergelyke vonnissen in 't bysonder opgeschreven worden.

De Dorpen van Amsterlant en Goylant.

a *Siet IV. Boek, pag.* 135.

Schepenen van Amsterdam zyn ook gevolmachtigt, om ter eerster aanvang kennisse te nemen over de klachten en eisch, dien myn E. Heere de Schout doet, en nemen mag tegens de Schippers, die sich vervorderen hun ballast op Pamphuys; of op eenige andere ondiepten daar ontrent over boort te werpen, en voorts op den zelven eisch kort en onvertogen recht en uytspraak te doen, volgens het Privilegie by Keyser Karel, als Grave van Holland deser Stede, in den jare vyftien hondert vier-en-veertig gegeven: staande in het tweede Privilegie-boek p. 23.

Al de geenen, die met hun schepen en goederen het Marsdiep en het Vlie inkomen, mogen, gaande noch komende, niet beslagen noch verhinderd worden; maar indien iemand op deselve ietwes te seggen heeft, is hy gehouden hen in rechte te betrekken, en voor Schepenen van Amsterdam te verdagvaardigen; welke Schepenen hen luyden ook regt moeten doen volgens d'oude herkomen van Amsterdam, en anders niet, en dat uit kracht van zeker Privilegie, gegeven by Hartog Willem in den jaare veertien hondert en vier.

Geen Schepenen mogen ook tuygen nog kennisse dragen van eenige saken langer dan een jaar, na datse afgegaan zijn, uytgeseyd van 's Heeren boeten, renten en andere 's Heeren saken; als ook van stads boeten, renten en diergelijke saken.

Al het geene binnen de vryheyd van Amsterdam geschiet, moet ook binnen Amsterdam by Schout en Schepenen berecht en genietigt werden, volgens het Previlegie van Hartog Willem, gegeven in den jare dertien hondert twee en veertig, zonder dat de Baljuw vermagh iemand ter sake van breuken te roepen buiten deser stede, daar de breuken gevallen zijn.

Tot behulp van Burgermeesteren en Schepenen, zijn ook geordent en gekooren een of meer Pensionarissen, of loontrekkende Raadsmannen. Dit zijn mannen die grondige kennis van Wetten en Rechten hebben; en staan Burgermeesteren en Schepenen niet alleen in 't Recht spreken, maar ook met goeden raat ten dienste, bedienende alsoo tevens 't ampt van Redenaars en voorspraken van de gansche stad. En soo het de nood vereyscht, worden ook nevens anderen in aansienlijke Gesantschappen buyten 's Lands versonden. Doen ook gemeenlijk, in 't verwellekomen van eenige groote Prinsen of Heeren, het woort. Dese plaatsen bekleden tegenwoordigh de Hoog-geleerde Heeren,

Mr. COENRAAD van HEEMSKERK.

Mr. JACOB HOP,

EN

Mr. CORNELIS BORS van WAVEREN.

Van de Gemachtigde en Rechters, als Tresorieren Ordinaris en Extraordinaris, Wees-meesters, Commissarissen van de Huwelikssche zaken, Reken-meesters, Artillery-meesters, Assurantie-meesters, Commissarissen van de Wisselbank, Kleene zaken, Bank van Leeninge, Zee-zaken, Kamer van desolate Boedel, en van den Excyns, &c.

VYFDE HOOFT-STUK.

De Rechters zijn tweederley, ordinarissen oft gevolmaghtighden.

DE Rechters in Holland zijn velerhande, waar onder de voornaamste zijn d'ordinarisse of gewoonlijke, en gedelegeerde of gevolmachtigde. De ordinarissche zijn die vrye en eigene Jurisdictie of rechtsdwang hebben, als hier te Lande;

Den Hooge en Provinciale Raad.
Al de Collegien, zoo van mijnen Heeren de Staten en gelt middelen als van d'Admiraliteyt.
De Houtvester en Meester-knapen.
De Dijk-Graven en Heemraden.
De Gerechten binnen de Steeden.
De Vier-Scharen van Baljuw en Mannen.
De Schepenen en Geswooren van den platte Landen, &c.

Maar gedelegeerde Rechters zijn, die last en bevel hebben, om in plaatse van de gewoonlijke Rechters kennisse te nemen van eenige zaken. Veel is 'er aan gelegen, na't gevoelen van al de Rechtsgeleerden, of een gedelegeerde Rechter gestelt is, van een opper-Vorst, by ons de hooge Overheit, of van een ander, vermits d'eerste grooter, maar de laatste een bepaalder macht heeft.

Hier ter stede worden alle jaren na't verkiesen van Burgermeesteren en Schepenen, voor het midden van Sprokkelmaand by Burgermeesteren en Schepenen, gedelegeerde of gevolmaghtighde Rechters over verscheyde banken gestelt: namelijk:

Vier Thresorieren ordinaris.
Vier Wees-Meesteren.
Vijf Commissarissen over Huwelikssche zaken.
Drie Thresorieren extraordinaris.
Vijf Reken-Meesters.
Drie Assurantie-Meesters.
Vier Commissarissen over de Wissel-bank.
Zeven Commissarissen van kleene zaken.
Twee Commissarissen van de Bank van Leninge.
Vijf Commissarissen over de Zee-zaken.
Vijf Commissarissen over de Kamer van de Desolate Boedel.
Vijf Excijns-Meesters.

Wy zullen het ampt van dese Gevolmagtigde Rechters, en ordre, waar na datse zich te schikken hebben, hier vervolgens gaan ten toon stellen en verklaren.

THRESORIEREN ORDINARIS.

HEt Ampt der Thresorieren Ordinaris, dat een zeer geacht ampt is, en by na altijd door Oudt-Burgermeesteren bedient word, bestaat hier voornamelijk in, datse zorge moeten dragen over het Stads geld, rekening houden van alle ontfang en uytgift, en alle brieven, den staat der Stad rakende, bewaren. Vorder opsicht op alle de Stads werken.

WEES-MEESTEREN.

DE Wees-meesteren bedienen de voogdye van zoodanige wesen, die, noch onmondig of onderjarig, en van Vader of Moeder, oft van beyde berooft zijn, doch goederen genoeg hebben om te leven. En verschillen dese Wesen van de Wesen, die in 't Weeshuys komen, en daar groot gemaakt worden, voornamelijk hier in, dat dese laatste geen middelen hebben, om te leven, en beyde van Vader en Moeder berooft moeten zijn, eerse daar in mogen komen.

Nopende de Wesen van d'eerste ordre, zijn by den Gerechte in den jare vijftien hondert drie en tzestig, en daar na, zekere puncten, waar na zich de Wees-meesteren van de Wees-kamer te schikken hebben, geraamt, die van desen inhoud zijn.

Burgermeesteren zijn gehouden jaarlijks ontrent Lichtmisse te stellen, vier [a] aansienlijke bequame en bejaarde Burgers, die ten minste veertig jaren oud, en zeven jaren Poorteren geweest zijn, met volkome magt, over Wesen en onmondige kinderen, hier ter Stede en binnen de

a Doch om dese last te dragen en zorge waar te nemen, worden tegenwoordig in 't gemeen Oud-Burgermeesteren, Oud-Schepenen, of Raads- en andere personen gekoren.

de vryheyd van dien woonachtig; om ten meeste oorbaar der wesen goederen te bedienen, en daar voor sorge te dragen.

Indien man of vrouw komt te sterven, en onmondige kinderen achter te laten, is de Doodgraver, die de baar voor de deur brengt, gehouden de naam en woonstede van den aflijvigen aan de Klerk van de Wees-kamer bekent te maken, voor al eer d'aflijvigen begraven word. Weesmeesteren hebben daar na by een Bode van de Weeskamer, de nagebleve man of vrouw op een zekeren dag te verdagvaardigen.

De langst-levende van Vader of Moeder, is gehouden zes weken na het begraven des aflijvigen; in tegenwoordigheyd van de naaste vrienden der overledene, voor de Wees-meesteren te verschynen, en den onmondigen en nagelaten Wees-kinderen ter Wees-kamer goet te bewijsen, en aldaar te boek te brengen; Ten zy de vrienden hem of haar, om gewichtige redenen, langer tyd om bewijs te doen, gunden, of in de goederen ongedeelt lieten zitten. Des zijn de vrienden gehouden aan Wees-meesteren wel duydelijk hier af verklaringe te doen, en te laten tekenen in de Blafferts van de Wees-kamer, in 't by wesen van d'overgeblevene; en dat mede binnen de tyd van zes weken.

Niemand, hy zy Man of Vrouw, mag vertichten of van zijn kinderen scheyden zonder eerst by Boel-schrift met eede gesterkt, aan te brengen, al de goederen, roerende en onroerende, geen uytgesonderd; Ten zy de vrienden of voogden van de nagelate kinderen met d'overgeblevene Vader of Moeder, zonder de goederen in schrift over te leveren, met bewillinge van Wees-meesteren, zich anders verdroegen.

Maar versoeken de vrienden of Voogden een *a* Boelschrift, zoo is de overgebleve gehouden, dien te geven: en eenige goederen daar in verswegen zijnde, komt het zelve zonder eenig tegen zeggen, tot voordeel van des aflijvigen kinderen, ten zy de overgebleve by eede verklaarde, zulks onwetent geschiet te zijn.

a *Staat of Inventaris.*

Niemand mag met zeggen, dat d'overledene geen goederen achter gelaten heeft, en de boedel meer ten achteren als te voore is, volstaan, voor al eer hy zulks klaarlijk by een boelschrift doet blijken. Ten zy de vrienden met bewillinge der Weesmeesteren, zulks toe stonden.

Zijnder geen vrienden af te bekomen, om 't bewijs t'ontfangen, moet d'overgebleven den Weesmeesteren binnen de voorsz. tijd, volkome *b* boelschrift gesterkt, met eede overleveren, en dan scheyden of bewijs doen.

b *Staat of Inventaris.*

En schoon d'overgebleve, zich wilde behelpen met een uitterste wille by d'overledene gemaakt, is evenwel gehouden boelschrift over te leveren, bewijsinge te doen, en den eygendom der goederen ter Weesboek te brengen.

Komen Vader ende Moeder beyde te sterven, zonder de nagelate kinderen bewijs gedaan te hebben, zijn d'oudtste en naaste van Vaders en Moeders zijde, gehouden bewijs van de nagelate goederen te doen, en de zelve als voore by boelschrift over te leveren.

Weesmeesteren mogen, indien de vrienden, by de Weesknecht ontboden, voor de derde reyse niet verschijnen en zonder reden onwillig bevonden worden, het bewijsen van Vader of Moeder, oft eenige anderen boelhouder oft boelhouster ontfangen. En kan de bewijser daar mede volstaan, en is breuk vry.

Heeft de Vader den kinderen bewijs gedaan van 's Moeders erve, zoo moet na 's Vaders dood, d'oudste en naaste van des zelfs zijde den kinderen bewijs doen van 's Vaders erve. En heeft de Moeder bewijs gedaan van 's Vaders erve, zoo is, na 's Moeders dood, d'oudste en naaste van 's Moeders zijde, gehouden den Kinderen bewijs te doen van 's Moeders erve.

De bewese goederen moeten terstont op de Weeskamer gebragt worden, om aldaar bewaart te worden, schoon ook andere deel in de zelve hadden.

Ymand der onmondige Wees-kinderen, staande in 't Wees-boek of niet, van iemant erfgenaam gemaakt zijnde, schoon ook eenige andere, hun zelfs voogt zijnde, daar deel in hadden, is de Boelhouder gehouden binnen zes weken, na 't overlijden des uyttersten wilmaker, aan Weesmeesteren, in tegenwoordigheyd van de naaste vrienden of voogden der kinderen, behoorlijke boelschrift van al de goederen by den uytterste-wil-maker na gelaten, om dienvolgende d'erffenisse na vermogen der uytterste-wille te schiften en te deelen, over te geven, en voorts het gemaakte deel der kinderen, alwaar 't ook met anderen gemeen, terstont als voore op de Wees-kamer te brengen, op pene van twaalf gulden.

Alle erfgiften, en andere erffenissen, den Weeskinderen by yemand besproken, moeten d'erfgenamen, indien 'er

zijn,

zijn, op de Weeskamer te boek, en in handen van Weesmeeſteren brengen, binnen de zes weken, en dat op de zelve pene.

Alle onroerende goederen, den Weeskinderen aengeſtorven, moeten by openbare opveylinge na de meeſtbiedende, en dat in tegenwoordigheyd van vrienden, verkoft worden, ten zy de Vrienden der kinderen, met goetdunken der Weesmeeſteren, om redenen anders raedtſaam vonden.

Wie ſijn kinderen eenig geld bewijſt, moet het terſtont op de Wees-kamer brengen, om tot profijt der kinderen aangelegt te worden, of die het onder ſich wil houden, moet daar voor ter beſcheydentheyd der Weesmeeſteren en der kinderen vrienden oft voogden, vaſte grontpanden *a* binnen deſer ſtede, of ten minſte vaſte borge, ſtellen.

a Grond-brieven.

Wie onwillig of gebrekelijk in't aanbrengen der goederen of erffeniſſen, den Weeskinderen gemaakt, is, word met twee Schepenen ingeleyt, ter tijd hy zulks gedaan heeft, zonder midlerwijl te mogen uytgaan of eenige neringe doen, op pene van vijf gulden t'elkens te verbeuren.

Weesmeeſteren mogen, na't verloop van de zes weken, ter woonſtede van den onwilligen gaan, en by hun Klerk in tegenwoordigheyd van de vrienden of naaſte buuren, al de goederen in den huyſe doen opſchrijven, en den onwilligen by eede verklaren, of'er meer goederen zijn of geweeſt, dan'er tegenwoordig opgeſchreven worden.

De voorgaande artikelen van het aanbrengen der goederen binnen zes weken, is te verſtaan, als de ouders aan gemene ziekten, maar indienſe aan Peſt of diergelijke ziekten, geſtorven zijn, mach het aanbrengen der goederen, tot twaalf weken uytgeſtelt worden.

De vrienden der Weeskinderen, zoo verre buyten der ſtad woonende, datſe binnen de zes weken niet kunnen komen, moet d'aanbrenger der goederen zulks voor 't verloop deſer tijd bekent maken, en een bequame tijd verſoeken om die te beſchrijven, binnen welken tijd zy ook gehouden zijn boelſchrift als voore te leveren.

Alle aanwaſſen en profijten, die Vader of Moeder, 't zy by beſterffeniſſe of anders, na de ſes weken (geen bewijs noch gedaan hebbende) aankomen, komen zoo wel tot profijt der kinderen als van Vader of Moeder, zonder dat de kinderen eenige ſchaden, den boedel overkomende, na dien tijd hoeven helpen te dragen.

Alle belaſtingen van renten oft anders, die by Vader oft Moeder voor den tijd van 't bewijs gedaan worden, hebben alleen d'Ouders, by wien zoodanige belaſtinge geſchied is, te dragen, zonder dat Vader of Moeder der kinderen goederen eenigſins beſwaren of verkorten mach.

Indien yemand, hy zy Man of Wijf, Weeskinderen hebbende, hertrout, zonder den kinderen goet beweſen, of aangebragt, of met de vrienden verdragen, en zulks den Weesmeeſteren bekent gemaakt te hebben, verbeurt, tot behoef der kinderen, het achtſte deel van zijn of haar goederen.

a Alle vaderlooſe of moederlooſe kinderen, worden hier Weezen en onmondig geheeten, tot datſe vyf-en-twintig jaren oud zyn, en blyven ook ſoo lang onder voogdye, ten zy datſe komen te trouwen, of, by goetdunken van Weesmeeſteren of vrinden, hun zelfs voogt *b* gemaakt worden.

a Dit heeft niet alleen hier, maar ook deur gansch Holland, Neerland en Duytſland plaats, volgens het ſchrijven van Hugo de Groot, Guldelius, en Andrea Gail, &c.

b Veniam ætatis.

Doch blyven zoodanige perſoonen, ſchoon datſe tot die jaren gekomen of getrouwt zijn, onder voogdye, en worden uyt het Weesboek niet gedaan, indien Weesmeeſteren, en den gemeenen vrienden om gewichtige reden zulks oorbaar dunkt.

Zoo lang Weeskinderen onder voogdye en met hun goederen in 't Weesboek ſtaan, mogenſe hun goederen niet beſwaren nog vervreemden, ten zy Weesmeeſteren met den vrienden of voogden daar in bewillighden.

Iemand met Weſen, die noch onder voogdy en in 't Weesboek ſtaan, overkomende, ſpeelende, of hen iets verkoopende, leenende, borgende, of buyten verlof der Weesmeeſteren of voogden, hooger dan eenen gulden, zulks word van gener waarde, en daer over ook geen recht gehouden, hoe oudt datſe ook zijn, en is noch daar en boven ſtraffe onderwarig.

Alle der Weſen ſchulden, te boek ſtaande, mitsgaders al het geene voor erffeniſſe by Vader of Moeder, of by andere beweſen, mag men innen met loos en eyge panden, tegens den genen die ſchult bekent, gelijk of deſelve voor Schepenen verleden waren.

Alle over eenkomſten, borgtogten, beloften en diergelijke kennis-ſchriften, den Weeskinderen aangaande, en voor Weesmeeſteren verleden zijnde, zijn van gelijke kracht, als ofſe voor Schepenen verleden waren.

Alle

Alle brieven Weeskinderen toebehoorende, en in 't Weesboek staande, die tot haren magt zijn, als Weeskinderen daar aan komen mogen, verkeeren noch verouden niet, hoe oudt datse ook zijn.

De langstlevende van Vader of Moeder, is gehouden zijn kinderen t'onderhouden, en dat alleen om de vruchten van 't gewijsde, 't zy de zelve vruchten noch zoo kleen zijn: te weten, de Soonen tot achtien, en de Dochters tot vijftien jaren, zonder daar voor ook te mogen trekken d'inkomsten der goederen, den kinderen by eenige uytterste wille of gifte of andersins aangekomen. Ten waar by zoodanige makinge, of gifte uytdrukkelijk anders bedongen wierd, oft Weesmeesteren om eenige redenen anders verstonden, waar in dan, ter bescheydenheyd van Weesmeesteren, de vrienden en voogden der kinderen, met de langstlevende van Vader of Moeder zich verdragen.

De tijt van 't onderhouden verstreken zijnde, is nochtans Vader of Moeder, die bewesen heeft, daar niet van ontlast, voor aleerse aan Weesmeesteren in tegenwoordigheyd van de vrienden, komen verklaren datse van 't onderhout begeeren ontslagen te zijn; waar in Weesmeesteren dan na behooren te werk gaan.

Indien d'Ouders, vrienden, of anderen, in 't onderhouden met de Weeskinderen niet wel handelen, mogen d'erfgenamen met goetdunken der Weesmeesteren, de kinderen terstont daar van daan nemen, en hen na 't verloop der tijd af betalen. De zelve zijn gehouden der Wezen goederen, indiense eenige onder zich hebben, binnen een maand daar na op te brengen.

Bedragen de vruchten van 't bewijs meer, dan d'onkosten, die de kinderen in 't onderhouden verteren, mogen zich de vrienden met goetdunken der Weesmeesteren, nopende het loon van het onderhout, met Vader of Moeder verdragen.

De Vader der Wesen, indien hy een man met eeren is, heeft vooral de voogdye over zijne kinderen, en 't bewint der goederen, ten zy hy by voorgaande makinge of andere voorwaarden, zijn kinderen in goederen niet volgen mogte: want dan word het bewint der goederen en opzicht der kinderen een mans persoon van de naaste erfgenamen, die Poorter is, en van Weesmeesteren daar toe bequaam geacht, aanbevolen.

Geen Vrouwen, schoon het Moeder of Grootmoeder is, mogen eenige voogdye over Wesen aannemen, maar hen van sulks te doen verdragen. Des niet te min mogen Moeder of Grootmoeder, daar toe bequaam en in aansien zijnde, het bewint der goederen, hun kinderen of kints-kinderen toekomende, met goetdunken der kinderen voogden en Weesmeesteren, by aldiense daar af erfgenamen zijn, of eenige besittinge verwachten, eveneens als te vooren van Vader gesegt is, met borgtogt, en onder afstand van Vellejaans voorrecht, en al andere voorrechten, den Vrouwen toekomende, wel aan zich nemen.

Doch komt Vader, Moeder oft Grootmoeder te hertrouwen, zoo is dese bedieninge over der Wesen goederen uyt. En komt eene der zelven te hertrouwen zonder rekening te doen, zijn de goederen van den gene, die zoo een trout, mede verbonden voor de bedieningen der Wesen goederen. Waar in dese Stad van andere plaatsen verschilt: Daar Vader en Grootvader hun leven lang de voogdye behouden; maar Moeder en Grootmoeder alleen tot hertrouwen. *Grot. lib.* 1. *cap.* 7. *Sande Lib.* 2. *tit.* 9. *dec.* 3.

Zijn 'er geen vrienden, die de voogdye der kinderen en de bedieninge hunner goederen kunnen aanveirden, zoo word by Weesmeesteren, met goetvinden van Burgermeesteren, een ander bequaam persoon daar toe geordent, die zulks ook aanveirden moet, ten zy hy wettige rede van weygeringe by bragt.

Alle voogden en bewinthebbers van der Wesen goederen, zijn gehouden t'allen tijden, ten versoeke van vrienden en Weesmeesteren, op de Weeskamer rekening van hun ontfang en bewint te doen, en dat in tegenwoordigheyd der vrienden.

De Voogden der Wesen of ontfangers hunner inkomsten, genooten eertijts voor hun loon, de veertigste penning van hun ontfang der inkomsten, en voor de hooftsom van afgeloste renten, en verkofte huysen of erven, den zestigste penning. Doch dit word nu zoo niet onderhouden, maar hebben alle voogden, 't zy by uytterste wille, of by Weesmeesteren gestelt, voor de moeyte van hun ontfang en uytgift, den twintigsten penning van hun ontfang, spruytende uyt huys-huur en renten: wel verstaande datse dan geen zestigste penning, noch andere wedden oft profijten, van hooftsommen, oft afgelegde renten, noch van gerede penningen in den sterf-huys bevonden, noch van gerede penningen in den eersten staat gestelt, en komende van verkochte

kochte roerende goederen, noch van eenige gerede penningen in eenige van de rekeninge gebragt, ter oorsake van verkochte vaste goederen, trekken mogen.

Weesmeesters kennisse, en op 't Gemeene Land.

Weesmeesteren, Voogden, of bewinthebbers der Wesen goederen, mogen der Wesen geld niet op renten geven, dan onder bezegelde brieven en twee vaste borgen, die voor elkanderen moeten instaan. En word hier ter Stede in zoodanige brieven ten eynde dit besluyt ingevoegt: *Belooft mede de zelve hooft-zom met den verloope van dien, naar advenant van den tijd als voore, wederom ter Weeskamer deser Stede op 'te brengen, zes maanden naar de Insinuatie tot dien eynde aan hem gedaan.* En hebben al zodanige brieven, die alhier ter Stede gedaan worden, het recht van Schepen-kennisse, en eeuwig generaal verband, doch hier breder van beneden. Dog zedert 1672 vermogen die met Obligatien op 't Land van Holland koopen, volstaan.

Wanneer Vader en Moederloose wesen, van hun jaerlijkse inkomsten niet onderhouden kunnen worden, is den voogden geoorloft der wesen goederen te gelde te maken, en dan daar in met goetdunkken der Weesmeesteren, te doen, 't geen oorbaarlyk en ten profijte der kinderen is strekkende.

Der Wesen goederen blijven gemeen tot'er tyd dat iemand van hen mondig zy, ten zy d'ouders dit anders hadden gemaakt; of by den Weesmeesteren, vrienden, of Voogden anders verstaan wierd, oft een der Wesen merkelijke groote schult buyten d'andere maakte, of ter Schoole oft anders merkelijk meer verteerde; 't welk hy gehouden is alleen te zijnen laste te dragen.

Eenig Weeskint tien jaren achter een buyten 's lands geweest zijnde, zonder daar af tyding van desselfs leven of dood te krygen, mogen de naaste vrienden en erfgenamen, met bewillinge der Weesmeesteren, na hem laten vereysschen ter plaatse, daar hy laatstmaal geweest is. En bevindense dat hy overleden is, of geen kuntschap van zijn verblyf kunnen krygen, mogense de goederen der uytlandige Wesen onder elkandere deelen, mids daar voor stellende vaste borgen, ieder voor zijn deel, op dat deselve, indien dit Weeskint te voorschyn quam, weder hersteld mogen worden.

Geen geschillen van Weeskinderen mogen voor 't recht betrokken worden, dan met goetdunken en verlof van Burgermeesteren en Weesmeesteren. *En die een Weeskind te boek staande over kostgeld, schulden of anders wil beklagen, is gehouden zulks eerst voor Weesmeesteren te doen.

a Hier mede komt over een 't geen Hugo de Groot zeit. Den Voogden wort niet toe gelaten eenig recht te beginnen van twijfelachtige saken, sonder goetvinden van het gerecht of Weeskamer op straffe van de zelve kosten te dragen.

Alle geschillen voor Weesmeesteren tusschen partyen vallende, worden in het kortst en zonder geschrift afgedaan, zonder dat partyen deselve eerst mogen voor Schepenen betrekken. Deselve voor Schepenen getogen, en de verklaringe oft beslechtinge der Weesmeesteren voor goet gekent, verbeurt de betrekker tien gulden. En wie sig by de beslechtinge der Weesmeesteren beswaart vind, mag binnen veertien dagen zig daar van aan Schepenen beroepen, en niet daar na; want na dien tyd is der Weesmeesteren verklaringe even zo krachtig, als of zulks by Schepen gedaan was.

De blafferts der Weeskamer moeten heymelijk gehouden en opgesloten worden, sonder, 't sy met verlof van Weesmeesteren, dien aan iemant te mogen toonen.

Wie om eenige zaken voor Weesmeesteren ontboden word, moet verschynen, op pene, indien hy de derde reys niet verschynt, van ses schellingen.

Burgermeesteren in der tyd, zijn gehouden, des versocht zijnde, Weesmeesteren voor te staan en te helpen raden. En wie Weesmeesteren met woorden oft werken beledigt, word gestraft in allen schijn, of zulks aan die van den Gerechte geschiet was.

Als in den jare duysent vijf-hondert twee-en-tnegentig, by goedtdunken der Ed. Groot Mogende, nopende d'ordre die gehouden zou worden, in 't beleyden der Weeskinderen penningen op renten, verstaan en besloten was, dat in Steden, daar zulks dienstig bevonden wierd, de verlijdinge ten behoeve van de Weeskinderen van de voorschreve renten te doen, voor Weesmeesteren als voor Schepenen zoude gedaan worden, en 't geen alreê voor den selven gedaan was, en noch te doen stont, even zoo krachtig over de goederen, in de vryheit van de zelve Steden gelegen, gehouden zoude worden, als of de verlijdinge voor Schepenen gedaan was; zoo was zulks ten opsicht van 't gemelde besluit der Ed. Gr. Mog. hier ter stede van dien tijd ook vervolgens zoo verstaan, en het daar voor gehouden, dat in 't gros alle verlijdinge, gedaan voor Weesmeesteren, over de goederen, gelegen binnen de vryheit deser stede, van gelijke kracht en natuur zouden wesen als of se voor Schepenen gedaen wierden; en dat alsoo Weesmeesteren kennissen in alles, in gelijken graat met en nevens Sche-

Schepen kenniſſe gaan zouden. Maar ontrent den jare zeſtien hondert zes-en-vijftig, viel hier over te twiſten, en ſcheen merkelijke ſtoffe tot veeler ongemakken te geven, by aldien by Burgermeeſteren en Wethouderen deſer ſtede hier in niet verzien was geworden. Want op hun vertooning, verklaarden de Ed. Groot-Mogende Heeren by forme van nader uitlegginge over het gemelde beſluit, van den jare duiſent vijf hondert twee-en-tnegentig dit naarvolgende, te weten:

Weesmeeſteren kenniſſen, geſtelt met Schepen-kenniſſen.

Dat alle acten en verlijdingen, mitsgaders hypothecatien, alrede gepaſſeert, ende gedaen, en voortaan te paſſeren en doen voor Weesmeeſteren, 't zy ten behoeve van minder ofte meerder jarigen, de Weeskamer ſubject, binnen deſe voorſchreve ſtadt ſullen zijn, blijven ende gehouden werden van gelijk recht, natuer, kracht ende effect, als de acten en verlijdingen, mitsgaders hypothecatien die gedaan worden voor Schepenen, ende zulks het effect van Weesmeeſteren kenniſſen in gelijcken grade geſtelt, met ende nevens de Schepenen kenniſſen; alles alleen over de goederen gelegen binnen de Jurisdictie van deſe ſtadt, ende mits dat van de hypothecatien ter Weeskamer regiſter apart gehouden ſal werden, ende daar toe acces gegeven een ieder, die intereſt door de hypothecatien ſouden mogen hebben; ende dat niet tegenſtaende eenige plakkaten ter contrarie ge-emaneert, ende in treyn gebragt; hebbende een iegelijk, die meint daar aan geinterreſſeert te ſijn, ofte te ſullen worden, ſich daar na te reguleren.

Geen Fidei-Commiſſaire goederen mogen ter Weeskamer ontfangen worden, 't en zy die aangaan Weſen, die (geduurende hare minderjarigheit) ter Weeskamer vertict zijn.

In den Jare zes-tien-hondert twee-en-vijftig, wierd ook afgekundigt, dat, vermits verſcheyde perſoonen, hun goederen by uytterſte wille, erf-beveling over de hant onderwaring maakten, en begeerden dat zoodanige goederen ten behoeve der Erfgenamen ter Weeskamer zouden geregeert en in acht genomen worden, zommige de tijd van veertig, vijftig, ja tnegentig Jaren, 't geen de Weesmeeſteren (vermits zoodanige erfmakingen, gemeenlijk moeilijke gedingen met zich ſlepen) in 't bedienen en gade ſlaan der Weeskinderen goederen, zeer verachterde, voortaan, van dien tijd af, geen goederen by erf-beveling over de hant gemaakt, ter Weeskamer zouden aangenomen worden, ten waar de zelve Weſen aangingen (geduurende hun minderjarigheyd) die ter Weeskamer vertigt zijn. Maar dat evenwel met het bewint oft de bedieninge der goederen, by erfbeveling over de hant gemaakt, die reeds ter Weeskamer waren bekent, oft de welken met het af-ſterven des uytterſte wil makers voor het af kundigen deſer willekeure verordent waren daar te komen, onder 't opſigt en 't ontfangen der Weesmeeſteren zoude kunnen voort-gevaren worden; mits dat t'elkens om de vijftien Jaren het recht der Weeskamer betaalt werde.

Wanneer de langſtlevende met de Weſen uitkoop doet, &c.

In den Jare zeſtien-hondert zes-en-vijftig wierd ook by den Gerechte, (krygende daar toe ook verlof van de Ed. Groot Mogende Heeren Staten van Holland en Weſt-Vrieſland) geordent en gewillekeurt, dat, by aldien by affterven van een der gehuwde perſoonen, nalatende kinderen, den Weeskamer onderwarig, in name en van wegen der zelve kinderen, nopende de voldoeninge van 't recht des eerſten overledens erffeniſſe, met den langſtlevende, gehandelt wierd, niet by ſchiftinge en ſcheydinge der goederen zelfs, maar in tegendeel uyt kracht van zeker boven-ſtaande vierde Artykel, (gelijk zulks dikwils binnen deſe Stad geſchiet) by forme van uyt-koop, namelijk; dat de langſt-levende blijft zitten in den geheelen Boedel alleen, mits belovende daar tegens aan de voorſz. kinderen te betalen een zekeren zom penningen, en voorts al de ſchulden t'zijnen laſte te nemen, en de kinderen daar van te bevrijden, in zoodanig geval ieder ſchuld-eyſcher van zoodanigen Boedel, die zoude mogen goed vinden des zelfs recht, voor zoo veel 't zelve aangaande en daar voor verbonden geweeſt is; den eerſten overleden, te willen eiſſchen ende innen op de voorſchreve Kinderen als des overledens erfgenamen, niet tegen-ſtaande d'overneminge, dienthalven gedaen by de langſt-levende, zulks doen moet binnen de tijd van anderhalf Jaar, na den tijd dat de voorſchreve uitkoop ter Weeskamer zal gedaan, en de betalinge der voorſchreve ſchult by de langſt-levende aangenomen is, als behoudende daar tegens een gelijkwaardigheit van goederen. Wert ook geordent, dat by aldien in deſe betalinge eenige uytſtel ofte zwarigheit gemaekt wierd, de zelve binnen de voorſchreve tijd met recht zoude mogen gevordert worden. Maar by aldien de zelve voor de voorſchreve tijd niet gevordert wiert, dat de ſchult-eiſſcher alleen den geenen zoude mogen aanſpreken, die zich voor de betalinge had ingeſtelt, en bezitter van den Boedel was, zonder na 't verloop van anderhalf Jaar, op den voorſchreven Kinderen ofte Erfgenamen, veel min op den genen die 't hun-

hunnen behoeve voor de langst-levende borge gebleven zijn, weder verhaal te mogen nemen.

Doch staat aan te merken, dat de tijd van anderhalf Jaar niet in-gaat, ten opzicht van zoodanige schult-eisscheren, die buiten der Stad woonen, dan, 't voorschreven bewijs gedaan zijnde, een maant naar dat de tweede gewoonlyke Post ofte Boden van hier vertrokken, zal gekomen zijn ter plaetse daar d'uitlandige schult-eisscher woonachtig is.

Van Man ofte Wijf die haer Goet niet regeeren kunnen, overmits haer quaet Regiment.

BYVOEGSEL. SOo wie van onsen Poortere hem qualyck ende onwijsselyck regeeren, soo dat die Vrienden ende Maghen van dien dunct dat haer Regiment niet en dooch, dien salmen wt dien Voochdie setten by aenbrengen van de Vrienden ende Maghen voorsz. ende by wille ende consent van den Raede deeser Stede, ende schrijven dien in 't Wees-kinderenboeck, gelyck de Wees-kinderen: ende dit salmen beleggen ende toebrengen met vonnisse van Scheepenen, na de Rechten der Stede voorsz. *Siet het Keurboek* A fol: 1.

Artillery of Wapen-Meesters.

Zijn uyt de Majestraat, dese hebben opsicht en besorgen het Stads-Artillery of Wapen-huys, met al 'tgeene daar in en aan vast is, en hebben haar Dienaars die de behoorlyke toesicht nemen, dat alles in goede ordere en buyten bederven bewaart word.

Thresorieren Extraordinaris.

De Thresorieren Extraordinaris, waar onder mede gemeenlijk een Oud-Schepen is, ontfangen den achtsten penning of verponding, en de Extraordinarisse lasten of Impositien. By desen word wederom de betalinge van eenige 's Lands renten van de ses groote Stede, en andere gedaan.

Reken-meesters.

De Reken-meesters oversien alle Rekeningen van ontfangen en uyt geven der Stad; by haar word ook mede de Consignatie bedient, 't welk voor desen door Schepenen plag te geschieden: by deselve werden ook de Extraordinaire belastinge by de Staten van Holland en West-Vriesland geconsenteert, als 100 en 200ste penning, ontfangen, en afgerekent.

Commissarisen van de Huwelykse-zaken.

Onder de vyf Gemachtigden der Huwelykse zaken zijn gemeenlijk een of twee Oud-Schepenen.

Keure en instellingen, waer na zich deselve te schikken hebben.

Die zig in den Echte-staat wil begeven, en drie Sondaagse geboden in de Kerk of op 't Stadhuys laten gaan (zonder dewelke hier niemand trouwen mag) worden eerst by dese Gemachtigden ondervraagt, ofze ook zonder veinsinge, dwang of bedrog in den Huwelyken Staat treden, ofze vrye persoonen, hoe oudt, en of hun mede-standers hun ouders zyn; ofze geen nader bloed-vrienden in 't leven hebben, en elkandre niet in bloede of zwagerschap bestaan. Waar op d'ongehuuwde gehouden zyn by ware woorden of eede (ter bescheydenheyt der Gemagtigden) t'antwoorden. En mogen ook dese Gemagtigden het derde Huweliks-gebod, maar wel het eerste en tweede, van Weduwenaars en Weduwen, onmondige kinderen hebbende, niet inwilligen, ten zy de selve eerst blyk brengen, van de Wees-kamer voldaan te hebben. Sy geen hindernissen vindende, staan het afkondigen der Geboden toe, voor Gereformeerden alleen in hun Kerken. Maar de geboden van andere gesintheden, worden ter puye van 't Stadhuys, na voorgaande klokslag, drie volgende Sondagen afgekundigt. En geschiet dit geboden laten gaan te dien eynde, op dat iemant, die wettige redenen wiste, waarom soodanige persoonen niet souden mogen huwelijken, zulks den Gemachtigden aan dienen. Word ook t'elke reys wel uytdrukkelijk, by d'afkundinge gevoegt dat 't is, het eerste, tweede en derde gebod.

Niemand mag, zonder wettige reden, een anders geboden schutten, op pene van tien gulden.

De gemachtigden eenig hindernisse, waar door geen afroepinge gegunt, of de gegunde gestaekt word, vindende, moeten daar afkennisse nemen, en daar over na gelegentheyt recht doen.

In 't voorkomen van eenige duysterheyt van trou-beloften, moetense naar vorsschen, wat forme van trouw tusschen beyde ingestelt zy.

Jongmans onder de vyf en twintig, en Dochters onder de twintig jaren, worden geen geboden gegunt, ten zy datse met hun Ouders, of by gebreke van dien met groot Vader of Moeder, mondige Broeder oft Suster, Oom oft Moeye verschijnen, of blijk van der selven bewillinge brengen; des mogen de genen, die ouderloos en vriendeloos zijn, volstaan met verlofte brengen van hun voogden, en

be-

bewillinge van Burgermeesteren en Weesmeesteren.

Minderjarige by brengende, Ouder, voogde en vriendeloos, of dat deselve krankfinnig, in vreemde Landen, en veel jaren van huys geweest zijn; zulks datse aan hun verlof niet wel kunnen geraken, zijn gehouden zulks den gemachtigden by wettig getuygschrift te doen blijken: maar ingeboorne daar en boven, verlof van Burgermeesteren of Weesmeesteren, als Oppervoogden, te brengen. Des niet te min moeten dese Gemachtigden soodanige persoonen afvragen, wanneer en in wat maniere, zy van hun ouders en vrienden gescheyden, uytgeset, of by de selven lest geweest zyn, om hier uyt te vernemen, ofze ook voor vondelingen van hen uytgeleyt, oft andersints verlaten zyn, sonder dat deselve anders eenige vordere opsicht over hen gedragen hebben; en dit alleen om te besluyten of het ook noodig is, het verlof der ouders in te brengen.

Een Jongman en Dochter, beneden de vyfentwintig jaaren, geboden versoekende, zonder verlof van hun ouders te toonen, ontbieden dan de Gemachtigden d'ouders voor 't afkundigen, om in 't huwelijk hunner kinderen te bewilligen, oft redenen van hun weygeringe by te brengen. Maar binnen de veertien dagen niet verschynende, of binnen dien tijd geen wettige reden by-brengende, word met het afkundigen en 't huwelijk voort gevaren.

d'Ouders verschijnende, en de bygebragte redenen, om 't huwelik om verre te stoten, niet wigtig genoeg zijnde, gaan de Gemagtigden, indiense d'ouders niet kunnen bewilligen, met de Heeren van den Gerechte te rade, en besluyten of der ouders redenen gewigtig zijn, om 't huwelik te beletten.

Weduwenaars, en Weduwen, behoeven zich aan hun ouders bewillinge niet stips te binden, by aldien de zelve het voorgaande huwelik toegestaan hebben.

Een Weduwe onder de vijftig jaar, en wiens man maar zes maanden is overleden geweest, kan hier geen geboden krijgen.

Een vry Jong gezel of Weduwenaar, een vry Vrouws-persoon met schoone woorden bedrogen oft beslapen hebbende, en te trouwen en trouw beloften gedaan te hebben, loochenende, en zulks met eede willende verklaren, niet tegenstaande het Vrouws persoon hem tegenviel, word de zaak voor den Gerechte gebragt, om aldaar na behooren afgehandelt te worden. Te dien eynde is ook gewillekeurt, dat de gene, wie een jonge Dochter onteert, gehouden is de zelve te trouwen, ten zy hy de Heeren anders onderrichte; in welken gevalle hy d'onteerde Dochter een zekre zom penningen voor haar onteeringe geven moet, en blijft boven dien noch strafbaar by den Gerechte aan lighaam of goet.

Geen huwelik, waar van d'eene party buyten der Stad woonachtig is, mogen dese gemachtigden laten geschien, zonder blijk of bewijs te brengen van een vry persoon te zijn. Beyde of een van beyde uytheemsche, maar boven haar jaren, met niemant van trou berucht zijnde, en over de drie leste jaren hier geduurig gewoont hebbende, kunnen, zonder vertoog te tonen, drie geboden krijgen, indiense by eede verklaren willen vrye luyden te zijn. Het zelfste word ook den uytheemschen toegestaan, die hun volle jaren hebben, maar zoo verre van hun lant zijn, datse hun betoog niet bequamelijk kunnen lichten.

De genen die zich beswaart vinden om in de Gereformeerde Kerken te trouwen, worden voor on-echte luyden verklaart, indiense, na dat de drie Sondaagse geboden ter puye van 't Stadthuys, na voorgaande klok-slag, zijn afgekundigt, niet op 't Stadhuys verschijnen, en aldaar voor twee Schepenen, die te dien eynde 's Sondaags ten elf uuren, en 's Dingsdaags ten half tween op 't Stadthuys zitten, het huwelik voltrekken. Doopsgesinden, na het trouwen in hun Kerk, zijn gehouden binnen een maant na de laatste afkundinge in hun Kerk gedaan, voor twee Schepenen en een Sekretaris hun trou bekent te maken, nader te vieren, en te laten aantekenen; die hen dan met dese woorden trouwen.

GHy N. hebt aangenomen, neemt aan ende hout voor uwe wettige Huysvrouwe N. ende ghy N. hebt aangenomen, neemt aan ende hout voor uwen wettigen Man, huys-heer ende vooght N. ende belooft aan weersijden malkanderen getrouw te zijn, ende in goeder eendraght als ge-echte Man ende Wijf, eerlijk ende Godsaliglijk na des Heeren instellinge te leven, tot dat de dood u scheyde.

Op de selfste wijse gaat alhier ook het trouwen der Joden toe.

Ieder moet binnen een maand, na het derde gebodt, zijn huwelik, 't zy in de Kerk of op 't Stadthuys, voltrekken, of reden van opschorsinge by brengen, en dat op

op pene, na 't verloop van de maant, voor d'eerste week van vijf, en voor ieder naarvolgende week van tien gulden te verbeuren.

Die, zonder drie geboden te laten gaan, of, na datse gegaan zijn, zonder het huwelik te voltrekken, als echte luyden by elkandere gaan woonen, worden volgens het plakkaat der Staten gestraft.

Twee ongehuwde persoonen by elkandere als Man en Vrouw, zonder geboden gehad te hebben, woonende, en daar na voor dese Gemagtigden ontboden, en bereyt zijnde de geboden te laten gaan en te huwelikken; mogen zulks de Gemagtigden toe laten; onvermindert den Heere zijn gerechtigheyd en eysch, volgens de Keure daar op gemaakt; des moet de huweliks-vieringe geschieden als vooren.

Echte luyden mogen van elkandre niet gaan woonen, dan by wettig vonnis van den Gerechte, op pene van hondert gulden, alle maanden te verbeuren, zo lang alsse van elkandere blyven.

Indien een getrout persoon, of die aan een ander verlooft is, met een ander de gebooden laat inschryven, die word gegeesselt, of anders, ter bescheydenheit van den Gerechte, gestraft, schoon 'er geen afkundinge der geboden op gevolgt is. En indien Man of Vrouw om overspel van elkandere afgeset worden, staat hen beyde vry een ander te trouwen.

Alle vonnissen by den Gemachtigden gewesen, worden, ten versoeke der parthyen na voorgaande op-eyschinge (te doen by den genen, die daar toe gemagt is) uytgevoert, eerst door dese Gemagtigden zelfs by gelt-boete; maar blyft de persoon in gebreke van te voldoen, word d'uytvoeringe door den Officier gedaan; 't zy door inlegginge of gijzelinge, ter bescheidenheyt en ordre der Gemagtigden. Daer by den onwilligen belast word, in sijn huyse met beslote deuren en vensteren te zitten, sonder neringe te doen, noch uyt den huyse te mogen gaen, voor al eer 't gewijsde voldaen is, op pene van ieder dag vijf gulden te verbeuren. Ten waar zich soodanig persoon binnen tien dagen na d'uytspraak van 't vonnis beriep aen Schepenen; des moet hy dan in handen van den Gerechte tien gulden stellen, die hy te verbeuren heeft, indien 't gewijsde by Schepenen voor goet gekent word, krijgtze die weder, en 't word herroepen.

Voor dese Gevolmagtigden worden ook alle geschillen, tusschen Meester en Knecht, Vrouw en Dienstmaagt, en diergelyke, waar toe zy zich des Dingsdaags, Woendaags, en Vrydaags voor de middag laten beledigen, afgedaan. Doch 't beslechten van dese laatste geschillen, stond eertijds aan de Gemagtigden der kleene zaken, toenze eertijds tusschen strijdende partyen vonnissen velden tot veertig, daer na tot zestig gulden. Maar hun order in den jare zestien hondert en vyftig vergroot zynde, om rechtsdwang te hebben tot zes hondert gulden, is dit zelve, ten opzicht van de veelheyt der zaken haar E. weder afgenomen, en den Heeren Gemagtigden der Zee-zaken, en eyndelyk, by de order op de maniere van pleiten binnen Amsterdam, in den jare zestien hondert zes-en-vyftig geraamt, dese Gemagtigden van de Huwelikshe zaken toegevoegt. En vermits het bericht deser Gemagtigden hier meê niet is vermeerdert, schikken sich de selve in dit stuk na het derde, vijfde, en sevende artykel van het bericht der Gemagtigden van de kleene zaken, ingestelt in den jare festien hondert en elf. Dit derde vervat alle zaken van hoon, oft verschillen van woorden tusschen Heer oft Meester en Knecht, Vrouw en Meyt, Gildebroederen, en andere diergelyke. Als ook alle Burgerlyke zaken, bestaande in feyten, dreyginge, vechtinge, oft quetsingen. Het tweede luyt, datse hun uytterste vlyt moeten doen, om partyen over soodanige zaken te soeken vereenigen; indien niet, haar voor den Gerechte te senden. Het sevende spreekt alleen over het verbeuren, van de boeten van wegen het achterblyven.

Maar op den 31 January 1679. is haar mede toegevoegt, en de Gemagtigden der kleene zaken daar van ontlast, dat ook voor haar en nergens anders, ter eerster instantie sullen dienen, alle quæstien en differenten, tusschen alle andere persoonen, spruytende alleen uyt dag-huur en arbeyds-loon: van gelyken, tusschen Overluyden en Gilde-broeders, mitsgaders onvrye luyden, soo over breuken als jaar-sangen, als mede over alimentatie, uytdeelinge van de Bos, en diergelyke; des dat alle de voorsz. quæstien niet excedeeren nog te boven gaan de somma van ses hondert Caroli gulden. *Byvoegsel.*

Commissarisen van de Asseuranti-Kamer.

De drie Rechters van de Verseker-kamer, die in den jare vyftien hondert acht en tnegentig wierd opgericht, schikken sich *Keure en wetten waar na zich de Gemach-*

tigden der Verzekerkamer te schikken hebben.

ſich en gaan te werk na deſe volgende keuren en inſtellingen.

Geen verſekeringe mag gedaen worden by iemand van uytgaende of inkomende goederen, dan beneden d'oprechte waarde van dien, blyvende ten minſten tien ten hondert, tot perykel van den genen, die zig doet verſeekeren, 't welk is ontrent het tienſte deel van de waarde der zelve koopmanſchappen, datſe, zoo in koop, pakkinge, tolrechten, gelt van verſekering, als andere onkoſten, gekoſt hebben.

Welverſtaan, dat by aldien een perſoon had een ſchip, waardig boven twee duyſent pond-groot, mag 't overſchot daer van geheel en al doen verſekeren, blijvende alleen het prijkel van het tienſtedeel in de ſom van twee duyſend ponden grooten. Maer goederen, daer op avarye gemaekt wort, moeten de Koopluyden na de rechte waerdye inſtellen.

Alle luyden mogen zig doen verſekeren, uytgeſeyt de Rechters, geſtelt over 'tſtuk van verſekering, als ook hun dienaren, tollenaers en makelaers; maer volgens de keure van den jare ſeſtien hondert en een, mogen ook deſe Rechters en hun dienaren zulx doen.

Indien de verſekeraar komt bankrot te ſpeelen, mag de verſekerde de verſekeringe af ſtaan, en zig op nieuw by een ander, op goede en quade tydinge doen verſekeren, dog indien gevalle is de verſekerde zijn verſeker-loon quyt, 't geen ten voordeele der ſchult-eyſcheren des verzeekeraars komt.

In de verzeker-brief moet de naam van 't ſchip ſtaan, 't zy het ſelve hier van daan gaat, of van andere plaatſen herrewaards overkomt; als ook de Meeſters en Schippers naam, mitsgaders de plaatſe, daar 't ſchip laden en heen varen ſal, op pene van niettigheyd en onwaarde der verbinteniſſen van de verſekering, indien het de ſchult des verſekerden is: anders mag de verſekerde het op den genen verhalen, die de brief gemaekt heeft, indien zulks by hem toegekomen is.

De verſekeringe der verſekerde waren begint loop te hebben, als deſelve waaren op de kay of wallen, en in ſchuyten gebracht zijn, om van daar in de ſchepen overgebracht te worden; en duurt de zelve verſekeringe, tot dat deſelve waren in de haven gekomen, en op 't Land veilig geloſt zijn.

Blijft een verſekert ſchip of goet, jaar en dag, zonder dat men van 't loſſen ter beſtemde plaatſe tyding hoort, achter, word het zelve, by aldien het in Europe is, voor verlooren geſchadt, en mag zulks den verſekeraars bekent gemaakt, en na drie maanden betaling ge-eyſcht worden; maar aangaande verder gelege plaatſen, mag zulks den ſelven voor den tijdt van twee jaren niet bekent gemaekt worden.

Verſekeringen, gedaan drie maenden na het vertrek van ſchepen binnen Europe en Barbaryen, of daar ontrent, en van verdere plaatſen, zes, zijn van geener waarden, 't zy de verſekerde den verſekeraar des verwittigde, en zig op goede en quade tydinge deed verſeekeren.

De verſekeringe is te niet, indien de verſekerde den Schipper een andere reys of haven, dan in de verſeker-brief ſtaat, doet nemen; maar wel vermag den Schipper by nood een andere haven kieſen; doet hy anders, en zonder laſt van de verſekerde, blyft de verſekeringe van waarde, en heeft de verſekeraar verhaal op den Schipper.

Een ſchip buyten 's Lands by hogerhand zijnde aangehouden, of anderſints onunt geworden om de reyſe te doen, moeten de eygenaars van de verſekerde Schepen en Waren, 't zy deſelve Waren mede bekommert zijn of niet, zes maanden, na dat ter plaatſe, daar het meerendeel der verſekeraars is wonende, de wete is gedaan, indien het belet is gevallen binnen Europe of Barbarye, en indien daar buyten, een geheel jaar verbeyden, voor en al eer 't voorſz. ſchip of goederen te verlaten; maar mag den verſekerde midlertyd den verſekeraar wel bedwingen om borg of pand te ſtellen voor de verſekering. De Koopluyden vermogen binnen den voorſeyden tyd van maanden, of een jaar de Koopmanſchappen op een ander ſchip of ſchepen te leggen, om haar reyſe te volbrengen ter beſtemder plaatſe, of indien zy zulks niet en deden, vermag den verſekeraar zulks te doen, en is in zulken gevalle alleen gehouden in de onkoſten van toereden, vracht en ſchade, die de Koopmanſchappen midlertyd geleden hebben, uyt zake van de voorſeide bekommering of belet, 't en waar de verſekeraar ook het gevaar van verſchepinge by den verſeker-brief hadde genomen t'zijnen laſten. Dog vermag de verſekerde ook binnen de voorſeyde tyd van zes maanden, of een jaar, zijn vervolg te doen van grove verderffelijke Waren, als Kooren, Boom-vruchten, Wyn, Olye, Zout, Haring, Suyker, Quikzilver, Botter, Kaas, Hoppe, Syroop en Honing:

 doende

doende evenwel de weete aan 't meerendeel der versekeraars.

Van Schepen, Geschut, rusting van Oorloge, mag, dan onder de twee derde deelen van d'oprechte waarde van dien, geen verzekering, en geensins van de vracht of toerusting der Schepen, noch ook van kruyd, koegels, leeftogt, of diergelyke verslijtende dingen, gedaan worden. Het Scheeps-volk mag sijn wedde, noch eenige andere dingen, haar toebehoorende, niet verzekeren, maar wel eenige Koopmanschappen.

Om de schade of vermindering der verzekerde Schepen of Goederen, (die geheeten word Avarye) moet den eisch tegens den a versekeraar ingestelt worden, ten langsten binnen de tijd van anderhalf jaar, indien de schade is gevallen binnen Europe of Barbarye, maar daar buyten, binnen de tijd van drie jaren, te reekenen van dien tijd af dat de Schepen ontladen zijn.

a *Asseradeur.*

Van Schepen of Koopmanschappen, die verlooren, gerooft, ofte bedurven zijn, zyn de verzekerde gehouden hun eysch tegens den verzekeraar te doen, ten langsten, indien het ongeluk in Europe gevallen is, binnen anderhalf jaar, maar daar buyten, binnen drie jaren, te rekenen van de tijd af dat 't ongeluk geschied is. En is dit bovenstaande te verstaan van Schepen en Goederen, die over Zee gaan of komen.

Koopmanschappen, gaande te lande, en over zoete wateren, gemerkt het gevaar daar soo groot niet is als over Zee, schikken zich dese Gemachtigden, na dat Koopluyden in 't over-een komen zich allerbest verdragen. En moet ook dese verzekering onder de waarde geschieden, en een tiende deel tot schade van den Koopman blyven. Doch mogen de Voerluyden geen verzekering doen van hun Karren, Paarden, en Wagenen, dan onder de helft van de waarde, en geensins van hun loon of bedongen Vragten.

Wie Gout, Silver, gemunt oft ongemunt, als mede Bezaaltjes, Gesteenten, en andere Juweelen, als ook Oorlogs-tuyg, wil verzekeren, moet sulks in de verzeker-brief uytdrukkelyk laten noemen: al andere zaken, bederffelyke of onbederffalyke, worden maar met de bloote naam van Waren gestelt.

De verzekering mag geschieden, voor den Gerechte, b Beampt-schrijvers, oft by eyge en bysondere verzeker-brieven, en hand-schriften, ter weder-zyde onderteekend, oft ook voor geloofwaardige getuygen, soo als partyen dat verstaan.

b *Notarisen.*

Iemand mag Schepen, die alreê verdronken, of gerooft zyn, indien hem sulks onbewust is, laten verzekeren. Maar zyn de Goederen soo lang te voore vergaan, dat de verzekerde daar van de wete konde hebben, 't zy ter Zee of te Lande, rekende drie mijlen voor twee uuren, soo word de kennisse gehouden voor bewesen, 't en waar de verzekering waar geschied op goede en quade tyding: in welken gevalle, de verzekerde hem aanbiedende by eede te zuyveren, is de verzekeraar gehouden de verzekering te voldoen, of de kennisse van de verzeekerde te bewijsen.

Indien iemand de verzekerde Goederen, niet, of minder dan hy heeft doen versekeren, doet laden, mag het versekerloon her-eischen, mits dat hy den versekeraar een half ten hondert genieten laat.

De leste versekeraar treed in winst en verlies zoo diep als d'eerste. De versekering is van geener waarde, die op 't leven van luyden, oft weddingen, reysen en diergelijke, gedaan word.

Een versekert Schip, onvaarbaar geworden, insgelijks Schip en goederen by vyanden, of Zee-rovers gerooft zijnde, mag de versekerde terstont van al het selve afstant doen, en de versekeraars aanspreken, die binnen drie maanden, na dat zulks door den Secretaris oft Bode van dese kamer hen bekent gemaakt is, moeten voldoening geven.

Van schade, die den goederen uyt haar zelfs overkomt, zonder uytwendig geval, als ook van uytwendige schade niet bedragende boven een ten hondert, is de versekeraar niet gehouden.

De versekerde is schuldig alle kennisse, dien hy krijgt van bekommering of schade, den versekeraars door de Secretaris oft Bode deser kamer, te doen weten.

Wie in dese over-eenkoming listelijk handelt, is gehouden in alle kosten, schade, en winst-dervinge, boven de straffe van de Hooge Overheyd.

Alle twisten, spruytende uyt versekering, als mede die van avarye of schade der versekerde goederen, worden ter eerster aanvang by dese drie Rechters afgedaan. De zelve mogen ook alle geschillen beslechten, die ter zake van versekering buyten dese kamer geschieden, oft betrekkelijk tot dese kamer zijn, oft anders by parthyen ter beslechtinge der zelver kamer getrokken worden; waar voor zy genieten het derde deel van eene gulden, van

van elke hondert gulden, by den eyscher te betalen.

Geen Gemagtigden by tooning van verseker-brieven, oft ander bescheyt, de versekering, en de schade oft 't verongelukken der goederen oft Schepen gebleken, en parthyen drie maanden te voore zulks bekent gemaakt zijnde, mogense den versekeraar tot handvulling dwingen, onder belofte van weder-geving, met den intrest van dien tegen twaalf ten hondert, indien namaals zulks bevonden word te behooren.

Doch mogen de versekeraars zich van dese uytspraak, binnen tien dagen beroepen aan Schepenen. En hebben dese uytspraken even zoo groote kracht, en worden even eens uytgevoert als Schepen vonnissen.

Verseker-loon niet klimmende boven zeven ten hondert, moet, volgens d'instellinge van den jare zestien hondert en thien, gereet; meer bedragende, moet binnen zes maanden na de tekening, en in gevalle het loon was tusschen de zeven en veertien ten hondert, de helft gereet, en d'ander helft na zes maanden betaalt worden.

Maar volgens de keure van den jare zesthien hondert twintig, moet alle verseker-loon, het zy hoe hoog het ook is, nevens de verseker-brieven in ree gelt betaalt worden, op pene van niettigheyd der verseker-brieven. Wel verstaande dat voor alle versekeringen, die voor gaan en komen geschieden, het loon voor gaan mede in gereet gelt, maar voor 't komen, met het landen der Schepen moet betaalt worden.

D'onzeil oft onvaarbaarheyd der Oost-Indische Schepen, den zelven op d'uyt oft'huys-reys overkomende, staat tot laste der versekeraars; ten zy de zelve Schepen buyten gewoonte in Oost-Indje gebruykt wierden; om daar mede van d'eene plaats op d'ander den handel, binnen 's Lands vallende, te drijven.

Dese Gemagtigden mogen in 't maken van de Avarye, alleen brengen, ten laste der versekeraars, 't geen zy bevinden daar in gebragt te mogen worden.

Vermogen parthyen in de hele en halve kosten te doemen, en de zelve te laten vergelden.

Gemagtigden van de Wisselbank.

Een order waar na datse zich te schikken hebben.

De Gemagtigden of Commissarisen van de Wisselbank, die in den jare zestien hondert en negen eerst opgericht is, verrichten en geven acht op een werk dat den koophandel, en den koopluyden in 't trekken en betalen van Wissel-brieven zeer dienstig en voordeelig is.

Ten zelven tijde, om alle steygering en verwerring in 't stuk van munte voor te komen, en den luyden, die eenige zoorten in den koophandel van doen hebben, te gerieven, is by den Gerechte met goetdunken der zes-en-dertig Raden, geordent, dat een ieder zoude mogen zoodanige penningen, massen, grenaillen, en Bilioenen, in de zelve Bank brengen, en de zelve penningen of waarde van de voorschreve massen na zijn goed dunken daar weder uyttrekken. Des zoude ook niemant eenig gereed gelt, minder dan ter zomme van drie hondert gulden tessens, en geen kleender munt als schellingen, daar in mogen brengen; voor welke penningen de Stad vast stont en borge bleef.

Geen penningen, die in dese Bank gebragt worden, mogen bekommert, of beslagen worden.

De Staten van Hollant ende West-Vrieslant doen te weten; alsoo ons vertoont is by Burgermeesteren ende Regeerders der Stad Amsterdam, hoe dat in den jaare 1609 binnen deselve Stad, met advijs van ses-en-dertigh Raden, aldaer opgerecht was een Banck van Wissel, soo tot voorkominge van alle steygeringe en confusie in 't stuck van de Munte, als tot gerief van de Koopluyden: En ten eynde de selve tot hare versekertheyt daer soude mogen in brengen, ende tot haer believen wederom uyt trecken soodanige Penningen, Massen, Grenaillen, ende Billioenen, als sy luyden souden goet vinden; ende onder anderen mede met dese expresse præcautie, dat de voorsz. Penningen ende andere Specien aldaer niet arrestabel souden zijn; 't welk ook van soodanigh succes was geweest, dat niet alleenlijck de Koopluyden binnen de voorsz. Stadt woonende of Trafiquerende, haer volkomen gerief en versekertheyt daer in hadden gevonden, maar ook vele ende voorname Personagien van buyten hare gelden aldaar gebracht en vertrouwt hadden, soo op haar eygen naem ende rekeninge, als op de naem ende rekeningen van anderen, die sy luyden daar toe als hare Factoors ofte Gemachtigden goet gevonden hadden te gebruyken: Ende alhoewel daar toe wel de meeste aenleydinge gegeven hadde, dat de voorsz. Gelden en Specien aldaer niet gearresteert hadden mogen werden, ende dat sulcks ook de ware intentie van Burgermeesteren ende Regeerders voornoemt, in 't oprechten van de voorsz. Wissel-banck was geweest, dat sy luyden egter metter tijd in ervaringe gekomen waren, dat eenige scherpsinnige Persoonen, distinguërende, soo het schijnt, tusschen Gelden ende andere Materialen, die in Specie in de voorsz. Wissel-banck waren gebracht, ende op den naem van den Eygenaer selve aldaer waren berustende, en de Gelden ofte an-

dere

dere Materialen, die niet op den naem van den rechten Eygenaer waren gestelt, haer hadden onderwonden door middel van Mandement van Arrest, van onsen Hove ofte anre Rechteren, soo wanneer de Gelden ofte Effecten, van hare Debiteuren op een andere naem in de voorsz. Wissel-banck waren staende, de voorsz. Gelden ende Effecten, ofte d'Actie ende 't Recht tot deselve, ende om daer van by af-schrijvinge of andersints te disponeren, niet in de Wissel-banck, maer onder de voorsz. derde Persoon te arresteeren, in allen schijn, als of het gene directelyk op de Penningen selve niet mochte geschieden per indirectum onder de Persoon van de Factoor oft Gemachtigde, gepermitteert ofte practicabel soude zyn; Ende alhoewel het tentamen, 't welck de Vertoonders tot het tegenwoordig versoeck voornamentlyck, aenleydinge hadde gegeven, in Justitie geen vervolg hadde gehad, dat evenwel het selve de Vertoonders omsichtig hadde gemaekt, ten reguarde van het geen op de selve of andere wijse in 't toekomende wederom ondernomen souden konnen werden, sonderling considererende dat door middel van dien het Credit van de voorsz. Banck, bestaende in de voorsz. versekertheyt ende vrye faculteyt, omtrent het inbrengen en weder uytlichten van de voorsz. Specien, of het disponeren van de selve, by overschryvinge op andere Rekeningen niet alleen gedisturbeert, maer de Vremdelingen daer door ook met reden gedeterreert souden konnen werden: Dat sy luyden derhalven te rade geworden waren, sonder nochtans haer in hun oudt recht ende possessie van Keuren te maken, eenigsints te præjudiciëren, haer te addresseren aen ons, met versoek dat het ons geliefde haer luyden te accordeeren opene brieven van Octroy, by de welcke voor so veel des noot zy, de voorsz. gestelde ordre, dat gene Gelden of andere Specien in de voorsz. Wissel-banck gearresteert mochten werden, geapprobeert ende geratificeert werden met expresse byvoeginge (alhoewel het selve genoegsaem implicité daer onder scheen begrepen te zyn) dat ook geen Arresten op Gelden of Effecten in de voorsz. Wissel-banck zynde, nochte ook op de Actie ofte 't Recht tot de selve, ende om daer van by af-schryvinge of andersints te disponeeren, gedaen soude mogen werden onder de Factoors ofte andere Gemachtigden, op welckers naem de Gelden of andere Specien in Banco gestelt souden mogen zyn, alles op pene van nulliteyt, en dat daer op geen Recht gedaen sal mogen werden, maer dat dien onaengesien by die gene, op welckers naem of rekeninge de selve Gelden of Specien souden zyn gestelt, daer van vryelyck ende sonder eenige verantwoordinge subject te zyn gedisponeert soude mogen werden: SOO IS 'T, dat wy de sake ende 't versoeck voorsz. over gemerckt hebbende, ende de Vertoonders willende gelieven, uyt onse rechte wetenschap, souveraine Macht, ende Authoriteyt, voor soo veel des noot zy, de voorsz. by de Vertoonders gestelde ordre, van dat geene Gelden ofte andere Specien in de voorsz. Wisselbanck gearresteert sullen mogen werden, hebben goet gevonden, geapprobeert ende geratificeert, vinden goet, appproberen ende ratificeren deselve mits desen: ordonnerende ende statuërende daer benevens, dat geene Arresten op Gelden of Effecten in de voorseyde Wisselbanck zynde, noch oock op de Actie of 't Recht tot de selve, ende om daer van by af-schrijvinge of andersints te disponeren, gedaen sal mogen werden onder de Factoors ofte andere Gemachtigden, op welckers naem de Gelden of andere Specien in Banco gestelt souden mogen zyn, alles op pene van nulliteyt, ende dat daer op geen Recht gedaen sal mogen werden, maer dat dien onaengesien by de gene op welckers naem afrekeninge de selve Gelden of Specien sullen getelt zyn, daer van vryelijck ende sonder eenige verantwoordinge subject te zyn, gedisponeert sal mogen werden. Ende ten eynde de Vertoonders desen onsen consente ende octroye mogen genieten als naer behooren: Lasten ende ordonneren wy dat desen ter Griffie van onse Hoven sal werden gepresenteert, omme aldaer geregistreert te werden als naer behooren. 't Welck gedaen zynde, lasten wy voorts allen ende eenen yegelijcken die desen aengaen sal mogen, de Vertoonders 't effect van desen, rustelijck, vredelijck, ende volkomentlijck, te laten genieten ende gebruycken; cesserende alle belet ende moeyenisse ter contrarie. Gegeven in den Hage, onder onsen grooten Zegele hier aen doen hangen. Den 16 December in 't jaar onses Heeren en Saligmakers 1670.

Alle wisselbrieven, bedragende ter zomme van drie hondert gulden en daar boven, moeten in dese Bank betaalt worden, op pene van quade betaling en verbeurte van vijf-en-twintig gulden.

Niemant mag ook grooter zom laten afschrijven, als hy op zijn bank-rekening te goed heeft, op pene van drie gulden, van ieder hondert gulden, die boven de bank-rekening worden afgeschreven, te verbeuren.

Niemant mag hem ook ter Banke deser Stede behelpen of bewijsen op zijn partyen, ten zelven dage ingeschreven: ten zy de zelve partyen door hem zelfs eerst in gereed geld voor half elf uuren daar in gebragt waren, op pene dat soodanige bewijsen, en afschrijvingen voor nietig en van geener waarde gehouden worden.

De Boekhouders vermogen soodanige Posten niet af te schrijven, als op schriftelijke ordre van de Heeren Commissarissen, op pœne voor de laatste reyse van cassatie, behalven die van de Oost-Indische Compagnie, welke op den zelven dag daar van mogen disponeeren.

En om alle faciliteyt aan den Koopman toe te brengen, dat zonder nadeel van de Bank is, word ge-eximeert drie open Bank-dagen, als wanneer de Bank gesloten is geweest, op welke voorsz. derde open Bank-dag het een ygelijk zal vry staan te disponeeren van zijn Partyen, schoon

ſchoon die op dien dag op zijn Rekening is gekomen.

Koopluyden Rekening in Banco hebbende, moeten tweemaal in 't jaar, op 't sluyten ofte maken van nieuwe Boeken, binnen ses weken, na 't opgaan van de Bank, komen te liquideeren, en haar Rekening te effenen, op pœne van 25 guldens, en na de voorſz. tijd van haar avance niet mogen diſponeeren.

Tot meerder gerijf voor de Koopluyden mogenſe voortaan minder als 300 guldens afſchrijven, mits dat by yder party 6 ſtuyvers word gegeven, en moeten de afſchrijf-briefjes in geen andere Taal, als in 't Nederduyts, geſchreven zijn.

Tot verval van de groote onkoſten van de Bank, zal betaalt worden voor yder party een ſtuyver, *ziet de Keure van den 12 January* 1683.

Niemand mag rekening in de Wiſſelbank gegeven worden, of moet 10 guld. aan den Armen betalen; *ſiet de Keure van den 13 Maart* 1682.

Alle aanvaerdingen van Wiſſelbrieven (om hier, vermits deſelve eygentlyk tot deſe Bank hooren, ook iets van te ſeggen) moeten geſchieden met ondertekening van namen en toenamen der aanvaerders, of met uytdrukking van hun hoedanigheyt, en byvoeginge van tijd; op pene dat anders, en by gebreke van dien van wegen de houders der Wiſſelbrieven,[a] getuyg-kennis mag genomen worden, van wanbetaling: eveneens als of d'aanvaerding geweigert was.

a *Proteſt.*

b *Alle Wiſſel-brieven moeten binnen den zeſten dag na de vervaldag geproteſteert worden*

[b] Alle Wiſſelbrieven van buyten komende, en elders geſloten, om hier betaalt te worden, moeten by onvoldoening ten uytterſten binnen den zeſten dag na de vervaldag, de Sondag of heylige dagen daar in begrepen, en de dag na de vervaldag voor d'eerſte gerekent, ('t en zy uyt laſt van de Magiſtraat de Bank voor een tijd lang geſlooten bleef, en ter oorzake van dien geen betaling geſchieden konde) aangetuygt worden. En moet in deſen gevalle, ten langſten na den tweeden dag, na 't openen van de Bank, getuyg-kennis gedaan worden. Behoudens dat in allen geval, de zeſte dag na de vervaldag verſtreken moet weſen.

Alle Wiſſel-brieven, hier ter Beurſe geſlooten, moeten [c] aangetuygt worden na de rechten en gewoonten van de plaatſe, daar de betaling geſtelt is te geſchieden. De betaling van alle Wiſſel-brieven hier geſlooten, indien na 't overleveren en afzenden der brieven de betaling niet vaerdig geſchied, mag, mits verlof daar toe hebbende van Schout en Schepenen, by gyſelinge ingevordert worden.

c *Geproteſteert.*

[d] Geen beſlag, op een aangetuygde Wiſſel-brief, (gelyk voor deſen wel geſchiede, waar door ook den houders der zelven het middel benomen wierd, om, by gebrek van vaerdige betaling, hun recht, by wege van aantuyging na behooren op ſijn tijd tegens den trekker te kunnen bewaren) of op * d'aantuyging, gedaan, mag gelden, of is van waarde; en zyn de Notariſſen, ſchoon ſoodanig beſlag onder hen gedaan is, het getuygſchrift en de Wiſſel-brieven aan de houders, des vermaant, gehouden over te leveren, om daar meê te handelen na hun believen. Uytgenomen, indien d'aannemer by tuyg-ſchrift van de Boekhouders van de Wiſſel-bank konde betoonen, dat de geheele party van de brief aan den houder op ſijn reekening is afgeſchreven en [e] gelde; in welk geval de Notariſſen het beſlag mogen gehoorſamen.

d *Geen Wiſſel-brieven of de Proteſten daar over gedaan, mogen onder Notariſſen bekommert worden, ten zy &c.*

* *Proteſt.*

e *Validere.*

Geen houder mag eenige geindoſſeerde Wiſſelbrieven, ten behoeve van den aanvaerder, uyt ſijn handen geven, 't en zy dat hy te vooren daar af ten volle is voldaan. Des is de houder gehouden ten verval-dage aan d'aanvaerder te toonen, dat hy de betaling, in de Wiſſelbrief begrepen, uyt kracht van 't opgeſtelde indoſſement moet hebben. Word de betaling geweygert, ſoo lang hy de Wiſſelbrief in handen, en niet overgelevert heeft, moet hy de ſelve Wiſſelbrief in handen van de Boekhouders van de Wiſſelbank brengen, om aldaar te boek geſtelt te worden; alwaar de aanvaerder de ſelve mag lichten, na dat de party afgeſchreven is, en eerder niet. En by gebrek van vaerdige betaling of inſchryving, moet de houder de Wiſſel-brief weder uyt de Bank, en uyt handen van de Boekhouders halen, op zoo een tijd, als hy goed vind ſijn recht na behoorlijk [f] tuyg-kennis tegens den trekker, na gewoonte van de plaats, van waar die getrokken is, te kunnen bewaren.

f *Proteſt.*

Mag mede op ſoodanige Wiſſelbrieven, noch [g] Tuyg-kenniſſen, op de ſelven by gebrek van betaling gedaan, geen beſlag geſchieden; noch mogen ook de Notariſſen eenige bekommeringen toeſtaan, ten zy hen by [h] tuyg-ſchrift van de Boekhouders van de Wiſſelbank bewuſt is, dat de betaling, in de Wiſſelbank begrepen, afgeſchreven is, en den houder op ſijn rekening [i] gelde.

g *Proteſten.*

h *Atteſtatie.*

i *Validere.*

Ordre waer na sig den Gever en Trekker van de Wissel-brieven sullen reguleren.

MYne Heeren van den Geregte hebben op de remonstratie der Koopluyden van dese Stad nopende de beswaernissen en inconvenienten die occurreeren in de Wissel-negotie aen haer Ed: Achtbare gedaen, goed gevonden te ordonneren, statueren en willekeuren, gelijk deselve ordonneren, statueren en willekeuren by desen,

I. Eerstelijk, alsoo hier ter Beurse veel gewisselt werd op de Misse van Frankfort, en dat op de Misse selfs, of op retour: In welk eerste geval den Ontfanger van de waerde van de gesloten Party terstond geen Wissel-brief levert, maer alleen mondeling beloofr tegens het aengaen van de Misse Wissel-brieven te maken of te versorgen: In 't ander geval op retour, belooft den Ontfanger van de waerde, in plaetse van Wissel-brieven te leveren het beloop van de selve somme op d'ordinaris of geconditioneerden Retour-dag alhier in Amsterdam wederom te betalen; sonder dat de Ontfangers van de waerde gewoon zijn daer van een Handschrift of Acte obligatoir aen de Gevers te passeren; so dat het bewijs van die gesloten partyen alleen aenkomt op de Acten van de Makelaers, die meest ter loops, en sulks imperfect aengetekent werden, of veelmaals door geen Makelaer tusschen partyen werden gesloten; waer uyt vele disputen konnen rysen, en den Gever geen bewijs-stuk heeft om den Ontfanger van de waerde te constringeren, als wanneer in gebreken blijft van den Wissel-brief te geven of versorgen, of op den Retour-dag te betalen; en waer toe ook de Gevers geen regt van parate Executie hebben by eenige Willekeur of Ordonnantie; Waeromme ten hoogsten nodig is, dat daer inne werde voorsien, soo ordonneren, statuëren en willekeuren derhalven by desen haer Ed: Agtbare, dat alle en iegelijke Ontfangers van de waerde der Wissel-partyen, gesloten, soo op de Misse selfs, als op Retour, gehouden sullen wesen straks neffens den ontfang van de waerde een Billet van sijn hand te geven, met sijn naem ondertekent, inhoudende belofte en verband, dat hy tegens het aenvangen van de Mis, daer op getracteert is, Wissel-brieven van soodanige somme aen de Houder van sijn Billet sal leveren voor de waerde daer van by hem ontfangen, conform als de Partye is gesloten, ofte op den vast gestelden Retour-dag promt te sullen betalen. En dat by gebreken van soodanige Wissel-brieven tijdelijk, en uytterlijk op den eersten Dingsdag na dat des Sondags de Mis aengevangen sal wesen, te leveren, of op de Retour-dag de selve te betalen, de Houders van de gemelte Billetten de Wissel-brieven of betalinge voornoemd sullen mogen vorderen soodanig als by het tweede Articul van de Willekeur, den 31. Januarii 1656 op 't Wissel-regt geëmaneert, ter neder gestelt is.

II. Om soo veel doenlijk te verminderen het trekken van Wissel-brieven op personen, die niet gevonden werden, of daer de Trekkers wel weten geen acceptatie sal volgen, om ondertusschen hen van de waerde voor die tijd te bedienen, en de Gevers moeyte en sorge te veroorsaken, hebben haer Ed: Agtbare gestatueert en gewillekeurt, dat den Trekker gehouden sal wesen, van alle Wissel-brieven, die met protest keeren, 't sy per faute van acceptatie of betalinge, sonder onderscheyd, beneffens de Wissel, Her-wissel, en Kosten, aen de Gevers van de waerde goed te doen en betalen een derde per Cento voor provisie.

III. Overmits by Willekeur den 2. December 1664. is gestatueert, dat, in gevalle d'Acceptanten van de Wissel-brieven de betalinge ten Verval-dage quamen te weygeren, de Wissel-brieven met protest na de Trekkers te rugge sullen werden gesonden, &c. waer uyt geinfereert soude konnen werden, dat men sulks gehouden soude wesen te doen, in alle gevalle selfs, alwaer 't dat den Trekker gefailleert was; zijnde d'intentie van mijne Heeren van den Geregte geensins, om de Houders daer mede te belasten, en haer recht te verergeren: Derhalven haer Ed: Agtbare tot elucidatie van de Willekeur statuëren en ordonneren, dat, als wanneer den Trekker gefailleert is, en sulks genoegsaem bewesen werd, en den Acceptant ten Verval-dage de betalinge van de Wissel-brieven weygert of in gebreke blijft te betalen, de geprotesteerde Wissel-brieven niet sullen behoeven te rugge na den Trekker gesonden te werden, maer de Houders als dan soodanig regt tegens de Acceptanten sullen hebben als tegens de Trekkers, te weten van Gijselinge op hare Persoonen, en Arrest op hare Goederen.

IV. Dat om de dispuyten buyten 's Lands voor te komen, die de Koopluyden alhier willen cavilleren, dat het sluyten van de Bank door auctoriteyt van de Magistraat alleen verstaan moet werden, wanneer de Bank gesloten is om 't maken van nieuwe Boeken, dat maar tweemael 's jaers geschied; en het sluyten ter oorsake van Hoog-tijden, Jaer-markt en Feest-dagen geen regt sluyten is; waer over wel gemelte Heeren van den Geregte mede verklaren, dat haer Ed: Agtbare verstaen, dat de drie opene Bank of respijt-dagen vergunt zijn, niet alleen wanneer de Bank gesloten is ter oorsake van 't balanceren van de oude, en maken van de nieuwe Boeken; maer ook wanneer de Bank toe is wegens Hoog-tijden, Feest-dagen en Jaer-markten, als Pascha, Pinxter, Kermisse en Kers-tijd, dat alle deselve mede voor wettige sluytinge gehouden sullen werden.

V. Alsoo men dageliks ondervind, datter seer quade gewoonten komen in te breken over het accepteren van de Wissel-brieven binnen dese Stad Amsterdam, te betalen door Buyten-luyden, die accepteren, (met Clausule) *mits ten Verval-dage te adviseren*, &c. waer inne dikwils disputen, en altijd moeyte en sorge voor de Houders steekt, soo ordonneren en statueren mijne Heeren van den Geregte, dat alle Acceptanten, Buyten-luyden, wie het soude mogen wesen, op de Wissel-brieven hier in Amsterdam te betalen, by haren acceptatie gehouden sullen wesen te stellen, aen wien men sig van harent wegen in dese Stad om de betalinge sal hebben te addresseren, sonder dat de Houders der Wissel-brieven sullen gehouden wesen hun vorders dien-aengaende yets te adviseren; Anders en by faute van dien, als ook in cas van eenige exceptie sal by de Houders der Wissel-brieven mogen werden geprotesteert van geen acceptatie, in allen schyn als of d'acceptatie ware geweygert.

VI. Verders, dewyle ontallijke Partyen simpelijk van d'een d'ander in Banko werden afge-

afgeschreven, die nogtans voor een ander mans rekeninge zyn; daer van nog by het Bank-briefje van den Afschrijver, nogte in Bank niet kan blijken; 't welk seer groote confusie soude konnen veroorsaken, en by verloop van tijd, afsterven van Persoonen, als anders, groote moeyelijkheyd en proces na sig slepen: om 't welk te voorkomen, gestatueërt en geordonneert werd mits desen: Dat wanneer iemand voor een anders rekeninge in Bank afschrijft, het sy voor een Acceptant, Endossant, of voor de waerde van een Wissel-brief, het zy ook voor Kas-geld, of eenige andere Schuld, den Afschrijver niet alleen gehouden sal zijn, klaer en distinct in sijn Bank-briefje uyt te drukken, voor wiens rekeninge hy 't selve afschrijft; maer ook, des versogt werdende, ten minsten daer van sonder uytstel een Acte onder sijn hand te geven aen den genen, aen wien hy de betalinge voor een anders rekening heeft gedaen; en by weygering, dat de Houders van de Wissel-brieven, Assignatien, of aen wien uyt eenige andere Hoofde de afschrijvinge geschied, sullen vermogen haer regt te gebruyken in allen schyn als of de betalinge aen haer niet ware gedaen.

VII. En dewyl dat de Willekeur van den 24. January 1651. waer by geordonneert is, dat de Houders van geëndosseerde Wissel-brieven niet gehouden zyn de selve uyt handen en aen den Acceptant over te geven, ten sy datse daer van alvoorens ten vollen sijn voldaen, in misbruyk en verval is geraekt, *soo vernieuwen de selve mijne Heeren die voorschreven Willekeur, en bevelen scherpelijk de observantie van dien*; met byvoeging dat de Houders sullen mogen volstaen met d'originele te laten sien, of anders simpel Copye daer van te geven, en d'originele Brief in Bank te brengen, en voorts als by de voornoemde Willekeur is geordonneert.

VIII. En overmits veel-malen Disputen komen te ontstaen, of ook de Binne-landse Wissel-brieven het selve regt van apprehensie op den persoon, en arrest op de goederen sijn hebbende, als Wissel-brieven van buyten komende, SOO IS 'T, dat gestatueert werd, dat voortaen alle Wissel-brieven, buyten de Provincie van Holland en West-Vries-land gepasseert, alleen van 't voornoemde Wissel-regt alhier sullen jouïsseren, en dat op alle andere binnen de voornoemde Provincie gegeven geen ander regard sal werden genomen, als of de selve waren simpele Assignatien en ordres om betaling te doen.

IX. Eyndelijk, dewyl by experientie bevonden werd, dat vele Acceptanten van Wissel-brieven vermeynen, dat sy niet gehouden zijn de betalinge van de selve te doen voor den sesden dag na den Vervaldag, in allen schyn als of die dagen tot haren behoeve en voordeel waren verleent, daer nogtans de selve ses dagen alleen gestelt zijn als den termijn, binnen welken den Houder des Briefs gehouden is te protesteren by faute van betalinge, en daer door onwillig zijn de onkosten van de Protesten, selfs op den sesden of laetsten dag gedaen, te voldoen en te vergoeden; SOO IS 'T, dat mijn Heeren van den Geregte, daer in willende voorsien, verstaen, dat de Wissel-brieven prompt moeten werden voldaen ten Verval-dage, en dat alle Protesten door de Houders der selven op den 4. 5. en 6. dag na den Verval-dag gedaen tot laste van de Acceptanten sullen komen, en by haer voldaen en vergoed moeten werden.

[a] Geen Grosseerders, Meesters, of andere persoonen zich met het Gout en Zilver draat-trekken bemoejende, vermogen eenige Lingotten, bereyt om zilver en gout-draat daar van te trekken, gebruyken, dan die in de Wisselbank gekoft en gehaalt zijn, en door de Proefmeester van de Bank bevonden worden de fijnte te hebben van elf penningen, achtien greynen. Des is den Grosseerder geoorloft, zijn lackaedje zelfs te hersmelten; doch mach het hersmolten niet tot draat gemaakt worden, voor al eer by den Proef-meester daar Proef afgenomen is. Te dien eynde worden de voorsz. Lingotten (die dese Gemagtigden tot wering van alle bedrog zelfs laten gieten) kennelijk gemerkt, en mag niemant op de verbeurte van hondert gulden eenige onbeproefde en ongemerkte Lingotten gebruyken, om draat daar van te trekken. Niemant mag ook zijn Lingotten, dan binnen dese Stadt en Vryheydt van dien, op pene van vijf-en-twintig gulden op ieder Lingot te verbeuren, laten grosseren.

[a] Niemand magh Lingotten verbesigen, dan die uit de Wisselbank zijn gehaalt. Keure van 't Jaer 1656.

Ook is'er by den Geregte een bequaam persoon gestelt en Gemagtigt, die in de huysen van de Grosseerders mag gaan, om de genen te bekeuren, die onbeproefde en ongemerkte Lingotten verbesigen.

Niemant mag eenige Essayen van Silver of Goud maken of nemen, op 300 gulden boeten: maar alle de Ingesetenen deser Stede de Essay en Halle van eenige baren Silver of staven Goud begeerende te weten, zijn het zelve gehouden te doen en te nemen door de gesworen Essayeurs: te weten, *Sieuwert Jansz.*, *Jan Sieuwertsz.*, en *Willem Wolfswinkel*, welke twee laatsten d'Essayen t'haren huyse zullen maken, halende van de Koopluyden een Proef tot d'Essay, en zullen daar na de Koopluyden in presentie van een der drie Essayeurs: te weten, die de Essay heeft gemaakt, het geassayeerde Silver of Goud den Heeren Commissarissen in de Wissel-bank by gewigt overleveren, en zoo hare betalinge ontfangen. Alle de vordere Keuren en Ordonnantien zijn te zien in de *Nieuwe Handvesten*, van *fol.* 1019, tot 1023, en ook op 1201.

COMMISSARISSEN van KLEYNE ZAKEN.

[b] Toen de Bank der Gemagtigden van kleyne zaken in den jare zestien-hondert en elf eerst op quam, wierd'er by

[b] Orde waarna zich de zelve te schikken hebben.

by den Gerechte beraamt, dat'er jaarlijks alleen maar vier persoonen gekoren zouden worden, om een jaar in bedieninge te blijven, maar daar na is dit getal tot vijf, en endelijk in den jare zestienhondert en vijftig, om alle voorvallende rechts-vorderingen des te bequamer kunnen af te doen, tot zeven vergroot; zulks dat'er nu jaarlijks, gemeenlijk in Sprokkelmaand, by Schout, Burgermeesteren, en Schepenen, zeven personen, ten minste daar onder twee Oud-Schepenen, om dese Bank een jaar lang te bedienen, gekoren en be-eedigt worden.

Dese mogen niet minder dan by meerder getal vergaderen, en dat op zulke uren en dagen, als Schepenen gewoon zijn te vergaderen, uitgezeit des Maandaghs en des Zaturdags, en dat alleen des voor de middags.

Alle twistige zaken, bedragende de zom van zes hondert gulden en daer onder, 't zy in gelt of in goede (* bekommeringen uitgenomen) en die uit de natuur niet behooren tot andere Banken, moeten ter eerster aenvang voor dese Bank afgedaen worden; zulks niemant zich mag vervorderen eenige zaken van zes hondert gulden en daar beneden, onder eenige voorwending, 't zy van onthaling, ophouding of anders, dan alleen uyt kracht van wettige bekommeringe ter eerster aanvang * betrekken voor de Heeren Schepenen, op pene dat de vertooninge te dien eynde ter rolle geschiedende, uytgedaan, en de gene, die de zelve heeft laten aantekenen, indien hy met pleyten voor den Gerechte doende is, in een boete van drie gulden, ten behoeve der armen gedoemt word. [a]

** Of Aresteerde.*

** Of 't moeste by een smeek-schrift versocht worden.*

a En volgens de nieuwe orde op 't pleyten beraamt; nemen dese Gemagtigden mede kennisse in reconventie, tot de zom van zes hondert gulden en hooger niet.

Die iemand voor dese Gemagtigden wil doen roepen, moet zulks door een gewoonlijken bode twaalf uuren voor't dienen van de rol doen. De strijdende partyen, zijn ook gehouden zelfs in persoon te verschijnen, zonder zich te mogen dienen van voorspraken, pleyt-besorgers, of yemand anders, uytgeseyt Vrouws-persoonen, die vry staat met een Voogt te verschijnen. Ook mag de gene, die siek of uyt'er Stad is, een ander, die geen voorspraak oft pleyt-besorger is, oft zich met recht-zaken niet bemoeyt, of geen loon daar voor ontfangt, in zijn plaats stuuren.

De Gemagtigden mogen tusschen partyen, voor hen verschijnende besluyten, [b] voorraad van te bordbrenginge, doeminge of vryspreekinge, zulks als hen na gelegentheyd der zaken oorbaar dunkt.

b Provisie van namtissement.

By aldien de gedaagde behoorlijk geroepen zijnde, in persoon niet verschijnt; wijsen de Gemagtigden tot profijt van het derde [c] achter-blijven, 't geen eertijts op het tweede geschiede, [d] handvulling, en word den eysscher toe gestaan, de penningen onder borgtogt van te herstellen, indien zulks daar na bevonden word te behooren, te mogen lichten. Doch is de Roe-dragende Bode, de parthye roepende om zich van zijn tweede achter-blijven te zuyveren, gehouden t'zijnen huyse te laten een briefje, inhoudende van wien, waar, en tot wat tijd hy geroepen word.

c Default.

d Namptissement.

Van alle [e] eynd-vonnissen, by dese Gemagtigden gewesen, uytgeseyt vonnissen van * hartnekkigheyd, mag men sich beroepen voor Schepenen, zonder de penningen, gelijk eertijdts wel geschiede, voor af in handen der Gemagtigden te stellen.

e Definitive.

** Contumacia.*

Des moet de beroeper, zijn [f] beroep binnen tien dagen na d'uytspraak van't vonnis, den Secretaris bekent maken, en 't zelve vervolgen ter eerster vierschare, of by [g] smeek-schrift binnen de tijd van twintig dagen, na dat de voorsz. uytspraak aan Schepenen getoont is. En in beroep ontfangen zijnde, moet in handen van Schepenen stellen tien gulden, die hem weder herstelt worden, indien het vonnis, daar van hy zich aan Schepenen beroept, verandert word. De boeten van achterblijvingen, die parthyen voor Gemagtigden laten gaan, zijn en worden geinnet, in maniere als de achterblijvingen, die parthyen voor Schepenen deser Stede laten gaan. En de vonnissen worden uytgevoert, eveneens als der Schepenen vonnissen. En dit alles volgens d'Ordonnantien van den jare 1611, 1624, 1632, 1641, 1650. en 1651.

f Appel.

g Request.

COMMISSARISEN van de DESOLATE BOEDEL.

Onder de vijf Gemagtigden van de kamer des ontaalbaren boedels, die in den jare zestienhondert drie-en-veertig opgericht wierdt, moeten ten minste twee Oud-Schepenen zijn, en eenige die kennis van koophandel hebben; en van dese vijf, die dagelijks vergaderen, blijven 'er ten minste jaarlijks twee aan, of oudt.

Orde, waar na datse zich te schikken hebben.

Komt een ontaalbare boedel binnen dese Stad en vryheyd van dien te vallen, 't en zy by afsterven of bankrot spelen, worden terstont door hun Secretaris, in tegenwoordigheyd van twee der zelven, al de goederen opgeschreven, de zelve in bewa-

bewaring en de boeken in verſekering genomen, ten profijte der ſchult-eyſcheren.

Over d'opgeſchreve Boedel worden terſtont Curateurs oft Beſorgers geſtelt, die door brieven oft booden al de goederen en uytſtaande ſchulden des zelven boedels, zoo buyten als binnen der Stad, trachten in verſekering te krijgen.

De goederen mogen binnen zes weken niet verkoft worden, maar word den ontaalbaren perſoon, of des zelfs vrienden zoo lang tijd vergunt, of hy eenig middel mogte vinden, om den ſchult-eyſcheren te vrede te ſtellen.

Alle Koopluyden, die bankroet geſpeelt zijn, als ook hun erfgenamen, mogen al hun ſchult-eyſſcheren voor deſe Kamer roepen, by dagvaarding, of weetbrieven, indien de zelve buyten der Stad woonen; en aldaar ten overſtaan van deſe Gemagtigden, na voorgaande oprechte opening van den ſtaat des Boedels, en met juyſte vergrooting van in en uytſchulden, oprechten zoodanig verdrag (nopende het betalen van hun achterweſen in 't geheel of ten deel, gereet of op zekere tijden, mits ſtellende daar voor borg) alſſe kunnen beramen en eens worden.

Het minderdeel der ſchult-eyſſcheren is gehouden het meerderdeel, uyt-makende drie vierde deelen der ſchult-eyſſcheren, en twee derde deelen der ſchult, of twee derde der ſchult-eyſſcheren, en drie vierde van de ſchult, te volgen, en hun daar meê te vergelijken.

De genen die borge, pant, of andere verſekering hebben, konnen tot geen verdrag gedwongen worden; maar zijn de borgen, die alleen perſoonlijk recht voor hun ſchadeloosheyd hebben, van gelijke natuur en recht, als d'andere perſoonlijke ſchult-eyſſcheren.

Alle ſchult-eyſſcheren zijn gehouden hun ſchult voor deſe Gemagtigden te bewaren, die ook alle geſchillen moeten ſlechten, 't zy de Bankroetier zijn ſchult-eyſſcheren te vreden geſtelt heeft of niet.

Geen verdrag mag tuſſchen den Bankroetier en ſchult-eyſſcheren gemaakt worden, dan ten overſtaan deſer Gemagtigden.

't Zelve gemaakt zijnde onder vaſte borg-togt, en van de ſchult-eyſſcheren ondertekent, zijn de verdrage en hun Boedels van de Kamer ontſlagen. En mogen dan weder vry handelen als voore, mids betalende aan den Gemachtigden d'onkoſten op den Boedel gevallen. Maar hebbenſe den eenen ſchuld-eyſſcher meer begunſtigt als d'ander, is 't verdrag te niet.

Na 't voltrekken van 't verdrag, zyn de Bankroetier en de Borgen gehouden, ten dage daar in begrepen, tot verſekering der Schuld-eyſſcheren, die 't zelve noch niet hebben ondertekent, ſoo veel, na behoorte van 't achterweſen der ſelven Schuld-eyſcheren, in handen der Gemagtigden te ſtellen, alsſe by 't verdrag belooft hebben: ten eynde ook deſe Schult-eyſcheren, terſtont na datſe getekent hebben, hun deel van de Gemagtigden kunnen krijgen.

Heeft d'ontaalbare of des zelfs erfgenamen, op, of, na 't verdrag, bedrieglyk te werk gegaan, 't zy in 't verborgen van boeken, of brieven, of achterhouden van goederen of uytſtaande ſchulden, of onder de hand met iemand op andere voorwaarden verdragen, die blyft niet alleen van 't rechte verdrag verſteken; maar word ook by den Gerechte geſtraft, na gelegentheyt der zaken.

Die met voordacht met den ontaalbaren heult, grooter zom, of zich voor Schuld-eyſcher aan geeft, daar hy nochtans geen is, om den gemeenen Schuld-eyſcheren, ten voordeele van de Bankroetier, in hun deugdelijke achterwezen te verkorten, die word als een bedrieger geſtraft, en is gehouden allen Schuld-eyſcheren als eyge ſchuld te betalen.

Binnen zes weken geen verdrag getroffen zynde, mogen de goederen by de [a] beſorgers verkoft worden; maar d'on- *a Curateurs.* roerende goederen niet, dan ten overſtaan van Schepenen, en in de twaalf nachten. Doch koopmanſchappen en andere worden opentlyk by monde verkogt, ter beſcheydenheyt der Gemachtigden, ſonder nadeel van 't recht der Secretariſſen en Concherge toekomende; maar 't verkopen van koopmanſchappen, mag voor een tijd lang, ter beſcheydenheyt der Gemachtigden, opgehouden worden, indien daar eenige opſlag van te verwagten is.

Na 't treffen van een verdrag en 't verkoopen der Goederen, word een dag vaſt geſtelt, tot het houden van [b] voor- *b Preferentie.* trek en t'zamen-deeling, tegens welken dag-vaarding [c] alle Schuld-eyſcheren, *c Concurrentie.* hier woonende, door gewoonlijke dageing, en vreemde door weet of aangeplakte brieven, verdagvaart worden, om hun namen, [d] zaken, [e] voorwendingen, *d Actien.* 't zy van voortrek of zamen-deeling, aan *e Pretenſien.* te geven.

Op deſen dag varen de Gemachtigden voort

voort met het opnemen en onderzoeken van ieders schuld en recht van voortrek, en doen hun beste om de verschijnende Schuld-eysscheren, dieswegen te vereenigen. Maar wil 't selve niet lukken, word ieder een van den genen, die elkandre niet konnen verstaan, gelast binnen veertien dagen of langer, een † ontleede eysch in handen der Gemachtigden over te leveren, met stukken en beweeringen daar toe dienende, onder behoorlijken * inhoudt, op pene dat de gene, die binnen de voorsz. tijd bevonden word niet gedient te zijn, verstaan word van zijn inbrengen afstant gedaan te hebben, en word op den eysch en stukken, by d'anderen voorwenders overgelevert, alleen recht gedaan; des mogen de genen, die van hun zijde hebben gedient, binnen veertien dagen af-schrift van yeders eysch en stukken lichten, om daar op binnen gelijke veertien dagen te schrijven by [a] wederlegging, zonder dat daar toe voorder dag verleent word; maar word de zaak van den voorsz. tijd van tweemaal veertien dagen gehouden in staat van wijsen gebragt te zijn, en by Gemagtigden gehandelt op het gene, dat dan ingebragt en overgelevert word.

† *Gearticuleerde.*
* *Inventaris.*
a *Contradictie.*

De zaak op de voortrek-dag afgedaan zijnde, mogen de genen, die zich by d'uitspraak beswaart vinden, binnen tien dagen daar van beroep doen aan Schepenen; des moeten de stukken zoo lang in handen van den Secretaris blijven, tot dat dese tijd verloopen, of andersints van 't beroep ontseyt is. Moet ook de † verwerver na bekome [b] bytekening van gehoort te worden, versorgen, dat de stukken binnen tien dagen na de verwervinge besloten over-gebragt worden in handen van Schepenen, om uyt de zelve t'oordeelen of wel of qualijk gedaan is, op pene van verstek. En heeft 't vonnis van Schepenen by voorraat zijn uytvoeringe, onvermindert verdere beroeping, en dagvaarding.

† *Impetrant.*
b *Appointement.*

By dese Gemagtigden word vervolgens voortgevaren met het maken van [c] verdeeling, zonder te wachten dat al de penningen ingekomen zijn, maar worden de genen die voortrek hebben, toegelaten hun achterwesen by asschrijving onder borg-togt uyt handen der Gemagtigden te mogen lichten; en d'overschietende penningen onder de gelijkdelende gedeylt, onder borgtocht der Secretarye te stellen. Doch mogen evenwel de schulteysscheren, wier recht naderhant eerst opkomt, mitsgaders de genen, den welken 't houden van voortrek en mede-deling onbewust geweest is, naderhant een nieuwe dag van verschyninge versoeken, om t'hunnen kosten, als noch op de voortrek of zamendeeling gehoort te worden.

c *Partitie.*

Zoo een huurman van een huys bankroet komt te spelen tusschen Grasmaant en den eersten van Wintermaant, in zoodanig geval is d'eygenaar oft de verhuurder gehouden, de meerder jaren, die het huys verhuurt is, weder aan hem te nemen, en den boedel daar van t'ontlasten; zulks hy maar recht van voortrek heeft op de goederen op zijn bodem bevonden, voor de huure van 't loopende jaar, en een jaar te voore, en langer niet, en deelt mede, 't geen hy voorder te kort schiet, over de te voore verschene huys-huure, nevens d'oude schult-eysscheren.

Maar komt het bankroet te vallen tusschen den eersten van Wintermaant, en Grasmaant daar aan volgende, in zoodanig geval blijft de huur noch voor de tijd van een jaar, beginnende van Grasmaant af, tot laste van d'ontaalbare Boedel, 't zy d'eigenaar t'huys van zelfs weder aan zig nam.

De schuldenaren, die hun achterwesen willen [d] bewaren, en al andren, die eenig goedt uyt den boedel, als eygen zaken vorderen, zijn gehouden voor het houden van voortrek en zamen deling, en 't verkopen of 't vervreemden van 't zelve goet, hun zaak ter eerster aanvang voor dese Gemagtigden bekent te maken, en de besorgers te dien eynde drie dagen te voren verdagvaarden, en nevens de dagvaardinge t'huys te zenden hun besluyt, en 't dubbelt van al de stukken, daar meê zy zich meynen te behelpen.

d *Verifiëren.*

Wie zijn eygen goet doet beslaan, moet de besorgers binnen drie dagen verdagvaarden, en zijn zaak aanleggen, op pene van verstek.

De verdagvaarde besorgers niet verschijnende, word verleent het eerste [e] achter-blijven, en de tweede reyse niet verschijnende, word by den Gemagtigden recht gedaan op het besluyt en stukken van de verschijnende partyen alleen, en de gedaagde in allen gevalle gedoemt in de kosten van het geding, wegens de hartnekkigheyd van niet te verschijnen.

e *Default.*

De parthyen verschijnende, word de zake voorts voldongen en afgepleyt, zonder 't zy om merkelijke redenen, dat 'er dag gegeven word, om t'antwoorden, en [f] weêr t'antwoorden.

f *Repliceren.*

De besorgers iemand verdagvaart hebbende, en zelfs niet verschijnende, word mede, ten versoeke des gedaagden, [g] 't verschenen

g *Comparuit.*

schenen verleent, en soodanig profijt als voore; des zijn dan de besorgers gehouden de gevalle kosten uit hun eige beurs te betalen.

De Gedaagden niet verschijnende, wort 't eerste achterblyven verleent, met een tweede dagvaarding tegens de naaste week; en ten tweede reise niet verschijnende, en van de dagvaarding bewust zijnde, het tweede achterblijven, en voor 't profijt van dien hantvullinge, by aldien de zaak daar toe gestelt is, met een derde roepinge, om de hantvullinge te zien veranderen in [a] een eind-vonnis; of anderzints regt te sien doen op de [b] voorgestelde zaak.

a *Definitive condemnatie.*
b *Intendit.*

Maar verschijnende, mogen dese Gemagtigden de zaak terstont afpleiten, of dag nemen ter naaste weke, als wanneer de selve, voor de tweedemaal dienende, nootsakelijk, ('t zy om wigtige redenen de Gemagtigden anders verstonden,) afgepleit moet worden.

Hebben de besorgers eenig goet of persoon beslagen, zijn gehouden 't beslag, ten versoeke van de beslagene, binnen drie dagen voor de Gemagtigden te vervolgen, eisch te doen en besluit te nemen. Waar op dan by de [c] beslagene voorts geantwoort of dag genomen wort, onvermindert d'afdoening by voorraad, onder borgtogt, by soo verre de zaak daar toe bequaam is. Doch de [d] bekommerde stil zittende, en geen vervolg doende, mag 't beslag beklaagt, en ter naaster vierschare als van ouds daar meê voort gevaren worden.

c *Arresteerde.*
d *Arresteerde.*

De zake voldongen, bepleit, of voorgedragen zijnde, wort de selve by de [e] Gemagtigden, aangelegt op [f] voorraad, ofte ten principalen, na gelentheit van zaken; en by d'een of d'ander parthy betrokken zijnde, wort de selve vertoont en vervolgt voor Schepenen op de Geprivilegeerde rolle, en aldaar afgedaan. En geschied 't uitvoeren van 't vonnis by [g] voorraad, onvermindert verdere dagvaardinge.

e *Gedisponeert.*
f *Provisie.*
g *Provisie.*

De schulteischeren des ontaalbaren boedels eenig misnoegen over het doen der bezorgers hebbende, mogen voor dese Gemagtigden, hun klachte doen, op dat daar in behoorlijke orde na gelegentheit der zaken gestelt wort.

Die genen die tot bezorgers over een ontaalbaren boedel gestelt worden, moeten ter bescheidenheit van de Gemagtigden voor hun doen vaste borge stellen, om in alle gevalle 't gebrek der zelven op hen te mogen verhalen; uitgenomen indien de selve uit de schult-eischeren gezet zijn.

De Bezorgers of Gemagtigde schulteischeren zijn gehouden d'ontfange penningen terstont aan de Gemagtigden over te leveren, en niet alleen ten einde van hun bedieninge, maar t'allen tijde rekening voor de Gemagtigden te doen; en blyvense, voor de derde reis ontboden, achter, wordense voor de vierde reise ontboden, op pene van gyzeling. Den zelven bezorgeren wort ook ten einde van de bedieninge voor al hun moeite een eerlijk loon van de Gemagtigden toegepast.

Doet iemant hier ter Stede, en binnen de vryheit van dien, [h] afstant van zijn goederen, nemen de Gemagtigden, soo dra de brieven van afstant aan den schulteischeren verleent zijn, by voorraat al de goederen in bewaring, en kennis van de deugdelijkheit van 't afstant, om Schepenen voorts daar van t'onderrechten.

h *Cessie.*

En om te weren en voor te komen alle misbruiken en valsche listen, die by veel persoonen dagelijks in 't versoeken en vervolgen van voorschrijven van den Heeren Burgermeesteren dezer stede aan de E. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollant, om te verkrijgen [i] veiligheit van lichaam, en vervolg van dien, begaan worden, zijn dese Gemagtigden gehouden achting te geven op de gelegentheit van het te kennen geven der verzoekeren, en Burgermeesteren des te verwittigen.

i *Seurete du Corps.*

De gedagvaarde voor dese Gemagtigden niet verschijnende, verbeurt voor d'eerste reize zes, voor de tweede twaalf, en voor de derde reis vier-en-twintig stuivers; en blyft hy dan noch achter, wort door een van de Onder-schouten met voorgaande beraatslaging der Schepenen gehaalt.

Alle dagvaardingen, die voor d'uitspraak van 't vonnis ter kamer van dese Gemagtigden geschieden, worden door der zelven Klerken, die gemeenlijk vier in 't getal zijn, gedaan; maar [k] d'opeissching, [l] vernieuwing, 't Loos-en Eigepanden, 't geen voor desen ook by dese Klerken gedaan wierd, door de gewoonlijke Stads-roedragende Boden.

k *Sommatie.*
l *Renovatie.*

Commissarissen van de Bank van Leeninge.

Twee Commissarissen zijnde in de Bank van Leeninge, die alle groote Panden van 100 guldens en daar boven, selfs belee-

beleenen en bewaren; houden zelfs de groote Kas, &c. Siet hier van breeder in het 4 *Boek*, daar de geheele Bank van Leeninge beschreven word.

COMMISSARISEN VAN DE ZEE-ZAKEN.

De vyf Gemachtigden van de Zee-zaken, die jaarlyks op den achtsten van Sprokkel-maand beëedigt en gekooren worden, en ten minste drie in 't getal vergaderen, mogen ter eerster aanvang afdoen alle zaken en geschillen, die Koopman en Schipper, Koopman en Bootsgezel, Schipper en Schipper, Schipper en Bootsgezel, Koopman en Lootsman, Lootsman en Schipper, als ook Inladers en Inladers, Reders en Reders, en Schippers en Reders, in zaken de Zeevaart betreffende, onder elkandre uytstaan hebben, uytgenomen in zaken van verzekering, die met den aankleven van dien, voor den Gemagtigden van de verzekerkamer beslecht worden. Des, daar een geset Schipper is, verschijnen de Reders in plaats van zoodanigen Schipper.

Ordening waar na sy zig te schikken hebben.

Die iemant voor dese Gemagtigden wil dagvaarden, moet zulks daags te vooren door een van de booden van dese kamer doen: doch zijn de strydende partyen gehouden zelfs voor hen in persoon te verschijnen, zonder zich van een voorspraak, pleitbesorger of iemant anders te mogen dienen.

Kunnen de Gemagtigden de parthyen niet vereenigen, doense tusschen de zelven recht, 't zy in 't besluiten van [a] hantvullinge, [b] eint-vonnis of [c] vryspreking, als hen na gelegentheit van zaken oorbaar dunkt.

a *Namptissement.*
b *Definitive condemnatie.*
c *Absolutie.*

Eerstelijk, dat de meergemelte Commissarissen in saaken, in nader ondersoek bestaande, en daar de Nature van de selve sulks sal komen te vereisschen, vermogen renvoyen te decerneren ten fine van Liquidatie of accoort: ook mogen tot meerder expeditie van de Justitie, daar wederzijds parthye compareeren, soo de aansegger sulks met goed regt sal konnen astrueeren, nantissement te decerneeren tot een somma van vyf-duysent guldens in kluys.

Iemant behoorlijk by een Boode voor dese Gemagtigden gedagvaart zijnde, en voor de derde reize niet verschijnende, wort, ten profyte van 't achter-blyven, hantvulling van de vereischte penningen, verleent, hoe groot de zom ook is. En de zake daar na tegens den Gedaagden ter Rolle vertoont zijnde, om zijn achterblijven te zuiveren, of Vonnisse aan te hooren, en alsdan noch niet verschijnende, wort de gewijsde hantvulling, wegens de hartneckigheit, verandert in een eind-vonnis, indien de zaak daar toe gestelt is.

Van alle eind-vonnissen by dese Gemagtigden gewesen, mag de parthy zich, daar by beswaart vindende, beroepen aan Schepenen: en moet in dien gevalle de beroeper zijn beroeping, zoo 't Vonnis, daar van hy beroep doet, ter zomme van vijf hondert gulden en daar beneden bedraagt, binnen drie dagen, en boven de vyf hondert gulden belopende, binnen tien dagen na d'uytspraak, by den Secretaris laten aantekenen.

d'Ontfange beroeper is gehouden in handen van Schepenen te stellen de zom van tien gulden, die hy weder krijgt, indien 't Vonnis by Schepenen verandert wort.

Die niet verschijnt, verbeurt voor ieder achter-blijvinge vier stuivers.

En om alle ongeregeltheden, tusschen Schipper en Schipper, mitsgaders Schipper en Bootsgezel, daer onder begrepen Reders, Bewinthebbers van de Oost- en West-Indische Maetschappyen, des te beter te weeren, en voor te komen, zoo is 'er te dien eynde ook een Water Onder-Schout, om 't recht van dese Gemagtigden te helpen sterken.

Water-Schout.

Dese Schout mag alle bekeuringen te water doen, de boeten innen, de onwilligen aanklagen, en vonnis versoeken by de zelve Gemachtigden; als ook in alle strafwaerdige zaken te Water voorvallende, de schuld-plichtigen in hechtenis stellen, en de zelven in handen van den Officier deser Stede overleveren.

Tot onderhoud van dese Kamer of Bank, en andere nodige onkosten, zijn gehouden al de Koopvaardy-schepen, die buyten gaats deser Lande varen, onder de vyftig Lasten, voor last-geld te betalen vyftien; maar schepen van vyftig Lasten, en daar over, komende van Westen, Oosten, Noorwegen, Engeland, Schotland, oft eenige andere plaetzen daer omtrent gelegen, dertig, en die komen by Westen van de Kaap de Finis Terræ, of by Noorden Hitlant, zestig stuyvers.

De Schipper, die een Bootsgezel huurt, moet hem een huur-penning van ses stuyvers op de hand geven, tot zeker bewijs van een vaste huur.

Na 't ontfangen van de huur-penning, zijn de gehuurde Boots-gezellen gehouden binnen vier-en-twintig uuren scheep te

te gaan, 't Schip te helpen toemaken, laden, ballasten, en gereet maken om te zeilen, zonder te mogen aan lant varen, veel min vernachten, 't zy met verlof van den Schipper.

Komt de Boots-gezel niet te scheep, mag de Schipper een ander huuren; en verbeurt de verhuurde, indien 't een Officier is, tien, maar een slecht Bootsgezel, vyf gulden, ten behoeve van den Water Onder-Schout, dien de Schipper sulks op pene van dertig gulden, moet aengeven. En is de Bootsgezel evenwel noch, indien de Schipper het begeert, gehouden scheep te komen.

't Schip gereet gemaekt zynde, moet 'et volk, de halve huure op hand ontfangen hebbende, binnen twaalf uuren binnen scheeps boort komen, indien 't schip na Oosten, Westen, Zuyden oft Noorden wil; maar binnen twee etmalen, indien na de Kaap bezuyden Finis Terræ, op pene van hun halve huur te verbeuren.

Loopt iemand van 't Scheepsvolk met de halve huur weg, diens naam, woonplaats, &c. moet de Schipper voor sijn vertrek aan den Water Onder-Schout te kennen geven, op pene van zestig gulden by den Schipper voor sijn eyge rekening te verbeuren, indien hy zulks niet doet.

Geen Officier of Bootsgezel mag uyt de huur scheyden, na dat hy t'scheep gekomen is, of de halve huur op hand ontfangen heeft, op verbeurte van de halve huur, 't en waar om wettige redenen, met kennisse der Gemachtigden, en weder uyt keerde, 't geen hy ontfangen had.

Seyt de Schipper iemand sijn huur op, sonder wettige reden, verbeurt voor sijn eyge rekening, ten behoeve van den genen, dien hy sijn dienst opzeyt, de halve huur, of een heele maand wedde.

Geen Bootsgezel oft Officier mag uyt het schip, dat van deser Stede vertrokken is, 't zy binnen oft buyten lands, gaan, veel min, sonder des Schippers verlof, aen land te vernachten.

Wil de Schipper uyt een schip, dat geladen word, of alreê geladen is, eenig goed daar weêr uytlossen, en ander goed in de plaats laden, daar in moet het Bootsvolk hem gehoorsamen, op pene van een maand wedde, by den genen te verbeuren, die sich onwillig toont; des moet ook de Schipper na 't afleggen van de reys, het volk daar voor te vrede stellen.

Komt 'er eenige verandering, 't zy binnen of buyten 's lands, op de voorgenome reyze te vallen, 't zy in de reys te verkorten, of te verlengen, of van d'eene op d'ander te verzeylen, of herzeylen, of ook buyten de voorgenome reyze te lossen, laden, en herladen, daar in moet het Scheeps-volk, 't zy dat 't by de reyze of maand aangenomen is, den Schipper ten dienste staan, uytgesondert op onvrye plaatsen te varen. Des is de Schipper weêr gehouden het volk, na 't afleggen van de reyze, na behoorte daar voor te loonen.

Doet de Schipper een of meer volle reizen buyten 's lands, is de zelve, daar hy komt te lossen, gehouden het volk ten vollen af te betalen, op pene van vyf-en-twintig gulden; 't zy daar eenig geschil ontstond, nopende het verlangen der gemelde reyzen, en moet dit geschil open blyven staan, om hier ter Stede afgedaan te worden, sonder elkandere eenige moeite aen te doen, op pene van de gantsche huure te verbeuren, indien de Bootsgezel sich sulks onderwint.

Wie tegens den Schipper binnen scheeps-boort eenige moeite aanrecht, verbeurt zes gulden voor de zeevarende Armen.

Trekt eenig Officier oft Bootsgezel, 't zy binnen of buyten scheeps-boort, op den Schipper, of iemand anders in scheeps-dienst zynde, sijn mes, zulks moet daar na den Water-Onder-Schout aangegeven worden, die dan deselve persoon in hechtenis, en voorts in handen van den Gerechten stelt, om na behooren gestraft te worden.

Na 't afleggen van de reys, en 't ontladen van 't schip, moet de Schipper binnen veertien werk-dagen, na 't landen, 't scheeps-volk betalen: en heeft den Schipper aan den Officier drie gulden, en aan een Bootsgezel twee en een half voor ieder dag te betalen, by aldien hy zulks binnen de vier-en-twintig uuren, na 't ontladen oft opleggen van 't schip, niet doet. Doch hier onder zyn niet begrepen de Bewinthebberen van d'Oost- en West-Indische Maatschappyen, die hun volk na ouder gewoonte betalen.

Maar is het des Koopmans schuld, dien de goederen aangaan, dat het schip binnen de veertien werkdagen niet ontladen word, in dien gevalle moet den Koopman den Schipper alles vergoeden, en voor de schade instaan, dien hy daar by geleden heeft.

Is de Schipper, om eenig geschil, onwillig in 't betalen van de huur aan het Bootsvolk, mag het volk daar over den Schipper niet schelden, of eenige moeite aandoen, op pene van een halve maand wedde,

wedde, maar is gehouden, hem voor dese Gemagtigden t'ontbieden, om hun verschil voor hen beslecht te worden.

Geen Schipper, die van dese Stad om de West vaart, daar men maand-geld belooft, vermag huurloon aan 't volk betalen, of hen hun artykel-brief voorlesen, dan in tegenwoordigheyd van de Water-Onder-Schout, die neffens 't scheeps-volk den Artykel-brief onderteekenen moet, op pene van vyf-en-twintig gulden by den Schipper te verbeuren, indien hy hier tegens sondigt. Dog hier onder zyn niet begrepen de boven-gemelde Maatschappyen.

Komt een schip binnen of buyten 's lands aan de grond te raken, of te verongelukken, mag 't scheeps-volk niet vertrekken, sonder verlof van den Schipper, maar zyn gehouden, 't scheeps-gereetschap, en Koopmans goet, na hun vermogen, te bergen, mits daer voor genietende een redelyk bergloon voor de gebergde Koopmanschap, boven hun huur, soo hen komt op de gebergde scheeps-gereetschappen.

Word iemand van 't scheeps-volk, in 't bergen der Koopmanschappen nalatig bevonden, of van 't schip weg te loopen, so verbeurt een Officier boven sijn halve huur twintig, en een slecht Bootsgezel, tien gulden.

Alle zaken, by dese Gemachtigden gedient hebbende, en by beroep voor Schepenen betrokken zynde, worden, om spoedig rechtsvordering te krygen, op d'ordinaris rol bepleyt. Alle a tegenstellingen, tegen eenige bekommeringen, gedaan op maand-gelden en wedden, onder de West-Indische en Oost-Indische Maatschappyen, d'Admiraliteyt, of elders onder besondere berustende, dienen ter eerster aanvang voor dese Gemachtigden; maar de beklaging der bekommeringen geschied op de Vierschaar na gewoonte.

a *Oppositien.*

In alle andere voorvallende zaken, die in dese punten niet begrepen zyn, schikken zich dese Gemachtigden na de Zee-rechten en Plakkaten, daar op uytgegeven.

Excyns-Meesters.

Het Collegie van Excyns-Meesteren is opgerecht in den Jare 1498. Dit is, na Burgermeesteren, Schepenen en Raden, 't oudste Collegie van alle de tegenwoordige kleene Banken; en meest altyd door een Raads-persoon of Oud-Schepen als President bekleed geweest; daar *Jan van Naerden*, die 1501. is Raad geworden, de eerste van is geweest.

De vijf Accijs-meesters, die hun zitplaats in 't Accijs-huys by de Oude-brug hebben, ontfangen alleen maar de Stadts-pacht van d'inkomende Granen, Azijn en Bieren, de Wynen, 't Gemaal, Turf en Koolen; want de andere Pachten, zoo Stads- als Lands-pachten, worden aan besondere persoonen, voor een zekere somme gelds, jaarlijks verpacht. *Ziet in 't 4. Boek, fol. 635.*

Secretarissen.

Tot dienst van Burgermeesteren, Schepenen, en de lager Banken, zyn hier gemeenlyk twaalf Secretarissen, die door Burgermeesteren gestelt worden, en de Secretary bedienen.

Voor den aanvang van hunnen dienst, moetense dese volgende Eed als Secretarissen afleggen in handen van den voorsittende Burgermeester. BYVOEGSEL.

Dat zweert Gy, dat gy een oprecht en getrouw Secretaris deser Stede wesen zult, alle de zaaken, de Secretarije aangaande, en die by de Burgermeesteren en Gerechte bevolen worden secreet houden, en niemand openbaren of te kennen geven zult, in 't teykenen van alle Acten, Brieven, ofte Schepenen kennisse U getrouwelijk quijten sult, in alle executien ofte verkoopinge van Meubelen of inmeubele Goederen U goetwillig vinden, en die rechtvaardelijk opteykenen zult, den Burgermeesteren en den Gerechte alle eere, reverentie, gedienstigheyd en gehoorsaamheyd bewijsen sult, en voorts getrouwelijk U reguleeren na d' Ordonnantien by de Heeren Burgermeesteren op de besoignen van de Secretarijen deser Stede gemaakt en noch te maken, en voorts alles doen en laten zult dat een goet getrouw Secretaris gehouden is te doen, soo waarlijk &c.

Tegenwoordig bekleeden dese plaatsen de volgende Heeren:

Mr. DIRCK SCHAAP.
JERONIMUS VELTERS.
Mr. JOAN HUYDEKOOPER.
Mr. PIETER BLAAUW.
Mr. CORNELIS MUNTER.
PIETER RANST VALKENIER.
Mr. JOSEPHUS HUYDEKOOPER.
Mr. PIETER van LOON.
Mr. JAN van den BEMPDEN.
GERRARD BIKKER van SWIETEN.
WILLEM GERRET DEDEL.
Mr. CORNELIS HOP.

Buy-

Buyten desen hebben de Gemagtigden der Zee-zaken hier ter stede hun besondere Secretaris, en bekleed tegenwoordig die plaats

Mr. JAN de VOGELAAR.

Gelijk mede de Gemagtigden van de Kamer van de Desolate Boedel mede haar besondere Secretaris en Boekhouder hebben, en bekleed tegenwoordig die plaats

Mr. COENRAAT de WILHEM.

Van Lyf-strafbare zaken.

SESDE HOOFT-STUK.

DE voornaamste ampten, waar by de Regeering en welstant van dese Stad bestaat, verklaart hebbende, acht ik niet ongerijmt te zijn, in 't kort noch iets van het Schout-ampt, (vermits het gene, dat te voore, des aangaande, daar afgesproken is, meest des zelfs weirdigheyd is rakende) als ook van de Lijf-strafbare zaken, hooge Vierschaar, op wat wijse hier ter Stede in lijf-strafbare zaken te werk gegaan word, en wat des meer zy, hier by te voegen.

Hier in komt dese Stad met de Constumen van Antwerpen over een. cap. 13. art. 1. D. Constum. van Antwerp. cap. 13. art.

Voor eerst moeten alle misdadigen, by den Schout, zijn' Onder-schouten, en hun dienaars aangetast, gevat, en in de gevangkenis, de Boeyen genaamt, gebragt worden.

Maar in 't afzijn, en by gebreke van den Schout, Onder-schout en Dienaren, staat een ieder vry, 't zy Poorter, Ingeseten, oft Vreemdeling, alle misdadigen, die op 't feit betrapt worden, aan te tasten, vast te houden, oft de zelve te leveren in handen van den voorsz. Opper, oft Onder-schouten en hunne dienaars, oft in de voorsz. gevangkenis.

** Criminaliter agere. a Intenteren.*

Een bysonder persoon mag hier geen *lijf-strafbaar eysch doen, tot openbare oft heymelijke straffe van eenen misdadigen, nochte ook eenige actien *a* onderstaan, voor 't gemene best, maar moet het zelve gedaan worden by den Schout, oft in zijn afzijn, by des zelfs Stedehouder, met den welken een bysonder persoon voor zijn eygen aangelegentheyd, zich voegen mag.

b Ageren. c Conclusie.

Maar in zaken van ongelijk, of hoon, vermag een ieder voor zijn bysonder belang te *b* dagen, en daar toe zoodanige *c* besluyt nemen, als hem na gelegentheyd der zaken geraden zal dunken.

De Schout, nochte zijn' Onder-schouten, nochte ook zijne dienaars mogen geen Poorter van Amsterdam, nochte geen Ingesetenen der Stad, die met zijn huyshouding een vaste woonplaats binnen de zelve Stad, of vryheyd van dien heeft, vangen, nochte aantasten, schoon hy by yemand bedragen oft aangeklaagt word, by zoo verre de zelve is staande ter goede name en fame, ten zy mits redenen, en dat by toestemming van Burgermeesteren en Schepenen der zelver Stede.

De Schout mag niemant, om lijf-strafbare zaken, binnen zijn huys vangen, ofte uyt den huyse halen, ten zy zulks geschied, by uytdrukkelijk voorgaande verlof en toestemming van Burgermeesteren en Schepenen, de welken te vooren, eer datse den Schout soodanig verlof mogen geven, van de staat en gelegentheyd der zaken ook kennis moeten nemen.

Volgens het Privilegie van Hartog Albrecht van Beyeren. Siet 2 Boek, fol. 135. &c.

Ook vermogen de voorsz. Officieren geen Poorter gyselen, vangen, bekommeren, noch eenig hinder aan lijf ofte goed doen, by aldien hy genoeg en volkomentlijk ter bescheydentheyd van Schepenen, versekering kan doen, dat hy 't recht verbeyden zal van 't geene, dat de voorsz. Officieren op hem zouden mogen te zeggen hebben.

En dit heeft plaats in alle misdaden en feyten, die een Poorter van Amsterdam begaan en gedaan mag hebben, uytgeseyt in moort, brant, Vrouwen-kracht, zeeroof, en indien een Poorter zich gewapenderhand stelde tegens de Hooge Overheyd, of misdede binnen den Raadslot van Reigersbroek, ter ouder Amstel, en aan de Conynen in Goyland, volgens het boven gemelde voorrecht. En of 't et nochtans gebeurde, dat een Poorter van Amsterdam ter zake van eenige andere misdaden, niet onder de voorsz. zeven puncten begrepen zijnde, gevangen en aangetast mochte werden, zoo zoude de Schout nochtans, of de gene, die hem als gevangen, langs 's Heeren straten, om in de Boeyen gebragt te worden, leyde, den voorsz. Poorter moeten laten gaan; by aldien yemand bekent en suffisant zijnde, aanbood verskering te doen, dat de voorschreve gevangen Poorter in 't recht verschijnen, en recht verbeyden zal, van 't gene de Schout op hem zoude mogen te zeggen hebben. Maar dit niet ge-

geschiedende, en de voorsz. gevangen Poorter, mitsdien in den Boeyen deser Stede gebragt zijnde, om eerst ondervraagt, en daar na voor den Rechter gestelt te worden, om vonnis te verwachten, vermag zoodanig Poorter daar tegens [a] uytvlucht nemen, en te verklaren ongehouden te zijn, de zaken ten [b] voornaamste te verantwoorden, voor en al eer hy uyt krachte van het gemelde voorrecht onder borgtogt van recht te verbeyden, ontslagen zy. 't Geen in zulk een gevalle, den voorschreve Poorter niet geweygert, maar toegestaan, en ook by Schepenen bewilligt word, namelijk, dat hy uyt der hechtenisse, uyt krachte van het voorschreve voorrecht, onder handtastinge en belofte van t'allen tijden (des by mijn Heere den Schout met goetdunken der Schepenen vermaant zijnde) weder in rechte te verschijnen, ontslagen word; mits daar voor stellende borge tot zulk een zom van penningen, als Schepen, na gelegentheyd der zake, daar op stellen zullen.

a *Excipieren.*
b *Principalen.*

Ook mogen de voorschreve Schouten, Onder-schouten, nog hunne Dienaren, niet in eenige der Poorteren, of ingeseetenen huysen komen, of gaan, nog eenige huysoeking doen, nog om lyf-of onlyf-strafbare zaken, (uytgeseyt in oneerlijke huysen, plaatsen of herbergen) voorder dan de voorschreve Poorteren, Ingeseetenen, oft hun Huysvrouwen en huisgesinnen in hun af-zijn toelaten, 't en zy met oorlof van Burgermeesteren en Schepenen, en in hunner tegenwoordigheid, of ten minsten van twee Schepenen by hen daar toe geordonneert.

Coustum. van Antw. cap. 13. art. 16. 17.

De Balliu van Amsterland vermag binnen de stad en vryheyd van Amsterdam niemand in hechtenis nemen, nog eenige eysch van hooge regts-dwang plegen; maar zulks komt alleen den Schout van Amsterdam, en niemand anders toe. Ook vermag de Schout van Amsterdam geene misdadigen, schuldenaars, of bankroetiers, binnen deser stede, en haar vryheid, geleyde geven, zonder verlof van den genen diense misdaen hebben, ofte schuldig zijn, en nochte ook daar en boven zonder verlof van Burgermeesteren en Schepenen.

De Dienaaren van den Schout zijn schuldig, Burgermeesteren en Schepenen aan te brengen, de swaare misdaden, die binnen dese stad, en vryheyd van Amsterdam geschieden, zoo haast als die tot hun kennis gekomen zijn, schoonse de misdadigen niet kennen, of weten te noemen, om daar af terstond wettige [c] berichting te nemen, en daar in te versien, soo als na gelegentheyd der zaaken bevonden wordt te behooren. *Art. 18.*

c *Informatie.*

En by aldien hier een moort, doodslag, oft andere swaare misdaat begaan is, en men niet weet by wien 't zelve gedaan mag zijn, soo is men alhier gewoon, te roepen den geenen die daar van eenige kennis hebben, te weten, de Waart en Waardinne, in wiens huys zulks bedreven is, of de gebuuren en allen anderen, daar van men meent eenige kennis te krygen, die op alles wel scherpelijk af gevraagt, en hun verklaringen by geschrift gestelt worden. *Art. 19.*

Wyders, op dat men soude mogen komen tot kennis van den geenen, die zulke sware misdaden begaan hebben, soo is men alhier gewoon, ten eynde soodanige feyten niet ongestraft souden blyven, maar anderen tot een exempel, 't zy of de misdadigen bekent zijn of niet, ter puye van 't Stadhuys, na voorgaande klok-slag, afkunding te doen, inhoudende, dat Burgermeesteren en Schepenen belasten en ordonneren eenen ieder, die den geenen, 't voorsz. feit begaan hebbende, weten, of gehuist gehooft, oft versteken hebben, 't zy in schepen, schuyten, of andere plaatsen, dat zy den selven terstont te voorschyn brengen, op pene van aan den lyve, ter bescheydendeyd van mijn Ed: Heeren van den Gerechte, gestraft te worden.

En ten eynde een ieder, in 't aanbrengen van soodanige misdadigen, des te vlytiger zoude zijn, zoo word by dese afkundinge, den genen, die de misdadigen aanbrengen, zulks datse terstond of namaals in hechtenis raken, van deser stede wege belooft zulk een zom van penningen, als na gelegentheyt der misdaden bevonden wordt te behooren.

Van

Van het pynigen en ſcherpe onderſoeking.

SEVENDE HOOFT-STUK.

Ls de Schout van Amſterdam niet willig ſijne Gevangenen kan doen belyden de feyten en misdaden, daar meê hy den ſelven is beſwarende, dan ſoekt hy daar toe te bekomen a invormingen, oft onderrichtingen; en deſelve bekomen hebbende, ſtelt de Gevangenen voor de bank van den Gerechte, en neemt ſijn eyſch dat de ſelve by vonnis mogen geſtelt worden in ſijn handen, om hen by b pijne te doen verklaren de waarheyt van 't geen hy hen te laſte is leggende, te dien eynde overleverende ſijn invormingen of onderrichtingen. En hoewel Schepenen na deſe onderrichtingen, uyt kracht van de ſelve of eenige andere klare kentekenen, deſelve gevangenen ſtellen in handen van den Schout, om gepynigt te worden, ſoo vermag nochtans de Schout niemand aan te taſten en te pynigen anders, dan ten overſtaan van Schepenen, of immers het meerdeel der ſelven. De c belijdeniſſen der gevangenen door 't pijnigen uytgeperſt, worden door een Secretaris, in tegenwoordigheyt van Schepenen aan-getekent, en daar na den ſelven gevangenen, ontſlaakt zynde, voor-geleeſen en gevraagt, of ſulks de waarheyt zy, en of ze daar by volharden. Verklaren de gevangenen de waarheyt te weſen, 't geen by den Secretaris in tegenwoordigheyt van Schepenen is voorgeleſen, en volhardenſe daar by, ſoo worden deſe belijdeniſſen gehouden voor wettige bekenteniſſen, als voor Schepenen gedaan, en geſchied daar op ook recht en vonnis, ſulks als na de gelegentheyt der feyten bevonden word te behooren.

a Informatien. *b of ſcharper examen.* *Couſtum. van Antw. 14. art. 1.* *c Confeſſien.*

Maar in ſware misdaden, als moord, doodſlagen, brandſtichten, en diergelijke; daar van word den gevangenen vier-en-twintig uuren na hun gedane belydenis, 't zy willige of by pijning, andermaal voorgeleſen hun belydenis, en gevraagt, of ze daar by als noch volharden, en indien gevalle worden de ſelve ook voor wettige bekenteniſſen gehouden, en word als voore daar op recht gedaan na gelegentheyt der zaken.

De Schout mag ook de gevangenen niet anders of langer laten pynigen als Schepenen goet dunkt. En wat een Poorter aangaat, die mag, ſonder voorgaande verlof van Burgermeeſteren en Schepenen, niet gepynigt worden.

Van de Hooge Vierſchaar, en op wat maniere hier ter Stede in Lyf-ſtraf bare zaken te werk gegaan word.

ACHTSTE HOOFT-STUK.

Yf-ſtrafbare zaken worden hier t'Amſterdam bepleit a ordentlyk, of b buyten-ordentlyk, na dat de zaken bevonden worden geſtelt te zijn.

a Ordinaris. *b Extraordinaris.*

Dienvolgende is de Schout van Amſterdam gewoon alle gevangenen (tegens den welken hy gehouden is, ſonder uytſtel te dingen, na gelegentheyt der misdaden) t'ondervragen in tegenwoordigheyt, en ten overſtaan van twee Schepenen, of ten minſten die daar toe by de gantſche Bank gemachtigt worden, ſonder dat hy vermag eenige gevangenen uytter hechtenis te ſlaken, dan by voorgaande vonnis, of kennis van Schepenen.

En ſoo wanneer by Schepenen eenige gevangenen uyt der gevangkenis ontſlagen zijn, onder handtaſting en beloſte van t'allen tijden (des vermaant zyn) weêr voor 't Recht te verſchijnen, ſoo is de Schout van Amſterdam gehouden de zelve geſlaakte perſoonen, ten eerſten recht-dage daar na weder op ſijn rolle te ſtellen, en tegen den zelven te dingen, in allen ſchijn, als of ze noch in nauwe hechtenis zaten.

Maar als by Schepenen verſtaan word, dat eenige gevangene perſoonen, als voore uyt der hechtenis gelaten zynde, niet ontfangen ſullen worden in een c gewoonlyk geding, ſoo zyn de ſelve perzoonen gehouden op den eiſch t' antwoorden, tot zulken dage als by Schepenen goet gevonden en geordent word; en daer na binnen zekeren tijd, mede ter bevel van Schepenen, gereet te komen, vonnis te verwachten, en dat alles by mon-

c Ordinaris Proces.

de, of op versteke zommarien, zonder de zaak op eenige rollen te stellen.

Alle persoonen, gevangen zijnde ter zake van enkele diveryen, en andere misdaden, tegens den welken de Schout geen [a] hals-eisch neemt, worden voor Schepenen alleen gestelt, zonder dat Burgermeesteren daar over geroepen worden; en worden deselve by Schepenen gestraft, met heimelijke of openbare geseling, ballingschap uit 'er stadt, in het Tucht-huis, of Spinhuis, na gelegentheit van de misdaden en zaken. Ten zy de zelve persoonen waren Poorters deser stede, in welk geval Burgermeesteren mede daar over geroepen worden, om hun goeddunken daar over te geven.

a Capitale Conclusie.

Maar over gevangenen, tegens den welken de Schout zijn eisch doet, datse met 'er doodt zullen gestraft worden, ('t zy de zelve Poorteren of vreemdelingen zijn) worden Burgermeesteren mede geroepen, om hun [b] zin-uyting daar over te geven.

b Advijs.

En word als dan in een besloten kamer (na dat de gevangen, aldaar ter recht gestelt is, zijn belijdenis heeft hooren lezen, en ook gehoort den eisch en slotvonnis van den Schout) de belijdenis van de gevangen, mitsgaders de [c] onderrichting van den Schout wel onderzocht, en daar na uyt-slot gedaan, zulks als na gelegentheit der misdaden bevonden word te behooren.

c Informatie.

En valt het besluit soodanig, dat de gevangen met 'er doodt gestraft zal worden, zoo wordt daar toe zekeren dag geraamt, en den Schout belast een scherprechter te ontbieden, en voort order te stellen, dat zulks ten bestemden dage mag geschieden, en in 't werk gestelt worden. En om 't zelve den zelven gevangen te verwittigen, zo gaat de Schout eenen dag voor den bestemden tijd met twee Schepenen, daar toe by de Bank Gemagtigt, uyt Schepenen-kamer, in de gevangkenis, en brengt den gevangenen daar uyt onder den blooten Hemel, en zeit hem aldaar aan, dat hy van meening is, hem 's daegs daar aan ter hooger Vierschaar te dagen, en een dag van den hoogten te leggen, voorts hem vermanende om zich tot sterven te bereiden, brengende den zelven gevangen terstont in de Pijnkamer, alwaar hy dien dag en den volgende nacht bewaart word by Schouts Dienaars, en door den Dienaar des Goddelijken Woords en Sieketrooster vermaant en getroost word.

En op den bestemden dag, tegens den middag, gaat de Schout met Schepenen uit de Schepens-kamer in de openbare Vierschaar, alwaar de gevangen mede gebragt word, en zittende aldaar de Schout in 't midden, en de Schepenen ter wederzijden, wort by den Schout van 's Heeren wege vermaant het vonnis, of het hoog genoeg op den dag is, om vierschaar te spannen, en recht te doen, naar ouder gewoonte deser stede.

Coust. van Antw. Cap. 3. Art. 4.

En 't vonnis dienvolgende by Schepenen gewesen, en uitspraak gedaan zijnde, dat 't hoog genoeg op den dag is, om vierschaar te spannen, en recht te doen, worden als dan in 't kort by den Schout de quade feiten en misdaden van den misdadigen verhaalt; en besloten dat de zelve misdadige, aldaar tegenwoordig, by Schepen-vonnis verklaart zal worden een kindt des doods; doch al eer dien aangaande vonnis gevelt wort, gaan Schepenen uit d'openbare Vierschaar kamer, om aldaar te stemmen, dien belangende 't gemelde besluit te hervatten, en 't ondersoeken of een ieder by 't voorgaande besluit is volhardende. Indien ja, soo treden Schepenen weder uit Burgermeesters kamer in de Vierschaar, alwaar de Schout 't vonnis van 's Heeren wege vermanende, by Schepenen den gevangen voor een kind des doods verklaart wort.

Art. 5.

Daar na doet de Schout eisch, en besluit, dat de gevangen, ter oorsake van zijn grove misdaden, by Schepen-vonnis gedoemt sal worden, om met den vuur, koorde, of zwaarde gestraft te worden, zulks dat 'er de doot op volgt, of andersints, als hy na gelegentheit der misdaden bevint te behooren. Dit gedaan zijnde, gaan Schepenen voor de tweede reise, in Burgermeesters kamer, om [d] zin-uitting te halen, en t'ondervinden, of een ieder by het voorgaande besluit is volhardende. En indien hier by volhart wort, gaan Schepenen weder uit de kamer van Burgermeesteren in de Vierschaar, alwaar de Schout het vonnis vermanende, de jongste Schepen zeid en verklaart, dat Schepenen voor vonnis wijsen, 't geen by den Secretaris sal gelesen worden. En dienvolgend wort by den Secretaris luits keels het vonnis, by hem te voore, volgens het voorgaande besluit, gemaekt, en in 't geschrift gestelt, gelesen. Hier op wort de misdadige, na dat hy te voore door den Dienaar des Goddelijken Woords hertelijk vermaant en getroost, en op de Zegel-of Justitie kamer 't gebed voor den zelven uit-gestort is, gebragt op 't schavot, daar hy de straffe t'ontfangen heeft.

d Advijs.

Van

Van 's Heeren Slooten, en den Cipier.

NEGENDE HOOFT-STUK.

BInnen de ſtadt van Amſterdam, en hare vryheit, mogen geen gevangenen, die om lijf of onlijf-ſtraf bare zaken gevat zijn, in eeniger maniere in hechtenis gebracht en gehouden worden, dan in de Boeye deſer ſtede, daar toe geſteld. En die bevonden wort byſondere kerkeren te houden, die vervalt in een pene, daar toe by den gerechte geſtelt: namelijk, hy wort gedoemt ſoo lang in de gemeene gevankenis te blijven, als hy den anderen in zijn beſondere gevangkenis gehouden heeft; en daar-en-boven van zijn' eere berooft, en verlieſt zijn recht, 't welk hem tegens zijn party toequam.

In't Keurboek van de Letter A. en C. En op dat de gevangenen deſer ſtede, wel bewaart en beſorgt zouden mogen zijn en blijven, zoo is een ieder wel uitdrukkelijk verboden, eenige ſlooten van den Heere of deſer ſtede op te breken, om de gevangenen daar uit te loſſen, op de verbeurte van zijn lijf.

In't Keurboek van de Letter G. Fol 7. Desgelijks is een ieder verboden, den gevangenen geen geweer te brengen, daarſe de Boeyen mede open ſouden mogen breken, om daar uit te geraken, op de verbeurte van zijn hant, of hondert gulden.

Ook is de Cipier deſer ſtede gehouden, in de Boeyen t'ontfangen al de gevangenen, die hem by den Schout, zijn' Onderſchout, hun dienaars of Deurwaarders uit den naam van 't Hof van Hollant opgedragen en over-gelevert worden.

De Cipier is gehouden alle gevangenen, ſoo wel die om lijf als onlijf-ſtrafbare zaken gevat worden, wel en getroulijk te bewaren. Te dien einde is hy ook gehouden alle nachten in de Boeyen te ſlapen, en indien hy nootshalve daar buyten moet vernachten, mag hy zulks niet doen ſonder eerſt daar toe beſonder verlof van den Schout te hebben, op pene van opſchorting voor de eerſte reyſe, en voor de tweede reyſe op verſtek van ſijn ampt.

Raakt een der gevangenen door onachtſaamheyt uyt de Boeyen, daar voor is de Cipier aanſprakelyk, en mag ter zake van dien, tegens hem met alle ſtrengheyt te werk gegaan worden, ſulks na rechten bevonden ſal worden te behooren.

De Cipier is genootſaakt rol te houden, en daar in te tekenen de namen en toenamen der gevangenen, wanneerſe in de Boeyen gekomen, en daar uyt gegaan zyn, en voorts beſonder, rol te maken, van al de kleederen, geld en andere dingen, daar meê zy in de gevangkenis gekomen zyn.

De ſelve is ook gehouden, alle veertien dagen, den Schout, Burgermeeſteren, en Schepenen over te leveren de namen der gevangenen, die hy in bewaarnis van Stads wege is hebbende, met uytdrukking van den dag, op den welken ſy in hechtenis geraakt zyn.

De Cipier is ſchuldig op Schouts vermaning alle gevangenen, die om halsſaken gevangen zyn, in de Boeyen of yſer te ſlaan, of in beſloote plaatſen te huyſen, ſonder dat hy vermag deſelve gevangkenis te verlichten of verſoeten, anders dan by uytdrukkelyk toeſtaan en verlof van den Schout.

Het komt ook den Cipier toe, acht te nemen, en ſcherpelyk toe te ſien, dat de gevangenen, beſonder, die op den hals ſitten, geen meſſen, yſers, of ander geweer, ſoo riemen, kouſſebanden als anders, by ſich houden, daar mee zy hen eenigſins ſouden mogen behelpen, om uit te breken, of hen ſelven te misdoen. Te dien einde om ſulks voor te komen, is de Cipier gehouden al de gevangenen, en ook de gevangeniſſen wel te beſichtigen, ten minſte driemaal ter weke, ſoo wel by dage, als by nachte. En op dat ſulks en wel ſonder gevaar mag geſchieden, zijn de Schouts-dienaren gehouden, den voorſz. Cipier hier in tot zijn vermaning de hant te bieden. De Cipier vermag ook niemant, dan met bevel van den Schout, uit de Boeyen laten gaan, 't zy ook om wat zaken datſe gevangen zijn. Deſelve is ook gelaſt alle overtreders, onder zijn bewaring zijnde, die ter zake van vechten, mes of eenig ander geweer te trekken, by Schepenen gedoemt zijn, in 's Heeren ſloten te leggen te bier en te broode, dat hy hen geen ander koſt of bier mag, of doen geven, op verſtek van zijn dienſt. *In't Keurboek van de Letter E. Fol. 13. en Letter G. Fol. 385.*

Van dootslagen en Voor-rechten van 't verbeuren der Goederen.

THIENDE HOOFT-STUK.

AMsterdam heeft by Hantveste van Graef Willem van Henegouwe; dat soo wie van de Poorteren een manslacht begaat, en daar op begrepen wort, verbeurt zijn lijf, indien hy verwesen wort als recht is, en van zijn goet aen den Heer niet meer als twintig pont Hollants: ontruymt hy, en wort hy balling gemaakt, soo sal de Heer insgelijks van zijn goet niet meer hebben als twintig pont Hollants, en is den Schout alsdan gehouden na recht tegens hem te rechten.

Desgelijks heeft Amsterdam by Hantveste van Keyserinne Margriet, des voorgedachten Graef Willems zuster, dat zoo wie van haren Poorteren een dootslag begaat, buiten der zelve stede, wanneer hy zal gezoent hebben tegens de Magen des dooden, niet meer aan den Heer zal schuldig zijn dan tien pont van boeten, en tien pont voor de lantwinning, en niet meer.

Voorts heeft Amsterdam by Hantveste van Hertog Willem van Beyeren, dat zoo wie van haar Poorteren zijn lijf met recht verbeurt, tegen den Grave niet meer verbeuren mag, dan de helft van zijn eigen goet, en dat d'andre helft zijn wijf, ofte zijne wettige kinderen of zijne rechte erfgenamen zullen na zich nemen.

Siet na voren 2 Boek Fol. 135. &c. Noch hebben die van Amsterdam, als in Amstellant gelegen, met die van Amstellant en Goylant gemeen, by Hantveste van Hartog Albert van Beyeren als Ruwaart van Hollant, dat zoo wie een man dootslaat in den voorsz. lande, en met recht daar in verwonnen word, vry zal zijn, midts aan den Heere gevende hondert pont van zijnen goede; maar by aldien 'er meer dan eenen man met den zelven doodslage beschuldigt en beswooren wierde, zoo zoude elk van de beschuldigde in zulken gevalle aan den Heer uyt zijn goed verbeuren tsestig pont, en daar toe den doodslag des dooden magen, tot zeggen van den Gerechte, beteren, ofte vredeloos des lands blijven. Maar by aldien de hantdadige met verscher hant wierde begrepen, en over den doodslag verwonnen als recht is, zoo zal men 't zelve rechten aan zijn lijve, en daar en zal de Heere, nochte yemant, yets van genieten.

Endelijk hebben die van Amsterdam, by Hantvesten van Hertog Willem van Beyeren, des voorgedachten Albrechts zoon, dat niemant van haar Poorteren meer tegens den Heer verbeuren mag, van eenige zaken of breuken, dan zijn lijf, en hondert pont uit zijn goet.

En zoo wanneer den rechter gebleken is, dat 'er iemant van menschen handen om 't leven gebragt is, en de misdadige op de versche daat niet gekregen wort, is 't evenwel geoorloft den omgebragten ter aarde te besteden, en des niettemin als dan zijn klachten te doen, in allen schijne als of het doode lighaam noch boven der aarde stont: volgens de Willekeuren, staande in 't Keurboek van de *Letter* A. *Fol.* 1. En *Letter* C. *Fol.* 5.

Indien iemant door een ander in zijn eigen huis omgebragt wort, die wort daar over als een moorder gestraft: welverstaande dat een ieder in zijn eigen huis zonder iets te verbeuren, zich daar tegens te weêr mag stellen. *In 't Keurboek van de Letter A. Fol. 24. als ook C. Fol. 6.*

Desgelijks wort de gene, die een ander met een booge ter neder velde, dat hy doodt bleef, als een moorder gestraft, volgens de twee boven gedachte keuren. Mede lijd de gene moorders straffe, die iemant in de Kerk of op 't Kerkhof om 't leven brengt. *In 't Keurboek van de Letter C. Fol. 6.*

De gene, die iemand met voordagt, of zonder woort of weer-woort, of by diergelijke onbehoorlijke manieren dootslaat, wort als een moorder, of anders, ter bescheidenheit van den gerechte, gestraft. *In 't Keurboek van de Letter C. Fol. 2.*

En om alle dood-slagen, die binnen deser stede, en vryheit van dien zouden mogen geschieden, voor te komen, en te verhoeden zoo veel als 't mogelijk is, en den dootslagers en misdadigen des te beter te bekomen, en te straffen, zijn alle Herbergiers, in wier huizen zulks geschiet, gehouden, des nedergeslagen, en dood-slagers naam terstont, of ten uitterste een uur daar na, by een briefje aan den Officier bekent te maken, op de verbeurte van vijf-en-twintig guldens. *Willekeure Letter G. Fol. 384.*

Insgelijks zijn ook alle poortiers en boomsluiters verplicht, zoo haast tot hunner kennisse gekomen is, dat 'er binnen de stadt een manslacht begaan zy, op

staan-

ſtaande voet de buiten-poorten en boomen, daar zy geſtelt zijn, te ſluiten, en voorts de naaſte portiers en boomſluiters des te verwittigen: de welken ook alsdan hun poorten en boomen gehouden zijn te ſluiten, en den anderen poortieren en boomſluiteren, hen aldernaaſt zijnde, daar van kuntſchap te doen, en zoo voorts met de zon om.

Zijn ook de voorſchreve portieren en boomſluiteren gehouden, terſtont den Heeren Burgermeeſteren aan te dienen, uit wat oorſake, by hen de poorten en boomen geſloten zijn.

Ook mogen geen ſchippers, ſchuytevoerders, wagenaars, ofte iemand anders, by aldien tot hunner kenniſſe gekomen is, dat'er een manſlacht begaan zy, met hun ſchepen, ſchuyten, wagens, karren ofte paarden weg rijden, ofte henluiden ſchepen, ſchuyten, wagens, karren ofte paarden leenen en geven, op den welken eenigſins achterdenken valt, datſe de doodſlagers zouden mogen weſen, op de verbeurte van vijf-en-twintig guldens, en daar-en-boven, na't goetdunken van den gerechte, na gelegentheit der zaken geſtraft te worden. Insgelijks vermag niemant, kuntſchap van de begane dootſlag gekregen hebbende, in zijn huis ontfangen, bergen, nochte eenigſins verſteken, ofte ook naderhant kennis daar van krijgende, aldaar behouden, oft in eeniger maniere weg helpen den genen, daar eenig quaat vermoeden op valt, op gelijke pene als boven.

En is een ieder ſchuldig, zoo wanneer uit zake van een doodſlag, of moort, huiszoeking geſchiet, den Schout, zijn Onder-ſchout en dienaars, mitſgaders allen anderen, die daar toe van Burgermeeſters en Schepens wegen gemaghtight worden, in zijn huys, pak-huys, ofte ſchuure te laten komen, op en neder te gaan, zoo hen-luyden belieft, om den handdadigen te zoeken, zonder daar tegen te zeggen.

En by aldien, deſer zaaks halve; eenige afkundinge is gedaan, om den hantdadigen ten voorſchijn te doen komen, is als dan een ieder gehouden, (volgens 't bevel van den E. Heeren van den Gerechte, in de voorſchreve afkundinge gemelt) die den genen, die't feyt bedreven heeft, weet, oft gehuiſt, gehooft, oft verſteken heeft, 't zy in ſcheepen, ſchuyten, oft in andere plaatſen, den zelven terſtond te voorſchijn te brengen, te verklikken, en aan te brengen, op pene van aan den lyve, ter beſcheydenheyd van den Gerechte, geſtraft te worden.

Van Wapen-trekken, Vechten en Quetſen.

ELFDE HOOFT-STUK.

In't Keurboek van de Letter G. Fol. 384.

DE gene, die iemant met de hant oft anderſints ſlaat of ſtoot, vervalt in een boete van drie gulden.

En ſoo wie op iemand een mes oft ander geweer trekt, zonder den zelven nogtans te quetſen, die word in hechtenis en te bier en te broot geſet, op zijn eygen koſte, den tijd van zes weken lang, oft moet daar voor aan den Heere betalen de zom van twaalf Karolus gulden.

De geene, die iemand met een mes of ander geweer ſlaat of quetſt, word in 's Heeren ſloten geleyt, en op zijn eygen onkoſte te bier en te broode geſet, den tijd van drie maanden lang, of moet daer voor den Heere betalen de zom van vier-en twintig gulden.

Wie ſteenen uyt de Straat trekt of neemt, en, als ook eenige loode of yſere klooten by hem draagt, en daar meê vegt of werpt, die word in 's Heeren ſloten gebragt, en drie maanden lang op zijn eygen koſten te bier en te broode geſet, of heeft daar voor aan den Heere te betalen vyf en twintig gulden, of word anderſints, der beſchydenheyd van den Gerechte geſtraft. Maar de geene, die iemant daar mede quetſt, word een half jaar te bier en te broode geſet, of moet daar voor betalen vyftig gulden.

Gebeuren deſe zaken by nacht, tuſſchen het 's avonds en 's morgens luyden van de poort-klok, ſo is de boete en ſtraffe dubbelt.

De gene, die iemand in eenig gekyf of twiſt, eerſt met de vuiſt of ander geweer ſlaat of quetſt, die word het betaalen der boete van beyde parthyen opgeleyd.

En is den Schout en Onder-ſchouten geoorloft, den genen, die by hen op't overtreden deſer punten betrapt word, in 's Heeren ſloten te mogen brengen. Ook is den Cipier, in wiens bewaarnis deſe overtreders gelevert worden, by den Gerechte belaſt, deſe overtreders geen andere

re koſt voor te zetten, dan broot en kleyn bier, op verſtek van hun dienſt.

En om alle overtreders des te beter te bekoomen, zijn alle herbergiers, binnen deſer ſtede en vryheyt van dien woonende, gehouden, als 'er yemand in hun huys gequetſt word, den naam van den gequetſten, en die 't gedaan heeft, den Schout, binnen twaalf uuren, op pene van tien gulden, aan te geven.

In 't Keurboek van de Letter M. Fol. 9.

Mogen ook de Waarden of Waardinnen, in welkers huys eenige quetſinge of manſlagt begaan is, in 't zelve, geduurende de tijd van een jaar en zes weken, geen tappers-nering, of herberg houden, ten zy door hun toedoen de miſdadigen daar over in hechtenis raakten, of zy den Heeren van hun gedane vlijt, konden blijk brengen.

In 't Keurboek van de Letter G. Fol. 54.

Desgelijks zijn al de Heelmeeſteren gehouden, alſſe de wont, van den gequetſten, by hen verbonden, doodelijk achten, zulks binnen een uur den Schout by een briefje aan te dienen op pene van tien gulden. De zelve Meeſters, zijn ook genootſaakt, de perſoonen, wier wonden, buylen, kneuſingen of andere quetſuren by hen, of hun huysvrouwen, of hun dienaren verbonden zijn, met uytdrukking van naam en toe naam, als ook hun nering, ambacht, en woonſteden, den Schout bekent te maken, op pene als vooren.

En op dat dit beter nagekomen word, mogen hier geen meeſters 't ambacht opſetten of oeffenen, eerſe in handen van den Schout hier op den eedt gedaan hebben, namelijk datſe niemant (volgens de boven verhaalde Keure) van eenige quetſuren, wonden, buylen, of kneuſingen zullen verbinden, of by hun dienaren doen verbinden, ſonder den Schout terſtont of binnen vier-en-twintig uuren, zulks als voore bekent te maken, en dat op pene van tien gulden, by den genen te verbeuren, die zich onderwint, zonder deſen eed gedaan te hebben, het ambacht op te zetten.

In 't Keurboek van de Letter B. Fol. 122.

Den zelven Heel-meeſteren is ook by den Gerechte aanbevoolen, datſe den gequetſten afvragen moeten, wie hen gequetſt heeft, en dit den Schout aanbrengen, of by gebreke van dien, de boete, die aan 't zelve quetſuur verbeurt is, zelfs te betalen.

In 't Keurboek van de Letter E. Fol. 10.

Mag ook geen Arts, Apteker, of Heelmeeſter eenige wonden of quetſuren aan nemen om te helen, voor al eer den Schout van de zelve wonde of quetſure verwittigt is.

Die de Wacht deſer Stede eenig belet of aanvechting doet, word met de dood, of anders, na gelegentheyd der zaken, ſtrenglijk geſtraft.

De Wacht met ſig te verweren ('t geen hy zonder ſchroomte en eenig verbeuren doen mag) iemant quetſende of ter neder leggende, is geen ſtraffe noch van lijf of goed onderwarig.

In 't Keurboek van de Letter A. Fol 24. en Letter C. Fol. 6.

De gene, die een ander in zijn eygen huys quetſt, verbeurt zijn lijf, of word anders, na gelegentheyd der zaken, ter beſcheydenheyd van den Gerechte geſtraft: maar ſtaat een ieder vry ſich daar tegen te verſetten, die in zijn huys by yemand aangevochten word.

**In 't Keurboek van de Letter C. Fol. 7.*

* Die een ander met ingeſetten lage, of zonder woord of weerwoord aanvecht, die verbeurt zijn rechterhand, maar quetſt hy hem, zijn lijf, of word anders na gelegentheyd der zake, ter beſcheydenheyd van den Gerechte, geſtraft.

Wie binnen de Dam-ſluys, of op eenige andere plaatſen hier ter Stede, een mes, of eenig geweer, op elkanderen trekken, die worden in 't openbaar aan den lijve geſtraft.

In 't Keurboek van de Letter L.

En boven al deſe voorſchreve boeten, is de gene, die een ander gequetſt heeft, gehouden den gequetſten zijn leemten, ſmerte, verſuym en meeſter-loon te vergoeden, ter beſcheydentheyd van den Gerechte, of tot zeggen van goede mannen, die daar toe gemagtigt zijn.

In 't Keurboek van de Letter L.

Trekt iemand een mes, of ander geweer, op een ander, zonder hem nochtans te quetſen, en raakt hy daar over in hechtenis, die word gedoemt in een boete van hondert gulden; en is 't in der nacht, of na 't luyden van de Poort-klok geſchiet, zoo is de boete dubbelt, en by gebrek van betaling word de gedoemde, indien het een mans-perſoon is, in 't Tucht-huys, en is 't een vrouws-perſoon, in 't Spin-huys, voor den tijd van drie maanden, geſet om te werken. Maar quetſt yemand een ander by dage of by nacht, zulks dat 'er bloed na komt, die word gedoemt in een boete van drie hondert gulden, of zes maanden in 't Tucht-huys, om aldaar te werken. Doch is deſe Willekeure, en al andere, die de ſtraffe, wegens de miſdaden by nacht begaan, verdubbelen, van gelt, en niet van lijfbreuken te verſtaan.

Wyders ſtaat aan te merken, wanneer by Willekeure op een miſdaat zekere pene word geſtelt, dat zodanige Willekeur geen plaats heeft over de miſdaat, die by yemant van de Onderſaten, buyten de vryheyd, of recht-gebied, begaan word.

Van

Van vrede te leggen en breken.

TWAALFDE HOOFT-STUK.

DE gene, die eenig geschil, of oneenigheit met iemand uitstaan heeft, en vresende dat hy daar over geslagen, gequetst, of anders beledigt zoude worden, vermag zijn party vrede doen leggen, en aan den Officier of twee Schepenen versoeken, dat sulks geschieden mag; te dien einde wort niet alleen de party van den klager, maar ook den klager zelfs by den Schout of Schepenen deser stede, tijd beraamt, om in Schepens-kamer te verschijnen. Maar ten bestemden dage de klager verschijnende, en zijn parthy niet, wort de zelve parthy als dan ontboden op zekere pene voor d'eerste reise, en op dubbelde pene voor de tweede reise, en voor de derde reise niet verschijnende, op zulke verhooging van pene, als Schepenen goet dunkt, en voor de vierde reise niet, verbeurt de voorschreve party al de voorschreve boeten, en wort daar-en-boven den Officier aan bevolen, de zelve party in hechtenis te nemen, en voorts den Gerechte te stellen ten boven-gemelde einde.

Coust. van Antw. Cap. 21. Art. 1.

Maar verschijnt de klager ten bestemden dage zelfs niet, wort de zelve verstaan van zijn eisch af stant gedaan, en met zijn parthy zelfs vrede gemaakt te hebben.

Doch de klager en zijne parthy ten bestemden dage verschijnende, wort als dan by den Schout deser stede, of in zijn afwesen by zijne Stedehouder tusschen beide voorschreve parthyen vrede geleit; te weten datse elkanderen niet zullen beledigen noch misdoen, met woorden of met werken.

Weigert d'een of d'ander parthy de vrede, in maniere als boven geleit zijnde, soo verbeurt de zelve vijf ponden Hollands, t'elkens als hem vrede ge-eischt wort. Doch dese boete is daar na verhoogt tot twintig pond Hollands, alles tot des gerechts proeve. En moet in zulk een geval 't Gerecht deser stede den genen helpen, die vrede begeert.

Hantvest van Graef Willem.

In't Keurboek van de Letter A.

Maar wie de vrede, in maniere voorschreve tusschen parthyen geleit zijnde, komt te breken, zulks dat men hem daar van overtuigen kan, die verbeurt zijn lijf, en de helft van zijn goederen. En moet zulks den genen, die over een vrede misdaan wort, 't zelve gebetert worden ter bescheidenheit van den Gerechte, en de hantdadige is gehouden daar over te stellen borge, of by gebreeke van dien, op verbeurte van zijn rechterhant.

Volgens het Voor recht van Hartog Albregt.

Mag ook de gene, die boven een vrede geslagen wort (volgens de boven-gemelde Hantvest) hem terstont wel weren en verdedigen, tegens den genen die hem slaat, zonder dat de zelve verstaan wort de vrede gebroken te hebben.

Een van de Burgermeesteren, of een van de Schepenen van Amsterdam, vermag ook (volgens de Hantvest van Hartog Albrecht) met een poorter deser stede vrede maken, en daar af getuigen en kennis dragen, in allen schijn als de Schout met twee Schepenen mag doen.

Wort een Poorter vermaant van den genen, die in 't gerecht is, of geweest heeft, vrede te maken; en weigert hy zulks te doen, die verbeurt een boete van twintig pond Hollands, of alsulke andere boeten, als Schepenen na gelegentheit der zaken bevinden te behooren.

In't Keurboek van de Letter A. en C.

Een schipper, die binnen deser stede poorter is, en ook mede ter zee-vaart, mag met een andere poorter vrede maken buiten deser stede, en daer af getuigen, gelijk twee Schepenen mogen doen, mits dat zy-luiden, binnen deser stede komende, den Gerechte de voorsz. vrede moeten aanbrengen.

Van allerhande twist, die men niet versoenen mag, na de rechten deser stede daar af moeten de genen, die onderlinge twist hebben, en vrede begeeren, komen in den Raed-kamer by den Gerechte, tot vier tijden van 't jaar, te weten op May avond, *ad vincula*, (Sinte Pieter) op Allerheiligen avond, en op Lichtmis avond, en aldaar by name laten beschryven, tegens wiense de vrede begeren, en van wien de vrede is roerende.

In't Keurboek van de Letter A.

De vrede, zoo geteekent zijnde, plag eertijds op den eersten heiligen avond, na elken avond van de voorsz. vier jaargetijden; by den Secretaris afgekundigt te worden, in de Hooft-kerk binnen deser stede. Welke vrede dan een ieder, uit last van Schout, Schepenen en Raden, het naastkomende vierendeel jaars lang onderhouden moest, op verbeurte van lijf en goet, in allen schijn en maniere, als of de vrede handeling en mondelijk was genomen en gemaakt.

Van

Van het straffen der misdaden en bannen.

DERTHIENDE HOOFT-STUK.

Coust. van Antw. Cap. 16. Art. 1.

Ie zijn lijf verbeurt, verbeurt ook al zijn goederen, tot profijt van den Heere, maar heeft de zelve wijf of kinderen, blijft d'eene helft tot behoef van zijne wijf en kinderen. Over zulks worden alle lijfstrafbare zaken, by de welken iemant met 'er doodt gestraft wort, 't zy uit wat zake dat 't zelve geschiet, gemaakt en beslooten met dese woorden: *Dat Schepenen al des gevangen goederen verbeurt maken, tot profijt van den Heere.* Maar een Poorter deser stede, met 'er doot gestraft wordende, verbeurt niet meer uit zijn goederen dan hondert gulden eens. En d'andere goederen van den gestraften misdadigen, blijven tot behoef van zijn wijf, kinderen, en naaste erfgenamen.

De dieven, tegens den welken, na de beschreve rechten, de straffe van drie en vierwerf 't gestole te vergoeden, gestelt is, raken, na gewoonte deser stede, daar mede niet vry, maar worden, in plaatse van dien, gestraft met de galg, met openbare of heimelijke geseling en brand-teken, met bannissement uit deser stede, of in 't Tucht-huis, of anders, zulks als Schepenen, na gelegentheit der misdaden, bevinden te behooren.

Van alle kennelijke ongevallen, en dootslagen, geschiet in onnozelheit of nootweer, blijft de hantdadige vry en onbeswaart van den Heere, en van de parthy.

Die een anders huis dreigt aan kolen te leggen, of 't vuur daar in te steken, of op een anders deure of venster loopt, slaat of steekt, om daar in te komen, tegens wil en dank der bewoonders, zijn huisvrouw, boden, of huisgesin; of in een anders huis komt, om aldaar iemant te slaan of te knevelen, of iemant binnen zijn huis by dage of by nacht kracht en gewelt doet, verbeurt zijn lijf en goet, of wort anders ter bescheidenheit van den gerechte, na gelegentheit der sake gestraft. Doch kan een Poorter hier ter stede (het geen over al, daar van verbeurte van lijf en goet gesproken wort, te verstaen is) niet meer verbeuren dan hondert gulden eens. En wort soodanig persoon in 't voorsz. huis gequetst of doodt geslagen, verbeurt in sulk een geval de hantdadige niet.

Coust. van Antw. Cap. 16. Art. 6.

Die den Heere zijne gevangenen ontweldigt, de boeyen opbreekt, of helpt opbreken, de gevangen daar uit haalt; of die tegen den Heere en 't Gerechte opstaat, en de selve met kracht en gewelt verstoort, verbeurt lijf en goet, voornamelijk indien de gevangenen om grove misdaden, of hals-zaken in hechtenis zyn geraakt. Maar zyn het onlijf-strafbare misdaden, soo word de gene, die de gevangenen door listige vonden, en niet met gewelt uythelpt, gestraft ter bescheydenheyt van den Gerechte.

Niemand mag besondere kerkers of gevangenissen opstellen, noch ook iemand in 't heymelyk, of in 't openbaar gevangen houden, of in banden van ysere leggen, om geenerley oorzaak, anders dan in de Boeyen deser Stede: ten zy by verlof van Schout, Burgermeesteren en Schepenen, op pene van na gelegentheyt der zake by den Gerechte gestraft te worden. Behoudens dat d'ouders hun kinderen, of kinds-kinderen, wel vermogen tot straffe of beswaarnis, in hun huysen gevangen houden voor sekeren tijd; maar willen d'ouders hun kinderen gevangen leggen, tot straffe in eenige andere plaatse dan in hun huysen, soo moetense deselve setten of leggen in een openbare en bekende plaetse binnen deser Stede en vryheyt der zelve, als in de Boeyen, in 't Tucht-huys of Spinhuys, en dat by verlof en toestemming van den Gerechte, en anders niet. Ook mogen d'ouders hun kinderen in huys niet gevangen houden, dan met verlof en toestaan van den Schout, Burgermeesteren of Schepenen; die zulks den ouderen op hun versoek lichtelyk vergunnen.

Van Ballingschap en Ballingen.

Schepenen van Amsterdam mogen alle misdadigen bannen uyt deser Stede en vryheyt van dien, een myl in 't rond; en dat ten eeuwigen dage, of voor zekere bepaalde tijd, op pene van met den galge of zwaarde gerecht, of gegeesselt en gebrantmerkt, of andersints, na gelegentheyt der misdaden, gestraft te worden.

De zelve vermogen ook alle misdadigen te bannen, in 't Tucht-huys of Spinhuys deser Stede, op sulke penen, als by Schepenen, na gelegentheyt der misdaden, goet bevonden word.

Geschied het bannissement binnens kamers of in 't heymelik, dan word het selve gedaan in tegenwoordigheyt van Schout en

en Schepenen, maar geschied het openbaarlyk, moet 'et ter puye van 't Raadhuys, in tegenwoordigheyd van Schout, een van de Burgermeesteren, en Schepenen, of immers het meerdeel der zelven, gelesen en afgekondigt worden.

Wie derhalve by Schepenen gebannen word, uit deser stede en de vryheyd van dien, en een myle in 't ronde, die vermag binnen de tijd van zijn bannissement daar niet weder binnen komen, maar moet den tijd, in zijn bannissement begrepen, daar buyten blyven, op pene daar op in zijn vonnis gestelt; zonder dat by de Hooge Overheyd, of Stadhouder, of iemand anders, van wat magt of gesag hy ook zy, daar tegens eenig *a* beroeping van ban kan, of mag in eeniger maniere gegeven worden. Vermogen ook die van Amsterdam alle ballingen overal, binnen de bovengemelde ban-myl, en ook buyten hun vryheid in hechtenis nemen. Behoudens datse gehouden zijn de gevangenen, diese buiten hun vryheid hebben gekregen, te leveren in handen van den Officier van het plek, onder wiens vryheid deselve gevat zijn. Maar de ballingen, diese binnen de voorsz. ban-mijlen gekregen hebben, mogense zelfs straffen, naer inhoud van het vonnis daer van zijnde.

a Appel.

En dienvolgend worden alle misdadigen, die over d'inbreuk van hun bannissement, alhier in hechtenis genomen worden, ter eerster gelegentheyt gestraft, met soodanige straffe als 't eerste vonnis daar van is inhoudende, en vernieuwing van hun bannissement, sonder dat dienvolgend eenige nieuwe gedingen op de rechtsvordering gedaan of gepleegt mogen worden; maer word de pene, in 't vonnis begrepen, uytgevoert, daar van Schepenen de kennis nemen.

In 't Keurboek van de Letter E. fol. 114.

Gebeurt het dat iemand zekere jaren gebannen zynde, binnen de selve jaren weder in komt, en daar over (volgens de boven-gemelde Keure) niet gevangen of gestraft word, soo mag nochtans de selve, na dat de jaren van sijn ballingschap verloopen en omgekomen zyn, daar over gevangen en gestraft worden, niet tegenstaande hy binnen de tijd van sijn ballingschap op de daat niet gevat is geweest.

En wie sich ook vervordert iemand, die uyt deser Stede gebannen is, by sijn weten, te huysen, hoven, eeten of drinken te geven, of te verkoopen, of doen brengen binnen de vryheyt deser Stede, die verbeurt vyftig pond Hollands, en moet uyt der Stad blyven den tijd van tien jaren lang, sonder binnen dien tyd daar weder mogen in te komen, op lijf-straffe; word andersints ter bescheydenheyt van den Gerechte, na gelegentheyt der zaken, gestraft.

In 't Keurboek van de Letter A. fol 4.

Van de Schutteryen, Soldaten, en andere Stads Waghten.

VEERTIENDE HOOFT-STUK.

VErhaalt hebbende, op wat wyse by den Gerechte de welstand van dese Stad tegens alle inwendige ongebondentheden beschermt word, sal 't niet ongevoeglyk zyn, hier iets by te voegen van de Krijgs-zaken, waar door dese Stad, in tyd van nood, tegen alle buyten geweld en oproer kan verdedigt en bewaart worden.

De Krijgs-magt deser Stede is tweederley, want ten deele bestaatse uyt sestig Burger-vaandelen, en ten deele uyt acht Vaendelen Soldaten of Krygs-knechten, die voor een maandlyke wedde dienen.

By oude tyden waren hier weynig Schutteren, die de Oude genaamt wierden, en haar Doelen gehad hebben tusschen de oude noch genaamde Doelenstraat en Stoof-steeg, zynde in 't midden van de Oude- en Nieuwe-graft, nu Voor- en Achter-burgwal genaamt. De andere twee lagen eerst buyten de Bentwyker Poort, en daar na binnen de Stad, nu noch voerende de naam van Hand- en Voetboogh Doelens. In plaets van de Oude Doelen, is de Claveniers opgerecht, als uyt de brief by Keyser Karel gegeven, die hier volgt, te sien is.

De Schutterye is 'er by alle oude tijden geweest.

KAERLE, by der Gratie Gods gekosen Roomsch Keyser altijd vermeerder des Rijks, &c. Grave van Holland, &c. Allen den genen die desen sien sullen, saluyt. Alsoo van wegen onsen wel beminde Burgermeesteren ende Schepenen van onsen stede van Amstelredam, in onse landt van Hollant soo inden name van den voorsz. stede, als van den Poorters en ingesetenen van dien, ons te kennen gegeven is, hoe sy luyden tot sekerheydt ende bewaernisse van den voorsz. stede, ende van hen in onsen onderdanigheyt, hier te vooren opgestelt hebben een schutterye of Gilde van Cloveniers van twee hondert perzoonen, ende daer toe twee andere schutteryen ende Gilden van den Voetbooge ende

Komt een Schutter iemand na het gedane desseyn te quetsen, of te dooden, die is daer voor niet aensprakelyk ten eeuwigen dage.

van den Hantbooge tot andere twee hondert perzoonen toe, of daer ontrent. Waer mede sy hoopen onse voorsz. stede alsoo wel ofte bat te bewaren ende te defenderen vande vyanden, als sy oit gedaen hebben. Daeromme ende om die Schutters ende Gildebroeders vande voorschreven drie Schutteryen ende Gilden, vaster in haer schieten te hebben, ende kennisse ende vrundtschap tusschen hen luyden te brenghen, noot sy, dat sy dikwils ten minste eens ter weke in hare Hoven vergaderen souden, ende aldaer schietten, ende oock in een, twee, of drie jaren eens na de Papegay schieten: maer dat sommige van de voorsz. Schutters ende Gildebroeder hen beduchtende of yemandt in 't voorsz. vergaderingen en het waeren tusschen of ontrent de Doelen, of onder de papegaye by ongeval gequest, of doot geschooten ware, datmen henluyden of immers die genen, die dat gedaen hadde, soude willen imputeren voor eenen quaet of lelick feit, ende tot reparatie ende beteringe van dien te willen bedwingen, den voorsz. Hoven ende Doelen van den voorsz. Gilden, ende het schieten niet seer en hanteren, als wel van node ware, noch namaels doen en sullen, 't en sy overmits onse gratie ende provisie, ende dat wy den voorsz. Schutters ende Gilde-broeders vande voorsz. drie Schutteryen ende Gilde verleenen, ende consenteren willen by forme van privilegie, oft 't gebeurde, dat tot eenige tyd ymandt van henluyden schiettende in hare Hoven naer den Doelen of naer de papagaye, yemant wie sy waren, by ongeval quetste ofte doorschoot, dat hy ofte den ghenen die 't selve gedaen hadden, of andere aldaer wesende, tot eeuwigen daghe vry ende quyt blyven mochten, sonder daer af gehouden te wesen in eenige manieren reparatie of verbeteringe te doen: waer af sy ons ootmoedelijcken ghebeden hebben. Doen te weten, dat wy des voorsz. is gemerckt, sonderlinghe tot sekerheyt van onsen voorsz. stede van Amstelredamme, ende van den Poorters ende ingesetenen der selver, wy den voorsz. Burgermeesteren ende Schepenen, ende in haer faveur, den Koningen, Dekens, ende geswooren, ende allen den gemeynen Schutters ende Gilde-broeders van de voorsz. Gilden van den Voetbogen, Hantbogen, ende Cloeveniers, ende elck van henluyden, die nu ende namaels wesen sullen in onse voorsz. stede van Amstelredamme, verleent, geconsenteert ende geaccordeert hebben, verleenen, consenteren, ende accorderen by forme van privilegie uyt onse sonderlinge gratie by desen. Oft gebeurde, dat eenige van de voorsz. drie Gilden, namaels schietende in hare Hoven ter Doelen, naer dat sy den gewoonlijcken roep geroepen sullen hebben, soo hooge datmen dien sal mogen hooren, of schietende naer de papegaye, iemant by ongeval, sonder dol of ergelist quetsten, minckten of doot schooten (des Godt verhoede) dat dien Schutter of Schutters, die het selve gedaen souden hebben, of andere Schutters ende Gilde-broeders of andere persoonen aldaer wesende van de voorsz. quetsure of doot, vry en ongehouden sullen wesen jeghens ons ende onsen nakomelingen, Graven ende Gravinnen van Hollandt ende oock tegens de gequetste of doot geschooten persoonen ende hare magen, vrienden ende erfgenamen. Ende en sullen ter cause van dien in gheen pene of amende lijflijcke, crimineel of civile vallen, noch tot geen reparatie, in wat manieren dat het sy, gehouden wesen. Ontbieden daeromme onsen lieve ende getrouwe, der Stadthouder President ende luyden van onsen Rade ende rekeninge, ende onsen Procureur Generael van Hollant, Zeelandt ende Vrieslant, onsen Schout van Amstelredamme, ende alle onse Rechters, Officieren ende Ondersaten, dien dit aengaen sal, dat hy den voornoemden supplianten, ende Coningen, Dekens ende andere gesworen, ende allen den gemeynen Schutters, ende Gilden-broeders van de voorsz. drie Gilden van Amstelredamme, te weten, van den Voetboge, Hantboge, ende Cloeveniers, die nu sijn ende namaels wesen sullen, van onse voorsz. gratie, consent ende octroy, inder voegen, als boven, doen, laten, ende gedogen genieten ende gebruycken, vredelick en rustelick sonder henluyden te doen, te doen gedogen of laten gedaen te werden hinder of molestatie ter contrarie. Want ons alsoo belieft.

Dese oude Schutters hadden verscheide vryheden, gelijk by de Gunst-brieven die hier volgen, blijkt; welke Schutterye in verscheyde voorvallen hare Manhaftigheit getoont hebben, gelijk in 't *6 Boek* in verscheide passagie kan gesien worden. Haar is altijd de bewaringe van de Stad aanbevolen geweest, waaromme niemant daar van ontslagen mogte worden, volgens seekere Willekeuren by de Heeren van den Gerechten daar tegen gemaakt, op den 23 Mey 1554. en luyt als volgt. *De Schutters mogten niet ontslagen worden.*

Alsoo dagelijks diverse Schutteren hem vervorderen uytkoop te doen tegens de Overluyden, omme uyt der Schutterye te gaan, hoewel sy nochtans bequaam ende jonk genoeg zijn om daar in te blijven, daar deur 't getal der Schutterye seer vermindert wert, dewelke mijne Heeren van den Gerechte langer niet gedogen of toelaten willen, Soo is 't; *dat die selve mijne Heeren ordonneeren ende Wille-keuren, dat van nu voortaan geene Schutteren eenige uytkoop sullen mogen doen tegens den Overluyden ofte yemant anders, omme van de Schutterye verdragen te werden ende daar uyt te mogen blijven, op de poene van 't gelt, 't welk daaromme gegeven sal zijn quijt te wesen, en daar-en-boven noch in de Schutterye te moeten blijven. Ende ook geen Overluyden van de drie Schutterye, sullen van nu voortaan niemant mogen van der Schutterye verdragen, verlaten, ofte laten uytkopen, dan by expresse consent ende believen van mijne Heeren den Burgermeesteren, in de tijd wesende op correctie van der Stede; verklarende daar-en-boven alsulke uytkopen nul ende van onwaarde.*

Dese

De oude Schutters kregen Jaarlijks van stadts wege, elf goude Hollandsche schilden, ook vry visschen in de stads gragten, en mogten ook Jaarliks op sekre drie gesette tijden, tien dagen vry wijn tappen. Wy sullen dese gunst-brief, outheits halve, en dewijl'er eenige aanmerkens waardige dingen in vervat zijn, hier laten volgen:

Aan de Schutters alhier gegeven jaarlyks elf goude Hollantsche schilden.

WY Schout, Schepenen en Rade dezer Stede van Amstelredamme, maken kondt ende kennelijk allen den genen, die desen brief zullen zien ofte hooren lesen, dat wy gelijen schuldigh te wesen van der stede wegen voorsz. onsen Schutters van der stede voorsz. die nu Schutters zijn, ende allen den genen, die hier namaels Schutters zullen wesen, die in der Schutters gilde ontfangen worden, jaerlix elf goede goude Hollandtsche Schilden, die nu lest zijn geslagen na der ordonnantie, als onse lieve geduchtige Heere van Holland met zijne steden overdragen was of payment, dat alsoo goet is, tot haren Palloren te hulpe: te betalen alle jaren dit voorsz. gelt zonder eenigh vertrek op den anderen dagh na Mey-dagh, als zy Papegayen willen schieten.

Mitsgaders de Visscheryen van de Stads grachten.

Voorts zoo geven wy den voorsz. Schutters die graften van der stede voorsz. te visschen na hare wille, eeuwelijcken ende altoos, ende niemandt eenighe Visscherye daer inne te hebben buyten haren wille; ende zoo wie daer inne vischte, die men bedragen mochte met twee Poorters, die waers op een pont Hollandts alsoo dicke als hy 't dede, ende die boeten zullen hebben d'eene helfte onse lieve genadige Heere voorsz. ende die ander helfte die Schutters; ende daer en zullen wy ons niet of onderwinden van der stede wege voorsz.

Als ook de Wyn-tap.

Voort zoo geven wy den Schutters voorsz. van der stede wegen voorsz. een vryhede, dat zy den Wijntappe hebben zullen tot drie termijnen binnen elken jare, de eerste termijne daer af zal wesen tot Sinte Martijns-misse in de Winter, ingaende op Sinte Martijns-avondt voorsz. duerende tien daghen lanck, de ander termijn zal wesen tot Vastel-avond, ingaende des Zondaeghs voor den Vastel-avondt, tien dagen lanck durende; ende de derde termijn zal wesen tot des Heiligen Sacraments-dagh, in de Somer, ingaende des Sondaghs voor den Heiligen Sacraments-dagh voorsz. durende neghen dagen lanck. Ende zoo mogen de Schutters voorsz. haren Wijne opsteken ende tappen, tot alsoo veel steden als zy willen. Ende op wat dagh dat de Schutters voorsz. hare Wijnen opsteken, dien dagh zal men voor eenen dagh rekenen. Ende als zy tappen willen, en hare termijnen komen, zoo zullen zy 't openbaerlik doen bieden in die Kerke des Zondaghs voor elcken termijn voorsz. dat zy hare Wijnen willen opsteken, op dat 'er niemandt schade by en lijde. En waert dat 'er eenig mensch binnen der vryhede van Amstelredam eenighe Wijne Moraete, Garnate, Malvesye, Clarette ofte anders eenige Wijnen, hoe dat hy ghenoemt zy, ontstack of tapte binnen de voorsz. termijnen, als die Schutters voorsz. tapten, ofte iemant van hare weghen, die waerts op drie pont Hollants aen Koopmans gelde: Ende des zal hebben onse geduchtige Heere voorschreven een derdendeel, een derdendeel die stede voorsz. ende dat derdendeel die Schutters voornoemt. Ende die rechte voort uit te panden alsoo dicke, als zy die Wijnen, Moraté, Garnate, Malevesèye, Clarette, of eenige Wijnen tapten binnen den voorsz. tijdt, 't en ware by oorloove der Schutteren voorsz.

Voort soo willekeuren wy ons van der stede wegen voorsz. wanneer wy die Schutters uitbieden in ons liefs Heeren Heervaert, of elwaer, daer wy van der stede wegen te doen hebben te varen, met hare bogen, soo sullen wy hen mede geven alsoo vele knechten, als den Gerechte van der stede weghe voornoemt, ende den Overmans van der Schutteren gilde sal goeddunken, die hun haer Taertsen dragen op der stede koste, ende buiten der schutteren koste. Ende waert ook, dat eenigh van de voorsz. Schutters sijnen booghe aen twee schote inder stede dienste, dien boge sullen wy hem gelden tot haer Overmans zeggen, en des Gerechts voorsz.

Voort soo willekeuren wy voor ons ende voor allen onsen nakomelingen, den voorsz. Schutters ende hare nakomelingen alle dese voorsz. voorwaerden vast ende stade te houden tot eeuwighen daghe, sonder argelist. Voort soo hebben de Overmans van der Schutteren gilde ons weder geloofť voor hen ende voor alle hare nakomelinghen van des gilde weghen voorsz. dat zy elk eenen goede booge houden sullen, ende elck gildebroeder een Harnasch, alst redelick is, ende niemant uit den gilde te gaen, noch daer inne te komen, 't en zy by den Gerechte ende by de Overmans van den gilde voorsz. Ende ook soo sullen sy in den voornoemden gilde stadelicken hebben vijf ende tseventigh Schutters ofte meer. Ende waert dat de broeders van den gilde voorsz. alsoo veele aflijvig worden datter geen vijf ende tseventigh Schutters meer en waren, soo sullen de Overmans van den voornoemde gilde dat te weten doen den voorsz. Gerechte; ende soo sal 't Gerechte andere goede Poorters daer voor weder in 't gilde ghebieden te gaen by rade der Overmans voorsz. Voort soo en sullen zy die Doelendie nu hebben die Schutteren, niet verkoopen, noch besetten tot genen dage, buyten den Gerechte. Ende met dese voornoemde voorwaerden soo schelden wy malkanderen quijt van alle oude voorwaerden ende brieven, die tusschen der stede ende der schutteren Gilde mogen wesen. In oirconde desen Brieve bezegelt met onser stede Zegele.

Gegeven op den vijfden dagh in September, in 't Jaer ons Heeren, duysent drie hondert vier en tnegentigh.

In den jare veertien hondert dertien, wierd den Schutteren by den Gerechte mede toegestaan; dat de gene, die der boven gemelde Schutteren wijntap, of der zelven grachten om in te visschen, huurde, vry Heerevaart zoude wesen, als breder blijkt uit dese volgende Brief:

Verscheide voor-rechten den Schutteren gegeven, namelyk dat de genen die de Wyn-tap heeft, of Gragt huren, vry zyn van Heere-vaart, of niet behoeven uyt te reysen. 1413.

WY Schout, Schepenen, ende Raden der stede van Amstelredamme, doen kont ende weten allen luyden, dat wy om sonderlinge gunste en liefde, die wy hebben ende draghen tot onsen lieven gheminden Schutteren, die nu zijn ende namaels wesen zullen in der Schutteren Gilde binnen der stede Amstelredamme, ende om dat zy te bet sullen gheregeert wesen in eere staende blijven, op dat zy onsen lieven genadigen Heere van Hollant, ende ons te bet ende sinnelijcker dienen moghen, den selven onsen Schutteren ghegeven hebben, ende geven met desen Brief sulcke puncten ende vryheden, als hier na ghesschreven staen. Eerst, dat in der Schutteren Gilde voorsz. sullen wesen tnegentigh Schutteren, of meer: ende soo wie dat nu in der Schutteren Gilde is, of namaels daer in komen sal, die en sal uyt den selven Gilde niet moghen komen, 't en zy eendraghtelijk by den Gerechte, ende by de Overmans van den Schutteren voorsz. by een boete van tien pont Hollants aen Heeren gelde.

Voort soo wie der Schutteren Wijn-tappe huurt, die sal Hervaerts vry wesen, of die geene, die hy die vryheyt overgeeft binnen veertien dagen, na dat hy die Wijntappe gehuurt sal hebben: ende desgelijkx sal die gene, die der Schutteren graften huurt, Heer-vaerts vry wesen, of dien hy dien vryhede overgeeft

Voort soo sal elck Schutter jaerliks hebben een nieuwe Pallore, als des eens 's jaers eenen rocke, of tabbert, of vlieger, of diergelijk, en des anderen jaers een caproen. Ende soo wat Schutteren dat t'huys ware veertien dagen lanck, voor dat men de Papegaye schieten soude, die soude zijn Pallore voorsz. ghereedt hebben, als men de Papegaye schote, by drie pont Hollants aen Heeren gelde: Ende wie dat niet t'huys en ware, die soude zijn Pallore bereet hebben binnen veertien dagen, na dat hy t'huys quame, by den selven boeten.

Voort soo wanneer dat men eenige Schutteren sal behoeven in ons liefs Heeren ofte in der stede reyse voornoemt, so sal 't Gerechte van der stede den Overmans van der Schutteren te weten doen, hoe veel Schutters dat men tot dier reyse behoeven sal, na dat beloope van anderen der stede Poorten. Ende soo sullen die Overmans alsoo veel Schutteren cavelen, ende die genen, die zy cavelen, by namen den Gerechte overleveren in schrifte; ende soo salse 't Gerechte ghebiden uyt te roepen, ende des niemant te verdragen. Ende die eens gecavelt ende uit-gereist heeft, en sal niet weder cavelen, noch uitreisen, tot dat alle die Schutteren alomme ghecavelt ende uyt-ghereyst sullen hebben. 't En ware sake, dat iemant van den Schutteren, waer in den Gerechte, oft anders vryhede hadde vander stede, of die ware buyten 's Landts, of in siekhede van lijve, soo dat hy niet cavelen noch uytreysen en zoude, of en mochte met den Schutteren, dien soude men des tot dier tijt verdragen. Ende soo wie dat gecavelt ende geboden worde uyt te reysen, als voorsz. is, en die reyse versuymde, die waerts op zijn lijf, ende op hondert pont van sijnen goede.

Voort van alle boeten voorsz. sullen hebben onse lieve ghenadige Heere van Hollant eenen derdendeel, die stede voornoemt een derdendeel, ende die Schutteren voorsz. een derdendeel. Ende die Overmans van den Schutteren sullen der Schutteren boeten voorsz. mogen winnen alsse verschijnen, met rechte van der stede voornoemt. Ende soo wat Schutter, dat breukigh wert in eenige punten voorschreve, en daer af aenghesproken wert van den Overmans voorschreve, die zal die boeten aen wedden en gelden, of hy sal sijn *a* ongheschoude daer voor doen, als echt is, met twee Schutteren. Ende want wy onsen lieven Schutteren voorschreve alle dese voorschreve puncten en Vryheden volkomelicken menen te houden, en ghehouden willen hebben eeuwelicken durende, zonder argh en list, soo hebben wy desen brief bezegelt metter stede Zegele van Amstelredamme hier aen gehangen.

a *Onschuld.*

Ghegeven op den vierden dagh in April, in't Jaer ons Heeren, duysent vier hondert ende dertien.

Welke Schutteryen zyn in volle stand geweest tot in den jare 1580., als wanneer nevens deselve de Stad is verdeelt in elf Wyken, als vyf Vaandelen aen de Oude-zyde, en ses Vaandelen aan de Nieuwe-zyde; wesende Mr. *Willem Bardesius* Colonel over de drie Schutteryen, en Super-Intendent en Colonel Generaal over de elf Wyken; en over de vyf Vaandelen aan de Oude-zyde was Colonel *Cornelis van Teylinge*, Oud-Burgermeester; en over de ses Wyken aan de Nieuwe-zyde, *Jan Jacobsz.* Raad deser Stede.

Als doen wierd tot goede versekeringe, rust, vrede, en eendrachtigheyt der Burgeren en Inwoonders van dien, en der selver bescherminge, onderhoud van den Koophandel en de gemeene Neeringe, in die periculeuse tyden, by sijn F. G. den Prince van Oranje, *Willem de Eerste*, geoordeelt, nevens de drie Schutteryen, om in staat te wesen van defensie, dat men die met goede Ordonnantien op het stuk van de Togten en Wagten zoude voorsien, welke genaemt word de groote Ordonnantie van de Schutterye en Wyken, by de Gerechten gemaakt op den 8 September 1580, gelyk die als noch te sien is in de Handvesten, gedrukt by *Wachter* 1639. op *fol.* 240.

Na welke tyd, vermits verscheyden maalen de Stad is vergroot, dese Burger-Vaandels ook vermeerdert zyn tot het getal van twintig, en in den jare 1650. op vier-en-vyftig, en in den jare 1672. tot op sestig Vaendels.

De Stad in Regimenten verdeelt.

Gelyk die tegenwoordig nog zyn op sestig Burger-Vaandelen, en ook in soo veel Wyken de Stad is afgedeelt, in vyf Regimenten, als het Blaauwe, Oranje, Witte, Geele en Groene, bestaande ieder Regiment in twaalf Vaandelen, daar

daar over zijn gestelt twee Colonellen, die, als wy dit in 't jaar 1691. schreeven, waren, de Heeren

DIRK MUNTER,

en

JOAN GEELVINK,

en sestig Capiteynen, en ook soo veel Luytenanten, t'zamen uytmakende het gantsche lichaam van de Krijgs-raad, onder beleyd van de Heeren Burgermeesteren, die als Opper-hoofden over deselve staan, en vergaren noyt als op bysondere ordre van haar Ed: Groot Achtb: Dese Raad neemt op haar Kamer, genaamt de Krygs-raad Kamer op 't Stadhuys, nieuwe Schutters aan, en hun den Eed af, om de Stad gehouw en getrouw te zyn; kiest nevens de Heeren Burgermeesteren, alle nieuwe Hooft-Officieren, als Colonellen, Capiteynen, Luytenanten, Vaandragers, en ook de Provoosten. De Sergianten werden door de Heere Colonellen uyt een tripel getal, door de Heeren Capiteyns, aan haar Ed: Manhafte overgegeve, verkoren.

Siet IV. boek fol: 266

Sedert het Jaar 1672. sijn verscheide ordres op de Wagten, na gelegentheyt van de tijd, gestelt, en na dat de Wachten sterk gehouden wierden; gelijk in die tijd met 12, 10, 8, en 6 Comp: te gelijk wiert gewaakt.

Ook wasser order op de Loop-plaatse, by tijds van Alarm en onraad; yder Capiteyn en Vendel weet sijn Rendevous, soo op de Wallen als in de Stad, dat aan de Officieren als een Secrete ordere toegesegelt met Stads Zegel, wert t'huys gesonden; alle welke ordere t'elkens verandert wierden, na des tijds gelegentheyt, gelijk in 't vervolg zal werden aangewesen.

In den Jare zestien-hondert een-en-tachtig wiert zekere na ordre, waar na zich de Schutters in 't waken en optrekken moeten schikken, by den Gerechte met goetvinden van dese Krijgs-raad, en Colonellen gemaakt, bestaande in dese navolgende punten, ingestelt en geraamt.

Ordre waar na zich de Schutters in 't Waken en Optrekken, Brand en Alarm te schikken hebben.

DAt geen Capiteyn, of sijn plaats representerende, yemand onder sijn Vaandel sal mogen aannemen, dan voor en aleer hy sijn Eed in de Krijgs-raad sal hebben gedaan *a*. Van gelijken sal geen Capiteyn yemand van sijn Volk van de Wagt ontslaan, dan by consent van d'opgemelte Krijgs-raad *b*.

Niemand, boven de 18 en onder de 60 Jaren oud, sal mogen werden ge-excuseert van de Wagt, dan om gesintheit, ongesontheit of on-magts wille, 't welk alles behoorlijk aangewesen zal moeten werden, op dat de bequame niet onder den Krijgs-raad, nochte de onbequame onder de Vaandels werden gebragt; om 't welk voor te komen de Provoosten en de Knegts van de Krijgs-raad alle Jaren, na gedane omschrijvinge, haar gehoudene Boeken en Registers sullen hebben te confereren, om daar uyt, ten overstaan van de Colonellen en Capiteynen Respective, zodanige ordre te werden gestelt, als bevonden sal werden te behoren.

Na gedane omschrijving sullen de Capiteynen de opgeschrevene Schutters onder de Corporaalschappen verdeelen, daar van de Provoosten en Knegs van de Krijgsraad pertinente aantekeninge in hare Boeken zullen moeten houden, onder wat Corporaalschap, dat yder van de Schutters zijn hoorende, en sullen de Capiteyns alle de Inwoonders van hare Wijk, zo wel die onder de Krijgsraad *c* als die onder de Schuttery zijn, op een lijst doen optekenen, en de zelve aan de Colonels overleveren, en daar af een dubbelt onder haar behouden.

Een yegelijk Schutter sal gehouden zijn op alle Wagten en andere voorvallende gelegentheden te compareren, met alsulk

a Tot welke be edinge yder Jaar precise dagen worden gestelt, daar de Nieuw opgeschrevene onder de Wyken, by een gedrukt Biljet by de Provoosten geciteert worden, en na twee maal geciteert zijnde, worden de nalatinge gecondemneert in seekere Gelt-boeten te betalen; 't welk twee derde voor de Provoost, die de Citatie gedaan heeft, en het derde voor de Krijgs-raad werd geappliceert.

b *Dat geen Capiteyn iemand van de Wagt mag ontslaan, veel min uyt zijn Compagnie setten*; moet verstaan worden, als op het 16, ook op 't 34 en 40 Articul gesegt word, dat alles by de Krygs-raad moet verhandelt en geordonneert worden.

De Regenten van de respective Gods-huysen, zijn vry van Togt en Wagten, en de Diaconen alsse in Dienst zijn.

De Vendrigs, soo wanneer die komen te trouwen terwyle datse effective Vendrigs zijn, zijn mede by Resolutie van de Ed: Manhafte Krijgs-raad, in dato den 10 September 1689. vry, van geen Togt en Wagt subject te wesen, gestelt; en datse niet sullen genoodsaakt werden in minder qualiteyt als Luytenant te Wagt te komen.

De Professooren, mitsgaders de jonge Luyden die tot de Studie gehouden worden, en hier ter stede de publyque Lessen in de Illustre Schoole, ofte onder iemand van de Professoren Private Collegia frequenteeren, zijn Wagt vry, als mede van het op te trekken met de Wapenen, blykende by verklaringe van de voorsz. Professooren, als te sien is by de resolutie genomen by alle de Burgermeesteren, op den 5 July 1668.

c By het 56 *Art.* van de generaale Ordonnantie van 't jaar 1580. werd wel expresselyk belast dat Oude, boven de 60 jaren, Weduwen, Vrysters, en andere die niet opgeschreven zyn in de Wagten, als mede die gene, die niet vry en staat de Wapenen te dragen, gestelt op Contributie, om daar uyt te vinden &c. alle nodige onkosten; dese Contributie moet betaalt worden aan de Krijgs-Raad &c. voeg hier by 't 34 *Art.* van dese Ordonnantie.

alsulk Geweer daar hy op gestelt is, op pene van 3 guldens *a*.

By Alarm, Trom, of Klocke-geslag, sal een yegelijk Schutter gehouden zijn, terstont te compareren voor 't Vaandrigs Logiment, met alsulk Geweer, daar op hy gestelt zal zijn, op pene van 24 guldens te verbeuren, om aldaar te ontfangen sodanige ordre, als hun van den Capiteyn, of sijn plaats representerende, gegeven sal worden.

Op het stuk van Alarm zijn de onderstaande ordre in dato den 29 December 1672. en den 8 September 1684. beraamt, die met de daar by gevoegde secrete ordres besloten en gezegelt, aan de respective Capiteynen t'elkens in dangereuse tijden worden t'huys gesonden, om te zien waar dat hare Rendevous-plaats is, &c.

MYn Heeren van den Geregte in consideratie nemende de tegenwoordige bekommerlyke toestand van tijden, en dat de selve vereyschen dat tegens alle bedagte en onbedagte machinatie van de Vyand, op 't sorgvuldelykste mag werden voorsien, hebben na ingenomen advys van de Krygs-Raad, goed gevonden te statueren ende ordonneren, statuëren en ordonneren by desen:

I. Dat by voorval van een generale Allarm op het roeren van de Trommel, ende het luyden van de Klocken, alle de Burgers die op Wapenen zyn gestelt, ende om in sulken geval dienst te doen zijn bescheyden, met de meest doenlyke spoet, soo Officiers als Rotgesellen, soo die in de Wagt als buyten de selve zijn, sonder exceptie haer sullen moeten vervoegen na 't huys van de Vaendrig van de Compagnie onder de welke sy resorteren, om van daer sonder uytstel in soodanige Troupen als van moment tot moment aen sullen komen met de meeste acceleratie sonder eenige ordre van hooger hand af te wagten, op die van de Capiteyn ofte by des selfs absentie van een minder Officier, haer te begeven na de Allarm-plaetse haer Capiteynen aengewesen, alle met haer complete Wapenen, op pene van dat de gene die daer inne nalatig bevonden sullen werden, ten ware omme Accidenten ende Krankheden die hen onbequaem maken, sullen werden verklaert meyneedig en eerloos, en vervallen te zijn van haer Burgerregt, inhabil om eenige ampten te bekleeden, ende verder arbitralyk sullen werden gestraft, selfs aen den den lijve, na gelegentheyd van zaken, ende sonder eenige conniventie.

II. Dat om de voorsz. Compagnien soo veel te versterken als doenlyk sal zyn, ende een gemeen gevaer met gemeene hulpe onder Godes zegen van de Stad af te dryven, by yeder Capiteyn binnen de tyd van tweemaal vier-en-twintig uuren sal moeten werden geformeert, ende in handen van de Heeren Colonellen overgebragt een Lyste, bevattende 't getal van alle weerbare Mannen, die in yeder sijn Wyk woonachtig zyn, ende alle die onder den Eed zyn gebragt ofte nader gebragt behooren te werden; met distinctie van 't getal van de gene die alrede actuële Wagt doen, als mede van de gene die daer van by uytkoop ofte andersints zyn bevrijt ende echter in staat zyn om dienst te kunnen doen, ende van de gene die om haar kleyn vermogen tot noch toe van de Wagt zyn bevryd gebleven, met speciale denotatie van het getal van de gene die uyt het Magazyn van de Stad van Wapenen sullen moeten werden voorsien om actuële dienst te kunnen doen, ende dat met onderscheydinge van de gene die bequaem zyn om een Musquet ofte Snaphaen te voeren, ofte anders de Spies te dragen, ende dat yegelyk Compagnie diermate met alle strydbare Mannen vergroot zynde, met volle Wapenen op de te bestemmen dagen sal Optrekken ende reveue passeeren, sonder dat echter de gene die nieuwelyk onder de voorsz. Compagnien in maniere als voorseyt is sullen werden getrokken, gehouden sullen zyn eenige ordinaris Tochten ofte Wagten te doen voor dat haer sulks specialyk sal werden gelast, maer dat sy sonder eenige nader last sullen nevens anderen in cas van Allarm op de geordonneerde Rendevous-plaetsen hebben te verschijnen, ende aldaer te pareren aen de ordres die haar gegeven sullen werden.

III. Dat de gene die ten voorsz. eynde uyt des Stads Magasijnen haare Wapenen sullen ontfangen, goede sorge sullen dragen, ten eynde deselve suyver en ongeschent bewaart werden, om naderhand op ordre van de Heeren Burgermeesteren wederom in de voorsz: Magasijnen gebragt te werden.

IV. Dat de Capiteynen met haar onderhorige Compagnien in voldoeninge van de boven geroerde ordres, op haar gedesigneerde plaatsen verschenen zijnde, sullen van daar niet scheyden nochte haar moveren, voor aleer hen sulks by de Heeren Burgermeesteren, de Heeren Colonellen, ofte de gene die volgens ordre van de Heeren Burgermeesteren de charge van Luytenant-Colonellen en Majoors sullen doen, sulks sal werden aan bevolen.

V. En op dat alle misverstant omtrent het veroorsaken van Allarm geprecaveert magh werden, soo sullen alle Officieren gewaarschouwt zijn geen Allarm te maken, dan wanneer des noot sal wesen, en na dat zy wel bedachtelijk sullen hebben aengemerkt of zy ook geabuseert souden mogen werden in het geen haer, als eenige Vyandlijke toeleg, tegens dese Stad en de goede Ingeseetenen van deselve voorkomen soude mogen.

VI. Dat wanneer door ordre van hooger hand, nevens de Burgers eenige gesoldoyeerde Militie op de Wallen werd gebragt, de gemelde gesoldoyeerde Militie nevens de Burgers sal pareren de ordre die haar van de voornoemde Colonellen, Luytenant-Colonellen en Majoors sal werden gegen.

VII. Dat vorders op het eerste gerucht van een generale Allarm, nevens de aldaar geordonneerde Compagnien Burgers, haar op de Wallen op haer geassigneerde posten sullen begeven alle de Constapels ende Bos-schieters, ende dat met alle de spoet die doenlijk is, op pene van aen den lijve ende self na gelegentheyt

a Van ouds is zulks verstaan dat een Musquettier voorsien moet wesen met een half pont Kruyt, 8 Loode of Koegels, en 3 ellen Lont; dit wierd t'elkens in 't opleesen ondersogt. In den Jare 1685. op den 12 January, is dese ordre by Burgermeesteren weder vernieuwt, en ook by de respective Stads Poorten een Kist met Kruyt, Scherp en Lont geset.

gentheyt van saken met de dood gestraft te werden.

VIII. Inmiddels de Burgerye in maniere als voorseyt is haer na haer respective Allarm-plaetsen begeven, sullen nevens de Heeren Burgermeesteren sig in alle meest doenlijke spoet op het Stadhuys laten vinden de Heeren Colonellen, nevens alle de Heeren van eenige Collegien van Magistrature niet onder de voorsz. Compagnien Burgers resorterende, mitsgaders alle Officianten, Suppoosten ende Boden, gelijk ook alle Capiteynen ende Lieutenanten, die voor desen in de Burgerwagt zijn geweest, alle gewapent met een halve Spiets ende Zijd-geweer, om te pareren soodanige ordres als haer by welgedagte mijn Heeren de Burgermeesteren gegeven sullen werden, op een boete van 200 Ducatons ende arbitrale correctie, voor de gene die naer ter behoorlijker tijd ter voorsz. plaetse niet sullen hebben laten vinden.

IX. Ende alsoo mijn Heeren de Burgermeesteren met advys van de Heeren Ses-endartig Raden versogt en gecommitteert hebben de Heere Lieutenant-Admirael de Ruyter, om te commanderen over alle de gene die haer Post hebben aen de Water-kant, soo Burgers, Soldaten als Matrosen, en alle anderen die daer werden gebruykt, soo werden de selve alle gelast sijn wel Ed. ordre en bevelen behoorlijk na te komen en te pareren.

X. Ende sullen ook uyt dien Hoofde aen de ordres van wel-gedagte Heer Lieutenant-Admirael pareren, alle de Officieren ende alle andere persoonen die in dienst van de Heeren van de Admiraliteyt, ofte van de Heeren Bewinthebberen van de Oost-Indische Compagnie sullen zijn geordonneert ende bescheyden, soo te Water als te Lande, om tegens Vyandlijke attaque dienst te doen.

XI. Dat vorders de Capiteynen, minder Officieren ende de gemeene Rot-gesellen van de Ratel-wagten, haer gewaerschout sullen houden, om in cas van soodanige Allarm, sonder eenige intermissie, met alle de uyterste diligentie, yeder op haer aenbevolen Posten, ende de Officieren met het doen van continuele Patrouilles te besorgen, dat alle desordre ende t'samen-rottinge geweert ende tegen-gegaen, ende alle onheylen van Brand ende andere ongemacken voorgekomen mogen werden.

XII. Dat vorders by voorval van soodanige Allarm, alle die van de Mennoniste Gesintheyd, ook alle de Wees-kinderen, tot het blussen van Brand aengeteykent, met de Meesters over haer gestelt, gelijk ook mede die van de Joodsche Natie, aenbevolen sal werden haer in cas voorseyt tot het blussen van Brand gereet te houden, onder soodanige Opsienders als by haer, soo Mennonisten als Joden, selfs sullen werden verkoren.

Aldus gearresteert den 29 December, 1672.

I. DAt by voorval van een generale Allarm op het roeren van de Trommel, ende het luyden van de Klocken alle de Burgers die op Wapenen zijn gestelt, ende om in sulcken geval dienst te doen zijn bescheyden, met de meest doenlijke spoet, soo Officiers als Rotgesellen, soo die in de Wagt als buyten de zelve zijn, sonder exceptie haer sullen moeten vervoegen na 't huys van de Vaandrig van de Compagnie, onder de welke sy resorteren, om van daer sonder uytstel in soodanige Troupen, als van moment tot moment aen zullen komen, met de meeste acceleratie sonder eenige ordre van hooger hand af te wagten, op die van de Capiteyn, ofte by des selfs absentie van een minder Officier, haer te begeven na de Allarm-plaetse haar Capiteyn aengewesen, alle met haar complete Wapenen, op pene van dat de geene die daer inne nalatig bevonden sullen werden, ten ware omme Accidenten ende Krankheden die hen onbequaem maken, zullen werden verklaart vervallen te zijn van haar Burger-regt, inhabil om eenige ampten te bekleeden, ende verder arbitralijk sullen werden gestraft.

II. Dat de Capiteynen met haer onderhoorige Compagnien in voldoeninge van de boven geroerde ordres, op haer gedesigneerde plaatsen verschenen zijnde, sullen van daer niet scheyden nochte haar moveren, voor aleer hen sulks by de Heeren Burgermeesteren, de Heeren Colonellen, ofte de gene die volgens ordre van de Heeren Burgermeesteren de charge van Lieutenant-Colonellen ende Majoors sullen doen, sulks sal werden aanbevolen.

III. Ende op dat alle misverstand omtrent het veroorsaken van Allarm geprecaveert mag werden, soo sullen alle Officieren gewaarschouwt zijn geen Allarm te maken, dan wanneer des noot zal wesen, ende na dat sy wel bedachtelijck sullen hebben aengemerkt of sy ook geabuseert souden mogen werden in 't geen haer, als eenige Vyandlijke toeleg, tegens dese Stad ende de goede Ingesetenen van de selve voorkomen soude mogen.

IV. Inmiddels de Burgerye in maniere als voorseyt is, haar na haar respective Allarm-plaatsen begeven, sullen nevens de Heeren Burgermeesteren sich in alle meest doenlijke spoet op het Stad-huys laten vinden de Heeren Colonellen, nevens alle de Heeren van eenige Collegien van Magistrature niet onder de voorsz. Compagnien Burgers resorterende, mitsgaders alle Officianten, Suppoosten ende Boden, gelijk ook alle Capiteynen ende Lieutenanten, die voor desen in de Burgerwagt zijn geweest, alle gewapent met een halve Spiets ende Zijd-geweer, om te pareren soodanige ordres als haer by welgedagte mijn Heeren de Burgermeesteren gegeven zullen werden, op een boete van 200 Ducatons ende arbitrale correctie, voor de gene die haar ter behoorlijker tijd ter voorsz. plaetse niet zullen hebben laten vinden.

V. Dat vorders de Capiteynen, minder Officieren ende de gemeene Rot-gesellen van de Ratel-wagten, haar gewaarschout zullen houden, om in cas van soodanige Allarm, sonder eenige intermissie, met alle de uyterste diligentie, yeder op haar aanbevolen Posten, ende de Officieren met het doen van continuele Patrouilles te besorgen, dat alle desordre en t'samen-rottinge geweert ende tegengegaan, en alle onheylen van Brand en andere ongemacken voorgekomen mogen werden.

Aldus gearresteert den 8 September 1684.

De namen van de Bolwerken der Stad Amsterdam, gerekent te beginnen van Funen, staan vermelt in 't 3. *Boek* 3. *Deel*, *pag.* 242., 't welk dient om dat men kan weten waar dat ider Capiteyn sijn Rendevous-plaats is.

Generale Rendevous-plaetsen voor de respective Regimenten.

Vaandels.

Orangie. Op de Nieuwe Markt, en aan de Joode Kerk.
Blaauw. Op de Boter-markt, en op de oude Schape-markt, by de Munt.
Geel. Op de Wester-markt, en op 't Konings-pleyn.
Wit. Op den Dam, en by de Nieuwe Brug.
Groen. Op de Heere-markt.

Rendevous-plaatsen in tijd van Allarm voor de 60 Compagnien Burgeren.

Aan 't Bolwerk 1. beginnende by Fune.
Aan de Brug voor de Vaart na 't Bolwerk 2.
Aan de Muyer-Poort.
In 't eynde van de Plantagie aan de Brug.
Aan de Joode Kerk.
Aan de Weesper-Poort.
Aan 't eynde van de Weesper-straat, tegens de laatste Brug aan.
Aan de Uytrechtse-Poort.
In 't eynde van de Uytrechtse-straat, tegens de Valbrug, na de Osse-markt.
Aan de Weterings-Poort.
Op de Reguliers-ofte Boter-markt.
Aan de Leydse-Poort.
In 't eynde van de Leydse-straat, tegens de Slag-boom.
Op 't Konings Pleyn.

Aan de Waterkant.

Aan 't Oude West-Indjes-huys.
Aan de Nieuwe Brug.
Op 't Bikkers Eyland.
Aan de Oude Stads Herberg.
Aan de Schreyers Toorn, op de Brug.
Op den Dam.
Op de Schape-markt, by de Reguliers Toorn, ofte de Munt.
Op de Wester-markt.
Op de Brug aan de Jan Roon-poorts Toorn.
Aan de Raam-Poort.
Aan de Zaagmolens-Poort.
Aan de Haarlemmer-Poort.
Op de Haarlemmer-dijk, aan 't eynde tegens de Slag-boom.
Op de Noorder-markt.
Aan 't Nieuwe Heeren Logement.
Voor 't Magasijn van de Admiraliteyt.
Tusschen de Twee Val-bruggen die van Kattenburg, als van 't Y-graft, aan de Rapenburger-sluys.
Op de Nieuwe-markt.

Op welke Rendevous-plaatsen, zoo op de Wallen als in de Stad, de respective Compagnien by besloten ordre, na dit volgende Formulier, daar in zijn plaatse word als dan ingevult, en de respective Capiteynen t' huys gesonden, waar na toe sy haar met hare onderhebbende Compagnien hebben te begeven.

BY 't ontstaan van een generale Allarm sal op 't roeren van de Trommel en luyden van de Klokken, Capiteyn

met sijn onderhebbende Compagnie dierwyse als de generale ordre op de Allarm mede brengt, sig in aller yl vervoegen half wegen de

en sal besetten soo veel

als hem gelaten sal werden by de gene die

haar Rende-vous hebben: hebbende te weten tot sijn narigtinge, dat Compagnien Burgers by 't eerste ontstaan van Allarm zijn gecommandeert om

egalyk te besetten.

En by aldien op een nader bevel nieuwe Compagnie sich vertoont, op 't eynde van

om nevens de voorsz. Compagnien tot het besetten van de voorsz.

soo sal hy met sijn Compagnie besetten de

laten ter besetting van de gene die deselve is aanbevoolen.

En indien de voorsz. Allarm ontstaat inmiddels de voorsz.
de Wagt heeft binnen de Stad, sal hy niet nalaten van de Wagt met sijn Compagnie na de voorsz.
te marcheeren, ten waar hy de Wagt hadde aan een van des Stads Poorten; in welk geval hy van de voorsz. Poort niet sal scheyden voor dat de gene, dien in cas van Allarm de Poort aanbevolen is, met sijn Volk daar gekomen sal zyn; en sal als dan sig in haast na sijn boven geroerde Rendez-vous-plaatse begeven.

En sal alle het geen voorsz. is by hem nagekomen werden, tot dat hem eenige andere ordre, by de gene die hem te commandeeren heeft, mogt komen te werden gegeven.

Op de respective Hooft-Wagten wierd ook dese Bekentmakinge in de Hooft-Officiers Kamer geaffigeert.

By ontstaan van Brand, Allarm, ofte andere swarigheyd, wanneer de præsentie van de Heeren Burgermeesteren, ende Colonellen op het Stadhuys werd gerequireert, sal den Officier de Burgerwacht hebbende op af-zenden ses man, gecommandeert werdende door een Adelborst, ten Huyse van den Heer om sijn Edt. af te halen, ende te geleyden werwaards sijn Edt. goetvinden zal.

By tyde van Brand sullen de 2, 3, of 4 Vaandels, die Lendenen zyn van de Wyk daar de Brand is, terstond compareeren, met haar behoorlyk geweer, daar deselve op gestelt zyn, voor 't Vaandrigs Logement, en de Wyk besetten, om daar door te beletten de onnodige toeloop van 't volk, tot de Brand niet bescheyden, en sorge te dragen dat de vluchtende goederen in versekerde bewaringe, soo veel mogelyk is, mogen komen, en omme, door dat middel, alle dieverye en insolentie te weeren, op pene van 6 guldens.[a]

Vier Vaandels sullen des nachts moeten waken; Het eene Vaandel sal het Stadhuys, het tweede Vaandel de Anthonis Markt en de By-wagten; 't derde op de Wester-Hal, en 't vierde op de Reguliers Waagh en de geordonneerde By-wagten besetten. En sal by ieder Capiteyn soodanige voornoemde of andere posten, moeten waargenomen werden, als hem albereyts door Resolutie van de Krygs-Raad zijn aangewesen, of in toekomende soude aangewesen werden.

Een iegelyk, soo wel Officier als gemeene Schutter, sal gehouden zyn te compareeren, op sijn aangewesene Wagtplaats, voor aleer de Corporaals of haar plaats representerende, sullen beginnen te lesen, en iemand in of even na het lesen komende, sal verbeuren vyf stuyvers.

De Corporaals, of haar plaats representerende, sullen in alle Hooft-Wagten des avonds ten acht uuren alle haar Volk lesen, soo wel de Officieren als gemeene Schutters, ten eynde alle Wagt-huysen en Santinellen, eer de klok negen geslagen sal zijn, en sulks voor het begin van het luyden der Boeve-klok, mogen zyn na behooren beset: En sullen alle de Schutters voor de Capiteyn of sijn plaats representerende doen passeeren, wie sich weygerig stelt om door te passeeren, sal verbeuren een gulden, en evenwel moeten door passeeren.

Niemand en sal van de Wagt mogen gaan voor en aleer de Wagt afgeslagen sal zijn, 't en zy met speciaal consent van den Capiteyn of sijn plaats representerende, die de Hooft-Wagt sal hebben, op de verbeurte van twee guldens tien stuyvers voor een gemeene Schutter, en vyf guldens voor een Officier, daar onder den Assistent gerekent.

De Corporaals, of haar plaats representerende, en sullen niemand, 't zy onder pretext van eerste Ronde, eerste Schildwagt, iets gevende tot behoeve van de Schutters, of tot profijt van 't Corporaalschap, of hoedanig het soude mogen zijn, na huys of van de Wagt laten gaan, of sullen verbeuren, uyt haar-lieder eygen beurs twee guldens tien stuyvers, en welke Schutter, op soodanig consent, na huys soude mogen gegaan zyn, sal verbeuren dertig stuyvers.

Niemand en sal, selfs ook als by de Krygs-Raad mogte worden geresolveert te schieten, tot ken-teken van Inhalinge, generale Monsteringe, of anders, met loos kruyt, na den Vaandrager, sijn Vaandel, of iemand anders mogen schieten, maar alleen om hooge, of sullen verbeuren ses guldens voor ieder scheut.

Niemand en sal na besette Wagt, voor en aleer dat de Wagt sal wesen afgeslagen, mogen schieten, sonder expresse last des genen, die ter voorvallender plaatse het Hooft sal representeren, 't zy in tyde van onraat, en hoogdringende nood, op de verbeurte van tien guldens.

Op de groote Hooft-wagten sal ten minsten een van de drie Hooft-Officieren, 't zy Capiteyn, Lieutenant, of Vaandrig, moeten blyven.

De Sergeanten sullen mede op hare gedestineerde Hooft- en By-Hooft-wagten moeten blijven, met de Adels, te weten, soo wel op 't Stadhuys en Anthonis-waag, de Wester-hal, Reguliers-waag, en de respective By-Hooft-wagten, om alle disordre voor te komen, gelijk mede d'andere Adels, op haar gedestineerde Posten, op de boeten van 50 stuyvers; en de Sergeanten met geen ander geweer mogen te Wagt komen, als met haar Zijdgeweer en Hellebaard, mede op de boeten van drie guldens, t'elke reyse te verbeuren, soo menigmaal, als de Provoost haar daar over sal komen te bekeuren.

Niemand en sal by het Optrekken, noch

[a] Siet wijders hier van de Ordonnantie op de Brand geëmaneert.

noch op de Wagt mogen dronken komen, of ſig aldaar dronken drinken, of eenige moleſtie aanregten, als mede niet in het afdoen van de boeten, of in wat voorvallen het ſoude mogen weſen, tot proeve en kenniſſe van de Bevelhebbers: En ſoo iemand ſoodanige moleſtie quame aan te rechten, tegen de Capiteyn, Lieutenant of Bevelhebberen, ſal de ſelve verbeuren een boete van vijftig guldens, boven arbitrale correctie, ter diſcretie van de Krijgs-Raad. *a*

Een iegelijk Schutter, vermaant of aangeſproken zijnde om ſijn Schild-wagt te ſtaan, ronde te doen, of elders te gaan, ſal gehouden zijn 't ſelve te doen, op pene van drie guldens, ſonder egter daar van verſchoont te blijven.

De Schilt-wagt en ſal geen rumoer met ſingen of anderſints mogen maken, maar eenig rumoer hoorende, ſal datelijk ſijn Corporaal roepen, die gehouden ſal zijn 't ſelve den genen, de Hooft-wagt ter voorſchreven plaatſe hebbende, bekent te maken, op dat alſulke ordre dien aangaande mag geſtelt worden als noodig is, op preuve en kenniſſe van de Bevelhebbers.

Soo wie op de Schilt-wagt ſlapende of verſuymig word bevonden, ſal verbeuren twee gulden, en daar-en-boven gecorrigeert werden tot diſcretie van 't Collegie van den Krijgs-Raad.

Een Schutter, hy zy Schilt-wagt of niet, en ſal niemand binnen de Schiltwagt laten komen, al waar hy ook van ſijn eygen Vaandel of Corporaalſchap, op pene van twee gulden, maar ſal, in cas iemand daar binnen begeert te zijn, ſijn Corporaal roepen, die als dan niemand en ſal op laten dan die 't Woort hebben, mede op pene van twee gulden, 't en zy by tijde van Onraat en Brand, den Heeren Burgermeeſteren, 36 Raden, die van den Geregte en den Secretariſen, doch alleen op het Stad huys, en nergens elders. *b*

Men zal niemand de Leuſe of 't Woord mogen geven dan de gene die de zelve nodig van doen heeft, en aan de gene die Ronde of yets anders hebben te doen, en ſoo yemand anders bevonden word de Leuſe of 't Woord te hebben, zal die aangehouden werden ter tijd toe, dat hy verklaart wie hem 't zelve gegeven heeft, welke als dan zoo wel als die gene die het heeft, zal verbeuren 6 guldens, en ſtrafbaar weſen tot diſcretie van den Krijgs-Raad.

De Adelborſten te Wagt zijnde, zullen gehouden zijn in alle de Corps-de-Guarden Ronde te doen, en aldaar haar Naam zelfs te tekenen, en van haar wedervaren aan de Hooft- en Hooft-bywagten moeten rapport doen, op de verbeurte van tien ſtuyvers. Des zullen de zelve tot haar behulp nemen zoo vele van de Schutters, als by verdeelinge hun toegevoegt zijn; dog en zal niet meer als een Adelborſt met de Schutters op een tijd mogen gaan; en geene Schutters genoeg tot Ronde ter Wagt zijnde, zullen niet meer als 2 Adelborſten t'ſeſſens mogen gaan, op de verbeurte mede van tien ſtuyvers *c*. Tot welken eynde gereſolveert is dat in yeder Corporaalſchap zullen zijn acht Adelborſten, zonder meer, 't en

a In 't 16 *Art.* van de Ordonnantie werd een Capiteyn of Luytenant alleen de hoogſte magt gegeven in 't exerceren en in 't condemneren, in Geld-boeten tot de ſomme van 50 guldens, het gene verder gaat, als alle arbitrale correctie werd gereſerveert aan 't goetvinden van den Krijgs-Raad; ſo dat geen Capiteyn toegelaten werd, op eygen authoriteyt iemand van de Wagt te ontſlaan of te ontſchutteren, als met ſpeciale ordre van de Krijgs-Raad: Ook vermoogen de Provooſten geen hooger eyſch doen voor de reſpective Capiteyn, Luytenant, &c. als de Geld-boeten in 't gem: en andere Articulen van deſe Ordonnantie zijn begrepen. De reſt moet arbitrair gerekent worden, en by de Krygs-Raad worden afgedaan; welke Krygs-Raad by haar Ed: Groot Achtb: de Heeren Burgermeeſteren en de Ed: Manhafte Heeren Colonellen, uyt de geheele Krijgs-Raad, 10 a 12 Capiteynen worden genomineert, om het lighaam van de ganſche KrygsRaad te repreſenteeren, voor welke dan den Provooſt ſijn klagte op be-ëdigde Atteſtatie, tegens den gedaagde procedeert en eyſch doet, als op den 15 July 1669. is voorgevallen over de perſoon van eenen *Hendrik Geens*, Schutter onder de Compagnie van de Heer *Jacobus Trip*, over begaane moetwil, als 't Mes-trekken tegens ſijn mede-Adelborſt, en ongewoone woorden in 't afdoen van de Boeten tegens gemelde Heer *Jacobus Trip* begaan, gecondemneert, voor eerſt te worden ontſchuttert en inhabil verklaart, om voortaan onder eerlyke Schutters te waken, nevens een boete van 60 Caroli guldens, en voortaan jaarlyks te betalen 12 guldens aan de Krygs-Raad. De Krijgs-Raad beſtond in de Heeren *Jan van Waveren* en *Cornelis Geelvink*, Colonellen: de Capiteynen waren de Heeren *Joan Hulft*, *Ernſt Roeters*, *Joan Blaeu*, *Hendrik Rezel Reynierſz*, *Hendrik Roeters*, *Jacobus Trip*, *Abraham van Baſſen*, *Joan Hudde*, en *Marten Kanter*.

Dit eene exempel is hier genoeg om de ordere in het procedeeren aangaande de Krygs-Raad, voor ſoo veel de zaake arbitraal aan dé ſelve is, en hoe verre den Capiteyn, of Luytenant, kan condemneeren; andere ſwaarder Proceduren ſullen op het 39 en 40 Artikel, die wyders voorgevallen zijn, getoont worden.

b Gelijk ſulks wel expreſſelijk in 't 8 Articul van de Ordre op de Allarm op den 29 December 1672, en van den 8 September 1684. ſtaat uyt-gedrukt.

c Te weten, voor ider Corps-de-Guarde, die by zijn Vaandel beſet, niet heeft aangedaan, en zelfs zijn Naam als Ronden heeft getekent, komt te verbeuren.

't en ware eenige geprivilegieerde nieuwelijks onder de Wijk quamen woonen [a], in welken gevalle den Capit. vermogen zal 't zelve getal daar mede te vergroten.

Des morgens sullen twee Tamboers uyt ieder Compagnie voor de groote Hooft-wagt met hare Trommen moeten compareren, op cassatie van haar Officie, 't en ware iemand door siekte verhindert, of met consent van den Capiteyn afgebleven ware, by welke gelegentheyd zy luyden een ander in hare plaatse sullen moeten stellen; zullen ook de Tamboers ten minsten 18 jaren oud moeten zijn, of zullen geen tractement tot laste van de Krygs-Raad trekken.

De Tamboers zullen de Reveille moeten slaan voor de respective Hooftwagten, en marcheren na de Poorten, so als de Sergeant zal commanderen.

De Sergeant van de Hooftwagt van St. Antonis Waag, Westerhal en Reguliers Waag, zullen de Corporaalschappen afvoeren, en na het Stadhuys gaan, om de Sleutels van de Poorten te halen, en van daar gaan (gelijk mede sal moeten doen die op 't Stadhuys de Wagt heeft) na een van de Poorten, om die te openen, en daar van een of twee gedeeltens, na gelegentheyt van zaken, geassisteert met twee Adels na de andere Poort of Poorten, en zullen aldaar moeten blijven een half uur na 't openen van de Poort, en daar alle hare namen aantekenen, of door de Schrijvers [b] van de Poorte doen tekenen, op pene van drie guldens.

En zullen de Schutters aen de Poorten de Nagt-wagt hebbende, niet mogen na huys gaan, voor een half uur na 't openen van de Poort, in conformité van de gegeven ordre, op pene van een gulden.

De Dag-wagten sullen provisioneel voor een Jaar, of tot nader ordre blijven opgeschort.

Niemand en sal, gesond zijnde, van de Wagt mogen blijven, op pene van 25 stuyvers, en so sulks quame te gebeuren by eenig Officier tot Assistent in kluys, sal verbeuren twee gulden tien stuyvers.

Wie ziek is, en zig van de Wagt absenteert, zal eens voor al, gedurende zijn ziekte, tot boete betalen tien stuyvers, en evenwel van zijn ziekte moeten bewijs inbrengen.

Wie van Huys [c] is, sal eens voor al, continuelijk van Huys blijvende, verbeuren twintig stuyvers voor een Officier, en een gemeen Schutter 10 stuyvers.

Alle andere excusen voor desen getolereert, en zullen in geen consideratie komen, 't en zy met speciaal consent van den Capiteyn, of zijn plaats representerende, die zulks den Corporaal, Schrijver of Provoost bekent maken zal, om ter gelegener tijd na de excusen te vernemen, en de zelve zodanig niet bevindende als die zijn aangebragt, zal den versoeker verbeuren drie dobbele boete, en naderhand in diergelijke geen geloof meer meriteren.

Alle Officieren en Schutters zullen gehouden zijn, des vermaand zijnde, haar Zijd-geweer te dragen, zo lange tot dat anders zal werden geordonneert, op pene van 20 stuyvers, ydermaal te verbeuren daar van bekeurt zijnde, welke bekeuringe niet alleen gedaan sal worden door den Provoost, maar ook van alle de Officiers onder hun eygen Vaandel sal mogen geschieden.

Alle voorvallende Boeten, daar de Provoost niet en kan present zijn, zullen de Corporaals of Schrijvers, des vermaand zijnde, den Provoost pertinentelijk hebben aan te geven, om by den zelven ge-eyscht te mogen werden, op pene van 20 stuyvers.

Geene Corporaals, Provoosten, de Knegts van de Krijgsraad, of andere, wie die zijn, zullen met eenige Schutters mogen accorderen, composeren of conniveren in 't Waken of Optrekken, veel min by tijde van nood, ook haar niet anders bemoeyen, als haar in 't 3. Articul aanbevolen is, met eenige Weduwen, bejaarde of onbe-eedigde Persoonen; op pene van 25 guldens voor de eerste reyse, en 50 guldens voor de tweede maal, met suspensie in 't Regard van de Provoosten, en de Knegts van de Krijgsraad.

Alle de Boeten zullen afgedaan worden, volgens d'ordre by desen gestatueert, door den Capiteyn, Lieutenant, Vaandrig, en die 't de Capiteyn vorder daar by zal gelieven te ontbieden, tot alzulken tijd

[a] Met de geprevilegieerde Persoonen worden Advocaten, Doctoren, en diergelijke, die een Caracter hebben, verstaan; doch de Doctooren in de Medicynen hebben keur, soo haest sy haar Schutters Eed doen, te kiesen offe onder de Schutterye of onder de Krygsraad willen sorteeren.

[b] De *Schryvers* en *Reynigers* van de Wachthuysen, werden begeven, als by het 8 Resolutie-boek, berustende ter Thresorie Ordinaris der Stad Amsterdam, te zien is. Op den 20 Juny 1691. Present alle de Heeren Thresoriers, *Is by de Heeren Thresorieren verstaan, dat de Schrijverschappen, en Reynigers van de Wacht-huysen, die by de Heeren Thresorieren en Colonellen zijn begeven, van nu af aan door de Heeren Colonellen alleenig zullen worden begeven.* P. van Loon.

[c] Het van Huys zijnde, is van ouds by de Ordonantie van 1594 en 1618. en andere verstaan buyten Holland, ofte 10 mylen van deser Stede, wert voor eens, voor al verstaan, maar binnen Holland of hier ontrent, niet voor van Huys gereekent.

tijd en zoo menigmalen als 't den Capiteyn goed vinden en hem gelegen komen zal, welke boeten door de Corporaals, Schrijvers en Beurs-dragers zullen ingevordert worden, en geappliceert een vijfde-part ten behoeve van de Provoosten [a], en de vier vijfde-parten tot behoef van de Corporaalschappen, daar onder de zelve zijn gevallen, de welke daar van met kennisse en toestemminge van den Capiteyn en Lieutenant, zullen disponeren zulks als geraden zal werden gevonden, en zullen de Corporaals, Schrijvers en Beurs-drager van den ontfang, in 't bywesen van de Provoosten, daar toe door de Capiteyn versogt zijnde, alle Jaren aan den Capiteyn rekeninge moeten doen, op de verbeurte van 25 guldens.

Alle Capiteynen, en die haar plaats representeren, zullen gehouden zijn de Boeten, by de Krijgsraad gestelt, te mainteneren, en te procederen by condemnatie of absolutie, zonder moderatie te gebruyken.

Zullen ook geene Corporaals, Assistenten, of anderen, haar plaats representerende, voor of na gedane condemnatie van den Capiteyn, directelijk of indirectelijk eenig Accoort met de Schutters mogen maken, tot verminderinge van de geseyde condemnatie, maar de zelve moeten executeren en doen executeren, op de verbeurte van 25 guldens uyt hun eygene Beurs.

De quaadwillige boetschuldige zullen, op speciale schriftelijke ordre van den Capiteyn, by den Provoost ge-executeert worden binnen de tijd van 24 uuren na Insinuatie, of andersints by halinge van pand, op dubbele boete, welke ook na driemaal 24 uuren niet gelost zijnde, daar vooren opentlijk, tot laste en kosten van den Boetschuldige, by den Concerge verkoft zal werden: [b] En werden mits desen tot de executie van de voorschreven boeten geordonneert alle de Provoosten, mitsgaders alle de Officieren en Schutteren, onder 't Corporaalschap, daar de breuken zijn gevallen, sorterende, die gehouden zullen zijn op de ordre van de Capiteyn of (in sijn absentie) de Lieutenant, hun daar toe te laten employeren, op pene van 3 gulden, en zullen de Provoosten de Boetschuldigen, met voorweten en kennisse van de Ed. Heeren Colonellen, die gene, die by hare Ouders of andere inwoonen, de opgeleyde boeten afvorderen, met assistentie (is 't nood) van Schout en Dienders, en na drie distincte aanmaningen de Boetschuldigen in apprehensie nemen; sullende ook niemand hen-luyden mogen resisteren, of anders met woorden of werken misdoen, op correctie, tot discretie van 't Collegie van den Krijgs-raad.

En, zoo vele belangt de Wagten en Togten, of 't geviele dat yemand hen dien aangaande in eeniger manieren misgreep, of te buyten ging, zulks in dese Ordonnantie niet en ware uytgedrukt, of daar tegens voorsien, zullen de Colonellen en Capiteynen 't zelve altijd en tot hunne discretie mogen straffen.

Gelijk ook alle andere Mesusen en Fauten in dese Ordonnantie niet begrepen, [c] als eenige ongewoone ongehoorsaamheyd

[a] Tot nader interpretatie van dit Articul hebben myne Heeren van den Gerechte, met advys van de Heeren Colonellen en de Krijgs-Raad deser Stad, geamplieert het 35 *Articul* van de Ordonnantie in dato 16 Septemb. 1681. geëmaneert, verstaan, dat een gerechte vijfde part van alle de boetens in 't voorsz. Articul gemeld, sonder aftrek van eenige onkosten, hoe die genaamt soude mogen wesen, aan de Provoosten deser Stede sal werden betaalt, ende dat de resteerende vier vijfde parten, als by den vooren gemelde Articul gespecifieeert staat, zullen komen ten behoeve van de Corporaalschappen, onder dewelke dezelve zijn gevallen. Actum den 3 September 1683.

[b] Dese boeten hebben preferentie, ingevalle de boet-schuldige quame te manqueren, en den Boedel aan de Kamer van de Desolate Boelens quam te vervallen, en de Huys-huur konde voldaan werden, als by 't onderstaande Extract uyt de Rolle van gemelde Kamer is blykende, als te zien is in de 29 Rolle *fol.* 123. *verso.*

Casparus Commelin, als Provoost van 't Geele Regiment, Eysscher. Contra

Adriaen van Rosebeeck, als Curateur over den Boedel van ..... en .... Gedaagden.

Commissarisen verklaren den *Eysscher* gepreféreert te wesen voor alle andere, geen ouder noch beter recht hebbende, met de somme van acht-en-vyftig guldens, over Condemnatie van de Burger-wagt. Actum in Amsteldamme den 22 May 1685. Præsentibus de Heeren *Joan de Vries*, Mrs. *Dirk Munter*, en *Fredrik Danckers*, Commissarisen.

[c] Op pagina 814. hier vooren hebben reeds aangewesen, hoe verre een Capiteyn kan en vermag de Boetschuldige Schutter te condemneeren, en hoe het Arbitrair aan de Krijgs-raad behoort.

In dit 39 en 40 Articul wert gewag gemaakt, dat alles wat ten reguarde van Togten en Wagten wiert misgrepen, daar tegens in de Ordonantie niet is voorsien; als mede alle andere Mesusen en fauten daar in begrepen, werde alleen gestraft by de Hooge Krijgs-raad, als namentlijk, in beslooten hechtenisse te gaan, en 6 weeken te Bier en te Brood; als mede uyt de Compagnie te bannen en te ontschutteren, beneffens in swaare Gelt-boeten te condemneeren, gelijk hier by voegen de volgende Sententien, die by de voorgaande, als voor op 't 16 Articul is gestelt, kan aangemerkt worden.

Jan Blom, Provoost van het Oranje Vaandel, in den E. Manhaften Krijgsraad gecompareerd zijnde, nevens *Jan Rouwen*, Burger en Inwoonder deser Stede, Schutter onder de Heer Capiteyn *Wessel Smit*, heeft hy Provoost den zelven *Jan Rouwen* aangeklaagt over begane moetwilligheyd, en swaare info-

heyd, moedwil, of anderſints, geſtraft en gecorrigeert ſullen worden na gele- gentheyd van zaken, ter arbitrage van den Krijgs-raad.

Die

inſolentie op de Wagt gepleegt. Den 27 April 1676, blijkende by verklaringe van diverſe getuygen, gepaſſeert den 17 Juny daar aan volgende voor den Notaris Hemminck. Doch dewyle de voorſz. verklaringe, en de gene die de voorſz. *Jan Rouw* tot ſijn verſchoning en defenſie produceerde, niet in forma probante en waren, ſoo is by de E. Manhaften Krijgs-raad deſelve ſaken gerenvoyeert aan de onderſtaande Heeren Capiteynen en Luytenants; omme haar E. daar op nader te informeeren, en Welgemelde Krijgs-raad te dienen van haar E. Conſideratie en berigt. Actum in gemelde Krijgs-raad den 3 September 1676.

Capiteynen: Mr. Jacob Boreel. Hendrik Vaſtrik. Jan Six. Mr. Rombout Hudde. Mr. Jacob Hinloopen de Jonge. Mr. Albert Geelvinck.

Luytenants: Dirk Pater. Abraham le Souter. Iſaak Jan Nys. Jan Bernarts.

Alſoo *Jan Rouw*, Schutter, onder de Compagnie van de Heer Capiteyn *Weſſel Smits*, de Wagt hebbende op den 27 April des voorleden Jaars 1676, hem niet en heeft ontſien verſcheyde moetwilligheden, ongehoorſaamheden aan ſijne Officieren, feytelykheden tegens de ſelve, en ſware inſolentie te plegen en te begaan, en daar- en- boven ten tyden van het omſchryven van deſelve Compagnie, in den beginne van de Maand Mey daar aan volgende, ſijne Officieren en Adelborſten ſeer onbeleeft en inpertinent te bejegenen, al het welken ſaken zijn, die in een Welgeſtelde Compagnie niet en kunnen worden geleden, maar andere ten exempel behoorden geſtraft te werden; *Soo is 't*, dat den E. Manhaften Krijgs-raad, gehoord hebbende het rapport van de E. E. Heeren Commiſſariſſen, die uyt het midden van haar tot enqueſte en examineeren van deſe ſaken waren gecommitteert, en by deſelve *Jan Blom* gehoord, Provooſt van deſelve Compagnie, als Eyſcher ter eenre, en den voornoemden *Jan Rouw* als gedaagde ter andere zijde, mitsgaders op alles gelet, daar op te letten ſtond. Den voornoemden *Jan Rouw* wert mits deſen gecondemneert, dat hy ſal werden geſet uyt de voorſz. Compagnie, en als onwaardig het geſelſchap van fatſoenlyke Burgers verboden te Wagt te komen, onder deſe ofte eenige andere Compagnien van deſe Stad, voor den tyd van ſes Jaren: Condemneeren hem vorders in een geldboeten van hondert en vyftig guldens; mitsgaders in de koſten by den Provooſt *Blom* gedaan, tot Taxatie en Moderatie van den E. Manhaften Krijgs-raad. En by faute van betalinge, dat den voornoemden *Jan Rouw* op ſijn koſten, ſoo lang te bier en te brood ſal werden geſet, als den E. Manhaften Krijgs-raad ſal goet vinden.

Aldus gearreſteert en gepronunceert by Welgemelde E. Manhaften Krijgs-raad, den 26 Maart 1677.

Deſe *Jan Rouw* de geld-boeten niet voldaan hebbende, maar latiterende, en de Stad quiterende, doch ſoo niet, of dat te mets daar binnen quam; ſo is 'er vorder geprocedeert tot het laatſte Art: van deſe Condemnatie, namentlyk tot Corporele apprehenſie, ten welken eynde dan den Colonel deſe volgende Acte verleende:

De Heer Officier Hendrik Roeters *werd verſocht Aſſiſtentie te verleenen tegens* Jan Rouw, *gecondemneerde door de Groote Krijgs-Raad*. Actum den 16 July 1677. als Colonel CORNELIS BACKER.

De tweede Sententie is geweeſt tegens eenen *Klaas Gooſſens* als volgt:

Alſoo *Klaas Gooſſens*, Huys-Timmerman, oud ontrent 39 Jaren, Schutter onder de Compagnie van de Heer Capiteyn Abraham Alewyn, hem niet en heeft ontſien verſcheyde moetwilligheden aan ſijn Officieren, ende ſware Inſolentie te plegen en te begaan, en ſpecialijk op den 21 October laetſtleden, op de Hooft-wagt op 't Stadhuys, tot feytelijcke *Aggreſſie* van een der Officieren van de voorſz. Compagnie, 't welk ſaaken zijn die in een welgeſtelde Compagnie niet en konnen werden geleden, maar andere ten exempel behoorden te werden geſtraft; *Soo is 't*, dat den Ed: Manhaften Krijgs-raad, gehoort hebbende *Caſparus Commelin*, *Provooſt van de meergemelte Compagnie*, als Eyſcher ter eenre, en den voornoemde *Klaas Gooſſens* als gedaagde ter andere zijde, mitsgaders op alles gelet daar op te letten ſtont, den voornoemde *Klaas Gooſſens* mitsdeſen condemneert te gaan op de *Jan Roonpoorts-Toorn*, in beſlooten hechtenis, voor den tijd van ſes weeken te Bier en te Broot, en daar-en-boven aen 't Corporaalſchap, waar onder hy heeft gewaakt te betalen, een amende van vyftig guldens.

Verklarende den voornoemde *Klaas Gooſſens* vorders, onwaardig, om onder eerlijke en gehoorſame Schutters te waaken, en hem dienvolgende ontſchutterende, ſtelt hem onder den Ed: Manhaften Krijgs-raad op twaelf guldens Jaarlijks, en condemneert hem in de koſten reeds in deſen gedaan, en die nog ſtaan gedaan te werden. *Aldus gearreſteert en gepronunceert by Welgemelte Ed: Manhaften Krijgs-raad, den* 11 Decemb. 1677. Preſentibus ut in Regiſtro, *was geteekent* J. VELTERS.

De derde Sententie is geweeſt tegens eenen *Caſpar Leidſtar* als volgt:

Alſoo *Caſper Leidſtar*, Schutter onder de Compagnie van de Heer *Jan Commelin*, op den 19 December des voorledene Jaars de Wagt hebbende op de Oude Stads-Herberge, hem niet en heeft ontſien ſijne Degen te trekken tegens ſijn Officier, doenmaals aldaar commanderende, en andere inſolentien meer te plegen, al het welke zaken zijn, die in een welgeſtelde Compagnie niet en kunnen geleden werden, maar anderen ten exempel behoorden te werden geſtraft; *Soo is 't*, dat den Ed: Manhaften Krijgs-raad, gehoord hebbende den eiſch en concluſie van den *Provooſt Chriſtoffel Mathias*, als eiſcher in deſen, gedaan ende genomen tegens de voorſz. *Caſpar Leidſtar* als gedaagde, mitsgaders op alles gelet daar op te letten ſtonde, den meer gemelden *Caſpar Leidſtar* mits deſen condemneert, aan den Heer Capiteyn *Commelin* (op de eerſte Wacht die ſijn Ed: hebben ſal) te bidden vergiffeniſſe ende pardon van ſijne begane faute, ende dat in preſentie van de geheele Compagnie, ofte by faute van dien, werd den gedaagde ontſchuttert; Condemneert hem vorders in een geld-boeten van vyftig guldens, mitsgaders in de koſten by den Provooſt *Mathias* gedaan, tot taxatie en moderatie van den Ed: Manhaften Krijgs-Raad. Aldus gedaan den 6 January 1682. Præſentibus de Heeren *Tulp* en *Bors*, Colonellen; *Appelman, Vaſtrick, de Willem, Erpecum, Tholinx, Berrewouts, Hinlopen, van Neck, Karſſeboom, Bentes, Elias, Klenk* en *Commelin*, Capiteynen en Luytenants reſpective.

Alle deſe maniere van Procedeeren, vind men genoegſaam uytgedrukt in de generale Ordonnantie

tie

Die versuymt op te trekken zal verbeuren 15 gulden, zonder daar van te mogen werden ge-excuseert, 't en ware de zelve alvoren wettige redenen dienthalven hadde ingebragt aan den Capiteyn, of sijn plaats representerende, die zulks zal examineren, en na gelegentheyd en bevindinge zich daar in gedragen. *a*

En aangaande 't Geweer, daar mede het Optrekken zal geschieden, word geordonneert dat yder Compagnie zal bestaan uyt twee derde parten Musquettiers en een derde part Piecqueniers, dog word de last en toesigt over de practijque en onderhoudinge van dien gelaten aan de Respective Capiteynen, met Recommandatie, om 't zelve te doen observeren, zullende die gene, die met ander Geweer verschijnt als hem by den Capiteyn, geordineert zal wesen, daar over t'elken maal verbeuren 10 guldens; wel verstaande dat de Musquettiers zonder Bandeliers en Forquetten niet en zullen mogen volstaan, op gelijke pene als boven.

En op dat de Schutters des te beter met de voorseyde Wapenen mogen omgaan, word by desen geordonneert, dat twee van de Compagnien, die savonds de Wagt hebben, gehouden zullen wesen na middags te komen op de Beurs, te weten, eerst de Oudste voorsittende Capiteyn, van half drie uuren tot half vijven, en de tweede Compagnie, van half vijven tot half seven uuren, om aldaar van haar Officieren en Stads Dril-meesters, ge-excerceert te werden, 't welk aanvang nemen zal met den 27. May tot Amsterdamse Kermis toe, zonder onderscheyd van dagen, buyten de Sondagen, andere Feest, of algemeene Bede-dagen: En die nalatig zijn aldaar ten dien eynde te compareren, zullen voor yder reys verbeuren een gulden, en de gemeene Schutters tien stuyvers, ten behoeve van de respective Corporaalschappen.

Niemand zal gedurende de Mars, of zoo lange de Troepen op haar Rendevous *b* ofte den Dam zullen stil staan, vermogen zonder expresse ordre van den Heer Colonel, of Hooft-Officier, ofte zijn plaats representeerende, te schieten, op de verbeurte van een daalder voor yder reys.

De Provoosten, welkers Compagnien de Wagt hebben, zullen gehouden wesen 's avonds voor 8 uuren op de Wagt te zijn by 't Lesen, zonder dat zy-luyden haar zullen mogen absenteeren, 't en zy om wettig beletsel, in welken gevalle zy een ander als dan de Wagt niet hebbende, in hare plaatse zullen moeten stellen, op de verbeurte van 25 gulden voor de eerste reyse, vijftig gulden voor de tweede maal, en voor de derde reyse op suspensie of cassatie van haar Officie, na gelegentheyd van zaken en tot arbitragie van den Krijgs-Raad.

De Sleutel *c* zal na besette Wacht voor half elf uuren aan 't huys van de Heer Burgermeester door twee Adels gebragt, en insgelijk 's morgens door twee Adels een half uur voor 't luyden van de Klok van daar gehaalt werden, op de boete van drie guldens, zullende tot beter nakominge de Provoosten gehouden wesen des avonds de namen van de Adels aan te tekenen.

De voorschreven Provoosten zullen alle de Boeten, in dese Ordonnantie begrepen,

tie van den 8 Sept. 1510. art. 53 en 54, waar by het Collegie van de voorsz. Krijgs-raad, van alle civile zaken, differenten, duysterheden, interpretatien en swarigheden in de Ordonnantie vallende, met alle het geene dies aan kleeft ofte uyt sal mogen reysen, de kennisse, interpretatie ende judicaturen sullen hebben, mitsgaders de executie tot de personele apprehensie ende irrogatie van pœne te Bier en te Brood voor zekeren tijd. Maar de crimineele straffen blyven tot dispositie en executie van de Heeren van den Gerechte; want by de voorsz. Ordonnantie werden de Provoosten wel expresselyk belast, dat in gevalle van Crimen, haar gevangens terstond den Officier te moeten overleveren.

a In den jare 1687. is dit Artykel op dese wijse verandert: Dat van nu voortaan niemand, wie hy ook zy, soo wel Officiers als gemeene Schutters, sig van de Wapenschouwinge of 't Optrekken sal vermogen excuseren, onder wat pretext of uytvlugt het ook soude mogen wesen, maar verpligt zyn deselve by te woonen, op pene, namentlyk in 't regarde van Capiteynen, Luytenants en Vaandrigs 30 gulden, de Sergianten 20 gulden, de Adels 15 gulden, de gemeene Schutters 10 guldens; geen excusen sullen plaats grijpen, als met wettige Documenten, dat op dien dag is siek geweest.

b De Rendevous-plaatsen van de respective Regimenten in het Optrekken zyn, buyten die by tijden van Allarm en andere ongelegentheden, namentlyk, het Regiment van 't Oranje Vaandel op 't *Water van de Sparendammer-brug tot de Camper-Steyger*, 't Geele Regiment *op de Wester-Markt*, dat van 't Blauwe op de *Reguliers-Markt*, 't Witte mede op de *Wester-Markt*, en 't Groene op de *Heere-Markt*, of waar het de Ed: Manhafte Krygsraad komt te ordonneeren.

c De Kist daar in de Sleutels van de Stads Poorten en Boomen des nachts op 't Stadhuys in bewaart worden; en over 't brengen van de selve is de volgende order beraamt op den ses en twintigsten Augusti 1685. en by den Ed. Manhaften Krijgs-Raad geresolveert, omme voor te komen de confusie ende disordres, die op de Hooft-Wacht geschieden, door de geene die de Sleutels van de respective Poorten deser Stede aldaar komen te brengen, dewyle veeltyds gebeurt, dat de selve Sleutelbrengeren te gelyk aan 't Stadhuys, zynde de Hooft-Wagt, komen, ende te gelyk in dringen; dat de Capiteyn ofte Officier, aldaar de Wagt hebbende, die voorsieninge sal hebben te gebruyken, dat nie-

grepen, aanteykenen ende eyſſchen, zonder eenige over te ſlaan, om daar op condemnatie of abſolutie, als voren nagelegentheyd van zaken te verwachten; ende 't zelve gedaan zijnde, daar van mede houden pertinente Notitie.

De condemnatien gegaan weſende, zullen de Provooſten ook gehouden zijn de zelve ten vollen te executeren; zonder daar over, voor of na, te mogen composeren, 't zy met of zonder de Corporaals, directelijk of indirectelijk, alles op pene als boven.

In kenniſſe van my Secretaris

J. HUYDEKOPER.

SCHUTTERS EED.

GY ſweert alle de Pointen en Articulen, in de Ordonnantie van de Schutterye vervat, te onderhouden en na te komen, op de penen, in de ſelve Ordonnantie begrepen; en voorts de Hooge Overigheyd en Regeeringe des Lands van Holland, deſe goede Stede, de Magiſtraten en de Regeerders der ſelver, onder uwe Capiteynen gehouw en getrouw te zyn: Dat gy, waar de ſelve, of eenige uyt den Rade, u voortrekken, volgen ſult, conform d'oude Privilegien deſer Stad: deſe goede Stede, [a] *en de Magiſtraten der ſelver, in hare Privilegien en gerechtigheden, na u uyterſte vermogen helpen voorſtaan, voor alle verraat en quaat, dat gy verneemt; terſtond getrouwelyk waarſchouwen, en de Burgeren en Inwoonders van dien voor alle geweld en overlaſt, mitsgaders tegens alle Vyanden des gemeenen Lands met Lijf, Goed en Bloed beſchermen ſult.*

So waarlijk helpe u God Almagtig.

In den Eed ziet men de woorden, *waar de zelve, te weten U Capiteyn of eenige uyt den Raade voortrekken, volgen zult*, 't welk driefints moet verſtaan worden. Eerſtelijk by bekommerlijke opkomende tyden, als in verſcheyde tyden is voorgevallen, en in eenige paſſagie van deſe Hiſtoriſche beſchryving, en voornamentlyk in 't volgende *VI. Boek* ſal getoont worden, als 1535. ten tyde der Wederdoopers, 1565 en 1566 &c. ook in 't 1618; en dat ons het laatſt heugt, is in 't jaar 1672 en 1673. ten tyde van de France inval in deſe Landen, als wanneer de Wagten ſeer ſwaar vielen, ſoo dat men dien tyd de Wagten in deſe Stad met 5, 6, 10, en 12 Compagnien Burgers [b] heeft waargenomen; doch ſullen alleen de ſwaarſte hier laten volgen, om te toonen hoe dat de poſten in de ſtad ordentelijk beſet waren.

De Hooft-waght 1 Compagnie, op 't { Stadhuys, die { ſuytſetten twee Schildwachten, ieder van 24 uuren voor 't Stadhuys; en Ronde of Patroille doen by nacht door de Warmoes-ſtraat, over de Nieuwe Brugh, langs de Nieuwendyk, weder in haar Wacht-huys, om eenig onraat, oproer of diergelijke vernemende, daar van kenniſſe te geven aan den Heer Commandant.

Aaaa 2   2. Poſt,

niemand met de Sleutels van eenige Poorten binnen het Stadhuys ſal hebben te komen, als geaſſiſteert zynde met de Burger-Wagt, die het WOORD hebben, en werden de reſpective Officieren die aan de Poorten de Waght hebben, geordonneert altyd by de Sleutelen een perſoon van de Waght, die het WOORD hebben, te ſenden, en t'elkens maar een partye te gelyk: doch in 't regarde van de Sleutels van de Boomen, de oude voet ſal werden gevolgt, namentlyk: dat dewyle de zelve niet en komen geaſſiſteert met de Burger-Wagt, dat men de ſelve op het roepen, met Sleutels komende, met een Adelborſt binnen ſal laten haalen.

a In den jare 1618. by eenige deſe Eed in bedenking genomen wordende, wierd als doen ter tyd, tot onderrichtinge van de Gemeente, de meyninge deſes Eeds by de Heeren van de Regeeringe verklaart, dat onder de woorden, *Deſe goede Steden, de Magiſtraten ende Regeerders der ſelve gehouw ende getrouw te zyn*, verſtaan moet worden, *De Maintenue van deſer Stede Privilegien ende gerechtigheden, onder uwe Capiteyn; mitsgaders de beſcherminge der Burgeren ende Inwoonders, tegens alle geweld en overlaſt,*

b 't Waken van 12 Compagnien Burgers, namentlyk om den vyfde nacht, geſchiede volgens de reſolutie van de Ed: Manhafte Krygsraad, genomen op den 17 Maart 1673. *Dat ter oorſake deſes Stads Militie na Weeſp en Muyden ſal trekken, om voor eenige tyd Guarniſoen te houden, is gereſolveert de Burgerye wederom by proviſie om de vyfde nacht te doen waken, en daar mede aanvang nemen op morgen den 18 deſer.*

Post	Wacht	Bezetting
2. Poſt, 1 Compagnie.	St. Antonis Waagh, 1 Corporaalſchap,	ſet uyt een Schildwacht van 24 uuren voor de Corteguarde, gaat Patroille alle uuren met 2 man aan haar Bywachten, roepende tegens die op de Boomen geſtelt zijn.
	Camper Steyger, 1 Corporaalſchap,	ſet uyt een Schildwagt voor de Corteguarde van 24 uuren. en 8 man op de Nieuwe-Brugs Boom, en 8 man op de Kraans Boom, en die ſetten ieder een Schild-wagt als boven.
	Y-Brug, 1 Corporaalſchap,	ſet uyt een Schild-wagt voor de Corteguarde van 24 uuren. en 8 man op de Haarlemmer Boom, die mede ſtellen een Schild-wagt als voren.
3. Poſt, Kattenburg, 1 Compagnie.	Bezuyden Hackelaars Brug, in Heertje Jans Lijnbaan of de nieuwe Corteguarde, 1 Corporaalſchap,	ſet uyt een Schild-wagt van 24 uuren voor de Corteguarde, en een Schild-wagt op de punt N°. 3. met 8 man op de Hackelaars Boom, daar van een Schild-wagt als voren.
	Funen by de verbrande Zaagmolen, 1 Corporaalſchap,	ſet uyt een Schild-wagt voor de Corteguarde, en een op de punt N°. 2. 10 man in 't Huysje by 't Teer-huys, met een Schild-wagt op de punt N°. 1. 8 man op de Houtewaler Boom, met een Schild-wagt als voren.
	Kattenburger Jachthaven of Boom, 1 Corporaalſchap,	ſet uyt een Schild-wagt van 24 uuren voor de Corteguarde, en 8 man aan Wittenburg Boom, daar uyt een Schild-wagt als voren. en 13 man op Keerweer, daar uyt een Schild-wagt als voren.
4. Poſt, Muyer Poort, 1 Compagnie.		ſet 10 man tuſſchen de Valbruggen, gecommandeert door een Adelborſt, daar uyt een Schild-wagt van 24 uuren. een Schild-wagt by daag voor de buyten Poort. een Schild-wagt binnen voor de Poort, van 24 uuren. twee Schild-wagten boven by de Schotbalken van 24 uuren. en vyf Schild-wagten op de Punten, N°. 4, 5, en 6, yder een, en een tuſſchen yder Cortine.
5. Poſt, Weeſper Poort, 1 Compagnie.		ſet 10 man als boven. en 8 man op de Amſtel-boom, daar uyt een Schild-wagt van 24 uuren, en vorder als boven. en noch 4 Schild-wagten op de Punten N°. 7, 8, 9, en de Amſtelbrug of Cortine.
6. Poſt, Huysſitten-huys, 1 Compagnie.		in 't Huys anderhalf Corporaalſchap, met een Schild-wagt van 24 uuren en Patroille, als boven aan de Bywachten.
	Admiraliteyts Loots anderhalf Corporaalſchap,	ſet uyt een Schild-wagt. en 8 man aan de achter of Hannekens boom,
7. Poſt, Uyterſe Poort, 1 Compagnie.		Even als de voorgaande Poorten met een Schild-wagt op de Punten, N°. 10, 11, 12, en tuſſchen de Cortinen als boven.
8. Poſt, Reguliers Waagh, 1 Compagnie.		in 't Wachthuys anderhalf Corporaalſchap, met een Schild-wagt van 24 uuren voor de Corteguarde, en doen Patroille na haar Bywagten als voren. Weterings Poort anderhalf Corporaalſchap, ſet een Schild-wagt van 24 uuren voor de Corteguarde, en op de Punten N°. 13 en 14, en tuſſchen de Cortinen en aan de Weterings Boom, yder een van 24 uuren.

9. Poſt,

9. Post, Leydse Poort, 1 Compagnie.
- de Poort 2 Corporaalschappen in alles conform de Uyterse Poort, met Schild-wagten op de Punten N°. 15, 16, 17, en hare Cortinen yder een.
- de Bullebak-sluys 1 Corporaalschap met een Schiltwacht van 24 uuren voor de Corteguarde en op de punten N°. 18, 19. met de Cortinen yder een.

10. Post, Westerhal, 1 Compagnie.
- de Hal 2 Corporaalschappen met 1 Schiltwacht van 24 uuren voor de Corteguarde en patroille aen sijn bywachten als voren.
- Cathuysers of Zaagmoolens-poort 1 Corporaalschap met een Schiltwacht voor de Corteguarde en op de punten en Cortinen van No. 20, en 21. yder een.

11. Post, Haarlemmer Poort 1 Compagnie.
- de Poort 2 Corporaalschappen, Schiltwachten in en aan de Poort en Valbruggen als de Muyer-poort met Schiltwachten op de punten en Cortinen van N°. 22, 23, en 24.
- 'T Blaau Hooft 1 Corporaalschap met een Schiltwacht voor de Corteguarde en op de punten en Cortinen van N°. 25, en 26.
- en beset de Zoutkeets-boom met 8 Man en een Schilt-wacht van 24 uuren daar uyt.

12 Post, West-Indisch Huys.
- 't Wachthuys 2 Corporaalschappen met 1 Schiltwacht van 24 uuren voor de Corteguarde en patroille aan haar Bywachten als vooren.
- Oude Stadts Herberg 1 Corporaalschap,
  - een Schiltwacht voor de Corteguarde van 24 uuren.
  - en acht Man op de Bickersboom met een Schiltwagt van 24 uren daar uyt.

De tweede is het uyttrekken der Burgers volgens de oude gebruyken, als wanneer den Souveraine deser Landen pleeg goet te vinden, gelijk *Pontanus* die aanteekent uyt *Gout-hooven*, en pag. 502 en 503. te sien is, hoe de Schuttery ten tyden van *Hartog Karel* van *Bourgondien*, mede voor Nuyts, in de Belegeringe van die Stad hebben gedient; sulks is ook op andere tyden voorgevallen in de Gelderse en Utrechtse Oorlogen. Ook sijnse met de *Graaf* van *Hollant* in verscheyde expeditie geweest, waar over *Keyser Maximiliaan* het Stads Wapen, met de Keyserlijke Kroon heeft verciert: Maar sedert dat in dese Stad, wegens 't verschil in de Religie, en ook datde selve de laatste Stad was die de Spaanse party behield, soo is dese uyttogt der Schutteren by de 80 a 90 Jaren ook niet geschiet.

De eerste Uyt-tocht dan die na de Reformatie weder is geschiet, vinden wy voorgevallen te wesen, in den Jaren 1622. den 17 September. Als doen wiert op het Princen-Hof gemonstert, ten overstaan van de Colonel *Gerrit Dirkse* van *Benningen*, onder den Capiteyn *Abraham Boom*, de Luytenant *Anthoni Oetjes*, beyde Oud Schepenen en Raden, en de Vendrig *Jacob Jansen Fortuyn*. Een Compagnie gemonstert zijnde uyt de 20 Vaandels, van yder 10 man, en een Adelborst, by Looting ofte vrywillige, en bestond in dit naarvolgende. Eerstelijk, de Capiteyn *Abraham Boom*; *Anthoni Oetjes*, Luytenant; *Iacob Iansen Fortuyn*, Vaendrig, 2 Sergianten, 20 Adels, 4 Corporaals, 4 Landspesaten, en 4 Schrijvers, 188 Schutters, 3 Tamboers, 3 Lyf-Knegten, als een voor de Capiteyn, een voor de Luytenant en een voor de Vendrig; en op dat by alle voorvallen alles in goede discipline mochte werden gehouden, wierd *Jan Tengnagel* als Provoost daar by gevoegt, en op dat dese Schutters dagelijks in de Wapenen soude geexerceert worden, wierd Mr. *Cornelis van Heusden* mede geordonneert te trekken, en wierden volgens haar Patent in Zwol in Guarnisoen gelijd, en waren 30 dagen uyt; de Schutters trokken 10 stuyvers daags, maar de Capiteyn, Luytenant, Vendrig en Sergianten, ieder 24 stuyvers.

1632 Den 24 Augusti, wierden hier op 't Prince-Hof twee Compagnien Schutters gemonstert, by Looting ieder van 200 man, de eene Compagnie onder de Heer *Willem Bakker*, en d'ander onder Dr. *Allard Kloek*, beyde Schepenen en Raaden; dese gingen den 27 dito scheep na Niemwegen, daar zy den eersten September arriveerden, en met vliegende Vaandel introkken, en hebben daar togt en wagt gedaan tot den 6 October, en quamen den 9 dito weder binnen Amsterdam;

ſterdam, en trokken voort na 't Princen-Hof, daar die geene die Stads Wapenen hadden gevoert, ontwapend wierden; en op den 3 November wierden de Schutters, die 20 ſtuyvers daags hadden, van de ſtad betaald, en de Adelborſten van de t' huys blyvende 52 ſtuyvers.

Ten tyde als de France Konink een ſeer groote magt te Lande hadde toegeruſt, alleen om deſe Landen als te overſtroomen was 't in ſijn macht geweeſt, en die te maken als een elendig Carthago, gelyk hy dan in den jare 1672. deſe Landen niet alleen naderde, nemaar tot Uytrecht, Naarden en Woerden in drong; en om de Frontieren by proviſie te verſterken, quam in de maand van Maart aenſchryvens van den Staat aan Burgermeeſteren, om 1000 gewapende Burgers gereed te houden, om op Patent van de Heeren Gecommitteerde Raden na de Frontier-Steden te trekken, 't welk den Krygs-raad op den 13 April 1672. wierd voorgehouden, die op den 14 dito vergaderde, beſtaande uyt Capiteynen, Luytenants en Vaendrigs, zijnde het rapport van Commiſſariſen 't volgende.

OP 't gerapporteerde van de Heeren Commiſſariſen van den E. Manhaften Krijgs-Raad, hebbende in gevolge ende tot voldoeninge van de Reſolutie Commiſſoriael van den ſelven Raad op haar E. gedefereert den 13 deſer, geëxamineert 't eerſte point van de voorſz. Reſolutie, nopende 't beramen van een vaſte voet ende ordre op 't formeeren van een corps van 1000 gewapende Mannen uyt deſes Stads Compagnien Burgers, om, in gevolge van haar Ed. Gr. Mo. Reſolutie genomen den 8 deſer, (wanneer de noot ſulks vereyſchen ſal) op Patent van de Ed. Mog. Heeren Gecommitteerde Raden gereedt te ſtaan, om uyt te konnen trecken en voor eenige tijd in de Frontieren van deſe Provintie geleyt te werden; Is na voorgaande deliberatie by den E. Manhaften Krygs-Raad vaſt geſteld ende gearreſteert, dat uyt de Officieren van de voorſz. 54 Compagnien ſullen werden gediſpicieert 7 Capiteynen, 7 Lieutenanten ende 7 Vaendrigs, die haar tot de voorſeyde Uyt-tocht vrywilliglik gelieven te laten employeren, of daar toe by Lootinge geordonneert ſullen werden, op ſoodanig Tractement als haar Ed. Gr. Mo. ende haar Ed. Gr. Achtb. de Heeren Burgermeeſteren deſer Stede reſpective aen deſelve ſullen komen toe te voegen: Mits dat de t'huys blyvende Capiteynen, Lieutenanten en Vaendrigs, die geheel geen Lootinge om haar indiſpoſitie of andere domeſtique beletſelen ſouden trachten ſubject te zijn, aen de Krijgs-Raad ſullen moeten betalen, ſoo lange de Uyt-tocht duurt, te weten de Capiteynen 6 gulden 6 ſtuyvers, de Lieutenants 5 gulden, ende de Vaendrighs 4 gulden elck 's weecks; doch die particuliere Lootinge aanbieden, en door 't Lot, of door de vrywilligheyd van andere komen vry te blyven, ſullen aen de voorſz. Krijgs-Raad betalen, e weten de Capiteynen 3 gulden 3 ſtuyvers, de Luytenants 2 gulden 10 ſtuyvers, en de Vagndrigs 2 gulden, alle insgelyks voor den tijd als vooren, 's weeks.

Dat de Sergeanten tot 21 in 't getal, eerſt uyt de vrywillige, en daer uyt alle niet konnende gevonden werden, 't ſupplement by Lootinge onder de Capiteynen ſal moeten werden gevonden, ſoo nochtans dat uyt yder Compagnie maer een Sergeant ſal mogen werden genomen, ende ſullen de Sergeanten, die 't Lot excuſeren, aen de Krijgs-Raad moeten betalen 3 gulden 's weeks, en die 't Lot gepreſenteert hebbende vry raken, 1 gulden 10 ſtuyv.; mits dat die uyt trekken van den Staat en deſe Stad reſpectivelik voor Tractement ſullen genieten 't gene haer ſal werden toegevoegt.

Dat wijders 't getal van 168 Adelborſten ſal moeten werden uytgemaakt, om welk bequamelyk te doen, uyt ieder Corporaelſchap een ſal werden getrocken, makende 3 uyt ieder Compagnie gerekent, het getal van 162, waer by het gelaten ſal worden tot dat men ſal ſien wat Adelborſten noch ſullen komen uyt de Supernumeraire die by eenige Capiteynen boven het getal in de Ordonnantie gearreſteert, zijn aengeſtelt, om dat die in deſen niet anders dan met de ſlechte Schutters in Lotinge mogen werden gebracht, ſulks dat de eerſte eene uyt ieder Corporaelſchap, alleen ſal moeten werden gevonden uyt de acht outſte, die eygentlik Adelborſten, volgens de Ordonnantie, kunnen zijn, ten ware de Supernumeraire mochten zijn volgens de Privilegien in de voorſz. Ordonnantie geëxpreſſeert; doch dat alſulke Supernumeraire Adelborſten door het Lot of vrywillige aenbiedinge mede uytgaende, als dan evenwel als Adelborſten ſullen werden geconſidereert.

Dat'er ook 21 Corporaels, 21 Lanspaſſaten en 42 Aſſiſtenten, makende het getal van 84. als voren of door 't Lot of vrywillig ſullen moeten werden gevonden uyt ieder van de 54 Compagnien een, en de reſteerende 30 noch eens over ſoo veel Compagnien, des dat die, gelijk ook de Adelborſten en Sergeanten in minderinge van ieders getal ſullen ſtrecken.

Dat de Tamboers door de Capiteynen tot haer believen ſullen mogen bewilligt werden uyt alle de Compagnien; doch uyt ieder Compagnie maer een, en ſulks niet vallende, ſullen alsdan by lotinge werden geſogt, welker ordinaris Tractement met iets van den Staat of van de Krijgs-Raad ſal werden verbetert.

Sullende de voorſz. uyt te treckene Burgers werden gerengeert in 7 Compagnien, ende yder Compagnie beſtaan uyt 143 Man, makende te ſamen 1001. koppen, waar van 3 Hooft Officieren, 3 Sergeanten en 3 Tamboers afgerekent zijnde, yder Compagnie noch ſterk ſal blijven 134 Man, te beſtaan twee derden in Muſquettiers, en een derde in Pieckeniers, welke uyt alle de Schutters die onder de 54 Compagnien zijn, ſonder eenig aanſien, of yemand te eximeeren, ſullen werden genomen.

Deſen volgende ſullen uyt yder van de 54 Compagnien moeten werden opgebracht.

3 *Adelborſten.*
1 *Sergeant, Corporael of Lanspaſſaat.*
1 *Aſſiſtent of Lanspaſſaat.*
13 *Gemeene Schutters.*

In kenniſſe van my Secretaris
WOUTER VALCKENIER.

Deſe

Dese volgende Capiteynen, Luytenants en Vaendrigs hebben haar dienst vrywillig gepresenteert om uyt te trekken, als de Heeren

Capiteyns.	Luytenants.	Vaandrigs.
Didrik Tulp, Ridd. Baronnet.	*Albert Bentis.*	*Isaak Hattevier.*
Dirk van Outshoorn, Heer van Westerdyk Hoorn.	*Nicolaas Wallendael.*	*Carel Six.*
Iacob vander Wayen.	*Evert Verloo.*	*David Boddens.*
Ian Geelvink.	*Nicolaas van Loon Willemse.*	*Claas Blyswyk.*
Isaak Oyens.	*Gillis Hens.*	*Ian Fassyn.*
Iacob de Graaf.	*Nicolaas vander Gysen.*	*Willem Stilte.*
Fredrik Berrewouts.	*Iacob van Foreest.*	*Dirk Pater.*
		Iacob Sadelaar.

Uyt welke vrywilligen Hooft-Officieren by looting uytgetrokken zijn de Heeren *Dirk Tulp* Capiteyn, *Evert Verloo* Luytenant, en *Isaak Hattevier* Vaandrig, nevens *Jacob vander Waayen* Capiteyn, *Nicolaas Wallendaal* Luytenant, en *Claas Blyswyk* Vendrig, ider met een Compagnie van 125 koppen na Geertruydenberg op den 21 Mey 1672, en zijn den 26 Juny weder te rug gekomen.

Op den 11 Juny in het selve jaar trok de Heer *Iacob de Graaf*, Capiteyn; *Nicolaas vander Gysen*, Luytenant; *Iacob de Sadelaar*, Vaandrig; als mede *Isaak Oyens*, Capiteyn; *Gillis Hens*, Luytenant, en *Dirk Pater*, Vaandrig, ook ieder met een Compag. Burgers na Heusden, en quamen mede op den 26 dito weder te rug.

Het zelve jaar als de Franssen nog nader in dese Landen indrongen, quam 'er weder nader aanschrijvens van haar Ed: Groot Mog: aan de Heeren Burgermeesteren tot een tweede Uyttogt der Burgers, in dato den 28 December, 't welk haar Ed: Groot Achtb: den Krijgsraad op den 31 dito heeft voorgehouden, rakende 't uyttrekken van vrywillige Burgers; waar op de naargenoemde Capiteynen, Luytenanten en Vendrigs haar dienst hebben gepresenteert, om op 't eerste Commando tot den Uyt-tocht gereet te staan.

Capiteynen.	Luytenants.	Vaandrigs.
Dirck Tulp.	*Jacob Crook.*	*Hendrick Root.*
Joan Huydekoper.	*Hendrick Bontemantel.*	*Jan van Selder.*
Nicolaas Opmeer.	*Isaak Balde.*	*Jacob Lansman.*
Jan Witsen.	*Jacob Backer Willemsz.*	*Cornelis Graafland de Jonge.*
Jacob Boreel.	*Jacob Bicker Hendricksz.*	*Pieter Balde.*
Jacob vander Waayen.	*Isak van Buren.*	*Louis de la Bistrate.*
Jan Munter de Jonge.	*Cornelis le Gouche.*	*Louys Boor.*
Dirck Boelensz.	*Hendrick van Gent.*	*Symon Veryn.*
Vincent van Bronckhorst.	*Jan van Foreest.*	*Jan Vassyn.*
Dirck van Outshoorn.	*Jacob Haringcaspel.*	*Hendrik Molenaar.*
Gerard Bors van Waveren.	*Rogier de Waart.*	*Pr. Bernards.*
Jan van Erpecum.	*Pieter de Neve.*	*Willem van den Broek.*
Leonard Ranst.	*Jacob Uyttenbogaard.*	*Pieter van der Meulen.*
Wessel Smits.	*Abram Claasz. le Seuter of sijn Soon.*	*Gerrit Beeldsnyder.*
Jan Geelvinck.	*Fredrik Willem van Loon.*	*Andries Rykers.*
Isack Oyens.	*Jan Nuyts.*	*Leendert Fruyt.*
Jan de Vries.	*Willem Backer Willemsz.*	*Nicolaus Piemont.*
Albert Bentes.	*Bonavonture Dortmont.*	*Jan Loten.*
Pieter Verloo.		*Ferdinandus Cuffelaar.*
Nicolaas Witsen.		*Jan Koymans.*
Richard Karsseboom.		*Joannes Backer.*
Nicolaas Haringcaspel.		*Jan Noirel.*
Paulus van Liebergen.		*Pieter Clins.*
Jan Commelin.		*Jan Klifton.*
David de Wilhem.		*Adam Bessels.*
Nicolaas van Loon Willemsz.		*Jan Bergs.*
		Symon Focquier.
		Jacob de Sadelaar.
		Claas Blyswyk.

Op den 5 Mey 1673. daar aan, wierden door aanschrijvinge van de Heeren Gecommitteerde te Velde aangeschreven, 1500 man onder hare gewoone Officieren gewapent uyt te zenden, en alsoo de twee Lands Compagnien, bestaande in 400 Man, en vordere Stads Soldaten, na Muyden en Weesp in Guarnisoen getrokken waren, resteerden 'er noch 220 Man, die uyt de respective 60 Compagnien Schutters, ieder vier Man of vrywillig of by lootinge getrokken, en op 't Schermschool wierden gemonstert, en onder de Capiteynen, die daar toe haar dienst vrywillig hebben aangepresenteert, als de Heeren *Jacob vander Waeyen* en *Nicolaas van Loon Willemsz.*, die volgens haar Patent na Weesp zijn getogen.

Op den 14 September, is volgens aanschrijvinge van de Heeren Gecommitteerde Raden van de Staten van Holland en West-Vriesland den 10 dito aan de Heeren Burgermeesteren en Vroedschap gekomen, geresolveert van de Burgery te laten uyttrekken 1500 man, gerengeert in 15 Compagnien, yder van 100 Man, die zich op morgen zouden hebben te vervoegen na Gouda, om aldaar af te wachten de ordres van sijn Hoogheyd, ten welken eynde uyt yder van de sestig Compagnien genomen zijn 25 Man, by Lootinge, zullende yder Compagnie mogen geven vier Adelborsten, dat insgelijks de Officieren om over de voorsz. vijftien Compagnien te commanderen, mede by Lootinge zullen gevonden werden, welken volgende te beurte gevallen is aan d'ondergenoemde Capiteynen, Luytenants en Vaandrigs, om uyt te trekken.

Capiteynen.	Luitenants.	Vaandrigs.
Pieter Verloó.	*Pieter de Neve.*	*Nicolaas Piemond.*
Richard Karsseboom.	*Hendrik Bontemantel.*	*Willem van Erpecum.*
Rombout Hudde.	*Cornelis le Gouche.*	*Samuel de Vos.*
Joannes Commerstein.	*Pieter van Gent.*	*Pieter Bert.*
Jan Witsen.	*Cornelis Graafland d' Ionge.*	*Simon Verijn.*
Albert Bentes.	*Isaak de la Fontaine.*	*Ian Bakker.*
Floris Cloek.	*Iacob Bakker.*	*Iacob Lantsman.*
Nicolaas Opmeer.	*Iacob Uyttenbogaard.*	*Willem Stilte.*
Jan van Loon.	*Ionas Witsen.*	*Guiljam Pels.*
Gaspar Pellicorne.	*Ian de Waart.*	*David Boddens.*
Wessel Smits.	*Hendrik Lynslager.*	*Pieter Elias.*
Barent Elias.	*Ian van de Put.*	*Nicolaas van de Perre.*
David de Wilhem.	*Abraham Claasz: le Seuter.*	*Leenderd Fruyt.*
Jan van Erpecum.	*Isaak Hochepied.*	*Hendrik Root.*
Iacob Hinlopen d' Ionge.	*Hillebrand Schellinger.*	*Ian van Baerle.*

Zullende op de drie weeken wederom afgelost werden; en tot Provoost is *Laurens Pellegrom* geordineerd mede te gaan.

Trokken den 15 dito van hier, en arriveerden den 16 dito voor de Stad Gouda, vertoonden haar Patent aan Burgermeesteren van die Stad, trokken Regimentsgewijse, daar de Hr. *Jan Witsen*, als oudste Capiteyn provisioneel als Colonel over commandeerde, na de Markt, daarse haar in Battaille rangeerden, tot dat haar door de Magistraat de Logementen wierden aangewesen. Des na de middags wierden aan ider Schutter door de Capiteynen drie guldens vijf stuyvers voor acht dagen uytgedeeld, ider Capiteyn bequam seven gulden thien stuyvers, een Luytenant ses gulden vijf stuyvers, een Vendrig vijf guldens, en aan de Sergianten ider vier guldens thien stuyvers, en bleven aldaar tot den 19 dito, en quamen den 20 dito, op bekomen Patent van sijn Hoogheyt, weder voor Amsterdam, en trokken met consent van de Heeren Burgermeesteren na den Dam, en wierden de Officieren door haar Ed: Gr: Achtb: bedankt. De Heeren van der Gouw deden de Schutters haar slaap-geld voor haar vertrek betaalen; contrarie de Heeren van de Regeering alhier, die de Burgers van Hoorn, sterk 1350 man, die hier ondertusschen in dese Stad waren gekomen, 't zelve voor haar hadden betaalt.

De Contributie voor de uytgetrokken Burgers, is op den 30 Mey 1673. by deliberatie, ider als volgt, getaxeert.

DAt de Hooge Officieren, als Capiteyns, Luytenants en Vaendrigs, zullen werden gelaten op de Tax als voorleden jaer: te weten, 6 gulden 6 stuyvers voor een Capiteyn om de 8 dagen, een Luytenant 5 gulden, en een Vaendrig 4 gulden, zoo die in actuele dienst zijn als die buyten employ zijn; de minder

minder Officieren die betaelt hebben 4 stuyvers daegs, nu maer zullen betalen 2 stuyvers; de slegte Maets in plaets van 2 stuyvers, een stuyver.

Ende zullen wijders daer toe mede moeten contribueren alle de gene die onder de Krijgsraed resorteren, zoo Weduwen als andere, die over ziekte, ouderdom, of ten respecte van hun gesintheyd ofte andersints onder de voorsz. Krijgsraed zijn gebragt, te weten, de minste van hun een stuyver daegs, ende die hooger gestelt ofte van meerder vermogen zijn, ook meerder naer advenant, 't welk werd gelaten ter dispositie en discretie van de Capiteynen onder wiens wijken de zelve respectivelijk zijn woonende, en zal dese Collecte moeten gedaen werden door de voorsz. Capiteynen ofte hare ordre, ende te gelijk geschieden voor 32 dagen.

Actum als boven, &c.

Het derde en laatste moet verstaan worden, dat dese Schuttery t' allen tyden ook gedient heeft in 't inhalen en uytleyden van de Graven, Veltheeren en andere Groten, daar van veele Exemplen souden konnen bygebragt worden; maar alsoo sulks wel een heel Historisch verhaal soude komen te vereyschen, en dit werk maar beswaren, sal men 't selve hier by laten.

De Burgers of Schutters Krijgsraad vergadert noyt als door expres bevel van de Heeren Burgermeesteren en de Heeren Colonellen, (en buyten deselve vermag die niet te vergaderen [a];) bestaande de Groote Krijgsraad uyt Capiteynen en Luytenants, in welke de Heeren Regeerende Burgermeesteren presideren, en by absentie, de Heeren Colonellen; in welke Krijgsraad alles, wat tot best van dese Stad en bescherminge van dien, rakende Wagten en Togten, geresolveert word; ook in deselve alle vacante Capiteynen, Luytenants en Vaandrigs-plaatsen gesuppleert; maar de Provoosten werden aangestelt by een Krijgsraad, daar in Burgermeesteren, Colonellen en Capiteynen alleen vergaderen. Den Eed werd ook by de Heeren Colonellen en Capiteynen alleen van de nieuwe aangetekende Schutters afgenomen, en andere klene zaken verhandelt, &c.

Het Colonelschap van de Schuttery is tot in den Jare 1650. bekleet geworden, by twee Burgermeesteren uyt de twaalve; maar in den voorsz. Jare 1650. hebben haare E. E. Groot Achtbare de Heeren Burgermeesteren, den Raad verhalende, dat haar E. E. met oud Burgermeesters vergadert, hadden goet gevonden, dat deser Stede Colonels tot Burgermeesteren verkoren wesende, haar Charges als Colonels sullen komen te cesséren, en vergeven werden; heeft den Raad dese goetvindinge van Burgermeesteren en Oud-Burgermeesteren, gelaudeert op den 2 September 1650. Gelijk dan sedert bevonden is, dat na die tijd het Colonelschap is bekleeet geworden, by dese onderstaande Heeren

COLONELLEN.

Dr. ANDRIES BICKER, Heere van Engelenburg, Regeerend Burgermeester.

Dr. FRANS BANNING KOCK, Ridder, Heere van Purmerlandt en Ilpendam, die den 16 Augusti 1650. Burgermeester wierd.

25 Augusti 1650 quamen in haar plaats

JAN van de POL.

Dr. CORNELIS WITSEN.

16 Juny 1653. sijn in haar plaats gekomen, alsoo beyde Burgermeesters wierden

HENDRIK DIRKSE SPIEGEL.

ALBERT PATER.

5 October 1654. wederom in plaats van de laatste, alsoo Burgermeester wierd

Mr. SIMON van HOORN.

10 February 1655. in plaats van Hendrik Dirckse Spiegel, op Vrouwendag Burgermeester geworden

Dr. FRANS REAAL.

17 Febr. 1659. in plaats van Mr. Simon van Hoorn, mede op Vrouwendag te vooren Burgermeester geworden

Mr. JORIS BACKER.

4 Novemb. 1666. in plaats van Mr. Joris Backer, den 2 November overleden

NICOLAAS PANCRAS.

22 Octob. 1667. in plaats van Nicolaas Pancras, die in Augustus Burgermeester wierd

JAN van WAVEREN.

14 Mey 1669. in plaats van Dr. Frans Reaal, die in April Burgermeester verkoren wierd

CORNELIS GEELVINK.

5 Febr. 1670. in plaats van Jan van Waveren, op Vrouwendag Burgermeester geworden

Dr. ERNST ROETERS.

6 Octo. 1672. in sijn plaats

CORNELIS BACKER.

12 February 1673. in plaats van Cornelis Geelvinck, alsoo Burgermeester verkoren was

Mr. JAN CORVER.

5 Febr. 1681. in plaats van Jan Corver, dewijl op Vrouwendag Burgermeester wierd

DIDERIGH TULP, Ridder, Baronet.

11. April

[a] Gelijk zulks van alle oude tijden is gesien geworden, en wel voornamentlijk ten tijde van *Licester*, ziet de Historie van *Hooft*, 27 Boek, pag. 1200, &c.

11 April 1681. in plaats van Cornelis Backer, overleden den 25 February
GERARD BORS van WAVEREN.
die Vrouwendag 1682. Burgermeester wierd.
1683. in haar plaats
JOAN APPELMAN.
JOAN de VRIES.
24 April 1686 in plaats van Jan de Vries Vrouwendag Burgermeester geworden
Mr. DIRK MUNTER.
29 Juny 1688. in plaats van Jan Appelman, Vrouwendag Burgermeester geworden
Mr. JAN GEELVINK.

VAN de SOLDATEN.

Acht Vaandelen Soldaten, leggen hier tegenwoordig in de Stad, hoewel'er eertijds minder hebben gelegen; daer onder zijn twee Vaandelen, die in dienst van 't Land zijn. En dat onder de Weledele en Manhafte Heeren, als

LAMBERT WITSEN,
Ridder, Colonel, Sergeant Majoor, en

CORNELIS VANDEN BURG,
Capiteyn.

D'andere ses, zijn stads Vaandelen, yder van 150 a 200 koppen, en worden ook van stads wegen (volgens het onderstaande verdrag van den jare vyftien hondert acht-en-tachtig, tusschen de Staten van Holland en dese Stad) betaalt en aangenomen.

De twee Lands-vaandelen hebben hier, sedert de voldoening van den jare vyftien-hondert acht-en-tzeventig, in gelegen, als blijkt uit het vierde punt van de voldoening, dien dese stad met de Staten en Prins van Oranje te dien tijde aanging, als ook uit het tweede en derde punt van d'afstant van de voldoening, tusschen dese stad en de Staten van Hollan. Ten selven tijde, stonden, by voorraad, de Staten van Holland den oudsten Burgermeester deser stede ook toe, te mogen geven, by afwesen van de Gemagtigden der Staten, het woort of de loose, onder de knechten op de wacht binnen deser stede. Ook verklaarden en ordeden de Staten van Holland ten zelven tijde, dat de Majestraat deser stede goede opsigt soude mogen nemen, ten einde de knechten binnen deser stede leggende, in goede orde, gehoorsaamheit en tucht mochten gehouden worden.

Eyndelijk maakteden in den jare vyftien hondert acht-en-tachtig de Staten van Holland, door hun Gemagtigden Raden, na voorgaande beraadslaging met de afgesondene Heeren van Amsterdam, nopende het houden hier ter stede van vier hondert [a] besettelingen, met de Heeren Burgermeesteren en zes-en-dartig Raden deser stede, dit volgende verdrag:

[a] Garnisoenhouders.

DE Staten van Holland hebben na Communicatie door haar Gecommitteerde Raden metten Gedeputeerden der stede van Amsterdam gehouden, en na voorgaande rapport aan hen-lieden gedaan, goet gevonden en geresolveert, dat, tot verminderinge van de lasten van den Oorloge, voortaan tot laste van den Lande binnen de stad van Amstel-

Vier hondert besettelingen of Garnisoenhouders te houden binnen Amsterdam, ten

laste van 't Land van Holland.

Amstelredam gestadig alleenlijk gehouden sullen worden in dienste 400 Soldaten, zonder dat die daar uit zullen worden getogen. Over welke 400 Soldaten Burgermeesteren van Amsterdam zullen nomineren de Kapiteynen, den welken by zijne Excellentie van Nassou, als Gouverneur en Kapiteyn Generaal over Hollant, Commissie gegeven zal worden. Ende sullen uyt de Soldaten aldaar tegenwoordig in dienste wesende, ofte andere; de voornoemde 400 Soldaten aangenomen worden: en zullen de Kapiteynen, Officiers en Soldaten Eed doen den Lande van Holland, en de Stad van Amsterdam, te wesen gehou en getrou, sijne voorsz. Excell. van Nassou, in der voornoemde qualiteyt als Gouverneur en de Kapiteyn Generaal van Holland, mitsgaders den Burgermeesteren en Regeerders deser stede van Amstelredamme voorsz. ende de Soldaten mede hare Kapiteynen en Bevel-hebberen te gehoorsamen, en voorts de Articulen en Ordonnantien, by de Soldaten binnen Amstelredam te vooren beswooren, te onderhouden. Voor de betalinge, van welken 400 Soldaten metten Kapiteynen en Officiers der zelver, mitsgaders voor een Wacht-meester en Provoost binnen der voornoemde stede, aan Burgermeesteren van Amstelredam, ofte haren Gecommitteerden, alle twee- en- dertig dagen voortaan, ende voor een Jaar eerst-komende, ingaande, den . . . . beraalt zullen worden 39000 ponden van XL grooten 't pont, daar van op den Ontfanger van de gemeyne middelen binnen Amsterdam voor 't voorsz. Jaar onwederroepelijke ordonnantie zal worden verleent. Dies zal de Raad van Staten zijn voornoemde Excellentie van Nassou, ende de Staten van Holland, of haren Gecommitteerden, vry staan tot allen tijden de voorsz. Soldaten te doen monsteren, ende zal voor den genen die min als 400 Soldaten wel gewapent, ende in behoorlijcke orde bevonden worden, van de voornoemde somme defalcatie worden gedaan naar behooren. Ende indien Burgermeesters van Amsterdam meer Soldaten als de voorsz. 400 souden verstaan in dienste te houden, sullen 't selve tot kosten der voornoemde stede doen, sonder dat zy gehouden sullen zijn andere Guarnisoenen in de voorsz. Stad te ontfangen, anders als ter ordonnantie van zijn Eccellentie van Nassou, als de hooge noot zulks vereyscht, volgens de satisfactie der voornoemde stede, ende het contract op den afstand van dien gemaakt: en na de expiratie van 't voorsz. Jaar sullen de Staten voornoemt ende Burgermeesters van Amstelredam, desen aengaande elx by den voornoemde contracte blyven, gelijk ook alle andere poincten van deselve contracte, buyten de betalinge van de voorsz. 400 Soldaten, Wachtmeester en Provoost, ook geduurende 't voornoemde Jaar, sullen blyven in haer geheel.

De afgesondene Heeren van Amsterdam, verklaarden op dit besluyt, niet gelast te zijn, daar in te bewilligen; maar datse, des aangaande, zoodaanig verslag zouden doen, datse verhoopten dat Burgermeesteren, en zes- en- dertig Raden deser stede, daar in bewilligen zouden, als ook op den negentienden van Lentemaant, na dat Burgermeesteren dit bovenstaande besluit, by de Heeren Staten op den dertienden van Lentemaant genomen, den zes-en-dertig Raden deser stede voor-gehouden, en daar op gesamentlijk rijplijk gelet hadden, geschiede.

Hier is ook, uit kracht van het bovenstaande verdrag, een Majoor, of Wachtmeester, als hier tegen over is aangewesen, die achting geeft, en verforgt, dat de wagten na behooren versorgt, en wel waargenomen worden.

In den jaare zestien hondert vier en festig, den 29 Jan: wierd zeekere ordening by Burgermeesteren, ten overstaan der Colonellen, op 't stuk der Soldaten, waar na zig de zelve hier ter stede, in 't waken te schikken hebben, geraamt, namentlyk;

Ordening waar na zig de Soldaten in 't waken te schikken hebben.

Dat geen Officier, volgens dese ordening, hy zy Kapiteyn, Luytenant, Vendrig, of Sarjant, vermag, zonder verlof van Burgermeesteren, en kennis van de Wagtmeester deser besettingen, by nacht uyt der stad blijven.

Krijgt hier toe een Officier verlof, zoo is hy gehouden zijn Luytenant, of Vendrig, of diergelijk aansienlijk Officier van een ander Vendel, te versoeken, om zijn wacht en optrekking waar te nemen, en in gelijke gelegentheyd het zelve te vergelden.

Geen Officier vermag zijn Serjant voor hem doen waken, dewijl geen Hooftwagt, by minder Officier dan by Kapiteyn, Luytenant en Vendrig, mag waar genomen worden.

De Serjanten, Adelborsten, en Soldaten, na 't openen des morgens van de Poort, zijn gehouden zich terstont met hun geweer in de Krijgs-wacht, en op hun Wacht-plaatsen te vervoegen, en mogen niet eerder, en dat noch ten hoogsten 3 tevens, dan na acht uuren na huys gaan, en niet langer als twee uuren af blijven.

Op dat alle geordonneerde Posten wel beset mogen zijn, zullen de Corporaals, Landspassaten en Commandeurs in haar devoir gehouden worden: zullende alle de Hooft-officieren alle Posten zelfs moeten visiteeren, zoo wel voor als na de middag; als mede als de Poorten gesloten zijn, en daar van daar 't behoord rapport doen, met verklaringe hoe veel volk op yder Post hebben gevonden.

Geen Soldaat vermag by nacht uyt 'er stad blijven, veel min buyten woonen, of woonplaats houden, op pene van afgedankt te worden.

De Soldaten moeten het optrekken en hun wachten zelfs in persoon waarnemen; doch

doch mogen de wachten aan een ander, onder 't zelve Vendel leggende, zonder dat de Kapiteyn of Korperaal, op verstek van zijn dienst, zulks vermag, of daar af eenig gelt of erkentenis trekken, besteden. Ook vermag geen Soldaat, die d'eene dag optrekt, des anderen daags op te trekken, maar is gehouden op zijn wagt te blijven, tot dat d'andere wacht op komt.

d'Optocht opkomende, moeten zich al de Soldaten van de by-wachten vervoegen tot hun wacht-plaats, en aldaar zich voor de [a] Krijgs-wacht in goede ordre stellen, tot datse van het quartier, dat dan de wacht hebben zal, verlost worden, en daar na na huys gaan. De Schilt-wachten niet te min blijven zoo lang op hun Posten staan, tot datse verlost, en de wachten beset zijn.

a *Corps de Guarde.*

Niemant, des avonds op de wacht komende, mag van zijn wacht-plaats gaan, 't zy onder schijn van te gaan eeten, of andere oorsaken.

Alle avonden, als d'optocht geschied, word by de Vendelen (want de Wachtmeester beset de Waag) geloot, waar elk de wacht zal hebben, en word het woord of loose aan de Serjanten gegeven.

Geen Serjant mag 's avonds langer van zijn wacht blijven, dan tot negen uuren. En als dan besoekt de Serjant terstont de zelve, en verwittigt zulks den Kapiteyn, ten einde de afwesingen by den zelven ondervraagt, en na behoren gestraft worden.

Geen Adelborst, de Ronde doende, noch Soldaat ter Patroille gaande, mach zich in een Herberg, op Wijn-schuyten of elders op houden, op pœne van aan den lijve te zullen worden gestraft.

Geene Officieren noch Soldaten zullen dronken op de Parade, veel min op de Wacht verschijnen, noch moeyte aanrechten, op pœne van na Militaire ordre gestraft te worden.

Den Soldaat, ter schilt-wacht staande, is ongeoorloft van zijn schilt-wachtsplaatse, zonder ordre, of behoorlijke verlossing te gaan, maar moet de zelve blijven by of in de schilder-huysjes, te dien eynde gestelt.

D'Officier, de Hooft-wacht hebbende, is niet eerder van de wacht ontslagen, dan des avonds, een half uur voor het afslaan van de Trom; want als dan komt hem de volgende Officier, die de wacht in zijn plaatse zal hebben, verlossen, om, indien 'er eenige verandering komt voor te vallen, daar ordre op te stellen.

De Korperalen, die 's avonds de wacht hebben gehad, moeten, voor 't verlaten hunner wacht-plaatsen, de krijgs-wacht gaan besoeken, en by aldien daar iets gebroken, vermist of ontstelt zy, geen schilt-wacht verlossen voor al eer zulks herstelt en gevonden zy, of is, by gebreke van dien, zoo wel d'eene als d'ander, die hier in gebrekig valt, daar voor straf baar.

Ieder Korperaal is gehouden, de Kapiteyn of Officier van de wacht, des nachts de Hooft-ronde doende, behoorlijk te eeren, zonder die eenigsins te beledigen, 't zy van wat Vendel hy ook zy, op pene van affetting.

Yder Compagnie zal zijn Alarm-plaats aangewesen worden.

Alle Officieren, Korperaelen en Soldaten, niemant uytgesondert, geen wacht hebbende, zijn gehouden, ten tijde van brant, oproer, by nacht of by daag, zich terstont in volle rusting te vervoegen voor hun Vendrigs Woonsteden, om aldaar ordre t'ontfangen.

Geen Soldaat vermag by nacht of by daag, zonder behoorlijk verlof van den Korperaal, of Lantpassaet, in de [b] krijgs-wacht gebiedende, op pene van afgedankt te worden, van zijn wacht te gaan.

b *Corps de Guarde.*

Ieder Soldaat, moet in volle rusting op schilt-wacht staan, of is, by gebrek van dien, daar voor straf baar.

De Serjant, die des avonds de wacht heeft, is gehouden, terstont, na 't sluyten der poorte, in persoon, nevens de Soldaat en de Poortier, de sleutels der Poorte [c] te helpen [d] brengen.

c *Met de Burgers: die de Wagt aen de Poorte hebben.*

d *Op 't Stad-huys.*

Raakt een Soldaat, over zijn begane misdaat, in hechtenis, die moet voor sluyt-gelt zes, en een Korperaal, Adelborst, en Lands-passaet, ieder twaalf stuyvers geven.

Alle weken zal daar Krijgsraad gehouden worden, daar voortaan de Heeren Commissarissen van de Monsteringe zullen presideeren, of ten minsten een van de zelve, om op alle voorvallende zaken by den Majoor voor te dragen, helpen delibereeren en besluyten.

Alle avonden moeten briefjes van de Poorten en Boomen, met aanwijsing en uytdrukking van de Soldaten, en der zelven namen, die de wacht gehad hebben, aan den voorsittenden Burgermeester gebragt worden.

Al de Officieren en Krijgs-knechten, zijn ook gehouden, by aldien de Heeren Burgermeesteren en Colonellen niet tegenwoordig zijn, te volgen de ordre, die by den Majoor of Wacht-meester, en in zijn afwesen, by d'oudste Kapiteynen, of andere Officieren, hen gegeven word.

Nader

Nader ordre en Reglement, welke haar Ed: Gro: Achtb: de Heeren Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam, na ingenomen advys van de Heeren Commissarissen tot de Monstering, *ordonneeren dat welstrictelijk by de Officieren en Soldaten des Guarnisoens aldaar sal worden naar gekomen.*

1. ALle Officieren sullen hare Compagnien in de Militaire exercitie oeffenen op een en de selfde manier, als by den Heer Majoor of commandeerend Officier sal werden gelast, en by den Lande gebruykelyk is.

2. Officieren verlof van nooden hebbende om buyten het Guarnisoen te gaen, zullen het selve versoeken aan haar Ed: Gr: Achtb:, en alsdan sulks by den Major of Commanderend-Officier bekent maken, die vervolgens aan de Heeren Burgermeesteren sal berichten, of dit versoek sal kunnen werden toegestaan.

3. Eenig Officier of Soldaat verlof bekomen hebbende, en na dat den tijd aan haar vergunt verloopen is, nog absent blyvende, sullen boven arbitrale correctie, haar gagie missen, dewelke haar ten tyd van de absentie by de Stad werd goedgedaan; en sal het selve ten behoeve van de Aelmoesseniers Armen verbeurt verklaart werden, door de Commissarissen tot de Monstering.

4. De Officieren sullen aan hare Soldaten geen consent mogen geven omme buyten 't Guarnisoen te gaan, als met permissie van den Majoor of Commanderend-Officier, dog wanneer de permissie is om buyten de Stad te gaan, langer als een maand, of over de Monster-dag, dat in sulken geval schriftelyk consent sullen moeten halen by een van de Commissarissen van de Monstering, ende 't zelve aan de Majoor exhiberen, en sullen de Schryvers of iemand anders daar toe gelast, pertinente notitie houden van het gaan ende te rug komen der zelver.

5. Eenig Officier of Soldaat wederom in 't Guarnisoen gekomen zynde, sal sig aanstonds vertoonen by den Majoor of Commanderend-Officier, en van sijn te rug komst kennisse geven.

6. De Officieren sullen niet vermogen te maken Sergeanten, Corporaals ofte Soldaten aannemen, sonder kennisse ende approbatie van den Majoor of Commandant Militair in der tijd.

7. De Sergeanten en Corporaals of Soldaten, die voor het aannemen van den Majoor of Commandant niet zyn vertoont en by de Commissarissen tot de Monstering niet zyn beedigt, sullen op den Monster-dag niet goedgedaan werden, en den Capiteyn disobedient geconsidereert werden.

8. Geen Capiteyn sal vermogen Sergeanten, Corporaals, of Soldaten te casseeren, als met kennisse gelyk boven.

9. De Officieren sullen niet vermogen hare Sergeanten, Corporaals of Soldaten afscheyd te geven, of uyt de dienst te ontslaan, voor en al-eer dat haar afscheyd sal getekend zyn by den Majoor of Commandant.

10. Den Majoor of Commandant Militair oordeelende noodig te zyn dat de Soldaten gekleed werden, ofte dat veranderinge van Armature moet geschieden, strekkende beyde tot meerder dienst van de Stad, sullen de Officiers gehouden zyn met den Majoor of Commanderend Hooft-Officier in der tyd te beraadslagen, om het zelve op de beste, en minst kostelykste maniere uyt te vinden.

11. De Officieren sullen voor de kosten van de Kleederen en Armature ieder Monstering niet meer mogen korten als veertig stuyvers, en daar pertinent boek van houden, op dat de betalinge kan werden nagesien, ten eynde de Officieren het hare krygen, en de Soldaten niet te kort geschied.

12. Indien de Officieren iets nodig vonden voor de Soldaten te laten maken, zullen alvorens zulks bekent maken aan den Majoor of Commanderend Officier, en met eene haar meening, hoe veel ieder Monstering sal werden gekort.

13. De Officieren sullen geen Wagt of andere Militaire dienst voor den anderen doen, als met kennis gelyk boven.

14. De Officieren consent hebbende uyt het Guarnisoen te gaan voor haar particulier, zullen gehouden zyn alvorens, met kennis en goedvinden als vooren, haar Wacht te besteeden.

Actum den 26 February 1685. *Præsentibus alle de Heeren Burgermeesteren*, onderstond, *in kennisse van my Secretaris*, was getekend

C. MUNTER.

VAN de RATELWAGT.

En om alle ongebondentheden, ongelukken, en dieveryen, die by nacht gewoonlijk by der straten gepleegt worden, voor te komen, is hier, gelijk in vele andere steden van Holland, in den jare vijftien hondert zeven-en-tnegentig, by den Gerechte, met goedvinden van de zes-en-dertig Raden, en de gantsche Krijgs-raad, een gaande Ratelwacht, gewapent met halve pieken en zijd-geweer, gestelt en opgerecht. En is 't met dese Ratelwacht, het waken en omgaan aldus gelegen. *Van de Ratelwachten.*

Gelijk dese Stad by de Krijgs-raad van de Burger-schutteryen in sestig; alsoo is de zelve, ten dienste van dese gaande Ratelwachten, in verscheyde wijken of quartieren afgedeelt.

De wacht van d'oude zijde heeft haar Wachthuys in een van de boogen onder de Beurs, en in de Tuyn-straat, en van de Nieuwe Uytlegginge aan de Zuyder Kerk en Amstel Kerk. In ieder Wachthuys waken alle nachten acht mannen, namelijk, een Serjant, een Korperaal en zes Adelborsten, die zich in vier ronden verdelen, en gemeenlijk twee en twee des nachts de ronde doen, om de wijken te besoeken, en toesicht te nemen, dat de wachten na behooren waargenomen worden.

Wijders zijn in ieder quartier vier mannen,

nen, die eyge mannen geheten worden, waer van des Winters twee in de voor, en twee in de na-nacht waken; die in de voor-nacht waken, komen gemeenlijk een uur na 't luyden van de Poortklok op hun wacht-plaetsen, en gaen te twaelf uuren weder weg, maer die in de na-nacht waken, en hen verposen, komen te twaelef uuren en gaen te vyven weg. Doch waekt des Zomers, mits de kortheyd der nachten, alleen maer een party, twee en twee, den geheelen nacht over; over de welken als Opper-officieren uyt hen twee Capiteynen het opper-gesag, en te gebieden hebben.

De Officiers zullen gehouden wesen, een half uur voor 't lesen van de Wacht, hun te begeven in de Corps de Guarde, op pœne van 6 stuyvers.

Niemand zal hem vervorderen op de Wacht dronken te komen.

De Officiers des nachts op de Ronde gaende, zullen gehouden wesen, zoo wel die de Voor-nacht, als de Na-nacht gaen, alle de Quartieren te besoeken, ende dan weder gelijk in te komen, ten ware zy eenige wettige reden hadden in te brengen, daer door dat zy mochten zijn verlet, op pœne de eerste mael van in 14 dagen geen Wacht te mogen hebben, ende te verbeuren 1 gulden, ende voor de tweede mael gedeporteert te worden.

Sullen alle Officiers als 't hare Wacht is, niet mogen absenteeren, sonder kennis van den Capiteyn, ofte sijn plaets representerende, op de boete van een Daelder. De Corporaels ende Adels sullen haere beurten houden by de Gevangens, tot dat men ordre heeft, hoe men doen sal.

Sullen de Officiers niet van de Wacht mogen gaen, ofte uyt de Corps de Guarde vertrekken, zonder consent van de Sergiant, op de boeten van 1 gulden. Des zal den Sergiant gehouden wesen, ofte sijn plaets representerende, den Capiteyn ofte den Luytenant de zelve nacht te waerschouwen, alle voorvallende zaeken ofte moejelijkheyt die naer het afwesen van de zelve mochte zijn geschied; ende ook niemant zal mogen van de Wacht gaen, voor een half uur na het lesen, zonder consent, op peene van 10 stuyvers.

Die van de Ratel-wacht, zullen gehouden wesen, de Heeren Burgermeesteren, Colonellen der Stad Amstelredam, ofte haer Gecommitteerde, onder haer Capiteyn gehoorsaem te zijn, en voor alle verraet en oproer getrouwelijk te waerschouwen, ende der zelver beveelen na te komen.

Sullen mede by Alarm, Klok en Trommel-slag, of by Monde gewaerschouwt zijnde, haer datelijk zoo wel by dage als by nagte, met haer behoorlijk geweer, haer vervoegen aen de Corps de Guarde.

Sullen in 't doen van hare Wagten, gaen twee en twee, elck in alsulcke Quartieren, als hun lieden zal worden aangewesen, of geordonneert is, ende dat zoo wel de Voor- als de Na-nacht, van s'avonds een uur naer 't luyden van de Poort-klok, tot 's morgens een uur voor 't luyden van de Poort-klok, of andersints zoo hen lieden zal worden geordonneert.

Die de Voor-nagt zullen waken, sullen yder Quartier met haer tween, hunne Ratels halen, 's avonds op de geordonneerde plaets, en die de Na-nagt waken, zullen de Ratels wederom brengen op de geordonneerde plaets.

Die de Voor-nagt zullen waken, ende omme gaen, zullen niet vermogen hunne Wagten te verlaten, ten ware sy al voren, nevens de andere twee die de Na-wagt hebben, by malkander zijn, ende als dan en eerder niet, hare Ratels overleveren, op arbitrale straffe, tot discretie van de Krijgs-raed.

Ende zullen zoo wel die van de Voor-nagt, als van de Na-nagt, gehouden zijn gestadelijk om te gaen, twee en twee, met hals en zijd-geweer, daer mede sy haer tegen alle moet-willigen mogen verweeren.

Ende zullen yder Quartier, met hun tween een Ratel hebben, om de selve te mogen reppen by tijden van Brand, Straet-schenderye, Huys-braek, Dieverye, of eenig ander ongemak, ten eynde de Burger-wagt, Soldaten, of andere goede lieden sulks hoorende, haer te hulpe mogen komen.

Ende by aldien de voornoemde Wagt, alsulke Huys-breekers, Dieven, of ander Gewelt-doenders magtig worden, daer toe sy haer uytterste best sullen doen, sullen gehouden wesen die te leveren in hare Corps de Guarde, of op het Stad-huys, of te stellen in handen van den Officier of Substituyten.

De voornoemde Ratel-wagten, sullen haer Ratels niet mogen reppen, dan by hooge nood, voor de Klok tien uuren zal geslagen zijn, maer als dan, en daer naer tot af-scheyd van hare Wagt, zullen sy voor alle Straten, ende behoorlijke geordonneerde plaatsen haar Ratel slaen, en roepen wat de Klok heeft, heele en half uren.

By zoo verre zy lieden eenig onbehoorlijk

hoorlijk rumoer in Herbergen of Burgers Huysen vernemen, eenige Deuren of beneden Vensteren op vinden, zullen aldaer aenkloppen met alle behoorlijkheyd, ende vermanen haer schikkelijk te houden, en op hare Huysen te letten.

Ende by aldien zy lieden, by nachte eenige versamelinge met Wapenen, of een groot getal Volk vernemen, zullen 't zelve met alderhaest bekent maken, aen de eerste ende naeste Hooft-wagt, mitsgaders de Heeren Burgermeesteren, Colonellen, ende den Capiteyn.

Gelijk zy ook, alle die gene die haer op Straet bejegenen, ende haer aenspreken, vriendelijk zullen antwoorden, ende zoo haer yemand mogt qualik aenspreken, verklaren dat zy Ratel-wagts zijn, ende hare Ratel vertoonen.

Maer zoo daer-en-boven haer yemand injurieerde of poogde eenig gewelt te doen, en zy de zaek niet anders af mogten weeren; zullen zy haer, zonder eenig verbeuren mogen in behoorlijk tegenweer stellen, volgens de Keure deser Stede hier op gemaekt.

Dies zullen zy ook den Heere Schout, de Substituyten ende de Burger-wagt, of andere des versogt zijnde, behoorlijke aenwijsinge doen van alle quade feyten en gewelt die haer Wagt gedurende zijn voorgevallen.

Zoo wie in Hoeken, Winkels, Stoepen, of andersints bevonden worden te slapen, zullen in een Maend geen Wagt mogen doen; en haar Stok quijt geraekende, niet in ses weken, ende voorts tot discretie van den Capiteyn gestraft worden.

Zoo wie in zijn Quartier niet behoorlijke Ronde doet, omme gaet, ende alle uuren zijn roep en doet op de behoorlijke tijd ende plaets zal in geen ses weeken Wagt mogen doen; ende voorts tot discretie als vooren gestraft worden.

Zoo wie op de Wagt zijnde, bevonden word dronken of beschonken te zijn, zal in acht nagten niet mogen waken, en voor de eerste reys verbeuren 1 gulden, en voor de tweede reys gestraft worden met deportement.

Zoo wie de Voor- of Na-nagt, of geduurende zijn Wagt bevonden word absent te zijn in zijn Quartier, zal verbeuren al zijn te goed hebbende Gagie, en daer neffens datelijk gedeporteert werden van zijnen dienst, na gelegentheyd der zaken, tot discretie als vooren.

Zoo ook bevonden word twee of drie Quartieren by malkanderen in een Quartier te zijn, zal een yder van de zelve versteken zijn van ses Wagten, en verbeurt hebben 3 guldens, ten ware dat 'er eenige tumulte en oproer hadde geweest, of eenige andere wettige oorsaken voorgevallen.

Zoo yemand van de Wagt, hem afscheyd van zijn Compagnons, ende alleene gaet, zal de zelve in 14 dagen geen Wagt mogen doen, ende voorts tot discretie van den Capiteyn werden gemulcteert.

Zoo yemand opgelesen zijnde, ende geduurende zijn Wagt, van de zelve weg gaet ofte vertrekt, en de Capiteyn of d'Officiers 't zelve niet datelijk gewaer worden, ende een maant of twee daer na tot kennis gekomen wesende van de Capiteyn, zal de zelve evenwel van zijn dienst worden gedeporteert, of tot discretie als voren van de Capiteyn gemulcteert.

Zoo van de Wagt, des nagts, eenige Dieven, Schelmen, Straat-schenders, Pijpe-stelders, of andersints bekomt, of ook eenige goederen, van wat qualiteyt ofte quantiteyt die mogten wesen; zullen gehouden zijn die te leveren in handen van de Capiteyn, of in de Corps de Guarde aen hare Hooft-wagt; ende wie de zelve goederen in 't minste ofte in 't meest behoud, vervreemt, vermindert, of andersints quame te verkoopen, of eenige collusie met de geapprehendeerde Persoonen maekte, of eenige steek-penningen quame te genieten, ende de zelve weder lieten loopen, zal datelijk uyt zijn dienst worden gedeporteert, ende voorts na exigentie van zaken werden gestraft.

Zoo yemand van de Wagt tegens eenige Burgers, Soldaten, of ymand anders, 't zy met vloeken, zweeren, injurieeren, slaen, stooten, of andersints zich quame te verloopen, zal datelijk uyt zijn dienst worden gedeporteert, en na vereysch werden gestraft; maer zullen van de Wagt gehouden wesen een yder die eenige overlast geschied, alle hulp en bystant doen.

Zoo in eenige Quartieren mogten voorvallen eenige quade bejegeningen van eenige moetwillige Persoonen, Dieven ofte andersints, zullen die van de Wagt gehouden wesen, malkanderen trouwelijken te assisteeren met behoorlijke middelen, manieren en voorsigtigheyd, de zelve moet-willige te apprehenderen, ende te brengen in de Corps de Guarde aen de Hooft-wagt; wie bevonden word contrarie gedaen te hebben, zal datelijken uyt zijn dienst worden gedeporteert, ende verder naer vereysch van zaken gestraft werden.

Ieder Ratel-wacht geniet des Winters voor het waken van een halve nacht, en des Zomers voor een heele, vijf stuyvers: En worden alle dese Ratel-wachten, en der zelven Officieren, de Ontfanger van de Krijgsraed; ook de vordere onkosten, als van 't onderhouden van Vaandels, Trommels,&c. als ook de Tromslagers,en andere loon-trekkende personen der Burger-Schutteryen, betaalt uyt het gelt, welk komt van die geen Burger-wachten doen, en aan de Krygs-Raad subject zyn, te weten van oude Persoonen boven de 60 jaren, Weduwen, Vrysters die huys houden, Mennonisten, Joden en andere, welke onkosten belopen jaarlijks meer dan twintig duysent gulden.

Doch dewijl'er jaarlijks veel te kort schoot, en dese onkosten uyt de penningen der genen, die contribueeren niet wel konden vervallen worden, zoo is tot ontlastinge van de Stad, en om dese penningen des te bequamer en ten minste schade der Burgeren, te konnen vinden, onlangs op ieder half vat bier gestelt een oortje, 't welk nu aen de Bierdragers, tevens met het inbreng-geld betaalt word.

Volgens de Keure op de Ratelwacht gestelt van den Jare 1597.

Zeer groote vryheyd, volgens de oude Hantvest deser Stede, tot bescherming van de Wacht eertijds op gestelt, hebben ook dese gaande Ratelwachten. Want indiense by noot zig tegens iemant, die hen poogt te quetsen, ter weer stellen, en dat de zelve zoodanig mochte gewont worden, dat hy quam t'overlijden, zoo word daar over nochtans geen recht gedaan. En komt de gene, die dus van de Ratelwachten gequetst word, weder op, die word daar-en-boven, boven de smerte van zijn wonden, noch strengelijk, na gelegentheyd der zaken, by den Gerechte gestraft.

EED voor de RATEL-WAGTEN.

WY belooven ende besweeren, ons te zullen dragen in alle gehoorsaamheyt tegen de Heeren Burgermeesteren, Colonellen, ende den Capiteyn over ons gestelt, ende noch te stellen, ende der zelver respective bevelen naar te komen, ende doen naar komen, zoo veel in ons is, mitsgaders in tijden van oploop ofte versameling van Volk met Wapenen, by nachte, datelijcken daar van kennisse te doen hebben aan de eerste en naaste Hooft-wagt; by den oploop de Heeren Burgermeesteren, Colonellen, ende onsen Capiteyn, ende ons voorts te reguleren na den Inhoud van de voorstaande Ordonnantie en Instructie ons wel en duydelijk voorgelesen zijnde, sonder 't selve te laten uyt vreese van verlies van lijf ofte eenigerhande oorsaken.

Soo waarlijk moet my God, &c.

Van de WATER-KEERING, BRAND-BLUSSEN, YS-BYTEN En LANTAARNS.

VYFTHIENDE HOOFT-STUK.

IN het voorgaande Hooftstuk verhandelt hebbende de opkomste der Schutterye, de ordre in het Waken, soo van alle oude tyden af tot heden toe, sedert dese groote Koop-Stad uyt Amstels Vesten is gereesen; welke eenige malen in haar begin, door het nydig oog van hare Nagebuuren de Kennemers, met brand is verwoest, en door de Uytrechtse Bisschoppen, als mede door de Gelderse met Oorlog is bestookt; ja noch laatst in den jare 1672. door de France Wapenen is gedreygt, t'elkens door de Schutterye en Burgers soo in oude tyden als noch ten huydigen dagen, tegens hare Vyanden van buyten als oproer van binnen, in veyligheyt gestelt en bewaart is geworden.

Soo heeft nochtans de Zee, die door Amstels kielen haar de welvaart en rykdom verschaft, dese Stad menigmaal in 't grootste gevaar van met haar oploopende Wateren, geheel onder te setten en weg te spoelen, gestelt, daar van men veel malen droevige ervarentheden heeft gesien. Maar nu door de onvermoeyde Heer *Johannes Hudde*, Burgermeester en Raad deser Stede, de Water-keer is uytgevonden, is dese Stad voor Watervloeden, in meerder en genoegsame veyligheyt als voor desen geset.

WATER-

WATER-KEERING.

Terwyle de Zee-gaaten door een reex van jaaren en Eeuwen, meer en meer zijn komen te verwyden, (gelijk alrede in het derde Boek eerste deel pag: 158 en 159. wijdloopig is vertoond, zijnde de Zee-Dyken in 't generaal in 't gemelde derde boek derde deel pag: 226 beschreeven,) waar door de Wateren van tijd tot tijd ook hooger op swellende, de Zee Dyken met gevaar van Inbreken, en dese stad van overstroominge drygden, te meer dewijl *Heem-Raden* over de Zee-Dyken buyten dese Stad gelegen 't gesag hebbende, deselve Zee-Dyken tegens de parsinge van den geweldige Oceaan, die door Tessel, 't Vlie, en andere Zee-gaten in de Zuyder-Zee komt in te storten, met geduurig verbreden, verswaren, en verhoogen van gemelde Zee Dyken, hadden voorsien.

Door welk verbreden, verswaren, en verhoogen van de omleggende Zee Dyken, de Loffelyke Regeeringe van dese vermaarde Koopstad, na datse door veel ondervindinge gesien hadde, dat dese aanpersende hooge Watervloeden, veel Huysen, Pakhuysen en Kelders met water vulden, ja selfs hare in de Stad leggende Zee Dyken, als de *Haarlemmer-* en *Nieuwen-dyken*, *Warmoes-straat*, de *Zee-dyk*, *Nieuwe-Markt*, en *Anthonis Bree-straat* verscheyden malen overstroomden, genootsaakt wierd op middelen verdagt te wesen, om deselve haar Stad voor overstroominge en verdere ondergang te bewaren.

Soo hebben dan haar Ed. Gr. Achtb. de Heeren Burgermeesteren en Ses-en-dertig Raaden, onder het bestier, (naar uytwysinge van het gedenk-teken, staande na de buyten-zijde van de Nieuwe-Brug, beschreven hier vooren op pag. 626. en 627. in 't *vierde Boek*) van Burgermeesteren en Thresorieren, de Waterkeringen gemaakt, als voor den *Amerak* in de voorsz. *Nieuwe-Brug*, *Oude-Kolk*, *Gelderse-Kay*, beyde de zijden van de *Schreyers-hoeks Tooren*, voor de *Oude Waal*, en de *Oude Schans*, en in plaatse van Bruggens, Steene Dammen doen metzelen, en de selve met Vloetdeuren voorsien; om voorts alle de in de Stad leggende Zee-Dyken, ook aan de buyten kant na 't Y gelegen, tegens de hooge Vloeden te hoogen, en alsoo met de boven genoemde Vloet-deuren de Stad door een bequame Water-keering te bewaren; beginnende tot dien eynde de *Zeedijk* van de *Beer*, leggende aan de *Nieuwe Vaart* tot aan de *Rapenburger-sluys*; voorts 't Y-kant langs tot aan 't *Nieuwe Waals Eyland*, en op eenige plaatsen de Wal verbredende en verhoogende; vervolgens de *Oude Waal* tot de hooge Brug; van daar door de *Oude Teer-Tuynen*, 't *Camper-Hooft* langs tot aan de *Nieuwe Brug*; van daar de *Tesselse-Kay* langs tot de *Sparendammer-Brug*, 't *Rams-Kooy* door tot op de *Nieuwendijk*, hoogende deselve met seer sware en sufficante Kley na de Waterkant, om bestendig te wesen tegens de hooge Watervloeden: En dewyle de Eygenaars van de Huyzen staande in de *Haring-Pakkeryen*, de *Hout-Tuynen* en *Nieuwe Teer-Tuynen*, tot dese Waterkeeringe niet konden verstaan, hebben de Heeren van de Regeringe, tot verseekeringe van de Stad, tegens de meergemelde hooge Watervloeden, de *Haarlemmer Zeedijk*, binnen de Stad leggende, van de *Oude Haarlemmer-Sluys* af, tot aan 't Pleyn binnen de *Haarlemmer-Poort* toe, mede met goede Kley doen hoogen; Soo dat nevens Gods hulpe de gemelde Stad, in het toekomende voor gemelde Vloeden, na menschelijk oordeel, nu is versekert. Tot welk zeer hoognodig Werk den boven gemelde Voortreffelijke Heer *Joannes Hudde*, Burgermeester en Raad, in 't bysonder grooten arbeyd, yver en zorge heeft aangewent.

Dit groot Werk zynde van zware kosten verselt, en om dese onkosten uyt te vinden, hebben de Heeren Burgermeesteren en Ses-en-dertig Raden, in den Jaren 1681. zich geaddresseert aan de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, die als doen de selve met het volgende Octroy hebben begunstigd.

DE Staten van Holland en West-Vriesland doen te weten. Alsoo Ons vertoont is by Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam, dat door het verwijden van de Zee-gaten de Water-vloeden so in de Zuyder-Zee als elders merkelijk sijnde verswaart en hooger geworden; mitsdien de Dijken in Rhijnland, Kennemer-land en West-Vriesland, tot afkeeringe en tegens den slag van het Zee-water, notabel verbetert en verswaart hadden moeten werden: Dat ook de Vertoonders om de selfde reden genoodsaakt waren geworden de Dijken binnen Amsterdam gelegen, en de welke op verscheyde plaatsen bevonden waren vry lager te wesen, als wel de Dijken buyten de voorschreven Stad, te doen verhoogen, en tot versekering van de Huysen, buyten en binnens-dijks in de voorschreven Stad staande, de selve Stad met een suffisante Waterkeering te decken. En nademaal daar toe groote en excessive kosten gemaakt en gesupporteert souden moeten werden, dat derhalven sy Vertoonders hun-

nen gedagten hadden laten gaan om deselve te vinden by ommeslag over de Ingesetenen van de voorschreven Stad, die by de voorschreven te maken Waterkeering souden werden gebatet. En alhoewel sy Vertoonders vermeynden uyt haren eygen hoofde genoegsaam gequalificeert te sijn tot het doen van de voorsz. ommeslag, soo waren nogtans de selve ten overvloed te rade geworden: hen te keeren tot Ons: Ootmoedelijk versoekende, dat het Ons geliefde hen Vertoonders te auctoriseren om de kosten, tot de voorschreven te maken Waterkeering gerequireert, by ommeslag over de Ingesetenen van de voorschreven Stad te vinden: en dat Schepenen der voorschreven Stad insgelijks mogten werden geauctoriseert omme, na verhoor van de Geinteresseerdens, ider van de voorschreven Ingesetenen in de voorschreven kosten te doen contribueren soodanige somme en portie, als sy souden bevinden *proportioneel* te sijn met het profijt, 't welk de selve door de voorschreven te maken Waterkeering souden komen te genieten: SOO IS'T, dat Wy de sake en 't versoek voorschreven over gemerkt hebbende, en de Vertoonders willende gelieven, uyt Onse regte wetenschap, souveraine magt en auctoriteyt, de Vertoonders geauctoriseert hebben, en auctoriseren de selve by desen, omme de kosten tot de voorschreven te maken Waterkeering gerequireert by ommeslag over de Ingesetenen van de voorschreven Stad Amsterdam te mogen vinden. Auctoriseren Schepenen der voorschreven Stad insgelijks, omme na verhoor van de Geinteresseerdens, ider van de voorschreven Ingesetenen in de voorschreven kosten te doen contribueren soodanige somme en portie, als sy souden bevinden *proportioneel* te sijn met het profijt 't welk de selve door de voorsz. te maken Waterkeering sullen komen te genieten. En ten eynde de Vertoonders 't effect van dese Onse auctorisatie mogen genieten als naar behooren, lasten Wy allen en eenen igelijken die 't aangaan mag, hem daar naar te reguleren. Gedaan in den Hage onder Onsen grooten Segele hier aan doen hangen den 13 Maart in 't Jaar ons Heeren en Saligmakers duysend ses hondert een-en-tagtig. Getekent *Gasparus Fagel*, 1681. op de plique stond; Ter Ordonnantie van de Staten, en was getekend *Simon van Beaumont*. Hebbende onder uyt hangen aan een dubbelde Francijne Staart 't voorschreven Segel in rood Wasch gedrukt.

Hier op hebben de Heeren Schepenen dan, uyt kragte van 't gemelde Octroy, tot vergoedinge van de alrede gedane, en noch te doene onkosten, en vordere onderhoudinge van meergemelde Waterkeeringe, een ommeslag over alle de Huysen staande in dese Stad, gemaakt, verdeelende de selve in vier bysondere Classen, daar by stellende de Huysen in de eerste Classen op 3 Jaarlykse Verpondinge; die van de tweede Classen op twee, de derde op anderhalf, en de vierde Classe op een enkelde Verponding, ofte achtste Penning, eens vooral, gelyk by de volgende notificatie te sien is.

BUrgermeesteren en Regeerders der Stad Amstelredam, niet meer ter herten nemende als de securiteyt van de selve Stad, en 't wel wesen van de goede Ingesetenen van dien, geconsidereert en rijpelijk overwogen hebbende, dat, naast eenige Jaren herwaarts de Zeegaten merkelijk waren verwijd, en daar door de Watervloeden in de Zuyderzee, als elders seer verswaart en hooger geworden, en, daar neffens, dat die van Rhijnland, Kennemerland, en West-Vriesland de Dijken, tot afkeeringen en tegens de slag van het Zeewater, notabel verbetert en verswaart hadden, en dat oversulks dese Stad, zich bevond in 't gevaar van door de Wateren, niet alleen de Huysen buyten dijks gelegen, in groote ongelegentheyt, maar sich selfs geheel overstroomt te sien, daar uit dan sekerlijk een schrikkelijke en onwaardeerbare schade soude hebben konnen ontstaan, soo aan de publijcque Gebouwen der Stad, door 't instorten van Graven, Kerken, Godshuysen, des Stads Woonhuysen, Wallen, Burgwallen, Straten &c. als aan de Gebouwen, Goederen en Koopmanschappen van particuliere Persoonen, die van sodanig een nasleep soude hebben konnen zijn, dat, en de Stad en de Inwoonders, de selve bitterlijk soude hebben komen te beklagen, en te besuuren, ja mogelijk noyt te herstellen; Soo waren haar Ed. Groot Agtbaarheden, op verscheidene genomene informatien, genoodsaakt en te rade geworden, om de Zeedijken binnen dese Stad gelegen, en de welke op verscheydene plaatien bevonden waren considerabel lager te wesen als wel de Dijken buyten dese Stad, te doen verhogen, en voorts tot versekering van de Huysen, buyten en binnens dijks in dese Stad staande, de selve met een suffisante Waterkeering te dekken (immers soo veel als binnen die ommetrek konden gebragt worden.) En dewyle daar toe groote en excessive kosten souden moeten werden gemaakt en gesupporteert; soo hadden dierhalven haar Ed. Groot Agtb. sich geaddresseert aan d'Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, en van de selve haar Ed. Groot Mog versocht en ook geobtineert Octroy en Authorisatie, omme de kosten, tot de nieuwe Waterkeering gerequireert, te mogen vinden by ommeslag over de Ingesetenen van dese Stad; en daar beneffens Authorisatie aan de Heeren Schepenen der selver Stede, om yder van de voorsz. Ingesetenen in de voorsz. kosten aan te slaan, met sodanige somme van penningen, als haar Ed. Agtb. souden bevinden proportioneel te zijn met het profijt het welke de selve door de voorsz. Waterkeering soude komen te genieten. En nademaal boven-gemelte Heeren Schepenen, gesien en opgenomen hebbende de gejustificeerde Rekeningen van 't beloop van alle de Onkosten, en gehoort hebbende verscheydene van de meest Geinteresseerdens, naar veelvoudige en serieuse besoignes daar over gehouden, en alles ter voorsz. sake dienende wel en rijpelijk ge-examineert hebbende, eindelijk eenpariglijk goedgevonden en gearresteert hebben: Te weten, dat, om redenen, eerst van 't beloop van de voorsz. onkosten, een sekere considerable somme van penningen sal afgetrokken en de Stad daar mede belast en beswaart gelaten worden, en verders 't be-

't beloop van de selve Onkosten verdeelt en omgeslagen, over alle de Huysen, soo wel de Stad als particuliere Persoonen aangaande, jegenwoordig binnens Dijks en binnen de nieuwgemaakte Waterkeering staande, en men die soude verdeelen in verscheydene Classen:

En namentlyk, in de eerste Classe stellen alle de Huysen, te rekenen van 't Huys het Stoeltjen op den Dam af, het Water langs, met de Huysen in de Straten van het Water naar den Nieuwendyk loopende, mitsgaders in de Hout-thuynen van ouds of nu de Texelse Kaay tot aan de Ramskooy, en voorts die in de Ramskooy Zuyd-Oostzyde tot aen de Nieuwendijk toe.

Voorts alle de Huysen aan de Oost of buytenkant van de Nieuwendijk, gelegen van de Ramskooy af tot den Dam toe.

Mitsgaders de Huysen op den Dam van de hoek van de Vismarkt naar de Middeldam toe, die op de Middeldam Noordzijde, alle de Huysen in de Warmoes-straat aan de Westzijde en in de Dwersstraten van de selve zijde, ook in de St. Olofs-poort Westzyde, en die over de Kampersteyger.

Noch alle de Huysen op de Zeedyk aan de Oost-zijde, van de oude Teer-tuynen af tot aan de Nieuwemarkt, van daar voorts alle de Huysen op de St. Anthonisdijk aan de Oostzijde, tot aan de St. Anthonisfluys, en vervolgens tot aan de nieuwe Joodse Synagoge toe. En alle de voorsz. Huysen en hare Eygenaars en Possesseurs te belasten met de betalinge eens van het beloop van drie Verpondingen.

Vorders in de tweede Classen stellen alle de resteerende Huysen die voor desen buyten Dijks gelegen hebben, als nu, vermits de nieuwe Werken en Waterkeeringen binnen getrokken zijn. En alle deselvige binnen getrokken Huysen te belasten met de betaling van eens het beloop van een dubbelde Agtste Penning of Verponding.

Mitsgaders in de derde Classen stellen alle de Huysen op den Nieuwendijk staande, aan de Westzijde van den onverhoogden Dijk, van de oude Haarlemmer-sluys af te beginnen tot aan den Dam toe. En soo voorts alle de Huysen in de Warmoesstraat aan de Oostzijde van de Noorder-hoek van de Halsteeg af tot aan de Oudezijds Capel-steeg toe.

Ook alle de Huysen op de Zee-dijk staande aan de Westzijde, van de Oudezijds Capel af tot de Nieuwe-Markt.

En van de Nieuwe-Markt alle de Huysen gestaan en gelegen aan de St. Anthonis-dyk Westzyde tot aan de St. Anthonis-sluys toe; en van daar voorts tot aan de Joodse Kerk alle de Huysen aan de Zuydzijde van de voorsz. Anthonis-dijk. En alle de voorsz. Huysen aan te slaan en te belasten met de betaaling van eens het beloop van een en een halve Verponding.

Laatstelyk, in de vierde en laatste Classe stellen alle de vordere Huysen in de Stad van ouds binnens Dyks gestaan en gelegen (uytgesondert de Huysen staande aan de binnenkant of Zuydzijde van de opgehoogde Haarlemmer en Nieuwen-dijk van het Haarlemmer Poorts Pleyn af, tot aan d'Oude Haarlemmer-sluys toe, die om redenen van alle contributie blyven ontlast) en alle de voorsz. Huysen aan te slaan en te belasten met het beloop van een enkelde Verponding.

En dat de betaling van de voorseyde Ommeslagen aan de Stad sal moeten gedaan worden op May eerstkomende: Soo hebben Burgermeesteren en Regeerders boven gemelt, goed gevonden de goede Ingesetenen deser Stede daar van by dese kennisse te geven, en allen en een iegelijk, dien 't aangaan mag, te vorderen en aan te manen, omme het geen daar mede de Huysen en hare Eygenaars en Possesseurs, in gevolge als boven, zijn aangeslagen, ter Thesaurie Extraordinaris deser Stede te komen betalen, en dat voor den eersten Augustus deses Jaars, met dien verstande dat de gene, die door ongelegentheyt of andersints, voor den eersten Augusti aanstaande niet soude mogen hebben betaalt, van die tyd af sullen vervallen, wegens hare Achterstal in den Interest van vier ten hondert in 't Jaar, en, des onaangesien, uyterlijk binnen de tijd van drie Jaren, te rekenen van May eerstkomende af, hare achterstallige belasting met den Interest van dien als vooren moeten opbrengen en voldoen, op pene dat de nalatige en in gebreken blyvende, daar vooren paratelyk, en op de selve wijse als wegens d'Agtste Penning geschied, sullen werden geëxecuteert.

De nuttigheyd van dese Waterkeering, en hoe de Vloed van tijd tot tijd is geobserveert geworden.

t'Zedert den 4 en 5 April des jaars 1682. tot den jare 1690. incluys, hebben de Schut-deuren, leggende in de voorverhaalde Waterkeering, (volgens een nette schriftelijke daar van gehoude Notitie by *Michiel Muyden*, als Generale Opsiender van de Wateren en Sluysen, om inundatie van ontrent twee duysent huysen die buyten dijks te vooren lagen, en nu binnen dese Waterkeringe gebragt zijn voor te komen, ofte ten minsten alle de preparatien dieder vereyscht en gemeenlijk gedaan wierden wanneer 't Water tot een zeker hoogte geklommen was, en nog hooger stond te vloeyen in vrese van te inunderen, af te snijden) gesloten moeten worden als volgt:

In den Jare 1682. van den 4 April tot den 27 December	12 malen.
1683	37
1684	6
1685	10
1686	24
1687	33
1688	14
1689	17
1690	41
En zulks in dese 9 Jaren	194 malen.

Van welke hooge Water-vloeden hebben wy, in plaats van alle de dagen, maar alleen eenigen uyt de schriftelyke Aanteekeninge van de bovengemelde Generale Opsiender van de Wateren en Sluysen getrokken, die hier volgen, om te toonen wat nuttigheyd dese Water-Keeringe, zedert datse gemaakt is geweest, heeft by gebracht.

In 't Jaar 1682. is de Waterkeeringe voor de eerste maal gesloten geworden tusschen den 4 en 5 April op 18 duym, 't water is gereesen boven de Stads Peyl tot 21 duym.
30 July tot 30 d.
23 October by dag tot 25, d. en des avonds tot op 27 duym gewassen.
17 November op 35 d. boven de Pyl.
1 December gesloten op 22 d. rees tot 28 d.
2 dito op 18 d. gesloten, quam maar tot 20 d.
27 December wierd dese Waterkeeringe gesloten als 't Water 18 d. boven de Pyl stond, en wasten tot 38 d; 't zelve viel wel weder tot 22 d, maar rees des avonds weder tot op 34 d. boven de Pyl, en viel eerst den anderen morgen.

In 't Jaar 1683.

8 January was het Water geresen van 20 d. tot 5 voeten boven de Stads Pyl.
12 dito was 't weer 27 d. boven de Pyl. 13 dito wies het tot 24 d. 14 dito tot 25 d.
17 dito tot 35 d.
28 dito was 't water 5 voet boven de Pyl, en bleef gesloten tot den 29 dito 's namiddags ten 2 uuren.
11 en 12 February was 't water gewassen tot 4 voet, en bleef de Waterkeering geslooten tot den 17 dito.
Tusschen den 17 en 18 dito wies 't tot 7 voeten boven de Pyl, en bleef de Waterkeering tot den 19 dito op de middag gesloten.
26 February was 't 23 d.
3 April 28 d.
30 Juny 23 d.
Tusschen den 10 en 11 July was 't 23 d, maar op den 11 was 't gewassen ten een uur op 25 d, ten 3 uuren tot op 34 d, ontrent ten 5 uuren 41 d, dat tot den 12 July tot op 44 d. hoogde; na de middag sakten het tot 38 d. soo dat op den 13 July ten 5 uuren de Waterkeering eerst geopent wierd.
29 en 30 Augusti op 23 d.
26 September op 20 d.
27 dito op 22 d.
4 October op 28 d. 5 dito gevallen op 18 d, doch voort weder gewassen tot 34 duym. 6 dito op 37 d, weder gevallen op 17 d, is weder tot 33 d. gewassen, soo dat de Waterkeering eerst den 7 's morgens ten 5 uuren wierd geopent; doch ten 8 uuren was 't weer gewassen tot 36 d, en bleven gesloten tot den 8 dito 's morgens ten 6 uuren.
23 en 24 dito was 't op 22 d.
2 en 3 November 20 d.
4 dito op 22 d.
9 dito op 23 d. 's morgens en 's avonds op 24 d.
10 dito 22 d.
12 op 23 d.
14 dito op 22 d.
16 dito was 't op de middag tot 72 d. gewassen, doen gevallen tot 48 d. 17 dito tot 63 d, zoo dat de Waterkeering geslooten bleef tot den 18 op de middag.

In 't Jaar 1684.

29 Maart was 't water gewassen tot 30 d. 30 dito 36 d. en bleef tot den 31 dito op 29 d. daar na gevallen, en na de middag geopent.
3 November 23 d.
4 dito 30 d.
4 December 33 d.
5 dito 26 d.
31 dito gewassen tot 47 d, bleef gesloten opden 1 January 1685.

In 't Jaar 1685,

9 Maart tot 24 d, gevallen weer op 10 duym, aanstonts weder gewassen op 28 d. 10 dito op 27 d.
23 dito op 19 d, dog des namiddags liep het op tot 33 d.
24 dito wierd de Waterkeer weder geopent; dog weer op 19 d. gesloten. 25 dito 22 d.
den eersten Juny 23 d.
11 September 38 d, weder gevallen op 18 d, wies weder tot 34 duym, en bleef tot den 12 dito des avonds ten 10 uren gesloten.
4 December 23 d, en den 5 dito was 't opgelopen tot 54 d.

In 't Jaar 1686.

20 January tot 25 d.
29 dito 23 d.
30 dito 21 d.
7 April 29 d.
8 dito 28 d.
4 Juny 27 d. voor middag, daar na gevallen tot 16 d, is des avonds weer gewassen tot 31 d, en den 5 dito 's morgens was 't Water op 29 d, weder gesakt tot 17 d, en 's avonds is 't weder gewassen tot 25 d. 6 dito was 't weder op 22 d; als mede den 8 en 9 July op 25 d; op den 26 dito was 't op 25 d, en den 27 dito op 20 d.
5 Augusti op 26 d. 6 dito 24 d voormiddag, en des namiddags op 21 d.
17 dito 26 d.
22 September 48 d.
23 dito 29 d.
23 November 57 d.
24 dito 54 d.
25 dito 75 d. zynde op 2 duym na 7 voet. 26 dito 46 d; in al die tijd was de Waterkeer gesloten tot den namiddag ten een uur, als 't Water op 18 d. was gevallen.
14 en 15 December 24 d.

In 't Jaer 1687.

5 February tot 30 d.
6 dito 50 d.
16 dito 19 d.
26 Maart 31 d.
27 dito 28 d, en des 's nachts 20 d.
30 dito 24 d.
31 dito 25 d, en tegens den avond 26 d.
1 April 24 d.
10 Juny 20 d.
11 dito 22 d, en des namiddags 20 d.
26 Augustus 30 d.
27 dito 23 d.
3 September 24 d, gesakt op 22 d, en is weder gewassen tot 38 duym.
9 dito 21 d, maar ten 11 uuren 's nachts gewassen tot 31 d.
10 dito namiddag 21 d.
4 October 31 d.
5 dito 25 d.
27 dito 29 d.
31 dito 30 d.
1 November 51 d.
20 dito 27 d.
22 dito 25 d, en 's nachts ten 12 uuren, was het gewassen tot 42 d.
11 December 33 d.
19 dito 45 d, en gevalle tot 32 d, weder gewassen tot 53 d.
22 dito 69 d.
24 dito 49 d.
26 dito 36 d.

In 't Jaar 1688.

1 January tot 61 d.
25 Juny, 's avonds ten 8 uuren 33 d. 26 dito gevallen tot 26 d. weer gewassen tot 33 d.
11 October 24 d. voormiddag gevallen tot 19 d. dog namidd- weer tot 25 d. geresen. 12 dito 24 d, namiddag op 21 d. gevallen; dito des avonds tot 31 d, wederom gevallen tot 21 d, en weer gewassen tot 24 d.
16 dito 55 d, gevallen op 40 d, weder gewassen tot 55 d, nog op 19 d. gevallen, weer tot 23 d. gewassen.
19 dito 32 d, gevalle op 21 d, gewassen op 35 d, noch gevallen op 18 d, weder gewassen op 28 d.
21 dito 20 d.
26 dito 20 d, maar nademiddag op 34 d, weder gevallen op 23 d, gewassen op 36 d.
29 dito 21 d.
30 dito 20 d.

In 't Jaar 1689.

25 February tot 21 d.

28 dito 38 d.
10 Maart 23 d.
11 dito 48 d.
24 dito 26 d.
1 April 29 d.
14 dito 28 d.
1 Juny 21 d.
18 September 27 d.
6 November 41 d, weder gevallen tot 20 d, is namiddag weer gewassen tot 33 d.
9 dito 25 d.
25 dito 27 d.
26 dito 37 d, en namiddags op 19 d, weder gewassen tot 33 d.
27 dito 23 d.
5 December 27 d.

In 't Jaar 1690.

11 January tot 22 d.
16 dito 21 d.
20 dito 23 d.
21 dito 28 d.
22 dito 50 d.
23 dito 24 d.
16 September 30 d.
17 dito 24 d.
21 dito 39 d, gevalle op 18d, is namiddag weer geresen tot 31 d.
18 October 23 d.
22 dito 53 d.
24 dito 52 d.
22 November 28 d.
29 dito 26 d.
30 dito 27 d.
1 December liep 't water op tot 30, a 35 d.
3 dito 50 d.
19 dito tot 77 d, en den 20 dito gevallen tot 51 d, is weder gewassen tot 54 d.
22 dito was 't water boven de peyl 18 d. is gewassen tot 30 d, doen weder gevallen tot 27 d, is wederom tot 36 d. gewassen, en weer gevallen tot 31 d, is weer tot 38 d. gewassen, doen weer gevallen op 25 d. en weder gewassen tot 40 d.

Als gemelde Capit. Michiel Muyden de Douren van de Water-keer begint te sluyten, zoo is 't Water boven de Stads Peyl, die aan de Nieuwe Haarlemmer-sluys te sien is, gewassen tot 18, 19 a 20 duym, na dat 'er apparentie is van hooger Vloet, dewyle dan sommige Kelders op de Burgwal, 't Water genaamt, het water 21 duym hoog zynde, en met de Deksteenen van de Wal gelyk is, alsdan gevaar lyden van onder te loopen. Daar is dan by dese aanteekeninge getoont de hoogten der Wateren, als de Water-keer geslooten word, en aangewesen hoe meenigmaal, dat niet alleen op het Water de Kelders en Huysen, maar ook de rest van de Stad tot die tijd, buyten Zee-dyken en Schut-sluysen gelegen, en nu in de Water-keeringe zijnde ingeslooten, daar van bevrijd zijn geworden; namentlijk op 't *Water*, de *Warmoes-straat*, de *Tesselse-kay*, *d' Oude Teer-Tuynen*, de *Geldersekay*, d' *Oude-Waal*, *Boomsloot*, d' *Oude-Schans*, *Rapenburg*, *Uylenburg*, *Marken*, en wat daar meer in begrepen leyt, die gedurig dese aanteekening zoude, ofte zijn onder geloopen, ofte in vreese hebben geweest van geinundeert te worden; waar uyt genoegsaam af te nemen is, de groote nuttigheyt van dese Water-keering.

Als men in opmerkinge neemt aan de Stads Peyle, die aan alle de buyten-sluysen zijn te zien, hoe Jaarlijks de Zee-gaten verwijden en de Vloeden hooger worden, en dagelyks observeert het Vloeyen en Ebben van de stroomen, en daar by considereert de hoogten van de Deksteen van de Sluys tot Muyden, zijnde 9 voet en 5 duym boven het ordinaire water, waar na alle de Zee-dyken werden versvaart en verhoogt, om alle hooge Vloeden te konnen keeren, zoo kan ook staat gemaakt worden, dat dese Water-keer op de zelve hoogten het water konnen keeren. Wat voordeel nu de Stad van Amsterdam van dese nutte Water-keer geniet, kan men hier uyt gemakkelyk begrijpen.

VAN 'T BRANDBLUSSCHEN.

Alsoo de Regeering in dese Stad van alle oude tijden zeer goede zorge gedragen heeft tot welstand van de zelve en van de Burgerye, om die voor schade, zoo veel in haar is te beschutten, ziet men dat op alles goede ordres, en insonderheyd om Brand te verhoeden, is gestelt.

Eerst de volgende Keure, hoe de Huysen tegenwoordig moeten gebouwt, en het Vuur daar in bewaart worden, welk gemaakt is by de Heeren van den Gerechte, op den 20 January 1685.

Geen houte Geevels of Sijdel Wanden te mogen maken.

Als dat in de oude noch nieuwe Stad, geen houte Gevels, voor noch achter, noch ook eenige houte Zijdelwanden, (alwaar 't datse aan hoeken van straten, of stegen quamen) aan eenig Getimmer gemaakt zullen mogen worden, op de verbeurte van vijf-en-twintig guldens: en daar en boven binnen veertien dagen na de bekeuring de houte Gevelen en Wanden te moeten demolieren, op de verbeurte van een pond Vlaams voor elken dag, dat de zelve Gevel of Wand daar na zal blijven staan.

Niet anders als in steene Schoorsteenen te vuuren: Houte Schoorsteenen boven de Daken verboden.

Dat niemand Vuur zal mogen maken anders als in steene Schoorsteenen, en ook boven de daken geen houte Schoorsteenen; en dat de Schoorsteenen, tot de hoogte van zeven voeten, niet minder als een Steen dik zullen mogen wesen; uytgesondert de boven Schoorsteenen, die tegen een andere pijp komen; op de boete van Tien gulden, en binnen een maand na de bekeuringe 't zelfde te moeten verbeteren, op verbeurte van gelijke Tien guldens voor elke Maand, die de zelfde Schoorsteenen daar na onverbetert zullen blijven staan.

Hoe en wie hout aan de Schoorsteenen mogen hebben, en wie niet.

Dat ook geen Haardsteden of Vuurplaatsen op houte zolderingen zullen mogen wesen, maar de zoldering zoo ver de vuur-plaats strekt zal moeten werden weg

weggenomen, en een steene Wulffel in de plaats gemaakt: zullende ook geen hout vast in de muur ingelaten mogen zijn achter eenige Schoorstenen, of Vuur-plaatsen; op een boete van Tien gulden en datelijke verbetering.

Geen hout van Deynsenen door de Schoorstenen te steken. Dat mede geen hout van de Deynsenen door de Schoorsteenen zal mogen steken, op de boete van Tien gulden en datelijke demolitie.

Alle die vuur gebruyken tot haar Neringe, moeten consent, en aan den Gerechten hare Vuurplaatsen vertoont, hebben. Dat ook de Brouwers, Verwers, Schorteldoek-verwers daar onder begrepen, Was-smelters, Zeep-zieders, Koper-slagers die vuur besigen, Bakkers, Raffiniers van Suyker, Lootgieters, Pompemakers, Tinne-gieters, Brandewyn-branders, Kuypers, Scheeps-timmerwerven, Slotemakers, Smits, Zeyl-makers, Knoop-gieters, Smeer-smelters, Banket-zuykerbakkers, Spies-makers, Geel-gieters, Olie-slagers, Pot-As-branders, Goud en Zilver-draat-trekkers, Glad-parssers, Letter-gieters, Poste-gieters, Hoede-makers, Koffer-makers en alle andere, meer vuurs tot vordering van haar Nering van doen hebbende, als tot haar ordinaris Huyshouding nodig is, haar Neringe niet zullen mogen doen, zonder kennis en consent van mijne Heeren van den Geregte; mitsgaders voor dat zy de Vuurplaatsen en Kachels van haar Neringe, mijne voorsz. Heeren zullen hebben vertoont, en zoo gemaakt als haar zal worden bevolen; dat zy ook de zelve namaals niet zullen mogen hermaken, dan na voorgaande vertooning, en bevel als vooren; beyde op boete van hondert guldens by de Verwers, Brouwers, Zuyker-bakkers, en Zeep-zieders, en vijftig guldens by de andere voorsz. Contraventeurs van dese Ordonnantie te verbeuren, en daar en boven datelijke demolitie.

Mogen de voorsz. Vuurplaatsen ook niet veranderen, zonder consent.

Timmerluyden, en Metselaars verboden die contrarie te maken. Verbieden ook alle Timmer-luyden of Metselaars, eenige der voorsz. Vuurplaatsen, contrarie dese Ordonnantie te maken, op de pene van Tien guldens.

Bak-Ovens niet anders als op de Vloer, en ten minsten 4 duym spelens, rondom te maken. Dat mede geen Bak-ovens, zullen mogen werden gestelt of gemaakt, dan beneden op de vloer, en rondom vry van al 't ander muurwerk, of getimmer; hebbende ten minsten rondom Vier Duym spelens, op verbeurte van Tien guldens, en daar en boven demolitie van zulke Ovens.

De kruynen van de Ovens moeten 2 voet lager zyn als de Zoldering daar boven. Zullen ook de Kruynen van de Ovens aan geen Zoldering nader mogen komen als twee voeten; op de boete en demolitie als boven.

Geen brantstof op of nevens d'Ovens te leggen nader als 2 voet. Ook zal niemand eenige Brand-stof, als takken en andersins, boven of ter zijden deselve Ovens nader als op twee voeten daar van mogen leggen op pene van Drie guldens.

Geen vuurkolen te doven of te bewaren als in gedekte Potten van harde materie. Geen Bakkers zullen eenige Kolen mogen doven anders als in steene bakken in de aarde, of in kopere, yzere, of diergelijke Potten van harde materie, gedekt met yzere of kopere deksels, en kolen gedooft zijnde zullen insgelijks nog by Bakkers nog by yemand anders diese by Bakkers haalt, of zelfs gedooft heeft, anders bewaart mogen worden, als in bakken in de aarde, of in steene, kopere, ysere, of diergelijke Potten van harde materie, mede gedekt als boven; alles op pene van Ses guldens, t'elkemaal te verbeuren.

Aen Huysen niets te teeren als de Luyfelfs. Niemand zal ook aan eenige Huysen hoedanig die zijn, iets mogen teeren, dan de Luyfels alleen; op verbeurte van Tien guldens.

Geen ligtbrandende goed nader aan pypen van Schoorstenen te leggen als op 1 voet. Ook zal niemand eenige Heyde, Takken, Vlas, Hennep, Linne, Papier, of eenig ander goed dat ligtelijk aan brand raakt, en al de gene die meer vuur als voor de huyshouding noodig is gebruyken, ook geen Turf of Hout, op een voet na aan de pijp van eenige Schoorsteen mogen leggen; op een boete van Ses guldens t'elkenmaal te verbeuren.

Geen kaarsen ergens aan te kleven. Zo wanneer by teekenen bevonden word, dat'er kaarsen ergens tegen aan gekleeft zijn geweest, zal de Bewoonder des huys verbeuren drie gulden; welke hy weder zal mogen verhalen aan de gene die 't zelve gedaan heeft.

Geen heete As met vuur uyt te brengen. Niemand zal ook in de Vuylnis vaten ofte Schuyten heete As met vuur mogen brengen, of daar buyten op de Straten werpen; op pene van drie gulden, t'elkemaal te verbeuren: en dit boven de boete die verbeurt werd, als de vuylnis elders als in de Vuylnis-schuyten gebragt werd.

Geen heyde, stroo, of stroomatten op te doen, als op plaetsen by den Geregte besigtigt. Ook zal niemad binnen dese Stad eenige Heyde, Stro of Matten daar van gemaakt mogen op doen, als in plaatsen, die rondsom besloten, by mijne Heeren van den Geregte bezigtigt en daar toe bequaam bevonden zullen zijn; op pene van vyf-en-twintig gulden.

Geen hooy op te doen als in plaetsen rondom bemuurt. En al voren de plaetse by den Geregte, of by Brandmeesters te laten inspecteren. Mede zal niemand binnen dese Stad eenig Hoy mogen op doen, dan in plaatsen die rondsom met steene muuren zijn besloten, zullende al de gene, die eenig Hoy willen op doen, gehouden zijn zulks de voorsz. Heeren, of Brand-meesters aan te geven, ten eynde op de gelegenheyd van de plaatse, oculaire inspectie worde genomen; op verbeurte van 't zelve Hoy contrarie desen op gedaan.

Ook zal niemand binnen de Stad of Juris-

In de Stad of Jurisdictie geen buskruyt Huysen of Molens te maken als met consent van den Geregte.

Jurisdictie van dien, eenige nieuwe Buskruyt Huysen of Molens mogen maken, dan by schriftelijk consent van de Heeren van den Geregte; op pene van Hondert guldens, behalven datelijke demolitie, en andere boeten, jegens het buyten timmeren voor desen gestatueert.

In de Stad en 40 roeden rondom in Huys geen Buskruyt te hebben meer als 6 ponden.

Zoo zal ook niemand in dese Stad nog binnen de veertig roeden daar buyten meer Buskruyd binnen zijn huys mogen houden leggen of bewaren, als zes ponden tot een monster; op de boete van dartig gulden, zo menigmaal jemand daar op bekeurt zal worden, en daar en boven op de verbeurte van al het Kruyd dat boven de zes ponden, in eenige particuliere huysen gevonden zal worden.

Geen Buskruyt over straat te slepen.

En dewijl de plaatsen daar men gewoon is hier ter Stede Buskruyt te leggen, bequaam zijn om te water af en aan te komen, zal 'er voortaan geen Buskruyt langs de straten mogen werden gesleept; op verbeurte van agt gulden by den Eygenaar, en twee gulden by de Sleper te verbeuren.

In de Stad geen Swavel of Salpeter te Rafineren, ook geen Vermelioen, Vernis, Canfer, of Terpentijn te maken.

Niemand zal ook binnen deser Stede, Swavel of Zalpeter mogen rafineren, of Vermelioen, Vernis, Camfer, of Terpentijn maken; op pene van dartig gulden t'elkemaal te verbeuren, en evenwel deselve neeringe aldaar niet te mogen doen.

In de Stad geen Potten, Estrikken, Geley, of Platteel te bakken zonder consent.

Ook zullen geen Pottebakkers, Estrikbakkers, Geley-bakkers, nog Platteelbakkers binnen dese Stad, dit bakken mogen doen, als met kennisse en consent van mijne Heeren van den Geregte, en volgens de ordre der zelve; op pene van vijftig gulden.

In de Stad geen Pek, Teer, Zwavel of Traen te leggen als op geordineerde plaetsen.

Word mede een jegelijk verboden eenig Pek, Teer, Swavel, of Traan in huysen daar men viert, of in kelders van zulke huysen te leggen: en zal voortaan het Pek en Teer, niet anders opgeslagen mogen worden als in de Huysen, Plaatsen en Pakhuysen by mijne Heeren van den Geregte, daar toe geordineert: namentlijk, op de Sloterdijker-burgwal op de erven, die daar op van Stads wegen zijn aangewesen en verpagt.

Geen Eesten te maken als met ysere latten.

Zullen mede binnen deser Stede geen Eesten mogen werden gebruykt, dan met ysere latten, zonder datse op eenig hout zullen mogen rusten: zullende ook die gene die jegenwoordig anders zijn, niet langer alsoo gebruykt mogen werden; op de verbeurte van vijf-en-twintig guldens.

Kuypers in straten wonende, moeten de tonnen blakeren in Huys.

Geen Kuypers zullen in stegen of straten aan wedersijde betimmert, op straat mogen blakeren, maar 't zelfde moeten doen binnens huys in steene Schoorstenen, by mijne voorsz. Heeren eerst en alvoren gevisiteert; op pene van drie guldens t'elkemaal te verbeuren.

Beneden in de Huysen geen Hennip of Vlas te leggen, meer als in de Winkel noodig is.

Niemand sal vermogen beneden in huysen die bewoond worden, eenig Hennep of Vlas te leggen, meer als sy in haar Winkel van doen hebben; op pene van drie gulden.

Niet te Hekelen of te Vlassen, als in Voorhuysen met open vensters.

Sal ook niemand binnen deser Stede mogen Hekelen of Vlassen, of doen Hekelen of Vlassen, dan in een voorhuys met open vensteren en deuren: en niet op eenige Solders, Kamers of Achterhuysen, op pene van tien guldens: gelyk men sulks ook niet sal mogen doen, des morgens voor vyf uuren, nog des avonds na negen uuren; op de verbeurte van drie guldens.

By donker Vlassende geen ligt, als in besloten Lantaerne, te gebruyken.

Des morgens voor dage, en 's avonds by donker Vlassende en Hekelende, sal men geen ligt mogen gebruyken, dan in besloten hangende Lantarens, op een gelyke boete van drie gulden te verbeuren.

De Vlasters by de Kaars werkende mogen geen vuur by haer hebben.

Sullen ook de Vlasters, soo lange sy by de Kaars werken, en Vlassen, in geenderley manieren, eenig vuur by haar mogen hebben of gebruyken; op pene van drie guldens by den bewoonder des huys te verbeuren, die deselve weder sal mogen verhalen aan de genen, die contrarie desen eenig vuur by haar gehad of gebruykt sullen hebben.

Die meer vuur gebruyken, als tot haer Familie, moeten voor haer zelve Brand emmers houden.

Ieder Brouwer, Verwer, Zeep-sieder, Mout-maker, Raffineur van Suyker, Smeer-smelter, Was-smelter, Olie-slager, de Lijnbanen, en diergelijken, zullen gehouden wesen, tot haar behoef te kopen en te onderhouden, achtien leere Brand-emmers; en yder Boekdrukker, Plaat en Katoendrukker, Speel-kaartemaker, Lijstemaker, Gommer, Bakker, Banketzuyker-bakker, Koper-slager die vuur besigt, Schorteldoek-verwer, Spies-maker, Lootgieter, Brandewijn-brander, Slootemaker, Smit, Zeylmaker, Hoedemaker, Geelgieter, Knoopgieter, Pot-As-brander, Lettergieter, Postegieter, Vlas-hekelaar, Borstel of Schuyermaker, Schrijnwerker, Kuyper, Goud en Silver-draad-trekker, heet en Glad-parssers, Hoorn-branders, Bokking-drogers, en alle andere vuur tot Handwerk of Neering gebruykende, zal tot zijn behoef moeten kopen en onderhouden, vier leere Brand-emmers, gemerkt met haar eygen merk, en de Nomber van de Wijk daar in zy wonen; op pene van een halve gul-

Die zy niet behoeven uyt te geven als op Ordre.

gulden voor elke Emmer te verbeuren: zonder nochtans deselve uyt te moeten leveren, dan tot afwering van haar eygen perijkel, ten ware zulks door eenig bevelhebber omtrent den Brand wierde geordonneert; in welken gevalle zy het uytgeven van haar Emmers niet zullen mogen wijgeren; op verbeurte van drie gulden; en zullen de Emmers, die alsoo zouden mogen werden vermist, van Stads wegen werden vergoed.

De Brandschouw werd door de Capiteynen, ider in zijn Wijk, met Brandmeesters eens 's jaars gedaan.

By beslooten water voor alle straten, stegen en slopjes een Bijt te maken.

By vriesend weder of besloten water, zal voor of neven alle uytgangen van deurgaande Straten, Stegen en Slopjes, op Graften of Burg-wallen uytkomende, 't zy daar voor een brug gelegen is of niet, mitsgaders voor, neven of in ieder burgwal die op een andere burgwal uyt komt, een Bijt moeten worden gemaakt van 12 voet in 't vierkant, door de Bewoonders van de twee hoekhuysen daar nevens aan 't water staande, die dezelve by continuatie van vorst, alle morgen ook wederom zullen moeten openen en klaar maken; op pene van drie gulden te verbeuren, zoo menigmaal bevonden zal worden, 't zelve nagelaten of versuymt te zijn, zullende de bewoonders der voorsz. Hoekhuysen daar voor vry wesen van de Bijt rondom de Stad te moeten helpen opmaken, of daar toe te contribueren.

Wie Generale opsigt op alles, den Brand betreffende, heeft te nemen, en hoedanig.

En op dat al 't gene voorsz. is, en ook dat hier na volgt, behoorlijk zoude gevordert en nagekomen worden, zoo zullen voortaan de generale Opsigters van de Brand-spuyten mede opsigt hebben te nemen, op al het gene den Brand betreft, en onder de naam van Generale Brandmeesters hebben te besorgen, dat alle d'ordres in desen en de Scheeps-Brandkeure begrepen, behoorlijk worden nagekomen, en eenige contraventie of verloop bespeurende, te weeg brengen, dat daar inne by tijds worde voorsien, dat ook de Brandschouw behoorlijk en op zijn tijd worde gedaan, en nooyd versuymt, dat alle de Blus-gereedschappen in goeden staat en reparatie worden onderhouden, dat de Blussing spoedig en ordentelijk geschiede, en wat des meer zou mogen wesen.

Ordre van de Brandschou, en wie daar toe gecommitteert zijn.

En werden de Brandmeesters van de wijken te zamen, en elk in 't bysonder, gelast en geauthoriseert omme nevens de Heeren Capiteyns, Luytenants en andere Officieren van de zelve Wijken, zoo dikmaals, en op zodanige plaatsen als zy 't zelve oorbaar zullen achten Brandschou te doen, en ten minsten eenmaal des jaars te gaan besien hoedanig de haartsteden of vuur-plaatsen die tot handwerk of nering gebruykt worden (in 't voorgaande vijfde Articul opgetelt) midsgaders der zelver Schoorstenen, zoo binnen als buyten de daken zijn geconditioneert, hoe na dat Turf, Hout, en andere ligt brandende stoffen de vuursteden, en de pijpen van die schoorstenen leyd, of de Bakkers haar Koolen behoorlijk doven en bewaren, of ergens eenig Hoy, Stroo, Matte of Heyde op periculeuse plaatsen leyd, of ook elders eenigerhande periculeuse Nering buyten consent en tegens de ordre in desen vast gesteld word gedaan, en of ook by iemand eenige Brand-emmers vermist worden, en het een of 't ander manquerende, datelijk de gestelde boete af te vorderen, en verder 't zelve te doen remedieren en versien, als zy-luyden te rade ende nodig vinden zullen; zullende de Generale Brand-meesters gehouden zijn in 't doen van dese Schou te assisteren: en werd daar toe gestelt den eersten September, om van de wijk N°. I. af te beginnen en in ordre tot de laatste toe te vervolgen.

Het bouwen der Huysen tot voorkominge van Brand, en wie dat genoodsaakt zijn, om buyten dat ordinaire vuurgebruyk Leere Emmers te onderhouden; en de Brand-schouw vertoont hebbende, moet men treden tot de noodsakelijkheyt, om by ongeval van Brand, de Burgers en Inwoonders van dese groote Koopstad veylig te stellen. Van oude tyden heeft men, alleen tot blussen van een ontstane Brand toevlucht genomen tot Brand-emmers, Leeren, Haaken, &c. in een later tijd tot Kopere Brant-spuyten, eenige met een gedurige straal soo lang het water in de Bak duerde, andere by poose als de Pompe van de Spuyten op en neer gingen, water uyt gaven, die, hoe sterk gedreven, men echter door ervarentheyt bevond, dat geen voortgang van Brand konde stuyten.

Dog sedert dat de Slang Brand-spuyten zijn geinventeert en in practyk gebragt, heeft men gesien de gebreeken van de oude Blus-middelen van Brand, en bevonden dat die nu volkomen zijn verbetert en geholpen, en sedert ook de ontstane Branden als in hare beginselen, en dikwils in 't eerste vertrek, daar in de Brand ontstaan is, wert gestuyt of geblust; 't welk de Eervarentheyt ons doet zien, dat sedert

dert by meer als zestig achter een gevolgde Branden, alleen binnen deese Stad ontstaan, nooit Geevel is ter neder gestort, nog Buurhuisen door de vlam beschadigt zijn, gelijk zulks alles breeder uyt het verhaal der voorgevallen Branden, in de Beschrijving der Slang Brand-spuyten, en brand ordres deser steede, door der zelver Inventeurs *Jan vander Heyde*, Vader en Zoon, tot Generale Brand-meesters over 't werk der blussing alhier gestelt, onlangs uytgegeeven, te zien is.

En gelyk om de Brand-blussing spoedig en wel te doen gelukken, nevens goede Werk-tuygen, zijn voor al goede ordres van nooden; en dat deese laatste nootsakelijk op de eerste moeten zijn gepast, en na 't vereysch der zelve geschikt, heeft de Doorluchte Regeering deeser stede, van tijd tot tijd zodanige ordres en reglementen, als men bevond dat met het gebruyk der Slang Brand-spuyten over een quamen, doen invoeren.

Ten desen eynde zijn ook na rijp beraat, en dat men by lange ondervinding gesien had, dat de Slang Brand-spuyten, zeer ver het bequaamste middel tot de blussing waren, zijn de oude Spuyten alle verbroken; gelijk ook alle de sware Ladders, waar langs men te vooren het water met Emmers na boven op de Huysen op gaf; de Brand-haken, dienende om Geevels en Muuren om ver te halen, 't welk nu ook nooit meer gedaan word, maar in tegendeel alles zo veel mogelijk is; staande gehouden; en de Zeylen, waar mede de Huysen gedekt wierden, zijn alle weg genomen: en de Brand-emmers by na drie vierdendeel vermindert; invoegen dat nu de Slang Brand-spuyten alleen gebruykt wordende, met een kleyn getal Emmers, namentlijk, zoo veel als tot de zelve van noden zijn, en word de blussing geheelijk gedirigeert, op de volgende wijse.

Getal en plaatsen der Spuyten. Door de Stad zijn, behalven de Spuyten tot bewaring der Scheepen in 't Y leggende, met gelijke afstanden tussen beyde, immers zo na mooglijk is, verdeeld Slang Brand-spuyten: na 't getal der zestich Burgerwijken: in welke ieder eene is geplaatst; ook hebben twee wijken een te zamen, ten eynde de zelve overal dicht by de hand en gereet zijn; dewyl omtrent de Blussing het insonderheyt veel aan de spoedigheid geleegen is, en in een oogenblik tijds de schaade dikmaal grootelijks vermeerderd. Behalven dat de branden, noch kleyn zynde, veel gereeder zijn om geblust te werden.

Over ieder Tot ieder Wijk en Spuyt zijn gesteld twee Brand-meesters; om omtrent de Blussing, haare Spuyt en 't verder aangestelde Volk tot de zelve, ordentlijk te bestieren, ende daar over toezicht te neemen. *Spuyt zijn twee Brand-meesters gesteld.* Welke Brand-meesteren by de Heeren Colonellen der Schutterye werden geauthorizeerd, en uit nominatie van een drievoudig getal bequaame Persoonen, die ten dien eynde by de Heeren Capiteyns werden opgesteld en overgegeven, gekooren. *Werden by Colonellen geauthoriseert.*

Wat teeken de zelve by Brand hebben. Aan ieder der gemelde Brand-meesteren word een Stok van zeven of acht voeten lang, met Stads Waapen en coleuren beschilderd, om by Brand gekend, behoorlijk gerespecteerd, en gehoorsaamd te worden, nevens een Sleutel van de plaats van haar Spuyt, gegeeven.

Tot ieder Spuyt zijn gesteld 36 persoonen. Onder 't gesag der gemelde Brand-meesteren worden uyt het volk, in de Wijk woonende, door den Heer Capiteyn tot de Spuyt, van zijn Wijk aangesteld zes-en-dertig persoonen, die men gemeenelijk Geaffecteerdens of Aangestelde tot de Spuyten noemd. Waar toe eerst en voor alle andre genoomen werden alle bequaame Gildebroeders der gebenificeerde Gildens, namelijk der Waagdragers, Bierdragers, Turfdragers, en Koornmeeters Gilden, zo veel 'er in de Wijk woonen; en de overige uyt gemeene, doch niet waakende, Burgeren en Inwoonders: En ieder is verplicht het zelve op bevel van den Capiteyn aan te neemen, zonder te moogen weygeren, op een boete van zes Gulden.

Ook twee Assistenten. Uyt de zelve zes-en-dertig persoonen steldmen twee van de bequaamste, en dicht by de Spuyt woonende, tot Assistenten der Brand-meesters. Van welke den een by Brand zich bestiptelijk houd aan de Waterkant, en den anderen aan de Brandspuyt: om op beyde de plaatsen te gelijk het volk aan te pressen, en in ordre te houden. Aan haar word mede elk een Sleutel van de plaats van hare Brandspuyt gegeeven.

Sleutel van de Spuythuysen, en waar geplaatst. Behalven de Sleutels van de Spuythuysjes, die de Brand-meesters en Assistenten word gegeven, plaatst men 'er mede een in 't naaste huys by de Spuyt; die dan elk van de Aangesteldens by 't ontstaan van Brand, zonder na de Brandmeesters of Assistenten te wachten, daar aanstonds kan bekomen, en de Spuyt by den Brand brengen.

De Geaffecteerdens werden jaarlijks geexerceert. En ten eynde de gemelde Brand-meesters, Assistenten, en d'andre Aangesteldens, behoorlijk met de Spuyten zouden weeten om te gaan, werden zy gesamentlijk, eens of tweemaal des Jaars, voor

 al in

al in Mey, even na de verhuys-tijd, wanneer'er voor de verhuyſde wederom andere zijn verkoſen, en 't getal op nieuw vervult is, door de Generale Brand-meeſters, (welkers plicht het is over de geheele Stad te beſorgen, dat al het geene den Brand betreft behoorlijk geobſerveert werd, en nevens de Blus-gereedſchappen in goeden ſtaat blijve) op een beſtemde plaats ontboden; en in 't gebruyk en hanteeren der Spuyten, en haar toebehooren onderrecht, in geſchikte ordre verdeelt, en ieder zijn werk aangeweſen. Ten dien eynde verkieſen zy voor eerſt, uyt de gezeide Aangeſteldens, drie of vier van de bequaamſte en radſte luyden, die gewoon zijn te klimmen, als Timmerluyden, Metſelaars, Leydekkers, of diergelijke, welke zy 't voeren van de Spuyt-pijp en 't ſtieren van't water in den brand aanbevelen. De overige werden verdeelt in twee deelen, ider van vijftien a zeſtien man: d'eene helft bevelende 't uitleggen van de Waterſlang, en vervolgens het water ſcheppen, om de Spuyt geduuriglijk daar af te voorſien: en d'andre helft nevens het uytleggen van de Spuytſlang, het pompen en bewerken van de Spuyt. Dit gedaan zijnde, wert ieder deel byſonderlijk aangeweſen hoe zy zich by 't ontſtaan van Brand, ontrent haar werk, hebben te gedragen; 't welk haar door kundige luyden, eerſt geſchiktelijk voorgedaan wert, en daar na door hen zelf een Spuyt, met de zelve vaardigheit die by Brand vereyſt, verſcheide malen word te werk geſtelt: en middelerwijl onderrecht, hoe zy zich by alle toevallen moeten redden, en na alle gelegentheden van tijd en plaats ſchikken; 't zy den Brand by nacht of dagh voor valt, datſe binnens huys beſlooten is, of buitenwaards uytſlaat; dat die dicht by, of ver van 't water af is, en diergelijke, &c.

In ordre verdeelt.

En elk zijn werk aangeweeſen.

Aan hen word een Brand-penning gegeven.

Aan ieder der Aangeſteldens werd vervolgens een koopre Penning gegeven, met Stads wapen en Nomber van de Wijk aan d'eene, en een Brandſpuyt aan de andere zyde daar op uytgebeelt: om die tot een teeken van haar ampt, daar 't noodig is, te gebruyken: en zo dra zy by den Brand zijn gekomen, aan de Brand-meeſters, tot teeken dats'er zijn, over te geven. Ten welken eynde aan de tweede zyde van deſe Penning mede een nomber wert geſlagen, van 1 af tot 36 toe: houdende de Brand-meeſters regiſter van wat nomber aan ieder perſoon wort gegeven. Waar uyt dan na 't bluſſen lichtelijk kan na gezien worden, wie van den Brand is afgebleeven, en by gevolg mede wie van hun volk recht tot de premien hebben; of wie in tegendeel, om zijn traagheit, boete ſchuldis is; zonder dat zy haar Volk geduurende den Brand behoeven te leeſen of aan te teekenen; 't welk meeſten tijd om de verwarring niet wel mooglijk is. Verbeurende wyders ieder Brandmeeſter, welke door de generale Brandmeeſters tot het doen der gemelde exercitie ontboden zijnde, afterblyft, ſes gulden, en ieder der andre Aangeſteldens 3 gulden.

Hoe veel Spuyten by den Brand komen.

Hier vooren is geſegt dat door de geheleStad geplaatſt zijn, in de zeſtich Wijken, Spuyten; doch deſe werden niet alle te gelijk, of zonder onderſcheit, by den Brand gebracht, maar altijd beſtiptelijk de ſes naaſte, 't zy waar ook den Brand ontſtaat. En ten eynde zulks zonder miſſen zoude uytgevoert werden, is'er op een Kaart van Amſterdam, de plaatſen van al de Spuyten afgeteekent, waar op kan nagezien werden, welke zes Spuyten by ieder blok huyſen, dat tuſſchen ſtraaten of burgwallen beſlooten leid, de naaſte zijn; en 't zelve aangeteekent zijnde, is vervolgens voor ieder Spuyt een byzonderen omtrek daar uyt beſchreeven: welke men nevens de plaatſing der Spuyt en Emmers van die Wijk by een voegt, op de volgende wijſe.

In de Wijk N°. 1. ſtaat de Brand-ſpuyt by de Kamper Steyger, en moet worden uytgebracht na den Brand, zoo wanneer 'er Brand komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgende omtrek, te weten:

Het Y van d'Y-brug tot de Monte-Albaasburgwal, dito burgwal, oude Waal, nieuwe Bantemerſtraat, GelderſeKay, nieuwe-Markt, Zeedyk, Meule-ſteeg, Oude Kennis ſteeg, St. Anneſtraat, Papenbrugſteeg, Damrak, Oudebrugſteeg, Kolk, en Voorburgwal tot d'Y brug voornoemt.

Ook moet deſelve Spuyt na den Brand worden gebragt als die ontſtaat in eenig ſchip leggende binnen of buyten de palen in 't Y voor 't voorſz: deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand Emmers in deſe wijk zijn 170.

In de Wyk N°. 2. ſtaat de Brand-ſpuyt by de Oude Kerk, en moet worden uytgebracht na den Brand, zoo wanneer 'er Brand komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begrepen in den volgenden omtrek, te weten:

Het Y van d' Y-brug tot de Monte-Albaasburgwal, dito burgwal, Boomſloot, Nieuwe Markt, Koeſtraat, Stoofſteeg, St. Janſſtraat, Warmoesſtraat, Visſteeg, Damrak, Vrouweſteeg, Nieuwendyk, Sinter Claasſtraat en Voorburgwal tot d' Ybrug voornoemt.

Ook moet deſelveSpuyt na den Brand worden gebracht als die ontſtaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorſz. deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand Emmers in deſe Wijk zijn 72.

In de Wijk No. 3. staat de Brand-spuyt by de Oude Kennisbrug, en moet worden uytgebracht na den Brand, zo wanneer'er Brand komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgende omtrek, te weten:

Het Y van de Nieuwebrug tot de Monte Albaas burgwal, dito burgwal, Rotterdammer sloot, Dykstraat, Nieuwe Markt, Koestraat, Achter burgwal, Oude Doelestraat, Voorburgwal, St. Jansstraat, Warmoesstraat, Vissteeg en Damrak tot het Y voornoemt.

Ook moet deselve Spuyt na den Brand worden gebracht als die ontstaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz: Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 108.

In de Wijk No. 4. staat de Brand-spuyt by de St. Antony Waag, en moet worden uyt gebracht na den Brand, zo wanneer 'er Brand komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de nieuwe Brug tot de Gelderse kay, dito kay, Bantemerstraat, oude Waal, Rapenburgs burgwal, Heeregraft, Muyderstraat, Joode Houttuynen, Rotterdammersloot, Snoekjessteeg, Hoogstraten, oude Doelestraat, Halsteeg, Vygendam, en Damrak tot het Y voornoemt.

Ook moet deselve Spuyt na den Brand worden gebracht, als die ontstaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 122.

In de Wijk N°. 5. staat de Brand-spuyt by de St. Jans Sluys, en moet worden uytgebracht na den Brand, zo wanneer 'er Brand komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in den volgenden omtrek, te weten:

De oude zijds Armsteeg, Zoutkooperssteeg, Waterpoortsteeg, Gelderse Kay, nieuwe Mart, Dijkstraat, dwars Boomsloot, Rotterdammersloot, St. Antonissluys, Raamgraft, Rusland, Angenieteestraat, Lomberdsteeg, Wyesteeg, Rokkin, Beurssteeg, Dam, Gasthuysstraat, Voorburgwal, St. Nicolaasstraat, Vrouwesteeg, Damrak en Guldehandsteeg.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 96.

In de Wijk No. 6. staat de Brand-spuyt by 't Oost-Indies Huys, en moet worden uytgebracht na den Brand, zoo wanneer 'er Brand komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

De nieuwe Markt, Dijkstraat, dwars Boomsloot, Rotterdammersloot, St. Antonissluys, Swaneburgwal, binnen Amstel, Rokkin, Beurssteeg, Damrak, Papenbrugsteeg, St. Annestraat, ouwe Kennissteeg, Meulesteeg, en Zeedijk tot de nieuwe Markt voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 60.

In de Wijk No. 7. staat de Brandspuyt boven in 't Stadhuys, en moet worden uytgebracht na den Brand, zoo wanneer die quam te ontstaan in het zelve Stadhuys.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 136.

In de Wijk N°. 8. staat de Brandspuyt by de Bank van Leening, en moet worden uytgebracht na den Brand, zo wanneer 'er Brand komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgende omtrek, te weeten:

Den Dam, Vismarkt en steeg, Warmoestraat, St. Jansstraat, Stoofsteeg, Achterburgwal, Oude Hoogstraat, Kleveniers burgwal, Raamgraft, Groene burgwal, binnen Amstel, Singel, Raamsteeg, Rozemarijnsteeg, Voorburgwal en achter 't Stadhuys om tot den Dam voornoemt.

De Brand Emmers in dese wyk zijn 144.

In de Wyk No. 9. staat de Brandspuyt in de Spinhuyssteeg, en moet worden uytgebracht na den Brand als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in den volgen den omtrek, te weten:

Den Dam, Vismarkt, Warmoesstraat, St. Jansstraat, Stoofsteeg, Koestraat, Nieuwe-Markt, Dykstraat, dwars Boomsloot, Rotterdammer Sloot, Joode Houttuynen, Muyderstraat, Heeregraft, Leprose Burgwal, Hout Graft, binnen Amstel, Bakkerstraat, Reguliers Markt, Uytersestraat, Heeregraft, Reguliersgraft, Reguliers dwarsstraat, oude Vyselstraat, Rokkin, Beurs, Beurspoort en Vygendam tot den Dam voornoemt.

De Brand Emmers in dese wijk zijn 266.

In de wijk No, 10 staat de Brandspuyt by 't oude West-Indisch huys, en moet worden uytgebracht na den Brand als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in den volgende omtrek, te weten:

Het Y van de Gelderse Kay tot Fuune, Stadswalle tot het Bolwerk N°. 5. Muyder Graft, Heeregraft, Muyderstraat, Joode Houttuyne, Rotterdammer Sloot, dwars Boomsloot, Dijkstraat, Nieuwe Markt en Gelderse Kay tot het Y voornoemt.

Ook moet deselve Spuyt na den Brand worden gebragt als die ontstaat in eenig schip leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand Emmers in dese wijk zjn 120.

In de wijk N°. 11. staat de Brandspuyt by de Monte Albaas tooren, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in den volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Gelderse Kay tot Fuune, Stadswallen, Muydergraft, Leprosen burgwal, St. Antonissluys, Rotterdammer Sloot, Dwars Boom Sloot, Dijkstraat, Nieuwe Markt, en Gelderse Kay tot het Y voornoemt.

Ook moet deselve Spuyt na den Brand worden gebracht als die ontstaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand Emmers in dese Wijk zijn 108.

In de Wijk N°. 12. staat de Brandspuyt op de Lastagie voor Boomsloot, en moet worden uytgebracht na den Brand als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in den volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Nieuwebrug tot Fuune, Stadswallen, Rapenburgergraft, Heeregraft, Leproose burgwal, Raamgraft, Kleveniers burgwal, Oude Hoogstraat, Achterburgwal, Stoofsteeg, Voorburgwal, St Annestraat, Papenbrugsteeg en Damrak tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontstaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 48.

In de Wijk N°. 13. ſtaat de Brand-ſpuyt by de Zuyder Kerk, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in den volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Monte-Albaasburgwal, tot Funen, Stadswallen, binnen Amſtel, Kleveniersburgwal, 't oud-Manhuys deur, Grimburgwal, Voorburgwal, oude Doeleſtraat, Achterburgwal, Koeſtraat, nieuwe Mart, Gelderſekay, Boomſloot en Monte-Albaasburgwal tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebracht, als die onſtaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorſz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 98.

In de Wijk N°. 14. ſtaat de eene Brandſpuyt over het Diaconyhuys, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in den volgenden omtrek, te weten:

De Jode Houttuynen, Muyderſtraat, Heeregraft, Muydergraft, Stads Wallen, binnen-Amſtel, Keyſersgraft, Reguliersgraft, Reguliers Dwarsſtraat, Vijſelſtraat, binnen Amſtel, Grimburgwal, Voorburgwal, Angenieteſtraat, Achterburgwal, Hoogſtraten, Snoekjesſteeg en Rotterdammerſloot tot de Joode Houttuynen voornoemt.

De tweede Brandſpuyt ſtaat by 't Weeſperpleyn, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

De Swanenburgsburgwal, Leprooſeburgwal, Heeregraft, Rapenburgergraft, Stads Wallen, Reguliersgraft, Keyſersgraft, en binnen Amſtel tot de Swanenburgsburgwal voornoemt.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 312.

In de Wijk N°. 15. ſtaat de Brand-ſpuyt by 't Leproſenhuys, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in den volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Monte-Albaasburgwal tot Funen, Stads Wallen, binnen Amſtel, Groeneburgwal, Raamgraft, St. Antonisſluys, en Monte-Albaasburgwal tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuit na den Brand worden gebragt, als die ontſtaat in eenig Schip leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorſz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 144.

In de Wijk N°. 16. ſtaat de Brand-ſpuyt by d'Ooſterſe Kerk, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in den volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Schipper-ſtraat tot Fune, Stads Wallen, Muydergraft, Heeregraft, Rapenburgergraft, oude Waal en Schipperſtraat tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuit na den Brand worden gebragt, als die ontſtaat in eenig Schip leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorſz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 290.

In de Wijk N°. 17. ſtaat de Brandſpuyt by d'Ybrug, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgende omtrek, te weten:

Het Y van de Brouwerſtraat tot Schrayershoek, Gelderſekay, Waterpoortsſteegje, Zoutkopersſteeg, oudezijds Armſteeg, Guldehandſteeg, Damrak, oude Brugſteeg, Kolk, Pottebakkers en Korsjespoortſtegen, Singel, Lange dwarsſtraat, Heeregraft, Brouwersgraft en Brouwersſtraten tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontſtaat in eenig ſchip leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorſz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 180.

In de Wijk N°. 18. ſtaat de Brandſpuyt voor d'oude Braak, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Wieringerſtraat tot de nieuwe Brug, Damrak, Vrouweſteeg, nieuwen Dijk, St. Nicolaasſtraat, Voorburgwal, Lijnbaanſteegen, Blauwburgwal, Heeregraft en Wieringerſtraat, tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontſtaat in eenig ſchip leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorſz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 60.

In de Wijk N°. 19. ſtaat de Brandſpuyt voor de Nieuweſtraat, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Singel tot de nieuwe Brug, Damrak, Dam, Gaſthuysſtraat, Voorburgwal, Huyszitteſteegen, Singel, oude Lelieſtraat, Heeregraft en Brouwersgraft tot de Singel voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontſtaat in eenig ſchip leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorſz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 84.

In de Wijk N°. 20. ſtaat de Brandſpuit op de Stroomart, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Princegraft tot de nieuwe Brug, Damrak, Zoutſteeg, Graveſtraat, Voorburgwal, Huyszitteſteegen, Warmoesgraft, Heeregraft, Leliegraft, Keyſersgraft, Brouwersgraft en korte Princegraft tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuit na den Brand worden gebragt, als die ontſtaat in eenig ſchip leggende binnen of buiten de Palen in 't Y voor 't voorſz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in deſe Wijk zijn 72.

In de Wijk N°. 21. ſtaat de Brandſpuit by de nieuwe Kerks Tooren, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontſtaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Den Dam, Vygendam, Beurspoort, achter de Beurs om, Rokkin, Moriaansſteeg, St. Lucye-

cyesteeg, Rozemarijnsteeg, Raamsteeg, Singel, Moolestraat, Hartestraat, Keysersgraft, Leeliegraft, Heeregraft, Blauwburgwal, Singel, Korsjespoortsteeg, Pottebakkerssteeg, Kolk, oude Brugsteeg en Damrak tot den Dam voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 48.

In de Wijk No. 22. staat de Brandspuit by de nieuwe Kerks Tooren, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Den Dam, Vygendam, Beurspoort, achter de Beurs om, Rokkin, Mooriaansteeg, St. Lucyesteeg, Rozemarijnsteeg, Raamsteeg, Singel, Moolestraat, Hartestraat, Keisersgraft, Leeliegraft, Heeregraft, Blauwburgwal, Singel, Korsjespoortsteeg, Pottebakkerssteeg, Kolk, oude Brugsteeg en Damrak tot den Dam voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 84.

In de Wijk No. 23. staat de Brandspuit by de nieuwe Kerk, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten:

De Papenbrugsteeg, Warmoesstraat, St. Annestraat, Voorburgwal, Hal, Nadorst-steeg, Rokkin, Moriaansteeg, St. Lucyesteeg, Rosemarijnsteeg, Raamsteeg, oude Spiegelstraat, Heeregraft, Hartestraat, Keysersgraft, Leliegraft, Heeregraft, Bergstraat, Singel, Lijnbaansteegen, Voorburgwal, Kolk, oude Brugsteeg, en Damrak tot de Papenbrugsteeg voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 134.

In de Wijk No. 24 staat de Brandspuyt boven in 't Stadhuys, en moet worden uytgebracht na den Brand, soo wanneer die quam te ontstaan in het selve Stadhuys.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 148.

In de Wijk No. 25. staat de Brandspuit op de Pijpe Markt, en moet worden uitgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten:

Den Vygendam, Halsteeg, oude Doelestraat, Achterburgwal, Angenietestraat, Voorburgwal, Grimburgwal, Binnen-Amstel, Singel, Heysteeg, Heeregraft, Wolverstraat, Keisersgraft, Hartestaat, Heeregraft, oude Leliestraat, Toorensteeg, Molsteeg, Gravestraat, Soutsteeg en Damrak tot den Vygendam voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 96.

In de Wijk No. 26. staat de Brandspuit by 't Weeshuis, en moet worden uitgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad; begrepen in de volgenden omtrek, te weten:

Den Dam, Vygendam, BeursPoort, achter de Beurs, Nadorst-steeg, de Hal, Voorburgwal, Angenietestraat, Achterburgwal, Grimburgwal, Binnen-Amstel, Singel, Konings-Pleyn, Heeregraft, Huidestraat, Keizersgraft, Hartestraat, Moolestraat, Singel, Huiszittensteegen, Voorburgwal, tusschen 't Stadhuis en Nieuwe Kerk deur tot den Dam voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 132.

In de Wijk No. 27. staat de Brandspuit by de Heiligewegsluis, en moet worden uitgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten:

De Halvemaansteeg, Reguliersgraft, Heegraft, nieuwe Spiegelstraat, Keizersgraft, Leidzestraat, Kerkstraat, Leidzegraft, Heeregraft, oude Spiegelstraat, Raamsteeg, Rosemarijnsteeg, St. Lucyesteeg, Mooriaansteeg, Wyesteeg, Lombertsteeg, Voorburgwal, Grimburgwal, Oud-manhuys deur en Kleveniersburgwal tot de Halvemaansteeg voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 192.

In de Wijk No. 28. staat de Brandspuit aan de Reguliers Waag, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Het Rusland, Raamgraft, Leproose burgwal, Muidergraft, Stads Wallen, Spiegelgraft, Spiegelstraat, Heeregraft, Konings Pleyn, Singel, Boeren Verdriet, Spuy, Grimburgwal, en Achterburgwal tot het Rusland voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 120.

In de Wijk No. 29. staat de Brandspuit over de Appelmarkt, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in den volgenden omtrek, te weten:

Het Rokkin, Spuy, Boeren Verdriet, Singel, Konings Pleyn, Heeregraft, Leidzegraft, Princegraft, Reestraat, Hartestraat, Heeregraft, Warmoesgraft, Huyszittensteegen, Voorburgwal, Jonge Roelofssteeg, Papenbroeksteeg en Beurssteeg, tot het Rokkin voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 60.

In de Wijk No. 30. staat de Brandspuit by Jan Roon-poorts Tooren, en moet worden uitgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Den Dam, Beurssteeg, Papenbroeksteeg, Jonge Roelofssteeg, Voorburgwal, Rosemarynsteeg, Raamsteeg, oude Spiegelstraat, Heeregraft, Hartestraat, Reestraat, Princegraft, Princestraat, Keizersgraft, Brouwersgraft, Heeregraft, Lange Dwarsstraat, Singel, Korsjespoortsteeg, Pottebakkersteeg, Voorburgwal, St. Nicolaasstraat, nieuwen Dyk, Vrouwesteeg, en Damrak tot den Dam voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 96.

In de Wijk No. 31. staat de Brandspuit op de Blauwburgwal, voor de Langestraat, en moet worden uitgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Het Y van de Roobrug tot de Sparrendammerbrug, Voorburgwal, Molsteeg, Toorensteeg, Singel, Warmoesgraft, Heeregraft, Leliegraft, en Princegraft tot het Y voornoemt.

Ook moet de zelve Spuit na den Brand worden gebracht, als die ontstaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 72.

In de Wijk No. 32. staat de Brandspuyt by 't Nieuwe Heere Logement, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen

pen in de volgenden omtrek, te weeten:

Het Y van 't Blauwe hooft tot de Sparendammer brug, Voorbrugwal, Pottebakkersteeg, Korsjes-poort-steeg, Singel, Blauw burgwal, Heerestraat, Princestraat, Princegraft, Brouwersgraft, tweede Haarlemmer dwarsstraat, Sloterdijker burgwal, smalle Pad, Stads Wallen tot het Blauwe Hooft voornoemt.

Ook moet de zelve Spuit na den Brand worden gebracht, als die ontstaat in eenig Schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. Deel van de Stad, of daar omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 110.

In de Wijk No. 33. staat de Brandspuit op de Heeregraft voor de Beulingstraat, en moet worden uitgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

Het Rokkin, Binnen-Amstel, Vyzelstraat, Heeregraft, Spiegelstraat, Spiegelgraft, Stads Wallen, Elandsgraft, Beerestraat, Wolverstraat, oude Spiegelstraat, Raamsteeg, Rosemarynsteeg, St. Lucyesteeg en Moriaensteeg tot 't Rokkin voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wyk zyn 72.

In de Wijk No. 34. staat de Brandspuit by de nieuwe France Kerk, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

De Wolvestraet, Heeregraft, Leidzestraet, Keizersgraft, nieuwe Spiegelstraet, Spiegelgraft, Stads Wallen, Lauriergraft, Princegraft en Beerestraet.

De Brand-Emmers in dese Wyk zyn 207.

In de Wyk No. 35. staet de Brandspuyt by 't oude Doolhoof, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begreepen in den volgenden omtrek, te weten:

De Leidzestraet, Stads Wallen, Roosestraet, eerste Roose Dwarsstraet, Laurierstraet, Reestraet, Keysersgraft, Wolvestraet, oude Spiegel-straet, Singel, Heysteeg, Heeregraft, tot de Leidzestraet voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wyk zyn 84.

In de Wyk No. 36. en 37. staet de Brandspuyt voor de Lauriergraft, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in de volgenden omtrek, te weten:

De Hartestraet, Heere-graft, Huydestraet, Runstraet, Princegraft, Leidzegraft, Stads Wallen, Blomgraft, Wester Markt en Keizersgraft tot de Hartestraet voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wyk zyn 84. en in No. 37. zyn 72.

In de Wijk No. 38. en 39. staet de Brandspuyt op de Keysers-graft by de Hartestraet, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in den volgenden omtrek, te weten:

De Warmoes-graft, Singel, Heysteeg, Huydestraet, Runstraet, Loyersgraft, Stads-Wallen, Blomgraft, Princegraft, Leliegraft, Heeregraft tot de Warmoesgraft voornoemt.

De Brand-Emmers in de Wijk 38 zijn 60. en in de Wijk 39. 72.

In de Wijk No. 40 staet de Brandspuyt op de Roosegraft, by 't nieuwe Doolhof, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de stad, begreepen in de volgende omtrek, te weten:

De West zy Heeregraft van de Warmoesgraft tot de Hartestraet, dito straet, Reestraet, Princegraft, Elandsgraft, Stadswallen, Negelantiersgraft, Princegraft, Westermarkt, en Keysersgraft tot de Reestraat voornoemt.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 60.

In de wijk No. 41 en 42 staet de Brandspuyt by de Wester-Tooren, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgende omtrek, te weten:

De Princestraet, Keysersgraft, Leliegraft, Heeregraft, Wolvestraet, Beerestraet, Elandsstraet, Stads-wallen, Angeliersgraft, tweede Tuyn dwarsstraet, Tuynstraet, eerste Tuyn dwarsstraet, Negelantierstraet en Princegraft tot de Prinsestraet voornoemt.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 84. en in de wijk 42 zijnder 72.

In de wijk No. 43. staet de Brandspuyt by de Wester Kerk, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten:

De Heerestraet, Heeregraft, Hartestraet, Keysersgraft, Beerestraet, Princegraft, Lauriersgraft, Stadswallen, Angeliersgraft, Prinsegraft en Princestraet.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 122.

In de wijk No. 44. staet de Brandspuyt op de Negelantiersgraft, onder de derde Brug, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begrepen in de volgende omtrek, te weten:

De West zy Heeregraft van tegen over de Bergstraet tot de Leliegraft, dito graft, Keyzersgraft, Wester Markt, Princegraft, Laurierstraet, eerste Laurier dwarsstraet, Roosestraet, Stadswallen, Lindegraft, Cathuysers dwarsstraet, Angeliersgraft, Princegraft, en Leliegraft tot de Keysersgraft voornoemt.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 60.

In de Wijk No. 45 en 46 staet de Brandspuit voor de Negelantiersgraft, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begreepen in de volgende omtrek, te weten:

De Heerestraet, Heeregraft, Leliegraft, Keysersgraft, Westermarkt, Blomgraft, Stadswallen, Lindegraft, Brouwersgraft, en Keysersgraft tot de Heerestraet voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 96. en in No. 46. zijn 84.

In de Wijk No. 47. en 48. staet de Brandspuit voor de Tuynstraet, en moet werden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begreepen in de de volgenden omtrek, te weten:

De Leeliegraft, Princegraft, Blomgraft, Stads Wallen, Brouwersgraft, Heeregraft, Blaauwburgwal, Singel, Bergstraet, en Heeregraft tot de Leeliegraft voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 72. en in No. 48. zijn 72.

In de Wijk No. 49. staet de Brandspuyt by 't Kathuysers Kerkhof, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaan in het deel van de Stad, begreepen in den

den volgenden omtrek, te weeten :

De Princestraet, Princegraft, Negelantiersgraft, Stadswallen tot de Bocht, 't smalle Pad, Slooterdyker Burgwal, tweede Haerlemmer dwarsstraet, Brouwersgraft en Keysersgraft, tot de Princestraet voornoemt.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 108.

In de Wijk No. 50 staet de Brand-spuyt by de Noorder Kerk, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in den volgenden omtrek, te weten :

Het Y van 't Blauw hooft tot de Mosselsteyger, Vis Markt, Brouwersgraft, Heeregraft, Heerestraet, Princestraet, Princegraft, Negelantiersstraet, eerste Tuyn Dwarsstraet, Tuynstraet, tweede Tuyn Dwarsstraet, Angeliersgraft, en Stads wallen tot het Blauwhooft voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontstaet in eenig schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. deel van de Stad, of daer omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 110.

In de Wijk No. 51. staet de Brandspuyt op de Brouwersgraft, voor 't France Pat, en moet worden uytgebracht na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in de volgende omtrek, te weten :

Het Y van 't Blauwhooft tot de Brouwersstraet, dito straet, Brouwersgraft, Princegraft, Angeliersgraft, en Stads wallen tot het Blauwhooft voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontstaet in eenig schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. deel van de stad, of daer omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 168.

In de Wijk No. 52. staet de Brandspuyt by Bikkers-Eylandsbrug, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten :

Het Y van 't Blauwhooft tot de Wieringerstraet, dito straet, Brouwersgraft, Princegraft, Angeliersgraft, Cathuysers Dwarsstraet, Lindegraft, en stads wallen tot het Blauwhooft voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontstaet in eenig schip leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. deel van de stad, of daer omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 84.

In de Wijk No. 53. staet de Brand-spuyt by de Vliegende Brug, en moet worden uytgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten :

Het Y van 't Blauwhooft tot de Roobrug, korte Princegraft, Brouwersgraft, en stads wallen tot het Blauwhooft voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebracht, als die ontstaet in eenig schip, leggende binnen of buyten de Palen in 't Y voor 't voorsz. deel van de stad, of daer omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 218.

In de Wijk No. 54. staet de Brandspuyt op 't Teerkoopers Pleyn, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten :

Het Y van 't Blauwhooft tot de Roobrug, korte Princegraft, Lindegraft, en stads wallen tot het Blauwhooft voornoemt.

Ook moet de zelve Spuyt na den Brand worden gebragt, als die ontstaet in eenig schip leggende binnen of buiten de Palen in 't Y voor 't voorsz. deel van de stad, of daer omtrent.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 156.

In de Wijk No. 55. staet de Brandspuyt op de Prince-graft, voor 't Goud Leerhuys, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten :

De Huydestraet, Heysteeg, Singel, Konings Pleyn, Heeregraft, Vyselstraet, Vyselgraft, Stads wallen, Elandsstraet, Princegraft, en Runstraet.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 108.

In de Wijk No. 56. staet de Brandspuyt op de Keysersgraft by de Leidsestraet, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in de volgende omtrek, te weten :

De Huidestraet, Heysteeg, Singel, oude Vyselstraet, Heeregraft, Reguliersgraft, Stads wallen, Loyersgraft en Runstraet.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 84.

In de wijk No. 57. staet de Brandspuit by 't Turfdragers Gilde-huis, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, bepreпen in de volgenden omtrek, te weten :

Het Konings Plein, Singel, oude Vyselstraet, Reguliers dwarsstraet, Reguliersgraft, Heeregraft, Uitrechtsestraet, Keisersgraft, binnen Amstel, Stads wallen, Leidsegraft, Amstel Kerkstraet, en Leidsestraet tot het Konings Plein voornoemt.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 144.

In de wijk No. 58. staet de Brandspuit op de Keisersgraft, by de Vyselstraet, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten :

Het Konings Pleyn, Singel, binnen Amstel, Stads wallen, en Leidsestraet tot het Konings Pleyn voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 120.

In de Wijk No. 59. staet de Brandspuyt by d'Amstel Kerk, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten :

Den binnen Amstel, Stads wallen, Spiegelgraft, Spiegelstraet, Heeregraft, en oude Vyselstraet tot den binnen Amstel voornoemt.

De Brand-Emmers in dese wijk zijn 134.

In de wijk No. 60. staet de Brandspuyt op de Keisersgraft, by d'Uiterse Schutsluis, en moet worden uitgebragt na den Brand, als die komt te ontstaen in het deel van de Stad, begrepen in de volgenden omtrek, te weten :

De Leproosebungwal, Muydergraft, Stads wallen, Vijselgraft, Vijselstraet, Reguliers dwarsstraet, Reguliersgraft, Halve Maensteeg, binnen Amstel, en Swanenburgs burgwal, tot de Leproose burgwal voornoemt.

De Brand-Emmers in dese Wijk zijn 96.

Hier van werd aan de Brandmeesters, Assistenten, en ieder der Aangesteldens, een gedrukte Copye gegeven; met uytdrukkelijk verbod van haar Spuyt elders buyten den gemelden omtrek te brengen of in 't werk te stellen, ten zy op speciale ordre van de Generale Brandmeesters, buyten welke zy ook, in dit geval, geen recht tot de premien hebben. Door dit middel werd niet alleen te weeg gebragt; dat waar brand voorvalt altijt bestiptelijk de ses naaste Spuyten, zonder meer, by komen, maar ook dat schoon kort daar aan, weer brand ontstaat, (gelijk sulks verscheyde reysen, zelf tot drie malen op een dag toe, en wel in hard vriesend weer, gebeurt is,) altijd weder andre en versche Spuyten gereed zijn, en bygebracht werden. Om dese goede gestelde ordere heeft men ook geen brand-stichteryen, schoonse op veel plaatsen te gelijk zoude mogen werden aangeregt, in 't minst niet te vreesen; dewijl over al van zelve, (zonder dat men 't op die tijd heeft te besorgen, 't welk dikmaals om de verwarring niet doenlijk zou zijn) een genoegsaam get al van Spuiten en volk ordentlijk gereed, soo dat de blussing over al te gelijk bequamelijk kan verricht werden.

Plaatsing der Brand-Emmers. De plaatsing der Brand-Emmers, voegt 'er mede by, ten einde een iegelijk die, soo ze van nooden zyn, gemaklijk konnen gevonden worden; welke tegenwoordig niet anders dienen, als om 't water voor de Brandspuiten uit de burgwallen te scheppen en in de Water-sakken over te gieten, en werden over al door de Stad, zo in de Kerken, Godshuysen, als tussen beyde in voorname Burgerhuysen geplaatst, makende te zamen een getal uyt van omtrent zeven duysend Emmers.

Premien. Ten eynde met te meerder yver en wakkerheit by 't ontstaan van brand, de Brandspuiten ten spoedigste by den brand gebracht en te werk gestelt zouden mogen worden, zijn 'er premien gestelt voor de Aangesteldens, die haare Spuiten d'eerste, tweede en derde by den brand ter gang brengen. Te weeten, voor de eerste vyf-en-twintig guldens, voor de tweede sestien, en voor de derde tien gulden. *Wanneer dubbelt betaalt wierd.* Maar van alle zwaare branden, of die uitterlijk komen uit te slaan, werden de zelve premien dubbelt betaalt, zo wel om datse dan meerder werk hebben aan 't blussen, als wel voornamelijk dat de kleyne branden, welk men zo dra ze ontstaan gewaar word, meesten tijd door een kleyn getal der Aangesteldens, die zich dan gereedst by de hand vinden, geblust worden, en de geheele premie onder zich deelen; daar in tegendeel by zwaarder branden, waar van 't gerucht haastiger en verder verspreyd, meest alle d'Aangesteldens by komen, en gevolglijk de deeling voor hen te kleyn zou vallen. De gemelde premien werden ook enkelt betaalt als de Spuit by den brand geweest is, terwijlse noch duurt, schoon de zelve zo klein was datse middelerwijl, door andere middelen wierd gestuit, en bemachtigt; en men daarom, met de Spuit daar zijnde, goet gevonden had de zelve niet te werk te stellen. 't Welk gedaan word, niet alleen om dat het billijk is, dat als d'Aangesteldens, op openbaar gerucht van Brand, haar Spuit aanbrengen, en tot zo ver haaren iever toonen, zy 't gestelde loon voor haar moeiten genieten; maar ook om dat zy niet buyten noodsakelijkheit haare Spuiten zouden te werk stellen, en de huysen en goederen nat maken; 't welk niets uitrechten kan als de Eygenaars onnodige schaade veroorsaaken, die men liefst voorkomt. En in 't eerste geval werden de premien genooten by die Bevelhebbers en haar onderhoorige, die den brand hebben helpen blussen, zonder dat d'andere, die komen als den brand geblust is, iets daar van genieten; en in 't tweede geval by die gene die de Spuit by den brand hebben gebracht en gereet gemaakt. *Hoe se verdeelt werden.*

De gemelde premien werden, kort na 't blussen van den brand, door de Heeren Thesaurieren Ordinaris aan de respective Brandmeesters betaalt, diese dan onder haar volk uyt deelen: maar dewijl d'ongelukken van brand doorgaans meest alleen ontstaan uit onachtsaamheyd van de Bewoonders; en niets redelijker noch billijker is, als dat die geene door wiens schuld het ongeluk werd veroorsaakt, de onkosten, die om hem te redden, en tot wering van meerder schade, werden aangewend, drage, vermogen gemelde Heeren gelijke somme by prompte en parate Executie, zonder eenige formaliteyten van Proces, weder te eyssen, en te repeteeren van den Bewoonder van 't Huys daar in den brand is ontstaan. *Door wie de Premien betaalt werden.* *Die de Bewoonder moet weer geeven.*

Zoo dra 'er brand in iemands huys ontstaat, is den Bewoonder van 't zelve huys verplicht, op een boete van 25 gulden, opentlijk, en eer als alle andere, den brand op straat uyt te roepen; ten eynde niemand zou trachten de zelve te heelen, om middelerwijle te zekerder zijn goederen te bergen, en daar door sijne Buuren in meerder gevaar te stellen; waar door voormaals zwaare rampen zijn geleeden. *Wat by brand den Bewoonder moet doen.*

Den

Wat de Trompetters. Den brand by nacht voorvallende, zijn de Trompetters (welke op alle Toorens zijn, en op 't ontstaan van brand letten) niet alleen gehouden brand te blaasen, maar ook moeten de Trompetters, van de naast aan den brand geleegen Toorn (op een boete van 12 gulden) licht uyt steeken; waar toe altijd drie Lantaarens met kaarsen, daar in op ieder Toorn gereet werden gehouden: daar af zy twee zetten op de zijde na den brand toe, en een 'er regt after, om dus met eenen de plaats van den brand aan te wijsen.

De Ratelwachts. De naast by den brand wakende Ratelwachts zijn gelast, nevens het uytroepen van brand, mede uyt te roepen de plaets daar de zelve is ontstaan; 't welk de naastvolgende Ratelwagts, van den een tot den ander, telkens moeten volgen en continueren. Welk roepen zy overal, en insonderheid op de plaatsen daar luyden tot de Spuiten aangesteld woonen, moeten doen: op pœne van by nalatigheid de boete, die de Aangesteldens, door 't versuim van roepen, komen te verbeuren, zelfs te moeten betalen. Op gelijke pœne moeten zy ook aanstonds de Brandmeesters en haar Assistenten opkloppen; waar toe haar een notitie van der zelver namen en woonplaatsen word gegeven, en in haar Wachtplaatsen opgehangen; zonder dat zy echter daar voor eenig loon mogen eyschen.

De Emmers werden uytgezet. De Stads Brand-emmers die naast by den brand zijn geplaatst, worden aanstonds, by die geene in welkers bewaring zy zijn, uytgegeeven, of op de stoep gezet, en van de voorby gaande mede na den brand genomen.

Wat alsdan de Brand-Meesters ende haar volk moeten doen. De Brandmeesters, voorsien met haar Stok, nevens hare Assistenten, en alle d'andere Aangesteldens tot de Brandspuiten, hebben zich op 't eerste gerucht van brand, 't zy waarse ontstaat, te begeeven by haar Spuit, en met de zelve aanstonds na den brand. Doch zo haar bekent word dat den brand is buyten haar district, moeten de Brandmeesters aanstonds d' Aangesteldens, die geen Gilde-broeders zijn, met de Spuit te rug zenden, of noch niet uyt zijnde, by de Spuit op haar plaats laten blijven: en een van hen zich aanstonds, met al haar onderhebbende Gilde-broeders, begeven na den brand, om aldaar te helpen die in 't werk zijn; insonderheit met water te scheppen om de Water-zakken te vullen; waar aan men doorgaans 't meeste gebrek vind, dewijl den toeloop van 't volk altijd dicht by den brand is, en de waterkanten ledig blijven. Ten welken eynde zy haar altijd aanstonds by 't naaste water hebben te vervoegen; waar na toe haar ook de naakomende moeten volgen.

De Assistenten en alle andere Aangesteldens, moeten in 't werk van Brandblussen, de Brandmeesters gehoorsamen, en volbrengen 't geene haar van de zelve word gelast; op een boete van 3 guldens, of meerder naar vereysch van zaaken.

Verder hebben zy gesamentlijk omtrent het te werk brengen van de Spuiten, en de geheele blussing zig te gedragen na het geene haar desweege, ook ter tijd alsse in 't gebruik der Spuiten werden onderrecht, door de generaale Brandmeesters werd aangeweesen; en by schriftelijke Instructien, passende op die soort van Spuiten, en by gereedschappen, welke zy gebruyken, opgegeeven.

Wat de Generale Brand-Meesters. De generale Brandmeesters zijn mede gehouden by 't ontstaan van brand met de uyterste spoet, zich derwaarts te begeeven. Ten welken eynde de aansteekers van Stads Lantaarens, die een getal van hondert en twintig menschen uitmaken en door de geheele Stad verspreid woonen, gelast zijn, hen op 't eerste gerucht, daadelijk daar af te verwittigen: genietende den eerstkomende, voor zijn yver tot premie, een halve Ducaton. En zijn deselve als dan verpligt op alles, geduurende de blussing goede toezicht te neemen, deselve met de meeste vaardigheyt, en minste verwarring die 't hen doenlijk is, te doen geschieden, en overal te helpen en doen helpen daar 't van nooden is, en na de geleegentheit vereist.

Zo 't gebeurd dat 'er niet volk genoeg van de Aangesteldens tot de Spuiten by de hand is, vermogen de Brandmeesters en de Officiers van de Schutterye een iegelijk, van de geene die zy aldaar leedig vinden staan, tot hulp te pressen, die zulks niet vermoogen te weygeren op verbeurte van den hoedt of 't opperkleed datelijk af te neemen.

Boete voor de nalatige. En gelijk 'er premien gestelt zijn voor de geene die haar plicht wel waar neemen, en haaren iever toonen, zo zijn 'er ter andre zijde ook boetens voor de traage en nalatige gestelt. Om welke uyt te vinden, de Brandmeesters, in welkers district den brand voor valt, of by haar afweesen d' Assistenten, gehouden sijn acht te geven op het bykomen van 't aangestelde volk, lettende wie van haar aldaar tydig komt, en wie niet: waar toe het zelve volk haar pen-

penningen aan gemelde Brandmeesters en Assistent, als boven gezegt is, zo ras zy by de Spuit komen, moeten over geven; die deselve, om te konnen weeten wie vroeg of laat komt, bysonderlijk moeten bergen en bewaren, tot dat zy na het blussen van den brand daar uyt opgenomen en aangeteekent hebben, wie tydig of te laat by de Brandspuit gekomen is. De geene, die by komen als den brand reeds uytgeblust is, verbeuren

Den brand by nacht zijnde, - - 20 stuy.
By daag zijnde, - - - - 12 stuy.
En die geheel niet komen, verbeuren
Den brand by nacht zijnde, - - 30 stuy.
By daag zijnde, - - - - 18 stuy.

Een der Brandmeesters bewaart dese en alle andere boetens, die by de Aangesteldens verbeurt worden, onder zich: en eenmaal des Jaars, in 't laatste van April, wordense onder de Aangesteldens gelijkelijk uytgedeelt.

Niemand van de geene die tot het blussen van brand zijn aangestelt, vermag niet uyt het werk te scheiden als by verpoosing, of van den brand weg te loopen zonder wettelijke reeden, voor en al eer de zelve volkomen is uitgeblust; en dat hen zulks door den Capitein, of des zelfs plaats representerende van die Wijk waar in den brand is voorgevallen, of door de Generale Brandmeesters, is toegelaaten en gelast: op de boete van 25 stuyvers. Doch moeten de Aangesteldens van die Wijk waar in den brand is voorgevallen, of een der naast aanleggende, met haar Spuit, blijven tot nader ordre der Heeren Burgermeesteren; op pene van drie gulden.

Gequetste, hoe gerecompenseert. Niemand vermach ook voor zijn dienst in 't blussen van brand, buyten de gestelde premien, eenig loon te eissen of te ontfangen. Maar indien iemand, devoir doende tot het blussen van brand, word gequetst, werd de zelve alsdan, by de geene uyt wiens huys den brand is gekomen, by den Eygenaar en Inwoonders van de gebuur-huysen daar den brand is geweest, bevrijd van 't meesterloon, gerecompenseert van sijn smerten, en voorts, tot onderhouding van Vrouw en Kinderen, betaald van alsulke winst en dag-gelden als hy by de voorschreven quetsing en smert heeft versuymt. Welke zaake, en 't verschil dat daar over zou mogen ontstaan, gestelt is aan de arbitrage en goetdunken van de Heeren Colonellen.

Afdeening der boetens. Den Brand geblust zijnde, of andersints boete by de Aangesteldens verbeurt wesende, moeten de Brand-Meesters aanstonds, of ten langsten twee of drie dagen daar na, de boet-schuldigen doen ontbieden, en de boetens afvorderen, die sy verbeurt hebben. Welke ontbiedinge de Assistenten moeten waarneemen.

Wanneer 't gebeurt dat iemand de boete, by de Brand-Meesters hem opgeleyt, quaatwillig weigerd te betaalen, hebben sy sulks de Generale Brand-Meesters aan te geeven: die de zaak dan moeten ondersoeken; en by schuldig vinding, en datse evenwel quaatwillig blijven weygeren, haar de Knechts en Ontfangers van de Krijgs-raad, of een uyt deselve, op geven. Welke de zelve boete by parate executie hebben in te vorderen, en vermogen de waarde van de verbeurde boete aan goed of huysraat te haalen uyt de woonhuysen der boetschuldigen; met assistentie, soo 't noodig is, van d'anderen die tot deselve Spuyten zijn aangesteld: moetende sy ook d'onkosten, die tot de executeering worden gedaan, ten vollen betalen. *Quaatwillige worden door de Knegts van de Krijgsraad geexecuteert.*

Tot verschooning der voorschreven boetens, word geen andere onschuld aangenomen, als van ziekte, uyt de Stad wesen, en dat, den brand by nacht geweest zijnde, de Ratelwachten, volgens eenparige getuygenis van de buuren daar omtrent, geen brand geroepen hebben. In welken geval, sodanige Ratelwachts de selve boetens, in plaats van de aangesteldens, moeten voldoen. *Wanneer verschoont worden.*

De Generale Brand-Meesters zyn alsdan mede gehouden te ondersoeken, met welke Spuyten de eerste, tweede, en derde premien is verdient. Ten welke eynde de pretendenten, binnen veertien dagen na den baand, verklaring aan de selve moeten overleeveren, op pene van daar na van hare pretensie versteeken te zijn. Ook of eenige Spuyten te laat gekomen zijn, en of daar eenige Emmers, die daar hadden behooren te wesen, gemanqueert hebben, en in de huysen zijn blijven hangen; en van wat sich wel of qualijk heeft toegedragen, rapport te doen aan de Heeren Burgermeesteren deser Stede. *Premien &c.*

Soo haast ook als den brand geblust is werden de Spuyten, met hare Slangen en toebehooren, aanstonds wederom op hare plaatsen gebracht, en onder opsicht van de Generale Brand-Meesters, door haar volk, soo spoedig als mogelyk is, gereynigt, gedroogt, 't manquerende gecompleteert, en geheel gereet gezet om by alle voorvallen wederom bequamelyk gebruykt te konnen worden. Waar omtrent men ook insonderheyt besorgt, datse

se des avonds, 't zy nat of droog, weder geheel in ordre in de huysjes worden gezet: om, soo'er tusschen beyden by nacht ongeval voor viel, nooit verlegen te staan: waar na men se wederom 's morgens, om verder gered te worden, afhaalt.

Ordres op brand in Scheepen.

Tot de blussing van brand in schepen voor de Stad leggende, waar omtrent alle de vooren gemelde ordres mede plaats hebben, en daar af men derhalven weynig afsonderlijk zullen behoeven te spreken; zijn mede de naaste Spuyten aan 't Y, of al de geene welkers district de Y-kant raakt, geordineert: en zulks voor ieder Spuyt, zoo ver als zijn district zich langs de Y-kant strekt: gelijk blijkt uyt het voorgaande eerste exemplaar der districten, van de Wijk N. 1. welke langs de Y-kant legt. Invoegen dat aldaar mede altijd de ses naaste Spuyten uyt de Stad by den brand gebragt worden.

En zijn tot het voeren van dese Spuyten de Overluyden van de Schuytevoerders, gehouden aanstonds ses bequame schuyten aan de naaste steyger, tegen over den brand, te doen komen. Welke schuytevoerders daar voor behoorlijk loon, en vryhouding van schade genieten; en daar en boven, die geene die de eerste Spuyt by den brand brengt, tot een premie, drie ducatons, de tweede twee, en de derde een ducaton genieten.

Spuyten in de Waalen geplaatst.

Behalven de gesey de Spuyten die uyt de Stad daar werden gebragt, zijn 'er nog gemaakt, en in de wateren omtrent de Schepen geplaatst, vijf schouwen of schuiten, ieder voorsien met twee Spuyten, in bakken staande: in welke 't water (met het uyttrekken van een prop) van onder in vloeid; en die gevolglijk bequaam zijn om spoedig over al ontrent de schepen gebragt, en vaardig te werk gestelt konnen worden: Waar neven ook twee van dese Schouwen, welke met zeer lange Slangen zijn voorsien, altijd gelegt werden tusschen de twee buytenste rye Paalen, om van daar by nagt, zonder dat de Boomen behoeven geopent te worden, de Schepen voor de Paalen in 't Y leggende, te konnen bereyken en blussen.

Schuytevoerders daar toe aangestelt.

Tot ieder van dese Spuyten is gestelt een Overman met sestien Gildebroeders, uyt het Schuytevoerders Gild: om de zelve, onder 't gesach der Brandmeesters, by den brand waar te nemen, te dirigeeren en te bewerken. Welke mede gelijk de Aangesteldens tot de Stads Spuyten, in 't hanteeren der zelve werden onderregt, en ook gelijke premien genieten.

Op dese wijse dan, volgens de gemelde ordres, word de geheele blandblussing binnen dese Stad Amsterdam, met soo gelukkigen uytval en volkome zekerheyd in alle deelen verricht en bestiert.

Dese Slang-Brand-Spuyten souden in belegerde Steden grote nut konnen doen, om Bomben en alle andere brandende ingeworpene stoffen daar mede te blussen.

Ook souden de Slang-Brand-Spuyten, by hard vriesend weer, konnen dienen om alle Fortificatie-werken van de Frontier-steden spoedig met water te bespuyten, om door de vorst te doen bevriesen, en alsoo een Stad of Vesting van een schielyke overval te bevryden.

VAN 't YS-BYTEN.

Zoo haast de harde Vorst des Winters de Wateren doet t' samen stremmen, wordt by de Ed. Groot Achtbare de Heeren Burgermeesteren, en het Gerechte order gestelt, als de Wateren om de Stad en het Y, voor en om de Scheepen gangbaar zijn, om deselve, gelijk sulks hier van Oude tijden in 't gebruyk is geweest de Stads Vesten, voor de Stad aan het Y, ook des noods zijnde voor de Scheepen open te byten; en om by ontstane Brand altijd water in de Stad te hebben, moeten de bewoonders der Hoekhuysen van de straaten, op burgwallen uytkomende, byten van 12 voeten vierkant, in de burgwallen open houden. Om de Stads Vesten en voor Hoekhuysen open te byten, wort sulks de Burgers door de Stads Byt-klok, en 't afkondigen van 't Stadhuys, en door het steeken van de Trompetten door al de Wijken van de Stad bekent gemaakt.

Zijnde tot dien eynde de Stads Vesten, en beyde de Stads Scheeps Waelen verdeelt, na de 60 Compagnie Burgers; begint N°. 1. van de Wester-beer af by de Haarlemmer-poort, het Y-kant langs naar de Kraans-boom toe, en aldaar eyndigende met N°. 15. en wederom vervolgens van d'Ooster-beer buyten de Muyder-poort, mede na de voorsz. Kraans-boom toe, met N°. 16. en eyndigt met N°. 30. en vorders weder van de voornoemde Wester-beer aan de Lant-kant, tot voorby de Leytse-poort aan 't Bolwerk, getekent N°. 14. beginnende met N°. 31. tot N°. 45. en eyndelijk van de Ooster-beer aan de Land-kant, mede na het voorsz. Bolwerk genaamt de Schinkel; by de Leytse-poort beginnende met N°. 46. en eyndigende met 60. gelijk de Nombers aan de Stads Wallen staan, en by dese volgende Lyst te sien is.

Van

	Nomber van de Bijt.		Wijken van de Stad.	
Van de Wester Beer begint N°.	1		54	
	2		52	
	3		53	
	4		51	
	5		50	
	6		3	
	7		48	
	8	sal moeten opgemaakt werden door de	49	Wijk.
	9		31	
	10		17	
	11		20	
	12		18	
	13		19	
	14		21	
eyndigt by de Kraans-boom met N°.	15		22	
Van de Ooster Beer begint N°.	16		10	
	17		11	
	18		12	
	19		16	
	20		1	
	21		2	
	22		3	
	23	sal moeten opgemaakt werden door de	4	Wijk.
	24		5	
	25		6	
	26		23	
	27		24	
	28		30	
	29		7	
eyndigt by de Kraans-boom met N°.	30		25	
Van de Wester Beer begint N°.	31		47	
	32		46	
	33		45	
	34		44	
	35		43	
	36		42	
	37		41	
	38	sal moeten opgemaakt werden door de	40	Wijk.
	39		39	
	40		38	
	41		37	
	42		36	
	43		29	
eyndigt by 't Bolwerk 14 genaamt	44		35	
de Schinkel met N°.	45		34	
Van de Ooster Beer begint N°.	46		15	
	47		14	
	48		13	
	49		9	
	50		8	
	51		25	
	52		26	
	53	sal moeten opgemaakt werden door de	28	Wijk.
	54		27	
	55		60	
	56		59	
	57		58	
	58		57	
eyndigt by 't voorsz. Bolwerk de	59		56	
Schinkel met N°.	60		33	

De Gildens moeten om de Schepen beyten.

Tot het Beyten by extraordinaire voorvallen buyten de Schepen in 't Y om, werden de Gildens en andere voor dese tot de ordinaire Beyten hoorende, gebruykt.

Capiteyn, Luytenant en Schrijvers van de Beyt.

Ider Compagnie Burgers hebben hare bysondere Capiteyn, Luytenant en Schrijvers voor de ordinaire Beyten; deselve werden op eene nominatie by de Capiteyn van de Wijk, by de Heeren Burgermeesteren geëligeert, en yder in 't bysonder met een Acte aangestelt, die magt hebben in gevolge de volgende Ordonnantien op de Beyt.

Boeten voor de non-Comparanten.

t'Elkens als men zal Beyten zoo zal een ygelijk, 't zy onder de Wagt resorterende of niet, gehouden zijn tydig te verschijnen, of ymand harent wegen te zenden ter gedestineerde plaatse, om het openen van de Beyt spoedig voort te setten, en op de Beyt moeten blijven ter tijd toe dat mijne Heeren van den Geregte de zelve omgegaan en beschouwt zullen hebben, en zullen de gene die daar in komen te manqueren, aan de Capiteyn of andere Officiers moeten betalen, zoo veel als de zelve zullen komen te eyschen, ten profijte van die gene die haar devoir in het Beyten zullen hebben gedaan, zullende by weygering van zoodanige betalinge de voorschreven Capiteynen en andere Officiers vermogen de deur of ander pand uyt de Huysen te halen van de Weygeraars of Wederspannige, dog zullen de zelve zulks mogen remedieren met de zomme van 30 stuyvers.

De Hoekhuysen, van alle doorgaande Straten of Stegen, zijn gehouden een Beyt voor haar deur te maken, en de selvige open te houden.

Dat voor of nevens alle uytgangen van doorgaande Straten, Stegen en Slopjes, op Graften of Burgwallen uytkomende, 't zy daar voor een Brug gelegen is of niet, mitsgaders voor, nevens of in, yder Burgwal die op een andere Burgwal uytkomt, een Beyt zal worden gemaakt van 12 voet in 't vierkant, en zulks by de Bewoonder der twee Hoekhuysen daar nevens aan 't water staande, die de zelve by continuatie van Vorst, alle morgen ook wederom zullen moeten openen en klaar maken, op pene van 3 guldens te verbeuren zoo menigmaal bevonden zal worden 't zelve nagelaten of versuymt te zijn, zullende de Bewoonders der voorschreven Hoekhuysen daar voor vry wesen van de Beyt rontom de Stad te moeten helpen op maken, of daar toe te contribuëren.

Schepen voor de Palen leggende moeten een Beyt open houden.

In tijde van Vorst zal ook yder Raseyl, Boeyer, Krayer of Galjoot, zoo buyten als binnen de Palen leggende, gehouden zijn op 't naaste ontrent sijn Schip een Beyt dagelijks op te houden van 8 of 10 voet vierkant, op pene van 3 guldens.

Straten van Sneeuw te suyveren.

Eyndelijk zoo wanneer de Straten en wegen zeer met Sneeuw en Ys zijn beset en vervult, waar over de zelve qualijk konnen werden gebruykt, tot ongerijf van de Burgerye en Inwoonders deser Stede, zoo zal een ygelijk gehouden zijn op de openbare uytroepinge en waarschouwinge die dieswegen gedaan zullen werden en eerder niet, de Straten voor hare Huysen responderende, van de voorschreven Sneeuw gesamender hand te ontledigen en het Ys of te bikken, en 't zelve brengen of werpen in de wateren deser Stede op pene van 20 stuyvers, by de gebrekige te verbeuren, en werden tot de bekeuringe in desen geauctoriseert de Capiteyns van de Beyt en Brand-Meesteren van de respective Wijken.

Van de Stads Lantarens.

Stads Lantarens.

Men ziet dat de Voortreffelijke Regeerders van dese vermaarde Koopstad, ten allen tijden voor de welstant van hare Burgers en Inwoonders, gelijk hier vooren is aangewesen, niet alleen in het beschermen voor Vyanden van buyten, en door een goede ende welgestelde Schutterye en een gereguleerde Militie, tegens alle ontstane onrusten van binnen, zorg dragen en waken; nemaar ook de zelve voor de groote Water-vloeden van innundatie en overstrominge, door een noyt voor desen uytgevonden Waterkeeringe bevryden; aanschouwt maar de zeer goede ordre tot verhoedinge van schadelijke en verwoestende branden, met het uytvinden van de heerlijke Blus Slang-Brandspuyten, en het noodige Ys-Beyten, zoo buyten als binnen de Stad. Hier dient dan niet vergeten te worden, het heerlijk uytvinden van de Nacht-lichten, door 't stellen van nieuwe geinventeerde Lantarenen en Lampen door de gehele Stad.

Amsterdam, welk blijkt, als in de generale Grond-kaart met veel Wateren, Burgwallen en Graften door deselve lopende, is voorsien, waar door by donkere en nare Nachten, niet zonder bekommeringe, gemelde Graften en Straten zijn te bewandelen, waar door menig ongeluk, met in 't water vallen en verdrinken van menschen komt te gebeuren, heeft het de altijd wakende Heeren van de Regeeringe voor de welstand van hare Burgerye, en om haar, zoo veel in hen is, voor alle ongevallen te bevrijden, goed gedagt, langs alle Burgwallen, Gragten, op alle de hoeken van de Straten, en in de zelve te stellen, nieuwe geinventeerde Lan-

Lantarens met brandende Lampe

tarens met brandende Lampen; welke Lantarens en Lampen, door de voorgemelde *vander Heyde*, even voor de Inventie der Slang-brandspuyten mede uitgevonden zijn, en by de Heeren Burgermeesteren tot generale Opsichter over de zelve aangestelt, staan alhier doorgaans omtrent 140 Amsterdamse voeten van den andere, of voor zoo veel de lengte der straten die verdeeling niet even toe laat, in 't midden der Stad wat dichter, en omtrent de buyten deelen gemeenlijk aan de wijdste kant gestelt zijn: zulks dat de Lantarens, door de geheele Stad, omtrent een getal van 2500 uyt maken.

Door de Stad gestelt, en hoe veel;

Drie Zomer-maanden, te weten van den 7 Mey tot den 8 Augustus, werdense niet ontsteeken, om dat de nachten dan kort en noyt duyster zijn; maar de overige negen Maanden brandense alle nachten zoo dikmaal, en zoo lange, als de Maan niet schynt.

Wanneer de selve branden en niet en branden,

Dus brandense by geheele duystere Maan den geheelen nacht door, werdende doorgaans een uur na Zonnen-ondergang ontsteken, gelijkse mede tot omtrent een uur voor Zonnen-opgang brandende blijven. Maar wanneer by 't afgaan van de Maan, de zelve by nacht opkomt, brandense tot omtrent een uur na de Maans opkomst; en by wassende Maan, werdense altijd, 't zy vroeg of laat, een uur of anderhalf voor de ondergang ontsteken: beyde om dat de Maan omtrent den Horisont zynde, flauwe verligting maakt; waarom ook altijd de groote van de Maan in acht werd genomen. Maar als de Maan den geheelen nacht door schynt, werden de Lampen geheel niet ontsteeken, 't welk in de Winter-tijd doorgaans seven of acht, en in den Zomer, negen, tien of elf vrye dagen, in ieder Maand, maakt: die t'elkens werden besteet om de Lantarens, Lampen, en Glasen gehelijk schoon te maken en te reynigen; behalven dat zulks mede alle dagen terwijlse branden, om de Glasen helder te houden en 't meeste ligt te genieten, werd waargenomen. Zulks alles word uytgevoert volgens een Dag-regifter, aanwijsende voor ieder dag van 't jaar, hoe laat des avonds of 's nachts de Lampen moeten werden ontsteeken; en wat quantiteyt Olie in de zelve gevult moet worden, om tot op de vereyschte tijd en niet langer te branden: 't welk jaarlijks door gemelde *vander Heyde*, na 't op en ondergaan der Maan, en de lengte of korte der dagen, berekent zijnde, aan de Dienaars der Stads Lantarens werd gegeven. Welke ten desen eynde van Olie-maatjes zijn voorsien, om de Lampen den tijd van twee uuren en daar boven, met een half uur op slaande, tot 14 uuren toe, voor de langste nachten te konnen doen branden. Van dese Dienaars zijn 'er tweederley, voor eerst sestien, welke men Lamp-besorgers noemt, en die by daag de Lampen, volgens 't gemelde dag Regifter met Olie voorsien; en de Lantarens schoon houden; bedienende ieder van haar 160 Lantarens, waar nevens 'er nog ruym hondert zijn die des avonds of 's nachts, ieder 20 Lantaarens ontsteeken, door welk middel de Lantarens door de geheele Stad heen, te gelijk, of binnen den tyd van een groot quartier uurs ontsteeken werden: En dus de Lantarens, negen maanden in 't Jaar lichtende, word in ieder derselve omtrent 20 Mingelen Olie verteert; zijnde de branding, of de groote der Vlam zoodanig gereguleerd, dat ieder Lamp in tnegentig uuren, een mingelen Olie verteert.

Op wat tijd,

En hoe lang de selve branden;

Met hoe veel Oly:

Worden door de geheele Stad in een quartier uurs ontsteeken.

Door dese Lantarens geniet den Wandelaar des avonds en 's nachts groot gerief om onbekommert de Straaten der Stad te gebruyken; en om dat dese Lantarens niet door moetwillige en quaadaardige Persoonen mogen geschonden ofte aan stukken geslagen worden, hebben mijn Heeren van de Gerechten daar tegens 't volgende gewillekeurt op den 26 February 1670.

Verbod van geen Lantarens te schenden.

ALsoo volgens resolutie van de Vroedschap om vele goede consideratien goet gevonden is de gantsche Stad by duystere nachten met licht te voorsien, en dat tot dien eynde in een groot gedeelte van de Stad albereyts Lantarens en Lampen op gerecht sijn; Ende den Heeren van den Gerechte voor gekomen is, dat verscheyde insolentien aen de selve Lantarens en Lampen geschiet zijn, als mede dat vele Luyden haer vervorderen hunne Schuyten en Paerden vast te maken aen de Palen, op de welke de voorsz. Lantarens gestelt zijn; ende andere Luyden de selve Palen, soo met Vaten, als Waren en Koopmanschappen daer tegens aen te rollen ofte leggen, niet alleen beschadigen, maer ook soodanig belemmeren, dat de Lamp-besorgers daer deur belet werden, bequamelijck tot de Lampen te konnen komen; ende dat vele haer niet ontsien haer Vulnis en heete Assche tegen de voorsz. Palen uyt te gieten: SOO IS'T, dat wel gemelte Heeren van de Gerechte goet gevonden hebben te ordonneren en te statueren, gelijk haer E. Achbare ordonneren en statueren by desen: Dat die gene, die bevonden sal werden deur moetwilligheyt eenige schade aen de Lampen, Lantarens of Palen toe te brengen, daer over na gelegentheyt van saken arbitralijk gecorrigeert sal werden. Ende dat die gene, die hunne Paerden of Schuyten, ofte yets anders dat eenige kracht van beweging kan by bren-

brengen, aen de Palen, daer op de Lantarens en Lampen staen, vast maken; of hunne Vaten, Waren of Koopmanschappen, of yets anders, daer tegens aen rollen ofte leggen, waer door die of ontset of beschadicht, of oock soodanich belemmert werden, dat de Lamp-besorgers daer door belet werden bequamelijck tot de Lampen te konnen komen, of oock haer Vulnis of heete Assche tegens de Palen uyt storten, t'elkens verbeuren sullen een somme van twaelf guldens, de tweedemael vyf-en-twintigh guldens, ende de derdemael arbitralijck te werden gecorrigeert; te appliceren de voorschreven boeten als na Rechten.

Van Burgers, Poorteren, en Vreemdelingen.

SESTIENDE HOOFT-STUK.

a Poorter is zoo veel gezeit als stedelingh, want by d'oude Saxen, met wien wy wel eertijds eene tael gehad hebben, betekende Porte een Stad.

Dewijl'er, in het burgerlijke recht, veel aan gelegen is, of iemand Burger, en *a* Poorter, of vreemdeling is, en de Poorteren vele vryheden en voorrechten alleen genieten, daar, in tegendeel, de vreemdelingen, of die geen Poorteren zijn, van versteken blijven, zullen wy de zelve vervolgens in 't kort, ten toon stellen.

Voor eerst, zijn al de genen, die binnen deser Stede, en hare vryheyd woonachtig zijn, Poorteren, of Inwoonderen en Ingesetenen van Amsterdam.

Poorteren zijn die geene, die van ouders, Poorters t'Amsterdam zijnde, daar binnen, en de vryheyd van dien, gebooren worden.

Ook zijn die genen Poorteren, die, vreemdelingen binnen deser Stede zijnde, Poorters of Poortressen dochteren komen te trouwen, en binnen een Maant, na het voltrekken van 't Huwelik, hun Poorters Eed in handen van Burgermeesteren doen. Als ook de genen, die, uytheemsche en vreemde persoonen zijnde, hun Poorterschap binnen deser Stede kopen, Poorters Eed als boven doen, en 't recht, daar toe staande, betalen, zonder dat 'er eenig onderscheid tusschen een gebooren Poorter, en een Poorter, die zijn Poorterschap behijlikt of gekocht heeft, gemaakt wort. Uitgenomen alleen, dat de kinderen, die de genen, die hun Poorterschap komen te behuuwen of te kopen, voor den tijd van 't zelve huwelik of 't koopen van het burgerschap, hebben gehad, geen Poorteren deser stede zijn.

Word een vreemdeling tot eenige staat of waardigheid beroepen, die krijgt het Poorterschap, en geniet de vryheden der burgers.

Trout een Poorter een vreemde huisvrouw, 't zy vryster of weduwe; zoo wort de zelve vrouw mede Poortresse dezer stede, zonder datse iets daar voor te betalen heeft. Ook blijftse Poortresse, weduwe zijnde, haar leven lang, 't en zy datse buiten deser stede, en hare vryheit gink woonen, of naderhand een ander man, die geen Poorter is, quam te trouwen, in welk geval, zy haar Poorterschap verliest.

Die t' Amsterdam Poorter is, mag nergens anders Poorter wesen, noch ook eenige vryheden van andere Poorterschappen genieten, op verbeurte van zijn Poorterschap van Amsterdam.

De gene, die tot Poorter aengenomen word, is gehouden borge te stellen, dat hy binnen zes weken binnen deser stede, ofte hare vryheid, met 'er woon zal komen, en ook drie Jaren lang Poorter blijven, volgens de *Willekeure, staande in 't Keurboek van de letter* A. *Fol.* 9. Doch dit punt en tijd word huidensdaags zoo juist niet onderhouden, maar word een ieder dagelijks tot Poorter aangenomen, zonder borge te stellen, en zodanige belofte te doen.

Een vreemdeling, trouwende een Poortresse, wort mede Poorter.

Een uitheemsch mans-persoon, een Poortresse of Poorters dochter ten wijve nemende, is soo wel poorter deser stede als een gebooren Poorter, by aldien hy binnen de tijd van zes weken, na 't voltrekken van 't huwelik, met zijn gantsche huisgesin alhier met 'er woon komt, volgens de bovengemelde Willekeure. Doch desen juisten tijd word dagelijks niet onderhouden. Zonder dat nochtans zoodanige Poorter, mag genieten of gegeven worden tol-brieven: om zijn goederen vry en vrank voor by de tollen te voeren, gelijk ingeboornen Poorteren geoorloft is, voor al eer deselve een Jaar het Poorterschap gehad heeft, volgens de bovengemelde Keure. En vervordert zig zoodanige Poorter de vryheden deser stede niet te gebruiken en te genieten, voor al eer hy zijn Poorters eedt in handen van Burgermeesteren gedaan heeft, die verbeurt t'elkens, als hy daar op bevonden word, een pond Heeren gelts, *volgens de Willekeuren, staande in 't Keurboek van de Letter* B. *Fol.* 44.

De zelve Poorter, noch zijn huisvrouw mogen geen Poorters neering doen, of 't genot van eenige Poorters vryheden, in tollen of anderſints genieten, voor al eer hy de voorſz. Eed gedaan heeft, op de verbeurte van beyde hun Poorterſchappen, en een zom van 24 gulden.

In 't Keurboek van de Letter F. Fol. 273.

Een Poorter eenige jaren, 't zy hoe lang dat 'et ook is, buiten 's lands ter ſchoole leggende, of koophandel drijvende, behoud zijn poorterſchap van Amſterdam, by aldien hy niet komt te trouwen, of ergens een ander poorterſchap t'aanvaarden.

Die zijn poorterſchap van Amſterdam eens verbeurt, verloren of afſtant van 't zelve gedaan, of ook verwoont heeft, de zelve, willende weder Poorter worden, is gehouden zijn poorterſchap op nieuw te koopen, en 't zelve te betalen, in allen ſchijn, als of hy noit Poorter was geweeſt.

Gaat een Poorter met zijn huis-geſin buiten deſer ſtede en vryheit woonen, en elders jaar en dag een vaſte woonplaats houden, die verbeurt zijn poorterſchap, en mag ook niet genieten de voorrechten en vryheden, die den poorteren van Amſterdam toekomen, 't en zy hy binnen der Stad of hare vryheit een huis of kamer met vier, en licht hield, en den meeſten tijd van den jare met zijn huis-geſin daar binnen was; in welk geval hy ſijn poorterſchap behoud, en geniet ook de voorrechten, en vryheden, den poorteren toekomenden.

De Poorteren van Amſterdam mogen met hun goederen vry en vrank voor-by, en door alle tollen in 't land van Holland, beide te water en te lande, varen, mits vertoonende hun tolbrief, datſe jaar en dag zijn poorteren geweeſt, en binnen Amſterdam gewoont hebben. Doch moeten de zelve tol-brieven by den poorteren van Amſterdam alle jare vernieuwt worden.

Een Poorter van Amſterdam, by geval of anderſints, met zijn goed voor of in de tollen komende, ſonder zijn tol-brief by ſich te hebben, heeft daar over niet te verbeuren, maar mag volſtaan met weder te rug te keeren, en zijn tol-brief te halen.

De goederen der Poorteren van Amſterdam, waar de ſelve ook gelegen zijn, mogen nergens met ongelden beſwaart worden, dan binnen deſer ſtede van Amſterdam, uitgenomen, met dijk, dammen, wegen, weteringen, ſluiſen, en diergelijken.

Een Poorter van Amſterdam mag, om zijn Lente, Oogſt, en bouw te doen, den tijd van zes weken buiten weſen. Ook mag een poorter van Amſterdam, buiten de vryheit deſer ſtede in noot weſende, by den gemeenen Poorteren ontzet, en uit der noot geholpen worden, met verlof van Schout en Schepenen deſer ſtede, by aldien de zelve zich niet misgrijpen tegens de Hooge Overheit. Maar belediglenſe iemant, daar af hebbenſe eerſt de Hooge Overheit, daar na den genen, die misdaan hebben, te beteren.

Poorteren van Amſterdam, noch hun goederen, mogen niet bekommert of bezet worden, ten platten lande, benoorden der Maſe, ter zake van ſchade of ſchulden onverwillekeurt. En is dit voorrecht by verſcheide vonniſſen van de Hove van Holland voor goet gekent, en onder anderen, by vonnis, by den zelven Hove geweſen, tot voordeel van *Yef Gerritſen*, Poorter deſer ſtede, en tot nadeel van *Moen Franſz.* Schout tot Ransdorp, den tienden van Sprokkelmaant, des jaars vyftien hondert zeſtig. Als ook by vonnis, geweſen by den zelven Hove, tot voordeel van *Kornelis Gerritſz. Koſter*, Poorter deſer ſtede, en tot achterdeel van *Kornelis Floriſz.* van Egmont op Zee, des ſelven Jaars. Den poorteren van Amſterdam noch hun goederen mogen ook in Waterlant niet beſet, bekommert of beſlagen worden, maar aldaar vry en onbekommert varen, en weder van daan keeren, zonder wederzeggen van iemant.

Een poorter van Amſterdam, die met recht zijn lijf verbeurt heeft, mag tegens de Hooge Overheit niet meer verbeuren, dan de helft uit zijn goederen, en d'ander helft blijft tot behoef van zijn huisvrouw, wettige kinderen of rechte erfgenamen.

De poorteren van Amſterdam, en hun goederen zijn tol-vry, zoo te water als te lande, in alle tollen van den Burggrave van Leiden, uitgezeit in de drie Jaarmarkten, te weten, tot *Vlaardingen*, *Voorſchoten*, en *Valkenburg*.

Geen poorter van Amſterdam mag gegijſelt, gevangen, bekommert, noch hinder aangedaan worden, aan lijf of goet, van eenige zaken, die hy misdaan heeft, by aldien hy, ter beſcheidenheit van Schepenen, borge kan ſtellen, dat hy van zijn mishandeling recht zal verbeiden.

Geen Poorters kinderen mogen hun Ouders goet verbeuren, by 't leven hunner Ouderen.

Een

Een Poorter van Amsterdam een manslag begaan hebbende, buyten deser Stede, mag volstaan, mits betaalende den Heere tien ponden tot boete, en tien gelijke penningen tot landwinning, zoo wanneer hy met den Magen en Vrienden des nedergeslagen vereent is.

Geen Poorter van Amsterdam mag van breuken, ten platten Lande, benoorden de Maze, bezet, bekommert, of aangesproken worden, maar moet den zelven voor den Gerechte van Amsterdam betrokken worden; 't en zy een Poorter van Amsterdam ter voorsz. plaatse vechtende, of met dieflijke goederen dryvende, of dragende, gevonden wierd.

Geen Poorter van Amsterdam mag van eenige zaken of breuken, die hy gedaan of verbeurt heeft, meer verliesen dan sijn lijf, en hondert gulden uyt sijn goederen. En is dit voorrecht by vonnis van den Hove van Holland, gedag-tekent den twee-en-twintigsten van Winter-maand, des jaars vyftien hondert zeven-en-dertig, aangaande de goederen by Alijd Hendriks achtergelaten, waar by * den algemeene Pleyt-besorger, niet voorder ontfanglyk werd verklaart, in de nagelate goederen van dese Alijd Hendriks dan tot honderd gulden; als ook by vonnis van den zelve Hove, tusschen den algemeenen Pleyt-besorger van den zelven Hove, en Mr. Jan Huybrechtsz., eertyds Schout deser Stede, uytgesproken, voor goet gekent, op den 19 Mey 1539. [a]

* *Procureur Generaal.*

Poorteren van Amsterdam zyn ten eeuwigen dage tol-vry, en onbelast van de Markt-tollen, van Workum, en Heusden.

Een Poorter van Amsterdam magh in Holland, Zeeland, noch in Vriesland niet ter zeventuyge gedaagt worden, dan tot kosten van den genen, die in onrecht bevalt.

Een Poorter van Amsterdam is binnen de Steden Zwol en Vollenhove Tol-vry, en onbelast van de Tollen, die de zelve Stad van het Bisdom van Uitrecht in pacht is hebbende. [b]

Poorteren van Amsterdam mogen met al hun goederen komen en varen in den Lande, en Stad van 't Sticht Uitrecht; en daar door nederwaarts in Holland, Braband, Vlaanderen, en andere Landen, en weder komen uyt Holland en de voorschreve andere Landen, van opwaarts tot in den Lande, en Stad Uitrecht, en daar door tot Amsterdam, en den Rhijnstroom opwaarts tot in de Stad van Rhenen, en dat op zulke vryheid en besit van geen tollen te betalen, als zy over langen tijd gehad hebben. Maar varen de poorteren van Amsterdam boven dese gesette palen van des Bisschops Landen, zoo moetense van de zelve tol geven gelijk alle andere doen, volgens het bescheyt daar van verleent, by *David van Borgonje, Bisschop van Uitrecht, staande in 't eerste Privilegie-boek, Fol. 60. verso* 1. [c]

Niemant mag in den Koningrijke van Denemarken, Noorwegen, Zweden, in alle

a ,, 't Hoff met rijpe deliberatie van Raden deurgesien en overgewoegen hebbende, alle 't gunt dat ,, ter materie dienende is, in de naame ende van wegen des Keysers van den Romeynen, Konink van ,, Germanie, van Castilie, &c. Grave van Holland, Zeeland en Vriesland, heeft den voorsz. gedaeg- ,, de Defaillant uyt krachte en voor den profijte van den voorsz. Deffaulten versteecken ende versteeckt ,, mits desen van alle exceptien Declinatoir, Dilatoir ende Peremtoire Deffensie ende weeren, die hy ,, in dese saake hadde mogen doen, band den selve Deffaillant uytten Landen van Hollant, Zeelant, ,, Vriesland ende Uytrecht tot euwige dagen ende daer inne niet te komen noch te blijven op de ver- ,, beurte van zijn Lijf, en verklaert zijnen goeden verbeurt ende geconfisqueert tot profijte van de ,, Keysl: Majest: *ter somme toe van hondert Carolus guldens, achtervolgende 't Previlegie van de Stede van* ,, *Amsterdam*, &c. gepronuncieert in den Haegh den 19 Mey 1539. &c.

b ,, Als te sien is uyt dese volgende brief, door die van Amsterdam aen die van de Stad Vollehoe ,, gesz. op den 31 Maert 1475.

Aan de Stad Vollenhoe.

,, DAt wy en alle onse Mede-Poirteren als een Lit van Aemsterlant, ende dat principaelste Lit van dien ,, schuldig sijn mit U tot Vollenhoe ende ander swair daer ontrent Tollen vry te wesen, ende altijt ,, vry geweest hebben over ijc en iijc jaren of meer en ymmer alsoe lange jaren dat geen mensche ter ,, contrarie gedeynken en mag &c. 1 *Groot Memoriael* 31 *& ibidem fol.* 31. *verso, aen den Scholte van* ,, *Vollenhoe, iisdem fere verbis.*

Tot t' Utrecht van den Tollen.

c ,, EErb: wijse live Heren ende Vrienden, achtervolgende dat affscheiden van U, van wegen Genaden ,, Heere van Utreg, op d'een zijde ende van den Decken van Sinte Martensdijk mit onsen mede Bur- ,, germeisteren van onser wegen over d'ander, rurende die Vryheit van den Tollen, die wy preten- ,, deiren over al in 't Gestichte van Utreg te hebben, ende om die selve Vryheit ende t'gebruik van dien ,, te bewijsen. Deincken wy den voorsz. Deken van Sint Martensdijk te bidden ende alsoe goet te heb- ,, ben, dat hy of God will, mit enighe van onse Medegesellen tot Utreg by Uwe Eersame wijsheden ,, komen sal, oick mit sekere getugen ende oude Luden, die welke tot Mairsen t'Utreg ende deur die ,, Ney we Vaert over xl of L jaren corter ende langer mit hoiren Schepen ende Gueden gevaren hebben, op ,, eene Sonnendage naest komende s'avonts in den Herbergh indien dat men als dan by ijs ofte Schepen ,, komen mag, ende also verder &c. gesz. xxij dagen in Januarij Ao. ivc L xxvij. *Siet wyders* 1 *Groot* ,, *Memoriaal fol.* 80. *verso.*

alle Pruysche Landen, in de Wendische en Oostersche Steden, en gantsch Oostland door, eenen Poorter van Amsterdam misdoen, noch d'eene Poorter den anderen, of 't zelve mag binnen deser Stede bericht en gestraft worden aan hun persoon en goederen, in allen schijn, of 't zelve binnen deser Stede geschied was.

In 't Keurboek van de Letter A. fol. 3.

Een Poorter van Amsterdam, dien in vreemde Landen zijn goederen ontnomen, of met onrecht, zonder redenen en bescheyt, afgewonnen zijn, vermag op den persoon en goederen, die 't zelve gedaan heeft, binnen deser Stede komende, zijn gelede schade verhalen, tot gerechts zeggen.

In 't Keurboek van de Letter A. fol. 6.

Zoodanig recht, als den Poorteren van Amsterdam geschied, en gedaan word, buyten de vryheyd van Amsterdam in Steden en in Dorpen, zulk recht mogen die van Amsterdam hun Poorteren en buuren wederom doen, by aldien het hen goed dunkt.

Letter C. fol. 9.

Een Poorter van Amsterdam, by eenig koop van goederen, 't zy buyten of binnen deser Stede, tegenwoordig zijnde, vermag den koop mede te nemen, en daarom met den koper te looten, by aldien hy * voldoenbaar genoeg gekent word, of met gereden gelde wil betalen; en wie zulks den Poorter weygert, vervalt in een boete van twintig schellingen Hollands, boven de loting van de voorsz. Poorter.

Letter A. fol. 10. en Let. F. fol. 26.

* *Suffisant.*

Een Poorter van Amsterdam mag zijn mede-poorter buyten deser Stede niet beklagen, of recht op hem zoeken, op de verbeurte van tien gulden, en zijn Poorter-recht voor den tijd van tien jaren.

Niemant mag binnen Amsterdam neering doen, dan die Poorter is, op verbeurte van tien ponden Hollands. En op dat zulks des te beter onderhouden en achtervolgt zoude worden, zoo is den Overluyden van alle Gilden binnen deser Stede wel uytdrukkelijk verboden, eenige persoonen ofte Gilde-broederen in hun Gilden t'ontfangen, die geen Poorteren zyn, op de verbeurte van drie gulden by ieder Overman te verbeuren, en sijn Poorterschap.

In 't Keurboek van de Letter A. fol. 40.

Letter C. fol. 20.

BYVOEGSEL.

Vreemde mogen Neering doen, mits in twee Jaar het Poorters-geld te betalen.

„ Maar op den 15 Maart 1668. hebben „ Burgermeesteren en Raden goetgevonden en geresolveert, dat alle vreemde „ Meesters, Manufacturiers, ofte Meester „ Handwerks-luyden, die binnen dese „ Stad de Winkel ofte Neering begeerden „ te komen opsetten, in het Poorterschap „ sullen ontfangen, ook als Poorters geadmitteert werden, haer Handwerk en „ Neering te mogen doen, schoon dat sy „ voor als nog het Poorter-geld niet konnen opbrengen; mits dat sy alle den „ Poorter-Eed afleggen, met beloften dat „ se in twee jaren het Poorters-geld sullen „ betalen. Noch nader hebben Burgermeesteren en Raden op den 23 September 1681. by eenparige Resolutie besloten, om aan te queeken in dese Stad „ alle Handwerken en Manufacturen; „ dies sy alle vreemdelingen, hoe naakt en „ arm die ook zijn, en haar hier ter neder „ zetten, het Burgerschap te schenken, „ en gedispenseert van de respective Gildens, en geoorloft hunne Ambachten „ te exerceeren en Winkelneeringe te „ doen, sonder het Gild te winnen, met „ byvoeginge van vryheyd van Stads Acsynsen, alleen voor haar eygen Familie; „ *siet Resolutie-boek Letter O. fol. 59.*

„ Hetselve Burger-recht is ook toegestaan aan eenige die uit Engeland, Schotland of Ierland quamen vluchten uyt „ hoofde van de Religie, ten tyde van den „ gewesen Konink Jacobus de II.

Een Poorter van Amsterdam, koopende Botter, Kooren, of diergelyke eetbare Waren, voor sijn zelfs eeten, vermogen de Verkoopers en Verkoopsters van Zuyvel, 't zy datse Poorters of Vreemden zyn, den voorsz. koop niet mede nemen, of daar in deeling of looting hebben, ten zy met believte van den Kooper.

In 't Keurboek van de Letter D. fol. 157.

De Goederen van een Poorter van Amsterdam, mogen by geen Vreemden, Ingezetenen of ook Poorteren beslagen worden; en mag tegens een Poorter ook niet worden geprocedeert by arreste, maar die een Poorter wil in 't recht betrekken, om te bekomen betaling van sijn achterwesen, die moet 't zelve doen ter Vierschare, en nergens anders; ten zy tegens den zelven Poorter, op de Buytenrol, by inklamping werd geprocedeert, in zake van pant-keering, a tegenstelling van uytvoering; als ook uyt kracht van Wissel-brieven, en Zeevaardige zaken: 't welk volgens de *Willekeure*, afgekundigt den *zestiende van Wintermaand* des *Iaars zestien-hondert*, wel mag geschieden; maar nu, volgens de nieuwe ordening, afgekundigt *den vier-en-twintigsten van Wintermaand des Iaars zestien-honderd vier-en-vyftig*, daar van de laatste nieuwe ordeningen afgekundigt zyn *den 2 December* 1684. *en den* 26 *January* 1678. Veel meer andere vryheden en voorrechten, (die wy om kortheydshalve onaangeroert voorby gaan,) hebben en genieten de Poorteren van Amsterdam.

a *Oppositis van Executie.*

Doch

In het Poorterschap, is zedert eenige jaren, groote verandering voorgevallen; want in den jare zestien-honderd twee-en-vyftig, hebben de Heeren van den Gerechte met goed-dunken van de gantsche Vroedschap, goet gevonden in 't Poorter-recht voor den Vreemdelingen en ook Inwoonderen, die in het toekomende daar aan mede deelachtig willen worden, eenige verandering te maken, en 't zelve te verdeelen in een groot en kleen Poorterschap, namelyk dat het groote Burgerschap zoude bestaan in vrye koophandel, winkelneering, genieting van vryheit der tollen na jaar en dag, en alle andere Stads vryheden, besonderlijk mede, om na een zevenjarige vaste wooning tot alle ampten van regeering te kunnen raken, mitsgaders van niet te mogen verbeuren meer, in gevalle van misdaden, dan zijn lijf en hondert gulden aan gelt, volgens de Privilegie, den Burgeren vergunt: voor welk Groot Poorterschap betaalt zoude worden de zom van *vyf hondert* gulden a. En dat de klene Burgerschap zou bestaan in vryen handel en alle winkelnering, genieting van vryheit der tollen na jaar en dag, en dat zodanige als Burgers, in alle gilden erkent zouden worden, zonder nochtans tot het ampt van *Schout*, *Burgermeester*, *Schepenen*, *Zes-en-dertigen* en *Wees-meesteren* of *andere Ampten van den Gerechte*, en *aansienlijke bedieningen* deser Stede toegelaten zoude worden, noch ook niet genieten de Privilegie, sprekende dat in gevalle van misdaat, niet meer mag verbeurt worden, als 't lijf en hondert gulden aan gelt. En wiert voor dit klene Burgerschap betaalt de zom van *vyftig* gulden.

Van 't Groot en Kleen Poorterschap.

Kinderen echter, van een Poorterse gebooren, welkers Vader verzuimt mogte hebben, den behoorlijken Eed te doen, zouden mogen in 't groot Poorterschap ontfangen worden, voor de zom van vyftig gulden, indien de Moeder het zelve had.

Dat kinderen, in een wettig houwelik by een Poorter geteelt, in 't heel en halve Poorterschap zouden komen, zoo als de Vader dat gehad heeft.

Maar dewijl het onderscheyt van het Groot en Kleyn Burgerschap niet en is geweest van zodanig effect als wel verhoopt was, is op den 25 Maart 1668 by de Gerechten geordineert en gestatueert, *Dat van nu voortaan geen onderscheyt zal zijn tusschen Groot en Kleyn Poorterschap, in voegen dat alle Gerechtigheden den Poorteren competeerende, voor het Kleyn Poorter Geld, met afleggingе van den Poorters Eed, zonder distinctie zullen genieten, en ook genieten zullen die het Kleyn Poorterschap, voor desen betaalt hebben; met byvoeginge, dat aan alle en een iegelijk, van apparentie zijnde haar zelve eerlijk te konnen sustenteeren, vry zal staan, zonder Poorterschap te koopen, allerlye Handwerk en Neering hier ter Stede te mogen opsetten; mits alleenlijk in handen van de Heeren Burgermeesteren den Eed van getrouwigheyd aan de Stad te doen.*

BYVOEGSEL.

Geen onderscheyt tusschen Groot en Kleen Poorterschap.

Ider werd hier ter Stede, mits de Eed van getrouwigheyd doende, tot alle Handwerk en Neringe toegelaten.

Niemand mag sijn Burgerschap behouden, die jaar en dag met sijn huysgesin buyten de Stad blyft woonen, sonder aanschouw te nemen, of hy in besloote Steden of ten platten Lande komt huys te houden, ten waar soodanig persoon voor sijn vertrek, alhier ter Secretarye had verklaart (waar van ook boek gehouden word) dat hy sijn woonplaats heeft, en blyft houdende, en ook met'er daad met sijn huysgesin ten minste twee maanden huys gehouden had, om mede onderwarig te zyn en te blyven, alle Lasten en Ordonnantien, gelyk alle andere Inwoonderen deser Stede.

Allen vreemden Koopluiden staat vry, binnen Amsterdam en hare vryheden met'er woon te komen, handelen, en koopmanschap dryven, en aldaar te woonen, en blyven woonen, soo lang als 't den Magistraat belieft, en zy luyden sich dragen als eerlyke luyden betaamt.

a „ Dit groot Poorterschap hebben de Heeren Burgermeesteren, om de hoog achtinge die ze voor „ de Persoon den Heer Admiraal de *Ruyter* hadde, doen hy sijn wooninge in haar Stad nam op den „ tweeden Maart 1655. vereerd, hem een schriftelyk betoog, daar het Stads Zeegel op stond, ter „ hand stelde, van den volgenden zin.

„ *Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amstelredamme, hebben den E. Manhaften Michiel Adriaensz.* „ *de Ruyter, Vice-Admiraal over Holland en West-Vriesland, onder 't Collegie ter Admiraliteyt alhier re-* „ *sorteerende, ten opsichte van sijne voortreffelyke diensten aan den Landen gedaan, ende die van sijn Ed.* „ *als noch verhoopt werden, vereert met het groot Burger-recht deser Stede: Lastende een iegelyk sijn E. daar* „ *voor te erkennen en te laten genieten de Vryheden, Privilegien en immuniteiten den Burgeren deser Stede compe-* „ *teerende.* Actum onder 't Cachet der voorsz. Stad, den 2 Martii, Anno 1655.

Ter Ordonnantie van hare Edele Achtbaarheden

J. CORVER.

Van Geleerde en Dappere Mannen en Konstenaars.

SEVENTHIENDE HOOFT-STUK.

GELEERDE MANNEN.

Endelijk, dat *Amsterdam* mede een goet getal geleerde Mannen, die hier haar wieg en geboorte-plaats gehad hebben, uytgelevert heeft, blijkt genoeg aan dese naarvolgende: want voor eerst hebben voor *Erasmus* tijden gebloeyt, drie voornamelijk, als *Niklaas d'Amsterdammer*, *Hervicus d'Amsterdammer* en *Joannis d'Amsterdammer*. Van *Niklaas d'Amsterdammer*, word by *Joannes Ortelius*, in zijn Luxenburgsche Historie, met dese woorden gewag gemaakt: *De vier-en-twintig sluit-redenen van een zekeren Ketter Fernandus, zijn door Gerrit de Mont, Theologant, eerst, en daar door Meester Joannis Tinctoris, den Spiegel van alle Professoren, wederleyt, antwoordende op deselve Meester Nicolaus Amsterdammer, geformeerde Bacalauris in de Heilige Theologie, zijn al in een verkeerde zin getrokken en gebroken.* Dit zegt *Bertelius*, *Abt van Epternak*, die seyt dat hy dit verhaalt uyt de schriften van *Vinandus Glevelius*, eertijds *Abt* van *Epternak*, die in den jare duysent vier hondert vijf-en-tseStig deser Wereld overleed; als de twist-rede, zoo als hy daar by voegt, gehouden was tot Ceulen in 't jaar duysent vier hondert zes-en-veertig.

Nicolaus d'Amsterdammer.

Van *Hervicus d'Amsterdammer*, word vermelt in zeker boek getitelt, *fasciculus rerum expetendarum & fugiendarum*. Alwaar ook op het jaar veertien hondert zes-en-tseventig verhaalt word, dat *Joannes van Wesel* uyt nijd der Bisschoppen en de geschorene ordens beschuldigt is van ketterye, en dat hy voor het uytspreken van het vonnis ter vrage wierd gebragt, over het welk zaten de Godsgeleerden van verscheyde Scholen, en nevens andere, onder de Doctoren van *Heidelberg*, wort ook genaamt dese *Hervicus d'Amsterdammer*.

Hervicus d'Amsterdammer.

Joannes d'Amsterdammer, heeft gebloeyt ten tijde van eenen *Wessel*, sijn Meester, die in den jare veertien hondert deser Wereld overleed. Want *Wessel*, als hy tegens *M. Engelbrecht van Leyden*, en *Heer Jacob Hoek*, *Deken van Naaltwijk*, een twist-rede van wegen het Vagevier, d'Aflaten en 't Voorbidden, aangevangen had, zoo heeft dese *Joannes van Amsterdam*, na *Wessels* dood, tot verdeding van *Wessel*, dien hy voor zijn leermeester kende, een brief aan *Bernardt van Meppen*, Procurateur of Pleytbesorger van ziele gesonden, waar in hy nopende het Voorbidden voor levendigen en dooden een wijtloopige reden-strijt voert. Dese brief staat in de werken van *Wessel*, die *Luyter* door den druk heeft gemeen gemaakt. In de zelve vind men ook de brieven, die *Wessel* aan *Joannes* vriendelijk en gemeensaam schreef, zulks dat 'et blijkt dat dese *Joannis*, een geleert en treffelijk man na die tijd, ook geweest is, voornamelijk die zulk een meester niet alleen gehad, maar ook door den zelven vermaart is geweest. Want *Wessel* had de lessen van *Plato*, *Aristoteles* en andere *Philosophen* op zijn duym; verstont zich wonder wel op de *Griexsche*, *Latynsche* en *Hebreeusche* tale; had geheel *Europe* doorreyst, was in d'Artseny ongemeen ervaren, en by den *Paus*, wiens Lijf-docter hy ettelijke jaren was geweest, zeer bemint, ja munte zoodanig uyt in wetenschappen en geleertheyd, dat hy van zommigen het licht der Wereld wierd genaamt; dog dit bragt hem ook zoodanig in den haat by andere Godsgeleerden, datse hem hier over met Ketterye beschuldigden.

Joannes d'Amsterdammer.

Na dese hebben ook, drie voornamelijk, inboorlingen deser Stede, in geleertheyd uytgemunt, *Allard*, *Sartorius* en *Krook*. *Allard* was wonder wel ervaren in de *Latijnsche* en *Griexsche* Tale, had al de werken van *Agrikola*, al in zijn jonkheyd neerstelijk verbetert, en met aanmerkingen verrijkt, als ook *Rudolfs* redenkaveling in 't kort gestelt. Uyt het *Griex*, behalven andere werken, heeft hy wijtloopig een brief van den Arts *Hippokrates*, aan *Damagetus*, in 't *Latijn* vertaalt, en de *Griexsche* Text daar nevens gestelt, en verscheyde andere werken, te lang om te verhalen, gemaakt en uytgeleyt. Dese *Allard* was van nature wat doofachtig, waar door hy gemeenlijk, nog Jongman zijnde, by zijn metgesellen in de wandelingen, *dove Elle*, genoemt wierd, maar kon wel met de tong spelen; invoegen *Erasmus* zeer wel van hem geseyt heeft, dat

Allard.

zijn

zijn tong het vergelde, 't geen aan zijn gehoor ontbrak. Hy overleed te *Leuven* in den jare duysent vijf hondert een-en-veertig. Onder zijn beeld staan dese twee vaarsen:

Si logica laus est præcellere in arte, Rodolphum
Par laus, Agricolam debita, meque manet.

Dat is:

Indien het lof mag heten, in de redenkaveling uyt te munten, zal ik, Rodolf, en Agrikola by den nakomeling, even groote lof verdienen.

Joannes Sartorius.

Joannes Sartorius, wiens geleertheyd hem door de gantsche Wereld vermaart had gemaakt, is Regent der Schole van *Amsterdam* geweest. Hy verstont zich wonder wel op de *Griexsche*, *Latynsche* en *Hebreeusche* Tale, welke laatste te dien tijde heel raar gehouden wierd; en men zeyt, dat hy een tijd lang een openbare School in de *Hebreeusche Tale*, met believen van de Magistraat, op d'oude Waag gehouden heeft. Verscheyde dingen heeft hy ook in de *Latynsche* en *Nederduytsche* Tale laten uytgaan; als onder anderen een *Paraphrasis* of breder verklaring over de groote en klene *Propheten*, en drie duysent spreekwoorden, die van hem uyt de *Latijnsche*, in de *Nederduytsche* Tale zijn overgeset. *Paulus Merula*, eertijds voorleser in de hooge Schoole tot *Leyden*, zeyt, in zijn Historie of verhaal van het leven en Martelaarschap van *Angulus Merula*, of gelijk hem het Martelaarsboek noemt, *Engelbert*, dat *Engelbert*, *Joannis Sartorius* voor een van zijn naaste en getrouste vrienden hield, en dat *Sartorius* de kennis der waarheyd by *Engelbert*, bedienende het Pastoorschap in *Heenevliet*, eerst geschept en bekomen had. Hy is ontrent in 't leste van zijn hooge ouderdom, met een zekere quelling des gemoeds getroffen zijnde, te *Noortwijk*, andere zeggen, te *Delft*, in 't jaar vijftien hondert zeven-en-tzestig gestorven.

Ziet vorder by *Pontanus* van dese *Sartorius*, 2 *Boek*, *pag*. 297. en 280, daar men ook dese vaarsen vind.

Hac ego sum tumulatus humo Sartorius, ortum
Cui primum tellus Amsterodama dedit.
Ingenium colui variè docuique juventam.
Omnigenas artes, quippe triglottos eram.
Sed postquam virtus duris exercita fatis.
Destituit corpus, spiritus astra tenet.

Ysbrandus Schollius.

Ysbrandus Schollius, Amsterdammer, Priester, zijnde geleerd, welsprekend, en van een treffelijk Godvruchtig leven, siende veel ongeregeltheden in de Roomsche Kerken, welke hy bestraften en socht te beteren; maar dewijl *Keyser Karel de vijfde* tegens die geene, welke de Ordonnantie van de Roomsche Kerk tegen spraken, volgens zijn uytgegevene Placcaten ter dood doemde, is dit *Schollius* dan mede te beurt gevallen, na dat verscheyden malen was aangeklaagt, en hem t'elkens verdeedigt had, zoo heeft hy ten laatsten de Martelaars-kroon, om binnen Brussel verbrand te worden, ontfangen.

Cornelis Krook.

Ten zelven tijde heeft ook geleeft *Cornelis Krook*, en te *Leuven* zoodanig een voortgank in zijn studien onder *Adrianus Barlandus*, voorleser in de welsprekentheyd, gekregen, dat hy na *Sartorius* tot Regent of bestierder, over het Grootschool deser Stede aangenomen wierd. Zijn geleertheyd heeft hy met verscheyde uytgegeven schriften te kennen gegeven; onder anderen heeft hy ook een Blyspel van *Joseph*, en meer andere in 't licht gegeven. Heeft ook na de beroerten der Herdopers een boekje laten uytgaan, waar in hy niet met krachtelose en zwakke bewijsredenen, maar met klare en bondige getuygenissen uyt de Schrift getrokken dese leere wederleyt. Dezelve *Krook* heeft ook tegen *Sartorius* zijn medeburger, aangaande het Geloof en Goede Werken, een lange twist-reden, waar in hy heftig tegen hem uytvaart, geschreven. Want *Sartorius* oordeelde, dat men by het gevoelen van *Augustijn* en *Paulus*, waar by geleert word, dat de mensch door het Geloof gerechtveerdigt en zalig gemaakt word, moeste blijven. Dit gevoelen heeft *Krook* zoeken te wederleggen, en het gevoelen van den *Apostel Jacobus* van het Geloof en de Goede Werken hart voor te staan, en met meer andere getuygenissen des Nieuwen Verbonds te bevestigen. *Krook* is ontrent den jare vijftien hondert veertig na *Rome* gereyst, en heeft zich aldaar in een Klooster begeven. Daar zijn 'er die zeggen dat *Krook* in zijn jonge jaren gestorven is, hoewel andere zeggen, dat hy te *Rome* in zijn hoge ouderdom in 't Klooster overleden is.

Gysbertus Horstius

Te *Rome* leefde op eene tijd met *Cornelis Krook*, *Gysbertus Horstius*, mede geboortig van *Amsterdam*, en een vermaart Arts. Heeft, zoo *Gesneer* schrijft, een Boek van twee zekere Kruyden, als het *Turbith*, en *Thapsia* geschreven, dat van andere Kruyt-beschrijvers dikwils aangeroert word. *Pontanus* meynt dat dese

Horstius

Horstius de gene is, die by *Guiciardijn* in de beschryving van *Haarlem*, met de naam van *Gysbertus* genoemt wort. Want dese *Guiciardijn* seit; dat sekren *Kornelis van Amsterdam*, in den jare vyftien hondert een-en-dertig, geschreven heeft aan een *Gilbert Filosoof* en Arts, die zich toen te *Romen* ophield, van zeker *Zee-monster*, dat na een Bisschop zweemde. Van dit *Zee-monster* leestmen ook in de *Hollandsche Historien*, dat'et in de *Noort-Zee* gevangen was, en aan den *Koning van Polen* geschonken wiert. *Horstius* is te *Rome* in den jare vyftien hondert zes-en-vyftig overleden, en begraven in de Kerk van *Sinte Marie*.

Cornelis van Amsterdam.

Amsterdam seyt *Pontanus*, heeft ook voortgebragt *Johannem Timannum*, vermaart eensdeels door het Pastoorschap in de Kerk van Bremen, anderdeels om dat hy geschreven heeft ontrent den jare 1555 van *'t Avondmaal des Heeren*; hy was een groote voorvegter van de *Ubiquiteyt*, waar tegen hem stelde een *Albartus Hardenbergius*, Pastoor in de Hooft-kerk tot Bremen.

Johannes Timannus.

Ten selven tijde heeft ook gebloit, *Niklaas Kannius* van *Amsterdam*, die het Paterschap van de Nonnen van *Ursel*, soo de toeëigening te kennen geeft, die de bovengemelde *Krook* voor zijn zamenspreking gestelt heeft, hier ter stede bediende. Het was een seer genoegelijk, en diepsinnig *Poëet*, als blijkt uit seker puntdicht, dat hy nagelaten heeft. Zeer groote dienst heeft hy *Erasmus* gedaan in 't uitschryven van *Griekse* boeken, als duidelijk te bespeuren is aan een langen brief, aan *Kannius* geschreven, waar in dese Stad, de behoudenis der Zee en by na gebooren in haar vloeden, genoemt wort.

Niklaas Kannius.

Niklaas Evertzen was een treffelijk Rechtsgeleerde, en wiert om zijn uitstekende geleertheit, van *Keizer Karel* de vyfde tot Raats-heer te *Spier* verkoren. *Pontanus* schrijft dat hy tot *Professor* in de rechten, in *Engelstad* beroepen, en aldaar, latende twee soonen achter van gelijke geleertheit, ook gestorven is.

Niklaas Evertsen.

Sybrant Okko, wiens nakomelingen hier noch ten huidigen dage leven, had mede hier ter stede (hoewel zijn voorouders *Vriesen* waren) zijn wiege en geboorte plaats. Dees had lange jaren buiten 's Lands geweest, geheel *Europe* doorreist, en sich in alle wetenschappen geoeffent. Hy verstont sich wonder wel op allen kunsten, en wiert ook ten opsicht van sijn groote gaven, tot het Burgermeesterschap deser stede verkoren.

Sybrant Okko.

Johannes Monsenus, Amsterdammer, was een geleert man en *Theologant*, heeft verscheyde schriften in 't licht gegeven, daar van eenige tot *Ceulen* gedrukt zijn.

Johannes Monsenus.

Franciscus Vormundus, Amsterdammer, dog by de sijne *Mr. Frans Wormersen* geheten, was tot *Elseneur* in de *Zont* een *Karmeliter Monnik*, een seer geleert man, en wiert ten tijde (vermits sijn groote en bysondere gaven) tot *Predicant*, en tot *Leermeester* in de *Heylige Schriften*; en ten laatsten in den jare 1537, als de *Reformatie* door *Lutherus*, onder *Koning Christiaan de derde* begon in het *Deense Rijk* te verbreide, tot eerste *Aarts Bisschop* binnen *Coppenhagen*, of gelijk mense doen noemde, *Superintendant* van *Lunden* in *Schoonen* verkooren, daar hy is overleden, en is begraven in *St. Laurens Kerk* binnen *Lunden*, in den jare 1550, heeft een groot werk in 't reformeeren van de Kerken 14 jaren lang gedaan, verwerpende t'eenemaal de *Traditie* en Leeringe van de *Roomse Kerken*, sijn Graf-schrift luyt.

Franciscus Vormundus.

Arida Francisci Vormundi hic membra teguntur,
Ast animus gaudet sedibus æthereis.
Protulit hunc olim nobis Hollandica tellus.
Quem Pallas cunctis artibus erudijt.
Dum prope vixisset superattendens tria lustra,
Heu, celeri fato carpitur ille nimis.
Dignus Nestoreos longum qui viveret annos,
Ni invida mors nobis surripuisset eum.
Jam velut hoc marmor perdurat semper in ævum,
Firmior est saxo gloria semper ei.

Hy is de eerste geweest die de Psalmen Davids, na de Hebreeuwse Text in het Deens heeft over geset, welke tot *Rostock* zijn gedrukt 1528.

Dirk Volkertsen Koornhart, die hier mede zijn wieg en geboorte plaats vind, was een man van groot verstand, die veertig jaren oud zijnde, twee van de Hooft-talen zoo wel leerde, dat hy eenige boeken van *Cicero*, *Boëthius* van de Vertroostinge der Wijsheyt, en andere boeken, in 't Nederduids over geset heeft. Daar na heeft hy zich tot de Godsgeleertheid begeven, en tegens verscheide van de gaeuste Godsgeleerden, over verscheide geschillen geschreven: tegens hem hebben zig onder anderen gesteld de voortreffelijke mannen *Kalvinus* en *Daneus*.

Dirk Volkertzen Koornhart.

D'Heer Ridder P. C. Hooft, zeit van hem de volgende vaarsen:

Hy

Hy proefd' er zeven, en haest zat was elken
staat:
Maar bleef van wetenschap, en vryheyd,
onversaat.

Kornelis Haamrood.

Kornelis Haamrood, heeft, behalven eenige *Nederduitsche* dingen, het oude *Batavia* en gantsch *Holland* (van *Pontanus* in 't licht gegeven) geleerdelijk in 't *Latyn*, na dien tijd beschreven. Hy is gestorven in 't Jaar 1599.

Petrus Opmeer.

Petrus Opmeer studeerde te *Leuven*, onder *Petrus Nannius*. Van daar in zijn Vaderland gekeert, volbragt hy 't overige van zijn Studien, zonder behulp van Meesters; en overleed te *Delft*, in 't Jaar vijftien honderd vijf-en-tnegentig.

Pieter van Opmeer.

Desen *Opmeer* doet ons gedenken, aan een anderen *Pieter van Opmeer*, van *Amsterdam*, die groote Staten in *Braband* verkreeg, gelijk het opschrift getuigt, dat men *t' Antwerpen* in *St. Franciscus Kerk*, in een glase venster, door hem gegeven, leest.

Martinus Æditaus.

Martinus Æditaus, of *Koster* gebynaamt, die buyten 's Lands veel besocht hadde, en zich wonder wel op d'Artseny verstont, wierd door tusschenspraak van eenen *Pieter Oxe*, een *Deens* Edelman, die met desen *Koster* te *Dole*, om zijn kunst en geleertheyd, groote kennis en vrientschap hielt, tot Opper-medicijn-meester van *Fredrik de tweede*, *Konink van Denemarken*, beroepen, maar na het overlijden van *Oxe*, trok *Martinus* weer na dese Stad, alwaar hy tot hooge ampten verheven is geworden. In zijn jonkheyd had hy *Krocus* tot Leermeester gehad, gelijk ook,

Matthias Bossemius.

Matthias Bossemius, wierd door *Koning Philips de tweede*, dat als hy daar minst op dacht en niet na stond, Kancelier van d'Universiteit te *Douay* gemaakt. Hy is in 't jaar vijftien hondert negen en tnegentig te *Douay* overleden, volgens het schrijven van *Myreus in Elogiis Belgicis*, die ook daar by voegt, dat hy een boekje voor de geestelijke, namelijk *dat de Priester by zig in huys geen Vrouwen zullen houden*, nagelaten heeft.

Elhard de Veer.

Elhard de Veer, heeft, behalven andere dingen, die van hem in 't *Duyts* geschreven, en ook uyt andere Talen, gelijk de *Paraphrasis van Erasmus*, en andere, aardig en bondig overgeset zijn, daar-en-boven by d'oude *Kronijk* van *Holland*, een byvoegsel gemaakt.

Hendrik Laurentsen Spiegel.

Hendrik Laurentzen Spiegel, waar een groot beminder van alle kunsten en wetenschappen, die hy ook zelf, nevens zijn beroep, oeffende, een uytnemend *Poëet*, van d'eerste Eeuwen, in de welken men hier zuyver *Duyts* begost te schrijven, 't geen hy met grooten yver bevlijtigde, 't welk zijn boek, *Hart-spiegel* genaamt, en andere Rymen, genoeg getuygen.

Roemer Visscher.

Roemer Visscher, de rechte *Duytsche Martiaal*, heeft met zijn *Zinne-poppen* oft *Emblemata*, en *brabbelingen*, dat zijn *Epigrammata*, genogsaam betoont, dat hy een Wereld-wijs man was, en wel waardig dat men zijner altijt gedenke en roeme, en is in 't jaar 1620. den XI. van Sprokkelmaand gesturven.

De *Ridder P. C. Hooft*, heeft dit Grafschrift voor hem aan zijn volgende Eeuw na gelaten:

Roemer Visscher rust hier binnen,
Moe gespeelt met Hollandsch jok,
Want hy quicken by de schok
Schreef, en popte met de zinnen;
Ziend' al 's Werelds wetenschap
Aen, voor vulsel van de Kap.

Gerbrand Adriaansz. Brederode.

Niet min geestig is ook geweest onsen *Amsterdamsen Terentius*, *Gerbrand Adriaensz. Brederode*, die in kluchtige boerteryen, alle Nederlandse Rijmers, de welke voor, in, en na zijn tijd, tot noch toe, bekent zijn geweest, verre de loef afsteekt: Dit getuygen zijn aardige Liedekens, en vermakelijke Klucht- en Bly-spelen; onder dese, doet den *Spaansen Brabander*, door zijn nieuwe afgerechte streken, d'oude, oprechte, Amsterdamse eenvoudigheyd blijken en uytmunten. Maar boven al steekt uyt, zijn Spel van 't *Moortje*, waar in hy *Terentius Eunuchus* heeft na gevolgt; en buyten alle twijffel vermaakt hy, met zijn oprechte Hollandse manieren van spreeken; d'aanschouwers en toehoorders hier *t' Amsterdam* niet minder, als eertijds *Terentius*, in 't Latyn, die, te *Rome* dede. Dit bevestigen noch tegenwoordig eenige oude luyden, die, wanneerse dit Spel zien vertoonen, of hooren leesen, haar inbeelden, datse noch vijftig jaren jonger, in de Vleys-hal, op de Vogel- en Vis-markt, en daar omtrent, van hunne oude koop Wijven geroepen, en door 't prijsen van hun Waaren, tot koopen aangelokt worden. Zijn Rymeryen en Liedekens, worden dagelijks nog gesongen. Hy is gestorven, in 't jaar 1618. oud ontrent 33 jaren, zeker Geest maakte de volgende Veerskens, op zijn overlijden,

Vraagt gy wat Bred'ro deed de dood?
De geest die was het lyf te groot:
Nu hebben met hem Spel, en Kluit,
En alle zoete deuntjes uit.

Maar

Maar *I: van Vondel*, heeft zijn Grafschrift gemaakt in de volgende Vaarsen:

Hier herbergt 't lijf, wiens geest in schertsen munten uit,
En met veel boertery, steets swanger ging van harssen:
Wien Charon willig voerd', om sunst in d'oude schuit,
Vermits de zieltjens droef, noch lachten om zijn farsen.

Dr. Sebastiaan Egbertzen. *Doctor Sebastiaan Egbertsen*, is een treffelijk Genees-meester geweest; en wierd om zijne bysondere deugden en geleertheyd, met Burgermeesterlijke waardigheyd vereert. Zyn Vader was *Egbert Maynartzen*, die ten tijde van *d'Inquisitie*, juyst 's avonds te vooren in de gevankenisse aan 't water storf, zoo als hem daags daar aan, t'zijner onschult, 't hooft voor zijne voeten zoude geleyd worden.

Petrus Paauw *Petrus Paauw*, Docter in d'Artzeny, en een vermaart *Professor* der zelver wetenschap, in *d'Akademie* tot *Leyden*, is door zijn uytgegeve Schriften genoeg bekent, en is in 't jaar 1621. deser Wereld overleden.

Laurens Reael. *Laurens Reaal*, *Ridder*, eertijds *Generaal* oft Opperste-bestierder van wegen onsen Staat in *Oost-Indien*, dien de *Ridder Hooft*, in zekere kracht, noemt *het puyk oogelijn der jeugt van d'Amstelsche Landouwen*. Na dat hy in *Indiën* zich eenige jaren dapper in de Wapenen, wijs in 't bestieren der Landen, en verstandig in den Koophandel, getoont had, is hy met groote eer en achtbaarheit, en schatten voor de *Compagnie*, in zijn Vaderlant gekeert, daar hy met blijdschap en toeloop des volks verwelkomt wiert, en terstont tot hooge ampten gebruikt. Zeker brief, door den Druk gemeen gemaakt, die hy tot onderrechting aan een zijner vrienden, die na *Oost-Indien* voer, geschreven heeft, beeld zijn kennis, oordeel, en ervarentheid der *Oost-Indise* Landen genoegsaam uit. Hy is in 't jaar 1637 gestorven. *Vondel* spreekt in een zeker gedicht op zijn afbeeltsel, door *Keiser* afgemaalt, dese naarvolgende vaarsen:

Soo maalde een Keizers hant, den wackeren Reael,
Den Ridder, den Gezant, den grooten Generael,
Voorsien met brein in 't hooft, met oorlogsmoet in 't harte,
't Was hy, die Spanjen op sijn' eigen bodem tarte;
Vaar heen, gelauwert hooft, geluckelijk door Zee,
En breng voor 't Vaderlant ontelb're kransen meê.

P. C. Hooft. Ook is hier *Pieter Cornelisz. Hooft*, *Ridder*, *Drost* van *Muyden*, en *Bailjuw* van *Goyland*, &c. Zoon van dien voortreffelijken *Cornelis Pietersz. Hooft*, (die tot verscheyde reysen het Burgermeesterschap deser Stede bekleed heeft.) Hy is in 't jaar vijftien hondert een-en-tachtig gebooren; en heeft in zijn jonge jaren een yverige genegentheyd tot de wetenschappen getoond. Zyn geleerde Staatkunde, overvliegent vernuft, groot oordeel, zinrijke stijl, en bondige welsprekentheyd, kan men in zijne *Nederlandsche Historien*, en 't leven van *Konink Hendrik de Groot sijn brieven*, en aan alle de werken van *Tacitus* by hem vertaalt, overvloedig bespeuren. In de *Poëzy* is hy zonder weêrga, en on-navolgelijk, gelijk zijn zinrijke gedichten getuygen: waar door zommige hem genoemd hebben, den *Hollantsche Homeer*, den *Tacitus onser eeuw*, *'t Hooft der Poëten en Historyschrijvers in onse taal*, *de Vader der Nederduitsche Zang-godinnen*, *de Fenix van zijn tijd-genoten, en Drost sonder weêrga*. Hy is in 't jaar zestien hondert zeven-en-veertig, den een-en-twintigsten van Bloeymaant, in 's *Gravenhage* gestorven, om eeuwig te leven, en t' *Amsterdam* begraven, alwaar ook opentlijk voor den volke op de *Schouburg*, zijn gantsche levens bedrijf, door een sprekende persoonaagie verhaalt en opgezeit wiert. *Joost van den Vondel* zingt, in een zeker gedicht, op zijn afbeelding, door *Sandrart* geschildert, aldus van hem:

Het brein gespist op 't roer van Staten te regeren,
En 's werelts Oceaen, met kloekheit te braveren,
Den geest, die Tacitus, en d'oudste dichters tart,
Besloot natuur in 't Hooft, herbooren in Sandrart,
Die hooft- en hals-çieraet, des Ridders heeft vergeten,
De Duitsche Lauwer-kroon, en Fransche Konings-keten.

Maer *Jan Vos* heeft zyn graf dicht aldus gesteld.

De Doodt heeft Hooft gevelt. De steen bedekt het graf.
De tijd maakt hem tot asch: maar alles is te laf.
Op 't Edele vernuft, al was 't voor weinig uuren.
Zijn veder zal de Dood, de steen, en tijd verduuren.

Jacobus Laurentius.

Jacobus Laurentius, *Amsterdammer*, is van *Naarden* alhier beroepen tot Predikant in de Nederduytse Gereformeerde Gemeente, in 't jaar 1621. Hy was een geleerd man, dapper ervaren in de schriften der Oudvaders. Onder zijne uitgegeven boeken, zijnder ook, daar in hy tegens eenige *Antwerpse Jesuiten*, over sommige Geloofs punten scherpsinnig redenkavelt: Hy is alhier overleden den 19 *Maart*, des jaars 1644 oud 60 jaren.

Rudolfus Petri.

Rudolfus Petri, gezeid *Roelof Pietersz.* is van *Saenredam*, tot Predikant alhier in zijn geboorte Stad beroepen, ten dienst van de Nederduitse Gemeente der hervormde Godsdienst, in den jaare 1612. Hy was een zachtzinnig en vreedlievend man, zeer zoetvloeyende, welspreekende en stichtelijk in zijn Predicatien, die ook met grooten toeloop en aandacht van die Gemeente, (by de welke hy lieftallig en aangenaam was) aangehoort wierden. Zijn Schriften en Leeringen, die in een tamelijk groot getal bestaan, en door den Druk gemeen zijn, geven zijn geleertheyd genoegsaam te kennen. Hy storf, tot groot leetwesen zijner Gemeente, in 't jaar 1649 den 4 Iuny, oud 64 jaren.

Joannes Kloppenburg.

Joannes Kloppenburg, van *Amsterdam*, is van *Heusden* alhier in de bovengenoemde Gemeente, tot Predikant beroepen, in 't Jaar 1621. doch heeft Anno 1629. ter oorsaak van eenige onlusten zijn dienst verlaten, en is in 't jaar 1630. in den *Briel*, Predikant geworden. Doch zijn doorgestudeerde geleertheyd is oorsaak geweest, dat hy in den jare 1640. in de Hooge Schoole, tot *Harderwijk* beroepen is, als *Professor*, dat is *Voorleser* in de H. *Theologie*, of *Godsgeleertheyd*, en van daar Anno 1644. in den zelven staat tot *Franeker* in *Vriesland*, alwaar hy in 't jaar 1652. oudt 60 jaren, hebbende verscheyde geleerde Boeken nagelaten, overleden is.

BYVOEGSEL. Jacob Jansonius.

Jacob Iansonius, Amsterdammer, was Doctor in de Godheyt en Professor tot *Leuven*, en Regent van 's Paus Collegie aldaar, heeft de Uytlegginge op de Psalmen Davids en over het Hoogeliet geschreven, en is gedenkwaardig, dat, doen hy noch leefde, *Willem Estius*, op een tijd en beide in Holland geboren, de voornaamste en eerste *Professoren* waren, ofte *Voorlesers* in de *H. Schrifturen*, d'eerste tot *Leuven* en d'andere tot *Douay*.

Maximiliaan van den Sanden.

Maximiliaan van den Sande, genaamt *Sandeus*, Amsterdammer, was in 't Jaar 1597. *Jesuit* tot *Romen*; heeft eenige Tractaten geschreven, noopende de verschillen van de *Religie* in Holland, en zijn tot *Ceulen* gedrukt; hy is aldaar overleden.

Albertus Eufremius.

Albertus Eufremius, Amsterdam: heeft zijn *Poemata* in 't Jaar 1601. uytgegeven.

Nicolaas à Wassenaar

Nicolaus à Waßenaar, Medicinæ Doctor, Conrector tot Haarlem, heeft geschreven *Enarrationem Obsidionis Urbis Harlemi, tot Leyden* 1605. *gedrukt*. Item *Artem Medicam* ofte *Genees-kunst* van *Rembertus Dodonæus*, van *Sebastiaan Egbertsz.* verrykt, en van de zelve met Aantekeningen vermeerdert, tot *Amsterdam* 1624. gedrukt. Heeft ook beschreven een *Historische Verhaal*, beginnende met den jare 1620. tot 1633. in 4.

Simon Episcopius.

Simon Episcopius, zoo hy zelve heeft aangetekent, is geboren alhier in 't begin van January 1583, is 1643 den 4 April, in Amsterdam ook overleden; heeft geschreven in 't Latijn, *Opera Theologica*, 2 *Voll: in Folio*; in 't Duyts *Predicatien* over *Joannes* XVII. *vers* 3.; over *Mattheus cap.* V.; ook over verscheyde Stoffen, als *'t Antwoord op de Proeve van Abrahamus Heydanus*; 3 *Tractaten tegens Jacobus Triglandus*; nog eenige *Tractaatjes* tegens de *Papisten*; de *rechte Outheyd van 7 Propositien*; *Antwoord op* 10 *Vragen*; *Ontydige Waarheyd*, en *Opper-meesterschap der Roomse Kerk*.

Andreas Lantsman.

Andreas Lantsman, Amsterdammer, van Leyden beroepen tot Predikant in de Nederduytsche Kerk; heeft zijn Geleertheyd getoont in zijn Boek, genaamt den *Roomschen Afval*, &c. is, na dat hy 10 jaren hier gestaan hadde, op den 12 September 1666. aldaar overleden.

Dr. Nicolaas Tulp.

Nicolaas Tulp, Amsterdammer, *Medicinæ Doctor*, in zijn leven Schepen, Burgermeester en Raad deser Stede, hebbende het Raadschap bekleet in de 50 jaren, heeft eenige Aanmerkingen, rakende de *Geneeskonst*, in zijn leven in 't Latijn en Nederduyts beschreven, in Druk uytgegeven, en is overleden in 't jaar 1676. *siet IV. Boek fol.* 653:

Gerard Brand.

Gerard Brand, Amsterdammer, Remonstrants Predicant, geboren den 25 July 1626. gestorven op de Reyse tot Rotterdam op den 12 October 1685., een Man van groote Geleertheyd, gelijk daar van uyt zijn *Historie van de Reformatie, in en ontrent de Nederlanden, het Leven en Bedrijf van de Groote Zeeheld M. de Ruyter*; ook een *Dag-registe op elke dag van't Jaar voorgevallen*, nevens de *Geboorte en Sterfdagen der vermaarste Mannen*; als mede verscheyde *Gedichten*, ontrent Kerkelijke en Wereldlijke stoffen, en andere Schriften, die hy door den Druk heeft in 't licht gegeven, kan geoordeeld worden.

Cornelius Sladus.

Cornelius Sladus, van Engelse Ouders, doch hier tot Amsterdam gebooren, is geweest *Rector* in de Latijnsche Schoole alhier,

alhier, heeft verscheyde Schriften uytgegeven; zijn Soon

Mattheus Sladus. *Mattheus Sladus*, Amsterdammer, gebooren in August. 1628. *Medicinæ Doctor*, seer geleert in de Grieksche Taal, heeft op veel Grieksche Auteurs *Aantekeningen* gemaakt, en bysonder op *Hysichii Lexicon*. Hy is tussen Windsor en Londen, reysende op de weg, in de Koets overleden, en ook in Engeland begraven. Hy was voor eenige jaren tot Leyden beroepen tot *Professor Medicinæ*, maar heeft het ge-excuseert.

Petrus van Poot. *Petrus van Poot*, Amsterdammer, Predikant eerst tot *Pynaker*, en daar na tot *Enkhuysen*, alwaar ook in den jare 1672. is overleden, heeft nagelaten zijn verklaringe over het vierde Gebod in de Wet des Heeren.

Petrus van Staveren. *Petrus van Staveren*, Amsterdammer, eerst Predikant tot *Middeley*, daar na op *Maasland-Sluys*, en laastelijk tot *Leyden*, alwaar hy ook is overleden; heeft zijn geleertheyd getoont in 't schryven over het eerste Boek van Mosis, en over de eerste Sent-brief van den Apostel *Joannes*.

Adrianus Junius. *Adrianus Junius*, Amsterdammer, mede Bedienaar des Goddelijke Woorts tot *Leyden*; zijne geleertheyd munt in 't bysonder uyt in zijn boek van de Vertroostinge der Schriften, blijkende in de bysondere Huyshoudinge Gods in zijne Kerke en Gemeynte.

Item *Opera Analytico practica*, in Jesaiæ LVIII. & LIX. Lucæ I. v. 46 tot 55. I Cor. XIII. & Jeremiæ XXXI. v. 33, 34.

Lucas Schacht. *Lucas Schacht*, Amsterdammer, Doctor in de Philophie en Medicijne, wierd om zijne bysondere diensten aan die van *Leyden* bewesen, &c. in het jaar 1670 tot *Professor* in de *Medicyne* beroepen, is gestorven in het jaar 1689, en aldaar in de *Pieters* Kerk begraven.

Isaak Commelin. *Isaak Commelin*, Amsterdammer, gebooren 1598. is overleden 1674. alhier; die een groot deel van dese *Amsterdamse Beschrijvinge*, nevens *Tobias van Domselaar*, heeft beschreven; en te vooren in den jare 1644. by een versamelt, *alle de Placcaten, so van de Staten Generaal, als die van de Staten van Holland in 't particulier, en in 2 Deelen verdeelt, in fol. uytgegeven; als mede de Oost-Indische Reysen, in 2 Deelen, in lang Quarto; heeft ook beschreven het Leven van de Princen van Orangien, als Willem de eerste, Mauritius en Fredrik Hendrik, Hoogloffel: Memorie, in 2 Deelen in fol.*, alle tot Amsterdam, by *Janssonius*, gedrukt; *heeft noch andere Boekjes uyt het Frans en Hoogduyts overgeset, als de Wegwijser en Beschrijvinge van Vrankryk, Spangien, Italien, en anderen meer.*

Jacob Commelin, Amsterdammer, *Isaaks* jongste Broeder, heeft wel niet in Druk uytgegeven, maar heeft echter verscheyde Boeken, met eygen hand geschreven en naargelaten, en zijn by de *Commelinen* noch berustende, als de *Histoire de la Source des Troubles, divisions & deplorables calamitez, & desolations des Guerres Civiles & Intestines advenues Pais du Roy nostre Sire en son dix sept Provinces du Commencement de la Regne de Philippe second, jusques a la mort de Comte Guillaume de Naßau, & Prince d'Oranges, Lieutenant Generael de la part des Estats Generaux en cesdicts Pais-bas.* Item *de Privilegien en Keuren der Stad Delft, in 2 Deelen.* Item *de Privilegien der Stede Leyden en Rynland; alle in Folio*, nevens noch verscheyde andere geschreven Boeken. Jacob Commelin.

Mr. Hendrik Brouwer, uyt de Regeerende Familie der Stad Leyden voortgekomen, doch nog in 't leven zijnde, heeft menigmaal gesegt op 't Water, binnen Amsterdam, in den jare 1624. gebooren te zijn, en aldaar opgevoet te wesen, tot de tijd van zijn Academise Studie aan quam, en tot Leyden deselve heeft voltrokken; eerst getrouwd aan de dochter van d'Heer *Abrahamus Heidanus*, *Professor der Theologie*, &c. en voorts in de Regeeringe aldaar, geduurende zijn leven, door gebragt; loffelijk bekleed hebbende het Schepens, Burgermeesters en Opper-Schouts-ampten; ook tweemaal Gecommitteerd geweest in de Oost-Indische Compagnie, eens in 't Collegie ter Admiraliteyt tot Amsterdam, en 't laatst in dat van den Raad van Staten deser Vereende Landen, dient hier niet vergeten te worden, wegens zijne Studie en Geleerdheyd, heeft geschreven het voortreffelijk Boek, *de Jure Connubiorum apud Batavos recepto Libri duo*, 4. 't geene by alle Rechts-geleerden deser Landen in groote extime is. Mr. Hendrik Brouwer.

Tobias van Domselaar, Amsterdammer, die dese *Beschrijving* van 't *Leven en Daden van de Heeren van Amstel* en vordere *Historische Beschrijvinge*, nevens mijn waarde Vader *Isaak Commelin zalr:* heeft aan de Amsterdammers mede gedeeld; heeft noch verscheyde andere *Tractaten* laten uyt gaan, als onder anderen het *Ontroerde Nederland, door de Wapenen des Konings van Vrankryk, in 2 Deelen, in Quarto*, &c. Tobias van Domselaar.

Arnoldus Montanus, Amsterdammer, eerst Predicant tot Schellingwouw, en daar na binnen Schoonhoven, alwaar voor 5 a 6 jaren is overleden, heeft in Druk nagelaten, een *Beschrijvinge van de eerste Inwoonderen van Amstelland, zijnde het* Arnoldus Montanus.

eerste

eerste Boek van dese Historische Beschrijvinge van Amsterdam; als mede het Oost-Indische Compagnie Gesantschap na Japan; een Beschrijvinge van America, alle beyde in Folio. Item *'t Leven van Jan van Galen, in 4. De beroerde Oceaan, in 8. Het Oud en Nieuw Romen. 't Kort begrip van 't Leven der Princen van Orangien.* Item *Domus Auriaco Nassovica*; heeft ook Noten gemaakt over *Erasmi Colloquia Familiaria*, en verscheyde andere Tractaatjes meer.

Arnoldus Syen. *Arnoldus Syen*, Amsterdammer, is geweest *Professor* in de *Medicine* en *Kruydkunde* in de Hooge Schoole binnen Leyden, en daar in den jare. . . . overleden, en heeft de *Malabaarse Kruydhof*, eerste Deel, met *Aantekeningen* verrijkt.

Dus verre van de Geleerden, die binnen *Amsterdam* gebooren zijn, voor zoo veel ons zijn voorgekomen; nu kome wy tot de Doorluchtige telgen, die niet om haar Geleertheyd, maar alleen door hun dappere Manhaftigheyd vermaart zijn, en eeuwig by de nakomelingen, op de vleugelen der Fame zullen zweven.

OORLOGS-HELDEN.

Jacob van Heemskerk. Onder dese munt voor eerst helder uyt, *Jacob van Heemskerk*, *Amsterdammer*, wiens ongemene manhaftigheyd, en onverwinnelijke stantvastigheyd, in 't uytstaan van allerley gevaar der woeste Zee, felle koude, opgestapelde Ys-bergen, verslindend gedierte en verschrikkelijke vyanden, hier in 't brede wel kon beschreven worden, maar om dat het zelve veel eer een gehele Historie, als eenige weynig bladen vereyscht, zullen we alleen zeggen, dat de *Vereenigde Nederlanden* hem eeuwig dank schuldig zijn, en verplicht zijne deugden en daden, tot zijn onsterffelijk lof, aan haar nakomelingen bekent te maken. Van den zelven is breder gesproken in 't beschrijven der *Oude Kerk*.

Jacob van Nek. *Jacob van Nek* was een kloek en verstandig man, en is in 't jaar vijftien hondert acht-en-tnegentig, tot *Admiraal* over een Vloot van acht Schepen, die men naar *Oost-Indien* zond, gesteld. Van dese reise quam hy in het volgende jaar, (verscheyde verbonden met eenige *Oost-Indise Koningen* gemaakt hebbende, en, na 't verlies van zijn eene hand, in zekere Zeeslag, maar vijftien maanden uytgeweest zijnde) met groote rijkdommen weder t'huys; en wierd met soo groote eerbiedenis ontfangen, dat men de klokken van vreugden luyde. Hy heeft vele jaren daar na in aansien geleeft, en het Burgermeesterschap deser Stad, en andere hooge ampten bedient.

Jacob Willekens. *Iacob Willekens* heeft in 't jaar 1624. *de Bahi de Todos los Sanctos*, de voornaamste *Kolonie* of volkplanting der *Portugesen* in *Brazyl*, klockmoedig ingenomen; en is daar na, om zijn verdiensten, tot Raad deser Stad verkoren.

Hendrik Cornelisz. Lonk. *Hendrik Cornelissen Lonk* was *Admiraal* van de Vloot, die naar *Brazyl* zeilde, en de Stad *Olinda* in *Farnabucko* veroverde. Maar meer andere dappere Helden, als *Iacob de Rijk* a, *Dirk Duyvel*, en *Cornelis Iansen van Amsterdam*, gebynaamt, *het Haantje*, wiens *Latynsch* en *Nederduitsch* Graf-dicht wy ook in 't beschrijven van *d'Oude Kerk* verhaalt hebben, gaan we, om wijtloopigheyd te mijden, voorby.

Jacob de Rijk. Dirk Duyvel. Kornelis Jansz. 't Haanjen.

BYVOEGSEL. Abraham vander Hulst. *Abraham vander Hulst*, Amsterdammer, *Vice-Admiraal van Holland en West-Vriesland*, heeft veel treffelijke Zee-slagen heldaadig bygewoont, is eyndelijk glorieuselijk in zijn devoir overleden, in de bevochte Victorie tegens de Engelschen, in den jare 1666. den 12 Juny, gelijk zijn *Tombe* genoegsaam uyt wijst, als in de Oude Kerk alhier te zien is.

Gerrit Hasselaar. Hier dient niet vergeten te worden, de Heer *Gerrit Hasselaar*, Amsterdammer, uyt het Burgermeesterlijke en Manhaftig Geslacht der *Hasselaren* gesprooten, die met 40 Matrosen, op zijn eygen kosten geworven, alle met Engelsche Mutsen, met root Flueel gestoffeert, op het Schip de Beschermer, onder den Capiteyn *David Swerius*, in 't Esquadre van den *Luyt. Admiraal de Ruyter*, was als vrywillige mede gegaan; maar bekocht zulks, in de Zee-slag tegens de Engelschen, onder het Commando van den *Hartog van Iork*, op den 7 Juny 1672. door zijn grooten yver, met zijn bloed, en had de eere van met een edele Dood, door een Koegel getroffen, voor 't Vaderland, op 't bed van glory te sterven.

Dus verre van Krijgshelden zoo veel ons bekent die binnen *Amsterdam* gebooren zijn; nu zullen we van eenige vermaarde Schilders en Kunstenaars van *Amsterdam* spreken.

KUNSTENAARS.

Lange Pier. In de Schilder-kunst muntte voor eerst uyt, eenen *Pieter Arnoutsen*, die in de wandeling, van wegen zijn overgroote lengte, *Lange Pier* geheten wierd. Dese wist wonder kunstig na 't leven *Boerinnetjes* met *Kabbeljaauwen* en andere Visschen, veelderley Fruyten en allerley ge-

a Heeft de Stad Kampveer in Zeeland, op den 4 Mey 1572, voor de Staten en Prince van Orangie ingenomen. Ziet Hooft Hist. 6 Boek pag. 238 en 239.

reetschap dat tot de Keuken van noden is, uyt te beelden. Daar-en-boven worden onder zijn andere werken gepresen, voornamelijk twee Tafereelen, die hy hier in de Stad zijner geboorte, hadde naargelaten. Voor 't eerste was 2000 Kroonen betaalt, stont op 't Altaar van d' *Oude Kerk*, maar het is in d'eerste beroerte des Oorlogs van de Beeltstormers vernielt en aan stukken gebroken. Het ander, dat in de *Nieuwe Kerk* stont, is het zelfde lot mede te beurt gevallen. Hy overleed in 't Jaar 1573. oud zijnde 66 Jaar, na latende drie zonen, die den Vader zoo wel in gelaat en gestalte des lichaams, als in de kunst gelijk waren. Van hem kan men verder lesen, in de beschrijving der *Oude Kerk*.

Dirk Jacobsen.

Immers soo gaauw in dese konst is geweest eenen *Dirk Jacobsen*, Zoon van *Iacob Cornelissen* van *Oostzanen*, mede van de zelve kunst. Daar is een tafereel van hem in de *Kloveniers Doelen*, waar in zeer levendig een palm van een hant met uitgestrekte vingeren afgemaalt staat, want in d'eigenschappen des gelaats, hoeken der ledematen en buitenste ommetrekken des lichaams, wel te treffen, gink hy sijn Vader verre te boven.

Dirk Barentsz.

Dirk Barentsen, mede een Schilders Zone, heeft onder anderen de dulle rasernyen der *Wederdoopers*, met de schilderyen die op 't oud Stad-huis, eer 't afbrande, hingen, levendig afgebeelt. Wonder gaauw was dese in iets uit te vinden, en in orde te stellen. *Koornhert*, daar wy te vooren onder de geleerde van gesproken hebben, was ook een kunstig plaatsnyder van zijn ambacht, maar dese kunst, door andere hoogwigtige zaken belet zijnde, heeft hy vroeg laten varen.

Joost Jansz.

Ook is geboren t' *Amsterdam* eenen *Joost Jansen*, die niet alleen voor een kunstig Beelthouwer vermaart is geweest, maar heeft ook een bysondere wetenschap gehad, van Landen, Steden, Revieren en Wateren, na de kunst en eigenschap van de land-beschrijving, uit te beelden. Als den *Hertog van Alva* het *Noorderquartier* van *Holland*, meende wederom onder zijn gehoorsaamheit te brengen; zoo heeft hy van desen *Ioost* begeert, dat hy hem de gantsche streek van dat gewest op een Kaart zoude stellen: 't geen hy ook gedaan heeft. En in dese Kaart (seit *Pontanus*) zijn niet alleen de Dorpen en Kerken, maar ook de Beemden, Stroomen, Wateren, Dijken, Wegen, Sluisen, en diergelijken dingen na het leven zeer net uitgedrukt.

Gerrit Pietersz.

Gerrit Pieterse, Amsterdammer, Schilder, heeft zijn begin genomen by eenen *Jacob Lenertsen* van *Amsterdam*, een goet Schilder en Glasschryver, by welkers tijds zijns gelijk niet wiert gevonden; *Gerrit* zijn tweede Meester was eenen *Cornelis Cornelisz.* van *Amsterdam*, hy *Gerrit* was konstig in 't Schilderen van naakte Beelden na 't leven; hier tot Amsterdam hangt noch op de Handboogsdoelen een Rot Schutteren, daar *Jan Jansz. Carel* Capiteyn van was, en in den Jare 1604, van hem geschildert.

Symon Jansz. Kies, Amsterdammer, is Leerling van *Heemskerk* en *Frans Floris* geweest, heeft verscheyde stukken geschildert die *Kornelis Cort*, meest in 't Kooper heeft gesneden en laten uytgaan, alsoo hy zeer net met de Pen tekende, en ook artseerde. Symon Jansz. Kies.

BYVOEGSEL.

Ian Blom, Amsterdammer, vermaart Schilder, is ook Provoost geweest van de Schuttery in 't Orangie Regiment alhier; heeft veel treffelijke stukken, als *Lantschappen*, *Grotten*, en *Hoven* te *Romen* van *Cardinalen* als andere, gelijk verscheyde stukken noch binnen dese Stad by verscheyde luyden, en ook by zijn Kinderen te zien zijn, is in den Jare 1685. hier overleden. Jan Blom.

Fardinandus Bol, wel tot Dordrecht geboren, maar egter hier zedert zijn 3 of 4 Jaar opgevoet, kan mede onder de *Amsterdammers* gerekent worden; deselve heeft veel treffelijke stukken en *Contrefeitsels* geschildert, gelijk in verscheide Godshuysen noch kan gesien werden; en heeft een bysonder heerlijk stuk geschildert, uytbeeldende de *Stantvastigheyt van Fabritius in Pyrrhus Leger-tent*, hangende in 't vertrek van Burgermeesteren, op 't Stadhuys, en is gestorven tot Amsterdam in 't Jaar 1681. Ferdinandus Bol.

Menigte van andere geleerde telgen, dappere helden, en verscheide kunstenaars, die in dese Stad haar geboorteplaats hebben, soo wel die alrede overleden, als nog in 't leven zijn, en, wegen hun uitmuntende geleertheid, wetenschappen, dappere kloekmoedigheid en verscheide schrandre kunstvindingen, hier dienden opgehaalt, en tot lof der nakomelingen, den geheugenisse overgelevert te worden, hier by te voegen en te laten volgen, was 't voornemen. Dog dewijl het verbreyden van imands lof, na dessels overlijden, den nakomelingen, en medeburgeren met grooter aengenaamheid ter oore komt, en in tegendeel, dikwils het ophalen van 't lof der levendigen by veelen geacht word, uyt des Schrijvers genegentheid tot den zelven, voort te komen, heeft ons goed gedacht, soo wel het

het lof van dese als d' overige, die alree overleden zijn, te verswijgen, en tevens dit, en het geene dus verre in dese boeken verhandeld is, hier te staken, Tot een besluit van dit Hoofstuk, zal ik hier eenige eertytelen, daar dese Stad van zommige gaeuwe verstaanden mede beschonken word, laten volgen: want dese noemense niet alleen de *Hooftak* en *Kroondraegster* van *Europe*, maar ook, *kleen albegrijp, Rechterhand der Staten*, *de Scheeprijkst aller Steden*, *Woonplaats van Merkuur*, *Winkel van alle Koopmanschappen*, *'s Lands Noodvriendin*, *Zenuw en krachts des Oorlogs*; *Koorn-Schuur van Nederland*, *en 't Oog der vrye Landen*. Onder menigte van andere oude en nieuwe Dichteren, heeft de naaukeurige ondersoeker der *Batavise outheden*, wijlen *Pieter Schrijver*, al voor eenige jaren het lof deser Stede, met dese vraegswyse Latynsche veersen, opgehaalt.

Quæritis Hansæas inter cur censear urbes?
Emporiumque ingens Amstela Nympha ferar?
Cur mea per totum volitent nunc carbasa mundum?
Et subeat leges Indus uterque meas?
Cernitis AUGUSTAM *qua sum decorata* CORONAM,
Et nitidum tollo celsa per astra Caput.
Non hedera, ut vulgo, est, furiosave stemmata jacto,
Auctorem, & causas hæc habuêre suas.
Inconsulta suum Petulantia Flandrica Regem
Cepit, & innocuo sanguine tinxit humum.
Hinc genitor movet arma, scelus nec linquit inultum;
Liberet ut natum, trux Fredericus adest.
Romanæque adsunt aquilæ, atque exercitus omnes.
Gandavum adventus gloriæ prima sui.
Hinc Cæsar Viena tibi loca milite complet:
Itur in excidium, maxima Bruga, tuum
Protinus obsepto migrant commercia portu:
Amstela tum SACRO *digna* FAVORE *coli*
Sensit captivus, sensit Rex liber Yæos
Amsteliosque, suo pectora fida Duci.
Quid faciat? Jam tum Grudios cum perdere vellet.
Me Caput è Batavis tollere jussit aquis?
CÆSAREÆQUE *meos illustrans luce* CORONES,
TRADITE *ait* TERRIS, TRADITE JURA MARI.

't Welk van *Vondel* aldus in Nederduitsch rijm is vertaalt:

Vraegt yemand, wat my maekt de beurs van Christenrijk?
Waarom de Hanzesteên [a] *my als haar speelnoot zetten?*
Waarom ik Zee-Godin de vlagh voor niemand strijk?
En op en ondergang gehoorsaamt mijne wetten?
Aanschou de KROON, *daar ik mijn vlechten meê vercier:*
En hoe mijn kruyn, recht op, de starren gaat doordringen.
Ik swets, als and'ren, niet van harsseloos laurier:
'k Geef rede en klaar bescheet van onversierde dingen.
Het reukloos Vlaendre hiel zijn' eygen Graaf [b] *gevaen:*
Onnosle sprengklen bloets de Brugsche straat besmetten;
Dies schoot de vader, heet van wraak, het harnas aan:
Zelfs Frederik [c] *draaft in 't veld om zijnen Soon t'ontsetten.*
De standerts worden vlug: de hoef doorwroet het stof:
O groote stad van Brug, nu zal 't uw welvaart gelden:
De Haven word gestopt: de Koopman neemt verlof.
Toen erfde ik Amsterdam de gunst des hoog-gemelden.
Myn trouwheyd is den vorst gebleeken menigwerf;
't Zy dat hy vry was, of in vangenis most treuren:
Weshalve, op dat het streck' tot 's Bruggelings bederf,
My word bevoolen 't hooft te water uyt te beuren.
De Koning kroont [d] *myn pruyk met heilig diamant,*
En spreekt: 'k MAAK U VOOGDES, TE WATER EN TE LAND.

[a] ,, Anno 1370, in de Handveste van Woldemaer de derde Konink van Denemarken, en in de Straelsontsche overdragt.
[b] ,, Maximiliaen van Oostenrijk, Rooms Koning.
[c] ,, Keyser Frederik de derde, Anno 1488.
[d] ,, Konink Maximiliaen vereert Amsterdam met de Keysers Kroon, in 't Jaer 1489, den XI van Sprockelmaent, siet derde Boek eerste Deel pag. 187.

Van d'Ambachts - Heerlijkheden van Amsterdam; Als Amsterveen, Slooten, Slooterdijk, en Oost-dorp, met den aankleven van dien, en 't geen daar onder is behoorende.

ACHTHIENDE HOOFT-STUK.

NA dat *Gysbrecht van Aemstel*, de laatste Heer van *Aemstel* en *Aemstelland*, aan de t'zamenzweeringe tegens *Graaf Floris* de vijfde schuldig, en nevens de andere Heeren uyt de Landen verdreven zijnde, gelijk op het laatst van 't vijftiende en in 't begin van 't seventiende *Hooftstuk* van 't tweede Boek is aangewesen, voorgevallen in den jare 1296. is de Zoon van *Floris*, *Grave Jan van Holland* genaamt, in desselfs plaats gekomen, als wanneer de *Heerlijkheden van Aemstel*, nevens dat van *Woerden* door hem verbeurt verklaart, aangevaart; doch dese *Graaf Jan* in den jare 1299. zonder kinderen komende te overlyden, is hem, als naast in den bloede, tot Erfgenaam gevolgt, *Jan van Avennes*, die in 't begin van zijn Regeeringe de bovengenoemde twee *Heerlijkheden* heeft gegeven aan zijn Broeder *Guye*, Tresorier tot Luyk, en namaals Bisschop tot Utrecht; doch na de dood van *Graaf Ian van Avennes*, heeft zijn Zoon *Willem*, na zijn Oom *Guye* dood in den jare 1317. de voornoemde *Heerlijkheden* wederom tot zig genomen en aan het *Graafschap van Holland* vast gehegt, welke vasthegtinge *van Amstel* en *Amstelland* aan het *Graafschap van Holland*, *Margriete Keyserinne*, des voornoemde *Graaf Willems* Suster, als *Gravinne van Holland*, in den jare 1346. het zelve nader by opene brieven heeft bekrachtigt, ziet *Handvesten*, *eerste Deel*, *pag.* 4. van dat de zelve *Stad* en *Heerlijkheden* ten eeuwigen dage van 't *Graafschap Holland* niet en mag afgesondert worden.

Hartog Albregt van Beyeren heeft daar na het *Leen* en *Ambachts Heerlijkheyd* van *Amsterveen*, nevens de gevolge van dien, ter *Ouder* en *Nieuwer Amstel*, in den jare 1399., aan Heer *Coene van Oosterwijk*, voor een somme van een-en-dertig hondert Schilden, gegeven, gelijk by de volgende Verley-brief te zien is; welke Brief ge-extraheert is in de Leen-kamer van Holland, uyt het *Register V. folio* 339. *verso &c.*

ALbrecht, Hartog van Beyeren, Grave van Holland &c. doen kond alle Luyden, dat wy verleent hebben Heer *Coene van Oosterwyck*, *Willems Cusers Zoen* onse Neve, dat Ambaght van Amsterveen, om daer Ambaghts-Heere of te wesen, Schout ende Schepenen daer inne te setten, en te ontsetten, mit allen zynen toebehoren, alsoo verre als dat Schout Ampt gaat in deser manieren.

Dat Heer *Coene*, alle breucken en vervallen half hebben sal, gelyckerwys als de Ambaghts-Heeren in Kennemerlant hebben.

Ende alle boeten die in de Ambaghte verschijnen van xx. schellingen, die sal Heer *Coene* alleen hebben.

Voort zoo en zal de Baliuw in dat Ambaght voorsz. niet te Reghte sitten, nogh geen breucke bereghten, ten zy by Heer *Coene*, of by die gene die hy 't beveelt.

Voort zal Heer *Coene* gever van de Kerke wesen, en naer zijn doot, die gene daer het Ambaght op komen zal.

Item sal Heer *Coene* alleen de Swanen hebben, die in de Ambaghte levenden, of in de wateren dair hy de Visseryen heeft,

Voorts sal Heer *Coene* hebben alle de Renten die hier naer beschreven staen.

Eerst in Ambaght voorsz. de Wederbede tot May, aght pont.

Item die Swinebede tot Jacobi, aghtien pont xiij schellingen vier penningen.

Item tot Legmair die Wederbede tot May xxvj schellingen aght penningen.

Item tot Oudewael die Swynbede xiij. schellingen 4 penningen.

Item de Thyns in 't Schout-Ambaght van den Nieuwer-Amstel, xx schellingen vier penningen.

Item de Smaltienden van den Ouder-Amstel, en van Nieuwer-Amstel te zamen tien pont.

Ditck Hemgens van den Bancke xxvj schellingen aght penningen.

Item den Coren tienden van der Nieuwer-Amstel seven pont tien schellingen.

Item die Bancken-Meer vyftig schellingen.

Dit zyn die Renten die buyten dat Ambaght leggen.

Item de Vissery van den Amstel xxxviij. pont.

Item dat Veer, en de Visserye ter Meer, vier pont.

Item dat Veer dat leyt by Coelbiers, xl. schellingen.

Die Waver-Meer drey pont.

Die Watergraefs-Meer xx pont.

Item Callen-lant vier pont 10 schellingen.

Item Willem Truden Zoons Land vier pont.

Item

Item Willem Otten Zoons Land xxxxx. schellingen.

Dat Rauwe-Meer dat *Jan Bedt* plagh te bruycken; vier pont tien schellingen.

Item die Saet daer *Tyman Gierigh* op woont, met haere toebehoren, xiij pont.

Item dat Lant dat *Willem Noort Willemsz.* in huyrwaer heeft, thien pont.

En dit voorsz. Ambacht met alle sijne toebehoren, met de Visseryen, Lant ende Renten voorsz., hebben wy verliet en verlien Heer *Coenen* onse Neve tot eenen onsterfelijke Erf-leene, by ons en van onse Nakomelingen te houden, hy ende zijne naerkomelingen, en waert saecke dat Heer *Coene* storve sonder wettige Zoon naer hem te laten, soo soude dit Ambagt met alle zijne toebehoren, als voorsz. is komen, en Erven op *Harper Janse* van *Foreest*, en die hy by Heere *Coene* Doghter heeft; en waer dat *Harper* aflyvigh waer voor Heer *Coene*, zoo zout komen op *Jans* ouste Zoon van *Foreest*.

En alle dese Renten voorsz. sal *Clemens*, Vrouwe van Slooten, Heer *Coenen* Wijf hebben, die nuure helft tot haer lijftoght.

En dat voorsz Ambaght met alle zijne toebehoren als voorsz. is, heeft Heer *Coene* tegens ons gekoft om een-en-dartig hondert Schilden, die wy selver lest hebben doen slaen, en gelien ons betaelt des lesten penningh met den eersten, en hebben 't hem gelooft te waren als wy schuldigh zijn te doen.

In Oirconde dese brief besegelt met onse Segelen, en om die mere seeckerheden, hebben wy bevelen en gebeden, onse Lieve Zoon van *Oostervant*, dat hy desen brief met onse besegele, en Wy *Willem* van *Beyeren* by der Genade Godts, Grave van *Oostervant*, hebbe overmits bevele, ende bede ons Liefs Heeren, en Vader voorsz. gelooft, ende geloven Heere *Coene* a voorsz. en zijne Naerkomelingen in den Ambaghte, Renten en goede, ende haren toebehoren voorsz. te houden, en te stercken en te doen houden en starcken, tegens een igelijck die hen daer in hinderen of deren wilden, en hebben des t'Oirconde met onse Lieve Heer en Vader voorsz. desen brief besegelt mit onse Zegelen. Tot *Haerlem* op den 25 van Mey in 't Jaer ons Heeren derthien hondert negen en negentigh.

Onderstont.

Jussu Domini ducis Alberti, Presentibus Domino de Arkel, Domino de Egmont, & de Yselsteyn, Domino Burghgravio, Leydensis Consiliar.

Ja: Oc: de Leyden.

Hoe nu naderhand de Heeren van *Brederoode* aan dese Ambachts-heerlijkheden zijn gekomen, weet men niet zekers te zeggen; altijd, voor zoo veel men heeft gesien uyt de brieven van Verkoop van dese Ambachts-heerlijkheid, was *Reinout*, *Heer van Brederode*, Ambachtsheer daar van, diese aan dese Stad, in den jare vijftien hondert negen-en-twintig, verkogt, en de laatste is geweest. Want door dien die van der Stad hem als Ambachts-heer van *Amsterveen*, &c. in zijn Heerlijkheyd, niet alleen deden hinder, letsel en ongebruyk, maar ook hen vervorderden, vele van dien feytelijk met geweld in te nemen, de muuren, vesten, poorten deser Stede, stelden en leyden, op, door, en in zijn voorschreven heerlijk- *Ambachts-heerlijkheden van Amsterdam.*

a *Heer* Coenen *van* Oosterwijk, *heeft in den Jare* 1401. *geordonneert een* Zomerdijk *van de Landen Zeeburg gelegen te maken en te Schouwen, volgens de volgende brief daer van gegeven.*

,, *Coen van Oosterwyck* Ridder, doen cundt ende te weten allen luyden, dat Ick om nutschap ende ,, oorbaar des Lancs ende der goeder luyden die gelant ende geerft zyn buyten den Zeeburch, tusschen ,, den Stede van Aemstelredamme ende van Yppesloot, geoorloft hebbe ende oorloff geve met desen ,, onsen brieue, dat men dat voorsz. Lant in mynen Ambachte van den nyeuwen Aemstel gelegen, be- ,, dycken zal met eenen alzulcken Zoemerdycke, als 't meestendeel van den luyden, die 't meestendeel ,, van den Landen daerinne hebben, goetduncken zal by den genen dien sy dair toe kiesen, dien Zoe- ,, merdyck of ende an, groot ende cleyn te maecken, ende te legghen daer 't hem gevuecht, Wate- ,, ringe ende Slooten, daer ouer te dycken, ende eenen yegelick in zyn Landen Lanen te maecken tot ,, an den Zeeburch, om sijn noote vuyt ende in den Landen te voeren. Ende des salmen jaerlicx zes ,, Schepenen kiesen als op den Soemer den Dyck te schouwen, des zullen drie Schepenen wesen bin- ,, nen der Stede van Aemstelredamme, die de Raede van Amstelredamme daer toe ordonneren sullen, ,, en drie Schepenen van Outewael, als een Schout, die myn Schout ter nyeuwer Aemstel van mynen ,, wegen daer toe ordonneren zal by den genen die daer meest innegelant zyn. Ende desen Zoemer- ,, dyck sal schouwen een van den drie Schepenen van Outewael, als een Schout, die myn Schout ter ,, nyeuwer Aemstel van mynent wegen jaerlicx daer toe ordonneren zal by den andere vyf Schepenen ,, voorsz., by alsulcken Ordonnancie, Rechten ende Keuren als zy daer op jaerlicx keuren sullen. Ende ,, waer 't dat die Schepenen nyet all op den dach als men schouwen zouden daer by en quamen, soe ,, maeh die Schout met drie van den Schepenen voorsz. ofte met meerder, schouwen ende willekeuren ,, leggen, gelyck ofte zy daer all waeren. Ende alle recht dat in den Landen is te doen, als van dier Lan- ,, den Zoemerdyck, Lanen, Slooten ende Wateringen, dat zullen berechten die Schout ende Schepe- ,, nen voorsz. nae haere Ordonnancien, Rechten ende Keuren, zonder yemandts wederzeggen. Ende ,, die Schout ende Schepenen voorsz. zullen den Schout van Aemstelredamme jaerlicks goede rekenin- ,, ge doen van d'eene helft tot myn lieffs Heere behoef van Hollant, ende van den anderen helft van al- ,, zulcken boeten als daer verschenen en verbeurt werden. Ende die Schout ende Schepenen voorsz. en ,, zullen vorder tot genen Steden te recht staen noch bewint hebben, dan alleen die Landen buyten den ,, Zeeburch ende Soemerdyck voorsz. te berechten van allen puncten, gelyk voorsz. is. Ende voort ,, waer 't zaecke dattet meestendeel van den Luyden die daer gelant zyn, ende 't meestendeel van dien ,, Landen hebben hier naemaels tot eeniger tyt den schouwinge van den Zoemerdyck voorsz, verdra- ,, gen ende los wilden wesen; Soe zullen die Luyden gemeenlick ende alle die in dien Landen ge- ,, erft zyn, vry, quyt ende onbecommert wesen van den Schouwen ende Keure voorsz. Ende want ,, ick voor myn ende myne naercomelingen beloeft hebbe, ende beloeve allen desen voorsz. Puncten ,, vast ende gestade te houden; Daeromme hebbe ick hier af tot kennisse myn Zegel an desen brieff ,, gehangen tot een oirconde. Gegeven den vij. February Anno 1401.

lijkheyd, de scheyts-palen en eynden van dien te verminderen, de wegen, watergangen, dijken en kaden, af trokken, en andere diergelijke, die tot dese Ambachts-heerlijkheyd stonden, onder haar bedwang, schouw, en rechts-gebiet, buyten zijn verlof, brachten, zoo wierden die van *Amsterdam* hier over voor den Hove van Holland ontboden, en zouden by *a* eind-vonnis gedoemt hebben geworden, ontruyming te doen, tot profijt van den Ambachts-heer van *Brederode*, van al 't gene zy met gewelt van zijn heerlijkheyd ingenomen hadden, mitsgaders vergoeding van de gelede schade. Doch hier tegen deden die van *Amsterdam* hun deugdelijke verdeding. Evenwel was te dien tijde dit geding zoo verre gekomen, dat het zelve over eenige jaren in staat van wijsen gebragt was. Niet te min, die van *Amsterdam*, om 't geding neder te leggen, en d'onsekerheyd van 't vonnis t'ontgaan, en ook om 't rechts-gebied deser Stede te houden in haar geheel, zonder te komen, tot, of in deylinge van rechtsbieden, en boven al tot deser Stede profijt, en schuwing van vele misdaden, die door scheyding van rechts-gebiet quamen te geschien, in, en buyten deser *Stede*, brachten zoo veel te wege, door middel van *Hillebrant Iansz. Potter*, en *Heyman Iacobsz. Burgermeesteren* en *Raden* deser Stede, by hen daar toe besonder gemagtigt, dat al dese geschillen, en gedingen tusschen *Reinoult, Heer van Brederoode*, en Ambachts-heer van *Amsterveen*, en zijn aankleven, ter eene zijde, en die van *Amsterdam* ter andre zijde, met een vriendelijk verdrag, en over-een-komste van de koop van de Ambachts-heerlijkheden van *Amsterveen, Slooten, Oost-dorp*, en *Slooterdijk*, met den aankleven van dien, zoo wel leen als eygen goet, geen uitgesonderd, en de Leengoederen tot goede en onsterffelijke Leenen, in sulken schijn als de *Heer van Brederode* deselve beseten had, vry zonder eenigh opstal, af doende alle voor-kommer, renten en lasten, daar op staande, of daar op schadeloos houdende, af, en te niet gedaan wierden. Doch dese koop geschiede op die voorwaarde, dat de gemelde *Heer van Brederoode*, in vergelding van dien, behalve een zom penningen van drie duysent gulden, dien se hem in gerede gelde betaalden, aangewesen zoude worden, een eeuwelijke en erffelijke onlosbare rente, van vyf hondert tzestig gulden, te betalen alle jaren d'eene helft van dese renten, op den eersten van Slacht-maand, en d'ander helft op den eersten van Bloey maand, en dese onlosbare rente zoude staan en houden op de stadt *Amsterdam*, en des zelfs Mede-poorteren. En dat ook de boven-gemelde *Heyman Jacobsz.* als de gene, op wiens naam het overdrag, en over-gifte, van dese Heerlijkheden, met den aankleven van dien, gedaan wiert, ook dese rente met de Stadbestellen zoude, en boven-dien besonderlijk verbinden voor Stadhouder en Leen-mannen van der *Graaflijkheit* van *Holland*, de gemelde Ambachts-heerlijkheden, soo wel leen als eigen goet, tot versekeringe van de voorschreve rente, en betaling van dien.

a Sententie definitive.

Amsterdam koopt de Heerlijkheden. In 't jaar 1529.

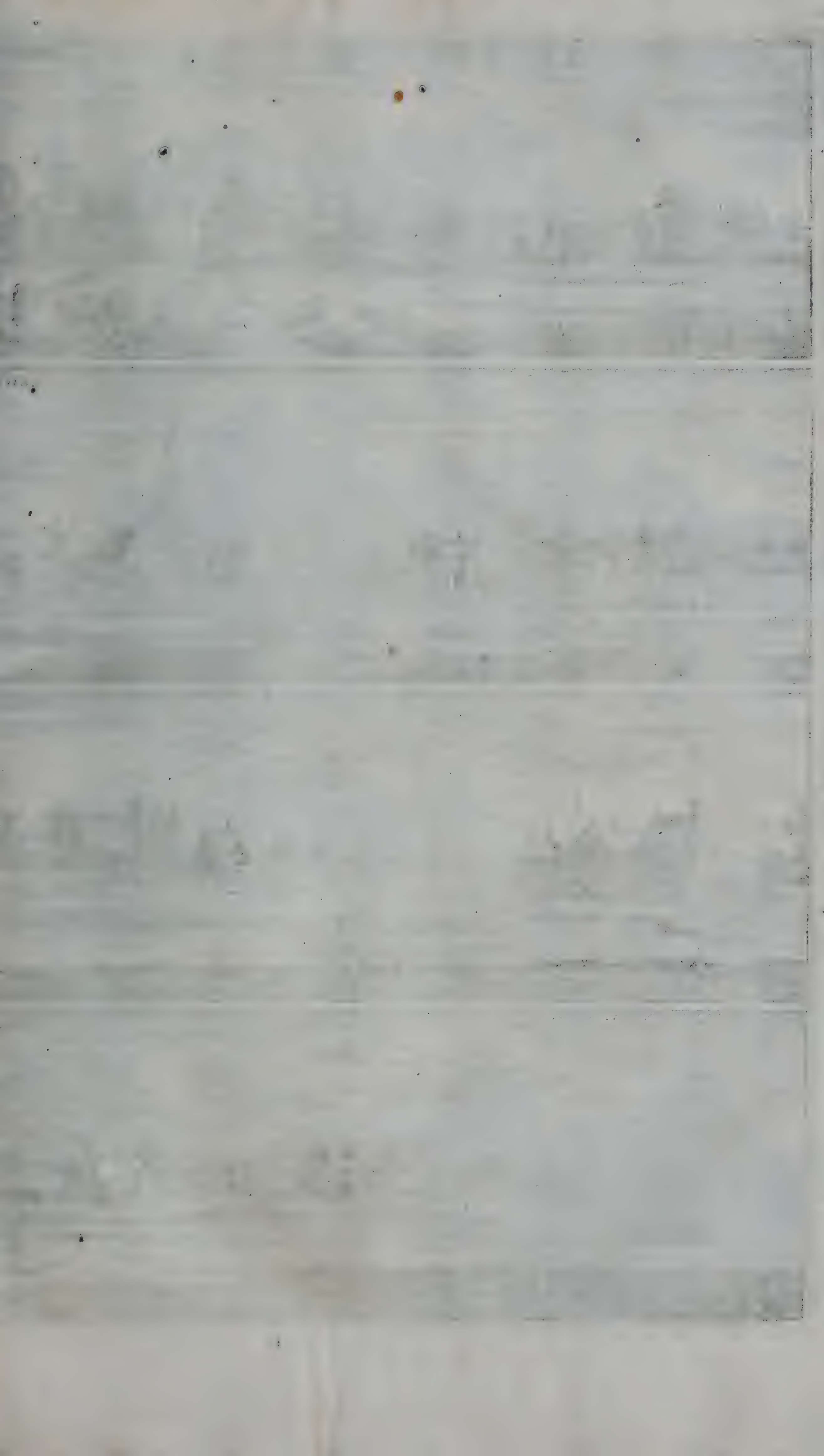
Ambachts Heerlijkheden.

Tot dit koopen van dese Ambachts-heerlijkheden, kregen die van *Amsterdam* in den Jare duizent vyf hondert een-en-dertig, van *Keizer Karel de Vijfde*, die toen als *Graaf* van *Holland* was, verlof. Behoudens, datse na't overlijden van den boven-gemelden *Heyman Jacobsz.* op wiens naam dese Ambachts-heerlijkheden gekogt en verleyd wierden, die van der Stad, van wegen en in de name der voorsz. Stede gehouden zouden zijn, den *Graaf* bekent te maken, en op te dragen, een uit der Vroedschap deser Stede, die zijn leven lang dese Ambachts-heerlijkheden besitten zou: en dien zoude de *Graaf*, en zijn Nakomelingen, de zelve verlijden, tot al zulke rechten diensten en leen, als de gemelde *Reinout, Heer van Brederoode*, en zijn Voor-zaten de zelve gehouden hadden, des zou de zelve ook den behoorlijken eed moeten doen, en de Heergewaden met d'andere rechten, daar toe staande, betalen; zouden ook na de dood van dien, die van *Amsterdam* den *Graaf* of zijne Nakomelingen, gehouden zijn, een anderen te noemen en op te dragen.

Keizer Karel staat de koop toe. In 't jaar 1531.

De *Graaf* behield aan zich en zijne nakomelingen de helft, of al zulk deel, als de gemelde Ambachts-heeren van *Amsterveen, Slooten, Slooter-dijk*, en *Osdorp*, met den toebehooren van dien, met hem, of zijnen *Baljuw* van *Amsterlant*, te heffen en te ontfangen plachten, in alle lijfstrafwaardige zaken, en verbeurt-making van goederen, aldaar vallende. Noch zouden die van *Amsterdam*, den *Graaf*, voor de erkentenis van dese dankbaarheit, die den *Graaf* hen deed, datse dese voorschreve leenen zouden mogen houden, als gesegt is, hem en zijn Nakomelingen jaarlijks geven en betalen op Kers-avond, (waar af Kers-avond, des jaars vyftien hondert en dertig, het eerste jaar was) de zomme van vyf-en-twintig gulden.

Maar behoudt sijn oudt Recht.

AMSTI

SLO

SLOC

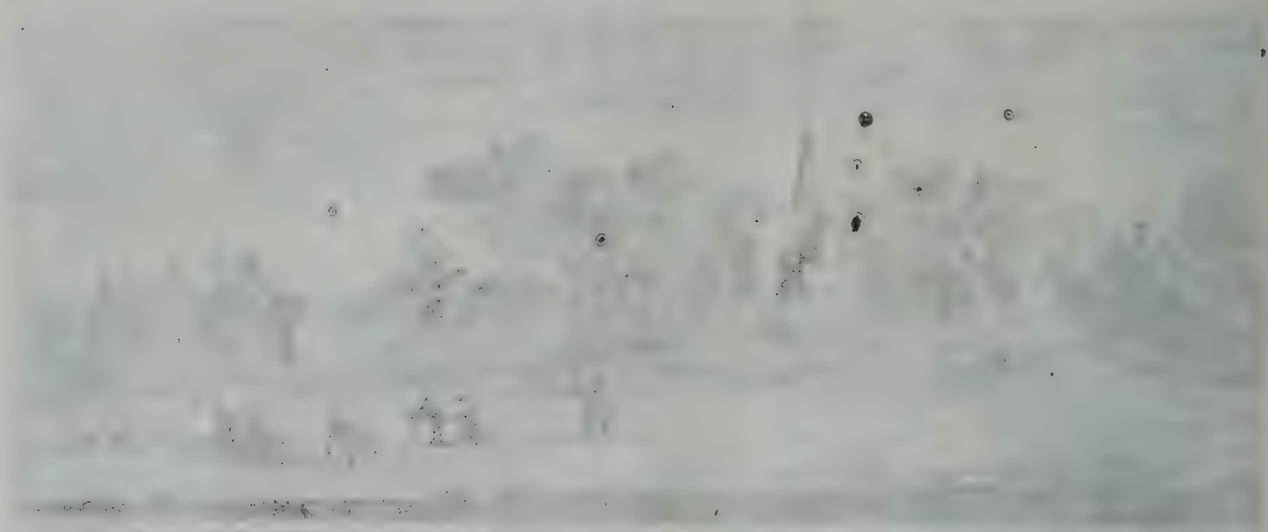

O S

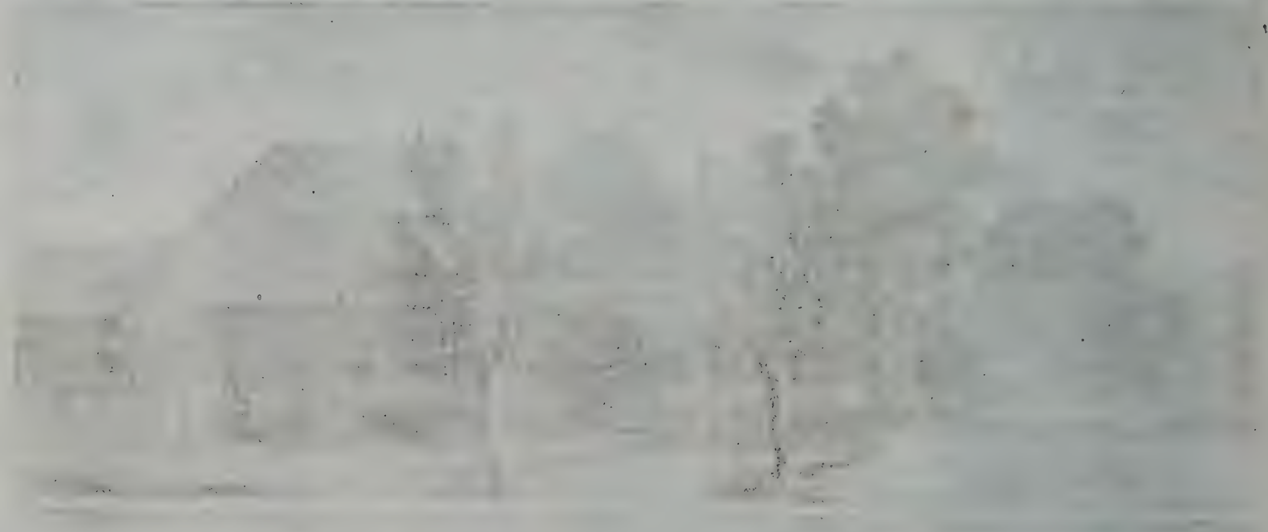

VEEN.

TEN.

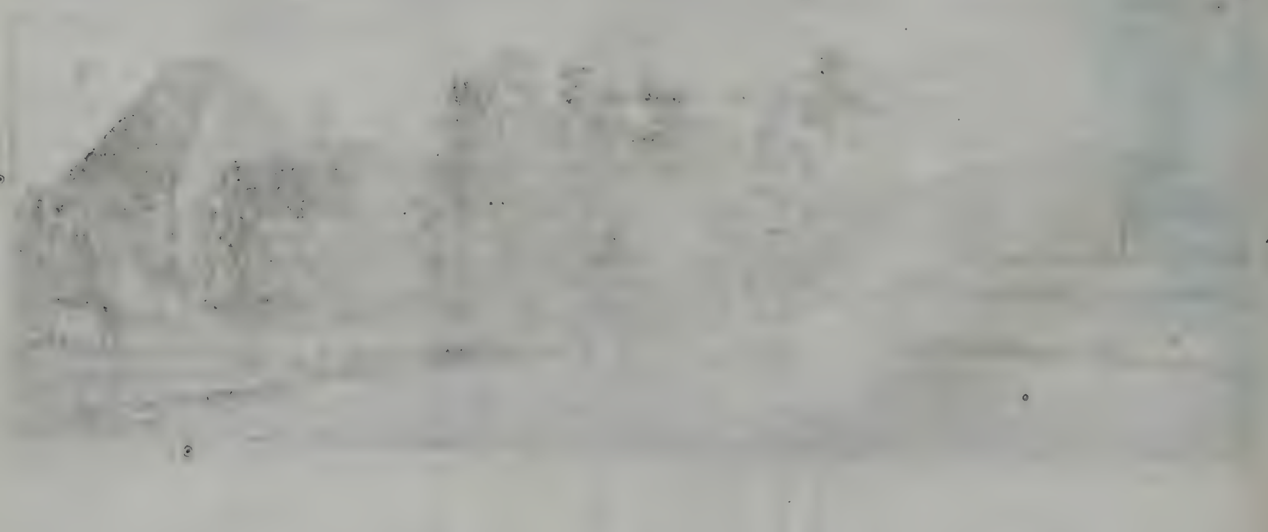

ERDYK.

ORP.

den. Doch dese renten waren losbaar tegen den penning twintig. De *Graaf* en zijn Nakomelingen, mogten ook t'allen tijden, als 't hem of hen beliefde, dese Ambachts-heerlijkheden met al haar toebehooren, soo als die van der Stad, de selve van de voorsz. *Heer* van *Brederoode* gekocht hadden, aan zich nemen, mits die van *Amsterdam* weder herstellende in gelde en gerede penningen, de zom van drie duisent gulden, die zy *Brederoode* daar voor betaalt hadden, en daar-en-boven, de Stad *Amsterdam* ontlasten van de jaarlijkse erf-rente van vyf hondert en tzestig gulden, die zy ook den *Heer* van *Brederoode* op dese Stad bewesen hadden. Doch al dese lasten, hebben die van der Stad, daar na in den jare vyftien hondert zes-en-vyftig van *Filips, Koning* van *Spanje*, afgekocht.

Amsterdam koopt haar van dit Rechte en ander lasten vry. In 't Jaar 1556.

De eigendom van dese Ambachts-heerlijkheden, *Amster veen*, *Slooten*, *Slooterdijk*, *Osdorp*, met den aankleven van dien, als *Houtrijk*, *Polanen*, en *Raasdorp*, komt dan, als gebleken is, uit kracht van de boven-gemelde koop, dese Stad *Amsterdam* toe, die ook, als een waarlijk onsterffelijk lichaam, in haar plaatse iemand uit de Vroedschap stelt, op wien het Leen deser Heerlijkheden verheft, en aan wien 't gesag, voor soo veel het onlijfstrafbare rechts-gebied aangaat, opgedragen word.

Hoorende het lijf-strafbare Rechts-gebied, van *Slooten* en *Slooterdijk*, &c. onder het *Baljuwschap* van *Kennemerland*, en dat van *Amsterveen*, &c. onder *Amstelland*.

De *Ambachts-heeren* van dese *Ambachts-heerlijkheden*, zedert aan Amsterdam heeft gehoort, zijn geweest

1531. *Heyman Jacobsz. van Ouder Amstel.*
1541. *Cornelis Buyk Sybrantsz.*
1560. *Symon Marten Dirksz. van de Ruwiel.*
1574. *Jacob Gerrit Teeuwsz.*
1579. *Mr. Willem Bardeusz.*
1604. *Gerrit Bikker*, den 8 Mey aangekomen.
1604. *Jacob de Graaf*, den eersten December aangekomen.
1624. *Andries Bikker.*
1652. *Cornelis de Graaf*, Heer van Zuydpolsbroek, op welkers overlyden daar na twee Ambachts-heeren zijn geweest, als

Mr. Symon van Hoorn over Amsterveen,
en
Mr. Hendrik Hooft over Slooten en Slooterdijk.

Doch na het overlyden van de Heer *Mr. Symon van Hoorn*, is het geworden,

Mr. Lambert Reynst over Amsterveen; in welkers plaats met de verandering in de Regeering in 't jaar 1672. de Heer *Joan Hudde* in dat van Amsterveen is gesuccedeert, en voorts met het overlyden van de Heer *Hendrik Hooft*, die over Slooten en Slooterdijk was, in den jare 1677. weder op een Heer alleen, als noch tegenwoordig is, de Heer

1677. *Joannes Hudde*, Raad en Burgermeester deser Stede.

Wie nu Ambachts Heer is.

De Dorpen, *Slooten*, *Slooterdijk*, *Osdorp*, en de *Vrye Geer*, welkers bannen in, aan, en door elkandre gelegen zijn, hebben aan de Oost-zijde de vrydom der Stede *Amsterdam*, de Wateringh *Kost-verlooren*, en *de Schinkel* (welke banscheydingen zijn tusschen de zelve en *Amstelland*,) aan de Zuid-zijde de nieuwe en oude *Haarlemmer* of *Leidsche Meer*, de Heerlijkheit van *Rietwijk*, van *Nieuwer-Kerk*, *Raasdorp*, de *Spiering-Meer*, en *Polanen*, en aan de Noord-zijde het *Y*. Dese plaatsen zijn alleen maar versien met twee Kerken, waar van d'eene staat tot *Slooten* op de *Vrye Geer a*, en d'ander tot *Slooterdijk*.

Gelegentheid dezer Heerlijkheden.

Onder

a „De Kerk tot Slooten is *Sinte Pancras* toegeweyt geweest; aldaar wierd ten tijde des blinden „Pausdoms op *Sinte Pancras-dag* een Doodshoofd van den Pastoor van 't Dorp den Volken, die met „groote menigte daer quamen, getoont; 't welk hy seyde 't *Hooft* van den Heyligen *Pancras* te zijn; „daar word by verhaalt, dat zeker Pastoor aldaar, die om het Volk tot aanbidding des *Hoofts* en tot „devotie te verwekken, met luyder stemme uyt riep, *ten is geen Ossen-hooft*, *ten is geen Paarden-„hooft; maar 't is het Heylige Hooft van Sinte Pancras*. Dese *Pancratius* is, volgens de Roomsche Schrij-„vers, onder den Keyser *Diocletianus* onthalst, en het Lichaam en het Hooft tot Romen in de Kerk „van *Lateran* begraven: *Nu is de Vraag, hoe dit Hooft tot Slooten is gekomen?*

Onder de Kerk-soeking van *Slooten*, hooren d'Inwoonders van *Slooten*, *de Vrye Geer*, en 't meerdeel van *Osdorp*; onder de Kerk-soeking van *Slooterdijk*, en 't voorder gedeelte van *Osdorp*, gesegt de *Deeling*, gelijk de Land-scheiding en roying, daar van by Schepenen en Kerkmeesteren deser plaatsen, op den dertienden van Oogst-maant, des jaars zestien hondert zeven-en-veertig, is vernieuwt. En brengen al dese Ingesetenen, tot onderhoudinge hunner Kerken, en vervalling der onkosten, jaarlijks zekere schattingen op, ieder na de macht van zijn middelen, zoo als de zelve in ª 't *Quohier* van de schot-panden geschat staan.

a Rolle.

Haar Voorrechten. De Ingesetenen der gemelte vier Ambachten, hebben wel eer gehad een geviligeerde Waag, daarse al hun waren van boter, kaas, &c. in vermogten te wegen, zonder 't recht van Waag-gelt in andere Steden onderworpen te zijn, vermogens het *Privileedje*, hen by *Filips van Borgonje, Grave van Holland*, in den Jare veertien hondert vijf-en-tzestig, den vijftienden van Lente-maand verleent. Welke Waag gestaan heeft, tot *Slooterdijk*, ten einde de *Slochter*, binnen aan den Hogen-dijk, op zeker erf, naderhand betimmert by eenen *Luw Pieters*, nevens de Sluis voor dese in den Hoogen-dijk gelegen, en die zijn uitwatering op de Sloot in het *Y* had. Doch alsoo de gemelde Sloot, door 't op-geven van slik en modder uit het *Y*, al voor lange Jaren vervuilt, toegegroeit, en met riet bewossen, mitsgaders de sluis gedamt is geweest, zulks dat 'er nu qualijk merktekens af te vinden zijn, is ook dese Waag, al lang, boven menschen geheugenis, vervallen, en te niet gegaan.

Hantvest van Kennemerlant.

Waag tot Sloterdijk.

Plachten den Dijk zelf te onderhouden. Alle d'Ingelanden derzelve Ambachten, als *Slooten*, *Slooterdijk*, *Osdorp*, en de *Vrye Geer*, plagten van ouds zelfs te maken en onderhouden den hoogen Zeedijk, voor hun landen, en tegen het *Y* gelegen, van de *Haarlemmerpoort* af, tot aan den banne van *Polanen* toe, waar op ieder gehoefslagt was, volgens de groote zijner morgen-talen; maar dewijl de gemelde Hoogen-dijk, verscheide reisen inbrak, en d'ingelanden nalatig bevonden wierden, in 't herstellen en opmaken; soo hebben d'Inwoonders van *Slooterdijk*, op den acht-en-twintigsten van Bloeimaant, des Jaars vijftien hondert drieen-tnegentig, de Gemagtigden derzelve ingelanden, met voorgaande verlof van de Heeren Burgermeesteren der Stad *Amsterdam*, hun Ambachts-heeren, met Dijkgraven en hooge Heem-raden van *Rhynlant*, een verdrag gemaakt, als dat 't gemeene lant van *Rhyn-lant*, den dijk van de voorschreven ingelanden, mede zouden aannemen, gelijk van andere dijkplechtigen, onder den *Sparendamsen-dijk* gedaan was geweest, mits dat dese ingelanden zouden gelden in alle onkosten en ommeslagen over 't gemeene land van *Rhynland* vallende, en dat alles zonder vermindering van de Ambachts-heerlijkheyd en gerechtigheyd van dien, aan de Stad van *Amsterdam* horende. Desgelijks hadden ook die van *Houtrijk* en *Polanen*, met, en onder die van *Sparwoude*, en '*t Hof*-Ambacht, al op den zeven-en-twintigsten van Louwmaand, des jaars vijftien hondert acht-en-tseventig, hun aan 't Collegie van Dijk-grave en hooge Heemraden van *Rhynland* overgegeven.

Dat nu Rijnland op hare kosten doet.

Hebben bezondere Rechters. En hoewel de voorgenoemde vier Ambachten, zoo om de bovenstaande als andere redenen, groote vereeniging en onderlinge gemeenschap met elkandre hadden, wierden niet te min de zelve eertijds bestiert by drie onderscheydelijke Ampt genootschappen van Schepenen, die elk besonder haar vierschaar spanden, recht-gebiet pleegden, en verpondingen en andere schattingen gaarden: want *Slooten*, en *Slooterdijk*, hadden te zamen een zelve rechts-gebied en rechtbank, bestaande uyt vijf Schepenen, waar van drie uyt de *Slooter*, en twee uyt de *Slooterdijker* ingesetenen gestelt wierden, houdende haar rechts-dagen, en ding-talen by beurten, tot *Slooterdijk*, en aan den *Overtoom*, in zekere rechthuysen, op gewoonlijke tijden, en zomwijlen buyten gewoonlijk, als de noot zulks vereyschte, of partyen, ding-plichtig, t'hunnen kosten zulks versochten. En hoewel dese vier Ambachten, als *Slooten*, *Slooterdijk*, *Osdorp*, en de *Vrye Geer*, van alle geheugenis her, dus haar eyge rechts-banken hadden, zoo is evenwel in dit stuk, in den jare zestien hondert vier-en-vijftig, den zeven-en-twintigsten van Wijnmaand verandering gekomen, als wanneer Schepenen derzelver plaatsen eendrachtelijk, in tegenwoordigheyt en met toestaan van de *Ambachts-heer*, besloten hun rechtbanken te vereenigen, en daar van te maken eene rechts-bank, welke bedient souden worden by zeven Schepenen, waar van jaarlijks vyf zouden afgaan, en twee aan blijven, en dat 't zelve Ampt-genootschap alle veertien dagen, precijs, zoude zit-dag houden van Bloey-maand, tot *Sinte Pieter* tot *Slooten*; op de *Vrye Geer* van *Sinte Pieter* tot Alderheiligen, tot *Slooter-*

Dog vereenigen hun tot een Regtbank in 't Jaar 1654.

Slooterdijk; van Alderheiligen, tot den eersten van Sprokkel-maand tot *Osdorp*, en van den eersten van Sprokkel-maand, tot den eersten van Bloeymaand, aan den *Overtoom*. Hier toe versochtense ook aan de Staten van *Holland* en *West-Vriesland*, verlof, 't welk hen ook op den elfden van Winter-maand, des Jaars zestien hondert vier-en-vijftig, toegestaan wiert. En is sedert, vermogens dit verlof, het recht aldaar in diervoegen, bedient geworden. Yeder plaatze heeft evenwel behouden het bewind en invordering van der Heeren Staten verpondingen, en Heemraats dijkgelt, elk in zijn ban, na ouder gewoonte. En in 't dragen van ongelden tot de Kerkelijke lasten is ieder gebleven, onder zijn Kerk-zoeking, gelijk te vooren gesegt is.

Sloter-dyker Meer. In de Ban en Binne-polder van *Slooten*, en *Slooterdyk*, is gelegen zeker Meertje, genaamt *Slooterdijker-Meer*, 't welk by wijlen *Maximiliaan*, *Grave van Holland*, en *Maria* zijn Gemalin, is gegeven aan Schepenen en Kerk-meesters van *Slooterdijk*, om 'tzelve tot profijt en onderhoud hunner Kerke te mogen doen bevisschen, volgens het *Privileegie* van hem, in den Jare veertien hondert negen-en-tzeventig, verleent, dat daar na van *Filips* van *Oostenrijk*, in den Jare vijftien honderd en een, op nieuw bevestigt wierd. Dog vermits 'tzelve, door het opmalen en droog houden des polders van *Slooten* en *Slooterdyk*, als mede door het stoppen van de *Slooterdijker-Sluys*, van tijd tot tijd verdroogde, en de visscherye daar in verslimde, zoo dat'er by na twee derde-deelen minder van huur deed, als te vooren, hebben Schepenen en Kerk-meesteren, op den twintigsten van Winter-maand, des Jaars zestien honderd negen-en dertig, met toestemming en goet vinden van hun Gemagtigers, buuren en ingelanden, ook met goet vinden van de *Verkoft.* *Heer Andries Bicker*, toen *Ambachts-heer*, 't zelve Meertje in erf-pacht uitgegeven, en verkocht aan *Cornelis Gerritsz. van Dijk*, en *Zibrand Kort*, om droog, en tot land gemaekt te worden: welke koop ook by den *Ambachts-heer*, in den Jare zestien honderd veertig, den vyftienden van Lente-maand toegestaan *Bedijkt en droog gemaakt.* wierd. Waer na zich de koopers, met Schepenen en Kerk-Meesters vervoegt hebben, om verlof te verzoeken tot de gemelde bedyking, 't welk haar ook by de Staten van *Holland*, in den Jare zestien hondert een-en-veertig, den zevenden van Winter-maand, is toegestaan. Ook wierd hen verleent vrydom van alle schattingen, verpondingen, middelen van sleet, en andere, soo ordentlyke als buyten-ordentlyke lasten, voor den tyd van twintig Jaren, ingaande een jaar, na dat de gronden droog gemaakt, en gekavelt zouden zijn. Korts daar na is ook 't zelve werk by der hand genomen, en desselfs ring voltrokken, 't water uytgemalen, de gronden droog, en op den zeventienden van Sprokkel-maand, des Jaars zestien honderd vier-en-veertig, de kaveling der landen gemaekt, en onder de a deel-genooten uitgedeelt, zulks dat dit Meertjen nu ter tijd vruchtbaar van land, en grond is, en met verscheyde Tuynen, Hof-steden, en Bouw-huysen beplant en betimmert is. Dog alsoo het zelve door den storm van den 28 van Sprokkelmaand 1662; als mede met het doorbreken van de *Zeedijk* op half wegen Haarlem en dese Stad, tusschen den 4 en 5 van Slachtmaand 1675, en met de Binnen-polder van *Slooten* en *Slooterdyk*, daar het in gelegen is, door 't overloopen van de *Haarlemmer-Meer*, onder water raakte, hebben Dyk-graven en Ingelanden van dien, op den 22 van Hooy-maand 1662, vervolg van vrydom van schattingen en lasten voor den tijd van twintig jaren verkregen.

a *Participanten.*

Maar door storm weer onder gelopen. In 't Iaar 1662. en 1675.

De Vrye Geer. In den Ban van *Slooten* is gelegen de Ban van de *Vrye Geer*, welks scheyts-palen, strekkende drie hoeks-gewys, gelyk een gier of geer, (waar van het misschien ook de naam heeft) bevatten een Landstreek, daar de *Slooter-polder* ontrent recht midden in staat, en de buurt-huysen rontom de Kerk, ten uytersten vier huysen buyten de straat. De Landen in dese driehoekkige *Geer-baen* gelegen, zijn doorgaans lager, als de Landen in den Bannen van *Slooten*, dewyl, soo eenige meenen, door 't bouwen van de Kerk, d'aarde, tot het verhoogen van 't Kerk-hof, en Kerkbuurt, noodig, daar uyt geslagen en gedolven zou geweest zyn. Weshalve, brengen ook dese Landen van ouds, en noch tegenwoordig, minder in 's Lands verpondingen op, als d'andere Landen in *Slooten*. Word genoemt de *Vrye Geer*, om dat des zelfs Ingezetenen, van ouds, niet gehouden waren eenige bede, kerven of schot-panden aan de *Graven* van *Holland* jaarlyks te geven, gelyk die van *Slooten* en *Osdorp* doen mosten. Hadden ook een Rechts-bank op sich zelven, die by drie Schepenen, uyt hun Ingezetenen of Ingelanden bedient wierd.

Waarom alsoo genoemt.

Hantvest van Kennemerlant p. 260.

Osdorp. In den Ban en Binne-polder van *Osdorp*, is gelegen zeker staand watertje, genoemt

't Ook-

Het Ook-Meer. 't *Ook-Meer*, 't welk onder den Schout-ampt begrepen is; die dat t'sijnen voordeel verpacht. Dit levert alderhande zoort van Rivier-visch uyt, insonderheyt groote en wel-gevoede *Pos*. Noch is in de zelve Ban gelegen, het meerdeel van zeker Meertje, genaamt het *Lutticke-Meer*: de rest komt onder de Bannen van *Raesdorp*, en *Nieuwer-Kerk*, en vloeit met een hals, genaamt de *Lye*, in de groote *Haarlemmer-Meer*. Dit verstrekt den Ingezetenen der drie boven-gemelde plaatzen, een gemeen Visch-water. Onder de Ban van *Osdorp* behooren noch twee kleyne Eylandjes, genaamt de *Buytenheining* en *Hoexnes*, gelegen in het *Y*, dwars van den Hoogen-dyk af, dicht na half wegen *Haarlem*. Deze Eylandjes geven byna anders niet als een weynig Hooi, of Wey-lands, en zyn voorts met Riet bewossen.

Het Lutticke-Meer.

Buytenheining. Hoexnes.

Houtryk. Polanen. *Houtryk* en *Polanen* zyn twee onderscheidelyke Rechts-gebieden, doch worden van ouds, en tegenwoordig noch bedient by eene Rechts-bank van drie Schepenen, die jaarlyks afgaan.

Houtryk strekt sich ten Oosten van de Ban van *Polanen* over half wegen, tot aan de Bannen van *Sparrewoude*, en 't *Hof-Ambacht*, ten Westen toe; en aan de Zuydzijde word'et bekabbelt van de *Spiering-Meer*, en aan de Noord-zijde beschermt met den hoogen *Sparrendamsen Dijk*, tegen het *Y*.

Ruygoort. Recht tegen over *Houtryk*, in het *Y*, legt het Eyland *Ruygoort*, welk Eyland voor d'eene helft hoort onder de Ban van *Houtryk*, en voor d'ander helft onder de Ban van *West-zanen*.

Polanen. *Polanen* strekt sich ten Oosten van d'*Osdorper* weg en Ban-scheyding af, tot aan *Houtryk* ten Westen, en heeft mede de *Spiering-Meer* en het *Y* aan de Zuyd en Noord-zyde. d'Eygentlijken naam meenen zommigen, dat wesen zoude *Poel-lane*, vermits het wederzijds heeft een *poel*, namelyk het *Y* en de *Meer*, en een smalle lange streek, die van ouds, als ook noch een *Laan* genaamt is.

't Huys ter Hert. Hier ontrent *Polanen* heeft mede gestaan het vermaarde *Huys ter Hert*, 't welk zoo men zeyd, dese naam kreeg, om dat 'er in voorige tyden een Hert gevangen was. Korts na dat Dyk-graven en Hooge Heem-raden van *Rhyn-land*, den hoogen *Sparrendamschen Dijk* aangenomen hadden, hebbense op gemeene lands, van *Rhyn-lands* kosten, tot *Polanen* in den Hoogen-dyk, tusschen het *Haarlemmer-Meer* en het *Y*, drie ongemeene groote Vloet-Sluysen gelegt, welker Schot-deuren by eb of laag water, na het *Y* toe, van zelfs open gaan, en by vloet van zelfs weder sluyten: waar door de *Haarlemmer-Meer*, en al de Polders daar op malende, een grooten overvloet van water, en brokken van d'af-gespoelde Landen, met een yssefijk gedruys, uytbraken en losen. De Sluysen zyn ook zederd den jare zestien hondert vier-en-vyftig, by 't *Collegie* van *Rhyn-land* weder t'eenemaal vernieuwt, en daar benevens een deftig en heerlyk huys getimmert, dat 't *Gemeene-lands huys van Rhyn-land, te Zwanenburg*, genoemt word. *'s Huys te Zwanenburg.*

Raesdorp. *Raesdorp*, gelegen tusschen de *Spieringer-Meer*, *Lutticke-Meer*, en *Wijsent* of *Osdorper* Ban-scheyding, plag van ouds een voornaam Dorp te zyn; maar is het zelve tegenwoordig meest in de Meer weg gespoelt, soo dat 'er alleen nu maar zes huysen meer overig zyn: d'Inwoonders geneeren sich met Koe-houwen, en voorts met visschen. Het heeft ook noch een besondere Recht-bank, met drie Schepenen. En zyn *Houtryk*, *Polanen*, en *Raesdorp*, mede vrye Ambachten, gelyk hier te voore van de *Geer* gesegt is.

Houtrijk en *Polanen* zijn twee onderscheidelijke rechts-gebieden, doch worden van ouds en tegenwoordig noch bedient by een rechts-bank van drie Schepenen, die jaarlijks verandert worden.

Osdorp heeft eertijds mede zijn eige *Jurisdictie* gehad, bewaart van vijf Schepenen, die uit de rijkste van hun Ingesetenen gekoren wierden.

Meest al dese Ambachten moeten ook noch jaarliks zekere zom penningen, dat jaarschot geheeten word, alhier ter stede, aan *Thresorieren* betalen. Want die van *Slooten* zijn jaarlijks schuldig, by maniere van staande renten, over hun jaarschot, de zom van zes ponden tien schellingen, 's Heeren gelt; daar tegen heeft dit Dorp op dese Stad 's jaars een kroon, van vier en-wintig stuivers het stuk, dat te *Sinte Pieter* verschijnt, der Heeren jaarschot genoemt, en aan 't boven-gemelde jaarschot gekort wort. *Jaerschot.*

Staende Renten. Die van *Osdorp* zijn jaarlijks schuldig, by maniere van staande renten, aan dese Stad, de zom van tien kroonen, die van *Houtrijk* vier, en die van de *Vrye Geer*, drie kroonen, ieder van vier-en-twintig stuivers het stuk. Maar die van *Polanen* zijn jaarlijks schuldig, by manier van staande renten, over haer jaarschot, de zom van twaalf schellingen zes penningen, 's Heeren gelt; en die van *Raasdorp* moeten

moeten jaarlijks geven vijf grooten Vlaams, of twee stuivers en acht penningen; welke renten jaarlijks op *Sinte Pieter* verschijnen.

Hoender-gelt. Elk echtschappe of haartstede, van dese Ambachten, zijn ook jaarlijks schuldig een hoen; doch dit hoen wordt niet gegeven, maar daar voor een bras-pennink betaalt, die het hoender-gelt genoemt wort, hier van krijgt de *Baillin* van *Kennemer-lant* d'eene helft, en dese Stad, als Ambachts-heer, d'ander helft, die tot gemeene lasten dit hoender-gelt, by den Schout van dese Ambachten doen versamelen, die een oortje van ieder bras-pennink voor zijn moeite heeft, en van de stuiver rekening doen moet.

Wees-kamer der Ambachten. Al dese boven-verhaalde Ambachten, van *Slooten*, *Slooterdijk*, *Osdorp*, de *Vrye Geer*, *Houtrijk*, *Polanen*, en *Raasdorp*, zijn te zamen versien met een geoctroyeerde Wees-kamer, en schikken zich na de keuren van de Wees-kamer van *Amsterdam*. Hier over worden drie van de voornaamste mannen gestelt, om 't recht der Weeskinderen te bewaren, namelijk, uit *Slooten*, *Slooterdijk*, en *Osdorp*, elk een, die 't zelve ampt voor hun leven lang bekleden, en gemeenlijk vier maal 's jaars, Wees-dag houden, tot *Slooten*, op de *Vrye Geer*, in 't recht-huis, als op de Vrydagen, na den eersten van Bloey-maant, op *Sinte Pieter*, *Allerheiligen*, en *Vrouwendag*; ook zittense wel buiten dese vier getijden, ter plaatse daarse binnen de gemelde Ambachten ontboden worden, mits genietende ieder daar voor een *Kennemer pant*, of zes-en-twintig stuivers daags, alsse verschijnen.

Over al dese Ambachts-heerlijkheden, is ook gestelt een Schout, die jaarlijks voor zijn Schout Ambacht betaalt, aan de *Tresorieren* deser stede, de zom van vijf-en-tzeventig gulden, waar tegen hy weder geniet, 's Heeren Tijns, de Tienden, en de Visscherye van 't *Ook-meer*. Ten dienste van 't gerechte is 'er ook een *Secretaris*, welkers Salaris, nevens dat van *Schout*, *Scheepenen* en *Weesmeesteren* te zien is, in de *Handvesten* van *Amsterdam pag.* 1026. gemaakt op den 28 Juny 1677.

Verkiesing der Regenten Jaarlijks in de week voor Paasschen, op goede Vrydag, wort aan den *Ambachts-heer*, by Schepenen over gelevert het dubbelt getal van Schepenen, Ambachts-bewaarders, Kerk-meesters, en Huis-zittenmeesters, waar uit hy dan een enkel getal kiest, om dat aanstaande Jaar in bediening te blijven. Op zekeren dage doen ook d'oude *Regenten*, na 't afgaen, rekening voor de gemeente, ten overstaan van den *Ambachts-heer*.

VAN AMSTERVEEN.

Het Dorp *Amsterveen*, een groot uur gaans van dese Stad gelegen, dat met recht de voor-plaats behoorde gehad te hebben, is een oud en groot Dorp, en met verscheide vryheden van de *Graven* van *Holland* ook begiftigt. Heeft een fraay en çierlijk Kerkje, dat met Toorn, Uurwerk, en Klokken versien is.

Het Gerecht van dit Dorp staat, behalve de *Baljuw*, aan een Schout en zeven Schepenen, waar van 'er jaarlijks op *Vrouwen-dag* vyf afgaan, en twee oud blijven. De vijf nieuwe worden uit 't dubbelt getal by den *Ambachts-heer* gekooren, en dese nemen dan twee uit de zeven voorgaande ouden tot zich. Een van dese zeven Schepenen komt uit *Amsterveen*, een van *Buitenveldewaart*, een van *Boverkerk*, een van de *Leg-meer*, een van *Outewaal*, een van d'eene zijde, en een van d'ander zijde van *Ouder-kerk*. Ten dienste van 't gerecht is 'er ook een *Secretaris*. *Verkiesing der Regenten.*

Als in den jare vyftien hondert en twintig eenige der land-rijkste van *Amsterveen*, met klachten ten hove quamen, dat de vloeden der *Zuider-zee* dagelijks aanwossen, en die van het *Sticht* van *Uitrecht* hun wateren ook dagelijks met Molens uytworpen, en deden lopen op de Landen van *Amsterveen* (waar door die van *Amsterveen*, indien daar in niet voorsien wiert, schenen te zullen bevloeyen, en ten eeuwigen dage verlooren blijven,) en versochten, dat zulks met het stellen van de vijf land-rijksten in den zelven Dorpe, als Heemraden over het zelve Dorp, en den oudsten van hen Dijk-graaf zijnde, mogte voorgekomen worden, zoo stont *Keiser Karel*, by zeker *Privileegie*, gegeven in den jare vyftien hondert twintig, hen dit toe. *Versoeken en verkrijgen Dijk-graaf en Heemraden.*

By brieve, verleent in den jare vyftien hondert en tien, beloofden die van Amsterdam aan de waardschappen en Landgenooten van de twee-en-twintig stalve hoven van *Amsterveen*, met hun aanhangen, tot Stads kosten te maken, en zullen onderhouden, de twee Sluisen op den *Middeldam*, en de Sluise op *Sint Anthonis-poorte*, om daar door te wateren, op pœne, by aldiense daar nalatig in bevonden wierden, van zes gout-guldens dagelijks te verbeuren, tot duisent gout-guldens toe, doch niet hooger. *Sluysen te maken en onderhouden.*

Over d'omleggende Dorpen, is ook een *Baljuw*, die den Gerechte deser Ste- *Baljuw.*

 de,

de, met eede verpligt is, en dat uit kracht van zeker *Privileegie* van *Hartog Albrecht van Beyeren*. Ook heeft *Albrecht* in 't zelve *Privileegie* vast gestelt, dat men geen beroep van vonnissen in *Amstellant* of *Goylant* mag doen.

Korte Beschrijving van d'Eylanden Urk en Emmeloort.

NEGENTIENDE HOOFT-STUK.

Inleyding.

IN het beschrijven van dese twee Eylanden, die voor eenige jaren door koop, als een gedeelte, aan 't lichaam van dese Stad zijn geraakt, (daarse te voore als besondere Heerlijkheden, onder besondere Heeren stonden[a]) en hierom ook gevoeglik by d'omleggende Dorpen, als *Ambachts Heerlijkheden* onder dese Stad gelegen, konnen gestelt worden, zal ik niet verre ter zijde uitspatten, en wijtloopig onderzoeken, hoedanig de stant en gelegentheit van dese Eylanden by oude tyden, en ten tijde der *Romainen* geweest zijn; maar alleen 't geen my, van des zelfs huidendaagse stand, ter hant is gestelt, hier laten volgen en ten toon stellen.

Van URK.

Desselfs gelegentheyd.

BEyde dese Eylanden zijn gelegen in de *Zuider-zee*. In zijn omtrek is het Eyland *Urk* ontrent een uur gaans groot; de helft is van binnen by na niet als zant en water-poelen, insonderheyd aan de Oost Noord-oost kant van *Urk*, doch dat met kleyne moeite soude tot land kunnen gemaakt worden. Evenwel word de gront, niet tegenstaande de kleenheyt der plaatse, soo vruchtbaar bevonden, dat dit Eyland over de hondert Koe-beesten te hoy en te gras voeden kan. Op sommige plaatsen, gelyk gesegt is, word het Eyland zantachtig bevonden; ten Noorden, Westen en Zuyden, vind men ongemeene groote steenen, die, by aldiense in voorigen tyde op andere plaatsen niet waren vervoert, den lande gansche bolwerken souden kunnen verstrekken. Ook zyn ze 'er noch in zulken menigte wel overig, datse eenigsins tot behoudenis van het Eyland souden kunnen dienen. Op sommige plaatsen is het land oeierig, (soo spreekt men daar) en oeier is by dese Eylanders soo veel te seggen, als een harde en vaste stoffe. By wylen, door het inbreken der Zee, werpt het land ook groote steenen uyt, geeft ook veel versch water, dat op de kaep, staande op een berg, na zes of zeven voeten gravens, te voorschyn komt. Op sommige plaatsen is ook het land seer laeg, want niet verre van dese berg ten Noord-oosten, siet men, voornamelyk 's Winters, dikwils in eenige huysen, het water langs de vloer heene stroomen: waar door de luyden genootzaakt zyn, een geute in de huysen te maken, om door middel van dien, sich van het overtollige water t'ontlasten; gelyk daar ontrent ook twee Water-putten staan, daar in het water dikwils nevens der aarde staat. Ook heeft aan het Oostend, Oost Noord-oost van *Urk*, wel soo na dit *Urk*, als *Emmeloord*, een Kerk gestaan, waar af de plaats, daar op de Kerk eertyds stond, by de Visschers van dit Eyland, en andere Zee-varende luyden, noch ten huydigen dage met de naam, van het *Urker-kerk-hof* bekent is[b]. Noch wijstmen, ten Zuyden van *Urk*, en ten Oosten van het diep, het *Val* van *Urk* genaamt, een

Is voor desen grooter geweest.

a „ Is al in den Jare 996. bekent geweest, want men vind in de Gelderse Historie, dat *Keyser Otto de* „ *Groot* het Eyland *Urk*, *Goyland* en *Eemland* aen *Wichman van Zutphen* hadde overgegeven, ziet *Slich-* „ *tenhorst* in zijn *tweede Boek*, *pag.* 51.

„ *Anno* 1397. *is eene* Dirk van Swieten, Heer van Urk *geweest, die aan* Hartog Aelbert van Beyeren „ *bewilligde, dat hy tot Luttelgeest een Sterkte mogt maken, om de Vriesen hare Zee-roverye op de Zuyder-zee* „ *daar door te beletten.*

b „ *Slichtenhorst* zeyt in zijn genoemde Gelderse Historie, in zijn *eerste Boek*, *pag.* 107., schuyns tegen „ over ter *Elburg*, niet wyd van *Kampen*, openbaard zich *Urk*, in oude tijden een *Ryn-Eyland*, maar nu „ een *Eyland* ofte veel eer een *Stippel*, wt de Zuyder-zee uytkijkende, alwaar de Zee (welk eenige ou- „ de Luyden noch mag heugen, zoo grooten rak heeft afgegeten; als mede de Kerk, die voor 60 Jaren „ of meer herwaards, niet wijt van den Oever, en in 't begrijp van *Urk* stond) t'eenemaal weg gespoelt „ en begraven, waar van noch zomwijlen eenige steenen by laag water zich ontdekken, waar ontrent „ de Schippers by stille soete Somerse dagen in het Boomen eenige steenen en straten gewaar worden; „ een gewis ken-teeken datter wel eertijds Luyden hebben gewandelt, daar nu de Vissen swemmen.

een half myl van *Urk*, een derde Kerk aan. Met uytsteken van plecht-gaerens, worden d'Eylanders of andere Schippers hier ter plaatse (daar op ook, vermits d'ondiepte, dikwils niet alleen groote, maar ook dryvers en ander kleen vaartuyg komen vast te sitten, en niet dan by hoog water daar af kunnen geraken) dikwils ook noch menigte van Kerk-steenen gewaar. Dicht strekte sich eertyds *Urk*, ten Westen aan het *Val*. Ook weten vele, daar van tegenwoordig noch eenige in 't leven zyn, te seggen, dat in de tyd van 70 jaren, wel zeventien of achtien huysen, behalve de plaatsen die tusschen dese huysen gelegen waren, aan de West Noord-westerhoek van het hooge *Klif*, door het gewelt van 't zee-water zijn af, en weg gespoelt, en dat, daar nu de vlakte of strant, strekkende Noort Noort-West, gelegen is, zeer veel weylands geweest is; in voege het land, aan die hoek, zoo veel door de Zee verlooren heeft, als by na tot in het midden van 't Eyland. Ook is ten Zuyd-Westen, daar de Visschers hun schuyten ter Zee leggen, ontrent voor 30 of 40 jaren, noch veel Weylands geweest.

Word dagelijks van de Zee afgespoelt.

d'Eilanders plegen aan het West Noortwest van *Urk*, *Espelbergh* geheten, hun woonplaatsen te hebben; want zeker stok out man, nu ruym 30 jaren overleden, van dit Eyland wiste (zoo de *Heer Richardus van Landts Werven*, Leeraar op dit Eyland, uyt wiens naarstige ondersoeking, dit boven verhaalde, en 't geen noch van dese Eylanden te verhalen staat, te danken hebben, by brieven heeft bekent gemaakt) te zeggen, dat aldaar nog eenige huysen, ten getale van vijf of zes, in zijn jonkheyd gestaan hadden, die door het inbreken van de Zee, zoo hoog staande als de huysen tegenwoordig, moesten verplaatst worden, ter plaatse, daar *Urk* tegenwoordig bewoont word; welke plaatse of land (dat sig ten Westen, Zuyden, Noorden, en Oostwaarts strekte) in voorigen tijde by d'inwoonders alhier tot bouland wierde gebruykt, eerse zig genootsaakt vonden van *Espelberg* te verplaatsen; waar aan af te meten is, dat dit Eyland te dien tijde, dat dus met bouw-en wey-land versien was, genoeg zelfs haar inwoonderen voedsel heeft kunnen verschaffen. Dog mits 't inbreken van de Zee van alle kanten, daar door het weyland allengs is komen weg te spoelen, en 't Eiland te verklenen, waren d'Eylanders genootsaakt hun bouwland, datse hadden, af te snijden, en, gelijk tegenwoordig geschied, tot weyland voor hun beesten te gebruyken. En is dit Eyland nu zoo verre verkleent, dat een huysgesin, waar van man en vrouw beyde inboorlingen zijn, alleen maar twee beesten in de weyde mag slaan, 't en zy eenig vreemdeling getrout aan een inboorling voor vijftien of zestien jaren, het zelve recht daar toe had, of voor twaalf jaren met gelt zijn burgerschap gekocht hebbende, het zelve mogte doen. Dit verminderen en 't verklenen van 't land zal te weege brengen, dat daar op ('t en zy by tijds daar in niet was voorsien) dewijl het nu aan dese Stad behoort, gelijk alreede by de Regeeringe alle jaren voorsieninge gedaan word, ofte 't zoude anders in de tijd van weynig jaren, daar nu vier of vijf Koe-beesten gehouden worden, naaulijks een Koe-beest, voor een huysgesin, te hoy en te gras konnen onderhouden worden.

Heeft eertijds veel Konijnen gevoed.

Op de hoogte van 't *Klif*, ten Noorden en Zuyden van de vuurbaak, plegen zich in groote menigte Konijnen t'onthouden, gelijk d'Eylanders, oude Luyden zijnde, daar van zeer veel weten te spreken, die ook getuygen, dat de Konijnen in de vlakte van het *Klif* haar hoolen maakten, en allengs door het inbreeken der Zee zijn uytgeroeit en te niet geworden; invoegen d'inwoonders alhier, van veele hunner lijf-behoeften, daarse in voorigen tijde wel van voorsien waren, mits het verklenen van het land, nu versteken, en zoo wel des zomers als des winters, genootsaakt zijn die elders te zoeken. En insonderheyd des winters by langduurigen vorst, indiense zig zelven dan niet wel versien hebben, zijnse gehouden met veel moeyte en arbeyd, ja dikwils, met gevaar van het leven daar in te schieten, elders die van de naast by gelegen plaatsen te halen. Des zomers, alsse eenig gemak mochten te verwachten hebben, worden hun schuyten dikwils by storm en onweer, door de Zee, die zig rondom het Eyland zeer ongestuymig vertoont, in de gront, het water zeer hoog zijnde, geslagen en weg gedreven. Zijn ook by het aanhouden van storm en onweer, zoo wel by dage als des nachts zorgvuldelijk toe te zien, om hun schade voor te komen, hoewel dikwils te vergeefs, als bleek, in den jare zestien hondert en vijftig in Lentemaand, toen 'er zeven schuyten weg dreven, en in andere plaatsen hier en daar te lande aen quamen.

Is veel storm onderworpen.

Eertijds, insonderheyd op *Espelbergh*, stonden op dit Eyland geringe Visschers hutten; en zijn ook, de huysen op dit Ey-

Eyland, ter plaatse daar *Urk* tegenwoordig bewoont word, van de grond af met straat, en andere groote stenen opgehaalt, en voorts van andere slechte stoffen, by d'inwoonders zelfs, met zeer weynig behulp van andere, tot hun gebouwen en woonplaatsen, gemaakt. Aan de versche waterputten, die d'inwoonders op dit Eyland hebben, ontrent negentien in 't getal, en met groote stenen rontom van de grond, en dat al vry diep, opgehaalt zijn, zou men konnen bespeuren, dat hier eertijds sterke luyden, en van groote lengte, gewoont hebben; want zommige van dese steenen zijn zoo groot en zwaar, datse tegenwoordig voor menschen ontilbaar zouden zijn. De zommigen van dese versche waterputten, voor dertig jaren gemaakt, zijn rontom met groote veen-turven opgetrokken.

Versse Waterputten.

d'Inwoonders zijn Vissers.

d'Inwoonders erneren zich alleen met Visschen, zijn zober van staat en naulijks vier huysgesinnen, die met haar hooftzom drie of vier duysend gulden zouden kunnen uyt maken. Ter Zee plachtense te varen met schuyten zeer kleen van maaksel, en dat zonder roer of zwaart; en moesten met hun schuyten van *Enkhuysen*, daarse voornamelijk des winters hun haring verkochten, en te markt bragten, met een Noord-oosten Wind, om weder op *Urk* te komen, tot aan de *Friesche* Kust tegen wind oproejen, en dan met zeer weynig zeyl, gebruykende in plaats van een roer een riem, aandoen.

Helpen by storm de verlegen Schepen.

Vier mannen (dat volgens een oud gebruyk, en van aller geheugenis her, hier ter plaatse by de Magistraat ingevoert is) zijn 'er gestelt, die gehouden zijn, een Schip, in noot zijnde, te helpen en bystant te doen. Dit stellen van 4 mannen, is by de Magistraat te dien eynde gedaan, om het twisten, dat anders onder het volk zoude mogen komen t'ontstaan, door dit middel weg te nemen. Dese vier mannen zijn ook gehouden het loon, by hen verdient, in handen van de Magistraat over te leveren, en genieten zy, voor hun moeyte, alleen maar een zober dag-loon. d'Overige penningen komen tot profijt van 't gantsche Eyland, 't zy datse die aanleggen tot het jaarlijkse schot, of tot het hermaken van hun dijk, die by na alle jaren ten deele weg spoelt. In den jare zestien hondert zeven-en-dertig, was het getal der Menschen op dit Eyland in 't geheel drie hondert, en wierden door een besmettelijke ziekte hondert negen-en-veertig uyt dit leven weg gerukt. Tegenwoordig zijn 'er tusschen de twee en drie hondert menschen, en in de vijftig huysen, met acht hoybergen in 't geheel.

Sterfte aldaer.

Manier by de Rechtspleging.

Op het gantsche Eyland is geen besonder Richt- of Raad-huys, dan alleen des Schouts Huys, alwaar d'Inwoonders gemeenlijk te Rechte verschijnen. En aleer hier eenig Recht in Oude tijden wierd aangevangen, was de Schout gewoon een houten driestal voor hem te zetten, waar op hy dan drie kruysen tekende, en met het maken van ieder kruys dese woorden uytspreekt: *Dit recht houde ik voor eerst van Godts wegen; ten tweeden van 's Heeren wegen; en ten derden van der Gemeente wegen.* Doch dit is nu buyten gewoonte.

En 't schieten der Papegaey.

Op Pinxter Maandag na het Preken, haddense voor een gewoonte een Gaay op te rechten, als daar yemand was die dienst konde doen, oft zoo zulks niet, evenwel op dien gesetten tijd. De Schout, of zoo de Heer van het Land daar tegenwoordig was, die noyt die oude gewoonte tegen ging, maar met een vereering te geven hen daar in stijfde, schoot na d'opgerichte Gaay den eersten pijl; de Koning was de gene, die den Gaay velde, die dan van de gantsche menigte met zingen en vreugde-tekenen te zijnen huyse gebragt wierd, daar dan een maaltijd, daar yeder zijn deel toe gaf, wierd aangerecht. Dan zag men de Koning met zijn verkoore Koningin, die des Konings hoed, met eenige zilvere Gaitjes behangen, op 't hooft had, beyde met groente bekranst, groene takken boven haar hoofden, en groene zooden aan haar zijden. Daar na wierden de Koning en Koningin, met de menigte, (het schijnt zo by hen geheten) met vendel en trompet geleyd, daarse dan eenige vaten biers, geduurende de tijd van drie of vier dagen, uytveegden. Tot dit werk haddense ook een besondere Schout en Schutmeesters, om de moetwilligen te straffen, en zoo yemand eenig bier quam te storten, te doen boeten. En dit schieten na de Gaay en drinken is voor de laatste reyse in den jare zestien hondert vijf-en-vijftig geschiet.

In den jare sestien hondert en ses is hier ook in 't gebruyk gekomen een *Henshoorn*, welke *Henshoorn* in die tyd anders geen gebruyk had.

Vuurbaak.

In den jare zestien hondert en zeventien heeft den wel-edelen en groot-achtbaren Hr. *Gerrit Jacobsz. Witsen*, Burgermeester hier ter Stede, uyt last van d'Ed. Mog. Heeren Staten een vierbaak op *Urk* doen stellen, en is op den eersten van Herfst-maand des selven jaars d'eerste viering

ring geschied, als het opschrift, dat in een witten steen aen de vierbaak gehouwen staat, te kennen geeft. Aan het Zuyd-west end van *Urk* staat dese vuurbaak, en is al verscheyde reyse met het inbreken van de Zee, dieper in 't land gezet, en zoud ook in het jaar, zestien hondert twee-en-tzestig, niet staan (vermits ze zeer na aan Zee staat, en naauwliks elf voeten van de kant van 't *Klif*) hebben gebleven, had met beschanzen van groote steenen by de *Magistraat* deser Stede daar in niet voorsien geworden.

Oude Godsdienst. Eenige jaren, schrijft de bovengemelde Leeraar *Richardus van Lands-werven*, als de ware hervormige Godsdienst bloeide, zelfs door ons gantsche land, onthielden hier sich alleen eenige verlopen Papen en Monnicken, na het getuygenis van d'inwoonders alhier, die het volk met het verkondigen van Heylige dagen (by den *Roomsgesinden* zoo geheeten) met het maken van Wywater, en anders, aan 't *Pausdom* hielden, gelijk in al de voorgaande tijden, toense gewoon waren rontom de Kerk van *Urk* Bedevaarten te doen, in 't rouwe gekleet te gaan, insonderheid des winters op Kers-avond; op welken tijd zy een besondere *penitentie* aan namen te doen voor hunne zonden, zelfs in den sneeuw en bittere koude van Vorst, gelijk als nog op *Emmeloord* dat gebruyk niet en heeft afgenomen, die rontom hun Kerk Beêvaarten doen. Naulijks ('t zijn noch al des boven gemelden Leeraars woorden) zeventigh jaaren geleden, zag men in de Kerk een menigte van brandende kaarsen aangesteken, de Godsdienstige op hun wyse in een eygenwillige Godtsdienst bloots hoofts, en barrevoets eenigen tijd in de Kerk doorbrengen, of zoo ze een Mispaap hadden, sijn misdienst quamen uyt te wachten. Op Paesschen warense gewoon alhier in de Kerk te singen: *Christus is op gestanden, al van de Moordenaars handen.* Endelijk heeft 'et den Heere der Heirscharen, na zijn groote en onverdiende genade, belieft, door het preeken des Woords Gods den Inwoonderen van dit Eyland de verborgentheden des Evangeliums bekent te maken, en hun oogen in een klaarder licht en meerder kennisse van de waare Godsdienst te openen.

De verandering der Godsdienst. De E. *Klassis van Enkhuisen*, hebbende na veel moeyten endelijk bekomen een jaarlijkse wedde voor een ordinaris Leeraar (na dat dese de Gemeente op *Urk* voor een tijdt bedient had) van haar Ed. Gr. Mog. heeft na voorgaande bekentmaking van haar Ed. Mogende de Gemachtigde Raden tot *Hoorn* beroepen, *Peter Salebien*, die op den vyftienden van Wijnmaant, des jaars zestien hondert acht-en-twintig door den Leeraar *Joannis Puppinus* in den dienst aldaar bevestigt is. Dees had in zijn aanvang van zijn dienst veel moeite en arbeyd, om eenigen tot het aanhooren van Gods Woord te krygen; heeft hen niet te min sederd de tijd van zijn bediening, door het onderwijsen in de rechtsinnige Leere der waarheyd, veele vreemde vooroordeelen van deselve Leere, uyt de herten van sommigen, hoewel het grootste en meeste deel van het Eyland noch stond by hun oud gevoelen onder de Zegeninge Gods weg genomen. De by een komste ter preken op Sondagen, was nog zeer gering, en de wortel der *Roomsgesinde Godsdienst*, of liever het geene datse voor het beste oordeelden (want niemand van hen daar afregte belijdenis zoude hebben kunnen doen) was naulijks uit te royen, vermitse d'aangenome Leere van hun Ouders als aangeërft, die herkomstig uyt het *Pausdom* waren, zoo lichtelijk niet konden afleggen; welk verouderd gevoelen (hoewel vry verminderd en krachteloos geworden) nog uyt de herten van zommige niet gesuyvert is.

Na dat evenwel eenige jaren, herwaards het klare licht des Evangeliums is verkondigt geweest, hebben veele hier op dit Eyland, het licht der kennisse in God ontfangen: want de boven gemelde Leeraar *Pieter Salebien*, heeft in de tijd van zijn bediening alhier eenige tot het gehoor van Gods Woord gekregen, en ook zes of zeven persoonen tot de Gemeenschap der Kerke aangenomen. Na het overlijden van desen Leeraar, is hem in den dienst gevolgt *Franciscus Vynaus*, die de Gemeente, blyvende vast in d' oude gestalte, zestien jaren heeft bedient. Na desen is gevolgt, de opgemelde *Heer Richardus van Lande-werven*, die alleen maar zeven Lidtmaten, in den beginne van zijn dienst op dit gantsche Eyland bevond; dog met 'et ernstig vermaanen, soo veel te weeg heeft gebragt (daar toe niet weynig geholpen de wintersche avond Predicatien) dat sig daar tegenwoordig al een redelijk getal van Ledematen bevinden; en groeyt niet alleen de lust en iever van met grooter meenigte ter Predicatien te komen, maar houden ook, die in 't eerst als een deel *Nicodemiten* in de Kerk quamen, hun kinderen daar toe, datse de *Katechismus* by vrage

Werd van weynige gevolgt.

Dog begint te vermeerderen.

vrage en antwoord, opentlijk in de Kerk laten opseggen.

't Gerecht van dit Eyland *Urk* staat aan een Schout, en vijf Burgermeesteten. Nog Docter, 't geen een wonder is, nog Heelmeesters, heeft men op dit Eyland, maar behelpen zig dese Eylanders, indiense van eenige ziektens worden overvallen, of zig komen te beseren, van zelfs, en met hun eyge genees-middelen.

EMMELOORD.

Van de Naam.

Wat de naam van het Eyland *Emmeloord* aangaat, daar in schynt eenige verandering te zijn van den *Heere* van *Zoudenbach*, de plaatse *Emmelwerd* genaamd wierd, en nu gemeenlijk *Emmeloord*, dat ook eygenlijk lag aan het Noord-oostend, daar het toenmaal, als 'er nog veel Lands was, by d'Inwoonders bewoont wierd, dog door het geweld, en 't inbreken der Zee, die daar ter plaatse veel Land weg nam, warense genoodsaakt te verhuysen, en ten Zuyden van het land zig neder te zetten, alwaar het Eyland tegenwoordig bewoond word, en was de zelve plaats toenmaals, by oude luyden, *Maanhuysen* genaamt, en stonden daar eenige weynig huysen. Dog vermids *Emmeloord* wel het beste en bekenste deel van het Eyland was, is de naam allengs *Maanhuysen* in vergeetelheyd geraakt. Ten Zuyden word dit *Emmeloord*, door een Sloot van *Ens*, afgescheyden, ten Westen en Oosten, is 't eveneens als *Ens* met een kleen dykje, dat rontom beyde plaatsen heenen loopt, beschanst; voorts is 'et buyten Dyks, daar over eenige jaren noch land was, met riedt bezet. Vry veel dient dit riedt tot behoudenis van dit Eyland, vermits by een geweldigen stormwind, die kracht der zee daar op komt te breken, eer het zelve Dijkje eenig geweld lijdt. En soo wanneer die van het Eyland een grooten storm sien opkomen, en 't inbreken van hun Dijkje voor oogen, gaanse gemeenlyk het zelve, bevreest zynde dat de water-golven, door de wind aangejaagt, al te grooten inbreuk, tot schade en vermindering van 't Land, dat meest, indien niet al, veen-achtig is, geen sterken stoot kan uytstaan, en als het Zeewater aan het Dijkje staat, doorgaans moerasschachtig bevonden word, mochten komen te veroorzaken, sy dit Dijkje zelfs door steken. Binnens Dijks is het Land zeer laeg, en doorgaans al gebroken land, daar men te voet niet kan doorgaan, dan met een plankje van het eene land op 't ander; alleenlyk is 'er een Menne-padt, dat van de huysen een groot stuk weegs na de Kerk loopt, tot aan het Westersche Dykje, daar langs heen men na de Kerk gaat, die vry hooger staat dan het gemeene land; maar evenwel by springtijd of een grooten storm, wel vier of vyf voeten in 't water komt te staan, die, als ook de huysen dan alleen gesien, en by het aanhouden van een stormwind meermalen beschadigt worden. Dit Kerkje is een oud en vervallen gebouw, daar in men noch een Paapse doodkist vind, en staat gegront op een hoop vervuilde Koemis, met eenige zooden uyt hun Landen en Slooten te zamen vermengt; gelykse meest al hun huysen en schuuren op dusdanige stoffe zetten: Want als d'Eylanders oordeelen dat dese t'zamen-gemengde en verscheyde stoffe, na verloop van eenigen tyd, dicht genoeg in een gepakt is, daar op gaanse dan hun huysen en Hoyschuuren bouwen. De werven, daar op hun wooningen staan, moetense ook met eenig plankwerk en palen vry sterk versien, vermits het meer als eens gebeurt is, dat de Zee by storm een grooten inbreuk in de huysen en werven maakte, in zulker voege datze met hun Koe-beesten ten hoogsten verlegen waren, die soo lang tot haar onderlyf in 't water stonden, tot datse met groote moeite eenig hoy onder de beesten schikten te krygen. Ontrent de zestig jaren herwaards, wierden by een grooten storm eenige huysen, met huysraad, kisten en kasten, weg gespoelt. De huysen die op dit Eyland staan, zyn ontrent ten getale van vyf-en-veertig, en veele der zelve in 't midden afgeschooten, die dan van twee huysgezinnen bewoont worden.

Gelegentheyd.

Manier van Huysen.

Handeling der Inwoonders.

Die van het Eyland erneren sich doorgaans met Koophandel van verscheyde Waren, diese met hun Kagen, wel ten getale van veertig, gantsch *Holland* by na door vervoeren, en hebben vele onder hen, soo men zeyd, na de gelegentheyd van de plaats, een goet *Kapitaal*, hoewelse weynig van hun oprechtigheyd by andere geprezen zyn. Naauwlyks zyn 'er drie of

vier

Hun Godsdienst. vier persoonen op het gantsche Eyland, die een andere, dan de *Roomsche* Leere, toegedaan zyn, niet tegenstaande dat 'er groote vlyt, hoewel te vergeefs, altyd aangewend is, om hen tot de rechtsinnige Leere te brengen. *Ens* en *Emmeloort,* zyn eenige jaren herwaards in Kerkelyke zaken t'zamen-gevoegt geweest; zulks *Johannes Zandes,* Leeraar op *Ens,* zich om de veertien dagen derwaards vervoegde, om die van *Emmeloort* met een preke te dienen. Sy evenwel bleven hartnekkig en onverzettelyk, wel dervende rond uyt sich laten hooren, dat hy met sijn preken daar niet behoefde te komen, en evenwel bereyd waren sijn jaarlykse wedde, zynde hondert en dertig guldens, aan hem op te brengen, 't welk oorzaak was, dat de Leeraar *Zandes* sich aldaar in eenige tijd niet liet vinden, en zomwijl met ernst weder onderstond, hoewel altijd vruchteloos, hen tot bekering te brengen. Hier werd een Schoolmeester onderhouden, die ook Voorleser en Krankebesoeker is.

Onordentlykheyt van trouwen. Men bevint alhier op dit Eyland, een ongemeene en groote onordentelykheyt in de by-een-komste van mannen en vrouwen, sonder voorgaande afroepinge van eenige geboden. En is by hen dese gewoonte, dat de Bruydegom en Bruyd, ook dikwils niet buyten hun kennisse van de jonge luyden, daar ter plaatse des nachts op het bedde worden belopen, en dan luyts keels *Bruyloft, Bruyloft* geroepen, en met eenige vaten biers, op sulken tyd als hen zelven gelegen komt, gehouden word; daar op dan ook de nieuwgepaarden voor of na dien tyd in 't verborgen, door een *Roomsgezinden* Leeraar, in den Huwelyken Staat bevestigt worden. En nauwlyks zyn 'er vyf of zes paar getrouwden op dit Eyland, die blyk souden kunnen brengen waar of van wien, dan alleen op zulk een wyse, datse getrouwt zyn.

Het Gerecht van dit Eyland, staat even eens als dat van *Urk*, aen een Schout en vyf Burgermeesters. Het getal der menschen, komt ook by na met dat van *Urk* over een.

Heerschappye dezer Eylanden. Verscheyde besondere Heeren, hebben over dese Eylanden, al van aller geheugenis her, het gebied gehad; d'oudste die men heeft kunnen vinden [a], is geweest eenen Heer *Harman van der Kuynre*, die in 't jaar veertien honderd en vyf-en-twintig, als blykt uyt een bezegeltheyd onder den opgemelden Leeraar berustende, regeerend *Heere* was. Ook heeft men bescheyd van eenen *Gerrit Zoudenbach*, eertyds woonachtig tot *Uytrecht*. En na sijn overlyden, bezat een wyl sijn nagelaten Weduwe, *Vrouw Barbara van Abkoude*, &c. na uytwijsen van zeker beeltenis, dat noch ten huydigen dage in de Kerk van *Urk* te sien is, en daar in des zelven zoone uytgebeeld staat. Eyndelijk is de laatste geweest, de *Heere Johan van der Werve*, van wien dese Stad *Amsterdam*, dese Heerlykheden ook ontfangen heeft. Van Stads wegen wierden eerst beide dese Eylanden door wijlen de *E. E. Andries de Graaf*, als *Heer* van *Urk* en *Emmeloordt*, en nu by de *Heer Joan Huydekooper*, Heer van Maarsseveen, Burgermeester en Raad deser Stede, bestierd en berecht.

Weynig of geen gedenkwaardige geschiedenissen, die op deze Eylanden souden voorgevallen zyn, vind men by de *Nederlandsche* History-schrijvers, daar toe niet weynig de ongeletterheyd der Eylanders geholpen heeft, aangetekent. *Geschiedenissen.* Alleen zeyd men, dat, in den jare vyftien honderd zeven-en-dertig, quamen eenige *Geldersche* Schepen, versien met Krygs-volk en allerhande Oorlogs-tuyg, ontrent dit Eyland ten Anker, van mening om die van *Enkhuyzen* te verrasschen en t'overvallen. Eenige Oversten en Krygs-knechten, begaven sich uyt de Schepen aan *Urk* te lande; en dewylze lichtelyk vermoededen, dat zulks door d'Inwoonders, die doorgaans hun vaart op *Enkhuyzen* hadden, mochte verbreyd worden, verboodenze op lyf-straffe dat niemand sich zoude verstouten, om met eenig vaartuyg van 't Eyland af te steken. Doch alsoo die van het Eyland meer op eere en trouwe, dan op der Vyanden dreygementen, dieze in de wind sloegen, pasten, vertrokken ze heymelyk in der nacht met een schuyt, en drie of vier persoonen, na *Enkhuysen*, alwaarze den Stedelingen, dien heymelijken aanslag der *Gelderschen* op de Stad, by tijds ontdekten, en soo voorts wederom in de zelve nacht hun reyze na *Urk* vervorderden, als de *Geldersche* vast besig waren om hun loop op *Enkhuyzen* aan te zetten, van voornemen om den aanslag op die Stad in 't werk te stellen. Doch dit mislukte hen voor dien tijd, en wierden aldus in hun hoope te leure gestelt. En kregen het nu zelfs quaat genoeg, om veilig

a ,, Behalven wy hier vooren op *Pag.* 878. van dit zelve *Boek* nader hebben opgesogt en bygevoegt, ,, is aldaar te leesen.

lig met vluchten weg te raken : want eenig gerucht uyt der Stad vernemende, begaven sich op de vlucht, maakten al hun zeylen by, en kapten in aller yl hun Anker-touwen af, zonder d'Ankers, die in de grond bleven leggen, en daar na by de *Magistraat van Enkhuysen* op gevischt, en ter eeuwiger gedachtenis aan 't Zuyd eynd der Stad, aan *d'Oost-Indische Toorn* zijn opgehangen, op te halen.

Als in den jaare dertien honderd en negen [a], de *Hollanders* met hulp der *Kleene Vriesen*, een gedeelte van *West-Vriesland* alree in hadden, en in het Westerdeel van groot *Vriesland* vielen, van meening om *Staveren* te belegeren, en de Kerkelijke opkomste van *Urk*, te dien tijde nog onder het Klooster van *Sint Odolf* tot *Staveren* behoorde; maar de Burgsaten, die zig in zoo een swaaren Oorlog ingewikkelt zagen, nevens d'ongunst, diese van de voornaamste te lyden hadden, eygenaars van de landen van *Urk* waren, hebben, om daar over by anderen in geen ongemak te komen, deselve landen van *Urk* opgedragen aan den *Abt Æmilius*, als 't hooft van *Sint Odolfs* Klooster, en daar brieven van afgesonden, aan den voornoemden *Abt*, en aan den Schout van *Staveren*, by de Rechters van *Stallingweer* van de *Lemmer*, en *Kuynre* gemaakt, met nog daar en boven beloften, deselve vry en onbeschadigt te laten volgen, en des nood zijnde, hen goede hulp en onderstant te willen verleenen. Dese gunstbrief komt in de Nederduydsche taal op desen zin uyt :

De eerwaardige en beminde Heer, de Heer Æmilius, Abt van Stavoren, midtsgaders de Schout, Scheepenen, en de Gemeente des voornoemde plaatses, de Rechters van Stalling, in de Lemmer, en de Kuynre, mitsgaders hunne medehulpers, alle dienst en eere, met gonst.

ALsoo de Kerk en de Gemeynte van Urk, gehoort den Abt en het Convent van Stavoren, als ook meerendeels de Landeryen, de Burgeren der stede voorschreven: gelijk wy verstaan hebben uyt zeekere brieven met overroeping van onsen Rade, hebben besloten u de voorsz. Parochie, en de opkomste van dien te laten volgen; noch in eeniger manieren, soo Mans als Vrouwen, hinderlick te wesen, maar veel meer na onse vermogen vorderen, en behulpig zijn, verhoopende u en de uwen te sullen ons met gelijke gunst bejegenen, verhoopen van U E. insgelijks, indien van nooden, hulp en bystant, die wy u aanbieden. In getuigenis van desen hebben onsen Zegel, hier aan doen hangen. In 't jaar ons Heeren duisent drie hondert negen, op van d' Heyl-Mart.

a „ Siet de Beschrijvinge van de Op- en Neder-gang van *Stavoren* van *Hendrik Soet*.

EYNDE
DES
VYFDEN
BOEKS.

HISTO-

HISTORISCH VERHAAL,

Van alle gedenkwaardige geschiedenissen, in, en om

AMSTERDAM

Voorgevallen, zederd den Jaare M. CCC. XXXIII. tot in den Jaare M. DC. LXXXXII.

ZESDE BOEK.

Aan den Lezer.

IN het voorgaande tweede Boek, vervattende 't leven en daden der Heeren van Amstel, hebben wy verhaalt, de geschiedenissen, voor zoo veel deselve desen ouden en Doorluchtigen Stam, aangaan, tot het overlijden van Jan van Avennes, Grave van Henegouw, Holland en Zeeland, &c. Nu zal men die Historie laten vervolgen, beginnende met de Regeering van zijn Zoon, Graaf Willem, toe genaamt de Goede, tot in den Jaare 1692, voor zoo veel die Amsterdam zijn raakende.

EERSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Willem, toe genaamt de Goede, word in zijn Vaders plaatse, Graaf van Holland, &c. Kuser verwoest met hulp der Amsterdammers, Hendrik van Hagesteyns Land. Willem komt in zijn Vader Willems plaats, trekt ten Oorlog tegen de Mooren en Saraceenen, en daar na in Oost-Vriesland, alwaar zijn Volk, en hy zelfs mede verslagen wierd. Heeft verscheyde Vryheden, Willekeuren, en Hand-vesten, aan de Stad Amsterdam verleent. Waarom zy die van de Graven verkregen heeft. Waar van verscheyden verlooren zijn. Eenige der zelve worden aangewesen.

Willem oudste soon van Graaf Jan komt in 's Vaders plaatse.

1333.

NA de dood van Graaf *Jan van Henegouwen*, wierd tot Vorst van den Lande gehult zijn oudste Soon *Willem*. Maar als in den jaare dertien honderd drie en dertig eenen *Hendrik*, 's Graven Onderzaat en Slotvoogt van Hagestein, het platte land in 't Sticht van Uitrecht met rooven en branden rontom tot den grond vernielde; versocht den Bisschop aan desen *Willem*, om desen dwingland dit land verwoesten te beletten, hulp en bystand. De Graaf hier op zend aan *Hagesteyn* verscheyde boden, met last en vermaning van den Bisschop de roof weder, en voldoening van de geledene schade te geven. Maar *Hagesteyn*, die door desen buyt seer verrijkt en hoogmoedig was geworden, kreunde zig weynig aan 's Graven zeggen, en weygerde zijn last t'achtervolgen: zulks de Graaf aan *Willem Kuser*, Baljuw van Rijnland, last gaf, om Krijgsvolk by een te vergaderen, desen *Hagest-yn* met hulp der Stichtsen op 't lijf te vallen, en hem dit land vernielen te verleeren. *Kuser* derhalve een deel volks uit Amsterdam, Amstelland en Waterland gelicht hebbende, komt zonder slag of stoot, of van *Hendrik* daar in belet te worden, de Lek over trekken, verwoeste voorts *Hagesteyns* geheele Land, en leyde al de huysen aan koolen, zulks *Hagesteyn* wel haast vry beter koop begon te geven. *Kuser verwoest met Hulp der Amsterdammers Hendrik van Hagesteyns Land.*

Na dese *Willem* volgde zijn eenige Soon, mede *Willem* genaamt. Dees reysde in den jaare dertien honderd acht en dertig *Zijn Soon Willem word na 's Vaders*

dertig

dood Graaf van Holland. dertig na Spanjen, om de Mooren in Granade den Oorlog aan te doen; van daar
1338. trok hy in Syriën tegens de Saracenen. In
1345. den jare dertien honderd vyf en veertig trok hy met een sterk heir in Oost-Vriesland, daar hy tegens in Oorlog was. *Jan van Henegouwe*, Graaf *Jans* Soone van *Boloys*, trok met zijn volk voor uyt, niet willende het gros van 't heir in wachten, en vervolgde zonder zammelen de vluchtende Vriesen tot St. *Olofs* Klooster en Staveren. Hier hielden de Vriesen stant, en vielen wederom uyt, zulks de Hollanders verslagen wierden. Graaf *Willem*, *Word van de Vriesen verslagen.* wien dit alles onbewust was, quam hier na met vyf honderd man te Lande, en ging om 't land te ontdekken met veele Heeren voort uytryden, maar wierd van de Vriesen, die hem hier lagen leiden, overvallen, en ter neder gematst. En stierf alsoo dese Graaf, na dat hy acht jaren de heerschappye gevoert hadde, zonder erfgenamen achter te laten. Het doode Lichaam wierd tot Floris-Kamp by Bolswaart begraven, maar naderhand na Valencijn gevoert. En is aanmerkens waardig, dat ten tijde van dese Graaf *Willem* en zijne voorsaten, niemand in Holland Hoppe mogte gebruyken, dan die van zijne Rentmeesters ten gesette pryse gekocht was; Maar die van Delft verkregen eerst van hem, Hoppe te mogen koopen waar zy wilden, mids datse voor ieder tien vaten biers dat binnen Delft gebrouwen wiert, een Hollantsche schelling betalen zouden 't geen by na d'opkompste van haar Stad is geweest. *a*

Dese Graaf verleende aan die van Amsterdam verscheyde Privilegien en Willekeuren. En was d'eerste die de vryheyd of het rechtsgebiet deser Stede vast stelde en vermeerderde, gaf hen stads recht, vergunde hen ook datse by Noorden der Maze vry en onbekommert, en ook door zijn gehele Land Tol vry varen mochten. Den Burgermeesteren gunde hy de vrygeyd van ieder een te mogen Burger maken. Versag nog d'Ingeseetenen, om hen in een goede vorm van regeeringe te houden, met veel andere noodwendige Willekeuren. Volgens dese gunst-brief van hen in den jare dertien honderd twee
1342. en veertig verleent.

Hantvesten aan die van Amsterdam van Graaf Willem verleent. *In den Name des Vaders, des Soons, ende des H. Geest.* Amen. *Willem Grave van Henegouwe, van Holland, van Zeeland, ende Heere van Vriesland, doen kond ende kennelijck allen luyden, dat wy by onsen goet dunken en vanden luyden van onsen Rade gegeven hebben, ende geven onser Poorteren van Amstelredamme voor ons ende onsen Erven, ende Nakomelingen alsulck Recht ende alsulcke Vryheden eeuwelijk te duren, als hier na beschreven staan.*

In den eersten, soo sullen die palen van hare Vryheit wesen op die Oost-zijde van der Poorten aen Jans witte Hofstede, op die Noort-zijde aen het groote Gods-huys-lant, op de West-zijde aen den Wteren egge van der Lane, die leghet in Ysbrandts Lant van der Zuytwijnde in der Nesse tegens der Lane over. Alsoo alst metter graft begrepen is, ende in die Haven ten halven stroom tot int Ye, ende voort streckende int Ye, langhes den Dijk Oost-waerts vyftigh roeden buyten de Wint-moien, die Heer Willem van Outshoorne van onser wegen maken dede. *De bepalinge van der Stede Vryheyd aan Amsterdam.*

Voorts soo sullen sy Tollen vry varen met alle haer goeden voor by alle onse Tollen in onse Lande beyde te Lande ende te Water. *Van Tol-vry te varen.* Ende niemant en sal Tollen vry varen eer hy jaer ende dach Poorter geweest is, ende inder Poorte gewoont heeft. Ende der Poortbrieven daer die Poorters mede varen voor by onse Tollen, die sullen sy alle jaren vernieuwen, ten waer of sy buytens-landts soo langhe gheweest hadden, dat sy binnen den jare niet vernieuwen en mochte, ende tot elcker Tollen aen te varen daer sy voor-by varen, ende sullen verlof nemen. Ende waert saecke dat eenigh Poorter by avontuere sonder brief ter Tolle quame met sijns selfs goede, soo sal hy weder achterwaert varen ende halen sijn betooch, ende daer mede soude hy vry wesen, ende waert ook sake dat eenig Poorter hem misgrepe of misdede voor onse Tollen, dat soude komen om hem selven, ende die gemeene Poorters en souden daer by niet verliesen, noch aenrechten, noch aen Vryheden, noch aen Tollen.

Voorts soo wie dat een man doodt slaet ende daer mede begrepen wort, die sal sijn lyf verliesen, wort hy verwesen als recht is, ende ons gelden 20 pont Hollandts van sijnen goede. *Van doodslagen.* Ontruymt hy, ende wort hy ballinck ghemaekt als recht is, soo sullen wy van sijnen goede hebben 20 pondt Hollandts, ende die Schout sal voort rechten by den Schepenen als recht is. Voort willen die maghen klaghen metten dooden soo sullen vier mannen uyt der maeghschap sweeren, die de Schepenen dunken goede Knapen te zijn, dat sy gheen onschuldigen man beklaghen en sullen.

Ende worde eenige ellendige Man dootgeslagen, daer soude die Baelieu, of dien hy 't beval, van onsen wegen mede klagen, ende die Schepen daer af wijsen, dat recht is. *Van een ellendigen dode te berechten.*

Voort waert sake dat eenig mensche d'een den anderen lemden, dat waer op vyf pont Hollants, of op sijn hant, het en waer of hy hem lemde te vollen als van een ooghe uyt, of eenen voet, of een hant al geheel af, die waers op thien pont Hollants. *Van een Leemte.*

Voort

a „ Siet hier van in 't breede in de beschryving van de Stad Delft, van *Dirk van Blyswyk* fol: 694 en 1695.

Van Vrede brake. Voorts soo wie eenen vrede brake, die waers of lijf ende goet.

Van een huis aan te stormen. Voort soo wie een Huys aen stormt by daghe, die waers op vijf pont, ende by nachte op thien pont Hollants.

** Een Mes. Van geweer te trekken en te vechten.* Voorts soo wie * knijf ofte sweert toge in arrenmoede, die waers op een pont Hollants, of die vochte met staven of met verboden wapenen, die waers op een pont Hollants, oft die metter vuyst sloege, die waers op thien Schellingen Hollants.

Van Coorwonden. Voort soo wie d'een den anderen Coorwonde, die waers op drie pont Hollants. Ende van allen vervochten boeten soo sullen wy hebben die twee deelen, ende die Poorte ende Schout metten Schepenen dat derdendeel, ende van dien derdendeele half den Poorte ende half die Schoute metten Schepen even ghelijck te deelen, sonder van dootslagen, vrede brake ende diergelijcke dat sal alleen aen ons komen.

Van Vrede te maken. Voort soo waer een vechtelijk is, ende die Schout met twee Schepenen vrede eysschet, of twee Schepenen daer die Schout niet by en is, soo wie des weygerde die waers op vijf pont Hollants, tot elcker tijt alsment hem eysschet tot dryen tijden, ende so sal dat gerecht helpen den genen dies vrede begeert.

Van Schepenen Eed te spreken. Ende so wie ander Schepenen Eed spreekt, die waers tegens elke Schepenen op twee pont, ende ons so veel als hem alle.

Van Vonnisse te zoeken. Wat Vonnissen den Schepenen wert ghevraeght, ende sy zijns niet wijs, so sullen zijt soeken tot Haerlem oft daer zijt beste wijs mogen worden binnen onse Landen, ende dan salt voort gaen, maer geen Vonnisse langer te dragen dan drie veerthien dagen.

Van Willekeuren te maken. Wat Willekoren dat die Schoudt metten Schepenen maekt, dien moghen sy houden een jaer, altoo verre alst hen goet dunkt, behouden ons rechts, ende ten eynden van den jaer te vernieuwen.

Van Poorters aen te nemen. Ende wat Poorters den Schout ende die Schepenen ontfaen, die een goet knape is, ende onberust, daer en sullen wy niet wederseggen.

Poorters goet geeft geen ongeld dan binnen Amsterdam. Ende so waer dat der Poorteren goet gelegen is, dat en sal nergens ongelt gelden, dan binnen Amstelredamme, anders dan onse Jaer-schot, bockinge, zwijn-bede, ende wederbede, ende diergelijke, Dijck, Dam, Wegh, Weteringe; ende Sluys-gelt.

Een Poorter mag buyten de Stad sijn Lente en Bouw waar nemen. Ende soo wat Poorter sy ontfaen, die heeft ses weken hem te bereyden, ende dan binnen te komen metter woone, ende die binnen der Poorten woonachtig zijn, so mach elk Poorter buyten wesen sijnen Lenten te doen ses weken, ende in den Ooghst sijn Bouwe te doen ses weken.

Geen Poorter mag buyten de Stad sonder verlof gaan rooven of branden. Voort wat Poorter dat uyt der Poorte vaert, buyten ons, of buyten den Schepenen, of buyten den Rade, Rooven of Branden, of luyden af te setten, of te vaen, die is op tien pont Hollants, ende zijns Poortrechts quijt, ende dese boete sal gaen als die ander, daer wy die twee deelen af hebben, ende die Poort, Schout, en Schepenen dat derdedeel.

d'Eene Poorter mag den ander uyt de noot helpen. Waert dat een Poorter buyten der Vryhede in noode quam, of buyten belegen worde, so sal die gemeyne Poorte dien man ontsetten, ende uyt sijnen noot helpen; ist dat sake, dat sy willen by den ghemeenen rade der Schouten ende der Schepenen daer 't tegens ons niet en gaet, ende van dien uytvaren en sullen sy tegens ons niet misdoen, maer sloegen sy yemandt doot, of lam, of wonden, of deden sy overdaet, dat souden sy beteren ons ende den ghenen dien sy misdoen, na den rechte van den Lande.

Van zake binnen der Stede te berechten. Voort wat geschiede binnen der Vryhede van Amstelredam, dat sal berechten onsen Schout met den Schepenen van binnen, daer tegen onsen Heerlijckheydt niet en draget.

Van 's Heeren rechte te sterken. Voort daer die Rechter of Schepenen yemant vermaent onsen recht te stercken, die des weygerde, is op een pont Hollants.

Van den Heere te dienen. Voort so sullen sy ons dienen tot onser wille naer hare macht.

Een Poorter mag buyten niet bezet worden. Voort datmen geen Poorter van Amstelredam noch zijn goet besetten en mach van schade noch van schoude, onverwille-keurt benoorden der Mase in alle onse Landen, uytgenomen onse vrye Steden.

Een Poorter mag niet kampen. Voort so en sal geen Poorter campen mogen binnen onsen Lande, hy en wil hem selve daer in verwillecoeuren ende in alle stucken voorsz sonder argelist, ende behouden ons onser Heerlijckheden.

Van den Schoole, Schrijf-Ambacht en Kosterye. Maer sy sullen behouden die Schole, dat Schrijf Ambacht ende die Costerije binnen hare Vryhede te geven den genen die 's hen genoegt. Ende want wy alle dese voorschreven puncten vaste ende gestade willen houden voor ons, ende voor onse nakomelingen, hen ende alle hare nakomelingen duerende tot eeuwelijken Jaren, so hebben wy desen Brief, bezegelt met onsen grooten Zegele, gegeven in den Haghe op den neghenden in December, in 't jaer ons Heeren duysent drie hondert twee-en-veertigh.

Die van Amsterdam mogen vry en onbelet varen by Noorden der Maze. *Willem Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant.* Ontbieden u onsen Balieuwen in Rhijnlant, in den Lande van Woerden, in Delflant, in Kennemerlant, in Vrieslant, in Amsterlant, ende in Waterlant, ende allen Schouten, die in onsen Lande gezeten zijn by Noorden der Maze, dat zy onze goede Luyden van Amstelredamme vryelijck varen laten onbeset en onbekommert, hen en hare goet, want wy hen des Vryheit gegeven hebben, die wy hen ghehouden willen hebben vaste en gestade, eeuwelijck duerende sonder eenigh wederseggen. In oorconde desen Brief bezegelt met onzen Zegele, Gegeven in den Haghe des Maendaeghs na Sinte Niklaes-dagh in den Winter, in 't Jaer ons Heeren duysent drie hondert twee ende veertigh.

Zyn ook Tol-vry. *Willem Grave van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, ende Heere van Vrieslant.* Ontbieden u alle onse Rentmeesteren ende onsen Tollenaren van onsen Lande, dat ghy onsen goede Luyden van Amstelredamme varen laet Tollen vry met hare goeden, wanneer dat zy tot u komen met haer betoghe, want wy hen des vryhede ghegeven hebben, die wy hen ghehouden willen hebben vast en ghestade, eeuwelijcke duerende, sonder wederseggen, te Water en te Lande. In oorconde dezen Brief bezegelt met onzen Zegele, Gegeven in den Haghe des Maendaeghs na Sinte Niklaes-dagh. In den Winter, in 't Jaer ons Heeren duysent drie hondert twee-en-veertigh.

Dat d'Amsterdammers noch meer Handvesten gehad hebben, die niet bewaart zyn.

Dese boven gemelde Hantvest van *Willem*, is d'oudste naast die van Graaf *Floris*, nopende het Tol-vry varen, dien dese Stad tegenwoordig heeft. Maar 't is heel waarschijnlijk dat ook d'andere Graven die voor of na *Floris* en voor dese *Willem* als Graaf *Jan*, *Floris* zoon, *Jan van Henegouwe* en *Willem de Goede*, aan de bestieringe van 't Graafschap gezeten hebben, wel mede eenige bysondere Hantvesten aan dese Stad verleent hebben. Dit kan eenigsins bespeurt worden aan de Hantvest van *Willem van Beyeren*, daar by hy al de Hantvesten, die oit sijne Voorsaten aan Amsterdam verleent hadden, bevestigt. *Voort, zoo hebben wy*, zeit hy, *geloofd en gesworen onsen lieven en getrouwen Poorteren van Amstelredam gemeynelijken al haar recht dat zy hebben van Graaf Willem onsen lieven Oom, die tot den Vriesen bleef, daar Godt die ziele af hebben moet, ende van zijne voorvaderen Graven te Holland, Handvesten, ende Vryheden alsoo verre als zy betoogen mogen, vast en gestade te houden*, &c. Want zeeker had Graaf *Willem* niet wel geweten, dat de Graven, die voor Graaf *Floris*, of na hem, en voor *Willem*, die by de Vriesen dood bleef, het Graaflijke ampt bedient hebben, aan die van Amsterdam mede Hantvesten verleent hadden, hy zoude de woorden van, *voorvaderen Graven*, in het meervout getal niet gebruykt, maar wel Graaf *Floris* by name en toenaam genoemt hebben.

Die van Amsterdam hebben wegens hun groote diensten aan den Graven bewesen, verscheyde Handvesten verkregen.

Dat nu dese Handvesten of Voorrechten, (die wy nu vervolgens, neffens het geene wat onder de bestieringe van ieder Graaf hier voorgevallen is, zullen ten toon stellen,) van de Graven aan die van Amsterdam niet vergeefs, maar wegens de genoote diensten, die ze aan hen soo voor als na, in den Oorlog en in 't opbrengen van geld-middelen bewezen hebben, verleent zyn, gevenze zelfs uytdrukkelyk genoeg in verscheyde Handvesten te kennen. Want in dese gunstbrieven vind men doorgaans uytdrukkelyk dese woorden daar by gevoegt, *datze dese vryheyd of gunste aan die van Amsterdam verleenen, wegens de groote diensten, die sy ons en onsen Voor-ouderen gedaan hebben*. Soo spreekt Hartog *Albrecht van Beyeren* in een zekere Handvest, daar hy de vryheyd of Rechts-gebied deser Steden tot hondert roeden vergroot.

Van Hertog Albrecht van Beyeren.

Albrecht &c. doen kond allen luyden, dat wy om menigen trouwen dienst, die ons onse goede luyden van onser Stede van Amstelredamme gedaan hebben, ende noch doen mogen, &c. Dus spreekt ook deselve *Albrecht* in zekere Handvest, daar hy het begeven van 't Bode-Ambacht aan dese Stad weg schenkt. *Albrecht &c. Doen kont allen luyden, dat wy om menigen trouwen dienst, die onse goede stede van Amstelredamme gedaan heeft onse Voorouderen, &c.*

Van Hertog Willem van Beyeren.

Deselve woorden gebruykt ook *Willem van Beyeren*, daar hy die van Amsterdam vergunt het *Vlie* en *Marsdiep*, vry en onbelet in en uyt te varen. *Willem &c. Doen kont allen luyden, dat wy om menigen trouwen diensten wille die zy onsen Vorouderen gedaan hebben, &c.* Dit blijkt noch klaarder uyt een zekere gunst-brief, daar de zelfde *Willem* de schult, dien Amsterdam voor hem in 't beleg voor Hagesteyn en Eversteyn op lijfrenten aan nam, als eygen schult aan neemt. *Willem, &c.* begint de Brief, *Doen kont allen luyden. Want onse getrouwe stede van Amsterdam ons wel en getrouwelijk by gestaan heeft in onsen besitte voor Hagesteyn ende Eversteyn, daar wy nu ter tijd in zyn, ende anders in onsen Oorloge dat wy daar te vooren, ende tot desen tijt toe gevoert hebben, daar zy zoo groote laste af had, &c.* En met diergelijke roem-rede beschenkt hy doorgaans in zijn volgende gunst-brieven die van Amsterdam.

Van Hertog Jan van Beyeren.

Dese diensten verswijgt ook geensints Hertog *Jan van Beyeren*, desen *Willems* Zoon, in zijn Hantvesten mede aen die van Amsterdam verleent, *Johan, &c. En om dat wy aangesien hebben de zonderlinge trouwe diensten, die zy ons bewesen hebben, ende namelijk vele goeder diensten, die zy onsen lieven Voorvaderen (zaliger gedachten) ende ons tot desen dage toe gedaan hebben, &c.* Dat die van Amsterdam aan Keyser *Maximiliaan* mede zeer groote diensten gedaan hebben, geeft hy in een zekeren gunst-brief, daar hy hen vryheyd geeft van hun ballingen te mogen bannen duysent roeden buyten hun Vryheyd, duydelijk met dese woorden te kennen:

Van Keyser Maximiliaan.

Maximiliaan, &c. *Doen te weten; Dat wy overmits die getrouwe diensten, die onse voorsz. Stede van Amstelredamme ons gedaan heeft, en in diverse manieren dagelijks doen, &c.* En eyndelijk wat groote diensten die van Amsterdam aan desen *Maximiliaan* in 't beleg voor de Steden Rotterdam en Woerden, en desselfs Slot bewesen hebben, blijkt uyt de Brief, daar by hy hen vergunt zijn Kroon boven hun Wapen te mogen voeren.

Van de zelve.

Maximiliaan, &c. *Om dat wy bemerken die groote getrouwigheyd en goedwilligheyd, en ook mede de menigvuldige diensten, die onse Stede van Amsterdam ende Ingesetenen van dien, tot*

haren

haren zwaren kosten, ons en den Voorvaderen van onsen Sone Hertoge Konink Philips, tot diverse stonden gedaan, ende bewesen hebben, ende bysonder dagelijks doende zijn in dese onse tegenwoordige wapeninge, &c.

En dit zou noch klaarder kunnen bewesen worden, by aldien onse Vooroudeten de geschiedenissen van dien tijd den geheugenisse overgelevert, en wat neerstiger beschreven hadden.

TWEEDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Landen vervallen na Willems dood aan Keyser Lodewyk. Geeft de zelven aan sijn Huysvrouwe Margrete over, en sy de bestieringe daar van aan haar zoon Willem, maar ontslaat hem weder van sijn dienst. Hier uyt ontstaat de Hoekse en Kabeljauwse twist. De Kabeljauwse Heeren rechten onderling een Verbond op, als ook de Hoekse. Felle stryt tusschen Moeder en Zoon. Margrete schiet eyndelyk te kort en moet duyken. Handvesten van Margrete aan die van Amsterdam verleent. En aan die van Noord-Holland belooftse geen Oorlog aan te vangen sonder der Stede consent. Die van Amsterdam mogen vry en onbelet in Waterland verkeeren.

NA dat Graaf *Willem de Vierde* in den jare dertien honderd in Vriesland gesneuvelt, en Holland zonder Opperhooft was, liet Keyser *Lodewyk de Vierde* van die name sich voorstaan, Holland, Zeeland en Henegouwe aan 't Ryk vervallen te zyn, 't welk ook eendrachtelyk de Ryksstanden, tot dien eynde van *Lodewyk* by een geroepen, met hem stemden. Doch *Lodewyk* gaf de Landen aan sijn huysvrouwe Keyserinne *Margrete*, oudste zuster van den voorgedachten *Willem*, over. Ondertusschen gaf de Keyserin, met bewillinge der Staten na het overlijden van haar man *Lodewyk*, de Landen van Holland en Zeeland, aan haar zoon *Willem* als voogt te regeeren, en al d'inkomsten na zich te trekken, mits dat hy jaarliks aan sijn Moeder daar voor uyt soude keeren 2000 ponden Hollands, en sy het opperste gezag, soo lang als ze leefde, aan zich houden. Hier op verliet *Margrete* de Landen, en trok over Henegouwe na Beyerlant. Maar dewijl *Willem* dat jaar Oudewater, als ook een Veldslag by Schoonhoven tegens de Stichtsen verlooren had, bleef hy in gebreke van zijn Moeder te betalen, zulks sy zelfs in Holland overquam, haar zoon *Willem* met veele Heeren tot sich riep, haar klachte over sijn quade betalinge voor hen uytstorte, en hem eyndelyk van het Stadhouderschap ontsloeg, en voort naar Henegouwe deed vertrekken.

De Landen komen aen Margrete.

Stelt haer Soon daer Voogt over.

Oorsprong van de Hoekse en Kabeljauwsche twist. Oneenigheden in alle de deelen des Werelds.

Omtrent het Jaar 1300. waren de Werelds Inwoonderen, door Helse oneenigheyd, vreeselyk tegen den anderen ontsteken. In *Italien* woeden de *Gelphen en Gybelijnen*. In *Hoogduytsland*, de *Oostenrijkze en Beyerse*, en naderhand de *Beyerse en Beemen*. In *Vrankryk* die *van Orleans en Borgondien*. In *Engeland*, die *van Jork en Lankaster onder de namen van witte en roode Roos*. In *Vlaanderen*, de *witte Kaproenen, of Munniks Kappen*. In *Vriesland*, de *Schieringers en Vetkopers*. In *Gelderland de Heeckers en Bronkhorsters*. En hier in ons *Holland*, de *Hoekse en Kabeljauwse*. Bittere twisten, *die in honderd jaren niet wierden uytgeblust*.

Van alles te schryven is onse meening niet, sullen alleen aanwysen dessels oorsaken, voortgang, en eynde, in dit ons land, en voornamelijk ontrent *Amsterdam*, dewijlse haar mede in die twist gesteken heeft, als mede wat Vryheden, by Handvesten, zy van tijd tot tijd bekomen hebben. Vermits *Margrete* de Landen slappelijk bestierde, en 't Oorlog, datse tegens *Uitrecht* voerde, haar geweldig tegen liep, zoo ontstont hier uyt, als ook om dat zy haar Zoon van zijn dienst ontslagen had, in den jare dertien hondert en vijftig een binnelandsche oproer en twist, 1350.
waar van de strijdende parthyen Hoeksche en Kabeljauwsche genaamt wierden. De Kabeljauwsche dan, die het met Graaf *Willem* hielden, en niet wilden vervrout wesen, namen hun naam van den slindende Visch Kabeljauw, gevende hier mede te kennen, datse hunne tegenstanders, als een hoop minder Visschen zouden zoeken te verslinden. De Hoeksen daar-entegen, die het met de Moeder hielden, kregen hun naam van den Hoek, daar men de Kabeljauw mede vangt, willende daar mede zeggen, dat al was de Kabeljauw een lomme groote Visch, zy hem nochtans met hun scherpen Hoek wel meester meenden te worden. Ook was het niet genoeg datse in de naam verschilden, maar zy gingen zig ook van kledinge veranderen, want de Kabeljauwse droegen asverwige en de Hoekse rode Bonetten. Ondertusschen rechteden veel Kabeljauwsche Heeren, die het met Hartog *Willem* hielden, onderling met hem een verbond op

Kabeljause houden 't met de Soon.

Hoekse met de Moeder.

Verbond der Kabeljause Heeren.

op van dusdanig een inhout: *Dat Hartog Willem van Beyeren, &c. Jan van Arkel, de Heer Jan en Gerard van Egmond. De Heeren Jan van Persijn, Gerrit van Heemskerk, Jan en Willem van Wateringe, Jan de Molenaar, Jan van Bloemensteyn, Jan van Kuylenburg, Jan van Nodeloos, Hendrik van Heemskerk, Hendrik en Daniel van Tolloyse, met de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Alkmaar, Medenblik, Oudewater, Geertruydenberg, Schiedam en Rotterdam, verbinden zich onderlings, Hertog Willem te sterken tegens alle de genen die hem uyt Holland en Zeeland willen verdrijven, en te vuur en te zwaart, zonder oit met haar ofte hare kinderen te zoenen, te vervolgen.* Maar de Heeren die het met de Moeder hielden en Hoeksen genaamt wierden, maakten onder elkanderen dusdanig een verbont. *Dat de Heeren van Duivenvoorde, Pollanen, Brederode, Binkhorst, Riede, Houkhorst, Heemstede, Meerenstein, Outshoorn, Raaphorst, Poelgeest, Ridderen. Van der Bergh Priester, Noortwijk van der Made, Reynier Dever, Gerard Ever, Gerards kinderen, Arent van Groenevelt, Dirk Groenevelt,* &c. *Knapen. En alle heur gesinde, en alle die hun geholpen hebben in het verdrijven des Hartogen, beloven Hartog Willem zonder haar niet te zoenen, nochte de Landen in 't geheel of ten deel af te staan, noch te verkoopen, zonder haar goet vinden: en in gevalle hy zonder wettige kinderen quam t' overlijden, zoude Hartog Albert en na hem Hartog Lodewijk d' oudste halve broeder tot navolger in zijn plaats gekoren worden.*

Verbont der Hoeksen.

Met dese Heeren hadden 't ook in den beginne de Steden Leyden, Goude, Amsterdam en verscheyde anderen gehouden. Maar als de Hoeksen begosten te kort te schieten, en *Willem* wel zeventien sterkten of Slooten vernielt had, verlieten die van Amsterdam en Leyden uyt vreese van overweldigt te worden, de Hoeksen. *a* De Keyserin dit eerst vernemende, en ziende dat dus niet alleen de Hollandsche Steden, maar ook Gorkum, Kennemerland en West-Vriesland haar afvielen, en zich met de Hoeksen t' ontsterk vindende, ontboot hulp uyt Engeland, diense door toedoen van haar zuster de Koninginne verworf, en hier mede gestijft zijnde, viel 'er tusschen Moeder en Kind een fellen slag by ter Veere in Zeeland, daar wedersijds veel volks bleef, en de Koninginne d'overhand behield. Maar Hertog *Willem* met 'er vlucht ontkomen, en bystand uyt Duytsland gekregen hebbende, leverde daar na zijn Moeder weder slag, ontrent 's Gravesande, alwaar hy, na groot bloetstorten overwinner bleef. En vermits d'Engelsche Overste sneuvelde, en de Heer van Brederode, 't Hooft der Hoeksen, gevangen wierd, vond zich *Margrete* genoodsaakt in Engeland te vluchten, en aldaar by verdrag ten behoeve van haar Zoon, afstand te doen van Holland, Zeeland en West-Vriesland, behoudende haar leven lang 't besit van Henegou-

Amsterdam eerst Hoeks, daar na Kabeljauwse.

Gevecht tusschen Margreta en haar Zoon Willem.

a En rechte met de andere Stede de volgende verbintenisse en Unie, tot hare eygen bescherminge onder malkanderen op.

„ ALlen den geenen die desen Brief zullen sien of hooren lesen, maicken wy condt, Schout, Schepe-
„ nen, Burgermeesters, Raidt, ende die gemeene Steden van *Dordrecht*, van *Delft*, van *Haerlem*,
„ van *Leyden*, van *Sinte Geerden Berge*, van *Amstelredam*, van *Alckmaer*, van *Oudewater*, van *Schiedam*,
„ van *Rotterdam*, van *Medenblick*, ende van *Vlaerdingen*; Want wy ons onderwonnen hebben onse lie-
„ ve ende geminde Heere *Hartog Willem van Beyeren*, *Grave van Holland*, van *Zeeland*, ende Heere van
„ *Vriesland* Heere te maken, ende machtigh sijns Lants ende Ondersaten, hebben groote * Schout, die
„ hy schuldigh is, daer wy hem wilt Godt of ontredden sullen. Ende om dat wy te doen moeten heb-
„ ben jegens menig haerhande luiden, ende dadingen van synen wegen, daar ons sien staat swaren wan-
„ gonsten ende Vyandschap in te verkrygen. Ende om dat wy alle syne saecken niet en mogen bewaren
„ ende bedryven; soo hebben Wy alle Stede voorschreven te samen gelooft, ende verseekert by onse
„ seekerheyt, ende by onser trouwen. Waer dat sake dat iemant mit desen Steden voorschreven in
„ Wangonst ofte in Vyandschap quamen tegens iemande ofte eenigerhande saken, die hy hantierde,
„ hadden van onse Heeren Graven wegen voorschreven, of daer of roeren schreven, of om eenige
„ Mans uite voorschreven Steden, dat wy dat gemeenelijke ende ongescheiden weder staen sullen, ende
„ dregen tot allen dagen, ende malkanders helpers daer in te blyven, met Lyve, ende mit Goede.

★ Schult.

„ Voort waer dat saken dat iemand van dese Steden eenige twist hadden, die eene tegens den ande-
„ ren, des souden die andere Steden maghtig wesen, dien twist te soenen, ende te vergelyken, ende
„ alle saaken voorschreven, behouden onse Lieven Heeren en Graven, ende sijne nakomelingen, al te
„ doen dat wy schuldig sijn te doen, ende sonder al argelist. Ende waert saken dat ons Heeren gebraken
„ sonder *Oer* van sijne Lyven, dat God verhoeden, soo hebben wy gemeenlijk gelooft, geen Heer
„ t'ontfaen, wy sullen gemeenlijk ontfaen, nae sulke brieve, als onse geminde Heer dicke voorschre-
„ ven, bescheyden heeft mit sijnen brieven, dat onse Lieve Heere de Keyser sijn Vader, daer God de
„ Ziele of hebbe, met recht, mit vonnisse van sijnen Hoigen mannen, 't Graafschap van *Henegouwen*, van
„ *Holland* ende van *Zeeland*, en de Heerlijkheyd van *Vriesland*, schicte ende beschride ten Erve. Ende
„ waert sake dat an desen brieve gebrake een Segel of twee, daer omme soude dese brieve niet vermin-
„ dert wesen van eeniger macht. Ende om dat wy Steden voorsz. alle beloften ende over een dragen
„ voorsz. vast en ongescheiden houden willen tot eeuwige dagen, soo hebbe desen jegenwoordige brief
„ in kennisse der waarheyt besegelt met onse Segelen in 't Jaar ons Heeren MCCCLI. des Maandags na
„ Ste. Mauritius dag.

negouwen, waar datse in 't laatste van 't Jaar noch henen trok, en na vijf Jaren kommerlijk levens, deser Wereld overleed. Ondertusschen, gelijk gesegt is, hadden de Kabbeljauwsen wel zeventien Heeren Huysen der Hoeksen gesloopt, die over al uyt de Regeering geschopt en zich zelven daar in gedrongen.

Ook bedachtense, en voerden het navolgende uyt, 't geen *Ellert de Veer in zijn Spiegel der gedenkwaardiger Oorlogs-geschiedenissen, by hem uyt het Latijn vertaalt*, ons heeft nagelaten.

Creuer als Verrader, verradelijk gedood.

Ten tijde, (*schrijft hy*,) dat in Holland de partyen die men Hoeks en Kabbeljauwe noemden, regeerden: isser tot *Amsterdam*, een man genaamt *Creuer*, opgestookt, ende met groot geld omgekocht van de Kabbeljauwse party, die de Stad besaten, ende de Hoekse verdreven hadden, dat hy tot nadeel van de Hoekse, en haarder aanhangeren die noch in de Stad woonden, eenig getuygenisse zoude doen, ende was zoodanig; dat hy op een zekere tijd in een Herberg zittende, by anderen, hem zoude laten ontvallen (quansuys door dronkenschap) dat hy met anderen zijne aanhangeren, een Conspiratie met den verdreven partye hadde gemaakt, ende zouden wel haast de Stad in nemen met verrassen. Hier door zoude men hem vangen, ende als dan zoude hy hem zelven mede bekennen door pijnigen (diese hem lichtelijk aan doen zoude) van de Conspiratie te wesen, ende wie zijn aanhangeren waren, ende daar op zoude hy hem ter dood laten verwijsen, om zijn getuygenisse vast te maken, daar na zouden zy hem vry laten, ende zijn beloofde loon geven (*want de Schout van Amsterdam vermocht op die tijd, een veroordeelden man het leven te geven.*) Dit heeft den armen *Creuer* alles laten geschieden, ende liet hem noch bekouten, na dat hy verweesen was, dat hy met den Beul op 't Schavot moste komen, eer hem de Schout mocht op houden, op 't Schavot zag hy deerlijk om, of nog niet na genoeg was, doen maakte hem de Beul wijs, hy moste eerst knielen, 't welk als hy dede, sloeg de Beul hem fluks 't hooft af, ende werd alsoo de Verrader verraden. Dus verre *E. de Veer*.

Dezelve *Margrete*, eer datse de heerschappye der Landen aan haar Soon in den
1346. jare dertien hondert en zes-en-veertig overdroeg, heeft geordent en belast dat voor vast zoude gehouden worden, dat nu noch ten eeuwigen dage, in geenerley manieren Amsterdam van 't Graafschap van Holland vervreemt of afgescheyden zoude worden. Want dus lang, sedert *Gijsbrecht van Amstel* uyt den Lande gevlucht was, hadden die van Amsterdam noch op zich zelfs *a* (hoewelse onder een zelven Graaf toen ter tijd al stonden,) geseten, en geduurig met d'andere Steden over hoop gelegen. En hier door begostense misschien te vresen, datse, by aldiense in een talrijke afkomst aan een van der Graven kinderen mochten komen te vervallen, die zijn nakomelingen by erffenisse in 't besit liet, weder huyden of morgen onder zoo machtige nabuuren, een roof voor den geenen wierden, die meester te velde was. Want geen eene Stad nochte een hant vol Boeren zoude machtig zyn het gewelt der Hollanders en Uytrechtsen, die geduurig op hen loerden, van hun hals af te keren. *Jan van Henegouwe* had haar heerlijkheyd aan *Gewye* zijn Broeder weg geschonken, maar dese tot het Bisschops-ampt verheven zynde, haddense gantsch niet te vrezen, datse onder sijne nakomelingen zouden raken. Om hier dan in te voorsien, verkregense van Gravin *Margriette* brieven, waar by sy hen verzekering deed, dat niemand van hare nazaten zoude mogen dese Stad van het overige lighaam van Holland afscheyden, en beloofde ook dat deselve niet anders zoude gehandeld worden, dan als een van d'andere steden. En dat daar en boven toen haar de vyfde plaats in de vergadering der Ed:Gr:Mog: de Heeren Staten van Holland is gegeven, hoewel in de brieven daar van geen gewag gemaekt word, blykt hier uyt, overmids sederd dien tijd al de brieven die van de Staten verleent zijn, ook gevonden worden met hun naam getekent en bevestigt te zijn. En van dien tijd af begon dese Stad terstont zo geweldig toe te nemen *b*, en wierd in korten tijd zoo machtig, datse niet alleen al d'andere Steden gelijk wierd, maar ook deselve verre te boven scheen te gaan. Voorts luit dese gunstbrief aldus:

Hantvesten van Margreta, dat de Stad Amsterdam zal blijven aan Holland.

MArgareta, by der genade Gods Keyserinne van Romen, altoos meersende Gravinne van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, ende Vrouwe van Vriesland, maken kondt allen luyden, dat wy noch onse nakomelingen onse Stede van Amstelredamme

a „Siet *Matthias Vossius*, X. Boek, op 't Jaar 1346. *Folio* 380.
b „Amsterdam, nu aan Holland gehegt zijnde, en in Vrede zittende, voeren op Noorwegen „en Denemarken, ook om Haring te vangen, en om Koopmanschappen te drijven.

me nimmer in geenre manieren vervreemden noch scheyden en sullen van der Graaflykheden van Holland, ende boven onsen goeden luyden van onser Stede van Amstelredamme voorsz. voor ons ende voor onse nakomelingen onse voornoemde Stede te blijven aan der Graaflijkheyd van Holland, zonder eenig verscheydt tot eeuwelijken jare. In oirconde desen brief bezegelt met onsen Zegel. Gegeven in den Hage, des Saterdags na Hemelvaerts-dag, in den jare duysent drie hondert ende zes-en-veertig.

Amsterdammers een doodslag met tien pont te soenen, tegen de Ook verleendense aan de Poorteren van Amsterdam, wanneer iemand een doodslag beging, en versoent was met de Magen des dooden, aan haar schuldig soude wesen thien pond, volgens den brief, gegeven in den Hage, des Maandags na Hemelvaarts-dag, in den jare duysent drie hondert ende zes-en-veertig. *Graaflijkheyd.* 1346.

Hantvesten vernieuwt en bevestigt door Margareta. Op den zelven dag en plaatse verleendense nog een anderen brief, waar by zy alle Handvesten en voorrechten, die Amsterdam, van haar voorsaten verworven had, eeuwiglijk vast ende gestade te houden, dat is, bekrachtigde en bevestigde *a*.

d' Amsterdammers verdroegen sich met de Heer *Jan Persijn*, Heer van Waterland, datse met hun goederen vry en onbelet in Waterland souden mogen komen, en wederkeeren, volgens den brief gegeven in 't Jaar duysent drie hondert en vijftigh, op den derthienden avond. 1350.

DERDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Graaf Willem wort dol, slaat Gerrit van Wateringe doot. Zijn Broeder Albrecht komt in zijn plaets. Hantvesten van Graaf Willem aan die van Amsterdam verleent.

Willem wort dol. HErtog *Willem* dus het roer der regeeringe in handen gekregen hebbende, heeft echter weynig tijds de vruchten van dese sijne wreveligheyd genoten. Want nauwlyks drie jaren, na dat sijn Moeder was overleden, of hy wierd sijner sinnen byster, en sloeg dol zynde met eygender hand in sijn hof doot, Heer *Gerrit van Wateringen*, een van de Hoofden der *Kabeljauwse* zyde, waar door hy de naam kreeg van den dollen Graaf, en wierd van de Staten des Lands achter de groote zaal in den Haag opgeslooten, daer hy volle negentien jaren tot het eynde van sijn dood zitten bleef. Midlerwyl ontstont'er twist onder de Staten des Lands over de voogdye der Landen. De *Kabeljauwse* die de regeeringe in hadden, lieten sich vast voorstaan die te kunnen inhouden onder *Machtelt van Lancaster*, des Graven Vrouw, wien sy de naam van voogd wilden geven, om niet uyt het bewint der zaken geschopt te worden. Die van Henegouwe en de Hoeksen stelden sich hier tegen, en zeyden de Vrouw hier vreemt was, en geen kinderen had, ook zelfs onder 's mans voogdye staan moeste. Eyndelyk grepen dese redenen by het meestendeel der Hollandsche en Zeeuwsche Steden plaats, sulks kort hier na *Albrecht*, Graaf *Willems* Broeder, met gemeen toestemmen, tot 's Lands Ruwaart aangenomen wierd.

Slaet Gerrit van Wateringe doot.

1351.

Albrecht zijn broeder wort Ruwaert van Holland.

Eer Graaf *Willem* dus in een dolheyd was geslagen, had hy die van Amsterdam verscheyde voorrechten en gunst-brieven verleent. Als voor eerst, soo wanneer iemand den hals verbeurt zoude hebben, dat hy de helft sijner goederen maar verbeuren, en de rest op sijn Huysvrouw, of Kinderen, of andere wettelyke erfgenamen sterven zoude. Ten tweede, dat hy alle Hantvesten die verouderd of verdonkert waren, beloofde te vernieuwen. 1355.
Ten derde spreekt hy die van Amsterdam van alle doodslagen, rovingen, brandschattinge, huisbraek, &c. die geduurende den Oorlog tussen hem en zijn Moeder geschiet waren, vry. Ten vierde belooft

a Dese Margarita van Henegouwe heeft een generaale Privilegie aan de goede Luyden van Noort-Holland, op den Sondag na Assen Woensdag 1346 in den Haag gegeven, gelykse ook aan die van Zuyd-Holland heeft gedaan, in welke Previlegie zy onder anderen belooft en segt.

„VOort en sullen Wy, noch onse nakomelingen geen Oorlog beginnen noch aen nemen, op anderen „ Heeren Landen buyten onse pale van Holland, Zeeland en West-Vriesland, ten waire by Raide en „ goed dunken onser Riddere ende Knapen, ende onser goeder Steden van Holland, daer zy ons schul„ dig sullen wesen te dienen, deede wy 't buyten heuren Raide.

„ Maer altoos sullen Wy, ende onse nakomelinge, ofte Paal-Steden, mogen verweeren voorschre„ ven, ende daer toe sullen onse goede Luyden voornoemt altoos bereyt wesen te dienen, ende onse „ wel gebooren Luyden sullen wy quiten, ende wanneer zy ons dienen, gelyken dat men dede by Gra„ ve Floris tyden, die wylen eer Grave was te Holland; ende waer dat Wy of onse nakomelingen Oor„ loge aen namen buiten Raide onser goeder Luyden voorschreven, soo en sijn zy ons niet schuldig te „ te dienen, of zy en woudent doen by gunsten, of by haren vryen wille.

looft hy mede, gelijk zijn Moeder deed, dat Amsterdam nooit van d'andere Steden van Holland zal gescheyden worden. Ten vyfde bevestigt hy alle Handvesten op nieuw, die oit zijn voorsaten aan die van Amsterdam verleent hadden. Ten zeste belooft hy hen van alle borgtochten diese van zijnent wege op zig genomen hadden t' ontheffen en te quyten.

Volgens den brief, gegeven in den Haag op den dertienden dag in Mey, in 't Jaar ons Heeren, duysend drie hondert vyf en vyftig.

Hier uyt blykt klaarlijk, dat die van Amsterdam, schoon datse het eerst met de Hoekse hielden, den Graaf tegen deselve groote bystand hebben gedaan.

VIERDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Hartogh Albrecht wort Ruwaert van Holland. Verscheide Hantvesten van hem, als ook van Albert Koning van Zweden, aan die van Amsterdam verleent. Pontus Heuterus wort wederleit. Oorlog met Jan van Arkel. Aelbrecht sterft.

HArtogh *Aelbrecht*, *Willems* broeder, dus in den Jare der-
1357. tien honderd zeven en vyftigh tot Ruwaart, en Voocht over dese Landen gekoren zijnde, nam het aan, en beloofde de Landen te beschermen, en te regeeren met raad der Steden, vonnisse en bescheyd doen eenen yegelijken, *binnen de Stede Amsterdam*. Voldoeninge van sijn Broeders schulden. Ook by te leggen alle twist ende verschillen; volgens den brief gegeven binnen der Stede van Amstelredamme, den elfden Martii, in 't Jaar ons Heeren duysend drie hondonderd zeven en vyftig. *a*

Hartogh Aelbert wort Ruwaert.

Noch vint men van dese *Aelbrecht*, een quytscheling, waar in hy bekent van die van *Amsterdam*, die om seekere breuke aan hun naburen van *Kulstaart* begaan, in een boete van zes honderd Brugse Schilden, beslagen waren, voldaan te wesen. Volgens den brief gegeven tot Sinte Geerdenberge, des Donderdachs op Sinte Lucas dach, in 't Jaar ons Heeren duisent drie hondert acht-en-vyftig.

Quijtschelding van de breuke, wegen die van Kudelstaert.

In 't Hantvest-Boek deser Stede, vintmen een brief gegeven in 't Jaar dertien hondert t' zestig, op den 20 April, waar by *Dirk van Wassenaar* toen Burggraaf van *Leyden* en Ridder, verhaalt dat hy en die van *Amsterdam* verdragen zijn, dat alle haar Burgers door sijn gantsche gebied *Tol-vry sullen zijn, uitgezeit in de Jaarmarkten, te Vlaardingen, Voorschooten, en Valkenburg*, Dese brief is daar na door Hartog Aelbregt voor goet gekent, en bevestigt, volgens sijn brief gegeven tot Schoonhoven, Donderdags op May avond, in 't Jaar 1360.

Amsterdammers Tolvry van de Burggraafs Tollen.

Ook heeft dese Aelbrecht d'oude Vryheid deser Stede met hondert roeden vermeerdert, volgens den inhout van desen brief.

AElbrecht by Gods ghenaden Palsgrave op den Rhijn, Hertoghe in Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelandt ende van Vrieslandt. Doen kondt allen luyden; dat wy om menigen trouwen dienst, die ons onse goede luyden van onser Stede van Amstelredamme gedaen hebben, ende noch doen mogen, ende ook om onse selve Stede te verbeteren, op dat sy ons te beth dienen mogen, henluyden dese gratie ghedaen, ende doen, alsoo dat wy hem geven ende oorloven omme dat het kennelijke noot is, dat sy haer vryheyt van haer Stede meeren mogen ende uytsetten, streckende van haer oude vryheyt, die sy nu hebben, tot hondert Garden toe, ter goeder schepe gaende al omme die Stede, te Water, ende te Lande, ende geven hen mede oorlof, dat sy dit voorschreven ruym betimmeren moghen, ende bewoonen, tot haren besten oorboor, elk op zijn die daer Erve binnen leggende hebben. Ende soo wat luyden daer binnen woonen, ofte woonen sullen, die sullen wesen volkomelijk in den selve rechte, ende in alle vryheyt, die onse Stede voorschreven tot hier toe gehadt heeft, van ons of van onsen Ouders, ende noch gebruycken, duerende tot eeuwigen dagen, Ende om dat wy dit onse goede

† De Stad krijgt hondert roeden, buiten haer oude Vryheit.

a „Den Autheur stelt dit geschiet te wesen in 't Jaer 1557, maer Matthæus Vossius segt aldus: De „Hoekse de boven-sang hebbende, hebben Hartog Aelbregt tot Amsterdam met vreugde ontfangen en „verwellekomt. Daer na is Hartog Aelbregt met gemeene verwillinge de voogdye over gegeven, en „heeft op den eersten van Lente-maent den Eed gedaen: *Dat hy sijn Broeders Land tegen alle Vyanden soude beschermen, volgens Raed van de Heeren Staeten: Dat hy den Armen en Rycken in billickheyt gelijke recht soude doen naer de Wetten, gebruicken en Keuren van de Voor-ouders onderhouden, en door geene anderen als door Inboorlingen. En op dat de Koophandel, welke door sijn Broeders schulden een weinig vervallen was, wederom op de been mogt geracken, en sijnen ouden gang nemen; dat hy den twist onder de Grooten, en haet onder de Steden naer billickheyt en recht soude beslegten, tot voordeel van sijn Broeder en desselfs Huisvrouwe Machtelt*
1358. „*van Lancaster sijn Schoon-suster*, &c. Dit is aldus gedaen binnen Amsterdam op den eersten van Lentemaent 1358, als wanneer de Staeten van Holland binnen Amsterdam vergadert waren.

Eed van Hartog Albrecht.

goede luyden voorschreven volkomelijck vaste, ende stade houden willen tot eeuwigen daegen, als voorschreven is: So hebben wy in kennisse der waerheyt desen Brief open bezegelt met onse Zegele, gegeven in den Haghe. Anno Domini duysent drie hondert
1380. ende tachtentigh, des anderen daeghs naer Derthinen-dagh.

Van hem is ook ordre gestelt op 't verleggen en vernieuwen der Sluysen op den Middeldam deser Stede tusschen d'inwoonders der zelve en de luyden van Azichdoem in Amstellant, waar van de Brief aldus luit:

Van het verleggen der Sluysen op den Middeldam.

AElbrecht by Godts genaden Paltsgrave op den Rhijn, Hertoge in Beyeren, Ruwaert van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Vrieslandt. Doen kont allen luyden, want wy verstaen hebben, dat onse goede luyden in Amsterlant uyt Asichdoem, ende die met hem uytwaeteren door den Sluysen, die leggen in den Middeldam binnen onser Stede van Amstelredam in schele geweest hebben met onsen Poorteren, die woonen binnen onser Stede voornoemt op den Middeldam, ende aen beyden zijden aen ons gebleven zijn, als om den Sluysen diemen in de Middeldam pleght te verleggen. Ende om alle gescheel, ende onraedt, die namaels van desen voorschreven Sluysen te verleggen, in den voorsz. Middeldam komen moghte, soo willen wy, ende consenteren dat onse goede luyden, die nu woonen, of namaels woonen sullen, op die Middeldam aen die een zijde, ende onse luyden woonende in Asichdoem, in onse lande, van Amsterlant, ende die met hen uytwateren aen die ander zijde, gescheyden, ende verlijckt wesen sullen, in deser manieren. Welk tijd datmen eenighe nieuwe Sluysen leggen sal, by consent ons Heemraets, die nu is of namaels wesen sal, op den Middeldam, eenigh huys datmen daer op breeckt, van der Hofstede daer op 't staet, niet hooger en sal gelden, dan thien pont goet gelts. Ende soo wes die Heemraders in den Sluysen voorschreven, of in haren Stempels, of in haren oorboor maken, of die huysen diemen breekt van der Sluysen, als mense sal verleggen, daer en salmen geen onkost af lyden. Item soo sal men dese Sluysen, by der meeren mannen van onsen gerechte van Amstelredamme, ons Heemraders, en Sluys-meesters in Asichdoem, ons Landts voorschreven op en toe doen, als hun nut en oorboorlijck dunckt. Voort willen wy dat die Schepenen brief, sonder datum hier af roerende, quijt, ende gecancelleert sal wesen. Ende ontbieden en bevelen allen onsen Rechteren, die nu sijn of namaels wesen sullen, dat sy naer desen dage anders daer niet toe en doen. Ende hier mede sullen sy aen beyden sijden van allen saken hier af roerende, die voor desen daghe gheschiet, wesen, gescheyden en verlijkt. Hier waeren by als Heemraders Peeter Ellert, ende Godevaert Trudensz. In oorconde desen Brief bezegelt met onsen Zegele. Gegeven in
1387. den Hage op Sinte Simon ende Judas avond, in 't Jaer ons Heeren 1387.

Noch isser een langen gunstbrief, waar by hy de Steden, *Amsterdam*, en in Goyland, mitsgaders de Dorpen daar buyten gelegen, met verscheyden Vryheden en Rechten begiftigt heeft.

Dat een ieder recht en Vonnisse geschieden zal, in de plaatsen daar de zaken geschiet zijn. De Kinderen en mogen hun Ouders goet niet verbeuren by hun leven. Alle zaken zullen berecht worden ter plaatsen daarse geschien. Land-vonnissen te halen tot Amsterdam, *op kosten van die in onrecht valt, en meer anderen, te lang om hier te verhalen, ziet in de Hantvesten den brief gegeven in den Hage, des Sonnedaags na Sinte Gregorius* A°. *duysent drie hondert seven-en-tachentig*, ziet dese brief voor in 't 2 Boek, Fol. 135.

Noch heeft den zelven *Aelbrecht*, in Erfpacht gegeven, aan die van *Amsterdam*, de Visscheryen, het *Goude-Water*, en de *Maat*, volgens den brief gegeven in den Haag, Woensdaegs na Sint Lucyen dag Anno duysend drie honderd ne- 1389.
gen en tachentig.

Ook bevestigde hy al de Handvesten die ooit Amsterdam van sijn voorsaten genooten hadden, en gunde hun, dat een Scheepen met een Poorter zoude mogen Vrede maken, even als of zulks voor den Schout en twee Scheepenen geschiet was, volgens den brief gegeven in den Haag, op Sint Niclaas dag Anno duysend drie 1390.
honderd en tnegentig.

Mogen een Voogt zenden op Schoonen, in Denemarken. A°. 1391.

Ook den Schepenen, en Raad der Stede Amsterdam vergunt, *jaarlijks uyt hun Stad een Voogt te mogen zenden, op haar Landen te Schoonen, in Denemarken, op haar zitten, en Land dat zy daar hebben,* ofte namaels verkrijgen mogen, alle zaken en rechte wegen hun Stede te bedrijven ende te bewaren, als zy daar te doen hebben. Volgens den brief gegeven op den zesten April, A°. duysend drie honderd een en tnegentig.

Vryheyd van een Victen op Schoonen, door Albert, Koning van Sweeden. A°. 1368.

Twee en twintig Jaren te vooren, had *Albert* Konink van Sweeden, die van Amsterdam vergunt te mogen besitten *een Victen op Schoonen*, met gebruyk van hun Vryheid, en Gerechtigheyt, volgens den brief gegeven tot *Valsterboden*, op Sint *Jacobs des H. Apostels dag*, A°. duysend drie honderd acht en zestig.

Andere Voorrechten en Vryheden van die zelve Koning. A°. 1368.

Op deselve plaatse, en dag, gaf deese Koning *Albert*, aan die van *Amsterdam, Enkhuysen en Wieringen*, verscheyden andere voor-rechten en Vryheden in *Denemarken* en *op Schoonen*, namelijk: datse vry aldaar zouden mogen koophandel dryven, en met hun Schepen aenkomen, en die verongelukkende, de Goederen, en Wrakken, te mogen bergen, of doen ber-

bergen. Ook indien 't geviel dat zodanig Schipbreuks goet na zijn rijk of landen toevloeyde, of dreve, en die luyden verdronken of vergaan waren, dat goet zal de naast geseten voogt, laten bergen, met kennisse van goede luyden, in de naaste Kerken doen brengen, beschrijven, bewaren, 't zy tot behoef van den Armen, of die binnen jaar en dag bewijs brengen daar toe gerechtigt te zijn.

a Stukken Lands.

Ook mogen die Steden Voogden zetten, op hare *a Victen te Schoonen* en *Valsterbode*, waar het hen best believen zal, die mogen rechten alle zaken, die na Lubekse rechten gaan in hand en hals. Men zal niemant mogen beschuldigen voor het Deense recht, maar wil men iemand beschuldigen, dat zal geschieden voor zijn Duytse Voogt, na zijn Stads recht. Ook mogense op *haar Victen Kroegen hebben*, *Wijn* en *Bier tappen*. Voorts, *handelen op haar Victen*, met *Lakenen* ende *Lywaat*, *Linnen*, *Wolle-Lakenen* en *Stoffen*, by 't stuk, of elle. *Schoenmakers*, *Kramers*, *Knokenhouwers* of *Slachters*, en *alderley Ambachten*, mogen haar neering onbelet gebruyken, ook hebben hun eygen *Scheepen* en *Schuyten tot de Visschery*, *wagenen* en *Peerden* tot de *Bouw-* en *Koophandel*, mits gevende van ieder een halve mark Schoons. Meer andere dingen zijnder in begrepen, te lang om hier te verhalen, ziet daar van nader in 't *Hantvest-boek* deser Stad.

Pontus Heuterus wederleit, aangaande de Scheepvaart der Hollanders.

Uit dese boven verhaalde brieven blijkt, hoe valschelijk *Pontus Heuterus*, *d' Amsterdammers*, en *andere Hollanders* met luy en traagheyd betigt, en schrijft *dat hen van hooren zeggen alleen*, *Jutland*, *Denemarken*, *Godland*, en de *gantsche Noordkust* bekent was, en *zich op de Haringhvangst niet verstonden*. De loflijke *Scheepvaart*, en *Visscheryen*, die zy met waarheyd zoo wel, ja meer, als andere Volkeren geoeffent hebben, dwingen ons, de zaak wat nader in te zien, en aan te dringen, op dat die laster valle.

Heuterus, anders een grondig kender der *Historien*, is niet wel bedacht geweest, doen hy die woorden op 't pampier bragt, zijn zinnen moeten elders mede besig geweest zijn. Siet 't geen *Pontanus*, aan den Hoog Geleerden *Heer Boxhorn* over dese zaak geschreven heeft. *Pontus Heuterus*, zeit hy, *vermeld op het Jaar* 1392, *in sijn Historie*, *onder anderen*, *zodanige dingen van Holland*, *Amsterdam*, *en Enkhuysen*, *dat ik niet nalaten kan*, *deselve onaangeroert te laten*, *gemerkt deselve niet alleen onwaarachtig zijn*, *maar ook dit zeer loffelijk Volk*, *en hare Steden*, *van d' Oude naam*, *en faam berooven*. *Want wie die d' Oude Hollandse Kronijken*, *en onse Beschrijving van Amsterdam ter loop maar ingesien heeft*, *zal kunnen lijden dese woorden van Heuterus*, „De Bruggelingen, *zeit hy*, en Sluysenaars, bloeyden „te dier tijd in Rijkdommen, en Koophandel, en overtroffen verre hun naburen in de Schip-vaart, want voor „eerst, sy gingen de Zeelanders, en Hollanders, in menigte van Scheepen, en „in stoutheyt van varen, verre te boven, „*En weder op de zelve plaats*, De Hollanders, *zeit hy*, als ook die van Amsterdam, Enkhuisen, en hun naburen, hadden zich te dien tijde, noch niet verstout, de Zee te beploegen, en ten „Westen en Noorden na Engeland, en „Schotland, over te Scheepen, zy bevoeren alleen maar de Zee-kusten van „Vriesland, en kenden alleen van hooren seggen, de Jutten, Deenen, Gotten, Zweeden, Yslanders, Noorweegers, Pruisenaars, en Moscoviters. Zy „verstonden sich gants niet op den Haring-vangst, en droogden slegts de Kabeljauw in de lucht, tot hun eigen gebruick. De sterckste Steden van Holland en Zeeland, waren alleen Steetjes, „of Vryheden, en Woningen der Visschers, en eenige onvermaarde Koop-„lieden, &c. *Wie zeg ik*, *zal dit lijden van Heuterus*, *die de Sluysenaars*, *en Bruggenaare*, *dus ten Hemel verheft*, *en de Hollanders zijn' Landsluyden dus verkleent*, *en vernedert*. *Want wat menschen sal Heuterus doen gelooven*, *die maar d' Oude* Hollandse Kronijken, *en onse* beschrijving van Amsterdam *ter loop ingesien heeft*, *dat de Hollanders te dien tijde niet souden hebben durven de Zee bevaren*, *ten Noorden en ten Westen*, *over Engeland en Schotland?* En dat die *van Amsterdam*, *en Enkhuysen*, *hun zeylen noch noyt gewent hadden na 't Oosten*, *en zy alleen kenden van hooren seggen de Deenen*, *Gotten*, *Sweden*, *Moscoviters en Jutten?* *Want zeker*, *die wil leesen* de Deensche geschiedenissen, en onse beschrijving van Amsterdam, *sal bevinden dat d' Amsterdammers*, *meer als hondert Jaren te voren*, *de gantsche Oosterse Kust*, *Denemarken en Zweeden*, *met hun kielen besogt*, *en de Noortsche Koningen*, *hen met verscheyden Vryheden*, *in den Jare dartien hondert acht-en-tsestig*, *begiftigt hebben*. *En men vind een Handvest* van Albrecht van Beyeren, Graaf van Holland, dat die van Amsterdam, omtrent den Jare dartien hondert een-en-tnegentig, een zeker stuk Lands, op Schoonen in Deenemarken

nemarken, beseten hebben, &c. *Dus verre Pontanus.*

Ook leestmen dat dese Stad *Amsterdam* (waar op *Heuterus* het aldermeeste sijn gal uytbraakt) *neffens andere Hollandsche Steden, al in den Jare dartien hondert negen-en-tzestigh, mede onder het verdragh*, dat tusschen *Wolmar*, derde Koning van Denemarken, en de Duytse Anzee Steden, getroffen wiert, *begrepen is.* En luide dit verdrag aldus.

Verdrag tusschen Wolmar en de Anzee Steden, daar onder ook Amsterdam is. A°. 1369.

Wy Burgermeesteren en Raads-Heeren der Vandalische, en Pomersche Steden, als ook van Lubeck, Rostock, Straalsont, Wismar, Gripswalt, Stetijn, Kolberge, Nystargart, Keulen, Hamburg, en Bremen, als ook der Steden van Lijfland, Dorp, Riga, Revel, en der Steden, die aan de Zuyder-Zee, en in Holland, en Zeeland gelegen zijn, als Kampen, Deventer, Vytrecht, Zwol, Hasselt, Groeningen, Zutphen, den Briel, Middelburg, Armuyde, Harderwijk, Zirik-zee, Elburg, Staveren, Dordrecht, Amsterdam, *bekennen ende getuygen met dese opene brief, dat tusschen ons, en de Rijksraden van Denemarken, en den Groot Achtbaren Heer, Henning Podebusk, Rijks-Overste, als ook* Niclaas *Eerts Bisschop van Lunde, en Erick Bisschop van Oldenzee, Niclaas van Rood Schildt, en andere Ridderen, Edelen, en Wapen-dragers des Rijks van Denemarken, vriendelijk verdragen is, en alle d'oneenigheden, en Oorlogen, die tot dus verre tusschen den gestrengen Koningh*, Wolmar, en zijn Ondersaten, *en tusschen de* Inboorlingen, en Inwoonders van onse Steden geweest zijn, *in min en vriendschap, bygelegt zijn, te weten op die voorwaarde, dat de bovengemelde* Koning *dese versoening tusschen ons, op toekomende* Sinte Michiel, *omtrent een Jaar na desen dag, met zijn hand, en Zeegel, onderteekent, vertoonen zal, &c.*

De punten van dit verdrag, bestonden voornamelijk,

Inhout van 't verdrag.

I. *Dat de Burgers, en Inboorlingen van de* Vandalise Steden, Elzenburg, Malmuye, en Falsterboom, *dat is by na heel Schoonen, te pand houden, en vijftien jaren d'inkomsten trekken, Rechters na hun believen zetten zouden, alles in vergoeding van schade door Koning* Wolmar *hun gedaan.*

II. *De Deenen, en Inwoonders van dat Rijk, stond vry, in de Anzee Steden, en Rijken te komen, gelijkse voor den Oorlog gedaan hadden. Dit verdrag is gesloten te* Straalzont *'s anderendaags na Hemelvaartsdag* A°. *duysent drie hondert tzeventigh.*

Hacquijn, Koning van Denemarken, heeft insgelijks belooft de *Vereenigde Anzee Steden*, onder zijn gunst, en beschermingte nemen. d'Oneenigheden, dood en te niet gedaan, mogen vry, al zijn Kusten, en Havenen aandoen, Koophandel drijven, mits behoorlijk Tol betalende. Hier onder zijn ook begrepen de Steden *aan de Zuyder-zee*, als Zutphen, Harderwijk, Elburg, Deventer en Kampen, *ook eenige van Holland*, als Dort, *Amsterdam, Enkhuysen*, Wieringen, den Briel, *van Zeeland*, Zirkzee, Middelburg, Armuyde, van Vriesland, onder anderen, *Hinlopen.* Volgens den brief, *die tot Harderwijk bewaart word*, gegeven A°. dartien hondert tzeventig.

Hakquijn neemt d'Anzee Steden in bescherming.

Koning *Wolmar*, leverde dan de goetkenning van 't verdrag, aan de *Anzee Steden* over, ontfing van hun besondere brieven, behalven die, een uyt hun aller naam, daar onder begrepen, de Steden aan de Zuyder-zee, in Holland, en Zeeland, onder de Hollandse, ook dese Stad Amsterdam.

Wolmar bevestigt het verdrag. A°. 1371.

Alle gegeven, en bezegeld, tot *Straalsont, In vigilia Simonis & Judæ*, A°. duysent drie hondert, een-en-tseventig.

Uyt dese brieven, blijkt nu immers klaarlijk, dat de Hollanders, ook voornamelijk, *d'Amsterdammers*, den *Horisont*, en ook *gants Oosten*, *a* met hun kielen, te dien tijde, al hebben bevaren, want anders, zouden se zoodanige verbonden *beneven de Anzee Steden*, niet opgericht hebben, ofte van haar daar in aangenomen zijn. Die Koningen zouden haar geen Landen, Voogden daar op, noch Vryheden verleenen, indiense door haar Scheepvaarden, en Koopmanschap, geen voordeel toebrachten. Van dese zaak genoeg, keeren derhalven weder tot

Hertog Aelbrecht, 't blijkt uyt de brieven (van de *Erfpacht wegen 't gouw de Water, en de Maat*, voor gedacht, daar van 't begin is, *Aelbrecht* by Godes genade, Paltsgrave op den Rhijn, Hartoge in Beyeren, *Grave van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, en Heere van Vriesland,*

Aelbrecht Hertog in Beyeren, geworden Grave van de Landen.

a ,, Voegt hier by het Privilegium, dat *Ioannes*, Eerts-bisschop van Riga, in den Jare 1277, daags ,, na Paassche aan alle Koopluyden, om de geheele Lijflandse Kust vry en vrank, sonder hinder en kommer, te mogen bevaren, heeft gegeven; welk Privilegium aan die van Amsterdam mede is vergunt geweest; welke Privilegie in den Jare 1495, op 't versoek van Burgermeesteren en Koopluyden van Amsterdam, is vernieuwt geworden, door *Michael*, Aartsbisschop van Riga. *Siet het laatst gedrukte Handvestboek, eerste Deel, Fol.* 93. Uyt welk Privilegie genoegsaam blijkt, dat die van Amsterdam wel 100 en meer Jaren de Oost-zee met hare Schepen hebben bevaren en Koophandel gedreven, als *Heuterus* heeft geweten, en had hy dit Privilegium gelesen, zoude zoodanig, als boven geseyt is, ligt niet geschreven hebben.

land, doen kont allen luyden; dat wy verhuurt en verpacht hebben, &c. en anderen naderhand verleent) dat dese *Aelbrecht* na zijn Broeders dood, was geworden *Grave van de Landen.* Na dien tijd heeft hy noch andere voorrechten, aan d'Amsterdammers gegeven.

't Boden-Ambacht door d'Amsterdammerste begeven. Voor eerst, *datse het begeeven van 't Bode-Ambacht*, na zijn knecht *Daniel Zappels* dood, die dit ampt doen bediende, *eeuwig en erflijk, aan haar zouden houden*, in vergelding van haar trouwe dienst, zijne voorsaten, en ook hem beweesen.

Quaak-borde, en Dobbel-school, verbooden. Hy verboot ook, zoo wel in 't heymelijk, als openbaar, niet te hanteeren eenige Quaak-borde, of Dobbel-schole, die dat deede by nacht of by dage, of in zijn huyse toe liet, dat waar op een boete van tien pond, half tot zijn, en half tot deser Stede, behoef.

Schout, Schepenen, of Raad te wesen, zullen eerst zeven jaren Poorter zijn. Voort zoude niemant Schout; Schepenen, of Raad wesen, binnen deser Stede Amsterdam, hy zy alvooren Poorter geweest, en stadelijk gewoont zeven jaar lang, t'eynden een volgende. En zulks in 't kiesen van Schout, Schepen, en Raad, van te vooren ondervinden, en voorsien.

Tijnse op Hofsteden binnen Amsterdam verhuurt. Noch heeft *Aalbrecht* voornoemt, de *Tijnse penningen*, op zekere *Hof-steden binnen Amsterdam* gestelt, aan die Stad, voor tien ponden, en tien schellingen Hollands, verhuurt, jaarlijks te betalen op Sint Jacobs-dag, volgens den brief, gegeven in den Hage, den een-en-twintigsten dag in Januario, A°. duysent drie hondert vier-en-tnegentig.

Schepenen, en Burgermeesteren zullen niet nader als achter Susters kinderen zijn. Ook verordineerde hy, dat Schepenen, en Burgermeesteren, die in den brief Raden genoemt worden; malkanderen niet nader in Maagschap mogen bestaan, dan rechte achter Susters Kinderen. Volgens den brief gegeven in den Hage, des Sondaags na *Sinte Pauwels-dag Conversio*, A°. duysent drie hondert zeven-en-tnegentig, na den loop van den Hove.

Amsterdam vry van 't Stapelrecht tot Dordrecht. Daar is van den zelven *Aalbrecht*, nog een langen Gunst-brief, waar by, hy veele andere Steden, ook *Amsterdam*, van alle Stapelrecht, tot Dordrecht, vry verklaart: 't welk van zijn Soon *Willem*, in een bysondere brief, daar na bevestigt is: ook voor *goet gekent, alle Handvesten*, die de Steden van *Aalbrecht*, terwijl hy Ruwaart van Hollant was, verkregen hadden.

Uyt alle dese Vryheden, en gunnen van zoo veel gunst-brieven, blijkt dat dese Aalbrecht, de Amsterdammers, zonderling heeft bemint, en zy hem groote diensten gedaan hebben; dat ook dikwils van hem in de Handvesten wert verhaalt. Alles in 't Handvest-boek deser Stad, in 't lange; daarom tot gerief van den Leser, doorgaans de tijd; op welk zy gegeven zijn, aanwijsen.

Slag van Aalbrecht tegen de Vriesen: Indien onse Voorouderen geschiedenissen, neerstelijk beschreven waren, men zoude klaarder, van die tijdens gelegentheyd spreeken, zoo veel isser van, dat de *Hollandse Kronijk vermeld van een slag, die dese Graaf Aalbrecht, tegen de Vriesen dede:* (vermits zy hem, voor hun Heere, niet wilden aanneemen) daar in d'*Amsterdammers* in de Rivier, de Lauwers, groote dienst bewesen. 1397. Want midlerwyl, hy selfs met sijn Heir optrok, om de Vriesen omtrent *Staveren*, by *Sinte Odulphus Klooster*, aan te tasten, belaste hy aan die van Amsterdam, met de andere grote Schepen hunnen metgesellen, onder den Oversten *Pieter Beets, Ridder*, sich aan de kant van de Lauwers te houden. *Die hy overwind.* *Na een twijffelachtig bloedig gevecht, verkreeg hy zeege, en de Vriesen gedwongen, bezetting op 't Slot van Staveren, Schouten, en Baljuwen, van Hollands wegen t'ontfangen: daar-en-boven, ieder Vries zes stuyvers, Hooft-gelds Schatting aan Holland te geven.*

Vriesen oproerig, weer gedwongen. *Aelbrecht* met sijn volk vertrokken, vergaderden de Vriesen, en beleyden Staveren, Hy sond eenig volk voor uyt, om Staveren tegens den eersten aanval te versterken, en beschermen, ondertusschen meerder Heyrkracht vergaderende, liet ook *t'Amsterdam, een Vloot toerusten:* om Staveren te behouden, en gants Vriesland te bemachtigen. De Vriesen merkende dien toeleg, verdroegen op 't nieuw, en verlieten Staveren.

Amsterdammers Tol vry, te Schoonhoven, en Goude. A°. 1398. Vermits d'Amsterdammers, den Graaf, in desen Oorlog, een Kogge-schip met Zout toegesonden hadden, dat op de reyse door onweder verging, is hy met haar verdragen, en daar voor betaalt vier hondert en vijftig Hollandse Schilden, daar-en-boven, vergunde hun voor doen, en altijd Tol-vry te zijn, te water en te lande, in des *Grave van Bloys Tollen, te Schoonhoven en Goude*, ook *quijt geschholden van de vier Mark Silvers, die zy jaarlijks aan den Grave van Bloys gehouden waren te betalen*; volgens den brief, gegeven in Schoonhoven, op Sinte Margriete-dag, A°. duysent drie hondert zeven-en-tzeventig, waar byse ook Tol-vry wierden gesteld, dat dese *Aalbrecht* mede vernieuwde, by den brief daar van gegeven, in den Hage, den twintigsten October, A°. duysent drie hondert acht-en-tnegentig.

Den Hartog eyschte eens van *Jan van Arkel*, Tresorier van Holland, een reke-

ning van tien jaren, die Schoor-voete, en weygerde te rekenen, waar over verscheyden zijne Dorpen verbrand, en hy uyt Holland gebannen wierd; maar valter in, vernielde veel Dorpen. Die van Rotterdam, en Schiedam, verwoesten insgelijks van *Arkels* lant, daar na quam noch de Graaf van Oostervant *Willem*, met de Burggraaf van Leyden, die van Haarlem, de Kennemers, *d'Amsterdammers*, *met de Water en Goylanders*, voor de Stede Hagesteyn, branden de Voorstad, keerden met grooten roof, eyndelijk van *Arkel*, door Hartog *Aelbrecht*, twaalf weeken binnen Gorcum belegerd, wierd den Pays gemaakt, op voorwaarde, *dat de Heer van Arkel met een voetval genade soude versoeken, en des Hartogen Aelbrechts banniere, een gantschen dag uyt het Slot steeken.* Dat gedaan zynde, brak het Heir op.

Amsterdammers helpen den Hartog tegen Jan van Arkel.

Aelbrecht gaf *d'Amsterdammers Vryheyd van het* Vlie *en* Marsdiep, *veylig, sonder bekommering, of hinder*, in en uyt te mogen varen. Ook verordineerde hy, dat by den geenen, die ooit Schepenen of Raad geweest zyn, *jaarlyks op Vrouwendag, drie persoonen tot Burgermeesteren souden gekooren worden*; en dese drie sullen uyt de vier, die 't voorleden jaar gedient hebben, een kiesen, *en dese oude* * *Rad, sal de drie jonger, Eeden*; als daar toe behoort. Volgens den brief, gegeven in den Hage, den zestienden Januario, Anno duysend drie honderd negen-en-tnegentig.

Veilig varen, in't Vlie en Marsdiep, en Burgermeesteren te kiesen. Ao. 1399.

* *Burgermeester.*

Voorts stelde hy ordre, dat de luyden die in de Voelwyk geland zyn, deselve met een Somerdyk mochten bedyken: en jaarlyks vyf Heemraden kiesen, om den Dyk te schouwen, dit zullen zyn ingelanden, t'Amsterdam woonende, by den Raad der selver Stad, en twee Heemraden van Waterland. Ook mochtense haar naderhand, met bewilliging van de meest ingelanden, van die schouwing ontslaan; volgens den brief gegeven den zevenden Augusty, Anno duysend drie honderd negen-en-tnegentig.

Vogelwijk met een Somerdijkte bedijken. Ao. 1399.

Noch vergunde hy d'Amsterdammers, dat niemand in sijn Landen, benoorden de Maas, soude mogen vast gehouden worden, of bekommert om seekere breuken: ook vergunde hy Burgermeesteren, datse tot der Stede behoef, een redelyken Excynse zoude op stellen, als hun nut en oorbaar dunken sal. Ook den Schout van Amstelredamme belast, deselve in te vorderen, mede alle boeten, en breuken, daar uyt ontstaande; volgens den brief, gegeven in den Hage, den zes-en-twintigsten Juny, Anno duysend vier honderd, en eene.

Een Poorter benoorden de Maas niet te bekommeren.

Behoorlijken Impost, te stellen.

't Kathuysers Klooster, in dese Stad, wierde door dese *Aelbrecht* gesticht, omtrent het Jaar duysend drie honderd tnegentig.

't Katuysers Klooster gebouwt.

In den Jare veertien honderd en vier, is Hertog *Aelbrecht*, na dat hy sijn Landen negentien jaren als Voogd, en drie-en-twintig jaren als Graaf, bestierd hadde, in het vier-en-tzeventigste jaar, sijns ouderdoms, deser Wereld overleden; wierde begraven in den Hage, in de Kapel op het Hof, by sijn eerste Huysvrouw, Vrouw' *Margreta* van Polen.

Aelbrecht sterft: in den Hage begraven. Ao. 1404.

VYFDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Hoekse en Kabeljauwse Oneenigheden, breeken weder op. Willem, Aelbrechts Soon, werd Heer, en Graaf van de Landen, na sijn Vaders dood, Anno 1404. *De Lands twist weder gestilt. Handvesten aan d'Amsterdammers, van die Graaf. Doen hem in 't Beleg voor Hagen, en Eversteyn, bystand. Voorwaarde van sijn Dochter met den Dauphin van Vrankryk. Draagt sijn Dochter Jacoba de heerschappy der Landen over. Zee-roovers quellen Holland, ook die van Amsterdam.*

Hoekse en Kabeljawse oneenigheden, weder levendig.

d'Oneenigheden der Hoekse, en Kabeljauwse, door de voorsichtigheyd van Hartog *Aelbrecht*, en toedoen van Heer *Otto van Arkel*, een wys, en vreedlievend Ridder, aan de Kabeljauwse zyde, van tyd tot tyd bezadigt; borsten na *Aelbrechts* overlyden, schielyk op, in het jaar veertien honderten vier. Want de Kabeljauwsen, het roer der regeering in handen, en den overledenen, tegens sijn oudste Soon *Willem*, bystand gedaan hebbende; vreesden geschopt te worden: de verdrukte Hoekse die het met *Willem* gehouden hadde, hoopten nu herstelling: dewyl hy *na 't overlyden van sijn Vader Aelbrecht, tot Vorst, en Graaf van de Landen gehuldigt is*, in 't zelve jaar, veertien hondert en vier. Het strijdige zaad van weder-wil wierde dan van de partyen gestrooyt, gevoed, en opgestookt: zulks dat te deser tijd, tot Amsterdam, en Haarlem verscheiden oploopen, en doodslagen, geschieden.

1404.

Willem, Aelbrechts Soon, Graaf van de Landen. Ao. 1404.

Willem, in 't eerste jaar sijner Regeering, met groote behendigheyt tot hem ontboden hebbende *Jan Notaart, Schout deser Stede, Amel Jansz. Rijser, en Dirck Symons Benninck*, (dese is te vooren Schout geweest;) *drie voorname Burgers, mach-*

Deede vier mannen, onthalsen.

machtige Voorstanders der Kabeljauwse, *deed deselve in hechtenis zetten; en korts daar na onthalsen: op zek'ren dach, sond hy de hoofdeloose lighamen*, *weder te huys*, die in den omgang van 't Katuysers Klooster begraven zijn. *Gelijke Vonnis ging ook over Dirk van Heems-Kerk.*

Want dese Stad, gelijk alle andere Steden van Holland, is door de *Hoek* en *Cabeljauwse* factie, seer geaffligeert geweest, en gebeurde dagelijks verscheide oploopen; doch de *Cabeljauwse* hebben altijd hier de overhand gehad.

Wel *drie hondert Poorters*, sijn *uit Haarlem gebannen*, *'t huis te Heemstede*, *goet Hoeks*, geplondert, en in koolen gelegt. In een oproer *tot Delft*, *bleven zes-en-dartig van de voornaemste Burgers doot*. Endelijk is *alles voor dien tijd*, *door Willem*, *een Heer van groot ontsag*, eenigsints der Kabeljauwsen Vyand, ten voordeel der Hoeksen, *gestilt*, *en in dwang gehouden.* *Stilt de Lands twist.*

Dese Graaf, gelijk sijn Vader voor hem, gaf op sijn hulding, een brief, aen d'Amsterdammers, in den Hage, op den twintigsten dag Martii, A°. duysent vier hondert en vier: waar by hy aan haar bevestigt, alle Privilegien, Vryheden, Hand vesten, ende Rechten, van de voorige Graven, ook van sijn Vader *Aalbrecht*. *Bevestigt de voorige Hantvesten en Vryheden.* 1404.

Op deselve plaats, den een-en-twintigsten Martii, A°. duysent vier hondert, en vier; verleende hy een brief, waar by vernieuwt wierde, dat d'Amsterdammers het *Vlie*, en *Marsdiep*, met hun Schepen, vry uit en invaren, mogen varen, mits betalende, behoorlijke Tol. Vryheden, die sijn Vader *Aalbrecht* gaf, A°. 1399. Ook ordonneerde hy dat een Poorter, om eenige zaken, of breuken, niet meer als sijn lijf, en hondert ponden uit sijn goet, verbeuren zoude. *Vryheyd in 't Vlie en Marsdiep varen, vernieuwt.* *Een Poorter verbeurt niet meer, als sijn lijf, en hondert gulden.*

Dese Vryheit genieten alle de Poorters.

Derhalven, worden alle strafvonnissen, by welke ook iemant met de dood gestraft wort ('t zy uit wat zake het zelve geschiet) geen Poorter zijnde, met navolgende woorden, afgekundigt: *Scheepenen verklaren sijn goederen, indien hy eenige heeft, geconfisqueert, of verbeurt te zijn, ten profijte van de Heeren.* Van een Poorter luyt het aldus, volgens de bovenstaande ordre; *Schepenen verklaren sijn goederen, indien hy eenige heeft*, ter zomma van hondert guldens, *geconfisqueert*, *ten profijte van de Heeren.* *Onderscheit van goet te verbeuren, over zware misdaden.*

Heer *Jan* van *Arkel*, tot noch toe sich stil gehouden hebbende, breekt A°. 1405. den Vrede: die hy met *Aalbrecht, Willems Vader*, gemaakt hadde, kreeg Worchum met list in. Hartog *Willem* dit vernemende, quam terstont met een sterk Heirleger te velde, en *Fredrik van Blankenhein*, *Utrecht Bisschop*, met een deel Krijgsknechten, hem te hulp. De Hartog beleyde de Stadt *Gasperen*, en het Slot *Hagesteyn*, de Bisschop het huis *Everstein*, niet tegenstaande wel versien van Volk, wierden met gewelt verovert. *Jan van Arkel, staet tegen Willem op.* 1405. *Word gedempt.*

In vergelding van de trouwe bystant die d'Amsterdammers, den Graaf in 't beleg, en desen Oorlog, gedaan hebben, vergunde hy hun op de Stad, zekere zom van *Lijf*, of *Erfrenten* te neemen: zoo veel hun oorbaarlijkst dunken zal. Volgens den brief gegeven in onse besitte voir *Hagesteyn*, en *Eversteyn*, den 16 November, A°. duysent vier hondert en vyve. *Lijf- of Erfrenten, te lichten op de Stad.* 1405.

Noch zijnder twee brieven, gegeven in den jare, veertien hondert, en vyf, waar in zich *Willem* verbind, en als eigen schuld aanneemt, jaarlijks te betalen, uit sijn Rentmeesterschap van Kennemerland, en Vriesland; d'eene brief, van twalef hondert, d'ander, van duysent, en vijftig Engelse Nobelen, die de Steden, *Haarlem, Delft*, *Leyden*, en *Amsterdam*, te *Brussel*, en elders, voor hem op *Lijfrenten* geligt, in 't beleg voor *Hagesteyn*, en in sijn hulding van de Landen van *Arkel*, gebruikt hadden, En indien hy in gebreke bleve, gaf hy de Landen, en Renten in *Kennemerlant*, tot verseekering, die aan te mogen tasten, en de schade, daar aan te verhalen. *Willem neemt twee Schult-brieven, op hem.*

Noch is 'er een brief, gegeven op May avond, A°. duysent vier hondert, en negen, waar by hy *d'Amsterdammers* vry spreekt, van de Markt tollen, die zy plegen te betalen tot Worcum, en Heusden. *Amsterdammers vry van Markt-tollen, te Worcum en Heusden.* 1409.

Noch heeft dese *Willem* aan *d'Amsterdammers*, wegens de groote diensten zijne voorsaten, en hem beweesen, ook voor 't quijtschelden eener rente van hondert vijftig Nobelen, die hy hen jaarlijks, voor vijftien hondert Vlaamse Nobelen, soude voldoen, verscheiden Vryheden vergunt. *Verscheiden Vryheden aen d'Amsterdammers.*

In den eersten, 't bevisschen, van de twee Sluysen, binnen haar Vryheit gelegen, die hy voortijts, sijn getrouwe Raden, *Helmich van Doornik*, en *Willem Eggert*, gegeven hadden. *'t Bevisschen van de twee Sluysen.*

Item, dat haar Vryheit meerder sal wesen, boven haar oude Vryheit, in 't Ye, tot aan de Vogelwijk toe, alsoo lang strekkende als haar oude Vryheyt te Lande. *Haer Vryheit over 't Ye, aen de Vogelwijk.*

Item, alle hooge en lage breuken, klein ende groot, die binnen der selver Stede geschien, sal de Schout berechten, *Alle breuken door de Schout te rechten.*

sonder toeseggen van den *Balien* van *Amsterland*, of *Waterland*.

Alle Officien door de Magistraat te begeven. Item, sal die *Magistraat* behouden alle *Officien*, diensten, en goeden, tot haar profijt. Alles volgens den brief gegeven in Rotterdam, den vyftienden July, Anno duysent vier hondert, en negen.

1409.

Ook heeft hy die van Amsterdam, wegens een seekere bede, hem toe gestaan, vergunt: dat Schepenen en Raden, jaarlyks, op goede Vrydag, na het Preken van Christus Lyden, vergaderen sullen op 't Stadhuys, en kiesen vier of vyf *Waardeins* van de Draperye; op dat deselve in eeren werde gehouden, en blyve. *Hier uyt blykt, dat die neering doen al bloeyde, en om voort te zetten, zulks wierde geordonneert.*

Waardeins tot de Drapery te kiesen.

Een iegelyk tot Poorter aan te nemen Item, dat die Raad deser Stede, met een of twee Schepenen, tot Poorter mogen aannemen, die sy begeeren, sonder sijn consent, mits betalende vyf kroonen. Indien die aangenomen Poorter te vooren tegen hem misdaan hadde, soo soude hy binnen het eerste jaar daar over worden aangesproken, anders, daar van vry zyn.

Den twaalefden penning voor Renten te betalen. Item, indien een Poorter, deser Stede, geld leende: daar voor sal hy jaarlyks genieten den twalefden penning: en sal de Stad die mogen aflossen, mits betalende voor elken penning Renten, twalef sulke penningen. Vermochten ook niet minder af te leenen, als zes Nobelen.

Eerste en Eigen panden, wanneer te doen. Item, de Schout sal altyd, tot elken 14 dagen, eerste pande geven: en ten eynde elken thien weken eygen pande, van alle schulden, daar Schepenen brieve, of kennis van Schepenen, af zyn, &c. Behoudelyk dat de Schout, en Schepenen alle die Zeevaardig, of Vlootvaardig is, of Goederen, die Vloot of Zeevaardig zyn, hem, ofte daar over, sonder uytstel recht doen sullen.

Zeevaardig recht doen.

De Geestlijkheid, mochten geen meer Erven. Item, van die tyd voort, mochten geen Geestelyke luyden, Kloosteren, noch andere Geestelyke huysen, iets werden gemaakt, besproken, of geërft eenige Erve, Timmeragie of Renten, binnen deser Stede: uytgenomen de Parochi-Kerken, en Gast-huysen; *siet vierde Boek, pag.* 520 en 521.

Bruggen, Straten en Steygeren te vermaken. Item, indien eenige Bruggen, Straten, Steigeren, of Caeden, verbroken wierden, of vervielen, dat soude een Burgermeester, en twee of drie Schepenen, doen verbeteren, en vernieuwen, tot kosten van die gene, soo behoorlyk zyn sal. Alles breder in den brief daar van gegeven, in Middelburg, den vierden November, Anno duysend vier honderd en ellef.

1411.

Noch bevestgde hy, dat een ieder tot Poorter soude mogen worden aangenomen, en in plaats van vyf kroonen, nu betalen, twee kroonen, en elf grooten: volgens den brief, gegeven in den Hage, den twintigsten September A°. duisent vier hondert en dertien. *Een iegelijk tot Poorter aan te nemen.* 1413.

Noch is'er een *langen brief, van dese Willem* getekent in den jare, duisent vier hondert, en dartien, waar by hy met de luiden, geland in *Reyers Kop*, en *Bylevelt*, gelegen tusschen *Meerendijk*, en de *Haanwijker Kaa*, ook met de ingelanden, van *Achthoven en Mastwijk*, gelegen tusschen *Meerendijk* en *Heeren-vlied*, bekent verdragen te zijn, voor een zekere zomme gelt, datse hun Watergank zouden mogen leiden uit den Rhijn (want dus lang haddense uitgewatert in den Rhijn, maar dat was hen van *Albert, Willems Vader*, benomen) in den Amstel, en zoo in het Y. En begon dese Watergank in den Rhijn, tusschen Basterdam en Haanwijker Kaa, en zoo langs d'oude Rhijn tot aan Bruydijk, van hier langs d'Hollanders Meent (waar na, volgens Pontanus gevoelen, Holland genoemt is) tot Kokkengen, en zoo langs de Hollander-weg door Wilnisse-Waver in d'oude Rijf, tot op Koelbiers, en zo in den Amstel, en voort door de Dams Sluysen in het Y. Hy stont hen ook toe een Dijkgraaf of Heemraad te mogen stellen, om dese Watergank te schouwen, als ook dat niemant de Kade daar van zoude mogen doorsteken. En vermits dese Watering ging door Hermaalrewaart, boven de voorsz. Watering gelegen, mogten ook de ingelanden daar van, die eertijds in den Rhijn plachten uit te wateren, door dese Wateringe, mits daar toe gelden van haren Lande, morgen morgen gelijk, en daar mede dat selve Lant quijt wesen, ende ontslagen van allen onkosten en omgelden van den Waartschap van den Rijn, te wateren. Dit wiert die van Kokkengen en Spengen, dewijl de Wateringe door hun Land liep, mede toegestaan. Om nu dese uitwateringe te krijgen, stont hen ook vry de gemene wegen te doorgraven, doch moestense daar over op hun eigen koste zoo hooge bruggen slaan, dat'er een hooge schuyt door mogt. Doch hier van zouden zy, noch al de genen, die met hen in desen Watergang uitwaterden, Omgelt, noch Morgen gelt geven; uitgezeit alleen van de twee Sluysen, gelegen in de Middeldam deser

Uitwatering van verscheyden wegen in den Amstel, en voorts in 't Y, toegestaan. 1413.

deser Stede, en die van Ypesloot, daar van zouden al de genen, die daar doorwaterden het vierde deel der onkosten opbrengen. En by aldien boven dese drie Sluysen een vierde nieuwe geleit wierde, dien zouden zy geheel en al moeten bekostigen, en weder een derde deel van al de vier Sluysen betalen; maar de drie andere vierendeelen zijne onderzaten. Ook moesten die van Reynerskop, Achthoven en Bylevelt hun Landen van achteren, en ter zijde bedijken en dicht maken, en mogte het water van Heikoperwateringe niet geleit worden in dese nieuwe Wateringe van den eersten van Grasmaant tot Sinte Marten, 't zy by hooge vloeden uit der Zee, Lek of Yzel. Maar 's Somers stont hen vry by nooddruft het water uit den Yzel daar in te doen leiden. Dese vryheit of koop van uitwateren van den Rhijn af tot in den Amstel, wiert by den gerechte van Amsterdam, als ook van *Joan*, zoon des Konings van Vrankrijk (die aan *Jacoba* des Hartogs *Willems* dochter getrouwt was) in 't zelfste jaar bevestigt, en voor goet gekent.

Dese Graaf *Willem*, heeft noch twee brieven, raakende alle de Hollandse Steden in 't particulier, aan *Haarlem, Delft, Leyden* en *Amsterdam*, op den 21 November 1405, en de andere aan deselve Stede, met byvoeging *Gouda* en *Rotterdam*, op den laatsten Mey 1407. gegeven.

Hartog *Willem* na Vlaanderen sullende vertrekken, versogt een beede van 20000 schilden, om de soldye van de Soldaten die in Holland lagen, voor de maanden Junius en Julius, te betaalen; daar in gaf

Haarlem - - -	4622	Schilden.
Delft - - - -	3305	
Leyden - - -	3306	
Amsterdam - -	2833	
Rotterdam - -	833	
Enkhuysen - -	100	

Willem draagt aan Jacoba sijn dochter de Landen en Heerschappye over.

Willem, die lang aan een quaat been gegaan had, ziende dat hy door dese quaal en d'ouderdom zeer begon af te gaan, alleen maar een eenige dochter, met name *Jacoba* (die alreeds aan den Doufijn van Vrankrijk getrouwt was) achter zullende laten, riep (vermits hy wel wiste dat zijn Broeder *Jan* na de Heerschappye dong) de Edelen en Hoofden des Lands te zamen, hield hen voor, sijn eenige dochter als Erfgenaam in zijn plaats aan te willen neemen [a]. Dit wierd hem toegestaan, met brieven bevestigt en beëdigt. Dese brieven van opdracht zietmen dat noch in de Rekenkamer van Holland by der

[a] „ Hoewel *Mattheus Vossius* seyt, den Grave *Willem*, zijn Swager *Jan* Hartog van *Tours*, de man van „ Vrouw *Jacoba* zijn Dochter, welke na de dood van *Lowys Dolfyn* van Vrankrijk, die des Hartogs „ van *Bourgondiens* Dochter hadden, door vergift ongekomen, die van Orlians ook gemelde *Jan*, nu „ *Dolphin* geworden zijnde, in Vrankrijk had ontboden, 't selve afried, en nam zijn Dochter *Jacoba* „ en haar man met hem na Holland; en om aan die van Orlians niet te doen blyken dat zulks uyt vreese „ geschieden, wierd eerst tusschen *Jan van Tours*, en Vrouw *Jacoba van Beyeren* de volgende voorwaar„den opgerecht. N. B. *Stelle die hier om dat wy die nog nergens by eenige Schryvers gesien hebben.*

Voorwaerden en Verdrag tusschen *Jan den Derden* xxviij. Grave van Holland ende *Jacoba van Beyeren*, xxjx. Gravinne.

„ WY *Johan*, Soone des Coninex van Vrankrijk, by der Genade Gods Hartoge van Toureynen ende „ Grave van Ponteyen, ende *Jacoba van Beyeren*, Dochter des Hoochgebooren Vorsten, Hartog „ *Willem van Beyeren*, Grave van Henegouwen, van Holland, ende van Zeeland, ons liefs gewaerdichs „ Heeren. Alle den geene die dese Letteren sien oft hooren leesen, ontbieden wy onse Vrientschap en„de Greute.

„ Alsoo alse voortijts by Inset ende Raide onser Heeren Magen ende Vrinden, ende sonderlings ons „ Liefs Heeren, des Koninex en ons Vrouwen der Coninginne van Vranckrijck Vader ende Moeder, ons „ Hertoge van Tourynen voorsz. ende ons liefs Heeren Hertoge *Willem van Beyeren*, ende onse liever „ Vrouwe *Margarieta van Bourgongien*, sijnre liever Gesellinne, Vader ende Moeder van *Jacoba van* „ *Beyeren* voornaemt, zeekere Dadinghe ende Overdracht van Hylicxe voorwaerden tusschen ons bey„den gemaakt ende overdragen sijn in welken onder andere poincten geseyt, ende geordonneert is, dat „ wy nu ook consenteeren.

„ Waert dat wy *Jacoba van Beyeren* voornoemt, onse lieve Heere Vader voorsz. verleefde, soo sou„den die Landen ende Heerlijkheden, van Henegouwen, van Holland, van Zeeland ende Vriesland, „ met allen hoiren toebehooren, an ons ende onsen nacomelingen comen erffelick. Alsoo verre als ons „ lieve Heeren ende Vader voorsz., op den dagh sijnre verscheydinge geenen Soone en lieten van sijne „ lijve Wettelick gewonnen, geboiren, off ongeboiren. Om welcke sake ende reden voorsz. dat Re„giment, Bewint, ende Besittinge der Landen, ende heerlickheden voorsz., oft alsoo geviel als „ voorsz. staet ons Hartoge van Tureynen voorsz. als Man ende Voocht *Jacobi* voorsz. toebehooren „ soude, ende onse Kinderen Erffelicken, alsoo verre als wyse by malcander krijgen. Ende want onse „ lieve Vader voorsz. om rechte gunste ende naturelicke liefden, die hy van schulden heeft tot sijnen „ Landen ende Luiden voorsz. immers begeerende es, ende wille datse na sijne Doot geregiert ende ge„houden worden in sulke eere, Reden, Rechte ende Goeder gewoonten, als zijn voor Vaders die ge„houden ende geregiert hebben, hy nu ter tijt doet, ende voortaen bet meint te doen zijn leven lang, „ daer hy ons dicke ende menichwerven in goede leeringe wijsinge ende waeringe toe gedaen, ende in„gegeven heeft, om dat eerlick te volbrengen, daer wy eenen goeden lange tijt onse beraet op geno„men hebben ende bekennen wael, dat sijn Raedt, Wijsinge, Leeringe ende begeerte in den saaken „ voorsz.

der *Goude* bewaart worden, waar van 't af-schrift *Buchelius* by eenen *François van der Does*, zoon van den Heer van Noortwijk, bewaarder der papieren in Hollant, gezien heeft.

Wy zullen het begin van den brief, wegens de namen der Edelen en Steden, die *Willem* zulks by eede beloofden, waar onder ook dese Stad haar stem gaf, laten volgen.

WY Philippus, Heer van Wassenaar, Borchreve tot Leyden, Henrick van Wassenaar, Dirck van der Keck, Herbaren van Yzelsteyn, Jan van Heemsteden, Heer van Benthusen, Henrick van Naaltwijck, Marschale van Holland, Jan B. van

,, voorsz., ons ende onsen Erfgenamen oft soo geviele, ende ook den Landen, Heerlickheden, ende ,, Luiden voorsz., Eerlick, Profijtelick ende Redelick sullen wesen, des wy onsen lieven Vader seer ,, dancken.

,, Soo doen wy condt allen Luyden, dat wy *Johan* Hartoge van Tourynen, ende *Jacoba van Beyeren* voornoemt, zamentlicke ende elk voor ons bysonder, om ons liefs Vaders Hartoge *Willem van* ,, *Beyeren* leeringe, ende redelicke begeerte, ende volgen ende volbringen onsen Eeuwige wille en dank ,, daer toe gedaen, hebben geconsenteert ende over gedragen, confirmeeren en willen dat alle saken en- ,, de dingen geschiede, die hier geschreven ende geordonneert zijn.

,, In den eersten, alsoo dat redelijk ende mogelijk is, soo sal onse lieve Vader Hartog *Willem* voor- ,, noemt, Geweldig Heer wesen ende blyven, der Landen en Luyden van *Henegouwen*, van *Hollandt*, ,, *Zeeland* ende van *Vriesland*, met alle heure toebehooren ende sijn vrye wille daer mede te doen mogen, ,, sijn leven lang, gelykerwijs hy tot hier toe gedaen heeft, sonder ons te bewinden in eeniger wijs.

,, Ende oft geviel dat dese drie Landen voorschreven, met hare toebehooren an ons komen, wanneer ,, dat zy, soo sullen wy dat Leen daar of versoucken ende ontfangen van den geenen, ende in alsulcken ,, manieren, als onse Lieve Vader voornoemt dede, of schuldig was te doen, doen hem de voorschre- ,, ven Heerlickheden ende besettinge daer of an quamen, ende alsoo sijn Voor-Vaders voor sijn tijd ge- ,, daen hebben, ende van geene andere Heeren in geenre andere manieren.

,, Item, soo sullen wy dese drie Landen voorschreven, altoos te samen houden, sonder die te deilen, ,, of van malkanderen te scheyden, gelijk dat voor tijds glooft ende besegelt heeft geweest, van ons ,, Liefs Vader Voor-Vaderen, ende oock van hem, ende sommige goede Steden.

,, Ende of wy Kinderen by malkanderen kregen, soo sullen die drie voorsz. Landen toebehooren, en- ,, de sullense doen toebehooren na Erf-recht, onsen oudsten Soone, of onser oudster Dochter, of wy ,, geen Soon en hadden.

,, Item, om dese Landen voorschreven beter te regieren, soo sullen wy hem houden, ende doen hou- ,, den, alle heur rechten, ende Hantvesten, vryheden, ende ook heur goede gewoonte, ende redelic- ,, ken of die te ontdoen, in eeniger maeten.

,, Ende sullen geordonneert worden, gehouden ende beleedt mit Officien ende dinsten in sulker ma- ,, ten, soo sy voortijds geweest hebbe, ende noch sijn, sonder eeniger nieuwe gewoonte daar in te ,, brengen, ende sullen onse Raiden ende dienst luyden setten van de besten ende nusten, die wy vinden ,, sullen, van den voorsz: Landen, ende van geene vreemden.

,, Item dese voorsz: Poincten, ende elk bysonder, ende ook dat wy nu tegenwoordig gelooven, sul- ,, len wy noch loven, ende Feestelijke ende openbaerlijk sweeren ende confirmeeren, soo wanneer in ,, de voorsz. Landen ontfangen sullen worden, in goeden Steden ende Dorpen daar 't gewoonelijk is, of ,, daer wy 't schuldig zijn te doen, alsoo onse lieve Vaders voor hem gedaen hebben, ende daer of onse ,, besegelde brieven geven, over al daer men 't van ons begeeren sal en behoorlick is.

,, Item soo hebben wy glooft, ende geloven wettelick, ende in goeden trouwen, volkomen te hou- ,, den, ende te doen houden, alle giften en Lyftoghten, ende bewysinge Erflick ende Lyflick, die on- ,, ser liever Moeder Vrouwe *Margarita van Borgondien* voorgenoemt gemaakt sijn, of gemaekt sullen ,, wesen, als men ons ontfanget, van onse lieve Vader voorsz., of sijnen Voorvaderen, alsoo wel in ,, hairen hylick, als daer na ofte andere persoonen, daer die sake hoir of is, in die drien Landen voorsz: ,, off in eenig van drien, soo wanneer men ons eenige brieven in houden, dat sullen wy doen vervullen, ,, sonder verminderen, ofte eenige wederstandigheyt, ende confirmeeren ende bevestigen deselve brie- ,, ven rechtevoort, volkomelick ende geheelick.

,, Ende off wy hier namaels, als wy in den voorsz. Landen ontfangen worden, off voor, off nae van ,, onser liever Moeder off van iemant van haire wegen, aengesogt worden, om andere confirmatien off ,, vastigheyt te hebben, die haer waerdig ende profijtelijk wairen, ende daer off onse besegelde brieven ,, te geven, en te accordeeren boven dat 'er gedaen is, dat sullen wy doen, sonder eenig weder seggen ,, in der beste formen ende manieren, die men daer in Useeren mag.

,, Ende desgelijks hebben wy glooft alle ons liefs Vaders schulden te betalen ende te houden, ende ,, gantselijk te vervullen, sonder eenig ander af brek, alle giften, verkoope, ende bewysinge, die onse ,, lieve Vader voor genoemt gedaen heeft, ende noch doen sal, sijnen Dienaren, ende Huis-gesinden, ,, ende andere Luiden, die hy gratie ende heusheit heeft willen doen, die men met goede besegelde ,, brieven betoonen mag, tot wat tyden dattet wair, off wesen mocht, ende in der selver mate, soo ,, willen wy houden sulke giften, rechten, ende bewysinge, als gedaen hebben geweest by ons liefs ,, Vaders Voorvaderen in hair tijd, voor goet ende van wairden gehouden heeft.

,, Ende die selve Brieven van Giften, ende van verkoop ende bewysinge als voorsz. staat, confirmee- ,, ren wy rechtevoort, ende houdense van wairden; Ende offs te doen is, soo sullen wyse noch con- ,, firmeeren, als dair toe behoirt, tot alre tyd als wy versocht worden van den geenen die 't aen gaet, off ,, van hoire eenich.

,, Ende want wy *Johan van Vrankrijk*, Hartog van *Tureynen*, ende *Jacoba van Beyeren* voornoemt, ,, en nu ter tijt t'onsen jaren ende in staet der goede kenniffen gekomen sijn, als die geene die maght ,, hebben, ons selve met recht te bevoorwairden, ende te verbinden, soo hebben wy glooft ende loven ,, samentlicken, ende ook bysonder alle dese voorsz. Poincten, ende elck by hem volkomelick te hou- ,, den, ende te bewaren, ende geheelick te volbrengen van poincte te poincte, sonder eenig off breck ,, off wederseggen daer in te doen, of te laten geschieden by ons, nu off hier namaels. ,, Ende

van Blois, Heer van Tresloing, Melis van Mijnden, Arent van Duivenvoorde, Jan van Woude, Heer van Warmont, Willem van Bockhorst, Gerrit van Heems-Kerck, Heer van Oosthusen, Barthout van Assendelft, Gerrit van Zijl, Ian Hodenpijl, Philippus van Spangien, ende Gillis van Cralingen, Ridderen. Willem Egger, Heer tot Purmerende, Helruch van Doornick, Adriaan van Raaphorst, van Nieurode, Gerrit van Poelgeest, Philippus de Bloit, Mouweris van der Does, Gerrit van Bennenbroek, Dirck van Santhorst, ende Adriaan van Mathenesse, Knapen, ende wy Schouten, Borgemeesters, Schepenen ende Raden der Steden van Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Goude, Rotterdam, Oude-water, Schiedam, Alkmaar, Hoorn, Medenblick, Enckhuysen, en Monnickendam; Doen kond, want redelicken is ende naturlick Recht eyscht, dat een ygelijck goet eerbaar Man, die Gode ende Gerechtigheyt voor oogen heeft, zijnen rechten gebooren Lantsheer, goet, getrouw ende onderdanig zy, die schuldig is te helpen stercken, te dienen, ende lijflijk by te blyven tot allen steden ende stonden, tegens allen, die hem aan zyne Heerlijckheden ende Erffenisse krenken, ende tegens vallen zouden willen, ende wy in onse bescheydentheyt wel weten ende bekennen, dat die Doorluchtige Vorstinne, onse genadige Vrouwe, Vr. Iacoba van Beyeren, Dauphine van Vienne, &c. eenige Dochter ende rechte Erf-genaeme des Hoog-gebooren Vorsten ons L. L. Gen: Heeren Hertoge Willems, &c. Zoo hebben wy wel bedacht ende volkomelicken beraden alle t'zamentlick ons daarom verbonden, ende verlooft met onsen vryen wille, waert dat de Hoogh-gebooren Vorst onsen Heere voornoemt aflijvigh worde voor onse Gen. Vrouwen zijnder Dochter voorschreve, sonder wettige Soon achter hem te laten, dat wy als dan deselve ons L. Gen. Vrouw Iacoba van Beyeren voornoemde als Erf-Dochter ende Leenvolghster ons Gen. Heere voorschreven ontfangen, ende hulden sullen tot onsen rechten gebooren Lands-Vrouwe, &c.

Ghegeven op onser L. Vrouwen-dagh Assumptionis, in 't Jaar ons Heeren M. CCCCXV.

Dat die van Amsterdam desen *Willem* wel hebben mogen zetten, blykt in veel zaaken uyt, insonderheyd datse den Graaf nevens de Haarlemmers, in den Oorlog tegens de Heer van *Arkel* dapper in den jare 1407. geholpen hebben; en kan ook hier by afgenomen werden, vermits sy hem ter eere een cierlyk pronk-beeld of afbeeldsel boven de galderye op de Vierschaar, voor 't oude Stadhuys, opgericht hadden, met dit opschrift in gulde letteren: *Wilhelmus van Beyeren, de zeste van dien naam, de vier-en-twintigste Graaf van Holland.* De brand, die in den jare zestien honderd twee-en-vyftig het gantsche Stadhuys vernielde, verschoonde dit beeld, en word noch huydendaags tot een gedachtenisse op 't nieuwe Stadhuys ter Thresaurie Ordinaire, nevens andere beeltenissen van Graven en Gravinnen, bewaart.

Ter tijd als Grave *Willem* met de Luyksche Oorloge de handen vol hadde, zoo speelde de Zee-rovers, zegt *Matthias Vossius, in zijn XV. Jaar-boek, pag.* 549. *op 't jaar* 1408. den baas op Zee, quelde en beroofde der Koopluyden Schepen, en kruysten wijd en zijd in Zee, zoo dat de Amsterdammers, en andere Noord-Hollandse Steden, met het goedvinden van de Staten en de Graaf, met de Hamburgers, Lubekkers, die van Kampen en met *Keno van Broekmeer* een Maatschappy maakten, welke te zamen beloofde dese Roovers te verdelgen met die geene die haar behulpsaam waren. De Amsterdammers, seyde men, brachten twee Scheepen wel uytgerust in Zee, yder ophebbende, behalven het Bootsvolk, honderd ses-en-dertig gehuurde Soldaten, en togen na Embder-land, vermits *Edo Wibke*, en *Enno van Noorden* de Roovers van alles versorgden, en veylig in haar Haven lieten komen, en namen ten eersten Larlet, by Embden gelegen, stormender-hand in; als mede eenige Schantsen, tot acht in 't getal. BYVOEGSEL.

„ Ende hier voor soo hebben Wy en Elck van ons, alsoo verre alst ons, ende onsen Erve nae ons roert, „ off roeren magh, geseth ende gesetten onse Trouwe, Seeckerheden, Eede en Gelove, in den handen „ ons liefs Vader voorsz., alsoo wel voor hem, als voor sijn voorsz. Landen ende Luiden, ende voor „ anders allen den geenen diet roeren mach off mocht, nu ter tijd off hier namaels; Ende hebben daer „ in verbonden ende verbinden volkomelick by Wittachtiger geloften ons, ende elck van ons, onse „ Erfgenamen ende Navolgers, ende alle onse, ende hoire goeden, over al wair sy gelegen sijn, versakende ende wederroepende gemeenelicken ende bysonder alle dingen, die ons hier tegens soude mogen helpen, met recht off metter daet; Alle argelist uyt gesettet in desen voorsz. stukken; Ende heb„ ben des t'oirkonde onse Segelen hier aen doen hangen.

Gedaen ende gegeven in den Hage den vj. dag in Augusti, in 't jaar ons Heeren M. IV^c. XV.

ZESDE HOOFT-STUK.

Kort Inhoud.

Jakoba scheyd van haar man Jan van Beyeren, en trouwt aan Humfrid van Glocester d'Uytrechtsen leggen die van Amsterdam lagen. Handvesten van Jan van Beyeren aan die van Amsterdam verleent. Humfrid scheyd van Jakoba. d'Amsterdammers komen die van Hoorn te hulp. Jakoba trouwt aan Frank van Borselen; Doch moet haar Landen aan Philips van Borgonje overgeven.

Iacoba word Gravin van Holland, &c. 1417.

Illem de vier-en-twintigste Graaf en zesde van die naam overleden zynde, raakte aan 't roer der regeeringe in den Jare veertien honderd en zeventien sijn eenigste dochter *Iakoba*, die naauwlyks veertien Jaren oud zynde, ten man kreeg den *Dolfijn* van Vrankryk, zoon van Koning *Karel* de zesde, doch dees raakte korts hier na, en soo eenige schryven, door een vergiftig wambas om 't leven. *a Ian van Beyeren* haar Oom, die ten wyve had *Elisabeth*, Hartogin van Lutzenborg, had alreeds den Keyser *Sigismund* te voore wys gemaakt, dat dese Landen aan 't Ryk vervallen waren, zulks hy die van den Keyser heymelyk te leen ontfing. Om dit te beletten, ging *Iakoba* op 't aanraden van haar moeder aan *Ian van Braband*, haar groot-moeders broeders zoon, trouwen. Doch hier uyt, dat *Ian van Beyeren* de heerschappye deser Landen zich toeeygende, ontstond een heftig oorlog. Eenige Steden hielden het met *Ian van Beyeren*, andere met Vrouw *Iakoba b.* Dog endelijk wiert de twist by gelegt, op voorwaarde, dat *Ian van Beyeren* al zoude behouden dat hy in had, maar het overige zoude Vrouw *Iakoba* als eige erfgoet besitten. Maar *Ian van Beyeren* de overige Landen van *Ian van Braband* ontfangende, nam dit *Iakoba* zoo qualijk op, datse *Ian van Braband* haar man verliet, en na Romen trok, om aan den Paus ontslag van 't Huwelik te versoeken, doch troude, onderweeg in Engeland aan komende, aan eenen *Humfrid* van Glocester 's Konings Broeder.

Trout aan Hartog Ian van Brabant.

Maar verlaat hem.

Trout aan Humfrid.

1420. *Oorlog met de Stichtsen.* In den jare veertien hondert en twintig voerde *Ian van Beyeren* ook Oorlog met den Bisschop van Uitrecht. Met den Bisschop hielden 't by na de gantsche streek van Over-Ysel, en zommigen uyt den Adel van Holland, voornamelijk de Kabeljauws-gesinden. Op *Ian van Beyerens* zijde begaven zich by na geheel Holland, en West Vriesland *c. Heda* schrijft dat die van Uitrecht de Amsterdammers lagen leyden, die zy aldus besteken hadden. Zy hadden eenige fluxe gasten uytgesonden om 't Vee onder de Stad weg te halen, doch die van Amsterdam dit vernomen hebbende, schietten met groot gewelt ter Poorte uyt. De Stichtsen gelieten zig, als offe de vlucht namen, wordende van de Amsterdammers achtervolgt. Maar de lagen by tijds ontdekt zijnde, keerdense weder na Stad, latende niet te min twee hondert en vijftig Burgers in de loop, die ten dele gevangen, en ten dele doot geslagen wierden. Door dese nederlaag wierden de Burgers, zo *Heda* schrijft, zoo verbaast, datse al hun hoop en troost op hun Schepen zetteden, en met hun tilbaar goed daar in vlooden. En 't had met de Stad geklonken geweest, hadden de Uytrechtsen weten dezelve terstont aan te tasten *d.*

Amsterdammers

Seer verbaast gevlucht.

En vermits die van Amsterdam om *Hartog Ian van Beyeren*, (die in den jare veertien hondert vier-en-twintig quam t'overlijden, en in den Hage, in 't Jakobijner Klooster, aan de zuyd-zijde van 't Koor begraven wierd, na dat hy de Landen zes jaar als voogt bestiert had,) veel ongemaks in dese Oorlogen geleden, en hem groote bystant in den Oorlog, dien hy tegens de Uytrechtsen gevoert had, gedaan hadden, voorsag hy hen weder met verscheyde voor-rechten en vry-

Hartog Ian sterft. Ao. 1424.

a „*Mezeray* zeyt dat hy door ingeven van vergif op den 18 April 1417. is gestorven.

b „Na dat de verbintenisse en Unie van eenige Hollandse Steden, ten behoeve van Hartog *Willem*, „op St. Maurits-dag 1351. opgerecht, als na vooren te sien is op *pag.* 890. en in den Jare 1426. weder „verbroken, zoo hielden de meeste Steden het weer met de Cabeljauwse party, gelijk het gebleken „is, als wanneer Vrouw *Iacoba* dese party by Alfen sloeg, daar ook de Bannieren van Haarlem, Leyden „en Amsterdam mede wierden onder getelt, ziet mede *M. Vossius*, *XIX. Boek*, *Pag.* 657.

c „Waer op hy belooft by zeker Handvesten, gegeven in den Haag, op den laatsten dag van February „1426. dat hy de Landen van Holland en Zeeland niet verpagten noch besware zouden, noch de Landen „niet als by gebooren Hollanders te laten Regeeren, geen Vreemdelingen zouden daar in Tol vry zijn, „noch toegelaten worden, Munt, 't zy Goud of Zilver, te mogen slaan, zonder Consent van de Raden „en Steden van de Landen.

d „*Matth: Vossius in sijn XVII. Iaar-boek*, *Pag.* 611. schrijft de actie wel op de zelve zin, maar met „meer omstandigheden.

vryheden. Ten eersten, dat de Poorters van Amsterdam Tol-vry, mits toonende hun Tol-brief, door gantsch Holland varen zouden. Ten tweeden, dat geene Heeren, noch hun Dienaars, wel te verstaan in het jaar datse regeeren, eenige Pachten deser Stede toebehoorende, zouden mogen mijnen, huuren, of doen mijnen of doen huuren, of op eeniger wijse daar deel aan hebben. Ten derden, dat geen Poorter van Amsterdam in Holland, Zeeland, of Vriesland zoude mogen ter zeventuyg gedaagt worden, dan op kosten van de genen, die in't onrecht beviel. Ten vierden, dat Schout, Burgermeesteren en Schepenen, vry staat op Sinte Paulus avond, en daar na niet meer, willekeuren te mogen maken. Volgens den brief, gegeven in den Hage, den achtienden January, Anno duysent vier honderd en twintig.

Voorrechten van hem aan d'Amsterdammers.

Van *Willem*, die by de Vriesen dood bleef, verkregen die van Amsterdam, datse de Willekeuren, die by Schout en Schepenen gemaakt waren, een jaar mochten houden, en ten eynde van't Jaar vernieuwen, indiense deselve langer willen houden. Burgermeesteren met den Schout en Schepenen mogen ook Ordonnantien en Willekeuren maken van der Stede wegen, volgens de Willekeuren daar af zijnde in *'t Keur-boek, Letter A.* 1. *als ook in't Keur-boek Letter C. Pag.* 1. Maar geene Gilden mogen hier, schoon zulks op andere plaatsen wel gebruykelijk is, onder hen eenige Keuren noch breuken maken, buyten den Gerechte deser Stede, op pene van veertig Hollandsche schellingen. En is hier een gebruyk dat alle Keuren en Ordonnantien, by den Schout en Schepenen deser Stede op verscheyde tyden gemaakt, alle jaar op Vrouwen-dag na de Schepenen ge-eed zyn, in't gemeen openbaarlyk ter puye van 't Stadhuys ten aanhooren van de Gemeente vernieuwt worden. *Handvest deser Stede, pag.* 92. *Art.* 18. Dese *Ian van Beyeren* verleende ook aan die van Amsterdam, datse de Dyken van Diemen, met die van't Sticht, mochten uytdeelen om te hermaken, tot kosten van dien 't behoorde.

Het Gerecht van Amsterdam mag alleen Willekeuren maken.

Eer dese Hartog *Ian van Beyeren* quam te sterven, had hy Hartog *Philips van Borgonje* door een onwettelyk Testament Erfgenaam van al sijn goederen gemaakt. En kregen dese Landen quansuys om het twede huwelyk van *Iakoba*, soo groot een afkeer van haar, datse het met Hartog *Philips van Borgonje* en Hartog *Ian van Braband* hielden, gelyk ook dese Stad, hoewel de zelve te voore neffens andere steden, *Willem* op sijn dood-bedde belooft had *Iakoba* voor Lands-vrouwe te huldigen. *Iakoba* hier tegens zocht hulpe by den Koning van Engeland. Maar de Koning, vermits hy Borgonjes hulp in den Oorlog tegens de Françoisen van noden had, sloeg haar dit af, sulks de Hartog van Glocester anders geen uytwegen siende, *Iakoba* verliet, en aan een ander Juffer trouwde.

Iacoba raakt uyt de Heerschappy.

Inmiddels was vrouw *Iakoba* met *Philips van Borgonje*, vermits hy zich het bezit en de heerschappye deser Landen toeeygende, geduurig in Oorlog. Als *Philips* de stad Goude, daar *Iakoba* binnen was, met een machtig heir belegerd had, vond sy sich hier door genoodzaakt, (hebbende korts ook onder den Oversten *Brederode* de slag op de Zee verlooren *a*) in den Jare veertien honderd en acht-en-twintig hem voor Voogt of Stadhouder en rechte Erfgenaam der Landen van Henegouwe en Holland t'erkennen, en te laten huldigen. In dese Oorlog hebben die van Amsterdam zich doorgaans mannelijk gequeten, voor den Hertog *Filips van Borgonje*. Want als de Kennemers, die het neffens de Steden Schoonhove, Oudewater, en Goude met *Jakoba* hielden, door rooven, en stroopen geheel West-Vrieslant kaal maakten, en Medenblik, Enkhuisen, en andere steden met gewelt in namen, zijnse ook voor Hoorn gekomen, om dese stad mede onder gehoorsaamheit van Vrouw *Jakoba* te brengen. Maar *eenige vrywillige Burgers van Amsterdam b*, neffens eenige andere troepen krijgsknechten, onder den Oversten Lilledam, quamen die van Hoorn te hulp; sloegen de beleggers mannelijk op, zulks datse gedwongen wierden de stad te verlaten.

Amsterdammers tegen Vrouw Jakoba, ontsetten Hoorn.

On-

a „ Den Hartog *Philips* het tegens de Stichtse gewent hebbende, en Amesfoort in den Jare 1427. belegert hebbende, gingen de Cabeljauwse van Amsterdam t'zeyl, en staken de Zuyder-zee in, en Landen aan het Dorp Spakenburg, aan de Mont van de Rivier de Eems gelegen, trokken van daer met het Krijgsvolk, en bemachtigde Bunschooten, quamen eyndelijk in 't Leger van den Hartog *Philips*, waar op hy de Stad met storm aantaste; doch won niet, maar moest de Belegering opbreken; daar na voegde de Amsterdammers haar Schepen by die van de Cabeljauwse, sloegen *Brederode*, Admiraal van Vrouw *Iacoba*, by Wieringen.

b „ In't Jaar 1426. hebben de Amsterdammers den Hartog *Philips van Bourgondien*, tegens Vrouw *Iacoba*, die door *Willem Nagel* de Stad Hoorn belegert hadden, in't ontsetten van die Stad, groote hulp bewesen, ziet *Velius Chronyk van Hoorn, Pag.* 26 *eerste Boek*, en *Mattheus Vossius zijn XX. Iaarboek, Pag.* 674.

Schattinge der Hollantsche Steden. Ontrent desen tijd in den jare veertien hondert zes-en-twintig in Wijnmaant, wierd desen Hartog *Filips* by de steden van Holland gegunt een zekere bede van dertig duisent schilden, elk schilt gere-
1426. kent op vijftien stuivers, 't geen tot betaling van zes maanden besolding, van vijftien hondert gewapende mannen, die den Hartog in desen Oorlog gebruikte, zoude besteet worden. Tot dese bede had ieder Stad in Holland zijn aandeel op te brengen, en gaf:

Haarlem	- - - -	5000	Schilden.
Leyden	- - -	3500	
Delft	- - - -	4250	

Goude word niet gerekent, vermits de Burgers noch onder Vrouw *Iakoba* stonden.

Amsterdam	- -	3000	Schilden.
Rotterdam	- -	1250	
Hoorn	- - -	2000	
Enkhuysen	- - -	625	

Dit is hierom voornamelijk, gelijk mede op fol. 901. te sien is, en noch vervolgens zal getoont worden, bygevoegt, om aan te wyzen, op wat trap van rijkdom Amsterdam te dien tijde onder de Hollantsche steden gestelt wiert; vermits door 't opbrengen van gemene middelen, de rijkdom en welstant van een stad ten naesten by vertoont wort.

1427. In den jare veertien hondert zeven-en-twintig, schrijft *Veldenaar in zijn Kronijk,*) liet de Hartog *Philips van Bourgondien*, als hy met het Sticht van Uytrecht
Een groot Schip tot Amsterdam gebouwt. in Oorlog was *a*, een Schip zoo groot als een Blokhuys tot Amsterdam bouwen, 't welk de Katte genaamt, en voor de Eems geleyt wierd, om de Stichtsen daar mede te dwingen. Over welk woort *Kat, Boxhorn* dese verklaringe geeft. *Kat*, zeyt hy, *is altijd geweest een instrument, gebruykt in den Oorlog, met het welk groote sterke bollen, gemeenlijk Katte-bollen genoemt, (waar van noch eene by my te zien is, gemaakt van blaauwen Arduyn, wegende honderd en meer ponden,) op den vyand geschooten wierden.*

Endelijk was *Jakoba*, na de dood van haar tweede man *Jan van Brabant*, weder heimelijk aan eenen *Frank van Borselen* hertrout. *Jakoba trout aen Frank van Borselen.* *Philips* hier van kuntschap krygende, quam haastelijk uit Vrankrijk in Holland, ontboot *Frank van Borselen* by hem, en voerde hem, die niet wist, dat zijn huwelik met *Jakoba* den Hartog bekent was, gevangen in Vlaandren weg. *Die gevangen weg gevoert.* De Hartog zich veinzende van *Borselen* te willen onthalsen, liet door veel bidden en smeken van *Jakoba* hem weder los, doch op die voorwaarde: dat zy met *Borselen* afstant zoude doen van alle recht, datse op Holland, Zeeland en Vriesland hadde, behoudende alleen Oostervant voor *Frank van Borselen*, en Zuidbeverlandt, met het Landt van Voorne voor haar zelven, met al de tollen. Ook zouden haar kinderen, indien zy eenige kregen, weder in 't bezit van Henegouwe, Holland, en Vrieslant komen. Maar *Jakoba* stierf twee jaar daar na zonder kinderen. En aldus raakten dese Landen, ten dele door list, ten dele door gewelt, aan 't huis van Borgonje, en zijn daar aan gebleven tot de regeringe van *Philips*, de tweede Koning van Spanje. *Iakoba, geeft haer Landen aen Filips van Borgonje over.*

ZEVENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Filips, met d'Oosterlingen in Oorlog. Nieuwe oproer der Hoekze en Kabeljauwse. Om die te stillen komt den Hertog in Holland, en verzet de Regeering binnen Amsterdam. Verscheyde Handvesten van hem aan die van Amsterdam verleent. Gunsten en Vryheden van den Deenschen Konink Christiaen aan d'Amsterdammers. Ongehoorde goetkoop van Eetwaren. Philips sterft, Anno 1467. *Tertianen trekken uyt dese Stad: Graauwe Monnicken komender in.*

Filips raekt met d'Oosterlingen in Oorlog: 1438.

PHilips (die tot Vader *Philips den Stouten*, Broeder des Konings van Vrankrijk *Karel de Wyse*, en tot Moeder *Margareta*, *Hertog Aalbrecht van Beyerens* Dochter, had, en Neef van Vrouw *Jacoba* was,) dus de heerschappye der Landen aan sich gekregen hebbende, had naulijks drie jaren daar

„ *a* Het Jaar daar aan maakten die van Amesfoort haar meester op de Zuyder-zee met de Scheepvaart, „ met hare Roveryen, tusschen de Hollanders en Vriesen, en voornamentlijk om die van Amsterdam „ te bekommeren. *Philips*, om dese zwarigheyd tegen te gaan, liet hier tot Amsterdam een Schip, als een „ Storm-kat timmeren, dit volbouwt zijnde, wierd met een voor de wind, over de Zuyder-zee, tot „ voor de Mond van de Eems gebragt; hier wierden die van 't Sticht groote schade uyt toegevoegt, en de „ Zee-rovers van Amersfoord ingehouden, ziet wijders *Matth. Vossius in 't XX. Iaarboek, Pag* 609. &c.

daar geheel meester af geweest, of hy raakte in den jare veertien honderd acht-en-dertig met d'Oosterlingen in Oorlog, uyt dese oorsaak. d'Oosterlingen hadden eenige van onse Schepen moetwillig en zonder reden aangerand, en geplondert; zonder de schade, hoewel dikwils daarom aangesproken, te willen vergoeden. Endelijk richtedense met de Deenen, Pruyssenaars, Pomerschen, Spanjaarts, en Venetianen, die te dien tijde noch hun kielen, om Koophandel te drijven, na 't Oosten wendeden, een verbond op, om de Hollanders gelijkerhant uytter Zee (uyt oorsake misschien dat die van jaar tot jaar zeer machtig daar op wierden) te drijven. Zy dan hun slag waarnemende, hielden alle Hollandsche Schepen, in hun Havenen vast: en namender veel op Zee. De klachten hier over dagelijks ter ooren van *Philips* komende, bestemde hy, den Oosterlingen tijd en dag, om onderlings het verschil in min en vriendschap by te leggen. Van wegen d'Oosterlingen verschenen aldaar *Hendrik Raapsilver* van Dansik, *Hendrik Voorraat* van Lubek, beyde Ridders; van wegen dese Landen drie of vier, onder anderen eenen *Evert Iacobsen*, Schepen deser Stede. Doch vermits d'onsen de schade, hen aangedaan, wel op vijftigh duysend goud-guldens vergrooteden, en die vergoed wilden hebben, maar d'Oosterlingen daar niet na luysteren wilden, liep de onderhandelinge te niet. Middelerwyl wierd met het uytrusten van schepen sterk voortgevaren *a*; die van Amsterdam brachten alleen een Vloot van twintig schepen in Zee, soo veel als nauwlyks d'andere Hollanders en Zeeuwen te zamen. 't Geen hen by d'uytheemsche Volken en wytgelegen Landen soo groot een gesag aanbracht, dat veele meenden Amsterdam een geheel Land, en geene eene stad te wesen.

Oorsaek waerom.

Voorslag van Vredehandel.

Eyndigt vrugteloos.

d'Amsterdammers, rusten alleen 20 Scheepen uyt.

Daer door ontsaggelijk.

Noch meer wonder is 't, als men aanmerkt, 't geen *een oud onbekent Schryver* verhaalt, dat de Stad in die tijd maar half soo groot was, als toense eerst met een steene muur, is omringt geworden.

De Hollanders met dese Vloot in Zee steekende, veroverden verscheyde ryk geladen schepen, en haalden in korten tyd hun schade wel dubbelt in. En genoegzaam meester ter Zee; hingen, tot teeken van overwinninge, om hun vyanden te braveren, bezems aan de Marsen, willende daar mede te kennen geven, dat sy de genen waren, die de Zee van alle Boevejagt en Zee-rovers gesuyvert hadden. Dit quam ook met het seggen van *Hendrik Raepsilver* heel wel over een, die op het roemen van haar grooten buit, dese woorden den sijnen toedreef: De *Leeuw* (verstaande daar Holland door) *is nu in slaap, maar siet wel voor u, datge hem niet opwekt, want wekt gy hem, 't zal u wat kosten om hem weder in slaap te krygen.* Eyndelyk, na datse een tyd lang heftig oorlog gevoert hadden, is in den Jare veertien honderd een-en-veertig te Koppenhage een bestand voor twaalf jaren gemaakt; welk daar na tot verscheyde reysen verlangt, en eyndelyk sonder voorder handel in een volkome en vaste vrede verandert is.

Bekomen grooten buyt.

Voeren Beesems aen de Marsen.

Aerdig zeggen van Hendrik Raepsilver.

1442. *Bestant voor twaelf Jaren.*

Onder desen Hartog waren de gedeeltheden der Hoeksen en Kabeljauwsen tot den Jare veertien honderd en vier-en-veertig in tamelijken rust en stilte gebleven. Want vermits Vrouw *Jacoba* dese Landen aan *Philips* had overgegeven, en onlangs de slag op Zee verlooren had, schooten de Hoeksen doorgaans te kort, en moesten 't hooft in de schoot leggen. Doch brak dese tweedragt, een wijl tijds aan de band gelegen hebbende, schielijk als een woedende hond weder los; want *Philips*, vele Landen besittende, en niet konnende hierom altijdt in Holland zijn verblijf hebben, had tot Stedehouder gestelt Heer *Willem van Laleyn* in Henegouwe. En vermids zijn Dochter was komen te trouwen aan Heer *Reynout van Brederode*, Hooft der Hoeksen, zoo waren de Hoeksgesinden, door des zelfs toedoen, in de voornaamste Steden by wijlen met meerder getal op het kussen geraakt. En alsoo de Wethouders der Prince een groote zomme van penningen op zijn versoek toegestaan hadden, zoo moste de gemeente daar over met schattinge buiten gewoonte beswaart werden: dies de Vroetschappen van de Kabbeljause zijde, hoewel zy mede in des Princen bede hadden bewilligt, dese gelegentheyd waar nemende, de gemeente tegens de Hoekse Heeren gaande maakten, waar uyt verscheyde wederwilligheden, en oploopen ontstonden, want tot Amsterdam, de Hoekse Meester geworden, verdreven de Kabeljauwse uyt de Stad, die hun vlugt na Haarlem nemende, aldaar met de Hoeksen groote oproer en moetwilligheyd pleegden; tot dat de Hertoginne van Burgonje, door de Hertog haar man in Holland gesonden zijnde, om dese tweedracht neder

Nieuwe twist der Hoeksen en Kabeljawsen.

1444.

„ *a* Den Hartog hadde ook aen de Amsterdammers by een brief order gegeven, hoe datse hare Koopvaerders, geduurende desen Oorlog, hadde te monteeren.

der te leggen, binnen Haarlem quam, met haar nemende Heer *Willem van Laleyn, Stadhouder van Holland*, die het met de *Hoekſe* hielt, en den *Grave van Ooſtervant*, die den *Kabeljauwſen* toegedaan was, om alſoo beyde gedeeltheden eenig genoegen te doen. De *Heer van Laleyn* te *Hillegom* gekomen, is aldaar heymelijk gewaarſchouwt op zijn hoede te willen zijn, alſoo hem lagen geleyt waren; dies hy ſchielijk te rugge trok na den *Hage*, tot zijn groot geluk; want die van *Haarlem* zouden hem, zoo hy in hare Stad gekomen was, ongetwijffelt om 't leven hebben gebragt, vermits al de genen, die het met de *Kabeljauwſe* hielden zonderling op hem gebeten waren. En had de *Hertogin* genoeg te doen om de *Hoekſe* ongeſchend uit de Stad te krijgen, die alle verjaagt en verdreven werdende, na *Amſterdam* weken, alwaar tot haar'er hulpe quamen, *Heer Reynout*, en *Heer Gysbrecht van Brederode* (die namaals Biſſchop van Utrecht wiert,) met vele Ridderen en knechten, die daar binnen bleven, zoo lang als deſe oneenigheit tot *Haarlem* duurde *a*.

De Hartogin komt om den twiſt te ſtillen.

Filips komt in Holland en ſtilt de twiſt.

1445.

Hartog Philips ziende dat d'ongeſtuimigheden der *Hoekſen* en *Kabeljauwſen*, van tijd tot tijd aangroeiden, quam zelfs in *Holland*, met een groote ſtaat van Ridderen en Edelen. Na dat hy alles tot *Haarlem* in ſtilſtant gebragt had, komt binnen *Amſterdam* op *Sinte Lijsbetten dag* *, met zich brengende alle gebanne en verdrevene van de *Hoekſe* zijde, verſette het gerechte en ſtelde uit ieder gezintheit twee Burgermeeſteren, als *Iacob Braasman* en *Bartholomeus Doos* van de *Hoekſe* zijde; *Paulus Albrechtzen*, en *Grebbert Dirkſen* van de *Kabeljauwſe* zijde, zoo dede hy ook met de Schepenen, die hy afzette, waren deſe volgende:

**Zynde den 19 Novemb.*

Verzet het gerecht t' Amſterdam.

Schout

Claas Grebber.

Burgermeeſteren

Vellert Vechterſz.
Klaas Thol.
Ruyſch Pieterſz.
Gerrit Groote Pieterſz.

Schepenen

Ian Symonſz. van Muyden.
Ionge Dirk Ianſz.
Klaas Lambertſz. van Goey.
Kinne Waal.
Willem Blok Arentſz.
Ian Dobbeſz.
Harmen Byenſz.

In welkers plaatſen quamen:

Schout

Mr. Iacob Ruyſch.

Burgermeeſteren

Jacob Braasman.
Pouwel Albertſz.
Grebber Dirkſz.
Bartholomeus Doos.

Schepenen

Godewaart Wormboutſz.
Melis Andrieſz.
Willem Symonſz.
Ionge Gerrit Ianſz.
Ian Albertſz.
Meeus Pieter Reynierſz.
Gerrit Pieter Boutezſen.

Beveelende de Burgers, voortaan, Overheden te kiezen van den rijkſten, rekkelijkſten, en redelijkſten poorteren; zonder iemant om haat of nijt, of voorgaande eenzijdigheit, uit te ſluiten. Dus ging *Philips* van ſtad tot ſtad, deed al omme groote dreigementen van zijn uitterſte ongena, tegens den genen, die eenige nieuwe onruſten zouden aanſtellen. En raakten alſoo, vermits *Philips* de wrevelmoed der onruſte geeſten door ſijn wijsheyd grootelyks t'onderhield, de hevigheden wat in ſtilte. De *Burgers hier ter Stede plachten* noch jaarlyks langen tyd hier na, tot een gedachtenis van deſe geſtilde onruſt, *Sinte Eliſabets dag met plechtige maaltijden te vieren*, en in vrolykheyd over te brengen.

Deſe *Philips* heeft ook, gelyk ſijne andere voorzaten, die van *Amſterdam*, vermits ſy hem, ſoo in de Ooſterſche als andere Oorlogen, groote byſtand gedaan hadden, verſcheyde voorrechten en vryheden gegeven.

Voor

„ *a* Aanmerkens waardig is 't, dat die van Alkmaar wegens de oneenigheden, door Sententie van *Har-*
„ *tog Philips* verboden was Deuren in hare Stads Poorten te mogen hangen, ſy over de twiſten tuſſchen de
„ Hoekſe en Kabeljauwſe, bevreeſt weſende dat die van Amſterdam, om de gemelde twiſt, haar zoude
„ benadeelen en overrompelen, aan den Hartog by Requeſte verſogt, Deuren in hunne Stads Poorten te
„ mogen hangen, zoo heeft *Hartog Philips* het haar vergunt op den 8 July 1445. 't zelve te mogen
„ doen, ſeggende, *Dat mits dien dat die Stede van Amſterdamme ons op deſe tijd rebel en ongehoorſaam zijn,*
„ *ende ook om dat tot veel plaatſen in onſe Lande groote beroeringe is, daar ſy groote duchte ende vreeſe hebben om*
„ *overvallen te worden, ende dagelijks in grooten anchſte zijn, verduchten onſe Stede van Alkmaar te verlie-*
„ *ſen, om dat zy geen Deuren in hare Poorten hangende hebben, en ook daar in hangen en moeten, noch vaſtig-*
„ *heyd aan onſe Stede voorſz., zonder onſe Conſente*, &c. Siet die Stads Previlegie.

Platinge van de Dykkaadje t'Ypesloot.

Voor eerst, in den jare veertien hondert en veertig vergunde hy hen, als ook de gemeene Ridderschappen en Waarschappen, geseten in den Schependom van *Diemen*, en aan de luyden van het *Sticht* van *Uitrecht*, die dykplichtig waren aan de Dyk-kaagie van *Ypesloot*, die voor hadden een platinge en bolwerk van Hout en en Yser aan den dyk van *Ypensloot* te maken, dat de Baljuw van *Amsterlant*, mitsgaders een Waartsman van *Muyden, Weesp, Weesper-Kerspel*, &c. met de jongste Burgermeester van *Amsterdam*, jaarlyks tweemaal den schouw op deze platinge zoude mogen doen, en willekeuren naar hun welgevallen daar op maken. Maar vermits dese platinge voor gemeene luyden seer kostelyk viel, en hier door naar behooren niet na-gekomen wierd, is by die van *Amsterdam* een orde in den jare duysent vier hondert zes-en-tsestig beraamt, waar by ieder, die dijkplechtig was, na de groote van zijn landen, zekere roede plating opmaken, en onderhouden moeste; als die drie roeden Dijks en acht morgen lands had, moeste een roede platings opmaken en onderhouden; en zoo voort. *Siet hier vooren 3 Boek, 1 Deel, Pag.* 164. en 165.

Van de oude Waardijns aan te blijven.

In den jare veertien hondert twee-en-vijftig den twintigsten February, stond hy hen ook toe, dat 'er alle jaren twee van de vier of vijf oude Waardijns, (die jaarlijks, volgens d'instellinge van *Willem van Beyeren* zijn Oom, gekoren wierden,) mochten aan blijven, om de nieuwe Waardijns onderrechtinge te geven van dat 'er geschied was. In de Stad *Denremonde* Anno duysent vier hondert twee-en-vijftig, vergunde hy ook d'*Amsterdammers*, datse voor het *Boom-geld*, gemeenlijk *Paal-geld* genaamt, voortaan ontfangen zouden van ieder last, *een goeden Vlaamsen Groote*, zijnde vier mijten meer als een halven Philips penning, die zy van aller geheugenisse, voor ieder last, plegen te genieten: mits datse getrouwlijk, en ernstelijk maken en onderhouden de Vuurbaken, Zeebaken, en Tonnen, gelijk zy gewoon waren te doen.

Paalgeld te ontfangen.

Vuurbaken en Zee-tonnen te stellen.

Verdrag met Kampen, over de Zee-tonnen.

Die van *Kampen*, haar eygen Zee-tonnen gebruykende, zijn Anno duysent vijf hondert zeven-en-twintig met d'*Amsterdammers* verdragen, dat zy dezelve, en al 't gereetschap na zich zouden nemen, en alleen gebruyken. Mits dat de goederen tot *Kampen* t'huys behoorende, 't zy die tot *Amsterdam*, *Kampen*, of elders in der *Zuyder-zee* aan quamen, vry van Paalgeld souden wesen. Maar te *Kampen* niet t'huys hoorende, 't zy die quamen tot *Kampen*, *Amsterdam*, of elders, Paalgelt geven zouden, tot behoef van *Amsterdam*; doch evenwel op die voorwaarden, dat voor vreemde goederen niet meer als het gewoonlijk Paalgelt zoude betaalt worden. Des mochten die van *Amsterdam* ook een persoon stellen, om het zelve aldaar te ontfangen. Dit wierd in 't schrift gestelt, en met brieven van wedersijde bevestigt. *a*

Die van Hoorn weygeren 't Paal-gelt te betalen.

En schoon aan die van *Amsterdam* van d'inkomende Waeren, die ter schepe, het *Marsdiep*, *'t Vlie of Texel* in quamen, het Paalgelt zonder wederspreken betaalt wierd, so stelden zig echter in den jare *vyftien hondert en tsestig*, die van *Hoorn* hier mede tegen, en brachten by dat in den jare dertien hondert negen-en-tachtig *Hartog Albert van Beyeren* hen vergunt had, om eenige trouwe diensten, die de Stad *Hoorn* hem, en zijne voorvaderen bewesen had, dat de *Deenen* hun Markt binnen *Hoorn*, met hun Beesten, als Ossen en Paarden besoeken zouden mogen: mits datse van yeder Beest, een oude Groot en niet meer betalen zouden, en dat dit sedert op dien voet zoo voort gegaan was. Maar zy wierden by 't Hof verklaart te betalen aan de Paalmeesters van *Amsterdam*, van alle Paarden, Koeyen en Ossen, die het *Vlie*, *Marsdiep*, of *Texel*, in quamen, 't geen'er op gesteld was. *Enkhuysen, Spanjen* afvallende, verkreeg van *Prins Willem van Orangie* in den jare 1573. den 9 Febr. voor hun trouwe dienst, de Vuur- en Zee-baken te stellen, daar over * 't Paalgelt te mogen ontfangen: * 't geen *Amsterdam*, (ook met hem *accordeerende*,) niet volkomelijk weder bequam. En luyde het dartiende Artijkel, hier van, aldus:

Het Paalgelt krijgen die van Enkhuysen. * 1578. 6 Feb.

,, *a* Die van Enkhuysen zijn met die van Amsterdam in Nov. 1496. over het Paalgeld in questie geraakt, ,, weygerde 't zelve van de Schepen en goederen die uyt Zee *'t Marsdiep, Texel* en *'t Vlie* in quamen, te be- ,, talen, waarover die van Amsterdam zeker Enkhuyser Burger, om betalinge te hebben, in arrest namen; ,, ook wierden die van Enkhuysen geciteert tegens zekere dag tot Amsterdam te komen verantwoorden, ,, in plaats van te compareeren, klaagde zy aan *Keiser Maximiliaan*, als Grave van Holland; welk op den ,, 22 Nov. 1496. oordeelde dat die van Amsterdam haar zake dien aangaande selve niet mogten berechten, ,, maar deselve brengen voor 't Hof; hier op lichte die van Enkhuysen een Mandement, waar op zy ,, door de Deurwaarder *Willem de Latre* op den 18 April 1497. 't Exploit dede aan de Burgermeesteren ,, *Boel Iacobsen, Mr. Willem Andrieszoon, Andries Boelenszoon*, en aan de persoonen van de Paalmee- ,, sters, *Willem Danter* en *Jonge Dirk Claaszoon*, om 't Arrest van de voorsz. Poorter van Enkhuysen te ,, ontslaan, op poene van 300 Goude Leeuwen; en dewijle Burgermeesteren ende Paalmeesteren oppo- ,, seerden, wierden zy verdagvaart tegen den 19 Mey 1497.; Maar de Enkhuysers voeren even als die ,, van Hoorn daer na gevaren zijn.

Dat yeder Stad op heur goet recht zoude blijven, zonder daar in aan d'een of d'ander zijde verkort te worden.

Na lang Pleyten, verdroegen partyen: dat *Amsterdam* de Vuurbaken onderhouden, *Enkhuysen* de Zee-baken stellen, en de Zee-tonnen leggen zoude; daar voor yeder zijn deel van 't vuur en Baken-geld, zou genieten.

Ordre op het vuuren aan de Zeekusten: en Urk.

Op het vuuren is in den jare zestien hondert zes-en-dertig by de Staten van *Holland*, en *West-Vriesland* geordent, dat voortaan van den eersten van Herfstmaant tot den eersten van Grasmaant alle nachten tot *Egmont op Zee* met twee vuuren boven malkanderen, tot *Schevelingen*, *Huysduynen*, op 't Oost-eynde van 't *Vlieland*, en het Eyland van der *Schelling*, met eene vuur, op het Eyland *Urk*, het geheele jaar door, zoude gevuurt worden.

En wat yeder Schip daer voor geven moet.

En voor dit vuuren betalen de Schepen die uyt *Oost-Indien* komen voor yeder Last - - - 8 stuyvers.
Die uyt *Aleppo*, *Cyprus*, *Alexandrette*, en andere omleggende plaatsen komen - - - 6 stuyvers.
Van *Venetien*, *Livorne*, *Genua*, en andere plaatsen in *Italien* en de Straat gelegen 5 st.
Die van *West-Indien* komen - 5 stuyv.
Die uyt *Spanje*, *Portugaal*, en andere plaatsen daar ontrent gelegen - 2 stuyvers.
Van *Moscovien*, *Groenland*, of andere daar ontrent gelegen plaatsen - 2 stuyvers.
Van de West, als *Vrankr. Engel.* &c. - 1 st.
Uyt Oosten, als *Denemarken*, *Sweeden*, &c. een - - halve stuyver.
Schepen met Zout geladen en geen Stukgoederen in hebbende - 1 stuyver.

En worden alle Schepen, waar van daan datse komen, gereekent na de lasten, diese voeren mogen, 't zy datse half of heel geladen zijn. Maar die Stuk-goederen in hebben, en met Zout geladen zijn, voor ieder Last Zout een stuyver, en voor de overige Lasten na de groote van de Schepen.

Dit Vuur en Baken geld, werd soo betaalt, 't zy op de Convoy, of aan een ander, daar toe gestelt, eer de Schepen weder uytzeilen. Tegenwoordig in de jare 1691 geschied dit alles, onder 't beleyd, en opsicht van den Wel-Edelen, en Groot Achtb: Heer, den Heer *Nicolaas Opmeer*, Burgermeester en Raad deser Stad.

Nu weder, daar wy straks bleven.

Van het verkiezen der Schepenen.

Philips heeft ook in den jare veertien hondert negen-en-veertig ingevoert, dat de vier-en-twintig Raads-persoonen, de Vroedschap geheeten, die van aller geheugenisse by de *Gemeente* gekooren waren, met drie Burgermeesteren en zeven Schepenen, makende vier-en-dertig t'zamen, alle jaren twee dagen voor *Vrouwen-dag*, naar oud gebruyk, by de meeste stemmen veertien personen uyt dese *vier-en-dertig*, of andere bequame Poorteren, kiesen souden, waar uyt *Hy* of *Sijn Nasaat* dan op *Vrouwen-dag* zeven kiesen mochte, om het toekomende jaar Schepenen te wesen. Dit stond tot wederroepen, en alleen maar voor acht jaren vast.

In den jare veertien hondert twee-en-vijftig, voegde hy noch tien by dese acht verlopene jaren, en ordende dat dese vier-en-dertig persoonen vyf dagen voor het gewoonlijk vernieuwen, *veertien persoonen* tot *Schepenen* zouden kiesen. Dit kiesen van zeven *Schepenen* uyt veertien, dat *Karel van Bourgonje* by na had laten te niet gaan, bragt *Vrouw Maria* zijn Dochter in den jare duysent vier hondert zes-en-tseventig, weder op. In den jare vijftien hondert en tsestig, heeft het Hof dit getal van zeven, noch twee vermeerdert, en *Philips Koning* van *Spanje* geordent dat altijt het volgende jaar twee van de voorgaande oude *Schepenen* zouden aan blijven, gelijk breder in de Stads Regeeringe *in 't vyfde Boek* verklaart is.

Van Wijn of Bier te tappen buyten de Stad.

Noch vergunde dese *Philips* die van Amsterdam, om de stad in haar Tollen niet te verkorten, dat niemant op een vierendeel mijls, rontom de stad te rekenen, eenig Wijn of Bier zoude mogen tappen, 't zy dan dat hy den Pacht betaalde, of verlof van Burgermeesteren daar toe verkregen hadde. Doch hier onder waren niet begrepen, die in het *Katuysers* en *Reguliers Klooster* woonden, die zoo veel Bier en Wijn zonder Pacht mochten inleggen, alsse binnen hun *Kloosters* verteeren konden. Volgens den brief, gegeven tot *Ryssel*, den laatsten Augusti, Anno duysent vier hondert twee-en-vijftig.

Byvoegsel.

„Behalven dese vryheden of privilegien, die *Amsterdam* alleen en bysonder toe komen, zijn'er noch veel andere van den zelven *Philips*, die dese stad met d'andere *Hollandse* steden gemeen heeft.

„1. Als een op den 9 Augusti 1426. wegens Zoen van Doodslag, en een Ordonnantie op 't recht van Zeventuich op de Landen.

„2. Dat niemant geen oude Dijckagie, tegens de Zee gelegen, schoon daar een Nieuwen Dijk geleyt is, sal mogen slegten noch breken, &c. Gegeven tot *Dendermonde* op den 11 Juny 1452.

„3. Item, Heeft een Ordonnantie gemaakt

,, maakt op de Engelse Lakens. Gegeven ,, tot *Dendermonde*, den 11 Juny 1452.

,, 4. Item, Beloofde aan de Ridder- ,, schap, Edelen en goede Steden van Hol- ,, land en Vriesland, in hare Privilegien niet ,, te verkorten, item den 11 Juny 1452.

,, 5. Item, Die van Holland noch Zee- ,, lant niet buyten hare Provincien in Regt ,, te trekken, als om dese vier oorsaken.

,, 1. *Rebellie tegens de Graaf.*

,, 2. *Der Steden Tweedragt onder den* ,, *anderen.*

,, 3. *Twist onder de Landen.*

,, 4. *Zaken die in de Provinciale Raad* ,, *niet mogen gebragt worden.*

,, 6. Ter zelve tijd maakte gemelde ,, *Hartog Philips* een Ordonnantie, dat de ,, Ambassadeurs zullen betaalt worden ,, uyt des Graafs Dominien, en niet van ,, de Graaflijkheyd van Holland, &c.

,, 7. Als doen mede de vryheyd van de ,, Tollen van Grevelingen van Wollen en ,, Vachten.

,, 8. Item, Dat de Pachters of Huur- ,, ders van Landen, de Pacht of Huur uyt ,, zijnde, niet langer tegens dank der Ey- ,, genaars te mogen gebruyken. Gegeven ,, tot *Dendermonde*, den 11 Juny 1454. ,, Noch heeft gemelde Grave verscheyde ,, andere Privilegien, aan dese en andere ,, Steden, op den 11 Juny 1452. tot *Den-* ,, *dermonde* verleent.

Vryheden van Christiaen Koning van Denemarken.

Vry te mogen handelen.

In den jare veertien hondert vier-en-veertig, kregen die van *Amsterdam* ook van *Christiaan*, *Koning van Denemarken*, datse door gantsch *Noorwegen*, uytgeseyt in *Ysland* en andere verbode Landen, vry en vrank mochten handelen en Koopmanschap drijven: mits betalende een behoorlijken Tol.

Neemt d'Amsterdammers in bescherming.

Ook beloofde hy by opene brieven (in den jare duysent vier hondert twee-en-vijftig,) *d'Amsterdammers* met hun goederen en Schepen, te water en te lande, in zijn bescherming te nemen. In het zelfde jaar, gaf hy hun den Koophandel vry te mogen dryven, en met hun Schepen zijn Rijk te besoeken. Ook bevestigde hy al de Vryheden, die hy, of zijne voorsaten aan hun verleend hadden.

Vryheit door al sijn Rijken. Ao. 1453.

Daar na verleende hy aan die van *Holland*, en *Zeeland*, vry geleyde, door al zijn Rijken: mits datse geen *Engelse* goederen voeren, ook door den *Orisont*, en niet door de *Belt* varen zouden. Volgens den brief gegeven Anno 1453.

De Vryheden bevestigt. Ao. 1458.

In den jare veertien hondert acht-en-vijftig bevestigde hy op 't nieuw, al de voorrechten, en Vryheden die *d'Amsterdammers*, in al zijn Rijken *Denemarken* en *Noorwegen* verkregen hadden.

Vryen handel in Holsteyn en Sleeswijk. Ao. 1461.

Anno duysent vier hondert een-en-zestig, verleende hy hun vryheyd van Koopmanschap te mogen drijven in de *Hartogdommen Holsteyn* en *Sleeswijk*, mits Tol betalende. Ook by schipbreuk, doen hun goederen bergen, mits betalende redelijk berg-geld.

Tusschen die van *Amsterdam*, en *Zwol*, eenige onlusten zijnde, isser een verdrag gemaakt, dat wederzijds Burgeren, haar goederen ter Markt brengende, Tol-vry zouden wesen. De brief die de *Zwolse* uitleverden, luyde als volgt:

Brief dat die van Amsterdam en Swol elkandre Tolvry maken binnen hun Steden. 1469.

WY Burgermeesteren, Schepenen en Rade der Stad van Zwolle; *Doen kond allen Luyden, dat wy in rechten vrientschappe overkoemen zijn mitter goede Stede van* Amstelredamme, *ende haren Burgeren van alsulke twydracht en beswaernisse van ongelden ende anders, daer mede onse Burgeren binnen der Stad van* Amstelredamme *voornoemt belast en beswaert hebben geweest, ende wederom haer Burgeren van* Amstelredamme *binnen onse, vry wesen sullen, ende blijven van onsen Tollen, als wy die van den* Bysdoem *van Uytrecht in Pachten hebben, behoudelijck des wederomme dat onse Burgeren binnen der Stadt van* Amstelredamme *vry onbelast sullen wesen, ende blijven mit haeren goeden, die van Over-Zee, aldaar ter Markt komen, 't zy van Uitslage van Bier, van Zade, ende van Branthout, excyse daer onsen Burgers een wijl tijts mede belast geweest hebben. Maer waer 't sake dat onse Burgeren eenigh goet binnen* Amstelredamme *toe Marckt brachten daer die Mate in quaem, die solden daer van gaen als die Burgeren van* Amstelredamme *binnen haeren Stadt daer van geven ende niet meer. Ende wes goeden onse Burgeren binnen* Amstelredamme, *ende niet en geliefden te verkoopen, die zullen onse Burgeren vry weder uit-voeren mogen, sonder eenigh ongelt, sonder arge-list. In kennisse hier of ons Stadt secreet Zegel hier aen gehangen. Gegeven in 't Jaer ons Heeren duysent vier hondert negen ende tzestigh, op ten dertiende dagh van* Maerte.

Ontrent het jaar duysent vier hondert vijf-en-twintig, hebben eenige Burgers van *Hoorn*, buyten die Stad, een stuk Land, en 't huys datter op stond, gekocht, om t'zamen in stilte te woonen; tot datse d'een, of andere Geestelijke order, aannamen. 't Volgende jaar is *Hoorn d'eerste maal uytgeleyt*, en bewalt. Juyst komt dit huys, met een deel van 't land, in de Stads graft, 't overige bleef onbetimmert, en

aen de Geestelyke kant. Want dat hun eens gegeven werd, houdense onwederroepelyk.

Dien toeleg dan gemist, stond dit soo, tot dat in 't Jaar duysend vier hondert zeven-en-vyftig, eenige *Tertianen t' Amsterdam*, door dese goede gelegentheid derwaards gelokt, sochten heul by de Voogden van d'overleden gevers, en d'overige, doen noch in 't leven. 't Versoek toegestaan, verlieten dese Stad, en in 't selve Jaar, met toestaan van den *Proost van West-Vriesland*, deedense op 't gemelde Land, een groot steenen Huys stichten: van 't welk sy de Noord-zyde, tot een Kerk, en de Zuyd-zyde, tot een Keuken gebruykten.

Tertianen vertrekken van Amsterdam na Hoorn. 1457.

In 't jaar duysent vier hondert twee-en-tzestig, den twee-en-twintigsten van Slachtmaand, versochten de graauwe of berrevoets Monnikken, Minnebroeders van *Sinte Franciscus* order, binnen Amsterdam te mogen woonen. De *Magistraat* het weygerende, wierden door een van de Monnikken, *Brugman* genaamt, bepraat door sijn welsprekentheyd, en soet vloeyende reden belesen zynde, raakten zy daar binnen. 't Spreekwoord, *al kond gy praten als Brugman*, schijnt van hem afkomstig, en zedert dien tijd in 't gebruyk gebleven. *Ziet 3 Boek, 2 Deel, Fol.* 197.

Franciscaner Monnikken komen t' Amsterdam. Ao. 1462.

Spreekwoord.

Wy vinden aangewesen, omtrent dese tijd, onder de Regeering van *Hertog Philips*, by na ongelooflijke goet koop van Eetwaren, en andere dingen in dese Landen; en konnen niet na laten te stellen, 't geen *Velius* schrijft in zijn *Kronijk van Hoorn*, dat hy in de rekeninge van de Burgermeesters van het jaar veertien hondert vier-en-tzestig gevonden heeft, datse op het Stadhuys aldaar, (hoewel zommigen meenen, dat 'et hier *t' Amsterdam* zoude geschiet zijn,) verteert hebben drie stuyvers, als den *Heer van Carloys* daar was, en een weynig daar na noch eens op 't zelve huys, als de zelve *Heer* daar was, twee stuyvers en een half. Noch heeft hy in Stads Registeren van 't jaar veertien hondert vier-en-tsestig gevonden, dat de Burgermeesteren aan een maaltijd, het bier daar onder gerekent, verteert hadden zestien braspenningen, en tien stuivers aan Fransche Wijn, op Paasch-dingsdag, als 'er Kerkmeesters, Waardyns, en andere Bevelhebberen gekooren wierden. Noch was den Dijk-Graaf met zijn Waarschappen geschonken aan een maaltijd, de Wijn daar onder gerekent, zes stuyvers. Noch wierden, toen 'er drie misdadigen gerecht en op 't radt gelegt wierden, twalef mingelen Rinsche wijn, komende het mingelen op anderhalve stuyver te staan, gehaalt. Noch aan *Meester Pieter Pensionaris* tot sijn wedde of *Salaris* gegeven zesen-twintig Beyersche schilden, waar van het stuk veertien stuyvers deed, bedragende in alles achtien gulden en vier stuyvers. De zelve *Pieter*, van Stads wege reysde van *Hoorn* tot *Avenhorn* voor een braspenning, van *Avenhorn* tot *Alkmaer* voor een afgehuurt schip had hy betaalt twee stuyvers, van daar weder op *Haarlem* had hy een schuyt afgehuurt voor twee stuyvers, en van daar op *Leyden*, voor gelijke loon. En staat te letten, dat hy een Schuyt afgehuurt had, waar uyt zou volgen, dat de gewoonlyke Vragt-schepen, by aldien 'er toen al op de bestemde tyd, mede Vragt-schepen afvoeren, noch veel onkostelyker moeten geweest zijn. Men vind noch aangeteykent, by zeker oude memorie, dat men in 't zelve Jaar 1464. hier te Lande, alle d'onderstaande Waren koft, voor *een-en-dertig stuyvers*, namentlyk:

By na ongelooflijke goet koop van Eetwaren, en andere dingen omtrent. Ao. 1464.

Een mudde Terwe.
Een mudde Gerst.
Een mudde Rogge.
Een mudde Haver.
Een tonne Appelen.
Een vette Kapoen.
Een kanne Wyn.

Het is ook waarschijnlijk, dat deze goet koop al eenige jaren hier te Lande te dien tijde moet geduurt hebben, want men vind hier in 't Gasthuys deser Stede in een boekje, geschreven met de hand van eenen *Klaas Stoter*, getekent in den jare duysent vier hondert drie-en-tzeventig, dat hy een kinnetje Hollandsche botter, aangenomen en ontfangen heeft voor dertien stuyvers. 1473.

„ In een boek van 't Oude-zyds Huys-sitten-huys, siet men, dat hondert Manden Turf by haar gekogt is voor 2 gl. „ 10 stuyv., en 3 guld. Hollands met het „ arbeyds-loon op 't alderduurst; *siet* „ *hier vooren* 4 *Boek*, *fol.* 530.

BYVOEGSEL.

Als men daar na, in den jare 1482, dese Stad *Amsterdam* begon te bemuuren, is d'oude *St. Antonis Poort*, dat nu die Waag is, in 't jaar 1488. gebouwt geworden, dewelke in alles maar gekost heeft, *vyf duysend drie honderd vyf guldens*, en *vier stuyvers*.

De Werk-meesters verdienden twee stuyvers daags, de Knechts een stuyver en een half.

Maar

Maar hier na in 't jaar 1494. koste een Ton Boter alleen zestien goudt-guldens, en in 't zelve Jaar wierd alles weder soo goeden koop, dat men om *vyftien goudt-guldens* en *veertien stuyvers* konde kopen, alle de navolgende goederen:

Een vat Boter.
Een vat Haring.
Drie honderd pond Kaas.
Honderd pond Leydse-kaas.
Een kanne Oly.
Een vet Verken.
Een vet Schaap.
Een kop Zout.
Een paar Koussen.
Een mudde Terwe.
Een mudde Rogge.
Een mudde Garst.
Een mudde Haver.
Een kanne Wyn.
Een kanne Bier.
Een kanne Honing.
Een Wambays.
Een dozyn Nestelingen.
Met een Bonnet.

In 't Jaar 1547. koft men binnen *Amsterdam* een Last Rogge voor 66 Goudtguldens, dat is, 92 Karolus guld. 8 stuiv. Maar in 't Jaar 1548. koft men aldaar, al deze volgende waren, voor zoo veel gelt.

Een last Terwe voor	21 karolus gl.
Een last Rogge voor	12 gl. - 12 stu.
Een last Garst voor	11 gl. - 14
Een last Haver voor	8 gl. - 8
Een half vat Boter voor	9 gl. -
Drie hondert pont Kaas voor	4 gl. -
Een tonne Haring voor	3 gl. -
Een ton Aberdaan voor	3 gl. -
Een vat Jopenbier voor	5 gl. -
Een tonne Zout voor	0 - 16
Een ton Azijn voor	1 - 10
Een korf Razijnen voor	1 - 12
Een korf Vijgen voor	0 - 18
Een kan Oly voor	0 - 6
Een Ham voor	0 - 10
Een vet Schaap voor	1 - 5
Een vette Gans voor	0 - 4
Paar vette Kapoenen voor	0 - 10
Paar Konijnen voor	0 - 2 - 8 p.
Paar vette Vogelen voor	0 - 3 - 8 p.
Een stoop rijnze Wijn voor	0 - 5
Een nieuw Bonnet voor	0 - 16
Een nieuw Wambays voor	2 - 2
Een nieuw paar Hoozen voor	2 - 10
Een nieuw paar Schoenen voor	0 - 6
Een nieuwe Tasch voor	0 - 7
Komt al te samen op	91 gl. 17 stuy.

In 't Jaar 1587. was 'er zulk een schrikkelijke diere tijd, dat men in *Antwerpen* een Last Tarwe koft voor - 935 gl. - 10 st.

Een last Rogge voor - 900 gl. -

En in 't zelve Jaar koft men noch een Last Rogge weer voor - - 56 gl. 10 - stu. *a*

Wy keeren weder tot onse Historie.

In den jare veertien hondert zeven-en-tseftig quam *Hartog Philips* in zijn hooge Ouderdom, na dat hy de Landen veertig jaren bestiert, en 't geluk hem doorgaans wel gedient had, tot *Brugge* te sterven. *Philips sterft.* 1467.

ACHTSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Karel word Graaf van Holland, schat zoo wel Wereltlijke als Geestelijke goederen. Hantvest van hem aan die van Holland verleent, dat yeder zijn Zeedrift ige goederen aanveirden mag. Christiaan, Koning van Denemarken, geeft die van Amsterdam vryheyd van Koophandel te mogen drijven tot Bergen *in* Noorwegen. *Karel raakt met Vrankrijk in Oorlog. Belegert Nuys. Komt weder met de François en in Oorlog. Die van Holland krijgen de nederlaag op Zee. Karel sterft, Anno* 1477.

1467. *Karel wort Graef van Holland.* PHilips, in den jare duysent vier hondert zeven-en-tsestig overleden; trad zijn Zoon *Karel d'eerste*, gebynaamt *de Stoute*, in 's Vaders plaats, die in het zelfde Jaar, in *Braband* en *Vlaanderen*; hoewel te *Gent*, met groote oproer, en het jaar daar aan (vermids de Oorlog, van *Luyk*, hem op hield)

Iiii 3

a ,, In de aentekeninge van *Jan Beths Roodenburg* wort gevonden, dat hy 1539. den 8 July heeft gekogt, met *Jacob van Foreest* en *Pieter Klaese Koning*, van eenen *Iacob de Vos* ende *Adriaen Zas*, twee Sakken Garst voor 12 stuyvers en seven groot, ook voor 2 schellingen en negen groot. Item van *Adriaen Zas* 100 Sack Garst, de Sack van 12 stuyvers 8 penningen een Meyt, en 1546. koste een Last Rogge 68 ,, Gout guldens, en 1548. kogt men weder voor dat gelt

Een Last Tarw.
Een Last Rog.
Een Last Garst.
Een Last Haver.
Een Vierendeel Boter.
Een Schippont Spek.
Een hondert pont Kaes.
Een Wambuys.
Een Tas.
Een Vet Schaap.
Een Vat Jopen-bier.
Een Vat Rostocker-bier, en daer schoot over ses stuyvers in 't gelag.

,, 1557. golde de Rogge in Brabant 120 Gout gulden, daer op in Juny 70 Scheepen uyt de Oost-zee arriveerde; in 't eerst golde de Rog 90 Gout gulden, en kort daer na weder 18 Gout gulden. Siet daer van verder de veranderinge van de Eet-waren, in 't IV. *Boek pag.* 532. onder aen.

hield) door gantsch *Holland*, tot Lands Heer, met groote staci, en Koninglijke plechtigheden, is gehuldigt.

In dit jaar bewilligden hem de Staten van *Holland*, een merkelijke bede, of zom penningen. Jaarlijks een-en-veertig duysent vijf-en-dartig schilden, yder waardig, of gerekent, op vijftien stuyvers; en dit om sijn aanstaande sware Oorlogen, voor de tijd van zeven en een half Jaar. Tot dese bede brachten op, *Amsterdam* alleen 2875 Schilden:

Eyst een bede.

Alkmaar	- -	800	Schilden. *a*
Enkhuysen	- -	470	
Medenblik	- -	450	

Tot gevoeglyker voortgank van dese bede, stelde hy alomme zware Tollen, op Eetwaren, en Koopmanschap; verschoonde niemand: Ook de Geestelyken wierden belast. Met groote moeyte gelukte het in eenige Steden: en in andere, voornamelyk ook tot *Hoorn*, groote oproer en oneenigheden verwekkende. Die van *Holland* weygerden 't plat uyt, na veel herrewarren, beriepen sich te *Rome*, voor den *Paus*. Den *Hartog* deed'er eenige onthalsen, waar door anderen verschrikt, alles toe stonden.

Stelt sware Tollen in, daar uit veel onlust ontstaat.

Karel vergunde aan die van *Holland*, dat ieder sijn Zeedriftige goederen vry rustelyk en vredelyk by hare Dienaren of Gecommitteerden mochten doen aanvaarden. Volgens den brief, gegeven in *Gent*, den eersten January, Anno duysent vier hondert negen-en-tzestig.

Zeedriftig goet vry aen te vaarden Ao. 1469.

Christiaan, Koning van Denemarken, &c. vergunde aan d'*Amsterdammers* vryen Koophandel en Scheepvaart op *Bergen* in *Noorwegen*; uytgenomen op de Duytse brugge, en mits betalende sijne Tollen, &c. Volgens den brief, gegeven op 't Slot *Coppenhagen*, Woensdag naast *Sint Joannes* dag, Anno duysent vier hondert en t'zeventig.

Vryheden op Bergen en Noorwegen te handelen, Ao. 1470.

In den Jare veertien hondert twee-en-tseventig raakten dese Landen met Vrankryk in Oorlog. De *Koning*, om ons den Zeebouw te bederven, had verscheyde schepen, onder anderen een geheeten de *Colomme*, het grootste dat oit op Zee gesien was, laten maken, hier mede op Zee komend, namense verscheyde schepen, soo van dese Stad als andere Steden. Eyndelyk wierd een bestand voor twee Jaren gemaakt.

Karel raakt met Vrankrijk in Oorlog. Ao. 1472.

Maakt bestant voor twee jaren.

Anno duysent vier hondert vier-en-tzeventig, belegerde *Karel* de Stad *Nuys*, die de *Bisschop* van *Keulen* toebehoorde. Vermits *Keyser Frederick* groote heyrkracht toe ruste in Duytsland, tot ontzet; liet *Karel* ook zijn magt t'zamen komen, en uit al de steden van *Hollant*, *Zeelant*, *&c.* krijgsvolk lichten. Onder den Overste *Hendrik Akkerman* bragten die van *Amsterdam* een sterk Krijgsheir te velde. De Burgeren of ingeseten, zo wel van *Amsterdam* als van ander steden waren zoodanig gekleet, dat men aan de kleur der kleeren en Vendelen weten konde, in wat Stad ieder t'huis hoorde *b*. Die van *Nuys* dit ziende, riepen hen hierom spottelijk toe, *dat 'et begon te winteren, en de Bonte-kraajen in 't velt quamen.* In dit beleg queten die van *Amsterdam* zich mannelijk, want als de bezettelingen een uitval deden, en door een andere weg meenden in de Stad te geraken, hadden die van *Amsterdam* al van te voore den toegank geslooten, waar uit een bloedig gevegt ontstont, en de meeste uit-gevalle bezettelingen sneuvelden. Endelijk is door tusschen spreken, van des *Paus* Gezant, Vrede gemaakt.

Belegert Nuys. Ao. 1474.

Vergadert veel volk.

Het twee Jarig bestant, met *Vrankryk* ge-eyndigt, quamen de France Rovers, met een groote Vloot Schepen op Zee.

France Rovers op Zee.

d'*Amsterdammers*, een goet getal Koopvaarders, tegens 't Voorjaar gereet makende, na *Spanjen* en andere plaetsen te varen; rusten tot diens bescherming, met verlof van *Hartog Karel*, *vier Oorlog Scheepen toe.* Stelden ordre op de Koop-

Daar tegen de Hollanders haar wapenen.

a ,, Als Hartog *Karel van Bourgondien* in de Maend Juny 1468. in 's Gravenhagen gehult wiert, versogt ,, hy van de Landen een bede van 240000 Leeuwen, 't stuk tot 30 stuyvers, uyt makende 480000 schilden, ,, en voor sijn Huysvrouws spelde-gelt in acht Jaren 32000 schilden: ook voor een giften voor alle sijn ,, Dienaren 16000, en tot verval en kosten van de Ridderschap en Edelen 4800, maekende te samen ,, 532800 Hollandse schilden; waer inne Holland ende West-Vriesland moesten betaelen 372800, welke ,, somme in 15 achter een volgende half Jaren moeste betaelt worden, daer inne de groote steden ge- ,, droegen. Dordrecht en haere omleggende steden en Dorpen moesten alleen betalen.

Dordrecht	-	39200.	en de kleyne Steden, als		
Haerlem	- -	3594.	Alkmaer	- - -	800.
Delft	- - - -	3375.	Rotterdam	- -	1150.
Leyden	- -	3375.	Schiedam	- -	350.
Amsterdam	-	2875.	Hoorn	- - -	2000.
Gouda	- - -	1770.	Medenblik	- -	450.
			Enchuysen	- -	470.

,, Alle de andere Steden, Heerlijkheden en Dorpen, hier niet genoemt, moesten de rest op brengen.

b ,, Hartog *Karel* ontbood in January 1474. alle de Leenmanne en gesette in de Steden op, om mede ,, in het beleg van Nuits te dienen. *Siet* 1 *Memoriael fol.* 28.

Koopvaardy Schepen, die wel ten getalle van *vyftig* waren, dat ieder Schip met een seeker getal Bossen, geweer, en andere noodsakelijkheit wierd voorsien, en niet minder als vier-en-twintig mannen zoude voeren *a*. Zoo toegerust, staken-se neffens de schepen van de Steden aan de Zuyder-zee gelegen, als *Hoorn* en *Enck-*

Iiii 4

a „ Stelde order met de Noord-Hollandse Steden, gemelt in de onderstaande Ordonnantie.

„ *Dit is een Ordonnantie die welke gemaakt is by den Steden van* Amsterdam, *van* Hoorn, *van* Enchuisen, „ *van* Monykedam, *ende van* Yedamme *in 't Iaar* 1475, *op den xv. dag in April, hoe ende in wat Schien die* „ ★ Schipheer *in den voorsz. Steden en Dorpen omtrent hen gelegen t' huys behorende, vaeren sullen.*

★ *Capiteyn of Schipper.*

„ ALsoo 't op deze tijd omme der Oorloge willen van den *Coningen van Vrankrijk*, van *Engeland*, van „ mijnen genadigen *Heere van Boirgonjen* en van den *Hertoge van Bartanghen*, van groote noode is, „ dat indien die Schepen varen willen westwaerts, 't sy dat sy in 't wedercomen in die Wyelinge comen „ off van Westen Oostwaerts duer die *Sonde* voort Oostwaerts vaeren willen, sy hem selven stercken „ moeten met Volk ende met were, als met *Bossen*, *Bogen*, *Cluvenerynen*, *Bossencruyt*, *Pylen*, *Glauyen*, „ *Bylen*, ende anders dat daer toe dient, op dat hem geen noode en sy haere Schepen meer sonder steck „ en slach over te geven, als sy dickwijl gewoonlijk geweest sijn te doen, ende dat sy hem verweren, „ ende voor haere Schepen en goederen vegten mogen, als sy schuldig sijn te doen, soo is overdragen „ by den Steden van *Amsterdam*, van *Hoorn*, van *Enchuisen*, van *Monykedam*, ende van *Yedamme*, dat die „ voorsz. Schepen varen ende hem selven stercken sullen op die conditie ende maniere hier na verklaert.

„ Ende eerst dat de *Schipheeren* elk voeren sullen op 200 Souts, drie man, die te roeder connen gaen, „ off te minsten off daer ymand mede waeren, die niet te roeder en conde gaen, soo sal dat een man moe- „ ten wesen, ende een Cloek man verstrecken mogen, sonder met kinder off met half wassen off dier- „ gelijke, hier off te mogen voldoen en betalen, ende die selve *Scheepskinderen* sullen ook wel voor- „ sien wesen met Harnasch, als dat behoort.

„ Item, dat die Schepen ook voorsien sullen wesen, met *Bossen*, *Cluivenerijnen*, *Bogen*, *Pijlen*, *Glauyen*, „ *Bijlen*, *Bossenkruydt* en anders dat hem van noode is, dats te weten, op elk 200 Souts een *Bosse*, een „ *Boge* met sijn toebehooren, een *Cluvener*, die guet en regt deugdelijk zy en die men besigen mag als „ te doen is, ende op elk *Bosse* 10 *pond cruyts*, ende elk man *twee Glauyen*, een *Bijl* off een *Hamer*.

„ Item, dat alle die Schepen t'huys behoerende onder voorsz. vijff vaste Steden ende in die platte Lan- „ den en Dorpen onder ende omtrent den vijff Steden gelegen, 't sy waer die nu ter tijt leggen, te wee- „ ten in *Zeeland* off in die *Zuyder Zee*, die welke nu Westwaerts om Sout vaeren willen, alle gelijk en „ met eene Vlote vaeren en na malkanderen wagten sullen, op dat sy dat eenigsints doen mogen, en „ mochten sy dat niet doen, nog by een comen, soo sullen die geene die in *Zeeland* leggen, een Schip „ uit maken ende onder dese Ordonnantie hooiende met volk te vaeren en weere als die Vloten doen „ sal, die in der *Zuyder Zee* lecht.

„ Item, soo sullen alle dese Schepen te samen ende alle gelijk vier die meeste Schepen van henluyden „ ende best daer toe dienende uitmaken tot haere alrekoste ende laste, ende daer toe een ygelijk te betalen „ na grootheit van sijnen Schepe, by 't last gelijk, die welke vier Schepen geballast vaeren ende altijt by „ der Vlote blijven sullen, twee van dien voor in die Vlote, ende twee in 't laetste vander Vlote, hou- „ dende altijt dat ooge tegen den Vyanden, en beschermende die Vlote ofte te doen waeren, en als sy „ meest sullen connen ende mogen.

„ Item, in welke vier Schepen men sal setten dat Volk dat die andere Schepen over hebben; en meer „ dan sy gewoonlijk sijn te voeren, tot 500 man toe, wel toegemaekt en geharnascht en ook met were, „ ende die kloekste van dien te setten in die Schepen, als dat behoort, tot wille van den vier *Admiraels*, „ ende te voorsien van den geenen, die van den Steden wegen, elk in 't sijn die Wapenschouwinge „ doen sullen.

„ Item, alsoo elk van den anderen Schepen van der Vlote, die geen uitmaekte Schepen nog *Admiraels* „ wesen en sullen, haer volk elk na sijn beloop in die voorsz. 4 Schepen oversetten sullen, soo sullen sy „ alle ende elk bysonder haer volk, die sy oversetten, voorsien met victualye, proviande, met were „ ende anders, dat hem van dier wegen noode is, off den *Admiraels* ende den *Schipheeren* van den voorsz. „ Schepen haere gemoede hebben, en volk aen hen luyden besteden, soo dat sy te vreden zijn, en dat „ sy geen schade hebben en sullen.

„ Item, alzoo dese voorsz. vier Schepen ydel off stijff geballast by en onder die Vlote vaeren sullen, „ eerst Westwaerts en van Westen Oostwaerts, soo sullen die andere schepen, 't geene dat hem gebreekt „ ende sy min voeren dan sy gewoonlijk sijn te voeren, elk soo veel Souts daer off by der vier onder *Ad-* „ *miraels* die men tot heur setten ende ordineren sal van hare were in neemen, ende als sy met lieve in „ die *Zonde* met malkanderen komen sullen, zy dat dan weder overschieten in die *Admiraels* hare sche- „ pen, op dat sy dan elk haere last mogen hebben, en daer mede vaeren aen die mart, elk daer 't hem ge- „ lieft; ende is 't saeke, dat daer eenige sijn, die in die *Wielingen* wesen willen, die sullen dat nu te „ voeren segge, off als sy in die Bay komen, ende dan soo sullen sy soo veel Souts als hem an komt te „ voeren, bevrachten in anderen schepen, omme dat den *Admiraels* in die *Zonde* te leveren, als voorsz. „ is, Ende waert sake dat hier in eenig gebrek viele by den geenen die in die *Wielingen* voeren, off by „ anderen die duer voeren, ende die *Admiraels* schade daer by leden, daer voor souden sy daer 't gebrek „ an waere, den *Admiraels* alle haere schade die sy daer by geleden mochten hebben, dubbelt betalen, „ en dat voorts daerenboven henluyden verbeteren by den vijff Steden en by den vier onder *Admiraels*, „ off haeren Schepen ende goeden, indien sy yet daer tegen seggen, ende onwillig vallen, omme dat al- „ soo te voldoen ende te betalen, gehelijk en alle verbeurt hebben, en die te gaen ende gedistribueert „ te werden onder maniere als hier na verclaert sal werden.

„ Item, alzoo deeze vier *Admiraels* grote sorge ende mere onlede hebben sullen, dan andere, al waert „ saeke, dat sy geen schade en leden, en elk van den *Schipheeren* haeren *Sout* voerden en leverden, als „ sy schuldig sijn te doen, soo sal die gemeene Vloote als die reyse gedaen is en sy met lieve off God wil „ overgecomen sullen wesen, henluyden voor hare onlede een huesheit doen by den vijff Steden en by „ der vier onder *Admiraels*.

„ Item, dat sy vaeren sullen met eenre Vlote, als voorsz. is, en dat sy d'een den anderen niet ontsey- „ len, maer malkanderen wachten, helpen en beschudden zullen tegen den Vyanden, en waert saeke, „ dat sy des niet en deden, also dat ymand by schulde van den *Admiraels* en vander Vlote van den Vyan- „ den genomen worde, dat men die sijn schade betalen sal, over die gemeene Vlote, ende waert sake,

„ dat

Werden in 't uitvaren niet aangerant: *Enckhuizen*, in Zee. Vermits zy in 't heen varen elkandre getrou en dicht by een bleven, wachte zich de Fransman wel om hen aan te tasten. Maar op de t'huis reise, moedig zijnde op hun magt en rijk geladen schepen, als ook om dat de Vyand hen op de heen reise niet had durven aantasten, begavense zich van elkan- *In 't Huis varen, zijn der veel veroverd.*

,, dat ymand soo seer en onredelijk geladen waere, dat hy die Vlote niet volgen en mochte, off anders ,, soo qualijk bezeylt waere, soo sal hy een deel Souts over schieten, off anders hem soo maken, dat hy ,, volgen mag, off anders die Vlote en soude niet gehouden wesen hem altijd te wachten.

,, Item, waert saeke, dat yemand waere die dat volk nog die were en voerde nog en hadde nog anders ,, en dede na der Ordonnantie by den voorsz. vijf Steden gemaekt, als voorsz. is, die soude verbeuren ,, daer 't gebrek an waere sijn Schip en goed, dat een dardendeel tot behoef van mijnen *genadigen Heere* ,, off tegen den *Bailju* off *Schout* van mijns *genadens Heeren* wegen, daer hy van daene waere, dat andre ,, derdendeel tot die vier *Admiraels* behoeft, ende dat derde derdendeel totte gemeene Vlote behoeft.

,, Item, soo sal men Wapenschouwing doen op alle deese punten ter plaetsen daer die Schepen nu leggen, eer sy van daer vaeren, en nog anderwerf op dat nood is, by de Gedeputeerden van den Steden ,, in *Texel*, eer sy uytten *Marsdiep* seylen sullen.

,, Item, soo sullen die *Schipheers* toesien als sy met lieve in die Bay comen, dat sy haere Volk niet en ,, laeten gaen aen Land dronken drinken, maer dat sy haere Schepen naerstelyck wagten ende doen wagten, datse hem niet afgelopen en worden.

,, Item, dat die *Admiraels* en ook die onder *Admiraels* neerstelijk geëedt wesen sullen, alle dese voorsz. ,, Punten en Ordonnantien t'onderhouden en doen onderhouden, alsoo veer als in hem is, en waert ,, saeke, dat sy bevonden datter ymand waere, die ter contrarie van dese Ordonnantie gedaen hadde off ,, dede, het sy in 't Volk off in die were te voeren off anders hoe dat dat waere, dat sullen sy aenbrengen ,, by haeren Eede, als sy t'huys comen en elk bysonderlinge, ende daer en sullen sy niemand in verschonen nog aensien, hy sy wie hy sy, nog omme geen saken der Werelt.

,, Item, soo is overdragen dat *Admiraels* van den Vlote wesen sullen, te weten *Ysbrand Jan Remsz.*, ,, van *Amsterdam*, *Jacob Claesz. van Hoorn*, *Reynier Martsz.* van *Enchuysen* en Jonge *Jacob van Monykendam*, alsoo dat sy wesen sullen die vier uytmaekte Schepen en sullen dat volk voeren, die Vlote ,, beschermen, en anders 't best doen, als sy meest sullen mogen. Ende soo sullen voort die onder *Admiraels* wesen, te weten *Jan uit die Poirt*, van *Amsterdam*, van *Hoorn Dirk Fonck*, van *Enchuysen Albert Jansz.* en van *Yedamme*, *Jan Buen*, die welke die *Admiraels* tot haeren Rade roepen sullen, ende met ,, malkanderen 't best raden en doen, als sy best sullen mogen.

,, Item, dat alle die geene, die voor dese tyd nog voor desen dag, *alsse den dag xv. April* niet verwagt en ,, zyn, nog in meyninge gehad en hebben, nog reeschap gemaekt Oostwaerts te vaeren, indien sy naemaels op dese Somer Oostwaerts vaeren, die sullen alle dese kosten alle gelyk mede betalen, oft ,, sy selve Westwaerts voeren.

,, Item, soo sullen die *Admiraels* machtig wesen te corrigeren ende te rechte over den Onhorige, den ,, Quaetdaders en den Rebellen in allen schyn, als die Schouten en Gerechten van den vyf Steden dat ,, selve souden mogen doen, ofte binnen den Steden geschieden.

,, Item, omme te bewaren die Eere van mynen genadigen *Heere*, soo sullen die *Admiraels* met haeren uytgemaekten Schepen, als sy in die Zee komen, versoeken ende vaeren an die lieden van *Wapen* ,, *van Engeland* en van *Bartanghen*, ende hem seggen dat sy daer gekomen zyn van myns genadigen ,, *s'Heeren* wegen van *Borgonjen*, en dat sy van myne genaden *Heeren* geset zyn met der Vloote te vaeren ,, ende die te bewaren ende te beschermen.

,, Item, de voorsz. *Admiraels* sullen in haren Schepen ende haeren Marssen hebben die Wapen ende ,, die Standers van mynen genadigen *Heer*.

,, Item, dese voorsz. Ordonnantie is gesent van punt tot punt, van woorde te woorde onder 't Signet ,, van dese Steden, an den Poorteren van den voorsz. vyf Steden en andere inwoonende op die Dorpen ,, onder en omtrent den vyf Steden gelegen, die welke huydens daegs met haere Schepen leggen in ,, *Zeeland* op reyse Westwaerts te vaeren, en voort dan op an henluyden gesent een open brief onder der ,, Stede Segele van *Amsterdam*, daer mede henluyden bevolen is dese voorsz. Ordonnantie te houden op die ,, penen en boeten daer in begrepen, welke voorsz. brief in dese ander na aen den navolgende zyde ,, van Papier es geschreven.

,, WY *Schout, Burgermeesteren, Schepenen* en *Rade* der Stede van *Amstelredamme*, ende die Gedeputeerde der Steden van *Hoorn, Enchuysen, Monykedame* ende *Yedamme* op dese tyd t'*Amstelredamme* vergadert wesende, doen cond allen Luyden en bysonder onsen *Schipheeren* met ons ende anders in den ,, platte Landen en Dorpen onder ons en omtrent ons geleden t'huys behoorende, dat wy op gisteren ,, met malcanderen overdragen en een Ordonnantie gemaekt hebben, tot eere van mynen *genadigen* ,, *Heere* en tot behoudenisse van uwe selfs Schepen en Goederen, hoe en in wat schyn, dat gy nu Westwaerts sult mogen vaeren en van daer Oostwaerts of in die *Wyelingen* comen, ende uwe selven sterc ,, met Volk, met Weere ende anders als wy best hebben met malcanderen connen overdragen en bedenken, tot uwer ende allen den anderen Schepen hier in die *Zuyder-Zee* leggende, oirbaer en profijte, welke voorsz. Ordonnantie metter Stede Signet van *Amstelredamme* bezegelt, wy bevolen en ,, machtig gemaeckt hebben den brenger van onsen Brieve, u allen en elk van u bysonder te thonen ,, en over te geven, tot dien eynde dat gy mede daer na doen, u rechten en voorts u voor schade wachten ,, sult mogen, 't welk wy u allen en een ygelijk van u alsoo te doen na uytwijsinge der voorsz. Ordonnantie en die penen en verbuernissen daer in begrepen bevolen hebben, en met desen onsen Brieve ,, tegenwoordelijk bevelen, wel wetende indien gy of ymand van u Luyden daer en boven en contrarie van dese Ordonnantie dede of deeden, dat men den Onerhorigen en daer 't gebrek aen waere, ,, die penen en verbuernisse na den voorsz. Ordonnantie of nemen sal, sonder ymand daerinne te verschoonen of des te verdragen in eeniger manieren. Ende beveelen voert u *Schipheere, Claes Roelensz.* ,, dat gy *Admirael* van der Vloote wesen, 't Volk van den anderen Schepen dat sy over hebben, in nemende die Vloote beschermen sult, als gy best sult connen en mogen, en bevelen u *Schipheere, Brandetgen Cogman*, die men die Oude Brug noemt, dat gy *Onder-Admirael* wesen en 't best mette voorsz. ,, *Claes Roelensz.* den *Admirael* doen sult in allen saken, als dat te doen en van noode wesen sal, alle ,, ding sonder argelist; In kennisse der waerheyt, hebben wy der voorsz. Stede Zegel ten saken hier op ,, spacie gedrukt. Gegeven op den vyftiensten dag in April, in 't Jaer ons Heeren *duysent vier hondert* ,, *vyf en tseventigh*.

Dit is de eerste Zee-Ordonnantie die men vind, by die van Amsterdam en hare buuren is gemaakt.

kandere, en liep ieder zijn 'sweegs om 't eerste t'huis en aan de Markt te wesen. Midlerwyl nam de Vyant sijn slag waar, en wist de Hollanders met schieten uit grove stukken, slangen, en andere vuurwerken, soodanig af te matten, dat hy vast d'een voor en d'ander na, wel tot tachentig toe, die om hun verstroitheyd en quade ordre geen tegenweer doen konden, verover-de: en 't meeste volk gevangen. Weynige ontquamen 't met de Boot, vluchtende van de Schepen, roeyden aan Land. Sommige schryven, dat de meeste schepen onder *Klaas Duynen*, zijn verlaten van 't volk; dat zig te voet over land na huys begevende, tyding bracht van dit groot verlies. Sware stoot voor *Holland*, en voornamelijk *Amsterdam*.

Hartog Karel, na dat hy lange jaren, met sijn naburen oorlogde, bleef dood in de derde Veldslag, die hy de *Hartog van Loreynen*, en de *Switsers* leverde, voor de Stad *Nancy*; in den jaare duysent vier honderd zeven en zeventig. *Hartog Karel sterft.* Ao. 1477.

NEGENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Maria komt in haar Vaders plaats. Francen uit Zee gejaagt. Hantvest van Vrouw Maria, die aan Amsterdam het Slot van Muyden te bewaren geeft. Een Kraak verovert. Maria trouwt aan Maximiliaan, namaals Keizer. De twist der Hoekzen en Kabeljauwsen wort door Maximiliaans toedoen ter neder gelegt. Die van Amsterdam trecken uit om 't huis te Schagen te beleggen. De Geldersche rooven op Holland. Uitrechtsen Oorlog. Wort by gelegt. De Hoekzen onder 't beleit van Brederode nemen Rotterdam in. Maar moeten het verlaten. Verscheide Hantvesten van Maximiliaan aan die van Amsterdam verleent. Maximiliaan draagt de landen aan zijn Zoon Philips over. Vryheden van Philips aan die van Amsterdam verleent. Maximiliaan en Philips sterven. Nieuwe Oorlog der Geldersen. Kristiaan, Koning van Denemarken, verleent den Koopluyden van Amsterdam verscheyde vryheden.

Maria komt in haar Vaders plaats.

KArel, in 't beleg voor *Nanzy* gesneuvelt, wiert zijn eenige dochter *Maria* tot Vorstinne van den Lande gehuldigt.

De Francoisen blijven met haar in Oorlogh:

De Francoisen, met haar ook in Oorlog, trachten na de heerschappy ter Zee, en wildender geen *Hollanders* of *Zeeuwen* op gedoogen. Die aldus getergt, stercken sich tot tegenweer: zo dat *Holland alleen uytbracht, vyf-en-dartig, wel toegeruste Oorlog-schepen*. De *Fransman* hier door verschrikt, vlugte, en verliet de Zee. (*a*)

Verlaten de Zee.

Hier voor in 't zevende Hooftstuk, hebben wy vermaant, van het verkiesen der Schepenen deser *Stadt* ingesteld, door Hartog Philps. het welk door *Karel*, gebynaamt *de Stoute*, niet veel was in achting genomen, zoo dat daar door, t'zedert dien tijd, groote tweedracht, en ongenoegten, ontstonden: om 't *Regiment* van dese Stad te hebben, en Schepen te wesen, en nog meer zouden komen, indien daar in niet wierde voorsien. *Vrouw Maria* dan, hernieuwde d' ordre van *Philips*, en stelde vast, dat de zes en dertig Raden, deser Stede, *Vroedschap* genaamt, die eerst uit vier en twintig persoonen bestond, naderhand door haar met nog twalf persoonen is vermeerderd, jaarlijks, vyf dagen voor *Vrouwen-dag*, kiesen

(*a*) Vrouw Maria *hadde belast aen de Regeeringe van* Amsterdam, *het Slot tot Muyden voor haer en tot haere nader order in bewaringe te nemen, gelijk ook is geschied. Waeromme by gemelte Regeeringe van* Amsterdam *dese volgende Brief wierd gepubliceert.*

„ ALlen den geenen, Geestelijck en Wairlijck, die desen onsen yegenwoordigen Brief zullen syen off
„ hoiren lesen, doen wy Scout, Burgmeisters, Scepenen ende Rade van den Stede van Aemsterdam-
„ me condt ende te weten, Wt dien dat die eerwairdige wijsé Heeren ende geboirtige Vrome Mannen,
„ Meester *Dirck Wterweer* Deken van Oudemunster, *Jan van Renesse* en *Gerrit van Ryn*, als Executoers
„ van wylen *Jan van Nienrode* saliger gedachten. dat Slot tot Muyden ingenomen hebben, by bevele
„ ende consente van mynen Heere de *Grave van Wincestere*, Heere van de Gruithusen &c. *a.* ende daer af
„ zy *Dirk die Bastard van Nieuwenrode* tot Casteleyn gemaakt ende noch iiij of v gesellen tot hem, tot
„ mijner Genaden Jonckvrouwe behoeff van Bourgondien, ende tot 's Lands behoeff van Holland om-
„ me 't voorsz. Slot wel ende trouwelyk te bewairen dair op gestelt hebben, van welke last en sorge
„ dat die voirsz. Heeren ende Executores hier af angenomen hebben, sy als wy verstaen hebben, geerne
„ ontlast waren, dat wy daerinne ende omme te verhueden, dat voorsz. Slot ymmer wel bewairt wer-
„ den, ende in niemands handen en comen, dairt niet wel bewairt wesen souden, aensiende 't beelanc
„ dat dese Stede van Aemsteldamme voirneemt, den voorsz. Heeren ende Executoers, alse Mr. *Dirck Wter-*
„ *weer*, *Ian van Renesse*, ende *Gerrit van Rijn* voirnoemt ende alle anderen die dit aengaen mag, van den
„ lasten, sorge ende bewairnisse van den voirsz. Slote, dat sy aengenomen, als voirsz. is, daer aff te vryen,
„ te quijten ende gehelijk en al te ontlasten, indien sy ons ofte den genen die wy des met onsen brieve
„ machtig maken dat op leveren, nemende voirts op ons t'last ende die sorge van den selven Slote, om-
„ me dat wel en trouwelicken te bewairen ende doen bewairen tot mijnre Genadige Jonkvrouwe, en-
„ de tot 's Lants behoef als voorsz. is, ende beloven dat te verantwoirden voir mijne genadige Jonc-
„ frouwe en alle anderen dair dat behoirt alle dinc sonder Argelist, *Siet* 1 *Groot Memoriaal, fol.* 80. *verso.*

a Als doen Stadhouder van Holland.

Iaarlijkse manier, van de Schepenen te kiesen. 1476. kiesen zullen, veertien persoonen, en die haren *Stedehouder*, of *Rade* van *Holland* voorstellen, om daar uit by haar, den *Stedehouder*, of *Raad*, gekooren te werden *zeven Schepenen*, die dat jaar sullen regeeren. Nog ordonneerde zy, by aldien, een of meer van dese zes en dartigh Raden, binnen 't jaar overleden, in der zelver plaats, of plaatsen, te kiesen by overige Raden, een of meer, mitsgaders, zoo iemand, van de zeven regeerende Schepenen overleed; diens plaats uit de opgegevene veertien, zouden worden vervult. Alles breder in 't *Handvest-boek* deser Stad, en *voor in 't vyfde boek* fol: 763. Volgens den brief, gegeven tot *Gent*, in de maand Marti, Anno duysent vier honderd zes en zeventig. Was ondertekent by de *Hartoginne*, den *Hartog* van *Kleef*, den *Bisschop* van *Ludica*, en andere, present.

I. DE BERE.

In het jaar, duysent vier hondert zeven-en-tzeventigh, in Ooghstmaand; eenige Hollandsche Schepen, *de voornaamste, zeit de Kronijk, van Amsterdam,* ontmoetende op Zee, een *Genueese Kraak*, gebooden hem te strijken, de Schipper smadelijk antwoordende, vraagde ook, voor wie? Voor *Mevrouw Maria, Hartogin van Borgonjen*; seiden d'onse. Die van de Kraak, daar op, *Wy kennen geen Mevrouw Maria, noch Hartogin van Borgonjen: derhalven haar ook geen eer behoeven te bewijsen. d'Hollanders*, terstont, klampten tot wraek van dese smaatreden, dit groote Schip aan boord, en veroverden 't binnen een uur. *a* *Genuneese Kraak verovert.*

In dit zelve jaar 1477 trouwde *Hartogin Maria*, binnen *Gent*, aan *Maximiliaan van Oostenrijk*, namaals *Keyser*, by hem kreeg zy twee Zoonen; d'eene genaamt *Philips*, de tweede van die naam, d'ander *Francois*, die zeer jong quam te sterven: Als ook een Dochter *Margareta*. *Maria trouwt met Maximiliaan.* Ao. 1477.

Het volgende jaar, omtrent Paasschen, is *Maximiliaan*, als getrouwt hebbende, *Vrouw Maria*; in *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesland*, gehuldigt. *b* *Die gehuldigt is.* Ao 1478.

De *Hoekse* en *Kabeljauwse* oneenigheden, door d'ontsachlijkheyd van *Karel, Hertog van Bourgonjen*, ingetoomt; borsten, onder de Regeering van *Vrouw Maria*, schielijk op. Dese zijn door haar man, *den Eerts-Hartog*, *Maximiliaan*, in *Holland* komende, gevoeglijk gedempt, en ter neder geleyt. *Demps de Hoekse en Kabeljawse oneenigheden.*

Vermits *Albrecht*, de tweede Heer van *Schage*, weygerig bleef, te voldoen zeker vonnisse, aan *Jan*, en *Willem*, zijn broederen; trokken omtrent dese tijd, tegens de Winter, uyt last van den *Heere van der Veer*, *Stadhouder* van *Holland*, *een groote menigte Burgers*, *uyt Amsterdam*, en andere omleggende Steden, beleyden 't *Huys te Schagen*. *Albrecht* geen ander uytkomst ziende, gaf het op, en in handen van de *Stadhouder* over. *'t Huis te Schagen, ook door d'Amsterdammers beleit.*

De *Gelderschen*, onlangs, door geweld, onder 't huys van *Borgonje* geraakt; vielen *Vrouw Maria* af, roofden en stroopten door *Holland*; zulks de Steden aan de *Zuyder-zee*, *Amsterdam* voornamelijk, zeer groote schade leden. *Geldersen roven op Holland.* 1479.

Eenige *Amsterdammers*, Zeevarende lieden, roofden met lichte Schepen op de *Geldersе*, beschadigden ook die van *Harderwijk*, welke weder toe tasten, en klaagden over de schade, door *d'Amsterdamse Vissers*, in de Vasten, hun aangedaan. Dit

a ,, Hier stont den Genuees en keek, en barste in dese woorden uyt, soo als hy in Zeelant wiert opgebragt. *Ik hebbe door mijn dapperheit de Kalomme des Konings van Vrankrijk en andere Scheepen bevogten,* ,, *en overwonnen, maer zulke Helden als dese hebbe ik nooyt gesien, daerom kan ik niet bedencken hoe zy mijn* ,, *overwonnen hebben; 't schijnt zy uit de Helle sijn voort gekomen; hebbe noch vuur noch swaert ontsien,* ,, *maar vielen als Leeuwen aen.* Dit gaf de Hollanders moet, en versag de schade die zy te vooren van de ,, France geleden hadden, van dewelke zy noch 18 Scheepen namen, en gingen voor Diepe leggen om de ,, Franse Oorlog-scheepen uyt te lokken, doch quamen niet voor den dag; daar op Man den sy de Sloepen, ,, stapten aan Lant, plonderende en verbrandende verscheyde Zee-Dorpen, en quamen, na datse de geheele ,, Zomer de Zee van alle Zee-rovery hadde gesuyvert, met groote buyt en roof geladen, wederom t'huys.

b ,, *Hy dede aen die van Amsterdam, als Lantsheer, de volgenden Eedt.*

,, Dit Zweere Ick, *Maximilіaen*, Hartog van Oostenrijck, van Burgundie, &c. Als Kercklick Voecht ,, ende Mombaer van Vrouwe *Maria*, Hartoghinne van Oostenrijck, van Burgundien, &c. onss ,, Geselinne, als Recht Lantsheeren en Grave van *Holland*, *Zeeland* ende *Heeren van Vriesland*, met ,, haeren toebeboore, &c.

,, Die Rechten, Privilegien ende Hantvesten tijts onsen Stede van *Amstelredamme* ende *Weesp*, met ,, haeren toebehooren, Onsen Landen van *Aemsterland*, *Waterland* ende Zeevanck verleent, ende gegeven by wylen onsen Voorvaderen, *Graven* ende *Gravinnen* van *Holland*, *Zeeland* ende *Vriesland*, Z. ,, G. ende by onse voorsz. Geselinne, bysonder den Nyeuwen Privilegien gegunt ende gegeven den gemeene Landen van *Holland*, *Zeeland* ende *Vriesland*, te houden en te doen houden, dien te vestigen en ,, te confirmeeren voor ons ende onse nacomelingen, ende den zelven met alleen ons Eedt te confirmeeren ende te vestigen: Belovende die eer te vermeerderen dan te verminderen. Ende desgelijcx de ,, Landen voorsz. ende bysonder onse Stede van *Amstelredamme* ende *Weesp*, met haeren toebehooren ,, onse Landen van *Aemstelland*, *Waterland* ende Zeevanck in Recht ende Justicie te houden en te doen ,, onderhouden, alle costuymen, gewoonten ende ouden hercomen te observeeren, te bewaeren, te ,, doen observeren ende bewaeren, ende voort te doen dat een goeden Prince ende Lantsheere schuldig ,, zal wesen van doen, ende hier af zegelen ende brieven te geven buyten onse voorsz. Steden en Landen costen. *Alzoe moet my Godt helpen ende alle zijn Heiligen.*

Dit Rouwe volk pasten hier niet veel op; een groot getal stoute gasten, begaven haar op Zee, na *Harderwijk*, vernamen een rijk geladen Gelders Schip, dat na *Enkhuysen* zeylde, vervolgden 't tot in haar Haven, daar zy 't zelve veroverden, en voort de Haven uyt na *Amsterdam* sleepten.

Gevegt met Hollandsche Visschers. *d'Enkhuysers* dit ziende, hielden 't onvry maken van haar Haven, voor groote smaat, en schade, vielen in Booten, en roeiden hen snel na; achterhaaldense tot *Edam*, daarse met de buyt binnen liepen. Scholden hun voor Dieven en Zeerovers uyt. Hier viel een hart gevecht, *d'Edammers* hulpen *d'Enkhuysers*, ontweldigden aan d'Amsterdammers den buyt, bragtense ten deel om 't leven, en de rest binnen *Enkhuysen* gevangen. *a*

David van Borgonje, Bisschop van *Uytrecht*, geraakte met dese Stad in Oorlog. *Men gaf voor dat het geschiede, om hun onder gehoorsaamheyd te brengen, de ware oorsaak was, der Uytrechtse Hoogmoet, en dertelheyd te kneusen.* De *Kabeljauwse*, al omme de meester spelende, verdroot het zeer, dat d'Uytrechtse Domproost, *Gysbrecht van Brederode*, de *Hoeksen*, nu by na van ieder verlaten, beleefdelijk onthaalde. *Uitrechtse Oorlogh. 1481.*

Op *Bisschops* versoek, deed *Hartog Maximiliaan*, met heel *Holland* hem hulpe; daar wierd dan in 't jaar duysent vier hondert een-en-tachtig, tegens de Herfst, uyt alle Steden van *Zuyd Holland*, een groote menigte Krijgs-volk, by een vergadert. Die van *Amsterdam*, en andere Steden, aan de *Zuyder-zee*, leyden hun Schepen voor de *Rivier d'Eems*, en de gantsche Stichtse kust, om die van *Uytrecht* alle toevoer, van daar, af te snijden. Weynig isser met dese Schepen, als ook aan de landzijde, daar d'onse zeker Blokhuys (dat d'Uitrechtse op de Vaart hadden) meenden in te nemen, uytgerecht. *Amsterdammers beleggen d'Eems.*

Beter slaagde hen een andere kans te lande, die aldus toeging. De *Hollanders* een tocht in 't *Sticht* doende, plonderden veel Dorpen, en leydense aan koolen, *Emenesse* ook met geweld innemende. De Krijgsknechten, hier door gemoedigt, eysten dikwils d'Uytrechtse ten strijd: dese dit snorken willende betalen, namen voor, om *Emenesse* weder t'overmeesteren. d'Onsen houdende een wakent oog op 's Vyands aanslagen, zonden eenige licht gewapende Krijgsknechten, den aankomeren tegen, d'anderen haar bedektelijk verbergende. d'Uytrechtsen, met de voor uyt gesondene hand gemeen zijnde, vloogen de verborgene, uyt hun lagen, en van achteren schielijk invallende, viel daar een hart gevegt; de Stichtse raakten der onder, en wierden in koelen bloede afgemaakt, die het met de vlugt niet ontsnapten, behalven hondert, die gevangen binnen *Amsterdam* zijn gebragt. *Veroveren Emenesse.* *Verwinnen d'Uitrechtse.*

Buyten twijffel zoude 't getal der gevangenen grooter hebben geweest, indien door de vorst, slooten en wegen tot het vlugten niet bequamer waren geworden. Daar bleven veel voorname en treffelijke Burgers van *Uytrecht* op de plaats dood; onder anderen, *Barent van Everding, Burgermeester, en eenen Steven van Zuylen.*

Laleyn de Stadhouder, gaf aan *d'Amsterdammers*, tot teeken van trouwheyd, en bewesen diensten, *'s Vyands Baniere, 't welk hier in d'Oude Kerk tot gedachtenis, ten toon wierd gesteld.*

Die van *Amsterdam*, dagelijks in Koophandel, en Rijkdom aengroeyende, en met hun naburen dus in Oorlog, deeden om beter voor het in vallen harer vyanden bevrijt te zijn, een muur van louteren Kareel-steenen, rondom de Stad ophalen. Tot een gedachtenis teken, dat d'Uytrechtsen voor hen swigten, en doorgaans te kort schooten, lietense in een steen aan de Muur-toren van de Kloveniers Doelen houwen; dese woorden: ZWYGT UYTRECHT. 't Geen noch ten huidigen dage aldaar kan gelesen worden. *Amsterdam bemuurt. Ao. 1482.*

Dit bemuuren der Stad *Amsterdam*, wierd zoo vlytig voort geset, dat alles, behalven de Poorten, in een jaar was voltrokken. d'Oude overblyffelen, zijn nog by onsen tijd, *het onderste gedeelte van de Waagh op de Antonis Markt*, doen ter tijd de Poort; als mede de *Schryer Hoeks Tooren*, en *de Tooren van de Kloveniers Doelen*, als ook de steenen voet, aan de *Bantemer-brug*, &c. *In korten tijd voltrokken.*

Na dat 'er nu eenige jaren, tusschen den *Bisschop*, en d'Uytrechtsen Oorlog gevoert was; verscheyden by-een-komsten, hier buyten in het *Reguliers Klooster* vrugteloos gehouden waren: is endelijk de twist, in den jare veertien hondert drie-en-tachtig, bygelegt. *Vrede tusschen d'Uitrechtsen en haar Bisschop. 1483.*

Vermits de *Hollanders* den *Hartog Maximiliaan*, tegen de Vlamingen bystant gedaan hadden, roofden zy ondertusschen op Zee, de Hollandsche Schepen. *De Heer van Brederode, Hoeks* gesint, met veel *Hoeksen* na Sluys in Vlaenderen geweken, schepten hier door moed, en met veel ballin- *De Heer van Brederode neemt Rotterdam in.*

a „Waar over die van *Enkhuisen* en *Edam* een lange Brief aan die van *Amsterdam* schreven, in dato „den zeventhienden Maart 1479. Ziet 1. *Memoriaal.* fol. 116.

Ao. 1488. ballingen t'scheep gaande, in den jare duysent vier hondert acht-en-tachtig, om *Rotterdam* met behendigheyt in te nemen, dat hun ook gelukte; bekomende groote rijkdom, tot roof. Plante aldaar den zetel van Oorlog.

Woerden ingenomen. Korts hier na, wierd door den *Heer* van *Montfoort*, *Woerden* ook met verrassing ingenomen: 't welk *Amsterdam* geen kleine schade veroorsaakte.

Maximiliaan deede door gants *Holland* een heyrvaart verkondigen, om *Rotterdam* te beleggen; 't welk door hongers noot, in korten tijd over ging. *Rotterdam weer verovert.*

Woerden, na veel lands verderf, is door de *Hartog* van *Sassen* ingenomen. Nu waren de *Hoeksen*, van alle vaste plaatsen ontbloot, en door tijds verloop, de bitterheyd uyt de gemoederen der strijdende *Hoekze* en *Kabeljauwse* zijnde, gesmoort; verdweenen d'oneenigheden: die ontrent hondert en vyftig jaren, dese Landen, met schadelyke oorlogen, oploopen, rooven, moorden, branden, verderven van veel heerlyke Huysen, Slooten, en in gedurige onrusten, ontsteld hadden gehouden. *Hoekse en Kabeljauwse oneenigheden t'eenemaal verdweenen.*

Setting van 't geld schadelijk. Ondertusschen, was het geld van twee tot drie geklommen, en wierd het selve op den ouden voet gebracht; welke setting, *so de Kronyk schryft*, het Land meer schade, dan de voorgaende oorlogen. 't Hield echter geen stand, maar was oorsaak, beneffens de twist over *Maximiliaens* Voogdy, van oproer te *Gent*, en *Brugge*, daer hy die sonder hulp van Krijgsvolk ordre meenden te stellen, by de Gildens aldaar, in hechtenis genomen wierd. *Maximiliaan gevangen.*

Amsterdam met sijn Kroon boven haar Wapen begunstigt. 1488. Wat groote diensten, die van *Amsterdam*, desen *Eerts-Hartog Maximiliaen*, in sijne oorlogen, beleggen voor *Rotterdam*, en *Woerden*, bewesen; bespeurt men daer aan, dat hy hun toestaat, *sijn Keyserlijke Kroon*, boven haar wapen te mogen voeren; welkers gunst-brief hier voren vertoont is.

Noch verscheiden Vrijheden aan Amsterdam en andere. 1498. Veele Vryheden hebben die van *Amsterdam*, besonder, of met andere Steden gemeen, van hem, of sijn Soon *Philips*, daar hy als Voogd over stond, verkregen.

1498. In het Jaar duysent vier hondert achten-tnegentig, den vierden April, binnen *Amsterdam*, gaf *Maximiliaen*, als Voogd der Landen, aan die van *Amsterdam*, *Muyden*, *Weesp*, en de Landen van *Amsterland*, *Waterland*, &c. een brief, waar by hy alle Rechten, Privilegien, Vryheden, en Handvesten, dieze van sijne voorzaten verworven hadden, op 't nieuw bevestigde; beloofde ook dat hy deselve in haar goet recht soude onderhouden, ende doen onderhouden.

In den Jare duysent vier hondert en tachentig, in erkentenis en tot dankbaarheyd van zekere bede, van tachentig duysent *Philips* schilden, ieder gerekent op vyftien stuyvers, die de Landen van *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesland*, hem hadden toegestaan; vergunde hun verscheyden Vryheden, waar van de voornaamste, de navolgende zyn: *Vrijheden aan Holland, Zeeland &c.* 1480.

Eerstelyk, dat hy alle Handvesten, die *Vrouw Maria*, sijn Gemalin, en hy, op hunne huldingen, aan de gemelde Landen gegeven, voor goet kende, en op 't nieuw bevestigde.

Ten tweeden: dat alle geschillen, in den Lande van *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesland* voorvallende; en ter kennisse van 't Gerecht, Schout, Baljuwen, of diergelyke niet staande, ter eerste *a* aanstaan berecht zouden worden by de Stadhouders van *Holland*. a *Instantie.*

Ten derden: dat de schepen van *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesland* vry en onbelet, door de sluysen binnen der Stede *Goude*, zouden mogen varen, mits betalende den behoorlyken ouden Tol. Tot meerder zekerheyd souden de voorschreve Landen en Steden, voornamelyk *Haarlem*, *Leyden*, en *Amsterdam*, een nieuwe vaart, op haar eyge kosten, vermogen te laten maken waarse wilden; mits dat de *Graaflijkheyd* op dese nieuwe Vaart alzulk recht zou hebben, als de Stad *Goude* recht van Tollen op hun Sluysen had.

Voorts zouden de ontfangers van de bovengemelde bede niemand te gijsel dagen mogen, noch doen leggen in eenige gesloote gevankenissen, ten zy datse eerst acht dagen in een goede Herberg gelegen hadden.

Geen Baljuwen, Schouten noch Dykgraven, binnen Steden of Dorpen, zouden naderhand geen recht meer doen, dan in openbare Vierscharen, buyten op den weg of in een huys daar geen drank of spijs verkoft wierd. Dat ook geen recht gedaan, noch Vierschaar gespannen mogte worden, dan voor de middag, doch niet voor, maar na negen uuren. De Vierschaar gespannen, en 't recht begonnen, vermochten 't niet een uur of twee op te houden, of van daar te scheyden, eer het ge-eyndigt was. Wierd hier tegens gezondigt, zou het recht van geener waarde wezen. De Landen en Steden die groot ongeval, als brand, inbreekinge van Dyken, Inlandsche Oorlogen, &c. te beurt vielen, zouden

de

de voorschreve bede niet onderworpen zijn.

Maximiliaen beschonk in den jare veertien hondert acht-en-tachentig den zesten February, tot *Delft* die van *Amsterdam* met deze vryheyd, datse hun ballingen duysend roeden buyten de vryheyd deser Stede, dat is, elf hondert roeden buyten de Stads vesten, bannen mogten; ook al degenen, die gebannen, en binnen het Rechts gebiet misdaen hadden, te mogen vangen en halen binnen de voorschreven elf hondert roeden, om de zelve te doen straffen, in allen schyn als of sy die binnen de hondert roeden, het bestek van hun Rechts-gebiet, gehaalt hadden.

Banpalen van Maximiliaen. A. 1488.

Daar na heeft Keyser *Karel*, Grave van *Holland*, in den jare vyftien hondert vieren-veertig den zesten van Loumaand dese Stad vergunt, alle quaatdoenders en misdadigen te mogen bannen des verdient hebbende, buyten dese Stad, en boven dien een myle in 't ronde van der zelve Stede, waer onder de boven gemelde elf hondert roeden mede begrepen zyn, ook te mogen vangen alle sodanige ballingen, overal binnen de Banmyle en buyten hun Rechts gebiet. En volgens het laatste bestek van Keyser *Karel* gestelt, worden alle strafwaardige vonnissen ingevalle van ballingschap alhier ter puye van 't Stadhuys in dusdanige vorme afgekundigt: *Soo is 't, dat mijne E. Heeren van den Gerechte, gehoort den eysch ende conclusie van mijne Heere den Schout, ende confessie van de voorschreven gevangen, den selven gecondemneert hebben, ende condemneeren mits desen, binnen daags Sonneschyn te gaan uyt deser Stede, de vryheyd van dien, ende een myle in 't ronde, hem daar uyt bannende, den tyd, &c.*

Banpalen van Keyser Karel. A. 1544.

In den Jare vyftien hondert en negen, bevestigde *Maximiliaen* het gebruyck, 't welk van alle heugenisse her onderhouden was geweest, te weten, dat wanneer een of twee van de Burgermeesteren binnen 't jaar komen t'overlyden, dat dan by den genen, die de kiezinge van Burgermeesteren te vooren gedaan hebben, weder andere in der overledenen plaatse, gekoren mogten worden. Doch hier van is breeder in 't verhaal van de Regeeringe geseyt; Siet 't *V. Boek*, *pag.* 579.

Burgermeesteren in plaats van d'overledene; te kiesen.

In 't jaar vyftien hondert en negen den acht en twintigsten Juny, in den *Hage*, stond de selve *Maximiliaan* toe, dat de Burgermeesteren en drie Schepenen deser Stede, met den Baljuw van *Amstelland* den naschouw mogten doen van den *Diemerdijk* binnen acht dagen; na dat de Schout en Schepenen van *Diemen* den schouw daar over gedaan hebben. En dat de Schout en Schepenen van *Diemen* by hen in gelyke boete, indienze den schouw qualyk gedaan hadden, zouden mogen beslagen worden, in de welke de genen, die den Dyk aannemen te maken, over het qualyk maken van de Schepenen van *Diemen* beslagen worden, Siet hier van 3 *Boek*, 1 *Deel*, *Pag.* 164, 165, en 166.

Naschouw van de Diemerdijk.

In den Jare veertien hondert en t'negentig, soo *Heda* schrijft, kreeg de Bisschop van *Uytrecht*, *David van Bourgonje*, van de Burgers van *Amsterdam*, de Sloten van *Abkou* en *Vredeland*, dieze van het begin des Oorlogs ingehad hadden, weder. Maar andere willen datse op die voorwaarden overgegeven wierden, dat de stad *Montfoort*, die van de *Hartog van Saxen*, de *Hollanders*, en andere Edelluiden, zeer sterk belegert was, geen hulp of bystant zoude toegesonden worden, gelijk ook geschiede; want schoon de *Bisschop* met een sterk Krijgsheir binnen *Utrecht* lag, zoo wachte hy zich nochtans wel om yets vyandlijks t'onderstaan, om *Utrecht* niet in 't lijden te helpen. Doch hier kante zich den *Eerts Hartog Maximiliaan* naderhand tegen, en nam den *Bisschop* dese slooten weder af, hechtende deselve aan zijne Landen van Holland, *d'Amsterdammers* hadden uyt zijn bevel, des *Bisschops Burgermeester* van *Vredeland*, *Zweder Baensoen*, in hechtenis genomen, daar hy over geklaagt hebbende, zy hem antwoorden, volgens *Copye* van den Brief, die ter *Secretarye* alhier berust, als volgt:

Die van Amsterdam geven den Bisschop Uytrecht de Sloten van Abkou en Vredeland.

Die weder door Maximiliaen van hem afgenomen.

„HOechwairdige Vader, seer goede ende groet vermogende lieve Heere, uwe genaden brief ons gesant, inhoudende dat uwe vermogende wijsheden, in 't wair, voor gekomen is, dat der selver uwer wijsheden vreemde hiest, boven dat sy ons in voortijden geschreven hebben, beroerende uwe heerlijkheden en Sloten, als *Abkoude* ende *Vredelant*, dat wy nu uwe Burgemeyster van *Vredelant* geheten *Zweder Baensoen* gevangen hebben, ende gevangen houdende zijn, mit meer verhaels in uwe genaden brief begrepen is, hebben wy mit andacht ontfangende wel verstaan waar op wy uwe vermogende wijsheden voegen so gedienstelijk te weten, dat wy zie wterlijk ende uyt guede herten genegen zijn, mijne ende vruntschap mit uwer genaden, ende mitten uwen t'onderhouden, zoo

Brief van d'Amsterdammers, aan den Bisschop van Utrecht.

 ver-

,, ver't in ons is, ende als wy an uwer ge-
,, naden na onsen kleyne vermogende es,
,, maer altijdt wel bewijst hebben, *mair*
,, *want onse genaden Heere, die Eerts-Her-*
,, *toge van Oostenrijk, die voorsz. sloten myt*
,, *dat, dat'er aen kleeft hem afgenomen, aen*
,, *sijn landen van Hollandt geappliceert, en-*
,, *de ons die selve bevolen heeft te bewaren,*
,, *ende konnen wy vueren, wese wille, en*
,, *consente van sijne genaden, ende van den*
,, *ander Steden van Holland, die de sake*
,, *mede aengaet, by ons selve dair niet in*
,, *doen, maer moeten daer of achtervolgen,*
,, *'t bevele van ons genaden Heere, ende Prin-*
,, *ce ons dair afgedaen, &c.*

1494. *Maximiliaan draagt zijn Landen aan sijn zoon Philips over.* In den jare veertien hondert vier-en-tnegentig, droeg *Maximiliaan*, mits de zwarigheden, die hem beyde Kroonen, de Koninklijke en Roomsche veroorsaakten, aan zijnen Zoon *Hartog Philips*, de tweede van die name, ontrent zijn zestien jaren, dese landen al en allijk over. Drie jaren daar na quam *Philips* in *Holland*, en wierd met Koninklijke plechtigheyd t'*Amsterdam* tot Vorst van den Lande gehuldigt. Op zijn huldinge quamen alhier, vermits hy aldaar persoonlijk verscheen, de Magistraten uyt verscheyden Steden van *Noord-Holland*, die van hem met nieuwe Vryheden en Hantvesten, gelijk de Vorsten op hun hulde gewoon zijn te doen, beschonken wierden. Hy trouwde aan *Joanna*, Dochter van *Ferdinand Koning* van *Spanje*, en kreeg daar by, neffens vier Dochters, twee Zoonen; *Karel* die hem in zijn rijk volgde, en namaals *Keyser* wierd; en *Ferdinand*, naderhant *Koning* van *Hongarye* en *Bohemen*; door dit huwelijk raakten dese landen aan't huys van *Oostenrijk* vast.

In den jare vijftien hondert en vijf den VIII. December, binnen Gent, bevestigde dese *Philips* op nieuw, 't geen zijn Vader *Maximiliaan* aan die van *Amsterdam*, namelijk *datse hun ballingen duysent roeden buyten hun vryheyd bannen en halen mochten*, gegeven had. *Hantvesten van Philips. Ao. 1505.* Ten tweede gaf hy hen mede steenrecht, dat is, dat alle schuldenaren, die niet machtig te betalen zijn, noch geen borge stellen kunnen, in de vankenis zouden mogen gezet worden, tot'er tijd toe datse betalen. Ten derde, dat binnen een myl rontom de Stad geen Turf mag gedolven worden. Ten vierde, dat ieder die met'er woon uit de Stad trekt, eerst afbetalen moet daar hy op geset is. Ten vyfde dat niemant geen wijn of bier binnen de drie hondert roeden buiten d'eerste vryheit soude mogen tappen.

Philips en Maximiliaan sterven. *Philips*, een zeer zachtmoedig en goetaardig Vorst die sijn landen in rust en vrede beseten had, is na een twaalef jarige Regeering, in den jare vyftien hondert en zes, in't Rijk van *Granada*, nalatende twee zoonen, *Karel* en *Ferdinand*, overleden: en tot *Amersfoor* in't *Katuysers Klooster* begraven. 1506. *Keyser Maximiliaan* zijn Vader, stierf in den jare vyftien hondert en negentien te *Nieuwstad*, alwaar hy ook begraven wiert. Na *Philips* quam zijn zoon *Karel*, namaals *Keiser*, in't bezit der Landen, dees noch jong, onmondig zynde, wierd sijn vaders zuster *Margareta* tot *Landvoogdes* over de *Nederlanden*, met goetdunken der algemeene Staten, gestelt. *Karel komt in Philips sijns vaders plaats.*

De Geldersche oorlog, die ten tyde van *Philips* al begonnen, maar verscheydemaal door een bestand van eenige jaren, was bygelegt, wierd kort na sijn dood heviger als oit te vooren weder hervat. De *Geldersche* kregen de steedjes *Muyden* en *Naarden*, en in May 1508. namense *Weesp* mede in, waar door dese Stad de Vyanden gedurig tot voor hare Poorten en Palen had, en quamen met hun schepen voor *Amsterdam* leggen, besprongen aldaar het *root Blokhuys*, dat toen by de *Haarlemmer Poort* op Palen stond: maer de genen, die'er op waren, mannelyk tegenweer biedende, moestense met groot verlies afwyken. 1507. *Gelderse Oorlogen met Holland.* 1508. *Besprongen Amsterdam.* In den jare vyftien hondert en twalef, op Kersavond, deden de *Geldersche* weder met etlyke hondert mannen een torn op *Amsterdam*, maar vermits de Stad overal met sterkten en gewapende Burgers wel voorsien was, wierdense afgewesen. 1512. Sy deden niet te min groote schade, dewylse in de meeste scheepen, die buyten de palen, als in de oude Stads Waal lagen, soo wel die hier ter Stede als buyten 's Lands t'huys hoorden, de brand staken. *Hervatten't en verbranden veel scheepen voor de palen.*

Na dat in den Jare vyftien hondert veertien en zestien verscheyde malen tusschen de *Geldersche* en *Hartog Karel* bestand van wapenen gemaakt was, so borst die oorlog, willende *Hartog Karel* sijne Landen aan *Keyser Karel* niet overgeven, in den jare 1517. weder opentlyk uyt. 1514. 1516. *d'Oorlog hervat.* De *Gelderschen* tusschen de drie en vier duysent stark, togen na *Medenblik*, datze veroverden en aan kolen leiden. 1517. *Geldersen nemen Medenblik in.* Van hier trokkenze over *Alkmaer* na de *Beverwyk*, en soo voort na *Sparrendam*, verwoestende met branden en roven al wat hem tegen quam. Die van *Amsterdam* hun komst tot *Sparrendam* vernomen hebbende, wierpen, om hen den weg af te snyden, en verdre doortocht te beletten, met *Trekken na Amsterdam.*

'er

'er haast een Schans by 't *Huys ter Hart* op, en leyden 'er eenige troepen krygsknechten in. Maer de *Gelderschen* besprongen de Schans, doch wierden manlyk in 't eerst afgeslagen, dan wierd eyndelyk, na datze 'er verscheyde aanvallen op gedaan hadden, noch verovert. De krygsknechten, die 'er binnen lagen, wierden altemaal ter nedergehakt. Van hier trokken de *Gelderschen* voorby *Amsterdam* na 't *Sticht* van *Vitrecht*. Hier op wierd tot *Amsterdam* op *Sinte Laurens* avond, afgekondigt, vrye rovery op de *Gelderschen*. d'*Amsterdammers* hier door ontsteken, quamen voort met macht van Schepen op de Zuyder-zee, verbranden veel schepen tot *Bunschoten*, en zeylden van daar na *Vriesland*, om den Vyand voortaan geheel uyt 'er Zee te houden. Eyndelyk is 'er, na veel bloetstortens, tusschen *Keyser Karel*, en *Hartog Karel van Gelder* in den jare 1536. een vaste vrede gemaakt, op voorwaarde, dat *Gelderland* en *Zutphen* zoude vervallen op den *Hartog* van *Braband* in der tijd, indien de *Hartog* van *Gelder* of zijne Kinderen, zonder wettige Kinderen quamen te overlijden: doch twee jaren daar na stierf de *Hartog van Gelder*, oud een-en-tzeventig jaren, zonder wettige Kinderen; zulks *Gelderland* en *Zutphen* aan *Keyser Karel* verviel.

Na Uitregt.

Vrede tusschen Keyser en Hartog Karel.

Om te toonen d'eenvoudigheyd van dese Eeuwe, en hoedanig de luyden te dien tijde in de strikken des *Pausdoms*, ook binnen dese Stad, verwert lagen, zullen we hier een brieflaten volgen, dien de Magistraat deser Stede aan die van *Haarlem* schreef, waar by zy hen verwittigde, dat alhier aflaten in dezelve magt en kragt te koop waren, alsse in den jare vijftien hondert te *Roomen* geweest waren. Voort hen belastende zulks te *Haarlem* onder de gemeente te willen bekent maken, en aan de deuren der Kerken te laten plakken, Als breder blijkt uyt dit volgende afschrift, en te zien is in 't eerste Memoriaal van dese Stad, *fol.* 226.

Brief, waar by de Magistraat van Amsterdam die van Haarlem bekent maakt, dat hier aflaten te koop zijn.

WY Schout, *Burgermeesteren, Schepenen, ende Raden der Stede van Aemstelredamme, doen kondt ende te weten allen den gheenen die desen brief sullen sien of hooren lesen, ende bysonder den eerbaren, voorsienigen ende wijsen Burgermeesteren, Schepenen ende Raden der stede van Haarlem onsen geminden vrienden: Dat by wille ordonnantien ende goetduncken van onsen Heylighen Vader den Paus binnen dese stede ghekomen sijn die gracien, pardoenen, ende aflaten van Romen, in sulcker macht ende kracht als in den jare van* 1500 *binnen der stadt van Romen geweest heeft, ende die alhier geintroduceert sijn ende gesolemniseert sullen werden, van nu beginnende tot beloken Paesschen toe naestkomende. Ende omme die selve gracien te sorteren hare volle effect, ende dat wy genegen sijn nae ons vermogen ter eeren van de voorsz. gracien ende aflaten, ellick die des begeert sijn conscientie te bevryen, ende te ontlasten. Soo is 't, Dat wy daeromme uyt macht van sekere opene bezegelde brieve van onsen ghenadighsten Heere den Eerts-Hartoge van Oostenrijck, premier Grave van Hollandt gegunt, ghegheven en verleent hebben, gunnen, geven ende verleenen mit desen onsen brieve vry vast ende goet seecker geleyde, komende, gaende merender, ende wederom keerende in lijf ende goet, allen den genen ende een ygelijk van hem bysondere die binnen dese Stede komen sullen omme die voorschreve gracien ende aflaten te verdienen, van alle schulden, boeten ende breucken, 't zy van diefte, doetslagen, ende anders diergelijke, uytgescheyden den vyanden van onsen voorschreve genadighsten Heere, ende den geenen die gedaan hebben* crimen læsæ Majestatis, *alsse vrouwe-kracht, moirt, brant, merct, straet-roef, conspiracie ende anders diergelijke saken, gedurende 't selve geleyde tot ses dagen toe na beloken Paesschen eerstkomende, ende ten eynde dat een ygelijcke van de voorsz. gracien ende aflaten, mitsgaders van den geleyde, hier inne verklaart sal mogen wesen geadverteert ende gekundigt, soo versoeken ende begeren wy, daeromme aen u, dat uwe eirbaerheit believend wille desen onsen brief voor den ghemeenen volke te doen verkondighen ende uytroepen, mitsgaders ook die Cedulle van den articulen van der gracien te doen stellen voor de Kerk-deure, die u den brenger van desen oik overleveren sal om ellick hem daer na te mogen reguleren, 't welk wy ingelijke of meerder des versocht zijnde, gaerne wederomme doen willen. In kennisse der waerheyt hebben wy den Zegel van saken der voorsz. Stede hier up doen drucken. Gegeven op ten xij. dagh van Mairt,* A°. XV^c^. *en een.*

In den jare veertien hondert vijf-entnegentig verleende *Johan Koning* van *Denemarken*, aan de Steden van *Holland*, maar bysonder aan die van *Amsterdam*, datse de tweederde deelen van het gene, dat van de verongelukte schepen en goederen, in sijn Ryken en Landen, onweers halve of andersins by eenig ongeval aan de gront quam te dryven, en als wrak of zeevont gevonden wiert, souden mogen na haar nemen en toe-eigenen, maar het overige derde deel der geblevene schepen

Vryheden van Joan Koning van Denemarken. A. 1495.

of goederen, zou aan de *Kroone* vervallen. En in gevalle dese zeedriften sonder Schipper of Bootsvolk aan strand quamen te dryven, zouden de twee derde deelen aldaar een jaar na den dag onvermindert blyven leggen.

Andere Vryheden van deselve Koning. A. 1498.

Deselve Koning, in den jare duysent vier hondert acht-en-tnegentig, gaf aen d'*Amsterdammers* vryheyt van koophandel in geheel *Noorwegen*, ook te *Bergen*, en alle plaatsen, mits dat het den Burgeren zijn, of des Konings Tollen, Vryheden en Heerlykheden, niet nadeelig zy.

Vryheden van Kristiaan de II. Koning van Denemarken, &c. A. 1507.

In den Jare duysend vyf hondert en zeven, heeft *Christiaan*, Koning van *Denemarken*, &c. aan die van *Amsterdam* bevestigt, alle Handvesten, en Vryheden van sijn voorzaten haar verleend. Daer-en-boven; dat sy vermochten hun Zee-wrak, in *Noorwegen*, te bergen, ofte te doen bergen voor een redelyk loon. 't Driftige aan Land te bewaren jaar ende dag, voor die daar toe gerechtigt. Die aldaar overleden, haar goederen te laten komen, aan de rechte erfgenamen.

Te *Bergen*, en 't geheele *Rijk* van *Noorwegen* door, vryen handel te mogen dryven. Drie of vier van haar Koopluyden vermochten met hun koopmanschappen, den Winter over tot *Bergen* te blyven; ook haar goederen daar latende aan de Burgers te beveelen, of in haer Boeden, of Winkels te laten staan, tot haar wederkomst.

't Vervolg van het NEGENDE HOOFT-STUK.

AMsterdam gaf op den 24 September 1491., nevens de Steden van *Delft*, *Leyden* en *Gouda*, het *Casteleynschap* van *Gouda*, aan *Iacob van Kralingen*, *Floris Soon*, om de goede diensten aan de voorschreve Steden bewesen. *Ziet 't Memoriaal Fol. 206.*

Den Aarts-Hartog *Maximiliaan*, vergunde aan *Amsterdam*, en ook mede aan de andere Steden, als *Haarlem*, *Alckmaar*, *Hoorn*, *Enckhuysen*, nevens die van *Medenblik*, des door den Dyk-Grave beschreven zynde, den Vriesen-dyk, in 't Ooster Dykse-graafschap by *Medenblik* te schouwen. *Ziet Handvesten van Enckhuysen. Fol. 51.*

De Regeeringe tracht de verdere aenwas der Geestelijke in dese Stad te beletten.

Alhoewel Amsterdam van eenige tijden voorwaarts wel doortimmert was, bleef echter het beste van de Stad met Kloosters beset; en dewijl de Regeering noch in heugenisse was, hoe haar in den Jaren 1462, *als in 't 3 Boek 2 deel Pag. 197.* te zien is, opgedrongen wiert, om de *Graauwe Monnikken* in hare Vesten te huysvesten; en dat nu in den Jare 1496. weer een Nieuwe en tweede Klooster van *Clarissen* stont in hare Muuren gefundeert te worden, vonden de Ed: Achtbare Heeren van de Regeeringe haar genoodsaakt, om zulks in het toekomende voor te komen en te beletten de verdere inbreuk van de Geestelijken, welke tot groote last van de gemeente waren, waarom sy haar onder den anderen met dit volgende Accoort-verdrag als aan een willekeur verbonden, van noyt geen Geestelijke orders meer, als die daar doen waren, in te laten. En luyde het verdrag van de 36 Raden, gepasseert voor twee Scheepenen, aldus:

Verbinden zich om de aanbouw van nieuwe Kloosters te doen maken ende fundeeren.

ALsoo tot kennisse van de Gerechte en 36 Rade gekomen is, hoe seekere menigte Susterkens versaminge en vergaderinge hebben, in meeninge om met hulp van eenige van binnen dese steden, te doen maken ende fundeeren een Nieuw Klooster van de ordere van de Clarissen; en hoewel dat het selve Goddelijk is, soo soude het nochtans mogen wesen tot groote beswaernisse ende belastinge van de Gemeente, gemerkt de groote meenigte en veelheyt der Kloosteren, die alrede binnen dese Stad zijn en over lange tijden geweest hebben, besonder dat die nasuur van der zelve order, zulcks es niet te hebben om of te leven en sonder noottruft te hebben, dan die gratie Gods en Aelmissen, es daer omme uyt meer andere consideratie by de meerderheyt van stemmen van de 36 geaccordeert en gesloten, dat men in alre naerstiheyt tot kosten van der Stede, by alle wegen van Recht Geestelicken, Wairlick ende voort allen anderen redelijken en eerlicken wegen spenderen sal, om middelen te vinden, dat voornemen vande Susterkens voorsz. belet sal mogen werden, alse een Nieuw Klooster binnen deser Stede te maken en funderen, ende voort ook te versien, dat geene andere Geestelijckheyden Nieuwe Kloosteren binnen deser Steden maken sullen mogen, ende Kloosteren die nuw in dese Stede gemaakt zijn, ofte noch gemaakt werden tegens de Willekeuren, ende de Willekeuren deser Stede, dat men met allen naerstigheyt en deuchdelijke middelen die reparerenstellen sal in behoorlicken state, als zy naeder Ordenantie deser Stede behooren te wesen; en of ymand van de 36 Rade deser Stede nu,

of

of in toekomende tijden tegens dese verdracht dede met raed ofte daet, 't zy in 't heymelijk ofte in 't openbaer, dat men alle de kosten verhaelen sal die van der Stede wegen in die sake voorsz. met dat daer aen kleeft gedaen sullen zijn, an den geenen die 't contrarie van des voorsz. staet te gebruyken, alle dingen sonder argelist. Aldus gedaan in de Raedkamer op den 23 dag van November Anno 1496., in presentie van *Dirck Baerdesen* en *Jan Clementsen, Scheepenen.*

Het schijnt echter dat dese Clarissen met het stichten en funderen van haar Nieuw Klooster hebben willen voort gaan; soo hebben de 36 Raden nevens de Heeren van den Gerechten, op den 7 Mey 1498.; als mede 't Vertimmeren van 't Betanien Covent, en ook der Celle-Susters Kloosters, en dat van de Clarisse met 'er Klokken uitgeroepen en verboden, en vervolgens 't jaar daar aan geresolveert.

't Verbot aen de Timmerluyden en Metselaers, aan geen Kloosters noch Conventen iets buiten kennis van de Regeeringe te mogen repareoren of timmeren.

DE Heeren Burgermeesteren en de Gerechten, hebbende by hen op Stedehuys geroepen den Overmans van den Timmerluyden en die van den Metselaars, en haar van wegen alle heure Gilde-broeders gelast en bevolen, dat niemant, ook wie hy zy van heuren Ambachten, voort meer yet Metselen ofte Timmeren zal ten Clarissen, ofte tot ten Celle-Susteren aldaer yet maeken, oprechten ofte nederwerpen om weder te Timmeren, al waert ooik een Stoep, of kleen of groot dingins, dat zy dat elck in 't zijn alsoo verkondigen ende gebieden heuren Gilde-broederen, en singuliere werk-gesellen, op de peyne ende verbandts van die hier over dede, dat die daer soude versuymen ende verbeuren sal zijn Poorterrecht; zoo dat hy niet meer werken zal, ende men zal hem daer-en-boven Corrigeren ende afluyden metter Klocken, na gelegentheyt der saeken. Actum en aldus gesllooten van Burgermeesteren ende Schepenen, den 12 dag in Iulio Anno 1499.

Van die tijd af heeft de Regeering getracht de Klooster-luyden, zoo veel in haar was te besnoeyen, ook eenige Kloosteren te doen uytsterven; als mede de Oude en Nieuwe Nonnen, gelijk met anderen van tijd tot tijd is gepractiseert geworden, datse begonnen uyt te sterven. Graaf *Willem van Beyeren, Aelbrechts Zoon*, als mede Hartog *Philip* van *Bourgondien*, en ook *Keyser Karel*, heeft tegens den aanwas en gierigheyt van de Geestelijke, en Klooster-luyden voorsien. *Siet in 't IV. Boek Pagina.* 520.

Terwyle den Oorlog tusschen de Hollanders, tegens de Geldersce en Uitrechtse duurde, beslooten de ses Groote Steden op den 15 Maart 1528. tot Delft vergadert, den Keyser, tot draginge van de kosten des Oorlogs, te consenteeren in een Bede van 30000 ponden tot 40 grooten, en den Keyser te leen te geven, dragende Amsterdam daar in 5000 gelyke ponden; en in den Jaare 1534. wierd door de Regeeringe van Amsterdam, aan gemelde sijn Keyserlyke Majesteyt veel geld verschaft om Victualie te betalen, 't welk op de Oorlog-schepen was gebruykt.

Voor dese tyd had men een nieuwe overleg gemaakt, wat ieder Stad in de schattinge voor den Lands-Heer hadde te dragen: Men ontlasten verscheyde Steden, als *Alckmaar*, *Enckhuysen*, *Medenblik*, ook die van *Haarlem*; daar tegen wierd *Amsterdam*, om haar welvaart in den Koophandel en Schipvaart, als mede *Hoorn*, die als doen mede floreerde, weder beswaert.

TIENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Karel word mondig, en Graaf van Holland. Christiaan, Koning van Denemarken, komt t' Amsterdam. Oproer der Herdoopers binnen Amsterdam. 't Vervolg van dit Hoofd-stuk behelst Placcaten van de Keyser tegens de Sectarissen, en het ombrengen van verscheyde beschuldigers van Ketterye. De Schout Mr. Jan Huybert leyt sijn Schout-ampt neer, wort door de Kettermeester Rudardus Tapper, en van den Procureur Generaal vervolgd en ten Hove gedaagd, is vlugtig.

Karel word Graaf van Holland.

KArel, de laatst gemelde Graaf *Filips* zoon, namaals *de vyfde Keyser* van dien name, mondig geworden; aanveirde de regering der Landen: en ontsloeg zijn Vaders Zuster *Margareta*, van haar Voogdy. Hy trouwde met *Izabelle, de Koning van Portugaals Zuster:* daar by hy in den Jare vyftien hondert zeven-en-twintig, den een-en-twintigsten van Bloeymaand, een Soon kreeg, genaamt *Philips*, die na hem de laatste *Graaf van Holland*, is geweest.

Christiaen Koning van Denemarken, komt t' Amsterdam. Ao. 1521.

In den Jare vyftien hondert een-en-twintig, quam alhier *Christiaan de tweede, Koning van Denemarken*, om voort na den *Keiser* zijn zwager te reizen, hier gekomen zijnde, betrapten *den Aerts-Bisschop* van *Drontem* in *Noorwegen*, *Erik Walkendorp*,

die in 's *Konings* ongena was, van voornemen zijnde na *Denemarken* over te schepen, en aldaar voor den *Koning* zijn verantwoording te doen. De Koning dan gewaar wordende dat de *Bisschop* binnen dese Stad was, versogt aan de Majestraat om hem in hegtenis te mogen nemen. De Magistraat; den *Aerts-bisschop* ontschuldiging gehoort hebbende, die als een geestlyk persoon, sich ook op den *Paus* beriep; sloegen 't *Konings* versoek beleefdelyk af: niet tegenstaande hy genoeg beloofde, alles by den *Keyser*, en *Paus*, te willen verantwoorden. Dese ongenuchte en vyandschap tusschen den *Koning* en *Aerts Bisschop*, was hier uyt ontstaen. De *Koning* noch jong, gebruykte te *Bergen* in *Noorwegen* tot sijn boel een *Hollandsche dochter*, *Duyfje* genaemt. Hy naderhand komende te trouwen aan *Keyser Karels* Suster, zo versogt den *Keyser* aan den gemelde *Aerts Bisschop*, dat hy den *Koning* over het quaet gerucht, dat hem van dese *Duyfje* naging, wilde vermanen en waarschouwen. Dit waarschouwen nam de *Koning* zoo qualik, dat hy zedert den *Aerts Bisschop* hooren noch luchten mogt. *De Aerts Bisschop* vertrok na *Uitrecht*, daar hy een tijd lang bleef, en zond zijn ontschuldinge aan de Rijxraden van *Denemarken* over, maar ziende geen vergiffenis te verwerven, reisde endelijk na den *Paus te Romen.*

Tracht den Bisschop van Dronten in hechtenisse te nemen.

Onder de regeering van desen *Keizer Karel*, gebeurde alhier een vreemt bedrijf, waar door byna dese stadt tot een puynhoop was geraekt; en dit was de razerny der *Herdoopers*, die in den jare 1535. ontrent Vrouwendag tot volle rust-breuk uitborst. Dese dwalinge en zekte, zoo *Lambertus Hortensius*, (die een boek van dese razerny in 't brede geschreven heeft) verhaalt, quam by dese gelegentheit toe. *Luiter* had kort te vooren een boekje in druk laten uitgaen *van de Christelyke Vryheit*. Dit wert terstont van den gemeene man (bekoort door den tytel, dien 't boek voerde, maar zich luttel op 't geene dat 'er van binnen in stak verstaande) zeer yverig gelezen, en gaf merkelijke stoffe tot oproer. Want *Thomas Muntzer* een *Sax*, en ongelettert man, had dit boekje op zijn duim, en leide het by den gemeene man ten arghsten uit. Eerst begon hy by de zijnen over de ellendige slavernye van *Hoogduitslant* te klagen, dat de gemeente met schattinge gefoolt werd, en de Overheit van haer zweet en bloed, kisten en kassen vol kreeg. Hy een tijd lang dit alsoo heimelijk dryvende, kreeg ten leste aanhang; en hitste een groote menigte van ontrent dertig duysent zijner Landsluyden, om hun vryheid te verkrijgen, tot de Wapenen op. Al hun roepen, waarom men de zelve aanveerde, was, om dat de ellendige gemeente onverdraegelijke pakken opgeleyt, en dagelijks in de Zilvermijnen en steen-kuylen, om t'arbeyden, gesonden wierd. Men wilde van Imposten, Tollen en diergelijke lasten ontslagen wesen, en geen eenigen Opper-hooft erkennen. Ook dreef men dat niemand iet eygens, maar alles gemeyn moeste wesen. De nieuwe Doop van *Muntzer*, (desen Doop werd alleen den volwassen en gelovigen in een vrye Kerk, tegens het gevoelen van heel *Christenrijk*, gegunt,) was ook een van de voornaamste punten deser zekte. Maar door het kloek beleyd der Vorsten, werd dese groote menigte der Boeren verdelgt, 't oproer gedempt, en *Muntzer* van den *Hertog van Saxen* met de dood gestraft. Uyt d'overblijffselen van de ontfangene nederlaag, is terstont opgeresen *Balthasar Hubmaer*, (van wien in de Kronijk van Holland gewag gemaakt word) en *Melchior Hoffman* van *Swaben*, een bontwerker zijns hantwerk, en die tegen *Muntzer* in verstand en geleertheyd heel wel op mogt. Dees hebbende nu ook ontrent den *Rhyn* het vreemt gevoelen deser leere aangevangen en verspreyt, wierd by die van *Straatsburg* gevangen, en in de gevankenis geworpen. Hier op werden zijn aanhangers verstroyt, en verspreyden zich ten deele na *Westfalen*, ten deele na *Vriesland*, maar het meeste deel zakte na *Holland* toe. Eenen *Jan Matthijsen* van *Haarlem*, een bakker, met andere acht Discipulen van *Hoffman*, waren de voornaamste toestookers, die desen nieuwen Doop hier *t'Amsterdam* zochten in 't werk te stellen; 't geen hen ook na hun wensch gelukte, invoege datse in korten tijd, de herten van vele eenvoudige menschen met dese nieuwe leer vervulde. Terstont hier na, als nu hun leere alree wijt en zijt verspreyt was, hebbense ook een boek onder den tijtel van *Wederoprechtinge* in 't licht gegeven. Waar in de voornaamste punten hunner Zekte dese waren: *Dat het Rijk van Christus voor den Jongsten dag borgerlijk zoude op der aarde wezen, dat hier alleen de heilige en rechtvaardige (de Vorsten en Koningen met gewelt daar uyt verjaagt zijnde) zouden heerschappye voeren.* a *Dat men alle Overheden moeste tegenstaan, en die met alle magt zoeken uit te roejen, en schoon de Apostelen van Christus geen recht des swaarts, en geen bediening van een poli-*

Oproer der Herdoopers. 1535.

Waar uyt ontstaan.

Eerst in Hoogduytsland.

Komen t'Amsterdam.

Inhoud van hun Leere.

a Aanmerkelyk Leerstuk.

tijk

tijk Koningrijk, als ook geen macht van een Koningrijk te bevestigen, toegelaten zy, dat nochtans den nakomelingen hunner aanhangers, en den geenen die naer hen het Leer ampt in de Kerke zouden aannemen, burgerlijke regeering en 't recht des zwaarts toegestaan zy. Dat hun magt gegeven zy, om den godloosen Majestraat met den zwaarde te vernielen. Dat in hunne Kerken geen godloozen gevonden werden, maar datze alle heilig en onbevlekt waren. Dat niemant het Hemelrijk zoude bezitten, die al sijn' goederen niet gemeen maakte. Dat 'et volgens de natuurlijke wet, tegen de welke de Goddelijke wet niet strijt, billig en recht was veele vrouwen te hebben; en diergelijke meer andere punten, onnodig om te verhalen.

Worden vervolgt. Terstont hier op vervolgde men hen op verscheyde plaatse, met strenge straffen, maar nergens wierd 'er yselijker straffe tegens in 't werk gestelt als hier ter Stede. Uyt 't *Hof* van *Holland* werd een * algemeene voorsorger gesonden, om de geene daar eenig bedenken op viel, t'ondertasten. Voorts werden 'er negen 's nachts van hun bedde gelicht en in den Haag gesleept, daarse ontrent veertien dagen gevangen zaten. Midlerwijl wierd aan *Keyser Karel*, die toen ter tijd tot *Brussel* was, een bode geschikt, om t'ondersoeken wat hy wilde dat men hen doen zoude, dees streek het vonnis, datse onthooft, en de hoofden op staken zouden gestelt worden, 't welk ook volbragt werd. Want op den vijfden dag van Wintermaant in den jare vijftien hondert drie-en-dertig, zijn dese neegen mannen in den *Haag* opentlijk onthalst, de lichamen werden aldaar begraven, maar de hoofden in een Haring-ton naar *Amsterdam* gesonden, en buyten aan de *Vogelwijk* op staken geset. En schoon men tegens dese *Wederdopers* de wreedste straffen poogden in 't werk te stellen, sy groeiden niet te min tegens de straffe aan, stroiden briefjes en boekjes langs de gemeene wegen, dreygende daar in de geenen te verderven, die hun leere niet toestonden: en verkondigden *Gods gramschap* en oordeel den geenen, die al hun goederen niet weg wierpen, en uyt *Babylon* scheyden. Op den een-en-twintigsten van Lentemaand, na dat 'er eenige van de voornaamste alrede gevlucht waren: vergaderden sich alhier dese *Wederdopers* uyt alle oorden, en trokken met wyf en kinderen in tien of twaalef scheepen, naar 't Land van *Overyssel*, om voort te trekken werwaards hen *God* zenden zou. Doch zy begaven zich naar *Munster* en *Westphalen*, alwaarse die Stad overrompelden, de Regeering veranderen, en alles naar hun zin uytwerkten. Midlerwijl liet *Keyser Carel* in 't begin van Lente-maand door gantsch *Nederland* verkundigen, dat al dit volk in genade soude aangenomen werden en vergiffenis krijgen, indiense met berouw en leetwesen hun misdaden, binnen veertien dagen aan den Biecht-vader der kerken beleden; maar dat, die anders deden, na behooren souden gestraft worden. Dit afgekundigt zynde, gingen 'er weer in tien of twaalef Kogge scheepen, zeer veel van dese *Wederdopers* met wijf en kinderen t'scheep, en vertrokken uyt *Holland* naar *Overyssel*, en van daar op *Munster*, al hun goederen, behalve het bare geld, datse mede namen, verlatende. En als men hen vroeg? Waar henen datse trokken, gavense tot antwoord: *Datse na een land reysden, dat hen God toonen zou.* Ten selven dage quam een * Geheimschryver uyt den *Haag* van den Hoogen Raad met *'s Keysers* bevel, dat men beslaan en aanhouden zou noch zekere schepen geladen met *Herdoopers*, op welk bevel 'er vyf aangehouden wierden. Des anderen daags, den een-en-twintigsten van Lentemaant, verstouteden zich vyf mannen op de klaren middag, met zwaarden in de hant, langs der straten te loopen, en als uitsinnige menschen aldus te roepen en te schreeuwen. *In de name des Heeren, de gebenedijdinge is aan de rechter zijde, en de vermaledijdinge aan de slinker zijde der Stede.* Doch niemand werd in dit loopen van hen beschadigt. Terstont hier op quam de Burgery, door dit vreemt, en ongehoort schouspel opgewekt, op den *Dam*, en de schutterye op de *Doelen*, hun vergader-plaats, t'samen. Vyf van dese *Wederdoopers* wierden op den zeven-en-twintigsten van Lentemaant, by den Rade van *Holland* binnen *Haarlem* gerecht en op 't rad geleit, waar onder drie waren, die hier dit oproer aangerecht hadden. *a* Ook werden hier op den xxx Maart, by vonnis van den *Raade* van *Holland*, alhier dat pas tegenwoordig zijnde, twee van dese *Herdoopers* onthalst en de lichamen op 't Rad gestelt.

Op den negen-en-twintighsten van Gras-

Margin notes: ** Procureur Generaal.* — *Negen mannen onthalst.* — *Groeyen tegen de straf aan.* — *Veele vertrekken na Munster.* 1534. — ** Secretaris.* — *Vyf Scheepen aangehouden.* — *Vyf mannen loopen naakt deur de Stad.* — *Verscheyden gestraft.* — *Schryven uyt Vries-*

a „ *Obbo Philips* seyt in sijne Bekentenisse, dat onder dese Naakt lopers drie mannen waren, die hem en „ anderen in *Vriesland* hadden gedoopt, en hem versekert dat'er geen bloet meer soude gestort worden; „ en voegt'er by dat d'eerste riep: *De Stad is de kinderen Gods gegeven*; d'ander, *Doet boete*; de derde, *Wee, „ wee, wee, over alle Godloosen.*

land, nopende d'aanslag der Herdopers op Amsterdam. Grasmaant, zijn'er brieven uit *Vriesland* aan de Vroedschap, en Burgermeesteren deser stede gekomen, waar in zy hen lieten weten, hoe dat de *Wederdoopers* beraadslaagt hadden derwaarts over te komen, om de Stad door oproer onder hun gewelt te brengen. Hier op ontbootmen des namiddaags de Schutteryen, het Vrouwen-gild, en de Kruis-gilden op 't *Stadhuis*, en maakt hen den aanslag der *Wederdoopers* bekent, en vermaant de Burgery om de Stad gehouw en getrouw te wesen. Ieder was gesint goet en bloet te wagen tot bescherming en vryheit van de Stad. Voorts wiert by Klokke-slag afgekundigt: Dat niemand eenige vreemde *Herdoopers* zoude mogen herbergen, en dat die geene, die de zelven herbergde en niet aanbrogt, met de dood gestraft zoude worden. De vreemde *Herdoopers* hadden voor, vijf uuren des avonds ten zelven daage de Stad te ruimen. Op den zelven avond vergaderen wederom de Gilden der Schutters op de markt, besochten veel huysen, en brachten'er ontrent twintig in de gevankenis. Op den tweden van Bloeimaand quam de *Grave van Hoogstraten*, Stadhouder van Holland, met veel andere Raads-persoonen van 't *Hof* *De Graaf van Hoogstraten komt in de Stad.* *van Holland*, en de Geweldiger of Prevoost, alhier in der Stad, en lieten op den zevenden 36 gevangen *Herdopers*, 2 daar van den 8 dito onthoofden, die afstand van hun secte gedaan, en sich weêr met de Kerk versoent hadden, tot leetwesen en boete, bloots hooft, bloots voets in witte linne kleeren, elk met een kaers in de hand, voor drie ommegange, te pronk gaan.

Op den elfden der selver maand wierden'er alhier weêr vier onthalst en vier verbrand. *Verscheyden gestraft.* 's Anderen daags werd'er noch een onthalst, op den zestienden weêr vier, waar van de lichamen op raden gestelt zyn. 's Anderen daags daar aan vertrokken de Raadsheeren van hier na den *Haag*; de *Graaf van Hoogstraten* reysde met de Schuttery van *Amsterdam*, na *Monnickendam*, en soo voort op *Edam*, *Hoorn*, en *Enkhuysen*,. *Hoogstraten, vertrekt:* Op den eersten van Wynmaand quam alhier weêr de *Grave van Hoogstraten*, als Stadhouder over *Holland*, om met de Vroedschap deser Stede te rade te gaan, op wat maniere men gevoeglykst dese secten der *Wederdopers* soude kunnen uytrojen; *Komt weer in de Stad:* met hem was ook gekomen, den *Heer van Assendelft Mr. Vincent*, algemeene voorsorger,

en

en Raad van *Holland*, *Mr. Joost Sasbout*, en *Mr. Reynier Brunt*, Procureur Generaal. 's Anderen daags ontboot de *Graaf* by sich in 't *Klooster van Bethanie*, daar hy t'huys lag, den Schout *Jan Huybertsen*, *Cornelis Benning*, *Albert Marcus*, en *Andries Boelessen*, Burgermeesteren, *Claas Hilbrantsen*, *Cornelis Dobbessen*, Schepenen, *Claas Willemsen*, en *Joost Buyk*, Hooft-mannen.

Doet de Magistraat vergaderen.

Aldaar stelt hy henlieden vyf-en-twintig beschuldingen voor, betigt hen met onachtzaamheyd, en datse in 't straffen der ketters al te slaphertig geweest waren, ja dat 'et hun schuld was, dat het opgereze quaad sich dagelyks meer en meer verspreyde. Een deel van dese beschuldingen werd by de Wethouders wederleyt, maar van de rest ontschuldigden sy sich, seggende daar noyt van gehoort te hebben.

En leyt hen verscheyde beschuldingen te last.

Voorts zyn de Burgermeesters en Vroedschap deser Stede, met den *Grave* wel vier of vijf dagen achter een dagelyks op 't *Stadhuys* vergadert, om over 't gemeene beste te beraadslagen. Ook werd te deser tyd met goed vinden van den gantschen Vroedschap, *Meester Jan Huybertsen*, vermits de spraak ging dat hy *Luthers* gezint was, van sijn *Schoutampt* afgezet, en zijn plaats gekooren, *Klaas Gerrit Mattyssen*.

De Schout afgezet.

Voorders wierd in des selven *Graven* herberge voorgestelt, of'er ook iemand in den Raad van Ketterye verdacht was, of 'er al op Stads muuren en bolwerken goede wacht gehouden, en of'er jaarlyks van 't geener ontfangen en uytgegeven werd, al trouwe rekening gedaan werd.

1534. Tusschen den 9 en 10 September, werden 'er twee Burgers van de *Weder-doopers* secte, by de kop gevat, en in de gevankenisse geworpen.

Eenige gevangen:

Hier op verspreyde sich een gerucht, dat op den aanstaande nacht wel twee hondert Burgers van hun bedt soude geligt, en na den *Haag*, om aldaar haar straffe t'ontfangen, gevoert worden.

Gerucht daar op:

Dit veroorsaakte soodanig een beroerte, dat zich by dage en by nacht, een groote menigte ontrent het *Stadhuys* liet vinden. *Joost Buyk*, en *Jan Hollesloot*, beyde Burger Hopluyden, nemen uyt het Gild der Schutters drie rotten by sich, qualyk te vreden zynde dat soo groot een meenigte der Burgeren; dien geen wagt bevolen was, op de Markt t'zamen quamen.

Veroorsaakt groote beroerte.

Weshalve werd 'er geraadslaagt, of men de zelve met scherp aanvallen, en verstooren, dan of menze met goedigheyd ondergaen zoude. De leste raat werd by *Ioost Buyk*, en *Hollesloot* voor goet gekeurt, die uyt de drie Rotten vier mannen tot sich namen, op de Markt by hen gingen, en hen vroegen, wat hun voornemen en begeerte was, datse dus buyten gewoonte op de Markt quamen te samen loopen, en sich den gantschen nacht over daar op onthielden; sy hadden d'oorzaak te openbaren, men zou hen, indiense billyk was, daar in te gemoet komen. *Sy waren*, gavense tot antwoord, *daar vergadert, niet om oproer ofte eenige nieuwigheden aan te rechten, maar zochten, dewijlse soo wel Burgers waren, als sy; neffens hen het gemeene welvaart te beschermen :* voorts daar by voegende, *dat 'et onbetamelyk was, en tegen Stadsrechten, en vryheden streed, dat dus by nacht d'onschuldigen van hun bed gelicht, en gevankelijk weg gevoert werden. Buyk* gaf tot antwoord, dat ieder vry gerust zoude gaan slapen, en hy daar voor stond, dat zulks niet geschieden zou.

Door Joost Buyk gestilt.

Hier op gink ieder, zynde alrede twalef uuren in der nachte, t'huyswaart. De *Graaf van Hoogstrate*, verschrikt door dit t'zamenrotten des volks, had des nachts tot verzekering van sijn persoon, voor de herberg, daar hy t'huys lag, zijn dienaars laten wagt houden; doch hy vertrok weer in 't kort na den *Haag*. Op den laatsten van Wintermaand des jaars vyftien hondert vier-en-dertig, wierd 'er weder een Burger, die sich had laten *herdoopen*, met den zwaarde onthalst, en sijn lichaam op een radt en 't hooft op een staak gestelt, en een ander, die voor den Raad ontboden, maar gevlucht was, voor sijn leven uytgebannen. Ook werd ten zelven dage een vrouwe, om het zelfde feyt, verdronken.

Verscheyden gestraft.

Te deser tyd quam een gerucht tot *Munster*, aan een *Ian Matthijssen* van *Haarlem*, (die sich selfs aldaar tot *Propheet* der *Herdopers* had opgeworpen) hoe een groote meenigte van *Herdoopers* door gantsch *Holland*, en *Vriesland* vergadert waren, en sich sterk maakten om *den Koning van Sion*, *Ian Bokelsz. van Leyden*, te hulp te komen. Op dit gerucht zond de *Koning* eenen *Ian van Gele* derwaards, tot leitsman van dese troepen, en belaste hem wel ernstelyk dat hy, als een tweede *Moses*, dit volk geleyden en binnen zoude brengen.

Jan van Geele, na Holland gesonden.

Op den elfden van Sprokkelmaend des Jaars vyftien hondert vyf-en-dertig, brak alhier in 't openbaar uyt, daar de Wethouders en de gantsche Burgery lang voor gevreest hadden. 1535.

Vreemd bedrijf van eenige Herdoopers.

In de Zoutsteeg, ten huyse van eenen *Ian Sybertsen Lakenkooper*, zynde dat pas na 't *Oosten* verreyst, hadden sich etlyke mannen en vrou-

vrouwen, waar onder eenen *Dirk*, een Snyder ſijns ambachts was, die ſich voor een *Profeet* uytgaf, verzamelt; 's morgens heel vroeg, tuſſchen drie en vier uuren, wierp ſich de *Profeet* in tegenwoordigheyd van hun allen, om te bidden plat tegens de aarde. Midlerwyl hy bad, werdenſe alle met ſo groot een ſchrik bevangen, dat hen docht dat de plaatſe daarze ſtonden, ſchudde en beefde. Syn gebed ge-eyndigt hebbende, zeyde hy tot een van d'omſtaanders. *'k Heb God in ſijnen Troon en Majeſteit van aangeſicht tot aangeſicht geſien, en perſoonlyk met hem geſproken: 'k ben in den Hemel verrukt geweeſt, en van daar neder-gedaalt ter Helle, en heb het alles beſichtigt, en nu is den grooten dagh des oordeels voor handen. En gy zijt*, wijzende op zeker knecht, *in aller eeuwigheit verdoemt, en niet waardig in der Helle te daalen, maar ſult in den afgront der Helle verzinken!* Waar op de dienaar hem antwoorde; *Vader, gy die in de Hemelen woont, ontfermt u mijner, en zijt mijn ziele genadig:* de *Profeet* weder. *De Vader heeft meêlijden met u gehadt, en heeft u nu tot een zoone aangenomen, en alle uw' ſonden vergeven.*

's Daags daar aan zijn ſy 's morgens vroeg weder op de zelve plaats vergadert, en ſommige vrouwen van haar mans zijde uit het bedde ſtilzwijgens opgeſtaan, en alhier weder gekomen. En na datſe vier uuren met leeren en bidden toegebracht hadden, zette de *Profeet* zijn helmet van 't hooft, trok zijn borſt-harnas uit, en ſmeet zijn kleeren, zwaert, en andere wapenen op 't vuur, zulx hy moeder naakt ſtond. Voort gebood hy d'anderen, datſe hem zouden nadoen en zich mede ontkleden, 't welk zy ook deeden, 't zelfſte wiert daar na ook van de vrouwen gedaan: want de *Profeet* had ingeſtelt, dat alles, wat van aarde gemaakt was, in 't vuur moeſte geworpen werden, menende dat dit een aangename brant-offer voor *Godt* zoude zijn. De Vrouw van den huiſe, die noch lag en ſliep, en van 't gene dat 'er gebeurt was, niet wiſte, werd door den vuilen en groote ſtank van de ſmeulende kleeren, die door 't gantſche huis trok, wakker, ſprong uit den bedde, om te ſien, of 'er ook brand was; op de zolder gekoomen zijnde, vondſe aldaar elf perſoonen, zeven Mannen en vier Vrouwen, moeder naakt ſtaan. Zy wert van den *Profeet* belaſt zich terſtont mede t'ontkleden, 't geenſe ook deed, en ſmeet haar kleren

Wonderlyk bedryf der Naakt-loopers.

mede

mede op 't vuur. Als zy nu met haar twaalfven dus naakt ſtonden, beval hen de *Profeet*, dat zy hem met loopen en roepen zouden navolgen. Terſtont vliegt men ten huiſen uit, en loopt langs der ſtraaten, als dol en uitſinnige menſchen, en roepen luits keel, *wee, wee, wee, de wraak, de wraak ô Hemelſche Vader.* Op dit geroep, dat de gantſche Stad door klonk, begaven zich de Burgers terſtont in de wapenen, en quamen op den *Dam* voor 't *Stadhuis* t'ſamen; zulks dat ook deſe *Herdoopers* op eene Vrouw na, die men naderhant noit vernomen heeft, gevangen wierden. Terwijlſe in de gevankenis, dus naakt zaaten, hebbenſe geen kleeren willen aantrekken, ſeggende, *dat ſy de naakte waarheit waren.* Zeker Schepen ſmeet een der Vrouwe van deſe gevangen een mantel om 't lijf, zeggende, *dekt u*, maar zy wierp de zelve van haer lyf, met voorwenden dat 'et beelt *Gods* zich niet hoefde te ſchamen. De ſtank van deſe brandende kleren hadden nu alreê ook de gebuuren rontom beginnen te ruiken, maar de deure was van deſe *Naaktloopers* in 't uitgaan zoo vaſt toegeſlooten, datſe niet op te krijgen was. Ten leſte dedenſe het ſlot met een gelade buſſe opſpringen; in huis gekomen zijnde, vondenſe het bed-ſtroo in den brand, de kleeren en wapenen op 't vuur leggen, met twee ſchottels vol vleeſch daar boven op. Voorts deed men de Gilden der Schutteryen op den *Dam* vergaren, en in de wapenen komen. Verſcheide huiſen werden onderſocht, en verſcheide Burgers zo ſchuldige als ontſchuldige in hechtenis genomen, maar d'ontſchuldige terſtont weder ontſlagen. De Kerken en Stads-poorten wierden op dien dag geſlooten gehouden, alleen maar tweemaal geopent, en terſtont weêr toegeſlooten. Den twintigſten van Sprokkelmaant zijn uit *Vriesland* en *Henegouwe* eenige duiſent *Herdoopers* ontrent den *Nieuwendijk* (andere zeggen te *Monnikdam*) aangekomen. By deſe is gegaan den *Heer Gerard van Aſſendelft*, en de *Prevooſt* van *Holland*, door wiens voorſichten raat ſoo veel te weeg gebragt werd, datſe weder heen gingen, daarſe van daan quamen. Ettelijke huiſen, daar eenig bedenken op viel, werden tot de gront toe geſloopt. Op den vijf-en-twintigſten van Sprockelmaant, werden de zeven mans perzoonen van deſe *Naaktloopers* met den zwaarde onthooft, en in linnen kleeren op 't rad geleit. In het ſterven bewesen deſe verblinde menſchen noch groote ſtandvaſtigheit. Want den eenen riep, *prijſt den Heere altijd*, d'ander, *wreekt het bloet van d'uwen*, de derde, *opent uw' oogen*, de vierde, *Wee, Wee.* *a* Op den achtſten van Lentemaant werden'er noch neegen van dit zelve volk verweſen om onthalſt te worden. En ſchoon deſe Weêrdoopers ſoo wel hier als door gantſch *Holland* met de uitterſte ſtraffe vervolgt werden, ſoo wiert'er nochtans niet mede gewonnen, ja ſy groeiden in hun dwalingen tegens de ſtraffe aen. Want ook de geenen, die den *Biſſchop* binnen *Munſter* belegert hield, leeden nu ſoo grooten honger, datſe by gebrek van broot, ſich met kruiden, wijngertsbladen, en diergelyke loof, het leven onderhouden moeſten. Ter gedachteniſſe van deſe *Herdoopers* en *Nachtloopers*, waren in de *nieuwe Kerk* aen een zekere balk deſe naervolgende twee vaerſen met roode letteren geſchreven:

Straffe der Naaktloopers.

Standvaſtigheid der zelven in 't ſterven.

Als men ſchreef duiſent vijf hondert en vijf-
en-dertig, wilt dit onthouwen,
Doen liepen hier naakt Mans en Vrou-
wen.

Maar

a „ *Dit is uyt een Ooggetuygen ſijn nagelaten Schriften getrokken.*

„ De eerſte op 't Schavot komende, en voor de oogen geblint zijnde, ſprack, *verbly u in den Heere* „ *die oprecht van herten zijn, verbly dy in den Heere*; neder knielende, *riep met luyder ſtemme*, O! *kragt des* „ *Alderhoogſten ſtaet my by.*

BYVOEGSEL.

„ De tweede ſprak wel veel woorden, maer was flauw, ſoo dat men ſijn woorden niet verſtaen „ konde.

„ De derde ſprak mede veel, maer niet verſtaenlijk; doch in 't neder knielen, riep hy met luyder ſtem- „ me, O! *Vader vergeeft het haer, want zy weten niet, wat zy doen.*

„ De vierde zeyde, *Lof, Eer en Dankbaarheyt, zy U ô Vader, nu ende in der eeuwigheyt*, Amen: Neder „ knielende, riep ſeer luyden, *ô Heere in dynen handen beveel ik mijnen Geeſt.*

„ De vyfde ſprak wel, maer men konde hem niet verſtaen.

„ De zeſde zeide, *ô Heer hier wil ik mijn Ziel offeren in dynen handen, gelijk Abraham zijnen Soon Iſaak* „ *deede.*

„ De zevende ſprak, *ô Heer, hier wil ik mijn Hals uyt ſteeken om uwent wille, want gy weet dattet om U* „ *Woordt is; in 't knielen riep hy, ô Heere, in dijne handen beveel ik mijn Geeſt,*

„ De achtſte riep, *ô Heer, wild dyn arme Knegt doch ontfange, en wilt haere oogen open doen, die blint zijn,* „ *op dat zy ſien mogen; vergeeft haer wat zy doen, en wilt het haer voor geen zonden rekenen, want zy weeten niet* „ *wat zy doen, die daer boven zijn*: Daer op knielende, riep ſeer luyden, *ô Vader in dynen handen beveel ik* „ *mijn Geeſt.*

„ De negende ſprak ſeer vrymoedig, *ô Heer, hier offere ik dijnen Knegt tot eenen brant offer, en wilt doch* „ *niet gedachtig weſen die zonden, die ik in voorleden tijden gedaen hebben.*

Maar door den brant, die in 't Jaer zestien hondert vijf-en-veertig in dese Kerk raakte, is dese balk mede afgebrant.

Jan van Gele komt in Holland. *Ian van Gele* ondertussen, die, gelijk wy gezeit hebben, van den *Koning* uit *Munster* naar *Vriesland*, *Holland* en *Amsterdam* gezonden was, vond de dingen in een heel andere staet, dan de *Koning* hem wijs gemaakt had. Want in *Vriesland* en van daar in *Holland* gekomen zijnde, vont hy de beloofde troepen krijgsknechten niet. Hy begon des niet-te-min groote dingen in 't werk te stellen, en bragt, eer dat hy uit *Vriesland* scheide, geen kleene beroerte aldaer, voornamelyk tot *Bolswaart*, door zijn listigheit te weeg; maar vluchte, na dat daar alles weêr in stilte geraakt was, voort op *Amsterdam*, en gink, sich in onbekent koopmans gewaat gekleet hebbende, by eenen *Willem Cornelissen* t'huis leggen. *En t' Amsterdam.* Zijn naam, om niet bekent te worden, had hy in 't inkomen verandert. Want de naem van *Geele* was nu alreê door gantsch *Holland* genoeg-zaam bekent. Alhier hielt hy heimelijk met den genen groote gemeenschap, die hem dochten op sijn' zijde te zyn; met dese handelde hy van ernstige zaken, deed groote beloften van het *Koninkrijk* van die van *Munster*, en prees seer de vryheyd des levends der selven. Eyndelyk ruit hy hen soodanig op, datse na nieuwigheden beginnen te luysteren, en ontsteekt in hun herte een begeerte van een groote, doch gevaarlijke daat', te bestaan. Want het gerucht der *Munstersche* geschiedenissen, had ten dien tijde zoo groot een begeerte van alles zonder onderscheyd, en in 't gemeen te besitten, en te gebruyken, in de herten der menschen ontsteken, dat dese pest in 't kort hier en daar, en voornamelijk binnen dese Stad, ongelooffelijk was voort gekropen. Daar woonde dat pas in dese Stad, eenen *Hendrik Goetbeleit*, een man van middelmatige lengte, grof van leden, stark van lighaam, en die lange jaren den Oorlog gevolgt had, Dees was by de zijnen door zijn vroomheyd in groote eer en aansien, en nu mede de Zekte der *Wederdooperen* ingelijft. *Ian van Gele*, dan, nam desen *Goetbeleit* tot een metgesel van zijn heymelijke raadslagen. Maar voor geen dink vreesde dese *Ian van Gele* meer, als dat zijn naam zoude mogen in 't licht komen, en hy daar door bekent worden. Weshalve met goedvinden van desen *Goetbeleit*, neemt hy voor zijn zaken aldus uyt te werken. *Reyst na Braband.* Hy zou na 't *Hof* van *Braband* gaan reysen, om quansuys vergiffenis zijner misdaden van de *Koninginne Maria*, *Keyser Karels* Zuster, die toen *Landvoogdes* over de *Nederlanden* was, te versoeken, en als dan, dien verkregen, en zijn voorige naam bekent gemaakt hebbende, opentlijk binnen *Amsterdam* by ieder een te verkeeren. Desen voorslag is hem ook wonder wel gelukt. Want door tusschenspreken zijn 'er vrienden, en door zijn groote beloften, verworf hy van de Landvoogdesse vergiffenis, en dat voornamelijk met dit besprek, dat hy de Stad van *Munster* aan *Keyser Karel* door zijn listigheyd zou leveren. Hier van gaf men hem besegelde brieven, en geld om volk aan te nemen. Dus komt *van Gele* weer te *Amsterdam*, maakt zijn rechte naam bekent, en verkeert opentlyk by de grootste van *Amsterdam*. *Komt weer t' Amsterdam.* Want het berouw zijner misdaden en de verkrege vergiffenis, als ook dat hy zoo groot eenen last aanveirt had, van de Stad *Munster* aan den *Keyser* te leveren, had hem, ja zelf by de *Magistraat* zeer bemint gemaakt. Midlerwijl, na dat alles nu weêr in stilte gekomen was, zoo bestaat hy een gruwelijke daat. Hy spant aan met zijn volk om dese Stad te bespringen, en hier zoodanig een Republijk op te rechten, alsse te *Munster* gedaan hadden. Voor eerst neemt hy *Goetbeleit* tot metgesel van zijn Raad, en steld hem tot Vendrich over zijn volk. Endelijk geeft hy de zaak ook te kennen aan zijn volk, dat hy ten huyse van *Pieter Gaal* in de *Pylsteeg* had doen vergaren. Ieder prees dien toeleg, en zeyde dat men 'er mede voort voere. Om dit gruwelstuk nu uyt te werken, wierd daar toe vast gestelt den tienden van Hoymaand. Het teken van zamen te komen en aan te vallen, zoude wesen het luyden der Steê-klokke op 't Stadhuys. *Zoekt de Stad t' overrompelen.* Doch op de leste uur, als dit vloek-verwantschap hun voorgenome daat in 't werk zoude stellen, brak de bommel uyt. De Kruys-gilden, gelijk men van ouds gewoon was; ook by de andere Gildens, als die van *St. Anna*, *Onse Lieve Vrouwe*, *St. Maria Magdalena*, *'t Sacraments-gild*, en *'t Maagden-gild* wierd onderhouden, plachten op 't *Stadhuys* op diversche tijden zeer kostelijk te teeren. Op dese Maaltijden quamen ook al de Wethouders en de aansienlijkste en rijkste Burgers der Stad, en duurde dit brassen gemeenlijk tot laat in der nacht. Ontrent den avond, als nu dit *Kruys-gild* teerde, en de Toortsen en Pektonnen op den *Dam* tot teken van vreugde ontsteken waren, komt een zekere jongelink (want de Scholieren hadden *Dat word ontdekt.*

mede

mede hun deel daar van, en mede hier geweest zijnde) by eenen *Pieter Honig*, en verhaalt hem, hoe dat de *Wederdoopers* wel ten getale van zes hondert vergadert waren, om de Stad te bespringen. *Honigh*, zonder eenige uytstel, geeft de zaak aan *Klaas Otter* en *Dirk Hillebrantsen*, beyde Hooftmannen, te kennen. Dese drie gaan op staande voet by Burgermeesteren op de Merkt, en ontdekken de gantsche zaak; maar Burgermeesteren sloegen in 't eerst daar naauwlijks geloof aan, voor al eer men den eersten aangever voor den dag bragt, die by zijn deel Hemelrijks zwoer, dat 'et in der daat zoo was, als hy geseyt hadde. Daar by voegende, tot teyken van waarheyd, dat men op de *Rederijkers Kamer*, die boven de *Waag* was, (staande doenmaals op den *Dam*, omtrent voor de huysen, die nu tegen de *Vismarkt* aanstaan) zoude vinden, 3 dobbele haaken met scharp geladen: dat ook alsoo bevonden wierd. De kruis-gilden waren ondertussen vroeger op 't Stadhuis van malkanderen gescheiden, als zy gewoonlijk plagten, 't geen ook hun behoudenis geweest is. By Burgermeesteren wierd voorts beraedslaegt, op wat wijse men de Burgery op den *Dam* voor 't Stadhuis in stilligheit, en zonder de minste beroerte, zouw in de wapenen doen komen. Terwijl d'een het vast dus, d'ander zoo overleit, komen de *Wederdoopers* gewapent, met slaende trom en vliegende vendels, uit de *Pijlsteeg* uit het huis van *Pieter Gaal* met groot gewelt en oproer op den *Dam* trecken, bespringen terstont het *Stadhuys*, en slaan de wacht doot. d'Eerste die het met de doot bekoopen moeste, was eenen *Simon Claesz. Put*, Capiteyn van de wagt. Zeker quaataardig mismaakt bultenaar, mede in de *Pijlsteeg* wonende, komt ook gewapent uit, en vermaant sijn buurman om met hen tegen de *Herdoopers* na den *Dam* te trecken, en alsoo eenige treden te zamen voortgaande, doorsteekt hem verradelijk, en loopt voort. Een zeker dienaar van de Schout, die dronken en vol zijnde, en tussen stoelen en banken zo lang als hy was, op de vloer lag en sliep, wierd door dit geroep wakker, klimt zonder te weten wat 'er gaande was, boven na de *Tooren* van 't *Stadhuys*, en neemt by gevalle het touw van de Steê-klok, op dat door het luyden geen grooter schrik onder de gemeente zoude komen, weg. Burgermeesteren, die het met groot lijfs gevaar ontkomen waren, wekten terstont de Burgers op, doen de straten rontom, die op den *Dam* uytkomen, met wacht

Komen op den Dam.

Wonderlijk hinder middel.

besetten, op dat zich by de geenen, die alrede op den *Dam* waren, d'anderen niet zouden versamen. Zy werden altemaal, die zich in d'eerste hette tegens dese *Herdoopers* aanstelden om te vechten, van hen doorschoten. *Klaas Pietersz. van Aken*, een sterken dronkaart, en die lange jaren met *Hendrik Goetbeleit* verkeert had, vervalt op den *Dam* onder dese dikke drommen der *Wederdooperen*. Hy vraagt hen uyt een klucht wat hun begeeren was; zy hadden hun voornemen te openbaren, men zou hen daar in te gemoet komen en te vrede stellen. *Goetbeleit* belaste hem, dat hy na huys zoude gaan, dat aldaar een gevaarlijke zaak verhandelt werd, en die hem niet aangink. Als de andere hem met de dagge te lijf wilden, schoot *Goetbeleit* daar tusschen, en zeyde, laat dese gaan, het is een grooten dronkaart, en mijn goebekende. Terwijl hy aldus na sijn gewoonte bleef staan gekken, wierd hy (hoewel tegens wil en dank van *Goetbeleit*) ter neder gemast. De Burgers hadden nu alreê de wegen, die op den *Dam* uytkomen, beset. Voorts wierd by Burgermeesteren besloten, dat men niets zoude beginnen, voor dat den dag gekomen was. Maar Burgermeester *Pieter Colijn*, een zeer geleert en Godvruchtig man, was by veelen, om dat hy in 't begin van zijn Burgermeesterschap, dese luyden wat slappelijk achtervolgt had, in den haat gekomen, ja zoo verre dat eenige zich lieten verluyden dat hy met hen eene lijn trok, en 'er wel af wiste, wat aanslagen datse voor hadden. Deez, om zich nu van die kladde te bevrijden, rukt met een rot burgers naar de *Herdoopers*, die op den *Dam* stonden, toe; zy d'aankomst der burgeren vernemende, treden hen stoutelijk te gemoet, en slaanse op de vlucht; In 't vluchten werd 'er een deel gewont, en den genoemde Burgermeester *Pieter Colijn* zelfs schandelijk vermoort *a*. *Gosewijn Rekalf* mede Oud-Burgermeester,

Wonderlijk bedrijf van Klaas van Aken.

Aanval van Burgermeester Colijn.

Burgermeester Rekalf doet den Dam besetten, &c.

a Dese volgende bleven daar mede, als

Klaas Matthyssoon, *deser Stede Bode.*
Cornelis Symonssoen Roese, *Schout by Nacht.*
Symon Klaasz. Put, *Capiteyn van de Wacht.*
Klaas Meeusz., *in de Kalverstraat.*
Jan Dirriksz. Raesgen, *Stede Waker.*
Dirk Evardisz., *Stede Waker.*
Dubbelt Dubbeltsz.
Luytgen Muylken.
Klaas Pietersz. van Aken.
Jacob Jansz. Smit.
Marten Egbertsz. Schaep, *Smit.*
Vincent Pietersz., *Lakenkooper.*
Jan Willemsz. Abcou, *een Vryer.*
Jan Willemsz. Pot.
Gerrit Martensz. *Metselaar.*
Dirk Gerritsz.
Jan van Utrecht.
Egbert Willemszoon.

en

en die zich wonder wel op den krijgshandel verstont, belaste de wegen, die op den *Dam* aanliepen, met zeilen te behangen, en voor de selve hoppe-sakken te rollen, om daar achter te gaan leggen, en tegens de looden der wederdoopers scheutvry te zijn. Maar als de selve *Rekalf* bemerkte, dat de saak alleen met de Burgery niet wel uit te rechten was, roept hy op de *Vismarkt* eenige vrywilligen te zamen, en neemt hen voor een Maant aan. Dese werden op die voorwaarde aangenomen, datse de *Herdoopers* van den *Dam* gedreven hebbende, het aller eerste een aanval op 't Stadhuis souden doen, en van de Burgers ingevolgt werden. *Goetbeleit*, ziende dat de wegen, om op den *Dam* te komen, rontom beset waren, zeide tot *Ian van Gele: Dit is het, dat ik altijd gevreest hebbe, namelijk, dat onsen aanslag met soo weynig volk soude te leur gaan. Wat is 'er nu anders overig, als dat wy vechtender hant hier op dese plaats doot blijven? Geen swarigheit altoos*, antwoorde *Ian van Gele*, *want eer de klok tien uuren sal slaan, sullen wy de Stad in ons handen hebben, en dat sonder een droppel bloets te storten, soo men den* Propheet *anders gelooven mag.* Midlerwijl hielden de Burgers zich stil, maar de *Herdoopers*, bragten vast de na-nacht met zingen van geestelijke liederen over. Maar als 't begon te dagen, begaven zich de *Herdoopers*, waar van zoo nu en dan een gesneuvelt was; van den *Dam* op 't *Stadhuys*. De Burgers dit ziende nemen de *Retorijk-kamer* boven de *Waag*, die niet met boven de 30 a 40 Mannen beset was, in, van waarse bequamelijk '*t Stadhuys* konden beschieten en ook den *Dam* ruym houden. Daar na wierd'er door de vensters van 't *Stadhuys* in de groote Zaal met Roefroers zoo yselijk geschooten, dat 'er verscheyde quamen te sneuvelen, en zich hier en daar versteken, en verstroijen moesten. *Gosewijn Rekalf*, belaste twee slangen en een kartouw op den Middeldam te brengen, daar de deur van 't *Stadhuys* mede op de vloer geschooten wierd. Hier vloogen terstont d'aangenome knechten ontrent te vijf uuren in, die ook van de Burgery wakker in gevolgt werden. De *Herdoopers* hier op, die, wel ten getale van vijf-en-twintig, het binnenste van 't *Stadhuys* ingenomen hadden, zetten zich in de deur pal om het uytterste te wagen. Maar een deel Burgers en Soldaten klommen ter zijde van 't *Stadhuys* de vensters in, vielen van alle kanten op hen aan, en versloegense. Twalef wierden 'er gevangen, de rest ter

Oproerige verlegen.

Dese vensters hebben noch in 't oude Stadhuis, in den Jare 1652. (wanneer 't zelve verbrande) gehangen.

Waar in men de gaten, daar dese kogels door gegaan waren, bescheidelijk zien kon.

Rekalfs verder bedrijf.

neder gehakt, waar onder ook *Goetbeleit* was. *Jan van Geele*, die ondertusschen boven op het Toorntje van 't *Stadhuys* gevlucht was, werd van de Burgers, op den *Dam* staande, (na dat hy veel vuyle en lasterlijke scheltwoorden de zelve had toegeroepen, en als getergt voor snoder dood vresende) doorschooten, en van boven neder op straat geworpen. Maar d'anderen die op het luyden van de Steêklok, 't geen het teken was van aan te vallen, midlerwijl gewacht hadden, hielden zich, de neêrlaag van hunne spitsbroeders gehoort hebbende, stil binnens huys, gelijk als mede de Huysluyden van *Benskoop* en *Yſſelſteyn*, ontrent 300 sterk, die *Ian van Geele* tegens den 10 Mey hier had ontboden; soo ook anderen, die te Scheep voor de Boom, als die geslooten was, alle te laat quamen; dog de laatste vluchte na Engeland. En aldus verdween op dese Stad, die schrikkelijke toeleg van dese vloekverwanten en uytsinnige menschen. Een dink, te weten; het afsnijden der koorde van de Steêklok door den Schouts-dienaar, schijnt het voortgaan van dit werk belet te hebben. Onder de *Wederdopers* bleven ontrent dood acht-en-twintig, maar onder de Burgers twintig. De lichamen der *Wederdooperen*, wierden naar de middag by de beenen om hoog aan twee Galgen boven malkanderen, buyten aan de *Vogelwijk*, gehangen.

Herdoopers hebben de nederlaag.

Ter gedachtenis van desen Oploop wierden de volgende Vaarsen, in een Blaauwe Steen, boven de deur van 't *St. Elisabeths Gasthuys*, (dat naast 't Oude Stadhuys stond) uytgehouwen, en de Letters vergult.

„*Die Bondgenoten der Opinieuser Anabaptisten*,
„*Overvielen dese Plaets, en 't Stadhuys, 's nachts t' elf uuren*,
„*Des anderdaegs voor negen uuren sijn zy met maght, en listen*,
„*Geslagen, gevangen, en moesten Justici besuren.*

Op den zestiende van Bloeymaand, wierden dese twalef gevangene *Herdopers* aldus gerecht. Sy werden eerst achter met de rug op een bank gebonden, daar na werd hen 't herte levendig uyt het lighaam gesneden en in hun aangesicht gesmeten. De lighamen werden op de Markt geworpen en gevierendeelt, de quartieren buyten op de Stads-poorten gehangen, en de hoofden op staken gestelt. Het vonnis dat over hen gestreken wierd, luyd van woord tot woord aldus:

Straffe der twalef gevangen Herdoopers.

Alsoo

ALsoo Pieter Gaal, Anthonis Egberts ende Evert Aertsz. van Vaecht Messemaker, Klaas Jansz. Glasemaker, Sybrant Klaasz. van Alkmaar Groffsmit, Gerrit van Deventer Snyder, Michiel Egbertsz. Wever, Jacob Gysbertsz. van Gamen uyt den Lande van Gelder, ende Albert van Meppelen, hen vervordert hebben te voegen by Jan van Geel ende andre Anabaptisten van sijnder geselschappen, maeckende tusschen den maendag en dinsdage lestleden, in der nacht groote oproer binnen deser stede, in meninge die te verraden ende te brengen onder subjectie van de Anabaptisten, ende tot dien einde den Burgermeester, wijlen Meester Pieter Colyn, en veele anderen goedene Burgeren deser Stede, wiens zielen Godt genadigh zy, moordadelijck, slaande, quetsende, ende ter doot brengende, ende noch meer gedaan souden hebben, indien haar vertwijfelde voornemen by der gratie Godts, ende resistentie van der goede Gemeente niet belet en hadde geweest, de welke al saken zijnde, die groote punitie eysschen, andre ten exempele; So is't: dat mijne Heeren, den Schepenen deser Stede, gehoort den eysch van mijn Heer den Schout, van wegen sijn Koningl. Maj. onsen genadigen Heere, tegens den voorsz. delinquanten gedaen, met haar antwoort, en Confessie, ende op de gelegentheit van hare misdaet gelet hebbende, den voorsz. delinquanten met vonnisse overgeleyt, ende gewesen hebben, dat de selve delinquanten tot exempel van anderen op den schavotte voor deser stede huys opgerecht, by den scherprechter levende opgesneden, haer harten uit den lichaam genomen, daar na onthooft, ende van den levende lijve ter doot gebragt, haar hoofden op de Poorten deser Stede opstaken gestelt, en haer lichamen gequartiert daer buiten gehangen sullen werden. Verklarende hare goederen geconfisqueert tot profijte van de Koningl. Maj. als Grave van Hollant, uitgeseit deser Stede Poorter goederen, die te mogen remedieren, met hondert ponden, naervolgende de Privilegien deser Stede. Actum op den 14 May, A°. 1535. Præsentibus den Schout, Ruysch Iansz. ende Gosen Iansz. Recalf Burgermeesteren, ende allen den Schepenen.

Het meerendeel der *Benscoppers*, had ook met dese *Ian van Gele* een verbont opgericht. Desen had hy belast om op den tiende van Bloeimaant, *t'Amsterdam* t'zamen te komen, om met hen de Stad t'overrompelen. Doch zy by der Stad gekomen zijnde, en de nederlaag der hunnen vernomen hebbende, vertrokken weder ieder in stilligheyd zijns weegs. Dese *van Gele* had ook velen anderen zijner metgesellen, tijd en plaatse gestelt, om by een te komen; die kort naar dat 'er gevochten was, met twee Schepen by de *Nieuwbrug* aen quamen, maar hoorende dat hy en zijn vloekverwanten de nederlaag gekregen hadden, voerense terstont weder weg, en quamen in *Engeland* aan.

Straffe van eenige Herdoopers.

Den vijftienden werden 'er drie manspersoonen onthalst, en zeven Vrouwen versmoort. Den een-en-twintigsten zijn twee Vrouwen in de *Pijlsteeg* voor haare deuren opgehangen, om datse van 't verraat geweten hadden, en dese *Wederdoopers* in hare huysen vergadert waren geweest. Ten zelven dage zijn 'er zeven Vrouwen, die het mede met dese Secte hielden, verdronken. Op den vijf-en-twintigsten van Bloeymaand is 'er een man, die van dit verraat wel geweten, en 't niet geopenbaart had, gevierendeelt; de quartieren wierden aan een rat gehangen, en 't hooft op een staak gestelt. Om de zelfste oorsaak zijn op den eersten van Zomermaand, noch twee gevierendeelt. Ook is ten zelven dage die Vrouwe in haar deur opgehangen, uyt wiens huyse de *Naaktloopers* gelopen waren. Ten zelven dage wierd een moeder met haar zoon, op den *Nieuwen Dyk in de blaeuwen Engel*, om datze *Jacob van Kampen* geherbergt had, voor haere deur opgehangen. Maar *Iacob van Kampen*, die zich den *Bisschop van Amsterdam* had laten noemen, was, daer het meestendeel der *Weederdooperen* alreê nochtans gevangen was, nergens te vinden. Weshalven wierd daar af gelezen, dat de geene, die hem wist aan te brengen een groote zomme gelts genieten zou, maar die hem herbergde, en voor den ondergank der zonne niet aangaf, soude in sijn deur opgehangen worden. Endelijk wiert hy onder een hoop turven, daar hy sich onder versteken had, gevonden, en in de gevankenisse gebragt. Men wierp hem op den Pynbank, maar hy wilde niet bekennen van eenig verraad: niet anders seggende, als *Ik heb't lyf verbeurt: Ik ben verdoopt, en heb gedoopt: Ik wou nooit verlof geven in 't Verraad van Amsterdam.* Over hem gink een schrikkelyk vonnis. Gebragt ter plaatsen daar hy sterven zouw, werd hy eerst een heel uur lang op een hooge stoel voor 't *Stadthuis* op het Schavot, ten toon gesteldt; op zijn hooft had hy quansuis een twee hoornige blikke Myter, daar op het wapen van *Amsterdam* stont afgemaelt. Daar na werd hem de tong, waer mede hy deze godtlooze leer geleerdt had, afgesneden, en de rechte hand, waar mede hy gedoopt

En van Jan van Kampen.

gedoopt had, eyndelyk op een vlees-bank gebonden, zijn hooft met een vlees-houwers mes, afgehouwen, 't lichaam op den Dam verbrant, en de rechter hant en het hooft met de Myter daar op, op de *Haarlemmer Poort* gesteldt. Doch wy zullen, tot bevestinge van de zaak, hier zyn vonnis, my nessens andere schriften door den wel-edelen Heer, den Heer *Iohan Witzen, Secretaris* dezer Stede, ter hant gestelt, van woort tot woort laten volgen; en luit het zelve aldus:

Syn vonnis. *ALsoo Iacob Iansz. gebooren van Yzelmunden onder Mastenbroek, anders Ian van Campen genaamt, hem vervordert heeft aan te nemen, het verbondt van de Anabaptisten, latende hem weder-doopen by Pieter Houtzager, qualijcken gevoelende van de Sacramenten der Heyliger Kerke, contrarie den heyligen Carsten geloove, ende ordonnantie der selver Kerke, den beschreven rechte ende Placcaten van de Koninglijcke Majesteit, ons genadigste Heere, ende dat erger is, 't officie ofte ampt, van te predicken, leeren, verleyden, ende verdoopen andere menschen, hem by de voorsz. Pieter Houtzager opgeleit, aangevaart, ende alsulx principalijcken hier ter Stede als een Bisschop der selver, ook tot Leyden ende Aelsmoer diverse persoonen van de waarach-*

tigheyt der heyligen Carsten geloofs gebragt, verleyt, ende wedergedoopt heeft, die ook eensdeels in sulke dwalingen gebleven (Godt betert) ende gestorven zijn, in verstooringe van den heylige Carsten geloove, ende vorderinge der simpeler menschen by de voorschreve verleyder bedrogen, 't welcke al saecken zyn eysschende exemplare punitie. Soo is't: dat mijne Heeren, de Schepenen, gehoort den eysch van mijn Heer den Schout van wegen de Koninglijke Majesteyt tegen de voorsz. delinquant gedaen met sijnen antwoord ende confessie, ende op de gelegentheid deser saecken rijpelyk gelet hebbende, den voorschreven delinquant met Vonnisse gecondemneert hebben, te sullen in een stoel met een Myter op sijn hooft sitten ten aansien van een yegelijcken op den Schavotte, voor deser Stede opgerecht, den tijt van een ure, ofte langer, tot goet-dunken van den Schout; ende aldaer gezeten hebbende, sijn tonge daar mede hy sijn valsche Leeringe heeft verspreyt, by den Scherp-rechter af gesneden, sijn rechterhand daar mede hy herdoopt heeft, en daar na sijn hooft van sijn lichaem gehouden, sijn lichaem ten vure verbrand, ende 't hooft met de Myter, ende de hand daar by op een staecke gestelt sal worden, anderen ten exempele; verklarende voorts sijne goederen geconfisqueert, tot proffijte van

zijne

zijne Koninklijke Majesteyt, als Grave van Hollandt. Actum den thienden in Iulio, A°. 1535. Præsentibus den Schout Goossen Ianſz. Recalf, ende Heymen van Amstel Iacobſz. Burger. Simon Londriſz. Ian Ysbranſz. Hollesloot, Meester Hendrik Dirkſz. en Klaas Loen Schepenen, by advys van Gerrit Andriessen, en Dirk Hillebrantſz. ook Schepenen.

De voornaamste Belhamers, en haren aanhang, aldus gesneuvelt, hielden haar d'andere stil, en soo heeft dese beroerte der Wederdoopers t'Amsterdam aangevangen, opgehouden.

Alle de gedenkwaardigste Geschiedenissen der *Herdoopers t'Amsterdam*, in verscheyde Tafereelen, door den *Amsterdamsen Schilder, Dirk Bernaertſz.* na 't leven af gebeeld, en op 't *Oudt Stadhuys* in de *Commißaris* Kamer hangende, zyn met 't zelve verbrand; doch de hier nevens gaende uytbeeldingen zyn naar die aftekeningen gestelt.

't Vervolg en Byvoeging van 't TIENDE HOOFT-STUK.

1534. DOor geheel *Holland* wierd op den 12 van February 1534. afgekondigt, en daar by verboden *het herbergen der Predicanten*, daar op den 27 van de selve Maand volgde, *dat alle die herdoopt waren en berouw hadden, ende in tecken van leedwesen biechten wilden, en 24 dagen na dese afkundinge, van hunne Biechtvader blijk brachten, voor dat maal in genaden soude worden aangenomen; maar tegens de hartneckige soude worden gehandelt na de beschreven Rechten en volgens 't Placcaat.*

Placcaat tegen 't herbergen van Predikers.

Alle die in dese tyd niet juist in 't volkomen gevoelen was van 't geene de Roomse Kerk leerde, wierd van Kettery verdagt, als *Lutherianen, Herdopers, Sacramentarissen*, en diergelyke genaamt. 't Hof van *Holland* gaf *Koninginne Maria* in bedenkinge, of zo de saak het somtijds mogt vereysschen, niet geraden zoude zyn, de hartnekkige Ketters in 't heymelijk om te brengen, 't welk 't Hof meende meer omsigt soude maken. Maar *Vrouw Maria* antwoorde op haar eerste aanschryvinge, *dat haar meening was, dat tegens soodanige, van Kettery beschuldigt zijnde, met strengheyd zoude geprocedeert worden, om die Ketterye te dempen en uyt te blusschen, nochtans sorge dragen dat 't Land niet ontvolkt wierde*: En stelde op den 9 van October de Executie der Ketters ter bescheydenheyt van den selve Hove, omme voortaan tegens hen te procedeeren na gelegentheyd van saken; welke last ook aan de Rechters in de bysondere Steden en plaatsen over ging.

Last van Vrouw Maria om de Ketters te dooden.

In December daar aan volgende, wierd een *Grietje Arians*, te vooren eens by den *Hove van Holland* om Ketterye uyt den Lande gebannen, en na datse hier ter Stede weder gevangen was, by Sententie van Schepenen gevonnist om verdronken te worden; *siet Sententie-boek fol.* 48.

Grietje Arians verdronken.

1535. Op den 6 Maart sag men hier seven personen, namentlyk eenen *Ian Pauw*, Blokmaker, *Arent Ianſz.* Kramer, *Barent Claaſz. van Swol*, *Ian van Gink*, *Hendrik Biesman van Mastricht*, *Cornelis Willemſz.* Kistemaker van *Haarlem*, *Willem Ioosten van Zutphen*; en den 15 Mey daar aan eenen *Ian Iacobſz. de Noorman*, Poorter deser Stede, *Cornelis van Sparendam*, en *Gerrit Claaſz. van Oudt Nyrop*; en op den 10 Juny 1536. eenen *Hendrik van Mastricht*, alle met den Swaarde richten, de goederen geconfisqueert van die geene die geen Poorteren deser Stede waaren, en van de Poorteren ter somma van een hondert guldens, navolgende de Privilegien deser Stede; *siet Sententie-boek fol.* 49, 51.

Thien Mannen onthalst;

Dese Sententien liepen in 't eerst daar op uyt, dat de gedoemde genaamt wierden alle sonder onderscheyd *Herdopers*, quaat-gevoelende van 't *Sacrament des Autaars* &c.; doch daar na werd 't woord van Herdopers weynig meer gebruykt, hoewel in de *Martelaars Spiegel der Doopsgesinden*, alle gestelt en gerekent worden *Doopsgesinden* te wesen, daar nochtans 't licht des Evangeliums al eenige tyd te vooren, eer dat dese Secte haar woeden begon, in het duyster Pausdom heeft beginnen door te breken, veele tot de rechtsinnige Waarheyd had gebragt.

Op den zelven 15 Mey, des selven jaars, wierden dese Vrouwen, als *Baaf Claas*, *Grietje Maas Gerrits*, Weduwe; *Barbara Iacobs van Haserwoude*, *Bregt Elberts*, *Adriana Ysbrants*, *Tryn Ians van Munnikendam*, *Lysbet Ians uyt Benskope*, *Leentje Ians van Rheenens*, Huysvrouw; *Adriana Ians van Benskope*, *Goechgen Ians van Lubik*, van buyten der Goude; *Leent Hendriks van 's Hertogenbosch*, *Griet Pieters Mollen*, *Marritje Medninx van Alkmaar*, *Aaltje Gillis van Benskoop*, *Jannetje Jans van Utrecht*, en *Aaltje Wouters van Asperen*, alle van de Kruys-

als mede verscheyde Vrouwen verdronken.

(nu *Haring-pakkers-Tooren*) in zakken gestoken, in 't *Y* geworpen en verdronken.

In 't zelfde jaar, op den dag dat *Jacob van Kampen*, die hem dikwils zelve in zijn Brieven noemde, *Ik Iacob van Kampen, Bisschop t' Amsterdam, Leesmeester te Munster, &c.* gerecht wierd, wierden ook twee Vrouwen, die herdoopt waren, en Briefdraagsters waren van dese gepretendeerde *Bisschop*, aan de Yseren voor de Vierschaar opgehangen.

Twee Vrouwen voor de Vierschaar opgehangen.

Niet lang voor dese Oploop hadde veertien Mannen zich met den anderen verbonden, om in den gewoonelijken Ommegang de Kasse daar men 't Brood des Sacraments in droeg, met d'Omdragers, van een brugge in 't water te werpen; maar den toeleg wierd ontdekt, en d'aanleggers gestraft.

Tegens de *Wederdoopers* wierd op den 10 van Juny tot *Brussel* een streng Placcaat op den naam van den *Keyser* gegeven, waar by bekent gemaakt wierd: *Dat al de geenen, mannen en vrouwen, die bevonden zouden worden besmet te zijn met de verworpene secte der Anabaptisten, of Wederdoopers, van wat staat ofte conditie datse waren, hunne opruyders, aanhangers, ende medepleegers, zouden vervallen in de verbeurte van lijf en goedt, ende tot de uyterste straffe gebragt worden, zonder eenig vertrek. Te weten, de geenen die halsterrig bleven, ofte die iemand tot de voorseyde Secte verleyt ende herdoopt, ook die den naam van Propheeten, Apostelen, ofte Bisschoppen gevoert hadden, met het vier: ende alle andere persoonen van mannen (herdoopt zijnde, ofte die heymelijk, en met voordachten raadt, ymand anders of eenige van de voorseyde Wederdoopers geherbergt hadden, verlochenende haar quaad voornemen en gevoelen, en daar af waarachtig leetweesen en berouw hebbende) metten sweerde: ende de vrouwen in een put gedolven. Beveelende allen onderdanen deselve Wederdoopers aan te brengen, op peene van gestraft te worden als een begunstiger, aanhanger, en medepleeger van die Secte, en belovende den aanbrenger het derdendeel van de confiscatie die daar vallen zoude. Daarenboven verbiedende eenige genade vergiffenisse of versoeninge voor de zelve te vervorderen, en te dier oorsake eenige versoeken of requesten te vertoonen, op peene van arbitralijk gestraft te worden. Aangemerkt wy niet en willen noch verstaan*, seyt het Plakkaat, *dat men dese Anabaptisten of Wederdoopers (overmits haar quaad voornemen) in genade zal aannemen, maar dat 'er straf over geschiede, anderen ten exempel zonder eenige dissimulatie, gunst, of uytstel.*

Placcaat tegen de Wederdoopers.

Den aanslag op dese Stad en de *Munsterse* dulheyd hebben geen kleene oorsaak geweest dat dit Placcaat is aan den dag gekomen.

In July wierd hier eene *Barent Bakker* van Zwol, die geweest was de Keukenmeester van den zoo genaamden *Koning van Munster*, nevens drie anderen, onthalst, gevierendeelt, en de hoofden op 't Blokhuys van dese Stad op staken geset.

'tJaar daar aan zag men hier eene *Albert Reyersz.*, in de wandeling genaamt *Oldeknegt* van *Bolswaart*, ter dood brengen, volgens Sententie in dato den 12 April 1537. *om dat hy zich had begeven in geselschap van luyden met Ketterye ende quade Leeringe besmet, en verkeert had in verscheyde Conventiculen, en aldaar uyt de Schriften, Sacramenten van de Heylige Kerke, en de Poincten van den Heyligen Karsten Geloove gedisputeert en geleert*; onbehoorlijk getracteert, &c. Ook op den zelven dag wierden *Andries Harmanse van Gelder* en *Thymon Hendriksz. van Kampen*, nevens de voorsz. *Albert Reyersz.* met den Zwaarde gerecht, de lighamen op raden geleyt, en de hoofden op staken gestelt. Ziet *Sententie-boek, fol. 77. verso.* 1537.

Twee of drie jaren, na dat het Oproer der Secte van de *Herdoopers* en anderen hier in Amsterdam was voorgevallen, is eenige dessentie onder de Regeeringe ontstaan, en de oude Regenten door de laatst ingekomene uyt de Regeeringe gehouden, zedert dat eene *Claas Gerrits Mattheusz.*, die in de plaats van *Mr. Jan Huybertsz.*, *Licentiaat in de Rechten*, was Schout geworden, en daar op voort Burgermeester, van *Klaas Dobbense* in het Schouts-ampt gevolgt wierd; door welkers toedoen verscheyde van de oude Regenten, en door eene *Cornelis Marcelis Beyerman*, aan de Nieuwe Zyde, van *Lutherianerye* beschuldigt wierden; maar wel meest warense op den voornoemden *Mr. Jan Huybertsz.*, die daarom in den jare 1534. het Schouts-ampt by de 36 Raden was ontnomen, gebeten. Schout *Claas Dobbensz.*, die het met *Mr. Reynier Brunt*, *Procureur Generaal*, hield, en het oor van de *Koninginne Maria* hadde, leyde op *Mr. Jan Huybertsz.* toe, om dat hy gesegt hadde, dat hy eene *Jan Reyser* van Munnikendam had in de Regeeringe in den jare 1536., en op de 14 gebragt, en tot Schepen was gekoosen, daar hy *Reyser*, om onverlaatheyd, te vooren 1538.

Proces en beschuldinge tegens Mr. Jan Huybertsz., geweesen Schout.

was

was uyt de Schutterye geset; met de Klok, om dat hy die van den Gerechte in een Executie van goederen zeer qualijk hadde bejegent, opentlijk gebannen, om een Bedevaart tot *Amersfoort* te gaan doen; om dese en andere getuygenissen die hy tegens de nieuwe Regeerders in den jare 1538. en 1539. hadde gegeven, hebbense *Hem* eerst door den *Opper Inquisiteur* en *Kettermeester*, *Mr. Ruardus Tapper*, die noch hier een *onder Kettermeester*, *Mr. Floris Egbertse*, *Pastoor* van de *Oude Kerk*, onder hem hadde, doen betichtigen en vervolgen, zoo dat hy, *Mr. Jan Huybertsz.*, genootsaakt was dese Stad te ruymen. Hier op volgden den bovengenoemde *Mr. Reynier Brunt*, beklaagde en citeerde hem voor den Hove van Holland, die nu van de *Koninginne Maria* in den jare 1534. volkomen macht was gegeven om door heel Holland, die voor *Ketters* by den *Kettermeester* verklaart wierden, te mogen vervolgen en dooden na haar luyder goetdunken, (gelijk hem door den *Kettermeester* van tijd tot tijd was aan de hand gegeven.) Des *Procureurs* zeggen was eerstelijk, dat in *Amsterdam* zedert 15 a 16 jaren waren opgeresen, doen hy *Mr. Ian Huybertsz.* Schout was, de gereprobeerde *Sectens* van *Lutheryen*, *Sacrementisten* en *Herdoopers*, waar door de *Stede van Amsterdam* in groot pericul was geraakt om van de zelve ingenomen te worden, van 't welk hy *Schout* en andere *Burgermeesteren* en *Regeerders* wel vlyt hadden aangewend, maar te slap waren geweest, en deselve opgeresene *Secten* niet genoegsaam tegens gegaan en die *Ketters* gestraft hadden, ingevolge de *Plakkaten* van den *Keyser*, maar in tegendeel gedoogt en door de vingeren gesien; ja dat hy zelve van die *Secte* was, om dat geduurende *'t Schouts-ampt*, dat hy wegens dese Stad bekleede, veel oneerlijke en schandelijke Liedekens tot oneer van *'t Sacrament des Autaars*, tegens de Geestelijke Persoonen, en Ordonnantien van de *Heylige Kerk* waren gesongen, daar hy geen Correctie hadde over gedaan: Dat onder andere eenen *Adriaan met een Oog*, Schuytevoerder, zeer vieleyn en vuyl van 't bovengemelde *Sacrament* hadde gesprooken, tot de Luyden die langs de straat na de *Heylige Stede* gingen om hare Devotie te plegen; seggende, wat wil dit Volk der *Papen God* gaan zoeken; dit *Brood* en *Kaas* dat ik in mijn hand hebbe, is zoo goed als dat; maar voegde hy daar verder by, *als Christus in 't Avondmaal nam een stuk Brood, ende zijn hand uytreykte, zeyde, Neemt dat ende Eet, ende met de andere bewees hy op zijn borst, zeggende, dit is mijn lichaam:* dese *Adriaan* had ook in *'t Cellebroeders Convent* met de *Papen God* gespot. Hy *Adriaan* was by den *Schout* daar wel op gehoort, de zake niet ontkent, en bleef daar by persisteeren; maar hadde hem niet gevangen genomen noch gecorrigeert; doch hy *Adriaan* verliet de Stad. Hy beschuldigde de *Schout* vorder, dat eene *Grietje* van *Hitland* en eene *Marritje Klaas*, Huysvrouw van *Mees* de *Blokemaker*, die herdoopt waren; en ook een *Mandemaker*, genaamt *Heer Arent*, om die *Secte* uyt Haarlem geweken en hier gekomen was, niet en hadde gevangen, geapprehendeert en gestraft, zoo dat hy, volgens des *Procureurs* zeggen, in al zijn doen toonde mede van die *Secte* te wesen, om dat hy eenen Heer *Klaas van Elst* ten zijnen huyse hadde genoot, met hem, in 't bywesen van anderen van de *H. Schrift* hadde gehandelt, welke Leeringe hy Heer *Klaas* van *Luther* zelve hadde gehoort en geleert, gelijk hy Heer *Klaas*, als hy gevangen was, zelve zoude bekent hebben. Hy *Mr. Ian Huybertsz.* hadde ook gehoort *'t Sermoen* van een *Gardiaan*, genaamt *Pelt*, die in de *Reventer van de Minnebroers* plag te Prediken; die ook het *Evangelium* van *Mattheus* hadde doen drukken in de *Nederduytsche Taal*, daar van hy gewesen *Schout* en andere *Regeerders* wel kennisse van hadden, en niet en trachten die *Boekjes* uyt de gemeene luyden haar handen, diese gekogt hadden, te krijgen; ook om dat hy *Schout* geweest zijnde, ten huyse van *Ian van Leyden*, daar een *Mr. Willem van Utrecht*, *Priester*, zat, die van *Lutherianerye* betigt was, en met den anderen zaten en praten, deselve niet hadde gevat en gestraft, en daarom moest geoordeelt worden van zoodanige Luyden een *Veem* te wesen; ook wierd hy betigt van de Boeken van *Philippus Melanton* gelesen te hebben, &c. Alle dese beschuldinge geschieden alleen terwijle hy den slag der *Inquisitie* was ontweeken en uyt de Landen gevlucht, om aan zijn goederen te mogen komen, daarom het te doen was; maar de *Regeerders* van dese Stad, haar voegende by de Kinderen van *Mr. Ian Huybertsz.*, stonden haar Privilegie voor, van dat een *Burger* niet meer als 't Lijf en hondert guldens konde verbeuren, gelijk ook by 't Hof zoo is uytgesproken. Ziet na vooren, *'t vijfde Boek, fol.* 857.

Op den 7 July wierd eene *Jan Jansz.* 1539.

van

van den Berg om Kettery onthalſt. *Siet Sententie-boek, fol. 93.*

Ao. 1539. *Het Prediken buiten de Kerken of Kloosters verboden.*

In Herfſtmaand wierd door heel Holland by Placcaat, het Prediken buyten de Parochie-Kerken, de Kloosters der biddende Ordres en de Gaſthuyſen in de groote Steden, verboden.

Het Hof van Holland ſchreef ten ſelve dagen, namentlyk den 26 September, aan die van *Amſterdam* en andere Steden, de volgende Brief.

Daar over een Brief van 't Hof van Holland aen de Steden.

Die Grave van Hoogſtraate, &c.

Erſaame goede vrienden, alſoo uit die verſcheidentheyd van Preeken ende dat die Predikanten in heure Sermoenen ophaalen veel ſwaare ende duiſtere materien, die 't gemeen volk niet begrypen en mogen, ende ook zomtijds op den ſtoel tegens malkanderen preken, roupen ende krijten, waar uit groote murmuratie onder 't volk verryſt: ſoo is 't dat wy, willende daar inne voorſien, u ordonneren ende beveelen van wegen der Keiſerlyke Majeſteit ſcherpelyk te beveelen allen Paſtoren, Cappellanen ende andere, die komen preken onder uwe juriſdictie, dat ſy in heure ſermoenen hen wachten, indiſcretelyk te preken, duiſtere materien, ofte daar uit 't volk geſcandaliſeert ſoude mogen worden, ofte oorſaake nemen van murmuratie tegens heure Overſten ofte andere, maar te preken dat Euangelie ende Epiſtelen van den daage, naar die uitlegginge der oude geapprobeerde Doctoren, mit ſtraffinge der ſonden; ende dat ſy hen ook wachten tegens malkanderen op den ſtoel te prediken: maar indien ſy van een ander iet hooren, dat herelyk of ſchandeloos is, dat ſy den ſelven daar van ſpreken alleen, ofte dat den Officier, ofte deſen Hove te kennen geven, omme daarinne voorſien te worden als 't behooren ſal. Eerſaame goede vrunden onſe Heere God ſy met u. Geſchreven in den Hage den ſeſentwintigſten Septembris vijftienhondert negenendertig.

1540. Als den Keyſer 't Jaar daaraan, in de Nederlanden quam, wierd deſelve daar zo hard van de Geeſtelykheyd aangeport, datter noch ſcherper Placcaat op den 22

1541. September 1541. daar op volgde: *Willende en verklaarende boven 't geen te vooren was vaſt geſtelt, dat van den dage dat de voornoemde ketters ſouden gevallen weſen in hare dwalingen, ſy ook ſouden weſen inhabyl om te diſponeren van haarluider goeden: ende dat alle alienatien, giften, ceſſien, verkoopingen, ofte opdraghten, teſtamenten, ende uiterſte wille by henluiden gemaakt, ſindert den voornoemden dage ſoude weſen nul en van onweerden.* Ende om de vergaderingen en Conventiculen deſer luiden te beletten, wierdt toegeſeit, *dat de geene die eenigen de voorſeide conventiculen gehouden hebbende ſoude ontdekken ofte beſchuldigen, indien hy van de vergadering geweeſt ware, daar af voor die reyſe ſou quijt gehouden en ontſlagen blyven, ſonder dat men hem (ter oorſaake dat hy aldaar geweeſt ſoude hebben) ſou mogen ſtraffen &c. Dewijl ook eenige van de voorſeide Ketters oft Herdoopers beſchuldigt en gedaagt weſende, henluiden hadden uitlandig gemaakt, ofte verborgen, ſoo dat men tegens hen niet hadt moogen procederen tot behoorlyke ſtraffe, maar alleen tot banniſſement, Ende wetende dat hunne complicen ende aanhangers doodt of gerecht waren, in ſulker wijs dat den Schout niet mogelijk ſou weſen tegens hen te proeven, dat ſyluiden herdoopt of ketterſche waren: onder deſen ſchyn en betrouwen ſich dagelijks vervorderden requeſt te preſenteren, om mandament van purge, ofte andere proviſie van juſtitie te verwerven; 't welk occaſie gaf van verachtinge van juſtitie, en den voorſeide ketters ſtoutigheit om weder te komen, en heurluider dwalingen te ſpraijen &c. Willende daar toe verſien,* verboot het Plakkaat *den Rechtshoven den voornoemden verdachten ofte beſchuldigden van de voorſeide ketterije en herdooperije die eens geroepen weſende in rechte niet verſcheenen waren, maar door wederhorigheit hen hadden laten bannen, toe te ſtaan, doen ſegelen, of te geven eenige proviſie van juſtitie, om henluiden te ſtellen in purge oft anderſins, om te verkeeren in den lande. Maar verklaarden dat ſulke vluchtende en gebanne perſoonen ſouden gehouden werden voor verwonnen. By de boeken in de voorige plakkaaten genoemt en verbooden, wierden noch andere by gevoegt; en in 't beſonder de Speelen, die korteling by de negentien kameren te Gent geſpeelt, ja ook met octroy gedrukt waren, op den regel: Welk den menſche ſtervende den meeſten trooſt is.* Daer nevens wierdt belaſt *dit Plakkaat te publiceren van ſes maanden tot ſes maenden op ſint Jan des Doopers dag en op Kerſavont, op pene dat d'Officier die dat verſuimdde, verbeuren ſoude d'eerſte reiſe tien goude Karolus guldens, de tweede reiſe twintig, en de derde reiſe ſijn ſtaat of ampt, ſonder andere declaratie, welken ſtaat impetrabel ſou weſen als vaceerende. Ordonneerende 't zy dat de zelve publicatie gedaan wierde of niet, dat d'overtreders van deſe ordonnantie echter geſtraft zouden werden zonder verdrag, by de pecnen daar in begreepen, zonder te mogen ge-excuſeert weeſen onder ſchijn van ignorantie. Eindelijk belaſte het Plakkaat alle de voorſeyde poincten onverbreeklijk te onderhouden t'eeuwigen daege, na haar form, en inhoudt: Procederende*

Ketters mogen geen teſtament maaken.

Order om de Conventiculen te ontdecken.

Verbod van geen Verſoek-ſchriften voor Ketters in te leveren.

Geen Rechtboven mogen de gebannen Ketters proviſie verleenen.

De Speelen van Gent verboden.

Dit Placcaet moeſt van ſes tot ſes maenden gepubliceert worden.

de en doende procederen tegens d'overtreders by strange executie &c. zonder eenige gracie &c. niet tegenstaande oppositie oft appellatie gedaan, of te doen, noch ook eenige privilegien, ordonnantien, statuten, gewoonten ofte usantien ter contrarie, de welke wy, seyde de Keyser, *niet en willen, noch verstaan als desen aangaande, plaatse behooren te hebben: maar hebben tot den zelven uyt onse zekere wetenheyd, authoriteyt, ende volle macht gederogeert en derogeren by desen.* Onderstond *geschreeven: by den Keyser in sijnen Raede*, ende geteekent: *Verreyken.*

Sware Vervolginge. Op dit Placcaat volgde noch swaarder vervolginge; de ontsteltenisse onder veel vroome Herten was groot, 't welk 't geroep, 't gekryt en vluchten vermeerderde. In Holland gingen sommige Rechters en Ketter-dooders met sulk een verwoetheyd te werk, dat het haar niet verscheelde of de vrouwe swanger of niet waren, en offe tegelyk met hare vrugte verdronken of verbranden. Om de Leeraars, die tegens het Pausdom predikten, te ontdekken en gevangen te bekomen, wierde alle devoiren aengewent, en wierd geld op haar lyf gestelt.

1544. Twee *Wederdoopers* wierden hier, zonder datse genoemt worden, een van de zelve was zeven-en-tachtig jaren, onthalst, de Lichamen op raaders en de Hoofden op staken geset.

Weder twee Plackaten tegens de verbooden Boeken. Men zag tot Gent in December, twee Placcaten, 't een tegens het drukken van verboden Boeken, en 't andere tegens 't leven van de Parochianen en Cureyten, daar van den inhoud was: *Die iet gedrukt hadt sonder octroy, al waer 't schoon dat'er geen dwalinge in bevonden wierde, soude eeuwelijk gebannen werden en boven dien driehondert Carolus guldens verbeuren. Niemant mogt prenten of doen prenten eenige boeken, Refereynen, cedulen oft anders, in Spaansche, Engelsche, oft Italiaansche, oft andre taele die men gemeenlijk niet verstaat, op de voorseyde peenen. Alle Prenters hebbende privilegie verkregen moesten in 't beginsel van de boeken 't inhouden der zelve stellen, met uytdrukking van den naeme des Secretaris die zulke privilegie getekent hadde, oft andersins zou zulk boek geacht worden of 't geprent ware zonder oorlof, en de prenter verweesen in die boven verklaarde peenen. Niemant zoude mogen prenten, verkoopen, oft hebben boeken, zonder naemen van Schryver, Prenter, ofte van de plaatse daar se geprent waaren, of met valsche namen, onder de straffe voorseit. Die eenige boeken daar 't privilegie in 't beginsel niet in stondt, bevonden wierdt verkocht, of in sijn winkel te hebben, zoude t'elkens verbeuren vijftig guldens. Niemant zou mogen verkoopen of meer dan drie dagen in zijn winkel houden, boeken buitens landts gedrukt, zonder daar af inventaris over te leveren aan den Officier van der plaatse daar hy zijn winkel hieldt, op gelyke boete. D'Officieren der plaatsen daar men eenige boeken verkocht, zouden alle jaren tweewerf ommegaen, acht dagen voor Kerstmisse en acht dagen voor sint Jans Misse, en voorts t'allen tijden als 't hun goedt sou dunken, om alle boekwinkels te visiteren, inventaris der boeken te nemen, en die eenigen geleerde hem dies verstaande te toonen, en suspecte daar onder bevonden zijnde, tegens de prenters of verkoopers te procederen na de plakkaten; op verbeurten van hunne ampten, en op arbitrale correctie. Die den Officieren zijn winkel of huis weigerde te laten ondersoeken, zoude verbeuren hondert guldens en boven dien bedwongen werden metter daedt de zelve ondersoeking toe te laten. Niet tegenstaande eenige privilegie, exempel ofte vryheit ter contrarien: nochte ook diversiteit van jurisdictie, die wy,* seit de Keiser *(om de gemeene welvaardt ende alle prijkelen en inconvenienten te schuwen, principalijken gemerkt dat het zelve aangaat onsen heiligen Kersten gelove) niet en willen in desen stadt te grijpen ofte onderhouden te werden, om te beletten de executien van desen.*

In een Plakkaat ten selven dage tot Gent geteekent, seide de Keiser, *Wy zijn volkomelijk onderricht en verwittigt, dat, niet tegenstaande de voorige Plakkaten, de secten, dwalingen en ketteryen noch niet op houden,* *en tegen 't leven der Prochianen en Cureyten.* *'t welke eensdeels,* voegt hy daar by, *toekomt, zoo wy verstaan, uit dien dat de Prochiaens ende Cureyten (die als goede herders behooren zorge te dragen, voor haar schaapkens en ondersaaten) in diversche plaatsen, zijn menschen van quaaden levens, gevende haaren ondersaaten, ende allen anderen quaadt exemple, seer schandaleuselijk levende, onweetende en ongeleerdt: niet weetende dat een goedt Pasteur, Prochiaan en Cureyt (om de zielen te regeeren) behoordt en schuldig is te weten. Ende, dat meer en arger is, dat de waaractige Prochiaans en Cureyten, niet willende resideren in hare Prochien ende Kerken, alleenlijk zoekende haar tydelijk profijt, niet an en zien, wien sy in haren afweesen ende absentie, den last van zielen bevelen, behoudelijken dat sy 't meeste profijt moogen hebben en genieten. Ende dat noch meer en erger is, committeerende dikmaal daar toe uitgeloopen Monniken, daar af eenige by dispensatie, ende d'andere zonder dispensatie, haar habijt, klooster en religie verlaten hebben, &c.*

Op

1545. Op den 16 April wierd hier ter Stede eenen *Quirinus Pietersz. van Groningen, Doopsgesint* zynde, volgens Sententie van de Geregten verbrand.

1546. Op 't laetste van Somermaand quam'er weder een Placcaat, behelsende een opstel van de Ketterse Boeken, en d'ordre om in de Schoole te gebruyken.

Twee Edammers, als *Andries* en *Dirk Pietersz. Smuel*, wierden door de Procureur van 't Hof, nevens de Baljuw van Amstel-land, Waterland en Zeevank op den 12 Mey van Edam gehaelt, eerst op Amsterdam en daar na, na den Haag gevoert, nevens een *Jacob de Geldersman*, op den 22 dito by 't Hof ten Vuure ge- *Twee Edammers hier verbrand.*

doemt, weder na Amsterdam gebracht, en op den 24 dito wierd *Dirk Pietersz. Smuel* en *Jacob de Geldersman* ider op een Leer gebonden, op den Dam voor over in 't vuur gesmeten en tot assche verbrand.

1549. Ook zaten alhier in 't jaar 1549. by de twintig *Doopsgesinden* gevangen, van dewelke eenige op zeekere nacht, met hulp van buyten, uyt de Boeyen of Gevangen-huys van dese Stad, geraekten, behalven zes Mannen en drie Vrouwen, met namen *Pieter Jansz.*, *Tobias Quæstinex*, *Jan Pennewaerts*, *Gysbert Jansz.*, *Ellert Jansz.*, *Lucas Michielsz.*, *Barbara Thielemans* en *Trynken Boens*, die door die van buyten niet konden geholpen worden. Doch zeker Kleermaker *Ellert Jansz.* genaamt, kon, met langs een tou uyt een Venster te glyden, nevens anderen ontkomen, maar hy wilde niet. *Ik ben nu,* dus sprak hy, *soo wel gerust om mijn Offeranden te doen, en gevoel my tegenwoordig in soo salig een staat, dat ik geen moed hebbe om door langer te leven, beter te worden.* Hy wierd dan nevens de boven genoemde vyf andere Mannen en twee Vrouwen op den 20 Maart op den Dam voort Stadhuys verbrant. Ter dood gaende riep hy; *Ik heb noit blyder dag beleeft.* De derde Vrouw bleef over zitten, om datse bevrugt was, maar in 't baaren zynde, wiertse haar zinnen beyster, en voor altyd in een Dolhuysken opgeslooten: De Sententie van de boven genoemde was als volgt: *Zes Mannen en twee Vrouwen verbrand.*

ALsoo *Pieter Jansen Soon* tot Linninkhuysen . , . . geboren, *Tobias Questinex*, Poorter deser Stede, Schoenmakers van haren Ambachte, *Jan Pennewaerts* van Loenen; *Gijsbert Jansen* van Woerden, *Ellert Jansz.* ook Poorter deser Stede, Kleermakers, *Lucas Michielsz.* van Dordreht, Glasemaker van sijn Ambacht, *Barbara Thielmans* van Dor-

Dordrecht, en *Truyken Boens*, de Dochter van *Willem Boens* van Antwerpen, hen hebben laten herdoopen by eenen *Gillis van Aken* genaamt, hen begevende onder de Secte en Kettery van de *Anabaptisten*, qualyk gevoelende van de Sacramenten der Heylige Kerk, contrarie het heylige Kersten-geloove, d'ordonnantie der heylige Kerk voorschreve, den beschreven Rechten en Placcaten des Keyserlyke Majesteyt onsen Genadigen Heer; en daer en boven in haar ongeloove, dwalingen en ketteryen hardnekkig blyvende, soo is 't dat myn Heeren de Schepenen gehoort hebbende den eysch by myn Heer den Schout, op de voorschreve Persoonen gedaan, met haarluyder Confessie, en op de gelegentheyd der voorschreve saken rijpelyk gelet hebbende, de voorschreve Persoonen condemneren, te sullen by den Scherprechter ge-executeert werden met vuur, verklarende voorts in dese zake alle hare goederen geconfisqueert, tot behoefte der Keyserlyke Majesteyt, als Grave van Holland en onse Genadige Heer, onvermindert en sonder prejuditie deser Stede Privilegien. Aldus gepronuncieert en ter executie gestelt op den 20 dag in Martio, Anno 1549. Presentibus den Schout, *Egbert Gabrielsz.* en *Joost Buyk*, sy beyde Burgemeesteren, en allen den Schepenen.

En om dat'er twee Poorters onder waren, wierden haar goederen maar verbeurt verklaart, ingevolge de Privilegie; maar den Keyser, om dat'er over de Privilegie der Landen en Steden, tusschen den Procureur Generaal en de voorsz. Steden veel verschil quam te ontstaan, wierd by de zelve gemaintineert en gehouden, dat geen verbeurtmakinge van die geene, schoon van Kettery overwonnen en ter dood verdoemt, ingevolge hare Privilegien, niet meer als 't Lijf, en hier ter Stede hondert guldens konde verbeuren, verklaarden den Keyser echter in October daar aan volgende, en seyde, *verklaarde, statueerde en decreteerde, dat in alle zulke zaken de Confiscatie plaats zoude hebben, in alle sijne Landen van herwaarts over; niet tegenstaande Costumen, Privilegien* en *Usantie ter contrarie gepretendeert*, &c.

G. A. Boomgaart in zijn Merkteyken, &c. zeyt, Dat alle Magistraten in dese tijd niet even yverig waren om de Luyden ter zake van Religie in 't lyden te brengen; in 't heetst van dese vervolginge wierd hier ter Stede een Jongman, op vermoede dat hy Doopsgesint was, by den Schout gevangen, die hem voor de Schepenen, in 't bywesen van een der Burgermeesteren ondervraagde, of hy herdoopt was? de Jongman zeyde Neen, de Schout hem verder willende ondersoeken, verbood den Burgermeester, de

gemelde Jongman, die zich vrymoedig toonde, elke reys daar op te antwoorden, ſeggende tot de Schout. *Ik wil niet dat gy mijn Burgers zoo zult onderſoeken, weet gy op hem wat te zeggen, of dat hy miſdaan heeft, procedeert na rechten.* Hier door raakte den Jongman vry.

Doch echter en konde *Jacob Klaaſz.* van Lantsmeer, en *Cecilia Jeronimuſſe*, zijn Huysvrouw, niet ontgaan; de zelve wierden, in gevolge Schepenen Vonniſſe, op den 9 November desſelven jaars verbrand.

Men zag op den 29 April 1550. een veel ſcherper Placcaat, op het ſtuk van de Ketterye, wegens den Keyſer aan den dag komen, waar in men deſe woorden vond: *Ende* willen ook, *dat alle onſe Juſticieren en Officieren ten verſoeke van de Inquiſiteurs van 't geloove, ende van de ordinariſche Rechters van de Biſſchoppen (begeerende t'zamen of concurrentie, voor zoo veel als 't aangaat 't geeſtelijke Crimen van Hereſie tegens iemand te procederen) henlieden doen en geven alle hulpe, faveur, byſtand ende aſſiſtentie tot de executie ende volbrengen van heuren laſten; ende voorts in 't vangen, apprehendeeren, ende detenſie van de geenen, die zy beſmet ende geinfecteert bevinden zullen*, &c. In 't beſluit wierd ook geſeit, dat men procedeeren zoude tegens de Overtreders by executie, *niet tegenſtaande eenige Privilege.* Ter contrarie, zoo dat alle Privilegie, gelijk in 't voorgeroerde Placcaat, in 't Jaar 1540. wierden met de voet geſchopt.

Dit veroorzaakte alomme, en principaal in deſe Landen, een groote ontſteltheyt, voornamentlyk doen het Augsburgs Placcaat in de Nederlandſe Steden met de Klokken wierd afgekundigd: doch by de meeſte Magiſtraaten onder proteſtatie. *Ziet Bor eerſte Boek, op 't Jaar 1555, pag. 7, 8, 10.*

In Auguſti 1550. wierd eenen *Reyer Dirkſz.* Schuytevoerder alhier, na dat zeer zwaar gepynigt was, om de zoo genoemde Ketterye verbrand.

ELFDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Verſcheide Handveſten van Karel, en Deenſe Koningen, aan die van Amſterdam verleent. Karel draagt de Heerſchappy der Landen aan zijn Zoon Philips over, trekt na Spanjen, en ſterft. Philips doet den Eed, als ook de Edelen en Steden. Philips vergeetende den Eed, gebied den Placcaten van Keyſer Karel op 't ſcherpſte te executeeren en voerende de Inquiſitie in.

K*Eyſer Karel*, heeft mede gelijk zijn voorzaten, verſcheiden voorrechten, en Keuren verleent. In den Jare duyſent vyf honderd een-en-twintig, ſtelde hy een Keur in, dat in toekomende geen meer houte huyſen of wanden aan deſelve ſouden worden gemaakt: Jaarlyks een ſeker getal van de houte huyſen, en wanden afgebrooken, en ſteene weder in de plaats maken, ter tyd toe, alle de houte huyſen, en wanden, ſouden zyn weg genomen; op dat de voortgang van brand, by tyde van ongeluk, geweert werde.

Ordre op houte huyſen en wanden. Ao. 1521.

Op 't verſoek der Wethouderen, ordonneerde en vergunde hy, dat niemand eenige Kalk-ovens, binnen een myl in 't ronde buyten deſe Stad ſouden mogen ſtellen: en dat om de grooten vuylen damp, die daar van over de Stad quam. Voorts ordonneerde hy, dat *ſeker Kalkoven, die eenen Frans Andrieſſen van Haarlem, buyten de Reguliers Poort, niet verre van de Stad, had doen bouwen,* zoude worden afgebroken; behoudelyk dat ſy den eygenaren na redelykheyd betalen; volgens 't ſeggen van goede mannen, hen des verſtaande, enz. volgens den Brief gegeven in *Bruſſel*, den 3 January, Anno 1536.

Ordre op 't ſtellen van Kalk-ovens. Ao. 1536.

In het zelfde Jaar, gaf hy *den Huysſitten-meeſters, Gaſthuys-meeſteren, Leproosmeeſteren*, en der *arme Weeskinderen-meeſteren*, vermits ſy klaagden, *datſe jaarlyks wel aan de kant van duyſend Karolus gulden ten achteren quamen*, verlof van te mogen ontfangen, allerhande *Legaten*, en beſprekken, die by uytterſte wille, *Codicillen*, of anderſins den Armen gemaakt wierden, en datſe d'onroerende goederen, den Armen gemaakt, terſtond zouden mogen verkoopen, maar de roerende, een jaar na den dag, en met de penningen den Armen onderhouden; *ſiet hier vooren IV. Boek fol.* 520.

Vryheyd aan d'Arm verſorgers. Ao. 1536.

In den Jare duyſend vyf honderd negen-en-dartig, op 't verſoek der Wethouderen deſer Stad ordonneerde hy, dat niemand, (uytgeſeyt binnen de Vryheyd deſer Stede) eenig Wyn of Bier buyten de *Haarlemmer Poort*, tot aan de draeyboom; buyten de *Reguliers Poort*, tot aan het *lange Loop-veld*; buyten de *Heylige Wegs Poort* tot aan den *Overtoom*; en buyten de *Sinte Anthonis Poort*, tot daar het *Ypeſlooter Bolwerk* begon; uyttappen, ſlyten of verkoopen mogt. Doch onder deſe

Ordre op Wyn en Bier te mogen tappen buyten de Stad. Ao. 1539.

se Keur was niet begrepen, de drank van Wyn of Bier, die de Huysluyden, in Kramen, op Bruyloften, en Kermissen, inleyden, en onder malkand're dronken.

Een maand daar na, (vermits hen eenige vervorderden te tappen, acht of tien roeden buyten de gesetten palen) wierd dese Keur herroepen, en van *Keyser Karel* geordent, dat niemand eenig Wyn of Bier, buyten dese Stad zoude mogen tappen (uytgeseyt binnen de Vryheyd) buyten de *Haarlemmer Poort*, tot aan het Dorp van *Sloterdyk*, buyten de *Heylige Wegs Poort*, tot half wegen *Slooten*, en den weg van 't *Loopveld*, enz. Dog stond het de Huysluyden vry, Wyn en Bier, voor haer selven in te leggen, en sich onderling met kannen daar van te geryven. Hedensdaags mag ieder binnen, en buyten de Vryheyd, Wyn, en Bier tappen, mits dat een Tapper van ieder tonne Bier, die hy binnen de Vryheid of hondert roeden, in leyt, betaalt vier-en-dartig, en buiten de hondert roeden, tot aan de palen van *Keyser Karel* gesteld, 38 stuyvers.

In den jare vijftien hondert vier-en-veertig, stond hy den Wethouderen deser Stad toe, gelijk verhaalt is, datse hun *Ballingen* een mijle buyten haar Stad bannen mochten, en de *Ballingen* en *misdadigen* daar binnen ook vangen, en halen, des warense gehouden, deselve te leveren in handen van den *Officier* der plekke, onder wiens gebied, de zelve gevangen bekomen hadden.

Ban-palen van Keyser Karel. A. 1544.

Tot zo verre worden huydendaags, gelijk ook verhaalt is, de misdadigen, in gevalle van ballingschap, buyten dese Stad gebannen. En op dat niemant uyt onwetenheyd, zijn banmijl zoude overtreden, is op een mijl na van de Stad, op alle wegen aan de Land-zijde, een *Mijlpaal*, in *Forma* van een *Grafnaald*, of *Pyramide*, gesteld.

Waarom de Mijl-palen zijn opgerecht.

In het zelfde jaar, stelde *Keyser Karel ordre voor de Scheepen die over Pamphuis, een ondiepte zes mijlen van dese Stad gelegen, varen:* van navolgende inhoud:

Eerst; dat die van *Amsterdam*, of uyt *Waterland*, na *Oosten* of *Westen* zeylen wilde, zijn Schip niet dieper zoude mogen ballasten, dan vijf ellen en een vierendeel: waar onder niet begrepen waren, de kleyner Schepen die haar Scheeps-lading in hebbende, niet dieper gingen dan vijf ellen, en een vierendeel.

Keure van de Schepen te ballasten. A. 1544.

Ten tweeden; vermochten de Schippers niet met hun Schepen t'zeyl te gaan, voor datse by de Paal-meester gepeylt zijn: en na de Peylinge geen leeftocht, of Koopmanschappen in neemen, voor datse over *Pamphuis*, en andere ondiepten gezeylt waren; die daar tegen dede, verbeurde hondert guldens, een darde daar van ten profijte van de *Graaflijkheyd*, een darde voor de *Stad*, en 't resterende een darde part voor den aanbrenger.

Ten darden; voor dit Peylen zoude de Paalmeester genieten, van yeder Schip dat gepeylt wierde, tot *Amsterdam*, een stuyver; tot *Nieuwendam*, twee; tot *Durkerdam*, of *Edam*, drie stuyvers.

Ten vierden; niemant vermogt, varende met groote of kleyne Schepen, eenige ballast op *Pamphuis*, of andere daar omtrent gelegen ondiepten, uyt te werpen, op peene als boven.

Geen ballast op Pamphuys uyt te werpen.

Op dat dit alles te beter nagekomen, en niemand kon voorwenden onweetende te zijn, ordonneerde hy, dat dese Keure jaarlijks zoude worden afgekundigt.

In den jare vijftien hondert een-en-dartig verleende *Christiaan Koning* van *Deenemarken*, de derde van dien naam, aan de gemene Steden van *Holland*, bysonder aan *d'Amsterdammers*, datse vry en onbelet, met hun Scheepen, Koopmanschappen en goederen, al zijn stroomen, Havenen en Koop-plaatsen zouden mogen besoeken, komen en keeren, mits betalende den ouden gewoonlijken Tol.

Hantvest van Christiaan de Derde, Koning van Denemarken, &c.

Om niet meerder 't vervolg van onse Beschrijving te doen ophouden, zullen wy hier laten volgen d'inhout van al de Handvesten, en Vryheden, die *d'Amsterdammers* van de *Deense Koningen* naderhand verleent zyn; *zijnde in 't Handvestboek deser Stad alle de voorgaande, en volgende Vryheden en Voorrechten breeder te zien.*

In den Jare vyftien hondert vyf-en-veertigh, bevestigde deselve *Christiaen*, op 't versoek der Burgermeesteren, Schepenen, en Raed, deser Stede; alle Handvesten die oit zijn voorzaten, aan die van *Amsterdam* verleent hadden.

Ander Handvest van den selven Koning.

Vijftien Jaren daar na bevestigde *Fredrik*, de tweede, van die naam, *Koning* van *Denemarken*, alle de Handvesten, en Vryheden, die d'*Amsterdammers* van zijn voorzaten vergunt waren: mits datse zich na zeker reglement, of nader ordre te schikken hadden.

Handvest van Fredrik de II. Koning van Denemarken.

In den Jare vyftien hondert zes-entnegentig, op 't versoek van d'*Amsterdammers* hun *Pensionaris*, *Nicasius van Sylle*, bevestigde *Christiaan* de Vierde van die Naam, *Koning* van *Denemarken*, &c. alle de Handvesten, en Vryheden, die zy van sijne voorzaten ontfangen hadden: mits datse haar schikten na 't reglement

Een van Christiaen de IV. Koning van Denemarken.

ment van *Koning Frederik* de Tweede. Het *reglement*, of neven-bescheit, is van inhoud als volgt:

Neven bescheyd van Fredrik de Tweede.

I. Die van *Amsterdam* vermogten na inhoud van hare verkregene Vryheden, hantteeringe te doen, tot *Bergen* tusschen beyde *Kruys-dagen*, in *Mayo* aan te reekenen tot op de Maand *September*, en werde hun vergunt, in dien tijd, binnen *die Stadt*, op de *Koopmans bruggen*, beide de zijden van de *Wage*, doch niet op de *Wage* zelfs, uit Scheepen, en Booten, alderhande Uitlandse, Oosterse, en Westerse waren, behalven *proviand*, en diergelijke, te koopen en uit te voeren na hun believen, maar die daar in 't Land, niet weder uit te slijten, of aan andere te verkoopen. Haar waren op geen andere als de geordineerde plaatsen te verkoopen, ook geen Zilver of Kramerswerk by de huisen om te dragen, dat ook niet gedoogt wort den Koopman uit de *Anzee Steden*, alsoo die van *Bergen* daar toe besonderlijk zijn gepriviligeert.

II. *De Amsterdammers* vermochten hare waren uit te borgen, aan de inwoonders der Stadt *Bergen*: en niet aan de Nortvaarders, Visschers ende Boeren, die niet in die Stadt woonachtig zijn.

III. Wil sijn Koninglijke Majesteyt dat die van *Amsterdam*, in de t' samen koop, pennings waarde, klein en groot gewigt, gelijk die van *Bergen*, sullen mogen gebruiken, soo lange, tot dat sijne Koninglijke Majesteit, daar in anders beveelen zal.

IV. Voorts zullen d' *Amsterdammers* hun in alles houden, en reguleren, na hare Privilegien, en dit bescheit. *Signatum Coppenhagen*, den 26. *September*, Anno 1596.

Keyzer Karel komt t'Amsterdam. Ao. 1540.

In den Jare vyftien hondert, en veertigh, quam *Keyser Karel* in *Holland*, en na dat hy verscheiden Steden besocht had, deed' op den dertienden van Hoimaand', met groote pracht en praal, onder 't lossen van 't grof geschut, daar de Burgerye met hun bussen, lustig onder speelden, sijn intree binnen *Amsterdam*, logeerende in de Warmoes-straat, over de Papenbrug-steeg, daar noch 't Keysers Wapen aan de voor-gevel staat. 's Anderdaags vertrok hy van daar na *Utrecht*, en voort op *Brussel*.

Prys van Eetwaren. Ao. 1540.

In dit Jaar veranderde de prijs der eetwaren alhier ter Stede, wonderlijk; want in het voorjaar betaaldemen voor *een last Rogge acht-en-tzestig gout-guldens*, en niet lang daar na, in 't zelfde Jaar, kogt men by na voor deselve zomme alle de navolgende Waren, namelyk: *Een last Rogge, voor ellef; een last Tarruw, voor zestien; een last Gerst, voor thien; een last Haver, voor negen gout-guldens; een Aam Rinsche Wyn, voor twalef; een ton Jopen-bier voor vyf; een Schippont Kaas, mede voor vyf; en een half vat Boter, voor acht gulden.*

Noch andere aanteekeningen. van de prys verandering der Eetwaren, vind men omtrent en voor dien tijd, als hier voren verhaalt is, maar dewyl uyt het bovenstaande het selve kan worden afgenomen, achten wy onnoodig breder daar af te schryven.

Keyzer Karel geeft de Regeering aan sijn Soon Philips over. Ao. 1555.

Na dat *Keyser Karel* (mits hem, ofte sijne gezontheyd, daar hy 't op leyde, oft sijn gewoonlyk geluk begaf) moede des bewinds, en onmachtig der zorgen, gaf hy 't sijn zoon *Philips* over, gehult al in den Jare 1549., voor aanstaanden Vorst der *Nederlanden*, de lessen der Regeeringe had ingescherpt, en hem des uchtens op den vyf-en-twintigsten van Wynmaand, des Jaars vyf-en-vyftig, tot hooft der Orde van 't Gulde Vlies, ingevoert hadde; quam hy, leunende op de schouder des *Prinsen van Oranje*, en voorts verzelschapt naar de staatlykheyt der zake, in de vergadering der algemeene Staten, daar op tot *Brussel* beroepen, verschynen: en als door eene van sijnen heymelyke Rade, de redenen sijns voornemens verhaalt waren, droeg hy, bevestigende deselve met weynig woorden, aen *Koning Philips*, het recht der heerschappye, al, en aellyk over. De *Koning* daar op, vallende sijnen *Vader* te voet, met heusche vermaning sijner swakheyd, tot zulk een last, verklaarde dankelyk, dat hy als buygende onder sijn welbehagen, dien aanvaerde, ook onder de belofte van sijn liefde tot de Landen, door een genadige, en rechtvaardige regeering te doen blyken. Toen ontsloeg de *Keyser* de Onderdanen van den Eedt, tekende en zegelde met eyge hand, de brieven deser opdracht, zette *den Koning* in sijnen troon, gaf hem sijn zegen, en vertrok. Aan *Philips* alsoo geheeten, werd datelyk manschap gedaan, uyt den naam der Landzaten; 's *Keysers* Zegel gebroken, het sijne te voorschyn gebracht, en daar mede eenige brieven van genade, en andere bescheyden gevest.

Philips wort gehult.

Maar die van *Amsterdam* neffens d'andere Steden van *Holland*, hoeden sich wel van hem soo raauwelyk te zweeren; toefden tot des anderendaags; en na dat toen de *Koning* eerst den Eed, dien Lande, in den Jare 1549., van hem

als

als Erfwachter sijns Vaders, in 't jaar 1555. vernieuwt had, vernieuwden ook den hunnen, uyt den name der Staten.

Karel trekt na Spanjen,

Karel trok den naasten Jare na *Spanje*, om 't overschot sijns levens toe te brengen, in zeker Klooster ten platten Lande, op een inkomst van honderd duysend kroonen, daar hy in den Jare vyftien honderd seven-en-vyftig op den een-en-twintigsten van Herfstmaand, door een brandende koorts uytgeteerd, overleed.

en sterft.

't Vervolg en Byvoeging van 't ELFDE HOOFT-STUK.

Philips en de Staten vernieuwen den Eed binnen Dordregt.

DIe van *Amsterdam*, als geseyt is, verschenen mede binnen *Dordrecht*, als *Gerrit Klaes Mattheuse*, Burgermeester, en *Mr. Adriaen Sandelyn*, Pensionaris, en presteerde als doen den Eed.

De Huldinge ende den Eedt gedaan by den Prince van Spanje, Philip de III. luyd als volgt:

„OP huyden den xxvj. dagh van Septembri „xv^c. 49. nadien de Staten van de Graafschap ende Landen van Holland en West-Vriesland, achtervolgende de wille ende goede believte des Keysers, onse aldergenadigsten Heere, geconsenteert hadden te ontfangen, hulden ende sweeren den Doorluchtigsten Prince ende onsen genadigsten Heere, Heer *Philips*, Prince van Spangien, &c Grave van Habsburg, van Vlaenderen, van Holland, Zeeland, &c. voor haren toekomenden overstten Heere en natuerlijken Prince, na d'overlijden van sijnder Majesteyt, soo compareerden voor sijne Princelijcke Doorluchtigheyt, die Edelen en Gedeputeerden van de ses groote Steden van de voorsz. Lande van Hollant, representeerende de Staten van den selven Lande, den welken voorgelesen wort in Duytscher Taele, den Eedt die sijne Princelijke Hoogheyt hen doen soude, luydende aldus van woorde tot woorde:

„ICk *Philips* by der Gratie Gods Prince van Spangie &c. Grave van Holland &c Geloove ende Sweere dat Ick tot mijnen aenkomste ende succesie totten Landen ende Graefschap van Hollandt sal wesen goet ende rechtvaerdigh, Heere deselven Graefschappen ende der Heerlijkheydt van West-vrieslandt, ende dat Ick alle der Edelen, Steden, Gemeenten ende Ondersaeten, soo Geestelijke als Wereltlijke, en 's Lands van Hollandt ende Westvrieslant, Privilegien ende Vryheden by mijnen Voorsaten, Graven ende Gravinnen van Holland, hem verleent, ende voorts haere gewoonte, herkomende Usagien ende Rechten die sy nu generalijcken ende besonder hebben ende gebruycken sal, wel ende Getrouwelijcken houden ende doen onderhouden, ende voorts doen al het geene dat een goet ende gerecht Prince ende Heere, van rechts wegen te doen behoort. *Soo moet my God helpen, ende alle sijne Heyligen*

„Ende daar na soo dede sijne Princelijcke Hoogheyt den selven Eedt op 't Heyligh Euangelium, ende las den selven Eedt in 't Latijn, van woordt tot woordt soo hier na volght:

„*EGo Philippus, Dei Gratia, Princeps Hispaniarum &c Comes Hollandiæ &c. Promitto ac juro; quod in adventu Meo & successione Provintiæ & Comitatus Hollandiæ, ero bonus ac justus Dominus ejusdem Comitatus Hollandiæ & Dominii Frisiæ Occidentalis, & quod bene & fideliter servabo, ac servari faciam omnium Nobilium, Oppidorum, Vicorum, Omniumque subditorum tam ecclesiasticorum quam Laicorum totius Provintiæ Hollandiæ & Frisiæ Occidentalis Privilegia &c. immunitates à prædecessoribus meis Comitibus & Comitissis Hollandiæ eis concessas reliquasque consuetudines, observationes, usus, & jura quæ nunc tenent & habent tam in generali quam particulari, & quod deinceps omnia & singula facturus sum quæ bonus ac justus Dominus &c. Princeps de Jure facere tenetur, ita me Deus adjuvat, & omnes Sancti ejus.*

Daar na deeden de Edelen en Steden aan zijn Princelijke Hoogheyt de volgenden Eed.

„WY Edelen en Gedeputeerden van de ses Groote Steden van Hollandt ende West-Vrieslant, gelooven ende sweeren, dat wy na de aflyvigheyt der Keyserlijke Majesteyt, onse aldergenadigsten Heere, die Godt een lang leven verleenen wil, U Doorluchsten Prins ende onse genadighste Heere, Philips Prince van Spangie &c. ende Grave van Hollandt &c. als onse Gerechtige gebooren Lands-Heere ende Prince, Grave van Hollandt ende Heere van Vrieslandt, Uwer Genaden, Hoogheyt, Heerlijkheyt ende Gravelijke Rechten getrouwelijcken bewaren ende onderhouden aller Uwer Genaden Dienaren en Officieren elcke na sijne toebehooren heuren dienst doende ende exerceerende, obedieren ende assisteren, goet, getrouwe ende dienstig wesen zullen tot beschermenisse van Uwer Genade, Persoon ende Staten, als wy van rechts ende redenen wegen schuldig zijn te wesen, ende voorts al doen dat goede ende getrouwe Ondersaten der Graefschap van Holland ende Heerlijckheyt van West-Vriesland schuldigh zijn te doen. *Soo moet ons Godt helpen ende alle sijne Heyligen.*

„Aldus gedaen binnen der Steden van Dordrecht, ten jaere en dagen als boven, geteekent VEREYKEN.

Doch *Philips* dan, in den jare 1555. als Grave deser Landen in zijn Vaders plaatse zittende, dagt alrede dese tijt weynig meer aan de voorgaande Eed; confirmeerde aanstonds alle de Placcaten des Keysers tegens de Ketters; ja gaf noch sterker beveelen dien aangaande uyt, voornamentlijk op den 20 van Oegst- en bysonder den Herfts-Maand in 't Jaar daar aan, daarom, om de *Inquisitie*, daar toe alle loosheyd wiert aangewent, in te voeren,

1555.

Philips geeft noch bloediger Placcaten uyt als Karel.

welkers Instructie was van desen inhoud. *Eerst, dat d'Inquisiteurs tot koste van sijne Majesteyt zullen inquireren tegens alle Heretijcquen in den Landen van herwaertsover, dat alle geciteerden omme getuygenisse te geven, van wat qualite die zullen zijn, 't zelve zullen moeten presteren, of anders voor suspect gehouden werden. Die by twee getuygen Heretijcq geconvinceert word, zal geapprehendeert, en daar tegens geprocedeert worden zonder figure van proces in diligentie, of zullen Judices anders gesuspecteert worden. Zoo verre de informatie tegens gesuspecteerde niet suffisant bevonden en werden, zullen de Rechters de selve weder aan de Inquisiteurs renvoyeren, en in gevalle van zwarigheid, de Hertoginne Gouvernante daar van adverteren: Dat de zelve Inquisiteurs, als de Vicarisen quaad van leven zijn, en heur habijt verandert hebbende, de zelve zullen mogen licentieren: mede op alle concubinarios en ongeleerde hen mede te mogen informeren op 't verkoopen van alderhande boeken, en dat men de Inquisiteurs van heur geexpendeerde kosten van alle apprehensien zal moeten betalen.*

Stelt de Inquisitie in, geeft de Inquisiteurs instructie.

Maar dit Placcaat, als boven is geseyt, vont groote tegenstribbelinge by de meeste Magistraaten om 't zelve af te kundigen, even als dat van den Keyser in het jaar 1550.

1557. Ontrent dese tijt wiert alomme seer scherpe navorsinge, volgens de voorseyde Placcaten, soo tegen 't uytgeven van Boeken, als 't handelen van de Heylige Schriftuur, gedaan; 't welk *Johannes Sartorius* van *Amsterdam* (wiens leven in 't kort, in 't 5 *Boek* fol. 61. te zien is) beweegde, zijne Uytbreidinge over de grote en kleene Propheten, tot Basel te laten drukken, onder de naam van *Johannes Tossarius*, dewelke door letter-versetting, zyn eygen naam uytdrukte, in 't licht te geven. Men leest in de Voorreden van zyn eerste Deel dese klagten over de verdorventheit der Kerken: *O ellendige en met recht beklagelyke staat onser Kerke! Doch wy zijn dese soo tastelijke duysternissen waerdig, want de droomen hebben wy liever als het krachtig werkend woord Gods; de huychelery, als de waarheyd; de schaduw, als het licht; de Mammon, als Christus. Want hoe? En schynt ook hedendaags der geheele Wereld zulk een Kerke niet aangenamer en treffelyker, die door een Religie meest uytwendig zijnde in 't ooge glinstert: dat is, in welke een Opperpriester door eedele gesteente, purper en sijde uytmuntende, d'offerhande doet, en daar al d'andre dingen ieder in 't besonder op de wijse van 't oude Verbond werden uytgevoert; als die levende, waarachtige, geestelyke, en krachtige Kerke, welke door het bloote woord Christi bestaat. In dese nochtans is het merch der Religie, de waare Oeffen-schoole van den Vertrooster den Heyligen Geest, in welke al het quaat dat van den Duyvel is, ontleerd, en het Goddelyke geleerd werd, volgens het levend en krachtig werkend woord Gods. In dese Oeffen-schoole worden wy waarlyk Koningen en Priesters, maar Christi; want gesalft met een salvinge, die alle waarheyd leerd, offeren wy ons selve den Heere tot een levende en heilige offerhande, met Paulus seggende: Ik leve, doch niet meer ik, maar Christus leeft in my.*

Sertorius geeft een uytbreyding over de Propheten uyt.

In 't Noorder deel van Holland en West-Vriesland en bysonder in dese Stad, begost ten dese tyd de Leere der Reformatie ingang te vinden; Tot Hoorn wierd soo naauwe ondersoek niet gedaen als hier tot *Amsterdam*, weshalven veel Scheepstimmerluyden, Zeyle-makers, Varentvolk en diergelyke soort hier ter Stede van alle oude tijden, terwijle de Scheepsvaart heeft gebloeyt, gevonden wierden, die om de vervolginge op 't stuk van de Godsdienst, haar van hier derwaards vervoegden, 't welk die Stad dapper deed floreeren. 1558.

De Leere der Reformatie begint in Holland door te dringen.

TWAALFDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Verhaal der Belijdenis van zeker Toveres, in den Jare 1555. t'Amsterdam voorgevallen, en ter Secretarye bewaart. Met noch iets diergelyks.

GElijk 't ophalen van toverye en betoveringe een aanstotelijke en hatelijke stoffe is, en by velen hier te Lande voor beuzelingen, en ydele droomen gehouden wort, en ik ook onnut zoude achten, alle straatmaren en ydelen klap, tot aas der ooren, die veel al naar vreemdigheid joken, te boek te teikenen; echter kan ik niet nalaten, in 't kort te melden, 't geen my uit zeker lange belijdenisse, alhier ter *Secretarye* berustende, en my ter hand gekomen, gebleken is. Namelijk hoe eene *Meyns Cornelis* van *Purmerent*, in den 1555. jare

Wonderlijke betoveringe en bedrijf van Meyns van Purmerent.

jare vijftien honderd vijf-en-vijftig den achtften van Sprokkelmaand in de gevankenis, in tegenwoordigheyd van Schout en Schepenen, beleed, hoe dat, ontrent twintig jaren geleden zijnde, by haar, by 't vuur zittende, als haar Meefter en Vrouw uyt waren, tien of twalef katten quamen, die rontom haar wel een half uur poot aan poot gingen danfen, en de zelve daar na de trappen, daarfe by opklommen, afgelopen waaren. Zy dit haar Meefter en Vrouw vertellende, zochten haar dit uyt 't hooft te praten, zeyden datfe miffchien geflapen en gedroomt had, daar zy neen toe zeyde, en dat 'et van haar wel duydelijk gefien, en zy daar niet af verfchrikt was. 's Avonds naar boven gaande om te flapen, en de deekens opflaande, vondfe daar onder leggen een levendige kat, dienfe by den hals greep, en door de boven deur in 't water, en de deur achter haar toe fmeet. Willende daar na weder te bedde gaan, en de deekens opflaande vondfe de zelfde kat, die nat was, daar weder onder leggen; hier door verfchrikt zijnde, riepfe haar Meefter en Vrouw, en gaf hen haar wedervaren te kennen, die haar toe lieten beneden te flapen, alwaar haar in vijf of zes nachten niets wedervoer; zulks zy daar na weder boven ging flapen, en haar wel in tien of elf weken geen quaad ontmoette. Maar ontrent vijf jaren daar na, waffe gaan woonen by eenen *Jacob Roel*, en na datfe daar vier of vijf jaren gewoont had, troudenfe. Ook beleetfe datfe by defen Meefter in 't verkoopen van goederen en ontfangen van penningen, daarfe haar Vrouw goede betalinge en reekeninge van deed, groot geloof, maar toen op zekeren tijd een Vrouws ftemme of geluyt gehoort had, roepende, *fpeelt, en geeft haar wat, ghy mocht t'avond of morgen komen te huwelijken, dan hebtge wat om aan te taften*, zonder iemand te zien, of, dan 't voorfz. geluyt, te hooren. Dit gaffe haar Meefter te kennen, die tegens haar zeyde: *'t Is mißchien datge niet veel flaapt, en dit uw herffenen ontftelt?* *'t Kan wel*, antwoorden defe, *zo wefen*. En zullende op een zekere tijd 's avonds weder te bedde gaan, en knielende om haar gebed te fpreken, quam haar weder een Vrouwe geluyt ter ooren, luydende: *Noch wiltge niet toelaten om uw Meefter en Vrouw iets te geven, daarom zal uw bakhuis ook vliegen vangen.* Mits, haar omkerende, zagfe op de kamer ftaan vier Vrouws-perfonen, in byfondere kledinge. Waar van de vierde een fchoot vol oude bakftenen had, daar uyt ieder twee of drie greep, en *Meyns* daar mede op 't lijf wierp, zeggende: *Uw bakhuis zal vliegen vangen.* Voorts fmetenfe de lamp uyt, verdwenen, en lieten de ftenen leggen. *Meyns* fweeg dien nacht, maar gaf 's anderendaags haar Meefter en Vrouw, en die den gebuuren, dit haar wedervaren, te kennen, die haar lighaam bevonden niet anders dan een doorgaanfe buyl, en zoo blaauw als een long te zijn. De fteenen hadden 'er even eens uytgefien als offe langen tijd in een zekreet gelegen hadden. En na datfe van de gebuuren naar beneden gedragen, en in een ftoel by den haart gefet was, wierd 'er een nieuwe pot vol nieuwe naalden, en daar infe gewatert had, over 't vuur gehangen, om de geenen, die haar defe quellaadje aandeden, daar tegenwoordig te doen komen, waar op ook acht vrouwen bloots hooft, in verfcheyde gewaat gekleet, voor haar verfcheenen; zulks zy haar Meefter riep, zeggende; *Hier, hier komenfe.* Welke vrouwen haar een groot ftuk uyt haar ftoel fmeten. Daar na beleedfe datfe gebragt was om genefen te worden, by eenen *Mr. Simon* van *Medenblik*, die tot haar gefeyt had; *Kindt ik zal met u te werk gaan, dan hy zit al hoog die u kan helpen, en 't geen ik u zal doen en geven zal wel een op, maar geen goede voortgang hebben.* Defe *Simon*, eenige weken over haar gegaan hebbende, rade haar, om verlichtenis halve, te trouwen, gaf en naayde haar eenig kruyt in de kleren, en quam voorts weder hier ter Stede, en te woon by eenen *Adriaan Klaaffen.* Met zich brachtfe vijftien of zeftien kronen, diefe van renten gekregen had, en in zeker kisje opfloot, maar daar weder bykomende vondfe de zelve niet, zulks zy haar vrouw daar over aanfprak, die haar zeyde van dit gelt niet te weten. 's Avonds als haar Meefter en Vrouw te bedde waren, wierdfe, willende naar de hangkamer gaan, van de trappen afgeworpen, zonder gequeft te worden. 's Daags daar na quam op de heldre middag, zoo alsfe haar vaten ftond te waffen, een jong gefel, met een Spaanfche Kap op 't hooft, met fwart Fluweel gevoert, en een degen met een filver geveft op zijde, die tot haar zeyde: *Vryfter wiltge geen Vryer hebben, hier fta ik als een Jongman*, toonende haar voorts het zakje met kroonen, zeggende: *Daar is uw zakje met gelt, het is vermeerdert en niet vermindert.* Waar op zy gefeyd had datfe het vermeerderde gelt niet begeerde, maar alleen haar eygen, en ook geen Vryer; zulks hy met het zakje was weg gegaan, en zeyde: *Ik zal weder*

komen, en aanhouden, ghy moet een rijke Vryer hebben.

Ten zelvigen dage naar de middag beleetse weder, dat ontrent acht dagen daar na de zelve jongeling, even eens gekleet als te voore, 's morgens ontrent zes of zeven uuren, staande op haar stoep, by haar quam, en geseyd had: *Lestmaal weygerde ghy het gelt aan te nemen, daarom zal ik u eens doorstrijken.* Hier op was hy haar na 't lijf gevlogen, had haar de doek van den hals, de rok aan flarden, en daar uyt gescheurt, 't geen de voorsz. *Simon* daar in genayt had, zeggende tot haar: *Neemt noch het gelt.* Doch zy om hulp roepende, quamen terstont hier op haar Meester en Vrouw in 't voorhuys, waar op dese jongelink terstont weg liep. Daar na, volgens haar belijdenis, wasse gaan woonen by een vrouw, *Roeltge* genaamt, alwaar de gemelde jongeling in vijf of zes weken niet weder by haar quam, maar wel quamen de bovengemelde wijven; ja zeyde, terwijlse dit beleed, dat drie van de zelve vrouwen daar tegenwoordig zaten, die haar by wijlen in 't lijf nepen. En na datse vier of vijf weken by dese vrouw gewoont had, wasse aan eenen *Cornelis Willemsz.* komen te trouwen, zedert waren in zes of zeven jaren, zoo lang alsse met hem in vrede leefde, dese jongeling noch dese wijven niet weder verschenen, maar alleen zeer zelden die wijven, die haar de nepen gaven. Maar ten eynde van de zeven jaren, gebeurde het dat haar man eens dronken in quam, en tegens haar begon te vloeken, zeggende: *'t Wilt dient u eens afgejaagt te worden*, grijpende voorts de degen van de want, daar meê hy haar 't hooft aan tween meende te klieven. Terstont hier op quamen tien of twalef vrouwen, yder bysonder gekleed, ter deure in, tegens haar zeggende, *breeke het mes, zoo kan hy u geensins deeren.* Maar zy hier toe haar te zwak bevindende, drongen de zelve wijven *Meyns* tegens haar man soo sterk aen, datse hem 't mes uyt de hand kreeg, en met hulp der wijven aan stukken brak; hier op namense haar op, en wierpense over de deur op straat, van waar haar man haar in huys sleepte. En van dien tyd af waren dese wyven weder dikwils by haar gekomen, hadden haar ellendig gehandelt, gestoten, geschopt, en dikwils op straat geworpen, Ontrent een maand na het breken van 't mes, was haar man van haar weg en in de krijg geloopen, zedert wasse, bevrucht zynde, gaan woonen by eenen *Jacob van Marken*, daar ze haar kraam uyt hield, en wel twee jaren woonde. Terwijlse nog swanger was geweest, waren de wijven by haar op een zekere nacht gekomen, haddense aan de top van 't huys gebracht, en aan het dakvenster met de handen vast gebonden, zulks sy met haar halve lyf buyten het venster, en met haar halve lyf daar binnen gezeten had. Daar na, wasse by eenen *Meester Gerrit* gekomen, die haar, om te genezen, aennam. Dees naaide haar zeker geschrift in haar borst-rok, en klederen, gaf haar verscheyde dranken in, en las haar uyt een boek te vooren; maar soo dra was dese *Gerrit* de trappen niet af geweest, of de voorsz. wyven droegen haar voor de luifel van 't huys, en scheurden de briefjes uyt haar kleederen. *Meester Gerrit* eenige dagen over haar gegaan, dagelyks haar voor gelezen, en met roede gegeesselt hebbende, maar geen baat vindende, zeide eyndelyk tot haar: *'k Weet u niet te helpen, de Hoeren die u quellen, mogen u helpen.* Zeyde ook, datse, na datse de dranken ingenomen had, heel lam geworden was; en dat op een middag, by haar kind op het bed leggende, zeker oudachtige vrouwe met een Overysselsche huyk op 't hooft tot haar quam, zeggende: *God zegene u.* Waar op *Meyns* tot antwoord gaf, *God loon u.* Dese oude vrouw hier op: *Meyns* ik soude u om Gods wille wel bidden willen, of gy het my vergeven wilt, 't geen ik u misdaan heb? Seer gaerne, zeide *Meyns*; maar bid den Heere dat hy het u vergeven wil. Eyndelyk ging de vrouw weg, en zeyde tot haar, beraad u, anderhalf uur na de middag zal ik weder komen. En juist na anderhalf uuren quam de jongste dochter van den huyse, daar *Meyns* woonde, tot haar moeder loopen, seggende: *Moeder daar liep soo groot een roode Kat na Meynssen kamer!* sonder dat *Meyns* de kat sag; dan quam, soo *Meyns* seyde, by haar een schoone jonge vrouw met een Overysselsche huyk op 't hooft, die nochtans van niemand dan van *Meyns* gesien wierd. Wyders zeide dese vrouw tot *Meyns, Wilt gy het my om Gods wille vergeven, 't geen ik u misdaan heb? Ia, ja seer gaerne,* zeyde *Meyns.* Waar op de vrouw weder, sta dan op in den name des Heeren. Hier op ging *Meyns*, sich gekleed hebbende, met dese vrouw ten huyse uyt, en aller-eerst in de *Nieuwe Kerk*, alwaarse beyde met neergeboge knien haar gebed spraken. Voorts vermaande dese vrouw *Meyns*, datse toch vierig voor haar bidden wilde. Van daar gingense op den *Dam*, en, om te rusten, op de trappen van het *Stadhuys* zit-

zitten, alwaar dese vrouw tot haer zeide, *Stond daar een paal, ik met een yzere keten daar aan gesloten, en een beest het vleesch by stukken uit mijn lichaam scheurde, zoo leed ik noch niet naar mijn verdienste.* Hier van daan gingense naar *de Heilige stede*, en driemaal om 't Sacrament gekropen hebbende, langs het *Rokkin*, over de *Langebrug*; en komende op de *Lommertsbrug*, haalde deze vrouw iets uit haar schoot, in maniere van een dag, zeggende, *daar leit al mijn boosheid en guitery*, werpende de zelve dach in 't water, zeggende voorts, *Heere is het uw' wille, en deze Meyns zalig, zoo geeft haar weder 't geen ik haar benomen heb*, waar op deze vrouw van haar scheide, en *Meyns* ging voorts naar huis toe.

Op den negenden van Sprokkelmaant, beleedse dat, zoo dra Schout en Schepenen daags te vooren van haar gescheiden waren, vier vrouwen by haar quamen, tot haar zeggende, *hoe hebtge u nu beraden? gy valt van ons niet, of u bakhuis zal vliegen vangen, en noch anders aanloopen.* Waar op *Meyns* tot antwoort gaf, dat zy met haar niet te doen had, maar by haar Heere en God bleef. 's Nachts hier op ontrent elf uuren, quamen by haar, so alsse te bedde lag, zekere luyden, dieze zien noch kennen konde, zeggende tegens haar, *u bakhuis zal nu vliegen vangen*, vallende haar voorts op 't lijf, en zoo prangende en perssende, dat haar 't bloet ter kele uit liep, maar beloofden haar ongequelt te laten; indienze met hen t'zamen wilde spannen. Op den vijftienden van Sprokkel-maand bekendeze, dat de vyant haar na lang quellen 't Kristendom zoo van voor als achteren tegens haar wil afgenomen, en tot haar gezeid had, *nu zijt ge mijn*, vallende haar voorts op 't lijf, en had sedert van dien tijt met haar te doen gehad.

Beleed weêr op den achtienden van Sprokkel-maant in tegenwoordigheit van de Schout, al de Burgermeesteren en Schepenen, dat de vyant haar met gewelt het Kristendom af-genomen had, en als dit geschiede, de witte wijven haar vast hadden gehouden: dat de vyant na 't benemen van 't Kristendom tot haar gezeit hadde, *nu zijt ghe mijn*, en haar ook dikwils een ring aan-geboden had, maar zy geweigert dien aan te nemen; dat ook de vyant daags te voore, eer hy haar het Kristendom benam, belooft had by haar te komen, 't zelve haar te benemen, en goets genoeg te willen geven. Zeide ook, dat toen haar de *Cipier* de boejens om de benen smeet, de vyant daar by was, en gezeit had al lachende, *laat u groote man nu helpen*; en zy daar op gezeit had, *die is de gene, die my helpen zal.* Zeide ook dat de vyant voor 't benemen van haar Kristendom tot haar geseit had, gy sult beter by my varen en in eeren blijven, dan by uw man; en dat sy, mits de quellaadje van de witte wijven haar aangedaan, den vyant het benemen van haar Kristendom toegestaan had; als ook dat de vyant tweemaal uit zijn kleederen haar op 't lijf gelegen had, maar anders altijt in zijn klederen. Ten zelvigen dage wiert *Meyns* noch verwesen om gepijnigt te worden, en by middel van dien, te weten, hoe lang 't geleden was, zedert sy haar eerst overgegeven had, en waarse haar kint gelaten had. Zy met roeden gegeesselt zijnde, beleet dat de vyant, die haar van het Kristendom beroofde, *Satan* genaamt was, en hy de gene was die *Christus* verraden had, als ook dat de witte wijven haar het hair afgesneden hadden; geslaakt zijnde, beleetse dat de vyant onder 't geesselen daar tegenwoordig geweest was, en, soo haar dochte, tot haar seide, *'k zal u helpen*; seide ook dat de vyant haar geseit had, dat hy, *Roeltje* genaamt, en hy de gene was, die *Christus* verraden had, en toen eerst by haar quam, alsse noch te vryen, en ontrent achtien of negentien Jaren oud was, en haar vroeg, *of se geen zin in een vryer dad*? waar op zy neen geseit had; als mede dat zy haar zedert Bloeimaand overgegeven, en hy van dien tijd alle nachten by haar geslapen, en haar gezeit had, nu had hy 't paart, en als hy het zadel had, haar noch wel beter leeren zoude.

Ten selvigen dage in tegenwoordigheit van Schout en Schepenen op nieuw ondervraagt zijnde, seide, datse, alsze op een zekeren avont, woonende by eenen *Claas Simonsz.* op het sekreet zat, en over eenig gelt, dat haar van haar Ouders wege onthouden wiert, vast zat en peinsde, gezeid had: *Kan my Godt niet helpen, is 'er iemant die my helpen kan, die kome hier?* Waar op terstont een Jongeling, wel gekleet, met een roode baart, mantel, en bonet op 't hooft, was verscheenen, seggende: *Kom ik wil u helpen*, voorts haar by de hant grijpende; waar over zy zeer verschrikte, doch zeide echter, datse daar mede te vrede was: Dat ook op *S. Antonis* avont de Vyant by haar was gekomen, en iets van haar lichaam begeert had, doch dit hadse geweigert: Dat hy evenwel het hair van haar hooft begeert, en haar daar toe een mes gegeven had, om dat af te snyden, 't geen

van

van de witte wijven in de schoorsteen opgehangen, en daarna van de geburen verbrant was. Seyde ook dat de Vyand, *Roeltje* genaamt, haar van onderen met sijn handen iets in 't lijf gesteken, en dat eenige weken daar na weder uyt gehaald had; als ook dat de Vyand tot haar gesyd had, datse als de Schout met den *Pensionaris* 's avonds by haar quam, in onmacht soude vallen, gelykse ook, met hulp van hem, gedaan had.

Den negentienden van Sprokkelmaant beleedse, in tegenwoordigheyd van Schout, Burgermeesteren, en Schepenen, datse met twee sekere Vrouwen, *Grietje Willems* en *Femmetje*, op een Pinxter ontrent het *Kathuysers Klooster* in 't veld was geweest, en dat de voorseyde Vrouwen haar deden het woord *Tierius* seggen, gelykse ook deed; dat de gemelde Vrouwen het gras uyt der aarde onder twee of drie koejen weg plukten, in tegenwoordigheyd van den Vyand *Roeltje*, en dat dese *Griet* en *Femmetje*, als 't woord *Tierius* gesproken, en 't gras geplukt was, geseyd hadden, *latense nu melken*. Seyde ook datse met zeker Warmoes-wyf, *Machtelt*, voorleden Somer buyten de *Reguliers Poort* was geweest, en het gras onder de voeten van eenige Schapen af geplukt hadden, en dat sy; *Tierius*, en d'andere *Schurius*; en de Vyand *Roeltje*, *Fugita*, geseyd had; en al t'samen na haar huys gingen, 't gras onder de trappen begroeven, en veertien dagen leggen lieten; en dat sy alleen het zelve in 't vuur wierp, en dit alleen om de Schapen te betoveren; als ook datse seker Vrouwe *Annetje* betovert had, met zeker gras van 't veld te plukken, en dat in *Annetjes* drank te mengen. Seyde ook eyndelyk, datse al het gene, datse dien dag geseyd had, door ingeven van den Vyand gelogen te hebben.

Naar de middag beleedse, dat al het gene sy voor den middag beleden had, waarachtig was, en datse na deselve bekentenisse dat alleen ontkent had door dwank van den Vyant; seid' ook dat de Vyant haar met een goude penning van twee-en-twintig stuivers getrout had. Zy aan een koort gebonden, om gepijnigt te worden, beleet datse op zekeren tijt tot *Monnikkendam* was geweest, en aldaar twee koejen in de stal staande, betovert had, met de woorden *inturius en Fugita* te zeggen, en het hair van de buik der koejen te plukken. Zeide ook datse tot *Ontewael* een beest betovert, en een maant daar na het zelve weder gesond gemaakt; als ook datse zeker knecht van een heel-meester, met een stuk uit zijn schorteldoek te snijden, en zekere woorden te spreken betoovert, maar hem daar na weder genesen had; datse met een *Griet Pieters* uit kolryen was geweest, en by *Edam* twee beesten haar net met toveren afgenomen had, en wel vier of vijfmaal met den Vyant ter schoorsteen uitgevlogen was. Eindelijk wiert dese *Meyns* op den zeven-en-twintigsten van Sprokkelmaant des Jaars vijftien hondert vijf-en-vijftig ten vuure gedoemt, en door den Scherprechter alhier ter stede tot pulver verbrant.

Iemant misschien, zal 't aanwijsen van zoo veele besonderheden deser geschiedenisse of belijdenisse ongerijmt achten; maar ik hebse willen voordragen, alleen, om te doen blijken, dat die van *Amsterdam*, ja zelfs de Wethouderen, te dien tijde mede geloof aan toveryen en dusdanige beuselingen gegeven hebben. Of echter *Meyns* in 'er daat toen met den duivel omging, dan of het alleen maar swaare gedachten en inbeeldingen waaren, 't geen ik beter geloof, daar mag ieder het zijne van oordeelen; want dese stoffe hier breder te verhandelen, en d'oorzaken t'ontdekken, als ook door wat kunsten de duyvel dusdanige vreemdigheden zoude weten uyt te werken, is verre buiten mijn voorgenome werk; die lust heeft om dit werk naukeuriger t'ondersoeken, leese onder andere de *Batavische Arkadie* van *d'Heer Heemskerk*, by wien zeer wijtlopig dese stoffe verhandelt wort. Want zeker, die zoude meinen, en willen verwerpen, dat *Meyns* zoodanige dingen niet beleden heeft, ('t zy de duyvel dit haar door eenige kunsten had ingebeelt, of in 'er daat zo was) zoude het Stads vonnis-boek van loogenen, daar toch geen loochenen aan is, betichten. En niet alleen is dese *Meyns* ter oorsake van toverye alhier verbrant, maar ook in 't zelfste jaar wiert een *Anne Jans*, poortresse deser stede met beide haar dochteren, *Lijsbet* en *Jannetje Pieters*, ten vuure verdoemt, ter oorsake *zy God*, (zoo luide haar vonnis,) *afgestaan, haar Kristendom verzaakt, zich tot toverye begeven, en verscheide menschen en beesten gequelt, geplaagt, betovert, en met den duivel een verbont gemaakt had.*

Tot een besluit en bevestinge van 't voorgaande, zal ik diergelijk bedrijf, als heel wel op 't voorgaande passende, 't geen hier ter stede zekere jonge dochter, wiens ouders en geslacht door de gantsche stadt be-

bekent zijn, wedervaren, en my door iemant, die het uit de mont van oogtuigen gehoort heeft, terhand gestelt is, hier noch by voegen. Dese dochter dan had borsten zoo hard als stenen, kost eten noch drinken over haar lippen krijgen; kreegse by wijlen lust om melk t'eeten, die veranderde terstont in zant in haar kop. De gebakte pannekoeken vlogen, geschonden en rontom afgebeten, uyt de schoorsteen, maar vielen weder in de pan. Men palmde haar etlijke ellen lint uit de keel, 't welk vol slijm zat, en noch ten huidigen dage alhier ter stede bewaart wort. Braakte naalden, spelden, vingerhoeden, en diergelijke dingen uit. Baarde een stuk loots rontom met duivels koppen bezet, waar op het nageboorte volgde, en perste en wrong zich eveneens als een vrouw die in barens noot zat. Alsse op het bed ging leggen, vloogse met het gantsche lighaam op en neder, tot aan de zolder toe. Wiert gemant knevelt en genepen, dat de blaeuwe stremen in haar lichaam bleven zitten. Zeker vrouw haar op de schoot hebbende om haar vast te houden, wiert met stoel en al, niet tegenstaande deselve noch van andere neergehouden wiert, opgelicht, zonder iemant te zien. Zy opgestaan zijnde, vond de vrouw in haar schoot klavecimbaal pennetjes, daar dese dochter mede geplaagt en gestoken was, het leggent geld wierd haar ouders uyt kasten en kisten ontdragen, zonder iemand te kunnen zien. Wees dikwils na de Toveres, doch wierd van d'omstaanders niet gesien. Men stak op haar wijsen na de Toveres, maar vergeefs. Wist ook te seggen, wanneer deselve uit der misse quam, en haar genaakte, om te beschadigen. Dese en diergelijke andere dingen bedreeffe, en wedervoeren haar; dog dit is alles te stellen by de Miraculen die in de Heyl: Stede zoude geschied zijn.

DERTIENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Oorsaak der Nederlandse Beroerten. Verscheide Handvesten van Koning Philips, aan Amsterdam verleend. Margareta van Parma krijgt d'Opper Landvoogdy. Bysondere Landvoogdyen. Margareta worden drie Raden bygevoegt. Des Konings zorg over de Roomse Godsdienst.

PHilips, *Koning* van *Spanje*, de leste *Graaf van Holland*, dus, gelijk te vooren verhaalt is, tot *Vorst* van den Lande gehult zijnde, trof *Nederland* in 't breedste van zijn bloeyen, bebouwt met meer dan twee hondert steden, hondert vijftig opene vlekken zoo goed als veel bemuurde steden, zes duysent dorpen, alles vol van inwoonders, rijkdom, neeringe, welvaart, en weelde tot dertelheyd toe. Maar door het instellen van nieuwe *Bisschoppen*, 't welk, zoo zommigen menen, zijn vader hem had aanbevolen, en *Hartog Philips d'Onnoosele* al in 't hooft gehad, en 't voortdrijven der *Inquisitie*, waar door veel duysenden, (daar dese Stad geen kleen gedeelte mede van besuuren moeste) om 't leven quamen, schattende alle *Onroomschen* voor *Ketters*, bragt hy die toen zoo gesegende gewesten in zoo jammerlijk een staat en bloedigen Oorlog, en hem zelven zoodanig in den haat der Landsaten, datse vyandlijk de wapenen tegens hem opnamen, en in den jare vijftien hondert een-en-tachtig, opentlijk hem afswoeren, en deden afsweeren.

Oorzake der Nederlandsche beroerten.

Maar om 't geen ons nu te verhandelen staat, bondiger te verstaan, zal 't niet ongevoeglijk zijn, eerst in 't kort op te halen, wat dese *Philips* voor zijn vertrek, uyt dese *Nederlanden* naar *Spanje*, aanrechte; als ook ten deele d'oorsaak der Nederlantsche beroerten, en ter oorsake van dien het inleveren van zeker smeekschrift der Edelen te Hove, aan de Landvoogdesse *Margreta van Parma*, met weynig woorden ten toon te stellen; doch voor al eerst den inhoud van eenige der voornaamste Vryheden en Hantvesten, daar *Philips* dese Stad mede beschonken heeft, aan te roeren.

In den jare (om het laatste voorgestelde eerst in 't kort af te doen) vijftien hondert negen-en-vijftig, verkocht en droeg hy aan dese Stad op het recht van *Gruten*, dat is, dat van elk vat bier hier gebrouwen een negenmannetje of duit gegeven wierd, waar van de pacht jaarlijks tusschen de tseventig en drie-en-tseventig gulden deed. Voor dese opdragt betaalde hem de Stad vier duysent en vijf hondert gulden. Doch wierd dese zom aan de betalinge, dien dese Stad voor zijn Vader, *Keyser Karel*, in 't Oorlog, dat hy tegens *Vrankrijk* voerde, op lijf-renten genomen had, bedragende de zom van zes-en-tnegentig duysent gulden, gekort. 1559.

Verscheide Hantvesten, van Filips aan die van Amsterdam verleent.

In den jare vijftien hondert zes-en-vijftig, droeg hy aan die van *Amsterdam* op, 1556.

om

om voortaan als eygen goed, ('t geense dus lang maar van *den Koning* in pacht gehadt hadden) te gebruiken, de tol of pacht,. en ontfang van dien, van de *Hamburger* of vreemde bieren, gemeenlijk het *Vadergelt* geheten, dat geschat wierd jaarlijks t'seventig gulden op te brengen. Want voor elk brouwte (dertig tonnen voor een brouwte gerekent) dat de Burgers en Inwoonders van *Hamburg* hier ter merkt bragten, moestense een Hoornse gulden, van twalef stuivers het stuk, aan tol betalen.

In de zelve brief gaf hy hen ook het Veer ofte Overvaart, gelegen buiten der Stad, en gemeenlijk met de naam, van 't Veer van *Amsterdam* in *Waterland*, bekent; 't welk zich strekte van der Stad Noortwaarts op tot halfwege *Nieuwendam*, *Schellingwoude*, *&c.* Hy stont hen ook toe datse in plaats van zeven, negen Schepenen mochten hebben, en dat twee van dese negen, die het voorgaande jaar in bedieninge geweest waren, aan, en oud zouden blijven.

PHILIPS, die een tijd lang met *Hendrik* de tweede, *Koning van Vrankryk*, in oorlog geweest, en nu daar van een einde geraakt was, liet al zijn gedachten gaan op het uit-rojen der Ketteryen, (zoo hy waande) die gesprooten in zijne Rijken van *Spanje* van tijd tot tijd wakker aangroeiden. Weshalve zijne Majesteit zich ter reise toe-rustende, liet zijn oog gaan, over de gestalte der landen, om daar zulk in te voorzien, dat d'ongelegentheden, gewoon uit 's Vorsten afwesen te rijsen, door de goede van hem ingestelde ordre mochte geweert worden.

Margreta van Parma krijgt de Opperlandvoogdye.

Het eerste daar hy zich over beraatslaagde, was om het begeven der Opperlantvoogdye der *Nederlanden*, vermits de *Hertog van Savoye*, die dit ampt bedient had, na zijne landen vertrokken was. Hier toe stelde *de Koning* zijn basters-zuster, *Margareta van Parma*, tegen wil en dank van *Oranje* en *Egmont*, die'er geerne de *Hertogin van Lotteringe* hadden ingedrongen.

Besondere Landvoogden.

Tot Stad-houders over bysondere Landschappen stelde zijn Majesteit, *Willem*, *Prins* van *Oranje* over *Holland*, *Zeeland*, en *Uitrecht*, daar namaals het Graafschap van *Borgonje* bygevoegt wiert, *Egmont* over *Vlaandre*, en zoo voort over ieder Landschap een bysondere Stadhouder. Dese Oversten waren gelast om over 't Krijgs-volk te gebieden, en nessens de Hof-raden, van elk Landschap, te verstaan tot het hanthaven van recht en regeeringe; uitgeseit *de Graaf van Egmont*, alsoo de Stadhouder van *Vlaandre* niet plag eenig zeggen over 't stuk van den gerechte te hebben. Zommigen willen dat *Oranje* zeer dong na het Stadhouderschap van *Vlaandre*. Maar *de Koning* zich stootende aan zijne grootheit, stelde hem over *Holland* en *Zeeland*, als die op dat pas ongelijk min vermogten. Te weten, den naam van *Nassouw*, daar by in *Cæsars* boeken gewag van gemaakt wort, de *Graaflijke tijtel* gevoert by de duisent, de kroon van *'t Roomsche Rijk* geweest voor twee hondert Jaren in dit huis; de opper-heerschappy van *Oranje*, de treffelijke goederen des *Princen*, alhier; de magt zijner magen in *Duitslant*, maar boven al de begaaftheden van zijnen persoon, lagen van over een wijlen, seid men, *Philips* in den zin. 't Welk, zoo het waar is, vreemt schijnt, dat *de Koning*, vergetende 't belang der gelegentheid, hem een oort met ysere grensen betrouwt heeft.

Margreta worden drie Raden bygevoegt.

Voorts wierden de *Lantvoogdes*, *Margreta*, die haar woonplaats in *Braband* had, in 't algemeen tot onderstand drie Raden bygevoegt, die van State, de heimelijke, en die van geld-middelen. Door d'eerste wierden de zaken van pais en oorlog, die de versekeringe en bescherminge der landen betroffen, bestiert. De tweede had magt om brieven van vrydom, van gunst, genade, en vergiffenis van misdaden te verleenen, en droegen zorg voor de Wetten en Burgerlijke Ordre. De laatste had 't bewint over de Vorstelijke Goederen en Inkomsten. De heymelijke Raad, en die van geld-middelen waren oud, en van te vore met Ampt-luyden voorsien. Die van Staten had de *Koning* nieuw'lijks opgerecht, en daar in verscheyde Raadsmannen gesteld, als onder anderen de *Prins van Oranjen*, *Grave van Egmont*, *Viglius van Zwichem*. Dese Raden waren aan verscheyde gerichts-punten gebonden. Zommige schrijven dat *de Koning* ook geordent had, dat in den Raad van State niet zoude mogen besloten worden, zonder bywesen van *Oranje*, *Egmont*, *Barlemont*, en *Vigilius*.

Wijders de grootste bekommering, dien de *Koning* had, en die hy 't liefst bekent stond, was over 't stuk van Godsdienst; waar in, door 't handelen der *Nederlanderen*, met de gebuuren en uytheemschen, afgesondert van de *Roomsche Kerke*, d'ontsteltenis daag'lijks aan-groeyde. Te dien eynde belaste hy wel hoogelijk

lijk aan de Landvoogdes, en den heymelijken Raad het onderhouden der Plakkaten, zoo by zijn Vader *Keyser Karel*, als by hem zelven gemaakt. Ja was 's Konings zorg zoo groot over de *Roomsche Godsdienst*, dat hy op een zekeren dag in den grooten Raad van *Mechelen*, en daar na in den Hofraad van *Vlaandre*, hen het uyt-royen der Ketterye zelfs mondeling quam bevelen.

's Konings zorg over de Roomsche Godsdienst.

BYVOEGSEL.

„Zoo dat de verwoetheyt der Vervolginge tegens die haar van de vuiligheden „der Roomse Kerken hadden afgesondert, dagelijks toenamen, en alsoo by de „Oude vast gestelt wiert, dat het bloet der „genen, die om belijdenisse der Waarheid „haar lichamen Gode hebben opgeoffert, „zeekerlyk het zaat der Kerke is geweest. „Niet tegenstaande alrede in dese Stad soo „vele door 't vuur en water zyn omgeko„men, zoo veel te sterker drong ook het „Licht der Waarheyd des Euangeliums „dagelyks meer en meer door. Des noch„tans hielt 't vervolgen niet op. Den 6 Au„gusti 1552. zag men zes Mannen als *Lie-*
1552
„*vijn Jansz.*, *Meynert Hermansz.*, *Pieter* „*Thymans*, *Reyer Egbertsz.*, *Hendrik Anthonisz.* en *Claas Gerbrantsz.*, om de ge„tuygenisse Jesu Christi, alhier op den „Dam verbranden. Eenige van dese Mar„telaren waaren Doopsgesinden; ande„re wederom suyvere Beleiders van de „Waarheid, gelyk ten deele uyt hare Sen„tentie, die daarom daar by gevoegt is, „kan gesien worden; hoewel zy als doen „alle voor Anabaptisten moesten door „gaan.

ALsoo *Lievijn Jansen soon van Gent*, anders *Liefken de Keyser* genaemt, Wever van sijn ambachte; *Meynert Hermans* van Balch de Hout-zager; *Pieter Thymans van Zutphen* Kuyper placht te zijn, nu Boekbinder van sijn ambachte; *Reyer Egbertsz* deser Stede poorter, *Hendrik Antonisz. van Leyden*, beyde Wevers; en *Claes Gerbrantsz. van Wormer* geboren, hen hebben begeven in de conventiculen en vergaderingen van de luyden, van de Wederdooperen secte, en te hooren de leeringen van de Hoofden ofte Leeraers der selver secte, te weten *Claes Gerbrantsz* voornoemt, van *Menno Symons*, over de tien jaren geleden, en de voornoemde *Lievijn van Gent*, en alle d'andere van *Gillis van Aken*; en door dien de selve leeringen, dwalingen en ketterijen by de voorschreve valsche Leeraers verspreyt, aenhangende, hen hebben gescheyden van den geloove, obedientie en eenigheid der heyliger Karsten Kerke, qualijk gevoelende van de Sacramenten der heilige Kercke, sulks dat de voornoemde *Lievijn*, *Meynert*, en *Pieter*, hen by den voornoemden *Gillis van Aken* hebben laten herdoopen, afgaende haer Doopsel in haer kintsheyd ontfangen, en de voornoemde *Reyer Egbertsz. Hendrik Anthonissz.* en *Claes Gerbrantsz.* afgaende mede haer Doopsel voorschreve, bekent hebben tot het herdoopsel bereyd te wesen, indien sy daer toe souden konnen geraken, al contrarie den heiligen Karsten geloove, d'Ordonnantien van de heilige Kercke, de beschreven Rechten en de Placcaten der Keyserlijke Majesteit onse genadige Heere, en daerenboven in haer ongeloove, ketterije en dwalingen hartneckig blijvende; soo is 't dat mijn Heeren de Schepenen, gehoort [*hebbende*] den eisch, by mijn Heer den Schout, op de voornoemde gedaen, met haer belijdingen, ende op der voorschreven saken gelegentheyd rijpelijk gelet hebbende, condemneeren de voorschreve te sullen by den Scherprechter ge-executeert werden metten vyere; verklarende voorts hare goederen geconfisqueert tot profijte der Keiserlijke Majesteit, als Grave van Holland, en onse genadige Heere, onvermindert en sonder prejuditie deser Stede previlegien. Actum en gepronuntieert ter Vyerschare, op den sesten dag Augusti, Anno 1552. Presentibus alle de Schepenen. Dempto *Andries Boelen*, by advijse van de Burgemeesteren.

„In 't Jaar 1553. op den 16 January zag „men noch onder zijn directie een *Har*„*men Jansz. van Sollem*, volgens de „onderstaande *Sententie*, nevens *Felestis* „*Jansz. Resinx* Dochter, die van de zelve „inhoud was, verbranden.

ALsoo *Herman Jansz.* van Sollem geboren, hem heeft begeven in de geselschappen van de luiden van de Anabaptisten secte, en t'ontfangen haerluiden vermaning, leeringen, en dwalingen, ook geweest is in sekere conventiculen (dat is vergadering) daer van de Schrifture onbehoorlijke, soo by *Gillis van Aken*, als by andere geleert en verhaelt is geweest, sulks dat hy sijne Doopsel hem gegeven, afgaende, bekent heeft, begeert te hebben andere Doopsel t'ontfangen, indien hy daer toe soude konnen geraken; ook qualijk gevoelende van de heilige Sacramenten des Altaers; al contrarie d'ordonnantien, en den geloove van de heiliger Karsten Kerke, de beschreven Rechten, en de Placcaten der Keiserlijke Majesteit onse genadige Heere, en daer toe in desen sijnen ongeloove, ketterij, en dwaling hartneckig blijvende, is, niet tegenstaende 't onderwijs, hem van de oprechte gesonden, (is) gedaen. Soo is 't dat mijn Heeren de Schepenen, gehoort (hebbende) den eysch van mijn Heer den Schout, op den voornoemden *Herman Jansz.* gedaen, met sijn belijding, en op de saek en gelegentheid rijpelijk gelet hebbende, condemneeren den voorschreve *Herman Jansz.* navolgende den voorschreven Placcaten, te sullen by den Scherprechter ge-executeert werden metten vyere. Verklarende voorts sijn goederen geconfisqueert, tot profijte sijner Keyserlijke Majesteit, als Grave van Holland. Aldus gepronuncieert en ge-executeert den sestiende dag in January, Anno 1553. Presentibus de Schout, *Pieter Cantert*, en *Joost Buyk*, Burgemeesteren, en alle de Schepenen, by advijse van d'andere twee Burgemeesteren.

VEERTIENDE HOOFT-STUK.

Van zekere twist, en valsche aanklachten, t'Amsterdam voorgevallen.

KORT INHOUD.

Form van Regeering t'Amsterdam. 't Schout-Ampt vervalt aen Burgermeesteren. Waar van Mr. Henrik Dirksz. groot gezag verkrijgt. De Schout K. Dobbesz. leid sijn Ampt neder. W. D. Bardes komt in sijn plaats. Die 't Schout-Ampt wederom de Graaflijkheid aanbrengt, en daar over in ongunst raakt. Mr. Henrik Dirksz. leit hem lagen. Hy wort door geele Fy, en andere van Kettery beschuldigt, hy doet sijn onschult aan de Landvoogdes te Brussel, die de zaak doet onderzoeken, en vals bevint. d'Aanklagers worden gevangen en gestraft. Mr. Henrik D. blijft gevangen, en voort van quade feyten beschuldigt, doch pleyt hem vry, en wort weder Burgermeester. 't Schout-ampt komt weêr aan de Stad, dat Bardes ontnomen, en aan P. Pietersz. gegeven word. Bardes word wederom van Kettery beschuldigt, en daar over gevangen en gepijnigt, staat alles uit, doch van zijne middelen ontbloot, slijt zijn leven in armoede. Mr. H. Dirksz. met eenige zijner mede Regeerders uit de Stad gevoert. Sterft te Haarlem, met schandelijke laster. Om de proceduren tegens Mr Hendrik Dirksz., Pastoor van de Oude Kerk en geele Fy, en 't vervolg daar by te toonen, is by dit Hooft-stuk een vervolg gemaakt, gelijk breeder te zien is.

Elijk de straffe van verwerringe den *Nederlanden* van God opgeleit was, begonnen mede hier ter stede zeltsame veranderingen, en verscheide oneenigheden op te rijzen. Doch om kennis van de gront-oorsaken te krijgen, zal het noodig zijn het her-komen, en d'omstandigheden deser moeite van wat hooger op te halen. De Stad, gelijk noch ter tijd, wiert bestiert door vier jaarlixe Burgermeesteren, en eene Vroetschap van zes-en-dartig eeuwige Raadsluiden, 't Gerecht door negen Scheepen. Behalven deese was'er als noch een *Schout* van wegen de Hooge Overigheit, die *'s Graven* Persoon uitbeelde, om 't Recht te sterken, den misdadigen boete en breuken af te vorderen, mitsgaders, den Lantsheere, als Stadhouder der selven, tot oor en oog te dienen. Maar de *Majestraat* (misschien dat haar dese opsicht verveelde) had zoo veel te weeg gebracht, dat zy in den Jare vijftien honderd en acht, terwijl *Karel*, die namaals *Keizer* werd, onmondig was, het begeven van 't Schout-ambacht aan haar kreeg, verschietende daar voor *den Graaf*, op wiens naam echter de last-brief wierd ingestelt; de zom van twintig duisent gulden. En dus verviel de klem van 't *Schout-ambacht* aan Burgermeesteren; blijvende nochtans de Schout in bezit der opperste plaatse, en 't Graaflijk wapen op zijn kussen. Het gebeurde nu in den Jare vijftien hondert twee-en-veertig, dat neffens *Klaas Doedesz., Klaas Hilbrantsz.* en *Jacob Pietersz. Haring*, voor zijne derde reis Burgermeester wierd

Staat der regeringe.

Schout-ambacht aan de stad verplicht.

1508.

1542.

Hendrik Dirksz. Deze gebooren uit het Dorp van *Slooterdijk*, doch eenigzins geleert, en met de naam van *Meester* verçiert, kreeg door zijn gauwigheit van verstant, zoo groot een aanzien en gezag aan zich, dat hy, 't Stadhuis opgeleit hebbende van verplichte of eenvoudige luiden, zijnen stoel-broederen over de kruin wies, en by den gemeenen man *het aasje of een tien van der troeve*, ja *vorst uit eigen hoofde*, en *geweldig heerscher in Amsterdam*, geheten wiert. Dese vier in 't toorentje, daar Burgermeesters toen hunne kamer hadden, vergadert zijnde, quam binnen treden, *Meester Cornelis Dobb. sz.* Schout in dier tijt, met klagen over de kleenheit zijner wedde, en versoek van verbetering. Burgermeesteren, gewoon toen hunne ampt-luiden volle nauw te bedingen, raakten met hem in woorden, die zoo hoog liepen, dat hy endelijk uit-viel, *liever 't rappier te willen neder leggen, dan op den ouden voet te dienen. Meester Hendrik*, zonder zorge van ongevolgt te blijven, vat hem by 't woord, zulx hy, daar mede teffens uit der Kamere en zijnen dienst scheide. Maar zoo ras was hy niet buiten, of d'andere bestonden *Mr. Hendrik* te vragen, wat hy nu gedaan had, en hoe men toe gaan zoude om weder eenen bequamen *Schout* te krijgen. *Hendrik*, wijsende door 't glasen venster na *Willem Dirksz. Bardes*, antwoorde: daar ging'er een op den *Dam* wandelen: en als het voorgeworpen wierd, dat *Willem* aan de Luiterse kant helde, sloeg het in de wind, en zeide; *Dat hy een man van de Wereld was, en uit Italie quam. Wanneer hy ook weigerde aan de hand te gaan,*

't Gezag van Meester Hendrik Dirksz.

Schout Dobbesz. scheit uit zijn dienst.

gaan; men had het af-zetten aan zich zelven. Dies wert *Bardes* aangenomen op Jaar-gelt, waar voor hy van alle boeten, beloopende boven tien schellingen Vlaamsch, te verantwoorden had, en die tot genot der stede te laten. Hy trad in zijnen dienst den negenden van Wijnmaand des voorzeiden Jaars twee-en-veertig, en droeg sich der wijse, dat hem, in acht Jaren tijts, niet dan vriendschap van de Regeerders bejegende. Maar in den Jare vijftien hondert vijftig, (het zy dat hem 't hert te hoog rees, om sich van zijns gelijken te laten vervoogden, zonderling in zaken van Godsdienst, en 't vervolg der *Onroomschen* betreffende, oft dat hem 't voordeel bekoorde, oft hem goet docht zich zekerder steun te vesten) bestak hy te hove, dat *Koningin Maria*, weduwe van *Hongarye, en Stadhouderes* over *Nederland*, de *twintig duysent gulden* af-loste, en hem last-brief verleende, om het Schout-ampt, voortaan, van *'s Keizers* wege te bedienen. 't Welk niet geschiede zonder opspraak, dat hy de geheimenissen der Stad, en 't veinzen haren armoede, om met geen leening gequelt te worden, ontdekt had. De Wet-houders van toen af hem voor eene *Havik* op den tuin aan ziende, keerden hunne gunst in nijd, en begosten den *Keyserlijken Schout*, met loode schoenen na te gaan, alle listen te hoop zoekende, om hem t'achterhalen, in ongena der *Koninginne*, en 't uiterste lijden te brengen. *Meester Hendrik Dirksz.* voornamelijk die 't speet, dat men hem dus een streek in de rechte gedaan had, spitste verstant, en vinnigheit, en begreep so groot een grouwel, als ongeloofijk scheen, in een *Hollandsch hert* te kunnen vallen. De *Doopgesinden*, of *Herdoopers*, mits de bijsterheden tot *Munster*, en zelfs, gelijk te voore verhaalt is, hier *t'Amsterdam* aan gerecht, waren dat pas, nog in versche afgrijzelijkheit; zulks hy, om *Bardes* den voet te lichten, niets gereders vond dan de klad deser Ketterye hem op 't lijf te werpen. Hier op, dan, leit hy 't aan, en, razende van verwoetheit, schikt op zijne zijde te winnen eenen *Flores Egbertsz. Kettermeester* of *Inquisiteur*, en *Vicecuraat* of *Pastoor* van *d'Oude Kerk*, op dat het bedrog, met geestelijke glimp bestreken, zoo veel te gladder ginge. Hier woonde binnen *Amsterdam*, zekere Vrouw van *Zwol* geboren, met name *Fy Harmans*, die, mits d'inwendige gedaante, haar innerlijke leelikheid niet loogende, om d'afzigtigheit haarder verwe, in de wandelingen, doorgaans, *Geele Fy*, geheten wert, en van 't een brood tot het ander niet komen en kon, als belast met een huis vol vaderloze kinderen, zijnde onlanx haar man in een gevecht ter neder geleit. Waar over zy, aangeritst door armoede en boos-aardigheit, twee gevaarlijke raatsluiden, zich onder ander, begeven had tot het belagen der onnozelen, die geenen troost voor hun gemoed in de *Roomsche Kerke* vindende, den zelven in verbode Verzamelingen sochten; van welke snootheit, de smaek des gewins lichtelijk een reukloze ziel, tot erger verrukt. Deze dan, verkerende, als Spiede veel in 't verholen, ten huise van de *Schout Bardes*, wiert van den Burgermeester en Pastoor voornoemt tot het dienstigst gereedschap der schelmerye verkoren. Geringe giften en grote beloften, zonderling, van zekeren haren vryer tot schipper te maken, wrochten op haar zo veel, dat zy, zonder om 't achterste te denken, zich tot het volvoeren van hun Godloos opzet, overgaf, en ten onvermijdelijken verderve liet in leiden. Hier-en-boven kregense, aan hunne koorde, een wijf van gelijken gewichte, genaamt *Volkje Willems*, met eenen *Cornelis Martsz. Swart, Notaris*, en *Adriaan Jansz. Slijper.* Verscheide getuigenissen, hen door den Burgermeester en *Pastoor*, in den mont gegeven, werden by dit gezelschap beswooren, meldende dat *Willem Dirksz. Bardeez* en sijn *Huysvrou* herdoopt waren, dat zy eens verzamelinge t'harer huize gehouden, en in andere zich gevonden hadden. En was op zekeren tijd *Fy Harmans*, met *Volkje Willems*, tot de Pastoor, in *d'Oude Kerk*, gekomen, met klagen dat *Volkje* en haar man groote armoede leden, verzoekende dat de *Pastoor* voor deze *Volkje*, by de * *Heilige Geestmeesters* een goet woord spreken wilde, om eenige *Aalmoessen*, tot verlichtinge harer armoede, te krijgen. Waar op de *Pastoor* antwoorde, sulx geerne te willen doen, by aldien zy-luiden zeker Briefje, 't geen hy haar voorlas, en waar in de *Schout* en zijn *Dochter* met veel afgrijselijke valsheden betigt wierden, onder tekenen wilden; 't geen zy aannamen, en bragt voorts ook de *Pastoor* by de *Heilige Geest-Meesters* zoo veel te weeg, dat *Volkje* van hen, kaas, botter, en een stuiver ter week aan gelt kreeg. Maar, vermits *de Pastoor* zag dat *Volkje* begon te deinzen om getuigenissen van deze valsheden te geven, beval hy den *Heilige* Geest-

Willem Dirksz. komt in zijn plaats.

1542.

1550.

Die schikt Schout van Keizers wege te worden.

Daar door raakt hy in den haat der Majestraten.

Meester Hendrik leit hem lagen.

Hier toe laat zich Gele Fy bekoren.

En meer anderen.

Valsche getuigenis tegen den Schout.

* *Huyssitte Meesters.*

Geest-meesters Volkje geen uitdeelinge meer te doen, om haar en *Fy* alzoo met gewelt het valsch getuigen af te perzen. Dit altemaal schreef *de Pastoor* aan *Rieuwart Tapper*, *Inquisiteur* tot *Loven*, over. Maar dit gink niet toe in zulken stilte, of *Bardes*, dien 't noch aan wakkerheit, noch aan trou van Vrienden mangelde, kreeg eenige kuntschap van 't geen dat'er broedde, en wel licht bedenken, dat hy, niet op-mogende tegen de hatelijkheid des lasters, by schorting zijner bedieninge, of anders schielijk over staag geworpen zou worden, en half verwezen, eer hy ter were raakte. Hy was een *Perzoon* (hoe-wel qualijk ter tale, en eenigsins stamelende) van frayen aansien, groot van geest, begaeft met de hebbelijkheit, die men in een hoveling prijst, en der *Lantvoogdesse* zoo aangenaam, dat zy hem ongelijk vryer toegank gunde, dan Luiden van zijner leeste, zouden derven hoopen. Des besluit hy heul aan haar te zoeken; maakt zich na *Brussel*, en verwerft op eenen morgen-stont, intreé t'haarder slaap-kamer. Besig met haar hoofttoysel, wiertze, als hy den sool over den drempel zette, zijns eerst gewaar in den spiegel; en 't hooft om-snorrende, *wat*, zeidse, *jaagt u herwaarts?* Hy, vallende haar te voet, antwoorde: *'t gewelt, Me-Vrouw, dat men mijner onnozelheit doet, dat ik tegens den achterklap, en valsche betichtingen mijner vyanden, by uwe Majesteit kom verdedigen.* En zy wederom; *Zoo gy zuiver zijt, billik datze beschaamt worden; zoo niet, ik wenschte u over duisent mijlen.* Hier op voer hy voort, deed zijn beklag en weernis zoo wel, dat men den *Heer Kornelis de Monnik*, met den *Griffier*, des Grooten Raats van *Mechele*, af-veerdigde, om den stand der dingen, grondelijk t'ondertasten. Dese dan zich tot *Amsterdam* vervoegt, en den adem der getuigenisse besnuft hebbende, vernamen de lucht der valsheit, die ter meineedigen kelen uitstonk. Niet-te-min vereyscht zijnde voet voor voet te gaan, om by vervolg van den draat, aan 't kluwen te raken, wert het werk den *Hove van Holland* bevoolen, en by 't zelve eenige Raats-luiden daar toe gelast. *Kristiaan de Waart*, *Raats-heer*, en *'s Keisers Procureur Generaal* of algemeene verzorger, vernemende door velerley vlijt van hooren en uitvragen, hoe yslijk een euveldaat, onder schijn van Godlijken yver, schuilde, bewees te dier stonde, dat hy een liefhebber der gerechtigheit en man met eere was. Na genoegzaam beleide vastigheit, schreef hy drie verscheide Brieven van eenen dag, namelijk, den laatsten in Lou-maant des Jaars *vijftien hondert vijf-en-vijftig*, aan den *Schout*, die de *Drost* en *Ridder-hooft* zelfs in handen heeft gehad. d'Eene was luidende, dat hy *Fy Harmans* zoude bewilligen, om met den Brenger tot *Haarlem* te komen, daar haar de Raatsheer te spreeken, en na reede te loonen had. d'Andre verzocht dat hy *Volkje Willems*, desgelijx, met den Brenger, zoude derwaards stuuren, om op eenige puncten, verklaart door haar te voren, by hem naarder gehoort te worden. De derde hield in, dat de *Schout*, wel kunnende bevroeden, waar toe d'andere dienden, beschikken soude dat *Volkje* niet op weg sloegè, voor dat *Fy* dicht by *Haarlem* mochte zyn, op dat dese, vernemende d'andere, geen schalk oogh krege, en sich deur maakte. Want de meening was, *Fy* aldaar te doen vangen, uyt zorge, van binnen *Amsterdam*, wederstand t'ontmoeten. Voorts, dat hy hoopte, met der hulpe Gods, aan de waarheyt te raken. Waar 't nu, zeyt *Hooft*, aan lag, dat dese toeleg geen voortgang nam, is my niet gebleken: maar wel, dat men *Volkje* tot in den *Haag* trok, aldaar een wyl gaande hield, en daar na op de *Voorpoort* vast stelde: dat ook *Fy*, by nacht, door den Schout, sonder eenig buuren gerucht, geligt werd; voorts, tot *Jan Roden-poortje* uyt te schuyte gebracht, en *ten Hove* in hechtenis gelevert. De gevangenen ondervraagt zynde op d'omstandigheden, nopende 't herdoopen van *Schout* en *Schoutinne*, verklaarden 't selve gesien te hebben, staande op een bankje, door de glazen van zeker Speelhuys, dat hy buyten der Stad in pacht gebruykte. Om deese gelegentheyt na te speuren, quamen zekere Gemachtigden uyt den *Hage*, die aan 't *Reguliers-Hof*, daar 't Speelhuys lag, afzaten, en met den Schout, daar ontboden, sonder te weten tot wat eynde, na de plaats wandelden. Aldaar gekomen, stapt een derselve, op de bank, en reikenende met de hand na 't glas, vond sijnen arm te kort, sulks het al te verre was van door 't glas te kunnen sien wat 'er binnen bedreven wierd. Derhalven aftredende, *Hebt*, seid hy, *goeden moed, Heer Schout, uw' zaken sijn behouden.* En sonder hem wyser te maken, keerden sy weder naar den *Haag*, Mits de steun der Stad en gunst der Geestelykheyt, nochtans

Die krygt'er lucht af, en past op zijn voordeel te wesen.

Hy zoekt heul aan de Landvoogdes

De Raadsheer de Monnik komt t'Amsterdam, en word des bedrogs gewaar.

De zaak word den Hove van Holland bevolen.

Schrijven van Christiaan de Waart aan de Schout.

Volkje en Fy gevangen.

Gemagtigden aan 't Hof van Holland komen de zaak ondertasten, en vindense vuil.

tans

tans haperd het een ruymen tijd, eer men besluyten kon, aan d'andere Raadplichtigen de handen te slaan. Niet-te-min mits de leelykheyt van 't schelmstuk over woeg, mocht noch het een, noch het ander *Meester Hendrik* en den *Pastoor* endlijk baten, of sy werden, by last van den *Hove*, op den derden van Bloeymaand des Jaars vyftien honderd zeven-en-vijftig binnen *Amsterdam* gevat; de *Pastoor*, daar hy voor 't Altaar stond, en met sulk een heftigheyt, dat hem geweygert was t'sijner woonstede aan te spreken, oft eenige verandering van gewaat te gaen nemen. Maar men voerde hen beyde soo datelijk na den *Haag*. *Cornelis Martsz. Swart* Notaris, en *Adriaan Jansz. Slyper* quamen in deselve swarigheit. En hoewel het der leugene konst was, een-stemmelijk uyt soo vele besondere monden te kallen, so bleef men echter, jaren, belemmert in 't ontwinden der bewimpelingen, waar in de waarheyt vermomt stak. *Fy* immiddels, beviel van een kind in den pijn-kelder: 't zy datse weder eenen man getrouwt, of anders geraapt had. Doch sy, en d'andere getuygen, sich onklaar, en geen openziende, beleden eyndelijk op hope van vergiffenis, opentlijk uyt, dat alles valsch, verciert en verdicht was, 't geen sy de *Schout* en *Schoutinne* opgestreden hadden. *Fy* bekende in de gevankenis, dat, toen sy 's avonds gevangen wierd, sy met haar zoon by den *Pastoor* ging, en dees haar in 't gesicht krijgende, uytborst met vloeken; *Wat duyvel maakt gy hier*: en als sy hem aanseyde dat de *Schout* haar 's avonds soude komen lichten, gaf haar tot antwoord; dat sy met haar kinderen gerust soude gaan slapen, en liever de deur op de vloer laten loopen, als die te openen. Doch hier seyde *Fy* neen op, en datse hem in wilde laten. De *Pastoor* wederom; eer gy dit zoud toelaten, so neem liever twee of drie pont groot, en pakt u weg, dan ons al t'zamen in lijden te helpen. Eyndelyk versochten *Fy* en *Volkje* met versoek-schriften gena en vergiffenis aan den *Koning*, met beken, datse van den *Pastoor* en *Meester Hendrik*, bekoort, gekocht, en door beloften bygebracht waren, om den *Schout* en der *Schoutinne* valschelyk op te sweeren, 't geen hun aan eere, goet, en bloet ging. Zynde de schennis also in 't ligt gekomen, en de genade afgeslagen. Toen deed het Geregt sijn pligt. „De *Slyper*, op wien door veranderinge „van der bynamen wel drie getuygenisse „waren beleyt, de eene op de naam van „*Adriaan Slyper*, de tweede op de naam „van *Adriaan Waeker*, de derde op *Adriaan Janssoon*, wierd in 't openbaar gegeesselt; de *Notaris* ondeugende tot sijn dienst verklaard, en beyde ten Lande uytgebannen. „De Kerkelyken sochten „den *Pastoor* uyt handen der Wereldlij-„ke Overheden te trekken; maar *Vrouw* „*Maria* deed hem te recht stellen, seg-„gende; niets te willen doen tegens de „*Privilegien* van *Holland*. Hy moest bekennen, wel roekeloosselijk, onbescheydelijk, en op min dan behoorlijke onderrichtinge, tot last van *Willem Dirksz. Bardez* en sijn *Huysvrouw* aan *Meester Rieuwaart* geschreven te hebben, en dat het hem leet was, waar-en-boven hem de Stad en vryheyd van *Amsterdam*, met het oeffenen van 't *Kettermeesterschap*, verboden wierden. *Volkje* sterft in de gevankenis. Over *Fy* gink een schrikkelijk vonnis. Maar eer sy in de Pleit-kamer, of Vierschaar verscheen, wierd haar voor-gehouden, door drie Raads-heeren, met erinneringe van de genakende stonde hares eynds, dat sy, sonder iemand t'onrecht te belasten, oft te verschoonen, de waarheid naaktelijk had uyt te spreken. 't Bescheyd dat sy hier op gaf, is waardig om voorgedragen te worden, als niet wanhebbelijk beleid, en smakende na de ernsthaftigheyt eener ziele, die reeds gescheept in de droefheyt der dood, en een ander leven te gemoet ziende, de Wereld den lesten adieu toeroept. *Ik weet*, zeidse dan, *dat ik sterven moet, dat mijn tyd alhier kort, en de uure naby is; en dat ik myn oordeel, van u, myn Heeren, alhier te ontfangen, en daar na voor den Hoogen Rechter te verschynen heb. Soo zeg, en verklaar ik, by 't oordeel, dat ik, myn Heeren, van u, daar na van den Hoogen Rechter ontfangen sal, dat al 't geen, waar in ik den Schout van Amsterdam, en de zijnen, belast heb, soo by geswoore getuyg-schriften, als voor verscheydene Heeren en Gemachtigden, of andersins, al t'zamen gedicht, geloogen, en onwaarachtig is. En heb 't selve gedaan, door overredinge, beloften, en giften van Meester Hendrik Dirksz. Burgermeester van Amsterdam, en Meester Floris, Pastoor van de Oude Kerk aldaar.* Voorts versocht sy, dat iemand van de Heeren geliefde den last aan te nemen, en haar te beloven, dat hy den *Schout*, uyt haren name zou bidden, om vergiffenis van 't geene sy hun soo valschelyk overlogen, en te last geleyt had. 't Welk de *Heer Arnout Sasbout* aannam, en naquam. Haar, op dat de leden die sich dapperst in de schelmerye

Meester Hendrik en de Pastoor gevangen.

1557.

Daar toe twee andere.

De Getuygen zoeken vergiffenis, en belijden de valsheyd.

Zy worden gestraft.

TUSSENVOEGING.

TUSSENVOEGING.

Verklaring van Fy op haar sterfdag.

gequeten hadden, loon naar verdienften ontfingen, verwees men tot een ftraf, die op haar misdryf pafte, namelyk, dat haar tong uyt den halfe getornt, haar hals aan een paal gewurgt, 't lighaam gebrandt, en op 't Galge-velt zou geftelt worden. Gebracht buyten den *Haag*, ter plaatfe daarze haar recht t'ontfangen had, vernieuwde fy, met luyder ftemme, voor de gantfche menigte, daar toe geloopen, de bekentenis der valsheyt, en hoe fy van *Meefter Hendrik*, en den *Paftoor* hier toe verleyd was; met nader verfoek, dat men den *Schout* voor haar, om vergiffenis bidden wilde; liet daar op haar tong af-kerven, en keele toe-wringen: vellende 't volk een vloek over d'aanftichters van 't ftuk, met fchreeuwen, dat men hun beyden van gelyke behoorde te doen: Dit gefchiedde den dertiende van Bloeymaand des Jaars *duyfent vyf hondert een-en-t'feftig*, na ftyl van den Hove. Maar *Meefter Hendrik*, fich hebbende weten voor fchrift van fijn hand te hoeden, en de geloofwaardigheyt der getuygen, met hunne beledene mein-eedigheyd gewraakt, ontworftelde der jongfte ftraffe. Hy zat nochtans op de *Voorpoort* feftien weken, fonder vrouw of kinderen te mogen fpreken, uytgezeyt in de laatfte uur. Daar na had hy tot fijn herberg, eyndelyk den *Haag*, voor gevankenis, mits borg ftellende voor twintig duyfend gulden, en op pene, dat het ftuk, foo hy vloode, voor gebleken en beleden zou gehouden worden. Alfoo duurde 't een Jaar, eer hem veroorloft wierd, binnen *Amfterdam* te komen, en dat niet dan by verdubbeling der borgtochte, der fomme van veertig duyfend guldens, en met verband van weder te keeren, ten vermaan van den Hove: daar hy noch onder ftond aan de kant van vier jaren. Te weten, boven dat van *Fy*, wierd hem noch tweederley bedrog opgefeit. Het eene foude hy met mompelen van zeekeren gemachtigde, gefonden van wege der *Landvoogdeffe* in 't jaar *vijftien hondert vijf-en-veertig*, om te vernemen hoe veel graans t'*Amfterdam* lag, gepleegt hebben; beftellende dat de Kooren-koopers twee laften voor een aangaven, op dat alfoo oorlof tot uitvoer dier ware verworven wierde: het ander met achterhouden van meer dan vier duizent uit dertien duizent en ettelijke hondert gulden; waar op de omflag des tienden penninks van de waardye der huizen en erven binnen de Stad en hare vryheit, in 't Jaar *vijftien hondert drie-en-vijftig*, gefchat was. En belangende de twee naeft-verhaalde valsheden, verklaarde 't hof, eerft op den zeventienden van Gras-maand des Jaars vijftien hondert twee-en-tzeftig, den algemenen Verforger niet ontfanklijk tot zijn eifch, in der forme als die genomen was. Teffens ontzeid' het hem zijnen vorder eifch: doemde niet te min den verweerder in de koften, zoo zijner gevankeniffe, als andre by hem gedaan; en beval den Verforger, de pleit-papieren na zich te nemen, om 's *Koninks* recht te bewaren, tegens de fchuldigen, daar en zoo 't behooren zou. Niet zoo haaft waande *Hendrik* hier mede eenen vryen hals te hebben, of hy begon, feller dan ooit, weder te wroeten: en wijtende al zijn leet en oneer den Schout, vorderde, om de zelve te doen beteren, hem voor Schepenen der Stad. En vermogt de partijdigheit zoo veel, dat men defen man, van wien meeft al de Gemeente een fchrik had, noch in de Jaren drie-en vier-en-tzeftig, tot Burgermeefter koos; ja *den* „*Paftoor Meefter Floris*, die men de Pafto- „ry van *Sinte Goedelen Kerke* te Bruffel „had befchikt, wederom t'Amfterdam „te beroepen. Dit was defelve *Floris Eg-* „*bertfe* daar van verhaalt wiert, hoe hy „voor zijn beroepinge alhier, en noch „Paftoor tot Edam was aan de Doctoren „tot Leuven fchreef, datfe *Keyfer Karel* „foude raden de Ketters en Lutherianen, zoo als men doen die buyten de „Roomfe Kerk haar onthielden, noemde, twee Steden in Holland aan de Zee „gelegen, in te geven om in vryheyt te „woonen; doch zijn voornemen was, „als de meefte hoop daar in by den anderen waren, al te maal gelijk daar in te „verbranden; en tot Amfterdam het „Kettermeefterfchap alhier bedienende, „wierden de Doopsgefinden door hem „gemeenelijk ontdekt. Men gaf hem ook „na, dat hy, om den Schout van Amfterdam van kant te helpen, de twee boven genoemde valfche getuygen, *Fy* en „*Volkje*, zich ziek te bedde leggende, of „zich t'zijnen verfoeke zoo veinfende, „had zoeken te vergeven; ten einde fy het „*Sacrament* op hare gegeven verklaringe „ontfangende, ook met eenen haar bekenteniffe met den doot foude bekragtigen; maar *Fy* eenige achterdenken „krijgende, goot de drank in het bedftroo, en wiert weer gefont. Doch „men meende dat *Volkje* door diergelijke „drank geftorven is, en dat ook met kenniffe van *Meefter Hendrik de Burgermeefter.* Alle handelingen van den Schout, die

Haar laatfte bekentenis en dood.

1561.

Meefter Hendrik red fich.

Hy ftond nochtans by de vier Jaren onder recht.

1562.

De Schout van hem voor Schepenen gedaegt.

Meefter Hendrik wort echter Burgermeefter.

TUSSENVOEGING.

't Schouts-ambacht weder aan de Stad beleent, en Pieter Pietersz. daar in gestelt.

die eenigsins te misduiden waren, wierden uit den gront opgegraven, zonderling, daar hy d' *Onroomschen* mogte schijnen verschoont te hebben: gelijk hem in der daat, het vervolg om geloofs-saken, en de bloet-dorst der anderen, verdroot. Men trachte zijn schoon-dochter, die, om haren meer dan burgerlijken rijkdom, eertijds aan eenen *Admiraal* van *Holland*, gehuuwt geweest was, van ketterye te doen overtuigen: men verworf op nieuw het Schout-ambacht, in pant-
1563. schap, aan de Stad, in 't Jaar drie-entzestig, en stiet 'er hem uit, in den Jare
1566. zes-en-tzestig, als de *Hartogin* de keur van het Burgermeesterschap aan zich genomen had, en luiden naar haar gelieven daar toe beroepen; regel-recht tegens Hantvesten en out gebruik. Hoewel onder verklaringe van 't zelve in geen gevolg te willen trekken. En men beklede zijn plaats met eenen *Pieter Pietersz. Gerbrantsz.* die op een jaargelt van acht hondert gulden aangenomen wierd, waar voor hy van alle boeten, beloopende boven drie gulden, te verantwoorden had, en die tot genot der stede te laten. Daar na wierd opgestreden aan *Bardes*, uit twijfelachtige getuigenissen, en tekenen, dat hy de beroerten had helpen stooken; te dien einde, verstant, met den *Prince van Oranje*, met den *Heere van Brederode*, en in Cijfer, met *Dirk Volkhartsz. Koornhart*, gehouden, ja eenen *Kalvinischen* Leeraar in *den Haeg* gebracht had. En terwijl hy aan d'eene zijde, van al dese zwarigheden wierd aangevogten, ontviel hem aan d'andere alle toevlucht en onderstant. *Vrouw Maria* was, over lang, uit der tijd, by die van *Parma* vond hy de zelve gunst niet. De *Hartog van Alva* quam in 't land. Dies raakte hy ook te Hove in hechtenis: wierd na lang zitten, by goetdunken van den bloet-raat, wredelijk gefoltert, en boven dien, met roeden gegeesselt, in den ouderdom van t'zeventig Jaren. En hoe-wel hy dit uytstond met onverwonnen moede, zulks de gemelde Raad hem zuiver van de beroerte schoude, men hield echter met voorwenden van andre zijne zijdgangen, hem aan de lange koorde, en een groote zom penningen in, die *de Koning* hem schuldig was. Voorts begon de scheuring des lants; en hy, vindende geen veiligheit by de *Spaansgesinden*, der parthy der Bondgenoten te volgen: oorsaak, dat sijn meeste middelen, gelegen onder *Amsterdam*, hem t' onbruik gemaakt wierden. Al 't welk hem, niet alleen aan 't

Bardes gevangen, gepijnigt, gegeesselt: verliest sijn goed, gesontheyd, en zinnen.

lichaam, maar endelijk aan 't verstant ging; en sijnen eenigen broeder *Meester Klaas Hein. Bardes*, zoo na, dat het hem ook het sijne ontstelde. In desen deerlijken staat, en een gebreklijkheit, die hem al een wijl verbood wijn aan zijn tafel te nuttigen, bragt hy, (te voren adelijk levende,) de rest zijner dagen tot *Delft* over: alwaar het den *Prince van Oranje*, hem aansprekende, tranen en klagen koste, dat zoo bloeient een vernuft, op zulken wijse, geknakt en verwelkt was. Ziet hier hoe '*t Bardes* bequam, 't kracкeel tegens den wrijter en zijne trauwanten te trouwen, en hoe hy de ongeluckige liefde tot vryheid en Vaderland, met verlies van goet, gesontheid en zinnen besuurde. Ziet daar ook, hoe dier *Meester Hendrik* zijn hoogmoed stond; die (boven de quellaadje van 't beswalken zijner fame, boven sware en verwijlde gevankenis, anxt en gevaar van smadelijke dood, en verbeurte van have) veel rampzaliger, dan *Willem Dirksz.* zoo lange Jaren, en over 't zeven-en-zestigste zijnes ouderdoms, van spijt, nijt, wraakgierigheid en inwendige beuls gepijnigt wierd; zijn eigen hert gegeten, zijne, en zijner even-naasten zielen, over den tuin gehangen heeft; uit enkele ydelheid, en kindse staat-zucht, om, zonder genot, onder zweep van meeningen Overmeester, een arme heerschappye te drijven, die aan een draat van rag, en de wenk des *Lands-heeren* hing. Want het vermogen en achtbaarheid der Stad, van dien tijd, kan nergens na geleken worden by de hoogheit, waar toe zy zedert gestegen is, en 't ontsag, dat haar tegenwoordelijk, onder de regeerende *Staten* van *Holland* word toegedragen. Daaren-boven, hoe vast hy zijn stuk meende beleit te hebben, is 't hem, in verscheidene en onverwachte wijse, ontschooten. Want, eerstelijk, 't zy zijn eige met-verwanten van zijn ongezellige heersheid, en dwingelandye, de walge stak, oft dat zy zich de vinnigheit der opsprake schaamden, vergat men hem voortaan meer Burgermeester te maken. Daar na wierd hy in den Jare acht-en-zeventig, nevens andere Regeerders, ter Stad uit-geschikt, met sleghter vergeldinge, dan hy zijn ge- 1578.
pleegde meesterschap, geweldenary, en wreetheden had toegeleyt. Want alsoo hem zijn Huysvrouw, een paar reyne hemden aan boort na zond, deed hyse, door de dienstmaagt, diese bragt, weder te rugge dragen, zeggende, dat hy dier niet van doen zou hebben, als die geen andere

Hoe 't met Meester Hendrik afloopt.

rekening maakte, dan dat de meening was, het Schip met hun allen, buyten den boom, in de grond te booren. Dog zy werden aan *Sint Antonis Dijk* opgeset, van waar hy, met eenigen anderen, zig na Haarlem deed voeren. Aldaar gekomen, en dit pak van zijn hert zijnde, ging hem boertens lust aan, en seyde hy tot zijn makkers, *een ding hebben wy vergeten. Als zy vraagden wat? antwoordde hy, den kruywagen*, 't welk in *Amsterdams* geseyt is, de lijntogt, en 't mennen der zaken, naar hunnen zin. En als hem zijn gevoelen, nopende dit omhangen der hekken, wierd afgevordert *huimet uyt* (zeyde hy) *hoed u voor de weerstuyt*. Dit is ook een zeer outfrens spreek-woort, waar van 't eerste by zommigen gehouden word, voor een ingekrompen lasch-woort, van de drie stemmen, huiden, maet, uit, Namelijk, dat het *Spaanse* gewelt zijn hooft aan *Holland* stooten, en de nieu-gestichte Regeering duuren zoude, kon niet komen in eenen man, die, hoe schrander hy ook was, zijn oordeel op enkele eygene ervarentheyd vestigde, zonder te bespiegelen, 't geen men beschreven vind van de moeite, die maar matige plaatsen, door de sterkte haarder gelegentheit aan groot-magtige Rijken, gekost hebben.

Aldus dan overleeft hebbende d'ellendige grootheit; stierf hy tot *Haarlem*, en ruimende met een stank van on-af-wisschelijken laster, liet eenen naam achter, die van alle luiden met eeren verfoeit wiert. Zelfs op zijn uitvaart, ging de spraak, dat het lijk wonderlijker wijse vermist was, en eenig spook, in de plaatse van dien, de doot-kiste bezeten had. 't Welk, hoe-wel beuzelachtig, en al te blindelings gelooft, nochtans te kennen geeft, in hoe bijster een gevoelen van god-vergetene heiloosheit, hy, by den gemeenen man, gestaan heeft. En kan men mee afmeten, indien dese twee *personagien*, in een opper-heerschappy-voerende Stad, geboren waren geweest, met wat ramp en verwoesting, zy hun vaderland zouden bedroeft en bedorven hebben. Want de gesplitste burgery, elk, naar hem zijn zinlijkheit, of baatsucht aanhitste, jookte van togt, om dees den eenen, en die den anderen, onder naam van *Schoutisten* en *Meester Hendrik Dirksz.* na te draven, en zijn wederparty in 't onderspit te helpen. De schot-schriften en faam-smettende gedichten, gingen, op alle straten, markten, en maaltijden, om, een wapen, dat zonder voordeel, op zijnen vyand te halen, niet dan quaat bloet, in verbittering maakt.

De partyschap van Schoutisten en Meester Hendrik Dirksz.

't Vervolg en Byvoeging van 't VEERTIENDE HOOFT-STUK.

DEse Historie van *Mr. Willem Dirkse Bardes*, voor zoo veel men deselve heeft konnen bekomen, om aan de Werelt te toonen hoe valschelijk dat hy is beschuldigd geworden door *Mr. Hendrik Dirkse* Burgermeester, en eenige andere van de Regeering, is genoegsaam te zien in 't rapport en de andere volgende stukken; als ook uyt de Missive door die van 't Hof van Holland aan den Koning daar over geschreven, zijnde van desen volgenden inhoud.

Aan den Konink.

A*Ldergenadigste Heer, naer vermogen Uwer Majest. Missive van den* 12 *December* 1558, *by welke ons belast is, met eenige van onse luyden, metten Gecommitteerdens des* Bisschops van Utrecht, *gesamenderhand te doen calangeren* Mr. Floris Egbertsz., *Pastoor van de Oude Kerk tot Amsterdam, ende hem in sijne defensie te hooren, tegens hem te procedeeren, in alle dilegentie, ende voorts sijn Proces te institueeren, zijnde als boven, Uwe Maj: adverteeren soude van 't geene wy by het selve soude bevonden hebben, mitsgaders ook ons advys hebbe over te schikken, om dan voorts te sien hoe in die Materie geprocedeert sal worden, als 't behoort; Soo hebben wy, in presentie van de Gecommitteerdens des* Bisschops van Utrecht, *den voorsz. Pastoor van die mesusen en de subornatie hem geemployeert doen calangeren, ende na, op die exceptie van renvoye gedeponeert is geweest, hebbe hem in sijn defensie lang en breet gehoort, ende na die saake voor ons totter diffinitie tot de excluys, is belydt geweest, hebbe in presentie van de Gecommitteerdens van de* vyf Godshuysen van Utrecht, *die sedert de vacantie, den* Bisschop *presenteeren, deselve in 't lange door gesien, en ook* ex officie, *de eenige stucken die onder den Procureur Generael berustende waren, by 't principael Proces gevoegt; waer van wy by een Inventaris Uwer Majest. die specificatie oversenden, geteekent A. B. C. ende naer rijpe deliberatie van Rade, als die saake wel eysschende was, hebben wy die saake van Subornatie van getuygen die by den Pastoor gedreven soude wesen, tegens den* Schout van Amsterdam *ende sijne dochter en andere vrinden,* mits-

mitsgaders andere rijke treffelyke Luyden, seer lastigh swaer, ende van seer swaere groote ende quade consequentie ende periculeuse exempelen gevonden; voor soo veel deselve saaken eyndelyk sulks, als Uwer Majesteyts Procureur sustineert, ende by den voorsz. Pastoor bevonden worden uytgestelt te zijn, ende verstaan ook genoeg, soo wel wy als den Gecommitteerden, die gelegentheyt van deser saake te wesen, een Casus de Jure expresse. *Ende om welke voor soo veel de informatie ende indicie sterk genoeg bevonden werden, ook om de Pastoor ter Torture gebracht te werden; ende voor soo veel 't werk der persoonen, te weten* Fy Harmans *dochter*, Volkje Willems *dochter, ende* Cornelis Martense *Notaris, by de welke de voorsz. Pastoor belast werd, bevinden wy onwijkelijke ofte ontwijffelijke, dat die selve seer lichte ende vuylen persoonen zijn; ende dat sy-luyden menigmael in hare propoosten varieeren, ende bysonder de voorsz.* Fy, *die ook in hare principale betuyginge ende aensegge van Inductie ende Subornatie bevonden werd gevarieert te hebben, als sy den Hove op die gelegentheyt van deser saken in presentie van den voorsz. Pastoor, geexamineert ende geconfronteert werde, segge aldaer by de voorsz. Pastoor*, die haer voorhield van die weldaden by hem aen haer gedaen, ende aen hare kinderen; *ende dat hy noch bereydt was om 't beste te doen: gevraegt zynde ofte hy haer gesuborneert hadde, ende dat hy* Pastoor *haar met hem geinduceert hadde, om tegens iemand valschlyk te getuygen, als sy ook te vooren gedaen heeft, soo wanneer sy by den Procureur gehoort wierden op recollement van deselve certificatie ten versoecke van de* Schout, *by de voorsz.* Fy Harmans *dochter, voor* Philippus de Bisschop *Notaris verleden, in welke recollement sy onder anderen seyt, dat die* Pastoor *haer vermaent heeft die waarheyt te seggen, ende belangende den persoon van* Cornelis Martense, *bevinden wy dat die selve merkelijk in woorden varieert, mits dat hy ontkent op het* Stadhuys van Amsterdam, *als* Mary Floris *geexamineert was, geseyt te hebben, dat hy Mr.* Dirk van Orliens, *de Man van* Mary Floris, *sijn Schoon-moeder, dikwils seer bedroeft gevonden hadde, ende hem met schreyende oogen klaegde, dat* Mary Floris *conventiculen hield, ende hy* Mr. Dirk *'t selve niet keeren en konde, seggende daer mede in last te komen, niet tegenstaende dat hy luyden van eeren verklaert werd, sulke woorden by hem gesprooken te zijn; bevinde mede seekere Mesuse van datum 4 November Anno* 1553. *op welke tijd* Mary Floris *al geapprehendeert was, aen* Mr. Christiaen Wertense, *op dien tijd Procureur Generael, ende geschreven by de hand van de* Pastoor, *ende by den selven* Pastoor *ende dito* Wertense *onderteekent; onder andere inhoudende dat* Cornelis Martense *te vrede was*, Mary Floris *sijn Schoon-moeder, ende* Lysbeth Dirks *tot spreeken ende tot apprehensie te lauderen, met vastigheyt, om finalelyk vry te wesen, ende dat die voorsz.* Mary *ende* Lysbeth *met giften ende gaven opgerockt wierden, by eenige van de Ryke, die sorgde voor hare apprehensie, tot accusatie te komen, die van de* Secten *van de* Herdopers *waren, omme van Amsterdam te vertrecken, ende noch dat die* Pastoor *begeerende is, dat die* Procureur, Mary Floris *soude doen dimitteeren; Eerst hebbende van* Cornelis Martense *voorsz. 't verobligeeren van de selve* Mary Floris *gevangen te leveren, tot vermaninge van de* Procureur Generael, *ofte selve in haer plaetse te staen, tot alle executie hem verobligeerende, ende binnen een maand tijds te doen hebben onderteyckeninge van* Floris *voorsz. hand, van al het geene sy Pastoors informatie inhoud, by hem* Pastoor *uyt den mond van* Cornelis Martensen *verstaan, ofte dat hy voor Burghemeesters verklaert ende geseyt heeft, al 't welke contrarie presumtie noch voor den* Pastoor, *tegens de belastinge van de voorsz.* Cornelis Martense, *ende schynt luttel apperentie te hebben, dat* Cornelis Martense *die onderteekeninge van de selve brief poogh te wederleggen, door dien dat hy by dien van Uwen* Maj: Raeden, *daer op gevraegt zynde, seyt de voorsz. brief geteekent te hebben, door dien hy maer doen d'eene zijde, waer op die subsignatie geschreven stond, gesien hadde, en bysonder aenschouw genomen, dat wy vinden dat die selve* Cornelis Martensen *op den 7 December* 1553. *by sijn eygen hand, eenen langen brief aen de voorsz.* Mr. Christiaen *geschreven heeft, onder anderen van dese inhoud, dat de Burgermeesters van Amsterdam wel behoort hadde sijn Schoonmoeder die by den* Procureur *geexamineert was te relaxeeren, alsoo hy* Cornelis Martensen, *tot meenigmael na 't vertreck van hen* Procureur *gepretendeert hadde, dat men deselve sijne Schoenmoeder ontslaen soude, ende dat hy hem selve verobligeeren soude omme haer tot alle tijden, des vermaent zijnde van* Burgermeesteren *ofte by hem* Procureur, *wederom in hechtenisse te leveren ofte hem persoonelijk te verbinden de executie voor haar te lijden, bevinden wy insgelyk groote variatie in, by den selve* Cornelis Martense *gepleegt, ende voort gebragt zijnde de boven genoemde Missive, seyde hy, die by* Catrine Willems *de* Schouts *dochter van Amsterdam geschreven*

te

te zijn, en dat hy confesseerde de superscriptie daer op geschreven te hebben, als seggende voor Mr. Christiaen *in 't Jaar* 1553. *dat hy den selve brief, na dien hy de superscriptie daer op geschreven hadde,* Maria Floris *t' huys gebracht hadde, die deselve als hy in de Secretarye was schrijvende, wegh gehaalt is geweest, waer by hy ook gepersisteert heeft. Namaels daer op gehoort zynde, ende aengaende de persoon van* Volkje Willems *dochter, schijnt soo uyt de ordinaris informatie van den* Pastoor, *hem referende ontrent twee dagen voor haar overlijden, dat die selve* Volkje *in gevangenisse op die Voorpoorte verklaert soude hebben, dat die* Pastoor *van de Oude Kerk haer noyt tot quaet geraden hadde, ofte van haer begeert hadde tot laste van iemand gedaen te werden, en dat* Volkje *en hy met den anderen op die Voorpoorte dickwils toegeroepen, den eene den anderen instrueerende hoe sy-lieden tuygen souden; mits welke voorige allegeerde variatien ende meer andere inditie informatien, in dese saeken gehouden en begrepen worden, die de voorsz. persoonen in sulks gequalificeert bevinde, dat men haer geen geloove en behoore te geven, om dat men uyt haer luyder aenseggen alleen, sonder merkelyke inditie daer by vallende, te komen tot Condemnacie, ja ook tot torture van de voorsz.* Pastoor, *vinde mede seekere pregnante contrarie Inditie, waer uyt men soude mogen presumeeren, dat de voorsz. getuygen en bysonder* Fy *by eenige persoonen in haer gevangenisse geinduceert soude mogen wesen, de voorsz.* Pastoor *te belasten, waer tegens wy wederom aenschouw genomen hebben op die natuere van dese tegenwoordige sake, wesende* Crimen Subornationis, *'t welk men gewoon is in 't heymelyk &c.*

Meester Hendrik Dirksz. met de sijnen, belasten den Schout van Amsterdam, &c. eerst by Accusatie, Exceuse ende Confessie, getrokken uyt zekere twee Quohieren.

1. MEester *Adriaen Sandelyn* seyt tegens *Dr. Naningh* dat hy veel met de Schout heeft geconverseert, ende in sijn saken getuygt, 't welk hem die Burgermeester hem niet wel of en soude nemen, en dat hy *Sandelyn* tot geen vrede soude spreken, soo lang sijn oogen open stonden.

2. *Jan Gerritse Boel* Secretaris, dat hy als Secretaris gehoort hadde sekere getuygen in de sake van *Cornelis Martensz.* gevangen, ten versoeke van de *Schout*, en daeromme by de *Burgermeesteren* straffelijk beschropt is.

3. *Fy* seyt dat Mr *Hendrik Dirksz.* haer aengestreden heeft dat de *Schout* in de vergaderinge geweest hadde ende *Herdoopt* was voor den Oploop, begeerende dat sy het selve willen getuygen, en dat hy haer daer voor een Port Groot soude geven ofte doen hebben.

4. *Mr. Hendrik Dirksz.* schrijft in presentie van *Fy*, dat de *Schout* in de vergaderinge geweest hadde ende *Herdoopt* was, maer *Fy* wilde dat niet geschreven hebben, soo sont hy haer aen de *Pastoor*, die haer voorts met een brief, daer van de vergaderinge in stont, aen *Mr. Hendrik*, die doen in den Haeg was, sont.

5. *Fy* seyt dat *Mr. Hendrik* haer ende *Volkje* veel quade stucken voorgehouden heeft, ende haer lieden aenstrijdende dat sy wel wisten, en als sy seyde niet te weten, verstoorde hy hem, soo dat sy uyt armoede mosten tuygen, sulks alst hem geliefde.

6. *Fy* seyt, dat *Mr. Hendrik* haer gesonden heeft aen *Volkje*, om haer te induceeren te tuygen, 't gene haer, die *Pastoor* hadde des morgens vroeg in de Kerke geseyt, met dreygementen, indien Gy dat weigerde, niet op de Stads Toorn gestelt te worden.

7. *Fy* seyt dat sy by *Adriaen de Slyper*, ten huyse van *Mr. Hendrik* gehaelt is, daer hy haer seyde, dat sy by den *Procureur Generael* soude gehoort worden, vryelijk soude tuigen, en alsse daer was dat den *Procureur Generael* haer uit een brief vragen soude.

8. *Fy* seit dat *Mr. Hendrik* haer ontrent St. Jans Misse ontboden hadde, haer seggende, dat de *Schout* by *Willem Trip Anabaptist* gevangen hadde geweest, op het *Huys te Muyden*, ende hem gebeden dat hy tegens hem, ende den sijnen niet seggen soude.

9. *Fy* seit dat *Mr. Hendrik* ende den *Pastoor* haer geadverteert hadde, om niet by den *Schout* in den Thuin te gaen, alsoo hy haer aldaer om den hals soude brengen.

10. *Mr. Hendrik* induceert *Fy*, om tegens *Philippus* Bisschop te pleiten, om een Copye van Certificatie van hem als *Notaris* te hebben, ten voordeele van den *Schout* gepasseert, haer seggende, dat sy tot Amsterdam woonen soude, ende beloofde alle de kosten te dragen, ende dat vijf stuivers des weeks van de *Pastoor* halen souden, ende van hem soo veel broots als sy behoeven soude; ende beloofde haer een Stads Tooren, als 't Proces gewonnen was; ende dat die Stad in der tijd haer Huishuur betalen souden; ende belovende haer een groote Pennink uit der Stede gelt te geven, als 't Proces soude gewonnen zijn.

11. *Fy* seit dat *Mr. Hendrik* haer aensprak, om die Certificatie rechtelijk te eischen, haer seide, dat sy tot Amsterdam woonen soude; ende dat hy beschikt hadde dat *Symon Martense* Schepen was.

12. *Mr. Hendrik* bekent de kosten van den Processen tegens *Philips* de Bisschop betaelt te hebben; ende *Fy* een Stede Toorn beloofr te hebben.

13. *Cantert* sent *Fy* aen *Volkje* om te tuigen, ende dat getuigt hadde te confirmeeren, gevende haer veerthien dagen tijd, aen haer vijf guldens, ende *Volkje* drie guldens.

14. *Fy* seit andermael, dat *Mr. Hendrik* haer beloofde de kosten van 't Proces te dragen, ende een goede Penning vander Stad te doen hebben, ende vijf stuivers ter week, ende op een Stads Toorn te doen woonen, ende dat die Stad middelerwijle haer Huishuur betaelen souden, ende haer Soon op een Schip ofte op een Ambagt te bestellen.

15. *Fy* seyt dat sy in den Haegh ontboden sijnde; *Mr. Hendrik* seyde dat sy t' huys soude blyve, seggende geen sin in de discretie van den

den Hove te hebben, de koste ofte jaer-gelt te geven, blyft t'huys, u beste loon is u hooft, in tijt van 40 dagen 't langst, seggende daer by, siet toe, gy sult varen als de Vrouw van der Goude.

16. *Fy*, bekent van *Canter* twaelf gulden ontfangen te hebben.

17. *Cantert* bekent, *Fy* van der Stede gelt gegeven te hebben, by 3, 4, en 5. guldens teffens.

18. *Lubbertje Vas* seyt dat sy met *Fy* haer dochter by *Mr. Hendrik* gingk, seggende dat sy haer dochter mede naer *Swol* nemen wilde, en dat *Fy* tegens *Mr. Hendrik* seyde wat hebbe ik met u Duivellerye te doen, daer op *Mr. Hendrik* seyde dat sy niet sorgen en soude, want de *Schout* dat Raboutge en konde noch en mogt haer dochter niet doen, ende haer niet een nopken van haer kleederen neemen.

19. De voorsz. *Lubbertje* seit in confrontatie tegens *Mr. Hendrik* dat hem *Fy* 't sijne huysen heeft gesegt, waer toe hebt gy mijn gebrogt, ende dat sy seide ik wil mijn dochter met mijn nemen naer Swol, wat weet ik wie dat recht heeft.

20. *Fy* seide in Confesso de woorden sulx gevallen te sijn als in haere depositie.

21. *Fy* seit dat *Mr Hendrik* haer al te met vertelt heeft hoe dat die *Burgermeesteren* gemaekt worden tot Amsterdam, ende dat hy middelen wist om die na sijn sin te maken, ende dat sijn Swagers ende Neven altijt Burgermeesters sijn, ende simpele Raden daer by als *Bastiaen* ende *Symen Martensz*, en dat hy weet te maaken *Tresoriers* van de sijnen, als d'eene jaer *Tresorier* ende 't ander jaer *Burgermeester*.

22. *Mr. Claes Dobbensz.* seide mede, dat Mr. *Hendrik* altijt weet *Burgermeesteren* en *Schepenen* te maken na sijn begeerte, ende dat hy alleenelijk Gouverneert. Breekende dat by andere *Burgermeesteren* wel is beraemt, ende gemaekt was, exerceerende ook altijt alsulke magt als of hy een regerent *Burgermeester* waer, sonder dat daer iemant derft tegen seggen.

23. Seit vorder die selve reyse, dat *Mr. Hendrik* kan maken dat hy *Burgermeester* is, ende alle andere *Burgermeesteren* ende *Schepens* naer sijn hand, ende weet te beletten, 't senden aen de gemeinte of schutterye als hy ergens aen twyffelde, ende indien daer iemant tegens dede, wist die uyt de regeringe te houden.

24. *Albert Cortsen* seit van gelyk al het selve.

25. *Clement Volkertsen* seit van gelyke. Ende dat hy *Mr Hendrik* alleen, in de *Thresorie* gevonden heeft, uyttreckende een laede ende rammelde met het gelt hoewel hy als doen noch *Burgermeester* noch *Thresorier* was.

26. *Canter* beveelt de *Slyper* met *Fy* 's morgens vroeg tot de *Schout* te gaen, om dat hy luysteren soude wat dat *Fy* tegens de *Schout* soude seggen.

27. *Fy* seit dat *Cantert* haer beval *Volkje* daar toe te brengen dat sy tot laste van *Mary Floris* tuigen soude.

28. *Mr. Hendrik* bekent des morgens vroeg met Fy tot de *Pastoor* gegaen te zijn, maer weet niet of het was om haer te Biegten en het Sacrament te geven.

29. *Fy* bekent met *Volkje* geseten te hebben op de voet van St. Jans Autaer in de Oude Kerk, seggende, dit heeft *Mr. Hendrik* ons ingegeven, om tegens den *Schout* te tuygen, ende diergelijke woorden meer, byvoegende datse tot valsche getuygenisse te geven gebragt waren.

30. *Imme Lucas* seyt dat *Volkje* haer in de gevangenisse geseyt heeft, datse daer toe gebragt was by *Fy*, *Mr. Hendrik* en de *Pastoor*, en datse voort gehoort hadde dat *Mr. Hendrik* voor haer soude geloogen hebben.

31. *Fy* seit dat *Mr. Hendrik* en de *Pastoor* haer gesonden hadde om *Volkje* te induceeren hoe te getuigen, 't geene sy hen Luyden des morgens vroeg in de Kerke geseit hadde

32. *Fy* seit dat haer een Toorn belooft was en vijf stuivers ter week, om dat sy tot Brussel hadde geweest.

33. *Fy* seit dat *Mr. Hendrik* haer geinduceert had, dat den *Schout* ontrent den Oploop mede in de Conventiculen geweest was, om een Pont Groot die sy tot *Klaes Dobbensz* haelde.

34. *Lubbertje Vas* seit dat Mr *Hendrik* voor haer ende haer Soon bekent heeft, 't gelt van de Brusselse Reise *Fy* ter hand gestelt hadde, soo dat sy tot haer Soon seide, dattet nu bleek dattet haer luider saeken moeste wesen.

Exceptie van Mr. Hendrik Dirksz.

35. *Mr. Hendrik* ontkent van der Stede Gelt aen *Fy* gegeven te hebben om naer Brussel te reisen, alsoo *Hy* en *Cantert* haer dat lang ontraden hadde.

36 *Et in Confrontatione dicit se nescire an pridie eam ad Pastorem miserit, possibile forte aliquas dedisse pecunias, sed bene scire nullas dedisse.*

37. Niet te weten van eenige reisen die de Pastoor betaelt zijn voor *Fy* en *Volkje*.

38. *Fy* seit in forme, dat hy *Mr. Hendrik* haer tot sijne huise ontbooden hebbende, haer tot den *Pastoor* sant, die 's anderendaegs soude tot hare reise geven vier gulden aen gelt.

39. De *Pastoor* seit, dat hy haer niet en soude mede genomen hebben, sonder requisitie van *Mr. Hendrik*

40. *Mr Hendrik* seit niet te gedenken de *Pastoor* gesprooken te hebben om *Fy* mede te nemen; ende de *Pastoor* seit dat *Mr. Hendrik* hem gelt gaf om voor *Fy* te verleggen.

41. *Mr. Hendrik* seit niet te weten haer daer toe eenig gelt gegeven te hebben, maer dat hy gegeven heeft, dat heeft hy gedaen uit goeder meininge.

42. Ook niet te gedenken den *Pastoor* acht guldens, met die eerste vijf guldens kortende, gegeven te hebben.

43. Seggende echter een weinig daer na, dat die reise tot kosten van de Stad gedaen is, sonder dat hy daer in onthouden heeft.

44. Ende hem te gedenken dat naer die reise den *Pastoor* gelt gegeven is, om uit te keeren, dan weete niet hoe veel.

45. *Fy* seit dat *Mr. Hendrik* haer gelt gegeven heeft tot de Dortse reise, tot vier gulden toe.

46. 't Welk *Mr Hendrik* ontkent eenig gelt daer toe gegeven te hebben.

47. De *Pastoor* seit dat hem dunkt dat *Mr. Hendrik* haer daer toe reisgelt gaf, maer weet niet hoe veel.

48. *Mr. Hendrik* seit dat hy van de reise van Dort wel heeft hooren seggen, na dat die gedaen was, maer niet te vooren.

49. *Fy* seit dat *Mr. Hendrik* haer tot die reise bewilligt heeft.

50. De

50. De *Pastoor* seit dat *Mr. Hendrik* totter reise verwilligt soude hebben.

51. En wel te weten, dat *Mr. Hendrik* haer tot dese reis gelt gaf.

52. *Mr. Hendrik* seit dat hy niet en weet dat de *Pastoor* hem van *Fy* antwoord gedaen heeft, noch de minste kennisse gedaen te hebben.

53. Hy seit vorder, dat hy voor de Schepenen tot Amsterdam een ontwerp gedaen heeft, sulks hy de *Pastoor* van de Oude Kerk hadde aengebragt.

54. Dat als de *Procureur* tot Amsterdam quam, en *Fy* soude examineeren, dat hy het selve hadde doen weten by de *Slyper* of een Stads Boode.

55. *Fy* seide het niet mogelijk te wesen dat hy om haer gesonden heeft, als de Procureur haer tot de Nonnen soude hooren.

56. Dat het wel waer is dat *Fy* ter selver tijt by haer geweest is.

57. Dat *Fy* hem geseit hadde dat *Trip* met de *Schout* sprekende, achterwaerts hem in een Kamer soude getrokken hebben, seggende, indien *Mr. Hendrik* wist dat ik weete, het waere hem veel hondert Kroonen waert, sonder te seggen, dat de *Schout* hem gebeden hadde, van hem en de sijne niet te seggen, hoewel hy daer van ter loop hadde hooren seggen.

58. *Mr. Hendrik* seit dat *Fy* hem mede geseit hadde, dat de *Schout Trip* gebeden hadde van hem en de sijnen niet te seggen.

59. De *Pastoor* seide aen *Cornelis Martense* kennisse gegeven te hebben van 't aenbrengen van Ketters, die hy bekeert hadde, en hem niet en betaemde die te noemen.

60. De *Pastoor* seit en bekent dat *Cornelis Martense* hem alleen heeft aengebragt *Maria* en *Elisabeth*.

61. Hy seit vorder, het andere te wesen die goed dochten, de Cedulle te onderteekenen, en had diversche persoonen de Cedul getoont, ende *Mr. Symon*, sijn Cappellaen, was ook van dit selve advijs.

62. *Mr. Simon* seit van de Cedulle niet te weten.

63. *Fy* seit dat sy bekent in des *Pastoors* gratie te zijn, om dat sy tot Dordrecht, niet in de Gevangenisse geset was geweest; hadde ook tegens hem geseit, dat sy tot Amsterdam niet langer wilde blijven, vreesende van de *Schout* gevangen te worden, als *Cornelis Martense* gedaen was; daer op de *Pastoor* seide, dat sy met de *Schout* niet te doen hadde, en dat hy middel wiste haer met haer Kinderen t'onderhouden, alwaert dat sy tot *Haerlem* ofte op een andere plaets woonden.

64. De *Pastoor* seit mogelijk te wesen soodanige woorden gesproken te hebben, maer of dat was doense van Dordrecht quam, of op een andere tijt, dat wist hy niet.

65. De *Pastoor* ontkende haer geseit hadde met de *Schout* niet te doen te hebben, en middelen te weten om haer ende hare Kinderen t'onderhouden, noch noit sulke woorden tegens haer gesproken te hebben.

66. De *Pastoor* bekende, dat hy door bevel van *Mr. Hendrik*, tot *Fy* gegaen is, siek leggende, dat sy en de *Cappellaen* van Schepenen soude gehoort worden.

67. En dat *Mr. Hendrik* hem hadde geseit sonderling goet te dunken, *Fy* noch eens te spreken; en alsoo by *Fy* ontboden was om haer Biegt te hooren, was hy derwaerts gegaen.

Tweede Extract.

1. Dat sekere tijt geleden *Fy Harmans* en *Volkje Willems* tot *Mr. Floris Egbertse*, Pastoor van de Oude Kerk, zijn komen klagen, dat *Volkje* met haer Man en Kinderen groote armoede leden; versoekende dat hy *Mr. Flores* soude willen spreken, dat de *Heilige Geest* of *Huissittemeesters* voor *Volkje*, dat sy eenige Aelmoese mogte krijgen; dat hy *Mr. Flores* daer op geseit hadde daer toe bereit te wesen, en dat wel wilde doen by soo verre sy Luiden beide soude willen tekenen seker Cedulle, die hy *Mr. Flores* haer lieden voor las: inhoudende veele belastingen tegens den *Schout* van Amsterdam en sijn *Dochter*, welke Cedul was al te vooren geschreven, die sy tekende. *Fy Harmans* en *Volkje*, 't welk gebeurt is in die Kamer van hem *Mr. Flores*, daer voor hy haer heeft doen hebben van de *Heilige Geestmeesters*, *Broot*, *Boter*, *Kaes* en een *stuiver* ter week.

2. De voorsz. *Mr. Flores* schrijft daer op aen de Procureur Generael, al . . . . en voornamentlijk van *Fy* en *Volkje*.

3. Daer na belast *Mr. Flores* aen de *Heilige Geest meesters*, *Volkje* niet meer te geven, om haer daer door te bedwingen van die getuigenisse niet af te gaen; maer daer by te blijven.

4. *Fy* seide dat *Mr. Hendrik* en de *Pastoor* haer tot verscheide reisen by *Volkje* hadde gesonden om haer te persuadeeren om met haer te getuygen tegens den *Schout*, en indien sy sulx niet dede dat sy van de Tooren soude moeten gaen, soo de *Pastoor* en *Mr. Hendrik* tegens haer geseyt hadde.

5. De *Pastoor* had *Fy* gedreigt om te getuigen, seggende indien sy mochte leven sonder laste van de Stad, datse dan doen mochten soo het haer beliefde.

6. De *Pastoor* belast *Volkje* indien sy weigert te tuigen, datse verliesen sou de Tooren ende haer man het *Bierdragerschap*.

7. *Fy* verklaert dat sy verscheide saken heeft uitgegeven om tegens den *Schout* te tuigen.

8. Sy seide ook vorder, dat de *Pastoor* haer induceerde tegens de waerheyt te getuygen, en soo sy anders getuygde, het wel soude weten.

9. Sy heeft dan ten versoek van *Burgermeesters* en *Mr. Hendrik*, tegen de *Schout* getuygt in de Kerk van de Nonnen.

10. De *Pastoor* belaste haer, dat sy maer tuygen moste 't geene haer de Procureur Generael uyt een brief soude voorlesen, 't welk sy ook beloofde te doen.

11. *Mr. Hendrik* vraegde haer eerst, of sy de *Pastoor* gesprooken hadde, seide ja.

12. *Fy* verklaerde, datse niet anders dorste getuyge als de Procureur Generael haer soude vragen, uit vreese voor de *Pastoor* en *Mr. Hendrik*, 't selve moste doen.

13. *Fy* seit tegens *Mr. Hendrik*, dat sy ter oude Nonnen in de Kerk, als sy deposeerde, seer bevreest, bevende en schryende was, en getuigt hadde sulx, als de Articulen inhielden.

14. En dat sy by *Mr. Hendrik* wel geinduceert was, een Pont groot tot de *Burgermeester Dobbense* soude halen, en getuygen dat de *Schout* ontrent den oploop binnen Amsterdam in een *Heretique* vergaderinge soude geweest hebben.

15. De *Pastoor* seyt dat men hem geseyt heeft,

heeft, dat de *Schout* geweest soude hebben in den oploop ten huyse van *Whyn Conynen*, hebbende 't selve aen den hals als men executeert.

16. *Mr. Hendrik* en de *Pastoor* spreeken met *Fy*, alsoo se in den Haeg was ontboden, in de Oude Kerk ontrent het Sacrement; so vraegde haer *Mr. Hendrik*, wie haer voede, het Hof of de Stad; en de *Pastoor* voegde daer by, dat soose ging, en in 't Hofs macht raekten, t'haer gaen sal als die vrouw van der Gouwe.

17. De *Pastoor* onderrechte *Fy*, dat soude getuygen, dat sy *Walig* in de *Schouts* Tuyn gesien hadde.

18. 't Selve induceerde hy *Volkje* ook te tuygen.

19. 't Welk *Fy* voor 't Hof van Hollant bekent, en de *Pastoor* in facie seyt, aen haer en *Volkje* geinduceert te hebben te tuygen, datse *Walig* in de Tuyn van de *Schout* gesien hadden.

20. Confesseert tegens de *Pastoor*, dat hy *Volkje* met belofte en anders een Certificatie te passeeren tot laste van de *Schout*, gevende haer een Minute, sulks hy die gepasseert wilde hebben; gaende sy en *Fy* tot *Mr. Frans van Delft*, om die in form gestelt te werden.

21. *Fy* en haar Soon verklaarde, dat de *Pastoor* haer geld toonde, doch dat sy niet wilde tuygen, weg gingen sonder haer iets te geven.

22. Dat de *Pastoor* ende *Mr. Hendrik* tegens *Fy* en *Volkje* t'elkens seyde, dat sy by den *Procureur Generael* soude gehoort worden, dat sy niet anders soude tuygen, als den inhoud van 't Cedultje waerachtig te wesen, die de *Procureur* haer soude voor houden, sulks sy ook gedaen hebben.

23. Dat de *Pastoor* en *Mr. Hendrik* haar geseyt hadde dat geene dat sy voor de *Procureur Generael* getuygt hadde, dog daer by soude blyven persisteeren, of dat het anders haer luyden treffen soude, indien sy sulks en anders dede, en dat sy geen gebrek soude lyden, 't welk sy wel tot thien maele toe aen haer hadde voor gehouden en vermaent.

24. En dat *Cantert* aan de *Pastoor* betaalt had, als hy met *Fy* van Brussel quam, vijftien guldens, die voor *Fy* verleit waaren, seggende tegens haer, wy sullen u Huishuur betaelen, ende u een Stads Tooren geven, nevens thien stuivers ter week, die gy tot de *Pastoor* kont haelen.

25. Haer Soon seit ook, dat de *Pastoor* en *Mr Hendrik* aen sijn Moeder versogte iewers te reisen, 't welk sy hadde geweygert, waarom sy haer week-gelt en brood haer onthielden, soo datse met haere kinderen in armoede sat.

26. *Cantert* bekende mede, dat aen *Fy* belooft was van Stads wegen haer Huishuur te betaelen.

27. De *Pastoor* bekende, dat hy aen de kinderen van *Fy* 't week-gelt heeft betaelt, naer datse in den Haeg vast gehouden is geweest, 't welk *Mr. Hendrik* hem daer na verboden heeft te geven.

28 *Mr. Hendrik* bekende ook, de *Brusselse* reyse van de *Pastoor* en *Fy* tot Stads kosten gedaen te sijn, sonder dat hy onthouden hadde, dat aen de Pastoor van Stads wegen eenig gelt daer toe was gegeven.

29. Maer dat hy aen *Fy* alsse van Brussel gekomen was, vier guldens had gegeven.

30. *Fy* verklaert, dat de *Pastoor* haer versogt hadde op Pinxter avont om na Dordregt te gaen, alwaer eenige van Ketterye en Herdooperye beschuldigt, gevangen laeten, en in het gevangen huys by die gevangens te gaen, en haer af te vragen, of die *Schout* van *Amsterdam* niet mede in de oploop van de Anabaptisten was present geweest, presenteerende haer reys-geld, dat sy dat tot *Mr. Hendrik* konde halen, welke reys en ondersoek *Mr. Hendrik* haer ook ten hoogsten aenried, gevende haer vier Carolus guldens, met bevel seer naerstig toe te sien.

31. *Fy* seid verder, dat sy komende van Dordrecht, ende siende dat *Mr. Hendrik* niet wel te vrede was, presenteerde hem 't geld tot de reise ontfangen, weder te geven.

32. De *Pastoor*, dat *Fy* wel gesonden is geweest na Dordrecht, maer niet weet dat *Mr. Hendrik* haer geld had gegeven.

33. *Mr. Hendrik* seide wel, dat hy van de Dortse reise wel had hooren seggen.

34. Daer na seide de *Pastoor*, dat hem dunkt dat *Mr. Hendrik* aen *Fy* geld had gegeven.

35. *Fy* verder in den Haeg tegens *Mr Hendrik* gehoort, seide dat de *Pastoor* haer af-sendende na Dordrecht, maer eerst aen *Mr. Hendrik*, die haer vier guldens tot haer reisgeld gaf, met bevel van den man van *Amsterdam* die daer gevangen sat, naerstelyk te ondervragen, of de *Schout* van *Amsterdam* niet mede in den oploop, en daer na in de Conventiculen was geweest.

36. *Fy* seide wijders *Mary* des *Pastoors* suster aen, dat sy haer had bekent gemaekt, doen sy siecke lag, datter twee Schepenen souden komen, en seide haer dat sy togh dat by blijven soude, 't geene sy voor den *Procureur Generael* gedeposeert hadde.

37. Sy ontkent dat *Jacob Hendriksen* om twee Schepens gesonden te hebben, maer dat de Slyper met twee Scheepen tot haren huise gekomen is; maer seggende ook dat *Jacob Hendriksen* wel geseid hadde tegens haer, datter twee Schepens soude komen, als *Cornelis Jansz. Brouwer*, en *Claes Meeuse Doos*.

38. De *Slijper* segt dat hy het *Sacrement* heeft helpen halen, en daer na gesonden is aen *Mr. Hendrik*; doch *Scheepens* waren niet gereed, soo dat het uyt gestelt wierd tot des anderen daegs.

39. De Suster van de *Pastoor* seid, dat haer Broeder haer tot *Fy* had gesonden, als sy van den *Schout* aengedaen en ondersocht wierd, de sijne nochte niemand te noemen, met verder belastinge, dat sy *Fy* soude seggen wel voor haer te sien en op haer hoede te wesen, alsoo haer memorie door de sieckte kranck en swack was, ende daerom soo te getuygen, dat het niet te verstaen was.

40. De *Pastoor* seide in absentie van *Fy*, dat hy door last van *Mr. Hendrik*, op een morgen vroeg tot *Fy*, als se sieck lag, was gegaen, om haer te seggen, dat sy by de *Cappellaen* ende *Pastoor* ofte eenige *Scheepenen* soude worden gehoort.

41. De *Pastoor* seide vorder, dat hy van *Mr. Hendrik* by *Fy* gesonden is, en als vooren seggende daer by, dat *Mr. Hendrik* hem mede seide, dat *Mr. Sandelijn* hem gesegt hadde datter goet soude wesen, tot approbatie van hare voorgaende dispositie, soude blijven presteeren, gelijk hy ook tegens *Fy* hadde geseid.

42. *Fy* ende haer Soon, dat doen, als sy des avonds soude gevangen worden, hy met sijn Moeder gegaen is by de *Pastoor*, en die haer siende,

de, seide tegens haer, wat *Duivel* maekt gy hier; en als 't *Fy* hen seide waerom, seide haer de *Pastoor*, dat sy met haer kinderen soude gaen slapen, ende sluiten haer deur wel toe, ende liever de deur op de vloer laten loopen, als die te openen, 't welk *Fy* seide niet te willen doen, maer wilde hem in laten; daer op de *Pastoor* seide, neemt dan liever twee ofte drie Ponden Groots ende treck heenen, wat wilt gy ons al te samen in last en noot brengen,

43. *Fy* seid, dat doen als sy sieck was, eerst by haer is gekomen de Capitein van de Wagt, die sy des morgens uit gelaten hadde, met bevel aen *Mr. Hendrik* te seggen, dat hy twee Scheepens tot haer soude senden, om te weten of sy by haer voorgaende getuigenisse soude blijven. Dat ook des anderen daegs den *Pastoor* tot haer quam ongeroepen, seggende datter twee Schepenen soude komen om daer voor te getuigen, doch moest niet anders seggen, als sy voor den *Procureur Generael* getuyght hadde,

't Request van Volkje Willems dochter.

Aen den Konink.

Request van Volkje Willems. GEeft ootmoedig te kennen *Volkje Willems* dochter, Poortresse der Stede Amsterdam, althans gevangen op die Voorpoorte van den Hove van Holland, dat al is 't dat sy Suppliant van haer jonge dagen haer altijd eerlijk ende wel gedragen heeft, sonder opspraek van iemand, sulks sy in de Huwelyke Staet met eene *Jacob Claesz*, haer man had begeven, en met deselve ook altijd eerlijk geleeft heeft; 't Is nochtans, soo dat nu al seekeren tijd geleden, staende de partijdigheid binnen dese Stede van Amsterdam, tusschen Mr. *Willem Dirksz*. Schout der selver Stede ter eender, en Mr. *Hendrik Dirksz* ende eenige andere van de Burgermeesteren der selver Stede ter andere zyde; is sy Suppliant by eene *Fy Harmens*, althans mede gevangen op die voorsz. Poorte, tot meer stonde versogt en geinportuneert geweest om te assureeren en te getuygen van diverse Feyten, ende geinterdiceerde Actens, tenderende tot krenkinge, achterdeel ende confusie van de voorsz Mr. *Willem Dirksz*. Schout der voorsz. Stede, het welke de Suppliante altijd geweigert heeft te doen, seggende dat sy van gelijke Acte niet en wist te spreken, ende vergrammelijkte haer dikwils tegens den voornoemde *Fy*, dat sy, Ja sterckelijk van haer Suppliant begeerde geseid te hebben, dat onwaerachtig was, ook by hulp van Mr. *Floris* Pastoor van de Oude Kerk, tot den Suppliante met schoone woorden ende beloften te induceeren, omme tegens de waerheyt te tuygen, tot achterdeel ende belastinge van de voornoemde *Schout*; maer sy heeft het selve noch al een tijd lang tegen gestaen, seggende, dat sy niet koste getuygen dat tegens de waarheid was, maer alsoo den Suppliant met haer Man by de Burgemeesteren der Stede van Amsterdam gegunt was in een van der Stede Toorens omme in te woonen, ende by de voorsz. *Fy* gedreigt is geweest datse haer, overmits hare onwilligheid van te getuigen als voorsz. is, by de Burgermeesteren soude doen af setten van de voorsz Tooren, 't welke een weinig tijds geleeden wesende, is de voorsz. *Fy* ontrent Alderheiligen Anno 1553. haer Suppliant wederom aengekomen, te kennen gevende, dat in absentie van de *Schout*, de *Burgermeester* gevangen hadde eenen *Mary Floris* dochter, &c.

NB. De rest dat aen dit Request behoort, is niet te vinden, soo dat wy het niet vorder konnen mede deelen; echter is 'er de valsche Proceduuren, die de *Schout* zijn aengedaen, genoeg uyt af te nemen,

In dese Vervolginge was de bitterheyd zoo gaande, datse by zommige van de Regeeringe geen rust konden vinden. Na datse dan alles hadden aengewent, wat dat door de voorverhaalde valschheden, *Mr. Willem Bardeez* hadde zoeken aan te wrijven en van kant te helpen, was hier noch niet genoeg, maar storten hare verwoetheyd ook op die geene, die den voorsz. *Schout* als Notaris, namentlijk *Philips de Bisschop* en *Frans Volkertsz. Coornhart*, die hem gedient hadde, uyt; benemende haar hare Notariaalschap, zo datse genootsaakt waren haar te werpen by Requeste aan de voeten van den Koning, welke Requeste hier zullen laten volgen, nevens de beschuldinge die de Regeeringe ten laste scheenen te hebben staande op die zelve gronden, als zy tegens *Mr. Willem Bardeez* waren ovorgegeven; uyt welke stukken genoegsaam 't vervolg (van 't voorgaande Hooft-stuk) van dese Historie kan gesien worden. *Bardees vervolgt; als mede de Bisschop en Coornhart.*

Aen den Koning.

VErthoonen ootmoedelicken uwe Mats. onderdanige Philips de Bisschop *en* Frans Volckaertsen Coornhert, *beyde Innegesetenen Poorteren der Stede van Amstelredamme, hoe zedert den Jaire xvc ende xliiij. die voorn:* Bisschop *continuelijck geweest es in de dienste van uwe Majt. binnen Amstelredamme voorsz. ter collectatie van 't lastgelt der honderste Penninck, twee ten hondert, nieuwe Impost gestelt op de Wijnen ende anders, In welcken ontfanck van den nieuwen Impost uwe Mat. hem in Decembri laestleden gecontinueert heeft gehadt den tijt van noch vier eerstcomende Jairen, Dair inne hy Suppliant hem (zonder jactancie gesproken) zoe eerlijck ende getrouwelijck gedragen heeft, Dat die van uwe Mat. grooten Rade tot Mechelen, de zelve de* Bisschop *Anno xvc en vijftich geadmitteert hebben gehadt totter exercitie van Notariaetschap ende tabellioen, welcke admissie Anno vijf ende vijftich, by uwe Mat. secreten Rade den zelven Suppliant andermael es geapprobeert, en de voorn:* Frans Volckertsen *by uwe Mat. voorsz. secreten Rade totter exercitie van 't voorsz. Notariaetschap met volcomen kennisse van zake es geadmitteert, Die 't selve heeft ge-exerceert omtrent drie Jairen, blijckende by Copien auctentijck van beide der supplianten admissie hier neffens, In 't exerceren van welck Officie de supplianten hem zulcx gedragen hebben, Dat over henre gebesoingneerde noit geclaecht es geweest nochte oick gheene Acten ofte Instrumenten hoedaenich die oick zouden mogen zijn, voor heml: gepasseert oit te nyeten gedaen ofte Inuaillable verclaert zijn geweest. Desen al niet iegenstaende heeft believt gehadt den Substituit van den Schout, de Burgermeesteren ende Regierders der voorsz. Stede met heml: grooten Nieuwichede gevoirdert met* *'t Eerste Request van de Bisschop en Coornhart.*

open-

openbair clock geslach, te doen cundigen ende waerschouwen eenen iegelicken, Dat zy heure Testamenten ende Acten van geene andere Notarisen en zouden laten maken, dan by vyff Notarisen by heml: in de zelve Acte genomineert, ende dat men op geene ander Testamenten ende Acten by iemant anders gemaict, ofte te maken geen recht doen en zal, clausulerende voor Redene ende oirsake heml: hier toe moverende te hebben zekere pretens Placcaet in date den xxi Maert Anno xvc xxiiij. hier neffens, welcke Placcaet es gemaict geweest nergens anders toe dienende noch vuytdruckende dan alleenlijk omme te remedieren de gebreken der abusen onder de Notarisen doen ter tijt wesende, ende dat niemant dair toe geadmitteert zoude werden zonder volcomen kennisse van zaken ende voorgaende examinatie op de legaliteit *ende* ydoniteit *geinquireert zijnde, wair nair de Keyserl: Mat. H. M. belieft gehat op als wel en rijpelijk mit zijn Raden goede deliberatie gehat hebbende, willende, in als remedieren, doen expedieren zeker ander Placcaet in date den vij Octobris Anno xvc xxxi, en den xv Novembris, eodem Anno binnen uwe Mats. Stede van Mechelen gepubliceert, Inhoudende dat sijne Mat. heeft verclairt ende gewilt, dat van doen voortaen niemant totter voorsz. staet van Notariaetscap geadmitteert en zal werden, dan vermaerde ende wel gefameerde lieden, ende dat de ghene die by voorgaende examinatie van de Hooft-President ende lieden van uwe Mats. Raden ende Provinciale Rechteren bevonden zouden werden dair toe expert ende bequaem te zijne, ende over zulx geapprobeert, breeder blijckende by Extract van 't zelve Placcaet hier aen gehecht, by de welcke 't voorsz. pretens Placcaet van den Jare xxiiij. es gederogeert, al 't welck geconsidereert ende by de supplianten mit geleerden geconsuleert heurl. enorme lesie, notoir beswaernisse ende prejudicie die niet alleene en redundeert tot vilipendencie van uwe Mats. Hoocheyt ende de commissie den supplianten respectivement verleent, maer oick tot heurl. totale ruyne ende bederffenisse, oick mede tot hen supplianten eeuwige confusie ende schandale. Ende dat erger es overmits redenen hier vooren verhaelt tot seditie ende tumulte binnen uwe Mats. Stede van Amstelredamme, die onder den gemeenen Burgeren als oick onder den vreemden Coopluiden dagelijcx aldair in groote getale frequenterende ende negocierende zoude mogen gebeuren, Ten ware by uwe Mat. hier inne versien werde, aen den welcken zy supplianten hen ootmoedelicken keeren, implorerende in alder humiliteit permissie ende Remedie jegens de voirsz Publicatie omme die te nyente gedaen te hebben in manieren als zijne Mat. dat oirbaerlijcx ende ter minste schaden, bevinden zal te behoiren ende nair equiteit daer inne te voirsien, d'welk doende &c. Op te Marge stont geschreven,*

Soit Envoye a ceux de la Loy d'Amsterdam affin d'advertir que c'est du contenu de cette Requeste. Fait à Bruxelles ce 27 d'Aoust 1565 *Soubsigne*

Vlierden.

Dat is,

Dese zy gesonden aen de Wet van Amsterdam, ten einde haar advijs te geven op den inhout van dese Requeste. Gedaan tot Brussel den 27 Augusti 1565. Getekent

Vlierden.

Hier op schreef de Secreten Raade aan de voorsz. Regeeringe van Amsterdam 't volgende.

By den Koning.

Lieve beminde, wy seynden U L. hier mede sekere Supplicatie overgegeven in onsen Secreten Rade, van wegen *Philips de Bisschop* ende *Frans Volkaertsz. Coornhert*, mette stucken dair by gevoecht, U luyden ordonnerende ende bevelende 't selve al (nair dyen ghy lieden al gesien en gevisiteert sult hebben) weder over te seyndene, onsen zeer lieven ende getrouwen den Hoofde President ende luyden van ons voorn: secreten Raide, ende hem schriftelicken t'adverterene, wat is, van den Inhouden van de voorsz. supplicatie, Omme voorts op 't versouck van de selve Supplianten t'ordonneren soo 't bevonden sal worden te behoorene. Lieve beminde onse Heere God zy met U L. Geschreven te Bruessele den xxvij. dag van Augusto Anno 1565. Onderteeckent

Missive van des Konings Raet aen die van Amsterdam.

Vlierden.

Op den rugge stondt geschreven, Onsen lieven ende beminden den Borgemeesteren en Schepenen onser Stede van Amstelredamme.

De Copye van de voorsz. Missive waere aen de Raede van den Hove van Holland mede-gesonden.

Hier op hebben de Regeerders van Amsterdam dese volgende Verklaringe en beschuldinge, die zy verstonden tot lasten van *Philips de Bisschop* en *Frans Volkertse Coornhert* te hebben, aan de Secreten Raade van den Koning en Raede van den Hove van Holland gesonden.

Grootmogende Eedele zeer wijse voorsienige Heeren, wy gebieden ons zeer dienstelijk tot uwen G. E. dien gelieve te weten, dat wy zekere Missive in date den xxvij. Augusti lestleden van de Ko. Mat. ons G. H. mitsgaders zekere Requeste zijne Mat. gepresenteert van wegen *Philips* de *Bisschop* ende *Frans Volckertsz. Coornhert*, (aengaende hen te wesen beyde Poorters deser Stede) mit zeeckere bygevouchde stucken ende munimenten, die hier beneffens wederomme besloten overgesonden worden, ontfangen, gesien ende gevisiteert hebben, ende alsoe ons by de voorsz. Missive bevolen wordt uwe G. E. schriftelijk te adverteren wat wesen zoude mogen van de inhouden van de voorsz. Requeste, Soe est, dat wy der zelver uwe G. E. dienstelijk vougen te weten hoe dat in den Jare xvc vier en twintich op ten xxj Martii by hooger M. den Key. Mat. by Placcaet gestatueert es, dat van doen voortaen binnen den Landen van Holland een zeeckere getal van Notarissen wesen zouden, Te weten in elcke Stede van dien alsoe veel als den Burgermeesteren ende Schepenen adviseren, noemen, ende den zelven zijne Majesteyts Stadhouder, President en Luyden van de Provincialen Raede in Holland, presenteren zouden, omme by den zelven Rade oft haeren Gecommitteerden ge-examineert, en indien

Antwoord van die van Amsterdam aan de Raeden.

zy bequaem bevonden worden, by hem geadmitteert ende in den Griffe van den zelven Raede geregistreert te werden, zonder dat op eenige Contracten ofte Instrumenten, hoe die zouden mogen wesen by andere Notarissen dan als vooren genomineert en geadmitteert gemaeckt, eenich regard genomen ofte daer op Recht en Justitie geadministreert zoude werden, welck Placaet daer nae in den Jare xvcxxxj. daer aen volgende by den voorsz. Hoger M. Keyserlijke Majesteit niet alleen niet gederogeert (soe die Supplianten by haer Requeste surreptivelijk te kennen geven) maer geheel ende all geapprobeert ende geconfirmeert es geweest, by zeeckere andere zijne Majesteits Placcate, disponerende onder anderen dat van doen voortaen niemant totten staet van Notarisschap ofte Tabelloen geadmitteert zoude werden, dan vermaerde en wel gefameerde Luyden ende by examinatie ende onderzouck van zijne Majesteyts Hooft ende luyden van zijne Majesteyts Raden ende Provinciale Rechteren in elck Landt bysundere bevonden soude werden, expert, souffisant en bequaem te zijn, en over zulcx geapprobeert, ende dat daer off blijcken zoude by acte van de voorsz. Raeden ende Provinciale Rechters, ende welcke acte die Notarissen voor ende aleer zy zouden mogen treden in exercitie van 't voorsz. Offitie buyte Griffe van de voorsz. Raeden, gehouden zouden wesen te lichten mit Interdictie, van 't voorsz. Offitie te mogen exerceren, zonder zodanige voorgaende admissie ende lichtinge, van de acte buyten Griffe van de voorsz. Raede ende Rechtere Provinciale all blijkende by de Copie ofte Extract van den voorsz. Placcaten by den Supplianten zelfs overgeleyt, ende hier benessens wederomme overgesonden. Ende alsoe wy overgemerkt hebben, dat niet tegenstaende de zelve Placcate ende inprejuditie van dien, diversche persoonen niet genomineert ende geadmitteert als vooren, hen selven onderwonden hebben de exercitie van 't voorsz. Offitie, ende verstaen hebbende dat in andere Steden ende plaetsen, ende bysunder in den Provincialen Rade van Hollant, die voorsz Placcaten strickteiijck worden geobserveert, en op geene acten ofte Instrumenten gemaeckt by andere Notarissen, dan als voorn genomineert ende geadmitteert, recht ende Justitie geadministreert, *zoe hebben wy metten Substituyt van den Schoudt deser Stede in conformiteyt van de voorsz. Placcaten, ende tot securiteit van onse Burgeren ende simpelen Gemeenten, die andersins in pericule stonden omme bedrogen te werden*, en in grooten Processen te geraecken, deur acten ofte Instrumenten by andere Notarissen dan als vooren gemaeckt, die Notarissen tot veele toe in getale, en onder dien mede dese Supplianten deur eenige perticuliere recommandatie alleenlijck by uwer G. E. geadmitteert, zijnde hem in 't voorsz. Offitie geingereert hebbende onsen voorsz. Gemeenten, ende allen anderen by Klockgeslach openbaerlijk opten ix Augusti van den voorsz. Placcaten gedaen, adverteren ende waerschouwen, gelijck wy hier voormaels mede in den Jaere van xxvj gedaen hebben gehadt, ten einde zy hem dien naervolgende zouden mogen reguleren, omme niet bedrogen te worden. Ende all ist zoe dat die Supplianten by uwe G. E. zouden mogen geadmitteert zyn, totten exercitie van den voorsz. Notariaetschap, zoo en geloven wy nochtans niet dat uwer G E. meeninge geweest is dat zy luyden zonder t'observeren, d'andere voorsz. solemniteyten, volgende die voorsz. Placcaten gerequireert totten voorsz. Offitie gequalificeert zoude zyn, niet tegenstaende die zelve Placcaten die noch by eenige andere voorgaende Placcaten, noch oick by de voorsz. admissie respective gederogeert en zyn. Ende dat zulx de meeninge niet en es geweest, wert claerlyk bevonden, uyt dien dat in heurluyden beyder admissie, hen by uwer G. E. gegundt expressselyk wordt geclausuleert, dat zy gehouden zullen wesen hen te reguleren naer voorgaende ordonnantie op 't stuck van den Notarissen gemaeckt, als te wetene, onder anderen dat zy, naer voorgaende nominatie van Burgermeesteren ende Schepenen, ende niet van den Schout alleene, den welken naervolgende den voorsz. Placcaten, de nominatie niet en competeert, by den Provincialen Rechteren geadmitteert, inde Griffe van den zelven Hove Provinciale geregistreert zynde, daer van acten zouden lichten, aleer zy in 't voorsz. Offitie zouden mogen treden. De welcke oick niet alleene in dese maer oick in andere Gracien, Perdonnen, Commissien van Officiers ende Placcaten van de Majt. geemaneert, geobserveert wert, die eerst alvooren in de Griffe vanden Provinciael Hove geregistreert moeten zijn, alleer die hoor effect sorteren. Ende en mogen oick geen Placcaten in Hollandt gepubliceert worden, zonder attache vanden Provinciael Hove, hier by gevoucht, dat indien de Supplianten t'exercitie van't voorsz. Offitie, sulcx zonder de zelve solemniteyten gepermitteert zouden werden, zoude 't zelve niet alleen contrarieren den voorsz. Placcate, maer oick directelijk nuliteren tegens t'Privilegie deser Stede, waer by gegundt es, dat Schoudt ende Schepenen alderleye Statuten, Keuren ende Ordonnantie mogen maecken, uyt crachte van welcke Privelegie 't voorsz. statuit ende advertissement mede gemaect ende gedaen es, welcke Privelegie (onder reverentie te spreecken) niet en zoude behooren geinfringeert te werden. Gemerkt de Ridderschap, Eedele ende Steden 's Lants van Hollant, by wylen hoger Memorie Voorsaten vanden Co: Majt. als Grave van Hollant geprivelegeert zijn, dat men henluyden observeren zal in haere Rechten, Vryheden ende Privelegien, sonder dat men henluyden daer inne uyt eenige promissie van zijne Majt. vercorten zall, maer indien eenige promissie tenderende ter contrarie by subreptie ofte obreptie ofte circumventie vercregen mochten worden. Soe hebben die Voorsaten van zijne Majt. beloost, alle 't gundt ter contrarie van dien gedaen zoude wesen te doen repareren, ende den voorsz. Ingesetenen inde voorsz. Privelegien ende Vryheyden te stijven ende stercken. Ende genomen off alle 't gundt voorsz. staet, mochte cesseren, (als neen) soe staet te consideren op te qualiteyt vande Supplianten, *die alhier bekendt zijn voor turbulente, onrustige, quereleuse ende dangereuse personen*, gelijk wel eensdeels mach blyken by 't inhouden van de Requeste by hem zijne Majt. als nu gepresenteert, daer inne zy onder anderen in 't eynde van dien te kennen geven, dat indien zy niet en worden toegelaten tottet exercitie van 't voorsz. Offitie, geschaepen zoude zijn, binnen dese Stede tumulte, oproer ende

ende seditie te mogen gebeuren, in alle schyn off *Salus Reipublicæ* aen hen lieden depen deerde, hoewel wy wel geloven dat zy lieden tot zulken tumulte (in zulken gevalle) wel goede hulpers ende aenvoerders zouden wesen, hier by gevoucht dat die voorsz. *Frans Volckertsz.* contrarie de waerheyd hem zelven aanneemt te wesen deser Stede Poorter, hoewel hy nochtans zedert zesthien ofte vijfthien jaeren herwerts geen Poorter deser Stede es geweest, die hem oick in 't exerceren van sijn Talmanschap als pretense Notariaetschap, niet getrouwelyk naer behooren bevonden wordt gedraegen te hebben, gemerckt hy zeeckeren tijt geleden als *Talman* gedient heeft gehadt eenen Heer *Jan Bethsjoon* de Priester, gedaechde in cas van Compleincten, V. D. ende tegens Mr. *Albert Cams*, den selven Heer *Jan Bethsjoon* gedefendeert 't verhael gemaeckt, ende des nochtans niet tegenstaende alle des voorsz. Heer *Jan Bethsjoon* getuygen als pretense Notaris selfs gehoort ende geexamineert heeft gehad, ende wordt bevonden hem oick eene andere saecke voor den Gerechte deser Stede beholpen te hebben, als Talman, met een Acte by hem zelfs als Notaris gemaeckt; Sal oick blycken ende es ons kenlyck, dat zoe hy als oick *Philips de Bisschop* in weygeringe, gebreecke ende onwillich zijn gebleven, zeeckeren getuygen voor henlieden respectivelyk als pretense Notarissen, ten versoucke van den Schout deser Stede, van wiens handt zy beyde gewoonlyck zyn te vliegen, seeckeren Attestatien gepasseert hebben, daer van ende van den selven heurlieden eygenen Attestatien Copien te laten volgen, des nochtans wel ernstelijcken versocht zijnde, thoonende daer inne deselve Supplianten geen recht ende particulieriteyt; heeft noch die voorsz. *Frans Volckertsz.* hem bevordert op Pinxter-dagh lest leden onder de Hoochmisse voor de noene, tot versoucke ende ten huyse van den Schoudt te schryven seeckere Attestatien, ende daer inne wel valschelijck te stellen, dat hy 't feyt ende ter plaetse in de zelve Attestatien gementioneert, mede present geweest souden hebben Mr. *Adriaen Sandelyn* ende Mr. *Marten Blocklant* deser Stede Pensionarissen, daer nochtans by depositien daer naer voor Schepenen deser Stede gedaen ter contrarie bevonden wordt, dat sulcx by den voorsz. getuygen nyet verclaert es geweest, die oick zeggen den voorsz. Pensionarissen nyet gekent te hebben, ende oick den voorsz. Mr. *Adriaen Sandelyn* naer dien hy hen verthoont was, nyet gesien te hebben. Voorts meer heeft de voorsz. *Frans Volckertsz.* willen by de Princhelycke G. van Orangnen den Gerechte deser Stede chargeren van trage en lancksame expeditie van Iustitie, onder sijnen hant wel onwarachtelycken geattesteert, hoe datter te Paeschen, Anno vier ende tsestich wel ijc. ende xxxiiij parthyen of daer omtrent opte Poorter Rolle ongedaen over waeren gebleven, daer nochtans ter contrarie by inspectie van de Rolle bevonden es, datter ter zelver tijd nyet een parthie ongedaen overgebleven es. Item es warachtig en zal metter waerheyt bevonden worden, dat de voorsz. *Philips de Bisschop* als pretense Notaris, gemaekt hebbende het Testament van eenen *Claes Pietersz.* Goudtsmith, tot enorme lesie van des selven *Claes Pietersz.* voorkinder van den eerder bedde, naer de dood van de zelve *Claes Pietersz.* hem gestelt heeft als vooght van de Weesen van den zelven, haer en 't voorsz. Testament wel ongeschictelyk ende met grooter partialiteit defenderende, in welcker saeke naer dien die voorsz. Voorkinderen in 't Sterfhuys van haren saligen Vader waeren gecomen, ende aldaer by hem selven possessie hadden genomen, die selve *Philips* ende *Frans Volckertsz.* (die beyde de voorsz. Weduwe dienden, d'eene als Voocht en d'andere als Talman) gecomen zyn, by de Wacht deser Stede circumvenieren, ende zeggende last, authoriteit ende bevel te hebben, van den Schoudt ofte Burgermeesteren, hoewel 't zelve onwarachtig was, ende belastende henlieden mede te gaen in den voorsz. Sterfhuyse, alwaer die voorsz. *Philips* den voorsz. Voorkinderen met hulp van de voorsz. Wacht gecircumvenieert zijnde, buyten voorsz. Sterfhuyse van haren saeligen Vader metter daet ende sonder forme van Justitie, heeft doen wijcken ende vertrecken, nyet sonder suspitie van versteekinge van goeden die daer naer gebeurt souden mogen zyn. Ende es oick deselve *Philips* daer naer verstaen hebbende, dat die voorsz. Voorkinderen eenige Certificatie van eenige getuygen hadde gedaen schryven, ende den getuygen daer mede gegaen waren ten huyse van *Dirck Hillebrantsz.* dier tijd Burgermeester, omme dien te besweren ende laten besegelen, ten huyse van den zelven Burgermeester, mit gestoorden moede inne gecomen trecken die voorsz. getuygen (die stonden in presentie van den Burgermeester omme hoor getuychnisse te doen) wel insolentelyk ende geweldelyk buyten huyse, ende belettende mit fortse dat sy haer getuychnisse die sy hadden doen beschryven, niet en mochten volbrengen ende besweeren, van alle welcke faulten excessive lichtheyden ende misusen mit meer andere hier te lanck te verhaelen, wy (indien 't noot zy, ende uwe G. E. gelieve ons daer toe gracelycken tyd daer toe te prefigeren) volcomelijck, emmers dats genouch zy, sullen doen blycken. Uyt alle welcke redenen vooren verhaelt, uwe G. E. wel hebben te verstaen, omme wat redenen men den Supplianten alhier nyet en begeert te kennen als Notarissen; Bidden der zelver uwer G. E. desen onsen advertissemente in 't beste te willen nemen, ende den Supplianten (als ons bedunckens totten voorsz. Offitie niet gequalificeert zynde naer vermoge die Placcaten in conformite der zelver Placcaten) haer versouck ontseggen, Grootmogende, Eedele, zeer wijse voorsienige Heeren, Godt zy met uwe G. E. Geschreven desen vj. Septembris Anno xvc. lxv. Onderstondt geschreven, uwer G. E. goetwillige Dienaeren, Burgmeesteren ende Schepenen van Aemstelredamme. Onder hebbende een groen opgedruckt Zegel.

Die opschrift was,

Grootmogende, Eedelen, Waelgeboren zeer wijsen voorsieninge Heeren, den Hoifden, President ende anderen van den Secreten Raede des Conings, onsen zeer waerden gunstigen Heere.

Onder stondt noch geschreven, Gecollationeert tegens zijn principale Missive, ende accordeert by my, ende es geteeckent

B. Ernst.

Maar alsoo de Supplianten geen Copy

van

van het voorsz. vertoog konde bekomen, keerde haar weder met Requeste aan den Raat,

Aan den Koning.

Tweede Request van de Bisschop en Coornhert.

GHeven ootmoedelijk te kennen uwe Majs: onderdanige Philips de Bisschop *ende* Frans Volckertsz. Coornhert *Notarissen, resideerende in uwe Majts. Stede van Amsterdam, hoe sy Supplianten by Requeste hebben gedoleert, aen uwe Majts. Secreten Rade van zekere Keure by de Burgmeesteren ende Regierders der voorsz. Stede gemaict, op 't exerceren van 't Notariaetschap, ende die voorsz. Regierders hoore rescript volgende d' Apostille gesonden hebbende aen uwe Majts. Secreten Raide, by de zelve Secreten Raide verklaert es alle de stucken gesonden te werden aen den Rade van Holland, omme die Supplianten dair op gehoort by den zelven Rade van Holland op als geinformeert, ende de zelve stucken mit hoenne advijsse weder gesonden te werden aen uwe Majts: Secreten Raide. Ende alzoe nair alle redenen die Supplianten wel behoort te volgen Copie van 't zelve Rescriptie, ten einde sy Supplianten mogen weten wat die voirsz. Regierders, opte Supplianten te zeggen, ende die redenen wairomme zylieden de zelve Keure hebben gemaict, omme hoir te verantwoorden, ende uwe Majts. Secretaris Vlierden onwillig es, Copie te geven zonder Ordonnantie: Soe versoucken die Supplianten zeer oitmoedelijck Apostille opte marge van desen, dair by de voornoemde Secretaris geordonneert zy, die Supplianten tot hooren costen te geven Copie van de voirsz. Regierders Rescriptie. Dit doende &c.*

Op de Marge stond geschreven,

Veu la rescription soit le tout Envoyé a ceux du Conseil en Hollande afin que les suplians ouys ils s'informent premierement & autant qu'ils trouveront besoin sur le contenu tant du ladite requeste que la dite rescription. Et renvoyent le tout avec leur avis. Fait à Bruxelles le 24 de Septembre 1565.

Soubsigne Vlierden.

In Margine stond,

Apostil op 't zelve.

Als de Rescriptie komt, zal alles gesonden worden aan die van den Raede van Holland, op dat de Vereenigde Supplianten zich oprechtelijk, en soo veel als zy 't noodig vinden, te informeeren, zoo over den inhout van de Requeste, als de Rescriptie, en het alles met hun Advis weerenden. Gedaan tot Brussel den 24 September 1565. Getekent Vlierden.

Twee dagen daar na wierd nog nader geapostilleert.

Les Supplians pourront faire leur Requeste a ceulx du Conseil en Hollande pour y ordonner commilz. trouveront appertenir. Fait a Bruxelles le 26 de Septembre 1565. Ende geteickent

Bourgeois.

In Margine stond,

De Supplianten konnen haar Request overgeven aan de Raaden van Holland, om daar over te ordonneeren soo als zy 't sullen goet vinden. Gegeven tot Brussel den 26 September. Getekent *Bourgeois.*

Hier op ordineerden de Raad de *Supplianten*, zoo haast de Rescriptie van de Regeeringe van Amsterdam quam, Copye te doen hebben; daar by wierden zy twee dagen daar na gerenvoyeert ten selven eynde aan 't Hof van Holland; maar dewijle sy, door toe doen van *Mr. Hendrik Dirksz.*, die als doen weder op vrye voeten geraakt was, geen Copye konde bekomen, kregen echter *de Bisschop* en *Coornhert* kennisse van den inhoud van 't geene Burgermeesteren en Regeerders van Amsterdam tot haren lasten hadden voort gebragt; des vreesden zy, van in een Ordinaris Proces getrokken te zullen worden, zo wierden zy derhalven te rade 't volgende Request, weer aan de Secreten Raade des Konings, over te leveren.

Aan den Koning.

't Derde Request van de zelve.

GHeven in alder ootmoet te kennen Philips de Bisschop *ende* Frans Volckertsz. Coornhert, *Innegesetenen Poorteren in uwe Majts. Stede van Amsterdam, hoe dat sy Supplianten onlangx geleden an uwe Majts. Secreten Raide by Requeste gedoleert hebben gehad van zekere Ordonnantie by de Burgmeesteren ende Regierders der voorsz. Stede gemaict, op 't exerceren van 't Notariaetschap binnen der zelver Stede, welke Requeste gesonden zijnde aen die voirsz. Burgemeesteren, die hoore antwoort wederomme gesonden hebben aen uwe Majts. voirsz. Secreten Raide, dair by de zelve Burgmeesteren poseren (soe die Supplianten hebben verstaen) eenige fauten die sy hen zouden willen vermeten te proberen, omme deur zulcx te comen in fauten ofte proces ordinaris. alle 't welck overgemerct, ende dat die Supplianten niet en vermogen tegens soo machtige Stadt te procederen; Immers dewijle sy Supplianten hoore voirsz. Officie deur de zelve in questie niet vredelijek mogen gebruicken, ende dat oick die voirsz. Burgmeesteren hoore fauten ende probatien behoirden gereed te hebben voor 't publiceeren van de zelve Keure in questie; Soe bidden die Supplianten zeer ootmoedelick, dat uwe Majt. beliefve in 't visiteren van 't zelve antwoort te letten, dat alzulcke dilayen ende uytwegen zijn der Supplianten bederffenisse, die niet en vermogen groote costen te doene, ende interim niet en souden mogen vredelick exerceren hoire voirsz. Officie ende deur penurie hoer goet recht niet en zouden mogen vervolgen, henluiden by uwe Majts. Secreten Raide gegundt, ende mitsdien by provisie te ordonneren die voirsz. Burgmeesteren ende Regierders die Keure in questie insurcheance te houden Recht ende Justicie te administreren opte Acten ende Instrumenten by de Supplianten gemaict ende te maickene, soe sylieden te voeren gedaen hebben ter tijd ende wijlen toe de zelve zake by Replicque, Duplicque, Inqueste, Proces ordinaris, ofte eenige andere wegen soe uwe Majt. dat ordonneren zal, gedeputeert zijnde by de zelve uwe Majt. ten principale in der zelver zake geordonneert, zal zijn soe behoeren sal.*

Op dese Requeste kregen de *Supplianten* het volgende Apostil.

By dese Apostille werden zy herstelt.

LE tout vu Sa Majesté declare la publication cy mentionnée par provision & pour autant que touche les suplians, nulle & de nulle valeur, Les admettant à l'exercice de l'Office de Notaire; Bien entendu en cas que les Bourguemaistres & Eschevins de la Ville d'Amsterdam pretendent que les dits suplians ayent quelque mesus, ou que autrement ils ne soyent renvoyez pour de servir le dit Office de Notaire, pourront par voye ordinaire contre eux intenter leur action par devant ceux du Conseil en Hollande ou ailleurs que bon leur semblera fait à Bruxelles le xxij. de Juin 1566. Marcque H W. vt.

Soubsigne Vlierden.

Al-

ALles ingesien zijnde verklaart zijn Majesteyt de gemelde Publicatie by provisie, en voor zoo veel het de Supplianten raakt, nul en van geener waarde; haar admitteerende tot de exercitie van 't Ampt van Notaris, wel verstaande ingevalle de Burgermeesters en Schepens der Stad Amsterdam, pretenderen dat de gemelde Supplianten eenige misslag van ouds gepleegd hebbende, onbevoegt zyn om 't gemelde Notaris-ampt te bedienen; en sy volgens de gewoonlijke wijse hunne Actie tegen haar konnen intenteeren, voor die van den Raad in Holland, of elders daar zy 't zullen goed vinden. Gedaan tot Brussel den 22 Juny 1566. Gemerkt H W. Vt.

Getekent *Vlierden.*

Door welke Apostille de *Supplianten* door den Secreten Raad weder herstelt wierden in hare bedieninge van het Notarisschap; Burgermeesteren en Schepenen gelast, dat so de *Bisschop* en *Coornhert* eenige misslagen te vooren mocht hebben begaan, hare actie tegen haar hadde in te stellen voor 't Hof van Holland.

Bardes in haat der geestelijke.

Mr. Willem Bardes en de sijnen dus geslingert wesende, gelyk gesegt is, sullen wy vorder sien hoe het sich met sijn zaak heeft toegedragen. Hy was seer by de *Kerkelyke* gehaat, om dat hem de vervolginge wegens de geloofs-zake, en de bloed-dorst der andere Regenten verdroot. De yverigste der geene, die het *Pansdom* tegens waren, schreven hem sekere groote weldaad toe, hoewel sy noit sekerlyk wisten waar hun die van daan quam; 't welk, so de *Heer Laurens Jacobsz. Reael* heeft aangetekent, hier in bestont: dat als 'er eenige swarigheyd of vervolginge op handen was, tot nadeel der Ingesetenen, die by Burgermeesteren wegens *Luthery* of *Herdopery* verdagt waren, soo kregense bedektelyk een *Leuse* ofte *Woord*, welk door de gantsche Stad onder die luyden van die gesintheden liep, door de mond van eenen die 't anderen vertrouwde, dewyle als doen de vervolginge eerst op 't heetste begon te vlammen, te weten dese woorden: *Joseph nam de Moeder en dat Kind, en is daar mede in Egypten gevlucht.* Als dit woord eenige van die geene die de *Roomse Kerk* ontweken, ter ooren quam, soo hielden sy haar schuyl, of gingen, soo de Poorten van de Stad niet geslooten waren, uyt de Stad. Sommige gebruykten dese vont: Sy begaven sich met haar Vrouwen aan hunne rechterhand, als Vryers en Vrysters, by nacht op straat; en als 'er eenige Wagt of onraad quam, gingen zy by malkanderen in een Stoep sitten. Maar als de swarigheyd wat verdweenen was, wierd de *Leuse* verandert, dat onder de vertrouwelinge liep, en was; *Sy zijn dood die 't Kind na 't leven stonden.*

Doet de vervolginge tegens zijn gemoet

De leuse die d'eene hervormde in tijde van noot, den andere gaven.

Bardes is egter niet te verschoonen.

Echter zynder terwyle *Bardes Schout* was, en na hem seer veel persoonen tot *Amsterdam* ter zake van Religie om 't leven gebracht; 't geene sommige den anderen Regenten, en de boosheyd van die tyden, die hem soo tegens de borst, voornamentlyk te wyten was; sonder dat hy egter t'ontschuldigen was, voor so veel en soo verre niemant van de geene, die gedurende dien tijt om hun geloove in hechtenisse quamen, gedoot is; ten zy hy als *Schout* eerst tegens hem eisch deede, volgens *des Keysers en Konings bloedige Placcaten.* Maar hoe veel beter was 't egter voor de Vervolgden onder sulk een Schout te leven, die somwijlen tegens sijn gemoet hen na den hals dong, als onder zijn Nasaet *Pieter Pietersoon*, die in sijn jonkheyt by sijne tijd-genooten, om 't uitkyken van een inbitter hert, den naam van *Drakebloet* plag te dragen, en naderhand met pleegen van groote wreetheden, in 't worgen, drenken en bloed-storten, onder een schyn-heilig gelaat en Papen opsicht, wel klaarlijk sijnen aard toonde. Hoewel als men in Grasmaand 1566. *Bardes* het Schouts-ampt had ontnomen, en het weer in Pandschap aan de Stad had gebragt, en dese *Pieter Pietersoon* in sijn plaats gestelt, tot groote ontsteltenisse der Gereformeerden; weetende dat hy met meer als een doodelyke haat tegens haar was ontsteeken. Maar juist op den dag als de Edelen antwoort op hun versoekschrift ten Hove bequamen, en hy toen tot Brussel sijn Eed zou doen, wierd dese bloeddorstige Schout, door *Prins Willem de Eerste Prince van Orangie* Hoogl: Memorie belast, als Stadhouder van Holland, *dat hy sich voorsichtig en matig zou hebben te dragen, en niemand wegens de Religie gewelt aan doen.* Hier door was hem voor een tijd wel de hande genoegsaam geslooten; maar doen de nieuwe Preekers, zelfs in sijn gesigt, voor de Poorten haar dorsten laten hooren, soude hy, indien het in zijn magt gestaan hadde, gelyk in 't vervolg zal getoont worden, wel gewelt gebruikt hebben, tot weeringe deser nieuwigheden, soo men 't noemde.

Wreetheid van Schout Pieter Pietersoon.

Wert Schout

Doet den Eed aan 't Hof tot Brussel.

Door Prins Willem vermaant tot sachtigheid.

Bardesius en ook *Coornhert*, wierden naderhand noch zoodanig vervolgt (doch *Philip de Bisschop* overleed een jaar of anderhalf daar na) datse beyde de Stad moesten ruimen, als al ten deele op *Pag.* 963 is gesegt, en nader in 't vervolg van de Historie sal konnen gezien worden.

VYFTIENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Duurte van 't Kooren. Verbot van 't zelve niet uit te voeren, wort listiglijk overtreden, dat quaat-spreeken verwekt. Onlust over 't verbot van 't betimmeren der Lastaadje, die in brant gesteken wort. De Hartoginne stelt ordere in de Regeeringe, gemor, en klachte over de harde vervolginge der Onroomse. Versoek-schrift der Edelen van de zelve zaak. Eerste begin van de naam Geus, der Edelen kluchtig gewaad, en zinspreuk hier over.

Verbitteringe ter oorzake van de Koorenkeure.
1565.

DE tweedragt dan, dus heftelijk gedreven, in den Jare vijf-en-tzestig vond noch een ander aes, om de vinnigheid te voeden. Door de duurte van 't kooren, dat tot over-hoogen prijze geklommen was, den dagelijkschen aftrek, en vrese van hongers-noot, had de Vroetschap te rade gevonden, de Stad, tegens 't uitvoeren der granen, te sluiten. 't Welk hoewel zwaar voor den genen, die zich met dese soort van handel geneerden, nochtans, mits de behoefte, verschoonbaar geweest waar, had de slimheit der baatzucht, daar onder spelende, desen heilzamen toeleg niet ten dele vruchteloos, en t'eenemale hatelijk gemaakt. Namelijk, als het raatslot des avonds genomen was, om 's morgens daar na verkundigt te worden, schikten eenige leden der wet, en zommigen hun bevrient, in der nacht de boomen open te krijgen, en menigte van rog en terwe te verschepen. Des anderen daags, als'er geen graan meer uit mogt, liep de markt zoo laag, datse meer dan tachtig ten hondert, by die van buiten verscheelde. De onbegunstigde Kooren-koopers derhalven, dus dapper op hun achterdeel geset, hadden goet, bril toe, en hun eigen verlies, als ook de winst van anderen, met eenen quaat oog, in te zien. Maar zich vermeestert, en nergens toevlucht vindende, was al, dat zy doen konden, den mond tot de ooren toe, open te doen, om met schreeuwen en schelden, te bewijsen, dat hun dit leet in de krop stak, en, in tijd en wijle, gedacht zoude worden.

Onlust om de Lastaedje.

Hier benevens, had'er een derde misnoegen, over de twintig Jaren gesmeult; 't welk uitbrekende ontrent der selver stonde, den Wet-houderen, niet luttel ontzaghs, en gehoorsaamheits, onttoog. Van outs her, en van tijd tot tijd, naar dat het land oorlog onderwarig geweest was, had de Vroedschap het timmeren onder de Stad afgekeurt, op dat de vyant, mits 't aanhoogen der weke gronden, en 't gebou dicht by de veste, geen voordeel krege. Qualijk kon men dit doen na-komen aan de Oost-zijde, en den oever van 't Y, die de *Lastaadje* genaamt wiert: alwaar de inge-erfden te groot eene bekooring leden, om zich van de gelegentheit der plaatse t'hunnen meesten oorbaar, te dienen. Men begon 'er derhalven, in 't eerst, scheeps-timmerwerven, en wooningen voor 't arbeits-volk te stichten: die, by bevel, gegeven van *Vrouw Maria*, in den Jare vyftien hondert vijf-en veertig, en ververscht in die van twee, en drie-en-vijftig, wierden afgebroken. Doch, om geen ambacht van zulk belang voor den lande, als 't Scheeps-timmeren, te verachteren, stond *Koning Philips* in 't jaar zes-en-vijftig toe, dat men binnen de vijf-en-twin-ig roeden, zekere hutten met week dak, en houte wanten, zou mogen opslaen; mits gehouden zijnde, als 't nood deed, de zelve tot zeggen der gerechten, en eige kosten, te sloopen. Maar de eigenaars hebbende dus veel voets verworven, traden allengkens voorder, en zoo verre, dat men nu een goeden hoek, met schuiren, spijkers, en huizen, betimmert zag. De Majestraat dan, opwakende, wierd te rade, een verloop dus wijt gekomen, te rechten: wel veel wederstrevens bejegende hun in dit werk; drijvende de bezitters, dat men de zwarigheit, daar 't verbot van 't bouwen opoogde, zonder hun bederf, met grooting der Stad, en bevesten der *Lastaadje*, kon voorkomen. De zaak alsoo staande, zeit men dat een van de Regeerders, op eenen der inge-erfden, zekeren gront, in koop, deed verzoeken, om deel aan de schijnbare winst te hebben, die hy zich sterk maekte, te doen zeker gaen. 't Welk afgeslagen met schorre woorden, namelijk, dat men 't houden wilde, en vooral aan hem niet overdoen, zoo groot een spijt ontstak in den geweigerden, dat by uitvoer, zoo zoud het ook niet binnen raken. Oft dit eenen *Hendrik Teeuwisz.* geweest zy, of *Meester Hendrik Dirksz.* weet men voor wis niet na te zeggen: behalven dat noch *Gerrit* noch *Hendrik*, hun gewoonlijk spoor, met dus zoo vinnigh een driftigheit, zou hebben te buiten

1565.

ten gegaan. Te min aanſiens, hierom, had in deſen, der Wet-houderen yver, ſchijnende meer uit nijt van eenen man, en zijn te leur geſtelde baatzucht, dan uit zuivere zorge voor Stads welſtandt, her te komen. En gemerkt de geërfden der *Laſtadie*, een groot deel van de treffelijkſten der Burgerye waren, viel bedenkelijk den weg der daatlijkheid tegens hem in te gaan, voor de genen, die met de reſt niet al te wel ſtonden. Ja alle de drie benden van *Schoutiſten*, *Kooren-koopers*, en die van de *Laſtadie* ſmolten in de hitte van eenparigen haat tegens d'Overheyd, hunne wederwilligheden t'zamen; en om ſich noch bet te ſtyven, begoſten allengskens eene lyn, met *d'Onroomſchen*, te trekken. Waer mede het uyt de kijf
1565. was, dat hunne party boven dreef, ſoo raakte de zaak in recht, en nam een tragen trant, dewyl de wrevelmoed, door 't dwersdryven, van d'een en d'andere zyde, dagelyks aanwakkerde. Het eynd was, dat men hebbende de handen ruym, door 't uytwyken der *Onroomſchen*, als de *Graaf van Lumey*, uyt 's *Princen* naam, voor *Amſterdam* quam, gelyk hier na te verhalen ſtaat, onder dekſel van die noot, het vuur in de *Laſtaadje* ſtak, en lietſe tot de grond toe af-branden.

Klachten te Hoof over de Wet-houders.

Maar uyt al deſe ongenuchten ſproot, in dit jaar, het in-leveren van zeker Smeek-ſchrift te Hove, met klachten over de Wet-houders, en hoe ſy, maag by maag, bloed by bloed-verwant ſtuwende, hun naaſte vrienden en bloed-verwanten, gaande andere eerbare perſonen voorby, neffens ſich op 't kuſſen holpen, en voor Raads-perſonen in de Regeeringe aannamen. De Wethouders hielden heftig aan om de teykenaars te weten. Dan 't mogt hun noit gebeuren. Op gelyke wyſe was aan *Schout Bardes* de belydenis van *Geele Fy* geweigert, waar mede hy het *Meeſter Hendrik* had mogen zuur maken: zynde 't Hof te beſcheyden, om der wraak-gierigheyd de nagels te lengen. De *Hartogin* op deſe klachten maakte den eerſten van Herfſtmaand, een keur, om by maniere van voorraat, plaats te grypen. Dees luyde, *dat de Regeerders de Burgers geenſins in hun Vryheden verkort noch mishandeld hadden*, maar daar wierd evenwel in de zelve keur ſcherper ordre, tegens 't nabloed en maagſchap geſtelt. Namelyk, *dat tot zes-en-dertig Raden geen nader Bloed-vrienden mogten gekooren worden, dan broeders kinderen, en in zwagerſchap, geen Schoon-vader, en Schoonzoon, noch twee Swagers, die d'een des anders zuſter ten wijve had, maar voorder wel.* Ook ordeſe, *dat niemand Schepen of in de Vroetſchap komen mogt, 't zy hy vyf-en-twintig jaren oudt was.* Doch hier breeder van onder de Regeering; *ſiet V. Boek, pag.* 749.

Keure der Hertoginne, nopende 't na-bloed en na-maegſchap onder de Regeerders te ſchuwen.

Zware klachten over d'Inquiſitie en Placcaten.

Met de *Inquiſitie* wiert ondertuſſchen door gantſch *Nederlant* ſterk voortgevaren, en *Inquiſiteurs* geſtelt om 't werk uit te voeren. En liep men nu uit alle geweſten over de bloedige Placcaten, en 't ſterk voortſetten der *Inquiſitie*, dagelijks der *Landvoogdeſſe*, ter ooren. Burgeren, Edelen, Steden, Staten, quamen met klachten op klachten te Hove, over 't vervolg, overlaſt, en quellaadje hun gedaan door de *Inquiſiteurs*, en hun gemagtigden, die hun met beklagen, betigten, in pleit trekken, eere, goet, bloet, vrienden, en magen, veeg of onveilig maakten.

Ook bleef het nu langer, zeit de Droſt Hooft, *by de Inquiſitie niet, maar men begon opentlyk over de Placcaten te roepen, en dat het vonniſſen naar luit der ſelver, voor Godt niet te verantwoorden, noch de zin van 't woort* kettery, *eigentlijk te bepalen was; en over zulks dikwils reden van kleen belang, als het den Rechter luſte, tot kettery verduit werden. Dat ſelfs de boetvaardige Ketters te doen ſterven, alle andere wreetheit te boven ging, gemerkt de* Spaanſche Inquiſitie *hun, 't en waar in 't alder-uiterſte, en als ſy reets aan de ſtaak ſtonden, 't leven gunde. En een van de Hoofden hier t' Amſterdam, wiens nakomelingen noch heden van de Roomſche geſintheit zijn, voerde ſekeren Schepen te gemoet, dat hy voor de vierſchaar Gods verſchijnende, dien als dan 's Keiſers Placcaat in de hant mogte ſien te ſteken, en gewaar worden, hoe verre hy komen ſoude, met ſich daar op t'ontſchuldigen.* En maakte deſe bloedige vervolginge niet alleen het gemeene Volk, onverduldig, maar ook het invoeren der nieuwe *Biſſchoppen*, zelfs de Geeſtelijken baloorig; zulx eenige Heeren en Edelen vreeſende, dat dit miſnoegen des gemeinen volks eens in een algemeine opſtant en oproer ontſtaan mogte, ſich met een lange Ry, wel ten getale van drie honderd, gaande Graaf *Luidewijk van Naſſouwen*, Broeder des *Princen van Naſſouwe*, en Graaf *Hendrik van Brederode*, als hoofden in 't laatſte gelit, te Hove, dat tot Bruſſel was, verſcheenen, en de Landvoogdeſſe, *Margareta van Parma* een ſmeek-ſchrift, luidende op deſen zin, over-gaven. *De Nederlanders, inſonderheit den Adel, Me-Vrouw, hebben altijd*

De Bondtgenoten gaen te Hove om, en klagen aan de Landvoogdes, over d'Inquiſitie.

Smeek-ſchrift der Edelen.

in

in getrouwheyd tegens hun Lands-heeren, al and're volken overtroffen. Maar onder alle diensten moet de tegenwoordige in dus een gevaarlijke tijd, de getrouwste gerekent worden. Hier door hebben we goet gevonden, uw Hoogheit bekent te maken, hoe de Inquisitie en Placcaten, met goeder insicht op het stuk des geloofs gemaakt, misschien den Staat eertijds dienstig, maar nu veranderd van aart en werking, door 't omkeeren der tijden, niet als afkeer, onrust, oproer, en endelijk 's Lands ondergang kunnen veroorzaken. Want by de laatste Jaren, waar in men, zonder d'uiterste scherpheit te gebruiken, zoo veel ongemaks bejegent heeft, is goet af te meten, wat 'er af worden wil, indien men, volgende het jongste bevel zijner Majesteit, niet alleen de strengheid der Placcaten, maar zelfs d'Inquisitie te werk stelt. En hoewel d'onsteltenissen, die 't genaken onser ellenden betekenen, van heden nocht gister begost te zijn, zo hebben wy 't al een wijle laten henen gaan, op toeverlaat, dat de mogenste Heeren, en Staten der gewesten in den wind zouden zien, en uwe Hoogheit het opstekent, en nu over 't hooft-hangent onweder aanwijssen. Te leur gestelt van dese hope, vinden wy ons dien last opgeleit, door bevel van de Opperste Wet, het heil der gemeente. Boven dien heeft ons de noot, Me-Vrouw, die alles rechtvaardigt, hier toe gedwongen. Want hoewel aan 't graauw, zoo 't eens op de been raakt, luttel houwens is, wie, schoon genomen men stilde het daar na al, zal ons boeten de onverwinnelijke schade van brand en verwoesting, aan onse huisen, en hoven, geleden. Derhalve versoeken wy ootmoedig uwe Hoogheit gelieve, op 't spoedigste eenigen bequamen persoon af te vaardigen, om onse ootmoedige bede aan sijne Majesteit bekent te maken, op dat een ieder uit dese benautheid verlost werde. Niet dat wy den Koning willen wetten stellen; welke misduidinge den quaatwilligen zal gereet leggen. Verre van ons is zulk een vermetelheit.
1568. *Maar dat zijn Majesteit zy gediend, met te versien op dit stuk by veiliger, bequamer, en tijdiger middelen, door andere Keuren te ramen, ten overstaan, en ter bewilliging eener algemeene vergadering van Staten. Uwe Hoogheit late ons van haar zoo veel verwerven, dat ondertusschen, het invoeren der Inquisitie en Placcaten, met de bysterheden, daar uit te beduchten, gestaakt blijve. In allen gevalle getuigt ons onse gewisse, en wy voor God en de werelt, dat onse trouwe zich, met dese waarschouwing, ten vollen gequeten heeft: sulx wy verstaan ontschuldig te zullen zijn aan alle versuim, waar door eenige onraat, muitery, of bloedstorting mochte komen aangerecht te worden.*

Op dit hun Smeek-schrift gaf hen de Landvoogdes endelijk tot antwoord, *dat zy beloofde, d'Inquisiteurs en Overheden daar toe te houden; dat noch onheil noch ergernis gebeuren zoude, zoo die slechts niet ontstonden van hunnen kant.* Hier by lieten het de Bontgenoten, en maar matelijk te vrede zijnde, beslooten te scheiden. Doch sy stelden te vore zekere ordre in, waar by gekoren wierden vier hoofden, tot het voornaamste beleit, dien ieder zoude gehoorsamen; mitsgaders drie of vier personen in elk gewest, om verstant met hen te houden, en toe te zien: dat nergens eenige beroerten opgank namen, noch de beloften der *Koninginne*, verachtert wierden. Ook verbonden sich de Bontgenoten, niet nieuws in den Godsdienst of Regeeringe aan te heffen; maar het besluyt, dat by den *Koning*, en d'algemeyne Staten zou genomen worden, geduldig af te wagten. Maar, 't geen aanmerkens waardig was, midlerwijl de Bontgenoten hier in doende waren, en te Hove gingen en keerden, wierd hen de naam van *Geux*, gegeven. Welk *Roomsch* woord, gesmeet schijnende naar het *Nederlandsche Guits*, zoo veel als fielen, bedelaars, of landloopers, betekent. Want als de *Lantvoogdes* over dese beroerten en t'zamenkomsten der Edelen, zeer ontstelt en verbaast was, zoo zeyt men, dat de *Baron van Barlemont* tot de *Lantvoogdes* zoude geseyt hebben, *Non, Non, Madame, ne craigne pas les Geux*, dat is te zeggen, *Neen, Neen, Mevrouwe, wilt voor dese Geusen oft Bedelaars niet vresen.* Desen steen, na hen geworpen, raapten d'Edelen op, als had het iet kostelijks geweest; en gingen goude *Medalien* aan den hals dragen, daar ter eene zijde, 's Konings Tronie, ter andere, een Bedelaars Borse, gevat van twee gevoegde Rechter-handen, opstond, met dese woorden in den rant, *Fidelles au Roy jusques a la Besace*, dat is, *Den Koning getrouw tot den Bedelsak toe.* Andere hechteden op de zijde der borst een houte Napje, aan zilvere banden, en *Vive le Geux*, dat is, *Lang leven de Geusen*, daar op gesneden. En op dat het eene na 't ander waar, kleden zich veel in as-verwige stoffe. Ook quamp 'er een kopere penning uyt, met dit opschrift aan d'eene zijde. *Escu de Viane*, dat is, *Schild van Viane*, aan d'andere zijde, de wapenen des Huys van *Borgonje*, met de woorden, *Par flammes & Feu*, dat is, *door vlam en vuur.*

Antwoort der Landvoogdes.

Den naam van Geusen.

Blasoen of Zinstaal by de Bondgenooten gevoert.

Zoodanige Medalien konnen noch wel getoont worden by de Liefhebbers der oudheden.

Penning tot Viane geslagen.

vuur. 't Zy *de Heer van Brederode* en *Viane*, hier door wilde te verstaan geven dat hy en de zijnen, ten dienste van het huys, noch vuur, noch vlammen aansag, of spelende op het zinstaal van de vuurslag, daar mede gemeent heeft, dat het door zoo wrede middelen gevest, en op-getimmert wierd.

ZESTIENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Hartoginne en Roomsche, geven oorsaak tot Oproer. Het Preeken der Onroomsche neemt begin, aanmerkelijks hier op, eerst buyten Antwerpen, in West-Vlaanderen, en over al, niemant durft sich hier tegen versetten, hoewel gelast van de Hartogin, de Prins van Oranje komt t'Antwerpen, wonderlijk geroep van, Vive le Geus aldaar, des Volks toegenegentheyd t'hemwaarts, Oranjes Voorstel, Zoekt de Hervormden voorbaarigheyd te stuyten; Schrijft aan de Hartoginne. Arbeyt om rust.

De Bondgenoten arbeyden om aanhang te krijgen.

DE Bondgenoten dus naam en wapen gekregen hebbende, arbeyden vast onder Staten en goede Steden om aanhang te krijgen. Het preken dus lang in 't heymelijk gepleegt, nam machtig toe; en begonnen *d'Onroomsche*, zonder angst en zorge te vergaderen, en alsoo hun groote menigte te melden. De *Landvoogdes* ondertusschen was vast doende met het beramen eeniger matiger forme van keure; die *Egmont* en eenige andere oordeelden dienstelijk te zijn, om terstont afgekundigt te worden, tot naarder ordre toe, om den Heeren Bondgenoten genoegen te geven. Maar dit sloegen andere af, en dorsten zulks zonder uytgedrukt bevel niet onderstaan. Voorts wierden *Johan van Glimes*, *Mark-graaf* van *Bergen*, en *Floris Mommerancy*, *Baron* van *Montigny* gekoren om na *Spanje* te reysen, en *den Koning* van alles te verwittigen.

De Landvoogdes doet een besending aan de Koning.

Ook veerdigde de *Landvoogdes* het ontwerp van matigen der Plakkaten derwaards hene, nevens kundschap van dit besluyt, en van het onbenoegen van *Oranje* en *Hoorne*. Als ook hoe datse goed gevonden had, 't gevoelen der Staten en Land-raden op de matiging der Placcaten te versoeken: waar mede men besloten had te haasten, eer de Bondgenoten de herten der gemeente zochten te winnen, gelijk zy poogden te doen. En dat zy de *Heeren* van *Bergen* en *Montigny* endelijk tot het gesandschap, door stijf aanhouden, bewilligt had. Door dese tyding wierd *den Koning* zeer ontstelt, doch wachte zich echter wel, om yets in 't openbaar te laten afkundigen, voor al eer hy de toegesondene Heeren mondeling gesproken had. De matiging dan by *de Landvoogdes* beraamt, bestond voornamelijk in dese punten.

Inhoud van de matiging der Placcaten.

Leeraars en bewindts-luyden van Onroomschen Godtsdienst, boek-schrijvers, verschaffers van plaatse tot verboode vergaderingen, mitsgaders degeenen, die grove ergernis in 't openbaar aanrechten, of hun werk maakten van hoofden der nieuwe leere te herbergen, zouden met den koorde gewurgt worden, hunne goederen verbeurt, daar 't de Handvesten toe lieten. Die hun geloof af gingen, zouden 't swaart krijgen, en hunne erfgenamen hunne goederen. Gemeenen en berouw hebbenden Ketteren werd genade, den onboetvaardigen ballingschap, gegeven, behoudens 't genot hunner have; die zy, noch by uytterste wille, nocht by andere wegen vervreemden moesten, maar op hunne erven laten komen: zoud' ook de zelve verbeurt zijn, zoo zy zich vervorderden eenige Landsaten te verleyden. Maar Wederdoopers, *hartnekkig blijvende, verbeurden hunne middelen, daar verbeurte stant greep, daar niet vervielen die datelijk aan hunne erfgenamen. Hervalle Ketters, mits nieuw leetweesen toonende, mochten met ballingschap voldoen: doch* Doopsgesinden, *niet dan met den hals.*

Het preken der Onroomsen groeide wakker aan in Vlaandre en Braband.

Maar dese matiging, die in 't Latijn van 't Hof *Moderatie* geheten wierd, kreeg terstond de naam van *Moorderatie*. Midlerwijl namen de beroerten zoo geweldig toe, als of men getrooft geweest ware, een op al, en alles in 't wild te stellen. Want het gink 'er der mate toe, dat 'er langer geen houden aan scheen: loopende de luyden, ter preke, eerst in bosschaadjen, daar na in ope velden, met groote meenigten; vele uyt enkelen yver, andere uyt nieuwsgierigheyt. d'Eerste vergaderingen geschieden sonder wapenen. Maer toen men hun dreigde oft steurde, sy aan 't dragen van rappieren, van zink-roers, endelyk van bussen, hellebaerden, en ander hals-geweer. Dit begon in *West-Vlaanderen*, sloeg van daar voorts in *Braband*, *Wals-land*, *Holland*, *Zeeland*, *Uitrecht*, en andere gewesten. Op den vier-en-twintigsten van Zomer-maand wierd in 't Walsch gepreekt niet verre van *Antwerpen*;

werpen, in zeker heester-bos des *Heeren van Berchem*, en wierd van gewapenden, eenige te voet, eenige te paard, op vier plaatsen bewaart, en vermits het *Sint Jans*, en een ledige dag was, lieten sich daar veel luyden uyt nieuwsgierigheyd vinden: zulks het getal wel geschat wierd op vier of vyf duysent menschen. En als hen ter ooren quam, dat de Burgeren sich gereed maakten om hen te komen overvallen, gaven sommigen tot antwoord, *datse komen mochten*, *sy souden stand houden*, *en waren hun wel getroost*. Het preken geeyndigt zynde, verkondigde de Leeraar, dat men des Saterdags daar aan in Nederduytsch zou preken. Dit wierd de *Hartogin* van die van *Antwerpen* aangedient, die hen rade met eenige Schutters, gelyk te voore wel gedaan was, uyt te trekken. Doch hier op maaktense swarigheyd, en leyden hun schoor-voeten op de groote menigte en sterkte der verweerders. Waar op de *Hartogin* aldus uyt onverduldigheyd verbolgen uytvoer. *Dat het verzoek der Edelen dit gezelschap soo stout gemaakt had*, *dat zulke Ketters niet zochten*, *dan 't goed en bloed van anderen*, *en alle godloose daden uyt te werken*. Voort bragtse de zaak, met goetvinden der *Antwerpenaars*, in den breeden Raad, die uyt de voornaamsten der Gemeente bestond, om aldaar overwogen te worden.

Di Landvoogdes [illegible]kt dit te beletten, maar vergeefs.

De *Hartogin* siende dat de *Koning* in *Spanje* geen eynd van de zaak maakte, en hier te lande d'oproerigheden en 't preken der *Onroomschen* dapper aangroeiden, gink een nieuw Placcaat uytgeven op den 31 July; doch vermits dese weynig verscheelde van d'ontworpene punten van matiging, veroorzaakte het nieuwe verbolgentheyt, sulks verscheyde Steden het verkundigen tegens de borst stiet. Ondertusschen zocht men de *Prins van Oranje*, om den brand deser oneenigheden te slissen, binnen *Antwerpen* te hebben, doch hy, van de *Landvoogdes* verzocht zynde, sloeg zulks in 't eerst af, maar bewilligde eyndelyk, op het styf aanhouden, in hare bede, en deed den dertienden van Hooymaand sijn intreé binnen *Antwerpen*. Hoe groot 't verlangen, de gunst, en genegentheyt was, daar mede hy ontfangen wierd, is ongeloofflyk te verhalen. Daar raakten over de dertig duysent menschen op de been, en bezetteden van daer hy t'huys te leggen had, de straten en weg, tot meer dan een half myle buyten der stad; zulks men genoeg te doen vond om daar door te geraken. De *Heer van Brederode* met eenigen der Bond-genoten, en groot getal der Burgeren, gingen te paarde om hem in te halen, en te geleiden tot aan sijn Herberg. Hy wierd met lossen van zink-roers, daar de Gemeente, die van liefde t'hemwaards blaakte, met een geschrey van *Vive le Geux* op antwoordende, den gantschen weg langs verwelkomt; En duurde dese kreet tot aan de Stad toe; hoewel hy hen genoeg toewenkte, datse het laten, of anders hen berouwen soude. In de poorten, op toorens, trans en wal grimmelde het van volk. Hier gink 't weder aan met roepen als vooren, en verhieven sijn lof ten hemel hoog. Hem noemdenze hunnen *Burg-graaf*, hem hunnen *waren* verlosser, die zulks, in der zake, door sijn achtbaarheyt versien zou, dat echter noodeloos waar, te *Brussel* aan de *Hertoginne* te loopen. Doch vernemende, dat hem dit misnoegde, bedwongen sich beter in der Stad. Toen pynde elk sijn tegenparthy by den *Prins* in 't ongelyk te stellen. *De Wethouders riepen over de baldadigheyd der Onroomschen*, *die noch op hen*, *op Placcaten*, *op Landvoogdes*, *ja Maj: des Konings passende*, *gewapent ter preke liepen*. *Dat ook de rest der inwoonderen*, *hun koele of kleyne gehoorsaamheyd bewees*. De ingezetenen in 't gemeen, misduyden al wat de Wet voornam, en hadden 't onder ander, op hunnen toeleg, om Soldaten in te nemen, en dienvolgende op het Hof geladen. De *Luyterschen* hadden quaat vermoeden op de *Gereformeerden*, en dese hielden 't al verdacht wat 'er was, maar sy hadden de meeste vrienden en 't geweer in de vuyst. De *Prins* alles doorgrondt hebbende, schreef desen staat der Stad aan de *Hartogin* over, en dat hem raadsaamst dochte, wantrouwe met gevoeglykheyt te slyten, om de *Herformden* tot af-leggen van 't geweer, en dat in de hand der Overheyt te brengen. Te desen eynde deed hy den *Herformden* en hun Leeraars voor-houden, dat het gansch niet paste, sich teffens ter preke, en in wapenen te vinden, des sy naar alle billikheyt het geweer behoorden af te leggen. Dit stonden de *Herformden* toe, en wierd alsoo de tweedracht voor een tyd lang gestilt,

De Prins van Oranje word versocht om binnen Antwerpen te komen.

Word aldaar met groote blydschap ontfangen.

ZEVEN-

ZEVENTIENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Predicatien beginnen al-om in Holland. Namen der eerste Predicanten. Hun wonderlyke vrye aansprake tot de Burgemeesteren t'Amsterdam. Der Herformden grooten aanwas, dat niet kon belet worden. Besonderheden hier van. Hardigheyt der Regeerders in Amsterdam; soeken de Herformde Godsdienst te verdrukken; gaat doch sijn gang. De Leeraars der Herformden geven een schrift aan de Heeren t'Amsterdam over. Verder voorval aldaar. De Herformden worden genootsaakt haar te wapenen. Preken dicht voor de Stad. Wonderlijk wedervaren; gaan voort. De Predicant logeert in de Stad: hier over raakt Willem Martensz. Kalf in 't oog by de Regeeringe.

TUSSENVOEGING.

De Herformden beginnen in Holland, te Hoorn en buyten Haarlem, t' Overveen, te preken.

TEr zelve tijd, als de *Prins* met de tweedracht en oneenigheyt t' *Antwerpen* neder te leggen, besig was, viel 'er in sijne Landvoogdyen mede geen kleyne swarigheden voor. Want dicht by *Hoorn*, was op den veertienden van Hooymaand, door *Jan Aartsz.* van *Alkmaar*, Mandemaker sijns handwerks, in't openbaar aangevangen te preken. ,, Ondertusschen ,, liep het geruchte van 't prediken by ,, *Hoorn* door gantsch *Holland*. Men riep ,, dat'er nu ook Predicanten gevonden ,, wierden ende voorhanden waren. Veele Ingesetenen van dese Stad, Burgers, ,, en vreemden, wenschten dat zy't woord ,, Gods ook alhier mochten hooren. Hier ,, op begosten onder de Gereformeerden ,, alhier ter Stede, die 't beleyd der zaken ,, hadden, of aannamen, zich wat vryer ,, t'openbaren, latende verluyden dat'er, ,, zoo men versekert ware, een merkelijk ,, getal van toehoorders te zullen komen, ,, dan wel een Predicant by der hand zoude zijn; want in *Holland* de openbare ,, Oeffeninge der *Gereformeerde Religie* ,, insgelijks als in *Braband* en *Vlaanderen* ,, wierd ingevoert, gelijk met verscheydelijke omstandigheden, uyt de Aantekeninge van *Laurens Jacobsz. Reiaal* ,, en *Jan Bet Roodenburg*, is op te halen.

1566.

De Grave van Kuylenburg reformeert zijn Graafschap.

,, *Florus van Pallant*, Grave van Kuylenburg, een van de Hoofden der verbondene Edelen, had de Kerken zijner Stad zelf doen Reformeeren, en van ,, Beelden zuyveren: Ook liet hy door ,, zeeker Leeraar, *Gerardus* genaamt, ,, opentlijk prediken; om dit te hooren ,, trok veel volk uyt de omleggende ,, plaatsen, ook uyt *Holland*, daar veele ,, onder gevonden wierden, die de *Reformatie* in 't heymelijk gunstig waren; ,, maar 't getal der belijders was noch zeer ,, kleen; doch echter die weynige ziende, ,, hoe men over al yverde, begosten met ,, malkanderen, en de Predicanten hun ,, bekent, in beraat te leggen, of 't geen ,, tijd was om ook in *Holland* ten platten ,, Lande in 't openbaar te prediken; doch ,, tot dit werk had men als doen in *Holland* maar twee Predicanten, *Peter Gabriel* de Vlaming, die ontrent *Brugge* al ,, hadde gepredikt, en *Jan Arentssoon* ,, van *Alkmaar*; *Pieter Gabrielsz.* woonde hier naderhand in de Engelse Steeg, ,, daar hy alle Sondagen de *Heydelbergsche* ,, *Catechismus* leerde. Die van de Gemeente waren, quamen met weynig in ,, 't getal tot hem; doch met groot gevaar ,, des levens, wegens de strafheyd der ,, Regeerders, dies men, om het branden ,, en bloedstorten ter zake van 't Geloof, ,, de Stad niet *Amsterdam*, maar *Moortdam* noemde.

Eerste Predicatie van de Religie in Holland.

,, *Jan Arentsz.*, woonende tot *Kampen*, had *Alkmaar*, om de bitterheyd ,, van *Elbert Huyk*, een *Amsterdammer*, ,, en Pastoor aldaar, die namaals in 't Dolhuys alhier noch gestorven is, moeten ,, verlaten, daar hy in 't heymelijk voor ,, weynig persoonen predikte; somwijlen quam hy wel in *Holland* prediken, ,, om de Gemeynte in 't heymelijk te versterken. *Albert Gerritsoon*, mede een ,, Mandemaker, en *Pieter Cornelissoon*, ,, die het Mandemaken, nevens *Jan Arentssoon*, by die *Albert* had geleert, ,, welke elders henen trokken, en hielden ,, de Gemeenten ten platten Lande, met ,, vermanen en leeren, by den anderen.

,, Om nu met den anderen over 't ,, opentlijk prediken te beraadslagen, ontboden eenige weynige Amsterdammers ,, *Jan Arentssoon* van *Kampen* alhier.

Vreese van de Wethouders wegens Prediken ontrent haar Stad.

,, De *Burgermeesteren* ziende wat elders ,, geschiedde, en eenige mompeling hoorende, dat men in *Holland* 't zelve ook ,, voor had, om ook daar in de Predicatie ,, in te voeren, vergaderden den 5 July den ,, *Outraat*, dat is, al de *twaalf Burgermeesteren*, hun vragende, alsoo'er geruchten liepen dat 'er de aanstaande ,, Sondag twee Predicatien buyten dese ,, Stad stonden te geschieden, hoe zy zich ,, daar in dragen zouden; men vond goed ,, dit den *Ses-en-dertig Raden* voor te dragen;

,,gen; de *Raden* den 6 dito vergadert zijn-,,de, verstonden dat men noch eenige ,,dagen soude wachten en 't werk in zien, ,,om geen rumoer onder 't volk te maken, en onder des bedektelijk te vernemen wat 'er van dat geruchte mochte ,,zijn; maar ondertussen quamen op den ,,8 dito *ses* van de voornaamste *Burgers* ,,met *Ian Arentsſoon* buyten de *Anthonis* ,,*Poort*, tusschen de Stad en *Houtewaal*, ,,aan de *Y-kant*, ontrent de Kadijk in 't ,,Riet, by den anderen: Dese waren ,,*Reynier Kant*, *Vrank de Waal*, *Cornelis* ,,*Jacobsz. Koster*, *Albert Heyes*, *Willem* ,,*Floriszoon*, en *Lourens Jacobsz.* in de ,,Goude Reael op 't Water. In dese ,,kleene vergaderinge dede *Jan Arentszoon* een zeer aandachtig en vierig Gebed met een kleene stemme, *God* biddende zijnen *Heyligen Geest* in 't midden ,,van haar wilde neder senden, om te besluyten het geene op 't meeste tot zijner ,,*Hooge Majesteyts* eere mocht dienen. Na't ,,overwegen van alle zwarigheden, heeft ,,men alle gevaar en vreese des doods aan ,,een zijde geset, en besslooten, dat men ,,de openbare Predicatien in Holland beginnen zoude; doch men vond goet des ,,nademiddags weder by een te komen, ,,om een voet te beramen, daar men zich ,,in desen naar zoude schikken. Doch ,,alsse in stilte, en een te gelijk in de Stad ,,quamen, luyden de Stede klok; dies begaven haar twee van de boven genoemde *zes* na den Dam, hoorende het laatste ,,Placcaat van 't Hof, dat *Vrouw Margariet* had over gesonden, afkundigen. ,,'*t Verbodt was, dat niemand eenige Predicanten van de Religie soude mogen hooren, huysen of herbergen, op pœne van de* ,,*Galg en confiscatie van Goederen*; *en soo* ,,*wie eenig Predicant levendig of doot quam* ,,*te leveren in handen van den Officier, soude genieten een premie van zes hondert Carolus guldens &c.* Dit afkundigen maakte wel eenig omsien by dese *zes persoonen*, ,,maar 't gaf weêr moeds, dat het gemeene volk 't Placcaat bespottende; Eenige ,,riepen: *De Papen vresen voor de Galg*, ,,*en 't schijnt dats 'er aan zullen raken*; andere, '*t Sal hun hard vallen tegen den* ,,*steen te stooten*; andere, *Dit Placcaat zal* ,,*oorsaak zijn dat de Preeke, die in Holland* ,,*noch niet opentlijk geschied is, terstond openbaar zal gedaan worden.*

De eerste vergaderinge van die van de Religie in 't Riet buyten dese Stad.

Keysers Placcaat tegen 't herbergen van een Predicant.

Tweede byeenkomst.

,,Dese *zes* quamen dan ter bestemder ,,plaats en uuren, des nademiddags weder by een; ook wierd het gemelde besluyt na de aanroepinge van de *Name* ,,*Gods* vast gestelt, en order beraamt om ,,alomme in Holland voor 't volk te prediken, behalven ontrent Amsterdam, ,,daarse 't noch een tijd zouden staaken, door dien zy de Regeerders voor, ,,*ongenadig*, *wreedt* en *bloetdorstig* hielden.

,,De Burgermeesteren begeerden op ,,den 13 dito, dat de *Vroetschap* 't besluyt zoude neemen, hoe zy zich te dragen hadden, by aldien men ontrent de ,,Stad begon te prediken. Men vond ,,goet noch al stil te zitten, om geen ,,beroerte onder 't volk te maken: en ,,als 'er iets mochte aengerecht werden, ,,dat der *Vroetschap* bekent, en ook de ,,Buurtwacht gereet te maken, om die ,,in tijd van nood te konnen gebruyken.

Preeken tot Overveen.

Weynig dagen na dat buyten *Hoorn* was gepredikt, als ook buyten *Haarlem t'Overveen*, en 't gerucht daags te vooren *t'Amsterdam* en *t'Alkmaar* onder de gemeente verspreyt zijnde, liet de Magistraat alhier uytstrooyen, om verwerring onder 't volk te maken, en in twijfel te houden, en alsoo het uytloopen ter preke naar *Haarlem* te beletten, dat *Reynier Kant* ten tien uuren ten zelvigen dage aan den *Overtoom* preken zoude. Dit ter oore van *Kant* gekomen zijnde, is hy met *Laurens Jacobsz. Reaal* stoutelijk by Burgermeesteren gegaan, om van hen te vernemen, wie de gene was, die dit valsch gerucht verspreyd had. Maar Burgermeesteren niemand melden willende, *dreef* Kant *hen toe, dat zy de genen waren, die dit vals gerucht onder de gemeente verstrooyt hadden, om alsoo gelegentheyd te krijgen, van hem aan den hals te komen.* Voorts verklaarde hy met vele woorden, *dat de Satan met al zijn leugenen, en listigheden geen macht had, den voortgang van 't Euangelium te beletten, of in 't minste te krenken*; ook voegde hy daar by, *dat 'er een groote menigte volks, en ook zy zelfs, bereyd waren; want het volk is vierig ende verstaat het bedrog van den Paus, en de leere des Antikrists, ende zijn te deser uure al de Schuyten en Wagens, die by der Stad waren, vol volks naar Haarlem vertrokken, om des Heeren woord te hooren, en wy gaan ook terstond derwaards*; *en was geen wonder dat men in 't kort het preeken t'*Amsterdam *voor de Poorte hadde*; 't welk Burgermeesteren wonder in d'ooren klonk, doch dit bleef echter voor dien tijd daar by.

Valsche uytstroyinge van de Regeeringe wegens 't buyten preeken.

Grooten Yver der hervormden om 't preken te hooren.

Het volk niet te min storte hier in zoo groot een menigte ter poorte uyt, om naar *Haarlem* te reisen, dat Schuyten noch Wagens, om geld te huur, noch Herber-

gen

gen tot *Sparrendam*, om aldaar t'overnachten, te krijgen waren, sulks 'er veel onder den blooten hemel hun nacht-rust nemen moesten. *Cornelis Jansz. Koster*, en de Leeraar *Pieter Gabrielsz.* wierd de Schouts huys, die de *Herformden* heel wel setten mochte, en een man met eere was, om aldaar hun verblijf te nemen, aangewesen. Doch trok hy, en den Leeraar naar *Haarlem*, en gingen t'huys leggen by eenen *Ysbrant Staatsz.* Scheeps-timmerman.

Burgermeesteren van Amsterdam soeken 't Prediken te beletten. Schryven aan die van Haarlem.

Burgermeesteren van *Amsterdam*, die zich seer pijnden om het preeken der *Herformden* te beletten, verwittigden noch den selven dag by brieve de Magistraat van *Haarlem*, dat het preken der *Herformden* t'*Overveen* zou aangaan, met vermaan dat 'et hun plicht was zulks te beletten. Hier op wierd aldaar het klokje, om den Raad by een te krijgen, getrokken, 't welk *Ysbrant Staatsz*, en *Cornelis Jansz. Koster* zo groot een vrees aan bragt, datse, vermits zy sich inbeelden dat 'et om den Leeraar te doen was, hem, zoo men zeyd, onder een hoop spaanders verstaken. En schoon de poorten te *Haarlem* 's morgens geslooten bleven, en eenige Schutters, om alleen de Bliekers in en uyt te laten, tot bewaarnis gestelt waren, daar sloop niet te min ter sluik een groote menigte tussen tyen, in 't open en toedoen, door. Anderen die 't uytgaan op dus een wijze benomen wierd, klommen over de muuren, en raakten voorts met swemmen over de vesten. De poort ontrent ten tien uuren geopent zijnde, borst een groote menigte naar buyten toe, die sich alle na *Overveen* begaven, en aldaar een groote menigte van menschen, maar geen Leeraar vonden: dies hen *Laurens Jacobsz. Reaal* vast vertrooste de, met toe-seggen, dat hy wel haast verschijnen zou, 't welk ook ontrent de klokke twalef uuren, tot groote blijdschap van ieder een, geschiedde. Voort wierd in der yl van stokken en latten een gestoelte op-gerecht, daar hy op klom, en met uytleggen van het tiende veers, uyt het tweede Hoofstuk van de *Brief aan d'Ephesen*, onder de toehoorders zoo groot een yver en wee-moedigheyt ontstak, dat velen de tranen uyt d'ogen borsten, en langs de wangen neder biggelden.

Predicatie, uyt Ephesen 2. 10.

TUSSENVOEGING.

„Daar was een vergadering „volgens de getuygenisse van *Laurens* „*Jacobsz. Reael*, *Reynier Kant*, *Corne-* „*lis Willemsz. Hooft*, *Aegt Cornelisz.* sijn „dochter, *Jan Jacobsz. Smit*, en meer „andere van *Amsterdam*, na gissinge van „ontrent vijf duysent soo mannen als „vrouwen. De Leeraar, het preken geeyndigt zijnde, wierd met een wagen naar *Alkmaar* gevoert, om 's anderen daags aldaar mede te preken. *Laurens Jacobsz. Reael* spoeide sich terstond van *Overveen* na *Amsterdam*, om lucht te scheppen van het gene binnen die Stad onder de Magistraat, nopende dit preken, broeyen mochte. Dees in de Stad gekomen, vernam aldaar dat eenen *Antony Verhoef*, oud Schepen, en Raad deser Stede, die der *Herformden* handel in 't heymelijk begunstigde, tot eenen *Egbert Roeloffsz.* soude gezeyt hebben: *Dat by aldien de Geusen buyten de Stad quamen te preken, de Magistraat sich na de gelegentheyt der saken en tijd schikken soude.* 1566.

Reael dit vernomen hebbende, vertrok weder daags daar aan na *Overveen*, vindende aldaar den Leeraar *Jan Aertsz.*, die daags te voren t'*Alkmaar* voor een groote menigte gepredikt had; hier deed *Reael* verslag voor al d'omstanders van 't gene hy t'*Amsterdam* gehoort had, 't welk onder hen allen seer groote blijdschap

TUSSENVOEGING.

„ontstak, en aangemoedigt wierden om „by hun voornemen te volharden; want „zy merkten dat de Wethouders, die gewoon waren hart te gaan, nu voet voor „voet slapten, ook niet zonder reden; „want zy vonden zich in groote verle- „gentheid, hoorende dat de Predicatie „op zoo veel plaatsen te gelijk ingevoerd „was, niet weetende wat hier uit worden „wilde; te meer, om dat zich de Edelen „dagelijks sterker voor hunne vryheid „maakten: *Jan Arents* predikte 's Maan- „dags voor de tweede maal tot *Over-* „*veen*, over eenige woorden uit de 118 „Psalm, voor een zeer groot gehoor, al- „soo nu de Poorten hier niet geslooten „waren. Hier verscheenen ook veel *gee-* „*stelijke Persoonen* onder de Toehoor- „ders, zich ten hoogste verwonderende, „dat dees *Mandemaker*, een slegte Leek, „de *Heilige Schriftuur* zoo bequamelijk „verklaarde, en in zoo een lang Sermoen, „dat ontrent vier uuren duurde, zulk „een goede order gebruykte.

Tweede Predicatie tot Overveen.

Na de Pre- „dicatie waren zy en andere, toen hy on- „der dak was gebragt, zeer yverig om „met hem over 't verschil der Leere te „spreeken, dat hun gaarne wierd toege- „staen. Veel des avonds laat ter Poort al- „hier inkomende, wiert hun gevraagt, „watse gehoort en gesien hadden? *Wy* „*hebben*, antwoordese, *Gods Heilig Woord* „*den menschen klaar en rein hooren voor-* „*dragen*; *'t welk van de Papen met mensche* „*leeringen verduistert, en tot dese tijd toe* „*besmet is geweest.* Woorden, die korts te „vooren den hals zoude gekost hebben. „Andere dorsten 't Pausdom noch klaar- „der tegen spreeken; en hadden 't op al

Jan Arents Disputeert met de Geestelijke tot Overveen.

„den koophandel die in de Roomse Ker-„ken gepleegt wierd; op het misbruik der „Sacramenten; op het aanbidden des „Broods, der Beelden, en verstorvene „Heiligen, geladen. Maar de Magistraat, „die in alle hoeken der Stad hunne aan-„brengers hadde, namen scherpe acht op „de voorbarigste Yveraars, met voorne-„ming om die stoute vrymoedigheid in „tijden en wijlen, (als in 't vervolg van de „tijd zal gesien worden) wel strengelijk „te straffen. Burgermeesteren vergader-„de den Raed, en vonden goet, dat de „Schutters voortaan zoude waken, en de „Poorten, nevens de Boomen, die de aan-„komste te water sluiten, bewaren.

De strafheit der Wet-houderen, belet alhier het preken der Her-formden.

Dat men het preken ontrent dese Stad noch niet bestond, quam by de strafheit der Wet-houderen toe; de welke, ziende het deel der burgerye, tegens hen verbittert was, af-wendig van 't *Roomsch* gevoelen, zich van den arm der kerke voor een knodse dienden, vervolgende d'andere gezintheden met d'uiterste ongena. Ja zy hadden onlanks, als reeds gezegt is, by Plakkaten der *Hartoginne*, 't preken op de galge verbooden, en zes hondert gulden op het lijf van ieder Leeraar gezet, 't ware dat men hem dood oft levendig aan den Schout leverde. Niet te min als zy vernamen, dat verscheidene Inwoonders na *Haarlem*, en elders daar gepreekt werd, hene reisden, gink hen angst aan, dat zy, eer lang, de vergadering voor de poort zouden hebben. Derhalven de Schutteryen en etlijken der vorneemlijkste burgeren, by een geroepen, stellen zy hun groote zwarigheden voor oogen, 't ware zy de handt booden, om 't preken onder de Stad te belleten. Maer de burgers verklaerden sich des ongehouden, doch willig om daer voor te zijn, zo men 't sich binnen de muuren, onderwonde. De Majestraat dit antwoord van de burgery bekomen hebbende, wierden by haar dese naarvolgende punten geraamt, *Het preken der Onroomschen sou geensins binnen de Stads muuren geleden, maar den Leeraar, indien hy sulx in 't werk stelde, daar over in hechtenis genomen worden. d'Ouden Schutteryen* a *hadden in tijt van noot, by klok-slag, te verschijnen op de* Markt *voor 't* Stadthuis, *en by storm of onweer op 't* Zegelhuis; *de voetbooghschutters op de* Markt *voor de* Waegh, *of by onweer boven op de* Waegh; *de handbooghschutters mede op de* Markt *by de kramen, of in tijdt van onweer op de Elisabets* Gasthuiszale van 't Stadhuys; *de Zetters, Kooren en Bierdragers, op de* Vis-markt *en* Damsluys; *de Schout met sijn Onder-schout en Dienaars voor de* Vierschaar *van 't* Stadhuys; *De rest van de Burgery zou sich in tijd van nood ieder op sijn hoef-slag laten vinden; en voor elke poort in tijd van nood ordonneeren en setten een Rot van de Schutters, om die te bewaren, en goede toesigt op de selve te hebben.*

Ordre by de Magistraat op het preken en waken geraamt.

1566.

De Herformden beraadslagen sich te Buyksloot over 't preken.

En alsoo die van de *Herformde Godsdienst*, uyt liefde tot de ware Leer, seer begosten te verlangen, dat het preken mede ontrent dese Stad mochte in 't werk gestelt worden, hielden eenige uyt de Hoofden, en voornaamste der *Herformden*, nevens de *Predicanten*, tot *Buyk-sloot* in *Waterland* een vergadering, alwaar besloten wierd, dat men op den laatsten dag van Hooy-maand buiten *Amsterdam* op een plaats de *Rietvink* genaamt, tegen over 't *Kathuysers Klooster*, buyten dijks, en de vryheyt van *Amsterdam*, het preken soude aanvangen, Dit gerucht datter ten 9 uuren buiten de Haarlemmer Poort zoude gepredikt worden onder 't volk verspreyt zijnde, liet sich aldaar op de bestemde tijd een groote menigte van toehoorders vinden. Doch al eer men 't preken aanving, wierd door den Leeraar *Jan Aartsz.* een vertoog ontworpen, om aan Burgermeesteren, gelijk ook te *Haarlem* geschied was, behandigt te worden. 't Welk *Jan Pietersz. Reaal*, door een zekeren varentsman *Pieter van Grieken*, deed bestellen ten huyse van *Jan Claasz. van Hoppe*, Burgermeester; maar dese weygerde het, zo dat hy het moest op 't Stadhuys in 't Toorntje brengen, op den 30 July.

Remonstrantie der Gereformeerden aan Burgermeesteren en 36 Raden, waar in zy vertoonde:

Remonstrantie van haar aan Wethouders over gegeven.

Hoe dat hen luyden niet verborgen was, dat door verkeerde en lichtvaardige menschen, hare luyden Godsaligen ende Heyligen Handel, die zy verhoopten buyten dese voorsz. Stede aan te stellen, zeer worden geblameert, voor haar Ed: Achtb: ende met lichtveerdige, verlydende, oproer, muyterye en rebellye te beschuldigen, nevens meer andere poincten tot haar lieder beswaarniße; maar dat zoo die Burgermeesteren en Raeden doch de zake ter degen en neerstelijk willen insien en deursoeken, vertrouwden geen rechtvaardige oorsake zullen vinden hun lieden te verstooren. Waaromme zy ook raadsaam hadden geoordeelt, op dat hare Wijsheden hun daar in niet zoude vergrijpen, haar met dit onvolmaakt geschrift te toonen en te betuygen, dat geene van alle de boven verhaalde boosestukken, die haar aangewre-

a Zynde nu Cleveniers, uyt de Oude Doelen voortgekomen.

gewreven worden, onschuldig zijn, nemende God, de kenner van alle herten, tot getuygen, dat al 't geene zy doen door geen ydele noch lichtvaardige geest gedreven worden, te bestaan, tot beswaarnisse en perikul van haar leven, geen lichtveerdige aanhang te maken, maar alleen op datse de menschen naar het exempel van Paulus, den Heere Christus als een reyne Bruyd mocht worden toegevoegt, om met een waarachtig geloove ende reyne liefde aan te hangen, op dat Zijn gemeynschap hier in dit leven, ende na dese tijd by haar in eeuwige blijdschap mochte bevonden worden; haar zelve bekennende alsoo voor dienstknechten Gods en Jesu Christi te zijn, wiens eere zy alleen trachten groot te maken, ende niet haar zelven, al is 't dat hare leere by zommige ongeleerde menschen word verworpen, die naar Gods behagen voor te dragen: Daaromme is, zeggen zy, niet minder de waarheyd, en verhoopen dat zulks haast zal veranderen, en God zal zulks toe laten, om het eygen betrouwen der Wysen in hare Geleerdheyd te beschamen, en zijn eere en naam daar door groot te maken, op dat het steunsel en vertrouwen der geloovigen, niet tot een fondament hebbe menschen wijsheyd, maar datse alleen door het geloove en de kracht Gods zouden vast staan in den Gekruysten, 't welk zy bereyd zyn voor de geheele Wereld te bewijsen, dat zy door het pant, haar van God gegeven, daar aan niet en twijffelen; zoo dat het waarachtig is, dat hare Leere niet tot verleydinge, maar tot het behoud der menschen strekt; zy versoeken aan die geene, die haar beschuldigen en lasteren, haar te komen hooren, alsoo zy bereyd zijn ten allen tijd rekenschap van haar geloove en Leere te geven; te meer, dewijle zy uyt des Heeren Woord konnen vast stellen, dat die eenige ende eeuwige Waarheyd Gods, van geen Secten, noch van den Paus word gedreven ende geleert, zoo nemen zy ook haar afscheyd van deselve, en gaan uyt Babel, op datse hare plagen niet deelachtig zouden worden; doch datse vorders als oproermakers, verstoorders en verscheurders der eenigheyd worden beschuldigt, is tegen de waarheyd; maar moeten met Paulo, ende in alle hare verdrukkingen, als dienstknechten Gods, verdragen, niet konnende zoodanige helsche beschuldigingen ontgaan; doch echter daarom niet na te laten voort te gaan in hare Leere die by haar geleert word, straffende de sonden van oproer, aanprijsende 't onderhout der eenigheyd: En op datse het niet lang zouden maken, zoo versekeren zy de Regeeringe, dat die het woord doet, niet anders en tracht te zoeken dan de eere Gods en Christus, de ruste des gemoeds ende de zaligheyd veeler menschen. Versoekende dat de Heeren van de Regeeringe haar zelve gelieve te komen hooren, en hare zake ondersoeken, ofte hare Pastooren ofte Leeraars, die voor hare zielen zorge dragen, zenden, op datse haar mochten uyt Gods Woord overtuygen en onderwijsen, en zoo zy overwonnen worden, zijnse ook bereyt voor de geheele Vergaderinge haar schult te bekennen en hare Leere te versaken en de andere aan te nemen, en indien niet, dat zy dan hare Leere ter proeve stellen, met haar vryheyd en versekeringe te verleenen, om met haar als Christenen vriendelijk te handelen, op dat deselve haar, ofte zy de zelve mochten winnen, ende tot den Heere te brengen.

„Den brenger bragt het op 't Toorntje by Burgermeesteren. Men vraagde „hem, van wien hy 't had ontfangen; „hy zeyde den man ('t was *Jan Pietersoon Reaal*) niet te kennen, maar wel „te weten dat het van die luyden quam, „die buyten de Haarlemmer-poort souden preken; daar hy straks meende naar „toe te gaan. Men liet hem over verscheyde zaaken, 't prediken betreffende, ondervragen; daar op hy antwoorde wat hy wist, en seggen wilde, maar „meende derwaards te gaan. Men dede „terstond de Vroedschap vergaderen, daar „het boven verhaalde Vertoog geleesen „wierd: ook vond men goet terstond de „Poorten te sluyten. TUSSENVOEGING.

Ter selve stonde ging 't preken op de *Rietvink* aan. Burgermeesters waren niet alleen gewoon, op zaken van eenig belang, oud Burgermeesters, en op die van meerder gewicht, de zes-en-dertig Raden, gelijk als noch gepleegt word, maar ook, te dien tijde, op meer dan gemeene zwarigheden, de drie Schutteryen, bestaande elk uyt twalef rotten, met even veel hop-luiden, als uitmakende 't ligҳaam der gemeente, te vergaderen. De Vroedschap nu, vindende dit werk van te groot een na-druk, om het over zich te nemen, verstond dat 'er de Schutters op gehoort dienden. Dies werd elke Schuttery op haren doel ontboden; van waar ieder hop-man, 't geen by 't meesten-deel zijner rot-gesellen, gestemt was, voorts aan Burgermeesteren over-bracht. 't Welk hier, gelijk te vore, op uit quam. *Dat zy hunne Wapenen, tot het ware wit der zelve, namelijk weernis van onrust der Stad, doch niet van 't buite preken, bereit waren te werk te stellen.* En alsoo wierd'er weer niet anders, dan de dag en nagt-wagt wat beter versorgt. Korts daar na preekte men

Preken op de Rietvink.

Hier over vergadert de geheele Magistraturen.

De Schutterye hier over te Rade geroepen.

Blijven by hun voorig besluyt.

men tot *Sloterdijk*, een Dorp dat in de Ambachts-heerlijkheyd onder de Stad ſtaat. Maar als eenige Schutters, als *Dirk Oloffsz. Vlaskooper*, *Reynier Kant*, *Willem Korſz. Jan Meerlingh*, *Gerrit Ianſz. van Delft*, *Albert de Graaf*, *Lubbert Nuits*, *Hans Sprenkhuyſen*, *Hendrik Hoppeſak*, *d'oude Giljam de Gardijn*, en *Adriaan in 't Kromhout*, met den *Predicant*, *Pieter Gabrielſz.*, de *Predicant Ian Arentſz.* met een Schuyt uyt *Waterland*, en weder na de *Rietvink*, om aldaar te preeken, bragten, toog den
1566. Schout *Pieter Pieterſz.* den vierden van Oeſtmaand, met ſijne Dienaars, Nachtwakers en anderen, die men daar toe krijgen kon, tot ontrent hondert in getale, om 't minſte gewag, tot *Jan Roodenpoortje* uyt, en voort buyten omme, in meening, op den hoop te vallen. Dan als hy voor de *Haarlemmer-poort* quam, die aan zijnen weg lag, trat *Egbert Pieterſz. Vink* en *Ief Cornelisz.* van de Burger-wagt hem tegen, en zeyden dat hy zijn ruſt zoude houden, zonder 't beſluyt der Vroedſchap en Schutteren, t'overtreden; ten waar 't hem aan bloedſtorting luſte; ja de poort voor zijn hooft te zien ſluyten. En hy, hoewel 't hem zeer ſpeet, ſtaakte dat maal zijn togt, en verbeet zig.

Vreemt getommel der Herformde en Roomſche.

BYVOEGSEL. „Het preken nu in 't geſicht van deſe „Schout *Pieter Pieterſz.* voor de poort „geſchiedende, dorſt hy zig laten hooren; „'t was over tijd om zich van meerder „magt te verſien, en geweld te gebruy„ken, tot weering deſer nieuwigheyt. „Ook waren de Burgermeeſters tot „ſtrengheyt genegen: want de *Hartogin* „*van Parma* had zich dit jaar de keur van „'t Burgermeeſterſchap aangenomen, en „luyden naar haar gelieven daar toe be„roepen; regelrecht tegens Handveſten „en oud gebruyk: hoewel onder verkla„ring van 't ſelve in geen gevolg te willen „trekken. By deſe Burgermeeſters wierd „'s daags naar de leſte preeke, de Oudt„raad by een geroepen, en in bedenken „geleidt, hoe men den loop van dit werk „beſt zou ſtuiten. Na 't voorleſen van „zekeren brief by 't Hof van Holland „te dier zake geſchreven, vond men ge„raden, twee Raadsperſoonen in elke „Hooftpoort (de kleene * geſlooten „houdende) by de Schutters te ſtellen, „om op d'uyt- en in-gangers toeſicht te „hebben, en niemand door te laten als „met order; ook zouden Burgermeeſters „een ontwerp van een verbod maken, om „de ingeſetenen het uytloopen ter predi„katien te beletten; dat ontwerp had „men den zes-en-dertig Raden, den Hop„luyden der drie Schutteryen, den Over„luyden en Gilden voor te ſtellen, om, „goedgevonden zijnde, afgekundigt te „worden, en kracht van wet te hebben. „Maar als men zulk een ontwerp 's ande„ren daags in de Vroedſchap bragt, wierd „daar beſloten, dat men 't noch op zou „houden, en eerſt afwachten, wat by hare „Hoogheyt de *Hartoginne*, ofte den Stad„houder, de *Prins van Oranje*, des aan„gaande nader gelaſt, of gedaan zou wor„den. Voorts zou men de Gilden op de „bequaamſte wijſe vermanen, datſe zich „doch uyt de verbode vergadering ont„houden wilden. By de poorten ſtond de „gemelde order te houden. De Schout „echter, het zy onder de hand van Bur„germeeſteren, of door ſijn eyge bits„heyt aangedreven, kon zich met dat be„ſluyt, dat hem veel te ſacht was, niet te „vrede houden. Want als hem, een dag „of twee daar na, op een avond, wierd „aangebracht, hoe men 's anderen daags „weêr op de *Rietvink* dagt te vergaderen, „ontbood hy, van ſtonden aan, ſijn Dien„ders, de Nachtwacht, en andere, die hy „daar toe krijgen kon, tegens twee uuren, „na middernacht, met hun geweer, op „'t Stadhuys. De Onder-ſchout en Stok„houder *Dirk van Bremen* ter geſtelde „uure op de Markt komende, daar een „Vendel Schutters de wagt hield, wierd „geſien van *Leenaert Janſz. Graef*, en ge„vraagt, wat hy zo vroeg op 't Stadhuys „te doen had? Hy zeide, dat het de preeke „zou gelden. D'ander vervoegde ſich „ſtraks ten huyſe van *Laurens Iacobſz.* „*Reaal*, en verhaalde wat 'er in til was. „*Reaal* maakte het in der yl aan *Reynier* „*Kant*, en veel andere liefhebbers der ge„meene ſaake bekent. Dies verſag zig een „groote hoop volks van geweer, en quam „'er ('t was den Raden aan de poort niet „wel mogelijk hun 't uytgaan te belet„ten) ten acht uuren meê ter preeke, met „die ingetogentheyt echter dat het niet „langer was, dan onder den mantel „ſchuylen kon; want ſe waren meeſt met „korte roers, en ponjaarden gewapent. „Na de preeke verklaarde en betuygde „de Predikant van wegen de vergade„ring, *dat ſich eenige uyt de hunnen wel ge*„*wapent hadden, doch niet om iemand, wie* „*'t ook zijn mochte, te quetſen; veel min* „*de predikatie van Gods Woord met geweld* „*in te voeren; maar ter nood, om den aan*„*loop van 't geweld dat hen dreygde, te* „*wederſtaan, en zich zelven, met al de toe*„*hoorders, mannen en vrouwen, te beſcher*„*men.* Ten dien eynde hadden ſe vijf of „zes

De Schout Pieter Pieterſz. tragt nochmaal 't preeken te beletten.

De Hervormde komen gewapend ter preeken.

* Klinquet.

,, zes mannen op de Haarlemer-dijk ge-,, ſtelt, om hem, als de Schout, met de ,, zijne, ontrent de poort quam, in tijds ,, te waarſchouwen. Maar dees' was wel ,, zoo wijs, dat hy die gewapende verga-,, dering toen liet geworden. Tot *Buyk-,, ſloot*, over't Y, in *Waterland*, wierd by ,, *Jan Arentsſoon* en *Peter Gabriël* om ,, den derden en vierden dag geleerd, daar ,, ſich ook in 't gemeen veel Burgers van ,, *Amſterdam* lieten vinden.

1566. En of ſchoon dus in elke Hooft-poort twee Raads-perſoonen toeſigt op uyt- en in-gangers namen, echter is 'er een groote menigte ter Predicatie gekomen, de zelve ongeſteurt volbragt; en dit ſpoor, in verſcheyde plaatſen van *Holland* en *Uitrecht*, gevolgt. Op den een-en-twintigſten van Oeſtmaand wierdt by den Herformden vaſt geſtelt, om dien dag buiten op de *Laſtaadje* te preken. Dit ter ooren van Burgermeeſteren gekomen zijnde, deden, vermits het onder hun rechtsgebiet was, daar op de gantſche Vroedſchap vergaderen, haar het zelve bekent maken, en ook een brief voor-leſen, dienſe daags te vooren van den laatſten van Hooymaand van haar *Koninklijke Majeſteyt* ontfangen hadden. Endelijk wierd by haar beſloten, dat men tot het buitenpreken oogluiking zoude doen, maar echter den Predikant te waarſchouwen, dat hy zich by lijve van het preken binnen der ſtede te wachten had, en hem de wijt zouden geven, by aldien hy zulx in't werk ſtelde; ook zondenſe hun *Secretaris Meeſter Pieter Vloitſius*, aan den Leeraar *Jan Aartſz.* om hem van alles onderrichtinge te doen. Dees by hem komende, verklaarde hem den laſt van Burgermeeſteren, en las hem eene getuigenisbrief te vore, waar op *Jan Aartſz.* de Secretaris tot antwoord gaf, dat men den Heeren Burgermeeſteren in alles (zoo veel als't mogelijk was) moeſte gehoorzamen, maar even-wel *Gods geboden* voor gaan moeſten. Noodigde hem voorts zeer tot het aanhooren van zijn preken, om den Burgermeeſteren van alles verſlag te konnen doen. Maar dit ſloeg *Vloitſius* af, en vertrok weder in de ſtad. De Leeraar *Jan Aartſz.* ving echter het preken, dat by na vier uuren lang duurde, nopende de leere des Doops, aan, en dat met zoo groot een yver en welſprekentheid, dat vele menſchen, die het aanhoorden, inzonderheid zelfs vele *Roomsgeſinden*, die uit nieuwsgierigheid ter poorte uit-geloopen waren, tot ſtommen toe, daar over verwondert ſtonden. Maar onder het preken wierd van Burgermeeſteren aan *Sint Antonis-poort* gezonden eenen *Luicas Meindertſz.* Raad der Stad, en *Willem Martenſz. Kalf*, onder-Schout te dier tijde, om, zoo men voorgaf, alle moetwil die in 't inkomen mochte geſchiede, voor te komen. Na het preken hebben eenigen den Predikant, die naar *Sardam* wilde, aan de ſchuit willen brengen, doch wierd door de grooten drang des volks tot aan de poorte voort-gezet: ſeggende, *wy willen den Predikant in de Stad leiden.* En of ſchoon *Lucias Meindertſz.*, Raad deſer Stede, hem niet geerne in de ſtad wilde laten komen, zo drong echter het gemeene volk zoo hert aan, dat hy tegens wil en dank daar binnen raakte; *Guiljam Gardijn* bragt hem uit het volk aan een zijde, ten huiſe van zijn broeder *Philips Gardijn*, achter d'*Oude Kerk*. Dit klonk Burgermeeſteren niet wel in d'ooren, en leidden de ſchult op *Willem Martenſz. Kalf*, die ook daar na om deſe oorſaak noch in hechteniſſe raakte. ,, Men ,, zocht naderhand met getuigen te bewij-,, ſen, dat hy den Predikant te drinken ge-,, booden, ja ter Stad in geleid hadde; dit ,, zoude men op de Stads Muuren geſien ,, hebben: maar eenige Heeren van 't Hof ,, geſonden, en gemagtigd om dat ſtuk te ,, onderſoeken, bevonden dat men ter ge-,, ſeyde plaats op de Muure, die plaats daar ,, *Kalf* toen geſtaan hadde, niet zien kon-,, de, en dat alles verſiert was, 't geene hem ,, wel te ſtade quam.

Preken op de Laſtaadje.

't Buiten preken word met oogluyk toe gelaten.

Daar door veele verwondert zijn.

1566.

De Predicant komt in de Stad.

Hier over wort Willem Martenſe Kalf beſchuldigt.

BYVOEGSEL.

ACHTIENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Vreemde beſoekingen der Weeskinderen, als betoverde, in Amſterdam, haar wonderlijk gebaar, weten geheimniſſen, waarſchijnlijkheyd dier Geſchiedeniſſen. Schutters op de Handtboogs-Doelen, drinken op de geſondheyd van de Geuſen. Grollen tot walginge der Roomsgeſinden.

Wonderlijke ziekte der Weeſen binnen Amſterdam.

ONtrent deſe tijd wierden *d'arme Weeſen* hier *t'Amſterdam* met zoo naar een quaal beſogt, dat een menſche 't hair te berge ſtaat, van daar aan te denken. Want een groot deel Kinderen, beſeten met booſe geeſten, wierden niet alleen, in veelerley wijſe geplaagt en gepijnigt, zulks dat het hun noch na de verloſſing, al hun leven, aanhing; maar zy klauterden, als kat-

katten, by wanten en daken op, ja klommen, zoo men zeyd, by de *Oude Kerks Tooren* op tot aan de Speel-klokken, daarse dan op hun gemak een goede poos zitten gingen speelen, en met hun vingers of knokkels op de Klokken sloegen, en zongen luyt-keels; *Wy zullen hier niet van daan gaan, of Bametje, . . .* (verstaande daar zeker Vrouws-persoon door) *zal in 't vuur staan.* Voorts beledense al eenparig, dat dese Vrouw haar zoude betoovert hebben, dien se ook dikwils aan d'omstaanders, alsse haar in 't gesicht kregen, en zy om hen leet te doen, naderde, poogden te toonen. Dan dit kon niemand van d'omstaanders op zoodanige wijse zien. Doch, 't zy hier mee hoe 't wil, zy ging altijd daar voor, en wierd by kleen en groot dikwils daar op aangesien en nagewesen. En 't is ook zeker datse dikwils by nacht en onty op de been, en uyt kol-ryen was. Dikwils lagse voor 't Altaar in de *Nieuwe-zijds Kapel* plat ter aarde zoo lang alsse was, met handen en voeten wijt van een geslagen, als offe dood en opgenomen was geweest. Endelijk quamse, eenige uuren geleden zijnde, na veel zuchtens uyt 't binnenste hares herts, weder tot haar zelven. Dese en diergelijke dingen wierden dikwils aan haar bespeurt. Haar na-zaten leven noch ten huidigen dagen, die *Roomsgesint*, en schatrijke luyden, zijn. Dese *Weesen* gaven ook gesichten zoo helsch, dat de manlijkste herten van die neep scheenen te quijnen; wisten uytheemsche Talen te spreken, en van 't geen, op 't zelfde oogenblik elders, zelfs in de Vroetschap geschiede. Zeker Vrouws-persoon, die buyte-moeder van 't *Weeshuys* was, in 't *Weeshuys* komende om dese zieke en beseete Kinderen te gaan besoeken, zeyde by zig zelven; *Ay, wat zal ik daar ook doen, zy mochten my van de trappen werpen, of eenig ander letsel aan doen?* ging echter voort; op de trappen komende, quam haar een besete Jongen tegen, die haar onversiens aangreep, zeggende, *Hoe ang benje nu, dat we u van de trappen zullen stooten. Dit denkt gy, en dat zijn uw' gedachten.* Zy bedreven ook veel heiloos gebaars aan de deuren van zekere vrouwen, die, daar over, voor toovereffen uit-gekreten wierden. Maar zy hadden 't boven al, geladen op den Schout, dien zy scholden, en zeer leelijk uit-maakten. En quam ook op zekere tijd een Jongen van dese bezete *Weesen* in 't huis van een Beelthouwer in de *Kalverstraat*, daar hy anders, wel by zinnen wesende, om een daghuur werkte, dees ziende aldaar om hoog aan de muur het laatste oordeel zeer konstig in steen gewrocht (gelijk men oulinx in steen wel placht te werken, met d'afbeeldzels aan de muur te hechten) hangen, zeide tot de vrouw van den huise, haar by haar naam noemende: *Wil, wil ik, dat oordeel eens af halen, en werpen 't tegens de vloer aan duisend stukken.* En noch eens of twee haar dreigende, vloog, en klauterde recht by de muur op als een kat, kreegt 'er af, en wierp het tegens de aarde, zeggende, *daar leyt het.* Zelden dedense anders quaat, zeggende, *dat de groote Man*, verstaande daar God door, *hen zulks belette.* Dikwils liepense na het water, als offe daar hadden willen in springen, maar op de kant komende, blevense pal staan, en zeyden, *Groote Man verbiet het ons.* Een van dese *Weesen* komende op zekeren tijd tot dese boven gemelde Vrouw in huys, dien se de naam van *groote Vrouw* gaven, dreygde haar dit en dat te willen doen, en te lijve te tyen, doch voegde eindelijk daar by: *dit zou geschien indien het Groote Man* (wijsende naar om hoog) *my zulks niet verbood.*

Betoovering binnen Amsterdam.

Wonderlijke raserny der bezeeten Wees-kinderen.

Dat dese en diergelijke meer andere vreemtheden in de natuur geschieden, zou men, indien het noodig was, met verscheyde diergelijke exempelen, daar van by de Natuurkundigers word gewag gemaakt, konnen bevestigen en bewijsen. Ook seyt de *Ridder* en *Drost Hooft*, in zijn Nederlandsche Historien, dat hy het boven-verhaalde, hoe-wel het wonder, over-aardig, en onsen vernuft onbegrijpelijk is, van geloofwaardige oog-tuigen, zoo *Roomsche* als *Onroomsche*, heeft hooren vertellen.

Gevoelen van dit werk.

Kort te vooren eer het preken der *Herformde* binnen dese Stad aanging, vielen hier mede geen klene kortswijlige dingen voor, en die de wel haest-volgende veranderingen niet duisterlijk te kennen gaven. Want als op den tienden van Hooymaand de *Handboog-schutters* op de *Doelen* vergaderd waren, zoo maakten de genen, die aan 's *Konings* tafel zaten, een beeldje van een radijs, 't welk wonder wel na een graauwe Monnik geleek, van hen met de naam van *Geux* gedoopt, en aan een kan gebonden wierd. Dit noemdense, dewijlse elkandre in de ronte daar uit toe dronken, den *omme-gang.* Onder het om-drinken gebeurde het nu, dat eenen *Jan Broek*, de kan kreeg, dees zijn kroes uit-genepen, en volgens d'instellinge zijn plicht met de kreet van, *Vive le Geux*, voldaan hebbende, bracht het op de zelfste 1566.

Kortswijlige dingen alhier voor de verandering voorgevallen.

voor-

voorwaarde aan Burgermeeſter *Elbert Marcuſz.* Maar *Broek* hem in die waardigheid aldaar als Burgermeeſter niet erkennende, zeide, *Ik brengt u Elbert Marcuſz. op de Kreet van Vive le Geux.* Waar op *Elbert*, den dronk ontfangende, hem tot antwoort gaf, *Vive le Roy, & ſont les gentils hommes, qui ſont en ſon ſervice.* Dat is, *lang leve de Koning, en 't zijn brave luiden die hem ten dienſte ſtaan.* Eenige Schutters de Wijn in 't hooft krijgende, liepen naar om laag, daarſe een nap van een bedelaar, die voor de deur om een dronk bier ſtond te bidden, kochten, en daar uit luſtig malkanderen over tafel, op de woorden van *Vive le Geux*, toe-dronken. Dit klonk eenige *Rooms-geſinden* niet wel in d'ooren, doch deden even-wel het zwijgen daar toe.

NEGENTIENDE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De oneenigheid neemt meerder toe. Begin der Beeldſtorminge. Hoe't zich toedroeg in Amſterdam. De Roomſche geven den Onroomſchen oorzaak tot Muyterye. De Regeerders verdragen met die van de Herformde Godsdienſt, datſe hun 't preken buiten de Stad toeſtaan; ongenoegen der Landvoogdeſſe; zoekt het preken te ſchutten; bedreygt de Overigheid; wil ſtrengelijk met de Herformde gehandeld hebben, daar doch de Burgermeeſters en Raad geen ooren toe hebben. Dulle Raſernye van 't graauw, tegen de Roomſche, daar de Wet-houders zelf in bedwelmt zijn. Oorſaak der haat tegen de Kloosters.

BYVOEGING. *Beelde-ſtormen.*

„ IN dit Jaar nam het Beeldeſtormen van Stad tot Stad door de Nederlanden geweldig toe, waar van tot Antwerpen wel de eerſte beginſelen zijn geſien geworden.

„ Tot Amſterdam quamen op den 23 Auguſti 1566, 's morgens ten 9 uuren, eenige Koopluiden, zoo Burgers als Vreemdelingen, op hunne vergaderplaats in de Warmoes-ſtraat, zijnde doen in plaats van de Beurs, verhalende wat Beeldeſtorm zy op den 21 dito tot Antwerpen gezien hadden. Ook vertoonden zy, om hun zeggen te beveſtigen, verſcheyde ſtukken van Autaren ende Beelden, van Toetſteen, Albaſt en Marmer, met byvoeginge, dat ſtuk is van zulk een Autaar, dit van zulk, en dat van zulk een beeld, 't welk de roem hadde, zoo veel miraculen gedaan te hebben: *Iacob Gerrits Teewsſoon* en *Floris Dirkſz. Otter*, anders *de Bral* genaamt, gingen aanſtonds, dit hoorende, de Nieuwen-Brug over naar 't Stadhuys in 't Toorentje. *Laurens Iacobsſoon Reaal* oordeelde dat zy iets zoude aanrechten, volgde haar na. Na dat deſe haar verſlag aan Burgermeeſteren hadde gedaan, lieten de Burgermeeſters den Paſtooren, Papen, Monniken en Bagijnen aanſeggen, dat elk het dierbaarſte van den Inboel der Kerken en Kloosteren zou bergen. Dit wiert zo onvoorſichtelijk belaſt als nagekomen. De Kerkelijken liepen voorts met hunne kleinodien langs de ſtraaten, met Silverwerk, met Kelken, Sacrament-huyskens, Pullen en Misgewaden: en dit geſchiede juiſt ten elf uuren, op den middag als de Arbeyts-luyden van 't werk om na huys te gaan, quamen. Yder Gild liet door ſijn Autaar-Paap 't koſtelijkſte van haar Autaren langs de ſtraat weg ſleepen; eenige ſtelden ſich tegens dit ſchielijk verhuyſen, ontnamen 't den Papen, en brachten 't weer in de Kerk, zoo dat'er een groote menigte van menſchen by een quam.

Eerſt tot Antwerpen.

Uyt welke vreeſe de Papen haar Inboel der Kerken bergen.

Dit bewys van vreſe tergde hier ook den lichten hoop zoo, dat zy t'zamenrottende op den drie-en-twintigſten van Oegſt-maant, tegens den avond, in *d'Oude Kerke*, beſtonden de beelden ter aerden te vellen, d'altaren uit te roeyen. Ja eenige riepen, terwijl de *Kapellaan* met het doopen der kinderen doende was, en den booſen geeſt bezwoer, *dat men de kinderen in den name Jeſus ſou doopen, gelijk ſulx de Apoſtelen geboden*, waar over ook eenige ongedoopt na huis gebracht wierden. Ook gevielt, dat zeker koorendrager, *Iaſper* genaamt, in t'Noort-ooſt einde der Kerk dicht by t' Sacrementhuyske, *Weyn Kornelisz.* de huis-vrouw van *Burgermeeſter Simon Koppeſz.* aanrande, met deſe woorden, *ſiet daer hangt dat grouwelijk, dat Gods laſterlijk gedicht:* 't was zeker bordeken, dat met glas overdekt was, nemende het zelve in zyn hand, laſterlijk en ſchimpig deſe naarvolgende gedichten, luitkeels, haar voor-las.

Waar uit de Beelde-ſtormen in Amſterdam ontſtaat.

1566.

Hier leit beſlooten in dit ſlot
Jeſus Chriſtus, Waarachtig Menſch en God,
Soo als hy van Maria is gebooren.
Wie dat niet gelooft, die is verlooren,

Ter-

Terstont hier op wierp hy 't glas tegens der aarde aan duisent stukken, 't welk „een groot geraas in de Kerk maakte. „Hier op begosten eenige Jongens met „steene na t' Autaar te werpen. *Laurens* „*Reaal*, die doen hier ontrent was, dit „siende ging met *Reijnier Kant*, *Vrank* „*de Waal*, en *Cornelis Jacobsz Koster* uit „de Kerk na den Dam, daer zy eeni- „ge tijd bleven wandelen om te toonen „datse geen deel, van 't gene in de Kerk „geschied was, wilden hebben, want „zy rukten beelden en Autaaren om „verre, en sloegen alles aan stukken. Daar was ook in dese kerk eenige Jaren te voore, aen de Zuid-zijde, door eenen *Heer Simon Slecht*, Kappellaen van dese Kerk, zeker Kappelletje gesticht, daar hy een *Mariaes beeldje*, met het *kindje Jesus*, ontrent anderhalf voet hoog, zeer cierlijk op een Altaar voor *St. Sebastiaan* of *Voetboog-Schutters Koor*, in een glase kasken had toe-gestelt, tot welkers eeren ook een Maagde-gilt was opgerecht, bestaande uyt verscheyde jonge dochters die te *biegt*, ten *offer* en *Sacrament* quamen. En zeker hy had hier zijn net al wel geworpen, *want dese dochters bragten vette offer-penningen, en pronkten 't Beeldje dagelijx met veel nieuwe snoffen op*. Hier op wierd, niet alleen nu, maar was ook al eenige Jaren te voren, midlerwijl het werk van *Gele Fy* in 't recht hing, dapper met schimp-dichten, en onder anderen, met dit naarvolgende op de Capellaan van de Pastoor *Mr. Floris Egbertsz.* geschrolt.

Tussen-voeging.

Plechtelijkheyt der Roomschen geeft den Onroomschen oorsaak tot Rasernye en oproer.

Heer Simon Slecht,
Heeft een Autaar opgerecht,
Waar mee hy meent te conquesteren,
't Geen zijn Pastoor in den Haag zal verteeren.

En dit wierd toen geschooten op den *Pastoor*, die wegen het werk van *Gele Fy* noch in den *Haag* gevangen zat. Het gebeurde ook nu, dat juist ten tijde van dit Beeld-stormen zeker vrouwe *Weyn Okker*, huis-vrouw van *Iurjan ter Moole*, door de Kerk gaande, en dit Mariaas Beeldje in 't oog krijgende, uit haat tegens de *Roomschen* met haar toffel daar begon op te smijten. Doch dit liet men toen zoo heen sloeren, en zach het door de vingeren. Maar 't is haar daar na, als den *Hartog van Alva* in 't land quam, euvel opgebroken. Want van eenige bekent zijnde, zulx gedaan te hebben, wierdse daar op aangetast, en in den Jare vijftien hondert acht-en-vijftig, met haar meyt, in een Wijn-pijp met water gesmoort.

Verscheyde Schempdichten.

Al te groote hardigheyt tegen de Onroomschen.

„Hier en tusschen waren de Burger- „meesteren, dees beroerte uit het t'za- „men rotten van 't Graauw te gemoet „ziende, al te een uur op Scheepens Ka- „mer vergadert, en niet alleen de Schee- „penen ontbooden, maar ook drie van „de voornaamste Burgers uyt de Gere- „formeerden, als *Egbert Roelofzoon*, *A-* „*driaan Reyniersz. Pauw* en *Arent Bou-* „*wer*. Men versogt daar, van dese drie, dat- „se eenige middelen souden voorslaan, om „de gemeente te stillen: dan dese zich be- „swaart vindende daar op iets te zeggen, „versochten zich te moogen beraaden „tot 's anderen daags. Dit stond men haar „toe, doch belasten haar, datse tegens de „volgende morgen iets op Papier zouden „stellen: Maar eer zy noch van 't Stad- „huis gingen, quam *Cornelis Iacobsz.* „*Brouwer*, Burgermeester, verbaasdelijk „ter Kamer in loopen, roepende: *In de* „*Oude Kerk werden al de Heiligen aan stuk-* „*ken geslagen*. *Egbert Roeloffz*, meer- „der kennisse der waarheyd hebben- „de, wierd door dat zeggen zeer on- „troert, en duwde den Burgermeester „dit toe, *'t zijn niet dan Beelden, dat is* „*verre van Gods Heiligen*. Op den 25 „wierd gepubliceert, dat zoo wie eeni- „ge Kerkelyke goederen onder hem had- „den, te brengen voor Sonne ondergang „in handen van de Kerk-Meesteren, op „verbeurten van de galg.

Tussen-voeging.

Het gerucht dan van dit Beeldstormen verspreyt zijnde, quam hier op de *Schout Pieter Pietersz.* gevolgt van veertig bystanders of nacht-wakers, en sloeg 'er met stokken en hellebaarden op: men dreigde daar onder te schieten; ook ging 'er een roer los. 't Gespuys alsoo verspreyt, ruymt met groot gedruys, sulks dat in 't uytloopen een Meysje dood gedrongen wierd, te Kerk uyt; doch die in de Kerk gebleven waren, en sich weder verzamelt hebbende, stelde sich te weer; de andere komt 'er nieuw invallen, en maakt hem voeten; dies ging het beeld-breeken op nieuw aan, hebbende het geweld sijn hooft gestooten. Maar midlerwijl geraakte de Schuttery in 't geweer op den Dam. Door dit bedrijf gink de Wethouders, sich bewust van voorgaande wreedheit, en jegenwoordige swakheit, so groot een angst aan, dat de Burgermeesteren, by raad-slot, ieder vijf of zes Hellebardiers wierden toegevoegt, en keerden sich tot „sachter middelen; Sy versochten drie „rotten Schuttery, en kosen uyt elk „Schuttery een, die sich na de Kerk spoe- „den, om 't volk met goede woorden te „doen

Tussen-voeging.

,, doen vertrekken. Dit wierd alsoo uytgevoert, en men floot de Kerk; 't was ruym zes uuren 's avonds, terwijl dien nacht de Schuttery op den Dam de wagt waar nam, en de Buurtwagten op alle hoeken van de kruys-straaten; dit duurde acht dagen en nachten.

,, Men ontbood ondertusschen de bovengenoemde drie Burgeren weder boven. *Adriaan Reynierse Pauw* had eenige Articulen ingestelt, en aan de Burgermeester *Albert Marcusse* overhandigd. Doch Burgermeesteren hadden daags te vooren met Scheepenen en 36 Raden ontworpen zeekere hier onder volgende Articulen, die ook de drie Schutteren wierden voorgehouden en van haar goet gekeurt en beraamt, die veel verder ging als *Adriaan Pauw* had voorgeslagen; echter moest hy de maaker daar van wesen, en in den jare 1568. daar over beschuldigd, als of hy het ten gevalle van de gemeente gedaan hadden. *Ziet zijn Apologie achter Bor in de Byvoegsel.*

,, Dit eerst dan tot Antwerpen voorgevallen zijnde, schreef den Heere *Prince van Orangie, Hooglosfelijker Memorie,* over het Beelde-stormen en 't schenden der Kerken, op den 23 Augusti 1566. aan alle de Steden van Hollant by Missive, daar van hier aan de Regeringe quam, 't geene was van de volgenden inhoud:

Brief aan de Regeringe over 't Beelde-stormen.

,, *Als dat hy met groot leetwesen verstaan hadde, dat eergisteren nacht, hy tot Brussel zijnde, die van de nieuwe Religie binnen Antwerpen met gewelt de Kerken, kleene en groote Godshuysen berooft en geplonderd hadde, van alle hare Autaaren, 't Heilige Sacrament, Beelden, Schilderyen en Kerkelijke Ornamenten ter neder geworpen, aan stukken geslagen en vernietigd, alles tot versmadinge van het Christelijk Geloof en de Godsdienst, tot smaat en ontstelteniße van zijne Koninkl: Majesteyt, zo dat hy vermoedende was, dat de voorsz. luyden, van die nieuwe Religie, wel het zelve met gewelt in de Kerken, Godshuysen en andere Geestelijke plaatsen, zoo in de Steden als ten platte Landen gelegen, mochte doen: waaromme, om zulks te verhoeden, haar Hoogheyt de Hartoginne hem belast hadde daar van de voorsz. Regeeringe der Stede kenniße te geven, en daar nevens te ordonneeren, van zijns Majesteyts wegen, datse om dat ongeval te verhoeden, nacht en dag wagt zouden houden, zoo als zy goet vinden zoude te behooren, op dat zoodanig schandaal in haar Kerken niet mochte geschieden, versogt daar nevens aan de Steden, die van 't platte Land advertentie te geven, om op haar hoede te wesen, &c.*

Doch eer dese Brief hier quam was het hier al gedaan.

,, Alsoo de tegenwoordige tijd zeer periculeus is, zoo is 't, dat mijn Heeren van den Gerechte, met de XXXVI. Raden deser Stede, by advijse van de Schuttery, om by alle middelen de ruste en vrede deser Stede te zoeken, ende van de goede Poorteren ende Inwoonderen der zelver te dienen, ter tijd toe tot dat anders by haare Hoogheid de Hartoginne met de Heeren van sijne Majesteyts Raden, verdere ordre zullen geordonneert en gestelt wesen: Zo is dan gesloten en geaccordeert dit naar beschreven.

Accoort met die van de Hervormde gemaakt.

,, *In den eersten, dat men de Beelden in de groote en kleene Kerken deser Stede zal weg nemen.*

,, 2. *Dat uyt zeekere consideratie de Kerken by provisie gesloten zullen blyven, ende dit alles ter tijd toe dat de resolutie by de Hoogheyd de Hartoginne, en de Heeren nader order zal gekomen wesen.*

,, 3. *Dat men voor desen tijt tollereren zal de Predicatie buyten deser Stede, en geschieden zullen zonder perturbatie te doen, zo wel de hoorders als den Predicant, en by onweeder de Sieke-Kerk daar toe te gebruiken.*

,, 4. *Dat de Burgers die 't zullen begeeren, een Priester ofte een ander Kerken-dienaar, by haar luyden, om te Communiceeren en te berechten na haarluyder Conscientie, te laten komen.*

,, 5. *Om alle onheile voor te komen, zullen de Priesters met het Sacrament, zonder 't geluit van de schellen, over straat moeten gaan.*

,, 6. *Niemant zal voortaan in eenige Kloosters of Kerken mogen breeken of schade te doen, op pene van aan de lijve gestraft te worden, ter discretie van de Gerechten naar gelegentheyt van zaaken.*

,, 7. *Niemant zal de eene, den anderen qualijk mogen toe spreeken met bittere woorden ofte werken, ter zaake des Geloofs, maar den andere te laten in ruste en vrede, op peene van anders by de Gerechte na gelegentheyt van saaken gestraft te worden.*

,, 8. *Dat ider van de Poorteren ende Ingesetenen deser Stede by tijde van oproer ofte andersins, by klock-geslag blyven alleen op de stoepen van zijn Woonsteden, voorsien met alsulke Wapenen, daar mede hy zijn lijf zoude willen beschermen, en by tijden*

„*van brand zullen alleen daar toe loopen*, „*die daar toe geordonneert zijn.*

„*Ider gebuurte zal hem hebben te houden onder de order van zijn Capiteyn*, *die* „*mijn Heeren van de Gerechten*, *elk in zijn* „*buurte zullen ordonneeren.*

Was ondertekent,

P. Vloitz.

„Eer de afkondinge geschiede, deden „de Burgermeesteren de boven-genoemde en andere Burgers, die zy hielden „dat zich wel meest met de zaake der Gereformeerde bemoeiden, des morgens „heel vroeg op 't Stadhuys komen. Men „las haar de boven-beraamde Keure „voor, en vraagde haar, of men zulx „toelatende 't gemeene volk niet wel in „rust zou konnen houden? Maar dese „gaven tot antwoord, *dat niet te weten*, *vermits zy 't volk tot geen oproer aanristen: Dat ook de Predikanten niet dan* „*vrede verkondigden*, *na den aard des* „*Evangeliums*; *maar dat zy zelfs wel* „*wisten en gesien hadden*, *wie de oorsaak van* „*al de beroerte waren. Gy luiden*, *mijn* „*Heeren*, vaaren zy voort, *tergt de gemeente met verscheyde zaaken*, *wy konnen 't niet te vrede stellen: hebt gy daar* „*middel toe*, *'t is ons lief. Wy zoeken niet* „*dan Christus te preeken*; *daar toe is ons* „*'t velt*, *buiten de Stad bequaam genoeg*; „*dies behoeft men 't Leproosen Kerksken* „*voor ons niet te openen*, *noch d'andere te* „*sluiten. Wy zijn altijd voor u van oproer* „*beschuldigd: dan nu hebt gy uyt de getuygenisse van veele geloofwaardige mannen* „*konnen hooren wat'er gepreekt werd: Of* „*kond gy het als noch niet gelooven*; *wy bidden komt en hoort het met uw ooren*, *op* „*dat gy uyt eygen bevindingen moogt oordeelen.* Daar op een van de Burgermeesteren antwoorde: *Ik stond veel liever tot* „*de ooren toe in 't water.*

Zijnde dit aldus bevestigt op den zesen-twintigsten der maand, wierd het verdrag met de Trompet door de Stad verkondigt, en dat in 't by-wesen van Burgermeester *Jan Klaasz. van Hoppen*, *Adriaan Paauw*, *Arent Bouwer*, en *Egbert Roeloffsz.* en alsoo dat pas, het voorder stormen geweert. 't Welk nochtans geen quijt-schelden, maar borgen voor eenige dagen, geweest is.

En op dat alles gevoeglijker zoude toegaan, en de burgers in rust en vrede zitten mogten; wiert mede by de Majestraat en de Schutteryen besllooten, dat uit ieder Schuttery (om t'elkens de gantsche bende, als'er iets mogte voor-vallen, niet te hoeven by een te roepen) twee van de voornaamste, vredelijkste, en bequaamste mannen, en die niet al te zeer den *Roomsen* of de *Hervormde* toegedaan waren, gekoren zouden worden, die als voorspraken, middelaars, en aanbrengers tussen de Majestraat en de gemeente dienen zouden. *Om de Burgers beter in stilte te houden, werden zes Opper-Kapiteynen gekooren.* Welken last, met goedvinden van de Burgermeesteren, en de gantsche Vroedschap, op den 27 van *Oogst-maand*, deze naarvolgende perzoonen aannamen: uyt d'oude Schuttery, *Andries Boelesz.* en *Adriaan Reyniersz. Pauw*, uit de *Voetboog*, *Harmen Roodenburg* en *Klaas Reyersz.* uit de *Hand-boog*, *Jan Betsen Roodenburg*, en *Arent Cornelissen Kool.* En wierden dese gemelde zes persoonen met de naam van *Opper-Kapiteynen* genoemt. En vermits de gemeente dese *Opper-Kappiteynen* zeer lastig viel, dewijlse veel vryer toegang, tot hen dan tot de Burgermeesteren had, wierd *Adriaan Reiniersz. Pauw* met goed-vinden van hun allen, tot Opper-hooft, om altijd het woord, en verslag van 't gene dat 'er mogte voorvallen, aan Burgermeesteren en de Schutteryen te doen, verkooren. *Daar over Adriaan Reiniersz. Pauw tot Opper-hooft gestelt wiert.* Maar dese zes *Opper-Kapiteynen* weigerden in dit ampt te treden, ten zy Burgermeesteren hen van alles wilden bevrijden, en 't geen'er ontstaan mogte, ten hunnen laste te nemen; als ook geschiede, en bequamen uit handen van Burgermeesteren schriftelijk bescheit hier van.

Tussenvoeging.

„Den 28 Augusti zijn de *Opper-Kapiteynen*. mitsgaders alle die anderen *Kapiteynen* of hunne Substituyten van de „eerste Wagt der dry Schutterye, uytgeseyd *Ian Iansen in 't Hart*, Kapiteyn „van de letter Q. absent zijnde, geaccordeert in de dry navolgende poincten.

„*In den eersten*, *dat niemand voortaan* „*eenige Beelden 't zy groot ofte kleyn zal beschadigen*, *en dit ter tijd toe dat anders by* „*haar van hoogerhand daar inne versien* „*zal zijn.*

„2. *Voorts*, *dat niemand by dage ofte by* „*nagte op de Wagt zijnde*, *zal mogen vertrekken buyten consent van een van de drie* „*Opper-Kapiteynen*, *en dit op de pœne van* „*elke reyse te verbeuren*, *te weten*, *by daag* „*een gulden*, *en by nagt een gulden tienstuivers*, *t'appliceeren tot behoeften van het* „*Rot onder wie het zelve gevallen zal zijn.*

„3. *Ende voorts*, *of 't gebeurde dat een* „*van de 3 Rotten afgaande*, *op der straaten* „*eenige rescontre kregen*, *zullen die andere* „*drie Rotten op de lootinge daar aan volgende gehouden wesen*, *zonder vertrek al zul-*

„*ke*

„*ke overvallene Rotten te assisteeren, en des* „*nood zijnde van meerder assistentie, zullen altijd de andere drie Rotten met de* „*Rotten daar aan volgende, mede gehouden zijn zonder vertrek te volgen en te* „*assisteeren.*

Ongenoegen der Landvoogdes over dit verdrag.

De boven-gemelde punten van dit verdrag aan de *Landvoogdes* overgesonden zijnde, schreeffse by Brieven van den eersten van Herfst-maand aan de Overheit deser Stede, datse zeer verwondert, en als voor 't hooft geslagen stond, ook niet konde bemerken, wat henluiden, vermids zy nooit van eenig oproer of gewelt alhier gehoort had, het eerste tot verdrag mogte gedwongen hebben. Ja het scheen haar vreemt voor te komen, en een donder-slag in d'ooren te wesen, dat men de Kerken, zonder eenigen dienst daar in te mogen doen, geslooten hielt, dewijl zulx niet alleen street tegens 't besluit aldaar genomen, (waar mede d'Edel-luyden te vreden waren, en zich vernoegt hielden) maar ook tot onderdrukkinge en uitrojinge van het oude *Katolijke* geloof strekte. Noch voegdese daar by, dat ook met het boven-gemelde besluit streed, dat de *Onroomschen* het preken binnen de vryheit deser Stede toegestaan wierd, alzoo daar mede in beslooten was, dat *d'Onroomschen* in geen plaatsen preken mogten, daar zulx voor dit gedane besluit niet geschiet was, gelijk zy daar van wel versekert was, dat de *Onroomschen* het zelve binnen de vryheid deser Stede, voor dit besluit met de Edelen gemaakt, nooit in 't werk gestelt hadden. Weshalven hield zy de voorschreve punten van geender waarde, beveelende hen voort de zelve te niet te doen, de geslootene Kerken terstond weer t'openen, de beelden, indien'er uit-genomen waren op staande voet daar weder in te brengen, d'oude Gods-dienst op d'oude voet, als te voore, laten geschieden, en datse sich, (aangaande *d'Onroomschen*) te schikken hadden na het genome besluit aldaar, waar van zy hen het zelve in druk oversond, zonder den *Onroomschen* in 't minste iets meer in te willigen, als daar in begrepen stond. Ook belaste zy hen wel scherpelijk, datse het Placcaat, dat kortelinx tegens de Kerk-schenders gemaakt was, plaats zouden doen grijpen, en goede ordre op de wacht onder de Burgers houden, op dat *d'Onroomschen* niet quamen d'overhand te krijgen, en hen boven 't hooft te wassen.

TUSSENVOEGING.

„Want 't voorgaande „hadden zy onbedwongen en met haar „vrye wille gedaan. *Joost Buyk* des jaars „te vooren Burgermeester, nevens *Gerbrand Benning Pos*, dese tot *Brussel* geweest zynde met de boven genoemde „Keure, verhaalde, doen hy mede aen de „voorgenoemde Opper-Capiteynen rapport dede van sijn wedervaren, dat de „*Hartoginne* hadde geseyt: *Die van Amsterdam hebben 'er noch geen root hemt omgedragen.*

Wiens ordre niet vervolgt word

En schoon de *Landvoogdes* dus een spijtige en strenge brief aan de Wethouders van *Amsterdam* geschreven had, soo wachte nochtans de Magistraat sich wel om haar bevel na te komen. Want hoewel, voor 't verding met den Adel, noyt binnen de vryheyt deser Stede gepreekt was, soo weygerden nochtans *d'Onroomschen* hun bedongen voordeel af te staan, eer de *Prins* over quam; en lieten de saaken in staat; en ontsag zich de Magistraat een deur, tot oploop, te openen.

TUSSENVOEGING.

De Gereformeerden beschikken haar Kerkelijke zaken.

„Ondertusschen versagen sich de Gereformeerde van Predicanten, en brachten hunne Kerke in beter order: want „in 't midden van Augusty waren uyt last „van de Gemeente, *Reynier Kant* en *Laurens Iacobsz. Reaal* gesonden, na *Sint Martens*, by de *Syp* in *Noord-Holland*, „om den Pastoor van dat Dorp, *Nicolaas Scheltius*, tot Predicant te beroepen en „naar dese Stad te trekken: zy vonden „den goeden Man noch in het geestelijk „gewaat, met zijn Vrouw, daar hy zes „Kinderen by had, in 't Pastoors huys; „zy maakten hun last en 't beroep op zijn „persoon bekent, met dese beweeg-redenen:

Beroepen Predicanten.

Dat Ian Arentszoon, hun Predikant, van hem getuygt hadde, hoe hy, „*hebbende volkomene kennisse der waarheyd, menigmaal met hem in beraad had* „*geleyt het Pausdom te verlaten; maar dat* „*hem zijn groote last van Vrouw en Kinderen in de weeg was en te rug hielt; Dan* „*dewijle nu God de Heere middelen verschafte om hem en zijn Huysgesin te versien, door de Gereformeerde Gemeente der* „*Stad Amsterdam; Ook was de tyd nu gekomen om nu meerder dienst te konnen* „*doen; Hy behoorde het licht dat in hem* „*ontsteeken was, niet uyt te blussen; maar* „*in desen vryen tijd de Gemeente mede te* „*deelen; anders zoude hy zijnen Heere en* „*God van dat versuym moeten rekenschap* „*geven.* Daar op hy met groote betooninge van weemoedigheyd en leetwesen zijner zaken, dit antwoord gaf: „*Dewijl my nu dese gelegentheyd voorkomt,* „*en dat mijn de Heer uyt dese grouwel des* „*Pausdoms schynt te willen trekken, 't welk* „*ik zelve ook gevoele; zoo hebbe ik voorgenomen*

„*nomen naar Embden te reysen*, *en my met* „*mijnen oude Vrind Cornelis Kooltuyn te* „*beraden*. Met een dede hy belofte, met „handtastinge, geen Kerk, indien hy „zich tot het Predik-ampt mogt bege- „ven, zijn dienst te zullen toeseggen, „als die van Amsterdam; ook hield hy „zijn woord; nam 't beroep aan, en de- „de niet lang daar na in 't Leprose Kerks- „ken zijn eerste Predicatie uyt 't *Euange-* „*lium Matthei*, van de gelijkenis van 't „Mostert-zaat. Nevens dese *Nicolaus* „*Scheltius* wierd de Gereformeerde of „hervormde Gemeente in dese Stad be- „dient van *Petrus Gabriël* en *Ian Arents-* „*zoon*. Dese *Scheltius* was van *Warmen-* „*huysen* in *Noord Holland* van geboorte, „zeer wel geoeffent in de Hebreeuwsche „en meer als gemeen in de Griekſche „Taal; sprak zeer zuyver Latijn, de „Oudvaders had hy wel gelesen, Preek- „te geleert, leerde lieffelijk; in alle zijn „ommegang en wandel was hy vroom „en Godsalig. Door dese bovengenoem- „de Predicanten wies de toeloop des „Volks dag over dag aan. Na 't voorbeelt „der Apostolische Kerken, om dat de „Armen verachterde, wierden Diakonen „aangesteld; men verkoor ook Diako- „nessen. Veele brachten toen hun over- „vloet van Kleenodien en Kleederen tot „de Diakonen, ofte maakten die tot geld, „en stelden 't hun ter hande, 't geene zy „getrouwelijk nevens de Aalmoessen, „diese zedert de Predicatien in Houte „Schotels ofte Borden vergaderde, uyt- „reijkten: *Deelende*, seggen de gedenk- „waardige Schriften van *Laurens Reael*, „*den nootdruftigen sonder onderscheyd van* „*wat Religie die waren*. Terwijl men de- „se order stelde tot opbouwinge van de „Gemeente, kon het graauw niet in „toom gehouden worden, of 't verliep „sich in verscheyde onordentelijke han- „delingen.

Kiesen Diaconen en Diaconessen.

Onderhouden de Armen.

„Den 2 van Herfstmaand quam hier „een Deurwaarder van 't Hof, en kun- „digde af, dat men de goederen van de „Kerken noch Kloosters, noch Santen of „Santinnen meer most beschadigen, op „peene van de galg; en waar 't dat iemand „zulks zag te geschieden, die mogte hy „vry doot steken, zonder eenig letsel van „te verwagten te hebben, en den Officier „gelast, daar geen eysch noch recht over „te doen, maar die gedooden zijn goed „eyschen. Daar by wierd ook verboden „geweer te dragen, dan alleen de Schut- „ters en de Officieren van de Stad.

Beeldestormen verboden.

Ook vielen 'er nochtans dagelijks maar te veel oorsaken van aanstoot voor, onder anderen op den zeven-en-twintigsten van Herfst-maandt, een, die op volle rust-breuk uit-quam, en aldus ontstond, en toe-gink.

Nieuwe oproer binnen Amsterdam.

„Also 't gebeurde dat die van de Gere- „formeerde eenen *Symon Muys*, als doen „gelijk te voren *Styntje* in de *Blauwe Helm*, „die zonder moeielijkheden ter aarde was „bestelt, nu ook trachten in de Nieuwe „Kerk te begraven, en met het Lijk voor „de Kerkdeur komende om daar in te „gaan, vonden de deure geslooten, alsoo „zulks door order van de Wet was ge- „schied, met last aan *Pieter Coster* Capiteyn „van de Wagt, daar niemand in te laten „komen, als de Dragers en 4 a 5 van de „naaste Vrienden, om 't Lijk te zien in 't „graf zetten. Maar vermits een groote „meenigte gespuys, ook veel vreemde- „lingen, gelijk dese Stad in dier tijd fre- „quenteerden, die met de Vrinden, en „de Wagt niemand anders als haar last „was wilde in laten, te gelijk in dron- „gen; 't geene zy wilden keeren met haar „geweer, zoo ging'er een Roer los en „questen een Man aan de arm; doen be- „gon men zo sterk met steenen te goyen, „dat de Wagt zich in de Kerk moest re- „tireeren, en quamen also in de Kerk en „begroeven de dooden. Daar op maak- „ten zich 't graauw d'een den ander op, „toogen te gelijk na de Minne-broeders „Kerk, zoo dat daar voort een groote „meenigte menschen by een quamen, wil- „den de deur van 't Klooster op-loopen; „niet tegenstaande daar een Wagt van 50 „man in was, die drie weeken te vooren „daar tot verseekering van 't Klooster in „geleyd waren, doch droegen zich niet „al te stil: de hoop des Volks vermeer- „derde gedurig. Eenige van de Recht- „zinnige Burgers van de Religie, als „M^r. *Marten Koster*, *Andries Boelisz.*, „*Egbert Roeloffsz.*, *Gijsbert Boom*, *Lau-* „*rens Jacobsz. Reaal*; *Clement* en *Vol-* „*kert Koornhert*, doen by geval op de „Plaats voor 't Stadhuys wandelende, „wierden door Burgermeesteren op het „Raadhuys in haar Kamer ontboden, de- „se alle gingen boven behalven *Reaal*. De- „se wierden versogt na 't gemelde Kloo- „ster te gaan, om 't graauw, zoo 't haar „doenlijk was te stillen, met beloften dat „de Monnikken noch die avond het „Klooster zoude ruimen. De Regeer- „ders ordonneerde *Pieter Kaars*, Kapi- „teyn van de Nacht-wacht met haar „te gaan, met last om in 't Huys „van *Guiljam du Gardijn*, dat nevens 't Kloo-

Tussenvoeging.

Onlust over 't begraven der dooden.

De Oproerige loopen na 't Minnebroers Klooster.

,,'t Klooster stond te gaan, en daar uit de ,,Wagt die in 't Klooster was, aan te zeggen, dat zoo haast zy vernamen dat'er ,,volk in 't Klooster quam, 't zelve te ,,verlaten, over de muuren te klimmen, ,,en het zoo t'ontvlugten. De boven-ge- ,,noemde Burgers, als mede *Laurens Jacobsz. Reaal*, die op den Dam was blyven staan, voegde zich noch daar by; ,,dese laatste begaf zich onder dit woedent volk, en versogt deselve met de ,,hoed in de hand, datse doch wilden vertrekken; doch hoe meer dat'er gebeeden en gesmeekt wierd, hoe minder zy ,,gehoor kreegen. *Reaal* voornoemt stelde hem t'eenemaal daar tegen, om 't opslaan van de deur des Kloosters te beletten, alsoo hy wel een van de voornaamste en yverigste was. Hy was by na door ,,een van de Oproer-makers met een opsteeker door-stooten geweest, had een ,,ander de steek niet verset, en hem gewaarschouwt: dies maakte hy zich met ,,Meester *Marten Koster*, van daar naar ,,huis. De andere Burgers die daar bleeven bragten eyndlijk noch zoo veel te ,,weeg, dat men beloofde de deur niet ,,te openen voor de Wethouders daar by ,,quamen, om 't vermoeden van eenige ,,dingen die'er binnen 't Klooster mogten zijn aangerecht. De Burgermeesteren aangediend zijnde, zonden aanstonds de Burgermeester *Cornelis Jacobsz. Brouwer*, nevens twee uyt de ,,Vroedschappen derwaarts; doch quamen te laat, vermits 't gepeupel, het ,,Klooster al hadde opgebrooken. De ,,Monniken wierden by de Burgers daarom heen woonende geborgen: De ,,Beelden en 't cieraad des Kerks wierden ,,aanstonds van 't grauw in stukken geslagen, smeten de glasen uyt, eenige liepen ,,in de Cellen, en scheurden de Boeken. ,,*Egbert Roelofsz.* en *Pieter Jacobsz. Kies*, ,,vreesden dat de Kerk-schenders ook ,,in de Bibliotheek of Boeken-kamer zoude geraaken, deeden zo veel datse die ,,openden, en de meeste en beste Boeken ,,op een Erf, aan het Klooster gelegen, ,,overwierpen en zo salveerden. *Hendrik Simonssoon* in de Hoppensak, liet het ,,Vlees en andere spijs na 't Weeshuys ,,brengen. De Burgermeester *Brouwer* ,,had een gedeelte van de Schutterye, die ,,middelerwijle op den Dam vergaart ,,waren, mede genomen. Dese het gespuys oversiende, zagen eenige bekende aanschouwers, die hy met zoetigheyd deed vertrekken, waar op de rest ,,de vlugt nam, uytgenomen 40 a 50, ,,die den Burgermeester daar toe kogt ,,om brand te verhoeden, en het Klooster tot des anderen daags te bewaken, ,,waar voor ider, nevens kost en drank, ,,vier stuyvers daags kreegen, alles bleef ,,dien dag daar by.

Reaal stelt zich tegens 't graauw.

Breeken 't Klooster open en plonderend.

,,Den 28 September, quam'er weder ,,een groot getal van 't grauw in de Nieuwe Kerk, ter oorsaak dat'er eene *Emme Kaarde*, Weduwe van *Pieter Dirkzoon* ,,in 't Vlas-vat, in stilte begraven wierd. ,,Dese stonden by het Sacrament en wilden het Autaar om verre smijten; ,,doch niemand wilde de eerste hand daar ,,aan leggen. Middelerwijle quamen ,,Kerk-Meesters en andere goede luyden, ,,en bragten zoo veel te weeg, dat'er ,,niets quaats geschieden; daar eenen ,,*Jan Wunniks* nevens 4 a 5 van de Schutterye groot devoir toe deden, lietense ,,haar eyndelijk geseggen. Maar een uyt ,,de hoop riep, ik weet een beter aanslag, ,,laat ons gemeender hand na de Cathuysers gaan; *gisteren aten wy by de Minnebroers Vlees, nu zullen wy Visch eeten*, liepen na buiten toe, braken 't ,,Klooster op, smeeten alles aan stukken, en vernielden alles wat hen te vooren quam, ja verschoonden glasen, beelden noch boeken, en doen zich den nacht over met eten en drinken lustig op-schaffen. Dit gewelt ter ooren van de Majestraat gekomen zijnde, wierd des anderen daags by haar en de Schutteryen besloten, dat de *Schout Pieter Pietersz.* nevens zijn dienaars, doch gestijft met der Stads wachte, en twee of drie rotten Burgers derwaards gaan zouden, om dat gespuis te verjagen, zonder daar op te slaan, 't en zy datse weer boden, als ook dat hy, om alle oploop en ontsteltenisse voor te komen, niemand gevangen in de Stad zoude brengen. Dese Muitemakers den Schout ziende, nemen, zonder weer te bieden, over sloot en velde de vlugt, invoegen datse aldaar alleen maar zestig of zeventig aanschouwers vonden, die zich, volgens het getuigenisse van de Monnikken zelfs, nergens mede bemoeit hadden, des men hen op vier na altemaal liet vertrekken; die vast aan een gekoppelt, en gevangen in de Stad gebracht wierden.

't Gespuis weer in de Nieuwe Kerk.

Van waar na de Cathuysers loopen,

Daarse alles aan stuken smijten.

Worden verjaagt,

Waar van eenige gevangen worden.

TUSSENVOEGING.

,,Doch binnen de Haarlemmer-poort komende, ledense groot aanstoot, alsoo daar ,,een groote meenigte volks vergadert ,,was, liepen straks om hun geweer, en riepen (om dat in den begin van die Maand ,,'t beelde stormen op pœne van de galg ,,verboden was,) niet te gedogen dat'er iemant ter oorsaak van de Beeldestorming

Waar over oproer ontstaat.

„'t leven zoude laten; dies stont de Stad „overent, en de Majestraat en Vroedschap op het Stad-huis daar van gewaarschouwt, en voor bloed-storting beducht zijnde, te rade werd om den *onder-Schout Willem Martensz. Kalf*, *Baljuw* van *Amstellant*, de Scheepen *Jacob Cornelissen* en *Clement Volkertse Coornhart*, Burger Hopmans, met een rot of twee Schutters, hen tegen te zenden, met bevel van de gevangenen los te laten, en de gemeente te stillen, gelijk zulks op den *Nieuwen-dijk*, ontrent de *Engelsche steeg*, geschiedde. Door dit in-brengen der gevangenen, raakte de *Schout Pieter Pietersz.* zodanig in haat, dat hy genoodsaakt werd voor de menigte des woedenden volks de vlucht te nemen, en met groot geroep van, *Bergme*, *Bergme*, zich in een Bakkers huis, achter den oven, te versteken. De gevangenen los, en de Schout weg geraakt zijnde, begaf zich het volk tot stilte, en zonder meerder moeite te maken, naar huis toe. Doch d'onder-Schout woude de boven-gemelde last van de gevangenen te slaken, van Burgermeesteren eer niet aan-nemen, 't en zy de Majestraat hem by eede beloofde schriftelijk bescheit daar van te geven, te weten, dat hy zulx niet uit eigen macht, maar door uitdrukkelijke last en wil van de Majestraat dede, daar hy ten lesten noch met groote moeite aan-quam. Ten tijde van den *Hertog van Alva* wierd dese *Onder-Schout Kalf* in hechtenis gestelt, na dat om geen andre oorsake, dan dat hy 's *Konings* gevangenen, als beeldstormers en kerk-roovers, had los gelaten, waar op het gerecht verklaarde hy den hals verbeurt te hebben. *Kalf* bracht tot zijn ontschuldinge by, hy zulx, volgens den last en bevel der Majestraat gedaan had. Doch by aldien hy het gemelde bescheid niet gehad had, 't zoude hem voorzeker zijn hals gekost hebben. Dat nu de gemeente het aldus op de graauwe Monniken en *Chartroisen* of *Karthuisers* geladen had, daar zy alle andere Kloosters, wel tot achtien toe, noch binnen der Stad, onbeschadigt lieten, sproot uit besondere oorsaken. Want in 't Klooster der *Minne-broederen*, als een tweede Stad-huys, wierden alle zaken, de vervolging der *Onroomschen* rakende, beraadslaagt, ja hun genoegsaam de voor-keur der zes-en-dertigen opgedragen. De *Chartroisen* of *Karthuysers* waren, om hun gasten en brassen in 't ooge, daar dikwils die van de Regeeringe, en by den drank, heevige woorden, om-gingen.

Dese Pieter Pietersz. was een hart vervolger der Herformde.

Sonderlinge haat der Herformden tegen de grauwe Monnicken en Chartroizen.

TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Schriftelijk Verdrag, in 't lang, tusschen de Roomsche Overigheit en de Herformde, dat van wederzijden onderteykent word; Luyterschen zoeken het zelve; Nederlanders vluchten uyt 't bezit haarder have, uit vreese der Spaanse wreetheit. De Prins van Oranje komt in Holland; is voor de Koning; stelt ordre om 't Preeken te schorten; zijn Brief daar over aan de Amsterdammers, die haar antwoort weer aan hem senden; gaan met haar Godsdienst voort; de Prins komt hier over in de Stad; stelt ordere tusschen beide gesintheden. Vertrekt uit de Stad.

BYVOEGING.

„De gemoederen, door 't ontslaan der gevangenen, ietwes „bekoelt zijnde, bleef 'er „nochtans onder de Wethouders zulk een angst, vreesende nu van „'t graau te zullen gehandelt worden, „gelijk zy veele, ter zaake van de Religie, „te vooren gehandelt hadden, dat ze „met twee gemagtigden van 't Hof van „Holland, *Mr. Dominicus Boot* en *Mr.* „*Reinier van der Duyn*, (herwaards gesonden om den Wethouderen in dees' „beswaarde tijden met raad en daad behulpsaam te zijn) met de Vroedschap, „en al de Burger Hopmannen, zelfs de zes „nieuwe, te raade gingen, en uit eigener „beweeging, vrije wil, ook zonder versoek, ja buiten weten der Gereformeerden, een keur en orde beraamden, daar „by hun veel vryheits wierd ingewilligt. „Dees' wilden zy dat de voornaamsten „der geenen die de nieuwe Religie toe „gedaan waaren zouden tekenen.

„Op dat ze, dit scheen hun oogmerk „te zijn, de gedaente van een verdrag „kreege, en als of hun die afgeparst „waar door de laatste beroerte: want „dus konden zy 't beter by de Hartoginne verantwoorden, dan of zy 't alleen „uit hun zelven, en door ydele vreese „deeden. Soo verstonden 't ook eenige „Burgers, die 't weigerden t'onderschrijven, zeggende, dat ze der Wethouderen partijen niet waaren, noch „als zoodanigen met hun in handeling „wilden treeden, noch verding maaken. „Om hun te beweegen dienden zich „Burgermeesters van Meester *Marten* „*Koster*, Doctor in de Medecijnen, die „door zijn aansien, geleerdheit, en wel-

„spree-

„ ſpreekenheit, met veel moeitens zo veel „ te weeg bragt; zijnde van deſen inhoud:

Tweede verdrag der Herformden met de Magiſtraet.

I. VOor eerſt zullen de Herformden niet beletten, nochte doen beletten, nochte eenigſins verſtooren de Kerkdienſten en andere oefeningen, die de *Roomsgeſinden* en geeſtelijke Perſoonen alhier gewoon zijn te doen, op lijf-ſtraffe, of na de gelegentheid der zaken, op verbeurtmaking hunner goederen.

II. Ook zullen de *Herformde* niet mogen preken, oft eenige andere oeffeningen hunner Godsdienſt doen, in eenige Kerken, Kloosteren, of andere gewijde plaatſen binnen deſer ſtede; dan in der *Minrebroederen Kerke*, en daar toe zal hun vry ſtaan de zelve Kerk, met desſelfs Kerkhof, te mogen gebruiken, zonder nochtans eenige andere plaatſen van 't voorſeyde *Klooſter* te mogen in-nemen, ofte beſigen, nochte met eenige buſſen, zinkroers, oft eenig ander geweer, uytgenomen een rapier, ter preke te mogen komen, ofte weg gaan.

III. Des zal niemand van de *Roomſche* zijde hen in hunne preken oft oeffening hunner Godsdienſt, ter plaatſe voornoemt, oft hunne toehoorders, eenigſints mogen verſtooren, oft eenig letſel aan doen, nochte hierom d'een den ander met woorden ofte werken misdoen oft hoonen. Op gelijke ſtraffen als boven.

IV. De *Herformde* zullen in de voorſeyde *Minnebroederen Kerke* hunne *Predicatien* op Zondagen en op andere heylige dagen, maar op geen werkdagen, mogen doen, uitgeſeit, dat zy in een geheele week zullen mogen preken alleen 's Woensdags, mits zullen zy by tijde van 't preken een Predikant twee, of meer mogen houden, die in gevalle van ziekte oft ander belet, bewaren zullen mogen de plaatſen van de genen, die ter preke geordent zullen zijn.

V. De zelve Predikanten zullen gebooren moeten zijn in zijn *Majeſteyts* landen, oft voor-al Poorters van eenige goede ſteden oft dorpen van deſe *Nederlanden*, en zullen daaren-boven gehouden zijn, om in handen van de Heeren Burgermeeſteren, ofte hunne gemagtigden, zoo lang als zy hier ter ſtede blijven, den eedt van onderdanigheyd en getrouwigheyd te doen, en in gevalle zoodanige Predikanten niet te bekomen waren, dat als dan zulke Predikanten ten minſten Poorters deſer ſtede zullen werden, en den eed als vooren doen.

VI. Ook zullen de Predikanten zoo wel van de *Roomſche* als *Onroomſche Godsdienſt*, zich wachten van tegen de *Magiſtraat*, of tegen die van andere geſintheden, te ſchelden, laſteren, en ſmalen. Welverſtaande, dat voor zulks niet gehouden zal worden, het beriſpen en beſtraffen van een onmanierlijk leven, en alle ongebondentheden.

VII. Ook zal d'eene den ander, om de verſcheydentheyd van Godtsdienſt, niet mogen met woorden of met werken eenig leet aan doen. Maar zullen elkanderen, ongemoeyt, en in vrede laten, zonder op elkandre te ſchimpen, ſpotten, oft eenige andere onbehoorlijkheden aan te rechten; ja zal d'eene den ander moeten helpen en by ſtaan, by aldien iemand overlaſt oft ongelijk aangedaan wierd, op pene van tot een ſpiegel van anderen, daar voor geſtraft te worden.

VIII. Ook zal niemand, hy zy *Roomſch* of *Onroomſch*, mogen het gerecht in 't vangen, ſtraffen, en vonniſſen van Kerk-rovers, oft eenige andere quaatdoenders mogen beletten, oft doen beletten, behoudens, dat de misdadigen werden gehandelt, naar recht en behooren.

IX. Ook zal zich niemand vervorderen te mogen zingen, zeggen, roepen, op de ſtraat, in herbergen, oft elders, oft ook prenten, ſchrijven, koopen, oft verkoopen, eenige aanſtootelijke of ergerlijke boeken, lietjes, gedichten, oft diergelijke, op pene als boven.

X. En om voor te komen alle ongevallen, ontſtaande uyt het morren en qualijk ſpreken van verſcheyde perſoonen, die verſcheyde logentalen verzieren en verſpreyen, ſtrekkende tot eer-rooving van d'een oft d'ander parthye, en ook tot oproer en muyterye. Zoo is 't dat mijne Heeren voorts verbieden wel ſcherpelijk een yeder iets voor te zetten oft te verſpreyden, dat tot onruſte, beroerte, muyterye, oft ook tot iemands eer-rooving of nadeel, beſonder van de regeerders oft dienaars van zijn *Koninklijke Majeſteyt*, oft deſer Stede, zoude mogen ſtrekken, en dat de geene die iets zeggen wil, het waar zal maken 't geen hy zeit, oft zijn zegs-man toonen oft noemen. Alles op lijf-ſtraffe, oft anders na de gelegentheyd der zake.

XI. En by aldien iemand in voorſchreve manieren, of anderſins, beging eenige oproerige daden, die zal daar voor by den gerechte geſtraft worden na gelegentheyd der zaken, zonder dat iemand iets daar zal mogen tegen zeggen.

XII. Alle welke punten en Artikelen de dienaren en Predikanten hun toehoorders zullen moeten voorhouden, in hun prekinge vertoonen, en hen tot het onderhouden der zelven, met ernſt vermanen.

XIII. En oft gebeurde, dat iemand van de *Herformde* zoude willen begraven weſen in de *Parochie* oft Hooft-kerk, oft in de Klooſteren, dat men aldaar onderhouden zal het oude gebruyk van de *Roomſche Godsdienſt*, by aldien zy van zins zijn eenige lijk-ſtacien te doen, maar indien niet, dat na het begraven der doode, zy van daar zullen mogen gaan, zonder eenige andere lijk-ſtacien te laten oft t'onderhouden. En by gevalle iemand van de *Herformde*, in de voorſchreve *Minrebroederen Kerk*, oft op desſelfs Kerkhof, zoude willen begraven weſen, dien zullen zy na hun gewoonte en gebruyk mogen ter aarde beſteden.

XIV. Ook zullen zoo wel die van de *Herformde* als *Roomſche Godsdienſt* gehouden zijn deſe Stad te helpen beſchermen tegens alle overlaſt, en te beletten alle verſtooringen, en plonderingen van Kerken, Klooſteren, en alle Geeſtelijke plaatſen.

XV. Al deſe boven gemelde punten zullen onverbrekelijk gehouden, en onderhouden werden by maniere van voorraad, en ter tijd toe dat by zijne *Majeſteyt*, met toeſtemminge van zijn algemeene Staten, op dit ſtuk andre orde zal geſtelt worden. In welke toeſtemminge mijn voorſz. Heeren, voor zoo veel in hen is, bewilligt hebben: welke ordonnantien, orde, oft keuren, die van beyde Godsdienſten, van dien tijd af voorts moeten onderwor-

derworpen blijven, en van nu af dien beloo-ven aan te nemen, en t'achtervolgen, behoudens, oft gebeurde dat daar in iets vast gestelt wierde, dat hunne gewisse oft Godsdienst zoude mogen tegens gaan, dat, indien gevalle, hen bequamen tijd zal werden vergunt, om zonder belet vryelijk, en met hunne goederen te mogen uit deese landen elders heen vertrekken, daar 't hen gelieven zal, waar in mijn voorsz. Heeren, zoo veel in hen is, ook bewilligen.

XVI. Het Klooster der *Minre-broeders* zal van de Kerk afgeslooten en afgesondert worden, zonder nochtans eenige Monnikken daar in te mogen woonen, waar in mijne voorsz. Heeren ook bewilligen, in maniere als voore.

XVII. Dies zullen de *Herformde* gehouden wesen de voornoemde Kerke, met den aankleven van dien, in rake en dake t'onderhouden, en zoo zy daar iets deden uitbrengen, oft dragen, weder op hun eige kosten te doen herstellen, by zo verre zijn *Koninklijke Majesteyt*, by goetdunken der algemeene Staten, van herrewaards over, zulks niet gedogen wilde.

TUSSENVOEGING. „ Aldus gedaan ende gesloten op den „ laatsten dag van September, en tot verzekering van al het geene voorsz., hier „ af gemaakt twee Actens alleens luyden„ de, die van wegen en door bevel van „ mijn Heeren de Burgermeesteren en „ 36 Raden en Capiteinen van de 3 Schut„ teryen, als by der zelver Schutteren ver„ zocht en de Heeren geadvoyeert, by „ Mr. *Frans van Delft* en *Dirk Woutersz.* „ Secretarissen der voorsz. Stede ter eener, „ en by die van de Religie ter andere zij„ de, ondertekent by de volgende Persoo„ nen, behoudelijk dat die geene die dese „ ondertekeninge gedaan hebbe, ter zake „ voorsz. niet sullen mogen worden ge„ molesteert, in toekomende tijden.

Verders geschiede d' onderteekening eerst door bevel van de Wethouders by de twee Secretarissen *Frans van Delft* en *Dirk Woutersfoon*; en daar na by de volgende persoonen, in dese orde:

Petrus Gabriël, Dienaar der gemeente Christi tot Amsterdam.
Jan Arentsfoon, Dienaar der Gereformeerde kerke binnen Amsterdam.
Hendrik Fransfoon.
Cornelis van Teylingen.
Marcus Jansfoon Schoolmeester.
Philips du Gardin.
Vrank de Waal.
Mens Pietersfoon.
Cornelis Boom.
Clement Coornhert.
Hendrik van Marken.
Laurens Jacobsfoon Reyael.
Reynier Cant.
Jan Meurling.
Guillaume du Gardin.
Willem Waliksfoon.
Jacob Jansfoon Koster.
Egbert Meynertsfoon.
Cornelis Janson.

„ Men maakte twee afschriften, alleens „ geteekent, van 't verdrag; 't eene voor „ de Magistraat, 't ander voor die van de „ Religie. De Predikanten beloofden met „ eeden in handen van den gemelden Bur„ germeester, *Cornelis Jacobsz. Brouwer*, „ den Wethouderen, zo lang zy hier ter „ stede zouden blijven, in burgerlijke za„ ken onderdanig en getrouw te zullen „ zijn; ook den volke tot onderhouding „ van't verding te vermanen: daar en tegen „ nam hen de Burgermeester, met hand„ tasting, in der stede beschutting en be„ scherming. Een wonderlijke verande„ ring sedert den achtsten van Hooimaant, „ lestleden, toen men 600 gulden, met de „ klok, op hun lijf zette. Echter gingen „ de Gereformeerden, volgens hunne ge„ woonte, naar buyten ter preke, tot dat'er „ op een Sondag veel volks in de Minre„ broederen kerk by een quam, maar dees „ liepen, de plaats nog gantsch onbequaam „ vindende, weêr naar buyten; 't welk de „ Burgermeesteren, vresende voor nieuwe „ opspraak en beroerte, bewoog *Reynier* „ *Simonsfoon van Nek* te versoeken, dat hy „ doch den Predikant *Ian Arentsfoon*, van „ hunnent wegen, in de beloofde kerk op „ den stoel wilde leyden. Dit geschiede „ noch dien zelven namiddag, in Wijn„ maand. Toen lieten de Gereformeerden „ de kerke van al de gebrooke beelden en „ altaren zuiveren, ook van stoelen en ban„ ken versien. *Adriaan Leenaarts*, een Tim„ merman, die alles in orde bragt, maak„ tense tot Koster en Grafmaker: der Mon„ niken Sacristye besigdense tot een Ker„ kenkamer, om kerkelijke vergaderingen „ te houden. 't Was wel zulks dat men 't „ gebruyk dezer plaatze, door *Adriaan* „ *Paauw*, en *Reynier van Nek*, van Burger„ meesteren had doen verzoeken, 't welk „ nochtans wierd afgeslagen; maar zy had„ den echter wel zoo veel te verstaan ge„ geven, dat men 't hun, indien zy zich „ daar van dienden, niet zou beletten. „ Ook zijn'er te dezer tijd Ouderlingen „ gestelt. Tegens den avond ontstak men „ kaarzen in de Kerk, en gebruikte die tot „ een wandelplaats. Daar na meenden de „ Gereformeerden, dat de Wethouders, „ nevens hun, om toestemming en goed„ kenning van 't gemaakte verdrag, by den „ *Prins van Oranje*, behoorden aan te hou„ den: maar 't versoek dat daar over, den „ 23 van Wijnmaand, door *Cornelis Pie*„ *tersfoon Boom, Clement Koornhert, Reinier* „ van

Predicanten van de Religie doen eed van getrouwigheyt.

Worden by Burgermeesteren in protectie genomen.

Preeken in de Minnebroeders Kerk.

Stellen Ouderlingen.

„ *van Nek*, en *Reinier Kant* gedaan was, „ wierd des anderen daags in de Vroed- „ ſchap gebragt, en daar ontſeid.

De Luyterſe verſoeken mede een plaats om te prediken.

„ De Ooſterlingen van de Lutherſche „ geſintheid, die hier t'Amſterdam ge- „ trouwt waaren, ofte in ſterken getaale „ ter Koopmanſchap lagen, en daarom „ Leggers genoemt wierden, ziende en „ hoorende, hoe de Gereformeerden de „ vrijheid van d'oeffening hunner Religie „ vaſt uitſtrekten, (want men begoſt nu „ te ſpreeken van 't Avondmaal in de „ Minnebroers-kerk te houden) bragten, „ om deſen voortgang te ſtuiten, door de „ gantſche ſtad, en onder 't volk; *Dat de* „ *Calviniſchen in 't ſtuk van 't Avondmaal* „ *qualijk leerden, hun gevoelen ſtreed tegens* „ *de Belijdeniſſe van Augsburg, die in* „ *Duitſchland by zoo veel Vorſten was aan-* „ *genoomen. Indien men nu de Calviniſche* „ *dwalinge aannaame, zoude 't land in* „ *grooten nood vervallen; maar d'Augsburg-* „ *ſche Belijdeniſſe aannemende, had men alle* „ *hulpe van de Duitſche Vorſten te wachten.*

Geven voor dat de Gereformeerde niet geſont zijn in 't ſtuk des Avondmaals,

„ Om de twiſt te voeden, lieten de Wet- „ houders, door den Oud-Scheepen „ *Henrik Cornelisſoon*, verluiden, dat'er „ geen vreê noch ruſt in 't land zou zijn, „ indien men de *Confeſſie van Augsburg* „ niet toeliete. Dit gerucht maakte de ge- „ melde Ooſterlingen, en hunne aanhan- „ gers zoo verre gaande, dat ſe den Burger- „ meeſteren, den vijfentwintigſten van „ Wijnmaand, met een ſmeekſchrift aan- „ gingen, verſoekende *Sint Olefs Kapel* tot „ een kerk te mogen gebruyken, om daar „ 't loutre woord Gods te prediken, en „ hunnen Godsdienſt te oeffenen. Dit ter „ kenniſſe van de Gereformeerden geko- „ men zijnde, wierd by hun goed gevon- „ den, en *Jan Arentsſoon* opgeleyt, deſen „ ſlag, door rekkelijkheyd en toegeven, te „ breeken. Op deſe wijſe: Op een Son- „ dag, 's morgens, ten 9 uuren, in de „ Minrebroêrs kerk op ſtoel gaande, las „ hy den volke het tiende en dertiende „ Artijkel der Augsburgſche Confeſſie, „ handelende van 't Avondmaal en 't ge- „ bruyk der Sacramenten, opentlijk voor; „ hun vermanende datſe zich doch door „ geen onwaarachtige beſchulding, noch „ vremde achterklap, zouden laten ver- „ leyden; nochte diets maken, dat'er by „ hun eenig quaad of vremd gevoelen van „ 's Heeren Avondmaal wierd gepre- „ dikt; ja uytdrukkelijk met hooge woor- „ den betuygende, datſe tegens de voor- „ geleſene punten niet leerden. Dus ver- „ haalt 'et *Reaal*, zonder zijn meening „ verder uyt te drukken.

t'welk by eenige geſliſt wort.

By de Gereformeerde het contrari beweſen.

Maar als dit voorverhaalde verdrag by den Geheimſchrijver* in 't ſchrift zoude geſteld worden, zo belaſte Burgermeeſter *Albert Marcuſz.* te ſchrijven, dat dit verdragen was tuſſchen Burgermeeſters en de Vroedſchappen deſer Stede ter eene zijde, en de zes *Opper-kapiteynen*, met die van *de nieuwe Gods-dienſt*, ter andre zijde, waar op *Adriaan Pauw*, een van deſe zes *Opper-kapiteinen*, den *Majeſtraat* te gemoet voerde, dat zy niet by die van de *nieuwe Gods-dienſt*, maar by Burgermeeſters en Raden geſtelt waren, en van hen hunnen laſt ontfangen hadden, des zy wel Middelaars, maar geen parthy waren. Waer uitſe van toen af begonnen te ſpeuren dat de Majeſtraat niet goets met hen in den zin had, te meer, alſoo zy daar by voegden zulks toe te ſtemmen, voor zoo veel in haar vermoogen was.

* *Secretaris*

Men wil, dat op dit pas, *t'Amſterdam*, geraatſlagt zy, over 't zenden van drie duyſent *Onroomſche* boeken, by twalef Leraars, na *Spanje*, om den *Koning* daar zoo veel te doen maken, dat hem niet ledig ſtonde, herwaarts over te konnen komen. Want lang was de *Koning* in de wil geweeſt van *Spanje* na deſe *Nederlanden* (om de zelve weder in ruſt en ſtilte te brengen) te reiſen. Midlerwijl vluchten verſcheide burgers, ja ſelfs eenige van de Raads-perſoonen met hun goederen uyt 'er ſtad, ja 't vluchten wert zoo groot, dat de uit-gewekene, op den derden van Lente-maand, by klocke-ſlag weer ingeroepen wierden. Deſe en diergelijke onheilen deden de Staten van *Holland*, en in 't byſonder die van *Amſterdam* by de *Hartoginne* aanhouden, om hun *Landvoogt*, de *Prins van Oranje*, by ſich te hebben, maar 't wert hen tot tweemaal af-geſlagen, doch eindelijk toe-geſtaan. *De Prins* dan zijn laſt van de *Landvoogdes*, om na *Holland* te trekken, ontfangen hebbende, neemt zijn afſcheit van *Antwerpen*, en in *Holland* gekomen zijnde, beſchrijft de Staten te *Schoonhoven*, vertoont hun zijn laſtbrief, beval hun het ſtillen der beroerten, en het weren der preke van de *Herformde* binnen de vaſte Steden, zoo hoog, als zy 's *Konings* tooren duchtende waren, kreeg tot afſcheid dat zy dit ſtuk, met alle ernſt zouden behertigen. Doch in 't byſonder ſtrekte ſijn laſt, om ſijn oog over *Amſterdam* en *Vitrecht* te laten gaan, om alles daar weer in d'oude fleur te brengen. Hy ſchreef, en ſchikte, meermaals eenige Edelluyden te vergeefs op deſe Stad, om den *Herformden* te doen verſtaan,

1566.

De Prins van Oranje word na Holland geſonden.

ſtaan, dat met het inhouden der *Minre-broederen* kerke, niet dan te meer ongena by den *Koning* te winnen was, dat men die zoude ontruimen en de Preke weder buyten de Stad brengen, alzo de Koning in der eeuwigheyt daar toe niet zoude bewilligen. Ondertuſſchen komt de *Prins t'Utrecht*, ontbied aldaar eenige Magiſtraats perſonen, of des zelfs gemachtigden, en de 6 bovengemelde Opper-Capiteynen; doch deſe daar zwarigheyt in makende, geven zulks den Burgermeeſteren te kennen, zeggende zonder hun voorweten niet te willen doen, invoege dat de zaak met oud Burgermeeſteren, en de gantſche Vroetſchap overwogen, en goet gevonden werd, deze zes Opper-Capiteynen alleen te zenden om 's *Princen* meeninge te verſtaan. Dan deſe daar gekomen zijnde, verzocht de *Prins* kennis van 't geen 'er geſchied was, en den tegenwoordigen ſtand van der Stad, 't geen ze hem ook alles in ſchrift overleverden, van het begin tot het eynde, en beſtond in de volgende Remonſtrantie:

De Prins komt tot Utrecht.

Ontbiet de Magiſtraat en Opper-Kapiteynen.

Die alleen gaan.

TUSSEN-VOEGING. *Remonſtrantie van 't gepaſſeerde van de zelve.*

IN den eerſten zoo is waarachtig, dat ontrent 't midden van de Maand van Auguſtus, Anno 1566. tot Amſterdam eenen grooten roep is verſpreyt geweeſt, komende uyt diverſche contreyen van deſe Nederlanden, datter veele Kerken worden beſtormt en de beelden afgeworpen, trekkende de Beeldeſtormers van de eenen Stad totten anderen.

't Welk gekomen weſende tot kenniſſe van mijn Heeren de Wethouders, hebben zy-luyden, zoo 't ſchijnt, de Dienaars van de Kerken en Cloosters daar van geadverteert, en henluyden geraden, dat zy henluyder Kleenodien en andere goederen uyt de Kerken en Cloosters zouden vluchten, welken achtervolgende eenige geeſtelijke Perſonen en Kerken Dienaars, diverſche goederen uyt de Kerken en Clooſteren hebben gevlucht en elders in andere plaatſen gebrocht.

Alle 't zelve by eenige Perzonen van kleynder conditie geſien zijnde, is 'er veel Volks in de Oude Kerke vergadert geweeſt van Mannen, Vrouwen en Kinderen, weſende meeſt al onbekent Volk, den 23 Auguſti voorſchreven, des nanoens onder de Veſper tijd, zoo dat de Kerken Dienaars, deur dien henluyden te meer hebben gehaaſt gehad omme haar goederen te vluchten.

Waar deur 't gemeen onbekent Volk van kleynder importantie, in de voorſchreven Kerke wezende, meer oorzake genomen hebben zoo 't ſchijnt, en hebben aldaar op der daat begoſt, de Beelden, Altaar en anders af te werpen.

Welk rumoer, komende tot kenniſſe van mijn Heeren de Burgermeeſteren en Raden, hebben zy-luyden ontboden de Capiteynen van de Schutteryen der voorſchreven Stede, omme advijs en raad te hebben, hoe dat men zulks beſt zoude mogen beletten en keeren, binnen welke tijd en aleer dat men het zelve hadde mogen beletten, de tijdinge aan de Burgermeeſters gekomen is, dat 't voorſchreven Volk in de voorſchreven Kerke doende waren, in 't afwerpen en breeken van de Beelden

Zoo dat zy de Schutteryen geboden hebben in haar harnas en met haar geweer op te paſſen, omme verder invaſie te beletten en te keeren, houdende dag en nagt ſcherp wagt, zoo datter geen beroovinge meer in Kerken ofte Clooſters is gedaan geweeſt.

Ende alzoo den oproer binnen Lands, dagelijks vermeerderde, en den roepe van de beroovinge van Kerken en Kloosters dagelijks meer ende meer binnen de voorſchreven Stede komende was, heeft het mijn Heeren de Burgermeeſteren met de oude Burgermeeſteren, de xxxvj Raden en gemeene Schutterye goet gedocht te maken, zeker ordonnantie, omme geen verder oproer en commocie te hebben.

Welke ordonnantie gemaakt zijnde, is deſelve op den 26 Auguſti leſt leden over alle de Stad by der Trompette gekundigt, ten eynde hem een ygelijk daar naar zoude mogen reguleren op groote pene te verbeuren, daar van de Copie hier by gevoegt is.

Blyvende al evenwel die Schutteryen nagt en dag in haar geweer op 't Marktvelt, verhopende middelertijd te krijgen eenige ordinantie van *Madame la Gouvernante* en mijnen Heeren van der Orde, daar naar zy-luyden hen ſouden mogen reguleren, houdende ſulx die voorſchreven Stede in goede vreden, zonder eenig quaat meer te geſchieden

't Heeft ook middeler tijd mijn Heeren de Regeerders over der voorſchreven Schutterye goed gedogt, uyt elke Schutterye te kieſen twee bequame Perſoonen, omme alle queſtien dagelijx onder de gemeente reyſende, de Regeerders aan te geven, omme daar inne goede middelen te vinden en het antwoord van de Regeerders weder te rapporteren ende overdragen aan de gemeente, omme deur zulx goede vrede te houden ende ten eynde de Regeerders (die dog genoeg te doen hebben) alle uuren van de gemeente niet en zouden overloopen werden.

Welke achtervolgende uit die Schutteryen genomineert hebben, *Adriaan Pauw*, *Andries Boeleſz.*, *Jan Betſen Rodenburg*, *Harmen Rodenburg*, *Claas Rijnierſz.* en *Arent Cool*, die welken ook by de Regeerders daar toe zijn geapprobeert.

Zoo dat de zelve zes Perſonen niet geſeyd mogen werden te weſen, Gedeputeerden van de Gereformeerde Religie, maar alleenlijk Interceſſeurs ofte Middelaars tuſſchen de Regeerders en de gemeente, ſtaande ten dienſte zo wel van de Burgermeeſteren, als ook van de gemeente.

Die voorſchreven Stede zulx in goede vrede gereponeert en geſtelt zijnde, zulx dat een ygelijk zijne ambacht en neringe doende was, is 't gebeurt datter eenige van de Gereformeerde Religie geſtorven zijnde, zijn deſelve in der Kerken en op de Kerkhoven te Grave gebrogt, daar over geſongen zijn geweeſt eenige Pſalmen in 't Duyts.

Zoo dat de Regeerders 't zelve bemerkende, en by avond beducht zijnde dat daar uit eenige oproer zoude mogen ryſen, hebben zy-luyden geordonneert dat men niemand in der Kerken mette dooden zouden laaten gaan dan de naaſte Vrinden, ſtellende daar toe hare

te Waakers, omme alle anderen uitter Kerke te houden, zonder nogtans 't zelve te publiceren, zoo dat de gemeente van de zelve ordonnantie niet met al en wisten.

Waar naar op ten 25. September gebeurt is, dat men eenen van de Gereformeerde Religie in de Nieuwe Kerke der voorschreven Stede zoude begraven, daar toe niet alleen gekomen zijn de Vrinden van den overleden, maar ook diversche onbekende vreemde Personen, alsoo de Stad vol vreemd volk is van diversche natien, te meer deur de groote quantiteyt van Schepen, dier tijd voor die Stad leggende.

Welke vreemdelingen en andere geene Vrinden van den overleden, zijnde mede pogende in der voorschreve Kerken te dringen, hebben der Stede-waakers volgens haaren laste 't zelve willen keeren en beletten, 't welk doende, de Waakers zoo men zeyd, eenen Burger deur zijnen arm geschooten hebben.

Daar deur weder eene nieuwe commotie geresen is, en heeft 't gemeen en 't vreemd Volk hen gestelt tegen de Waakers, en de zelve van der Kerke gedreven tot op het Marktveld, zonder nogtans ymand meer te quetsen.

Ende is terstont daar naar een grooter hoop vreemdelingen ende onbekent Volk geloopen na 't Minbroeders Clooster, alzoo 't die fame was datter veele Knechten en Geschut in 't selve Clooster waren; die henluyden ook veeltijds over dag lieten hooren, schietende dikwils met hare bussen.

't Welk eenige Burgeren onder den zelven en eenige van de Gereformeerde Religie bemerkende, hebben zyluyden 't zelve den Burgermeesteren aangegeven, die aan henluyden verzocht hebben, dat zyluyden de aanvechtinge van 't Minnebroers Clooster zouden willen beletten, voor zoo veele henluyden mogelijk soude zijn.

In 't welke dezelve Perzonen henluyden behoorlijke hebben gequeten, niet zonder groote pericule van hare lijve, maar en hebben 't razende Volk niet konnen betemmen, nochte van haar quaat voornemen brengen, alzoo zyluyden 't zelve met gewelt niet en mochten beletten, zoo *Cornelis Jacobsz. Brouwer* Burgermeester, met noch twee anderen van den Rade, mede ter Minnebroederen komende, eensdeels mede hebben gesien.

Uyt welke oorzake die Schutteren weder op 't Marktvelt vergadert zijnde, hebben zyluyden hen van 't Marktvelt niet derven begeven, sorgende dat die vreemdelingen en gemeyn Volk, die seer groot in getal waren, deur de absentie van de Schutteren 't Marktvelt en 't Stadhuys zouden mogen innemen, en alzoo de Stad machtig worden.

Hebben niet te min zoo veel gedaan, dat zyluyden meest alle 't voorschreven gemeen Volk en de vreemdelingen uyt het voorschreven Clooster deden gaan, uytgeseyt eenigen, die uyt bevel der Burgermeesteren aldaar gestelt waren, omme 't Clooster van brand en verder schade te bewaren.

Des anderen daags is daar weder een oproer geresen deur eenige begraving, zoo dat hem weder een deel vreemt en onbekent Volk verzamelt hebben, loopende buyten naar de Chartroyssen, alwaar zyluyden ook eenige dingen stukken geslagen hebben, blijvende daar die geheele nacht eeten en drinkende.

Dewelke des anderen daags 's morgens deur eenigen van den Raad, met hulpe van de Schuttery en de waakers, daar weder uytgedreven zijn, ende vier van dezelve by den Schout gevangen genomen en naar de Stede gevankelijk gebrocht.

't Welk binnen der Stede gehoort zijnde, is daar weder grooten oproer en vergadering onder de Gemeente gekomen, roepende dat henluyden niet te lijden stond, dat men die schamele gesellen zoude hangen, omme dat zy alleen gegeten ende gedronken hadden in 't Clooster, seggende daar beneffens, wy zijn starker dan de Schutteren, wy willen liever alle gelijk op de Schutteren vallen, loopende met een naar henluyder geweer van bomen en haaken daar sy mede arbeyden, ende diergelijken.

Waarom de Schutteren, vrezende dat deur 't zelve noch meerder oproer zoude mogen komen, hebben zyluyden 't zelve de Regeerders aangegeven, dewelke den periculen inneziende, geordonneert hebben dat men de voorschreven gevangens, die alrede binnen der Stede waren, los zou laten, 't welk ook geschied is.

Die Burgermeesteren ziende ende overwegende die groote perijkele, oproer ende commocie, die hem dagelijks meer en meer openbaarden, byzonder deur dien dat de Stede is populoos, vol vreemt Volks, dewelke henluyden lieten bedunken dat 't zelve by quam deur de twiste en diffencie van de Religien, dat het daarom beter was dat zy een Kerke hadden, daar zyluyden hare Religie zoude mogen gebruyken ende haar dooden begraven.

Dat ook alle die Kerken binnen der Stede, overmits de laatste ordonnantie van den 26. Augusty, gesloten bleven zonder eenige dienste daarinne gedaan te werden, daar op ook veele Burgers van der oude Catholijken Religie murmureren.

Hebben de Burgermeesteren verzaamt de oude Burgermeesteren, 36 Raden ende de Schutterye, omme middelen te vinden daar deur alle oproer gestilt en vrede binnen der Stede zoude mogen blijven.

De welke vergaderinge by een zijnde, hebben de zelve ook mijnen Heeren, ook in 't bywezen van twee Commissarissen uyten Hove van Holland ende Quartiermeester der voorschreve Stede, geen beter middel konnen gevinden, omme vrede en eendracht binnen der voorschteven Stede te gekrijgen, dan die van de Gereformeerde Religie te gunnen een Kerk en Kerkhof, omme hare Religie te gebruyken ende haar dooden aldaar te begraven, hoewel zy ongaerne zulks gedaan zouden hebben, ten waar dattet niet noot geweest waar.

Ende inne ziende dat 't Convent van de Minnebroeders doch was geruineert, en voor die tijd niet geraden was 't zelve weder op te maken, heeft henluyden goetgedagt te maken eene andere ordonnantie, inhoudende onder anderen, dat die van de Gereformeerde Religie de Kerke en 't Kerkhof van de Minnebroeders gebruyken zoude tot haar Religie, ter tijd toe by de Koningl: Maj: en sijne Maj: Generale Staten anders zoude wezen geordonneert, alle 't zelve breder blijkende by de ordon-

ordonnantie daar van zijnde, hoopende zulks niet lange staan zoude.

Welke Ordonnantie gepubliceert is metter Stede Klokke op den laatsten dag September lestleden.

Ende ten eynde derselve Ordonnantie vast ende onverbrekelijk geonderhouden zoude werden, hebben de zelve Regeerders verzogt aan de Predicanten van de Geformeerde Religie, ende eenige Perzonen van de beste gequalificeert ende geacht onder de Gemeente, dat zyluyden dezelve Ordinantie mede zoude willen onderteykenen zoo tot Antwerpen geschied was, 't welke ook by eenige treffelijke Burgeren ter begeerte als voor onderteykent is.

Ende hebben die Predicanten, die noyt te voren binnen der voorschreven Stede buyten consent van de voorschreven Regeerders hadden willen prediken, die zelve Ordonnantie ter begeerte van de Regeerders gesworen te onderhouden.

Naar welke Ordonnantie de Stede in goede vrede ende eendracht heeft geweest ende nog is, doende elks zijne Handelinge, Neeringe, Koopmanschap en Ambacht, ende zijn ook alle d'andere Kerken weder geopent, daar die van de Catholijke Religie van gelijken hare Ceremonien gebruyken, zonder den een den anderen te misdoen met woorden ofte werken.

Van welken geschiedenisse wy uwe Excellentie wel hebben willen te kennen geven ende onderrechten als neutrale Persoonen, zoo by de Burgermeesteren als ook by de Schutterye als middelaars geordineert zijnde.

De *Prins* kreeg ook aldaar kundschap, dat de *Herformde* tot *Amsterdam* voor hadden om 's *Heeren Avondmaal* te houden, en de Burgermeesters over dit werk zeer bekommert waren, waar over hy op den elfden van Wintermaand, aan de zes Opper-Capiteynen dezen naarvolgende Brief schreef:

Brief van de Prins aan de zes Opper-Capiteynen.

Ersame lieve besundere, alsoo wy verstaan dat Sondage naast-komende, die van den nieuwen Religien in meeninge zouden zijn hare lere te doen binnen der Stad Amsterdam, d'welk wy zeer geerne verhindert zagen om vele redenen en considerratien ons daar toe moveerende, waaromme wy u L. wel hebben willen versoeken die hand te willen houden, die voorschreven lere uit te stellen tot onsen komste aldaar, d'welk kortelijk wesen zal, want wy binnen een dag of twee van hier naar Amsterdam meenen te vertrecken, en alsdan u L. en die van den Nieuwen Relige onsen voorschreven redenen te ontdecken, waar inne ons zonderlinge vrientschap gedaan zal werden, bereit u L. in 't generael en particulier van gelijken te doen, dat kenne God Almachtig, den welken wy bidden u L. te geven een lank zalig leven, verzoekende ons met die boode van dezen gratieuslijke antwoord te schryven. t' Vitrecht, den elfden dag van December, 1566.

U L. goeden vriend
Guillielme de Nassouw.

Het opschrift luide aldus. Eersame onse lieven besunderen, Adriaan Paauw, Andries Boelesz. Klaas Reiersz. Arent Kornelisz. Kool, Jan Betsz. Roodesburg, Reier van Nekke.

Die d'Inhoud zoeken in 't werk te stellen, doch vergeefs.

Desen brief ontfangen hebbende, zijnse voorts met den zelven by Burgermeesters in 't toorentje gegaen, om hen die te laten lesen, waar op *Adriaan Paauw* bescheit kreeg, zoo van ten huise der Predikanten, als in de *Minre-broederen* kerk te gaen; om hen des *Princen* meenig, uit de naam der Burgermeesteren, voor te dragen; maar kreeg tot antwoord van de Predikanten, dat sulks sonder ontsteltenis hunner gemeente niet kon achterweeg gelaten worden, alsoo dien dag daer reeds toe verkondigd en vast gestelt was, 't geen den Burgermeesteren niet wel in d'ooren klonk; te meer, dewijlse onlangs van de *Regenten Margreta van Parma*, een spijtige en gram-steurige brief ontfangen hadden, hen verwijtende datse buiten noot het preeken der *Herformde* toe-lieten.

De *Herformde* dan stip by hun antwoort blijvende, zoo beval de Majestraat de zes Opper-Kapiteinen, by brieven, *de Prins* daar van te verwittigen, en zijn komst herwaart over te haasten. De brief diense aan hem schreven, quam op desen zin uit.

Schrijvens der zes Opper-Capiteynen aan de Prins.

Op huiden ontrent negen uuren hebben wy V E. schrijven van gisteren ontfangen, en met alle vlijt en aandagt den inhout wel overwogen hebbende, zijn wy om den last van V E. ons aan bevolen, uit te werken, by de Leeraars, en die van den nieuwen Gods-dienst gegaen, den zelven het inhout van V E. schrijven voorhoudende met versoek, datse hun voornemen nopende het uit-delen van het Avondmaal, *tot V E. komste en dat om redenen, die V E. hen zelfs mondeling soude bekent maken, staken wilden. Doch bequamen van hen tot antwoort dat zy-luiden over drie weken in al hun preken de uytdeelinge van het* Avondmaal *aangeseit en af-gekundigt hadden, waar toe zich veele luiden zoo buiten als binnen de Stad bereit hadden. Echter indien men dit versoek hen over tien of twaalf dagen had bekent gemaakt, zy zouden wel eenige middelen uitgevonden hebben, om 't zelve op te schortsen: Maar vermits de bestemde dag op handen was, en een ider zich daar toe bereit had, waren de Leraars duchtende dat zulk een schielijke ophoudinge, eenige beroerte*

roerte

roerte onder 't volk zou veroorsaken; zulx hun geensins geraden docht, te breken het verdrag tusschen de Burgermeesteren en de Gemeente gemaakt. 't Welk alleen by die van de Herformde Godsdienst (zoo zy zeggen) onderteekent is, om vrede in dese Stad te houden, by welk verdrag toegestaan is, de prekingen, Kerkelijke plechtigheden, en andere oefeningen van de Herformde Gods-dienst te gebruiken, mitsgaders een ider vryheit van zijn geloof, en gewisse te laten, invoege, dat by aldien zy 't voornemen van 't Avondmaal *uit te deelen, uitstelden, zy gesëit zoude mogen worden, het gemelde verdrag, te buiten gegaan te hebben, en by gevolg oorsake van veel quaats zouden zijn, indien daar uit eenige oproer quame te ontstaan, 't welk zy niet zouden weten te verantwoorden; zulks dat zy voor dese reise begeerden ontschuldigd te wesen. Hier na zijn zy by Burgermeesteren deser Stede gegaan, en hebben hen 't schrijven van U E. bekent gemaakt, en 't geen wy met die van de Herformde Gods-dienst gehandelt hadden, de welken, na mondeling antwoort, zeiden, dat zy luiden hun antwoort in schrift stellen, en ons over leveren zouden: 't welk wy ontfangen hebben, en hare Excellentie by desen mede oversenden. En alsoo hare Hoogheit terstond, en met 'er haast eenige antwoort versoekt, van het gene daar verhandelt is, en wy voor desen korten tijd, en met 'er haast, in zoo groote gewigtige zaken, meer niet weten te doen hebben, bidden wy haar Hoogheit, ons hier mede te willen houden voor neerstigen bewints-luiden. En indien hare Hoogheit ons in eenige zaken zouden gelieven te gebruiken, hebben haar Hoogheit maar te gebieden, en wy zullen ons van onse kant, zoo danig getrouw en neerstig quijten, als getrouwe ondersaaten en dienaars van de Koningl. Majesteit schuldig te doen zijn. Geschreven met zonderlinge goede genegentheid binnen Amsterdam; en was ondertekent,* Adriaan Paauw, Andries Boelesz. Klaas Reiersz. Arent Cornelisz. Ian Betsz. Roodenburg, Reier van Nek.

De Prins komt in de Stad.

De bestemde dach van *'t Avond-maal* gekomen zijnde, zoo verscheenen daer *over de duysent, die 't selve ontfingen.* Op den selven avond quam noch de Prins in dese Stad, en ontboot by zich eenige Majestraats-persoonen, en de zes Opper-kapiteinen, en hieldse ten eten, doch daer wierd toen van de Gods-dienst of Stads Regeering geen gewag gemaakt.

TUSSENVOEGING.

„Twee dagen na des Prins komste „zocht men hem, door een belacchelijk „voorval, de *Herformde* op 't lijf te zen„den. Op de hoek van de Langebrug „stond een Huysken, daar in een Marien„beeldeken, daar zeker Santdragers „Vrouw haar Kraam voor hield, en de „Was-kaarsen, die men voor dat Beeld „opstak, verkogt. Dese Vrouw haar „Man, met zijn Makkers op den drink„bank zittende, wierd daar over van haar „beschempt; *Gy moogt*, zeyden zy, *wel* „*tegen ons teeren, want uw Wijf is met onse* „*Lieve Vrouw in maatschap, zy deelen het* „*Kaarsgeld t'zamen.* De Man dronken „zijnde, staat op, loopt na huys, slaat „de Vrouw dapper af, en smijt de Kraam „om verre, de Vrouw ter deuren uyt, „trekt die na haar toe, en sluyt hem in 't „huys: Hy benard zijnde, klept met „'t Kloksken dat 'er hing, waar op de „buuren en 't voor by gaande volk t'za„men schoolde; dies wierd hy, noch met „den dronk bevangen zijnde, noch be„nauder, klimt ten laatsten ter venster „uyt, loopt na de Reguliers-poort, daar „de Wagt hem aanhield; doch ziende „dat hy dronken was, lietense hem weer „loopen. Dit brachten Burgermeesteren, „als een Beeldestormerye, den *Prins*, als „in zijn tegenwoordigheyd geschied, „voor: Maar hy merkte wel datse de „Burgerye niet te wil wisten; zogt de „ruste der Stad door een nieuw verdrag „te versekeren; begeerde van Burger„meesteren en Raden datse eenige mid„delen van Vrede zouden voor slaan; zy „weygerden 't; de *Prins* voer hen te ge„moet, datse den laatsten van Herfst„maand zelfs ontworpen en voltrokken „hadden; maar de Wethouders trachten „te beweeren datse daar toe gedwongen „waren. Zijn Exel: antwoord was daar „op, wilt gy geen voorslag doen? hy „zoude zijn last echter wel uitvoeren, en „die van de Religie beveelen buiten de „Stad te Prediken. Dit zag de Magistraat „wel in, dat zulx, zonder groote bewee„ginge te maken, niet zoude toegaan, dies „wierden by de Vroedschap eenige pun„cten ontworpen en op 't Papier gebragt; „doch onder Verklaringe, door des *Prins* „begeerte, deselve hadde moeten ont„werpen, om niet in zijn ongenaden te „vallen. De *Prins* deed ook by de zes Ca„piteynen der Schutterye iets instellen „ter zelven einde, en de Vroedschap be„handigen om daar op te antwoorden: „maar wesen het van de hand; baden den „*Prins* zelve eenige Articulen te willen „opstellen tot ruste der Stede. Daar op „wierd zeekere Ordonnantie by de Prins „op Nieuwe-Jaars dag 1567. en aan de „Vroed-

Belacchelijk voorval.

De Prins zoekt de Vrede van de Stad.

Stelt eenige Articulen op.

Die van de Religie leveren een Requeſt om vryheyt te hebben.

„Vroedſchap overgelevert, en van de „zelve gelijk hy namaals, ten aanhooren „van *Laurens Reaal*, verklaarde zeer on- „ordentelijk en onwaardelijk beant- „woord. Dien zelven dag deden de Ge- „reformeerden door *Reinier Kant, Stants* „*Benning* en twee andere, zeeker Re- „queſt, by 't welk verſogt wierd, datſe „by de vryheid der Conſcientie en oeffe- „ninge der Religie mogten blyven tot „nader ordre des Konings en d'algemei- „ne Staten te beraamen, den Burgermee- „ſteren overleveren; verſoekende dat „zy 't den *Prins* ter hand zouden ſtellen;

Word afgeſlagen.

„maar na twee dagen raatspleeginge met „de Vroedſchap, wierd 't verſoek afge- „ſlagen. Daar bragt de *Prins* te weeg de „ordening by hem opgeſtelt, zijnde by

Nader Accoord.

„na van deſe inhoud: *Dat het Accoort by* „*die van der Stad gemaakt zouden blyven* „*in 't geheel, uytgenomen de Vryheyd by die* „*van de Hervormde, het gebruik van de* „*Minnebroers Kerk, nevens 't geheele Con-* „*vent en de Kapel van de Leproosen, te ver-* „*laten: dies zoude zy daar voor hebben drie* „*plaatsen in de Stad en een daar buiten tot* „*haar eygen koſten.* Dit verdrag wierd den „18 January geteekent, en wierde haar

Plaatſen waar datze zullen mogen prediken.

„aangeweſen buyten de Stad, *Jan Wil-* „*lems Wijngaarts Spyker*, buyten de St. „Anthonis Poort op de Laſtagie; en bin- „nen de Stad, *Govert Dirkſoon Dootshooft* „op 't Rokkin; *Harmen Harmenſz. Spy-* „*ker*, op de Weſt-zijde van de Achter- „Burgwal, en 't Oude-zijds *Huisſitten-* „*Huis*, in de Neſſe, tuſſen 't *Magdaleene* „en *St. Geertruyde* Klooſter.

„Dit verdrag wierd getekend, en daar „in ſtond, dat men tot verſeekeringe van „beyde zyde vijf of zes honderd Bur- „gers zoude aannemen, en dat onder de

Reſolutie om Volk aan te nemen.

„Capiteyn *Willem Paulesſoon van The-* „*neſſe*; zijnde een goed treffelijk Burger, „die die van de Religie wel toegedaan „was; deſe wierd tot Luytenant toege- „voegt *Bouwen Reinierſz. Leepoog*, die „de Hervormde zeer hert viel: welke „onder den Eed van de *Koninglijke Ma-* „*jeſteyt*, de *Prins van Orange*, de *Ma-* „*giſtraat*, en die van de nieuwe Religie „om even trouw te weſen en elk te be- „ſchermen, gebragt wierden, noch de „eene den anderen zoude willen ver- „drukken, ofte iets nieuws wilde aan- „rechten; doch daar wierden maar alleen „twee honderd aangenomen. En vermits „de Magiſtraat deſe beſoldende Burgers „na haar goed dunken wilde uytkieſen, „nam de *Prins* dit qualijk op, zeggende „dat zulks den Hopman toequam.

Articulen voor de Borgery ende Inwoonderen deſer Stede van Amſterdam, de welke mijn genadige Heere de Prince van Orangien van wegen der Koningl: Maj: als Stadhouder Generaal over Holland, &c. heeft laten inſchrijven ende aannemen, totter bewaarniſſe ende verſekertheyd der zelve Stede.

Articulen voor de Schutters en Burgerwagt.

1. IN den eerſten zullen zy zweeren ende beloven te zijn getrouw die Co. Ma. als den Grave van Holland, ende zijne Excellentie aldaar Stadhouder Generaal, Burgermeeſteren ende Regeerders wel en getrouwelijken die Stede dienen, ende te bewaren met alder neerſtigheyd zoo veel in hender magt is, insgelijks die gemeyne ruſte totter verſeekeringe der Borgeren, Koopluyden ende Inwoonderen, verhoeden datter geenen overlaſt, ſpoliacien in Kerken, Huyſen, ofte andere plaatſen en geſchiet.

2. Item zullen gehoorſaam zijn heuren Capiteinen, Bevelhebbers ende Rotmeeſters in alles wes zy hun voorhouden ende gebieden zullen ter verſeeckerheyd, ruſte ende welvaart deſer Stede.

3. Item zullen gehouden zijn tot allen tijden wanneer heur dat zal bevolen worden, hun te vinden wel opgeruſt ende gewapent met heuren geweer, aan zulke poorten, ſtraaten ofte plaatſe als hen geordonneert zal worden.

4. Item wanneer die Trommel Alarm ſlaat, zal een ygelijk gehouden zijn hem van ſtonden aan met zijn ruſtinge te vinden onder 't Vendel, al waart zoo dat zijn wagt ordinaris niet en waare, ende ter oorſake van dien zal een ygelijk ſchuldig zijn zijne Wapenen gereet te houden.

5. Item zullen gehouden zijn te dienen in propren Perſone zonder te meugen yemand in heur plaatſe ſtellen.

6. Item en zullen hun niet meugen abſenteeren ofte vertrekken van die wacht ofte plaatſe hun aangeweſen, dan ter ordinariſche, uur ofte met oorlof van hunne Capiteyn.

7. Item duerende de wacht en zullen niet meugen drinken, nog ſlaapen, nog ook uyttrekken hun Wapenen, noch los laaten eenig Roer ofte Piſtolet, nog dronken ter wachte komen, insgelijks geen rumoer met zank, roepen ofte anders, maken.

8. Item en zullen niet meugen weygeren ofte hun ongehoorſaam toonen in als wat hun van heuren Capiteynen ofte andere Bevelhebberen zal worden bevolen, ten anderen ten dienſte van zijne Majeſteit, welvaren der Stede, ende ruſte der Inwoonderen.

9. Item zullen gehouden zijn hem te laten ordonneren in zulken plaatſen ende getal 't zy met halve ofte heele rotten ofte anders min of meer voor zulke tijd als heur tot elk reyſe bevolen zal worden.

10. Item zullen gehouden zijn te monſteren tot elke reiſe als heur dat bevolen zal worden zonder eenige weygeringe.

11. In welke monſteringe niemand en zal meugen doen aanſchryven anderen naame van die hem over buiten gegeven is, noch ook andere Wapenen dan zijn eygene, ofte zulken als duerende den tijd van zijnen dienſte hem zal willen behelpen.

12. Item dat niemand eens hebben de Gayge ofte ſold ontfangen, hem zal meugen

ver-

vertrekken ofte laaten zijne dienste zonder oorlof ende consent, nog ook passeren van eene Capiteyn totten anderen zonder paspoorte.

13. Item en zullen in geender vougen meugen moveren eenige differentie, dissentie ofte beroerte tusschen hun met malkanderen, nog ook met anderen, ende principaalijk metten Schutters der Stede ofte andere van die ordinarische wachte der Inwoondere, ter Cause van d'een of d'ander Religie ofte andersints.

14. Item en zullen niet meugen jurieren, forceeren, ofte dreygen yemand van den Borgeren, Koopman, ofte Inwoonder der Stede, zoo wel geestelijk als andere 't zy Man ofte Vrouwen van wat Religie, Conditie of qualiteyt, het zy met woorden noch met werken, noch ook hem hinderen in eenigerhande manieren.

15. Item en zullen geene gemeyne vergaderingen ofte alarm mogen maken, sonder oorlof ende wete van hunnen Capiteyn.

16. Item en sullen geen questie maken; d'een met den ander vechten noch balgen, noch ook met andere in eenigerhande manieren, maar zullen heurlieder questie en different vertoonen hunnen Capiteyn, den welken hun veraccordeeren zal.

17. Item zullen gehouden zijn te lijden dat goede Justitie ende Recht gedaan werd, over ende tegen die geene die misbruykt zullen hebben, ende daer en boven gehouden te doen alle hulpe ende assistentie aan heuren Provoost, wel verstaande dat die poincten van hunne delicten ende transgressie gedaan op de wachte ofte elders, nopende heuren dienst daar 't leven niet aan en hangt noch eenige leden schadinge, zullen staan ter kennisse ende correctie van heuren Capiteyn metten Bevelhebberen, ende alle andere crimineele zaken concerneerende die straffinge van lijf, lidt of leven, zullen beregt worden by die ordinarische Justitie, met advys van de Capiteynen als alle andere Borgere, zoo na recht zal worden bevonden, te behooren.

18. Zullen daar en boven gehouden zijn in als hem wel ende getrouwelyk te quyteren, gelijk dat betaamt goede ende getrouwe Ondersaten ende Burgeren, alzoo zy ook gehouden zijn te doen, ende desgelijks te onderhouden alle andere ordonnantie, pointen ende articulen die men gewoonlijk is t'onderhouden onder Krijgsvolk.

19. Ende zullen heur ook niet vervoorderen yet te doen ofte aanvangen, 't welk zoude mogen zijn tegen die oude Coustumen, Privilegien ofte Vryheyt der Stede ofte der Burgeren ende Inwoonderen van dien, maar heur helpen defendeeren ende bewaren zoo verre als 't mogelijk is.

20. Als iets verhoorden welk zoude mogen wezen in pertinent des dienste van zijn Maj. ofte ruste der Stede, zullen gehouden zijn 't zelve terstond te adverteeren hunnen Capiteyn, om 't zelve te meugen rapporteeren daar 't van nooden zal wezen.

21. Alles op peene van gestraft te worden, zoo wel aan lijf en goet, leden als banninge ofte andere correctie arbitrale ofte pecuniaire na der exigentie ende gelegentheyt der zake.

22. Alle welke Articulen een ygelijk van hun, wanneer zy op geschreven ende geinrolleert zullen worden, zal gehouden zyn te zweeren ende beloven by God Almachtig, de zelve t'onderhouden ende niet daar tegen te konnen, in eeniger manieren, noch ook hem te rebelleren, of wederspannig te maken, op pene ende correctie als boven.

23. Sullen daar en boven de Capiteynen, Luytenant, Vendrig, Rotmeester ende alle andere Bevelhebbende zweeren ende belooven, doen alle vlijt ende neerstigheyt zoo veel in hun is, omme hun Soldaten ofte Krijgsvolk in alle goede policie, onderdanigheyt en modestie te houden, ende metter daad te volbrengen alle wes voorsz. is, mitsgaders ook 't geene den voorsz. Capiteyn bedunken sal tot rust, vrede, eendracht ende welvaart der voorschreven Stede te behooren, achtervolgende den Eed in handen van sijner Excellentie aldaar Stadhouder Generaal van Holland daar op gedaan.

Als nu de Hopman volgens des Prince begeerten, de keur der Knechten behielt, liep alles ten besten af, en de Schutters werden ten huyse van de voorsittende Burgermeester *Jan Claasz. van Hoppe* ontboden, die hen tot eendracht en onderhouding van 't boven-gemelde gemaakte Verdrag en Ordonnantie, vermaande. Midlerwijl nam de *Prins* zijn afscheyt, en vertrok over *Haarlem* naar *Antwerpen*. Zedert werden ook de zes Opper-Capiteynen niet veel meer gemoeit. *De Prins vertrekt weer.*

,, Maar wierden 4 Gemachtigde, als ,, twee uyt de Regeeringe, namentlijk ,, *Cornelis Jacobsz. Brouwer* en *Jan Pijl*: ,, en van de Gereformeerden, *Jan Willemsoon Wijngaart* en *Cornelis Wijnantsoon*, ,, gekooren, om met de Heer *Reinier Verduin* wegens 't Hof van Holland, na ,, Brussel te reysen, en de toe-stemming ,, der Gouvernante over 't Verdrag gelijkelijk te versoeken; ook in 't wederkeeren den *Prins*, diese tot Antwerpen ,, zouden vinden, hun wedervaaren aan te ,, dienen. TUSSENVOEGING.

EEN-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

Kort Inhoud.

Amsterdammers reysen na Brussel, tot de Landvoogdes, hun wedervaren. De Heer van Brederode waarschout de Herformde t'Amsterdam. De Magistraat aldaar neemt volk aan. Dat groot oploop en de Gemeente zich te wapenen veroorsaakt. Burgermeester Buyk hier over aangesproken, veinst, maar ontdekt zijnde, geeft fors bescheyt. Beyde partyen trekken door de Stad, en versekeren zich van verscheyde plaatsen. De Prins van Oranje ontdekt den aanslag. De Magistraat vint hun te zwak tegen de Gemeente, die naar 't Stadhuys, en haar te lijf willen. Doch 't word door bemiddelen van Adriaan Pauw verdragen, 't verdrag afgekondigt, en aan de Prins verhaalt.

Hooft, Nederlandse Historien.

ALs nu de Gemagtigden der Majestraat als Burgermeester *Cornelis Iacobsz. Brouwer*, *Ian Pyl*, en *Meester Reinier Verduin* hem van 't Hof by-gevoegt, en der *Herformde* Gemeente, om, gesamentlijk 't bekrachtigen van het boven-verhaalde verdrag van den achtienden van Loumaand, te vorderen, naar *Brussel* getoogen waren, zoo gingen, naar hun aankomst aldaar, d'andere, latende de *Herformde* ongekent, hunne dingen op sich selven doen, met Viglius en stil-swijgents, met het af-scheit der *Landvoogdesse*, te rug reisen, om selve te berichten, 't geen behendiger door andere booden bestelt geweest waar. De *Herformden* dit vernomen hebbende, en voorts hoe zy door *Antwerpen*, den *Prins* nochtans (dien 't groot bedenken gaf) verby, getrokken waren, komen slechs een nacht later, met dus een kittel-oorige tijding, *t' Amsterdam*. Des avonds te vooren had zeker Edelman af-gevaardigt van den *Heer van Brederode*, door de buitenste hamay van de *Reguliers-poort*, die effen toegegaan, en hem geweigert was te openen, een ongesloten briefken gesteken, van groot belang, zoo zeide, om yemant van de *Herformde* gemeente behandigd te worden. 't Geluk, wijser dan hy, deed het juist aanvaarden, van eenen, die 't aan *Reinier Kant* getrouwelyk bestelde. *Kant* vertoont het *Laurens Iacobsz. Reael*, die met hem geraden vont, daar op een vergadering, ten huise van *Adriaan Reiniersz. Krombout*, te leggen. Daar werden *Cornelis Florisz.* van *Teylingen*, en *Laurens Reael* gelast, tot *Viane* te gaan, om te vernemen uit den mont des *Heeren van Brederoode*, 't geen hy geschreven had, also hy zulks niet durfden vertrouwen om met een brief te doen. Zy vertrokken zijnde, zo verhaalden de weder-gekeerde van *Brussel*, den treffelijksten hunner gesintheit wat hun op de reise bejegent was. En wert gestemt het selve verholen, dog oog in 't zeil te houden, dewijl zy nader kundschap verwachten, 't welk zich de *Prins* sterk gemaakt had, wel haast te bekomen, en belooft hun toe te zenden. Daar-entusschen was de Vroedschap vergadert, en daar in beslooten, 4 of 5 hondert Soldaten, onder 't bevel van *Bouwen Leepoog*, te lichten. 't Welk als niet wel bedektelijk te doen zijnde, eerlang onder den man quam. Dies wert *Willem Pauwelsz. van Thenesse*, door *Pieter Jacobsz. Schaap*, en *Floris Rodenburg* aan-gemaant, om zich hier tegens te stellen, maar was versonden uit der Stad, met een loose boodschap (zo men zeide) van Burgermeesteren. 's Middags ten drien ('t was op den vier-en-twintigsten van Sprokkel-maand, en twee uuren vroeger dan naar gewoonte) quam *Leep-oog* met het Vendel van twee honderd koppen, den *Dam* over, op de *Wage* trekken, en bleef zich daar houdende. Zekere aansienlijke Burgers, ziende de gemeente hier door ontstelt, gaan daar over in 't toorentjen, om de Heeren te verspreken, en zich tot middelaars der ruste aan te bieden. Burgermeesteren antwoorden, zy wisten ,wat hun te doen stond; ontbieden daar op de Stee-wakers daatlijk; de nieuw-aangenome knechten tegens zeven uuren boven, met hun geweer; en gaan om den drang der volle markt te schuwen, achter door de keuken, van 't Stadhuis af. Dit vernomen, en de vrese grooter wordende, gingen negen of tien Burgers, door last van andere, den Burgermeester *Joost Buik*, t'zijnen huise, heusselijk afvragen, *Waar toe dit werven van volk, tegen d'orde der Princen? dit trekken voor den tijd, der Soldaten op de Waag? ontbieden der nachtwacht by dage? bescheiden der nieuwe knechten, in wapen, op 't Stadhuis? Buik* zwoer by zijn deel hemelrijx, daar was geen nieuw volk aangenomen, nochte eenige zwarigheid: zy mochten wel versekert t'huiswaarts gaan. Maar de dubbelheid, en een zak van malien, keeken tot zijn nacht-tabbert uit: dien *Claas Boelesz.* in *Hamburg*, open rukte, met verwijt, dat hy vol leugen stak, en iet tegens de Burgers broedde; ja dat eenige van zijn nieuwe

Oorsaak van nieuw oploop.

d'Heer van Brederode waarschout d'Herformde.

Over 't voornemen der Wethouderen, om Soldaten te lichten.

Woorden der Gemeente met Burgermeester Joost Buik.

Casacque de mailles.

we Soldaten daar voor de deure waren. Hy, dus krachtig overstreden, bekent de waarheit, en dat het door last der *Hertoginne* geschiedde: zijnde de Majestraat niet van zin, zich om een hondert of twee oproerige ondersaten, uit haar gesag en goederen te laten zetten. Twee of drie honderd Burgers voor de deure vergaderd, hier op aan 't roepen, dat het niet hen alleen, maar de gantsche gemeente raakte, waar van zich aldaar drie of vier honderd bevonden. *Buik* antwoorde, dat hy daar zes honderd andere tegens zette: zy mochten hun best doen: zoo zouden ook de Regeerders. En zeit men, dat hy hun dit met vuile woorden, die, naar smaat der gemeente, en gene Burgerlijke deftigheid smaakten, toe-dreef. Men liet daaromme niet, hem tot ingang van den weg der gevoeglijkheid te vermanen; maar droeg niet anders meê, dan dat Burgermeesteren *hare Hoogheit* believen moesten. Hier mede raakt het volk aan 't schreeuwen, *vive, vive, vive le Geux*; elk op der loop, 't geweer van de wand'. Den gantschen nacht, trekken zy met troepen, langs de straten en muuren, om het zamen-rotten hunner weder-partye te verhinderen: voorts bezettense de *Reguliers-Poort*, en aan vier oorden de *Nieuwe Brug*. Alhier verkondigde men, tegens den dageraat, by uit-roep, *dat het met dese vergadering, op geen plondering van Kerken, Kloosters, of Burgers huisen; maar alleenlijk het handhaven van's Princen ordening, en de ruste der Stad, aangesien was. Hadd' iemand ander wit, dat hy zoude af-trekken, oft, op der daad, doorstoken worden.* Zy staken alle de hand om hoog, verklarende dat dit de meening was. Burgermeesters, ontrent twee hondert mannen sterk met de nacht-wakers, hielden 't *Stadhuis*; *Leep-oog* de *Waag* in. Doch, als het dag was, daald' hy af, en hebbende als een oud Krijgs-man, zijn volk op den *Dam* in orde gestelt, mijn Heeren, zeid' hy, *nu aan-gevallen. 't Is nu in 't harte van den tijd, en de Burgery meest uit de wapenen.* Namelijk een groot deel der zelve, gemat door de nacht-waak, was 't lichaam gaan verquikken. De Regeerders, verstaande zich bet te stijven, dagvaarden, door booden, al de *Roomschen* op de *Markt*. Ter zelve stonde bragten *Teilingen* en *Reaal*, die om alle achterdocht te vermijden, ieder door een bysondere poort in de Stad sloopen, dese mare van *Viane*; maar *Reaal* ter poorte intredende, wierd aan-gediend, dat hy zich voorts op de *Nieuwe Brug* te vervoegen

De gemeente komt in wapenen.

En eenige stads knechten daar tegen.

had, daar komende, vind hy veertig gewapende Schutters, die onder 't beleit van *Jan Broek Valentijnsz.* de zelve beset hielden; hier van daan traden *Reaal* en *Broek* ten huise van *Floris Roodenburg*, alwaar ontdekt wert, 't geen se uit den *Heer van Brederode* verstaan hadden. *Dat de Prins door een Lackey den Heer van Brederode had doen zeggen, met orde om de Amsterdamsche Gemeente te waarschouwen, hoe de Stads gemagtigden met de Landvoogdesse van Parma gehandeld hadden, dat de Burgermeesters op 't heimelijkst, vier honderd zoldaten in hunnen dienst zouden nemen, en met de zelve, en de gewoonlijke wakers, de Kalver-straat, van 't Stad-huis af, ten einde toe te besetten, en den Graaf van Megen in te laten, die met twee-en-twintig hondert mannen, over Gorcom en Uitrecht, op eenen morgen, onversiens, zoude passen voor de Reguliers-poort te wesen; in opset van een honderd Burgeren of twee den kop af te houwen.* Die dese boodschap ontfingen, verstonden, datse geheelt diende; als waar door 't verbittert volk, der Overheit op het lijf geschonnen, zwaarlijk van 't bloed der zelve zou te speinen zijn. 't Leekte echter iewers uit, en baarde, met de geruchten van den *Dam* komende, zulk een verbolgentheid, dat elk, *wapen, wapen*, riep, en zich in der yl toe-ruste. *Jan Broek Valentijnsz.* een zeer behard man, deed', op de *Nieuwe-brug*, met de Trom om-slaan, dat, *wie lijf, wijf, en kinderen lief had, hem nu zoude volgen.* Met een, latende *de Brug* by dertig mannen bewaart, doet hy een keer over de *Zee-Dijk* en *Warme-straat*, en sleept 'er in der haast, tot negen duisent toe, achter zich, ieder met het geweer, dat hem gereedst ter hand was. Ellendig aansigt van Oorlog, daar de Vader der eene parthye, de Zoon der andere, toe-trok, broeder zich tegens broeder, Zwager tegens Zwager, opmaakte. *Jan en Cornelis, beide Pieters zoonen*, daar de Stad *Deventer* uit-hong, holpen elkanderen in 't harnas; en op onderlinge vrage, *werwaards het gemunt was*, zeid' d'een; *na de Markt, by die van den nieuwen Gods-dienst*, d'ander, *na de straten, by die van den oudsten: dan, soo 't op een slaan gaat, schoont my niet, ik sal u ook niet schoonen.* Maar de Onroomschen overtroffen in vuurigheit en orde. Zy stoppen de *Warme-straat*, tot aan de *Pijlsteeg*, '*t Water* (zoo men 't heet) tot aan de *Zout-steeg*, den *Nieuwendijk* tot aan 't *Grave-straatjen* toe; en andere wegen na de *Markt* leidende. *Jan Pietersz. Hooft*, en eenige andere planten drie bassen op de stey-

Tijding van aanslag des Graven van Megen.

Daar op wackert het wapenen.

Negen duyzent mannen op de been.

Twee gebroeders tegens elkanderen.

Goede orde der Onroomschen.

steyger van 't *Damrak*, naast het huys van *Mr, Henricus Dirksz.* daar de *Mol* uything, om de *Markt* te bestrijken. Ten zelven eynde werden ook op de *Papenbrug* drie groote bassen gestelt, en al de huysen van de *Warme-straat*, tot de *Vismarkt* toe, achter met schuyten gestoffeert. De Wet-houders hebbende niet boven de twee duyzent man by een, zonden *Pieter Kaars*, Hopman der nachtwagt, uyt, om alle gelegentheden te besichtigen. Wel vermogt de Burgery desen man, en liet zich dunken, dat hare krachten nu toonbaar waren. Derhalven, alomme doorgelaten zynde, bragt hy Burgermeesteren aan, hoe de straten bezet, beschanst, en alles met groove of handbussen geboort was, tot dootlijke beheering van den *Dam*. Zy dan vindende zich genoegzaam belegert, en de hoope van andere hulpe afgesneeden, nemen de schalkheyt te baat, en maken eenigen van de oudste Burgers uyt, om den volke te vertoonen, *dat 'er niet euvels gemeent, en alles maar een misverstand was.* Zelf *Simon Kops*, Burgermeester, in de *Warmestraat* gekomen, pijnde zich der Gemeente dit diets te maken, en dat zy, de wapenen af-leggende, met een verzoek-schrift te recht raken konden. Maar van d'andere zijde zonden zy om eenige tonnen kruyts na *Jan Rooden Tooren*, die den hunnen, door *Egbert Pietersz. Vink*, met nog anderen, ontjaagt werden, en in 't water geworpen. Teffens deden zy de Soldaten, en etlijke Roomsche Burgers na de *Reguliers Poort* trekken, onder 't beleyt, van den Schout *Pieter Pietersz.* en zijn zwager *Albert Marcusz.*, twee harde Rooms-gezinden. Aan *Albert* word (misschien uyt haat) na-gegeven, dat hy eenigen tijd hier na, toedrinkende, op zekere maaltijd, den *Heere van Brederoode* een glas, onwaardelijk genoeg zoude gezeit hebben; *Ik brengt u, Breero:* en *Heer Hendrik* daar op te rijme geantwoord; *Ik wacht het Neero:* hem toepassende den naam (naar 't oordeel der Gemeente) by zijn wreedheyt verdient. *Jan Broek Valentijnsz.* tamelijk verselschapt, was hier-entusschen de *Zeedyk* langs getrokken, en met drie bassen, aldaar gevonden voor een Smits deure, voorts na 't *Bus-huys*, 't welk tegenwoordig het huis der *Oost-Indische Maatschappye* is; uyt zorge dat de Schans aan de *Verken-sluys* overweldigt, en 't *Bus-huys* van sijne wederpartye mocht ingenomen worden. Daar hoort hy, hoe de *Roomschen* in aantogt waren, om de *Reguliers Poort*, de *Stee-tuyn*, het half *Rondeel*, en 't *Bus-huys* te bemachtigen. Derhalven voortgerukt tot op de *Roode*, oft *Reguliers Brug*, doet daar een Schans van balken, en ander hout, dat voor de *Stee-tuyn* oft Stads *Timmer-werf* lag, opwerpen. Daar bracht men de bassen in, en klonk 'er achter op, in allen schijn, ofze vol-laden geweest waren; hoewel men noch kruyt, noch koegels, in voorraat had. Dit gelaat deed *Pieter* en *Albert* zwigten; zulks dat zy verzochten, onder hen tween, met *Jan Broek, Valentijnsz.* buyten de Schans, te woorde te komen. *Broek* hebbende eerst na de Warmestraat, om bystand, geschikt, treed uyt zijn voordeel; vraagt, *wat hem met pijp, trom, en vliegend vendel, vyandlijker wijze derwaards dreef.* Waar op *Albert Marcusz.* hem trots en moedig tot antwoord gaf, *'t was, om zich met kruyt, schut, en scherp, tegens hunne vyanden, te wapenen.* *Broek*, wederom, vraagde, *wie die waren?* En als zy daar toe zwegen, zeide, *dat hy 't hun niet wilde laten volgen, maar ten dienste zijner Majesteyt, en welstand der Stede bewaren: ook de Poorte zoo wel, dat 'er de Graaf van Megen met zijn Krijgsvolk 't hooft zou stooten.* Terwijl zy in 't gesprek stonden, quamen hem twee honderd mannen onder een vendel, gedragen by *Jan Kies*, te hulpe. Dies de Schout en *Albert* hunnen stand verlatende, te rug na den *Dam* keerden. *Broek* bezette de *Poort*, de *Brug*, de *Stee-tuyn*, 't *Half Rondeel*, en beval den Schutter-meester aldaar woonende, nocht der eene, nocht der andere parthye, eenig wapentuyg te verstrekken. Maar goet getal spiessen, roeren, eenig busse-kruyt, werd uyt zekere Winkel gehaalt, dat langen tijd onbetaalt bleef. De geen, dien *Broek* om hulp had afgevaardigt, was *Thomas Gerritsz. Doesburg.* Dees, vindende *Simon Kops* voor 't *Engkerk steegjen* staan in de Warme-straat, om de luyden te belesen, werpt hem over stag, met verwijt van 't geen aan de *Roode Brugge* te doen was; en dat hy, met bedrog, socht de Burgery in 't net te brengen. Daar stuyft het volk, op 't geruchte, door alle straten. *Kops* had genoeg te doen, dat hy, met voorstand eeniger eerlijke perzonen, zijn lijf bergde. d'Andere vredekundigers werden onwaardelijk na de *Markt gestuurt. Men roept 'er; na 't Stadhuys, na 't Stadhuys. Wy hebben 't, wy hebben 't hart; anders is 't omgekomen.* 't Was de waarheyt; en soo een menigte machtig de Wethouders en hunnen aanhang, met voeten te vertrappelen. Maar de deftigsten der Gemeente stelden 'er zich ernstelijk tegens, met vertoog, hoe 't wit hun-

De Wethouders vinden zich te zwak.

En leggen op list toe.

Partyen trekken door de Stad.

Gesprek van parthyen, by de Reguliers-poort.

Die wort by d'Onroomschen beset.

Burgermeester Kops in 't gevaar.

Men wil na 't Stadhuis.

hunner wapenen, niet was de handen aan de Heeren te schenden, oft met het bloed van even-naesten, vrienden, en magen te besoedelen, maar door draaglijke voorwaarden aan veilige rust te raken. Dit spreken van de genen, die raders en gelders waren, opende de verstopte ooren, en toegang aan eenige wel-gewilde Burgers, die van verdrag quamen voorslaan, ter beden der Wethouderen, „ die haar „ heel belemmert vonden, zonden een „ Stads Boode, 's morgens den 25 Fe„ bruary, tusschen 7 en 8 uuren, ten huy„ se van *Adriaan Reyniersz. Pauw*, met „ versoek aanstonds by Burgermeesteren „ op 't Stadhuys te komen, dese ziekelijk „ hield het bedde, en wist van geen „ beroerte; doch echter straks na 't „ Stadhuys gegaan, vond in de Warmoes„ straat en Papenbrug de Burgery in de „ Wapenen staan; vond ook op den Dam„ sluys, onder *Leepoog*, de Knechten in „ ordre, en op den Dam veel Borgers en „ Schutters in de Wapenen, daar van de „ iverigste Roomsche hem omringden, „ zeggende, hier hebben wy de Man, an„ dere hielden hem 't Roer op de borst, „ en 't stond geschapen dat hy qualijk ge„ tracteert zoude worden; doch dese hoo„ rende dat hy by Burgermeesteren was „ ontboden, lieten hem op 't Stadhuys „ gaan; boven komende, vond daar Bur„ germeesteren en veele van de Vroed„ schap, daar verscheyden van gewapent „ waren; daar hoorde hy, hoe eenige „ Burgers 's avonds te vooren aan 't huys „ van de Burgermeester *Ioost Buyk* waren „ geweest, hem qualijk toe sprekende, „ dat haar niet te lijden stond; daar naar „ versochten de Burgermeesteren hem, „ om te willen gaan zien hoe de zaken met „ de Onroomschen geschapen stond; maar „ hy zeyde voor af hoe hy in 't opkomen „ van 't Stadhuys gevaren was, daar te„ gens de Heeren ordre stelden van vry te „ mogen gaan en komen. By de vergader„ de Onroomschen gekomen zijnde, ver„ stond, als boven verhaalt is, wat de oor„ saak was, namentlijk 't aannemen van „ de Knechten tegens het veertiende Ar„ ticul van 't Verdrag, vresende overval„ len te zullen worden; welk rapport hy „ bragt aan Burgermeesteren, die daar op „ niet anders antwoorden, datse dese „ Knechten hadden doen aantekenen, op „ ordre van de *Gouvernante Hartoginne*; „ maar niet om de Burgerye daar mede te „ overvallen. Met dit bescheyd wierd hy „ weder na de Burgers gesonden, met ver„ soek, datse aan wederzijden vier of vijf „ Persoonen wilden ordonneeren om by „ den anderen, in de Keyser, op de Vij„ gendam, (nu 't Water), te komen, „ terwijle belooft wierd aan de zijde der „ Onroomschen stille te wesen, indiense „ niet wierden aangevochten. Want de Wethouderen, ingezeylt met den ontdekten aanslag, en zoo verre te laag leggende, zagen wel, datse benoodigt waren, in handeling te komen met den genen, die 't geweer in de vuyst hadden, zoo zy 't wilden doen staken. Gemagtigden uytgemaakt zijnde, dreven die van de gemeente meestendeels, dat men in 't Verdrag stellen moeste, hoe Burgermeesters regel-recht tegens d'ordening des *Princen* gedaan hadden; en zoude men daar na der andere punten wel eens werden. Klagten en kijfwoorden, en al de wrok der voorgange wreedheden, werden hier op de Overigheyd uytgestort. Niet te min men trof noch dien avond het Verdrag, luydende:

Maar de geschikten raden 't af.

Tussen-voeging.

Burgermeesteren ontbieden Adriaan Paauw.

Alle ter wederszijde in wapenen

Paauw in perijkel.

Gaat over en weer.

Word een byeenkomst beleyd.

Voorslag van verdrag.

Dat getroffen word.

Dat twee Gemagtigden van de Magistraat, en twee van de Herformde, na den Haag zouden reysen, by de Gemagtigden der Hertoginne aldaar, om te weten, of op d'orde, hun gegeven, 's Princen goed-dunken genomen was; en in geval van neen, aan sijn Doorluchtigheyd te trekken; om de meening der zelve, na verklaring van Stads gelegentheyd, te verstaan. De Gemagtigden harer Hoogheyd zou men versoeken, midlerwijle hunnen last te schorssen, en 't lichten van 't Krijgsvolk staken, ontslaande zelfs degenen, die reeds waren ingeschreven, en doende nachtwaak houden op de hoef-slagen, gelijk die by sijne Doorluchtigheyd was ingesteld.

Dit wierd 's anderendaags met Trompet aan alle hoeken der straten, in het bywesen van *Burgermeester Ioost Buyk*, en *Adriaan Paauw*, verkundigt. Maar als men by d'*Oude Brug* quam, daar de kitteloorige gemeente, by dikke drommen noch by een stond, en den *Secretaris Willem Foppen* het zelve verdrag aldaar ook begon af te lesen, zoo haperde hy by geval, door verbaastheit in 't af-lesen, zulks hy eenige woorden niet wel uitsprak, waar op terstond geroepen werd, *schiet, schiet*. Waar door den Secretaris, door dit geroep verschrikt zijnde, het op 't loopen stelde. Maar *Adriaan Paauw* streelde hun hevigheit, ging hen vrymoedig tegen, en stelde zich recht voor de bussen, voorts hen neerstig vermanende om gehoort te worden, gelijk ook geschiedde. Op dit af-kundigen wierden door de gantsche Stad de wapens neer geleit, ieder trok

En afgekondigt.

En de wapenen ter neder geleyt.

 t'huis-

t'huiswaarts, ende wert zonder een druppel bloets te ſtorten, tot blijdſchap van alle vree-liefhebbers, de dus-dreunende Stad aldus geſtilt. Te weten, 't is een groote ſchrede van dreigen tot doen: en 't eerſte aan-bikken der burgerlijke wapenen, wort van veele inſichten, zo krachtelijk her-houden, als men na't verweldigen deſer dammen, reuklooſlijk door 't heilig en onheilig, met vuile voeten voort-ſlaat. 't Staat ook te geloven, dat de Majeſtraat uit kunde harer zwakheit, de Burgery uit eerbiedenis, die zy noch aan haar Overigheit toe-droeg, ſchroomde 't ſpel te beginnen. Ten zelven dage ſchikten de Wethouders en d' *Onroomſchen* yder eene aan zijne Doorl: voor heen, elk, om zijn bedrijf voor 't ſchoonſte, te doen aannemen. Doch die van de Majeſtraat werd 's morgens uit-gelaten; die van de gemeente raakten niet weg voor tegens den avond, mits dat de poorten zoo lang geſlooten bleven. Zy quamen nochtans tot *Antwerpen* wel te pas, om den anderen, op't uitſtrooyen van valſche geruchten, t'achterhalen. Want die van de Majeſtraat gezonden, liet zich aldaar verluiden, dat de Overheid het dempen der *Geuſen* in hare hand gehad, maar hen, op ſchult-kenning, met gevoeglijk verdrag, in genade aangenomen had. De vier Gemagtigden ter weder-zyen gekooren, nevens twee hun van der ſchutterye wege bygevoegt, reiſden na den *Haag*, en voort aan den *Prince* tot *Antwerpen*. Zijn Doorluchtigheit hun verzoek verſtaan hebbende, verklaarde, *niet nutter te weſen, om de ſtad in vrede te houden, dan 't geen den achtienden van Louwmaant, door haar beraamt was. 't Welk hen niet vernoegende, hadden zy zich ter Landvoogdeſſe te keeren.* Dit dede de gemagtigden van de Wethouders, en trokken voort na *Bruſſel*. Maar die van de gemeente, als niet wijder gelaſt te trekken, toogen te rug.

Beyde partyen zenden aan de Prins.

TWEE-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Den Heer van Brederode komt in Amſterdam, daar hy in wederwil der Regeerders blijft; zijn geſprek met la Torre; luiſtert niet na Vermaninge; zijn gunſt-genooten bewaken zijn huys. Stoutigheid der Onroomſchen; ſtellen by geſchrifte den Wethouderen eenige punten voor, dienſe willen dat onderhouden worden; de Heeren ſtellen andere punten in; de Prins bekrachtigt het Verdrag. Kieſen der Kappiteynen ter weder zijde.

De Heer van Brederode komt t'Amſterdam.

TErwijl de Stad in de waag deſer twijfel-moedigheid hing, quam de *Heer van Brederode*, den zeven-en-twintigſten van *Sprokkel-maand*, binnen *Amſterdam*. Dit geſchiede met dus een ſlinger-ſlag. Hebbende zich in der nacht gemaakt tot *Oude-Kerk* te zijn, aldaar van den paarde gezeten, en voorts te voet gegaan, ontboot hy *Clement Volkertſz. Koornhert* buiten in de Herberge by zich, op dat die hem eenigen weg weſe, om gevoeglijk in de Stad te raken. Want in de poorten, moeſt elk zijnen naam laten aantekenen, en niemand vreemts te water deur. Dees' met hem, en alleenlijk twee Edeluiden, in een ſchuit getreden, deed, zonder zich 't roepen der wacht te kreunen, hem ſnellijk door den boom roeien, en aan de *oude Turf-markt* op zetten. De Regeerders, hoorende dat *Brederoode* in de Stad was, dien zy 't *hooft van alle Geuſen noemden*, vonden zich in alle hun voornemen bedremmelt, en wiſten niet anders te denken, dan dat hem *d'Onroomſchen* ontboden hadden. Hier was nochtans (zo de gedenk-ſchriften van *Laurens Jacobſz. Reaal* verklaren) niet aan: „maar 't geen hem wegens de „*Prins van Orangie* van 't voorneemen „van de *Grave van Megen*, om de Stad te „bemachtigen was verwittigt, en de be„roerte daar op gevolgt, hier by gevoegt „de roep van zoo een hoog loopende „twiſt, uytgebromt door 't heele Land, „had hem zich zelven daar doen wen„ſchen, om de Burgeren de hand te bie„den. Wel ſtaken zy de ooren op, geſtijft met zulk een voorganger; en lieten de treffelijkſten zich dagelijks in zijn geſelſchap zien. Ook zakten 'er vele luiden, uit *Vrieſland* voornemelijk, en *Uitrecht*, na toe: die, verſteken in koopmans gewaat, ſchippers en boere klederen, de ſchrijvers, aan de poorten, met looſe namen blint-doekten. Voorts wierden *Adriaan Paauw*, *Harman Roodenburg*, *Mr. Adriaan Blockland Penſionaris*, en *Dirk Wouterſz. Secretaris*, van Burgermeeſteren aan hem geſonden, om te vernemen en te vragen, *tot wat eynde hy hier in de Stad gekomen was*; waar op *Brederoode* tot antwoord gaf, *dat hy 'er wel meer geweeſt was, en zijn geld verteert had.* Deſe als geen verder laſt hebbende, zwegen hier

De Geuſen door 't heele Lant in den haat, maken een ſchrik over al by de Roomſe, ſchoon die de ſterkſte waren.

TUSSENVOEGING.

hier op, en bragten dit antwoord voort aan Burgermeesteren over, en Burgermeesteren zonden aanstonds een Expresse aan de *Gouvernante. t'Vytrecht* vond zich, dat pas, de Geheym-schrijver van den heymelijken Raad, *Jacob de la Torre*, hebbende, met vordering van Schepen en Lijf-tocht den *Graaf van Meegen* te wege geholpen. Van daar quam hy met schrijven der *Landvoogdesse* aan de Regeerders *t'Amsterdam*; ten eynde zy, by middel van overreding, of uytgedrukt bevel, den *Heer van Brederoode*, maakten te loosen: waar toe zy, by mangel van anderen raad, zich van den *Grave van Meegen*, en zijne Troepen, mochten dienen. *La Torre* zeyd 'er by, *van de Hartoginne gelast te zijn, zoo Brederoode na hem niet hooren wilde, hem uit haren name, eenen tijd van vier-en-twintig uuren te stellen, om de stad te ruimen, en in geval van weigering, hem by plechtige verklaring, de schult op te tijgen, van allen onheil, dat'er uit rijsen mochte.* Burgermeesters begaan met desen brief, en hebbende den inhoud met out Burgermeesteren en Schepenen over-wogen, lieten zich voor eerst bedunken, dat eenigen van den Raad, die over *d'Onroomsche* zijde helden, in 't geene van den *Grave van Meegen* gemeld werd, grootelijx geergert zouden zijn, en 't zelve ruchtbaar maken, waar uit een nieuwe beroerten te duchten stond. Daar na, dat *Brederoode* hun *Copye* dubbelt, of immers leesing van hunnen last zouden af-eischen, en door dit punt, eer tot blijven getergt, dan tot vertrekken beweegt worden. Niet te min gemerkt de Vroedschap hier in gekent moest zijn, deden zyse vergaderen, doch gingen datelijk na 't scheiden, eer de maar verspreit kon worden, den *Heer van Brederoode* in zijn Herberge vinden. De welke, gelijk zy 't gespeld hadden, zonder 't bevel haarder *Hoogheit* te zien, dat zy zeiden buiten haar orde niet te derven toonen, na reden, bidden, nocht gebieden wilde luisteren. Waar over de voorseide *Geheim-schrijver*, *Jacob de La Torre*, op eenen voormiddag, verselschapt met twee Schepenen deser Stede, om zijne boodschap, en de bovengemelde verklaringe, volgens zijnen last te doen, by den voor-gemelden *Heer van Brederoode* gonk; die by hem in zijn kamer zeven oft acht Edel-luiden, en onder anderen *Jonker Willem van Bloys*, gezeit *Treslong*, en zijn *Drost van Vianen*, *Roosenberg*, zitten had. De groetenisse van wederzijde gedaan zijnde, zoo versocht *La Torre op Brederoode*, het vertrek der Edelluiden, waar op hy tot antwoort kreeg, *dat zulks onnodig was.* Als *La Torre* nu voorder zijn last en bootschap ontdekte, en daar in al verre gekomen was, zoo wilde de *Heer van Brederoode* hem geen volkome gehoor vergunnen, maar viel hem t'elkens in zijn reden, en begon te klagen over de *Landvoogdesse*, ter oorsake dat men hem geweigert had, zijn verdading, over het quaad vermoeden dat haar *Hoogheyt* voor hem had, te hooren; als ook dat haar *Hoogheyt* last gegeven had, van de bolwerken en sterkten, die hy in zijn Stad *Viane* begonnen had te maken, en groot geld gekost hadden, te slechten: insgelijks dat hare *Hoogheyt* de gemelde Stad *Viane* had laten belegeren, en door *Hartog Erik* zommige zijner Dorpen uytgeplondert waren, zeggende voorts tot de zelve *La Torre*, dat 'et onnodig was veel woorden te gebruyken, gemerkt hy met zijn last-brief te toonen, voldoen konde: waar op *La Torre* hem tot antwoord gaf, dat hy daar van geen bevel had, en hem nu zoo wel geloof daar in behoorde te geven, als hy in diergelijke zake op 't *Huys te Kleef*, zonder last-brief te toonen, gedaan had. Voort was hy bereyt hem het *Copye* dubbelt van zijn last te geven. *Brederoode* gaf tot antwoord, dat hy om 't dubbelt niet verlegen was, en dat hy *La Torre*, ten tijde als hy op zijn *Huys te Kleef* quam, verselschapt was met een Edelman, dien hy over lang gekent had, van wien hem ook een geloofnis-brief van haar *Hoogheyds* wegen behandigt was, zijnde niet gehouden zonder geloofnis-brief hem te gelooven, en van andere qualiteyt dan hy *La Torre*. In 't kort, dat hy hem voor zoo een eerlijken man ook niet hielt, als hy waande te wesen. Op 't welk hem de voorseyde *La Torre* weder tot antwoord gaf, dat hy zoo vermeten, noch onverstandig niet was van zich by hem ergens in te vergelijken, maar dat hy zijn onderdanige dienaar was, en alleen deed 't geen hem belast werd; en nopende het quaat gevoelen van zijn Persoon, daar in was hy zeer bedroeft, bybrengende, dat hy nochtans in den eed zijner *Koninglijke Majesteyt* vier-en-twintig jaren lang, zonder opspraak, den staat van *Geheym-schrijver*, in den geheymen Raad bedient had, biddende hem voorts dat hy toch dese reden wilde varen laten, en hem gehoor geven van zijn last te volbrengen, hem met een radende en bevelende, binnen vier-en-twintig uuren, indien hy zijne *Majesteyt* en hare *Hogheyt* wilde gehoorsamen, uyt 'er Stad te

Aenmerking op de woeldery der Roomschen, om over al den Herformden de voet dwars te zetten.

De Regeerders willen Brederode in hare Stad niet dulden.

La Torre komt by d'Heer van Brederoode.

Hun onderling gesprek.

Brederoode weigert te vertrekken.

La Torre verklaart zijn uiterste last.

te trekken. Waar op de *Heer van Brederoode* hem vraagde, of hy wilde dat hy na *Vianen* zoude trekken, hier op gaf *La Torre* hem tot antwoord, dat hy trekken mochte werwaards het hem geliefde. *La Torre* en *Brederoode* aldus onverrichter zake van elkandre gescheyden zijnde, zo vergden de Burgermeesters eenige *Onroomsche* Burgers, te bevorderen, dat hy zich gezegge liete. 't Welk van hun afgeslagen zijnde, zonden zy hem, den tweeden * *Loon-trekkende Raats-man*, *Marten van Blokland*, met twee Schepenen, en eenen Geheim-schrijver, die geen antwoord kregen, dan dat hy doen zou, gelijk hy 't verstond.

*Pensionaris.

La Torre wert met de nek aangesien.

De voornaamste van de Gemeente waren niet wel te vreden met het gebodt, dat den *Heere van Brederoode* gedaan was, en beducht zijnde dat de gemelde *La Torre* breeder last mochte hebben, dan hy hem voorgehouden had, oft met gewelt hem van daar laten uyt der Stad te zetten, bewaakten des nachts sijn Herberg, met ontrent hondert mannen. *La Torre* was ook in groote vreese, en dorst niet wel langs der strate gaan, om die van der Gemeente niet meer te verstooren, en haar geen aanstoot tot nieuwe oproer te geven, zulks hy vlijtelijk deed gade slaan, wie al met den *Heer van Brederoode* verkeerde; en wat hy voornam, om hier van der *Landvoogdesse* te verstendigen. En vermits dagelijks zommigen der Wethouderen, en de *Loon-trekkende Raads-man*, *Zandelijn*, by *La Torre* uyt en in gingen, kregen die van de Gemeente achterdocht, dat zy eenige heymelijken t'zamen-spanning tegens hem mochten maken, waar over eenige *West-Vriesche Edel-luyden*, van den *huyse van Brederoode*, met den bovengemelden *Jonker Willem Treslong*, zich, doch met voor-weten van den *Heer van Brederoode*, vervorderden den zeventienden van Lente-maand, 's namiddags *La Torre*, op den Dam, in sijn Herberg en kamer aan te gaan, daar zy hem tot 's anderen daags toe, als in gijseling hielden, ja sijne papieren doorsnuffelden, en die van 't meeste belang, daar onder 't verhaal zijner verrichtinge, hem ontnamen: zulks hy voor erger vreesende, in der haast zijn hielen lichte. Dit werk veroorsaakte groote ontsteltenis onder de gemeene Burgers, en waar tot een groot oproer uytgeborsten, hadden niet sommige van de voornaamste der *Herformde* Gemeente, henlieden weten te stillen, met beloften van by Burgermeesteren te gaan, op dat'er in alles mochte versien worden. Overzulks leverde *Reynier Kant*, *Jan Janssoon* in 't Hart, *Vrank de Waal*, en *Laurens Jacobsz. Reaal*, uyt den naam der *Herformde*, aan de Magistraat een wel minnelijk, en dus luydende * Versoek-schrift in. *Besseffende den zorgelijken staat der Stad, waar in deselve, en des zelfs Inwoonders tegenwoordig staken, ja, dat by zoo verre daar niet in versien wierd, Stads verderfenisse en ondergang nootsakelijk volgen moeste, zoo waren zy van eeds-halve, waar mede zy aan zijn Koningl. Majesteyt, en dese Stad verplicht stonden, gedwongen zulks te kennen te geven.* Voorts beschuldigden zy de Magistraat, datse heymelijk het verdrag, datse met hem gemaakt hadden, breken wilde, seggende, *datse noch verscheyde andere oorsaken van beswaarnisse wel konden inbrengen, maar datse die onvermaant lieten, op dat (by aldien hun versoek-schrift mochte komen in handen van den gemeene man) daar uyt geen meerder oproer quam t'ontstaan.* Ook haddense daar in dese naarvolgende punten, tot rust en welvaart der Stad, geraamt, met versoek om van de Magistraat aangenomen te worden. Te weten:

Zijn schriften ondersocht.

En als in gijseling gehouden.

Hy vertrekt.

*Request.

Smeekschrift der Herformde aan de Majestraat over gelevert.

Beschuldiging der zelve.

Punten van verdrag by de Herformde voorgestelt.

I. *Het verdrag by den Prince op den achtiende van Loumaand gemaakt, blijve in sijn geheel.*

II. *Dat 'er van de Wethouders noch twee Hopmannen, en twee Luytenants, al te maal burgers, gekooren werden, die elk noch twee hondert Knechten, mede burgers zouden aan nemen, en dat de zelve neffens d'anderen Hopmannen, Luytenants, en aangenome Knechten, allen den eed doen zouden, van de Stad en al d'Inwoonders te helpen en te beschermen.*

III. *En gemerkt men alhier niemand in de Stad had, die in de Krijgshandel zonderling ervaren is, zoo word mede versocht, dat de Heer van Brederoode, wesende een ingeboorne Heer, en getrouwen dienaar des Konings, en by gevalle juyst binnen deser Stede, gestelt werde als Colonel, Opper-bevelhebber en Hopman over de boven gemelde Knechten; tot bescherming deser Stede en Inwoonders.*

IV. *En dit alles by voorraad tot 'er tijd toe, dat eenige gemagtigden van de Magistraat, en van de gemeente, de toestemming van de Prins van Oranje, als Stadhouder, en Capiteyn Generaal van Holland, daar op verkregen hebben.*

Tussenvoeging.

„ De in-leveraars van dit Versoek-
„ schrift hield men wel twee uuren in
„ Burgermeesters kamer, daar veel rede-
„ nen over en weer vielen, over 't stuk van
„ Reli-

„ Religie. Onder anderen keerde sich de „ Burgermeester *Simon Kops* tot *Reaal*, „ met te zeggen: *Laurens Jacobsz., u had ik* „ *niet toevertrouwt dat g'u zelve zo verre,* „ *in dese zaak, zoud' hebben verlopen; hoewel* „ *ik 't eer gy trouwde wel wist dat gy Luyter-* „ *de. Dan verwondert my dat uw Schoon-* „ *moeder u zulks toelaat, en 't doet my van* „ *harent wegen wee; want wy zijn lange* „ *jaren goede buuren geweest. Reaal* ant- „ woorde hier op; *Mijn Schoonmoeder,* „ *die my in 't zoeken mijner zaligheyt niet* „ *verhindert, doet als een wijse Vrouw: en* „ *waar 't dat u zoon* Jan Kops *zijn loopen* „ *naar den Overtoom, om Delfs bier te drinken* „ *na-liet, zich ook ter preeke voegde, een eer-* „ *lijk en tuchtig leven zocht te leyden, ge-* „ *lijk zijn staat wel betaamde, en zo yver-* „ *de om zijn eeuwige zaligheyt, ik meen niet* „ *dat het mijn Heer de Burgermeester zou* „ *willen verhinderen. Ik stond veel liever,* „ zeyde de Burgermeester, *ten halse toe* „ *in 't water. Reaal* daar op; *Al zacht* „ *Heer Burgermeester, de zaake, hoop ik,* „ *zullen zulk een keer nemen, dat de Bur-* „ *germeesters noch al te zamen by ons ter* „ *preeke zullen komen.* Hier over ontstel- „ de zich de Burgermeester dermate, dat „ hy in dese woorden uytborst: *Ik zat* „ *liever in 't bordeel tusschen zeven hoeren.* „ Zoo hatelijk waren de Predicatien der „ *Hervormde.*

Burgermeesters, verbaast door 't geen aan *La Torre* gebeurt was, en wel wetende dat 't geenzins de wille van de *Landvoogdes* was, dat den *Heer van Brederoode* alhier meer gezags toegestaan werd, dan hy alreê had, wisten niet wat zy best in deze zaak doen zouden; eyndelijk beraamdenze deze naarvolgende punten, die hen, om alle onrust en tweedragt ter neder te zetten, goet dochten te zijn, en des anderen daags ook aan die van de Gemeente wierden overgelevert.

Punten van verdrag by de Magistraat van Amsterdam voorgestelt.

I. *DAt 'er gemagtigt zullen werden twee van wegen de Magistraat, twee by die van de Gemeente, en twee uyt de negen gemagtigden van der Schutterye, die gelijkerhand op Stads kosten zullen reysen aan de Prins, om zijn goeddunken op de voorsz. punten te versoeken.*

II. *Dat vanstonden aan, aan de poorten en boomen geslagen zal werden noch een slot, waar af een van de negen gemagtigden uyt de Schuttery (die 's nachts waakt) de sleutel in bewaring zal hebben, en die des middags en des avonds, brengen in der Stads kiste, daar de sleutelen der poorte en boomen, des nachts op 't Stadhuys bewaart worden, aan welke kiste noch een slot zal gehangen worden, waar af de gemachtigden den sleutel hebben, en behouden zullen.*

III. *Dat die van de Gemeente zullen lijden, tot dat 'er by den Prins anders in versien werd, dat 'er twee boots, een op den Amstel en een in 't Y, met volk daar op, en behoorlijk oorlogs-gereetschap, op Stads kosten gehouden worden, waar van 't volk by de negen gemachtigden zal aangenomen worden.*

IV. *Dat de zelve negen gemagtigden aannemen zullen uit de Burgery, die des nachts wacht houden zullen, honderd man, daar de negen gemachtigden een Hop-man hebben over te stellen; voorts zullen de aangenomene Burgers by eede verklaren de Stad gehouw en getrouw te zijn.*

V. *De Burgermeesters hebben af te danken Bouwen Reiersz. Leep-oog, Luitenant van Hop-man Willem Pouwelsz. en in des af-gesette plaats zal een ander Luitenant aangenomen worden.*

d'Heer van Brederode neemt voor te vertrekken.

't Ontwerp dezer punten van beyde parthyen werd by den *Heer van Brederoode* gebracht. Maar hy weygerde het te hooren leezen, als gezint tot vertrekken. Dit gerucht onder 't volk rakende, quam straks een groote menigte van menschen op den *Dam*, en zulk een vreeze onder de Regeerders, dat zy door *Mr. Adriaan Blokland*, en zekere gemachtigden der Schutterye, *Adriaan Paauw* en *Harmen Roodenburg*, hem verzochten zijn reyze vijf of zes dagen op te schorssen, tot dat de gemachtigden weder keerden, van den *Prince*. Midlerwijle waren zy te vrede, dat hy 't opper-gezag over de Soldaten aanvaarde, zonder nochtans iets aan te slaan, voor dat men de meening zijner *Doorluchtigheyt* verstaan hadde. *Brederoode* hier op verklaarde, dat hy den aangenomen last en tijtel aannam, onder die voorwaarde, en zonder iets tegen 't goetvinden van den *Prince* te willen doen.

Doch wort opgehouden.

De Prins van Oranjes verklaring over de verdrags-punten.

Met deze punten zijn de gemachtigden der Burgermeesteren, die van de Gemeente, en der Schutterye na de *Prins* gereyst, om zijn goetdunken daar op te verstaan, waar naar men zich zonder wederzeggen, zoude te richten hebben. De *Prins* stond al de punten toe; uytgezeyt, dat van 't opper-bevel des *Heeren van Brederoode*, dien hy beloofde zijne meening, by eygentlijken boode te laten weten. Dienvolgens werden twee boots, het een in 't *Y*, het ander in den *Amstel*, op de wagte geleyt, *Leep-oog* afgedankt, *Willem Pauwelsz.* met een anderen Luytenant verzien; *Lenert Jansz. Graaf*, Hopman, en *Arent Jansz. Koesvelt*, (deze waren twee

rijke

rijke en wel-gewilde Burgers) zijn *Luitenant*, Stede-houder gemaakt, over vier honderd knechten, die zy datelijk besoldigden. Noch lieten Burgermeesteren door de negen gemagtigden der schutteryen, aan-nemen honderd mannen, om de nacht-waak te houden. 't Verdrag wert van beide parthyen beswooren.

Ordre op de wacht.

En vermits zedert '*s Princen* vertrek de Majestraat de boven-gemelde zes Opper-Kapiteinen, ten deele van hun dienst ontslagen had, vergaderden op nieuw den veertienden van *Lentemaand* de Burgermeesteren met de Vroedschap, om te beraadslagen over het verkiesen van eenige persoonen uit de drie schutteryen, waar mede de Burgermeesteren zouden mogen te rade gaan, om de geheele schutteryen, t'elkens (vermits daar in veele hoofden en verscheide verstanden waren) niet behoeven by een te roepen. En wierd by hen beslooten, dat Burgermeesteren, d'Over-luiden van de drie schutteryen, by zich ontbieden, en hen belasten, datse de Kapiteinen der schutteryen ontbieden zouden, om by den zelven Kapiteinen, ten overstaan van hun rot-gezellen drie persoonen uit ider schutterye, van de vredelijkste, rekkelijkste, en bescheidenste, te machtigen. Ook zoude men den voorschreven Over-luiden onderrichtinge doen, dat daar toe persoonen gekooren wierden, die niet te hart *Roomsch* of *Herformt* waren. En hier mede zouden Burgermeesteren, uit de name van de gantsche schuttery, als 't nut of oorbaar was, in zaken der stede beseffende, te rade gaan. By Burgermeesteren wierd ook dese last-brief geraamt, en aan de Overluiden der schutteryen over-gelevert.

Raatslag der Vroetschap.

Haar orde aan de borger Hoplieden.

OP huiden hebben de Heeren Burgermeesteren den Over-luiden der drie schutteryen volmagt gegeven, om voor hen te doen vergaderen, de Kapiteinen van hun schutteryen, om by den selven Kapiteinen, ten overstaan van hun Rot-gesellen, gekooren te worden uit ider schuttery drie van de vredelijkste, bescheidenste, en reckelijkste schutteren, met de welken, als uit name van al de drie schutteryen, Burgermeesteren sullen mogen te raade gaan, als de noot sulks vereischt, aangaande de bewaarnis en welvaart deser Stede, om alle onrusten en bederffenis voor te komen. Gegeven den veertiende dag van Lente-maand des Jaars vijftien hondert zeven-en-tzestig, in kennisse van mijn, als Secretaris,

FRANS DELFT.

Doch dese keure wierd op den tweeden van *Gras-maand* eerst voorgestelt, en wierden toen d'Over-luiden van de drie schutteryen vergadert, en belast den Kapiteinen van de schutteryen te doen kiesen, uit ieder schuttery drie van de vredelijkste en bescheidenste mannen, die niet te zeer over de *Roomsche* noch *Onroomsche* zijde helden: Hier toe wierden uit d'oude schuttery gekooren *Adriaan Paauw, Hendrik van Merken* en *Egbert Roeloffsz.* uit de *Voet-boog, Jan Betsz Roodenburg, Klaas Reiniersz.* en *Egbert Meindertsz.* uit de *Hantboog, Harman Roodenburg d'oude, Arent Cornelisz. Kool*, en *Reinier Symonsz. van Nek.* Voorts wierden de Burgermeesteren en de Vroedschap dese negen persoonen op schrift overgelevert, die dese verkiesing voor goet kenden, en ook beloofden dese negen persoonen te bevryen en schadeloos te houden, als blijkt uit dese brief, dien zy op den vijfden van *Gras-maand*, uit handen van Burgermeesteren ontfingen.

Die negen Raadsluiden kiesen uit de schutteryen.

ACHtervolgende het besluit, by den zes-en-dertig Raden, deser stede genomen, op den veertienden van Lente-maant lest-leden, om uit ieder schutterye gekooren te worden drie schutteren, waar mede, uit den name van de gantsche schuttery, de Heeren Burgermeesteren, als 't oorbaar of noot soude wesen, sich in saken deser stede bewaarnisse en welvaart betreffende, souden mogen beraatslagen; en daar toe by den drie schutteryen deser voornoemde stede gekooren zijn, Adriaan Paauw, Hendrik van Marken, Egbert Roelofs. Harman Roodenburg, d'oude, Klaas Reiersz. Egbert Meindertsz. Ian Betsz Roodenburg, Arent Cornelisz Kool, en Reinier Zymonsz van Nek. Zoo is 't dat mijne Heeren voorschreve, de Burgermeesteren, dese verkiesinge by den voorschreven drie schutteryen gedaan, toegestaan hebben, ende staan toe by desen, vernoegt te zijn met de voornoemde gemagtigden, in der maniere voorschreve te rade te gaan, en helpen raden, en belooven ook der selve gemagtigden te bevryen en t'ontlasten van hun werk, dat zy-luiden van der voorschreve schutteryen wege, met mijn Heeren Burgermeesteren doen sullen. Gegeven den vijfden van Gras-maant des Iaars vijftien hondert en zeven-en-tzestig, By Ioost Buik Zybransz. Ian Klaasz. van Hoppe, en Hendrik Cornelisz. Burgermeesteren, en was ondertekent.

En by de Burgermeesteren bevestigt worden.

PIETER VLOITZIUS.

DRIE-

DRIE-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

Kort Inhoud.

De Landvoogdes wil de bloedige Placcaten uitvoeren. De Onroomse over al verjaagt. De Prins vertrekt na Duitsland. d'Herformde vluchten uit vrees voor de komst van Duc d'Alba. De Regeerders t'Amsterdam soeken 't preken te beletten. Der Herformden Versoek-schrift aan de zelve. Hun antwoort. Vertrek van d'Heer van Brederode; hy sterft; zijn volk vlucht en verloopt; hun Oversten, d'Heeren van Batenburg op Zee gevangen. De Graaf van Meegen komt met zijn volk voor Amsterdam. Vertrekt. Eenige voornaamste en mindere, vluchten uit die Stadt; worden vervolgt; hun groot gevaar tot Medenblik en op Vlieland, en raken na veel sukkelens tot Embden.

Nieuwe vervolginge der Onroomsche.

MIdlerwijl het zig alhier dus tot *Amsterdam* toe-droeg; stelde de *Landvoogdes*, den last des *Koninx* achtervolgende, weer de bloedige Placcaten in 't werk, en wilde dat met d'*Inquisitie* sterk voortgevaren wierd. Hier door wierden op een nieuw d'*Onroomschen* van alle kanten meer en meer vervolgt, en belet hunne vergaderingen te houden, bysonder in *Vlaandre*, *Brabant*, *Artoys*, en *Henegouwe*, alwaar het Preken der *Onroomschen* dagelijx met geweld van krijgs-knechten gestoort wierd. Dit veroorsaakt zoo groot een schrik onder den *Herformden*, dat hunner velen den moet verlooren gaven, en uit den lande vlooden. De *Prins* van *Oranje*, genoegsaam verwittigt zijnde, van 't besluit des *Koninx* en des Raads, begon ook te duiken, en vertrok na *Duitsland*. Dit vluchten wierd noch hoe langer hoe grooter, als door het gantsche land een gerucht verspreid wierd, dat den *Hertog van Alva* met een sterk krijgs-heir, om alles weer onder gehoorsaamheid te brengen, op aankomende wegen was. En gebruikte de *Landvoogdes t' Antwerpen* en elders zoo groot een strengheid tegens d'*Onroomschen*, dat uit verscheide gewesten menigte van vluchtelingen hier voor de poort quamen, doch wierden niet ingelaten. Een deerlijk aanschouwen, zoo veel ellendige luiden, met wijf en kinderen, op den dijk; uit het hunne verjaagt; elders voor 't hooft gestooten; zonder aanhoud, zonder hope uit d'eene nood in d'andere zwervende. Ook jammerde het *Onroomschen* en *Roomschen*: en de barmhertige Burgery ontfing hen in de huyzen en tuynen der Voor-stad; en verbadt de Wethouders, hun zoo veel tijds te gunnen, dat zy met nootdruft van spijze, kleedinge, teer-geld, en afgehuurde schepen, op *Embden* geholpen wierden.

De Prins van Oranje vlugt na Duitslant.

Ellende gesien aan verjaagde luiden voor Amsterdam.

De Oosterlingen bieden den Majestraat hunnen dienst aan.

De *Oosterlingen* van de *Luytersche* gezintheden, die dat pas in sterken getale hier hunnen koop-handel dreven, gaven, om tydlijken dank te begaan, den *Majestraat* te kennen, dat zy bereyt waren haar ten dienst te staan, ter plaatse daar mense bescheyden zoude: 't welk erkentlijk werd aangenomen. Maar de *Herformden* in dese verslagentheyd, keerden zich tot vasten en bidden, en besteeden daar in den twintigsten van *Grasmaand*. Zy hadden eerst van zelfs beraadslaagt, oft de preke te staken stonde, maar, voor dien tijd het tegendeel beslooten: zedert, daar toe versocht zijnde, by de Majestraat, 't zelfde heusselijk afgeslagen.

Biddag der Herformde.

Den twee-en-twintigsten van *Grasmaand* hielden de Wethouders den *Herformden* weder op nieu voor, dat of schoon by den *Prince van Oranje* was toegestaan, hun preken te mogen doen op eenige plaatsen, zoo binnen als buiten der Stad, volgens de keure, op 't believen der *Landvoogdes*, gemaakt, zoo zouden zy-luiden nochtans, nademaal men genoeg bemerkte dat dit preken den *Koning* en de *Landvoogdes* tegens de borst stiet, en het zelve alree op verscheide plaatsen in *Vlaandre*, *Brabant*, en andere zijner *Majesteits* Landen, gestaakt wierd, geerne zien dat het zelve hier mede mogte ophouden, al-eer het by de *Landvoogdes* verboden wierd. 't Welk zijner *Majesteit* t'aangenamer zou wesen; by aldien het preken goetwillig, en niet door dwang, opgeschort wierd. Over zulks dochte hen raadsaam, en was hun begeerte, gelijk onlangs te voren wel gebleken was, dat de *Herformde* het preken alhier mede staakten, tot 'er tijd dat by zijn *Majesteit* en de *Landvoogdes Margreta van Parma*, de zaak zoodanig zoeken te bemiddelen, dat niemand om het preken, en de daar uit ontstane oproeren, te lijden zou hebben. Doch dit wierd hen weer, als te voore, van de *Herformde*, met groote beleeftheit, af-geslagen. Maar als nu de brand der vervolginge, op-gegaan in *Vlaandre* en *Brabant*, hoe langer hoe meerder naderde, boden de *Herformde*, uit eigen bewegen den Overheit aan, en gaven een versoek-schrift op den drie-en-twintigsten van *Grasmaand* aan de Wet-houderen over, waar

De Majestraat poogt 't preken des Onroomse op te schorten.

van

van het voornaamste op desen zin uitquam.

1567. *Versoekschrift der Herformde aan de Majestraat.*

SChoon men hen luyden verscheyde quade geruchten na gaf, als offe twist en oproer onder de gemeente zochten te maken, het zelve nochtans alles verdicht en onwaarachtig is, maar datse in tegendeel zich altijt gedragen hadden, en als noch droegen, om de Stad, ten dienste van sijn Majesteyt, en tot welvaren der Burgeren, tegens alle ongevallen te beschermen, en de zelve van alle uytheemsche Krijgsknechten te bevrijden. En vermits de spraak gaat dat men binnen korten tijd, zekere Vendelen Knechten in Stad meende te brengen, 't welk zy achten tot groot nadeel der gemelde stede strecken soude, nademaal de neeringe en koop-handel daar door zoude komen op te houden, inzonderheit, dewyl zy-luiden en al de Burgeren wel gezint zijn de Stad met de Burgery en knechten, in Stads dienst zijnde, zonder vreemt Krijgs-volk in te nemen, te verdaadigen; was hun verzoek dat de Majestraat hun verzoekers wilde by eede en bezegelde brieven belooven, dat aldaar geen Heeren en Krijgs-knegten, dan in een kleen getal zouden in-gelaten worden, niet tegen-staande eenige brieven of bevelen, die zy zouden mogen ontfangen, hoedanig de zelve ook zouden mogen zijn, maar dat men de zelve Stad, ten dienste van de Koning, met de Burgery en ingezetenen, en Stads knechten beschermen zoude, tot 'er tijt by den Koning daar anders in verzien wierd; en beloofden zy ook van hunne kant by eede en manne waarheit dit na te komen, en zoodanig te beneerstigen, en de gemeente daar toe te brengen, datse voor een tijt met het preken zouden ophouden, hen beloovende, dat men hen aan goet noch bloet beschadigen, maar in vrede laten zitten zou, blijvende de keure by zijne Hoogheit gemaakt, voor in haar volle kracht. En by aldien de Majestraat hier niet toe konde verstaan, dat men hen dan vryheit gunnen zoude, mitsgaders bequame tijt, om met hun wijf en kinderen te mogen vertrekken, en hun goederen te vervoeren, volgens de kracht van het vijftiende punt der keure, by zijn Hoogheit den lesten van Herfst-maant gemaakt.

Hier op hebben de Wet-houderen by kantekeninge verklaart, eerst aangaande de versekeringe der beloften van geen Heeren dan met kleen gevolg in Stad te laten, daar af zy zich met die van de schutterye en gemeente op den acht-en-twintigsten van *Sprokkel-maand* genoeg verdragen hadden, en oversulks wierd dat vergeefs weer opgehaalt, gemerkt zy van hun kant dat punt wel onderhouden hadden. Niet te min om hen te voldoen, waarense noch te vreden, dat gene Heeren met Krijgs-knechten, in der Stad zouden gelaten worden, dan by voorgaande goet-dunken der zes-en-dartig Raden en gemeene schutteryen deser stede; begerende oversulks dat de versoekers het preken wilden staken, om de toorn

Antwoord der Majestraat daar op.

zijner *Majesteit* t'ontgaan, tot ontlastinge zoo van hen versoekers, als van de Wethouders en gemeente der stede; gelijk 't zelve tot meer-malen was verzocht. En aangaande het genieten der vryheit van lijf en goet over te voeren, is den Wethouderen van herten leet dat zulx by hun Burgeren geschied, als die geen blijder dag zien zouden, dan hen in vreede by een te houden. Doch of iemand der versoekers zulks gerade dochte, willen de Wethouderen hen daar in niet hinderlijk zijn, maar belooven hen daar in by te staan, zo veel in hun vermogen wesen zal, volgens het vijfde punt van de keure van den lesten van *Herfst-maand* af-gekundigt, en by zijn' *Princelijke Hoogheit* op den achtienden van *Lou-maand* op believen der *Lantvoogdesse* voor goed gekeurt.

Ten zelven dagen quam ter ooren van Burgermeesteren, hoe de *Heer van Brederoode* zich had laten verluiden, dat hy gereet was van daar te scheiden, indien zy hem een tamelijke zomme op zekere gronden, bedijkt in de *Berger* en *Klaimeer*, wilden verstrekken. Zy, dien de uur van zijn vertrek te traag viel, nochtans de ondank te begaan by 't hooge hof, zwaar voor stond, zagen niet naders, dan eenige Burgers te bidden, dat zy met hem gingen handelen, en de brieven op hunnen naam deden in stellen. Dien-volgens telden hem *Harman Roodenburg*, *d'oude*, en *Adriaan Paauw*, acht duisend guldens, en namen 't bescheid daar af, als 't hunnen behoeve. Onlangs te vooren was hem van de Regeerders getuigenis onder 't zegel verleent, hoe hy zich, binnen *Amsterdam*, heussselijk en gerustelijk gedragen had, zonder iet, tot beroerte der gemeente, of ondienst des *Konings* aan te stellen. Derhalven, nu reis-reet, at hy, den zeven-en-twintigsten van *Grasmaand*, met de achtbaarste zijner toegedanen, het schey-maal, met zwaar geklag over tafel, dat men hem en zijn heerlijk voornemen, zoo flaauwlijk had ingevolgt, en den eed van 't bond-genootschap zoo qualijk betracht. Omtrent elf uuren in der nacht, ging hy t'scheep, met zijn Gemalinne *Æmilia*, *Gravinne van Nieuwenaar*, en een goet getal Edelen. Men had besorgt, dat de sleutels by den boom waren, en twee karveels op stroom, nevens een water-schip; verzien, voor hem, met schut en volk, t'zijnen geleide tot in 't Vlie toe; van waar hy op *Embden*, en voorts in *Duidsland* raakte. Niet lang over-leefde hy zijn ongeluk; maar stierf den vijftienden van *Sprokkel-maand* des

d'Heer van Brederode poogt te vertrekken.

Reist na Duitsland, den 27. April. 1567.

En sterft.

des jaars vijftien hondert acht-en-zeftig, op den huyfe van *Harnhof* oft *Harenburg*, in de vefte van *Rekeling-huyfen*; en werd tot *Gemmen* in 't land van *Cleef*, begraven. Na zijn vertrek ('t welk de *Herformde* in groote benauwtheyt bracht) kregen *Adriaan Paauw*, en *Harman Roodenburg* uyt handen van Burgermeefteren, deze volgende brief, waar by zy hen beloofden, van al 't gene zy met *Brederoode* gehandelt hadden, vry, kofteloos, en fchadeloos te zullen houden.

Brief, waar by de Majeftraat belaft Paauw en Roodenburg, wegens de handelinge met Brederoode, kofteloos en fchadeloos te houden.

WY Burgermeefteren en Regeerders der Stede Amfterdam, doen kond een iegelyken, die defen onfen tegenwoordige Letteren zien of hooren lefen zullen, dat wy by goetdunken der zes-en-dertig Raden defer Stede, wegens d'uyterfte noot en lafte daar in defe goede Stede geweeft is, den vijf, zes, en zeven-en-twintigfte dag in Aprilis, leftleden, over de komfte der Geufen Knechten, toen leggende tot Ouder-Kerk, en dat wy lange tijd te vooren, en ter zelver tijde, binnen defer Stede hadden, den Heere van Brederoode, Opper-Capiteyn der zelver Krygsknechten, en ook ontrent defer Stede geen byftand van fijner Majefteyts wege hadden, om ontfet te mogen worden, wy over fulks, en om andere ongelegentheden voor oogen wefende, te verhoeden, onfe eerfame en befcheydene Poorters, Adriaan Paauw, *en* Harman Roodenburg, *den ouden, gebeden hebben om den voorfchreven Brederoode en zijn Knechten quijt te worden, hem toekomende, en defe goede Stede, tot dienfte van zijn Koninglijke Majefteyt, te mogen behouden, dat zy-luyden met den zelven Heere van Brederoode handelen en tracteeren zouden willen, om den voorfchreven Heere van Brederoode zekere penningen op renten te beftellen, ten eynde zijn Edelheyt hier door te haaftiger zoude mogen vertrekken. En alfoo de voorfz. onfe Poorters ons vertoont hebben, zulks met hem gehandelt te hebben, dat de zelven zijn Edelheyt op den zelven xxvij. Aprilis, uyt defer Stede vertrokken is, en wy daar door, God zy dank, defe goede Stede tot dienfte en behoeve van zijn Koninglijke Majefteyt behouden, en de voorfz. Knechten wel ten getale van drie duyfent, of daar over, daar uyt gekeert hebben, zoo hebben wy belooft, en belooven mits defen, den voorfz. onfen Poorteren van hare voorfz. handelingen t'allen tijde tegens eenen ieder te bevrijden, en vry en fchadeloos te houden. In kenniffe der waarheyt, hebben wy der voorfz. Stede van Amfterdam, Zegel ter zake beneden aan defen doen hangen. Gegeven den dag in Mey* 1567.

Ondertekent F. DELFT.

Liefhebbers der vryheid geven gewillig fchattinge.

Korts voor 't vertrek des *Heeren van Brederoode* hadden zoo wel andere liefhebbers der vryheyt, als eenigen van de *Herformden* Gemeente, by eere, trouwe, en manne waarheyt, vergadert in de Spyker van *Harmen Harmensfoon*, gefwooren, den honderften penning hunner goederen op te brengen, tot vervalling van ontrent elf duyfent gulden, gegaan aan reifen, wapenen, pakhuys-huur, en anders; dewijl 't niet lang met hun duuren kon, en tijd was, yders verfchot te voldoen. „Hier toe ftelde men ten huyfe van

TUSSENVOEGSEL.

„ *Laurens Jacobfz. Reaal* op 't Water, on- „der drie flooten en foo veel bewaarders, „als *Laurens Reaal, Nicolaas Pauw*, en *Floris Roodenburg*, die ieder een fleutel had- „den, zekere kifte met een gat in 't fcheel, „om 't geld daar door te werpen. Maar veelen vergaten hun eer en eedt zo wijdt, dat 'er endlijk niet boven zeven hondert gulden, in gevonden werd, die men de waardinne des *Heeren van Brederoode* aan telde, in mindering van zijn verteerde koften, en tot erkentenis van den trooft, door zijn tegenwoordigheyt genooten. Doch men had te vooren een merkelijke fom, uyt de Gemeente gehaalt, en hem geleent; waar mede de befetting van *Viane*, en zijne troepen ten platten lande leggende, eenigfins verquikt waren. Dat volk, beroit en oolijk gewapent, quam 's daags na zijn vertrek, onder deze Stad. Zy werden geleyd by *Gijsbrecht* en *Diederik van Batenburg* gebroeders, die voor de *Reguliers* en *Haarlemer-poort*, op elke plaats, met drie oft vier trommen, deeden de wapen flaan. De Schuttery, ftraks in 't geweer, bezette de Wijken, Markt en Poorten. Daar zag men *d'Onroomfchen* hun woord behartigen, en de wacht met yver waar nemen, om hunn' eigen party buiten te houden. Maar niet lang maakten 't daar defe knechten, gewaarfchuwt dat de *Graaf van Meegen* in aantogt was, en hun raadfaamft docht lanx *Sant Anthonis Dijk*, voorts over de *Veluw*, ten land' uit te trekken, alfoo gemelde *Grave van Meegen* al tot Diemen was aangekomen. Zy kofen niet te min eenen anderen weg, en fcheepten over 't *Y*. Maar wonder was 't dat zoo behoeftig een hoop, in 't vallen hunner fortuine, en fpeurende niet anders daar af te zullen hebben, zich zoo onnofelijk droeg. Want men vernam niet, dat zy in de tuinen oft voorfteden eenige andere fchade gedaan hadden; zich genoegende met het nuttigen der fpijfe hen van Burgermeefteren toegefon- „den, alleen plonderden zy het *Cathuyfers*

Brederodes troepen onder de ftad.

Getrouwigheid der Onroomfchen in 't uit-keeren van dat krijgs-volk.

Dat fcheept over in Waterland.

„ *Klooſter*, ſmeeten alles wat in de Kerk was „ aan ſtukken. *d'Onroomſchen*, met groot gevaar van ontdekt te worden aan den boom, daar hun weder-party de waake hield, ſchikten hun eenige zakken buskruits toe, in boere ſchuitjens, in ſchijn „ van Koorn-ſchepen; ook zelve met „ ſchuitjes over 't *Y* aan de *Volewijk*.

Wort verlaten van zijn Overſten, de Heeren van Batenburg.

In *Waterland* verlieten hen de *Heeren van Batenburg*, en voeren over de *Zuider-Zee*, na *Vrieſland*. Ter quader uure. Want op min dan een mijl, van *Harlinge*, bejegend' hun een ſchip met Krijgs-volk, onder 't bevel van *Hopman Ernſt Muilert*, die hunnen ſchipper liet vragen wat hy in had. Dees 't zy uit wraak van eenigen hoon hem gedaan met dronken hoofde, oft dat hem niet luſte, lijf en ſchip, voor vreemden, in de waagſchaal van den ſtrijt te ſtellen, wees met de hand, naar beneden.

Die op de Zuider Zee, met meer anderen, gevangen worden.

Dit teeken, dat 'er iet ſchuilde, deed anderen aan boort komen, en overſpringen: zulx die van binnen, vermeeſtert, eer zy op zagen, tot ontrent honderd in getale, zich moeſten gevangen geven. Daar vont men wel twee honderd goede en gewiſſe roers, veel huisraads, gouts, ſilvers, met eenige kappen en kaſuifels, hun overtuigende 't geweld der geeſtelijkheid gedaan.

Eenige der zelven geſtraft.

Vier-en-twintig werden 'er op de galeye gebannen, zeven tot *Harlingen*, gehangen, daar men zeide drie Edel-luiden onder te weſen; zommige verbeeden, door eenige maagden, tot *Leeuwaarde*. *Jonkheer Jacob van Ilpendam* uit *Holland*, eerſt ſtrengelijk gepijnigt; *Sjourt Byma*, en *Hartman Galama*, *Vrieſche* Edelen, werden met de *Heeren van Batenburg* na *Vilvoorden* gevoert; en voor de wreetheid des *Hertog van Alva*, geſpaart.

De Graaf van Meegen onder Amſterdam.

Op den negen-en-twintigſten van *Gras-maand* quam de *Graaf van Meegen* tot *Slooterdijk*, een halv' uur van deſe Stad, en verſogt lijf-togt uit der Stad. De Wet-houders waren willig; maar de Burger-wacht aan de poorten, daar tegens: zoo dat'er ſlechts zes ſleeden met eet en drink-waren, aan de *Nieuwe Brug*, en voort met ſchuiten hem toegevoerd wierden.

De Roomſchen laten zich niet gelegen zijn aan hen buiten te houden.

De *Roomſchen*, in deſe bedenkelijkheid queeten zich geenſins gelijk d'anderen gedaan hadden, als die van *Batenburg* voor de poort waren: maar lieten de wacht den *Onroomſchen* bevolen, en zich rond uit hooren, dat'er geen vyand voor hun was.

Hy vervolgt Brederodes volk.

De *Graaf* ſtak ook over, op *Waterland*, en miſte *Brederoods* volk, tot *Medenblik*, toen een open plaats, t'achterhalen. Want zy hadden zich effen in negen Boeyers, en eenige kleene ſchepen t'Zee begeven. Dies deed hy de zijnen in zekere razeils treden, die daar op de reede lagen, om hen te beſtoken.

Die ontkomen, en ſloopen hun heir.

Daar viel nochtans niet dan ſchut geveirt; en zy raakten ongeſchent, t' *Ypeſloot*, tot *Muyden* en elders aan den dijk; voorts door de *Veluw*, *Amerongen*, en de *Betuw* tot *Heuſem*. Hier trokken zy over de *Rhijn*, en ſcheurden de Vendels.

Vlucht der Onroomſchen uit Amſterdam.

d'Onroomſchen alhier, vonden zich wel de ſterkſte, maar in 't harte van 't land en alle wegen van hulpe opgedolven. Ook quam de mare voor uit, en *Noircarmes*, met zijne benden aan. Dit deed den geenen, die zich meeſt geuitert hadden, om een goet heen-komen uytſien, en zich na *Embden* ſpoeyen, daar toen de gemeene toevlugt lag. Etlijken namen getuig-ſchrift van Burgermeeſteren, hoe zy altijd in eere, trouw en reede geſtaan hadden. Anderen konden 't niet krijgen, maar werden gepaeit met beloffte, dat men 't hun na-zenden zoude; maar in plaatſe van dien ſcherpelijk vervolgt*. En het verloop was alhier zoo groot, dat zommigen, mits ſchaarsheid van ſchepen, ter nauwer nood ontquamen.

** Ziet de Apologia van Adriaan Pauw.*

Vertrek van Laurens Jacobſz. Reaal.

Op den laatſten van *Gras-maand* quamen'er ook tot *Laurens Jacobſz. Reaal* eenige burgers uit den naam van Burgermeeſteren, met verſoek aan hem van te willen een tijd lang uit'er ſtad vertrecken, voorts daar by voegende dat *Reinier Kant* 's avonds te vooren vertrokken was. Waar op *Reaal* tot antwoord gaf, dat hy zonder getuigenis-ſchrift niet vertrekken wilde. De burgers bragten deſe tijding aan Burgermeeſteren, doch gingen weder by hem, en zeiden, dat Burgermeeſters tegenwoordig den tijd niet hadden, om hem dien te verleenen, maar beloofdenſe na te zenden ter plaatſe, daar hy hene trok. *Reaal* geen arg denkende, bewilligde endelijk, als ook een groote menigte van burgeren, tot het vertrekken.

En andere uit Amſterdam.

Hier op ſtapten *Laurens Reaal*, *Adriaan Kromhout*, *zijn huisvrouw en dochtertje*, als ook *François de Waal*, en *Matthijs Janſz.* in een *Medenblikker* Boeyer, en den tweeden van *Bloei-maand* te *Medenblik* op 't land. 's Anderen daags 's morgens vroeg quam een zeker perſoon *Reaal* aldaar aanſeggen, dat 'er een groot getal Ruiteren van *Alkmaar* langs den *Noort-dijk* na *Medenblik* quam. *Reaal* en zijn met-geſellen dit hoorende, lieten zich, geen beter raad wetende, in een haring-ſchuit, na de ſchepen, die op de reede lagen, roeien. Doch vermits al de ſchepen met huisraat (want de Burgers van *Medenblik* waren met al hun tilbaar goet daar op gevlucht) vol laden

den waren, warense genoodsaakt in een kleene Boeyer, die daar neffens lag, waar op maar een kleene Jongen, en met huisraad geladen was, te stappen. Het zeil wierd terstond opgehaalt, en het schip onder *Wieringen* geset. Den vierden van *Bloeimaand* quam de Schipper aan 't schip, die niet wel hier over in zijn schik was, zeide echter; *Gy hebt heel wel gedaan, want naaulix waartge onder 't zeil, of daar quamen wel ten getale van veertig Ruiters u in uw' herberg zoeken, gingen ook op het Hooft, maar konden geen schip bekomen om u na te zeilen.* En dit was de Getuigenis-brief hem belooft van Burgermeesteren na gesonden te worden. „Zy schikte egter een „Jongman te rug naar Amsterdam, om „voor hun vieren de versogte Getuyg-„brieven te vorderen: Doch 't antwoord „was, dat de versoekers, de brieven zelve „moesten komen haalen, dog zy durfden „de komst van dese Bode niet afwachten. De Schipper bracht hem voorts op 't *Vlieland*, doch geen gelegentheid vindende om terstond weder van daar te geraken, wierdense genootsaakt aldaar t' overnachten. 's Avonds aan tafel zittende, „quam „een *Adriaan Cornelisz.*, also de Schout „overleden was, die het Schouts-ampt van 't *Vlieland* bediende, by hen, en toonde hen eenige brieven van Burgermeesteren van *Amsterdam*, waar by den Schout belast wierd, dat hy zoodanige vier mannen in hechtenis zoude nemen, by aldiense op 't *Vlieland* aan quamen. Doch hy ziende, dat zy zeer over dese tijdinge ontstelt wierden, zeyde tot hen, *Vrienden geen zwarigheyt gemaakt, 'k ben maar een gesette Schout, en ook niet gehouden den last van die van Amsterdam zoo stips na te volgen; weshalven, pakt u terstond weg, op dat ik door u niet teffens in 't lijden rake.* Dese ballingen, geen kans ziende, om van daar te geraken, vonden endelijk noch een krabbeschuyt, van ontrent drie last groot, leggen, die by na een half jaar in de grond gelegen had, met dese droog gemaakt, en zich van leeftogt versien hebbende, gingense onder 't zeyl, om na *Embden* over te schepen: maar na een weynig zeylens wierd de schuyt lek, zulks zy genootsaakt wierden het op *Harlingen* aan te zetten. Dan ontrent *Harlingen* komende, zagense twee schepen, elkandre aan boort leggen, en dat 'er krijgsvolk uyt het eene in 't ander (waar in de *Vry-heeren van Batenburg* waren) over klom; hier door verschrikt, zettense het na de Watten toe. 's Nachts raaktense op een droogte, alwaarse de reeten, zoo veel als mogelijk was, met linnen en haar messen dicht maakten, en quamen endelijk, na veel zukkelen, op den twee-en-twintigsten van Bloeymaand tot *Embden*, daerse veel bekende vrienden, die mede zedert haar vertrek van *Amsterdam* derrewaards overgekomen waren, vonden.

TUSSEN-VOEGING.

Hun groot gevaar op Vlieland.

Komen, na veel zukkelens, tot Embden.

VIER-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Amsterdamse Regeerders trekken na de Landvoogdesse, om vergiffenisse biddende; watse voor antwoord kregen. Amsterdam neemt 's Konings Krijgsvolk in. De Minnebroers weder in haar Klooster gesteld. Waar door eenige in de ly raken; eenen Outgert Cornelisz. onthooft; zijn vonnis waar mede hy beschuldigt word; een ander op de Galey gebannen.

Die van Amsterdam zenden eenige naar Antwerpen om vergiffenis van de Landvoogdes te verwerven.

NA dat nu den *Heer van Brederoode*, en een groote meenigte van Edelen, mitsgaders de Predikanten, Burgers en Koopluyden uyt *Amsterdam*, als geseyt is, vertrokken waren, en noch dagelijks meer en meer vertrokken, wierden op den vijfden van Bloeymaand, van der Gemeente wegen, met goet-vinden van den Gerechte, *Harman Roodenburg*, en *Adriaan Reyniersz. Paauw*, geordent, om met Burgermeester *Joost Buyk*, naar *Antwerpen* te reysen, en te versoeken dat de *Hartogin* geen krijgs-knechten in Stad wilde zenden. Maar tot *Rotterdam* aankomende, ontmoete hen Burgermeester *Jan Klaesz. Hoppe*, die van *Antwerpen* quam om naar *Amsterdam* te reysen, met bevel om binnen vier dagen weder binnen *Antwerpen* te wesen, en antwoord te brengen, *of die van Amsterdam met wil Krijgs-knechten wilden in-nemen, of niet.* Doch d'onsen met de wagen voortvarende, bejegende hen ontrent de tachentig of hondert schepen met Krijgs-knechten, die al den *Ysel* op-voeren na der *Goude*, en voort naar *Amsterdam*. Voorts wierd op den zevende van Bloeymaand een Versoek-schrift by *Meester Adriaan Zandelijn*, Pensionaris deser Stede, geordent, 't geen door Burgermeester *Joost Buyk* aan de *Hartogin van Parma* overgelevert wierd, en op desen zin uyt quam.

Smeekschrift aan haar overgelevert.

Dat tot zijnder kennisse was gekomen, dat ten versoeke van die van Antwerpen, by hare Hoogheyt zekere † beslechting, tot voordeel, rust en welvaart der zelve Stede, hen vergunt was; en nademaal de Burgeren en Inwoonderen van Amsterdam, hen in voorlede tijden altijt gedragen hadden, als goede en getrouwe Ondersaten van zijn Koninglyke Majesteyt, en hy vastelyk meende en verhoopte, dat die van Amsterdam in dese beroerten, zoo veel niet zouden misdaan hebben, dat zy van eenige vergiffenisse oft vorderlijke beslechtingen, dienende tot ruste deser Stede, behooren versteken, maar in genade aangenomen te worden, zoo was zijn ernstelijk bidden en versoeken aan hare Hoogheyt, dat zy gelieven wilde, den Burgeren en Inwoonderen van Amsterdam te gunnen alsulke quijtscheldingen en beslechtingen, als d'Antwerpers (die de zelve beroerten onderworpen waren geweest) gegunt en toegestaan zijn; mits dat zy zich zullen begeven onder gelijke gehoorsaam en onderdanigheyt, waar onder zich die van Antwerpen begeven hadden.

† Appointement.

Hier op vergunde de *Hartoginne van Parma*, bestierster, en *Landvoogdes* der *Nederlanden*, deselve punten byna aan die van *Amsterdam*, die *d'Antwerpenaars* verworven hadden.

TUSSENVOEGING.

„*De Hartoginne van* Parma, *Gouvernante van zijn Koninkl: Majesteyt*, &c. „*gehoort en gelesen hebbende 't Request van* „*de Regeeringe van Amsterdam, verklaart,* „*dat zoo haast zy haar onder de gehoorsaamheyt van zijn Majesteyt, en Guarnisoen binnen haar Stad zullen hebben ontfangen, tot beter handhaving van de Justitie, de Burgers, Inwoonderen, Koopluyden in rust, Vrede, eenigheyt en welvaart te houden; voorts by de Koning voor de gehoorsaamste der zelve te interdiceeren;* „*maar in tegendeel tegens de uytgeweeken Burgers die voor Augusti uytgeweeken zijn om haar goederen te doen procedeeren,* „*ten ware dat zijn Majesteyt quam, zoose in een Maant weder keerde, deselve pardonneerde van aan lijf noch goet gemolesteert te worden, uytgenomen de Vagebonden: Predicanten, vreemde Secretarissen, Kerk-schenders, Altaren en Beelde-stormers, en die Hoofde der seditie en beroerte zijn geweest, noch die van de Consistorie gelt gecollecteert hebben om Krijgsvolk tegens zijn Majesteyt te onderhouden*, &c. „Gegeven tot Antwerpen den eersten „Mey 1567.

Doch alles by maniere van voorraad, en tot 'er tijd toe, dat 'er by zijn *Majesteit* anders in versien was.

Noirtkarmes met Krijgsvolk voor Amsterdam.

Hier op quam den 8 van Bloey-maand *Noirtkarmes* met zijn knechten voor *Amsterdam*, met versoek om met de zelve daar binnen te trekken. Burgermeesteren vindende dit werk van te groot een nadruk om het alleen op zich te nemen, deden hier op de gantsche Vroedschap, en de drie Schutteryen, om zich over het innemen van *Noirtkarmes* met zijn knechten te beraadslagen, vergaderen. Endelijk, vermits hy uyt last der *Landvoogdesse* quam, en met bevel, dat by aldien die van *Amsterdam* weygerden hem in te laten, de Stad met geweld zoude aantasten, (had tot dien eynde ook eenige groove metale stukken met zich gebracht,) wierd hem zijn versoek toegestaan. Den negenden van Bloey-maand, in 't krieken van den dag, stond al het volk van *Noirtkarmes* van 't *Kost-verlooren* of 't *Katnysers Sluysje* ('t geen toen buyten was) af, tot voor de *Haarlemmer-poort*. Ten vier uuren 's morgens wierd de poort uyt last van Burgermeesteren wijt open gezet, en quamen ontrent zes uuren, gaande *Noirtkarmes*, en de *Graaf van Bossu* voor aan, vier Vendelen *Hoogduitsche* Krijgs-knegten van den *Graaf van Overstein*, in Stad, tot op den *Dam* trekken, daarse alle in slag-orde gestelt wierden. Voorts geboot *Noirtkarmes*, *dat de Krijgs-knechten in der Geusen huysen gehuys-vest zouden worden.* Doch Burgermeesteren gaven last datse by den genen geherbergt zouden worden, die hen het bequaamste bergen kon, 't zy hy *Rooms-gesinde* of *Herformde* was. Ten zelven dage wierden ook de twee Vendelen, die tot Stads dienste waren aangenomen, afgedankt; ook gaf *Noirtkarmes* last om terstond het *Minre-broeders Klooster* schoon te maken, en op te hemelen. Op den elfden geschieden 'er een kerkplechtige ommegank, daar de *Graven van Bossu*, *Noirtkarmes*, en *van Megen* bloots-hooft achter aan volgden. Ten zelven dage wierden de *Minre-broeders* weder in hun oude gewaat gekleed, en volgden mede d'ommegank, als ook de *Priesters*; dan tusschen ieder gelidt *Priesteren* gingen twee Hellebardiers, of Hakschutten, met vergulde storm-hoeden op 't hooft. d'Ommegank ge-eyndigt, en het Sacrament weder in d'Oude Kerk gebracht zijnde, geleyden *Noirtkarmes*, *de Graaf van Bossu*, en de Schout *Pieter Pietersz.* de *Minre-broeders* tot in hun Kloofter.

Die binnen gelaten worden.

En alles raakt daar weer op den ouden voet.

Straffe der Onroomschen, over den heymelijken han-

Het volgende Jaar, als nu den *Hartog van Alva* in 't land quam, wierden verscheyde persoonen, die, zoo men voorgaf, met *Brederoode* heymelijk verstand gehou-

del met de Heer van Brederode.

gehouden hadden, hier over in hechtenis genomen, en by den Gerechte gestraft. Eenen *Outgert Cornelisz.* wierd het hooft voor zijn voeten geleyt, 't zelve op een staak gestelt, en zijn lichaam op een radt gelegt. Als blijkt uyt dit volgende vonnis, dat my, neffens andere, alhier ter *Secretarye* berustende, door den Wel-edelen Heer, den Heer *Johan Witsen, Secretaris* deser Stede, ter hand gestelt is, en wy hier, tot meerder verklaringe, en bevestinge van den handel van *Brederoode* zullen laten volgen.

Vonnis van Outgert Kornelisz.

ALsoo mijn Heeren van den gerechte is gebleken by de Confessie van *Outgert Cornelisz.* op-slager, en poorter deser Stede, dat hy hem tot meermalen, ende onder verscheyde persoonen begeven heeft, daar verhaalt ende hun te kennen gegeven worden van zekere verraderye by eenige gemaakt ende geconcipieert metten Heere van Brederode, als dat 'er by eenige van zijnen volken, op een zeker nacht een allarm zoude geslagen worden voor d'eene poort deser Stede; ende dat zijnen anderen volken ende krijgs-knechten door een anderen poort binnen der Stede zouden komen, ende dat onder anderen mede een concept ofte opset gemaakt is geweest: te weten, dat zoo wanneer de voorschreve knechten van Brederoode deur de Haarlemmer-poort binnen deser Stede zoude komen, hy delinquant, wesende in deser Stede soldye met zijne complicen ende mede-zoldaten, staande aan de plaatse deser Stede, den zelfden knechten van Brederoode zouden hebben geholpen, en met hem aangevallen, omme den Catholijken te vernielen, en dat zulks zijn meeninge mede was geweest, indien hy delinquant met den zijnen hadden getriumpheert in der goeden luyden kisten te tasten, dat mede de voorschreven delinquant, ten tijde als de Grave van Megen tot Slooterdijk lag, en een van Burgermeesteren deser Stede quam met eenige victualie voor de voorschreve Haarlemmer-poort, om die te openen, ende de zelve victualien te doen voeren aan de voorschreve Grave, ende met zijn rot-gesellen, ende noch andere vijf rotten, geweest was voor de Haarlemmer-poort, ende heeft tegen den voorsz. Burgermeester gesegt, ende met den andere rotten geroepen, dat zy geen poorten wilden geopent hebben, zonder presentie van haren Capiteyn; al welken zijnde zaken smakende na verraderyen, rebellie, en tenderende tot on-eer, ende kleinachtinge van zijne Majesteyt; *Zoo is 't,* dat mijne Heeren van den gerechte gehoort den eisch ende conclusie by mijn Heer de Schout, op den zelven delinquant gedaan ende genomen, ende op alles gelet hebbende, hier op gehad 't advijs van Meester Reier van der Duyn, Raad in den Hove van Holland, als genoeg adjunct van Schepenen, en by zijne Majesteyt daar toe geordonneert, den zelven *Outgert Cornelisz.* gecondemneert hebben, en condemneren hem mits desen, ge-executeert te worden met den zwaarde, ende zijne lichaam daar na gestelt te worden op een Radt, en zijn hooft op een staak, verklarende de voorts zijne goederen geconfisqueert tot profijte van zijne Koninklijke Majesteyt, onvermindert deser Stede Previlegien, in allen anderen zaken. Gedaan ter Vierschare, Actum 22. Junij 1568.

Præsentibus den Schout, alle de Burgermeesteren, Dempto Simon Martsz. ende alle de Schepenen.

Straffe van Klaas Louwen.

Eenen *Klaas Jansz. Louwen* wierd tien jaren op des *Koning van Spanjens* Galeyen gezet om aldaar te roeyen en t'arbeyden, vermits hy, toen de Krijgs-knechten van den *Heere van Brederoode* in het Dorp van *Ouder-Kerk* lagen, aldaar met den Hopman van de zelfde knechten heymelijke gemeenschap en beraadslaging gehouden, en, als de gemelde Krijgs-knechten vertrokken waren, en by den *Grave van Megen* achtervolgt wierden, zich by eenige quaatwillige luyden vervoegt had, die Koe-voeten, Breek-yzers, Bijlen, en andere gereedschappen by zich hadden, en zich ontrent de *Reguliers Sluys* of *Brugge* onthielden, in meeninge om de zelve Brug af te breken, en alsoo den gemelden Graaf den doorgank te benemen, had ook de wacht van Burgermeesteren geordent, by nacht buyten de gemelde Poort, aangerant, en den Hopman van de zelve wacht gequetst, en diergelyke meer ongebondentheden begaan.

VYF-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Grave van Bossu word Stadhouder van Holland. d'Onroomse Gods-dienst gedemt. Haar Kerken afgebroken, en Galgen van 't hout gemaakt, en de stichters van dien daar aan gehangen. De Koning zend d'Hartog van Alva in Nederland, die d'Onroomse wredelijk vervolgt, en doet ombrengen; steld een Raad der beroerten, of Bloed-Raad in. Haar gruwelijke Wet. Het branden, wurgen en bloedvergieten gaat over al aan. Eenige Burgers t'Amsterdam raken in lyen; Egbert Mainertsz. staat de pijning uit; word van de Schout by den Bloedraad aangeklaagt, en ter dood verwesen, doch sterft in de gevangenis; d'ander twee onthalst; noch een gegeesselt, en wel 140 *in geroepen en uit gebannen. Des Konings indaging over eenige Amsterdammers. Pieter Pietersz. Bekje nevens andere verbrand.*

De Graaf van Bossu word Landvoogt van Holland, by voor-raad. 1567.

DE *Prins van Oranje,* neffens vele *Onroomschen* nu uit den lande gevlugt zijnde, gaf *de Hartogin Margreta van Parma* den zevenden van *Zomer-maand* de *Landvoogdy van Holland aan Maximiliaan van Henin, Grave van Bossu,* (hoewel maar by maniere van voor-raad, en om die, gedu-

rende 't afwesen des *Princen*, te bedienen) over. Geen gewest nu altoos, oft het had een ander aansicht. Van gemoeden (zoo 't scheen) een wonderlijke wisseling. Met gelijke hevigheyd, als voor heen de beelden en Altaren, brak men nu *d'Onroomsche* Kerken af. De binten en balken der zelve, werden aan etlijke oorden, tot galgen gebeesigt, en de stichters daar aan gehangen; „doch de *Gouvernante* hoorende dat door het vertrek van zoo veele Edelen, Koopluyden, Burgers en „Ambachts-luyden de Nederlanden genoegsaam wierden ontvolkt, en dat het „vluchten des te grooter zoude worden, „schreef by Missive aan de Nederlandsche Steden, om 't zelve te beletten, en „de Steden weder in vreede te herstellen; „maar als *Duc d'Alva* in 't Land quam, „en de *Bloedraad* ingestelt hadde, ging „'t vluchten van alle plaatsen uyt de Nederlanden, noch veel sterker als te vooren, aan.

TUSSEN-VOEGING.

Toerustinge in Spanje.

Terwijl zich hier dus alles tot vrede vlijdde, reede den *Koning van Spanje* vast ten Oorlog toe, en deed de *Hartoginne* weten, dat zy hem op het voor-jaar met een heir verwachten zou. Maar de *Koning* veranderde van opset, en liet zich verluyden, dat hy dacht den stoet der Oorloge voor heen te zenden, en in persoon te volgen, wen 't ruygste geklaart waar, om daar te min tijds te besteden, en te spoediger tot den zetel van 't algemeyne bewint te keeren. In dese gelegentheyd quam 'er schrijven aan 't Hof van *Spanje*, geteykent by de *Hartogin*, den twalefden van *Grasmaand*, daar in gaf zy te kennen, *hoe zich hier alles schikte; en noode leed, dat iemand anders haar eere, verdient aan 't zadigen des landts, quam bepluyken; dat de Godtsdienst weder opgerecht was; de Landzaadt in 't spoor der gehoorsaamheyd. Al volks van Oorlog genoeg. Gelijk men, met het geen dat zich hier bevond, de zaken op desen voed gebragt had, konmense daar by behouden; voorts vestigen door de tegenwoordigheyd des* Konings, *&c.* Dit schrijven bracht den *Koning* in beraat, oft men echter met de heirtocht zou voortvaren, of niet. Doch riep hy hier over slechts vijf persoonen; namelijk, den *Hartog van Alva*; *Ruy Gomez de Silva, Prins van Ebali*; *Gomez de Figueroa*; *Diego de Spinosa, groot Inquisiteur*; en *Bernart de Frenesda, Biegt-vader zijner Majesteyt.* Daar liet zich *Alva* met een wijtluftige rede, Zoldaatser-wijse uytgebromt, verluyden, *dat men 't heir behoorde over te zenden, d'Onroomschen uyt te roeyen, en hen met de wreedste straffe te vervolgen.* Maar *Frenesda*, neffens *Ruy Gomez de Silva*, en *Gomez de Figueroa*, rieden den *Koning* tot zachtigheyd. *Spinosa*, in gering bedrijf opgetogen, en zich beter op 't verwijsen van d'ellendige Ketters verstaande, dan op redenen van Land-bestier te wikken, viel alleen den *Hartog* toe. De *Koning*, gemerkt de meeste stemmen op zachtigheyd liepen, geliet zich ook over die zijde te nijgen, houdende nochtans, ten aansien van *Alva* en *Spinosa*, het raad-slot open. Maar *Koning Philips* eyndelijk, 't zy uyt eyge bewegenis, 't zy dat *Figueroa* zich liet omsetten, oft *Ruy Gomez*, om *Alva* uyt het Hof te losen, besloot onder het geley van den zelven *Hartog*, het heir voort te zenden. *Alva* dan komt met een machtig heir uyt *Italien* door *Duytsland* in *Nederland*, verschijnt voor de *Landvoogdes*, verklaart haar zijn last-brief, en neemt voorts het bewind der zaken van haar over.

Schrijven van de Hartogin aan den Koning.

De Koning beraadslaagt zich over 't stuuren van 't heir.

Maar besluyt eyndelijk het heir onder Alva voort te zenden.

Terstont besette hy de voornaamste Steden met zijn Krijgs-volk; liet tot *Antwerpen* een sterk Kasteel bouwen. Verstrooyde de *Geusen* by *Dalem*. Deed *Oranje*, en andere Heeren bannen; het huys van *Kuylenburg* tot *Brussel afbreeken*: de Vry-heeren van *Batenburg*, en andere Heeren onthalsen. Bragt veel honderden onnosele menschen om 't leven, ja sommigen werden door 't pijnigen zoodanig verleemt, dat men hen in stoelen onthalsen moest. De Roo Roe *Jan Graves, Spelle* gebynaamt, reed van gewest tot gewest, volmakende 't geen aan de felheyd der gewoonlijke Vierscharen te kort schoot. Wijders verbood de *Hartog van Alva* by Plakkate, *eenigerley verstand, met de ballingen, oft uytgewekenen, te houden; op verbeurte van den hals, zoo 't tegen 's Konings dienst streed; zoo niet, van straffe ter bescheydentheyd der Rechters.* Daar en tegen beval hy, *dat ieder, wetende waar iemand der vervluchtigen schuylende was, den zelven zoude aantasten, en in de gevankenisse leveren, oft, zoo 't ondoenlijk viel, den Wethouderen aanbrengen.* Ook schreef hy den Raden der gewesten aan, met last om af te kundigen, *dat alle, die 't verbond der Edelen, van den Jare zes-en-tsestig, voor oft na, geteykent hadden, en noch onbekent in den lande gebleven waren, zich, naar versoening met de Kerke, aan de Wethouders moesten komen openbaren, om vergiffenis, van den Koning te mogen verwerven, op pene van eeuwige ongenâ.* Maar elk verstond dit wayfelen wel; en niemand was 'er slecht genoeg, om zich zelf

Alva neemt het bewind van Nederland aan.

Zijn gruwelijke Tyrannye.

Zoekt d'Onroomschen te verschalken.

Stelt een Raad der beroerte in.

zelf te melden, en in den strik van zoo onseker een hoop, te vertuyen. *Alva* wanende nu alles in dwang te hebben, stelde een Vierschaar op, genaamt *de Raad der beroerten*, en tot hooft der zelve *Jan de Vergas*, een God-vergeten en onbarmhertig mensch, by den welken hy noch twalef andere diergelijke mede-broederen voegde. *Dese mochten die genen om 't leven brengen, en ten strengsten handelen, die eenige smeek-schriften tegens de nieuwe Bisschoppen, Inquisitie, en Placcaten in-leverden. Ook wierd by dit geselschap voor Eedgespan, tegens Goddelijke en menschelijke Majesteyt, verklaart, het toe-laten der nieuwe preke, door wat nood van tijd en gelegentheyt het ook geschied mochte zijn. Daar-en-boven, 't nalaten van wederstand aan d'eerste preke, aan 't Kerk-plonderen, en aan 't overgeven van 't Versoek-schrift der Edelen; 't waar by oog-luyking, of uyt verbaastheyt. Noch het drijven dat de Koning niet zoude gerechtigt zijn, om al de Landen van hunne vryheden te berooven; en ontslagen van alle eeden, en beloften van vergiffenis: gemerkt zich d'Ingesetenen meest alle mis-gaan hadden, met daad, of met versuim. Ook het zeggen oft achten, dat dese recht-bank gehouden waar, zich te schicken, na eenige hantvesten oft vryheden, die voor bederfenissen, en oorsaak van alle 't quaat gescholden werden.* Hier nevens zeit men, dat zeker Placcaat by dese *Raat der beroerte* beraemt was, verbiedende, quansuis om 't gevaar van aan *Ketter sche* persoonen te trouwen, eenig huwelijk aan te gaan, buiten bewilliging van den *Hartog*, of de zijnen, op verbeurte van lijf en goet. 't Ging dan aan elken kant, op een vangen en spannen van mannen en vrouwen, van hooge en lage, jonge en oude persoonen. De galgen hingen gerist, de raden, de staken, de boomen aan de wegen stonden verladen met lijken gewurgt, onthalst, en gebarnt. Elke dag had zijn deerlijkheit, en 't baffen der bloet-klocke, dat met de dood van na-maag den eene, van zwager, oft vriend den andere, in 't hart klonk: Aan 't bannen, aan 't verbeurtmaken der goederen, was geen eind *a*. Tilbaar, ontilbaar, 't wert al aan-geslagen, en (ongeacht de aantal der schult-eischeren) bekommert gehouden: tot onwaardeerlijke schade, van Rijken, van Armen, van Kloosters, Gast-huisen, Weduwen en Weesen; die na

Waar over de zelve te zeggen hadden.

Schrikkelijk vervolg.

a ,, Ontallijke menschen, niet van de Religie, en maar eens of tweemaal by de Gereformeerden ter ,, Preeke geweest zijnde, wierden gedood.

,, Den *Hertog van Alva* nam kennis van veel Persoonen door alle de Nederlanden, en die wel gegoed ,, waren, deed weynig na dat de Graven van *Egmont* en *Hoorn* waren gevangen genomen, die voor den ,, Bloedraad roepen, wel ten getale van in de tachtig; doch de meeste koosen de vlucht. In de veertig com-,, pareerden, vertrouwende op haar Vryheden, en meenden haar wel te zullen verdeedigen. Zeven-en-,, dertig wierden door den Provoost *Spelle*, door de eene Kamer in de andere gevoert, en voorts op den ,, 27 February 1567., uyt last des Bloedraads, zonder eens gehoor bekomen te hebben, gevangen geno-,, men; welkers Naamen, om dat noch heden ten dage van de Nakomelingen in dese Stad gevonden ,, worden, hier stellen.

,, *Pieter van de Cruce, Francois Heulblocq, Frederik de Buck, Jan Commelin, Jude Bonnenuiet, Jacob ,, Weytens, Adriaan de Hamere, David de Scheumere, Nicolaas van de Steene, Abraham van de Abele, ,, Mathieu de Vlieger, Pieter van Dueren, Adriaan Havelin, Nicolaas van Bambeque, Jean Broeders, ,, Jan Jansz., Jean van den Enden, Wynant Borneque, Pieter Persijn, Rogier van Robay, Jaques de ,, Karou, Carel en Jaques Bresch, Walant Servaas, Jean Couschart, Carel de Back Cassel, Jean Cassal, Joost ,, Minne, Jacob de Haeze, Pieter Leeman, Simon Stalpaart, Pieter van der Straeten, Jacob de Bruyne, ,, Pieter Soetens, Marten Dieckens, Jean vander Brugge*, en *Nicolaas de Zadelaar*.

,, Van de laatste raakten, drie a vier, terwijle de andere ter Kamer ingelaten wierden, weg, en ont-,, vluchtent; maar de andere wierden in zware en stinkende Kerkers geworpen, daar in ongehoort ge-,, laten tot dat de Vasten gepasseert was; men velde, zonder ondersocht te worden, haar Dood-vonnis, ,, en voerdense in 't begin van April 1568. buyten de Vlaamsche Poort, daar waren Schavotten en Galgen ,, opgerecht, en die ten deele aan Beeldestormerye schuldig verklaart, wierden gehangen, eenige ge-,, worgt, en andere met den zwaarde gerecht, gelijk dese onderstaande *Sententie des Doods* van mijn ,, Over-Grootvader, *Jean Commelin*, die een van die ongelukkige is geweest, duydelijk te kennen ,, geeft.

,, D*E Provoost van 't Hof zijner Majesteyt, gesien hebbende 't Proces en redenen, tegens* Jan Commelin, ,, *by welke blijkt, dat gedagte* Commelin *heeft doen Collecteeren en ontfangen, door ordre van de Consisto-,, rie, een zeer notabele somme, om daar mede door der zelver ordre, te onderhouden en op te bouwen een nieuwe ,, Kerk, daar by als Fondateur, altijd present in de Predicatie is geweest, en heeft ook tegenwoordig geweest by het te ,, Doop houden van zijn Dochters kind op de nieuwe maniere, in die nieuwe Kerk, heeft hem ook gedurig laten vinden in ,, de Preke, zoo tot Gent, als tot Antwerpen: Verwerpende also het oude Catholijke Geloove, omhelsende de Partye van ,, de nieuwe Religie, contrarie de Placcaten van gedagte zijne Majesteyt; schendende der zelver Authoriteyt ende ,, gesag; ende na dat alles is gesien, zoo heeft gedagte Provoost, met advijs van den Raad van geseyde Maje-,, steyt, gesamentlijk in 't Hof vergadert, gecondemneert by dese, over de voorsz. misdaad*, Jan Commelin, ,, *te werden ge-executeert aan den lijve, met den zwaarde, datter de dood na volgt, en alle zijne goederen ge-,, confisqueert, ten profijte van zijne Majesteyt.* Gepronuncieert tot Brussel den 6 April 1568.

,, Uyt alle de andere Steden van Holland, als mede van hier, wierden mede veel Persoonen voor ge-,, dachte Bloedraad ontboden; doch de meeste namen de vlucht, gelijk genoegsaam uyt de verdeedigin-,, ge, die *Adriaan Reymersz Paauw*, aan de Magistraat by geschrifte toegesonden, te zien is, *welke ,, verdeedjginge men lesen kan achter de Byvoeginge van de laatste Druk van de Historie van Bor.*

na loopende Jaren lang, van hun recht en renten, door loose uitvluchten, verstteken bleven. *'t Was nochtans*, voegt 'er de Ridder en Drost-Hooft by, *een groote troost, dat de bitterste Majestraten, zelfs van Amsterdam, die zich in alle pleeghbare wreetheit uitbundelijk gequeten hadden, als noch te slappe woeders, voor onnutte knechten geschouwt, en beschuldigt met naam en toe-naam, zonder dat ook Hendrik Dirksz. vry ging, voor desen Raad te recht moest staan. 't Welk my uit d'oude papieren deser Stad, doch 't af-loop van geding, niet gebleken is.* *Alva* dan in felligheit voortvarende, deed scherp ondersoek tegens al wat zich eenigsins met de beroerte gemengt had, en *d'Onroomschen*, waar zy te betrappen waren, met branden en blaken te verdelgen. En gemerkt velen, standvastelijk ten vuure tredende, op 't uiterste, met een vrymoedige belydenis hunnes geloofs, den mond openden, zoo versierde men, daar tegens, een yslijk gereedschap. Dit waren twee yserkens, waar tusschen de tonge geschroeft wert, en voor aan zulks geschrookt met een gloeiend yser, datse, zwellende, pal te staan hadde, zonder slibberen, oft inwaards te kunnen. Zoo wrongen de geketenden in de pijne van den brand, en sloegen een hol geluyt, gelijk het loeien der genen, die onder den tyran van *Sicilie*, in den gloeiende kooperen os, dat meesterstuk van *Peril*, geworpen waren.

Verschteyde Magistraten, zelf die van Amsterdam gaan niet vry.

Werk-tuyg dat 't spreken der stervende belet.

TUSSENVOEGING.

„Den 13 April wierd gepubliceert, dat „geen Schoolmeester School mogt houden, als met consent van Burgermeesteren, en aan die den Eed, gelijk de „Vroed-vrouwen deden, mede moesten „doen, van geen kinderen te ontfangen, „moesten zorg dragen datse na de wijse „der Roomse Kerk gedoopt wierden. „Daar by wierd ook gekondigt, dat geen „swangere Vrouwen buyten de Steden „mochten vertrekken, en daar gebaart „hebbende, bescheyt van de Pastoor mede te brengen, dat het kind gekerstend „was.

„De Magistraat hielden alle de Poorten gesloten, de schot-deuren op twee „balken na waren neer gelaten; de vreemdeluyden moesten de namen op geven. „Een der 36 Raden hadde zelve de wagt „in de poorten; geen scheepen moesten „de boomen passeeren, zonder wel doorsocht te zijn. Men kondigde op den „5 Mey met de klok af, dat alle die gene „die eenige goederen onder haar hadde „van de uytgeweekene, die hadde aan „te brengen, op de verbeurte van eens zo „veel te vergoeden, en arbitrale correctie.

Alhier t'*Amsterdam* quamen ook, om dees tijd drie wel-geachte Burgers en andere, die zich des luttel gehoedt hadden, in lijden; *Olfert Henriksz.* de Biersteker, *Pieter Jansz. de Wit*, en *Egbert Mainertsz. Egbert* was een seer bemint man, uytstekende in de *Rhetorijk-kunst*, na de wetenschap dier eeuwe, en Vader van den Heere *Sebastiaan Egbertsz.*, die namaals met groote eere van vroomheyt, verstand en geleertheyt, het Burgermeester-ampt hier bedient heeft. Hy had in beraad gestaan van te wijken; maar stal gehouden, ter bede van de Burgermeesters *Joost Buyk*, en *Symon Kops*, hem voor-houdende dat hy ontrent vijftig jaren oudt, en nergens waar om een *Amsterdam* te beloopen. Dat hy geenen last leedt: en indien daar eenige opquam, zy beloofden hem te waarschouwen. Ja zy verleenden hem, onder Stads zegel, een getuyg-schrift, meldende hoe hy aldaar ten goeden name, en in geen opspraak van *Ketterye*, of mishandeling, stond; waar op hy zich verlatende, tot *Antwerpen* en elders, mochte gaan zijn koopmanschap drijven. Welke redenen meer by hem golden, dan alle brieven, en mondeling smeeken van zijn zwager *Laurens Jacobsz. Reaal*, oft andere vrienden, ten tegendeele. Maar aangetast, op den tweeden van Lente-maand deses jaars, by den Onder-Schout, werd hy drie maanden onverhoort gelaten: daar na ter scherpe vrage gedoemt, en met de pallye gepijnigt. Dit stond hy niet alleenlijk uyt; maar 't bewijs, tegens hem voortgebracht by den Schout, werd ook valsch bevonden: invoege d'oudste loon-trekkende *Raadsman*, *Meester Adriaan van Zandelijn*, verklaarde van verstande te zijn, dat men hem behoorde t'ontslaan. Echter liet men hem zitten, en den Schout *Pieter Pietersz.* tijd, om 't stuk in den *Raad der beroerte* te brengen. Daar leid' hem dees te last, dat hy, over lange jaren, met *Luyterye* berucht geweest was, en een der geenen, die 't verdrag van den laatsten in Herfstmaand des Jaars zesen-tzestig ondertekent hadden. Zeker, 't kon niet geloochent worden, dat zijn naam daar onder stond. Maar 't was aldus by gekomen. Als men dit voorseyde verdrag met de *Onroomschen* op 't *Stadhuys* zou sluyten, zeyde Burgermeester *Albert Marcusz*, tegens die van den *nieuwen Godsdienst*, 'k hebbe verstaan dat de *Herformde t'Antwerpen* daar voor borge gestelt hebben, dat van hunne zijde geen oproer of eenig ongemak zoude geschieden.

Egbert Maynertsz. Pieter de Wit, en Olfert Hendriksz. Burgers tot Amsterdam, worden met den zwaarde gerecht.

Sebastiaan Egbertsz.

1568.

Egbert Maynertsz. gevangen en gepijnigt.

Staat alles uyt.

Op nieuws beschuldigt.

den. Dit zelve behoort gy-lieden hier meê te doen. Op dit zeggen zijn eenige van de *nieuwen Godsdienst* van 't *Stadhuys* getreden, en hebben sommige Burgeren, waar onder ook desen *Egbert Meyndertsz.* was, om hier voor borge te blijven, met zich op 't *Stadhuys* gebracht. Doch *Egbert*, als of hem 't ongeluk op de leden lag, zeyde tot den Burgermeester, dat hy dit verdrag niet geerne ondertekenen zoude, indien men hem van wege dese ondertekening, iets hier na te last mogte leggen, oft eenig ongemak daar over aandoen. Waar op de Burgermeester hem tot antwoord gaf, dat hy hem van alles bevrijde, hy zoude slechts maar zijn hand nevens d'andere stellen, zeggende voorts, dat het maar alleen om rust en vrede wil geschiede. Ook luyde het geschrift uytdrukkelijk, dat niemand, ter zake van zijn hand-teken t'eeniger tijd, gemoeyt zoude worden. Alsoo liet hy zich daar toe bewegen. Hier over, niet te min, verwees men hem nu, om op den achtsten van Wijn-maand, met den zwaarde, ontlijft te worden. Maar in de gevankenisse had hy 't water geladen, dat hem wel ten tijde wegnam, juyst 's avonds te vooren. Men hield, als of 'er een treflijke staatsie te houden, en dappere eere te behalen was, met dezen onnoozelen Burger op 't Schavot te brengen, etlijke uuren voor zijn overlijden, hield men by den Arts, die over hem ging, ernstig aan, ten eynde hy hem met eenige dranken oft droogen versterken wilde, om de ziel zoo lang op der tuy te houden, dat men hem gebonden op een stoel, ter bestemde tijd, nevens d'andre twee, mogt' onthalsen. De Genees-meester antwoorde, dat hy geen *God* was, die 's menschen leven in der hand had; en de kranke, na zijn gevoelen, middernacht niet halen zoude. Men koelde echter zijn moedt aan 't doode lichaam; deed het in den kerker onthalsen, en door eenige *Munnikken* van der *Selle-broederen* orde, des nachts in d'aarde zetten, by de *boekery* aan de *nieuwe Kerk*, op 't *Ellendige Kerkhof*, alsoo genoemt, om dat het ongewijd was, en afgesondert tot begraffenis der omgebrachten van beuls hand, en der genen die storven zonder 't misbrood te nuttigen. Hoe 't met het uytwijsen zijner zake ging, kan men niet zekerlijk zeggen: gemerkt by Schepenen boek bevonden word, verscheyde vonnissen, als zy, aan 't duuren hunner Regeeringe, begosten te mis-trouwen, uytgeschrapt, en met groote zorgvuldigheyt verduystert te wesen. Doch is waarschijnlijk, dat het zijne even zulk een zinslot ingehouden hebbe; als men in 't vonnis van *Olfert Hendriksz.* verneemt.

Word ter dood verwesen.

Doch sterft in de gevangenis.

Word op 't Ellendig Kerk-hof begraven.

Biblioteek. of Librye.

Dit luydt, *dat Schepenen alles gehoort, op het goet-dunken, en uyt-gedrukte orde van den Raad der beroerten, hem ten zwaarde verwijsen, met verbeurt-making van goederen; onverminderd Stads gerechtigheden, in alle andere zaken.* Bet dan *Egbert*, nochtans, werd *Olfert* beswaart: en hem op-geleit dat hy ter *Ommoomsche* preke, by 't plonderen van 't *Minre broeders Klooster*, en in Wapenen geweest was. 't Vonnis van *Pieter de Wit* beriep zich op geenen last van den *Bloedraad*; maar 't melde, *dat hy de zelve preke gehoort; de wapenen, als hooft der oproerigen, gedragen; den Hop-man der gewoonlijke Stads-wagte, als die een rot Soldaten, door bevel der Wethouderen na den boom leidde, belet had; ook de gemagtigden der Overheit onwaardelijk toe-gesproken, en over 't verdrag tusschen haar en d'onderdanen gestaan. Dat hy mede jegenwoordig geweest was, daar* Jan Broek *voor-stelde, van* Bredenroode *tegen* 's Konings *believen tot Hooft-man der Stad op te werpen; en dat hy het toevoeren van lijftogt aan den* Grave van Meegen, *had helpen verhinderen.* Dan geen vermaan, zeker werd 'er gemaakt, dat de *Wit*, als de Burgers tegens elkanderen schrap stonden, een roer, gevelt op *Joost Buyk*, had verboden te lossen; en dat men de gehoorsaamheyt, hier in aan hem bewesen, tot een bewijs van bevel-hebbery op-nam; en 't behouden van 's Burgermeesters leven, onder de redenen van 's behouders doot gerekent zy. Al zijne goederen wierden hem ook af, en even als *Olfert Henriksz.* 't hooft voor zijne voeten geleyt, op een staak gestelt, en 't lichaam op een radt geleyt. Ook wierd hier ontrent op desen tijd eenen *Pieter Klaasz. Zevenpenning* wel strengelijk gegeesselt, tien jaren op 's *Konings Majesteyts* Galeyen, en twintig jaren uyt dese Stad gebannen, overmits hy onlangs voor 't *Stadhuys*, en op de *Nieuwe Brug*, en meer andere plaatsen, met luyder keele geroepen, *Vive, Vive le Geux*, een seyl genomen, daar in een gat gescheurt, en dien om zijn hals gehangen had, loopende daar mede op de *Nieuwe Brug*, met een pijp in de hand, en aldaar met zingen, springen en schelden, groote moetwilligheyt bedrijvende. En wierden niet alleen de levendigen dus aan den lijve gestraft, maar ook de dooden, ja die al eenige jaren begraven waren geweest, moesten het mede ontgelden. Want eenen *Simon Jansz. Blokkemaker*, die

Vonnis van Olfert Hendriks.

Van Pieter de Wit.

Worden beyde onthalst.

Pieter Klaasz. Zevenpenning, gegeesselt, en gebannen.

die den *Herformde Godsdienst* aangehangen had, van de *Roomsche Kerk* afgeweken, ook gestorven zonder het Sacrament te genieten, en na zijn dood op 't *Geuse-velt* begraven was, wierd anderhalf jaar daar na, weder op, en onder de galg begraven, en al zijn goederen tot profijt van den *Koning*, verbeurt gemaakt. Hier-en-boven werden 'er den laatsten van Zomermaand, wel hondert en veertig vluchtelingen opentlijk ingeroepen, en daar op gebannen: waar onder veele van de treffelijksten der Stad, zes Vrouwen, de vijf daar af Weduwen, waren. Te dien eynde schreef de *Koning*, en gaf last aan *Jan Hamer*, Deurwaarder des *Hofs van Holland*, dit te verkondigen by desen volgenden Volmacht-brief.

Simon Jansz. Blokkemakers lijk onder de galg begraven.

Wel 140. Vluchtelingen in geroepen en gebannen.

Volmacht-brief des Konings hier toe dienende.

PHILIPS by der gratie Gods Koning van Kastilien, &c. ten eersten onsen Deurwaarder, Serjant van Wapenen, Saluit. Van wegen onsen getrouwen Raad en Procureur Generaal, is ons vertoont, hoe dat by gevolmagtigden geordonneert, in onsen Lande van Holland, by onsen zeer lieve en getrouwe Neef, Ridder van onsen Orde, Stadhouder, en Kappitein Generaal van onsent wege, in onsen Lande van Holland, herwaarts over, den Hartog van Alva, &c. zouden in persoon verdagvaart zijn, tot zekeren dage van onsen Stad van Amsterdam. *Adriaan Kromhout, Mr. Willem Bardesius, Hendrik Fransz. Koornkooper, Pieter Pauw, Jan Meurlink, Willem Walische, Lubbert Nutte, Stants Benning, Klaas Lansmoer, Frank de Waal, Meeus Pietersz., Hans Symonsz., Lourens Jacobsz. in de Goude Reaal, Arent Hudde, Clement Volkertsz., Hendrik van Merkel, Harmen Parschyn, Dirk Hem, Philippus du Gardyn, Gerbrand Dominicus Opslager, Mr. Marten Jansz. Koster, Doctor, Ryer Symonsz. van Nek, Jan Willemsz. Wyngaart, Willem Kortsz. Houtkooper, H. F. Kooren, Hans Psrenhuysen, Arent Jansz. Coesvelt, Hendrik Cornelisz. Metselaar, Thomas Pontgermaker, Schoon Jansz. Metselaar, Pieter Gent Koornkooper, Floris Rodenburg, Jan Parschyn, Egbert Roeloffsz., Frans Volkertsz. Coornhart, Jan Verburg, Jacob Bas, Hans Carpentier, Hendrik Boelisz., Ernst Kramer, Jacob Symensz. in de Hulk, Jonge Harmen Roodenburg, Thomas Gerritsz. Donsburg, Andries Kooperslager in Neurenburg, Hendrik Egbert Roeloffsz., Jan Symentsen in de Haan, Klaas Hendriksz. in de Sleutel, Pieter Cornelis Dobbesz., Volkert Siwertsz. in de Haan, Cornelis Weyner van Medenblik, Hendrik Woutersz. Hoedemaker, Pieter Jansz. na den Brand, Mourits Jansz. Saalmaker, Hendrik Albertsz. Koldermaker, Jan Willemsz. Schoenmaker, Aam Klaasz. Kistemaker, Klaas Theyse Goutsmit, Hendrik Smeek van Dort, Iacob Heyn Laakenkooper, Ian Prins Haringkooper, Mr. Cornelis Scheermeester, Hendrik Syer, in 't Grave-straatje, Hendrik de Bakker, Thymen Meyndertsz., Klaas Boekverkooper, Goosen Pauw, Cornelis Geelveeter, Klaas Duyvel, Jan Bets Roodenburg, Harmen Roodenburg, Hendrik in de Hoppesak, Reyer Jansz. Wolf, Jacob Mankkomen, Klaas Oly, Iacob Schaalmaker, Klaas Pauw, Iacob Iansz. Koster, Hans Wiltersz., Tieleman Tielemanse, Klaas Iansz. Roele, Iacob Dirksz. Warmont, David de Goutsmit, Ian Ioosten Metselaar, Pieter Boom, Hendrik Vaartgen Schuytevoerder, Cornelis Albertsz. Bergvaarder, Ian Smith Koorenkooper, Cornelis Barentsz Pot, Ian Pietersz. Swaaroog, Cornelis Florisz. Taling, Andries Boelisz. in 't Goude Hooft, Klaas Boelisz. in Hamburg, Thomas de Bakker op de Zeedijk, Frederik Sywertsz. in de Haan, Ysbrant Roeloffsz. de Schilder, Thomas Cornelisz. Wisselaar, Iacob Roemer de Soon van lange Roemer, Hendrik Clementsz. Seylemaker, Iacob Roosekrans, Hendrik Sweers in de Groeninger Toorn, Pieter de Boer op de hoek van de Kolk, Gaal de Metselaar, Gerrit Iansz. van Delft, Bouwen Iansz. Kramer, Geurt de Verwer, Iacob van Ameler, Cornelis Reyersz., Willem Kolbakker, Huybert de Lepelmaker, Vrink Martensz. Tinnegieter, Gerrit Smit op de Zeedijk, Stoffel Coris de Ionge, Melis Willemsz., Ysbrant Acoly, Symen Teysz. Koorndrager, Ian in 't blaauwe Paart, Hendrik Iansz., Gerrit Iansz. Kop, Ian Segertsz. Koekebakker, Cornelis Boom, Ian Lubbertsz. Waagdrager, Ian Cornelisz. op de Ossemarkt Slootemaker, Willem Lubbertsz. in de Helm, Aal Pauw, Geertgen Martens, Marten Miltenbex, Iacob Klaasz. Wagemaker buyten St. Anthonis Poort, Mr. Pieter Mol Doctor in de Medicyne, Barent Iansz. in de Engelse Dog, Louris Makelaar, alias, het houte Aansigt, Piertgen de Wed: van Mr. Naning, Duysje Sluiters Wed: van Klaas Splinter, Lysbeth in de Silvere Reaal, Wed: van Pieter Meuse, &c.* om hen te komen verantwoorden voor onsen voorschreven Neve, of anderen, dien hy daar toe zoude willen machtigen, van hun vluchtinge en verberginge, ter oorsake van de verlede beroerten; ten welken dage niemand der voorsz. verdagvaardinge zoude verschenen zijn, hoe wel behoorlijk verdagvaart en geroepen, maar zouden zich alle voor vluchtig gehouden, en niet te voorschijn gekomen hebben, ter oorsake van de voorsz. beroerten. Van de welken zich eenige openbaarlijk gedragen hebben voor Consistorialen, andere de wapenen, tegens de Majestraat van Amsterdam op-genomen: namelijk, daar naar Sinte Mathijs, in den Jare 1566. de derde Beeld-brekinge of storminge begaan: eenige ook van henluiden den Predikanten met wapenen geleid ter plaatse van hun Predikatien, tegens wil en dank van de Majestraat van onsen voorsz. Stad en andere gepleegt; oefeninge van hunne Secte en verworpen Godsdienst, als hebbende doen doopen hare kinderen, de zelven begraven, en by hen-luiden laten trouwen, na des Herformden maniere, gelijk als particulierlijker en breder ten dage dienende, zal mogen verklaart worden, respectivelijk tot laste van eenen yegelijken van de voorsz. persoonen, volgens het zeggen van onsen Raad Procureur Generaal. Versoekende daaromme, ten einde zy-luiden hun daar tegens zouden verantwoorden, te hebben behoorlijke provisie tegens den boven-genoemden, met Clausule van Authorisatie, zo is 't dat wy de zake overgemerkt hebben, u bevelen en volmagtigen by desen, dat gy ten versoek van onsen Procureur Generaal, verdagvaart by verbot en openbare uitroep der voorsz. *Adriaan Kromhout*, &c. te verschijnen in persoon binnen de tijd van driemaal acht dagen eerst-komende, op pene van eeuwige ban, en verbeurt-makinge van goederen, waar van gy hen d'eerste acht dagen zult beteikenen voor den eersten dag, d'andere acht dagen

voor

voor den tweeden dag, en de derde acht dagen voor den leste, en uit-eindige recht-dag, zonder andere te verwachten, voor onsen voorsz. Neve, den Hartog van Alva, daar toe hy ons bysonderlijk gemagtigt, in desen onse Stad van Brussel, of in al zulke andere plaatsen, als hy dan wijsen zal, in onsen voorsz. Landen, van herwaarts over, omme te verantwoorden op al zulke conclusie, als onse Procureur Generaal hun-luiden sal willen doen, en nemen, ter cause van de voorsz zake en anderen, die hy ten dage, dienende tot haarder laste, breeder zal mogen voorstellen, en daar-en-boven procederen, en ordonneren hen luiden insinuerende, en laten weten, dat, by zoo verre zy niet komen verschijnen in persoon, den eersten, tweeden en laatste acht dagen, men procederen zal in haar afwesen, gelijk in zulken zake behooren zal, en zult verwittigen ten voorsz. dage onsen voorsz. Neve, den Hartogen van Alva, van 't geen gy gedaan zult hebben, den welken wy bevelen, en om die zaken, boven verhaalt, als Gouverneur van herwaarts over specialijke magtigen, want het ons alsoo belieft. En alsoo wy onderricht zijn dat de voorsz. *Adriaan Kromhout*, &c. en andere verdagvaarde persoonen zich vertrokken hebben uit onse Landen, of aldaar zich versteken en bedekt houden, willen wy in zulken gevalle de voorsz. dagvaardinge by u in onsen voorsz. Stad van Amsterdam, by edict en uitroepinge zal worden gedaan ter plaatse, daar men gewoonlijk is uit te roepen, en afkundinge te doen, mits dat gy aan de deuren van de voornaamste Kerken aldaar slaan en stellen zult het af-schrift van desen tegenwoordigen, mitsgaders van uwe dagvaardinge; en 't zelve bekent maken aan haren laatste woon-plaatse, in onsen voorsz. Stad van Amsterdam, ten einde zy geen onwetentheid mogen voorwenden; en zy ook van magt en kracht, gelijk of het gedaan was aan haar eigen persoon. En over-zulx hebben wy de voorsz dagvaardinge voor goet gekend, en kennen voor goet mits desen. Gegeven in onsen Stad van Brussel, den 29 dag van Mey, in 't Jaar ons Heeren, 1568.

En was ondertekent by den Secretaris.

VLIERDEN.

't Vervolg en Byvoeging van 't VYF-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

Zedert het in-roepen van de uyt-geweekene die de harde vervolginge te gemoet zagen, bleven veel huysen hier onbewoont staan; waarom de Schout *Pieter Pietersz.* tot zijn profijte 13 huysen
1569. in 't begin van January verhuurde, dat daar na de Rentmeester van Kermerland dede; doch vonden geen huurders. Hy zogt overal na *Bardees* en *Lubbert Nutte.*

Dit Jaar was men noch al doende met die van de Herformde Godsdienst in te dagen, te vangen, spannen, en op allerhande maniere om hals te brengen.

Den 18 January wierd eenen *Gravesteyn* gerecht, en zeide tegens de Toesienders: *Dat hy om de ware Belijdenisse stierf, en bad alle om vergiffenisse zoo hy iemant mogt misdaan hebben; versogt derhalven dat men 't zijn Vrouw noch Kinderen niet wilde verwijten, dewijle hy vromelijk ter dood ging.*

Den 3 February wierd by Placcaat verboden, dat geen Vrouwe hare Mannen, die uyt de Stad geweeken waren, eenig onderstant mogten doen, 't zy in geld of victualie; ook met deselve geen brieven wisselen of na haar toe trekken, op verbeurte van hare goederen. Van gelijke wierd zulx aan de vreemde, hier binnen zijnde, verbooden op lijf straffe.

Den 8 dito wierden ingedaagt *Klaas Reyniersz.*, *Cornelis Leuvens* en *Wybout de Waal*, om te compareeren voor de Raad van Troublen. De redenen waarom, waren, dat *Klaas Reyniersz.*, om dat hy tegens *La Torre*, Secretaris van *Mevrouw van Parma*, was doende geweest; ook dat hy begeert hadde dat de Heer van *Brederoode* Gouverneur hier over dese Stad zoude wesen. *Corneliis Leuvens*, om dat hy verscheyde maalen met de Heer van *Brederoode* hadde gesprooken; en *Wybrant de Waal*, om dat hy *Pieter Pietersz.* de Schout gedrijgt hadde te slaan, als wanneer de Schout de Predikanten hadde willen gevangen nemen. Daags daar aan wierd belast aan alle de geene die eenige Rente-brieven of goederen van de uytgeweekene onder zich hadden, moesten het aan *Dirk Woutersz.*, Secretaris, aanbrengen. Men riep dien dag ook *Ian Lens* in, om zich te verantwoorden; zijn beschuldiginge waren, dat hy de Wapenen hadde gevoerd, uyt een Mis-kelk gedronken, en veel woorden van 't Kruys hadde gesprooken.

Den 16 zette men *Ian Cornelisz. Kettelaar* gevangen; en *Hendrik in de Hoppesak* wierd in den Haag geroepen.

Op den eersten van Maart nam hy *Weyn Outgens* en haar Meyd (na vooren verhaald) over 't bedrevene in de Oude Kerk, gevangen, die beyde op den 22 Juny in een Ton versmoort wierden. 't Moorden begon zijn oude gang te gaan; men onthalsden eene *Jacob Jansz.*, en

en zetten 't hooft op een Staak: De *Schaarslyper* uyt de Oudebrug-steeg wiert gevierendeelt, 't hooft en de rechter-hand op de Haarlemmer, de vier quartieren op de Anthonis, de Heiligewegs en Regeliers Poorten gestelt; men banden een Jongman op de Galeye.

Den vyftienden Maart wierd 't Pausdom op hare voorige Tooneel gevoert. Men kondigde af, dat, als de Ommegang gedraagen wierdt, ieder een brandende kaars in 't venster hadde te stellen. Men zag'er echter geen Toortse, Pypers, Vaandels noch Schutters in 't Harnas by; de oorsaak was, dat 't zelve in lange niet omgedragen, en de devotie daarom te grooter was.

Het schrikkelijk Moord-tooneel had in de Stad geen rust; maar was nu wel op 't heetste. Dat de geene die zig uyt de Roomse Kerk schuyl hielden, zomtijds, om malkanderen te stichten, met een Schuytje buyten de Stad roeyden. Waar toe *Pieter Pietersz. Bekje*, zijnde een Schuytevoerder, doch niet te min in de Heilige Schriftuur wel ervaren, zich gewillig liet gebruyken, ja zelfs 't geselschap dat hy voerde, stichte en trooste uyt Gods Woord; doch hier over wierd hy ten laatsten by den Gerechte aangebracht en gevangen genomen, grouwsaam gepijnigt, en op den 26 February 1569. levendig op den Dam verbrand.

Sententie des Doods, van Pieter Pietersz. Bekjen.

ALsoo Pieter Pietersz., *anders* Bekjen *genaamt, Schuytevoerder, gevangen, niet gedachtig zijnde zijne ziel en zaligheyd, en de obedientie die hy God den Heere, zijne K: Majesteyt schuldig was: verlatende onse Moeder de heylige Kerke, en zulks van de tijd af dat hy verstand heeft gehad, tot noch toe, niet en heeft willen gaan ten heyligen waardige Sacrament, 't zelve verachtende, daar af niet houdende, en in twintig jaren maar eens geweest en is te biechte, contrarie de ordonnantie van onse Moeder de heylige Kerke, en hier-en-boven hem gevonden heeft in de gereprobeerde verbodene vergaderinge, ofte conventiculen van de Mennonisten, &c. En zelfs in zijnen schuyte tot twee reysen conventiculen van de voorschreve Mennonisten gehouden heeft, in de zelve abominabele gereprobeerde Secte, zulks persisterende, dat hy noch onlangs voor zijn apprehensie, zijn Huysvrouwe, gelegen zijnde van kinde, 't zelfde kind genomen en weg gebracht heeft, zonder dat hy heeft willen gedoogen ofte gehengen dat 't zelfde kind na de ceremonien van de oude Roomsche Catholijke en Apostolijke Kerke zoude gedoopt ofte gebaptiseert werden; daar inne hy als noch gevangen zijnde, persisterende zonder weder te willen keeren tot onsen Moeder de heylige Kerke, niet tegenstaande by by diversche Geestelijke persoonen, ook by Schepenen deser Stede, tot verscheyde reysen, om weder te keeren, die vermaledijde Secte te verlaten,* ver-

vermaant, en geinduceert is geweest, al 't welk alsoo het feyten zijn van gequetste Goddelijke en Wereltlijke Majesteyt, als by 't gunt voorschreve is, perturberende die ruste en 't gemeen welvaren, die daaromme, anderen ten exempele, niet en behoorde ongestraft te blijven: Zoo is 't, dat mijn Heeren van den Gerechte gesien hebbende den eysch van mijn Heer den Schout, ook zijn informatie, die Confessie van de gevangen, mitsgaders die sobere defensie van de selve gevangen, op alles rijpelijk gelet hebbende, den voornoemden gevangen gecondemneert hebben, als zy condemneren mits desen, omme, volgende die Placcaten van zijne Majesteyt, geexecuteert metten vyere te werden. Verklarende alle zijne goederen tot profijte van de zelve zijne Majesteyt geconfisqueert, onvermindert deser Stede privilegien en alle andere zaken, gedaan ter Vyerschare den ses-en-twintigsten Februariis, Anno 1569. *Presentibus alle de Schepenen, by advijse van alle de Burgermeesteren.*

Pieter Pieter sz. Bekje verbrand.

Als dese *Pieter Pietersz. Bekjen* gevonnist was, 't welk by eenen *Willem Jansz.* uyt Waterland gehoort wierd, dat tot *Amsterdam* eene zijner Geloofsgenooten op den 26 February 1569. zoude verbrand worden, spoede hem uyt Waterland derwaarts; maar quam zoo laat dat de Boomen aan 't Y-kant al geslooten waren; doch met eenig geld te geven, raakte hy daar over en vervolgens in de Stad; liep aanstonds Damwaards, den gevangen ziende te Paale treeden; hy staande op de trappen van de Waag hem toe riep (zoo ontstak in hem de yver om zijne naasten in 't geloove te sterken), *Broeder strijd vromelijk:* op dit geluid vielen zommige toe om den roeper te grijpen, doch leiden de hand op een verkeerden, die zich ontschuldigde, 't geene *Willem Jansz.* ziende, om dese onnosele te

Die door Willem Jansz. staande op de trappen van de Waag, wierd aangemoedigd.

redderen, quam zelve te voorschijn, zeggende; *Ik ben de Man die straks zoo riep.* Op dese bekentenisse wierd hy gegrepen, vast-geset, ondervraagt, twee reyse gepynigt, en op den 12 Marty daar aan volgende ter dood verwesen; en nevens hem *Jan Quirynse* van *Utrecht*, zijnde een Schipper, *Cornelis Jansz.* van *Haarlem*, Varentgesel, en *Clement Hendriksz.* Zeylemaker, levendig verbrand. Dese *Jan Quirynse* heeft een heerlijke belijdenisse, by maniere van een Brief aan zijn Suster uyt de gevangenis geschreven; *Clement Hendriksz.* heeft vyf deftige brieven, zoo aan zijn Vader, Moeder, als andere geschreven. De Sententie van *Willem Jansz.* laat men hier volgen om 't boven gestelde te bewaarheden.

Sententie des doods, van *Willem Jansz.* uyt Waterland.

1569. A*Lsoo* Willem Jansz. *uyt Waterland, woonende tot* Doornickendam; *hier tegenwoordig gevangen, niet gedachtig wesende zijner zielen zaligheyd, en die obedientie die hy onse Moeder de heylige Kerke en zijne Koninklijke Majesteyt, als zijnen natuerlijken Heere en Prince schuldig was, versmadende d'ordonnantien van de heylige Kerke, noit te Biechte, en maar eens zijns levens ten heyligen waardigen Sacramente, ontrent acht jaren, geweest en is, voorts hem vervordert heeft tot meer malen te gaan in de Vergaderinge van de gereprobeerde en vermaledijde secte van de Mennonisten, ofte Herdooperen: ook ontrent ses ofte seven jaren geleden, versmadende, en afgaande het Doopsel, by hem in zijne kindsche dagen van de heylige Kerke ontfangen, hem heeft laten herdoopen: het breeken des broods, na de maniere van de voornoemde secte, daar naar tot drie ofte vier reysen ontfangen; ook als een Leeraar de zelve secte te vermanen. En op den ses-en-twintigsten February lestleden, hier ter stede eenen* Pieter Pietersz. Bekjen, *Schuytevoerder, die ter oorsake van de zelve secte zoude werden ge-executeert. Hy gevangen, staande onder de volken, hem als noch vervordert heeft den voornoemden* Pieter Pietersz. *in zijn pertinacie te sterken, roepende met luyder stemme, dese ofte gelijke woorden:* Strijd vromelijk, lieve Broeder. *En al is 't dat hy gevangen, zoo by mijnen Heere van den Gerechte, als by verscheyde Geestelijke persoonen geinduceert, en tot meermalen vermaant is geweest, omme de voornoemde gereprobeerde secte te verlaten, en weder te keeren tot onse Moeder de heylige Kerke, weygert nochtans 't zelfde te doen, blijvende in zijn hardnekkigheyd en pertinacie, zulks dat hy gevangen, by 't gunt voorschreven is, gecommitteert heeft* Crimen Læsæ Majestatis Divinæ & humanæ, *als door de zelve secte perturberende 't gemeene ruste, en welvaren van de landen, naar inhouden van de Placcaten zijner Majesteyt daar van zijnde, welke feyten, alsoo anderen ten exempel, niet en behoorde ongestraft te blijven: SOO IS'T, dat mijn Heeren van den Gerechte, gehoort* [hebbende] *den eysch van den Heere den Schout; gesien* [hebbende] *de confessien van den gevangen, en regard genomen op zijne hardnekkigheyd, en pertinacie, den zelven gevangen gecondemneert hebben, als zy condemneeren by desen: omme volgende die Placcaten van zijne Majesteyt, metten vyere ge-executeert te werden. Verklarende alle zijne goederen tot profijte van de zelve zijne Majesteyt geconfisqueert. Gedaan ter Vierschare, den twaalfden Martii, Anno 1569. Presentibus alle de Schepenen, met advijse van alle de Burgermeesteren.*

Op den 6 Mey wierd hier ook eenen *Ian Cornelisz.*, Kooperslager, met den Swaarde gerecht, die aan de toekijkers zeyde: *Dat ik moet sterven is maar alleen, dewijle ik in mijn gemoet daar in genoegsaam verseekert ben, niet anders gedaan te hebben als te Preeken, de Armen bedeelt, en by het uytdeelen van 't Nachtmaal geweest te hebben.*

De vervolginge was dees tijd zoo groot, datse de poorten van de Stad gesllooten hielden. Een van den Raad of Schepen saten persoonelijk in de poorten, om te weten wie daar in of uyt ging. Men kondigde af, dat die eenige effecten van de uytgeweekene onder zich hadden, in 8 dagen te leveren in handen van Commissarissen van 't Hof, en ook dat niemand eenige assistentie aan de gevluchte mochte doen. *Zware vervolging tot Amsterdam.* Den 8 Mey liepen van hier na de Zuyder-Zee; Oorlog-schepen onder *Boshuysen* uyt als Admiraal; *Jan Pijl* en *Leepoog* voerde de twee andere als Capiteynen. In 't laatste van Zomer-maand wierd *Meester Marten Koster*, die ter sake van de Burgermeesteren ten dienste hadde gestaan, om dat in 't bevorderen van het getekende van de Articulen op 't laatste van September 1566. zoodanig geprangt, dat mede als de rest de vlucht moeste nemen, en zijne gedienstigheyt nu voor een doodschuld gerekent. *Mr. Marten Koster neemt de vlugt.* Al wat de Wethouders te voren den Gereformeerde om beters wil, en den volke uyt noot, hadden ingewilligt en toegestaan, en zoo als de tijd althans liep, zwaarlijk verantwoord kon worden, zochtense nu op de hals van anderen te schuyven; hun te wil geweest te zijn, kon een sware misdaad worden; insonderheyt als men niet bewijsen kon last gehad te hebben.

Op den eersten van Herfst-maand wierd een pardon afgeleesen voor die geene die niet ingeroepen, en nochtans uytlandig waren; en die haar niet dorsten voor de Wet verantwoorden, mogten een Taalman of voorspreker gebruyken; en wie zulks naliet, was voor eeuwig gebannen. *Wierd 't Pardon afgekundigt.*

Adriaen Reyniersz. Paauw, die tot in October hadde Steê gehouden, toog, zich binnen *Amsterdam* niet langer vertrouwende, naar *Antwerpen*; doch d'andere, zijn partyen, te weten Burgermeesteren, vresende dat hy, t'zijner verontschulding, aan den dag zou brengen, wat zy hem te dier tijd belast, en zelfs gedaan hadden, daagden hem terstond voor den Bloedraad, hem beschuldigende, dat hy daags na de eerste beeldstorminge zekere Articulen, ten versoeke van de rasende Gemeente hadde ingeleverd; Dan *Paauw* wetende wien hy voor had, week ten lande uyt. *Adriaan Paauw vlugt mede.* Hy was ook een van de Hooft-Kapiteynen der Schutteren geweest, die men nu, om zich t'ontlasten, by *Alva* beschreef, als Rotmeesters, de welke *'t volk op de been konden brengen, en weêr stillen, na hun welgevallen.* Men had hen nochtans, van Stads wegen, bedankt, en belooft te bevrijden.

„Hy

1569. ,, Hy geweeken zijnde, wierd nevens ,, *Pieter Jacobsz. Schaap*, *Leendert Jansz.* ,, *Graaf* en *Dirk Jansz. Quinting*, met ,, 't volgende Placcaat ingedaagt.

Noch vier persoonen ingedaagt. PHilippus by der Gratie Godes, &c. den eerst onser Deurwaarder of Sergiant van Wapenen hier op versogt saluyt, alsoo van wegen onse lieve getrouwe Raad en Procureur Generaal ons vertoont is, hoe dat *Adriaan Paauw*, *Pieter Jacobsz. Schaap*, *Leendert Jansz. Graaf*, en *Dirk Iansz. Quinting*, haar in verscheyde manieren qualijk gedragen, in zake in onse dienst aangaande, in de laatste Oproer voorgevallen in onse Stede van Amsterdam, namentlijk *Adriaan Paauw*, als zijn Kind hebbende laten Doopen op de nieuwe manier, na de secte van *Calvinus*, en *Leendert Iansz. de Graaf*, ende *Dirk Iansz. Quinting* die Wapenen hebben opgenomen tegens de Magistraat, als Oproerige en als Rebellen van onse voorsz. Stede, ende *Pieter Iacobsz. Schaap*, als geweest zijnde Gaarder van de Aalmoesen onder die Predicatien van de Sectarisen, en daar en boven groote Oproer en verstoringe van de gemeene ruste onder de Gemeente van de voorsz. Stede, gelijk breder zal deduceeren, tot belastinge van een iegelijk van haar luyden, ten tijden en wijlen; ende alsoo zulks niet en behoorde ongestraft te blijven, volgens onse Placcaten en Ordonnantien, heeft de voorsz. Remonstrant aan ons versogt te verleenen Commissie en personeele Dagvaardinge, tegens de voornoemde Personen, en om te doen aantekenen en opschrijven en aan te tasten alle hare Goederen en deselve te Inventariseeren; SOO IS'T, dat wy dese zake hebben overwogen, U beveelen en Committeeren by desen, dat Gy ten versoeken van onse voorsz. Raad en Procureur Generaal Dagvaart by Edict en openbare uytroepinge voorsz. *Adriaan Paauw*, *Leendert Iansz. Graaf*, *Pieter Jacobsz. Schaep*, *Dirk Iansz. Quinting*, te Compareeren in persoone, binnen driemaal 15 dagen eerst komende, &c. voor die van de Raede Gecommitteert en geordonneert, in dese zake by onse zeer beminde ende zeer getrouwe Neve, Ridder van onse Ordre, Stadhouder, Gouverneur en Capiteyn Generaal van onsent wegen, over onse Landen van herwaards over, den *Hartoge van Alva*, &c. in dese onse Steden van Antwerpen, of in al zulke andere plaatsen als den voorsz. Raede hem als dan zal onthouden, &c. om te verantwoorden op al zulke eysch en Conclusie als de voorsz. Procureur Generaal tegens hun luyden, uyt zake voorsz. zal doen en nemen, mitsgaders uyt andere zaken, die hy ten dagen breder zal mogen voort brengen, voorts te procedeeren en zien ordonneeren, als na rechten; hun luyden insinueeren, dat soo verre zy niet Compareeren persoonelijk op de eerste en tweede laatste vijfthien dagen, men in hare absentie zal procedeeren, zoo als na Rechten behoort, ende stellende niet te min in onse hand, by deugdelijke Inventaris alle de roerende ende onroerende goederen van de voorsz. *Adriaan Paauw*, ende anderen boven genoemt, doende de voorsz. goederen onder onse hand Regeeren ende Gouverneeren by suffisante luyden, die gy daar toe zult ordonneeren, die ten allen tijden hunne handelinge zullen komen verantwoorden, ende Rekeninge, bewijs en reliqua, zonder te doen eenige ontslaginge ofte hantlichtinge onder Cautie ofte andersints by onse voorsz. Neve den *Hartog van Alva*, ende dat daar af genoegsaam blijke over senden aan onse voorsz. Neve, Uwe Inventaris geslooten ende zoo als dat behoort tot onderrechtinge van onse voorsz. Raden, &c. zy die pertinent gehoort hebbende, doen ende Administreeren goed ende kort Recht ende Justitie als in zulke zaken behoort, ende ingevalle van Deffault ende continuatie van de voorsz. Verdaghvaarde persoonelijke procederende tot den uyt eynde toe, en pronuntiatie van de voorsz. Ban, verklaren de voorsz. Confiscatie en andere zy zullen bevinden na recht en reden te behooren; ende om alle onse Rechters, Officieren ende Ondersaten, U zullen hebben de sterke hand te bieden zoo die noodig hebbe, en by U daar toe versogt zijnde. Dog alsoo de voorsz. *Adriaan Paauw*, *Pieter Iacobsz. Schaap*, en andere gedagvaarde persoonen haar hebben geabsenteert uyt onse Landen of schuylen ende latiteeren de voorsz. Dagvaardinge en exploit by U zal worden gedaan, by Edictie en openbare uytroepinge in onse Stede van Amsterdam, ter plaatse daar men zulks gewoon is te doen affigeeren, aan de deuren van de principaalste Kerken, &c. en tot hare laatste woonplaatsen in onse voorsz. Stede van Amsterdam, ten eynde zy geen ignorantie pretendeeren, &c. Gegeven in onse Stede van Antwerpen, den 18 November 1566. 1569.

Onderteekent Vlierden.

Den dag om te compareren was tegens den 18 December daar aan volgende.

Dese ingedaagde Persoonen waaren na Embden geweeken, van waar *Adriaan Pauw* zijn verantwoordinge de Magistraat toesond; waar in de geheele Historie van die tijd kan gesien worden, gelijk van te vooren hebben aangewesen. *Die na Embden weeken.*

Maar om de Wethouders, wegens 't geen voor desen, by 't plonderen van 't Minnebroers Klooster was geschiet, toen de wacht, diese daar gestelt hadden, door hun bevel geweer en Klooster verliet, buiten belasting te houden, liet men *Pieter Kaars*, den Hopman der nachtwacht, door den Schout in hechtenis stellen, en onder een' anderen dekmantel naar den hals dingen. Hy had, wierd tegens hem ingebragt, lange jaaren geluitert, hy was een groote Geus, en door 't ontfangen van een geschenk aan de Geusen verbonden. De betichters zagen op een root Duytsch kleed, hem by d'Overluyden van de Cluveniers Doelen vereert, dewijl hy een oud ervaren krijgsman was, die den Keyser, van kindsbeen af, in Italië, Vrankrijk en Duytschland had gedient, en de Schutters somtijds in 't stellen der slagordens, handelen van geweer, en andere krijgs-oeffening, onderwees. Hy was, zeydense, een die- *Pieter Kaars word gevangen.*

1569. naar van Burgermeesteren, maar door zulke giften t'ontfangen, stond hy den Overluyden, en Schutteren tegens de Wethouders ten dienst. Dit was stof genoeg om hem van kant te helpen. Men verwees dan desen man, die der Burgery lieftallig en waard was, in een' ouderdom van t'zeventig jaren, noch vijftig andere jaren op een der Spaansche Galeyen, en maakte (dus was *Laurens Reaal* geloofwaardelijk onderricht) met den Roey-meester koop, om den gedoemden, in de Spaansche Zee, over boort te werpen; altijds dit gaat zeker, dat hy Spanje, daar de Galey naar toe voer, nooyt zag.

Wierd op de Galleyen gebannen.

Is nooyt weer gesien.

In 't begin van January *Adriaan Pauw*, zich mede tot Embden bevindende, wierd nevens andere ingedaagt en geciteert, om zich te komen verantwoorden voor den Raad van Troublen. In plaats van 't zelve te doen, presenteerde de volgende Requesten.

Eerste Request van Adriaan Pauw.

VErtoont in alle eerbiedinge *Adriaan Pauw*, Burger en Koopman der Stede Amsterdam beladen met Wyf en negen kinderen, dat hy zoo wel in den tijd der beroerten als te vooren, God lof, een vredelijk leven geleid heeft, als een goet Burger toebehoort, waar voor hy ook opentlijk gehouden en geacht word in de voorsz. Stad Amsterdam: 't Is verre van hem geweest ooit eenige Wapenen te hebben aangenomen, of hem te laten vervoeren tot oproerigheyd, ofte het gemeene volk te beroeren; alzoo kend hem de Patroon en Decanus van de voorsz. Plaatse te wesen, een Zoon van onse Moeder de Heylige Kerke, en boven dien zoo heeft den voorsz. Remonstrant hem noit geabsenteert of verborgen gehouden uyt de voorsz. zaaken, aangaande de beroerten: dit niet tegenstaande, heeft de *Procureur Generaal* van Zijne Majesteyt, hem nochtans niet anders of meer belast hebbende, dan van eenig en de simpele voorgevinge, als gebruykelijk is in de voorsz. Stad van Amsterdam, zonder nochtans elders opene brieven tegens hem verkreegen te hebben, hen in persoon te dagvaarden, als by de brieven van den 18 December des voorlede Jaars is ingeroepen, om in persoon te verschynen voor Uwer Heerlijkheden binnen driemaal vijftien dagen eerst volgende. Daar op zijn aanstonds alle zijne goederen opentlijk beslagen en opgeschreven. Nu, alhoewel hy Remonstrant een goet betrouwen heeft t'zijner ontschuld, en niet wanhoopt aan 't goede Recht; doch weet zoo haast hy in persoon komt, terstond staat gevangen en in hegtenis genomen te zullen worden. Den uytgang van dese zaak zoude niet anders uytvallen, als een lange wijle, en groote confusie veroorsaaken in zijne handel en neeringe, en tot desolutie van zijne gantsche Huysgesin, daarom is hy met zijn negen Kinderen vertrokken. Versoeke dierhalve, Eerwaardige Heeren, versoeke ootmoedig en bidde, dat hun gelieve, by dese gelegentheid, acht te slaan op 't geene waar mede zijn goede naam, als boven gesegt, belast is, aan hem die genaden te doen van hem te ontslaan van 't inroepen om in persoon te verschynen, maar toegelaaten worden, hem door een Procureur te verantwoorden. &c.

't Apostil was Comparenti fiat Justitia.

Het tweede Request op den 21 April aan de zelve Raad overgeleverd, behelsde.

Tweede Request.

VErtoont in alle ootmoedigheid *Adriaan Pauw*, Burger en Koopman tot Amsterdam, aldaar Factoor van de Koning van Denemarken, en der principaalste Koopluiden van de Oosterse Natie, alsoo hy hem is vindende onversiens, gelijk andere, als te vooren hebbe verklaart, terwijle hy al zijn leven als een goed Burger heeft geleeft, den 18 December laatstleden gedagvaart, om in persoon te verscheynen voor U Heerlijkheden binnen drie vijfthien dagen, daar om hy by een voorgaande Request daar van ontslaginge heeft versogt, om van de strengheyd van die inroepinge van in persoon te verschynen, maar te verantwoorden door een Procureur; *'t Apostil* was, *Nihil* ende *Comparenti fiat Justitia.* Daar op is hy Comparant wederom verdagvaart in zijn persoon te compareeren voor U Heerlijkheyden, binnen drie andere vijfthien dagen, waar door hy Comparant radeloos wierd, niet wetende wat te doen, niet tegenstaande dat veel van zijne Bloedvrinden en Kinderen oordeelden, wegens 't goed betrouwen dat hy heeft op zijn onschult, goede Conscientie, en 't goed Reeht en Justitie van zijn Majesteyt, hem te vertoonen in eygen persoon; maar dewijl hy voor af ziet, dat zoo hy in eygen persoon compareert, aanstonds zal gevangen geset worden, en gesegt, dat de rechtvaardige toorn van zijn Majesteyt hem beswaard, ter oorsaak dat dan wegens zijn Koophandel, en als Factoor, veel Koopluyden Goederen en Rekeningen in handen heeft, hy genoodsaakt is die niet te konnen verlaten, en hem in verderffenisse te brengen, als mede de principaalste Koopluyden uyt Oostland; zoo is zijn versoek, dat de laatste dag van te moeten Compareeren, mag uytgesteld worden tot St. Jan eerst komende, in welke tijd hy de voorsz. Rekeningen der gemelde Koopluyden uyt Oostland mochte voltrekken, tot welken eynde hy dit ootmoedig Request presenteerde, om U Heerlijken gelieve daar in te consenteeren, zult wel doen.

Maar den 24 dito wierden in plaats van *Apostil* dese Persoonen gebannen, als *Adriaan Pauw, Mr. Pieter Iacobsz. Schaap, Leendert Iansz. de Graaf*, en *Dirk Iansz. Quinting.*

Den 4 November eyschte men hier een Hondertste Penning, en in 't begin van December wierden van 's Konings wegen in de 50 huysen verhuurt.

ZES.

ZES-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

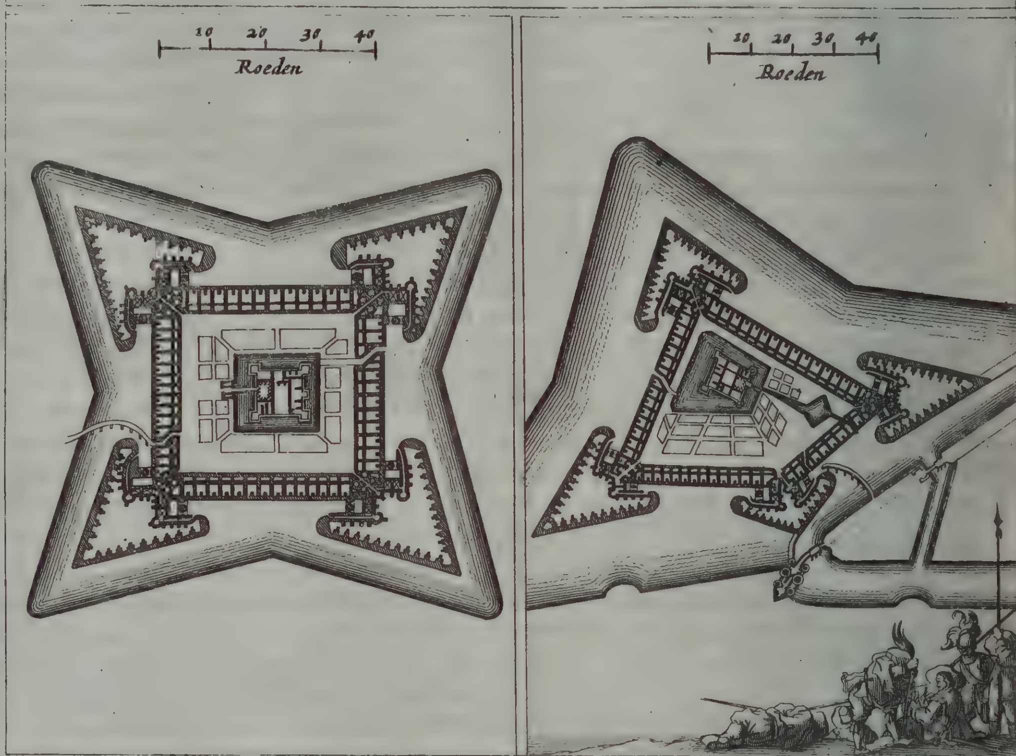
KORT INHOUD.

De Prins van Oranje denkt op tegenweer. Versoekt en verkrijgt hulp in Duytsland. Verkoopt zijn goederen, neemt volk aan, komt over de Mase by Mastricht. Den Hertog van Alva durft met hem geen Veldslag wagen. Des Princen Leger verloopt. Alva doet hier en daar eenige Kasteelen bouwen, dat die van Amsterdam afkoopen. Schrijvens van eenige hunner gemachtigden uyt Antwerpen. Alva wil nieuwe schattingen invoeren. Redenen der Staten hier tegen, wat 'er eyndeling van komt.

1570. *De Prins van Oranje versoekt hulp aan de Duytse Vorsten.* ONdertusschen zocht de *Prins* (ziende dat *d'Onroomschen* hier te Lande zoo jammerlijk geplaagt en mishandelt werden, 't welk het vluchten uyt de Landen dagelijks vermeerderde, en zy geen liever dag zagen, als van dit jok ontslagen te zijn) hulp aan de *Duytsche Vorsten*, hebbende tot dien eynde een breede vergadering van aansienlijke persoonen in *Duytsland* te weeg gebracht, alwaar hy zelfs verscheen, en door een wijtluftige rede den ellendigen toestand der *Nederlanden* hen openbaarde. *Verkrijgt 't zelve.* Dese Vorsten stonden hem toe in hunne Landen Krijgsvolk te werven, en bewilligden in 't leenen van een zekere zomme gelds. *Graaf Ian van Nassouw* stelde zijn heerlijkheden tot onderpant, om een deel penningen te vinden. Zijn Doorluchtigheyd zelf, om te toonen dat het laatste ten beste was, verkocht kleinoodjen, zilverwerk, tapijten, en ander huysraad van Koninklijke kostelijkheyd. *Zijn toerusten.* Voorts aan't moedigen der uytgewekenen, 't vorderen van zamel-penningen, 't uytgeven van bestelling-brieven. *Graaf Lodewijk*, die van *Berge*, die van *Hoogstraten*, en anderen aan 't lichten van volk, met de stille trom. De brieven droegen, in 't voorhooft, den tijtel *van Gods genade*, tot teken, datse van eenen Oppervorst quamen. Zy sloegen op de geweldenary en Handvest-breuk, die hy, ten versoeke van velen, zoo *'t Gesuyvert*, als *'t Roomsch* geloof, ter liefde der Landen, en des *Konings*, aanvinge te weeren. De *Prins* kreeg midlerwijl een treffelijk heir te hoop, dat wel ten getale van ontrent achtien duysent knechten, en zeven duysent paarden, beliep. *Oranje trekt op.* Met dit Krijgsheir trekt hy ontrent *Stokhem*, zonder *En over de Maze.* brug of schip over de *Maas*; zijn geschut, zijnde twintig Veld-stukken, deed hy onder 't nat heene sleepen: en stond den vijfden van *Wijnmaand*, met al zijn gewelt, aan de Brabandsche zijde; voorts begaf hy zich na *Maestricht*, alwaar de *Hartog van Alva* op een berg, *'s Keysers Leger* genoemt, zich neer geslagen, en sterk omgraven had. Van desen overtogt, die meest ieder uyt zijn gissing ging, waagde 't gantsche Land: invoege dat de Overheden, om de verslagentheyd der Spaansgesinden, te stutten, en den moed der anderen te zwigten, zich ten uytersten pijnden den roep te verdooven. Ja hier tot *Amsterdam* wierd een eerlijk burger van *Haarlem*, in 't openbaar, met ongewoone strengheyd gegeesselt, alleenlijk, om dat hy dese mare, dat de *Prins* over de *Maas* getrokken was, uyt zijn mond had laten gaan. Ondertusschen zocht *Oranje* den *Hartog* slag te leveren, maar *Alva*, als een loosen vos, bleef geduurig in zijn voordeel leggen, wel wetende dat 's Princen Heir, door 't quaad weder, en den honger, in 't kort zou moeten ruymen. *De Hartog wil geen slag leveren.* De *Prins* endelijk, na lang om her zwerven met zijn Leger, ziende noch stad noch sterkte van 't geheele gewest zich t'zijner gunste bewegen, 't getijde, om iets uyt te richten, verloopen, en den winter op de hand, vond beter, dan tegens d'ongelegentheyd te harde-bollen, weder over *Mase*, te keeren, en nam een zwaay na 't Land van *Luyk*, voorts na 't Land van *Kamerik*, en kreeg alsoo den Franschen Boodem. Van hier trok 't Heyr door *Champanje* en *Lotteringe*, op *Straatsburg*. Hier maakte de *Prins* zijn schut en pakkaadje te gelde; en betaalde zoo wijd als het toe langen mocht, het overig in beloften. 't Volk, ziende hem al geven wat hy had, wist niet beters, dan gedult te nemen, en ontspande zich. *'t Heir des Princen gesloopt.* In 't wegtrekken had de *Prins* geduurig tot aan den Franschen Boodem, de Vyand op de rug: en duurde dit voorttrekken en volgen, van beyde zijden, by na een maand, met zoo groot een zorgvuldigheyd des *Hartogs*, dat hy, in al dien tijd, zijn volk noit ontwapenen, noch af-zitten liet, eer 't Leger omgraven was.

Alva, die door *'s Princen* vertrek uyt den Lande, waande al zijn vyanden t'ondergebragt te hebben, begon nu, na 't vast-stellen der dwinglandye, voor eeuwig en altoos, te jachten. Drie dingen hield hy hier toe noodig, die meester te sterken, de gemeente te zwakken, en haar eenige wijse te vreden te stellen. *Wat Alva midlertijt brouwt.* De twee eerste hoopte hy eensslaags te

volbrengen door 't ſtichten van verſcheyde ſterkten, en 't invoeren van ſchattingen, die na zijn zin, gelijk hy ook zulks den *Koning van Spanje* overgeſchreven en wijs gemaakt had, het goud zoude doen vloeyen een arm dik. Het derde door een algemeene vergiffenis.

Grondt teykening van twee Kaſteelen, om een van beyde, op de laſtagie alhier te bouwen in den Iare 1570.

Die van Amſterdam koopen 't bouwen van 't Kaſteel op de Laſtadie, af.

Het ſtichten der ſterkten en Blokhuyſen, werd aan ettelijke oorden aangevangen. Eenige, gelijk mede die van *Amſterdam*, kochten het bouwen van een Kaſteel, dat den *Hartog*, na de platte vorm van een deſer nevenſtaande Figuren, (wel eer door den zeer geleerden Heer, *Nicolaas Witſen*, nu Burgermeeſter, hier toe gegeven) meende hier op de *Laſtaadje* te doen bouwen, voor twee hondert duyſent gulden, af; mits datſe ook van Spaanſche beſetting verſchoont bleven. Zy hadden ook (om den *Hartog* van dit zijn voornemen af te brengen) te dien eynde *Albert Dirkſz.* en *Cornelis Iacobſz. Brouwer* naar *Antwerpen* afgeveerdigt; deſe daar gekomen zijnde, verwittigden de Magiſtraat deſer Stede hun wedervaren by deſen volgende brief, die my door den *Heer Meeſter Lucas Occo*, Zoonszoone van den Heer *Pieter Pieterſz.* Schout te dier tijde, ter hand geſteld, en aldus is luydende.

Brief uyt Antwerpen aan de Magiſtraat van Amſterdam geſchreven.

Erſame, wijſe, voorſienige Heeren, ende Mede-broederen, wy gebieden ons zeer in goede gratie van U E. dien ſelven adverterende, hoe dat wy op giſteren na den noene den Hof-meeſter van mijn Heer van Noirtcarmes geſproken hebben, die ons zeide dat zijne Heere aen 't graveel krank lag, ende gene woorden mochten velen, ende dat zijne Heere hem geſeyt hadde, dat wy hem onſe zake, dien wy mijn Heere te zeggen hadden, hem zouden zeggen, en dat hy dat zijne Heere weder rapporteren zoude. Daar na heb ik en mijne Mede-broeder, hem in 't lang verhaalt, die groote deſolatye van den inbreuk van dijken, en den grooten nood van den wateren, zoo binnen als buyten Amſterdamme, en ook van den zeer grooten en weken grond aldaar, ende dat het geheel onbequaam zoude weſen, eenige Knechten ofte Kaſteel tot Amſtelredamme te leggen, omme de groote deſolatye voorſchreven, ende dat die huyſen, als tot Muyden, Medenblik, ende Stavoren genoeg waren omme de Zuider-Zee, ende ook Amſterdamme te bedwingen, ende dat Amſterdamme ook kleyn genoeg, ende geheel voor zijne Majeſteyt was, dat hy zijne Heeren zoude willen bidden van onſent wegen, dat zijne Edelheit, die

die voorschreve Stad zoude willen voor zulks excuseren voor die Excellentie van den Hartog, zoo veel des mogelik zoude mogen wesen. Daar na heeft die voorsz. Hof-meester zijnen Heere, van 't gene voorschreve is, rapport gedaan, ende weder by ons gekomen zijnde, rapporteerde ons dat zijn Heere geseit hadde, dat hy uit den monde van den Hartog verstaan hadde, dat zijne meining was, omme Knechten, ende een Kasteel tot Amsterdamme te leggen, dan zeide ons, dat zijne Heere hem geseit hadde, dat wy zouden moeten concipiëren eenige middelen, ende eene remonstrantie maken, alwaar mede men 't voornemen van den Hartog zoude mogen weg nemen, ende hem tot anaer verstant te brengen, ende ook die middelen al wat pregnant, ende met goede redenen zoude moeten bevestigt wesen, en dat wy zijnen Heere zouden moeten overleveren, op dat zijne Heere den Hartog door instructie van dien, zulks zoude mogen induceeren, dat hy van zijne voornemen zoude willen af-staan, ende ophouden, en alsoo tot eenen andere verstand brengen, ende zeyde ons ook op 't laatste, dat zijne Heere altijt wel gehoort hadde, dat men in Holland een Kasteel leggen zoude, dan men wist noch niet waar 't zelfde wesen zoude, waar op wy den Hof-meester voor antwoort gaven, dat het in onse macht niet was, by ons alleen zulks te doen, dan dat wy mijn Heeren van 't zelfde wel zoude willen adverteeren, 't welk wy by desen doen, alsoo dat mijne Heeren te bedenken hebben, wat hen te doen staat, ende dat het een zake van groote swarigheit is, alsoo dat mijne Heeren met malkanderen 't beste daar inne mogen helpen raden, ende ramen: ende voor zoo veel als aangaat onse andere zake, hebben op huiden een klein Requeste in handen van Del Rio gegeven, waar by wy versoeken, dat wy verlof zouden mogen hebben omme naar huis te mogen reisen, waar op hy ons tot antwoort gaf, dat hy ons zoude helpen. God verleene ons wat goets, lieve en zeer beminde. Hier mede, uwer E. den Al-mogende Heere beveelende. Geschreven uit Antwerpen, desen 11 November 1570.

ALBERT DIRKSZ. MARCUS.
CORNELIS JACOBSZ. BROUWER.

Het Opschrift luyde aldus.

Aan den eersamen, wijse, voorsienige Heeren, Mijn Heeren, den Burgermeesteren, ende Regeerders der Stede van Amsterdamme.

Ontfangen den 13 November 1570.

Alva beschrijft de Staten, om nieuwe Om 't invoeren der Schattingen in 't werk te stellen, beschreef *Alva* in *Lentemaand* de Staten van ieder gewest, tot *Brussel.* Daar doet hy hen voorhouden, *schattingen in te voeren.* dat men noch de rust der volken, zonder wapenen, nochte de wapenen zonder zoldy, nocht de zoldy zonder tollen, hebben kon, de voorgaande onkosten, de jegenwoordige nood, liet voor-houden; en dat de schulden betaalt, loopende middelen gevonden, en teffens eenige zom penningen, in voor-raat opgeleyt diende. Als ouwlinx de Landschappen eenige geld-bede plachten in te willigen, was *Braband* gewoon het vierendeel, *Vlaandre* het derdendeel van 't geheel te dragen: *Holland* het vierendeel, van zoo veel als *Vlaandre*, gaf; *Arthois* een zesten-deel daar af; *Henegouw* desgelijks; en d'andere voort het overschot. 't Welk, alsoo zich daar by d'eene oord meer, dan d'andere, na reede zijns vermogens, bezwaart vond, gemeenlijk te krackeelen gaf. Aanveerdende dan 't blussen deser ongeneugt, tot blanketsel zijns voorhebbens, deed hy zeggen, hoe hy, om alles op eenparigen voet te brengen, niet bequamers had kunnen uit-vinden, dan dat 'er voor eerst den honderstten penning eens, van ieders middelen; voorts tot last des verkoopers den twintigsten der onroerende, en den tiende der roerende goederen, zoo dikwils als die verkocht wierden, zoude worden opgeheven.

De gemagtigden der Staten, zich grootelijks ontsettende over zoo nieu en bijster een voorstellen, en dat noch zonder eenige bepaling van tijd, vertoonden met groote eerbiedenis, en ernst, niet te min, het ongemak daar uit te verwachten. *Die hier over dapper verset worden,* Want, brochtense by, als men een ten honderd van al zijn middelen zoude uitkeeren, en vijf ten honderd van 't verkoopen der grond-vaste goederen, kon 't lichtelijk gebeuren, dat een persoon de zelve verkoopende, binnen 's jaars, den zesten van al 't zijne zoude quijt wesen: dien 't boven-mate smerten moest, dewijl men zoodanige goederen, zelde uit weelde, te gelde maakte. Dat ook, zo de tiende penning van Wolle, van Gaarn, van Ruuw, daar na van geverwt Laken, en van andere waren op gelijke wijse, t'elker verkoopinge, der gemeente ontrokken wierde, zy zich ten laatste met leedige handen zou zien; en d'eerste inkoop, tot zoo gering, de laatste tot zoo hoog een prijse moeten geschieden, dat niemand iets van buiten in-brengen, of binnen 's lands zoude aan-teelen; of immers, ten uit-einde nocht koopers, nocht gelts genoeg vinden. Dat ook dit pak boven al den armen drukken zoude, die gedwongen

En redenen geven, dat zulks ondoenlijk is. gen was zijne nootdruft uit verkoopers handen, by de kleene maat en gewigt te halen. Al 't welk waarom d'ingezetenen, met het luttel der noch over-schietende neeringe, te verbannen, en den buur-gewesten toe te jagen; tot onverwinnelijk bederf des lands, en afbreuk van de inkomsten zijner Majesteit zelve. 't Betalen ook des tienden pennings van d'uitgaande koopmanschappen, (want dit had hy meê gewilt) streed tegens alle billikheid, mits d'eigenaar onversekert was, of zy behouden overkomen, en met voordeel verkoft zouden worden. Maar door dien de meeste Steden, voornamentlijk *Vitrecht* en *Amsterdam*, tot dese schattinge geensins niet konden verstaan, bleef dit werk een tijd lang steken. *Waar door dees voorslag eenige tijd bleef steken.* Den *Hartog* dan ziende dat dit dus een werk met gewelt niet uit te voeren was, deed eindelijk desen voorslag, en veranderde in *Wijn-maand* zijn eisch. Namelijk, dat men den twee hondertste penning, en twintig tonnen gouds 's jaars, voor zes jaren achter elkandere, geven zou. *Maar 20 tonnen gouds worden toegestaan.* Eindelijk stonden de Staten toe twee achter-een-volgende jaren twintig tonnen gouds op te brengen.

't Vervolg en Byvoeging van 't ZES-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

1570. DEn 11 Maart wierd een *Ian Hendriksſoon*, alias *Ian met de Wijven* genaamt, zijnde een Kuyper van zijn Ambacht, om 't Geloof ter dood ge-executeert; en in Mey wierden vier Papen of Priesters gedegradeert, en aan den Wereldlijken Rechter overgelevert, en op den 30 van de zelve Maand opentlijk verbrand, 't welk onder de Gemeente geen kleene opschuddinge maakten; 't schynt dat dese het voorige leven der Geestelijken wat beschropt; als mede haar Studie tegens de *Roomsche* dwalingen aangelegt hadden.

In Maart had men by Publicatie verboden de *Geuse* boeken; doch in Juny wierd gelast die voor den vijfentwintigsten dito op 't Stadhuys te brengen, in de Geschilderde Kamer, om gevisiteert te worden, zijnde in zakken gedaan en versegelt, met een briefje daar by wie de zelve toebehoorde.

Op den 13 dito voerde men van hier een Priester gevankelijk na *Vtrecht*, om dat hy wat begon te *Geusen*; dit baarde zulk een omsien, zelfs onder de Geestelijkheyd, dat dagelijks veel Munniken haar van hier absenteerden.

In 't laatst van die Maand wierd het *Placcaat* van *Pardon* hier afgelesen; en op den eersten Augusti wierd ook het *Placcaat* van *Keyser Karel* van 't Jaar 1550 vernieuwt en afgekondigt.

Men daagde dagelijks van de gevluchte in; en in 't begin van December stelde men de gevluchten haar huysen aan de Vuurschaar te Huur, om op dese Conditie verhuurt te worden, ten profijte van de Konink, dat die de zelve zoude Dak- en Wand-dicht houden voor drie jaren, en de Huurders na die tijd de zelve zoodanig moesten weder leveren.

ZEVEN-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Prins van Oranje krijgt kennis van 's Lands zaken. Geeft bestelling aan Roof-schepen, Water Geuzen genaamt. Die in 't Vlie buit krijgen, en door den Admiraal Boshuisen verdreven worden. Placcaat van Alva wegens de schatting. Die van Amsterdam klagen aan hem, datse 't zelve niet konnen uit voeren, doch vergeefs, worden voor 't Hof van Holland verdagvaart, en in een boete van 25 duisent guldens verwesen; beroepen haar aan den Hoogen Raad te Mechelen, en den Koning; maar worden niet verhoort. Alva en Bossu raken in haat der gemeente. Den Briel ingenomen. Vlissingen valt af, waar door de nieuwe schattingen, en Alvaas wreed voornemen gestaakt word. Geestig vaars op Alva, en den tienden penning. Kluchtig voorspel der Kinderen t' Amsterdam, op Alva.

1571. *De staat des Lands word de Prins te kennen gegeven.* MIdlerwijl was de *Prins* weder uit *Vrankrijk* in *Duitsland* gekomen, alwaar hem *Meester Paulus Buis*, toen Pensionaris der Stad *Leiden*, de gesintheid der Staten, en gestalte des Lands, quam openbaren. Maar *Oranje*, die nu geleerd had, hoe luttel vattens aan de vlagen van 's gemeenemans yver is, en wat 'er weegs tusschen woorden en werken leid; zonderling als 't op te berd brengen van geld aan komt; vond hoe langer hoe raadsamer, met loode voeten te wandelen. „Zoo dede egter „de *Prins*, om dat hy onlangs bevonden „had, hoe 't gebrek aan geld zijne aan„slagen te rug zetten, zijn uyterste best *TUSSENVOEGING.*

,, om een fons van penningen, by weeke-
,, lijke en maandelijke Collecte, onder
,, de Vlugtelingen, ook zelfs uyt de In-
,, gesetenen met groot gevaar t'zamen te
,, haalen. De voornaamste die hier toe ge-
,, bruykt wierden, was *Jonker Dirk Sonoy*,
,, *Reinier Kant* en andere. Op dat hy even-wel niet t'enemaal uit de wereld, en zonder gedachten na *Nederland* scheene, nochte de hoop zijner goetwilligheit versterven liet, zag voor oorbaar in, zijnen vyand altemet, daar 't slaag gaf, eenen neep te geven. Verscheiden uitgewekenen, ook die zich met ambacht oft koophandel niet wisten te erneeren, werden door behoeften en wraak-zucht teffens aangeprikkelt, om verset hunner schade, in 't beschadigen van anderen te zoeken: 't welk hard om verbieden viel. Aan etlijkken van dese dan, verleende hy bestelling, om schepen van oorlog toe te rusten; en maakte tot zijnen Stedehouder en Ammiraal, daar over *Adriaan van Bergues, Heer van Dol-Hain.* d'Eersten Hop-luiden waren *Jonker-heer Landslot van Brederoode, Jonker-heer Albert van Egmond, Nicolaas Ruikhaver, Jan Broek, Adriaan Menning, Bartholt Entes van Menteda, Dirk van Bremen, Linbise.* Dese hielden hun versamel-plaats in *Engeland*, en van daar in zee stekende, werdense van een storm beloopen, zulks datse genootsaakt wierden in 't *Vlie* in te loopen. Alhier, terwijl zy daar op weder en wind blijven leggen, komt hun *d'Oosterche Vloot*, die *t'Amsterdam* en *Enkhuisen* t'huis hoorde (zich voor geen onraad hoedende) in de kaken zeilen. Die randen zy aan; vermeesterense, en dwingen hun randsoen af. Voorts verlekkert op 't geluk, beiden daar noch vier of vijf dagen: midlerwijl komt'er noch een Vloot van veertig zeilen binnen schieten, die, gelijker wijse, van hen gehandelt werd. 't Geschal van dit bedrijf klonk over 't geheele Land, zulks datse, daarse te vore *Wilde* oft *Bos-Geusen* heete, nu de naem van *Water-Geusen*, kregen.

Versamelt geld.

Verleent bestelling tot Roof-schepen.

Die in 't Vlie buyt maken.

En de naam van Water-Geusen bekomen.

De Land-voogt *Hartog van Alva* hier van kundschap krijgende, begon zich bet te water te wapenen. Terstond hier op belaste hy den *Oversten Bossu*, die hy in *'s Princen* plaats tot Stede-houder over *Holland* gestelt had, dat hy zich van dit rooven by tijts zoude zien meester te maken, en de Zee-roovers uitter zee te helpen. *Bossu* derhalve doet tot *Amsterdam*, de Wet-houders der Noort-Hollandsche Steden, by een vergaderen, en leit met hen over wat hier in gedaan diende te wesen. Endelijk werd 'er beslooten dat men twalef Oorlog-schepen op 't vaardigste zoude toerusten, en tot Admiraal daar over maken *Francois Bos-huysen.* De Bond-genooten dit vernemende, verlieten de *Zuider-Zee*, en namen haar vertrekt na *d'Eems. Bos-huisen* niet te min, teeg hen met zijn twalef wel-toegeruste scheepen na, achterhaelde, en bestooktese op *d'Eems*, en brogtse ten deele onder. Een van dese twalef scheepen, die tot *Amsterdam* uit-gereed waren, werd door den Schipper *Zeeger Fransz.* van *Medenblik*, na dat hy 't Hop-manschap daar over van den *Prince* bedongen had, ten dienste des zelven, eer *Bos-huisen* met de Vloot uit-geloopen was, overgebragt.

F. Bos huysen met twaalf Oorlog-schepen hier tegen uyt-gerust.

Die haar verjaagt en t'onder brengt.

Een schip loopt over aan des Princen zijde.

Na dat de twee Jaren, gevrijd van den tienden en twintigsten penning by uytkoop, nu by-na ten einde geloopen waren, en de Landen de twintig tonnen gouds jaarlijks volkomentlijk op-gebragt hadden, begon den *Hartog* de schattingen van den tien en twintigsten penning op nieuw weerin 't werk te stellen, Gaf tot dien einde op 's *Konings* naam een wel minnelijk Placcaat uit, dat van desen Inhout was.

Placcaat van Alva wegens de schattingen.

VAn d'eerste verkooping der goederen zou men den tiensten penning niet uytkeeren. Men zoude ook de Koopmanschappen, ingebracht van buyten, en noit verkocht hier te Lande, zonder dien tol te geven, weder uyt mogen voeren; ook alle Waaren, gebleven in de zelfste natuur, die zy, inkomende, hadden: desgelijks de goederen hier gewassen, gegroeit, oft gewrocht, indien daar af de tiende penning eens voldaan waar. De eigenaars oft Pachters van gronden zouden de gemelde beswaarnis ten eersten male niet dragen, wen zy hun aangeteelt gewas, oft beesten, in den eigen aart oft gedaante der zelven, verkochten. Voorts hadden vry te zijn alle tweede, en voorder verkoopingen van lijf-togt en allerley andere Waaren binnen 's Lands; uytgeseyt alleen de laatste verkooping, waar na de goederen versleten oft versonden zouden worden. Den voorseyden laste zoude ook, zelfs ter laatste verkooping, niet onderworpen wesen de stoffen noch ruuw, oft onbequaam ter slete: maar naderhand volwrocht en bequaam, zouden zy den tiensten penning betalen, wanneer men se verkochte om versleeten te worden, en te vooren niet: doch als zy eens tot sleete gebruykt waren, en daar na wederom verkocht wierden, hadde men t'elken male 't af-trekken des tienden te lijden. En zouden de geenen die opene winkel hielden, om in 't klein te vertieren, 't gemelde recht moeten voldoen; zon-

der

der te mogen voorwenden van hunne Waaren buyten 's Lands gekocht te hebben, en d'eerste verkoopers, en niet de laatste te wesen.

Dit Placcaat zond hy met brieven aan de bysondere Landschappen, om afgekundigt, en in 't werk gestelt te worden.

Die van Amsterdam vinden hun beswaart in 't uitvoeren des zelfs.

De Staten, zonderling van *Holland*, hier op, wesen hem menigerhande zwarigheden aan. Boven al maakten de Wethouders van *Amsterdam*, in 't afkundigen deses Placcaats groote zwarigheyt, ja stonden in twijffel of zy 't afkundigen alhier wilden toestaan, doch stonden het, vresende *'s Hertogen* ongenâ, ten lesten toe; overleverende niet te min aan den Deurwaarder zeker geschrift; inhoudende de bysondere zwarigheden, die *Amsterdam*, door 't voort-zetten deser schattinge, scheen over 't hooft te hangen.

En klagen over gelede schaden.

Daar by voegende, de groote schade, dien zy zedert eenige jaren, te water, door 't nemen en aanhouden van hunne scheepen en koopmanschappen, als ook door den grooten dieren tijd, maar bysonder door de onlangs ontstane alderheilige vloedt, die aldaar mede groote schade veroorsaakt had, geleden hadden. Voorts by-brengende dat hen dit pak ondragelijk wilde vallen, en geen gelegentheyd zagen, indien dese schattinge voortgedreven wierd, om de twee hondert duysent gulden, die zy voor 't af-koopen van 't bouwen van het Kasteel, en Spaansche besetting, die den *Hartog* in dese Stad had willen doen leggen, opbrengen moesten, te betalen. Zeggende voorts, dat men uyt dese en meer andere reden wel lichtelijk bevroeden kon, dat de gemeente van *Amsterdam* geheel en al in de grond zoude gereden worden, by aldien de *tien* en *twintigste penning* alhier in 't werk gesteld wierd.

En den slechten toestand van hun Stad.

Want van de rest hunner goederen noch behouden zijnde, zouden zy zich zelven, en d'arme gemeente niet kunnen onderhouden, en dat noch minder, vermits hunne renten, op huysen en erven staande, die alreede door verbeurtmakinge aan den *Koning* vervallen waren, niet betaalt en wierden, waar uyt zulk een armoede en jammer, voornamelijk binnen dese Stad ontstaan zou, dat om schultshalven, huysen en erven in grooten getale aan-geslagen, en verkocht zouden moeten worden, waar van zijne *Majesteit* dan noch het beste deel, ter zake van den *twintigstenpenning*, genieten zou. Over zulks, om dese groote ellende en jammer, daar in d'arme gemeente nootsakelijk vervallen moeste, voor te komen, konden zy, in 't af-kundigen deses Placcaats geen ander verlof dragen, dan zy over twee Jaren, in deselve schatting gedaan hadden. Maar den *Hartog* zich weinig over dese redenen en klachten ontsettende, begon alreets dese schattingen in te voeren.

Alva bekreunt zich des niet, en wil 'er mede voort varen.

En vermits hy wel wiste, dat die van *Holland* de rijkste waren, en dat aldaar de koop-handel bloeide, nam hy voor het daar aller-eerst in 't werk te stellen. Zend derhalve het Placcaat aan den *Grave van Bossu*, en de Staten van *Holland* over, voorts hen belastende, die van *Amsterdam* aan te zeggen, datse binnen veertien dagen ontfangers over den tienden penning zouden stellen, of dat, indiense het niet deden, daar over in een boete van vijf-en-twintig duisent gulden zouden vervallen zijn. *Bossu* deed, gelijk hem den *Hartog* belaste. Maar de Burgermeesteren, en gansche Vroedschap, over dese schatting zeer bekommert en ontstelt zijnde, hebben wel eenige uit de voornaamste Burgeren, om dese schattingen door de gantsche Stad op te halen, gestelt, en der zelver namen den *Grave* overgesonden,

Die van Amsterdam schoorvoeten in het opbrengen van den tiensten penning.

dan vermits de selve den eed daar op weigerden te doen, en dat de Schepenen het werk niet zeer hart aanbonden, zich verluiden latende, dat dit een werk was, dat den Burgermeesteren, en niet hen aanging, en Burgermeesteren dien last weer op Schepenen schooven, wierd de zaak van dag tot dag dragende gehouden, en uit-gestelt. Midlerwijl waren de veertien dagen al verstreken, en d'ontfangers noch te zoeken. Dit briefde de *Graaf van Bossu* terstond van stuk tot stuk den *Hartog* over. Dees niet weinig hier over verstoort, en rasende van spijt, dat *d'Amsterdammers*, die hy wel voor de rekkelijkste scheen aan te zien, dus derfden dwers-drijven, beval terstond den Algemeenen * Voorsorger van *Holland*, die van *Amsterdam* voor 't *Hof* van *Holland* te verdagen, om hen de boete van vijf-en-twintig duisend gulden te doen betalen.

** Procureur Generael.*

Worden in den Hage voor 't Hof verdagvaart.

Die van *Amsterdam*, om de zaak te bepleiten, zonden uit hun naam *de Advocaat Treslong Mr. Nicolaas Diert*. Doch eindelijk, na veel harrewarren ter wederzijden, doemde het *Hof*, vresende 's *Hartogen* ongenâ, *d'Amsterdammers* in de voornoemde boete.

En hier over in een boete van vijf-en-twintig duysend gulden beslagen.

Zy beriepen zich van dit vonnis aan den *Hooge Raad* van *Meghele*, maar kregen tot bescheit op hun versoek-schrift: *Fiat sermo Duci. Men spreekt'er den Hartog af.* Hier meê voor 't hooft geslagen, vonden zy best het daar by te laten. Doch 't geen hun in rechte ge-

Beroepen haar aan den Hoogen Raad te Mechelen.

geweygert wierd, is hun, mits de navolgende beroerten, toegevallen. De *Prins*, in sijn verdading-schrift van den *jare vyftien hondert tachentig*, seyt, dat de betaling deser vijf-en-twintig duysent gulden eenen Burgermeester van *Amsterdam* alleene te last geleyt wierd. Eenige willen ook datse zich van dit vonnis beriepen aan den *Koning*, en aldaar hun * beroep door gemachtigden vervolgden, maar daar-enboven aldaar noch verklaart wierden, verbeurt te hebben, *hare rechten en handvesten, en dat de Stad gedoemt wierd, om ontvestigt, verwoest, en tot een Dorp gemaakt te worden.*

** Appél. En daar na aan den Koning. Doch vergeefs.*

Ondertusschen begon de Gemeente in alle Steden over dese ongewoone schattingen te morren en te klagen, ja selfs de Geestelijke begosten openbaar den *Hartog* over dit werk te haten en te lasteren. En liep het ongedult soo hoog, dat de Leeraars op de Predik-stoel, voornamelijk hier *t'Amsterdam*, *den Hartog voor een tyran en overtreder opentlijk scholden.*

TUSSEN-VOEGING.

,, Dit maakte groote verbitteringe onder alle de Inwoonders. Het Hof van ,, Holland liet in alle Steden, voornamelijk hier tot *Amsterdam*, ommegangen ,, en bede-dagen instellen. Men vermaande het volk tot boete, en badt God, dat ,, die doch des *Hartogs* verhard en weerbarstig hart wilde vermurwen; ten einde hy de reden en billikheyt plaats gaf: ,, daar hy nu 's Lands voor-rechten met ,, voeten tredende, in der selver plaatse ,, niet als met het uyterste recht en Konings wil voort quam.

De Staten en Steden van *Holland* kregen ook in *Bossu* een af-keer, en begosten hem met loode schoenen na te gaan, uyt oorsake, dat hy, die hun *Stedehouder* was, en in plaats van het om verre te stooten, dit werk, om quansuys soo een trouwen dienaar te zyn, en in 's *Hartogen* gunst te geraken, zich dus ten uyterste pijnde het zelve voort te zetten. Want *Bossu* was de geene, die den Hoogen Raad daar toe porde en aandreef, dat 'er twee ontfangers van den tienden en twintigsten penning weêr op een nieuw binnen *Amsterdam* gestelt wierden, met beloften van noch veertien van de voornaamste Burgers, neffens dese twee, te stellen. Doch dese Burgers konden, in dit ampt te bedienen, al weer geen smaak vinden, zochten deshalve verscheyde uytvluchten en uytleggingen in 's *Hartogen* Placcaat, en in de last dien *Bossu* had; voorwendende dat zijn last op de Burgermeesters zag, en dat

Bossu raakt ook by de Gemeente, over het sterk voortdrijven der tiensten penning, in de haat.

dienvolgens dit ampt door hen zelfs moeste uytgevoert worden. Maar Burgermeesters schooven 't weer op de Schepenen, de Schepenen weer op de Burgermeesteren. Dit schoorvoeten en weygeren duurde zoo lang, tot dat 'er tyding quam, dat den *Briel* door *Lumey*, *Grave van der Merk*, den tweeden van *Grasmaand* met een slingerslag ingenomen was, waar op terstond *Vlissingen*, getergt door het maken van een Borgt aldaar, mede afviel. En dus bleef dit werk haperen, en werd zedert niet meer aangedreven. Want *Alva*, beducht zijnde dat 'er groote oproer mochte uyt ontstaan, en meerder Steden af-vallen, bemoeyde zich met het uytvoeren van dese schattingen voortaan niet meer. Had niet te min zoo vast voorgenomen dese schattingen door te drijven, dat hy, eer de tyding van het overgaan van den *Briel* quam, vast besloten had, een goed deel der Burgeren te *Brussel*, (die om den tiensten en twintigsten penning, van het verkoopen hunner goederen, niet te geven, en zich te zwak vindende, om zich regel-recht daar tegens te kanten, winkels en kramen slooten, en seyden niet te koop te hebben, nochte dienvolgens eenigen tol schuldig te zijn, ja liep endelijk zoo hoog, dat 'er bier noch brood, binnen een maand tijds, om geld te krijgen was,) in hun eyge deuren op te hangen; op dat de anderen, verschrikt van zoo fel en ylend' eene strengheit, met de gewoonlijke oefening hunner neeringe voortvoeren. En was de beul nu al gelast om zeventien stroppen, ladders van tien of twalef voeten, vaardig te maken; het krijgs-volk in 't geweer, en *Don Fredrik*, ten huise van *Viglius*, om de vonnissen te sluiten, als dese tyding van 't veroveren van den *Briel Alva* ter ooren quam, die hier op den loop van zoo voortslaande een wreetheid schorste, en de *Brusselaars* met vrede liet. Ook zeid men, dat den *Hartog*, tegens den *Bisschop* van *Iperen*, die den *Hartog* het in-stellen der tiensten penning af-ried, geseid zoude hebben, dat hy den tiensten penning wilde hebben, of dat de straat-steenen hem voor 't hooft zouden springen, waar op den *Bisschop*, als een *Propheet* hem te gemoet voerde, *dat veel eer zoude gebeuren, dat hem de steenen tegens 't hooft zouden springen, dan dat hy den tiensten penning zoude krijgen.*

Niemand wil ontfanger van de tien, en twintigsten penning zijn.

Den Briel door Lumey ingenomen. En Vlissingen.

Veroorsaakt stilstand der schattingen.

Alvas wreed voornemen.

Van den Bisschop van Yperen tegen gesproken.

In desen tijd vond men op zeker morgen, onder een af-beelding van den *Hartog van Alva* de volgende *Latijnse* woorden geschreven staan,

Aerdig vaers op Alva, en den tienden penning.

Est

Est ne hic Alvarus Dux, jam pius immo prudens?
Est ne hoc carmen?

Dat is:

Is desen Hartog van Alva niet Godvruchtig en wijs?
Is dit geen Vaars?

Al de Geleerden die dit zagen, konden hier geen vaars in vinden, hoe naukeurig zy dit ook ontleeden, en op de Leest van een vaars zochten te schoeyen, niet te min merkten zy wel, dat yet verborgens hier in most steken. Endelijk was'er een, die daar onder schreef, *non est*, dat is, *'t en is geen*. Den eersten Instelder dit ziende, schreef'er onder.

Tollantur Decimæ, & erit.

Dat is:

Licht'er de Tiende uit, en 't zal een worden.

Hier mede quam 't geheim voor den dag, want men begon te tellen van d'eerste letter af tot de tiende toe, en de zelve uitdoende, teldemen weder daar van daan vervolgens tot de tiende, en die ook uitnemende, telde men noch eens tot de volgende tiende, die mede verwerpende, raakten dese drie letteren, *l, a, p*, daar uit; Hier mede veranderden dese *Prosa* niet alleenlijk in een volkomen vaars, dat een *Carmen Pentametrum* wierd, maar den zin, die te voren een zeegen voor *Alva* scheen uit te drukken, veranderde, door 't uit trekken van de tiende deser letteren, in een vloek, even als door 't onredelijk eissen van den tienden penning, al zijn lof in laster, onder de Gemeinte quam uit te barsten, want na 't uitnemen van de voorschreven drie letteren, bleef'er aldus staan.

Est ne hic Avarus Duc impius immo rudens?

Dat is (om mede een Neerduits vaars hier van te maken) bykans aldus:

Is dit geen gierig Vorst, en ongodvruchtig beest?

Aardig en verwonderens waardig is ook het geen *Pontanus* uit *Haamrodius*, die zulx schrijft gesien te hebben, verhaalt, namentlijk dat, midlerwijl'er tusschen den *Hartog van Alva*, en die van dese Stad, over het opbrengen van den tiensten penning gehandelt wierd, eenige der voornaamste burgers kinderen plochten uyt spel en jok ('t geen dikwils een voorspel is van het gene dat 'er gebeuren zal) oorlog onder malkanderen te voeren, waar in d'eene party quansuys zich verklaarde voor den *Hartog van Alva*, en d'andere voor den *Prins van Oranje*. De gene, die den persoon van den *Hartog* uyt beelde, verkondigde met groote strengheyt, (uytstekende met een uytgestrekte arm een papiere vendel aan een stok geplakt, en waar in tien ringen, dat op den tiensten penning sloeg, afgetekent stonden,) het opbrengen des tiensten penning. d'Ander party, die zich voor den *Prince van Oranje* verklaarde, stelde zich aan als offe zulks met kracht en gewelt beletten wilde, invoege dat beyde partyen elkandre met vuysten te keer gingen, in welk gevecht bywijlen dan den *Hartog van Alva*, quansuys op de vlucht, en uyt den Lande gedreven wierd. Ook was op zekeren tijd een hoop Jongens, met drie trommelen, en twee trompetten, den *Dam*, langs de *Kalverstraat*, tot aan de *Reguliers-poort*, komen trekken, waar van een onder hen twee sleutels op sijn borst had hangen; en als men hem vroeg, waar dit geraas op aangeleyt was, gavense tot antwoord, datse de kisten wilden opsluyten, om den *Hartog* den tiensten penning te betalen; in 't weder-keeren smetense den gemaakten *Alva* een net over 't hooft, en hem lustig met modder en slijk.

Voorspel der kinderen t'Amsterdam, op Alva.

't Vervolg en Byvoeging van 't SEVEN-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK..

1571. Ier sat te deser tijd een *Gerrit Cornelisz.* om 't geloof gevangen, welke zwaar gepijnigt en ten viere gedoemt wierd; by de brand-paal komende, bad hy God om genade: *O Heer*, sprak hy, *die van der hoogte hier beneden siet, en een kenner der herten en aller verborgentheden zijt, daar alles als niet voor te reekenen is, neem my doch aan; en vergeef het den genen, die my dit lijden aandoen.* Daar na zich tot den volke keerende, riep hy: *O menschen, eeuwig is soo lang, ô ja, eeuwig is soo lang; en dit lijden is hier seer kort: maar de strijd is hier soo fel en strang. Ach, hoe bange is my noch! O vleesch, verdraag en wedersta noch*

noch een luttel, want dit is de laatste strijdt. Toen men de koorde om zijnen hals wrong, want hy wierd eerst verwurgt, beval hy zijnen geest den hemelschen Vader.

Anneke de Vlaster verbrand.

Noch wierd op den 4 September om den Godsdienst zekere Vrouw, genaamt *Anneken de Vlaster*, door haar buurman *Evert*, zijnde Subsistuyt-schout, verraden, die haar ook gevangen nam met die woorden te uyten, alsse hem vroeg wat zijn begeerte was: *Geeft u van 's Konings wegen gevangen*; Sy op straat komende, riep luyts keels uyt tot de toesienders: *Ik ben noch Hoer noch Diefwegge, maar dit moet ik om de name Christi, en om dat ik zijn heylig Evangelium belijd, lijden.* De Papen deden, om haar tot de Roomse Kerke te brengen, vergeefse arbeyd; hoedanig men haar ook pijnigde, zy bleef volstandig. *Pieter Pietersz.* Schout, door den Bloetraad op alles wel geleert wesende, doemde haar aanstonds als een Ketter verbrand te worden; haar vonnis bekomen hebbende, *bedanktese de Heeren met een stadig wesen, zijnde volkomen verblijd, datse waardig geacht wierd in den name Christi haar veroordeelt te zien, alleen badtse, dat zoo daar iemand was door haar verongelijkt, men 't haar vergeven zoude.* De Schepenen scheenen als in 't hart getroffen zijnde, en konden haar niet een woord antwoorden. Sy wierd op een ladder gebonden, daar *Evert* den Onder-Schout by stond en lachte, als of hy God een dienst dede, zoo sprakse hem aldus aan: *O! gy Judas, had ik onschuldige dit aan u verdient, dat ik dus vermoord word?* welke woorden zy qualijk gesproken hadde, of wierd voorover in 't vuur geworpen, en zoo levendig verbrand.

De Geuse Boeken op den Dam verbrand.

Om dese tijd zag men op den *Dam* een hoop Geuse oft Ketterse boeken verbranden. Een slegt en simpel mensch, die voor gek liep, dit ziende, riep luyts keels: *O ho! ho! 't is al te laat, de Geusen konnen de boeken al van buyten*; en ziende dat de vlam om hoog vloog, riep hy: *Zie daar, dese vonken die nu overal vliegen, zullen Geusen worden, en haar door 't geheele Land verspreyden.* Zoo dat het spreekwoord (hier door een verborgen kragt) de waarheyt aan den dag brengt, *dat Kinders en Gekken de waarheyt spreken.* Na dese is het Tooneel der Vervolginge op *Moortdam* ge-eyndigd, alsoo de tijd begon te veranderen; doch is de naam van *Bloetstraat*, of liever *Bloetraat*, daar *'t Minnebroeders Klooster* gestaan heeft, tot een eeuwige gedachtenisse.

ACHT-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Eenige Steden vallen aan 's Princen, doch Amsterdam blijft aan 's Konings zijde, en neemt Krijgsknechten aan. Aldaar word een Vrouw, om vleys eeten uytgebannen. Amsterdammers schrijven aan die van Haarlem. Amsterdam te vergeefs, door Lumey tot afval versocht; word van hem belegert; zy branden de Lastadie af; die van de Stad vallen op de Beleggers uyt. 't Beleg opgebroken, en eenige Burgers opgehangen. Krijgs-brabbeling in Waterland. d'Enkhuysers bekommeren de vaart op 't Ye. Haar schepen bevriesen, en raken wonderlijk wederom los. Dappere daad van een Vrybuyter. De Prins tracht Haarlem t'ontzetten. Sonoy bemachtigt den Diemer-dijk; moet die weder verlaten. Jan Haarings stoute daad. E: Brederodes wonderlijk ontkomen. Sonoy versterkt zich op nieuw, en neemt den Diemer-dijk andermaal in.

Verscheyde Steden vallen aan 's Princen zijde.

NA dat nu in den Jare vijftien hondert twee-en-tzeventig de drie vermaarste havenen van *Neerland*, en, als sleutels van *Holland* en *Zeeland*, den *Briel*, *Vlissingen*, en *Enkhuisen*, aller eerst den *Koning* af, en op *'s Princen* zijde gevallen waren, zoo hebben terstond de Steden, *Hoorn*, *Alkmaar*, *Edam*, *Medenblik* en die van *Zuid-Holland*, zich over de zelve boeg gewent, uitgenomen dese Stad *Amsterdam*. En schoon datse in den eisch van den tienden penning, den *Hartog* van *Alva* wel de hartste party viel, (waar over datse ook, gelijk wy te voren geseit hebben, in den *Haag* voor *'t Hof* van *Holland* geroepen, en in een boete van vijf-en-twintig duisent gulden gedoemt werd,) zo bleesse nochtans volstandig, en hielt 'et met den *Koning*. Den *Hartog* van *Alva* vermaende ook *d'Amsterdammers* by brieven zeer vriendelijk tot volstandigheit, zeer hoog verheffende hun diensten en getrouwheit den *Koning* bewesen; en beloofde hen ernstelijk zulks zijn *Koninglijke Majesteit* aan te dienen, daar by voegende, datse hier door by den zelven *Koning* geen kleene eer in leggen, en niet weinig haar hand-vesten vermeeren zouden.

Amsterdam blijft onverset-telijk, en op 's Konings zijde.

TUSSEN-VOLGING.

't Welk zy volmondig aan Don Fredrik verklaren.

,,De Amsterdamse Regeeringe toonde zulx in alle gelegentheyd; want na ,,dat die grouwelijke moort tot Naarden ,,en andere Steden geschied was, hebben ,,de Wethouders alhier, door haare Gedeputeerdens *Don Frederik*, met volle ,,monde geseid, noyt met de Rebellen, en ,,die uyt haar Stad geweeken waren, te

 ,,heb-

,, hebben gehouden; maar haar in een ge-,, durige trouwheyd en dienst van zijn ,, Maj. waren gebleven, en voorts tot het ,, laatsten blijven wilden, zoo dat haare ,, wensch was, dat hy het ook zoo gevoel-,, de: voegde vorders daar by, dat zijn Heer ,, Vader den *Hartog van Alva* haar met ,, gesegelde Brieven beloofd hadde, haar ,, Stad nooyt met vreemd Krijgsvolk te ,, beswaren, en daarom versogten dat de ,, Soldaten en Ruytery, die voor *Haar-*,, *lem* trekken zouden, buyten om de Stad ,, langs Heeren wegen marcheeren mog-,, ten: maar dat zo hy, *Don Frederik*, zijn ,, Hovelingen en Treyn in de Stad wilde ,, komen, hem te zullen ontfangen en ont-,, haalen na haar vermogen; mede wilden ,, zy de Artillerye en 't Geschut door la-,, ten, om dat de grond om de Stad gele-,, gen, desselfs zwaarte niet konde dragen. ,, *Don Frederik* prees haar getrouwheyd ,, ten hoogste, diese ten dienst van den ,, Koning deden, met belofte zulx zijne ,, Majesteyt voor te dragen. Om dan hare ,, yver voor de Koning des te meer te ,, toonen, zondense dese volgende Brief ,, aan de Regeeringe van *Haarlem*.

Amsterdam schrijft aan Haarlem.

,, *Ersaame, Discrete, en voorsichtige on-*,, *sen Nabuuren. Wy hebben ontfangen* ,, *van de Excellentie den Hertoge van Al-*,, *va, Gouverneur van dese zijne Majesteyts* ,, *Nederlanden, op den veertienden deser* ,, *Maand Missive, in dato den tienden der* ,, *zelver, by den welken hy ons schrijft, dat* ,, *allen den Steden, zo in den Lande van Gel-*,, *re, Vriesland, Overyzel en 't Sticht van* ,, *Utrecht gelegen gerebelleerd hebbende ge-*,, *had tegens zijne Koninklijke Majesteyt, en* ,, *wedergekeert zijnde van haarluyder schult* ,, *en misdaad zonder verwacht te hebben zij-*,, *ne Majesteyts heyrkragt, henluyden heurluy-*,, *der misdaad en rebellie vergeven is, en den* ,, *borgeren en inwoonderen van dien niet mis-*,, *daan is, maar worden toegelaten vry en on-*,, *behinderd haarluyder goederen, en andere* ,, *dingen te gebruyken, in zulken schijne als zy* ,, *deden en gebruykten voor heurluyder rebel-*,, *lie: en is alleenlijk vigeur gebruykt tegens* ,, *den Steden die geweer geboden hebben, en* ,, *zijne Majesteyts leger van heyrkragt ver-*,, *wagt: welke gratie zijne Majesteyt genegen* ,, *is te gebruyken tegen allen Steden in Hol-*,, *land, die hen zelfs zullen komen wederge-*,, *ven in de obedientie van de Koninglijke* ,, *Majesteyt, zonder te verwachten de komste* ,, *van zijne Koninglijke Majesteyts heyrkragt,* ,, *binnen den tijd van vijftien dagen na de re-*,, *ceptie van desen onse Missive en waar-*,, *schouwinge, welke zijne Excellentie in* ,, *den name en van wegen zijne Koninklijke* ,, *Majesteyt heurluyden beloofd vast en on-*,, *verbrekelijk te onderhouden zonder eenige* ,, *faute, en zonder eenige der voorgaander* ,, *dingen die gepasseerd zijn, tot geenen dagen* ,, *te gedenken, als uwer E. breeder zal mogen* ,, *bemerken uyt Copie autentijk by eenen van* ,, *onsen Secretarisen onderteykend hier by ge-*,, *voegd. En also uwer E. meer dan kennelijk* ,, *is, dat u luyden niet mogelijken en is te resi-*,, *steeren den magt van de Koninklijke Ma-*,, *jesteyt uwen natuurlijken Landsheere ende* ,, *Prince, die zonder twijfel om den laatsten* ,, *man te verliesen de overhand van zijnen* ,, *eygen patrimoniele Landen weer hebben* ,, *zal: ende ook dat den genen die zijne Heyr-*,, *kragt verwachten (die groot ende sterk is)* ,, *niet in genade genomen zullen worden, als* ,, *geen gratie waardig zijnde, als de gene die* ,, *deselve versmaad hebben, &c. Es daarom-*,, *me ons vriendelijken begeren uyt ganscher* ,, *herten, ende nabuurschap, dat uwer E. de* ,, *voorschreven gratie niet en wilt kleyn ach-*,, *ten ofte versmaden, maar u zelven wilt ko-*,, *men presenteren binnen de vijftien dagen* ,, *naar de receptie van desen voor zijne Excel-*,, *lentie althans tot Nimmegen wesende, ofte* ,, *Don Frederico zijnen Sone, ofte den Grave* ,, *van Bossu, Stadhouder van Holland, te-*,, *genwoordelijk zijnde in 't Leger voor Haar-*,, *lem. Ende presenteren wy u Eerwaardig-*,, *heyd daar toe alle addresse ende hulpe te doe-*,, *ne naar ons vermogen. Ende van des te doene* ,, *en wilt in geene gebreke wesen, op dat uwen* ,, *borgeren ende inwoonderen haar lijf ende* ,, *goed niet heel en verliesen, maar ter contra-*,, *rie het zelfde doende van haarluyder lijf* ,, *ende goederen gevrijd zullen blijven. Ende* ,, *zullen ook uwen borgeren ende inwoonderen* ,, *heurluyder neringe ende handwerk mogen* ,, *doen onbehinderd, ende heuren wijf ende* ,, *kinderen den kost winnen, ende de zelve on-*,, *derhouden, ende op brengen in den dienste en-*,, *de vrese van God Almachtig, daar zy luy-*,, *den ter contrarie als nu eensdeels van honger* ,, *ende kommer vergaan, ende opwassen zon-*,, *der eenige vrese van God Almachtig, als* ,, *Heydenen, ende woeste menschen. Ende onse* ,, *Heere God zy met uwer E. ende uwen be-*,, *hoeder, dien wy bidden uwe herten te willen* ,, *wederkeren tot zijnder Koninklijke Maje-*,, *steyt. Geschreven desen 16 February 1573.* ,, *stylo communi. Onderstond geschreven*

Raat haar de Spaanse zijde te houden.

Burgermeesteren ende Rade der
Stede van Amstelredamme.

Ondertekend

W. Pieterszen.

Die van *Amsterdam* dan vast voorgenomen hebbende, om zich op *'s Princen zijde niet te begeven*, hebben, met goed-dunken

Neemt Krijgsvolk uyt de burgers aan.

dunken van de ganſche Vroedſchap, uyt de Burgery twee Vendels Knechten, tot 's Stads beſcherminge aangenomen. Over het eene Vendel was tot Hopman geſtelt *Willem Langius*, en tot Vendrig, *Cornelis Hendrikſz.* een Burgermeeſters Zoon; over het ander tot Hopman *Wolfert Michielſz.* en tot Vendrig *Allert van Diemen.* 't Geweer werd den Krijgs-knechten van Stads wege uyt het *Boshuys* beſchaft. Beneffens deſe twee Vendels, zoo namen de Burgermeeſters noch aan uyt de Burgery, negen hondert mannen, die in negen Vendels verdeelt werden.

Strafheyd der Roomſchen.

Te deſer tijde, 't geen aanmerkens waardig is, wierd de *Roomſche Godsdienſt* en *Inquiſitie*, alhier zoo ſtreng en ſtip onderhouden, dat in dit Jaar op den eerſten van *Lentemaand*, een *Stijn Jans*, in de wandeling *Schippers Trijn* genaamt, by Schepenen vonniſſe gedoemt wiert, om te gaan op zekere Zondag voor d'ommegang, tuſſchen 's Heeren dienaars in een linnen kleet; met een barnende waſchkaarſe, van een half pont, in haar hand, en daar na buyten de Stad en hare vryheyd, en daar buyten te blijven voor de tijd van drie achter-een-komende jaren, ter oorſake zy op den achtſten van *Loumaand*, weſende vrydag, een ketel met vleeſch gekookt, en weder op den vijftienden der zelver maand, zijnde mede vrydag, in tegenwoordigheyd van drie Schippers, vleeſch op de rooſter gebraden had, om t'eten. Maar onder 't braden, quamen d'Onder en d'Opper-ſchout, met hun dienaars; des zy, hen ziende aankomen, de kamer, daarſe in was, toeſloot, en 't gebraden vleeſch met den rooſter, om het voor hen te verbergen, onder den bank weg ſtak, doch wierd het zelve, noch warm zijnde, door hen, daar onder van daan gehaalt.

Een vrouw om vleys eten, uytgebannen.

Ondertuſſchen deed *Lumey*, *'s Princen Stedehouder*, ſchoon deſe Stad dus even onverſettelijk bleef, niet te min groote naarſtigheyd, om de zelve meê tot afval te brengen. Zond derhalve door een Trompetter een brief aan de Wethouders, waar in hy wijtloopig verhaalde met wat wreetheyd den *Hartog van Alva* dit land gefoolt had, hen voorts ernſtelijk vermanende en biddende om zich op *'s Princen* zijde te begeven, of beſcheyt te zenden, hoe datſe geſint waren. De Staten van *Holland* zochten hen ook met verſcheyde brieven tot afvallen te bewegen. Maar de Wethouders toonden zich hier toe ongenegen, invoege datſe dikwils de brieven onbeantwoord lieten. *Lumey* derhalve

Amſterdam word verſocht, op 's Princen zijde te vallen.

verſocht by de Staten, die tot *Haarlem* vergadert waren, de ſom van veertig duyſent gulden, om *Amſterdam* te belegeren. Men zeyt hem hier op alle behoorlijke hulpmiddelen toe. Niet te min, als 'er geſproken werd van Schepen toe te ruſten, om *d'Amſterdammers* te dwingen, daar de Water-ſteden, en Meeſter *Willem Bardeſen*, uyt name van *Sonoy*, (die van gevoelen was, dat men, om die van *Amſterdam* te krenken, en te benauwen, raad moeſte ſchikken, om hun ſchepen te ſlaan, en van de *Zuyder-Zee* te houden) zeer opdrongen, vond men verre te zoeken de koſten daar toe vereiſcht. 't Beleg te lande werd echter aangevangen, *'t Katuiſers Klooſter* ingenomen, etlijke ſchanſſen opgeworpen, twalef groove ſtukken geſchuts, derwaarts geſonden van de Staten, en een Trompetter, met ſchrijven der zelve, aan die van binnen, om hen tot hun eigen heil, en 't gemeine verbond, te bewegen. Ook was 't vertrouwen, dat een goet deel der inwoonderen, den *Prince* gunſtig, niet verſuimen zouden, dus een gelegentheid, en hunnen ſlag waar te nemen: een toeverlaat doorgaans ontſchietende. De Trompetter, in plaats van gehoor, kreeg een koegel na 't lijf. Ondertuſſchen quamen vier Vendelen knechten van den *Grave van Boſſu*, (ten tweeden van *Ooſtmaand* des nachts te ſcheep, aan wien, zijnde tot *Uitrecht*, zy terſtond geſchreven hadden) in ſtad. Hun ging nochtans die angſt over, dat zy de *Laſtaadje*, eene treffelijke voor-ſtad, t'eenemaal aan aſſche leiden: 't en zy veel eer d'oude wrok geweeſt, tegens d'ingeërfden van deſen oord, daar wy te voren af geſproken hebben. De Soldaten vielen, den een-en-twintigſten, tegens den avond uit, op 't volk van *Lumey*, dat voor de *Reguliers-poort*, gelegert was: doch zy werden te rug gedreven, achterlatende zeſtien gevangenen; mits dat vier Vendels, van buyten *Sint Anthonis-poort*, aan d'anderen te bate quamen. Ten volgenden middage, vielenſe wederom ter zelve poorte uit, en ſchermutſten wel anderhalve uure lang. *Lumey* ziende *Amſterdam* alſoo van zich bijten, en de hoop van inwendige opſtendinge te niet; brak 'snachts daar aan, voor *Sant Anthonis* en de *Reguliers poort* op, en ſtak 't vuur in de hutten. 't Zelfde deed hy, 's anderendaegs, voor de *Haarlemmer poort*; insgelijks tot *Slooter-dijk*, dat hy meeſt al verbernde: wijtende zijn af-wijken den Staten, als of zy hun woort, van hem met geld en voorraad te beſorgen, verachterd

Amſterdam word belegert.

Brand de Laſtadie af.

En valt uyt.

Valt uyt op de belegers.

't Beleg opgebroken.

terd hadden. Maar anderen leidden 't aan zijn wan beleid, versmading van krijgstucht, en shooden handel te last: waar door de *Roomsch-gesinden* en boven al, hunne geestelijkheit, in weder-sperring verhardde. Aan d'andere zijde van 't *Y*, tegens de stad over, had Hop-man *Michiel Krok*, met drie hondert mannen, den dijk in bewaring. Dees uit enkele kundschap van *Lumeys* vertrekken, kreeg zulk een schrik op den Hals, dat hy, midden in der nacht, na *Purmerend* vlood. In 't aftrecken vernielde *Lumeis* volk het alles rontom de Stad, dreef het vee weg, en liet, 't geen men niet mee kon krijgen, verdrinken. *Lumei* deed ook etlijke Burgers, die hy gevangen gekregen had, opknoopen. En aldus verdween desen toeleg op *Amsterdam*.

Ettelijke Burgers opgehangen.

Enkhuysen gequelt.

Om dees tijd, in *Wijnmaant*, nam d'*Admiraal Bos-huisen*, met *d'Amsterdamsche* Vloot, *d'Enkhuisers* te quellen; en barnde op een tijd, etlijke wooningen buiten de *Noort-poort* af. Dit verging hem te makkelijker, vermits die van binnen tot uitval en bedwank der inwendige quaatwilligen teffens te zwak waren. *Sonoy* wederom deed de *Sardammer-Sluisen* beschanssen, en de *Waterlandse* dorpen, tegens over *Amsterdam*, besetten; opwerpende een sterkte tot *Nieuwen-dam*, onder scherm van zekere galeyen, derwaarts gesonden uit *Hoorn*, *Edam* en *Monnikken-dam*. Om 't welke te steuren, d'*Amsterdammers* tien groote Schepen, en zes boots af-vaardigden. Dese scheenen in 't eerst, groot gewelt met hun geschut te baren: dan, daar werd, by dat van de Galeyen, 't welk men eensdeels te land bragt, wakkerlijk op geantwoord. Zulks die van *Amsterdam*, met verlies te rug keerden. Des anderen daags quamen zy eenen verschen torn doen, met negen brand-schepen, en hope van 't vuur in de galeyen te brengen; doch 't had geen gelukkiger uitgank. Want de galeyen vonden middel, om zich achter in de havene, boven den wind, en onder schut der schansse, te vertrekken, van waar d'anderen swaarlijk beschadigt, en eenige schepen te gronde geschooten werden. Zommigen vonden zich benoodigt hun eigen geschut en ankers in 't *Y* te werpen, om te lichter daar af te raken. Dese schermutsingen; hoewel van kleene verrichtinge, nochtans d'een achter d'andere wel afgeloopen, moedigden grootelijks die van *Noord-Holland*; zo verr' ook, dat men zederd, aan 't bemeesteren der *Zuider-Zee*, darde denken, toerustende etlijke schepen en galeyen; op desen toeleg, en om *Amsterdam* van *d'Oostersche vaart* te versteken.

Krijgs-brabbeling in Waterland.

Daar d'Amsterdammers niet uytrichten.

Om dees tijd geschiede hier in 't *Y*, voor dese Stad, een wonderlijke en aanmerkens-waardige zaak. *d'Enkhuysers* en hunne gebuuren, om dien van *Amsterdam* den Zee-bouw te bederven, (want toen ter tijd verklaarde zich dese Stad noch voor den *Koning*, maar *Enkhuysen* was alreê op '*s Princen* zijde gevallen) hadden eenige wrakken, wel geballast, in 't *Y* gesonken, niet verre van der Stad; en bleven, boven dien, daar ontrent den meester te water maken. Binnen-wijle winterd' het aan; sloeg schielijk, en soo streng aan 't vriesen, dat, eer men zich des hoedde, de *Noord-Hollanders*, van 't ys beklemt werden: daar dubbel gevaar uyt rees. Want voor eerst, waren de schepen schaersselijk van lijf-togt versien; zulks 't volk begon te morren, gereed om daar af te loopen, zoo men hun niet, met moeyte, eenige eet-waren toegevoert hadde. Ten anderen was de vyand niet om zulk een voordeel te verwaarloosen, en hen, in die gelegentheyd, onbestookt te laten. In dus een' kommer, ontbood-men de *Waterlandse Dorpen* op, om een vaart tot *Pampus* toe, te bijten, en t'onderstaan, of de schepen over die ondiepte te krijgen waren. Een geweldig rak was dit, en 't ys zoo dik gebakken, dat men, na zware kosten en arbeyd, het verlooren werk steken liet. Men ging nu raadslagen om, van 't geschut na den grond te seynden; wat bergbaar was, weg te sleepen; en met de rest te doen, 't geen men, by gelijke zwarigheyd, liever heeft, dan den vyand te verrijken; als een felle wind, opstaande uyt den Noorde, de schors des waters komt scheuren; en een wijt-gapende reete, genoeg na eygen wensch, voor 't bootsvolk maakte. Voorts volgd'er zoo hoog een vloed op, dat de Schepen schier tweemaals zoo veel ellen diep gaande, als men gewoon is voeten nats in 't *Zuyder-gat* voor *Enkhuysen* te hebben, echter daar deur, en in behouden havene, raakten. Ook waren zy zo haast niet over, of het Ys sloot terstond, en vlijdde zich in zijn eerste leger.

d'Enkhuysers bekommeren d'Amsterdamse vaard.

Wonderlijke verlossinge der Noord-Hollandse Schepen, voor Amsterdam, uit het Ys.

„Dit was niet na de zin van eenige binnen *Amsterdam*, en wel voornamentlijk van de *Schout Pieter Pietersz.*, die „met alle kracht wilde, dat men dese „Schepen de *Geusen* behoorde af handig „te maken; zeggende, dat hier aan hing „het principaalste van den Oorlog, en de „gehele zaak van den Koning; maar het belief-

TUSSEN-VOEGING.

,, beliefde God anders defe Schepen uyt ,, de hoogmoet der *Spanjaarden* te redden, ,, als boven gefegt is.

Tyrannye van Don Fredrik tot Naarden.

,, *Don Fredrik* zijn Tirannye aan de ,, *Naarder Burgerye* volvoert hebbende, ,, komt binnen *Amfterdam*, blijft daar ,, eenige dagen ftil, ruft, en beraadflaagt ,, hoe hy zijn zaken vorder zoude aanleg- ,, gen, terwijle het Konings Leger hier ,, om de Stad lag; dies was de Regeeringe ,, niet zonder bekommeringe en zonder ,, miftrouwen; hielden goede Wagt aan ,, de Poorten en door de geheele Stad, ,, (de *Naarder* bloedftortinge was in ver- ,, fche geheugeniffe) en men vreefde dat ,, de *Spanjaarden* ergens zouden in de Stad ,, in dringen.

De Gedeputeerdens van Haarlem komen by hem.

,, De *Haarlemmer* Gedeputeerdens, als ,, *Jonkheer Chriftoffel van Schagen*, *Dirk* ,, *de Vries* en *Mr. Adriaan van Affendelft*, ,, Penfionaris, hebbende Commiffie van ,, de Vroedfchap van *Haarlem*, wierpen ,, haar voor de voeten van *Don Fredrik* en ,, verfochten Pardon voor haar geheele ,, Burgerye; het antwoord van *Don Fredrik* was, blijde te wefen datfe fchuld ,, bekenden; maar moften Spaanfch Guar- ,, nifoen in nemen, en zoude hy aan den ,, *Hartog* zijn Vader fchrijven, vertrou- ,, wende niet anders, ofte zy zoude gena- ,, den bekomen, en het ingenomen Guar- ,, nifoen daar weder uyt nemen.

Amfterdam wort te water en te lande aangevogten.

,, Ook wierd *Amfterdam* van alle kan- ,, ten van tijd tot tijd, zoo te Water als ,, te Lande aangevochten, en voornament- ,, lijk in Wijn- Slagt- en Winter-maan- ,, den. Tot *Nieuwendam* onthielden haar ,, vijf Princen Galeyen, die veel quaad ,, aan die van defe Stad deeden, en met de- ,, felve dikwils gefchermutfeerd wierd, en

't Prince volk werpen Schanfen op.

,, wierpen tot *Schellingwouw*, en ook tot ,, *Nieuwendam*, Schanfen op, daar mede ,, zy de Vaart op defe Stad zeer mede be- ,, kommerden. Om die tijd lieten die van ,, *Enkhuyfen* en *Hoorn* veel Schepen op ,, *Pampus* zinken, om defe Stad de Vaart ,, na de Zuyder-zee te beletten; als doen ,, wierd 't Dorp *Slooterdijk* verbrand, en

Slooterdijk en Kathuyfers Klooster verbrand.

,, 't Stads volk tot binnen de Poorten ge- ,, jaagt, namen 't Kathuyfers Kloofter in ,, en verbranden 't zelve, nevens veel huy- ,, fen daar om heen ftaande; daar na bran- ,, denfe ook de oude Waal af, als mede ,, Diemen. In 't begin van Winter-maand, ,, trok een Colonel met eenige Soldaten ,, van *Don Frederico* uyt, om des *Princen* ,, Schanfen te recognofceeren; maar wierd ,, de hand afgefchooten, en half dood in ,, de Stad gebragt; *Don Frederico* haalde ,, zelve *'t Sacrament*; hy ftierf en wierd in ,, de Minne-broeders Kerk begraven. ,, *Haarlem* wierd in December belegert; ,, alle de groote toeftel die *Don Frederico* ,, hier gemaakt hadde, als ook 't Canon, ,, wierden langs de Haarlemmer-dijk der- ,, waards gevoerd. Dagelijks trok het

't Spaans Leger trekt buyten de Stad om na Haarlem.

,, Spaanfch Leger buyten de Stad om, na ,, *Haarlem*. De Regeeringe alhier opper- ,, de alles by, om te toonen getrouw aan ,, de Koning te blijven, wat haar doenlijk ,, was. De Gildens lietenfe 't brood in 't ,, Spaanfch Leger voor *Haarlem* dragen.

Dappere daat van een Vrybuiter.

Te defer tijd hield zich hier op het Y een vry-buiter der *Genfen*, geheten *'t Hoen*, die fchalk in 't overleggen, ftout in 't uitvoeren, met onverfiene aenflagen de wateren onveylig maekte. Dees, verfpied hebbende hoe een' bende *Laneiers*, fpeerruiteren van *Amfterdam* na *Haarlem* trok, liet zich voorftaan datfe de zijne waren, indien hy hen, op een rak dijks, daar ter zijde geen uitvlucht was, betrappen konde. Twee roey-jagten had hy by zich, en boven achtien man niet: en wilde het echter wagen, met dus een hand vol volks. Ziende hen ter gewenfchte plaetfe, fpreidden zy zich, komen, ten deel van vooren, ten deel van achteren opklimmen. 't Weeke weder had ook den dijk geweikt, en de paarden het nog quaat genoeg, zonder andere belemmering: alfoo zy dikwils door de korft heenen ftapten, en ten buik tot in de modder fchooten. Verfmadende nochtans de weynigte die hun 't hoofd bood, vorderden zy hunnen weg: maar konden geen vaard maken. Toen leggen de Vrybuyters aen: en nauw'lyks een fcheut, offe deed een man fneuvelen. Voort vellen de voorfte hunne fpieffen, zonder fchroomte voor de fpeeren, die daar by in de lengte niet halen mochten; en drijven hen den achterften toe. Daar worden zy even euvel gegroet, en echter dwongen, toom te wenden. Binnen-wijle hadden de voorfte herladen, en gingen hunnen eerfte gang. 't Hal, gekneed van de hoef-flagen, werd hoe langer hoe murwer: en 't eene ros by 't ander bleef fteken in 't klamme flijk: oft flibberd op het gladde, in zijn eygen en zijns Meefters bloed, en fchudde hem uyt den zadel. Dit vallen en opftaan, gins en weder jagen, duurde tot dat de gantfche kornet, gefchat op anderhalf hondert koppen, ter neêr geworpen was. Door welke, en wefgelijke ftukken, d'aanrechter zulk een naam won, dat de *Baroen* van *Liques* (een van 's vyands voornaamfte Overfte) daar door bekoort, hem zien wilde, te dien einde hem vry

Die 150 Lanciers, of Speerruiters af maakt.

 geley

geley toeschikte. 't *Hoen* verscheen, en bevonden maar een slecht huis-man te zijn, baarde des te meer verwondering. Eenige schenkaadjen van de *Baroen* aangeboden, sloeg hy af; niet zijne gunst, zoo de tijd quam, der zelve van doen te hebben. Ook quamse naderhand; en 't *Hoen* gevangen zijnde, wierd op voorspraak van *Liques*, zonder rantsoen, vry gelaten.

De Prins tracht de beleggers van Haarlem de levens-middelen te beletten.

Als in dit loopende Jaar *Haarlem* door de *Spaanschen*, onder het beleit van *Don Frederik*, des *Hartogen van Alvas* zoon, zeer sterk belegert wierd, en de leef-togt, die in't Leger goed koop was, zonder eenige hindernisse uit het *Sticht van Utrecht*, over den *Diemerdijk*, die na *Amsterdam* loopt, door *Amsterdam*, en zoo voort in't leger gebragt wierd, zoo belaste de *Prins* aan *Sonoy*, om dit te beletten, dat hy schicken zoude, zich meester te maken van den *Dijk* te *Jaephannes*, tusschen *Amsterdam* en *Muiden*. Want hier van daan kon men den vyand allen toevoer van boven, zoo te land als te water, af-snijden; mits beheerende, ter eene zijde, het *Y*; ter andere de *Diemer-meer*, die tot aan den *Amstel*, en den *Utrechtse Wagen-weg*, strekte. *Sonoy* dan over-gescheept met acht hondert Soldaten, en etlijke delvers, nam schielyk den Dyk in; maakte terstond een sluys aan stukken te slaan; een ander gat met de spade; en beschanste sich tusschen beyde. 't Geluk hem hier in te wil geweest zynde; liet hy aldaar het krijgsvolk, met drie galeyen, en een tamelijk getal van schepen en schuyten: en voer zelf na *Edam*, om hun vereyschte nootdruft en bystand toe te vaardigen. Maar die van *Amsterdam*, bezeffende 't belang van 't stuk, sonden derwaards meer dan twintig water-schepen, gewapent met bassen en gotelingen. *Sonoys* schip-volk, daar tegens niet opmogende, ging 't zetten onder 't geschut der schansse, en verliet twee galeyen, die gekregen werden van *d'Amsterdammers*. De zelve, vervolgende hun voordeel, quamen thans de sterkte, tot vier steden teffens, bestoken; met grof geschut en drie vendelen knechten aan de West-zijde, met een vendel aan d'Oost-zijde, langs den Dijk, uyt *Y*, met schepen, uyt de *Meer*, met schuyten, wel gemant en beweert. De *Sonoischen*, in dit parket, verdadigden sich dapperlijk; tot dat hy, des verwittigt, met veertig schepen ter yl gezamelt, eerst *d'Amsterdammers* deysen deed; daar na, mits dat sy eenige razeils te hulpe kregen, van de sijne begeven werd, en sich, ter nauwer noot, uyt het midden der vyanden redde. Waar over de Schanzelingen, wanhoopende van ontset, 's nachts, na den achtiende van *Lente-maand*, in de groote galey van *Hoorn*, en eenige krab-schuyten, en daar meê ten deel in 's vyands handen vielen. Die deur worstelden, bezeylden de *Waterlandse wal*: daar Hopman *Jan Taemsz. Schaft*, nochtans niet optreden wilde, eer hy, onder 't gesicht van de najagers, de galey te gronde gehakt had. 't Hard onder de zoolen hebbende, kregen zy straks de *Spaanschen* op de hakken, en zouden merkelijk afbreuk geleden hebben, indien *Jan Haring van Hoorn*, zulks door een *Romeinsch-stuk* niet belet had. Dees aan een engte, daar 't *Y* van buyten, een *Meerken* van binnen, den Dijk van binnen bekabbelde, hield stal, zich kantende alleen tegens de voorste voor-volgers: thans als hem 't getal over de hand werd, sprong in de Meer, en won met swemmen, in spijt van menig scheut, den anderen oever: van waar hy 't, door de weidden, tot *Monnikkendam* aanbracht. Dit stuyten der vyanden was de behoudenis van velen zijner spits-broederen; en nergens anders hunne wijk heen. *Erasmus van Brederoode*, adelborst, zijnde in 't deysen, door sijn voeten geschooten, ter aarde gevallen, en weder opgestaan, begaf zich na 't *Y*, om liever, (indien 't zoo wesen moest) te water, dan smadelijk aan een galge, te sterven. Beneden den dijk, en te struykelen komende, stort hy voor over, verladen met zijne slag-zwaart, en blijft met het hooft in den gront van eene sloot steken. 't Welk ziende een Rot-meester van 't zelve Vendel, en wanende dat hy vyand was, stiet 'er na met een spiesse, die hem luttel bezeerde. Want zyn wambas-wrong, gevult met paards-hair (gelijk mer te dier tijd droeg om de boxen te schorten) klonterde om 't yzer, en beklemde het, invoege dat het, terug gehaalt, ook den drenkeling boven trok. Dewelke, aan aam-tocht geraakt, *Wat zijt gy*, zeyde hy, *voor een martelaar, die eenen lustigen borst, niet voort rustig, weet deur te helpen*. Een fraey betoog van onbekommertheyt in sijn uytterste, waar 't met aandachtiger geest, en stemmiger woorden gedaan. Hy werd 'er by bekent; en alsoo de wonde door 't nat wat bekoelt was, de bal der voeten gaaf, liep met d'anderen tot *Uyddam* toe. Voorts holp men hem te schuyte na *Monnikkendam*, en aldaar van zijn letsel. *Sonoy*, hebbende door smeeken, en dreygen met 's *Princen* ongena, op nieuw over de tachentig zeylen tot *Edam* by een geprest,

Sonoy neemt den Diemerdijk in.

Wordt besprongen.

En weder verlaten.

Jan Harings stoute daad.

Erasmus van Brederodes wonderlijk ontkomen.

Sonoy versterkt zich op nieuw.

gepreſt, vernam hoe 't 'er af-geloopen, zijn toeleg verſtoven, en voor dat pas niet te hervatten was; hoewel hy *d'Amſterdammers* van 't *Y*, en tot binnen de palen hunner havene joeg. Onbillijk is 't lot der Oorloge. Zoo 't wel gaat, elk eygentzijn deel aan de glory. In tegenſpoet, zoekt men den eenige Overſte de wijt te geven. Dit bejegende *Sonoy*, dien niet alleen de Zoldaten van de geruymde Schanſſe te laſt leyden, dat hy hen op een vleesbank gebracht, en leelijk in de ly gelaten had: maar ook de vluchtelingen te water, ſchoven al de ſchuld op ſijn onvoorſichtig beleyd.

De Prins tracht andermaal Haarlem t'ontſetten.

De Prins evenwel, die dapper met de *Haarlemmers* begaan was, en nochtans geen andere uytkomſt voor hen wiſte, dan de beleggers te belegeren, en door af-ſnee van toevoer, in gelijke benauwtheyd te brengen, belaſte ter eene zijde *Sonoy* noch eens den *Diemerdijk*, en ter andere zijde, den *Baron van Batenburg*, het *Dorp Ouder-Kerk* in te nemen, en zich daar te ſterken. Maar de vyand, geleert by den voorigen aanſlag van de *Noord-Hollanders*, had op dien dijk een ſchans, en *Hopman Snater*, met twee Vendelen Knechten daar in geleyt: een andere tot *Ouder-Kerk*, daar hy de hoogte van 't Kerkhof, en de Kerk zelf te baat nam. *Sonoy* dies niet tegenſtaande, worp 's middernachts, na den tweeden van *Zomermaand*, acht hondert mannen, tuſſchen *Amſterdam*, en 't Blokhuys van *Snater*, op den dijk, doorgroef dien, zonder merkelijk verlies; en verſekerde zich daar, met zes ſchanſſen, die hy tot na 't over gaan van *Haarlem*, inhield. Van de Diemer-meer kon hy echter geen meeſter worden, mits die van *Amſterdam* daar vijf Galeyen, nevens een goed getal zoo kleene Schepen, als Schuyten opbragten: behalven dat 'er de zijne qualijk vlooten mochten, en 't bootsvolk onwillig was.

Sonoy neemt den Diemer-Dijk weder in.

NEGEN-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Den Hartog van Alva komt t' Amſterdam, ruſt een Scheeps-vloot, onder den Grave van Boſſu, toe. Die eenige Schanſſen in Waterland verovert. Die van Noord-Holland *komen tegen Boſſu ten ſtrijd. Hy zoekt niet aan boord te klampen, doch word beſet, en van zijn volk verlaten. Weert hem dapper, maar geeft zich met verdrag over, namen der gevangenen. Boſſu verſoekt en verkrijgt, om hem by Alva te mogen verantwoorden. Gevangen* Borgers *tot* Haarlem *verblijden haar over zijn nederlaag. Alva in haat, vertrekt ſchandelijk uyt Amſterdam. Droevig voorval over 't zelve. 't Vervolg der Hiſtorie.*

Den Hartog van Alva komt t' Amſterdam.

NA dat nu eyndelijk *Haarlem* door de *Spanjaarts*, onder het beleyt van *Don Fredrik*, was overgegaan, quam den *Hartog van Alva* hier *t' Amſterdam*, en trok voorts na *Haarlem*, om alles daar te beſichtigen, doch quam in 't kort weder hier, in hope van zich over *Noord-Holland*, dat hem dapper in de weeg was, in 't kort meeſter te maken. Ruſte derhalve een ſterke Vloot toe, onder het geley van den Overſten *Boſſu*. Dees dan ſteekt (in 't geſicht van *Alva*, en een groote menigte van Papen en Munneken, die op de *Schreyershoek*, met een groote pracht en praal, het affteken deſer Vloote, aanſchouwden, en met kruyſen en zegeningen geluk wenſchen) op den twaalfden van *Herfſtmaand* van deſe Stad af. Wel is waar, dat de *Noord-Hollanders*, om het *Y* te ſtoppen, weder eenige wrakken voor deſe Stad geſonken hadden, en dat hy daar, mits eenen ſterken wind, ten eerſten dage niet deur kon komen. Maar hy maakte des anderendaags een open te vinden, en de ruymte te krijgen. Waar over de *Noord-Hollandſche* Schepen, het *Y* verlatende, tot aan *Pampus* weken. Op zijn achtien, zoo zware Schepen als Jachten, had hy zes *Spaanſche*, nevens etlijke *Hoog* en *Nederduytſche* Vendels; tot Onder-Admiraal *Jan Simonſz. Rol van Hoorn*: en taſte, voor 't eerſte werk, de Schans te Schellingwoud aan. Daar in lag *Hopman Hendrik van Broekhuyſen*, en weerde zich manlijk genoeg: dog ontbloot zijnde van de Schepen, werd entlijk gedrongen, om een goed heenkomen te zien, en zijn wijk op *Monnickendam* te nemen. Geringen, oft geenen wederſtand beweſen voorts d'andere ſterkten van den *Waterlandſchen dijk*, en vielen meeſt al, ten zelven dage, in *'s Graven* handen. Die van *Noord-Holland*, hebbende hun betrouwen geſtelt op de wrakken, en 't afdammen van den Vyand, verſloeg niet weynig t'ontſchieten van dien toeverlaat. En was hun 't verlies der Schanſſen een groote ſmart; te meer, om 't geſchut daar in gebleven, dat zy tot wapening der Vloote ten hoogſten van noode hadden. Geen wanhoop echter verſtikte hun den moed; maar maakten tot *Hoorn* en *Enkhuyſen* vier-en-twintig Krijgs-koggen toe, en ver-

Ruſt een Scheeps-Vloot toe, onder den Grave van Boſſu.

1573.

Die de ſchanſſen op den Waterlandſen dijk inneemt.

Hoorn en Enkhuisen reeden schepen toe.

versochten op den *Prince*, dat hy hun eenige schepen, doch schut voor al, wilde by-zetten. Teffens liep hun het weder meê, en benam de stijve wind den vyand eenige dagen, die hun in het toe-reeden, wel te pas quamen. *Bossu*, na't besetten der Blok-huisen met krijgs-volk, zond eerst *Francisco Verdugo* aan den Land-voogt, om hem te berichten, in wat staat *Waterland* waar. Thans voer hy zelf na *Amsterdam*, om zijne Vloote te meerderen, en na de heerschappy der *Zuider-zee* te dingen. *Robles*, *Heer van Billy*, midlertijt, met drie galeyen, een boot, en zeven krabschuiten, veroverde zeven schepen, die met drie honderd last Rogge van *Ooste* quamen. Ja ter nauwer nood ontging hem het *Noord-Hollandsch* † Belei-schip: niet tegenstaande dat *Doco Martina* met zijne schepen het *Vlie* bewaarde. En hielden dese twee elkanderen daar zulx besig, dat geene van beide beuren mogt, zich by de groote Vloot zijner partye te voegen.

† *Convoy-schip.*

Tussenvoeging. *Lyst van de Vloot onder de Grave van Bossu.*

,, De Vloot onder den *Grave Bossu*, die ,, hier ter Stede toegerust was, bestond in ,, de volgende Scheepen met bemanninge ,, en montuuren. Het Admiraals Schip, ,, eerst *St. Paulus* geheeten, wierd her- ,, noemt en bequam de naam van de *In-* ,, *quisitie*, gemânt met 180 Bootsgesellen, ,, en 200 Spaansche Soldaten onder twee ,, Kapiteyns, als *Ferdinandes Lopes* en *Cor-* ,, *gue*, gemonteert met 32 Metale Stuk- ,, ken, als 2 halve Cartouwen, 't een met ,, het Wapen van *David van Bourgondie*, ,, Bisschop van *Utrecht*, 't andere met het ,, Wapen van *Nassauw*; een Slang met het ,, Wapen van *Gelderland*, 2 halve Slan- ,, gen met 't Wapen van de voorgenoem- ,, de Bisschop, noch een met het Wapen ,, van *Dordrecht*, andere met de Wapens ,, van den *Keyser* en *Koning van Spanjen*; ,, als mede van die van *Delft*, *Amsterdam*, ,, *Rotterdam*, *Leyden* en *Amersfoort*. Het ,, tweede Schip de *Heylige Geest* genaamt, ,, voerende 150 koppen, behalven de Sol- ,, daten, commandeerde *Francois van Bos-* ,, *huysen* als Vice-Admiraal. Het derde ,, genaamt de *Witte Valk*, Capt. *Paulus* ,, *Loo*. 't Vierde Schip van Capt. *Jan Sy-* ,, *monsz. Rol*, dese voerden yder 100 kop- ,, pen. Het 5 genaamt de *Bontekoe*, Capt. ,, *Jonker Arent van Hamstede*. Het sesde ,, de *Witte Roos*; Capt. *Jan Dijl*. Het ze- ,, vende de *Grauwe Valk*, Capt. *Jacob* ,, *Klaasz*. Het achtste de *Witte Haan*, Cap. ,, *Jacob Thomasz*. Het negende de *Vlie-* ,, *gende Arent*, Cap. *Boudewijn Schoone-* ,, *dirk*, dese vyf Scheepen voerde yder 90 ,, man. Het 10 *'t Vliegende Hart*, Capt. ,, *Symon Cornelisz. de Oude* met 60 kop- ,, pen. 't Elfde de *Swarte Ruyter*, Capt. ,, *Anthoni Jacobsz.*, met 60 koppen. Het ,, twaalfde de *Raven*, Capt. *Jonge Jan* ,, *Dijl*, met 48 koppen. Item noch ses ,, Jagten ider met 30 man, als, de *Swarte* ,, *Vliegende Arent*, Capt. *Matheus de Jon-* ,, *gevliet*. Het tweede de *Aap*, Cap. *Arent* ,, *van Schuylenburg*. Het derde de *Exter*, ,, Capt. *Andries Knobbond*. Het vierde de ,, *Haan*, Capt. *Michiel Hagenauw*. Het ,, vyfde de *Vliegende Draak*, Cap. *Adriaan* ,, *Coraal*. Het sesde de *Haas*, Capt. *Jan* ,, *Duyvensz*. Dese Vloot was bemant met ,, 1922 koppen, behalven de Hoofden ,, van de Vloot, en bedroeg aan maande- ,, lijke Soldye en Mont-kosten 20872-10 ,, zoo als *Boudewijn van Rot*, Rekenmee- ,, ster des Konings in *Gelderland*, tot dese ,, toe-rustinge als Commissaris by den ,, *Hartog* gecommitteert, behalven de ,, Equipagie die gekost heeft 112052 ,, Kroonen en vyf-en-twintig stuyvers, ,, de Kroon tegens negen-en-dartig stuy- ,, vers en een half, heeft opgenomen.

Hoe veel die heeft gekost.

Bossu vaart ten strijd.

De *Graaf* nu sterk ontrent dertig zeilen, zoo kleene als groote, en zijnde met hof-staat, en twee honderd oude *Spaansche* zoldaten, in zijn Admiraal-schip gestegen, dat den hatelijken naam van *Inquisitie*, en twee-en-dertig metale stukken voerde, lichte den derde van *Wyn-maand* het anker voor *Amsterdam*; dan kon, mits geweldig waeyen, niet voor den vijfden, over *Pampus* raken. Toen streeft hy na de *Noord-Hollanders* toe; in opset evenwel van hand-gemeenschap te schuwen, en 't voordeel van zijn schepen en schut, bet beseilt en toelangende, niet te verwaarloosen. d'Anderen, daar-en-tegen, wel zoo kloek in getal, stelden al de kunst der Boots en Stuur-lieden te werk, om tot aanklampen en enteren te komen. Met dit toe en ontleggen, en dwers door elkandre zwieren, liep de halve en de heele volgende dag ten avond; zonder dat 'er meer dan twee van de zijne achterhaald en aangeranst wierden. Op 't eene voer *Hopman Schuilenburg*, zwager van *Bos-huisen*. Dien viel Hopman *Jacob Stil* tot driemaal toe aan boort, en overweldigd' hem ten laatste. *Schuilenburg*, met noch zes, werd na *Hoorn* gesonden: d'anderen ontrent vijftig, door-steken of in zee geworpen; *Stil* verloor boven twee mannen niet; maar alsoo hy zelf, en noch twintig van de zijnen gewond waren, werd hem 't veroverde schip weder ontnomen. Hopman *Taams Geldsak* van *Medenblik*, ransde het tweede

De slag gaat aan.

tweede schip aan; dan kon des geen meester worden.

Bossu zoekt niet te enteren, maar schut-gevaart te houden.

Sederd droeg zich niet besonders toe, tot op den elfden der maand. Toen quam men elkandre weder onder 't geschut, 't welk van de *Bossusche* zijde, zoo vreeslijk donderde, dat het voor de bondgenooten onmogelijk om te verduuren scheen. Zy joegen 'er echter op aan, trachtende door alle wegen aan den vyand vast te raken; die hun t'elken male ontworstelde, en zijn' oude gangen gink. Maar hun Admiraal, *Kornelis Dirksz.* van *Monnikkendam*, in-hebbende Hopman *Ruikhaver* met een deel Soldaten, pijnd' het zoo lang, dat hem endelijk gelukte het schip van *Bossu* in te zeilen, en 't zijne daar aan te hechten. Hy had in de Mars leggen etlijke rapsche gasten, die potten met ongeleschte kalk, en verscheide Vuurwerken, van boven neder, in 't gesicht der *Spaanschen*, deden stuiven. Met een quam Hopman *Pieter Bak* van *Hoorn*, zich aan 't ander boord werpen; *Jacob Trijntjes* van *Enkhuisen*, voor de boeg. Hopman *Boer* van *Schellingwoud*, aan d'achter-steven. Doch deez', staande mits zijn' lage, te zeer aan de vuur-poorten uit *Bossuus* schip ten doel, werd gedwongen te deinsen, en 't roer van *Bossu* met vreden te laten. Kleen voordeel, nochtans was dit dien *Grave*, die al vechtende, met de drie andere neder dreef, en achter de *Nek* by *Wijmes*, aan de grond klemde. Een Koningsschip, daar-en-tusschen, van honderd twintig last, dat onder *Willem Vest* van *Enkhuysen* stond, werd door de Bond-genooten bemachtigt. Maar 't was zoo lek geschooten, dat men 't volk en schut, te weten vier metale, vier yzere gootelingen, en eenige bassen, daar qualijk kon uytlichten, eer 't weg zonk. Vijf kleener, aan zekere zanden verzeylt, werden benoodigt zich op te geven.

Doch word eyndelijk beset.

Jan Symonsz. Rol, met het overschot, nam de vlucht tot over Pampus. Daar hield men 's avonds krijgsraad, en besloot den volgenden morgen *Bossu* te gaan ontzetten, oft het leven daar in te schieten. En was *Jan Symonsz.* met 't krieken van den dag onder zeil: de rest insgelyks, wanende dat het den vyand gold. Maar hy zette zijne loop recht toe naar *Amsterdam*. Aan d'anderen, die verwondert waren wat het bedieden mochte, nochtans gehouden zijne vlaggen te volgen, gaf hy thans te verstaen, dat hem de *Spaansche* knechten gedwongen hadden dien weg te nemen. Zoo liet men *Bossu* in de ly: doch de zelve daarom niet zich ridderlyk te weeren; maar beyde zoldaats en hooftmans plicht betrachtende, stond geplant by de mast, in vol en roer-scheut vry harnas, met de rondas aan den arm, het zwaard in de vuyst. En duurde 't gevecht de gantsche nacht deur; oft schoon de *Noord-Hollanders* 't behulp hadden van verscheyde Water-schepen, die gestadig af en aan voeren, met dooden en gequesten, met voorraad en versch volk. Waar onder zich vele Burgers van *Hoorn* mengden, uyt brandenden yver voor vryheyd en Vaderland. En staat hier niet te verswijgen de rustige koenheyt van hunnen *Jan Harink*, die 's morgens met de twee-licht, by de takels van *Bossuus* schip op-klauterde; de vlag van de steng rukte; en daar meê neder-daalde: hoewel 't hem 't leven koste, mits hy door een luyk in sijne borst geschooten werd.

En van de zijne verlaten.

Maar weert zich dapper.

Endlijk als 't nu aan den middag ging, na acht-en-twintig uuren strijdens, en 't verlies van al sijn krijgsvolk, op veertien of vijftien man na, trad *Bossu*, geen ander uytkomst ziende, in handeling, en gaf zich over aan den Admiraal *Cornelis Dirksz.*, Hopman *Ruykhaver*, en den geweldige Provoost *Joachim Nieuwvink*: mits bedingende *'t lijf voor al de zynen, voor zich: daar-en-boven een Graaflijke gevankenis. d'Andere Soldaten hadden in wisseling, of voor een maand solds, volgens oud Krijgs-gebruyk, uyt te gaan. De Spanjaards* niet te min, voornamelyk *Corcuera* en *Lopes*, Hop-luyden, mistrouwende 't verdrag, weigerden daar in te bewilligen, tot dat het door *Sonoy*, en de Staten van *Noord-Holland* zelf, bekrachtigt werd. d'Aanzienlijkste gevangenen, behalven *Bossu*, en de twee voornoemde Hopluiden, waren de *Heer* van *Kruininge*, *Lieven van Weldam*, *Geraard Pinssen*, *Herdenbroek*, *Nieuw man*, *Joost van der Werve*, *Garbrand van Warwijk*, *Romery*, *Quesnooy*, *Bloemendaal*, *Blyenburg* van *Dordrecht*, en *Jan van der Moole*. Van ontrent dry hondert Soldaten, in alles gevangen, voerde men het derde-deel na *Enkhuysen*, de rest na *Hoorn*, nevens *den Graaf*; die onheusselijk ingehaalt werd, van een straatgeschrey, hem verwijtende de *Rotterdamse moord*, *en dat hy nu*, *getoogen tegens hen*, *met even quaat een hert*, *loon na werken t'ontfangen had*. Zijn Admiraals vlag hing men daar in de Kerk op, tot gedenk-teyken der zeege, waar voor *God*, in alle Steden en Dorpen, met eenen vasten en biddag gedankt werd.

En geeft hen over.

Namen der gevangens.

De vluchtelingen, voorts, om hunne schande tegens *'s Hartogen* ongunst te dekken,

Versoekt om hem by Alva te verantwoorden.

ken, schooven al de schuld van den misgank deser tocht, op het slegt beleyt van den *Grave*. 't Welk hem ter oore gekomen, zoo naging, dat hy by eenen brief aan de Staten van 't gewest, en den Overste *Sonoy* versocht, iemand van de zijnen aan den *Landvoogt* te mogen afvaardigen, om zijn eere, dat dierbaarste van alle tijdlijk heyl, by 't quetsen der welke zy doch niet gebaat konden zijn, te verdadigen; en met een te bevorderen, dat de gevangenen beleefdelijk gehandelt, en met den eerste tegens andere gelost wierden. Dit stond men hem toe, mits leesing van sijn schrijven hebbende.

De gevangen Borgers tot Haarlem, wert Bossus nederlaag bekent gemaakt.

Hoe 't met desen *Bossu* afgeloopen was, vernamen de Burgers tot *Haarlem*, in hechtenis zittende, by zeker briefje, verborgen in een pijpje en kop boters, zeggende de boode hun aan, zy zouden de boter wel proeven, op datm'er hun meer af bestelde, indien s'er smaak in vonden. Dies ontgon mense datelyk: en eenen Burgermeester *Kies*, die mede te *Haarlem* gevangen zat, het briefje gelesen hebbende, zeide tot d'anderen; daar was een Kabbeljauw gevangen, en zijn rob wel hondert duisent gulden waart. Met een ging het op een aan-heffen van Psalmen en Lof-zangen, tot groote verwonderinge der *Spaanschen*, die noch geen tijding hadden. Onlangs daar na; alsoo *'s Graven* vrienden zich pijnden, den *Lantvoogt* tot wisseling van gevangenen te bewegen, werd Burgermeester *Kies*, op zijn trouwe geslaakt, om *Verdugo*, daar af, hier *t'Amsterdam* te gaan spreken. Dees werd dan aan *Lieven van Weldam* gewisselt. Maar om *Bossu* viel meer te doen, die drie ronde Jaren, en tot den Pais van *Gent* toe, in hechtenis bleef.

De Landvoogt Hartog van Alva was door 't verlies van dese slag op Zee, en 't mislukken van 't beleg voor *Alkmaar*, daar *Don Frederik* zijn zoon voor lag, alhier niet alleen in haat, maar in d'uyterste verachting gekomen, ja zoo wijd, dat zijn beeltenis, die by de partijdigste der *Spaansgesinden*, in 't statelijkste der zaal' oft kamer te pronk gehangen had, nu versoeyt in eenen hoek, oft d'assigste plaats van den huyse raakte. Dat hy der Stad gevergt had, besetting van buytenvolk in te nemen, holp tot dese vervreemding; daar hy ook de snuf af kreeg, niet weynig. Derhalven dieper, en voor eenigen oploop duchtende, te meer, mits de groote schulden hem door de Burgerye gemaant, besloot hy zich van daar t'ontsteelen: en hebbende met de Trompetten doen uytblasen, dat ieder 's anderendaags, om zijn geld zoude komen tot *Jan Oom Jansz.* en *Percyn*, gink deur, des nachts te vooren, en liet den luyden 't na-kijken. Geslachten van d'allerrijkste, die uyt dommen yver, en onervarentheyd; en zich aan *'s Konings* naam vergapende, hem meer dan t'hunne geborgt hadden, werden hier door zoo beroit, dat Wijf en Kinderen, zouden zy eten, moesten om een arme dag-huur gaan werken. En heb ik, zeyt den *Drost Hooft*, zeker Burgers Zoon gekent, die, na veel vervolgs, om t' achter-wezen zijn 's vaders, by de *Spaanschen* niet dan entlijk een Vendrigschap verworf, thans in *Hollant* gekomen, om tegens zekere zijne magen te pleiten, en boven-staander daar in, echter even beslommert, door de langduurige kosten, zich (helaas!) op d'uit-gewonnen hof-stede, verhing uit mis-troostigheyt.

Alva in haat.

Hy scheit schandelijk uit Amsterdam.

Droevig voorval over 't zelve.

't Vervolg en Byvoeging van 't NEGEN-EN-TWINTIGSTE HOOFT-STUK.

1573. BYVOEGSEL.

IN 't begin van dit Jaar wierd *Haarlem* sterk beschooten, en veel Grooten van de Spanjaarden bleven daar voor dood, welke hier gebragt en door de Minnebroers in haar Convent begraven wierden. In 't midden van January hing *Arent Ernst van Bassen*, Bailjuw van Amstelland, buyten aan de Heilige Weg, vier Geusen op, en verbranden een aan de Houtewaal.

Haarlem sterk belegert.

Den Overtoom weg genomen.

In 't midden van February wierd den *Overtoom* weg gebrooken en geopent, waar door de Schepen op de Haarlemmer-Meer vry in en uyt voeren, om dies te gemakkelijker van hier, 't Spaans Leger voor *Haarlem*, te versorgen; maar het *Prinse* Volk had een Damlooper aan 't Huys te Vraag laten zinken, dat de Vaart eenige tijd beletten. Van hier gingen twaalf Smal-scheepen en twee Booten daar door na *Haarlem*. Ondertussen vielen'er verscheyde schermutselen in Waterland voor, tussen dese Stads-knegten en 't Prinse Volk; ook was'er in 't laatst van dese Maand op de Meer een gevegt tussen dese Stads en 's Prinsen Scheepen, ter weder-zyde wierd een Schip vero-

Amsterdam sent scheepen tegens de Prins van Orangie op de Haarlemmer-Meer.

't Princen-volk brand tot Amsterveen en Slooten.

verovert. In 't begin van Maart branden 't Prinsen Volk tot *Amsterveen* en *Slooten*, veel huysen af. De vreese was hier datse den *Overtoom* zoude bemagtigen. Alle de Vaandels moesten, om zulx te beletten, derwaards marcheeren, want deselve waren reeds daar gekomen; doch vertrokken weder na datse veel huysen hadden in de asch geleyt.

Sonoy versterkt hem weer op de Diemer-dijk.

In 't midden van Maart was 't Volk van *Sonoy* weder op de Diemerdijk gekomen; hier trokken de Knegten op uyt; daar wierd dapper gevogten; men brogt veel gewapend Vaartuyg op de Diemer-Meer, en 's avond wierden veel gequesten hier binnen gebragt. De Wethouders verlegen

Amsterdam zend in 't Leger voor Haarlem om hulp.

zonden aan *Don Frederik* voor *Haarlem* om hulp, die zond 200 Waalen onder de Stadhouder *Bossu*. Men voerden zwaar Canon derwaards, want *Sonoy* hadde voor en achter hem den Dijk door-gesteken, doch hadde Victalie gebrek. Die van de Stad wierpen Borst-weeringe tegens hem op; noch 500 zoo Spanjaarden als Walen quamen van voor *Haarlem*, en wierden mede na de Dijk gebragt. Den 19

Krijgen hulp.

dito wierd op den Dijk sterk gevogten, en van weder-zyde bleef veel Volk; maar 't Volk van *Sonoy* schoot te kort, en moesten den Dijk weer verlaten; haar Galleyen en meeste Scheepen wierden genomen en 20 gevangens hier gebragt.

Het Prince Volk op de Haarlemmer-Meer branden weder verscheyde huysen

't Princen-volk halen de Klokken uyt de Toorens van Slooten en Oostdorp.

tot Slooten af, en haalden de Klokken uyt de Toorns van Slooten en Oostdorp. Om zulks te beletten wierden hier 25 Smal-scheepen en 8 Galleyen toegetakelt en uytgerust. In 't begin van Mey wierd tussen de Scheepen van de *Prins* die tot Schellingwouw lagen, en die van dese Stad schut-gevaar gehouden, doch de Geusen kreunden 't haar niet, maar zetten het door tot voor de Volewijk, en schooten dapper met 't Canon in de Stad. Des 's nachts tussen den 6 en 7 dito nam

Nemen de Reguliers ofte Amstel-dijk in.

't *Prince* Volk van dese schepen, de Reguliers-dijk in, en wierpen een Schans op; doch die van de Stad daar tegen uyttrekkende, moesten zy die verlaten; daar een Capiteyn *Olphert* dood bleef, welk Lijk in de Stad en op 't Stadhuys wierd gebragt, alsoo men 2000 guldens had op zijn Lijf geset; de gevangens in dese actie bekomen, wierden alle na 't Spaans Leger voor *Haarlem* gevoert en aan *Don*

Werpen een Schants op de St. Anthonis Dijk op.

Fredrico overgelevert. In July heeft het Prince volk weder post op de St. Anthonis Dijk gevat, en een Schants opgeworpen; waar tegens den Stadhouder van hier met veel volks trok, en vielen verscheyde schermutselen voor; 't Prince

Scheeps-gevegt op de Diemer-meer.

volk bragte 4 Galleyen en 3 Scheepen door 't gat van de Dijk op de Diemermeer; doen wiert daar Schut-gevaar met deselve gehouden, en namen een van dese

Princen-vloot op de Haarlem-mer meer geslagen.

Stads Galleyen in, terwijle de Prince Scheepen op de *Haarlemmer Meer* geslagen waren, daar van der veel in dese Stad wierden gebragt; ook zond men eenige die van de *Haarlemmer Meer* gekomen waren na de *Diemer-Meer*, om 't volk van *Sonoy* te verdrijven: Men sond ook langs den Dijk veel volk, daar onder eenige Vaandels Walen; *Brugmans* Vaandel quam na haar aan marcheeren, want de Walen waren reeds door 't Prince volk op de vlugt geslagen, zoo dat de Stadhouder en den Burgermeester *Pieter Pieterse* deese vlugtende Walen stuiten, en met pericul van haar leven te rug dreven en weder aanvoerden. Den 12 July quamen noch drie Vaandelen Walen aan; 't Prin-

Hart gevegt op de Diemer-dijk en Meer.

ce volk schooten dapper uyt haar Schants en Scheepen diese op 't Y en de *Diemer-Meer* hadden, en vermits die voor de Schants lagen het quaat genoeg hadde, quamen van *Haarlem* noch 3 Vaandelen *Spanjaarden* haar te hulp; en des daags daar aan zijnde den 14 dito, noch vyf Vaandelen van *Uytrecht* gekomen, om 't Prince volk van vooren en achteren te bespringen; dien dag trok *Albert Markuse* nevens de Schout en een Beul met 3 wagens met stroppen na *Haarlem*. Den 17 dito wierden alle de Kistemakers, Timmerluyden en Schoenmakers op 't Zegelhuys ontboden, om mede uyt te trekken na den Dijk; maar dese weigerden het; willende wel binnen maar niet buyten de Stad den Koning dienen. Daags daar aan quam *Duc de Alva* die *Haarlem* hadde bemachtigt, nevens een Burgermeester die hier in bewarender hand wiert gestelt. 6 Dagen daar na quam ook *Don Frederik*; hier zag men een groote roof van Lakens en andere zaaken uyt *Haarlem* ontrooft te koop veilen; en op den 4 van Augusti verdronk men 24 mannen in 't Y, die hier lang gevangen geseten hadde: Men veilde ook de Sepery van *Adriaan Pauw*, en het Huys van *Arent Hudde*, en meer anderen aan de meest biedende op, maar niemant bood daar gelt voor; op 't Huys van *Arent Hudde* hadde de *Kerkmeesters* van de *Oude Kerk*, als ook de *Huisfittenmeesters* van die *Parochie*, yder een oud eigen, en dewijle de gevlugte hare goederen geconfisqueert waren, zo stelde nochtans *Duc d' Alba* dese boven geroerde oud eygens zoodanig,

dat

dat die op het Huys ten behoeven van de Kerk en Armen zoude blijven, als by de brief die onder *Kerkmeesteren* van gemelde Kerk noch beruſt, te zien is.

1574. *Amſterdam verſoekt hulp aan de Hanſe Zeeſteden.* In 't begin van dit Jaar zag men hier wel dat de toeleg des Prince van Orangie nevens de Staten was, om deſe Stad mede tot hare devotie te bekomen, doch de Regeringe bleef even halſterkig om haar aan de zijde des Konings te houden; en dewijle zy in verbond der *Hanſe-ſteden* zijnde, wierden te raden, hulp van Oorlog-ſchepen van haar Bondgenooten te verſoeken; Sonden dan uyt de naam van de Regeeringe als Afgeſanten *Jan Pyl, Wybout van Gijſp en Evert in 't Marsgen*, aan de Ooſterſe *Hanſe-ſteden*.

De Stad word te Water benauwt. 't Prince volk was te water dapper doende, zo op de *Haarlemmer-Meer* als op 't Y, zoo dat de Stad genoodſaakt wiert een Vloot Scheepen tot beveiliging van de zelve toe te ruſten, zoo dat 'er op den 12 van Mey gemonſterd wierden twaalf Water-ſchepen, acht Boeyers en vier groote Schepen; maar rechte daar mede niet uyt.

Na 't vertrek van *Duc d' Alva* uyt deſe Landen na *Spangien*, quam *Don Louis de Requeſens* weder als Gouverneur, liet aanſtonds een nieuw *Pardon* afkondigen, die door des *Paus Gregorius Bulle* beveſtigt wierd; maar de *Hollanders* en *Zeeuwen* trouwden dit *Pardon* des Konings, noch *Aflaat* des *Paus* niet, alſoo men in tegendeel dagelijks tydinge bequam dat in *Spangien* een groote Vloot wierd toegeruſt, om de Rebellen en Ketters, zoo men die noemde, te ſtraffen en uyt te roeyen.

Don Louis de Requeſens komt in plaats van Duc d' Alva, biet Pardon aan en de Paus Aflaat.

Leyden belegert Amſterdam, beſet met haar Galleyen de Kagermeer. Terwijle *Leyden* belegert was, zond men van hier in Auguſtus vier Galleyen, om de *Kager-meer* te beſetten; en in September voeren van hier 40 Schepen, daar op 3 Vaandels Soldaten waren ge-embarqueert, komende ontrent *Monikendam*, meenden zy daar ontrent de Beeſten uyt de Weyde te halen; maar de *Monikendammers* ſloegen haar in de vlucht, dat die niet t'ſcheep konden geraken; moeſten te water of wierden dood geſlagen. *Amſterdammers door die van Monikendam geſlagen.* In October daar aan, wanneer *Leyden* van zijn beleg ontſet was, zakten de *Spanjaarden* met menigte herwaards aan; eenige dagen daar na quam *Barlemont* als Gouverneur in deſe Stad, wierd met Fakkels en Toortſen ingehaalt.

Barlemont word hier Gouverneur.

Oploop van 't Bootsvolk. In 't midden van Wintermaand was hier het Bootsvolk zeer gaande, riepen om Geld, de Schutters quamen op de Plaats in 't geweer, 't Varentvolk toog Scheep, ſloegen de Kamers in 't Canon, en wende het tegen de Nieuwe Brug, die de Burgermeeſter *Jooſt Buyk* met twee Vaandels Knechten had beſet; eyndelijk wierd een Accoort gemaakt; maar des anderendaags 's morgens zag men 'er verſcheyde van de gemuytineerden ophangen, en eenige gekielhaalt. Hier op ſtoof het Bootsvolk aan de zijde der Staten en de *Prins van Orangie*; dit Volk deed veel quaad, hielden de Weegen en ook de Zuyder-Zee zoo onveylig, dat alles van en na de Stad met zwaar Convoy moſt gaan en komen. *'t welk by de Prins overloopt.*

1575. Met den aanvang van dit Jaar wierd afgekundigt dat niemand, om niet Gevangen te worden, zich buyten de Stad zoude begeven; en op den 16 January wierd verboden, dat niemand mogt ten huyſe uytgaan, ja zelfs niet na de Kerk.

Sonoy neemt de Schantſen by 't Barnegat en 't Huys ter Hart in. Terwijle den Generaal *Sonoy* het *Barnegat*, en de *Schans* by *'t Huys ter Hart* hadde ingenomen, en niet tydig uyt *Noord-Holland* geſecondeert zijnde, hebben de *Amſterdammers* met acht gemonteerde Boeyers, een Galley en 13 Water-ſchepen, na datſe ontrent *Buykſloot* een valſche Alarm deeden maken, *'t Barnegat* weder verovert. *Doch verlieſt die weder.*

De Groote Commandeur ruſt een Groote Vloot in Amſterdam, Vriesland en Over-Yſſel toe. In Iuly ruſte den Grooten Commandeur, 7 groote Boeyers van 90 laſten, 12 Water-ſchepen, 2 Galleyen, 2 Lonsvaarders, en 2 wijde Caraveelen, toe. In *Vriesland*, tot *Harlingen*, wierden ook 3 Boeyers, 3 Boots, 3 Galleyen, 2 wijde Caraveels en 2 Crap-ſchuyten; tot *Worcum*, 8 Roey-jachten; tot *Hinloopen* een Caraveel, een Crap-ſchuyt en 12 Jachten; tot *Staveren* 3 Jachten, in de *Lemmer* 6 Jachten, in de *Kuynder* 10 Jachten, aan *'t Swarte Water* 6 Jachten, en tot *Kampen* 2 Galleyen, uytgeruſt. *Die van Noord-Holland ruſten haar daar tegen ter Zee.* Hier over ſchreven die van 't *Noorder-quartier* aan den *Prince van Orangie* over deſe Equipagie die tot *Amſterdam* en in *Vriesland* aangeſteld, op haar gemunt was. Ondertuſſchen ruſten die van 't *Noorder-quartier* alles, ja zelfs de veroverde Inquiſitie, die de Stad van *Amſterdam* op Stads koſten hadde doen Timmeren, en by haar genomen, mede toe.

d' Amſterdammers gaan met 10 Schepen na de Haarlemmer-meer. Den 6 October ging des Commandeurs Volk van *Amſterdam* in 10 Schepen na de *Oude Wetering*, op de *Haarlemmer-meer*, t'zeyl; vertoonden haar voor de *Schans*, die den *Prins van Orangie* daar hadde, beſet met een Vaandel *Noord-Hollandſche Knechten*, onder Hopman *Johan Schetter*, deſe valt met zijn Soldaten in vijf Schepen, zet vlak op des Commandeurs tien Schepen aan, nam het beſte Schip der *Amſterdammers*, dat wel van Geſchut voorſien was, af, ſmeten den Capiteyn dood, *Worden geſlagen.*

en

1576. en 't Volk over boord. De *Haarlemmers* quamen d' *Amsterdammers* met 4 Boeyers te hulp, anders waren de 10 Schepen in de loop gebleven, zoo dat *Schetter* weder in zijn *Schans* week.

Terwijle men doende was om alle preparatien te maken tot een algemeene Vredehandelinge, hebben de uytgewekenen en ballingen van dese Stad, die haar tot *Emden*, *Bremen*, *Hamburg*, eñ elders bevonden, een Request aan den *Prins* en aan de *Staten van Holland* en *Zeeland* gepresenteerd, en versogt in gemelde Vredehandelinge ingeslooten en begrepen te mogen worden, als by *Bor* in 't achtste *Boek*, 87 *verso*, van woord tot woord te lesen is, met de Namen van de onderteekenaars.

DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Amsterdam blijft halsstark aan des Konings zijde. Handelt met de Prins, doch vruchteloos. Is verdacht, van heymelijk door Don Ioan gestijft te worden. De Staten leggen toe, om haar onder hun gehoorsaamheyd te brengen; geven haar argwaan door een Brief te kennen. Den aanslag word in 't werk gestelt, door d'Oversten H: Hellingh en N: Ruikhaver, die ordre ontfangen en belofte doen, de Stad niet te plonderen; zy verrassen de Wacht, en vallen d'Haarlemmer-poort in; komen op den Dam; worden aldaar gestuyt, en door eenig misverstant niet ontset. Deysen weder te rug na de Poort, en verschansen zich. Strooyen Vrede-brieven, doch vergeefs. Helling word doorschooten. Ruykhaver gevangen en vermoort. De rest vlucht der Stad uyt. De Staten verschonen dit stuk aan de Prins, die als onbewust hier van zijnde, zijn misnoegen daar over betoont. Doch had kennis gehad, van twee diergelijke aanslagen, 2 Jaren te vooren. Amsterdam klaagt daar over, en trachten na satisfactie; versoeken W Bardees in de Stad te komen op vry geley, om met hem daar over te beraden.

Amsterdam blijft halsstark.

1576. DIe van *Amsterdam* ondertusschen, schoon de meeste Steden van *Holland*, alree, zedert *Alvaas* vertrek, afgevallen waren, bleven even onversettelijk en wilden zich geensins met de afgevalle Steden vereenigen. Zy hadden, niet te min, zich ook alreeds tot *Brussel* vervoegt, om hun geschil met den *Prince* af te handelen, en zich onder zijn gehoorsaamheyd te begeven: en 't verding was, door tusschenspraak van gemagtigden der algemeene Staten zoo verre geraamt, dat het sluyten alleenlijk op 't goeddunken der Staten van *Holland* aan quam. Waar over zijne Doorluchtigheyd de geraamde punten derwaards zond, om by hen overwogen te worden, en hun goed-dunken daar op te versoeken. *De Prins* ook, vermits de Wethouders deser Stede hem hier om ernstig gebeden hadden, verstendigd' hen, dat hy behoorlijk vond, midlerwijl men doende was om een verdrag te treffen, geen vyandlijkheyd tegens die Stad te plegen. Maar de Staten van *Holland*, aangeloopen door d'uytgewekenen van *Amsterdam*, maakten zwarigheyd in 't aanvaarden der voorwaarden; en wetende dat'er groot mis-noegen onder de Gemeente, en gebrek van leeftogt en brant, was, voeren voorts met die Stad bet en bet te benauwen. Die van *Amsterdam* ziende dat hun handeling vruchteloos was afgeloopen, door dien men van de Stad te beklemmen, niet op en hield', gingen zulx den *Prins* aan-dienen, met klachten dat men niet eerlijk met hen handelde, en anders niet zocht als de Stad onversiens te over-rompelen. *De Prins*, dien dit niet wel in d'ooren klonk, dat men, midlerwijl 'er van verdrag gehandelt wiert, tegens de Stad noch vyantlijk te werk ging, beval d'*Amsterdammers* in vrede te laten. Hier op gunde men hen, *datse met kleene schuiten lijf-togt en berning, (mits betalende den tol daar van) in Stad mochten voeren.* Niet te min, men werd bericht, 't zy naar de waarheyt ofte anders, hoe d'*Amsterdamsche* Wet-houders verstand met *Don Johan* (die in *Alvaas* plaats gekooren was) hielden; en hy hun geschreven had, zy mochten wel verdrag aangaan, maar zouden sig wachten van besetting in te nemen, en dat hy hen tegens *Kersmis*, ongetwyfelt uit alle nood zou helpen.

Zoekt te handelen.

Doch vrugteloos.

Schijnt heimelijk verstant met Don Joan te hebben.

Dit verwijderde 't verdrag zoodanig, dat men niet alleen alle toe-voer na de Stad verbood, maar de Staten van *Holland* en *Zeeland* lieten al om by gedrukte Placcaten aanslaan en bekent maken, dat zy de goederen, die van *Amsterdam* toe behoorende, wilden doen verkoopen naar den 20 *December*, 1576. by aldien die van de voornoemde Stede, hen binnen den zelven tijd, met den *Prince* en de Staten, niet goetwillig verdroegen en vereenigden. De voorschreven Placcaten, luiden als volgt:

Placcaat waar by de Amsterdammers hare goederen te koop

ALsoo nae den wille van God almagtig genoug alle die Provincien der Nederlanden met zijne Princelijke Excellentie ende den Staten van Holland ende Zeeland, mitsgaders heure geassocieerde zijn vereenigt ende een vreedsaming verbondt, accoord ende verdrag

drag

gestelt worden

drag hebben gemaakt, ten eynde voirtaen d'ondersaten der zelver Landen in vrede ende oude vriendschappe metten anderen hanterende ende levende, die Spaangiaerden met heurluyder aenhangeren ende gevolg, als vyanden van de ruste ende Welvaart deser Landen, daar uyt met gemeender magt ende eendragt eyntelijk verdreven, en de goede ondersaten van dien in heure gerustigheit, vrydom, geregtigheyt ende welvaart wederomme gebragt zoude mogen worden, zonder dat nogtans die van Amstelredam, hoe wel een lidmaet van Holland, ende alsulks daar toe in alder vrindelikheyt vermaant zijnde, henluyden met den voornoemden van Holland inden voirsz. accoorde, vrientschappe ende vereeninge als noch hebben willen vougen ofte begeven, maar dat men ter contrarien wel spoert ende opentlijk bevonden word dat de zelve van Amstelredam vergetende hen zelven ende heurlieden eere ende eed, by den welken zyluyden tot vorderinge van den gemeenen beste ende van 't welvaren des vaderlants, naar allen Rechten verbonden zijn, verhardende in heuren quaat voirnemen, blijvende houden die partye van den voirsz. Spaangiaerden, vyanden ende verdervers deser Nederlanden, den zelven bewijsende, ende doende dagelijks alle vrindschap, gunste ende bystant, tot groote schade ende quetse van den voirsz. Landen ende de gemenen Ingesetenen van dien, verworpende ende afslaende alle deugdelijke presentatien ende aanbedingen die henluyden van Amstelredam tot heurlieden verseekertheyt, mitsgaders tot voordeel ende welvaart vanden Inwoonderen der zelver stede zijn gedaan geweest. *Soo is 't* dat die Staten van Holland ende Zeeland protesteren voir God ende alle die werelt, vande goede genegentheyt ende wille die sy altijts gehad hebben tot conservatie vanden voornoemden van Amstelredam als heurlieder mede-lidmaet, verklaren genootsaakt geweest te zijn, omme naar krijgs-recht den vyanden ende heuren aanhangeren te krenken metter daad ten behoeve vanden gemeene zake ende den Landen van Holland, naar den 20 Decembris eerst kommende binnen den Stede van openbaarlijk te doen verkopen alle goederen, renten, actien, crediten, ende inkomsten, die Stad van Amstelredam ofte den Burgers ende Inwoonders hen binnen der zelver Stede noch onthoudende eenigsins competerende, 't zy de zelve renten ofte actien eenigsins sprekende zijn op de Domeynen van den Konink, den Landen van Holland, lighamen van eenige Steden, Dorpen, Collegien, ofte op den persoonen oft goederen van eenige particuliere, hoedanig die mogen wesen, egeene uytgesondert. Van welke vercopinge die zelve Staten goede brieven van versekertheyt den Koopers zullen verleenen. Ende dit al, indien binnen den zelven tijde die voornoemde van Amsterdam hen met sijne Princ. Excel. ende den Staten van Holland ende Zeeland conform 't voirsz. verbont ende accoort niet goetwilliglijken verdragen ende vereenigen; Lasten ende ordonneren daaromme die Staten voornoemt allen Regeerders van den Steden, Vlekken, Dorpen, ende Collegien, mitsgaders den genen die eenig onderwint van ontfank ofte uytgeven van den zelven ofte van eenige Heerlikheden van groote ofte kleyne personagien ofte van yemand anders mogen hebben, dat zyluyden voir den Gedeputeerden van de Steden in den Noorderquartiere van Holland, ende allen anderen privé ofte particuliere personen aan de Wethouders van den Steden daar onder, ofte d'welke zyluyden respective naaste geseten zijn, binnen veertien dagen naar date van desen aan te brengen, ende te doen opschrijven alle alsulke goederen, renten, actien, crediten, en incomsten, geene uytgesondert, als die Stede van Amstelredam heure Burgers ofte Inwoonders als boven onder yemand van henluyden hebben berustende, ofte de zelve van Amstelredam, op henluyden ofte heurlieder goederen spreeken hebben, ende eenigsins zijn aankomende, met pertinente verklaringe van alle gelegentheyt der onroerende goederen, ende van hypoteeke ofte onderpande van den voirsz. renten ende actien, op peyne jegens den heelders ofte verswijgers van dien te verbeuren dubbelt van 't gunt, namaals tot eenige tijt bevonden zal mogen worden by yemant verheelt ofte verswegen te zijn, ende zal ter contrarien den aanbrenger van alle goederen, die tot noch toe verborgen ende niet bekent en zijn geweest, voir heuren aanbrengen toe-gevoucht worden van den penningen commende van verkopinge, te weten van de roerende goederen een vierde part, ende van de onroerende goederen een achtendeel, ofte indien die onverkocht mochten blijven, zal daar van by den Staten voor gelijker gedeelte betaalt worden naar de waarde der zelver goederen, ende wordt voorts by desen allen Rentmeesters van wegen den Staten ontfank hebbende van de geannoteerde goederen, ende elx van henluyden bysonder, by desen bevolen binnen den voirsz. tijd aan den voornoemden van der finantien over te brengen pertinente specificatie van de goederen ende incommen van de voirsz. van Amstelredam tot heuren ontfank respective behoorende, ende daar onder begrepen zijnde, op peyne als boven, ende zal aan de betalinge van alle de zelve verkofte parthyen van goederen, renten, actien ende crediten by de koopers van dien gecort ende innegehouden mogen worden, alle 't gunt zylieden bevonden zullen worden aan 't gemeen Land by leenige ofte andersins deuchdelijk ten achteren te zijn, uyt saake van de jegenwoirdige oorloge. Gedaan tot Delft den 28 November. Anno vijftien hondert zes en t'zeventig. 1576.

d'Amsterdammers aldus benaut zijnde, en van dese Placcaten kennis of * Dubbel gekregen hebbende, vonden goet hier over aan den Raad van Staten, klachtig te vallen, gelijk zy ook op den 14 van *Winter-maand* 1576. door een brief, by haar † Geheim-schrijver, *W: Pietersz.* onderteikend, gedaan hebben, waar in zy haar verontschuldigden, dat zy hare gemachtigden zelver, in plaats van dien wel zouden tot *Brussel* gesonden hebben, dan waren verhinderd, ter oorsaak van d'onveiligheid der wegen. Te meer, dewijl die van *Delft*, *Leyden*, en andere hun voor open-

* *Copye.*

† *Secretaris.*

d'Amsterdammers klagen hier over aan den Raad van Staten.

1576. openbare Vyanden verklaarden, wiens Struik-roovers toe-gelaten wiert haar te knevelen en berooven, 't welk zy ook deden, tot voor hare poorten toe. Dat zy altijd getrouwe Onderdanen, en Dienaars van zijn *Koninglijke Majesteyt*; en de beveelen, door zijn Gouverneurs ingestelt, meer dan andere steden, gehoorsaam, geweest waren. Dat zy ook als noch gesint zijn, in zulks te volherden, gelijk zy onlangs bewesen hadden, in 't afkondigen van 't Placcaat van de Munte en *pacificatie*. Endelijk versochten zy, dat hare G: E: by de Staten Generaal dese hare swarigheden geliefden voor te dragen, ten einde de zelve zoodanige ordre willen stellen, dat de vinnige Placcaten ingetrokken, en de verkopingen harer goederen, mochten opgehouden worden. Doch dit sleurde zoo heenen.

1577. Ondertussen liep 'er een gerucht, dat 'er op den Predik-stoel opentlijk gebeden wiert, dat *God* zijn zegen toch zou willen verleenen tot den voortgank van een geheime aanslag die op handen was. 't Welk zoo groot een schrik en achterdocht onder de Staten veroorsaakte, datse voornamen, door wat weg het ook ware, doch zonder plondering oft overlast der Burgerye, zich meester van dese Stad te maken, en de zelve onder hun gehoorsaamheit te brengen; gevende, te dien einde, een brief uit, die op desen zin uit quam.

Men leit toe om haar te veroveren.

Brief der Staten, om Amsterdam onder gehoorsaamheit te brengen.

ALsoo vele en verscheide ken-tekenen zich dagelijks meer en meer openbaren, dat die van Amsterdam, eenigen heimelijken lorshandel en verstand met Don Johan, of eenige van zyne aan-hangeren, houden, waar door de zelve Don Johan te beter tot zijn quaat voornemen, tot grooten nadeel en bederf der Landen van Holland, en dien-volgens van al de Nederlanden, zoude mogen geraken, insonderheid, vermits men ten beste niet versekert is van eenige om-leggende Steden, soo in het Sticht van Vitrecht en Gelderland, als van eenige Over-Yselse Steden, die met Duytsche besettingen, ten dienste en behoeve van den voorschreven Don Johan, die zich hoe lang hoe meerder met Krijgs-volk versterkt, en voorseker eenige aanslagen op dese Landen heeft, beset zijn. Soo is by den Staten van Holland, en Zeeland, verstaan en beslooten, dat men by alle listige wegen zal arbeiden, die voorschreven stad van Amsterdam te brengen onder de gehoorsaamheit en regeeringe van zijn Hoogheit, en die met 'er daat alsoo te ver-eenigen met d'andere steden van Holland, indien zulks eenigsins doenlijk zy, zonder langer na de voldoeninge te vertoeven, waar na zy-luiden schijnen te staan, hoewel, vermits zy altijd daar in lange uitstel en vertrek gesocht hebben, hun uiterste meeninge, naar alle schijnbaerheit, daar geensins toe is strekkende; zoo hebben oversulks de voorschreve Staten verklaart en belooft voor goet te houden, en gestant te doen, indien de voorschreve stad in eenige manieren, by eenige Oversten, Kapiteinen, of Krijgs-volk, in dienste of eed van zijn Excellentie, mitsgaders de Landen van Holland en Zeeland, zijnde, overkomen mogte, of verovert werden, gelijk de voornoemde allen en een iegelijken der voorschreve Oversten, Kapiteinen, Bevel-hebberen en Soldaten, mitsgaders allen anderen getrouwen dienaren, onderzaten en Inwoonderen der voorschreve Landen, daar toe by desen volmagtigen, mits dat gene onbehoorlijke plonderingen, kracht of gewelt, en overdaat aan eenige geestelijke of wereltlijke persoonen of goederen, by iemant geschiedde, noch aangeregt werde. Daar tegen de voornoemde Staten, te vrede zijn den voorschreven Oversten, Kapiteinen en Krijgs-luiden, te doen een eerlijke en behoorlijke vergeldinge of geschenk, naar gelegentheit en billikheit der zake, dat niemant reden zal hebben daar over te klagen. Gedaan tot Leiden, den eersten van Slachtmaand, 1577.

Zy dan vast by hun opset blyvende, namen voor, om de Stad met list te verschalken en t'overrompelen, dat in deser wijse besteken werd.

Toeleg om Amsterdam te verschalken.

Den Colonel *Harmen Hellingh*, die twee jaren geleden, beneffens den Oversten *Sonoy*, door last van de *Prins*, (de welke nu evenwel van desen aanslag geen kennis had,) al toegeleydt hadden, om *Amsterdam* te verrassen, als hier na verhaalt sal worden) en den Hopman *Nic'laes Ruikhaver*, beval men d'opper-zorg der zaken, omze uyt te voeren met tien vendelen voet-volks. Eer den aanslag aan gink, verbonden zich by eede de Hopluyden, Luytenanten, en Serjanten, datse geen plonderinge, noch der Burgerye eenig overlast zouden doen. Dit wierd in geschrift gestelt, dat op desen zin uytquam.

WY ondergeschreve Hop-luiden, Luitenanten, Vendragers, Serjanten, Rot-meesteren, en alle Bevel-hebberen, beloven en besweeren hier mede voor ons en onse algemeene Krijgs-luiden, die zich tot desen voor-genomen aen-slag, ten dienste van zijn Princelijke Hoogheit en den gemeenen Landen sullen gebruiken laten, dat wy den Edelen en gestrengen Jonk-

Beloften en ordre der Krijgs-oversten, van geen plondering noch overlast aan Amsterdam te doen noch te gedogen.

Jonk-heer *Harmen Helling*, en allen anderen verordenden gemagtigden Hopluiden, en gemeenen Bevelhebberen alle gehoorsamen willen, en wat ons van onsen voorschrevene Oversten bevolen wort, en werwaarts zy ons bescheiden, daar toe ons willig en bereit toonen zullen, als ook by den anderen leven en sterven, en elkandre niet te verlaten, by verlies onser eere. En ingevalle *God Almachtig* zijn zeege en zeegbare hand, tot desen aanslag leenen wilde, dat de zelve wel gelukte, zoo belooven wy Hop-mannen en Bevel-hebberen, dat geen van ons, of onse Krijgs-knechten, hy zy kleen of groot, zich tegens iemand, hy zy wereltlijke of geestelijke, burgeren of inwoonderen, Monnik, Paap, of Nonnen, in 't minste, of in 't meeste, in woorden of in werken, te buiten gaan sal, of vergrijpen, noch ook gene Kerken, Kloosteren, geestelijke noch wereltlijke huisen, t'overvallen, berooven, of plonderen, maar dat we t'zamen de hant daar aan houden willen, en belooven ook dat de genen, die zulks doen, aan lijf en leven sullen gestraft worden. Hier tegen belooft de voorsz. *Harman Helling*, uit de naam van zijn *Hoogheit*, en der Staten van den Lande van *Hollant*, dat hy, by aldien dese aanslag gelukt, aan een ieder, die zich tot desen aanslag besigen laat, twee maanden solds schenken sal. Maar of het gebeurde dat de twee maande solds zoo terstont niet reed en voor handen was, en goet gevonden wiert, dat eenige Vendelen weder te rugge uit der Stad geschikt wierden, zal zich niemand hier tegen stellen, maar gehoorsaam toonen; des sal hen, zoo wel als d'anderen, die in de Stad blyven, hun twee maanden solds gegeven worden. Dit alles getrouw t'onderhouden, hebben d'onder-geschreven, zamentlijken en een ieder in 't bysonder ondertekent, den 22. van Slacht-maand des jaars 1577.

Vier vendelen dan van de boven-gemelde tien, verborgen in twee schepen, schikten, den drie-en-twintigsten van *Slacht maand*, goet tijds, voor de Stad te zijn, en aan te leggen ontrent de poort, die na *Haarlem* strekt, tegen over zeker velt datmen *de Molen-Werf* noemde, alwaar eenige borgers vrouwen, haar linnen gewoon waren te bleiken. d'Andere zes vaandelen waren hier ook bescheiden: dan doolende (zoo de spraak ging) in de dubbelzinnigheit van den naam *Haarlemmer-poort*, lieten sig tot *Haarlem* voor de poort vinden. *De Gendsche pays* had zoo verre plaats gegrepen, dat men dien van

H: Helling met Krijgs-volk voor Amster-dam.

's Princen parthy, tot tamelijken getale toe, mids latende hunne Wapens aan de poort, geenen ingank weigerde. En over sulx was *Francois Circourt*, Steêhouder van *Helling*, met zeven of acht gasten, daar hy sig op betrouwde, des avonds te vooren, binnen der Stad gekomen. Deese na 't over-brengen der nacht, in dansen met etlijke Burgers dochters, (om argwaan te mijden) keeren des morgens tusschen zeven en acht uuren, na de zelfste poort, en her-eischen hun geweer. Dat verworven, treden zy buiten: daar eenige hunner met-verwanten uit de schepen, hun terstont pasten te bejegenen. Dit geselschap veinsde met elkanderen te spelen, en van spel tot krackeel te komen; zulkx de rapieren uitraakten. De wacht sig des moeiende, en zoekende te scheiden, krijgt onvermoeds beide de troepen op 't lyf, die t'zamen haar te zwaar vielen. Zommigen, en zelfs de portier, die de sleutelen had, worden doorstooten; de rest ten deele gequest, en voorts verjaagt. Toen riepen de Staatschen, *zeege, zeege, de Stad is ons*, en hunne Spitsbroeders boven. Die springen op, en met vliegende Vendels ter Stad in; latende de poort beset, en schietende na wiens' op straat vernamen. De kreet was; *Men rep zich niet, zoo zal aan niemand mis-schieden*. Dus liepense (niet alle nochtans, want zommige zagen *'t Koorenmeeters huysje* op de *Kolk*, voor *'t Stadhuys* aan, en bestormden 't) tot op den *Dam*, alwaar hun d'eerste tegenstand ontmoete, uyt het *Raadhuys* en de *Waag*, daar Burgers en Soldaten waakten. 1577

Verrast de Wacht aan d'Haarlemer-poort.

Loopen na den Dam.

Yet kluchtigs, zeyt men, hier voorgevallen te zijn, dat te pijne waard is te verhalen: Onder de Hopluyden van de vier vaandelen, was eenen, toegenaamt *Duyvel*, dese wat te lang marrende, met zijn volk in orden te brengen, wierd 'er, van de voor uyt trekkende Bevelhebbers geroepen, *Duyvels volk, trek aan*; Zeker eenvoudige Burgers Vrouw, (wiens man doen ter tijd op de wacht was,) binnen haar huys, dit hoorende, barste met een zucht daar op uyt, *Och! daar hoor ik immers dat de Geusen vechten met hulp des Duyvels, mijn man raakt voorseker om hals.*

Belachgelijke onnoselheyd van een Burgers Vrouw.

Vinnig wierd hier gevochten met neêrlaag over en weder. *Hellingh* niet denken kunnende waar d'andere zes Vendels bleven, zond omse te doen spoeyen, ook een bode na *Zardam*, aan Hopman *Gerard van Woerde*, van *Vliet*, om hulp. Maar van *Vliet* vindende ongeraden, op een enkel aangeven by monde, de besetting der

Voor 't Stadhuys tegenstand vindende.

sterkte

ſterkte te zwakken, vaardigde een Serjant af, om kundſchap, waar in hy geruſt zijn mochte. Inmiddels ſtond de tijd niet ſtil, nochte de reſt der Poorteren en Stads knechten, die nu gewapent tot *Hellinghs* Troepen in-drongen. Deſe, van voore beſtookt, en vreſende gelijke laſt van achteren, deynſden weder, *den Nieuwendijk* langs, tot datſe de poort tot rug, de *Haarlemmer-ſluys*, jegenwoordelijk *d'oude* genaamt, en de *Sparrendammer-brug* voor de borſt hadden; daar zy zich ter yl, wat beſchanſten, ſtoppende de toegangen van ter zijde, met balken, bedden, kiſten, en ander huysraad. Men houd het daar voor, dat d'Overſten verſtand in der Stad hadden, met luyden die willig waren om hier en daar brand te ſtichten, en de Burgery af te wenden; hadde *Ruykhavers* raad gegolden. Dan *Hellingh* wilde der Staten orde volgen, en zoo hatelijk een daad niet over zich nemen: te min, mits hy geen twijfel ſloeg aan de komſt der zes Vendelen. Wel deed hy, in der haaſt, eenige briefkens van deſen inhoud uytwerpen.

Deynſen te rug.

En verſchanſſen zich.

Strooyen briefkens uyt.

Inhoud der zelve.

NAdemaal beminde Burgers en Inwoonders, gy nu etlijke Jaren van alle neeringe en welvaart berooft zijt geweeſt, 't geen d'arme gemeente niet weynig geſwakt en gedrukt heeft; en ſchoon uwe Burgermeeſteren tot verſcheide reiſen zeer heerlijke aanbiedingen en voorwaarden zijn voorgeſtelt en aangeboden, die zy, zonder eenige uytſtel te maken, om deſe Stad weder te doen bloeien, en aan hare oude Vryheit te helpen, behoorden aangenomen te hebben, en niet ten gevalle van Don Johan, (van wien zy nog alle weken brieven ontfangen) zoo pal en onverzettelijk by hun voorgenomen opſet te blijven. Zoo is't, lieve Burgers en Inwoonders, om u lieden uit deſen laſt en beſwaarnis te helpen, en wederom in uw' oude neeringe en welvaart te ſtellen, dat den Overſten Jonkheer Harman Helling, uit Vaderlijke meelijden, met etlijke Krijgs-Knechten, in deſe Stad is gekomen, niet om eenig gewelt te plegen, oft Inwoonders eenig ongemak aan te doen, maar om u lieden uit deſen overlaſt en beſwaarnis te helpen. Voorts doet hy u al te ſamen en ider in byſonder vriendelijk bidden en waarſchouwen, dat zich ieder, zonder tegen-weer te bieden, ſtil binnens huis houde. Dit doende, belooft hy van ſijnen kant, by Edelmans trouwe, en mannelijke waarheit, dat hy ſoodanig een ordre onder zijn Krijgs-knechten houden wil, dat niemand, hy zy Geeſtelijk, of Wereltlijk, Monnik oft Paap, Nonn', oft Begeijn, met woorden oft werken, eenigſins misdaan

misdaan sal worden, nochte aan Kloosteren, Kerken, Huisen, met plonderen, roven, oft branden, eenig gewelt g schien sal. Oversulks had hy begonnen, om zijn volk by malkanderen, en beter in ordre te houden, en den burgeren geen ongemak aan te doen, zich te beschansen. Maar by aldien wy komen te zien, dat gy-lieden tegen-weer begint te bieden, sal niet alleen de gantsche Stad den Krijgs-knechten tot buit en roof gegeven, maar ook alle huisen aan kolen gelegt worden, 't welk gy dan niemant als u zelfs hebt te wijten. Dit zy u uit goeder trouwe en meeninge, tot waarschouwinge geschreven.

Word by de Borgers niet geacht. Maar de Burgers, achtende dat het houden dier beloften aan zijn lust hing, en merkende dat hy geen onderstand kreeg, wiessen in moed, en voerden, nevens twee Vendels hunner Soldaten, twee stukskens geschuts aan: uyt de welke een yser den Cornel *Hellingh* trof, en ombragt. *H. Helling dood geschooten.* Toen ontsinkt den zijnen 't hert, en kon niet herplaatst worden: hebbende *Ruykhaver* zijn eyge bende niet, daar toe krank gesag over onbekenden. 't Geviel daar-en-boven, dat het vuur in een tonnetje buskruyds raakte; 't welk de gevatte schrik zulks uytbreydde, dat 'er geen houden aan was, en elk het open der poorte koos. *Zyn volk vlucht.* Ook zeyt men dat de Magistraat beslooten had, en zekere uure geraamt, om, 't en waar zy daar en binnen ruymden, dien heelen hoek, tusschen sluys en poort aan brand te steken. *N Ruikhaver vermoort.* *Ruykhaver*, geweken in zeker huys, werd betrapt van eenen, die hem besondren haat droeg, en on-aangesien 't bieden van groot rantsoen, in den koelen bloede vermoorde. Van de Stedelingen liet 'er *Wolfart Michielsz.* Hopman over een Vendel Knechten, 't leven. *De Prins van deesen aanslag onkundig.* Van andere dooden, ter weder-zijden, was het getal niet groot. 't Gaat vast genoeg, dat *de Prins* geen wetenschap van desen aanslag gehad had; en quam wel te pas t'zijner zuyvering by d'algemeyne Staten, die de klachten van *d' Amsterdammers* in reede gegrond, en hem voorhielden.

Had kennis van twee zodanige aanslagen, 2 Jaren te vooren. Doch in den Jare 1575. in *Slachtmaand*, dat was twee jaren hier te voren, had de *Prins*, met groten ernst toe geleyt, om *Amsterdam* te overrompelen, dat door *Sonoy* zou uytgewerkt worden, de welke met kennis van *H: Hellingh*, alles, wat hier toe dienen konde, in 't werk stelde, houdende heymelijke kondschap met eenen *Pieter Willemsz.* van *Haarlem*, die, onder 't deksel van Koopmanschap, die hy met * vry geley, in dese Stad was drijvende, den aanslag, door eenige Ingesetenen hielp voort zetten. 1577. De *Prins* dreef desen toeleg zoo heymelijk, dat hy zijn eygen † Geheym-schrijvers, niet vertrouwende, de geheele brieven, over dese zaak, aan *Sonoy* en *Hellingh*, met zijn eigen hand geschreven heeft. Den aanval was bestemt by de *Heiligewegs Poort*, omtrent het *Boeren verdriet*, een plaats, noch alsoo genaamt, alwaar de Stads graft onder de muur door liep, *Helling* had al heimelijk dese gelegentheid van buiten wesen besichtigen, gelyk 't zelve, door eenige andere van de zijne, van binnen ook gedaan was, met goede hoope van uitvoering. *Den eersten aanslag.* Den dag was al bestemt, en in den morgenstont tussen drie en vier uren zou men den aanval beginnen. De loop-plaats alwaar de Loose, of 't Wachtwoort, zou gegeven worden, was by den *Overtoom*; en buiten de Stad zou het zijn, *Assendelft*, en binnen de zelve, *Nassauw*. Vijftig Waaghalsen waren hier toe, zo nu en dan, binnen de Stad gekomen, die wisten wat hun op 't alarm des aanslags, te doen stont, onder 't beleit van eenen, die men noemde *Jonker Luys*. Een gedeelte van dese gasten hadden haar verblijf en schuilplaats op een Solder, boven een hoy-schuur, staande op het *Spui*, omtrent de plaatse, daar nu de *Luiterse Kerk* is, by 't voornoemde *Boeren-verdriet*. Doch desen toeleg, die met twintig vaendelen knechten aan gestemt was, bleef steken door dien *Don Louys de Requesens*, die men *den grooten Commandeur* noemde, de *Prins* zo veel werks berokte, dat hy niet meer dan negen vaendelen missen konde, die tot uitvoering van dit werk te swak waren. *Blijft achter.* Ondertussen wierden *Jonker Luys* gesellen, (die niet als by avond en 's nachts uitgingen) op den Hooy-zolder van de Na-buren ontdekt, door eenig licht, dat hun voor brand dede vreesen, hier op gerucht makende, deze gasten, na dat zy 't licht uit gedaan hadden, elk zijns weegs liepen, waar door de geburen, meenden, dat het dieven geweest waren, blijvende alles stil. Doch andere seggen, dat 'er eenige gekregen wierden, en acht het hooft afgeslagen zijn, volgens dese twee vaarsen van het oud Liedeken, doen ter tijd hier van gemaakt.

*Jonker Luys en zijn * Compaan,*
Acht zagmen daar het hooft afslaan.

Twee maanden daar na wilde men dit werk hervatten, *Sonoy* zond daar over een Predikant genaamt *Ian Michielsz.* aan den *Prince* en aen *Helling*, die een teikening van

* *Paspoort.*

† *Secretarisen.*

* *Medegezel.*

1577. van de plaats des aanslags mede brocht, en verklaarde, dat nu alles met groote kosten volkomen bereyd, en tot barens toegebracht, en 't uyt-stellen ten hoogste schadelijk, was. De *Prins* ontbood *Helling*, en beraamt dag en uur, om 't werk te laten voortgaan, doch alsoo het midden in de Winter was, quam'er schielijk een vorst, ook vernam men, dat op de plaats daar den aanslag aangaan zoude, de wacht verdubbelt, en buiten uit gezet wierd, zulx dat men niet weten kon, of dit geschiede, uit oorsaak van het vriesen, of kondschap des aanslags. Hier over vond men 't uitstellen raadsaamst, op dat men, na 't ophouden van de vorst, vernemen mocht, of de Wachten aldaar verdubbelt zouden blijven, 't welk als dan een zeker teiken most zijn, dat die van de Stad kennis van desen toeleg gehad hadden, maar naderhand ander zaken voorvallende, bleef dien aanslag achter, ter tyd toe, dat dessen laetsten, aldus mislukte, van welke de *Prins* geen kennis gehad heeft.

De tweede.

De Staten van *Holland* verzet, door 't mislukken deses toelegs, zonden gemachtigden aan zijn Doorluchtigheid, en verschoonden 't stuk zoo veel zy konden, by-brengende dat men 't geheelt had, om haar in allen gevalle buiten schult te houden; voorts d'onbuiglijkheit van de Regeerders der stad, d'onveiligheit der voorwaarden laastmaels ontworpen, hunnen lors-handel met *Don Iohan*, en 't gevaar des gantschen lands, 't en waar m'er in voor-zage. *De Prins*, hoe wel t'onvrede, dat men, zonder hem te kennen, zoo verre was voorts gevaren; besseffende nochtans dat in burgerlijke oneenigheit, en zoo verward een wereelt vol argwaans en wantrouws; niet alles even geregelt toegaen wilde: ook mogelijk meer op de meening dan op de daat ziende; liet zich eenigsins geseggen, en vermaende hen, naar dien 't geschiede, niet ongeschied te maken was, dat men zoeken moest d' Algemeine Staten en de Stad te vernoegen, in der beste maniere, en draaglijk voor 's Lands verzekertheit. De gemagtigden bleven daar by, dat de *Hollanders* en *Zeeuwen*, niet rusten zouden, eer zy met gemoede ofr anders *Amsterdam* onder 't gebied zijner Doorluchtigheit gebragt hadden, het koste wat het mogte. De *Prins*, weder, vertoond' hun de ergenis en moeite, gemengt met plegen van gewelt. Dan d' eene werd ter zijde geset; d'andere licht gewogen, mits men verwittigt was van de tweedragt, die onder d'Inwoonders heerschte.

Der Staten van Holland onschuld.

't Vervolg en Byvoeging van 't DERTIGSTE HOOFT-STUK.

1576. Ls nu de zaaken in dese Stad, ter oorsaak van de hardnekkigheyt van de Regeeringe die aan de Spaanse party haar bleven vast houden, op den zelven voet gingen, schreven de Staten van Holland aan de Regeeringe een Missive, *die by Bor in 't 10 Boek Fol. 203.* te zien is.

Als mede een Missive aan de Schutterye en Burgerye.

Brief van de Staten van Holland, aen de Burgery en Schuttery van Amsterdam.

DEn brief aen de Schutterije ende Burgerije was inhoudende in effecte, dat zyluiden eertyds aen de Burgermeesters ende Magistraten haarder Stede geschreven ende versocht hadden, dat alle twist, tweedracht ende vyandschap, deur toe doen der Spaengiaerden tusschen de steden van Holland ge saayt, ende een tyd lang geweest, eens vergeten ende achter rugge gestelt zijnde, zyluiden ende de Stad Amsterdam, als een Lidmaat van Holland in vrede en vruntschap met henluyden zoude mogen werden vereenigt, tot voorderinge van hare neeringe ende welvaart, ende van 't gemeen beste der Landen ende van 't gemeender magt ende eendracht de wapenen alleenlijk aen te nemen, ende te gebruyken tegen den Spaangiaerden, ende haren aanhangeren, als vyanden der gantscher Nederlanden, ende perturbateurs van de gemeene ruste: zonder datse tot noch toe van den zelven Burgermeesteren ende Magistraten eenige antwoorde overkomen hadden, daar uytse haare meeninge ende intentie hadden mogen verstaan. Waaromme zy nu voor de laatste reyse ten zelven fine in 't lange aan henluyden geschreven hadden: Maar alsoo zy beducht waren, dat mogelyk hen schrijven niet voortgebragt ofte geopenbaart zoude mogen werden de geene diet behoorde, ende bysonder henluyden, die alsulke saake principalijk was betreffende ende aangaende. So en haddense niet konnen laaten, henluyden een dubbelt daar van over te zeynden, ten eynde zyluyden, de zaake ende henluyder aanbiedinge daar uyt verstaande, mochten weten ende oordelen haare meening, en vrundtelyk versoek, ende des te beter henluyder eygen, als des gemeene Vaderlands profijt, gerustheyt ende welvaart mochten helpen vorderen, ende sulks te komen tot eenen goeden ende gewenschten eynde van den twist ende Krijgs-beroerte, &c.

Dese brieven werden gesonden door eenen

Bestelt door

een Tamboer.

eenen *Adriaen Ianſz.* van Bueren Tromſlager, die den 18. Decembris des naarmiddags omtrent drie uuren aldaar voor de Poorte gekomen zijnde, ende zijnen Trommel tot meermalen geſlagen hebbende, is ten laatſte by de Schutterye die de wacht in de Poorten hadden, binnen gehaalt, ende is de Poorte aan weder zijden terſtont geſloten, zulks dat geen Burgers by hem komen en mochten, ende is de Schout omtrent een half uur daar naar aldaar gekomen, ende heeft hem beyde de brieven afgenomen, alſo de Schutters den brieff aan henluyden niet aanvaarden en dorſten, hoe wel hy hen die voor des Schouts komſte gepreſenteert hadde, ende naar dat zy de brieven ontfangen hadden, belaſte zy hem terſtont weder te paſſeren ende zoo hy verſocht antwoorde, ofte ten minſten recepiſſe zeyde de voorſz. Schout pakt u terſtond vander Stad zonder eenig vertrek, dunkt het ons goet zo zullen wy antwoorden, zoo niet, ſullent laaten, ende moſt alzo zonder eenig antwoorde wederom vertrekken, vertoevende niettemin tot des anderen daags ten negen uuren buyten der Poorten in de Voor-ſtede.

De Schutters durven de Brief niet aannemen.

De Tamboer bekomt een hart antwoord van de Schout.

Evenwel hebben die van Holland, die van Amſterdam zoo verre gedrongen, dat zy in Martio des naarvolgende jaars hare Gedeputeerde geſonden hebben aan den Prince van Orangien, binnen Dordrecht, met negen Articulen, die zy voor ſatisfactie waren eyſchende. Daar op by den Prince by Apoſtille op elck articule is geantwoort den 2. Aprilis: maar alſoo die van Amſterdam hen daar mede niet en hielden voor gecontenteert, maar verſcheyden uytvluchten zochten. Zoo is by den Prince van Orangien en de Staaten van Holland, tegen die van Amſterdam geproteſteert voor God, en de gantſche wérelt, dat het aan hen, noch aan de Staten van Holland niet en ſtont, dat die Burgers van Amſterdam niet en geraakten tot haar oude proſperiteyt, welvaart, gewoontlijke neringe en negotie, maar dat deur de moetwilligheyt der Burgemeeſteren van Amſterdam die zaake werde gedilayeert, ende die Bugeren middelertijd verſteeken bleven van het beneficie vande Pacificatie. Hier tegen hebben die van Amſterdam wederom contrarie proteſt gedaan, ende werde de zaake vaſt zo geveynſdelijk gedreven, ende deur toeſtookinge van *Don Jan van Ooſtenrijk*, liſtigheyt van eenige van den Rade van State, ende 't beleyd van eenen *Pieter Pieterſz.*, geweeſt zijnde Schout binnen Amſterdam, die by den Spaengiaerden was vertrokken op het Kaſteel van Antwerpen, dat de zaake in lange tijt niet en heeft konnen geaccordeert werden, in voegen dat die ſatisfactie eerſt beſlooten is geweeſt deur tuſſchen ſpreeken van die van Utrecht, den achtſten February in den jare duyſent vijf hondert acht en tſeventig.

Amſterdam verſoekt ſatisfactie.

Word by de Prins geapoſtileert.

De Prins en Staten proteſteeren.

Amſterdam doet een contra Proteſt.

1577.

In alle deſe toeſtant van zaaken wierd *Amſterdam* meer en meer benauwt, ja wierd over al de voet dwars geſet, gelijk uyt eenige van de Stads Miſſive getrokken, te zien is.

Amſterdam benauwt.

Waar over zy dan aan hare Gedeputeerdens tot *Bruſſel* zijnde, klaagde in dato den 29 Mey, hoe dat de Tollenaars des Gravelijke Tol tot *Haarlem*, tegens hare Stads Privilegie de Tol van hare Burgers goederen en Koopmanſchappen vorderde; en dat die van *Hoorn* en *Enkhuyſen* hare groote Scheepen aanhielden, en namen daar van de Convoyen en Licenten, en tot der Burgeren haar koſten de goederen in Lichters na haar Stad tranſporteerden. Al welke zaaken de Burgers en Inwoonders zeer begon te verdrieten, zoo dat de Regeeringe geen langer uyt-weg zag tot het delayeeren van de begonnen handel met de *Prins* en de *Staten*, gelijk zy in een Miſſive in dato den 10 Juny deſes Jaars genoegſaam te kennen geven, zeggende: *Zet dog de begonne beſoignes voort, op dat wy doch de begeerde Satisfactie mogte bekomen, dat alle quade incommoditeyten mogten worden voorgekomen: alſoo wy ſecretelijk geadverteert zijn, dat alle Soldaten, hier ter Stede t'huys hoorende, in des Prince dienſt zijnde, daar uyt ontſlagen, haar hier binnen begeven, en ons zoo trachten te vermeeſteren, vermits men na 't zeggen der Staten, ingevolge de Pacificatie van Gent, niemand uyt de Stede mag houden.* En volgens een nader Miſſive in dato den 27 Juny, aan deſelve Gedeputeerden noch tot *Bruſſel* zijnde, waren de klagten op deſe maniere. Vermits *Don Jan* en de *Staten Generaal*, de Satisfactie met de *Staten van Holland* en de *Prins van Orangie* aangevangen, zogten te ſtuyten, zoo verſogtenſe ernſtelijk: dat, *vermits 't vertrek van zaaken van onſe Satisfactie, de Gemeente die tot een extreme armoede en groote deſolaatheyd niet langer te ſtillen vreeſende in zwaarder extremiteyten te zullen vallen &c. begeerden derhalven de ſatisfactie volkomen te hebben.* Alles was wel, maar de zaaken van oeffeninge der Gereformeerde Religie wilde by de Regeerders

Door 't aanhouden van Scheepen, 't betalen van Tollen en Convoygelden.

Doen daar over verſcheyde klagten.

1577. geerders niet over de brug, en zy toonen, hoe dat zedert die van de nieuwe Religie waren uyt de Stad geweest, de Kerken weder opgeruymt; dat'er in de twee Parochie Kerken zoo aan de Oude als Nieuwe zijde, zedert January tot Juny deses Jaars Kinderen waren Gekerstent uyt de rebellige Steden (zo noemde zy de andere Steden die het met de *Staten van Holland* en de *Prins* hielden) hondert zeventig, en ter Communie over de vyf hondert, alleen in de Nieuwe Kerk, en in de Oude Kerk hondert en vijftig kinderen, en mede over de vyf hondert ter Communie; zoo datse meenden als die Consistorianten maar uyt de Landen bleven, dat het haast alles weder de Roomse Godsdienst zoude eygen wesen. Maar alle de boven-verhaalde zaaken drongen de Regeringe zoodanig, datse aan de Burgermeester *Pieter Pietersz.* op den 1 July, als doen tot *Mechelen* zijnde, 't volgende schreeven.

Stellen haar tegens de Onroomse, en roemen op die van Luyten over 't Kinder-doopen en ter Communie komen.

Brief aan Pieter Pietersz.

WY zijn genootsaakt de negen Capiteynen van de geëligeerde Burgeren met de Burgeren daar onder hoorende, te ontbieden, en te remonstreeren de redelijkheyt van onse versogte Satisfactie, en de inconvenienten die ons zoude mogen over komen. Want veele, daar onder eenen Ellert van Diemen *zoud wesen, die mede het Request van de doleerende Burgers onderteekend had; dese van* Diemen *heeft men daarom gevangen geset; doch eenige Burgers voor de Wet gekomen zijnde, begeerden hem in vryheid, en presenteerden voor hem borge te blijven, met byvoeginge dat, als men eenige van de Doleanten schier ofte morgen zoude willen moeyte aan doen, dat zy het zouden resisteeren en tegen gaan; zoo dat uyt dit vonxken wel een groot vuur zoude mogen komen te onstaan, tot onse en de geheele Stads verderveniße, &c.*

De Staten van Holland benauwen de Stad op alle maniere.

Om de Stad dan noch meer te benauwen, hadden de *Staten van Holland* de Excijnse by haar opgestelt, ook in de Ambachts-heerlijkheyt van *Amsterveen*, *Slooten* en *Slooterdijk* verpacht, 't geene de Inwoonders van dese Stad niet willende betalen; buyten de Stad komende, wierden daar over door de Pachters in arrest genomen. Dit maakte al weder nieuwe moeyelijkheden tegens de Regeerders. De Goederen na dese Stad gaande, komende uyt 't Land van *Cleef* en *Gelderland*, wierden tot *Ouderkerk* Convoyen en Licenten afgenomen; en zo ook die uyt de Stad na andere quartieren versonden wierden, moesten die mede betaalen; ook beletten een scheeps Capiteyn van *Sonoy*, *Jacob Claasz.* genaamt alle toevoer van Victualie na dese Stad, uyt last van de Staten van 't Noorder-quartier. Doch hier bleef men zich aan de *Spaanse* zy houden; door *Don Jan* en *Verdugo* daar toe aangeport, met voorgeven zich aan de Pacificatie van Gent te houden.

De Stad blyft noch al hardnekkig.

't Leven van zommige Geestelijke Persoonen, meer na haare vleeschelijke begeerelijkheden zig neigende, als de dienst der Kerken te behartigen, daar van men uyt de volgende Brief aan den *Bisschop van Haarlem* in de Maand Augußt. 1577. geschreven, kan oordeelen.

Ontuchtig leven van een Priester.

Eerweerdige in Gode, Hoog-geleerde Heer, wijse voosienige Heer &c.

Schryven daar over aan de Bisschop van Haarlem.

WY en mogen nyet laeten uwer Eerw: te adverteeren, hoe dat de Schout deser Stede, ons aengedyent heeft, dat eene Heer *Thyman Ellertzoon* in de vier Haringe, *Priester* ende Poorter deser Stede, hem vervordert veeltijts seer Insolentelijke tot schandale van den goeden Catholijcken Burgers deser Stede te dragen, gaende in den openbaren bordelen, ende onnutte plaetsen, soe dat den Substituyt van den Schout deser Stede den selven Heer *Thyman* bevynden in een oneerlyke plaetse by een Vrouwe persoon, bevond men zijnen Tabbart, omme hem daer deur te bedwingen van zulks nyet meer te doen; Dan den voorsz. Heer *Thyman* daer op nyet achtende, ende perseverende in zijn quaet leven, heeft den Substituyt voorsz. den Heer *Thyman* op gisteren avont weder gevonden in een oneerlijke plaetse, ende den Substituyt hem seggende dat sulcx by hem nyet en behoorde gedaen te werden, heeft de voorsz. Heer *Thyman* met eene opsteeker hem geweldelijk gestelt tegens den Substituyt. Ende alsoe 't gunt voorsz. es van een geestelyke persoon, tot schandalen van alle menschen nyet en behoorden geleden te worden, ende dat by den *Provisoor* alhier daer inne nyet geremedieert en wert, seggende daer inne nyet konnende remedieeren; es daeromme ons vruntlijk begeeren, dat uwer *Eerwaerdige* gelyeven in 't gunt voorsz. es te doen remedieeren, ofte dat uwer *Eerw:* gelieven den Officyer deser Stede te consenteeren, daer inne te versyen, op dat de schandalen die den voorsz. Heer *Thyman* es plegende, naer mogen blyven. Ende versoeken hier op uwer *Eerw:* beschrevene antwoort.

In 't laatste van September waren de Gedeputeerdens van dese Stads Regeeringe die by de *Prins* waren, met de *Satisfactie* noch niet eens, en dewijle als doen alle de passagie zoo te Water als te Landen genoegsaam beset waren, en alle Vaartuygen die maar 't hooft na dese Stad wenden, genomen en voor prijs verklaart wierden, klaagde de Regeeringe hier over aan gemelde Gedeputeerdens in dato den 28 Sept. datse de zaake zouden verhaasten, op datse dog de Burgers en de Gemeente in gehoorsaamheyt mogten behouden.

In October was het accoort van Satisfacti-

factie met de *Prins* en dese Stads Gedeputeerdens wel geslooten, maar by de *Staten* noch niet voltrokken noch geteikent, waarom de hostiliteyt tegens dese Stad ook noch niet op hielt, gelijk den *Admiraal Cornelis Dirksz.* van Munnikendam genoegsaam verklaarde, volgens zijn Commissie, van zijn Excellentie en niet van de Staten te hebben, zonder zijn Excell: expresse ordre die niet te doen stil staan, 't welk de klachte der Gemeente zoodanig vergrootte, als genoegsaam van alle Victualie ontbloot zijnde, hebbende noch Turf, Boter, Kaas noch Vleesch, zijnde de Slagtijd verlopen, en geen Koopluyden van andere plaatsen quamen met vette Beesten te markt. Dit verswaarden de nood der Inwoonderen zeer, zoo dat veele na andere Steden trokken, om te konnen aan de kost komen, en met haar Familien bestaan; doch in dit alles vermeerderde de bekommeringe der Regeeringe niet weynig; te meer, alsse verstonden dat meer dan drie hondert der uytgewekene Burgeren, die van *Emden*, *Bremen* en *Hamburg*, na de gemaakte Pacificatie van *Gent*, tot *Enkhuysen* te zamen gekomen, en aldaar in een der Kerken een vergadering in Wijnmaand gehouden; ook zeker Schipper, *Blok* van *Hoorn* genaamt, met zijn Schip gehuurt hadden, om zich recht na dese Stad, in haar besit van Goederen ter neer te stellen; doch gemelde uytgewekenen stelden dat voornemen en desselfs voortgang uyt tot op den 19 dag van die Maand.

De Satisfactie met de Prins gesloten, maar niet met de Staten.

Groote klagte der Gemeente.

Waaromme veel de Stad verlaten.

De Onroomse en Ballingen houden raad tot Enkhuysen.

In November continueerde noch alle Hostiliteyten, dus lang uyt de naam van de Staten tegens haar aangewend; de Regeering daar en tegen bleven onversettelijk, en waren niet te brengen tot het afdanken van twee Capiteynen over de twee Compagnien van de Stads Knechten, om twee andere Capiteynen na der Staten zin in de plaats te stellen, want Burgermeesteren voorwenden was, dat zulks streed tegens de Pacificatie, 't welk hier in de Regeringe geen andere ingang had, als datse zig aan *Spanjen* wilden houden, vresende anders haast uyt de Regeringe te zullen geset worden, gelijk als 't jaar daar aan is geschiet.

De hostiliteyten tegens de Stad continueeren.

Burgermeesteren schreven den 6 deser aen de vergaderinge van de Staten van Holland als doen tot Leyden vergadert, om expeditie dat de satisfactie doch hare volle leden mochte bekomen, en de Stad van de belegeringe ontbloot worden: maar het onwillig zijn van de Regeeringe om de uytgeweekene Burgers weder te laten inkomen, was ook de oorsaak dat de satisfactie zijn volkomentheyt als noch voor eerst niet en bequam. Want *Docter Marten Coster*, *Willem Bardesius*, *Cromhout* en *Coesvelt* hielden by de Staten van Holland dese reyse sterk aen, dat alle de uytgeweekene Burgers om de Gereformeerde Godsdienst weder in hare goederen en Godsdienst herstelt mogten worden, maer de Spaans-gesinden Regeerders hadden daar na geen ooren, niet tegenstaande dat *Coesvelt* die te post na sijn Excell: trok om zulks egter te doen effectueren, stremmende nochtans de voortgang van gemelde satisfactie als hier voren gesegt hebbe; de vreese was, zo zy met die uytgeweekene, gelijk in den jare 1566 veraccordeerden, in disgratie van de Konink van Spanjen zoude vervallen. Over dese zaake dan hadden Burgermeesteren lang met den Oud Raad in communicatie geweest, en vast gesteld, zoo aangaande 't afstellen der twee Capiteynen, als van de uytgeweekene Burgers geen de minste veranderinge in de reeds opgestelde Satisfactie te dulden. Gelijk zy ook zulks by Missive in dato den 10 November aan de Burgermeester *Jan Vechters* als hare Gedeputeerden expresselijk belasten; waarom de Staten van Holland expres by Placcaten van den 5 deses, alle Capiteynen die om dese Stad lagen, belaste met de insluytingen en verhinderen van toevoer voort te gaan. Dit knelde de Stad zeer. De inkomende Schepen, uyt *Noorwegen* en elders van daan, wierden tot *Hoorn* en *Enkhuysen* aangehouden, niet tegenstaande te wille zijnde daar van de volkomen Convoy en Licenten by de Staten van Holland opgestelt, te betalen. Dese maniere dede den Burger zeer klagen en wel meest de *Bergervaarders*, dat men hare Schepen niet na de Stad wilde laten komen; doch den toeleg der Staten was, om deselve t'eeniger tijd door dese ofte andere middelen van de Spaanse factie te suyveren, en haar aan 't lichaam van Holland weder vast te hegten.

De Uytgeweekene zoeken by de Staten om vry weder in 't besit harer goederen en Godsdienst in de Stad te raken.

De Regeeringe vreesden voor de Tooren des Konings van Spagne als zy zulx toe stonden.

Den Koopman klaagt over 't aanhouden van hare Scheepen.

Men tracht dan de Stad by een entreprise machtig te worden, 't welk dan in Slachtmaand wierd in 't werk gesteld, gelijk reeds in dit Hooftstuk is verhaalt, en uyt de volgende Missive van de Burgermeesteren aan hare Gedeputeerdens by zijne Excell. de *Prince van Oranje* zijnde, als ook die by de Staten van Holland haar onthielden, geschreven te sien in dato den 27 van Slachtmaand.

De Staten trachten de Stad te verrassen.

Eersamen &c.

WY konnen uwer E. nyet verbergen die particulariteyten die gevallen zijn in 't over-

1577. overvallen van deser Steden, daer van wy uwer E in haeste op den 24 deser hebben by onse Missive advertentie gegeven, dat de vyanden op deser Stede meenden ter effect te brengen die deur Godts gratie verhoedt es. Het es warachtig dat die vyanden der selver Stede van de vooren en al eer 't opset van 't overvallen ge-effectueert es geweest, ettelijke Soldaten onder de vyanden dienende hier ter Stede gekomen zijnde, latende hunne geweer in de poorten der voorsz. Steden, omme alsulks den Ordonnantie der selver en op den 24 deser maand November de selve binnen deser Stede zijnde, 's morgens ten half negen uuren gekomen by de voorsz. Poorte, by hun hebbende geweer, en hebben overvallen de Borgeren en Soldaten in de Wachthuysen soo binnen deser Stede als in de Poorte, tot bewaarnisse deser Stede gestelt zynde, eenige doot geslagen en ettelijke huer lijf te bergen zijn weg geloopen, en in der Stede graft gesprongen, ende die voorsz. vianden vuyter Stede gekomen ende meester van de poort geworden zijnde, hebben geroepen buyten derselver poorte, *Victorye, victorye, vall aen, vall aen, die Stad es ons*. Op welker advertentie groote meenigte krijchs-luyden vuyten zeekere schepen en schuyten, ende buyten de Haarlemmer-Poorte aen den Dijk gekomen en op 't voorsz. roepen verwachtende, binnen der selver Stede gecomen zijn schyetende viandelijk tegens den Burgeren, die nochtans geen weer en boden, roepende, *Orangie, Orangie, die Stad es ons*, loopende al voor vuyten, en schyetende met groot gewelt, by haer hebbende vyer vliegende Vendelen, tot aen de *plaetse deser Stede, alwaer sy ettelijke Burgers doot geschooten hebben, al eer dat die Soldaten deser Stede haer gereet hebben konnen maaken. Tegen dese invasie van den Vianden ende groet geworden zijnde, hebben die goede Burgeren en die Soldaten die voorsz. Vianden met gewelt weder van de Plaetse gedreven tot aen de Haerlemmer-Sluys; op welke Sluys de Vianden begost hebben een Schants te maaken, en ooik an de Sparendammerbrugge; mitsgaders op de Muragie deser Stede by de Toorn met ses weyken, meenende aldaer de Stad inne te houden, alsoo sy van buyten meer hulpe verwachtende waeren; want *Hellink* te vooren geschreven hadde aen *Sonoy*, aen de Capiteynen tot Ouderkerk ende allen de Commissarissen van de Schantse hier ontrent, hoe dat hy die avond thyen Vendelen Soldaten sterk soude zijn geweest, dan zijn eyntelijk, overmits 't geweldige aenvallen van onse Burgeren en Soldaten deser Stede, de Vianden, nyet tegenstaende 't voorschreven Schantsen, vuyt deser Stede gedreven, God hebbe lof, ende dit nyet sonder groot verlyes van volk ter weder-zyde. Hyer van hebben wy Uwer E. wel willen adverteeren, op dat Uwer E. de saek sal mogen aendienen, daer, ende alsoe Uwer E. bevynen sal te behooren, ende te kennen geven wat al geschyet es contrarie de *Pacificatie*, *Unie* ende *Satisfactie*, by tussen-spreeken van de Commissarissen door de Generale Staten gecommitteert, by zijn Excell: den *Prince van Orangie* ons geaccordeert; en sal Uwer E. oick nyet vergeten te remonstreren, dat ons de vrugten van de *Pacificatie* nyet volgen en mogen, maar dat wy soo wel in Victualie als andere Negotie benauwt werden, ende dat het vertreck van de *Satisfactie* by de Staten van Holland scheynt gedaen te zijn, op dat sy eerst hooren mogten, hoe 't geprevenieerde overval deser Stede hen gelukt soude wesen. Uwer E. en zullen nyet laeten te persisteeren volgende onse laeste Missive ende resolutie van de xxxvi Raaden, van te mogen behouden de twee Vendelen Knegten tot deser Stede, tot ses hondert mannen, omme te verhoeden vorder ende gelijke Inconvenienten als vooren.

Klachte van de Regeeringe daar over aan de Staten van Holland.

* *Dam.*

Wy zeynden Uwer E. hyer by gevoegt, Copie van een Missive by den Staten van Holland aen ons gesonden, in de welke sy scheynen te willen excuseeren 't voorsz. overval; mitsgaders noch twee Missive, d'eene aen sijn *Excell:* ende d'andere van de Generaele Staten tot *Brussel* met Copie van de selve Missive &c.

De brief aan de Staten Generaal was byna met deselve klachte vervult als die aan de Gedeputeerdens, wegens 't overvallen van de Stad, met versoek van hulp tot het voltrekken van de meergemelde satisfactie &c. De brief aan zijn Excell: de *Prince van Oranje*, was gevult met klachte over de Staten van Holland, wegens 't tardeeren van de satisfactie: het verhaal van de overval van haar Stad, en 't versoek tot in dienst mogen houden van de twee boven gemelde Vaandels.

als mede aan de Staten Generaal.

In een nader brief van den 29 deser aan de Staten van Holland, dienende tot antwoord wegens de gevangens, en 't begraven van de dooden, in dese inval gebleven, daar van zy een lyst zonden, en zoude die tracteeren, als verhoopte dat hare Burgeren zoude mogen gedaan worden; maar klaagden zeer dat die Soldaten, leggende aan den *Over-toom*, tot *Ouder-kerk*, tot *Muyden* en in 't *Noorder-quartier*, en de schepen op 't *Y* en *Zuyder-zee*, beletten die alle toevoer van victualie na dese Stad, en 't aanhalen der Water-schepen die in Zee visten, waardoor haar onderhoud en alimentatie geheel onttrokken wierd, al het welk zy voor hostiliteyten moesten opnemen, met versoek datse daar van mochten ontlast worden. En in een andere Missive aan gemelde Staten hebbense op den eersten en tweeden van Wintermaand geklaagt, dat anderhalf last Koorn van de Molens buyten dese Stad staande, en 24 Koeyen van de stal van de *Leprosen* alle op een nacht waren gehaalt, en haar Burgers tot *Hoorn*, *Enkhuysen* en andere plaatsen in 't *Noorder-quartier* aanhielden, en dat alle passagien zo van *Utrecht* als na *Vriesland* en alle andere plaatsen t'eenemaal geslooten waren, zoo dat de Stad in grooten nood was, en zagen wel dat zo zy de gevangens in de overval bekomen qualijk handelden, dat

De Stad klaagt over de Staten Militie;

die 't Koorn van de Buyten-moolen en de Koeyen van de Leproosen Stal hadden gehaalt.

zy

zy ook zulks te verwachten hadden, resolveerden derhalven op den 6 dito alle de voorsz. gevangens vry en kosteloos, zonder eenig rantsoen, t'ontslaan en op vrye voeten te stellen, 't geense aan alle de Steden van *Holland*, daar haar Burgers gevangen zaten, bekent maakten. Doch op den 9 dito herhaalde zy alle deselve klachten niet alleen, maar voegen daar na by, datse de vruchte van de Pacificatie niet en genoten, noch de satisfactie met de Prins gemaakt niet en erlangden, en rontom besloten bleven en als belegert gehouden wierden. Op 't verwijt, datse het met *Don Jan* hielden, en die alles communiceerende en mede te rade gingen: verontschuldigde haar in een Missive aan de Generale Staten, met versoek, in cas van purgie ontfangen te worden, om hare zaake te rechtveerdigen, maar alles konde niet helpen. Burgermeesters zonden haar Secretaris *Willem Pietersz.*, die ook Notaris was, met getuygen op den 13 Decemb. aan de Staten Capiteyn voor de Stad leggende, hem gelastende niet onder 't Stads geschut te komen, noch met zijn geschut de Stad te beschadigen, en zijn Commissie Burgermeesteren bekent te maken: den Capiteyn gaf tot antwoord, dat zijn last en commissie was, geene goederen in *Amsterdam* te laten komen, en dat hy ongehouden was zijne Commissie te toonen, en om buyten het bereyk van 't Canon te blijven, zoude hem daar op eens beraden. De Regeeringe schreef ook aan de Staten Capiteyn die aan den *Over-toom* commandeerde, dat haar niet langer te lijden stond, dat zijn Soldaten de Huysluyden die met Boter, Kaas, Melk, Spek en Vleys, hier ter Stede ter Markt wilde komen, daar in beletten en verhinderden, en datse zulks met gewelt in cas van weygeren, zoude te keer gaan.

Doen de Staten Capiteynen door haar Secretaris verbieden onder 't Geschut der Stad te naderen.

Die aan den Over-toom leggen beletten de Boeren suyvel in de Stad te brengen.

In 't midden van Slachtmaand voegdese *Arent Bouwer* en *Jan Persijn*, om soo 't mogelijk was, nevens de andere Gedeputeerdens, by de Staten van *Holland*, de geaccordeerde satisfactie, met de *Prins van Oranje* geconvenieert, af te handelen, alsoo de Stad in de uyterste benauwtheyt was; en volgens aanteekeninge van *W. Dirkse* Secretaris, was de Stad genoegsaam belegert. Hy segt dan, *dat op den xxix. December des naarmiddags ontrent half een uure gekomen zijn de vyanden, trekkende de Haarlemmerdijk langs met twee vliegende Vendelen tot voor 't Cartuysers Convent, en zijn ten zelven tijde mede gekomen tot aan de Cartuysers Sluys ofte Cadyk zeker schuyten en schepen, gaande uyt deselve mede Soldaten, trekken met de geene die den Dijk langs quamen, in 't voorsz. Convent, alwaar zy voort hun Leger-plaats genomen hebben. Ook zyn noch ter zelver tijd gekomen zekere schepen met Soldaten, die geconvoyeert worden met drie Convoy-schepen, welke Soldaten zy op 't land gestelt hebben by de Zoutketen, nemende deselfde Soldaten 't Convent ofte Huys van de Leprosen inne, aldaar mede haar leger-plaats namen, en de Convoyers quamen by de drie andere Oorlog-schepen die reeds voor de Stad lagen, en riepen de Burgers, Stads Soldaten en Bosschieters toe*, schiet op ons, '*t welk wy maar wenschten*; 't was actie genoeg. Voorts in somma, met 't uytgaan van 't jaar was de Stad belegert.

Voegen Arent Bouwer en Jan Persyn by de andere Gecommitteerde.

1577.

De Stad volkomen belegert.

Burgermeesteren wel ziende datse haar, 't zy haar lief of leed, na de Staten haar zyde t'eeniger tijd zouden moeten buygen; 't hart wilde echter niet breeken, sochten wel tot de satisfactie te komen, maar echter de Spaanse party te houden. De nood drong haar zoo hart datse *Mr. Willem Bardese*, die te vooren door *Mr. Hendrik Dirksz.* zo bitterlijk vervolgt was,* in den Arm moesten nemen, gelijk uyt de volgende Missive, in dato den 19 December 1597. die Burgermeesteren aan hem schreven, te zien is.

De Regeeringe blijft als noch hardnekkig.

* *Ziet dit Boek pag. 961 en volgende Paginaas.*

Eersamen, Hooch-geleerde, seer voorsichtige Heer en Vrunt: Alsoo wy onderrecht worden dat uwer E. W. gedaan zoude hebben aan eenigen van onse Burgeren seekere presentatie, om te mogen komen tot een eynde van de satisfactie by ons aldus lange versocht, soe es ons vruntlick versoek, dat uwer E. W. beleyve aengeschryens brijfs, tot koste deses stede, hyer ter stede te komen, ende mede te willen verwilligen Mr. Marten Janszoon *Doctor, soe verre doenlijke es om met uwer E. W. mede te komen, omme alle hyer te communiceeren, aangaande de vorderinge van de voorsz. satisfactie, tot welvaren deser steede en de Burgeren van dien. Ende begeeren hyer op uwer by brenger van desen uwer E. W. beschreevene antwoort.*

Soeken meester Willem Bardees aan, om raed.

Dus liep het Jaar 1577. ten eynde.

EEN-

EEN-EN-DARTIGSTE HOOFT-STUK.

Kort Inhoud.

Sonoy, door last der Staten, benauwt Amsterdam, neemt de Zout-keten in, en legt een Schans daar ontrent, schieten zomtijds op malkander; tusschen drie en vier hondert Burgers loopen uyt de Stad. Een zilver St. Nicolaas Beelt tot geld gemunt; beschrijving en afbeelding van dien; word door de Wethouders verhoogt in waardye. Stilstant van wapenen voor zes dagen; word noch vier verlengt. Die van Uitrecht bemoeyen zich, met 't Amsterdams verdrag, en trachten beyde partyen daar toe te beweegen, dat eyndelijk getroffen word. Verdrags-punten, daar op Amsterdam van 't beleg ontslagen. Den Bisschop van Haarlem schryft aan Amsterdam voor Dirk Volkertsz. Koornhart en Jonker Artus van Brederoode.

Amsterdam door Sonoy benauwt.

DAt de Staten van *Holland*, en *Zeeland* gezint waren, *Amsterdam* onder hun gebied te brengen, is korten tijd daar na gebleken, want zy belasten op nieuw, den Oversten *Diederig Sonoy*, *d'Amsterdammers*, boven de schantsen en schepen, om, en voor hunne stad leggende, noch bet, en zulks te prangen, dat'er niets in of uit mochte, zonder zijn weten en geliefte. *Sonoy* derhalven, legerde zich in 't *Katuisers Klooster*, en 't *Leeproos-huis*, spreidende zijn volk op de paden buiten *Ian Roon-Poort*, op d'*Hei e Weg*, en elders: gelijk 'er 't platte land te laag, en 's Winters meest al plas leit.

En belegert.

De Regeerders schreven hem, met vragen, wie, en wat hem daar toe porde; gemerkt zy hun Gemagtigden tot *Delft*, en den handel der voldoening hervat hadden. Hy antwoorde beleefdelijk, dat het door bevel der Staten geschiede; geensins ter euvle meening, maar om te verhoeden, 't geen d'algemeene vyant, tot nadeel des Lands, op de Stad zou willen voornemen; en beloofde hunne booden, die zy versochten na *Delft* te mogen zenden, veilig over en weder te helpen. Daar waren niet te min reeds eenige scheuten in en uitwaarts gegaan; gevende elk den andre de schult der eerste dadlijkheid. En de gemaakte heusheid kon geenen duur hebben, onder partyen daar kleene plaats tussen beide, en de grond zoo quaat, was. Dies, als men dagelijks ten vinnigsten uitvoer, met trotsen, schelden, dreigen, deed d' Overste *Sonoy* de *Zout-keeten* in-nemen, en een schans op den *Haarlemmerdijk* werpen.

Neemt de Zoutketen in.

Waar tegens de verweerders een molen dicht aan de Stad; om met handbussen de bewaarders der schanse en anderen te quellen, innamen. Dese beten wederom van zich: der mate, dat, aan beide zijden, te mets bloedstorting en dooden vielen.

Word met dien aan de Stad handgemeen.

Dit deed de Poorters gruwen, en wel tussen drie en vier hondert persoonen na 't Leger vlieden: die al t'zamen, onverkort aan lijf en goet, by *Sonoy* werden deur gelaten, volgens 't ontbiedt van zijne Meesters. Men strooyde voorts den roep, dat, soo 't verdrag bleef haperen, de Stad met gewelt zou aangetast worden: en te dien eynde voorraat van schut, kruyt, koegels, en groot volk onder den *Graaf* van *Hohenloo* versorgt wierd.

400 Burgers loopen weg.

Amsterdam aldus, door schaarsheyd en duurte van levens-middelen, ter kele toe, benauwt zijnde, wierd 'er by den Raad over geleyd, hoe men dit, zo veel als mogelijk, mochte te baat komen. In den jare 1522. hadden de Kerk-meesters van d'oude Kerk een *St. Nicolaas* Beeld doen maken van louter zilver, daar van hier vooren, in 't vierde Boek, pag. 439. verhaalt is. Dit Beeld stond ter zijden 't Choor, en woeg aan zilver, drie-en-vijftig mark, een once, en 12 engelsen: dat is over zes-en-twintig en een half pond; het koste van maken, twee hondert goutguldens, en quam in alles te beloopen, negen hondert acht-en-veertig guldens, zwaar geld, alsoo deed doenmaals een Rosenobel, vier gulden en vijf stuyvers, die nu elf gulden doet, en een Ducaat, achten-dertig stuyvers, die nu vijf guldens waardig is, en andere munte dien volgende. Dit kostelijk doode Beeld, wierd dan door den Raad, tot mede-hulp der arme levendige, in 't begin deses Jaars 1578. gedoemt, om gebroken, versmolten, en vierkante stukken geld, daar af geslagen te worden: 't welk het ook door zijn goedaardige mildheyd, (daar van veele * kinderen, insonderheyd hier t'*Amsterdam*, jaarlijks op den 6 van *Wintermaand* ge-

Een zilver St. Nicolaas Beeld tot geld geslagen.

* *Dewijl St. Nicolaas de Patroon, of Berschermer van dese Stad en Oude Kerk van ouds is geweest, zoo was het een gebruik, gelijk het noch is, insonderheyd by de Rooms gesinde, dat de Kinderen hare schoenen, jaarlijks op den 5 December, voor hun Ouders, Groot ouders, Ooms, Moeyen, of Peeten ledsteden, of in de schoorsteenen komen zetten, waar in, gelijk men hun wijs maakt, St. Nicolaas des nachts eenige bysonderheden, 't zy van zilver, koper, of andere poppe-goed, speel-tuyg, zuyker, koek, wit brood-gebak, snoepery, (ook wel in plaats van dit, een roede, als zy het verkeert hadden) al na dat de luyden machtig en mild zijn, door de schoorsteen in werpt, 't welk de Kinderen daags daar aan aan komen halen. Een Markt, van al dit Kinder-tuyg, wierd jaarlijks des avonds te vooren hier op den Dam, en daar omtrent gehouden, die wel tot middernacht was duurende, met groote toeloop van menschen.*

getuygen konnen) geduldiglyk, en zonder eenige tegenstand geleden heeft. Soodanige vierkante stukken zilver geld, konnen by ons en verscheyde Liefhebbers der oudheyd noch wel vertoont worden; d'afbeelding der zelve kan men hier in dit onderstaande zien. De grootste van dese

Afbeelding der zilvere stukken, met de munte daar op, van het St. Nicolaas beeld geslagen.

stukken wegen omtrent zeventien engelsen en een half, op d'eene zijde staat met een ronde stempel geslagen het *Amsterdams* Wapen met de twee Leeuwen aan de zijden, en de *Keyserlijke* Kroon daar boven op, nevens de selve dese twee Letters *X. L.* beduydende de waarde van veertig stuyvers: onder 't Wapen staat 't jaargetal met dese letters 1578. Boven de ronde stempel, in een der vier hoeken, is geslagen met een kleyne stift, d'afbeelding van een vuur-staal, als zijnde een der schakels van de Ketting der Ridderlijke ordre des Guldes Vlies, van de *Koning* van *Spanjen*: Op d'ander zijde staat een ronde krans, zoo 't schijnt, van bladeren gevlochten, daar binnen ziet men dese letters, *P. AR. ET. FO.* willende seggen, *PRO ARIS ET FOCIS*, dat is, *Voor d'Altaren en Haarissteden*, verstaat, *Voor de Godsdienst en Goederen.* De gene die maar half zoo groot waren, hadden de zelve afbeelding, behalven dat 'er geen Leeuwen nevens 't Wapen stonden. Dese zilvere stukken, geslagen in *Lou-*

Des zelfs waardye.

Uytlegging der munte.

maand, zetten d'*Heeren Burgermeesteren* den derden van *Sprokkel-maand* (het schijnt dat de noot genepen heeft) op hooger prijs: als de grootste stukken van veertig, tot vijftig stuyvers, en de mindere vervolgens, met belofte, de zelve over een Jaar, tot den laatst gestelden prijs, wederom te zullen in wisselen, behoudens, dat die hare behoorlijke zwaarte konden ophalen. Dit was 't voorbeeld, van veel belegerde Steden, nagevolgt, die hier door, tot Stads kosten, de Gemeente eenigsins zoeken t'ontlasten van de duurte, die als dan door de schaarsheyd der levens-middelen word veroorsaakt.

Verhooging.

In dus een gelegentheyd quamen *Amsterdams* gemachtigden van *Delft* te huys, onvolvoerder boodschap; doch met een bestand van zes dagen, te eyndigen met den eersten van *Sprokkel-maand*: tegens den welken zy met naarder bericht in den *Hage* verschijnen zouden. Inmiddels had men zich, niet van vechten alleen, maar ook van alle spijt en terg-woorden te spenen: en zoude zoo wel den uytgewekenen, als inwoonderen, Geestelijk en Wereldlijk, vry staan, hun goederen, persoonen, en huys-gesinnen: gelijk by de Staten, den uytgewekenen, des begeerende, veroorloft werd, daar in te keeren. *Sonoy* nochtans, voer even seer voort met de beschansing. Waar over die van binnen hem ontboden, *dat hy des liete; zich ook buyten hun geschut hielde, wilde hy niet als vyand bejegent wesen.*

Bestand voor zes dagen.

Sonoy vaart echter voort.

Voorders werd dit bestand dat voor zes dagen tussen die van dese Stad en de Staten van *Holland* gemaakt was, op den tweeden van Sprokkel-maand, noch vier dagen verlengt. En de Staten van *Uytrecht*, verwittigt hoe d'*Amsterdamsche* gemachtigden in den *Hage* bescheyden waren, zonden derrewaards de hunne, namelijk de Heeren *Adriaan van Zuylen*, Deken van *Sint Jans*, *Loef van der Haar*, *Frans Both*, Burgermeester der Stad, en Meester *Floris Tin*, Voorspraak des Lands van *Uytrecht*; tot middelaars van 't geschil. Dese vertoonden den Staten van *Holland*, wat het kosten wilde, zoo een Stad te bemachtigen, die met opening haarder sluysen, gelijk reeds begost was, niet *Amsterland* alleen, maar ook een groot deel van 't *Sticht*, van *Rhyn-land*, en den *Woerder Oort*, kon onder water zetten; en voorts op den mest-hoop, Pachters en eygenaars, die zes, oft zeven Jaren, de vruchten der bruyk-weeren gederft hadden, en nu, zich betrouwende op den *Gendschen Pays*, 't overschot hunner armoede

't Bestand vier dagen verlengt.

Die van Uytrecht bemoeyen zich met 't verdrag.

En soeken beyde partyen daar toe te bewegen.

moede tot geld gemaakt, en 't zelve besteed aan zeylen, moolens, dijken, dammen, beesten, en bouwtuig, om weder op hunnen stel te raken. Zy voegden daar by, d'onsekerheit der oorloge; dat het marren verdrietig wilde vallen, hachlijk het haasten; de Burgery wel van lyftogt versien was; en 't gewelt, als 't al lukte, hart aan zou komen, en in den grond bederven, een van *Hollands* beste leden. Aen d'andre zijde hielden zy dien van der Stad voor, wat onheil en bloedstorting zy, blyvende onbeweegelijk, veroorsaken moesten: gaven hun te bevroeden, oft schoon *Don Iohan* hen verloste, hoe zy zich des bedanken zouden, wel mogende verseekert zyn, van *Spaansche* besetting in te krijgen, en den overlast uit te staan, daar hunne geburen af wisten te spreken. Geen rekken echter scheen 'er aan de *Amsterdammers*, en de zaak nu genoegsaam buiten hoop, mits de Staten van *Holland*, op den zesten der gemelde maand, den handel af-scheurden. Maar de *Stichtschen* lieten zich zoo vele daar aen gelegen zijn, dat men, mits hun tussen-gaan, den zelven herknoopte, en op den achtsten, over quam in deser maniere.

Amsterdam toont zich zeer hartnekkig.

Maar laat zich eyndelijk bewegen.

Punten der voldoeninge van Amsterdam.

I. Binnen der Stad, Vryheit, en Ambachtheerlijkye van *Amsterdam*, zy geen Godsdienst toe-gelaten, dan de *Roomsche*, en niemant versette sich daar tegen met woorden of werken; blyvende nochtans geschorst de Placcaten op dit stuk, en elk ongemoeit in zijn gewisse, volgens 't verding van *Gend*: gelijk ook geenen menschen eenig letsel gedaan sal worden over 't oefenen van den *Herformden Godsdienst*, buiten de voorseide bepaling, mits dat zy gaan en keeren ter bequamer uure: en hebben de Wet-houders hun, binnen de vesten, een ongewijde, nochtans eerlijke plaats, aen te wijsen, tot hunner doode begraaffenis, te geschieden zonder zang, vermaning, oft andre uitwendige plechtigheid, met geleide van zes-en-twintig persoonen ten hoogsten.

II. Van 't beleg, zoo te water als te lande, werde den Stad ontlast, terstond na dat een Burgermeester in der tijd, en vijf mannen uit de Vroedschap, alle beneden de t'zestig Jaren huns ouderdoms, en te noemen by de Staten, zullen zijn gekomen tot *Delft*, om daar in gijseling te blyven, tot dat men 't Krijgs-volk af-gedankt, en nieuwe Vendels opgerecht hebbe, naar luid der twee naast-volgende punten.

III. Alle knechten, in soldy oft eed der Stad zijnde, zullen van dienst ontslagen, en geen andere by haar geworven worden, dan met verlof des *Princen*, en goedvinden der Staten.

IV. Het sta aan de *Prins* en de Staten, in plaats der afgedankte, aan te nemen, tot kosten des gemeenen Lands, vier, vijf, oft zes honderd mannen, uit het lighaam der Burgery, zonder daar onder te mengen eenige, die tegenwoordelijk zijner Doorluchtigheit dienen, en dat volk te verdeelen aen Vendels, meer dan vier niet; over een der welke gebiede als Hopman, *Harmen Roodenburg*, d'oude: *De Prins*, en de Staten zullen d'andere Hopluiden en Bevel-hebbers kiesen, zoo dikwils als des noodig valt, by goedvinden van de Burgermeesters der Stad, uit eerlijke, vreedsame, onpartijdige Poorters, woonachtig geweest binnen Amsterdam, tot de verkondiging van den **Gentschen Pais* toe: alle welke Hop-luiden, nevens d'anderen gebieders en knechten, hebben eed te doen van hulde en trouw, onder 't bestier des *Princen van Oranje*, aan den *Koning* als *Grave van Holland*, en aan den *Prince* als *Stadhouder*, als mede aan de Staten van *Holland* en *Zeeland*; ook van het *Gentsche Verdrag*, en dese voldoening te handhaven tot rust en verzekering der Stad; de punten, by hen te besweeren, staan te vertoonen, voor 't sluiten der zelve, aan de voorschreve Burgermeesters, om te mogen zien of zy iet strijdigs tegens 't gemelde Verdrag, oft dese voldoening, inhouden: men gebruike de voorzeide Soldaten tot geenerleye andere zake, oft buiten oft binnen der Stadt; noch 't getal werde, door den *Prins* oft de Staten, vermindert tot beneden vier hondert hoofden, zonder bewilliging der Majestraat: en men betaalt de zelve Vendelen, t'allen Maanden, uit de penningen te versamelen binnen der Stad, ten gemeene behoeve van *Holland*, voor zoo verre als die strekken konnen; voor de rest, met geld te verschaffen by de Staten.

**Pacificatie van Gent.*

V. Men belaste met meer Krijgs-volk de Stad niet, dan by persende zorg, voor den Vyand, tot bescheidenheit van den *Prince*; in welken gevalle de voorseide Knechten binnen der Stad zullen blyven; en de nieuwe besettelingen, eer zy daar in trekken, den eed boven verhaalt mede doen; ook hun * Herberggelt, ontfangen van de Staten; voorts geloont worden als d'andre in *Holland*, en betaalt als vooren; zonder daar langer te toeven, dan de noot komt te vereischen.

* *Logisgelt.*

VI. De Stad zy ongehouden eenige deurtogt van Soldaten te lijden, buiten geliefte der Majestraat.

VII. Men rechte, tot beter versekering der stede, de drie Schutteryen weder op, en trekke, vooral, daar in, de genen, die eertijds Schutters geweest, en noch in 't leven zijn, om te dienen in gelijke gestalte en graad als te vooren, staande de leedige plaatsen te vullen uit de voornaamste en vreedsaemste Burgers, zonder onderscheit te maken tusschen oud-ballingen en andere, en dat door vier Poorters daar toe te machtigen, twee by den *Prins* en de Staten, twee by de Burgermeesters en Regeerders; welke vier, als zy niet over een konnen komen, zullen vermogen den vyfden tot hen te kiesen; en zoo zy ook om die keure twisten, t'elken-male, 't geschil by looting te slijten hebben: al dit tot her-stichtig der eendragt, zonder in gevolg te mogen getrokken worden, en buiten verkorting van iemands wettig gesag, in 't op-rechten oft aanvullen der schutterye, voorseid.

VIII. Allen burgeren, gebannen, gedreven, oft geweken by eige wille uit *Amsterdam*, zy geoorloft weder te keeren; en hun Poorter en Gilde-recht te genieten, zonder ter zake van dien iets te gelden, mits in-komende voor naaste *Bamis*: en dit onder verklaring, dat

het tot geen vooroordeel dienen, nochte in gevolg zal getoogen worden.

IX. Die van ouds, binnen der Stad, in eenige Ampten zijn gestelt geweest, zullen (uitgeseit, indien de zelve Ampten hun zeker getal van personen hebben) wederomme daar in treden; en worden gehouden by tijde van onraad en zwarigheyt, elk te verschijnen op zijnen oort en hoef-slag, en niet op eenige besondere plaatsen, oft by de Wet-houders; wel verstaande, dat, ten brande, en ter bijte, verplicht blijven te komen de genen, die men van ouds daar toe verordent vind: ook besta de bende van de nacht-wakers, te houden by de Burgermeesters, uit meer niet, dan veertig mannen, vreedsaem en bequaam, t' hunner bescheidenheit.

X. Burgermeesters en Regeerders, schutters, beampte, en andre Poorters en Inwoonders, zijnde weirlijke luiden, hebben trouw, en hulde te zweeren, aan den *Koning* als *Grave* van *Holland*, aan den *Prince*, en aan de Stad, onder de gehoorsaamheyt des zelven; ook 't volle onderhoud van 't *Gendsche Verdrag*, en dese voldoening, en van alle besluid, genomen, zonder hier tegen te strijden, by de Staten, tot beleidinge van 's Lands zaken, en ten gemeenen beste: zullen mede be-eedigt worden, op 't betrachten hunner Ampten, en diensten, ook als Poorters en Inwoonders, gelijk van ouds, mits dat het niet tot verkorting van 't gemelde *Verdrag*, en dese voldoening strekke: en wat belangt de Geestelijkheit; die volge daar in de ordre des Bisschops van *Haarlem*, waar toe die van *Amsterdam* zich gedragen by desen.

XI. Men late al de Hantvesten, gewoonten, keuren, en rechten der Stad, die niet weder-streven aan 't voorseide verdrag en dese voldoening, in volle kracht; uitgesonderd de vrydommen, handvesten en gewoonten, die geduurende dese beroerten, buiten goedvinden der Staten van *Holland*, verkregen en in-gebragt zijn; de welke, by desen, worden verklaard voor nietig en van gener waarde; behalven 't punt, by die van *Amsterdam* verworven, meldende, dat men alle hunnes gerechtsvonnissen, beterlijk, by * eindelijk gewijs, mag uit-voeren onder genoegsame Borgtogt, en dat het ter keure van den verlieser staat, zijne weder-party te roepen voor *'s Konings* Raad in *Holland*, oft voor den grooten, zijner *Majesteyt* tot *Mechele*; ook uitgeseit het punt, dat de Vryheid en 't gesag van Schout, Burgermeesteren, en Schepenen der Stad *Amsterdam* zoo over misdaad, als over burgerlijk geschil, uitbreid buiten d' oude palen, vier honderd roeden, van dertien voeten elke, te water, en te lande, om, binnen de zelve, alle rechtvorderinge te plegen: welke punten en hunne uitwerking, men voor als noch geschorst houd, en aan de uitspraak der Algemeine Staten onderwerpen zal.

* *Sententie definitive.*

XII. Het *a* verlof, bekomen by die van *Amsterdam*, by tijde deser beroerten, om gelt op fret te lichten, teffens de uit-werkinge van dien, en 't geen daar op gevolgt is, zal in kracht en waarde blyven.

a *Octroy.*

XIII. Aangaende de paal-kist, zullen die van *Amsterdam* en *Enkhuisen*, elke hun goet regt behouden, zonder daar in, aan d'een oft d'andre zijde, verkort te zyn by desen, volgens de bevredinge.

XIV. De Schipvaart en koophandel zullen geoefent en gevordert worden, zo ten aenfien van vreemden, als van Inwoonders der voorseide Stede, min noch meer dan voor heen: des hebben die van *Amsterdam*, ten opmerke van de noot, daar zy in zijn, te gedoogen, dat men, binnen hunner Stede, de *b* gelei-gelden, opgestelt, oft noch op te stellen, by bewilliging der Staten van *Holland* en *Zeeland*, ontfange; onverminderd de gerechtigheden der Ingezetenen daar tegen, en zonder dat 't in gevolg getrokken werde.

b *Convoy-gelden.*

XV. Men houde die van *Amsterdam* vry van alle schulden en lasten, gemaakt by die van *Holland* en *Zeeland*, zedert den eersten dag des Jaars vijftien hondert twee-en-tzeventig, ofte als noch te maken, ten dage toe, dat de voldoening hun volkomentlyk verwilligt zy: uitgeseit de gene, waar over zy zelf gestemt mogen hebben: en men late derhalven de middelen van schatting, noch te vinden, oft reeds loopende binnen der gemelde schulden en lasten, binnen *Amsterdam*, en de vryheit van dien, gene plaats nemen: des zullen ook de uitweijkelingen niet op gelt gezet, oft hoofdelijk beswaart worden over eenige schulden of lasten, gemaakt by die van der Stad, voor den dag deser voldoeninge; welverstaande, dat de Majestraat, tot vervallinge van de schulden en lasten der Stad, den honderften penning over d' onroerende goederen, daar binnen eenpaarlijk omslaan moge.

XVI. Maar, om te vinden de penningen, noodig, zoo ter beschherminge van *Holland* en *Zeeland*, als tot onderstand der andere gewesten, van nu voortaan, oft tot gelding nevens de zelve, voege zich *Amsterdam* met d'andere leden van *Holland*, staatscher wijse, op 't stuk der schattingen oft ommeslagen; en men brenge, dien volgens, binnen de voorseide Stad, en hare vryheit, op den eersten van naast-komende *Lente-maant*, mede de middelen in fleur, die in andere Steden, en over 't gemeene Lant alsdan opgestelt wesen, en lopen zullen, ten einde voorsz. en de peilinge geschiede, voor d'eerste reize, ten huise van de burgers, zoo wel als van de tappers: des verplichten zich de Staten van *Holland* en *Zeeland*, d'*Amsterdammers*, van den voorzeiden tijd af, te bevryden van 't geen de gemelde Staten mogen in 't bezonder op te brengen hebben, nevens de Al-gemeine, ten aanzien van de Vereeninge, gemaakt by hen met de zelve in 't besonder: voorts geniete de Stad, na de over-leveringe der Gijzelaren, haar oude vryheit en gerechtigheit; te weten van mede (zo midler-tijd eenige schatting geschiet) daar op gehoort te worden.

XVII. Des zullen, tot vervalling der besondre lasten en schulden der Stad, ten minsten zoo lang het der Majestraat geraden dunkt, de tollen en beswaarnissen op de dunne bieren van twee gulden en nederwaarts, in wesen blijven; desgelijks de genen die jegenwoordig loop hebben, op Beesten, Vleesch, en Kooren, binnen de voorzeide Stad en hare vryheit: doch nopende de tollen, en beswaarnissen op de wijnen en zware bieren boven twee gulden, hebben zy zich te schicken naar d'ordening daar op gemaakt.

XVIII. Zy hebben, tot geenen tijde, het voeren van kooren uit der stede, te verbieden, of te beletten; doch tot voorraad

zoo

zoo veel te behouden, als de Staten in bescheidenheit zullen vinden te behooren.

XIX. De burgers en Inwoonders, zoo geestelijk als wereltlijk, van de voorzeide Stad en hare vryheit, mitsgaders de Gebroederschappen, Kloosters en andre Gods-huisen, zullen, naer uit-wijsen der bevredinge, mogen aanvaarden met der daad, en behouden, al hunne middelen in *Holland* en *Zeeland* gelegen, zoo tilbaar als ontilbaar; zonder dat noodig zy daar toe eenige nader orde te versoeken, oft te verwerven, in 't gemeen oft in besonder; niet tegenstaande eenig bevel daar tegens gedaan aan de ontfangers der verbeurde goederen oft andre.

XX. En om alle twist en ongemak te verhoeden, zoo vordere de Schout der Stad, over woorden of werken van terging of verkorting, ter zake van den eenen oft den anderen Godsdienst, of over ergernis gegeven aan de *Roomsgesinden* niemand aan recht, eer dat het bewijs doorsien en bondig geoordeelt zy, by persoonen hier onder te verklaren: tot welken einde zijne Doorluchtiheit of Staten van *Holland* zullen magtigen twee Burgers hun behagende, en de Burgermeesters ook twee persoonen t'hunner geliefte; de welke, niet konnende zich vergelijken, t'elken-male den vijfden hebben te kiesen, uit de achtbaarste en vredigste poorters, gebleven in de Stad tot den dag der bevredinge toe.

XXI. Al die binnen *Amsterdam* willen komen, of zich aldaar onthouden eenen merkelijken tijt, hebben d'achtervolging der gemelde bevredinge, en deser voldoeninge te zweeren, ten minste voor zoo lang zy daar zullen verblijven.

XXII. Indien eenig burger, door mistrouwen oft andre oorzaak, komt uit der Stad te willen vertrekken met der woone, naar een andere plaats van *Holland* of daar buiten; dien sta zulks vry, en men late zijne roerende goederen en have, ook de vruchten en inkomsten zijner andre goederen, hem volgen; al de welke hy zal mogen behouden oft verkoopen en vervreemden, zonder, om zijn vertrek, oft om 't vervoeren der goederen, iets te betalen by forme van schatting oft beswaarnis: doch dit alles, behoudens 't recht van *a* Uit-togtgelt, dat der plaatse toebehoort, en ten ware hy zich by den vyand begave. *a Exue.*

XXIII. Voorts, alsoo die van *Amsterdam*, tot smooring van allerley opspraak, aanbieden, al 't werk huns bestiers, en het gevolg, en aankleven van dien te verantwoorden voor d'algemeine Staten, oft voor den Raad van Staat en de Staten van *Holland*, verstaan, dat gene aanklagt, over zaken gevallen in dit gewelt, en over persoonen die zich daar in onthouden, buiten 't zelve mag geschieden; gemerkt zulks tegen de vrydommen des Lands, en regel-recht tegens de *Gendsche bevreding* strijd, zoo hebben zijne Doorluchtigheid, en de Staten van *Holland* voornoemt, geschorst, en schorssen by desen, alle aanklachten, krakelen, en moeyenissen, die tegens eenigen van *Amsterdam*, hunne weduwen, erfgenamen, oft dienaars, mogten worden voortgebracht, ter zake van 't voorgaande bestier der Stede, gevolg, en aankleven van dien, ten tijde toe, dat by de Algemeine Staten, volgens de gemelde bevreding, voet geraamt zy, nopende de * strekking van 't gezag des grooten Raadts. ** Ressort.*

XXIV. Zijne Doorluchtigheid, en de Staten van *Holland* en *Zeeland*, zullen al de voorsz. punten van voldoening, doen van waarde kennen, by hunne bond-verwanten; met belofte van daar tegens niet te doen, noch te gedoogen, dat daar tegens gedaan werde, in de rechte oft door onwegen, in eeniger wijse: zy hebben ook aan de Algemeine en *Uitrechtse* Staten te versoeken, dat zy de zelfste punten be-aangenamen, en ten oirkonde van dien, dese voldoeninge mede bezegelen.

Dit verdrag wierd gesloten op den achtsten van *Sprokkel-maant*, en geteykend by de Staten van *Holland*, de gemachtigden van *Amsterdam*, en die van *Uitrecht* met de volgende namen. *Reinier Kornelisz. Reinier Heinderiksz., Adriaan van der Mijle, Ian Vechtersz. Jacob Kantert Persoon, Arent Bouwer, Jan Michiel Loefs, Jan Persijn, Adriaan van Zuylen, Loef van der Haar, Frans Bot, Floris Tin.* *February.*

Hier op quamen de Gijselaars van *Amsterdam* in den *Hage*, en de gemachtigden der Staten van *Holland* en *Uitrecht*, binnen dese Stad, om 't werk te volvoeren. *Amsterdam word ontlast van 't beleg.*

't Vervolg en Byvoeging van 't EEN-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

1578. DEn Krijgs-overste *Dirk Sonoy*, de Stad uyt last der Staten van *Holland*, die op 't laatst van 't voorgaande Jaar, genoegsaam had ingesloten, vond de Regeeringe haar, hebbende nog voorraad van geld, nog van victualie, nog van vivres, van alle toevoer ontbloot en ontset, in groote verlegentheyd; schreven in dato den 8 January desses jaars aan gemelde Krijgs-overste; seggende voor eerst, datse haar in alles hielden aan de Pacificatie van *Gent*, daar de insluytinge van haar Stad recht tegens aan liep. Daarom beklaagde haar ten vollen, datse hare Satisfactie van den *Prince van Oranjen* geobtineert, de toestemminge van de Staten van *Holland*, schoon veel moeytens door Gedeputeerdens en Missivens hadde aangewend, niet koste erlangen: dat men ook getracht hadde haar Stad, door de Colonel *Hallink* en andere Capiteynen, teverrassen en te overvallen; hy nu ook gekomen was, en die had belegert, versogten de reden te weten; door wiens last hy zulks dede, en daar nevens 't ophouden van hostiliteyt en vrye passage voor de Burgers en Boode, en ook waar na dat zy haar zouden mogen reguleeren.

leeren. Ondertusschen wierd van 't Staten volk, die op de paden voor *Jan Roden poort*, op de *Heilige-weg* lagen, van daar op de Stad, als mede in 't uytlaten van een Boode uyt de *Reguliers-poort*, ter wederzijde op den anderen geschooten, 't welk Burgermeesters aan hem versochte dat niet meer mochte geschieden, en ook aan hare Capiteynen hadden verboden, ten ware dat zijn knechten zulks eerst deden; versogten cessie van alle hostiliteyt, maar 't mocht niet helpen. Dagelijks schooten zy op den anderen in en uyt de Stad, en maakten 't volk van *Sonoy* haar in de Leproosen en andere plaatsen met schansing geduurig sterker, zoo datse van binnen hoe langer hoe benauwder wierden; versochten op den 23 dito aan gemelde Krijgs-overste vrye passagie voor hare Booden, om met brieven aan haar Gedeputeerden te mogen zenden; *Sonoy* antwoorde aanstonds, laat U Boode met bescheyt van U.L. in 't Leger komen, ik zal hem van geley en Paspoort versorgen.

Haar klachte aan de Gedeputeerde was 't volgende, *verwondert te wesen in thien dagen geen brieven van haar ontfangen te hebben; datse dagelijks door hare Vyanden meer en meer benauwd en besprongen wierden, zoo met 't schieten in de Stad, als haar andere schade waren toevoegende, en dewijle dat 'er meer Volk stond voor te komen, en dat hare zaken maar traineerende wierden gehouden; 't welk de Burgers en Soldaten als rasende en ongeduldig maakte*; beroepende haar op 't houden van de Pacificatie, zonder een stap te naderen ten believe van de Staten. Zy klaagden op den laatsten deser Maand weder aan *Sonoy*, dat zijn Volk alle Hostiliteyten deeden; een Stads Trommelslager door de Trommel gestoken, en veel vileynheden hadden aangedaan; versochten 't Volk te verbieden, en ook te waarschouwen niet onder 't bereyk van 't Canon te komen, ofte zoude daar op schieten. In 't laatst van February was de Stad zoo beslooten te Lande als ook te Water, dat 'er niet in mocht gebragt worden. De Staten Oorlog-schepen haalden de Schuyten, die met Groen, Appelen, &c. tot voor de Boomen gekomen waren, van daar.

Den *Bisschop van Haarlem* hadde aan Burgermeesteren versogt in 't begin van Maart, dat zy *Dirk Volkertsz. Koornhart* en den *Nieuwe Jonkheer Artus van Brederode* wilden betalinge laten toe komen, van Renten diese op dese Stad sprekende hadden; als mede dat zy gedogen zouden dat hy *Koornhart* weder zoude worden toegelaten het exerceeren van zijn Notaris-ampt binnen deser Stede: 't Excus op 't eerste was, datse 't geld tot betalinge van haar Knechten, tot beschherminge van haar Stad, die belegert was, nodig hadden, en 't andere aan haar niet alleen, maar ook aan de Schout en Schepens hing, zoo moest hy *Koornhart* geduld hebben tot andere gelegentheyd.

Middelertijd waren Gedeputeerdens van de Staten in de Stad gekomen, en wierden alle de Poincten van 't Verdrag mede gebragt op den 8 van Sprokkelmaand.

Op de tyding van dit Verdrag begaven zich d'Amsterdamsche Ballingen van alle oorden naar hunne Vaderlijke Stad; en toen was 't, *zegt de Heer C. P. Hooft*, dat Heer *Johan Huygen*, Raadsman der Stad *Hamburg*, een vriend van de Hollandse vryheyt, en seer gemeensaam met de vluchtelingen, die luyden van aansien waren, en geschapen in tijden en wijlen *t' Amsterdam*, gelijk 't gebeurt is, op 't kussen te raken, met namen *Egbert Roelofszoon* en *Adriaan Paauw*, staande op hun vertrek na *Amsterdam*, wel ernstelijk vermaande, *zich wel te wachten voor de klip daar zich die van Hamburg en andere Oostersche Steden aan verseylden, en niet te gedogen, dat zich de Predikanten verder dan met hun Predik-ampt zouden bemoeyen.*

TWEE-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

't Verdrag weder gebroken. Argwaan op de Majestraat van Amsterdam. d' Heer van Aldegonde waarschout de Staten. Klacht der Onroomsen, zonder gehoor; zy leggen op dadelijkheit toe. W: Bardesen schrijft daar over aan Sonoy. M: Thomas van Til, oud Abt, predikt voor d'Onroomsen buiten Amsterdam. De Wethouders worden nochmaals tot rekkelijkheid versocht, doch vergeefs, waar over den oproer aangaat, en 't Stadhuis ingenomen, de Majestraat gevangen, en met een deel Geestelijke ter Stad uitgescheept word. Men bestormt de Beelden, Altaren, en plondert 't Klooster der graauwe Monnikken. De Stad zonder Overigheid. d'Oude Heeren ontslagen, en nieuwe gekoren.

1578. *Quaat vermoeden op de Regeerders t' Amsterdam.*

It voorzeyde verdrag werd in kort weer gebroken, 't geen niet zoo zeer door wulpsheid van 't graauw, als by opzet en bestek, van veel der treffelijkste burgeren, geschiede. Want daar zweefde een gerucht, dat *Don Iohan*, onder gelaat van den *Hoog-duitschen* bezettelingen, tot *Deventer*

venter en *Kampen*, eenige nooddruft toe te voeren, wel iets op *Amsterdam* zou mogen voornemen; en 't verstand noch niet sliep tusschen hem, en zommige inwoonders. 't Welk dat zulks niet arglistelijk gesaait zy geweest, men niet wel zou konnen verseekeren. Wel is waar, dat *d' Heer van Aldegonde*, op zijn reis na *Worms* d' Al-gemeine Staten, uit *Kaiserlauter*, verwittigd had, dat de *Spaanschen* zochten een deel Schepen van den *Koning van Sweeden* te bekomen, om se tegens die Stad te gebruiken, als versekert, daar binnen, hunn' eigen handen te vinden: dat ook *Pieter Pietersz.* voor desen Schout tot *Amsterdam*, nu by *Don Ioan* zijnde, hem zulks verzekerde. *d' Heeren Iohan van Mathenes*, *Adriaan van der Mijle*, en de
1578. *Doctor Francois Maelson* van *Enk-huisen*, gemachtigden der Staten van *Holland* waren 'er een wijl besig geweest, met stellen van ordre, volgens de punten der voldoeninge: de vier benden der Burger-soldaten, aangenomen, en behoptmand met *Harman Roodenburg*, den ouden, *Zimon Hendrikſz: Ionkhein*, *Iakob Visscher*, en *Ian Duin*: de voorige schutteryen weder opgerecht, en de leedige plaatsen gevult.

Klacht der Onroomse.

Maar, de *Onroomschen*, zich belgende dat men hun eenen afzichtigen hoek, tot begraffenis hunner dooden, had aangewesen, eischten een eerlijke plaats, naar luid van 't verdrag. Voorts rees 'er krakeel tussen hen en de Wet-houders over de wijse van waken: dingende d'eenen en d' anderen op 't zekerste beleggen hunner zaken, om 't hecht in de vuist te hebben. De Regeerders riepen, *Dat men hun dingen vergde, die tegens d' oude gewoonte, en den inhoud der voldoeninge, streden.* d'Onroomschen, *dat zy van den voorigen voet niet afweken, nocht iet wilden verandert hebben, dan alleenlijk de beleiding, en de form der wachten: in welk stuk, aan den Stad-houder stond te voorzien, naar dat de gelegentheit riede.* Als dit eenigen tijd geduurt, en de Majestraat niet toegaf, besloten zy eindlijk, liever, dan eeuwig ter genade van hunne wederparty te staan, een kans te wagen, en haar te overvallen, eer zy 't hun deden: gemerkt magt tegen magt, genoegzaam in weder-wigt scheen te hangen, en d'overhand aan 't waarschuuwen met den slag.

Die niet geacht, be-

Meester Willem Bardesen, rechts-geleerde, zoon van *Schout Bardes*, wiens achtbaarheid, aanhang, en wederstoot t' *Amsterdam*, wy ten beginne der beroerten gemeld hebben, was althans, gelijk veel andere ballingen, weder ingekomen, en zeer verknocht aan die van den *Hervormden Gods-dienst*. Hy als oud-steehouder van *Sonoy* over *Noord-Holland*, en derhalven groot met hem; schreef den vier-en-twintigsten van * *Bloeymaand*, aan dien Oversten, dat *de zelfste zijne Hopluyden, leggende naast Amsterdam in stilte lasten wilde, hun volk vaardig te houden, om op te zijn, ten eersten beveele der Staten van Holland, of hunnen gemachtigden.* 't Welk, zoo hy 't uyt last deed, en dier Heeren meening was, niet alleen de betwiste punten door te drijven, maar ook Stads Overheyd te schuppen, hen in kenbaar ongelijk steld. By den zelven brief ontbood hy eenen scheut-vryen helm en rondas; t'zijnen behoeve. *Sonoy* dan noit keurig op eer oft on-eer, daar 't vordel gold, deed hem weten dat zijn versoek volbragt was. 't Meerdeel, ook van de Stads besettingen, klachtig over de zware wachten, liet niet duisterlijk blijken, zoo men nieuwigheid aanvinge, dat het aan hen niet houden zouw. Schockende de dingen op desen draf; quam *Meester* † *Thomas van Til*, Oud-Abt van *St. Bernardus* by *Antwerpen*, op Sondag, den vijf-en-twintigste der voorseide maand, buiten de vryheyd van *Amsterdam*, by *St. Anthonis-dijk* voor de *Onroomschen* preken. Wat woorden hy voordroeg uit de *Heilige-Schrift*; en of zijne uitlegging tot ophitsing der gemeente strekte, heeft men niet kunnen verneemen. Zoo veel is'er af, dat *d'Onroomschen* terstond daar na, elkandre verprayden, ramende weg en wijse, tijd en teekenen, om t'ontwerp ter daad te brengen. Wetende ieder zijn werk; houden zy zich binnen 's huis, en wel op hunn' hoede, met waken de gantsche nacht. Ten naasten morgen, zijnde Maandag, en week-markt, vervoegden zich *Bardesen*, *Marten Koster*, *Adriaan Kromhout*, *Adriaan Paauw*, en *Guillaume du Gardin*, by de Regeerders, om de laatste proef van hun rekkelijkheid te nemen, en nog eens versoek te doen. Daar vielen woorden en weer-woorden. Men gaat'er etlijke malen van 't *Raadhuis* in de herberg der gemagtigden, die op den *Dam* was: van de herberg op 't *Raadhuis*; tussen de meenigte door, die met ongedult verwachte, hoe 't 'er af-loopen wilde: dan hoe

sluiten een kans te wagen.

* *May.*

W. Bardesen schrijft aan Sonoy, dat hy hem vaardig houde.

M: Thomas van Til, oud Abt, predikt voor d'Onroomse, by Amsterdam.

Die noch eens voor 't laatst de Regeerders tot rekkelijkheid zoeken te bewegen.

† *Desen Thomas van Til, een man van grooten aansien, had zijne Abdye van 60 duisent guldens Jaarlijkse inkomsten verlaten, en was alleen slechts met vier hondert guldens aan geld, naar 't Land van Kleef getrokken, aldaar hy, de Kap afleggende, de E. Juffer van Waveren trouwde, gevende daar van zijne redenen in druk. Hy is namaals Predikant te Haarlem geweest, en daar na te Delft beroepen zijnde, aldaar gestorven.* D. P. Pers.

hoe men 't wende of keerde, de Majestraat bleef pal staan. Derhalven, als nu de middag voor-by was, de markt, ontleedigt van huis-luiden en zuivel, komt du *Gardin* ter puye verschijnen, daar men plag af-lees te doen; licht zijn hoed, en zet die voort weer op. Dit beduide dat men met gemoede niet te verwerven zag. *Jonkhein* tredende ten Stadhuise af, en slaande de armen van elkandre, geeft te kennen, dat aan de Wethouders geen verwrikken was; en spoeit zich na zijn krijgs-volk toe, om de *Nieuwe Kerk*, tegens de plondering te verdadigen. Want de knechten waren al van ontrent elf uuren in wapenen geweest, en elk Vendel op zijn stand-plaats gesteld. Teffens lost zeker Zoldaat een musquet ter venster van de *Waag* uit, 't welk de loose was. Daar had men 't. En flux stoof Matroos, (daar de Stad doen vol van was,) op straat, met vliegende vlaggen, en riepe, *Wie Oranje lief heeft, toon' hart, en volg me na.* Strax de rest voor den dag; arbeider, ambachts-man, koop-handelaar, rentenier, volk van alderley slag: d'uitwijkelingen 't vuurigste. Een deel jaagt 'er na 't *Bus-huis*, sleept het geschut daar uit, beweert daar mee *den Dam*, propt de toe-gangen met wol-zakken, die by geval aan de *Waag* lagen. Toen aan 't werpen met steenen, na de ysere tralien der *Vierschaar*, om de nacht-wakers te verdrijven, die daar, by zorgelijke stonden, op 't af-bernen van zeker haak-geschut, pasten. Als'er geen vonk gegeven werd, stort men ten *Stad-huise* in; haalt den Schout, en, zoo d'oude, als regeerende Majestraten daar af, of uit hun eige wooningen, en brachtense op de *Waag*. Thans leide menſe, nevens verscheide Papen, en al de Minrebroeders, na 't *Water*, tussen twee reyen Zoldaten door, tot bescherming tegen 't graau, schreeuwende; *Men behoorde hen ter galge te zenden, daar zy meenigen aan geholpen hadden.*

Doch vergeefs.

Den oploop gaat aan.

Zy vallen in 't Stadhuys.

Vangen de Magistraat.

Gescheept, Geestlijke, Wereldlijke, elke zoort op besond'ren bodem, werden zy, (ang voor arger, namelijk, te gronde boren) aan *Sant Anthonis-dijk* opgeset. Dit alles (een zeldsaam beloop) zonder eenen mensch te wonden. Maar de ziel-loose en stomme stof moest voor-houden, dat waren, beelden, altaren. Felst had men 't op de gedachtenis der *graauwe Monnikken* geladen, die kennis van *Kettery* plachten te nemen, en 't hunnent, met de wereldlijke Rechters, na 't uitvoeren der vonnissen, het bloed-maal te eten. Geen ding alhier, dat niet gerooft, oft aan stukken gesmeeten werd: en op dit Klooster loosde zich de meeste woede. Aan winkels of wooningen (waar voor de *Roomsgesinden* grootelijks vreesden) raakte niemand. Als 't uit-geholt was, en aan den avond ging, besetten *d'Onroomschen* de oorden van belang, met wacht van de hunnen. In 't *Toorentjen* van 't *Stadhuis*, daar toen Burgermeesters kamer was, gingen vier ligte quanten zitten, spelende, beguichelender wijse, de Burgermeesters na. Tot op den derden dag stonden de zaken dus wilt, en de Stad zonder Overheid: wordende nochtans, midlerwijl (een ander wonder) geen merkelijke moedwil gepleegt. Maar, 's daags na de opstending, zijnde den zes-en-twintigsten van *Bloei-maand*, * verdroegen de drie Schutteryen de vervoerde Wethouders van hunnen eed en ampten, ten overstaan der *Heeren van Mathenes* en *der Mijle.*

En scheepense met eenige Geestelijken ter Stad uyt.

De beelden en Altaren bestormt.

** Deporteerden.*

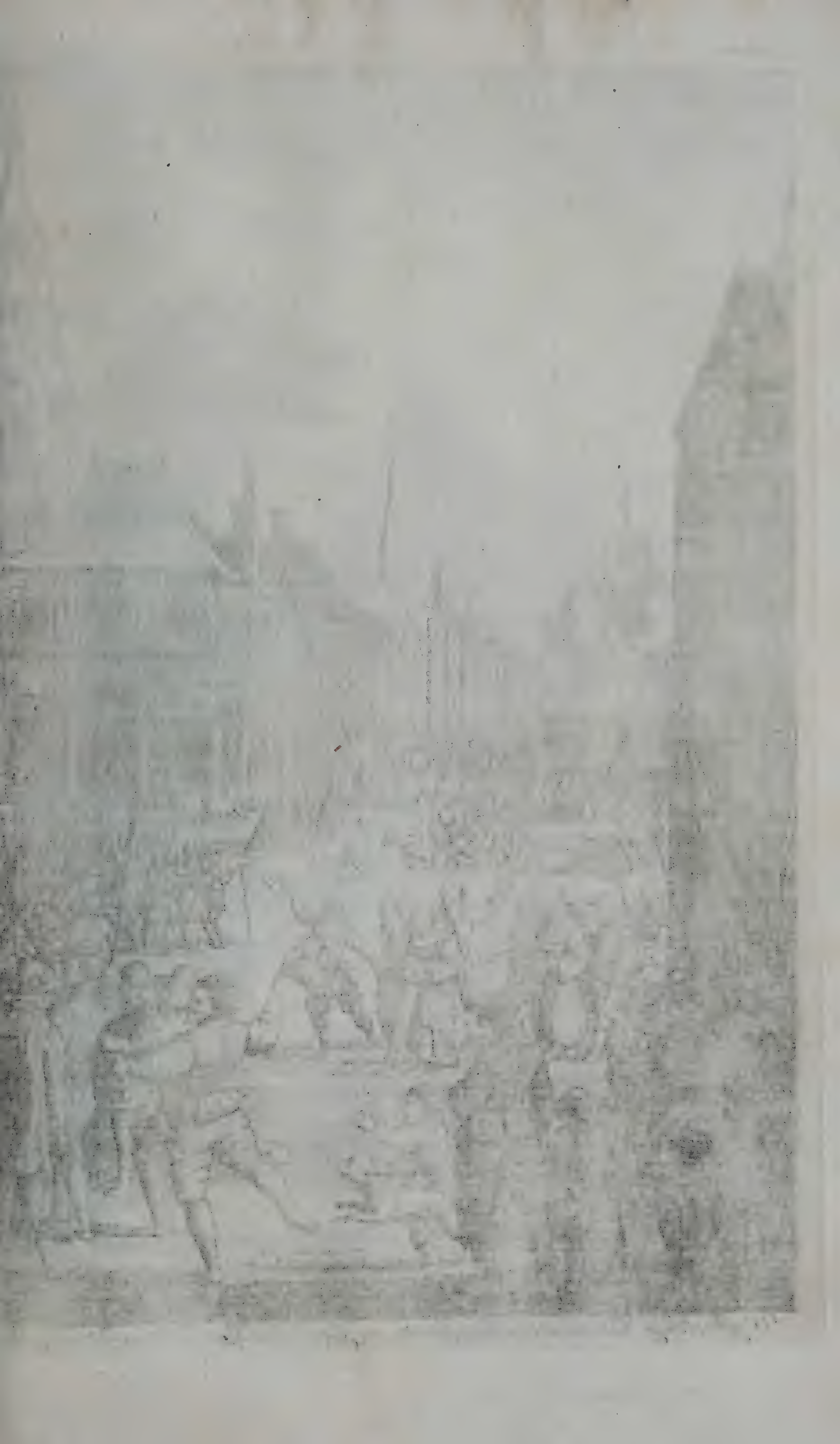
De Magistraten van hun Eed en Ampten ontslagen.

Voorts werd uit elk rot, by de meeste stemmen der Rot-gesellen, een achtbaar Schutter gekoren, tot zes-en-dertig toe *a*. Die, volgens de Handvesten en oude Privilegien deser Stede, daags daar aan, op nieuw een Vroedschap van zes-en-dertig eeuwige Raads-persoonen, namentlijk, eerst door die van de oude Schuttery, daar na door die van de Voetboog, en eindelijk door die van de Handboog, welker namen hier onder in order volgen; en op de zelven dag vier Burgermeesters, als *Willem Bar-*

Nieuwe Heeren gekooren.

Namentlijk:

a Adriaan Reyniersz. Kromhout,
Jacob Bennink Jacobsz.
Jacob Fransz. Oetgens.
Dr. Claas Plemp.
Harmen Rodenburg Harmansz.
Ysbrant Jansz.
Govert Jansz.
Gerrit Jansz. Koesvelt.
Willem Paulsz.
Symon Hendriksz.
Gerrit Jansz. Paris.
Mr. Cornelis Barentsz. is niet gecompareerd.
Pieter Jacobsz. Vries.
Jonge Jan Doeter niet toe.
Klaas Reyersz.
Arent Jansz. Koesvelt.
Pieter Pauw.
Harmen Rodenburg D'oude.
Douwe de Blockemaker.
Dirk Oeloffen.
Jan Symensz. Brouwer.
Jan Ey Tinnegieter.
Jan Pietersz. Pomp compareerde niet.
Lubbert Nut.
Jan Bets Rodenburg.
Jonge Jan Duyvensz.
Klaas Hendriksz. Konink.
Aris Pietersz. Vleyshouwer.
Pieter Willemsz. Vrint.
Hendrik Leendertsz.
Pieter Livensz.
Hendrik in de Pot.
Reyer van Neck.
Herk de Koperslager.
Gerrit Jacobsz. Schaap niet gecompareert.

D'afbeelding hoe men de Magistraet en Geestelykheyt der stadt Amste

...am heeft uytgeleydt, en t' scheep gebraght den 26 May. 1578.

Bardesz., *Marten Jansz. Koster Arts*, *Adriaan Reinierfz. Krombhoud*, en *Dirk Jansz. Graaf*, ook een Schout, *Willem Martensz. Kalf*, negen Schepenen, en andere regeerende personen, kosen. De kerken bleven noch wel ruim een week geslooten. Toen ging'er de Majestraat met eenige timmerluiden in, en deed de beelden afnemen. Voorts begosten de *Herformden* in *d'Oude Kerk* te preken; weinig dagen daar na ook in de Nieuwe, tot welker gedachtenis, de volgende Vaarsen, gemaakt door de *Heer Cornelis Schellinger*, voor 't *Koor* in *d'Oude Kerk*, noch te lesen zijn.

d'Onroomschen Predikeh in de Kerken.

't Misbruyk in Godes Kerk, allengskens ingebragt,
Is hier weer afgedaan, 't Jaar tzeventig, en acht.

DRIE-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Prins van Oranjen komt t'Amsterdam, alwaar Gemagtigde van Uitrecht hem komen klagen, over moedwilligheid in hun Stad bedreven. Hy stelt eenige ordre op 't zelve. De Prins komt met de Staten 't volgende Jaar weder t'Amsterdam, daar hem d'Hooge Overheid des Lands aangeboden word. Hy reist na Vriesland. Grouwelijke Moord, by zijn verblijf t'Amsterdam geschied; hoe die uit komt; den Moorder gevangen, gevonnist, en gestraft word. Amsterdam verwerpt d'eerste voldoening, en maakt een nieuw verdrag.

NA dat de *Prins van Oranjen* in *Groeninger-land*, *Overyssel*, en daar ontrent, verscheide Landzaken verricht had, is hy van *Kampen* tot *Muiden* gekomen, van waar hy, door ordre der Wet-houders van *Amsterdam*, met eenige cierlijk toegemaakte Jachten en Sloepen, onder 't beleid van den Stads Hopman, *Harman Rodenburg* op den zeventiende van *Lentemaand* in 't Jaar 1580. af-gehaalt, binnen die Stad gebragt, en heerlijk ontfangen is.

1580. *Maart.*

Hier quamen by hem Gemagtigden van *Uitrecht*, die klaagden over de moetwilligheid, en schennis, binnen haar Stad, aan Kerken, Beelden, Godshuisen, en eenige Geestelijke, begaan, waar tegen hy ordre, by wijse van voorraad stelde, en reisde na den *Hage*, doch quam 't naast daar aan volgende voorjaar wederom in dese Stad, alwaar hem op den vijftienden van * *Lente-maant*, door de Staten van *Holland*, die doenmaels hier *t'Amsterdam* beschreven en vergaderd waren, de† Hooge Overheid des Lants, volkomen aan geboden, en op gedragen wierd; maar *de Prins* wilde de zelve, voor die tijt, niet aanvaerden. Voorts quamen ook alhier eenige Gemagtigden uit *Vriesland*; met dese reisde hy den tweeden *April*, op hun ernstig aanhouden, naar haar Land, om eenige verschillen, in die Regeering ontstaan, te effenen.

1581.

* *Maart.*

† *Souverainiteyt.*

P. Bor. 15 Boek.

Ten tijde van dit verblijf des *Princen* binnen *Amsterdam*, geschieden 'er een verschrikkelijke moord, op d' oude zijds voorburgwal, tegen over *'t Princen Hof*, in 't *Jerusalem s Kruis*, op een Zondag, den 12 *Maart* 1581: Want zeker burger, aldaar woonende, uit de *Menniste* Vermaning voor de middag in dit zijn huis komende, vont zijn dochter met noch een vrouw (die des *Princen* Boteliers huisvrouw was, en aldaar voor die tijd op de kamer haar verblijf had) in de binnen-kamer vermoort leggen, het kantoor op gebroken, en 't geld daar uit; doch de moortdader konde men niet vermoeden, hoewel 'er eenige mompeling ging, dat het wel mocht door ymand van des *Princen* Hof volk begaan zijn, ter oorsaak dat die vrouw aldaar in gelegert was, maar 't bleek anders, nademael men niet lang daar na, op de grond van een water-put, achter dit huis, zeker yzere koevoet gewaar wierd, daar mede, men wel denken kon, dat het breken geschiet was, die daar uit genomen en d' Heeren van den Gerechte vertoond zijnde, aan alle de Smits binnen dese Stede, gevraagt wierd, of ymand die kende; een was 'er straks, die niet alleen de zelve voor zijn werk aannam, maar beduide ook den man, voor wien hy die gemaakt had, de welke, bekent, een Inwoonder te *Muyden*, en heel gemeenzaam in deses mans huis altijd geweest te zijn, aanstonts gevangen, en *t'Amsterdam* gebracht wierd. Hoe het met hem afliep, en de moord zich toe droeg, zal het volgende, zijn vonnis te kennen geven.

Gruwelijke Moord t'Amsterdam.

ALsoo Pieter Martsz. *Laakenkooper*, *gebooren tot* Meer-kerk, *in 't Land van* Vianen, *Poorter tot* Muyden, *gevangen, vervordert heeft te leenen van eenen* Gerbrant Gerritsz. *zeeker geld, vermoedende, dat de voorsz.* Gerbrant *veel geld by hem hadde, zoo heeft de voorsz. gevangen, van dien tijd af, alle middelen gesocht, om met practijk aan 't voorsz. geld te komen, laten de maken ten huise van een Smith binnen deser Stede een koevoet, welke koevoet op den elfden* Maart *lestleden, geset hebbende in een Kramers huis over de* Verken-sluis, *gink ten huise van de voorschreven* Gerbrant,

Vonnis van den Moordenaar, Pieter Martsz.

die

die hy niet te huis vond, vragende de dochter van Gerbrant, *hoe neer en waar des anderen daags de Vermaaninge der* Meniſten, *gedaan zoude worden, van welke geſinne hy gevangen mede is, omme alſoo tijd te weten, hoe neer hy zijn voornemen zoude ten perfectie brengen, en de dochter hem tijd en plaats noemende, is weg gegaan, en des anderen daags den twaalfden der voorſchreven Maand, heeft hy gevangen de koevoet uit des Kramers huis gehaalt, zijnde tuſſchen acht en negen uuren, gaande met deſelve koe voet, onder zijn mantel, met een ſny-mes van brood, 't welk hy in een zak van huis mede hadde gebracht, ten huiſe van de voorſchreve* Gerbrant Gerritſz. *en uit de dochter verhoorende, dat haar Vader was uitgegaan in de voorſchreve vermaaninge, heeft geeiſcht, pampier, penne en inkt, om een brief te ſchrijven, en hem zulks by de dochter aangewe-ſen zijnde, is aldaar alleen gegaan, makende gereetſchap, om zijn voornemen te volbrengen, ſchrijvende op een toegevouwen pampier, een ſubſcriptie aan de voorſchreve* Gerbrant, *gaande in de kamer daar de dochterinne was, hebbende zijnen mantel omgeſlagen, en onder 't voorſz. zijn mes, vragende de dochter van de voorſz.* Gerbrant, *of zy die Miſſive haar vader wilde geven, en haar ommekeerende, om de Miſſive neder te leggen op 't Cantoor, ſloeg hy gevangen haar van achteren met het voorſz. ſny-mes op haar hooft, oft haren hals, dat zy ter neder viel, ſteekende haar voorts met een opſteeker deur de keel, zoo dat zy dood was, en niet wetende dat'er iemand meer in 't huis was, heeft hy met de voorſz. koevoet beginnen te breeken aan een Cantoor, ſtaande in de zelfde kamer, en een vrouwsperſoon noch in 't zelfde huis weſende, boven op de kamer, hoorende het rumoer, is beneden gekomen, 't welk hy gevangen hoorende, heeft de kamerdeur, by hem te vooren toegedaan, geopent, latende de vrouwe voor hem hene gaan in de kamer, ſlaande haar, die bloots hoofds was, met het voorſz. ſny-mes van achter wel forſelijk in haar hooft, en voorts in haar aanſicht, hals, en in haar lijf; zo lange tot dat zy mede doot was, latende de voorſz. vrouwen beide zo leggen, breekende met de voorſz. koevoet 't Cantoor open, nemende daar uit twee bosjetten met zeker merkelijke zomme van geld, ſteekende in de zak, daar hy 't ſny-mes in hadde gehad, zeker gout, en ander zilver gelt, in 't Cantoor los leggende, en werpende de koevoet en 't ſny-mes in de water-put, achter het huis ſtaande, daar die ook zijn in gevonden, hangende de bosjetten aan zijn hals, nemende onder elke arm een, en de zak onder zijn arm, bedekkende die met zijn mantel, gaande de voor-deur uit, die hy toe trok, de borg-wal-langes, tot de leſte brugge, die over, tot aan de Veſten by 't* Water-poortgen, *bedekkende aldaar in een booch van de Muur onder het vulles, een van de bosjetten met een zack, houdende 't ander bosjet by hem, verwachtende met het openen van de poort, die ontrent half elven zoude open gaan voor de noen, gink naar Muyden, houdende 't bosjet bedekt, zoo dat zijn huisvrouw van dit zelfde niet en heeft geweten: komende hy gevangen zekere dagen daar naar, weder hier ter ſtede, halende het bosjet met de zack uit de vules-kuil, brengende het bosjet ten huiſe van een deſer Stede Poorterſe, ſeggende van* Antwerpen *te komen, biddende haar de zelfde op te ſluiten. Ende alſoo de voorſchreve moorden en feiten, alles abominabel met groote punitien dienen geſtraft, ander ten exempel, ZOO IST, dat mijn Heeren de Schepenen gehoort den eiſch en concluſien van den Edelen Jonk-heer* Willem van Zuilen, van Nievelt, *Caſtelein van* Muiden *en de Balliuw van* Goyland*: mitsgaders van mijn Heere de Schout deſer Stede, op den voorſchreven* Pieter Martſen *gevangen gedaan en genomen, gehoort zijne willige confeſſie, en op alles rijpelijk gelet, hebbende den zelfden gecondemneert by deſen, gebracht te werden op 't Schavot voor deſer* Stede-huis, *en aldaar op een ladder gebonden zijnde, zijn hand, daar mede hy de moorden heeft gedaan, afgeſet te worden: dat hem mede met het ſny-mes by hem in 't moorden gebeſicht, by den Scherp-rechter, twee ſlagen in zijn hooft gegeven zullen werden, in 't reſpect van de twee moorden by hem gedaan, en tot pulver verbrand zal worden, verklarende zijne goederen, voor zoo veele de Privilegie van die van* Muyden *mach lijden, geconfiſqueert ten behoeve van de* Graaffelijkheid *van* Holland. *Aldus gepronuncieerd ter vierſchaar binnen der Stede* Amſtelredamme, *en ge-executeert op den negenden* May, 1581. Præſentibus *alle de Schepenen der Stede* Amſterdam, *demto* Pieter Willemſz. Vrind: *Mitsgaders ook* Præſentibus Pieter Hendrikſz. Jacob Cornelisſz. Ian Gerritſz. Ian Wouterſz. Pontiaan Willemſz. en Boud Ianſz. *alle Schepenen tot* Muyden, *by adviiſe van mijn Heeren de Burgermeeſteren deſer Stede* Amſterdam, *dewelke volgens de wille en geliefte van den Hoog geboren Vorſt. den* Prince van Orangien, *Gouverneur, en den voorſz. Balliuw, en de Schepenen van* Muyden, *aldaar den gevangen geapprendeert is geweeſt, alhier* d'Executie *gegunt hebben, in 't reſpect van dien* territorium, *onder expreſſe conditien, dat het zelfde geensints ſal mogen ſtrekken tot* prejuditie, *ofte*

leſye

lesye *van de gerechtigheit, ofte vrydom deser Stede, nogh van de Stede van* Muyden *en de* Jurisdictie *der zelver, en dat een ygelijk zal blijven in zijn geheele geregtigheid, van alles volgende de acte by zijn Vorstelijke genade hier van verleent, of te verblijven.* *Den* 9 May, Anno 1581.

De Prins van Oranjen was ondertussen wederom uyt *Vriesland* binnen dese Stad gekomen, ten tijde, dat men dit Vonnis velde; hy begunstigde de misdader, by manier van versoek (misschien daar toe gebeden en aangelopen zijnde) om hem korter pijne te doen lijden, dat hy de twee slagen met het sny-mes in 't hooft niet verkreeg, daar de Rechters hem anders toe gedoemt hadden (na dat de hand afgslagen zou zijn) om levendig verbrand te worden, aldus is dit Vonnis gewesen, en uitgevoert, op
1581. den 9 *May* gelijk voorschreven is.

Dat de Staten van *Holland* en de *Prins* doen ter tijd hier *t' Amsterdam* vergaderd zijn geweest, was ook, om een naarder verdrag met dese Stad te maken, want niet lang hielden die van *Amsterdam* sich by de voorseide eerste voldoening, nademaal zy op 't eynde deses Jaars 1581. met de voornoemde Staten een nieuw verbont aangingen, vermits'er, zedert de verandering der Regeering, etlijke verschillen opgeborrelt waren, met schijn, dat het daar niet by blyven wilde, waar over de *Prins* meermaals voorgeslagen had, afstant te doen van 't gemelde verding, zoo by de *Hollandse* Staten, als by dese Stad, om een ander te ramen, naar de jegenwoordige gelegentheit, tot beslechting en weering aller misverstanden; Na verscheiden onderhandelingen dan, trof men eindelijk een nieuw verdrag, behelsende dese punten:

Nieuw verdrag. I. DE Staten en de Stad, weder-zijdelinx, vertijgende van de voldoening, ontslaan elkandre van den eed daar op gedaan.

II. *Amsterdam* blijve beset met twee Vendels, ieder van twee hondert knechten, behopmant met twee Burgers.

III. Hunne soldy t'elker maand sal men vinden uyt de middelen der schattingen, vallende binnen de zelve Stad en haar vryheyd, ende zoo die niet toelangen mochten, voorts uyt 's gemeenen Lands penningen; mits, dat, indien andre bezettelingen in *Holland* met laken betaalt worden, ook *d'Amsterdamse* 's jaars eene maand betalings, zonder meer, in gelijke stoffe t'ontfangen hebben.

IV. Des zal 't getal der voorseyde knechten onder meer Vendels mogen worden verdeelt, ook gesterkt of geswakt, als de noot, oft andre gelegentheyd buyten noot, zuks komt te vereyschen, puurlijk ter geliefte en goetdunken van zijne Doorluchtigheyd.

V. Wel verstaan, dat, zoo zijne Doorluchtigheyd, ten opsichte van gevaar, de gemelde besetting vermeerdert, dat zy alsdan *a* dien-geld genieten zal, na de wijse van andere Steden in *Holland*. *a Servitie geld.*

VI. Die van *Amsterdam* zullen mede by de Staten gemachtigt worden, om, tot vesting der Stad, volgens de bestekken zijner Doorluchtigheyt, omme te slaan, over de platte landen, zoo van den *ouden* als *nieuwen Amstel*, *Diemen*, en *Duyvendrecht*, op ieder morgen, drie stuyvers ter maand, voor den tijd van twaelf maanden, te verdeelen in twee jaren, te weten, zes van elk jaar; waar in de eygenaars te betalen hebben twee deelen, en de bruykers het derde; mits dat de eyge-verhuurde landen der Godshuysen zullen vry zijn van de twee deelen, en de Land-luyden, gevlucht in tijd van noot, (des God verhoede) met hunne beesten en have, binnen de zelve Stad, zoo lang als zy daar blijven, tot vergelding genieten den vrydom van andere inwoonders: en d'onwilligen zal men met der daat mogen bedwingen, zonder aanschouw op eenig † verset of beroep. *† Provocatie.*

VII. Die van *Amsterdam* treden in gemeenschap der oude schulden, gemaakt by de Staten van *Holland*, geduurende 't oorlog, voor de voldoeninge verleent aan de Stad; mits blyvende onbegrepen daar onder, de schulden, die by de *Hollandse* Steden, in die oorlog zijn geleden of gemaakt, en genoemt worden der Steden groote rekeningen: die na besluyt der Staten, zijn toegesegelt, berustende onder den Geheym-schrijver de *Rechter*; die zy onder elkandre zullen vereffenen, zonder dat die van *Amsterdam* daarom gemoeit, of iets t'hunnen nadeel daar toe verstrekt of bekeert zal mogen worden: maar hier onder zijn niet bewaart alsulke penningen, als door eenige Burgers en Inwoonders van *Holland*, by leeninge zijn opgebracht in den voorleden oorlog, zonder eenige goederen in pantschap, als andren, daar voor ontfangen te hebben: de welke by verkooping, uyt de geestlijke goederen, belast met pantschap, zoo verre die mogen toereyken, en indien niet, by verkooping van andre geestelijke goederen zullen betaalt worden, volgens 't slot van de rekening, dat by die van de reken-kamer reeds is, of noch gemaakt zal worden.

VIII. Des zullen die van *Amsterdam* voor zich behouden den hondertsten penning van den jare vijftien hondert acht-en-tseventig, en de helft van de hondertsten penning des jaars vijftien hondert negen-en-tseventig: waar boven hun de Staten noch zullen betalen, de zom van dertig duysent ponden, tot veertig grooten 't pont, op zes volgende jaren, by gelijke deelen: waar van 't eerste jaar van betaling zal verschenen zijn met * *Bloeymaand* des jaars vier-en-tachtentig; en zullen aan die van *Amsterdam* by gebrek van betalinge, de schattingen, vallende binnen die Stede, en hare vryheyt, verbonden blijven. ** May.*

IX. Die van *Amsterdam* zullen, tot behoef der zelve Stad, aanvaerden en behouden al 't getimmer, erven, en huysen toebehoorende aan de geestelijken der zelve Stad: maar zoo veel d'andere goederen der geestelijken aangaat, als renten binnen en buyten, en landen gelegen buyten der Stad; de zelve zullen by bewilliging der Algemeyne Staten van *Holland*, daar op beschreven zijnde, nevens d'andre geestlijke goederen van *Holland*, tot betaling

ling van 's gemeenen Lands schulden en lasten mogen worden besteed, mits dat men den klooster-luyden binnen *Amsterdam* behoorlijk onderhoud verschaffe, gelijk in andre Steden, en aan de Magistraat goede versekering daar voor stellen, tot voordeel der zelve klooster-luyden.

X. Belangende de geestlijke goederen, zoo wel de gene die by de Staten zyn verkoft, vervreemt, of beswaart met pantschap, als ook de gene die by de Gods-huysen t'*Amsterdam* zijn aangenomen, en jegenwoordelijk gebruykt en beseten worden, hebbende toebehoort den *Kartuiseren* oft andren klooster-luyden, tot wat plaats ook die gelegen zijn, zullen de Staten, en die van *Amsterdam*, oft de Gods-huysen, in desen, weder zijdelinx blijven in hun geheel, zonder dat d'eenen aan d'anderen in den eygendom, 't besit, gebruyk, oft den ontfank, eenig letsel zullen mogen doen, in de rechte en over dwars, eer dat al 't zelve by wegen en middelen van rechte gesleeten zy.

XI. Desgelijks zullen die van *Amsterdam*, tot onderhout van 't gebouw der Kerke, en tot de lasten, en rente daar op staande, behouden al de kerkelijke goederen, mitsgaders de gedenkenissen, *vicaryen*, getijden en diergelijke, tot onderhout der Predikanten.

XII. De halve stuivers, komende van de rantsoenen der middelen, die binnen de voorseide steden worden verpacht, zullen zy laten, nevens de inkomsten der Kerken, aan ieder 't zijne, tot onderhoud der Predikanten, onder de Ambachts-heerlijkheit, en 't Bailliuschap van *Amsterlant*; 't en ware het inkomen van de *a* gedenkenissen, *vicaryen*, getijden, en andre, tot onderhout als boven niet mochten strekken; in welken gevalle 't geen tot onderhout der Predikanten, binnen de voorseide Steden te kort schiet, eerst met de voorseide halve stuivers zal worden vol gemaakt.

a *Memorien.*

XIII. Voor zoo veel als de betaling en *b* korting van renten, gevallen en verscheenen, voor, en geduurende 't Oorlog; als ook het achter wesen op den tol van *Geervliet*, ordeningen, beeden, en Graaflijke goederen van *Holland*, ten dage der bevredinge toe, aangaat, betreffende zoo wel de Stad, als de burgers en inwoonders; zullen by de Staten en die van *Amsterdam* weder-zijdelinks, terstont eenigen uit den hove van *Holland* gekooren worden, die binnen drie oft vier dagen na de zelve verkiesing, zijnde partyen over en weder gehoort, hebben voorts te varen tot uiting en verklaring van 't gene zy op 't voorseide, naar recht en billikheit vinden te behooren: en wat by de voorseide gekorenen aan die van *Amsterdam* word toe-gewesen, daar na zullen partyen zich weder-zijdelinks schikken, zonder † korting, verheffing, of eenig vorder versoek: doch zoo eenige burgers oft inwoonders zich daar by beswaart achten, dien zal de weg des geregts open staan.

b *Reductie.*

† *Reductie, relief.*

XIV. Op dat die van *Amsterdam*, en andere schult-eyschers, tot hun achterwesen aan al de voorseyde tollen, beden, en Graaflijke goederen, mogen raken, zullen de Staten, zonder vertrek, doen voortsvaren tot de verkooping der Graaflijke goederen, en de zelve verkooping geensins ophouden oft verhinderen, maar 't opgeveylde den meest-biedende, ten dage van de verkooping, laten volgen, tot volle betaling aan die van *Amsterdam* en andere schult-eyschers, zoo wel van hunne hooft-zommen, als van 't gene hun, by de voorseyde uytspraak, en vorder achterwesen na de bevreding, zal mogen resteeren: ende indien zy zelfs eenige stukken begeeren te koopen, zullen zoo wel het hooft-geld, als het voorseyde achterwesen, daar aan mogen korten.

XV. Die van *Amsterdam* zullen quijt en ontslagen blijven van de drie hondert ponden 's Jaars, van het Schout-Ambacht dier Stede; en 't zelve zal voorts met alle de voordeelen, in hunne handen blijven, tot dat hun by de Staten, uit de Graaflelyke goederen of anders zullen betaalt zyn, de twintig duisent ponden, van veertig grooten 't pond, die zy daar voor hebben verstrekt, oft tot dat de Staten daar op anders met hun zullen over-komen wesen.

XVI. Aengaende 't punt der voldoeninge, dat van de paal-kist spreekt; alsoo daar over gepleit wort voor 't *Hof* van *Holland*, zullen partyen weder-zijdelinks blijven in haar goet recht.

XVII. Desgelijks zullen de * voorrechten, hantvesten, gewoonten, keuren, en rechten der zelve Stad, blijven in kracht, en onverminderd; uitgezeit de voorrechten, hantvesten, en gewoonten, die, staande de beroerten, zonder goed-dunken der *Hollandsche* Staten, van den *Hartog van Alva*, en van zijne na-zaten, tot den tijd der bevreding toe, verkregen zijn, de welke verklaart en gehouden worden voor nietig, en van gener waerde: doch het verlof, verworven by die van *Amsterdam*, in de beroerten, om gelt op renten te mogen lichten, zal ongezwakt blijven.

* *Privilegien.*

Dit wert geslooten op den twintigsten van Winter-maand, in 't Jaar 1581.

VIER-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Prins neemt 't opperbewint over 's Lands zaken aan, en bewilligt 's Iaars daar na in 't aanvaerden van de Hollandse Graaflijkheid. Die van Amsterdam en der Goude, aerselen, en maken swarigheid in dit stuk; worden daar over van d'Hollandse Staten bezonden, om des Princen Inhulding smakelijk te maken, en te vorderen. Den Inhoud van de Gemachtigdes last. Doch alles door des Princen onverwachte doodt, in rook verdweenen.

1581.

* *Souverainiteyt.*

† *Maart.*

DE *Prins van Oranjen* het * opper-bewint van 's Lands zaken, tot *Amsterdam* op den vijftienden van † *Lente-maand*, des Jaars 1581, aengeboden, en dat doen ter tijd geweigerd hebbende, als gezeit is, heeft evenwel 't zelve korts daar na, op den vijfden van * *Hooy-maand* des zelven Jaars,

* *Julius.*

Jaars, aangenomen: voor zoo lang als de krijg zou duuren, d'opdragt-brieven hier van waren al gemaekt, en d'eeden gedaan op den vier-en-twintigsten der zelver maand, ter eener zijde, by den *Prince*, en ter ander zijde, by de gemachtigden des Edeldoms, en 't meeste deel der *Hollandse* Steden: maar *Amsterdam*, en eenige andere hadden de brieven niet geteykent. 's Jaars daar aan volgende, na dat de *Prins van Oranjen* van den *Spaansen Koning* in den ban gedaan, en tweemaal op zijn leven toe geleyt was, hebben de Staten van *Holland* de *Prins* bewilligt tot die Graaflijke waardigheyt, die hy ook eyndelijk binnen de Stads *Brugge*, op den veertienden van * *Oogstmaand*, des jaars 1582. te aanvaarden aan nam: En alhoewel hier op veel te zeggen viel, zoo gingen de Staten van *Holland* echter daar mede voort, en beslooten op den zes-en-twintigsten van † *Lentemaand*, des jaars 1583. dese zaak niet langer te verwijlen, en voorts de brieven te doen instellen; waar by zy hem 't Graaflijk Recht, met de Wapenen en Tijtels daar toe behoorende, onder zeker besprek, aallijk opdroegen. Drie van den Adel, hadden dese brieven, uyt den naam van de gantse Ridderschap, en Edelen bezegelt en onderteykent; zoo hadden de meeste der *Hollandse* Steden, (daar *Amsterdam* ook een van was) mede gedaan. Maar als men met het werk voort varen zou, maakten d'*Amsterdammers*, gevolgt by die van *der Goude*, groote zwarigheyt. En of men schoon hun te gemoet voerde, datse zelfs mede de *Prins* aangesocht hadden, en de gemelde opdracht doen bekraftigen, zy bleven onversettelijk. Doch d'andere Leden, dies onaengesien, quamen tot raming der punten, die de *Prins* t'zijner inhulding te besweeren had; dese wierden gesłooten in den *Hage*, op den dertigsten van * *Wintermaand* des jaars 1583, en onderteykent by 's *Princen* * Geheim-schrijver *Bruinink*, ter eener, en den * Voorspraak van *Holland*, *Paulus Buys*, ter ander zijde. Den *Heer Drost Hooft* vervolgt dessen handel, (na dat hy de verdrags-punten beschreven heeft) met de volgende woorden.

1582.
De Hollantse Graaflijkheyt, de Prins aangeboden.
** Augustus.*
Die hy aanneemt.
† Maart.
1583.
Amsterdam en der Goude maken zwarigheyt in dit stuk.
Doch d'andere Leden gaan der mede voort.
En beramen punten.
** December.*
** Secretaris.*
** Advocaat.*

Verscheyden tusschen vallende hindernissen schorsten nochtans der Staten besluyt, noopende 't plegen der inhuldinge tot op den vierden van † *Zomer-maand* naast-volgende. Toen machtigden zy den Raads-hooftman, *Adriaan van der Mijle*, en *Jonker Johan van Mathenes*, om, nevens eenen derden dien de *Prins* versocht zoude worden, hun by te voegen, te gaan proeven, of die van *Amsterdam* als noch, tot gelijksinnigheit met de meeste Leden, te verspreeken waren; en, in geval van wangehoor, hun opentlijk aan te tuigen, dat men verstond, het voltoyen des werks, daarom niet langer te staken. *Jonker Rutger van den Boetselaar*, en de Raedsheer *Zebastiaan van Loosen*, met eenen Heere van *Leyde*, werden gelast, de zelve bootschap *ter Goude* te bestellen.

† Junius.
P.C. Hoofts twintigste Boek.

Den Inhoud van 't geene, waar na zy haar te dragen hadden, luide van woort tot woort, als volgt.

DE Staten van *Holland* aanmerkende 't groot inconvenient en nadeele, 't welk zoo langer zoo meer apparent is, den lande in verscheiden respecten te zullen overkomen, deur lange vertrek van de eyntelijke af-handelinge der zaaken met zijne Princelijke Excellentie nopende de Hoogheit en de Graaflijkheit van den Lande van *Holland* en *Zeeland*, zulks by den Staten eendrachtelijk en met gemeenen advijse aangevangen, en ook met zijne Princelijke Excellentie genoeg ten einde gebracht en beslooten is, zonderlinge mede, dat men verzekert is, dat den vyand zijn profijt aan veelen oorten grootelijks is doende, deur dien de zelve zake niet in alles word voltrokken. Behalven d'oneere en de disreputatie die zijn Exellentie daar deur aangedaen word, met groote verminderinge van zijne auctoriteit, die in alle zaken van den lande, zonderlinge in dese conjuncture, voor al gerequireert en nodig is. Hebben daaromme de Staten voornoemt hoognoodig bevonden voor al met te voorsz. zake van zijn Excellentie zonder op houden voort te varen. En over zulks Gecommitteert den Heeren *Adriaan van der Mijle* Præsident, en de *Ionkheer Johan van Matheneße*, neffens een derde die men aan zijn Excellentie versoeken zal van zijnent wegen mede gecommitteerd te worden: Op Donderdage toekomende te reysen tot *Amsterdam*, ende aldaar voor te dragen die Capitulatie met zijn Excellentie Staatsgewijs gemaakt en beslooten, ende by d' andere Steden ende leden van den lande daar na voor goet gehouden ende bevestigt: den zelven van *Amsterdam* mit alle redenen ende middelen in alles onderrechtende, ende daar toe bewegende, dat zyluiden hen in alles met d'andere Steden conformeeren. Ende zal tot dien einde * dubbelt van de poincten van Capitulatie worden mede gegeven, in der zelver forme, als die d'andere Steden hebben gelicht ende geconfirmeerd. Ende omme ten zelven tijde te trekken ter *Goude*, hebben de Staten gecommitteert den Heeren *Jonkheer Rutgert van den Boetselaar*, en den Raadsheer M. *Sebastiaan* van *Loosen*, mit eenen van *Leyden*, mede onder gelijke last als vooren. Ende zoo verre de voorschreve Steden ofte eenig van hen daar toe niet en zouden willen consenteeren, nochte verstaan, hebben d'Edelen, en d'ander Steden verklaard ende geresolveert, mitsgaders de voorschreve gecommitteerde respective belast, dat men de voorschreve van *Amsterdam* ende *Goude* opentlijk aansеggen zal, dat by voorder gebrek ofte

Besending der Staten van Holland aan Amsterdam en der Goude.
P. Bor.
** Copye.*

weygeringe van henluiden in deser zaak, de Staten niet nalaaten zullen, des niet tegenstaande, ten uiterften mette voorschreve zaake voorts te procederen, zulks als zy-luiden tot conservatie van haarluider Steden, d'ordre ende aankleven van dien, eensamentlijk van de welvaart, ende van de beschermінge van den lande bevonden zal worden te behooren. Ende sal voorts den voornoemde Gecommitteerden by den *Advocaat* gesubministreert worden, wes henluyden eenigsins tot vordere instructie ofte behoefte in deser zaake zal mogen nodig of dienstig zijn. Gedaan tot *Delft* onder 't Zegel van de Staten voornoemt, hier
*Zomermaand. op gedrukt den * 4 *Junij Anno* 1584. Onder stont geschreven, ter ordonnantie van den Staten van *Holland*, onderteikent *C. de Rechtere*, ende was het Zegel van de Staten van *Holland*, ter zijden op gedrukt op pampier met roden wassche.

Maar eer de Gemachtigden verslag van hun wedervaren deeden, wierd de *Prins* tot *Delft* doorschooten, op den tienden van * *Hooy-maand*, in 't zelve Jaar 1584. *P. Bor. 19 Boek.* *Julius. 1584.

't Is buyten bedenken, of *Prins Willem van Oranjen* zou de Graaflijke kroon van *Holland* op zijn hooft gekregen hebben, ten ware door dese twee Steden, *Amsterdam* en *Goude* een spaak in het wiel gesteken was geweest.

VYF-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Staten der Vereenigde Landen bieden d'Opper-heerschappy de Koningin van Engeland aan, die den Grave van Licester, met Krijgs-volk over zend, en prachtig word ingehaalt, en als algemein Overste, by na met een gants onbepaalt gesag aangenomen word. Hy geeft gehoor aan quade Raads-luyden, en raakt in den haat. Doet t'Amsterdam geld munten, en hooger als de waardye uytgeven; Ruit de Burgers en hare Hop-luyden tegen hun Magistraten op. Die van Amsterdam stellen ordre, tot haar versekering. Licester komt in de Stad, alwaar nauwe toesicht op zijn handeling gestelt word. Hy komt voor de tweedemaal wederom, en is met groote heerlijkheyt, doch met niet min omsichtigheyt ontfangen, en op 't Stadhuys, met een heimelijke hinderlage, Borgers Schutters, kostelijk onthaalt: Komt wederom t'Amsterdam, doch zeer laat in den avond, houd bysondere nacht-spraak met Burgermeester M. Köster. Licester onthaalt de Burger Hop-luyden, en versoekt de leuse van de Wagt zelfs te mogen geven, dat van Burgermeester Boom, als Opper-Colonel, gestuyt word, die H. Rodenburg van daar doet vertrekken. Wat Licester met die van Amsterdam in 't zin had, waar toe hy geen kans tot uytvoering ziende, na Uitrecht, en korts daar aan, weder na Engeland vertrokken is.

1585.

A dat *Prins Willem van Oranjen*, in den Jare 1584 tot *Delft* door-schooten was, vonden de Staten der Ver-eenigde Landschappen, die te dier tijd, met drie legers, teffens op verscheide plaatsen, besprongen wierden, hun genootsaakt, na buiten-lantsche hulpe, (zich te zwak kennende om den vyand met eige krachten te kunnen wederstaan) uit te zien. Zy dan, na datse zes maanden te vergeefs om bystant aan den *Koning van Vrankrijk* aangehouden hadden, keeren zich tot de *Koningin van Engeland*, en bieden die d'Opper-heerschappye der Landen aan. Maar de *Koningin* vont zich beswaart, om dien last aan te nemen, doch bewilligde, op onderpant van *Vlissingen* en den *Briel*, in 't onderhouden van vijf-duisent voetknechten, en duisent Ruiters, mits dat de betaling van de verschoote penningen, ten einde des oorlogs, op zekere gesette tijden, weder behandigt zoude worden. Over dit volk zoud, uit last der *Koninginne*, gebieden *Robbert Dudley, Grave* van *Licester*.

De Koningin van Engeland zend den Staten Krijgsvolk toe, onder het geley van den Grave van Licester.

1586. *December. Op den negentienden van * *Wintermaand* in 't Jaar 1586. dan quam deez' uit *Engeland* tot *Vlissingen* aan. Van hier trok hy na *Holland*, en wierd in al de Steden, daar hy door-trok, zeer feestelijk in-gehaalt. Doch in 't inkomen speurde men terstond al, wat hoop men van 't verstand, daar desen goeden Heer mee begaaft was, te verwagten had. Want op het roemen der *Delfsche Majestraat*, van de vermaartheit zijn 's geslachts, wierd hy zoo verwaand, dat hem ontslipte te seggen, *dat, met het om-brengen van Wilfort Dudley, zijnen broeder, en diens gemaalinne Iane Grey, de kroon van Engeland, uit het huis daar toe gerechtigt, gerooft was.* Een onbedacht en verwaant zeggen, want hier uit zou volgen, dat *Elisabeth Koningin van Engeland*, onwettelijk 't Rijk bezat.

Wat 'er van zijn verstand te hopen was.

In den *Hage* wierd hy met zo prachtige werken van Toneelen, Zege-boogen, en diergelijke Praal-gebouwen, verwellekomt, dat men nauwelijks een Oppervorst der Landen, heerlijker had kunnen onthalen. On-uitsprekelijke genegentheden t'hem waarts, bewesen over al de gemeenten, zonderling die van de kerke. Verblijt zijnde, dat zy zoodanig een Opper-hooft gekregen hadden, die openbare bekentenisse van de gesuiverde Godsdienst deed, en die zijn Regeering van de kerkelijke zaken aanving. Op desen hoop werd *Licester* by d'al-gemeinen Staten, tot

Word heerlijk verwelkomt.

Onbepaalt gesag van Licester. tot algemeinen Velt-Overften der Vereenigde geweften, met zoo onbepaalt een gefag, aangenomen, dat noit eenig Stad-houder onder *Keiser Karel*, of zijn zoon *Filips* de Tweede, zoodanig gehad had. Want hem werd toe-geftaan, uit vele bequame inboorlingen, te noemen by de Vereenigde Landfchappen, eenen Raad van Staten op te rechten. Hy behoefde zich ook niet naar de meefte ftemmen der Raads-luiden te fchikken; maar hebbende hen gehoord, mogte befluiten, 't geen hem heilfaamft voor de Landen docht. De Algemeine Staten waren ook gehouden te vergaderen, binnen de geweften, of ter plaatfe, daar 't hem goet dochte, t'allen tijde, wanneer hy hen dede roepen. Defe, en meer andere onbepaalde magt-hebbingen, zijn oorfaak geweeft van groot onheil, want by defe gelegentheid, hebben zich eenige gevaarlijke luiden by hem ingedrongen, die eensdeel anders geen oogmerk hadden, als hun eige baat en voordeel, anderdeels, allerley verwerring, ten dienfte des *Konings* van *Spanje*, zochten te vermeeren. *Veroorfaakt veel onheil.* De voornaamfte onder defe waren, *Jacob Ringout*, *Gerard van Prounink*, anders *Deventer*, en *Daniel de Burg-graaf*; defe brachten by *Licester* de Staten in verdagt, haet, en groote verkleening. Zy kregen grooten aanhang, by eenigen uit nieuws-gierigheit, by zommigen uit haat van de Regeering, by anderen uit flechtigheit en onervarentheid in regeerings-zaken; onder defe hadden zich ook gemengt vele Predikanten die zich aan 's *Graven* heiligen fchijn tot de Gods-dienft vergaepten. Door raad van de boven-verhaalde perfoonen, heeft *Licester*, tegens wille van de Staten onderftaan in te voeren, zoo in de burgerlijke als Krijgs-faken, verfcheide nieuwigheden, ftrekkende tot nadeel van 't gemeene befte, verkleening van de macht en achtbaarheit der byfondere Stad-houderen der Landfchappen, en vermeerdering van zijn eigen aanfien.

Laat t'Amsterdam Rosenobels munten. Hier *t'Amsterdam*, deed hy ook, met verachtering des * Voorrechts van *Dordrecht*, daar de Munt van *Holland* haar plaats heeft, dubbele Rofenobels flaan, en 't ftuk der zelve (quanfuis ter eere van de *Koningin*) tot ontrent twee gulden boven de waarde rijfen. En gelijk dit fteigeren den Lande in 't begin zeer voordeelig was, alfoo was het daar na, mits 't verlagen der zelven, den Inwoonderen zeer fchadelijk.

* Privilegie.

Trekt van Stad tot Stad. *Licester* trok van Stad tot Stad, rooide de Gemeente tegens hare Majeftraat op, hield verftant, en beraadflaagde fich met de Burgers, Hop-luiden, en andere perfoonen, in Regeerings-faken onervaren. Hier door ontftonden in verfcheide Steden gevaarlijke muiteryen. De meefte meenigten der geenen, die den *Herformden* Gods-dienft aan-kleefden, gaven hem groot gelijk, en fpraken vuur en vlam tegens de Staten. En de muit-fucht was by de doolers zoo verre aan 't zieden, by roer-vinken aan 't over-loopen, dat de Majeftraat hier *t'Amsterdam*, omfe onder te houden, aan 't benedenfte der *Raad-huis-puye*, daar toen de Stads Wiffel-bank gehouden wierd, een gefchildert bert deed hangen; waar op defe twee naarvolgende Vaarfen te lefen waren. *Dit berd is noch in wesen, en word tot een gedachtenis bewaart.*

Oft 'er verraat, oft oproer quaat, werde vernomen.
Men zal tot baat, Geschut opstraat, hier uit doen komen.

Ook ftonden'er eenige Metale ftukken voor.

In dit doen der dingen is 't gebeurt, dat de *Graaf* van *Licester*, hebbende niet veel goets in zijnen zin, op den derden van ** Wijn-maant*, alhier uit den *Haag* over *Vitrecht* quam. Weinig dagen te voore, was hier ook gekomen, *Fredrik Gianibelli*, vinder der Vuur-werken tegens *Parmaas* brug by *Antwerpen*, en althans *a* Vernufteling der *Engelsche Koninginne*. *Licester* zijn Herberg genomen hebbende, daar de Stad van *Rochel* uit hing, had geen deur, dan achter op 't water, dat den *Ammerak* heet, daar 't uit en in-gaan ongelegen viel, en voor in de *Warme-straat*. En hy was zo haaft in huis niet geweeft, oft men had ftraks daar tegen over, eenen man op de ftoep doen zitten, om te befpieden wie met hem te woorde zou komen, en hem ten zelfften einde, als hy uit ginge, te volgen. Want die van der Wet waren gewaarfchuuwt, dat de *Graef* voor had, zich van de *Kerke* (by welken naam, onder zyn vertrouwtfte aanhangers, defe Stad betekent wert) meefter te maken. Ja, naar 't uitgeven van zommigen, zouden zy, al 't zijner eerfte ontfankeniffe in 't Jaar zes-en-tachtentig, met dit vermoeden zijn beladen geweeft; en hy, dies gewaar, zich hebbende laten ontvallen tegens de zijnen, doch zoo, dat het ook van eenigen omftander, dien hy wanen mochte *d'Italiaansche* fpraak niet te verftaan gehoort werd: *Questi Signori mi fanno molte Caresse; ma non viene d'animo*, dat is: *Dese Heeren toonen my veel aan-*

** October. 1587.*

a Ingenieur.

Daar nauwe achting op hem genomen word.

 min-

1587. *minnigheits ; maar 't komt uyt den herte niet.*

Hoe hy ingehaalt word.

Hem, dan, gekomen, op dat pas, van *Haarlem*, over het *Y*, tot voor den boom, bejegende en bewelkomde aldaar *Jan Corneliſſz. Hooft*, een der burger Hop-luiden, die meer-maals Scheepen, vele Jaren *Kolonel* der Stad was geweeſt, en teffens gemagtigt ten Rade der *Admiraliteit*; met etlijke fraay bekleede ſchuiten, vol Jonggeſellen, die, geleſen uit de ſchutteryen, onder ſchyn van den *Graaf* te eeren, 't Jagt, dat hem voerde, om-ringelden, en alſoo van zijn gevolg af-ſneeden, om zijn perſoon, (oft *d' Engelſchen* iet bijſters beſtonden,) altijts in hun gewelt te hebben. Voort bleef geſtadelijk ontrent hem een deel deſer borſten, dienende, by beurten, quanzuis t' zijner lijf-wagte, en voorſien van toortſen, om zoo wel 's nachts als 's daags op hem te paſſen. Welke verſelſchapping niet af te wijſen was, zonder te openbaren dat hy iet euvels in zijnen boeſem brouwde. Tot Herberg voegde men hem *'s Princen Hof* toe: maar feſteerd' hem op 't *Raad-huis*, met een inkoſtelijk Avont-maal. Het zuiker-banquet, zeit men, dat voor hem op-gediſcht wierd, was, en munten zodanig uit, in allerley ſlag van Bakwerk, en ingeleide lekkernyen, dat diergelijk in *Amſterdam* noit was geſien, tot heden toe, dat de overdaat, ingevoert van de uitheemſche volken, en gewoſſen met den rijkdom, dan wel meer dan deez' tot allerlei ſlag van gelt-ſpilling, voornamelijk in toeven, van keel en buik, is uitgeborſten. Wijders, ten oorde genoemt het *Zegel-huis*, om dat men daar plag de lakenen te looden, werden de tafelen geſtelt, in-voege dat *Liceſter* quam te ſitten tegen over een hang-kamer, beſchooten met hout, ter halve verdieping toe, maar bekleet met tapijten. Achter deſe leide men een goet getal ſchutteren, met hun geweer, om, indien het ſtuk aanginge, op hem vuur te geven, en de vlam van den onraat, met het bloet des belhamels, te bluſſen. Doch de burgers raakten vry met de vreez: en de *Engelſen* met een' hatelijke roep, 's anderen-daags, over hunne broot-dronkenſchap, en hoe zy, met ſmadige dartelheit, veel ſuiker-gebaks hadden onwaardelijk, ten venſteren uit, op den *Dam*, in 't ſlijk geworpen.

En word heerlijk op 't Raadhuys onthaalt.

Doch een hinderlage Schutters paſſen op hem.

Zijne ontfankenis ter zelver Stede voor de tweede maal.

Maar van de juiſten tijd zijner tweede komſte, vernamen de Regeerders niet voor dat hy op weg ſloeg. Dies moeſt men alles ter yl en teffens beſchikken, ontbieden, aanſpreken, hooren, vroet maken, en orde geven. *Ian Corneliſz. Hooft* voornoemt, toen Schepen, en burger Hopman, quam men vergeefs t' zijnent zoeken, maar zijn Huysvrouw, wetende waar zijn uytvlugt was, zond om hem, na de Kaats-baan. 't Genaken des *Graven*, bracht den avond mede. *Laurens Jacobſz. Reaal*, Oudſchepen, toen burger Hopman, ſtond aan de *Reguliers-poort* met zijn Vendel, in groote bekommering, derwijl de duyſternis niet bekennen liet, hoe ſterk *Liceſters* gevolg was, by wien zich ſchielijk eenig Krijgs-volk mochte gevoegt hebben. Zijn Zerjant, genaamt *Willem van Buil*, geboortig uyt den Lande van *Luik*, ſprak een woord van bewijs, dat de moet, waar meê hy eertijds den *Prince* voor Ruyter gedient had, door de plattigheyd van Koophandel, zint by hem aangevangen, niet verlaſt was. *Laat* (zeyd hy) *Hopman, my ter Hameye uyt, en ſluytſe achterme toe. Ik zal u, ſchuylt'er iet ſlinks, waarſchuuwen met fluyten: my kom'er af wat het wil.* Men nam de brave eerbieding dankelijk aan. En als de *Graaf*, zonder dat *van Buil* eenig teken van zwarigheyd gaf, voor de poorte quam, werd hy heuſlijk bewelkomt, in 't *Latijn*, door Schepen *Jan Verhee*, perſoon van bekoorlijk vernuft, en toen genoopt van na-yver, die de reede te rijſender maakte. Want Meeſter *Marten Koſter*, Arts, en Oud-Burgermeeſter, aangeſocht ten opmerke zijner geleertheyd, had, uyt kriegelheyd, om dat men zijn hooft niet volgde, (en 't hing hem na *Liceſter*) het plegen deſes plichts geweygert, met waan dat niemand anders in *Amſterdam* bequaam was de eer hier in te bewaren. 1587.

Trouwhertige koenheyt van Willem van Buyl.

Liceſter word verwellekomt.

De Landvoogt *Liceſter*, getoogen door de *Kalver-ſtraat*, by 't licht der Lantaarnen, die t' allen huyſen uythingen, werd weder in *'s Princen-hof* geherbergt. Tegen over de poort van dit, in de ſtraat, tuſſchen den eenen en den anderen burgwal, had *Meeſter Martens* wooning, ſtaande in de *Doeleſtraat*, een achter deur: waar uyt (na 't verſlag van eenen, gelaſt acht op zijn doen te geven) 's nachts een man van zijn geſtalte, met een tabbert, ten *Hove* inſtreek, die een wijl daar na weder keerde.

En op hem gepaſt.

Nacht-ſpraak van Meeſter Marten Koſter, zoo genoeg bleek met Liceſter.

's Anderendaags had *Liceſter* de *Cornellen*, Hopluyden, en hunne Stedehouders, uyt al welke te zamen 's Stads Krijgs-raad beſtaat, te gaſte, en onthaalde ſe mildelijk. Na 't omgaan van eenen ſtijven dronk, tindeld' hen zijn * Geheym-ſchrijver, *Burg-graaf*, by aanſpraak, waar meê (zoo *Bartholt Kromhout*, toen in de Stad gekomen als Stedehouder over een Vendel, *Hendrik Laurenſz. Spiegel*, en deſe aan

's Graven toeleg.

* *Secretaris.*

Luitenant. aan den *Drost Hooft* verhaalt heeft) het hun wel niet plat uyt gevergt werd; maar die aangeleyt bleek, om hen van zelfs te doen zeggen, *dat zy bereyt waren de Burgermeesters by den hals te gaan vatten.* Zijn ront versoek was, *dat zy, alle avonden, door den Wachtmeester, zouden de leus van den Landvoogt doen halen, zoo lang als hy in Stad bleve.* Onder den Krijgsraad, had zich, (zijnde nocht Lidt van dien, nocht wettelijk daar bescheyden,) *Harman Roodenburg Betzoon*, een man vol moets zonder middelen naar gelang, en heet partyling van *Licester*, gemengt; wel licht om 't eerste woord, dat in zulke gelegentheyd, terwijl hoop, vrees, mogelijkheyd, mislijkheyd, den gedagte verschijnen, noodst over de lippen wil, aan de Wereld te brengen. En men stak nu de hoofden t'zamen, met schroomte van den *Landvoogt Licester* een eer t'ontseggen, die gemeenlijk allen grooten, ter plaatse daar zy vernachten, word toegedragen; wanneer *Pieter Cornelisz. Boom*, Regeerend Burgermeester, hebbende, als Opper-*Colonel*, den deegen op zijde gehangen, onvoorsiens in de vergadering quam; en, vernemende daar ook *Roodenburg*, hem afvorderde, wat hy, die toen geen plaats in den Krijgsraad bekleede, daar te schaffen had. d'Ander, beteutert, wist niet by te brengen, dan dat hy, als een getrouw beminder des Vaderlands, zich mede derrewaards vervoegt had. *Boom*, (hoe wel noch onseker van de gesintheyd der anderen) gebood hem te vertrekken. Waar op *Harman*, hoe fors hy ook was, zonder meer gewags te maken, door droop, zwichtende voor een woord, dat met bestendig gelaat, en Burgermeesterlijke achtbaarheyd werd uyt geset. *Boom*, voorts berigt van *Burggraafs* voorstel, liet de hatelijke redenen onbeantwoord, met welke, uytgeschoten tegens de Regeerders, om hun den Krijgsraad op 't lijf te schennen, nochtans dese meening niet volmondelijk was uytgedrukt. Nopende 't halen der leuse, zeyd hy: *Mannen, hier in verandering te maken! niemand dan de Vroedschap vermach het. Daarom, ziet toe, wat gy aangaat.* Dit deed ieder achterwaards denken, en al den toeleg verstuyven. Want, verre van daar, dat de Wethouders, waar onder *Meester Marten* alleen met de *Engelschen* heulde, den *Grave* van *Licester*, en eenen hoop vreemdelingen, die zijn parthy hielden, middel verleenen zouden, om, met uytspreken der leuse, alle wachten weerloos te maken, voorts de Burgery te vermeesteren, d'oude Regeerders te schuppen, en den Raadhuyse een nieuw aangesicht te geven. Op dese moer, zeker, ja erger, lag het: en men wist nu dat hem 14 van de vroomste voorstanders der Vryheyd, en getrouwste aanklevers van 't huys van *Nassou*, onder welke de Vader van den *Drost Hooft* mede was, op een lijste gelevert waren, ende dat hy se meinde een smadige dood te doen sterven. Als hem nu alles hier buyten zijn gissing ging, keerd hy, ten naasten morgen, schielijk weer na *Uitrecht*. *Licester* eyndelijk ziende tot zijn wit en voornemen niet te komen, is na een twee-jarige Regeering uyt den Lande weer na *Engeland* getrokken.

Licester versoekt de leuse te mogen geven.

Dit word belet door de Hollandsche vroomheid, en den Burgermeester en Kornel Pieter Boom.

Boom doet Roodenburg vertrekken.

Wat Licester in 't zin had.

Licester vertrekt uit den Haag, na Engeland.

ZES-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Vryheyd binnen Amsterdam is oorsaak der herstelling van haar voorige Scheepvaart, Koophandel en Neering. De Koning van Spanjen verbied die vaart en handel op zijn Landen, waar door men genootsaakt is, zelfs op Oost-Indien te varen, daar toe een korter weg in 't Noorden, door d'Amsterdammers en andere Steden, doch vruchteloos, opgesocht wierd: Kort verhaal van d'eerste reys, die ten tweedemaal hervat, maar met gelijke uytkomst, kortelijk beschreven word. d'Amsterdammers alleenig, vangen dese Noordse reys met twee Schepen voor de derdemaal weder aan, die, in nooit gehoorde wonderheden, onvertsaagde stoutmoedigheyd, en onverdraaglijk gevaar, niet alleen de voorige, maar, alle andere reysen te boven gaat, en in 't kort aangeteykent word. Alsulken tocht noch eens hervat, doch met slechte en vergeefse uytkomst.

Amsterdam neemt toe.

AMsterdam begon nu de vruchten der Vryheyd, als Neering, Koophandel, en Scheepvaart, die zedert tien Jaren dapper verlopen waren, wederom te genieten, want door 't scharp invoeren der *Spaanse Inquisitie*, wierden alle uytheemse Koopluyden, Schippers en Bootsgesellen afgeschrikt, om t'*Amsterdam* te komen handelen, 't welk daar na wel eenigsins wat bematigt wordende, kreeg zy der Staten Roof-schepen op den hals, die de gantse Zuyder-Zee onveylig hielden, nademaal dese Stad alleenig, in 't midden van alle hare naburen, die aan der Staten zijde waren gekomen, als vyandin, hartnekkig aan de Spaanse zijde bleef: Wel is waar, dat zy van inwoonders vermenigvuldig-

Na dat het eenige Jaren onder gehouden was.

de, maar dit waren al geestelijke Klooster-luiden, die uit d'omleggende Steden, door de *Geusen* verdreven wordende; naar *Amsterdam* quamen toezakken, door dien zy zagen, dat dese Majestraat zo pal, op het stuk van den Roomsen Gods-dienst bleef staan. Maar dese bragten geen Neering noch winst voor d'ingesetenen mede, als de Schippers en Koopluiden deden. Doch de *Koning van Spanjen*, dien de Staten nu al hadden af-geswooren, en verklaart van zijn recht op dese landen vervallen te zijn, had tot die tijd toe, de Scheepvaart en Koophandel der *Hollanders* en *Zeeuwen*, op zijn havenen in *Spanjen* en *Portugaal* toegelaten; wanneer hem wijs gemaakt wierd, dat hy niet beter dit halstark en onwinlijk volk tot gehoorsaamheid zoude brengen, dan wanneer het belemmert en benauwt wierd in de vryheid der Schipvaart.

De vaert op Spanjen en Portugal.

Hy de raad volgende, leid ook de uitvoering des zelven in 't werk, op zo een manier, als hy konde. Daar wierden derhalven strenge placcaten uitgegeven, tegen die geene, die uit dese landen of koopmans Waren derwaarts voerden, of herwaarts van *Spanjen* af-scheepten. De straf voor de Over-treders was, behalven de verbeurte van goed, gebannen op de galey. Door dit verbot afgeschrikt van de *Spaansche* Vaart, begonden eenige na een andere het oog te slaan. In *Spangien* was de stapel der *Indische* waren, en aldaar most *Europa* als te merkt komen. Maar waarom zoude men niet na het Oosten ook een togt doen, en de schatten van *Indien*, uit die plaatsen vervoeren, daar haar vyanden geen besetting of gesach hadden; Voornamentlijk, indien men achter *Russien* en *Tartarien* een weg konde opdoen: want die zoude zonder gevaar van vyanden, en met weinig verlies van volk, en in veel korter tijd konnen overgebragt worden: aangesien dat *Holland* niet boven de duisent twee hondert en vijf-en-dertig duitsche mijlen lanks de geseide weg afleid van *Iapon*: en daar en tegen de gewoonlijke vaart der *Portugeesen* zich uitstrekt tot twee duisent negen honderd en twee-en-dertig. En de zaak is ook ernstig by der hand genomen. Het zal my lusten voortaan met de namen van zulke treffelijke mannen dit papier te vercieren. De Heeren dan *Jacob Valk* en *Christoffel Roeltius*, nevens veel Koopluiden, waar onder de voornaamste zijn geweest *Balthasar Moucheron*, *Jan Jansz. Karel*, en *Dirk van Os*, hebben uit-gerust vier schepen, onder 't beleid van *Willem Barentsz.*, tot voltvoering van de voorseide togt. Dese te gelijk zeyl gaande in 't Jaar vijftien hondert en vier-en-tnegentig den vijfden dag van * *Zomer-maand*, zijn ten laatsten door de ys-schorsen gekomen tot op de hoogte van acht-en-tzeventig graden: onderweeg niet weinig bestreden van de Beeren: onder welke een is geweest, die na het volk in de boot toe swom, hoewel hy met een kogel doorschooten was, doch naderende, wierde hem een strik om den hals gesmeten, om levendig gevangen te worden. De Beer ondertusschen de schuit tragelijk volgende, nam zijn slag waar, en sloeg de poten in de boot, met zoo een gewelt, dat hy nu al het halve lijf binnen de boort opgeligt had. De Matroosen vlogen uit schrik na voor, en zy waren alle lijf-loos geweest, ten waar de strik, by geval aan de vingerling van 't roer hegtende, den eersten aansprong gebroken, en een uit de hoop zich vermand had, om hem, daar door in onmagt leggende, met een piek te doorsteken. Behalven dese ysselijke ondieren wierden daar ook gevonden zeer veel Walrusschen, wonderbaarlijke sterke wanschepsels, veel grooter als onse Ossen, in 't water en op 't land zich onthoudende. De huiden zijn als Zeerobben, de bek verscheelt niet van de muil der Ossen: twee tanden, yder een half elle lang, steken aan beide zijden voor uit, alsoo waart geacht als Yvoor. Men kanse niet lichtelijk ombrengen, ten zy haar een felle slag treft in de slaap van 't hooft. Het volk de Walrusschen die op 't land waren aantastende, sloegen ettelijke kortelassen, bijlen en pieken aan stukken, doch konden niet meer als een doorsteken, dewelke, hoewel niet volwassen, van acht sterke mannen naulijks opgeligt kon worden. Het was nu in de *Oogstmaand*, doen *Willem Barentsz.* bemerkende de onwilligheid van 't volk, en ongelegentheid des tijds, waar door hy genoegsaam belet wierd in zijn voornemen, geraadsaam vond, weder te keeren na de *Waygats*, van hem genoemt de *Straat van Nassou*, om te vernemen wat opening de andere schepen gevonden hadden. Zy letteden vast op de hoeken en hoofden van *Nova Sembla*, wanneer zy van verre op een punt een kruis zagen staan. De nieusgierigheid dwong haar tot ondersoeking. Die na 't land gesonden waren, bevonden dat de Inwoonders waren gevloden, of veel eer de vreemdelingen, achter latende zes zakken vol rogge meel: en een gootelinks schoot van daar, stond noch een kruis, met drie huisen, gebouwt na de Noord-

Word voor d'Hollanders en Zeeuwen verboden.

Die een nieuwe weg na Oost-Indien zoeken.

De belijders daar van.

1594.

1594. * *Junius.*

Vinden groote witte Ysbeeren.

Walrussen.

Augustus.

Waygats, of Straet van Nassouw.

Nova Sembla.

1594. Noordsche manier, waar in niet gevonden wierd, dan eenige tonnen met duigen. Den vijftiende der voornoemde maand geraaktense by de andere schepen, die in de Straat zeer van 't Ys belemmert waren geweest, en gevaren hadden door de engte, wel vijftig of zestig mijlen in de *Tartarische Zee* Oostwaart op; welke zeer Zout en vol Walvisschen en andere wanschepsels, zijn gront met het diep-loot nauliks liet betasten. Aldus gekruist en geswerft hebbende, quamen een maand na de laatste by-een-komst der Vloot, weder in 't Vaderland.

d'Eerste Schepen komen t'huis.

Dese schepen, hoewel onverrichter zaken weder gekeert, gaven nochtans zoo groote hoop, dat de Staten der Vereenigde Nederlanden, goed vonden, op het volgende jaar, een Vloot, bestaande in zeven zeilen, derwaarts voor de tweede maal af te vaardigen; onder 't beleid van gemelde Schipper *Willem Barentsz.* en Opper-Koopman, *Jacob Heems-kerk.* Dese omtrent zeven weken na de uit-togt, geraakten in de *Waygats*, aldaar vier-en-vijftig mannen aan strant zettende, om de gelegentheyd op te doen: dewelke twee mijlen landwaard in, gevonden hebben verscheyde sleden met Velle-werk, Traan en diergelijke waar, als ook voet-stappen van menschen en *Rheeden:* waar uyt het lichtelijk te vermoeden stond, dat eenige volkeren daar woonden, of ten minsten quamen handelen. Het welke noch te meer bevestiget wierd door de beelden, die op den *Beelden-hoek* in groote menigte lagen. Doch na twee dagen is haar ontmoet een *Lodgie* van *Pitsore*, t'zamen genaayt van basten, en inhebbende *Walrusschen* tanden, Traan en Gansen, tot lading van de schepen, die uit *Rusland* komen zouden door de *Waygats*, om deselve te vervoeren door de *Tartarische Zee*, voorby de stroom *Oby*, tot een plaats in *Tartaryen* genaamt *Ugloita:* alwaar zy, volgens gewoonte, verwinterden. Zy deden hier noch by, dat na negen of tien weken eerst het gat zoude toe vriesen: en dat men over het toegevrooren terstond konde loopen tot in *Tartaryen*, recht door de Zee, by haar geheeten *Marmare*. Negen Matroosen zijn ook gekomen by twintig *Samojeden*, vijf en vijf gekoppelt gaande. Dese van den Tolk ondervraagt na de gelegentheid van *Nova-Sembla*, gaven tot antwoord, dat als men boven een hoek gekomen zoude zijn omtrent vijf dagen reisens (zy wesen Noord-Oost aan) dat dan een Zee na 't Zuyd-Oosten in een woeste groote zich uitbreide. En van dese vertelling haddense een versekerde waarheid: aangesien een onder haar, overste over een hoop volk, het zelve uit last des Koninks besigtigt had. Een weinig na haar afscheid is een derselve op de strant komen rijden, om een heel rouw beeld te halen, van de onse in 't Jagt geleid, zijnde aan 't opperste eynd wat rond, en in 't midden met een heuveltjen, in plaats van een neus, hebbende boven de neus twee sneden, voor oogen, en onder een, voor den mond. Hy in 't Jagt komende, nam dit op, en steldet op een berg dicht aan den strand, de Matroosen van ver te kennen gevende, datse groot quaad daar aan gedaan hadden. Het is zonder twijfel dat dit de God der *Samojeden* was, voor welken de inwoonders offerhanden deden: gelijk uit de gevonde assen en benen van *Rheeden* wel te gissen was. Doch na een groote worsteling met het ys, klippen en beeren, is de Vloot den achtiende van *Wijn-maand*, uit geweest hebbende vier maanden en zestien dagen, in de *Maas* weder in gelopen.

De tweede tocht. 1595.

J. Heems-kerk.

Pitsore.

Ugloita.

Marmare. Samojeden

God der Samojeden

October.

De Staten afgeschrikt door dit ongeval, wilden dese togt niet meer versoeken: maar stonden, zoo aan de Steden als Kooplieden toe, om de opening te ontdekken door het Noorden, met beloften van een groote vereering, indien de reis met een gewenst einde volbragt wierd. *Amsterdam* vattede terstond de zaak by der hand, twee schepen uitrustende: over het een, de voorn: *Jacob Heemskerk* voor Schipper en Koopman, en *Willem Barentsen* voor Opper-Stuurman stellende, en op het ander voor schipper en commijs, *Ian Cornelißen Rijp.* Twintig dagen warense in Zee geweest: wanneer haar een vreemt hemels-teken vertoonde: aan elke zijde van de Son scheen nog een Son, met vier regenbogen; van welke twee dese drie Sonnen doorsneden, en een met een wijde ring omvatte, en de andere dwars door het groote ront zijn verwen verspreide. Voortvarende door dikke ys-schollen, quamen ten laatsten op de hoogte van tachentig graden: alwaar zich een lantschap op deed, onder een Zomerachtige locht, vol gras etende dieren: daar het noorder deel van *Nova Sembla*, zes of zeven graden lager leggende, noch gras noch lover heeft, noch andere beesten, dan die vlees eeten. In een inham van dese kust wierden twee eilanden gevonden: aan het een der zelve aanroeyende, vonden veel eyeren van rotgansen, die zy op het nest zagen zitten: doch naderende ter-

De derde tocht 1596.

Zien een vreemt Hemels teiken.

80 graden.

Spitsbergen.

1596. *Junius.* terstont weg vlogen. Tot den acht-en-twintigsten van *Zomer-maand* voerense over en weder lanks dit gewest, om een doortogt te zoeken: wanneer de persinge van 't ys haar dwong om te wenden; zy vangen dan aan door andere wegen de omleggende plaatsen te ontdekken. Maar *Jan Rijp* oordeelde, dat men de eerste togt tot tachentig graden zoude hervatten: en aldaar een doorgang zoeken. *Scheyden van malkander.* Zy verdragen dan onderling, dat yder mogt zeilen, werwaards hem goed dacht. *Rijp* dit toestaande, is gescheiden, en niet lang daar na door de koude verhindert, na *Cola* gekeert, en van daar na huis. *Cola.* Daar en tegen *Willem Barentsen*, alle de Noorder kusten tot *Nova Sembla* toe besoekende, geraakte aan 't Eyland van *Orangien*, gelegen aan 't uiterste en Noorderste deel van *Nova Sembla*: *'t Eyland Oranjen.* aan dese straat, terwijl hy poogt door te breken, word hy van het ys beset: welker dikte, met het diep-loot af gemeten, zich uitstrekte tot twintig vademen onder 't water, en buiten twaalf. En by dit ongeluk quam noch een ander. Het schip, min of meer voort drijvende, stiet met een schrikkelijke krak tegen een ysklip. En het was nu in 't beginsel van de **Herfst-maand*, wanneer de Zon aldaar zig haast om te vertrekken, en met zijn af wesen, een duisternis van meer als twee maanden te maken: zoo datter geen hoop of middel was van daar te konnen komen. ** September.* De plaats onbewoont van menschen, en gequelt van beeren, de gelegentheit van tijd en armoede van brand, konden haar niet anders belooven, dan de dood. *'t Een Schip word van 't ys beset.* Doch God de Heer wilde de meeste behouden. Sommige dan van 't schips-volk gaande, niet zonder de bestiering des Alderhoogsten, omtrent twee mijlen land-waard in na het zuiden, vonden een Revier vol zoet water, en een groote menigte van boomen en hout, zoo het scheen, van de kusten van *Tartarien*, of van elders, derwaards gedreven. Door dit aanbrengen verblijt, timmerden aldaar een huis, binnen het welke zy, worstelende met de honger, wilde beesten en voornamentlijk met de vorst, zich in die langduurige en dikke duisternissen beslooten. *'t Volk timmerden aldaar een huys.* Het is ongelooflijk wat ellenden dese Zee-helden van de koude, van de zneeu en zeer felle Noord-Ooste winden, zoo binnen als buiten het schip, geleden hebben, eer se huis-vesting voor haar gemaakt hadden; op dat ik swijge van den bytende rook in de oogen, diese in het schip moesten uitstaan, by aldien zy niet vergaan wilden van de Vorst. Ja haar hutte konde niet opgerecht worden, dan by goet weder: 1596. waarom die ook voor het laatste van **Wijnmaand* niet voltoyt is. ** October.* Ik schrikke noch voor haar ellenden, en de ellendige plaats, niet alleen van menschen verlaten, maar ook van de natuur zelf als verdoemt. Zy hadden zoo een strijd met de beeren, datse tegen den aanval der zelve een geduurige wacht moesten houden. *Worden dapper van de Beeren gequelt.* Voor de vossen wierden vallen gemaakt van dikke plankken: in welke veel gevangen wierden, een dienstig en soet wilt-braad voor dese hongerigen: want het vlees quam in zmaak na by de konijnen, en de vellen waren bequaam tot mutsen. Het bier in stukken ys gevrooren, en niet gebruikelijk dan by het vier geset, begon te ontbreken. De zneeu dan gesmolten, gaf een seer schadelijke drank voor haar gesontheid. Daar was noch een weinig Spaansche wijn overig, die met zekere maatjens, om den anderen dag omgedeelt wierd. *Strenge koude en onweer.* De aanhoudende stormen dwongen haar zich te besluiten ettelijke dagen binnen haar hutte, die rontom met de zneeu beset was en overdekt: met het bedaarde weder, maaktense gesamender-hand de weg door de deur op, om haar by tijds van hout te versien. De Son die nu maar een ogenblik t'elleken reis aan den hemel quam, verliet haar t'eenemaal den vierden van * *Slacht-maand*, en hy is niet wederom gesien voor den vier-en-twingste van † *Lou maand* des na-volgenden jaars: *De Son blijft 80 dagen onder de kimmen.* ** November.* *† Januarius.* want doen stak hy even zijn blijde aangesicht boven de kimmen der aarde, allengskens hoger en hoger op-klimmende. 1597. Het is aanmerkens waardig, dat met het vertrekken van de Son, de beeren zich terstond verbergden in haar hoolen: *De beeren verschuylen haar te gelijk, met de Son.* want na dat het licht t'eenemaal weg gedoken was, zoo hebbense dese ondieren niet meer vernomen: daar-en-tegen openbaarden haar vossen, die, als geseit is, met knippen gevangen wierden. Doch de Son quam zoo ras niet die Noorder-hoek besichtigen, of het getal der beeren groeyden dagelijks aan, en dit wilt-braat verminderde. Ja hy hadde nauwlijks zich met zijn volle ring vertoont, als by geval eenige uitgegaan zijnde, terstont een groote beer in 't gemoed kregen. Die zy doorschoten en de huit af-trokken. Het vet van dit wanschepsel weegde honderd pond, het welke gebruikt wierd tot olie in de lamp. De Natuur-kenders zeggen, dat de beeren schuilende in haar hoolen zonder kost, en zich onderhoudende door het voetsel van de inwendige en soete vogtigheit aldervetst werden. Wy zouden de kloekmoedigheyd van dese Helden ongelijk

1597. lijk aan doen, by aldien van ons, door een schandelijke vergetelheyd, over geslagen wierd, haar vrolijkheyd in 't midden der alderuyterste ellenden. Het was drie Koningen avond, de welke na gewoonte van dit Land, met blijtschap gemeenlijk overgebragt word. De dapperheyd onwinbaar voor alle tegenspoet, konde ook de jammerlijkheyd zelf met een verheuging bekleden. Zy hebben dan ingebracht het gedeelte des randsoens van de wijn, het welke haar, als verhaalt is, om den anderen dag gegeven wierd: daar by doende eenige tweebacken, diese in den wijn sopten. Daar was ook twee pont meel noch overig, waar van zy pankoeken bakten met sneeuw-water en olie. Zy deelden mede eenige briefjens om, en de Constabel wierd Koning van *Nova-Zembla*, het welke wel twee hondert mijlen lang is, tusschen twee Zeen besloten. Twee maanden na dese tijd, het leven aldus doorgebracht hebbende, begon de Zon allengskens op te rijsen: met de welke haar hoope ook dagelijks meer en meer aangroeide: en eindelijk vonden zy goet, haar twee schuiten hooger op te boeyen, en met deselve zich op Gods genade in Zee te begeven: om dat het groot schip met Ys-bergen omset, en onbeweegelijk stont, en ontbloot van alle gereetschap, nauwlijks bestiert zoude konnen worden, indien het al in 't water geraakte. En behalven dit, begon ook de voorraad van spijs zeer te minderen. Sy bleven dan by haar eerste voornemen, en vielen eendragtelijk den negen-en-twintigste van *Bloey-maand* aan het werk. Vijftien boots-gesellen waren in alles overgebleven: die, doense de schuit verslepen wilden, de vermindering van haar krachten, door gebrek, vuiligheit, koude en andere ongemakken gevoelden. Niet-temin de nootsakelijkheid dwong haar by na meer te doen, danse konden. Een weg dan door de ys bergen met houwen, smijten, schoppen, graven en weg werpen gemaakt hebbende, wierden de schuiten in 't water gebragt. Doch weinig voor haar vertrek uit de hutt', hadden zy, de geschiedenis van haar reis en verblijving naarstelijk beschreven, in een muskets maat gedaan, en in de schoorsteen opgehangen: op dat by geval ymand (indien de Zee haar verslond) kennis mogte krijgen van haar wonderbaarlijk weder-varen. Drie dagen hadden de schuiten eensdeels door de open Zee, andersdeels over het Ys gedreven: wanneer eindelijk de Ys-schollen soo vreeselijk tegen de zelve aandrongen, datse schenen in hondert duisent

't Bootsvolk trekt de Koning van Nova Zembla.

En beginnen zich tot de wederomreis te bereiden.

May.

stukken te zullen springen: ten waar God het ongeluk wonderlijk afgekeerd had: want een uit de hoop kruipende van de eene drijvende schots op d' ander, quam met groot gevaar des levens, op 't vaste Ys, alwaar hy een tou heeft gebonden aan een hooge heuvel. De schuyten by dit op het Ys getrokken zijnde, wierd het goet daar weder uit gelost, om de zelve, als zeer gerabraakt zijnde door de Ys-gangen, te beter te verhelpen. Terwijl zy hier mede besig waren, stierf de grootste beleyder van dese reys *Willem Barentsen*, niet zonder uitnemende bedroeftheit van alle. Doch na twee dagen begaven sy haar weder in 't water; met zeer groote zwarigheden: want zy moesten de schuyten over de vlottende schotsen heen slepen, om in de vrye Zee te geraken: en die kondense niet langer houden, als de wint en vloet toelieten. Want die verandert zijnde, zoo veranderde dese dingen ook, zoo datse door het gewelt der winden, dikwils in Zee gedreven, by na alle hoop van behoudenis verlooren gaven. By dit ongeval quam noch een ander. De Beeren liepen listelijk over de drijvende stukken Ys na de schuyten: zoo dat eenige gedurig op de wagt moesten staan, terwijl de andere rustteden. De lichamen af geslooft door ellenden, hadden nog een onwinnelijk gemoed voor de tegenspoed behouden: zy geraakten dan den elfden van* *Hooy-maand* aan het *Cruis* Eiland, en van daar, na elf dagen tot de *Kants-hoek*, en van de *Kants-hoek*, na zes dagen, tot in *Sint Laurens Bay*: alwaarse twee *Russische Lodgien* vonden. Na dese zich toe wendende, wierden gewaar, dat het deselve *Russen* waren, die van haar des jaars te vooren, vriendelijk in 't schip onthaalt waren geweest. Dese niet ondankbaar zijnde, bedankten haar noch voor de wijn doenmaals geschonken, vragende na de drank die zy nu gebruikten: daar over een na de schuit liep, om water te tappen, het welk hy haar over gaf. Maar geproeft hebbende, gaven 't weder, en schuddeden het hooft. En wanneer *Heemskerk*, haar in den mont liet zien, om te vernemen, of zy geen genees-middelen hadden voor de scheur-buik, haaldense een roggenbrood, omtrent van acht pont, met eenige gerookte vogels: want zy verstonden dat hy honger hadde. Doch het volk by geval roeyende na een Eyland, daar twee kruysen op stonden, vonden onverwagt, en tot haar groot geluk, lepel-bladeren, welke zy uitter hant met hoopen op aten, om haar gesontheid. Want dit kruyd is droog en heet

Zijn in groot gevaar van 't Ys.

De Beeren vervolgen haar.

* *Julius.*

Schuiten.

Zy vinden lepel bladen.

heet, een zonderlinge tegengift tegen de scheur-buik. De Boots-luiden dan zeer verquikt door dese heylsame groente, hebben haar loop na der *Russen* kust overgeset. Onderweeg ontmoetede haar wederom een *Russche Jolle*, uit welke zy bescheit kregen van de *Cabo* van *Candinoes*. Zy voeren vast te zamen, wanneer een storm zoo hard aan nam, dat de kleine schuit, den wind niet konnende verdragen, achter bleef. En alsoo van het onweder nu verstrooit, zouden by na door de arbeit en tegenspoet, die zy nauwlijks met haar beiden konden dragen, t' ondergebragt zijn geweest, ten waar dat wederom een *Lodgie* met eenige lijftogt haar had verquikt. Van welke zy ook verstonden, dat haar metgesellen behouden waren: die zy noch gesproken, en voor twee dagen, met spijse voorsien hadden. Door dese tijding verblijt, zijn zy de *Witte Zee* ingevaren, en eindelijk aan de kusten van *Oost-Laplant* den een-en-twintigste der voorseide maand, behouden by de andere schuit gekomen, dien zy tien dagen gemist hadden. Gesamentlijk dan wederom haar reis vervorderende, quamen tot *Kilduin*, en van daar tot *Cola*; het schip van *Jan Cornelissen Rijp*, van de welke te vooren verhaalt is, aldaar vindende. Het gerucht dit wonder verbreidende, wierden met toelating van den *Boyaart*, de Stad-houder der *Groot-vorst* van *Moscovien*, dese twee schuiten in 't *Koopmanshuis* gebragt, tot een eeuwige gedachtenis, dat zulke kleine en opene scheepjens lanks een nooit-beseilde vaart, door een woeste en gevaarlijke Zee, by na vier hondert mijlen, gekomen zijn. Van *Cola* met het schip van *Rijp* af-stekende na 't Vaderland, zijn na vier-en-twintig dagen op den eersten van *Wijnmaand* binnen *Amsterdam* omtrent na de middag gekomen; zoo als de Gesanten des Koninks van *Denemarken* met de achtbare Raad der zelve Stad over Tafel zaten. Derwaarts dan terstont gebracht, hebben voor de voornoemde Heeren de vertellinge gedaan van haar gantsche reis. De onwinnelijke kloekmoedigheid heeft dese helden de onsterffelijkheit waardig gemaakt. Ik wil dan ook haar namen van dese geschiedenis niet af-zonderen, noch my verdrieten laten, deselve te schrijven, die het verdriet zelf in een sterke Herberg van noch stantvastiger ziel, hebben moeten plaatse geven. Die dan van dese reis behouden weder quamen, zijn dese: *Jacob Heemskerk* Koopman en Schipper, *Pieter Pietersen Vos*, *Gerrit de Veer*: *M. Hans Vos* Barbier, *Jacob Jansen Sterrenburg*, *Leenard Hendriksen*, *Laurens Willemsen*, *Jan Hillebrantsen*, *Jacob Jansen Hoogwout*, *Pieter Cornelissen*, *Jan van Buijen*, *Jacob Evertsen*.

Een klein bootkin. *Door storm verstrooyen de 2 Schuiten van malkander.* *Komen weder by malkander.* *Kilduin.* *October.* *En tot Amsterdam.* *Wie weder gekomen zijn.*

Daar na, in den Jare 1609, is door last van de Bewinthebbers der Oost-Indise Maatschappye, dese Noordse vaart noch eens onderstaan, met een Vlie boot van 20 mannen, onder 't beleit van *Herry Hudson*: Dese komende by *Nova Sembla*, vont het aldaar vol ys, en zijn scheeps-volk vol onwilligheit, waar over hy daar van daan, na het Noorder *America*, en voorts naar de Straat *Davis* zeilde, op hoop van daar door te geraken. Maar hy quam, zoo wel van d' een, als d' ander plaats, onverrichter zaken wederom. 1609.

Herry Hudson. *De Straat Davis.*

Dese vaart, om door het Noorder gewest de *Oost-Indien* te bezeilen, is voor d' eerste reis al versocht geweest in den Jare 1380, door eenen *Nicolaus Zenetus*, de welke daar na van verscheide andere, zoo *Italianen*, *Spanjaarts*, *Portugeesen*, *Engelsen*, en *Deenen* gevolgt is; doch alle hunne tochten zijn vruchteloos af geloopen: want eenige zijn, door 't ys, en de koude afgeschrikt, wederom gekomen: andere met schip met al vergaan en achter gebleven; maar niemand van alle, die 't uiterste zoo gevaarlijk heeft dorven wagen en uitstaan, als dese Zee leeuwen, onder 't beleit van de dapperen en onvervaarden *Iacob van Heemskerk*, *Amsterdammer*, de welke, nevens zijn ervaren Stuurman, *Willem Barentsz.* door dese nooit diergelijk meer gehoorde ystocht, aan al de wereld, de proeve gegeven heeft, dat hier geen door komen, en dese Ys-zee, onbevaarlijk is; dies zullen wy de Leser wijsen tot de vaarssen van *d' Heer P. C. Hooft*, 't zijner gedachtenis, zoo in d' oude Kerk alhier, boven zijn graft te lesen als in 't vierde boek Pag: 432., en in dit boek op 't laatste van 't zeven-en-dertigste Hooft-stuk te zien is.

Dat niemant door dese vaart ooit gekomen is.

ZEVEN-

ZEVEN-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Kornelis Houtman, in Turkyen gevangen, bied zijn dienst, om op Oost-Indien te varen, d'Amsterdamse Koopluyden aan. Hy word gelost, en met vier Schepen, langs de gemeene weg, naar Oost-Indien gesonden; komt met weynig voordeel wederom van daar. Namen der Uyt-reeders, die vereenigt met eenige andere, acht Schepen, onder 't beleyt van Jacob van Nek, derwaards af-senden, 't welk door die van Zeeland en Rotterdam mede geschied. d'Amsterdammers rusten noch drie Schepen uyt na Oost-Indien, onder 't gebied van Steven vander Hagen. Vier van de acht Schepen komen t'huys, en gaan weder derwaards, onder 't beleyt van Jacob Willekens. Eenige Brabandse Kooplieden t'Amsterdam zenden ook Schepen uyt, die rijkelijk geladen weder komen, en meermaal zulke tochten doen. Jacob Heemskerk word mede derwaards gesonden, als ook Wolfert Harmansz. Spanjen zend dertien Oorlog-schepen tegens haar, maar worden door acht Amsterdammers afgeslagen. Heemskerk verovert een Kraak-schip, met zeven hondert zielen en grooten buyt. Alle d'Oost-Indise Koopluyden vereenigen, en maken een Maatschappy, die tegenwoordig noch in wesen is. Dappere Zee-slag der Hollanders en Zeeuwen in de Bay van Gibraltar, onder 't beleyd van Jacob Heemskerk, die aldaar zijn dood, maar zijn volk d'overwinninge verkrijgende, t'Amsterdam heerlijk begraven wierd.

1595. DE *Vereenigde Nederlanders*, als geseyt is, in haar Koophandel op *Spanjen* belet, uyt het welke zy tot noch toe de Indische en uytlantsche waren hadden gehaalt, wierden hier door genoegsaam als gedwongen, om door een andere weg deselve in haar Vaderlant te vervoeren. En daar stont geen ander weg open, als die na *Indien* leyde. Tot dese reys dan wierden zy te meer aangeport, om den onbehoorlijken en dieren prijs, die de *Spaansche* Koopluyden doen ter tijt, op haar Koopmanschappen zetteden: als dewelke zeer zware Tollen van de zelve gehouden waren aan haar Koning te betalen. De eerste dan, die dese zaak ernstelijk by der hant genomen hebben, zochten een Vaar-water op te doen om het Noorden; 't welk veel korter was, en veel veyliger, als niet beset noch bevaren van eenige Vlooten der Vyanden. In het voorgaande is van ons kortelijk beschreven de aanleyding, uytkomst en wonderlijke toevallen van dese tocht. Met welke, terwijl men vast besig was, hebben eenige Koopluyden tot *Amsterdam*, aangeport door een *Cornelis Houtman*, het werk op-gevat: om langs de gewoonlijke Vaart der *Spanjaarden*, een Vloot na *Indien* af te vaardigen, en met de Koningen en Volkeren des zelven Lands te handelen, dewelke in geen verbont stonden met haar Vyanden. De aandrijver, als geseyt is, was *Cornelis Houtman:* dese een *Nederlander*, had voor vele jaren zijn trouwe en dienst aan de *Portugaalsche* en *Spaansche* Koopluyden, die op *Indien* voeren, betoont. Doch ten laatsten van de *Turken* gevangen, kon niet opbrengen het groot rantsoen voor zijn verlossing. Dewijle dan zijn middelen niet genoegsaam waren, heeft hy bystant versogt van eenige *Amsterdamsche* Koopluyden, met beloften, zoo zy hem te hulp wilden komen, dat hy, die van de langdurige ervarentheyt geleert was, in 't Vaderland weder gekeert, opening zoude doen, van alle verborgene dingen, wetten en profijten der *Spaansche* Vaart op *Indien*. De inbeeldingen van overvloedige winsten gaven geen kleyne prikkel, tot het aannemen van de voorseide togt: te meer alsoo *Houtman* bewijsen kon, dat van vijf of zes gulden, hondert gemaakt wiert van de Oostersche handelaars. Doch een swarigheit scheen noch eenigsints dit voornemen tegen te staan: namentlijk, het doorluchtig gebied van *Venetien*, het welke Koopmanschap in *Persien* gedreven hebbende, ook tot noch toe, de *Indische* waren, van de *Indianen* na *Persien* gesonden, te Lant door de Wildernissen van het Oosten na *Constantinopolen*, en van daar na huis voerde: het welke met geen kleine rijkdom, dien staat verrijkt heeft. Sy konden dan lichtelijk afmeten, dat de trachtingen der *Venetianen* vruchteloos zouden zijn en te vergeefs, by aldien van haar met tien maal minder kosten, de Indische schaten uit *Indien* uit-gevoert wierden. Niet te min, onaangesien dese hinderpaal, is de zaak by der hand gevat: en de Bewinthebbers van dit geselschap, gemeenlijk genaamt de *Compagnie van Verde*, zijn dese navolgende geweest: de Heeren *Hendrik Hudden*, *Reinier Paauw*, *Pieter Hasselaar*, *Jan Jansen Carel de Oude*, *Jan Poppen*, *Hendrik Buik*, *Dirk van Os*, *Syvert Pietersen Sem*, en *Arent ten Grootenhuise*. Dese dan, bemerkende dat de weg om 't Noorden onseker en twijfelachtig scheen te zijn (hoewel het bekent was, dat de zelve wel twee duisent mijlen korter, veel veyliger en minder ziekte onderworpen was) hebben niet te min goet gevonden vier Schepen, lanks de gewoonlijke

d' eerste vaart der Amsterdammers, in Oost-Indien.

Cornelis Houtman.

Uit Turkyen verlost.

Geeft de Oost-Indise vaart te kennen.

Namen der eerste Uitreeders.

lijke vaart der *Spanjaarden* na *Indien* af te verdigen. En de Vloot zeil gaande in 't Jaar duisent vijf hondert en vijf-en-tnegentig onder 't beleit van *Cornelis Houtman*: is na twee Jaren en vier maanden, weder t'huis gekeert, niet met zoo groote profijten, als de hoop haar belooft had. Niet te min het werk is daar om niet achter gebleven, want niet tegenstaande de kleine winsten van dese eerste togt, hebben goet gevonden, wederom ettelijke schepen derwaarts te zenden. Zy waren vast met dese zaak besig, wanneer haar berigt wierd, dat eenige andere *Amsterdamsche* Koopluiden, als *Vincent van Bronkhorst*, *Symon Jansen Fortuin*, *Govert Dirriksen*, *Cornelis van Campen*, *Jacob Thomasz. Ellert Symonsz*, *Ionkhein*, en *Jan Harmensen*, het zelfde opset hadden. Met dese dan word een onderling verbont gemaakt, om haar krachten in een te smelten, en alsoo met meerder yver en vermogen, een vaste stijl van Koophandel te maken. Drie Jaar, na de eerste, is de Vloot, bestaande in acht schepen, van dese vereenigde geselschappen in Zee geloopen onder 't beleid van *Jacob van Nek*. Desgelijks vervorderden dit werk in *Zeeland*, *Balthasar Moucheron*, en *Adriaan Hendriksz. ten Haaf*, yder met zijn medestanders, Schepen na het Oosten uitrustende: 't welke tot *Rotterdam* een treffelijk geselschap beweegde, het hare daar mede toe te doen: zulks dat vier schepen, waar over *Jaques Mahu* het opperste gesag had, door de *Straat* van *Magellanes* na de *Molucsche* Eylanden over de *Zuid-zee* af-gesonden wierden. De moed wies ondertusschen meer en meer. Voor de weder-komst dan der voorseide acht Schepen, wierden van de zelve Bewinthebbers weder drie toegerust, die den vierden van *Bloey-maand* in Zee liepen, tot Opper-hooft hebbende *Steven* van der *Hagen*, ruym twee maanden voor de aan-komst van de helft der genoemde Vloot. Welke vier schepen terstont wederom derwaards afgevaardigt wierden onder 't bevel van *Jacob Willekens*. De yver van dese Oostersche handelaars brande zoo zeer, dat die in andere ook een vuur ontsteken heeft: want eenige Koopluyden, bestaande meest uyt *Brabanders*, aangeport door de groote en menigvuldige toerustingen, zijn met malkander in een verbont getreden, om het zelve vaarwater met vier schepen in te slaan: dewelke met vier andere van het oude geselschap op 't laatste van 't Jaar negen-en-tnegentig in Zee geraakten: en

d'eerste Vloot onder C. Houtman.

1598. *Jacob van Nek.*

Jaques Mahu.

May.

Steven van der Hagen.

Jacob Willekens.

1599.

na een twee-jarige reys rijkelijk geladen weder t'huys quamen. Doch ondertusschen eer dese acht schepen in 't Vaderland binnen geraakten, hebben de voornoemde *Brabanders*, wederom twee vaardig gemaakt, daar de oude Bewinthebbers zes bygevoegt hebben, die gelijkelijk onder *Jacob van Nek* uyt-geloopen, en op verscheyde tijden met groote schatten wederom aangekomen zijn. De zegen wekte den yver op, en de voorspoet gaf t'ellekens moed, tot het uytvoeren van groote voornemens. Behalven in *Zeeland*, zijn tot *Amsterdam* vier schepen van de oude, en vier van de nieuwe Bewinthebberen, onder 't beleyt van *Jacob Heemskerk* en *Jan Grenier*, nevens noch vijf schepen van de Oude, waar over tot Oppervoogt gestelt was *Wolphert Harmansz.* in 't Jaar duysent zes-hondert en een gereed gemaakt. *Spanjen*, door haar menigvuldige schaden en afbreuken, aangehitst tot wraak, heeft een machtige Vloot toebereyt, om de schepen van dese Koopluyden, op het onversienst te overvallen. Dertien dan der zelve, ontmoeten acht Oost-Indisch-vaarders: van dewelke de Spaansche Onder-Admiraal zo onthaalt wierd, dat hy gedwongen was, de *Hollanders*, hoewel veel zwakker in krachten, te verlaten. Dese nederlaag deed den *Spanjaard* bedenken, dat het gewelt machteloos was, om de aanwas der *Hollandsche* macht, door dese *Indische* handel, te beletten. Een Koning, die in der daad de grootste was van 't *Christenrijk*, moest zoo een smaat inkroppen, dat eenige weynige Ingesetene van een Stad, zoo een geweld in Zee konden brengen; voor welk de t'zamen gerotte krachten van al zijn heerlijke Koningrijke, niet bestendig waren. Hy is de zwakste en verheert, die in 't worstelen zijn onvermogentheyt bemerkende, van het strijden zich wend na lagen. Doen hy geen hulpe vond by de wapenen, neemt hy zijn toevlucht tot de listigheid. *Phillippus* dan gebruikt de *Portugiesen* tot uit-voering van zijn oogmerk: om de *Hollanders* by de *Indiaansche* Koningen en Vorsten, voor eerlose en meineedige Zee-roovers en schelmen uit te maken. De *Staten* van 't *Vereenigde Nederland*, dese zaak in achting nemende, hebben terstont de Schepen, derwaarts gaande, met haar bestel en last gewapent; volkoomen toestaande, de *Portugiesen* en alle die den handel trachteden te bekommeren, vyandelijk aan te tasten. Welke gelegentheid de manhaftige *Heemskerk* wel heeft weten te gebruiken: als dewelke een *Ka-*

Jacob Heemskerk.

1601. *Wolfert Harmansz.*

Spaanse schepen afgeslagen.

't Spaans geweld went zich tot list.

Heemskerk verovert een Indiaansche Kraak.

Karake met zeven hondert zielen, en onwaardeerlijke schatten, zo kloekmoediglijk heeft aangevallen, dat de selve gedwongen was zich over te geven, welke genome Portugeese Kraake, genaamt de St. Catharina, heeft gerendeert in verkoop.

TUSSEN-VOLGING.

Aan Tintinago - -	33056	14	14
Radix China -	25274	5	3
Zuyker - -	141426	18	12
Galen - -	4741	18	8
Satijnen - -	2984	13	8
Felos Zijde - -	88249	14	10
Alluyn - -	13720	13	4
Geele Rouwe Zijde -	41095	4	13
Candi Zuyker -	3487	17	-
Fluweelen - -	23846	18	8
Caffa - -	17086	5	-
Getweernde Zijde -	78641	6	11
Confijten - -	406	7	10
Muscus - -	81992	-	-
Kooper - -	22192	7	6
Lignum Aloë -	31290	-	12
Benjuwijn -	16819	11	-
Lamphers - -	8317	14	-
Cattoene Lywaten -	2982	8	8
Campher - -	22542	-	-
Goutdraat - -	4027	8	-
Loot - -	2936	18	-
Gallegaen - -	1006	4	12
Rouwe Witte Zijde -	2212125	7	15
De Caraque St. Catharina.	5700	-	-
Ambregries - -	1690	-	-
Goude Lakens -	5101	16	6
Armosijnen -	141744	13	12
Damasten -	95789	15	6
Diverse Koopmanschappen -	149449	3	2
Noch voor 237 Broykens Gout, elk tot Banthem waardig wesende 173 stukken van Achten -	68504	17	-
Gemunt Gout -	7941	13	8
Somma aan verkogte Goederen	3356172	2	2

De Partyen die noch te verkoopen staan van de voorsz. Kraake.

Een party Radices China -	20000	-	-
- Lignum Aloës -	11060	-	-
- Goutdraat -	2000	-	-
- Wayers -	600	-	-
Somma in 't geheel -	3389832	2	2

De Handelaars zijn malkander in de weeg.

De Koophandel op *Oost-Indien* wierd meer en meer gestadig gesegent, met zeer groote winsten: en niet te min scheen dese aanwas gedreigt te worden van een sware nederlaag: Want om dat de handelaars op het voorseide lant, haar voornemens niet te zamen voegden, en met malkander verdroegen; zo gebeurde het meenigmaal, dat de schepen van verscheide Bewinthebbers, met deselve waren, in de selve havens aanquamen: en dese beletsels bragten schadein, voor winst. Hier quam noch by, datse te lichter konden overwonnen worden, om dat de vloten haar kragten niet by malkander brachten, die van andere, en wederom andere bekostigt wierden. De Staten dese zwarigheid rijpelijk overwegende, vonden geraadsaam, de Bewinthebbers, zoo van *Holland* als *Zeeland*, in 's *Gravenhage* te verdagvaarden: alwaar deselve met bewilliging haarder *Hoog Mogentheden*, en gemeene toe-stemming, verdragen zijn: om voortaan tot een lichaam te zullen wesen. Dit besluit is daar na verkondigt, en aan alle de ingesetene van 't Vereenigde *Nederland*, bekent gemaakt: by het welke yder een genoodigt is, om zoo veel geld, als 't hem goet docht, in te leggen, tot bevordering der voorgenoemde handel. Dese verkondiging is niet gedaan voor doove ooren: Want eenige uyt liefde tot het Vaderland, andere door hoop van winst aangelokt zijnde, hebben by malkander gebragt zes-en-tzestig tonnen gouds. Al die boven vijf duisent guldens in de waagschaal had geset, kreeg de naam van een *Hooft-participant*, en die minder, alleenlijk van *Participant*. Uit dese voornaamste worden gekoren, die van het bewint der gantsche handel Bewint-hebbers geheten worden.

d'Oost indise handelaars vereenigt te zamen.

1602

En dit was het alder eerste begin van onse vermaarde *Oost-Indische* * *Maatschappye*, noch tegenwoordig, in zoo bloeyende stant, dat zy, door haar wijtluchtigen koophandel en scheepvaart genoemd mach worden; voor een der voornaamste zuilen, die ons lant helpt ondersteunen, van wiens gelegentheid, in 't vierde boek *pag.* 734 en 735 breder geschreven is.

* *Compagnie.*

Begin der Oost-Indise Compagnie.

De Koning van Spanjen, bemerkende, dat hy door 't verbieden der *Hollanders* en *Zeeuwen*, van op zijne havenen niet te mogen varen, haar als gedwongen had, dese scheep-vaarten op te zoeken, bedacht alle middelen om dit te beletten; hier toe vervaardigde hy een machtige Vloot Oorlogs scheepen, daar onder verscheide (zo 't scheen) onwinbare *Galioenen* waren.

De Spanjaards zoeken die te beschadigen.

De Vereenigde Staten, hier van verwittigt, rusten een scheeps-Vloot van een-en-dertig Scheepen, hier tegen aan, doch daar onder zijn geweest vier Fluit-Schepen, geladen met montkost en krijgstuig, de rest waren naar behooren, ten Oorlog toe getakeld: over dese Vloot wierd versocht het bewint, als *Admiraal* aan te nemen, onsen meer genoemden en dapperen Amsterdammer, *Jacob Heemskerk*, die met noch eenige vermaarde Hopluiden, als *Pieter Willemsz. Verhoef*, *Adriaan Roest*, *Pau Kleuter*, alle Amsterdammers, en zijn onder Admiraal *Alteras* uit *Zeeland*, de Schout by nacht *Lambert Hendriksz.* in de wandeling *Mooy Lambert* genaamt, als ook Hopman *Harpert Martsz.* een voorsaat van onsen overleden *L. Admiraal Tromp*, beide van *Rotterdam*, mitsgaders al de rest, uitgenomen

De Staten rusten zich hier tegen.

Een Vloot onder d'Admiraal Heemskerk zeylt na Spanjen.

eén *Zeeuw* (die ontrent 't Eilant *Wicht* ſtrande, doch 't volk en voorraad op d'ander Schepen bergde) voor, en in de *Bay*, of Inham van *Gibralter* is gekomen, op den vijf-en-twintigſten van* *Gras-maand*, des Jaars 1607. Hier vont hy negen geweldige Spaanſe *Galioenen* en vier Oorlog Schepen, en drie genomen Hollandſe prijſen, met een groot Schip van *Lubek*, en vier Franſe ſchepen, die aldaar op bequame wint lagen en wachten, deſe wierden alle met Spaanſe Soldaten bezet. De gantſe Spaanſe Vloot lag onder 't geſchut van de Kaſteelen.

* *April.*

Heemskerks Vloot zeylt de Bay van Gibralter in.

d' Admiraal *Heemskerk* den Krijgs-raad vergadert, en nodige ordre geſtelt hebbende, is met een mannelijke kloekmoedigheit, met al de zijne, tot de Spaanſe Vloot, de *Bay* in gezeilt, en zelfs met Hopman *Mooy Lambert*, op den Spaanſen Admiraal, *Don Iuan Alvares d' Avila*, (die een groot Galioen voerde, wel met geſchut, en 700 man, voorſien) recht aan geſet, deſe ziende ('t geen hy te vooren niet gelooven wilde) dat het hem gelden zou, kapt zijn kabel af, en laat zich (die eerſt verre voor uit lag) nader onder de Kaſteelen in drijven, maar wierd echter al even ſtout, door *Heemskerk* en *Moy Lambert* ingevolgt, dewelke hem voor en achter verby loopende, met hunne ſtukken, de willekomſt vereerden, en daar op, elk aan een van zijn zijden, haar ankers lieten vallen. Voorts yder Hopman en Bevelhebber zijn eer en eed betrachtende, is hier afgrijſelijk geſchooten en gevochten. Maar in 't eerſt van de ſlag, wierd door een ongelukkige ſchoot, *d' Admiraal Heemskerks* ſlinker been van 't lijf afgebonſt, doch weinige wiſten daar af, want om geen ſlauwhartigheyt te veroorſaken, wierd het verſuſt, tot dat de ſlag gedaan was. Den Spaanſen Onder-Admiraal, door drie van onſe Schepen aangevochten, raakte binnen een half uur in de brand, zoo dat 'er van de 450 mannen, daar hy mede bezet was, weynig of geen ontquamen: noch een Galioen wierd even zoo onthaalt, 't welk zijn makker al brandende voor de boeg dreef, mede aan ſtak. Een Galioen ſprong, door zijn eygen boskruyt aengeſteken, te barſten, wiens romp tot het water toe afbrandende, een ander van de zijne, 't zelve ongeval aanzette; den Lubeksvaarder is ook door de drijvende brandſchepen ontſteeken, en verbrand. Een Spaans ſchip wierd van 't Hollands geſchut zoodanig onthaalt, dat het geſonken is, al d'andere Spaanſe ſcheepen, ziende, hoe heet het hier toe ging, kerfden hunne kabels, en lieten 't na land drijven, tot datſe vaſt geraakten. Den Spaanſen Opper-Admiraal, wiens vlagge door den Trompetter van Capitein *Kleinzorg* afgehaalt was, had nu al eén tijd lang als in onmacht gelegen, ſonder weer te bieden, en een witte Vrede-vlag laten afwayen, doch daar al even fel op geſchoten wierd, dreef vaſt mede naar 't ſtrand, alwaar hy des anderen daags, van de *Spanjaards* zelve, na dat zy de groote maſt daar uyt hadden genomen, verbrand is. In deſe ſlag zijn door water en vuur wel twee duyſend *Spanjaards* omgekomen, benevens hun Admiraal, en veel vrywillige Edellieden. De gevangens waren niet boven vijftig, waar onder des Admiraals zoon mede is geweeſt. Aan der Staten zijde bleef d'overwinning, met omtrent tzeſtig gewonden, en hondert dooden, daar by den onverſaagden Admiraal *Heemskerk*, wiens wel verdiende ſcheepskroon met zijn bloet beſprenkelt wierd.

I. *Taſt de Galioenen aen.*

II. *En word geſchooten.*

III. *Gruwelijk Gevecht.*

IV. *Den Spaanſen Admiraal beſwijkt.*

V. *2000 Spanjaarts gebleven.*

VI. *De Nederlanders winnen de Slag.*

Des anderen daags zettent de Vloot om hun wat te herſtellen, een weinig buiten ſcheuts der Kaſteelen, die noch al even ſterk, zonder te konnen toe reiken, na haar ſchooten; doch *d'Hollanders* namen dit voor eer-ſcheuten, waar mede de *Spanjaarts*, (als Edel-moedig van aart) hun, over de verkregen zege, ſcheenen te begroeten. Ondertuſſen was de Stad *Gibralter* vol angſt en ſchrik; in vreſe dat die beſtormt, overweldigd, geplondert, en vernield zou worden, zoo dat 'er veel krijgsvolk te lande na toe quam trekken; gelijken overval vreesden die van *Calis* mede: maar de Vloot zeilde over, na de kuſt van *Barbaryen*.

Deſe neep had het Spaanſe vel zoo dapper gekneuſt, dat het wel voelde, dat de kleyne Hollandſe ſchepen, met weynig geoeffende Zee-luyden, door hare geſwintheyt, meer vermochten, dan het dom gewelt der groote Spaanſe *Galioenen*, met menigte van onervaren Boots-volk vol gepropt: waar door der Vereenigden landen ſcheep-vaart, een geruimen tijd lang, van 't Spaans geweld, onbekommert was; zoo dat die benevens den koophandel, zich na alle geweſten des werelds uytbreyde.

VII. *Spanjen gevoelt deſe Nederlaag.*

't Lichaam van onſen ontzielden Admiraal *Heemskerk* (in wiens plaats den Onder-Admiraal *Alteras*, en in deszelfs ſtede, *Pieter Willemſz. Verhoef*, Capitein op 't Schip van den overleden Admiraal geweeſt zijnde, geſtelt wierden) na dat het gebalſemt was, is met de gewonden, in twee van de voorraad-ſcheepen, onder 't ge-

Herſtelling der Opper-Bevelhebbers.

'tgeleide van Hopman *Harpert Martsz.* naar 't Vaderland gevoert, en tot *Amsterdam*, op den vijfden van * *Zomer-maand* aangekomen, en den achtsten der zelver maand, met behoorlijke lijkstaci, in *d'Oude Kerk* ter aarden gebracht, voor aan gingen twee Vaandelen Soldaten, met omgekeert, en slepent geweer, daar na wierd gedragen zijn helm, harnas, &c. Doen zijn Wapen-schilt, zijnde een zilvere leeuw, in een blaauw veld. Hier aan volgde 't lijk, gedragen van veertien Hopmans, behangen en beleid met zijn Wapens en vergult geweer, achter 't lijk volgden de bloedvrienden, en daar na, de gemachtigde Zee-Raden ter *Admiraliteit*, doen de Schout, Burgermeesters, Schepenen en Raden der Stad *Amsterdam*, De Colonellen, Hopluyden en Krijgs-raad der zelver stede. De Bewindhebbers der Oost-Indise Maatschappye, en eindelijk de Burgers en Koopluiden, wel tot acht honderd toe, met een ontallijke meenigte toe-kijkers van alderhande slag. Wy zullen dit Hooft-stuk dan besluiten, met de Vaarsen, van den *Heer Drost Hooft*, op de voorschreven Zeeslag.

** Junius.*

Des Admiraals ligchaam komt t'Amsterdam.

Wort aldaar heerlijk begraven.

Ordre van desselfs lijkstacie.

Heemskerk, die dwars door 't ys, en 't yser darde streven.
Liet d'Eer aan 't Land, hier 't lijf, voor Gibraltar 't leven.

Ziet in de beschrijvinge van d'oude Kerk.

Op de Scheeps-strijd, voor Gibraltar.

De pijlvoerende Leeuw bespringt de Wester strande,
En hout het groote velt: Dat was, met braven toon,
Den Vorst des onderganks gevlogen in zijn Kroon,
En, van 't vermetel hooft, de pracht gemaakt te schande:
Hoe bleek ziet Gibraltar bestorven door uw hande,
De vlugge bliksemdrigs haar afgods zijn gevelt,
O Zege-God, wien dit, tot lof, de Zee-raad stelt.

P. C. HOOFT.

't Vervolg en Byvoeging van 't SEVEN-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

1608. DE Zee-vaart op de Oost- en West-Indiens, en de verdere Navigatie en Koophandel der Nederlanden meer en meer toe nemende, zogt *Spangie*, wiens Schatkisten in de troubelen deser Landen als uytgeput zijnde, de *Staat der Vereenigde Nederlanden* op allerhande wijsen aan, om tot een Vredehandelinge met deselve te geraaken; gelijk in 't brede in de Historie van *van Meteren* in zijn 29, 30 en 31 *Boek* in 't geheel te zien is; als mede de Circulaire Brief van de Heere *Prince Maurits*, Hoogloffelijke Memorie, in dato den 21 September 1608. geschreven aan alle de Steden van *Holland* en *West-Vriesland*. Doch vermits hooggemelte zijne *Excellentie* op den 21 Octo. nog een nader Missive aan de Regeeringe van *Amsterdam* en aan de andere Steden heeft geschreven, wegens zijne hoogwijse Consideratie over de te maakene Treves met *Spangie:* zoo hebbe goed geoordeelt, dewijl men die in geene andere Historie vind, deselve tot vervolg van de tijd hier in te lassen.

Maurits Prince van Orangie, Grave van Nassau, Mœurs, &c. Marquis vander Verre &c.

Erntfeste, Eersame ende discrete lieve besunder.

1609. BY onse voorgaende brieven vanden 21 Septembe lestleden, hebben wy ulieden ampthalven gewaerschouwt, van wat ghylieder t'uwer conservatie te considereren ende te doen hebbet in dese voorgeslagen handelinge van Treves, ende alhoewel wy niet en twyffelen ofte ghylieden zult onse trouhertige vermaeninge, als ulieden ten besten geschiet, met behoorlijke ernst verstaen ende aengenomen hebben; ook 't geene ulieden over dese handelinge voorder zal mogen bejegenen, als oprechte Patriotten betragten, ende dat over sulkx onnodig waere geweest ulieden dien-aengaende wyder te berichten ende te vermanen, dewijle nochtans de Heeren Ambassadeurs dese daghen, nevens haere nieuwe propositien, ook overgelevert hebben een groot discours, dienende niet alleen om haeren E. eerste propositie den 27 Augusto lestleden op 't stuk van den Treves gedaen, te bevorderen, maer ook den voorschreven onsen brief te refuteren, ende volgens ulieden goede resolutie daer op genomen te enerveren; daer toe haere E. dan zeer veel specieuse redenen bybrenghen, ende niet min bekennen dat daer tegens ook veel wichtige redenen dienen, invoegen dat een oprecht liefhebber des Vaderlands billick bewooghen werdt om zijn ghevoelen daer tegen te openbaeren, te meer, dewijle die zelve Heeren Ambassadeurs geene volkomen kennisse hebben konnen van den aert van onsen Staet, noch van 't geene tusschen ons gepasseert es, soo zijn wy daer door veroorsaekt om onse contrarie bedencken daer by wederom mede te deylen, ende door die voorschreven occasie wat omstandelijcker, als wy wel gewoone zijn te deduceren die motiven die wy hebbe om den raedt van den Heeren Ambassadeurs niet te volgen.

't Is notoir dat van den beginne dese Oorloge voor een fondement van onsen Staet by de ervaerentsten ende getrouwsten deser Landen altijt gehouden es geweest metten Vyant niet te handelen, ende wy sonder verderf van onsen Staet in dat geene handelinge en konden treden; ook schoon wanneer wy alles dat wy mochten begeeren, hadde mogen verkrijgen, welke regel niet alleen strictelijk onderhouden es geweest by eenen yegelijcken, zelfs by de genen die den zelven regel sochten t'Impugneren, houdende alsulcke voor onduchtige ende schadelijcke luyden in onsen Staet, ende dat met zulcke constantie dat men ook d'Intercesse van den Keyser, Koningen van Vrankrijcke, Engeland, Denemarken, Polen, Princen des Rijcx, nocht van yemant anders eenige plaets daer tegens heeft laeten vinden, zelfs niet d'Intercesse van de Coninginne van Engeland in den Jare 1587. als die Landen geinfecteert waeren met periculeuse factien, als Ninmegen, Zutphen, Deventer, Graeve, Breda ende Gronningen in 's viants gewelt waeren, ende d'ordinarise middelen van den Landen boven twee hondert duysent gulden ter maent niet uit en brochten, soo dat men noch Leger noch Geschut noch Ruytery konde te Velde bringe, ende daer en boven, als door t'sluyten van den Sont die Landen in de hoochste benautheyt geraekt waren, door d'authoriteyt des Conincx van Vranckrijke en heeft men daer toe oock niet konnen beweecht worden in den Jaere 1598. als het Tractaet van Vernus werden gesloten, niet tegenstaende men wel zach dat die Vrede, in Vrankrijk getroffen zijnde, die gantsche last van Oorloge op dese landen vallen zoude, ende dat onse middelen ongelijk kleynder waren als nu, ende wy van onse macht ter Zee noch geene proeve gedaen nochte gesien en hadden dat wy den Konink van Spangien daer mede tot reden konden brengen, maer zedert eenigen tijd herwaerts heeft men beginnen voor te slaen dat men zoude moogen handelen als de Vyand zijne pretensien totter heerschappye deser Landen quiteren wilde, even als of men hier voormaels daer op niet en hadde gelet doemen alle handelinge ende conditien uytsloot: ende dat alle de swarigheid zoude cesseren als men zich niet en begaf onder de Regieringe van den Vyand, daer doch onder veel andere wichtige redenen, hier te lang om verhalen, ook voornaemtlijk geconsidereert es geweest, dat simpelijk het handelen pernicieus was, ten aensien dat onsen Staet in de Alliantie van zo veel luyden, die onderscheyden zijn in gesintheid, voornemen ende Interesten es bestaende, ende dat men oversulks in onderlinge disputen gerakende, ende eenige Articulen gestelt zijnde, 't welke den eenen meer als den anderen betreffen mochte, ook d'een meer door d'Oorlog beschadigt zijnde als d'ander; dat men daer door zoude komen te vervallen in contentien, jalousien en suspicien, ende alsoo voorts by gebreeke van authoriteyt om daer inne te voorsien, geraeken zoude in scheuringe en eyntlijken in onverwinnelijken verderf ende ruine, ofte immers elkanderen tot eene schandelijke reconcilatie dringen, overmits de Vyand onse disordre ziende, altijd zoude te rugge waerts gaen. Ende dat wy daer tegens eendrachtig blievende, niet en zouden konnen gebroken werden, gelijk de ervaerentheyd van de voorgaende handelinge hadde geleert; daer es ook ten anderen overwogen geweest, dat als schoon goede Conditien gemaekt ende gearresteert waren, de zelve, doch by veranderinge van tijde, ende gelegenheden niet en zoude onderhouden werden by den genen diese zelfs aengingen, 't welk den Vyand, zijnde de Wapenen eens in 't geheel ofte ten deel nedergelegt, door zijn practijcquen ende van den gene die hem toegedaen zijn, ende noch daegelicx van hem aen zijne koorde getrokken zoude mogen werden, allenskens zoude konnen te wege bringe, zoo niet over al, ten minsten aen diverschen plaetse, geen macht ofte authoriteyt in de Lande wesende, die daer in zouden konnen remidieren, ofte eenig lijd by den viand gestijft bedwingen, wanneer zy het recht by Tractaet verkregen niet zouden willen afstaen, ende naerdien dese evidente swarigheden by den voorschreven voorslag niet en zijn wech genomen dan veel meer dat die Landen daer door gedreygt worden met apparente perikele die sich naerder openbaeren zullen. Dat wy ook tot nog toe gene openinge hebben gehad van eenige ordre die men zoude mogen stellen tegens alle confusien die de voorschreven swaerigheden, zoo wel in als na de handelinge, onder ons zoude mogen verwekken, zoo en konnen wy ons in dese handelinge niet gerust vinden, nochte vergeten 't geene ons al van onse jonge Jaren af es ingeprent, zoo by onsen Heere vander S. M., als by de voornaemste van desen Staet; insonderheid dewijle by d'effectien bevonden word, de voorschreven regelen niet te vergeefs en zijn; desen allen niet tegenstaende is men in Vredehandelinge gekomen, niet om dat de voorschreven periklen cesseren, maer om dat men meende daer inne voorsien te wesen by twee nieuwe middelen, namentlijk dat men de handelinge niet en soude aenvangen sonder eerst ende alvooren by brief en zegel van den Konink van Spangien, als Ertshartogen versekert te wesen, dat de zelve ten eeuwigen dagen op den Landen niet en souden hebben te pretenderen eenich recht van Souvereineteyt, ten anderen dat de Provincien, Steden ende Leden van dien malkanderen beloofden in geene handelinge te treden zonder eerst de voorsz. briefen ontfangen te hebben, waer op die Ertshertogen wel verleent hebben actie van den 24 April 1607. ende haere brieven van den 12 Juny daer aen volgende, inhoudende beloften van 't zelve by den Coning van Spangien te doen aggreeren, en es tot noch toe in 't geringsten niet geschiet. Die Heeren Staten Generael daer door bemerkende dat de Konink van Spangien dese aggreatie by zijn actie in dato den lesten Juny 1607. genoegsaem refuseerdende, ende by zijn actie van den 16 September 1607. in zulker voegen restringierde dat men klaerlik speuren konden, dat men de zelve van hem niet en hadde te verwachten, makende groote swaerigheyt om te consenteren van op de voorsz. acte in handelinge te treden. Dan eyntelyk is men by advis en inductie van den Heeren Ambassadeurs zo wijt, van den voorsz. resolutie afgeweken, dat men den 22 December 1607. goed gevonden heeft in handelinge te kommen sonder op de voorschreven aggreatie voorder instantie te doen, mits dat de Provincien malkan-

kanderen eendrachtelijke, oprechtelijk ende ter goeder trouwen beloofden dat in 't eerste Artikele van den handelinge soo wel van Vrede als van stilstant uitdruckelijk soude moeten gestelt ende toegestaen werden der Landen vryheyt, ende dat de Coninck van Spangien ende Ertshertogen daer op niet en pretenderen, ende zulcx in der bester forme, ende by gebrecken van dien, dat de handelinge gebrooken ende het Oorloge met gemeene macht hervat zoude worden, meynende alsoo malkanderen wel versekert te hebben, door dien men zonder afstant van s'Viants pretensien te sien niet en zoude handelen, ende by gebreke van dien gelykelijk ende zonder schueringe d'Oorloge weder aen nemen, volgende 't welk in de handelinge van Vrede gekomen zijnde, is by een van den eersten Articulen van dien met advis van den voorsz. Heeren Ambassadeurs ende bewillinge van beyde partyen naer lange beraedslaginge ende overweginge van alle woorden gemaekt een Formulier van den voorsz. verklaringe, 't welke mede bringt in wat voegen beyde de Partien, als ook de Heeren Ambassadeurs verstaen hebben dat de voorsz. erkentenisse vander Landen vryheyt ende afstant van s'Viants pretensie behoorde te geschieden, als de zelve suffisant ende be-edicht zoude wesen. Innehoudende mede dat de remedicacien daer toe noodich by een bysonder Artyckel naerder ende in de bester forme zoude worden gestelt, waer uit dan besloten werdt dat die meeninge, verstant ende intencie van beyde Partien, mitsgaders van den Heeren Ambassadeurs altijt geweest es, dat de woorden gestelt in de voorsz. acte van den 24 April 1607. niet suffisant en waeren om te dooden de pretensien van den Vyant, maer dat die gestelt moesten werden in der beste forme, dat is van geen titel ofte wapen te voeren, ende voor haer ende haer nakommelingen met behoorelijke renuncien ende beloften van ten eeuwigen dage, op de Landen niet te pretenderen, naer dien nu dit Artikel eens afgehandelt en geaccordeert es; Soo en behoort in geen dispute gestelt nochte ook in 't geryngste geweken te werden van 't gene daer op de voorsz. handelinge soo lange gecontinueert ende diversche Pointen ten wedersijden geslooten ende toegestaen zijn, ende dat soo weynich by de Provencien, Steden ende Leden van dien, als by de Vyant zelfs, want by eenige Provencien ende Leden der zelver en kan daer van niet geweken werden, overmits zy, omme sich tegens de voorschreven inconvenienten te versekeren malkanderen belooft hebben, soo wel de handelinge van de Vrede van Treves af te snijden, by aldien men de voorschreven verklaringe in der bester forme niet en konde brengen, ende over de forme en mach nu niet gedisputeert worden, mits dien by 't voorschreven Articule de forme soo zolemmelijk als boven geaccordeert ende besloten es geweest, want die forme nu wederom in dispute te willen trecken, en es niet anders als die schueringe een coluer te geven, doch es ook tegen die dispute die forme belangende, voorsien by twee Resolutien, d'eene in dato den 30 Augusto, gevolcht op eene Resolutie van de Heeren Staten van Hollandt van den 29., innehoudende dat de voorschreven verklaeringe ofte erkentenisse zal wesen voor altijt, ook nae de expiratie van den Treves, het zy datter Vrede ten principalen gemaekt werde ofte niet, ende die tweede in dato den 13 September laestleden, daer by de Gesanten van den Ertshertogen opgelegt word te vertrecken, by zoo verre zy by den Konink van Spangien voor den lesten der zelver maent niet en waeren gelast omme de voorschreven erkentenisse te doen voor altijt, uit 't welk volcht dat schoon men by gemeen consent de voorschreven erkentenisse beloften ende resolutien soude mogen te niet doen, 't welk zonder perikel van onsen staet niet en kan geschieden, noch evenwel van dese Resolutie niet en mach geweken worden zonder 't publijk geloof te verkorten, ook al schoon de meeste stemmen zulcx verstonden, *want die naerder Unie van Utrecht mitsgaders 't verbondt tusschen die Steden ende Leden van Hollandt gemaekt, in saecken van dusdanige nature geen overstemmingen toe en laaten; ende op dat dit avontuer van stemmen ons niet en zoude werpen in de voorschreven swarigheden*, soo zijn de voorschreven beloften ende versekeringen gedaen van 't zelve niet te zullen stemmen, maer te blijven by de voorschreven Resolutien zonder veranderinge, omme niet te vallen in de inconvenientien die wy nu voor oogen sien: dewijle dan de voorschreven Resolutien zijn genomen als een verbondt, dienende tot voorkomminge van alle scheuringe die uit de verscheydenheyt van den advisen zoude mogen spruiten, wanneer wy van den eersten voet ende soo voorts tot andere nieuwicheden zouden willen schreyden, daer voor in dese handelinge aldermeest staet te vresen; Soo moet ook volgen dat de gene die sonder algemeyn en eendrachtich consent eenichsins zouden komen te declineren van den voorschreven Resolutie oft van 't gene met soo goede kennisse solemnelick met den Vyant es geaccordeert hare beloften te buyten zouden gaen, ende soo oorsaeke zijn van alle disputen, twisten ende schueringen die daer uit zouden mogen kommen te rysen, als wijckende van den Resolutien die tot handthoudinge van eendrachticheyt zijn genomen, ende in tegendeel dat die eere van eendracht competeert den genen die begeren te bliven by 't gene eendrachtelijk es besloten, want indien wy beginnen onse genome resolutien te veranderen, te buygen ofte breken, zoo en konnen wy onse ruine niet ontgaen. Die Gecommitteerden van den Viant en konnen ook met geen fondement by de Treves in twijffel trecken het gene by 't voorsz. Articul van den Vrede handelinge es toegestaen; of schoon die Vrede handelinge gebroken es, gemerckt 't afstaen van haere pretensien op de Landen, niet anders en es dan die verklaringe van eenderley zaecke die in de zelve forme toegesegt es, zoo wel by Treves als by Vrede, ende derhalven ook by gevalle in de zelve forme gedaen moet werden, die henlieden niet meer en beswaert in eere, reputacie ofte substancien, wanneer die gedaen word in de Treves dan in Vrede; zoo dat, indien zy ons wilden accordeeren, de substancie van 't gene zy ons belooft ende by de handelinge van Vrede toegestaen hebben, zy en zouden zich aen die woorden by henlieden eens goet gevonden geensins stooten. En al 't gene by henlieden nu voorgenomen

men werd, en zijn maer bedriegelijke practicken: dan om de waerheyt te zeggen, zoo es de Viant alleen daer toe gemoveert door hoope van ons met ydele, donkere ende op schroeven staende woorden, in dispute ende oneenigheyt, ende volgens in schueringe, ende alsoo eyntelijk tot eenen reconcilacie te bringen, 't welk zijn eenich desseing es, daer toe hy aenvanckelijck desen handelinge heeft beleyt, zonder oyt gedachten te hebben die pretensien op dese Landen ter goeder trouwen te quyteren, gelijck men by zoo vele goede advisen van allen kanten gewaerschouwt es geweest, 't welck ons billick achterdencken behoort te geven, ende te bewegen van geen anderen formulieren te horen spreken, versekert zijnde dat men dit formelier niet en zoude weygeren, zo men die substancien oprechtelijk wilde toestaen: in voegen, hoe men dit zelve meer in dispute trekt, hoe wy ons daer van meer moeten verseekert houden, ende met des te meer stantvastigheyt ons daer tegen wapenen. Wy vertrouwen vastelijck, indien den Heeren Ambassadeurs van dese onse gelegentheyd wel waeren geinformeert geweest, dat se ons geensins en zouden raeden om door veranderinge van de fondamentale regelen van onse Regieringe, ende van den resolutien, ende verbonden daer mede wy malkanderen verseekert hebben omme te treeden in eene handelinge, daer voor wijlen onse Ouders zoo zeer hebben geschrikt; dit alles wederomme te bringen in dispute, ende ons daer toe te stellen in hazard van tweedracht ende onderganck, ende dit om aen te nemen eenen Stilstant van veel Jaeren, die zoo weynig in de Wereld es gepractiseert geweest, ende die Heere Ambassadeurs zelfs bekennen, niet tegenstaende die redenen by haere E. aengetogen zeer veel swarigheden ende incomvenienten onderworpen te zijn, zoo dat alsoo apparent es, dat wy door den zelve Stilstant van arger als beter Condicie zoude werden. Emmers es buyten twijffel dat de Vyand daer door in beter ende versekerder staet zoude werden gestelt, ende naer de expiratie van den Treves, meer voordeels op ons hebben, als hy geduerende zulken tijt van Treves, by openbaer Oorloge op ons zoude konnen gewinnen. d'Authoriteyt van den Koninck ende van den Heere Gesanten, mitsgaders de beneficien die wy van haere Majt. ontfangen hebben, veroblieren ons billick tot alle mogelijcken respecten ende danckbaerheyt, in allen 't gene in onse vermogen ook eerlijck ende duechdelijk es: maer wy moeten verseeckert zijn ende op haere gerechtigheyt ende goede genegentheyd volkomelijck ons vertrouwen, datse van ons niet en begeeren 't welck men zoude mogen verstaen anders te wesen; zoo dat in dese niet anders en staet t'examineren, dan ofte dese Treves ende Condicien die ons worden geproponeert, zoodanig zijn, dat men met versekerheyt ende voordeel van onsen Staet daer op zoude concludeeren in onderhandelinge, want indien die zoodanige bevonden worden, dat onse Staet daer door zoude vallen in periclen ende merkelijck achterdeel, zoo en kan men ons niet verdencken dat wy op onse eygene conservacie letten, ook niet tegenstaende onse opinie van den haere mochte verscheyden zijn, door dien dese deliberacie alleen ons ende niemand anders es incomberende, staende dan hier alleen te delibereren, of men met voordeel ende versekerheyd van onse Staet behoudenisse ende welvaeren van de goede Ingesetene, die daer voor zoo veel hebben geleden in handelinge van lang Stilstant behoort te treden; zoo dynckt ons voor onse advis, dat men behoudens Eer en Eed, ende die getrouwigheyd die men elkanderen by zoo vele resolucien ende verbonden heeft belooft, ende daar op men malkanderen in dese handelinge heeft gebrocht, mede om geen schueringe te veroorsaecken door inbreuck van 't gene eendrachtlijck es beslooten, niet en mach wijcken van 't voorschreven articul by de Vredehandelinge op de Souverainiteyt ter wederzijden geaccordeert, maer dat men dienvolgens behoort te hebben eene verklaeringen van den Souverainiteyt, gestelt met goede, klare ende geensins tweesinnige ofte captieuse woorden, dan metten zelve woorden die in 't voorschreven articul begrepen staen, ende datmen daeromme in geene handelinge en behoort te kommen, voor ende aleer die Ertshertogen deselve Verklaringe by den Coninck van Spangen zullen hebben te wege gebrocht. Soo mits, redenen vooren verhaelt, als de gene die wy aen geteekent hebben op elck articul van discouers der voorschreven Heeren Ambassadeurs, hier neven gaende versoeken, dat gyluyden daer op letten ende resolveren willet, met zulken ernst ende zinceriteyt, als U L. in de eygene conservacie vereyscht, wy Ulieden vertrouwen, ende gylieden 't zelve voor 't Vaderland, ende die prosperiteyt van uwen Staet gedenckt te verantwoorden; altijt willen wy ons hier mede tegens het Land ende Ulieden voor Godt ende die werelt van onsen devoor gequeten, ende van alle onheyl die anders den Lande overkomen mochten, geexcuseert, ende voorts alles tot Ulieden eygen voorsichtigheyt, gewoonelijken yver, ende zoo meenichmael bewesen couragie, ende trouwicheyt gestelt hebben. Hier mede

Erntfeste, Eersame, Wijse ende Discrete lieve besundere, willen wy Ulieden de Almachtige bevelen. In 's Gravenhage den 21 October 1608.

De Vredehandeling is eyndelijk dan, tot in een bestand van twaalf jaren verandert, geslooten geworden. Zedert is 'er weynig, rakende de Historie van dese Stad, voorgevallen, als alleen in den jare 1614. wierd hier door vier Hollandsche Schepen, die uyt de West-Indien quamen, een groote Zeerover genomen en alhier opgebragt; zijnde de Capiteyn een Engelschman; verscheyden van de Zeerover wierden alhier, doch de Capiteyn, zijnde maar drie a vier-en-twintig jaren oud, wierd aan een Galg, die boven de andere hooger gemaakt was, alleen opgehangen.

ACHT-

ACHT-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

Kort Inhoud.

Na 't gemaakt Bestand, borrelen op de verschillen in den Godsdienst, door d'Arminiaanse Remonstranten, daar groote onlusten en beroerten in de Vereenigde Nederlanden en t' Amsterdam uyt ontstaan. Een Frans Predicant word zijn dienst ontseyt; Besending van de Staten van Holland aan Amsterdam; d'eerste vergadering der Remonstranten verstoort, insgelyks de tweede. 't Graauw begint een Borgers huys te plonderen, dat door ontsag der Magistraat ten deele belet word; wat ordre daar tegen gesteld is.

Verschillen der Predicanten. 1609.

A dat in den Jare 1609, tot *Antwerpen*, het twaalf Jarige Bestant, tussen den *Koning van Spanjen* en *d' Aerts-Hertog*, ter eender, en de *Vereenigde Nederlanden* ter ander zijde, getroffen, en den Oorlog van buiten 's Lands, daar mede op gehouden was, begonnen de verschillen, die al een tijd lang in *Holland* hadden leggen smoken, aan alle kanten teffens uit te barsten. Dese waren gestookt door *D. Iacobus Arminius*, eerst Predikant alhier *t' Amsterdam*, en daar na in den Jare 1603, geworden *Professor* in de H: Godgeleerdheit tot Leyden, alwaar hy in 't Jaar 1609, overleden is. 't Verschil bestont voornementlijk in vijf punten, het eerste en voornaemste, daar d'andere vier uit volgden, was, over de *Prædestinatie* of *eeuwige Voorschikking van God*: dit had de voornoemde *Arminius*, volgens zijn meening (tegen die van andere) zijne Leerlingen, en gemeensame broeders, zeer vast in gedrukt, daar over eenige Predikanten van dese zijn gesinthied, niet lang na zijn dood, een *Remonstrantie*, (waar na zy zedert ook *Remonstranten* genaamt wierden) aan de Ed: Gr: Mo: Heeren Staten van *Holland* en *West-Vriesland* over gaven, versoekende, dat'er een Vrye Synodus mocht beroepen worden, om te handelen over dese vijf punten, daar zy hun in beswaart vonden, als ook, om een *Revisie*, of nader ondersoek te houden, over de gemeine belydenis der Kerke, en den Heydelbergsen *Cathechismus*, in de Herformde Nederlandse Kerke al om gebruikelijk. Eenige der genoemde Heeren namen dit in bedenken, zommige wilden daar niet na hooren, dan zoo veel was 'er af, dat het voor die tijd bleef steeken. Doch d' andere Predikanten, die hier tegen waren, gaven een *contra Remonstrantie* over, daar van zy, 't zedert *contra Remonstranten* genaemt wierden. Wy zullen dese zaak niet verder verhandelen, maer die meer hier van begeerd te weten, lese de Historien hier van gemaakt, d'eene door *I: Uit den Bogaart*, en d' ander door *I: Triglandius*, die elk na zijn gesintheid, geschreven zijn. Aengaande de verschillen of *Dispuiten* zelve, daar van zijn by na ontallijke boeken gemaakt, door *S. Episcopius*, *E: Poppius*, *Triglandius*, en andere; maar ik houde, dat in de zelve (volgens 't zeggen van *d'Heer L. Reaal*) meer ongerustheit, dan stichting, te vinden is. Wy hebben desen oorsprong dus in 't kort moeten verhalen, ten einde de volgende beroerten *t' Amsterdam*, uit die oorzaak voorgevallen, te beter verstaan worden.

Waar in die bestonden.

Remonstranten.

Versoeken een Synodus.

Contra Remonstranten.

J: Uyt den Bogaart.

In * *Herfst-maant*, des Jaars, 1615, is zeker Frans Predikant, hier *t' Amsterdam*, genaemt *Simon Goulart*, door die Kerk, uit zijn dienst gestelt, en 't Avondmaal ontseit, om dat hy tegen de *Predestinatie*, en 't geen 'er aan vast is, al te hart gepredikt had. * *Septemb.* 1615. *Een Frans Predicant afgestelt.*

De Remonstranten, ziende dat hun zaak niet voort wilde, als zy garen hadden, stelden aen de Staten van *Holland* voor, om een *onderlinge verdraagsaamheid* aan te gaan, waar toe wel 't meeste deel dier vergadering genegen was, maer eenige Steden konden zy hier niet toe bewegen, hoe wel zy aansienlijke besendingen aan de zelve deden. Want den twee-en-twingsten van *Gras-maand*, des Jaers 1616 hebben zy naar *Amsterdam* gemachtigt, *Jonker Adriaan van Matenesse*, *Heer* van *Reviere*, en *Opmeer*, &c. *Hugo Muys van Holy*, Schout der Stad *Dordrecht*, *Gerrit Jansz. van der Sijck*, Burgermeester te *Delft*; *M: Hugo de Groot*, Raad, en *Pensionaris te Rotterdam*, en *W. P. Haases*, Burgermeester der Stad *Hoorn*, om de Vroedschap *t' Amsterdam* te bewegen, tot bewilliging, in de resolutie van *d'onderlinge verdraagsaamheit*, der Kerkelijke verschillen: En heeft *M: Hugo de Groot*, in de volle vergadering der 36 Raden *t' Amsterdam* tot dien einde gedaen, een wijtloopige *Oratie* of beweeg-reden, doch kon de Vroedschap daar toe niet verstaen, maar gaven tot antwoort, dat men de Christelijke Gods-dienst, gelijk die over 50 Jaren geleert en geoffent was, behoorde te hanthaven en voor te staan, zonder de alderminste verandering, andersals by wettelijke *Synoden*, daar in te maken; enz. Dese ronde verklaring van die van *Amsterdam* hebben ook toe gestemt,

1616. * *April.* *Besending t' Amsterdam.*

Amsterdam verklaart haar.

die van *Enkhuisen*, *Edam*, en *Purmerent*.

*January. 1617. In 't Jaar 1617 den 25 van * *Loumaand* hebben de *Contra Remonstranten* (alsoo zy *de onderlinge verdraagsaamheid* met de *Remonstranten* weigerden te houden) binnen *Amsterdam* een t'zamen komst gehad, van Predikanten uit verscheide Steden, en aldaar in gestelt een acte, om al omme te doen onderteikenen, daar in zy verklaarden, dat men de *Remonstranten* niet konde erkennen voor mede-leden, en broeders in *Christo*, overmits de zelve in de ware *Gereformeerde Kerke* zo vele beroerten, twist, en scheuringen hadden gemaakt. Doch de *Remonstranten protesteerden* hier tegen.

t'Zamenkomst van eenige Predicanten t'Amsterdam.

De verschillen veroorsaken eensijdigheyd. Dese verschillen zijn zoo hoog geloopen, door gants *Holland*, en *'t Sticht Vitrecht*, *&c.* Dat meest alle de Majestraten, d'een of d'ander zijde mosten kiesen; op zommige plaatsen hielden de Predikanten der *Remonstranten* de gemeene Kerken in, en de *Contra Remonstranten* mosten hun in huisen, en zelf buiten de Steden behelpen, om ter Predikatie te gaan; op andere plaatsen wast wederom in tegendeel. Hier *t'Amsterdam* behielden de *Contra Remonstranten* al de Kerken in, tot haren dienst, waar over de *Remonstranten* hier ter Stede, het voorbeeld van eenige nabuurige Stede, willende volgen, ondernomen hebben, om in een Pakhuis te prediken, daar uit een groot oploop ontstont, dat aldus is toegegaan.

* *Sprokkelmaand.* Den vijfden * *February* des Jaars 1617. hebben de *Arminiaansche Remonstrantsgesinde* binnen *Amsterdam* een vergaderinge gehouden in een Packhuis, buiten de oude *St. Theunis Poort* in dat nieuwe Werk aan de oude zijde, op *Vloyenburg* of daar ontrent, daar een Predikant van hare gesintheid heeft gepredikt in tegenwoordigheid van ontrent twee honderd Persoonen na gissinge, doch niet alle van de *Remonstrantsche Gereformeerde, zoose hun zelven noemden*, maar vele losse luiden, die haar tot dien tijd toe, aan geene Gemeinte gehouden en hadden, ja ook zelfs eenige van de *Gereformeerden Religie*, ende andere die uit nieuwsgierigheid daar gekomen waren. Onder de Predikatie isser een Smit of Slotemaker opgestaan, een man wel bekent, *en in 't Iaar* 1650 *noch in levenden lijve*, die den Predikant, over 't geene hy berispelijk oordeelde, onder het Prediken bestrafte, ende daar mede hem in zijne Predikatie verstoorde, zoo dat, na eenige woorden ende wederwoorden, de Vergaderinge confuselijk is gescheiden. De *Remonstrants-gesinde* haar daar aan niet stootende, hebben terstont des daags daar na, een schoonen grooten Spijker of Pakhuis in dat zelve gewest gehuurt, die zy hebben doen schoon maken, ende met banken ende zit-plaatsen voor de toehoorders, ook met een Predikstoel doen voorsien, in forme van een Kerk. Veele gingen om dat getimmer te zien, ende elk oordeelde daar van na zijn verstant ende gesintheid. De Heeren Burgermeesteren van de Stad dat vernemende, hebben den Koopman, van de welken de *Remonstrants-gesinde* de Spijker gehuurt hadden, voor haar ontboden, ende vermaant niet toe te laten, datter in zijn Spijker onwettelijke vergaderingen zouden werden gehouden. Hier over gink die Koopman by die *Remonstrantsgesinde* zijne Huur-luyden, haar biddende, dat zy wilden afstant doen, ende geene vergaderinge houden in die zijnen Spijker. Maar dat en mocht niet helpen, die luyden wilden met haar voornemen deur. Ondertusschen werdender verscheyde Pasquillen gestrooyt, zommige om hun te verflauwen, andere wederom om haar aan te moedigen. Den 12 *February* zijn die *Remonstrants-gesinde* wederom vergadert, het welke dan was haar tweede reyse. Dese vergaderinge was veel grooter als de voorgaande, om datse te vooren ook veel ruchtbaarder was geweest, ende volgens dien, met luyden van verscheydene gesintheden gestoffeert. Als de Predikatie byna geëyndigt was, stond'er by de Predik-stoel een *Engelsman* op, een man zeer nieuwsgierig om alles te doorsnuffelen, die ook zoo hier zoo daar op zijne maniere gereist hadde, genaamt *Humfre Bromeley*, dese zeide overluit, *Hoort mijn Heeren, worter ook anders in de oude ende nieuwe Kerk gepredikt, van onse Predikanten, Hallius, Plancius, ende andere? Waar toe dan hier gemaakt dese droeve scheuringe?* Daar mede wierd het volk ontroert ende die vergaderinge gestoort, zulks dat'er een groot gemommel onder dat volk ontstont, onder 't welke die zelfde *Engelsman* noch eenige bewegelijke woorden of redenen gebruikte. De Predikant bleef evenwel op de Predikstoel staen, roepende *silentie silentie?* om het volk tot stilte te brengen, op dat hy immers een kint, dat daar gebracht was, zoude mogen Doopen. Maar het rumoer wierd hoe langer hoe grooter, zoo dat'er geen gehoor was, en een yeder opstont ende om een goed heen-komen zag. De jongers dat siende, begonden in de glasen te werpen, ende de houte vensters te breeken.

d'Eerste vergadering der Remonstranten t'Amsterdam.

Raakt in oproer.

De Remonstranten huuren een Pakhuys om in te preeken.

De tweede vergadering.

Raakt mede in oproer.

Des

1617. Des Predikants Huisvrouwe haalde hem van de Predik-stoel, ende eenige van sijne toehoorderen geleiden hem naar huis, ende moesten ook onderwege al eenig verwijt hooren. Als de jongers aldus gaande waren, ende dat huis, of die vergaderplaatse, van alle man verlaten zijnde, zy de handen ruim hadden, begonden zy om hoog te klimmen, ende aan het dak, ofte aan de pannen ende de goten te tarnen, in allen schijn of zy het huis gantsch hadden willen af-breeken of te gronde werpen; 't welk voorseker ook zouden hebben geschiet, indien niet de Magistraat daar in hadde voorsien, ende de jongers van daar doen vertrekken. Als nu die Sondag voor by was, heeft de Magistraat eenige van de principaalste *Remonstrants-gesinde* ontboden, haar over het houden van die Vergaderingen met woorden bestraft, en belast zulks voortaan na te laten. Zy hebben dat belooft. Ondertusschen zijnder verscheiden vuile ende on-Christelijke Pasquillen, zommige op de straten gestroyt, zommige hier ende daar aangeplakt, waar by, zoo de Heeren des Magistraats, als de Predikanten, leelijk geblameert wierden, daar tegen ook eenige waren gestelt tegen *d' Arminianen.* Sulks dat d' Ingesetene van de Stad, d' eene tegen de Magistraat ende Predikanten, de andere tegen *d' Arminianen*, wierden op-geroeyt. Maar verre 't meeste deel konde men vernemen tegen *d' Arminianen* vergramt te wesen, om datmen wel zach, dat dese d'oorzaak van de moeyte waren, vermits zy buiten noot, in die geruste Stad, daar de Magistraten, Predikanten, Kerken-raden, Gemeente, ende alles met malkanderen in goede vrede was, zoodanige moeiten gingen aanstellen, ende beroerten verwecken. De Heeren des Magistraats, vreesende, dat den aanstaenden Sondag eenig vorder ongemak zoude mogen ontstaan, hebben des Saterdaegs te voren, den Sergeant Majoor belast, zijne Soldaten aan de *St. Anthonis Poort*, in welke contreye, de twee voorgaande reisen, de moeiten, nu verhaalt, geweest waren, by malkanderen gereet te houden, ende met zijn *Officieren*, door dat quartier van de Stad, heen en weder de ronde te doen, om alle by eenkomste van jongers voor te komen en te verhinderen: hebben ook beyde de Schouten belast, dat zy ten zelven dage met hare Dienaars door de oude Stad zouden gaan wandelen, om op alles te letten, en 't gene daar mochte voorvallen den Heeren Burgermeesteren aan te dienen, om des noot zijnde, tijdelijk daar inne te voorsien. Des Sondags den 19 *February*, hebben de Schout, en de Sergeant Majoor, de bevelen des Magistraats voornoemt, getrouwelijk in 't werk gestelt. Ende alsoo de jongens, al 's morgens vroeg begonden hier en daar met troupen door de Stad te loopen, zoekende en doorsnuffelende offer niet ergens eenige *Arminiaansche Vergaderingen* gehouden wierden, zoo zijn de zelve, of van de Schouten met hare Dienaars, of van de *Officieren* der Soldaten, met haar by hebbende volk verstroyt, en gedaan vertrekken. Evenwel, niet tegenstaande dese goede ordre, hebben de jongens, door 't gene in voorgaande dagen gepasseert was, gaande gemaakt zijnde, niet gerust, en haren loop genomen daar de Schouten, of de Sergeant *Majoor* met zijn volk, of geweest waren, of noch niet en waren gekomen, want dese en konden niet over al teffens zijn. Eerst zijn de jongens geloopen aan het huys, daar *d' Arminianen* veertien dagen te voren, zijnde op den vijfden *February*, gepredikt hadden: Maar alsoo de man van den huyse zijn deur open dede, ende de jongens binnen liet komen, zeggende; *Siet hier en is niet te doen*, zijn de jongens zonder vorder moeyte van daar gescheyden, en voorts geloopen, dan na dit, dan na dat huis, der *Arminiaansche gesinde*, om der zelver Vergaderingen te bespieden, ende zijn metter tijd geraakt op het nieuwe werk, aan de nieuw zijde, alwaar zy twee bekende *Arminianen* vindende, den eenen een Beschuit-bakker, die men zeide den Koster van de *Arminianen* te wesen, zijn zy de zelfde gevolgt, meenende apparent, dat zy, door der zelver gank en geleide, *d'Arminiaansche Vergaderinge* vinden zouden. Ondertusschen waren by de jongens gekomen eenige groote gasten, ende onder de zelve eenige boeven of fielen, gelijk gemeenlijk geschiet in sulken gelegentheit, bysonder in soo eene plaetse, daar by tijd van oproer, vry wat te halen is, en insonderheit in dese rijcke Stad. Waarom die twee voorsz. mannen een seer dwaase daat hebben gedaan, dat zy (daar haar niet anders en geschiede, dan dat de jongens hen volghden) haar tegen deselve hebben omgekeert, ende op hun met steenen geworpen, meenende die alsoo van haar te verdrijven. Maar konden wel denken, dat de jongens, vry sterk zijnde in getale, ende versterkt met een deel groote gasten, dat niet lijden en souden, maar haar ter weere stellen, gelijk ook geschiet is, als die, daar mede vertoornt zijnde, die

De Majestraat belet het afbreken van dit huis.

Pasquillen gestrooit.

De Bevelhebbers der Soldaten ronden door de Stad.

** Sprokkelmaant.*

Die geen vergaderingen vinden.

Een man wort dapper geslagen.

A: A: ontkomt het in een huis.

**Cingel.*

De jongens werpen met steenen door de glasen van Rem Bisschops huis.

Die van binnen vallen op de jongens uit, maar worden in gedreven.

De Stads Schouten konnen 't rumoer niet stillen.

die twee mannen sijn aangevallen, en hebben den gewaanden Koster dapper geslagen, ende zijn mantel aan stukken gescheurt. 't Welk den anderen ziende, is gevlucht in een huis op de *Heeren graft*, om hem daar te salveren. Maar de jongens wilden hem daar uit hebben; ende als de man van den huise hem niet en wilde voor den dag laten komen, hebben die jongens begonnen in de glasen te gooyen; waar door die gevluchte man zoo is bevreest geworden, dat hy hem heeft begeven in de naast gelegen huysen; en alsoo ontkomen. De voorsz. jongens met dat geboefte, hebben haar voorts begeven voor het huis van *Rem Egbertsz. Bisschop*, een gequalificeert Koopman, op de * *Koninks graft*, broeder van *Simon Egberti Episcopius*, te dier tijd *Arminiaansch Professor Theologie* tot *Leyden*, also die wel de voornaamste *Remonstrants-gesinde* was, binnen *Amsterdam*, meenende, of daar yet mochte te doen zijn. Alsoo nu de jongens, hoewelse op het uitgaan van eenige mannen, uit dat huis vry wat getiers ende geroeps maakten, nochtans niet dadelijks in 't werk stelden, voor dat een notabel persoon; die doch daar in huis niet en woonde, uit dat huis komende, eenige jongens sloeg, met 't gevest van zijn ponjaart, waar door zy alsoo tot toorn zijn verwekt geworden, dat zy begonnen met steenen in de glasen te werpen. Daar mede wasset altemaal onthoc-kebant, wasser te vooren noch yet te doen geweest, door wijsheit, of zoetigheit, dat was nu t'eenemaal gedaan. Die van binnen niet willende dat onbehoorlijke gewelt lijden, (gelijk het doch t'eenemaal onbehoorlijk was) hebben het met tegen gewelt willen keeren. Want daar zijn vier of vijf mannen uit den huise gekomen, met bloote rappieren, meenende daar mede de jongens een schrik aan te jagen, en te doen vertrekken. Dan het was maar olie in 't vier. Want die jongens zijn zoo dapper op die mannen aangevallen met steenen, dat zyse wederom ten huise in hebben gedreven, en een van hun dapper gequetst. Als dit rumoer gekomen was, ter kennisse van de Schouten, hebben zy haar met hare dienaars terstont derwaarts vervoegt. De jongens de Schouten vernemende, hebben de zelve door het midden van haar laten passeren, zonder yets meer aan te rechten. Maar als den eenen Schout een jongen met hem gevankelijk nam in 't huis van *Rem Egbertsz. Bisschop*, zo hebben de jongens de steenen uit de straten gebroken, en daar mede dapper door de glasen geworpen, roepende *dat zy den gevangen jongen wilde los hebben.* d'Officiers lieten den jongen terstont los, die na boven liep, en riep uit de venster. *Maats, ik ben al los, hout op van gooyen, ik zal uitkomen.* Terstont hielden de jongens op van werpen, en zo haast de jongen los en uit was, was het werpen en roepen gestilt. Beide de Schouten quamen ook buiten 's huis, om de jongens voorts geheel te stillen en te doen vertrekken. De jongens, hoewel ophoudende van gooyen, en wilden evenwel niet vertrekken. De Schouten dit ziende (hoewel zy mogelijk beter zouden hebben gedaan, indien zy in dat huis gebleven waren, also de jongens veel licht haar dan voorts stil zouden hebben gehouwen) zijn van daar gegaan, om, volgens haren last, den Heeren Burgemeesteren aan te dienen, wat 'er omgink, en wat haar bejegent was. Ondertusschen braken de jongens, met die groote gasten die zy by haar hadden, de kelder op, en namen daar uit een stuk van een balk, daar mede zy straks de binnen deuren van dat huis op liepen: daar op is 't dat die boeven en fielen, die haar by de jongens hadden gevoegt, 't huis zeer schendelijk hebben geplondert, 't porcelein tegen d'aarde geworpen en gebrooken, boter, en andere lijf-tocht, ten huise uitdragende, de wijn in hare hoeden tappende, en zoo malkanderen toedrinkende, en daar na de kranen uit de vaten trekkende. In summa zy bedreven zo groote moetwil en baldadigheit, en gingen te werk niet anders dan of het al prijs en roof goet ware geweest wat 'er in huis was.

En vertrekken wederom.

Groote moetwil bedreven.

Zo haast dit gerucht tot den Presiderenden Burgermeester quam, heeft hy terstont de Magistraat doen by een roepen, en terwijle de boden daarom uit waren, is hy zelf in eigener Persoon, met noch twee of drie notabele mannen; gegaan naar het huis van den voornoemden *Rem Egbertsz.* Maar de verwoetheid en het geraas van dat geboefte was zoo groot, dat de Burgemeester daar niet uitrechten en konde. Derhalven is hy van daar gegaan na het Raathuis, alwaar de Heeren Magistraat met der haaste vergaderden, en zijn die Heeren dewelke in dien korten tijt in haaste by een konden gebracht worden, alsoo *Collegialiter*, ofte gesamentlijk, na het huis van den voornoemden *Rem Egbertsz.* gegaan. De jongens en het grauw hebben de Heeren, met groot ontsag en eerbiedinge, door het midden van haar laten passeren. En alsoo hebben de Heeren des Magistraats door hare Authoriteit

De Majestraat zoekt zulks te beletten.

Dat ook geschiet.

1617. teit en ontsag, met bloote woorden, zonder eenig volk van wapenen by haar te hebben, dat leelijke oproer gestilt. Een van de Heeren Burgermeesteren zeide tot de jongens en dat ruige volkjen, *Wel maats, wie heeft u last hier toe gegeven?* Daar op een van de jongens uit het midden van den hoop antwoordede, *Mijn Heeren, de Arminianen preeken zonder last, en dit geschiet ook zonder last.* 't Meerendeel van dat gespuis vertrokken zijnde, zijn de Heeren wederom na het Raadhuis gekeert, en hebben terstont een *Compagnie* gewapende Soldaten op die plaatse doen komen, om 't voorsz. huis met 't gene dat'er in was, voorts te bewaren, en den volgenden nacht te bewaken. Die Heeren hadden al ordre gestelt, zoo veel als zy redelijker wijse stellen konden. Zy en konden niet naarder, voor dat haar bekent was gemaakt, dat'er moeite was ontstaan. Den oproer was recht op den tijd als'er gepredikt wierd, en de Heeren in de Kerk waren, om Gods Woord te hooren, en den Gods-dienst te oeffenen, zommige in de Oude, zommige in de Nieuwe, zommige in de Zuider-kerk, en zoo voorts. De Presiderende Burgemeester en heeft zoo haast geen kennisse van dat quaad gehad, of hy zond terstont om zijne *Collegas*, en andere Heeren van den Geregte om die te vergaderen, en ondertusschen ging hy zelfs na 't huis, als gesegt is, daar 't rumoer was, om te zien of hy daar wat goets konde doen. Niet konnende, gaat hy op het Raadhuis, neemt zijne Mede-Regeerders, zoo veel als'er in der haast konden by een komen, met hem, en zoo gaan zy t'zamen, om dat rumoer, zonder wapenen, met bloot ontsag, en deftige berispende woorden, te stillen; waar toe ook *God de Heere* zijnen zegen gegeven heeft.

Wat moeite de Majestraat dede om 't oproer te stillen.

De Heeren des Magistraats hebben groote neerstigheit gedaan, om de Belhamels van dat leelijk oproer te bekomen, maar die, vreesende gevangen en gestraft te worden, waren gevlucht, of hadden haar versteeken. Evenwel hebbense noch eenige, die mede hantdadig aan dat werk waren geweest, gevonden en gevankelijk genomen: maar uit de gevangene en hebben zy noit konnen vernemen, wie de stigters van die grouwelijke baldadigheit waren geweest. Immers en zijn onder haar geene gevonden van de *Gereformeerde Religie*, of die eenige kennisse van de zelve hadden. Het is daar mede toegegaan, vast op de zelve maniere, als met de Beeldstormers in den Jare 1566. onder dewelke ook geene luiden van de *Gereformeerde Religie* zijn bevonden geweest, maar een deel rouw grauw, 't welk men nauwelijk wist waar het van daan quam; alhoewel de *Gereformeerde* de schult daar van moesten dragen by de *Papisten*.

Eenige Belhamels worden gevangen.

Om diergelijke swarigheden in volgende tijden voor te komen, hebben de Heeren van den Gerechte deser Stede, gemaakt eene noodige en dienstige ordinantie, die zy ook den 21 der voornoemde maand * *February*, als op den voorgaanden 19 dat oproer was geweest, hebben doen verkondigen, luidende als volgt.

* *Sprockelmaand.*

Placcaat tegens d'afgesonderde Vergaderingen en 't plonderen der huisen en Pasquillen.

ALsoo mijne Heeren van den Gerechte, zedert eenigen tijd herwaards, in gewisse ervaringe zijn gekomen, dat den welstand, versekertheyt ende gerustigheyt, van dese Stad, der zelver Burgers, ende Ingesetenen, ten hoogsten vereyscht, dat de *Christelijke Gereformeerde Reformatie*, in eenigheyt met d'andere *Gereformeerde Kerken*, zoo binnen als buyten 's Lands, binnen dese Stad, in de publyke Kerken is geleert ende gepredikt, ende als noch geleert ende gepredikt word: mitsgaders alle de gene die van de voorsz. Religie Professie zijn doende, ofte haar daar aanhoudende, in goede ruste ende vrede mogen werden geconserveert, ende dat de besondere ende geseparеerde vergaderingen ende predicatien, welke van de gene die haar aan de *Gereformeerde Religie* begeeren te houden, zonder noot of wettelijke redenen by der hand zijn genomen, zoodanige zwarigheden ende schadelijke effecten voortbrengen, als d'ervarentheyt heeft geleert, ende, door d'aanwassende verbitteringen der gemoeden, meer onheylen, soo in de Politie ende Kerke, als in het lichaam van de Stad, zouden mogen veroorsaken, zonder dat men uyt d'opgeresene verschillen occasie behoort te nemen, tot verlatinge van de publyke Kerken, ende het houden van particuliere afgesonderde vergaderingen, door dien van de voorsz. verschillen altijds eenpariglijk, in de Kerken, ende by de Leeraren des *Evangelii*, ook in de conformiteit van de algemeene Reformatie, binnen dese Stad is gepredikt, waar jegens niemand in 't particulier eenige nieuwigheyt, met aparte vergaderingen, ofte andersins, vermag te plegen, immers niet, zoo lange de gene die van de Leeringe deser Kerke verschillen, echter in ende onder de *Gereformeerde Kerke* haar begeeren te onthouden. Dat mede by experientie word bevonden, dat, nevens ende onder dese alteratie van de gemoederen, eenige seditieuse ende quaatwillige geesten haar personagie soeken te speelen, aan d'eene zijde, de Heeren Magistraten van dese Stad, in hare personen, actien, ende beleyt, diffamerende, ende arbeydende deselve met vileine propoosten hatig ende verdacht te maken, ende door zoodanige maniere van doen, de loffelijke, ende door Gods gratie gezegende, Regieringe van dese Stad te confunderen ofte te subverteren; ende aan d'andere zijde, met Pasquillen ende fameuse Biletten, de goede Gemeinte tegen den anderen ophitsende, ende zommige daar onder openbaar gewelt ende genoegsaam oproer aanrechtende: alle 't welke tot

tot onlijdelijke schande ende schade van dese Stad, ende der zelver goede Gemeente, mitsgaders tot wijder verloop zoude konnen geraken, indien daar inne niet tijdelijk ende behoorlijk wierde voorsien: Soo is 't, dat mijne E. E. Heeren van den Gerechte, by advijs, goetdunken, ende na rijpe deliberatie van de Heeren Ses-en-dertig Raden deser Stede, van meyninge zijnde, haar ernstelijk te doen informeeren, op de gene die de voorleden dagen de moetwil, insolentie, ende openbaar gewelt, op de straten, ende aan de bekende huysen, hebben gepleegt, allen ende eenen iegelijken ordonneren en waarschouwen, die eenige geweldenaars ende moetwillige weten en kennen, gehuyst ofte geherbergt te hebben, of eenige geroofde ofte gestolen goederen hebben ontfangen, genoten, of weten aan te wijsen, mitsgaders die oproerige, insolente, ende twistmakende redenen, * *Pasquillen*, en Billetten, hebben gestroit ende † *geaffigeert*, ofte tot de voorsz. alteratie, raat, daat, behulp, ofte oorsake gegeven, deselve den Heere Schout, Burgermeesteren, of Schepenen te kennen geven, de geroofde ofte gestolen goederen ter handen brengen, of aanwijsen, ende voorts komen verklaren zoodanige kennisse als iemand van 't gepasseerde sal weten te doen, met belofte dat de gene, die eenige * notoire saken sullen te kennen geven, daar voren naar gelegentheyd zullen worden gerecompenseert, ende die eenigsins schuldig zijn, mits aangevende hare autheurs, hulpers, ofte complicen, * *impuniteit* zullen genieten; ende andersins, tot allen tijden, ook na twaalf ende meerder jaren, † *culpabel* gevonden zijnde, in alle rigeur worden gestraft. Ende op dat voor het toekomende, alle disordren, ongeregeltheden, moetwillen, ende oneenigheden mogen voorgekomen werden, soo hebben mijne voornoemde Heeren geordonneert ende gewillekeurt, ordonneren ende willekeuren by desen; Dat alle de gene, die haar aan de *Christelijke Gereformeerde Religie* begeeren te houden, haar zullen wachten, in eenige bysondere Vergaderingen of Predicatien; buyten de publijke Kerken te begeven, hare huysen ende Pak-huysen daar toe te verleenen, eenige zodanige * *convocatien* te doen, ofte te laten doen, ende de goede ruste ende eenigheyt in de Kerke, ende onder de Gemeente van dese Stad, daar door in perykel te stellen. Gelijk mede alle ende een iegelijk wel scherpelijk word verboden, eenige quade, * *seditieuse*, ofte vileyne redenen te spreken, † *dissemineren*, ende uyt te smijten, jegens de Heeren Magistraten, der zelver persoonen, actien, ende directie, strekkende tot hare disreputatie ende der wettelijke Regeeringe, haar luyden bevolen ende in handen gegeven; ofte ook jegens de Dienaars des *H. Evangelii*, haar ampt, handelingen, ende Predicatien; ofte eenige particuliere, met injurien, schelt- of smaat-woorden, te * *diffameren* ofte bejegenen; mitsgaders eenige Pasquillen, † *fameuse Billetten*, ende *Libellen* te stroyen of *affigeren*, ende lestelijk de samen-rottingen, of straat-geruchten, met loopen, roepen en draven aan te rechten, de zoodanige te volgen, ende boven al geen gewelt, huys-schenderye, overlast, muyterye, of *seditie* te plegen, helpen voeden, of assisteren, aan eenige huysen, persoonen, ofte op de straten, op pene, dat zoodanige grove ende gequalificeerde * *dilicten* aan den lijve, ende zelfs met der doot, ende d'andere met exemplare ende arbitrare correctien, na gelegentheyt van zaken, zullen worden gestraft, gelijk tot onderhoudinge van goede Politie ende Justitie binnen dese Stad, bevonden zal worden te behooren. Aldus goet gevonden, ende gearresteert, by de Heeren Schout, alle de Burgermeesteren, ende alle de Schepenen, op den 21 February, Anno 1617. en ten zelven dage gepubliceert.

M. Bouwer. Secretaris.

Dese afkondinge veroorsaakte veel zeggens en weerseggens, want yder een sprak van de zelve, na dat hy gesint was, doch dit sleurde, voor die tijd, zoo heenen.

[Margin notes: * Schemp-dichten. † Aange-plakt. * Aanmerkelijke. * Onstrafbaarheit. † Schuldig. * t'Zamenroepingen. * Twistige. † Zaejen, * Schantvlecken. † Eer-rovende Papieren en Boekjens. * Misdaden.]

NEGEN-EN-DERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Groote tweespalt over de verschillen in den Godsdienst; Prins Maurits stelt de Waart-gelders van haar dienst, en verset eenige Majestraten in d'Hollandsche Steden, en t'Amsterdam, doch zonder verminderingvan haar Voor-rechten. d'Hollandse Staten kennen zulks voor goet. Een Synodus nationaal word te Dordrecht gehouden, daar de Remonstranten in 't ongelijk zijn gestelt; men gaat hart tegen hun aan; hare vergaderingen worden verboden, de Predikanten afgeset, en veel uit het Lant gebannen; tien voorname Persoonen t'Amsterdam het Avondmaal verboden en uit de gemeente geset. De Remonstrantse Vergadering aldaar verstoort, het huis geplondert en afgebroken, en den oproer weder gestilt. Placcaat tegen de Vergaderingen der Remonstranten. De Predikant Hanekop afgezet: de Prins van Oranjen, Frederik Henrik komt t'Amsterdam, en bevredigt eenige verschillen, met genoegen ter weder zijden. De Predikant Smoutius wort uit geseit. Des Princen uitspraak over zekere oneenigheden aldaar. De Remonstranten bouwen een Kerk.

1618. IN den Jare 1618. is'er groote veranderinge in gants *Holland*, en eenige der naburige vereenigde Landschappen voorgevallen, ontstaan uit de verschillen der *Remonstranten* en *Contra Remonstranten*, die ook zoo verre, by veel *Politike* waren ingedrongen, dat eenige Steden zoo in *Holland*, als daar buiten, krijgs-volk, dat men *Waartgelders* noemde, op, en tot haar eigen kosten en beschermінge aannamen, die daar na, door ordre van de Algemeene Staten, en ook eenige, door zijn *Excellentie Prins Maurits*, afgestelt, en ont-

[Margin note: Waartgelders aangenomen.]

1618. ontslagen wierden, gelijk zijn gemelte *Excellentie* mede, tot *Uitrecht*, en in verscheide *Hollandse* Steden, de Majestraat versette; dit zelve geschiede ook in dese onse Stad *Amsterdam*: want,

Slachtmaand. Op den derden *November* Anno 1618 is den *Doorluchtigen Hoog-gebooren Vorst en Heere, mijn Heere den Prince van Orangien, &c.* verschenen in de vergaderinge van de Vroedschappe, bestaande in *xxxvj. Raden* der Stad *Amsterdam*, verklarende, dat hy alhier was gekomen, om volgende den last van de Regeerders van 't Land, de zelve *xxxvj. Raden* te bedanken van haren dienst, en met eenen te ontslaan van den eed, die zy-luiden als Vroedschappen, mitsgaders van den eed, en 't recht, 't welk haar als Schepen ofte Raad geweest hebbende, in 't kiesen van Burgermeesteren is toekomende, hebben gedaan. Dat ook zijne *Princelijke Excellentie* van dese last en moeyte gaarne ware verschoont geweest; maar dat den tegenwoordigen hoogen noot en dienst van 't Land, was vereyschende desen voet en besoigne by der hand te nemen en in 't werk te stellen (gelijk ook zulks in meer andere Steden al reede is geschiet) ten einde de mis-verstanden en oneenigheden, die nu een tijd lang binnen dese Landen, zo in de Kerkelijke zaken, als in *Policie* zijn geweest, ter neder-geleit, en diergelijke zwarigheden in toekomende tijden voor gekomen mogen werden. En zijn dien volgende de naar-genoemde Raden, van den voorsz. eed, en 't recht door zijne voornoemde *Princelijke Excellentie* datelik ontslagen; te weten,

Prins Maurits verset de Magistraat.

Ziet in 't Boek der Handvesten van Amsterdam.

Om wat reden.

*Dese * wijsen aan de namen van die gene, die niet weder by Prins Maurits herstelt zijn geweest.*

Jan Jacobsz. Huydekooper.
Jan de Bisschop.
Cornelis Pietersz. Hooft.
Roelof Egbertsz.
Jacob Pietersz. Capit.
Reinier Pauw.
Jacob Gerritsz Hoing.
Claas Jacobsz. Koecke-backer.
* Ysbrant Ben Elbertsz.
* Harmen van de Poll.
Pieter de Vlaming van Outs-hoorn.
Jonas Witsen.
Dr. Pieter Schaap.
Joris Jorisz.
Dr. Dirk Bas.
* Pieter Matthijsz. Schrijver.
* Dr. Sebastiaan Egbertsz.
Johan Pietersz. Reaal.
* Jacob de Graaf.
Bartholt Kromhout.
Mr. Volkert Overlander, Claasz.
Dr. Johan ten Grootenhuis,
* Dirk de Vlaming van Outs-hoorn.
Roetert Ernst.
Ian Pietersz. de Wit.
Iacob Poppen Iansz.
Abraham Boom.
* Laurens Iansz. Spiegel.
Ian Gijsbertsz. de Vries.
Adriaan Pietersz. Raap.
Ian van Hoorn.
Hillebrant Schellinger.
Warnaar Ernst van Bassen.
D. Dominicus van Heemskerk.
Iacob Iacobsz. Hinloopen.
Klaas Iacobsz. Harencarspel.

Daar na heeft sijne Princelijke Excellentie goet-gevonden ende belieft, van nieuws te verkiesen en te be-eedigen de nagenoemde Persoonen, tot Zes-en-dartig Raden; namenlik,

Ian Iacobsz. Huydekooper.
Ian de Bisschop.
Cornelis Pietersz. Hooft.
Roelof Egbertsz.
Iacob Pietersz. Capit.
Reynier Pauw.
Iacob Gerritsz. Hoing.
Claes Iacobsz. Koecke-backer.
Pieter de Vlaming van Outshoorn.
Ionas Witsen.
Dr. Pieter Schaap.
Ioris Iorisz.
Dr. Dirk Bas.
Iohan Pietersz. Reaal.
Bartholt Kromhout.
Mr. Volkert Overlander, Claasz.
Dr. Iohan ten Grootenhuis.
Roetert Ernst.
Ian Pietersz. de Wit.
Iacob Poppen Iansz.
Abraham Boom.
Ian Gijsbertsz. de Vries.
Adriaan Pietersz. Raap.
Ian van Hoorn.
Hillebrant Schellinger.
Warnaar Ernst van Bassen.
D. Dominicus van Heemskerk.
Iacob Iacobsz. Hinloopen.
Claas Iacobsz. Harencarspel.
* Gillis Iansz. Beth.
* Arent Pietersz. van der Burg.
* Pieter Egbertsz. Vink.
* Iacob Pietersz. Hoogkamer.
* Symon van der Does.
* Hendrik Hudde.
* D. Albertus Coenradus Burg.

*Dese * wijsen aan de namen der nieuwe Heeren.*

Alle 't welk alsoo gedaan en in 't werk gestelt zijnde, heeft voorts sijne Hooggemelte Princelijke Excellentie verklaart, zijne

Dit alles gedaan, behoudens alle rechten en Vryheden der Stad.

1618. *zijne meeninge geenſints te weſen, dat deſe beſoigne, ſal ſtrekken tot prejudicie of verminderinge van eeniger deſer Stede Privilegien, Couſtumen, Vry en Gerechtigheden, als zijnde alleenlik gedaan, om redenen boven verhaalt. Belaſtende over zulks my ondergeſchreven, Secretaris der Stad Amſtelredam, van alle 't gunt deſen aangaande is gepaſſeert, notitie te houden.*

J. de Haan.

d' Heer Harman van de Pol weder in de Vroedſchap.

Daar na in den Iare 1629, is *d'Heer Harman van de Pol* wederom in de Vroetſchap in gelaten, op zyn ouden Eed, by hem als Vroedſchap, in 't Iaar 1595. gedaan, ſittende wederom op zyn oude plaats.

d'Heer Jacob de Graef insgelijks.

Insgelijks is geſchiet in 't Iaar 1630, met *d'Heer Jacob de Graaf*, die in de Vroedſchap ingelaten is, op zijn ouden Eed, gedaan, in 't Jaar 1603.

Op 't verſetten der Magiſtraat is korts daar na, 't volgende Plakkaat afgekundigt.

Placcaat waar by 't verſetten der Magiſtraten door ſijn Excellentie gedaan, by de Staten van Hollant wort goet gekent en aangenomen.

DE Ridderſchap, Edelen ende Steden van Holland ende Weſt-Vrieſland, Staatſche-wijſe vergadert, rijpelik gelet hebbende op de tegenwoordige gelegentheyt van 's Lands zaken, ende inſonderheyt, dat eenige jaren herwaards, in de voorſz. Landen van Holland en Weſt-Vrieſland ontſtaan zijn, veel misverſtanden ende oneenigheden, niet alleen onder de goede Ingeſeten, maar ook onder de Heeren Edelen ende Magiſtraten van de Steden, die tot openbare factien en andere extremiteiten zouden hebben mogen uyt-berſten, indien daar tegens niet en ware voor-komen. Waar tegen zijn Excellentie, mijn Heere den Prince van Oranjen, Stadhouder der voorſz. Landen, bewogen is geweeſt, by alle mogelijke middelen te arbeyden tot herſtellinge van de voorige ruſte ende eenigheyt, ende wegneminge van alle beletſelen, zoo by de Heeren Edelen als onder de Regeerders van de Steden; hebbende tot dien eynde, in voorleden Jare, hem in eygener perſoon, in verſcheyde Steden getranſporteert, ende de Vroedſchappen ſerieuſe vermaninge gedaan; ende eyndelik, omme de apparente confuſie in 's Lands Regeeringe voor te komen, en verſcheyde humeuren van de Regeerders tot beter eenigheyt te diſponeren, onlangs in de meeſte Steden van Holland ende West-Vrieſland noodig gevonden, eenige Burgermeeſteren, Schepenen ende Vroedſchappen te licentiëren, ende andere Ingeſetenen ende Burgeren in der zelver plaatſe te ſurrogeeren, met zulken verſtande, dat der Landen ende Steden reſpective Privilegien, Vryheden ende Gerechtigheden, daar door niet en zouden worden geprejudiceert, nochte die gene, die als vooren verlaten zouden worden, in haar eer, goede naam ende faam gekrenkt; veel min, dat zijn Excellentie iet anders, als den dienſt en ruſt der Landen, daar mede gemeent ende voor oogen gehad zoude hebben; Hebben hare Ed: Mog: met goede deliberatie, eenparig conſent, ende volkomen auctoriteyt verklaart ende verſtaan: Dat zijn Excellentie niet minder in deſen, als in alle voorgaande actien, zijne oprechte affectie, zorge ende getrouwigheyt, tegens den Landen van Holland ende Weſt-Vrieſland, onaangeſien veelvoudige periculen ende zwarigheden, heeft beweſen; (daar voren hare Ed: Mogende zijne Hoog-gemelde Excellentie ten hoogſten bedanken) ende over zulks niet alleen approberen ende ratificeren de veranderinge ende herſtellinge in de Magiſtraten van de Steden ſucceſſivelik gedaan, maar ook beloven en aannemen, alle ende een iegelik van de zelve in hare wettelijke Regeeringe te erkennen, ende by alle wegen ende middelen te mainteneren: verſtaande dat alle Ingeſetenen der Landen de ſelve insgelijken zullen hebben te erkennen en obediëren; op pene, van als perturbateurs van de gemeene ruſte, geſtraft te werden. Waar aan alle hooge en lage Officieren, zoo in de bedieninge van de Policie, Juſtitie en van Oorloge weſende, gehouden zullen zijn de hand te bieden; ende voornementlijken mede zijne Excellentie verſocht word, alles te contribuëren, wes van zijne auctoriteyt, ende hooge Ampten is dependeerende. En in gevalle zijne Excellentie op de naarder zekerheyt ende geruſtheyt van eenige Steden ende anderſints, als noch eenige voorſienige zoude goed-vinden te doen, zullen hare Edele Mogende het zelve voor aangenaam houden, ende de goede intentie van zijne Excellentie, daar in ſecunderen. Met alle welke hare Edele Mogende, volgens verſcheyde verklaringen van zijne Excellentie niet en verſtaan, dat de Tractaten, Privilegien, Vryheden ende Gerechtigheden der Landen in 't gemeen, mitsgaders Steden en Ingeſetenen van dien in 't particulier aangaande, zullen weſen gederogeert, vermindert ofte eenige Ingeſetenen in hare eere, goede naam en faam eenigſints geledeert; maar dat alles zonder eenige prejudicie in 't generaal ende particulier zal worden gehouden ende ſtand grijpen, alſoo de verdere dienſten ende ruſte van de Landen, zulks noodiglijk is vereyſchende, ende by hare Ed: Mog: verſtaan, alſoo te behooren. Gedaan in den Hage, den 16 November 1618.

Ter Ordonnantie van de Staten van Holland,

A. Duyk.

In

1618. *Novemb. *Synodus Nationaal gehouden te Dordregt.* In den Iare 1618, in * *Slacht-maand*, is begonnen het *Synodus Nationaal* binnen *Dordrecht*; hier toe zijn geroepen en gekomen, verſcheide Godgeleerde uyt de zeven *Vereenigde Nederlanden*, als ook uyt *Engeland*, *Vrankryk*, *Switſerland*, de *Palts* enz. alle plaatſen, daar men den Herformden Godsdienſt oeffende; deſe zouden overwegen het ſtuk van de *Prædeſtinatie*, met den aankleven van dien. Vyftien *Remonſtrantſe Predikanten*, die hier ontboden waren, verſcheenen ettelijke malen in deſe Vergadering, leverende hunne voorſtellen ſchriftelijk over, die de vyf punten, ſpruitende uyt de *Prædeſtinatie* bevatteden, als ook eenige bedenkingen, over de belydenis der Kerke, en den *Heydelbergſen Catechiſmus*: op alles moſten zy het oordeel van den *Synodus* verwachten, 't welk op den dertienden van * *Gras-maand* des volgenden Jaars, 1619 geſchiet is, waar in de *Remonſtranten* in 't ongelijk wierden geſtelt, en hun gevoelen wegens de *Prædeſtinatie*, verworpen.

1619. **April.* *'t Gevoelen der Remonſtranten verworpen.*

Hunne vergaderingen verboden. Hier over geraakten de *Remonſtranten* geweldig aan de laager wal, en men begon ook ſeer hart tegen hun aan te gaan; want in plaats dat men haar, gelijk zy, ſtaande de Vergadering van 't *Synodus*, (dat zy wel merken konden, tegen haar gevoelen zou oordeelen) verſocht hadden, de vrye oeffening van haar Godsdienſt, beneffens die van de *Luyterſe* en *Mennoniſten*, zou willen toelaten, zoo zijn op den derden van * *Hooymaant*, by Plakkaat der Algemeine Staten, alle byſondere Vergaderingen en Predikatien der Remonſtrants-geſinde, verboden, gelijk 't ſelve ook te vooren, op den negen-en-twintigſten van * *Bloey-maant* van zijn *Exellentie Prins Maurits*, by een byſonder Plakkaat gedaan was. Daar-enboven, wierden in 't laatſt van de voornoemde maant, op 't *Synodus Provinciaal*, tot *Leyden* omtrent 60 *Remonſtrants-geſinde Predikanten* van haar dienſten af geſet. En dit alles, volgens 't oordeel van 't voorſeyde *Nationaal Synodus* van *Dordrecht*: op andere plaatſen geſchieden 't ſelve mede, zoo dat 'er in alles omtrent twee hondert van die *Predikanten* wierden afgeſet, van de welke, ongeveer de helft uyt het land gebannen zijn.

**Iulius.*

**May.*

60 Van die Predikanten afgeſet, op andere plaatſen meer, tot 200 toe, daar van 100 uyt het Lant gebannen.

1623. *10 Perſoonen t' Amſterdam uit de Gemeente gebannen.* Hier op volgde, dat op den laatſten dag des Iaars, 1623. hier *t' Amſterdam*, tien voorname perſoonen af geſneden en uit de Kerkelijke gemeenſchap gebannen zijn, om datſe, (volgens haar beſchuldiging,) niet alleen by haar verkeert gevoelen blijvende, maar haar in de *Remonſtrantſe*, en *Wederdoopſe* Vergaderingen, lieten vinden.

Op den dertienden van * *Gras-maant* des Iaars 1626, is 'er een groot oproer *t' Amſterdam* ontſtaan. Het was den tweeden *Paas-dag*, des morgens omtrent tien uuren, wanneer eenige jongens met hun ſpeeltuig, in een ſtoep, op *Mont-Albaans burgwal*, gemeenlijk genaamt *d' Oude Schans*, beſig waren. Eenige *Remonſtrants geſinden*, die, zoo nu en dan, in dit huis, als tot hun Vergaderinge, in gingen, joegen deſe jongens t'elkens uit de ſtoep, die zoo meenigmaal wederom daar in quamen ſpelen, eindelijk quam 'er een van de Remonſtranten, die wat heetkoppiger was, deſe begoſt de jongens te ſlaan, dat van eenige voor by-gangers geſien, vraagden waarom zulks geſchiede, daar op de jongens zeiden, dat 'er veel volks in gegaan was; *Hier*, riep men over luid, (door dien 'er ſtraks veel volk voor 't huis vergadert was) *Preeken d' Arminianen*. Terſtont zach elk een die binnen waren, om een goet heen komen. Het graauw van buiten, begon terſtont met ſteenen, (gemeenlijk hun eerſte ſchut gevaart) de glaſen uit te werpen, en ten leſten, de deur open dringende, vielen in huis, eenige liepen terſtont na boven, wierpen de ſtoelen en banken, en wat hun voorts niet aan ſtont, of te zwaar om te dragen was, te venſter uit, op ſtraat: verſcheide Kruideniers dooſen, (welke Neeringe, naar 't ſcheen, by de bewoonders van 't huis wel eer gedaan was) raakten op ſtraat, en in 't water. Dit gewelt, de Majeſtraat verkundigt, zonden zy eenige Bevelhebbers met hun Soldaten derwaarts, maar deſe de menigte van 't graauw ziende dorſten niet beginnen, ten zy, zy meerder geſterkt waren. 't Was nu omtrent drie uuren in den namiddag, en zoo verde gekomen, dat het dak van 't huis al afgebroken was; wanneer de Soldaten daar op aan trokken, 't welk de Plonderaars ziende, hun alle (wel met ſteenen voorſien) op ſtraat begaven: de Bevelhebbers der Soldaten, wenkten van verde, dat het graauw van daar vertrekken moſt, maar deſe weſen en dreigden op hare ſteenen; waar op de Bevelhebbers, hun eerſte gelit deden los branden, daar onder een musket, met ſcharp geladen, een der voornaamſte Belhamels trefte, zoo dat hy, met d' handen vol ſteenen, en 't mes in de mond, op ſtraat nederſtorte. Zijn makkers dit ziende, deiſden achterwaarts, na de *Mont-Albaans*

* *April.* 1626. *Eerſte oorzaak.*

Een huis wort geplondert.

En weder ontſet.

Een plonderaar dood geſchooten.

1626. *Albaans Tooren*, waar op de Soldaten, zonder meer te schieten, toe tredende, dit geplondert, en half af gebroken huis, in namen, en de toe-gangen, nae 't zelve, besetten, drie wierden gevangen, en een toe kijker des avonts laat, doot geschooten, uit een venster van 't voornoemde huis.

Met noch een ander.

Des anderen daags, was het den derden *Paasdag*, en noch geen Arbeits-luiden op hun gewoonlijk werk, waar door de *St. Tonis Markt*, zoo vol van alderley slag van graauw gekomen is, dat men beducht was, al daar eenig gewelt aangerecht mocht werden; hier over zijn de Soldaten uit het half geplondert huis gelicht, en op de *St. Tonis Waag* gelegt, want het graauw, daar onder veel vrouw-volk mede was, was zoo dapper op de Soldaten verbittert, door dien zy den toe-kijker, 's avonts te vooren, onvoorsichtig doorschoten hadden, dat 'er een bloetbat te verwachten was geweest, by aldien zy op de ruime markt gekomen hadden. Eenige van 't graauw verneemende, dat de Soldaten het half afgebrokene huis verlaten hadden, zijn daar na toe gelopen, en hebben 't zelve, voort tot den gront toe, afgebroken. Hier op zijn zy, met een deel van de afgebrokene sparren, latten, stokken en diergelijk tuig, als of het teikens van overwinnig waren, wel ruim duisent stark, de gantse Stad door, ja zelfs over den *Dam*, voor by 't *Stadhuis* heen getrokken, doch dit waren de kleine, want de groote hielden zich noch al op de *St. Tonis Markt*, op hope van plonder-buit te bekomen. Des na middags deed de Majestraat eenige Vendelen Borgers, die omtrent de *St. Tonis Markt* woonden, in 't geweer komen, waar mede men die *Markt* begon te besetten. Zeker Bakkersknaap met een tonneken gest, wilde door de wacht, die hem tegen hiel, waar door hy zo verstoort wierd, dat hy een Schutter al de gest in 't aansicht en over 't lijf goot, waar uit een groot gejou, en lacchen ontstont, maar den Schutter is hier over zoo zeer in toorn ontsteken, dat hy de lont op de haan zettende, de Bakkers knecht meende te doorschieten, had zijn Bevelhebber het niet belet. Omtrent de brouwery van 't Haantjen, daar dit graauw alder dikst stont, begon een Borger Hopman, en toen oud Schepen en Tresorier, met zijne Schutters, het volk, met goede woorden tot vertrekken te vermanen; onder 't welk was een Vlaster, of Zijde-winster, die over luit uit riep, *desen Heer* (meinende den Hopman) *is niet Arminiaans, maar goet Kerks, ik heb hem dikwils in d'Oude Kerk, in 't Heeren gestoelte zien zitten, laat ons op zijn begeeren weg gaan.* Zoo zeer waren doenmaals de *Arminianen*, of *Remonstranten* in den haat van de gemeente gekomen, d'oorsaken dhar af, waren de lagen, die eenige, als *H. Slatius* en andere, in 't Jaar 1623. op 't leven van zijn *Excellentie Prins Maurits*, uit eigen wraakgierigheit, hadden aangeleit, de welke, ontdekt zijnde, de voorschreven *Slatius*, en andere 't leven koste.

't Zamenrotting op St. Tonis Markt.

Het huis voort afgebroken.

't Graau trekt door de Stad.

De St. Tonis Markt wort bezet.

En 't Volk met zoetigheit daar af gedreven.

Oorsaak van den haat tegen de Remonstranten.

Het graauw is alsoo, met 't vallen van den avont, yder zijns weegs vertrokken, en desen oproer gestilt. Van de drie gevangens, is den eenen *C. S.* op 't Schavot, het zwaart over 't hooft gegaan. De Ed. Heeren van den Gerechte, hebben tot stuiting van zodanige oproeren, de volgende Waarschouwinge, ter puye alhier laten afkondigen.

Een der gevangenen gaet het swaert over 't Hooft.

ALsoo, niet tegenstaande voorgaande Plakkaten ende verboden, zoo van wegen de *Hoog Mogende Heeren Staten Generaal*, als hier ter Stede ge-emaneert, daar by, tot handthavinge van de ware *Christelijke Gereformeerde Religie*, ende vermijdinge van twisten, scheuringen ende oneenigheden, geinterdiceert is, Dat geene particuliere ende gesepareerde Vergaderingen van de *Remonstrantsgesinde* zouden mogen worden gehouden, echter bevonden word, dat in Vilipendie van de Publijcque Authoriteit, ende tot meerder divisie ende ontrustinge der Gemoederen, zoodanige Vergaderingen worden aangestelt, gehouden ende gecontinueerd, ende daar door de Heeren Magistraten deser Stede verdacht gemaakt, in allen schijne, of haar E. de voorschreven Vergaderingen conniveerden, waar uit by eenige onrustige ende moetwillige oorsake wort genomen, om haar, niet alleen, buiten haar ampt ende plicht daar mede te bemoeyen, maar ook met allerley feytelykheit de personen ende huisen te aggresseeren, gelijk over eenige dagen merkelijken is gebeurt, aan zekere huisinge, gestaan op *Monkel-baans* Burg-wal, waar uit ook een geheel commotie ende alteratie door de gantsche Stad ende onder de goede Burgerye, is veroorsaakt. ZOO IS'T, dat mijne Heeren van den Gerechte altijd verstaan hebbende, ende noch van meeninge zijnde, omme de *Christelijke Gereformeerde Religie*, gelijk die opentlijk word geleert, alleen by Publijcque Authoriteit te hanthaven, ende inhererende de voorschreven voorgaande Plakkaten ende Verboden, allen ende eenen iegelijken, als noch verbieden ende interdiceren by desen, haar t'onthouden van alle particuliere of gesepareerde Vergaderingen der *Remonstrants-gesinde*, op de penen, correctie ende boeten, by den voorsz. Plakkaten ende Verboden gestatueert, die desen, aangaande ten overvloet gehouden worden voor vernieuwt, ende de voornoemde Heeren, tegen den Contraventeurs punctuelijken, zonder eenige diffi-

Verbot en waerschouwing tegen de Vergaderingen der Remonstranten, en huisplonderen.

1626. dissimulatie zullen doen executeeren. Waarschouwende over zulks allen Burgeren ende Ingezetenen, die de ruste ende Vrede van dese Stad, ende hare eigen Welvaren eenigsints ter herten gaan, dat zy zoodanige Vergaderingen afsnyden ende nalaten, of dat zy andersints in de gemelte penen ende boeten, zullen vervallen, ende d' Executie van dien hebben te verwachten. Verbiedende daaren-boven, allen ende eenen yegelijken, jongen en ouden, mannen, vrouwen ende kinderen, haar met zodanige Vergaderingen niet te bemoeyen, maar de Overigheit ende Justitie daar mede te laten bewerden, ende tot dien einde, dat niemant eenige t'zamenrottingen ofte straat-geruchten, met loopen, roepen ende draven sal mogen aanrechten, nochte op publijke of andere plaatsen daar over helpen complotteeren, ofte zoodanige t'zamenrottingen volgen oft aanhangen, veel min eenige feitelijkheit aan Persoonen, huisen, ofte andersints ter oorsake van dien zal mogen doen, ofte eenige fortse, plonderinge ofte yetwes zoodanig committeeren, 't welk in een Stad van *Politie* ende *Justitie* niet tolerabel is, op pene zoo iemant bevonden word, by, oft omtrent zoodanige Vergaderingen geloopen, oft eenige moetwille, complotterye ofte fortse aangerecht, gevoed, geraden, ofte gevolgt te hebben, dat die beneden de achtien Iaren zyn, met Geesselinge ende Bannissement, ende die daar boven zyn, met zwaardere straffe, ook totter doot toe, naar de gelegentheyt van de zaake, ende van 't Exces by haar gecommitteert, zullen worden gestraft. Ende zullen alle Ouders, Voogden ende Meesters hare Kinderen, minderjarigen, ende jongens hier van waarschouwen, alsoo geen excuse van ignorantie zal aangenomen worden. Ende op dat de moetwille ende insolentie de voorleden dagen gepleegd, ook naar behooren mach worden gecorrigeert, zoo zullen de geene die kennisse hebben van eenige persoonen, jong ofte out, die aan de voorsz. plonderinge, beroovinge, ende huis-schendige, schuldig ende hantdadig zijn geweest, ofte die eenige jongens opgemaakt ofte aangenomen hebben, deselve mijne Heeren den Schout, Burgermeesteren ofte Schepenen aandienen, ende indien de schuldige daar over in apprehensie geraken, zal d' aanbrenger, naar gelegentheid van zaken vereert, ende niet te min, zijn naam secreet gehouden worden, op dat alsoo by hanthavinge van onse *Christelyke Religie*, ende weeringe van alle disordre ende confusie, dese goede Stad ende Burgerschap, in vrede ende volkomene zekerheit mach blijven, ende geconserveeert worden. Aldus gedaan ende gearresteert den zeventienden *Aprilis* 1626. Present den Schout, allen den Burgermeesteren demto *Iacob van Neck*: ende alle den Schepenen, demtis *Dr. Volkert Oeverlander*, ende *Dr. Pieter Opmeer*, ende gepubliceert den 18 der voorsz. Maand, ten overstaan als in 't Regiltre. Onderstont, by my der Stede *Amstelredamme* Secretaris. Ende was geteekent;

D. Mostart.

1627. *Een Predikant C: Hanekop* — In den Zomer hier aan volgende, wierd een Predikant, genaamt *Cornelis Hanekop*, (die tot het overgaan van *Breda* aan de Spaanse zijde, aldaar gestaan had, en nu onlangs hier *t'Amsterdam*, beroepen was,) door de Kerken Raad, van zijn dienst afgehouden, tot 't eynde zijns levens toe, om dat hy verstond, dat de vijf Articulen der *Remonstranten*, van zoo grooten zwarigheyd niet en waren, datse het fondament onser Zaligheyd konden omstooten; doch hy wilde eigentlijk zijn gevoelen, nooit recht uyt, aan d'een, noch aan d'ander kant vast stellen, maar hielt de Kerken-raadt langen tijt op, met verscheide uitvluchten, tot dat hy eindelijk (ziende, dat men hem van den Predikstoel weerde) verklaarde, dat hy te swak van herssenen wierd, om den dienst langer te bekleeden, 't welk ook niet al scheen gelogen te zijn, want hy langs de straat ging wandelen, als of hy by na in mijmeringe was. *t'Amsterdam van zijn dienst gehouden.*

Door dese en meer andere twistige voorvallen, (want veele hieldent met desen D. *Hanekop*) zijn zeer veel ongenoegten ontstaan, tussen de Magistraat, en eenige harde *Gereformeerde*, waar over *Prins Frederik Henrik, t'Amsterdam* is gekomen, op den tienden dag van * *Grasmaand*, in den Iare 1628. en heeft dese onminnelijkheden, met zulken vernoegen ter weder zijden bevredigt, dat niemant zulks zo volkomen verwacht had. *Prins Frederik Henrik t'Amsterdam.* 1628. * *April.*

Doch daar na, in 't begin van den Iare 1630. heeft de Magistraat van *Amsterdam*, genootsaakt geweest, zeker Predikant, genaamt *Adrianus Smoutius*, door een briefken, uit de Stad, en de Vryheit van dien, te wijsen, zonder daar weder te mogen in komen. Dit geschiede op den zevenden dag van * *Lou-maant*, als wanneer een groot deel volks voor zijn deur quam, om hem het geleide te geven. Maar d'Heeren Burgermeesteren, hadden tot dit uit zeggen, groote redenen, hoe wel zy de zelve aan hem niet uit drukten, want in zijn prediken, had hy een zeer stoute, en onbesuisde manier, om yder een, (by na, zonder onderscheit van hooge of laage persoonen,) en dat veeltijds, als die daar tegenwoordig waren, het zijn te zeggen, en daar en boven noch de zelve, by kans met den vinger, aan te wijsen. *De Predikant A: Smoutius uit de Stad geset.* 1630. * *Januarius.*

Hier uit ontstont weder eenig misverstant, tussen de Magistraat en de Kerken-raad want desen konden dit uyt zeggen zonder reden niet wel op kroppen, daar en boven begeerde de Magistraat, dat twee van hunne gemachtigde, in de Kerkelijke Vergaderinge, wanneer zy wilden, zouden toegelaten worden, dit liep zo hoog, dat het in den *Hage* voor de *De Majestraat begeert zitting in de Kerken-Raad.*

H: H: Staten quam, de welke dit verschil de Heer *Prins van Oranjen*, (om dat hy de vorige misverstanden, zoo loflijk, tot beide zijds genoegen had by geleit) in handen stelden. De *Prins* deed op den twintigsten van * *Winter-maant*, op versoek der gemelte *H: Heeren Staten* dan de volgende uitspraak. *Dat de Heeren van Amsterdam, eerst over een Jaar, haar zitplaats zouden neemen, in den Kerken-raad. Dat A: Smoutins, (die om zijn oproerige Predikatien, den 7 van* * *Lou-maant, uit de Stad was geset) daar uit zoude blijven; doch over al, als Predikant beroepelijk zijn.* Welke uit-spraak by de Heeren van *Amsterdam* wert aangenomen, maar de *Synodus* (in * *Lentemaant* daar na te *Enkhuisen* vergadert) heeft daar in niet konnen bewilligen, doch het gink beide, al even wel voort. Wy zullen dese *Remonstrantse* beroerten, dan in hare Kerk besluiten, want in desen Jare 1630, is de zelve gebouwt, en met toelating der Majestraat, Prediken zy, vry en onbekommert daar in, even gelijk de *Luyterse* en *Mennonisten*, en hoewel der *Remonstranten* aanhang, zoo lang die beteugelt was, alhier zeer groot scheen te zullen worden, zoo bevint men, dat de zelve Gemeente, nu zy hun *Vrye Wil* hebben, gantsch niet toe neemt, maar, doen hare Kerk eerst gebouwt was, was het daar drok te doen, want daar liepen veel wilde *Mennisten*, *Vrygeesten*, en *Losse Luyden*, uyt nieuwsgierigheyd. Doch 't zedert dat hunne verschil-punten, by veele van dese, slechts voor school questien (die in 't Roomsche geloof, al over lang, in swang gegaan hebben) geacht zijn, zoo is het in dese Kerk ruymer, en beter plaats te bekomen, als in eenige andere, in de gantsche Stad.

*December.

Des Princen uitspraak.

*Januarius.

*Maart.

De Remonstranten bouwen een Kerk t'Amsterdam.

En al hoewel dese twist-punten in de geloofs-zaken, zich onder de *Policie* mengende, hier *t'Amsterdam* zommige Borgers, (anders wel ter naam en faam staande) waar onder ook een Oud Schepen was, buyten noot dwang zoo verre vervoerden, dat zy, door al te yverigen drift, of wel eer stijf-koppigheyd, haar zelven in groote ongelegentheyd gebragt hebben, en de Stad met zware ongerustheyd en toeloop van allerley slach van menschen, daar door mosten ruymen, zoo zullen wy, om reden, voor dees tyd, daar niet meerder van reppen; maar onse Historische beschrijvinge vervolgen.

„ 't Verschil der Godsdienst, en alles „ dat in dese loopende Jaren, zoo veel „ *Amsterdam* raakt, op 't netst uyt te „ pluysen, zoude van een grooten aassem „ wesen; ben derhalven te rade geworden, „ het by het voorverhaalde, in 't acht en „ negen-en-dertigste Hooft-stuk ter neer „ gestelt, te laten; doch die de nieuws- „ gierigheyd lust, om alles dien aangaan- „ de te doorsnuffelen, leese op de Jaren „ 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, en „ eenige volgende Jaren, de Historien „ van *Baudartius*, *Brand*, en andere schrif- „ ten, als hier voren is gemelt. BYVOEGSEL.

VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Oorspronk der West-Indische Maatschappye. Oproer t'Amsterdam, op 't Invoeren van de Botter-pacht; wort gestilt, maar op dien zelven dag een vrouw, berucht van Tovery, door 't graauw verdronken. Afkondinge tegens 't zelve. West-Indise Soldaten en Bootsgesellen maken oploop, om meer buit gelt, maar worden gestuit. Vreemdigheit van een Vogel t'Amsterdam. Wonderen handel der Bloem-misten, door gants Holland. De Vrede en Vryheit met Spanjen wort geslooten en verkondigt. d'Eerste steen van 't nieuw Stadhuis gelegt.

1621. *'t Begin der West-Indise Maatschappy.*

Er oorsaak van dese Kerkelijke oneenigheden, hebben wy eenige Jaren voort gestapt, om de zelve vervolgens te verhalen. Hier over moeten wy weder te rugge treden, tot op 't Jaar 1621. Als wanneer het twalef Iarige Bestant ten einde was geloopen, zoo dat wederom op het Tapijt gebracht wierd, het oprechten van een West-Indische Maatschappy, daar van al voor het Bestant, in den Iare 1607, gehandelt was, en dus lang geslapen had. Dit was doenmaals eerst voorgegeven van zeker *Antwerps Koopman* metter wooninge hier *t'Amsterdam* gekomen, (alsoo die van de *Hermformde Godsdienst* uyt *Braband* geschopt wierden,) genaamt *Willem Usselinx*, hebbende lang in *Spanjen* en andere ver gelegen *Eylanden* verkeert. Hy openbaarde de Kooplieden den gehelen handel in *America*, en door al de *Westerse Indien*, sprekende daar over veel, met zeker Predicant, *Petrus Plancius*, een geleert Man, en wetende in de Hemelsloop, en Starrekunst, bevorderende te machtig de welvaart van *Amsterdam*. Alsoo is eyndelijk dese Maatschappye in vasten stant gestelt, en in den *Haag*, by

West-Indise Maatschappy.

Willem Usselinx.

D. Petrus Plantius.

by de *Heeren Staten* beslooten, en *Octroy* gegeven, ordre beraamt, en door al de Vereenigde Vrye Landen afgekondigt, *die twee hondert ponden Vlaams zoude inleggen*, had een stem, om Bewinthebbers te kiesen. Ook wierd verboden aan alle Kooplieden buyten dese Maatschappy, den handel, op de Kusten van *Africa*, van den *Tropicus Cancri*, tot *Cabo de bona Esperance:* In gantsch *America*, van de *Strate Magelanus* tot *Tarra Nova*, met de Eylanden tusschen beyden gelegen; dit verbot was, op verbeurte van schip en goed.

Vryheden aan dese Maatschappy vergunt. In dese voorrechten wierd de Bewindhebbers toegestaan, datse (in de *Indische* Landen komende) aldaar met de *Koningen en Vorsten* mochten verbonden maken, na haar lieden goetdunken, schanssen en sterkten oprechten, *Gouverneurs* en *Bevelhebbers* ten Oorlog dienstig, in stellen, ook in uytheemsche gewesten volkplanttingen voort zetten, tot bevorderinge van haren handel. Ook mochtense Krijgsvolk in haren dienst aannemen, (doch onder beleyt van de *Prins van Oranjen*, en de Staten) om tegen te staan, die haar wilden tegen staan, alle Recht te Galg en Swaart voeren.

Zoo wierden dan de Kamers opgeregt, in de Kamer van *Amsterdam* zouden zijn 20 *Bewinthebbers*, in *Zeeland* ende *Mase*, *Noord-Holland* elk na gelegentheyd. Dog zy wierden in 't eerst maar genaamt *Directeuren*, dewelke tot *Amsterdam* de navolgende *Notificatie* lieten aanslaan.

Notificatie op 't Inleggen der Capitalen. DE gemeene *Directeurs*, gestelt tottet formeeren van de Capitalen van de *West-Indische Compagnie.* Doen hier mede te weten alle *Princen*, Heeren ende Republicquen, Edele ende particuliere persoonen, van wat qualiteit ende conditie die zijn mogen, binnen dese Vereenigde Nederlanden ofte daar buiten woonende, dat zoo wie in de voorsz. Compagnie, eenige sommen van penningen sullen willen herideren, binnen de maanden van *Julius*, *Augustus*, *September*, *October*, ende *November*, heur zullen mogen addresseren aan *Jacob Gerritsz. Hoingh*, *Out Burgermeester*, *Jan Gijsbertsz. Schepen*, *Joris Adriaansz*, *Pieter Beltens*, ende *Helias Pels*, Koopluiden binnen deser Stede woonende, die heur des versoekende, zullen instrueren van de voordeelen ende Rechten van de voorsz. Compagnie, aan de zelve by de *Heeren Staten Generaal*, losfelyk verleent, ende ook van hunluyden ontfangen, de Signature van alsulke zommen van Penningen, als elks in de voorsz. Compaignie zal willen herideren: Te furneren in drie termijnen, te weten, een derde-part ter expiratie van de voorsz. vyf maanden, ende de andere twee derde-parten, op drie achter-een-volgende Jaren, ten ware naarmaals by Resolutie van de Generale Vergaderinge der Bewinthebberen, goet gevonden wierde, eenige van de zelve termijnen te verlengen, daar van de Participanten in zulken gevallen, by affixie van Biletten, sullen werden geadverteert. Notificeren mede alle ende eenen iegelijken, dat zy op alle Maandagen ende Donderdagen in de Weeke, van negen tot elf uuren voor de middag, t'zamen zullen zitten in *'s Princen Hof*, alwaar de Participanten by heur, t'zamen vergadert wesende, zullen mogen komen, ofte op andere sulke uuren als 't heur believen zal, heur mogen addresseren, aan een van de zelve in 't particulier, ende daar heure teykeningen doen. Ende op dat een yegelyk hier toe liberalijker mag werden geinviteert, Zoo notificeren zy mede aan alle deselve; dat hier na als de teikeningen zullen wesen gedaan, ende de Capitalen geformeert, uyt de bequaamste, ervarenste ende meeste inleggende Participanten ge-eligeert, gemaakt ende gestelt zullen werden, de Bewinthebberen van de voornoemde Compaignie, op den voet, ende volgende de ordre, by den Octroye daar toe gestelt.

Namen der eerste Directeuren

Wat vorder, van dese West-Indische Maatschappye gevolgt is, is in 't 4 boek, *pag.* 738 en 739, wijtloopiger beschreven.

Als in den Jare 1624, door den swaren gedreigden Oorlog des *Konings van Spanjen*, de H: Heeren Staten der Vereenigde Landen, genoodsaekt waren, een nieuwe schattinge den Gemeenten op te leggen, en daar toe, door gants *Holland*, d' Impost van een gulden op yder vierendeel boter in gestelt was, zijn 'er in verscheide Steden, op den eersten dag der invoeringe, groote oproeren ontstaen, insonderheid tot *Haarlem*, alwaar het Graauw des pachters huis plonderde, en zou zich verder hebben uitgestrekt, ten ware, dat 'er vijf van de plonderaars ter neder geschooten, en eenige andere, gewont hadden geweest. En hier *t' Amsterdam* raakten het Graauw ook niet weinig gaende, zoo dat het op den *Dam*, daar de Boter-markt als doen gehouden wierd, groote moetwilligheit begon aan te rechten, eerst met qualijk spreeken, en daar na, met steenen op de Pachters Kantoor te werpen, zoo dat'er de glasen uit raakten, en de Pachters daar binnen niet veylig konden zijn. De Burgers daar omtrent zijnde, en die op den *Dam* woonden, deden eerst haar best, om dit oploopent volkjen met goede woorden te stillen, maar te vergeefs, de steenen begonden hoe langer hoe meer te vliegen, of 't hagel was: hier op quam ordre van de Majestraat, dat de kettingen, op de toe-gangen na den *Dam*, aan de *Vogelsteeg*, (een straat zijnde, daar nu 't Stadhuis staat) aan de *Nieuwe-Kerksteeg*, den *Nieuwen-Dijk*, *Krom-Elleboog-steeg*, *het Water*, *de Vis-markt*, *de Vygendam*, gespannen, en met Sol-

Oproer in verscheyde Steden om de Boterpacht.

Te Haarlem.

t' Amsterdam.

Soldaten, beset wierden, om den toeloop, van die kant, te verhinderen.

Benevens de *Waag*, stelden *d'Officiers* hare Soldaten in stant van tegenweer, dat al eenige schrik in dit woeste Graauw veroorsaekte; Maar de Borgers uit de wijken, ontrent den *Dam*: alleen met hun zijd-geweer en Bardesanen gewapent, onder 't geleide van eenige hunner Bevelhebberen, dreven dese steengoyers, eens deels met zachte woorden, anders deels, met dreygementen, langs d'opene zijden, door *de Gasthuis steeg*, *de Kalverstraat*, en *de Beurs-straat*, van *den Dam* af. Voorts de kettingen aldaar mede gespannen zijnde, was dese moeite gestilt, en den Markt dach, acht dagen daar na, wierd de pacht vreedsaemlijk betaelt, maar de Heeren stelden eenige bequamer ordre, op 't betalen van den Impost der kop-boter, door de welke (als van de gemeine luyden, meest gekoft wordende) den oploop ontstaan was, gelijk ook in andere Steden geschiede, doch te *Haarlem* wierden, voor eenige tyt, van 's Lands Krijgs-knechten binnen geleyt.

Wort gestilt.

Een Vrouw berucht van Tovery, door 't Graauw, in 't water gesmeten.

Terwijl op dese Markt, den *Dam*, dit rumoer aangink, was men op d'ander, genaamt de *St. Tonis*, of *Nieuwe Markt*, met een ander besig, want zeker oude bedaagde vrouwe, een tijd lang berucht, van te konnen toveren, wierd aldaar van eenig geboeft aangerant, gegooit, gestoten, gesleurt, en eyndelijk, (om door de proef, haar Toverkonst uyt te vinden) in 't water gesmeten: en gelijk het vrouw-volk, door haar lange kleederen, aleer die door nat worden, eenige korten tijd, driftig zijn, zoo riep men (vermits zy niet datelijk zonk) *zy drijft, zy drijft, het is een Toveraarster.* De vrouw, door eenige ontfarmende menschen, raakte weer uyt het water, doch was doen (gelijk men zeyt) de *Joden* overgelevert, want dit onmededogent gespuys dreefse, of veel eer sleeptense, de gantsche Markt, (die 's *Maandags*, gelijk het doen was, vol menschen krielt, alsoo dat daar alderley waren te koop zijn) over, en weer over, nu was ze aan d'eene, en dan aan d'ander kant: en hoe zeer zy haar ontschuldigde; 't en hielp niet: Hier was 'er een, die haar met dit, en daar weer een ander, die haar met dat beschuldigde. Ten laatsten quam 'er een geroep, dat 'er een kostelijk *Sinjeur*, dat quansuys den *Duyvel* geweest zou zijn, in haar zak getast had, seggende; *Nu is haar de kracht van het Toveren al benomen, smijtse nu vry in 't water, zy zal wel zinken, en haar rechte loon verkrijgen,* en diergelijke mottige en beuselachtige gemeine-luy praatjes gingen daar om, zoo dat het even alleens met dit arme vrouwmensch gestelt was, als met een hond, die in 't water gevallen is, en wel eenige tot zijn hulp genegen zijn, maar zoo iemand hem om hals wil heben, die hoeft maar te zeggen, dat hy dol is, zoo is alle barmhertigheyt ten eynde, of het schoon niet waar is. Dese Vrouw wierd dan wederom in 't water gestooten, en door een Schuyt-voerder, daar omtrent zynde, in sijn Schuyt gebergt, maar den verwoeden hoop heeft de Schuyt aangehaalt, en tot den Schuyt-voerder invallende, hem met messen gedreygt, by aldien hy de vrouw niet gewillig liet volgen; dese overheert zijnde, most gedogen, datse de vrouw wederom in 't water wierpen, en zoodanig mishandelden met dompelen, en onderhouwen, datse eyndelyk gesmoort is. Dit ging alsoo zonder eenigen tegenstand voort, want het graauw had d'overhand, alsoo de Schouten en hare dienaars, als ook de Soldaten, doenmaals op den *Dam* genoeg te doen hadden; Eenige meynden dat het verdrinken van dese gewaande *Toveres* (daar duysenden van Boeven mede besig waren, juyst op de zelve tijd, dat d'andere tegen de Boter-pacht aangingen) zeer groote ongelegentheden en ongelukken, op den *Dam* verhindert heeft gehad. Hoe het geweest of niet geweest mogt hebben, dese Vrouw heeft het leven daar voor gelaten: En of schoon de Magistraten grote moeyten aanwenden, om eenige hantdadige gevangen te bekomen, zo is 'er, noch van 't een noch 't ander oproer, niemand gekregen, hoewel zy 't volgende ter puye van 't Stede-huys lieten af kondigen, en op verscheyde plaatsen aanplakken.

Groote moetwil daar aan bedreven.

Beuselachtige praatjes over de zelve.

De Vrouw wort verdronken.

Placcaat des Magistraats, om de Belhamels deser twee oproeren gevangen te bekomen.

ALsoo verscheyden ongeregelde, en seditieuse menschen haar verstout, en in 't werk gestelt hebben, aan en op de Markt, niet alleen in groote menigte te vergaderen, en hen by den anderen te voegen, en vermengelen, maar dat arger is, groote commotie en beroerte, met steenen te werpen in de glasen, en andere moetwille, en ongeregeltheden aan te rechten, die zoo verre liepen, dat niet tegenstaande, wat inductie by eenige van de *H: H: Magistraten*, en andere vrome Borgers, en Ingesetenen, op de Markt woonachtig, worde voorgewent en gedaan, evenwel niet op hielden of naar gelaten wierden. Waar over ten laatsten eenige Soldaten en Borgers aldaar ontrent in 't geweer zijn gekomen, waar door de voorsz. ongeregeltheden en seditien gecesseert, en de aanleggers verdwenen zijn.

Behalven dien hebben ook ten voorsz. dage, eenige ongebondene en boose menschen hen verstout, tegens alle redenen en natuurlijke

lijke beweginge, met crueliteit en ongehoorde hardigheit aan te vallen, en tot meermalen in 't water te werpen, zekere Vrouwe, en deselve zoo onmenschelik en ongehoort getormenteert, dat zy haar vermoort, en van 't leven ter dood gebracht hebben, zonder dat zy tot eenige barmhertigheit beweegt zijn geworden, om de voorsz. Vrouwe het leven te laten behouden, wesende alle te zamen zaken van quade consequentie, en groot gewichte, die in een wel gepoliceerde Stad, daar men Recht en Justitie administreert, niet geleden, maar anderen ten exemple swaarlik gestraft, behoorde te werden. En alsoo een yeder van Gods wegen schuldig is, tot handhavinge van de Justitie zodanige moetwillige perturbateurs en Moordenaars aan te brengen, en t'ontdecken. *Zoo is 't*, dat de E. E. Heeren van den Gerechte, een ygelijk doen verwittigen en aanseggen, dat zy volgende haar schuldigen plicht en gehoorsaamheid, haar daar in zullen quijten ende aanbrengen, alle die geene hem bekent zijnde, die de voorsz. oproerte en seditie hebben helpen veroorsaken en hanthaven: en die met werpen hantdadig, of andere moetwilligheit te bedrijven, haar getoont hebben: mitsgaders die de zelfde Vrous persoon hebben helpen in 't water smijten, daar in gehouden en mishandelt, insonderheit die de Schuite-voerder, die de vrouwe in de schuit gehad heeft, om haar te salveren gedreigt hebben, met opsteekers aan te vallen, en door dien middel van gewelt de voorsz. Vrouwe, uit des Schuite-voerders handen en zijn Schuit weder ontweldigt, en de moetwille aan de zelfde gepleegt, tot datse van 't leven berooft is. Welke aanbrengers en ontdeckers vereert zullen werden, zoo over het aanbrengen en te kennen geven van elcke Persoon, die tot de voorsz. seditie en moetwille, hem heeft gebruiken laten, met steenen te werpen, en andere insolentien en beroerten aan te rechten, als van elcken Persoon, die hantdadig is geweest, aan het ombrengen en vermoorden van de voorsz. Vrouwe, zulx dat zy in handen van den Officier zullen komen, met de somme van drie hondert Carolus guldens, zonder dat men de namen van zoodanige aanbrengers zal bekent maken, of openbaren. En ordineren voorts de voorsz. Heeren van den Gerechte, een yegelik wel expresselik by desen, hem voortaan te wachten, van eenige moetwille of seditien meerder aan te rechten, of in 't werk te stellen, met goyen in de glasen, of andere insolentien te bedrijven, op pene van aan den lijve gestraft, of anders arbitralik gecorrigeert te werden, tot discretie van de voorsz. Heeren van den Gerechte: Aldus gearresteert en ge-emaneert, den 5 Juny, Anno 1624. By alle de Burgemeesteren, en de Schepenen, demtis *Mr. Volkart Overlander*, *Hendrik Hudde*, *Dr. Geraert Schaap*: en ten zelven dage gepubliceert, Præsentibus, de Heeren Burgermeesteren, *Frans Hendriks Oetgens*, en *Dr. Dirk Bas*, en alle de Schepenen.

1629. De Zilver-vloot van Piet Hein. Als in 't begin des jaars 1629. den Generaal *Pieter Pietersz. Hein* met de kostelijke veroverde Spaanse Zilver-Vloot in de *Vereenigde Nederlanden*, binnen gekomen was, hebben de Heeren Bewinthebbers der *West-Indise Maatschappy*, aan de H: Heeren Staten versocht, dat de zelve zouden gelieven eenige Gemachtigden ordre te geven, om met haar E: gesamentlijk over te leggen en vast te stellen, hoe veel maanden zoldye, d' Opper-bevelhebbers, Soldaten en Matroosen, elk in 't byzonder, van den ingebrachten buit met recht toe quam, boven hare verdiende maandgelden, 't welk gedaan zijnde, wierd bevonden, dat alle de goederen ten hoogsten gewaardeert zijnde, het Buit-gelt voor yder man, elk na zijn verdienende maandelijke Soldye, zoude beloopen, zestien maanden en twintig dagen; doch door tussen spreeken van d' Heer Generaal, d' Admirael, Vice-Admirael en andere Scheeps Bevelhebbers, wiert het op zeventien maanden gestelt. *Het buit-gelt wort uitgedeelt.*

Verscheiden Soldaten en Boots-gesellen, wiens woort is, (wanneer zy buit bekomen) *al onse leven rijk genoeg*, hadden haar vry meerder in gebeelt, hier over begonnen zy *t' Amsterdam* een schrikkelijk oproer aan te rechten, zoo dat 'er een groot gedeelte van dese quaatwillige (die op de plaats van 't *West-Indis Huis* de Heeren begonnen te dreigen, roepende, dat zy met geweldiger hant, wel haast, meerder buit-gelt bekomen zouden, en vast na de deur van de kelder, daar 't zilver in lag, om ziende) wierden van de dienaars dier Maatschappye, al knorrende en morrende afgeleit, seggende, dat zy morgen als 'er meer Heeren vergadert zouden zijn, mochten weder komen; waar op de poort van de plaats toegeslooten wordende, begon den opstant harder aen te gaen, want dit gerucht zich verspreiende, quamen veel van hunne makkers, die te vooren maar passelijk wel vergenoegt hadden geweest, doch evenwel, zonder veel tegen zeggen, te vreden zijnde, desen oproerigen hoop, by springen, en dat het slimste van allen was; alle de Waarden, Waardinnen, Hoeren, en diergelijk gespuis, doenmaals omtrent de *Haarlemer-straat* en het *West-Indis Huis* woonende, hadden haar onder dit oproer vervoegt, hitsten de Pijpestelders noch meerder op, wilden steenen, en wat 'er meer, tot zulken storm vereischten, aan brengen; en dit al op hoope, van noch meerder van den buit te genieten, als zy alreede van een deel Soldaten en Matroosen hadden afgepolt. *Oproer over de selve t' Amsterdam.*

Hier op begonden de steenen vast door de glasen te vliegen, die men over de muur van de plaats in 't wilde, heen wierp: Ja eenige, die een byl gekregen hadden, begon- *Groote moetwil bedreven, op 't West-Indis Huis.*

1629. gonden met de zelve aan de deuren van de poort te hakken, om 't slot los te krijgen, terwijl dat zommige andere, een Sleeper gedwongen hadden, een ysere goteling, die daar omtrent, aen d' Y-kant gelegen had, voor dese poort te slepen. Maar nu haperde het alleenlijk aen bos-kruit, want straat steenen zoudense, in plaats van ysere kogels gebruikt hebben. Doch hoe zeer datse hier om liepen, niemant van de burgers, die dit gewoon waren te verkopen, wilden hun daar mede gerieven, zeggende, dat zy, op die tijd daar niet van voorsien waren. Ondertussen begonden die van binnen, als eenige weinige van de Heeren, Boekhouders, en Kassiers, met andere dienaers op tegenweer te denken, en kregen eenige hant-granaten, by 't werk, om de zelve (by aldien dese muit-makers op de binnen-plaats mochten komen) uyt de vensters, onder den hoop te werpen, en door des zelfs barsten en springen, hun te doen opruymen en verhuysen. Maar 't quam 'er niet toe; want de Magistraat dit oproer wel haast aangedient zynde, zonden aanstonds een goet getal van 's Lands Krijgsknechten, met hun Bevelhebbers (daar van juyst toen ter tijd, eenige Vendels binnen *Amsterdam* gekomen waren, ter oorsaak van eenige onlusten, van de welke iets in 't voorgaande Hoofdstuk vermaant is,) tot ontzet, die al dit gespuys met den gantsen aanslag wel haast deden verstuyven; dit gebeurde in * *Sprokkelmaand*, des Jaars 1629. Op dit ontzet van *Piet Heins buyt*, maakten zeker geestig *Poëet* de volgende Vaarskens.

Wort gestuit.

** Februarius.*

Het West-Indisch-Huys spreekt.

Aerdige vaerskens, op dit oproer en de gelegentheit van die tyd, en toestant t' Amsterdam.

Ik stak noch in een geks Kaproen,
Doe 'k zey, Waar toe dit Garnisoen?
Maar doen de moetwil op geruyt,
Begon om Sinte Pieters buyt,
Een kans te wagen driest en dom,
Met vliegent Vaandel, slaande Trom,
Doen quam my 't Krijgsvolk wel te pas,
De steenen vlogen door het glas,
Ik docht dees Geusen bennen Spaans,
Of is Sint Pieter Arminjaans?
Giert Al'mans Hoer die stond met smart,
En gluurde by de Varke-mart,
Met al de lange Varkens Dijk,
Op 't open gaan van 't Hemel-rijk.
Men ley een stuk geschuts aan boort,
Om rammen Sinte Pieters poort:
Die riep Sint Andries aan om hulp;
Sint Jacob, kruypt nou uyt jou schulp.
ô-Sinter Klaas, kreet Symen-Vaar,
Trek an, jy bent geen Moordenaar,
De Santen trokken op, by get,
En hier deur wierd de buyt ontzet:
Alsoo bleef Sint Pieter baas,
Dank heb Sint Jacob en Sint Klaas.

De lezers die desen voorleden tijd, en den loop dier zaken hier *t' Amsterdam* bekent zijn, en heugen mag, zullen in dese vaarsen noch eenige geestige streeken vinden, die voor andere verborgen zijn.

In de zeven hier aan volgende Jaren vinden wy niet, dat iet gedenkwaardigs *t' Amsterdam* is voorgevallen, maar de vertooning die zeker Vogel alhier aanstelde, is waardig t'onthouden.

Ontrent * *Wijnmaant* des Jaars 1636. quam zich een Vogel *t' Amsterdam* vertoonen, die zommige een *Aal-scholfer* noemden; desen Vogel was wat grooter als een Gans, graauachtig van verwe; hy hadde voeten als een Swaan; en quam alle avonden, ontrent der Sonnen ondergank, als de Poort-klok luyde, gevlogen uyt het Oosten; swierende twee of drie maal boven om den Tooren van Sint *Nicolaas* of *d' Oude Kerke*, en zette hem dan boven op het Kruys (dat onder den Weer-haan is) neder, met het gesicht naar het Westen siende; aldaar bleef hy den gantschen nacht zitten, en des morgens met der Sonnen opgang, en het luyden van de Poort-klok, vloog hy wederom weg naar het Westen, zonder dat iemand wist waar hy hem des daags onthiel, en quam des avonds al wederom uyt het Oosten. Naar dat dit ontrent drie of vier weeken geduurt hadde, en het nieuwsgierige volk alle avonden, meer en meer uyt alle hoeken der Stad, om dit te sien, quamen toeloopen, zoo dat 'er, met dat hy quam aan vliegen, een geschreeuw ontstont, dat de gantsche Stad over klonk, vonden de Heeren Burgermeesteren goet, desen Vogel het weder-komen te doen beletten, 't welk geschiede door eenen die op den Tooren zynde, hem trefte door de scheut uit een Roer. Den Vogel op-vliegende, viel op een van de Buer-huisen neder, en leefde noch eenige dagen. Veele maakten hier voorseggingen op; maar daar is niet gevolgt.

1636. ** October.* *Vreemde Vertooning van een Vogel t' Amsterdam.*

In den Winter hier aan volgende, was *t' Amsterdam*, en door gants *Holland* zodanigen opslag in de bloemen, doch voornemelijk in de Tulpen, dat 'er zoo starken handel mede gedreven wierd, als in eenige Koopmanschap, zoo dat ook luiden van gering vermogen, hun beroep 1637. *Van de Tulpen.*

ver-

1637. verlieten, en zich in desen handeling, door hoop van groote rijkdommen over te winnen, in wikkelden, want geen zoo slechte Tulpas kon men vinden, of zy waren gelt waerdig, waar over men malkander de Hoven en Tuinen af-koft, om de Bloemen, die men niet eens gesien had, en noch eerst zouden uitkomen, te genieten. En dese Koopmanschap geschiede meest op levering, tegens die tijd, dat de Tulpaas te voorschyn zouden komen: waar d' oorsaak van dese steigering van daan quam, is niet te zeggen, zekere Dichter, heeft 'er de volgende vaarsen op gevonden.

Vaarsen op de dierte der Tulpen.

Vraagt ymant wat dees Blom in zulken achting stelt?
Daar 's niemand die het weet, indien dit niet en gelt:
„ *Ons leven is, gelijk de schoone Tulpa blommen,*
„ *Die leeren ons, hoe snel wy menschen gaan, en kommen.*

In 't voorgaande zevende Hoofdstuk, is een lijst gestelt van de goeden koop, van veelderley waren; maar de geenen die hier volgen zal, is by d' ander niet te vergelijken: want in desen Jare 1636, kon men in *Hollant* koopen, alle de volgende goederen, om de waarde van een Bloem.

	Guldens
Twee lasten Tarwe - -	448
Vier lasten Rogge - - -	558
Vier vette Ossen - - - -	480
Acht vette Verkens - -	240
Twaalf vette Schapen - - -	120
Twee oxhoofden Wijn - -	70
Vier tonnen acht guldens Bier -	32
Twee tonnen boter - - -	192
Duisent pont Kaes - - -	120
Een bedde met zijn toebehooren-	100
Een pack Kleeren - - -	80
Een zilvere beker - - - -	60
Doet hier by noch een schip, om dese waren te voeren, waardig,	2500 / 500
komt te zamen,	3000

Om welke zomma van drie duisent guldens, de beste Tulpa bolle niet gekocht kon worden; want d' alder vermaerste Tulp, die men meest waardig achte, wierd met *een klein affetseltjen* dat 'er aan vast was, (beide noch maar bollen zijnde) tot *Alkmaar* verkoft, voor *vijf duisent en twee hondert guldens.* Dese Tulp wierd genaamt, *den Admiraal van Enkhuisen*, en zoodanige, ja met noch weitser en uitheemser namen wierdense genoemt, als, *Semper Augustus, Generalissimus a Costa, Paragon van Delft, Anvers van Bol, de beste Viceroy, voor de wint*, en diergelijke meer: men verkoft de bollen niet alleen by de ponden, maar ook by de asen, ja de Tulpen, die men te vooren als onkruit uit gewiet, en met kruiwagens op den mest-hoop gebracht had, waren nu gelt waart. Maar doe het tegen de tijd ging, dat dese kostelijke Tulpen voor den dag zouden komen, en de levering geschieden most, viel al dese Koopmanschap, met haar in gebeelde winst, gesamentlijk zeer schielijk, in den drek, want behalven dat den gantsen handel, aangaende de nuttigheit en waerdye, niet anders als een enkele inbeelding, en vermaak van weinig dagen konde wesen, zoo hadden eenige van de looste, die slechts op hun voordeel zagen, haar rolle zoodanig gespeelt, dat zy bollen verkoft hadden, voor alsulken slag, als het in der daet niet en waren, door dien dat zy zagen, dat deselve by na, alle avonden, door den schielijken opslag, aan andere verkoft wierden, daar door zy ten laatsten, qualijk na te vorssen zouden zijn. Maar wat hielp het, de luiden van vermogen begonnen te krackeelen, en daar uit volgden verscheide Pleiten en Rechten. De luiden die haar Ambachten verlaten hadden, vingen de zelve weder aan, en van die, was niet te halen, eindeling geraakten dit werk in zoodanige verwarring, dat d' H: H: Staten van *Holland*, op 't versoek van eenige bloemisten, op den 27 van * *Gras-maant*, een Plakkaat lieten af kondigen, inhoudende, *dat zy alle den handel onder malkanderen, in minne en vrintschap zouden moeten afmaken*, waar op een *Apointement* of *Apostille*, van de zelve Heeren, een Iaar daar na, was volgende, by de welke zy hun voorgaande Plakkaat, als noch bevestigden. De dolle Koopmanschap van dese Tulpa-of liever, Zotte-bollen, zal misschien de toekomende Eeuwen, alsoo ongelooflijk schijnen, als de Rasernye der *Wederdoopers*, die hier t' *Amsterdam*, even hondert Iaren te vooren, aangerecht is geweest. De volgende Rijmen, zijn op dees schielijke veranderende Koopluiden, doenmaals gerijmt geworden.

Een Tulp verkoft voor 5200 gulden.

Namen der Tulpen.

Verval van dien handel.

* *April.*

Plakkaat op 't zelve.

Vrouw Flora had gemaakt, van Wevers en van Snyers,
En ander slecht gespuys, kaless' en paarde-Ryers.
Die altijd in de Kroeg, by Bier, Tobak, en Wijn,
Als

Als jonge Heertjes, fris en vrolijk wilden zijn.
Maar wat verandering! dien 't volk voor weynig dagen,
Noch op een braven Hengst zeer moedig ryen zagen,
Die zitten nu op 't gat, en 't mager houte paart,
Elk naait en weeft nu weer, na zijnen eersten aart.

1647. *Prins F. Hendrik overleden.* Wy zullen den tijd van ontrent tien Jaren moeten over stappen, door dien, t'*Amsterdam* in de zelve, niet aanmerkelijks is voorgevallen, of 't is alrede beschreven, (gelijk 't ongelukkig afbranden van de Nieuwe Kerk, in 't vierde Boek) of 't zal noch volgen.

Na dat *zijn Hoogheit Frederik Henderik Prince van Oranjen*, in den Jare *zestien hondert zeven-en-veertig*, op den *veertiende* van * *Lente-maant* in 's *Gravenhage* overleden, en door zijn gesegende en overwinnende wapenen, de Vrede en Vryheit, tussen *den Koning van Spanjen* en dese Vereenigde Landen, tot *Munster*, zoo verre gevordert was, dat in 't begin van 't volgende Jaar, *zestien honderd acht-en-veertig*, op den *dertigsten* van * *Loumaant* deselve aldaar geslooten, en af gekondigt wierd, zoo hebben de Ed: Heeren Burgermeesters en Regeerders van *Amsterdam*, die de minste niet geweest zijn, in 't aandrijven en voortsetten van dit Vrede Verbont, ordre doen stellen, datmen op den *tienden* dag van * *Zomermaant*, in den zelven jare, 1648. (na dat vijf dagen te vooren de Vrede alom verkondigt was) voor d'eerste maal, in d'afgebrande, en wederom heerlijker opgebouwde Nieuwe Kerk, prediken, en danksegging over den getroffen Vrede en Vryheit doen zoude, dat ook geschiet, en in ons vierde Boek, Pag. 446 beschreven is.

* Maart. 1648. * Januarius. * Junius. *Danksegginge over de zelve.*

J: van Vondel zong doenmaals, de volgende *Vrede-Zang*.

VREDE-ZANG

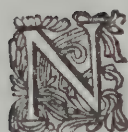
Onder de Regeeringe der Heeren

GERAART SCHAAP, GERBRANT PANKRAS, KORNELIS de GRAAF, WOUTER VALKENIER.

BURGERMEESTEREN

t'AMSTERDAM.

Aan de Burgery der zelve Stede.

U de Nederlantsche Leeuwen,
In het strijtperk afgerecht,
Staken dit verwoet gevecht,
En de goude d'yzere eeuwen
Sluiten, past het dat ons Y
Dese blijschap inne wy:
Dat men 't Vrede-jaar eendrachtig
Onder SCHAAP en PANKRAS vier'
En de GRAAF, en VALCKENIER,
Amsterdam was nooit zoo krachtig
Op gewonnen slag of steê,
Als op d'inkomst van den Vreê:
Want men trof, na zoo veel slagen,
't Wit van 't uitgetrokken zwaart,
Nu *Borgonjen* u Vry verklaart,
En gy op den Vreden-wagen
Roemt op Vryheit, 't waarste pant
Van 't verdadigt Vaderlant.
Neerlants Vrede schrijft nu wetten
Allen Vorstendommen voor,
Lichtse veur op 't heilsaam spoor.
Met lantaarn, en trompetten.
Ieder volge ons witte vlag,
In het krieken van den dag.
't Hol en 't hongerig *Europe*
Hijgt met smerte en open mont
Naar 't gemeene vreê-verbont,
Afgepijnt van lange hoope
Op den toevoer van dit lant,
Voester van zoo meenig strant.
Hoor de Zee-liên en Matroosen
Danssen op den water-stroom,
En uw Vloten, zonder toom,
Dond'ren, en kartouwen losen,
Daarse brommen op de reê,
Togtig naar de rijke zee.
Zie de *Batavieren* trekken
Naar een nieuwen *Oceaan*,
Langs een noit-beseilde baan,
Om meer Weerelden t'ontdekken,
En te booren door een as,
Zonder graatboog, en kompas.
Overvloet met vollen hooren,
Zwanger van gewas en schat,

Baart

1648. Baart een weerelt in uw Stad,
Op het steigren van haar' tooren,
Daar 't gestarrent voor verschiet,
Als het naar den grondbouw ziet.
Teffens steigeren lant en erven
In waardy: de Pais is milt,
Dies verrijktse kunst, en gilt.
Neering, leggende op haar sterven,
Springt ten bedde uit, en ontluikt
Met dat zy de teervlam ruikt.
Bouw nu zolders boven zolders.
Leg de kelders in tiras,
Spaar noch kranen, noch windas.
Leg verdronke weide in polders.
Maal het *Haarlemsch Meir* tot land,
Nu de vette teerton brand.
Zie al 't platte Land eens barnen
Op de grens, en overal,
Met een' galm en dorpgeschal.
Melker valt aan 't botter karnen,
En Oom buisman vaart gerust
Visschen op zijn buurmans kust.
Laet den krijgsman dit benijden,
En zijn hant slaan aan den ploeg,
Saajen, maajen, spade en vroeg:
Holland schept geen' lust in strijden.
't Oorlog heeft te lang geduurt,
Dat al 't Christendom besuurt.
Holland voelt zijn rug verlichten
Van het lastig oorlogs pack,
Scheurt den Schultbrief met gemack,
Daar zoo veele steen voor swichten,
En het stijft met *Aemstels* raat,
Dus de zenuw van den Staat.
Draag ons VIERTAL op uw handen,
't Welk, als 't nutste Vredelit,
Op 't gekruiste kussen zit,
En 't gewelt schutte op zijn tanden,
Dat den Lantpais steuren quam
Eer zy *Gode* en *Amsterdam.*

J. v. Vondel.

Hier op is gevolgt, dat den acht en twingsten van * *Wijnmaand* des zelven Iaars 1648 den eersten Steen van 't nieuwe Raathuis geleit wiert, als in 't vierde Boek, pag. 4 te lesen is, daar op de selve, *J. van Vondel* onder andere, dit Tijtdicht paste. * October.

De Wijnmaant schreef twee min als 't derde Kruis,
Toen 't Vrede Jaar de gront ley van 't Stadhuis.

BELEG

Van

AMSTERDAM,

In den Jare, MDCL.

Met het geene, dat voor, en na, ter oorsake van 't zelve is voorgevallen.

EEN-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Inleyding. *De Staten van Holland zoeken hun lasten te verminderen, daar de Bontgenoten der andere Landschappen hun tegen zetten, doch bewilligen ongeveer in de helft, daar die van Zeeland echter tegen zijn, maar zy voegen zich. d'Uytheemse Bevelhebbers versoeken in dienst te blijven. d'Algemeyne Staten zenden, en schrijven aan die van Holland. Voorslag der Gemachtigden van Leyden. Voorstellen der Hollandse Staten, worden niet aangenomen, dies zy eenig Krijgsvolk hun diensten opseggen, waar tegen d'Algemeyne Staten aanschrijvinge doen. Voorstel van Besending aan d'Hollandse Steden, elk in 't bysonder, daar de Gemachtigde van Holland tegen zijn. Zijn Hoogheyd biet zich zelfs tot dese Besending aan; word bedankt, en daar toe aangenomen, met d'andere Heeren, by hem voor gestelt. In den Hage begint men van dese Staats saken te prediken, en verscheyde praatjes loopen onder de Gemeenten. Holland blijft by haar voorige besluyt, maar stelt voor een Staatse Vergadering, van de hare, t'zamen te doen komen, om de Besending op te schorten; doch word aangenomen op voorwaarden, die de Hollandse Gemachtigden niet aanstaan. Des de Besendinge, tegen wil van die van Holland, is vast gestelt.*

Inleydinge. 1650.

EEn donkere, nare nacht, dikke duystere wolken, en zware stort en plasregen, maar boven al, *HY*, die dese bestiert, is, en zijn oorsaken geweest, van *Amsterdams* behoudenis, en de vordere welvaart van des zelfs Inwoonders. Want dese nacht, in 't midden en schoonste des Zomers, tus-

1650. *Julius.* ſchen den negen en twintigſten en dertigſten dag van * *Hooymaand* des Jaars *zeſtien honderd en vijftig*, waakte met groote zorgvuldigheyd, voor de geruſtſlapende *Amſterdamſe Borgery*, die anders, al te vroeg, miſſchien door Trommels en Trompetten, opgewekt zouden zijn geweeſt; En nademaal wy met de Hiſtoriſe Beſchrijvinge nu tot deſen jare 1650 gekomen zijn, in 't welke deſe onverwachte Donderſlag, op *Amſterdam* zoude hebben neder geplotſt, had het den Hemel zelf niet belet, zoo vinden wy nootſakelijk, om alles beter te verſtaan (dewijl al de voorige oproeren, ten aanſien van *Amſterdams* welvarende grootheyd, in deſen tijd, dit gedreygde ongeval alleen niet konnen op halen; hoewel wy niet zeggen, dat d'Aanleggers van dit werk, op zoodanigen Treurſpel toe leyden, als te beduchten ſtond, dat hier uyt gevolgt zou hebben,) de omſtandigheden, en grontoorſaken van dit ſtout en gevaarlijk beſtaan, wat hoger op te halen.

Terſtont, na 't afkondigen der Vrede met *Spanje*, hebben de *Hollandſche Heeren* op geen ding meer hun gedachten laten gaan, als op 't ſtuk van a zuynigheyd; willende te niet doen het *Generaalſchap* van de Ruitery, doch de * gelijk waardigheit, *zijn Hoogheid* by andere wegen laten toe komen; en veranderen de * wedde van Veld-maarſchalk, van zeven hondert gulden, alle maanden van twee-endertig dagen, in een lijfrente van *drie duiſent gulden* jaarlijks, aanhoudende het ampt van *Generaal* van 't geſchut, zonder wedde. Wilden ook de wedde van *Luitenant Generaal* van de Ruitery veranderen, in een lijfrente van *twee duiſent gulden* jaarlijks, en dat van de *Commiſſaris Generaal* van de Ruitery, in een lijfrente van *zes hondert gulden* jaarlijks, en zoo voort alle andre mindere Bevelhebberen, om met 'er tijd door dit middel, en de vrede de ſchulden af te leggen, daar inſe door den Oorlog gevallen waren. Doch dit, wegens zijn gewichtigheyd, nam een lankſame voortgank: dan wierd in den *Jare zeſtien hondert vijftig* voort in't werk geſtelt; inſonderheid drongen die van *Holland* ſterk op het afdanken van *hondert en vijf Vendelen* te Voet, van *Uitheemſchen*, en de halve Ruitery; dreven ook verſcheide andere punten, volgens het ontwerp, alree voor jaar en dag by hen gemaakt.

a Menage.

* *Equivalent.*

* *Gaſie of tractament.*

Die van Holland leggen toe, om hare laſten te verminderen.

De zelve *Hollandſche Heeren* ſchreven over deſe zaak aan alle * *Landſchappen*; en ter Algemeine Vergadering brachtenſe by, alles wat dienen konde, om dit werk ſmakelijk te maken. Onder anderen, *Dat hun Landſchulden zoo groot waren, dat, ſchoon dit geheele werk van ſuinigheid volbracht wierd, en alle middelen van ſleete in de ſelfſte ſtant bleven, evenwel jaarlijks noch* tien maal hondert duiſent gulden *zouden te kort ſchieten, en qualijk raad zouden weten om uit de ſchulden te geraken. Maar die van* d'andere Landſchappen *ſtemden al eendrachtig, dat men alleen maar voor eerſt af-danken zou* vijf-en-vijftig *Krijgsbenden te voet, van* Uitheemſch *volk, en* twintig *te paart: latende aan den af-gedankten Amptenaren, een eerlijk onderhout hun leven lang; en aan de Kolonellen een wedde van* duyſent Rijksdaalders, *&c.*

* *Provincien.*

Stellen d'andere Landſchappen hun meyning voor.

Den een en twee-en-twintigſten van * *Sprokkelmaand*, als ook de volgende Maanden, waren die van *Holland* ſterk ter Vergadering. Maar d'andere *Landſchappen*, *zijn Hoogheyt*, en *Graaf Willem*, de Raad van Staten, aldaar t'elkens dan tegenwoordig zijnde, ſpraken hen t'eenemaal tegen, en oordeelden, dat men, midlerwijl *Vrankrijk*, *Spanjen*, *Sweden*, en *Duytsland*, noch in wapenen waren, zich zoo niet behoorde, gelijk *Holland* voor had, t'ontwapenen, en zoo veel eerlijke Bevelhebberen, die lijf en leven voor 't Land in de waagſchaal geſtelt hadden, zoo qualijk te handelen: Dat 'et tegen de vereening ſtreed, zoo *Holland* alleen haar het afdanken onderwont. Die van *Holland* wierd ook te laſt geleyt, datſe door het qualijk aanleggen hunner middelen, zoo diep in de ſchulden geraakt waren. Hier tegen brachten die van *Holland* in, dat 'er deſe af-danking gedaan zijnde, evenwel noch volks genoeg in dienſt bleef. *Want tot wat einde*, zeydenſe, *Krijgsvolk tot* Delft, Rotterdam, Goude, Dort, Schoonhoven, Schiedam, *en andere binne ſteden, als ook* t'Uitrecht, Kampen, Deventer, Zwol, Arnhem, Rheenen, Nimwegen, *in de* Vrieſche *Steden en* Groeningen *geleyt. Het ſtreet tegen de vereening*, een Landſchap, *tegen wil, en boven haar macht, te beſwaren. Datſe alreeds voor vele Iaren gaarne geſien hadden, dat de middelen op gelijken voet gebracht wierden, en dat te dien einde verſcheide beſendingen, hoewel te vergeefs, geſchiet waren. Dat men in* Vrieſland *alree, wel* zesmaal hondert duiſent gulden *had af-geſtelt: en dat het* zelve Landſchap *daar-en-boven noch wel* twee maal hondert duiſent gulden *te boven quam; waar uit* bleek

* *Februarius.*

Maar worden tegen geſproken.

Holland geeft reden van hun voorſtel.

1650 *bleek dat* Holland *te hoog beswaart en geschat was.*

Maart. In * *Lentemaand* quam een groot getal van [a] buiten ordenlijke Gemagtigden uit *Zeeland*; dese dreven in 't begin, dat men in 't geheel, en geen volk altoos behoorde af te danken, en dat uit insicht van besondere redenen, die zy daar toe hadden: namelijk, datse met *hun Landschap* op het spits gestelt waren: dat de *Spaansche* op haar meer, dan op eenig *ander Landschap* zich verbittert toonden. Eenige der voornaamsten zochten aldaar te dier tijde, den *Prince* zeer te believen, om hun besondere [b] aangelegenis, en kuiperye daar onder te vinden. Maar korts daar na, vergelekense zich met d' andere *vijf Landschappen.*

a *Extraordinaris Gecommitteerde.* *Die van Zeland willen gants geen vermindering in de Krijgslasten toe staan.* b *Interest.* *Maar bedenken sig.*

Maart. In 't midden van * *Lentemaand*, gaven de *Fransche*, *Engelsche*, en *Schotsche* Bevelhebberen [c] Versoekschriften in, daar by bekent makende, hun oude, lange, en getrouwe diensten, en dat men hen niet meer dan d' Ingesetenen behoorde af te danken. De [d] zinuitting van den *Prins* hier op, was, dat d'afdanking zoo wel over d'Ingesetenen als vreemden behoorden gedaan te worden. Den tweeden van * *Grasmaant* wiert door de *Heeren Bronkhorst*, *Veth*, *Renswoude*, *Andreé*, en *Mulart*, van wegen d'algemeinschap, een besending ter Vergadering van *Holland* gedaan; alwaar door de mond des *Heeren van Bronkhorst* gedaan en voorgestelt wiert, alles wat dienstig was, ten einde de Heeren van *Holland* sig met de *andere Landschappen* vergeleken. En gingen nu de saken alreê zoo hoog, dat ook de Leeraars het op de Predikstoel bragten, en, om het Hof tevleien, preekten, *dat de vereening op een stroobreet na gebroken was.*

c *Requesten.* *d' Uitheemse Bevelhebbers versoek.* d *Advys.* * *April.* *De Leeraers prediken hier van.*

April. Den lesten van * *Grasmaant* schreven de Algemeine Staten een Brief aan de Gemagtigde Raden van *Holland*, waar by zy hen vermaanden, datse voor al staken wilden het affonderlijk afdanken, en verminderen van Krijgsvolk, in Eed en dienst van d' Algemeinschap zijnde, voorts hen verwittigende, dat de *zes andere Landschappen*, de Heeren Staten van *Holland* zoo verre te gemoet gegaan waren, dat, volgens de * zinuittingen van dese *zes Landschappen*, maar *hondert paarden* meerder, en *twee hondert en tzeventig Koppen te voet* minder, in dienst zouden gehouden worden, als, geduurende het twalefjarig bestand, in dienst gehouden waren, daar nochtans het Land, zedert dien tijd, met een ongelijk grooter getal van Sterkten, en Steden, verrijkt was.

d'Algemeine Staten versoeken, dat die van Holland 't affonderlijk afdanken der Krijgsmagt willen staken. * *Advijssen.*

May. In * *Bloeymaand* sloegen die van *Leiden* voor, oft niet raadsaam was, dat men by * voorraad de † zinuittingen van de *zes andere Landschappen*, en dat voor vier maanden, om daar na, nader besluit te nemen, volgde. Op desen voorslag toogen de Leden na hun [e] Gemagtigers: en wederkeerende, toonden zich tot het aannemen van dese punten genegen. Maar de *zes Landschappen*, *de Prins* en de Raat wilden, dat dan daar op een staat van Oorlog vast gestelt, en van het afdanken niet meer gesproken zoude worden, voor en al eer *Vrankrijk*, *Spanje*, *Sweden*, en *Duitslant* ontwapent was. Doch hier in zich te verbinden, sloegen die van *Holland* bot af. En waren die van *Leiden*, *Rotterdam*, *Gorcum*, *Goude*, *Schoonhove*, *Hoorn*, *Enkhuisen*, en andere, wel ten getale van acht, zoo angstig, datse tot het afdanken niet konden, noch dorsten bewilligen.

* *Provisie.* † *Advijsen.* *Voorstel van die van Leyden.* e *Principalen.*

May. Den acht en twintigsten van * *Bloeimaand*, wierden by die van *Holland* ingebracht, dese volgende punten, die zeer na met d' Algemeinschap over een quamen, namentlijk:

Holland stelt eenige punten voor.

D*atse in 't afdanken van* vijf en vijftig *Vendelen te voet van* Uytheemschen, *en* twalef *te paard, bewilligden.*

Ook stondense toe, dat de overige Krijgsbenden te paard, van zestig *tot* vijftig *zouden gebracht, en de* Kurassieren *in* Harquebousiers *verandert worden.*

*Dat het geen voorschreven was, by * voorraat in 't werk gestelt, en de* Landschappen *versocht zouden worden by desen haar te vergelijken, met de verdere punten van * zuynigheyt en afdanking van Krijgsvolk by hare Ed. Groot Mog. voor desen ter Algemeynschap ingebracht, bestaande in dese volgende punten.*

* *Provisie.* * *Menagie.*

Dat der Krijgs-luyden en diergelijke wedden zouden geschikt worden, volgens het gene by hen voor desen ter Algemeynschap, op het stuk van zuynigheyt en verminderinge van Krijgsvolk, ingebracht was.

Dat de beampte Krijgsknechten, die van hun dienst ontslagen wierden, geen wedden of jaargelden genieten zouden, zoo lang de zelve buyten dienst van den Lande waren.

*Dat de * Herberggelden zouden worden afgeschaft, mits het Krijgsvolk wel en op hun tijd betalende.*

* *Servicegelden.*

Dat het voetvolk van t'zeventig *tot* t'zestig *gebracht, en van de Ruytery noch* acht *Krijgsbenden, makende met de bovengenoemde* twalef, twintig *t'zamen, zouden afgedankt worden.*

1650.

Maar worden niet aangenomen.

's Anderendaags, op *Zondag*, de zelve punten ter Vergadering van hare Ho: Mog. ingebracht zijnde, wiert in tegenwoordigheid van *zijn Hoogheid*, van zijne *Excellentie*, en van den Raad, na daar opgenomen zinuitting, by de zes *Lantschappen* verklaart, te volherden by der zelver voorgaande [a] zinuittingen. Versochten en belasten zeer ernstelijk en minnelijk de bovengemelde buitenordenlijke en ordenlijke af-gesondene Heeren van *Holland* en *West-Vriesland*; datse, gelijk zich selve alree op eenige punten, eenparig, nopende de gemelde Raad-slotten van d'andere *zes Land-schappen*, hadden geliest te verklaren, voorts zoodanige vlijt en naarstigheit ontrent de Heeren der zelver Gemagtigers (tegenwoordig staatswijse vergadert) wilden volherden aan te wenden, ten einde de zelve zich op de noch vordere verschillende en openstaande punten van gelijken, met de andere *zes Land schappen*, *zijn Hoogheid* en den Raad van Staten verdroegen, op dat dese gewichtige zaak, die tot grooten ondienst van de gemeene zaak wierd dragende gehouden, endelijk met eenparigheid mochte werden afgedaan: Maaar dit liep alles vruchteloos af.

a Advysen.

Principalen.

En versocht zich met d'andere Landschappen te vereenigen.

Holland stelt haar voornemen in 't werk.

Die van *Holland* dan siende, dat, hoe meerder plaats zy *d'andere Landschappen* gaven, hoe stijver zich de zelve hielden, arbeiden vast om een einde te maken, en zich affonderlijk t' ontlasten, gelijkse ook den vierden van * *Zomer-maand* deden. Makende zulks by Brieven bekent aan *twaalef Krijgsbenden te paart* en *een en dertig te voet*, (al *Uitheemschen* en jongst in dienst) als zijnde hun aan-deel van *vijf en vijftig Vendelen te voet*, en *twintig te paart*, volgens de punten van den acht en twintigsten van * *Bloeymaand* overgelevert.

**Iunius.*

**May.*

Wat hier tegen gedaan is.

's Anderendaags, zijnde *Pinxteren*, was de Raad van Staten vergadert, van 's morgens ten half achten. Na d' eerste preke was de zelve Raad, *zijn Hoogheid* en *Graaf Willem* ter vergadering van d'Algemeine Staten, tot namiddags ten drie uuren, alwaar *zijne Hoogheit*, *Graaf Willem*, en de Raad van Staten, aan hare Hoog Mogende voordroegen, dat hen met groote droefheit ter ooren was gekomen, dat de Heeren Staten van *Holland*, voor 't scheiden van hunne Vergadering, voorgenomen hadden te doen, en in 't werk te stellen, vermindering en afdanking van 's Lands *Krijgsvolk*; en dat by *hem*, *zijn Excellentie*, en den Raad van Staten, een Brief ingestelt was, houdende aan den Bevelhebberen, als ook aan den Ritmeesteren en Hopluiden, leggende in besetting in desen Staat, volgens het besluit van hare Hoog Mog: van den tienden van * *Grasmaand*, waar van den inhout van woort tot woort, aldus luit:

**April.*

Ed. Mog. Heeren,

Brief van d'Algemeine Staten.

De *Hoog Mog: Heeren Staten Generaal, hebben geliest by resolutie van den* 10 April *lestleden*, sijn Hoogheyt, *ende desen Raad t'authoriseren, om alles daar henen te dirigeren, ten eynde, dat egeen Militie in dienst ende Eed van de Generaliteyt wesende, op particuliere orde van d'een of d'ander* * Provintie *en werde gelicentieert of verandert. Ende alsoo men verstaat, dat als nu eenige particuliere orde daar toe zoude gegeven zijn. Zoo hebben wy na rijpe deliberatie, met* † *advijs van sijn hoog-gemelte* Hoogheyt, sijn Excell. Stadhouder, *ende den Raad van Staten, goetgevonden, by desen, u L. aan te schrijven, dat de zelve zullen hebben te gedenken, dat een ieder van haar, sijn Commissie van de Generaliteyt heeft ontfangen, ende daar op den Eed aan de zelve gedaan, ende in betrachtinge van dien, geen particulieren last tot licentieren of reduceren te pareren, of na te komen, maar haar Compagnie ende volk in goede ordre by een te houden, tot naarder last van hare Hoog Mog: of* sijn Hoogheyt, *en desen Raad, daar na een ieder zich, zonder nalaten, zal hebben te reguleren, &c.*

**Landtschap.*

† Zinuiting.

Verder voorstel van zijn Hoogheit en sijn Excellentie.

Wijders gaven *sijne Hoogheyt*, *zijne Excellentie*, en den Raad van Staten hare Hoog Mog: in bedenken, of de zelve niet raadsaam vonden, ook een Brief van een zelven inhout, aan den zelven Stedehouderen of Bevelhebberen te schrijven, over dese zaak. Ten tweeden, versochten de zelve aan hare Hoog Mogende, datse op verdere middelen denken wilden, wat in dese zoo gewichtige zake, tot eendracht, rust, en meesten dienst van den Lande, wijders te doen stond. De Hoog Mog: zich hier over beraadslagende, bedankten *sijne Hoogheit*, *zijne Excellentie de Stad-houder*, en den Raad van Staten, over, en ter zake van de goede zorge, dierse in dit werk droegen. En wiert voor goet gevonden en verstaan, dat de gemelde Brief, een weinig na behooren verandert zijnde, aan de opgemelte Stedehouderen en Bevelhebberen, ten einde voornoemt, zoude afgesonden worden. Te dien einde, wierd ook een ontwerp ingesteld, om ter Vergadering van hare Hoog Mog. ten zelven na-middag

Schrijven ook aan de Stede-houderen.

1650. dag gelesen, en vervolgens besllooten, te worden. Nopende het bovengemelde tweede punt, wierd goet gevonden en verstaan, dat een zeer aansienelijke besending zou gedaan werden aan allen Steden en Leden van *Holland*, om de zelve door alle bedenkelijke redenen te bewegen, datse zich wilden onthouden van alle afsonderlijke vermindering of verandering van Krijgs-volk, in dienst en eed van * d'*Algemeinschap* zijnde, en 't geen in tegendeel van hen zoude mogen in 't werk gestelt zijn, staken. Wijders wierd aan *zijn Hoogheid* gestelt en opgedragen, *op wat voet*, en *door wat persoonen*, en *in wat getal* dese besending geschieden zoude. En wierd midlerwyl *zijn Hoogheid* mitsdien versocht en gemachtigt, om alle noodige ordre te stellen, en die voorsiening te doen, ten einde alles in rust en vrede behouden wierd; en insonderheid gehanthaaft de vereening, met den gevolge en aankleven van dien, en in tegendeel geweert en te gemoet getreden, dat niets, 't geen strijdig met de zelve was, zoude mogen ondernomen worden.

* *Generaliteyt.*

De Besending aan d'Hollandse Steden word beraamt.

Wat eenige Leden hier tegen hebben.

Maar de Afgesondene *Geldersche Heeren* verklaarden, datse zich voor behielden, om ter naaste Vergadering, op het boven gemelde besluit, te mogen aantekenen, 't geense oordeelden dienstig te zijn. d'Aanwesende Afgesondene *Hollandsche Heeren* verklaarden en tekenden op dit voorgenome besluit aan, datse gestant deden al 't gene de Heeren hun * Gemachtigers, ter Vergadering van hare Hoog Mog. zo menigmaal hier te voren hadden doen bekent maken, noopende het stuk van 't krijgsvolk, en dat zy Afgesondene zich hielden aan der zelver aantekening, den zes en twintigsten van * *Wijnmaand* des voorleden *Jaars, zestien hondert negen en veertig*, en den tienden van * *Grasmaand* leststeden gedaan, en over zulks en om andere redenen, in 't tegenwoordig besluit en affending, met den gevolge en aankleven van dien, geensins bewilligden, maar datse wel bescheidentlijk de vryheit aan zich behielden, van namaals iets daar tegens te doen stellen, 't gene by de Heeren hun † Gemagtigers oirbaer wierd bevonden, by brengende, dat dit genome besluit, besonderlijk, tegens de gewoonlijke ordre, aangevangen was. *En dit was dat vermaarde besluit, van den vijfden van* * Zomermaant, *daar af zoo veel gesprooken wierd, en daar op zoo merkelijke veranderingen volgden.*

* *Principalen.*

* *October.*

* *April.*

† *Principalen.*

* *Junius.*

's Anderendaags verscheen *zijn Hoogheid* weder in de vergadering, en maakte hare Hoog Mogende bekent, dat hy, ten opsicht van 't gewicht der zake, voorgenomen had, zelfs in persoon te helpen bekleden de besending aan de Steden en Leden van de Regeering van *Holland* en *Westvriesland*, by hare Hoog Mog. op gisteren onder anderen vast gestelt; en dat hy, *uit kracht van de macht, by hare Hoog: Mog. ten zelvigen dage hem daar by opgedragen*, uit hare Hoog Mog. Vergadering, zoude tot zich nemen de *Heeren van Aertsbergen*, *Rinswonde* en *Klant*, en uit den Raad van Staten de *Heeren van Asperen*, *Lukas*, en den [a] Algemeinen Schatmeester *Brasser*; vorders versoekende, dat, by aldien zulks hare Hoog Mog: zoude aangenaam zijn, behoorlijk [b] geloofsbrieven aan de gemelde Steden en Leden van de Regeering van *Holland*, mochten afgeschikt worden.

De Prins biet zijn persoon tot de Besendinge, aan

Noemt ook d'andere Heeren.

a *Tresorier Generaal.*

b *Credentialen.*

Na 't beraadslagen op dese voorstel, bedankten hare Hoog Mog. *zijne Hoogheid* ten hoogsten, van wege en ter zake, dat hy zijne *Vorstelyke Persoon*, die ongelegentheid geliefde aan te doen, van den dienst van 't Lant, ten opsicht van dese besending, in dier voege zoo verre te behertigen; versoekende vorders, dat hy door alle mogelijke middelen van *overreding*, de Steden en Leden van *Holland* door dese besending, daar toe wilde zoeken te brengen, dat de zelve van affsonderlijke vermindering van krijgsvolk, elk voor zoo veel hen aanging, wilden afstant doen, en vervolgens zich voegen tot eenparigheid, met de *andere zes stemmende Landschappen.* Hier op lieten hare Hoog Mogende *zijne Hoogheid* toe, dat hy de bovengemelde Heeren, zoo uit de Vergadering van hare Hoog Mogende als uit den Raad van Staten, tot het uitvoeren van zoo hoogwichtig een punt, met zich nam. Te dien einde wierden ook [c] geloofsbrieven, in behoorlijke vorm afgeschikt en uitgegeven, gelijk ook gedaan wierd met het boven gemelde besluit. Doch hier op lieten de afgesondene *Hollandsche Heeren* aantekenen, datse bevonden de tegenwoordige beraatslagin geen [d] uitspruiting te zijn, van het besluit op gisteren, nopende de besending, genomen; en oversulks, daar op pasten d'aantekening, van wegen *hun Lantschap* op de zelve besluiten, ten voorschreven dage, genomen. De afgesondene *Geldersche Heeren*, die zich op gisteren voor behielden, op het besluit toen genomen, om te laten aantekenen, 't geen hen raadsaam dachte, verklaarden nu,

Word bedankt en aangenomen.

c *Credentialen.*

d *Resultat.*

Wat Holland hier op inbrengt.

1650. nu, dat de natuur van de zaak, althans zulks door d'aanbieding, en bekentmaking van den *Prins*, huiden ter Vergadering van hare Hoog Mog. gedaan, was verandert, datse van het besluit, zoo als dat lag, hun Heeren † Gemachtigers verwittigen zouden.

† *Principalen.*

De Leeraar *Morus*, in de *Fransche*, en *Sterremont*, in de *Klooster Kerk*, binnen *'s Gravenhage*, pasten hun preken, op *Pinxteren*, wel duidelyk op dese stoffe; *Dat men* (verstaande daar door die van *Holland*) *de Vereeniging wilde breeken, sorgeloos worden, en geheel en al uit de gedachten stellen, d' oude haat der* Spaanschen, *en ondankbaarheid tegens het Krijgsvolk, betoonen. Dat men weinig aansag de verdiensten, die* zijne Hoogheit, *en desselfs* Voorsaten, *als* Vader, Oom, *en* Grootvader, *den Lande bewesen hadden.* Diergelijke praatjes en redenen, wierden ook onder de Gemeente gestrooit: daar by voegende, dat zommige *Heeren van Holland*, eenige heimelijke gemeinschap met den *Spaanschen Afgesant* hielden: dat de zelve *Afgesant*, onlangs een groote zom penningen, by nacht in zijn huis had ontfangen, en onder zijn Schepselen uitgedeelt: dat men in het voorgaande twalef-jarig bestant, onder dexel van de *Godsdienst*, *het Land* had willen brengen in twist, onrust, en endelijk weder onder *Spanje*, en nu desgelijks trachtede, onder dexel van de * *Militie*: dat de Leeraren, en alle yverige * *Gereformeerde*, in dese gelegentheit behoorden op te waken, en te bedenken, dat al andere wel licht hun verdrag met *Spanje* zouden aangaan, maar dat tusschen de Leeraars en de Inwoonders van de *Spaansche Landen*, geen versoening noch vereeniginge te verhopen stont, door dien 'er tusschen hen een oude wrok lag, die al te diep in de herten van beide partyen ingewortelt was.

Wat hier van gepredikt word.

Gemeene praatjes op 't zelve.

* *Krijgsmacht.*
* *Herformde.*

Aan dese en diergelijke hevigheden en verbitteringen, die van dag tot dag wakker aan groeiden, en weelige looten begosten te schieten, kon ieder, die zich eenigsins op zaken van Staat verstont, wel lichtelijk bemerken, dat 'er gevaarlijke, en staat ondergank dreigende zaken op handen waren. Doch verre wast 'er evenwel van daan, dat die van *Holland* zich konden inbeelden, of dat hen oit in den zin kon komen, 't geen hier uit gevolgt is. *Holland*, dat diep, en tot d' ooren toe, (om zoo te spreken) in schulden stak, en geen middel zach om zich te redden, en daar uit te geraken, als zijnde een * *opperhoofdig* of *oppermachtig Lant-schap*, en dat, uit kracht van de Vereeniging, niet tegens haar dank, en boven behooren, met opgelegde lasten konde beswaart blijven, bleef styf en pal by haar opset en besluit, daar van het niet te versetten was, staan: vermits het noch alle Jaren *tien maal hondert duisent gulden* zou te kort schieten, schoon 'et haar middelen behield, en de vermindering van Krijgsvolk volgens haar ontwerp, voort-gank nam.

* *Souvevain.*

Den zevenden van * *Zomer-maand*, wierd by de afgesondene Heeren, van wegen het *Lantschap* van *Holland*, ter Vergadering van hare Hoog Mog. zekere voorstel gedaan; 't welk alleen te dien einde geschiede, op dat hare Hoog Mog. mochten goetvinden achter weeg te laten, of voor een wijl op te schortsen, de besending aan de *Hollandsche Steden*, die toen op gisteren en eergisteren was vast gestelt, vermits zulks een vreemt en ongehoort ding, en buiten gewoonlijke ordre van de regeering was, en daar uit niet bespeurt konde worden, iets vruchtbaarlijks te zullen volgen. Ook boden de boven-gemelde afgesondene *Hollandsche Heeren* aan, de Staatsgewijse Vergadering van 't *zelve Landschap*, zoo haast als het mogelijk zoude wesen, gaarne te willen doen vergaderen en t' zamen komen, om aan de zelve voor te stellen, 't geen men ten dienste van den Lande, aan de besondere Steden en Leden van *Holland*, by de bovengemelde besending, meende te doen. Als hier op d'afgesondene Heeren van het *Landschap* van *Gelderland*, vertoonden en aanboden, ('t welk ook by de vier aanwesende *Landschappen*, gestemt en toegestaan wierd) dat by aldien, d'opgemelte af-gesondene Heeren van *Holland*, zouden willen intrekken de Brieven van aanschrijvinge, van afzonderlijke vermindering en verandering van Krijgsvolk, van wegen het op-gemelte *Landschap van Holland*, aan haar Bevelhebberen te paarde en te voet afgesonden, en het werk van afzonderlijke afdankinge en vermindering van Krijgsvolk te stellen in haar geheel, dat in zoodanig geval *zijne Hoogheid* zoude worden versocht, om aldaar in hare Hoog Mog. Vergadering te komen verschijnen, en de zaak van dese bovengemelde besending in nader bedenking te nemen; en daar op gehoort en ingenomen zijnde, de verklaring van de meergemelte afgesondene *Hollandsche Heeren*, zulks niet hun werk, maar der Heeren, hun * Gemagtigers, de Staten van het meer-gemelte *Landschap van Holland*

* *Junius.*

Holland zoekt de besending op te houden.

En een Vergadering te beroepen.

Maar gaat niet aan.

* *Principalen.*

land

1650. *land*, te zijn, aan den welken het voorschreven versoek zoude mogen werden gedaan, by aanneming van hun bovengemelde aanbieding, is na voorgaande beraatslaging goet gevonden en beslooten, geensins af te wijken, maar vast te blijven, en te volherden by haar Hoog Mog. besluit op eergisteren en gisteren op dese zaak genomen.

De Besending vast gesteld.

Weshalve, versochten hare Hoog Mog. aan de meer-gemelte afgesondene Heeren van *Holland* hun goede meening en voornemen, als ook van *zijne Hoogheit*, mitsgaders die van den Raad van Staten, ten opsicht van het stuk van de boven gemelde afzonderlijke afdanking en vermindering van Krijgsvolk, met alle goede vlyt en naarstigheid te willen by staan, en te helpen bevorderen. Hier op deden de meer-gemelte Heeren Afgesonden, van het *Landschap van Holland*, aantekenen het besluit, boven geroert, van niet te kunnen toestaan, maar wel uitdrukkelijk te verklaren, het boven gemelde besluit te zijn een ongewoonlijke vreemdigheit en nieuwigheid, zich niet schikkende met d'ordre van de Regeering, en gaven wel minnelijk te kennen, datse als nog overbodig en bereit waren beschrijving te doen, zoo haast het doenlijk en mogelijk zoude wesen, om de Heeren Staten van *Holland* te doen vergaderen en t'zamen komen.

Daar die van Holland tegen zijn.

TWEE-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Zijn Hoogheyt de Prins van Oranjen met de Gemachtigde Heeren, beginnen de Besendinge, en komen eerst tot Dordrecht, alwaar de Prins aan den vollen Raad, de voorstellingen te kennen geeft, waar in de zelve bestaan. Harde woorden van d'Heer van Aertsbergen aan die van Dordrecht. De Prins trekt voort op Gorcom, Schoonhoven, en ter Goude, daar eenige Gemachtigde van Amsterdam hem komen spreken, en reyst vorder na den Briel en Rotterdam, en van daar na Schiedam, Delft en den Hage. De Besending reyst wederom na Alkmaar, Hoorn, en Enkhuysen, en andere kleyne Steden. Medenblik komt zich zelfs verklaren. De Prins trekt t'Edam, word aldaar van twee Gemachtigde Heeren van Amsterdam begroet, en komt twee uuren vroeger in dese Stad, als hy geseyt had; de Majestraat verwelkomt hem, en weygert zijn versoek van in den Raad te verschijnen, waar over hy, als verstoort vertrekt, en 't geleyde van de Ruyterye en gewapende Borgers, door andere wegen, ontrijd, en komt tot Haarlem, en van daar te Leyden en in den Hage. De Gemachtigde doen hare Hoog Mog: verhaal van hun wedervaren, en worden bedankt. Besending aan de Staten van Holland, in wiens Vergadering zijn Hoogheyt komt klagen, over 't geene hen van de Majestraten t'Amsterdam bejegent was.

Ao. 1650.

De Besending gaat voort.

DE Vergadering dus onverrichter zaak, (hoewel 'er by die van *Holland* grote vlijt en naarstigheyd aangewent wierd, om alles te bevredigen, en in een geruster stant te houden,) gescheyden zijnde, is *zijn Hoogheyt* daar op met de afgesondene Heeren, en een groot aantal van andere hooge Officieren, na *Dort* vertrokken, op den achtsten van * *Zomermaand*. *Zijn Hoogheyt* ging eerst na *Honselerdijk*, om den *Koning van Engeland* adieu te zeggen. 's Avonds quamense ten elf uuren binnen de Stad *Dort*, alwaarse van de Burgeren, die in de wapenen stonden, zeer prachtig, en met groot gejuyg ontfangen wierden.

** Junius.*

En komt eerst te Dordrecht.

Aldaar deed zijn meer-gemelde *Hoogheyt*, in den Raad en volle Vergadering, een Voorstel (door den druk gemeen gemaakt) daar by hy wijtloopig en breet verklaarde, ,, Wat verdriet de belijders ,, van de Herformde Godsdienst, als dese ,, zich eerst met hun leere begosten t'o- ,, penbaren, was overgekomen, en hoe ,, ellendig datse in den beginne met bran- ,, den, moorden, en bloedvergieten, ,, van den *Koning van Spanje*, en zijn Schepselen geplaagt en mishandelt wierden. ,, Dat *Prins Willem* d'eerste, met de Staten, zich tegen dit moorden en branden ,, gewapent had; en dat, om *'s Konings* ,, macht noch beter te kunnen kneusen, ,, *de Vereenigde Landschappen*, in den *Ja-* ,, *re vijftien hondert negen en tseventig*, een ,, onderlinge verbintenis, en * eeuwig ,, Verbond opgerecht hadden. Dat door ,, dese Vereeniging het Land was machtig ,, geworden; dat tot voorkoming van al- ,, le zwarigheden, en tegens d'inwendige ,, Vyanden, beyde van Godsdienst en ,, Regeering, by den Raad van Staten, ,, en *zijn Hoogheyt*, een Staat van Oorlog ,, geraamt was. Dat hare Hoog Mog: dik- ,, wils getracht hadden, om over d'ontstane zwarigheden, van wege den Staat ,, van Oorlog, in gesprek te komen, maar ,, dat zulks by d'afgesondene Heeren, van ,, wegen *Holland*, was afgeslagen, en dat ,, de zelve naderhand voorgeslagen hadden, om *de halve Ruytery*, en *hondert en* ,, *vijf Vendelen* af te danken, 't welk by de ,, *zes andere Landschappen*, als ontijdig en ,, ondienstig bevonden wierd; dat even- ,, wel dese *zes andere Landschappen*, bewil-

Inhoud van de voorstelling door zijn Hoogheyd, eerst aan die van Dordrecht, en daar na, aan eenige andere Hollandse Steden gedaan.

** Unie.*

 ,, ligt

1650. ,,ligt hadden in het afdanken van *vijf en* ,, *vijftig Vendelen te voet*, en *twalef te* ,, *paart*, en de Ruytery van *zestig* tot *vijf-* ,, *tig* koppen te verminderen.

,, Dat hare Hoog Mog: op den zestien- ,,den van * *Grasmaand* lestleden, een ,, ernstachtigen brief tot dien eynde had- ,,den geschreven en versocht, dat de zel- ,, ve aan alle de *Hollandsche Steden* mocht ,,gesonden worden, maar dat zy twijfel- ,,den, of zulks geschied was, door dien ,, hun te gemoet gevoert wierd, dat zelve ,, onnodig te zijn. Dat die van *Holland* ,, ook hadden afgevaardigt brieven aan ,,verscheyden Officieren te paarde en te ,, voet, by de welke zy hun Dienst opsey- ,, den, waar op hare Hoog Mog: en *zijn* ,, *Hoogheyt* in tegendeel hadden gedaan. ,, Dat'er nootsakelijk genoegsame Krijgs- ,, macht most aangehouden worden, om ,, tegen alle Vyanden, zoo van buyten, ,, als van binnen, te konnen bestaan, welks ,, aantal aan *zijn Hoogheyt*, en de Raad ,, van Staten (als de meeste kennis van ,, Krijgs-zaken hebbende) best bekent ,, was. Dat de voorleden Oorloge zeer ,, veel gekost had, maar dat de zelve met ,, een onwaardeerlijke Vryheyd beloont ,, was, dat de *Vrede* nu verlichting ver- ,, eyschte, gelijk billik was, alsoo mede ,, d'andere *Landschappen* zoo wel als *Hol-* ,, *land* klaagden; over de zware lasten, ,, en over zulks ook tot verminderinge ,, van des Lands Krijgsmacht wel konden ,, verstaan, maar dat die met behoorlijke ,, ordre, eenstemmig geschieden most.

* *April.*

,, Zelfs hadden ook hare Ed: Mogende ,, de Staten van *Holland* op den eersten van ,, * *Slachtmaand*, al in den *Jare zestien* ,, *honderd drie en twintig* voorgestelt, en ,, helpen besluiten, met d'andere *zes Lant-* ,, *schappen*, dat geen *Lantschap* affonderlijk ,, eenige Vaandelen van 's Lands Krijgs- ,, knechten, op eygener macht, zou mo- ,, gen afdanken, gelijk zy in den *Jare* ,, *zestien honderd zes en twintig*, zoodani- ,, ge affonderlijke verminderinge van ,, eenige Vaandelen, by de H. Staten van ,, *Zeelant* ondernomen, hebben helpen ,, weeren, en tegenstaan: dat zulks ook ,, by alle de Lantschappen altijt is toege- ,, stemt, en noit tegen gesproken. Vor- ,, ders beriepen zy hun op d'eertijts ge- ,, maakte * *Unie*, waar tegen (zo zy mein- ,, den) dit affonderlijk afschaffen, van ,, Lants Krijgsmacht, regel recht was ,, strijdende, verhaalden ook in wat straf- ,, fen zy te vervallen quamen, die tegen ,, *d'Unie* yets zouden komen aan te rech- ,, ten. Versocht eindelijk, dat men zich ,, met d'andere *zes Lantschappen*, in dit ,, stuk eenstemmig wilde verklaren, of ,, andersins dese verschillen, door den ,, *Stadhouder*, volgens het negende Artij- ,, kel van de voorseide *Unie*, te laten be- ,, slechten, waar op zy aanstonts, om in ,, alles, tot den welstant des Lands tijde- ,, lijk te konnen voorsien, antwoort wa- ,, ren verwachtende.

* *Novem-ber.*

* *Eeuwig verbont.*

Dit voorstel bestont in xxv. Leeden; En nademaal 't zelve al voorts door den druk in allemans handen quam, zoo wiert het ook aanstonts, door een tegenstelling wederleit, en door den druk gemeen gemaakt.

Scharpe en dreigende woorden te Dort voorgevallen.

Harde en aanstootelijke woorden vie- len hier te *Dort*, tusschen den *Heere van Aertsbergen*, (die van wegen dese besen- dinge het woort voerde) en de Burger- meester *de Wit*, want *Aertsbergen* dreef den Raad van *Dordrecht* wel stoutelijk met zeer scherpe, bittere, en onverdraag- lijke woorden, toe, Dat zy reparatie moesten doen, over 't verbreeken van de *Unie*, daar aan zy haar, benevens andere Leden van die *Provintie*, hadden schul- dig gemaakt, en over zulks strafbaar wa- ren aan lijf en goet. Voorts dat zy Ge- machtigden, by faute of uitstel van prompte, en effectueele reparatie, noch andere tale zouden moeten houden. Het besluit echter van de Vroedschap van *Dordrecht*, was algemein, en alleen by monde, te weten, datse ter aanstaande Vergadering hun *a* zinuitting, volgens de Vereeniging en orde van *'t Land*, zou- den inbrengen, en alles opbrengen wat tot ruste en welstant van den Staat konde strekken. Van daar togense op *Gorkum*, alwaar, gelijk tot *Schoonhoven*, besloten wierd, volgens hun *Voorstel*. Tot *Goude* haddense eerst beslooten, geen gehoor in de Vroedschap te geven; doch *zijn Hoog- heyt* daar gekomen zijnde, ontbood d'ee- nen voor, en d'anderen na, tot zich, en kreeg, zoo doende, de meeste stemmen. Doch was ook hen verklaring algemein en by monde. Tot *Gorcum* quamen by *den Prins*, de *Heeren van Waveren* en *Hasselaar*, van wegen *Amsterdam*, ver- sien met geloofnisbrieven, van de Acht- bare Heeren Burgermeesteren en Raad deser Stede, en zeiden tegen hem klaar en uitdrukkelijk, *datse hem, noch ook de andere Heeren, de voornoemde besending be- kledende, binnen de Stad Amsterdam niet in laten zouden*, als blijkt uit *'s Princen Voor- stel*, van den dertigsten van * *Zomer- maand*, ter Vergadering van de Staten van *Holland*, gedaan, die hier na volgen zal.

a Advijs.

Te Schoonhoven.

Te Gouda.

De Besending komt te Gorcum, daar gemagtigde van Amsterdam by hun komen.

* *Junius.*

In

1650. *Komt in den Briel en te Rotterdam.* In den *Briel* en tot *Rotterdam* (derwaarts alreê van te vore, eenige luiden gesonden waren, om de voornaamste vrese aan te jagen, of door beloften te verlokken) wierd hen in de Vroedschap gehoor, en antwoort na begeerte gegeven. Doch evenwel ook by monde, en slaande, of ziende op het gene, datse ter Vergadering van de Staten zouden inbrengen. Maar die van *Schiedam* zeiden recht uit, datse ter dagvaart hun meening inbrengen zouden, waar over *de Prins* aldaar, niet vernoegt zijnde, aanstonts vertrok, en geen maaltijt doen wilde. *Voorts tot Schiedam en Delft, die gehoor in hun Vroedschap weigeren.* Tot *Delft* gebeurde hen het zelfste, alwaarse wel aan zijn *Hoogheyt*, maar niet aan d'anderen Gemagtigden, in de Vroedschap gehoor wilden geven. Dies *de Prins*, en d'andere terstont weg, en naar den *Haag* vertrokken.

Zaturdag, den *achtienden van* * *Zomermaand*, togense op *Alkmaar*, alwaar 's anderen daags *de Prins* zich beraadslaegde met *Graaf Hendrik*, daar na met d'anderen. ** Junius. Tot Alkmaar, Hoorn, en Enkhuisen.* En in de Vroedschap tot gehoor gekomen zijnde, kreeg goet, doch ook al by monde, en een al-gemein antwoort. Het zelfste wedervoer hem te *Hoorn, Enkhuisen*, en andere kleine Steden. Maar die van *Medenblik* quamen van zelfs aanbrengen hun verklaring, die algemein was, biddende quansuis, dat hy de moeite niet wilde nemen, van te gaan tot hun Stad, en dat om de *quade wegen*, *en zy weinig gelegentheit hadden*, *om naar eisch en waardigheit zijne Hoogheit t'ontfangen.* *Die van Medenblik komen by de Prins.*

Als ook ten tweede maal, die van Amsterdam, tot Edam. Midlerwijl vervorderde *de Prins* zijn reis, en quam endelijk ook tot *Edam.* Hier quamen weder de *Heeren Geelvink*, oud Burgermeester, en *Spiegel*, voorsittent Schepen, van *Amsterdam*, verselschapt met een Secretaris, *den Prins* begroetten, en weder het zelfste versoek beleefdelijk aan hem doen. Dit alles, niet tegenstaande, trok *zijn Hoogheit*, tegen wil en dank, en 't beleeft versoek van die van der Stad, na *Amsterdam*, en beschreef zijn aankomste tegens drie uuren na de middag. De Heeren Burgermeesteren des verwittigt zijnde (onaangesien de hoon en aankomste met zulk een ontwettelijke besending,) deden straks geen kleene onkosten en toestellingen, om den *persoon* van *zijn Hoogheit* prachtig in te halen, en te verwellekommen. *Amsterdam maakt toestel om de Prins t'ontfangen.* Het Geschut wierd op *de nieuwe Brug* (want daar door, mits zijn reise herrewaarts aan uit *Waterland* lag, moeste hy varen) geplant. Het *Damrak*, dat altijd vol Schepen en Lichters is, wierd van de zelve ontleedigt. Aan den *Dam*, tegen de *Waag* over, was een steigering van planken in der yl op-geslagen, om te gemakkelijker uit de schuit, op de wal te kunnen stappen. De twintig Vendelen Burgeren, quamen op bevel van Burgermeesteren, mede in 't geweer. Onder tussen quam *zijn Hoogheit*, de toestellen pas ten halven zijnde, onversiens een uur of twee voor d'uitgeschreve tijd, met een sloep bedektelijk in de Stad, en stapte by den *Dam* op de steigering op de Wal. *Doch hy komt eerder als de gestelde uur.* Ging voorts met een stijve tred, verselschapt met eenige Heeren, (die t'aller geluk, toen juist op 't *Stadhuis* waren, en hem op 't statelijkste verwellekomden en ontfingen) na 't *Princenhof.* Hier had de Majestraat voor hem, een kostelijke maaltijd en banquet laten aanrechten, doch weigerde daar van te eeten, en deed zijn eige kost in een besondere Kamer opdisschen. *En weigert met de Heeren te eeten.* En door een van de Heeren geperst werdende, om ten minsten een dronk te doen, dreef hem wel bitstoe, en zeide, *om met elkandre t'eten en te drinken, zouden wy beter vrienden moeten zijn, alswe tegenwoordig zijn.* 's Avonds, op bevel der Burgermeesteren, die met de *Prins* ter vensteren van 't *Princenhof*, uit leiden, trok de Burgery gewapent, doende ontallijke veel eerschoten, daar voor by. Hier deed *zijn Hoogheit* voorslach aan den Gemagtigden van de Vroedschap tot hem gesonden, om te mogen 's anderendaags in den Raad te verschijnen, en aldaar zijne voorstel mondeling voordragen. *De Prins versoekt in den Raad te mogen komen.* Doch dit wierd hem, mits eerst het goetdunken van de gantsche Vroedschap, daar op gehoort hebbende, beleefdelijk afgeslagen, hem voorhoudende, datse, zo hy quam als *Stedehouder*, hem zulks wilden toestaan, en zijn Voor-vaderen Gerechtigheit laten houden, doch zoo te komen als een besonder, met hun vryheit te strijden, en ongehoort te zijn. Zeker vermaart Heer, toen Schepen, willende hem hun meening noch duidelijker te kennen geven, dreef hy met stijve kaken, en al snauwende toe; *wel Duits te kunnen verstaan*, *en geen vertolker van nooden te hebben.* *Maar wort geweigert.* De gemelde Gemachtigden noodigden hem tegen 's anderen daags weder ter middagmaal, en hadden ook de spijs al laten bereiden, maar de tijt gekomen zijnde, vertrok hy van *'s Princen-hof*, zonder daar zijn afscheit te nemen. *En vertrekt.* Burgermeesteren, niet te min, deden weder, om hem alle mogelijke eere aan te doen, etlijke Vendelen Burgers, als ook de Ruitery, in 't geweer komen, om, gelijkse hem niet hadden kunnen inhalen, door

zijn

1650. zijn ſchielijke aankomſte, ten minſte hun genegentheit te toonen in het uitleiden. De weg, de welke de naaſte was, en die men meende dat de *Prins* zoude nemen, na de *Haarlemmer-poort* was *den Dam* over, en de *Nieuwendijk* langs. Daar ſtonden de Burgers en Ruitery met verlangen, om hem te geleiden. Maar hy zijn afſcheit aan 't *Stadhuis* genomen hebbende, liet de Karos ſnellijk voortſlaan, en reed een anderen weg, langs *de Keyſers-gragt*, na de Poort; en quam *Vrydags*, den *vier en twintigſten* van * *Zomermaand*, tot *Haarlem*: alwaar insgelyks den Gemachtigden van hare Hoog Mog. by de Majeſtraat, om in de Vroedſchap gehoort te worden, afgeſlagen wierd; invoege, dat *de Prins* daar mede geen genoegen ontfing. Op *Zaturdag* togenſe op *Leiden*, alwaarſe het middagmaal aten, en na begeerte antwoort ontfingen, doch al mondeling, en a aantuigden zoo wel die van *Leiden*, als andere Steden, dit alles te zijn, behoudens het recht, en de hantveſten der Steden.

Rijdende een onvermoedelijke weg na de poort.

* *Junius.*

Komt tot Haarlem, aldaar mede gehoor geweigert wort.

a *Proteſteerden.*

Den *zeven en twintigſten* van * *Zomermaand*, deden de Heeren, hare Hoog Mog. Gemagtigden, een verhaal van 't geen hun in deſe beſendinge was ontmoet.

* *Junius.*

't Welk in tegenwoordigheid van *zijn Hoogheid*, en de Raad van Staten eerſt mondeling gedaan, en daar na ſchriftelijk over-gegeven zijnde, zoo wierd, na voorgaande beraatſlaging, by deſen Raad goet gevonden en verſtaan, *den Prins* op 't alderhoogſte, en ernſtigſte over en van wege d'over groote moeite en voorſorge, die de zelve gelieft had te nemen en te doen, in deſe hoogwichtige zake, daar de ruſt van deſen Staat aan gelegen lag, te bedanken; gelijk ook hooglijk en ernſtelijk mitsdien bedankt wierden, d'afgeſondene Heeren van hare Hoog Mogende en de Gemagtigde Heeren van den Raad van Staten, van wegen hun beweſe vlijt, zorge, en naarſtigheit, dieſe in deſe beſending aangewent hadden, betrouwende hare Hoog Mog. dat *God de Heere* deſe beſending zoodanig zoude willen zegenen, dat daar door *de Landſchappen* tot eenparigheit en eenigheit mogten gebracht, en daar by t'allen tijden gehouden worden.

De Prins en de Gemachtigde werden bedankt.

d'Ordenlijke en buiten-ordenlijke Gemagtigden van *Holland*, verklaarden op 't bovengemelde verſlag, en aankleven van dien, niet te hebben beſlooten, maar aangenomen, dit verſlag aan hun Gemagtigers te zullen overbrengen.

Ordinaris en Extraordinaris Gecommitteerden.

De Prins verwittigde ook hare Hoog Mog: dat, geduurende de beſending aan de Steden van *Holland* en *Weſt-Vrieſland*, hem eenige zaken in 't byſonder waren voor-gevallen, daar van hy meende by gelegentheit aan hare Hoog Mogende nader opening te doen.

Ondertuſſchen waren de Heeren Staten van *Holland* weder vergadert, meeſt nopende de beſending, alwaar een ieder inbracht en verſlag deed, wat in de haren zich toegedragen had, en hen voorgekomen was. Voorts wiert tot onderlinge eenigheid en ſtandvaſtigheit gearbeit, om ſtaande te houden, de den *vierden van* * *Somermaand* gedane afwijſing van Krijgsvolk.

Vergadering der H: Staten van Holland.

* *Junius.*

Den *vier en twintigſten* van * *Somermaand*, hebben hare Hoog Mog. weder een beſending afgeſchikt, door de *Heeren van Aertsbergen*, *Marignant*, *Renſwoude*, *Graveſteins*, *Mulart*, en *Klant*, ter Vergadering van *Holland*, om de zelve als noch tot het geen, wat in de voorige beſending, in de Steden was voorgehouden, te bewegen; waar op, na gewoonte, zy antwoorden, te zullen zich beraatſlagen, en hun * zinuiting te zijner tijd inbrengen.

* *Junius.*

Beſending van hare Ho: Mog. aan de zelve.

* *Advijs.*

In gevolg van 't gene de *Prins* by verſlag, van den *zeventienden* van * *Zomermaand*, geſproken had, van nader opening, zoo heeft hy *Donderdaags*, *den dertigſten* des zelven maands, verſelſchapt en ingehaalt door de Heeren Edelen, ter Vergadering der Staten van *Holland*, deſe volgende voorſtel, door den Griffier *Muſch* ingeſtelt, als bleek uit den ſtijl, gedaan.

* *Junius.*

ED. MOG. HEEREN,

NA dat by de reſpective *Provincien* ingebracht zijn geweeſt ter Generaliteyt der zelver Provintiale Advijſen, op 't ſtuk van den Oorloge, met den gevolge ende aankleven van dien, ende daar uyt bevonden is geweeſt, dat de *zes andere Provintien* daar in ten deele van U E. Mogende waren diſcreperende, hadden wy, *zijn Excellentie Stadhouder*, ende den Raad van Staten, gaarne geſien dat de opgemelte *Provintien* malkanderen onderlinge, dies aangaande, hadden verſtaan, ende is ook daar toe aanleydinge gegeven; Maar 't heeft U E. Mog. belieft zulks te præterieren, ende door 't ſubijt ſcheyden van der zelver jongſte Staatsgewijſe Vergaderinge voor te nemen, eenige ſeparate Licentieringe ende Reductie van 's Lands Krijgsvolk, zoo te Paard als te Voet, ook dezelve in 't werk te ſtellen, waar over de Hoog Mog: Heeren Staten Generaal, onder andere devoiren, genootſaakt zijn geworden, te decreteren een zeer notable beſendinge aan alle Steden en Leden van U Ed. Mog. *Provintie*, om de zel-

Des Princen klachten.

ve

1650. ve met alle bedenkelijke redenen te bewegen, tot nadere resumptie van 't voorsz. geheele werk, ende dat zy haar dienvolgens zouden willen onthouden van alle separate Cassatie ende verminderinge oft veranderinge van 't voorsz. Krijgsvolk, als wesende in dienst ende eedt van de Generaliteyt; ende 't gene ter contrarie van dien zoude mogen zijn voorgenomen, laten varen, op dat alle eendracht, rust, ende noodige onderlinge eenigheyd, onder zoo oude en vertroude *Bontgenooten* mochte werden geconserveert, ende in 't tegendeel geweert, ende te gemoet getreden, alle 't gene, dat contrarie van dien, boven vermoeden, zoude mogen volgen.

In welke goede en oprechte intentie, wy ons persoon, in de voornoemde besendinge, mede hebben laten employeren, ende daar toe getreden wesende, hebben wy ons in de meer-genoemde besendinge, eerst gevonden binnen de Stede *Dordrecht*, en zijn van daar vertrokken, naar de Stad *Gornichem*, in consideratie van de * viciniteit van de plaatsen.

**Nabyheit.*

Ende zijn ons in de zelve Stad, komen vinden de Heeren *Oetgens* ende *Hasselaar*, versien met Creditiven van de Achtbare Heeren Burgermeesteren, ende Raad der Stede *Amsterdam*, ende hebben de gemelte twee Heeren, ons, tegens alle verwachtinge, iterativelijk ende klaarlijk aangeseyt, dat zy ons, noch ook de andere Heeren, de voornoemde besendinge ook bekleedende, binnen de voornoemde Stad *Amsterdam* niet en zouden in laten.

Hier op is noch verder gevolgt, dat de Heeren *Geelvink* ende *Spiegel*, geaccompagneert met den Secretaris, ons zijn komen vinden tot *Edam*, versoekende, dat wy de boven genoemde Stede *Amsterdam*, niet en zouden willen aan doen, maar de zelve voor by passeeren.

Op dat de Magistraat der zelver Stede, niet genootsaakt en zoude werden, ietwes te doen, dat ons miscontentement zoude konnen geven.

Doch dies niet tegenstaande, zijn wy met alle de andere Heeren van de meer-genoemde besendinge, binnen de meergenoemde Stede *Amsterdam* gekomen.

Alwaar de Heeren Burgermeesteren ons, voor ons Persoon hebben verwillekomt, met verklaringe van ons, als *Stadhouder*, te ontfangen, ook vervolgens eenige demonstratie van uyterlijke eere aan gedaan.

Maar versocht wesende om ons, als ook aan de andere Heeren van de meergenoemde besendinge, te willen verleenen audientie in den vollen Raad der meer-genoemde Stede, hebben zulks geweygert.

Waar na by ons in qualité, als *Stadhouder* over U Ed Mog. *Provintie*, versocht wesende Audientie, in den voornoemde vollen Raad.

Op een poinct, daar van wy hun tot der zelver meerder contentement, preallable openinge hadden gedaan.

Hebben ons voor-genoemde versoek in deliberatie van vollen Raad geleyt.

Ende zijn de Heeren Burgermeesteren, vergeselschapt met eenige Heeren uyt de Magistraat der meer-genoemde Stede *Amsterdam*, des anderendaags, ons komen vinden, ende verklaart, de audientie in qualité als *Stadhouder*, niet te konnen accordeeren.

Welke Proceduren verre verscheelen van die van de andere Steden van U Ed. Mog. Provintie, die alle binnen hun ressort, ofte daar buyten respective, ons als *Stadhouder* vriendelijk hebben gepresenteert ende aangeboden, Audientie.

Dies wy ons des te meer ten hoogsten beswaart ende gegraveert vinden, by de bovengenoemde aansegginge ende weygeringe respective, van wegen de Stede *Amsterdam* gedaan, als strijdende tegens onse digniteyt en respect; mitsgaders tegen den Staat ende Hoogheyd van dese *Provintie*, die ons met de qualiteyt ende Charge van *Stadhouder* hebben bekleet, strekkende mede notoirelijk tot *ons Persoons* kleynachtinge, ook vilipendie, behalven dat het is een ongebruyk, oit ofte oit ten regarde van onse *Predecesseuren* in Charge niet gepleegt, ende over zulks hebben wy nodig geacht, U E. Mog. tegenwoordig, Staatsgewijse vergadert wesende, alle het selve mits desen bekent te maken, ook te versoeken ende desireeren, dat U E. Mog. die van de opgemelte Regeeringe der meer-genoemde Stede *Amsterdam*, daar toe willen disponeeren, ook houden ons dies aangaande te doen behoorlijke reparatie ende satisfactie. Vertrouwende dat U E. Mog. hier op ten spoedigsten zullen willen delibereeren ende ook resolveeren. In '*s Gravenhage* den 30 *Juny* 1650.

En was onderteykent,

G. P. d'ORANJE.

Men merkte, zeit Aitsema, *dien in dit verhaal gevolgt word, dat, als de Prins de Stad* Amsterdam *noemde, zulks met een beweging en verheffing van stemme deed, doch daar na weder met zedigheid sprak:* Die van *Amsterdam* versochten daar van * dubbelt, en brachten ook daar na antwoord, ('t geen zal volgen,) daar op in. **Copye.*

DRIE-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Prins geeft een Temperament *of matiging, wegen den Staat van 't Krijgsvolk over; word bedankt, maar by die van Holland niet aangenomen. Zijn Hoogheit krijgt de koorts. Hollands Verklaringe op 't overgegeven temperament. Hun schrijvens hier over aan d'andere zes Landschappen. Verantwoording des Magistraats van Amsterdam, tegens de voorgaande aanklachten van zijn Hoogheit.*

De Leden van Hollant komen in de vermindering

Ondertusschen, vermits, na verscheyde byeenkomsten, tusschen de Leden van *Holland* geen eenparigheit konde gevonden worden, nopende het stuk van de vermindering van Krijgsvolk, was de *Prins* met den Raad van Staten, eenige dagen lang gedurig besig geweest, en vond met

van 't Krijgsvolk niet wel over een.

1650. met den zelven een voorslag van nader *a* matiging, die den vijftienden van * *Hooymaand*, ter Vergadering van hare Ho: Mog. ingebracht wierd, en in dese volgende Punten bestont.

a Tempera-ment.
* Iulius.

Voorslag van de Prins en de Raad van Staten op 't zelve.

DAt *zijn Hoogheyt*, *zijn Excellentie Stedehouder*, en de Raad van Staten versochten, dat met de betaling van de afsonderlijke afgedankte Krijgsknechten mochte voort gevaren worden.

En om vervolgens de Landen tot eenparig besluyt te brengen, zoo wel aangaande het verminderen van Krijgsvolk, als andere punten van *a* zuynigheyd, en het ramen van een vasten Staat van Oorlog, zoo wierd by *zijn Hoogheyt*, *zijne Excellentie*, en den Raad van Staten, voorgeslagen.

a *Menage.*

Dat voor eerst *zestien Vendelen Ruyters* zouden werden afgedankt, blijvende dan noch in dienst *twee-en-vijftig Vendelen*, en *vijftig* Karabijnen van zijn *Excellentie Stadhouder*; daar van *tien Vendelen* van Colonellen op tsestig, en d'andere *acht-en-dertig* van tsestig op vijftig Ruyters zouden gebracht worden, en dat d'overige vier in wesen zouden blijven, te weten, drie van *zijn Hoogheyt*, een op hondert vijftig, en twee op hondert Ruyteren, en die van *Graaf Maurits*, Luytenant Generaal, op hondert Ruyteren, invoegen, *dat dertien hondert en veertig Ruyteren* zouden afgedankt worden, en in dienst blijven *drie duysent Ruyteren*.

Dat al de Curassieren, uytgeseyt twee Vendelen van *zijn Hoogheyds* Lijf-wachten, in Harquebusiers, zouden verandert worden.

Dat *vijf en vijftig Vendelen* voetvolk, ieder Vendel van vijftig koppen, zouden afgedankt, en noch van *twee hondert Vendelen*, bestaande ieder Vendel uyt tseventig koppen, van elk vijf koppen zouden afgedankt worden, invoegen, dat te zamen zouden afgedankt worden *drie duysent zeven hondert vijf-en-vijftig Koppen*, en dan noch in dienst blijven *vier hondert vijftien Vendelen*, tot *zes en twintig duysent drie hondert vijftien koppen sterk*.

Dat de * Herberg gelden, daar de zelve tot noch toe waren betaalt, op de helft zouden vermindert worden.

* *Logijs of Service-gelden.*

Dat de Officieren van de afgedankte Vendelen, namelijk een Ritmeester *twaalef hondert*, des houdende een Paart tot dienst van den Lande, en een Capiteyn te voet *acht hondert*, een Luytenant te paard *drie hondert vijftig*, een Luytenant te voet, en een Cornet, *twee hondert vijftig*, en een Vendrig *twee hondert gulden 's Jaars*, zoo lang alsse leefden, of tot datse weder in dienst van den Lande quamen, genieten zouden; doch quamense in dienst van andere Heeren, of met der woon in andere Landen te vertrekken, zoo zoudense van dese jaarlijkse * wedden ook versteken wesen.

* *Gasie of tractamenten.*

Dat de aanwesende Colonellen te paard en te voet, zouden gestelt worden op *twee hondert gulden ter maand*, en de Navolgers *op hondert vijftig gulden*, doch, dat die te paarde, vermits de vermindering van de Ruytery, op zes Colonellen zouden uyt sterven.

Dat de aanwesende Majoors te voet, trekken zouden *twee en veertig gulden ter maand*, en de Majoors te paarde, en de Luytenant-Colonels te voet, *vijftig gulden ter maand*, en de Majoors te paarde, mede versterven op zes.

Dese punten gelesen zijnde, wierd *zijn Hoogheid*, *zijn Excellentie*, en de Raad van Staten, ten hoogsten voor de goede zorge, die hare Ed. voor den dienste van den Lande bewesen, en insonderheit, om de Landen in onderlinge eenigheid te behouden, bedankt, met verzoek, dat de zelve daar in op alle voorvallende zaken, na hun gewoonlijken yver, wilden volherden; voorts wierden d'aanwesende afgesondene Heeren van *Holland*, ter Vergadering van hare Hoog Mog. versocht, om de Heeren, hun * Gemachtigers, van desen bovengemelden voorslag te verwittigen, met alle vlijt 't zelfste te willen bystaan, ten einde, daar op een vruchtbaar besluit, ten spoedigste mochte ingebracht worden. De Heeren Staten van *Holland* ondertusschen wierden ook aangesocht, van te willen, met de betaling van 't Krijgsvolk, zoo te paarde als te voet, by hen pretenselijk afgewesen, voort varen. De afgesondene *Hollandse Heeren*, * verklaarden, en lieten aantekenen op het bovengemelde besluit, *datse als noch daar in niet konden bewilligen*. Geduurende dese vergadering, kreeg † de *Prins* de koorts. De Artsen oordeelden, dat de zelve hier uit ontstaan was, vermits hy zich daags te voore in de vyver, te *Rijswijk*, gebaat had. Wierd 's anderendaags gelaten. Zeker aansienlijk Lid van de Vergadering, liet zich te dien tijde met dese woorden hooren. *Quam de Prins te sterven, wel zoude zich Holland wachten, om een anderen Stadhouder te kiesen.* Doch wierd in 't lest van de week weder gesont.

Zijn Hoogheit, Excellentie en Raden worden bedankt.

* *Principalen.*

De H: Staten van Holland werden versocht, hun Principalen dit voor te dragen. Als ook 't betalen van 't afgedankt Krijgsvolk.

* *Haar antwoord.*

† *De Prins krijgt de Koorts.*

Wort weder gesont.

Die van *Holland* toetsten eenige dagen lang in hun Vergadering het bovengemelde voorslag of * matiging, en om weder nader te komen aan 't zelve, de meening van de Algemeinschap, steldense op den 26 van * *Hooy-maand*, dese volgende verklaring in.

* *Temperament.*

* *Iulius.*

DAt, om niet te veranderen, en te herroepen, 't geen eens gedaan was, vijf en vijftig Vendelen te voet, *en* twintig te paart, *afgedankt; en de Vendelen te voet van tzeventig op tzestig, en die te paarde, van tzestig op vijftig, zouden gebracht worden.*

Verklaring der H: Staten van Holland, op de voorgaande voorstel.

Dat de maniere van afdanken en 't uitvoeren, aan zijn Hoogheyt, *en den Raad van Staten opgedragen zoude worden.*

Dat de besoldingen zouden gedaan worden, volgens het gene in den Jare zestien hondert acht en veertig, *in * Winter-maand, beslooten was.*

* *December*

*Dat des Veld Marschalks * wedde zoude zijn als voor desen, als by den nieuwen staat van oorloge wierd geseit.*

* *Tractament.*

Dat

1650. *Dat de afgedankte Ritmeesters een* * *wedde van* duisent gulden jaarlijks *genieten zouden.*

* Gasie.

Dat de Hopmannen te voet, zeven-hondert gulden jaarlijks *strijken zouden, mits, dat, zoo Ritmeesters als Hopluiden, in geen andere diensten zich zouden laten besigen.*

Dat de Luitenants te voet en te paarde zouden uitsterven.

Dat twee van zijn Hoogheits *Vendelen, en een van zijn* Excellentie Graaf Willem, Stadhouder van Vriesland, *onder de vermindering niet zouden begrepen zijn.*

Dat de * *herberggelden geheel en al zouden werden afgeschaft, mits, dat ordre werde gestelt, op vaardige betaling van de Krijgs-Knechten.*

* Logijs of Service-gelden.

Des anderen daags, den zeven-en-twintigsten van * *Hooy-maand*, zondense aan de *zes andere Landschappen* een Brief, waar in de voornaamste punten dese waren.

*Iulius.

D*At* Holland *en* West-Vriesland *alleen grooter aandeel te berde bracht, als al* d' andre Landschappen *t'zamen: dat de zelve in tijde van nood, groote zommen van penningen, oorsaake van het uit putten hunner geldmiddelen, voor d' Algemeinschap aan* d'andere Landschappen *verschooten had.*

Datse getoont hadden aan zijn Hoogheid *te bewilligen in 't afdanken van* twintig vendelen te paart, *en* vijf en vijftig te voet, *ieder van* vijftig koppen, *en dat de vordere Vendelen van* t'zeventig *op* t'zestig, mits de *Kurassieren in Harquebusieren veranderende, zouden gebracht, en alsoo* twee duisent zeven hondert paarden, *en omtrent* zes-en-twintig duisent man te voet *in dienst aangehouden worden.*

Dat het ophouden van de betaling der Krijgs-knechten, daar toe zy verklaart hadden, niet te kunnen bewilligen, geensins een verbreking van de * *vereening was.*

* Unie.

Ondertusschen brachten ook die van *Amsterdam*, ter vergadering van *Holland*, op de aanklachten van den *dertigsten* van * *Zomer-maand* by den *Prins*, over haar gedaan, en hier voren gestelt, in de Vergadering der Staten van *Holland*; dit volgende antwoort in.

*Iunius.

Verantwoording des Magistraats van Amsterdam, tegens d'aanklagten van zijn Hoogheit.

ED. GRO. MOG. HEEREN,

BUrgermeesteren ende xxxvj Raden der Stad *Amsterdam*, gesien hebbende de schriftelijke propositie, den 30 * *Juny* lestleden, ter Vergaderinge van U Ed. Groot Mog. overgelevert, by *zijne Hoogheid den Heere Prince van Oranjen*, ende dat in de zelve word geklaagt, ook reparatie versocht, over eenige bejegeningen, die hoog-gedachte *zijne Hoogheid* zoude zijn ontmoet, door ende van wegen de Regeeringe van dese Stad: komen met leetwesen te ervaren, dat de goede ende oprechte intentie, die hare Achtbare gehad hebben, in alle het gene, waar op de voorsz. Propositie is slaande, deser wijse opgenomen word, voor een subject van klachten ende ongenoegen: Ende zulks, hoe wel hare Achtbare gaarn gesien hadden, dat alle het gene hier ontrent was voorgevallen, in stilte ware voor by gegaan, gelijk hare Achtbare ook getracht hebben, door hare Gedeputeerden, *zijn Hoogheid* daar toe te disponeren ende contentement te geven. Zoo vinden zy nochtans haar tegenwoordig genootdrukt, tot haar Achtbare ontschuldinge ende justificatie, aan U Ed. Groot Mog. te presenteren ende voor te dragen, het navolgende; te meer, aangesien de voorsz. Propositie, by gedrukte Copyen, over al onder de gemeente is gestroit. Met vertrouwen, dat daar uit zal blijken, dat hare Achtbare allerwegen in desen niet anders voor gehad hebben, dan, nevens hanthavinge van de wettige ordre van de Regeringe, ende deser *Provintie*, ende hare Stads gerechtigheden, aan *zijne Hoogheid* alle schuldige respect ende eer te defereren.

* Zomer-maand.

Het is dan zulks, dat de gemelde Heeren Burgermeesteren ende xxxvj. Raden, na lang verwachten van een vruchtbare uytkomst in de noodige deliberatien, die de Vergaderinge van U Ed. Gr. Mog. zoo geruymen tijd hebben geoccupeert, ontrent de Staat van Oorlog, gesien hebbende, de Resolutie by U Ed. Gr. Mogende genomen den 4 * *Juny* lest-leden, ende de ordre, in conformite van die gegeven, om onbetaalt te laten, ende respectivelijk voor gelicentieert ende gereduceert te houden, eenige Compagnien van de repartitie van *Holland*, zoo hadden hare Achtbare vertrouwt, dat de andere *Provintien*, ende hare Gedeputeerden ter Generaliteyt, in desen behoorlijk erkent zouden hebben, de wettige macht van U Ed. Groot Mog. mitsgaders de hoog-dringende Redenen ende Motiven, die U Ed. Groot Mog. tot het nemen van de voorsz. resolutie hadden bewoogen, ende genoegsaam genecessiteert, en dienvolgende de zelve, met het effectueren van hare geresolveerde, onverhindert zouden hebben laten gewerden.

* Zomer-maand.

Doch zijn hare Achtbare, buyten vermoeden, naar 't scheyden van U Ed. Gr. Mog. laatste Vergaderinge, geadverteert, dat de wel gemelte Heeren Gedeputeerden van de *andere Provintien* ter Generaliteyt, op *Pinxterdag*, den 5 * *Juny* lest-leden, hadden gelieft de voorsz. U Ed. Groot Mog. ordre door aanschrijvinge aan de Commandeurs, Capiteynen ende Solliciteurs, te contramandeeren, ende te decerneren, een seer aansienlijke besendinge aan alle de Steden ende Leden van *Holland*, om de zelve met alle bedenkelijke redenen te dimoveren van de meer-geseyde U Ed. Groot Mogende resolutie, ende dat *sijn Hoogheyt, de Heere Prince van Oranjen*, in persoon, de voorsz. besendinge zoude helpen bekleden, nevens eenige Heeren uit de Vergaderinge van hare Hoog: Mogende ende den Raad van Staten: gevende deselve met eenen aan *zijn Hoogheit* een zeer bedenkelijke authorisatie, ten aansien van de *Provintie van Holland*, Steden ende Leden van dien.

* Zomer-maand.

Ook dat *zijn Hoogheit* ende d'ander Heeren

1650. ren in dese besendinge zijnde, alreede uitten *Hage* ten voorsz. einde waren vertrokken, niet tegenstaande de aanwesende Heeren Gecommitteerde Raden, ende de Ordinaris Gedeputeerden van U Ed. Groot: Mog. al vooren den 7 * *Juny* ter Generaliteit formelijk hadden versocht, dat de zelve besendinge, als een nieuwigheit, buiten de gewoonlijke ordre van de Regeeringe, daar uit niet gesien was, iets vruchtbaars te zullen volgen, na-gelaten, oft immers opgehouden mochte worden, met presentatie van de Vergaderinge van U Ed: Groot Mog: te convoceren, zoo haast doenlijk ware, om aan de zelve voor te dragen het geen men gemeint was, aan de particuliere Steden ende Leden van dien, te proponeren.

* *Zomermaand.*

De hoogwichtigheit van alle, 't welke de Heeren Burgermeesteren heeft doen noodig achten, om hier over tijdelijk met de Vroedschap deser Stad te delibereren, ende hebben over zulks den 10 * *Juny* daar aan volgende, tot dien einde vergaderinge geleit, ende aldaar eenstemmelijk met gemelde Vroedschap verstaan, dat de voor-gezeide besendinge van hare Ho: Mogende aan de Steden ende Leden in 't particulier, besonderlijk in een zake, rakende de deliberatie van de *Provintie* in 't gemeen, ende gekant tegen dessels resolutie, niet en konde worden geadmitteert, ende ter Audientie ontfangen. Ende dien volgens een besendinge gedecerneert, om *Hoog-gedachte zijne Hoogheit* te gemoet te reisen, ende van Stadts wegen aan te dienen, dat men *zijn Hoogheits Vorstelijke Persoon*, noch d'andere Gedeputeerden, als geen andere qualiteit bekleedende, dan Gedeputeerden van hare Hoog Mog. ter Audientie in de Vroedschap, nochte zelfs binnen de Stad, niet en zoude kunnen toelaten.

* *Zomermaand.*

Ende zonder dat hare Achtbare noodig achten, haar verder te eslargeren, op de redenen, die haar in desen hebben gemoveert, zullen zy haar gedragen, aangaande de deugdelijkheit, en ondeugdelijkheit, en swaarwichtig gevolg, van de voorsz. besendinge, tot het gene, wegens de Regeringe van dese Stad, in den *Jare* 1639. in gelijke gelegentheit, (hoewel die van minder bedenkelijkheid was) ten aansien *zijn Hoogheit* niet persoonelijk gevoegt ging, in de commissie, maar alleen eenige *Hollandsche* Heeren, die het in allen gevalle, tegens hare Principalen hadden te verantwoorden, aan U Ed. Groot Mogende omstandelijk is gededuceert, ende 't gunt in conformité van dien, by de Gecommitteerde Leden van U Ed: Gr: Mog. specialijk, op het tegenwoordig subject voor advijs is ingebracht, daar inne bestaande, dat by resolutie van U Ed. Groot Mog. de bewuste besendinge, metten gevolge van dien, als buiten exempel, en tegen ordre en forme van de Regeringe dient te worden geimprobeert, ende van gelijken by resolutie vast gestelt, dat de *Steden* deser *Provintie*, in het toekomende, zoodanige besendinge niet en zullen hebben te defereren, oft in den heuren te admitteren oft toe te staan; dat ook dese improbatoire resolutie van hare Ed. Groot Mog. ter Generaliteit zal dienen te worden genotificeert, ende ten Registre aldaar aangetekent, ende van gelijken, aldaar formeele verklaringe dient te worden gedaan en geregistreert, dat in het toekomende *de Steden* deser *Provintie*, zoodanige besendinge, in den heuren niet en zullen admitteren of toestaan, ende dat daaromme een serieuse aanmaninge dient te worden gedaan, ten einde de *Provintien* na desen tot zoodanige besendinge, geen gront en leggen, oft oit ondernemen, de zelve te decerneren, om redenen daar toe nader te voegen, ende eindelijk, dat aan alle de *Provintien* serieuse ende wel geraisonneerde Brieven dienen te werden geschreven; ende aan de zelve omstandelijk te kennen gegeven, de Redenen ende Motiven, waaromme de voorsz. besendinge, by resolutie van hare Ed. Gr. Mog. is geimprobeert, en voor het toekomende niet aannemelijk, by de *Steden* deser *Provintie* is verklaart te wesen, welke alle, zijn de eigen woorden van 't voorsz. advijs.

Ende alsoo de selve gemelde Heeren Burgermeesteren ende Raden, met leetwesen ende verwondering moesten zien, dat *zijn Hoog-gedagte Hoogheit*, door aanradinge van zoodanige persoonen, die zulx niet en betaamt, tot het aannemen van dusdanige besendinge zich hadde laten gelieven in te wickelen, ende gemerkt men niet min *zijn Hoogheit*, dan d'andere Heeren Gecommitteerden in de voorsz. besendinge en commissie, niet en konde erkennen.

Zoo hebben hare Achtbare, uit respect tot *Hoog-gedachte zijne Hoogheit*, en der zelve dienst, om de zelve van de aangenomen commissie, waar het mogelijk te dimoveren, en voor te komen, het refuseren van audientie, goet en noodig gevonden, *zijn Hoogheit* te gemoet te besenden, en aan te dienen de voorsz. resolutie, met vertoog van de pregnante redenen, die de Heeren Burgermeesteren en Vroedschap, in het nemen van de zelve hadden gepermoveert, ende by gevolge serieuselijk te versoeken, dat *zijn Hoogheit* geliefde de begonnen reise af te breken, aangesien de zelve en d'andere Gecommitteerde Heeren, in de qualiteit van hare commissie, in de Vroedschap, ende in de *Stad* niet en zouden mogen werden ontfangen.

Welke aandieningen ende vordere Officien, door de Heeren Burgermeesteren, *Waveren* ende *Hasselaar*, gedaan zijn, binnen de Stad *Gornichem*, ende zijn hare E. Edele nae gedane rapport, daar over bedankt.

Dan alsoo de zelve by *zijne Hoogheit* wierde ingenomen, als of de Intentie van den Heeren Burgermeesteren en Vroedschap zoude zijn geweest, *zijn Princelijke Persoon* binnen hare stadt, simpelijk niet te admitteren, ook in consideratie van zijn digniteit, van *Stadhouder* van de *Provintie*: Zoo hebben de gemelde Heeren, tot elucidatie van hare Achtbare goede meininge, formelijk verklaart, zulx t'eenemaal gedelogieert te zijn, van de minste gedachten, van haar Achtbare, zoo verre als het Oosten van het Westen, maar dat *zijn Hoogheit*, als Stadhouder van de *Provintie*, van de Regeringe van *Amsterdam*, hadde te verwachten, de grootste eer ende respect die men konde desidereren, ende dat het verstant van den Raad alleen was, *zijn Hoogheit* niet te konnen admitteren, in aansien van de voorsz. Commissie.

Ende mitsdien, alsoo de Heeren Burgermeesteren noch namaals wierden geadverteert, dat *zijn Hoogheit* voornemens was gebleven,

1650. bleven, om de voorsz. hare Stadt te besoeken, met intentie, om op de voorsz. Commissie en Credentie-brieven, van hare Ho: Mog. echter toegelaten te worden ter audientie: Zoo hebben hare Achtbare ende Vroedschap, wederom daar by gepersisteert, dat men niet bevoegt noch vermogens was, de voorsz. audientie in te willigen, en goet gevonden andermaal *zijn Hoogheit* te besenden, om haar dese resolutie voor te dragen, ende om voorseide redenen, noch serieuselijk te versoeken, de Stad in dese Commissie voor by te gaan, met betuigenisse nochtans van schuldige bereitwilligheit, om *zijn Hoogheit* buiten dese qualiteit als *Stadhouder*, met alle respect ende eerbiedenisse te ontfangen.

Tot desen eynde, zijn den 22 * *Juny*, aan *zijn Hoogheyt* Gecommitteert, *de Heeren Geelvink*, Oud-Burgermeester, en *Spiegel*, Præsiderende Schepen, met een Secretaris, welke tot *Edam* aan *zijn Hoogheyt* beleefdelijk hebben voor-gedragen, de voorsz. Resolutie, ende versoek, ende t'zeffens uyt den naam van hare Heeren Committenten aangedient, by aldien *zijne Hoogheyts* geliefte ware, binnen *de Stad* te komen als *Stadhouder*, dat hare Achtbare, begeerlijk zouden waar nemen, de occasie van *zijn Hoogheyt* alle preuven van dienstwilligheyd, ende respect te bewijsen.

* Zomermaand.

Ende dewijle *zijn Hoogheyt* hier op tot bescheyt geliefde te voegen, te zullen komen met de andere Heeren Gedeputeerden, met alle de qualiteyten, die *zijn Hoogheyt* tegenwoordig bekleede, zoo is by gemelde Heeren daar op geantwoord, dat *zijn Hoogheyt*, komende in *de Stad*, aangesien ende ontfangen zoude worden als *Stadhouder*: ende versocht, dat hare Achtbare mochten weten, de tijd, wanneer *zijn Hoogheyt* aldaar was te verwachten.

Hier op is den volgenden dag, wesende den 23 * *Juny*, *Hoog-gedachte zijne Hoogheyt*: nevens meer wel-gemelde Heeren Gecommitteerde, binnen de voorsz. hare Stad gearriveert, en voor zijn persoon, met de geheele Burgery in Wapenen, en alle vordere schuldige betooninge van respect, door de Heeren Burgermeesteren verwelkomt en ontfangen.

* Zomermaand.

Doch alsoo *Hoog-gedachte zijn Hoogheyt*, niet tegenstaande de voorsz. Officien geliefde te verklaren, aan de Heeren Burgermeesteren, neffens de andere Heeren Gecommitteerden van hare Hoog Mog. aldaar gekomen te zijn, omme in gevolg van hare Credentialen, 't geen van hare Commissie was, in de Vroedschap te proponeren, versoekende dienvolgende audientie: zoo is het zelve, om voorverhaalde redenen, ge-excuseert.

Des dan ook te meerder reden was, in consideratie van de *Lesie*, die de Hoogheyd ende reputatie van U Ed. Groot Mog: *Provintie*, in dese Commissie was geschied: nademaal de *Heere Alexander van de Kapelle, Heere van Aertsbergen*, van wegen de Gecommitteerden van hare Hoog Mog. het woord voerende, volgens rapport van de Heeren Gedeputeerden der Stad *Dordrecht*, in de Vroedschap aldaar, met zeer scherpe, bittere, en onverdragelijke woorden verklaart hadde, dat zy Heeren Gedeputeerden geen contentement konden nemen, in de dilatoire antwoorde, op gisteren aan *zijn Hoogheyt* gegeven, ende van *Dordrecht* niet en zouden vertrekken, voor ende aleer de Heeren van den Oud Raad ronde verklaringe aan haar hadden gedaan, of zy wederom wilden komen in de * *Unie*, daar zy uytgegaan waren, ende ook op haar Propositie zouden hebben bekomen een nette, korte, positive, cathegorique ende peremptoire antwoorde by geschrift, ende dat beneffens dien ook de voornoemde Heeren van *Dordrecht* prompte ende effective reparatie zouden hebben gedaan, van verbrekinge van de *Unie*, daar aan zy haar, beneffens d'andere Leden van *Holland* hadden schuldig gemaakt, ende daar over straafbaar waren aan lijf ende goed, ende dienvolgens, uyt krachte van 't 23 Artijkel van de *Unie*, conform d'exempelen daar toe geallegeert, in hare persoonen ende goederen arrestabel en convenibel voor allen Heeren Rechten ende Gerechten. Verklarende vorder de voorsz. *Heer van Aertsbergen*, dat de meergemelte Heeren Gedeputeerden, by faute of uytstel van reparatie, noch andere tale zouden moeten houden, daar van noch nadere openinge zoude werden gedaan.

* Vereeniging.

Het heeft dan ook gelieft *Hoog-gedachte zijne Hoogheid*, de voorschrevene instantie voor zoo verre te laten berusten, ende te verzoeken in de Vroedschap ter audientie geadmitteert te worden als *Stad-houder* van *Holland*, zonder nochtans af te leggen de voorschreven qualiteyt van Gecommitteerde: edoch verklaart gesint te zijn, aldaar te spreken over het gene *zijn Hoogheid* tot *Gornechem* voornoemt, door den *Heer van Waveren* was aangeseit, uitten naam van de Regeeringe van dese Stad, zonder des nader te specificeren.

Ende alsoo *zijn Hoogheid* haar niet geliefde te laten dimoveren van dit verzoek, ook niet verdere openinge te doen, aangaande 't geen *zijn Hoogheid* geliefde te proponeeren, op dat Burgermeesteren daar op aan deselve mochten doen genoegsaam contentement, ende kennen of het noodig ende vereischt ware, de Vroedschap daar over te beroepen: Zoo hebben de gemelte Heeren aangenomen, de begeerte van *zijn Hoogheid* met den *Heer Valkenier*, haar Collega, die president ende vermits indispositie, niet tegenwoordig was, te communiceren.

Ende hoewel hare Achtbare aan haar hadden de authoriteyt, omme ontrent het versoek van audientie by haar zelven te disponeren, zoo hebben hare Achtbare, nochtans, tot haar meerder dechargie hier over met de Vroedschap gedelibereert, ende met der zelver advijs ongeraden gevonden *zijn Hoogheid*, in de voorschreven Commissie, in de Stad gekomen wesende, omtrent een zake aan de zelve Commissie dependeerende, audientie in de volle Vroedschap te verlenen. Ende is derhalven goet gevonden de Heeren Burgermeesteren, neffens vijf van de Raden, te versoeken ende committeeren, omme het zelfde beleefdelijk te excuseren.

Welke Heeren de voorschreven excuse aan *zijn Hoogheid* gedaan hebbende, daar neffens, tot der zelver meerder satisfactie hebben versocht, indien *zijn Hoogheid* ietwes, omtrent de voorschreve zake, of andersints, hadde te proponeeren, daar van aan hare E. E. openinge te doen, met aanbiedinge van het zelve getrouwelijk in de Vroedschap te rapporteeren, welke daar op geneigt zoude zijn, te geven alle doenlijke satisfactie.

1650. Maar gemerkt *zijn Hoogheid* niet geliefde te condescenderen de versochte openinge te doen, dan in de volle Vroedschap, hoewel de Heer Burgermeester *van Waveren*, aan presenterende, daar in loco, voor zoo veel sijn E. aan-ging, het gepasseerde tot *Gornichem* te verantwoorden, ende daar van te doen contentement; zoo zijn de gemelte Heeren, na repetitie van het voorsz. versoek ende aanbiedinge, van *zijn Hoogheid* gescheiden.

Dat nu dese laatste excuse van audientie, in manieren als verhaalt, in de voorschreven Propositie word over geduyd ende aangeklaagt, als of daar mede gemancqueert zoude zijn in het respect, 't geen de *Stadhouder* is competerende; Daar op konnen gemelte Heeren Burgermeesteren ende Vroedschap, tot haar decharge, niet verbergen tot antwoord te voegen: dat nagesien zijnde de Commissie, by U Ed. Groot Mog. aan *zijn Hoogheid* gegeven, daar inne wel bevonden word, dat de *Stadhouder* gehouden is voor te staan, bevorderen ende bewaren de Hoogheit, Gerechtigheit, Privilegien, ende welvaren van de zelve Landen, Leden, Steden ende Ingesetenen, mitsgaders 't gebruik van de *Christelijke Religie*, de zelve te conserveren, ende te beschermen van alle overlast ende foule, disordre ende oneenigheit, afbreuk ende schade, vorders in de voorschreven Landen te doen gebruiken ende administreren recht ende justitie, allen den geenen die zulks versoeken zullen, ende te doen executeren, alles aangaande de zaken van justitie, met advijs van den Præsident ende Raden van *Holland* ende *West-Vriesland*: voorts na genomen advijs van den gemelten Hove, te verlenen brieven van gratie ende remissie, ende aangaande de zake van Oorlog ende Politie van de voorschreve Landen, by goetdunken van de zelve Heeren Staten, of met advijs van der zelver Gecommitteerde Raden, in conformiteit van der zelve Instructie, de Burgermeesteren, Schepenen ende Wetten veranderen na behooren, achtervolgende de Privilegien, van de respective Steden en Plaatsen. Maar dat de zelve eenig recht zoude hebben, om uit kracht van de zelve commissie, in de respective Vroedschappen te mogen compareren: wort in het minste niet gerept. Zulks dat dies aangaande, ook in 't regart van de *Gouverneur* ende *Kapiteyn Generaal* moet na gekomen worden, 't geen tot noch toe, ten regarde van een ieder in 't besonder, gebruikelijk is geweest, namentlijk, zoo de zelve ietwes in de Vroedschap te proponeren heeft, zich eerst moet addresseeren, aan den Heeren Burgermeesteren, omme aldaar dies aangaande openinge te doen, ende audientie te versoeken, den welken ook toestaat te oordeelen, of de versochte audientie behoort toegestaan te worden, (alsoo alle zaken niet en staan tot kennisse van de Vroedschap) ende zoo niet, moet dienthalven nemen patientie, zonder eenige offensie van kleinachtinge; alsoo Burgermeesteren zulk recht alleen is competerende.

Ook zo geven hare Achtbare U Ed. Groot Mog. in bedenken, of het niet zoude zijn van zeer gevaarlijken gevolge, zoo wanneer de zelve uit *souveraine* macht iets resolverende, de *Gouverneur* of *Stadhouder*, zulks niet wel gevallende, na zijn appetijt zoude vermogen in de respective Vroedschappen rontomme te reisen, om de zelve in 't particulier met zijn authoriteit te intimideren, als in desen door den *Heere van Aertsbergen*, als voren verhaalt, gepoogt is te doen, ende daar toe audientie in de zelve te begeren, zonder dat zulks zoude mogen worden ge-excuseert.

Waar tegens geen Exempelen van *zijn Hoogheits* predecesseurs geduurende de zelve Regeeringe, in de Stad van *Amsterdam*, ter contrarie geallegeert, veel min bewesen zoude konnen werden, ende dien volgens zeer abusif (onder reverentie) door quade onderrichtinge, in de voorsz. Propositie van contrarie gebruik, mentie gemaakt is geweest; zijnde de hoogste Regeeringe, niet *den Heere Stadhouder*, maar U Ed. Groot Mo. Vergaderinge aanbevolen.

Dit is dan, Ed. Groot Mog. Heeren, het geen gemelte Burgermeesteren en XXXVJ. Raden geperst zijn geweest, tot hare noodige defensie voor te dragen, niet alleen haar in 't particulier, maar ook het recht van U Ed. Groot Mog. in 't gemeen rakende. Waar uit zy willen vertrouwen, dat *zijn Hoogheit* het zelve nader overwegende, ende de reden plaatse gevende, zal oordeelen, dat by de Heeren van *Amsterdam* in desen, niet als na ordre van de Regeeringe, ende ten respecte van de Hoogheit van dese Provintie, gedaan is. Ende in plaatse dat versocht word, reparatie van haar Achtbare, dat de zelve met meerder Fondament zoude konnen klagen, ende versoeken reparatie van de indracht, die de Regeeringe van *Holland* in 't gemeen, ende de Stad van *Amsterdam* in 't besonder, is aangedaan, door die gene die *zijn Hoogheit* geanimeert ende geraden hebben, tot het aannemen van de voorsz. ongefondeerde besendinge, ende executie van dien: ende specialijk, dat in 't regart van den voorsz. *Heere van Aartsbergen*, over de geledene onlijdelijke Injurie, versocht ende geobtineert werde reparatie, zulx ende daar 't behoort. Zijnde de resolutie van U Ed. Groot Mog. na voorgaande menigvuldige instantien, ter Generaliteit gedaan, gefondeert geweest, niet tegens *de Unie*, maar op het goet recht van U Ed. Gro. Mog. in gelijke zaken tot noch toe gebruikt, gegront: boven de nootsakelijkheit, op de billikheit, dat *dese Provintie*, geduurende den Oorlog, haar meer ge-evertueert hebbende, als eenige van *de andere Provintien*, boven haar vermogen, om de gesamentlijke *Vryheit* van de respective *Provintien* te bekomen, ende de zelve, door *Gods* zegeninge, tegenwoordig verkregen hebbende, niet gaarne zoude zien, dat, geduurende *de Vrede*, de zelve, door verloop van hare finantien, zoude komen te vervallen, maar een gereguleerde Militie, tot zeker getal, bequaam tot defensie van het Lant, te onderhouden, wel betaalt ende wel gemonstert; op dat de onlijdelijke frauden, daar inne tot noch toe gepleegt, zouden geweert mogen worden, ende daar nevens, door middel van dien, de goede Ingesetenen, groote lasten ende beswaarnissen van Impositien, ende andersints tot noch toe geduurende, den *Oorlog* gedragen hebbende, met der tijd, zoo vele mogelijk is, mede eens zouden mogen werden verlicht, als alrede geschiet is, in eenige *andere Provintien*, ende komen

te

1650. te smaken, de vruchten van de tegenwoordige *Vrede*, 't welk by langer aanhouden van de voorige onnodige ende ongereguleerde Militie, onmogelijk zoude zijn.

Tot besluit, zullen hier by voegen, dat hare Achtbare verwondert zijn, waaromme de offensie tegens haar in 't particulier is opgenomen geweest, ende niet ten regarde van eenige andere Steden; nademaal *zijn Hoogheit*, by schriftelijk rapport, ter Generaliteit, dies aangaande gedaan, verklaart heeft, dat meer andere Leden van U Ed. Groot Mog. vergaderinge, gelijke Audientie hebben geweigert.

Was geteikent,

GERARD HULFT.

VIER-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Zijn Hoogheyts besluyt tot dadelijkheyd; drie verscheyde voorteykenen des zelfs. De Prins geeft ordre aan 't Krijgsvolk, om na Amsterdam te trekken. De Ruytery, door duysternis en slag-regen, verdwaalt op de Veluwe. d'Hamborger Post-bode brengt de tyding aan de Stad. De Poorten worden gesloten; de Borgerye, eenige Gilden en Soldaten gewapent, en 't geschut op de wallen gebracht. De Ruytery komt t' Abcou. Graaf Willem hout Krijgsraad, trekt voort, en komt te laat in den voormiddag, tot op een vierdeel uurs na, voor Amsterdam. Wat zijn ordre was, als ook die van de Ruytery, en van Hopman Jentilot, met 50 mannen, zich omtrent de Poort onthoudende. Wat de Prins t' Amsterdam verricht zou hebben. Graaf Willem zent zijn Hoogheyts brief aan de Magistraat: des zelfs inhout, word door Gemachtigde weder beantwoord, en geraden het Krijgsvolk van de Stad af te voeren. Amsterdam neemt volk aan, en versekert het Ye. De Prins doet in den Hage zes Hollandse Gemachtigde Heeren vast zetten. d'Heer Kats verkondigt dit, en d'aanslag op Amsterdam, aan d'Hollandse Staten, op des Princen versoek, daar van eenige vertrekken; d'Algemeyne Staten word zulks ook bekent gemaakt. Zijn Hoogheyts Lyf-guarden komen in wapenen, en besetten 't Hof; noch meer Krijgsvolk komt in den Hage. De Prins schryft aan d'andere zes Landschappen.

Besluyt van zijn Hoogheyt, om Amsterdam te overrompelen.

Aldus bleven de zaken op desen draf horten en stooten, en elk dunkende, bot genoeg geviert te hebben, en voorts niemant den anderen wijken willende, nam *de Prins* een wichtig besluyt, namelijk, *om in versekering te nemen eenige Leden uyt de vergadering van* Holland, *en* de Stad Amsterdam *met wapenen te dwingen, als houdende de zelve voor de miltste mamme, en dat, na des zelfs verovering, de andere Steden van* Holland, *gedreven van schrik, wel haast beter koop zouden geven moeten.*

Eerste voorteyken. Doch, eer ik dit laatste ga verhalen, staat my eerst iet wonders, en aanmerkens waardig, te vertellen: namelijk, hoe men een maand van te vooren, eer *Amsterdam* berent wierd, wanneer geenen mensch in *Holland*, ja in *Neerland*, van zulk een ongeval kon weten, (of *de Prins* moest dit werk al lang in den zin gehad hebben) brieven uyt *Londen*, *Dansik*, *Genua*, en andere plaatsen kreeg, waar in van de belegering van dese Stad gemelt wierd. *Tijding van dit beleg te voren.* Ook zeyt men dat *de Prins* zelfs al een poos te vooren, ten Hove uyt 't venster leggende, mede in een brief, hem van de *Nederlandsche Gesanten* uyt *Londen* toegesonden, van 't Beleg van *Amsterdam* verwittigt wierd, en hy hier over heftig uytvoer met vloeken, *dat de Duyvel de schelmen moeste halen.* Weynig dacht *de Heere van Brederoode*, die neffens hem uyt het venster lag, dat *zijn Hoogheyt* zelfs de gene was, die dese aanslag voor had, en hierom zoo op de verklikkers vloekte.

Het tweede dreygent voorteyken gestuyt. Het is mede aanmerkens waardig, dat zes dagen, eer *Amsterdam* berent wierd, *de Stad* en het omleggende Land merkelijk voor een uytnement ongeluk (buyten twijfel een voorspel van het nakende ongeval) bewaart wierd. Buyten *de Haarlemmer-poort*, wierd op *de Dijk* een *Schutsluys* gemaakt, om door de zelve het vuyl en stinkent water met Molens in het *Y* te lossen. De *Dijk* wierd dan doorgegraven, en voor dit gat een ander nieu Damwerk, tot beschutting voor het water, gelegt. Midlerwijl wies het water met de wind krachtig aan, zoo dat de persing zoo zeer de overhant nam, dat de nieuwe opgeworpen aarde zou deur gescheurt hebben, 't en zy een Boer, by geval, dit langs komende, het gevaar aan den *Heer Cornelis Bikker*, had aangedient, die terstont kloeke werksluyden derwaards schikkende, en zelfs in regen en wind, het volk tot den avond toe aandrijvende, dat droevig en schadelijk ongeval belet had.

Derde voorteyken van 't Kinderspel. Behalven dese twee, is'er noch een derde voorteken geweest: het welk, hoewel kinderlijk, om dat het van kinderen genomen is, zoo is 't evenwel aanmerkens waardig: namelijk, dat omtrent een maand voor desen aanslag, de Jongens en kinderen *t' Amsterdam*, dien geheelen tijd, zoo besig waren met 't optrekken van vendelen op haar wijse, met Capiteynen, quansuys, Luytenanten en Vendrigs te verkiesen, met geweer, degens, pieken, fluyers, en pluymen diese zeer aardig op haar manier, van allerley gekleurt papier,

1650. met ſnijden en krullen wiſten toe te ſtellen, met trommels te ſlaen, met ſich in ſlag-orde te ſtellen, en dan elkandre te keer te gaan, dat vele daar acht op ſlaande, 't zelve als doen al voor een voorbeduytſel, van een nakend oorlogsramp aan namen. Doch het zy hier mee hoe 't wil, altijd daer is iets, en dit volgende, op gevolgt.

't Krijgsvolk trekt na Amſterdam.

a Patenten.

Om dan deſe Stad met wapenen te dwingen, had de *Prins* te dien eynde ſeer heymelijk, al eenige dagen te voore, opene *a* brieven, aan verſcheyde vendelen, tot *Nimmegen, Arnhem*, en elders uytgeſonden, om Zaturdag 's morgens, *den dertigſten van* * *Hooymaand*, geheel vroeg te zijn *t' Amſterdam* voor de poort. De beſetting van *Uytrecht* toog Vrydag 's avonds te voren, zijnde den negen en twintigſten der voorſchreven maand, uyt, onder voorwending, van dat *haar Koninglijke Hoogheyt, de Princes van Oranje*, zou ingehaalt worden. *Graaf Willem* was ook den zelven Vrydag uyt den *Haag* vertrokken, en bevond zich na middernacht tot *Abcou*. Alwaar de *Heere van Zomerdijk*, en de *Baron van Dona* met vier Krijgsbenden Ruyteren, ter geſetter tijd wel aan quam; maar d'andere Ruytery van *Nimmegen* en *Arnhem*, was op de *Veluuw* verdwaalt geweeſt: welke ſchuld (hoewel *de Heere van Zomerdijk*, dien den aanſlag was toe vertrouwt, de gene was, die de geheele troupen gebood) geworpen wierd op den Ritmeeſter *Mom*. En quam deſe misſlag aldus by. *Mom* had met eenige Krijgsbenden Ruiters, zich daags te voore, te weten op *Vrydag*, begeven na *Hilverſum*, een Dorp by *Amesfoort*, het welk hy met zoo ſterke wachten beſet hielt, dat'er niemant in of uit kon, om eenige tijding ergens te brengen. Aldaar deilde hy zijn volk in drie troupen, en voorſag zich van goede Leids-mannen, die de wegen kenden. Met den avont brak hy op, wanneer het hart begoſt te regenen, en de duiſterheit zoo aannam, dat de wegen by na niet langer kenbaar wierden. In deſe duiſterheit redenſe tot aan een kruisweg, daar de Leidsmannen begoſten te twijfelen, welk de rechte weg was.

** Julius. 1650.*

Een gedeelte van 't zelve komt met Graaf Willem en andere Heeren des nachts te Abcou.

De Ritmeeſter Mom, met twee Troupen Ruyters verdwalen op de Veluwe.

Hier ſtonden de Ruiters ſtil, en gingen midlerwijl de wegwijſers voor uit, om den rechten weg op te ſpeuren, die, na 't opſpeuren van de zelve, weer tot d'eerſte Troup Ruiters keerden, die op hun zeggen voort trokken, zonder de twee andere Troupen (meinende dat die wel volgen zouden) des te verwittigen. Deſe van de voortocht der eerſte, geen kuntſchap hebbende, bleven lange tijd ſtil ſtaan, midlerwijl de andere hun reis vervorderden. Alſe nu langen tijd gewacht hadden, eerſe wiſten, dat d' eerſte weg gevordert hadden, redenſe mede voort, d'eerſte weg in, dienſe oordeelden de beſte te zijn, en quamen, na een uur of anderhalf rijdens, weder te *Hilverſum*; zoo dat het door dit ſukkelen, drie uuren verſcheelde, eerſe op de beſcheide plaats *t' Abcou*, aan quamen. En was alſoo de duiſterheid, en 't misleiden des wegs, d' oorſaak van de mislukte aanſlag, op *Amſterdam* zoo liſtig aangeleid. 't Was ook een miſlag, dat de Ritmeeſter *Mom*, anders geen kennis van den aanſlag had, als dat hy 't volk tot *Abcou* brengen zou, en geen laſt, om de reiſende man op te houden. Waar door het ook gebeurde, dat de *Hamburger Poſtbode*, komende onder zijn Troupen, niet wierd opgehouden, maar, zijn gank gaande, 's morgens vroeg tot *Amſterdam* quam, en aldaar, eerſt aan den Poſtmeeſter by de *Beurs*, daar na aan den *Heer van Swieten*, Burgermeeſter in der tijd, de tijding bracht, *dat hy onder eenige duiſent Ruiteren*, zeggende, dat 'et *Lotteringers* waren, *in den dageraat gereden had*, en datſe alle na *Amſterdam* toe quamen. En het duurde ook geen twee uuren, of etlijke van *Graaf Willems* Krijgsknechten, lagen al te *Muiden*, en zommige, vermoeit en mat van de ſpoedige en haaſtige reiſe, op de weg, na *Ouder Kerk*, te ſlapen. Groote verſlegenis, baarde deſe ſchielijke aankomſte van Krijgsknechten in de Stad, gewoon in ruſte en vrede te zitten. Op bevel dan van den *Heer van Swieten*, die alleen van de Burgermeeſters by der hant was, (want een was'er overleden, en de twee andere uit der Stad,) wierden de bruggen opgehaalt, en de Poorten geſlooten. 't Geſchut raakte terſtont ook op de wallen, en de twintig vendelen burgeren; en al de vendelen Soldaten, in 't geweer. 't Was verwonderens waardig om te zien, hoe een Stad, die zoo veel Jaren in ruſt en vrede geſeten had, in een oogenblik zoo moedig en onverſaagt, de wapenen kon aanſchieten, om zelf voor hondert duiſent vyanden te kunnen beſtaan.

d'Hamburger Poſtbode komt onder de Ruyters.

Die Amſterdam daar eerſt van verwittigt.

t' Amſterdam worden de Poorten geſlooten, 't Geſchut op de wallen, en de Burgers in wapenen gebracht.

Eenige Gilden, die doen ter tijd, onder de Burgers ſchutteryen noch niet en waren, als Vlot-en Steiger-ſchuit voerders, Koorendragers, Lichterluy, en eenige andere, wierden met halve pieken en houwers gewapent. Onder deſen waren verſcheide *Mennoniſten*, deſe brachten in dat

1650. dat hun geloofs-punten niet toe lieten, datse eenig geweer mochten handelen, veel min, ymant daar mede aanvallen, of beschadigen. Hier over wierden zy geordent, om de borstweeringen op de wallen te maken, en alsoo hun zelf en andere, voor 't geweer, en 't gewelt van hunne Vyanden te beschermen, ook wierden 'er twee sware ponten met grof geschut, voor de Stad, in den *Amstel* gebracht, om die stroom open en onbekommert te houden. Ondertussen quamen ook verscheide de Boere schuitjes, met de gereetste en beste huisraat, in de Stad gevlucht.

Eenige Gilden gewapent, uyt welke de Mennonistgesinde de borstweringen opwerpen.

Twee zware Ponten met Geschut, op d'Amstel gestelt.

Eenige Boeren vluchten hunne goederen in de Stad.

Om de wegen, daar *'s Princen* volk langs quam, en de Stad kon naderen, te bestrijken, wierden op verscheide hoeken van de Stad, metale Kartouwen geplant. Op de *Leeuwenbrug*, ten uiteinde van den *binnen Amstel*, stonden acht metale blasers, die den *Amstel*, en de wegen ter weder zijde, bevrijden konden. De Poorten, voornamelijk *de Sint Anthonis*, *Reguliers*, *en Heilige wegs poort*, wierden nacht en dag met een groot getal burgers en Krijgsknechten bewaart. Uit nieuwsgierigheit, quam het volk met zoo groot een menigte op de wallen, datse voor de nieuw aangenomene knechten onbruikbaar wierden, om welke wanordre voor te komen, de te wacht staande Soldaten, de wegen met geschoore pieken afheinigden. Ondertusschen quamen d'andere Troupen Ruiteryen ook *t'Abcou* en na gehoudene Krygsraad, toog *Graaf Willem* voort, en quam redelijk laat voor de middag, langs den *Amstel*, tot ontrent * *Wel na*. Zijn voornemen en last was, zoo *Aitsema* schrijft, om met gemak de *Sint Anthonis poort* (ik denk dat hy de *Reguliers poort* meint) in te rijden, dewijl men tot *Amsterdam* te dien tijde niet gewoon was zonderling wacht te houden, veel min iemant te vragen, van waar hy quam; zich inbeeldende, dat nu alsoo weinig als te voore, iemand daar in hem belet zoude geven: Zeker *Frans* Hopman, Major *Jentilot* was *Vrydag*'s avonds, met vijftig by hem zelfs, uit alle Landaart, (*de Prins* had op hem begeert, hy zoude alleen *Franschen* nemen, maar om niet de zelve natie al te hatelijk te maken, zoo bad, en verkreeg hy, dat 'et uit allerlei slag van volk mochte zijn) uitgelesene Krijgsknechten, doch veel Bevelhebberen daar onder, met zijd geweer en zak pistolen gewapent, van *Uitrecht* in een vracht schuit getoogen, met last, om 's morgens te zijn voor *Amsterdam*, en de poort intredende, met alle beleefstheit, zich meester daar van te maken. En was, na 't zeggen van desen *Jentilot*, hen gelast, geen vyandschap te plegen, ook niet te schieten, al wierd schoon op hen geschooten. De Ruitery hier op binnen rijdende, had ook last, geen d'allerminste vyandschap te toonen; ook niet, wanneer op haar geschooten wierd, weder te schieten ('t en zy de burgery het te grof maakte, want dan was, van rechts wege, verdeding geoorloft, en bescherming toegelaten) maar aan ieder een te zeggen, *datse als vrienden quamen, ten beste van de Stad, en staat van't Land, om eenigheit en vrede te behouden, tusschen de Landschappen, in 't gemeen, en de Leden van Holland in 't besonder.* En alsoo met gemak en goede orde voort rijdende, zoudense beset en ingenomen hebben, *het Stadhuis*. Hier op zoude *de Prins* gevolgt, en eenige, die hem tegen vielen, uit de Majestraat en Vroedschap afgeset, d' andere gebracht hebben tot eenparigheid met d' andere *Landschappen*, op de zwevende verschillen.

Blaauwbrug.

Nader ordre, tot bescherminge der Stad.

Graaf Willem komt te laat voor Amsterdam.

* *Een Hofstede toebehoorende Dirk Witiers, zedert die tijd daarom alsoo genaamt.*

Hoedanig sijn last was.

Capiteyn Jentilot trekt van Uytrecht.

Zijn ordre.

Ordre der Ruytery.

Wat zijn Hoogheyt zou hebben gedaan.

Elk Ritmeester had ook *twee* of *drie hondert Dukaten* aan gout by zich gesteken, om de Ruiters, die veel of alle schielijk, zonder gelt en voorraat te paarde waren geseten, nootdruftig verschot tot onderhout te doen.

De Hopman *Jentilot*, was wel in tijds op de vergader plaats; maar vernam, om de boven verhaalde reden, *Graaf Willem* niet. *De Graaf* endelijk vernemende, dat de poorten geslooten, en de Stad alree in allarm was, heeft niets in 't werk gestelt, dan zond alleen door zekeren Edelman, dese volgende Brief van *zijn Hoogheid*, aan de Majestraat.

Capiteyn Jentilot met 50 man voor Amsterdam.

Ernstfeste, voorsienige, zeer discrete bysondere goede Vrienden:

LEst maal in u Stad zijnde, voor den dienst van 't Land, zijn wy zoo vremt van U L. bejegent geweest, dat om diergelijke niet meer onderworpen te wesen, hebben Graaf Willem van Nassouw, *met zijn by hebbende troupen, in U L. Stad willen schikken, met ordre, om alles daar in ruste en stilte te holden, op dat het gene wy U L. noch voor te dragen hebben, den dienst van 't Land rakende, ons niet door eenige quaatwillige geintentioneerde en kome belet te worden. Daar toe wy dan van U L. begeeren de goede hant te willen holden. En ons hier op verlatende, bevelen wy U L. in de protextie des* Alderhoogsten, *en verblijven U L. goede Vriend. Gedateert* Hage den 29 * *July* 1650.

Brief van zijn Hoogheyt, door Graaf Willem, aan die van Amsterdam gesonden.

* *Hooymaand.*

Onderstont
G. P. d'ORANJE.

1650. Na 't beraatslagen over desen brief by de Majestraat, wierden des namiddags in een gewapent Jagt, de Heeren, Raad, en Schepen, *Joan Huidekooper, Heer van Maarseveen*, en *Symon van der Does*, Raad en out Schepen, uit der Stad, tot *Graaf Willem* gesonden, diense, verselschapt met al de Bevelhebberen, staande in een ronde kring, onder den blaauwen hemel, aan den *Amstelweg*, voor de genoemde Hofstede, *Wel na*, aantroffen. De groetenis ter weder zijde gedaan zijnde, weken de Bevelhebbers een weinig ter zijden van *Graaf Willem* af, en hief de *Heer Huidekooper* aldus, tegen den zelven aan.

Word door eenige Gemachtigde Heeren van Stads wegen beantwoord.

HOOG GEBOREN HEER,

't IS ons leet, dat wy zijn Excellentie *in dusdanige ongelegentheid, moeten komen gratuleeren.*

De Heeren Burgermeesteren is wel ter hand gekomen, de Missive van zijn Hoogheid, den Prince van Oranje, *van desen* 29 * *July, door* zijn Excellentie *in haar Stad geschikt, doch hadden wel gewenscht, de zelve zoo aansienlijk niet ware geaccompagneert geweest; waar onder de Heeren Burgermeesteren noodig hebben geacht, datelijk den Raad te vergaren, om haar Achtbaarheden, het zelve te communiceren, en te helpen resolveren, een antwoord, naar vereisch van zaken, waar over dienstig geoordeelt es, uit de haren te committeren,* den Heere van der Does, *en* My, *om* zijn Excellentie *tot antwoort toe te voegen, dat hare Achtbaarheden (vernemende, dat dusdanigen aantal van Ruiteren ende Knechten marcheerden na hare Stad) datelijk eenen expressen hebben afgevaardigt, na hare Gedeputeerdens, en aan hare Edele Groot Mog. althans in* den Hage *vergadert zijnde, om daar op te versoeken haar Ed. Groot Mogende Raad, en ordre, zulks dat hare Achtbaarheden, zonder het zelve hoogwichtig advijs, als noch heel onbequaam zijn, de Missive van* zijn Hoogheit *te kunnen beantwoorden, en versoeken ondertusschen, gantsch vriendelijk en ernstelijk,* dat zijn Excellentie *midlerwijl hare Stad verschoone, en ook niet nader en approchere, of dat andersins haar Achtbaarheden genoodsaakt sullen wesen hare Stad met alle mogelijke middelen en wapenen,* die God *en de natuur, haar Achtbaarheden heeft verleent, te defenderen.*

* *Hooymaand.*

Inhoud des zelfs.

De *Graaf*, die zich over dit onverwachte antwoort zeer ontsettende, zweeg een geruime tijd; zulks de *Heer Huidekoper* zijn rede hervatte, en aldus voort voer.

MYN HEER,

HEt gene wy zijn Excellentie *hebben aangedient, is volkomelijk den last van onse Heeren Principalen, en voor zoo veel mijn in 't particulier aangaat, zoud* zijn Excellentie *wel vrindelijk en dienstelijk derven raden, zich met de beste commoditeit te retireeren, alsoo* u Excellentie *alhier niet zonder gevaar is, te meerder, om dat wy hebben een Stad vol allerley Natien, en wonderlijke humeuren, die, komende uit te bersten, wel iets by der hand zoude nemen, dat* u Excellentie *ruineus, en ons lichtelijk niet aangenaam zoude wesen; want aldaar zoodanigen Taal gesprooken word, dat de Heeren Regeerders niet zouden kunnen ledig staan, maar genoodsaakt ende gedwongen worden, die middelen, en de wapenen te gebruiken, die* God *en de Natuur haar Achtbaarheden heeft belift te verleenen.*

Vorder aanspraak van d'Heer Huydekooper, aan Graaf Willem.

De Graaf hier op, weder een weinig zwijgende, antwoorde hem endelijk zeer heuslijk en beleeft met dese woorden.

Het gene by ons is ter hand genomen, is niet anders als door last, ende wil, die zijn Hoogheid *my heeft belieft te bevelen, ik zal niet nalaten, dit zelvige* zijn Hoogheid *te verwittigen en bekent te maken.*

Antwoord van Graaf Willem.

Waar op *d' Heer Huidekooper* vragende, *of, en wanneer zijn Hoogheid aldaar verwacht wierd*, kreeg tot antwoord, *van desen avont, of morgen middag.*

Hier op wierd ter weder zijde een vriendelijk afscheyt genomen: en trokken de Gemagtigden weder in de Stad, maar *de Graaf* begaf zich voort na *Ouder-Kerk*.

In de Stad wierd midlerwijl de trommel geroert, en volk, in den naam der Burgermeesteren van *Amsterdam* op de *Waag*, het *Princenhof*, en het *Oost-Indisch-huis*, met grooten toeloop van volk, aangenomen. Yeder Soldaat kreeg daags tien, en een Bootsgesel twintig stuivers. Onder d' aangenome knechten was ook een vendel Metselaars, en een vendel Snaphanen, altemaal uitgelese volk. Op de *Zuider Zee*, van *Pamphuis* tot aan de Stad, (om van de waterkant ook bevrijd te zijn,) wierden zeven kloeke weltoegeruste Oorlog Schepen: als de *Vergulde Son van Hamburg, de Enkhuiser Maagt, de Groote Roos, de Groote Koer, de Genuees, de Prins*, en de *Sint Joris*, gelegt; zulks hier geen Schip voorby mocht, of 't moeste eerst besocht worden.

Amsterdam neemt volk aan.

En verzekert haar van 't Ye.

Terwijl dit alsoo op *Saturdag*, den dertig-

1650. tigsten van * *Hooymaand*, tot, en voor *Amsterdam*, zich toedroeg, vielen 'er in den *Haag* niet min vreemde dingen voor. 's Morgens ontboot, gelijk dikwils geschiede, *zijn Hoogheid* door een van zijn Kamer bewaarders, den Heeren, als de *Wit* van *Dort*, toen in den *Haag* Gemagtigden Raad van *Holland*: *de Waal*, en *Reuyl* van *Haarlem*: *Duist van Voorhout* van *Delft*: *Keiser van Hoorn*, en *Stellingwerf van Medenblik*. De zelve, d'eene voor d'andere na, in de kamer, daar *zijn Hoogheid* gemeenlijk gehoor gaf, ingelaten wordende, vonden aldaar den Luitenant Kolonel van de Lijfwacht, *van Meteren*, die den zelven, d'eene na den anderen, aanseide, dat *zijn Hoogheid hem belast had, hen in gijselling en hechtenis te nemen*; gevende hen dan voorts an eenige Krijgsknechten, om ieder elk in een byfondre kamer, met drie Krijgsknechten, ingeslooten, en bewaart te worden, over. Dit, ontrent acht of negen uuren, dus bestelt zijnde, ontboot de *Prins* den Raad Pensionaris *Kats*, die binnen komende, den *Prins* vont zitten met het rappier aan zijn zijde, seggende met een ontsteltenis tot hem, *Mijn Heer Kats, 't wil u vreemt in d'ooren klinken, 't geen ik gedaan heb, en u zeggen zal. 'k Heb niet langer kunnen lijden, dat eenige quaatwillige, ten ondienste van den Lande, d'oneenigheid en het geschil tussen* Holland *en* d'andere Landschappen *gevoedt hebben. 'k Heb daar boven* (ziende om hoog, want zy waren op de boven kamer) *zes van de voornaamste zitten*, en Graaf Willem *met Ruiters en Knechten, om* Amsterdam *in te nemen, gesonden. Ga en make het hier beneden, ter Vergadering van* Holland *bekent, en dat ik zoo terstont na* Amsterdam *trek*. Niet weinig ontsette zich de *Heere Kats* over dese tyding, bestont te vragen, na de namen van de versekerde Heeren, en, verklaarde dat hy zwak van herssenen was, en niet wel wiste of hy de zelve zoude kunnen onthouden, waar op de *Prins* zeide, *schrijft se dan*, gaande zelfs in het vertrek pen en ink halen. Ondertusschen zag de *Heer Kats* eens in 't spiegel, kreeg weder zijn kleur en gedaante: en de namen opgeschreven hebbende, vroeg weder *zijn Hoogheid*, op wat voet, en last, en met wat kennis hy zulks gedaan had. Daar op hy niet anders zeide, dan *dat hy zich hielt aan het besluit, van den 5 van * Zomermaand genomen, en den inhout van de * vereening*. Hier meê vertrok de *Heer Kats*, om dit in de Vergadering van *Holland* te brengen. De Heeere van *Amsterdam* hadden zich ontrent tien uuren ten hove begeven; de welke, alsoo *Kats* noch niet binnen was, zich midlerwijl onder de Galdery onthielden. Een half uur daar na *Kats*, in de Vergadering verschijnende, deed verhaal van het gevangen nemen der zes Heeren, en het in nemen van dese Stad: niet zonder de grootste verschrikking der gantsche Raad. Maar die van *Amsterdam*, de welke het allermeeste, dese swarigheyd te herte namen, pakten zich schielijk weg, en huurden twee wagenen op *Amsterdam*. Dit waren de Heeren *Korver*, Burgermeester in der tijd, en d'Oud Burgermeesters *Geelvink*, *Hasselaar*, en *Graaf*, afgesondene, die op dese droevige en schielijke blixem, voor den volgenden donderslag wilden voorsien, latende de *Heer van Purmerland*, Schepen, en den Pensionaris *Boom*, in den *Hage*, blijven, als mede de Burgermeester *Bakker*, in de Gemagtigde Raad, en de Heer *Schaap*, in den Raad van Staten. Maar behalven de voornoemde, vertrokken ook den Pensionaris *Riccen* van *Purmerend*, en de Secretaris van *Edam*, de welke te voet tot *Leierdorp* gingen.

** Julius.*

De Prins doet zes gemachtigde Heeren van Holland, in den Hage gevangen zetten.

En beveelt d'Heer Kats zulks aan d'Hollandse Vergadering bekent te maken.

Als ook den Aanslag op Amsterdam.

Op wat voet, en last de Prins dit gedaan had.

** Junius.*

** Unie.*

Eenige Amsterdamse Heeren vertrekken.

Eenige andere blyven in den Haag.

Korts daar na heeft *zijn Hoogheid* de *Heer Bronkhorst*, ter Vergadering van hare Ho: Mog. de voorsitting hebbende, en na gewoonte by *zijn Hoogheid* komende, versocht, diergelijke verslag in deser voege aldaar te doen, namelijk: *dat zijn Hoogheid, uit kracht van hare Hoog Mog. verklaring van den vijfden van* * Zomermaant, *lestleden, om vele wichtige oorsaken, eenige weinige Heeren uit* Holland, *had in versekering doen nemen*, en Graaf Willem, *met een goet aantal van Ruiteren en Krijgsknechten, om, en ontrent* Amsterdam *gesonden; waar van zijn Hoogheid, by geschrifte hare Hoog Mog. nader opening zouae doen en de redenen van dien bekent maken*. En wierden hare Ho: Mog. versocht, om op morgen, na het preken, tegens elf uuren te willen vergaderen.

d'Heer Bronkhorst maakt d'Algemeine Staten uyt 'last van sijn Hoogheyt dit stuk mede bekent.

** Junius.*

Ondertusschen quamen de geheele Guarden (onder voorwending van op de schijve te schieten in de duinen) in wapenen, en besetteden alle poorten van 't hof zeer sterk. Vier Colonels Vendelen van de *Fransche*, *Engelsche*, en *Schotsche* Natie, quamen tegens de middag van *Delft*, ook in den *Hage*, als mede twee Krijgsbenden Ruiteren van *Rotterdam*, en *Schiedam*. Doch, voor hun komste, was de tyding, van het gevangen nemen der zes Heeren, en het innemen der Stad *Amsterdam*, al den geheelen *Haag* over.

Des Princen Guarden besetten 't Hof.

Noch meer Krijgsvolk komt in den Hage.

Maar hoedanig *zijn Hoogheit*, is verstelt geweest, doen hem des namiddags

de

1650. de tijding van 't mislukken des aanslags van *Graaf Willem* op *Amsterdam*, geboodschapt wiert, die nu meende al meester van de zelve te zijn, kan men zich wel inbeelden.

's Anderendaags *Zondags*, heeft de *Heer van Bronkhorst*, tot zijn *a* ontlasting, aan hare Hoog Mogende bekent gemaakt, dat hy niet had kunnen bekomen, het geschrift van *zijn Hoogheyt*, nopende de nadere opening, daar van gewag gemaakt wierd, in hare Hoog Mogende aantekening van gisteren, en ook te voore gesegt is, daar by voegende, dat *zijn Hoogheid* meende dien zelven dag te vertrekken na de troepen, aan, by en ontrent *Amsterdam* leggende, om orde te stellen, dat aldaar geen oproer, noch wanorde quam t'ontstaan. Hier op beraadslaagt zynde, besloten hare Hoog Mogende het zelve aan te nemen voor *b* bekentmaking, en als noch af te wachten de redenen die *zijn Hoogheit* bewogen hadden, de voornoemde Heeren te doen in hechtenis nemen, mitsgaders eenige Troepen Ruiters, en Voet-volk, onder het beleid van den *Stadhouder Graaf Willem*, om, en ontrent de Stad *Amsterdam* te zenden, gelijk de opgemelte *Bronkhorst*, op 't begeeren van *zijn Hoogheit*, de Vergadering had bekent gemaakt.

a Decharge.

b Notificatie.

Zijn Hoogheit schreef ook aan al de *zes andere Landschappen*, uitgeseit aan *Holland*, de redenen, die hem bewogen hadden tot het gevangen nemen der zes Heeren, en 't beleggen van de Stad *Amsterdam*. Kortelijk bestaande, in 't geen hy *d'Heer Kats* had aangeseit, en hier voren verhaalt is.

De Prins schrijft aan d'andere zes Landschappen.

Op *Zondag* den eenen-dertigsten van * *Hooymaand* tegen den avond, wierden de zes gevangen *Hollandse* Heeren na 't *Huis te Louvesteyn* gevoert, zy zaten in twee Karossen, drie en drie te zamen, elk met drie Soldaten by haar; vijfen-twintig Ruiters reden voor, ook zoo veel in 't midden tussen de twee Karossen, en even zoo veel achter, met noch vijftig Musketiers, die haar dicht rondom de Karossen hielden: men voerdese door de *Veenen*, *Woerden* en *Yselstein*, om alle steden voorby te gaan, en aldus quamense des anderen daags te *Louvestein*, alwaarse yder op een Kamer, bysonder wierden opgesloten.

* *Julius.* *De zes gevangen Heeren worden op Louvestein gebracht.*

VYF-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Zijn Hoogheyt, de Prins van Oranjen, komt tot Amsterveen. Die van Amsterdam stellen zich tot tegenweer; openen eenige Sluysen, waar door zommige Landen beginnen onder te loopen. Doen de St. Tonis Dijk byna doorgraven, daar eenig Krijgsvolk, achter een borstweer, een partye Ruyteren, die zulks wilden beletten, doen wederom keeren. De Prins doet een Verdrag aanbieden, daar op Gemachtigde uyt de Stad by hem komen, doch scheyden onverrichter zaken. Noch meerder Krijgsvolk komt om Amsterdam, die het doorsteken van d'Amsterveense weg beletten, en 't volk verjagen. d'Algemeene, en de Staten van Holland beraadslagen en besluyten in den Hage, een besending aan sijn Hoogheyt te doen, om alle daadlijkheyt op de Stad Amsterdam te laten varen, en in den Hage te komen. Des Princen Ruyters beletten en verjagen des Stads volk van de Wetering. Eenige van de beleggers worden gevangen. Handeling tusschen zijn Hoogheyt en die van de Stad, wederom vruchteloos. Amsterdam versterkt zich meer en meer. Het Water wast aan, dat de beleggers beanxstigt. Kluchtig alarm onder de Stads Wacht, by d'Haarlemmer Poort. Des Stads Gemachtigden komen wederom by zijn Hoogheyt, en verdragen zich onderling. De redenen, die elk in 't bysonder, tot dit Verdrag aanporden. Inhoud, van des Stads Volmacht-brief, van 't Verdrag, van d'approbatie der Burgermeesteren, van 't separaat, of afsonderling Artijkel, en des zelfs approbatie.

* *Julius.*

NA de middag, op den een en dertigsten van * *Hooymaand*, *Zondag*, ging *zijn Hoogheyt* zitten op een groot zwart paard, en reed, met veel gevolg van Edelen en Bevelhebberen, door *'t Haagse Bos*, *Leyden*, en *de Veenen*, en quam tegen den avond tot *Amsterveen*, ontrent anderhalf uur van *Amsterdam*. Die van de Stad ziende het vier hen zoo na gelegt, stelden alles in 't werk, wat tot hun bescherming dienen konde. Zy hadden, 't geen te verwonderen was, op den zelfsten dag, dat het Krijgsvolk voor de Stad was gekomen, zich zoo wel voorsien, datse alreê etlijke Krijgsbenden aangenomen, het geschut tusschen schans-korven behoorelijk geplant, en de Burgers in wachten verdeelt, Schepen uit gerust, Sloepen toegestelt, de bruggen op de wegen afgebroken, en alles, in 't kort, in zulk een stant gebracht, als of men een week daar mede besich was geweest, en geduurig op de grensen aan de vyant, gelegen had. In de Vroedschap en Raad alhier wierd voorgeslagen, als een krachtig middel, om zich van

De Prins komt t'Amsterveen.

Amsterdam stelt zich tot tegenweer.

1650. van de belegering t' ontlasten, *dat men de Zeedijken deursteken, en de Sluysen openen zoude.* Het eerste haperde maar aan twee stemmen: en wiert voor eerst goed gevonden, *eenige der Sluysen te openen, en alleen hier en daar een polder deur te steken.* Ook die van de Stad, hadden al voor de middag de *Sint Antonis sluis*, aan het *Y*, en het *Boereslnisje*, even buiten de *Heilegewegs Poort*, open geset, 't welk de Landen, tusschen de weg van *Amsterveen* en *Ouder-Kerk* tot aan den *Uit-hoorn* toe, onder water kon zetten. Behalve dit, wierd ook de *Sint Anthonisdijk*, by *Jaaphannes*, een groot half uur van de Stad, op een kleen half uurtje gravens na, om, in tijd van noot, voort deur te steken, door-gegraven. Van welke uitgedolvene aarde, een borstwering wierd gemaakt, daar ontrent dertig man achter ging leggen, om de aankomste van de Krijgs-knechten, die te *Muiden* lagen, te beletten. En dese, die hier achter lagen, queten zich ook mannelijk; want eenige Ruyters daar op aan komende, stieten het hooft, en wierden gedwongen, weder te rug te trekken.

Doet eenige omleggende landen onder water loopen.

Stuit een party Ruiters, die 't doorgraven van S. Tonis Dijk zoeken te beletten.

Doch alsoo *zijn Hoogheid* terstont aan die van binnen, een minnelijke handeling liet aanbieden, hebben die van der Stad, ook het uitterste niet willen in 't werk stellen; vermits door het deursteken der *Zeedijken*, een groot gedeelte van *Holland* tot onwaardeerlijke schaden der ingelanden, zouden hebben onder water geraakt. Hier op dan wierden uit-gesonden, van Stadswege, de Heeren de *Graaf*, *van der Does*, *Tulp*, en *Klock*. De *Prins* begeerde besetting in de Stad, maar dese Heeren versochten, dat *zijn Hoogheid* wilde aftrekken, en hen ongemoeit laten, beloovende ter dagvaart alle mogelijke vernoeging in te brengen, en diergelijken vlijt ook by de andere *Leden* te zullen aanwenden. Maar beide on-aannemelijk zijnde, scheidense onverrichter zaak, dien avont van elkandre.

Handeling van Verdrag tussen sijn Hoogheid en die van Amsterdam vruchteloos.

Maar nauw'liks was men noch met dese zaak besich, toen by het eerste volk, dat zich tot *Ouder-Kerk* en te *Muiden* had neêr geslagen, de * besettingen van *Nimwegen, Uitrecht, Arnhem, Zutphen, Zwol*, en *Duisberg*, quamen. *De Heer van Zuilestein* had voor zijn verblijfplaats ingenomen, het *Slot* van *Muiden*. Etlijke der Krijgsknechten legerden zich aan de *Diemerbrug*; andere maakten aan de wallen van 't voorsz. *Slot*, na de *Zuider-zee* voornamelijk, hutten, gevlochten van takken van boomen. Zommige verbleven in de burgers huisen een nacht te *Weesp*, en trokken des maandags voort na *Ouder-Kerk*, alwaar *Graaf Willem* zijn verblijf had. Midlerwijl vielen tusschen een gedeelte van zijn Ruiters, en die van de Stad, op d' *Amsterveener weg*, ook eenige kleine schermutselingen voor. Want als die van *Amsterdam*, tien of twalef Soldaten, met twintig of dertig gravers uitgesonden hadden, om den *Amsterveensche weg*, tegen over *het huis ter Vraag*, door te steken, quam een groot aantal Ruiteren van den *Graaf*, langs het *Loopvelt* na *Amsterveen* gesonden, en, des verwittigt zijnde, hen op 't lijf vallen. Twee of drie namense het geweer af, verjoegen d'anderen, legerden zich ontrent den *Overtoom*, en zettenden hun schiltwacht uit, tot aan het *Pesthuis*, een quartier uurs van de Stad. En viel hen dit verjagen zoo veel te lichter, vermits de * *Architect*; die zich beter op huis, als vestbouw verstont, de weg niet diep of wijt genoeg had laten opdelven, invoege dat de Ruitery met haar paarden gemakkelijk daar door kon waden. Had ook, 't geen een groote misslag was, de aarde, als een borstweering aan beide zijden laten opwerpen.

Noch meer volk komt voor de Stad.

* *Guarnisoenen.*

Verdeeling van des zelfs Leger-plaatsen.

Des Prinsen Ruyters beletten 't doorgraven van d' Amsterveense weg.

* *Bouwmeester.*

In den *Hage* stelden eenige * afgesonderne buiten-ordenlijke en ordenlijke Heeren van *Holland*, ter Vergadering van hare Hoog Mog. den tegenwoordige stant der zaken, *de andere zes Landschappen*, voor oogen, en versochten dat de selve wilden uit vinden eenige beslechting, tot slissing van d' opgerese zwarigheden.

* *Extraordinaris en ordinaris Gecommitteerden.*

De andere Landschappen verklaarden hier op, dat 'et hen seer leet deed, dat de zaak tot dese tegenwoordige zwarigheit geraakt was, en versochten aan de *Hollandsche Heeren*, zelfs voorslagen van behoorlijke beslechting, tot wegneming van de opgerese zwarigheden te willen doen, waar toe zy bereit waren alle mogelijke middelen in 't werk te stellen. Waar op de Heeren van *Holland* weder antwoorden, datse verwagt hadden, dat de *Landschappen* goet gevonden zouden hebben, eenige voorslagen van beslechtingh te doen; doch zulks niet geschiet zijnde, hadden voorgenomen der zelven Gemagtigers, diese den zelven avond in den *Hage* verwachtende waren, van het geen'er voorgevallen was, te verwittigen.

In den Hage word dese zake, door de H. Algemeene Staten by der hand genomen.

's Anderendaags stelde de Vergadering van *Holland* en *West-Vriesland*, door den mont van haar Raad Pensionaris, de zwarigheden voor oogen, die schenen t'ontstaan, by voortgank van de zaken ontrent dese Stad ter hant genomen, by aldien niet haastelijk, door bequame middelen,

De H. Staten van Holland doen een voorslag.

1650. delen, daar in versien wierd. En dewijl de *zes Landschappen* op gisteren goed gevonden hadden den Gemachtigden van *Holland* te willen opening doen van zoodanige middelen, als best ter zake, na de tegenwoordige gesteltenis van tijd, zoude mogen dienen; dat ook hare Ed. Mogende na rijpe berading in den haren goet gevonden hadden, *de Landschappen* op het ernstigste te versoeken, zonder langer uitstel, een aansienlijke besending aan *zijn Hoogheid* te willen afschikken, om den zelven met gewichtige, en ter zake dienende redenen, te bewegen, dat hy van zijn aangevangen handel, hoe eerder hoe beter mogte afstant doen, het Krijgsvolk na hun bezettingen doen keeren, en zich in den *Hage* laten vinden, om met de Regering buiten feiten, en met rijpheit van rade te mogen beraatslagen en besluiten, hoe alles ten dienste van den Staat zoude dienen te worden beleit, niet twijfelende, of zoo dese aansienelijke besending met ernst, en zonder langer vertrek, in't werk wierd gesteld, daar zou een gewenschte uitgang wel haast komen op te volgen. Hier op beraatslaagt, en de zaak andermaal overwogen zijnde, wierd goed gevonden en verstaan, *Dat aan* zijn Hoogheit, *van wegen hare Hoog Mogende een besending, bekleet met een aansienlijk Persoon, uit ieder Landschap, zouden werden afgeschikt, en tot geen ander insicht, dan dat zijn Hoogheid mochte werden beweegt, om zich herwaarts te vervoegen, en aldaar met de Regeering te mogen beraatslagen en besluiten, op zoodanige middelen, waar door d'ontstane ongelegentheden zouden mogen worden weg genomen; dat wijders* zijn Hoogheid *op het ernstichste, zoude werden versocht, alle datelijkheden te willen verhoeden, en den koophandel der Stede* Amsterdam, *haar vryen loop te laten hebben.*

Daar op beslooten word een besending aan de Prins te doen.

De Heeren van *Holland* namen ook aan, en verklaarden, datse uit de hunnen, om ten zelven einde zijn Hoogheid te bewegen, ook een aansienlijke affending wilden doen, en den Heeren van *Amsterdam* op het ernstigste te versoeken, *hun afgesondene, zonder vertrek, herwaarts te laten komen, om met, en neffens d'andere Leden van* Holland, *over de tegenwoordige verwerde gelegentheid der zaken te helpen beraatslagen en besluiten, ten meeste dienste van den Lande, en dat de zelve zich van alle nieuwigheden te plegen, zoo met inlaten van water, als anderfins, wilden onthouden.* En wierden tot dese besending, genoemt, *de Heeren van Aertsbergen, Paats, Rinswoude, Osinga,* en *Mulert.*

Als ook aan die van Amsterdam.

Ondertusschen vielen 'er tusschen die van de Stad en 's *Princen* volk by wijlen eenige kleine schermutselingen voor, daar in evenwel niemant doot bleef: want als op *Maandag* tien of twalef Soldaten uit der Stad, na de *drie baarsjes*, over de *Wetering* uitgesonden waren, om de weg aldaar door te steken, en de *Slooterpolder* onder water te zetten, quamen eenige Ruiters van den *Overtoom*, des verwittigt zijnde op hen aan zetten, overvielen de zelve, en verjoegense. 't Geen hen des te gemakkelijker gelukte, vermits hun Kapitein, *Soeteman*, een *Engelsman*, op 't aankomen van '*s Princen* volk, het eerste na de Stad liep, met voorwenden, *dat hy zulx den Burgermeesteren zoude gaan aandienen, en ordre van te vechten halen.* Eenige smeeten hun geweer neder, andere sprongen in 't water, en raakten met zwemmen vry. Onder den hoop was ook een Soldaten Jongen; die, daar de mannen jongens waren, in het tegendeel een mannelijk herte toonde. Deez dan, aangedreven teffens van gramschap en spijt, en van zijn metgesellen verlaten, verliet evenwel zich zelven niet; hy brande dan zijn Musquet los op d' aankomende Ruiters, en, nu los gebrant hebbende, bleef pal staan, en maakte zich gereet om weder te hervatten, 't geen eens gemist was: doch wierd van de Ruiters overvallen, die hem lustig afsloegen, en tot den hals toe in 't water stieten; zulks hy voort met zwemmen, behouden by zijn rot-gesellen over quam.

Die van de Stad zoeken de Slooter Polder onder water te zetten, maar worden belet.

Moedigheid van een Jongen.

Midlerwijl zaten ook eenige '*s Princen* Ruiters, die 't voor de Stad wat te grof gemaakt, en te veel de Meester gespeelt hadden, als ook een paasje van *Graaf Willem van Nassou*, en zeker vendrig *Rispes*, die namaals hier ter Stede noch ter *Admiraliteit* geseten heeft, en meer andere Edelluiden, (want zy wierden alle, waar eenig bedenken op viel, by den kop, als ook eenige Ruiters, die binnen quamen, om hun vrienden eens te besoeken, gevat, en vast geset) tot dat 't Verdrag getroffen was, gevangen. De stedelingen, ondertusschen, brachten vier sloepen op de *Wetering*, elk met twee metale bussen voor op; als mede een rot metselaars op het *Lijmsierders pat*, ten aansien van s' *Princen* Ruiters, die aan d' andere kant van de *Wetering* stonden, en, na onderling vragen, of men last tot schieten had, in 't kort weder, zonder tegens elkandre eenige datelijkheid te plegen, na den *Overtoom* vertrokken.

Eenige van 's Princen volk gevangen.

De Stad rust gewapende Sloepen uit.

Op den tweeden van * *Oogstmaand*, zijn-

* *Augustus.*

1650. zijnde *Dingsdag*, trokken de vier boven gemelde Heeren weder uit, na *Amsterveen* aan den *Prins*, doch quamen tegens den avond, onverrichter zake, weder in de Stad. Midlerwijl wierden de wallen rontom de Stad, met opgeworpe borstwerigen, versterkt. Ook stak men de polder van het *Pesthuis* door, in de vest, en brak deschuttingen der ramen (want hier ter plaatse, wil men, dat de *Prins* de Stad, indien 't verdrag had blijven haperen, zou aangetast hebben) als mede de brug van de *Raampoort*, af, en heide, om het invaren uit de *Wetering*, in de Stads grachten te beletten, de brug, van de *Raamsloot* toe. De boomen op de *Ossemarkt*, even buiten de *Reguliers poort*, liepen groot gevaar van om verr' gehouwen te worden, en was alree de bijl daar aan geset. Ook was besloten, het *Pesthuis*, 't welk met hondert man, onder den Vendrig *Braakman*, nu Luytenant van den Wel-edelen Heere, *Capiteyn L. Witsen, Ridder*, beset was, (vermits dit *sijn Hoogheyt* een Schans had kunnen verstrekken,) om verre te halen, of met kracht van geschut te sloopen. Op den *Amstel*, by den *Omval*, lagen ook drie * Uytleggers met grof geschut, ook zeven Chaloupen, ieder met twee of drie stukjes voorsien, en dicht aan de Stad twee Vlot-schuyten, ieder met vier stukken. Het water ondertusschen wies ook hert aan, 't welk geen kleene verslagenis by *sijn Hoogheyt*, en onder de Bevelhebberen veroorsaakte, de welke met bekommernis zomtijds den Landluyden afvorderden; offe niet wisten, tot wat hoogte het water wel op zoude vloeyen. En om zich van het zelve te ontlasten, wierd by *sijn Hoogheyt* voorslag gemaakt, van *den Overtoom*, een half uur gaans van de Stad af gelegen, door te steken, en op te graven. Te dien eynde waren alree de Boeren met schoppen, houweelen, en ander gereedschap besig, om zulks in 't werk te stellen; maar verstaande dat 't opdelven van den *Overtoom* hem weynig zoude mogen helpen, wierd zulks gestaakt. En had dit voortgank genomen, voorseker, dien Dam zou 'er, tot zeer groot nadeel van *Haarlem*, en voordeel van *Amsterdam*, noyt weder in geraakt hebben.

Handeling van Verdrag weder om vruchteloos.

Alderley middelen aangewend, om de Stad te versterken.

**Dit zijn Oorlogs-scheepjes, die men op den Rijn, Maas, Waal, als Wachters, gebruykte.*

't Water wast aan, tot schrik der beleggers.

Voorslag, om 't water quijt te worden.

Onder dese ernstige, vielen 'er by wijlen niet min kortswijlige zaken voor. Want des nachts, tusschen *Dingsdags* en *Woensdags*, had het vendel van de *Heer van Vlooswijk*, de wacht aan de *Haarlemmer poort*, het welk, bedrogen door de duisternis, zich inbeelde, Ruiters te hooren. Hier op wierd terstont na de *Heer Cornelis Bikker* gesonden, om van hem last t'ontfangen, wat hen in dese gelegentheit te doen stont. Deez' terstont zich derwaarts begevende, dachte van gelijken geluit van paarden te hooren, zulks hy last gaf, om los te branden, waar op twee schooten, en eene van de Soldaten, die op het naast-gelege bolwerk de wacht hadden, gedaan wierden. De wind was juist van der Stad af; zulks de slagen niet zeer over de zelve heen klonken, zonder dat, zou buiten twijfel, een groote ontsteltenis en oproer gemaekt hebben. Des morgens bevond men dat 'et een Paart van zeker sleper, *Kees Kaak*, dat by de poort heen en weer den gantschen nacht over had loopen doolen, geweest was.

Kluchtige alarm.

Op *Woensdag*, den derden van * *Oogstmaand*, wierden voor de vierde reise, de vier *Heeren*, *C. de Graaf*, *Zimon van der Does*, *Nicolaas Tulp*, en *Pieter Kloek*, om met *zijn Hoogheid* een verdrag te treffen, afgesonden. Want die van der Stad, bevroedende dat op hun versoek, niemand van d'andere Steden verscheen, dat die van *Haarlem*, de naaste en magtigste, de Poorten voor *'s Princen* volk open lieten, allen toevoer aan 't leger deden, en geen party maakten: dat die van *Leiden* allerhande schuppen, spaden, en ander oorlogs-tuig lieten na 't leger volgen, en noch meer te doen gewillig waren: dat het deursteken der dijken, en openen der sluisen, niet *Amsterland* alleen, maar ook een groot deel van *'t Sticht Uytrecht*, van *Rijnland*, en der *Woerder Oort*, kon onder water zetten, en voorts op den mesthoop, pachters en eygenaars; en dat by vervolg van beleg, de koophandel licht een grooten stoot konde krijgen, zagen vredenshalven, de eenigste oorsaak des Verdrags, liever dan tegens de onsekerheyt des oorlogs te hardebollen, geen kleentje over 't hooft.

**Augustus.*

Stads Gemachtigde komen voor de laatste maal by zijn Hoogheyt.

Redenen die die van Amsterdam tot 't Verdrag aanporden.

Zijn Hoogheyt was juyst besig, (gelijk hy dien dag meermaals gedaan had) met zijn rotting het water te peylen, hoe hoog het zelve van tijd tot tijd aanwies, als hem de tijding gebracht wierd, dat de Gemachtigde Heeren van *Amsterdam* wederom quamen, waar door men terstond een bly geestiger wesen in zijn aansicht kon bespeuren; want door dien hy al op *Maandag* den eersten van * *Oogstmaand*, *d'Heer van Beverwaert* uyt het Leger voor *Amsterdam*, na den *Hage* had afgesonden, om te vernemen wat 'er by d'Algemeene H: Staten zou mogen omgaan, en al wederom door den zelven *Heer*, van de resolutie der besending aan hem, op den tweeden van *Oogstmaand*, (hier voren aange-

**Augustus.*

Als, ook die van sijn Hoogheyt.

Eeeee roert)

1650. roert) verwittigt zijnde, kon nu wel merken, dat hy geen meester van *Amsterdam* worden soude. Alsoo 't versoek der genoemde besendinge af te slaan, niet geraden was, en behalven dit zou 't oplopent water hen hebben doen weg drijven, welker onwaardeerlijke schade, niet alleen aan *Amstelland*, maar *Rijnland*, een gedeelte van *'t Sticht Uytrecht* den *Woerder Oort* &c. hem t'allen tijden, door dit rukkeloos bestaan, en noch mislukter uytval, zou konnen geweten worden.

De Prins dwingt de twee Heeren Bikkers uyt de Regeering.

De *Prins* die 't Leger met geen beter fatsoen van de Stad kon afvoeren, dan door een eerlijk verdrag, om te betoonen, dat hy het niet tegens de Stad, maar eenige onwilligen had, kipte de twee *Heeren Bickers*, d'een Regeerend, d'ander Oud-Burgermeester daar uyt; wel wetende, dat die om hun groot gesag by vele anderen in den haat waren, en stond 'er op, dat die afstand van de Regeering zouden doen. Allen anderen dacht zulks wel van quaden gevolge, en te zijn, *huyden my, morgen dy*; echter alsoo beyde dese Heeren zich hier in willig en bereyt toonden, niet begeerende, dat om hun beydes halve, de gantsche Stad zoude in last komen, wierd dit punt by hen toegestaan. Nopende het toestaan, om aan te nemen den voorslag van den vyftienden van * *Hooymaand*, by *zijn Hoogheyt* en den Raad van Staten gedaan, daar in hebben die van der Stad, voor zoo veel in hen was, zich willen bequamen, en aangaande den toegang in de Vroedschap, voor *zijn Hoogheyt* als *Stadhouder*, hun goede verklaring ook niet willen weygeren. En wierd alsoo, zonder tot verdere datelijkheyt te komen, den derden van * *Oogstmaand*, ontrent middag, 't verdrag gegeven, en 's avonds, volgens hun volmacht-brief, die aldus luyde, getroffen, en ondertekent.

** Julius.*

't Verdrag word gesloten.

** Augustus.*

Inhoud der Volmacht-Brief.

(WY Burgermeesteren ende xxxvj. Raden der Stad *Amstelredamme*, verklaren mits desen gecommitteert, geauthoriseert, ende volkomen macht gegeven te hebben, aan de *Heeren Cornelis de Graaf*, *Vryheer van Zuyd-Polsbroek*, *Oud Burgermeester*, *Symon van der Does*, ende *Dr. Nicolaas Tulp*, Raden en Oud Schepenen, mitsgaders *Mr. Pieter Kloek*, Raad deser Stede, omme in onsen name te treden in onderhandelinge met *zijne Hoogheyd den Heere Prince van Oranje*, nopende de differenten ontstaan, tusschen hooggemelte *zijne Hoogheit*, en *dese Stad*. Dienthalven met *zijne Hoogheit* te concerteren, accorderen ende sluiten, zulks als de voornoemde onse Gecommitteerdens in desen zullen doen, handelen ende sluiten, onder allen verbande als na rechte. Des t'oirkonde hebben wy 't zegel, ten zake der voorsz. Stede, hier onder gedrukt, den 2 * *Augusti* 1650. Ondertekent *Gerard Hulst*, hebbende een opgedrukt zegel in groenen Wasse.)

** Oogstmaand.*

Het Verdrag quam op desen zin uit.

DAt de Heeren van *Amsterdam* resolutie zullen nemen, om haar te conformeeren met d'andere *zes* * *Provintien*, aangaande den staat van Oorloge, met versoek, dat *zijne Hoogheyt* gelieven zal devoir te contribueren, om den staat van Oorloge te mogen brengen op de voet ende voorslag van *zijne Hoogheyt*, ende den Raad van State, gedaan tot accommodatie van de * *Geunieerde Provintien*, ende dat niet te min, ende ondertusschen gevolgt zal worden den Staat van Oorloge, nevens d'andere *zes Provintien*, tot zoo lange 't voorsz. nader Consent van *d'andere Provintien* zal wesen uytgewerkt, ende by ontsteltenisse van 't zelve Consent, tot zoo lang den Oorlog tusschen *Vrankryk* en *Spanjen* zal duuren, ende zulks ten langsten voor drie à vier Jaren, op hope dat de voorsz. Oorloge tusschen *Vrankrijk* en *Spanjen* middelertijd zal mogen bygelegt wesen, ende 't zelve niet vallende in de zelve tijd, dat men zich alsdan gedragen zal, na tijds gelegentheyt, ende tot meeste dienst van 't Land, volgens d'ordre van Regeeringe.

Inhoud der Verdrags-punten, tusschen sijn Hoogheyt, en die van Amsterdam.

** Landschappen.*

** Vereening der Landschappen.*

Ende dat voorts gelijke resolutie zal worden ingebracht, ten eynde de Troepen, by de Heeren Staten van *Holland* afgewesen, zullen van haar achterstallen worden betaalt, ende met eenen helpen goede ordre stellen, tot goede betalinge van de vordere *Militie*.

Dat *zijne Hoogheyt*, gelievende in de Stad te komen, gerecipieert zal worden, gelijk zijne * *Predecesseurs*, *Stadhouders* van *Holland*, gerecipieert zijn geweest, met alle eere, respect, ende gediensstigheyt, ende goetvindende te verschijnen in de Vroedschap, dat *zijne Hooghheyt*, in de voorsz. qualiteyt, aldaar audientie zal worden verleent.

** Voorzaten.*

Dat voorts de Heeren van *Amsterdam* alle goede ende mogelijke devoiren ter Vergaderinge van de Staten van *Holland* zullen aanwenden, dat alle ontlusten mogen in 't geheel weg genomen worden, ende de zake gebracht in vaste ende vertrouwende Vriendschap ende Confidentie, ende alles gestelt in vergetelheyt, gelijk of het noyt en was voorgevallen. Tot welken eynde zyluyden daar over met *zijne Hoogheyt* concerteren ende communicatie houden zullen.

Zoo haast dit Contracte aan wederzijden zal voltrokken ende ondertekend wesen, neemt *zijne Hoogheyt* aan, de aangevoerde *Militie* te doen vertrekken in haar oude Guarnisoenen, gelijk ook daar tegens de Stad aanneemt, haar aangenomen volk af te danken, en voorts in haar Stad alles te herstellen, op den ouden voet.

Geloovende aan wederzijden in alle goeder trouwen, zonder eenig arg ofte list, desen Contracte oft Verdrag in allen deelen naar te komen, ende te onderhouden.

Gedaan tot *Amsterveen*, desen derden * *Augusti* 1650. Ende zijn hier van twee gelijke Acten gemaakt, ende ten wederzijden ondertekent, daar van aan ieder zijde een gevolgt is. ** Oogstmaand.* 1650.

Was ondertekent: *G. P. d'Oranje*, zijnde daar neffens gedrukt 't Cachet van *zijn Hoogheyt* in rooden Wasse.

Noch geteykent: *C. de Graaf*, *Symon van der Does*, *Nicolaas Tulp*, *Petrus Kloek*, *Ts. Fs.*

Appro-

1650.

Approbatie.

't Verdrag word aangenomen.

BUrgermeesters ende xxxvj. Raden der Stad *Amstelredamme*, approberen ende ratificeren 't voorstaande verdrag, tusschen *zijne Hoogheid* ter eenre: ende hare speciale Gemagtigde, op den 3 * *Augusti* 1650. tot *Amsterveen* gesloten. Ten oirkonde is dese by eene der Secretarissen ondertekent, ende 't Zegel, ten zake der voorsz. Stede, hier onder gedaan, doen drukken den 3 * *Augusti*, 1650.

** Oogstmaand.*

Ondertekent *Gerard Hulst*, hebbende een opgedrukt Zegel in groenen Wassche.

Separaat Artijkel, van het Verdrag, op den 3 *Augusti* 1650 gemaakt, tusschen *zijne Hoogheid*, en de Stad *Amsterdam*.

Bysonder Verdragspunt, rakende d'Heeren Bikkers.

DAt *zijne Hoogheid*, buiten prejudicie van d'eer ende goede naam van d' Heeren *Andries* ende *Cornelis Bicker*, d' eene oud, ende d' andere tegenwoordig Regeerende Burgermeester der Stad *Amsterdam*, ende buiten beswaar ende krenkinge van hare persoonen en goederen, daar voren *zijne Hoogheid* haar verzekert, naar dese tijds gelegentheid oordeelt dienstig te wesen voor den dienst van 't Lant, datse haar ontrekken van alle vordere Regeeringe van de *Stad*, zonder weder daar toe beroepen te worden, des niet te min *zijne Hoogheid* bereit is, in persoon haar te hooren, en gehoort hebbende, zoo *zijne Hoogheid* als dan mochte blijven by zijn vorig goet vinden, zoo zullen zy alsdan haar vrywillig ontledigen van de voorsz. Regeeringe, op den voet als vooren, mits datse van nu af haar zullen onthouden van de voorsz publyke Functie, van de *Stad*, Ten oirkonde desen ten wederzijden ondertekent, ende geconfirmeert, achtervolgende 't Verdrag tusschen *zijne Hoogheid*, ende de Gecommitteerdens van de *Stad*, op heden tot *Amsterveen* gemaakt, desen 3 * *Augusti* 1650.

** Oogstmaand.*

Was ondertekent *G. P. d'Oranje*, zijnde daar neffens gedrukt het Cachet van *zijn Hoogheyt* in rooden Wassche.

Noch geteykent: *C. de Graaf, Symon van der Does, Nicolaas Tulp, Petrus Kloek, Ts. Fs.*

Approbatie.

Word mede goet gekent.

BUrgermeesteren ende xxxvj. Raden der Stad *Amstelredamme*, approberen ende ratificeeren 't voorstaande *Separaat Artijkel*, van 't Verdrag tusschen *zijne Hoogheyt* ter eenre: ende hare speciale Gemachtigde ter andere zijden, op den 3 * *Augusty* 1650. tot *Amsterveen* gesloten. T'oirkonde is dese by eene der Secretarissen ondergetekent, en 't Zegel ten zaken der voorsz. Stede hier onder gedrukt, den 3 * *Augusty* 1650.

** Oogstmaand.*

Ondertekent *Gerard Hulst*, hebbende een opgedrukt Zegel in groenen Wassche.

ZES-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Amsterdam wort, over haar doen, van eenige gelastert, en van andere gepresen. Zijn Hoogheid en 't Leger vertrekken van de Stad. Onsekerheit van 't getal der Beleggers; eenige aantrekkende Vaandelen keeren wederom. Holland voegt zich in 't afdanken van 't Krijgsvolk met d'andere zes Landschappen. Amsterdam word valschelijk belogen, van in 't bysonder heimelijk verstant met 't Engels Parlament gehouden te hebben. Placcaat tegen den Maker en Drukker der zelver valsch vercierde Articulen. Zeeland bedankt zijn Hoogheyd, en word van eenige andere gevolgt. Maar Holland blyft ongenoegt; zijn Hoogheids verandering in 't verkiesen des Majestraats te Haarlem. De zes gevangen Heeren ontslagen, mits belovende van de Regeering afstant te doen. Amsterdam versterkt zich. De Prins wort krank aan de Kinder pokken, en sterft. Gelegentheit van zijn siekte, en geopent lichaam. Een jonge Prins wort gebooren. Herstelling der zes voor dees gevangen Heeren, in alle hunne voorige bedieningen, als ook der Heeren Bikkers tot Amsterdam. d' Heer Kats geeft zijn Hoogheids Redenen en Motiven &c. over, die gelesen worden. d' Heer van Somersdijk, doet verklaring van zyne verrigtinge, in 't beleg van Amsterdam, en verantwoort hem.

Die van Amsterdam worden gelastert.

DIe van *Amsterdam*, het rijkste, machtigste, en voornaamste lit, aldus aan *'s Princen* onbedachte hevigheyd, bodt vierende, wierden noch hier in, over hun rekkelijkheyd by anderen gelastert, en datse in tijds behoorden bedacht te hebben, *offe konden, en ook wilden uytvoeren, 't geense voornamelijk nu zoo langen tijd, hadden slepende gehouden en gehanthaaft.* Maar, mits dien nu het tegendeel gebleken was, datse qualijk gedaan hadden, met dus lang hun kriegelheyd getoont te hebben. Dewijl door dese uytterste noot aan *zijn Hoogheyt*, en d'Algemeynschap een exempel gegeven wierd; 't welk namaals, als *Holland* weder tegens de zelve haar streng wilde trekken, tot een regel zoude dienen, en meer gepleegt kunnen worden, en dat men voortaan weynig meer zoude te stoffen hebben van de *Vryheyd* van 't Land en der Staten. Maar andere oordeelden, dat die van *Amsterdam* wijsselijk gedaan hadden, en even eens als een Schip by onweder in Zee voor anker leggende, geviert, en ruym bot gegeven hadden.

En ook gepresen.

De Gemachtigden van hare Hoog Mog: komende des *Woensdags* 's avonds tot *Amsterveen*, vonden de zaak verdragen, en bleven, neffens die van *Amsterdam*, by *zijn Hoogheyt* dien avond t'eten. Als onder andere redenen, die van *Amsterdam* al lacchende zeyden, *datse het Element des Waters tot hun voordeel zouden gebruykt hebben*, voegde *zijn Hoogheyt* daar op, *en ik zou daar tegen het Element des vuurs gebruykt hebben*, 't welk zoo voort in lacchen toe gink.

Steek en tegensteek.

1650. *Zijn Hoogheyd, en 't Krijgsvolk vertrekken.*

's Anderendaags 's morgens vroeg, toog *zijn' Hoogheid* van daar, en quam op den middag in den *Haag*. Ten zelven dage wierden ook al de troepen, na het voltrekken van 't verdrag, afgevoert, en weder in de besettingen gelegt.

Onsekerheyd van 't getal der zelve.

Men kan eigentlijk niet weten het getal van 't Krijgsvolk, om dat het zelve eensdeels zeer wijt verspreit lag, als te *Muiden*, aan *Diemerbrug*, te *Ouder-Kerk*, te *Amsterveen*, aan den *Overtoom*, ten halve wege *Haarlem*, en te *Sparendam*; als ook anderdeels, om dat de vendels zoo zwak waren, dat daar uit geen rekening te maken was. Het is zeker, dat tot *Amsterveen* een geheel vendel met een wagen weg gevoert wierd. De schrik en verslagenis der Stad, die geenen oorlog gewent was, maakte buiten twijfel de kracht en 't getal grooter, dan het in 'er daat was. Het is evenwel gelooflijk, dat 'er meer volks zoude hebben komen afsakken, indien de aanslag gelukt was, en dat 'er ook dagelijks meer aanquam, bevont men uit de ervarentheit. Want, behalve anderen, die dag aan dag den hoop vermeerderden, waren twee vendelen te paart tot *Uitrecht*, uit *Bergen op Zoom*, des *Woensdags* gekomen, die de zaak by gelegt zijnde, weder na hunne besetting keerden. En uit *Groeningen* quamen dien zelven dag, toen *zijn' Hoogheid* vertrok, zeven vendelen te voet tot *Weesp*, de welke aldaar bleven leggen, op het vlakke velt, onder den blaauwen Hemel, zich zoo zeer op weg gespoeit hebbende, dat het lijf achter door 't schuuren van 't harnas deur was. Zes keerden weder na *Groeningen*, en een der zelve, zijnde een Kornels vendel, nam de reise na den *Haag*.

Endelijk zijn de Heeren van *Holland*, den dertienden van * *Oogstmaant*, ter Vergadering van hare Hoog: Mog. in tegenwoordigheid van *zijn' Hoogheid*, als ook de *Stadhouder Graaf Willem*, en den Raad van Staten, verschenen. Daar dedense verklaring, dat by en van wegen de Heeren hunne Gemagtigers menigmaal voor desen, op 't verminderen van de Krijgsmacht, aldaar ter Vergadering, was gesproken, en een tale gebruikt na gelegentheit hunner uitgeputte inkomsten, veroorsaakt, door den zwaren en langduurigen oorlog, maar zedert gelet hebbende, dat de andere Landschappen, by het verminderen van de Krijgsmacht, by hunne Gemagtigers voorgeslagen, haar beswaart, en onrustig vonden, als denkende dat de Staat deser Landen daar by niet genoeg versekert was, hadden nu goet gevonden, hunne Bondgenoten daar in te gemoet te komen, en, om den zelven buiten alle bekommernissen te stellen, den voorslag, op den vijftienden van * *Hooymaand*, by *zijn' Hoogheid* en den Raad van Staten, uitgebracht, ingewilligt, en toegestaan. Hier op dan wierden endelijk voor eerst afgedankt, de *vijf en vijftig vendelen voetknechten*, van *Uitheemschen*, en *twalef Kornetten paarden*. En op den vijfden van * *Wintermaand*, na 's *Princen dood*, noch *vier Kornetten Ruitery*, en *duisent man te voet*, volgens de matiging, by *zijn' Hoogheid* en den Raad van Staten, den vijftienden van * *Hooymaand* ingebracht, en het besluit, daar op den achtienden van *Oogstmaand*, genomen.

* *Augustus.*

* *Julius.*

Afdanking van een deel Krijgsvolk.

* *December*

* *Julius.*

* *Augustus*

Amsterdam word vals en schelmachtig belogen.

Na dat *Amsterdam* belegert was, zochtmen haar noch een schandelijke klad op 't lijf te werpen, verdichtende, dat die *Stad* in 't bysonder heimelijk verstant had met 't *Engels Parlament*, zoo dat 'er in den *Hage* gedrukt en openbaar verkoft wierden, eenige vercierde Articulen, die tusschen 't voornoemde *Parlament* en die Stad in 't bysonder zouden gesloten zyn, waar tegens de Majestraat van *Amsterdam* het volgende Placcaat heeft uit gegeven.

Placaat tegen de vals versierde Articulen, tussen Engeland en Amsterdam.

ALsoo tot kennisse van mijne Heeren van den Gerechte is gekomen, dat binnen dese Stad ende elders uitgestroit is, een enckel valsch ende lasterlijk verdichtsel, van eenige handel ende Verbond, dat gesloten zoude zijn tusschen dese Stad ende 't Parlament van Engelant, *onder de Tytel:* Articulen gesloten ende geaccordeert tusschen de Republique van Engeland ter eenre: en de Stad Amsterdam in 't particulier ter andere zijden; *zonder de naam van den Autheur ende Drukker te melden, wesende zeer Calumnieuselijk ende tegens alle waarheid t' zamen gesmeet, ende verciert uit een oproerig, trouwloos ende Godtloos gemoet, ende strekkende tot geen ander einde, dan om de Magistraat van dese Stad, door middel van zo eerloose leugenmare, in hatelijk bedenken te brengen, en door 't abuseren van eenvoudigen, diffidentie, oneenigheit ende oproer hier ter Stede, ende alomme in dese Landen te zayen ende te fomenteren, Ende dat derhalven de Dichters, Autheurs ende boosaardige Fauteurs van zoo schendig lasterschrift in een goede Regieringe niet behooren te worden geleden, maar zoo veel doenlijk ontdekt, ende uit haar schuilhoeken te voorschijn gebracht, om tot handhavinge van de gemeene rust, als Perturbateurs van de zelve, ende Calumniateurs van de wettige Overheit, anderen ten exemple gestraft te wor-*

1651. *worden.* ZOO IS'T, *Dat welgemelte mijne Heeren goed gevonden hebben, dengenen die tot dienste van de Justitie den Autheur ofte eerste Drucker van het voorsz. laster ende logendichtsel aan haar Ed: met waarheit zal komen aan te geven, zulx dat deselve van haar misdaat konnen worden geconvinceert, toe te voegen, ende by desen te beloven voor 't aanbrengen van den Autheur, een zomme van twaalf hondert, en van de eerste Drukker, van vier hondert gulden, ende dat de naam van den Aanbrenger verswegen zal worden, ende den Drukker zelfs gepardonneert, by aldien hy binnen acht dagen den Autheur vrywillig komt te melden. Verbiedende vorders het voorsz. logendichtsel oft eenige andere fameuse Libellen ende faamrovende Schriften te drukken, te herdrukken, koopen, verkoopen, uit te strooyen ende uit te deelen, Op de penen ende straffen by beschreven Rechten, Placcaten ende Keuren, jegens de Drukkers, Koopers, Verkoopers, Uitstroyers ende Fauteurs van fameuse Libellen, gestatueert. Welke by de Publicatie van desen voor gerenoveert worden gehouden, ende daar en boven arbitrale correctie, anderen ten exemple, naar exigentie van zaken.*

P. Hasselaar.

Afgekondigt den 18 Augusti, 1650.

Den Drukker wort gestraft. ** Januarius.*

In 't volgende Jaar 1651. op den een en twintigsten van * *Loumaand* heeft, *W. B.* Boekdrukker, woonende in den *Hage*, en hier *t' Amsterdam*, om andere vuile daden gevangen; openbaar op de Kaak ten toon gestaan, en in de Vierschaar gegeesselt geworden, en uit *Holland* gebannen. Dese bekende, nevens andere schandelijke laster schriften; de voornoemde valsch vercierde Articulen; zelfs te hebben gedrukt. *Siet hier verder by Aitzema op de Jaren* 1650 en 1651.

Amsterdam versterkt zich meer en meer.

Amsterdam toonden sich in al hun beleit wijders op zijn hoede te zijn, lieten hunne gragten rontom met een ry palen besetten, maakten de borstweringen op, vermeerderden de Burger Vendelen van 20 tot 54, onder de Heeren Colonellen, *Jan van de Pol* en *Cornelis Witsen*, besloten ook twee *Blokhuisen* in den *Amstel* te leggen, daar van in 't volgende Hooftstuk, meerder zal geseit worden, ontboden een [a] Vernufteling van *Antwerpen*, (een teken datse zich niet betrouwden op eenig Vernufteling in 's Lants dienst zijnde) die hier tegenwoordig noch in dienst is. Ook namense noch twee vendelen Waartgelders aan.

[a] *Ingenieur.*

Maar niet lang overleefde *zijn Hoogheit* dese gewichtigen handel en zware moeite: want zich den zeven en twintigsten van * *Oogstmaand*, uit *den Hage* na *Dieren* begevende, om de *Geldersche* Landdag te *Zutphen* by te woonen, was tot het einde van * *Wijnmaand*, dien tijd over met jagen op de *Veluw*, zich tot *Bikbergen* in een Boerenhuis behelpende, besig geweest. Endelijk koortsig wordende, wierd te rade zich te schepe te begeven, en den *Rhijn* en *Lek* af te zakken na *den Hage*; alwaar hy ook des *Zaturdags* 's morgens, den negen en twintichsten van * *Wijnmaand*, ten drie uuren aanquam. Maar na een dag of twee leggens, braken de kinder pokjens uit, waar op hy groote benauwtheit, en sterke Koortsen kreeg, en den zesten van * *Slachtmaand*, zijnde *Zondag*, zoo een sterken, die hem noch dien zelven avond, ten negen uuren, in zijn ouderdom van *vier en twintig Jaren* en bykans *zes maanden*, weg nam.

* *Augustus.* * *October.* *De Prins wort Krank.* * *October.* * *November.* *En sterft.*

Hoedanigheit van zijn Hoogheits ziekte.

's Anderen daags zag men in het geopende Lichaam, de pokjens van buiten geswooren, en wit, (geen quade tekenen) veel ook door gebrooken; de herssenen gaaf, de milt slapachtig, en met wat swart bloet vervult, de twee deelen, en 't onderste van de Lever wat blaauw, maar de geheele long zeer swart geswollen, ontsteken, omgeven met swart bloed. En hier uit ontstond de kortheit van adem te halen, dien hy in zijn ziekte had, de benauwtheit en de Koortse, in de twee laatste dagen, (te voore niet) 't welk, gelijk men 't niet had weten kunnen, (want hoest, lossinge van fluimen, noch steking had *zijne Hoogheit* niet,) noch uit de koortsen, noch uit de dampen, alsoo was het in dien staat der ziekte en krachten, (schoon men het geweten had) ongeneesbaar geweest. Evenwel vielen 'er klachten onder des *Princen* Hovelingen, als of hy versuimt was; maar de drie Artsen, als *Reek*, *Hayes* en *Straten*, die over hem gingen, maakten een schriftelijk verhaal, van het gantsche beloop zijner ziekte, waar uit wel anders bleek.

Onverwachte dood van zijn Hoogheit.

Het gerucht van de dood, vervulde terstond *den Hage*, en quam een ieder als een donderslag in d'ooren, vermits men geduurig geseid had, dat 'er geen gevaar was, en alles wel stond, ja dorste men noit *den Prince* zelf zeggen, dat 'er gevaar was. Zoo veel laat haar een rechtschapen Gemeente gelegen zijn, aan *een Prins* en *Hooft*, die zy haar heil, na rechte rekening, dank behoorde te weten, by namen als men hem zijn *Vooroud'rens* onloonbre deugden, daar hy 't minst niet van ontaarde, met

1650. meê wil laten deelen. Acht dagen, na het overlijden van *zijn Hoogheid*, bracht zijn *Gemalin*, *haar Koninklijke Hoogheid*, des avonds ten negen uuren, tot groote blijdschap van 't gantsche *Hof*, een *Zoon* ter wereld.

Een Jonge Prins word geboren, den 14 November.

Een groote Vergadering voorgestelt, en besloten.

Vier of vijf dagen na des *Princen* dood, besloten de Heeren Staten van *Holland*, een aansienlijke Besending te doen, aan de Generaliteit, en d'andere zes bysondere Landschappen, ten einde die te bewegen, om Gemachtigden in den *Hage*, op een buiten gewoone groote vergaderinge af te zenden, op dat aldaar alle de noch swevende verschillen, tot eenigheit mochten werden afgehandelt, dat ook alsoo gevolgt is.

De gewesen gevangen Heeren, worden in hun voorige ampten herstelt.

Die van *Dort* stelden terstond na 's *Princen* dood, den Heere *de Wit* weder in zijn voorige stant. Daar na ook die van *Delft*, den Heer *Duist van Voorhout*; desgelijks geschiede met de Heeren *de Waal* en *Ruyl* tot *Haarlem*, en de Heer *Stellingwerf* tot *Medenblik*. De Heer *Keiser* was alreê by 's *Princen* leven gekoren tot *Fiscaal* ter Admiraliteit van 't *Noorder gewest*. Hier ter Stede, om hun matiging te toonen, gingense langsaam met het herstellen van de *Bikkers* voort. Maar dese Heeren zijn mede korts hier na, in alle hunne voorige bedieningen loflijk herstelt geworden.

Hier na wierden in den *Hage* op den vijftienden en zestienden van * *Zomermaand* des volgenden Jaars, 1651. door eenige Gemachtigde der Heeren Staten van *Holland*, verscheide ondervragingen, van zekere Secretarissen en Klerken, als *Heilersich*, *Hulst* en *Kunen*, nopende het gevangen nemen der zes Heeren, en 't belegeren van *Amsterdam* gedaan.

* *Iunius.*

By, en door gevalle van dese ondersoekingen, wierd ook van anderen gemompelt, en insonderheit van den *Heere van Zomersdijk*, die zich een poos herwaarts op sijn *Huys te Spijk* onthouden had. Hem zulks ter ooren gekomen, vond raadzaam, in den *Haag*, ter Vergadering te verschijnen, gelijk hy ook verklaring deed, verstaan te hebben, dat tot sijn nadeel ook redenen gevoert wierden, en nu gekomen was, om sich te verantwoorden, indien 'er iets te verhakstukken viel. Hier op verklaarde hy, den dertienden van * *Hooymaand*, des volgenden Jaars 1651. voor eenige Heeren, besonderlyk daar toe gemachtigt:

* *Julius.*

Verklaring des Heeren van Somersdijk, wegens zijne verrigting, in 't beleg van Amsterdam.

Dat in *Hooymaand* des voorleden Jaars, 1650. weinig dagen voor zijn vertrek na *Scherpenzeel*, *de Prince* hem in zijn Kamer ontboden, en toen bekent gemaakt had, van voornemen te zijn, *Graaf Willem Stadhouder van Vriesland, met een goet deel Ruiters te zenden binnen Amsterdam, om aldaar het bewuste geweigerde gehoor als Stadhouder te mogen bekomen; als ook zijn persoon met de Nimweegse * besettingen daar toe te gebruiken, om de Troupen, tot uitvoering van den aanslag, een stuk weegs te geleiden.* Dat na 't maken van eenige zwarigheden door hem, nopende de groote wijtte, hitte van 't zaisoen, en zwakheid der paarden, en na veel stribbeling ter weder zijde, *de Prins* de zaak in nader bedenken genomen had, en hy 's anderen daags weder met *Graaf Willem* aldaar verscheenen was. Dat *de Prins* ten zelven tijde verklaarde, als noch by zijn voornemen te volharden, niet tegenstaande zy beide de zelve zwarigheden op dit stuk ingebracht hadden, zeggende de *Prins*, *dat men het in 't werk zoude stellen, en met de Ruitery rijden zoo verre, als men zoude konnen komen.* En in gevalle de zelve Ruitery niet tijdelijk genoeg by der hand zoude konnen zijn, dat hy zelfs in persoon, met meerder macht derwaarts aan zoude komen, *om vergoeding, en voldoening te bekomen*: Dat echter 't zelve werk in dier voege bleef steken, zonder dat *de Prins*, in de twee naast volgende dagen, met hem of *de Graaf* t'zamen, of met hem alleen, daar van gerept had, zulx hy *Zomersdijk* meinde, dat het *de Prins* weer uit zijn hooft gegaan was. Maar dat op den derden dag, *de Prins* hen beide weder ontboot, en verklaarde, dat hy nu de dag, de weg, de troepen, en voorts alles had geordent en vast gestelt; begeerende dat men, zonder langer te zammelen, met het werk voortvaren, en hy *Zomersdijk* voor uit trekken zoude, om de troepen op *de Heide van Harten* t'ontfangen, en te geleiden door verscheide Dorpen, hem by geschrift opgegeven, tot aan *Abkoude*, en alsdan de zelve aldaar aan *Graaf Willem* over te geven. Dat de zelve den weg overdenkende, tot verschooning van zijn persoon, de groote wijtte *den Prins* te gemoet gevoert, en den zelven bepraat had, om de troepen by hem te geleiden, in plaatse van op *de heide van Harten*, tot *Scherpenzeel* te mogen verwachten, en *de Prins* hem daar op had laten gaan, met last om den tweeden dag daar na te vertrekken, doch al voore noch nader orde te komen ontfangen, daar by voegende, dat hy *de Graaf van Dona* zoude belasten, de voorfz. troupen tot *Harten* te gaan ontfangen, en tot *Scherpenzeel* te geleiden. Dat dienvolgent hy *Zomersdijk* op den gesetten dag, ten elf uuren in zijn reis klederen weder by *den Prins* gekomen was, om te vernemen, wat last hy hem vorder geven zoude, maar dat *de Prins* bleef by de te voore gegeven orde, hem wel besonderlijk belastende, zijn weg over *Amsterdam* te nemen, en in het rijden door al de boven verhaalde Dorpen, wel te letten op de tusschen gelege wijtte der zelven, om zich in 't leiden der troepen des te beter te kunnen schikken: voegende voor 't leste daar by, dat hy *Graaf Willem*, na 't brengen der troepen in de Stad *Amsterdam*, belast had, zoodanige orde te stellen, dat geen gewelt noch overlast aan Burgeren noch Krijgsknegten quam te geschieden, en schoon zich iemant al tegens de Ruitery quame te stellen, hy evenwel om geen kleentje zich zoude versetten; zelfs ook niet, schoon iemand

* *Guarnisoenen.*

1650. mand op de Ruitery quam los te branden. Hem *Somersdijk* ook wel uitdrukkelijk belastende, *Graaf Willem*, die vol vuurs, moedig en wat haastig was, te willen helpen, dat geen wanorde mochte geschieden. En dit was het gene dat geschied was, eer hy *Somersdijk* op weg na *Scherpenzeel* trok. Voorts zeide de zelve *Somersdijk*, dat hy des *Woensdags* den zeven en twintigsten van * *Hooymaand*, ten een uuren des namiddags, was uit den *Hage* over *Leiden* vertrokken, en hem (hebbende alleen zijn kamerling by hem,) *de Markgraaf de la Vieuville*, in gereden had, zeggende van *den Prins* last ontfangen te hebben, om zich by hem te vervoegen, de Ruitery te geleiden, en van alles verslag te doen; doch dewijl *de Prins* noit met hem van de *Markgraaf*, over dese zaak gesproken had, hem zeer vreemt te voore quam, dat de *Markgraaf* zeide, zodanige ordre van den *Prins* ontfangen te hebben; en dat hy over zuiks, aan den *Markgraaf* geen verdere opening had gedaan. Zeide ook, dat hy de troepen tot *Abcou* zou geley doen, en zy luyden t'zamen na den *Overtoom* gereden, 's avonds ontrent half tien uuren, aldaar aengekomen waren, en in de grootste herberg vernacht hadden. Datse 's anderendaags 's morgens ten half vijven na *Amsterdam* reden, en hen ontrent de *Leydsche* of *Heyligewegspoort*, ontmoeteden verscheyde paerden, alwaar eenige wanorde voorviel, en dat hy *Somersdijk*, door dien hy het paart de sporen gaf, wat voor uyt reed, en de *Markgraaf* wat achter bleef, om door zijn Kamerling zijn stegel-reep, die in de voorsz. wanorde was gebroken, weder te recht te maken. Dat hy *Somersdijk*, zonder ophouden, door de Stad, de naaste weg na de *Uitrechtse*, of de *Reguliers-poort*, voort gereden was, en midlertijd op 't midden van de *Breestraat*, ontmoet en gegroet had, de Schout of Secretaris van *Buuren*, doch weder terstont van hem was gescheyden; en de *Markgraaf* hem *Somersdijk* niet eerder had ingehaalt, dan tsestig of tseventig schreden, buyten de poort. En dat hy *Somersdijk*, de klocke als toen vijf uuren wesende, zijn uurwerkje daar op gestelt had, *om beter gissing te kunnen maken, hoe veel tijds 'er van doen zoude wesen, om van* Abcoude, *door de Dorpen van* Baanbrug, Loenen, Vreeland, Kortenhoeve, Hilversum, Soest, *en* Leusden, *tot* Scherpenzeel *te komen, om zich in 't wederkeeren met de Ruytery des te beter, daar na te kunnen schikken.* Zeyde ook, dat hy na 't ryden door dese Dorpen, 's avonds tot *Scherpenzeel* gekomen, en de *Markgraaf* tot *Hilversum* van hem gescheyden was, de zelve, een keer na *Amersfoort* deed, en ontrent middernacht mede aldaar aan quam. Dat zy beyde aldaar tot des namiddags waren gebleven, en na 't houden van 't middagmaal, op *'t huys*, en by den Heere *van Scherpenzeel*, hun paarden gereet hielden, en de Troepen verwachteden, 't welk hen ten vijf uuren, 's namiddags verwittigt wierd, datse buyten het Dorp gekomen waren. Waar op hy terstont met de zelve van plaats tot plaats, als boven gesegt is, tot op de heyde buiten *Hilversum* voort getrokken was, alwaar de troepen door storm, en 't schielijk ontstaan van *Blixem* en *Donder*, wat verhinderd wierden, en een weinig de geenen inwachteden, die na quamen. Dat in 't uitrekken van 't Dorp, de *Donder* en *Blixem* hand voor hand toenam, en een gedeelte der troepen den rechten, en een troep van tien vendelen, een anderen weg insloeg; 't welk men eerst ontrent *Vredeland* was gewaar geworden. Dat echter hy *Somersdijk*, met zijn byhebbende Ruitery, was voorts geset tot *Abcou*, alwaar hy 's morgens ontrent half vijven was aangekomen, en door *Graaf Willem*, met twee of drie Bevelhebberen ontmoet was, die hem bestont te vragen, of al de troepen aldaar aangekomen waren, en vernemende eenige achter gebleven te zijn, zich daar over geheel misnoegt getoont, en geseyt had, in twijfel te stellen, of hy, onaangesien 't voorschreve versuym, zijn last zoude derven nakomen en voortsetten; doch dat hy 't zelve niet had willen over hem nemen, maar zich met d'andere Bevelhebberen daar over beraadslaagt. Dat hy *Somersdijk*, na dat 'er besloten was de *Marsch* voort te zetten, voorgeslagen had, dat men zulks niet behoorde in 't werk te stellen, vermits het regelrecht tegens de meening van *zijn Hoogheyd* streed, die het werk niet woude aangevangen hebben, dan met een groot getal, om wanorde te verhoeden; dewijl het inkomen met weynig volk, den burgeren 't hart onder de riem mochte steken, van zich daar tegen te stellen, en tot datelijkheyt, dien *zijn Hoogheyt* in alle manieren geerne verhoed zage, te komen. Dat de zelve redenen, zoo wel hem, als d'andere Bevelhebberen, bewogen hadden, om aldaar te blyven, en te verwachten d'aankomste van d'overige troepen, die, ontrent Naarden afgedwaalt zijnde, ontrent drie uuren later aldaar ook aan quamen. Dat echter de *Graaf* besloot, tot dicht onder *Amsterdam* voort te zetten, en een brief van *zijn Hoogheyt* te doen overleveren. Dat *Graaf Willem* aldaar een poos gebleven was, tot dat hy door eenige Heeren, daar onder mede de Heer *Huydekooper* was, antwoord op d'ingestuurde brief kreeg, daar op hy besloot zijn verblijf tot *Ouderkerk* te gaan nemen, alwaar des anderendaags orde van *zijn Hoogheyt* quam, om de troepen te verdeelen; en dat de *Heer van Zuylestein* na *Muyden*, en hy *Somersdijk* na *'t Huys ter Hart* gezonden was, en verstond dat *zijn Hoogheyt* des avonds tot *Ouderkerk* zou wesen, hoewel hy niet verder als tot *Amsterveen* quam. Dat hy *Somersdijk*, trekkende na zijn bestemde plaatse, verstond, ontrent den *Overtoom* een doorsnijding gemaakt te zijn, ook eenig volk aldaar te leggen, weshalve hy vijf en twintig Ruyteren en dertig Musquettieren voor uyt zond, op wiens aankomste, het volk, aldaar leggende, hun stand verliet, en hy over een brug, van hem daar gelegt, geraakt was, en voort zijn marsch recht toe, recht an, na *'t Huys ter Hart* genomen had; alwaar terstond de Heeren van *Haarlem* zeer ontstelt en verbaast by hem quamen, meenende dat 'et op hun Stad gemunt was; doch dat hy de zelve, door orde van *zijn Hoogheyt*, versekerd had, dat 'et noch op de *Stad Haarlem*, noch op des zelfs Burgery, als ook niet op de Burgery der *Stede Amsterdam* aangelegt was. En vermits, op 't scheyden, de *Heer van der Kamer* vraagde, of *zijn Hoogheyt* de *Sweedsche* troepen, die zes of zeven duysend mannen sterk, en in 't *Land van Gulik* gekomen waren, ontboden had, dat hy daar op tot antwoord gaf, en hen verzekerde, geen het minste verstand, zijn 's wetens, tusschen *zijn Hoogheyt* en de zelve te wesen.

* *Julius.*

1650. maar dat dese troepen aldaar gekomen waren, om d'achterstallige lasten in te vorderen, daar by voegende, *dat 'et goed was, dat'er geen meerder onderling verstand en gemeenschap was, tusschen de Stad Amsterdam, en het Parlement van Engeland.* En dat, na 't vallen van eenige redenen hier op, hy endelijk gesegt had; dat *zijn Hoogheyt* zes dagen te voore, hem *Somersdijk* verklaart had, aan *zijn Hoogheyt* vertoont te zijn een Brief, geschreven uyt *Londen*, aan een *Engels Officier*, inhoudende, dat gemelde *Parlement* belooft had, *Tien duysend mannen*, tot hulp van de Stad *Amsterdam*, te zenden; en *zijn Hoogheyt* mede gesien had een lijste, daar in de namen van Colonellen, en andere hooge Bevelhebberen, met naam en toenaam uytgedrukt stonden. Zeyde ook, dat hy de wacht aan *'t Huys ter Hart*, met een Vaan paarden bezet hebbende, en van *'s Princen* komste tot *Amsterveen* verwittigt zijnde, op des zelfs orde des anderendaags vroeg zich mede derrewaards vervoegt had; verhalende den zelven de bekommering en verslagenis der Heeren van *Haarlem*, en 't antwoord by hem, tot gerustrstelling van de zelve, daar op gedaan. Dat hy 's avonds weer na sijn wijk was vertrokken, en op zijn vertrek van *zijn Hoogheyt* verstaan, en de zelve orde gegeven had, om het opontbode volk, onder hem zijnde, te veranderen in heele Vendelen, en dat hy, vervolgens op d'orde aan hem gegeven, met eenige Vendelen onder zijn Schoonbroeder, den Heere *van Steeland*, den post van *Sparrendam* had versekerd, en des anderendaags in zijn wijk gebleven was. Dat hy den tweeden van * *Oogstmaand*, op *Woensdag*, ten Hove gekomen zijnde, verstaan had, dat tusschen *zijn Hoogheyt*, en die van *Amsterdam*, over eenig verdrag gehandeld wierd, en des nachts daar aan, door *Graaf Willem* orde gekregen had, om de troepen weder van *Sparrendam* na *Ouderkerk* af te leyden, alwaar opene brieven zouden verleent worden, om ieder weder in zijn besetting te trekken.

* *Augustus.*

d'Heer van Zomersdijk besluyt, dat Zulks *Somersdijk* hier op endelijk besloot, dat hy in dit werk was gebruikt geweest: Als Colonel, ten opsicht van het meerdeel van zijn Regement: Als Stedehouder, ten opsicht van alle de Ruitery van zijn besetting; en, als Rit-meester, ten aansien van zijn Vendel, in dese krijgstocht gebesicht; en by gevolg, zoo wel den *Kapiteyn Generaal*, als den *Stadhouder van dit Landschap* dien de Krijgsmacht toevertrouwt is, was gehouden, te gehoorsamen. Voorts betrouwende, dat al de genen, die weten wat een Officier aan een Generaal schuldig is, een gunstig oordeel in desen zouden moeten geven. Wyders versocht hy, dat op alle omstandigheden in desen voorval zoodanig mochte gelet worden, dat, alle vooroordeel weg genomen zijnde, mocht blijken, dat hy ontschuldig was, aan de drie volgende punten, die hem (zoo hy verstond) te last geleit wierden: namelijk, voor eerst, *dat hy in desen aanslag iets tegens zijn politijken eed zoude gedaan*, ten tweeden, *de wallen van Amsterdam bespiet*, en ten derde, *het allereerste het gerucht van't verdrag, by die van Amsterdam, met het Parlement van Engeland, uit gestroit zou hebben*; voorts van alles aan hare Ed. Groot Mogende gunstelijk mogte verslag gedaan worden.

by dese ordre van zijn Hoogheyt ontfangende als een Bevelhebber onder den zelven staande, noodsakelijk most uytvoeren.

Dese belijdenis, aldus uit eige bewegingе voortkomende, gaf stoffe tot twist, en verdere betichtingen. 't Welk den *Heer van Somersdijk*, willende te voore komen, zoo begreep hy dese betichtingen in drie punten, daar hy zich zodanig van zuiverde. Dat hy daar na, in de * *Algemeine vergifnis*, mede begrepen wiert, doch op voorwaarde, dat hy zich uit hare Edele Groot Mogende Vergadering, zou onthouden.

* *Generale Amnestie.*

ZEVEN-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Eenige Hollandse Steden rechtvaardigen hunne zaken. Burgermeesters en Vroedschap van Amsterdam, geven in't openbaar hun verantwoording uit. Inhout der zelve, als ook die van de Staten van Holland, voor de zes gevangen Heeren: de Stad Amsterdam: en d'Heeren Bickers. Zijn Hoogheids Redenen en Motiven &c. ondersocht, en wederleid en in drie punten, in't kort aangewesen, en eindelijk alles met een algemeine vergifnis, over alle de Landschappen besloten. Die van Amsterdam bouwen twee Blokhuisen, voor hun Stad, in den Amstel: Beschrijving der zelve, worden weder afgebroken, in den Jare, 1654.

De beledigde Hollantse Steden, rechtvaardigen hunne zaken.

Midlerwijl op dese wijse aan d'eene zijde wierd gehandelt met den genen, die hant aan *'s Princen* aanslag geleent hadden, zoo vond men goet aan d'andere zijde te doen rechtvaardigen het bedrijf en gevoelen der *Hollandse Heeren*. Nopende het rechtvaardigen: Daar over bracht ieder Stad, als *Dort*, *Haarlem*, *Delft*, *Amsterdam*, *Hoorn*, en *Medenblik*, een bysonder bescheit uit. Die van *Amsterdam* gaven dit volgende bescheit van [b] rechtvaardinge uit.

b *Justificatie.*

A. 1651. *Rechtvaardiging der Heeren Bikkers door de Magistraat van Amsterdam.*

WY Burgermeesteren ende Vroedschappen der Stad *Amsterdam*, hebbende gehoort de Lecture van een Geschrift, geintituleert, *Redenen en Motiven*, &c. ende bevindende dat daar inne werde gedaan, notable beschuldingen, tegens verscheide Leden van de Vergaderinge van de Edele Groot Mogende Heeren Staten van *Holland* ende *Westvriesland*, ontrent het

1651. het gepasseerde in den voorleden Iare, nopende de nieuwe Staat van oorloge, met den gevolge van dien, ende insonderheid in 't regard van de separate Cassatie by de Edele Groot Mogende Heeren Staten voornoemt, goet gevonden, en in 't werk gestelt, met de wederwerkinge tegens de notable besendinge daar in geroert: ook gesien hebbende, zekere Missive van de Welgemelte Heeren Staten van *Holland* en *Westvriesland*, gedateert den zesten deser loopende Maant, waar by, &c. ende alles rijpelijk overwogen, hebben wy ons verobligeert gevonden tot voorstant van de waarheid, ende van onschult van ons allen, ende van de Heeren, welke van onsent wegen, ontrent de voorsz. zake zijn gebruikt, en over zulks in de voorsz. beschuldinge zijn gemeint, ook tot voldoeninge van de begeerte en laste van hare Edele Groot Mogende by desen te betuigen ende verklaren, contrarie in 't geposeerde in 't voorsz. Geschrifte, dat de gemelte Heeren onse mede genooten in de Regeeringe, ende zonderlinge *de Heeren Andries* ende *Cornelis Bicker*, tegenwoordig Oud-Burgermeesteren deser *Stad*, in de voorsz. en andere gelegentheden, altoos hebben getoont te wesen, vroome ende eerlijke Regenten, ende oprechte trouwhartige Patriotten en Liefhebbers van 't Vaderland, welker Actien en Raadslagen verre zijn geweest, van ietwes voor te nemen, veel min in 't werk te stellen, dat zoude kunnen strecken tot dissolutie van de * *Unie*, veranderinge in de Politijke Regeringe, of ware Gereformeerde Christelijke Religie, en by gevolge, tot nadeel, ruine, en distractie van de staat, maar ter contrarie, altijds hebben gestrekt, tot behoudenisse ende versekeringe van de selve, ende over zulx, dat wy allenthalven volkomen satisfactie hebben aan der zelver sincere genegentheit, ten besten van de gemeene zaken, ende in 't bysonder over de naarstigheit, trouwe ende goet beleid, by hare Ed. aangewent, in het uitvoeren van onse last, ontrent de voorsz. besoignes, rakende de nieuwe Staat van oorlog, ende 't afdanken van een gedeelte van de Militie, met den gevolge van dien, in alle het welke wy verklaren, by hare Edele niet anders gedaan te zijn, als het gene wy dien aangaande, ten dienste van 't Land, hadden goet gevonden, en hare Ed. by Iterative Resolutien hadden aan bevolen, invoegen, dat wy haar, doenmaals daar over hebben bedankt, ende als nog hertelijk bedanken, verklaren ook dat *de zelve Heeren*, ontrent de voorsz. zaken, van tijd tot tijd ons hebben gedient, van sincere ende trouwe rapporten, tot onse volkomen ende noodige onderrichtinge, zonder dat de zelve hebben doen blijken, met quade opinien gevat te zijn, veel min gepoogt te hebben, ons daar mede te abuseren, dat van gelijken, de weder-werkinge van deser Stads wegen aangewent, tegens de besendinge, by eenige weinige Heeren uit de andere Provintien gedecerneert, aan alle de Leden ende Steden van *Holland* en *West-Vriesland* is geweest, ons eigen werk, gefondeert op bondige ende zeer gewichtige redenen, ende gearresteert, by gereitireerde Resolutie, in onse Vergaderinge genomen ende gedirigeert, tot geen anderen einde, als tot het gemeene best, conservatie van de ordre van de Regeeringe, Hoogheid van dese Provintie, ende gerechtigheid van onse Stad, ende geensins om daar mede te veroorsaken, eenige distractie in den Staat: Gelijk wy ontrent de zelve tijd, door onse Gedeputeerde aan haar Ed. Groot Mogende 't zelve volkomentlijk hebben gejustificeert en in * scriptis vervaat, als wanneer *sijne Hoogheid* gelieft hadde, over onser Stads, ende der zelver afgesondene bejegeninge in 't bysonder aan U Edele Groot Mogende te klagen en te versoeken reparatie en satisfactie dies aangaande, waar toe wy ons by desen refereren, en hebben wy ons besonderlijk te looven van de goede directie, welke bygebracht is, door de Heeren die wy goet gevonden hebben, in desen te gebruiken, en hare Edele daar over nochmaals serieuselijk bedankende, belooven alle de voorsz. Heeren, onse Mede-genooten in Regeeringe, van alle het gene haar, of hare nakomelingen, ter zake 't gene voorseit is, nu, of namaals zoude mogen overkomen, kosteloos ende schadeloos te vryen, des t'oirkonde, 't Zegel der voorsz. onse Stads, ten zaken hier onder gedrukt, den 19 * *July*, 1651.

* Verbintenis.

* Schriftelijk.

* Hooymaand.

Onderstond ter Ordonnantie van de Heeren Burgermeesters, ende zes en dertig Raden.

Getekent,

GER. HULFT.

Op 't spatium, hebbende een Zegel van groenen Wassche.

Zelfs de Edele Groot Mogende Heeren Staten van *Holland* en *West-Vriesland*, verklaarden tot ontlastinge en zuiveringe van de zes gevangen Heeren, en de Regeering van *Amsterdam*, dit volgende:

DE Ridderschap, Edelen ende Steden van *Holland* ende *West-Vriesland*, representerende de Staten van de zelven Lande, allen den genen die desen zullen zien ofte hooren lesen, Zaluit; Doen te weten, alsoo in den voorleden Jare 1650. Gedelibereert werdende over het aannemen van een nieuwe Staat van Oorloge, 't verminderen van de lasten van de Landen, en 't gene wijders daar aan dependeert, eenige Heeren uit de leden onser Vergaderinge Staats-gewijse by een zijnde, als namentlijk, *Jacob de Wit*, Oud Burgermeester der Stad *Dordrecht*, *Johan de Waal*, Burgermeester, ende *Albert Ruil*, Raad Pensionaris der Stad *Haarlem*, *Johan Duist van Voorhout*, Oud Burgermeester der Stad *Delft*, *Nanning Keiser*, Raad en Pensionaris der Stad *Hoorn*, ende *Nicolaas Stellingwerf*, Raad en Pensionaris der Stad *Medenblik*, gesaiseert, en eenigen tijd op onsen *huise* van *Loevestein* gedetineert zijn geweest, ende dat alle de voornoemde Heeren: Gelijk mede de Heeren *Andries Bicker*, *Heere* van *Engelenburg*, ende *Cornelis Bicker*, *Heere* van *Swieten*, d'eerste Oud ende d'andere Regerende Burgermeester der *Stad Amsterdam*, door 't beleit ontrent de voorsz. zaken doenmaals gebruikt van der zelver Respective Stede diensten afstant hebben gedaan, ende ontslagen zijn geworden, dat ook onse *goede Stad* van *Amsterdam*, met Krijgsvolk van den Staat eenige dagen beslooten ende beset is gehouden, alle het welken by den genen die van de ware geschapentheit en omstandigheden van zaken in die tijd voor gevallen ende verhandelt, genen rechte kennisse zijn heb-

1651. hebbende, zoude konnen opgenomen en geduidet worden, als of gemelde Respective Heeren, door ofte ter zake van eenige mishandelinge ofte quaat beleit ontrent haarder Stede, ofte des Stads zaken, ende zulks door hare schult, tot zoodanige saissement ende afstant van hare diensten zouden mogen wesen gebracht, als mede dat by de Regenten van de voorseide *Stad Amsterdam*, eenige rechtvaardige oorsake tot het leet, haar door de voorsz. besettinge aangedaan, zouden zijn gegeven, en dat nochtans, in tegendeel van dien, ons klaarlijk gebleken is, door wettige en solemnele verklaringe van de eenstemmende Vroedschappen der voorsz. Stede, dat de meer gemelde *Heeren* Respectivelijk, met alle sinceriteit en getrouwigheid, hebben achtervolgt en na gekomen, 't gene henlieden by hare Committenten in mandatis gegeven en belast was, ende specialijk op de Poincten, het verminderen van den last van den Staat rakende, ende in reguart van den Staat van Oorloge, met 't genen daar aan dependeert, en alles wat eenigsins uit de deliberatien daar over gehouden, is geresulteert, zo aangaande de inhoudinge der Consenten, als betalinge van een gedeelte der Militie, by den Rade van Staten, in meer geroerde Staat van Oorloge gepetitioneert, mitsgaders op de Executie van de resolutien, dien aangaande, by ons genomen, met het genen daar aan dependeert, haar hebben gedragen, achtervolgende den last en intentie van de voorsz. respective Vroedschappen, hare Heeren principalen en Committenten, ook de zelve van tijd tot tijd gediend, van pertinente getrouwe ende waarachtige rapporten, aangaande alle advijsen en consideratien, zoo by de andere Leden in onse Vergaderinge, als mede by de Gedeputeerde van de andere Provintien, in de Vergaderinge van de Heeren Staten Generaal, zo pro als contra geopent en gemoveert, alles tot der zelver Vroedschappen volkomen Instructie, goed contentement, en absolute satisfactie, dat mede in 't beleyt der voorschreve zaken en deliberatien in de Respective Vroedschappen de zelve Heeren ofte iemand van haar luyden, noyt getoont hebben, door eenige passien gedreven, oft met quade opinien ingenomen te zijn, maar in tegendeel van dien, altijds oprechtelijk, sincerelijk, en ongepassioneert, de zaak te hebben gedirigeert, immers zoo vele in haar is geweest, met alle betamelijke middelen betracht te dirigeren, alles tot versekeringe van *de diergekofte Vryheyd* der Geunieerde Provintien in 't gemeen, en van onsen Lande van *Holland* en *West-Vriesland* in 't bysonder, en zulks alles tot ruste, welstant, en ten gemeene beste van onse lieve Vaderland. *Zoo is 't*, dat wy van alle het doen en laten ontrent de voorsz. zake in onse Vergaderinge voorgevallen, insgelijks goede en pertinente kennisse hebbende, ons dienthalven, ten volle vernoegt houdende, en voorts volkomelijk defererende aan de Respective getuygenisse van de voorseyde Vroedschappen der Respective Steden van *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Amsterdam*, *Hoorn*, en *Medenblik*, ook volkomen satisfactie vindende in de onschult en oprechtigheyd van de Proceduren, die by, en van wegen de Regeringe van de meer geseyde Stad *Amsterdam*, ontrent de voorseyde zaken zijn gebruykt, en daar van niet anders oordeelende, dan dat de zelve zijn gedirigeert geweest, ten besten van den Staat in 't Generaal, ende van onse Provintie in 't particulier, tot wegneminge van alle misduidingen abusive, informatien, quade en ongefondeerde opinien, verklaart hebben, ende verklaren mitsdesen, dat alle ende een iegelijk van de wel gemelte Heeren, ende die van de Regeringe der voorseide *Stad Amsterdam*, ontrent de voorsz zaken, deliberatien, resolutien, ende executien van dien, niet anders gedaan ofte beleyt hebben, als 't gene goede ende oprechte Regenten, getrouwe Patriotten, ende Liefhebbers van *de Vryheyd* ende Welvaren van de Landen, ende van de goede Ingesetenen van dien, schuldig waren, ende hadden behooren te doen, ende dat derhalven alle de zelve ende een ieder van haar in hare eere, goeden naam ende faam, door het voorsz. saisissement, detentie, ende 't verlaten van hare respective diensten, ende door de voorsz. besettinge van Krijgsvolk der *gemelde Stad*, in geenen deele zijn ofte gehouden konnen worden te wesen gekrenkt, geledeert ofte verkort. Aldus gedaan ende gearresteert in onse Staatsgewijse Vergaderinge, onder onsen grooten Zegel, op den 23 * *Augusti*, des Jaars onses Heeren ende Zaligmakers 1651. ** Oogstmaand.*

Endelijk is ook door de Gemagtigde Leden van *Holland*, op het papier gebracht de punten, die op 't openen van 't geschrift, getitelt, *Redenen en Motiven, die zijn Hoogheid*, &c. doen wierden voorgestelt. Eenige weinige exemplaren lietense hier van drukken, onder den titel van, *Zijn Hoogheyds Redenen en Motiven &c. ondersocht.*

Waarachtig en noodig Bericht,

Van 't gunt by de Heeren Staten van Holland *en* Westvriesland, *in den Jare* 1650, *van tijd tot tijd is geadviseert, geresolveert, en gedaan, ontrent het werk van * Menage, ende difficulteit, gemaakt in 't dragen der versochte consenten, van de welgemelte Provintie, tot onderhoudinge en betalinge van een gedeelte van de Militie, by tijde van oorloge in dienst geweest zijnde.* *Ondersoek en Wederlegging van zijn Hoogheyds Redenen, &c. * Zuynigheyd. Wat d'oorsaken hier van zijn geweest.*

MITSGADERS:

Wederlegging van zeker Geschrift, geintituleert, Redenen en Motiven; die zijn Hoogheid den Prince van Oranje, *hebben bewogen by der hand te nemen, zoo ten reguarde van de gearresteerde Heeren, als van 't gene aangevangen is geweest, aan, by, en ontrent* Amsterdam. *Wederlegging der zelve.*

In dit Bericht, dat tot geen ander insicht van de Staten van *Holland* in 't licht gegeven wierd, dan om hun Bondgenooten, en al degenen die 't voorsz. geschrift van *zijn Hoogheid* ter hand quamen, na- *Waarom de H: Staten van Holland dit lieten uyt gaan.*

der

1651. der onderrechting te geven, ook insonderheid, om de eere 's Lands van *Holland* en *West-Vriesland* te rechtvaardigen, en den nakomelingen de ware gelegentheid van de zaken, in 't voornoemde schrift aangeraakt, bekend te maken, wierd eerst den gantschen handel oprechtelijk, en 't voornaamste, 't geen tusschen de afgesondene Landschappen, *zijn Hoogheid*, en de Staten van *Holland*, nopende de zaak van * zuinigheid, mitsgaders, het verminderen van Krijgsvolk, in den Jare 1649. en 1650. voorgestelt, voorgevallen was. Daar na wierden grondig en wijtloopig wederleit, de punten, die *zijn Hoogheid* in het boven gemelde geschrift, *Redenen en Motiven &c.* tot zijn verschooning en verdeding had by gebracht.

Des zelfs Inhout.

* *Menage.*

I. Wegens d'afdanking van 't Krijgsvolk.

Want voor eerst, toondense datse boven de hoogdringende noot, na orde van de Regering, vermogten in te houden de betaling van Krijgsknechten, tot wier aanhouden, zy dikwils verklaring gedaan hadden, niet te kunnen verstaan of bewilligen, en dat, mitsdien het aanschrijven en bekent maken aan Ritmeesteren en Hopmannen gedaan, by hen wettelijk en recht gedaan was.

II. Wegens d'Hollandse besending.

* *Junius.*

Ten tweeden, wesense aan, dat de besending, by die gelegentheid, zonder hun verlof, ja, in hun weder wil, aan al de Steden en Leden van *Holland*, op den vijfden en zesten van * *Zomermaand* besloten, en in 't werk gestelt was geweest, onwettelijk, strijdig tegens d'orde en forme van de Regeering, en regelrecht gaande tegens de Hoogheyt en Gerechtigheyd, van hun Staatswijse vergadering, ook insonderheyd, dat 'et was strekkende tot nadeel van de Vryheid der beraadslagingen, van de Leden van *Holland.* Wesen ook aan, hoe ongegront en ongerijmt de redenen waren, die in de zelve besending, by *zijn Hoogheyt*, en deszelfs afgesondene, tegens den gantschen handel der Staten van *Holland* gebruykt wierden.

III. Wegens 's belegeren van Amsterdam en 't vangen der zes Hollandse Heeren.

* *Julius.*

Ten derden, toondense dat den aanslag op dese *Stad Amsterdam*, den dertigsten van * *Hooymaand*, des Jaars *zestien hondert vijftig* ondernomen, mitsgaders het gevangen nemen van de bewuste zes Heeren, uyt hun opper-machtige Vergadering, ten zelven dage gedaan, met den gevolge en aankleven van dien, was geweest, een datelijkheyd op de Vryheid, Hoogheyd, en Oppermacht van hun Landschap, regel recht strijdende, tegens alle Wetten, Rechten, en Handvesten desselfs.

Endelijk wierd ook alles, 't geen tusschen eenige Provintien, nopende dit werk, in den Jare *zestien hondert en vijftig* was voorgevallen, by d'Algemeyne Staten, door een * *Algemeyne vergiffenis*, ter neder en bygelegt, en daar van dit volgende Placcaat beslooten, vervolgens gedrukt, afgekundigt en aangeslagen.

* *Generale Amnestie.*

Afkondiging van een Algemeyne vergiffenis en vergeting van alle de voorgaande verschillen, en datelijkheden.

ALsoo in den beginne van den Jare 1650. eenige onlusten in de Regeeringe zijn ontstaan, de welke naderhant verder ende verder gegaan zijn, op 't Fondament van zekere Resolutien, op den vijfden ende sesten * Juny *des zelven Jaars, by de ordinaris Vergaderinge van de Heeren Gedeputeerde ter Generaliteyt genomen. Ende dat naderhant* God den Heere Almachtig *gelieft heeft, de voorsz. onlusten wederomme na zijn Vaderlijke goedertierentheyd geheelijk weg te nemen: Mitsgaders tusschen de gemeene Bontgenoten zoodanigen Harmonye, Eendracht, Liefde, Confidentie ende affectie te doen blijken, dat alle de grootwichtige deliberatien, die ter occasie van 't overlijden van* zijne Hoogheyd den Heere Prince van Oranjen, *Hoog-loffelijker Memorie, gehouden zijn, in de Generale Vergaderinge van de Respective Staten der Geunieerde Provintien, Extraordinarie alhier in* 's Gravenhage *geconvoceert, met eenparigheyd ende volkomen contentement van alle de Geunieerde Provintien gelukkelijk ten eynde zijn gebragt, zoo hebben de Respective Staten van de Provintie van* Gelderland, Holland, Zeeland, Uitrecht, Vriesland, Over-Yssel, *ende* * Stad *en* Landen, *omme de gedachten van de voorsz. onlusten te* * eradiceeren, *uyt te memorie van de jegenwoordige, en toekomende eeuwen, en den bant van de voorsz. Eendracht, Liefde, Confidentie en affectie onder de respective Provintien te vaster en indissolubel te maken, en daar mede te sluyten de zelve Illustre en groote Vergaderingen van de gesamentlijke Bondgenoten, verklaart, gelijk de zelve verklaren mits desen, nu noch noit, te zullen, nochte willen gedenken aan alle 't gene in den voornoemden jare* 1650. *is voorgevallen, noch ook eenig ressentiment over 't gene voorsz. is, tegens eenige Provintien, Persoonen, ende huysen, in 't gemeen ofte bysonder, te betoonen, hoedanig 't zelve ook zoude mogen zijn, maar ter contrarie alles te vergeten, als of alle 't zelve noit en ware gepasseert, houdende tot dien eynde mede de voorsz. Resolutien van den vijfden ende zesten* * *Juny voornoemt, als niet genomen, mitsgaders nul, krachteloos, ende van onwaarde, gelijk mede alle 't gene uyt krachte, ende in gevolge van dien, in eeniger manie-*

* *Zomermaand.*

* *Groeningen.*

* *Ontwortelen.*

* *Zomermaand.*

1651. *manieren is gedaan, ende daar op gevolgt, zullende mede tot bekrachtinge van alle 't gene voorsz. is, vernietigt, ende uyt de publijke Notulen, zoo van de Generaliteyt, als van de respective Provintien gelicht, geroyeert, ende uytgenomen worden, alle Resolutien, Acten, ende Actitaten, ter zake als vooren genomen, ende in de zelve ge-insereert. Aldus gedaan, ende verklaart: by de Hooggemelte Heeren Staten van de respective Genieerde Provintien*, op de groote Zale *van* 't Hof van Holland, *den negentienden* * Augusti, *zestien hondert een en vijftig.*

* Oogstmaand.

Was geparaphreert:

Jan de Jonge van Oosterland, vt.

Onderstond,

Accordeert met het Register,

N. Ruysch.

Beschrijving van de twee
BLOK-HUYSEN
voor Amsterdam.

Van de Blokhuysen voor Amsterdam.

DIe van *Amsterdam*, vervaart voor zoo schielijken en onverwachten overval, als hun in den voorleden Jare, 1650. beschoren was, maar door de donkerheid en slag regen belet wierd, hadden al korts na *zijn Hoogheids* vertrek, besloten, om de *Stad* voor zodanige onheilen, zo veel mogelijk, te bevrijden, twee sterke houte *Blokhuisen* in den *Amstel* te doen bouwen, gelijk ook voorts in 't werk wierd gestelt: zy wierden dan geset ter plaats,

Plaats daar de Blokhuysen hebben gestaan. daar nu de groote nieuwe steene *Amstels brug* gelegen is, en aan beide des zelfs zijden, zoo ten oosten als ten westen, wierden ook op des *Amstels* wegen, *hameyen* gestelt, daar mede men de zelve kost af- *Hameyen.* sluiten; hoedanig zich dese Stads voorpoorten en *Blokhuisen* vertoonden, word hier boven afgebeelt, zulks die aan de binnenste zijden, van de Stad af, waren aan te zien.

De

1651. *Beschrijving van 't onderste gedeelte.* De *Blokhuisen* waren op dikke sterke eyke palen, wel vast in de gront geheit, gefondeert, men ziet hier by 't water verscheide bogen of poorten met latten beset, daar 't water tussen door loopt; te midden kon men met Chaloupen of Schuiten door de zelve, in de Blokhuisen varen, om alderley levens middelen en Krijgsbehoeften, daar binnen te brengen, ook konden hier onder verscheide gewapende Chaloupen gebergt en bewaart worden, om altijt vaardig te zijn. Maar aan beide de zijden, en voornamelijk van vooren, en naar buiten toe, was d'onderste stadie vol geschut poorten, met toevallende deuren, even als die op de Schepen van oorloge; hier uit kon men met sware stukken op ropaarden na de Scheeps manier, ontrent twee of drie voet boven water, langs 't zelve heenen schieten; Vijftig of zestig treden van de *Blokhuisen* af, naar buyten toe, was een rye palen, dwars over den *Amstel*, van d'eene zijde tot d'ander heen geslagen, doch recht voor de *Blokhuysen* wierden twee openingen, zoo wijt, als die breet waren, open gelaten, die men des nachts, of als men wilde, met een boom, vol yzere pinnen, kon toesluyten, zoo dat allerley Schepen, Schuyten en Vaartuyg, van buyten naar binnen willende, eerst recht tegen dese *Blokhuysen* aan, en dan ter zijden dezelve mosten door varen, de welke by quaatwillige gelegentheyt, zoodanig van 't geschut konden gegroet worden, datse eerder na de gront, als binnen zouden geraken. *Van het bovenste deel.* Boven dese eerste verdiepingen, waren redelijke brede opene gangen (want de huysing, of 't gebouw hier boven, was smalder en korter dan 't onderste) met dikke houte borstweringen, vry voor een musket-kogel, voorsien. Hier konden de Soldaten, gelijk beneden de Konstapels en Boschieters hun wagten houden, en in de benedenste Vertrekken of Kamers, die met dese houte wallen, gelijks vloers quamen, haddense hun verblijf: De bovenste Kamers waren zeer luchtig, en vermakelijk van uytsicht.

Maar na dat dese *Blokhuysen* ontrent drie Jaren hadden gestaan, bevond men datse, door het dichte en menigvuldige paalwerk, de loop en schuring des *Amstels* eenigsins beletten, 't welk ondiepte, en verstopping veroorsaakte, gelijk men ook begonde te beraadslagen, over 't uytleggen en vergrooten van de Stad; En alhoewel de *Blokhuysen* met voor bedachtheyt geset waren ter plaatsen, daar de nieuwe Stads wallen ter zijden aan zouden komen te schieten, zoo wierden deselve evenwel, om de voorverhaalde (misschien ook om andere wichtige redenen) door Burgermeesters en xxxvj. Raden afgekeurt. *Waarom, en door wiens last de zelve zijn afgebroken.* Zy zijn dan in den Jare zestien hondert en vier en vijftig, in * *Hooymaand* gesloopt en afgebroken, door niemands anders orde en bevel, als alleenig der voornoemde Vroedschap van *Amsterdam*, door wiens last zy ook eerst gebouwt zijn geweest. Op dit afbreeken der *Blokhuysen* heeft d'*Amsterdamse* Poëet *Jan Vos*, de volgende Vaarskens gepast.

* *Julius.*

Amsterdam spreekt:

Ik hoef geen Blokhuys, neen, mijn waat'ren zijn mijn muuren:
Wie twijffelt, vraag het Heyr dat niet by 't nat kon duuren.

Byvoegsel. „In *Grasmaand* deses Jaars 1651. gebeurden alhier een stoute en noyt gehoorde daad: Zeker *Smit* voor desen van de steen gesneden zijnde, vond sich na eenige tijd weder behipt met 't zelve quaal; en van pijn overvallen zijnde, neemt een manhafte resolutie, en snijd met een brood-mes op de zelve plaats, daar hy te voren gesneeden was, een snee tot in de krop van de Blaas, en haalt de steen daar uyt; doch wierd daar na door hulp van een Arts en Heelmeester geneesen.

ACHT-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Oproer t'Amsterdam, door de moedwilligheit eeniger Bootsgesellen, daar over zommige met de dood gestraft worden; Vonnis van Anthoni Jacobsz. daar in de gelegentheit des oproers verhaalt word; als mede dat van Joris Jansz. Oploop in 't uitvoeren van dese twee Vonnissen, waar door eenige Borgers, uit haastig en onvoorsichtig schieten dood blijven. Plakkaat tegens de Bevelhebbers, die de Soldaten belast hadden te schieten; wat hen in alsulke gelegentheit te doen stont. Twee der zelver wijken uit de Stad; de Weduwen en Weesen der geschooten Burgers werden begiftigt. d'Andere muitende Bootsgesellen, gaan in stilligheit weder te scheep.

Ao. 1652. En tijde, dat dese *Vereenigde Nederlanden*, den vinnigen en bloedigen Oorlog, tegens *Olivier Kromwel*, namaals * *Protector*, en 't *Parlement* der doenmaals genaamde *Republike*, van *Engeland*, gedwongen waren te aanvaarden, ontstont 'er t'*Amsterdam* een beklaaglijk oproer, dat

* *Beschermheer*

1652. dat eenige Borgers, door onvoorsichtigheid zommiger Bevelhebbers der Soldaten, 't leven koste. Want als in * *Herfstmaand* des Jaars 1652. eenige Oorlogscheepen uit *Hitland* gekomen, in '*t Vlie* binnen geloopen waren, om aldaar ordre te verwachten, waar men die vorder zou willen gebruiken, hebben eenige Bootsgesellen van de zelve zich vervordert, tegen wil en believen van hun Overigheid van Scheepsboort af, naar *Amsterdam* te varen, en aldaar de *H:* * *Directeurs*, hunne betaals Heeren, onbehoorlijk, en voor den tijd, geld af te eisschen; en alzoo door de weigeringe des zelfs, groote ongebondenheit, zoo met scherpe dreigementen, als werpen van steenen quam te ontstaan, zoo dede de Majestraat eenige van de moetwilligste by den kop vatten, waar van twee verwesen wierden, om op gehangen te worden: en nademaal het eene Vonnis zeer beknoptelijk het gantsche bedrijf vervat, zullen wy 't zelve van woord tot woord hier laten volgen.

* *Septemb.*

Bootsgesellen varen tegen wil hunner Overheyd na Amsterdam.

* *Bestierders.*

Vonnis van Anthoni Jacobsz. van Koppenhagen.

ALsoo *Anthony Jacobsz.* van *Koppenhagen*, oud vier en twintig Jaren, voor Bootsgezel gevaren hebbende, op 't Schip de *Swarte Leeuw*, daar voor Capiteyn op commandeerde *Hendrik de Raad*, ten dienste van de Hoog Mogende Heeren Staten Generaal der Vereenigde Provintien, onder 't bewind van den Directeuren van 't Extraordinaris equipagie hier ter Stede uytgerust, hem zoo verre verloopen heeft, dat hy gevangen, vergetende zijn eer ende eed, autheur ende aanleyder is geweest, dat de meeste van 't Scheepsvolk van de *Swarte Leeuw*, tegens dank, ende in weerwil van den Capiteyn, van boort gegaan, ende in een Kage gevallen zijn, die op stroom lag, met de welke zy herwaards aan zijn gekomen, niet tegenstaande de Commissaris van de Monsteringe binnen Scheepsboort komende, het volk van de Hooge Overigheyt aan zeyde, *dat niemand zich van boort en zoude begeven, op lijfstraffe*, dat hy *gevangen* des ongeacht, op den avond complot, ende de Maats opgemaakt heeft, omme het Schip te verlaten, (alhoewel hy moet bekennen, dat de Kapitein was een goet minnelijk man) ende dat de Maats, tot dien einde zouden varen aan een Kaag die op stroom lag, doch de Kapitein bemerkende, dat de Matroosen met de Boot van 't schip aan de Kaag wilden varen, heeft hen gedreigt, by aldien zy zulks bestonden, *daar in te schieten*, daar op hy *gevangen* het woord voerende, beletten 'er wijse zeide: *Kapitein, dat en zult gy niet doen*: voorts met *Joris Jansz.* van *Haarlem*, zijne complice, en *Roelof Roeloffz.* van *Bergen* in *Noorwegen*, en noch eenige andere meer, welkers namen hy gevangen juist niet en gedenkt, gegaan wesende by ende ontrent de Konstapels kamer, met intentie, om hem van de zelve te bemachtigen, ende by aldien tegens haar iets feitelijks mochte worden ondernomen, 't zelve te beletten, heeft hy *gevangen* de Maats geanimeert, *zy zouden slechts in de boot vallen*, hy zoude wel zorg dragen, dat de Konstapels kamer wel zoude werden bewaart, 't geen hem *gevangen* van de Maats in de Boot vallende, ook wel ernstelijk en scherpelijk te doen aangemaant en belast worde: Dat hy *gevangen*, komende met de Kage van '*t Vlie*, daar inne waren ontrent vijf en tzeventig mannen van 't schip *den Swarten Leeuw*, ende vijf en veertig van *de Kroon*, herwaards aan, het volk heeft geanimeert ende opgerockent, *omme niet weder Zee te kiesen*, nochte dienst te doen, 't en ware zy eerst ende voor af voldaan waren, van hare verdiende Maand-gelden, *tot dien einde, des Zondags avonds (als zy met de Kaag hier arriveerden) met de Matroosen complot makende*, dat zy gesamentlijk ende gelijkelijk, des Maandags uchtens, de Klocke half acht uuren, zouden compareeren voor het *West-Indisch Huys*, *heeft hy* gevangen, *niet alleen het volk van de Kaag, maar daar ook gevonden vijf of zes hondert mannen van de andere Schepen, uyt de welke zy eenige uyt maakten, daar onder mede was hy* gevangen, *die in de Vergaderinge van de Directeuren zoude binnen staan, omme hunne Remonstrantie in te brengen, die, des Maandags uchtens in de Vergaderinge verschijnende, zijn* (*op zijn* gevangens *confessie zelve*) *by de Directeuren bejegent, met alle minnelijkheyd ende beleeftheyd, haar belofte doende*, dat zy in alles goed contentement zouden ontfangen, by aldien zy t'scheep wilden gaan, *doch des ongeacht, dat hy* gevangen, *ende de Matroosen, de goede voorslagen van den Directeuren in de wint slaande, ende ziende dat zy dien uchtent niet en wierden betaalt, als zy begeerden, gesamentlijk complot hebben gemaakt*, van niet t'scheep te gaan, ende alle dagen des uchtens ten acht uuren voor '*t West-Indische Huys* te compareeren, ende niet af te houden, ter tijd ende zoo lange toe, als zy zouden wesen betaalt, *dat hy* gevangen *des anderendaags, wesende Dingsdag, met zijne complicen wederom binnen heeft gestaan, remonstrerende als voren, alwaar hem, hoewel onwaardig, andermaal heusch ende beleeft bescheyt is gegeven, zulks dat hy zelve zeyt*, daar genoegen mede behoorden te hebben genomen, *doch, in tegendeel, dat hy* gevangen, *van zijne bende gedeputeert is geworden, omme wederomme binnen te staan op Woensdag, onder dese Conditie*, dat by aldien hy *gevangen* geapprehendeert mochte worden, dat zijne Compagnons gehouden zouden wesen, hem feytelijk te ontsetten, gelijk hy mede verbonden was, die gene te ontsetten, die van zijne complicen mochten werden gevangen, als hy daar by of ontrent was, daar op hy *gevangen* binnen staande, ende zich zeer onhebbelijk dragende, vorderde niet alleene voor hem, maar ook in de naam van 't gemeene Scheepsvolk, *de Maant-gelden van den Directeuren, op een onbehoorlijke en dreygende wijse*, alwaar hy *gevangen*, in de Vergaderinge, door den Major *Jacob Bikker*, die daar present was, ende twee van 's Heeren dienaars, wierde geapprehendeert; dat hy *gevangen* zich niet ontsien heeft, zich te opposeeren tegen de *Justitie*, en ten tijde van zijne apprehensie, bestond zijn mes uyt zijn zak te trekken, in de Vergaderinge, ende hem daar mede te weer te stellen, ook ongetwijfelt meer zoude gedaan hebben, hadde hy (niet overvallen wesende) zijn mes uyt de scheede konnen ontblooten, dat hy gevangen nu geapprehendeert zijnde, ende door de handen van de *Justitie* geleyt wordende, in 't

uyt-

1652. uytkomen van de poorte van 't *West-Indischhuys*, ende op het pleyn, seditieuselijk geroepen heeft; *Mannen, hier gaanse met my heen, ik word vast weg geleyt, waar benje nu*, of diergelijke in substantie, als of hy zeggen wilde, *Ghy en hout u woord niet, om my te ontsetten*, dat, op het voorschreve geroep, (zoo hy zeyt, uyt *Jan Bastiaansz.* en *Roelof Roeloffz.* beyde mede *gevangen*, verstaan te hebben, die onder anderen belooft hadden, *hem gevangen te ontsetten*) neffens een menigte van Matroosen toegeloopen zijn, de voorsz. *Jan Bastiaansz.* ende *Roelof Roeloffz.* met uytgetogene messen, met intentie, omme hem *gevangen* de handen van *Justitie* te doen ontkomen: Alle het welke, wesende zaken die confineren notoirlijke mein-eedigheyd, rebellie, ende oprechte seditie, ende muitinerye, die in een Stad van Rechten niet getollereert, maar anderen ten exemple gestraft behooren te werden: ZOO IS'T, dat mijne Heeren van den Gerechte, gehoort den eisch ende conclusie van mijn Heere den Schout, ende de Confessie van de voorschreve *gevangen*, den zelven gecondemneert hebben, als zy hem condemneeren mits desen, gebracht te worden op 't Schavot, voor de *Waag* alhier, ende aldaar mette koorde ge-executeert te werden, dat 'er de dood na volgt, gunnende het doode Lichaam de aarde, verklarende zijne goederen, zoo hy eenige heeft, geconfisqueert ten profijte van den Heere. Actum den 19 * *September*, 1652.

* *Herfstmaand.*

By den Heeren Schout,

Nicolaas Korver,
Dr. Frank van der Meer, *en*
Kornelis de Graaf, *Heere van Zuid-Pols-broek, Burgermeesteren.*

Albert Pater,
Dr. Cornelis van Dronkelaar,
Mr. Joris Backer,
Nicolaas Pankras,
Kornelis van Vlooswijk, *en*
Gerrit van Hellemont, *Schepenen.*

Ende ge-executeert den twintigsten daar aan volgende,

Præsentibus de zelve Heeren.

Inhout van 't Vonnis van Joris Jansz. van Haarlem.

'tVonnis van *Joris Jansz.* quam byna op den zelven zin uit, en melde, *dat hy met eenen* Anthoni, Jan Bastiaansz., Roelof Roeloffz., Klaas van Schellingwou, Jaap uit 't Veen, *en andere Matroosen meer, op een avond in 't Vlie, (te dien einde t'zamen gerot en vergadert zijnde achter de Spil,) opset en t'zamenspanning gemaakt had, om uit 't schip te gaan, 't zelve te verlaten, en op te komen in weerwil van den Hopman, en tegen uytdrukkelijk verbot van den Gemachtigden van de monstering, die binnen Scheeps-boort was, en daar door uytdrukkelijk bevel van de Heeren Staten verbot had gedaan, dat geen van de Matrosen hem zoude onderwinden op te komen, of uyt het Schip te gaan, op lijffstraf.* Dat hy ten voorsz. eynde had helpen besluyten, om met de boot te varen aan zeker kaag-schip, dat op stroom lag, maar dat de Hopman, zulks gewaar wordende, hem, en andere matrosen meer, met harde woorden aanging, datse van hun opset en voornemen zouden afstaan, of hy zich andersins genootsaakt zoude vinden, om op de boot, die de maats van boort zoude voeren, los te branden; waar op, onder hen goet gevonden was, dat *Anthoni*, met noch andere van de medeplegeren, zich van de Konstapels kamer zouden versekeren, ten einde, de boot af en aan de kaag varende, uit het schip geen leet of hinder quam te geschieden. Dat *Anthoni, Roelof Roeloffsen* van *Bergen*, en hy *Joris* zich gevonden hadden by en ontrent de Konstapels kamer, om zich van de zelve te versekeren, by aldien iet feitelijks tegens de boot mogte worden ondernomen. Dat, onder gunst van 't geschut, de Matrosen, tot ontrent vijf en tzeventig in 't getal, van 't schip aan de kaag gekomen waren, alwaarse noch ontrent vijf en veertig mannen van 't schip de *Kroon* vonden, en t'zamen, gezeilt waren na *dese Stad*, alwaar *Anthoni* en dese *Joris*; het woort gevoerd en geseit had, *Mannen, als we t'* Amsterdam *komen, zullen we zeggen, dat we de Heeren wel willen dienen, maar dat we eerst voor af willen hebben en ontfangen, onse verdiende gelden, en dat de Matroosen om 't zelve te eischen, de klok voor acht uuren zouden vergaderen, by, en ontrent de* Stads Herberg; *om dan gesamentlijk te trekken naar het* West-Indisch-huis, *daar de Bewinthebberen hun Vergadering hielden; zonder dat zich iemand had achter te houden.* Dat ze des uchtens aldaar komende, gevonden hadden, noch ontrent 5 of 600 mannen van andere Schepen, daar *Anthoni* het woort tegen de troepen gevoert, en geseit had. *Wy zullen en willen het gelt hebben, al sout 'er noch zoo gaan.* Dat hier op eenige van de Matroosen, ter Vergadering van de Bewinthebberen, quamen binnen staan; en hun betaling eischten, die met alle minlijkheit van de Bewinthebberen ontfangen wierden; en hen aanboden genoegen te geven, by aldiense te scheep wilden gaan. Dat, niet tegenstaande dese goede vermaningen, dese *Joris*, met d'andere Matrosen, noch eens opset gemaakt had, van niet te scheep te gaan, voor al eer zy ten vollen betaalt waren, en datse, te dien einde, alle dagen

1652. voor 't *West-Indisch Huis*, des uchtens, ten acht uuren, zouden verschijnen, tot datse hun volle betaling bekomen hadden. Datse dien volgende, des *Dingsdaags* uchtens, weder voor het *West-Indisch Huis* te zamen rotteden, en voor de tweede reise in de Vergadering quamen binnen staan, daarse met gelijke beleeftheid, als daags te voore, bejegent wierden. Dat hy, zich des niet kreunende, des anderendaags met de troupen weder aangetrokken was, en zich zeer onhebbelijk tegens de Soldaten, die daar gekomen waren, om alle muitery te weeren, en de Bewinthebberen voor alle onheil te beschermen, gedragen, en onder anderen met dese vieleinige en oproerige woorden (kloppende met de hant op de borst) uitgeborsten, en geseit had, *Schiet nu gy Fielen en Schelmen, hier ben ik, schiet.* Dat hy gevonden was te staan voor de poorte van 't *West-Indisch Huis*, als wanneer de zelve geopent wierd, om te zien welke personen hen zo vermetel en stout aanstelden, met werpen van steenen over de muuren, niet zonder groot vermoeden van mede geworpen te hebben, te meer alsoo hy daar voor de poorte gevat wordende, en zich tegen den Gerechte stellende, met hem ter were te stellen, tegens zijn hechtenis, vermoed wierd, den Dienaar, die hem onder andere vatte, met een steen in 't aangesicht geslagen te hebben. Dat hy in 't openen van de deur, den Onderschout *Buyl*, zeer oproerig en muytachtig aldus had aangesproken: *Hier ben ik nu, gy en zult en hebt het herte niet te schieten, of wy zullen maken, dat het huis het onderste boven raakt, &c.*

Oploop in 't uitvoeren van dese Vonnissen.

In 't uitvoeren van dese voorschreven vonnissen, voor de *Waag* (daar toen 't Schavot stond, vermits 't Oude Stadhuis afgebrand, en 't nieuwe noch niet vaardig was), begosten zommige wijven te schreyen; en beswijmende, deden hun best, om uit den drang van 't volk te raken; doch hier op drongen eenige, die van d'achterste voort geset wierden, zoo stijf op de drie vendelen Soldaten, die voor de *Waag*, tot weernis van alle oploop, gestelt waren, aan, dat die zich genootsaakt vonden, om achter uit te wijken, maar eenige hunner Bevelhebberen, dit ziende, belasten met een haastig gemoet, doch onversichtelijk, onder den hoop los te branden; desen last van hun Bevelhebbers sommige nakomende, troffen eenige ter doot, en quetsten andere deerlijk. Eenige Soldaten de haastigheit van hun Bevelhebberen wel merkende, hielden hun trompen om hoog, en schooten zo in de lucht. Dit schieten veroorsaakte onder het volk zoo groot een schrik en verbaastheit, dat ieder om een goet heen komen zag, en van den *Dam* vloot, zoo dat de menschen d' eene den andere onder de voet liepen en vertraden, vallende hol en bol over malkanderen heen, en mantels, hoeden en opperkleden, in de loop lieten: het recht, niet te min, wierd evenwel uitgevoert, maar hoe weê dit reukloos schieten der Soldaten uit last van hun Bevelhebbers, den Wethouderen deser Stede in hun herte deed, gavense met dit volgende plakkaat, datse deden afkundigen, genoeg te kennen.

De Soldaten schieten onder 't Volk.

Daar van eenige dood blijven, andere gewont worden, en de rest vluchten.

Afkundiging der Wethouders deser Stede, om uit te vinden die Bevelhebbers, die 't schieten geboden, en de Soldaten, die geschoten hadden.

ALsoo mijne Heeren van den Gerechte als Vaders ende Voorstanders van hare Gemeente, niet meer ter herte zijn nemende, dan de ruste, vrede ende welvaart van de Stad, ende dat hare E.E. tot dien einde in de bewuste *Foulie*, die dese week is gebeurt en aangestelt, by en ontrent *'t West-Indisch Huis*, haar geneceßiteert hebben gevonden, tot gerustigheit haar te versekeren van eenige moetwillige Matrosen, daar onder 2 waren, die de meeste aanleidinge tot complotterye ende seditie hadden gegeven, en daarom by mijne Heeren van den Geregte, over haar begane fauten op gisteren gedoemt zijn, om door den Scherprechter openbaarlijk met de koorde te worden geexecuteert: in en ontrent welke Executie mijn welgemelte Heeren, om alles buiten confusie te houden, also niet sonder vrese was, dat by het groot getal van de delinquerende Matroosen (daar onder hun hadden verbonden om hunne medeplichtige te ontsetten, in cas, zy van de *Justitie* mochten werden geapprehendeert, mits iets feitelijks tot ontsettinge van de criminele zoude mogen werden ondernomen, ordre gegeven hadden, dat *den Dam* zoude werden beset, met drie Vendelen Soldaten, met intentie, dat niet en zoude werden geattenteert, ten ware eenige feitelijkheid tegen de executie mochte werden aangerecht: Soo is 't (*God* betert) gebeurt, niet alleen tegen ordre en intentie van mijn wel gemelte Heeren van den Gerechte, maar ook tot innerlijkste en beweeglijkste droefheit harer herten voorgevallen, dat eenig volk van achteren *de Wage* zijnde, aangedrongen, om de *Justitie* te aanschouwen, zoo als in gelijke gelegentheid gewoonlijk is te geschieden) met de Soldaten (zo zy zeggen) vernemende dat de troepen aandrongen, om de Criminele te ontstelen, haar Musketten hebben geloft in 't wilt, tot eenige malen toe, tot ongelooffelijken hertseer van de Heeren van de Magistraat, daar present, eenige van de Burgerye de *Justitie* aanschouwende, zijn ter neder geschoten. En dewijle mijne Heeren voorn: in hare Vaderlijke affectie, die zy ongeveinsdelijk hare gemeente toedragen, dien aangaande van meninge zijn aan te rechten scherpe examinatie, zo als zy alrede zijn doende, ende dat de boetschuldigen tot noch niet en konnen werden uitgevonden: Nodigen derhalven hare E. Edele, allen en een yegelijken van de gemeenten, om te openbaren de kennisse die zy van de voorverhaalde zake en gelegent-

1652. legentheid zijn hebbende, onder beloften, zoo iemand van de Gemeente weet aan te wijsen, eene van de Soldaten, die hunne Musketten hebben gelost, ende de Burgery daar mede hebben gegrieft; dat de zelve aanwijser tot belooning ter eere, ende ten dienst aan de *Justitie* gedaan, genieten zal een recompense van 300 gulden. Dat noch daar en boven, zo yemand wiste te zeggen, ende te betuigen, dat eenige van de Officieren last tot het schieten mochten hebben gegeven, dat de zelve daar voor zullen ontfangen tot vereering als vooren, 600 guldens, ende dat hare namen zullen werden gesecreteert.

Afgekundigt den 21 * September, 1652.

** Herfstmaand.*

Wat ordre de Bevelhebbers, in dit oploop hadden dienen te houden.

Den haastigen onbedachtsamen yver en onervarentheid der Bevelhebbers, die last tot schieten hadden gegeven, is alleenlijk dit droevig ongeval te wijten, want alsulke oploopen of gedrangen, gebeuren hier gemeenlijk altijt, in't uitvoeren van dusdanige Vonnissen; en by aldien 't volk al te zeer op de Soldaten hadden aangedrongen, mosten de Bevelhebbers, om zulks te weeren, de musketiers belast hebben, om haar tot schieten gereet te houden, de lonten op de haan te zetten, en dan de piekeniers achter de voorste geleden, en de buitenste ryen, de musketiers in stellende, als die hunne spietsen tussen de zelve door gevelt hadden gehouden, zou niemant tegen dese scherpe punte hebben ingeloopen. In alle gevalle, tot schieten had men tijds genoeg gekomen, als men gesien had, dat men met steenen op die van 't Gerecht geworpen, of eenige andere moetwilligheid of dadelijkheid tegen 't zelve in 't werk gestelt hadde: Uit de ondersoekingen van zommige Soldaten, wierden twee Bevelhebbers betigt, van last tot schieten gegeven te hebben, doch zy waren al gevlucht, en tot verscheide malen, om haar te komen verantwoorden, in geroepen zijnde, bleven weg, wierden ballingen, en mosten hare bedieningen verlaten.

Twee Bevelhebbers der Soldaten vluchten uit de Stad.

Den Weduwen en Wesen der gesneuvelden, wierd haar schade by de Majestraat, ieder na zijn Staat, de zommigen met een vereering van eenige Stads ampten, en d'andere met gelt giften, mildelijk vergolden. De andere belhamers en muitemakers van de Bootsgesellen, aan de straffe hunner spitsbroederen, een spiegel nemende, hielden zich, zonder tot verdere moeite te komen, stil, en gingen voorts te scheep.

De Weduwen en Wesen der gesneuvelde Borgers worden van de Stad begiftigt.

d'Andere muitende Matroosen gaan in stilligheit t'scheep.

NEGEN-EN-VEERTIGSTE HOOFT-STUK.

Beschrijvinge van de Zeeslag, door Joan van Galen.

KORT INHOUD.

Inleiding. *Zes Engelse Schepen onder d'Admiraal Appelton, door d'Hollanders te Livorno beset. Den Groot Hertog beschermt die. Maar zy nemen verradelijk, tegens hun belofte, het Schip de Fenix den Hollanders af. Stoute daad van Capitein Cornelis Tromp in groot gevaar zijns levens. Van Galen wort na Livorno gesonden. Den Groot Hertog doet d'Engelse, op 't aanschrijvens der Hoog Mogende Heeren Staten, van zijne Rede vertrekken. d'Engelse Admiraal Bodley komt met* 10 *Schepen, om Appelton t'ontsetten. Van Galens heldhaftige Reden aan zijn volk. De Slag gaat aan. Bodley met de zijne deisen te rug. Appelton van C. de Boer van Enkhuisen verovert; noch vier van d'Engelse Schepen, worden zo genomen, in de gront geschooten, als verbrant. Een ontkomt uit 't gevecht. Van Galen zijn been aan stukken geschooten en afgeset; sterft daar aan binnen Livorno. 't Lichaam word t'Amsterdam gebracht, en begraven. Zijn Lof-dicht.*

Oorsaak deser Beschrijving.

IN 't voorgaande vierde Boek, in de Beschrijving van de *Nieuwe Kerk*, is vertoont en beschreven de Heerlijke *Grafstede* die den dapperen Zee-Held, *Joan van Galen*, door zijn mannelijke moedigheid, meermaals, in dienst van dese Landen bewesen, en ten laatsten met zijn bloet en leven besegelt, hoogloffelijk verdient heeft. Doch nademaal aldaar zeer weinig van dese zijn laatste Helden-daat te lesen, en het niet behoorlijk is, dat zoodanige Oorlogs pralen voor de Nakomelingen verduistert worden, ook op dat d' Aanschouwers van dit Graf, des mans ongemeene dapperheit (want gemeene daden verkrijgen niet alsulke zegeteikens) kondig zy, sullen we dese vermaarde Zeeslag, met haren oorspronk mede in't kort verhalen, door dien we met onse Historie, tot op desen tijd gekomen zijn, gelijk hier voren, met d' Admiraal *Heemskerk* (in d'oude Kerk begraven) geschiet is.

Zes geweldige *Engelse* Scheepen onder 't gebiet van d'Admiraal *Appelton*, waren in de Haven van *Livorno* door *d' Hollanders* beset. *d'Engelse* versochten door *den groot Hertog van Toscanen*, op dese zijne Rede beschermt te mogen worden, dit nam den *Hertog* aan, en liet aan *d' Hollanders* weten, dat zy zich niet zouden verforderen, op zijn Rede en in zijn Havens eeni-

Zes Engelse Schepen door d'Hollanders beset, te Livorno.

1652. eenige Vyandschap aan *d'Engelse* te betoonen, ten ware dat zy zijn ongenade, in allen deelen, wilden deelachtig worden, *d'Hollanders* beloofden zulks, tot ander advijs van Hare gebiedende Heeren, na te laten, en nader tijdinge hier van bekomende, 't zelve aan te dienen, doch alles met voorwaarde, dat *d'Engelse* alsulke daatelijkheit niet te plegen, mede beloofden, 't welk den *Hertog* hun versekerde.

Worden van den Groot Hertog beschermt.

Den manhaften Capitein *Cornelis Tromp* (namaals Schout by nacht,) Zoon van dien dapperen Admiraal, was mede onder dees *Hollandse* Vloot, en geboot op 't Schip de *Fenix*, wel eer *d'Engelsen* ontweldigt: dese *Fenix* schitterde zoo znel in d'oogen der *Engelse*, dat zy, dit onverdraaglijk vindende tegens haar eer en belofte, op zeker donkere nacht, met eenige wel bemande en gewapende Sloepen, dit Schip verradelijk, en stilkens omcingelden, beklommen en enterden, en waren al boven, eer dat de wachters dit gewaar wierden, die eevenwel weer boden, maar waren straks overmand. Capitein *Tromp* 't gerucht horende, sprong uit zijn Legersteê, rukt de deur van de Kajuit open, alwaar strax eenige weinige van zijn volk by hem quamen, hy hoorende, hoe het gestelt was, en dat het Schip vol *Engelse* krioelde, die al zijn volk beneden hielden, vernam ook, dat de Konstapels kamer, die onder de Kajuit is, al van de Vyanden versekert was, vont zich te zwak, om tegen zijn verradelijke party aan te gaan: Evenwel dede hy en de zijne eenige schooten met pistoolen, uyt de Kajuits deur, die t'elkens weder toe trekkende, langs scheeps heenen, doch dit wierd weinig geacht, maar *Tromp* bespeurende door 't hellen van 't Schip, dat het al onder zeil was, bestaat een stoute daad, want om niet van *d'Engelse* gevangen te worden, springt in zijn onderkleederen uit de Kajuits venster, in de volle Zee, en ziet zijn *Fenix* met hare witte vleugelen, vast door 't water heen vliegen, en hem zelfs, in de genade en ongenade, der golven van de *Middelandse Zee*. Hier lag hy omtrent anderhalf uur en zwom of dobberde, zoo hy best konde, tot dat by gevalle een Sloep van d'andere Hollandse Schepen (die op het schieten en gerucht, uit gesonden was) omtrent hem quam roeyen, op welk gedruis en geklats der riemen, *Tromp* begon eenig geluid te slaan, de Sloep by hem komende, liep hy noch het meeste gevaar, want zy meinden dat het een *Engelsman* was, en zouden hem voort met bootshaken onder gesteken hebben, ten ware dat *Tromp* even noch zoo veel adems over had, dat hy kon roepen, *Tromp*, *Tromp*, *Kapitein Tromp*, waar over zy hem kennende, binnen, hun boort haalden, en voort aan hun Schip, en 's morgens binnen *Livorne* gebracht hebben, alwaar hy, na eenigen dagen koesterens, weder tot zijn vorige gesontheid gekomen is.

d'Engelse lopen verradelijk het Schip de Fenix af.

C. Tromp springt in de Zee.

Is in groot gevaar zijns levens.

Maar word gebergt.

De *Hollandse* Bevelhebbers, over dit trouwloos bedrijf der *Engelse*, aan den *groot Hertog* met reden klagende, kreegen zeer weinig gehoor, zoo zeer waren, tot deez tijd toe, *d'Engelse*, aldaar in groot achtinge. Ja den *Hollandsen* Consul, *Pedro van der Straten*, wierd in zijn eigen huis versekert, om dat de *Hollanders* hun zomtijds mochten laten ontvallen, dat zy *d'Engelse* dit verradelijk afloopen van de *Fenix* wel haast zouden doen uitsweeren, maar zoo haast als d'Hoog Mogende Heeren Staten hier van verwittigt waren, zonden zy den Commandeur *Joan van Galen*, van hier te Lande over na *Livorne*, met voorschrijvens aan den *groot Hertog*, dat hy dese trouwlose *Engelsen* van zijne rede wilde doen vertrekken, op dat hare Hoog Mogende niet genootsaakt wierden te doen, dat *zijn Hoogheid* niet aangenaam mochte zijn. Dit schrijvens bracht zoo veel te wege, dat den *groot Hertog d'Engelsen* dede aansdeggen, dat zy op den twalefden van * *Lentemaand* van zijn rede moften vertrekken, evenwel duurde het noch twee dagen langer.

Der Hollanders klachten aan den Groot Hertog vruchteloos.

Joan van Galen na Livorno.

* *Maart.*

Ondertusschen lag noch een *Engelse* Vloot, van omtrent tien Oorlog schepen, onder den Admiraal *Bodley*, niet verre van daar, onder *'t Eyland Elba*: Dese was met *Appelton* versprooken, dat hy hem in het uitloopen zou te hulpe komen. Op den 14 der voornoemde maand, na dat zy acht maanden waren beset gehouden, quamen *d'Engelse* uit.

Van *Galen*, die nu 't Opper bevel van dese *Hollandse* Vloot, door ordre der Ho: Mog: Heeren Staten, had aangenomen, verkontschapt zijnde, dat *Boddeley* meê quam affakken, om zich by *Appelton* te voegen, en een kans te wagen op de *Hollanders*, want *van Galen* had hem gedreigt binnen *Porto Longone* aan te tasten, dies *Bodley* vast in aantocht zijnde, om gelijkerhand met *Appelton* de macht der *Hollanders* op te slokken; zo haast had *van Galen* dit niet in 't oog, of terstond voer hy al zijn Schepen aan boort, moedigdese tot den strijt, en ontboot op zijn Schip alle de Bevelhebbers, Soldaten en Matrosen voor de groote Mast, hy op de Kam-

Joan van Galen, opper Bevelhebber, der Hollandse Vloot.

1653. *Zijn moedige Redenen aan zijn Volk.* Kampanje ftaande, fprakfe dus aan: *Gy dappere Krijgslieden, wie van u iffer die niet bekent is, de onrechtvaardige Wapenen der godloofe dwingelanden de Engelfchen, defe Koning-moorders zijn nu zo verwoet geworden, dat haar Eiland met Konings Bloet geverft, haar leet is, datfe niet diergelijke gruwelen over den geheelen Aardbodem verrichten, nu zoekenfe hare naburen 't jok op de nek te leggen, zy zijn dronken en weeldrig geworden, door al het moorden, en om haar naam de wijde Wereld doorgeducht te maken; haar wreetheid te oeffenen aan ons. Zy zijn nu gekomen tot een meer als Heidenfche verwoetheid, om de Zee te fchuimen, en haar overal meefter te maken; nu is het tijd, dat'er wraak genomen word van al het ongelijk den* Hollanders *aangedaan; defe Heydenfche ongebondenheid moet ingetoomt worden. Nu komenfe op ons aan, gelyk gy alle ziet; wie zal uit liefde tot zijn Vaderlant niet vromelyk ftrijden?* God *verhoede dat wy de nederlaag krijgen. Waarlijk gelooft my, wy zijn alreeds verkoft tot Slaven, om in de Barbados Tabak te planten: och! dat gy met my kont gevoelen hoe dier dat* Holland *zijn vryheid met bloet befegelt heeft; oordeelt zelf, oft niet beter is voor 't Vaderland het leven te wagen, dan onder defe fchelmen te moeten buigen. Nu dan, ik vermane u alle tot dapperheid, wat is'er toch beter, dan den Hemel en 't Vaderland, een eerlijke ziel op te offeren?* Defe reden geeindigt, *van Galen* ftuift terftond op *Boddeley* aan, en *Appelton* ziedende van gramfchap, begeeft zich uit de Haven van *Livorno*, om *Boddeley* t'onderfteunen; nu zag men de ftrijd verheffen, *Appelton* voerende 't Schip de *Luypert*, zetten 't op *van Galen*; *van Galen* had 't Schip de *Bonaventura* op zy geleid, eer noch de *Engelfche* in de ftand der flagordens gefet was; acht Schepen pâften op *Bodley*, met de ander acht viel hy *Appelton* op 't lijf, want de *Engelfe* waren vijftien of zeftien, en *van Galen* ook omtrent zoo veel; hier quam de ftrijd op 't hoogfte, de Stad *Livorno* met hare heuvels en gebergten verfchrikte en zidderde, door 't fchrikkelijk donderen van 't Gefchut, de ftranden en heuvels dicht befet met aanfchouwers, zagen hier door de dikke rook hoe yflelijk 't blixemde by de Schepen; zy zagen nu de Vlooten onder een vermengt, de vinnige water kielen heftig aan elkander, de Zee beefde van 't yffelijk donderen der Metale buifen; 't gieren der koegels verdoofde 't gefchreeuw der Matrofen; hier fchoot men de zeilen aan flenters, daar borften de ribben, gints ploften de maften, met al dat 'er aan was, van boven neder; hier vloog'er een de kop van 't lighaam, daar de arm, voeten, fchinkels raakten verloren; de fchepen waren flibberig van 't bloed der verflagenen.

Begin van de Zeeflag.

't Getal der Schepen aan beide zijden gelijk.

Gruwelijkheid des gevechts.

Steffen Lais, op 't Schip de *Bonaventuur* voerde zes en veertig Metale ftukken, hy kreeg *van Galen* op zy, en zonder lang te marren, de volle laag, en een koegel in de Bufpoeder-kamer, die hem, en zijn volk met Schip en al in de lucht blies; van twee hondert man, wierden vijf gebergt. Dit fchriklijk toeval, verfwakte de moet der *Engelfche*, en moedigde de *Hollanders*: de wind wierd ook midlerwijl voordeelig voor haar, want zy begon hand over hand te waayen uit het *Ooften*. Onder 't voordeel van *Kornelis Tromps* Gefchut, (die nu op een ander Schip gebood,) leide een Brander *Edmont Zeeman*, voerende Schip de *Samfon* aan boort, de vlam floeg door 't verdek en zeilen, in een uur zijn Schip aan flarfen, 't volk wierd door de *Hollandfche* Sloepen meeft gebergt.

Defe gelukkige beginfelen, moedigden *van Galen* niet weinig: Hy met een manlijk gemoet, zet het op *Bodley* aan, en een Brander op hem ziende naderen, lofte zo gelukkig zijn Gefchut op hem, dat hy terftond onder water dook. *Van Galen* vond zich voort tuffchen twee *Engelfe* Fregatten benart, doch zy wierden zoo van hem begroet (vermits hy boven wind geraakt was) datfe blijde waren, als zy maar defen dans ontkomen mochten. *Appelton* was nu van *Bodley* verlaten, als hy aangeklampt wierd van de Kapiteinen *Bogaart* en *Roker*, (d'eerfte voerde 't Schip de *Zon*, en de tweede 't Schip de *Julius Cæfar*) doch *Appelton* beet zo fchrikkelijk van hem, datfe beide afweken: want defe twee Zee-helden, hadden haar zoo dapper geweert, datfe haar meefte Volk quijt waren, en hunne Schepen zoo doorfchoten, datfe naauwlyks konden boven water blijven. En na dat den Onder-Commandeur, *de Boer van Enkhuyfen*, voerende 't Schip *de Eendracht*, een *Engelsman* 't Schip de *St. Joris*, had vermeeftert, liet dat aan zijn makker, *Bonte-Boter*, Capiteyn op 't Schip den *Swarten Arent*, over, en fiende nu dat *Rooker* en *Bogaart* van *Appelton* zoo deerlijk waren afgefmeert, en op 't gijpen ftonden, om genomen te worden, gierde de *Boer* vol moeds, *Appelton* achter op zijn billen aan boort, en om dat de voorige twee niet meer konden doen, hervatte hy 't met een moedige dapperheyt, gevende met dubbelt fcharp, affchrikkelyk vuur in defen

1653.

C. de Boer van Enkhuisen bevecht Appelton.

sen *Engelsen Admiraal*, en dat al met geheele lagen van achter in, dat het voor uyt quam, waar door veel Geschut in *Appeltons* Schip de Ropaarden uyt vloog: In dit aan boort leggen, sneuvelden de meestendeel van *Appeltons* volk, *Rooker* en *Bogaart* waren nu genoeg ontset, doch konden ook niet meer uytrechten, want Capiteyn *Rooker* neffens zijne Onder-Bevelhebberen, waren nu al ter neer geschooten, en maar zeven man gesont, de andere doot of gewont, en op 't Schip van *Bogaart* waren mede de helft al doot en gequetst, zoo dat in dit schieten van de *Boer* met *Appelton*, op beyde genoemde Scheepen, maar twee man boven quamen, die riepen aan de *Boer*, hoe ellendig het met haar geschapen stond, en dat haar beyde Scheepen wilden sinken, maar de Onder-Commandeur de *Boer*, met een nieuwe kracht gewapent, riep haer toe, mannen, houw moed, wy zijn hier noch al wel gestelt, en sien kans genoeg, om hem te overmeesteren.

Sijn Krijgsvolk begint te verflauwen.

Maar zoo de *Boer* zijn volk, nu met enteren besig was, en schrikkelijk ter wederzijden wierd gevochten, deden *Appeltons* volk zulk een harden tegenweer, dat het Krijgsvolk op 't schip van de *Boer*, te rug deisde, met verlies van drie dooden, in dit gevecht riep *Appelton* luyd keels uyt, eer hy 't wilde opgeven, dat hy liever de brand daar in zou steken, dit grouwelijk dreygen de *Boer* aangedient, gaf ordere, zoo 't mogelijk waar, men zoude hem in de grond boren. Maar zijn volk begeerig zijnde, om buyt daar uyt te halen, schooten al weer langs Scheeps daar in, veel vreesselijker dan te vooren: en nu wierden byna al de rest van *Appeltons* volk ter neer geschooten, hy zelf wierd dapper gewont. Als nu hervatten de *Boer* zijn volk (door een nieuwe moed aangeprikkelt) ten tweeden maal den torn, en vielen schrikkelijk aan 't enteren, daar in dit bloedig gevecht zoo vreesselijk gestreden wierd, dat *Appeltons* Schip zoo slibberig van 't bloed der gewonde lijken wierd, dat men nauwlijks op den overloop konde staan.

Schieten weer op nieuw.

En hervatten den strijd.

Appelton wanhoopt.

Appelton nu siende, dat hem de Nederlaag te beurt zou vallen, liep al wanhoopende, als dul en uytsinnig na de Kruytkamer, om de brand in 't buspoeder te steken, de Matroosen dit ziende, greepen, en dwongen hem, dat hy dit vervloekt opset most staken, zoo dat de *Boer* zijn volk, en onder de zelve, den *Opper-Timmerman*, *Appelton* met gewelt prangden, zettende de pistool op zijn borst, en brachten hem gevangen op 't Schip, by den manhaftigen Overwinnaar *de Boer*; in 't hevigst van 't gevecht, wierd ook de vlag van den *Engelsman* zijn Schip afgehaalt, zoo dat *Appelton* na vier uuren manlijk gestreden te hebben, zijn Schip de *Luypert* aan den Opper-Commandeur *de Boer* van *Enkhuysen* most opgeven, met tachentig dooden, en over de tzestig gewonden.

Word belet.

En geeft zich over.

Noch een geruyme tijd duurden 't geklater der donderbussen; de Hollanders namen noch eenige Schepen: zommige in haar leste dootstuypen leggende, weerden haar noch dapper, 't Schip *Maria* alleen, bleef over van de zes *Engelse* Zeylen: *Bodley* ziende zijn makkers dus byster afgesmeert, en verschrikt door de nederlaag van *Appelton*, haalt de Zeylen op, en teeg op de vlucht. In de eerste torn was *van Galen* zijn been boven de enkel afgeschooten, een ruyme tijd verbergde hy zijn wondt; de Onder-Stuurman wierd het eerst gewaar, die vreesende dat hy licht mocht dood bloeden, waarschuwde *van Galen*, dat hy niet wel deed, zoo lang te wachten zonder hem te laten verbinden; o sprak hy hier op! *Hoe licht is 't te sterven voor 't Vaderland, in 't midden der overwinninge.* Hy wierd op de Ballast neder gebracht, en 't Been onder de knie afgeset, tot verquikkinge drinkt een glas Wijn, dat hy als zonder pijn uyt drinkt, werpende het tegen de gront, met dese woorden: *De Engelsche Konings-moorders moeten doch al betalen.* Nauwlijks was hy verbonden, of wilde, men zou hem boven helpen, doch door al 't afloopende bloed verswakt, wierd zulks belet, maar zijn moed verliet hem nimmer: hy riep t'elkens van onder, en met een luyde stem moedigde zijn volk; en verstaande de vlucht der *Engelsche*, geboot men zou alle zeilen byhalen, en de victory vervolgen: maar dese nu al te ver voor uit gespat, te angstig voor meerder slagen, keert hy wederom op de Reede voor *Livorno.* Dese Slag quam den vyand te staan op 6 Schepen, twee verbrand, een gesonken, drie verovert; drie honderd zes en tachtig dooden, twee honderd drie en tnegentig gewonden, en een deel gevangenen: Honderd drie en twintig lijken hadden de *Hollanders*, en ruim zoo veel gewonden; met 't verlies van een Schip.

d'Admiraal Bodley vlucht.

Joan van Galens been stukken geschooten.

J: van Galens geschoten been, afgeset.

Zulk een zeege bevocht hier *van Galen*, die om zijn quetsure te verlichten, tot *Livorno* wierd aan Land gebracht, daar hy den drie en twintigsten van * *Lentemaand*, aan zijn wonde is overleden; en dit was 't end der dappere Krijgsheld, die in 't

J: van Galen sterft aan zijn wonde.

* *Maart.*

1653. in 't negen en veertigste Jaar zijns ouderdoms, dus voor 't Vaderland zijn leven liet. Het Lijk uit de *Middelandse Zee* t'*Amsterdam* gebracht, is statelijk in * *Wintermaand* alhier in de *Nieuwe Kerk* begraven: Op zijn afbeelding en dappere Krijgsdaden, heeft *Jan Vos* met de volgende Vaarsen hem verheerlijkt,

* December.

Dus ziet men GALEN *in 't gedrang der*
Britten woeden:
Zoo staat een Noordse Klip, in 't barnen van
de vloeden.
Hy streeft door moordgeweer, als of hy
door natuur
Tot heyl van Nederland, van yser, staal,
en vuur
In spijt der wisse Dood, onsterflijk was ge-
schapen,
Een Dapper Oorlogs-hooft, verstrekt een
Zeegbaar Wapen,
Zijn Scheepskroon vol Laurier betaalden
hy met bloed,
Toen hem zijn been ontviel, ontviel de
Brit zijn moed;
Want hy wierd heet op wraak. Wie hart
heeft, mist geen Leden,
De tucht, beleid, en kracht, drie Zusters,
die zijn schreden,
Staag volgden, zijn met hem beroemt in
't Graf gegaan;
Het Graf zal vallen, maar zijn Krijgs-
roem eeuwig staan.

VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

De Majestraten van Amsterdam, nemen hun eerste zitplaats in 't Nieuwe Raadhuis. De Kermis of Iaarmarkt word verandert. Een steene brug valt in. De Beurs op twee plaatsen bouvallig; word herstelt. Stout gedreigde dwingelandy, onder de namen van Diodati en Suetoni, aan eenige Koopluiden. d' Eene Iood doet den ander doorschieten; de hantdadige gekregen en gestraft. Een vurige Koegel in de Lucht, verspreit zich boven Amsterdam. De Boomen scheuren aldaar door de swaarte van 't aanvriesent Ys.

Eerste sitting in 't nieuw Raadhuis. * *October.*

Et nieuwe *Raadhuis*, waar van den eersten steen geleid was, den acht en twingsten dag van * *Wijnmaand*, in 't Vrede Jare, 1648. als in 't vierde Boek beschreven is, was nu binnen den tijd van zeven Jaren, zoo dapper gevordert, dat de Heeren Burgermeesteren en Vroedschap (die haar zedert 't afbranden van 't Oude *Stadhuis*, in het *Princen Hof*, *West-Indis Huis*, en andere plaatsen beholpen hadden) het zelve bequaam docht te wesen, om hunne, Vergaderingen en Rechtbanken te konnen dienstig zyn: Hier over hebben zy op Donderdag den negen en twintigsten van * *Hooymaand*, in 't Jaar 1655. hare eerste zitting in 't zelve genomen, na dat 'er voor de middag twee Predikatien, ten zelven einde, een in d' Oude, en d' ander in de Nieuwe Kerk, waren gehouden, alwaar de Majestraat en alle die hunne Eer-Ampten en bedieningen in de Stads zaken, op 't *Raadhuis* bekleeden, haar doenmaals lieten vinden, en gingen de Heeren, na gedane Predikatie, naar 't *Raadhuis*, alwaar ter gedachtenis van dese inwying de nieuwe *Kermis* of *Jaar markt*, die altoos voor desen, in 't lest van * *Herfstmaand* plach te komen, en nu in 't eerst van * *Oogstmaand* verset wierd, vallende voor dese eerste maal op Zondag, den eersten der zelver maand, (maar wierd weinig Jaren hier na, wederom op den ouden tijd hersteld) afgekondigt worde. Des namiddags losten de optrekkende Borgers en Soldaten op den *Dam*, hunne musketten, ter eeren van de Majestraten, die malkanderen doenmaals, op dit nieuwe *Raadhuis* verwelkomden, en verlustigden, 't welk ook met maatsang, speelkonst, en op den avond, onder 't geluit van Trompetten besloten wierd.

* *Julius.* A. 1655.

De Kermis verset.

* *Septemb.*

* *Augustus.*

De Achtbare Heeren Burgermeesteren deser Stede *Amsterdam* volgens 't gemaakt verdrag, met de *West-Indische* Compagnie, en de toestemming van hare Hoog: Mogende de Staten Generaal, hebben in * *Slachtmaand* des Jaars, 1656. aangeboden, zekere voorwaarden aan ieder een die zich, als *Colonier*, Inwoonder, of Volk plantert wilde begeven, naar *Nieuw Nederland*, welke reise verscheide van de verdrevene *Waldensen* uit de Valeyen van *Piemont*, aanvaarden.

Amsterdamse Colonie in Nieuw Nederland.

* *Novemb.* A. 1656.

Door dien men bevont, dat de Galderyen boven de groote *Beurs*, die nu al vijftig Jaren gestaan had, aan de twee einden, ten Zuiden en ten Noorden, eenigsins begonden te zakken, de wijl de gewelfde Boog, daar de zelve ten deele op gebouwt is, waar door het *Amstel* water in het *Damrak* zich ontlost, en de schepen, met gestreken masten, onder deur varen, scheen in te buigen, zoo hebben de Ed:

De Beurs t'Amsterdam versterkt. A. 1659.

1659. *Een steene Brug ingevalle.* Ed: Magistraten hier by tijds in willen voorsien, op dat geen zwaar ongeluk daar door mocht komen te ontstaan, te meer om dat onlangs geleden, zekere steene Brugge, over de *Prince gracht*, aan de *Lelysluis*, over weinig Jaren gebouwt, was ingestort, daar mede verscheide in 't water rakende, eenige het leven koste.

De Beurs herstelt. *De Beurs* wiert dan in den Jare, 1659, op dese twee plaatsen uit gebroken, en de slaauwe Boog aldaar, met een haf ronde Boog ondersteunt, houdende de Koopluiden, terwijl men hier mede besig was, hun Vergadering in de *Nieuwe Kerk*, tot dat op den eersten dag van * *Louwmaand*, met d'Intrede des Jaars, 1660. d'eerste Vergadering aldaar wederom gehouden is; Doch naderhand uitgeleit en vergroot.

* *Januarius.* A. 1660.

't Is een over oud gebruik, dat goede vrienden en bekenden in 't begin des nieuwen Jaars, malkanderen, meest mondeling, doch ook wel schriftelijk, geluk en zaligheit plegen toe te wenschen: daar voor dan de Oudersaan hunne Kinderen, Dienstboden, en zommige andere geringe kennissen, eenige vereeringen plachten uyt te deelen. Doch de Waaghalsen *Diodati* en *Suetoni*, dorsten van eenige voorname Koopluyden geen kleine, maar wel een groote vereering afvorderen, en in plaats van een heylsaam nieuw Jaarwensch, een gruwelijke dood, (zoo zy hier in nalatig waren) te dreygen.

Stonte daat onder de namen van Diodati en Suetoni.

In * *Loumaand* des jaars 1661, wierden brieven, door een klein meisjen (die twee stuyvers daar voor had,) bestelt, ten huyse van drie voorname Koopluyden, als *Trip*, *Scholten*, *en Boekaart*, van den volgenden Inhout.

* *Januarius.*

MYn Heer: Dese onse Letteren dienen om U E. te adverteeren, en doen verwittigen, dat ghy aan ons zult fourneeren, ende bestellen ter plaatse, als hier nevens u genoteert zal worden, de Somme van 1000 *goude Pistoletten, van negen gulden yder stuk, ofte de waarde van dien, in gouden gelde specie, ende dat binnen den tijd van drie dagen, desen dach, zijnde Woensdag, daar inne begrepen, uytgaande des Saterdags snachts. Ingevalle ghy dit niet promt na en komt, ende aan u linkerhant bekent dat u rechter doet, zoo waar als Godt in den Hemel leeft, u beenen u* * *nieuw huys niet zullen betreden: Het is geen dreygement, het staat vast, het zijn geen Persoonen van vile, ofte slechte conditie, zoo wy ons wilden bekent maken, zoude ons wel tienmaal zoo veel bestellen, dit geschied om reden, veel omstandigheden te gebruyken, achte onnodig, kiest nu, ofte deelt, ende by den eedt tusschen die by ons onverbrekelijk is, zal het ons vry facielder vallen t'exploicteeren, als desen Brief te dicteeren, weest gewaarschout dit te achtervolgen.*

* *Verstaat het groot huis van Trip.*

Zoo ergens wilt op laten letten, en door u forsheyd ons zult meynen te verkloeken, zult u bedrogen vinden, iets hier van speurende, alsoo ons past gauwer te wesen, zweeren u noch by den levenden Godt, als voornoemt, dat u miserie ende val, alle dagen voor u deur zal staan, beter aan u, als aan ons, kiest nu u welvaren, ofte qualijk varen, zullen het geld zonder uytstel verwachten, ende zullen dan blijven, U E. genegen Vrienden,

26 January. Diodati & Suetony.

De plaatse die door ons uytgesocht, en daar 't U L. brengen zult, is op de Lucien voorburgwal, tusschen de huysen van Monsr. Hendrik van den Broek, Wijnkooper, *ende* Hendrik Jansz. *groot Tonne-Kuyper, staande op de stoep van den Kuyper, zult* 2 *voeten boven het hek op de scheidel-plank vinden, een vierkant plankje opgespijkert, welk plankjen naar den Wijnkoper, van onder opdrayende, zult vinden een rolleken, daar aan een touw met een sakske, daar in dat het met u sakske zult believen te leggen, toebindende met het bantjen daar by hangende, weder in hangen, ende 't gat als vooren toe doen, bestellende tusschen* 9 *en* 12 *uuren in den nachte, dit nevengaande blaauw papierken zult plakken op het plankje op het gat, ende dat niets geplakt wesende, zal dan niets na getaalt worden, als zullende wesen het teken dat het gelt daar in gebracht is; zoo gy dit niet en acht en in de wint slaat, zult het effect al te haast gewaar worden, daar op U E. u meugt verlaten; zoo waar zoo helpt ons Godt.*

Maar wanneer zy niets en vernamen op hare dreygementen, en nochtans gaarn yets tot hare oogmerk hadden geobtineert, hebben zy den eersten * *February*, noch desen goddeloosen Brief gesonden aan de zelve Koopluyden:

* *Sprokkelmaand.*

VErrader, Verrader, die ons meent te bekippen, maar onse Spien hadden ons al bericht, u Persoon zalder, voor lijden, als geseit, en onverbrekelijk, ten zy in 't zecreet, brengt de geeischte zomme in een van onse plaatsen, als op Westermarkt, tegen over de Kerkdeur in 't zuiden, in een Koker van een klein Boompjen, zult een zack aangebonden vinden, daar in geven u maar 24 *uuren respyt, niet meer, ende zoo fors blyft, blijft*

Tweede dreigement brief.

1661. *blijft als is geseyt, wy gaan op onsen hals, maar het zal de uwe kosten, zoo niet na en komt.*

De Koopluyden geven het aan de Magistraat te kennen.

Waar door de zelve genootsaakt zijn geweest, om aan de Magistraat (als Beschermers van de goede) te klagen, zulks dat door eenige stratagema wel nau ondersoek wierde gedaan: Maar vermits men geloofde, dat zulke eenige verlopen Soldaten mosten wesen, die toch in alle schelmeryen geoeffent zijn, zoo en is noit yemand bekent geworden; Ja ten hielp niet, oft men al schoon gedesguiseerde Persoonen, ook eenige Duiten op de bestemde plaatsen, ende andere toeversichten nam: Zulks dat de Magistraat zich genootsaakt vond, tot protectie der Burgeren, te laten afkundigen, dusdanigen Notificatie:

Notificatie van de E: Heeren van den Gerechte tegen de zelve.

ALsoo mijne E.E. Heeren van den Gerechte, in ervaringe komen, dat aan eenige Ingesetenen van dese Stad, Brieven zijn gevonden, door onbekende Persoonen geschreven, continerende schrikkelyke dreigementen, ende Eeden, van de zelve in miserie en ongeval te brengen, ja zelfs 't leven te benemen, ten ware zy binnen zekeren korten tijd, notabile zomme van Penningen in de voorsz. Brieven uitgedrukt, ter plaatse mede daar by aangewesen; quamen te forneren, om welke voorsz. dreigementen, die strekkende zijn tegens de securiteit ende gerustheid van alle goede Ingesetenen deser Stede, te weeren ende voor te komen: Mijne voorsz. Heeren van den Gerechte belooft hebben, gelyk hare E. beloven by desen, aan den genen die de voorsz. Persoonen zal komen aan te brengen, ende maken zullen, datse in apprehentie geraken, een zomme van duisent zilvere Dukatons of Rijders, zullende zijn naam werden gesecreteert: En indien zoodanigen aanbrenger mochte wesen medestander van 't voorsz. delict, zal hem by gemelte mijne Heeren van den Gerechte, boven de voorsz. premie van duisent Dukatons of Rijders, Pardon ende immuniteit dienthalven werden geprocureert. Verbieden ook hare E. E. een iegelyk van wat staat, qualiteit ofte conditie die zy, langs de straten te gaan met Pistolen, Sack-Pistolen, Stiletten, en verboden geweer, op pœne van aan den lijve, oft anders arbitralijk te werden gestraft. Dat wyders alle Herbergiers, en die Nacht-gasten logieren, gehouden zullen zyn, t'elkens als zy zoodanige Persoonen, van buiten komen te krijgen, om ten haren Huise te vernachten, de zelve, indien 't doenelijk is, voor 3 uuren namiddag, oft ten langsten des anderen daags ter Secretarye, by Biljet bekent te maken, welke billet mede zal moeten in houden, de naam en Woonplaatse van den Herbergier, op pœne van zuspense van Herberge, &c. voor den tijd van 6 Weken.

Veele waren van gevoelen, dat dit maar enkele boeve-jacht was, alleen aangestelt, om dese Koopluyden een schrik aan te jagen, en in geduurige vrees te onderhouden; datse verschrikt waren, is niet vreemt, en datse bevreest waren, gaat zeker, want wy hebben *J: Boekaert* korts daar na, van de *Schouwburg*, na dat zijn Tooneel-spel van *Hanibals Nederlaag* aldaar vertoont was, des avonds omtrent acht uuren zien t'huys gaan, met vier gewapende Soldaten omringt: Evenwel was'er niemand van dese drie Koopluyden, hoe rijk de zelve ook waren, van zinnen, om het gestelde geld, ter aangewesen plaatsen te bestellen. Maar dit gaat zeker genog, by aldien de Heeren van den Gerechte, de Schrijvers van de voorseyde brieven in hechtenis hadden bekomen, 't zy dan, dat het in jok of ernst gemeynt was geweest, zy zouden haar tot een Voorbeeld, op alsulken plaats ten toon gestelt, en zoodanig gehandelt hebben, dat zy zulks niet meer gedaan, en andere daar door afgeschrikt hadden, dog zy zijn noyt bekent, noch gekregen geweest, en daar op is niet meer gevolgt.

In 't Jaar 1664. op den zeventienden van * *Lentemaand*, wierd *Benjamin Dias Pato*, een *Portugeese Joode*, *t' Amsterdam* woonachtig, zoo als hy des avonds, omtrent acht uuren, in zijn huys meynde te gaan, voor zijn deur verradelijk van achteren doorschoten. Den Moordenaar ontvluchte, en wierd voor die tijd ook niet bekent. Doch de Heeren van den Gerechte, zetten den twintigsten der zelver maand, zekere zomma geld op 't lijf van den Moordenaar, waar door hy den zeven en twintigsten, daar aan volgende, is aangebragt en gevangen, zijnde een *Deen*, en een Arbeyder, genoemt *Jan Nieuwkerk*, die dese moord wel bekende gedaan te hebben, maar daar toe met gelt gekoft te zijn, van een ander *Portugeese Jode*, genaamt *Jacob Nabarro*, die, zoo haast hy hoorde, dat de *Brave* of Moordenaar in hechtenis was, terstont gevlugt is, daar over de E: Heeren van den Gerechte, op den acht en twintigsten der zelve maand, het volgende hebben laten afkundigen.

1664. Grouwelijke moordt, van d'een Jode aan d'ander gedaan.
** Maart.*

Plakkaat van de E: Gerechte, om d'aanlegger te bekomen.

ALsoo mijne Heeren van den E. Gerechte nu zekerlijk zijn onderrecht, door wien de execrable moort van Benjamin Dias Pato, *in de Notificatie van den 20 deser vermelt, is geperpetreert, en dat het zelve is geschied door handen van* Jan Nieuwkerk, *een Deen van Natie, jegenwoordig alhier in hechtenisse, en dat door inductie en instigatie van een ander Jode, wonende alhier ter Stede in Nr. 5. by de Anthonis-poort, genaamt*

1664. *naamt* Jacob Nabarro, *out tusschen de* 50 *en* 60 *jaren, van een tamelijke lengte, en middelmatige dikte, met swart hayr uitten grijse, redelijk lang en weinig gekrult, met groote swarte knevels, sprekende goed* Spaans, *maar quaad* Neerlands, *welk den gevangen voor een beloofde zomme van penningen daar toe heeft gekost, de Man hem met de vinger heeft aangewesen, en by 't doorschieten ook is present geweest: is op gisteren na den* Hage, *en van daar mede met de Schuyt van tween, op* Delft *vertrokken, met meeninge om na* Engeland *of* Braband *te gaan. En alsoo men zoodanig enorm, verfoeyelijk, moordadigen noyt in dese Landen gehoorde feyt, gaarne andere ten exempel na verdienst wilde doen straffen:* ZOO IS'T, *dat by desen, allen en een iegelijken werd verwittigt en genotificeert, dat de gene die de voornoemde Jode aan de Justitie, 't zy hier of elders, daar 't ook zoude mogen zijn, weet aan te brengen, zulks dat hy in hechtenisse geraakt, uyt handen van de Heeren* Tresorieren *ontfangen zal, een premie van* 400 *zilvere Ducatons, en zijn naam zal worden gesecreteert.*

Behalven dese beloofde som, beloven de Joodse Natie noch 200. *Silvere Ducatonnen, die geen te geven, die de Moordenaar (als boven genoemt is) weet in Justitie handen te leveren.*

Maar dese *Joode* voorvluchtig zijnde, zonder vermoeden, van oyt gekregen te worden, gelijk tot noch toe niet geschiet is, is den Moordenaar op den vijfden van * *Grasmaand* geradebraakt, en 't lighaam op een radt geleyt.

den Moordenaar gerecht.
* *April.*

In 't zelve Jaar 1664. op den negen en twintigsten van * *Grasmaand*, 's avonds omtrent acht uuren, by schoon weder, vertoonde zich boven de Stad *Amsterdam* en daar om heen, in de lucht, een vuurige kloot, die hem aan korte dikke stralen verspreydende, scheen op, en in de Stad, en ook over 't omleggende Land neder te vallen, gevende een zeer bleek doch helder licht van zich, in de gedaante van vlammen. Dit meinde yder een, dat hy het had zien neder vallen, ter plaatsen, daar het achter kerken, huisen, of boomen, uit zijn gesicht was geraakt, en wie weet, of het niet beneden onsen *Horisont* of *zicht-einder*, op den *Aardkloot* is neder gekomen, (want die het buiten de Stad zagen, meinden, dat het in 't Veld viel) Ja, of het wel ergens op d'Aarde, of in 't water is neder gekomen, en niet in de lucht geheel en al verbrand, al eer het zoo laag gedaalt was.

* *April.*
Een vurige Kloot, boven Amsterdam in de lucht gesien.

In 't voorlede Jaar 1663. in de nasomer 's nachts ontrent half elf uuren, is 'er een bleeke vuurvlam uit de lucht neder gedaalt, doch was van geen groot lichaam, maar verlichtende egter de Stad, insonderheit aan d'oude zijde, zoo helder, of 'er een brandende fakkel uit de lucht quam nedervallen, te meer, dewijl het laater, en gants donker was, en over zulks van zeer weynig menschen is gesien geweest. Op dese twee vuurige teikenen zijn gevolgt, de Pestelentiale sterften; die zoo dapper in dese Stad d'overhant namen, dat men dagelijks zeer veel lijken zag begraven, zoo dat 'er in dit Iaar, 24148. zijn ter aarden gebracht, daar van in 't volgende Hooft-stuk meer geseit zal worden. Doch of door dese vuuren, de lucht doenmaals ontsteken of besmet is geworden, waar uit die vinnige siekten zijn ontstaan, zullen wy niet onderzoeken, als zijnde zoodanige vuuren wel meerder gesien, zonder dat 'er quade ziekten, of sterften op gevolgt zijn.

En ook een diergelijk 's Jaers te voren.

Het einde deses jaars 1664. besloot zich met een zeldsaam, en noch een ander nooit gehoort voorval; 't eerste was, dat in 't laatste van * *Wintermaand* zich vertoonde een *Comeet* of Staart-sterre, die in 't eerst zeer laag langs den *Horisont* heen liep, en voorts weer onder ging, maar korts daar na, al hooger en hooger is op geklommen, zy vertoonde zich in de genoemde maand tot *Amsterdam*. Doch nademaal die over gants *Europa* is gesien, zullen wy dit hier by laten. Maar het volgende, dat ontrent den twintigsten der genoemde maand voorviel, is nooit (mijns wetens) gebeurt, want de lucht brocht regen voort, dewelke neder komende, terstond ys wierd, zo dat t' *Amsterdam* de straten zo glat bevroren, dat die byna onbruikbaar waren; doch dit heeft men gemeenlijk, wanneer het eenigen tijd lang gevroren hebbende, wederom met een zachten regen begint te ontdooyen, zoo dat de koude in d'aarde, de warme lucht en laauwe regen gewaar wordende, uitslaat, en daar door de nattigheid voor een kleinen tijd doet bevriesen; maar hier was weinig of geen vorst voorgegaan, en 't meeste wonder vertoonde zich aan de boomen, want de neervallende regen en vochtigheit bevroor aan de takken zo dik op malkander, dat een takjen van omtrent een vinger dikte, door het aanvriesent ys, zo dik als een arm wierd, zijnde een nooit gehoorde zake. Wel is waar dat men de boomen gemeinelijk wel ziet met rijm behangen

* *Decemb.*
Staart-sterre.
Nooit gehoort aanvriesen der boomen en takken.

1664. gen, en dat die beginnen met yselachtigheid uit te slaan, en als ruig te worden, wanneer dooy weer voorhanden is, maar dat het water als ys kegels aan de takken vast vriest, is ongehoort. In *Sweeden* en de vordere koude Noordse gewesten, konnen de boomen, door een drooge, felle bijtende koude, zoo dapper aangetast worden, dat die, met verschrikkelyk gekraak van boven tot beneden, van malkander barsten, splijten en scheuren. En dit hoorde en zag men nu *t' Amsterdam*, en daar omtrent, insonderheid de weg op naar *Haarlem*, alwaar veel boomgaarden geschent, en de takken der vrugtbomen afgescheurt wierden, door de swaarte van 't ys, dat 'er aan vast gevroren was, gelijk in den Herfst wel gebeurt, wanneer de zelve met al te veel vruchten overladen zijn, ten zy men die met stutten ondersteunt; Doch hier op was men in den Winter niet verdacht. Evenwel wierden nog verscheide boomen *t'Amsterdam* behouden, door 't branden van pektonnen onder de zelve, waar door 't ys al zmeltende neer droop, en, de takken verlicht wierden. Maar het zag 'er zeer ellendig uit, op de *Singel*, *Heere*, en *Keisers gracht*; en andere *Borgwallen*, want de straten kon men nauwlijks gebruiken, zoo waren die met afgescheurde takken, en ontwortelde boomen beset, 't geen men des nachts, met verschriklijk kraken en barsten wel gehoort had, maar niet bedenken kon, waar by dit toe quam, voor den dag aan brak, doe zag men, hier een boom by na met wortel met al dwars over de straat gevallen, daar weer een half in 't water, gints stont een stam by na van al zijn takken berooft, aan d' over zyde vont men weer een, die van boven tot beneden gespleten, d'eene helft noch over eind stont, en d'ander, met takken met al ter neder lag. Behalven alle dese boomen, lag de straat noch met menigte van takken, met de witte en koude ys kegels daar aan, als bestrooit, zoo dat hier vry wat aan te herstellen viel, vorders wenschen wy, dat dese drie wonderlijke vertooningen en werkingen des luchts, in desen Iare 1664. verschenen, geen verder onheil aan *Amsterdam*, en het gantsche Land mogen veroorsaken.

EEN-EN-VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORT INHOUD.

Verhaal van verscheiden Tegenspoeden, Veranderingen, gevaarlijke en schadelyke Ongelukken, als hooge Water vloeden, Storm winden, Aardbeving, Branden, Brandstichtingen, duure Tijden, en Sterften, &c. die Amsterdam, van tijd tot tijd, zijn overgekomen.

Verwoestingen. VEel verwoestingen heeft *Amsterdam*, insonderheid in haar beginselen, uitgestaan. d'Eerste, daar kennis van is, was
A. 1203. die in den Jare, 1203. daar van in 't tweede en derde Boek, in 't brede verhaalt is; als wanneer het open Stedeken en gants *Amstelland*, door de *Kennemers* met water, vuur, zwaart en rovery, gants vernield wierd.

1299. of 1300. De tweede was in 't Jaar 1299 of 1300 (zijnde de Stad in beter stand gekomen, en alrede met Tolvryheit van *Graaf Floris* begiftigd) doen den gevluchten *Heer Gijsbrecht van Amstel*, na de dood van *Graaf Jan*, *Floris* Zoon, wederom gekeert, en zijn Stedeken met houte Torens, Wallen en Bruggen, voorsiende, hy van de *Vriesen*, *Waterlanders* en *Kennemers* verdreven, en dit zijn Stedeken afgebroken, met vuur verbrant, en tot den grond toe verdelgt is geworden.

Zedert die tijd, heeft het noch wel veel geleden en uitgestaan, als eerst van de *Hoeksche* en *Kabeljauwsche* verdeelthe- *Hoekse en Cabeljause.*
den, daar na van de *Geldersche* en *Uitrechtse* Oorlogen en roveryen: welke *Gelderse en Uitrechtse.*
laatst genoemde in den Jare 1420. (al eer het noch met muren en grachten beslooten was) dese Stedelingen zo verschrikten en bang maakten; volgens 't zeggen van *Heda*, dat zy hunne gereetste goederen al gepakt en te schepe hadden gebracht, om die elders met de vlucht te bewaren. En zedert de Stad in 't Jaar 1482. is begonnen bemuurt te worden, hebben de *Gelderse*, in den Iare, 1512. op *Kers avond*, de schepen, in de *Waal* en voor de Stad verbrant. 1512. *De Gelderse verbranden eenige Schepen voor Amsterdam.*
Daar na heeft zy die gevaarlijken aanslag der rasende Wederdoopers in 't jaar 1535. uyt gestaan en afgekaatst. Korts daar op, eenige belegeringen, door *de Graaf van Lumey*, *Sonoy*, en andere tegen gestaan; *Herdoopers.* 1535.
Den Inval van *C: Hellingh* wederom uytgedreven; de binne muurse beroerten, 't schuppen der Majestraten en versetten der zelve, tot twee maal toe, verdragen en aangevaart, 't veranderen der Gods- *De Graaf van Lumey.* 1577. *C. Helling.* 1577.

 dienst

dienst gelukkig te boven gekomen, de scherpsinnige en ten deel onnodige hairkloveryen, twisten en kibbelingen der zelver, gedempt en onder gehouden, en schoon dat die eenige reysen tot dadelijkheyd quamen uyt te bersten, zonder, of met zeer weinig bloetstorting (ten aansien, dat 'et eenige malen qualijk geschapen stond) gestilt, en in rust gebragt. Ia eyndelijk dien gedreygden toeleg, in den
1650. jare 1650, niet zonder *Gods* merkelijke beschikking, gelukkelijk ontkomen, ook dien wreeden Oorlog tegen *Olivier Kromwel*, en 't *Engels Parlament*, door geworstelt, zoo dat *Amsterdam* sint den jare 1300. wel zomtijds met eenige rampen is besocht, maar noit t'onder gebragt: waar over men van haar mach roemen, als eertijds de *Poëet Claudianus* van de Stad *Romen* dede, met dese vaarsen,

Numquam succubuit damnis & territa nullo
Vulnere, post Cannas, Major, Trebiamque
fremebat.

Dat is,

Nooit swichte Room' in tegenspoedt:
Om geen quetsuur besweek haar moedt:
Wat ramp, haar Trebia, en Cannas had beschooren,
Noch stak zy 't hooft om hoogh, en gaf het niet verlooren.

Hooge Water-vloeden.

d'Oudste 1203. d'Erste *Watervloed* die wy weten, dat *Amsterdam* beschadigt heeft, is al geweest in haar beginselen, hier voren, in 't tweede en derde Boek deser Beschrijvinge beschreven, en gebeurde in den jare 1203. als de *Kennemers* met een Vloot aan den Dijk des *Amstels*, (want *Amsterdam*, toen noch anders geen naam voerde,) aangekomen waren, den zelven aldaar doorstekende, zoo dat het Zeewater door gantsch *Amstelland*, tot *Breukelen* toe in vloeyde, zoo dat men (na 't schrijven van eenige Kronijken,) met schuyten over de Landen, tot *Uitrecht*, voor de poort, varen konde. Maar als men des jaars daar na, desen doorgesteken Dijk, weder hermaken zou, was het gat te diep geworden, door 't in, en uytstrooment water, waar door men genootsaakt was, een *Dam* in den *Amstel* te leggen, ter plaats, daar nu de *Papenbrug* gelegen is, die daar na, met sluysen, daar in, noch verder te rug geleyt wierd, ter plaatsen, daar hy nu tegenwoordig noch leyt, en den *Middeldam* genoemt word: en dit is *Is oorsaak van Amstelredams naam.* d'eerste oorsaak, daar van dese Stad den naam van *Amstelredam* verkregen heeft, als in ons derde Boek breder te lesen is. Wat schade dit doorsteken des Dijks veroorsaakt heeft, kan men denken.

Alderheiligen vloed. 1570. Hier na vinden wy die groote en hooge Watervloed, in den jare 1570. daar van d'oude luyden eertijds, zoo veel wisten te zeggen, en over verscheyden landen gegaan heeft, waar door (zoo men de Kronijken geloven mach) wel vier maal hondert duysent menschen zijn om gekomen. Hoe hoog het Zee-water op dese vloet, genaamt *Alderheyligen vloed t' Amsterdam* gerefen was, staat noch aan den *Damsluys* geteykent, met dit Vaars, daar het Iaartal in begrepen is,

Het Iaar en peIL hIer aangeWeesen Is,
Hoe op NoVeMber De Zee gereesen Is.

Drie Iaren daar na, heeft den Oversten 1573.
Sonoy, den *Diemerdijk* by *Amsterdam*, omtrent *Iaaphannes*, ingenomen hebbende, de *Ypeslootersluys*, doen inbreeken, en den Dijk op twee plaatsen, (daar hy hem tussen beide beschanste) door gesteken, gelijk in 't vorige 28 Hooftstuk pag. 1046. te lesen is, doch het water dat hier door in liep, heeft de Stad niet veel schade gedaan, maar slechts de omleggende Landen, Hoven en Tuinen onder 't water geset, 't zelve duurde ook niet lange, of was weder herstelt.

In 't begin van den Iare, 1609. op den 1609.
twee, en drie en twintigsten dag van
* *Loumaand* is het Zee-water, door een ** Januarius.*
Noord Westen storm-wind zoo hoog op geloopen, dat het over de *Warme-straat* heen liep, zo dat al de Kelders buiten dijks vol water raakten; in de *St. Antonis Dijk* brak ook een gat, veel roeden lang, en 't water quam veel hooger *t' Amsterdam* te vloeyen, als het op de voorsz. Alderheiligen vloet gedaan had.

Des Jaars daar na, 1610. was wederom 1610.
een hooge Watervloed, zo dat 't water de *Zeedijk* binnen *Amsterdam* over storte, en binnen dijks, met zulken gewelt in de Kelders liep, en zeker klein straatjen, tussen de *Stormsteeg* en *d'oude Convoy* op de *Zeedijk*, door stroomde, dat de Huisinge van d'Heer Burgermeester *Boom*, en de wooningen daar omtrent, op *d'Achterburgwal* staande, gevaar liepen door 't nedervloeient water omgewelt te worden.

den. De Majestraten door dese vloeden gewaarschout, hebben de straten, die binnen *Amsterdam* voor dijken verstrekken, laten peilen, en zo veel doen ophoogen, dat dit zedert niet meer gebeurt is.

1621. * Septemb. Elf Iaren daar na in * *Herfstmaand* 1621. joeg een sterke Noord-weste wind, de Zee zo geweldig op dese Landen aan, dat de *Velser Dijk* by *Haarlem*, t'eenemaal weg spoelde, waar door 't Land daar om heen, en de gantsche *Veenen* blank stonden, en 't water *t'Amsterdam* binnens dijks zo hoog op liep, dat veel goederen in Kelders leggende, (daar men op geen hoog water verdacht was) nat en bedorven wierden.

1625. * Maart. Den zevenden en achtsten dag in * *Lentemaand* des Iaars 1625, stormde het met een Westen Wind ten Noorden zoo verschrikkelijk, en dat met een springvloed van de nieuwe Maan, dat het water in de *Zuider Zee* en binnen *Amsterdam*, tot op anderhalf duim na, zo hoog liep, als op de boven genoemde *Alderheiligen* Vloed; 's nachts ten een en twee uuren stond het water by na op het midden van den *Dam*, aan de drempels en stoepen van de huisen op de *Nieuwen Dijk*, en tegen de *Warmestraat* en de *Zeedijk*: Als nu bevond men dat alle de Dijkstraten in de Stad, hare behoorlijke hoogten hadden. Maar al 't geene dat buiten dijks lag, was onder water: de huisen even hoog met de straat in gaande, stonden vol en noch meer de Kelders; alle de Sluisen liepen over; de kruinen van de Stads palen, langs 't *Y* doken onder. *Rapenburg*, *Uylenburg*, *Marken*, de *Lastasie*, en alle die nieuwe aangeboude werken lagen verdronken. De storm had de *Diemer Dijk* wel afgespoeld, en de palen over geworpen, maar door de voorsorg der Heeren Burgermeesteren deser Stede, wierden eenige wakkere Lichters, en Schuitevoerders, met zeilen derwaarts gesonden, die den dijk behielden; maar terwijl zy het daar waar namen storte het elders over, en nam een goed stuk van den dijk omtrent *Muiden* weg, zo dat daar door de binnen Meeren vol raakten, de straten met de neer huisen in de nieuwe Stad, en de Kelders op 't *Rokin*, en meer plaatsen binnen dijks, in 't water gesteld wierden. Dit was een verschrikkelijke Watervloed, en dede in *Noord Holland*, *Waterland*, *Vriesland* en elders, onwaardeerlijke schade. Oude luiden tot *Monnikkedam* verklaarden, dat het water een voet hoger was geweest, als in de *Alderheiligen* Vloed in 't Iaar 1570. Maar dat 't et *t'Amsterdam* zo hoog niet was, quam daar by, dat de *Velser Dijk* en noch andere meer, door gebroken waren, daar het aandringend water zijn loop naar toe nam.

Op *Kersnacht* des Iaars 1637., quam het Zee-water met een buyige Noord-Westelijke wind, zoo hart en haastig in dringen, dat men des morgens met schuiten, *t'Amsterdam*, over verscheide straten heen voer. 1637.

In 't Iaar 1650. den dertigsten van * *Hooymaand* deden de Majestraat van *Amsterdam*, alle de sluisen in hun Stad open winden, en 't Zee-water binnen loopen, d'oorsaak was, om dat *zijn Hoogheid de Prins van Oranjen*, die de Stad belegert had, op de meeste plaatsen, de zelve niet zou naderen, noch zijn Krijgsvolk rond om verspreyen, hier door wierden veele Landen onder water geset, en verscheide Borgers Hoven en Speeltuinen aan boomen, bloemen en kruiden, voor een tijd beschadigt, maar ten duurde niet lang, want den derden van * *Oogstmaand* wierd 't verdrag tussen *zijn Hoogheyd* en die van *Amsterdam* getroffen als in 't voorige 45 Hooftstuk gelesen kan worden, en alles wederom in zijn ouden stant herstelt. 1650. * Julius. * Augustus.

't Iaar daar aan volgende 1651. bracht *Amsterdam* en ook gants *Holland*, ja men zeyt van geheel *Europa*, en eenige willen, de gantsche Wereld, zodanigen Watervloed toe, als by menschen gedenken niet gehoort noch gesien is. Dit quam *Amsterdam* bespringen op den vijfden van * *Lentemaand*, op een *Zondag*, wanneer het volle Maan, en volgens dien, springvloed was, en de wind uyt den Noordwesten zoo verschrikkelijk op waayde, dat het Zeewater door de gaten de Zuyder Zee in drong, en het *Ye* voor *Amsterdam* zoo vol stuuwde, dat de Dijken 't zelve niet konden tegen houden. Wat schade dit onweder op verscheyden plaatsen heeft te wege gebracht, is onse meyning niet te verhalen, maar alleen dat omtrent dese Stad is voorgevallen; Omtrent den middag was het water op zijn hoogst, en wel drie duymen hooger, als *d' Alderheyligen Vloed* geweest was, 't welk ook aan d' Achtbare Magistraat wierd aangedient. Zulks dat men het Water over den *Nieuwen-Dijk* en *Warmestraat* zag heen vloeijen, en de *Kapelsteeg* en veel andere met schuytjens bevaren wierden. Dies al wat in Kelders, Pakhuysen, en Losyen &c. op geslooten stond, van 't water overvallen wierd: veel Koopmanschappen bedorven, goederen, half verdronken, wierden met yver, opwaarts gehaald. En alhoe- * Maart. *Hooger als d'Alderheiligen vloed.*

1651. alhoewel de menschen, om 't goed te bergen, ettelijke uuren lang tot hun middel in 't water stonden, zoo heeft zulks den Arbeyders, op die tijd niet verdrooten, aangesien zoo heerlijke dagloonen, welke doenmaals van hunne hulpe wierden gegeven. De winkels en andere plaatsen by der Aarden, geraakten onder, want het waater over de *St. Antonis Markt* heen liep. Zoo dat eyndeling door de groote aanpersing, den *St. Antonis* of *Diemerdijk* door brak, zettende eenige stukken van deselve, binnewaarts te lande in. Zo dat 'er twee groote gaten in waren, omtrent dertig voeten diep door 't instroomend water uytgescheurt. Hier door vloog de Zee, met groot geruys, over de lage binne landen, op den Dijk van de *Diemermeer* aan, de welke, veel laager en swakker, dan den doorgebrooken Zeedijk, dit geweld des waters niet lang kon tegenstaan, maar brak tegen den Avond door, zoo dat dit droog gemaakte Meer, wel zestien voeten diep onder water raakte, vernielende alsoo niet alleen de plantasien, maar ook de Lusthoven en eenige kostelijke gebouwen, daar opgetimmert. Zo dat de eygenaars hun een jaar hebben moeten vergenoegen, alleen met Schuytjes, hare verdronke Speeltuynen en Landen te mogen besichtigen, en daar over te varen, waar onder zy te vooren gegaan en gepleisiert hadden, tot dat korts daar aan, de Zeedijk gestopt, en straks weder door de Zee geopent, ten tweedemaal stand gehouden, en van tijd tot tijd verswaart, verhoogt en gedikt is: Waar na men by gemeene toestemmingen de *Diemermeer* wederom aangevangen heeft, droog te laten malen, en van langer hand, die brakke vloed daar uyt te werpen, 't geen als in een oogenblik daar binnen gestort was.

De St. Anthonis of Diemerdijk breekt door.

De Diemermeer breekt in.

Word weder droog gemaakt.

Aardbeving, Stormwinden, &c.

TUSSENVOEGSEL. ,,In 't Iaar 1580. op den 6 April, is'er ,,door de Nederlanden, ook hier, tegens ,,den avond met stil weer, twee schuddin- ,,ge van *Aardbevinge* gevoeld geworden, ,,waar door van verscheyde Toorns, ,,Kerken en Huysen steenen zijn afgeval- ,,len; in Zee wierden de wateren als uyt ,,de afgrond opgeheven. Ziet *Meteren* ,,op 't voorsz. Iaar 1580.; als mede *Hoofts* ,,*Historie* op 't zelve jaar.

In den Iare 1640 tusschen den 6 en 7 van * *Loumaand*, is'er ter middernacht iets denkwaardigs voorgevallen, ten aansien van de grousame en by menschen gedenken ongehoorde Stormwind. Dese waaide wonder sterk, de huisen stonden te schudden: des het by veel menschen voor een *Aardbeving* wierd gehouden: het loot was van de kap der *Koorn Beurs*, hoe wel het met spijker aan spijker op het hout vast was, aan d'eenehoek afgescheurt, en als met menschen handen, gelijk een kleed opgerolt. De Weerhaan en d'ysere spil was van de *Reguliers Toorn* in 't water gestort: de spits van de *Nieuwe-zijds Capel* of *Heilige Stede*, lag op het dak: Men zag hier en daar een stuk van een gevel op de straat leggen, de schade der daken was heel gemeen. In *Texel* daar eenige honderden Schepen lagen op een goede wind wachtende, zijn daar veel gebleven, en met menschen en goed gesonken en vergaan. Twee Iaren te voren, waren daar ook wel over de dertig Scheepen verongelukt.

** Januarius.*

Wonderwerk van de Wind.

In 't zelve Iaar op den vijf en twintigsten van * *Lentemaand*, voelde men in dese Landen een Aardbeving, omtrent in den morgenstond, of des nachts ten half drie uuren; en gelijk 't zelve hier te Lande zeer ongewoon is, zoo was het ook zoo vervaarlijk niet, als in zommige plaatsen in *Italien*, al waar de huisen en andere gebouwen, staan schudden en daveren, dat den huisraad, hangende tegen de wanden, al klappende tegen de zelve aanslaet, zoo dat de luiden door vrese van nederstorten, uit de huisen in de Hoven, Tuinen, en buiten de Steden op de Velden vluchten, hun in tenten en hutten behelpende. Hier t' *Amsterdam* hebben de meeste menschen het zelve doorgeslapen, om dat het (als geseyt is) zoo korts na middernacht geschiede: Daar was geen Stormwind, Donder, noch Blixem mede gemengt, maar gansch stil weder, 't en duurde ook geen minuut lang. Maar die wakker waren, voelden eenige beweging, sommige meinden, datse iemand op hun Zolders hoorden gaan, andere, dat ergens aan gebroken wierd. Dit is zeker, dat de vaste trappen, bedsteden, kassen, en schotten kraakten en sich ontsetten, ook hier en daar glasen uytgevallen zijn. In de hooge Landen, als onder andere te *Nimwegen* in *Gelderland*, is dit merkelyker op de zelve nacht en uur gevoelt geweest.

Aardbeving. 1640. ** Maart.*

Aardbeving.

,,Op den 18 *September* 1692. namiddag ,,ontrent half drie uuren, heeft men hier ,,met heel stil weer, zonder eenige Don- ,,der TUSSENVOEGSEL.

1692. *Aardbeving.* ,, der of Blixem, een zware *Aardbeving* ,, door de gantsche Stad gevoeld; zulks ,, dat niet alleen de Huysen stonden te ,, schudden, maar 't gene aan de Wand en ,, Solder hing zoo sterk gins en weer ge- ,, slingerd wierd, dat het zich noch een ge- ,, ruyme tijd daar na beweegde, met zulk ,, een gerucht als of al 't gene op de Solders ,, stondt heen en weer geschoven wierd. ,, De Luyden (waar van verscheyde als ,, met een duyseling of bedwelmtheyt be- ,, vangen wierden) quamen zeer verbaast ,, ten huyse uytloopen, vreesende yder ,, voor 't invallen van sijn huys. De Werk- ,, luyden die aan het repareeren van de Jan ,, Roonpoorts Tooren arbeyden, meen- ,, den dat de Tooren, die zeer beweegde, ,, zoude hebben omgevallen; en quamen ,, vol schrik na beneden loopen; de Ou- ,, de Kerks en Zuyder Kerks Toorens ,, schudden zoo sterk; dat het Speel- ,, werk der klokken eenige reysen klep- ,, te; het Stadhuys, hoewel zoo een ,, overswaar gebouw, was mede niet vry ,, van dese schudding; de Schepen die in ,, 't Y ten Anker en in de laag lagen, als ,, ook het Vaartuyg op den Amstel, be- ,, weegden haar zoodanig, als ofze in Zee ,, hadden geweest; en de gronden wel- ,, den zoo op, dat men de beweeginge in 't ,, water gewaar kon worden; alle 't wel- ,, ke van een yder met verbaastheyt wierd ,, aanschouwt; doch alsoo 't maar een ,, korte poos van ontrent twee Minuten ,, duurde, heeft men van geen schade ge- ,, hoort. Naar men vernemen kan, zoo is ,, dese Aard-beweeging alle de Neder- ,, landsche Provintien door geweest, ook ,, langs de Zeekust in de Dorpen. 't Begin ,, schijnt geweest te zijn van boven Ha- ,, nauw, Frankfort, en verre zich uytge- ,, breyt tot Parijs en ook in Engeland ,, door.

Ao: 1654. * *Januarius.* *Sterke Stormwinden.* In den jare 1654. tusschen den 6 en 7 van * *Loumaand*, is daar zoo starke wind geweest, dat het Kruys met den Appel of Kloot, en de Weerhaan van de *Wester Tooren* van boven neer waeyde, 's nachts ontrent ten 12 uuren, ten deele zoo op het dak van de Kerk, als Kerkhof nedervallende; het Yser onder en boven den Appel is gebroken in drie stukken, welk Yser met het Kruys Anno 1640. daar op geset, heeft gewogen 1370. pont, bedragende 890. gulden. De Kloot was midden door gebrooken, en soo groot, dat hy by de zeven tonnen water hiel, was even boven de Keysers Kroon afgebroken.

Ao. 1654. *Een huys omgevallen* * *October.* In 't zelve jaar, den eersten van * *Wijnmaand*, des avonds ontrent 6 uuren, is een huys staande op de *Oude Schans*, op de hoek van de *Korte Koning-straat*, in de steeg neer gestort, alsoo daar 26 of 28 Last Rogge op gedragen was, en de Korendragers naulijks weg gegaan waren: Het heeft een man, nevens een vrouw, die daar verby gingen, verplettert en doot gesmeten, en een kleen kind, ontrent van 4 of 5 jaren, onder een kruis raam beset, en wel 2 of 3 uuren daar onder gelegen hebbende, hoorde men het schreien, waar over op het geluid de puin weg gedaan zijnde, vont men het kind noch leven, alleenlijk aan het hooft wat gequetst, en als men het daar uit wilde trekken, zeide dat noch steenen op zijn voeten lagen, die weg gedaan werdende, was vorder niet beschadigt. 't Volk daar in huis woonende, waren juist doenmaals in een achter-koken, over de plaats, die met het voorhuis geen gemeenschap had, bleven over zulks onbeschadigt.

In 't Iaar 1659. den veertienden van * *Bloeymaand*, is 'er een steene brug van drie bogen, leggende over de *Prince Graft*, by de *Lely Sluis*, ingevallen, al waar 7 of 8 persoonen zyn doot gebleven, ende eenige andere uit het water gebergt. Dese brug is daar na, met veel moeiten, op vijf bogen, weder hermaakt. Ao. 1659. *Een steene brug ingevallen.* * *May.*

In 't laast van den Iare 1660. tusschen den 18 en 19 van * *Wintermaand*, is daar een groote Storm uit den Zuit-westen geweest, tusschen *Saturdag* en *Zondag* s'nachts, die al omme groote schade heeft gedaan, zoo aan Huisen, Kerken, Schepen, en Boomen. In het *Ye* zijn 4 Fluitschepen omgeslagen, ettelijke Schepen aan de gront geraakt, mede is 't Kruis met de Weerhaan en de vergulde Bol, die boven de *Piramide* of Naalde stont, op *Jan Roon Poorts Toren*, van boven neer gewaayt, de Bol viel op het dak van 't huis van de Notaris Gerrit Steman, staande op de hoek van de steeg, het Kruis op de straat, maar de Weerhaan was niet te vinden, 't is evenwel ongelooflijk, dat hy verre gevlogen is. Ao 1660. * *December.* *Harde Stormwinden.*

Dese Storm-wind was afgrijselijk. Een *Amsterdams* Veer-schip, varende na *Harderwyk*, quam aldaar op de Rede ten Anker, maar raakte van zijn Anker af en is gebleven, met alle die daar in waren, zoo dat niemant daar af quam, men wist ook niet, hoe 't zelve vergaan was, dan dat men daar na de stukken van 't Schip hier en daar vont drijven, en de verdronke menschen, zoo nu en dan in Zee, opvischte: In Texel bleven wel hondert Schepen. *Een Amsterdams Veer-schip blyft met al 't Volk voor Harderwijk.*

Branden.

Amsterdam is ook (insonderheid ten tijde van haar eerste beginselen) door verscheide branden, zeer ongelukkig geweest,
Ao. 1203. want in den Jare 1203. al eer zy noch den naam van *Amstelredam* verkregen had, als wy hier even te vooren geseit hebben, is het overige, dat van het instrooment water, noch was blijven staan,
Aemstel, en Aemstels Vesten verbrand. van de *Kennemers*, door den brant voort geheel, en al vernielt geworden. Het volgende zeit'er onsen ouden Rijmer *Melis Stokke* af.

Aemstel sine Vesten tien stonde,
Dat bornden si al in den gront, &c.

Ao. 1299. 1300. *Amsterdam geheel verbrand.* Daarna, in 't Iaar 1299. of als zommige willen 1300. is 't Stedeken *Amsterdam* tot den gront toe verbrant, door de *Kennemers*, *Waterlanders*, en *Vriesen*, terwijl dat hun Heer *Gijsbrecht van Amstel* noch met het zelve te versterken en van houte Torens en bruggen te voorsien besig was, gelijk in ons tweede en derde Boek breeder gelesen kan worden. Doch van de hoedanigheit deser branden, kan men geen meerder narichtinge vinden.

Voorts vint men by den *Uitrechtschen* Kronijk schrijver *Heda*, *dat t' Amsterdam*,
1421. *in den Jare 1421. een zeer grooten brand aanging, die 't meeste deel van die Stad vernielde.* a

Maar zeker Schryver zonder naam, achter *J: Pontanus* beschrijving van *Amsterdam*, die over 190 Iaren in 't leven was, zegt, dat *Amsterdam* in 't Iaar 1441 een grooten brand heeft uitgestaan, en 3 Iaren daar na, in 't Iaar 1444. wederom, zoo dat het doenmaals voor 't meerderdeel is afgebrant. Ao. 1441. 1444.

Of nu dese twee Schrijvers, een en de zelve zake meenen, en dat 'er slechts in 't Jaar getal versint of verschreven is, is niet onwaarschijnlyk.

Hier na zoude volgen den brand van d'oude, en eerste *Heilige Stede*, zoo zommige zeggen, in 't Iaar 1452. op *St. Urbaans* dag, den 24. van * *Bloeymaand*, als wanneer dese halve Stad, by na, mede afbrande. *d'Eerste H. Stede verbrand.* 1452. * *May.* En dat hier doenmaals een grooten en verschrikkelyken brant geweest is, getuigt noch zeker brief hier ter Secretarye bewaart, waar van wy meerder in 't vierde boek, in de beschryving der *H: Stede* gesprooken hebben, op Pag: 467. maar van 't afbranden deser Kapelle, wort in de zelve Brief niet gerept. En onsen gesciden nameloose Schryver, achter *J: Pontanus*, stelt den brant van dese Kapel, op 't Iaar 1472. *b* *of*, 1472.

Eeni-

a „ Dat in *Amsterdam* in den Jare 1421. een groote Brand geweest is, en niet 1441. en 1444. blijkt uyt „ sekere Scepene brief, gegeven den 15 Mey in 't Jaar duysend vier hondert twee en twintig, gesegelt door „ *Gheryt Deyman* ende *Peter Jacob Lubbertse* zoenszoen Scepenen, waar in een Brief, van 4 oude Franse „ Schilde tot een eeuwige Pachte, staende op een huys in de Kalverstraet, daer van eerst tijds een Scepene „ brief van verleit was, in de voorsz. formen, welke dat, by ongevalle vande voorsz. Brand, die in de voorsz. „ Stede was, verbrand; waarom 't Geregt der voornoemde Stede na dien Brand openbairlyke had doen roe- „ pen by hoire Clarcken in der Kercken: *Yemand die zijn Brieven in dien grooten Brand, verbrand wairen, en- „ de 't Gerechte voornoemt mit sekere kennisse ende in der wairheyt bevonden datter brieven geweest wairen, men „ zoude hem dair af nye Scepenen brieven geven &c.* waer uyt genoegsaem te sien is, de waerheyt van dese „ sware Brand. De Copie van dese nieuwe Brief is in 't Oude-zijds Huys-sitten ArmenHuys nog te vinden.

b „ 't Gewag dat hier gemaakt word van een Brief van *Hartog Philips van Bourgondien*, van de inkom- „ ste, van 12 Jaren, van den Lande van *Waerdenbroek*, om uyt die middelen of inkomste weder op te bou- „ wen dat gedeelte van de Stad, 't welk door een zware Brand 1452. voorgevallen, is vernielt, waer onder „ de Heylige Stede zoude zijn geweest, (waar van in 't *Vierde Boek pag.* 253. en 254. is gewag gemaakt) „ zoude wesen gegeven, daar aan twijfel ik, om dat in de Oude Kerk, alhier onder de Stads Archieven, die „ aldaar bewaart, en in de Lade 7. gevonden word, zeker Brief of Octroy, by *Philips Hartog van Bourgondien* „ gegeven in dato 25 July 1452. waar by de Stad *Amsterdam* vry verklaart word, voor de tijd van thien „ Jaren *beden* ende *subventien* uyt zaake van Brand in Mey 1452. aldaar voorgevallen, daar in de drie vierde- „ parten van de *Stad*, ende onder anderen ook van het *Stadhuys*, eenige *Poorten* ende *Kerken* zijn geweest &c. „ Maar ofte het inkomen van de Landen van *Waerdenbroek*, gelijk de Schrijver vermeld, in den Jare 1452. „ zoude zijn gegeven, kan wel wesen, gelijk hy in de Beschrijvinge van de Heyliger Stede by brengt, en „ te zien is in 't *IV. Boek pagina* 466. en 467. zoo moeste daar twee Brieven tot de voorsz. opbouw van 't „ verbranden zijn gegeven. Maar dewijle onder dese Stads *Archieven* in de Oude Kerks Lade 17. gevonden „ word een Quitantie, waar uyt men ziet, dat *Hartog Carel de Stoute* de Inkomsten van den Lande van „ *Waerdenbroek*, en de *Sluys tot Ypesloot*, als mede het *Schouts Ambacht*, aan die van *Amsterdam* in dato den „ 16 July 1472. voor zeeker zomme heeft verpant gehad, kan 't wel wesen dat den Schrijver in 't Jaar- „ getal mist.

„ Uyt de boven genoemde Brief van *Hartog Philips van Bourgondien*, doet zich dese bedenkinge op: „ als in 't voorsz. *IV. Boek pagina* 253. en 254. is gemeld, dat het laatste afgebrande Stadhuys in den Jare „ 1652. zoude getimmert wesen al voor den Jare 1418. bygebracht uyt zeekere Scepenen brief, tot „ laste deser Stede, ten behoeven van *Jan Bette Wallig* zoon, volgt niet; zoo dat uyt gemelde Brief van „ *Hartog Philips*, in dato den 25 July 1452. te zien is, dat het Stadhuys, als doen in weesen zijnde, „ mede aan de plaats ofte Dam gestaan heeft, en vervolgens in die gemelde swaren Brand, is vernielt „ geworden; waar uyt dan moet volgen, dat zedert de voornoemde tijd, dan 't laatste afgebrande „ Stadhuys op de zelve plaats weder is hertimmert, daar uyt dat men kan afnemen aldaar 't laatste afge- „ brande Stadhuys even twee hondert Jaren had gestaan, en beide door Vlam zijn geconsumeert geworden.

De Gelderse verbranden de Schepen. 1512.

Eenige Iaren hier aanvolgende, vint men van geen branden vermelt, d' eerste zouzijn in 't Iaar 1512. op *Kers* avond, doen de *Gelderse*, geen kans op de Stad ziende, een groot deel Scheepen, in de *Waal* leggende, vyandlyk verbranden; als mede 't Roode Blokhuys.

't Reguliers Klooster verbrand. 1532. *Ziet hier van breder, in 't tweede deel van 't 3 Boek.*

Hier na, in den Iare 1532. op *Alderheiligen avond* onder de *Vesper*, is verbrant het *Reguliers Klooster*, even buiten de Stad, tegen over de *Reguliers Poort* gelegen. Veele meinden, dat het moetwillens, door d' een of d' ander gedaan was, want het is noit weer opgetimmert.

De *Herdoopers* hadden ook een huis in de *Soutsteeg* aan brant geholpen, in 't Iaar 1535. doen zy naakt langs straat liepen, maar het wierd aanstonts, zonder merkelyke schade, geblust.

De Lastadie afgebrand. 1572.

In den Iare 1572. wierd de *Lastadie*, door ordre des Majestraats gants afgebrand, om dat den *Grave van Lumey* die *Amsterdam* doen ter tijd belegert had, zijn volk niet in en achter de lootsen, schuttingen, timmerhout en ander belemmeringen, (alsoo daar veel Scheeps timmer werven waren) zoude mogen verschuilen en beschansen, om op die manier, de zelve, dicht onder de Stads muuren aan te brengen, doch zommige meinden, dat het was om bysondere afgonst en nydigheit, hoe het geweest is of niet, hier geschiede groote schade, ziet in 't voorige 15, en 28. Hoofdstuk.

Grote brant in de Warme-straat. 1596.

Maar in 't Iaar 1596. kreeg *Amsterdam* een felle kneep, door den brand, die in *d' Oude zijds Armsteeg*, tot een Bakker zijn begin nam, en verspreide zich voort tot in de *Warmestraat*, alwaar doenmaals het puik van de Stad was, slaande de vlammen aan d' over zyde, daar achter de huisen veel spykers, met Koren en andere Koopmanschappen beleit waren, alwaar de meeste schade geleden wierd, en quam de zelve op zeventien huisen te staan, in de welke verscheyde kostelyke Winkels gehouden wierden, behalven noch de Pakhuisen en Koren zolders, die achter aan 't water, het *Damrak* uit quamen, waar door ook den brant eindelijk gestuit wierd.

Brand by d' Oude St. Antonis Poort. 1597.

Niet lang daar na, in 't volgende Iaar 1597. is 'er by lichten dage omtrent de middag, brand ontstaan buyten *d' Oude St. Antonis Poort*, op de Breestraat, alwaar eenige huisen af branden, met verscheide Pakhuisen, daar onder een geweest is, waar in men schatte, dat wel voor vyftig duisent gulden (een groote zomma in die tijd) aan *Muskovische* en andere Koopmanschap gelegen had; de brand drong door tot in de Nieuwe Hoogstraat daar 't gestuyt wierd.

In 't Iaar 1616. is daar een brant ontstaan aan de West-zyde van de *Warmestraat*, het vierde huis van de *Papenbrugsteeg*, tot *Philips de Golts* Koffer-maker, door versuim van de Dienstmaagt, die, terwijl haar Meester en Vrouw niet t' huis waren, is met een Knecht, gaan zien de *Lottery* van het *Oude mannen huys* uit trekken op de *Nieuwe Markt*: latende de kaars in een hangende kandelaar aan een schot al brandende hangen, dat aan brant geraakt is; t' huis komende meende zy het in stilte te blussen, maar de vlam d' overhant nemende is het zelve huis verbrand, niet zonder groote schade van de geburen.

In den Iare 1617. tusschen den 19 en 20 van *Sprokkelmaand*, Onstont 'er ter middernacht een brant ontrent de *Haarlemmer sluis*, tegen over de *Rams-Koy*; Dit verwekte eenige ontsteltheit onder de luiden, alsoo daags te vooren den oproer geweest was, voor het huis van *Rem Egbertse Bisschop*, hier over dorsten vele zich niet op de straat begeven, waar door dese brant meerder schade veroorsaakte, met verlies van drie huisen. A. 1617. * *Februarius.*

Op *Woensdag* daar aan, zijnde den 4 dag na dese moeite, zoo wierd recht op de *Beurs tijd* geroepen, dat het *Stadhuis* in brant stont, het welk maar alleen een uitslaande rook-damp was, van een kachel op het *Stadhuis* staande, en was alsoo veere dit gerucht verspreit, dat de Stads Timmermeester *Hendrik Jacobsz. Staats* met zijn brant stok voor aan quam gaan, ende volgden hem de Stads Timmerluiden, twee en twee nevens d' ander, ieder met een bijl om den hals, en een koevoet in de hant, ofte het noot gedaan hadde, om kassen en slooten met der haast te openen. A. 1617.

Dit 's middaags aldus gebeurt zijnde, zoo wert des avonds tusschen 8 en 9 uuren wederom brant geroepen, op het *Rokkin* daar nu de Suiker-Bakkery van *Pelt* is, doch het wierd haast geslist: want alleen de kap van 't huys af brande, zoo dat het daar by bleef. A. 1617.

d' Oude Reguliers Poort Brand af. 1618.

In 't laatste des Iaars 1618. is *d' Oude Reguliers Poort*, daar nu dien *Tooren* staat, afgebrant, met een *Glashuis* of *Glasblasery*, daar nevens staande, tussen die Poort, en den *Binnen Amstel* tot aan de Roodebrug, waar nu de *steene Doele brug* gelegen is, op die plaats, daar tegenwoordig de huisen uit eender hant gebouwt zyn, aan de Schape Markt.

In 't Iaar 1621. den 28 van * *Slachtmaand*, 1621. * *Novemb.*

Een Moutery verbrant.

maand, * is daar een ſchrikkelyke brant ontſtaan, des avonts tuſſchen 8 en 9 uren, uit een moutery op *Boomſloot*, alſoo dat die zelve gantſch afbrande, waar door groote vreeſe was, om dat 'er zoo ſterke wint ontſtont, dat het vuur in de *Waal* mocht over vliegen, daar 't alreede vol Schepen lag: maar door de kloekheid, en tegenweer, uit de naburige huiſen, wiert het afgeweert, en bleef daar by.

A. 1622. * *Junius.*

Des Iaars daar aan, 1622. den 8 van * *Somermaand*, des nachts, is 'er brand ontſtaan in een Verwery, die groote ſchrik veroorſaakte.

Een Boſkruyd-molen vliegt in brand. 1622.

Den tweeden dag hier na, op de middag, raakten het vuur in een Boskruit-molen, gelegen op den *Heiligen weg*, even buiten *Amſterdam*. De ſlag van 't Boskruit wiert door de gantſche Stad gehoort, en beſchadigde veel huiſen daar ontrent, ook blevender eenige menſchen dood.

De Brouwery van de Burg aan brand. 1623. * *April.*

In * *Grasmaand*, des volgenden Iaars 1623, is 'er in de Brouwery van de *Burg*, op *d' Oudezijds Achterburgwal* een brand opgegaan, gekomen door een ſpleet boven in de ſchoorſteen, in de Turf, die daar tegen aan lag, dit maakte ten eerſte, door zijn hoogte zoo verſchrikkelyke vlammen in de lucht, dat de gantſche Stad, zich daar van ontzette, men konde in 't eerſt om te leſſchen, daar niet by komen, door dien de Brouwery verre boven al de omſtaande huiſen, in de hoogte uytſtak, zoo dat deſe brand, het bovenſte deel van 't huys weg nam, en het benedenſte wierd, door de wakkerheyd en goede ordre der bluſſers behouden.

1624. * *Novemb.* *Twee Boskruyt-molens aan brand.*

In 't jaar 1624. den 14 van * *Slachtmaand*, raakten de Boskruyt-molen van *Jan van Hoorn*, op *de Heylige Weg*, buyten *Amſterdam* in de brand, daar met een ſlag, vier menſchen, en zoo veel paarden gequetſt wierden, maar een bleef dood, de reſt ontquament. De Stove en het Meelhuys raakte in de vlamme, doch de nieuwe gebouwde Kruyt-Toren, bleef onbeſchadigt.

1625. * *Junius.*

Des jaars daar aan 1625. in * *Zomermaand*, is diergelijk ongeluk weerom op de *Heylige Weg* gebeurt, alſoo een van de dienaars in de Boskruyt-molen, van *Joris Adriaanſz.* Bewinthebber van de *Weſt-Indiſche Maatſchappy*, een ſpijker of yet anders hechten wilde, door wiens vonken, de Molen, met eenige Gebouwen daar by, in de lucht vloog, met vernielinge van een man: de Kruit Tooren daar eenige laſten Boskruit in lagen, wierd behouden.

In 't jaar 1634. verbrande twee Huyſen op 't Water, tuſſchen de Oude en Nieuwe Brug, daar twee ſchoone Huyſen weder wierden in de plaats gebouwt, waar van de een de Kroon in de Gevel voert. 1634.

In den jare 1643. raakte het *Spinhuys*, op 't midden van den dag aan brand, zoo dat het meeſt vernielt wierd, men zeyde, doch zonder eenige vaſtigheyd, dat de Tuchtelingen dit hadden in 't werk geleit, op hope, dat zy in deſe verwarring en toeloop zouden konnen ontſnappen, dat evenwel zoo niet gelukte; ziet hier van breeder in 't vierde Boek, in de Beſchrijvinge des zelfs, *Pag.* 514.

A. 1643. *'t Spinhuys aan brand.*

Den eerſten dag des jaars 1645. na den ouden Stijl, gaf *Amſterdam* een groot ongeluk, en geen kleyne ſchade, en dat door 't afbranden van de *Nieuwe Kerk*. Want op den elfden van * *Louwmaand*, ſloeg den brand, door een felle koude Ooſten wind gedreven, uyt een Lootgieters vuur-pot, die door onachtſaamheyd der zelver, by een open dak-venſter, (terwijl zy waren gaan eten) was blijven ſtaan, in 't houte verwelfſel en dak, en om dat men door de groote hoogte niet by den brand konde komen, moſt men zien, dat de Kerk geheel van binnen uyt brande, doch hoe dit toeging, en deſe Kerk wederom loffelijker herbouwt is, hebben wy in 't vierde Boek, in des zelfs Beſchrijvinge, *pag.* 445. breeder beſchreven, daar men dit volgende Vaars, behelſende het dag en Jaar-tal, ook vinden zal.

De Nieuwe Kerk aan brand. 1645. * *Januarius.*

BII feLLe gVre koVW geraakten Ik tot as:
Doen 't naar het oVt gebrVIk, Den eerſten Iaars Dagh Was.

Omtrent * *Bloeymaand*, in 't zelve jaar, ging een brand op, in de Brouwery van de *Swaan*, op *de Nieuwe-zijds Achterburgwal*, 's avonds ten 9 uuren, en alſoo het vuur, boven eerſt ontſteken zijnde, beneden quam vallen, al eer ymand by na daar van wiſt, zoo moſt men 't middelſte gedeelte aan 't vuur ten roof over laten, maar 't voorſte en achterſte wierd behouden, van deſe Brouwery was doenmaals eygenaar, *d'Heer Albert D: Pater*, toen Schepen en Raad, namaals Burgermeeſter deſer Stede.

A. 1645. * *May.* *De Brouwery van de Swaan aan brand.*

Maar in den jare 1652. den 7 van * *Hooymaand*, des morgens omtrent twee uuren, raakten den brand, (men weet niet hoe) in 't *Oud Stadhuys*, terwijl men met het *Nieuwe*, daar achter te bouwen, al beſig was. Hier van kan men in 't vierde Boek, in diens Beſchrijving, *pag.* 253. meer-

't Oud Stadhuys brand af. 1652. * *Julius.*

meerder lesen, en even hier voor in de aantekeninge op 't jaar 1452.

Zeker Liefhebber, maakte dese 2 vaarskens, op 't afbranden van 't *Oude*, en 't opbouwen van 't *Nieuwe*, waar in hy de uytgebrande muuren aldus doet spreken.

Dus schon de brand mijn Pruik, en wierp my 't aansicht onder.
Maar achter my verrijst weer 't achtste Werelds Wonder.

1654. * Ianuarius. In 't Jaar 1654. tussen den 6 en 7 van * *Louwmaand*, raakte buiten de *Reguliers Poort*, op het *Otters Pad*, een Moutmolen aan brand, die door de kracht des winds, niet konde in stant gebracht worden, zoo dat die gants af brande, en de brandende vonken zijn over geweit op *het Vissers Pad*, alwaar eenige Tuin-huisjes in de brand geraakten; hier verbrande wel drie Brousels Mout op de Meulen, toebehoorende *Albert Pater*, *Jan Veeneman* en *Klaas Jacobsz. Gelthouwer*, Brouwers en Eigenaars van de Molen.

Een Moutmolen verbrand. 1654.

* *November.* A. 1654. Tussen den 6 en 7 van * *Slachtmaand* daar aan volgende, is daar des nachts ten 12 uuren een groote brand ontstaan op *het Spuy*, in een Smeer-Smeltery, door versuim van een kaars, die in een mand was geset op de Solder, daar de vensters open stonden, op dat 'et Smeer zoude drogen, en met een harde Zuidweste Wind is de mand in brand geraakt, en 4 of 5 huisen verbranden met de Smeer Smeltery, waar over doen een Willekeur is gemaakt, dat men geen Smeer in de Stad mocht smelten, en een plaats buiten de *St. Antonis Poort* geordineert wierd om zulx te doen.

Een Smeer-smeltery verbrand.

1655. „Den 10 Maart verbranden een Schip „voor de palen; en den 15 April branden „*Sloterdijk*, nevens de Kerk, meest af.

* *Januarius.* A. 1657. *Lijnbanen verbrand.* In den Jare 1657 den 14 van * *Louwmaand*, 's nachts ten 11 uuren, is een groote brand ontstaan in de Lijnbaan van *Hector Pietersz.* by de *Bullebaks Sluis*, door het Touwerk in de Teerketel te doen, daar de knecht met zijn schouderen aan de lantaarn stiet, die in de ketel quam te vallen, zoo dat de huisinge t'enemaal in d' asse geraakte, en wel 50 duisent guldens in ieder Lynbaan, aan Touwerk A. 1645. en Hennep schade geleden is, het welk 12 Iaar geleden, aldaar noch eens geschiet was.

1657. „Op den 12 September isser een Kruit„molen gesprongen.

1658. * *December.* In 't jaar 1658. den 6 van * *Wintermaand* is op de *Oude Schans*, by de *Dijkstraat*, een geweldige brand geweest, ten huyse van *Joan de Lange*, welke wooninge verhuurt word, by de Kerk-meesters van de *Zuyder Kerk*, alwaar noch grooter ongeluk is voorgevallen: want alsoo, door de hoogte van 't huys daar de brand in was, niet konde geslist worden, zoo heeft men doende geweest, om de gevel neder te trekken, en zijn in 't nedervallen 7 of 8 menschen verpiet, daar onder mede des Stads Fabrijk-meester, *Dirk Wynantsz.* geweest is, zommige andere zijn deerlijk gequetst: en aan hooft, armen en beenen beschadigt: de Fabrijk-meester wierd (alsoo hy door de slag onkennelijk was) in de *Zuyder Kerk* gebragt, daar hy de gantsche nacht heeft gelegen, tot dat hy des anderen daags gemist, en ondersocht zijnde, bevonden wierd, de zelve te wesen: is alsoo in zijn huys gebragt, alwaar de E: Heeren Burgermeesters den Rouw hebben laten beklagen, en met een doen zeggen, dat zy de onkosten der Begravenis zouden betalen.

Een huys op d'Oude Schans aan brand.

Des Stads Fabrijk-meester, Dirk Wynants, met noch 6 of 7 andere raken om hals.

In den jare 1660. tusschen den 3 en 4 van * *Louwmaand*, is de Suykerbakkery van *Cornelis Nuyts* af gebrand, staande op de *Heere-graft*, over de *Warmoes-graft*, alwaar *de Konink van Polen* in de gevel staat, zonder eenige huysen meerder, die nu wederom, cierlijker met een hartsteene gevel is herbouwt. A. 1660. *Een Suykerbakkery aan brand.* * *Januarius.*

In 't jaar 1662. tusschen den 16 en 17 van * *Wynmaand*, is een groote brand ontstaan, ontrent 's nachts ten 2 uuren, in de *Barnende-steeg*, by de *St. Antonis Markt*, in een heete Parssery, zoo dat de vlam over de Sloot sloeg, in de huysen van de *Bloetstraat*, waar door dat 3 heete Parssen, 3 Klander-moolens, 7 Huysen, en wel 20 Woningen zijn in de assche geraakt. A. 1662. *Brand in de Barnende-steeg.* * *October.*

Des jaars daar na 1663. tusschen den 16 en 17 van *Sprokkelmaand* is wederom in de *Barnende-steeg* een brand ontstaan, in het Huys van 't *Kuypers Gild*, alwaar zy de Gilde-kamer achter hadden, die noch behouden wierd, maar het voorhuys in de straat brande geheel van binnen, tot de kelder toe, af. * *Februarius.*

Den 10 van * *Louwmaand* daar aan volgende, was'er brand in de *Kalver-straat* op de Middag, boven op de Voorkamer van een Was-smeltery, dat door onvoorsigtigheyd van de Knecht in brand geraakte, zoo dat de Solder en het Dak verbrande, en binnen het huys groote schadeleed. * *Januarius.*

In 't jaar 1664. tusschen den eersten en 2 van * *Wintermaand*, ontstont'er brand in de *Houttuynen* over *Bikkers Eyland*, door onachtsaamheyd, dat men een ketel met water in een Loots hadde over gehangen, en 1664. * *December.*

en vuur daar onder gestookt, om het water in de morgenstont vroeg heet te hebben: maar 's nachts is'er de brant in geraakt, daar door wel 3 Hout Tuinen en de 2 wooningen t'eenemaal in de asse geleyt wierden, zynde een groot geluk, dat daar weynig wint was, zouden anders noch meer Hout Tuinen aangesteken en verbrand zijn.

De voornoemde verbrande gebouwen, zoo wel de Stads, als besondere, zijn meest al heerlyker, kostelyker, en zierlyker herbouwt geworden. *Brand verarmt niet.*

Brand-stichters.

Ao. 1622. Na't uitgaan van 't twaalf jarig Bestant, hebben de *Spanjaarts* alle middelen aangewent, om dese onse *Nederlanden* te krenken en schade toe te brengen. *Den Marquis Spinola*, in den jare 1622. *Bergen op Zoom* te vergeefs belegert hebbende, heeft eenige Brantstichters uit gesonden om zommige voorname plaatsen, en besonder *Amsterdam*, aan veel oorden aan brand te steken, tot welk stuk eenen *Balthasar Paul*, als huerlink van haar bevonden is geweest, die vrywillig alles bekent hebbende, zijn rechtvaardige Justitie openbaarlyk daar over, ontfangen heeft, en hier *t' Amsterdam* op't Schavot voor *'t Stadhuis* gewurgt en geblakert is geworden. *Een Brand-stichter gerecht.* De middelen om dit in 't werk te leggen, waren dese: Een Doose, hoog van fatsoen, daar in een Lantaren stont, met een brandende kaarse, aan de welke veel vuurwerken respondeerden, die onder door den bodem van de Lantaren, (die wat hoog verheven was) tot op den bodem van de Doos strekte, daar alderhande brandende stoffe, als Mos, Swavel, Pik, Pulver, Vlas, en meer andere Krijgsmaterialen op lagen. *Werktuyg tot brand-stichten.* Dese voorsz. Doosen meenden zy (als Passagiers daar mede reisende) in de Herbergen op eenige verborgen plaatsen, te zetten, en ter gelegener tijd aan te steken; Maar door de goede waarschouwinge, des Achtbaren Raads, en naauwe toesicht der Borgeren, is't zelfde op zes plaatsen belet, en de Instrumenten zijn in handen der Heeren gebracht. *Brand-stichters ontdekt.*

Ondertussen ging den roep zeer sterk, dat men de groote *Beurs* des middags, met al de Koopluyden daar op, door een Schip of Vlotschuyt vol Boskruyd daar onder te leggen, zou doen in de Lucht vliegen, waar door ordre gesteld wierd, dat'er 2 boomen voor de *Beursluys*, d'een aan het *Damrak*, en d'ander aan den *binnen Amstel*, genaamt het *Rokkin*, geleyd zijn, die alle middags en 's nachts geslooten wierden; doch zederd zijn dese boomen in groote dwarsbalken en staketsels veranderd, zoo dat'er tegenwoordig geheel geen Vaart meer onder de *Beurs* door is. *De Beurs-sluys met boomen geslooten.*

Evenwel hebben de *Spaansche* niet konnen rusten, maar getracht om met konstige vuurwerken brand te stichten, zoo aan Huysen, Hout Tuinen, Teer Tuinen, als mede de Schepen in de *Waal*: hier toe hadden zy toegemaakte buysen, die met gaten op malkanderen over een quamen, gevult met alderleye brandende stoffen, die men met een Kaars aan 't een eynde aanstekende, allenskens na't ander eynde toe vonkende, ten laatsten in lichte gevulde Doosen, of Papieren de vlam en brand maakten. Zy hadden 't Oog ook op 't *Oost-Indischhuis*, *Warmestraat*, *Kalverstraat*, *Nieuwendyk*, *&c.* En dit zou alles, wanneer het een Storm Waayde, t'effens hebben aangegaan.

Hier toe waren uyt gesonden *Lieve van Ecke* en *Nicolaas Olma*, onder het beleyt van *Kapiteyn vander Elst*, en haar werk volbracht hebbende, was bestemt dat d'een na *Maaslants-sluys*, d'ander na *Schoonhoven*, de derde na *Wesel*, vluchten zoude; dese *Lieve van Ecke* is op *Amsterdam* gereyst, van geld wel voorsien; de Stad wel doorwandelt en besigtigt hebbende heeft daar van Raport aan de *Infante* gedaan, die den *Capiteyn vander Elst* op Wesel zond: En om de Resolutie van den *Marquis Spinola* te weten, die wilde dat men het daatlyk in 't werk zoude stellen; zoo is een Contract met de voorgeschreeven *Lieve van Ecke* gemaakt, dat dit uytgewerkt zijnde hy ontfangen zoude 6000 gulden, en daar boven noch een goet Tractement, desgelyks zijn medestanders. *Den aanslag word hervat.* Alsoo is hy met provisie van geld wel versien, en 't geen hem vorder noodig was na *Zeeland* vertrokken, maar aldaar komende, bedacht zich, en bleef met geld en al achter, zonder yets uyt te voeren. *En gaat te niet.* Als hier op niet volgde, heeft *Don Rodrigo Las*, Grave van *Zalazar*, hier toe verwekt eenige Bootsgesellen, van *Antwerpen*, onder 't beleyt van *Hendrik Rol*, die hier mede toe gebruykt heeft eenen genoemt *van de Woestyne*, Luytenant van *Pasquier de Grauw*, op de zelve voorwaarde, als het met *vander Ecke* geaccordeert was: Maar het werk is achter gebleven, door zijn gierigheyt, die hem eerst

1621. eerst tot *Vlissingen*, en daar naar tot *Middelburg*, heeft in hechtenisse gebragt.

Desen aanslag is evenwel al wederom in't werk gestelt, door een *Capiteyn des Armes*, maar 't is mede al in rook verdwenen.

Doch het gemoed van de *Grave van Zalazar* hier mede niet voldaan zijnde, ontbied Capiteyn *vander Elst* ten Hove, hem volkomen afvragende, of daar gansch geen middel was, dit feyt binnen *Amsterdam* uyt te voeren, hy verklaart neen: ten ware dat eenige Geestelijke Personen, die het beleyd van de logementen, en 't geld in *Holland* hadden nevens C. B. en de Pastoor op het Kasteel *t'Antwerpen*, die de Biechten hoort, de Personen, die uytwerkers van zulke stukken zijn zouden, daar toe aan porden, en haar contracten van beloften bewaarde, mitsgaders eenige uyt de Magistraat tot *Antwerpen*, die ook daar toe last van hulp-middelen hadden, in't bysonder iemand, 't zy geestelijk of wereldlijk, door den yver van de Religie aangehitst, te bespreeken, om dit brand-stichten binnen *Amsterdam* te wege te brengen.

Word al wederom aangeleyt.

Hier op heeft men terstond by der hand gekregen een Waart binnen *Antwerpen*, die tot zulks een hoop Boeren, of vagebonden opgenomen heeft, om dit voorschreven feyt uyt te richten, en daar door vergifnis, of *Pardon* te bekomen, beneffens een groote zomma gelds; hier by wierden noch eenige Soldaten van de *Maryen Schans*, en de *Peerle* geworven: Dese zijn alle om 't stuk uyt te voeren, vertrokken, en hebben alles binnen *Amsterdam* wel doorsien, en vlijts genoeg gedaan, om het in't werk te leggen, maar in't eynde ongedaan'er zaken, tot haar Meesters weder gekeert, en voldoende redenen, met groot vergenoegen aan *Don de Valasco*, en de *Audiencier Vereycken* gegeven. En alle besonderheden van de gelegentheyt *t'Amsterdam* volkomen onderricht; Als datter doen groote veranderinge in de Politie aldaar voorgevallen, en prijselijke ordre gestelt was, het *Magazijn* of *Bos-huys* was met wagt voorsien, men konde de groote Schepen niet by komen, om zulks in't werk te leggen, dan 's avonds tusschen negen of thien uuren: En dan liepen zy gevaar ontdekt te werden, door de scherpe wagt over al.

Doch keeren wederom.

Oordeelen de zaak ondoenlijk.

Doch heeft eenen *Henricus Bellenus Capellaan*, verklaart, raad te weten, om alleenlijk de *Pek-tonnen*, in de *Teer-tuynen*, de *Planken*, *Deelen* en *Sparren*, als ook de kleyne Schepen, Lichters, en Huysen daar ontrent, in de Brand te steeken, daar toe by der hand hebbende en vertoonende nieuwe konstige, en wel gepractiseerde werktuygen, die ook daatlijk in het Hof van *Don Rodrigo Las*, *Grave van Zalazar*, in tegenwoordigheyt van den *Audiencier Vereijken* geproeft en goed bevonden wierden: en alsoo de voorsz. *Henricus Bellenus* wel 40 Jaar een *Exorcist* geweest is, zoo heeft hy voorgestelt, dat men Fenijn zoude doen toestellen, om daar mede de Burgeren het blusschen van de Brand te beletten, 't welk goed gevonden zijnde, is een Doctor te *Antwerpen* woonende ontboden, met dewelke dit alles overgeleyt wierd: diezelve heeft op haar versoek geopenbaart, datter ballekens van het schadelijkste en vinnigste Fenijn zijn (welker beschrijvinge zijn *Excellentie de Prins van Oranjen* door d'ontdekkinge ook kenbaar geworden is) die in de Brand zouden geworpen werden, daar door de Burgers het vuur niet zouden konnen uytblussen, veel min genaaken.

H. Bellenus Capellaan neemt iets voor.

Vergiftige Ballekens.

Om dit grouwelijk feyt aan te leggen, zijn van *Antwerpen* afgevaardigt de voorsz. *Capiteyn van der Elst* in Persoon, de *Cappellaan Henricus Bellenus*, en andere medestanders, onder beloften, dat boven de *vijftig duysend Ducaten* aan de voornoemde *Capiteyn* belooft, Hy met een nieuw Kleed, en een Compagnie Paarden vereert zoude werden, en de voornoemde *Cappellaan* met het eerste notabelste Kerkelijk Officie, datter voorviel; de andere met 500 guldens gereed geld, en 30 Phlippen ter maand, haar leven lank: en zoo het geviel dat iemand op de daad beloopen wierd, zoo zoude zijn Huysvrouwe, ofte naaste vriende 't zelve genieten. Hier op is de algemeene af-tocht geschied: Maar 't is door de genadige voorsorge Gods ontdekt, ja ook dat men behalven alle de omstandigheden, te weten gekomen is, hoe zy haar alle, in dese Landen en Stad komende, met andere namen hadden doen vernoemen.

Beloften van vereeringen.

Men heeft mede kennisse gehad, waar zy tot *Leyden*, en hier *t'Amsterdam* gelogeert zouden hebben, en wie de Koopman is, op welke de Wissel binnen *Amsterdam* t'haren behoeve, zoude over gemaakt werden, nochtans buyten kennisse van de Koopman. Maar van alle dese aanslagen is niet een uytgevoert, noch in 't werk gesteld, door dien de Schepen in de *Waal*, te wel bewaart, en bewaakt wierden, en de Wacht binnen de Stad, den gantschen nacht door, de ronden deden, door alle 't welke de zaak te gevaarlijk was om

Kennis van den aanslag.

Doch alles loopt te niet.

Wie dese aanslagen ontdekt heeft.

om aan te gaan; De volkomen kennis van desen geheelen handel, is uytgekomen door zeker Capiteyn genaamd *Blaauw* of *Blaauwbeen*, die omtrent dese tijd in *'s Gravenhage*, om andere oorsake gevangen, en alle de besonderheden van desen aanslag bekent was. Hy heeft het geopenbaart aan die genen die het behoorden te weeten, en is ook daar over beloont geworden.

Duure Tijden.

Gebrek en Schaarsheyd van leeftogt, bysonder van Koorn, veroorsaakt duure benaude Tijden, dat voornamentlijk eerst van de arme gemeente gevoelt wort: en of schoon alderley spijse quam te ontbreeken, zoo lang men slechts Brood heeft, hoeftmen van geen honger te sterven, maar by aldien het hier aan komt te haperen, en Hongersnood onder 't gemeen volk te ontstaan, daar op de Sterfte is volgende, zo heeft men gevaarlijke aanslagen van de zelve te verwachten, 't welk d'Heer *H. de Groot* in zijn Treurspel van * *Sophonpaneas*, (door *Vondel* aldus verduytst) met dese vaarsen te kennen geeft.

** Joseph.*

Een plaag, die altijd was gevaarlijk voor den Staat:
Want Hongersnood en weet van nergens op te passen,
Een uytgehongert Volk is al 't gesag ontwassen.

En gelijk hy vorders daar na met eenige andere volgende Vaarsen zeker oploop, tot *Koptos* door den honger ontstaan, heel nauwkeurig beschrijft. Doch hier *t'Amsterdam* kan wel groote duurte in't Koorn zijn (gelijk dan gemeenlijk ook in alle omleggende landen, ja by na in gants *Europa* is) daar nochtans alle Zolders en Pakhuysen in dese Stad met Koorn, als vol gepropt zijn; d'oorsaak daar van, is de grooten Koophandel, die alhier in Granen gedreven word, want zo 'er eenige schijn is dat het Koorn, 't zy door quade gewassen, Oorlogs-verwoestingen, Sterften, of diergelijke toevallen, schaars word, en in prijs zou komen te steygeren, zoo doen het de Koopluiden op hope van winst (dat haar ook wel dikwils mislukt) in alle gewesten op kopen, en hier na toe voeren, en dat om den vryen onbekommerden handel, die men hier toe laat: hier over heeft *Amsterdam* al van ouds her, de naam van *Koornschuur van geheel Europa* bekomen. Maar gelijk zy het Koorn van alle kanten versamelt, zo levert zy het zelve aan alle hare naburen, ja aan gants *Europa* wederom uyt, zo dat geheel *Nederland* en die daar om heen leggen, op haar in tijden van schaarsheid komen steunen, gelijk ook verscheide reysen gebleken is, dat zy het Koorn gesonden heeft na die plaatsen, van waar het zomtijds herwaarts komt, als hier na geseyt zal worden.

Den Koophandel maakt duurte en goed koop.

Hoe duren tijd *t'Amsterdam* ook zomtijds geweest mag hebben, zo kan men evenwel niet bewijsen, dat aldaar ooyt menschen van Honger gesneuvelt zijn, gelijk men wel van verscheyden andere Landen, als *Spanjen*, *Italien*, *Vrankrijk* en *Duytsland* gehoort heeft, alwaar duisenden wel eer versmacht zijn, die elk besonder met een weynig Brood alleen zouden hebben konnen behouden worden. Want in alle de heeter landen, Zuydwaart van ons afgelegen, en hier boven genaamd, zijn de luyden zo hongerig nergens na als by ons, en in de kouder landen ten Noorden van ons af; d'oorsaak hier van is, dat in die warme landen, de hitte in onse lichamen, die de maag doet kooken en de spijse verteeren door de uyterlijke warmte na buiten getrokken word, en alzo die verteerende krachten doet verdwijnen en uitsweeten, waar door den honger kleinder is; Het tegendeel bevind men in de kouwder landen, alwaar de natuurlijke binnenste hitte, door de koude des Luchts, binnen blyvende, de kost in de Mage beter en eerder doet verteeren, en also meerder honger verwekt, over zulks vind men ook veel vetter en lijviger menschen in de koude, dan in de warme landen, daar die veel magerder en schraalder zijn: Ook kan yder by zich zelfs wel gewaar worden, dat men des Winters meerder als des Zomers tot eten genegen is.

Niemand hoeft t'Amsterdam van honger te sterven.

Onderscheid der Koude en Warme Landen, in 't veel, of weynig eten.

Als het gemeen Volk in *Spanjen*, *Italien*, *Vrankrijk*, &c. slechts van Brood voorsien is, daar zy geringe vruchten, als Ajuyn, Look enz. toe eten, zijn zy vernoegt; 't welk de *Poeet Juvenalis*, met de volgende Vaarskens, (aldus in 't Duits nagevolgt) betuigt.

Het vollek, vol bekommeringen,
Begeert slechts tweederhande dingen:
Dat 's Brood tot voedzel van het lijf,
En Schouwspel tot haar tijd verdrijf.

In de Keisers tijden placht men te *Romen* zeer veel Koorn en Brood aan de gemeente

meente uyt te deelen, gelijk *Justus Lipsius* in zijn *Commentarien*, uyt oude Schrijvers te zamen getrokken, verhaalt. Doch in de Noordsche Landen, en besonderlijk in *Holland*, en hier *t'Amsterdam*, heeft men veel meer Koorn voor yder mensch van nooden, want niet alleen dat men hier hongeriger is; maar in de Warme Landen drinkt het gemeen volk water, dat zy maar om het halen, bekomen konnen, en by 't zelve, beneffens het brood, konnen sy 't leven behouden; en hier *t'Amsterdam* en daar ontrent, zijn de wateren om te drinken gants onbequaam, want die in de Revieren, zijn zout en brak, door de nabyheyt van de Zee, en 't laage Land; die uyt de grond komen, zijn hard en wreed, door de weeke Morassige veengronden, en de regenwateren zijn te raauw, om datse niet genoeg in de Wolken, vermits de naheyt van de Zee, gedisteleert zijn: over zulks is hier dubbelt Koorn voor yder mensch van noden, door dien men 't zelve, (by manier van zeggen) niet alleen eeten, maar ook drinken moet. Alsoo is dan de gemeene drank, Bier, dat wel uyt water bestaat, doch met Koorn, als voornamelijk Gerst, (daar mede wel zomtijds Boekweyt en Tarwe onder gebruykt word) te zamen gesoden is, 't zy dan dik of dun, geen zo Armen mensch hier *t'Amsterdam*, of hy drinkt ten minsten Scherp bier, en geen Water.

Veel Koorn word in Holland vertiert.

En tot den drank gebruykt.

Drie mylen rontom *Amsterdam* wast geen Koorn, in *Holland* zeer weynig, d'andere omleggende landen als *Gelderland*, *Overyssel*, *Uytrecht*, *Zeeland* verbouwen dat wel, maar nauwelijks zouden zommige zig met haar eygen Koorn konnen voeden, inzonderheyd by schrale gewassen, maar 't Koorn dat in *Holland* en *t'Amsterdam* gebruykt word, komt de Rogge uyt *Poolen*, *Pruyssen* en *Poomeren*, ook wel zomtijds uit *Lijfland* en *Sweeden*. Ia zelfs by duure tijden uyt *Moskovien*, die dan aldaar op Eesten, gelyk de Gerst (die men tot Brouwen en Grutten gebruykt) gedroogd word. Het Mout en Gerst, tot Bier, krygen wy uit *Deenmarken*. Hier uit volgt, dat de duurte of goede koop der Granen, hier te Lande niet ontstaat, uit onse binnenlantsche misgewassen, of overvloed, maar uit het geen dat van buiten in komt, want of schoon het Koorn hier omtrent, noch zo overvloedig en schoon gewassen mocht zijn, en 't geen van buyten komt schraal en duur was, zoo zou het buytenlandsche, ten aansien van zijn meenigte, het binnenlandsche de markt stellen, en duurte maken: In tegendeel, by aldien 't gewas hier te Lande zeer slecht was, en dat van de buyten Landen overvloedig, dan zou, om de zelve reden, de Markt op lagen prijs komen te vallen, dit word alsoo door de dagelijkse ervarentheyt bevonden.

Geen of zeer weynig Koorn wast in Holland.

Waar uyt de duurte of goeden koop van het Koorn ontstaat.

Dat Amsterdam in oude Eeuwen, al eer het alsulken Scheepvaart en Koophandel wijd en zijd, over al voerde, verscheyde duure tijden heeft uytgestaan, is buyten bedenken, maar door haar wijtluchtigen handel, af en aanvoering met alle Landen, kan het niet wel (menschelijker wijs gesproken) met meerder duurte, als hare nabuuren belast worden, wel verstaande, zoo lang het ook de vryheyt, als tegenwoordig, blijft genieten: ja hier toe moeten, of behooren d'omleggende Steden zelfs, als het nood dede, haar te hulp te komen, nademaal dese Stad hun eenigste toevlucht en Kooren Schuur, in alsulke, en diergelijke benauwde tijden, altijd geweest, en noch is. 't Heeft gebleken in den Jare 1629. doen *Graaf Hendrik van den Berg*, van wegen den *Koning van Spanjen*, met een deel Krijgsvolk, in de *Veluwe* gevallen, en de Stad *Amersvoort* al in zijn handen over gelevert was, dat die van *Uytrecht*, niet weynig voor haar Stad bang zijnde, een groote partye Koorn nevens andere behoeftigheden, van *Amsterdam* aanstonds op haar versoek, binnen gesonden wierd: Maar als daar na in 't Jaar 1650. de Stad *Amsterdam* door *zijn Hoogheyt de Prins van Oranjen*, slechts vijf dagen belegert was, hoewel de Waterkant aan 't *Ye*, altijd vry en open is geweest, begosten eenige omleggende Steden bang te worden, dat by volharding, en verswaring van dit beleg, den toevoer, die hun Bakkers en Brouwers, gewent waren van *Amsterdam* te bekomen, (daar van zommige zich niet al te veel t'zeffens, gewoon zijn te voorsien, dewijl zy wel weten, dat hier altijd overvloed genoeg te bekomen is) mocht komen te stuyten, dat hunne Steden in d'uyterste nood en benauwtheyt hadden konnen vervallen, gelijk in 't vervolg korts hier aan, van die van *Alkmaar* en *Hoorn*, zal verhaald worden.

Vervolg van duure tijden.

Amsterdam spijst de Naburige Steden.

Die hun ook op haar verlaten.

In 't voorige zevende Hooftstuk deser Beschrijvinge, is verhaald de goede koop van alle Waaren in 't Jaar 1464, 1484, 1488, 1494. Ook de duurte van 't Jaar 1547. doen een Last Rogge hier *t'Amsterdam* koste 66 goutguldens, dat is 92 Carolus guldens en 8 stuyvers; en de schielijke verandering van goede koop, des

Verscheyde veranderingen.

Ao. 1548. Jaars daar aan volgende, 1548. als ook de duurte en verandering des Jaars 1587. doen een Last Rogge koste 900 gulden, een Last Tarwe 935 gulden en 10 stuyv. dat noch in 't zelve Jaar zo veranderde, dat men een Last Rogge voor 56 gulden en 10 stuivers kopen konde.

Onlust t' Amsterdam over de duurte, 1565. Maar in den Jaare 1565. raakten hier *t'Amsterdam* veel twist door de duurte van 't Koorn, onder groote en kleine, door dien de Magistraat, voor Hongersnood hunner Ingesetenen bedugt zijnde, verbod deden het Koorn uyt te voeren; doch eenige het Raad-slot des avonds vernemende, kregen by nacht de boom open, en voerden zo veel Rogge en Tarwe des nachts en des morgens, voor de afkundinge na buiten als hun doenlijk was, daar over d'andere Koopluiden, die hier te vooren niet van wisten, groot misnoegen toonden, alsoo het Koorn dat binnen bleef, na 't sluiten van de Stad, wel 80 ten honderd afsloeg, en 't geen buyten geraakt was, om de zelve oorsaak te meerder rees. Hier van kan men breeder leesen in 't voorgaande 15 Hooftstuk.

Benauwde tijd t' Amsterdam, 1572. Duure en benaude tijden zijn *Amsterdam* korts hier na verscheyde reisen over gekomen, als in den Jaare 1572. doen de *Graaf van Lumey* de Stad (hoewel niet lang) belegert had; en voorts, als eenige weynig Jaren daar na, die van *Hoorn* en *Enkhuysen* (nu al aan des Prinsen en der Staten zijde gevallen zijnde) *Amsterdam* met hunne Scheepen, op de *Zuyder Zee*, in 't *Y*, ja zelf tot voor en dicht onder de Stad, en 't geschut, dat op 't *Kamper Hoofd* voor *Schreyers Toorn* tegen haar geplant was, derfden komen braveeren, alle toe en uitvoer haar belettende. Maar d'Overste *Sonoy*, door last der Staten benaaude de Stad alder hardst, in den Jaare 1578. en dat zoo wel te lande als te water, door dien veel Schansen op de Dijken en hoogten zoo hier als daar, om de Stad geleyt wierden; hy nam ook de *Zoutkeeten* en andere plaatsen in, waar door hy de Stad als geblokkeerd hield, doch een Molen, daar de belegerde *Amsterdammers* dapper om verleegen waren, namen zy wederom, daar vinnig ten wederzijden om gestreeden wierd; ook sloeg men in dit Jaar de vierkante stukken zilvergeld, daar van hier te vooren, gelijk als ook van dit verhaalde, breder gesproken is. Evenwel haperde het aan Koorn doenmaals niet, maar wel aan 't Malen des zelfs, want door dien de Stad doen ter tijd, met muuren en Torens besloten was, en over zulks geen gelegentheyd had, om Wintmoolens binnen de zelve te zetten, gelijk men nu op de punten of Bolwerken doet, vond men zig zeer verlegen; over zulks deden de Majestraten een *Rosmoolen* zetten, dicht aan de *Haarlemmer Poort*, ter plaats, daar nu de *Stroomarkt* is, dese wierd nacht en dag met Paarden gaande gehouden. De voornaamste burgers hadden ook houte quaarn of hantmolens in hare Huysen, daar mede men, met een of twee menschen, na datse groot of kleyn waren, het Koorn malen konde, alzulke gedenkt ons noch, op zolders van eenige oude Huysen, in de *Warmestraat*, (daar doenmaals de Rijkste en voortreffelykste Burgers woonden) te hebben gesien, maar of zy zulks, door bevel der Wethouders gehouden waren te doen, (om dat de Stads Rosmolen niet Koorns genoeg malen konde) is onseker.

Die van Amsterdam winnen een Molen.

Een Ros, of Paardemolen gemaakt.

Houte quaern, of handmolens.

In 't Iaar 1623. begost duurte in 't Koorn te ontstaan, waar over de Magistraat van *Amsterdam* haar by tijds versorgt hebbende, en den kouden Winter, als 'er weynig te winnen valt, insiende, boden zoo wel aan ryken als Armen aan, het Brood tot lager prys te mogen halen, dan het de Bakkers geven konden; dit ontlaste de gemeinte zeer veel, daar van anders eenige hadden moeten verloopen, of van honger vergaan. Ao. 1623.

De duurte blijft duren. In den Zomer des zelven Iaars, meinde men dat de Rogge zoude afslaan, om dat 'er een overvloedig gewas geweest was, maar de duurte bleef echter al duuren: d'oorsaak daar af, schreef men toe, de groote sterfte, in *Poolen*, waar door het aan menschen gebrak, om 't Kooren te dorsschen, daar by quam, dat de drooge Zomer de Wateren zoo kleyn maakte, dat 'er weinig gelegentheid was, om de Granen af te voeren; dit veroorsaakte tot *Dansig*, en hier te lande, en by na over al, de groote schaarsheyd en duurte: als eyndelyk den Herfst alreede voorby was, en geen overvloed van Koorn volgde, liep de Rogge hier *t' Amsterdam* op 170 goutguldens, en hooger. *Hans Kornelisz. Moorman*, een Koornkoper, meynde de noten hier dapper na zijn zin te stellen, want hy had 500 last Rogge, en zoo veel Tarwe by zig; aan hem wierd voor dese party Rogge geboden, door de Magistraat (die haar tegen den Winter voor den Armen wilden voorsien, als ook om hem dit Koorn afhandig te maken, dewijl alle andere Koorenkoopers naar hem luysterden, en op hem zagen,) 180 goutguldens vooor yder last. Doch hy wilde het niet op 190 goutguldens zetten, verklaren-

170 Goutguldens het Last Rogge.

rende anders van sijn meesters gelast te zijn: andere Koopluyden gaven het evenwel minder, vermits zy een eerlijke winst konden trekken. In dese benautheid quamen noch 20 Schepen met Koorn binnen, maar alle in vaste handen, zo dat het geen afslag by brocht, waar door de Magistraat genoodsaakt was, verbod te doen, om eenig Koorn uyt te voeren: Straks bevond men dat de nabuurige Steden verlegen waren; Afgesondene Heeren quamen terstond uyt alle plaatsen, aan dese Magistraat, versoekende den uitvoer voor hare gemeenten: Die van *Alkmaar* en *Hoorn*, verklaarden, dat zy geen tien Last Koorn in hare Steden hadden, die binnen twee of drie dagen vertiert zouden zijn. De Magistraat dede hier op alle de Koornsolders en Pakhuisen ondersoeken, en ordre stellende, dat genoeg Graan voor den gantschen Winter binnen de Stad bleef, stond toe, dat men de rest aan de naburige Steden mocht uitvoeren. De Heeren Burgermeesters eyndelijk Koorn voor den Armen willende koopen, vonden de Makelaars een Koopman, genaamt *Barent Sweers*, die verstaande dat de Heeren het Koorn voor den Armen in koop versochten, zetten de prijs in handen van de Makelaars, die de zelve redelijk stellende, vereerde hy den Armen met vier Lasten Rogge, daar en boven. *Jan Loots* koop gemaakt hebbende voor zijn Koorn, en gewaar wordende dat het voor d'Aelmoessieniers Armen was, slaat twee gouden guldens op yder last af. *ô Loffelijke daden.*

20 Schepen met Koorn komen binnen.

Die van Amsterdam verbieden Koorn uyt te voeren.

De naburige Steden zijn verlegen.

Krijgen toevoer.

Loffelijke daden.

De Magistraat met Granen tegen den Winter voor de behoeftigen nu voorsien, gaf last aan alle de twintig Borgers Capiteynen, dat zy nevens hare Bevelhebbers, yder in zijn Wijk, Huys aan Huys zouden onderstaan, wie dat op een Brood van twaalf ponden, dat nu op veertien stuyvers en een halve gestelt was, twee stuyvers afslag begeerde; de zulke wierden aangeteikent, met de groote van hare huisgesinnen; daar op haalden eenige daar toe verordineerde Bakkers, de Rogge uit des Stads Koorn-huysen, en leverden 't Brood ten huyse van zommige Bevelhebbers der Borger Schutteryen, alwaar de Gemeente, die het begeert hadden, 't zelve tot minder prijs quamen halen.

Amsterdam doet een omschrijving.

Een Brood van 12 ponden, voor 14 stuyvers en een half, word 2 stuivers minder gehaalt.

Ondertusschen liep de Rogge op, tot 200. Goud-guldens het Last en daar over, (die voor drie jaren noch voor 40 en 45 verkoft was,) en bleef de duurte van 't Brood alsoo tot op den eersten van * *Grasmaand* 1624, want schoon dat'er met een Oostelijke wind een goed deel Scheepen, met wel vier duisend Lasten Koorn geladen, binnen de *Zuyder-Zee* in quamen, zoo kon 't zelve in 't eerst door de Vorst en Ysgank niet opgebracht worden, en zoo haast het dooyde, wierd het met groote menigte vervoerd; doch sloeg af tot op 140 Goud guldens, alsoo uit *Vrankrijk* mede veel Granen aanquamen. De hier voorgenoemde *H. C. Moorman*, vernemende dat'er duurte in *Italien* was, scheepte een groot deel Koorns derwaards, 't welk aldaar komende, een slappe markt vond, alsoo op de tijdinge van opslag, een groote menigte van Granen daar gebracht was, gelijk het wel veeltijds gaat; hier over most hy 't Koorn aldaar opleggen, 't welk na die Lands manier, in groote kuylen geworpen, met planken toegedekt, en aarde daar over gespreyt zijnde, boven op een dunne korst krijgt, en de rest jaren lang alsoo goed blijft.

Het Last Rogge loopt op 200 gout guldens.

** April.*

4000 Lasten Koorn komen binnen.

De Rogge slaat af, tot op 140 goutguldens.

Het Koorn na Italien gevoert.

In * *Oogstmaand* deszelven Jaars 1624. quam zoo veel Koorn uyt *Oostland* en *Vrankrijk*, dat de Rogge afsloeg, tot op 120 Goud guldens het Last, zoo dat de voornoemde *Moorman* beter als te vooren aan te spreken was, en begon nu voor 118 en 119 te verkoopen, maar weynig tijd hier na, scheen het of eenige verhooging voor handen was, waar over hy het Koorn wederom uyt *Italien* doet herwaarts voeren, doch eer het Jaar eyndigde, en zyn Koorn binnen quam, was den prys zodanig gesakt, dat hy genootsaakt was, 't zelve weder te Solderen, of met groote schade te verkoopen, zoo dat hy zyn *Balance*, na Koopmans wijse makende; de schade zwaarder, dan 't voordeel vond, en genootsaakt was, *Amsterdam* met schande te verlaten.

** Augustus.*

Afslag op 120 goutguldens.

Het Koorn komt weder uyt Italien met schade.

Die van *Pomeren*, in dese duurte, meerder naar gelt, als broot gehongert hebbende, hadden hun zoo ledig van Koorn ontbloot, dat zy haar tegen den Winter onvoorsien vindende, twee Schepen met Rogge *t' Amsterdam* deden koopen, en de zelve te *Stattijn* gebracht hebben, doch het mocht niet veel helpen, zoo dat'er naderhand, Kooren van andere plaatsen, met groote kosten, (alsoo het weder door de *Zond* most gaan) ook na toe gevoert werdende, 't last voor 106. Rijxdaalders, dat is 265. guldens verkoft is. *Een noyt gehoorde zake.*

De prijs van de Rogge bleef hier evenwel op 120 goutguldens, en daar ontrent staan, schoon dat'er wel 180 Schepen wel geladen, in den Zomer des Iaars 1625. binnen quamen, zoo dat'er Graans genoeg

De Koornkoopers beletten den toevoer.

noeg binnen *Amsterdam*, en andere Koopsteden, te bekomen was, maar d' oorsaak van de duurte quam hier uyt; Dat dese Koopluyden met veel Koorens, duur ingekoft, beswaart zynde, om geen verlies te doen, de prijs sochten op te jagen; hier over stijfdense de Koopluiden in *Oostlant*, zoo te *Dantsig*, *Koningsbergen*, *Riga*, en elders, met groote zommen gelds, dat die het Kooren met de *Kanen*, *Wittinnen*, en *Lodsien* af komende, aldaar opkoften, en in de Pakhuysen op leyden, om hier te Lande schaarsheyd, en volgens dien ook duurte te veroorsaken; hier door brachten zy wel yetwes te wege, maar ten wilde evenwel niet geheel na haar zin gaan.

October. 't Koorn komt uyt Vrankrijk en Barbaryen.

Ondertusschen wierd ons van alle kanten Koorn toegevoert, want op dese duurte quam in * *Wijnmaand* des Jaars 1625, Tarwe uyt *Vrankrijk*, ja zelfs uyt *Barbaryen*, doch dese viel vry hart en glasig, niet te min groeyden daar ook gewormte en Kalenders in. Maar *Vrankrijk* wierd in 't volgende jaar 1626. de duurte mede gewaar, zo dat men in * *Bloeymaand* ettelijke duysent lasten van hier, na *Vrankrijk*, (dat ons te voren ontset had) afscheepte: Eenige Fransse Koopluyden wilden noch grooter menichte, van hier derwaards aanvoeren, maar boden niet gelds genog. Eyndelijk liep de duurte in *Vrankrijk* zoo hoog, dat de *Koning* zelfs, zich daar mede bekommerde, en met zijne Raden goed vond, het loflijk voorbeeld, der Heeren Burgermeesteren, en Vroedschap deser Stede *Amsterdam*, in 't uytdeilen des Broods, aan de behoeftige, op de manier als verhaalt is, na te volgen, gelijk ook geschiede. De duurte raakte ook in den jare 1626. in *Vlaanderen*, waar door honderden van Huysgesinnen verlopen mosten, en in *Holland* en *Zeeland* over quamen; want tot *Rijssel* liep de Rogge op 500, en de Tarwe op 600 guldens het last: hier toe hielp het sluyten onser Licenten, op de Vyandlijke Landen, niet weynig. De duurte liep vorder in *Braband*, *Walsland* en de gantsche *Rynkant* langs, zoo dat 'er veel menschen van hongersnood vergingen.

* *May.*

Duurte in Vrankrijk en andere Landen.

1627. In den jare 1627. meynden *den Koning van Spangien* een middel gevonden te hebben, om de *Vereenigde Nederlanden* in d'uiterste benautheyd te brengen. Hy zend een Gesant na *Polen*, en versoekt dat dien *Koning* zijne landen en stroomen voor de *Nederlanden* wilde sluyten, en geen Koorn laten uitvoeren; maar dit kon men niet toestaan, door dien de *Poolsche* Ingesetenen daar door bedorven, de *Pruysse* Koop- en Zee-steden neeringloos en d'Inkomst der Tollen gants vernietigt zouden worden. Ondertusschen bemagtigt *den Koning van Sweden* de meeste Steden aan de *Pruysse Zeekant*, en sluyt door een Vloot Scheepen, de *Wysselstroom*, zoo dat 'er van *Dantsig*, noch d' omleggende plaatsen, geene granen konden uitgevoerd worden; Hier over meenden veele, dat noodsakelyk schaarsheyd en duurte in *Holland*, en daar rontom, most ontstaan, over sulks wierden veel Scheepen al om naar de *Sweetse Havens* versonden, die aldaar al 't geen dat los was, op koften, en na *Holland* voerden. Doch eenige *Sweden*, meynende het nu naar hun zin gekregen te hebben, wilden haar Koorn niet aan de *Hollanders* verkopen, en scheepten dat voor hun eygen rekening na *Amsterdam*, om de groote winst zelf te genieten. Maar wat gebeurt'er? *De Generaal Tilli*, een *Overste* van *den Keyser*; doenmaals een tamelijk Leger by een vergadert hebbende, vreesden die van *Denemarken*, dat zy een inval van 't zelve te verwachten hadden, dieshalven wierd van daar, als uyt *Jutland*, *Holsteyn*, *Ditmarsen*, en daar omtrent, het meeste Kooren gesakt, verkogt, gescheept, en na *Holland* gebragt. Dit in zodanigen overvloed, nefsens het *Sweedsche* alhier komende, liep de Markt zoo laag, dat men *t' Amsterdam* een last Rogge voor 90 goutguld. kopen konde. Maar 's jaars daar na 1628, konde geen Koorn, vermids desen Sweedschen Oorlog, uyt *Poolen* noch *Dantsig* vervoert worden; doch die van *Braband*, mids de *Licenten* open waren, zonden groote menichte herwaards aan, even gelijk hun 't voorlede jaar, doen zy daarom verlegen waren, ook gebeurt was. Ook quam 'er uyt *de Drent* en *Twent*, vermids het goede gewas, grooten overvloed. Doch als op 't eynde des jaars bevonden wierd, dat men al 't Kooren, dat 'er in ons gantsche Land was, ten naasten by, in den aankomenden Winter van noden had, en dat 'er in *Italien*, en andere Landen duurte begost t' ontstaan, wierd by d'Heeren Staten op den laatsten van * *Slachtmaand* een Plakkaat uytgegeven, daar in zy verboden eenige Tarwe of Rogge, gemalen of ongemalen, uyt dese *Vereenigde Landen* te vervoeren.

De Koning van Spanjen zoekt ons den toevoer uyt Poolen te beletten.

De Koning van Sweden sluyt de Wijsselstroom.

Koorn uyt Denemarken.

Afslag 90 goudgl.

Uyt Braband, Twent, &c.

* *Novemb. Verbod van uytvoeren.*

't Volgende jaar 1629. wierd ons Land 1629. van driederley verschrikkelijke plagen teffens aangevochten, dit waren *Oorloge*, *Pest* en *Duure tijd*. De *Prins van Orangien* hield de Stad *'s Hartogenbosch*, met byna alle onses Lands Oorlogs-macht belegert;

Graaf

Graaf Hendrik van den Berg, was van wegen den *Koning van Spangien*, met een Leger van inheemsche en uitheemsche magt, over den *Yssel* op de *Veluwe* gekomen, brandende op verscheyde Dorpen, en vernielende het Koorn-gewas (dat desen Zomer aldaar zoo schoon stond, als by menschen gedenken geschied was,) byna al om daar hy omtrent quam: Veele quaadaardige en doodelijke ziekten ontstonden binnen *Amsterdam* en door het gantsche land: Den Sweedschen Oorlog met *Poolen*, beletten ons den toevoer van het Koorn, zulks dat een last tot *Amsterdam* verkocht wierd voor 208 goud guldens, zoo dat'er niemand van zo duuren tijd gedenken kon. Men vernam of'er nergens Granen over waren; maar *Polen* kon niet uytleveren; *Sweden* vreesde zelfs voor hongers nood, insgelijks *Denemarken*, evenwel liet dien *Koning* door de *Zond* varen het geen uyt andere vrye Landen quam. Doch uyt het Zuyden quam vry wat ontset; want in * *Oogstmaand* quamen wel twee en twintig Schepen van *St. Malo* en *St. Valeri*, vol geladen binnen; dit nam de vrees van hongers nood weg, en 't gelukkig verrassen en innemen van *Wesel* en veroveren van *'s Hartogenbosch*, maakte ons de vyanden uyt de *Veluwe* gantsch quijt; voorts zuyverde den Winter ons Land van de quaadaardige ziekten. Maar de duurte in 't Koorn nam toe, en liep de Rogge tot 250 goud guldens 't last. Die van *Braband* voerden met wagens en karren veel Koorn naar onse grensen en Steden te markt, maar de *Serenissime Infante van Spanjen, Isabella Clara Eugenia*, vresende voor gebrek in haar eygen Landen, verbood zulks wel scharpelijk. De Ho: Mo: Heeren Staten der Vereenigde *Nederlanden*, op alle middelen, om dese duurte te beteren, verdacht zijnde, hadden al in * *Zomermaand* deses jaars 1630. hare Gesanten naar *Muskovien* afgesonden, om met dien *Keyser* een handeling van Koorn aan te gaan, dese bragten ook zoo veel te weeg, dat noch in 't zelve jaar in * *Wijnmaand* met de Muskovise Vloot een goet deel Koorn in dese Landen over quam. Doch mits dat'er geen tijdelijke ordre, door de haastigheid op het afvoeren daar te lande kon gesteld worden, dat ook den Oorlog en Pest eenige plaatsen aldaar zeer ontvolkt had, zo kon het zo veel niet helpen dat het de duurte in dit ons volkrijk *Nederland* verminderde, waar door de Rogge op 250 en meer goud guldens bleef staan, die men by gemeyne tijden, voor 80 goud guldens koopen konde. Hier over heeft d'Ed: Magistraat van *Amsterdam*, om hare behoeftige gemeynte te verlichten, hare Schatkisten geopent, en haar by tijds van Rogge voorsien hebbende, de zelve aan de Bakkers tot zoo redelijken prijs uytgedeelt, dat men in de grootste duurte, een roggen brood van 6 ponden, voor 11 stuyvers, en daar omtrent, kopen konde, 't welk op andere plaatsen, by na het derde deel duurder was.

d'Oorlog belet den uytvoer.

** Augustus.*

Koorn uyt Vrankrijk.

Uyt Braband.

Verbod.

** Junius. Gesanten om Koorn na Muscovien.*

** October. Koorn uyt Muscovien.*

Een Last Rogge gelt 250 gout-gulden.

't Brood voor de behoeftige beter koop.

Ook verordenden de zelve Heeren, dat geen Korenkooper eenig Koren aan yemand, buyten dese Stad woonende, mocht verkoopen, ten zy, dat eerst eenige dagen te vooren, een teyken voor zijn Lichters of Zolders gestaan had, 't geen te kennen gaf, dat alsulken Kooren te koop was. Daar by wierd noch toegelaten, dat alle inwoonders van dese Stad (indien zy wilden) vry stont, het Koorn, dat ymand uyt de andere steden, alhier gekoft had, te benaderen. Een loflijke en redelijke ordre, want yder Magistraat, gehouden is, eerst en voor al, voor hare inwoonders sorge te dragen, en daar na aan hare Bontgenoten en Naburen, alle mogelijke bystant te laten volgen.

De Magistraat van Amsterdam stelt ordre op 't vervoeren van 't Koorn.

Maar de Koopluiden, die gewent zijn, nacht en dag, op haar voordeel te practiseren begonden de goede voorsorge der Ho: Mo: Heeren Staten te misbruyken, want zy leyden toe, om de Rogge, die men nu, (volgens 't verdrag met *den Keyser van Muskovien*, voorlede Jaar gemaakt, als geseit is) zoude gaan halen, niet in onse Landen, maar naar andere gewesten, daar noch meerder duurte was, te vervoeren. Doch dese toeleggen by tijds ontdekt, en aangedient zijnde, hebben de wel gemelde Heeren, op den drie en twintigsten van *Bloeymaand* des jaars 1631, een scherp Plakkaat, hier tegens doen verkondigen, verbiedende wel strengelijk aan alle Koopluyden, Factoors, Schippers, &c. eenige Granen, in *Muskovien* geladen, elders, als in dese Landen in te voeren, voorts by 't zelve Plakkaat, alle noodige voorsorge, en ordre daar toe stellende.

Toeleg der Koopluyden.

May.

Word verboden.

Evenwel quamen de Granen uyt *Muskovien* zoo overvloedig niet, als men wel gemeynt had, zoo dat'er eenige Schepen zonder Koren wederom quamen, waar door de duurte (hoewel eenigsins verminderd,) desen Zomer en volgende Winter, noch al bleef duuren, want een brood van 6 ponden, dat men voor twee en een halve stuyver plach te kopen, most tien stuyvers gelden, maar des volgenden jaars, begost 't Koorn af te slaan, en quam allenskens we-

De duurte blijft duuren.

weder op sijn ouden prijs, door dien den *Koning van Sweden* met sijne Legers *Duytschland* in trok, waar door *Polen* en *Pruyssen* wederom in hun ouden stand gekomen zijn, soo dat men den Koornhandel op *Muscovien* staakte, door dien men maar een reys des jaars aldaar varen konde, in welken tijd men wel vijf reysen op *Dantsik*, en daar omtrent kon doen.

Maar staat eyndelijk af.

'tJaar 1648. begon, en eyndigde met regen, en vochtigheyt; noch Winter, noch Zomer hadden hun behoorlijk saysoen, want de Winter was byna zonder vorst, en de Zomer zonder droogte: hier door bedorven alle Veld-vruchten, als Erreten, Boonen, &c. en alle Hof- en Moes-kruyden; de Weyden lagen in 't midden van de Zomer plas, en als in water verdronken. Hier door kon het Vee, geen gesont voedzel genieten; de Schapen wierden gallig, en storven met gantsche troppen, en alle vleesch wierd uytermaten duur; Hooy was'er ook zeer weynig gewonnen; hier door verkoft men t' *Amsterdam*, een pont Schapen vleesch voor 10 stuyv. Hollantse Botter en Kaas, liep tot hogen prijs; Dit voelde *Amsterdam* niet weynig, hoewel de duurte van 't Kooren noch zoo groot niet was, om dat d' Oosterse landen, dit vochtig weder, wel eenigsins, maar zoo dapper, als *Holland* niet gevoelt hadden.

't Jaar 1648. is nat en ongematigt.

Alle vleys, zuyvel en vruchten duur.

Als hier na, in 't jaar 1662, het Kooren wederom zeer hoog begon te steygeren, wierd de Magistraat van *Amsterdam* ook beweegt, hun behoeftige Gemeynte te hulp te komen, maar ziende hun Stad zoo veel volkrijker als te voren, bevonden ook 't getal der gebrekkelijke, vermeerdert te zyn. Hier door vondense goet, eenige bequamer ordre, op 't verkoopen van hun brood, tot lager prys, te beramen. Zy hadden al eenige jaren te voren, in yder wijk, door de gantsche Stad, gestelt twee mannen, uyt aansienlyke Borgers gekoren; dese wierden genaamt *Wyk* of *Buurtmeesters*; hare bedieninge bestont hierin: De *Huyssitten-meesters*, gewoon zijnde, den Winter door, van *Kerstijd* tot *Paasschen*, hunne Huys-armen (dat zijn zulke, die alhier woonen, en Ingesetenen zyn, en van geen andere Gemeenten, of Comptoiren yets genieten) met broot, boter, kaas, en turf, te voorzien, gewaar werdende, dat zy dikwils, door de groote menigte, bedrogen wierden, en aan een deel dronkaarts, slampampers, luye en ongebonden hoop, die 't rogge brood niet eten wilden, maar verkochten, en 't zelve in brandewyn, en ander starken drank verdronken, uytdeelden. Hier over wierd yder bekent gemaakt, dat alle de Huys-armen, die van 't Huyssitten Comptoir bystand versochten, hun eenige tijd voor *Kersmis*, yder by hare Buurtmeesters mosten aangeven, de welke, dan de zelve Armen niet kennende, daar na vernamen, of het al rechte Armen waren, en die alsoo bevindende, een zedel, van beyde onderteykent, over gaven, daar mede zy dan van de Huyssitte-meesters aangeteykent en geholpen wierden. Dese Buurtmeesters gebruykten de Magistraat nu mede, tot dese minder verkoping van 't Brood, en zonden hun elk een groot gedeelte vierkante lootjes t' huys, op welkers eene zijde, 't gekroont wapen van *Amsterdam* met de Leeuwen daar nevens, en op d'ander, een W, met 't cijffer getal, van de hoemeenigste Wyk, gestempelt stond. Gelijk de volgende uytbeeldingen aanwijsen, beduydende dit de *vyf en dertigste* Wijk.

Duurte in 't jaar 1662.

Ander order op 't minder verkoopen van 't broot.

Wijk, of Buurtmeesters.

Hun bediening.

Worden hier in gebruykt.

Geven lootjes uyt.

Gedaante der lootjes.

Waar op den eersten van *Bloeymaand*, (na dat den zes en twintigsten van *Grasmaand*, daar te vooren, een Bededag, gehouden was, in wiens uytschrijving, voor dieren tijd, te bidden, vermeld wierd) de Wethouderen alhier deden af kondigen, en door de gantsche Stad aanplakken; Dat alle die geene, die een Roggebroot van zes ponden, dat op negen stuyvers en een oortjen geset was, voor zeven en een halve stuyver begeerden, van dese lootjes, by haar Buurtmeesters mochten halen zoo veel als yder voor zyn Huys-gesin wekelijk van noden had, met de zelve konden zy dan by zeker Bakker, die elk, by de voornoemde Plakkaten, in hun Wijk aangewesen wierd, het Brood, voor de minder gestelden prys bekomen. Den achtsten van *Zomermaand*, wierd het Brood, door den afslag in de Rogge gestelt op acht en een halve stuyver de zes ponden, waar over de E. Magistraten hun brood mede afzetten, tot zeven stuyvers. De Bakkers, haalden na de menigte van hare lootjes, die zy weder over leverden, de Rogge tot minder prijs, als die in 't gemeen verkocht wierd, uyt des Stads Korenhuysen, die al eenige jaren te voren hier toe gebouwt waren, als in 't voorige vierde Boek pag. 668. beschreven

May. *April.*

En gebruyk der zelve.

Junius. *Afslag.*

Stads Korenhuysen.

schreven en vertoont is. Op de Zolders van dese Korenhuysen worden altijd grote menigte van Granen van des Stadswegen bewaart, om de behoeftige Gemeente in duure tijden te ontlasten. Zodanigen ordre hadden d'Oude *Romeynen* mede in 't gebruyk, maar van wat stoffe hare teykens waren, is onbekent. Zy noemdense *Symbola*, of *Tessaras Frumentarias*, dat is, *vierkante Koren-teykens*. *Ordre der oude Romeynen.*

Sterften.

Waar door Amsterdam vryer van Pest als andere Steden zou zijn.

A*Msterdam* is verscheyde reysen, van de vinnige Pestilentiale ziekten aangetast; evenwel meynen veele, dat dese Stad, na het getal harer Inwoonders, noyt zoo veel doden in zulke vuurige Sterften heeft ter aarden gebragt, als zommige van hare naburen: d'uyterlijke oorsaak hier van toeschrijvende de veelheyd der wateren, die over al door de Stad gestadig op en neder vloeyende, de fenijnige dampen, die d'ontsteken, of besmette lucht veroorsaakt, geduurig na haar trekken, en weg voeren. En dit most d'eenigste, en uyterlijke oorsaak zijn, die ons bekent is, dat *Amsterdam*, meerder als andere Steden, hier van zou bevrijt zijn.

Oude Pest-tijden.

De hoedanigheyd, en alle omstandigheden deser doodelijke Pest-ziekten te beschrijven, is onse meyning niet, maar laten dat aan *d'Artsen* of Geneesmeesters bevolen, die werks genoeg hieraan konnen vinden, gelijk veele verhandelingen, daar van, in druk uytgegaan, te kennen geven.

In over oude tijden, waar van geen bysondere aanteykeningen tot onse kennis gekomen zijn, heeft *Amsterdam* dit dodelijk vuur al deelachtig geweest. Alsoo zeyt, den eersten en oudsten Beschrijver van *Amsterdam*, zonder naam, die *J. Pontanus*, achter zijn Historisch Beschrijvinge heeft doen drukken, en omtrent den jare 1500 leefde.

1340. *Van dier tijd af*, (verstaat van't jaar 1340) *heeft Amsterdam, hoewel onderwijlen, door groote schaden, en verlies ter Zee, by schipbreuk, en andersins, borgerlijke twist, PEST, en brand, grootelijks geswakt zijnde, &c. wonderbaarlijk, in rijkdom, en inwoonders, toe genomen.*

1602 Wy komen op de Iaren 1601, 1602, en 1603, als wanneer in *Holland* en daar omtrent, zeer vinnige Pest-ziekten d'overhand hadden, te *Leyden* storven een tijd lang, tusschen de 700 en 800 menschen 's weeks, en *t' Amsterdam* over de 800, maar de swaarste Week alhier, was de laatste in *Herfstmaand*, des Iaars 1602, zo dat'er in de zelve omtrent 900 dooden begraven wierden. De vermindering der Sterfte begon hier ter Stede eerst in *Wijnmaand*, als wanneer een gantsche Week lang, Noordelijke stormwinden, en stortregens aanquamen, waar door, zoo het scheen, de lucht gesuyvert, en ververscht is geworden. *Sterfte te Leyden en t'Amsterdam. September. October.*

In 't *Weeshuys* deser Stad, storven in dese Pest-tijd, omtrent 300 Kinderen, en na dat de sterfte ophielt, bevond men aldaar noch over de 450 Kinderen. *Alhier in't Weeshuis.* In de zelve jaren zijn op een tijd getelt geweest in 't *Pesthuys*, (dat doenmaals noch binnen de Stad, naast aan 't tegenwoordig Gasthuys gelegen was) over de 500 zieken. *In't Pesthuis.* Dese Pest was al vry zwaar, ten aansien, dat beyde de genoemde Steden nergens na zo groot, nog volkrijk niet en waren, alsse nu zijn, want *Amsterdam* was aan de West-zijde doenmaals niet groter, als tot aan de *Heere-gracht* toe.

TUSSENVOEGSEL.

„In den jare 1617. was hier een grote „Sterfte, en waren de Dooden van dier „Maanden als volgt.

	Dooden.		Dooden.
Jauuary	178	July	669
February	197	Augustus	916
Maart	189	September	1882
April	321	October	1619
Mey	328	November	985
Juny	317	December	848
	1530		6919

„Zo dat in dit jaar 1617 storven *acht duisent vier hondert negen en veertig menschen*, „welke Sterfte noch al eenige weeken in 't „volgende jaar continueerde, tot dat de „zelve eindelijk verminderde en ophield.

Het jaar 1623. begon dese Stad met gevaarlyke ziekten te dreygen, want eerst openbaarden zich de kinderpokjes en masselen op verscheide plaatsen; daar op bracht de *Hooymaand*, zodanige hitte, dat verscheyde menschen zeer haastig storven, gemeenlijk een quaat voorteken der volgende Pestilentie, daar evenwel op dese tijd, noch andere slach van quaadaarige ziekten en brandende koortsen voor gingen; want men bevont hier in 't Gasthuys *zeven hondert zieken*, daar onder maar een Borger, of Poorter was; Maar in 't na jaar openbaarde zich de Pest, die in 't begin des Winters, eenigsins verminderde, doch men bevond, met 't eynde des Iaars, dat'er *vijf duysent, negen hondert, en negen en twintig Lijken*, in dit gantsche Iaar 1623, ter aarden waren bestelt; dat 1788 meer was, dan 't voorleden jaar 1622; *1623. Julius. 700 zieken in 't Gasthuis. 5929 dooden.*

1622, als wanneer volgens 't gewoonlijk getal maar 4141, hadden geweest.

1624. Doch 't volgende Iaar 1624, begon de Pest in de na-zomer zich weder te verheffen, na dat 'er met een langduurige Noorden Wind, een onuytsprekelijke menigte van vreemt gevogelte, (men meynt uyt *Noorwegen*) hier te Lande was komen overvliegen: zy waren hier onbekent, en ruym zo groot als mossen, men noemdese, vermits de gedaante van hare nebben, *Krombekken*. Zy wierden met menigten in knippen, en aan Vogel-lijmstokken, gevangen. Oude luyden verhalen, dat dese slag van Vogelen in den jare 1602. mede hier in 't Land over quamen, waar op die zware sterfte, boven verhaalt, gevolgt is, gelijk nu mede gebeurde; maar wat zal men hier van zeggen, wy hebben naderhand zwaarder sterfte gehad, zonder dat zulke Vogelen ons by gekomen waren.

Vreemde Vogelen, Krombekken, komen over.

Tegen den Herfst nam de Pest dapper toe, waar dat ook veel andere ziekten, als roode loop (die in 't Nieuw werk binnen dese stad geweldig graseerde) en rasende koortsen onder liepen, zo dat eenige kranken, door zinneloosheyd in 't water sprongen. Het zaaysoen hielt zich desen gantschen zomer uyt der maten heet, en droog, zonder wind en regen, 't welk van eenige geleerden, voor d' uyterlyke oorsaken deser qualen, gehouden wierd, maar dese ziekten heerschten doenmaals bykans over gants *Europa*. De Majestraat deser stede verboden op hun *Kermis*, of Jaarmarkt, alle goochgelaars, koordedansers, en diergelijk gespuys, en stelden Bededagen in. De felste week hier *t' Amsterdam*, was in *Wijnmaand*, wanneer, 569, Dooden wierden begraven: Als doen begon, met de nieuwe Maan, den zuyden wind zeer krachtig op te blasen, die van zoo heftige plas en stort regens gevolgt wierd, dat Lucht, Aarde, en de wateren zoodanig ververste, dat het vinnige Pestvuur, (gelijk in 't jaar 1602) zedert die tijd verminderde, want de volgende week warender maar, 515, en de week daar aan, 511, en zoo voorts. Eyndelijk bevontmen, dat dit jaar 1624, *Amsterdam* op elf duysend, zeven hondert, en vijf en negentig dooden quam te staan.

De ziekten over gants Europa.

Allerley Kermis-speelen verbooden.

October.

Stormwind en Plasregen.

11795. doden.

Dit schijnt doenmaals wel een groot getal geweest te zijn, maar by naukeurige ondersoekers is aangeteykent, dat'er in zeven Iaren tijd, beginnende van den elfden van *Oogstmaand*, des Iaars, 1617, tot den zelven dag, deses Iaars, 1624, *t' Amsterdam* overleden zijn, 32532 menschen, van alderley slach, ouderdom, en gesindheyd. En in de zelve 7 jaren zijn binnen *Amsterdam* in d' openbare kerken gedoopt, 52537 menschen, zoo dat 'er 20005, meer gedoopt, dan gestorven zijn, behalven die noch meer van andere gesintheden geboren, en niet in d'openbare kerken gedoopt worden. En 't getal der dooden, gaat over alle gesintheden, die men *t' Amsterdam* begraaft. In de voorsz 7 Iaren, zouden alhier ook in 't openbaar getrouwt zijn 16430.

Augustus.

Getal der gestorven en gedoopte in 7 jaaren.

't Volgende Jaar 1625, was *Amsterdam* noch niet vry van de Pest, want ten eynde van 't Jaar bevontmen, dat daar begraven waren, *zes duysent, zeven hondert*, en *een en tachtig Lijken*. Aldus was *Amsterdam*, drie Jaren achter malkander, van dese Pestilentie besmet, maar de volgende, tot den Jare 1635 toe, was zy daar van bevrijd, want 't Jaar 1626, storven maar 4425. 't Jaar 1627, niet meer als 3976, en 't Jaar 1628, slechts, 4497 menschen, &c.

't Jaar 1625. gestorven 6781.

Doch 't Jaar, 1635, quam de Pest wederom in onse landen, en voornamelijk te *Leyden* en *t' Amsterdam*, zo dat in 't voornoemde jaar, hier ter Stede gestorven zijn, 8177, menschen.

't Jaer 1635. overleden 8177.

Maar 's Jaars daar na 1636, ging het op beyde dese plaatsen vry heviger aan, want t' *Amsterdam* wierden in dat jaar, 17193, dooden begraven.

't Jaar 1636 begraven 17193.

In 't Iaar 1655, begon de Pest wederom hier in de Stad aan te gaan, zo dat in een jaar, beginnende van die zomer, tot de volgenden, stierven 16727 menschen, als doen wiert geoordeelt, dat de lucht ontsteken of besmet was, door dien al de Vogelen, die men des zomers, en in den Herfst, hier gewoon was te zien, vervlogen waren.

't Jaar 1655. zijn 16727 Lijken begraven.

De Magistraat van *Amsterdam*, om alle voortgank van dese ziekten, zoo veel mogelijk, en menschelijk was, te beletten, geboden dat men tweemaal 's weeks de straatgooten zou reynigen, verbooden ook, geen Lijkhuysen, met eenigerley stoffen te behangen, en met geen lange rouwmantels ter begravenis te gaan, uyt oorsaak dat dese dingen, verhuurt wordende, nu in besmette, en dan weder in onbesmette huysen komende, geen quade lucht mochten overbrengen: Datmen geen Doodkleden, die men in 't begraven, over de lijken gebruykt, mocht in de Lijkhuysen brengen, maar op de straat daar over hangen; Dat men voor, of na de begravenissen, geenderley drank mocht schenken, op dat zommige luyden, hier door verlokt, in geen huysen, daar zy niets te doen hadden, ingingen: Ordonneerden mede, door dien de menigvuldige

Eenige Keure om de vordere besmetting te beletten.

gelijken, die men teffens begroef, zo veel verwerring van allerley slag van menschen, uyt gesonde en ongesonde huysen komende, onder malkander veroorsaakte, dat men alle jonge, en ongetrouwde luyden des morgens voor negen uuren begraven most, ten zy men zekere boeten, daar toe gestelt, wilde betalen. Voorts alle getrouwde luyden mocht men des namiddag voor twee uuren, begraven, naar ouder gewoonte, ook wierden der alle Woensdagen, des avonts bedestonden in alle Kerken gehouden.

Ongetrouwde 's morgens, en getrouwde 's namiddags te begraven.

In 't midden van den zomer, des Iaars 1663, ontstak de vuurige Pest binnen *Amsterdam* zodanig, dat'er noch in dat Iaar, in alles gestorven zijn, *negen duysend, zeven hondert*, en *twee en vyftig menschen*, maar den volgende winter was zeer slap, met weynig of geen vorst, waar door dese ziekte bleef aanhangen, en vermeerderde zoo dapper, dat in dit Iaar, 1664, 't *Amsterdam, vier en twintitig duysent, een hondert* en *acht en veertig* lijken begraven zyn: Hier door vluchten veel voorname luyden uyt de Stad, en bysonder *de Joden*, die in de *Beverwyk* met menichte hun toe vlucht namen; men konde des middags op *de Beurs*, wel gewaar worden, dat'er veel Koopluyden, na hare Hofsteden, en elders geweeken waren *(die 't vuur kan ontloopen, is vry van branden)* te meer, om dat'er met de Koopmanschap zeer weynig te doen was, door dien by na, alle uytheemse *Vorsten* den Handel met *Holland* uyt vreese der besmettinge, verboden hadden.

't Jaar 1663. zijn 9752. gestorven.

't Jaar 1664. begraven 24148. lijken.

Veel Joden en voorname luyden vluchten.

De Lijsten van 't getal der Dooden, deser twee Jaren 1663, en 1664. van Week tot Week begraven.

Getal der
DOODEN,
Die in 't geheele Jaar 1663. yder Week t'Amsterdam begraven zyn.

Weeken.	Dooden.
1	197
2	154
3	138
4	127
5	147
6	143
7	141
8	134
9	143
10	136
11	114
12	117
13	107
14	130
15	113
16	125
17	123
18	118
19	146
20	161
21	107
22	119
23	122
24	108
25	112
26	131
27	125
28	126
29	122
30	117
31	127
32	135
33	140
34	161
35	181
36	186
37	179
38	202
39	199
40	222
41	301
42	371
43	333
44	403
45	396
46	401
47	413
48	346
49	326
50	285
51	280
52	262

1663 In alles, 9752.

Getal der
DOODEN,
Die in 't geheele Jaar 1664. yder Week t'Amsterdam begraven zijn.

Weeken.	Dooden.
1	261
2	245
3	225
4	220
5	262
6	276
7	216
8	200
9	214
10	254
11	206
12	223
13	239
14	236
15	241
16	259
17	278
18	331
19	338
20	362
21	387
22	429
23	449
24	323
25	362
26	435
27	455
28	588
29	676
30	795
31	739
32	893
33	933
34	953
35	955
36	1041
37	962
38	945
39	852
40	771
41	814
42	745
43	655
44	560
45	445
46	389
47	327
48	330
49	257
50	247
51	186
52	164

1664. In alles, 24148.

Hoe veel Lijken in yder Kerk en Kerkhof, het geheele Jaar van 1664. begraven zijn, kan men hier onder gewaar worden; als in de

Oude Kerk, - - - - - -	584
Nieuwe Kerk, en Engelse Kerk, -	768
Nieuwe zijds Capel, of H. Stede, -	360
Oude zijds, of S. Olofs Capel, - -	192
Zuyder Kerk, - - - - - - -	836
Wale Kerk, - - - - - - - -	133
Wester Kerk en Kerkhof, - -	3411
Noorder Kerk en Kerkhof, - -	2586
Cathuysers Kerkhof, - - - -	7414
S. Anthonis Kerkhof, - - -	3540
H. Wegs, of Leydse Kerkhof, -	2698
Pesthuys, - - - - - - -	1282
Gasthuys, - - - - - -	344
Dit Iaar 1664. te zamen	24148.

De Magistraat van *Amsterdam*, liet de Ordonnantien van den Iare 1655. hier voren verhaald, wederom vernieuwen, uytgenomen die geene, die van 't begraven des morgens voor negen uuren, vermelde.

De Keuren van 't jaar 1655. vernieuwt.

De Pest, niet alleen *t'Amsterdam*, maar ook door gantsch *Holland* en andere daar omgelegene Landen graseerende, ontboden de Staten van *Holland*, &c. eenige geleerde *Professoren* en vermaarde *Doctoren* in de geneeskunst ervaren, in den *Hage*; de zelve voorstellende, Of zy de uyterlijke oorsaken van dese Pestilentiale ziekten konden uytvinden, en of'er eenige menschelijke hulpmiddelen, tot stuyting der zelve, in 't werk gestelt konden worden. Dese hebben op den laatsten van *Hooymaand*, des jaars 1664, verklaart, *Dat de tegenwoordige Pestziekten in Holland*

De Staten van Holland gaan te rade met verscheyde Geneesmeesters.

Julius.

en

Die hungevoelen van dese ziekten, en besmettelijkheyd te kennen geven.

en daar omtrent, graseerende, noch door eygen ontsteeking des luchts, noch door verderving des zelfs, noch door eenig genot van bedurven voedsel, maar van buyten, door ontstekene, en besmette, hier te Lande, is ingebracht, en alsoo voorts, door al te gemeensame verkeering der gesonde met de zieken, vermeenigvuldigt, en van hand tot hand is voortgeset: Helpende daar toe niet weynig, de stilstaande en stinkende Wateren, de roeringen van gronden, &c. Eyndelijk voegen zy daar noch by, *Dat verscheyde Pesten, die hier te Lande, voor desen, gegraseert hebben gehad, uyt geen ander, als de voorsz. oorsprong, zijn voort gekomen.*

Dat de Pest van Algiers uyt Barbaryen, hier te Lande zou zijn over gebragt.

Wat het inbrengen der Pest, uyt andere Landen aangaat, is dit zeker, dat een Schip van Oorloge, hier t' *Amsterdam* te huys hoorende, en in de voorsomer des Jaars 1663. hier inkomende, een tijd lang voor *Algiers* in *Barbaryen* (daar mede het scheen, doen ter tijd, een Vrede gemaakt was) gelegen had, zoo dat het bootsvolk dagelijks in en uyt die Stad, (die korts te vooren, grouwelijk van de Pest aan getast, en noch niet geheel vry daar van was) voeren, en met die inwoonders verkeerden. Dit Oorlogs-schip, dan van daar naar herwaarts afvarende, wierd dapper, in Zee van dese ziekte aangegrepen; zo dat'er verscheide om hals raakten: men dede onderwegen groote weer, om de quade lucht, met roken en smoken van Boskruyt, pik, en teer, te verdrijven, zo dat de mede varende Koopvaardy Schepen dit Oorlogs-Schip, door den smook zomtijds niet wel zien konden, maar evenwel bracht het de Pest mede hier t' *Amsterdam*, dewijl eenige Matrosen van 't zelve, op *Kattenburg* woonende of t' huys leggende, aldaar gestorven zijn; Dit weetmen ook, dat zich de Pest, in dit gewest van de Stad, aldereerst geopenbaart heeft. Wat voorts het roeren der gronden aangaat, meynen eenige, dat het graven der nieuwe grachten en wallen van des Stads Vergroting, daarmen nu mede besig geweest is, in de voortgank deser ziekte, veel quaats gedaan heeft. De hulpmiddelen, die de genoemde Genees-meesters aanwesen, bestonden meest, *in de vermyding der gesonde en onbesmette, met die zieken, als ook geen, of immers zoo weynig, als men konde, verkeering te houden in besmette plaatsen of huysen, en alles wat daar uyt komt, te schuwen, &c.*

En op Kattenburg zich eerst openbaarde.

Van't roeren der gronden.

Hulpmiddelen.

't Getal der dooden volgens des Stads groote.

Het boven gestelde getal van 24148 dooden in een jaar is grooter, als het oyt geweest is; maar die overleggen wil, dat *Amsterdam* ook zoo groot en volkrijk, als tegenwoordig, noyt en was, zal zoo verwondert niet staan, want op de straten wort dese buyten gewoone vermindering van vijf en twintig duysent menschen niet eens gemerkt. En dat het in der daat ook zoo heel veel niet en is, kan men hier uyt bewijsen: Dat *Amsterdam*, (behalven dese tegenwoordige laatste vergrooting) in zich begrijpt 257 straten, en stegen, en 43 burgwallen en grachten, die aan beyde zijden bewoont, en veele zoo lang zijn, als 't gesicht by na bereyken kan. In verscheyde vint men veel huysen die van drie en vier huysgesinnen bewoont zijn; zoo nu uyt elke straat en steeg, en van yder burgwal en gracht, alle dagen, maar een mensch begraven wierde, dat is yder dag 300, dat zou in een week, zijnde zeven dagen, beloopen twee duysent en een hondert dooden, en de alderswaarste week is maar geweest van een duysent en een en veertig menschen.

Amsterdam heeft 300 straten en grachten.

Sedert isser van geen diere tijd noch Sterfte in 't bysonder als alleen Ordinare prys van de Graanen gehoort, en geen groote Sterfte ten aansien van dese groote Stad vernomen.

Wy zullen dese Historische Beschrijvinge eyndigen, doch niet met het getal der dooden maar der levende, dat zijn die geene, die desen Jare de schade, die de Doot *Amsterdam* heeft aangedaan, hebben getracht te herstellen, want in dit Iaar 1664. zijn binnen dese Stad getrouwd.

Hoe veel Paren dit jaar t' Amsterdam getrout zijn.

In d' Oude Kerk	645.
In de Nieuwe Kerk	998.
te zamen	1643.
Op 't Stadhuys	334.
In alles	1977 Paren.

Byvoe-

Byvoeginge en volmakinge van de VYFTIGSTE en EEN-EN-VYFTIGSTE HOOFTSTUKKEN.

Van de Comeet-Sterren en Hemels-Teekens:

Behoorende tot pagina 1160.

1572. IN 't jaar 1572. sag men een nieuwe *Sterre*, die eenige tijd in klaarheyt scheen te groeyen, doch daar na verdween.

1577. In 't jaar 1577. zag men eerst op den 11 *November* een *Comeet*, die in 't eerst sterk en lang brande, doch minderde allengskens.

1607. In 't jaar 1607. liet sich in de Maanden van *September* en *October* zien een *Staart-sterre* in 't Oosten, strekkende de Staart na 't Westen.

1618. In 't jaar 1618. in de Maand *November*, wierd in 't Zuyd-Oosten een *Comeet* en *Staart-sterre* gesien, staande dichte by *Libra* en 't teeken van *Scorpio*, en heeft sich tot in *December* toe vertoont. Dit is die *Staart-sterre*, die zoo veel geruchts door de heele Christen Wereld gemaakt heeft.

1647. In 't jaar 1647. is'er ook een *Comeet* gesien.

1652.
1653. In 't jaar 1652. en 1653. is'er ook een *Staart-sterre* hier gesien, op den 27 en 28 *December*, dicht by *Taurus*, 15 a 16 minuten: de loop was snel na het Noordwesten, met een kleyn straaltje ten Noordoosten; hy is in 't Noordwesten verdweenen, binnen 7 dagen tijd, voortgaande in een etmaal 4 graden.

In 't jaar 1665 in *Maart* en *April*, 's morgens ten 3 uuren opkomende in 't N.W. 1665.
sag men hier een *Star* met een Staart, passeerende *Pegasus*, en liep op 't laatst van de Maand *April* na 't hooft van *Andromeda*.

In 't jaar 1677. is op den 29 *April* en 1677.
2--5 *May*, in 't Noordoosten, een *Staart-sterre* gesien, van 6 tot 40 graden boven de *Horisont*, beneden 't hooft van *Medusa* en *Andromeda*.

In 't jaar 1680. op den 30 *December*, 1680.
wierd een *Staart-sterre* gesien in 't Zuydoosten, 's morgens ten half ses uuren, 6 a 8 graden van *Scorpius*, 14 a 15 graden Zuyderbreete; hy is gesien tot den 24 *January* 1681. en de *Staart* was zoo lang datse 't vijfde deel van 't Firmament in had, 1681.
alsoo hy 68 graden wierd lang gereekent te wesen. Siet de verdere Beschrijvinge hier van in de *Hollandse Mercurius*, op 't jaar 1680.

In 't jaar 1682. is op den 30 *Augusty* 1682.
eerst gesien een *Staart-ster* tusschen de *Leeuw* en de *Beer* op 35, en den 2 *September* op 28 graden Noorder breette; de *Sterre* was wel grooter als voor anderhalf jaar, doch de *Staart* kleynder; maar de zelve is in weynig dagen verdweenen.

Verwoestingen, Storm-winden, Hooge Water-vloeden, Harde Vorst, en andere Wonderheden:

Behoorende tot pagina 1161. *tot* 1169.

1149. Het jaar 1149. is vermaart geweest door de harde Stormwinden, van Bliksem en Donder die in de Somer viel.

1169. 't Iaar 1169. is voor de *Hollanders*, *Zeeuwen* en *Vriesen* een jaar van Ellende geweest, als wanneer de Zee boven gewoonte opswol, datse over Dijken, ja over sommige Duynen heen vloeide, verspreide zich over de vlakke Velden, wierp de Huysen om verre, Kasteelen spoelden weg, de Dorpen wierden met een grouwsaam verderf van Menschen en Beesten verrast, die verdronken; Landen die te voren maar als door een boesem van malkanderen waren gescheyden, zijn door het geweldig instorten van het Zee-water van den anderen gescheurt, zoo dat'er nu een volle Zee tusschen door loopt. Ettelijke stukken Lands staken namaals 't hooft boven water, en bequamen de naam en gedaante van een Eyland. De hardste Oorloge had de Landen soo veel schade niet toe gebracht, doch de Vriesen leden wel 't meeste, want al haar Land tusschen *Texel*, *Medenblik* en *Staveren* wierd in een Zee verandert; men meent dat de Landen van *Texel* en *Wieringen* als doen noch aan 't vaste Land zoude zijn vast geweest. Dese vloed heeft *Amstelland*, als noch meest onbedijkt zijnde, geheel mede overstroomt.

In

1172 In 't jaar 1172. in 't midden van *Bloeymaand*, als de sneeuw in 't Gebergte smolt, quam den Ryn en Maas zoo hoog op te zwellen, dat 'er noch Dammen noch Dijken bestant tegen waren; settende het *Sticht van Uytrecht* en *Holland* geheel onder water, 't welk te hooger vloeyde, ter oorsaak dat het op die zelve tyd zeer vervaarlijk stormde uit den W. N. W.; 't Zee-water deede 't Water van de versche Rivieren op stuuwen, dat de menschen deede denken dat 'er een *Zundvloed* uit voort komen zoude. *Amstelland*, van de schade drie jaren te vooren, waren nog niet weder herstelt, zoo dat het Land ellendig in die tijden daar uit zag.

1334. In 't jaar 1334. liep de Zee over alle Dijken heenen, en veroorsaakten zeer grote schade om dese Stad.

1362. In 't jaar 1362. op den 12 van *Louwmaand* was 't weder een zware hoge Vloet.

1373. In 't jaar 1373. domineerde de Zeegolven zoodanig over *Holland*, dat men met Schepen over Dijken en Dammen, tot in den *Haag*, konde varen.

1375. en 1376. In de jaren 1375. en 1376. wossen de Watervloeden zeer groot.

1421. In 't jaar 1421. was 'er mede een zeer grote Watervloed over geheel *Holland*, als wanneer gemeent word, dat het *Rygersbosch*, *'t Lusthuys van de Heeren van Amstel*, doen ter tijd by Hartog *Albregt* beseten, zoude zijn weg gespoelt, ziet na vooren, 2 *Boek*, *Pag.* 143.

1601. In 't jaar 1601. op den 31. van *Wynmaand* was 't Zeewater zoo hoog, dat men in de *Oudebrug-steeg* met Schuyten voer, en 't zelve over de *Warmoesstraat* heen liep.

1612. In 't jaar 1612. waayden in October zo harde Stormwinden, dat verscheyde Schepen, niet alleen in Tessel, maar zelfs hier voor de Stad, op stroom ten anker leggende, zijn vergaan.

1616. In 't jaar 1616. op Niew Jaarsdag brak de *Diemer Zeedijk*, tusschen *Diemerdam* en *Muyden*, door de hooge Watervloed, door; als mede de *Zeedijk*, *Durkerdam*, en de *Velser Dijk*. Op Zee verongelukte veel Schepen; by *Hamburg* verdronken 21 Dorpen, ook veel Menschen en Vee; als doen was in tachtig jaren de Zee zoo hoog niet geweest.

1665. In 't jaar 1665. had men, zeit *Aitzema*, alhier de Pest, daar op volgden den Oorlog te Water, en daar na te Land. Altans quam, *Neptunus Magno tullerem percutiens tridente*, doen aan *Holland*, *Zeeland*, *Vriesland*, en *Stad en Lande*, een onuytsprekelijke schade toe; diergelijke was zedert het jaar 1570. niet gesien. In *Vriesland*, ontrent *Dokkum*, wierd grote schade geleden; in de *Ommelanden* zijn verscheyde Dijken en Zijlen weg gespoelt. Tusschen *Schellingwouw* en *Durkerdam* brak de *Dijk* door en maakte *Waterland* weder tot een rechte *Waterland*; hier liep het over de *Nieuwe Markt*, *Warmoesstraat* en *Nieuwendijk*; doch tot *Schevelingen*, *Ter Heyde* en *Catwijk*, liep het over de Duynen henen.

In 't jaar 1667. begon het op den 16 Maart zeer hart te Vriesen, met een N. O. Wind, dat den 17 dito 't *Y* toe lag, zo dat men den 18 over 't Ys liep, en quam van *Nieuwen* en *Durkerdam*, zoo dat de geheele Zuyder Zee was toe gevroren, waar door veele, zoo inkomende als uytgaande Schepen, op zoo een onverwachte Vorst niet verdacht wesende, in Zee bevrooren raakten, dat de menschen van 70 jaren zeyde, zulks noyt gesien te hebben, want men liep den 25 dito noch over 't *Y*. Den 26 's morgens gingen noch drie jonge Gasten over na *Waterland*, en des avonds zeylden de Water-schepen voor de Stad; doch Pampus raakte eerst den 29 van 't Ys bevrijd. Den eersten April liepen noch menschen voor *Uytdam* of *Scheepeldoekshaven* op de Zee; men voegde daar by, dat een Vrouw op de Zee zat en Spon. 1667.

In 't jaar 1674. zag men hier in de Burgwallen zeer veel Snoeken vangen. Den 1674. eersten February begon 't te vriesen; daar viel veel Hagel en Sneeuw; het vroos zoo hart dat de *Zuyder Zee* toe raakte, en men met Paarden, Sleeden en Wagens daar over uyt *Vriesland* quam. Den 24 Maart quam men noch met Paard en Sleeden uyt *Noord-Holland*; ook uyt *Vriesland*, op dien zelven dag, tot *Enkhuysen* toe. De *Noord-Zee* was zoo verre toegevrosen, dat men van de hoogste Duynen geen water kon bekennen. Den 24 Maart, daags voor Paasschen, was 'er een groot onweer van Donder en Blixem, zoo dat in 2 dagen de Paarden van 't Ys raakten; maar het zneeuwden machtig. Den 27 en dorste niemand meer over 't *Y* lopen; maar van *Wieringen* na *Medenblik* waren den eersten April noch wel 50 menschen over de Zee gegaan. Den 3 April gingen 6 man van *Uytdam* na 't *Eyland Marken*. Den 4 dito reed nog een man op schaatsen op de *Haarlemmer-meer*. Den 7 April was 't reeds zo warm, dat men de jongens in de *Haarlemmer Trekvaart* zag zwemmen. De Ooste Wind zetten de Ys-schotsen 't Y waarts in en op Pampus, zoo dat 'er den 10 dito noch geen Schepen uyt de *Zuyder-Zee* konde

konde komen. Den 13 dito raakte by *Medenblik* verscheyde Schepen door de drijvende schotsen in 't Ys beset.

1674. In 't jaar 1674. op den eersten Augusti, was 'er in *Holland* een groote *Orkaan*, die noyt hier te Lande zodanig is gesien; daar wierd een vreselijke Donder gehoort; ook vielen 'er Hagel-steenen van ¼ pont zwaar; zulk een onweer was by luyden van 76 jaren noyt beleeft. Dese buy opkomende in 't Z.W. quam over *Brussel, Mechelen* en *Antwerpen* heen, doch zo zwaar niet als hier te Lande; des avonds, zijnde Woensdag, tusschen 6 en 7 uuren, geraakte daar de groote Brugge voor *Antwerpen* weg, en bleven veel Schepen op de *Schelde*; *Santvliet* geraakte als een Molshoop, de Kerken en Huysen al ter neer; in den *Ouden Bosch* en *Roosendaal* zijn de meeste Huysen, Moolens en Boomen ter neer; tot *Turnhout*, en daar ontrent, alle de Moolens en veel Huisen om verre gesmeten. Tot *Utrecht* was de schade groot, daar alle de Moolens op twee na, op de Wallen staande, om ver woeyen; de gevel van 't huys van *vander Haar*, viel ter neer, en veel huysen wierden geschonden; den Domkerk wierd van 't Koor tot de Toren, die wel 300 jaren gestaan hadde, ter neer gesmeten, zoo dat de zware steene Pylaren omgedraait, door de Graven en Kelders heen vielen, en 6 a 8 tot de grond neer gesmeeten wierden; een Pylaar, daar het Koor op ruste, was heel gescheurt. De *Buur-kerk* leed ook groote schade; het Duitsche Huys raakte ook een groot stuk om veer; de hooge Spits en kostelijk Speelwerk van *St. Jacobs Kerk*; de twee Toorens van de *Pieters Kerk*, en dat van 't *Magdalene Kerkje*; als mede een Toorn van *St. Nicolaas Kerk*, en de Toorn van de *Angniete Kerk*, raakte alle van boven neer; de *Brouwery* van de *Boog* raakte 't onderste boven, en weinig huysen waren onbeschadigt; de Boomen op de Wallen en Palmagie-baan raakten veele om ver; buyten de *Witte Vrouwe Poort* viel een Herberg in, daar veel menschen dood bleven. Van *Jutfaas* en *Ysselsteyn* raakten ook de Toorens ter neer, en 't Hooy en 't Gewas van 't Veld geslagen: Op de *Veluw* bleef qualijk een Tooren staan; op den *Amstel*, tot *Ouderkerk*, viel den Tooren mede af; alhier rondom en in de Stad was groote schade aan Huysen, Tuynen en Bomen geschied; vele te Paart met Wagens en Cheesen, buiten zijnde, wierden van de weg in 't water geworpen, veel menschen verdronken die op 't water in Schuyten waren, 22 Zaagmoolens buiten, en 6 Koren-moolens op de Stads Wallen, raakten om ver, en de meeste aan Roeden en Kappen beschadigt; dese Wind quam 's avonds hier ten 8 uuren met een zware Blixem, Donder, Regen en Hagel, zoo dat de Schepen, die daar in een zeer groot getal voor en aan de Palen lagen, waren als in een ogenblik van hare touwen en ankers, op 6 a 8 na weg gedreven, een gedeelte tegens de Volewijk, andere elderwaards, eenige torrende tegens de ankers op, die de Kabel hielden op stroom; 9 telde men die te gronde gingen en eenige sloegen op zy; een Rijk geladen Boeyer, die men meende dat gebleven was, wierd achter het *Eyland Marken*, in de *Goud-Zee*, gevonden; dit was alles in een quartier uurs tijts geschied. De *Hamey* voor de *Haarlemmer Poort* raakte om ver, en *'t Kruys* van de Tooren op die Poort; dat van de *Groote Kapel* kreeg mede een krak, en quamen van boven neer; dat van *'t Bagijn-hof* mede; 't zware *Kruys* van de *Wester Kerk*, van 1450 pond zwaar, en in 't jaar 1676. vernieuwt was, boog, door dien het Yser taay was; qualijk warender huysen die niet beschadigt waren, zoo aan daken, schoorsteenen als gevels; veel zwaar Loot wierd te zamen gerolt, zoo van 't *Diaconen Weeshuys*, de *Beurs*, als dat van 't huys van de Heer Burgermeester *Trip*, daar een groot Plat op was, daar van het Loot ettelyke duisent ponden wegende, was te zamen gerolt; de *Kerken* leden mede veel, de Regen was groot, en de Hagel zwaar; veel bomen by na ontelbaar raakten door de geheele Stad om veer, zoo dat men eenige Burgwallen, op veel plaatsen niet kon gebruyken. Op de Nieuwe Markt stont een zware Boom, die 180 voeten veer van zijn plaats gesmeeten was. Zeker Rytuyg, op de Heere-graft staande voor een huys, wierd door de omgevallen bomen van vooren en achteren zoo belemmert, dat men die met een Vlotschuyt van daar most halen. *Haarlem* had dit weer niet gevoeld. Tot *Zaardam* raakte maar een Molen om veer. Tot *Oossaanen* wierden de meeste huysen beschadigt. Tusschen *'t Kalf* en *Oossaan* gebeurde ieds wonderlijks; een Vrouw van twee Kinderen in 't Kraambed leggende, wierd aldaar 't vuur uyt de kolk weg genomen, en dese 2 Kinderen in de Wieg leggende, weder in de kolk geplaatst, en daar echter onbeschadigt van gekomen. Een Kruytmolen by *Monnikendam*, ook een by *Purmerent*, raakten de steenen over hoop; na dat 't getimmer om ver geworpen was, zag men de stijlen en sparren seer verre door de wind gedreven, in 't Veld steeken. Tot *Quadijk* bleven qualijk drie huysen staan, een

een vierde part van de Kerk is ter neer geslagen. In de *Purmer* en *Beemster* waren veel huysen beschadigt, en de boomen ter neer gesmeeten. Tot *Purmerent* was de Toren van de Kerk, de klokken in de Kerk en op straat gevallen. Op *Wieringe* was deerlijk de Kerk ter neer, de steenen van de Graven, en alle de Molens weg, zoo datse Meel van elders moesten halen. 't Oost-eynde van Texel leed veel; de daar leggende Schepen voor Anker wierden daar af gedreven, en hier en daar op 't drooge geset; vijf verongelukten, veel menschen verdronken, en veel Masten waren over boord; de schade was groot.

1675. In 't jaar 1675. in November, blies de Wind zodanig uyt den Noordwesten, dat 't Zeewater, 't welk zo stijf op de *Helder* en *Huysduynen* aanstortende, een groot stuk Lands weg nam. *Wieringe* en de *Zijp* wierd met water bedekt. De *Medenblikker Dijk* liep groot gevaar. By *Hoorn* brak de Zeedijk tusschen het Swarte Kerksken en den Ouden Dijk door, en sette de Dorpen *Beschoot*, *Scharwout*, *Grosthuysen*, *Avenhoorn*, *Spierdijk*, *Bobbeldijk* en andere onder water. De Dijk tusschen *Muyderberg*, *Muyden* en *Naarden* brak des nachts tusschen den 4 en 5 van *Slachtmaand* door, en setten het alles onder water; 't water nam tot *Naerden* een Steene Beer, en 't Bolwerk by de *Muyder* Poort weg. Hier in de Stad raakten Kelders en Pakhuysen vol. De Zeedijk tusschen *Haarlem* en *Amsterdam* by Halfwegen brak mede door. De *St. Aagten Dijk* moest mede buygen, waar door een gedeelte van *Waterland* onder raakte; *Amstelland* stond als een Zee; veel Vee en Menschen zijn over al verdronken; de schade was zeer groot; men sag 't water eenige duymen hooger als de bekende Alderheilige Vloet staan.

In 't jaar 1682. was 'er weder een zeer hooge Watervloet, doch trefte meest *Zeeland*, de *Maze*, ook *Vlaanderen*, en alles wat aen de *Schelde* lag. 1682.

In *April* deses Jaars, om dese Stad voor de schade en dreygende ongevallen verder te bevrijden, vond den *Heer Joan Hudde*, Burgermeester en Raad deser Stede, de Water-keer uyt, gelijk daar van in 't *Vijfde Boek* van dese *Beschrijvinge fol.* 832. ten vollen te zien is; waar toe wy den Leser wijse.

In 't jaar 1684. was 't water hoog, en braken verscheyde Dijken door, dat veel Land hier om heen deede onder stroomen. 1684.

Vervolg van de Branden.

***Behoorende tot pagina* 1166.**

1658. In 't jaar 1658. in 't begin van *December*, ontstont 'er een swaare Brand in de Smeer-smeltery van de Zalm, op de Princegraft, over 't Scherm-school, en brande van binnen heel uyt.

1665. In 't jaar 1665. tusschen den 16 en 17 *Juny*, was 'er Brand in de Passeerder-straat. Tusschen den 22 en 23 *Augusty*, op de Groene Burgwal, in de Tarwe-Akker.

1666. In 't jaar 1666. op den 1 *November*, was 'er Brand in de Verwery van de Goude Nobel. Den 28 dito ontstond 'er brand in 't Rasphuys, doch tijdelijk geblust.

1667. In 't jaar 1667. op den 14 *January* ontstond brand in 't Woonhuys van de Lommert, maar wierd mede tijdelijk geblust. Den 20 *February* verbrande een Schip by de Oude Stads Herberg. Den 30 *May* ontstond 'er een groote Brand tot een Silver-smit, op de Groene Burgwal.

1668. In 't jaar 1668. tusschen den 18 en 19 *September*, was 'er brand in een Pottebakkery, over 't end van de Loyers-graft. En tusschen den 29 en 30 dito ontstond 'er een jammerlijke Brand in de Goutsblom-straat, tot een Bakker, daar in verbrande een oude Vrouw met een Kind, die van *Enkhuysen* hier om een Speelreysje gekomen was.

In 't jaar 1669. op den 11 *February*, op de Beurs-tijd, was 'er een zeer zware Brand op 't Water, in 't huys 't Klaverblad, het ontstond door 't overloopen van een pot met Harpuys, die in 't kamertje dat van Hout was, achter 't voorhuys op 't vuur staande, om viel, de vlam sloeg datelijk in een Terpentijn-vat, dat over de deur in de gang onder de trap stond, en ontstak 't zelve Terpentijn-vat; De Man van den huyse, de Meyt, en een kleen Kind dat in de Wieg lag, waren in 't gemelde kamertje als de brand ontstond, maar dese van de vlam zo geweldig overvallen, quam de Man en de Meyt op handen en voeten daar uyt kruypen, zijnde beyde deerlijk gestelt, de Man is 'er van geneesen, maar de Meyt is 't kort daar aan bestorven, en 't Kind is met de Wieg tot pulver verbrand; 't Huys branden heel af, op welkers plaats tegenwoordig een braaf nieuw Huys staat. Den 15 dito was 'er Brand op de Binnen-Amstel, by de Halvemaans-brug, doch van weynig belang. Op den 6 *Maart* was 'er op de Elands-graft brand; En op den 17 dito 1669.

in de Servet-steeg. Den 9 *April* op 't Princen Eyland, by de Pars; en op den 19 *October* op de Angeliers-graft; maar tusschen den 28 en 29 *December* ontstond op de Laurier-graft, in de Suykerbakkery van *Veldesteyn* een zeer zware en groote Brand; men meent ontstaan te zijn door het te heet stoken van de Stoof, waar in de Suyker gedroogt word; de zelve verbrande, nevens 't Woonhuys, zijnde twee Gevels, tot de grond toe af; ja zoo verre dat de Voor- en Achter-gevel, en beide de Zijdel-muuren t'eenemaal door de kracht der vlam gelijk als verteert waren, te gelijk in en neder storte, waar door een groot Capitaal aan Suyker, die in deselve was, en met de Huisinge gerekent, wel een groote Tonne Gouds schade veroorsaakte, en in een nacht door de vlam wierd verslonden.

1670 In 't jaar 1670. tusschen den 27 en 28 *Augusti*, kort na de middernagt, verbrande de Suykerbakkery de *Son*, staande op de tweede Lely- en Prince-graften, geheel af. Den 25 *September* verbrande de Moutery van 't *Potas-Vat*, op Realen Eyland, nevens het Pakhuys van *Jan Hagen.* Op den 25 *October* ontstond ontrent ten 7 uuren des avonds Brand by en op de hoek van de Nieuwe Bantemer-straat, op 't Nieuwe Eiland, en verbrande ses Woonhuysen. Den 2 *November* was 'er Brand in de Blomstraat.

1671. In 't jaar 1671. op den 22 *January*, was 'er ook Brand by de Oude Kerk; dog beide van weinig belang. Op den 16 *September* verbrande by nacht de Zaagmolen van de *Oost-Indische Compagnie*, staande aan de Stads Vesten, by Fune; en op den 18 *October* een Gruttery op 't Oude Franse Pat, by de Goudbloems-graft. Op Kersnacht verbrande 't Schip *de Son*, leggende voor de Palen aan de Nieuwebrugs Boom.

1672. In 't jaar 1672. op den 18 *January* was 'er Brand in de St. Jans-straat, in 't Moordenaars-steegje; En op den 23 dito op de Binnen-Amstel, in de Suykerbakkery, doch wierd in 't begin geblust; maar op den 22 *February*, ontrent middernacht, by een felle Vorst, is de vermaarde en treffelijke Boek- en Plaat-drukkery van de Heer *Joan Blaauw*, zijnde Schepen en Raad deser Stede, welk voor desen geweest was de Latijnsche School aan de Nieuwe Zijde, by gemelde *Heer Blaauw* gekocht, en tot een Drukkery en Magazijn hermaakt, verbrand. Het huys van den geweesen *Rector*, doen tot een Witwerkers Pand gemaakt, verbrande mede. Den 25 *Maart*, des avonds ontrent 9 uuren, ontstond 'er Brand in een Speelkaartemakery, by de Reguliers Tooren, en verbrande 't bovenste van 't huis. Op den eersten *April*, in de voornacht, verbrande het tweede huis op de Buitekant van 't Nieuwe Eiland, by de Nieuwe Bantemer-straat, ontstaande in een Zeylemakers Kelder. Den 19 *November* verbrande in de voornacht een Bakkers-huis in de Nieuwe-straat; den Bakker in zijn eerste slaap leggende, drong de Brand zoo hart door, dat zoo als hy ontwaakte, het met twee Kinderen ontvluchten, willende daar na zijn Vrouw, die in de Kraam lag, met haar Kraam-kintje, en noch een Meisje bergen, wierd hy zoo van de vlam overvallen, dat niet weder keerde; van de Kraamvrouw noch het Kraamkind wierd niets, maar van de Man en het Meisje is, na de Brand geblust was, iets gevonden, en een van de eerst uitgebragte Kinderen, dat mede beschadigt was, quam kort daar aan van de schrik te sterven.

In 't jaar 1673. was de eerste Brand van dat jaar op den 12 *January*; doch niet buiten vermoeden van Brandstichtinge, in de *Oude Admiraliteyts Lynbaan*, by de Anthonis Poort, welk Magazijn als doen gebruikt wierd, tot het bergen van 't Brand-gereedschap van de Branders, die in de Oorlogs-vloot gebruikt wierden, bestaande in Teertonnen met krullen, Swavel, Herpuys, en diergelijke lichte brand-materialen gestoffeert, 't welk zoo hoog brande, dat de vlam t'ssens de geheele Stad overlichte. *Siet na achteren op Folio* 1190. 1673.

Op den 6 *Maart* ontstond 'er Brand in de Oude Kapel-steeg, tot een Bakker, over de Kapel, 't welk boven af brande; hier deede de eerste Slang-Brandspuit, door de *vander Heydens* geinventeert, zeer goede uitwerkinge. Den 3 *April* was in een Slopje, in een Catoen en Plaatdrukkery Brand, in de St. Jans-straat, en wierd ook door de Slang Brandspuit geblust. Op den 12 *November* ontstond 'er op de Prince-graft, by de Ree-straat, tot een Garentwijnder, achter in 't Werkhuis Brand, daar deese Brandspuit deselve werkinge, van in 't kort de Brand te blussen, deede.

De Brand in 't jaar 1674. op den 21 *January*, in de Brouwery van den Eenhoorn, op de Brouwers-graft ontstaan, wierd mede door de gemelde Slang-Brandspuiten geblust. Op de tweede Kersdag was 'er Brand tusschen Boomsloot en de Koningsstraat, aan de Nieuwe Markt, onder de voormiddags Predicatie, zijnde in het Achterhuis; maar wierd ook op de zelve 1674.

zelve manier kort, zonder groote schade te veroorsaken, geblust.

1675. In 't jaar 1675. was'er Brand in de Stads Timmer-tuyn, by de Weesper-poort, doch wierd tijdelijk geblust.

De Slang-Brand-Spuyten, als van een groote nuttigheyt bevonden, wierden daar na door *Jan van der Heyden*, Vader en Zoon, lichter gemaakt, ook op Schuyten geplaatst, om in 't Y aan de Schepen gebracht en gebruykt te konnen worden.

1676. Gelijk dan in 't jaar 1676. op den 20 *Maart*, aan een geladen Schip, leggende in de laag, is geprobeert, waar door de brand wierd geblust. Op den 12 *July* verbrande, na 't afgaan van de Wagt, een Bakkery op Marken, ter oorsaak dat de Slang-Spuyt, vermits de andere noch niet gemaakt waren, te laat quam.

1678. In 't jaar 1678. sag men 'er, als'er meer Slang-Brand-Spuyten gemaakt, ook drie op Schouwen gestelt waren, om in 't Y te gebruyken, een groot effect daar van; want op den 31 *January* op de middag, ontstond over Kattenburg, in een Houte Loots, die met teerige Touwe, Zeilagie en oud Scheeps Hout beleyt was, een hevige Brand, die dapper voortging; by 't zelve en onder een dak was een Woonhuys, mede opgepropt van Pluys en ander oud Touw; de brand was hevig in de gemelde stoffen ontsteken, dog wierd egter zo haast de Slang-spuyt, staande op de Schouwe, daar was aangebragt, gemelde felle vlam, als onlesselijk geoordeelt, haast uytgeblust. De zelve uytwerkinge bevond men op den 23 *September* in een Herpuissmelterye, aan 't eynde van de nieuwe Binnen-Amstel, daar men zag dat door twee Slang-Brand-Spuyten, ook de heetste brand-stoffe, als Harpuis en Zwavel, konde werde geblust. Den 24 *October* ontstond op Kattenburg, ontrent 4 uuren in de morgenstond, een zware Brand in een Grutterye, maar dewijl de Wagte van straat, en weynig volk by der hand waren, en de Schouwe met de Slang-spuyten derhalven langsaam by quamen, vatte ook de vlam aan de overzijde van de straat in een huys, doch zoo haast de Schouwen met de Slang-Brandspuyten waren gekomen, en alles gestelt was, wierd de brand haast geblust.

1679. Maar hier na in 't jaar 1679. op den 27 *July*, volgde een Brand die de zwaarste was, in 't heetste van de Zomer, op de Elands-graft, onder een zwaren Blixem en Donder ter middernacht, als wanneer in vier ryen huysen, die achter malkanderen stonden, meest van Hout getimmert, beteert en bepekt, en met veel brandstoffen, als Turf, Traan en diergelijken beleyt waren; ontrent de 50 Huysen en Lootsen geraakten te gelijk in de brand, 't zag 'er erbarmelijk uyt, en 't stond geschapen om alles wat 'er ontrent was, door de felle vlam verslonden te worden; de helft, zoo haast de Slang-Brand-Spuyten bygebracht en aan 't gaan waren, van de vijftig die in de Brand stonden, wierden daar door gereddert.

'tZelve effect van gemelde Slang-Brand-Spuyten, zag men in 't jaar 1680. 1680.
op den 24 *Juny*, by de Haarlemmer-poort, in de felle brand van de Lijnbaan de Snoek, en de twee anderen daar nevens staande; 't welke oorsaak was dat de Brand-leeren, Haaken, en Zeylen wierden weg genomen.

In 't jaar 1681. op den 25 *September*, 1681.
ontstond ter middernacht, in de Herberg de Smak, in de Warmoes-straat by de Niesel, midden in 't Huys brand, 't welk laat by de bewoonders gewaar is geworden, zoo dat de gasten meest naakt ten huyse uyt over straat, en andere achter uyt door 't water heen, 't ontvluchten mosten; 't huys door 't te laat by komen der Gilde met de Slang-Brand-Spuyten, ontstak twee a drie buur-huysen, doch deselve wierden noch door gemelde Spuiten gereddert, maar de Herberg brande heel af.

In 't jaar 1682. op den 2 *January*, was'er 1682.
in twee Houte Huysen in de Nieuwestraat brand, daar van 't eene door de Slang-Spuyten, hoewel zeer verre van 't water gelegen, wierd behouden, en het andere, hoewel van binnen uyt gebrand, de brand uytgeblust wierd.

Na dese Brand wierden de oude Brand-Spuyten, zijnde van onnut gebruyk, als mede de Leeren en Haaken, vernietigt, en alleen de Slang-Brand-Spuyten gebruykt, waar door drie ontstane Branden, in haren beginne, gelescht wierden; Als een op den 5 *Maart*, in de Zeepery van de Lely op de nieuwe Prince-graft, ontrent ten 11 uuren des nachts. De tweede in de Kalverstraat op den 9 dito, tot een Balijnemaker, in de Schoorsteen; En de derde op de nieuwe Weesper-straat, in een Schoorsteen. Daar aan volgende was 'er op den 13 *April* brand in een Bakkery op Vloonburg, zijnde de brand ontstaan in de takkebosschen ter middernacht, die zoo fel ontstond, dat den Bakker noch de Knecht qualijk tijd hadden, als zijnde in haar eerste slaap, deselve in hare onder-kleeren te

te ontkomen, doch zoo haast waren de Slang-Spuyten niet by der hand, of men was haast meester van de brand. Vijf dagen daar na was'er brand op de Loyers-graft, in de Zeepery van de Bruynvis, doch wierd in 't kort mede op de zelve wijse geblust en gereddert. Op den eersten *October* gebeurde 't zelfde in de Boom-straat, daar de brand in de Turf op Zolder was ontstaan. En op den 22 *November* ontstond brand in een Kelder van een Uitdraagster, in de Munnikke-straat; Maar op den 25 *December* daar aan volgende, was'er Brand in de Goudbloms-straat, veroorsaakt door 't stoken van een Alchimist, des nachts ten 2 uuren, door een Fournuis, staande tegen een houte stijl van 't buurmans-huis aan; dese twee huisen hadden houte gevels, raakten te gelijk in de brand, en barste de vlam ter daken uit; doch wierd haastig door de bovengemelde Spuiten geblust. Den 24 *December* was'er in de Zyverwery van de Roos in 't Achterhuis Brand, in de Turf. Den 26 dito op de Angeliers-graft, in een Kelder, door doovekoolen, onder een bedsteede geset; doch wierden beide tijdig geblust.

1683. In 't jaar 1683. op den 13 *January* in de Betanie Dwarsstraat, mede door dovekoolen. Den 6 *Maart* in de Vyselstraat, in een naauw steegje, mede door dovekoolen. Den 2 *April* by de Beurs, in een Schoorsteen, alle van weinig belang, ter oorsaak alle spoedig door de Slang-Brand-spuiten zijn geblust geworden; maar op den 25 dito ontstond ter middernacht, op de Heere-graft, by de Harte-straat, Brand, die van meerder gevolg zoude hebben konnen wesen, zijnde 't middelste van drie huisen, op gemeene muuren staande, doch door 't haastig by komen van gemelde Spuiten, is 't by het boven-huis, alsoo 't op een der boven-kamers was ontstaan, gebleeven. Op den 17 *December* was'er Brand in een houte Loots met Tarpentyn beleid, ontrent drie uuren na middernacht, op de Passeerders-graft; men brandde daar in Tarpentyn Oly, waar in de brand ontstond; de brand was derhalven zeer fel, maar wierd mede door dese Slang-spuiten spoedig geblust.

1684. In 't jaar 1684. den 12 *January*, op den klaren dag, ontstond op de Leydse-graft, op de Kleersolder, door 't laten staan van een stoof, daar een test met vuur in was, Brand; 't was besloten water, en de burgwallen toe bevrooren; echter dit alles, zoo haast de Slang Brandspuiten aan 't gaan waren, wierd de vlam gestuyt en de brand geblust. Den 19 *July* ontstond op de Prince-graft, in een Stroopmakery, door 't Fournuis veroorsaakt, Brand. Daags daar aan ontstond 'er Brand in de Bloed-straat, in een hoekhuys, op de middag, op de laagste Kamer, alsoo 't gemelde huys van vier bysondere Huysgesinnen bewoond wierd; men meent door dove koolen veroorsaakt; de Luiden van de Kamers waren uit, en vervolgens de zelve dicht gesloten, zoo dat het houtwerk van binnen uitbranden; doch alles is in tijds geblust geworden. Den 24 dito daar aan volgende, ontstond 'er Brand op de Binnen-Amstel, in een Rosemarijn-Olie-brandery, op 't midden van den dag; doch wierd haast geblust. Den 26 *September* was'er Brand op den avond ontrent 5 uuren, door een voetsoeker veroorsaakt, die in de Hey, in een besemmakers Kelder was gevlogen, en de Hey had aangestoken; doch mede tydelijk geblust. In de Tuinstraat was op den 21 *October* Brand, door dove koolen, op een Achter-kamer ontstaan, geen Volk daar op zijnde, sloeg de vlam ten vensteren uit, maar mede gelescht. Den 29 *November* was'er Brand op de Kleveniers Burgwal, ter middernacht, in de Gasthuys-huysen, in de Koken, en drong deselve door de Turf-koker heen tot op de Turf-solder; doch 't wierd echter door de Slang-Brandspuiten tydig gelescht. Den 26 *December*, des avonds ontrent 9 uuren ook by de Leydse-poort, in de Kelder-koken, daar men gedisteleerde Wateren verkogt, veroorsaakt door dove koolen; doch haast geblust.

In 't jaar 1685. den 10 *Maart*, ontstond 'er Brand op de Oude-zijds Voorburgwal, in 't huis van een Witwerker, en den 14 dito in een Zeepery op 't Water; den 30 *Juny* in 't Schermschool, door het laten hangen van een brandende lont; den 20 dito tot een Koekebakker, op de Haarlemmer-dijk, in de bakkery; den 31 *Augusti* in 't huis van een Disteleerder, op de Singel, by de oude Vijsel-straat; en op den 20 *October* in de Oude-zijds Armsteeg, op een Achter-kamer van een Catoendrukker, alle welke Branden in weinig tijd, als de Spuiten daar by waren, geblust zijn geworden. 1685.

1686. Ontstond de eerste Brand in dat jaar op den 23 *January*, in 't einde van de Tuinstraat, tot een Quaksalver, veroorsaakt door dien hy een Pot met Balsem Sulpheris op 't vuur had, die te barsten quam, waar door alles datelijk in de brand geraakte, tot boven in 't huis toe. Den 6 *February* wierd in de Lange-straat door dove 1686.

dove koolen, op een Achter-kamer, Brand veroorsaakt; en ter middernacht, op den 9 dito, was 't zelve in een Smits huis, in de Kathuysers-straat; den 29 *July* in de Loyerstraat op een achter Kamer; als mede op den eersten *November* ter middernacht by de Raampoort, in 't Hooy; en den 28 dito 's morgens vroeg in de Lindestraat.

1687. In 't Iaar 1687. op den 21 *January*, des avonds ontrent 9 uuren, ontstond 'er by hard vriesend Weer op de Tesselse Kay brand, veroorsaakt door 't barsten van de Schoorsteen-pyp van de Kachel. Alle dese Branden zijn door het bykomen van de Slang-Brandspuiten zeer vaardig, en de meeste tot geen groote schaden noch van de Bewoonders noch Eygenaars der Huysen, geblust geworden.

Wy zullen dese Aanteekeninge der Branden in dese Stad ontstaan, besluiten met 't verbranden van een Schip op *Pinxterdag*, onder de Kerk tijd, leggende voor de Oost-Indische Werf; uyt welk oorsaak die ontstaan is, werd niet geweten, door dien de menschen na de Kerk waren. Eer de Schouwen met de Slang-Brandspuiten daar konden bygebragt worden, is het Schip van binnen meest uytgebrand; dog zoo haast waren de Spuiten niet aan de gang, of de vlam was in korte tijd, zijnde 't lichaam van binnen en buyten niet als hout en pik, dat aanmerkens waardig is, uytgeblust.

Die nader van alles, aangaande de order op de brand en 't blussen van dien, believe te weten, ziet na vooren in 't Vyfde Boek op Folio 837 en volgende blaaden; als mede de Beschrijvinge van de Slang-Brandspuiten door *Jan vander Heyden*, Vader en Zoon, Generale Brandmeesters van deese Stad, in Druk uytgegeven en by *Jan Riewertsz.*, Stads Drukker, gedrukt.

Brand-Stichters.

Behoorende tot Pagina 1170.

1673. Den 9 *February*, is hier tot *Amsterdam* gevangen een Schotsman, genaamt *Johan Frazer*, aangebracht zijnde van zeker Bootsgesel, dat hy Brandstichtery in den zin had, gelijk ook een Brandtuyg by hem gevonden wierd: Hier op quam den roep onder 't Volk, dat hy den laatsten brand t' *Amsterdam* had gesticht, die aldaar in de voornacht op den 11 *January* 1673. was voorgevallen, in een Pakhuys, staande niet verre van de gewesen St. Anthonis Poort, by de oude Lijnbanen, eertijds by de *Admiraliteyt* gebruykt, om Hennip en Teer in te leggen, doch nu met Pik, Swavel, Hars, en Harpuys, &c. en diergelijke stoffen, tot de Brand-schepen gebruykelijk, beleyt. Dit Pakhuys, met een stuk van de Lijnbanen, en eenige kleyne zeer slechte huysjes, branden met der haast geheel af, met ook het meeste gedeelten van een tamelijk goet huys, staande voor aan 't Pleyn, daar de Penning-Meesters van d'Admiraliteyt plachten in te woonen, doch nu meest ledig stont: In schrikkelijk gevaar was een Boskruyt-Moolen, die daar dicht by, op het gewesen Bolwerk, t' zedert eenigen tijd geleden, daar geordonneert was, dewelke met groot gewelt, en geen minder angst, voor die daar aan arbeyden, en hielpen bewaren, evenwel noch behouden bleef: En dit gaf zoo veel te meer reden aan yder, om te denken dat desen voorsz. Gevangen, aan desen Brand te stichten, schuldig most zijn geweest, maar men bevond dat desen *Frazer*, (volgens zijne bekentenis) doenmaals noch niet hier in 't Land gekomen was.

Deese Brandstichter is ge-executeert, naar uytwijsen van de volgende Sententie.

Sententie van Johan Frazer, *Ge-executeert den* 18 *February* 1673.

ALsoo *Johan Frazer*, oud 30 Jaren, geboren tot Immernes in Schotland, jegenwoordig gevangen, in Judicio, buyten pijn en banden vrywillig bekent en beleden heeft, en mijn E. Heeren van den Gerechte gebleken is, dat hy Gevangen over omtrent vier weken geleden, uyt Engelant met het Pacquet-boot in den Briel is gearriveert, en van daar over Rotterdam (alwaar een nacht heeft geslapen) Delft en Leyden, voorts hier ter Stede is gekomen.

Dat hy Gevangen hier te Lande om dienst te zoeken is gegaan, en om dienst te hebben, albereyts by Capiteyn *Doncam* te zijn geweest; edoch dat den voornoemden *Doncam* noch geen Compagnie hebbende, maar belofte om een te bekomen, hem Gevangen hadde toegesegt, als hy de Compagnie hadde verkregen, aan te nemen: En wijders hy Gevangen bekent heeft dat zeker geschrift in 't Engels, hem in Judicio vertoont, met zijn eygen hand heeft geschreven en getekent, luydende 't gemelde geschrift in Duyts, door den Notaris *d' Amour* getranslateert, als volgt:

Ik ondergeschreve verdrage conditioneel, met Andries Andriesz. *van Stokholm, in Sweden, dat ik my verbinde hem te doen hebben* 20 *ponden Engels*

Engels gelt, indien hy verricht mijn werk, 't welk van hem hebbe begeert, en zal hem daar na ook doen zoodanige vriendschap als ik zal konnen, dit tuygt mijn hand den 8 *February*, 1673. *getekent* Johan Frazer.

En dat in gevolge van 't gezeyde geschrift, waar by hy Gevangen aan *Andries Andriesz.* belooft 20 ponden Engels gelt, indien hy *Andries Andriesz.* verricht, het werk 't welk hy Gevangen van hem *Andries Andriesz.* hadde begeert, den inhouden van dien met 20 ponden Sterlings zoude betalen, als wanneer *Paul Andriesz. Ritter*, zijnde *Andries Andriesz.* Broeder, het Oost-Indischhuys alhier ter Stede, of wel eenige 's Lands Schepen van Oorlog in brand zoude hebben gestoken, gelijk hy Gevangen bekent, om Persoonen tot Brandstichtinge te gebruyken, in Engeland versocht en gehuurt geweest te zijn, en dat ten dien fine *Paul Andriesz.* als een getrouw Persoon, uyt Engeland met hem Gevangen is overgekomen, na dat hy Gevangen met *Paul Andriesz. Ritter*, en twee andere Persoonen, tot Harwits hadde geprobeert een van de Brand-Instrumenten, als hem Gevangen in Judicio is vertoont, 't welk hy Gevangen met zijn eygen hande hadde gemaakt.

Dat hy Gevangen 6 enkelde van die Instrumenten uyt Engeland hier te Lande heeft gebracht, en dat hy om 's Lands Oorlogs Schepen, leggende alhier voor de Palen, in brand te doen steken, uyt Engeland volgens last is vertrokken, waar voor hem gevangen zoude zijn belooft een Officie en zoo veel gelds als hy voor zijn leven genoeg zoude hebben.

Dat hy Gevangen de Brand-instrumenten in Engeland hadde leeren maken, en naar het goed bevinden van de zelve, 10 a 12 ponden Sterlings aldaar op hadde ontfangen.

Dat hy Gevangen, hebbende bespiedt op wat wijze de Schepen hier ter Stede zijn leggende, verzocht heeft wederom naar Engeland te mogen keren, of meerder volk t'zijner hulpe te mogen bekomen, alzoo hy het onmogelijk vondt voor een alleen, of met hulpe maar van een enkel man uyt te werken.

Edoch dat hy Gevangen noch zedert den voornoemden *Paul Ritter* gebruykt heeft gehad om noch naar een man meerder uyt te zien, gelyk hy *Paul* zijn Broeder *Andries* by hem Gevangen heeft gebracht, met wien hy Gevangen, op aanradinge van *Paul*, bekent te zijn verdragen, dat hy *Andries* de voorgemelde Schepen in brandt zoude steken.

Hebbende hy gevangen aan *Andries Andriesz.* al vooren vertoont een Brant-instrument, volkomen geprepareert, en aangewezen hoe hy het zelve moeste hanteeren.

't Welk zijnde zaken van quaden gevolge, in een Stadt van rechten niet te lijden, maar anderen ten exempel op 't hoogste strafbaar: ZOO IST, dat mijn Heeren van den Gerechte gehoort den eysch en conclusie van den Heer *Cornelis Bakker*, presideerende Schepen, als Stedehouder van den Heer *Gerrit Hasselaar*, Hooft-Officier dezer Stede, en de confessie van den Gevangen, den zelven gecondemneert hebben, gelijk zy hem condemneeren by dezen, op 't Schavot voor den Raadthuys dezer Stede opgerecht, gebracht, en aldaar door den Scherp-rechter op een Kruys gebonden, van onderen op levendigh gerabraakt, geworght, met een bos stroo in zijn Aanzicht geblaakt, 't Lichaam aan de Volewijk op een Rad gelegt, om aldaar door de Lucht en 't Gevogelt verteert te werden, daar by een Pot, denoteerende de Brandsticht, gehangen, en confisqueeren wijders zijn Goederen, zoo eenige heeft.

Aldus gearresteert den 16 *February*, 1673.

My present als Secretaris,

J. WITSEN.

Dit gruuwlijk voornemen van desen *Frazer*, omgekocht door de grootste van *Engeland*, met desen *Paulus Andries* uyt Engeland overgekomen, schijnt *Paulus* eenige wroeginge des gemoeds, of vreese voor straffe gekregen te hebben, maar dat hy om zijn hoog-gesworen Eeden van getrouwigheyd en secretesse, het niet heeft derven openbaren, en daarom getragt zijn Broeder in 't spel te krijgen, op dat het door hem zoude aen den dag komen, gelijk ook is geschiet, want zo dra *Frazer* het Hant-schrift, waar door hy zig aan *Paulus Andries* Broeder had verbonden, om 20 pont Sterl: te geven, 't welk als boven gesegt is, was getekent, heeft hy aan zijn Broeder *Paul Andries* terstont daar kennisse van gegeven, zijnde de apprehensie van *Frazer* daags na de teekening daar op gevolgt. Een Huys daar hy meest quam eeten op de *Zeedijk*, wierd zeer doorsocht; de Man ging deur, en de Vrouw wierd in de Boeyen, en daar na in 't Spinhuys gebracht; niet zonder groote suspitie; dat zy mede eenige kennisse hadden gehad van deese *Frasers* desseynen; die eerst, steunende op zijn Commissie, dacht geen leed te zullen ontmoeten: Daar is zeer voorsichtelijk in de *Sententie* verswegen; wie hy tot zijne Committenten, Leermeesters, Belovers en Behulpers, in 't probeeren tot *Harwich* genoemt hadde, als ook de Opschriften der Brieven by hem gevonden. Hy trad tot de Executie met een kloekmoedig hert, en had aan zyn Huysvrouw geschreven den volgenden Brief.

Brief van *Jan Frazer*, Engels Brandstichter, aan zijn Huys-Vrouw.

MARGARIET,

MYn voeten hebben my tot deese Reys gevoert om quaat te doen, doch het heeft Godt Almachtig gelieft mijn voornemen te verhinderen, en my hier straffe te geven tot een rechtvaardige vergeldinge van mijne zonden; zulks dat ik niet en kan, noch ook niet begeere weder te keeren; zijnde in hoope van te genieten een beter leven.

Derhalven om mijn gewisse te ontlasten, en genegen, voor zoo veel ik kan, een yder het zijne te doen hebben, zoo gelieft te gaan by uw vriend Capiteyn Reed, *en ziet of hy haar, die oorsaak zijn van mijne*

mijne komste alhier, bewegen kan, dat zy uwer, om mijnent wille, gedenken, en gy vervolgens die gene, aan wien ik schuldig ben. Wensche voorts dat gy moogt leven in 't geloove en de vreese Jezu Christi, op wien ik ruste, in hoope van een vrolijke opstandinge.

Actum in Amsterdam den 17 February, 1673. des nachts voor mijn dood.

Was ondertekent,

JOHAN FRAZER.

Terstond na dat *Frazer* ondersocht was, en zijne aanslagen beleden had, wierd door ordre van de Magistraat, een van de Onder-Schouten, met eenige Dienaars, na den Briel gesonden, om aldaar het Pakket-boot uyt Engeland komende, waar te nemen, of'er noch eenige van zijne Makkers, (gelijk men suspitie had) mochten over komen, maar men heeft niets daar van konnen gewaar worden. 't Is aanmerkens waardig, dat op die tijd, als de Brand hier zou gesticht worden, te Londen een brand ontstond, in het Huys van die Admiraliteyt. Te Schoonhoven zijn ook twee Persoonen geharkebuseert, die mede van meyninge zouden zijn geweest, die Stad in brand te steken: gelyk ook te Koevorden, zeker Misdadiger, is onthalst, en gevierendeelt, die men boven andere schelmstukken, vermoede, zoodanigen verraad mede in 't zin te hebben gehad. Amsterdam is voor desen, meermaalen met Brandstichtery gedreygd, doch 't is'er (voor zoo veel men weet) noyt toe gekomen.

CASPARUS COMMELIN

Aan den Lezer.

DE voorgaande zes Boeken van de Beschrijvinge van deese groote Koopstad Amsteldam in Amstelland, met verscheyde vermeerderinge en Authentique Schriften, dienende tot opmakinge van 't heele werk, aangevult hebbende; hebbe ik, ziende dat 't zelve onder de hand al te veel is aangegroeid, my derhalven genoodsaakt gevonden, om 't volgende, tot voltoyinge van 't Historische Verhaal tot dese tijd toe, zeer beknopt en kort te maken; 't welk ook kan worden ingeschikt, vermids 't gepasseerde in het verloop van die tijden, by de meeste als noch in versche heugenisse is: soo dat ik oordeelen te zullen voldoen, met aan te wijsen de Schrijvers die alles zelve wijdloopiger hebben verhandelt, waar van de nakomelinge haar ook zullen konnen bedienen.

VERVOLG VAN HET

HISTORISCH VERHAAL,

Van alle gedenkwaardige geschiedenissen, in, en om

AMSTERDAM

Voorgevallen, zederd den Jaare M. DC. LXIV. tot den Jaare M. DC. LXXXXII.

ZESDE BOEK.

TWEE EN VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORTE INHOUD.

Amsterdam beknelt door Pest en Oorlog. Obdams Slag tegens de Engelsche Vloot; springt in de lucht. De Ruyter komt uyt Guinea. 10 Oost-Indische Schepen arriveeren tot Bergen in Noorwegen, worden door de Engelsche geattaqueert, die dapper worden afgeslagen; gemelde Vloot word door de Ruyter afgehaalt, beloopt een storm, en word verstrooyt. Den Oorlog te Water en te Lande blijft duuren. Vrankrijk zend Hulpbenden; verspiet onse Frontieren, en doet hier Oorlog-schepen bouwen. Philip Koning van Spanjen sterft. Munster valt in Over-Yssel; alles moest te Velde. Amsterdam versterkt haar Burgerwagten. Met Munster word Vreede gemaakt. Eerste en tweede Zee-batallie onder de Ruyter tegens de Engelsche; wat Schepen genomen, en wie daar dood blijft. De Engelschen Branden in 't Vlie, en op der Schelling. Een groote Brand tot Londen. Engelse Schepen op de Elve verbrand. Men handeld met Engeland van Vrede, terwijle de Ruyter de Engelse Oorlog-schepen op de Rivier van Chattam verbrant; voert de Royale Charles daar af. Vrankrijk valt in de Spaanse Nederlanden; neemt verscheyde Steden weg. De Ceurvorst van Ceulen en andere Grooten besien 't Land en dese Stad. De Triple-Alliantie gesloten. Holland neemt voor haar eygen Frontieren sterk te maken, doch heeft geen voortgang.

1665. Amsterdam beknelt door Pest en Oorlog.

DE *Nederlandse* Zeevaart en Koophandel verswakte dagelijks door de regneerende Pest van binnen, als mede door de Engelsche en Munstersche Oorlog van buyten.

Amsterdam leed groote schade ter Zee door 't nemen hunner Scheepen, 't welk den Koopman zwaar viel.

De Staat, om de Koophandel en Zeevaart te mainteneeren, zend een Vloot in Zee onder den *Heer van Opdam*, als Luyt. Admiraal, die met de Engelse Vloot op den 13 Juny, zijnde Saturdag, Slaags raakte; in welke Slag gemelte *Heer van Opdam*, ontrent 2 uuren na de middag, met zijn Schip in de Lucht sprong; de Vloot verstroyende, quamen de Engelse voor Texel leggen; welke Zee-battaillie wijdloopig by *Aitzema* in 't 45 boek in 't geheel te zien is; als mede de Sententie en Executie over verscheyde Hooft-Officieren, die haar plicht in dese Battaillie niet hebben nagekomen.

Springt op in de Lugt.

Middelerwijle wierd weder order op 's Lands Vloot gesteld; inmiddels quam de *Heer de Ruyter* uyt *Guinea*, op de *Eems*, voor *Delfziel* binnen; terwijl 10 Oost-Indische Retour-scheepen, op den 6 Augustus, tot *Bergen in Noorwegen* arriveerden, welke, nevens een goet getal Koopvaarders, daar door de Engelse geattaqueert wierden, die haar dapper verweerde, en de Engelse affloegen.

De Ruyter komt uyt Guine.

Men stelde de *Heer de Ruyter* tot Opperhooft over de Vloot, die dese Oost-Indische en andere Scheepen uyt *Bergen* afhaalde; maar wierden in 't wederkeeren van een sware storm overvallen, waar door eenige Scheepen schadeloos raakte; ook vielen 'er 1 a 2 Oost-Indische Scheepen in handen der Engelse.

De Ruyter word tot Opperhooft en Zeehooft gestelt.

Den Oorlog met *Engeland*, en den *Bisschop van Munster*, bleef noch al duuren; Vrankrijk, veinsende sig een Vrind van dese Staat te wesen, vatte die gelegentheyd by 't hoofd; send, in gevolge het Tractaat 1663. den 27 *April* tot *Parys* gesloten, *Mr. Pradellis* met hulpbenden in Rijnberg, Wesel, Rees, Gelderland en Over-Yssel, en liet hier eenige sware Oorlog-scheepen bouwen, welke scheepen naderhand in 't vervolg van den tijd, zelfs tegen dese Staat wilde gebruyken; en 't secours 't geen hy aan den Staat toe sond, was niet anders dan om de Frontieren te verspieden.

De Koning van Spanjen ſterft.

In 't laatſt van September ſturf *Philips de Vierde*, Koning van Spangie, die de laatſte Grave is geweeſt van deſe Landen.

Munſter valt in Over-Yſſel.

Eer het bovengemelde ſecours der Franſen quam, trok de *Biſſchop van Munſter* de Provincie van *Over-Yſſel* in. Die Provincie ſchreef gedurig om meer Volk, Ammunitie en Geld; in *Holland* en *Zeeland* was niet over, als alleen hier tot *Amſterdam*; alle de Militie moeſt tegens de Biſſchop te Veld; die van *Amſterdam* verſterkten hare Burger Wagten, daar men te vooren alleen met twee Compagnien de nacht en dag Wagten hadden, en vervolgens om den 27 nacht, wierd nu met drie Compagnien om de 18 nacht, de nacht en dag Wagten gehouden.

Amſterdam verſterkt haar Wachten.

Vrede met Munſter.

Den Oorlog met de *Biſſchop van Munſter* duurde tot den 16 *April* in dit Jaar, wanneer een Vrede wierd geſlooten.

1666. Eerſte Zee-Battallie onder de Ruyter.

In 't Jaar 1666. op den 11, 12, 13 en 14 Juny daar aan, geſchiede de eerſte Zeeſlag tuſſchen de Engelſe en d'onſe onder den *Heer Admirael de Ruyter*, waar in de onſe, de *Engelſe* Vice-Admiraal van de Witte Vlag *Berkely*, de Sevenwolden, en de Bul van Amſterdam, die de Engelſe 't Jaar te vooren genomen hadden, weder hernamen, nevens noch eenige andere Scheepen. Van de onſe zijn de Scheepen van Treſlong, *Pieter Salomonſz.*, *Vytenhout* van Amſterdam, en *Simon Blok* van Zeeland gebleven: in deſe Slag wierd een groote Victorie voor de *Nederlanden* bevochten. Daar wierd door de gehele Staat, doch inſonderheyd hier tot Amſterdam, een generale Dankdag gehouden, en des avonds alomme heerlijk Victorie gebrant.

In deſe Slag raakte ook de Engelſe Admiraal *Aſcu* gevangen en op Loeveſteyn gevoert; *vander Hulſt* Vice-Admiraal bleef daar dood. Ziet na vooren in 't 4 *Boek*, *fol*: 435.; als mede 't pertinent verhaal by *Aitzema*, in 't 46 *Boek fol: 706 en* 814. *in de druk in Folio*; en ook in 't leven van de *Ruyter fol.* 478. en volgende Bladen.

Tweede Zee-Battallie.

Op den 4 Auguſti daar aan, geſchieden weder een Zee-Battallie met de Engelſe, waar in dat de Admiraal *Tromp* de Blaauwe Vlag vervolgde, onder de Engelſe Vice-Admiraal *Smit*, waar uyt veel onluſten tuſſchen de *Ruyter* en *Tromp* ontſtonden; waarom *Tromp* by den Staat van ſijn dienſt wierd gedemitteert. Deſe tweeſpalt voelde de *Amſterdamſe* Koopluyden niet weinig, als 'er tijding op Donderdag den 20 *Auguſti* quam, dat 'er 20 Engelſche Schepen voor 't *Vlie* waren gekomen, die met kleyn Vaartuyg, Branders en een Oorlogſchip in 't *Vlie*, met een voorvloet, waren binnen gelopen, welke eerſt twee Oorlogſchepen, aldaar op de Wagt leggende, hoewel haar wel verweerde, in de brand ſtaken, waar na zy met het kleyn Vaartuyg op de daar leggende Koopvaarders, waar van 't volk met de Booten en Chaloupen vlugten, aanvielen; die zy met Branders niet konden verbranden, ſnedenſe de Bultzakken op, en ſtaken die in de Cajuyten in de brand; men telde by de hondert Schepen, daar onder 27 *Moſcoviſch-* en eenige *Guinees-vaarders*; de ſchade was groot, de *Engelſe* traden ook aan land, en ſtaken het Weſt-eynde van der *Schelling* aan brand.

Brand in 't Vlie.

Brand op der Schelling.

Na deſe brand in 't *Vlie* en op der *Schelling*, volgde de groote branden op den 12, 13, 14, 15 en 16 *September*, in de vermaarde Stad *Londen*, welke ſchade gerekend wierd op 6900000 ponden ſterlings.

Om de boven gemelde Franſche Oorlog-ſchepen, hier ter Stede gebouwt, te monteeren, wierd by den Staat geconſenteert, op 't verſoek van Monſr. *d'Eſtrade*, Franſche Ambaſſadeur, de zelve met 200000 pond Lonten te voorſien, en 400 Matrooſen geworven en bemant.

In 't begin van *September* verbrande Capiteyn *Pellicorne*, met de Oorlog-ſchepen van 't *Collegie van Amſterdam*, eenige Engelſche Koopvaarders op de Elve, aan de nieuwe Moolen.

1667.

Het begin van dit Jaar ſcheen zich te bereyden tot een Vrede met *Engeland*. Na dat die van *Munſter* te voren getroffen was, raakte den *Staat* 't Franſche ſecours onder den Generaal *Pradel*, eerſt van haar bodem, in de maand van *Mey*, na dat het de Frontieren van den *Staat*, en 't Land door alle paſſen wel hadde gade geſlagen, quijt, daar van de quade gevolgen in 't vervolg der Jaren, byſonder dat van 1672. zullen te zien zijn.

't Franſſe ſecours verlaat den Bodem van den Staat.

Vredehandeling met Engeland.

In *April* wierden de Paſpoorten voor d'Engelſche Geſanten wegens deſen Staat afgeſonden, om de Vredehandelinge tot *Breda* te beginnen, welke handelinge tot een vrede-ſlot op den laatſten *July* wierd volbracht; dog eer dat 't Tractaat geſloten en geteekend wierd, is 's Lands Vloot, onder den *Luyt. Adm. Generaal de Ruyter*, geloopen zo op de Rivieren van *Londen*, en die van *Chattam*, innemende 't Fort *Charneſſe*, gelegen op de hoek van de voorſz. Rivier, daar op verbrandende verſcheyde Oorlog-ſchepen, en daar af voerende het ſchip de *Royale Charles*; Ziet *Aitzema* 47 *Boek 6 deel, fol.* 118 en 119; ook in 't *Leven van de Ruyter, fol.* 573, &c.

Vrankryk doet de

De *Koning van Vrankryk* begon dit Jaar, na de dood van Koning *Philips de IV.* van Span-

Span-

Spaanschen den Oorlog aan. *Spanjen*, pretensie op de Spaanse Nederlanden, uyt hoofde van zijn *Koningin* en den *Dauphin*, te maken. Na dat hy 't geruchte had doen verspreyden, dat hy 't zelve met de Wapenen wilde aantasten, quam met een Leger in persoon, nevens de *Koninginne* en *Dauphin*, na de *Nederlanden*, slaat zich ten laatsten in West-Vlaanderen neder, neemt *Aeth*, *Doornik*, *Cortrijk*, *Rijssel* en *Aalst* in, en quam daar na tusschen *Gent* en *Brugge* leggen. *Neemt verscheyde Steden in.*

Inmiddels zag men binnen *Amsterdam* den *Keurvorst van Ceulen*, *Bisschop van Straatsburg*, en des zelfs broeder; ook was onbekent alhier aangekomen de *Bisschop van Munster*, nevens de *Prins Willem van Furstenberg*, die men vertrouwde dat de Frontieren des Lands tot binnen in *Holland* quamen verspieden.

1668. Alle dese beginselen maakten de *Vereenigde Staten* beducht, voor zulk een machtig nagebuur; men ontwierp daarom, om met de Kroon van Engeland, die om haar grondrecht van de *balance* van Europe te houden, en goet te maken, beneffens Sweden op te rechten, de bekende *Triple-Alliantie*, die dan op den 25 *April* wierd gesloten, en op den 7 *Augusty* de *Ratificatie* uytgewisselt. *Triple Alliantie gemaakt.*

By de *Staten van Holland* was men geresolveert eenige van de Frontiersteden te fortificeeren, als *Schoonhoven*, *Oudewater*, *Woerden* en *Naarden*; waar op de Heer *L. Admir: van Gent* 't Gouvernement van de Stad *Naarden* aanstonds zogt; zoo is by haar Ed. Groot Achtb. de Heeren *Burgermeesteren*, 't maken van nieuwe Fortificatien van die Stad nader overwogen; en niet tegenstaande dat de bestedinge reeds geschied was, en echter by de *Gecommitteerde Raden* gesien wierd, dat zulks tegens de zin van de *Regeeringe* van *Amsterdam* was, is alles achter en steeken gebleven; *Ziet Aitzema* 48 *Boek*, *pag.* 498.

Om de uytlegginge van de Stad, die nu begon zeer betimmerd te worden, te doen bewoonen, wierd aan alle Meester-Handwerks-luyden, die binnen dese Stad wilde Winkels op zetten en Handwerken doen, of met ter woon komen, en 't Poorters geld niet konde, maar belovende binnen de tijd van 2 Jaren te betalen, daar zoude worden toegelaten. *Ziet 't V. Boek*, *fol.* 859.

DRIE EN VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORTE INHOUD.

Neerland zit in Vrede, maar duurt niet lang. Vrankrijk maakt Vrede met Spanjen, neemt voor de Vereenigde Nederlanden den Oorlog aan te doen; tragt de Triple-Alliantie te breeken; wind Engeland, Ceulen en Munster, dat hy door geld doet; fortificeert Nuys; bekommert de Navigatie en Koophandel. Den Staat verbiet de Franse Wijnen en Brandewijnen, &c.

1669. *Europa in Vreede.* EUropa bevond zich ter deser tijd by na in een algemeene rust en vrede, 't welk geen lange stand hield. Want Vrankrijk schepte jalousie over de gemaakte *Triple Alliantie* tusschen *Engeland*, *Sweden* en dese *Vereenigde Nederlanden*, met insluitinge van *Spanje*, om der zelver *Nederlanden* te redden uyt de handen der *Fransen*. Waer over desen *Staat* door den *Koning van Vrankrijk* gedreygd wierd haar te onderdrukken, ja al zou 't ook zijn half *Koningrijk* kosten. *Maar duurt niet lang.*

Hy stelde dan den Oorlog vast, om den *Vereenigden Staat*, die hy een Rotsteen noemde, om zijn desseynen te dwarsboomen, welke meest altijt daar op schipbreuk geleden hebben ten eenemaal te dempen.

Neemt voor de Vereenigde Nederlanden te beoorlogen. *Vrankrijk* ziende de *Spaanse Nederlanden* door de *Triple Alliantie* niet te konnen bekomen, sluyt de *Vreede* met *Spanje*; Tragt daar op alle de *Staten* van *Europa*, met ontbindinge en los making der voorschreve *Triple Alliantie*, tegens de *Vereenigde Nederlanden* op te hitsen, en aan hem te trekken. *Tragt de Triple Alliantie te vernietigen.*

Bekommert daar op eerst de *Nederlandse* Navigatie en Commercie; verbied alle vremde scheepen in zijn Havens te laden zoo lang daar Franse scheepen waren, en sette *Last-geld* op de *Nederlanders*. Daar op de Staten alle Franse Manufacturen en Gewassen in de *Nederlanden* verbieden. *Bekommert de Nederlandsche Scheepsvaart en Koophandel.* Hy trekt daar op *Engelant* aan hem. Breekt de *Triple Alliantie* door 't Frans geld in *Engeland* te spendeeren; belooft daar by alle hare geleden schaden te vergoeden; hitst *Engeland* alsoo tegens den *Staat* op, die hopende op buyt, en dat de Smirnse en Oost-Indise Vlooten in haar handen zoude vallen; daarom tusschen *Engeland* en *Vrankrijk* geaccordeert wierd over de Zee Equipagie. *Wint Engeland, die op buyt loert.* *Engeland* ontfing daar op van *Vrankrijk* 6 Millioenen, en voorts alle Maanden 300000 Kronen aan geld: Door dit geld, en dat liberaal te spendeeren, heeft *Vrankrijk* de *Triple Alliantie* en de *Bredase Vreede* vernietigt; heeft ook zelfs *Sweden* en den *Bisschop van Munster* in zijn cabale tegens desen *Staat*, hoe dierbaar die ook de Vrede met *Eeden*, onder aanroepinge van Gods Naam, bevestigt hadden, gebragt: 1670. *Ontbind de Triple Alliantie.*

bragt: In zomma hy beweegde alle Christen Magten tegens de *Vereenigde Nederlanden*, maakende overal groote preparatie ten Oorlog.

Den *Staat* hier niet op verdacht, waren haar Frontier-Steden en Garnisoenen, noch Fortificatien en de Magazynen van Ammunitie, niet wel voorsien.

1671. In 't Jaar 1671 vergaderde *Louis* een Leger in *Lottharinge* onder *Duc de Crequi*, en liet veel Volk na 't *Keuls* en *Luykerland* affakken, rechtende overal Magazynen op. Hy liet ontrent de *Nederlanden* door *Furstenburg* en *Munster*, het Stedeken *Nuys* in 't *Ceulslant* fortificeeren, en steeken daar by een Leger-plaats af. Ook maakte hy een groote Equipagie ter Zee; 't welk *Engeland* mede doet, en zoekt daar geld-middelen toe by 't Parlement, die 800000 ponden sterlings consenteren.

Ceur-Ceulen prepareert zich mede ten Oorlog tegen desen *Staat*, en bekomt daar toe Frans geld; 't welk den *Bisschop van Munster*, op een valsch pretext, volgt.

Vrankrijk beswaarde de Hollandsche Waaren &c.

Hier verbood men de Franse Wynen, Brandewynen en gedisteleerde Waren &c.; 't welk den 2 January 1671 in *Amsterdam* ter *Beurse*, om de Koopluyden voor schade te hoeden, afgekondigt wierd. Ziet van alles vorder in 't *Verwarde Europa*, en in 't *Ontroert Nederland, Eerste Deel.*

De Magistraat alhier belasten aan alle Franse Handelaars en Winkeliers, na overleveringe van haar Lijst, haar onderhebbende Fransse Koopmanschappen te brengen ter plaatsen daar het haar Ed: Gr: Achtb: zoude ordineeren.

VIER EN VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORTE INHOUD.

Vrankrijk, Ceur-Ceulen en Munster rusten zich ten Oorlog toe; ook de Vereenigde Nederlanden, die zijn Hoogheyt den Heere Prins van Oranjen Cap: Generaal maken; houden een Bededag. Engeland tast de Smirnase Vloot aan. Vrankrijk, Ceulen en Munster trekken te Veld, nemen verscheyde Steden in. Den Staat zend een Leger aan den Yssel, zenden Burgers en Waartgelders in de Frontier-Steden. Practijk om Schepen over Pampus te brengen. De Vloot kiest Zee. Manhaftige Heeren voegen haar op de Vloot. Bededag, en Bedestonden ingestelt. Heerlijke Victorie op de Fransen en Engelsen ter Zee bevochten. De Vyanden dringen te Lande door. Staten Leger verlaten den Yssel. Vrankrijk houd wederom Krijgsraad, en resolveert Holland in te trekken. Momba verlaat de Betuwe. Wonderlijk voorval met de Vriesen; Condé gequetst; Longeville en veele Grooten blijven dood; verscheyde Steden gaan aan de Vyanden over, tot Uytrecht in kluys. 5 Franse Dragonders komen tot Muyden; doch Vorst Maurits komt de Fransen in Muyden voor, en vat daar Post.

VRankrijk ruste zich meer en meer ten Oorlog toe. In de *Nederlanden* begon den *Staat* in 't begin van 't Jaar 1670 volk te werven, en de recruteeringe ging in Maart 1671. noch al voort. Den 25 February wierd *zijn Hoogheyd den Heere Prince van Orangie*, na veel debatten, het *Capiteynschap Generaal* over de Militie, opgedragen. Men stelde te Lande een tweede Wervinge aan; de Zee Equipagie wierden beyvert; het Landvolk steld men op geweer; de Zee-kusten worden met Forten op te werpen verseekert.

1672. Op de zware geruchten des Oorlogs wierd'er den 20 January een Vast- en Bededag gehouden.

Engeland begint eerst het spel des Oorlogs, en tast voor de Declaratie van Oorlog de *Smirnase Vloot* aan, doch wierden mannelijk ontfangen; echter namen zy Kapt: *van Nes* en vier Koopvaarders.

Vrankrijk declareerd op den 6 April 1672. den Oorlog; komt met een machtig Leger af: De *Koning* hield den 18 Mey des selven Jaars, in 't open Veld Krijgsraad, daar in *Condé* en *Turenne* van geen een advijs waren; *Turenne* raad den Koning *Mastricht* te belegeren, *Condé* dat men na de *Veluwe* en *Yssel* moest gaan, om in 't hart van *Holland* in te dringen, daar op *Mastricht* wierd verlaten: *Condé* trekt over Rijn, alwaar hem den *Koning* volgde. *Ceur-Ceulen* en *Munster* trekken ook te Veld: in zomma, de Vereenigde Landen worden van 6 Legers te gelijk aangetast. *Vrankrijk, Ceur-Ceulen en Munster trekt te velt,*

Neemen eerst *Orsoy*, *Rijnberk*, *Burik* en *Wesel* weg, 't welk hier in de Stad een groote verslagentheyd onder 't volk baarde: daar op volgde *Rees*, *Emmerik*, en *Deutecom*. De *Bisschop van Munster* neemt *Grol* en *Brevoort* in, en komt voor *Deventer*, 't welk in zo korten tijd toe ging, als een Reysiger gemenelijk besteed, om de zelve wel te besichtigen. *en nemen veel Steden in.*

Den *Staat* formeert een Leger aan den *Yssel*, en zenden de Hollandse Burgers na de Frontier-Steden. Ziet *Vijfde Boek*, *fol.* 823. *Amsterdam* contribueert *De Staat recht een Leger aan den Yssel op.*

bueert daar toe 1000 man, doch meest Waartgelders; de rest tot 5500 man komen uyt de andere Steden.

Practijk om de schepen over Pampus te brengen.

De Vloot raakte gereet, en om de Oorlog-scheepen middelerwijle over *Pampus* te brengen, wierden alhier groote Kisten gemaakt die men onder de Schepen bragt, en dus raaktense over *Pampus*.

De Vloot Kiest Zee.

De Vloot koos den 14 Mey Zee; komen op de Engelse Kust, en nemen een Engels Oorlog-schip van 34 stukken, gingen voor de Rivier leggen terwijl de Engelse in Wigt gevlugt waren; quamen weder te rug ontrent Schoonevelt.

Manhaftige Heeren voegen haer op de selve.

Op dese Vloot hadden haar de Heeren *Gerrit Hasselaar*, *Mr. Coenraat van Heemskerk*, en *Mr. Jan Berg* als Volontaire, ider met een goede Guarde op haar eygen kosten, gevoegt. *Ziet wegens de Heer Hasselaar na vooren in 't V. Boek pag.* 867.

Tweede Bededag, en Weekelyke Bedestonden geordonneert.

Op den 4 Mey wierd weder een *Boet*, *Vast*, en *Bededag* geordonneert, die vervolgens (tot naarder order) alle Woensdagen in yder week wierd gehouden.

De *Engelse* en *Franse* Vlooten, quamen op den 29 Mey op de hoogte van Schoonevelt, boven wind, in 't gesicht van d'onse; die haar met de Zeylen op de Mast inwachten, en zeyn-schooten datse zoude af komen; zy egter leggen blyvende, quamen de *Nederlanders*, met opgetooge Zeylen, na haar toe, waar op zy te rug keerden; 't welk de onse ziende, wenden het den 6 Juny derwaarts naar de Vyanden, maar de Vyanden liepen in *Solsbaay*, en quamen den 7 dito 's morgens ten 8 uuren daar weder uyt en aan den anderen. De *Nederlanders* vochten in drie Esquaders. *Bankert* had de Avantgarde met de Vriesen, en raakte met de witte Vlag onder de Vice-Adm: *d'Estree* aan 't slaan; de *Ruyter* tegens *Jork* met de rode Vlag; van *Gent* de Arriergarde hebbende, met de *Amsterdamse* Schepen tegens de blaauwe Vlag; de furie der *Fransche* wierd door de *Zeeuwen* en *Vriesen* in 't korte gebroken, zoo datse de *Engelsche* al vluchtende verlieten, waar op *Jork* en de *Ruyter* aan den anderen raakten; *Jork* moest van Schip veranderen;

Ter Zee is de Battalje op de Franse en Engelse gewonnen.

Haar verlies.

den *Luyt. Adm. van Gent* bleef hier doot, en *Santwigs* Schip, Admiraal van de blauwe Vlag, verbrande, hy zelfs verdronk. Tegens den avond vluchte de *Engelsche* na de Rivier van *Londen*; Twee capitale Schepen verlooren de *Franssen*, een met 80 stukken verbrande, en een met 70 zonk. De *Engelse* verlooren 'er 6, als 2 verbrande, 3 zonken, en een wierd genomen.

Terwijle dit ter Zee een gelukkige uitslag nam, drongen te Lande egter de Vyanden door; men resolveerde zelfs in den Haag met 't Leger den *Yssel* te verlaten, wel ziende dat den Vyand door de *Betuwe* verder zoude doorbreken; hebbende *Nimwegen* reeds belegert. Opden 12 *Juny* verliet het Leger dan den *Yssel*, en men sloeg voor, *Amsterdam* tot den Stoel en Groot Magasijn des Oorlogs te maken, in meninge om daar het geld uyt 't *Comptoir Generaal* te brengen, als mede 't Canon uyt het Magasijn van *Delft*; de Vergaderinge van *Holland* te doen scheyden, en die in *Amsterdam* te convoceeren; de *Ontfanger Generaal* pakte zijn Comptoir op, dede 't geld in tonnen, en voerde het op *Amsterdam*.

De Vyanden dringen te Lande door.

Men verlaat den Yssel.

In *Holland* zag men vast op middelen, en hoe men zich best te redden en versterken zouden.

Vrankrijk hout een twede grote Krijgsraad,

en resolveert Holland in te trekken.

De *Koning van Vrankrijk* hield weder Krijgsraad met zijn Generaals, om in 't korte de Provincien te invaderen; *Condé* wilde, als boven gesegt is, met force den *Yssel* of *Neder-Ryn* passeeren, om in aller haast met 20000 Ruyters de *Veluwe* over op *Amsterdam* toe zetten, en dat zoo subijt, eer de tijding konde daar wesen, en haar zelven in postuur van tegenweer te hebben gestelt; weynig Boskruyt was doen in die *groote Stad Amsteldam*, want alles was na de Vloot gesonden; haar Wal was zonder borstweering, en had geen zoldering voor het Canon; op eenige plaatsen was noch geen Aarde achter de Steene Muur geleyt, al 't welk daar binnen een groote consternatie, indien de raad van *Condé* was gevolgt geworden, zoude hebben veroorsaakt; dit advys wierd tot een werkstellige resolutie gemaakt, en den 12 *Iuny* ondernomen. *Momba* 't Commando in de *Betuwe* hebbende, verliet zijn post; de Vriesen wierpen 't Geweer neder, doch door een misverstand nemen 't weder op, en dede een chargie onder de Franse Grooten, terwijl *Condé* Krijgsraad hield; troffen *Duc de Longeville* met twee kogels in de borst, en *Condé* kreeg ook twee kogels door de linker arm; veele andere Grooten bleven daar doot; ook wierden 'er vele gequetst; waar op de Vriesen door de Franse Ruytery geslagen wierden. 't Lijk van *Longeville*, als mede de gequetste *Condé*, wierde op den 13 dito na *Emmerik* gebracht, daar de *Koning* hem den 14 dito ging besoeken. Den 16 dito brak 't *Frans* Leger op na *Doesburg*: *Condé* dus gequetst zijnde, bleef de groote genomen resolutie om op *Amsterdam* los te gaan, geheel achter. Echter door dese inbreuk raakte 't heele

Momba verlaet de Betuw.

Wonderlijk voorval met ve Vriese; Condé gequetst; Longeville blyft doot.

Verscheide Steden gaan aan den Vyand over.

 Land

Land in zulken consternatie, die niet te beschrijven noch uyt te spreken was.

Hier op volgde de overgaaf van *Nimwegen* na een goede en dappere defensie; *Knotzenburg, Arnhem* en *Schenkenschans*, alle de Steden aan den *Yssel* en aan de Zuyder-zee leggende, gaan over. 't Vluchten was van alle kanten groot: zijn *Hoogheyt* van den *Yssel* opgebroken zijnde, voorsiet verscheyde Steden met Guarnisoen, zakt met de rest op *Uytrecht* af, terwijle dat de *Marquis de Rochefort* Sauvegarde zend in *Wageninge, Rheene, Wijk te Duurstede* en *Amersfoort*; zend ook 160 man voor *Naarden*, die aanstonds capituleerden; daar binnen lag den Oversten *Bakker*, die een Regiment te voet worf, zijnde daar zijn loopplaats, en was sterk 350 man, doch zonder geweer; dese vlucht op *Weesp* en *Muyden*, en voorts op *Amsterdam*, daar op de Franssen introkken; vijf Fransse

Breeken door tot Utrecht en Naerden toe.

Dragonders gingen na *Muyden*, en quamen daar binnen; dit maakte de consternatie noch grooter onder de menschen. Gecommitteerdens van *Muyden*, als de Burgermeester *Arent Vonk, Geurt van Beek*, en *Jasper Beilder*, trokken na *Amersfoort*, om *Muyden* met capitulatie over te geven aan de Franssen. *Rochefort* komt, na dat zijn *Hoogheyt* met 't Leger de Provincie van *Holland* naderde, die 't Leger in 5 bysondere posten verdeelde; maar eer dese Gecommitteerden weder quamen, had *Vorst Maurits* de post tot *Muyden* beset; voorts wierd *Bodegraven, Gorcum, Gouverwele Sluys*, en *Schoonhoven* mede beset.

Fransse Dragonders komen tot Muyden.

Vorst Maurits vat post tot Muyden,

Het kleene Stedeken *Muyden*, twee uuren van *Amsterdam* gelegen, stutten de Franssen in hare furie. Men fortificeerde ook de posten langs *de Vegt*; ook den *Uythoorn* op den *Amstel*, twee en een half uur mede van dese Stad gelegen.

en stuiten daer de Franse.

VYF EN VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORTE INHOUD.

't Vereenigt Nederland staat verbaast om hare schielijke verandering. Dese Somer was groote droogte; de Vyand dringt dieper door; veroorsaakt groote Consternatie in 't Land. Obligatien ten laste van 't Land en Actien in de Oost-Indische Compagnie daalen tot lage prijs. Promptheyt van Amsteldam, in 't geven van yder zijn geld uyt de Wisselbank. Voorslag om der Staten Collegie in dese Stad te brengen, dat die van Zuyd-Holland weigeren. De Hollandse Steden willen met den Vyand handelen. Amsterdam protesteert, en Noord-Holland stelt haar daar tegen. De besending gaat echter voort. Amsterdam toont zig cordaat om haar Vryheyd en Religie te beschermen. Heerlijke Aanspraak van Valkenier en andere Heeren aan den Raad. 't Raadslot was, niet met den Vyand te handelen; maken dit by Publicatie bekent; verbieden 't Koorn uyt te voeren. De Publicatie verwekt groote couragie onder de Gemeentens; zenden twee Heeren daar mede na den Haag, waar op eenige rumoer ontstaat, doch gestilt. De Opper-Schout Hasselaar word gequetst. Zoo cordaat als Amsterdam was, waren Hoorn, Edam en andere Steden geresolveert 't uyterste te wagen. Alle handeling met de Vyanden breekt men af. Zijn Hoogheyt den Heere Prince van Oranjen word by Holland gestelt in alle de Digniteiten *van desselfs Voorvaderen Hoog Loffel: Memorien.*

Den Staet der Vereenigde Nederlanden staet verstelt door de schielijke veranderingen.

Alle die groote beweegingen en schielijke veranderingen in den *Staat der Vereenigde Nederlanden*, die te gelijk als op een tijd uytborsten, veroorsaakten geen kleene ontsteltenisse in *Holland* en *Zeeland*. De groote droogte maakte alle de Rivieren waadbaar. De schrik der aannaderende Vyand vermeerde dagelijks; ider begaf hem op straat, want in de huysen viel het de menschen te bang; over al zag men de hoofden hangen, de Ambachten stonden stil, Regtbanken waren genoegsaam geslooten, Schoole en Academie hadde Vacantie, en de Kerken wierden te kleen voor de benauwde harten; in somma elk stond radeloos voor dese *Franse* overstroominge. Veele versonden haar beste goederen, ook Vrouwen en Kinderen na de Oosterse quartieren. De Regenten stonden als radeloos; Obligatien op 't Land, en Actien in de Oost-Indiese Compagnie, die nu 560 a 570 deden, daalden onder de 300 guldens; uit de Wisselbank van *Amsteldam* haalde yder zijn geld die wilde, 't geen haar alle gegeven wierd, waar by de Stad toonde wat van haar in verdere tijden in credit en magt te verwagten was.

De groote droogte en weinig water in de Rivieren, doet de Vyand te haastig naderen. Groote Consternatie in 't Land

Obligatien en Oost-Indische Actien vallen zeer.

Cordaatheyt en magt van Amsterdam.

Veel Steden, behalven *Hier* en zommige in 't Noorder-quartier, maakten geen andere staat, als de sleutels, na 't exempel van anderen, den Vyand in 't gemoet te zenden: want in den *Haag* was van de *Raad Pensionaris de Wit* de voorslag gedaan om aan de *Koning van Vrankrijk* te zenden, om te zien wat zijn begeerte was: daar by zich uytende, de Vergaderinge van *Holland* binnen *Amsterdam*, als gesegt is, te gaan houden; als mede 't Collegie *van de Staten Generaal*, en *Rade van Staten*. En middelerwijle de Leden van dese Vergadering (zijnde nu al drie Provincien aan *Vrankrijk*) aanstonds zoude vertrekken na haar Principalen, om kort en vol-

Slegte toestant in 't Land.

Voorslag om des Staets Collegie in Amsterdam te verleggen.

volkomen pouvoir te haalen om met den Vyand te handelen, en binnen *Amsterdam* op Vrydag den 17 Juny verslag te doen; maar die van Zuyd-Holland weigerden daar te komen.

Eer dat de Leden weder gekomen waren zond men egter wegens den Staat, op den 15 dito Afgesanten na de Koningen van *Vrankrijk* en *Engeland. Ziet in 't Verwarde Europa 't Derde Deel, pagina 644. &c. en verder daar van.*

De Steden wilden met Vrankrijk handelen, dat Amsterdam tegen spreekt;

Meest alle de Steden waren van gevoelen met de Vyanden te handelen, *Amsterdam* sprak vry uyt de borst, en mannelijk, berispende de andere Steden, zeggende, dat het werk van overwonnen luyden was, de Wet van den Overwinnaar te ontfangen, en haar daar niet wilde onder gerekent te hebben, dat 't noch soo verre niet gekomen was; zeyden vorder, 't Schijnt dat men alles wil overgeven, eer 't verlooren is, daar by voegende, gelyk eenige *Noord-Hollandse* Steden mede deden, hier niet toe te zijn gelast, mosten haar Principalen eerst kennisse geven; echter drongen eenige Steden daar op, om absoluyt met den Vyand te handelen; *Amsteldamse* Gedeputeerdens protesteerden daar tegens van geen last te hebben om daar inne te konnen consenteeren; 't ging dan als boven gemeld hebbe, egter voort. Mr. *Pieter de Groot* kreeg volmagt by de *Staten Generaal*, daar mede hy na de *Koning van Vrankrijk* vertrok. Inmiddels quamen de difficulteerende en ongelaste Leden weder in den *Haag*, onder anderen ook die van *Amsteldam*, welkers cordate en genereuse resolutie, soo lang de Wereld staat, uyt de nakomeling niet zal versterven nog vergeten worden: men zag daar, hoe onversettelijk, (*zeyt 't Verwerde Europa*) de maintenue en conservatie van haar Religie, Vryheyt en Souverainiteit haar ter harten ging, want de gemoederen der Regenten wierden met een geest van standvastigheyt en couragie, als 't point van de Besendinge en Volmagt, om met Vrankrijk te handelen in den vollen Raad op 't tapijt quam, versien.

als mede die van Noord Holland.

Amsterdam protesteert.

De besending gaat egter voort.

Cordaatheyt van Amsterdam, om de Vryheyt en Religie te desenderen.

Heerlijke aanspraak van de Burgermeester Valkenier aan den Raad;

De H^r. Burgermeester *Gillis Valkenier*, die in alle voor- en tegenspoedige ontmoetingen onveranderlijk, en in alle voorvallen met een tegenwoordig Oordeel voorsien was, zocht op zijn beurt de *Heeren Raden* door een bondige *Redeneering* van dry vierendeels uurs, aan te moedigen tot *onbeweeglijke couragie*, zeggende genoegsaam in substantie:

Dat de nood haar noch niet drong, om in een moment te resigneeren de dierbare Vryheyd, die hare Voor-Ouderen hadden beschermt met een Oorlog van 80 jaren, en verseegeld met haar eygen bloed; dat hare Stad Amsteldam *alle andere Steden te boven ging in favorable Situatie, heerlijke Fortificatie, en meenigvuldige Artillerye, Ammunitie, Vivres en Volk, en daarom te meer gehouden was, om door haar uyterste effort het* Vereenigde Nederland *te salveeren uyt alle hare calamiteyten, en uyt de Dwingelandye van die gene, die niet als op den puynhoop van de gestoorde Vryheyt aller Natien en Volkeren hare glorie zoeken te bouwen, allegerende tot exempelen; hoe de eenige Stad Dantzich het groote Rijk van Polen; en Coppenhage de Rijken van Denemarken en Noorwegen hadden gered uyt het geweld harer Vyanden, die van alles by na Meester waren; hoe de eenige Stad Hamburg in 't midden van hare Benijders en Vyanden, zich zelven van langen tijd heeft geconserveert, en noch geensins staat maakt, om immermeer de Wet van anderen aan te nemen; en hoe het oude Romen, dat zijn begin schuldig was aan eenige vluchtelingen uyt Grieken-land, in plaatse van zich het jok van anderen te onderwerpen, zig door de conqueste van Italien hadde gemaakt tot Koninginne van de Werelt, en opgerecht de wonder groote Monarchie, &c. En wanneer dan eyndelijk het Nood-lot haar mochte komen te storten in den ramp harer ellenden, dat dan dese groote en machtige Stad noyt zoude subject zijn het verwijt, van zich voor andere plaatsen aan den Vyand onderworpen te hebben, maar altijd zich noch zoude konnen troosten met de gratie, die Poliphemus aan Ulysses gaf, van dat hy de laatste zoude opgegeten werden, als alle de andere zijne Gasten door de Cyclopes alreede zouden verslonden zijn.* Dit gaf aan alle andere *Heeren* een *Eeren-spoor* en opwekkinge, om zijne *Aanmoediging*, als een *heerlijk voorbeeld* te volgen.

als ook den Heer Hasselaar.

De *Heer Hooft-Officier* of *Opper-schout* *Gerard Hasselaar*, zeggende mede onder anderen; *Dat hier in desen Raad nu geageert wierde niet alleen over 't behoud van Steden en Provincien, maar ook over de Fataliteyt van geheel Europa; dat men nu alle Partyschappen en Factien, dieder noch ergens mochten zijn, moste aan een kant zetten, en met gemeender hand het gemeene bederf van den geheelen Staat te keer gaan; en dat nu de tijd en occasie geboren was, om aan de Wereld en posteriteyt preuven te geven van Beleyt en Helthaftigheyt, om daar door de Stad en Staat te redden uyt het gevaar, van niet te versinken in een onverderfelijken poel, daar in de Vyanden de zelve toeleyden, te storten.*

't welk door andere Heeren wierd gevolgt.

De andere *Heeren*, die op hare beurt mede adviseerden, voornamentlijk de *Hee-*

Heeren Cornelis Bakker, Joan Corver, Cornelis Graveland, Johannes Hudde, Vincent van Bronkhorst, Nicolaas Witsen, en *andere* gaven loffelyke blijken, dat het bloed der *oude Batavieren* noch niet in haar verstorven was, met dese en diergelyke woorden: *Dat zy noyt zouden toestaan, om met eenig Accoort het jok van een onverdraaglijken Vyand op den hals te halen; En of schoon alle Steden tot die lafhertigheyd mochten komen te vervallen, waar door dese Stad zoude gestelt werden in de nood, om de gesamentlijke macht van zoo groote Vyanden alleen af te keeren, dat het dan noch eerlijker en Edelmoediger was voor de Religie en Vryheyt, en voor de Vrouwen en Kinderen in 't harnas te sterven, als zich te begeven in een Capitulatie, die men noyt, als met de uyterste slavernye zoude konnen voldoen. Zy vertrouwden zeekerlijk, dat de Burgers van Amsterdam zich veel liever op hunne Wallen zouden laten aan stukken kappen, om met die glorie na haar dood ten allen tijden noch te Zege-pralen, als aan te nemen een dienstbaarheyd, die zy noyt voor henen gekent hadden.*

Voorts gaven zy zoodanige tekens van hare *Trouw* en *Dapperheyd*, dat niemand onder allen repte, (of zoo der yemand flauwhertig mocht geweest zijn,) dorst sich reppen van een *besendinge* aan den *Vyand* te doen, om met den zelven tot nadeel van de *Unie* te treden in onderhandeling, veel min om, *zoo men slechts konde*, te accorderen; maar wierd in tegendeel, eenpariglijk beslooten, *om alle onderhandelingen met den Vyand af te snyden, en na geen conditien meer te luysteren.* *Raadslot was, niet met den Vyand te handelen.*

De Regeeringe van *Amsterdam* maakten dan by publicatie de Gemeente op den 29 *Juny* bekent: *Dat haar Ed: Achtb: eenpariglijk in hare* Vroedschap *hadden verstaan en geresolveert, om de Stad en goede Gemeente van dien in hare* Religie *en* Vryheyt *onder 't Opper gesag van de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland, door alle mogelijke middelen te defendeeren en te beschermen, en daar toe op te zetten haar goed en bloed, met alle het gene haar Ed. Achtb. door God Almachtig meerder was en zoude aan de hand gegeven werden; En alsoo haar Ed. Achtb. oordeelden, dat daar toe insonderheyd konde dienen, dat overvloet van Vivres, en particulierlijk Koorn by de hand wierd gehouden, daar van de Vyand zeer was ontbloot, en des wegen genootdrukt,* zo wierd te gelijk mede geinterdiceert *eenig Koorn uyt de Stad of de Jurisdictie van dien te vervoeren, zonder alvooren ter Secretarie sufficante cautie te hebben gestelt, dat het geseyde Koorn niet zoude vervoert werden na eenige plaatse by den Vyand geoccupeert, op pœne van confiscatie van 't Koorn, en arbitraire Lyfstraf.* *dat de Gemeente by Publicatie bekent gemaekt wert.* *Verbieden 't Koorn uyt te voeren,*

Welke Publicatie zoo haast niet was afgekondigt, of vloog de heele Stad door, en gaf een groote moed en couragie onder de Gemeente; de *Magistraat* was niet gepersuadeert daar toe, maar uyt eygen motive, eer dat eenige *Hollandse* Stad zulks geresolveert had te doen. *'t geen groote moet onder de Gemeente geeft.*

Om dit in de Vergaderinge van *Holland* te brengen, laste men den Burgermeester *Andries de Graaf*, en *Willem Bakker* Oud-Schepen, om met de Post-wagen de reys na den *Haag* op den 1 *July* voort te zetten, gelijk geschieden, maar wierden door eenige moedwilligen daar in belet, moesten weder Stadhuyswaards; de Heeren Burgermeesteren *Oudshoorn* en *Hooft*, nevens de Colonellen *Geelvink* en *Roeters*, conduiseerden de zelve daar na tot de Haarlemmer-poort. Ik zelve heb van alles als oog en oorgetuyge geweest; de toeloop van menschen en 't gedrang was groot. De Heer *Geelvink* liet zich tegens het meer nieuwsgierig als wel oproerig Volk hooren, *Dese Heeren gaan ter Vergaderinge van Holland, om cordatelijk te zeggen, dat men hier geresolveert was, zig ten uyttersten te defendeeren*; die 't verstonden presen de genomen Resolutie, stamptent de omstaanders in, en gingen vredig weg; andere die wat balooriger waren, en door haar geraas het zelve niet hooren konden, drongen op de Heeren aan. *Den Raad send haar Resolutie met twee Heeren in den Haag,* *die door moetwillige menschen worden aangerant;* *doch echter door eenige Heeren buyten de Poort geleit.*

De Heer *Jan Geelvink*, Capiteyn van een Compagnie Burgers, de Wacht hebbende aan 't Nieuwe Heeren Logement, stond in 't voorby passeeren met de gehele Compagnie in ordre, gelijk mede de Heer *Pieter Verloo*, met zijn Compagnie Burgers aan de Haarlemmer-sluys deed. Dit gedrang van menschen duurde tot aan de Slag-boom, staande op de Haarlemmer-dijk, voor 't Plein; derwaards quamen die van de Burgerwacht van de Poort, en stutten daar 't Volk. Op 't Plein komende, vond men daar de Heer *Willem Bakker* staan, die in stilte een andere omweg was gegaan, en van 't ongemak van 't gedrang niet eens hadde hinder gehad. Hier op passeerden de Heeren door de Burgerwacht, gingen ter Poorten uyt, daar de Wagen stond, en reden voorts na den Haag.

In al het gewoel van die tijd, gebeurde een beklagelijke zaak, tusschen den 28 en 29 July 's nachts, aan de Heer *Gerrit Hasselaar*, Oud-Burgermeester; maar doen Hoofd-Officier of Opper-schout deser Stede, *Den Heer Hasselaar wort gequetst;*

Stede, doende de Ronde langs de Stads Wallen, ontmoet een Burger, staande op verlooren Schildwacht, dien hy nadert; de Schildwacht de Lont op de Haan hebbende, draaide 't Musquet zo als de Ronde ging; doch gemelde Heer naderde hem, willende 't Musquet weg slaan, slaat het nederwaards, gaat los, treft den Heer, de Kogel vliegt door de Dey, hy valt neer; een van zijn Dienaars, voorsien met een halve Piek, stoot de Schildwacht in de Borst, bleef in 't leven; maar den Heer *Hasselaar*, lang talmende, bestorf het binnen *Hoorn*, op den 11 *Juny* 1673.

en bestersft het.

De Noordt Hollandse Steden willen 't uyterste wagen,

Gelijk *Amsterdam*, waren ook die van *Hoorn*, *Edam* en andere van voornemens 't uyterste te wagen, hoewel eenige Steden daar tegens in leyden, voornamentlijk als de Gedeputeerdens die na den *Koning* waren geweest, te rug quamen, en rapport, op den eersten *July*, zoo wel ter *Generaliteyt* als in *Holland* deeden. *Ziet 't Verwerd Europa, fol.* 650.

dat Vriesland en Groeningen mede doet.

Wat de andere Steden zeyden, *Amsteldam* concludeerde egter in de Vergaderinge van *Holland*, dewijle *Vriesland* en *Groeningen* na *Hollands* Resolutie wachten, sig ten uytersten te verweeren. Daar op wierden zy van verscheyde andere Steden gevolgt; men resolveerde als doen *Staatsgewijse* alle handelinge met *Vrankrijk* na te laten, en sich alle tot het uyterste te defendeeren en te volharden.

Men breekt de handelingen met den Vyand af.

Dit stond over al door 't geheele Land de Gemeentens wel aan, die het eer tot een desperate oproer, die als een pot op 't vuur aan alle kanten stond over te loopen, wilden laten komen, als tot een Capitulatie met de Vyand inclineerde; alles wierd daar op stil.

De Prins van Oranje wert in alle Digniteyt en Eminentie van sijn Hoogloffelijke Voorvaderen, by Holland gestelt,

Op den 3 *July*, wierd in de volle Vergaderinge van *Holland* en *West-Vriesland*, met eenparigheyt van stemmen, zijn *Hoogheyt den Heere Prince van Oranje* gestelt in alle de *Digniteiten* en *Eminentien* van zijne Hoogloffelijke Voorvaderen, en gemaakt tot *Stadhouder*, *Capiteyn* en *Admiraal Generaal* over de *Militie* te *Water* en te *Lande*; hier over zag men in de Steden en ten platten Lande onder de Burgers en Ingesetenen groote vreugde bedrijven, van de Toorens en Poorten woeyen de Oranje Vaandels; 't Canon brande los; uyt de Steden trokken de Burgers Compagnies, en Regiments gewijse na de Frontieren; die in haer Stad bleven, waakten om de derde, vierde en vijfde nacht.

dat groote vreugt onder de Gemeente veroorsaakte.

Den Fransen Koning komt tot Zeyst en tot Utrecht.

Middelerwijle sloeg de Koning van Vrankrijk tot *Zeyst* zijn Leger neer, en quam binnen *Utrecht*: wanneer men zag, dat alles, als boven gesegt is, zich tot *Eendracht* en ter gemeener defensie, tot den uytersten toe schikte, namen de Burgers in de Steden, om het onweder van de gevreesden Vyand te stutten, 't werk eerst recht by der hand.

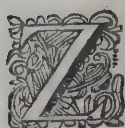
ZES EN VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORTE INHOUD.

Als Naarden over was, stelden de Heeren van Amsteldam nader order tot defensie van hare Stad; zetten 't Land onder water, en besorgen de Buyten-posten; leggen Uytleggers op 't Ye en Amstel; brengen haar Wallen in defensie, die wel van Canon voorsien worden; rechten 3 Compagnien vrywillige Ruyters op; maken voor de Poorten Buytenwerken; ontseggen de Fransche Onderdanen de Stad; stellen order om de Schepen, voor de Stad leggende, van 't verbranden te bewaren; ook in geval van nood, de huysen langs de Overtoomse weg en aan den Overtoom, en alle de Moolens buyten om de Stad staande te demolteeren; doch met de komst van zijn Hoogheyt, die oordeelde niet noodig te wesen, is 't achter gebleven; besiet de Stads Wallen; neemt Sessie in de Vroedschap; keurt de Stad voor inpregnabel; besiet de Buyten-posten aan de Vegt; vertrekt. Lijste van alle de Steden en Forten, by de Vyanden verovert. Capitale Leening te betalen, en Gout en Silver wierd gearresteert. Amsterdam neemt Lijfrenten op; word spoedig by gebracht. Om 't gewerkt Zilver en Gout te munten, bekomt Amsterdam een Munte in haar Stad. De Stads Sleutels van de Poorten en Boomen werden des nachts op 't Stadhuys bewaart. De Regeeringe word verandert; daar op alles in rust raakt. Twee Regimenten worden, onder Stokheim en Jorman geworven. Men zend Jorman met 't zijne na Groeningen, welke Stad de Munstersche Bisschop had belegerd, moest verlaten. De Fransen verwoesten al waarse by konnen komen, als Abkou, Waveren &c. De Franse en Engelse Vloot hebben een aanslag op de Zeehavens en Kusten, doch door een boven natuurlijke Ebbe belet. Oost-Indische Schepen arriveeren voor Delfzijl. De Franssen nemen 't Slot Kroonenburg in, daar in Capt. Cornelis Witzen word gevangen, en weer gelost. Een toeleg op Naarden mislukt. Stokheim heeft aan de Ankeveenerbrug Post gevat. De Fransse steeken op Raad van Mombas de Lekdyk door. Men haalt al 't Hooy en Turf uyt de Veenen, en recht hier een groot Hooy-Magazijn op. Een Engelsch Colonel had iets op dese Stad voor. Men bekeert de inkomsten der Schutters Doelens, om de onkosten van de Burger Krijgsraad daar door te stijven. Ordre op de Munt hier in de Stad, om 't Goud en Zilver te munten, gelyk de Figuur toond. Men versterkt de Buyten-posten met meer Volk. Alle Stad en Gilde-maaltijden werden afgeschaft. Men lost 't Meer-water over Amstelland. Grouwelijke Tiranny by de Franssen tot Swammerdam en Bodegraven bedreven. Ordre op Alarm gesteld. De Heer Lt. Admiraal de Ruyter voert het Commando aan de Y kant.

Zoo

Amsterdam stelt tot meerder defensie van haar Stad, order.

Oo haast als *Naarden* by de Fransen was beset, en de Fransen *Uytrecht* naderde, vertoefde men hier tot *Amsterdam* niet lang, want de Heeren *Burgermeesteren* en *Raden*, vonden zich niet zo zeer in de algemeene verslagentheyd verlegen en radeloos, gelijk wel in de andere Steden; sloegen handen aan 't werk, plantend 't Canon op de Wallen; nemaar, zo dra de tyding op den 20 *Juny*, zijnde op een Maandag morgen, als na vooren is aangeroert, door de ontvluchte Burgers uyt *Naarden*, dat de *Franssen* dien nacht daar in waren gekomen, quam, en na dat aan alle de Poorten goede ordre was gestelt, om de Vluchtelingen, die by menigte voor de Poorten haar bevonden, in alle zekerheyd in te laten, na de *Valbruggen* waren opgehaalt, de *Hameyen* gesloten, deede men deselve door 't Klinket inkomen, liet men de *Valbruggen*, de eene neer, de andere weder op halende, en zoo by troupen ingelaten; 't zelve geschiede ook met het Vaartuyg en Schepen aan de *Boomen* in den *Amstel*. De Raad en Corps vergaderde aanstonds op 't *Stadhuys* by een, om gelijker hand te resolveeren de nakende gevaren, en hoe de naderende Vyand best was te stutten. Hier wilde de eene zijne standvastige genereusheyd meer uyt doen schijnen als den anderen; elk sloeg middelen voor van defensie en presenteerde zijn dienst, om dat werkstellig te maken, ider wilde de eerste wesen; men nam voormiddag met eenparige toestemminge Resolutie, om de Landen, om de Stad gelegen, te innundeeren en onder water te zetten; tot dien einde committeerde men de Heeren *Cornelis Graafland* en *Vincent van Bronkhorst*, met 't besetten der Bruggen van de *Diemermeer*, door gewapende Burgers; men doorgroef dien *Dijk*, terwijl de Heeren *Johan Huydekooper*, *Heer van Marseveen*, en *Nicolaas van de Capelle*, den *Amstel-dijk* door staken; inmiddels wierden de Heeren *Jan ten Grootenhuys* en *Jacob van Nek Jacobsz.* met eenige Dragonders, die toen ter tijd hier in de Stad waren, verselt, na de *Bylemermeer* gesonden, om de zelve *Meer-Dijk* door te steken, en onder water te zetten, op dat den Vyand, aan trekkende, haar daar in niet zoude mogen vast maken, en daar uyt, de Stad te naderen; hier op wierden alle de Zee-Schut-sluysen geopent, 't Land raakte in 't korte onder water; alle Bruggen, leggende op de advenues, wierden afgebroken, de Weegen doorsneeden, met Retrenchementen en Batteryen geslooten; de weg na *Haarlem*, na *Amsterveen*, na *Slooten*, op den *Overtoom*, na *Muyden* en *Weesp*, aan de *Diemermeers Brugge*, ook de *Brug* aan de *Schulp*, en die op de *Houtewaler Weg* uyt komt, wierp men Borstweeringen op; op de *Zeedijk*, by *Jaap Hannes*, aen de *Yperslooter Sluys*, maakte men een sterk Fort, door 't Commando van de Heeren *Jacob Boreel* en *Nicolaas Witsen*; men versorgde voorts Uytleggers, met Canon voorsien, op den *Amstel*; by den *Omval* bepaalde men den *Amstel* met zware balken toe, en aan dese zijde de Hof-steê *Wel-na*, wierd den *Amstel-dijk* doorgraven en geretrencheerd, onder 't opsicht van de Heeren *Leonard Ranst* en *Cornelis Rog*. De Boomen om 't *Pesthuys*, en op de weg na den *Overtoom*, en elders staande, wierden omgehouwen; het hout aan de Zaagmoolens wesende, en in 't water leggende, bracht men in de Stad. Op 't *Y*, op *Pampus* en op de *Zuyder-Zee* wierden Oorlogs-scheepen tot Uytleggers geleyd, om de Stad aan die kant mede te verseekeren, en den Vyand, die in de Stede langs de *Zuyder-Zee*, aan de *Over-Ysselse*, *Gelderse* en *Uytrechtse* zijde lagen, het overvaren na *Noord-Holland* te beletten; waar toe ook de Heeren van 't Collegie ter *Admiraliteyt* 4 a 5 Fregatten voor *Durkerdam* posteerde. De resolutie was ook genomen, in geval de Vyanden al in het *Noorderquartier* of in *Waterland* mogten komen door te breken, 't *Tolhuys* op de *Volewijk* staande, te verbranden, en de weg op *Buyksloot* aanloopende, op verscheyde plaatsen door te graven.

Besorgen de buyten-posten en Advenuen.

Openen de Zee-sluysen.

Zetten 't Land onder water.

Leggen Uytleggers op den Amstel en op 't Ye.

Onder den Heer *Vice-Admiraal Sweers*, als Colonel, wierden 12 Comp: Boots volk aangenomen en in de Wapenen gebragt.

Stellen goede order op de Burgerwachten.

Binnen de Stad wierd zeer goede order gestelt op de Burgerwachten, die men ook verdubbelde, maakende uyt de laatste uytlegginge noch 6 Burger Vaandelen, zijnde nu 60 Compagnie Burgers, verdeeld in 6 Regimenten, ider van tien Compagnie. De Wallen wierden over al tegens de steene Muuren met Aarde aangevult, Borstweeringen, Banquetten, Vuurpannen en Beddingen voor 't Canon gemaakt; hier toe vielen de *Burgers*, als voor gegaan zijnde door de *Heeren* van de *Regeeringe*, dapper aan den arbeid; ook gebruykte men de Weeskinderen uyt de Diaconie zoo van de Duitsch als Waalsche Gemeentens, mede uyt Burger en Aalmoeseniers Weeshuysen; mitsgaders de Doopsgesinden, die ook by ontstane brand moesten water aangeven.

Brengen de Wallen in defensie.

Men

die wel met Kanon worden voorsien.

Men zag in 't korte over de 200 stukken zwaar Canon op de Wallen staan, waar by Constapels, Bos-schieters en Schildwagthuysjes geplaatst wierden, volgens de Aantekening van *Nicolaas vander Heyden*; daar toe die van de Admiraliteyten, Oost- en West-Indische Compagnie, de hare mede toe verschaften. Want uyt den Haag was geen secours te verwagten; 't antwoord was, *de Militie was in 't Veld van noden, het water is des Stads sterkte.* Tot Commandant was de *Heer van Beveren* hier; alle de kleene Gemeentens, als mede de Winkeliers, Suykerbakkers en andere Knechten, wierden onder de *Schutters Eed* gebragt; dubbelde Ratelwachten wierden aangestelt, om des nood zijnde, mede ter Wallen te gaan: dry Compagnie te Paart rechten men op, uyt de vrywillige *Burgers*; als een onder den Heer *Dirk Tulp*, Ridder en Oud Scheepen; de tweede onder de Heer *Hendrik Hooft*, *Fiscaal ter Admiraliteyt*, en nu ter tijd, als ik dit schreef, *Drossaart van Muyden*; 't derde onder de Heer *Jan van Vlooswijk, Heer van Maren*, Secretaris deser Stede.

Rechten drie Compagnie vrywillige Ruyters op.

Midlerwijle maakten men over al onder aan de voet van de Wallen Corps du Guardes, om heele Compagnien Burgers daar in te logeeren; de Stads grachten wierden gediept; men wierp voor de *Haarlemmer-Poort* en op den zelve dijk Trencheen op, om die Poort te dekken; voor de *Leydse Poort* wierd een halve Maan geleyt. De *Burgerye* bewaakten ook de Water-boomen aan 't *Y* en aan den *Amstel*: Yder, zoo Regent als Burger, was even yverig, en niets wierd nagelaten wat tot defensie dienen konde.

Werpen buyten werken voor de Poorten op.

Alle geboorene Franse, Onderdanen van den *Koning van Vrankrijk*, wierden by Klokslag en afkondiging de Stad ontseyd, om die binnen 24 uuren te ruymen, behalven die gene die voor Mey hier gewoont hadden, of die eenig Handwerk of Negotie deden, en een vaste Woonplaats hadden. Geen Herbergiers, Tappers en die zoodanige Neeringe deden, mochten na negen uuren volk ter gelage zetten.

Ontseggen de Franse Onderdanen haar Stad.

Geen Herbergiers mogten 's avonds na negen uuren volk setten.

Om het brandstichten in de Scheepen voor de Stad leggende voor te komen, wierd ordre gegeven, om de diep gaande Scheepen in de Waal, en de kleynder binnen de Palen en in de Stad te plaatsen.

Men had ook by een derde Publicatie de Resolutie van den Raad bekent gemaakt, dat, of 't mogt gebeuren, dat de Vyand by harde Vorst in 't hart van 't Land quam door te dringen, men alle de Gebouwen, staande op de Overtoomse weg, en aan den *Overtoom*, als mede de *Molens*, &c. te demolieeren: Doch als *Zijn Hoogheyd den Heere Prince van Oranjen*, op den 12 Augusti in de Stad quam, na dat hy alle de Frontieren van den *Staat* van *Heusden* af gevisiteert had, oordeelde dese demolieeringe van dese Gebouwen niet noodig te weesen; Hy reed, te Paard zittende, in hooger Persoon des anderendaags 's morgens ten 8 uuren, geaccompagneerd zijnde door twee Heeren uyt de Regeeringe, de Stads Wallen rondom, van het blaauwe Bolwerk af tot aan *Funen* toe, en voorts langs 't Y-kant, besien; nam des namiddags Sessie, als *Stadhouder* in de *Vroedschap*; in deselve wierd *Zijn Hoogheyd* voorgeslagen, dewijle de *Heer van Beveren* weg was, een ervaren Commandant hier te stellen, waar op hy zeyde: *Dat dese Stad Impregnabel, en vervolgens het heyl van 't geheele Land was, en dat by aldien de Posten van* Muyden *en* Weesp *door de Vyanden mogten worden geforceert, hy dan zelfs binnen dese Stad Amsteldam zoude komen Commandeeren.* Na dat des middags op 't *Stadhuys* heerlijk was onthaalt, vertrok hy op *Muyden, Weesp, Hinderdam* en *'t Huys t' Abcou*, en aldaar der selver Fortificatien besien hebbende, quam den 14 dito weder hier in de Stad; nemende voorts afscheyd van de Magistraat voor het *Stadhuys*, en vertrok, te Paard zittende, door 24 Compagnie Burgers, die van daar langs de *Heere-gracht*, tot aan de *Leydse Poort* geposteerd stonden, reyende ter Poorten uyt onder 't Salvo van Musquetten en 't donderen van 't Canon van de Wallen, geleyd door 2 Compagnie van de *Vrywillige Ruyters* tot aan den *Overtoom*, daar sijn *Hoogheyt* van 't paard trad, en in de Karosse ging sitten.

Zijn Hoogheyt komt hier.

Besiet de Fortificatien.

Neemt Sessie in de Vroedschap.

Houd dese Stad voor Inpregnabel.

Besigtigt de buytenposten aan de Vegt.

Vertrekt weder van hier.

De Vyanden van den Staat, verstond men, hadden al verovert dese volgende Steden en Forten, als in 't Land van Cleef *Orsou, Rijnberk, Burik, Wesel*, de *Lipper Schans, Rees*, de *Reese Schans, Emmerik, 't Huys te Gennep, 't Tolhuys* en *Schenkenschans*; In 't Graafschap van den Berg, *'s Heeren Berg*, en *'t Huys te Ulst*; Aan de Maas, *Grave, Ravesteyn, Crevecœur*, en de *Engelen Schans*, voor den Bosch; In Gelderland en 't Graafschap Zutphen, *Nimwegen, Tiel, Bommel, Kulenburg, Knodsenburg, de Schansen ter Voorn, St. Andries*, en by *Hemert, Arnhem, Harderwijk, ter Elburg, Wageningen, Hattum*, en de vervallene Schans, *Yſseloort* en *Nieuwkerken, Zutphen, Doesburg, Deutekom, Lochem, Grol, Brevoort, Bronkhorst*, en *Borculo*; In 't

Lyst der Steden en Forten by de Vyanden verovert.

Stift

Stift Uytrecht, *Uytrecht*, *Wijk te Duurstede*, *Rhenen*, *Amersfort* en *Montfort*; In Overyssel, *Deventer*, *Campen*, *Zwol*, *Vollenhoven*, *Steenwijk*, *Hasselt*, *Ootmartsen*, *Oldenseel*, *Meppel*, *Geelmuyden*, *Couvorden*, *Hardenberg*, *Omme*, *Almelo*, *Goor*, *Diepenheim*, *Delden*, *Enschede*, *Blokzyl*, *de Kuynder*, *Swart Sluys*, en *de Ommer Schans*, met *de Schansen voor Zwol*, en *Campen*, *'t Rooveen* en *Staphorst*; In de Ommelanden, *de Nieuwe*, *Oude*, *Winschooter*, *Booner* en *Deyler Schansen*, nevens *Winschooten* en *het Huys te Wedde*; In Holland *Naarden*, *Woerden*, *Oudewater*, (beyde de laatste kort daar na door de Fransen op den 11 *July* verlaten, *Oudewater* wierd aanstonds by den *Grave van Hoorn* beset en sterk gemaakt, maar *Woerden* is niet beset geworden;) Voorts *Vianen*, *Heukelom*, *Asperen*, *Leerdam*, *Buuren*, *Ysselsteyn* en *Nieuwpoort*.

Om nu 't overige van de *Vereenigde Provincien* te behouden, resolveerde men over al de Landen onder water te setten, en daar dese drie noodsakelijkheden by te voegen, als, den Hemel te smeeken om bystand; het tweede, was wel te *Vechten*, en 't derde, ider na zijn vermogen schattinge te geven, tot betalinge van de Militie, en 't gene verder tot het verdadigen van het Land nodig was.

Den *Staat* stelde dan Maandelijke en Weekelijke Beededagen en Stonden aan, om door boete en bekeringe den Toorn Gods, tegens de Landen ontsteeken, af te bidden; het tweede was, om de rest, onder Gods zegeninge, door Vegten te behouden; Oorlogs-volk was 'er zeer nodig; 's Lands Comptoiren, niet wel van Geld voorsien, was Geld te geven de boodschap.

Na een betalinge van een *Tweehondertste Penning gevens gelt*, wierd by den *Staat* beslooten en afgekondigt, die noch tweemaal, als *Capitaale Leeninge* te betalen, in *gewerkt Goud en Zilver*, ingevolge dese volgende

WAARSCHOUWINGE.

Capitale Leening geconsenteert.

Met gewerkt Goud en Silver te betalen.

D*E Staten van Holland en West-Vriesland, Allen den genen die desen zullen zien of hooren lesen, Saluyt.* doen te weten: *Dat wy naar rijpen overleg van zaken, en menigvuldige deliberatien, ook ten overstaan en op de zerieuse recommandatie van den* Heere Prince van Oranje, *gehouden, over het uyt vinden van gerequireerde prompte Geld-middelen in den tegenwoordigen hoog-dringenden nood tot betalinge van de Militie, en verval van andere lasten van den Lande geconsenteert en bewilligt hebben, in eene Capitale Leeninge by alle de vermoogende Ingesetenen en Gegoeden, in onsen Lande van Holland en West-Vriesland te doen, naar proportie van den taux; waar mede zy jegenwoordig in den Twee-hondertsten Penning aangeslagen zijn, tot zulken effecte, dat yder van de Getauxeerde in 't voorsz. Middel, by forme van Leeninge aan den Lande zal hebben te furneren tweemaal de zomme die hy in den Twee-hondertsten Penning heeft te gelden, des dat de betalinge zal werden gedaan in twee termijnen en payen, waar van de eerste paye ter concurrentie van eenen Twee-hondertsten Penning by de Regenten, en de geene die aan de Hooge Regeeringe van den Lande, of aan de Magistratuure in de Steden participerende, of eenige Ampten of bedieningen van Policie, of Justitie van den Staat of Steden bekleedende zijn, in voegen als deselve in de gewoonelijke Publicatien, nopende den ophef van den Twee-hondertsten Penning breeder staan gespecificeert, zal moeten werden voldaan, voor den 2 Augusti aanstaande, en by de andere getaxeerde Ingesetenen en Gegoeden, voor den 15 Augusti daar aan volgende; Zullende de tweede paye of wederhelfte, mede ter concurrentie van een Twee-hondertsten Penning by de Regenten, en die aan de Regeeringe als vooren participeren, precijse moeten werden opgebracht voor den 20 Augusti aanstaande, en by de andere Ingesetenen en Gegoeden, voor de expiratie van de zelve Maand, op pœne dat degene die voor de expiratie van de voorsz. dagen respective, haar contingent niet zouden mogen hebben voldaan, gehouden zullen wesen boven het zelve noch daar by te voegen, wegens het gepleegde versuym, een vierdepart meer als de voorsz. taux zal komen te bedragen, op yder versuymde termijn, zonder eenige kortinge onder pretext van doleantie over het Middel van een twee-hondertsten Penning, of andersints te mogen doen, mits daar vooren, wegens de voorsz. gefurneerde Capitalen, genietende Intresse tegens vier ten hondert in 't Jaar, tot welken eynde ten behoeve van de Furneerders van de voorsz. Capitalen, en hare Erfgenamen, of haar-luyder Actie krijgende zullen werden gepasseert Obligatien, of Rente-brieven tot laste van 't gemeene Land. Des dat het de Ingesetenen van de respective Steden en Plaatsen vry zal staan, haren voorsz. taux of Leeningen van tweemaal een twee-hondertsten Penning te mogen voldoen, en opbrengen in contant Geld, of wel in gemaakt Goud of Zilver, met dien verstande, dat de zelve voor een Once Goud, in gevolge van onse Placcaten van date den 5 October, 1663. gewerkt zijnde, zullen genieten 48 gulden, 12 stuyvers, en voor yder Once Zilvers van de groote Keur, 3 Gulden,*

5 stuy-

1672. *5 stuyvers, minder en meerder quantiteyt, ook van beter en slechter alloy na advenant gereekent; En zal tot den ontfang van de voorsz. Penningen of van't Zilver als vooren, by de Magistraten van de respective Steden, en Gerechten ten platten Landen de noodige ordres gestelt, en 't zelve vervolgens ten Comptoire van de Ontfangers van de Gemeene Middelen overgebracht werden. Des dat het Goud en Zilver, wegens het platte Land, gefurneert zal moeten werden ten Comtoire Generaal aan den Ontfanger M*[r]. Marten Pauw, *zonder dat ter zake van de voorgeroerde Capitale Leeninge, eenige nieuwe Zommatie Cedullen zullen werden uytgesonden: maar zal een yder hem hebben te reguleeren, en de betalinge binnen de voorsz. geprefigeerden tijd hebben te doen, achtervolgende de Zommatie Cedulle van het jongst-uytgesonden, en ontfangen Biljet over de Twee-hondertsten Penning; En ten eynde niemand daar van ignorantie pretenderen, nemaar alle, en een yegelijk weten moge, waar na hy hem hebbe te reguleeren: Begeeren wy dat dese gepubliceert en geaffigeert zal werden alomme daar 't behoort, en in gelijke zaken te geschieden gebruykelijk is. Gedaan in den Hage op den 14 July, des Jaars Onses Heeren en Zaligmakers 1672.*

Brengen het Goud en Silver in de Wisselbank.

Onderstond,

Ter Ordonnantie van de Staten.

En was geteekent:

H. van BEAUMONT.

Hier ter Stede was 't naauwlijks afgekondigt, of ider liep met zijn *Zilverwerk* na de *Wisselbank*. Een wonder was 't te zien, in hoe korten tijd een vertrek in gemelde Wisselbank, vol van gemaakt Zilverwerk was, een ander plaats most daar toe vervaardigt werden.

Amsteldam negotieert Lijfrenten.

Amsteldam resolveerde, om de onkosten te dragen, tot verdadinge van haar Stad en Burgers, door nieuwe conditien *Lijfrenten* te negotieeren, en lieten de volgende Notificatie uyt gaan.

COmmissarissen in gevolge en tot voldoeninge van d'opgeleyde Commissie van desen Achtbaren Raad, van date 18 deses, hebbende ge-examineert op wat wijse op het gevoeglijkst eenige Geld-middelen door 't negotieren op Lijfrenten, na proportie van de Jaren uytgevonden zouden konnen werden, en dienende den Rade van haar Ed: advijs, zouden vermeynen dat daar in op de volgende wijse een Egalisatie, zo na als doenlijk is, zoude konnen werden geobserveert.

Van 1 tot 20 Jaren		1000 gl.	
20 - 30		950 gl.	
30 - 40		900 gl.	
40 - 45		850 gl.	
45 - 50	Exclusive van	800 gl.	100 guld: jaarlijkse Renten:
50 - 55		750 gl.	
55 - 60		675 gl.	
60 - 65		600 gl.	
65 - 70		500 gl.	
70 - 75		400 gl.	
75 - 80 en daar boven,		300 gl.	

Waar op gedelibereert zijnde, is het zelve Concept, zoo als 't leyt, by den Raad geapprobeert, en zijn Commißarissen voor haar Ed: genomen moeyte bedankt; En wyders de Heeren Thresorieren verzocht en geauthoriseert, om by provisie met de Negotiatie voort te gaan.

Was getekent

D. SCHAAP.

Nu bevond men met 'er daad, dat'er in dese groote *Stad* noch veel *Ingesetenen* waren, de welke, alhoewel zy haar *zilverwerk*, tot voldoening van den *twee-hondertsten Penning* op 't *Stadhuys* hadden gebracht ('t geen alsoo wel door de *Voornaamste* en *Grooten*, als *middelbare* en *kleyne luyden* van staat en gelegentheyt gedaan wierd) evenwel noch *gelds* genoeg by haar hadden: want het *Capitaal* dat'er by de *Heeren Burgermeesters* en *Raden* door dese hier voorgenoemde *Lijfrenten* besloten was, op te nemen, wierd zo spoedig aangeteykent, en de *Penningen* aan de *Heeren Thesauriers Ordinaris*, ter handen gestelt, dat veele te laat quamen, en zich beklaagden, dit niet by tijds geweten te hebben. En bysonderlijk wierden veel *Renten* genomen op de *lijven* van *Persoonen* van oude *Jaren*, want altijd vind men zulke, die wel van hoogen ouderdom, maar niet te min fris, kloek en gesont zyn: waar op dat men hoopt, door noch eenige *Jaren* levens van de zelve, het uytgegeven *Capitaal* (dat weynig is, ten aansien van de jonge Persoonen) met het ontfangen van zo hooge *Renten*, haast wederom in handen te krijgen; als wanneer dan de overige Jaren enkel winst zijn: Doch dit kan wel missen; want *jonge Luyden konnen, maar oude Luyden moeten sterven*: Maar dit quam 'er van, dat de *Heeren Thesauriers* wel haast gewaar wierden, dat zy veel renten beloofden en weynig capitaal in handen kregen, en daar over zijn al in 't eerst, de verminderde *Capitalen*, boven de 50 Jaren, niet meer aangenomen. En als de voornoemde *Heeren van de Magistraat* van dese Stad, daar na, in 't begin van den Jare 1673. wederom notificeerden, om al zulke *Lijfrenten*, op zoodanige Conditien op te nemen, zoo wilden hare

Word spoedig bygebragt.

LIIII Ed:

1672. Ed: op de lijven der Persoonen boven de 50 Jaren, geen meerder verhoogingen van *Renten* beloven, zoo dat, hoe oud de Persoonen boven de 50 Jaren ook mochten zijn, men als nu, niet minder als 800 guldens, *Capitaal*, voor 100 guldens *Jaarlijkse Lijf-Renten* most betalen. *Ziet na achter pagina* 1211.

Het gewerkt Gout en Silver dan ter plaatse voornoemt gebracht zijnde, most gesmolten en gemunt worden, dat hier tot *Amsteldam* de meeste verlegentheyt veroorsaakte. Veel Munten waren in handen der Vyanden; de beyde Hollandse Munten, als tot *Dortdrecht* en in *Noord-Holland*, hadden werks genoeg om te slaan. *Amsteldam* versocht 't selve in haar Stad te Munten, 't wierd toegestaan, doch niet strekkende tot prejuditie van de andere *Hollandse Munten* in 't vervolg.

Amstel-dam bekomt de Munt in haar Stad.

Midlerwijl verwekte 't bovengemelde verlies der Steden in de gemoederen van de Gemeentens geen kleene ontroeringe door 't geheele Land, en maakten deselve over al tegens haar Magistraten gaande, willende veranderinge hebben; waarom de *Staten van Holland* sijn *Hoogheyt* als *Stadhouder* in dato den 27 *Augusty* 1672. versogten en authoriseeren, 't welk de *Prins* aanstonds doet. Echter hier tot *Amsteldam* was wel de minste beweginge, als in andere Steden van *Holland*; siet hier van *'t Verwerde Europa*, *pagina* 740. &c. alleenlijk 't grootste dat hier gebeurde, was om 't bewaren der *Stads Sleutelen van de Poorten*, die dan, als voor meer als hondert jaren was gedaan, wierden in een Ysere Kist op 't *Stadhuys* gebracht, en in de Officiers Kamer geset, alwaar zy des nachts als nog worden bewaart, daar van de Sleutel tot de volgende mede President van Burgermeesteren, des avonds werd gebracht, en des morgens weder gehaalt; siet hier van na vooren *'t Vijfde Boek*, *fol.* 818., de omstandigheyt van alles, siet in 't *Verwerde Europa pag.* 746. &c.

De Staten van Holland geven zijn Hoogheyt volmagt de Magistraten in de Steden te veranderen.

De Sleutels der Stads Poorten worden op 't Stadhuys bewaart.

Korts daar na wierden *Burgermeesteren* en *Vroedschap* te rade, om de Regeeringe neder te leggen, volgens haar genomen resolutie van den 5 *September*, met welke zy de Heer Secretaris *Dirk Schaap* na sijn *Hoogheyt* zonden, om in gevolge van dien, als ook de Resolutie van haar *Ed. Mogende de Staten van Holland* en *West-Vriesland*, de Regeeringe alhier na sijn believen te veranderen; waar op gemelde zijn *Hoogheyt* op den 10 *September* de veranderinge in de Regeeringe heeft gemaakt; gelijk in 't *Vierde Boek* na vooren op *pag.* 307 en 308. in 't geheel is te zien.

De Magistraat word veranderd.

Hier na was voort alles in rust; 't zelve zag men ook in andere Steden mede te geschieden. Om dat nu alles weder in ruste was, gaven de *Staten van Holland* en *West-Vriesland*, na voorgaande advijs, een generale *Amnestie*, in dato den 27 *September*; siet 't *Verwerde Europa onder de authentique stukken*, *pag.* 166. N°. 76.

De Gemeente wort stil, daar wert een generale Amnestie afgekundigt.

Hier wierden onder de Oversten *Stokheim* en *Jorman* twee Regimenten geworven, waar van *Jorman* met zijn Regiment, als de *Ceurvorst van Ceulen* en *Bisschop van Munster* de Stad *Groeningen* hadden belegerd, in die Stad tot assistentie gesonden, welke Stad de Vyanden, als mede alles watse in de *Ommelanden* bemachtigt hadden, moesten verlaten; 't gelukte *Groeningen*, en daar na ook *Vriesland* met het bemachtigen van *Blokzijl*.

In Amstel-dam worden 2 Regimenten geworven.

De Franssen verwoeste hier alles om heen op de Dorpen van 't *Gooy*, de *Loosdregt*, *Abkoude*, *Waverveen* en *Botshol*; de aanslag die men alhier op *Swarte Sluys* geformeert hadde, mislukte.

De Franse verwoesten de Gooyse Dorpen, terwyl de aanslag op Swartsluys mislukt.

De Engelse en Franse Vlooten naderende de Hollandse kust, hadden een aanslag op *Zeeland* en *Holland* voor, waarom dese twee Koninkl: Vlooten, de Vloot onder de *Luyt: Adm: de Ruyter* niet aandeden, die op *Schonevelt* lag, welke daar mede *Zeeland* dekte. Zy maakten een aanslag op *Brouwershaven*, daar 't hun mislukte, en afgewesen wierden; zy staken verder na de *Hollandse Kust*: de Fransen bleven voor de *Maas* post houden, terwijl dat d' Engelse de *Hollandse Kusten* allarmeerden, maar deselve was met Ruyterye en Landvolk uyt *Noord-Holland* zeer wel beset. Die van *Amsteldam* bragten op den 18 *July* 40 Vaartuygen, met Kanon, Ammunitie en Volk voorsien, op de *Zuyder-Zee*, om den Vyand het landen in de Zee-gaten te beletten; de Burgermeester *Lobs* van *Enkhuysen* was daar Admiraal over. De *Engelsche* maakten dikwils meynen om *'t Eyland* van *Tessel*, en desselfs *Fort*, te bemachtigen. Uit Kitsen, die het *Strand* dicht daar ondernaderden, canonneerde zy het zelve; doch als zy den aanslag, diese daar op voor hadden, meenden werkstellig te maken, ging de *Ebbe*, tot verwondering van alle Zee-luyden, 12 uuren lang; dit verydelde haar voornemen.

Men dekt Zeeland met de Vloot.

De Hollandse Zee-kusten worden met Volk, en de Zuyder Zee met gewapende Vaartuygen voorsien.

Dese tegen natuurlijke *Ebbe* wierd alleen in *Tessel*, en niet op de *Zeeuwsche Kusten* vernomen, welk voort van een zware storm uyt den *W. Noord Westen* wierd gevolgt, 't welk een *Engelsch* Oorlog-schip van in de tachtig stukken, voor *Petten*, deede te gronde gaan, en der Brand-wachten, van

De Engelse aanslag op Tessel en de Helder, wert haar door een tegen gewoone Ebbe verhindert.

Haar beloopt een sware storm.

van 22 stukken, voor *'t Oog* stranden, en eenige Victualie-schepen en kleyn Vaartuyg vergingen; dit noodsaakte de *Engelsche* de *Hollandsche Strand* te verlaten, en na haar Havens te wijken, om te repareeren.

Oostindise schepen arriveeren op de Eems voor Delfziel.

Terwijle *Groningen* noch belegerd was, ontsnapte *de Oost-Indische Retour-schepen* de *Engelschen*, die op *Doggersant* op haar pasten, en arriveerden voor *Delfzijl*, dat ook 't behoud van die *Fortres* was, alsoo 't uyt gemelde Schepen van alles wierd voorsien, van Canon, Ammunitie en Volk, zoo dat de Vyanden, die het gedreygt hadden, als doen daar toe geen lust meer hadden van 't zelve aan te doen.

Sijn *Hoogheyd* besette het *Huys te Kroonenburg* tot *Loenen*, door de yverige voorsorg van de *Amsterdamse* Regeeringe, met 2 Compagnien Soldaten, beyde in 't geheel 130 mannen uytmakende, onder de Capiteynen *Cornelis Witsen*, *Amsterdammer*, en *N. Bouwman*; ook was het *Slot* tot *Loenersloot* mede met Land-militie beset. De *Franschen* dit niet konnende lyden, trok den *Hartog van Luxemburg* met 1500 man op den eersten *Augusti* uyt *Utrecht*, beschooten *Kroonenburg* met 3 stukken Canon, veel *Franschen* bleven daar voor dood, en veel wierden gequetst. Capiteyn *Bouman*, die daar 't Commando had, begon, vermits geen Canon hadde, en 't Boskruyt zeer minderde, met den Vyand te *Capituleeren*; doch als hy met den Vyand meende na binnen te trekken, vond hy de deur geslooten, door dien Capiteyn *Witsen* noch niet geresolveert was 't zelve zoo op te geven; maar zich ten uyterste te defendeeren, alsoo *Bouman* tegens desselfs protestatie was uytgegaan om *'t Slot* over te geven; doch op 't roepen der *Franschen* tegens de besettinge dat de Commandant *'t Slot* met *Capitulatie* hadde overgegeven, en dat zy zouden, indien zy haar uyt de Kelders langer defendeerden, moeten hangen, deed ider 't Geweer nederleggen, terwijl de *Franschen* de deur van 't Huys met boomen op ramden, wordende zy alle tot Krijgsgevangenen gemaakt, en na *Utrecht* gevoerd. *Boumans* lafhertigheyd wierd by de *Franschen* verfoeyt; maar de Manhaftigheyd van *Cornelis Witsen* wierd by haar ten hoogsten geroemd.

De Franse nemen 't huys Kroonenburg in.

Capiteyn Cornelis Witsen gevangen.

Gemelde Capiteyn *Witsen* wierd daar na tegens een *Fransche* Capiteyn gelost, welke door 7 Soldaten van zijns Broeders Compagnie, de Heer *Lambert Witsen*, nu Sergiant Mayor en Colonel deser Stede over de Militie, die haar als Hengelaars in Boere klederen na *Naarden* begaven, en een van haar ziende een *Fransch* Capiteyn ter Poorten uyt gaan, volgden hem; wat van de Stad af zijnde, pakten hem aan, nevens zijn andere Makkers, en brachten hem hier in dese Stad gevangen.

Weder verlost.

1673.

Ook wort Loendersloot ingenomen.

Die van *Loendersloot*, 30 man sterk zijnde, weerden haar zoo lang als haar Boskruyd duurde; doch moestent eyndelijk op geven.

Mombas doet de Lekke-dijk doorsteken.

Den Verrader *Mombas*, uyt zijn detentie ontvlucht zijnde, begaf zich na *Uytrecht* onder de *Fransen*, gaf haar raad om de *Leckedijk* door te steeken, welk water zeer sterk 't Land overvloeyde, dat haar meer, als *Holland* hinderde; hier quam 't wel te pas, 't maakte 't zout en brak water zoet, ja zoo, dat de *Brouwers* zelve uyt de burgwallen 't water schepten, en brouwde Bier daar van; die van *Noord-Holland* lieten haar water-schepen aan de Anthonis-sluys vol loopen.

Haar aanslag op Schoonhoven mislukt.

De *Fransen* poogden allerwegen *Holland* dieper in te breeken, en *Schoonhoven* te bemachtigen door een entreprise, maar moesten met slagen te rug keeren; middelerwijle op den 28 *November* quam den *Grave van Hoorn* met ettelijke Schepen hier met Militie aan, nevens den *Colonel Palm*, dese voeren, met veel Vaartuygen, den *Amstel* op, waar voor men de Slepers en Jagers Paarden preste en spande, quamen in de Dorpen van *Meyert*, *Willens*, en andere in de *Veenen*; haalden van daar veel Turf en Hooy, brachten alles hier ter Stede; en men maakte daar van op de Osse- en Varkens-markten groote Hooy-Magazijnen; met dese Schepen quamen veel Huysgesinnen hier in de Stad; ook veel Vee.

't Hooy uyt de Veenen wort tot Amsterdam gebragt.

Abcou verbrand.

Op den 17 *November* verbrande de *Franssen* veel Huysen in 't Dorp *Abkou*.

Den 28 *dito* had men hier een tweede aanslag op *Swartsluys* geformeert; maar mislukte gelijk de eerste.

Tot bescherminge van Tessel send men van hier 300 man.

In dees tijd wierd geresolveert van hier, om *Tessel* voor een Landing der *Engelschen* te dekken, 300 man van des Stads Militie derwaards te zenden, welke Resolutie van de *Burgermeesteren* en *Raad*, als ook het Concept van een aanslag op dese *Stad*, door een *Engelsch Colonel* gesmeet, aan zijn *Hoogheyd* door den Heer *Boreel* te communiceeren, en met eenen aan zijn *Ed:* gelast, te versoeken om een *Commandant*; voorts alle noodige ordre en voorsieninge te doen, 't geene tot dese *Stads* defensie nodig was; ten twee-

1672. den, om den *Ingenieur du Mond* aan de Fortificatie alle voorsorge te helpen doen.

De inkomste der Doelen wert aan de Burger-Krijgsraad gegeven. Wijders wierd by de *Regeeringe* geresolveert, tot alle menagie van *Stads* inkomsten, het mortificeeren der Overluyden der Schutters Doelen, en der zelver inkomsten, te bekeeren tot verval van de onkosten der Schutters *Krijgsraad*. Men mortificeerde als doen mede het *Pluym-Graafschap*.

Hier ter stede recht men een Munt op. Na vooren is mentie gemaakt van de *Munt* hier ter Stede te plaatsen, om het *Goud* en *Zilver* van de *Capitale Leeninge* tot *Geld* te munten, daar op is by de *Heeren Burgermeesteren* en 36 *Raden* op den 15 en 18 *October* Commissarissen gesteld, en de volgende ordre beraamt.

I. *Dat de Muntmeester geen ander Zilver noch Goud zal mogen munten, als 't geene hem by Commißarißen van de Wisselbank zal werden ter hand gestelt.*

II. *Dat het profijt van de Munt zal voor de Stad zijn.*

III. *Wierd een Waradijn, Griffier en Raad van de Munt aangestelt.* [a]

IV. *Een Bos, met Stads Zegel verzegelt, wierd in de Munt gestelt, daar men die gelden in stak die by de Munt wierden geprofiteert.*

De Muntplaats gereet zijnde, sloeg men Goude Ducaten en Zilvere Ducatons; onder aan staat 't Amsterdamse Wapen, als de nevensstaande Figuur vertoont.

Men versterkt de post van den Uythoorn, en men legt Soldaten en Boeren tot Onderkerk. In 't begin van *November* was 't Raadslot van de *Vroedschap* alhier, om tot versterkinge van de Werken aan den *Uythooren*, den Colonel *Filani*, die daar commandeerde, de geëischte assistentie te zenden, en tot *Onderkerk* 200 Soldaten, nevens 2 Compagnien Boeren, om het verder in en doorbreeken der *Franssen* te stuiten, welke die nacht het Dorp *Waververeen* en *Boshol* hadden verbrand.

Publijque maaltijden afgeschaft. Om de menagie, zoo veel 't doenlijk was in alle gelegentheden te bevorderen, wierden alle publijke Maaltijden afgeschaft.

't Guarnisoen van Muyden en Weesp wort versterkt. Men resolveerde op 't versoek van de Heer *Prins Maurits*, tot versterkinge van de Guarnisoenen van *Muyden* en *Weesp*, uyt dese Stads Guarnisoenen 500 man derwaards te zenden, nevens eenige Gravers en Pallissaden, tot reparatie van de Fortificatie aldaar, om tegens de opkomende Winter en by harde Vorst, die Posten in een goede defensie te stellen.

Waar toe zijn Hoogheyt Amsterdam machtig maakt. Zijn *Hoogheyt den Heere Prince van Orangie* authoriseerden de Heeren Burgermeesteren tot conservatie van gemelde Posten van *Muyden* en *Weesp*, met 't gene daar toe specteerde, te versorgen, 't welk ook met groote vlyt en zorge, gelijk gesegt is, van tijd tot tijd volbracht wierd; veel Soldaten, die tot soldie van dese Stad stonden, lagen noch in de *Cuynder* en andere plaatsen.

Met het doorsteken van de Veendijk, lost men het Meer-water over Amstelland. Op het aanschrijven van hoogstgemelde zijn *Hoogheyd den Heere Prince van Orangie*, wierd by de *Vroedschap* toegestemd, om, vermits door *Mombas* raad de Fransen de *Lekkendijk* hadden doorgestoken, ook de *Veendijk* door te steeken, om 't *Meer-water* over *Amstelland* te lossen.

De aanslag op Naarden mislukt. Den *Veldheer* had voorgenomen om *Naarden* met een verrassinge te bekomen, tot welken aanslag dese Stad 900 man van hare Stads Militie uyt commandeerde, die in Trek-schuyten op *Muyden*, en ook een gedeelte in Schepen, over Zee gevoert wierden. *Zijn Hoogheyt* in hooger persoon was des nachts tusschen den 28 en 29 September tot voor de Poort van *Naarden* geavanceert, wachtende na de Militie onder de *Rijngrave* van *Amsterdam*, om 't Zeyn tot den Aanval te geven; maar quam zoo dra niet of den dag brak aen, dewijl de stilte de Scheepen belet hadden voort te konnen zeylen; den dag aankomende,

[a] „ Ik meen dat de Heer *Cornelis Geelvink* tot Waradijn, en de Heer *Dirk Schaap* tot Griffier is aangestelt.

mende, wierd 't desseyn ontdekt, raakte de Stad in Allarm, en verydelde den aanslag. Aanstonds rukten de Fransen uyt *Utrecht*, *Harderwijk* en *Amersfoort* sterk by een, en sloegen haar op *'s Graveland* neer. Den Oversten *Stokheym*, die aan de *Ankeveenner Brug* post had, attaqueerden zy, maar wierden dapper afgewesen; 't welk die uyt *Naarden* op den 26 November wilde hervatten, dog wierden als de voorige onthaalt.

De Franse tragten by harde Vorst Holland te verwoesten; Moorden en verbranden Swammerdam en Bodegraven. De Fransen meenden *Holland*, wiens advenue met Fortificatien versien waren, met een harde Vorst te attaqueeren, te bemachtigen en te verwoesten, gelijk den *Hartog van Luxemburg* tot *Swammerdam* en *Bodegrave* moordadig en grouwelijk volvoerde. *Ziet 't Verwarde Europa pagina* 840.

Dit baarden in *Holland* groote schrik, *Hier op komen eenige Noort Hollandse Burgers hier.* waarom eenige Compagnien *Noord-Hollandsche Burgers* uyt de Steden hier quamen, om op de eerste ordre hooger op te marcheeren; 't zelve geschiede ook in alle de Steden, daar de Burgers op dese tydinge uyttrokken.

Hier tot *Amsteldam* wierd aanstonds Krijgsraad gehouden. Yder wierd voorgehouden, wie lustig en rustig was onder *Tot Amsterdam resolveert men de Burgers uyt te senden.* den Heer Burgermeester *Outshoorn* uyt te trekken, om den Vyand, die men zeyde wel 30000 man sterk te wesen, tegen te trekken. Yder was even gewillig; middelerwijle zonden de *Heeren Burgermeesteren* *Senden ook 1200 Bootsgesellen na Alphen.* van hier aanstonds 12 Compagnien Bootsgesellen, onder 't Commando van den Vice-Admiraal *Sweers*, na *Alphen.* Dese togt der Burgers zoude voort gegaan hebben, indien *God de Heere* geen schielijke dooy gegeven had, die de Fransen dede te rug deynse.

Men stelde hier order op de Alarm. Voorts wierd op den 29 December order op de Alarmen en andere saaken gestelt. *Ziet voor in 't V. Boek, pag.* 810.

't Y wort, voor de schepen opgebyt. Om de Stad en in 't Y voor de Scheepen, wierd alle dagen gebyt. Die van *Noord-Holland* deden 't zelve voor haar Dijken in de *Zuider-Zee.*

Men stelt sig dapper in postuur. De zaaken aldus staande, dede men in *Holland* al 't geene men konde; men versterkten by de Winter alle de Posten; veel Ysspooren, Schaatsen en Sleeden met stukjes Canon voorsien, wierden gereet gemaakt. Hier ter Stede was alles in een braaf postuur; dog 't gebeurden by nagt *Hier stort een Bolwerk in de Graft.* dat een Bolwerk tusschen de *Muyder* en *Weesper Poorten*, nevens een stuk van het Gordijn van de Fondamenten, door de zware aangehoogde natte Kley, die men uyt 't Y, als 't Werk noch nieuw was, gehaalt had, heeft doen uytsetten en in de Gragt storten. 1671. De Bres wierd aanstonds met *Wier* en Aarde weder aangevult, en met Stormpalen en Pallissaden in korten tijd herstelt. *Wiert aanstonds gerepareert.* Als doen telde men op de Stads Wallen over de 300 stukken zwaar Canon, geplant.

Den *Heer Admiraal de Ruyter* hem geduurende de Winter hier ter Stede opgehouden hebbende, begaf zich, ter begeerten van den *Veldheer*, alsoo al zijn verlangen en trachtinge was om voet op 't harde Land te mogen zetten, met een Oorlogs Jagt van de *Admiraliteyt* over Zee ontrent *Harderwijk*, in 't midden van January 1673., om daar ontrent op de *Gelderse* en vervolgens de *Gooysche* Kusten t'ondersoeken, op wat plaatsen men 't beste en 't bequaamste met Krijgsvolk zou konnen landen; na 't pijlen der gronden, bevond deselve tusschen *Harderwijk* en *Nieukerken* wel hard en vast, maar dat tusschen de diepte en 't strand de grond meer als een half mijl zoo vlak was, dat men met het ligtste Vaartuyg, hoe vlot het ook ging, daar niet zou konnen aankomen. De *Heer de Ruyter* oordeelde om op 't harde te komen, best tussen 't Dorp *Huysen* en *Oud Naarden* voet aen Land te zetten. *Den Admiraal de Ruyter peylt de Gelderse en Vriese Kusten.* 1673.

In January quam den *Vice-Admiraal Sweers*, met de 12 Compagnie Bootsgesellen van de *Goudse-Sluys* weder hier; deselve wierden in de buyten Posten, om dese Stad behoorende, geleyd.

In kas van *Alarm*, was op alles wel goede order, als boven is aangeweesen, op de Wallen en door de Stad gesteld; nochtans waren de Heeren *Burgermeesteren* bekommert, alsoo de geruchten van 't aannaderen der Vyanden dagelijks vermeerderde.

Draagen den Heer *Lt. Admiraal de Ruyter*, met advijs van de *Vroedschap*, het Commando aan 't Y kant, van *Funen* af, tot aan 't blaeuwe Bolwerk, ingevolge van de volgende Acte, op. *en wort by Burgermeesters 't Commando aan het Y gegeven.*

Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdamme, in deese bekommerlijke gesteltenis van tijden, besondere reflexie hebbende gemaakt op de groote bequaamheyd, ervarentheyd en wakkerheyd van den Heere Lt. Admiraal de Ruiter, hebben zijn Ed. versocht, om, onder haar opperdirectie, in cas van een generale allarm, te commanderen over de Militie aan 't Y en de Waalkant, zoo Borgerye, Matroosen als Soldaten, en anderen, die haar posten aan de waterkant it

1672. *is aangeweesen: authoriserende desweegen den welgemelden Heere, over de zelve zoodaanig te disponeren, als zijn Ed. tot de meeste bescherming van deese Stad, en afbreuk der vyanden, oordeelen zal te behooren: lastende dienvolgende alle Officieren, Burgers, Matroosen en Soldaten, haar stiptelijk na de beveelen en ordres van welgemelden Heere de Ruiter te reguleeren, en de zelve vaardiglijk na te komen. Actum onder 't Cachet der voorsz. Stede, den 28 December anno 1672.*

Daar ook op afgekondigd wierd: *Dat de Heeren Burgermeesteren, met advijs van de XXXVI. Raaden, den Heere Lt. Admiraal de Ruiter versocht, en gecommitteert hadden, om over al de geenen die haar post hadden aan de waterkant, zoo Burgers, Soldaten als Matroosen, te commandeeren: en dat de zelve alle gelast werden, zijne ordres en beveelen behoorlijk na te koomen en te gehoorsamen. Met verderen last, dat ook uyt dien hoofde alle d'Officieren, en alle andere persoonen, die in dienst van de Heeren der Admiraliteit, of der Heeren Bewindhebberen van d'Oostindische Compagnie zouden geordonneert en bescheiden worden, om tegens vyandlijke aanvallen, zoo te water als te lande, dienst te doen, aan d'ordres van den Heere Lt. Admiraal zouden gehoorsamen.*

Ten zelven dagen gaven de *Heeren Burgermeesteren* de *Heer de Ruyter*, mitsgaders de *Commissarissen van de Waal*, en de *Haven-meester* magt, om zoo veel Officieren en Matroosen by den dag aan te nemen, als vereischt zoude werden tot bemanninge van d'Oorlog-schepen en Tjalken, om voor de *Stad* te waken, en daar ook mede vier Oorlog-schepen te bemannen, en onder 't Commando van *Jan Ryloffsz. van Hoorn*, wiens ordre was te gaan leggen met zijne en andere Fregatten en Vaartuygen, onder zijn Commando hoorende, in behoorlijke ruimte van den anderen voor *Durkerdam*, en met een of twee gemande Sloepen, alle Schepen in 't Vaarwater waar te nemen, en te verhinderen dat geen Schepen noch Vaartuygen, komende uyt de *Zuyder Zee*, naer de *Stad* zouden komen; maar de zelve eerst te degen te onderſoeken, of daar ook Vyandelijke Volkeren in waren, zulks bevindende, die gevangen te nemen, en by nacht alle Schepen, na de *Stad* willende, by haar te houden tot het dag word. Gemelde *Commandeur* had ook last de Tjalken langs de *Goysche* en *Geldersche Kust* te posteeren, en dezelve zoo dikmaals te gaan visiteren, als hy oordeelde dienstig te wesen. Hier mede eindigde dit fataale Jaar van zestien honderd twee en tzeventig.

ZEVEN EN VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORTE INHOUD.

Koeverden word met verrassing ingenomen. Groningen verlaten; daar over word een Dank- en Vasten-dag gehouden. 't Staten Leger komt in Holland. Order op 't uyttrekken der Burgers. De Mennonisten van Zardam geven Schoenen en Rokken aan de Militie. Amsterdam licht Lijfrenten. Men Equipeert ter Zee. Sweden doet voorslag van Vreede; tot Ceulen werd gehandeld, terwijl Engeland dese Landen dreigt als Carthago te verwoesten. 't Frans Leger naderd weder dese Landen. De Zee-Sluys van den Hinderdam word tot Muyden geleyt. De Fransen steeken op Mombas raad den Lekkendijk door, en zetten het Land onder water. Amsterdam waarschouwt haar Burgers voor 't water. De Fransen verbranden Nichtevegt. De aanslag op Harderwijk mislukt. Men licht een Capitale Leeninge. Tromp word Luytenant Admiraal van 't Collegie van Amsterdam. Nieuwersluys word beset, en een Fort aldaar gemaakt. De Fransen versterken haar op Muyderberg. Condé komt tot Naarden. In een tweede Zee Battallie, word een groote Victorie bevogten. Word een 100ste Penning gelicht. De Fransen belegeren Mastricht. Word een Dank-dag gehouden. De Fransen hebben een aanslag op Zeeland en Holland voor. De derde Zee Victorie op de Engelse en Fransen in Augusti bevogten, waar over weer een Dank-dag gehouden word. Condé verlaat met een gedeelte van 't Frans Leger dese Landen. Duc de Luxemburg retireert na Tiel. 't Staten Volk vatten Post in de Loosdregt. Zijn Hoogheid komt in 't Leger; als mede de Spaanse Ruytery. Naarden word berend; en terwijle men de Vyanden tot Bommel, op de Gelderse en Over-Yselse Kust alarmeert, belegert men Naarden; en word gewonnen. De Fransen verlaten Breukelen en Woerden, en voorts veel Steden.

1673. KOeverden, op 't laatst van 't fataal gepasseerde jaar 1672., na dat al eenige tijd te vooren de *Ceurvorst van Ceulen* en *Bisschop van Munster* de Belegering van *Groningen* genoodsaakt waren geweest te verlaten, door 't beleyt van den *Generaal Rabenhaupt* weder aan den *Staat* gebragt zijnde, heeft den *Staat* op den 2 *February* 1673. een *Dank- Vast-* en *Beede-dag* doen houden, en veel *Vreugde-vuuren* doen aansteken, en '*t Canon* doen lossen, in verwachtinge dat den Hemel dese Landen met zijne zegeningen voortaan, onder het beleid van zijne *Koninglijke Hoogheyd* den Heere *Prince van Orangien*, zoude begenadigen en bestieren, tot verlossinge van het benauwde en bedrukte Vaderland.

Over 't verlaten van Groeningen en't veroveren van Koevorden wert een Dank-dag gehouden.

Met het begin dan van dit jaar 1673. begon 't *Leger* van den *Staat*, uyt 't Land van *Luyk*

1673.

Luyk weder binnen de *Grensen* van den *Staat* af te zakken, en de Burgers uyt het binnenste van *Holland*, ook uyt dese *Stad* in de *Frontier-steden* gelegt; *Ziet het* 5 *Boek*, *fol.* 824., om de afgematte Militie des te beter te doen uytrusten, terwijle men alles tot de naaste Veldtogt vervaardigde.

De Burgers trekken na de Grensen.

Order tegens de onwillige.

By Resolutie van de *Staten van Holland* en *West-Vriesland* wierd gelast, *dat vermits eenige Ingesetenen wat onwillig wierden uyt te trekken, op behoorlijk Patent, en die niet quamen te verschijnen, 't zy door indispositie ofte andersints, een behoorlijk man, gewapent, op de precise tijd in hare plaats mosten senden, of dat by nalatigheyd tegens de zelve by* Ban *en* Confiscatie *van de goederen zoude worden geprocedeert.*

De Mennonisten van Sardam geven Schoenen en Rokken aan de Soldaten.

De *Mennonisten* van *Zardam* en de omleggende *Dorpen* verschaften, op aanschrijvinge van den *Staat*, 5000 Rokken, en zoo veel paar Schoenen en Kousen voor de Soldaten.

De *Regeeringe* alhier wierd dit jaar, als van ouds, weder gekoren en gestelt, *Ziet 't vierde Boek*, *fol.* 377.

Amsterdam negotieert Lyfrenten.

Deselve, om in dese tijd van nood gereet geld by der hand te hebben, negotieerde weder *Lijfrenten*; doende daar van een *Notificatie* op den 18 January uytgaan, om op personen van

1 tot 20 Jaren	Exclusive van	1000 guld.	100 guld. Jaarlijkse Renten.
20 tot 30 —		950 guld.	
30 tot 40 —		900 guld.	
40 tot 45 —		850 guld.	
45 tot 50 —		800 guld.	

Dit Geld was in zoo korten dagen boven ter *Thresaurie* gebragt, dat veel te laat quamen, en met haar geld weder moesten heenen gaan.

Den Staat delibereerde in 't begin van *Maart*, om een sterke Equipagie, tot beveylinge van de Zee, een brave Vloot in Zee te brengen, alsoo ons *Engeland* de uyterste ruïne dreygden.

Sweeden slaat een Vreedehandel voor.

Daar wierd weder een *Vreedehandelinge* door *Sweden* op 't Tapijt gebragt, en voor eerst een stilstant van Wapenen voor twee Maanden voor geslagen, met die restrictie dat 'er geen goederen zoude mogen worden gesonden na de overheerde *Provincien*, noch personen passeeren en repasseeren, als op Paspoorten *van zijn Hoogheyd*.

Wort tot Ceulen begonnen maar niet getroffen.

De Engelse willen de Vereenigde Nederlanden als Carthago doen omkeeren.

Maar terwijle de *Vreedemakers* reeds tot *Ceulen* waren, hoorde men een taal in 't *Parlementshuys* op *Withal* in *Engeland* voeren, 't welk was DELENDA EST CARTHAGO, willende niet duysterlijk te kennen geven, van dat het Gouvernement der *Vereenigde Nederlanden* moeste onder de voet gebragt worden; ook wierd in *Engeland* sterk geëquipeert ter Zee, en de Landmacht met acht Regimenten versterkt.

De *Fransse* Vloot, na dat de *Engelsche* onder *Prins Robbert*, daags te vooren was in Zee geloopen, is ook op den 13 *May* 1673. uyt *Brest* in Zee gestoken.

Vrankrijks Leger nadert weer dese Landen.

De *Koning van Vrankrijk* quam met een groote Macht dese *Landen* weder nader, en men zat hier ook nietstil. *Amsterdam*, gelijk de andere Steden, versorgden hare Buytenposten met meerder Fortificatien, zoo aan de *Vecht* als elders leggende.

't Gat in de Lekkendijk gestooken, maakt hier soet water.

Op 't voorgaande jaar is geseyt, dat de Verrader *Mombas* de *Franssen* geraden hadde, de *Lekkedijk* door te steken, om de machtigste *Stad* van *Holland*, namentlijk *Amsterdam*, dat zoo veel leger leyt als *Utrecht*, te doen in 't water dompelen; maar hy dacht niet dat zy door hare Sluysen, die meer Eb dan de Vloed onderhevig was, 't zelve in 't *Ye* konde lossen, en vervolgens in de *Noord Zee*; wel was waar, dat de wegen daar door in *Amstelland* en elders verdorven wierden, maar dit quam de Vyand niet te baat, maar diende de *Amsterdammers* als een zeker Bolwerk tot hare beschutting; echter op dat den Burger en Koopman door 't zelve water, in Kelders en Pakhuysen geen schade mochten lijden, lieten dese zeer wijse en voorsichtige *Regeering* dese volgende *Waarschouwinge* op den 19 *January* deses jaars 1673. af kondigen.

BUrgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam, in achtinge nemende het intrest van de goede Gemeente, maken by desen een yder bekent, hoe dat by dit jegenwoordig onverwacht toeval van de hooge binnen-wateren by haar Ed: Groot Achtbare wel alle mogelijke en bedenkelijke middelen zijn aangewent, en noch zullen aangewent werden, om, zoo veel doenlijk is, het hooge Amstel-water door exoneratie in 't Y, en 't sluyten van de Binne-sluysen, na gelegentheyd des tijds, te houden uyt de Peyl-deelen deser Stede, echter met reden beducht zijn, dat by veranderring van Weer en Wint, en 't opdringen van de Buyten- en Binne-wateren mogelijk zoude konnen komen te gebeuren, dat het Water, gelegen binnen de Peyl-sluysen deser Stede, met het voorsz. Amstel-water in hoogte quame gemeen te werden, waar door verscheyde lage Wooningen en Kelders binnen de Peyl leggende, zoude komen schade te lijden: ZOO IS'T, dat haar Ed: Groot Achtbare goedgevonden hebben een yegelijk by desen daar van te verwittigen, ten eynde elk zijn schade zoo en zoodanig hy best te rade zal werden, in tijds moge voorkomen en verhoeden. Actum den 19 January 1673.

1673.

De Fransche hebben een aanslag op de Hinderdam en de andere posten op de Vegt, doch wierden gestuit.

In April wierd de *Hinderdamse Sluys* weg genomen, en daar van een *Fort* gemaakt, hoewel die Plaats te vooren al gefortificeert, met Volk, Canon en Ammunitie voorsien was; want in February, als de *Fransen* 't Dorp *Nichtevegt* verbranden, naderde zy ook onder den *Hinderdam*, daar Capiteyn *Boudewijn van Domselaar* in commandeerde, die door 't lossen van 't Canon, *'t Fort* aan de *Uytermeerse Sluys*, *Weesp*, *Muyden*, en voorts hier de weet deed van 't aannaderen der *Fransen*; doch als men gewaar wierd dat de *Fransen* niet sterk waren, en haar hadden geretireert, raakte haast alles weder in ruste.

De aanslag op Harderwijk mislukt.

Van hier was met meer als 70 Scheepen een aanslag in Maart op *Harderwijk* gesmeet, maar 't schijnt de *Fransen* gewaarschouwt waren, want op de aankomst van d'onse raakte alles in allarm, mislukkende aldus dese toeleg. *Ziet daar van het Tweede Deel van de Fransen Oorlog tegens de Nederlanden, Pag.* 389 *en* 390.

Twaalf *Fransen* meenden de Klokken tot *Vreeland* na *Utrecht* te brengen; maar Capiteyn *Holbarent*, met 16 Vrywillige Musquettiers van dese Stads Soldaten, ontsetten haar die buyt, en bragten de Klokken tot *Weesp*, daar hy als doen in Garnisoen lag.

Weesp wort met royale Bolwerken versterkt.

Tot *Weesp* had men aan de overzijde van de *Vecht* royale Bolwerken, brede en diepe Gragten, sterk gemaakt. Men zond van hier 2 Compagnie Burgers, onder de Capiteynen *vander Waeyen* en *van Loon*. Den Oversten *Stokheym* Commandeerde daar binnen, wesende zijn Regiment 14 Compagnien sterk. Die van *Enkhuysen* quamen daar ook, zoo dat 'er wel 3000 man behalven de Burgers waren.

Stelt Amsterdam in meerder versekeringe.

By den *Staat* wierd de zorge aan die van *Amsterdam*, om de Stad *Weesp* tot een volkomen Sterkte te fortificeeren, aanbevoolen. Dese voorsieninge van alle de bysondere Posten, en door 't afkomende water door de *Lekkendijk*, wierd dese Stad van *Amsterdam* in staat gestelt van onaankomelijk, en had door hulpe des Hemels niet te vreesen voor vyandelijke invasie, of van overvallen te worden.

Wert een Vloot geëquipeert.

Men was niet alleen te Lande alles versorgende, maar ook de Equipagie ter Zee wierd dapper gevordert; welke Vloot bestond in 48 groote *Oorlog-scheepen* en 24 *Fregatten*, voorts *Branders*, *Advijs Jagten* en *Galjoots*, zoo dat de Vloot uyt 100 Zeylen bestond.

Om de onkosten daar toe te vinden ligt men weer Capitale Leeninge.

Om alle de onkosten te vinden, wierd een honderste en twee honderste penningen, zoo by Capitale Leeninge, als gevens geld toegestaan: En om de Militie zoo te Water als te Lande op 't spoedigste mogte betaalt worden, hebben de *Heeren van de Regeeringe* hier ter Stede, om gereede geld-middelen by der hand te doen komen, de volgende bekentmakinge doen afkondigen.

Om gereed gelt te hebben, negotieert Amsterdam 't geld tegens een half ten hondert.

Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam, notificeeren by desen dat by resolutie van de Vroedschap der zelver Stede geresolveert is een goede zomme van Penningen te negotieren op Maand-geld tegens een half per cento ter Maand, omme te werden bekeert tot spoedig fournissement van de consenten by de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland gedragen, tot betalinge van de Militie te Water en te Lande, en dat voor de voorsz. te negotieren Penningen verbonden zullen werden de voorsz. geconsenteerde middelen: Dat mede achtervolgens de voorsz. resolutie van haar Ed. Groot Mogende de Obligatien die daar voor gepasseert zullen werden vry en exempt zullen zijn van de 200ste Penning reeds geconsenteert of noch te consenteren, ter tijd en wijle toe deselve Obligatien uyt de voorsz. consenten, zullen zijn voldaan. Zullende zoo wel de Houders van de voorsz. Obligatien na 't expireren van de Maand 't gefourneerde Capitaal met den verloopen Intrest vermogen te repeteren, als het de Heeren Burgermeesteren zal vrystaan de zelve te restitueren: En langer blyvende staan als een Maand, zal den Interest gerekent als boven tot de effective aflossinge toe betaalt werden. Actum Amsterdam den 29 April 1673.

Dit geld was aanstonds by een, doch wierd naderhand, voor de geene die 't wilde op de Stad laten, gereduceert tegens vier ten hondert in 't jaar; en daar van wierd Obligatie tot last van de Stad *Amsterdam* geslagen.

Tromp wort Admiraal van 't Collegie van Amsterdam.

Den *Lt. Admiraal van Gent* op 't bedde van eer in 't voorleden jaar in de Zee-battallie voor 't Vaderlant gesneuvelt zynde, wierd den Heer *Cornelis Tromp* tot *Luytenant Admiraal* van 't Collegie ter Admiraliteyt alhier, door zijn *Hoogheyt den Heere Prince van Oranje*, aangestelt.

De Vloot gaat weder 't Zee.

Men had noyt voor desen uyt dese Landen zo een machtige Vloot, als boven is geseit, voorsien van Canon, en Volk bemant, om 't voorverhaalde gedreygde der *Engelse*, van dese Nederlanden, *Delenda est Carthago* te maken, voor te komen, op den 11 *Mey* in Zee zien steeken, waar by de zware Schepen van *Amsterdam*, onder den gemelde *Luyt. Admiraal*

Tromp,

1673. *Tromp*, by de *Ruyter* op *Schonevelt* quamen, en daar in Esquadre wierden gerangeert.

Men vat post aan de Nieuwer-sluis,

Terwijl alle ordre wierd gesteld, om de gedreygde ruïne deser Landen te verhoeden, preste men hier veel *Damloopers en Janbroers*, zijnde *Sardammer Scheepjes*, ook verscheyde *Trek-schuyten*; een gedeelte wierd door *Weesp* de *Vegt* op, een ander gedeelte door de Dorpen *Onderkerk* en *Abkoude* gesonden met Volk, Ammunitie, Palissaden, en Planken om Kistdammen te maken; men vatte post, onder den *Oversten Stokheim*, aan de *Nieuwer Sluys*, alle 't welk zoo stil in 't werk was gesteld, dat de *Fransen* 't zelve niet gewaar wierden, voor dat men door de gemaakte en aangevulde Kistdammen by 't Toorntje, en de plaats van Juffr. *de Flinis* in volkomen defensie was. De *Prins van Condé* lag tot *Uytrecht* aan 't Podagra, zond *Luxenburg* en zijn zoon de *Hartog van Anguin* derwaards, om de *Hollanders* op te slaan, maar vonden werk om haar zelven wel te begraven tot *Breukelen*.

daar men een Fort maakt.

Voorts maakte men de *Nieuwer Sluys* tot een brave Schans, hebbende noch een sterre Schans daar voor leggen; verscheyde Tjalken met Canon voorsien, wierden nevens verscheyde gewapende Boots, langs en op de *Vegt* gelegt, en gerangeert. *Zijn Hoogheyt* quam zelve in hooger persoon de post besichtigen, en stelde op alles brave order.

De Franse fortificeeren Naarden.

De *Fransen* ziende dat *Holland* op haar aankomst geduurig hare posten verder na haar toe uytbreyde, begonnen de Stad *Naarden* dapper met Buytenwerken, Halvemanen, Palissaden en Stormpalen, te versterken.

Dit post vatten aan de *Nieuwer Sluys*, verstrekte *Holland* aan die zijde tot een Bolwerk, en diende tot een Schutsmuur voor 't platte Land. De Colonel *Palm* vatte op den 16 *Mey* met de Militie van den *Uythoorn* post tot *Willes* en *d'Emmerik*, waar door de *Ronde Veenen* beschut, en de *Fransen* belet wierden door *Bylevelt* langs *d'Emmerikse Zuwe*, door de *Geuse Sloot*, de *Nieuwer Sluys*, en de binnen Dorpen te overvallen. Hier mede sloot men door watergraften *Holland* toe, en was besorgt daar van de *Zuyder-zee* af, tot over de *Waal* heenen.

Tot Willes en d'Emmerik wert ook post gevat.

De Fransen verschansen haar op de Muyderberg.

De *Fransen* begonnen haar op de *Muyderberg* te verschantsen, en Batteryen tegens die van *Muyden* aan op te werpen, als mede aan de *Hackelaars Brug*. Van hier zond men Uytleggers op de *Zuyderzee*, en stelde op Vlotschuyten, dienende tot drijvende Batteryen, Canon, leggende die in de Vaart tusschen *Muyden* en *Naarden*, door welk canonneeren meenig *Fransman* 't wederkeeren van de *Muyderberg* heeft vergeten. Ondertusschen verbrande en verwoestede de *Fransen* de Land-huysen en Hofsteden, tot *Amsteldam* t'huys hoorende, en geen contributie willende betalen, tot de gront toe af.

De Prins van Condé besiet Naarden.

De *Prins van Condé* geen kans ziende om in *Holland* in te breeken, begaf sich met de Hooge Officieren op den 25 *Mey* na *Naarden*, besag daar de Fortificatien, en ook van verre dese schoone Stad van *Amsteldam*, als een schoone wel opgecierde Bruyd, zeer behaaglijk blinken, zijnde den *Fransen Koning* zijn voornaamste oogwit geweest, in dese bloetvergietende Oorlog, om die Paarlen en Keysers Kroon, welke het om zijn Wapen is dragende, aan zijne glorie te hegten; maar dese proy heeft hy niet konnen bejagen. Ziet wijders *'t vervolg van 't Verwarde Europa, fol.* 242. en 243.

Zy approcheerden van de *Muyderberg* langs den Dijk, daar toe se de *Gooyse* Boeren dwongen en gebruykten; namen voor daar de Zeedijk door te steeken, om 't water alsoo van 't Land af te tappen, en zoo *Holland* wijders aan te doen, doch 't zelve wierd haar door 't zwaar Canon dat tot *Muyden* lag, en van *Amsteldam* daar gebragt was, belet, welk canonneeren van wederzijde byna nacht en dag duurde, (dat men het hier op de straten konde horen,) waar door haar uyterste Battery geheel wierd om verre geschooten.

Die aan de *Nieuwer Sluys*, schooten zoo uyt de Werken, als van de Uytleggers dapper op de *Fransen*, die te *Breukelen* lagen.

Moeten Muyderberg verlaten.

De post van *Muyderberg* hebben de *Fransen* door 't gedurig canonneeren, zoo uyt *Muyden*, als van de drijvende Batteryen, en uyt de *Naarder Meer*, op den 6 *Juny* moeten verlaten.

Tweede Zee-battallie.

Middelerwijle dit in de buyten-posten om dese Stad gelegen, voorviel, was ook op den 7 *July* de Zee-battallie tusschen de *Engelse* en *Franse* Vlooten, tegens die van desen Staat, onder den Heer *Admiraal* de *Ruyter*, voorgevallen, waar in ter wederzijde dapper gevochten wierd, tot dat de nacht haar scheyde.

De tweede Zee-battallie viel op den 14 dito, na dat de Vloot zedert de voorgaande Battallie herstelt was, voor, welk gevegt tot de nacht toe duurde, waar in de *Engelse* de wijk namen, en de Rivier van *Londen* al vluchtende opliepen. Die geene,

geene, die 't omstandige van dese Zee-battallie begeerig zijn te weten, leese die in 't *Leven van de Heer Lt. Admiraal de Ruyter, pagina* 800. en 814.

Daar over wiert een Dankdag gehouden. Over dese twee bevochte Zee-victorien, wierd op den 5 *July* een Dank, Vast, en Bededag gehouden, en *God Almachtig* gedankt voor deese bewesene weldaden, in dese bekommerlijke toestand van den Staat des lieven Vaderlands.

Een hondertste penning geligt. Na dat in 't laatst van *July* een 100ste *Penning* gevens geld was geconsenteert, daar in van alle *Obligatien*, *Los* en *Lijfrenten*, *Actien* op de *Oost-* en *West-Indiesche Compagnie*, moesten betaalen, zoo notificeerden haar *Ed: Gr: Achtb.* dit volgende, raakende *Scheepenen* en *Wees-Meesters Kennissen.*

BUrgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam, notificeeren by desen, dat de Heeren Staten van Holland en West-Vriesland goedgevonden hebben by nader Resolutie van den 28 July, 1673. te verklaren: Dat Scheepenen en Wees-Meesteren Kennissen tot Amsterdam verleden ten reguarde van de vaste en onroerende Goederen binnen de voorsz. Stad gelegen, en daar voor gehypothequeert, mede subject zijn, zoo wel als andere schulden die op onroerende Goederen speciaal zijn gehypothequeert, de kortinge van de twee Capitale Leeningen en van de 100 Penning van den jare 1673.

En dat ten dien reguarde insgelijks gedurende het voorsz. jaar 1673. van de voorsz. Schepenen en Wees-Meesteren Kennissen geen op-eyschinge kan geschieden.

Voorts dat die gene die door onkunde of ignorantie binnen den tijd daar toe gestelt gene kortinge hebben gevordert of gedaan, tot de voorsz. kortinge ten aansien van de eerste en tweede Capitale Leening tot den 20 Augusti, en ten aansien van de 100 Penning tot den 15 September toekomende zullen werden geadmitteert. Actum in Amsterdam den 3 Augusti 1673.

De Koning van Vrankrijk belegert en wint Mastrigt. De *Koning van Vrankrijk* belegerde *Mastricht* op den 6 *Juny* 1673., welke Stad hy hard aantaste; maar wierd dapper door de *Heer Fariaux* gedefendeerd. De Fransen verlooren daar zeer veel volk voor, waar onder veel van hooge qualiteit, doch zy wierden de Stad by *Capitulatie* op den eersten *July* daar aan volgende, Meester.

Hier arriveert een ryke Smirnase Vloot. In alle dese troubelen bequamen de *Koopluyden* alhier een brave opluykinge tot stijvinge van de *Beurs*, alsoo in de Maand *July* de *Smirnase Vloot*, welke tot *Cadix* veel *Zilver* had ingenomen, onder den Commandeur *Dirk Schey*, behouden in dese Landen arriveerden.

De Vyanden hebben weer een aanslag op Zeeland en Holland. De *Engelse* en *Fransen* weder een aanslag op *Zeeland* voor hebbende, had den *Hartog van Schomberg* de zijne, nevens de *Engelse* daar toe ingescheept, en lag tot *Jarmuyden* wagten op order uyt de Vyandelijke Vloot, terwijle in *Zeeland* groote voorsorge wiert gedaan. Des Vyands Vloot allarmeerde de geheele *Hollandse Kust*, maar dorsten niet Landen; dog quamen eyndlijk voor de *Helder*. De *Veld-Maarschalk Wirts* bestelde *Zeeland*, en commandeerde 't Land-volk Strantwaarts. De *Heere Prince van Orangie* quam in hooger Persoon uyt 't Leger by *Ransdonk*, gevolgt van de Guarde en andere Ruyterye, marcheerende langs de *Strant.* *Waar tegens wort voorsieninge gedaan.* Middelerwijle hield het de Vyandlijke Vloot voor *Tessel*, tot den dag van de groote *Battaillie*, die voorviel op den 21 *Augusti*, daar de *Admiraal de Ruiter* met 's *Lands Vloot*, haar als doen aantaste.

Op 't gehoor van 't Canon liep yder aanstonds Kerkwaarts, om de *Goddelijke Zeegen* af te bidden voor een goede uytslag. *In de Zeebattallie wert een heerlijke Victorie bevogten.* *God de Heere* verleende ook een heerlijke Victorie aan den *Staat*, met 't verlies van de Vice-Admiraals de *Liefde* en *Sweers*, als mede de Capiteynen van *Gelder* en *Swerius*. De *Engelse* en *Franse* verlieten de Battaillie en onse Kusten, wijkende na hare Havens. De onse kruysten nog wel 6 weeken daar na in Zee. Alle de particulariteyten van dese *Zee-Battaillie*, is geheel te zien, *in 't Leven van de Ruyter, pag.* 857.

Waar over een Dankdag wert gehouden. Men dankte op den 6 *September* door alle de *Nederlanden* weder den *Almachtigen God*, voor 't verleenen van dese groote Victorie aan den *Staat.*

De Zee Victorie op de *Engelse* en *Franse* bevogten zijnde, als gesegt is, was het voornemen van den Veldheer *den Heere Prince van Orangie*, om, vermids de Landen geinnundeert waren, op 't harde te logeeren. *De Prins van Condé verlaat met een gedeelte van 't Leger deese Landen.* Na dat dan de *Prins van Condé* met een tamelijk Leger *'t Stigt Utrecht* had verlaten, en daar mede na *Vlaanderen* trok, oordeelde *Zijn Hoogheid* het tijd te wesen voet op 't harde te zetten, contramandeerde 7 Regimenten zoo te Voet als te Paard, welke haar patent na *Vriesland* hadden, dog zoo haast zy voor *Amsteldam* waren gekomen, halte hielden. *Zijn Hoogheyd* met 't Leger van by *Geertruydenberg* opgebrooken zijnde, quam den 31 *Augusti* tot *Werkendam* by *Gorkum*. *Doet Luxemburg deselve resolutie nemen.* Dit deed den *Hertog van Luxemburg*, uyt vreese van overvallen te worden, met het pit van de *Franse* Magt noch

1673. *Retireert na Thiel.* noch in 't *Stigt Uytrecht* zijnde, na de kant van *Thiel* wijken, en begroef zig voor eerst by *Jutphaas*.

Toestel om op 't harde te komen. De *Grave van Waldek* onthield sig als doen hier ter Stede eenige dagen in stilte, wordende hier alle toebereytselen gemaakt; veele Scheepen met Hoy, Ammunitie en Kanon wierden geladen; Scheeps Booten, met twee stukjes Kanon voor op leggende, vervaardigd; Bier, Brood en Bescuit in Scheepen gedaan; de Tjalken, een meenigte geprefte Damloopers en Trekschuiten met alle noodsaakelijkheden, vergaderden tot *Ouwerkerk*, varende alsoo door *Abkouw* na *Niewer Sluys*; een menigte Modderpramen en Vlot-schuyten wierden mede derwaards geprest. De rendevous was in, en voor 't Dorp van *Loenen*. De *Grave van Waldek* was tot *Vree-land* aangekomen. De gescheepte Regimenten voor dese Stad *Amsteldam* op 't *Ye* leggende, ontscheepte zich de Ruytery op de Oude Schants, doch 't Voetvolk wierd te scheep na *Loenen* en *Vree-land* gevoert. De Ruyterye marcheerde langs den *Amstel* tot aan den *Omval*, daar men een Schipbrug over den *Amstel* op Vlot-schuyten had geslaagen, daarse over marcheerden, en zoo voort door *Weesp* na *Loenen*. Alle daar aan gekomen zijnde, was de order dat de Collonellen *Palm* en *Stokheim*, toen Commandant aan de *Nieuwer Sluys*, met een deel gecommandeerde Granadiers, door de *Grave van Waldek* op den 29 *Augusty* des nachts gecommandeert, de Avantguarde te hebben, om in de oude *Loosdrecht*, aan *Kees-dickemans Brug*, leggende op de Vaart na *s'Graveland* toe, post te vatten. De *Grave van Waldek* vaart met een Roeyvaartuyg, na dat de Ruyterye en Dragonders in de Modder-pramen en op Vlotschuyten met haar Paarden waren gescheept, mede door het *Mijnders Sluysje*, dat te vooren was wijder gemaakt, de *Dregt* op, en wierd met de resteerende Magt door den *Prins van Courland* gevolgt. Gemelde Oversten volbragten haar last; vonden aan gemelde *Brug* een opgeworpen borstweering, by de *Franssen* gemaakt, doch verlaten; hadden daar 2 a 300 *Franssen* in geweest, zy zouden werk gevonden hebben van die *Post* meester te worden, maar niemand vindende, staken dadelijk de Spa in de aarde, maakten *Kistdammen*, en voerden alles op den 2 *September* gelukkig uyt; 's middags was die *Post* in defensie. Den Oversten *Stokheym* had zijn post na de Hey toe, en de Colonel *Palm* na '*s Graveland*. Ik zelve zag met

Men vat post in de Loosdregt.

verwondering aan, dat eer het negen uuren voor de middag was, dat alles in genoegsame defensie was. 1673.

Het is ook aanmerkens waardig, dat des nachts, als al dit Volk tot uytvoering van dit Desseyn geëmbarqueert was, hoewel lichte Maan, een harde Wind uyt den N. Westen, met Hagel vermengt, ontstond; en vermits de *Dregt* meest Z. Oost en N. West strekte, wierden de Modderpramen en Vlotschuyten gelijk als van zelfs voort gedreven, waar door dit Desseyn, door zegen van den Hemel, te haastiger wierd uytgevoert. De Overste *Ioseph* met zijn Ruyters volgde mede te Water in Modderpramen en op Vlotschuiten na. Door de *Uytermeerse Sluys* was de Colonel *Nieuwland*, met zijn toegevoegde Troupen te Scheep op *Ankeveen*, en zoo voorts tegens '*s Graveland*, aan *Ian Slaap en Brug* gevaren, en vatte daar post, als mede tot *Cortehoef*. *Nieuland* wierd, zoo haast die van *Naarden* 't gewaar wierden, door 150 man besogt, die daar op aan vielen; de *Fransen* retireerden eerst in 't Schouts Huys, 't welk na een hevig gevegt in de brand raakten, voorts de Hey over, latende drie van de haren op de plaats doot leggen.

Zijn Hoogheyt komt in de Loosdregt. Zijn *Hoogheyt* quam in de voornacht aan gemelde *Brug* in de *Loosdregt*, en nam voor eerst zijn verblijf in 't Jagt van de Stad *Amsteldam*: Op welke nacht een party *Fransen*, de Brandwagt by de *Zijper* of de nieuwe *Loosdregtse* Kerk geposteert leggende, quamen bestoken; op 't geven van vuur ter wederzijde op den anderen, geraakte 't Leger in alarm, waar op de *Fransen* door gingen, latende 2 dooden, doch op 't hembt uytgeschut, leggen; op de eene zijn borst lag een briefje, daar op stond de naam van *Monsr. Chauneus*, de ander was een Switser.

Des Vrydags zag men omtrent *Hilversum* een troup van 2000 *Fransen* te paard, maar naderde de onse niet: ondertusschen waren noch twee affnijdingen tot aan 't Gerecht en de Koorn-Molen gemaakt.

Zijn Hoogheyt commandeert de Ruytery op de Hey. Zijn *Hoogheid*, na dit alles volmaakt zijnde, commandeerde des Saturdags de Ruyterye op 't harde, rangeerde deselve daar in battaille, die 9 Wagens met Proviand geladen, komende van *Uitrecht*, en gaande na *Naarden*, weg namen.

De Spaanse Ruytery passeeren den Amstel. De Sondag daar aan, quam *Don Anthonio d'Agourta* (namaals Gouverneur van de Spaanse Nederlanden, als doen genoemt de *Marquis de Gastanaga*) met de Spaanse Ruyterye de *Amstel* langs, en marcheerde mede over de Schipbrug by den *Omval*, trokken voorts op *Weesp* na

Anke-

1673. *Ankeveen*, op *s'Graveland*, die des Maandags op de Heyde met de Ruytery van 't Leger onder zijn *Hoogheyt* conjungeerde, waar op de *Grave van Waldek*, uyt last van hooggemelde *zijn Hoogheyt*, daar onder den Generaal Majoor *Fariaux*, met een gedeelte van de Ruytery, *Naarden* berende, waar op 't gros van 't Leger zelfs onder *zijn Hoogheyt* wierd gevolgt. Dese aanslag wierd zoo geheim en in stilte uyt gevoert, dat de onse het harde onder de voeten hadden, eer *Duc de Luxenburg*, die tot *Utrecht* lag, het gewaar wierde. Dese uytvoering was de eerste grondslag, daar op den Heere *Prince van Oranje*, onder Gods genadige zeegen, de verdere vryheyt van den Staat, welke noch heden duurt, op gegrontvest heeft, en dese Stad *Amsteldam* van meerder zwarigheyt bevrijde.

Naarden werd bevest.

Men alarmeert den Vyand, door Uytleggers voor Bommel;

Om de Vyanden een diversie te maken, en dese aanslag te gemakkelyker werkstellig te maken, en de *Fransen* alle nadenken daar van te benemen, wierden verscheyde Uytleggers voor *Bommel* gesonden, die met het Kanon daar dapper op vuur gaven. Hier ter Stede had men veel Tamboers aangenomen, die men t' scheep na de *Gelderse* en *Overysselse* kusten zond, waar mede men aan die kant, als of 't op *Campen* gemunt was, dede alarmeeren, te welker tijd men 't Leger voor de Stad *Naarden* sloeg, 't zelve circumvalleerde, Batteryen opwierp, en de Trencheen opende. Zijn *Hoogheyt* had het Hooftquartier tot *Bussen*, en op den 8 *September* begon men de Stad, zynde 't Geschut en Ammunitie van *Amsteldam* gekomen, te beschieten. 3 Batteryen waren aan de Land kant, een voor de Huyser-poort, een aan de weg na den Ontfanger *Uyttenbogaards Hofstede*, en de derde voor de Turf-poort, twee drijvende Batteryen lagen in Zee, en een in de Vaart na *Muyden*, met welk men de Stad geduurig beschoot, terwijle met de Approchies de Stad wierd genadert. Die van binnen antwoorden met haar Canon, maar duurde niet lang, ter oorsaak zy in 't kort alle waren lam geschooten. Op den 11 dito raakte men onder de Contrescharpen, waar op besloten wierd, 't Ravelijn voor de Huyser-poort te bestormen, 't welk door 't Regiment van Colonel *Palm*'s nachts ten 11 uuren wiert ondernomen, terwijle zulks van de Marquis *de Wargnies* met zijn Regiment aan de andere zijde mede wierd gedaan. Men maakte zich meester van de Contrescharpen, als mede wierd het Ravelijn ingenomen, en zoo wanneer de Colonel *Palm* wel was ondersteunt, de Stad was stormenderhand verovert geworden.

als mede op de Gelderse en Overysselse Kusten.

Naarden belegert;

word bestormt.

Ondertusschen was de Baron de *Truchses* met 300 paarden de weg na de *Veurst* en *Zoestdijk* op party uyt gereeden, die in een *Franse* hinderlaag vervielen, alwaar scherp wierd gevochten. De Ritmeester *Helmskerk*, en verscheyde andere bleven dood.

Ritmeester Heemskerk blijft doot.

Des anderen daags na de storm, en 't bemachtigen van de Contrescharpen, sloegen de *Fransen* de Chamade: 't accoord getroffen zijnde, trokken 3000 man sterk met Bagagie, Wagenen, Vliegende Vaandels, en 2 stukken Kanon op den 13 *September* daar uyt, en wierden na *Arnhem* geconvoyeert.

Die van Naarden slaan de Chamade.

Geven de Stad over, en trekken uyt.

Dit winnen van *Naarden* dede dese Stad ruimte verschaffen. *Ziet hier verder van 't tweede Deel van 't Ontroerde Nederland.*

Tot *Breukelen* verlieten de *Fransen*, na datse 't Huys te *Gundersteyn* hadden laten springen, haar posten, vluchten na *Uytrecht*, waar na 't Leger van voor *Naarden* na *Braband* trok. De *Spaanse* Ruyterye marcheerde door dese Stad, als mede verscheyde andere Ruyter benden, en bedreven op de weg veel moedwil, zoo dat by den Staat met een Placcaat daar tegens in dato den 14 *October* 1673. moest worden voorsien.

De Fransen verlaten haar Posten op de Vegt;

Op den 21 dito wierd door 't heele Land een Dankdag gehouden, des avonds heerlijk geviert, en 't Kanon van de Wallen afgeschooten.

waar over men een algemeene Dankdag houd.

Waar na zijn *Hoogheyt* voor *Bon* trok, 't zelve bemachtigde, wierden de *Fransen* die noch in de *Vereenigde Nederlanden* waren, bang, datse daar stonden als ingeslooten te worden; verlieten eerst *Woerden* den 3 *November*, daar op *Uytrecht* op den 23 dito volgde; aanstonds wierd alles nevens andere verlatene plaatsen, by 't Staaten volk beset.

Zijn Hoogheyt trekt met 't Leger na Bon.

De Fransen verlaten d'ingenomen Steden.

Dusdanig is *Amsteldam* rontomme van de *Franse* magt, waar inne zy 17 a 18 Maanden lang waren, als gesloten gehouden geweest, verlost; want eer 't Jaar 1673. eyndigde, hadden de Vyanden dese Posten, Steden en Sterktens al verlaten; als in Groeningerland *Winschooten*, *d'Oude*, *de Booner*, *en de Nieuwe Schants*; ook de *Eyler* en *Kuynder Schants*. In Gelderland, *Hattum*, *Harderwijk*, *Wageningen*, *Bommel* en *Doesburg*. In Braband, *'t Fort Crevecœur*, de *Schants ter Engelen*, en *d'Orte Schants*. In Over-Yssel, *Campen* met de *Schantsen*, *Geelmuyden*, *Vollenhoven*, *Blokzyl* en *Steenwijk*. In Drent, *Meppelen*;

pelen; *Coeverden* was in 't laatst van 't jaar 1672. met verrassinge ingenomen. In 't Sticht Utrecht, *Rheenen*, *Wijk te Duurstede*, *Amesfoort*, *Utrecht*, *Oudenaarden*, *Ysselsteyn* en *Montfoort*. In Holland, *Vianen*, *Heukelum*, *Leerdam*, *Asperen*, *Woerden*; *Naarden* was na weynig dagen Belegerings verovert. Dus wierden alle Plaatsen by na alsoo ras door de Vyanden, als zy die hadden ingenomen, weder verlaten.

Op den 6 *December* wierd over dese verlossinge door de heele *Staat* een Dank- en Bededag gehouden, des avonds alle vreugde-teekenen betoont, 't Canon gelost, en de Klokken geluyt, &c.

Word nochmaals een Dankdag gehouden.

ACHT EN VYFTIGSTE HOOFT-STUK.

KORTE INHOUD.

De Franschen verlaten de rest van de Vereenigde Nederlandsche Provincien; deselve Provincie in de Unie herstelt. Zijn Hoogheyd word Erf Stadhouder gemaakt. Den Hr. de Ruyter word Luytenant Admiraal Generaal; gaat met een Vloot na Martenico. Zijn Hoogheyd werd ontlast van 2 Millioen schulden, en gebeden zijn Persoon niet zoo licht te hasardeeren. Een Orcaan, veroorsaakt veel schade. De Ceurvorst en Ceurvorstinne van Brandenburg komen hier in de Stad; worden heerlijk getracteert. Oorlog met Zweeden; der zelver Effecten gelast op 't Raadhuys te brengen. De Ruyter slaat met de Franschen in de Middelandsche Zee; blijft dood; word hier begraven. Resolutie tot Vrede der Kerken alhier, dienden ook ten zelven eynde voor andere Kerken. 't Begin van 't Jaar 1678. schikte zig tot Vreede. De Hartog van Jork komt hier in dese Stad. Vondels Dood. Begraaf-plaats in de Nieuwe Kerk. De Veld-Maarschalk Wirtz in de Oude Kerk met Statie begraven. Den Staat resolveert 36 nieuwe Oorlog-schepen te bouwen. De Burgermeester Valkenier sterft. Vervolginge in Vrankrijk veroorsaakt vluchten; worden hier wel ontfangen; 't Burgerschap en de Gilden geschonken; 3 Jaren vryheyd van Accijs gegeven; de Vervolginge werd sterker; de grootheyd van 't getal der Vluchtelingen. Voorslag der Clersie aan de Kerke van Charenton, om die met haar te vereenigen; het Vluchten vermeerdert. Vrankrijks opgesogte pretexten; neemt 't Land en Stad Luxemburg in. Van 's Lands Vloot, onder den Lt. Admiraal Willem Bastiaansz., tot Gottenburg geweest hebbende, vergaan verscheyde Schepen voor 't Land en de Hollandse Kust. Capiteyn de Wit en Soon worden in de Nieuwe Kerk begraven. De Vervolginge verswaart noch al in Vrankrijk; die in dese Stad komen worden onderhoud verschaft. Vrankrijk vervolgt ook de Waldensen. Vrankrijk staat na de Monarchie; wint meer met de Dependentie, als den Oorlog; bekommert de Koopvaarders van desen Staat; Declareerd den Oorlog. Brand in de Meyerye van den Bosch. De Protestanten zijn in Engeland niet zeker; geven aan haar Hoogheden een Protest over. De Prins werd bewogen na Engeland met een Krijgsmacht over te steeken; blijdschap daar over; word tot Koning en Koninginne gekroont; daar over men een Dankdag houd; hier daar over treffelijk geviert. Tromp sterft, en tot Delft begraven.

1674. 't JAar van duysend zes honderd vier en zeventig stelde zig genoegsaam met gedachten van een algemeene *Vreede*, en bysonder met die van *Engeland*, in.

De Franssen verlaten de rest van de Vereenigde Nederlanden.

De Vyanden in de overheerde Provincien van de *Vereenigde Nederlanden*, zag men nog al preparatie maaken, als genoodsaakt wordende, het geene datse noch in hadden, mede te verlaten: Want na datse de Steden diese verlieten zoo veel geld afgeparst hadden als 't doenlijk was, vertrokken zy.

Drie overheerde Provincien in de Unie herstelt.

Men delibereerden in 't bysonder om de 3 Provincien door de Fransen verlaten, als *Gelderland*, *Utrecht* en *Over-Yssel*, te herstellen in de *Unie*. *Ziet daar van de twee Jarige geschiedenisse van 't Jaar* 1674, en 1675.

Aan *zijn Hoogheyd den Heere Prince van Orangie*, wierd van wegens de *Steden* van *Holland*, op den 2 *February* deses Jaars, *het Erf-Stadhouder, Capiteyn en Admiraalschap Generaal van de Provincien van Holland en West-Vriesland aan zijn Mannelijke Kinderen, Kinds-kinderen, Descendenten, en verdere Nakomelingen, die hoogst gedachte zijne Hoogheyt en desselfs wettelijke Kinderen, Kinds-kinderen, Descendenten, en verdere Nakomelingen in wettige Huwelijk zullen komen te procureêren, opgedragen.*

Zijn Hoogheyd word Erf-Stadhouder gemaakt.

Den 21 *February* stelde *zijn Hoogheyt de Heer de Ruyter* tot *Lt: Ad: Generaal* aan, en gaat met de Vloot na *Martenico*; *Siet 't Leven en Bedrijf van de Ruyter, fol.* 885.

De Heer de Ruyter word Lt. Admiraal Generaal, en word met een Vloot na Martenico gesonden.

In *April* sloeg de Stad van *Amsterdam* ter Vergaderinge van *Holland* voor, hoogst gemelde *zijn Hoogheyt* te ontlasten van twee Millioenen schulden, en die by overstellinge der zelve tot last van de *Provincie van Holland* over te brengen, tot bewijs van dankbaarheyt wegens zijne goede diensten, en om dezelve meer aan te moedigen om zich in den Huwelijken Staat te begeven; hier voegden straks haar d'Edelen met een hertelijke danksegginge by, en wierden ook van de meeste Steden daar in gevolgt.

Zijn Hoogheyd ontlast van twee Millioenen,

Na de Slag van *Senef* wierd ook door die van *Amsterdam* ter Vergaderinge van *Holland* op den 17 *Augusty* voorgeslagen, of men *zijn Hoogheyt* niet behoorde te bedanken voor de groote dienst, den *Vaderlande* in

en gebeden zijn Persoon in Battaille noch in Belegeringen zoo licht

1674. *niet te hasardeeren.* in dese gelegentheyt gedaan; met versoek hy wilde doch zijn persoon, waar aan 't Land ten hoogsten gelegen was, zoo veel mogelijk, buyten gevaar houden, 't welk zag op de drift, waar door gemelte *zijn Hoogheyt* zich in dese slag onder den Vyand had begeven, en onder deselve gevochten: te meer noch, dewijle hoogst gemelte *zijne Hoogheyt* zich in 't Leger voor de Stad *Grave* begaf, en zich zelve niet en ontsag in de Loopgraven te wagen, welke belegering hy ook zoodanig voortsette, dat *Mr. Chamilly* 't teken dede van te parlementeren, en gaf de Stad Grave over.

Wind de Stad Grave.

1675. *Komst van de Ceurvorst en Ceurvorstinne van Brandenburg, en worden heerlijk getracteert.* Ter midden Somer van 't Jaar 1675, quam de Heer *Ceurvorst* nevens de *Ceurvorstinne van Brandenburg*, verselt door *Prins Maurits* en de *Prins van Koerland*, hier in dese Stad, en wierd den 17 *Juny* op de Groote Zaal van 't Stadhuys zeer magnificq door de *Heeren Burgermeesteren* getracteert.

Oorlog met Zweeden. Na dat by den *Staat* den Oorlog tegens *Zweden* was verklaart, en die tegens deselve in *Stokholm* op den 6 *July* afgekondigt, waar by alle de goederen die de Vereenigde Nederlanden toequamen, in versekeringe, met versegelinge der Pakhuysen wierden genomen, en op de uytstaande schulden de hand leyde, de boeken op 't Raadhuys dede brengen, ook eenige Factoors in versekeringe, alle Schepen van de *Hollanders* weg nam, en alle gemeenschap en Koophandel verboden &c., wierd het zelfde ook hier te Lande gedaan; en dewijle de meeste Effecten, die wel wegens de Nederlandsche Koopluyden in dat Rijk gevonden wierden, wel meest hier tot *Amsterdam* t'huys hoorden, zag men ook de volgende Waarschouwinge hier ter Puye van 't Stadhuys afkondigen.

Zweedse effecten gelast op 't Raadhuys te brengen.

Waarschouwinge dien aangaande. *WY Burgermeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam, doen te weten; nademaal mits den opgeresen Oorlog tusschen den Koning van Zweden en den Staat der Vereenigde Nederlanden, de zelve Koning buyten alle verwachtinge, en onaangesien de Heeren des zelfs Ministers in den Hage en tot Stokholm haar Hoog Mog: in sijne Majesteits name, zoo by monde als by geschrifte versekert hadden, des zelfs intentie te zijn, dat by voortgang van de lang gevreesde rupture, de Commercie en Navigatie tusschen wedersijds Ingesetenen zoude mogen werden gecontinueert, echter ordre gegeven heeft, dat in alle zijne Majesteyts Rijken, Landen en Steden, op eene zeer rigoureuse wijse gerecercheert, aangehaalt, en gearresteert zouden werden, alle Schepen, Goederen en Effecten, den Ingesetenen deser Landen toebehoorende, en dat daar van, mitsgaders van de opgevolgde effective saisie, kennisse gekomen zijnde aan de Hooge Regeeringe deser Landen, die van deselve Regeeringe by forme van Retorsie goet gevonden en geordonneert hebben, insgelijks alle Schepen, Goederen en Effecten; Onderdanen en Ingesetenen van Hoogstgemelde zijne Majesteyts voornoemde Rijken, Landen en Steden toebehoorende, en hier te Lande bevonden werdende, by provisie mede te doen aanhalen, saiseren en arresteren. SOO IS'T, dat wy in opvolginge van de goede en ernstige meininge van hooggemelde hooge Regeeringe, alle Koopluyden, Factoors en andere Ingesetenen deser Stad, onder de welke eenige Sweedsche Goederen, Koopmanschappen, of andere Effecten berustende zouden mogen zijn, of die daar van eenige directie, opsicht of administratie zouden mogen hebben, wel willen hebben waarschouwen, ordonneeren en gelasten, gelijk wy waarschouwen, ordonneeren en gelasten by desen, dat zy lieden alle de zelve Zweedsche Goederen, Koopmanschappen en andere Effecten, hoedanig deselve zouden mogen zijn, aanstonds na de publicatie deses (immers uyterlijk binnen den tijd van acht dagen) ter Secretarye deser Stad zullen hebben aan te geven en bekent te maken; verbiedende voorts van nu af aan wel expresselijk, de voorsz. Zweedsche Goederen, Koopmanschappen, en andere Effecten, of eenige van de zelve te vervoeren, verkoopen, vervreemden, transporteren, of zich van de zelve te ontmachtigen, werwaards en aan wie het ook zoude mogen zijn, als blijvende gehouden aan den Staat te verantwoorden alle zoodanige Goederen en Effecten, als contrarie dese Ordonnantie vervoert, verkocht, vervreemt, getransporteert of ontmachtigt zullen zijn, en dit alles by provisie tot nader ordre van den Staat.*

Aldus gepubliceert van de Puye der Stad Amsterdam, den 31 *July* 1675.

In kennisse van my Secretaris

G. HOOFT.

Na de togt van *Martinico*, de *Heer Lt. Ad: de Ruyter* gereverteert zijnde, is hy na de Middelanse Zee gesonden, daar hy in een Zeeslag in 't begin van *January* onder 't *Eyland Sicilien* tegens de *Franssen* sloeg, in welke hy aan de voet gequetst wierd, quam te sterven. *Siet in zijn Leven en Bedrijf fol.* 897. &c. *de heele Historie.* 1676. *Den Ad: de Ruyter Vecht met de Franssen, blijft Dood.*

In *February* quam 't Lijk van wijlen de *Heer Admiraal de Ruyter* tot *Rotterdam* aan,

aan, 't welk op den 18 *Maart* met groote solemniteit in de *Nieuwe Kerk* alhier

en word Begraven. wierd begraven. *Siet na vooren 't IV. Boek, in de Beschrijvinge van de Nieuwe Kerk, en in 't Leven van de Ruyter, van fol.* 997 tot 1014 toe.

Hier tot *Amsterdam* wierd onder de Politique Regeeringe een loffelijke Eenigheyt bespeurt, en dewijle zich in het Kerkelijk, tusschen de zoo genoemde *Voetianen* en *Coccejanen* ontrent de uytlegginge van sommige Schriftuurlijke Texten, het de eene dus en de andere zoo verstonden, 't zelve dan by de eerste een schadelijke nieuwigheyt wierd genoemt, dat *Holland* zeer door sweefde, en om die hier in dese Stad geen wortel te doen schieten, gaven de wijse Regeerders de Kerkelijke genoeg te verstaan, dat zulks te hooren, haar niet aangenaam was; waar op, om alle tweedracht hier in 't Kerkelijke voor te komen, de volgende Resolutie by de E. Kerkenraad wierd genomen.

1677. *Resolutie van de Kerkenraad alhier, tot Vrede der Kerken,* *ALsoo in de Kerke Gods niet dienstiger is, als, nevens de heylige waarheyt, de eenigheyt des Geestes te behouden, door den band des Vredes, zoo is 't, dat de Dienaren des Goddelijken Woords deser Gemeente, tot conservatie van de goede Vrede, die altijd onder ons geweest is, ende noch is, zijn te rade geworden, haar onder malkanderen daar over te bespreeken; en zijn het eenpariglijk, en onder haar allen eens en Accoord geworden, den Vrede te bewaren door dese hier na volgende Articulen, diese met onderlinge handgevinge, hertelijke bewegingen, belofte van onverbreekelijke vrede en vriendschap, en vrolijke dankseggingе tot God, bevestigt hebben, namentlijk:*

Articulen tot onderhoudinge van Vrede en Eenigheyt onder de Predikanten der Duytsche Gereformeerde Kerke van Amsterdam, eenpariglijk by hun allen aangenomen den 21 January, Anno 1677.

1. *DAt men zal blijven by de orthodoxe waarheyt, waar in de Gereformeerde Leeraars eens zijn, volgens Gods Woord, en de gewoonlijke Formulieren der Gereformeerde Kerke, die in de Catechismus, Confessie en Canones Synodi Nationalis Dordracenæ begrepen zijn: en dienvolgende te erkennen en te bekennen, datter, nopende de Theologie en Religie, onder de Collegen geen fundamenteel verschil is, ook dat men, zoo veel mogelijk is, daar na zal trachten, om het zelve te gevoelen, en het zelve te spreken.*

2. *Dat men in Broederlijke Liefde, Vrede en Eenigheyt met malkanderen zal omgaan, en zich zorgvuldelijk wachten voor alles wat daar tegen strijd: Dienvolgende malkanderen by de Heeren van de Regeering, Ledematen der Gemeente ofte andere, niet zal zwart of verdacht maken, op eenigerley wijse, 't zy in het openbaar of in het bysonder.*

3. *Die Stukken, waar in dat men zoude mogen verschillen van zijn Medebroeders, niet voor te geven van zulk een gewichte en importantie te zijn, dat zonder de zelve de Heylige Schriftuur niet wel, noch ter Zaligheyt kan verstaan of gepredikt, en het Rijke Christi niet bevordert worden.*

4. *In ongewoone en buyten Schriftuurlijke Spreekwijssen, en niet fundamenteele Stellingen, die misnoegen en opschuddinge zouden konnen veroorsaken, zich in Predicatien en Catechisatien te matigen; ende als men de zelve zomtijds quame te uytten, ofte te gebruyken, dan t'elkens zoodanigen verklaringe daar by te doen, waar uyt zelfs voor de Gemeente blijken kan, dat men van de gewoonlijke Leer der Gereformeerde Kerke niet af en wijkt.*

5. *In het beroepen van een Predikant, zoodanige Persoonen in consideratie te nemen, die van een moderaat en vreedsaam Humeur zijn, en bequaam, om dese Vrede, tot stichtinge der Gemeente, te onderhouden, zonder aanmerkinge op wat Academien die zouden mogen gestudeert hebben, en daar over alvoorens Broederlijk met malkanderen te spreeken en te confereeren.*

6. *Als yemand hier tegens mocht peccceeren, de zelve eerst Broederlijk daar over aan te spreeken, om alle verwyderinge voor te komen.*

Welke Articulen de E. Broeders Ouderlingen gecommuniceert en voorgelesen zijnde, hebben zy de zelve met zeer goet genoegen en groote vreugde aangehoort, gelaudeert, en eenpariglijk geapprobeert, uytgesondert Zeger Corcelis, en Philip d'Orville, die absent waren; doch zal haar dese toestemminge, als zy in de Vergadering tegenwoordig zijn, mede afgevordert worden: Ende zijn ook dese Articulen by de tegenwoordige te zamen vergaderde Broederen, Predicanten en Ouderlingen in een Kerkenraads Resolutie geconverteert, vast gestelt, en van allen eenpariglijk aangenomen, om oprechtelijk, getrouwelijk en zorgvuldig gepractiseert te werden, op dat alsoo de Vrede, tot bysondere stichtinge van dese bloeyende Kerk wel bewaart en onderhouden werde: Waar toe de God des Vredes zijnen Zegen geve. Amen.

En zullen ook dese Articulen de inkomende Predikanten in dese Kerke ende Gemeente, zoo wanneerse Sessie in dese Vergaderinge nemen,

men, werden voorgelesen, om haar daar mede te conformeeren.

Actum in de Kerkenraads Vergaderinge tot Amsteldam, den 28 January, Anno 1677.

dient ook tot Vreede in de andere Kerken. Dese genomen Resolutie der *Amsterdamse Kerke*, dienende tot het bewaren van de Vreede in de zelve, wierd in de andere *Kerken* in de *Nederlanden*, ook meest nagevolgt.

1678. 't Jaar van 1678. deede zich op tot het voorbereyden van een Vreede met *Vrankrijk*, daar op de Heer *Beverning* na de *Koning van Vrankrijk* wierd gesonden, die by dezelve Audientie hadde. *Vrankrijk* sloeg Conditien voor, waar op by dese *Stad* 't werk gepouseert wierd, om een end van den Oorlog te bekomen: Tot *Nimwegen* was de Handel-plaats; de Vreede wierd den 10 *Augusti* getekent. Middelerwijle was zijn *Hoogheyd* na 't Leger in *Braband* vertrokken, sloeg de *Franssen*, onder *Duc de Luxemburg*, voor *Bergen in Henegouwen* op den 14 dito op, als wanneer hy noch geen kennisse van de geteekende Vreede hadde. *Ziet hier vorder van de Hollandse Mercurius op 't Jaar 1678. &c.*

Dit begin van 't Jaar schikt zich tot Vreede.

De Franssen door zijn Hoogheyd voor Bergen geslagen.

De Vreede word gemaakt.

1679. 't Volgende Jaar zag men, wegens de onlusten die in *Engeland* zweefden tussen den *Koning* en *'t Parlement*, den *Hertog* en *Hertoginne van York*, die *Engeland* daarom voor een tijd moesten verlaten, hier in de *Stad*, besichtigende alles; als mede andere Steden.

Door de onlusten tusschen den Koning en 't Parlement quam den Hertog van York hier.

In 't begin van dit jaar stierf hier den beroemden Nederduitschen Poëet *Joost van den Vondel. Zijn leven is door de Heer Brand by zijn werken uytgegeven; en zijn Grafstede is in 't IV. Boek in de Beschryvinge van de Nieuwe Kerk te zien.*

Joost van den Vondel sterft.

Het Lijk van den Heer Veld-Maarschalk *Paul Wirts* van *Hamburg*, alwaar veel is te doen geweest over de Erffenisse van sijne Goederen, doch na 't zelve was afgedaan, en gedachte Goederen gegeven waren in handen van den Voogt van sijn nagelaten Dochtertje, tot *Amsterdam* gebracht zijnde, is aldaar op den 24 *October* begraven met de navolgende Statie: Eerst quam de Soldatesque, met de Trompen neerwaards en slepende Pieken, onder den Heer Capt. *Geelvink*: voorts 14 Aansprekers, met lange Mantels: 18 Stads Boden: een Keteltrommel te Paarde: 4 Stads Trompetters te Paarde: 't Paard in Rouw, met de Wapens van de Baronny van *Ornholm*: de Standaart van de Baronny van *Ornholm*: de 4 Quartieren, elk bysonder gedragen: 't groote Wapen van den Veld-Marschalk: den Standaart met het Devijs: de Sporen: de Handschoenen: de Degen: 't Helmet: de Wapen-Rok: 't Paard van Batailje, met de Wapens van den Overledene: den Standaart met het Wapen: een Man in 't Curas te Paard: het Lijk, getrokken door 4 Paarden, alle in den Rouw, en met Wapens behangen, zijnde de Kist gestelt onder een Fluweel Verhemelsel, welkers Kleed opgehouden wierd van 4 Land-Capiteynen, 2 groote Vanen waren gerecht op de Wagen daar 't Lijk op stond: Hier op volgden de Magistraaten na haar rang, nevens andere Collegien: de Burgery, &c. Dese Statie ging van de Oude Schans, de Snoekjes-brug over, de Hoogstraat door, de Kleveniers-burgwal langs, voorby 't Dolhuys en de Nommer-huysen, de Doele-straat in, voorby de Reguliers Toren, door de Kalver-straat, over den Dam, de Warmoes-straat in, en zoo in de Oude Kerk. De lofbare deugden van dien braven Man zyn onverstorven gebleven in de memorie van alle menschen. *Ziet zijn Grafstede in de Beschrijving van de Oude Kerk, beschreven in 't IV. Boek.*

De Veld-Maarschalk Wirts begraven in de Oude Kerk.

De *Regeeringe van Amsterdam* trachtende tot handhaving van de Negotie, ook de veyligheyt van de Zee te behartigen, gaven de Vergaderinge van *Holland* in bedenken of niet dienstig was nieuwe Schepen van Oorloge aan te bouwen; de reden was, om de Zee ten allen tijden daar door voor dese Landen open te houden, als gebleeken is by de uytkomste van voorige Jaren, wanneer *Vrankrijk* meester was van drie Provincien, en de kusten van *Overyssel, Gelder* en *Goyland* langs de Zuyder-Zee, egter de Zeegaten vry voor de Negotie gehouden wierd, en de Inwoonderen niet te min in hare welstand bleven. Op welker voorslag ook by den *Staat* geresolveert wierd 36 Oorlog-schepen op nieuw aan te bouwen. 1680.

Den Staat resolveert 36 Oorlog-schepen te bouwen.

Op den 6 *November* is de Heer *Gillis Valkenier* Raad, veel malen het Burgermeesterschap bekleed hebbende, overleden: Een Man van uytnemende geleertheyt, welsprekende, had groote ervarentheyt in zaken van Staat, gelijk in voorige Jaren, tot verwonderinge van yder, in veel voorvallen heeft uytgeblonken.

De Heer Burgermeester Valkenier overleden.

In 't midden van 't Jaar 1681. waren al verscheyde Huysgesinnen van de Protestantse Religie, die *Vrankrijk* hadden verlaten, hier ter Steden ter woon gekomen; welke by Requeste aan *Burgermeesteren* versochten, hier vry te mogen Neeringe doen, Handwerken en Fabrik maken. De *Regeeringe* dan overwegende, dat by verscheyde nabuurige *Steden* en *Provincien* zeer veel voordeelen wierden aan deselve aan- 1681.

Vervolging in Vrankrijk.

aangeboden, die uyt andere Landen quamen daar ter neder te zetten, tot het exerceeren van hunne respective Neeringen en Handwerken. En alsoo het aanqueeken van Handwerken en Manufacturen de heele welvaart van *Haarlem* en *Leyden* in voorige tijden heeft verwekt, hoe naakt en arm de geene, welke zich aldaar te dier tijd neder geset hebben, ook zijn geweest, zoo was dan 't Raadslot, zoodanige wel te ontfangen, tracteeren, en meer voorrechten te geven; in hope, de aanqueekinge van de *Manufacturen* hier ter Stede, zoo wel als elders anders, zoude gemaakt werden. Hier op wierd aan dese, en die noch meerder haar hier zouden komen ter neder te zetten, eerst het Burgerschap geschonken, en voor 3 Jaren vrydom van Impoften, en vorders gedispenseert van de respective Gildens, met toelatinge van hunne Ambachten en Winkelneeringe te exerceeren.

De Vluchtelingen worden wel ontfangen.

Geven haar 't Burgerrecht en 't recht der Gilden; ook 3 Jaar vry Accys.

Zoo haast den *Koning van Vrankrijk* een Declaratie op den 17 *Juny* 1681. tegens die van de Gereformeerde Religie gelijk in de *Hollandse Mercurius* van dat jaar op *pagina* 146. te lesen is, hadde doen aan 't licht geven, zag men dat de Ouders hare kinderen, 7 jaren oud zijnde, tot de Roomse Religie moste opbrengen, zelfs alsse noch geen kennisse van 't eene noch 't ander hebbende, zagen veele wel, dat men haar kinderen daar toe zoude persuadeeren en deselve van haar afgerukt zoude worden; daar op volgde, dat zich de meeste Gereformeerde, *Vrankrijk* uyt vluchten, en naar andere Landen begaven; zommige begrooten 't getal der Huysgesinnen wel van over de 100000; waar van zich hier ter Stede op de boven genoemde resolutie veele quamen ter neer zetten.

De Vervolging word sterker.

't Getal der Vluchtelingen.

1682. 't Jaar daar aan volgende, vervolgde de *Clersie* in *Vrankrijk* de Gereformeerde op een bysondere maniere, by deselve wierd, door ordre van de Koning een ontwerp, bestaende in XVI. Art. aan de Consistorie van *Charenton* voorgedragen, welk zoude strekken, om de Gereformeerde met de Roomsche te vereenigen. *Ziet de Hollandse Mercurius op 't jaar 1682. pag. 147. &c.*

Voorslag van de Clersie om de Gereformeerden te bekeeren.

Naar alle dese beweeginge van Conscientie-dwang in *Vrankrijk*, veroorsaakt dat zich noch meerder Volk herwaards aan begaf.

De Vlucht wert sterker.

1683. *Vrankrijk* blijvende eyschen satisfactie van *Spanjen*, heeft de Stad *Luxenburg* geblocqueert, ook belegert en ingenomen.

Vrankrijk neemt de Stad Luxemburg in.

1684. 's Lands Vloot onder den Heer *Willem Bastiaensz. Luyt. Admiraal*, een reys na *Gottenburg* gedaan hebbende, quam in *November* weder voor dese Kusten te arriveren, als wanneer haar een harde storm beliep. Die van de Maas raakten binnen, maar die in Tessel moesten binnen wesen, als die tot *Amsterdam* en in 't *Noorderquartier* t'huys hoorden, moesten buyten blyven, zoo dat 'er eenige van die zijn gebleven; als 't Schip *Hollandia*, voerende 84 stukken en 450 man, wesende de Vice-Admiraal van dese Stad, en by de *Grave van Stirum* gecommandeert, die zijn volk op 't Schip van Capiteyn *Elzevier* bergde, en ging voor Tessel te gronde. 't Schip *Woerden* met 72 stukken en 350 man, by Capt. *de Wit*, Zwager van den gestorven *Luit. Admiraal Generaal de Ruyter*, gecommandeert, die ook met zijn Zoon en al 't Volk, op 58 man na, ontrent Kamperduin verdronk. 't Schip de *Tijdverdrijf* van 54 stukken en 230 man, gevoerd by Capt. *Hartwijk*, die met 14 a 15 man alleen aan Land quam, en de rest verdronk. De *Prins te Paart* met 54 stukken en 230 man, by Capt. *Jan Minne* gevoert, is met alle 't volk gebleven. 't Schip *Leeuwen* met 54 stukken en 230 man, gevoert by Capt. *Jillis Schey*, stiet in de grond, doch de Capiteyn en al het volk quam daar behouden af. 't Schip *Gouda* met 42 stukken en 175 man, gevoert by Capt. *van Zeyl*, ging in 't inkomen van Tessel te grond, dog de Capt. en 't meeste volk quam daar af. De Vice-Admiraal *Vlug* van *Enkhuysen* weet men niet waar gebleven is. Dit trof 't *Collegie ter Admiraliteyt* zeer; en men bequam in dese Stad veel armen Weduwe en Wesen. Daar bleven ook verscheyde Koopvaarders, waar van de geinteresseerdens de schade best gevoelt hebben.

's Lands Vloot onder de Lt. Admiraal Willem Bastiaansz. gaat na Gottenburg. Komt weer voor 't Land; word van een zware storm beloopen, waar door verscheyde Schepen komen te blijven.

De Capiteyn *de Wit* en zijn Zoon aan Strant komende aandrijven, zijn beyde hier in 't Graf van de Heer *Generaal Luytenant Admiraal de Ruyter*, in de Nieuwe Kerk met groote statie begraven. *Ziet in de Beschrijvinge van de Nieuwe Kerk.*

1685. In 't Jaar 1685. was de Vervolginge tegens de Gereformeerde in *Vrankryk* zoo zwaar, dat het getal der vluchtende uyt alle plaatsen na *Engeland*, *Duitsland*, *Switserland* en *Holland* dagelijks vermeerderde. Die achterhaald wierden, bandense de Mannen op de Galeyen; de Vrouwen stakense in Kloosters, en zettense tussen vier muuren. De vervolginge ging niet alleen over ingeboorene Fransen, maar ook over genaturaliseerde Hollanders, ja zelfs haar Consul *de Beye* tot *Nantes* was niet vry.

De Vervolginge in Vrankrijk verswaarde;

Ook zelfs over de Genaturaliseerden.

Om alles wat by dese vervolginge is voorgevallen op te stellen, is ons voornemen niet, maar zullen wy laten aan 't vervolg van de tijd. Ondertusschen qua-

quamen de Fransche Vluchtelingen met meenigte in dese Landen aan, want men smeet alle Kerken ter neer. Om dese
1688. vluchtende *Religions Verwanten*, die hier in de Stad quamen, te ondersteunen, wierden verscheyde Extraordinaire *Collectens* aangesteld; en met 'er tijd noch een andere Fonds tot geld-middelen bygebragt. *Ziet maar de resolutie by de Vroedschap op den 20 Mey 1688., genomen, &c.* zoo datse hier zeer wel onthaalt worden, en men ontfingse met open armen. De Krijgsbediende versag men met eenige Pensioenen. De Predikanten wierden by de *Staten van Hollant* over de Steden verdeelt, *Amsterdams* portie was, sestien.

Worden hier wel ontfangen en overwogen om haar onderhoud te geven.

De *Koning van Vrankrijk* zig in een volle rust bevindende, dede anders niet als de Gereformeerde in zijn Rijk uit te roeyen; hy persuadeerde den *Hertog van Savoyen*, om de arme *Vaudoisen* en *Waldensen* uyt de *Valleyen* van *Piemont* uyt te roeyen en te verdrijven; zoo dat, zoo hier als in andere Landen, meede *Collecten* tot onderhoud van gemelde arme Menschen, die aan verscheyde plaatsen haar hadden begeven, wierden aangestelt. *Siet hier van 't verhaal in de Hollandsche Mercurius op de Jaren 1686. en 1687. breder.*

Vrankrijk zit in volle rust en vervolgt alle de Gereformeerden; ook zelfs tot in Piemont.

Vrankrijk de Vreede van *Nimwegen* niet nakomende, zocht door een schijn van recht, 't welk de naam van Dependentien voerde, zijn voorgenomen *Monarchie*, zoo wel in tijd van Vreede, als in een staande, den Oorlog uyt te voeren; 't welk hy wel ziende dat andere *Potentaten*, en insonderheyt desen *Staat* met geen goede oogen konden aansien; 't begon de Koopvaarders deser *Landen*, in zijne Havens te bekommeren, op menigerhande voorwerpsels, ja nam de zelve in beslag, zoo dat hy den 28 *November* 1688. den Oorlog aan den *Staat*, voort daar op declareerde; waar op ook de Fransse Waaren hier te Lande verboden wierd. Hy liet in 't begin van de Winter 10 Dorpen in de *Meyerye van den Bosch* verbranden.

Vrankrijk staat na de Generale Monarchie; legt de Vrede van Nimwegen na zijn Interest uyt.

Bekommert de Koopvaardy-schepen deser Landen, en declareert dese Landen den Oorlog.

Brant in de Meyery van den Bosch.

In *Engeland* vonden veel van de *Protestanten* haar mede in geen zekerheyd, waar op de zelve aan hare *Hoogheden* de *Prince en Princesse van Orangie* een Memorie over gaven, zijnde vol bekommeringen, als dat de *Protestantse Religie* in *Groot Brittannien*, gelijk als in *Vrankrijk*, stond omgekeert te worden.

In Engeland zijn de Protestanten in geen zekerheyd. Leveren een Request aan den Prince van Orangie over.

Redelijk oordeelden haar *Hoogheden* dat Smeek-schrift; dies gaf zijn *Hoogheyd* een Declaratie uyt, behelsende de Redenen die hem bewogen met Wapenen in 't *Koningrijk van Engeland* over te gaan, waar door dan ook in deese Togt een goed succes is gevolgt. Doch alsoo wy ons, om kort te wesen, hier niet verder staan in te laten, wijsen wy den bescheyden Leser, aan het Boek genaamt *Engelands Godsdienst en Vryheyd hersteld*, door *Dr. Abraham van Poot* in 't licht gegeven.

't Bewegen van de Prins om na Engeland met een Krijgs-macht over te steeken.

Over dese gelukkige Expeditie van *Hoogst gemelde zijn Hoogheyd den Heere Prince van Orangie*, tot behout van de *Protestantse Godsdienst* in de *Drie Brittannische Koningrijken*, betoonden de *Engelschen* groote blijdschap; maar ook de *Zeven Provincien* weeken haar niet.

Blijdschap daar over, zoo in Engeland als hier.

Haar *Hoog Mog: de Heeren Staten Generaal* schreven een *Dank- Vast-* en *Beededag* over haar geheel gebied uyt, die den 30 *Maart* gehouden wierd, en over de *Krooninge* van haare *Majesteyten*, welk op den 21 van *Mey* door 't geheele *Land* treffelijk geviert wierd.

De Prins en Princes worden tot Koning en Koninginne Gekroont. Waar over een Dank- en Beede-dag word gehouden.

Hier tot *Amsterdam* luyde men driemaal de Klokken; men loste het Geschut op de toegangen van d' Amstel, Nieuwe-Brug, &c.; ook liet men de Vlaggen en Wimpels op de Schepen in het Y waaijen; men behing 's avonds de voornaamste Toorns met lichtende Lantarens, en brande Vreugdevuuren onder 't geluyd van Muzijk op den Dam, ook voor de Huysen van de *Heeren van de Regeering*, en door de gantsche Stad en desselfs *Bedienden*, de *Heeren van de Admiraliteyt*, *Oost- en West-Indische Maatschappyen*, *Engelse*, *Spaanse*, *Portugeese*, *Deense*, *Brandenburgse* en overige *Ministers* Piktonnen, Flambeauwen, Konst en Vuurwerken. Den *Grave en Admiraal Tromp* munte uyt. D'Engelse Koopluyden hadden op twee plaatsen menigtens Vuur-Pijlen, Fonteynen, Raderen, Slag-Swaarden, Water-Ballen, &c. De eerste, talrijk, bevonden haar op de *Cleveniers Doelen*, hadden een groot *Admiraliteyts Jacht* met eenig ander Vaartuyg voor de halve Maans Brug in den Amstel met Engelse en Hollandsche Vlaggen, Wimpels, Lantarens, Trompetten, Trommels, &c. In de roode Vlag stond met witte Letters: *For the Protestant Religion and the Liberty of England. Voor de Protestantse Religie en Vryheyd van Engeland.* Boven de groote Zaal op de Gevel stond een wijde *Arke Triumphaal*, vertoonde in 't midden in Cijffer-Letteren de Naam van *William* en *Maria*, met drie Kroonen gekroont en Orange en Roose Takken omvlochten; in de hoeken de Wapens van *Engeland, Schotland, Vrankrijk* en *Yrland*; aan beyde de zijden een *Scepter* en *Swaart*, kruyswijs over malkander, en onder de woorden: *Fidei Defensores:*

Bysonder wierd daar over hier tot Amsterdam geviert.

res: Beschermers van het Geloof: Zy verbeelden ook in een Kasteel van Vuurwerken, den Tour van Londen, &c.

De verdere voorvallen zijn nader te zien in de *Hollandse Mercurius van de Jaren* 1689. en 1690.

Den Manhaften en Dapperen *Lt. Admiraal Generaal Cornelis Tromp*, na eenigen tijd ziektens, quam hier in dese *Stad Amstelredam* in de Maand van *Mey* 1691. te overlijden; desselfs Uytvaart wierd op den 6 *July* daar aan, 's avonds tusschen 9 en 10 uuren gehouden; 't Lijk wierd met alle de daar toe hoorende Ceremonie en Pompen, gedragen langs de Heere en Keysersgraft, na den Amstel, alwaar een Jacht lag, en wierd vervolgens daar mede na *Delft* gevoert, en aldaar in de *Tombe* van wijlen zijn Vader *Marten Harpertsz. Tromp* begraven. De Ceremonien waren zoodanig gericht, als zoo een Dappere *Zee-Admiraal* verdient hadde. *Zijn Leven en Daden zijn in 't bysonder beschreven, waar toe wy den Lezer wijsen.*

Na vooren op Pagina 1197. hebbe aangeroerd van Kisten, daar mede de groote Scheepen gelicht en over 't *Pampus* of *Pamphuis* Vlot gebragt wierden: Maar zedert heeft *Meeuwes Meyndertsz. Bakker*, ingebooren Poorter deeser Stede, te voorschijn gebragt in 't Jaar 1690. een Inventie, zijnde twee *Schip-lichters*, of *Kameelen* zoo die genoemd worden, waar mede hy de grootste en zwaarste Oorlog-scheepen, voerende 100 stukken Canon, uyt het water oplicht, zonder eenige krenking der zelver, over alle vlakke en ondiepe gronden heenen, als over *Pampus*, Modder en Zant-gronden, van *Amsterdam* af na de *Vlieter*, het welk met het Schip de *Princes Maria*, van de eerste Rang, voerende in de tnegentig stukken, zijnde lang over Steven 171, en wijt 43 voeten, diep gaande 16 voeten, alle *Amsterdamse* maat van 11 duym, in de Maand April 1690., is geschied; en heeft men in dit Jaar 1693. aan 't Schip de *Unie*, gevoerd by den *Heer Lt. Admiraal Almonde*, gesien, dat hy met de voorsz. *Schip-lichters* of *Kameelen* 't voornoemde Schip 6 voeten hoog heeft opgelicht.

Hy kan met gemelde *Kameelen* op een *Amsterdamse* voet Waters dragen, de zwaarte van negen en veertig Lasten, elk Last gerekend tot 4000 ponden gewigt.

Waar voor ook by 't *Ed: Mog: Collegie ter Admiraliteyt* alhier, met een zekere Dag-wedde is voorsien geworden, volgens Acte in dato den 6 October 1690.

N A - R E D E N

Aan den L E Z E R.

ALsoo wy in 't begin van 't Vervolg van dit Historisch Verhaal gesegd hebben, genootsaakt waren kort te moeten zijn, en ook oordeelden, om den Lezer niet in onkunde te houden, te konnen volstaan, met aan te wijsen waar deselve Geschiedenissen zijn te vinden, hebbe ik 't zelve gedaan; en de andere Voorvallen, als van Aardbeevingen, Stormwinden, hooge Watervloeden, Branden, &c. zijn na vooren in 't 50. *en* 51. *Hooftstuk, en desselfs vervolg reeds afgehandelt.*

Verbeeterd de Drukfouten, zoodanig als op de volgende Pagina word aangewesen, en die verder overgeslagen mogten zijn, en in 't Lezen voorkomende, na den aart der Liefde, zelfs te veranderen.

Wenschen dan tot besluyt van dese Beschrijvinge, in vervolg van tijden, de Regeeringe, Burgeren en Inwoonderen van dese Groote Koopstad, alle Heyl, Zeegen en Voorspoet toe.

E Y N D E.

Drukfouten en misstellingen aldus te verbeteren.

C. betekent Colom, P. Pagina, r. regel, l. leest.

Pag. 9. eerste Col. 13. regel, leest bewijsreden, en 46 r. l. fleur.
P. 24. R. 5. leest 't Y.
In 't laetste blad van de Tafel van 't Geslagt, boven aen, leest *A. v. Buchelius.*
p. 83. 1 Col. 51. r. l. Kroonenburg.
p. 120. In de aanspraak aan den Leser, 5. r. l. Drost.
p. 122. 2 C. 33. r. l. gevoelen.
p. 141. Boven aan leest II. Boek.
p. 160. Op 3 besondere plaatse staat Kolken, l. Polders.
p. 171. Boven aan leest III. Boek I. Deel.
p. 177. 2. C. 27. r. l. veertig.
p. 198. Op de laatste regel, l. 1484.
p. 201. Onder aan 9. r. l. geraet.
p. 223. 2. C. 31. r. l. Brouwers.
p. 228. 2. Colom op de 23. r. l. en 't Vijfde Boek.
p. 232. 2. Colom 3. r. l. Judicature.
p. 259. 2. Colom 22. r. l. vierenvijftig.
p. 271. 1. Colom 24. r. l. Rechter.
p. 273. 2. Colom 28. r. l. Schulp.
p. 278. 1. Colom 58. r. l. Schepens.
p. 287. 1. Colom 20. r. l. Kunst.
p. 427. 1. Colom 35. r. l. hooge zin. 44. r. l. Bourges.
p. 432. In 't Graf-schrift van *Heemskerk*, l. *Occubuit. Anima.*
p. 433. Item in *Kornelis Jansz. het Haantje*, l. *Puppis.*
p. 436. Item in dat van de Vice-Ad. *Sweers*, 1. r. l. NASCENDI, en in de 2. r. l. PRÆCLARAM.
p. 439. 1. C. 18. r. l. Kers-avond.
p. 446. 1. C. 21. r. l. 1588.
p. 447. 2. C. in de 7. r. van onderen, l. *Zinrijke.*
p. 456. 1. C. 8. r. l. voortreffelijke.
p. 458. Onder aan, leest INTAMINATIS.
p. 459. 1. C. 18. r., als mede 19. r. l. 1684.
p. 459. 1. C. 30. r. l. 1683. beyde.
p. 460. 2. C. 15 en 21 r. staet *St. Joris Kapel.* l. *St. Jacobs Kapel.*
p. 474. Laatste regel leest *Marten van Loon Pietersz.*
p. 477. 2. C. leest door Do. *Nicolaas de la Planque.*
p. 482. 1. C. 5. r. l. bequaam te maken.
p. 505. 2. C. 22. r. l. *digthouden en onder dak brengen.* Item, de 6. r. van onderen leest *Hieronimus.*
p. 534. 1. C. 65. r. l. gerecommandeerd.
p. 543. 2. C. onder aan leest Noorderhoek.
p. 545. 1. C. 3. r. l. *Jan Pereijn*, 4. r. l. *Verbeet.*
p. 546. 2. C. 10. r. l. Bayaart.
p. 577. 1. C. 18. r. l. 1562.
p. 591. 2. C. 25. r. l. Reyspenningen.
p. 605. 9. r. l. VAN RAEY.
p. 615. 2. C. op de laatste regel, leest *Antonides.*
p. 624. 1. C. 1. r. l. gestort.
p. 627. 2. C. 23. r. l. gewaat.
p. 643. 1. C. 51. r. l. of, in plaats van op.
p. 646. 1. C. 16. r. l. February. Item 22. r. l. in 9. bysondere. Item 25. r. l. 't vijfde, zoo ook 't vierde en 't derde; 't tweede en eerste zijn alleens.
p. 651. NB. Na dat dit Blad afgedrukt was, hebben de Overluyden, de Professorale Stoel uyt haer Kamer, soo als in de Beschrijvinge gestelt is, verplaatst, en deselve gebragt boven op de *Snyburg*, 't welk den Leeser nu zoo gelieve te leesen.
p. 674. 1. C. 15. r. l. tot.
p. 690. 2. C. 46. r. l. verdeelt, en laet uyt, wat meerder voor by 't Princen Hof.
p. 720. Achter KRANEN. l. Daar zijn twee Kranen ten dienst van de Koopman en Schippers. De grootste staat aan het Ye, en de kleene op Bikkers Eyland. En onder aan leest, de groote Kraan heeft in voorige tijden de Huysfitten Armen in St. Nicolaes Prochie, als in het Jaer 1490., toebehoort. Item, in de laatste regel op een na, leest, dat noch in 't Oude Zijds Huysfitten Huys.
p. 744. IN AMSTELODAMUM.
p. 766. Op de kant, leest *Kense.*
p. 791. Boven aan, leest V. Boek.
p. 797. 1. C. 34. r. l. Lijfstrafbaare.
p. 826. 2. C. 11. r. l. CORNELIS BURG.
p. 858. Onder aan staat Doch, l. In.
p. 859. Onder aan staat Den, l. *Van.*
p. 886. 1. C. 47. r. l. Vryheyd.
p. 893. Leest 11. regel van ondere 1357.
p. 912. In de 6. regel van ondere, leest volbouwt.
p. 927. Op de kant, l. vijf Mannen loopen door de Stad.
p. 937. Op de kant, onder aan, leest *Jacob van Kampen.*
p. 950. 1. C. 38. r. leest 861. en 42. r. leest *Tosarrius.*
p. 980. Op de kant, leest de Landvoogdes.
p. 1027. 2. C. 25. r. van ondere leest *Wybout.*
p. 1056. 2. C. 51. r. leest Duyvels.
p. 1105. 2. C. 28. r. l. heeft, in de plaats van heelt.

BLAD-

B L A D - W Y S E R

Der voornaamste Zaaken die verhandeld worden in de

Beschrijvinge van de Groote Koopstad

A M S T E L R E D A M.

Afla-

B

Abt

C.

D.

Neder-

G.

Groot

H.

Hand-

Her-

I.

K.

Kale-

L.

Word

M.

N.

O.

On-

P.

Prins

Sinne-

T.

Tim-

U.

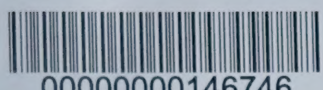
V.

Wees-

Wonder-

EYNDE der BLAD-WYSER.

Aanwijsinge waar de Figuuren geplaatst moeten werden.

00000000146746